Iva Hornei
Colonia 1617

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
8
28 M
1
ROMA

CATALOGVS GLORIÆ MVNDI

D. BARTHOLOMÆI CHASSANAEI, BVRGVNDI,

APVD AQVAS SEXTIAS IN SENATV DECVRIÆ PRÆSIDIS, AC VIRI CLARISSIMI,

In quo doctiſſimè ſimul & copioſiſſimè de Dignitatibus, Honoribus, Prærogatiuis, & Excellentia, Spirituum, Hominum, Animantium, rerúmque cæterarum omnium, quæ Cælo, Mari, Terra, infernóque ipſo continentur, ita diſſeritur, vt

NIHIL de diuina Maieſtate, Angelorum choris, beatorúmque ordinibus:

NIHIL de hominibus, *ſiue Eccleſiaſticis*, vt ſunt Pontifices, Patriarchæ, Archiepiſcopi, Epiſcopi, Abbates, Præpoſiti, Protonotarij, Archipresbyteri, Archidiaconi, Presbyteri, Diaconi, Canonici, Clerici, Sacræque militiæ, & Monachorum variæ familiæ: *ſiue Secularibus*: vt ſunt Imperatores, Reges, Archiduces, Duces, Principes, Marchiones, Comites, Barones, Nobiles, Cancellarij, Præſides, Conſiliarij, Secretarij, Prætores, Aſſeſſores, Aduocati, Scribę, Apparitores, Admiralli, Mareſcalli, Tribuni militum, Primipilarij, Centuriones, gregarij milites, Theologi, Iuriſconſulti, Medici, Philoſophi, Poëtæ, Hiſtorici, Grammatici, Dialectici, Mathematici, Geometræ, Muſici, Venatores, Piſcatores, Aucupes, Agricolæ, Mercatores, Typographi, Argenrarij, Auriſabri, Fabri lignarij, ferrarij, murarij, in ſumma mechanicarum omnium artium profeſſores:

NIHIL de animalibus, feris, quadrupedibus, reptilibus venenatis, de auium & piſcium variis generibus:

NIHIL deniq; de rerum principiis, zonis cœli, partibus orbis, Regnis, Inſulis, Fluuiis, Ciuitatibus, Arcibus, Templis, Theatris, Pytamidib. Obeliſcis, Labyrinthis, Bibliorhecis, Sepulchris, hortis, Balneis, Arborib. Syluis, Frugib. Herbis, Radicibus, Lapidibus, Gemmis, Colorib. Floribus, Metallis, vt nihil, inquam, horum omnium præter alia infinita, intactum, & non egregiè explicatum prætereitum ſit.

Editio poſtrema in libros duodecim diuiſa. Summo ſtudio & labore collatis manuſcriptis exemplaribus quæ ab ipſius hæredibus hodie in lucem edita fuerunt.

Præterea acceſſit INDEX locupletiſſimus & purgatiſſimus Materiarum Rerum & Verborum.

COLONIAE ALLOBROGVM,

APVD PHILIPPVM ALBERTVM.

M. DC. XVII.

AVTHORIS PROOEMIVM, SIVE AD LECTOREM

PRAEFATIO.

ETERVM nos monet authoritas, patrum veſtigia (ſi à ſcopo veritatis & virtutis non deuiarint) imitari debere, & aliquo genere exercitationis animum pellicere. Cum plurima mortalibus commoda per exercitationem, damna vero per ſegnitiem, eueniant. Nam ſi fidei Platonicæ non diſſentiam, qui diu ab inſtituto opere deſueſcunt, & feriantur, otij conſuetudinem plerunque induunt, quam poſtmodum niſi grauatim cauere nequeunt. Ideo Appium Claudium dicere ſolitum accepimus, Valerio teſte *lib. 7. tit de ſapienter dictis. cap.* 2. Negotium populo Romano potius quam otium committi debere, quoniam quidem exploratum habebat, ingenuos homines agi ratione rerum, & exercitatione ad capeſſendam virtutem excitari. Contra vero otio & quiete deſidiam, torporem, & ſocordiam reſolui, & prolabi. Emollit enim vires (*vt inquit Menander*) ſicut rubigo ferrum. Propterea Alexander Macedo, quo die nihil geſſerat, ſe nõ regnaſſe exiſtimabat. Ideo recenſet Guil. Leporeus Heduen. *in tract. ſuo artis memoratiuæ, in c. otium. libr.* 4. Athenienſes ignauos homines & languore marceſcentes, qui vitam in ganeis & popinis, aliiſque illecebroſis locis ſilentio tranſigebant, in forum protrahere ſolitos eſſe, eóſque vt facinoroſos plectere. Quod, teſte Quint. memoriam exercitatione redigendam conuenit, ne nobis diſcamus ignoſcere. Nam memoria, niſi exerceatur, confeſtim tabeſcit, ſolitóque vigore deſtituitur. Et, teſte Caſſiod. *11. variar. in prologo:* Ægreſcit ingenium, niſi iugi lectione reparetur. Cito expenduntur horrea, quæ aſsidua non fuerint adiectione fulcita: Theſaurus quam facile profunditur, ſi nullis iterum pecuniis compleatur. Sic & humanus ſenſus, ſi cum alieno non ſarcitur inuento, cito poteſt attenuari de proprio.

Hanc rem igitur (ſpectatiſſime lector) apud me anxie volutans, laborem humeris, licet viribus imparem, imponere non veritus: (Ad hoc etiã me adhortante Ouid. ad Ruffinum, dicente) *Vt deſint vires, tamen eſt laudanda voluntas*: Hunc gloriæ mundi Catalogum, vt vires ingenij excitarem, congerere non erubui. Sicut etenim diligenti cura pretia prædiorum ampliantur, ita ſi negligentius habita ſint, minui ea neceſſe eſt, vt aſſerit Iuriſconſ. Calliſtratus *in l. non intelligitur. §. diui fratres. ff. de iure fiſci.* Et vitium fouet ipſa ſuum ceſſatio iugis ab opere, aut ſtudio, amántque longa otia culpam. Diligentia ergo præferenda (cum mater omnium virtutum & operum ſit) Deſidia vero eſt valde animis periculoſa, atque miſerabilis. Animum enim corrumpit, teſte Cicerone, 4. *Rhetor.* Et omnia lædit, vt *in auth. de quæſtore. §. hæc omnia collat. 7. & leg. penultima. Cod. de anna. except.* Etiam Nouerca Eruditionis dicitur. *canon. nihil* 83. *diſtinctio.* Exercitatione itaque valere ſolet ingenium, virtus ſtudiorum augetur, memoria conſeruatur, & remiſſi, oſcitantéſque animi fiunt vegetiores. Vnde per exercitium lectionis quis reperit ſcientiæ margaritam text. *in cap. poſt tranſlationem. §. verum. verſ. item ſi quis. de renunciat.* & legendo libros, melior & doctior quis efficitur. *l. penultima. in fin. ff. ad exhibendum.* Et omne artificium per exercitium recipit incrementum, *text. in l. legatis ſeruis. §. ornatricibus. ff. de leg. tertio. & l. milites. C. de re milit. lib.* 12. vnde moraliter Auſonius Poeta Gallicus, hominem pigrum *in ſuis Epig.* ſic increpat:

Sanus piger febriente multo eſt nequior,
Potat duplum dapéſq. duplices deuorat.

Etiam Diuus Hieron. quantum otium ſit fugiendum, his verbis oſtendit: *Semper facito aliquid boni operis, vt te Diabolus occupatum inueniat* relatus *in c. nunquam de conſecr. diſt.* 5. & ibidem, *Scribantur & libri, & manus operetur cibos, & anima ſaturetur lectione, in deſideriis autem eſt omnis ocioſus.*

Quapropter (lector attente) ne vitio illo desidiæ arguerer, & excusso negligẽtiæ somno, post Commentaria nostra super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, iamdiu absoluta & in propatulo conspersa, huic operi animum applicui. in quo quædam non modica de prærogatiuis, præeminentiis, præstantiis & excellentiis, quæ circa Honores, Laudes, Gloriam, Dignitates, Commendationes, etiam statum & ordinem non solum Cœlestiũ, verum etiam Terrestrium & infernorum versantur, Deo autore tentare non erubui. Maxime circa ea, quæ omni fere statui mortalium, cuiuscunque conditionis fuerint, ornamentum & decorem afferre possent, in hoc opus conieci. Eoque paulo audacior factus, quod ad hæc tempora mortalium nemo scriptis redegerit. Tum quia in Gymnasiis, tum etiam quia in Forensi vsu (vt spero) probabitur: Licet hoc opus nostrum non assero tale: vt eruditum & venustum habeatur: sed ea est nostri satietas, si non solum circa iura Patriæ, verumetiam pro communi vtilitate (cum honor omnes tangat) elaborasse videamur, & sic apud rediuiuos eloquentia Camillos oblectamentum, ne dicam adiumentum reputetur. Cum diuersos diuersa iuuent, non omnibus horis omnia conueniant. Et nihil vtilius in vita comperiet quisquam, quam noscere ordinem & finem sui status, de quibus est nobis hoc opere explicandũm, ac propter inopinatum & præposterum quod sæpe motibus & actibus nocet non erretur, curandum est. Vnde non immerito dicit Cicero in Paradox. *Cum quicquid peccatur, perturbatione peccatur rationis atque ordinis. Perturbata autem semel ratione atque ordine, nihil possit agi, quo magis peccari posse videatur.* Et scribitur *ad Corinth. 14. Omnia honeste, & secundum ordinem fiant in vobis.* Et vulgo dici solet, *Vbi non est ordo, ibi est confusio*, gloss. in verbo confusum. in §. inordinatim vero in Auth. de hæred. & falcid. col. 1. Ideo his rebus quæ tractantur in vita, modum quendam adhibentes, & ordinem, honestatem & decus conseruabimus. Et licet omnes natura simus æquales, culpa tamen exigente, alij sunt superiores, alij inferiores, *canon. de Constantinopolitana 22. distinct.* vt superiores culpas puniant, & subditos ad concordiam ducant. *cap. licet. 45. distinct. & canon. fin qui incipit, ad hoc. 89. distinct.* vbi inquit text. *Ad hoc dispensationis prouisio, gradus diuersos, & ordines constituit esse distinctos, vt dum reuerentiam minores potioribus exhiberent, & potiores minoribus dilectionem impenderent, vera concordia fieret, & ex diuersitate contentio, & recte officiorum gereretur administratio singulorum. Neque enim vniuersitas alia poterat ratione subsistere, nisi huiusmodi magnus eam differentiæ ordo seruaret.* Quia vero quæque Creatura in vna eadémque qualitate gubernare, vel viuere non potest, cœlestiũ militiarum exemplar nos instruit. Quia dum sunt Angeli, sunt Archangeli: liquet, quia non sunt æquales, sed in potestate & ordine differunt alter ab altero. Etiam ordo naturalis & hæc iustitia est, vt minor seruiat maiori, vt dicit text. *in cap. est ordo. 33. quæst. quinta.* Et vere quisque seipsum agnoscere poterit, si nulli suum officium seu ministerium subtrahatur, si vnicuique sua iurisdictio seruetur, & ordo rerum non confundatur: nec superiores officia inferiorum sibi vendicent, nec inferiores ditionem, directionem, atque correctionem non refugiant: quia tunc vniuersale bonum optime gubernaretur: & nullus est, qui non teneatur alicui obedire, alias acephalus esset. *cap nulli. 59. distinct. cum cap. sequen.* Etiam absurdum est, si promiscuis actibus rerum turbentur officia *l. repetita. Cod. de Episcop. & cleric. l. consulta. §. absurdum. C. de testam & c. esto subiectus. 95. distinct.* Et sicut indecorum est, vt in corpore humano alterum membrum alterius fungatur officio, ita nimirum noxium est, si singula rerum ministeria personis totidem non fuerint distributa. *cap. 1. 89. distinct.* Sed hodie, proh dolor, complures co præsumptionis, ac temeritatis fumo caligant, inanis gloriæ cupidi, honorum, magistratuum, dignitatum & officiorum ambitiosi, non vt prosint, sed ad hoc, vt præsint. Cõtra quos *c. fin. 40. dist.* quicunque desiderauerit primatum in terra, inueniet confusionem in cœlo, nec inter seruos Christi computabitur. Non enim qui maior fuerit in honore inter homines, ille est iustior: sed qui fuerit iustior, ille maior: quia non gradus elegantior, sed vitæ melioris actio comprobatur. *c. sicut. 22. qu. 4. & c. sunt nonnulli 16. q.* & nemo sibi honorem assumere debet *text. in c. in scripturis §. 1. 8. quæst. 1.* Saltem qui honore alios præstat. ita scientia præcellere debet, alias vilissimus est. *tex. in c. vilissimus. 1. quæst. 1.*

Sed quoniam nemo etiam reperitur adeo constans, fortis & magnanimus, quin aliquando honoris & gloriæ stimulis exagitetur. Cum nullus exaltari aut venerari renuat, aut ob bene & præclare gesta, administrationem, literaturam, corporis elegantiam, vel ex altera naturæ largitate, seu fortunæ, vel gratiæ donis, & huiusmodi. vt præclare disseruit Polycraticus *libr. 8. cap. 2.* Quoniam virtus comitem secum semper trahit honorem, velut corpus vmbram, *vt ait Francisc. Patritius, & teste Cicerone in Paradoxis:* vt quisque est maxime boni particeps, ita & laudabilis maxime.

Neque

Neque est vllum bonum,de quo noo is,qui id habeat, honeste possit gloriari : & qui negligit famam suam,seu dignitatis statum,crudelis est, *text.est in c.nolo.52 .quæstio.1. & habetur.1 .ad Corinth.9.& refert text.in c.sacerdos.1 .q.2.* expedit mihi magis mori,quam vt gloriam meam quis euacuet.Et Tullius in 1. Offic. *Negligere quid de se quisquam sentiat, non solum arrogantis est,sed etiam omnino dissoluti.* Et idem:*Non minus promptiores esse debemus,atque parati dimicare de honore & gloria, quam de commodis nostris.* Nec etiam quis ita humilis telogonus,seu inglorius esse debet,vt contemni se patiatur,nec plus sublici,quā expediat.*text.in cap.admonendi. 2.quæst.7.* Maxime contemni solet magistratus, ac regendi frangitur authoritas,dum nimium seruatur humilitas.text. *in cap.quando.86.distinct:* sed augere debet ex iogenio dignitatis statum & authoritatem, ne contemptibilis videatur. *l.nec quicquam. §. circa ff. de offic.proconf. & legati.l.obseruandum. de offic. præsid.ff.* ideo medium teneodum est.gloss.*in verb.aduocatos.in dict.§.circa*.& gloss.*in verb.medium in cap.2.de offic,custodis.* quæ id comprobat his versibus:

Cum media semper gaudebam ludere forma,
Maior enim mediis gratia rebus inest.
Et iterum:
Inter vtrumque vola,medio tutissimus ibis.

Honores ergo ita prosequi possumus,dummodo declinemus ambitionem.Sed cauendum est,ne virtutis specie decipiat nos vitium , quia pauci hodie honores contemnunt. Cum ita maxime solent homioes affectare opes,voluptates,& honores,& gentes ambulant in vanitate sensus sui. *Ad Eph.*4.Et volunt seu amāt (prout dicit Christus de Scribis & Pharisæis,*Matth.23.Marc.12.& Luc.11.*)in stolis ambulare,in primis cathedris sedere in Syoagogis,& primos recubitus io cœnis,& salutationes in foro,&vocari ab hominibus Rabbi.Et multi ex Principibus magis dilexerūt gloriam hominum, quam gloriam Dei.*Ioan.14.*Et vous petit sedere ad dextram,& alter ad sinistram io gloria,vt habetur *Marc.10.*de filiis Zebedæi. Et esse in honore placet, teste Ausonio, *in Ecloga de vita humana.* Et quemadmodum cootra naturam est,vt quis sit sine peccato, *tex.est in c. vnum,§.nomine.25.distinct.* ita dicendum est,quod rara auis est,quæ noo tendat in altum, nullúsque respuit gloriam aut honorem. Et si quis reperiatur,quis est ille,& laudabimus eum?Ecclesiast.30.*Felix ille tamen,coruo quoque rarior albo*,ait Iuuenal.*Satyr.7.* Imo omnes conuersi sunt ad cursum suum,quasi equus impetu vadens in prælium. *Ierem.8.* Ipsi etiam Philosophi in frontibus librorum,quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribuot. In illo eoim,in quo prædicationem glotiámque despiciunt , prædicari de se ac nominari volunt. Ita inquit Cicer.*in suis Orationibus.* Et quia etiam honores quis interdum consequitur ex fortuoa,& non ex virtute,sicut vere dicere possumus cum Virgilio in suo Opusculo de fortuna:

Fortuna immeritos auget honoribus,
Fortuna innocuos cladibus afficit.
Ita nec minus vere dicit Ouid.*lib.2.de Art.*
Curia pauperibus clausa est,dat census honores.
Et idem 1.*Fastorum*
In pretio pretium nunc est,dat census honores.
Census amicitias,pauper vbique iacet.

Et non solum omnia venalia Romæ , sed vbique,& sicut de moribus vltima fiet quæstio ait Iuuen. *Satyr.3.* sic & de sapientia,literatura & virtutibus:vnde emanauit adagiū, *Corchorus inter olera.* Contra eos,qui magois hooribus inhiaot,cum ipsi sint nihill. Sed non me rapit admiratio,quia sæpe vbi plurimus intellectus & ratio,ibi maxima fortuna. Aristoteles *in lib.de bo.fortun.*& Boëtius *de consolatione Philosophia.lib.1.Metro.5.*

At peruersi resident celso mores solio,
Latet obscuris condita virtus clara tenebris.

Ideo in his modestiæ partibus vtemur,si nimias libidines honoris,pecuniæ, similiúmque rerum vituperabimus , si vnamquamque rem certo naturæ termioo definiemus, si quod cuique satis est,ostendemus,& si nimium progredi dissuadebimus,& modum vnicuique rei statuemus,vt ioquit Cicero 3.*Rhetor.noua.*& Horat.1.*lib.sermonum* sic ait:

Est modus in rebus,sunt certi denique fines,
Quos vltra,citráque nequit consistere rectum.
Et Martialis.

Illud quod medium est,atque inter vtrumque probatur,
Nec volo quod cruciat,nec volo quod satiat.

Nam sępe ex laudis præconio innascitur superbiæ inflatio.*c.sunt plurimi.6.q.1.*Et nemo plus æquo alium laudare debet,ne sibi debitum subtrahat,cum infert indebitum. *c.nullus.99.dist.* Nemo tamen nisi vanus,falso lætatur honore. Et *hoc faciunt stulti,quos gloria vexat inanis*,ait ille moralissimus Cato. Cum stultus honores sæpe dat indignis, inquit Horatius *1.sermonū.* Ideo cauere debemus in his,ne aretalogi aut argui esse videamur. vnde Aristot.vt refert Laertius *in lib.de vita & moribus Philosophorum*, dicebat de duobus hominum generibus vehementer admirari:de illo scilicet,in quo bona non sunt, & hæc si de ipso dicantur,acceptat,& gaudet. Et de illo,de quo mala proferuntur,quæ in eo non sunt,& inde turbatur. Natura quippe ferme omnium promptior est, ac paratior ad culpandum ea, quæ minus recte agi arbitramur, quam ad laudandum ea, quæ cum virtute fieri videntur.

Nec me ab instituto opere quisquā verborum buccinator reuocare potuit,verbis me lacessans:quid te diebus noctibúsque in tot scriptis torqueas, & vexes, cum tota pene mundi machina turbetur per innumerosa interpretum & autorū volumina?Adeo quod in ea inoleuit consuetudo,vt si quis syllabarius,aut semivir literarū opus aliquod (quod aiūt)rudi Minerua compegerit,magis quam fabrefecerit,dignum statim existimemus, quodque lecturiant omnes & empturiant, quemadmodum & antiquis factum est temporibus,vt *in l.1.§.nostram ibi,nullus iurisperitis.& in l.2. §.hac autem.C.de veteri iure enuclean.*& iuxta dictum Horatij:

Scribimus indocti,doctique poemata passim.

Quia in primis responsum patet,quod multorum hortatu & persuasionibus quæ permissa sunt,saltem in opere ordinato ad bonum,vt voluit Ioan.Faber Cancellarius Franciæ, & quidem meritissimus *in §. cúmque hec in proœ.Instit.* vt hoc opus iam inceptum perficerem,completúmque & absolutum in apertum referrem,stimulatus sum. Nec vltra protelare,nec diem de die ducere valui,quin in lucem prodiret. Ad hoc etiam me hortante Auson.Epig.dum sic inquit:

Gratia quæ tarda est ingrata est.gratia namque
Cum fieri properat,gratia grata magis.

Nec etiam quis ignorat(nisi iners)quod scientia,qualis est in homine,publicanda licite venit,per eundem Cancellarium *in dict.l.2.C.de vet.iur.enucl.*comprobando,prout habetur Prou.11. *Qui abscondit frumenta,maledicetur in populis.*pro quo facit text.*in l.annonam.ff.de extraor.crim.*& per dictum Senecæ.*In hoc gaudebo aliquid addiscere vt doceam, vt vlla res me delectet,licet eximia & salutaris, quam mihi vni sciturus sum.* Et Eccles. 24. *Videte, quod non solum laboraui mihi,sed omnibus exquirentibus disciplinam. Sapientia enim dando fit largior,retinendo minoratur.* Ideo dicit Hieron.ad Rustic.monach. *Ama scientiam scripturarū.*vt in *c.nunquam.de consecr.dist.5.* Et longo tempore disce, quæ postmodum doceas.*c.sic viue.& c.si clericatur.*16.q.& plus proficit Doctor docendo,quam curatus Sacramenta ministrando *vt colligitur in c.cùm ex eo.de elect.in 6.* & non sufficit tātum studuisse,sed & opera studij facere oportet.*arg.c.cauete.22.q.5.* Sicut nec prodest triticum seminare,& fructum eius non tollere: & domum construere, & non illic habitare. *vt ait text.in c.quia sanctitas.50.dist.*Et quis plantat vineam,& de fructu eius non edit:& quis pascit gregem,& de lacte gregis non manducat?vt habetur *1.ad Corinth.9.* & præclare inquit Bald.in proœm.decretal. *Quemadmodum turpe est diuiti decedere sine herede, ita miserrimum habenti gratiam intellectus posteris & studiosis nihil scriptum,tanquam hereditarium,relinquere.*

Etiam multa chartis commendanda sunt, cum omnia simul memoria retineri non possint.*vt in d.l.2.§.si quid autem C.de veter iur.enucl.*cum labilis sit. *l.peregre.circa princ. ff.de acq.poss.*Et nisi antiquorum dicta & gesta scriptis demandata fuissent, in hominum memoria nullatenus versarentur.Ideo scriptura rerum omnium cōseruatio dici potest. Ea tamen præcipue scribenda & legenda sunt,quæ mentibus infigenda,quæ memorabilia sunt,iuxta dictum Ausonij ad nepotem de studio,vbi ita inquit: *Perlege quodcunque est memorabile.*& rursus prima monebo.*Perlege quodcunque est memorabile.*

Nec putet quispiam,nos velle vti verbis antiquariis, inusitatis,aut obsoletis (quod & vetat Aul Gellius *noct.Attic.lib.11.cap.7.*)vt lectorem vnoquoque verbo suspensum teneant.Nescius videor,si incultum & inusitatum antiquatij sermonem cuiquam gratum existiment(sciant tamen,tantum mihi displicere, quātum literatis complaceat Cicero)

ideo

ideo Fauorinum imitabor consulentem, verbis præsentibus vtendum, & moribus præteritis viuēdū. Ideo claro & familiari calamo intelligibilibúsque & inelaboratis sermonibus insequendo Senecam *in lib. 5. Epist. 38. Epist.* procedemus. Adeo, quod elementarij iuuenes in dicendorum cognitionem deueniant. Non autem grauiore aut seuero stylo, vt noster Budæus, aut Alciatus (quibus audeo eloquentiæ brauium asciscere.) Quia nos factis & sententiis potius quam verbis intendimus. (Absit tamen dictis eorum contrariri.) Et teste Ambrosio *secundum Ioan. Fab. in §. his itaque in proœmio Institutionum.* Melius est vt intelligant nos populi facilliter loquendo, quam si commendent Grammatici obscurè loquendo, & doctrina prudentum facilis est. *Prou. 11.* Et verbis sententiæ præponendæ sunt, vt animus corpori præponitur. *c. sedulo, 38. distin.* Nam Euangelium non consistit in verbis, seu foliis scripturarum, nec sermonum, sed in radice rationis, & sensu. *text. in c. Marchion.* 1. q. 1. Breuitate etiam qua gaudent moderni, *vt ait gloss. in leg. ff. de eo, quod met. caus.*) in hoc opere vti volumus. *iuxta text. in d. l. 2. §. contrarium. C. de vet. iure enucl.* vbi inquit: *Medium est pauca idonea effundere, quam multis inutilibus homines prægrauare.* & vt Doctoris est, non superfluos, nec verbosos commentarios facere, *vt in l. 1. ff. de orig. iur.* Ita Aduocati cauere debent verbosis vti assertionibus, *vt vult text. in l. fi. §. in refutatoriis. Co. de appel. pro quo etiam facit text. in §. 1. ibi, ne verbosa fiat disputatio. init. quod cum eo, qui in aliena potestate est, &c.* Quia prolixitas seu superfluitas, & confusionem & difficultatem generat. *vt est tex. in §. sane & ibi gl. in proœ. Greg.* Frustra etenim fit per plura, quod potest fieri per pauciora. *l. fi. C. de don.* vnde venuste & veridice breuitatem laudat Ausonius *in Epist. ad Paulinum suum*, vbi ita idquit:

Est etenim comis breuitas: sic fama renatum
Pythagoram docuisse refert, cum multa loquaces
Ambiguis fererent verbis, contra omnia solum
Est respondebat, vel non. ô certa loquendi
Regula, nam breuius nihil est, nec plenius istis
Quæ firmata probant, aut infirmata reclinant.
Nemo silens placuit, multi breuitate loquendi.

Et vulgo dici solet:

Omnia longa solent cunctis fastidia ferre:
Quæ comprensa breui sunt, bene culta placent.

Non tamen eam breuitatem insequar, de qua Horatius dicens: *Dum breuis esse volo, obscurus fio.* quod dictum refert. *gl. in verb. compendium. in §. illud autem. in proœ. Digestorum* vnde Scæuola Iurisconsultus & pontifex reprehenditur per glo. *in verb. summoneri in l. cum maritus. §. Titius. ff. de pact. dot. alib.* ex eo, quod plerunque non responder, aut saltem minus clare quæstioni proposita. Veteor tamen, ne parum cumulate recensuerim, quæ in laudem & pro illustratione & celebritate status, aut dignitatis cuiusque verissime dici posse videbantur, sed ea relinquo eloquentioribus, qui copiose & ornate cogitationes suas mandare literis possunt. Ego enim mulierum more, quarum subita consilia prudentiora habētur, in hoc ipso negotio, quicquid io mentem venit, primo concepto expressi, relinquens aliis vberiorem, si noluerint, scribendi facultatem, cum facile sit addere inuentis. *l. 1. C. de vet. iur. enucl.* Nouerint posteri, cum quanta diligentia & labore materiam variam miscellaneam, & vndequaque respersam & confusam conquisierim, & in vnum redegerim, & quam difficultatem materia respersa ingerat. vt dicitur *in proœ. Gregoriano.* Et quod maximus labor est in libris scribendis, vt cauetur *in proœm. sexti. §. pen. iuncta gl. in verb. laborib.* & ex his, quæ inordinate acta sunt, aliquid ordinabiliter fieri non potest, *vt in cap. qualiter & quando. 1. de accusa.* Ideo ex multis pauca, imo optima colligere dignum duxi, iuxta doctr. Imperatoris *in proœm. Institutionum.*

Idcirco studiose lector animaduertes, quod vacare vanis, otio, aut fabulosis libris seu romantiis (vt ita loquar) incumbere, aut legere vetitum est. vt dicit Ioan. Fab. *in dict. §. cumque. versic. & liceat ibi, non ab antiquis fabulis in dict. proœm. Institut.* ita, quod iuuenibus Comœdiæ & Fabulæ turpes & amatoriæ legi non debent, quia sunt incentiuæ libidinum Etiam sophorum callida, artesque rhetorum, & figmenta varum nubilant, qui corda falsis atque vanis imbuunt, rantúmque linguas instruunt, nihil afferentes quod ad salutem conferat, aut quod veritatem detegat. Cum multa sine ratione proferaot. Vnde, *Irrita ventosæ rapiant hæc verba procellæ.* Et prius debemus quærere teste Hugone de S. Victor. quæ mores informant ad virtutes, quam quæ sensum amant ad subtilitatem, magisque velle præceptis scripturarum informari, quam quæstionibus impediri. Et ait D.

Bernardus. *Multi multa sciunt, stulte cognosce teipsum*: quia multo laudabilior & melior es, si te ipsum cognoscis, nec te quæsiueris extra (*teste Persio*) quam si te neglecto cognosceres cursus siderum, vites herbarum, complexiones hominum, naturas animalium, omnium cœlestium & terrestrium scientiam obtineres. Merito ergo & absque reprehensione ad opus hoc condendum elaboraui, quod mea quidem opinione eiusmodi est, quod lectores ad bonum ac ad omnem vitæ honestatem extollendam, & turpitudinem abjiciēdam inuitare, vnumquemque in suo statu informare, cupidos & ambitiosos honorum, magistratuum, aut officiorum refrenare, deterrere, dissuadere, sui ipsiúsque notionem habere, ad virtutem incitare, adhortari, ac inflammare poterit: & cognito suo statu, bene rectéque viuere valeant contenti suis finibus, & hoc solum bene agitur, vt vita hominum corrigatur *glos. in verb. non sauientis. in cap. odio. 86. distinct.* Etiam, quia materia huius operis est multum commendabilis, necessaria, vsitata, & practicata, cum frequens & assidua circumstrepit quæstio de honoribus, præcedentiis, maioritate, superioritate, ac titulo Dignitatum aut Nobilitatum, aut super ordine sessionum: tam in Conciliis, Congregationibus, Collegiis, Conuiuiis, in foro Prætorio, & in aliis locis: etiam per vicos, deambulādo, seu super statu quorumcunque, & cuiusvis conditionis sint. Imo interdum inter Magnates grauem contentionem de honoribus inter eos subortam, etiam iudicio gladiatorio diximunt. Ideo summopere circa materiam istam honorariam attendendum est, iuxta doctrinam legislatoris *in l. legaui, ibi, & plenius rogo, qua ad hoc spectant attingas, quotidiana enim sunt. ff. de libera. lega. concordat. text. in l. in princip. ibi his verbis, appellandi vsus quam sit vetus, frequens, quamque necessarius, nemo est qui nesciat. ff. de appel. text. est etiam in l. 1. ibi: & vis eius in vsu quotidiano est. ff. ad exhibendum.* iura etenim constituenda & adoptanda sunt ad ea, quæ quotidiana sunt. *text. in leg. iuta prima & leg. ex his, & leg. num. ad ea. ff. de legibus. & in dict. leg. 1. §. sed & si ibi, hac obtinere tantummodo volumus, qua vel iudiciorum frequentissimus ordo exercuit, vel longa consuetudo approbauit. C. de veter. iur. enucl. & in proœm. sexti. §. nos ibi, & plurima in iudiciis & extra frequentata dubia deciduntur.* Etiam quia materia præsens aliquali eget explanatione, iuxta quod in simili voluit text. *in clemen. sæpe contingit. iuncta gl. in verb. sæpe de verbor. significat.* Ideo vt melius attingamus veritatem, terminorum necessariorum præmittimus declarationem in principio. iuxta *l. in princip. ff. si cert. pet. & in l. in princip. ff. de instit. & iure.* Et vt recenset Pomponius post Q. Mutium *in l. 2. §. Seruius autem Sulpitius de origin. iur. ff.* turpe esse patritio, & nobili viro, & causas oranti, ius, in quo versaretur, ignorare. Et qui vult intelligere principiata, debet prius intelligere principia, & ad cognitionem particularium debet præcedere cognitio generis, vt notatur per Docto. *in dict. leg. 1.* Essetque inconueniens omissis initiis, atque origine non repetita, interpretationem promittentibus protinus materiam aggredi, cum ipsæ præfationes & libentius nos ad lectionem prepositæ materiæ perducant, & eius euidentiorem intellectum præstent *vt in leg. 1. de origin. iur. ff.* Et in primis, cum diuisio animum legentis incitet, mentem intelligētis præparet, & memoriam artificiose reformet, secundum gloss. *in verb. eadem. in §. igitur in proœm. Institutionum. & in l. in princip. vbi not. de doli mali except. ff.* Et dicit Bald. *in proœm Digestorum §. 1. in princip.* allegando Ambros. *scire quid facias, nescire quo ordine id facias, non est perfecta cognitionis*, & subiungit: *Ideo bene est prius quam ad scientiam perueniatur, modum docendi & ordinem præscribere, quo per ordinem res intellecta magis delectant animos, mentes nutriunt, sensus magis illuminant, & memoriam reddunt clariorem.* Et vt dicit Baldus *in consi. Schismatis, posito in Rubr. C. si quis aliquem testari prohibuerit.* opus nostrum vitiaretur, si ordo amitteretur. Sitque vtilis diuisio secundum Barb. *in Rubr. de iudic. col. 2.* & ea, quæ diuisim traduntur, commodius & facilius intelliguntur, *vt in §. sed ne. Instit. de leg.* Ideoque præsens opus diuidendo, duodecim continet partes. Terminos tamen, de quibus principalis quæstio futura est, ante definiemus seu describemus: quia, teste Cicer. *in primo Offic.* Omnis, quæ à ratione de aliqua re suscipitur institutio, debet à definitione proficisci, vt intelligatur quid sit id, de quo disputetur. Etiam aliquas ad materiam instructiones generales anteponemus. Et hæc erit prima huius nostri operis pars.

Secunda vero dignitates, laudes, honores, gloriam, excellentiam, & decoramenta, tam viri, quam mulieris complectetur.

Tertia autem ordines cœlestium Spirituum, & locorum infernalium perscrutabitur.

Quarta dignitatem, honestatem, excellentiam, honorem, laudem & gloriam viris Ecclesiasticis attribuendas super omnes alios status humanos, & ordinem inter eos enarrabit.

Quinta

Quinta excellentias principum ad alios status,& quomodo,& in quibus ab omnibus sint honorandi,atque honores inter eos dilucidat.

Sexta postmodum officiariis sacri Palatij domesticis, dignitates & honores debitos distribuet.

Septima complures dignitates Officiariorum iustitiæ,tam Consistorij,seu Auditorij, tribunalis prætorij,quam aliarum sedium & præcedentias inter eos impertietur.

Octaua laudes,honores,& præcedentias nobilium,tam inter se,quàm quoad alios cuiuscunque status continebit.

Nona excellentias,prærogatiuas,præeminentias laudum,gloriæ,& honorum militum adaperiet.

Decima dignitates,præstantias, & præeminentias scientiarum,tam inter se, quam ad alias res,& ordinem præcedendi inter viros literatos enucleabit.

Vndecima de præcedentia Plebeiorum & Artificum inter eos discutiet.

Duodecima & vltima pars excellentias & laudes plurium aliarum rerum,& tam cœlestium, quam terrestrium in suo genere & specie describet.

FINIS PROOEMII.

ARGVMENTA XII. PARTIVM HVIVS LIBRI.

ARGVMENTA PRIMÆ PARTIS 80. considerationes continentis sequuntur.

1 PRimum est de honore & eius descriptione.
2 Honor cunctis rebus præferendus est.
3 De differentia honoris a laude & reuerentia.
4 Honorem conferre, est principis.
5 Honores consequimur multis modis.
6 Diuersa personarum genera mandantur honorari in sacra scriptura.
7 Subditi honorem, reuerentiam, & seruitium domino præstare tenentur.
8 Honor debetur prælatis & superioribus, ratione dignitatis & excellentiæ.
9 Honores æqualiter & gradatim distribuendi sunt.
10 Honorandi sunt homines variis modis.
11 Diuersa sunt signa, quibus cognosci potest honorem adhiberi alicui.
12 Dicitur magis honorari, qui sedet prope dominum.
13 Honorari quis dicitur, ex quo in medio duorum vel plurium collocatur.
14 Etiam honorari dicitur, qui sedet in principio siue in capite.
15 Plus dicitur honorari, qui parieti est proximior.
16 Qui proxime & immediate sedet, & subscribit primo loco post Episcopum, dicitur magis honorari.
17 Qui prius nominatur, dicitur honorari.
18 Honor est illi, qui primo offert.
19 Maximum signum honoris est in eo, qui primam vocem habet.
20 Honor illi, cui reuerentia exhibetur, quam minor maiori impendere debet, & sic minores maiores honorare debent.
21 Superiores etiam inferiores honorare debent, si ab eis expectent beneuole honorari.
22 Honor consistit in melioribus & delicatioribus cibis.
23 In vestibus pretiosioribus adhibetur honor.
24 Honor fit in legati præstatione.
25 Honor fit in heredis institutione.
26 Quis honorari dicitur in salutatione.
27 Maioritas consistit in prærogatiua ordinis.
28 Maioritas consistit in prærogatiua consecrationis.
29 Maioritas habetur in prærogatiua administrationis.
30 Maioritas seu honor consistit in eo, qui recumbit.
31 Honor debetur ei, qui est magnæ authoritatis.
32 Honor consistit in commendatione noui præsidis.
33 Quis collaudandus est de his, quæ bene meruit in exercitio officii.
34 Honor est in adeundo principem.
35 Honor consistit in erectione statuæ, & ibi describuntur, qui statuas meruerint.
36 Honor consistit in triumphi receptione & ibi leges, triumphis, & triumphatoris plures ascribuntur.
37 Honor consistit in bibendo in auro, esse secundum post regem, vestiri purpura, & cognatum principis vocari.
38 Honor consistit in delatione armorum & insignium, ad cuius comprobationem, & in ipsa materia armorum & insignium sunt centum conclusiones, quarum seriatim sequuntur argumenta.

ARGVMENTA IN IPSAS 100. conclusiones.

1 Insignia regum Romanorum describuntur.
2 Diadema corona, & sceptrum, sunt imperatorum & regum insignia, & de diuersis coronarum generibus, & quibus dabantur.
3 Insignia seu ornamenta Pontificium, sacerdotum legis Mosaicæ, & quibus loco illorum hodie pontifices vtantur
4 Insignium Patriarcharum, Cardinalium, & Archiepiscoporum, vt sunt crux, galerus ruber & pallium.
5 Mitra Episcopale insigne est, vt & dalmatica, chirotheca, annulus & baculus.
6 Pastores Ecclesiastici, quare habeant virgam, seu baculum & quare datur principibus.
7 Laticlauius erat insigne senatorum, & de insignibus consulum, Augurum, Saliorum Martis, sacerdotum, seu fratrum Arualium, & principis iudicum Ægyptiorum.
8 Insignia militaria literatorum, & diuersorum ordinum.
9 De insigni, Ducum, Comitum, & Marchionum, vt est pileus dignitatis.
10 Arma originem habuerunt loco imaginum.
11 Arma seu insignia ad perpetuam hominum memoriam in plerisque locis apponi solent.
12 Honor est portare & habere arma.
13 Arma alicuius in opere eius sumptibus, & liberalitate constructo affigi ani, pingi possint, nec abradi debent, vt alterius arma ponantur.
14 Arma seu insignia, sunt triplicia.
15 Arma singularis dignitatis nemini alteri licet assumere seu deferre, nec in suo depingi facere, nisi in signum subiectionis.
16 Arma seu imago principis in opere publico poni debent, & an priuato liceat sua ibi opponi facere, inconsulto principe.
17 Subditus vsurpans arma sui principis, incurrit crimen læsæ maiestatis, & quomodo Iul. Cæsar habuerit Aquilam pro armis, quibus vtuntur Imp. Romanorum. Et ibi de excellentia coloris

coloris nigri cuius est Aquila, & quibus armis vtebatur Carolus Magnus. Et de armis regum Christianorum. Et quibus signis vtuntur in bello Franci, Burgunds, Angli, Scoti, Veneti, Sueui & Neapolitani.

18 *Violator armorum principis, pœna criminis lesæ maiestatis tenetur.*

19 *Dicta de armis supremorum principum, habent locum in armis inferiorum principum.*

20 *Nobiles ex origine habent armæ certa & distincta, nec licet aliter illa deferre, etiam si sint de eadem agnatione & familia, nisi cum quadam differentia.*

21 *Inferiores, præsertim viles, turpes, & ignominiosæ personæ non possunt assumere, nec portare arma nobilium, alias tenentur pœna falsi, & potest eis inhiberi.*

22 *Sicut non licet vituperose, & in odium arma alterius vsurpare, sic nec vbi versatur interesse publicum, & propter bonum commune, vt euitetur scandalum & seditio.*

23 *Ignobili seu populari non licet arma nobilis vsurpare, nec ipsa ignobilis arma timbrata habere potest.*

24 *Bastards, seu illegitimi quomodo portant arma domus seu familiæ, ex qua geniti sunt.*

25 *Vasalli quomodo arma sua cum armis domini collocare, & depingi facere possunt.*

26 *Ad agnatos spectat ius & facultas gestandi arma domus.*

27 *Ignobiles & populares arma licite habent ex concessione principis.*

28 *Populares etiam authoritate propria arma sibi assumere possunt.*

29 *Delens, aut non patiens poni arma in loco licito & permisso, qua actione teneatur.*

30 *Vsufructuarius, quemadmodum & proprietarius in re, in qua habet vsumfructum, arma sua ponere potest.*

31 *Mercatores & artifices licite marchas & signa habere, & etiam mutare possunt.*

32 *Nullus debet mutare signum, seu marcham suam in præiudicium alterius & Republicæ detrimentum, nec vsurpare signum alterius.*

33 *Notarius signum nec nomen suum mutare debet, etiam nec signum alterius vsurpare.*

34 *Nullus artifex, seu faber, aut hospes signum alterius accipere debet, alias inhibitio fieri posset.*

35 *Signum seu marcha mercatoris, an probationem, vel præsumptionem faciat in rebus, in quibus fit.*

36 *Gloriosum & vtile est habere arma à principe.*

37 *Arma agnationis & familiæ transeunt, & remanent plana & integra penes primogenitum.*

38 *Arma sunt transmissibilia ad posteros & successores, secundum prioritatem & posterioritatem gradus.*

39 *Arma transmittuntur ad succedentes multis modis & cum differentia.*

40 *Quomodo arma transeant ad cognatos & affines.*

41 *Identitas armorum inducit præsumptionem agnationis vel cognationis.*

42 *Arma rebellium abradi debent, nec transeunt ad hæredes eorundem rebellium, proditorum, seu falsariorum.*

43 *Arma domus, an transeant ad fideicommissarium.*

44 *Principes supremi an possint vendere, donare, aut alio modo concedere arma, seu insignia suæ dignitatis.*

45 *Inferior à principe an possit vendere, aut aliis alienare sua arma.*

46 *An valeat legatum factum cum onere portandi nomen & arma domus.*

47 *Præscriptio an habeat locum in delatione armorum.*

48 *An pro armis seu insigniis duellum indici possit.*

49 *Arma fiunt excellentiora ex dignitate, aut officio personæ ea gestantis.*

50 *Insignia, seu vexilla ciuitatis, societatis, vel exercitus, penes quem remanere debent.*

51 *Signa artificij ratione loci ex priuilegio decreta remanent penes illum, qui in illo loco residet.*

52 *Officialis seu magistratus signa, aut insignia ratione officij seu magisterij data & concessa habere debet.*

53 *Signa artificij communis approbata penes existentes de communitate illius stationis, officinæ, seu ministerij remanere debent.*

54 *Artifices vtentes eodem signo, si separentur, penes quem remanebit signum.*

55 *Arma an inducant probationem, iurisdictionem & dominium.*

56 *In omni principatu sunt certa arma, soli principi competentia, & quæ eis magis approximantur, & de eis participant, nobiliora censentur.*

57 *Habens officium, aut dignitatem, si arma à principe obtinuerit, excellentiora iudicantur.*

58 *De armis parium Franciæ, præcipuè ex quibus consistant arma ducatus Burgundiæ: & de antiquis armis Heduorum, Bibracteorum, Druydum, & Alexiensium.*

59 *Arma sub diuersis formis & typis fiunt.*

60 *Arma tripliciter componuntur, metallis, scilicet, coloribus & pennis.*

61 *De auro, & quid repræsentet.*

62 *De argento, & quid designet.*

63 *De colore rubeo & eius significatione.*

64 *Isti tres colores, scilicet aureus, argenteus, & rubicundus aliis sunt præstantiores.*

65 *De azureo colore, & quid per eum demonstretur.*

66 *De nigro colore, & de eius notificatione.*

67 *De viridi colore.*

68 *De purpureo colore.*

69 *Scutum armorum simplex, aut ex metallo, aut colore fit.*

70 *Arma, quomodo interdum composita sint ex altera pennarum.*

71 *Color nobilior in nobiliori & superiori parte armorum poni debet.*

72 *Arma secundum variationes ipsorum, colores diuersi in eis poni, & multifariam nominari debent.*

74 *Arma diuerso modo blasonari, non dico blandiri, sed recitanda, & commemoranda alicuius virtutis gratia, sub quibusdam signis quempiam abunde, sed verè laudare debent, secundum diuersitatem signorum in eis appositorum.*

75 *Arma in multis aliis signis à nobis prænominatis compacta sunt.*

RELIQVA ARGVMENTA AD consíderationes primæ partis.

SECVNDÆ PARTIS ARGVmenta, 41. considerationes continentis.

TERTIÆ PARTIS ARGVMENTA, 50. considerationes complectentis.

QVARTÆ PARTIS ARGVMENTA, 86. considerationes complectentis.

INDEX.

QVINTÆ PARTIS ARGVMENTA, 56. considerationes continentis.

1 *Reges & Principes quomodo dominia habuerint.*
2 *Honor & gloria est bonis regis præmium.*
3 *Non solum præmium optimi regis est, honor mundanus, sed & gloria cælestis.*
4 *Reges laudantur & commendantur ex veritate.*
5 *Ex iustitia.*
6 *Ex pietate seu clementia.*
7 *Ex affabilitate.*
8 *Ex liberalitate.*
9 *Ex magnanimitate, & magnificentia.*
10 *Ex sapientia, quæ maxime in principe requiritur.*
11 *Ex castitate, & continentia.*
12 *Ex fortitudine.*
13 *Ex fide.*
14 *Principatum Romanorum ex tribus præcipue laudatus extitit.*
15 *Reges & Principes ex lata & populosa gente gloriam consequuntur.*
16 *Honor principis in pace subditorum consistit.*
17 *Principes gloriam summam etiam apud Deum ex Ecclesiarum restauratione consequuntur.*
18 *Laudantur reges & principes ex pulchritudine.*
19 *Laus & honor regis augetur per dignitates subditorum, & si plures habeat vasallos.*
20 *Laudantur principes ex seueritate, & quomodo.*
21 *Gloriosum est optimo principi, habere rationem studiorum & vniuersitates literarias in suo regno.*
22 *Reges laudantur ex coronatione.*
23 *In sceptro etiam honoratur Rex.*
24 *Principes honorantur pluribus iuribus regalibus eis de iure solum competentibus, & præter alios, vide sub ista consideratione 208. casus enumeratos.*
25 *Rex laudatur ex constructione ciuitatis.*
26 *Honor principis maxime exaltandus est.*
27 *An Imperator inter omnes principes sit primus.*
28 *An Imperator sit dominus totius mundi, & si semel fuerit monarcha vniuersalis.*
29 *Rex Franciæ præcedere debet electum in Imperatorem nondum coronatum.*
30 *De excellentia regis Franciæ, qui Imperator est, & monarcha in suo regno.*
31 *Rex Franciæ in suo regno omnes regnicolas, etiam alios reges præcedit, & ibi de excellentia & laude armorum Franciæ.*
32 *Rex in suo regno in culmine sedere debet.*
33 *Princeps non solum honorari debet, sed etiam adorare dicitur.*
34 *Principi obtemperandum est.*
35 *Pro Rege orandum est, vbi etiam aliquid scribitur de excellentia principum.*
36 *An princeps solutus legibus obligetur ex contractu.*
37 *De excellentia regum Hispaniæ, & quis illorum præcedere debeat.*
38 *De Regis Anglorum excellentia, & aliorum regum ordine.*
39 *De excellentia Reginæ, quæ post regem, & à dextris sedere debet.*
40 *Mater Regis, cunctis aliis præferenda videtur.*
41 *Post Regem & Reginam præfertur primogenitus.*
42 *Sicut primogenitus præfertur, ita filius eius:*
43 *Consuetudo sedendi quo ad principes, & nobiles iuxta Regem attendi debet, & ibi, quod pares Franciæ alios præcedunt.*
44 *An dignitas Archiducalis sit dignior Ducali.*
45 *Dux Burgundiæ in coronatione Regis & in locis, vbi principes congregantur, omnes alios præcedit.*
46 *Duces sunt præferendi comitibus, & de ducibus, & comitibus Galliæ, & ordine illorum.*
47 *An marchio præcedere debeat comitem.*
48 *Ille qui marchio & comes præfertur marchioni tantum, vel comiti tantum.*
49 *Princeps vi expulsus à dominio per hostem, retinet dignitatem.*
50 *Comites Palatini qui non habent territorium, habent dignitatem & præcedunt alios non comites.*
51 *Comes habens dignitatem à iure, & non à principe præcedit milites & barones.*
52 *Comes non recognoscens superiorem, æquiparatur principi: si vero recognoscat superiorem, æquiparatur præsidi.*
53 *Comes est nomen dignitatis, quando profertur simpliciter, & nunquam debet ornamento carere.*
54 *De dignitate speciali principatus, qualis sit.*
55 *De dignitate vicecomitatus, qualis sit.*
56 *Barones non habent potestatem principis, præcedunt tamen alios nobiles.*

SEXTÆ PARTIS ARGVMENTA, 38. considerationes complectentis.

1 *De ordine dignitatum & officiorum illustrium, & de tribus dignitatibus officiorum, administrantium scilicet, vacantium & honorariorum.*
2 *Tres ordines etiam reperiuntur in aliis officiis ab illustribus.*
3 *Maior honor administrantibus, vacantibus & honorariis præsentibus, quam absentibus debetur.*
4 *Inter vacantes, qui priori tempore vacauerint, præferuntur.*
5 *Habens administrationem, semper præfertur honorario.*
6 *De officiis circa personam principis existentibus quæ sunt in quadruplici differentia.*
7 *De officio magni magistri.*
8 *De officio præpositi sacri cubili.*
9 *De officio chartularij, qui sunt in Camera cubiculariorum, hoc est, cambellanorum.*
10 *De officio magni scutiferi, qui dicitur comes sacri stabuli.*
11 *De officiis protectorum, stipatorum, seu custodum corporis principis.*
12 *De officio medicorum existentium iuxta personam principis.*
13 *De officio Archiatri, seu ostiarij sacri palatij.*
14 *De pluribus comitibus sacri palatij, qui principem sequuntur, seu comitantur.*
15 *De comite horreorum.*
16 *De officio præfecti fabrorum.*
17 *De officiariis finantiarum & primo de quatuor generalibus Franciæ.*
18 *De thesaurariis, & eorum origine, & de dignitate.*
19 *De receptoribus generalibus.*
20 *De receptoribus particularibus.*
21 *De contrarotulatorum officiis.*
22 *Curiales in multis casibus vltra alios à iure honorantur & priuilegiantur.*
23 *Curialibus permittitur cultus ornatior & pretiosior non curialibus.*

19 *Ex*

19 *Ex adhærentia lateris principis & seruitio.*
20 *Ex vsu immemorialis temporis.*
21 *Ex matrimonio.*
22 *Ex diuitiis.*
23 *Ex adoptione.*
24 *Nobilitas transit in filios in infinitum.*
25 *Nobilitas causatur ex militia.*
26 *Nobilitas etiam dependet ex clericatura.*
27 *Nobiles ex multiplici specie præferuntur nobilibus ex vna specie tantum.*
28 *Nobiles ex sapientia & virtutibus præferuntur nobilibus ex genere vel diuitiis.*
29 *Nobilitas virtutum præfertur nobilitati acquisitæ ex dignitate.*
30 *Nobilitas animi præfertur.*
31 *Nobiles genere quomodo cæteris sint præferendi.*
32 *Omnes virtutes pene nobilitati famulantur.*
33 *Nobiles in pœnis honorantur, & eis defertur.*
34 *Maior fides in premissis nobilium adhibetur.*
35 *Licitũ & magis laudabile est nobili donare, quã aliis.*
36 *In electionibus nobiles anteferuntur.*
37 *In testimoniis ferendis nobiles præferuntur.*
38 *Nobilitati defertur quoad honores, salutationem, & sedes inter iudices assignationem.*
39 *Nobilitati in beneficiis est deferendum.*
40 *Nobilitati defertur in bonis, quia maior dos danda nobili.*
41 *Excessiua dos constituta per nobilem reducitur ad debitam mensuram, secus in plebeios.*
42 *In constituenda & restituenda dote furiosis nobiliores sunt vocandi.*
43 *Nobiles nomina sua in instrumentis solent facere apponi.*
44 *Nobili defertur in priuilegio condendi testamentũ.*
45 *Nobilitati in hoc defertur, quod incola duarum ciuitatum tenetur ad munera imposita per nobiliorem ciuitatem.*
46 *Nobilium appellationes Comites & Marchiones comprehenderunt, & quod Imperator se nobilem dicat.*
47 *Nobiles laudantur ex pluribus.*
48 *Nobiles excusantur a talliis collectis.*
49 *Nobiles diuersarum regionum diuerso modo laudari possunt, secundum diuersos ritus eorum viuẽdi.*
50 *Vnus est magis nobilis, quam alius & diuersi sunt gradus nobilitatis.*

NONÆ PARTIS ARGVMENTA, 48. considerationes complectentis.

1 *Quis præcedere debeat, an doctor, vel miles.*
2 *Plura militum genera reperiuntur.*
3 *Inter omnia exercitia mortalium nihil excellentius, nihil præclarius militia.*
4 *De militibus Christianæ fidei, qui dicuntur milites Ierosolymitani.*
5 *De aliis militibus, qui templarii dicebantur.*
6 *De militibus Allemaniæ, qui dicuntur milites Deiparæ Mariæ virginis.*
7 *De militibus in Hispania, qui vocantur sancti Iacobi de Spata.*
8 *De militibus Calatrauensibus, qui sunt in Portugalia.*
9 *De militibus, qui sunt in regno Castellæ, quos etiam instituit rex Aragoniæ.*
10 *De militibus ordinis sancti Michaelis in Francia & aliorum ordinum.*
11 *De militibus armatæ militiæ, quibus danda est est summa laus, si habeant necessaria ad militiam.*
12 *Duplex est militia armata secularis scilicet, pedestris & equestris.*
13 *Inter milites equestres sunt multæ dignitates.*
14 *Locum tenentes regii in aliquo exercitu omnibus sunt præferendi.*
15 *De contentione duorum Capitaneorum, quis illorum esset dignior.*
16 *Admirallus seu Comes maris, post Constabilem præfertur.*
17 *De laude & præcedentia quatuor Marescallorum.*
18 *De laude & honore Capitaneorum.*
19 *De 100. militibus nobilibus, & 200. sagittariis commensalis pro custodia regis nostri.*
20 *De primipilariis & propositis laborum, qui ferre portant standardum.*
21 *De Marescallis hospitiorum, & epidemeticis, seu vulgo Forreriis.*
22 *De castrensiariis militibus.*
23 *De militibus præsentialibus.*
24 *De circitoribus militibus.*
25 *Gloria militibus est exhortanda.*
26 *Milites laudantur ex cingulo eis imposito per ducem exercitus.*
27 *Ex corpore bene disposito.*
28 *Ex formositate & pulchritudine.*
29 *Ex audacia & terribilitate.*
30 *Ex latitudine pectoris.*
31 *In sobrietate.*
32 *Ex paupertate.*
33 *In castitate.*
34 *Ex obedientia.*
35 *Ex scientia rei militaris.*
36 *Ex vigilantia.*
37 *Ex patientia.*
38 *In fortitudine.*
39 *Milites appetunt laudari, & prodest laus a duci prolata de eis.*
40 *Milites laudantur ex de*
41 *Ex fidelitate.*
42 *Ex perseuerantia.*
43 *Ex charitate.*
44 *Ex sapientia & consilio.*
45 *Ex felicitate.*
46 *Ex multis miles consequitur honorem in duello.*
47 *Milites armigeri excusantur a collectis.*
48 *Milites & pugiles laudantur ex vulnerum cicatricibus in prælio susceptis.*

DECIMÆ PARTIS ARGVMENTA, 56. considerationes comprehendentis.

1 *Scientia est de numero honorabilium & literati sunt honorandi.*
2 *Sciẽtia laudatur, quia necessaria ratione perfectionis.*
3 *Item ratione illustrationis.*
4 *Item ratione appetitionis.*
5 *Item ratione fructificationis.*
6 *Item ratione vtilitatis.*
7 *Scientia vtilis est, quod probatur exemplis illorum, qui ex ea habiti sunt in magno pretio & honore, & multa acquisiuerunt.*
8 *Scientia est honorabilis & gloriosa.*
9 *De septem artibus liberalibus, quæ sint, & quare liberales dicantur.*

VNDECIMÆ PARTIS ARGVMENta, 53. considerationes complectuntur.

De lau-

ARGVMENTORVM.

DVODECIMÆ ET VLTIMÆ partis argumenta, 100. considerationes continentis.

Indicis Argumentorum Finis.

PRIMA HVIVS OPERIS PARS,

QVÆ TERMINOS DECLARAT ET DIFFINIT, ALIASQVE DOCTRINAS AD PRÆSENTIS materiæ cognitionem necessariam demonstrat.

Octoginta Considerationes continet.

RIMA consideratio est de honore, cum secundum Beat. Tho. 2. 2. q. 103. honor testificationem quan-
1 dam importet, de excellentia alicuius. Vnde homines, qui volunt honorari, testimonium suæ excellentiæ quærunt: & hoc est aut co-
2 ram Deo, aut coram hominibus. Et hoc casu vltimo testimonium non potest aliquis ferre, nisi per aliqua signa exteriora, vel verborum, vel factorum, vel rerum, de quibus singulariter in suis locis dicemus. Et ex his dicit Anton. Florent. in *sua Sum. in 4. part. tit. 5. §. 1. cap.* 10. quòd honor consistit in signis exteriori-
3 bus. Et secundum Philosop. 4. Ethicor. honor est maximum bonorum exteriorum. Et, secundum eundem 2. Ethic. honor est exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis: vt ibi dicit Anton Florent. facit text. in *l. si honore. ff. de mun. & honor. alleg. per Barb. in add. ad Bald. in cap. 1. de feudu datu minimu valuas. in vsibus feud.* Sed est error in illa apostilla, quia volui alleg. *l. honor.* quæ infra alleg. Arist. *lib.* 1. *Rhetor.* Honor est benefactiuæ gratiæ indicium, vel etiam est cuiuslibet virtutis præmium, secundum eundem 8. Ethic. & secundum Tho. 2. 2. *q.* 128. *art.* 4. *& qual.* 131. & Luc. de Pēna in *l. 1. C. de veteran. lib.* 12. vbi dicit etiam, quod honor est administratio reip. cum dignitatis gradu, siue cum sumptu, siue sine sumptu. *l. honor. ff. de muner. & hon. in princ.* Not. Io. de Plat. post gl. in *l. sicut. C. eod. lib.* 10. & ibi dicit text. in *d. l. hon.* quod honor municipalis est Reip. administratio cum dignitatis gradu, sicut cum sumptu, siue sine erogatione contingens. Vel etiam honor est proprie reuerentia & dignitas, quæ quauis ex causa exhibetur. Vnde Virg. *Haud equidem tali me digner honore.* Et ideo dicitur dignitas, vt dicit Cicero libro primò ad Cæsar. iun. Tu cum ea quæ es è senatu summo enim honore consecutus. facit *l. decurionatus. ff. de vacat. muner.* Et honor administratio magistratus dicitur, vnde Consulatus & Præturа honores dicuntur, & ius honorarium ius prætoris, vt *l. curiales qui honorariam. C. de decur. lib.* 10. *& in Authentic. vt ordinaria præfectura. per totum, columna quinta.* & Ouidius libro primo Fastorum. *Verbaque honoratus libera Prætor habet.* Quandoque etiam dicitur pulchritudo. Virgilius. *Frigidus & syluis Aquilo decussit honorem.* & alibi idem: *Et latos oculis afflarat honores.* Aliquando pro præmio Vnde idem Virgil.

Ipsis præcipue ductoribus addit honores.

Et sic aliquando pro donatione vel remuneratione, vt habetur in *l. si mand. auro. in princ. ff. mand.* Et quandoque exponitur honor: id est, salarium, *l. 1. §. proinde. ff. de var. & extraordin. cognit.* & inde dicitur honorarium, *eadem l. prima, in § in honorariis. & in l. 1. si mensor falsum modum dixerit. & in l. properandum. §. in honorario C. de iud.* Quandoque ponitur pro sepultura, vt Virgil.

Cernit ibi mæstos, & mortis honore carentes.

Aliquando pro obseruantia & cultu, vt apud eundem Virgilium:

Semper honore meo semper celebrabere donis.

Aliquando pro pudicitia, vt ibi: *Et rapti Ganymedis honores* Aliquando pro amore, vt apud Ouid.

Per si quis amata tangit honos animum.

Et ex hoc descendunt honorarium, honoraria, honoris, honora, honorum, honoro, honoras, honorificus, honorifico, honorificentia, honorabile, & honestus: de quibus per Calepinum in suo Dictionario, in verbo, *Honor*, & *Honos*. Quæ cum non sint ad propositum nostrum seu materiæ nostræ, ad ibi dicta me remitto. Et, vt dicit Anton. Florent. vbi supra. Reuerentia est idem, quod honor, sed ex vna parte est principium motiuum ad honorandum, in quantum scilicet aliquis ex reuerentia, quam habet ad aliquem, honorat. Ex alia verò parte est finis honoris, in quantū scilicet quis ad honoratur, vt in reuerentia ab aliis habeatur. Proprie tamen honor est in se ab aliis, & est quædam præstatio alicuius præeminentiæ in aliqua exhibitione illi, qui honoratur. Et, vt dicit August. lib. 5. De Ciuitate Dei. Honorem non debet sequi virtus, sed virtutem honor. Et istud bonum honoris, & gloriæ multum appetitur. Vnde Augustinus De Ciuitate Dei, allegans Ciceronem in primo Officiorum. Honos alit artes, omnesque incendimur ad studia gloriæ. De quo Florent. in *sua Sum. part. 1. titul. 7. capite tertio, §. primo, in medio, ibi, bonum honoris*, & statim dicam amplius.

SEcunda Consideratio. Honos cunctis rebus præferendus est. *l. Iulianus. vbi not. ff. si quis omiss. causa testa.* quam ad hoc allegat dom. meus Ias. *in l. reprehendenda. vbi illud idem not. C. de instit. & substit. in 3. not. Barb. in consi. 47. colum. 19. in 1. vol.* & dicit Bald.

in *c.1.de hon.& vit.cler.* quod honor non potest num-
mario pretio æstimari : & idem Bald. in *cap.ex teno-
re in 2.column. de appellat.* Vnde quod plus est, ho-
nor affert vtilitatem. *l. si longius , in fin. ff. de iudic.*
2 Et vbicunque est quæstio honoris, dicitur esse, ardua
causa, per text. in ratione sui, in *l. si immensa, in fin. ff.
de his, quib. vt indign.* In tantum, quod pro tuitione
& defensione honoris est permissum duellum de iu-
re, prout tenet Bald. in *cap.1.circa princ.5. column. de
pace tenenda in vsibus feudor.* Vnde dicit textus in *l.
3 miles. §. socer. ff. de adulter.* Verecundum esse hono-
rem suum inultum relinquere. Et dixi in *commentariis
nostris super consuetudines Ducatus Burgundiæ, in ti-
tul. des iustices. §. 5. in gloss. s'il n'agrace, n. 165.* Et dicit
4 tex. in *can. nolo. 12. qu.* quod is crudelis est, qui famam
suam negligit. Et adeo honor & honestas in pretio
habendi sunt, vt pari passu cum vita ambulent. *l. iusta.
ff. de manumiss. vind.* Faciunt quæ dicit idem d. meus
Ias. in *repet. l. admonendi in 95. column. vers. tertio ex præ-
dicta conclusione. ff. de iureiurand.* Vbi satis ample com-
mendatur fama, ex qua quis consequitur honorem.
Inde est, quod id, quod non prodest fieri non seruato
honore, fieri non potest, text. in *l. in eadem causa. ff. ex
quib. caus. mai.* Notat plene Pet. Gyraldi in *suis singul.
singul. 82.* Et de honoris commendatione vide per Bo-
num de Curtili in *suo tract. nobilitatis in 2. part. num. 42.
vsque ad numer. 48* Dicit tamen Felin. in *rubr. de ma.
& obed.* quod non dicitur pati præiudicium de redi-
tibus, cui alius præfertur, *per cap. cum olim , extra de
consuetud.* & dicit Bartol. in *consil. 29. in 11. column. in
1. volum.* quod interesse huiusmodi est minus omni a-
lio interesse. Et etiam apud Deum non gradus ele-
gantior, sed vitæ melioris actio approbantur. *2. 3. qu.
4. cap. sicut excellentiam, circa med. & 40. distinct. c. non
loca.* quia non in sublimitate graduum, sed in ampli-
tudine charitatis acquiritur regnum Dei , *extra de
5 temp. ordin. cap. ad aures.* Et non qui maior est, san-
ctior est , sed qui sanctior est , maior est. 40. *distinct.
cap. multi. Alber. de Rosa. in l. nemo. C. de offic magistri mi-
lit.* & Lucas de Penna *in l. 1. Cod. de præpositis sacri cubi-
culi lib. 12.*

6 Quicquid sit , teneas , quod interesse honoris est
maius omni alio interesse. Nam, vt dicit Cicero *de a-
micitia* ; Vbi enim istum inuenies, qui honorem ami-
ci anteponat suo ? & , vt ait Aristot. lib. Oeconom.
Multo grauius fert aliquis , si honore suo priuetur,
quàm si bona sua ei auferantur, & huiusmodi hono-
res terreni plus cupiuntur, quàm cœlestes, *ext. de re-
nun. cap nisi. §. pro grau.* Luc. de Penna *in l. filios. C. de
decurio. li. 10. uno*, vt dicit idē Luc. de Pen. *in l. 3. C. de loc.
præd. ciuil. in 8. & 9. column. lib. 11.* quod honor publi-
cus publico commodo præferendus est. Imo etiam
pro honore iudicij, seu eorum, quæ aguntur in iudi-
cio , iniquitas toleratur : & sic pro honore Principis
potest tolerari iniquitas, prout ibi dicit idem Lucas.

7 Et pro honore sustinendo etiam agendum est a-
ctione iniuriarum , vt dicit Baldus in *l. obseruare. §.
antequam. ff. de offic. procons.* & dixi ample *in commen-
tariis nostris super Consuetud. Ducatus Burg. in tit. de feud.
§. 4. in gloss. 1. in verb. ad illud. cum sequen. & in titul. des
enfans de plusieurs licts, §. 4. in gloss. 1. ver. qui dicantur.*
Imo, vt dictum est, potest resisti armata manu. Imò
etiam alium occidere prout pro defensione corporis:
vt tenet Petrus Geraldi in *suis singularibus, singul. 33.*
quem vide. Aduerte, quod etiam non administrans
honorem cui debetur , puniendus est. vt sunt textus
ad literam in *l. singuli. & in l. sciant. Cod. de offic. diuers.
iudic.* vide in proxima parte, in consideratione trige-
simaseptima.

TErtia consideratio. Virtutis vberrimum ali- 1
mentum est honor, vt ait Valer. libro secūdo de
Institutis antiquis. & facit text. in *§. cumque. & § . fi. in
proœm. Inst.* Ideo dicit Arist. honorem esse reueren-
tiam , & dignitatis collationem , quæ datur in testi-
monium virtutis, & dicit Arist. 8. *Ethic.* quod honor
est præmium virtutis. & in 4. *Ethic.* dicit, quod virtu-
ti perfectæ non fiet vtique dignus honor. Luc. de Pē-
na in *l. per singulas. C. de decur. lib.* 10. Præmia autem
honoris ponit Plutarchus in sua Polit. & Textor in
sua Officina, in *c. præmia virtutis, & doctrinæ, fol. 114.*
De quibus alibi dicam. Duo tamen elementa virtu-
tum esse reor, honoris spem , & pœnæ metum. Illa 2
quippe ad honesta studia alacriores reddit , hic de-
prauatos impetus hebescere cogit , tardioresque facit
ad ea , quæ à rationis libra visuntur semota. His ad
terrorem increscentis audaciæ , pœnarum genera o-
cto legibus sanciri M. Tullius scribit: damnum, vincu-
la, verbera, talionem, ignominiam, exilium, mortem,
seruitutem. Et vide infra in hac parte in quinta &
64. consideratione.

Differunt tamen honor, & reuerentia , cum reue- 3
rentia ex vna parte sit principium motiuum ad ho-
norandum , in quantum scilicet aliqui, ex reueren-
tia , quam habet ad aliquem , eum honorat. Ex a-
lia vero parte est finis honoris , in quantum scilicet
quis ad hoc honoratur, vt in reuerentiam ab aliis ha-
beatur. Honor ergo , vt dictum est, & exhibitio re-
uerentiæ in testimonium virtutis, secundum Philoso-
phum 2. Ethicorum, reuereri est actus timoris. ita di-
cit Anton. Flor. in 4. *parte suæ Summæ. titul. 5. §. primo.*
Dixi ante in prima Consideratione , & dicturus sum
infra ample de reuerentia in hac parte , in 71. consi-
deratione.

Et etiam differt honor à laude, quia honor est pro- 4
pter se , & in se , sed laus ordinatur ad aliud: Ideo
honor est excellentior laude , vt dicit S. Thomas in
*expositione eius super Psalterium, Psalm. 40. colum. 7. &
in expositione eius super libros de anima. Et 2. 2. quæst. 103.
1. distinctio. supra numer. 3. & 3. distinct. quæst. 1. artic. 2.*
& vt dicit idem Thom. 2. 2. *quolib. 1.* Sed honor est te-
stimonium excellentiæ , quæ est in homine , sed ma-
xime secundum virtutem , ideo secundum virtutem
& dignitatem dantur honores , nec indignis debent
dari , eum , vt dicit Aristoteles quarto Ethicorum.
Prauus honore non est dignus, & conuersus in tyran.
tendet ad noxam. *cap. hecc. 15. distinct.* Lucas de Pen.
in dict. l. per singulas. in fin. Cod. de decurionib. lib. 10. *&
in l. prima, C. de veter. lib. 12. & in l. 2. in 4. col. C. de dig.
lib. 12.*

QVarta consideratio. Cum honorem cōferre prin- 1
cipis sit, *l. 3. C. de consulib. & non spargendis. li. 12.*
ideo honorandus est, quem princeps honorat. text. in
l. restituendæ. in fin. Cod. de aduoc. diuers. iud. facit text. in
*l. 1. ff. de albo scribendo. ibi , nomina ante scribi oportet.
qui dignitatem Principis iudicio sunt consecuti.* hinc di-
cit gloss. *in cap. qui autem in verb. dignus. 17. quæst. 3.*
quod quē Princeps iudicat dignū, & nos iudicamus,
alleg. *cap. 1. 94. distinct. & ff. de re iud. l. quidam.* facit tex.
*in l. 1. §. hi cunabulis. ibi, credidit cum princeps. ff. de offic.
præfect. prat.*

Sic etiam dicitur, quem Papa approbat, nemo im- 2
probare potest. *cap. hac est fides. 24. qu. 1. & ibi notat
gl. 4. & c. vinea. 35. quæst. 9. in ver. nolite.* nam nullus debet
esse tantæ superbiæ fastigio tumidus, vt regalem sen-
sum contemnat. *l. si imperialis. C. de legib.* & sacrile-
gij instar est , diuinis super quibusdam administra-
tionibus , vel dignitatibus promulgandis obuiare
bene-

beneficiis, vt est text. in *l. sacrilegii instar. C. de diuer. rescripten. l. lege repetita. Cod. de erog. mil. annona lib. 12. & in l. fin. Cod. de priuilegiis eorum, qui in sacro palatio militant. & l. 1. Cod. vt dignitatum ordo seruetur. & dict. l. Imperator. in l. 2. Cod. de domestiis, & protect. lib. 12.* quod pœna sacrilegij, est, si his honorificentia non deferatur, quæ contingere nostram purpuram digni sunt æstimari. ita dicit & tenet Bartol. Veron. in *suo tract. de Imp. eligen. in verb. pro imperat. in 2. colum.*

1 QVinta consideratio. Ad honorem peruenitur multis aliis de causis. Primo deuenitur ad honorem ex virtute, quoniam, vt dicit Arist. 8. Ethic. *honor est præmium virtutis.* & 3. Ethic. dicit: *Virtuti perfectæ non fit condignus honor.* & 4. Ethicorum dicit: *secundum veritatem solus virtuosus est honorandus.* vt ait Augustin. de Ciuit. Dei. Antiquitus Romani colebant virtutem & honorem pro dijs, Vnde duo templa construxerunt, sic sita: quod nullus intrare poterat Templum honoris, nisi prius pertransisset Templum virtutis. Ad signandum, quod nullus honoraretur, nisi meruisset honorem aliqua virtute, dicam infra de huiusmodi virtute in hac parte in 62. consid. Et sicut etiam recitat Textor in sua Officina.
2 cap. de *Deis*. Veteres honorem in numero Deorum ascripserunt: & eidem templum dicauerunt, authore Plinio.

Secundo quis honoratur propter imaginem Dei, secundum quam creatus est. Sic homines honorandi sunt, & quibuscunque rebus digniores sunt: ideo homo dignitatem primam inter cæteras creaturas obtinet. *l. iustissime in princ. iuncta gloss. in verbo, dignitatem, ff. de adil. edict.* & eius gratia omnia inuenta sunt, *l. in pecudum. §. 1. ff. de vsuris.* vnde etiam 1. Pet. 2. *Omnes honorate.* & de hoc honore dicam in secunda parte, per totum.

3 Tertio quis honorandus est propter diuinam maiestatem, & æternam gloriam, vt est Deus, & sancti eius, & de his dicam infra in tertia parte.

4 Quartò quis est honorandus propter eius dignitatem, vt sunt Principes, Prælati, & habentes officia & dignitates à Principe, & de his dicam in 4. 5. 6. & 7. partibus huius lib. Vbi ponam de Principibus prælatis, & aliis officiis Ecclesiasticis & temporalibus. & dicitur 1. Pet. 2. *Regem honorificate.*

5 Quinto honorandi sunt seniores propter antiquitatem, vt habetur Leuitici 19. *Coram cano capite consurge, & honora personam eius.* de quo infra dicam 1. parte, in 17. consideratione.

6 Sexto honorandi sunt aliqui propter ministerium, quod habent, vt sunt Sacerdotes & religiosi, quia ministri Christi sunt. de quibus infra dicam in 4. part. in princ 2. 3. 4. 5. & 6. considerationib.

7 Septimo honorandus est quis propter maiorem locum, quem habet in ciuitate, & plus potest prodesse communitati, quam alius. de quo infra dicam in 11. parte, in 5. consideratione. Et ponitur in *serm. discipuli* 28. vbi ponit causas, quare quis sit honorandus.

8 Octauo, vt dicitur ibi, quis honorandus est propter participationem diuinæ dignitatis, quoniam, vt dicit, sic honorandi sunt parentes: quia repræsentant Dei honorem, & dignitatem eius, qui est pater omnium, & à quo sunt omnia. vnde, vt dicitur, parentes sunt honorandi, vt habetur Exodi vigesimo. *Honora patrem & matrem, vt sis longæuus super terram.* de quibus infra dicam in vndecima parte, decima sexta consideratione.

SExta consideratio. Secundum Ant. Flor. in *sua sum. 4. partit. tit. 5. c. 11. §. 2.* diuersa genera personarũ in scriptura sacra mandantur honorari. Primò enim (vt dicit) Rectores. Eccl. 10. *In medio fratrum rector eorum in honore, & multo magis prælati Ecclesiæ, quam seculares personæ.* 1. ad Timotheum quinto. *Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore sunt digni,* argum. ad hoc *96. dist. cap. Duo sunt.* Maxime qui in verbo laborant, vt dicit Petr. Abbas Cluniac. in 1. *lib. epig.* vbi dicit, quod est honor, qui tantum Creatori debetur, vt honor, qui creaturæ impenditur, & quem sibi inuicem rationabilis creatura exhibere debet. 1

Secundo, vt dicitur, sunt honorandi deuoti viri, hoc fit propter inhabitantem Spiritum sanctum, sicut capsella propter reliquias. Et propter hoc Tobias fuit honoratus à rege Salmanasar. 2

Tertio honorandi sunt Sacerdotes. Eccl. 7. *Honorifica Sacerdotes,* 6. q. 1. c. Sacerdotes. Exemplo B. Martini præferentis sacerdotem Imperatori. Reliqui etiam ministri sunt honorandi secundum gradum ordinis, 93. *dist.* dixi ante, & dicam infra in 4. parte. 3

Quarto dicitur, honorandi sunt medici. Eccles. 33. *Honora Medicum.* Et si corporũ, vt dicit, multo magis animarum, cum Confessores dicantur medici animarum. *c. cum infirmitas. extra de pœn. & remiss.* 4

Quinto honorandi sunt dono sapientiæ præditi. Sapient. 8. *Propter hanc, scilicet sapientiam, habebo honorem apud seniores.* Propter hoc Ioseph à Pharaone, Daniel à Nabuchodnosore honorari fuere. Dicam infra in 16. parte. Vbi amplè de viris literatis, & sapientibus. 5

Sexto à superioribus ad aliqua officia exercenda, vt oratores, & legati, & vicarij Principum, ad Phil. 2. *Eum enim omni honore habetote.* & loquitur de Epaphrodito misso ab eo ad eos: quod quomodo fit, vide Bartolum, Cępollam, *in tractat. suo de Imperat. militum eligendo. in verb. pro Imperatore. 3. & 4. column.* & dicam infra in 7. part. in 10. consideratione. Vbi loquar de locum tenentibus Regis. Vnde quia missi à Nabuchodonozore reuersi sunt sine honore, turbatus est contra illos de Ierusalem, vt habetur *Iud. c. 1.* & vt habetur 2. *Paralip.* 36. quia illi subsannabant nuncios Dei, & paruipendebant sermones eius, illudebantque Prophetis, ideo ascendit furor Domini in eos. 6

Septimo honorandi sunt religiosi. August. in regula *Honorate Deum in vobis inuicem, cuius templa facti estis,* Templum materiale honoratur, quasi Deo dicatum: quanto magis rationale dicatum Deo per votum religionis, vt dixi supra in considerat. præcedenti, ibi. *Sexto honorandi.* 7

Octauo, vt dicitur, honorandi sunt senes, vt etiam dixi ante in præcedenti consideratione, ver. 5. *honorandi sunt seniores,* & habetur Eccl. 14 *Honora personam senis.* Similiter & priores in ordine, sicut antiquitus primogeniti, sicut Iacob à Pharaone. 8

Nono omnes vniuersaliter inuicem. Rom. 12. *Honore inuicem præuenientes,* quoniam, vt ait Aristot. 6. Topic. *Omnes honorem appetunt,* & 1. Pet. 1. scribitur: *Omnes honorate.* 9

Decimo tu adde, quod etiam medici sunt honorandi, vt habetur, Ecclesiast. 38. *Honora medicum, eum propter necessitatem creauerit eum Dominus.* dicam infra in 10. parte, vbi describam de scientia medicinæ. 10

Vndecimo honorandus est Deus, Prou. 3. & Psalm. 28. 1. Reg. 2. imò habetur 1. ad Tim. 1. *Soli Deo honor, & gloria.* & Deute. 6. *Dominum Deum tuum adorabis,* 11

11 *& illi soli seruies, Et honora Dominum de tua substantia. Et gloriam meam alteri non dabo.* Eccles. 7. *Honora Deum ex tota anima tua.* & dicturus sum infra ample in 3. part. in 1. 2. & 3. considerat. vltima parte in prima considerat.

12 Duodecimo honorandus est maritus ab vxore, Esther. 1. *Vxores deferant maritis suis honorem.* quia maior dignitas est in sexu virili, *l. 1. ff. de Senat.* Inde vxor Philonis Philosophi in cœtu matronarum interrogata, cur coronam auream sicut cæteræ non ferret, respondit, quod vxor satis habet ornamenti, viri virtutem & honorem.

13 Decimotertio seruus debet honorare dominum suum, Malachiæ 2. dicam etiam infra in 1 parte.

14 Decimoquarto, honor debetur operantibus ad bonum, ad Rom. 2.

15 Item, *Honora patrem tuum, & matrem tuam.* Exod. 20. Deut. 6. Mat. 15. & Marc. 7. Eccl. 7. *Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliuiscaris.* De quo Anton. in *d. sua sum. in 4. part. tit. 5. cap. 9.* & Bern. de Bustis in 1. *part. sui Rosarij ser. 20. in litera L.* de quo infra in 11. part. in 16. considerat. & supra in præceden. considerat.

1 SEptima consideratio. Subditi tenentur præstare seruitium, honorem, & reuerentiam domino, *l. 1. C. de off. præfect. vigil. l. potiores, C. de off. rect. prouinc,* Bald. *in l. cum plures. C. de locat. inst.* dixi in *Commentarijs nostris super consuetud. Ducatus Burgund. in titul. des fiefs. §. Le vassal. in gloss. prima, quasi per totum.* Quibus autem de causis homines subijciantur alijs, ponit Lucas de Pen. *in l. vnica. Cod. de magistris scriniorum libro duodecimo.*

1 OCtaua consideratio. Honor debetur omnibus prælatis & superioribus ratione excellentiæ. Cultus autem consistens in obsequio obedientiæ & beneficij, ratione gubernationis, etiam debetur prælatis ex debito legali. Alijs autem in dignitatibus constitutis ex debito morali, vt amplè declarat S. Thom. 2. 2. *quæst. c. 2. 1. distinction. supra secundum num.* & vt ibi dicit *secunda distinctione supra tertium numerū.* Honor debetur constitutis in dignitatibus ratione excellentiæ: timor autem in ratione potestatis, obedientia vero, & tributum, ratione gubernationis. Et ille honor, qui debetur ratione excellentiæ, est diuersus secundum diuersitatem excellentiæ, idem Sanct. Thom. 2. 2. *quæstio. 63. 3. distin. per totum.* & idem alio modo prosequitur, quomodo quis honoratur: quod dicit fieri quadrupliciter, scilicet propter virtutem propriam, vt virtuosi: vel propter virtutem alterius, scilicet Dei, vel Comitis: vt superioris: vel propter signum virtutis, vt senes: vel propter participationem diuinæ bonitatis, vt domini & parentis. ita dicit 2. 2. *qu. 63. tertia distinctione per totum.*

2 Et tamen conditione inferiores debent præstare honorem superioribus, vt si superiores id, quod debent, non impendant inferioribus, inferiores eis debitam obedientiam non impendant. Frustra enim exigit debitum, qui quod debet non impendit, *argument. c. esto. 95. distinctione, 2. 2. quæstio. 5. c. de forma.* Ita dicit Ioan. de Turrecremat. *in cap. cum beatus 45. distinct.*

1 NOna consideratio: Honores sunt æqualiter distribuēdi. *l. & cum §. præses. ff. de muner. & hon.* & etiam gradatim sunt conferendi, *l. vt gradatim. ff. de muner. & honor.* & non maiorem honorem, nisi prius minorem susceperit, gerere potest, *§. honor. §. gerendorum. Digestis de munerib. & honoribus.*
Per gradus enim est ad ordines ascendendum. *c. sicut.* 2
quadragesima octaua distinctione. Casum enim appetit, qui ad summi loci fastigia postpositis gradibus per abrupta quærit ascensum. Non autem descendendum est, *d. l. nulli, Cod. de numerarijs.* vbi Lucas de Penna lib. 12. In singulis autem gradibus Ordinum & honoribus conferendis interstitia sunt seruanda, *cap. in singulis, septuagesima distinctione, & cap. sequenti, & in C. de muneribus non continuandis, libro decimo.*
Et genus humanum quidem consistere non posset, 3
nisi quidam maiores existerent. *cap. ad hoc. 89. distin.* sicut etiam in Angelis. *dict. cap. ad hoc.* & notatur in *cap. de Constantinopolitana 22. distinction. in fin.* & gradus diuersi, & status in Ecclesia conseruant Ecclesiæ vnitatem. *d. cap. ad hoc.* & hoc plene tractat Ambros. in 3. *de offic. cap. quarto,* sine tamen suffragatione temporis, aut merito laboris ad mundi honoris indignum est peruenire, *cap. miramur, ante fin. 61 distin.*

DEcima consideratio. Diuersis & variis modis 1
honorandi sunt homines. Primus modus est, diligenter præstare auditum loquentibus. vnde Sapientiæ octauo dicitur: *Loquente me respiciant.* Secundus est, loqui reuerenter. Eccles. 5. *Honor est in sermone sensati.* Tertius est, assurgere venienti. Leuit. 19. *Coram cano capite consurge.* Vnde Iudices debent Aduocatos in Consistorio, & Auditorio recipere, & reuerentiam cum salutatione deferre, & sedendi locum tribuere, *l. finali, Cod. de offic. diuers. Iudic.* Et obsequium est in assurgendo, vt notatur in *l. si non sortem. paragrapho libertus. in gloss. magna, ff. de cond. indebit. & in l. etiam 2. C. de obseq. patron. præstand.* Vnde refert Aulus Gellius Noctium Atticarum libro sexto capite nono. Quod Cnæus Flauius Anij filius dicitur ad Collegam venisse visere ægrotum, & in conclaue postquam introiuit, adolescentes ibi complures Nobiles sedebant: ij contemnentes eum (fortè quia patre libertino natus, aut quia Scriba fuisset) assurgere nemo ei voluit. Cnæus Flauius Anij filius ædilis id aduertit. Sellā curulē iussit ibi afferri: eam in limine apposuit, ne quis illorum exire posset, vtique ij omnes inuiti viderent sese in sella curuli sedentem. Et Imperator Antonius Augustus cognomento Pius à præfectis prætorio salutatus, paululum eis assurgit, vt in *l. prima, Cod. de sentent. pass.* Et Reges Episcopis assurgere solent. *cap. solitæ, de maioritate & obedientia.* Vbi est textus, Quartus est, decenter assurgere sedenti. Esaiæ sexto. *Vidi Dominum sedentem, & postea Seraphin stabant, &c.* Quintus comitari incedentem, secundo Regum 15. *Vniuersi serui eius ambulabant iuxta eum, scilicet Dauid, imitantes cum fugeret de Ierusalem à facie Absalonis.* Virgilius: *Ipse vno graditur comitatus Achate.* & ibi: *magna comitante caterua.* Idem est in his, de quibus Cicero in Catone ait: *Hæc enim ipsa honorabilia, quæ videntur leuia atque communia, salutari appeti, decedi, assurgi, deduci, reduci consuli.* Item in libro de Oratore: *Cúmque maior natu, & consularis Sergium Galbam assectaretur.* Et Gellius libro duodecimo, capite decimoquarto. *Scriptum est in Antiquitatibus, vt à conuiuio seniores à minoribus domum reducerentur, eúmque morem Romanos accepisse à Lacedæmonijs traditum est, qui Lycurgi legibus vterentur.* Sextus in signis humiliationis, vt inclinationibus & huiusmodi. Ecclesiast. tertio: *Ab hominibus honoratur, scilicet Deus.* Septimus in exhibitione seruitiorum, vt

loca-

lotione pedum & manuum, & huiuſmodi. Ecclef.3. *Qui timet Deum, honorat parentes.* Hæc allegatio ad iſtud propoſitum non videtur aliquid facere: quicquid dicat Anton. Flor. ſed melius dictum eſt hic ante *in 6. conſiderat.* Sed mos lauandi pedes tam inter ſacerdotes, quam laicos, fluxit ab inſtituto Chriſti, *vt habetur Ioan. 13. de quo Polyde. de inuentoribus rerum lib. 4. cap. 10.* Octauus in rerum honorabilium collatione, vt honorabilius ferculum, & huiuſmodi. vnde *Num. 24.* dicit Balach Balaam: *Decreueram te honorare, ſcilicet muneribus, ſed & Deus priuauit te honore.* Nonus in propriæ magnificentiæ depoſitione, vt depoſitio caputij, & huiuſmodi. Apocal. 4. *Cum gloriam & honorem darent illa quatuor animalia ſedenti ſuper thronum, & viginti quatuor ſeniores deponebant coronas, &c.* Magiſtratibus vero, & aliis potentioribus caput aperimus, tanquam omnia noſtra aliis parere debent, ait Plutarch. Hinc haud dubie nobis mos eſt, & orare nudo capite, & ſuperiores reuereri. Quod de oratione dicitur, vt habetur 1. ad Corinth. 11. *Omnis vir orans velato capite, deturpat caput ſuum.* licet ſecus de muliere, vt ibi. Decimus eſt in alterius præpoſitione, in deſcendendo, in ſedendo, in loquendo: de quibus ſingulis ſtatim amplius dicam. Et hos decem modos honorandi ponit Anto. Flor. *in ſua Sum. in 4. part. tit. 5. §. 2. in fin.*

VNdecima conſideratio. Alij modi honorandi aliquem ponuntur per Doctor. noſtros per diuerſa ſigna, quibus cognoſci poteſt, quod honor adhibetur. & aliqua ponit Fel. *in rubric. de mai. & obed.* vbi primo dicit, quod inter alia ſigna honoris eſt. quod quis ſedeat. Quoniam qui ſedet, dicitur magis honorari, quam ſtans. Bal. *in l. quoties, Cod. vbi ſenatores, vel clariſſ.* per illum text. *in verſ. ſedendi quoque, in alia parte.* vbi vir in dignitate conſtitutus litigans coram iudice, non debet ſtare, ſed ſedere paulo inferius. & arguit Bald. ad Epiſcopum accuſatum, qui
2 non debet ſtare coram iudice, ſed ſedere, quod tamen videtur eſſe intelligendum, dum eorum cauſa non agitatur. alias ſecus, ſecundum glo. ibi *in d. verbo ſedendi.* & etiam qui recumbit, maior eſt quam qui miniſtrat *Luc. 22* Secundo dicitur maior, & honoratur, qui ſe-
3 det à dextris. Bart. *in l. g. decernimus in 3. not. Cod. de ſacroſ. eccl. glo. in cap. quam periculoſum 7. quæſt. 1.* Facit ad hoc illud quod dicitur in Euangel. *Vnum à dextris, & alium à ſiniſtris.* & eſt text. *in cap. ſolitæ. in vers. hoc autem ſi prudenter. Ibi in ſiniſtra parte ſedere. de mai. & obed.* dicit enim Bartol. *in ſuo tract. de inſignibus & armis. in 4. colum.* quod dextera pars eſt principium motus. *& in iſta parte, in 38. conſid. in 88. conclu.* Et plene declarat Iacob. Bonaudi *in gloſſ. ſuis ad Ioan. de Terra rubea, in lib. ſuo de vinea eccleſiæ. artic. 2. primi tract. in 4. concluſ. in verb. à dextris.* Quid autem dicatur à dextris, vel à ſiniſtris, dicit Barth. Veron. *in ſuo tract. de imperat. eligendo. in verb. ratione dignitatis.* quod iſtud intelligendum eſt maxime, quando inſignia literæ, vel figuræ in clypeis, coopertuiris, veſtibus, parietibus, vitrinis, vel in loco ad ſimilitudinem cœli pinguntur: & in aliis etiam caſibus, vt habetur plene per Bartol. *in d. ſuo tract. de armis. & in tract. de inſula. 3. colum. cum ſeq. quo. vlt. & pen. ante primam figuram.* vbi omnino eſt videndum. & ponit Bartol. Veron. *in loco hic ante alleg.* Exemplum de Venetis, qui male ponunt in ſigillis leonem in parte dextra, & ducem in parte ſiniſtra, habendo reſpectum ad contrarium. Quoniam, vt dicit, imago impreſſa dicitur eſſe in latere dextro, quæ nos reſpiciendo eſt reſpectu lateris ſiniſtri noſtri; ſicut ſi quis faciem ſuam ad meam conuertat, latus eius dextrum eſt reſpectu mei ſiniſtrum, ſecundum Bart. *in d. ſuo tract.* Idem ſi imaginem noſtram in ſpeculo inſpiciamus. Eadem autem in ſigillis cælata ab altera parte reperiretur, quoniam eius terga, non faciem inſpicimus.

De primogenito, quomodo ſedes ad dexteram, dicam *infra in quinta parte, in 41. conſideratione.*

DVodecima conſideratio eſt. Quis dicitur magis 1
honorari, qui ſedet prope dominum, & tanto maior dignior dicitur, & altior. gl. notab. *in §. aliam. in verb. altiora, Inſt. de bon. poſſ.* & ibi per Porc. & Angel. & per Ioan. & Imol. *in l. qui ſoluendo. in 2. ff. de her. inſt.* Bald. *in l. obſeruare §. antequam vero. iuxta*
fin. de offic. procenſul. & leg. Et ideo, vt dicit Ver. *in lo-* 2
co ſupra alleg. Adam, & Petrus magis honorantur, ex quo ſunt proximiores virgini, & de hoc honore ſedendi iuxta principem habetur *2. Eſdr. 3. c.* & vide Io. de Terra rubea *in loco allegato in præcedenti conſideratione.*

DEcimatertia conſideratio. Dicitur honorari 1
quis, ex quo eſt in medio duorum vel plurium: quoniam, vt ait Saluſtius *in Iugurthino*: Apud Numidas locus dignior erat in medio. & ideo vt dicit Veron. *in loco ſupra all.* dux Venetiarum ſtat in medio ſex Conſiliariorum. quod intellige, quoniam omnes ſunt æquales aliquali qualitate: ſed ſi non eſſet aliqua æqualitas, ſemper maior deberet eſſe in eminentiori, & altiori loco. Sicut videmus, quod cum æqualis Pater, æqualis Filius, æqualis S. ſanctus: ideo Pater ſtat in medio, Filius ad dexteram Patris, & S. ſanctus ad ſiniſtram, vt dicam *in 3. par. 3. in 1. 2. & 3. conſid.* Facit; quia mediocritas in electione loci maxime probatur, quoniam in confinio boni malique poſita eſt. Et Cicero lib. 1. Off. *Eadem ratio eſt habenda veſtitus in quo, ſicut in pleriſque rebus, mediocritas optima eſt.*

DEcimaquarta conſideratio. Dicitur honorari, qui ſedet in principio, ſiue in capite, & altiori loco, quod probatur; quia à dignioribus eſt inchoandum, vt eſt text. cum gl. *in §. fin. Inſt. de iure nat. gen. & ci.* vnde Virg. in Buco. *A Ioue principium Muſæ.* Facit ad hoc illud: *In capite libri ſcriptum eſt de me.* & ad hoc videtur text. *in l. 2. §. Seruius autem Sulpitius. ff. de orig. iur.* vbi ſic dicit: *Seruius autem Sulpitius cum in cauſis orandis primum locum, aut certe poſt M. Tullium obtineret* & text. *in c. quia tua. 50. diſt. ibi: à capite incipiente.* Et ita per hæc tenet idem Ver. *in loco hic ante alleg.* facit quod ſcribitur de Saule *lib. 1. Regum 9. c.* ſic: *Aſſumens itaque Samuel Saulem, & puerum eius, introduxit eos in triclinium, & dedit eis locum in capite eorum, qui fuerant inuitati.*

DEcimaquinta conſideratio. Magis dicitur quis honorari; qui parieti magis eſt proximus, vt probatur in text. cum gloſſ. *in d. §. aliam.* & probatur *in capit. epiſcopus. decimaſeptima diſtinctione.* vbi dicitur, quod epiſcopus in eccleſia, in conſeſſu presbyterorum ſublimior ſedeat: quia locus

ille dicitur dignior. Ita videmus seruari in tribunalibus, vbi ius redditur, & in locis vbi nuptiæ celebrantur. Ita etiam tenet idem Veron. *in loco prædicto.* Ex quo etiam dicit, pro in cedendo ille, qui est iuxta parietem, dicitur esse in digniori, & nobiliori loco: quod communiter obseruamus, nisi tres essent personæ simul, vt dictum est, quia tunc esse in medio, est magis honorabile, si tum omnes tres sint eiusdem qualitatis, ne dicatur, quod vltimus sit inferior, aliorum vnus præcedere debet, iuxta illud vulgare apud omnes: *si tres incedant, tertius præcedere debet.* Veneti tamen seruant, quod esse à latere dextro, est honorabile, vt dicit Vero. *vbi supra.*

DEcimasexta consideratio. Qui sedet immediate post episcopum, & subscribit primo loco, dicitur esse in eminentiori loco Fel. *in rub. de maio. & obed.* Card. *consil. 31.* dicam *infra in 4. part.* Et qui primus est post principem. *2. Esdr. 3. c.* Item qui primo deambulat, dicitur magis honorari, cum qui comitantur dicantur honorem facere illi, quem comitantur vt dixi ante *in consid. præcea.* & faciunt quæ dicunt Io. de Imo. & Ang. *in l. qui soluendo ff. de her. inst.* & facit text. *in cap. sedes Apostolica, in ver. maiores & validiores extra de rescr.* & qui præcedit maior est illo, qui subsequitur. text. *in l. 1. in fin. C. de prepo. sacri cubic. l. 12.* Et anteire quis dicitur in eundo, loquendo, sedes prior, locus completior decernendi loquendique facultas antiquior, & vetustior. *l. 1. & ib. gl. in ver. anteire. C. de consulibus.* Melior text. *in l. 2. C. de præfe. præto. siue vrbis & c. l. 12.*

DEcimaseptima consideratio. Qui priùs nominat, dicitur honorari, prout dicit Bal. *in auth. hoc amplius in vlt. col. Cod. de fideic.* & probatur *in cap. si quis iusto impedimento. ab ep. in om. primo. de elec. li. 6. & in l. seruum communem* ... quod ibi not. Bartol. *ff. de stip. seru.* & faciant quæ dicit dominus Ias. *in l. 1. in pri. in 5. colum. ff. de verb. ob.* vbi dicit, quod denominatio debet fieri à digniori, quod ibi comprobat per multa. Facit, quia in concionando maiores præponi debent. & in omnibus facit text. *in Auth. ne a cle. p. emer. §. vlt.* dum inquit, quia & maximorum, & mediocrium, & paruulorum nobis cura est. *& ibi glos. in verbo, maximorum coll. 4.* & quod ordo scripturæ, vel nominationis titulum conferat prælationis, scribit Guil. Benedick. *in rep. c. R. Raynutius in verbo, testamentum 2. numer. 28. extra de testam.* Consului in casu emergenti, in nominatione filiorum primi gradus & sedis, in consilio meo incipiente: *Le cas est tel en pays de drue esetat.*

DEcimaoctaua consideratio. Honor est illi, qui primo offert, & ideo primogenitus primo ante fratres offerre debet, vt dicit Martinus de Cazarus *in tract. de primogenitura.* Ex quo dicit Ioan. Saxo *in suo Commentario consuetud. Turon. in titul. de success. feud. art. 3.* quod secundogenitus in oblationibus, & processionibus cedere debet primogenito: & ita dicit se semel respondisse cuidam nobili Pictauiensi. Et facit quod ad nos in hac nostra patria ducatus Burgundiæ, vbi non est considerabilis primogenitura, taliter, quod omnes filij æqualiter succedant. Si tamen fiat diuisio alicuius hæreditatis, in qua quilibet habeat suam partem hæreditariam an tanta iurisdictione, quantam alter habet, si sint ambo, aut omnes eiusdem parochiæ. est tamen desendum per alios iuniores, & minores annis primogenito in oblationibus & processionibus & aliis actibus, in quibus potest adhiberi honor ita; quod etiam vxor primogeniti præcedere debet aliam; & in oblationibus & processionibus in danda & osculanda pace, in deambulationibus, in conuiuiis, & pluribus aliis actibus. secundum quod etiam videre poteris ex dictis Io. Fab. *in d. §. aliam Instit. de bonor. possess.*

DEcimanona consideratio Maximum signum est 1
honoris in eo, qui primam vocem habet & de-
bet primo loqui. Eccl. 32. *Loquere maior natu, decet
enim te, &c.* & dicit Præposi. *in cap. episcopos. 17. di-
stin. & c. l. 2.* quod qui dignior est, primo votum dare
debet facit, quod dicit Bald. *in cap. 1. in titul. de contro-
uers. feud. apud pares term.* & Lud. Rom. *in si g. suo 81.*
vbi dicit quod licet de iure in consiliis dandus senior
primo loqui debeat, per text. *in d. cap. 1. & Bald. ibi, in
2. colum. &* facit text. *l. fin. C. de tyro. li. 12. & in l. 2. C.
de primicer. & in l. 2. C. de præfect. præto. eo li. 12.* tamen
iste vsus apud domin. de Rota non seruatur; quia ætate 2
minores in consiliis dandis primo loquuntur. Et di- 3
gnior dicitur interdum propter antiquitatem, puta si
primo fuit adeptus dignitatem, iuxta not. per Innoc.
in cap. tua extra de maio. & obed. & per Bart. *in l. 1. ff. de
albo scrib.* & sic in capitulis, collegiis, seu vniuersitati-
bus dignior semper est præferendus, vt antiquior Ca-
nonicus facit congregare Capitulum. Aliquando dici- 4
tur dignior, qui clarior bus fulget virtutibus. text. est
in Auth. de mon. in bis. §. non. col. 1. Et sic quando vna res 5
est communis inter plures, & non potest stare nisi pe-
nes vnum, vt sunt tabulæ testamenti, seu aliud instru-
mentum, dignior est concedenda, vel apud seniorem
deponenda. *vt l. si ff. de fid. vel.* Et sic frater maior na-
tu debet habere & custodire claues castri. Item testi-
bus deponentibus in pari numero dignioribus est
credendum. *l. ob carmen. §. 1. ff. de testib.* Et de materia 6
dicam *infra in 10 parte in 29 consideratione.* de docto-
ribus, qui primo vocem & opinionem dare debeant,
seniores, an iuniores.

VIgesima consideratio Honor illi, cui reuerentia exhibetur, vt probatur *in l. nemini vir Cod. de offic. rect. prouin. & in cap. statuimus, & ibi gloss. & doct. de ma. & obed.* per gloss. *in l. 1. §. si vicinus. & ibi doct. ff. de aqua plu. arc.* de qua dixi *supra.* Nam reuerentiam debet minor maiori impendere. gl. in *in l. nihil omnino. Cod. de pal. sac. lar. li. 12.* & inferiores iudices superioribus reuerentiam tribuere debent. vt est tex. *in d. l. nemini. & in l. fi. C. de off. c. pr. f. vrb.* & minores maioribus debent honorem. *l. 2. in fi. C. de offic. diu. iud.* dixi *infra ista parte in 71. consid. in capit. reuerentia est honor. in fin. cum seq.* maxime salutando, Iacob. *Rebuff. in l. 2. Cod. de prox. sac. scrin. lib. 12. de quo infra.*

VIgesimaprima consideratio. Non solum semper, 1
& indeterminate honor ab inferioribus debetur
superioribus, sed etiam quandoque superiores hono-
rare debent inferiores, *l. potioris. §. 1. Cod. de offic.
rect. prouin.* quoniam vt ait Hier. de quo habetur *in
cap. esto subiectus. 95 distin.* Episcopi honorent cle-
ricos quasi cleri vt ipsis episcopis à clericis quasi e-
piscopi honor deferatur: Subiungitque, scitum est
illud orat. Domi. cur ego, inquit, te habeam in
principem, cum tu me non habeas vt senatorem de
quo

quo gl. circa initium *in cap. frustra. de re iud. in 6.* Cui & omnino simile est, & nescio an idem sit, quod Hier. forte memoria lapsus nominibus mutatis scripserit illud L. Crassi senatoris ad L. Philippum consulem. *Non es mihi Philippe consul, quia nec tibi senator sum*, quod à Vale. Maximo traditum est *lib. 6. cap. 8.* & Quintil. *lib. 8. oratoriarum institutionum. titul. de ornatu, ad fin. & lib. 11. tit. 1.* Et ante eos Tullius *lib. 3. de Oratore.* Quibus & simile est illud Platonis ad Dionysium Syracusanum, *Si nostra tibi placent, nos quoque honorare debes. Nunc autem tanquam ab initio tu ducas, ego sequar: honoratus enim à te, & te honorabo. Non honoratus autem conquiescam.* Ad quod optime facit text. *in c. cum beatus circa initium. 45. distinct. ibi; ne dum incaute subdita percutiat membra: ipsa quoque debitam*
2 *sibi subditorum reuerentiam subtrahat.* Ex quo notatur; quod si prælatus non seruat reuerentiam subdito, nec subditus tenetur ei seruare, etiam text. *in cap. significasti. in fin. de elect. in cap. ad decorem. de inst. & quod not. gloss. in verbo, me. in d. cap. esto per text. illum ibi. Frustra petit debitum, qui quod debet non compendit.* & facit dictum Plutarchi *in lib. de praeceptis nuptial.* quod senes honorabat Plato, vt iuuenes venerarentur, vt & illi erga ipsos verecundiam conseruarent: v-
3 bi enim in iuuenes pudorem senes abiiciunt, nulla in eos verecundia iuuenibus residet, ait Plato. Fac. t gl. *in cap. si duxturi. 32. quæst. 6.* vbi etiam ait text. & quales volumus vxores nostras inuenire, & ipsæ nos inueniant, & si intactam quærimus, intacti simus, *de quo ample per Tiraquellum in suis legib. connubialib. in l. 13.* Et aduerte in hoc, quod gloss. luæ seu Commentarij ponuntur ante tex. & ibi scribit materiam: *si amari volumus & cupimus ab vxoribus, eas quoque vicissim amemus*: quod multis rationibus comprobat. Et facit text. *in l. si non fuerit. ff. de inoffic.* per quem not. gloss. & doct. ibi, quod si non facio quod debeo: si tamen non facis quod debes, non obtines. Et per illum text. dicit Bald. *in capit. 1. in verb. vel non militauerit. de propriet. feud. priuetur.* quod qui non facit quod debet, non recipit quod oportet, quod & ipse Bald. dicit *in l. post legatum. ff. de his quibus vt indig.* &, vt voluerunt Innoc. & Ioan. Andr. Car. & Panorm. *in cap. suam. de pœnis.* quod cum aliquis tenetur aliquid dare aut facere ad hoc, vt aliquid consequatur, non potest illud petere nisi totom dederit aut fecerit: all. Panor. text. *in l. Maniu. & in l. cui fundum. ff. de cond.* Idem facit etiam text. *in authen. dos data C. de don. ante nup.* vbi not. Bald. quod qui differt facere, quod debet, non potest petere quod ei debetur. *& in l. in testamento ita erat scriptum. ff. de cond. & dem.* quem ad hoc propositum facit singularem Bald. *in d. cap. 1. qualiter do. propr. feudi priuetur.* & text. *in l. si quæro. §. inter. ff. loca.* per quem dicit Bald. *in cap. 1. §. vlt. in fi. in tit. de forma fidel. in vsi. feu.* quod qui fidem non præstat, eam exigere non debet. Faciunt text. *in d. cap. frustra sibi fidem quis postulat ab eo seruari, cui fidem à se præstitam seruare recusat. & ibi gl. & doct. de reg. iuris, in 6.* Faciunt etiam dicta Panor. *in cons. 61. incip. videtur primo colum. 2. lib. 2.* & Roma. *consil. 204. incip. pro discutienda veritate colum. 2. versic. idem probatur. & consil. 417. incip. in casu proposita consultationis.* & Barba. *consil. 306. incip. sapienter scripsit propheta. colum. 12. versic. praeterea. & col. 15. & seq. in 2. volum. & consil. 73. incip. omnia quae facietis. colum. 11. & seq. eo volum.* Corn. *consil. 343. incip. causa veniente colum. 2. vers. his tamen non obstantibus. in 1. volum.* Ant. Corset. *in repet. c. grandi. charta 6. versic. nota ibi fidelitate. de supp. neg. prælat.* & ita alias dixi in facto contingenti. Et facit; quia maior, & superior etiam iudex minorem benigne & sine iniuria audire debet, cum possit vnius forsan & deterioris sententia, & multos, maiores in aliqua parte superare. text. *in l. 1. §. sed neque. C. de vete. iur. enucl.* & quandoque reuelatur minori, quod maior nescit. *c. ad audientiam, iuncta gloss. 2. circa fin. de consuetud. vide infra ista parte, in 26. consid.*

Vigesimasecunda consideratio. Honor consistit in melioribus & delicatioribus cibis conferendis. Quia inferiori non sunt tales cibi conferendi, quales sunt superiori. Quoniam alimenta debentur secundum qualitatem personarum gloss. *in ver. victum in cap. episcopus 10. quæst. 3.* Ex quo dicit Floria. *in l. sed & si quid. §. manciporum. ff. de vsufruct.* quod alimenta sunt præstanda secundum ordinem dignitatum. Faciunt quæ dicit Alexand. *cons. 70. in 4. vol.* maiora enim & delicatiora debentur domicellis, maiora monachis, quam conuersis. facit text. *in l. seruis vrbanis. in princ. iuncta gl. in ver. cibariis. ff. de leg. 3.* vbi dicitur, quod rustici non debent vti pullis, vel aliis delicatis cibariis, sed caseo, cæpis, fabis & lardo: etiam grosso pane, & non albo, *vt ibi dicit gloss. in verb. ex libertis.*

1 Vigesimatertia consideratio. In vestibus pretiosioribus adhibetur honor, vt habetur per Florianum *in d. §. manciporum.* Hinc dicit Specul. *tit. de aduocato. §. sequitur videndum de vestibus. column. 3.* quod aduocati indui debent pro grauitate & maiestate officij sui. Ideo dicit gloss. *in l. 1. C. nulli liceat in frenis. li. 11.* quod chlamys militem; purpura regem, stola sacerdotem, toga aduocatum, cucullà monachum demonstrat. quod dictum refert Bald. *in cap. causam extra de preb.* Faciunt quæ dicit Barba. *in cap. cum omnes. numer. 49. cum quatuor. seq. extra de constit.* vbi etiam plura de victualibus refert. & dicam infra *in 7. par. in 44. consid.* vbi dicitur, quod aduocati honestioribus vestimentis induti, sunt præferendi. Et facit etiam dictum Senecæ ad vxorem Neronis: *Indue te cha-* 2
rissima vxor decenter, non propter te, sed propter honorem imperij. de quo dicto meminit Spec. *vbi supra* alleg. tex. *in c. 1. 21. q. 4. & in c. 2. de cust. eucha.* subiungens, quod vestis debet esse conueniens statui, ordini, & officio. pro quo facit tex. in arg. *in l. ad vestimentum. ff. de pecul.* Et facit *2. Esd. c. 3* vbi apparet, quod vestiri purpura est honor.

Vigesimaquarta consideratio: Honor fit in legati præstatione. *l. amicissimos in prin. & ibi* Bartol. *ff. de excu. tut.* hinc est quod dicitur, quem non honoro, in præstatione legati, scilicet, aut institutione, nõ onero, *de quo plene per Gui. Benedict. in sua repe. c. Raynutius in verb. si absque liberis moreretur. in materia substitutionis fideicommissaria. extra de testam.*

Vigesimaquinta consideratio. In hæredis institutione fit honor: quoniam maximus est honor filio succedere patri titulo & iure, seu nomine institutionis, tanquam sit hæres, ob quod dicit text. *in l. 1. in fin. Cod. de his qui sibi in testa. ascrib.* quod pater filium instituendo, & hæredem scribendo, dicitur fungi duplici officio, quod tendit in honorem & fauorem filij. *de quo in d. repe. c. Raynutius in verb. in eodẽ testa-*

mente relinquens.1.numero 21.22.& 33.de testam.in antiq.

1 VIgesimasexta consideratio. Quis dicitur honorari in salutatione: quoniam ex quo quis salutatur, honoratur, vt dicit Iacob. Rebuffi *in l.in sacru. C. de proximis sacrorum scrin.lib.12.* vbi etiam dicit, quod salutando videtur fieri reuerentia, *per l.fin. C.de offic. diuers.iud.& per l.peculium. C. de proximis sacr.scrin.* Ideo, vt dicit Specul. *in titul.de aduocato.§.5.* iudex est reuerenter salutandus : imo per salutationem videtur esse remissa iniuria. *capit. cum Adrianus. 63. distinct. capit.omnis qui.24.quest.1.* & ex non salutatione præsumitur quis inimicus, vt tenet gloss. fin. *in d. capit. cum Adrianus.* & all. *cap.cum super de offic.deleg.* & dicit dominus meus Iason *in l.apertissimi.colum.2. C.de iudic.*

Videtur tamen, quod maior etiam porrigit salutem minori, vt pater filio : *vt in cap. 1.in prin.de feud. cogn.* vt etiam videmus in literis regiis, rex dirigendo literas suas exequendas, etiam nuncio, seu seruienti porrigit salutem, sic dicendo : *Franciscus Dei gratia Francorum rex tali, &c. salutem.* Vnde Traianus Imperator (vt Eutropius scribit) persæpe amicos salutationis gratia visitauit. Quippe ipse omnibus in omnia se æqualem exhibuit. Cuius persæpe tale erat dictum : Talem priuatis Imperatorem esse oportere, quales priuatos sibi optat habere. Item; Antonius Imperator cognomento Pius tantum detulit senatui, quantum sibi priuatus ab alio principe deferri optauit : vt ait Iul. Capitolinus in eius vita, maxime iurisperitis. Nam ipse à præfectis prætorio tunc amicis, & principalibus officiorum & vtriusque ordinis viris salutatus, eis aliquantulum assurgit. vt est text. *in l. 1. C.de sent.pass.* dixi *supra in 21.consil.* Et quando Papa scribit inferiori, puta episcopis aut regibus quomodo debeat eos salutare; ponit Ioannes de Montholono *in suo promptu. iuris, in ver. salutare, arti. salutate Priscum & Aquilam.*

3 Item etiam par pari. l. Publia. §. Titius. & l.Quintus Cecilius.ff.de pos. Etiam inferior superiori mandat salutem, excepto principe : quia ab inferioribus non salutatur, exceptis quibusdam, quibus in priuilegium conceditur, de quibus *in l. 2.C.de prox. sacr. scriniorum. l. 12. & in l. 1.C. de silentiariis. eod. lib.* & post salutem datur potestas osculandi, excepto Papa & Imperatore, qui osculantur in pede. *l. 1. Cod.de domest.& protect.* dicam *infra in 33.consi.4.parte.* Vnde
4 fluxit mos deosculãdi pedes Papæ aut Imperatoris, & osculo salutandi: vide Polyd. *de inuent.rerum.lib.4.c.10.* vbi etiam dicit, quod cæteri præsules dextram manum auersam adeuntibus osculandam porrigunt, & viri dextram dextræ iungere solent salutationis causa.

5 Aduerte tamen, quod inferiores iudices scribendo iudicibus superioribus; vt dominis de Parlamento non debent se in subscriptionibus suis nominare fratres. text. est *in l.singuli.Cod. de offic.diuers. iudic.*

VIgesimaseptima consideratio. Maioritas consistit in prærogatiua ordinis. Nam presbyter maior est diacono. *c. legimus.in fin.93.dist. & c. statuimus. extra de ma.& obed.*

VIgesimaoctaua consideratio. Maioritas etiam cõsistit in prærogatiua consecrationis: vnde episcopus est maior presbytero, ideo magis honorandus est *c.olim.& c.episcopus in ecclesia.95.dist.& c. manus. de consec.dist.5. & c.perlectis.ver.ad episcopum.25.dist.*

VIgesimanona consideratio. Maioritas habetur in prærogatiua administrationis: vnde Archidiaconus maior est archipresbytero, & ei obedire debet. *d.capit. perlectis. versicul. archipresbyter vero. 25. distinct.* 1

Et enim ad præcedentia deueniatur ratione maioritatis, propter quam quis laudatur, honoratur & reueretur, videat plene in quibus consistat hæc maioritas, per Felyn. *in rubr. de ma. & obed.* per Alberic. *in suo Dictionario.in verb.maior, & maioritas.* de quibus suis locis dicetur : ideo circa ea aliter hic non insisto.

TRigesima consideratio. Etiam maioritas consistit & præeminentia in eo, qui recumbit, non in eo, qui ministrat. *Luc.22.* quod tamen Christus noluit esse inter suos discipulos, inter quos ministrabat. Lucæ eodem loco. & Matth.20. vbi inter illos ordinauit, quod maior esset minister. Et inter istos recumbentes digniores sunt, qui in primo scamno honoris recumbunt: & communiter videmus in scamno, quod est versus ignem, vel à latere dextro, ita quod dignior est secundus illius scamni, quam primus alterius, vt alibi dicam.

TRigesimaprima consideratio est. Honor etiam debetur, & defertur illi, qui est maximæ autoritatis, seu qui consequitur laudem & honorem ex autoritate, facit text. *in capit.dudum ad audientiam. circa med. ibi : inuenimus, quod pro præposito sanctorum Apostolorum autoritas faciebat extra de election. & in l. Quintus, §. Pomponius, ibi : ad authoritatem scribentis. & ibi: sed ad authoritatem defuncti conseruandam id pertinebit. ff.de annuis leg.& in l.3.§.1. versic.qua argumenta. ibi, alias dignitas & autoritas confirmat rei, de qua queritur, fidem, ff. de testib. & in leg. 2. §.post hos Q.Mutius, ibi : ex quibus Gallum maxima autoritatis. & in §. post hunc.in princ. & in §. primus diuus Augustus, ibi : vt maior iuris autoritas haberetur. & ibi : sed plurimum in ciuitate autoritatis habuit: & ibi: sed Proculi autoritas maior fuit.ff.de orig. iur.& in l.pen.§. Papinianus. ibi & huiusmodi sententia subtilissimum testem adducit Saluium Iulianum, summa autoritatis hominem. Cod. de cond. ind.* & hoc modo assumitur authoritas hoc casu pro quadam reputatione siue æstimatione, vt probatur *in l.cognitio rem.§.1.& ibi gloss.in verbo, estimatio. ff.de var.& extraord.cogn.* Sicut dicimus, quod hi maioris autoritatis sunt, qui habent potestatem seu dignitatem. *l.1.ff. de albo scrib.& d.l.Quintus.§.1.cum simil.* Et hæc autoritas, siue æstimatio (quam vulgo *reputationem* appellamus) multis modis acquiritur, de quibus suis locis dicetur, & de his scribit aliqua Barth. Cepolla *in suo tracta. de Imper. eligendo. in vers. authoritatis.* vbi multum commendat autoritatem, & autore Iosepho, ordo in Romanorum militia hic erat, vt milites ad centuriones, illi ad tribunos (quod Græci Chiliarchos vocant, hoc est, qui mille præerant hominibus) mane conuenirent salutatum, & sic ordo dignitatum & autoritatum obseruabatur.

TRigesimasecunda consideratio. Consistit etiam honor in commendatione noui præsidis prouinciæ, in suo nouo & iocundo aduentu ingredientis aliquam celebrem ciuitatem, vel prouinciæ caput: vt est text. *in l. si in aliquam celebrem ciuitatem, vel prouincia caput aduenerit Potestas, deberet se commendare, laudesque suas cum grauitate audire, cum id prouin-*

tialis

tiales honori suo sibi vendicent. ff. de offic. Proconf. & leg. & istud communiter obseruatur in Italia in aduentu noui Potestatis: & apud nos non solum in aduentu noui Regis, sed & Gubernatoris noui alicuius patriæ, & nouorũ Baliuorũ in suis prouinciis. vide quæ dixi *infra ista parte, in 47. considerat. incip. ex quo ex laude*, & dicit Bald. *in conf. 418. i. 1. vo.* quod honor est, quãdo in iucunda visitatione domini fiunt ei honorantiæ, sicut sunt xenia, caritiæ, seu blanditiæ. quæ fiunt pro ipso vitando vel misso ab eo, & similia, & ad istam honorificentiam pertinent omnes operæ obsequiales & reuerentiales, quod videtur esse contra id quod dicit *consil. suo 335. in prima parte.* Vbi dicit, quod honoris nomine continetur id, quod est sine onere.

TRigesimatertia consideratio est. In eo, quod quis ratione maioritatis meruit laudem & honorem de bonis operationibus seu beneficiis in Republica exhibitis, & impensis, collaudandus est publicis vocibus, ne per silentium, bonum, quod fecit, videatur incognitum. vt est textus & Doctores in *lege vnica, Cod. de quaestor. & Magistr. Offic. lib. duodecimo.* & in hoc delectatur Princeps, cum audit Officiales suos collaudari à subditis de bono regimine officij: & hoc casu admittit voces populi exclamantis, *viuat talis, qui in officio se bene gessit.* sicut faciunt Romani de Papa, vt docent gloss. & Ioan. de Platea in *d. l. vnica. C. de quaestorib.* Et licet voces populi collaudando sint admittendæ, *dict. leg. vnica, & l. instimus. C. de officio Rector. prouinciar. & §. renouamus. in Authent. vt ordinariæ praefectura. coll.* 5. Faciunt quę dicta sunt infra ista part. in quadragesima septima consideratione, incip. *ex quo ex laude.* Non tamen in eligendo vel puniendo, *l. si constat. ff. de appellat. leg. decurionum, Cod. de poenis. capit. 2. de elect, & in cap. ex literis. de excess. Praelat.* & plenè declarat Gulielmus Benedicti in *sua repet. cap. Raynut. in verb. mortuo itaque testatore. t. numer. 191. & 192. vsque ad num.* 197. Dixi supra in 12. consideratione.

TRigesimaquarta consideratio est. Honor etiam in adeundo Principem, & alios iudices reuerenter salutando consistit, vt dicit Ioannes de Platea in *rubr. C. de praeposit. sacri cubic. lib. 12.*

1 TRigesimaquinta consideratio est. Honor consistit & habetur in præmium virtutis ex erectione statuæ in publicum. Cum olim multi fuerint honorati ex erectione statuarum, inter quos enumerat Textor Niuernensis in sua Officina 49. qui fuerunt
2 honorati ex erectione statuarum. Et in tantum consistit honor in statua alicuius, quod si ipsa statua rumpatur, datur actio iniuriarum. *l. si statua. & ibi Dd. ff. de iniuriis.*

3 Qui statuas meruerint, teste Textore Niuernensi, sunt sequentes.

Sesostris	1	*Demetrius Phalereus*	8
Aristogiton	2	*Eunomius*	9
Armodius	3	*Fauorinus*	10
Astyius	4	*Verrius Flaccus*	11
Atolytus	5	*Isocrates*	12
M. Portius Cato	6	*M. Claudius Marcellus*	13
T. Coruncanus	7	*Mutius Scaeuola*	14

Ptolemaus Philopator	15	*Tanaquil*	33
Oppianus	16	*Pausanias*	34
Horatius Cocles	17	*Phryne*	35
Demosthenes	18	*Claudius Imperator*	36
Conon	19	*Epicurus*	37
Euagoras	20	*Iosephus*	38
Mercurius	21	*Minutius Augurinus*	39
Polydamas	22	*Trebius*	40
Cylon	23	*L. Astius*	41
Octauus orator	24	*Numa*	42
Vestritius	25	*Seruius*	43
Nerua Imperator	26	*Gorgias Leontinus*	44
Archias	27	*Plato*	45
Claudianus	28	*Chelia*	46
Iunius Rusticus	29	*Porsena*	47
Virgilius	30	*Phocion*	48
Berosus	31	*P. Lucullus*	49
Antonius Musa	32		

Mulieres etiam olim fuere habuerunt statuas, cum Hyppiades statuæ mulierum equestres vocabantur, 4
euiusmodi fuisse videntur Amazonum, quæ mortalium primæ equum scandere ausæ sunt, si Lysiæ oratori creditur.

Qui autem fuerint qui primo statuas inuenerint, 5
ponit Polydorus *de inuentoribus rerum, lib. 2. Cap. 13.* & ibi ponit, quomodo alias fuerunt prohibitæ. Et de vsu Imaginum, quomodo & in quibus olim vtebatur imaginibus, & qui poterant, scribit Budæus in *Annotationibus, in l. fin. ff. de orig. iur.* dicam statim, ex quo dixit, quod hodie loco imaginum posteriora tempora vtuntur armis. Hodie apud nos loco istarum statuarum in inferioribus à Principibus fiunt monumenta, seu sepulchra eleuata: alij faciunt ea extra & supra terram eleuati ex altitudine trium pedum vel circa, & supra magnum, & latum lapidem, vel marmorem poni nonnunquam in medio chori ecclesiæ, vt sunt patroni, & fundatores Ecclesiarum, puta Principes, Duces, Barones, & huiusmodi. Reges autem nostri faciunt sibi erigere statuas; & ex more cuique Regi post eius mortem erigitur statua in palatio Parisiensi. & fit talis, quod per eam demonstratur, qualis fuerit regiminis: quoniam si fuerit bonus, prudens, & verus Rex, sic quod suo tempore iustitiam administrauerit, habet manus eleuatas, & in altum tendentes: si verò male aut vnicam, vel ambas habet depressas, & basse tendentes, & per hæc denotatur, quod fuit malus administrator Iustitiæ: quod timens Ludouicus vndecimus, ne in statua eius post mortem fieret hæc depressio manuum vel manus, eius vita durante fecit fieri suam statuam, & sunt numero sexaginta duo, vsque ad Franciscum primum, qui hodie regnat; & quilibet illorum habet suum epitaphium, per quod ostenditur, quot annis vixerit seu regnauerit, & licet ad me nullo modo deuenerint, tamen alia hic ex Chronicis & Francorum gestis calculando illorum tempora descripsi.

De Regibus Franciæ Carmen.

ASpice quo Franci regnarunt tempore Reges.
Quis prior & Regum Gallica sceptra tulit.

Pharamondus.

Prima Pharamondus decimo si iunxeris vnum
Occupat, & Saliqua legis origo fuit.

Clodio.

Clodio succedit pacis seruator honestæ,
Quatuor incolumi corpore lustra videns.

Meroueus.

Meroueus sequitur, toto qui iustior orbe,
Tradiderat decies annua iura pater.

Childericus.

Sex quater imperium Childericus possidet annis,
Cum coco subito carpitur ense necis.

Clodueus.

Et Clodueus fidei seruator, & æqui,
Gallica terdenis messibus arua tenet.

Childebertus.

Iamque quater decies nonus superadditur annus,
Childeberte tuum cum decus orbe cadit.

Clotarius.

Quinque suo decades Clotarius addidit anno,
Attamen immensum contegit vrna caput.

Childricus.

Childricus decimo decies tres porrigit annos,
Dicitur & probitas multa fuisse viro.

Gontranus.

Hunc celere sequitur Gontranus tramite princeps,
Bisterna imperium seruat olympiade.

Childebertus II.

Prosperior dictus Childebertus præsidet annis
Bisseptem, dura sed iacet alter humo.

Theodobertus.

Mox Theodobertus decimo cum iungeret annos
Septem, tunc versa sorte relictus abit.

Theodoricus.

Vix vim addideras cum tu Theodorice, tandem
Imperij celsa protinus arce cadis.

Clotarius.

Vndeciesque quater positis Clotarius armis,
Insignis populo libera iura dedit.

Dagobertus.

Tum Dionysea Dagobertus conditor ædis,
Bisseptem æstates tradidit imperio,

Clodoueus.

Clodouee tibi decimo coniungere sextum,
Non datur, in fatum tendere nemo potest.

Clotarius.

Cum tibi fallaci vultu fortuna minatur,
Clotari, quartus respuit annus opes.

Childericus.

Et tandem decimus septem vix iungitur annus,
Childrici nocuo cum perit ense decus.

Theodoricus.

Atque nouem decem Theodoricus iunxerat annos,
Æthereum celeri cum pede carpit iter.

Clodoueus.

At Clodoueus sola trieteride regnans,
Saucius incerta cuspide mortis abest.

Childebertus.

Bis decies rutilans Phœbus compleuerat orbes,
Cum Childeberti Gallica sceptra ruunt.

Dagobertus.

Vnica cum soboles Dagobertus regna ministrat,
Sed sua sub quarto lilia sole cadunt.

Clotarius.

Insignis totidem Clotarius induit annos,
Cuius inextincto nomine fama volat.

Childericus.

Vix adit imperium Childricus, fata repente
Vertuntur, lapsu labitur ille graui.

Theodoricus.

Non puduit molli Theoderice viuere lustro,
Sed vetito tandem victus amore cadis.

Carolus Martellus.

Iam Martellus adest, belli cui firma potestas,
Imperium quinta liuquit olympiade.

Pipinus Paruus.

Quinque ter atque tribus Gallis Pipinus habetur,
Maximo cui paruo corpore virtus erat.

Carolus Magnus.

Maior hic imperio dominatur Carolus omni,
Per binas hyemes lustráque iure nouem.

Ludouicus Pius.

Bis denisque Pius Ludouicus quinque peractis
Imperat, & mortis vulnere pulsus obit.

Carolus Caluus.

Carolus octauum terdenis præbuit annum,
Hausta sed innocuo toxica corde nocent.

Ludouicus Balbus.

At Balbus binis Ludouicus præbuit annis,
Gallica non modico robore sceptra tenens.

Ludouicus III.

Heu Ludouice tibi dextro quid sceptra feruntur
Sydere, cum lustro tollitur vmbra breui?

Carlonus.

Vix totidem regno Carlonus traditur, ecce
Syderea tenuis spiritus arte iacet.

Ludouicus Iners.

Mox Ludouicus adest, Lachesis cui bina repente
Tradidit inuitus stamine lustra suo.

Carolus Simplex.

Bisseptémque tribus regnauit Carolus annis,
Et humili simplex pectore dictus erat.

Rodulphus.

Ter quater insignis dominatur laude Rodulphus,
Ecce repentino turbine pulsus abest.

Ludouicus IV.

Ter numerant bis sex Ludouici tempora Regis,
Roboro cui subsunt parta tropæa suo.

Lotharius.

Lothari primus terdenis iungitur annus,
Gallia magnanimo tunc manet orba duce.

Ludouicus.

Cui soboles nulla est primoque extinctus in anno,
Hac Ludouico breui sunt data sceptra die.

Hugo Capetus.

Virtus ipsa patet nono cum vincitur anno,
Conditur inuicta sorte Capetus humo.

Robertus.

Bis deciesque quater dominatur iure Robertus,
Quis prius hostilem terruit ense manum?

Henricus.

Ter tribuunt decade Henrici fata, nec vnquam
Largior in magno munere dextra fuit.

Philippus.

Sex decies tandem quartus tibi iungitur annus,
Et Libera cum populo iura Philippe canis.

Ludouicus Grossus.

Iam Ludouicus adest, mortis sed ille propinquus,
Altero cum nexit bis tria lustra ferox.

Ludouicus Iunior.

Hincque quater decies Ludouicus præfuit annis,
Atque tribus victo victor ab hoste manet.

Philip-

Philippus Augustus.

Gallorum totidem moderatur regna Philippus,
Nobile cui valido corpore robur erat.

Ludouicus VIII.

Florida quam celeri truncantur flumina motu,
Sed prius autumnos ter Ludouice vides.

Ludouicus Sanctus.

Sancte quater decies, annis cum quinque peractis,
Imperium merito iam Ludouice tenes.

Philippus Posterior.

Vixit in audito regno probitate coruscans,
Posterior septem lustra Philippus habet.

Philippus Pulcher.

Iamque quater septem Pulcher consumxerat annos,
Tunc immatura labitur umbra die.

Ludouicus Hutinus.

Per binas hyemes regni vix sceptra fruuntur,
Cum Ludouice tibi tristia fata nocent.

Philippus Longus

Insignis sextum Longus numerauerat annum,
Gratia cui grato corde virilis erat.

Carolus Pulcher.

Carolus hinc sequitur, bona trieteride Gallis
Præsidet, & pulchro gratior ore fuit.

Philippus Valesius.

Fulsit valida moderatur forte Valesi,
Bis denisque tribus sceptra tenere datur.

Ioannes.

Tunc Ioannis nec nato coniungere sextum,
Tertia propulsis legibus Angla finunt.

Carolus.

Carlo decennali sextus cum iungitur annus,
Tunc vertus Galla perditur omnis humo.

Carolus.

Tristia si numerant florentis tempora Carli,
Hac deciesque quater binaque cernit hyems.

Carolus.

Sæpius ex Anglo victricia dona rebelli,
Tertia ter decies Carolus ecce tenet.

Ludouicus XI.

Ast Ludouicus adest clarus, nec iustior illo,
Bis tria, si meminis, nunc sua lustra ferunt.

Carolus VIII.

Hostibus hic victis victor remeauit in orbem,
Carolus, & victus post tria lustra cadit.

Ludouicus XII.

Bis septémque tribus Ludouicus præsidet annis.
Cuius & in toto floruit orbe decus.

Franciscus I.

Iam Franciscus adest Gallis generosior illo
Alter & in toto non fuit orbe prior.
Magnanimus bello (lustris vix quinque peractis)
Cum decorat meritum parta corona caput.
Heluetios dextro domuit qui Marte rebelles,
Oppida victrici tradit & alta manu.
Imposuitque potens Anglo qui frena feroci
Sedulus, hic patrio ductus amore nimis.
Italiam petijt, Francum remeauit in orbem
Sæpius, & pulsis hostibus vltor adest.

TRigesimasexta consideratio est. Etiam honor consistit in triumphi receptione, cum duces belli aut Principes victoriam contra hostes & inimicos obtinuissent ; de victoria triumphabant : hoc est, in introitu ciuitatis auratis curribus vehebantur, quos albi trahebant equi, capite lauro coronato. Pompeij tamen currum in triumpho Aphrico traxerunt elephanti. Quem imitatus Cæsar vectus est elephantis quadraginta dextra læuaque lychnos gestantibus, authore Tranquillo. Et Gordiano quadrigæ elephantorum decretæ sunt triumpho Persico. Habuit & Aurelianus currum cum quatuor ceruis iunctis.

Morisque fuit, vt in triumphantum currum sederent eorum filij. Vnde & Æmylius Paulus speciosissimo triumpho filium duxit ; quem triduo post amisit.

Triumphãtem sequebantur laureati milites triumphantis, vt quia laurus semper viret, signum esset remp. florere.

Item captiui hostium duces in triumpho circumuecti, præcedebant currum triumphalem.

Item triumphantis rem diuinam facientis verba erant : *Dij, quorum nutu & imperio nata, & aucta est res Romana, eandem placati propitijque seruate.*

Item moris erat Consules ad cœnam inuitari à triumphante : deinde rogari, vt venire supersederent, ne esset aliquis maioris imperij & autoritatis triumphante.

Item in triumpho ligneæ turres, & captarum vrbium, arcium, & montium simulacra, omniumque victorum simulacra, aurum præterea & argentum ferebatur.

Moris item fuit Imperatoribus belli ciuilis victoria quantumuis magna non triumphare, quia ciues, non hostes occidissent.

Item vt milites & abiectissimi quique triumphalem currum sequentes, diuersis conuitijs triumphantes incesserent, ne prospera illa fortuna plus æquo superbirent & insolescerent. Sic triumphante Cæsare milites dixerunt : *Gallias subegit Cæsar, Nicomedes Cæsarem.* Item, *Romani seruate vxores, Mæchum caluum vobis adducimus.*

Ventidium quoque Bassum Parthico triumpho sicuti milites decantarunt : *Qui Mulos fricabat, factus est Consul.*

Porro lege cautum erat, ne dux triumphaturus ante triumphi initium vrbem ingrederetur.

Item ne quis triumpharet, qui minus, quam quinque hostium millia vna acie superasset.

Nulli item licuit triumphare, qui nec Dictator, neque Prætor, nec Consul res gessisset. Nec pro instaurato, sed aucto duntaxat imperio triumphus concedebatur.

Item nemini prius decernebatur triumphus, quam regionem (de qua triumphaturus erat) successori pacatam reliquisset.

Item pœna à lege erat constituta ei ; qui super interfectorum numero mentiretur. Ideo triumphantes vrbem ingressi de veritate apud Censores iurabant.

Item triũphantes habebant Iouis insignia, faciémque è rubrica illinibant, vt esset coloris ætherei sceptrúmque gerebant.

Qui autem de diuersis regibus, & populis triumpharunt (vt scripsit Textor in sua Officina) sunt sequentes.

Lucius Attilius Catilinus triumphauit de Sardis.

Gn. Dominicus de Aruernis, & Batulo eorum duce.

Liuius Salinator de Illyriis seu de Hasdrubale, vt testatur Liuius lib. 37.

Marcus Attilius regulus de Salentinis.

Paulus Æmylius iunior de Liguribus, & Perseo Macedonum rege, cuius triumphi ordinem pulchrè recitat Philippus Bergomensis in suo supplemento Chronicorum.

Menenius Agrippa Lanatus de Sabinis.

portabatur hæc Bulla, vide Calepinum *in ipsius dictio. in verbo, Bulla.* Toga regia, quæ erat auro, & purpura intexta, qua reges vtebantur, à Liuio inter insignia triumphantis numeratur, purpura ante vocata, & erat sine pictura. Erant etiam alia ornamenta triumphalia, vt Liu. tradit *lib.* 30. aurea corona, aurea patera, sella curulis eburnea, scipio eburneus, tota picta, palmata tunica.

TRigesimaseptima consideratio. Honor consistit in bibendo in auro, esse secundum post regem, vestiri purpura, & cognatum principis vocari: vt habetur 2. *Esdra 3. cap.* maxime (vt dicit ibi text.) propter sapientiam. Hinc videmus, quod doctores tanquam sapientes, & scientia præcellentes, *parentes principis* vocantur, per text. & gl. *in l. ex diui Pij. C. de locat.* vbi Domitius Vlpianus, qui erat præfectus prætorio, ab Alexand. Imperatore eius parens nuncupatur. Etiam antecessores principis dicuntur, per text. *in §. cumque. & ibi not. per gl. 2. doct. in proœmio Institutionum.*

TRigesimaoctaua consideratio. Etiam honor consistit in delatione insignium, & armorum: Nam qui maioribus insignibus vtuntur, maioribus honoribus præfulgent, & in digniori loco collocati debent. Faciunt quæ dicunt doctores *in cap. 1. apostolica. de priuileg. 6. & in c. 1. 41. distinct. cum tex. in cap. penult. extra. de vita & honest. cler.* vbi ex qualitate, & preciositate ornamentorum, augetur dignitatis prærogatiua. vt dixi *infra in 4. part. in 32. consideratione. ibi; Duodecimo Abbates.* Et quælibet dignitas habet sua insignia: Nam Papæ imponitur Frigium, Imperatori Diadema seu infula, Regi corona, Episcopo mitra, Archiepiscopo pallium, Doctori biretum, vt dicit Lucas de Penna *in l. murileguli in prin. C. de murileg. lib.* 11. de quibus omnibus infra dicam.

Hinc sumpta occasione hic scribam de insignibus diuersorum statuum mundi, & armis, tam principum, dignitatum, quam aliorum, & de his sigillatim faciam centum conclusiones sequentes; remissiue tamen interdum ad loca sua in præsenti opere tacta; & primo faciam decem de insignibus, & alias de armis.

PRima conclusio sit de insignibus regum Romanorum. Nam, vt refert Polydorus *de inuentoribus rerum lib. 2. capitu.* 5. Romanorum regum insignia erant fasces cum securi, corona aurea, sella eburnea, trabeæ curules, phaleræ, annuli, paludamenta prætexta, togæ pictæ, tunicæque palmatæ, & omnia denique decora, quibus imperij dignitas eminebat. Ex duodecim Thusciæ populis (quos Tarquinius Priscus subegit) originem habuere, quibus Tarquinius simul atque id senatus permisit primus vsus est. Verùm Romulus ex more duodecim Hetruriæ populorum, qui singuli singulos regi statim creato lictores dabant, antea 12. lictores assumpsit. Alij à numero auium, quæ augurio regnum portenderant, eum securium numerum autumant. Hi magistratibus ministrabant, fascesque virgarum alligatos, cum securibus gestabant, & huiusmodi virgæ ex Betula arbore fieri consueuerant, quæ est arbor Gallica, mirabili candore atque tenuitate, & terribilis magistratuum virgis, secundum Plinium. *lib. 16. cap. 19. naturalis historiæ.*

SEcunda conclusio est. Etiam Diadema, & corona sunt insignia Imperatorum, & etiam sceptrum, vt infra habetur *in 5. part. in 19. consid.* vbi ponitur etiam de rationali, de quo statim dicturus sum.

Sed prius videndum est varia esse genera coronarum, & qui primus eas inuenerit. Polydorus *de inuentoribus rerum. lib. 15. cap. 17.* refert, Liberum patrem coronarum repertorem fuisse, qui primus omnium imposuit capiti suo coronam ex hedera. Moyses tamen, qui multis ætatibus Liberum patrem præcessit, coronas aureas fecit, secundum Iosephum *in 3. & 8. antiquitatum.* Ægypti regum (*teste Cælio lectionum antiquarum, lib. 13. cap. 61.*) mos fuit peruetus, Diademata serpentis aspidis imagine distincta gestare. Principio ex arborum ramis fieri coronas in ludis, & sacris certaminibus mos fuit. Postea varia florum mixtura componi cœperunt. Has Glycera primo adinuenit. Paulo post subiere quæ vocatæ sunt Ægyptiæ, siue Hybernæ, factæ è bracteis ligneis siue eburnis, variis coloribus infectis. Deinde subsecutæ sunt è lamina ænea tenui inaurata, aut argentea, quæ propter gracilitatem corollæ dicuntur. Crassus autem diues primus suis ludis coronam aureis argenteisque foliis dedit, & alij alias. Huic denique multifariæ coronæ repertæ sunt, & in maximo pretio habitæ, precipue apud Romanos, & tempore consulum. Erant enim militares coronæ, puta Triumphalis, qua donabantur seu coronabantur in triumphis Imperatores, seu triumphanti dabatur, & ex lauro primitus fiebat: quoniam ea arbor præcipue est lætitiæ victoriarumque nuncia: sed deinde ex auro fuit facta, & hæc dicitur aurum coronarium, erantque eiusdem & virtutis, & honorarij præmia.

Muralis dabatur ei, qui primus murum hostium subierat, seu oppidum hostium per vim ascendisset, hæc etiam aurea erat muri pinnis decorata.

Castrensis (quæ & vallaris dicitur; quia insigne valli castrensis haberet) similiter aurea erat hac donabatur qui primus hostium castra pugnando introisset, & irrupisset.

Naualis pariter aurea erat, & dabatur ei, qui primus maritimo prælio vi, & armis in hostium nauem transiliebat. Ea rostris nauium erat insignita.

Oleagina, qua victores in Olympiaco certamine donabantur, vel ob conuersum hostem.

Oualis, quæ & myrtea dicebatur, dabatur his, qui vrbem intrabant ouantes, quando bellum leuiter, & sine cruore perfecissent, deditione facta: aut cum bella non recte indicta essent, nec cum iusto hoste gesta, aut cum hostium nomen humile esset, vt seruorum aut Piratarum.

Obsidionalis dabatur duci, qui exercitum suum ab obsidione hostium liberasset, & dicta est graminea; quia fiebat ex eo gramine, quod ibi natum fuerat, vbi obsidebantur. Hanc S. P. Q. R. Fabio maximo dedit secundo bello Punico, quod vrbem obsidione liberasset. & hanc Plinius *lib.* 22. aliis nobiliorem fuisse dicit.

Ciuica corona erat celeberrima, quam ciuis ciui, à quo in bello seruatus fuerat, & à morte liberasset testem vitæ salutisque perceptæ dabat: & hæc fiebat ex fronde querna: quoniam quercus primum mortalibus victum præbuit, qui glande vescebantur: vel quia Ioui (in cuius tutela sunt ciuitates) sacra quercus est. de hac Plin. *lib. 6.* meminit appellans eam militum virtutis insigne clarissimum. Vnde præclare Antoninus Pius, teste Capitolino, Scipionis recolendam sententiam frequenter vsurpabat, dictans se malle vnum ciuem seruare, quam mille hostes occidere. Hanc

pagis scand aliis. 93. *dist. c. nonnulli. §. compagis, &c. seq.* & annulo *c. cleri. de vit. & hon. cle. extra.* Et de his omnibus vide per dictum Durandum *in prætacto loco*, vbi ample.

Sed vsus talium Pontificialium non competit inferioribus ab episcopis de iure communi, & ista omnia tendunt ad gloriam, honorem, & magnificentiam ecclesiarum, & non in amplitudinem officij dantur, quando conceduntur inferioribus prælatis, puta abbatibus, & ideo dicit Geminianus *in c. vt apostolica. de priuileg. in 6.* quod hæc operantur pontificalia in istis, quod genitalia in multis.

Ne tamen scandalum in ecclesia generetur, abbates, & inferiores prælati exempti ab episcopis, si habeant priuilegium portandi mitram, possunt tantum vt in concilijs & synodis episcopalibus, non tamen aureas vel argenteas laminas habentibus. Non exempti vero simplicibus, & albis, ac planis vtantur. Ita est textus ad literam *in d. cap. vt apostolica. de priuileg. in 6.*

Aduerte, quod exempti non possunt talia deferre in potentia episcopi suæ diœcesis, nisi hoc habeant ex speciali priuilegio, vt dicit ibi *text* & Geminianus *ex illo text.* per hoc enim detrahitur honori episcopi. & ibi ponit Gemininianus, quod exempti debent in ordine præferri non exemptis. dixi alibi plene.

SExta conclusio ex præmissis est: quod & isti principes seu pastores habent aliud insigne, quod dicitur virga, seu baculus: quo vtuntur maximi viri Ecclesiastici. Vnde dicit text. *in c. inter dilectos. §. sed & contra.* & ibi Bald. *extra de fide instru.* quod Baculus est pastoris, & sceptrum est regis: &, vt dicit Aug. Dathus *lib. 3. suarum orationum oratione* 38. bonus pastor, qui ioxta saluatoris vocem animam suam dat pro ouibus suis, quintuplicem virgam gestare perhibetur. Virgam disciplinæ, per quam audacium & improborum hominum insolentiam compescat: Virgam potestatis quam iuste præsit. Virgam cognitionis, & scientię, per quam instruat. Virgam custodiæ, per quam iustitiam, liberalitatem, pacem, & legum disciplinam custodiat ac tueatur. Virgam miserationis, per quam tenuioribus, & inintia laborantibus pie misericorditerque subueniat. Virgam debellationis, per quam victoriam assequatur.

Datur igitur virga prætoribus, propter disciplinam.

Datur principibus, propter summam regendi potestatem.

Datur senioribus, in quibus sapientiæ munus excellit.

Datur præsidibus, ad custodiam obeundam.

Datur regibus ad mansuetudinem, & clementiam exercendam.

Datur imperatoribus, ad hostilem impetum coercendum, atque iniuriam propulsandam.

Et, vt ibi dicit, assumpsit Zacharias propheta virgas duas ac pauit gregem suum: ac duæ virgæ quidem sunt præclaræ eximiæque virtutes: altera iustitia, altera vero mansuetudo, per quas possit, qui imperat, parcere subiectis, & debellare superbos, de quibus per prophetam Dominus: *Vastabo*, inquit, *eos in virga ferrea*. Virgam auream tenebat Assuerus Rex, eamque flectebat iis, qui eius iniussu ipsius thalamum fuissent ingressi; vt liquido pateat populos ad obsequia atque obedientiam principum erudiri oportere. Rhadamanthus, & Æacus, Platone testante, virgam tenent dum iudicant, Minos vero considerans sedet solus, habens aureum sceptrum, vt de eo inquit Vlysses apud Homerum, vidisse sceptrum tenentem, intra mortuis dantem & magistratus quoque & rectum iudicij examen dispicere, & iustum iudicium debet iudicare. Nempe virga hæc iustitiam designat; & potestatem. *Virga directionis*, inquit propheta, *virga regni tui.* Et virga quidem corripit delinquentes, quemadmodum & baculus imbecilles tuetur, ac sustinet. *Virga tua*, ait propheta Psa. 22. *& baculus tuus, ipsa me consolata sunt: Hæc virga*, inquit, *velut demissa cælitus hostium vim arcet, ac deuitat insidias*, dicente propheta Psal. 111. *Virgam virtutis tuæ emittet Deus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.* Quod si arca fœderis in veteri testamento duo continebat, scilicet manna, & virgam; satis argumenti esse debet, magna in hoc præclaro insignia mysteria contineri: videlicet manna, vt denotaret in prælatis & pastoribus dulcedinem exhortationis ad bonum quo ad bonos: & virgam, vt denotaret correctionem quo ad malos, secundum etiã, quod lex hoc contingere debet secundum Philosophum 10. *Ethic. r.* vt refert & sequitur Io. de Turrecremata *in c. disciplina 45 dist. in 1. col.* pro quo facit text. *in c. omnis autem lex. 3. dist. & in c. factæ sunt autem. 4. distin. & in l. 1. vers. nam vt eleganter. ff. de iust. & iure.*

Has duas virgas solent deferre, & gerere reges Franciæ cum depinguntur, aut eorum imagines, seu statuę fiunt, & eleuantur. Quoniam vnam virgam portant in manu dextera: in qua supra in summitate virgæ est vnum lilium, quod habet vim sceptri, & ad instar sceptri fit. Alteram vero gerit in manu sinistra, in cuius apice est repræsentatio manus, quod habet vim iustitiæ & illius administrationis: & modo quo iustitiam administrauerint, & regnum gubernauerint; habent prædictas manus. Quoniam si bene: habent manus eleuatas; quia iustitia de cœlo prospexit, quam manu demonstrat; si male, habent manus depressas, vt denotetur mala eorum administratio iustitiæ. Et sic illa manus posita super virgam denotat autoritatem, correctionem, dignitatem, & potestatem, quam debet habere princeps in subditos in virga pastorali.

Quæreret forsitan aliquis, quare summus Pontifex non vtitur virga pastorali, & tamen alij inferiores ea vtuntur. Guillelmus Durandus *in dicto 3. lib. in cap. de baculo*, ponit rationem historiæ, & rationem mysticam.

Historia est, quoniam B. Petrus Apostolus Martialem discipulum suum (quem dominus inter discipulos constituit, cum dixerit: *Nisi efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum cælorum*) misit cum quibusdam aliis ad prædicandum Germanis, quo in via ad viginti dies defuncto collega eius rediit ad nunciandum hoc Petro. Cui Petrus: *Accipe hunc baculum & tangens eum dic: surge in nomine Domini, & prædica.* Ille vero in vigesimo die à tempore mortis illius tetigit eum, & surrexit, & prædicauit, & ita Petrus baculum à se amouit, & subditis dedit, nec recuperauit.

Innocentius vero Papa III. *in Speculo ecclesiæ* scripsit, quod Beatus Petrus misit baculum suum Euchario Treuirorum episcopo: quem vna cum Valerio, & Materno ad prædicandum Euangelium genti Teutonicæ destinauit. Cui successit Maternus in episcopatu, qui per baculum Petri de morte fuerat suscitatus, quem baculum vsque hodie cum magna veneratione Triuirensis ecclesia seruauit, & adhuc seruat: imo Papa in illa diœcesi vtitur baculo, & non alibi.

Mystica vero ratio est; quia baculus in summitate curuus est quasi ad attrahendum: quod in Romano Pontifice necesse non est. Quia nullus ab eo finaliter

diuertere potest. Hæc ratio mihi videtur friuola; cum Romanus pontifex magis ad se habeat attrahere deuiantes, & errantes à fide catholica, quam alij prælati. Cum ex quo est caput ecclesiæ catholicæ, ad ipsum magis spectat purgare errores, quam ad membra. Et dicit B. Thom. quod Papa non habet coarctatam potestatem, quæ donatur in curuatione baculi, vt dicit Fel. *in rub. de consti. col. 2. ver. bene facit quod not. B. Tho.*

Præterea, vt dicit idem Durandus, per baculum designatur coertio, quam quia cæteri pontifices ab homine recipiūt, ideo à solis superioribus baculos recipiunt, & habent. Romanus vero Pontifex; quia potestatem à solo Deo accipit, baculum non habet. Hæc ratio adhuc non mihi videtur consona; eo quia etiam Romanus Pontifex potestatem saltem secundario accipit ab electoribus. secundum text. *in c. vbi periculum.* de elect. in 6 Imo potius videretur, quod virgam & baculum potius deberet habere, quam alij. Quoniam cum capite, scilicet Christo, conuenit, deberet illum habere, vt Christi potestatem signaret: de qua habetur Psal. 44. *Virga recta sine directionis virga regni tui: quia dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem.* Propter quod alibi dicitur: *Reges eos in virga ferrea.* duritia ferri vigorem signat æquitatis, qua Christus tanquam vas figuli peccatores confringet. Verum potestas Christi non solum est virga, sed baculus: quia non solum corripit, sed etiam sustentat. Vnde Psal. 22. iam superius all. *Virga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt.* Sic exemplo Christi summus pontifex, tanquam eius vicarius, non debet esse sine baculo. saltem si non vult eo vti pro coertione, quod denotaret consolationem; sicut hodie videmus nostros summos pontifices esse multum consolatiuos, præsertim in concessione Indulgentiarum, gratis, quod facere debent. & omnia sua conuertendo in defensionem Christianitatis, quæ iam his nostris temporibus tanta passa est, vt de expugnatione, & captiuitate Rhodi videmus, & adhuc non est sine magno periculo, quod multa patietur, propter guerras, & dissensiones Christianorum, quę nunc sunt inter principes Christianos, quas debet summus Pont. suo baculo sedare, & pacificare, illos compellendo ad pacem pro tuitione Christianitatis, illis auxilium, & fauorem tam in pecuniis, quam hominibus armatis præstando Ecce quomodo baculo suo vti deberet, Deus omnipotens in omnibus prouideat.

De insignibus vero principum, Imperatoris scilicet & Regum, ponitur *infra in 5. part. in 19. consider. cum seq.* vbi ponitur de Diademate, & Corona, quæ sunt insignia Imperatorum & Regum: etiam de Sceptro, vt iam prædictum est.

SEptima conclusio. Insigne senatorum, seu ordinis Senatorij erat latusclauus *secundum Sueton. in vita Cæsaris Dictatoris.* & calceus lunatus, qui tamen communis nobilitatis fuisse putatur. Iuuenalis de Quintil. *Appositam nigræ lunam subtexit alutæ.* Cic. Philip. *Est etiam Asinius quidam senator voluntarius lectus, ipse à se apertam curiam vidit, post Cæsaris mortem mutauit calceos, pater conscriptus repente factus est, id est, lunatos calceos sumpsit.*

Latusclauus, quod etiam *laticlauium* dicitur, pro senatoria dignitate ponitur: & ius annulorum aureorum, pro equestri ordine, vt dicit Budæus *in l. vlt. de senatoribus. ff.* vbi etiam refert, quod Latusclauus est tunica purpurea prætexta latior, & longior tunica vulgari ac discincta, cui toga superinducebatur vt tunicæ: & tali veste Tul. Hostilius primus è regibus Romanis vsus est. Credo, quod hodie sit cappa seu ille mantellus magnus, latus, longus, & rubeus, quem deferunt præsidentes in Consistoriis seu Parlamentis cum reddunt ius, seu pronuntiant Arresta curiæ populo. Qui loco lictorum etiam habent ostiarios cum virga alba & tenui.

Legitur apud Plutarchum *in Problem* quod lictores cum securi, & virgarum fascibus, prætexta vestis cum eburneo curru erant insignia consulum. Sicut Lituus augurum secundum Cic. 1. *de diuin.* Tunica picta cum æneo pectoris tegmine Saliorum Martis, vt inquit Liuius *lib. 1. ab vrbe condita.* Spicea corona, & alba infula fratrum Arualium, teste Gellio *lib. 6. cap. 7.* principis iudicum Ægyptiorum aurea catena è collo suspensa, qua pendebat signum, quod veritatem dicebant. autore Diodoro *lib. 2.*

OCtaua conclusio. Insignia militaria sunt plura, ensis scilicet, torques aureus, & calcaria deaurata: de quibus infra dixi *in nona parte, in pluribus considerationibus*, & quemadmodum hasta est signum bellica ita caduceum est pacis.

De insignibus vero literatorum, infra dicam *in 10. parte, in 36. consid.* Nota tamen, quod sicut purpura est regum, vt dixi, & probatur per totum titulum, *de vestibus olobereis. li. 11. C. & in l. fi. C. qui militare non poss. li. 12* ita chlamys militum, stola sacerdotum, toga aduocatorum, habitus rusticorum, cuculla monachorum appellatur. vt in glo. *in verb. fibulis. in l. 1. me. C. nulli licere in frenis. lib. 11.* de quo meminit Bald. *in capit. causam col. 1. extra de probat.*

NOna conclusio. Reperitur ex communi vsu etiam aliud insigne, quod est Ducum, comitum & Marchionum: & est pileus circundatus quadam corona rotunda, non erecta, nec ascendente in modum zonæ circumdantis pileum, & apud nos ita seruatur, ita quod licet duces habeant iura regalia, non tamen portant coronam erectam prout Reges.

Et de huiusmodi pilei ducalis inuentione, seu introductione pro insigni seu infula, non video originem, nisi eam; quia cum capiebantur olim serui aut captiui, sequebantur ducem in triumpho, & post eum deferebant pileum, vt de Terentio capto à Scipione Aphricano, qui illum sequendo deferebat pileum in triumpho ipsius tanquam ducis, vt refert Quintilianus *in gladiatore:* de quo meminit Lucas de Penna *in l. munilegulo. Cod. de munileg. lib. 11.* Ex quo postmodum in signum huius triumphi duces acceperunt pro corona pileum, & iste modus apud nos obseruatur. Vel dicendum videtur, quod huiusmodi mos gerendi pileum per Duces, vel Comites est introductus ex eo, quod sicut olim flamines gentilium inter alios tanquam duces, & pastores suorum, portabant pileum, in quo erat desuper breuis virgula habens aliquid lanæ, vt dicit Albericus *in suo Dictionario, in verbo, Flamines.* ita hodie ille mos remansit non solum apud Cardinales, Episcopos, & pastores, sed etiam apud Duces, & Principes, quod gerunt pileum, in quo est zona circundans eum in signum dignitatis, & præeminentię inter alios. quia non deferunt coronam, quę solum Regibus competit. Et hoc quoniam in eo dignitatis gradu videntur esse Duces in secularitate, sicut flamines in spiritualitate, vt inferius examinabitur.

De iure reperio, quod pileus lineus, seu sericus, est insigne hodie prohibitum clericis, vt ait glos. *in clem. 2. de vit. & hon. cler.* apud Græcos tamen sacerdotes deferebant in signum dignitatis, vt dicit ipse Lucas *in dicto loco.* Tamen quo ad duces, Cardinales, episcopos,

pos, protonotarios licet diuersimode, est multum in vsu. Et sicut pileus tegit, stringit, & gubernat; ideo etiam videtur, quod dux suos subditos regere & guber-
1 nare debet. Et est etiam insigne libertatis; quia magis debent esse liberi apud principem supremum, quam alij: quia antiquitus serui manumissi accipiebant pileum raso capite. facit *l. vi. ea. §. sed & qui. C. de latin. libert. toll.*

Hic vero pileus istorum ducum designat præeminentiam supra alios, & est in modum coronæ non erectæ, vt dixi, & tali insigni solent vti Duces in signum excellentiæ, & dignitatis: quia excellentiorem, & digniorem gubernationem habent cæteris.

Isto etiam insigni vtuntur apud nos Præsidentes Parlamentorum; quia habent certum pileum ex nobili panno, rotundum, foderatum, vt ita dicam, & vulgo dicitur *vn mortier* (Cum graues illi debeant esse) qui habet circumcirca vnam zonam ex panno aureo, & supra pilos sericeos, & auratos, ad denotandum excellentiam illius status, & officij. Et istud ornamentum seu insigne proprie dicitur *fasciale*: de quo plene *infra in 7. parte, in 24. consid. in c. generali ejus in ver. tantum est. n. fi.*

DEcima conclusio. Deueniendo amplius ad materiam armorum, & vnde originem habuerint, quę hodie ita sunt in vsu apud nos. In qua dicu, quod tria fuerunt iura apud antiquos, Agnationis, Gentilitatis, & Stirpis: sed nobiliorum fuisse videtur gentilitas, vt ex diffinitione Ciceronis apparet, eorum scilicet, qui imagines generis sui proferre poterant. Inde Tranquil. in Vespasia. *Flauia gens,* inquit, *obscura illa quidem ac sine maiorum imaginibus, sed tamen republica nequaquam pœnitendo.* Vnde imagines pro nobilitate generis accipi sæpe solent. Cicer. *de lege agraria* significare volens nouum hominem, id est, nulla generis nobilitate commendabilem, consulem tamen factum, ita ad populum inquit: *Quemadmodum cum petebam, nulli me vobis autores generis mei commendarunt: sic si quid deliquero, nullæ sunt imagines, quæ me à vobis deprecentur.* Idem in Pisonem: *Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quare simile nihil habes præter colorem.* Fumosas imagines appellauit Cicero antiquissimi generis stemmata. vt legi omnino debeat apud Iuuen. *Fumosos equitum cum dictatore magistros.*

Hoc autem ius quæsiisse se ab ædilitate gesta, his verbis refert Cicero vltima in Verrem actione: *Ob earum rerum laborem ac solicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, ius, imaginis ad memoriam posteritatemque prodendam.*

Ex quo loco apparet, ex honoribus gestis imagines familiarum comparari, aut etiam retineri solitas esse. Vnde in principio legis agrariæ: *& in hoc more positum, Quirites, institutoque maiorum, vt hi, qui beneficio vestro imagines familiæ suæ consecuti sunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficij vestri cum suorum laude coniungant.* Qua in oratione nonnulli aliquando digni, maiorem loco reperiuntur. Plerique autem hoc perficiunt, vt tamen maioribus eorum debitum esse videatur, vnde etiam, quod posteris solueretur, redundaret.

Qui autem ius gentilitatis, & maiorum imagines nullas habebant, hi terræ filij & à sese orti, & homines noui vocabātur. Vnde Cic. in. 7. epist. *Cornelius quidem tuus familiaris, summo genere natus, terræ filius.* Summo autem genere natus ab eo per ironiam dicitur. Ex

Persius: *Præsto est mihi Manius hærẽs, progenies terræ.* Iuuenalis: *Vnde fit, vt malim fraterculus esse gigantum.*

Hæ imagines etiam *stemmata* vocantur, vt per Satyricum: *Stemmata quid faciunt?*

Cerea autem erant simulacra per armaria disposita. Vnde illud eiusdem:

Tota licet veteres exornent vndique ceræ
Atria, nobilitas sola est, atque vnica virtus.

Mos autem fuit olim Romæ, vt imagines maiorum in funeribus ducerentur, ad gentilitatem ostendendā. id quod Cicero ostendit in secundo de oratore: *Brute, quid sedes? quid anum illam patri nuntiare vis tuo? quid illis omnibus, quorum imagines duci vides? quid maioribus tuis?* De anu Iunia agnata Bruti loquẽs, quæ funere efferebatur. Plin. lib 35. c. 2. *Apud maiores,* inquit, *in atriis imagines erant, quæ spectarentur, expressi vultus singulis disponebantur armarijs, vt essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera, semperque defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius, qui vnquam fuerat, populus.* Stemmata vero lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina vero codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarum. Aliæ in foribus & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostium spoliis, quæ nec emptori refringere liceret: quæ etiam dominis mutatis, domus ornamenta erant, vt dicit Plinius.

Pro iis, vt opinatur Budæus, posteriora tempora insignia gentilitia habuerunt, quæ arma vulgo vocātur, quæ ipsa quoque primum, vt simile est veri, virtutis præmia fuerunt, ac rerum præclare gestarum decora. Quæ tamen gestantium nōnulli hodie, atque etiā plerique moribus ac vitæ instituto hoc certe perficiunt, vt tantum maioribus eorum honoris debitum esse videatur; vnde etiam quod posteris solueretur redundaret, vt Cic. dixit. hactenus Budæus *in l. fi. ff. de orig. iur.*

Ex quibus cognoscimus, vnde habuerunt originem insignia seu arma, de quibus præsens est quęstio. Nam etiam Alexan. Magnus in sequendo vestigia antiquorum, & prædecessorum, & volendo exaltare nomina Athletarum virtuosorum, & militum bene certantium, vt magis atque magis animarentur ad decertandum contra hostes, & vt præmiarentur in honore, sicut in præmio: statuit consilio Aristotelis præceptoris, donare & tribuere militibus suis bene & valide certantibus & merentibus insignia, vexilla, & alia. Nā donis, & gratiis quis inuitatur ad bonum, notat Pet. de Anch. *in cle. vnic. §. nos itaque. in fin. de reliq. & veneurat. sanctor.* Item blandimentis, & honoribus. *c. qui syncera. 45. dist. & c. quam pio 1. qu. 2.* notatur *in l. 4 ff. de inoff. test.* idem muneribus. *c. nimium. cum c. seq. & c. pen. 23. qu. 4.* facit *l. 1. ff. de iust. & iure. ibi; bonos non solum metu pœnarum, verum etiam præmiorum exhortatione efficere cupientes.* concordat *can. non vos. circa initium. 23. qu. 5.* Hic ea ipsa hodie in vulgari nostro vocantur *Cordes d'armes.* Ex quo fit ex obseruantia, quod milites principis, & alij portant sua insignia seu arma, vt inter alios cognoscantur, maxime in bello, quum ibi intersunt cum eorum principe. facit *l. stigmata. in his verbis, ad imitationem tyronum. de fabricens. lib. 11. C.*

VNdecima conclusio. Arma seu insignia etiam ponuntur ad perpetuā hominū memoriam in multis locis, vt in sepulturis: vt habetur 1. Mac. 13 cap. ibi; *Ædificauit Simon super sepulchrum fratris sui & fratrum ædificium altum visu, lapide polito retro & ante. Et statuit septem pyramidas, vnam contra vnam patri & matri, & quatuor fratribus. & his circumposuit columnas magnas. & super columnas arma, ad memoriam æternam. & iuxta*

arma naues sculptas, quæ viderentur ab hominibus nauigantibus mare. & 1. Reg. 31. cap. ibi: *Posuerunt Philist. arma Saulis interfecti in templo Astaroth, corpus vero eius suspenderunt in muro Bethsan.*

Duodecima conclusio. Non est dubium de iure, quod honor est portare arma, vehicula seu vexilla honoratorum, & suorum prædecessorum: text. est *in l. 1.* & ibi Ioan. de Plat. *& in l. fin. C. de præposit. sacr. cub. lib. 12. & in l. vnic. C. de his qui vehicu. lib. 11.* & dicit Bald. *in l. generaliter. §. fin. C. de inst. & subst.* quod portare arma est honor, vt etiam satis patet ex supra deductis, Et sicut nomen decorat. *§. sed nos. Instit. ad Tertullia.* ita & hæc arma decorant.

Vnde hæc fuit causa hic inserendi materiam armorum, hoc est, insignium, non armorum ad bella necessariorum, cum alibi de his dicturus sim infra in nona parte. vbi describam de arte militari: sed hic ponam, quomodo laudantur & honorantur, aut laudari poterunt homines in armis, seu scutis, secundum quod in eis apponuntur metalla, colores, animalia, & alia huiusmodi, quæ dant autoritatem, & honorem seu laudem in illis.

Et hæc materia armorum generat arma: quoniam vt dicit Ouid. *Bella mouet clypeus, deque armis, arma feruntur.* Quia de his sæpe solet esse grandis quæstio inter nobiles, sicut videmus apud Ouidium *in 12. Metamorph.* inter Aiacem & Vlyssem pro armis ipsius Achillis. dicam latius *infra in 48. conclusione.*

Decimatertia conclusio. Donator seu legans pecuniam, vt fiat aliquod opus, puta Templum, ædes sacræ, hospitale, imagines, &c. nomen vel arma sua in eodem inscribere, ponere seu depingi facere potest: nec debet abradi, seu deleri, etiam vt alterius arma ponantur. text. *in l. qui liberalitate. in princip. & fin. ff. de op. pub.* Notat Alberic. *in l. legatam. per illum text. in fin. ff. de administ. rerum ad ciuitat. pertinentium.* facit text. *in l. fin. in fin. C. de statuis.* vbi ait, *sed eum, cuius ad honorem petitur expensis propriis statuam collocari, p[...]* Quod intellige si donauerit sponte, & ex liberalitate: quia si coactus, vt sunt qui condemnantur apud nos ad emendas ciuiles, non possunt procurare, vt sua arma apponantur in dictis operibus publicis factis ex illa mulcta, per d. text. *l. qui liberalitate.* Amplia procedere, etiam si aliquam summam & non totam donauerit; quia talis donans etiam arma sua apponere poterit, per d. text. *in d. l. fin. ff. eod.* vide *infra in 21. concl.* vbi amplius.

Aduerte tamen, quod ponentes arma sua in ecclesiis quas faciunt, aut in ornamentis, quæ donant ecclesiis, perdunt meritum, vt tenet Gemin. *in c. duæ sunt. circa med. 45. dist.* quem refert, & sequitur Bernardinus de Landriano *in cap. dilecta. in Apostillis ad Panorm. de excess. prælat. extra.*

Decimaquarta conclusio. In sequendo doctrinam Bart. *in suo tract. de insignib. & armis.* est, quod quædam sunt insignia, quæ competunt alicui ratione dignitatis, vel officij. Et sunt talia, quæ quilibet habens illam dignitatem, vel illud officium, portare potest. non tamen licet alicui portare, nisi habeat illam dignitatem, seu officium, pro quo allego gloss. *in verbo, dignitatem. in cap. vt a, o[...], de priuileg. in 6.* facit text. *in l. 1. & ibi doct. C. quæ res vendi non poss.* vbi habetur, quod vestes, insignia, vel arma, & colores ipsius principis nemini assumere licet.

Exemplificat Bart. in insignibus proconsularibus & legatorum, de quibus *in l. 1. ff. de offic. procons. & legati. & l. sanctum. in princip. ff. de rerum diuis.* vbi proconsul insignia sua etiam extra iurisdictionem suam portare potest. Nam sex fascibus tantum vtebatur. *l. proconsules. ff. de offic. proconsul.* Et etiam legati Romani populi portabant verbenas (forte satureias, secundum gl. *in d. l. sanctum.*) id est, herbas seu frondes sacratas, ne violarentur à populo, vbi mittebantur, & ratione illius insignis erant in custodia Romanorum, ita quod dicebantur sancti, prout sancti habentur, vt dicit text. *in l. fi. in princip. ff. de legationib.*

Similiter legati Græcorum ferre solebant, ne quis eus violaret, ea quæ vocantur ceritia, vt inquit text. *in d. l. sanctum.*

Item archiepiscopus vti potest pallio in tota sua diœcesi & prouincia, vt dicit text. *in c. cum sis. extra. de autori. & vsu pallij.* Sicut hodie videmus in clientulis seu seruientibus regijs, qui si offenduntur in exequendo mandata regia, habendo, & portando signum seu scutum regium, quod portare debent pro insigni, sunt in sua guardia regis naturam quod grauius puniuntur, qui eos offendunt.

Exemplificat etiam Bartol. in insignibus episcoporum, [...] si quis non habens illam dignitatem portet, incurrit in crimen falsi. *l. eos. §. fi. ff. de fal.* vbi habetur, quod portans insignia doctoratus, cum non sit doctor, incurrit in pœnam falsi. Et idem dicendum est de quacunque alia dignitate habente certa & distincta insignia, de quibus supra dixi *in nouem primis conclusionibus.*

Ex dictis Bart. in hac conclusione sequitur Panorm. *in c. [...] vlt. notab. de excess. prælat. extra.* & Bonus de Curtili *in suo tract. nobilitatis, part. 2.* vbi dicit quod quædam sunt arma, seu insignia dignitatis, vel officij in vniuerso, vt Episcoporum, Doctorum, Rectorum & similium, & talia solum deferri debent ab illis habentibus talem dignitatem aut officium, vt hic patet.

Quædam autem sunt arma, seu insignia singularis dignitatis, quibus vtuntur Reges, Principes, Duces, Comites, & cæteri potentiores. Quædam verò sunt arma priuatorum, siue nobilium, siue popularium, de quibus particulariter infra amplè dicetur.

Decimaquinta conclusio erit de insignibus siue armis cuiuslibet singularis dignitatis (vt videmus in quolibet Rege, qui habet sua insignia seu arma. Nã Rex Franciæ vndecunque sit, habet pro armis suis in campo azureo tria lilia aurea, & coronam supra erectam. Imperator verò habet Aquilam nigram in campo aureo, & sic de singulis, prout infra dicetur *in 17. conclus.* de Regibus Christianis, de Principibus Franciæ, & multis alijs.) Et talia nemini alteri licet deferre, seu assumere, vt tenet Bald. *in leg. 1. C. quæ res vendi non poss.* quia, vt dicit, propter hoc videtur se parem facere sicut Lucifer, qui voluit se parem facere Deo, & ideo deiectus fuit de Paradiso. Nec etiam suis rebus depingere, *l. 1. C. de his qui pœna nomine. & in Auth. de mandat. princ. §. nec. colla. 3. & in l. 1. C. vt nemo priuatus, &c.* vbi non licet priuato apponere arma regis in sua domo. Dicit tamē ibi Alberic. quod vidit seruari, & quod quotidie seruatur contrarium. Ideò Bart. *in d. tract.* dicit, quod hoc intelligẽdum est principaliter, sed accessoriè potest, puta in signum subiectionis supraponere insignibus proprijs insignia Regis, Comitis, domini, seu Principis sui, & hoc de consuetudine seruatur, vt ibi dicit Bart. & ita etiam tenet Bonus de Curtili *in suo tract. nobilit. in 2. part. nu. 170.* quod intellige, dummodo non sit vilis persona, *vt infra in 18. conclus. dicetur.*

Sed vnde hoc, quod videmus multos Principes in Gallia, & Francia, qui vtuntur liliis, sicut Chri-

stianissimus Rex noster: & tamen soli Regi fuerunt demissa cœlitus pro scuto: necetiam illi simul fuit demissum oleum sacrum pro vnctione in eius coronatione sida; quod tamen ... quam Regi non cōpetit. dicam infra ponit. ... 94, qui communiter in Gallia gestant Lilia, ratione quorum videntur esse de maioribus, & magis honorari deberent, cum magis approximent sua arma armis supremi Principis, quanto magis sunt conformia, & in minori differentia, tanto magis sunt honorabiliora.

Adijciet tamen, quod si arma alicuius principis sint picta in aliquo castro in signum subiectionis, si quis tollat illa arma, dicitur tollere subiectionem domino, & sic per dominum puniri potest tanquam rebellis, nisi aliter appareat de alia causa delendi, vt dicunt Geminianus & Cardinalis Alexander *in ... quæ-que.30, distin ...*

Decimasexta conclusio. Arma, imago, seu nomen principis in opere publico, vt in muris ciuitatis, & portis, in prætoriis iudicum, & domibus publicis, seu vniuersitat. imponi & inscribi debent per tex. *in l.opus no. ... de operib. pub. ... iudices.C.eod.* quod etiam procedit in consortibus pecunia id opus factum sit per text. *in ...* sed non supra arma Principis. Quia nec præsidis licet nomen vel arma superinscribere seu superponere. *l. ... eod.* Cum in opere publico nulli iudicum liceat debet sua arma apponere, inconsulto principe, alias reus maiestatis efficeretur. *a.l.a quæ maiores.*

Contrarium tamen de consuetudine seruatur secundum Salicetum *in a l.si quis.* & Albericum de Rosate *in l.quis liberalitate.ff.eo.* Nam hodie videmus, quod quando fiunt opera publica, gubernatores patriarum in Francia, vel iudices arma sua eis imponunt, sed sub armis regis, quod potest fieri, vt dixi *in præcedenti conclusione.* Dicit etiam text. *in l.basilicam. C.eo.* quod in basilica, quæ est domus Regis, vel ecclesia sacra, non debent imagines seu arma alicuius pingi: quod intellige, prout supra *in 13.conclus.* nisi expensis in toto vel in parte alicuius fuerit fabricata, quia tunc talis armas seu nomen suum in eadem inscribere, vel depingi facere potest.

Decimaseptima conclusio. Arma principum distincta, & separata ab aliis ratione suæ dignitatis non solum non possunt tanquam propria ab aliis assumi, uno quod plus est, etiã non licet ea in domibus propriis depingere, & assumentes ea & portantes, incurrunt & incidunt in crimen falsi, vt dixi supra *in 14. conclus.* Istic, quod plus est, dicerem, quod assumentes propria arma supremorum principum, & existentes in patria subdita tali principi, incurrunt crimen læsæ maiestatis: eo quia talis assumit sibi honorem & potestatem, quam non habet. Per signum enim cognoscitur signatum, *l.I.§. si intelligatur, ff.de ædil. edict. l. stigmata. & ibi Ioan. de Platea. C.de fabrice. sib.lib.11.* Tria enim lilia aurea in campo azureo, vt dixi, denotant insignia seu arma regis Franciæ. Ideo si quis illa assumat pro armis, videtur se velle dicere regem, quapropter illi contradicere videtur. Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari, *Ioan 28.c.* Cum enim quis in se accipit iurisdictionem aut potestatem vltra quam habeat, aut habere debeat, punitur: vt dicit Lucas de Penna *in l.I.in 10.& 11.c. l. Cod.vt nemo ad suum patrocin.suscip.rustic. lib.11.* De isto scuto regio plura alibi dixi, vnde non insisto, licet adhuc aliquid de eo infra.

Sic erit dicendum in omnibus aliis scutis seu armis principum supremorum in suis regnis, principatibus, seu dominationibus, vt est in Imperio Romano, in quo est Aquila nigra, habens duo capita in campo aureo, quæ sunt arma seu insignia Romanorum Imperatorum, vt in fine huius conclusionis patet. Et fuerunt primo arma Iulij Cæsaris, quæ Aquila inter copias armatorum in caput Cæsaris residens, duos coruos hinc atque hinc illi molestiam inferentes, morte affecit, quod cum summa omnium admiratione factũ est. Hanc Iouis alitem Poetæ consabulantur, vario quidem colore quem Mercurio adscriptum secuus, obductum quadam nigredine superfluo: quod cũ augures animaduertissent, vt quadam belloque, dolis ac calliditate Cæsarem regnaturum vaticinati sunt. A quo tempore Imper. Romani pro armis ea Aquila vsi sunt in campo aureo sub colore nigro, vt prætactum est.

Legi tamen, quod C. Marius (cuius Cæsar Imperator fuit sororius nepos) in secũdo consulatu suo, qui septies consul fuit, Aquilam Romanis legionibus proprie dicauit: vt autor est Plinius *li.10.c.4* de qua in fine istius conclusionis. Sed ibi notat Plinius, non fere apud legiones Romanorum vnquam hybernatum in castris, vbi Aquilarum non fuerit iugum. Ex quo, vt opinor, adhuc hodie Aquila pro armis Imperij designata habet duo capita, sed quas significationes habeat, volens referre omitto: & de ea *in finali parte in 80.consideratione* dicetur.

Et licet color niger sit infirmus inter colores, vt infra patet *in 66.conclus.* Crederem tamen, quod inter Aquilas in armis apponi solitas, dignior sit aliqua nigra quam alterius coloris: eo, quia à minori, & potentiori portatur, & etiam quicquid dicant alij, videtur hic color nobilior & dignior propter eius potentiam & effectum. Nam licet de omnibus aliis coloribus possit fieri nigrum, ita quod nigredo extinguit, supprimit, & offuscat omnes alios colores, non tamen alij colores possunt ita delere & extinguere nigrum, sicut nigrum delet, obscurat, & extinguit alios. & sic videtur esse maioris potentiæ, & effectus quam alij. propterea magis honorari, & maior seu dignior reputari debet.

Carolus Magnus tanquam Imperator & Rex Franciæ prædictis duobus armis simul iunctis in vno scuto vtebatur: sed Aquila à parte dextra. Lilia autem à parte sinistra designabantur. De huiusmodi Aquila latius infrà *in vltima parte.*

Idem est dicendum de omnibus armis aliorũ principum, vt in Anglia, vbi rex Angliæ habet pro armis tres Leopardos aureos in cãpo rubeo: sed vnde hoc, nisi quia asserit se esse ducem Normanniæ (qui habet pro armis suis duos Leopardos) & ducem Aquitaniæ, qui vtitur, & habet vnum: & hos tres simul copulat, seu accumulat, & ponit, ratione regni. Et sic in Anglia qui vtuntur Leopardis pro armis suis, cum aliquali tamen distinctione, videntur esse de domo regia, & sic digniora arma habere, gestare.

Sic in Aragonia, vbi rex vtitur pro armis quatuor palis rubeis & armis quatuor aureis. Et ratione regni Castellæ, & Hispaniæ, vtitur duobus Leonibus azureis, in duabus partibus scuti seu campi argentei, & in aliis duabus partibus, duabus turribus seu castellis aureis in campo rubeo.

Rex vero Cypri vtitur pro armis, & habet in parte superiori dextra vnam crucem potentiatam auream, cum quatuor paruis crucibus aureis in campo argenteo, & in sinistra Leone rubeo in campo argenteo cotissato, quatuor cotissis azureis: & in duab. partib. inferioribus in cãpo argẽteo duobus Leonibus rubeis.

Rex Nauarchiæ vtitur tribua Leopardis azureis in campo aureo; & tantum est diuersitas in coloribus ab armis regis Angliæ.

Rex Port galliæ vtitur quinque paruis scutis argenteis in campo azureo bordato, bordatura rubea, & ferr inata turribus.

Rex Phrygiæ (quam Phrisiam vocant) vtitur pro scuto campu argenteo seminato pluribus cordibus rubeis, & bendato exhibenda azurea quatuor petiarum.

Rex Siciliæ & Ierusalem vtitur Cruce aurea potentiata, cum quatuor crucibus seu croisetis aureia in campo argenteo: in parte superiori dextra, Liliis seminatis seu insertis in medio partium superioris & inferioris: & ex latere sinistro partis superioris & inferioris: & ex latere sinistro partis superioris campo argenteo fessato tribus fessis rubeis in parte inferiori: ex parte dextra digno seu cheurono rubeo, in campo rubeo: & sunt hodie arma, quibus vtuntur duces Lotharingiæ.

Rex Noruegiæ vtitur tribus coronis aureia in campo rubeo, & istis armis vtebatur Arthurus dux Britanniæ licet quandoque sit vsus multo magis pluribus coronis aureis seminatis seu respersis in campo azureo.

Rex Nauarræ habet in campo rubeo escarbunculum pomeratum ex auro, & à certo tempore, ex quo descenderunt talca reges à regibus Franciæ, assumunt in duabus partibus lilia aurea seminata, & consperfa in campo azureo cum banda argentea tendente à sinistra ad dextram.

Rex Maioricarum vtitur quatuor palis rubeis, & quatuor aureis.

Rex Poloniæ habet scutum rubeum quadripartitum in superiore parte dextra, & inferiore sinistra habet duas Aquilas argenteas, vnam in qualibet parte. In partibus vero superiore sinistra, & inferiore dextra hominem argenteum super equo argenteo.

Rex Hungariæ in campo argenteo habet quatuor gemellas rubeas.

Rex Hirlandiæ in campo rubeo habet Leonem argenteum.

Rex Hiberniæ habet regem aureum, tenentem lilium in maiestate sedentem in campo nigro.

Presbyter Ioannea seu Ianus Rex Indiæ habet, vt fertur, crucifixum nigrum duobus flagellis nigria in cãpo aureo. De cuius dignitate, religione, seu deuotione, secta, & potẽtia, *infra in finali parte, in 20. considerat.* in qua de nationibus Christianis locuti sumus.

Vt manifestius res liqueat, referenda est huc arbor, in qua præcedentia arma figurantur.

SIc legimua, quod certa sunt insignia diuersarum gentium, vt Romanorum Aquilæ, Scytharum Fulmen, Filiorum Israel signum Thau, de quo *infra 98. concl.* Ægyptiorum Apis, hoc est, Bos. Sus Phrygum, Geminæ toræ corallorum, Thraciæ Mars, Arcus & pharetræ Persarũ, & ita de aliis, vt in arbore præcedenti patet. Deia attributa fuere etiam insignia, vt Fulmen Ioui, Tridens Neptuno, Framea Marti, Claua Herculi, & Baccho Thyrsus. Et ab Aquila, aquiliferi dicti sunt signiferi in Romana militia. Habuerunt & Romani quatuor alia signa, videlicet Lupos, Minotauros, Equos, & Apros, quæ singulos ordines antecibant: sed Marius ea in totum abdicauit, sola Aquila pro signo relicta: *testis est Plin. lib. 10. cap. 4.* Scribit Vegetius, primum signum totius legionis esse Aquilam, quam aquilifer portat. Idem Draconarius appellat signiferos à Draconibus qui per singulas cohortes ferebantur ad prælium. Franci vero vtuntur in prælio pro signo Cruce alba. Burgundi, Cruce S. Andreæ rubea: Scoti vero alba: Angli, Cruce rubea contra Francos, & rosis contra Scotos. Veneti Leone, Sueui Vrso, Senenses Lupa, Neapolitani Asino onerato clitella.

DEcimaoctaua conclusio. Cum hodie arma in locum imaginum: quæ olim fiebant, sint subrogata, vt supra dixi *in 10. conclus.* ideo confertur, quod sicut violator statuæ, & imaginis principis tenetur criminis læsæ maiestatis. *l. quis statuas. ff. ad legem Iul. maiest.* Lucas de Penna *in l. si qua. colum. 1. C. de spectaculis, lib. 11. & in leg. prædia. C. de loca. præd. ciuit. & e. eodem lib. 12. colum.* Ita etiam violator armorum principis tenetur pœna criminis læsæ maiestatis: cũ subrogatum sapiat naturam illius, in cuius locum subrogatur, vt habetur plene per doctores, maxime d. meũ Iasonem, *in l. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautio.* quod dicit esse verum idem d. meus ibi, in notabilibus, etiam si subrogatum in aliquo discreparet. & idem d. meus *in l. possideri. colum. 2. ff. de acquiren. poss.* dicit habere locum etiam in correctoriis Facit etiam; quia statutum extenditur ad subrogatum, glossa singularis *in cle. & si principalis. in verbo, principalis, in fin. gloss. de rescript.* Iac. But. *in l. placet. C. de sacrosanct. eccl.* Ant. de But. *in c. fi. extra de consuetud.* d. meus Iason. *in l. 1. col. 2. ff. de vul. & pup.* dixi *in conclus. consuetudinum ducatus Burgund. in gloss. in verbo, interpretes. ver. 14. conclus.* Et ideo etiam à simili, sicut non licet iuxta imagines principis sordida signa apponere. *d. l. si quis.* ita iuxta arma principum non licet arma aut signa sordidorum hominum, & sic vilium personarũ apponere, secus de armis nobilium, vt infra *in 25. conclu. incip. licet vasallus.* & superius in 15. *conclus.*

DEcimanona conclusio erit talis, quod duæ conclusiones præcedentes extendũtur in omnibus aliis dignitatibus principalioribus vnius prouinciæ, vt in Ducatibus, Marchionibus, & Comitatibua, habentibus ex antiquo aliqua arma. & insignia dignitati ducali, marchionali, aut comitali conuenientia; quoniam debent à pari iudicari, eo; quia tales dignitates habent iura regalia, maxime quãdo in eis succeditur, prout in aliis dignitatibus, prout ample dixi de ducatu Mediolani, *in Comment. nostrarum consuetudinum ducatus Burgund. tit. Des successions des bastardz. art. 5. in consi. ibi posito.* quo tenui, quod duces habent iura regalia. & ideo idem dicendum est in eis, sicut in aliis principibus, de quibus ante dictum est.

VIgesima conclusio est. quo ad arma nobilium. Nam certum est, quod nobiles ex origine, longa serie, & prosapia prædecessorum habent sua arma & insignia, & communiter à tali tempore, cuius initij memoria non extat. In contrarium, omnea nobiles seu gentiles homines, vt ita loquar, habent & gerunt sua arma & insignia distincta & separata, nec vnus pateretur, quod alter portat arma sua, etiam si esset de sua familia. domo, & nomine: nisi cum quadam differentia quam habent inter se, quæ est videlicet, quod primogenitus familiæ suæ domus, portet ea plana & integra sine aliquali distinctione, vel additione. Alij vero posteriores, quilibet cum quadam discrepantia. Et hoc de consuetudine, quę valet in his

vt in

vt in descendentibus omnibus præterquam primogenito, velut in capit. ponatur aliqua differentia, qua mediante ab aliis discernatur, & cognoscatur, vt *in l. 1. C. quæ res vend. non poss. & ibi per Doct.* & sic illæ differentiæ siue signa inducta sunt per regni consuetudinem, & talis consuetudo tenet secundum Bartol. *in tractat. de insignibus & arg.* quæ consuetudo viget, & visitata est in omnibus nobilium domibus regis Franciæ, vt tenet Guillelmus de Montefertat. *in tractat. suo de successi. regum, in 2. dubio, numer. 18. in fine.* exemplificat in domo Dalbert, & domo Darual, & sic de singulis. Quæ insignia & arma licet sint omnibus & singulis de illa agnatione; etiam nobili, communia. *leg. vel quod patet in princip. & l. familiarsa ff. de religios. & sumpt. funer.* tamen illa differentia de consuetudine inducta (cum de iure arma vni per diuisionem vel differentiam assignari non possunt. *leg. sepul. bra. Cod. de religios. & sumpt. funer.*) non est communis, sed potius singularis & diuersa, per quam vnusquisque de illa agnatione dignoscitur; in qua linea descendentium de illa nobili agnatione sit, an in linea primogenitorum, secundogenitorum, vel tertiogenitorum, vt dicit ibi idem de Montefetra. *numer. 20.* Vt videmus apud nos, domini Trimolij habent tres Aquilas azureas in campo aureo cum tigno rubeo, quæ sunt integra, plana, & originalia arma illius domus, quæ primogenitus habet, & portat, nec licet alteri ea portare, etiamsi sit frater, nisi cum quadam distinctione, quæ fit multifariam, vt hic infra videre poteris *in 76. conclus.* & sic de singulis. Et illa sunt & fiunt ad conseruationem agnationis & domus, in hoc, quod nemo assumat talia arma, nisi sit de tali domo & familia: cum agnationis seu familiæ dignitatis semper debeat esse salua, vt plene *infra in sequent. conclus.* & vt per istam differentiam in insigniis & armis positam vnus de agnatione, vel familia ab aliis & singulis de illa agnatione dignoscatur, & discernatur, quod licet, vt nomini additur prænomen: vt *in l. vnica. C. de mutatione nomin.* faciunt notata *in procemio Clement. in gloss. & in l. 2. ff. de lib. & posth.*

Sed quod ignobilibus non liceat quouis modo arma, seu insignia solis nobilibus concessa, & inter nobiles visitata deferre, dicam *infra in 23. conclus. in cap. non licet ignobili.* Dixi cemissiue post Bonum de Curtili, *in Commentariis nostris super consuetudines ducatus Burgundie. tit. Des enfans de plusieurs lictz. §. 4. in 1. glo. in vers. addetto. in fin.*

1 VIgesimaprima conclusio. Quæ dicta sunt hic ante in principalibus, idem etiam nobilibus ex antiqua prosapia habentibus in sua progenie & familia certa arma distincta ab aliis, ratione antiquitatis domus. Quia tunc, si in patria & regione vbi sunt & inocantur, posset eis esse dedecus, quod inferiores minoris condicionis, gestarent talia arma, ex quo eis prohiberi posset, ne talia portent, instante parte. Puta si in ducatu Burgundiæ aliquis vellet assumere talia arma, qui non esset de domo, & casata, posset prohiberi à superiore: vt si quis vellet assumere arma Trimoliorum (qui forte à Timoleone duce
2 Corinthiorum originem habuerunt: vel à Timoleo monte Lydiæ, vt *in vltim. parte, in consideratione, quæ tractat de excellentia virorum*, dicetur) posset ab eis prohiberi, vbi non esset de parentela, & idem de cæteris magnatibus seu magnificis potentioribus & nobilioribus in vna patria. Quoniam aliis non licet portare talia arma, nisi sint de casata, & domo illorum, & si portarent, alioqui possunt prohiberi; quoniam ex hoc iniuriarentur, quod inferiores, qui non essent de eorum parentela, se tales dicerent. notatur *in d. capit. cum dilecta, extra de excessib. prælat.* imo dicit Bald. *in l. 2. Cod. quæ res vendi non poss.* quod si quis assumat arma, seu insignia alterius, qui eis 3
longo tempore vsus fuerat, tenetur pœna falsi, vt sæpe allegatum, & comprobatum est supra. Idem etiam tenet Ioannes de Montolono conciuis, & contemporaneus noster *in suo Promptuario iuris, in verbo, arma.* Maxime si sit talis, qui in sua agnatione habuisset, vel conuictus fuisset, quod vituperio & ignominia posset ex hac ratione prohiberi, *argumen. l. memo. C. de episcop. aud.* Et non solum principalis de ca- 4
sata potest talia prohibere, sed etiam quilibet alius etiam tertius, vt dicit Bartolus *in dict. tract. de armis. argum. l. 1. C. de his, qui potent. nomine titulos prædiis affigunt, &c. & ista not. in verb. titulos. & in Authent. de mandat. princip. §. penult. coll. 3.* Et facit ad hæc ratio Ang. de Perus. *in consi. suo 79. & consil. 281. in penultim. colum.* vbi dicit, quod grauissimum, & iniuriosissimum est videre arma agnationis ad extraneos deuoluta.

Hinc est, quod domus antiquorum, in quibus sunt 5
arma prædecessorum & imagines, seu stemmata, de iure prohibentur vendi per tutorem & curatorem. Quoniam, vt dicit text. *in l. quæ tutores. §. nec vero domum. Cod. de admin. tut.* satis lugubre est aut non videre maiorum imagines in domo propria fixas, aut videre reuulsas. Rarius depromitur. Exempla priscorum virorum honoratorum nos animant ad eorum vestigia sequenda, quos solitos dicere legimus, cum solas maiorum imagines intuerentur, vehementissime sibi animum ad virtutem accendi: nec prudentissimis viris modice succurrebant effigies maiorum, cum titulis suis in prima parte ædium poni solere, vt eorum virtutes posteri non solum legerent, verum etiam imitarentur, & semper audire videantur poeticum illud dictum: *Et pater Æneas, & auunculus excitat Hector.*

Et de Themistocle tradunt veteres, quem ferunt 6
stimulis virtutum agitatum, & ob id noctes inquietas exigentem: quærenti quid ita ex tempore in publico versaretur, respondisse: quia me tropæa Milciadis de somno excitant. Et dicit Lactan. lib. 1. *Itaque homines eorum simulacra finxerunt, vt haberent aliquod ex imaginum contemplatione solatium.* Et de materia ample *infra in 8. par. in 6. consider. ver. decit tamen.*

Hinc videmus, quod si sint aliqui de aliqua familia, 7
& casata antiqua, qui videant arma suorum prædecessorum depicta, aut alias insculpta in aliquo loco publico: si quis velit ea amouere & ponere sua de nouo etiam ædificando nouum opus, quod potest ei prohiberi per iudicem ex officio suo, ex quo non est licitum abradere antiqua, & ponere noua, vt dicit Bartolus *in l. quæ liberalitate. §. nec eius nomine. per illum text. de oper. pub.* vbi refert contra religiosos, qui capellas, seu capellanias defunctorum aliquorum antiquorum fundatorum, vbi sunt eorum arma, attribuunt aliis nouis, quod male faciunt, vt etiam dicit Ludouicus Roman. *sing. suo 474.* & refert Ioannes de Terra rubea *in suo opere de vnea ecclesia. tract. 3. art. 6. in 8. conclus. super gloss. in verbo, damnabilis.*

Et ideo vidi, quod cum in ecclesia Heduensi remo- 8
ueretur quidam lapis magnus in modum tumbæ, vbi erant arma & imago domini quondam Dautigneyo, conquestus est dominus Gerardus de Vienna, dominus dicti loci, tam ea ratione; quia dominus ipsius loci Dautigneyo, quam ea ratione; quia erat de agna-

tione illius prædefuncti, cuius arma ibi posita erant & insculpta: & fuit necesse, quod in loco, vbi construebatur capella noua, quod arma antiqua ibi reponerentur cum nouis, quod & æquum fuit; prout probat text. ad hoc expressus, quem etiam ad hoc allegaui *in l. fin. §. si quis. ff. de ope. pub.* Ad quod facit text. *in l. si quando. C. eod.* vbi habetur: quoties opus publicum, vt palatium, ædes sacræ vel porticus, reparatione indiguerint: licitum est imagines, statuas, inscriptiones nominum, vel arma quoruncunque deponere, sed refectis ædificiis, vnaquæque remota reportari, & proprio loco denuo collocari debent. Sed in re priuata vendita, licitum est emptori rei emptæ arma sua apponere, & alia si quæ sint affixa remouere. facit; quia satis absurdum est origine rei sublata eius imaginem derelinqui seu remanere text. *in l. vnica. §. 1. C. de latina libert. tollen.*

9 Ex dictis tamen Bartol *in prædicto tract. in 2. colum.* sublimita istud dictum præcedens, scilicet de portu & delatione armorum, nisi essent exteri, seu ita de longinquo, vt esset talis distantia de vno loco ad alium, quod primus lædi non posset. puta si Italus assumat sibi arma Teutonici, vel Anglici, & è contra, vel Italus arma Hispani, certe, vt dicit Bartolus, in hoc non videtur generari præiudicium, nec scandalum inter eos. & dictum Bartoli sequitur Panorm. *in cap. dilecta, de excess. præl.* & ample *infra in 48. concl.* Et ideo ex quo in his in quibus quadam facultate quis occupat sibi vsum, non licet quæri, nisi ex magna causa. *l. penul. §. sunt autem qui putant. ff. ne quid in loco publico.* Vel nisi etiam essent ita antiqua arma, quod amplius dici nequeat, quod sit aliquis in patria de familia illorum, qui talia arma antiquitus portabant, & deferebant, vt sunt quædam ex antiquis armis nouem heroum, qui dicuntur in vulgari, *les neuf preux*: quorum tres erant Iudæi, scilicet Iudas Machabeus, Iosue, & Dauid. Tres gentiles, seu pagani, Hector, Alexander Magnus, & Iulius Cæsar & alij tres Christiani fuerũt, Carolus Magnus, Arthurus, seu Arthusius de Britannia, & Gaufredus, seu Godofredus Billonius: quorum quidem arma *infra in 28. concl.* videre poteris. Item, vt sunt arma militum (quos *mensa rotunda* vocant) qui fuerunt numero centum & septuaginta, qui omnes portabant arma diuersa, vt videri potest in quodam volumine, seu Romantio, quod vulgari nostro dicitur & intitulatur, *Gyron le courtoys.* in princ. Et si quis velit videre aut habere diuersitatem armorum, recurrat ad illum locum. Maior tamen diuersitas erat in turri Dauid. de qua *Canticorum 4. cap.* Dum in ea erant mille clypei pendentes, de qua *infra in 59. conclus. vers. quandoque.*

Vigesimasecunda conclusio. In casu, in quo omnes & maiores & minores comprehenduntur, & est interesse, quod potest contingere vnicuique in casu, scilicet quando quis odiis plenus, cuius vitæ multi insidiantur, assumeret arma seu insignia hominis quieti, & pacifici, certe illius interest, & poterit facere prohiberi, si vituperose portat, vt dictum est, multo fortius potest peti prohibitio, ne ex hoc propter vnionem armorum alius pro alio occidatur vel iniurietur.

Item dicendum est, si ex hoc pudor primi aliquo modo lædatur, *arg. d. l. nemo. C. de episc. aud. & l. Iudeos quosdam. C. de Iudæis.*

Et hæc fieri debent per Iudicis officium, ad quem spectat quies popularis. *leg. 1. §. quies. ff. de officio præfecti vrbi.* maxime si videat hoc ad scandalum posse esse & tendere, & ad dissensionem subditorum, etiam ex officio suo potest, *vt C. de latina liber. tollen. l. vnica. §. sed et qui domini.* vbi circa eos, qui pileati incedunt, lex Iulia statuit, ne populus decipiatur. & expressus *in capit. in nonnullis. extra. de Iudæis.*

Vigesimatertia conclusio. Non licet ignobili assu- 1
mere arma nobilis, & quę solent portari per no-
biles, nec insignia solis nobilibus concessa, & inter
nobiles vsitata, deferre: quia sic dicitur nedum se nudo
nomine nobilem asserere, sed etiam nobilium actus
facere: eam ob causam grauius puniendus est, quam
si solum assereret se nobilem, quo casu tantum falsum
committit, & potest tanquam falsarius puniri. Text.
est & ibi Bartol. *in l. eos. §. qui se pro milite.* quem text.
ponderat ibi Bart. contra illos, qui se asserunt docto-
res, cum non sint. *ff. ad. l. Cor. de falsis.* vbi dici text. 2
quod ille, qui se pro milite gessit, & illicitis vsus est
insignibus, falsi pœna, puniendus est, & videas Felin.
in c. tertio loco. col. 1. de prob. dixi alibi, & ille text. mul-
tum facit pro hoc casu, & in his etiam, vbi quis illici-
tis vsus est insignibus. Facit quod not. Bald. *in l. fucan-
dæ, quæ est l. 1. C. quæ res vend. non poss.* dum allegat il-
lud vulgare, quod qui non est lupus, non debet assu-
mere eius pellem, ample per Bonũ de Curtili *in tract.
nobilitatis, 2. part. nu. 178.* vbi dicit, quod vbi in aliqua
patria est discretio seu doctrina, & in modo pingendi
arma inter nobiles & ignobiles, ignobilis non potest
assumere arma nobilis, sed bene assumere potest iuxta
ritum ignobilium, & popularium, vt infra patebit *in
28. conclus.* non iuxta ritum nobilium, qui non conue- 3
nit nisi nobilibus: vt apud nos non videtur honestum,
quod ignobilis & popularis in suis armis ponat supra
arma sua galeam tymbratam, quod vulgo dicitur *He-
aulme*, tum quandam eleuatione, quam faciunt nobiles
magnifici, supra quod ponunt quoddam signum ele-
uatum, quod videtur solis nobilibus attribui, quod
vulgariter dicitur *Tymbre*, de quo ample *infra 49. con-
clus.* Alias etiam prohibere & impedire posset nobilis, 4
ne aliquis villanus vel rusticus nomen & arma suæ
domus vsurpet, vel ne aliquis de malo & infecto san-
guine nomen vel arma immaculatorum assumat; quia
cuiusque de genere interest claritatem & nobilitatem
generis conseruari. ita tenet Guillielmus Benedicti *in
repet. cap. Raynutius in verbo, & vxorem nomine Ade-
lasiam. n. 917. & plene, in verbo, Raynutius de Cleran.
57. & 58 extra de testamen.*

Vigesimaquarta conclusio. Limitantur etiam præ-
cedentes conclusiones in Bastardis, qui non por-
tant arma domus nobilium, cum non sint nobiles, vt
dicit Bald. *in l. cum legitimæ nuptiæ. ff. de stat. hom.* idem 1
Bald. *in l. generaliter. §. fin. C. de instit. & substit.* dixi am-
ple *in commento super consuetudinibus ducatus Bur-
gundiæ, in titul. Des successions des bastards. §. 3. in glo.
1. versic. iuxta prædicta: cum seq.* ideo non possunt assu-
mere arma domus, vt dicit Guillielmus Benedicti *in
sua repet. c. Rayn. de Cler. n. 31. de testam.* vbi tamen cõ-
cludit, quod istud non obseruatur in Francia; quia ba-
stardi portant arma domus, cum aliqua tamen barra,
quæ incipit à sinistris, & tendit ad dextram. tendens
& transuersans per medium scuti seu campi armorũ,
& ibi plene videas de bastardis, *& infra in 75. conclus.
vers. item arma, &c.* Cum supradictis concordat com-
mentum Cosmæ Guymier, *in verbo, filij, tit. de num. &
qualitate Cardinalium. §. sint viri.* Quid autem de legi-
timatis, vide *infra, in 77. concl.* Sed de bastardis quo-
modo legitimi illis præferri debent, latius dicetur *in-
fra in 11. part. in 15. consid.*

Vigesimaquinta cõclusio. Licet vasallus habeat arma sua antiqua, & quæ potest vbique portare, & depin-

depingere, non tamen ea potest depingere aut insculpere seu depingi, aut insculpi facere in locis, vbi sunt arma sui domini, à quo tenet in feudum saltem ita alte, sed cum aliqua depressione, aut diminutione. Puta si posita sint arma domini in medio, *vt dicam infra in 96. conclus.* Quia talia sunt signa & loca honoris, *vt dixi supra in hac prima parte, in 13. consi. cum duab. sequent.* Et de hoc est vniuersalis obseruantia in Gallia, ita quod aliqui habent consuetudines particulares de his, vt est in patria Turonensi: de qua per Ioan. Saxon. *titu. Des droitz de Chastelenie. capit. 1. in consuetudinibus patriæ Turonensis*, vbi ponit, quod vasallus non potest ponere sua arma, nec f... ere literam, seu ligaturam funerum in ecclesia Ca... dni. quod est ratione congruum, vt minores maioribus deferant, iuxta gloss. fin. *in leg. nihil omnino. Cod. de palatin. sacrar. largit. libro duodecimo.* Etiam in delatione & prælatione armorum, in quibus consistit honor, vt hic ante dictum est *in 12. conclu.* & dicit Bald. *in l. generaliter. §. fin. C. de inst. & substit.* quod portare arma est honor.

Aduerte tamen, quod arma posita iuxta arma principis, censentur ex eo nobiliora, facit, qui admittuntur ad latus principis, ex eo illustrantur. text. est *in l. vnica. ibi, quos nostri lateris comitatus illustrat. C. de præpos. labor. lib. 12.* & ibi not. Bald illum text. pro collateralib. quia illustrantur ab eo, cui astant, & Felin *ca. pastoralis. de offic. del.*

Vigesimasexta conclusio. Cognatis & affinibus non licet assumere, nec portare arma domus illius, vnde cognationem solam habent, aut affinitatem: Cum ad solos agnatos competat Ius & facultas portandi arma domus: text. esse videtur *in l. sui familiarium. C. de religio. & sumpt. funer.* quem ad hoc Ioannes Saxo alleg. *in d. c. 1. supra proxime allegato.* dicam latius *infra in 40. concl.* Et hæc sunt quantum ad arma nobilium, & quæ competunt nobilibus, de quibus adhuc dico quando fiet mentio, an transeant ad successores, & quomodo, & in pluribus aliis conclusionib.

Vigesima septima conclusio est circa populares, qui non habent arma propria: sed aut sibi assumunt ex concessione principis supremi, vel alterius domini, vt Bart. qui habuit à Carolo IV. Imper. vt ipse, & cæteri de sua agnatione leonem rubeum cum caudis duabus in campo aureo portarent. Et tunc talibus licet portare talia arma sibi donata & concessa. & dicit Bart. *in d. suo tract. armorum.* in hoc non esse dubium. Quia disputare de potestate Principis est sacrilegium. *l. 2. C. de crim. sacril.* Facit *in rubro & nigro, Cod. vt nemini lic. sine iudic. autorit. signa imprim. rebus quæ alius detinet.* optimus text. *in l. sacrilegii. de diuers. rescript.* vbi notant Bald. & Paul. quod Imperator, seu Princeps supremus, vt Rex Franciæ, potest conferre dignitatem alicui non habenti, & nobilitare quemcunque vult. & instar sacrilegij est reputare aliquem indignum, quem Princeps approbauit, *vt in d. text.* cum sit Deus in terris, notatur *in l. iubemus. C. de sacros. eccl.* de laude huiusmodi armorum & vtilitate infra dicetur, *in 36. conclusione, incip. circa vtilitatem.*

1 Vigesima octaua conclusio. Etiam populares propria autoritate arma sibi assumere possunt, vt dicit Bart. *in dicto loco.* Sicut enim nomina inuenta sunt ad cognoscendum homines. *l. ad recognoscendos. C. de ingen. manum.* ita etiam ista insignia ad hoc inuenta sunt. vt *l. sanctum. §. 1. ff. de rer. diuis.* Sed talia nomina cuilibet licet imponere sibi ad placitum. *d. l. ad recognoscendos. & l. falsi. in prin. ff. de falsis.* Ita etiã ista insignia cuilibet licet portare, & impingere in suo, non tamen in alieno: *vt l. 2. Cod. vt nemini lic. sine iud. autorit. &c.* & ibi notatur per gloss. *in verbo, aliquis.* facit *cap. dilecti. extra de concess. præb.* & quod ibi notatur per gloss. Non inuenio illud *c. dilecti. sub tit. de conces. præb.* allegatum per Bartol. sed bene reperio *cap. dilecta, extra, de exces. prælat.* quod bene videtur facere ad hoc cum glo fin. Et ibi Pan. & Pet. de Anch. ponunt istam quæstionem cum seq & ibidem tractatur ista materia.

Videtur, quod Bart. in hoc multum extense locutus fuerit, & quod istud non sit indistincte verum, maxime in villanis seu rusticis non habentibus aliquam præeminentiam aut dignitatem, seu nobilitatem: quoniam credo, quod talibus non sit licitum portare arma; hoc est scuta; in quibus sunt arma, cum talia solum competant nobilibus ex aliqua nobilitate, quæ sunt plures, vt infra videtur in octaua parte: & illis licet propria autoritate assumere aliqua arma, aliis non, propter vsitatam & obseruatam inuiolabiliter consuetudinem à tempore immemoriali, quo talibus solum competit vsus armorum, & non villanis & rusticis. 2

Item vt statim dicetur, si adhuc tales sibi assumant, arma, cauere debent, ne assumant arma alicuius antiquæ domus & familiæ iam talia habentis, & portantis. quoniam tunc posset prohiberi, vt dictum est supra *in 23. conclus.* 3

Sed bene verum est, quod tales rustici & artifices possunt per se & propria autoritate assumere merchas, & signa, quibus signare & merchare possunt opera sua, & suas res: sed ista non debent fieri ad formam, seu instar armorum, & ita videntur intelligenda verba Bartoli. De prædictis merchis, seu signis infra videatur, *in 31. concl.* 4

Communiter tamen tenet secundum Pan. *in d. c. dilecti.* vt quilibet assumere possit sibi certa insignia sicut arma. & de hoc truffantur villani à nobilibus, cum dicitur, arma sunt villanorum: quia sumpta sunt ad placitum, prout Accursius glossator iuris ciuilis *in l. heres. in gloss. fin. ff. de sepul. hered.* de domino Martino sic dicit, quod scutum suum albo nigroque variabat, vt omnem telorum vitaret amaritudinem. Veruntamen, vt dixi, omnia nomina propria sumuntur ad placitum, vt vnus ab altero cognoscatur; *in rubris præal.* quibus addo *§. si quis in nomine. Instit. de leg.* ita & arma potest quis assumere, vt vna parentela discernatur ab alia, & non fiat alteri præiudicium: etiam dummodo talia arma ignobilium seu rusticorum nõ habeant galeam seu cassidem tymbratam, vt supra tactum est *in 23. conclus.* & expedit ita fieri, vt familiæ distinguantur; & distinctæ cognoscantur, vt dictum est. non sit idem de magistro Ioan. Grammatico, & Accursio iurisperito. vt vult gl. fi. *in l. vnica. C. de professor. qui, &c. lib. 12.* 5

Si quis tamen velit assumere arma de nouo, debet assumere magis cõformia suis cognatis aut affinibus, vel patriæ suæ, & etiam antiquioribus. & secundum quod videre potest & cognoscere, quod eis magis cõdecentur & approximant statui suo, tam ratione affinitatis, consanguinitatis, patriæ, loci, quam vrbi seu suæ qualitati & conditioni, & de multis aliis, vt infra dicam. Vnde referam: quia ad rem facit, de Gordio patre regis Midæ opulentissimi Phrygum, qui Gordius ex agricultura sumptus; ad regnum peruenit: quo potius Gordium ciuitatem inter Asiam maiorem & minorem condidit, & à se denominauit, in qua templum Ioui consecrauit, & non immemor, nec

veritus originariam conditionem, nec eam celans in eo aratrum (tanquam forte propria arma, & insignia) quo aliquando vsus fuerat, posuit, & ex loris, seu funibus, quibus boues in iugo tenuerat, nodum connexit miro artificio, vt neque principium, neque exitus deprehenderetur in eo, eumque Ioui consecrauit, donec qui eum solueret occurreret, vt recitat Guilliel. Benedicti *in sua repe.c.R.ynutius.in ver. Kay. de Clera.num. 25.de testamen.* & ibi reprehendit illos, qui neglecto honore patris, se filios bastardos magnatum dicunt, vt illorum nomen & arma eis non debita occupent, de quo vide ibi plura exempla.

7 Et ita vt magis communiter videmus, assumentes de nouo arma, assumunt ea, quæ magis suo nomini, aut cognomini approximantur & conueniunt propter conformitatem, alludendo ad vocabulum cognominis, vt nomina sint consonantia reb. *vulgato §. est & aliud. Inst. de don.* & siquidem data sunt ab antiquitate nomina significatiua a parte rerum, vt Petrus; quia firmus vt petra. tex. & ibi gloss. *in Auth. de defen. ciuit. in sui princ. colum. 3.* & Lucius Lucillius, & Lucillus & luce. Puta si quis cognominetur de quercu, assumit pro armis quercum, vt in Papa Iulio II. qui dicebatur de Rouere, & assumsit pro armis quercum. Et rouere vt vulgari Italico, est quercus. Et illi, qui vocantur de castro, aut castello, sumunt castrum seu castellum: qui vero cognominatur de Loup, accipit lupum, & sic de singulis. Et licet propria nomina ad placitum imponantur, appellatiua tamen ab aliqua proprietate imponi solent, vt dicit Bald. *in proœm. Institut.* allegans *l. si quis in fu. de vocabulo. ff. de leg. 1.*

8 Sicut videre est multas familias Romanorum cognomina assumpsisse à leguminibus, & ab ea re, quam optime fererent, vt Fabij a faba cognominati, Cicerones à cicere, Leoruli seu Lentuli à lente, Pisones à piso, & sic de huiusmodi, & vt ait Plinius, fuerunt ab arboribus cognomina antiquis, vt Frondicio, qui præclara facinora Vulturnum transnatatos fronde capiti imposita aduersus Hannibalem edidit. Item Cornutus ait; *Q. Cincinnatus cum suum agrum & araret & fereret, dictatura ei à popul. Romano delata est. Qui contra Samnites præfectus victor extitit: quia à ferendo. Seranus appellatus est.* A pinsendo Pilumnus, qui primus pinsendi frumenti vsum inuenit: & pilum, id est, instrumentum aptum ad terendum. Item ab herbis, vt Lactucinij, à lacticis dicti. Item à piscibus, vt Muræna, quod fuit cognomen viri Romani, ab eo pisce deductum, vnde Ciceronis extat oratio pro Muræna. Item Orator, quod cognomen fuit Sergij viri Romani, quod ab hoc pisce sortitus est. Cognomina etiam, vt inquit Varro, habentur à maiori & à minori pecore. A maiori, vt Equitius, Taurus. A minori, vt Saprilus, Scropha, Portius, quod cognomen fuit Catonis Censorij, à porco tractum. Quidnam etiam à vestimento, vt Antonius Caracalla.

9 Et assumendo antiqua arma (puta duos leones aureos eleuatos, se inuicem respicientes in campo rubeo, quæ fuerunt arma Hectoris. Lyram auream in campo rubeo quæ fuerunt arma Dauidis. Tres psittacos virides in campo aureo, quæ fuerunt arma Iosuæ. Draconem rubeum in campo argenteo, quæ fuerunt arma Iudæ Macchabæi. In campo azureo regem in solio maiestatis sedentem aureum, quæ fuerunt arma Alexandri Magni. In campo azureo tres coronas aureas, quæ fuerunt arma Arthuri) non potest quis reprehendi, nec ab aliquo prohiberi, cum nunc non sint aliqui de parentela eorum. & ita de aliis similibus, de quo latissime *infra in 48. conclusione.*

Vigesimanona conclusio. Si quis impediat, ne arma sua aliquis ponat in loco, in quo ponere potest, non patiendo eidem honorem decerni, qui decerni potest, non tenetur actione iniuriarum, vt est text. ad literam, *in leg. iniuriarum. §. 1.* si quis de honoribus decernendis alicui passus non sit decerni, vt puta imaginem alicui, vel quid aliud tale, puta arma. *ff. de iniuriis.* quamuis, vt dicit text. hoc contumeliæ causa faciat. Intellige, si fiat impedimentum, antequam sint posita. sed postquam fuerint posita in aliquo loco: si amoueantur, credo actionem iniuriarum esse ortam, Quoniam turpius eiicitur: quam non admittitur hospes, text. *in cap. quemadmodum. §. alioquin. de iureiur. extra.* Ex quo dixi in casu emergenti, de quo *infra 49. conclus. in fin.* cum esset inter duos dominos contentio de quadam ecclesia, in cuius iurisdictione esset, & quis illorum facere deberet zonam lugubrem, seu funebrem in dicta ecclesia: quod ex quo vnus superstes abradere fecerit zonam lugubrem, quam filij alterius prædefuncti fecerant fieri pro sepultura eorum patris; quod in hoc tenebatur actione iniuriarum: Quia non solum non passus est honorem decerni, sed decretum tulit, dimouendo eius dignitatem, quo casu tenetur actione iniuriarum, vt est gloss. *in d. §. si quis in verb. quid faciat.* Idem dicendum est de eo, qui arma alicuius iam in aliquo loco depicta deleuit, aut abrasit, quoniam hoc casu tenetur actione iniuriarum, si talis, qui illa posuit, non poterat prohiberi illa ibi ponere; quoniam si potuit prohiberi per alium: videtur, quod si ponat sine eius autoritate & licentia, possunt per dictum; qui prohibere potuit, aut eius mandato, deleri, & abradi. Quoniam ex quo illum text *in d. §. si quis.* potest impediri, ne vtatur honore, & ne honor sibi decernatur: ita quod non potest hoc casu teneri actione iniuriarum. Multo ergo fortius si quis vtatur honore non sibi debito, potest talis honor impediri per illum, cui præiudicatur in honore, puta in appositione imaginis in vno loco, vel alicuius alterius rei ad honorem tantum, vt est in appositione armorum.

Et ideo dic, quod si quis in re litigiosa ponat, aut pingere faciat arma sua, possunt ab aduersario deuastari, excidi, & arripi, per text. *in l. 2. Cod. vt nemo priuatus titul. præd. suis vel alienis impon. vel vela regia suspendat.* & ita tenet Vinc. Cicault. *in quodam tract. quem fecit de factis Principum in cap. de autoritate Ecclesiæ. fol. 5.* sed pro hoc vltimo dicto allego formaliorem text. *in l. 1.* etiam *in l. 2. C. vt nemini liceat sine iud. autor. signa imprimere rebus, quas alius detinet.*

Trigesima conclusio. Non solum habens proprietatem in aliqua re arma sua potest facere pingere, sed etiam vsufructuarius in re, in qua habet vsumfructum. *l. æquissimum. §. sed si aedium vsusfructus legatus sit.* Nerua filius, & lumina immittere eum posse, ait, sed & colores, & picturas, & marmora, poterit: & sigilla: & si quid ad domus ornatum pertinet. *& not. sbi, sigilla. ff. de vsufruct.* & ibi Angel. de Per. & Flor. Quia per hoc non efficitur deterior conditio rei, neque mutatur eius substantia; quoniam alias secus esset. vt *l. monumentorum. C. de relig. & l. repeti. § res mutatione. ff. quibus modis vsusfruct. amitt.* Ex quo dixi in casu emergenti, quod vidua post mortem mariti, quæ habet dotarium in aliqua domo, seu in aliqua terra, & Signoria, potest ibidem ponere arma sua, prout eius maritus fecisset eius vita comite, sed tamen zona funebris in ecclesia pro ea fieri non potest. *arg. d. l. monumentorum.*

TRigesimaprima conclusio est circa merchas, & insignia mercatorum, & artificum. & hoc casu dicendum videtur, quod vnicuique liceat tales merchas, seu signa portare, & habere. Quoniam talia fiunt ad recognoscendas res suas & opera sua, seu artificia. vnde not. Bald. *in authen. dos data. in magna lectura. C. de donatio. ante nupt.* quod ballæ mercatorum recognoscuntur ad signum; sicut supra dictũ est *in 28. conclu.* quod nomina sunt inuenta ad cognoscendos homines. *C. de ingen. manumiss. & §. si quis in nomine. Institut. de leg.* Et licet vnicuique nomen suum mutare, & accipere ad placitum, dummodo absit fraus. *l. vnica. C. de mutat. nomi.* ideo videtur, quod etiam signum, seu mercham, mutare potest. De mutatione tamen nominis, vide Gem. *in proœmio sexti in 3. col.* & Angelum *in d. §. si quis in nomine* & per Doctores *in d. l. vnica.*

Sed quid de armis, an liceat ea variare, & mutare pro libito? videtur, quod non: quia, vt sæpe dictum est, bonum est argumentum de nomine ad arma. Modo sic est, quod mutatio nominis videtur prohibita, vt *in l. 1. §. qui in rationibus ibi: vel rem amouerint. & l. falsi nominis. ff. de falsis. & l. Titio. in princip. ff. ad manicip.* ideo nec arma mutare licet. Facit; quia nemini liceat titulũ semel assumptum variare saltem sine scitu principis, ex ratione *l. eos. §. qui se pro milite. & ibi Bald. ff. de fal.* Item mutatio nominis non fit in Imperatore; vt tenet Baldus *in proœm. Gregori. in 1. colum.* igitur nec in alio inferiore permissa esse videtur; cum dicat se dominum in terris, & eius dignitas alta est, vt per Bald. *ibi.* Item, Notarius non debet mutare nomen nec signum, vt in 33. cõsideratione dicetur. In oppositum facit: quia quis dum dignitatem apostolatus assequitur, mutat nomen proprium primæ impositionis, vt tenet Baldus, *vbi supra.* & illa mutatio dicitur gratiosa, idcirco variatio armorum est licita. Ideo dic, quod sicut nomina bona possunt mutari, dummodo illa mutatio non sit calumniosa, captiosa, ignominiosa, & fallens: quia tunc prohibetur tanquam etiam gloriosa, iuribus pro prima parte allegatis. Sed illa est licita, quæ damnum, fraudem, & deceptionem alteri non infert, nec inferre potest. vt dicit ibi Bald. *in col. 2.* & pro vtroque casu est text. *in d. l. vnica, C. de mutat. nominis.*

TRigesimasecunda conclusio erit, pro limitatione prædicta conclusionis, quæ fallit multis modis, Primo, quando interesset multis seu contingere posset ex hoc interesse multorum: quod fieri potest, quando esset quidam faber expertus, & bene famatus, qui in gladiis suis seu aliis operibus, aut artificiis facit certa signa, vel mercham, ex quibus opus talis magistri, seu artificis esse cognoscitur, & laudatur, vt per hoc tales merces melius vendantur, & auidius emantur.

Et ideo dicunt Bart. in *d. suo tract. armorum*, Pan. & Petrus de Anchar. in *c. dilecta. extra, de excess. prælat.* si alius faceret tale signum, posse prohiberi; quia ex hoc commune bonum, seu respublica læderetur, & decipi posset. Acciperetur enim & emeretur opus vnius (vt sæpe fit) pro opere alterius, argum. *l. vnica. C. de latina libert. tollen. & c. in nonnullis. extra de Iudæis.*

Istud exemplificari potest in multis, maxime tempore nostro in quodam fabro cultellorum, qui dicebatur Vauldoire, qui vtebatur certo signo pro sua mercha operi suo imprimenda. Nam si alius vsurpasset illud signum, potuisset iste: & quilibet alius de populo conqueri, & ad preces illorum per iudices prohiberi eidem vsurpanti, potuisset etiam cæteris, ne tali signo vterentur, quod & factum fuit.

Sic etiam in oppido Belnensi, vbi erat quidam faber balistarum laudatissimus, & ingeniosus, qui cæteros in operis sui dignitate excellebat. Nam si aliquis signum ipsius accepisset, potuisset ad iustitiam illius, aut alterius de illo loco prohiberi, ne quisquam alius vsus fuisset, & sic de singulis. faciunt ad prædicta, quæ tetigi *infra in 34. conclus.*

Sicut videmus in Burgundia, dolia vinorum fiunt diuersa, & distincta ab aliis totius Galliæ: ita quod nulla prouincia est in Gallia, quæ vtatur doliis, seu vasis vinariis ad mensuram, & sub forma, & modo quibus fabricantur in vrbe Belnensi, & in tota Burgundia.

Altissiodurenses tamen ad æmulationem voluerunt facere similia vasa, & dolia, vt carius, & citius venderent eorum vina, & pro vinis Burgundiæ, quod tamen fieri non potuit, nec debuit. Et ideo super hoc pendent processus Parisiis (vt audiui.) Et pro certo iuste possunt & potuerunt Burgundi impedire & conqueri, ne fiant, neque fierent dolia ad vsum vinorum ad instar suorum, propter excellentiam vinorum Belnensium, & totius Burgundiæ; quia alias euenire posset, quod alia vina venderentur, & exponerentur venalia pro vinis Burgundiæ, & diffamaretur, seu minueretur fama, & celebritas vinorum ipsius Burgundiæ, etiam decipi possent multi emptores; ideo interesse tam publicum, quam priuatum considerandum est.

TRigesimatertia conclusio erit pro secunda limitatione antedictæ conclusionis. quæ fallit secundo in signis, quibus vtuntur Notarij, qui semper vno signo vti debent, & mutare non debent, nec nomen, alias tenerentur de falso. *Bald. in l. comparationes. col. fi. C. de fid. inst. & in l. const. C.* & Lanfran. *in c. quoniam ver. instrumenta. col. 2. extr. de probat.* Quia nullus potest assumere signum alterius Notarij, nec eo vti: & si id faciat, incidit in crimen falsi. notatur *in l. nemo.* quæ est *l. fi. §. nec callidis. Cod. de assessoribus. in §. item Lex Cornelia. Institut. de pub. iud. & in Auth. de instrum. cautela, & fide. §. oportet autem. & quod ibi not. col. 6.* vbi si quis signum alterius accipiat, potest prohiberi. ita etiam tenet Io. de Platea *in l. signata. C. de fabricensibus. lib.* 11. quia aliquando posset diffamari primus signans tali signo, si secundus non bene vteretur eo. *arg. d. c. dilecta. de excess. prel. extra.* Et ibi Berna. de Landrino *in apostilla ad Panormitanum allegans Bal. in sua disputatione, quæ incipit, accusatus de vi turbatiua.*

TRigesimaquarta conclusio erit pro tertia limitatione præcedentis conclusionis in ordine 31. quæ fallit tertio in signis, quibus vtuntur fabricatores omnium rerum: quoniam etiam tales possunt ad requestam eorum inhiberi facere, ne alij illo signo vtantur, vt supra dixi *in conclus. 32.* Quia si sit bonus faber, pictor, aut textor, & alius qui non esset ita peritus in arte, vteretur suo signo, posset ille bonus artifex, qui primo vtebatur tali signo, diffamari in opere suo. Eius enim interest, ne alius imperitus artifex tale signum assumat, ne confusio operum inducatur, & sic esset primi boni, & periti artificis diffamatio, vt etiam tenet Bald. *in l. 2. C. quæ res vend. non poss.* & dicit Bal. *in cap. quanto, colum. 2. de iureiur.* quod vnus mercator non potest apponere signum alterius mercatoris in ballis.

Idem etiam dicit Guillelmus Benedicti *in sua repet. cap. Raynu. in ver. Raynutius de Clera. nu. 59. de testam.* 2
in hospite tenente diuersorium, seu hospitium, qui si primo acceperit signum aliquod, seu intersignum, potest prohibere, ne in illo loco alius accipiat illud. 1
quia sua interest, si in illo loco, seu ciuitate, vbi habet tale signum, vel quia forte propter eius famam, & di-

ligentiam seu prouidentiam, cuncti viatores, & hospites ad ipsam currebant & nunc diffamaretur, saltem fama talis hospitij diminueretur, si alius non æque idoneus, fidelis, & seruitialis inter signum illud assumeret, quod non est tolerandum in præiudicium primi occupantis, & habentis tale signum seu intersignum.

3 Vel quia forte vnus mercator, vel alius artifex habet in sua domo ex præscriptione aliqua insignia, quibus semper sui prædecessores vsi fuerunt per triginta annos, & vltra, vt dicit Bald. in *l.* 1. quæ incipit *fucandæ. in fin. C. quæ res vendi non poss.* quem ibi vide pro materia. & facit pro hoc *l. monumentorum. in fi. C. de relig. & sum. fun.* Et prædicta intelligo vera, nisi esset magna distantia loci, de vno intersigno ad aliud, aut vnus vicus multum distaret ab alio; quia tunc in illis vicis longe distantibus etiam in eadem ciuitate sæpe similia intersignia (vt Parisiis) videntur esse appensa, licet plerunque in aliquibus differant, vt vnum fiat paruum, aliud magnum, vel cum aliqua dissimilitudine, & discrepantia, pro quo faciant dicta *infra in 3. concl.*

Et ex hac conclusione infero, quod cauere debent
4 aduocati ne se subsignent scripturis factis per procuratores aut alios aduocatos imperitos. Quoniam ex hoc, si deueniant ad manus expertorum, & doctissimorum virorum, posset eorum fama attenuari: quia in his inspicitur signum aduocati se subscribẽtis, quod male obseruant aduocati Heduenses, qui vt plurimum subsignant scripturas per procuratores factas. quod tamen semper facere timui, & vidi multos in hoc decipi, & pœnitere, cum eorum scripturæ declarabantur inadmissibiles, inutiles, impertinentes, ineptæ, & nullæ, quod in eorum dedecus redundabat, ex quo non cogitauerant, nec illas fecerant. Caueant ergo de cætero ne signa eorum talibus scripturis apponant, nisi ex fontibus propriis processerint; & facit; quia inciuile est (nisi tota lege perspecta) de aliqua particula eius proposita iudicare, vel respondere. *l. inciuile est. ff. de legib.* facit etiam *l. de his controuersiis. in his verbis inspectis cognitisque verbis testamenti. ff. de transact.* & plerunque principium per finem corrigitur. *l. si tibi. in fine. ff. si cert. petat.*

5 Et ampliando prædictam fallentiam videtur, quod apponere signum alienum, seu mercham alienam in rebus suis sit prohibitum. *leg. 1. C. de nauib. excusa. dis. lib.* 11. imo quod perdat rem suam. *d. leg. 1. & l. sacrilegij. §. qui cum. ff. ad leg. Iul. pecul.* cum aliis allegatis per Lucam de Penna *in leg. stigmata. Cod. de fabricensibus. lib.* 11 Et sic vnus mercator non potest, nec debet apponere signum alterius mercatoris in ballis suis, vt dictum est hic ante.

TRigesimaquinta conclusio erit de insigni, insigno, seu mercha mercatoris, an probet. Ioan. de Platea *in d. l. stigmata.* & Guilliel. Benedi. *in d. rep. cap. Raynutius. in ver. Rayn. de Clera. de testam.* dicunt, quod talis mercha sufficit ad probandum rerum dominium. facit *c. displicet. 23. q. 4. ibi: & vos estis Christi characterem dominicum portantes.* secundum Lucam de Penna *in d. l. stigmata.* Eius enim res esse videtur, cuius signo signata est, *l. quod si neque. §. fin. ff. de peric. & commodo rei vend. & cap. si iudex. de sent. exc. in 6.* Ad idem bene facit *1. quæst. 1. c. quod quidam. in fin. & 23. q. 7. c. quemadmodum. de confes. dist.* 4. *cap. postea signatur. 24. q. 2. c. sane profertur. extra de voto. c. magnæ. & c. fin. ibidem.* & Ezech. cap. 9. *Transi per mediam ciuitatem, & signa Thau, super frontes virorum gementium, & dolentium super abominationibus, quæ fiunt in medio eius.* Et Luc. 20. *Ostendite mihi numisma census. At illi attulerunt ei denarium. Cuius habet imaginem, & inscriptionem? Et respondentes dixerunt: Cæsaris, & ait illis: Reddite ergo quod est Cæsaris, &c.* Et Genes. 4. *posuit Dominus signum in Cain.* Ad idem Exod. 12. quod verum dicit esse Lucas de Penna, si probetur impositio merchæ. *l. 3. C. de bonis vacantib. lib.* 10. *d. leg. quod si neque.* Quod videtur etiam esse verum, quo ad possessionem, & dominium, *arg. d. leg. 3. & l. monumentorum. C. de relig. & sump. funer.* & facit quod notatur *in cap. quanto. in gloss. in verbo, patris. de iureiur. extra. & in leg. vnica. C. de nautis Tyberinis. lib.* 11. Ita dicit Lucas de Penna *in d. leg. stigmata.* & dixi *in meo monologio. in verb. mercha mercatoris.* Dicit tamen Bal. *in authen. dos data. C. de don. ante nupt.* quod facit tantum præsumptionem, vt in ballis mercatorum, si quod facit præsumi esse illius, cuius est signum. De impressione armorum, inscriptione nominum & imaginum an probent, vide *infra in 55. conclusione.*

TRigesimasexta conclusio circa vtilitatem armorum, quę quis habet à Principe, versatur: de quibus *supra in 27. concl. in c. circa populares.* an plus possint, & an afferant aliam vtilitatem, quam si alius ea non habeat à Principe. In quo concludit Bart. *in suo tract. de armis*, quod magis prodest, & magis releuat habere arma à Principe, quam à seipso in multis.

Primo; quia est maioris dignitatis, sicut dicimus in testamento facto à Principe, vt in *leg. omnium. Cod. de testam.*

Secundo; quia non possunt prohiberi ab alio illa portare, *l. 2. C. de iureiur. & ff. de mino. 25. annis. leg. minor autem magistratus. in prin. & §. 2.* qui text. bene facit, cum dicat, quod aduersus sententiam Principis non admittitur quis ad petendam restitutionem in integrum; cum solus Princeps restituat aduersus suam sententiam. Quia nullus eo maior sit, *l. deprecatio. ff. ad leg. Rhod. de iact.*

Crederem doctrinam Bar. in hoc esse veram, dummodo princeps non concessisset ei arma alicuius magnatis, seu domus, aut casatæ antiquæ: quia tale priuilegium concessum à Principe, intelligitur sine præiudicio tertij, text. *in l. 3. §. merito. ff. ne quid in loco pub. & l. 2. C. de preci. impe. offer.* ideo si Princeps concederet arma alicui noua, quæ quis non solitus est habere, non potest prohiberi. Secus si solitus esset portare aliquis, & gestare à tempore immemoriali: quia tunc posset querelare talis de suo interesse, & quod Princeps non intellexit illud fecisse in præiudicium illius: & sic instantiam illius prohiberi, nisi Princeps diceret; *Non obstante*, & cætera. quia tunc Princeps posset concedere, *arg. nota. in l. fin. Cod. si contra ius vel vtilit. pub.*

Tertio; quia si duo assumpserint eadem arma, seu insignia, nec de prioritate, nec posteritate appareat, præfertur ille, qui à Principe habuit. *l. si duas. in princ. ff. de excu. tutor.*

Quarto; quia si in exercitu esset vel alio loco, & quęrerent quis deberet præcedere, debent pręferri illius arma, quæ à principe sunt concessa. *l. si. ff. de albo scrib. l. 1. C. de consulib. lib. 12. cap. per tuas. extra de maior. & obed. & arg. d. leg. si duas in princ. ff. de excus. tut.* Et dixi in pluribus locis, quod inter eiusdem qualitatis pares, semper præfertur, qui à Principe honoratus sit, seu aliquo munere donatus sit. text. est ad hoc in *l. restituenda. in fin. C. de aduo. diuer. iud.* & merito illis est deferendũ, cum ratio priuilegij sit habenda, *l. 3. ibi. nisi quis priuilegiatus veniat. ff. quod cum eo. qui in alie. potest. &c.* Et sic intelligit Bart. prædicta procedere cæ-

teris

teris paribus, scilicet quod alias illi, qui habent arma, sint æqualis dignitatis, alias præferri debent arma illius, qui esset in maiori dignitate, *arg. ll. superius allegatarum, & quæ ibi notantur.* allego tamen text. expressum *in l.1. ff. de albo scrib.* Exemplifico, si aduocato fiscali alicuius alterius prouinciæ in Burgundia Princeps daret arma hodie, & ego cras assumerē propria autoritate: cū vterque sit aduocatus fiscalis, & sic paris dignitatis ille, qui haberet à Principe, præferretur. Sed si Cancellarius Franciæ assumeret sibi arma de nouo hodie, & Princeps hodie mihi concessisset, non essem propter hoc præferendus; imo ille, qui est maioris dignitatis, vt latius infra dicetur *in 49. conclusio.*

Et ideo cum arma donata à Principe maiorem autoritatem præstent, & prælationem, quam arma sumpta propria autoritate, non mirum si Bart. gloriabatur in hoc, quod arma sibi fuerant concessa à Carolo IV. Imperat. qui sibi donauit, & cæteris de sua agnatione Leonem rubeum cum caudis duabus in campo aureo portare, vt dicit *in d. suo tract.* & dixi supra *in d. 37. concl.* vbi de materia.

TRigesimaseptima conclusio, attingēdo materiam circa transmissionē armorum ad successores, est, quod arma vnius domus, familiæ, vel casatæ, remanēt, & transeunt integraliter ad filium primogenitum tāquam digniorem; qui quidem illa debet, & potest portare integra, plena, sine aliqua additione, vel diminutione, vt infra dixi *in 76. concl.* Eo quia primogenito debetur honor in omnibus, cum præferatur cæteris, & in mensa, in oblationibus, & aliis multis de quibus *infra in 5. parte, in 41. consideratione.* & portare arma est honor, vt sæpe repetitum est supra, & dicit Bald. in *l. fin. C. profess.* quod arma, & nomen nobilium remaneut apud principalem domus. Cum in illo tanquam in capite splendor geniture sit & permaneat, *arg. l. cum scimus. in fi. C. de agric. & censit. lib. 11.* quem allegat Vincentius Cigalit *in suo tract. de potestate ecclesiæ.* Cum deterioris conditionis non sit, quam pater *l. cum satis. C. ec. tit. & lib.*

TRigesimaoctaua conclusio. Arma sunt tantæ virtutis, quod transeunt in successores vnius domus seu agnationis. *l. familiaria. cum l. seq. C. de religios. & sumpt. funer.* & hoc secundum prioritatem gradus, vt in successione aliarum rerum. de quo inferius *in 76. conclus. in fi.* & ample Guilliel. de Montefettat. *in tract. de successione regum, in secundo dubio. nu. 19. & supra in 20. concl.* Facit; quia filius familiam sequitur & agnationem patris §. 1. *ibi; quia qui nascuntur, patris, nō matris familiam sequuntur. Instit. de legitim. agnat. tutela.* concordan. tex. *in c. 2. & ibi gl. in verbo, potestate. extra de conuersi. infidel.* & sic de iure à patre, & non à matre denominari debet. Item filius sequitur conditionē patris quo ad originem. Item sequitur patrem quo ad dignitatem, & honores. Item nationem patris: vt probat, & tenet Guilliel. Bened. *in sua rep. c. Raynan prin. de testam.*

TRigesimanona conclusio. Si sint plures successores, ad proximum transeunt arma integra sine diminutione. Ad sequentes vero cum aliqua diminutione, aut cum appositione, seu additione alicuius rei, sic quod possint discerni ab armis principalibus integris, & planis. Sed quomodo hoc fiat, infra dicturus sum *in 76. concl.*

Et dicit Bar *vbi supra*, quod istud licet, sicut licitum est addere cognomen nomini, aut illud inter duos eiusdem nominis: ex quo denotari possit diuersitas inter eos, sicut inter duos fratres eiusdem nominis dicitur vnus Ioānes iunior, vel paruus, alter vero Ioannes antiquior, vel magnus, &c. Et istud semper operatur antiquitas, seu primogenitura, quę debet habere aliquam prærogatiuam: & ex communi obseruantia in Gallia in quocunque gradu sit, semper habet istam præeminentiam in armis, quod ea portat integra: sequentes vero cum aliqua adiectione, vt dixi supra in 20. *concl.* & ample declarat Guillelmus de Monteferrato *in tract. de success. regum, in 2. dubio.*

QVadragesima conclusio. Arma non transeunt ad cognatos, & affines. *l. ius familiarium. C. de rel. & sumpt. funer.* Et facit, quia cognati descendentes ex fœmina, non sunt de familia. *l. cum in adoptiuis. C. de adopt.* Sozinus *in cons. suo 30. col. 3.* Et soror dicitur quasi seorsum nata, & à familia separata appellatur, vt dicit idem Sozin. *in d. consi. per me allegato in Commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. tit. des droicts & appartenances à gens mariez. §. 1. in glos. en puissance de son mary. & tit. des successions. §. 12. in glos. 1.* vbi dicitur, quod agnationis dignitas semper debet esse salua, considerato in hoc, quod honor debet remanere apud agnationem, & sic cum arma sint honor domus, vt prædictum est, ad cognatos transire non debent. Faciunt etiam ad propositum quæ dicit Ang. *in cons. 169. & in cons. 281. supra allegat.* Ita etiam tenent Bart. *in d. tractatu de armis.* Petr. de Anch. *d. capit. dilecta. de excess. prælat. & Ioannes Saxo in dict. capit. 1. titul. des droicts de chastellenie. in consuetudinibus patriæ Turonensis.*

Ex communi tamen obseruantia & vsu arma, domus, seu familiæ transeunt ad cognatos, & affines, vno modo, videlicet cum adiunctione in vnā parte armorum: alterius familiæ ex parte sinistra: maxime in descendentibus ab illis; quia solent depingere aut depingi facere arma sua diuisa, & bipartita, ita quod in parte dextra sunt arma patris, & in parte sinistra sunt arma matris. Quod quomodo facere liceat, scilicet assumere etiam nomen & arma matris, vel alterius, ponit Guil. Bened. *in sua rep. c. Rayn. in ver. Raynutius de Clera. nu. 44. de testam.*

QVadragesimaprima conclusio. Sicut idētitas cognominis inducit præsumptionem agnationis. *l. cum precum. C. de liber. causa.* ita etiam identitas armorū inducit præsumptionē agnationis aut cognationis. Quoniā sicut nomina imponuntur, & reperta sunt ad cognoscēdos homines. *l. ad recognoscēdos singulos nomina comparata. C. de ingen. manum. & §. si quis in nomine. Inst. de legatis.* Ita etiam arma, signa, seu insignia fiunt & adinuenta sunt ad recognoscendas familias, & agnationes; quia per signū cognoscitur signatum. facit tex. *in l. 1. §. si intelligatur. ff. de ædil. edict.* facit *l. quod si ne que. §. fi. ff. de peric. & cōmod. rei vend. & l. stigmata. & ibi lo. de Plat. de fabricensib. li. 11. C.*

QVadragesimasecunda conclusio. Arma nō transeunt ad hæredes rebellium, proditorū seu falsariorum, eo; quia quod fortius est, si tales delinquentes iam haberent arma ante rebellionem, proditionem aut falsitatem, destrui, deleri, & detrahi possent post talia delicta perpetrata, vbicūque essent depicta, seu affixa: vt dicit Bart. per text. singularem *in l. eorum. ff. de pœn.* ita tenet Lud. Roman. *singulari suo 474. in cap. eorum arma. & singulari 666.* & d. meus Ias. *in §. pœnales. in 2. colum. num. 104. Inst. de actio.* & Ioannes de Terrarubea, *in suo opere de vinea ecclesiæ. tract. 3. l. 3. ff. de interdict.* idem de bannitis *art. 6.* in materia rebellionis: qui impune possunt occidi, cū dicantur hostes. Bart. *in l. amissione. §. deficientium. ff. de c. diminut.* Multo fortius ergo impeditur translatio seu trāsmissio armorū prædictorū in eorū hæredes, cum memo-

ria eorum etiam destrui possit, & debeat: *l. fin. ff. ad l. Iul. maiest.* Et turpius eiicitur, quam non admittitur hospes: text. *in c. quemadmodum, §. alioquin, extra de iureiur.* Facit pro præsenti conclusione; quia patre damnato de crimine læsæ maiestatis, amittit filius iura sepulchrorum, vt de hoc est casus specialis *in l. 1. §. interdum. ff. de suis & legit. hæredib.* & vltra, talis filius amplius ad honores seu dignitates aspirare non potest. tex. *in l. quisquis. §. 1. ff. ad l. Iul. maiest.* quę lex est canonizata *in c. pen. 6. q. 1.* & satis videretur absurdũ illos admitti, quorum repellerentur autores. vt *in cap. licet. in fi. de testib. extra.* In aliis vero delictis secus. *l. 2. §. nullum patris delictum innocenti filio pœna est: ideoque nec ordine decurionum, aut cæteris honoribus propter eiusmodi causam prohibetur. ff. de decur. cum pluribus concord. in gl. ibi alleg.*

QVadragesimatertia conclusio. Insignia, & arma domus non transeunt ad fideicommissarium. ita tenet G. Benedict *in sua repe. c. Raynut. in verb. si absque liberis. 2. de fideicommissaria substitutione, nu. 204. & 205. de testam.* vbi in simili arguit de iure patronatus tam spirituali, tam temporali; seu seculari. cui æquiparat in hoc talia iura armorum & insignium. Licet ius patronatus ad quoscumque hæredes, etiam extraneos transeat. *gl. in verbo, heredes. in Clem. 2. de iure patron. & gl. in can. consideranduм. 17. q. 7.* Notat plene Panorm. *in c. 1. & in c. cum seculum, de iure patron.* Non tamen (vt dicit) transeunt talia iura ad fideicommissarium, vbi est substitutio fideicommissaria, & obliqua: imo hæc omnia remanent penes hæredem directum. *l. quia perinde, vbi Bart. singulariter. & Alex. ff. ad Trebell.* dominus meus Ias. *in l. precib. col. 12. C. de impub. & aliis subst.* allegans Imolam & Bal. *in d. loco per d. G. Benedicti allegatum.*

Dicit tamen Guido Papæ *quæst. 57.* quod tale ius patronatus seculare transit ad fideicommissarium facta restitutione, sed ante restitutionem remanet penes hæredem. Ideo videtur idem dicendum in armis & insignibus, quæ competunt alicui ratione familiæ, aut domus. Sicut etiam videmus in iure sepulchrorum, aut monumentorum, quod etiam transit in fideicommissarium: imo etiam quod plus est, in legatarium. tex. est *in l. monumenta. C. de legat.*

Ex prædictis: & ex dictis Panorm. *in dict. cap. cum seculum. extra de iure patron.* dicentis, ius patronatus vendi non posse simpliciter, aut alienari, sed bene cum vniuersitate, vt *in d. cap. cum seculum*, infero sequentia.

Vnum videlicet, quod vendendo totam hæreditatem alicuius, seu successionem, quod in emptorē hæreditatis vniuersalis transibunt arma, & insignia; sicut transiret seu transferretur ius patronatus; cum de his fiat argumentum de vno ad aliud, ex dictis G. Benedicti *in d. c. Raynutius.*

Aliud vero erit, quod sicut non potest vendi ius patronatus de per se, nec legari, vt dicit Albert. de Rot. *in d. l. monumen.* ita nec arma de per se, aut insignia de per se vendi possint, sed bene cum vniuersitate; quod tamen de vtroque, an sit verũ, in sequentib. videbitur.

1 QVadragesima quarta conclusio ergo erit talis: An arma seu insignia sint in bonis, ita quod alienatione omnium bonorum comprehendantur, cũ transeant ad successores, vt supra dictum est *in 37. conclus. cum duabus sequen. concl.* videtur, quod sint in bonis. Ista conclusio erit tantummodo de armis, & insignibus principum supremorum. An videlicet possint vendere, aut alio modo concedere arma suæ dignitatis supremæ, aut insignia in parte, vel in toto aliis suis inferioribus non habẽtibus facultatem illa portandi, aut ratione agnationis, aut alias quouis modo Do exemplum in Imperatore qui gestat Aquilam nigram, in rege nostro, qui habet tria Lilia aurea bene ordinata in campo azureo, & sic de aliis. An possint aliis cõcedere, quod sua arma portent in totum, cum aliqua diminutione, aut in parte. Et si faciant, an principes de eorum sanguine, aut ab antiquo talia arma portantes cum aliqua tamen diminutione possunt de hoc conqueri, & impedire, ne deferantur.

De armis autem regis Franciæ, inter alia arma principum cum fuerint Clodoueo primo regi Francorum Christiano cælitus demissa in baptismo illius, & coronatione, videtur, quod non possint aliis concedi, nec quod sint in commercio ipsius, & quod solus ipse ea portare debeat, & habere sine aliqua diminutione. Alij vero de sanguine regali cõ aliquali diminutione: & si cõcedat aliis, an quod ex eis videretur facere iniuriã, & inferre interesse, & commodum dignitati regal, & illis de suo sanguine, & prosapia regali, & cũ sit incorporale cõcernens non personã ipsius tantum, sed regnum, & illos de sua agnatione, ex quo non percipitur commodum, videtur, quod non possit alteri dare, aut alio modo alienare; cum pignori talia iura dari non possint, vt dicit Bart. *in l. si is qui. §. fi. ff. de pignorib.* dominus meus Ias. *in §. item Seruian. nu. 109. cum seq. Inst. de actio.* 2

Imo, & quod minus est, vestes regales non possint vendi, nec per alios assumi, vt est tex. *in l. 1. & ibi Bal. C. quæ res venire non poss. in l. 4. C. de vestib. oloberis. li. 11.* & ample declarat Guilhel. de Montesferrato *in tractat. allegato, de successione regum, in 2. dubio.* Et de his iurib. regalibus, quæ non possunt concedi per Principem, vide Luc. de Pen. *in l. contra publicam. Cod. de re mil. lib. 12.* 3

Hic tamẽ super præsenti dubio causa disputationis, & veritatis indagandæ ex doctrinis doctorum aliquid dicendum videtur, arguendo ad vtranque partem & tandem omissis disputationibus concludam. 4

Primo pro parte affirmatiua, quod possit princeps concedere alicui, etiam inferiori, quod arma sua deferat, probatur sic. Nam nemini est dubium, quin sit ad instar sacrilegij, de potestate principis disputare, *vulgata l. 2. C. de crim. sacrileg.* & quia omne, quod vult princeps, facit, nec ei dicere quisquam potest, cur hoc facis? *Eccle. 8. c. in memoriã 19. dist.* dom. meus Iason. *in l. rescripta. col. 1. C. de precib. Imper. offerend.* Et quod vult fieri, pro facto habetur. *l. apud eum. ff. de manumiss.* & est apud eum pro ratione voluntas. *l. 1. ff. de constit. princ.* Mutat rerum naturas. *l. vnica. Cod. de rei vx. act.* Nec de facto eius est dubitandum; quia dicitur habere nomen diuinum ad exemplum diuinæ maiestatis. *l. quicunque. C. de fundis patrim. libr. 11.* Diuinatio namque in labiis regiis est. *Prou. 16.* Et ideo, sicut mentiri Deo, vel Papæ est sacrilegium. *c. si per pens. iuncta gl. de pœnit. dist. 1.* ita de Principe falsum referre, temerarium & periculosum est. Quia tamen circumscripta autoritate principis de principe disputare licet, *arg. l. Æmilius. vbi not. Bal. ff. de minor.* Salua in omnibus autoritate eius, pro elucidatione dubij adducantur sequentia. 5

Primo, quod possit princeps concedere inferiori, delationem armorum suorum, satis videtur probatum ex iam deductis. Ex quibus patet, principem multa maiora posse; ergo hoc, quod minus est, potest, per regulam iuris: Cui licet, quod est plus, licet vtique quod est minus. *c. cui licet. de reg. iu. li. 6.* Nec debet, cui 6

quod

quod plus est licet, quod minus est non licere. *l. non debet. ff. eo. tit.*

7 Secundo, de eo iure, quod quis habet, potest ad libitum disponere. *l. si domus. § fin. in fine. verbu. ff. de legat. 1. l. qui tabernas. ff. de contra. empt. & vend.* facit *l. 1. in re mandata.* vbi dicitur, quod rei suæ quilibet moderator, & arbiter. Et nihil tam conueniens est æquitati naturali, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferri ratam haberi. *§. per traditionem. Instit. de rerum diuis.* Ex quibus sequitur, quod princeps suis armis vti potest ad libitum, & sic eorum portum inferiori, & cui volet, concedere potest.

8 Tertio cuilibet licitum est assumere arma prout vult, vt supra dixi *in 28. conclus.* dummodo non cedat in iniuriam, aut præiudicium alterius. decisio est Bart. *in suo tracta. de insignibus & armis.* & Panorm. *in cap. dilecta. de excess. prælat.* Tenet Paris de Puteo *in tract. quem fecit de re milita. & duello. lib. 6. cap. antepen.* Bonus de Curtili *in tract. nobilitatis. numer. 172. certia par.* Ergo & mutare arma propria, & ea ad illum transferre. Et sic etiam licere debet principi, qui ab vniuersali non est exclusus, verum iure communi vtitur priuatus, *l. iustus. C. de iur. e fisc. lib. 10. l. 2. C. de pet. hered. l. cum heredes. C. qui testam. fac. poss.*

9 Quarto nomina possunt assumi, & mutari ad placitum. *l. vnic. C. de mutat. nomi.* possunt etiam concedi, & transferri, *l. hoc iure. §. fin. ibi: si rogasse. te nomen meum laturum. ff. de don. leg. facta. §. si sub conditione. in illo verbo, nihil mali est, honesti nominis nomen assumere. ff. ad Trebellia.* Ergo & arma seu insignia possunt concedi & transferri. tenet consequentia ex eo, quod valet argumentum de nominibus ad arma, seu insignia: quia, sicut nomina inuenta sunt ad recognoscendum, *vulgata l. ad recognoscendos. C. de inge. & manumiss. §. si quis in nomine. Institu. de leg.* ita & insignia. *l. saultum. ff. de rerum diuis.* & ita tenet Bart. *in tract. sue de insignib. & armis, col. 2.* dictum est supra *in d. 28. conclus. in c. etiam populares.*

10 Quinto faciunt pro hac parte, quæ ponunt Feudistæ *in tit. quæ sint regalia.* vbi tenent, quod princeps potest iura regalia concedere: & hoc tenet aperte And. de Iser. *in d. tit. de regalib.* vbi dicit, quod si princeps generaliter, & indefinite concedit, videtur concessisse omnia, quæ personæ principis cohærent: & sic concedere potest delationem armorum suorum, quę dicuntur esse de legalibus principis: sunt enim insignia regalia.

11 Sexto concedere leges, est de præcipuis pertinentibus ad principem solum. *l. fina. C. de legib.* Et tamen senatus legem facit de autoritate principis. *l. non ambigitur. ff. de legib.* Idem præfectus prætorio. *l. 2. C. de offic. præfect. præt. Orientis.* si hoc maximum imperij & potestatis signum concedit princeps: similiter portum armorum suorum concedere potest; cum non possit assignari congrua ratio differentiæ.

12 Septimo ad idem potest princeps comiti, & alij inferiori concedere, quod monetam faciat: ita tenet Hostien. *in Summa de censib.* sed hoc non est minus, quam deferre insignia principis, vt clarum est; ergo portum suorum armorum concedere potest iuxta regulam iuris iam alleg. quæ vult, quod qui potest plus, potest minus, siue tantundem. *l. cum pater. ff. de serui. exportan. l. non debet cui quod plus est. ff. de reg. iur. & c. cui licet. de regul. iur. in 6.*

13 Octauo facit quod scribitur Ester. 6. c. *Homo quem rex honorare cupit, debet indui vestibus regiis & imponi super equum, qui de sella regis est, & accipere regium diadema super caput suum.* quod factum fuit Mardochæo, ex regis Assueri præcepto. Ex quo approbatur, principem concessisse inferiori portum suorum armorum, & sic nunc concedere posse, facit text. *in cap. antiqua. de privi. §. dominice.* vbi summus pontifex concedit legato suo, quod vtatur insignibus pontificalibus, scilicet veste rubea, palafreno albo, freno, & calcaribus deauratis.

Nono probatur arguendo de nominibus ad arma, 14
quod est validum, vt deductum est. Duo enim eodem nomine vocari possunt. *l. duo sunt Titij. ff. de testam. tute. l. si quis seruum. §. si testator duos. ff. de leg. 2.* Ergo duo eadem ferre possunt. Et quis nominari nomine alterius potest ex sua concessione, & illud ferre. *d. l. hoc iure. § fina. ff. de don. & l. sed sciendum. in fine. ff. ad Trebell.* ergo & arma, eum patificentur.

Decimo, facit, quia, vt dicit Bald. *in c. quanto, de iure iur.* Nemo potest portare arma principis sine specia- 15
li priuilegio, *alleg. l. 2. C. vt nemo privat. tit. vel prædiis suis, vel vela regia suspendat. & l. 1. C. vt nemini lic. sine iudicis autorit. signa imprim. rebus, &c.* Ergo videtur, quod cum speciali priuilegio potest; quoniam hoc casu non est sublata potestas principi, quin possit facere, & princeps potest omnia, vt dictum est.

Vndecimo scribitur de multis Imperatoribus quod 16
sibi socium, & comitem imperij delegerunt. Assumpsit enim Gratianus Imperator Theodosium secum, quicum eo, & Valentiniano imperauit, vt aperte restatur *l. 1. C. de summa Trinit.* in dicta superscriptione eiusdem legis, vbi loquuntur Gratianus, Valentinianus, & Theodosius Imperatores Similiter Arcadius filius Theodosij assumpsit secum Honorium: & postea idem Honorius Theodosium iuniorem secum assumsit in administratione imperij, & multi alij Imperatores ita fecerunt, vt perscrutanti historias, & superscriptiones legum apertum est, fuerunt simul Imperatores Diocletianus, & Maximianus, vt probatur *in cap. nunc autem. 20. distinct. in illis verbis: siquidem tempore Diocletiani & Maximiani Augustorum. iuncta glo. prima, ibi: in verbo. Diocletiani. & in l. foror. iuncta superscriptione illius. C. de col.* pro quo facit *Clement. Romani. in glo. in verbo, reges. in fin. de iureiurand.* Bald. *in authen. ex testamento. col. fin. dicto tit. de col. & in c. non autem. & ibi glo. 7. q. 1.* vbi etiam apparet, quod duo possunt esse episcopi in eadem diœcesi.

Ex quibus patet Imperatorem assumpsisse consortem, & ei concessisse iura imperij: ergo multo magis arma, & insignia: & ideo nunc posse portum suorum armorum concedere, *arg. auth. multo magis. C. de episcop. & cleric.*

Vltimo, certum est, quod apud populum primo fuit 17
imperium, sed transtulit populus omne ius imperij & dignitatem in principem, vt de hoc sunt text. *in l. 2. §. nouissime. ff. de orig. iuris in l. 1. in prin. ff. de constit. prin. & in §. sed & quod principi. vbi sunt eadem verba. Instit. de iure nat. gent. & ciuil.* & firma manet talis translatio: cum itaque res de facili redeat ad suam primæuam naturam, *can. ab exord. cum gl. in verbo, ad c. 35. dist. in. vulgat. § pallium ne petret. ver. quoties. in l. si vnus. ff. de pact.* Si potuit populus omne ius principi concedere: videtur modo principem aliquid de pertinentibus ad imperium in alium transferre, seu alteri concedere posse: & sic portum suorum armorum inferiori, & cui voluerit, concedere potest.

In oppositum facere videntur, quæ ponit Ioan. An- 18
dreas & Innocen. *in cap. sanguinis. ... de sent. excom.* vbi dicunt, non esse ob. diendum principi præcipienti aliquid, vnde sequi potest turbatio reipublicæ: & eos sequitur Panormit. *in cap. si quando. de rescript.* Felinus

cap. que in ecclesiarum. colum. 17. in final. de constitutie. Sed si princeps concederet alteri portum suorum armorum, turbari posset status sui imperij, & dignitas decresceret. Nam plures de principatu sequerentur deferentem arma principis quasi suum principem, propter signum, quod repræsentat signatum, *l. decernimus ad fin. C. de aquaductu. lib. 11. l. dos data. Cod. de donat. ante nupt. cap. ad audientiam. de falsis. & cap. si iudex. de sent. excom. in* 6. idem esse & habetur ad Galath. 6. *Stigmata Domini mei Iesu in corpore meo porto.* omissis vulgaribus. & quia possessio dignitatis probatur per insignia, vt dicit Bald. *in l. si aquam. C. de seruitut. & aqua.* arbitraretur quamplurimi deferentem insignia principis esse principem: vnde quasi principem eum sequerentur, & venerarentur, & exinde deciperentur, & turbarentur: ex quo sequeretur factio, & diuisio in populo, & ex consequenti turbatio principatus, quare hoc non potest princeps. Faciunt quæ voluit Innocen. *in tit. qui filij sint legitimi. §. qualiter, & à quo circa finem.* vbi vult, quod princeps non potest facere aliquid, vnde turbetur populus, & sequatur scandalum in populo.

19 Item quod rex illud facere non possit, tanquam cótra publicum, & vniuersalem regni & coronæ statum, & eius dimembrationem seu decolorationem, probat gloss. *in verbo, dispensare, in c. liceroras de restit. spol.* & gloss. *in v. supra ... in c. proposuit. de concess. præben.* quæ gloss. ab omnibus approbantur: nec valet dispositio seu concessio, ex qua sequitur difformatio, & decoloratio communis & publici status, per tex. *in c. si illa. ibi: illa tamen magnopere præcauenda sunt, quæ recipi & tolerari sine manifesta decoloratione non possunt.* 1. *quæstio.* 7. Ad hoc facit dictum Innocen. *in cap. innotuit. de elect.* quem sequitur Panorm. *in ca. ad hoc summus. de rescript. in fin.* vbi dicit, Papam sine causa non debere vti plenitudine potestatis: nec tolerandus est princeps sine magna causa, sibi & aliis manifeste aliquid contra vniuersale statum ecclesiæ vel regni faciens, vt clare decidit idem Innocent. *in c. quanto. de consuetud.*

Confirmatur per id, quod ponit Bartolus *in d. suo tract. de armis. vers. 3. index.* vbi dicit iudicem posse prohibere, ne aliquis ferat arma alterius, si hoc in scandalum, dissensionem, seu deceptionem subditorum viderit fieri. & allegat pro hoc *c. in nonnullis. de Iudæis & Saracenis.* vbi habetur, quod error, confusio, & scandalum, oritur ex eo, quod Iudæi & Saraceni nó discernantur habitu à Christianis. Quod dictum Bartoli corroboro ex eo, quod ad omnem ambiguitatem tollendam habitus nouitiorum à professorum habitu distingui debet, *text. in c. porro. de regularibus.* Et per habitum meretrix à matrona, & virgo ab ancilla discernitur. *cap. in audientia. extra de sent. excomm. l. item apud Labeonem. §. si quis virgines. ff. de iniur. l. mima. C. de episc. audien. & in Auth. de sanctis. episc. §. pen. colla. 9.*

20 Item habitus clericorum discernitur & diuersificatur ab habitu laicali: *d. cap. in audientia. cap. clerici. de vit. & ho. cler.* prout & in corona discerni debent *c. si vero aliquis. de sent. excom. c. si quis. & c. clericus de vit. & hon. cler.* Et per habitus dissimiles monachi & religiosi diuersarum professionum seu regularum cognoscuntur. *c. Deus. d. tit. de vita & hon. cler.* Item viri a fœminis per crines, vestes & ornamenta. *c. si qua fœmi. in 1. & 2. distinct. c. mulier. 33. q. 5.* prout etiam liber à seruo distinguitur per pileum. *l. vnic. §. sed & qui in domini funus pileati incedunt, qui nunc illico manumittebantur.* vt dicit ibi text. & gl. *in verbo, additis. §. fina. Instit. de libertinis.* Et dicti sunt serui pileati, qui pileo imposito vendebantur. Nam teste Budeo *in suis annot. in Pandect. in l. fina. ff. de orig. iur.* Gellius scriptum reliquit *li.* 7. his verbis: *pileatos seruos vænum solitos ire, quorum nomine venditor nihil præstaret, Cælius Sabinus iurisperitus scriptum reliquit.* Cuius rei causam esse ait, quod huiusmodi conditionis mancipia insignia esse in vendendo deberent, vt emptores errare, & capi non possent, neque lex vendendi opertiunda esset, sed oculis perciperent, quodnam esset mancipiorum genus. Sicut antiquitus mancipia iure belli capta coronis induta væniebant, & idcirco dicebantur sub coronis væniré. Nam vt ea corona signum erat captiuorum vænalium; ita pileus impositus demonstrabat eiusmodi seruos vænundari, quorum nomine emptori venditor nihil præstaret. Quomodo quis talis esse præsumitur prima facie, qualem eum indicant vestes, & qualiter ex vestibus, & ornatu præsumatur pro & contra aliquem. Et quod ornamenta debeant esse conuenientia statui, ordini & officio, tractat Specul. *tit. de aduocato. § 2.*

Conclusio itaque ex prædictis à simili, si arma prin- 21
cipis non differant ab armis alterius, oritur confusio, error & scandalum in populo. Vnde non videtur hoc posse princeps facere, qui suos subditos congregare, & conseruare debet in pace perpetua, exemplo regis summi, & pacifici, qui disposuit sibi subditos fore pacificos & modestos, & eos congregare, quemadmodum gallina congregat pullos sub alas. Et potest corroborari per id, quod dicit gloss. *in cap fina. in ver. ad nos. 9. quæst. vlt.* quæ habet, quod Papa non potest omnes episcopos deponere: quia sic vniuersalem ecclesiam turbaret, & gloss. fina. *in cap. apostolica, 8. quæst. 1.* quæ dicit, quod Papa non potest sibi facere successorem, quia hoc esset immutare statum ecclesiæ, quæ videtur multum singularis pro decisione præsentis casus. Quia cum ex dicta concessione possit sequi deceptio & perturbatio subditorum, sequeretur inde immutatio status imperij aut regni, quare hoc non videtur posse princeps.

Item ex tali concessione videretur communicata, & 22
diuisa imperialis dignitas seu regia, quæ tamen incommunicabilis, & indiuisibilis, *d. c. 1. §. præterea Ducatus, Marchia, Comitatus, de cætero non diuidantur. de prohib. feud. alie. per Fridericum, in vsib. feud.* & ita tenet Cyn. *in l. si viua matre. C. de bon. mater.* Bald. *in Authen. hoc amplius. C. de fideic.* qui etiam dicit *in c. cum nostrum. de elect.* quod regnum non potest esse commune; cum certa prouincia seu regnum vnum regem habeat, vel habere debeat. *c. ... 6. q. 3.*

Item si admitteretur dicta concessio, viderentur 23
duo esse principes, signum enim, vt dictum est, repræsentat signatum, & hoc esse non potest. Nam, vt dicit Philosoph. 12. Metaphys. *Entia nolunt male disponi, pluralitas principatuum mala: vnus ergo Princeps.* concordat *can. in apibus. 7. quæst. 1.* ponderatis illis verbis: *Imperator vnus, & regnum, non caput duos.* vt eleganter scribit Cælius *lib. lect. antiquarum. 13. cap. 11.* Facit *can. non autem. iuncta glos. fina. eadem causa & quæst.* quæ dicit, monstrum esse vbi sunt duo capita, & *l. non sunt liberi. iuncta gloss. in ver. prodigiosum. ff. de stat. homin.* & format his text. *in c. quoniam. de officio iudic. ordin.* vbi est text. *prohibemus autem omnino ne vna eademque ciuitas siue diœcesis diuersos pontifices habeat, tanquam vnum corpus diuersa capita quasi monstrum.*

Ex quo infertur quòd duo Cæsares esse non possunt 24
simul, & eodem tempore, ne sequatur inde euidens reipublicæ status perturbatio & confusio. Facit, quod dicit Bal. *in cap. si quis. quo tempore miles inuestitur. petere deb. in vsibus feud.* vbi dic, quod princeps non potest partem ciuitatis alienare, & partem retinere, propter

perturba-

perturbationem populi. Cum ergo non possint vere esse duo principes, nec repræsentatiue. Quoniam fictio non potest plus operari quam veritas, *l. legem. C. locati. & l. qui ad certum. ff. eodem.*

25 Facit ad hoc elegans decisio Bald. *in c. generali. si de feudo defuncti contentio sit inter dom. & agnatos vasalli, in vsib. feud.* vbi determinatur in specie, quod rex Franciæ non potest alienare vitam de ciuitatibus regni sui inuitis ciuibus. alleg. Host. *in c. auctes, fuy. de maior. & obed.* & ibi Ioan. And. in nouella, quos sequitur d. Ias. *in §. item Seruiana.* 105. *Instit. de actio.* ideo à fortiori, nec arma regni inuitis princip. alienare poterit; & subditis interesse non perdere. d. Pau. in *cons. 3. in 5. q. in 2. volum.*

26 Item non potest princeps difformare principatum. *c. intellectio. d: in cent ... l. ca ion. in apibus* ponderatis illis verbis; *& omnis ordo iuss rectoris instituitur.* Vbi enim singuli singulis dignitatibus præsunt, decoratur ordo. vbi autem duo vni dignitati præponuntur, decoloratur status & ordo. Et ad imperium seu regnum deuentum est, vt reipublicæ per vnum consulatur. *l. 2. §. nouissime. ff. de or. g. iur.* quia tunc vtile bonum optime gubernaretur, si nulli suum officium seo minuteriumi subtrahatur, si vnicuique sua iurisdictio & dignitatum ordo seruetur, nec superiores officia inferiorum sibi vendicent, nec inferiores dictionem, directionem, atque correctionem non refugerent. Etiam absurdum est, si promiscuis actibus rerum turbentur officia. *l. repetimus. C. de episc. & cle. & l. co. iul. § ... C. de testame. tu. ... cap. e, fo subiectus, 95. dist. n. i.* & indecorum est, vt in corpore humano alterum membrum alterius fungatur officio. Sed ex concessione suorum armorum princeps induceret difformitatem in populo, & republica, & poneret corruptibilitatem & scandalum in ipsa. Cum tamen deceat imperialem solertiam ita reipublicæ curam gerere, & subiectorum commoda inuestigare, vt regni vtilitas incorrupta persistat, & singulorum status iugiter seruetur illæsus, *cap. Imperialem. in princip. de prohibita feudi alienatio. per Fridericum. in vsib. feudorum.* Faciunt quæ posuit dominus Præpositus *in tit. ... feuda. re posse ... colum. 5. in vsibus feudorum.* vbi dicit, quod remissio facta per Principem, si noceat reipublicæ, non valet allegat pro hoc *d. cap. imperialem.* & Baldum *in cap. cum ... de probat.* vbi tenet, quod non licet principi exuiscerare viscera imperij, & eum sequitur Barbatia ibi, dicens in *5. colum.* quod princeps non potest subuertere imperij maiestatem, ne dicatur homicida suæ dignitatis. Sicut enim tutor debet esse administrator pupilli, & non spoliator, *l. qui furiam ... §. si tut. ff. de vsuc. pro empt.* ita rex non debet esse destructor, aut diminutor maiestatis regni, faciunt quæ ponit Old. in *consi. 231.* Et quæ ad plenum disserit Lucas de Pen. in *l. quæcunque de omni agro deserto. lib. 11. C.*

27 Præterea pro hac parte videtur multum stringere: quod dicit Martinus Laudensis *in suo tract. de princip. versi. 305.* videlicet, quod bonæ & naturales consuetudines ligant principem. alleg. Bald. *in c. 1. qui feuda dare poss. in § final.* vbi ita tenet: quia, vt ipse loquitur, potentius est ius naturale, quam principatus. Vnde infert post gloss. quod non potest deuestire vasallum sine conuicta culpa. facit; quia quod consuetudo dat, homo auferre non potest. *Auth. quod locum. C. si mulier secundo nupserit. l. si arrogatus. § sed an impuberis. ff. de adoptionibus.*

28 Facit etiam quod scribitur Deuter. 21. cap. *Si habuerit homo duas vxores, vnam dilectam, & alteram odiosam, non poterit filium dilectæ facere primogenitum.* supple: quia ex consuetudine ius primogenituræ competit. Si ergo ius primogenituræ, quod acquiritur ex consuetudine non potest alteri concedi per partem, ex consequenti nec arma, quæ annexa sunt dignitati primogenituræ. habet enim accessoriæ primogenitus arma domus, & ea conseruare debet, vt dixi supra in *37. conclusion.*

29 Modo verum est, quod princeps ex naturali consuetudine defert arma dignitatis, scilicet principatus; ergo alteri concedere non potest immutando dictam consuetudinem.

Maxime rex Franciæ non potest alteri concedere portum suorum armorum, quæ habet non solum ex consuetudine, sed ex diuina reuelatione, seu transmissione, vt sæpe dictum est. Diuinitus enim regi Clodoueo fuerunt lilia de cælo missa: quibus ipse, & qui secuti sunt reges Franciæ pro armis seu insignibus ab illo tempore vsi sunt loco trium bufonum, & vtuntur in perpetuum.

30 Insuper arma ad honorem dignitatis noscuntur deputata, vt in hoc dignoscatur à cæteris omnibus. Et soli principi ordinata sunt; quia solus cæteros omnes antecellit. Rex enim super omnia præcellit, vt scribitur Esd. 3. 4. Cum igitur non habeat princeps parem, nec patiatur consortem, arma, sua quæ sunt signa superexcellentiæ, alteri concedere non debet: sed nec pati, quod aliquis alius deferat, iuxta illud Apostoli: *Gloriam meam alteri non dabo*; maxime quia faceret præiudicium reipublicæ & subiectis, qui armis, propter signatum honorem, debent.

31 Et facit, nam sicut videmus, quod non licet priuatis deferre vestes olobereas, auratas, seu sericas, aut purpureas, *l. 1. 2. & 3 & 4. C. de vestib. olobereis. lib. 11.* Et hoc, vt dicunt ibi doct. ne priuati parificent se principibus, ita quod talia facientes, incidunt in crimen lesæ maiestatis. *d. l. 3.* Sic ergo à simili, imo à maiori, cum maior autoritas principis denotetur in insignibus & armis suæ dignitatis, quam in vestibus: non licet alicui alteri inferiori arma, & insignia principis deferre, quod credo esse verum sua authoritate, sed quia cum concessione principis licet alicui existenti in ministerio principis ex concessione illius, vt ornatior sit, cum eo deferre tales vestes, *vt in d. l. 2.* & ibi Ioa. de Platea Ideo videtur, quod sicut in armis. Sed cum princeps possit tales vestes auferre, cum recedit ab eo ministrans, *arg. l. d vestime ... ff. de pecul.* & notatur *in l. in his. §. 1. in gl. fi. ff. sol. matrim.* Ergo videtur, quod si princeps alicui concedat talia arma, quod tamen poterit eidem auferre, quando voluerit, vt statim dicetur.

32 Facit vltra quod dicit Bald. *in c. licet causam. de proba.* quod licet imperator vel rex possit donare ecclesiæ ciuitates & castra, non tamen claues imperij: quia esset causa destructionis imperij: sed certe omnius videtur, tradere arma, quam claues; quia arma sequentur subditi, qui etiam clauibus obsistere possent.

33 Etiam facit; quia rex vendens oppidum cum mero mixto imperio & iurisdictione, etiam in se nihil retinens, non videtur transtulisse in emptorem ius regium, vt tenet Iacobinus de S. Georg. *in l. imperium. in ... lectura. col. ... ff. de iurisd. omn. iud.* Alb. *in d. l. fi. in fine. C. eod. tit.* de quo vide Guilliel. Benedicti *in repet. c. Raynutius verbo, & vxorem nomine ... Idelasiam, num. 217. in fi. cum duob. seq. de test. am.* sed nihil magis potest esse ius regium, quam arma, præsertim regis Franciæ, cum ei diuinitus tanquam regi fuerunt demissa & concessa, vt dictum est, igitur. Et dicit Bald. *cons. 207. in cap. ego puto. lib. 3.* quod super vexilla inuictissimi Francorum regis nemo præsumat honorem.

34 Item vt decidit de Rosellis *in d.suo tract.de potestate Imperatoris & Papæ.fol.20.colum.3.circa med.* Papa non potest sedem Romanā mutare,& alibi caput constituere,nec Romanam ecclesiam alteri vnire, nec licet ei testamentum facere quo ad Paparum,vt probat gloss. sing. *in c.apostolica. 8. q.1.secundum Francum in rub.de testam.in 6.*

35 Item etiam Reges,Duces,Comites,vel Marchiones, de suis dignitatibus testari non possunt,præsertim rex Franciæ testari non potest de suo regno,etiam primogenitum,cui debetur,hæredem instituendo: cum primogenito debeatur ex sola consuetudine regni, quæ hoc introducit in honorem & fauorem regni, vt integrum permaneat, & non diuidatur, vt tenet Guil.Benedicti *in repet.cap.Rayn. in verb.in eodem testamento relinquens.n.147.cum tribus sequentib. extra de testam.* & regnum est quid indiuisibile, Cyn. *in l.si viua matre.C.de bonis matern.* Bald.*in Auth. hoc amplius.C.de fideicommiss.*&in successione regni non habent locum iura legitimæ,ne fiat diuisio regni.gl. *in cap.non licet. de v.e & voti redempt.*

Ergo à simili, sicut non potest princeps dignitatem suam immutare; ita nec signa ipsius dignitatis alteri concedere:quia per hoc viderentur duo capita in eodem corpore, quod esset monstrum, vt iam dixi allegando text.per hoc *in capit. quoniam. §. 1.de offic.iud. ordin.& in l.non sunt liberi. iuncta gloss.final.ff.de statu homin.*

36 Adhuc instando pro hac parte possent adduci,quæ per Lucam de Penna amplissime traduntur in *l. contra publicam. de re mil.lib.12.Cod.* vbi per multa decidit,regem non posse committere alij insignia regalia. *coael. 7.* Cui decisioni assentire videtur Guilliel.de Monteferrat,*in suo tract.de success.regum.in conclusione secundi dubij*.cum quibus videtur decidendum pro hac parte secunda,non obstantibus deductis pro parte affirmatiua. Quibus facile responderem, si hanc secundam partem negatiuam tenere vellem. Sed quia in hoc passu volo deuiare ab eo, quod diu obseruatum est:cum,vt dicit Alexand. *in consilio suo 27. incipiente, viso libello,colum.4.in 1.volum.* non est recedendum à communi obseruantia.& minime mutanda sunt, quæ certam interpretationem habuerunt, *l.minime.ff de legib.* Nec facile discedi debet ab eo, quod diu visum æquum est. *in rebus.de constit.princ.p.* & quia alias sic practicatum extitit Lapus *alleg.52.*& faciunt quæ dixi *in Commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgund.tit.Des confiscations. §. 1. in gl.1.ibi, pro hac secunda parte.*

37 Ideo insequendo id, quod vsque nunc communiter factum est in Gallia, nec reprobando quod à tantis fuit approbatum,& vsque in hodiernum diem obseruatum, videlicet, quod principes etiam supremi possint etiam inferioribus suis concedere licentiam seu potestatem deferendi, saltem communicare aliquid de armis suis. Non tamen priuatiue ad suam dignitatem,in totum ea alterare. Et quod princeps arma sua omnino a se non debet abdicare,& in alium transferre,sed retinere debet integra,& plana,patet *argum. l.penult. ff. de offic. præsid.* & per notata *in gl.in verb. ad alium.in cap.1.§.præterea Ducatus. de prohib.feud. alienat.per Fridericum.in lib.feud.* Teneo primam opinionem.

38 Et pro certo si vsque nunc non fuisset obseruatum, nec factum in regno,& nunc rex vellet facere de nouo;ego dicerem, quod rex Franciæ non deberet,nec posset permittere,aut concedere, quod aliquis in suo regno portaret tria lilia aurea in campo azureo plana, & integra præter ipsum, aut illos, qui essent de agnatione & prosapia regali,& tales,qui essent successibiles in regno, ex quo fuerunt prædicta arma cœlitus demissa regi Cloduueo,in assumptione coronę,& diadematis,vt dixi: & videntur illi esse data in excellentiam illius dignitatis regalis inter alios,ex quo non licet alteri se cum tali dignitate sociari, nisi sit capax illius eo modo, quo ad illum deuenitur, scilicet per successionem.

Sed quia aliter obseruatum est vsque nunc,& multa facta tenent,quæ si fienda essent, non permitterentur, 39
vulgata l.patre furioso, ibi; Nam furiosus.cum multis concord.ibi in gloss.in ver.retinere. ff. de his qui sunt sui vel alien.iu.& ibi ample per dom.meum Ias.*concor.ca. dilectus filius,de sponsa. & c. neque furiosus. 32.quæst.7.* dico quod eo modo,quo obseruatur, non videtur esse diminuta autoritas, & excellentia regalis dignitatis. Mos namque retinendus est fidelissimæ vetustatis, quem si quis immutare voluerit, iniuria prædecessoribus fieri videretur, iuxta *l.testamenta, C.de testam.* Nec patitur in hoc detrimentum in honore & gloria, quam habere debet.& potest ex delatione dictorum armorum; sicut nec patitur damnum & interesse in concessione aliquorum iurium regalium aliquibus particularibus facta:cum etiam princeps iura regalia alteri concedere possit,non priuatiue in totum,sed secum accumulatiue. Nec vniuersaliter omnia iura regni,sed solum alicui particulari in aliquo loco regalia, vt dicit And.de Iser.*in rub.quæ sint regalia.ib.;sed quomodo potest donare.*quoniam si alienaret in totum,aut ab se iura regalia in totum abdicaret,esset in præiudicium regni, & contra regni & regis honorem, quod fieri non potest,*vt dicit text.in c.intellecto.extra de iureiur.* vbi alienatio facta in præiudicium regni,&contra regis honorem non valet,nec tenet;& sic ibi parificantur præiudicium regni: & factum contra honorem regis. Si ergo rex in totum concederet arma sua, ita quod amplius illa deferre non posset, esset sibi in dedecus maximum,abdicando à se ea, quæ in signum supremæ dignitatis & excellentiæ fuerunt sibi cœlitus demissa,vt dixi supra & supple *s. 5.p.* vbi de rege Franciæ.& eius excellentia, seu dignitate. Sed sicut aliquibus sui regni Comitibus, & inferioribus vtilitatem, commodum & honorem regni zelantibus aliqua regalia concedere potest,non vniuersaliter etiam aliquibus sui regni Christi fidelibus ob aliquam causam eos fidei Christianæ sibi commissæ in delatione dictorum armorum associando,vt firmiores sint,& in fide Christiana, & in subiectione ipsius, potest particulariter eisdem impartiendo aliquid de honore, quem vult eis tribui,concedere,quod deferant partem armorum suorum. Sicut fecit Assuerus rex (qui regnauit ab India vsque Æthiopiam super 127. prouincias) de Mardochęo Iudæo, quem honorare voluit, ordinando, quod indueretur vestibus regiis, & diadema regium super caput suum imponeretur, de quo habetur *Ester 6.cap.& 8.in fine.*

Sed cum Ludouici Francorum regis vndecimi tempore multis fuerit concessum, quod deferrent lilia in armis suis: an rex successor posset alias concessiones reuocare? Videretur,quod non; cum deceat priuilegium Principis esse mansurum, & beneficio Principis nos iuuari oportet,non decipi. Cogita ex his,quę ante dicta sunt *i. Commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ,tit. Des iustices, arti.5. in gloss. S'il n'a grace,quasi in fine.ibi; iterum quæro.*vbi posui, an priuilegium Principis possit reuocari? 40

Crederem tamen,quod cessantibus prędictis causis, videli-

videlicet aut quod non essent Principes; aut de illis, quos sibi associare potest ad fidem Christianam, vt sunt milites ordinis, aut qui tali ordini associari possint, & debeant de honestate, vt sunt magnates, quod honestius & melius faceret, si prædictas concessiones reuocaret, maxime in subditis. In aliis vero est dubiũ ex dictis Fel & aliorum *in c.nouit. de iudic.* per me allegatum in loco hic ante citato; vbi videntur concludere, quod priuilegia extraneis concessa, non possint reuocari.

1 QVadragesimaquinta conclusio erit de armis inferiorum à Principe concessis, an possint vendi, an alio quocunque titulo per hæredem, vel alium habentem certa arma domus aut familiæ alienari, ita quod eius hæredes non possint amplius talia arma deferre, aut gestare.

Circa istud considerandum est, quod aut sunt arma, quę competunt alicui ratione suæ personę, & officij eidem concessi; & tunc videtur, quod nõ; eo quia quis vendendo arma sua, & signa, videtur incidere in vituperium. *arg. l. quadã. ff. de pæ. & l. 2. in fi. ff. si certi. & pe. l. ff. de ver.* per quos tex. ita videretur tenere Albert. de Rosate *in l. si vt certo. §. vsque adeo. in quæst. An vendito equo, videatur venditа sella. ff. commo.* vbi dicit, quod si arma patrisfam. sint in sella vendita cum equo. Eo quia talis sella magis videtur respicere personam domini, quam equi, ex quo non videtur vendidisse. *arg. l. decernimus. §. vniuersos. C. de aquæductu. lib. 11.* vbi signa hydrophylatorum dantur successoribus: ergo non possunt per eos alienari in præiudiciũ eorum successorum. & *in l. stigmata. de fabricens. lib. 11. C.* vbi puniuntur, qui à fabricens. talia signa illos latitando euellunt, aut subripiunt; ex quo videntur talia signa respicere personam habentium ipsa aut arma. Cum ergo videantur respicere personam, extinguũtur cum persona, & sic post mortem eorum transire debent ad eorum successores, ita quod non possunt in præiudicium successorum alienari. Aut vero competunt alicui tanquam existenti de aliqua agnatione, aut familia antiqua, & est quoddam ius quod datur vnicuique agnationis sue familiæ quod non videtur posse transire extra illum. Cum sint arma inuenta ad cognoscendas agnationes, familias & domos, sicut nomina ad recognoscendos homines. dixi supra in pluribus locis; & communis vsus vtendi in talibus est, quod gradatim deueniant ad successores de familia & agnatione cum distinctionibus, quas supra dixi *in 39. conclus.*

2 Sicut in simili videmus, de verbo familię prolato, quod intelligitur ordine successiuo, vt dicunt Ang. & dominus meus Iason *in l. fi. C. de ver. sig.* & Bart. *in l. si cognatim ff. de rebus dub. col. fin.* Barb. *cons. 27. in fi. colum. in 1. volum.*

3 Et quod communis vsus vtendi in his considerandus sit, tenet Bart. *in l. Labeo. ff. de supell. leg.* Quoniam id quod solitum est fieri, bonum est, *arg. l. quod si nolit. §. assidua. ff. de aedil. edict.* notatur plene per dom. meum Ias. *in l. certi condictio. §. si nummos. ff. si cert. pet.* Barb. & Fe. *in c. cum M. Ferrea. extra de const.* & idem Fel. *in c. ex literis, in ver. septima & vlt. de fid. inst.* & dicit Bald. *in l. si pecudum. colum. 4. C. de aedil. actio.* quod frequentia actus multum operatur. Imo illud, quod in obseruantia & moribus veterum obseruatur, est tantæ efficaciæ, quod tollit statutum in contrarium, dominus meus Iason *in l. rem non nouam. in 1. & 2. col. C. de iudi.*

Et ex quo consuetudo generalis vtendi in Gallia
4 debet istud ius agnatis successoribus, non potest tale ius eis tolli per homines, cum quod consuetudo dat, homo tollere non possit, *authent. quod locum. Cod. si mulier secundo nup. l. si arrogator. §. sed an impuberi. ff. de adopt.* Consuetudo enim in vnaquaque regione est omnium dignitatum & iurisdictionum origo, forma, & principium, vt *in l. vnic. si opinatores.* ibi; dum dicit: *consuetudine seruata regionum, de exactoribus tributor. lib. 10. C. & leg. 1. ibi; sicut plectendi consuetudo criminis habet. de pet. bonor. sublat. eodem li. Cod. l. obseruare. §. hoc etiam ibi.* Magni enim faciunt prouinciales seruare sibi consuetudinem istam, & huiusmodi prærogatiuas. *& in l. si aliquam. ibi; & feriae secundum mores & consuetudines. quæ retro obtinuit dare. ff. de offic. procons. & legati. & l. vt probatur. ibi: secundum veterem. Cod. de paganis. & sacrific. eorum. l. nullum. ibi: & consueta deposcant. Cod. de offic. recto. prouinc. l. testamenta. C. de testam.* Et consuetudinis vsusque longæui non vilis autoritas est. *l. 2. Cod. quæ sit longa consuet.* Concordat *cap. cum consuetudinis. & cap. fin. extra eod. & can. consuetudinis. 11. distinct.* Et si quid contra consuetudinem fiat, ad solicitudinem suam reuocabit præses prouinciæ. *l. 1. in fin. C. quæ sit longa consuet. l. si manifeste. C. de seruit. & aqua. can. consuetudo. 2. distin.* Ex quo æque puniri debet transgressor consuetudinis, sicut transgressor legis, *can. in his, 11. dist.* Et quod antiquæ consuetudines sint seruandæ, habetur *in titul. de pace Constan. §. nos Romanorum. ibi; sicut ab antiquo habere consueuistis. & c. ad apostolicam, extra de simonia.* & maxime in Francia, vt dicit tex. *in c. dilecti filij. ibi; iuxta consuetudinem approbatam, quæ pro lege seruatur in partibus Gallicanis. extra de arbitris.*

Ex ante deductis sequitur, quod sicut per testatorem si esset aliquid relictum indistincte non nominando personas familiæ, quod transiret ad omnes de familia gradatim, ita quod non possit per aliquos alienari: vt notat Bart. *in l. pater. §. fratre. ff. de legat. 2.* faciunt quæ dicit Barbatia *in d. cons. 27. col. 11. in 1. volum.* Alexand. *cons. 165. in 2. vol. in cons. 56. in fin. in 1. volumin.* Imo quod plus est, ibi dicunt: hoc casu prohibetur hæredis institutio. & ita decidit domin. meus Iason *in l. non dubium in 1. colum. Cod. de testam.* vbi prohibita alienatione, simpliciter prohibetur hęredis institutio. Sic ergo cum prohibetur in fauorem familiæ stante familia, alienatio facta in contrarium potest reuocari per existentem de familia. Sic ergo in hoc casu, vbi est prohibitio legis ex obseruatione generali, & ex communi vsu vtendi, quæ habent vim legis; *§. ex non scripto. Insti. de iure natur. gent. & ciuil.* notatur *in l. de quibus. ff. de legibus. & canon. consuetudo. 1. distinct.* Et ideo cum prohibitio legis & testatoris æquiparentur: notatur *in l. filiusfamilias. §. diui. ff. de leg. 1.* vbi Bartol & alij. sequitur necessario dicendum, quod stante aliquo de agnatione, aut familia, seu domo habente aliqua arma, à tempore cuius initij memoria non extat in contrarium, quod talia arma non possunt vendi, nec alienari quocunque titulo in præiudicium illorum de familia, domo, aut agnatione. 5

Aut vero loquimur de armis datis & concessis alicui pro se & sua familia, aut agnatione: quoniam per illam concessionem factam familiæ, & agnationi, est acquisitum ius familię & agnationi, vt satis probant iura allegata per Barbat. *in d. cons. 27. in 12. colum.* Sicut etiam videmus de feudo concesso alicui pro se & sua agnatione, seu familia; quoniam tale fit successiue ad posteros absque eo, quod possit alienari in præiudicium successorum vt per Bal. *in c. 1. § hic quoque. de feudi success.* & idem in emphyteusi data pro se & liberis: quia in illa pater non potest pręiudicare liberis, vt not. Bart. *in authen. si quas ruinas. colum. penult.* 6

ver. iuxta hoc quaro. Cod. de sacrosanct. eccles. Petrus de Anchar. *in cons. 142. incip. domina Paula in princip.* Imola *in c. patmis. de locata.* Romanus *in cons. 35. incip. visa facti serie. in fin.* Paulus de Castro *in cons. 161. incip. in causa, quam magnificus. col. 5. & in cons. 208. incip. pratermittendum est.* Socin. *in cons. 205. incip. dominus Franciscus. in 4. & 5. col.* Philippus Cor. *in cons. 299. incip. in prasenti consultatione. colum. 18. in 2. parte, & in cons. 200. incip. visa dicta copia. in quarta parte.* & idem Roman. *in cons. 202. incip. pro proposita consultationis habenda veritate quem allegat dominus meus Iason in l. 2. in 89. col. ver. quid autem in themate pradicto. C. de iure emphyt.* Cum enim talibus liberis fuerit ius quæsitum per huiusmodi concessionem, tolli non potest ab eis. *l. quodcunque. §. si quis ita. ff. de verbor. oblig.* vbi Bart. *in l. quod dicitur. colum. pen. de verb. oblig. & in cons. 70. incip. quastio ista in secundo dubio* not. Bal. *in l. si constante. in vltima notabili. C. de don. ante nup.* dicens, quod ius quæsitum tertio etiam in spe tolli non potest. facit text. *in l. fin. ff. de pactis. & in regu. id quod nostrum est. ff. de regul. iuris.* & dicit Alex. *in cons. suo 160. in fi. in 4. volum.* hoc est verum respondendo ad dictum Bart. *in l. qui Roma. §. Flauius. ff. de verbor. obligat.* & etiam Corneus *in cons. 64. incip. ardua quadam. in 3. col. in 3. parte.*

7 Cum ergo communis vsus loquendi in appellatione familiæ sit in talibus, quod extendatur ad agnatos ordine successiuo, vt dicit Bart. *in l. cum ita. §. fi. ff. de legat. 2.* dominus meus Iason. *in l. fi. C. de verborum obligation.* qui hoc casu in talibus armis iungitur cum communi vsu vtendi, qui attendendus est, vt dixi: & sit ex illo communi iure vtendi acquisitum ius in talibus armis omnibus posteris de familia. quo casu (vt ante dictum est) præiudicari non potest. Idem ergo erit in casu in quo ex concessione Principis est acquisitum ius agnatis, & illis de familia, seu agnatione, vt in Bartolo, qui habuit arma à Carolo IV. Imperatore, pro se, & sua agnatione. Quoniam in præiudicium suæ agnationis, cui ius fuit quæsitum, non potuisset illa alienare. Idem si dictum sit, *pro se, & sua posteritate*; quoniam posteri dicantur tantum ex linea masculina, & sic de agnatione. *l. 1. §. 1. ff. de iure immune.*

8 Licet in omnibus supradictis casibus, in quibus arma competunt, aut ratione familiæ, aut ratione concessionis à Principe, ex quo sunt transmissibilia ad hæredes: vt supra dictum est, videtur etiam quod sint cessibilia: cum quicquid transmissibile, censetur & cessibile, vt *Lex pluribus. ff. de administr. tutor.* Bart. vtitur hoc fundamento *in l. 1. §. vsufructuaria. ff. de operis noui nunciat.* sed ibi dom. meus Iason *& in l. cum secundum. C. de lega.* dicit, quod tale fundamentum non habet locum affirmatiue, imo adhuc alia ratio reformat pactum, scilicet, quia videtur esse priuilegium familiæ, & agnationis, de cuius præiudicio agitur in alienatione, cum ei sit ius quæsitum in prædictis, vt sæpe hic ante dixi: igitur.

9 Sed an arma agnationum accrescant alicui secundum quod dignitati aut dominio succedit, sic quod etiam succedat armis, illi dignitati, seu dominio coniunctis, vide Guil. de Mouteil. *in tractat. de successiona regum, in 2. dubio. num.* 170. sed ad priorem materiam redeo.

10 Aut vero loquimur de armis, quæ quis sibi assumpsit propria autoritate, aut quæ emit ab alio in casu, in quo poterunt vendi: & tunc non est dubium, quod talia possunt vendi, & quocũque titulo alienari. Quia ex quo sunt in commercio hominis, qui sibi propria autoritate assumpsit, quod potest, vt supra dixi *in 208. concl.* potest illa alienare, vendere, aut quocunque alio titulo transferre, prout dicitur; *Emerat ille prius, vendere iure potest.*

Aut vero loquimur de armis, seu de insignibus quæ quis habet ratione sui artificij, vel suæ artis; & tunc aut habet; quia sua autoritate assumpsit, vel ab alio habuit, & de per se sine socio; tunc vẽdere potest cuicunque: Aut cum socio; & tunc non potest in præiudicium socij, eo non consentiente. Aut vero habet ea à republica, puta si in ciuitate aliqua dentur certis artificibus aliqua insignia, quibus vti debeant in eorum artificiis, seu operibus, non possunt talia signa, seu insignia vendere, aut in alios transferre, atq. eorum quæ dicta sunt in princ. huius conclusionis de fabricensibus & hydrophilatis.

1 QVadragesimasexta conclusio. Habens arma antiqua suæ familiæ, domus & agnationis, non habens aliquos de familia, ad quos de iure, & iure successorio deuenire debeant, potest ea relinquere alicui, relinquendo eidem bona in casu, in quo poterit de alius bonis testari, aut disponere de armis, etiam & nomen, seu cognomen domus, & valet tale relictum: imo, quod plus est, hæres aut fideicommissarius, cui est iniunctum onus de assumendo nomen & arma domus, tenetur adimplere voluntatem testatoris, si velit consequi commodum, vt notatur *in l. fideic. §. si sub conditione. ver. in danda. ff. ad Treb.* & hæc verba, *quod hæres meus portet nomen meum & arma*, important conditionem, secundum Guidonem Papæ, *quæst. 251. suarum decisionum.* per textum quem ad hoc allegat *in l. mulieri. §. si quis hæreditarium seruum.* per hæc verba, *iussus est manumittere, & hæres esse. ff. de cond. instit.* & sic conditio adimpleri debet, vt sequatur effectus, scilicet vt hæres esse possit, sicut in materia conditionis, de qua ample notatur *in c. verum. extra de condit. appos.* & ita vidit determinari & practicari ipse Guido Papæ; vt refert in loco prædicto. Quod tamen videtur multis fore graue, nomen suum antiquum suæ agnationis antiquæ dimittere, & arma magnifica suæ agnationis: imo si sit antiquæ domus, habens arma magnifica, non potest minora assumere, cum reipublicæ intersit, vt ordinum dignitas familiarumque salua sit. *l. 1. §. sed & si seruus. ff. de ventre inspic.* Ne forte alienæ sordidæ stirpes splendidis & ingenuis natalibus audeant subiugari, vt dicit text. *in l. super statu. Cod. de quæst.* & discretio personarum est habenda, atque dignitas & autoritas obseruanda: vt *in l. 1. in princ. ff. de postulando.* Ob quod dicit text. *in l hac iure. §. fin. ff de donationibus.* quod donatio alicui facta, vt nomẽ portet donatoris, cum sit causata, nõ dicitur proprie donatio, de cuius substãtia est, quod ex liberalitate procedat, & donatario sit lucrosa, quia donari id videtur, quod nullo cogente imperio conceditur, sed dicitur quædam remuneratio onerosa in recompensam nominis ferendi facta, quod onus non est modicum, scilicet nomen suscipere alienum, vt clare demonstrauit propinquus Ruth, cui concessio & ius sanguinis competebatur cum onere gerendi nominis, qui respondit: *Cedo iure propinquitatis, neque enim posteritatem familia mea delere debeo*, &c. vt dicit ibi text. Istud est suscitare nomen defuncti, ne vocabulum eius de familia sua, ex fratribus & populo deleatur, quod est commodum, & honor defuncti, vt familia sua, & nomen, & arma sua maneant, & non deleantur. Cum reipublicæ intersit, vt dignitas familiarum salua sit, vt supra dixi. Et sic cum talis donatio non sit simplex, sed remuneratoria, non indiget insinuatione. argum. *l. Aquilius. ff. de donat.* ita dicit & tenet Guilliel. Benedicti *in sua repet. cap. Raynut. in ver. Raynut. de Clera.*

num.

num.44.& 50.de testament.

4 Quod intelligendum est fieri posse, vbi non esset alius de familia iure successorio, cui nomen & arma deberentur, quia ex quo (vt in præcedenti consideratione dixi) ex communi vsu nomen & arma domus antiquæ seu familiæ deberentur ordine successorio, ita quod in his videtur esse prohibita alienatio ex dicto vsu quæ est realis, hoc in re respiciens, & nomen, & arma, & familiam, non personam Titij, scilicet Petri, aut alterius.

5 Intellige tamen, quod in dicto legato, seu fideicommisso veniunt arma, quæ licitè & sine vituperatione portare potest: puta si quis miles portauerit aliqua insignia regis, quæ prohibetur portare, si legauerit equũ suũ, omnia ornamenta, & arma sua, seu insignia, intelligũtur solũ ea legata, quę honeste, & sine vituperatione portare poterat legãs, vel quæ eidem cõpetebant ratione personæ tantum: vt voluit Bal. *in l.1.C. de vet.sign.* per tex. in *l. vestis, §. m...iebr.se. ff. de aur. & arg. leg.* Arma verò vel insignia ratione officij aut dignitatis debita, deueniunt ad successorem, & gerẽtem dignitatem, vel officium huiusmodi, & non alium, vt supra dixi in decimaquarta, decimaquinta, & præcedenti conclusionibus, & infra 52. conclusio.

1 QVadragesimaseptima conclusio. Præscriptio cadit in talibus, scilicet in delatione armorum, seu insignium, & in casibus, in quibus possunt alienari arma, in talibus cadit præscriptio: & satisfaciunt quę dicit Bald. in *l. lucanda. in fin. C. quæ res vendi non poss.* vbi dicit, quod in præscriptis per vsum longi temporis, quod alius talia signa accipere non potest, quia ius causa habendi quæsitum est primo, quod tamen dicit esse verum, nisi hoc alicui obesset, quoniam ille cuius non interest, non habet ius prohibendi. Vnde concludit, quod ad æmulationem & damnum præscribendi alteri non licet accipere idem signum. Vnde videtur concludere, quod in talibus habet locum pręscriptio, nisi fiat ad æmulationem, vel damnum alterios: quo casu non licet accipere idem signũ per text. in *l. si iniuria. ff. de iniurijs.* Et sicut regalia tanto tempore cuius initij memoria non extat in contrarium, præscribuntur etiam aduersus principem in parte, tamen non in totum, vt in iure inductionis gabellarum, quæ cum non possint nisi per superiorem, *l. vectigalia,*
2 *ff. de publicanis.* Tamen exactio gabellarum præscribitur tanto tempore, cuius initij memoria non extat in contrarium, vt tenet Bart. *in l. si publicanus. §. vectigalibus. ff. de publicanis.* Bald. *in consil. 112. in 2. parte.* Panor. in *cons. 20. incip. super quæstione vertente.* & idẽ de iure nauigandi. & per plura dixi *in commento meo super consuet. Ducatus Burgun. tit. Des Iustices. §. 2.* in *gloss. Et la preuue.* quod ea quæ competunt principi, acquiruntur aut ex priuilegio, aut ex præscriptione tanti temporis, &c. cum ergo, (vt dictum est) princeps possit cõcedere ius & facultatem alicui arma sua portandi, ita etiam istud scribi potest: Dicerem tamen hoc posse esse verum in capace, & habili ad tale ius, puta in vectigalibus in alio inferiori principe, & non in simplici priuato, & sic à simili in iure deferendi arma in nobili & non ignobili: quoniam talis etiam nõ posset præscribere tale ius deferendi arma Principis: prout in simili videtur tenere Felin. *in c. de electo. de te-*
3 *stib.* & dixi in loco supra allegato. Ex quo potest hæsitari de tribus liliis datis per Carolum regem Francorum VIII. Cosmæ de Medicis Florentino nummulario, qui tunc non reputabatur nobilis. Imo adhuc videretur, quod non sufficeret, quod esset nobilis nobilitate communi & inferiori: sed requireretur, quod esset Nobilis, puta Dux, Princeps, Marchio, Comes, aut Baro: & quod alius nobilis inferior non posset arma Principis præscribere, nec etiam ex priuilegio, cũ videantur esse solis Principibus concessa, prout & alia regalia, quæ per inferiores præscribi non possunt. Maxime illa, quæ sunt in signum vniuersalis cognitionis, vel supremæ potestati reseruata, vt dictum est, & etiam vt declarat Ioan. Franciscus Balbus in *suo tr. tit. de præscriptio. in 2. parte 5. partis principalis, in 3. quæstio.* Sic à simili, quod vnus nobilis potest præscribere arma alterius nobilis, etiam superioris, dummodo non sit Princeps. Sed non ignobilis potest præscribere arma nobilis propter incapacitatem, ex ante dictis, cum talis habeatur pro incapace. 2

Et in hoc: quia supra positi sunt casus, in quibus talia arma seu insignia possunt alienari in illis, possunt & præscribi; sed in casibus in quibus nõ possunt alienari, non possunt etiam præscribi: quia procedit regula, quod quæ non possunt alienari, non possint & pręscribi, vt per Bart. & Bald. & Salicet. *in l. fi. C. in quib. caus. rest. in integ. non est necess.* de qua regula ample per dictum Ioan. Franciscum in *d. tract. in 5. part. quinta partis principalis. in 4. quæst. illius quintæ partis.* Vbi ample de materia illa brocardica. Et ad prædicta faciunt quæ dicit Socin. de maioricatu inter consanguineos, & collaterales, qui potest præscribi, vt dicit in *cons. suo 148. num. 14. in 3. volum.*

QVadragesimaoctaua cõclusio est circa duellum. An pro insignibus & armis possit duellum indici, ponamus. Videmus, quod rex Angliæ se asserit Regem Franciæ, & portat tria lilia Franciæ in vna parte scuti suorum armorum, an sit iusta causa ad indicendum ei bellum per regem Franciæ, & eidem duellum præsentare, & sic de singulis. 1

Ista conclusio habet magnam materiam: sed cum clarum sit, quod tria lilia Franciæ integra cum corona non debentur, nec deferri possunt nisi per Regem Franciæ, cùm eidem cœlitus fuerint demissa, vt dictum est supra pluries. Ideo Rex Angliæ non potest illa portare, nisi asserendo se regem, ex quo contradicit in hoc Christianissimo regi nostro, ideo eidem facit iniuriam, pro qua licitum est eidem indicere bellum & duellum. Et latius solui poterit ista quæstio ex deductis per Paridem de Puteo, *in tract. de re milit. et duello,* in vna quæstione, vbi quærit. An ratione insignium, vel armorum procedi possit ad pugnam. Et vt dicit, nobiles & armigeri pro hoc consueuerunt pugnare, & pro hoc (vt dicit) facit quoniã arma seu insignia alicuius de voluntate domini sunt portanda, & non alias. *C. de mutat. nominis.* & possunt alteri communicari. *l. hoc iure. §. fina. ff. de dona.* sicut etiam nomen dignitatis suæ potest alteri concedi, notatur in *l. factæ. §. sub conditione. ff. ad Trebell.* Bald. in *cap. 2. extra de fid. instr. in vlt. col.* vbi dicit, quod in aliquibus equiparat sigillum armis, & sic requiritur concessio illius cuius sunt arma, vel insignia ipsa, vt per alium portari possint, argu. *l. 1. C. de his qui potest. suo. nom. & in auth. de mand. princip. §. pen. collat. 3.* secundum Bartolum in *suo tract. de armis. supra alleg.* & Baldum in *cap. quanto. de iureiura.* & si quis gestat insignia sibi prohibita: videtur committere falsum, *l. eos in fine ff. de fals.* Insignia enim dignitatis faciunt eum habere pro tali. *l. ego cum gloss. ibi. ff. de manumiss. vind. l. item apud §. si quis virgines. de iniur. cap. si vero aliquis. & cap. in audientia. extra. de senten. excom. mur. & cap. si iudex. de sentent. excomm. in sexto.* facit *l. nimia. C. de episcop. aud.* Ideo nostra interest, quod nemo deferat insignia nostra, vel arma, propter multa scandala, quę occurrere

nobis possent, vt dicit Bartolus in dicto tracta. & supra dixi in pluribus locis. Quia si aliquis portaret insignia nostra, & haberet inimicos capitales, possent nos offendere, putantes illum esse. Nam nostra insignia faciunt nos & nostros reuereri. l. 1. §. casum. ff. ae postulat. & dicit Baldus in leg. 1. Cod. qua res ve de non poss. quod insignia deputata alicui magistratui, vt sunt insignia proconsularia l. 1. ff. de offic. procons. & legat. l. milites. C. de locatio. non licet propria autoritate assumere. & idem in signis præscriptis longo vsu, vt dixi in conclusione præcedente: quoniam in talibus ius est quæsitum primo, & ille, cuius non est tale signum, non habet ius vtendi ad æmulationem, iniuriam, seu æquiparationem alterius: puta se volendo dicere habere
1 illam dignitatem, vt si aliquis diceret se esse regem, & vellet portare arma data regi Franciæ, in hoc committeret crimen læsæ maiestatis, si esset inferior eo, & esset illi subditos. Alius vero non subditus faceret ei iniuriam, argumento, leg. nec magistratibus. §. quod si ex minoribus. cum sequent. ff. de iniuriis. Et in talibus casibus quando quis defert arma alterius, aut ad æmulationem, aut iniuriam, ei potest indici duellum: vt videtur tenere Paris de Puteo in dicto loco.

2 Ponit tamen ibi multos casus, in quibus etiam sumendo arma alterius, non potest bellum neque duellum indici, de quibus iam supra dixi in 28. conclus. in fin.

Primus est in eo, qui defert arma illius, qui commisit crimen læsæ maiestatis; quia propter hoc crimen possunt eius arma, & insignia abradi, l. eorum. ff. de pœnis. Ludou. Rom. singul. suo 474. & 656. dixi supra in 42. conclus. imo quando miles male se habuerit in bello, potest iudex scutum illius perforari facere, vt hoc exemplo alij milites in prælio sint fortiores, vt est casus in l. quod reipublica. ff. de iniuriis.

3 Secundus est in capitaneo armorum, qui stendardũ suum seu vexillum perdidisset: quoniam hoc casu occupator, vel dux exercitus posset illum deferre, nec perdens posset postea prouocare capientem ad duellum, quia ista efficiuntur occupantium de iure. l. hostes. ff. de captiuis. l. 1. §. item in bello. ff. de acquirend. poss. ff. l. naturalem. §. fin. ff. de acquir. rerum domino.

4 Tertius in casu quando duo eadem arma portarent, nec apparet de prioritate, & posterioritate: si tamen vnus illorum habuit à Principe, præfertur, vt dixi supra in 36. conclus. quod est verum, quando illi qui portant talia sunt æqualis dignitatis: secus si vnus sit maioris dignitatis; quia præferretur, vt dicit Bart. in d. tract. de armis. per l. 1. C. de consul. lib. 12. dixi supra in d. conclus.

5 Quartus casus in duobus habentibus similia arma ab antecessoribus suis, quoniam licet sint similia, ex quo non apparet de prioritate inter eos, non est locus pugnæ, quoniam licet habeant omnimodam similitudinem: tamen non sunt eadem, quoniam nullum simile est idem. l. quod Neruæ, vbi Bart. ff. depos. l. ad similitud. C. de episc. & cler. & alias videtur, quod inter similia non potest dari ratio consequentiæ similitudinaria. l. fina. ff. de calumnia. l. 3. §. nihil commune. ff. de acquir. possess. & dicit Bal. in l. Gallus. §. nunc videndum. ff. de lib. & posthum. quod non omne, quod est simile, est idem: quia similitudo est inter diuersa habentia inconuenientiam aliquam, & facit l. qui liberis. §. 1. ff. de vulg. & pupil. sed, vt dicit dom. meus Ias. in l. 1. in 2. col. C. de iure emphyt. dicitur proprie similitudo, vbi plures sunt conuenientiæ, quam differentiæ: & valet tale argumentum à simili, licet non sit omnimoda similitudo. Idem d. meus in l. creditor. in 2. colum. ff. de nou. oper. nun. vbi est materia similitudinis. Et hoc casu poterit dicere iudex, qui super pugna adiretur, vti possidetis, ita possideatis. l. 1. §. 1. & l. fina. & si duo. ff. vti poss. Nam non apparente prioritate, & posterioritate vsus, vel cõcessionis huiusmodi insignium, vel armorum, nemo eorum dicere poterit ab alio iniuriam, vel vim sibi fieri: quia quilibet eorum habet antiquitatem & titulum. arg. l. etiam §. si quis. ff. de pet. har. Nam ambo possunt assignare causam suæ possessionis, scilicet antiquitatem antecessorum, propter quod nemo dicitur prædo. per Innoc. in c. cum venissent. de restit. in int. & antiquitas multa operatur. l. 2. §. penul. ff. de aqua. plu. arc. & per notata in auth. quas actiones. per Bal. C. de sacros. eccles. & cum sint pares, in hoc vnus non impedit alterum. l. cum quidam §. 1. ff. de acquir. har. & obligationes paris potentiæ non se tollunt. l. si reus ff. de duobus reis.

Quintus casus est: si inter eos appareret prioritas; 6
tunc illi, qui esset posterior in delatione istorum insignium, debere cedere priori, qui ratione prioritatis temporis esset prior, arg. l. 2. l. prior. & si fundum. C. qui priores in pignore hab. & l. qui prior. ff. de iudi. & in l. operis. ff. locati. & in l. quoties. C. de vsufruct. & de albo scribendo. l. 2. & l. 1. de consulibus. lib. 12. C. melior enim est conditio occupantis. l. plurib. ff. de procurat. & l. si quis à multis ff. de nox. Bart. & Bald. in rub. ff. de rerum diuis.

Sextus casus est in pluribus seruitoribus portanti- 7
bus eadem arma & insignia à domino eis data: quia tunc inuicem non possunt conqueri: quod vnus solus illa debeat portare, vt est in pluribus armigeris vnius societatis: eo, quia in hoc consideratur voluntas domini dantis, vt dicit Paris de Puteo in loco allegato.

Septimus casus est, vbi insignia & arma essent simi- 8
lia in pictura, vel signo, different tamen in nomine; tunc data nominis dissimilitudine, viderentur diuersa; quia nominis diuersitas inducit diuersitatem rei. l. si idem. C. de codicill. vbi Cyn. & l. sunt duo Tuy. ff. de testam. tut. & c. cleros. 21. distinct. & c. 1. 99. distinct. Quia nomina sunt rerum significantia, vt in authent. de defensorib. ciuitat. in princip. colum. 3. & l. 1. ff. de officio præfecti vrbis. & l. 2. §. exactis. ff. de origin. iur. & leg. facta. 1. §. in danda ff. ad Trebellia. Vnde si vnus deferret pro suis insignibus caput bouis, & alter caput vaccæ, data tantum dissimilitudine nominis, non esset tunc locus pugnæ, vel si deferret caput porci, & alius simile caput, & illud appellaret caput suis. Nam in istis non est vna qualitas, nec vna substantia, quæ requiritur, vt quid sit simile. Bal. in l. 1. C. quæ sit longa cõsuet. autoritate Aristotelis. licet alias dicatur, quod illud dicitur idem in quo non mutatur res, persona, vel causa, licet aliqua qualitas, vel accidentia alterentur. l. cum quæritur. & l. cum de hoc. & l. an eadem. §. idem corpus. ff. de excep. res iud. & Lapus allegatio. 77. Tamẽ aduerte quod qualitas non facit diuersificare rem specie, nec alterat speciem, vt tenet d. meus Ias in l. 3. §. ex contrario. in 3. col. ff. de noui operis nunc. de quo late in concl. seq. ver. aduerte tamen. ex hoc videretur, quod illa qualitas adiuncta non debet importare diuersitatem: & sic cum essent similia, quod esset locus pugnæ. Sed conclusiue tenet cum Paride, quod illa diuersitas nominis inducit diuersitatem talem, quæ est potens ad duellum impediendum, eo, quia vt dicit, nominis expressio multa operatur. vt l. adhuc. §. quæstionis. ff. de vsufruct. l. si communis seruus ita. ff. de stipulat. seru. l. si cui balnei. ff. quibus mod. vsusfruct. amittatur. & facit 20. quæst. 1. §. 1. vbi diuersificatio nominis dirimit matrimonium: Finaliter ad corroborationem præcedẽtium adduco Poggium Florentinum in suis facetiis

tiis (quæ nonnunquam in factis contingunt) de duorum contentione pro eodem insigni armorum, & eius verba sunt: *Ianuensis oneraria nauis patronus, qui in Gallia conductus à rege aduersus Anglicos nauigaust, gestabat scutum, in quo bouis caput depictum erat. Cōspicatus hunc Gallicus nobilis cum illud armorum insigne sibi vendicaret: altercatione Gallicus Ianuensem ad certamen prouocauit. Ianuensis accepta prouocatione in campū ad certamen nullo apparatu descendit: alter multis impēsis ornatissimus in campum constitutum venit.* Tum Ianuēsis: *Quid est*, inquit *propter quod certaturi hodie inuicem sumus?* Ille, *assero*, inquit, *tua insignia mea meorū que prius quam tuorum fuisse.* Cum Ianuensis, quænam sua esse diceret, *caput bouis*, ait. Hic Ianuēsis, *nō est opus certamine aliquo*, inquit; *Nam hoc, quod porto, non bouis, sed vacca est caput.* Faceto dicto inanis Gallici iactātia est elusa. Faciunt quæ dixi supra *in 21. concl. in fi.* vbi est casus permissus in quo duo possūt habere arma similia puta Anglus, & Italus, propter locorum distantiā.

9 Octauus casus est, in quo licet sit paritas in signo, tamen est disparitas in colore: vt si vnus faceret leonem aureum, alius argenteum, vel rubeum: vel vnus aureum in campo rubeo, aliud in campo viridi, vel turchino: vel vnus gestaret leonem totum aureum, alter leonem aureum cum vngulis rubeis, aut pro media parte aureum, pro altera vero argenteum. Vel si alter faceret leonem in banderia, qui respiceret versus hastam, & alter faceret leonem in banderia, qui terga verteret ad hastam. Nam sunt dissimiles: quia leo, qui respicit hastam venit, & ille, qui terga vertit ad hastam, vadit. & idem si quis faceret leonem rampentem, & alter leonem sedentem, vel deambulantem: vel si quis faceret leonem caudam gestantem per terram, & alter caudam leuantem, & erectam habentem: vel si leo vnius aspiceret in cœlum, & leo alterius caput in terram inclinaret: vel si quis faceret stellam cum octo radiis, alter vero cum septem. Aut stella vnius esset cum radiis paruis, & alterius cum radiis longissimis: vel cum radiis pro parte longis, & pro parte paruis. Vel si quis faceret lunam crescentem, alter decrescentem. Vel si quis faceret arma, vel insignia in colore viridi claro, alter vero in obscuro viridi. Vel si quis faceret Aquilam apertis alis sedentem, alter Aquilam strictis alis sedentem: vel si Aquila vnius haberet campanas paruas in pedibus, alia nullam: vel si quis faceret rosam rubeam, alter rosam rubeam cum frondibus, vel si quis faceret arborem cum frondibus, alter cum floribus: vel si quis faceret arma vel insignia consimilia; tamen aliqua lista esset in scuto: vel per transuersum, quæ non esset in alio, & sic de simili. Quia data vna dissimilitudine, etiam paria iudicabuntur diuersa; quia sufficit, quod arma vel insignia mea differant à tuis tali signo, vel demonstratione, quod detur diuersitas. Nam si vnus faceret equum album, qui æqualiter se moueret in altum cum pede dextro, & equus alterius albus se moueret in altum cum pede sinistro, vel si equus vnius esset cum fræno, alter sine fræno, vel alter equus haberet balsana, alter non: tunc non erunt æqualia arma, vel insignia. Vel si arma, vel insignia consisterent ex listis albis, & rubeis, & in vno præcederet lista rubea, quæ esset de campo, & in alia præcederet lista alba, quæ esset similiter de campo, & essent eo casu, quo ambo haberent vetustatem temporis, nec apparet quis primo habuerit: tunc si vnus diceret pugnemus, quis primo debeat deferre & vti talibus in signibus, non debet audiri, quia nemo tenetur se submittere viribus formæ in rebus certis *l. 2. ff. de con. & demon.* Quia vt dicit Paris de Put. quæstio facti non est sorte dirimenda.

Fuit alias similis quæstio in hac ciuitate Heduensi inter nobilem virum Guillielmū de Cluny, & honorabilem virum Antoniū Charuót huius ciuitatis receptorem, qui contendebant inter se, eo quia dictus de Cluny dicebat, quod non licebat alteri deferre duas claues aureas in cāpo azureo, cum essent arma illorum de Cluny. Ex parte cuius Charuot dicebatur, quod poterat illas in scuto quartelato portare cum armis sui patris, eo quia eius mater erat ex prosapia, & cognatione de Cluny, &c. Pluraque alia hinc inde allegabant: tādem venerabilis, & scientificus vir, magister Ioānes Charuot, qui tunc erat consiliarius Parlamenti Diuionensis, Canonicus Heduen. & præpositus nostræ dominæ Heduen. subtilis, & cautus dicebat claues, quæ erant in armis suis, & sui fratris non esse similes clauibus existentibus in armis illorum de Cluny: quoniam suæ erant perforatæ, aliæ vero non: ex quo erat differentia, & dissimilitudo inter easdem. Tandem quia prædictus Guil. de Cluny fregerat vitrinas existentes in ecclesia Sancti Pancratij, vbi erāt depicta arma dicti Charuot, fuit condemnatus ad illas reficiendas, & suis expensis fuerunt refectæ, prout prius erant, cum armis, in quibus sunt adhuc duæ claues; sed an sint perforatæ, vel non, ignoro. 10

Nonus casus vltra casus positos per Paridem, est quando essent duo eiusdem cognitionis, cui cognomini ambo adaptari possent: ex quo identitas cognominis inducit præsumptionem agnationis. *lege cum preciam. C. de libera. causa* ideo videtur, quod ipsi possint eadem arma deferre, vt supra tactum est *in 42. conclus.* 11

QVadragesimanona conclusio. Sicut arma, & insigia recipiunt in se differentiam, seu diminutionem, etiam licet proueniant ex eadem domo, & familia, puta per bordaturam, lineaturam, bendam, barram, lambentia, aut alia huiusmodi, vt dictum est supra *in 20. concl.* & latius inferius dicetur *in 79. concl.* Sic etiam similia arma, vt arma eiusdem nobilitatis, aut similia inter se ex paritate domus, & familiæ, aut alias, recipiunt excellentiam & augmentum decoris, & honoris ex officio, aut dignitate deferentis talia arma, & sic ex personis ea gestantibus, vt supra dixi *in 36. concl. versic. & dixi.* quod multis modis contingit. Ita quod plures ex aliquo, vt ex officio, dignitate, seu antiquitate, vel omnibus aliis modis quibus quis fit honoratior, & præcellit alium, sic & arma ex eisdem excellentiam recipiunt, & augmentum honoris: vt si sint plures habentes similia, & conformia arma, tamen vni aliquid addi potest in augmentū ex dignitate personę, seu officio, quod alteri non liceret, puta si vnus vt simplex nobilis, qui in Francia dicitur scutifer, à scuto ferendo, qui certa arma seu Scutum armorum simpliciter deferat. Alter vero, qui conformia arma ex origine, vel alias gerat, si efficiatur maior dignitate, vel officio, vt inter plures fratres vnus sit Imperator, potest tymbrare arma sua triplici corona. Si vero rex armis suis licite superaddere poterit tymbrum ex corona sua vltra tymbrum extraordinarium, & voluntarium. Sola tamen corona super regalia insignia, & arma posita nullam denotat & demonstrat aliarum regalium domorum, & à sanguine regio descendentium differentiam, vel diuersitatem: sed potius denotat, & demonstrat illarum principium, & caput, & easdem eiusdem capitis fore, &

esse membra. vt *in l.cum in diuersis.ibi,mihi autem videtur illum religiosum esse,vbi quod principale conditum est.id est,eius caput, & c.ff. de relo. & sumptib. fune.* ita tenet G.de Montefertato *in tract.de succe.reg.in 2.dubio.num.18.* a Aut si sit Dux,Comes, vel Marchio tymbrum ex pileo dignitatis suæ,vel Papa ex tiara. Cardinalis ex pileo rubeo. Patriarcha ex cruce. Episcopos ex mitra & baculo pastorali,qui in vulgari crocea dicitur. Protonotarius ex pileo nigro duplicato viridi colore,& omnes milites etiam si sint Principes vtuntur supra arma galea exhornata cum quadam no. seu diuisa, quæ fit aut per signum alicuius animalis, aut alias extraordinarie, & voluntarie, vt eis expedit:sic quod ex talibus tymbrantur arma existentium in dignitatibus,& istud est auctarium quoddam,quod & inuentū est, prout forte corollarium olim apud Romanos. Solent tamen etiam aliqui propter ipsorum multiplicationem,& augmentationem de gratia,honestate,& mera liberalitate signum aliquod vel differentiam aliquam in suis armis apponere,non ad hoc, vt compelli valeant,vel ad hoc,vt propter talem differentiam in armis appositam aliquid iuris alicui de agnatione, vel familia illa acquiratur: sed potius vt ab aliis, & singulis de illa agnatione dignoscantur, & discernatur,quod licet vt nomini prænomē additur, vt *in l.vnic.C.de mutat.nominis.* vt plene per G.de Mōteferat. *ei. de succ. regnum in 2.dub.num.19.* Ad minus ad hoc, vt quis possit addere tymbrum ad arma sua requiritur,quod habeat aliquam dignitatē, vltra nobilitatem, aut quod saltē sit miles, hoc est, eques auratus: & vt cōmuniter videmus in duellis, & torneamentis nulli licitum est, nec solet quis tymbrare arma,nisi sit saltem eques militaris, vulgo *Cheualier*:& ita se habet vsus, quod soli scutiferi non solent tymbrare arma sua: & vt communiter videmus tymbrū tale sumitur ex voluntate capientis,sed magis cōmuniter sumitur ex aliqua parte,quę cōtinetur in armis: puta Imperator tymbrat galeā suam ex Aquila, Rex Franciæ ex lilio: plures tamen diuersa animalia circūposuère. Nam recitat Gaguinus *in suo Chron.super Francorum gestis,in vita Regis Caroli VI.* quod accidit quodam die, vt S.Iuanectum Carolus venandi causa se contulerat,canum latratibus excitatus in fugā ceruus æneam torquem collo gerere visus est,quem venabulis,aut ferro appeti rex prohibēs, in casses & retia compellit. erat in torque Latinis literis scriptum: *Hoc me Cæsar donauit* Ex eo tempore Carolus ceruū alatum auream coronam collo gestantem pro insigni habuit, & regiis insignibus (quæ liliis aureis tribus constant, vt sæpe dictum est) hinc atque hinc ceruū duo apponi consueuerunt:hæc ille. Saltem Carolus VII.Ludou.II.& Carol. VIII. reges Francorum scutum regium duobus ceruis lateraliter illud tenentibus circundatum, & etiam vela regia eodem modo ornata gestarunt, & merito cum ceruus Gallis regibus præsertim bona fortuna semper fuit, vt inquit G.Benedi. *in sua repe.c.Ray.in ver.vxorem nomine Adelasiam. num. 894.cum duob.sequentibus. extra.de testa.* Ludouicus vero XII. Francorum rex, scutum regium histricibus ab vtroque latere ornabat, vel scuto histricem supponebat. Nam histrix animal est habens pinnas aculeatas, & porcus pungens, seu spinosus appellatur,vnde Calphurnius.

Venis & hirsuta spinosior histrice barba.

Franciscus vero Rex nunc imperans ex salamandris duabus & communiter habentes in suis armis lilia tymbrant ex liliis quadratis, vt olim fiebat in armis ducum Burgundiæ.

4 Aut vero ornantur aliquo alio insigni: & tunc aut ordinario,puta in rege Franciæ,& aliis militibus ordinis S.Michaelis, qui vulgo apud nos dicuntur *Les cheualiers de l'Ordre*, qui gestant torquem aureum circundantem eorum arma, in quo sunt coclearia, *Coquilles* Gallice, affixa: & in infima parte imago seu repræsentatio S.Michaelis aurea est appensa (quem quidem ordinem militarem in honorem Michaelis Archangeli protectoris regni sui Rex Lud. XI. Instituit,& perpetuo fundauit.)

5 Milites vero ordinis velleris aurei, à Philippo II. duce Burgundiæ instituti, gestant torquem aureum, in quo vellus aureum,hoc est,aries lanam auream ferens pendet:& dicitur apud nos *la Toison dor*, vt publice videri potest Diuione in capella ducum Burgundiæ.

6 In Anglia vero milites ordinis regis Angliæ zonā deferunt,quam dicunt,*la sarretiere*,& sic de aliis. Et talia insignia non possunt deferri nisi ab illis qui descripti,recepti, & designati fuerint in illo ordine: & ex illis insignibus plus decorantur arma talium, maioremque laudem,& excellentiam merentur. Et sic licet duo habeant paria arma, vt dictum est, cui tamen talis præeminentia conceditur,& sua arma mòdo prædicto exornata sunt præferenda,& maiori honore extollenda erunt.

7 Aut vero extraordinario insigni,seu ornatu arma illustrantur, vt communiter fit in aliis non habentibus talem ordinem, ex quo possunt ferre ornatum extraordinarium, qui tamen sunt cōstituti in magna dignitate,etiam vsque ad clarissimarum;& tunc tales ornatus seu insignia fiunt ad volūtatem cuiusque, vt iam prædixi, ex quibusdam variis & diuersis signis, quæ magis cōformantur, aut eorum armis, seu dignitatibus & officiis. Nempe aliqui sibi assumunt arborem circumdantem arma, alij laqueum amoris, alij angelos,quidam homines siluestres,aut puerulos nudos,aut alia signa,& hæc solum competere videntur magis nobilibus & in dignitate aut officio constitutis:ita quod si simplex scutifer deferat arma cum tymbro,videtur quod à milite aut ab alio habente dignitatem vltra simplicem nobilitatem prohiberi possit, aut ad eius requæstam per superiorem prohiberi potest,ne portet tymbrata,seu vt ferat tymbrum.

8 Sed si superior non habens iurisdictionem in talem scutiferum deleret arma scutiferi sua autoritate, an daretur tali actio iniuriarum:vide supra *in conclus.29.*

Aduerte tamen, quod per hæc augmenta non est dicendum quod sint arma alterius speciei,nec quod differant specie. Ita quod si simplex scutifer tanto tēpore quo fuerit scutifer,portauerit sua arma sine tymbro:si postea ratione,& ex causa dignitatis,aut officij superuenientis tymbrauerit, non propter hoc dicentur noua arma, ita quod in se differant aliqua specie, ex quo non est augmentum in parte substantiali, sed est tantum additio, & qualitas circa accidentia, quæ non faciunt rem differre specie,vt est gl. notabilis *in verbo,anno.in l.si.§.quoties.ff.de publicanis.* not.Bart. *in l. ius ciuile ff.de iust.& iur.* Ang. *in l.& an eadem. §.aliis. in princ. ff.de exce.rei iud.* vbi dicit, quod differentia pedes solam qualitatem non facit rem esse aliam, & dixi in præced. conc. *versi.septimus casus.* Dummodo vera rei essentia non sit immutata,not.Bart. *in l.1.col. 4.ff. de act. & oblig.* facit quod habetur *in cap.cum Martha. §. quæsiuisti.de celebratio. miss.extra.* vbi dicitur,quod accidentia possunt miraculose,& non aliter

mutare

Mutare ſubiectum. Ad prædicta facit bonus tex. in l. pacta conuenta.in princ. ff.de contrahen.emp. vbi dicitur, quod augmentum, vel diminutio circa accidentalia contractuum non reponunt contractum in diuerſo eſſe, nec per ea intelligitur ab eo in ſubſtantialibus receſſum: de quo etiam per Bartol.& alios in l.in conuentionalibus.ff.de verb.obl. dum tangunt an ſi per contrahentes addatur ſtipulationi prætoriæ, vel ſtipulatio prætoria alteretur, deſinat eſſe prætoria, vel conuentionalis. Et ex hoc infert Ang. in dict.leg. & an eadem. §.1. ad quæſtionem, quæ fuit de facto. Nam productum fuerat quoddam teſtamentum animo inſinuandi, quod habebat adiectionem certarum qualitatum aduerſarius autem recurſum habuit ad protocollum, & fecit teſtamentum punctualiter extrahi, prout ſcriptum erat in protocollo. & quia ſcriptura reperiebatur diuerſa ratione dictarum qualitatum, dicebatur inſinuatio nulla: quia non fuerat requiſita, prout ſcriptura emanauerit. Contrarium dicit Ang. quod valuerit inſinuatio, quia illa variatio circa illas ſolas qualitates non facit aliud eſſe, vel cenſeri teſtamentum. per illum text. quem in ſimili allegat Spec. in titul.de iura.cal. §.ſequitur. verſ.quod ſi moueo. facit quod dicit Bar. in l.ſi fundus. §.ſi res.per illum text. ff.de pig. Quod additio qualitatis non extinguit hypothecã, facit quod dicit Bald. in l.fundi. ff.quibus mod. vſufr. amitt. ꝙ mutata forma in acceſſoriis, nõ perit ſubſtãtia. per illum text. facit text. in l.4. §.modum. ff.de ſerui tit.generali. vbi modus adiectus ſeruituti, nõ facit deſinere ſeruitutem: quod eſt intelligendum in qualitatibus accidentalibus, non ſubſtantialibus, vt ſunt prædictæ in armis, ſcilicet tymbrum, littera, & zona, licet ſecus ſit de qualitatibus ſubſtãtialibus, quæ ſunt in ipſis armis, vt videmus in armis aliquorũ principũ Frãciæ ex proſapia regali, qui habẽt lilia ſicut rex: tamẽ quia habent qualitates ſubſtantiales additas eorũ armis vltra arma regis, vt in duce Borboniorum, qui pro armis vltra tria lilia habet bendam in medio ſcuti tendentem à parte dextra ad ſiniſtram. In duce Aurelianenſi, qui habet tria lambentia ex tribus liliis: & ſic de ſingulis. Et talia ſunt arma dicta, & diuerſa ſpecie ab armis regis Frãciæ, licet omnia habeant tria lilia aurea in ſcuto azureo: quoniam talia superuenientia reponũt prædicta arma in diuerſa ſpecie: & etiam idem dicendum eſt de aliis diminutionibus aut augmentis, quæ fiunt in quibuſdam armis ad cognoſcendũ quis ſit primogenitus, & ſic quis portet arma plana, quoniam alij poſtea geniti ea geſtare debent cum aliquali diſtinctione, vt ſupra pluries dictum eſt.

9 Intellige etiam dummodo ex adiectione qualitatis non mutetur forma primi actus, quoniam hoc caſu adiectio non mutat id, cui adiicitur: ſecus vero ſi fiat mutatio formæ; tunc reponit rem in diuerſa ſpecie, vt per Inn. in cap.1.de conſec.eccleſiæ vel altaris. dum dicit, quod ſi augeatur altare, nõ deſinit eſſe altare, nec perit conſecratio. Et eſt ratio huius dicti: quia vbi mutatur forma, noua forma dat nouum eſſe. l.Iulianus. §.ſi quis. ff.ad exhib. ſed vbi non mutatur, ſed aliquid exterius additur: licet illa adiectio faciat differre in plus aut minus, ita quod vna ſit maior, aut minor propter adiectionem, non tamẽ dicitur alia à prima: vt videmus de illo, qui promiſit dare ſchachum mattum cum pedona, quod poteſt dare cum pedona facta domina, vt tenet Ba. in l.ſenat. ff.ſenat. & in l.fornis lega. §.1. ff.de leg.3.

10 Sequeretur ergo ex prædictis, quod ſi hæc adiectio non mutet ſubſtantiam ſpeciei, ſed ſit eadem, quod idem erit dicendum de vna, ſicut de alia: & ſic quod ſicut illud, quod eſt principale, ſcilicet arma ſimplicia competẽt omnibus de familia in quo ſunt, etiam ſi ſint tãtum ſcutiferi, quod etiam adiectio omnibus competat, cum ſequatur naturam ſui præexiſtẽtis, ſeu eius cui accedit. l.etiam. vbi Bart. Bald. & doctor. Co.de iure dotium. l.quod in rerum. §.ſi quid poteſt. ff.de legat.1. vbi idem iuris eſt in augmento dotis, & rei legatæ, quod in ipſa dote faciunt plura quæ ponit Albert. Brun. in tract.de augmento.in 5.concl.principali. quod ibi ampliat in pluribus.

11 Sed tamen ſecus eſt hoc caſu, vbi iſta augmenta nõ accedunt armis, tanquam illa contingentia, ſed tanquam re & conſenſu ſeparata: & non ipſi rei ſimpliciter de per ſe accedunt, ſed in fauorem tantum perſonæ, qua extincta, extinguitur & adiectio. Sicut in ſimili dicitur de caſtro conceſſo, in quo non venit iuriſdictio perſonæ cohærens, ſed illa tantum quæ caſtro cohæret, vt dicit Bart. in l.ſi aliena. §.1. ff.de vſuc. & patet in l.ſi Titio §.fi. ff.de vſufr. & in l.interdum. ff.de vſu.accreſ. & in l.3. §.1.quemadmodum vſufr.amitt. vbi pars vſusfructus vacans accreſcit etiam illi vſufructuario, qui portionem ſuam iudicialiter, vel aliter admiſit, & non proprietati, eo quia vſusfructus perſonæ debetur.

12 Hinc ex his concludo, quod ſi Baro, Comes, Dux, aut Rex, qui dignitatis ratione (vt dictũ eſt) tymbrate poſſunt & litterare, decedat relictis pluribus filiis: ſi primogenitus habeat ſolus illam dignitatem, quæ ratione eius perſonæ tribuat illam adiectionem, puta quia Baro ſolus, Comes ſolus, &c. poterit ſolus illam adiectionem deferre, & non alij (licet etiam habeant principale, ſcilicet arma domus, & familiæ) poſſunt illa adiectione vti. Cum tantum (vt prædictum eſt) videatur eſſe data ratione dignitatis perſonæ. Et ita videtur tenere idem Albertus in d.5. con.principali.in 4.limitatione illius. Et hoc, quia illa dignitas non extinguitur cum perſona, ſed ſi eſſet dignitas, quæ extingueretur cum perſona, vt in milite, capitaneo, ſiue principali, ſiue præpoſito laborum, de quo proxime dicam, tunc extincta perſona, licet principale, ſcilicet arma tranſeant ad ſucceſſores, & filios, non tamẽ illa augmẽta, ſed extinguuntur cũ perſona, & in hoc non ſequuntur naturã præexiſtentis: quod eſt verũ in his, quæ fiunt aut fieri debent in vita, ſed in his, quæ fiunt in ſepulturis, illorũ etiã filij aut parentes pro pompis funeralibus eorum poſſunt geſtare arma tymbrata & litterata, & eis zonam facere lugubrem in loco ſepulturæ, quæ conſueuit fieri exiſtentibus in dignitate.

13 Sed videre reſtat, an omnibus habentibus talẽ iuriſdictionem omnimodam, altam, ſcilicet mediam & infimam, non tamen honoratis ſeu conſtitutis in dignitate, aut officio in armis ſuis tymbra, aut littera, ſeu in eorum põpis funeralibus zonæ funebres fieri poſſint in loco ſepulturæ, ad ponendum arma eorum vbi habent omnimodã iuriſdictionem. In hac patria ducatus Burgũd. antea pauci vſi ſunt hac zona ſeu littera, in pompis funeralibus. Sed à certo tempore citra domini terrarum habẽtes omnimodam iuriſdictionem vti volunt dicta zona circumdãdo eccleſiam, aut capellam, in qua inhumantur, intus & foris zona nigro depicta, & ſuper ea fiunt, & pinguntur eorum arma tymbrata & ornata: quod an fieri poſſit, aut ex eo ſolum, quod iuriſdictionẽ habẽt omnimodã, aut quod requiratur, quod ſint, & fuerint in aliqua dignitate cõſtituti, ſaltẽ militares equeſtres. Nã cũ de his nihil ſcriptũ reperiatur in volumine noſtrarum conſuetu-

dinum, ideo ad ios commune recurrendum est. Sed cum de iure pauca repetiantur ideo videretur dicendum, quod sit recurrēdum ad consuetudines vicinarum prouinciarum, vt notatur per gloss. magnam, *in can. consuetudo. 1. distin.* quæ allegat text. *in cap. super eo extra. de censibus.*

14 Cū ergo sit consuetudo expressa in aliquibus partibus & prouinciis Franciæ (cui Burgundia subiicitur, cum sit de feudo, & paritate Franciæ) quod etiam vasalli castellanorum simplices, dummodo habeant iurisdictionem supremam sine aliqua dignitate, aut habeant aliquod ius in ecclesia, seu ex cōsuetudine, vel ex antiqua fundatione, etiam inuitis castellanis possunt littrā, & tymbram facere in eorum armis, vt habetur *in consuetudinibus patria Turonensis, tit. de iuribus castellania.* §. 3. Ideo videtur dicendum, quod hæ præeminentiæ seu prærogatiuæ, & facultates debentur non solum ratione dignitatis, aut officij, verum etiam ratione & ex causa altæ iustitiæ, cum iurisdictio tribuat dignitatem. dictum est singulare Bald. *in cap. vnico. §. cæteri. quis dicatur dux, marchio, comes, in vsib. feudorum.* & dixi infra *in 11. parte, in 7. consid.*

15 Si ergo etiā in dictis locis possint tales facultates, & præeminentiæ competere habentibus tantummodo iurisdictionem, & vasallis castellanorum: multo fortius competere poterunt vasallis principum habentibus iurisdictionem altā, & si in illis locis, multo fortius in Burgundia, vbi domini habētes altam iurisdictionem, habent etiam in multis iora regalia, quoniā percipiunt confiscationes damnatorum, vt *in tit. des confiscations, art. 1. in lib. consuetudinario ducatus Burgund.* Habet & ius bannizandi, faciendi proclamata, tenendi forestas, & flumina bannalia, quæ sunt de regalibus, & alia huiuscemodi plura eisdem sunt concessa: ergo à fortiori habent supradictas facultates, & præeminentias, quæ non reperiuntur esse expresse reseruatę Principi, & cum solum fiant ex consuetudine, aut ex quadam laudabili obseruantia in ipsis pompis funeralibus principum, magnatum, & aliorum dominorum: ideo dicendū est, quod non tantum sunt permissæ, imo etiam vtiles, & honestæ, & quāplurimum laudādæ, vt dixi inferius *in 2. par. in consideratione,* vbi fit mentio de honorib. exhibendis in sepul. & funeralibus mortuorum. Et cum talia non repetiantur dominis habentibus altā iurisdictionem prohibita, quare non videātur illis permissa, cum quod non est prohibitum, permissum esse censetur. *l. nec non. §. sed quod eis. ff. ex quib. cau. maio. in l. scientiam. §. qui cum. in gl. permittunt. ff. ad legem Aq.* notatur *in l. certa forma. in gl. fi. C. de iur. fisci. lib.* 10. & cui licet plus, licet & minus *c. cui licet. de reg. iur. in 6. & c. non debet, cui plus licet. ff. eo.* facit. *l. 1. §. 1. ibi: & hi quib. non interdicitur testimonium nec vlla lege a dicendo testimonio excusantur. ff. de testib.* & quod non notatur stat text. *in l. sancimus. §. 1. Co. de test. & l. præcipimus. in fi. C. de appellation.*

16 Maxime etiā cum tales zonæ non sint de reseruatis Principi, imo ex communi vsu, qui in his multum attēditur, vt dixi in multis locis, Principes & magnates in dignitate constituti non solent has zonas facere, verū loco illarum cinguntur, & ornantur ecclesiæ vbi sepeliuntur pānis, aut laneis, aut sericis nigris intus, & foris. Inferiores tamen à Principibus, qui non possunt commode cingere ecclesias ex dictis panniis, solent facere has zonas, seu littras ex pictura nigra, vbi sepeliuntur, dummodo ibi habeant iurisdictionem omnimodam, aut sint patroni, & fundatores in illis. De ratione iurisdictionis dixi, de iure vero patronatus patet: eo quia habet ius honorificum, & debetur ei honos: & si in vita (vt clare probat Rochus de Curte *in suo tract. de iure patr. in verb. honorificum*) ita etiam in morte & in sepultura, vt dixi infra *in 2. par. in 5. consid.*

17 Et cum aliàs fuissem interrogatus de quodam nobili huius patriæ, qui habebat altam iurisdictionem in cancello cuiusdā ecclesiæ parochialis, eo quia circumcirca dictum cancellum, & in ambitu illius iurisdictionem habebat: imo ex cōsequenti, ecclesia, quæ est in finibus suæ iurisdictionis existentis in illa parte cancelli, erat & in sua iurisdictione. arg. notator. *in c. si diligenti. & ibi Host. Pan. & Henric. Boich. extra de foro compe.* Qui quidem nobilis erat in dignitate constitutus quoniam erat præpositus laborum vnius societatis centum militū armatorū, quem in vulgari dicunt *Porteur d'enseigne d'vne bande,* qui sunt in dignitate, seu ordine clarissimatus, vt est text. *in l. vnica. & ibi Lucas de Pen. C. de præpos. lab.* dixi eo casu, quod vti poterat in pompis funeralibus tali facultate, pręeminentia, & prærogatiua faciendi zonam in dicta ecclesiæ cum notorium sit etiam ex generali consuetudine Franciæ, quod Capitanei belli (qui etiam tamen in dignitate clarissimatus essent) vtantur talibus iuribus, & facultatibus, imo maiori, cum ante se deferre faciant & galeam, & vexilla militaria quibus vtebantur in exercitu. Idem ergo erit dicendū de dictis præpositis laborum, cum sint eiusdem dignitatis. Et crederem, quod tales præpositi laborū etiam possent in eorum pompis funeralibus deferri facere vexillum, cum sit apud nos officiū seu dignitas, quæ non conceditur ab ipso Capitaneo, sed à Principe. De galea autem quod ante se deferri possit, etiamsi non esset eques auratus, non dubito. Militibus autem equestribus ante eorum corpora in pompia funebribus deferuntur & galea, tunica militaris, ensis, calcaria, manicæ, *les gantelets,* &c. de huiusmodi dicam infra *in d. 2. par.* cum tales habeant dignitatem, vt habetur *in l. 1 & ibi not. C. de equestri dign. lib.* 12.

Et aduerte, quod littra, & zona idem sunt, sed zona non cingitur, nec clauditur ab omni parte, littra vero sic: hanc differentiam accepi à nonnullis nobilibus patriæ Turonensis, qui his maxime vtuntur.

1 QVinquagesima conclusio. Insignia, seu vexilla alicuius societatis, seu exercitus, habentis Capitaneum, vel magistratum, debent remanere penes illum. Bart. *in d. tract. de armis,* allegat pro hoc textus in simili *in l. pecul. §. 1. ff. de legat. 2.* sed melius facit tex. in ratione sui, *in cap. dilecta. de exces. præla. extra.* vbi apud illum, qui est caput, sigillum remanere debet. Et facit pro hac parte ratio inconuincibilis: quia ex quo ille est maior, debent remanere insignia apud eum. arg. *leg. fin. ff. de fin. inst.* facit *l. quæ sunt cautiones. ff. fam. ercisc.*

2 Et si sint plures magistri, seu Capitanei, aut domini alicuius societatis, insignia illius transeunt, & deueniunt in illum, qui est magister maioris quātitatis sociorum. *l. actione. §. Labeo. in fin. ff. pro soc. & d. leg. si quæ sunt cautiones in princ. ff. famil. ercisc.* & minor pars maiori cedit. *arg. l. in rem. §. item quæcunque. ff. de rei vend. l. quæritur. ff. de stat. hom.* & dicit text. *in c. quia contra. in fi. 8. dist.* quod in potestatibus societatis humanę, maior potestas minori ad obediendū præponitur, & maior numerus trāscendit minorem. *not. gl. in ver. sententiam, in Auth. vt iudices non expectent. &c. §. 1. colla. 9.*

3 Si vero sit societas vbi omnes sunt æquales, nec vnus sit maior altero, tunc forte dirimendum est, apud quem insignia illius societatis remanebunt, *d. l. si quæ sunt cautiones. §. 1.* vnde quæri posset, an sors sit permis-

sa. sed

sa sed de hac materia me remitto ad Bald. & dom. meum Iasonem *in l. fi. C. communia, de legat.* cum non sit præsentis speculationis.

4 Si autem in totum sit finita societas alicuius negotiationis, si vnus solus negotiator illius societatis remaneat, debet remanere apud eum signum illius societatis. Primo, quia aliorum non interest, etiam quamuis sit dissoluta societas, tamen negotiatio remanet penes illum. Ergo iniquum esset, quod signũ, quod erat accessorium negotiationi, dissoluatur & separetur ab eo. arg. *l. possessionum. C. communia vtriusque iud.* & vide Bald. *in l. 1. ver. item quæro. C. pro socio.*

QVinquagesimaprima conclusio. Vbi sunt aliqua signa vnius artificij, in quibus principaliter operatur & attẽditur qualitas loci ea beneficio, seu ex priuilegio, apud illum remanebunt insignia seu signa, apud quem remanet locus siue ea beneficio, seu ex priuilegio, siue iure proprietatis, siue iure conditionis, siue in mala fide ibi remaneret toto tempore vitæ, quo ibi remanebit: ita, quod ibi illo signo vti prohiberi non potest, quod videtur eidem competere, sicut in cæteris iuribus realibus, quæ adhærent rei. arg. *l. omnia constitim. §. fin. ff. de serui. rust. prædio. l. 2. §. fin. & l. seq. ff. si seruitus vend. l. vsusfructus. & l. seq. ff. quemadmod. seruitus amitt.* Ponit exemplum Bart. in quodam castro, cuius nomen est Fabrianum, vbi artificium faciendi chartas viget principaliter, ibique sunt ædificia multa deputata ad hoc, & ex quibusdã ædificiis meliores chartæ veniunt: quia vt dicit Plin. spectantur in chartis tenuitas, densitas, candor, leuor, hoc est leuitas, complanatio, seu tersitudo.

QVinquagesima secũda cõclusio. Si ratione alicuius officij debeãtur aliqua signa, seu insignia alicui, si eidem conducatur officiũ tanto tempore, quo durabit cõdictio officij, tanto tempore durabunt, & remanebunt apud illum insignia illius officij. arg. *l. sed addes. § illud. ff. locati.* Exemplum in officio Maioris Senemuri in Auxeto. Nam apud eos conducitur. & cum sint ibi insignia illius officij, quæ seruiunt cõmunitati, seu vniuersitati illius loci, tanto tempore, quo conducitur maioritas, tanto tempore remanent apud eum illa insignia, quæ competunt ratione dicti officij maioritatis, scilicet insignia, seu signa, quibus signantur, & mercantur mensuræ tam vinorum, quam bladorum, & alia huiusmodi.

Et istud facit ad omnia officia temporalia habentia rationem officij quædam insignia; pone in sigilla, vestem, cappam, seu mantellum, aut caputium, missam, quæ deseruiunt officio, quia durante officio, remanebunt apud tales officiarios, siue habeant ex concessione Principis, siue ex electione, siue ex conductione, alias quouis modo.

QVinquagesimatertia conclusio. Quædam vero sunt insignia artificij, in quo principaliter bonitas artificij operatur, & isto casu si stant plures in vna statione illius artificij, omnes possunt vti illo signo quasi magister principalis illius stationis approbet illa opera, vt *in authen. de cabell. § nos autem.* & ibi notat *gloss. in verb. ipsis per se. collat. 4.* Bartol. *in d. tract.* exemplificat in signis, quæ apponuntur in spattis, gladiis, & aliis operibus metallorum. In argento tamẽ & auro duo signa, seu marcæ communiter apponuntur, saltem apponi deberent: vnum quod esse debet commune omnium ad denotandum omnibus, quod opus est argenteum, vel aureum. Alterum vero signum illius operatoris seu artificis, ad designandum, quod opus est factum à tali artifice, inter quos, vt plurimum lata differentia, vt dicit text. *in l. artifices,* longa differentia est, & ingenij, & naturæ, & doctrinæ, & institutionis. *ff. de solut.* Facit; quia sæpe opera vnius plus valet, quam alterius, *vt in §. nam & ita. Instit. de societ.*

QVinquagesimaquarta conclusio. Si sint plures in vna statione vtentes vno signo, si separentur, remanebit signum penes magistrum illius stationis, vel illum, qui principalis & maior erat inter eos, argum. *l. fin. ff. de fide instr.* quod intellige verum, quãdo est disparitas inter eos, ita quod vnus est maior aliis. Secus si æquales; quia tunc forte dirimendum esset, apud quem remanere debeat. *d. l. si qua sunt cautiones. ff. fam. ercis.*

Hæc autem maioritas consideratur ex multis, vt quia pater cum filiis, vel quia frater antiquior cũ iunioribus, vel quia vnus erat primo solus, qui vocauit alium secũ in illa societate, vel aliis pluribus modis, quibus potest arbitrari ista maioritas seu superioritas inter plures, de quibus *in d. l. fin.*

QVinquagesimaquinta conclusio. Arma depicta in muro probant murum esse illius, saltem pro illa parte, vbi sunt sua arma depicta. *l. qui liberaliter. & ibi Bartol. in fi. ff. de ope. publicis.* Et ibi dicit Bart. notab. contra illos, qui abradunt arma alicuius, & ita dicit Boer. *in cons. suo, in cap. qui habent parietem communem. posito post Commentaria consuetudinum septem. Bituricem.* 1

Et videtur arma aliquo modo probare iurisdictionem & dominium, quoniam etiam, vt videmus, mensuræ locorum debent signari armis dominorum. *l. 2. Co. de frumen. Alexandr. l. 11.* Licet olim signabantur nominibus dominorum, hodie vero armis. Cum arma sint additamẽta ad recognitionem agnationum & nobiliũ, vt ante dixi *in 20. concl. circa fin.* Et vt communiter obseruatur in rebus, in quibus quis habet autoritatem, facit nomen suum scribi & apponi, vt dicit Iacob. Rebuff. *in d. l. 2.* vt in monumentis, ecclesiis, capellis, ædificiis, & palatiis, quorum nominum loco hodie apponuntur per nobiles arma, vt dicitur hic, & etiam per Guid. Papæ. *q. sua 49.* & Bald. *in tit. qualiter feudum alienari possit circa fin. principij.* ex quibus constat, quod probari possit in hoc & dominiũ, & iurisdictio per appositionem armorum in locis publicis. Sed vsus se habet, vbi plebeij & ignobiles apponunt nomen, nobiles & domini apponunt arma sua. Sed an tales inscriptiones probent. videatur amplé per glo. *in verb. patris.* & ibi doct. *extra de iureiur.* Felin. *in cap. cum causam. col. 3. ad fin. de prob.* Angel. & Iason. *in §. pœnales col. 3. Inst. de actio.* Bart. *in l. monumẽtorum. C. de religios.* vbi tenet, quod sic, quoniam continet quod possibile. facit gloss. singularis *in verb. scribebat in cap. pulsatus. 3. q. 7. & in c. sane. 2. in glo. dictis ius. 24. quæ. 2.* & de imagine impressa in nummo, vide hic ante *in 33. conclusione.* 2

QVinquagesimasexta cõclusio. Perstringẽdo paucis materiã armorum circa maioritatem, dignitatem, seu excellentiam ipsorum, quod in vnoquoque principatu & potentiatu, seu regno, seu arma principis certa & determinata, quæ sunt illi data & attributa in signum præeminentiæ, dignitatis & autoritatis, & quæ nemo alius illo modo, quo portat ille princeps, gestare potest, nec debet, vt in regno Frãciæ sunt tria lilia aurea in campo azureo, quæ sunt arma regis Franciæ cœlitus demissa, vt dixi supra *in 15. concl.* & dicam infra. 1

Et habentes arma sua, quæ magis illis approximãtur, & aliquid habent ex illis liliis, dicuntur esse digniores, & habere arma digniora. Istud probatur 2

arg.text.*in c.per lectis.15.dist.* & per gloss.*in verbo, altiori.in §. aliam vero.Insti.de bon.poss.* per quam glossam probatur, quod maior est & altior aliis, qui proximior est domino, & magis stat prope dominũ. facit text. in *l.1.ibi: pœna enim sacrilegij similis erit, si his honorificentia non deferatur, qui contingere nostram purpuram digni sunt æstimari.* Et ibi not. *in gloss. fin.* quod quem princeps honorat, ab omnibus est honorandus, quæ pro hoc alleg. multos text. *C. de domesticis. lib.12.* Item ad prædicta facit text. *in l.unica. C. de præpositis laborum. C. eod. lib.* vbi dicit: *Nam & immunitate digni sunt, quod nostri lateris comitatus illustrat.*

3 Cum ergo arma alicuius magis approximantur seu assimulantur armis principis, dicitur ille esse maior in armis, & digniora habere arma.

Sicut videmus in domo de Borbonio, quæ habet tria lilia aurea in campo azureo: sed ad denotãdum, quod est principe seu rege nostro minor & inferior, habet cum illis bendam rubeam tendẽtem à dextra ad sinistram.

4 Sed vnde hoc quod habet talia arma, cum descenderit ex rege Franciæ, scilicet Ludouico, à quo descendit Robertus eius filius, comes Claromontens. & ab ipso Roberto Ludouicus de Borbonio primus dux Borbonij? A quo quidẽ Ludouico descenderunt Petrus II. dux Borbonij, & Ioannes comes de la Marche, & ab illo Ioanne descendit Ioannes de Borbonio etiam comes dicti loci, à quo descendit Ludouicus comes Vindocinensis, qui portat arma de Borbonio cum aliqua distinctione; quia in benda sunt tres leones argentei, qui sunt tantummodo positi ad denotandum, quod non sunt primarij, seu principales de dicta domo Borbonia: sed iam sunt descendentes, & filij secundogeniti; quia secundo genitus non portat arma plana, seu integra domus principalis, à qua descendit, vt dixi supra *in 20. concl.*

5 Sic etiam ex Ioanne rege Franciæ descendit Philippus III. eius filius, qui fuit rex, & ex eo ortus est Ludouicus comes Eboracen. ex quo descendit Philippus rex Nauarræ, ratione cuius originis reges Nauarræ portant in parte scuti suorum armorum lilia cum benda argentea tendente à sinistra ad dextram.

6 Similiter ex prædicto Philippo descendit Carolus comes Alenconien. & iste Carolus & alij vsque nũc, ratione quorum, quia sunt de prosapia & sãguine regali, portabant tria lilia aurea in campo azureo circundata seu bordata vna bordatura rubea seminata ex besanis argenteis.

7 Eodem modo ex ipso Ioanne rege Franciæ descenderunt duces Aurelianen. ex quo portabant pro armis tria lilia aurea in campo azureo habentia de super tria lambentia argentea, *trois lambeaulx d'argent*, in vulgari.

8 Et quia ex domo Aurelianensi orti sunt comites Angolismenses, ideo arma illa portant cum ista distinctione seu additione, scilicet quia cum lambentibus seu additione, scilicet quia cum lambentibus habent tria crescentia rubea, hoc est, *troys croissans de guelle à trois lambeaulx.* de quibus meminit ample Guillelmus de Monteferrato *in tract. suo de successione regum in 2. dubio. num 6.*

9 Sic dicendum est de comite Niuernensi, qui pro armis etiam vtitur tribus liliis aureis in campo azureo, cum borbatura composita ex auro, & rubeo, & quæ participat de vtroque, & tantum de vno quantum de altero.

Pariter in comite Duensi, qui etiam in campo azureo habet tria lilia aurea pro armis: sed cum banda composita partim ex argento, & partim ex colore rubeo tendente à dextra ad sinistram.

Plures sunt alij principes, qui in suis armis apponũt 10
lilia tanquam existentes de sanguine & progenie regali: vt fuerunt duces Burgund. descendentes ex Philippo le Hardy, hoc est, audacis cognomine, duce Burgund. filio præfati Ioannis Regis Franciæ. Item duces Bituricen. Andegauen. & Memortij. Item Comes Artesij. Nec alij talia arma portant, nec portare debent, nisi sint ex prosapia regali, & descenderint aliquo modo ex progenie regali.

Aduerte tamen, quod omnes domus à stirpe regia 11
masculina descendentes signatæ & differentias, characteres & accidentia continentes in armis suis, vt supra visum est, cum eis differant, sunt separatæ: quia cum in armis sit quędam differentia siue signum, per quam, seu quod cognoscitur & dignoscitur ab armis vnius ab armis alterius: imo denotat separationem, & diuersitatem, vt *in l. quod si neque. in §. materia. ibi; quas emptor signasset. ff. de peric. & commo. res vend* & illud signum demonstrat aliquid præter id, quod in se est, scilicet domum, in quibus apponitur & dicitur quoddam accidens, quod per se non stat, vt *in leg. pacta. ff. de contrah. empt. & in l. Valerianus. ff. prætor. stipulat. & in d. §. materia.* cum igitur differant, sunt separatæ, *vt in cap. susceptum. in fin. de rescr. lib.6. & in l. fina. ff. de calumniat.* & plene de materia per Guil. de Monteserrato *in tract. de successione regun. in secundo dubio. num. 7.*

Reperio tamẽ, quod domini de Turnone de Del- 12
phinatu, licet non sint principes, nec de Principibus Franciæ, portant & habent arma bipertita, & in media parte campi à parte dextra habent leonem ardentem, quæ sunt arma Troiæ, in altera vero parte sunt lilia seminata, quæ sunt arma Franciæ, vt refert Ioan. le Maire *in illustrationibus Galliæ. libr.3. cap. incipiente, touchant la cité de Troie.* Ex quo constat eos esse ortos à nobili, & antiqua progenie, scilicet à Troianis, vt ibidem dicitur, & describitur. etiam præsumendum est, quod dicta lilia à regibus Franciæ eis concessa fuére: quod an fieri possit, supra videre potes *in 44. conclus.*

Similiter Forentini habent pro armis, & insigni- 13
bus suis vnum lilium, quæ arma (vt legi) habent ab annu Domini 1265. & eisdem tunc donati sunt à Carolo, tunc Comite Andegauensi, Prouinciæ, & Cenomani, fratre diui Ludouici Francorum regis; tum quia benigne receptus in eorum ciuitate; tum quia sibi fauerent, dum iter faceret vna cum exercitu copioso ad Siciliam, causa dicti regni adipiscendi, quod sibi donauerat Vrbanus IV. Papa: quia detinebatur à Naufredo hoste, & persecutore ecclesiæ Romanæ. Florentiam tamen denominauit (vt legi) Carolus Magnus Francorum rex à liliorum floribus Francorum insignibus.

QVinquagesimaseptima conclusio. Excellentia armorum etiã denotatur, & designatur ex concessione principis primæua, ratione officij aut dignitatis, de quo supra *in 26. conclus.* vt fuit in Carolo Magno, qui cõstituit, creauit, & ordinauit XII. pares Frãciæ, & vnicuique dedit & attribuit arma propria, ratione paritatis, vt in paribus viris ecclesiasticis, quib9 cõcessit, vt in armis eorum vterentur liliis aureis. Maxime quinque paribus ecclesiasticis habẽtibus campum armorum eorũdem azureum, cui adaptari possunt lilia aurea: sed quia campus armorum episcopi Beluacen. vnus ex sex paribus ecclesiasticis est aureus, in quo non possunt adaptari lilia aurea, ne sit metallum supra metallum, alias falsificarentur ar-

ma eiusdem, ideo non habet aliqualia, prout archiepiscopus Rhenensis, & cæteri alij episcopi pares Franciæ.

Cæteris vero paribus Franciæ, scilicet sex laicis dedit & concessit ipse Carolus Magnus arma etiam distincta, & separata, vt tandem cognoscerentur, & distinguerentur inter eos ratione paritatis.

QVinquagesimaoctaua conclusio. Primo enim duci Burgundiæ (cui nomen Saxon erat) dedit
1 pro armis suis in cãpo azureo vnam corissam auri ex tribus petiis, seu partibus separatis, & diuisis cum vna curdatura ex rubeo, quæ in vulgari nostro dicuntur, *a vne coiffe dora troys piecis borde de gueulle*, vt asserũt nonnulli. Et hæc prædicta arma semper soliti fuerũt portare duces Burgundiæ ratione ducatus Burgũdię existentis de paritate Imo qui in ipso ducatu vtuntur prædictis armis, præsumuntur, & vt audeam dicere, dicuntur esse de prosapia ducum Burgun. sicut est videre in illis de Monteacuto, qui talia arma habeant, cum aliquali tamen distinctione.

Nònulli tamen alias mihi retulerũt, quod ista bordutura (vt ita loquar) nõ debet apponi in armis principalibus ducis Burgũdiæ, eo quia bordatura est quędam diminutio ab armis principalibus. Et ideo cum nulla alia repetiãtur apud nos similia, quæ sint principalia alicuius principatus, videtur quod talis bordatura seu circumpositio ex colore rubeo nõ debeat in eisdem armis apponi, sed quod fuit quædam additio in armis alicuius descendentis è domo ducũ Burgund. ad denotandum differentiam inter principalia arma domus ducis Burgund. quæ debent esse plana, & descendentis, puta secundogeniti.

Sed quicquid sit, ego credo quod arma ducis Bur-
2 gund. quæ habuit & habeat Saxon dux Burgun. tempore ipsius Caroli Magni Franciæ regis, erat Corissa sex petiarum ex auro, & azureo æqualiter partito in campo rubeo. Et istud mihi magis videtur consonari veritati.

Et ista arma sunt, & competunt duci Burgun. non ratione originis, sed ratione paritatis seu dignitatis, cum sit primus par Franciæ, & pariũ decanus. Et ideo videretur, quod descendẽtes ex eis non deberent vti talibus armis, saltem nisi primogenitus ducis, si sic esset, quod esset donata ratione dignitatis, seu paritatis. Sed potius videtur dicendum, quod sint arma patriæ seu principatus Burgund. & quod principes Burgundiæ, etiam ante tempora Caroli Magni talia arma portabant. Et istud credo verius.

3 Nos vero Hedui habemus nunc à tempore ducum Burgun. in armis nostræ ciuitatis Heduensis pro capite scutum seu arma ducatus Burgund. ad denotandum nos Heduos velle esse subditos principi, & illi subiici & obedire. Cum in signum superioritatis sint superstita arma principis, prout supra dixi *in conclus. 25. qua incipit, licet vasallus habeat arma, &c.* Et pro parte inferiori habemus leonem rubeum in campo aureo.

Audiui tamen à maioribus nostris, quod alij Hedui vtebantur pro armis ciuitatis, capitibus aprorum nigris in campo aureo. & hoc ante tempora Philippi le Hardi ducis Burgundiæ. Licet tamen ante aduentum Christi vterentur aliis armis, vt statim dicam.

Nam eo tempore, quo ciuitas Heduorum erat principalis ciuitas, & caput Celtarum, & quo Druides regnabant, & ipsi Hedui principatum fere totius Galliæ obtinebant, in capite armorum eorundem ipsi Hedui habebant duo capita leonum aurea, in campo aureo, & in inferiori parte habebant in campo rubeo tres angues argenteos, in modum trium annulorum, seu circulorum inter se colligatos, & reuolutos, habentes & ponentes in ore eorum caudas cum tali rotunditate, quod erant in gyrum, seu in figuram nobis, prout sequitur,

Antiqua Heduorum Insignia.

Leoninarum faucium ac serpentinum disticha Apostrophe. 4

Non Druis Herculeo finxit pro pignore vinctas,
Hedua vincta stetit, vincta soluta ruit.

Fuerunt & tunc temporis multi ex Heduorum cõfœderatis, qui anguibus vtebantur maxime Bibractẽses qui erant ex vrbe Bibractis, quæ erat vrbs Heduorum, & de clientelis eorum) & habebant in campo azureo duos angues argenteos in medio simul colligatos, & viperinis orbibus se implicantes in modum laquei amoris, *d'vn lacz d'amours*, Gallice, & capita eorũ eleuata quasi simul colligata curuantia à capite vsque ad colligationem, & à colligatione media vsque ad finem campi partis inferioris caudas longas, tenues, pendentes, & in fine retortas, & in medio à quolibet latere prædictorum duorum anguium, duo capita aurea leonum, vt infra patet.

Insignia Bibracteorum.

Insignis huius ad Heduos disticha Apostrophe.

Augustudineis cognatos anguibus angues
Cerne, Bibracteam dum loquts esse fidem.

5 Druides vero Heduorum, qui tunc habitabant in quodam loco, hodiernis temporibus mons Druidum dictus, distans à nostra ciuitate Heduensi per vnum milliare, vbi adhuc restant vestigia loci habitationis eorum de quo latius infra dicam, *in vltim. part. in* 17. *&* 59. *consid.* vtebantur pro eorum armis anguibus in campo azureo. habebant enim in parte superiori ramum visci quercinei, *vn grameaul de gurg de chasne*, & in parte inferiori vnum cumulum paruorum anguium, seu serpentum argenteorum, quasi nunc nascentium, qui vulgo dicitur *coubée de serpens d'argent*, vt hac forma seu pictura demonstratur.

Augustudunienfium Druidum insignia.

Anguium & visci ad eosdem apostrophe disticha.

Quærimus in omnes Druidis insignia casus,
Anguinum visco relligione subest.

Alexienses etiam tunc habebant arma seu insignia, in quibus erat bos aureus in campo viridi, exiens de nube argentea.

Alexiensium insignia.

6 Effigiati bouis apostrophe disticha.

En Deus ista suo posuit monumenta popello.
Cui statuit sedes, nomina cuique modos.

Sed non mihi videntur habere apparentiam veritatis prædicta arma Alexiensium; cum Hercules Lybicus, qui Alexiam construxit, pro insigni & armis vtebatur leone magno rubeo radente, & coronato, vt refert Io. de Maire *in illustrationibus Galliæ, lib.* 1. *c.* 11. *in fi.* post Io. Annium *in* 7. *libr. Commentariorum ad Berosum.* Vel potius dicerem, quod Alexienses etiam serpentibus sicut Hedui, & Bibractenses in armis eorum vti solebant, cum Hercules dictus anguiset, serpentarius, angui, tenens, siue ophiuchus.

Insequendo vero modum Heduorum, & tanquã ciuis & alumnus huiusce ciuitatis, balliuatus, & diœcesis Heduensis, pro armis habeo leonẽ, & eo in eisdem vtor, sed diuersimode. Quoniam in armis nostræ ciuitatis est rubeus in campo aureo, vt supra proxime dixi. ego vero eum bipartitum habeo, scilicet in parte superiori, aureum in campo azureo, & in parte inferiori pro alia media parte, azureum in campo aureo, habentem per medium vnum filetum argenteum, & in dicta parte superiori rapientem seu radentem super mola molendinaria argentea, & super illa cum rapacitate transeuntem. 7

Et non mirum, si leonem assumpsi in armis, cum tanquã Heduus insequor naturam Heduensium, qui habent tertiã leonis faciem pro huroscopo suo, quæ est Martis, sed leo solis totus est domus, & sol ascendens significat, quod leonibus delectantur, eosque pingunt in vexillis, tesseris, pistromatibus, aulæis, & id genus, vt iã dixi *in Commentariis nostris super proœmio consuetudinum ducatus Burgun. in glos. Messire Ferry de Clugny.* vbi cœlestes influxus siderum ciuitatis Heduensis describuntur. 8

Prosequẽdo tamen principale nostrum intentum post arma ducatus seu ducis Burgund. sunt arma ducatus Normãdiæ, quæ sunt in campo rubeo duo leopardi aurei. & est secundus dux in regno par Franciç, secundum institutionem regis Caroli Magni.

Et maior videtur in Normandia, qui habet leopardum pro armis suis in campo rubeo, cum aliqua tamen distinctione, puta aliquo addito, vel diminuto. Si tamen aliquis filius regis Franciæ haberet nũc ducatum Normandiæ pro appanagio, pro armis vteretur principaliter, & in parte dextra in quartelato, seu quartipartito superiori, & inferiori à sinistris liliis aureis cum aliqua differentia à corona regia, & in parte sinistra superiori, & dextra inferiori ratione dignitatis, & officij (quia par Franciæ) vteretur armis ipsius ducatus, scilicet duobus leopardis aureis, aut vno tãtum, cum aliquali discrepantia, vt dictum est supra, aut per bordaturam, bẽdam, aut alia, vt infra dicetur. Et quando talia arma accrescant filiis regum Frãciæ, cum dignitatibus, vide Guil. de Montefer. *in suo tracta. in successione Regum, quæst.* 2 *ibi; & descendendo ad aliam partem huiusmodi dubij, an arma eidem Francisco accrescant.*

Post istum ducatum etiam est alius ducatus (cuius dux erat de paribus Franciæ in ordine tertius) qui dicitur ducatus Aquitaniæ, & habet pro armis suis in in campo rubeo leopardum aureum, de quo dicendum est, vt de præcedenti. Item similiter dicendum est de tribus comitibus secularibus paribus Franciæ videlicet de comite Flandiæ, qui habet in campo aureo leonem nigrum.

Et de comite Campaniæ, qui habet in campo azureo potentiam contra potentiam auream: *poten ce contre potence d'or*, Gallice, cum benda argentea.

Item de comite Tholosano, qui habet in campo rubeo

rubeo vnam crucem auresm, & supra illam aliam crucem rubeam.

Ex prætactis infertur, quod habentes aliquid de dictis armis in patria post arma Principis, illa sunt principaliora, & ipsi dicuntur excellentiores & digniores: & sic consequenter secundum quod approximantur, maioribus maiores reputantur. per gloss. notabilem *in dict. § aliam. Instit. de bonor. possess.* & magis honorari & priuilegiari debet, vt *d. l. vnica. C. de præpositis laborum lib. 11.*

10 Sunt & fuerũt plures alij principes in Gallia, habẽtes alia arma antiqua ratione & ex causa antiquitatis eorum domos & familiæ, vt sunt illi de Fuxo, qui dicebantur comites Fuxi, *de foyx* Gallice, & habebant pro armis suis in scuto quartelato, seu quadripartito in prima parte superiori & vltima inferiori ex auro duas vaccas rubeas itinerantes, seu transeuntes, & in aliis duabus partibus palos aureos & rubeos.

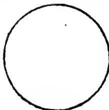
Et sic nobiles, qui in dicto comitatu vtuntur pro armis suis, aut vaccis rubeis, aut palis prædictis coloris magis approximari, seu attinere videntur domui illius principis, quam alij, & sic maiores censendi sunt.

11 Etiam comes Armoiaci scutum quartelatũ argenteo & rubeo, pro armis gestare solebat, cuius scuti prima pars superior, & vltima inferior erant argenteę cum duobus leonibus azureis. Alij autem duæ partes scuti erant rubeæ, cum duobus leoperdis leonatis, Ex quo qui adhuc illis, aut aliqua potestate contenta in illis vtuntur, maiores & honoratiores aliis in illo loco esse dicuntur.

Sic etiam in ducatu Mediolanensi, vera & antiqua arma ipsius sunt serpens, seu coluber azureus in campo aureo, tenens in ore puerum nudum rubei coloris. Et qui ibi illo colubro vtuntur in armis, de primoribus illius ducatus, & de familia ducum ortum habere dicuntur, vt sunt Vicecomites.

QVinquagesimanona conclusio. Arma seu insignia quandoque fiunt, pinguntur, aut figurantur in scutis, nonnunquam in clypeis, interdum in pannis, quandoque vero in tesseris, aut aliis. Sed fiunt scuta diuersis modis. aliquando in forma trigonali, triquetra seu triangulari, quæ tribus lineis constare videtur, vt fiunt magis communiter apud nos hoc modo.

Licet videatur, quod scuta fieri debeant in forma rotunda ad modum scutellæ, quæ fit rotunda, & concaua; vnde videmus, quod moneta aurea, quæ est rotunda, in qua imprimuntur arma principis, dicitur & vocatur in vulgari numero *scutum*. quia est rotondum, & olim arms (vt videre est) nollibi fiebant, nisi prius facta rotonditate, in qua intropingebantur, & scuta armigerorum quibus se defendunt, fiebant antiquitus, & adhuc vt plurimum fiunt rotunda, ideo in Gallico dicuntur *rondelles*, & sic fiunt orbiculata.

Quandoque vero fiunt non rotunda, sed ex vtroque latere recisa: ita quod nullus angulus videri potest, vt summum infimumque eius latus medio pateat, & dicitur ancile.

Alij describunt, aliter ancilia scuta, & dicuntur secundum eos, quæ oras, id est, extremitates habent in similitudinem labiorum seu cubiti, in quo est deceus, flexura, seu curuatura brachij.

Fertur regnante Numa Pompilio breue scutum ed cœlo lapsum, quod pestilentiæ remedium fuit, quo ciuitas laborabat tunc: de quo Ouid. *lib. 4. Fast.*

Ecce leui scutum versatur leniter aura,

Decidit: a populo clamor ad astra venit.

Et libro quinto:

Atq; ancile vocant, quod ab omni parte recisum est,

Quaq; oculis spectes, angulus omnis abest.

Consulti deinde aruspices respõderũt ibi futurum totius orbis imperium, vbi scutũ illud seruaretur. Licet alij dicãt vnam editã vocem de cœlo de hoc, quo accepto responso, & honoris gratia, & quo idem tutius seruaretur, ne ab hostib. surripi, seu intercosci posset, Numa Pompilius duodecim alia ad similitudinẽ cœlestis illius à Mamurio fabricari iussit, quæ fuere in templo Martis reposita. Et cum duodecim sacerdotes ex patriciis spectatissimos iuuenes Numa ipsi Marti Gradiuo delegisset, illisque dedisset insignia, tunicas pictas, & super tunicas æneum pectori tegmen, iussit ipsa cœlestia arma, quæ *ancilia* nominauit, suspensa collo ab illis per vrbem portari, cum saltu atq; tripudiis carmina decantari: & Salij dicti sunt à saltu: Vnde Ouid.

Iam dederat Saliis à saltu nomina dicta,

Armaq; & ad certos verba canenda modos.

Hi autem Salij omnes iactatores quidam erant & laudatores armatorum deorum.

Nec hoc beneficio diuino soli Romani potiti sũt, sed & Franci, qui habent sua arma cœlitus demissa, quæ sunt lilia: & etiã vexillum, seu signum militare, quod *Auriflammam* vocant, de quibus Gaguinus *super Gestis Francorum lib. 1. in vita regis Clodouei*, ita refert: *Non prætereibo adiicere quod nullo certo autore, sed perseuerante ad hanc meam ætatem fama, vulgatum accepi, fuisse regibus Francis busones tres, nobilitatis quidẽ insigne, sed Clodoueo Christiani sacris hortatu Clotildis Burgũ. eius vxoris Christiana initiatio demissa cœlo esse id, quod nũc reges gestant lilia aurea, quibus subest cœli serem color, quem azureum Franci dicunt.* Huius miraculi fons testis ab incolis ostenditur, qui prope diui Bartholomæi monasteriũ (quod *gaudium vallis* appellatur) habitans: de quo scuto amplius *infra in 5. par in 3 1. consid.* Traditum est quoque pannum sericeũ rubrum instar signi militaris quadratum, miro fulgore splendentẽ, diuinitus esse exceptũ, quo in expeditionibus contra fidei Christianæ hostes pro signo Fráciæ reges

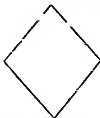
vterentur,huicque vexillo nomen *Auriflammam* hactenus permansisse, diuque à Dionysianis cœnobiis asseruatum esse. Sed abutentibus signo aduersus Christicolas regibus illud euanuisse. Alterum tamen non dissimili forma instauratum esse,quod ab episcopis & loci abbate consecratum inter sacra asseruatur. Sunt tamen,qui hoc cœleste beneficium Carolo Magno collatum fuisse contendunt. Sed hactenus de his, ad ancilia reuertamur, quæ forte bis modis fieri potuerunt.

Quandoque etiam fiunt in forma quadrangulari, seu tetragone,& fiunt in modum tesseræ.Cum *tessara* Græce,Latine *quatuor* dicitur. vnde certè id dicitur, quod omni ex parte quadratum est.

Nonnunquam etiam apponuntur arma in clypeis, prout fecit Dauid,qui fecit turrim ex qua pendebant mille clypei omnis amaturæ fortium : vt habetur *Cantic.4.*Vtinam possem scire differentias illorum & quorum fuerunt:& credo quod fuerunt insignia & arma mille magnatum,tam paternum,quam amicorum, aut sibi subditorum,quę posuit in mille clypeis pendentibus ex dicta turri:& sufficeret mihi habere sensum literalem,in quo explicarentur arma seu insignia cuiusque clypei, & relinquerem sensum moralem, allegoricum, & anagogicum dominis Theologis. Et licet multos interrogauerim de his, pro certo tamen omnes ignorant,& dicunt, quod nunquam fuit talis turris materialis:quod non credo,cum de ea non fuisset facta mentio ad comparationem alterius. Nec istud est mirum.Nam *teste Plin.lib.35.cap.3.*Ap.Claudius, qui consul cum Seruilio fuit suorum clypeos in sacro vel publico priuatim dicare primus instituit. Posuit etiā in Bellonæ æde maiores suos, placuitque in excelso spectari, & titulos honorum legi. Decora res, vtique si liberorum turba paruulis imaginibus seu nidum aliquem sobolis pariter ostendant.Quales clypeos nemo non gaudens fauensque aspicit. Post eum M. Æmilius collega in consulatu Q. Luctatij, non in basilica modo Æmilia,verum & domi suæ posuit:id quoque Martio exemplo. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est,(vt infra etiam dicitur)continebantur imagines (vnde & nomen habuere clypeorum)non vt peruersa Grammaticorum subtilitas voluit à cluendo, plenam videlicet virtutis faciem reddi in scuto cuiusque, qui fuerit visus illo. Pœni ex auro factitauere & clypeos & imagines, secumque in castris tulere. Certe captis eis, talem Asdrubalis inuenit Q. Martius Scipionum in Hispania vltor.Isque clypeus supra fores Capitolinæ ædis vsque ad incendium primum fuit. Maiorum quidem nostrorum tanta securitas in ea re annotatur, vt L. Manlio, Q.Fuluio consulibus, M. Aufidius tutelæ Capitolij redemptor docuerit patres, argenteos esse clypeos, qui pro æreis per aliquot iam lustra assignabantur.hæc Plin.

Clypei autem sunt maiora scuta, & peditum tantum,vt docet Seruius.Scuta equitum.vnde Liu.*lib.6.* Clypeis ante Romani vsi sunt, deinde postquam stipendiarij facti sunt,scuta pro clypeis fecere : dicti clypei,quod celant totum corpus, & possunt dici in vulgari,*targe ou escu.* vel à glypo,& melius,id est, sculpo deriuatur,quasi glyptos,hoc est,sculptus.Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, continebantur imagines, vnde & nomen habuere clypeorum, vt testis est Plin. loco præallegato, & fiunt sub quacunque figura.

Vmbo vero dicitur media pars clypei eminentior, licet quandoque pro toto. Parma vero scutum rotundum dicitur,quod è medio in omnes partes fit par,&

est breue, quo pedites & expediti milites vtebantur, apud nos dici potest, *boucler*:Pelta vero scutum breuissimum in modum lunæ iam mediæ,alias vero,& aliter fieri possunt scuta sub diuersis formis,vt inferius patet.

Sexagesima conclusio.Arma pinguntur & fiunt aut ex metallo,aut ex coloribus,aut ex peonis,*depennes* Gallice,secūdum Armoristas. Et quantum ad metalla,tantū sunt duo,ex quibus depinguntur & effigiantur arma seu insignia, aurum scilicet & argētum,quæ pinguntur in coloribus aureis, seu flauis, & albis,& sunt alij quatuor colores,primus quem azurū vocant azur,secundus est rubeus,gueules,ioiopis,finoble, & alij sinople, qui est viridis coloris : tertius & quartus est niger,qui dicitur sable,& de his omnibus sex fit vnus alius color mixtus,qui in armaria dicitur purpureus.Sunt & in armaria duæ pennæ,scilicet hermines, & vair,& à nonnullis alius color dicitur,& de vnoquoque in conclus.seq.dicam.

Aduerte tamen prius ad vnum,quod aurum secundum Polydorum Virgilium *de inuentoribus rerum,lib. 2.cap.19.in princ.*vt Plinio placet,Cadmus Phœnix ad Pangæum montem inuenit, secundum alios Thoas, & Eaclus in Panchaia, aut Sol Oceani filius, Argentum vero Erichthonicus Atheniensis aut Ceacus. Sed magis placet Polydoro ad Pangæum montem Thraciæ hæc metalla primum inuenta fuisse, cum ibi,teste Herodoto *lib.7.* aurum & argentum maximè abundant.

Colores vero primum inuenit Cleophantus Corinthius,secundum Polydorum *eo. lib.cap pen.circa fi.* Et de excellentia colorum scribitur *infra in vlt. parte in 93.concl.*

Sexagesimaprima cōclusio. Ex metallo,quod aurū dicitur,quia preciosissimū est,fit color aureus, qui est nobilior cæteris respectu rei, quam repræsentat secundum se. Per eum enim repræsentatur lux. Si quis vellet figurare radios solis, qui est corpus magis luminosum:hoc non posset congruentius facere,quā per radios aureos. Constat autē, quod nil luce nobilius,*epistola,inter claras.C.de sum.trin.ibi:nihil est,quod lumine clarius præfulgeat.& auth.habita.C.ne filius pro patre,ibi:totus mundus illuminatur.*Et ideo in sacra pagina pro re maximæ excellentiæ figuratur,vt Matth. 7.*Fulgebunt iusti sicut sol.*& Matth.23.*Resplendes facies eius sicut sol.* & propter eius nobilitatem nulli licēt portare vestes aureas,nisi principi.*l.1. C. de vestib.oloberis,& auratis,lib.11.*& habetur Psal.44. *Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate.*& paulo post:*Omnis gloria eius filiæ regis ab intus in fimbriis aureis circumamicta varietatibus.*

Vnde secundum Isidorum aurum dicitur ab aura, id est, a

id est, splẽdore, vt dicit *lib. 16. c. 17.* vel habetur de natura rerũ, quod aurum est in corporibus, sicut sol in ter stellas. Sol autem dicitur rex stellarum, & lumen earum. Sic aurum est rex corporalium rerum, & mensura omnium. Et plene de eius excellentia ponit Guil. Benedicti *in sua repet. cap. Rayn. in verb. duas habens filias, a nu. 110. vsque ad nu. 170. de testam.* & dicam *infra in 5. part. in 31. conclu. & in fin. d. part. nu. 95. consid.* Et hoc metallum seu hic color inter planetas significat solem, assimulatur topazio: qui est lapis preciosus, & in rebus mundanis figurat diuitias. In ætatibus denotat adolescentiam à 25. ann. In virtutibus Theologalibus, fidem, sapientiam, fidelitatem, & multas alias, quæ declarat ipse G. Benedicti *in loco supra alleg.* Et refert Cælius *lib. suarum antiquarum lectionum. 4. c. 24. in fin.* aurum esse sapientiam, argentum vero naturalium notitiam. Porro, inquit, illud autem est omni censu maius, quo ab Hebræis Ægyptios fuisse spoliatos, sanctæ produnt litteræ. Etenim sic auri nomine Christianæ veritatis assertores diuinorum cognitionem intelligunt. Vt argentom symbolice scientiam rerum à Deo conditarum signare tradunt. Porro in Apocalypsi Ioannes Theologus & diuinitatis intimus, & sine pari contemplator, ac, vt sic dixerim, à secretis, vbi aurum ignitum cẽset emendum, nõ aliud, quam ipsum hoc intelligendum prudentibus relinquit. Sed & magicum illud aurum infanti oblatum Christo, non alium (vt opinatur Cælius) habuerit sensum. pro quo allego text. *in cap. legimus. ver. magi quoque 37. distinct.* & ibi Arch. qui ait, quod in auro ostenditur regis potentia, & inter dies dominicam diem, atque vt finiam, inter alia aurum cunctis corporibus nobilius est, & rex eorum ac dominus: quia nec terra, nec aqua, nec aëre, nec igne corrumpitur aut minuitur, nec comburunt illud sulphura, quæ alia non combnrunt corpora. Natura quippe eius & complexio recta est, ex qua maxime in hoc denotat, & figurat constantiam. Hæc sunt ex quibus laudantur homines gestantes talia arma.

Sexagesimasecunda conclusio. Inter colores in cõpositione armorum accipimus pro secũdo metallo argentũ, quod *argyrion* Græce dicitur. vnde argyraspitas dicimus eos, qui argentata scuta ferunt, sicut chrysaspitas ab aureis clypeis. Lampr. Alexan. Imper. Rom. nõ solum fecit chrysaspitas, sed & argyraspitas, per quod argentum repræsentatur color albus seu cãdidus, per quem figuratur aqua, quæ est post aerem nobilius elementum: eo quia in armaria approximatur rebus lucentibus, seu magis appropinquat luci, vt dicit Bart. *in tract. de armis in 5. colum.* & omnes colores suscipit, & non suscipitur ab aliis. *l. 3. C. de vestib. olob. lib. 11.* & denotat victoriam, ex quo triumphantes vestiri debent indumẽtis albis, vt dixi ante *in 39. conclus.* vnde sancti, qui per fidẽ vicerũt, visi fuere à Ioanne stantes ante thronũ in conspectu agni amicti stolis albis, *Apoc. 7.* Et Christi vestimenta in eius transfiguratione facta sũt alba sicut nix, *Matt. 17. Mar. 9. & Luc. 9. in c. quod quedam. c. q. 1.* Et cum hoc significat puritatem & innocentiam. & habetur *Matt. vlt.* vbi dicitur de Christo, quod apparuit in resurrectione in vestimentis albis vt nix, vt purus, innocens, & victor, & *Ioan. vlt. c.* dicitur, quod Maria vidit duos Angelos in albis, sedentes in monumento, vbi positum erat corpus Iesu. & *Actor. 10.* dicitur, quod angelus stetit ante Petrum in veste candida.

Nec prætereundum, argentum, autore Plinio, quã aurum militaribus signis fuisse familiarius, quod longius fulgeat. Et licet alius color sit nobilior, tamẽ ponitur hic pro secundo, eo quia est metallum, ex quo non videntur arma esse beneconuentia imo falsa, nisi sit in scuto armorum vnum ex metallis, prout statim dicetur.

Hic color comparatur conchis, vnionibus, margaritis exluminatis, hoc est perlis, quæ sunt lapides preciosi. Denotat infantiam à 7. annis vsque ad 25. comparatur lunæ, denotat spem, in eo figuratur dies lunæ, & in complexionibus significat hominem phlegmaticum, denotat integritatem. Nam sulus hic color sincerus, candidus, purus & minime inquinatus est. Item & per argentum eloquentia designatur. *c. legimus. ver. legitur. 37. dist.* de quo *in praced. consid.*

Sexagesimatertia conclusio. Color rubeus, qui figurat ignem, qui est super alia elementa, & nobilius elementum est, & corpus post solem secundatio luminosum, & propter eius nobilitatem nulli licet portare vestes comptas seu tinctas cũm colore, *vt l. 2. 4. 5. de vestib. olob. lib. 11.* vbi expresse dicitur, quod dictus color est nobilior aliis.

Hic color rubeus multos colores comprehendit, scilicet sanguineum: croceum, aureum, austrinum, fuluum, flauum, rubidum, phœniceum, rutilum, luteum, spadicũ, Hi enim colores rubei seu rufi coloris sunt, vt acuentes eum, quasi incendentes, aut cum colore viridi miscentes, aut nigro infuscãtes. Cel. *lib. 1.* Sed cum aliter rubeat ignis, aliter sanguis, aliter ostrum, aliter crocum: has singulas rufi varietates Latina oratio singulis propriisq; vocabulis non demõstrat, omnia ista significat vna ruboris appellatione.

Hic color æquiparatur lapidi pretioso qui dicitur rubeus *rubis* Gallice, significat audaciam, altitudinẽ, vtilitatem, in homine à 35. annis vsque ad 50 æquiparatur Cholericis, denotat charitatem. Marti cõparatur & diei Martis. Alij dicunt diei sabbathi: de quatuor elementis igni: de duodecim signis Arieti, Leoni, & Sagittario.

Sexagesimaquarta conclusio. Tres colores supradicti multum placent, & sunt commendabiles in armariis, quoniam, vt habetur *Cantic. 4.* Dilectus meus candidus, & rubicundus, caput eius aurum optimum. Ecce ergo quomodo inter colores aurum est preciosius, & debet esse in superiori loco, scilicet capite, vt dixi supra *in 61. conclus.* Sed an color azureus sit præferendus argenteo seu colori albo, vide *in concl. sequenti.*

Sexagesimaquinta conclusio. Nobilior color post rubeum est azureus, qui forte cœruleus dicitur. Per eum enim figuratur nobilis aer, qui est corpus transpareus, & diaphanum, & maxime receptiuum lucis, & est elementum sequens post ignem nobilius aliis. Vnde prædicti colores propter id, quod repræsentant, dicuntur nobiliores.

Comparatur iste color Sapphiro, qui est lapis preciosus habens multas virtutes, & singularitates in se, de quibus per G. Benedicti, *in d. sua rep. c. Ray. in verb. duas habens filias, nu. 114. & 215. de testam.* & dicam infra *in 5. part. in 22. consid.*

In virtutibus vero denotat pulchritudinem, castitatem, humilitatem, sanctitatem, & deuotionem, vt dicit ibi G. Benedicti: & puritatem à 15. annis vsque ad 25. Æquiparatur sanguini, seu homini sanguineo. Figurat Ionem tanquam sit color cœli, & denotat iustitiam. Hæc omnia sunt dilucidanda in laudãdo aliquem in armis suis. Alij aliter dicunt in metallis, & complexionibus capias diuersitates secundum varietates morum hominum. De colore tamen azureo, & eius excellentia scribit Iosu. Ludou. Viualdus *in sua*

tract. de vita anima sensitiua. art. de laudibus ac triumphis trium liliorum Franciæ. q.1. & G.Benedict. *in sua repet. c. Raynu. in verb. duas habens filias. num.113 vsque ad num.114.* vbi dicit, quod prædicti tres colores, scilicet rubeus & aureus sunt nobiliores colores in armariis & insignibus.

SExagesimasexta conclusio. Color niger est infimus prædictis: quia magis appropinquat tenebris, ex quo per contrarium colores, qui magis appropinquāt luci, sunt nobiliores, vt dicit Bart. *in d. tract. de armis.* quoniā, vt dicit Arist. *in lib. de sensu & sensato.* Colores sunt aut magis, aut minus nobiles, secundū quod magis appropinquant albedini aut nigredini: ex quo sequitur, quod color niger est infimus ab aliis omnibus, & niger proprie fuscus dicitur: est enim contrarius albo, per translationem tamen quādoque ponitur pro malo: vnde Iuuen. *Nigrum in candida vertunt.* Solebant enim prisci quod bonum, & laudabile erat creta, vel alba linea notare: cōtra, quod turpe fuisset, nigro signabant: vnde Persius;

Quæcunque sequenda forent, & quæ vitanda vicissim,
Illa prius creta, mox hæc carbone notasti.

Et dicitur in Commento Valerij Maximi. *in tit. de his, quæ ex inimicis coniunctæ sunt amicitia. super c.1.* vt color niger tristem, ita candidus lætum facit. Funesti homines atrati, hoc est, nigra veste induūtur, quæ sine dubio tristitiā repræsentat contra dignitates petētes candidati erāt, id est, candida veste induti. dicitur tamen *Cant.5.* quod ad laudem virginis Mariæ intelligi potest: Comæ eius sicut elatæ palmarum, nigræ quasi coruus. Nam ibi *Cant.1.* habetur. *Nigra sum, sed formosa.* Ad hæc faciūt dicta *in 7. concl. super ver. & licet color niger* Hic enim color assimilatur adamanti, *à vn diamant*, qui est lapis preciosus, & significatur per hunc colorem melāncholia simplicitas & decrepitas, seu mors, & inter planetas denotat Saturnum, inter virtutes prudentiā, inter dies diem Veneris, inter metalla ferrum, ex quo conficitur nigrum, inter elemēta terram: hinc est, quod in armaria dicitur sabulum, quod armaristæ vocant *sable.*

SExagesimaseptima conclusio Ex quo viridis color non multū participat de nigro, nō est ita infimus, sicut color niger, licet non sit ita nobilis sicut alij colores præter nigrum. Tamen, vt quidam volunt, quia non numeratur inter quatuor elemēta, est minus nobilis color: sed solū significat ligna, prata, plantas, cāpos, arbores, herbásque viridantes. Comparatur lætitiæ, & iuuentuti, & est similis smaragdo lapidi precioso. Et dicitur à vigōre, vnde dicimus virides plantas, quæ nondum aruerunt. & in vigore suo sunt, & quoniam in his herbaceus color est, eum etiam colorem viridem dicimus. Hic color in armaria dicitur *synoble*, seu *synople.* Apud nos significat in virtutibus honorē, amorem, amicabilitatem, & seruitiū Ex planetis Venerem: ex metallis argentum viuum, ex quo fit color viridis, ex ætatibus iuuentutem à 35. annis, ex diebus diem Iouis.

Olim & tempore Iulij Cęsaris, quo Alexia vrbs florebat, non distans à nostra ciuitate Heduensi nisi per 25. milliaria, ipsi Alexienses habebāt in eorum armis cāpū viridem, & in dicto cāpo erat bos aureus exiens de nube argentea, vt supra videre potes in figura armorū eorundem. Nunc tamen paucos videmus, qui talibus vtantur coloribus, & est quasi color, qui minus practicet inter colores, saltē in armis. Licet vt plurimū signa, quæ dicuntur *besans*, sint ex viridi colore.

Vnde domini de Triuultio, Mediola. vtuntur palis ex viridi contra palos aureos, & erant tempore quo residebā Mediolani arma domini Iacob. de Triuultio, qui tempore suo fuit vir magnæ authoritatis in Italia, & magnam gessit administrationem pro rege Ludouico XII. in ipsa Italia, quo tempore erat illustris. dominus Carolus de Ambasia magnus Magister Franciæ & Locumtenens generalis regius in dicta Italia, qui habebat pro armis tres palos rubeos in cāpo aureo, & sunt arma illorum de Ambasia.

SExagesimaoctaua conclusio. In armaria ex omnib. sex coloribus supradictis simul pro æquali portione mixtis fit alius color, qui vocatur *pourpre*, & forte dici potest purpura, & quidam tenent eum pro colore, quidā vero non: hac forte moti ratione, quod sub simplici comprehendatur mixtum, de quo ample per dom. meum Iason. *in §. omnium, nu. 28. cum quinque seq. Instit. de act.* & si sit color, est minimus, & infimus inter alios, cum sit factus, & compositus ex aliis, & nō habet virtutem, nisi illam, quam accipit ab aliis; cū subrogatum sapiat naturam illius, in cuius locum subrogatur *§. fuerat ibi; merito. Instit. de act. & l. si eum. §. iniuria. ff. si quis cau.*

Alij vero tenent eum nobiliorem, quia de omnib. aliis participat, & communicat. & dicit Luc. de Pen. *in l. negotiantes. C. de ext. mun. lib.10.* quod purpura est color roseus nimium speciosus, dicta à puritate lucis, & fit ex prima tinctura conchilij, luceque ob nigram rubedinem, crocus ea secūda, & magis rubet, & cum sit tincta conchilio, nemo portare poterat, nisi esset princeps: & prohibebatur. Primus autem, qui eam portauit, fuit Tullus Hostilius.

De hac purpura eximio modo Hieronymus exemplificando testatur in sermone de assumptione beatæ Mariæ Virg in lect. quæ incip. *Cogis me ò Paula, &c.* ibi, cum dicit, *ad Mariam autem cum venisset Spiritus sanctus, quasi ipsa lana cum inficitur sanguine conchily, vel muricis, vertitur in purpuram, versa est & ipsa sola salutatione in matrem.* Plura de conchilio & eius sanguine ponit Cassiodorus *lib. variarum epist.2.* alleg. per Lucam de Pen. *in l. semper enim. col.2. C. de vestib. oloue. & auratis. lib.11.*

Alij dicūt purpurā esse piscem ex concharū genere septem annis viuentē. Congregatur verno tempore, mutuoque attritu lentorem quendam veluti ceræ emittit, sed nobilem illū succū ad tingendas vestes in mediis faucibus habet. Reliquo tempore fere sterilis cum vita succū emittit, & ideo viuos capere oportet. Hinc purpureus color dicitur, qui nigrātis rosæ splēdore sublucet: cæterorum omnium colorum gratissimus, & tingendis vestibus maxime expeditus. hinc purpureæ vestes dictæ sunt *Tyria* à loco, vbi purpura fit. Purpureus tamē niger color est præcipue de mari, quod ea altitudine nigrū accipimus. Virg. 4. *Georg.*

In mare purpureum violentior influit armis.

Inde purpurascit, id est, purpureum fit *Cic. lib.1. Acad.* Quid mare nonne cæruleum, at eius vnda, cum est pulsa remis purpurascit? Amb. Quid igitur describam purpurascentes violas, candida lilia, rutilantes rosas? Sciendum autem est, vt Vitruuius inquit, quod purpura pro solis propinquitate colorem habet: Et puniceū quidem procreat Aphrica, id est, quasi violaceum colorem Tyros autem rubeum. Purpura in violæ colorem tendens, violacea dicitur.

Hic color denotat liberalitatem, abundantiam, & diuitias. Inter planetas Mercurium, inter lapides preciosos le balaim, qui *balagius* seu *berillus* dicitur, inter dies diem Iouis, inter metalla stannum, etiam

per

per eum denotantur nubes, vt volunt aliqui armaristæ.

SExagesimanona conclusio. Arma sic fiunt, & componuntur: quia vt scutum seu campus scuti est de metallo, aut de vno ex coloribus supra nominatis, quando scutum non est bipartitum, nec quadripartitum seu quartelatum, Aut fiunt ex pennis, de Pennes quæ sunt duę, Hermines, & varium Vair, vt de æis statim dicam.

Sed in his, quæ fiunt de metallo, aut coloribus, si scutum sit de coloribus, quod supra scutum erit, debebit esse de metallo. Si vero scutum sit de metallo, arma supra posita debent fieri ex coloribus, Ratio; quia nec metallum supra metallum, nec color supra colorem in armis seu insignibus poni debet: & ista est vniuersalis in armaria.

Quæ tamen fallit, & recipit limitationem in armis regis Hierusalem, in quibus licet scutum sit ex argento, tamen supra scutum est crux aurea potentiata cum 4. croisettis, seu cruciculis aureis. Sed ratio istius est. Nam cum Godofr. Billo. victoriose terram sanctam recuperasset, fuit túc conclusum, & ordinatum, & per se, suosque Principes strenuos, & consiliarios, qui aderant cum eo in ipsa victoria, quod ipse rex vteretur talibus armis, vt differrent à communi cursu aliorum: & vt multi cogitantes illa videndo, ad quod & cur ita fierent, & an essent falsæ, necne, scirent causam rei, & inquirerent quare sic portarentur, vt exinde memoria foret perpetua de tali victoria: vnde propter hoc non reputantur falsa, sed sunt vera, & quia princeps ita voluit, non est amplius disputandum, nec improbádum, quod fecit, ne crimine sacrilegij notati simus. *iuxta l. 2. C. de cri. sacril.* Vbi autem alius portaret metallú supra metallú, aut colorem supra coloré, reputarétur arma sua falsa, vt dictum est.

SEptuagesima cóclusio. De duabus pennis, *de deux pennes* Gallice, quæ sic nominantur in armaria, vna dicta est vulgariter *Vair*, hoc est varium, altera *hermines*. Vair vero habet quendam colorem, qui dicitur *Bleu*, & alium colorem album (quia ex argento & azureo fit.) Hermines est in modum albi & nigri (quia ex argento & nigro fit) sed magis participat de albo, quam de nigro.

Reperio, quod herma capitur pro statuis, & sigillis præcipue truncis, & quorum capita permutari possunt. Cic ad Att. libr. 6. *Herma illa tua pentelici cum capitibus æneis, de quibus ad me scripsisti, iam nunc admodum me delectant.* Pro. in Alcibiade. *Id cum appareret, prius quam classis exiret, accidit, ne vna nocte omnes hermæ, quæ in oppido erant, æneis deijcerentur, præter vnam quæ ante ianuam erat.* Suidas dicit, hermas statuas dictas, quod plurimum Mercurij statuæ delinearentur. Hæc enim hermæ viriles statuę ad propagandam defuncti memoriam sepulchris erigebantur. Solebant autem Romani Mercurij ac Mineruæ statuas coniungere gymnasiis, dicatique, quas *hermathenas* Cic. nominat. *Quod ad me de hermathena* (inquit) *scribas, mihi pergratum est, ornamentum Academiæ proprium mea, quod & hermes commune omnium, & Minerua singulare in fine eius gymnasij.* Et quomodo reges Alexandriæ & Pergami identidem, & Romani posuerunt imagines virorum literatorum in bibliothecis ad eorum memoriam, & decorem, vt earum specie ad virtutes, & literas magis incitarentur. vide Plinium *libr. 35. c. 2.* Et ista satis conueniunt his, quæ iam supra dicta sunt *in 10. conclus.* de imaginibus, in quarum locum hodie sunt adinuéta arma. Sic & aliud genus armorú est in loco dictarum hermathenarum, prout forte sunt signa ista, quæ retinuerunt istud nomen vulgatum apud nos *Hermines*.

Et in armaria, quando arma sunt ex dictis pennis, non aliter nominant, quam *hermines* simpliciter, aut *vair*: posito, quod in his sit tantum de vno suo colore quod de alio potest super his poni metallum, sed bene color: & tunc si sit alius color, debet dici variatum ex ipsis coloribus. & si ponatur puta benda fessa trabes, seu tignum, hue est cheuronum aut aliud huiusmodi, prout infra dicetur, debet illud nominari, seu blasonari secundum eius colorem, vt infra patebit.

SEptuagesimaprima conclusio. Quando arma fiunt ex signis simplicibus aut ex varietatibus colorú, nobilior color poni debet in nobiliori loco. arg. *l. 1. C. de offic. præfect. vr. & l. potioris. C. de off. c. rect. prouin. & l. 1. C. de conf. & non sparg. ab his. pec. libr. 12.* ita Bart. *ind. tract. de armis ubi, circa secundum.* & ibi dicit, quod locus prior & superior est nobilior & dignior posteriore seu inferiore, *iuribus præal.* & dixi ample *supra in 14. considerat.* Nam qui prior est in ordine, dignior céseretur. *cap. antiqua. extra. de priuileg.* & quod digniora præcedant, & sint præponenda, facit *§. fi. iuncta glos. fi. Instit. de iure natur. gent & ci. & l. sancimus. C. de sacrosanct. eccles. & c. statuium. §. 1. de resc. in 6.*

SEptuagesimasecunda conclusio. Arma quádoque variantur per medium, vt quia qui portat banderiam duorum colorum; tunc aut diuiduntur per medium ante & post: & in istis color nobilior debet esse supra, id est, in ea parte, quæ respicit cœlum, vel ante, id est, in ea parte, quæ respicit hastam. Si vero varientur per quarteria; tunc nobilior color debet esse in quarterio superiori, & anteriori prope hastam. Si vero varientur per listas directas; tunc lista colorum nobiliorum debet esse prope hastam.

Si vero fiat variatio per listas transuersales, listæ nobilioris coloris debet esse versum cœlum. Si vero listæ vel bendæ sint pendentes; tunc enim hasta habet tanquam pars prior in banderia: ideo pars magis eleuata debet respicere hastam. ita dicit Bart. *ind. tract. ver. hoc præmisso dico.* Et sic infero, quod quando scutum est ex metallo, seu aliquo colore, vel pluribus, & est integrum primo debet nominari à capite, quod in vul. dicitur *a la pointe.* Facit in arg. *l. argentarius §. 1. ff. de eden.* vbi dicitur, quod ratio à capite edenda est. Quando vero est partitum, seu diuisum, debet fieri, & incipi nominatio à parte, quæ tendit ad dextram. Si vero quadripartitum, seu quartelatum scutum armorum; etiam prius nomineiur quarterium, seu pars superior, & dextra.

SEptuagesimatertia conclusio. In armaria sunt nouem signa, quæ si apponantur in scuto, faciunt, occupant, aut tenere debent tertiam partem ipsius scuti, quæ sunt sequentia:

Primum, quod dicitur caput, vulgo *chief*, fit sic ex transuerso.

Secundum vero vocatur palus, *pal* in Gallico, & decurrit à summo ad imum scuti, forma sequenti:

Tertium nominatur benda, *bende* Gallice, licet Bart. *in sæpe alleg. tract. de armis*, vtatur hoc vocabulo *bandiria*, tam pro ea, quæ fit ea directo, siue ex transuerso, quam ea pendenti, vt infra demonstrabitur.

Quartum dicitur fasca seu fessa, in vulgari *fesse*, & forte fastigium, & apud Bar. ibidem videtur esse lista, sed etiam vtitur diuersimode: & fit fessa figura infra posita.

Nota, quod domus Austrasiæ bassæ, *d'Aultriche*, portat pro suis armis, vnam fessam argenteam in campo rubeo: & prædictis armis ab antiquo vsi sunt reges Austrasiæ, quæ dicitur, & est nunc ducatus de Lothri. Et talia arma prius portauit Saluius Brabo, primus dux Brabantiæ, vt refert Ioannes le Maire, *in illustrationibus Galliæ, libr. tertio. cap. incip. Iulianus Cæsar. in fine.*

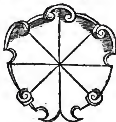
Quintum appellatur tignum, trabes seu *cheuron* in vulgari, & sic fit.

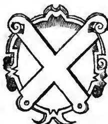
Sextum vocatur *orla orle* Gallice (quam forte flexuram fimbriatum voco) & fit taliter secundum nonnullos.

Septinum gyronum, hoc est, *gyron*, lingua Gallica, & fit modo sequenti.

Octauum dicitur crux, & fit multis modis, vt infra patebit. Notum est, quod vocatur *faultoir*, & ponitur in armis episcopi & ducis Lingonen. patris Franciæ, & ita formatur.

Ciuitas nostra Heduen. olim habebat septem nobiles vicinos, qui hoc signo pro armis vtebantur, diuersis tamen coloribus, hodie tantum sunt tres, quorum vnus est dominus de Loges, habens prædictum signum de faultior coloris aurei in campo azureo. Alius est dominus de Monteioeo, habens prædictum signum azureum in campo aureo. Alius est dominus de Petreria, qui habet hoc signum album in campo viridi.

Septuagesimaquarta conclusio. Si ponatur aliquod ex istis nouem in scuto, quod non contineat tertiam partem ipsius scuti, non debet nominari pro parte armorum, sed est diuisum, *diuisé* Gallice.

Et ex dictis nouem signis sunt sex, benda scil. palus, fessa, gyronum, cheuronum, & orla, quando sunt ex pluribus petiis, quæ debent blasonari vno nomine cum tot petiis, sic dicendo. *Talis dominus habet in suis armis vnam bendam, seu fessam de quinque aut sex petiis*, & sic de singulis. Sed de aliis tribus, scilicet cruce, capite, faultoit, est semper vnum, quod facit tertiam partem scuti. Et licet possint poni plures cruces in scuto, debent omnes nominari, & dici debet, *sunt tot cruces in talibus armis, & sic blasonari debent, secundum earum numerum.*

Et aduerte, quod *blasonare* est dictio armoristarum, quæ tantum importat, quantum recitandæ, aut commemorandæ alicuius virtutis gratia, sub quibusdam signis quempiam abunde, & vere laudare, aut decorum dicere: quod est teste Tul. *in off.* id quod consentaneum sit hominis excellentiæ quo ad prudentiam, fortitudinem, iustitiam, & ad temperantiam pertinet, & in omni honestate versatur, referre.

Septuagesimaquinta conclusio. Plura sunt alia signa & res, ea quibus fiunt arma, vt patet ea sequentibus, puta ea ba auis, *de besans*: & sunt hæc signa rotunda ex auro tamen vel argento, & numerantur

rantur vsque ad octo (qui numerus octonarius *ogdoas* dicitur.) Post vero dicuntur besandæ, & si sint ex auro non dicitur, secus si ex argento, & figuratur sub hac forma.

Aut vero fiunt arma ex tortellis, *de torteaux*. Et hæc signa grossiora besanis, & semper fiunt ex colo; & numerantur, sicut dictum est de ipsis besanis, & qualiter effigiantur, hic patet intuenti.

Aut ex contissis compacta sunt arma, *de cotisses*. Cotissa est enim in triplo minor quam benda, & vadit per transuersum sicut benda: & cotissæ in armis se numerant vsque ad octo, & ponuntur in armis ducis Burgundiæ, in armis comitis Campaniæ, & do. de la Roche Guyon. & sic figurantur.

Etiam ex denturis, *entendez* Gallice: hoc est, tanquam dentata, vel dentosa fiunt arma, vel *d'engrellez*, quæ quasi idem sunt: sed dentatura est maior, & fit isto modo.

Vel sic, vt in armis ducis Bituricensis.

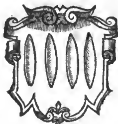
Engrelatura vero est minor endentura, & fit sub hac specie.

Item ex lozangiis, *Lozenges*, factis ad modum lozangiarum, quæ ponuntur in vitrinis sub forma quadranguli: sed superior & inferior partes plus tendunt in acutum, quam aliæ duæ collaterales seu mediæ, & sic plus longæ sunt, quam largæ: & numerantur vsque ad 26. aut ad 25. secundum alios, vt sunt arma ducis Bauariæ, & fiunt hoc modo.

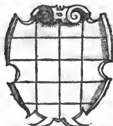
Item ex fusis, *de fuzées*, & sunt acutæ in superiori & inferiori partibus, & rotundæ ex vtroque latere, & fit de eis numerus, prout de lozangiis, & sic depinguntur.

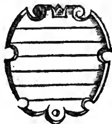
Item ex fretura, *de frettes*, quæ fit sicut cotissa, sed recotissatur, seu rectuciatur, *recroisé* Gallice, ex contratio vna alteri, hac forma.

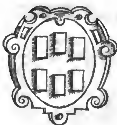
Item ex scachis, *d'eschequier*, qui fiunt sub forma tabulari lusorij, & conuenientis ludo scachorum, & numerantur puncta scachi: & si fint tot puncta ex vno colore sicut ex alio, dicetur solum scachotatum, *eschequeté* de coloribus quibus erit. Si vero excedat numerum 25. punctorum, & tres cuspides scuti, *les troys pointes*, sin eiusdem coloris, aut metalli, dicetur scutum talis coloris scachotatum *eschequeté*, & ex tali colore: & numerantur sicut lozangiæ, & figura fit hic expressa.

Item ex gemellis, *de gemelles*. & ipsa in triplo minor, quam fessa, & debet poni in medio scuti, sicut fessa, & sunt prout cotissæ, vna prope alteram, in modum tamen fessæ: & inter eas in medio debet esse tantum spacij, quantum vna est grossa: & quando sunt tres, seu triplicatæ, vocantur *tierces*, & fiunt modo hic ad oculum ostenso.

Item ex billetis etiam componuntur arma, quæ sunt modicum longæ, & strictæ, & non sunt ita largæ, sicut longæ numerantur vsque ad 16. & sic effigiantur,

Item ex fasca seu fessa, & interdum ex bende, quæ sunt similes, quando super suis coloribus sunt figuratæ ex aliquibus bestiis aut auibus, prout si dicerentur *diaprés*, & sunt arma domini de Clera in Normannia. Est tamen differentia inter fascas, & bendas; quia benda est maior, quam longior, & interdum dicitur composita ex diuersis coloribus seu metallo & colore, vt in armis Comitis Dunen. Item fit cum engrelatura, seu genelatura, aut cum animalibus, vt in armis Ducis Vindocinensis, & fit benda hoc modo.

Fasca vero siue fessa fit, vt hic videre potes.

Item ex crucibus, quæ sunt plurib. modis, & cùm differentia. Nam quandoque fiunt simpliciter, & dicitur simpliciter *à vne croix*, vt in armis ducis Sabaudiæ, archiepiscopi, & ducis Rhemensis, episcopi, & comitis Cathalaunensis, episcopi, & comiti Beluacensis: qui quidem tres sunt pares Franciæ, & sic fiunt.

Vnde tamen habuerint originem talia arma ducum Sabaudiæ, legi in quadã oratione Petri Care Iurisc. descripta *in lib. suarum orationũ*, quam habuit tanquam legatus ad Alexand. VI. Pont. maximum: extincto Rhodiorum Principe, vrbe à Turcis obsessa, rebus Christianorum vndique trepidantibus Amadeus vnus Sabaudiæ Princeps Christiani exercitus imper. Barbarorum impetum non modo sustinuit, verum excelso infractoque animo fudit, fugauit, oppressit, vrbem Rhodum, insulam omnẽ, Christianos cunctos ea obsidione, illis periculis liberauit. Hinc communi Christianorum omnium principum consensu, summo Rhodiorum applausu, Christi vexillo donatus est, decretoque illo actum, vt in militaribus signis, crucem albam, crucem candidam, crucem agni immaculati deferret, quo trophæo, gloriosóque insigni omnes postea Sabaudiæ Principes, relictis Cæsareis aquilis (quod priscum, & gentile illius antiquissimæ familiæ insigne fuerat) in hunc vsque diem insigniri exornarique videmus.

Vel alio modo crux simplex fieri potest sic, licet videatur, quod potius dici debeat *patés*, vt infra patet

Et ista forte fuerunt insignia Flauij Constantini Magni, qui anno Domini (vt referunt Historiographi) 310. regnare cœpit, bellis victoriosus, in gubernando rempub. prudens, liberalitate & gratia omnium beneuolentiam sibi comparauit, iturus ad bellum, non alio quam crucis signaculo vsus est: de quo ad radicem inferius dixi *in nonagesima octaua conclusione*.

Quandoque fiunt *patées*, sic, quod extremitates earum vndique sint patulæ.

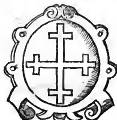
Etiam fiunt potentiatæ, *potencées*, sub proxima forma, & forte ad similitudinem scipionis, seu baculi ad capiendum & sustentandum apti.

Interdum dicuntur Florentiatæ *Florencées*, & ita depinguntur, vt sequitur, & forte tales cruces floratæ, seu floridæ dici possunt: quia instar florum respersæ sunt.

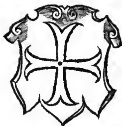
Aliæ fiunt, seu dicuntur cruciatæ, *croisées*, hoc modo.

Item & arma dicuntur *emmanché*, quæ sic fiunt.

Item fiunt cum nilo, *vng nyle*, in vulgari: & est ferrum inuersum, seu recuruum, super quo mola molendinaria rotatur.

Et sunt arma dominorum de Capitulo Heduensi: qui habent nilum nigrum in campo rubro: sed illa arma sic composita videntur falsa, quia color supra colorem. Dicitur tamen quod Ecclesia nunquam habet arma falsa. Vel potest dici, quod si ponatur filerum, *vng filet*, ex argento circundans nilum, tunc non erunt falsa: & ita fit in aliquibus armis dicti Capituli, licet potius dicerem esse nilum nigrum supra nilum album, quod & verum est. Vel aliter dic, quod prædicta ecclesia habet talia arma, & de eis fiat quæstio, & inuestigatio, ad sciendum cuius sint arma. Sicut fit de armis Ierusalem, quæ propter excellentiam tolerantur, vt supra dixi *in sexagesima nona conclus.*

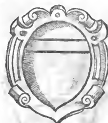
Item aliquando fiunt cum bina cuspide sursum tendente, & se contingente in superiori parte, *deux pointes l'vne contre l'autre dressées.* & sic videtur esse mediata cheuroni. & sic fit.

Item etiam fiunt cum vno filo, seu linea, *vng filet*, & ita struitur.

Vel sic, vt in armis comitis Arthesij.

Item alias fiunt cum creneleura, *creneleure*, quæ si ponatur in benda, sic fit.

Nota-

Norabitis, quod benda simplex potest figurati, & colorari, seu depingi super diuersis colorib. seu metallis, vt fit in armis dominorũ de Cauilone, de Nono castro, & *de Glory*, de Burgũdia, qui omnes solã habent bendã pro armis, sed diuersis coloribus: ex quo apud nos facile discernantur, cuius illorũ sint.

Item, & vltra etiã fit scutum armorum diuisum in quatuor, & sic est quadripartitum ꝙ dicitur *esquartelé*, vt in armis Delphini regni Frãciæ, ducis Aurelianen. ducis Nemorti, comitis Fuxi, *Foncz*, comitis Arminiaci, & quãplurium aliorum, & sic formatur.

Item in armis apponitur bordatura, & fit, aut simplex, vt in armis ducis Andegauensis, puta:

Aut componata, vt ita loquar, vt in armis comiti Niuernensis, vt supra dixi, & taliter fit:

Aut crenelata, aut dentata, vt in armis Bituricen: vt iam supra ostensum est. Aut alio modo munita, & seminata besaois, vt sunt arma ducis Alenconij, Duleuçon, quam sic depingemus.

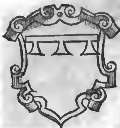

Item arma etiã non raro fiunt, in quibus apponitur barra, quæ si veniat à sinistra ad dextram, denotat, quod gerens talia arma apud nos, est naturalis tantum. Si vero à dextra ad sinistram, secus, vt in armis illorum de Borbonio, de quibus aliquid supra tetigi: & plene per Guilielmũ Benedicti *in sua rep. c. Rayn. in verb. Rayn. de Cl'era. n. 31. extra de testam. & in Commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgundiæ. tit. Des successions des bastards, artic. 3. vers. iuxta prædicta. cum duobus seq.* in quibus locis cõprobatur, quod bastardi non possunt portare arma plana, vel insignia domos, licet ex cõmuni vsu in tota Francia portent arma legitimorum, quibus superaddunt tamen Barram per transuersum scuti armorum, quæ incipit sursum à sinistris, & ducitur inferius ad dextram, vt etiam tenent Guido Pap. q. 580. comentum Cosmæ Guimier, *in verbo filij. tit. de num. & qualitat. Cardinalium.* & Nicolaus de Vbaldis. *in tract. success. 1. parte.* Et hoc debet seruari in bastardis, vt differentes & distinctiã legitimis cognoscantur, ne forte per errorem computẽtur inter præcipuos, Maxime in participatione priuilegiorum, & bonorum filiis delatorũ, & propter bonos mores custodiendos dixi supra *in 24. concl.* quæ incip. *limitantur etiam præcedentes.* Quid autem de legitimatis, vide *infr. in 47. concl.*

Item interdũ fiunt arma, in quibus apponitur orla, *orle*, & quandoque fit ex pluribus petiis, vsq; ad sex, & id quod albũ seu argẽtũ est scuteum, & illius coloris, cuius erit, nominatur. Alia vero, quę sũt intra scutum, & extra, dicuntur, *orle*; & ita figurantur.

Item similiter in armis apponũtur quædã signa, vulgo dicta, *lambeaux*, hoc est, lambantia, vel lambeoria, seu appẽdix, vt in armis ducis Aurelian. ducis Andegauen. & comitis Angolinẽsis, isto modo.

Item ponuntur etiam in armis tractus, *traicts*, & sunt minores benda, ita quod est tertia pars bendę, seu fascę. Et si sint tres in scuto, dicūtur *tractus*, vbi vnus satis distat ab alio, & sunt minores palis, seu baculo. Aliquando ponuntur in modum bendę seu fascæ.

SEptuagesima sexta conclusio. Sūt multa signa ex prædictis etiā denotantia, & importātia in armis diminutionem, vt sunt lambentia, hoc est, ea signa, quæ vocamus *lambeaux*, quæ solēt poni, & addi ad doctrinā armorum principalium domus, seu casatæ principalis. Nā apud nos, vt etiam supr. *in* 20. *concl.* dixi, *&* *in* 37. ex cōsuetudine regni quilibet primogenitus solet portare arma plana & integra ipsius domus, sine aliqua diminutione: alij vero posteriores, & postea geniti descendentes portant cū aliqua differētia, diminutione, & distinctione, videlicet vt cōmuniter secūdogenitus portat, & addit cū armis principalibus *les lambeaux*. Tertius vero bordaturam simplicem. Quartus bordaturam componatā, aut alio modo distinctam per edētaras, crenelaturas, aut seminatam besanis. Alij vero aut per bendā, seu barram, seu alias quouis modo per aliquam distinctionem, vt cognoscātur de armis primogeniti, cui tanquam antiquiori in familia deferendum est, & cæteris sit honorabilior, vt testatur Psal. 88. & ego primogenitū illum excelsum præ regibus terrę, hoc est, honorabilē, vt exponit ibi de Lyra. & in primogenito tanquam in capite remanet, & stat splendor geniturę. argum. *l. enim scimus. in fin. C. de ag. & censi. lib.* 10. *& in l. cum in diuersis. ff. de religios.* Ideo arma domus nobilis remanent apud primogenitum, tanquam caput, & imaginem domus secundum Bald. *in l. fi. C. pro soc.* & ea, quæ acquiruntur primogenito, acquiruntur titulo vniuersali. Item acquiruntur, vt constituto in dignitate. vt tenet glos. *in c. quam periculosum.* 7. *q.* 1. ideo arma debēt penes eū remanere, quia dignitas, & titulus vniuersalis non reperiuntur in alijs filijs secundogenitorum, vel tertiogenitorum. Alias primogenitus potest alijs prohibere, ne ea integra portent ex generali vsu, & consuetudine Franciæ. facit in argumentum ad prædicta *c. omnes filij. si de feudo defuncti contentio sit inter domin. & agnat. vasalli. in vsibus feudor.*

Primogenito tamen sine liberis decedente, secūdogenitus poterit portare arma domus seu familiæ integra, & sic cōsequenter. Facit ad hoc in arg. *c. quidam habēs filium de filiis natis ex matrim. ad morgana. contract. c.* 1. *§. mulier. & §. filij nati. & ibi gl. in ver. filij. si de feu. defu. conten. sit, & c. in vsib. feu.* Facit, nam in iure primogenituræ attēditur ordo primogeniti, vt notum est: ita in successionib. ab intestato inspicitur ordo proximorū, *l.* 2. *§.* 1. *ff. de suis, &* l. eodē modo & in portu armorū, vt supr. tactū est, *in* 39. *concl.*

SEptuagesimaseptima conclusio. Quia supra in pluribus locis, vt *in* 24. *&* 75. *conclusionib.* de armis bastardorum dictum est: nūc vero quæri posset, an legitimati à Principe per rescriptum possint portare arma plana domus, vnde descenderunt sine aliqua barra in medio per transuersū. Primo videtur, quod non, cum non includāint, nec succedāt tales in feudis, text. est *in d. c.* 1. *§. naturales filij.* licet postea fiant legitimi ad successionem feudi, nec soli, nec cū alijs admittuntur, si de feudo defuncti contētio sit inter dominum & agnatos vasalli. facit cap. *quidam de filiis natis ex matri. ad morga. contracto. in vsibus feu.* Ergo eodē modo dicēdū est de armis. Quia quemadmodū est beneficiū & honor, qui nō intelligitur sētire de reprobatis, *leg. Lucius. §. Lucius ff. de leg.* 2. ita etiā portare arma est honor. vt supra dixi. Secundo non comprehendūtur in dispositione emphyteuticaria. secundū Specul. *titul. de emphyteu. § nunc aliqua. versic.* 172. ergo etiā videtur, quod nec in portu armorū, cum eadem militet ratio in vno, sicut in alio; ergo idem ius constituendum in vtroque, *vulgata l. illud, §.* 1. *ibi; eaque ratio similiter, & c. cum pluribus concord. allegatis in gloss. in ver. æstimari. ff. ad leg. Aquil.* Prædicta duo fundamenta posuit Bald. *in l. generaliter. §. cum autem. C. de instit. & substit.* & post eū G. Benedicti *in repe. cap. Rayn. in verbo Rayn. de Clera. n.* 23. *&* 24. *de testam. & ibid. in verb. & vxorem nomine Adelasiam, n.* 101. Tertio facit; quia legitimatus etiā expresse ad quamlibet dignitatem non intelligitur legitimatus ad regiam dignitatem, vt tenet Bald. *in l. eam quam. col.* 9. *in fin. C. de fideicomm.*

In oppositum facit; quia existētia sui hæredis habet locum in legitimatis, secundum Bald. *in d. l. eam quam col.* 2. & d. meum Ias. *in leg. qui si patris. in* 3. *&* 4. *colum. Cod. vnde liberi. & in l. omnibus. colum.* 5. *ff. de vulgari.* dixi *in commento meo super consuetud. Ducatus Burgund. tit. Des successions des bastars. §.* 5. *in glos. ab intest. versic. quomodo autem.* & plenius *in eod. tit. §.* 5. *in cons. ibi posito. vbi sunt de materia multa argumenta.*

Pro concordia prædictorum breuiter dicendum est, quod prima opinio procedit, vbi simplex interueniret legitimatio. Secunda autē etiam est vera *in* casu, in quo ita fiant legitimi, vt in feudo, emphyteusi, portu armorum domus, aut successione regni succedant, & hoc fuerit expresse & nominatim dictū in rescripto legitimationis, prout tenet gloss. *in verbo legitim. in d. cap.* 1. *§. naturales. quam sequitur ibi Bald. in l. eam quam. col.* 9. *in fi.* Quia hoc licet Principi facere ex suo rescripto, vt satis innuit G. Bened. *in sua repet. cap. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. n.* 289. *de test.* vbi dicit, quod talis legitimatio quo ad honores & cętera filiis legitimis post vel antea susceptis, nō præiudicat, perpetuo durat, & suū semper continuat effectū. pro quo facit *l quoties. C. de precib. Imp. offer.* tamen quo ad regnū, & per consequens quo ad arma regni talis legitimatio nō potest fieri, saltem in regno Franciæ. vt tenet idem G. Benedicti *in loco præd. n.* 192. *&* 195. *in fin.*

Legitimati vero per subsequens matrimoniū habent intrepide ius & facultatē deferēdi arma plana domus, & familiæ. Sufficiat ad hoc melior text. in *cap. tanta. in princ.* & ibi gloss. 1. ad hoc fere expressa, saltē quo ad honores, *extra. qui filij sint legit.* Ex eo; quia habētur pro suis, & habēt iura suitatis. *in d. gloss. ab intest. ver. primo enim legitimantur. etiam quod succedūt sicut alij filij legitimi, & naturales etiam in feud. & in emphyteusi.* Prout etiam tenet Pan. *in cap. innotuit*

tuis

tuit.col.7.& in cap.cum Vintanensis de elect. & in cap. later. & d.cap.tanta extra qui filij sint legit. Imo etiam si sit consuetudo, quod succedat primogenitus, iste taliter legitimatus, si sit primo natus, intelligitur primogenitus, & sic poterit, & debebit portare arma plana domus, licet reperiatur postea alius natus legitimus & naturalis, alias secus. Faciunt adhæc notata Bald. *in d.l.eam quam ibi; denuo dubitatur. & ibi: Sed pone, quod est nominatim.C.de fideicommissis.*

SEptuagesima octaua conclusio. Repetitur & alius color seu species signi in armis, secundum nonnullos armoristas, & dicitur in vulgari eorum *burle*, & est tertia vnius fasciæ: & ponitur fascia per medium scuti, vt supra videre potes ad oculum. Dicitur nempe *burle*, quando excedit decem petias, & infra numerator ex argenteo & azureo: Et eius proprius color est sicut balius color, *vair* Gallice. Et si fiat alterius coloris, debet nominari seu blasonari, cuius coloris sit, & sit seu fieri debet isto expresso modo, quando est vnica tantum.

Quando vero sunt plures quam denæ, seu decem, modo sequenti.

Item etiam fiunt arma per vndaturam, hoc est, ad typum vndæ fluentis: vt est in armis illorum *de la Baulme*, qui gestant in campo aureo vndam azuream forma hic designata.

Item in armis ponuntur planetæ, vt Luna. puta in parte per modum crescentis lunæ, cum curuatur in cornua, vt in armis Soldani, qui habet secundum aliquos tres crescentes argenteos in campo azureo, in hanc figuram.

Item arma depinguntur per membra hominis, vt manus, caput, & si manus dextra passis digitis apponatur, liberalitatem designat, vt habent domin. de Cap.Eccl.Lingon. Si vero sinistra compressis tenacitatem. Si vero oculus, interpretatur iustitiæ seruator & corporis custos. Vel etiam cum manus hominis pingitur, hominem laboriosum significat, cum manus omnia opera perficiat. vt describitur in hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci.

SEptuagesimanona conclusio. Licet supra abunde viderimus multa ex quibus fiunt arma, & diuersimode, tamen adhuc est aduertendum, quod multoties arma etiam fiunt, aut ex auibus seu aliis animalibus & bestiis, seu piscibus, aut ex floribus, herbis, vel arboribus, & in his sunt attendenda sequentia.

OCtogesima conclusio. Cum animalia terrestria sint auibus & piscibus perfectiora, vt dicam *inf. in 7.par.in 78.con.* vbi scripsi de animalibus. Ideo videtur dicendum, quod arma ex talib. animalib. sint digniora illis, quæ sunt ex auibus seu piscib. data paritate nobilitatis. Et quæ fiunt ex auib. digniora sunt, quã ex piscib. Cum aues, ex quo magis participant de aere & igne, quã de aqua & terra, ideo videantur digniora, cum aer sit dignius elementũ aqua & terra, vt *in d.par.in 7.conf.* dixi. quod facit etiã pro armis ex auibus quod sint digniora, quam si essent ex aliis animalib. vt sunt arma imperatoris, quæ sunt aliis digniora.

OCtogesima prima conclusio. Si fiant ex auibus notandum est, quod de omnibus habentibus pedes & rostrum ex alio metallo seu colore, quã sit corpus ipsius auis, dici debet, in blasono talium armorum tales aues membratæ. Et istud est generale in omnibus auibus, præterquam in merula, quæ si apponatur in armis, non debet habere pedes nec femora, & sic nominatur sine pedibus, nec dicitur membrata. Et tene istud pro maxima in armaria.

OCtogesimasecunda conclusio. Si in armaria alicuius sint pictæ aues, bestiæ, pisces, & id genus in certo numero: tunc numerus illorum numerari, nominari, seu blasonari debet, si sint vsque ad 16. vt est in armis illorũ *de Lauel*, aut *de Montmorancy*, vbi dicitur, quod habent 16. aquilas, propterea dicitur in campo aureo cum 16. aquilis aureis. Si vero sint plures, dicitur in tali scuto aureo, vel alias prout erit, sunt aquilæ seminatæ ex azureo, vt est in armis illorũ *de Poulle*, vbi non dicitur, nec fit numerus, sicut nec in omnibus aliis, vbi est maior numerus quam 36. sed debent dici talia seminata, vel sine numero.

OCtogesimatertia conclusio. Auis in armatis est ita figuranda & collocanda, prout de sui natura stare, seu sedere posset in simili loco, alias arma sunt, & dici debent falsa; cũ ars imitetur naturam in quantum potest. § *minorem insti. de adop. & in l. paterfam. in fi. ff. eo.* Pan. *in c. debitum de baptismo.* & Bar. *in d. trac. de armis in 3. col.* Et ideo si ponatur aquila super aliqua parua herba, aut super flore, seu viola, super quibus naturaliter non posset stare, non videtur bene collocata: Sicut videmus in armis domini de Foleto in comitatu Pictauiensi, qui habet accipitrem super lilio seu flore lilij. Cum istud sit impossibile, quod accipiter stare possit naturaliter super flore lilij. Ideo videtur, quod male collocetur in talibus armis. Sic etiam qui depingeret in armis auem nõ aquatilem, in aqua, nõ esset bene collocata: sicut si piscis collocaretur, aut depingeretur in arbore vel in aere super terra, vbi non solet viuere, nec stare. Aut etiam si figuraretur bos in aere, vel in nube, vel in aqua. Ex quo mihi videtur, quod arma antiqua Alexien. (de quibus supra in 48. *conclus.*) vbi bos figuratur exiens de nube non sunt bene composita; quia non est de natura bouis, quod exeat de nube. Cum sit ridiculum dicere, quod bos volet, aut volare possit, iuxta prouerbium commune, quo dicitur: *Cum piscis arabit, & bis volabit, omnia erunt in pace.*

Aduertendum est, quod, vt refert Lucius, dictus de Lyngres, inuentio armorum ex auib. compositorum, vt ex aquilis, grifonibus, vulturibus, coruis, gruibus, anseribus prouenit & habuit initium à Romanis. Donationem seu designationem plurium auium vide in Ori Apollinis Niliaci hieroglyphica per Bernardinum Trebatium de Græcis translata: & post eum in fragmentis Iacobi Capelli Parisiensis, vbi dicunt Pellicani formam designare insidiantem. Cuculi effigiem ingratitudinem, Ciconiam parentum amantes designare. Columbam gratitudinem. Apis effigiem regem indicare. Vulturem genium, & maiestatem. Perdices contumeliosos homines. Accipitrem rem denotare cito factam: & ibi allegat pro talibus dictis suos autores.

Legitur apud Ioan. le Maire *in illustrationibus Gallia. lib. 5. incip. Semiramis.* quod ipsa Semiramis regina Babyloniorum portabat in suis armis vnam columbam. Item ramus aureus in campo viridi cum duabus columbis argenteis erant arma Æneæ, de quo meminit Virg. *in 6. Æn.* sic inquiens:

Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto. Et sequitur:
Vix ea fatus erat, gemina cum forte columba,
Ipsa sub ora viri cœlo venere volantes:
Et viridi sedere solo. De quarum columbarum geminarum interpretatione, vide Cælium *lib. antiqu. lectionum 10. cap. 40.* vbi etiam declarat, quid denotent geminæ alæ.

OCtogesimaquarta cõclusio. Inuẽtio armorũ depictorum ex bestiis, puta ex leonibus, leopardis, vrsis, lupis, apris, ceruis, & aliis prouenit ex Hunnis, seu Hũgaris, Saxonibus & Pannoniis, secundũ eundẽ Lucium, & vt scribitur in hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci, & refert Iacobus Capellus *in suis fragmentis*: Ægyptij vtebantur notis animalium, & auium, vt supra probe dictum est ad quid significandum: quoniam serpens caudam sibi mordens (vt in armis antiquis Heduorum supra positis) annum, astra eorumque discursus significabat. Figura leonis furorem. Anteriores partes leonis fortitudinem. Musca impudentem. Formica cognitionem & prudentiam. Caput leonis vigilantes aut custodes. Vipera mulierem viro insidiantem. Hyena picta inconstantem hominem. Pellis hyenæ fortunę & calamitatis contemptorem. Capræ figura optime audientem. Camelus pigrum, Bouis figura terram, Hippopotam. vngulæ deorsum versæ impium, iniustúmque significant, Crocodilus malum notat.

OCtogesimaquinta cõclusio. Circa bestias & animalia bruta, istud etiam est attendendum, quod secundum eorum naturam & conditionem meliorem seu actum nobiliorem in armis poni & designari debẽt. Ita tamẽ, quod pars anterior semper præcedat, & sit in anteriori parte, quæ est nobilior: vt dicit Ang. *in l. quod conclaue. & ibi Alexand. in apost. ad Bar. ff. de dam. infe.* Ideo si portentur in vexillo, debent portari secundum illum vsum, ad quem vexillum destinatur, seu appropriatur. Et ideo cum hasta in vexillo præcedat, & vexillũ sequatur, si sit aliquod animal in ipso vexillo depictum, debet respicere hastam. Cùm de natura & inclinatione naturali faciei sit antecedere. Et dicit Bart. *in d. tract. de armis, in 3. col. ibi, de natura autem vexilli.* quod idem est in omni re & figura, quæ habet partes, quæ denotantur per ante & post, tunc semper anterior debet esse, & vergere versus hastam, alias videretur retro cedere tanquam monstrum, & non esset bene compositum vexillum.

Dicit tamẽ ibi Bar. quod si sit alicuius rei pars anterior, quæ solum portetur pro armis, vt sunt multi, qui faciẽ arietis, vel bouis, vel caput leonis, aut galli gallinacei suo signo & armis portãt; tunc non potest pars anterior respicere hastam, sed à latere.

OCtogesima sexta conclusio. Non tamẽ animalia picta & posita in armis, in eorum nobiliori acto, & eo quod magis suũ vigorem ostendunt, designari debẽt. Pro quo facit *l. quæritur. ff. de stat. ho. l. quicquid. §. cum partes. ff. de acquir. re do. & l. si non sunt. §. fin. ff. de auro & arg. leg.* sed vt dicit Bart. in *præd. tract.* sic visitatum esse videmus ab antiquo, quod princeps in maiestate, pontifex in pontificalibus depingitur, & designatur, & sic singuli secundum suos nobiliores, & conuenientes actus, in quo possent esse: hoc est, quod communiter dicitur, *Chascun à son tour*, & quod quis debet ornari secundum ordinem & qualitatem dignitatis, & prout conueniens est statui, ordini, & officio. facit text. *in l. sed si quid. §. sufficienter autem alere & vestire debet secundum ordinem & dignitatem mancipiorum (hoc est statum, secundum expositionem gl. ibi) ff. de vsuf.* & plene per Spec. *tit. de aduoc. §. sequitur videre de vestib. aduocatorum.* de quibus & pluribus aliis vide *sup. in 8. concl.* Vnde Seneca ait vxori Neronis, vt refert ibi Spec. indue te delicate, charissima, non propter te, sed propter honorem imperij, pro hoc alleg. tex. *in c. 1. ibi: propter necessitatem. hoc est, honestatem, secundum gl. ibi 21. q. 4. & in c. fi. de cust. eunuch. extra.* facit etiam *c. vestimenta. de consec. dist. 1.*

Ex prædictis sequitur, quod animalia, quorum natura fera est, vt *l. 1. § bestias. ff. de postul.* debent designari & figurari in actu feroci, vt leo, vrsus, tigris, leopardus, & similia.

Figuratur ergo in armis Leo erectus seu eleuatus, mordax ore, & radens pedibus, quod in vulgari nostro dicitur, *Rampant*. Quia morsu & vnguibus sæuit. Et Leopardus transiens, *passant*, Gallice. & idem in similibus, vt lupus, qui de sui natura dicitur *Passant*: & ex illis actibus magis suum vigorem ostendunt, pariter & naturam.

OCtogesimaseptima conclusio. Animalia non ferocia etiam in nobiliori eorum actu designari, seu

seu depingi debent in armis, vt Equus in currendo aut saltendo, Agnus in ambulando plane per terram, & sic de cæteris huiusmodi animalibus in sua specie.

OCtogesimaoctaua conclusio talis est, quod semper pes, qui antecedit, sit pes dexter; quoniam, vt supra dixi *in u.consid.* pars dextra est principium motus, & principalior seu dignior pars, alias signaret talem figuram læuam esse, quod vitium sonat, *l.quis clauum.§.item sciendum.ff.de edil.edicto.*

Et de huiusmodi parte dextra, an sit nobilior, vide Ioan. Saxon. ad hoc propositum *in commentis suis super consuetudin. Turon. tit. Des droicts de chastellenie, artic.* 2. vbi ponit conclusiones de præsenti materia. Et ibi dicit, quod in Normania pars sinistra in Ecclesiis est nobilior & dignior.

OCtogesimanona conclusio. Licet pes dexter in vexillis, quæ portantur ex vna parte, videatur esse pes sinister; tamen in vexillo inspicitur pars, quæ respicit portantem, & nõ alia. Cum illud, quod videtur ex alia parte, non ex principali proposito contingit, sed per accidens. Et vexilla portantur in hasta, cuius natura est, quod portetur recta & eleuata, vt *l.qui sella.ff.de seruit.rustic.prædio.* Sicut videmus in scribente literas; respicitur enim illa pars, quæ respicit scribentem, non pars, quæ est ex conuersu; quæ non habet formam. Sic etiam si quis in speculo aspiciat seipsum, quod in se dextrum est, in speculo sinistrum apparebit. ita dicit Bart. *in d.tract.suo de armis.*

NOnagesima conclusio. In vexillis seu vehiculis, quæ affigũtur & portantur in tubis, quarum natura proprie est, vt ad os tubarum positæ quasi per planum gerentis positum: tunc facies rei vel designatæ pars anterior non debet inspicere tubam sicut hastam. Non enim tuba est pars anterior, sed superior, & sic debet partem anteriorem illius vexilli tubæ plane iacentis portare. ita Bart. *vbi supra.*

NOnagesimaprima conclusio. Vt dicit idem Bart. loco prædicto, supradicta habent locum, quãdo est tamen vnum animal in armis, seu vexillis pictum. Si vero sunt duo animalia se inuicem respiciẽtia, non est amplius quæ pars sit, quæ debeat poni à dextra vel sinistra, & non est locus (vt dixi) præcedenti inuestigationi seu speculationi. Quia in incertis, non certis locus est coniecturis. *l.continuus.§.cum ita.ff.de verb.oblig.* notatur per glos. *in l. tres denuntiationes. C. quomodo & quando iudex.c.ad audientiam.& ibi gl.2.de homicid.extra.* Quod intellige, nisi essent duo animalia diuersæ naturæ, seu generis diuersi: quoniam si esset leo cum alio, puta cane, deberet poni leo à dextris, canis vero à sinistris, & ita dicendum de quibusuis aliis animalibus, quorum vnum comparari non posset cum alio, vt obseruetur illud generale sæpius repetitum, quod semper digniora & nobiliora præcedere, & in loco priori seu digniori poni debeant.

NOnagesima secunda conclusio. In armis portatis, etiam super vestibus hominum (puta *en cottes d'armes*) protractis seu fibulatis, illud, quod in armis se habet vt pars superior, debet esse versus caput hominis; quod vero vt inferior, versus pedes. Et quod depingitur in anteriori parte hominis, vt in pectore, pars nobilior armorum debet respicere latus dextrum: est enim illa pars nobilior & principium motus, vt dixi supra in pluribus locis secundum Bar. *vbi supra.*

NOnagesimatertia cõclusio. Si vero arma depingantur, & fiant à parte posteriori super veste hominis, & sic à tergo illa pars quæ se habet vt anterior, vel nobilior, debet esse versus latus sinistrum hominis portantis. Ratio (vt dicit ibi Bar.) quia illius arma erunt sicut facies illius respiciens recte illud videndo. Facies ergo istorum armorum à parte posteriori, idem Bart. alio modo comprobat fingendo vnum hominem habere faciem retro: proculdubio latus quod erat sinistrum ex parte posteriori, erit dextrum. Item Bar. super hoc dubio ad illud magis elucidandum ponit quæstionem de modo scribendi apud nos, qui cum scribimus, incipimus à latere sinistro, & tendimus ad dextrum. Apud Iudæos autem fit è conuerso: quoniam cum scribunt, incipiunt à latere dextro, & tendunt ad latus sinistrum: quis istorum modus sit æquior & rationabilior. Videretur dicendum, quod modus Iudæorum. Dicunt enim Iudæi, quod modus seu mos noster non est rationabilis, eo quia illud, quod debet esse principium motus & actionis, est terminus & finis, & illud, quod debet esse terminus, est principium, & sic perturbatur ordo rerum, & per consequens modus eorum scribendi est rationabilior, cum incipiant scribere à latere dextro, & traducunt versus sinistrum.

Sed Bart. ad tollendam illam eorum friuolam rationem dicit, quod aliquid rationabiliter fieri debet respectu finis, ad quem ordinatum, ideo finis dicitur primus intellectus operantis, & hæc naturaliter sunt vera: & vt dicit, probatur istud per regulam. Nam etsi intellectus operãtis finis sit rationabilis, etiam si postea non sequitur, non dicitur irrationabiliter operari, *l.sed an vltro.§ 1.ff.de neg.gest.* sed scriptura fit, vt legatur. Legere autem est oculis inspicere & videre quæ scripta sunt. text. est *in l.2.§.1.ff.de his quæ in testam.del.* Et sic legi fit per visum, videri autem est facti, vt Physici dicunt; scriptura autem repræsentata in oculis nostris, agit in oculos nostros: oculi autem pati dicuntur, quod patet; quia ex hoc læduntur. Cum ergo scriptura agat in oculis, debet ista actio incipi à latere dextro ipsius scripturæ, quia illud latus est principium motus seu actionis, sed latus dextrum scripturæ quæ nos respicit, est respectu lateris nostri sinistrum. Sicut si homo volnat vultum suum versus meum directo, latus eius dextrum respectu mei, est sinistrum.

Et sic infertur, quod nos in scribendo magis rationabiliter operamur, inspicimus enim finem, sic vt à latere dextro scriptura in omnibus incipiat operari: secundum modum Iudæorũ incipit à latere sinistro.

Ex quibus concludit Bart. ad propositum qualiter arma seu insignia depingi debeant rationaliter à parte superiore super veste hominis, prout hic proxime decisum est: & ibidem vlterius fortificat Bart. prædicta, ponendo aliquem velle scribere Latine in speculis alicuius, quod absque dubio incipiat à parte sinistra, quoniam illo responsum legendo erit dextro, vt ample demonstrat, & supra ostensum est.

NOnagesimaquarta conclusio. Secundum eũdem Bar. loco quo supra literæ & arma semper debent incidi in sigillis per cõuersum, quando fit sigillum ad finem imprimendi in ceram vel aliam materiam, & remanet rectum, & sic inspiciendus finis, ad quem fit, non id, quod fit, & sic fit in eo, quod vulgo dicimus *vn cachet*, aut in signeto cuiusuis personæ, quibus signantur seu sigillantur literæ missiuæ. Si tamen in aliqua re incideretur, insculperetur seu conflaretur nõ ad sigillandum, sed vt sic esset & remaneret; tunc directe incidi, insculpi, seu conflari debet.

NOnagesimaquinta conclusio. Arma quandoque, depinguntur in clypeis; & tunc pars cly-

pei, quæ secundum naturam portandi respicit latus dextrum. Illa enim assumitur vt potior, ita quod dignior pars armorum debet illam partem respicere, vt ex his, quæ supra dicta sunt, patet.

Interdum arma portantur & depinguntur in coopertoriis equorum seu phaleris; & tunc siue sit à dextra parte, siue sinistra, pars nobilior respicere debet caput equi. Monstrosum enim & abhorrendum esset, quod vnus caput equi respiceret, & alius caudam. Hoc autem, quod nulli liceret, magis accideret, & cum deberent stare in fronte vel in croppa seu cauda; tunc latus dextrum respiceret secundum ea, quæ supra posita sunt.

Nonnunquam arma depinguntur in coopertis siue operimentis tectorum domus, vel quorumcunque ædificiorum, & tunc debet inspici ea res, in qua debet depingi, cum stat in suo proprio esse.

In coopertoriis lectorum sunt quædam partes, quæ circa lectum iacent; quædam, quæ plane iacent supra. & in parte iacenti forma pingendi sumitur à forma hominis iacentis in lecto: in parte vero pendente in loco assumitur forma pingendi arma à forma hominis recte iacentis seu extantis, vt fit in peristromatibus siue aulæis, cortinis, conopeis, tentoriis siue velis, & papillionibus lineis, vel laneis, seu bombycinis, qui toto circundantur ad arcendum culices & muscas.

NOnagesimasexta conclusio. Arma etiam quãdoque insculpuntur, depinguntur, & figurantur in muris parietibus & aliis locis stabilibus & firmis: & tunc secundum eundem Bart. in loco sæpe allegato: aut locus, in quo depinguntur se habet vt paries; & tunc consideratur, quod paries voluat faciem suam versus nos, & sic latus dextrum parietis cognoscetur, & sic facies pars nobilior armorum voluatur versus partem dextram.

Quod tamen limitat Bar. ibi, nisi ex causa: puta si in modo vnius parietis depingatur statoa Principis aut eius arma vel alterius magnifici; tunc aliæ imagines vel arma, quæ ab vtraque parte depinguntur, debent illam statuam vel illius arma respicere, non inspecto à dextris vel sinistris voluatur ad similitudinem trium hominum circa dominum existentium: homines enim se voluunt versus eum, pro quo vide supra *in 25. conclus.* quæ incipit, *licet vasallus.* Et practica istius limitationis cuique recte intuenti patet apud Diuionem in ingressu, & supra portã hospitalis sancti Spiritus, vbi arma Ducum Burgund. in medio sunt collocata, & picta, pluraq; alia arma magnatum, & betoum à duobus lateribus circumstant depicta.

NOnagesimaseptima conclusio. Si locus ibi pingitur, habet se vt cœlum, veluti cameræ vel aulæ, tunc cognoscendum est, vbi dicatur caput aulæ, seu cameræ, postea finge hominem iacentem, vt vultum versus nos voluentem, ex quo consideranda est pars dextra & sinistra, & sic modus depingendi cognoscetur, & ingressus. Si vero locus depingendus habet se, vt terra, tunc eodem modo considera caput & pedes, & effinge hominem iacentem ibi & voluentem vultum versus nos, & tunc cognoscitur dextra & sinistra, ex quo inuenietur modus depingendi rationabilis. ita dicit Bart. *in d. tract. de insignibus & armis. in fine.*

NOnagesimaoctaua conclusio. Non licet alicui signum seu arma saluatoris nostri Iesu Christi in terra insculpere vel pingere, vt *in rubro & nigro, C. nemini licere signum saluatoris Christi humo, vel in silice, seu marmore, aut insculpere, aut impingere*, per quem tex. extendit Bart. *in suo tract. de armis in fin.* idem esse in signis vel armis alicuius domini sui vel maioris, licet (vt dicit) sua possit, vt videmus quotidie multos facientes insculpere eorum arma in sepulturis suis supra lapidem seu tumulum.

Crux vero dicitur signum saluatoris Christi, & istud signum portant Christiani. Signum enim distinctiuum est seruorum Dei Iesu Christi Domini nostri. Vnde Damasceo. *Hoc nobis signum datum est super frontem, per ipsum enim fideles ab infidelibus distamus & cognoscimur, hoc certe est signum Dei viui, quo signantur serui Dei.* de quo Ioan. ait *Apoc. 7.* Vidi angelum descendentem ab ortu solis, habentem signum Dei viui, & clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datum est nocere terræ, & mari, dicens: *Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quoad vsque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum.* Et in omnibus negotiis nostris semper præponimus signum crucis, etiam in bello. vnde Eusebius *lib. Eccles. histor. 9.* author est, Constantinum Imperatorem eo die, quo cum Maxentio tyranno, & sæuissimo Christianorum persecutore ad pontem Miluium non procul ab vrbe Roma conflixit, sereno puroq; cœlo crucem vidisse, eamque adorasse, ac auditam superne vocem, Constantine, in hoc signo vinces, vel, vt alij volunt, tunc de cœlo missum est ei vexillum, in quo erat crux pro signo, & erat scriptum; *In hoc signo vinces.* Nec defuit oraculo euentus, cum vicit hostem insigniter, tum cæteris, quæ deinceps bella gessit, par felicitas adfuit, & vt dicit Lucas de Penna *in rub. C. de præpositis labor. lib. 12.* Ipse credit, quod sit auri flamma cœlitus demissa regi Franciæ.

Hinc Franci in exercitu militari portant à tergo, & pectore super tunicis militaribus crucem albam, vt se cognoscant, & cognoscantur ab aduersariis: nec defuit ille mos apud eos à tempore, quo effecti sunt Christiani. Sicut Angli in bello gestant crucem rubeam. Burgundi vero crucem beati Andreæ, & sic de aliis, de quibus dixi supra *in 17. concl. in fin.*

Crux olim supplicium noxiorum, seu pœna, & tormentum reorum, vt habetur 2. *Reg. 12. cap.* vbi dicitur, quod Gabaonitæ pro iniuria per Saulem eis allata, septem viros de genere suo crucifixerunt, & id quidem infame fuit supplicium: de quo meminit Vlpian. *in l. sacrilegij. in princ. ibi; alios vero in furcas suspendisse. ad leg. Iul. de sacrileg.* & Callistratus *in leg. capitalium. in princ ff. de pœnis.* Summum (inquit) supplicium esse videtur ad furcam damnatio. Et satis probatur in passione Domini nostri, quod ideo saluator noster subire voluit, vt qui humilis aduenerat, & humilibus & infirmis opem ferret, & in omnibus spem salutis ostenderet. Proinde (teste Lactantio) genere mortis afficiendus fuit, quo humiles, & infimi solent, ne quis esset omnino, qui eum non posset imitari. Et dicitur à cruciatu. text. *est in c. nulli. 5. q. 1.* Huic autem rei postea honor accessit, & est hodie gloria & exaltatio bonorum, & ipsorũ protectio aduersus insidias & machinamenta diaboli, vt est tex *in c. postea signatione. de consec. distin. 4.* vbi dicitur: *Signatur baptizandus signaculo S. Crucis, tam in corde, quam in fronte, vt ab eo tempore apostata Diabolus in vase suo pristino sua interemptionis cognoscẽs signaculum, iam sibi deinceps illud sciat esse alienum.* vt dicit ibi text. Et propterea omnia sacramenta Ecclesiæ crucis signaculis perficiuntur. text. *in c. nunquid, de consec. dist. 5.* vbi dicitur: nunquid non omnia chrismata sacerdotalis mysterij crucis figura perficiũtur? nũquid baptismatis vnda, nisi cruce sãctificata peccata relaxet: & vt cætera prætereamus, siue

crucis ſignaculo quis ſacerdotij gradus non aſcendit, tutum eſt illius, qui tali ſigno ſe munit, maxime contra dæmones: cum & vt ait Io. de Turrecre. in *c. Eccleſiaſticarum. 11. diſtin.* Crux eſt armatura fortis ad pugnandum contra dæmones. Vnde B. Chryſoſt. inquit: *Vbi crux Chriſti eſt, nullus ſtare poteſt immundorum dæmonum, videns enſem, in quo plagam accepit. Videns gladium, in quo peſtiferum vulnus accepit.* Vnde Auguſt. in quodam ſerm. *Signum crucis à nobis expellit exterminationem, ſi tamen cor noſtrum habeat habitatorem.* Imo etiam crux extraneis, & Iudæis quandoque prodeſt. Facit quod dicit *gl. in c. poſtquam, in ver. intercemptionis. de conſec. diſt. 4.* de Iudæo, qui ſignauerat, ſeu ſupra ſe poſuerat ſignum crucis, cui Diabolus nocere non potuit, ſed dixit: *Inueni vas vacuum, ſed ſignatū.* De qua hiſtoria loquitur Pan. in c. *quod quidam. de pœn. et remiſſ.* Alias duas virtutes ſigni crucis ponit Ioh. de Turr. in *d. cap. Eccleſiaſticarum*, quia virtus eſt contra vitiorum tentamenta, & vt diuinę benedictionis dextram homo conſequatur. Sicut Ephraim conſecutus eſt benedictionem cancellatis manibus Iacob in modum crucis ſuper eũ. de quo infra in *ſeq. concl.* Et de benedictione crucis Chriſti habetur, Sapien. 14. in princ. & de eius inuentione eleganter ſcripſit Polydorus *de inuentoribus rerum li. 5. cap. 6. in fin.* Helena (inquit) mater Conſtantini Imperatoris, religione inſigni ac pietate mulier, per quietem mota Ieroſolymã petiit, quæſitum Dominicam crucem, vnde humana ſalus pependiſſet. Ita forte accidit, vt Veneris ſimulacrum eo eſſet loci ab impiis orthodoxæ fidei perſecutoribus collocatum, quo omne Dominicæ paſſionis monimentum aboleretur: Chriſtianique Venerem loco Saluatoris adorarent. Cæterum loco ruderibus purgato, crux reperta eſt, & cum illa duæ aliæ, vnde duo pependerant latrones. Sed titulus ille: Ieſus Nazarenus Rex Iudæorum, & ſi vetuſtate propemodum abolitus, indicio fuit, vt crux vera agnoſceretur, quæ admota mulieri defunctæ vitam illico reſtituit. His & in victoriæ ſibi partæ retributionem Conſtantinus Princeps motus, edicto vetuit quenquam deinceps eo crucis ſupplicio necari. Sic res, quæ antea mortalibus probro fuerat, venerationi atque honori eſſe, & haberi cœpit. Idem poſtea voluerunt Theod. & Valent. ſeruari, qui (vt ſupra in princ. dictum eſt) lege prohibuerunt ſignum Saluatoris in ſolo vel in ſilice, aut in marmore humi poſitis inſculpi, ne ſcilicet hominum pedibus calcaretur. Vnde importunum, & contra religionem videre eſt, paſſim hodie in templis ſignum illud, id eſt, nomen ipſius Saluatoris in ære vel lapidibus, quibus mortuorum ſepulchra teguntur inciſum. Item cruces ac diuorum imagines impreſſas, quæ aſſiduis calcãtiũ veſtigiis obtrita late reſplendēt.

NOnageſimanona & penultima concluſio ſit talis quod Crux Chriſti multipliciter figurata fuit in veteri teſtamento.

Primo repetitur figurata in ſigno Thau, de quo dicitur Exod. 12. quod cum Angelus primogenita Ægypti deberet occidere, præceptum eſt filiis Iſraël, vt de ſanguine agni vtcumque poſtem linirent in modum Thau literæ, quæ facta eſt in modum crucis. Nam & Thau Gallicum poſitum inuenies pro cruce apud celebertimos authores, quam ad eum conſtruere modum Galli conſueuerant. Autor eſt Cælius lib. Antiq. lect. 6. c. 8.

Item ſec. Ezech. 9. Vbi propheta legitur audiuiſſe Dominum dicentem ad virum veſtitum lineis habentem atramentarium ſcriptoris in lumbis ſuis. Tranſi per mediam ciuitatem, & ſignã Thau in frontibus eorum virorum dolentium & gementium. Poſt hæc dicit ſeptem viris: *Tranſite per mediam ciuitatem, & percutite omnem, ſuper quem non videritis Thau, nemini parcat oculus veſter.* Tertio figurata fuit in cancellatione manus Iacob ſupra Ephraim & Manaſſes. Legitur enim Geneſ. 48. quod cum Ioſeph applicuiſſet Manaſſen & Ephraim, ad Iacob ſtatuens maiorem ad dextram, & minorem ad ſiniſtram, vt eis ſecundũ ordinem benediceret: Iacob manus commutans in modum crucis cancellans dextram ſuper caput Ephraim minoris, & ſiniſtram ſuper caput Manaſſes maioris, & ita benedixit illis. Porro quia de cruce mentio eſt, nõ grauemur promere hic, quæ in primis ſtudioſorum digna auribus arbitramur, ex monumentis excerpta clariſſimis, præcipue ex Cælio loco ſuperius citato. Siquidem traditum eſt (inquit Cælius) ab Arabibus crucis figurã videri cæteras quotquot ſint præſtare, quoniam ſuperficies prima cruce deſcribatur. Sic enim in primis longitudinem habet atque latitudinem, primaq; hæc figura eſt omnium recta quam maxime, cõſtanſque rectis angulis quatuor. Effectus verò cœleſtium, maxime per reſtitutionem angulorum radiorũmq; reſultant. Tunc enim ſtellarum poteſtas prævalet, quando cœli quatuor habeant angulos vel cardines potius, Orientis videlicet, Occidentiſque, & medij vtrinq; cœli. Sic vero diſpoſitæ radios ita coniiciunt in ſe inuicem, vt crucem inde conſtituant. Propterea eſſe crucem veteres dicebant, tum ſtellarum fortitudine factam, tum earundem fortitudinis ſuſceptaculũ. Ideóque habere ſummam in imaginibus poteſtatem, ac vires & ſpiritus ſuſcipere planetarum. Quę opinio ab Ægyptiis initia duxit, confirmataque vel pręcipue eſt inter quorum characteres crux erat inſignis, vitã eorum morte futuram ſignificans. Proinde figuram eiuſmodi Serapidis ſeu Oſyridis pectori inſculpebant. Adiicit Hieronymus, aues in ſurrectum ſe attollentes crucis exprimere figuram, quod adorans homo, & natans idem facit: ſed & nauis antenna cruci aſſimulata ſufflatur. Scribit porro Suidas Theodoſio imperante, cum æquarentur ſolo Græcorum templa, in Serapidis ſacrario hieroglyphicas eſſe compertas literas, quæ crucis præferrent formam. Cæterum quod ad crucis pertinet excellentiam, apud Ægyptios ante Chriſtum humanę ſalutis autorem inenarrabilem: non tam muneris ſtellarum teſtimoniũ fuiſſe contenderim, quam virtutis præſagium, quam à diuiniſſimo corpore fuerat acceptura. Nec illud omiſerim diuina, vt equidem reor, agente vi, fuiſſe in adoratione veterum crucis imitem figuram ſumme religioſam. Quoniam in veneratione ſupplici, dum ori dextram admouerent, indicem ſuper pollicem reſidentem, quod & tempeſtate hac fere à pleriſque fit, exoſculabantur. Quod Plinius quoque ſignificaſſe videtur. In adorando (inquit) dextram ad oſculum referimus, totumque corpus circumagimus. Et in Apologia item Apuleius: Si fanum aliquod prætereat, nefas habet adorandi gratia manum labris admouere. Hinc factum opinantur, vt Hebræi iuxta linguæ ſuæ proprietatem deoſculationem ponant pro veneratione, quod Hieronymus aduerſus Ruffinum notum reliquit. Hæc Cælius.

De laudibus S. Crucis ſcripſit egregie & deuote Rabanus Epiſcopus Moguntinenſis libros duos, partim metricos, partim proſaicos, quos habeo nõ impreſſos. De quibus laudib aliquid recitat Antoninus in *2. par. ſuarum hiſtoriarum. tit. 14. cap. 5. §. 2.* Et de crucis gloria, & laudibus copioſe & ſancte ſcribit Petrus

Abbas Cluniacens. *lib.1.Epistol.* interpretans dictum Matth. 24. dum ait, *virtutes cælorum mouebuntur, & tunc apparebit signum filij hominis in cælo.* & illud Esa. 5. dum dicit: *Et leuabit dominus signum in nationibus.* vbi hoc scribit: *Signum leuatum in nationes crux est & apparens signum filij hominis in cælo crux est, quæ quia hic in signum à Christo leuata, nationes totius orbis ad fidem salutis æternæ à quatuor ventis congregat, quia* vt ait Propheta, Esa. 5. *Et congregabit profugos Israel, & dispersos Iuda colliget à quatuor ventis.* Et in vltimo Christi iudicio ad eandem æternam salutem & gloriam à quatuor ventis, vt habetur Matthæi loco præalleg. *Et mittet filius hominis angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabit electos eius à quatuor ventis.* hoc est, de toto mundo electos in cœlo apparens conuocat, summo ab eis honore colenda creditur, dicitur, & prædicatur. An non (vt ibi ait) dignum sit, vt quam ad salutis humanæ causam commendandam cœlum exhibet, terra respuat? An dignum sit, vt eam homines abiiciant, quam Angeli honorant? An non honorant, quando commotis ad iudicium cœli virtutibus ipsam mũdo iudicando, secum pariter repræsentant? Nam qui dixit, *virtutes cælorum mouebuntur,* ipse subdidit: *Et tunc apparebit signum filij hominis in cælo.* Cumque hoc signum crux Christi sit, cum virtutes cœlorum, hoc est, ordo totus cœlestium spirituum desuper veniens apparuerit, tunc & ipsa pariter in cœlo fulgebit. Fulgebit in cœlo, vt discant terrigenæ non posse sibi conscensum esse ad cœlos, nisi per ipsam se posse fieri socios Angelorum. Non est igitur honoranda ab hominibus, quæ Angelicum eis honorem præparat? Non est glorificanda à mortalibus quæ immortalem eis gloriam præstat? Non est vt vitalis & salutifera adoranda, quæ vitam mortuis beatam, quæ salutem perditis conferet æternam? Et planè velint nolint hæretici, vitalis: quia honorem: amabilis, quia amorem: admirabilis, quia admirationem: felix, quia felicitatem: nobilis, quia nobilitatem: beata, quia beatitudinem: gloriosa, quia gloriam præstat æternam. Qui idcirco crucem oderunt, quia Dominum torsit, diligant eam, quia non solum nobis, sed ipsi gloriam peperit. peperit ei gloriam, de qua habetur ad *Hebr.2.* Vidimus Iesum propter passionem mortis, gloria & honore coronatum. Peperit, inquam, gloriam crux crucifixo: sicut scribitur ad *Philipp.2.* Factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & Deus exaltauit illum. Hanc quia gloriam huiusmodi illi à Deo assumpto peperit, & nobis insuper vitam & gloriam æternam contulit, gloriosa esse promeruit. Ideo crux Christi honoranda, collaudanda, & à Christianis glorificanda, probatur. Sed quærit ibi Petrus, an sit adoranda? Et dicit, quod non adoratione latriæ, quæ dicitur cultus soli Deo competens: quia habetur *Deut.6.* Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Ratio, quia sicut ordine ipso creationis Creator, creaturæ quam creauit, merito iusteque præfertur: sic decebat vt prælatio ipsa aliquo signo congruo signaretur. Signatur igitur prælata creaturis deitas sacrificiorum signo: signatur isto, signatur multiplici, quod nunc agitur Christiani populi sacramento. Nisi intelligatur, quod adorare idem sit, & tantum importet quod venerari honore Deo debito: & hac adoratione adoramus Christum, non tantum Dei, sed & hominis filium. Adoramus & crucem, imò in cruce ipsum (qui Deus & homo est) crucifixum. Neque quantum in ipso est, aut lignum colimus, aut lignum adoramus. quia soli soli Deo est seruiendum ipsum adorando, vt ante dictum est. Sed dum crucem (vt ait Petrus) me adorare dico, crucifixũ Dominũ Deũ meum esse, meque illi soli seruire debere profiteor. Et iuxta istũ intellectũ Ecclesia Catholica laudabili deuotione se adorare pronũciat, nõ solum crucem Domini, sed & passioné eius mortem ac resurrectioné, atq; ascẽsionem. Sic cũ dicimus mortem Domini, resurrectionem, ascẽsionem adoramus: hoc est, Dominum mortuum, resurgentem, ascendentem, vt Dominum, qui mortuus est, qui resurrexit, qui ascendit, adorare nos profiteamur.

Et per ista infert Petrus, ibi, quod hoc priuilegium cruci Dominicæ datum est, vt in creaturis sola post filium hominis, qui & filius Dei est, adoranda esse credatur, quatenus in morte Domini, quam in cruce passus est, finem summamque salutis humanæ constitutam esse sciamus.

Reperitur & alius adorationis modus, quo humana hominibus impendenda reuerentia tantum signatur. Et ista adoratio *dulia* vocatur, & impenditur homini vel Angelo. Hoc magnus ille Patriarcha Abraham adorauit populum terræ, filios videlicet Heth, de quo *Genes.23.* Hoc Loth (testimonio quoque Petri Apostoli) iustus subuersores Sodomorum angelos adorauit. *2. Pet.2. & Gen.19* hoc fratres Ioseph, cum prostrati adorauerunt. *Genes.50* Hoc Iosue Principem militiæ Domini angelum. *Ios.5.* Hoc Propheta Nathan David regem. *2. Reg.1.* Hoc fortassis, & si malus, Nabuchodonosor prophetam Danielem adorauit, vt *Dan.2.* scribitur. Neque enim credendum est, sanctos homines, vel sanctos Angelos cultum soli Deo debitum, aut hominibus impendisse, aut sibi impendi æquanimiter tolerasse. Vnde clarum est modum hunc non esse adorationis diuinæ, sed venerationis humanæ: nec esse singulare illud insigne deitatis, sed officiosam & communem exhibitionem honoris. Sed speciale illud omnem creaturam refugit, generale istud tam Creatori quam creaturæ rationali inseruit. Nam irrationali honorem vel modicum exhibere, & autoritas prohibet, & ratio dissuadet. Cum tamen vel Sanctorum pignoribus, vel sacris locis, vestibus vel vasis, vel quibuslibet huiusmodi rebus honor, & reuerentia defertur, non quia sunt insensibilia, pulchra, suauia, pretiosa, vel quolibet modo corporaliter homini accommoda, fieri creditur: sed quia Deo, vel sanctis eius perpetuo cum eo victuris, in his honor congruus exhibetur. Si igitur & hoc modo crux Domini adoranda, id est, honoranda suscipitur, nec impium est, nec erroneum, sed pium & salutiferum. Pium, quia à rectæ fidei tramite non discordat. Salutiferum, quia salutem piis adoratoribus seu veneratoribus comparat. Licet ergo primo vel secundo modo crucem Domini adorare, vt in primo non tam ipsa, quam Deus adoretur, in secundo non tam ipsa, quam Deus honoretur: illo modo colatur in cruce crucifixus, isto veneretur in ligno author eius, illo cultus diuinus, ipsi Deo per crucem exhibeatur, isto communis multorum honor per eandem crucem eidem Deo, cui debetur honor & gloria, impendatur.

CEntesima & finalis conclusio edocet, quomodo signum crucis fieri debeat. Circa id inprimis scitu dignum est, quod ex notatis per Hugon. *in suo apparatu*, & Guillelmum Durandi *in suo rationali*, Ioannem de Turrecremata in *cap. Ecclesiasticarum.11. dist.* colligit tres differentias in signo crucis faciendo.

Quidam enim (vt dicit) signant se à fronte ad dextram, & inde in sinistram, propter tres personas Trinitatis, quæ in ipsa signatione crucis nominantur.

Et

Et ita isti signum crucis in forma quadam triangulari perficiunt, sicut erat signum Thau: de quo in præcedenti conclusione dictum est.

Alij vero in figura quadrangulari signant & muniunt se signo crucis, à fronte deorsum facientes signum crucis ad designandum descensum filij ad terram, secundum illud: *Inclinauit cœlos, & descendit.* Deinde transeunt in dextram, & de dextera in sinistram terminando ibi signum crucis: tum ad designandum, quod æterna, quæ per dextram, temporalibus, quę per sinistram significantur, anteponenda sunt. Tunc ad demonstrandum, quod Christus de Iudæis ad gentes transiuit.

Alij vero signando se, signum crucis incipiunt à parte superiori, quæ partem signat, deinde descendunt ad inferiorem, quæ mundum designat, postea à sinistra, quæ infernum significat, producunt ad dextram, quæ cœlum denotat, & ibi signum terminant, fulti authoritate illa: *Egressus eius a patre, excursus vsque ad inferos, recursus ad sedem Dei.* & est sic vers. hymni: *Veni redemptor gentium*, à D. Ambros. compositi. nam Christus descendit de cœlo in mundum, de mundo in infernum, de inferno ascendit in cœlum, vbi sedet ad dextram patris, & isto modo dicunt signum crucis debere fieri, Archid. Gemin. & Car. Alex. *in d. c. ecclesiast.* & ibi Ioan. de Turrecremata probat hunc modum signandi de signo quadrangulari esse meliorem quinque rationibus, & etiam, quod terminari debeat in dextram, comprobat pluribus rationibus. Ideo reprobatis alijs duobus primis modis se signandi signo crucis, tanquam non bonis, neque vsitatis, tertium modum tanquam communem, & ab omnibus approbatum, religionique nostræ conuenientem, dico esse insequendum.

TRigesimanona consideratio, continuando materiam nostram honorariam (cum satis de his impensè disceptauerimus,) sit talis, Si inferior temere intrudat se in loco maioris, maiorem honorem, quam ei debeatur, assumendo, seu vsurpando, debet suo honore priuari, & à loco proprio expelli, vltimusque post alios in opprobrium poni, *c. præcipimus. 93. distinct.* facit *l. neminem. C. de offic. magist. offic.* quod limitat Felin. *in rubr. de maior. & obed.* nisi minor esset substitutus maiori; quia tunc in actu, in quo est vicarius suus, sedebit in loco maioris: quem textum in hoc tollit Lud. Rom. *singulari 340.* quoniam vicerector honoratur vt rector. dixi infra *in 6. par. in consid.* vbi de gubernatoribus patriarum scribitur. Et facit; quia ex quo substitutus loco maioris habet maiorem administrationem: imo maior ei minori substituto reuerentiam præstare debet, *gloss. in Summa. 93. distinct.*

QVadragesima consideratio. Honor non est suscipiendus, nisi prius is, qui adipisci desiderat, vires suas cum honoris onere metiatur. *c. quæst. 1. c. non est.* Ad honores autem sine labore non peruenitur, *l. 1. C. de excusat. artific. lib. 10.* Imo etiam si digno conferatur, cum metu suspiciendus est, *63. distinct. c. Valentiniana. & d. c. non est.* Et nemo debet sibi honorem assumere, sed qui à domino vocatur, quemadmodum Aaron. *c. qualiter. extr. de elect. c. in scripturis. 8. q. 1.* verum contemnenti & fugienti offerendus non est. *d. c. in scripturis. & c. sicut. 1. q. 1. & l. si quemquam. C. de episc. & cler.* ita dicit Luc. de Penna *in l. filios. C. de dec. lib. 10.* Sicut tamen scientiæ cupiditas non est arguenda, sed commendanda, *l. apud Iulianum. ff. de fideicomm. libert.* vbi Pomponius ait: Nam ego discendi cupiditate, quam solam viuendi rationem optimam in octauum & septuagesimũ annum ætatis duxi, memor sum eius sententiæ, quam dixisse fertur Iulianus: Et si alterum pedem in sepulchro haberem, adhuc addiscere quiddam vellem, Sic & honoris, secundum quod notatur per Lucam de Penna *l. 2. per illum tex. C. de his qui sponte mun. e. a publica subeunt. eod. lib. 10.*

QVadragesimaprima consideratio. Nullus ita honorandus est, quod per huiusmodi honorem excessiuum vni alteri detrahatur. *29. dist. c. nullus. in fi. & c. eccles.* Nec honorabilius quid exhibendum est vni, vnde alij scrupuloso corde moueantur. *c. decimas. 16. q. 7.* & faciunt notata *in c. statuimus. extra de ma. & obe.* Spec. *in tit. de legat. §. 2. ante versic. patet ergo. & in tit. de disputat. & allegation. §. 6. incip. Satis clare. in princ.* Quia quando aliquem excessiue quis commendat, alios tali nimia prædicatione vituperat. arg. *§ sed si quis. in proœmio Digestorum. & l. nec quicquam. §. obseruare. ff. de offic. procon. & leg. c. qualis. 25. distinct. & cap. nomen extra de præsumpt.* Vnde Egesippus de bello Iudaico: *Vos honore congruo prosequimur, vt neque immoderatus, neque infirmus honor sit. Aliud inflat, aliud exasperat, quodcunque sua portione vnicuique suppetit, impartiatur. Non enim quis delectat tantum eum, quem supra mensuram honorat, quantum lædit, cum cui debitum negat. & plerunque vterque eorum offenditur, vbi prelationis adulatio est.* & Aristotel. dicit *5. Polit.* quod inhonorati alios videntes honoratos faciunt, & rursus in honoratione amatores honoris grauiter ferunt. Et qui dehonorat parpendit, secundum eundem in Rhetoric. videatur *c. ecce. & c. nullis 99. distinct.* quem allegat Lucas de Pen. in *l. 2. col. 2. C. de proximis sacror. scrinio. lib. 12.* Turpius tamen est frigide laudari, quam acerbius vituperari, ait Aul. Gellius *lib. noctium Attic. 19. c. 2.* Et de huiusmodi laudibus etiam (sicut loquit Salustius de Carthagine) melius esset tacere, quam pauca dicere, saltem vbi non pauca commemoranda essent.

QVadragesimasecunda consideratio. Praui nõ sunt honore digni, quia honor est præmium virtutis, & virtuti perfectæ non est condignus honor. Aristot. *Ethic. 4.* Benemeritis igitur, & studiosis honor impendendus est: quia honor magis est in honorante, quam in honorato, ait Aristot. *Ethic. 1.* & Bald. *in proœmio feudorum.* Et dicit Cicero *in lib. orationum*: Is magis gloria excellat & honoretur, qui virtute plurimũ præstat, & si illaudati sese illustribus conferre, & amplissimis honoribus inhiare audent, dicetur in eis adagiũ Polydori: *Nihil cum fidibus graculo, nihil cum amaracino sui.* & habetur *Prouerb. 26.* Quomodo nix in æstate, & pluuiæ in messe, sic indecens est stulto gloria, & in exemplum culpa vehementer extenditur, cum pro reuerentia status peccator honoratur, *c. nemo. 83. distinct.* Nec hic debet minor irasci, si maior prelatus est, *c. qui resistit. 11. quæstio. 3.* Ex quibus videtur, quod infames non possunt concludere ad emendam honorabilem, vt dixi infra *in 11. parte, in 15. consideratione.*

QVadragesimatertia consideratio. Fortuna bona facit homines exaltari & honorari. Nam maior dignitas procedit ex ea, *l. digna vox.* & ibi notatur *in verbo, principatum. C. de legib.* subiungens versus:

Si fortuna volet, fies de rhetore consul.
Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor.

Notat Iacobus Rebuff. in *l. vnica. C. de comitib. & tribun. scholar. lib. 12.* vel quia constituti in dignitatibus maximis, vt plurimum prosperant, & magis honorantur facit *l. ad splendidiores, & ibi Lucas de Pen. C. de diuers. offic. lib. 12.* tamen fortuna quandoque dat honores immeritis. vnde Virgil. *in suo opusculo de fortuna*, ait:

Fortuna immeritis auget honoribus,

Fortuna innocuos cladibus afficit.

Nec minus vere dixisse videtur Ouid. *lib. 3. de arte aman.*

Curia pauperibus clausa est, dat census honores.

Et idem in primo Fastorum:

In precio precium nunc est, dat census honores,
Census amicitias, pauper vbique iacet.

Et non solum omnia venalia Romæ, sed vbique. Item sicut de moribus vltima fit quæstio, ita de literatura, & prudentia; sed non est mirandum; quia sepe vbi plurimus intellectus, & ratio, ibi minima fortuna. Aristot. *de bona fortuna*, & Boëtius *de consol. philos. lib. 1. metro 5.*

At peruersi resident celso mores solio.
Latet obscuris condita virtus clara tenebris.

Sed videtur, quod dignitates, & honores à Deo, & non ex casu, & fortuna præstentur, cum à Deo est omnis potestas, *ad Rom. 8. c. quid culpatur. 23. quæst. 1.* & omnia à Deo. Bona enim & mala, vita, mors, paupertas & honestas à Deo sunt. *Eccles. 11.* Vnde Romanum imperium non fortuna, sed diuinitate propitia defertur. tex. *in prin. C. de off. magistri mil.* Vnde reges nostri in suis rescriptis sæpe dicunt: *Talis Dei gratia Francorum Rex.* de materia tamen plene per Luc. de Pen. in *dict. l. vnica. C. de comiti & trib. scholar.*

QVadragesimaquarta consideratio. In eligendo aliquem ad honorem, siue munus personale, decẽ sunt consideranda, quę scripta sunt in *glossa in rubricata C. quẽadmod. ciuilia muner. indic. lib. 10.* & etiam refert Bar Cępol. *in tract. de Impera. in fi. vers. circa hanc.* & Io. de Plat. *in d. rub* vbi plura alia addit.

Primum ergo est, sc. persona indicentis, vt habeat iurisdictionem indicendi, vt sunt decuriones, qui possunt distribuere officia, & eligere officiales, vt in *l. 2. C. de decur. eo. lib. 10.* & comes rerum priuatarum in creando susceptores, vt *l. super creandis. de iure fisci. C. eo. lib.* Item decuriones. hoc est, consules ciuitatis, iudicio presidum prouinciarum eligunt Irenarcham (hoc est, quem præpositum mareschallorum vocamus) vt ait text. in *l. vnica C. de Irenarchis. li. 11.*

Secundum, modus & ordo, vt persona eius, cui indicitur, non grauetur vltra modum, sed secundum equalitatem, vt *l. fin. Cod. quẽad mod. ciui. mun.* & vt in ordine primo vocetur pater, si est habilis, quã filius: & primogenitus, quam secundogenitus. *l. in successione. & l. neminem. C. de decur. & l. 3. §. de filiisfamil. & quemadmodum pater pro his teneatur. eod. lib. 16. C.*

Tertium est habilitas, scilicet an persona, cui iniungitur, sit habilis & idonea, vel non, text. in *l. honor. §. de honoribus. & in l. vt gradatim in princip. ibi sciendum est, hoc esse obseruandum, si idonei sint. ff. de mun. & honor.*

Quartum, eius origo, text. *in d. §. honoribus*, vt si non sit origine ingenuus, sed libertinus, officia ingenuorum non concedantur ei, nisi impetrasset ius annulorum aureorum, aut restitutionem natalium, alias incidit in legem Iuliam Visceliam, vt in *leg. 1. Cod. si seruus aut libert. lib. 30. & in leg. vnica. C. ad leg. Viscell.* & intellige de origine propria, vel paterna, vel ex priuilegio, vel etiam incolatus. *l. 1. & l. cines. C. de i col. & l. s. filiis. & l. exemplo. C. de decur li. 10.* Attendi etiam debet, an sit masculus vel fœmina, an sit minor, vel infirmus: vel aliam inhabilitatem habeat, vt dicit Ioan. de Plat. *in dict. rubr. C. quemadmodum ciuilia munera, &c.*

Quintum considerandum, scilicet facultates, an iniuncto muneri sufficere possit. tex *in d. §. de honoribus.* alias si non sit sufficiens ad complendum munus sibi iniunctum, suspicere non debet. Vnde dicitur:

Qui sua metitur pondera, ferre potest.

Et facit dictum Horatij:

Sumite materiam vestrn qui scribitis æquam viribus.

Quod si etiam intelligas diuites esse præponendos pauperibus in electione honorum seu officiorum, recte sentis: vt etiam inquit text. in *l. ad subeunda, cum pluribus concordantiis. C. de dec.*

Sextum, consuetudo. Nam in delatione officiorum seruanda est consuetudo loci, vt vult. *§. de honoribus* superius allegatus. & text. in *d. l. super creandis. C. de iure fisci. & in l. non tantum ff. de decur.*

Septimum, vt potiores, & idoneiores eligantur, *d. l. ad subeunda. l. honores. in princ. ff. de dec. l. vt gradatim. in prin. ibi: si idonei sunt. & l. honor. §. fin. ff. de mun. & honor.*

Octauum considerandum, scilicet ordo graduum, vt quis prius vocetur ad minores, quam ad maiores. *d. l. vt gradatim. in princ. & l. honor. §. gerendarum. ff. de munerib & l. 2. C. quemadmod. ciuilia, lib. 10. & l. quæ vtiliter. in prin. ff. de neg. gest.* & ibi deciditur, quod expẽsæ consuetæ & rationabiles factæ pro alio, vt honores assequeretur, peti possunt, cum *prædictis leg.* concordant tex. in *c. si officia. 39. dist. & in c. legimus. in fin. 93. dist.* Alioquin casum appetere videtur, qui ad summi loci fastigia, postpositis gradibus, per abrupta quærit ascensum. *c. si. in. 48. dist* & est text. ad literam in *l. nemini ad subsid. C. de consulib. & non spargendis. lib. 12.*

Nonum, vt curialis vnius curiæ non eligatur ad honores alterius curię: cum non debeat quis eodem tempore habere plura officia. *c. si g. 89. dist. & in l. 1. C. quemadmod. ciuilia muner. &c.* Sicut non potest esse Monachus vel Abbas in pluribus monasteriis, *cap. fi. extra de religiosl. domib.* Sicut autem de iure nullus potest præfici in diuersis Ecclesiis secularibus, *c. de mult. extra de preben.* & officia eccles. singula singulis personis sunt distribuenda. *c. 1. 89. d. c. cum ex iniuncto. & c. sicut de hære. ext.*

Decimum, vt quis non cogatur continuare illud idem, vel aliud officium, sed habeat vacationem, & interualla legitima. *l. pen. eadem rubr. C. quemadmodum ciuilia munera. & l. 1. & 2. C. de munerib. & honorib. non continuandis, &c. lib. 10.* & hoc verum, nisi necessitas aliud exposcat. *d. l. pen. & l. vt gradatim. §. quoties. & l. honor. in fin. ff. de muneri.* ita quod propter necessitatem quis admittitur, qui alias non admitteretur.

Addit ad præcedentia Ioan. de Plat. in *dict. rub. C. quemadmodũ ciuil. mun. ind.* quod etiam consideratur morum honestas, & vita laudabilis, & laboris prolixitas, & stipendiorum merita. Hi enim ad honores seu dignitates eligendi sunt, quos morum honestas commendat. *l. magistras. C. de professorib. & medicis. lib. 10. & l. vnica. C. de professorib. qui in vrbe Constant. lib. 12.* Et ad honoris augmentum, non ambitione, sed labore conuenit peruenire. *l. contra rempublicam. C. de re milita. & l. fi. C. de tyronib. eod. lib. 12.* Labores enim & stipendia dignitates tribuunt, non suffragia mendicata. *leg. fortasm. C. de Palatinis. l. 1. C. de castrensianis d. li. 12. l. nemo. C. de offic. magistri offic. & l. virtutum. C. de statuis & imag. lib.* de quibus omnibus supra & infra ista parte plenius & optime liquet, & liquebit.

QVadragesimaquinta consideratio est circa laudẽ. Et pro eius declaratione dico, quod laus est sermo elucidans magnitudinem virtutis secundum Aristot. *li. 1. & 3. Rhet.* & B. Tho. *super Psal. 17.* Et dicitur à *laudo* verbo, quod verbum extollo aliquando significat, vt apud Horat. *Laudabunt alij claram Rhodon, aut Mitylenem.* Aliquando idem, quod nomino. Plautus:

Id vt

Id vt scias Iouem supremum testem laudo.

Et laus, & laudatio differunt, quia laudatio est oratio ipsa laudantis, laudes continens ipsius laudati. Laus vero est virtus ipsa non aliunde prouenìens, sed suis nixa radicibus. Vnde Virgil. *Primum meus quo laudo coronam.* dicta laus à populo, quod proprie laus sit populi de aliquo recta loquentis.

Et laus distinguitur ab honore dupliciter.

Primo: quia laus consistit in solis signis verborum: honor autem in quibuscunque signis, & secundum hoc laus in honore.

Secundo modo; quia per exhibitionem honoris reddimus testimonium bonitatis de excellentia alicuius absolute, sed per laudem testificamur de bonitate alicuius in ordine ad finem, sicut laudamus bene operantem propter finem. Honor autem est etiam optimorum, quæ non ordinantur ad finem, sed etiam sunt in fine, vt dicit Florent. *in dicta sua sum. par. 4. c. 10. tit. 5. §. 1.*

QVadragesimasexta consideratio. Laus quæ fit de altero, contingit quadrupliciter. Primo, proue Deus honoretur, & hoc est bonum. Sic sacerdos summus Ioach. laudauit Iudith. de occisione Holofernis, & liberatione populi, dicens: *Iudith. 15.* Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israël, tu honorificentia populi nostri, eo quod dilexeris castitatem.

Secundo laudatur quis virtuose, vt non deficiat in tribulatione positus, sed consoletur. Sic laudata fuit Noemi. & Ruth Moabitides afflictæ, & depauperatæ à Booz, vt consolarentur. *Ruth 3.*

Tertio, vt virtus in proximo augeatur, & in bono proficere conetur: quoniam virtus, secundum Senecam, laudata crescit, & Iuuenalis Satyra prima, *Probitas laudatur, & alget.* Et vt ait Iulius Celsus *de gestis Cæsaris.* Laudis cupiditas & timor ignominiæ ad virtutem excitat. Et vt ait Arist. *lib. 3 sua Rhetorica noua:* Neque solum laudis causa rectum sequi conuenit, sed si laus consequitur, duplicatur recti appetendi voluntas, & Ouid. *de Ponto, lib. 4. Elegiarum:*

Excitat auditor studium, laudataque virtus.
Crescit, & immensum gloria calcar habet.

Et ista est laus, de qua intendimus tangere principaliter.

Quarto, vt quis ferat mitius correctionem. Sic Apostolus laudabit mirabiliter Corinthios in principio suæ epistolæ primæ, dicens: *In omnibus diuites facti estis in illo, vt nihil vobis desit in vlla gratia.* Et paulo post de multis reprehendit, & de ista cum præcedente facit tantum vnum modum. Anton. Flor. *in 2. par. sua summa. tit. 10. cap. 2. §. 1.* & ibi dicit, quod etiam quatuor modis contingit aliquem inordinate laudare, quod non est bonum: sed quia non est materia præsentis speculationis, ad illum ibi recurre, sed solum de laude, quæ debetur, de qua Arist. 1. *Ethic.*

Ad magnam enim laudem consequendam quatuor requiruntur, sc. quod fiat à magno, magno modo, & de magnis factis, & de magnis personis, vt declarat Ant. Flor. *in sua sum. 4. par. tit. 15. in c. beata Maria virg. §. 3.*

QVadragesimaseptima cōsideratio. Ex qua ex laude virtuosi homines disponuntur amplius ad bene agēdum & ad virtutem, quod si bene quis se in suo officio laudabiliter habuerit, publice commendandus est, facit dictum Psalmistæ 32. *Rectos decet collaudatio.* & text. *in l. illustrissimos. C. de off. rect. prouinc.* & quæ dixi *supra in 32. consid.* Sicut enim ignis aura stante fit grādior, ita bonæ mentis studia commendatione proficiunt, vt ait Gregorius *in registro lib. 6. cap. 109* vnde Cassiodor. *1. variarum epistolarum; 13.* Debetis bene agentibus, vt eos laudis vestræ comitetur assensus. Nam si equorum cursus hominum clamoribus incitantur, & insonantium manibus agitur, vt à mutis animalibus velocitas operetur: quanto magis homines inde stimulari posse credimus, quos ad laudis auiditatem natos singulariter inuenìemus? Hinc etiam Hiero. *in 15. epist. ad Marcellam:* Nemo reprehendat, quod in epistolis aliquos laudamus, aut carpimus. Cum in arguentis malis sit correctio cęterorum, & in optimis prædicandis bonorum ad virtutis studia incitentur: imo etiam aliquando si qui boni sint, si tamen quid male agant, propter eorum virtutes non omnino reprehendendi sunt, vt dicit Luc. de Pen. in *l. fi. C. de numerar. li. 32.* & facit ad prædicta dictum Ouidij in Pōto; *Laudataque virtus Crescit, & immensum gloria calcar habet.* dicam infra *ista par. in 74. consider.*

QVadragesimaoctaua consideratio. Aug. *in sermone de die suæ consecrationis,* dicebat: *A male viuentibus nolo, & detestor laudari. Laudari autem à bene viuentibus si dicam nolo, mentior: si dicam volo, timeo, ne sim humanitatis appetentior, quam soliditatis. Quid ergo dicam, nec plene nolo, nec volo, non plene nolo in laude humana periclitari: non plene volo, ne ingratus sim quibus prædico.* facit quod notatur 31. *distinct. c. tenere.* vbi patet, quod licet iusto se laudare. 1. *quæst. 6. c. sicut n.* & *c. in scriptura. 8. q. 1.* & Lucas de Pen. *in l. 1. C. de agentibus in reb. in fin. lib. 12.* vbi ponit proprietates ambitiosi, & *in l. fin. C. de cohortalib. lib. 12.* dicam infra *in 2. parte.*

QVadragesimanona consideratio. Quod ex quo sæpe ex laudis præconio innascitur superbiæ inflatio *cap. sunt plurimi. 6. q. 1.* nullus plus æquo debet laudare alium, ne sibi debitum subtrahat; cum infert in debitum. *c. nullus. 99. dist.* Nemo tamen nisi vanus, falso lætatur honore; & hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis, prout ait Cato moralis. Et vt ait Horatius in primo sermonum: *Stultus honores sæpe dat indignis.* vnde Aristot. vt refert Laertius *de vita & morib. Philosophorum*, dicebat de duobus hominum generibus vehementer admirari, scilicet de illo, in quo bona non sunt, & tamen si de ipso dicantur, acceptat, & gaudet. Et de illo, de quo mala præferuntur, quæ in re non sunt, & inde turbatur. Inter cætera tamen aduerte, quod natura promptior est, ac paratior ad culpandum ea, quę minus recte agi arbitramur, quam ad laudandum illa, quæ videntur fieri cum virtute.

QVinquagesima consideratio erit ex dictis Platonis *in lib. de amore, c. 2.* vbi dicit, quod perfecta laudatio est, quæ præcedentem rei recenset originem, præsentem formam narrat, sequentes ostendit euentus. Ab antecedentibus res quæque laudatur, vt nobilis, à præsentibus vt magna, à sequentibus vt vtilis: quare ex tribus illis via hæc in laudibus concluditur, nobilitas, magnitudo, atque vtilitas; & ex illis tribus multum ibi laudat amorem, de quo infra dicam *in vlt. parte.* Et infra dicam *in d. parte 38. consid.* à præterito, præsenti, vel futuro quælibet res debet laudari, quod idem est, vt supra dictum est.

QVinquagesimaprima consideratio. Ex quo gloria est effectus honoris, & laudis, post honorem & laudem de ea dicendum est. Et est effectus illorum, vt dictum est, eo quia ex hoc, quod testificamur de bonitate alicuius, clarescit bonitas eius in notitia plurimorum, & hoc importat nomen gloria, vt dicit Anton. Florent. *in 1. par. tit. 3. c. 1. §. 3.*

Dicitur enim gloria quasi clara, vnde Beatus Ambr. *super epist. ad Rom.* Gloria est clara cum laude noti-

tia, vt refert Anton. Florentinus *in 4. parte sua summæ, tit. 5. c. 10. §.* Et secundum Ciceronem in Rhetoricis, gloria est frequens de aliquo fama, cum laude, vel secundum eundem *in oratione pro M. Marcello*, est illustris, & promulgata multorum, & magnorum, vel in suos ciues, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum; vel etiam secundum eũdem, est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de excellente virtute; vel secũdum Aug. est iudicium hominum bene de hominibus opinantium. & , vt ait Lucas de Penna *in l. qui publicæ. Cod. de his qui sponte munera pub. subeunt. lib.* 10. quod gloria dupliciter sumitur, vno modo improprie pro vana gloria. Alio modo proprie sumpta est frequens fama cum laude notitia, secũdum Ambr. *vt supra.* vel gloria quasi glarea, id est, gerens lauream secũdum etymologiam, quam, vt dicit, facit Catholicum; sed secũdum Tullium 3. *Tuscul. q.* gloria est solida quædam res, & expressa, non adumbrata: ea est consentiens laus bonorum incorrupta, vox bene iudicantium de excellente virtute: ea virtuti reponit, tanquam imago gloriæ, quæque rectefactorum plerunque comes est, non est bonis viris repudianda, &c. vt ibi.

Differunt tamen gloria, & honor; quia proprie gloria est in se & alios, honor vero in se ab aliis. & secũdum B. Thom. 2. 2. *quæst.* 132. *art.* 3. quod sicut magnanimitas est circa honorem, ita & circa gloriam. Vnde & sicut magnanimus moderate vtitur honore; ita & moderate vtitur gloria: gloriatur tamen magnanimus circa res magnas, non circa modicas, vt dicit Anton. Florẽtinus *in 3. part. sua Summæ, tit. 3. cap. 1. §. 3.* & ibi dicit, quod gloria operatur, quod quis excellẽtiam consequitur, quando est appetitiua ad bonum, quod naturaliter amatur & honoratur à cunctis, & ideo sicut per gloriam, quæ est apud Deum, consequitur homo excellentiam in rebus diuinis; ita per gloriam quæ est apud homines, consequitur quis excellentiam, quæ est in rebus humanis. & ibi ponit de vana gloria, quæ multum est euitanda.

Qvinquagesimasecũda consideratio est, quod fundamẽtum gloriæ est humilitas, quoniam, vt habetur *lib. 21. in fine.* Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. & *Prouerbiorum* 39. Nam humilem spiritu suscipiet gloria. & vide Lucam de Pen. *in l. honoratoribus. C. de fusca. lib.* 30.

Qvinquagesimatertia consideratio. Gloriæ cupiditas est frequens, & quotidiana, ita quod nemo est qui eam non desideret, teste Valerio *lib.* 8. dicẽte: Neminem esse tam humilem, tamque abiectæ conditionis, quem gloriæ dulcedo non demulceat, & tangat. quem refert Lucas de Pen. *in l. 2. in 2. colum. C. de his qui sponte munera publica subeunt.* vbi etiam ad hæc plura alia dicta allegat, & Ciceronem *in Tusculanis quæstionibus*, asserẽtem, quod honos alit artem, omnesque incẽdimur ad studia gloriæ laudis, & *ex primo officior. lib. eodem.* Vix inuenitur qui laboribus susceptis periculisque aditis, nõ quasi mercedem rerum gestarum desideret præter hãc gloriæ, & laudis. & Balb. *in suo dialogo*, post Cicero. Omnes studio laudis trahimur, & optimus quisque maxime cupiditate gloriæ incenditur. An erit qui velle recuset os populi meruisse, ait Persius, *Satyra.* 1. & Horatius in sermonibus lib. 1. *Sed fulgente trahit constrictos gloria curru. Nõ minus ignotos generosis.* vnde Socrates solitus erat dicere, viam ad gloriam proximã esse, & quasi compẽdiariam: quod intelligitur, si quis id ageret, vt qualis haberi vellet, talis esset, alias fortis est & magnanimi viri gloriam nõ appetere: sed sola suorum recte factorum conscientia contentos esse. Vnde communiter dicitur: *sæpe virus maior gloria spreta redit.* vt dicit G Bened. *in sua repet. c. R ynu. in verbo, condidit. 1. nu.* 51. *de testam.* & propterea dicit Chrys. *hom.* 4. Si gloriari cupis, gloriam despice, & omnibus gloriosior eris.

Sed quicquid sit, gloria & honor sunt de genere delectabilissimorum; quia fit phantasia vnicuique qui honoratur, quod sit talis, vt dicit Arist. 2. *Rhetoric.* allegatus per Luc. de Pen. *in l. 2. Cod. de prox. sacror. scrinior. lib.* 12. & dixi supra.

Qvinquagesimaquarta consideratio. Hinc Betoald. *in suo tract. de felicitate*, vbi quærit, An gloria sit summum bonum, sic ait: Quanto honestior videri debet sententia illorum, qui summum bonum felicitatemque in honore, & gloria collocauerunt, videtur ferme hæc fuisse summa boni in summis Imperatoribus Romanorum, Græcorum, Barbarorum, qui voluptates omnes contempserunt, qui dies noctesque, in laboribus militaribus exantlauerunt, qui vigilarunt, sudarunt, alserunt ob hoc solum, vt gloriosi viuerent, gloriosiores morerentur, de quibus illud est poetæ Satyrici: *Ad hæc se Romanus grausque & Barbarus Induperator, Erexit, causas discriminis atque laboris Inde habuit.* Tanto maior famæ sitis est, quam virtutis. In Romanorum laudem dicit Salustius: *Laudis auidi pecuniæ liberales erant; gloriam ingentem, diuitias honestas volebant.* Hanc gloriam, vt inquit eleganter diuus Augustinus, ardentissime dilexerunt, propter hanc viuere voluerunt, propter hanc & mori non dubitarunt, cæteras cupiditates huius vnius cupiditate presserunt.

Hæc gloria veluti finis felicitatis, Fabios, Marcellos, Africanos Cæsares incitauit, inflammauit, stimulauit ad res magnas forti animo capessendas. De hac cecinit Valerius Flaccus:

Tu sola animos mentemque pararu Gloria.

Hanc Silius Ital. facem honestæ mentis appellat, cum ait:

Abripuit traxitque virum fax mentis honestæ
Gloria. Et, vt ait idem Silius:
Mortales ad laudem, & gloriam geniti sunt.
Ad laudes genitum capti si munera diuum.
Felix ad laudes hominum genus.

Scribunt historici, quod Themistocles Atheniensis noctu ambulabat in publico, quod somnum oculis capere non posset: quærentibus huiusce vigiliæ causam, respondebat: Miltiadis trophæis & gloria se ex somno suscitari.

Demosthenes oratorum apud Græcos clarissimus valde lætatus est gloriæ susurro, quando anus Attica aquam ferens, ita alteri insusurrauit, *Hic est ille Demosthenes.*

Alexandro, qui ex rebus gestis nomen Magni sibi inuenit, pectus insatiabile laudis fuit, qui plusquam par sit sitior gloriæ, Anaxagora referente innumerabiles esse mundos, ex authoritate Democriti præceptoris. *Heu me miserum*, inquit, *qui ne vno quidem mundo sum potitus* Hinc exit illud:

Vnus Pelleo iuueni non sufficit orbis.

Hinc controuersia illa est apud Senecam famigerata: *Alexander orbis terrarum angustus est: orbis Alexandro angustus est.* Idem cum in Sigæo ad Achillis tumulum adstitisset: *O fortunate*, inquit, *adolescens, qui tuæ virtutis præconem Homerum inueneras.* Quod apud Silium versibus modulatis sic expressum est:

Felix Æacida cui talis contigit ore
Gentibus ostendi, creuit tua carmine virtus.

Cæsar

Cæsar cum apud Herculis templum in Hispania res gestas ab Alexandro (vt inquit Plutarchus) contemplaretur in pictura, ingemuit illacrimauitque veluti ignauiam suam pertæsus, quod nihil tum memorabile à se actum esset in ea ætate, qua iam Alexander orbem terrarum subegisset.

Hannibal Pœnorum ille inclytissimus Imperator apud Silium, alloquens milites in pugna Cannensi, mercedem laborum suorum solam gloriam esse vult. Sic enim inquit: *Mihi magna satis sat vera superque, bellandi merces sit gloria, cætera vobis vincantur.*

Quid multa? non solum magni in re militari duces, & egregij in administratione reipublicæ ciues gloriæ inhiant, & amplexantur, sed etiam scriptores ferme omnes hanc gloriam veluti præmium vberrimum suarum lucubrationum spectare videntur. Illi quoque Philosophi, qui libros scripserunt de gloria contemnenda, sua nomina in titulo inscripserunt, & in liminari pagina lectitari voluerunt.

Quid? nonne & opifices ipsi gloria ducti nobilitari voluntvt de Phydia infra diremus, *in 2. consid.* post istam, qui nomen in clypeo Mineruæ inclusit.

Sauros quoque & Batrachus sua impensa construxisse produntur templa octauis porticibus inclusa, inscriptionem sperantes: qua negata, hoc tantum alio modo vsurparunt, in columnarum enim epistoliis insculpserunt Ranam atque Lacertam, tanquam nominum eorum argumenta. Sauros enim Græce Laretta, & Battachus, Rana significat.

Quid enim ipse Beroaldus in dicto opere de seipso, quoniam libet, & sibi, vt de se aliquid attingat, illud Horatianum assumendo;

Gaudeo quod spectant oculi me mille loquente.

Hinc est, quod etiam alios insequendo nomen suum in operibus suis intitulauit.

Sed an hoc licitum sit, & fieri possit, tractat ample Ioan. Andr. *in suis mercurialibus. in vlt. quæst.* quæ est multum notabilis, & singularis, & quam statim in fine huiusce partis positurus sum.

Plures alij sunt, qui posuerunt felicitatem in gloria, elatione, & ambitione, quos enumerat Textor Niuernensis, *in sua officina, in c. gloriosi, superbi, elati, & ambitiosi.* quos vide, & ibi inuenies quosdam sed non omnes; quoniam pauci sunt, qui se abscondant à calore eius.

Tandem tamen concludit ipse Beroaldus vbi supra, quod hæc gloria non videtur esse finis ille felicitatis quem quærimus, cum sit res caduca, & intra breue seculum decrescat, cum aliunde pendeat, quod de summo bono credi nefas est: magis enim in laudantibus, quam in laudato consistit gloria, quæ nihil aliud est, quam opinatio de aliena virtute bene sentientium.

Huc adde, quod Philosophi, & cum primis diuus Augustinus amorem laudis & gloriæ feruentissimum vitium esse dixerunt. hinc illud Horatianum:

Laudis amore tumes.

Hinc illa Persiana mordacitas.

Egregium cum me dicat vicinia, credam.

Et illud:

Sed recti finemque extremumque esse recuso.
Euge tuum & belle.

Exclamat tragicus poëta, *O dexa, O dexa, O gloria. O gloria. Quid aliud es, quam aurium inflatio magna?* Democritus Abderites philosophos lætatus est, quod Athenis multos annos vixerit ignotus illi vrbi. *Veni,* inquit, *Athenas, & nemo me nouit.*

Anneus Seneca decenter ait: *Qui vixit notus omnibus, ignotus moritur sibi.* Et ab Horatio luculenter dictum est:

Nec vixit male, qui natus moriensque fefellit.

Neminem tamen sanorum dicam virorum, qui aliquando gloriæ amore non caperetur.

Quis enim philosophorum illius amore vnquam caruit? Quis vnquam summus Imperator, aut quis clarus miles extitit, qui gloriæ admonitu, quicquid arduum ausus est, non gesserit? Quisnam Platonem ad tanta tamque ardua discenda animauit? Gloria. Quis illius discipulum Aristo. post tam multa tamque præclarissima à se ferme in omne scibilium genere conscripta magistro. & ei, à quo filij loco, & honore semper habitus fuisset, contrariari, & magistri aduersari opinionibus coegit? Gloria. Inuidit profectò tantus gloriæ zelus ei, à quo superari solo illa ætate se posse sentiebat. Quis Diogenem (vt ad Cynicos & qui summam sordidamque inopiam pati videri volunt) ad id vitæ genus perduxit, vt id magis mori sit, quam viuere? Gloria. Quis, vt finem ex philosophis demus exemplis, Epicorum summæ, & continentissimæ vitæ hominem coegit, quo doctior appareret, de voluptate ita disserere, vt in illa summum bonum esse constitueret? Gloria. Quis, vt ad militares descendamus, Scæuolam regis occidendi cupidum tum in tæde errasset, manū vrere coegit? Gloria. Quis Coclitem victori exercitui solum resistere fecit? Gloria. Quis Curtium in hiatum se proripere? Quis Marium consulis, à quo obseruabatur, inuidere? Quis Syllam aduersum Marium tanta bella mouere? Quis Cæsarum armis cinctum maximam orbis partem inuadere? Quis illius ætatis Scipionem? Quis Catonem sibi manus inferre? Quis Hanibalem transire alpes? Quis Philonem fratres viuos à se terra obrui? Quis Alexandrum? Quis Herculem? Quis Cyrum? Quis Perseum, tanta subire belli discrimina? Quis Zopirum Persam sibi aures, & nasum secare induxit? fatebimur profectò, gloria.

Nec illud tamen à vera abhorrentes lege egerunt.

Nempe plerique cum Iudæi, tum Christiani simile eadem gloriæ auiditate peregere, & horum præbere exempla friuolum esse notum est: cum etiam supra ætatem nostram, nostræ quoque ætatis, literati omnes eadem via pergere videamus.

D. Thom. plerunque à Ioanne Scoto suo discipulo in de re diuina opinionibus (quam *Theologiam* appellant) carpitur. Itendidem fecisse Thomam in Albertum, quem ob excellentiam *Magnum* appellant, vulgata fama est.

Nostræ autem ætatis scholastici, quid aliud in suis gymnasiis agunt, quam vt clariores ingenio & doctrina se declarari possint?

QVinquagesimaquinta consideratio. Gloria, quæ ex virtute procedit, non est fugienda, aut alteri danda, iuxta Esaiæ dictum 42. c. *Gloriam meam alteri non dabo.* Et Archi. *in c. cauendum. in fin. de pœn. dist. 3. & Baruch. 4.* Ne tradas alteri gloriam tuam, & dignitatem tuam genti alienæ. & Apost. 1. *ad Cor.* 9 Bonum est mihi mori, quam vt gloriam meam quis euacuet. *c. sacerdos. circa fin. 1 qu. 2.* & vulgo dicitur: *Honorem meum nemini dabo. &, qui non diligit honorem suum, fur est ipsius, & homicida.* Et qui negligit famam suā, crudelis est. *12. quæst. 1. c. nolo.* Cæpulla *in tract. de Imper. militum eligend. in verbo authoritate.* Quod intellige, vt dictum est, dummodo procedat à virtute. Quoniam, vt ait Valerius de institutis antiquis, vberrimū alimentum virtutis honos, eximiusque virtutis mini-

ster est, vt ait Arist. 8. *Ethi.* & Iustinianus *in Anth. de monachis.* §. *ordinatione vero abbatia. colla.* 1. in quam sententiam incidit Ouidius in Ponto:

Laudataque virtus
Crescit, & immensum gloria calcar habet.

Et Cic. *in lib. de off.* nihil esse in vita magnopere expetendum, nisi laudem atque honestatem: in ea autem persequenda, omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exilij, parui esse ducenda. Et Valerius *lib.* 4. *de abstinentia, & continentia*: De publico ministerio nihil cuiquam præter laudem bene administrandi officio accedere debet, vt ibi de Paulo Æmilio exemplum patet, qui præclare actum secum existimauit quod ex victoria contra Xerxem Persarum regem parta, alij pecuniam, ipse vero gloriam occupasset, memoriamque nominis sempiternam fecisset. Nam gloriæ cupiditas, & timor ignominiæ ad virtutem excitant, vt refert Cæsar *in suis Commentariis lib.* 7. & vt ait Cic. *in orationib.* Est in virtute ascensus, vt is gloria magis excellat, qui virtute plurimum præstet. Igitur recte ex sententia eiusdem Cic. 2. *officiorum* dicebatur sic: Præclare Socrates hanc viam ad gloriam proximam, & quasi compendiariam dicebat esse, si quis id ageret, vt qualis haberi vellet talis esset. Quod si qui in simulatione, & inani ostentatione, & ficto non modo sermone, sed etiam vultu stabilem se gloriam consequi posse dicerent, vehementer errant. Vera enim gloria radices agit atque etiam propagatur, ficta omnia celeriter tanquam flosculi decidunt, nec simulatum quicquam potest esse diuturnum. dixi hic ante.

Quinquagesimasexta consideratio. Gloriæ cupiditas cauenda est, vt ait Cic. 1. *officior.* Eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio, quoniam etiam, vt Sapiens ait:

Quid valet hic mundus, quid gloria, quidue triumphus?
Post miserum funus, puluis, & vmbra sumus.

Et vt Laertius in *lib. de vita & morib.* philosophorum testatur: Scipio Africanus solitus erat dicere, nullam pestem fuisse maiorem, quam gloriæ cupiditatem, ex qua ob certamen honoris & gloriæ inimicitias maximas inter amicissimos sæpe extitisse videmus. Sitque gloriæ cupiditas, stultitia, teste Cic. *li. veteris rhet.* Et vt habetur *lib.* 9. *Quinti Curtij de gestis Alexandri*: Auaritia gloriæ & insatiabilis cupido famæ nihil inuium, nihil remotum videri finit. Auidi milites sunt & pecuniæ, & gloriæ simul: fortuna rebus famam preciumque constituit, & militiæ probrum plerunque vertit in gloriam vulgi, vt dicit Tibul. *in Elegia* 10. *li.* 4. quæ quantacunque sit, tota est breuis planeque inanis, & nemo nisi vanus falso lætatur honore, *secundum Polycratum de nugis curialium in sue prologo.* Audi sententiam Franc. Petrar. Gaudeo magnam inueni gloriam, respondeo, magna in exiguo quidem expliceutur non intelligo, si temporum, si locorum angustias metiare, magnam hic gloriam non posse esse fateberis. Nam & liquido cernitur, quæ tam fit hæc mortalis atque terrenæ gloriæ magnitudo, si tamen præfulgens & digna sit tibi gloria gaude, non quod habeas, sed quod meruisti: ostentrimaque est omnino ambitio, bonurumque contentio: quoniam nihil laudabilius, nihil magno atque præclaro viro dignius placabilitate atque clementia, vt ex Cic. 1. *officior.* secerni potest.

Quinquagesimaseptima consideratio. Ipsa gloriæ cupiditas, & honoris concupiscentia multos pessundedit, seu decepit. Nonnullos enim legimus, qui à parentum inclyta nobilitate degenerarunt & honore domus postposito, ad vilia officia conuolarunt: vt refert Valerius *tit.* 8. *de cupiditate gloriæ,* de Quinto Fabio Romano, qui derelicta clata & nobilissima Fabiorum secta, pictor effectus fuit, vt nomen suum in publico pingens faceret æternum, de claro genere faciens se sordidum.

Alios vero, qui de statu infimo deitate gloriari volentes, ausi fuerunt in vertice deorum nomina sua includere, vt de Phidia statuario legitur apud eundem Valerium *eiusdem li. & tit.* & apud Cic. *lib.* 1. *Tuscula. quæstionum,* qui clypeo Mineruæ effigiem suam inclusit, ita inseparabiliter: qua conuulsa, tota operis colligatio solueretur, rememorans Luciferum, qui dixerat: *Ponam sedem meam ab aquilone, & ero similis altissimo.* de quo *Esa.* 4.

Alios vero, qui seipsos interfecerunt, vt Empedocles, vt refert Textor *in sua offici. c. arrogantes, superbi, gloriosi, ambitiosi. & in c. qui se occiderunt.* & vidcas plures casus, in quibus ambitio multos decepit per Texto. *in d. c. arrogantes, superbi, gloriosi, ambitiosi.*

Cæteros vero, qui cum virtute gloriam, & famam assequi non possent, sceleribus insignique maleficio innotescere non dubitarunt, vt de Pausania nobili adolescente, qui Philippum Macedoniæ regem Alexandri Magni patrem interfecit, vt tali parricidio immortalitatem sibi compararet.

Et de Phegio seu Herostrato, qui gloriæ cupiditate templum Dianæ incendit, & comburi fecit, vt sui nominis memoria obliterari non posset, atque perpetuaretur, vt refert hæc duo exempla Valerius loco, quo supra, & multa alia ibi videri poteris, quæ demonstrant non solum in magnis viris, sed etiam in aliis affectus gloriæ affuisse. vide Textorem *in loco supra allegato.*

Quinquagesimaoctaua consideratio. Nihil apud dominandi, & præsidendi cupidos probitatis aut fidei est, quod multis exemplis demonstratur, & ostenditur.

Et primo Cain libidine dominandi, & præsidendi, & vt solus dominaretur, & præesset cæteris, ac prædam suam liberius exerceret, fratrem suum Abel interfecit, vt habetur *Genes.* 4. vnde Proba mulier *in suo Centone* ait:

Tunc gemini fratres adolent dum altaria cædis,
Alter in alterius prelato inuidus honore.

Etiam habetur 2. *Paralipomenon.* 21. *c.* Ioram enim filius Iosaphat regis Iuda, gladio sex fratres suos occidit, vt bona eorum possideret, & regnum suum ampliaret, solusque dominaretur, atque illi soli honor tribueretur.

Refert etiam Orosius, quod Romulus fratrem suum Remum interfecit, vt regnaret solus, & totus honor eidem cederet. & etiam habetur 1. *Mach.* 1. *& c.* 2. *ibi: Surrexerunt in Ierusalem filij Belial introducentes ritum gentium.* vbi habetur, quod Iesu & Ioan. qui de principatu futuro & dominatione præ cæteris habenda cogitantes, ex eo quod Onias primogenitus Simonis sacerdotū principis liberis careret, vt vnus alterum perderet, Deo Israel penitus derelicto, ad Antiochum regem Assyriæ se contulerit, ritum prophanum in ciuitate Dei initiante: ex quo tanta succedit tribulatio, vt ibi habetur plene.

Et etiam habetur de Etheocle & Polynice fratribus, quibus Oedipus rex Thebarum eorum pater regnum alternis annis regendum demisit: verum cum Etheocles maior natu, anno peracto, fratri cedere noluisset, cupiditate dominandi motum fuit propter-

ea bel-

ea bellum, contractis denique vtriusque copiis, ambo mutuis se vulneribus interfecerunt.

Virgilius in culice:
At discordantes Cadmeo sanguine fratres
Iam truculenta ferunt, infestaque vulnera corpus
Alter in alterius: iamque aduersatus vterque
Impia germani manat quod sanguine dextra.

Athila rex Pannoniæ reuersus è Gallia Budam, fratrem, (qui regnum occupauerat) vt dominaretur, de medio sustulit.

Antiochus Magnus Seleuci filius mortuo patre, fratrem vita exuit, vt solus principaretur & regno frueretur.

Fernandus rex Castellæ Sanctij filius Garsiam fratrem regem Nauarræ peremit, vt Nauarram ipsam suo adiiceret regno, vsque adeo libido principandi non præscripsit sibi modum.

Nemprîcus filius Maddam rex Britanniæ Malym fratrem exuit vita, vt eo mortuo principaretur.

Cunedagius quoque non alia ratione fratrem Morganum occidit, quo tempore Roma condita est, vt refert Volaterranus.

Cansignorus Veronensium princeps moriens Antonium, & Bartholomæum filios reliquit hæredes, quorum Bartholomæus Antonium fratrem è medio sustulit, quem in principatu consortem aut parem, ferre non poterat.

Cambysi Persarum regi visus est per quietem nuncius adesse, dicens Mergidem fratrem solio sedere regio, qua ille visione consternatus Prexaspen Persam ad eum interimendum misit. *Trogus & Herodotus authores.*

Canis Grandis Veronensium princeps fratrem Erigamum (qui dum abesset, Veronam inuaserat) fortis reuersus obsessum vicit; victum morti dedit.

Petinus Fregosius Genuensium princeps, Nicolaum fratrem doctrina moribusque insignem ob suspicionem principatus affectati interfecit.

Pinus Ordelaphus Forolitiensis, vt solus regnaret, Franciscum fratrem trucidauit, eius liberis in exilium missis. *Autor Volaterranus.*

Ptolemæus Philadelphus Argeum fratrem (à quo insidias parari sibi intellexerat) interfecit, & altero fratri Mage nomine (qui Cyrenis imperabat) vt solus imperaret, bellum indicit.

Franciscus & Ludouicus Gonzagæ, Vgolinum fratrem simulata amicitia ad cœnam inuitatum adorti sunt, & interfecerunt: sola ad facinus inuidia moti, quod Guido Gonzaga pater, Mantuanorum dux, ei soli principatum reliquisset.

Fortho Danorum rex tres habuit liberos, Haldanum, Roem, & Scatonem, quibus mortuo patre æqua incessit regnandi cupiditas: quo factum est, vt Haldanus natu maximus duos iuniores interfecerit, & regnum parricidio susceperit. *Autor Saxo Grammaticus.*

Feugo quoque Horuendilium Danorum regem fratrem suum insidiis circumuenit, atque vbi parricidio datus est locus, cruenta manu funestam mentis libidinem satiauit, vt eo mortuo regnaret.

Herminefredus Bertharium fratrem vi oppressit, vt sibi soli tranquillius, & securius apud Thuringos liceret regnare. *Autor Gregorius Turonensis.*

Orta inter Dardanum, & Iasium contentione, Dardanus superior fratrem peremit: adeo consortem nescit potestas, adeo rara est in necessarios charitas, vbi illa dominandi libido mentes hominum titillat.

Bela rex Pannoniæ Polonorum copiis instructus, Andream fratrem bello aggressus est, partaque victoria interfecit victum.

Tiphon Ægyptius fratrem suum Osyridem peremit, inuidia accensus, *autores Berosus & Seneca de sacris Ægyptiorum.* Diodorus item, compertum est (inquit) Osyridem Ægypto iuste regnantem à Tiphone fratre impio ac nefario interemptum, quem in sex & viginti partes dissectum, cuilibet eorum, qui tanti sceleris participes fuerant partem dedit, vt ipsos defensores custodesque regni fidos haberet.

Henricus cognomento Clericus Anglorum rex, Robertum fratrem hostem habuit, quem in bello captum, oculis primum auulsis, in carcerem detrusit, ac demum pedore, & inedia ibidem emori fecit. *Volater.*

Ludouicus XI. Francorum rex contra ducem Aquitaniæ fratrem suum bellum mouit, quo tempore mortuus est.

Orodes Phraatis filius, Parthorum rex, Mitridatem fratrem suum obsedit Babyloniæ, factaque deditione in conspectu omnium, quamuis supplicem, interfecit. Deus te perdat ambitio, quæ fratres armas in fratrum viscera, quæque securum à nato non finis esse patrem.

Iugurtha Manastabilis filius nothus, fratres suos Adherbalem, & Hiempsalem Micipsæ patrui sui filios interfecit, vt solus Numidis imperaret. *autor Salust.*

Friola Alphonsi Catholici filius rex Hispaniæ, ab Aurelio fratre interfectus, cum an. 12. regnasset. hæc exempla ponit Textor *in sua officina, in c. parricida. vel interfectores fratrum aut sororum.* vbi multos ponit fratres, qui occiderunt fratres, & sorores.

Legitur etiam de Perpenna consule, qui regnandi cupiditate Sertorium inter epulas incautum occidit, vt solus in Hispania principaretur.

Amulius Numitorem, Artabanus Xerxem, Athalia vniuersum Dauidis semen interfecerunt, vt apud suos dominarentur.

Spitigneus rex Boemorum dominandi libidine bellum gessit cum fratre Vratislao.

Eraclius Phocam interfecit, vt solus imperaret.

Constantinus Imp. Irenem matrem expulit, vt solus imperaret. hæc exempla ponit idem Textor *in sua officina. c. arrogantes, superbi, gloriosi, ambitiosi.*

Refert etiam Gaguinus *lib. 1. cap. 4. tep.* quod in regno Franciæ post Clodouei regis obitum, cui quatuor liberi successerunt, duo ambitione dominandi & regni vsurpandi, vt reliqui præferrentur, occisi sunt.

Hæc enim gloria videtur multa attulisse incommoda & damna & angelicæ naturæ, vt habetur de Lucifero, qui voluit fieri similis altissimo, *Isa. 14.* & à humana natura. *Genes. 3* Eritis sicut dij scientes bonum & malum. Ex quo videtur, quod gloria non est multum appetenda: quoniam etiam scriptum est: Ne glorieris in crastinum, ignorans quid superuentura pariat dies. *Prouerb. 28.* Et hoc, quoniam homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis. *Psal. 48. no. Arch. in c. principium. de pœn. dist. 1. c. 2.* Homo enim vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereunt. *Psal. 103.* & est tex. *in c. fi. §. charitas. de pœ. d. 2.* Sicut vmbra sunt hominis dies. *Iob 13.* Et quasi putredo consumendas, & quasi vestimentum quod comeditur à tinea. *Iob 14. c.* Nec plus glorietur vnus quã alter: quoniam vnus est introitus omnibus ad vitam, & similis

exitus *Sap.* 7. & habetur *Eccl.* 7. quod sicut egressos est de vtero matris nudos, sic reuertetur, & nihil auferet secum de labore suo. Nescit enim homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & aues laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo, cum eis ex templo tempus superuenerit. *Eccles.* 10. *e.* Et vt ait Cic. *lib.* 3. *de oratore*: O fallacem hominum spem fragilemque fortunam, & inanes nostras conceptiones, quæ mediocri spacio sæpe franguntur, corruunt, & cū ipso cursu ante obruunt, quā portum conspicere valuerint, & semper habenda est prouidentia, & consideratio futuræ mortis. Vt enim dicitur in vita B. Ioannis eleemosynarij, antiquitus postquam imperator coronabatur, statim ingrediebantur ad eum ædificatores monumentorum, dicentes eidem: *De quali metallo iubes imperium fieri monumentum tuum?* ei insinuantes, quod cum sis homo corruptibilis, & transitorius, curam habeto tuiipsius, & pie regnum dispone, & habetur *Eccles.* 14. Cum enim morietur homo, hæreditabit serpentes & bestias, & vermes. Et omnis caro sicut fœnum veterascet. *Eccles.* 28. Et vanitas vanitarum, & omnia vanitas. *Eccles. c.* 1 Vniuersa enim vanitas omnis homo viuens. *Psal.* 88. Vnde, vt habetur *in lib. de contemptu mundi*:

Quid valet hic mundus, quid gloria, quidue triumphus?
Post miserum funus, puluis & vmbra sumus.

Et amplissime de huiusmodi gloria fugienda, vide Petrum Antarien. *in sua summa de fuga vitiorum.* de quinto vitio superbiæ, vbi ponit in reprobationem illius gloriæ & superbiæ per 30. folia vel circa, ad quem recurre in omni statu: sed quia extra propositum, non insisto. Maxime etiam gloriari non debet se iactando, & sic seipsum laudando; quoniam, vt ait Arist. 4. *Eth.* iactator maxime vituperandus est Et Cic. *li.* 1. *officior.* ait. Turpe est de seipso prædicare. Et vt ait Quint. *lib.* 8. *de oratoria institutione*: Vitiosa est iactatio, infertque audientibus non modo fastidium, sed etiam aliis plerunque odium. Ideo dicitur, quod iactator nocet non solum sibi ipsi, sed etiam aliis. Et habetur *in c. si quis* 1. *q.* 2. Et in communi prouerbio dicitur: *Laus in ore proprio sordescit.* de quo habetur in *c. si quis vero non ob - diat.* 11. *q.* 3. & Io. Plat *in proœmio Inst. §. quorum.* Et etiam habetur per Apost. *ad Rom.* 1. Dicentes se esse sapientes, stulti sunt. Ait enim Bernardus *in li. de improbatione vitiorum. c.* 2. *Vana superborum vacuat iactantia mentem.* At ideo inquit Seneca *li.* 2. *de beneficiis*: Retrahenda inanis iactatio, res loquantur nobis tacentibus: quoniam, vt habetur in *gl. in proœmio Inst. §. cum ine hoc. & in Authen. de monachis §. sanccimus. ibi: vt impedimento eorum tolerantiam. colla.* 1. *& in Authen. de qu. circa prin. ibi: vtilissime ex ipso rerum experimento. coll.* 7. Opus laudat magistrum Et Paulus 2. *ad Corinth.* 10. *in fi.* ait: *Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.* Et vnusquisque sequi debet consilium Ambros. de quo 6. *q.* 1. *c. imitare.* quod nemo debet se iactare, vt docet de Petro, qui se iactauit, dicendo: *Et si omnes scandalizati fuerint in te, &c.* & tamen Christū negauit. Et de Dauide, qui dixit: *Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum.* Et tamen hanc fuisse iactantiam dixit, cum dixit. *Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.* Ideo nos hortatur Sapiens, *Prouerb.* 10. Laudet te alius, & non os tuum: aliena labia, & non lingua tua. Nam etiam iactās se bono gratiam Dei effūdit; quoniam, vt habetur *Eccl.* 20. & omnia bona perdit, quoniam vt ait Gregor. *in moralibus.* O quam miseri sunt, qui affectant laudes hominum in semetipsis, dissipant fructus laborum: dumque se alienis oculis ostendere appetunt, damnāt quod agunt. Hinc reprobantur opinio & actus illorū, qui cum aliquid in ecclesiis & intuitu pietatis & ecclesię faciunt, in eis arma sua aut insignia ponunt; quoniam ex hoc videntur cōsequi præmium, scilicet gloriæ & laudis mundi, & amittunt fructum, quod à Deo percipere deberent, vt notatur per Doct. *in apost. ad Pan. in c. dilect. extra de excessib. prel.* vbi allegatur Gemi. *in c. duæ sunt. 45. distin.* qui dicit: *Nota contra illos, qui cum in ecclesiis quid faciunt, ibi insignia eorum ponunt.*

QVinquagesimanona consideratio erit, quod etiam quandoque licitum est se iactare & commēdare de bono, secundum Ioan. de Plat. *in proœm. Instit.* & ibi Angel. *in §. quorum,* faciendo distinctionem inter commendationem necessariam, vtilem, & voluntariam, notoriam, aut non notoriam. Necessariam dicunt permissam, vtputa in eo, qui veniam ætatis impetrat, qui non aliter admittitur nisi morum suorum instituta, probitatemque animi vitæ honestioris edoceat. *l. omnes, C. de his, qui veniam ætatis impetra.* & nisi commendatio sit intentio quærentis, aut petentis, vt *l. vnicuique. C. de prox. sacr. scrin. lib.* 12. Vtilem etiam permissam, videlicet, cum nouus rector prouinciæ commendat se à bono regimine & iustitia, pro beneuolentia subditorum consequenda. *l. solent. §. ante omnia. ff. de offic. procons. & leg.* 31. *distinct. c. tenere debet.* Voluntariam etiam notoriam permittunt Legistæ, vt *in §. quorum in proœm. Instit. & C. de nouo Cod. comp. in princ.* Non notoriam tum tamen modica sit, etiam permittunt iuxta illud:

Nec te collaudes, nec te culpaueris ipse,
Hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis.

Ista est doctrina Legistarum *in d. §. quorum. supra allegato.* & vide etiam Albericum de Rosate *in l.* 1. *C. de nouo Codice compe.* Thologi vero aliter sentiunt, & dicunt: quod iactare, laudare, seu commendare contingit pluribus modis, qui tres ponunt permissos.

Primo videlicet, quando quis se laudat seu commendat propter bonum propriæ famæ, vt scilicet homo possit saluare suam bonam famam. Sicut Samuel se laudauit, postquam senuit, coram filiis Israel, vt habetur 1. *Reg.* 12. dicens ad filios Israel: Itaque conuersatus sum coram vobis ab adolescentia mea vsque ad hanc diem. Ecce ego præsto sum, loquimini de me coram Domino, & coram Christo eius, vtrum bouem cuiusquam tulerim vel asinum, si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam accepi, & contemnam illud, hodieque restituam vobis. Et post hoc subdit: Testis est mihi Dominus; quia non inuenietis in manu mea quippiam mali. Sic etiam simili modo, cum quis inculpatur iniuste, vel etiam timet iniuste inculpari, posset in tali casu, in quo inculpatur, seipsum laudare ad conseruandum bonam famam suam. imo hoc casu tenetur ad conseruandam bonam famam suam, alias crudelis esset: cum crudelis sit, qui famam suam negligit. 12. *quæst.* 1. *cap. nolo.* & gl. *in proœmio decreta. in verbo, prodiga.* & habetur *Prouerb.* 22. Melius est nomen bonum, quam diuitiæ multæ. & Hugo de S. Victore. Non sufficit nobis vita sancta, nisi sit bona fama. Vnde etiam dicit Aug. quod sunt duo necessaria, scilicet conscientia & bona fama. Conscientia propter teipsum: & fama bona propter proximum. Et ista commendatio quandoque est necessitas: quando scilicet quis inculpatur de delicto, vt habetur *de purga. can. per totum.*

Secundo potest quis se laudare propter charitatem Dei ac illius gloriam, gratias sibi a Deo concessas, non ad se, sed ad Dei honorem referendo. Et de hoc

inquit

inquit Cyprian. *in epistola ad Donatum.* Odiosa iactatio non est, quamuis non iactatum esse possit, sed gratum quicquid non hominis virtuti ascribitur, sed de Dei munere prædicatur. Sic fecit gloriosa virgo Maria, quæ cecinit Luc. 1. *Magnificat anima mea Dominum,* &c. Et sequitur: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.*

Tertio potest quis se laudare propter charitatem proximi, ne scilicet scandalizetur propter verba detrahentium: quoniam, vt dicitur in *c. sunt plurimi, 6. quæst. 1.* Sunt plurimi, qui vitam moresque bonorum amplius, quam debent, laudant: ideo permittit Deus malos in obtrectationem, & obiurgationem prorumpere, vt si qua elatio ab ore laudantium in corde nascitur, ab ore vituperantium suffocetur. Qua de re quia sæpenumero de bonis viris & iustis pusilli malorum diffamationibus scandalizantur: licitum est quandoque virtutes aperire, sicut fecit Beatus Augustinus qui in sermone, qui legitur in festo eius, dicit: *Charitati vestræ de nobis ipsis hodie sermo reddendus est.* Quia, enim, vt ait Apostolus: Spectaculum facti sumus mundo, Angelis, & hominibus, qui nos amant, quærunt quod laudent in nobis. Qui verò nos oderunt, quærunt quod detrahant nobis. Nos autem in vtroque medio constituti adiuuante Deo vitam & famam nostram sic custodire debemus, vt non erubescant de detrectatoribus laudatores. Cuius doctrinam sequi volentes debent seruare doctrinam, quam ponit author ad Rudium lib. 2. dicens:

At quisquis famam cupiat retinere celebrem,
Omnibus hic studeat gratus adesse bonis,
Sit mitis cunctis, tractabilis, atque benignus,
Subleuet vt nomen prospera fama suum.
Et si displiceat prauis, non sollicitetur,
Quis nisi sit prauus nemo placere potest.
Verum profiteor, simul omnibus opto placere,
Si nequeo saltem glisco placere bonis.

Quarto etiam licitum est se laudare pro ædificatione liberorum ac proauorum. Vnde cum B. Paulus haberet de se prædicare Corinthiis ab eo ad fidem conuersis, post recessum eius cum seducti fuissent à quibusdam pseudoprophetis, qui Paulo detraxerant, vt eius prædicationē contemni facerent, ipse Paulus zelo & charitatis salutis eorū ductus mirabilia de se refert, vt eos ad fidem veram reuocaret, vt habetur 1. *ad Corinth. 11. & 12. capitibus,* vbi dicit, se nihil minus fecisse à magnis Apostolis. Et alio loco dicit, quam abundantius his omnibus laboraui. Et deinde iactat se de his, quæ passus est: postmodum dicit, se raptū fuisse vsque ad tertium cœlum, & vidisse quæ non licet homini loqui & dicit etiam se habere Spiritum sanctū. *28. quæst. 1. c. sic enim, circa fin.* & multa alia in sui commendationem, de quo habetur & aliis hic ante dictis per Anton. Florent. *in sua summa 2. part. tit. 4. capit. 4. §. 2.* & ibi in illo titulo ponuntur aliqui casus ex prædictis, quem videatis. Etiam B. Augustin. dicit se parem prophetis. *23. quæst. c. ecce.* & Deus se ore proprio commendauit, dicendo se sanctum. *c. tenere debet ecclesia. 31. distinct.* Ita dicit Albericus in *d. l. 1. Cod. de nouo Cod. compo.* & Christi actio nostra est instructio, *c. legitur. 71. distinct.* ergo, & nos commendare possumus.

Quinto licitum est alicui se laudare, & commendare, quando est in tribulatione, & oppressione de benefactis suis, ne in desperationem incidat. Vnde Iob turbatus, & ab amicis calumniatus se laudauit, vt habetur 29. cap. Oculus fui cæco, pes claudo, manus debili, & pater eram quondam pauperum. Et habetur de S. Antonio, quod cum plus deprimeretur à diabolo, plus se exaltabat.

Sexto licitum est se laudare, vt euitetur malum vel periculum, non tamen deficiendo à veritate, prout fecit Paulus, qui se ciuem Romanum dixit, propter quod fuit dimissus liber, qui tenebatur captiuus. Actorum 25. capite. Imo etiam quo ad Deum licitum est se laudare, coram eo ad sublimationem spei, & vt euitetur periculum, prout fecit Ezechias rex Iuda, vt habetur Esa. vigesimo octauo capite, vbi dicitur: *Ægrotauit Ezechias vsque ad mortem, & introiuit ad eum Esaias propheta, & dixit ei: Dispone domui tuæ, quia morieris & non viues. Et conuersus Ezechias faciem suam ad parietem, orauit ad Dominum, & dixit: Obsecro Domine, memento quomodo ambulauerim coram te, in veritate & corde perfecto, & quod bonum est, in oculis tuis fecerim.* Et vide ad hoc eundem Anton. in loco hic ante allegato.

In omnibus autem his est prohibita iactantia vltra prædictos, ita quod semper aut est veniale peccatum, aut mortale. Veniale videlicet in casu, scilicet cū aliquid dicit in sui commendationem, quod etiam est verum, & non iniuriatur nec Deo, nec proximo, sed aut quia non est nec necessarium, nec vtile, sed cum aliquali inani gloria, & in hoc pacto pauci inueniuntur immunes, vt ait Greg. in 31. *cap. Moralium.* Et ista iactantia magis minuit laudis præconiū, si sit assidua, vt multi cupidi laudis faciūt, vt dicit Valer. Et iste se primus est modus iactātiæ. De his dicetur prout Cato: *Ne te collaudes, &c. Hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis.*

Octauo contingit alicui se laudare aut iactare contra honorem Dei, vt fecit Sennacherib, dicens, quod Deus non posset liberare populum suum ab eius potentia. de quo habetur 4. Reg. 19. Et isto modo multi delinquunt etiam mortaliter, cum dicunt, Deum non posse facere, quin talia per eos fiant.

Nono contingit aliquando, quod quamuis laudat se in cōtumeliam proximi, sicut Pharisæus se laudando vituperabat publicanum, de quo Luc. 18. & Goliat dicens: *Ego exprobraui agminibus Israel hodie, qui suo proprio gladio à Dauide capite truncatus est.* vt habetur 1. Regum 17.

Decimo quis se laudando de bono opere principaliter & finaliter, vt laudem humanam habeat, quam præponit Deo, peccat. & ex hoc potest damnari, vt habetur de quodam Pharisæo, Luc. 18. cap. Qui decimas dedit, & duos dies in hebdomade ieiunauit, cum de his bonis operibus se iactauit, & in eisdem vanam gloriam quæsiuit. Ex quo periculosum est, se in bonis operibus iactare, de summo bono. Qui hic de bono laudari appetit, spem perdit, & gloriam mercedis in futurum non recipit. Vnde Chrysostom. super Matth. *O insipiens, quid tibi prodest illa laudatio post mortem, si vbi eris, non lauderis?* Vnde non solum cauere debemus, ne bona opera iactanter proferamus, sed etiam diligenter cauere debemus, ne in elatione mentis de bonis nostris extollamus: vt docet exemplum, de quo habetur in *sermonibus discipuli, sermone 17.* vbi quædam ex supradictis extraxi, de quo ample infra dicam.

Vndecimo, cum quis se laudat de peccato mortali, & de his loquitur Salomon, Prouerb. 2. cap. Qui gloriantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Et Dauid Psal. 51. Qui gloriatur in malitia. Et habetur Esa. 3. Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt. De quo etiam delicto iactationis hoc casu, quomodo sit de iure puniendum, notatur in *c. quam*

fi. de excess. prælat. Vbi dicit Petrus de Anchar. quod de crimine laudari est crimen graue, vnde allegat Senecã de quatuor virtutibus: Tam turpe tibi sit laudari à turpibus, quam si laudaris ob turpia, & maxime reprobatur in clericis, vt ibi. Imo etiam sapiens in sapientia sua non debet gloriari. vt habetur Ierem. 9. Non glorietur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec diues in diuitiis: sed in hoc glorietur, qui gloriatur, scire & nosse me.

Duodecimo, cùm quis se iactat & laudat, vt aliquẽ decipiat, vtputa dicens se expertum esse in aliqua scientia, & in ea magna commoda fecisse, alliciat homines ad se, & in manibus suis se ponant cum damno & periculo eorum. De talibus loquitur Aristoteles 4. Ethic. Turpior est, qui causa lucri se iactat, quam causa gloriæ vel honoris. Et ibidem dicit Philosophus: *Iactator fingit de se maiora existere, quandoque nullius gratia, id est, ex vanitate, quandoque honoris & gloriæ, quandoque gratia argenti: & hoc casu, si faciat cum damno aliorum, est prohibitum, cum sit maxime quadam simulatio, cum iactator simulat ea siui aliqua inesse, quæ non sunt, vel si sunt, simulat esse maiora, quam sint*, vt ait Aristot. vbi supra. Si tamen dicat veritatem, & non deroget aliis, licitum est laudare se apud eos, quibus quis est ignotus, vt dicit Bernard. de Bust. in 2. *part. Rosary. sermo. 9. part. 2, in litera E.* vbi *in dict. serm.* multa ex prædictis dicit.

Decimotertio dic, quod huiusmodi vana gloria seu iactantia est euitanda tribus de causis, vt ample dicit Antonius Florent. in *sua sum. 2. part. tit. 4. cap. 5. §. fi. & in §. 1. 2. & 3.* ponit materiam inanis, & vanæ gloriæ, quæ dicitur iactantia: quæ dicit idem Anton. *ead. part. tit. 10. cap. 2. §. 1.* quod alios laudare contingit quadrupliciter, vt ibi per eum.

Sexagesima consideratio. Homo non debet gloriari appetendo honorem terrenum non sibi debitum, quoniam ad honores mundi sine suffragio temporis, aut sine merito laboris, velle promoueri, dicitur ambitio, quæ non est permissa, cum sit inordinatus appetitus honoris terreni, & amplitudinis dignitatis, *c. miramur. in fin. 6. distinct.* Et ideo dicit S. Thom. 2. 2. *quæst. 131. artic. 2.* & Alexander de Ales *2. part. summ. in tractat. de ambitione*, est peccatum. Quia cum honor sit præmium virtutis, Aristot. 4. Ethic. ambitiosus desiderat præsidentiam, & regimen, quod non debetur nisi virtuosis, & per consequens non sibi. Imo etiamsi esset sanctus, ex ambitione fit indignus. *1. quæst. 1. c. principatus.* Miserrimaque est omnino ambitio, honorúmque contentio, vt ample habetur per Luc. de Pen. in *l. omnium. in fi. C. de dec. lib. 10.* Refert Cicero lib. 1. Officiorum. Vnde dicitur Eccles. 9. Noli quærere ducatum ab homine, nec à rege cathedram honoris: Et ratio potest assignari, quæ habetur Sapient. 5. Iudicium durissimum his, qui præsunt, fiet & dicit text. in *c. multi. 40. distinct.* Quicunque desiderauerit primatum in terra, inueniet confusionem in cœlo, nec inter seruos Christi computatur, qui de primatu tractauerit & to *cap. principatus 1. quæst.* Principatus, quem metus extorsit, aut ambitio occupauit, & si actibus suis vel moribus non offendat, ipsius tamen initij est perniciosus exẽplo. *c. sicut in 1. quæst. 6.* & habetur in *c. in scripturis, 8. quæst. 1.* Sicut qui inuitatus renuit, quæsitus refugit, est sacris altaribus reinitendus; sic qui vltro ambit, vel importunum se gerit, procul dubio est repellendus. Et Dominus Iesus Christus contra ambitionem Pharisæorum, inquit, Matth. 23. Amant primos accubitus in cœnis, primas cathedras in synagogis, & salutari in foro, & vocari ab hominibus, Rabbi. Nam huiusmodi ambitio totum fere mũdum conturbat, denique Ecclesiam destruit, *c. nihil. de elect.* Ambitio enim causa est omnium malorum, & ideo vitanda, vt peccatum mortale, vt dicit Cardin. *in Clem. 1. in 3. & 4. notab. de regularib.* & est reprobanda per eundem Cardin. *in d. Clemen. 1. & in clemen. fin. de elect.* Imo dicit Albericus de Rosa. *in rubr. C. ad legem Iul. de ambitu*, quod dispositio vniuersi, quæ in prædictis vsurpat, tam in brachio seculari, quam Ecclesiastico, mundum in malo statu, in quo est, ponit. & dicit text. *in c. omnes huius seculi. 47. dist.* Omnes huius seculi dilectores in terrenis rebus fortes, sunt in cœlestibus debiles. Nam pro tẽporali gloria vsque ad mortem desudare appetũt, & pro spe perpetua, nec parum in labore quidem subsistũt, *vt ibi ample.* Et dicitur per Ambrosium super Lucam: Sæpe quos vitia nulla delectant, quos nulla potuit mouere luxuria, nulla que auaritia, facit ambitio curiosos. Et, vt ait August. super Psal. Non est fere quisquam, qui careat amore dominandi, & humanam non appetat gloriam. Dixi *supra in præfatione.* Imo etiam & ambitio de iure Digestorum, & C. est reprobata. *ff. & C. ad leg. Iuliam de ambitu.* Et ideo de iure nostro videndum est, nunquid liceat appetere officium vel dignitatem. Salycet. *in d. l. vnica. C. ad legem Iul. de ambitu.* examinando hãc materiam, dicit: Aut est quæstio de iã præsidẽte & habẽte officium aut dignitatẽ. Et tũc, vt dicit, non licet eidem illud officiũ repetere, vt finito tempore statuto possit illud cõtinuare etiam si illud precibus porrectis obtineret à principe, vt *dict. l. 1.* Si tamen princeps proprio motu ex priuilegio illud confirmaret; tunc illud continuare & exercere posset, vt *gl. ibi. in d. l. 1.* Quoniam, vt dicit ibi Salyc. tunc non creditur ob importunitatem petentis fecisse, nec creditur eum rempublicam & subditos lædere; cum non sit credendum principẽ, cuius est proprium subiectorum commoda inuestigare, illum motu proprio concessisse, nisi exigente suorum experientia meritorum. Alij autem inferiores à principe non possunt illum etiam non motu proprio confirmare, nisi in defectum aliorum, *in Auth. de defenso. ciuit. §. fin. & in Auth. de honor. §. fin. ff. de mun. & honorib. & in l. 1. eno. C. de offic. assess.* & tales, qui talia officia petunt per ambitionem sibi continuari etiam per rescriptum principis, nisi sit motu proprio, priuantur officio, & pœna deportationis. *dicta l. 1.* quod male obseruant officiarij nostræ ciuitatis & aliorum locorum huius patriæ, qui semper volunt singulis annis continuari in electionibus, quæ fiunt, & multas prosecutiones pro continuatione eorum in officiis faciunt: etiam vt plerosque vidimus vsque ad decennium, licet officia sint annalia, ex quo non aduertunt ad hanc legem, ideo caueant in futurum.

Aut vero loquitur in nõ præsidẽte seu non habente officium illud, tamẽ aut dignitatẽ appetẽte; & tũc appetit solum moribus & virtutibus, quę operãtur in illo, & hoc est permissum. *l. 2. C. de offic. recto. prouinc. l. liceat. C. de assess. l. magistros. C. de professo. & medicis.* & facit *l. contra publicam. C. de re mili. li. 12.* vbi dicit. Ad honoris augmentũ non ambitione, sed labore vnumquemque conuenit euenire. Et hic modus erat introductus apud Romanos, cum in signum huius, quod soli virtuosi ad dignitates promoueri deberent, duo construxerunt templa contigua in vrbe, vnum deæ virtutis, aliud deæ honoris. Ita tamen vt ad templum deæ honoris non esset ascensus, nisi per templum virtutis. refert August. 14. *de ciuitate Dei.* & Bernardinus de Bustis *in 2. parte sui Rosarij, sermone 9. litera H.*

Aut

Aut quis appetit dignitatem verbo & procuratione;& tunc aut solum vt præsit & reparet,quod cadere videbat:& ei licet,& cummodandus est 8.q.1.c.qui episcopatū. & notatur in l.si quemquam. C.de epis.cop. & cler.& habetur ad Tim.3.vbi habetur.Qui episcopatum desiderat,bonum opus desiderat Aut vt præsit tantū; & tunc si dignitas est spiritualis, non licet nedum precio,sed nec prece, nec verbo. d.l.si quenquā. Ratio,quia præesse animabus non licet,quas Deus omnes fecit æquales. vt in Auth. de mona.hy.in princ. col.1. Non tamen est, dicit Salycet. quod de iure canonico sit simoniacus,qui tantum preces effunditsed in hoc casu de desiderante episcopatum alıter sentit S.Thom.2.2.q.185.art.1. vbi dicit,quod in episcopatu tria possunt desiderari.

Primum est principale & finale,scilicet episcopalis operatio,per quam vtilitati proximorum attenditur, secundum illud Io.vlt.Pasce oues meas & hoc secundum se est laudabile,& meritorium:verum,quia talis actus episcopalis habet annexam celsitudinem;hodie præsumptuosum videtur, quod aliquis præesse appetat ad hoc,vt subditis prosit, nisi manifesta necessitate vrgente:quia locus superior,sine quo populus regi non potest, & si ita administretur , vt decet , tamen indecenter appetit. 8.quæst. 2.dilectapus. qui episcopatum.

Alia autem duo desideranda in episcopatu sunt excellentiæ gradus;quia episcopus super alios cōstituitur,ac reuerentia & honor ei exhibetur: Et ista appetere est præsumptuosum. vnde inquit Chrysost.super Matth.Opus quidem desiderare bonū,bonū est;Primatum autem honoris concupiscere, vanitas. Dicit tamen Angel. de Perus. in l.1. C. de ambitu. quod si aliquis fuerit electus ad episcopatum, potest petere se cōfirmari,vt dicit Io.Andr.in cap.cupientes. ver.post obtentum.de elect.in 6. Et si tales, qui per ambitionem habuerunt prælaturas, remaneant male consolati, cum difficile sit, vt bono peragantur exitu, quæ malo sint inchoata ambitionis principio.1.q.1.c.principatus,cū etiam ille casum quærat,qui per ambitionem ad honoris fastigia per abrupta conscendit. c.sicut.44.dist. & c.sicut.1.q.6.Quid dicendum erit de illis, qui tales prælaturas emunt,aut per promissionem pecuniariam ad prælaturas eliguntur,aut alio modo promouentur? taceo,& ex causa Redeundo. vnde digressi fueramus, aut vero quis appetit dignitatem , aut officium temporale,aut publice & palam,aut occulte, & clam. Et quia hæc distinctio non placet Salycet. non insisto, Ideo prosequendo dic, aut dignitas non habet iurisdictionem annexam; & tunc non solum prece, sed etiam precio publice,& palam petere potest,vel etiam clam,mediante suffragatore : l.1.in princip.& l.ottes. §.1.de pollicit. Et istud bene obseruatur in Francia. Quoniam officia temporalia, & non habentia iurisdictionem annexam, sunt venalia, sicut officia Papæ in curia Romana,vt dicit Angel. in dicta l.1. Aut vero habet officium ,dignitatem & iurisdictionem annexam;& tunc non potest petere ab inferiore à principe per preces aut precium; quia præsumeretur subditos grauare,& in Authen.vt iudices sine quoquo suffragio.colum.2.A principe autem potest petere & prece,cum in eo cesset lex Iulia de ambitu,l.1.in princip. ff.ad leg.Iul.de ambitu. Quinimo & precio de eius potentia absoluta , vt dicit Baldus in l.Barbarius.ff.de offic.prætor. Hoc enim prohibitum non inuenitur de iure diuino, sed tantum ciuili, cui princeps supremus non subest.l.princeps.ff.de legib.vnde Papa etiamsi officia temporalia vendere potest, prout vendit, vt dictum est ante; igitur, &c. licet tamen non congruat honestati. Quia venditionem iustitiæ præsumptiue dicitur tolerare. in Authent.vt iudices sine quoquo suffragio fiant.vbi est pulcher textus, prohibens venditionem huiusmodi officiorum. ex consilio vxoris Iustiniani facta est illa ordinatio , quod de cætero officia iudicaturæ non vendantur. Imo iudices deinceps faciant sine quoquo suffragio. Et de hoc etiam est ordinatio Ludouici Beati,de qua mentionem facit Gaguinus lib.6.cap.2. & Ludouicus XII.ordinatione sua 49. quę est approbatiua & confortatiua aliarum ordinationum regiarum, videlicet Caroli VII.in ordinatione sua 97. Et Caroli VIII. ordinatione sua 68.de quibus per dictum Guilhel. Benedicti in sua solenni repet. cap. Raynut.in ver.duas habens filias. vbi ponit multa alia exempla,quæ causa breuitatis non infero. Et facit : quia iurisdictiones & honores venales esse non possunt. d. Auth.vt iudices & l.quisquis.C.si certum pet. Nec iustitia venalis esse debet. Quinimo res male agitur , cum quod virtute fieri debet , pecunia tentatur, vt dicit Tullius Cicero, quem refert Baldus in d.l.Barbarius. in 2. col. vbi in vnaquaque lectura ample tractat hanc materiam, quam videas. Et facit etiam in l.Baphij.C.de muniequl. lib.11. Quia officia vendi non possunt. Et dicit ibi glo.illud esse simoniacum.facit text.in l.lege Iulia.& in l.fin.1.q.1.& est casus in c.1. sancta gl.§.ibi super verbo, consuetudines, de magistris.quæ dicit, quod talia emere, est quasi simoniacum.facit gl.in d.l.1.ff.ad l.Iul.de ambitu.vbi Bartolus dicit,quod illud,quod Canonistæ vocant simoniam, Legistæ vocant ambitum, qui committitur in redemptione pecuniaria officiorum: & ibi plura alia dicit dictus Benedicti, qui vltra dicit,quod qualiquid de iure communi,ordinationibus regiis, & alio modo sit prohibitum , hodie non instamus in istis ; quia temporale & spirituale, & etiam omnia, venalitati exposita sunt, & omnia pecuniæ obediunt. Eccl.10. prout dicit Lucas de Penna in d. l.Baphij. vbi dicit, quod de hac materia parum scribitur : quia omnibus pontificibus, regibus & principibus nota est plus exercendo;quam in libris studendo:ex quo nobis succedunt illa , de quibus in Authen. vt iudices sine quoquo suff. agio. & peiora , vt videbimus quotidie in oculis nostris.

Imo , quod plus est , multo minus licet emere talia officia & dignitates. & ad illa ambire per pecuniam: cum etiam non liceat sola voluntate dignitatem , vel officium appetere, vel desiderare sine peccato,vt ante dictum est Et,vt dicit August.lib.9. De ciuitate Dei: Locus(inquit)superior etsi administretur , vt decet, indecenter tamen appetitur. vnde sine causa, & ratione. Hala, magister equitum Spurium Melium regnū Romanorum affectantem occidit , vt refert Valerius lib. 5.tit.de ingratis, quod sibi fuit reputatum ad maximā reipublicæ gratitudinem , & obsequium , & vt idem Valerius lib.6.tit.de seueritate, ait , Par indignatio ciuitatis aduersus Spurium Cassium erupit,cui plus suspicio concupita dominationis nocuit , quam tres magistri, consulatus ac duo speciosissimi triumphi profuerunt. Senatus enim populusque Romanus non contentus eum capitali supplicio afficere,interempto domum superiecit,vt penatum quoque strage puniretur. In solo autem ædem Telluris fecit : itaque quod prius domicilium potentissimi fuerat , nunc religiosa seueritatis monumentum est. Hæc dicit Valerius. vbi supra.Et dicit text.in l.1.C.de comitib. & tribunis schol.lib. 12 quod dignitates,& dominationes dependent a casu,& fortuna:quod dicit esse verum Ioan.de Platea,in d.l.1. prout ista adhærent, aut illi, sed non in abstracto,quoniam à Deo emanauerunt, in Auth.quomodo

oporteat episcop. in princip. column. 1. & in cap. solita. de maior. & obedien. extra. vnde dicit Ber. *Quotiens hominibus praesse desidero, Deum meum praire contendo, & tunc non sapio, qua Dei sunt.* Pariter dicit Chrysostomus *super Matthaeum.* Quicunque desiderauit primatum in terra, inueniet confusionem in coelo. can. multi. 40. distinct. & dixi supra, quod nobis Christus etiam ostendit, qui aufugit cum eum regem facere voluerunt. Ioan. 6. ob quod dicit Apostolus ad Hebr. 5. Nemo sibi assumat honorem, nisi qui vocatus fuerit sicut Aaron: sic & Christus non semetipsum clarificauit, vt pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*, quemadmodum & alibi dicitur: *Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech.*

Et de multis, qui regna & dignitates respuebant, refert Guil. Benedicti in sua repet. cap. Raynut. in verb. duas habens filias, extra de testam. vt de Numa Pompilio, prout refert Plutarchus de Scipione Africano, vt etiam refert Valerius lib. 4. tit. de moderatio. animi. qui recusauit statuas, & stemmata in comitio, in rostris, in sella denique Iouis Capitolini. Et Marcus Fabius, vt ait Plinius lib. 2. oblatum à senatu triumphum laudabili animi modestia contempsit. Denique Caius Claudius Nero, secundum Liuium, lib. 7. decades 3. Triumphum à senatu decretum cum Liuio consule recusauit, Liuiumque triumphantem equo sequutus est. Cato etiam (Plutarcho teste in vita eius) nullam sibi passus est statuam poni, inquiens, malle vt posteri interrogarent, cur Catoni non posita esset statua, quam cur posita esset. Et de Labeone, qui noluit cum offerretur ab Augusto consulatus quo subiectus fieret, & honorem susciperet, vt l. 2. §. post hunc. ff. de orig. iur. Vnde Valerius titul. 5. de indulgentia patrum in liberos. Laeti erant, qui regna deponebant, & tristes, cum dabantur. de quibus ibi per eum ample.

De huiusmodi materia ambitionis amplissime per Antonium Florentinum in sua summa. part. 2. lib. 3. c. 5. vbi ample, & alto stylo tractat hanc materiam: & ibi ponit, An sit licitum appetere honores. §. 1. & 2. & in §. 3. an sit licitum appetere episcopatum, vbi declatat c. qui episcopatum desiderat. supra allegatum. & in §. 4. vtrum licitum sit appetere honores, & alias dignitates ecclesiasticas seu officia, vel beneficia curata infra dignitatem episcopalem, & in §. 5. & quid de officiis, & dignitatibus saecularibus.

Sexagesima prima consideratio. Licet, vt hic ante dictum est, non liceat ambire, seu appetere dignitatem aut officium; tamen etiam aduertendum est, quod vbi licitum esset appetere officium, homo contentus esse debet vno, nec duo officia petere aut tenere potest. text. est ad literam. in l. 1. C. quemadmodum ciuilia munera indic. lib. 10. & habetur in l. quisquis. C. de cohortalibus & principib. &c. lib. 12. vbi Bart. dicit, quod duo etiam officia non licet simul habere. & Iacobus Rebuff. in d. l. 1. C. quemadmodum ciuilia munera. & in l. alternam. C. de munerib. lib. 11. & l. vnica. vbi idem Iacobus. C. quib. ad conduct. prad. fiscal. acced. non licet. lib. 11. Nec etiam duos honores. l. libertus. §. praescriptis ad munera. & l fin. Cod. de assessorib. & l. quisquis. Cod. de prox. sacr. scrin. lib. 12. Nec etiam duas militias. l. his quidam. §. in postreme. C. qui milit. non poss. lib. 12. Et dicit Luc. de Pen. in l. 1. C. de primicer. lib. 12. Quia vnum solum officium vix digne quis potest implere. cap. 1. de consuetud. libro 6. & quod ibi notat Archidiaconus: & ibi plene per eū, quem videas. Et istud obseruatur in regno Franciae, quod quis non potest tenere duo officia principis sine dispensatione. Hinc Quintus Mutius Volusij auditor homo quaestorius noluit vltra proficere, cum Augustus illi etiam consulatum offerret. l. 2. §. Seruius autem. vers. fuit eodem tempore. ff. de orig. iur.

Et apud Francos Gaguinus lib. 9. cap. 3. refert, quod cum Ioannes Solleuillus homo sine controuersia eruditus, & iustus, duo gubernacula in vrbe Parisiensi gessisset, non inscius quantae solicitudinis erat vtrique officio inseruire, regem Carolum VI. adiuit, enarrans curas, quae bino magistratu incumberent, alteri vix se satis posse, orare, vt se vno abdicare posset: deputatur in eius locum Ioann. Iuuenellus inter Parlamenteos aduocatos boni nominis, & probitatis vir. haec tecitat Guillielmus Benedicti in sua repetit. cap. Raynutius. in verb. duas habens filias. extra de testamen.

In spiritualibus autem quomodo non liceat appetere plura beneficia, vide in cap. de multa. de praebend. extra de clem. cum plures. eod. tit. in extrauag. execrabilis. eod. tit. non insisto: quia non est praesentis speculationis.

Sexagesima secunda consideratio. Circa virtutem est, quod virtus vocata est ex eo, quod suis viribus nitens, non superetur aduersis, secundum Boetium, 3. de consolatione, prosa vlt. vel virtus est, quae bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, vt habetur 2. Ethic. vel, vt dicit Lucas de Penna in l. vnica. C. de metrop. Beryto. in 3. col. dicitur etiam virtus, vt habetur in libro de spiritu & anima: mentis habitus bene institutus. Vel virtus est bona qualitas mentis, qua recte viuitur, qua nemo male vtitur, qua Deus quid in nobis sine nobis operatur Et, vt ibi dicit, sunt septem virtutes, tres Theologicae: scilicet fides, spes, & charitas, & quatuor cardinales, iustitia, fortitudo, prudentia, & temperantia, de quibus ibi videre potes per eū, & infra in sin. in 25. consideratione dicetur.

Sexagesima tertia consideratio. Virtus est effectrix vitae beatae; hinc Horatius: *Ad summum sapiens, vno minor est Ioue, diues, Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.* Et, vt ait Seneca in lib. ad Galionem de vita beata. Altum quiddam est excelsum & regale, inuictum: infatigabilem virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentem manus. Huic sententiae subscribit Silius, à quo virtus ita describitur:

Frons hirta, nec vnquam composita mutata coma.
Stans vultu & ore.
Incessuque viro propior laetique pudoris,
Celsa humeros, niuea fulgebant stamine pallae.

Et ait Ouid.

Inuia virtuti nulla est via.

Horatius vero virtutem sic diffinit,

Virtus est vitium fugere, & sapientia prima,
Stultitia caruisse.

Lucilius Satyrae conditor, virtutem his versibus enarrat:

Virtus est homini scire id, quod quaque habeat res.
Virtus scire homini rectum, vtile, quid sit honestum.
Quae bona, qua mala, item quod inutile, turpe, inhonestum.
Virtus quaerenda rei finem scire modumque.
Virtus diuitiis precium persoluere posse.
Virtus id dare, quod re ipsa debetur honori.
Hostem esse atque inimicum hominum morumque malorum.
Contra, defensorem hominum morumque bonorum.
Hos magnificare, his bene velle, his viuere amicum.

Commoda

Commoda præterea patria sibi prima putare,
Deinde parentum,tertia iam postremaque nostra.

Et,vt ait Plautus in Amphytrione. *Virtus omnibus rebus anteit profectò; libertas,salus,vita,res, parentes, patria,& prognati tutantur,seruantur: virtus omnia in se habet.Omnia adsunt bona,quem penes est virtus.* Seneca lib.Epistolarum 9. ad Lucilium: *Virtus* (inquit) *est recta ratio.* Et Augustinus; Virtutem autem esse bene viuendi.Vnde Horatius: *Vilius argentum est auro, virtutibus aurum: Virtus est medium vitiorum,& vtrinque reductum,* Cicero putat *in Tuscul. quæstionibus* ad bene viuendum satis posse virtutem.cui astipulatur Silius:

Ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces.

Et Claudianus decenter his versibus virtutem describit,cum ait:

Ipsa quidem virtus pretium sibi solaque late
Fortunæ secura nitet,nec fascibus vllis
Erigitur,plausúve petit clarescere vulgi.
Nil opis externæ cupiens,nil indiga laudis.
Diuitiis animosa suis immotaque cunctis
Casibus,ex alta mortalia despicit arce.

Et ait Horatius:

Virtus repulsæ nescia sordidæ, Intaminatis fulget honoribus.

Hæc Beroaldus *in sua declamatione de excellentia Philosoph.,medici,& oratoris.*& ibi an virtus sit summa felicitas de per se, quomodo virtutes naturaliter appetantur, & de multis aliis circa virtutem vide *in Sophologia Sapientiæ.c.1.2.3.& 4.*

Sexagesimaquarta consideratio est. Virtutis vberrimum alimentum est honor; teste Valerio *de Institutis antiquis libr.2.* & Arist.8. *Ethic.& in Auth.de monachis.§.ordinationes.collat.1.* & vt ait Francisc.Patritius *lib.3.de institutione reipublicæ tit.6.* virtus secú semper habet comité honoré,veluti corpus vmbram, laudataque crescit.vide quæ supra dixi *in 3.& 5.considerationibus.* Et ipsa virtus est animi habitus naturæ modo rationi cósentaneus,habens in se plures partes: vel est affectio constans conueniensque,laudabiles efficiens eos in quibus est, & ipsa per se sua sponte separata etiá vtilitate,laudabilis,&ex virtute gloriosus, efficitur: quoniam bonorum laborum gloriosus, est fructus,vt habetur *Sapientiæ c.3.*

Ex quibus satis constat virtutem esse præambulam ad honorem,laudem,& gloriam:& virtus est,quę extollit hominem,& super astra mortales collocat. Seneca *Epistola sua* 88. Imo homines dij dicuntur fieri propter virtutum excellentiam. Aristo. 4. *Ethic.* Virtuti enim perfectæ non fiet condignus honor. Idem Aristot. *Ethico.* 8. Honor est præmium virtutis,& præmia virtuosis danda sunt. *l.2. C.de statuis & imaginib.*

Sexagesimaquinta consideratio.Quod propter virtutem multi ex infimo loco ad regnú peruenerût, vt habemus de Saul,qui pascebat asinas.1.*Reg.*9.&Iosephus *lib.6.antiquitatum,c.4.* & Dauid oues, vt *ibi.* 16.c.Iosephus *eod.lib.c.9.*& tamen iuuenes, ambo reges facti sunt propter virtutem.

Ortus Tullij Hostilij,vt Valerius ait *lib.3.tit.de his, qui infimo loco nati,clari euaserunt,* nunquá nisi agreste tugurium habuit, cuius parentes peue incogniti sunt,illique diu pecoris pascendi cura fuit,postea verò Romanum Imperium rexit.

Ventidius Bassus adeo sordido natus est loco,vt victum ægre sibi quæreret adolescens. demum tamen cum in Caij Cæsaris beneuolentiam introrepsisset, eius patrocinio, & fauore factus est primum tribunus plebis,mox prætor,inde pontifex,& consul ad extremum: qui prius curandis mulis victum sibi quæritabat, eo conscendit gloriæ, & autoritatis, vt primus subegerit Parthos, ac de his triumphauerit, cui eius gloriæ causa vsque adeo inuidit populus Romanus, vt sequentes io eum versiculi vulgo iactati sint:

Concurrite omnes,augures,aruspices,
Portentum inusitatum,conflatum est recens.
Nam mulos qui fricabat,consul factus est.

Author Gellius *lib.15.c.4.*

Quintus Cincinnatus cum agrum coleret, sudore detecto prætextatam accepit togam,& ab aratro conscendit ad dictaturam.

Tullius quoque Seruius verna,& ancillæ filius,Romanis principatus est propter virtutes. Pariter Attilius ab aratro vocatus, & Constantinus ex pauperrimo, postquam Helenam duxit io vxorem, ac Theodusius primo stabularius,Imperatores, ac vitæ merito facti claruerunt: quæ etiam Helena inter Britannos humili loco orta est. De Marco Portio Catone refert Valerius *loco supra allegato*, qui apud Tusculanum vicum agresti tugurio oatus illius tanta fuit in vrbe dignitas, vt Senatorum ordinem auxerit, ipsam quoque Senatus maiestatem suo splendore decorauit. Orosio referente nonnunquam Caium Marium humi super crepidinem iacentem, à parentibus infimis pene sordidissimum ortum traxisse nouimus, tamen secundum Romæ triumphum egit.

Telephantes cum antea currus factitaret, tandem rex Lydorum factus est.

Agathocles è figulina patris officina ad regnum Siciliæ peruenit. vnde apud Ausonium sic inducitur loquens: *Rex ego qui sum Sicaniæ,figulo sum genitore satus.*

Tamberlanus à tenera ætate Porcarios, Scytarum rex effectus fuit, refert P.Bergomensis *libr.*14.*sui supplementi Chronic.*

Lamissio infans in piscina repertus Lombardorum rex fuit.

Narses eunuchus è Chartulario patriciam coosecutus est dignitatem,& totius Italiæ principatum, vt refert Bergomensis *lib.*10.

Ptolemæus, filius Lagi, ex Gregario Alexandri milite factus est rex Ægypti, refert Bergomensis *lib.*7.

Valentinianus Imperator patrem habuit funes torquentem.

Mauritius Cappadox, è famulo, & excubitore imperium adeptus est post Tyberium secundum, refert idem Bergomensis *lib.*10.

Primislaus rex Bohemorum ab ineunte ætate bubulcus erat,& armentarius.

Hyperbolus Chremydis filius, qui prius lucernas factitabat,Athenis tandem principatus est.

Darius, Hystaspis filius Cyri primum extitit Pharetrophorus,& lictorio functus est munere, rex postea Persarum factus.

Macedonum rex Archelaus,natus est Symiche matre serua.

Mandro, fuit quispiam, qui ex nauiculario factus est Imperator.hinc adagium fuit: *Mandrou ficulna nauis.*

Boosus Imperator, filius fuit Pædagogi literarij, *autore Vopisco.*

Gordius ab agricultura ad imperium euectus est.

Lycastus & Parrhasius à Philonomia matre expositi,& à Tilipho pastore nutriti,Arcadiæ regno tandem præfuerunt.

Sadragesillus Dagoberti pædagogus è ludi magistro dux Aquitaniæ.

Cornelius Sylla, ex Nicopolis meretriculæ sinu assumptus, super Cymbticos Marij triumphos septemque consulatus Imperus, dictaturisque affecit.

Ioannes Zymiscenus prius ludimagistrum egerat, Imperiali tamen dignitate tandem functus est.

Remus & Romulus, ex lupa nutriti, & tamen vrbis conditores fuerunt, & regnauit Remus, Bergomensis *lib.4.* & hi omnes infimo loco, & ex paruis parentibus propter eorum virtutes ad regna peruenerunt: de quibus etiam fit mentio per Cæpollam in *tract. de Imperator. milit. eligend. versic. pro Imperatore. col.12.* vbi ponit inter cæteros de Petro & Iacobo, qui piscatores fuerunt, *vt not. Io. An. in c. venerabil. de preb. in nouella.*

Cœlestinus V. ex Anachoreta factus est Pontifex Max. refert Bergomensis *lib.13.*

Imo etiam plures fuerunt, qui licet bastardi essent, & illegitimi, propter eorum excellentes virtutes ad apicem Papatus deuenerunt, vt fuerunt Felix Romanus III. Gelasius ex patre episcopo, natione Afer. Agapitus natione Romanus, ex patre Gordiano presbytero, & Osius, Bonifacius, Agapitus, & alij, de quibus habetur 50. *dist.* fere per totum. *& in c. Osius ibidem.*

Nicolaus V. natione Lunen. seu Genuen. patria, Sarzanen. humili natus loco, & professione medicus ad summum tandem pontificatum prouectus. refert idē Bergomensis *lib.15*

Innocentius VIII. ab ineunte ætate coactus est ob paupertatem famulari, & inter Alphonsi Siciliæ regis ministros victum sibi comparare: mox tamen Sixto IV. in pontificatu successit: & vt dicit Bergomensis *lib.16.* inter Cardinales erat etiam pauperior.

Pius II. ob parentum paupertatem peregrinari coactus est, & victum emendicare, prouectior factus successit Calisto III.

Sixtus I. pastore patre natus, post Alexandrum Pontificem, ad summum pontificem conscendit. Bergomensis *lib.8.*

His annumerandi sunt Iulius Papa II. qui ex naticulario patre, tandem cum tanta gloria effectus est summus Pontifex, quod non potest vltra dici.

Et etiam Adrianus huius nominis VI. qui Caroli Austriaci Archiducis Austriæ, & Imperatoris pædagogus fuit, non ex nobili genere natus, vt per vniuersum orbem euolat fama, ob eius ingentissimas virtutes, à Cardinalibus incognitus, Spiritu sancto inspirante, in summum Pontificem electus est. Hic vir doctissimus, & probissimus reputatur: & vidi, & legi quodlibeta ab eo composita, quæ mihi videntur recto tramite, & recta via ordinata, & videtur ex suis dictis insequi veritatem, non discurrendo per mendicata suffragia, qui hoc anno Domini in M. D. XXIII. mense Septembri, migrauit in cœlis.

Plures alij præter dignitates imperiales, regales, & Pontificales, ex sola eorum virtute ad alias dignitates euecti sunt, vt de Demosthene fabri filio, qui clarissimus euasit Philosophus. vnde Sydonius: *Fabro progenitus, spreto eius patre polita Eloquiis plus lingua fuit.* Idem: *Qui fabro genitore procreatus, oris maluit expolire linguam.*

Æsopus tragœdus cum hystrionicam artem exerceret, tandem euasit ditissimus.

Gadareus sophista, qui prius more mendici peregrinabatur, Maximiani beneficio consulatum adeptus est.

Adrianus, & Marcus Antonius principes, Arrianum historicum euexerunt ad consularem dignitatem.

Cyrus Panopolita beneficio Theodosij Imperatoris & Eudoxiæ vxoris eiusdem, præsul factus est.

T. Coruncanus è plebe factus est consul maximus.

C. Marius senior septies consul Arpinas fuit, obscura prognatus origine.

Terentius Varro sordido natus loco, tandem quæstura & duabus ædilitatibus functus est.

Ioannes Campanus, qui infans pascentibus ouibus tempus contriuerat, tandem beneficio Pij II. præsul factus est.

L. Tatius Ruffus, natalium humilitate, consulatum militari industria meritus est. Autore Plin.

Euripides ex matre oleorum venduricee, euasit poëta clarissimus.

Plures alij adepti fuerunt maximas laudes & glorias ob eorum virtutes, quos cum aliquibus ex supradictis enumerat Textor Niuernensis *in sua officina. in cap. qui ex humili fortuna clari & diuites euaserunt.* Alios verò enumerat Guil. Benedicti *in sua repe. cap. Raynut. in versi. eo.titi primo. nu.38. extra de testam.* quod cùm talia ex virtute consequantur, est vndique appetenda, & amplexanda: & illa quæ in radice rationis, non in foliis verborum consistit, *c. qui. t. c. Marcion. & Basilides,* quia vt dixi supra, illius laus in actione consistit, & merito: quoniam ex ea spetandum est præmium, *l. vt virtutum, C. de statuis & imag. clem. cupientes. de pœnis.* glos. *in c. ecclesiasticis 12. q. 2.* Nec carere debet effectu. *c. vlt. de cleri excom. minist.*

Illam verò definitionem virtutis cum diuisione, acquisitione, dutatione, connexione, & operatione ponit amplissimè. Ant. Florent. *in sua sum. part. 4. tit. 1. per totum.* & quædam per Dominicum Nanū *in Polyant. in verb. virtus.* Et de commēdatione virtutis dicit Lactantius, quod nos facit immortales, & pares dijs. vt amplè declarat Bonus de Curtili *in suo tract. nobilitatis in secunda p. virt. in. 47.* dicam latius in discursu materiæ in pluribus & diuersis locis: Imò ex multis cōprobat P. Beroaldus *in opere de Felicitate,* quod virtus est effectrix vitæ beatæ: quoniam, (vt ait,) seuerissimique philosophorum summū bonum in honesto, hoc est, in ipsa virtute posuerunt: existimantes solum sapientem esse omnia. vt supra dixi in *63. consid.*

SExagesimasexta consideratio. Cum ergo ex virtute deueniatur ad dignitates, faciatque hominem gloria decorati, *l. nullus, C. de decur. lib.10.* & Luc. de Pen. in *l. obsistere, C. de anno. & tribut. lib.10.* sitque materia huius tractatus principalis circa ordinem dignitatum intendens: videndum est, quid sit dignitas, vnde dicatur, quot sunt dignitates, quibus sunt conferendæ, quæ sunt priuilegia dignitatis.

Primo enim dignitas secundum Tull. *2. Rhetor.* est authoritas alicuius honesta, cultu & verecundia, & honore digna. ita dicit Lucas de Pen. in *l. obsistere. C. de anno. & tribut. lib.10. & in l. murilegulι. C. de murile. li.11.* Vel dic etiam, quòd dignitas est quicquid à principe iniungitur, prout colligitur ex *l. nemo perfectus, C. de dignit.*

Hinc dicitur, quod cocus principis habet dignitatem. Roman. *singul. suo* 690. licet alias sit officium, tex. est iuncta glos. in *l. legatis. in gloss. 1. ff. de leg. 3.* siue artificium, si sit cocus optimus, *l. si quid venditor. §. venditor qui optimum. ff. de adil. edic.* bene facit quę dicit Angel. *in §. fin. in 1. col. Inst. de except.* per text. *in l. 1.*

Cod. de

Cod. de mand. princip. & in l. laudabile. C. de aduocatis diuers. iud. quod secretarij principis habent dignitatem, sequitur Felin. in c. fraternitatis. col. 2. de heret. sic etiam licet medici simpliciter per se non habeant dignitatem (cum obstetricibus æquiparentur) tamen si sit medicus principis, habet dignitatem. Bart. in l. omnes. la 3. C. de decurio. li. 10. Imo omnes famulantes principi, vt notatur in l. vnica. Cod. de comiti. & archiatr. li. 12. quia tales habent aliquod onus eis iniunctum à principe. ita videtur sentire Bonus de Curtili in suo tractat. nobilitatis in 3. parte, numer. 54. vsque ad numer. 158. & ibi videtur insistere, an habens officium dicatur habere dignitatem, in quo multum ponderat consuetudinem vel statutum, dicam infra in 8. part. in 19. considerat. ideo non aliter nunc insisto.

4 Et ista dictio dignitas quandoque ponitur pro fama, l. 3. C. de re milit. lib. 11. Quandoque pro conditione, l. nepos autem. in §. ff. de verb. sig. interdum pro potestate, l. 1. ff. de offic. quæstoris. quoniam qui potestatem gerit, eã digne gerere debet, ipsaque dignus esse. Imo etiam potestas potest sine administratione esse, & hæc vocatur dignitas honoraria l. fi. Cod. de dignit. l. fi. C. vt dignitatum ordo seruetur. li. 12. Imo etiam quandoque ponitur pro publico honore. l. generali. C. de decur. libr. 10. & l. fi. Cod. qui milit. non possunt. libr. 12. l. penult. §. fin. ff. de re milit. Aliquando pro bona opinione vel statu. l. si quid. ff. de vsufruct. & l. 4. ff. de ventre in possessio. mitt. gloss. in l. maiorem in verb. dignitatis. ff. de pact. Quandoque sumitur pro ordine Ecclesiastico, qui dicitur dignitas siue honor. 1. quæst. 1. cap. reperimur. in fin. Quandoque pro ordine, 4. distinct. c. denique. Quandoque pro officio, quod habet dignitatem annexam, vt in titu. de præbend. & dignitat. & in cap. de multa. eod. tit. & ita loquitur gloss. in l. 1. ff. ad l. Iul. de ambit. quæ dicit officia ibi numerata esse dignitates. Quandoque etiam sumitur pro potentia natura tributa cuilibet, quia cùm homo sit dignior omni creatura. l. in pecudum. ff. de vsuris. dicam infra in 1. consideratio. 2. part. Quandoque sumitur pro singulari potestate; quia seculares potestates dicuntur, 2. quæst. 3. c. administratores. & in l. 1. in princip. ff. de officio quæstoris.

5 Vnde omnis, qui præest cognitioni villæ, vel castelli, dicitur habere dignitatem, argumento notatorum extra, de præbend. cap. cum olim. in nouella. & Bald. in c. 1. in tit. quis dicatur Dux, Marchio, Comes. Imo etiam habens milites sub se dicitur habere dignitatem, argum. c. ius naturale. 51. distinct. & l. magisteria. & quod ibi notatur C. de iurisdict. omn. iud. Quandoque etiam sumitur pro quadam præeminentia, prout notat Archid. in cap. 1. de consuetud. lib. 6. vnde Oldrad. consil. 163. dicit, quod dignitas est quædam præeminentia cũ administratione. Quandoque etiam accipitur pro quadam qualitate, quæ facit personam differre à plebeis, & ista est nobilitas, de qua dicam infra in 8. parte. amplissime. Et magis digni maioribus præmiis sunt extollendi. c. dicat. 25. q. 5. notat. in cap. de multis. in fin. de præbend. cap. statutum. de maior. & obed. & hoc siue in militibus cœlestis militiæ, siue armatæ, vt notat Petr. de Anchar. in cap. vnico. per illum text. de reb. q. & venerat. sac. lor. in 6.

6 Alio modo consideratur, prout constat in nomine sui generis, nec habet nomen speciale, vt est decurio, leg. spurij. in princip. ff. de decurio. & esse militem & presbyterum & similes. l. ne quis. Cod. vt nemo priuatus.

7 Alio etiam modo, vt sunt dignitates, quæ nomen habent speciale, & per suos gradus nominantur, vt sunt supérillustres, illustres, spectabiles, clarissimi, & infimi, de quibus Lucas de Penna in rubrica de dignitatibus, ponit versus sequentes.

Illustris primus, medius spectabilis, imus
(Vt lex testatur) clarissimus esse probatur.
Et super illustris præponitur omnibus istis.

Et etiam istas quinque dignitates ponit Ioann. de Platea in l. fi. C. de decur. li. 10. vbi ponit 12. dignitates: videlicet superillustres, vt sunt Imperator, Papa, & quilibet rex in suo regno non recognoscens superiorem, vt est Rex noster, qui dicitur Imperator. Patritius, qui apud nos dicitur Cancellarius & Consul. loco cuius sunt duodecim pares Franciæ. Illustres, vt sunt præfectus prætorio, qui dicitur præsidens. Senator, qui dicitur consiliarius, & inter istos multi alij enumerantur. Præfectus vrbis loco cuius est hodie præpositus Parisiensis. Comes donationum, quæ sunt in curia principis. Præfectus prætorio militaris annonæ. Proconsul. Comes rerum priuatarum, qui apud nos est magister domus. & Comites prouincias gerentes, qui hodie apud nos sunt gubernatores prouinciarum: de quibus infra dicetur suis locis. Et sunt etiam quæstores sacri palatij, qui dicuntur generales seu thesaurarij.

Spectabiles sunt proximi sacrorum scriniorum, præsides prouinciarum, aduocati fiscales, principes agentium in rebus. Quandoque etiam dicuntur clarissimi. 8

Clarissimi etiam sunt rectores ciuitatum, seu defensores, qui habent merum & mixtum imperium: vt sunt Potestates Italiæ, & alij Potestates apud nos, qui habent merum imperium, vt sunt in pluribus locis. 9

Infimi vero sunt iudices pedanei, magistratus Municipales, cognoscentes vsque ad certam summam, aut certam rem, & isti infimi licet non habeant merum imperium, tamen possunt causas delegare, & vicarios seu locumtenentes constituere, not. gloss. fin. in l. fi. Cod. de sent. ex periculo recit. Quod facit contra rabinos nostræ ciuitatis Heduen. qui dicunt quod Virgobretus noster, hoc est maior, non potest committere vicarium in sua absentia: imo quod antiquior eorum debet iurisdictionem exercere. De supradictis omnibus dignitatibus suo loco dicemus: & de istis quisque gradibus vide amplissime infra in 7. parte in princ. 1

Aliquando etiam sumitur dignitas pro quodam gradu dignitatis à principe vel superiori collata, vt est dignitas Ducatus, Marchionatus, Comitatus, & similes: de quibus per totum tit. C. de dign. vsque ad tit. de re milit. li. 12. Et de his quomodo assumatur, videatur per Lucam de Pen. loco supra allegat. & Cæpollam in tract. de imper. militum eligen. in verb. dignitatis. vbi allegat plura alia loca, quæ videre poteris.

Sexagesimaseptima consideratio. Lucas de Penna in d. rub. C. de dignit. lib. 12. dicit, quod ad dignitates assumendi sunt viri nobiles, prudentes, fideles, optime sibi conscij pro mentis integritate, qui pro sua fide ac industria nec fallant nec fallantur, tam moribus optimis præditi, quam scientiam peritiamque rerum habentes. Et ibi ponit, quod ad dignitates minus idonei non sunt assumendi, quem vide, quia est extra propositum, ideo non insisto.

Sexagesimaoctaua consideratio. Dignitas habet multa priuilegia quæ ponit Cæpolla in tract. de Imperatore eligendo. in verbo dignitas. vbi ponit triginta priuilegia, & duo alia ponit Lucas de Penna in

l. obsistere. C. de annonis & tributis. lib. 10. Vnum videlicet, quod facit hominem gloria decorari. *l. nullus. C. de decur. li.* 10. Lætitiam gaudiumque in eo generat. *l. 3. §. his addimus. C. de silentia. li.* 12. Tertio, vltra per eum ibi posita dignitas superueniens operatur, quod excusare facit quem ab eo, quod prius promiserat, secundum Bald. *in l. quisquis in fi. C. de episc. & cler.* Hinc per hoc Bonus de Curtil. *in suo tractat. nobilitatis, in 3. par. numer.* 23. dicit quod homo manus mortuæ, qui tenetur ad correas. si post efficiatur doctor, aut consequatur aliam dignitatem, liberatur, & est immunis ab illis correis, per tex. quem ad hoc ponderat *in leg. interdum. ff. de oper. libert.* & dicit Felyn. *in cap. quoniam Abbas. in 5 col. vers. quæro hic Abbas. de offic. deleg.* quod dignitas mutat conditionem personæ. faciunt quæ dicit Bal. *in l. quisquis. in fi. C. de episcop. & cler.* quod intellige non de diminuendo sed pullulando, & augmentando; quoniam, vt ait G. de Monteferrato *in tract. de success. regum, in princ. num.* 5. honor & dignitas personæ superueniens, eiusdem personæ qualitatem non mutat, neque extinguit, sed potius illam pullulat, & augmentat. *l. filia demonstratio. §. sed si cui.* Nam honor eius auctus est, non conditio mutata. *ff. de cond. & dem. & in l. pen. ff. de senator.* & ex dignitate quis efficitur homo nouus, & immittitur ei cor aliud. vt *1. Reg* 10. vbi dicitur: *Num & Saul inter prophetas?* faciunt quæ dicit dominus meus Iason, *in l. non solum. §. morte, in 27. col. ff. de noui oper. nunc.* vbi dicit, quod verecundia excusat, ac si quis esset obligatus Faciunt etiam quæ dicit Barba. *in cons.* 60 *in 1. col. & seq. in 1. vol.* & idem dominus meus Ias. *in 1. quadrn. in 10. col. Inst. de act. & F. l. in c sp. cum omnis, in 7. col. extra de const.*

Et his diebus mihi euenit casus de quodam Notario regio, qui terras suas, & hæreditagia in loco manus mortuæ habebat, & per homines loci illas cultiuari, & laborare faciebat: dominus volebat eũ cogere ad faciendum correas. Dixi, attenta eius qualitate, cũ illi fuisset verecundum & inhonestum tales correas facere, quod non tenebatur ad illas, & quod erat immunis, uno solum tenentur ad tales correas, qui sciũt illas facere ex natura sui artificij, & secundum naturam illorum, & adhuc pendet processus.

SEptuagesimanona consideratio. Quod dignitatem acquirendo & regendo, consequimur laborem, studium, curam, miseriam, vigilias, & calamitatem, secũdum Lucam de Penna in *l. 1. C. de vetera. li.* 12. vnde Greg in *registro. li. 4. c.* 66. Quomodo autem suscepto pastorali onere habere serenitatem cogitationũ possetis, cum scriptum sit: *Ecce gigantes gemunt sub aquis.* quod satis ibi per Lucam exponitur, vbi etiam dicit, quod dignitas habet onera annexa. *l. 1. §. nec castren. ff. de coll. & bonor. l. continens. ff. quod metus causa.* facit 40 *dist. c. ante.* & sicut patrimonium non sine labore consequimur, sic nec beneficia ecclesiastica, nec honorum insignia, nec stipendia. Luc. in *l. 1. C. de metallarijs. li.* 11.

SEptuagesima consideratio. Maiestas est, virtutis, & probitatis quædam excellentia, sine magistratu, sine imperio, sine fortunæ adminiculo, honoratũ reddens hominem. Et sic maiestas est honor longus, id est, diuturnus etiam post mortem, æternus sine honore, id est, magistratu publico, vt dicit & refert G Benedict. in *sua repe. cap. Raynu. in ver. testamentum. 1. numer.* 45 *de testament.* sed tamen quicquid dicat, cadit in principem, vt in *proœm. Inst. in pr.* & in rege. vt in *l. regina. C. vt nemo priuatus.* & in prætore, vt in *l. pen. in fin. ff. de iust. & iure.* & in quolibet iudice, vt in *ff. & C. ad l. Iul. maiest.* Et dicitur maiestas, id est, maior status, *cap. felicis. de pœnis. lib. 6. cl. 1. eod. tit. cum ibi notatis. cap. 2. de stat. mon. cap. past. de feu. & re iud.* per Vale. *lib. 2. cap. de maiestate.* vel maior potestas, Luc. de Penna in *l. vlt. Cod. de delat. li.* 10 vbi ponit differentiam inter maiestatem & dignitatem. vel dicitur maiestas autoritas sacra, quæ in terris post supernum honorem secundo loco posita habetur, vt *i. §. arripiat. ibi: quæ merito post supernum honorem secundo loco posita sunt. in Authent. vt omnes obediant iudicibus prouinciarum, collat.* 5. Et in sacra maiestate solum beneplacitum pro ratione est, dummodo honor inde non afferatur rationi naturali, quia tunc tale beneplacitum inciuile & illegitimum esset. vt in *l. Marcellus. in fin. ff. de reg. iur.* In publica vero autoritate disciplina attenditur, hoc est, doctrina populi cum increpatione: quæ quidem increpatio sacræ autoritati summæ non congruit, cui etiam dedit Deus leges esse subditas, vt ipse princeps sit animata lex scriptarum legum, vt *in Auth. de consulibus. in fi. ... .* Qui autem publicam disciplinam agunt, multa prudentia primo imburi esse debent, vt ex eorum prudentia autoritas assequatur, prout lex dicit Platonem fuisse virum primo summæ prudentiæ, deinde summæ autoritatis. vt in *l. 2. ff. de ... .* Princeps autem, qui maiestatem habet, primo autoritate fulget; quia à Deo secundus in terris habetur, *alleg. §. arripiat.* & secundo prudẽtia ipsa pro eximio ornatu & illustri decore apparet. An autem Duces & Barones habeant maiestatem, vide *infra in 5. parte, in fin. in consideratione imp. Alij autem inferiores,* quæ est in ordine 56.

SEptuagesimaprima cõsideratio Reuerentia est honor qui exhibetur cum pauore, vt dicit Archi. in *cap. 2. de offic. deleg. in* 6. & ibi Dominicus de S. Gemini. & est inter maiores & minores. vt notat. Io. Andr. in *c. non est sine culpa. de regularib. in* 6. Et alicui exhibetur ratione dignitatis, vel potestatis, *c. visis* 16. *quæst.* 2. vt dicit Tullius in Rhetor Reuerentia est virtus aliqua prælatione sublimitatis debitæ honorificationis cultum exhibens Sed veneratio est virtus, qua reuerentiam exhibemus maioribus, in corporis humiliatione, gestu, nutu, & verborum emissione. Ita dicit Lucas de Penna in *l. 1. a 2. colum. C. de colleg. lib.* 11. & de huiusmodi deferentijs prioribus reuerẽtiæ & venerationis, vide Ioãnem de Turta rubea cum gl. Iacobi Bonaudi, *in suo tractat. de vinea ecclesia. articul. 3. tertij tractat. in verbo honorificate,* Dicit tamen S. Thom. *2. 2. quæst. 13. 1. art. Et.* supra numerum primum, quod reuerentia non est honor: sed motiuum honorantis, & finis aliorum. & ibidem *quæst.* 104. *2. distinct.* supra numerum quartum, dicit, quod reuerentia directe respicit personam excellentem: ideo secundum diuersas rationes excellentiæ, diuersę sunt species eius, vt de pluribus ponam in hoc libro, secundum ordinem dignitatum, in quolibet suo statu & ordine. de hac reuerentia vide Polycrat. *lib. 5. cap.* 4.

Vel etiam dic. quod reuerentia est honor exhibitus, in testimonium virtutis. Et est timor initialis & castus, & potest capi in bono & in malu. sicut etiam cõfusio, id est, erubescentia. secundum Thomam *super Psal.* 34. Et ideo cum nec dæmones, nec dãmnati, nec irrationabiles, vllam habeant virtutem, eis*d*. in nulla debetur reuerentia, nec honor, prout dicit S. Thom. *in 3. part. dist. 9. quæstio.* 2. hinc Boëtius *de philosophica consolatione. libr* 3. Non possumus ob honores reuerentia iudicare dignos, quos ipsis honoribus iudicamus indignos. Et ideo boni reuerendi sunt, ne offendantur, ne fortasse per eos ille prouocetur ad iram,

qui

qui eorum corda semper inhabitat, vt dicit Gregorius *super Ezechie'em.* Inferiores enim suis potioribus debent reuerentiam exhibere. *l. potiores. C. de offic. rectoris prouin. c. sta nimus. extra de maiorit. & obed.* Nec debet iunior ex hoc irasci, quod maior ei præfertur. *11. q. 3. c. qui cesserit*, vide Lucam de Penna *in l. 1. C. de consulibus. li. 12.* dixi supra amplios *in 20. consideratione. incip. honor est illi.*

SEptuagesimasecunda consideratio. Subditi prælatos reuereri debent, eis effectum dilectionis impendēdo. 95. *d. cap. esto. 2. q. 3. c. habet.* ipsis obediendo. 93. *dist. § 1. & c. fac. & 2. quæst. 2. c. sacerdotes.* eis communicando & subsequendo, 95. *dist. in fi. c. non oportet.* eorum officium temerarie non vsurpando, *eadem distinct. c. presbyter.* eorum statuta seruandu, 7. *quæst. 1. c. quia, & c. si quis. extra de maioritat. & obedien.* eos temerarie non arguendo, vel iudicando, 21. *dicto c. nolite.* & eorum defectus non reuelando, sed potius contegendo 97. *distinct. cap. in sempiternum.* & dicit text. *in cap. regnum. 23. quæstio. 5* Ipsis autem principibus, & potestatibus fidem, & reuerentiam seruari oportet: quam qui non exhibuerit, apud Deum præmia inuenire non poterit. Sic etiam filius patri, & vxor marito tenentur reuerentiam præstare. 23 *quæst. 5. c. est ordo.* ita dicit Luc. de Penna *in d. l. C. de collegiatis. li. 11.* imo etiam reuerentia debetur in vtili prolato, quandiu sustinetur, *c. si fortassis. 16. quæstio. 6.* Nec dignitas regia, vel imperialis vituperanda est, si rex aut Imperator tyrannice sæuiat, vt est text. *in c. neque 24. q. 6.* Imo etiam reuerentia debetur ab exemptis. Bald. *in l. si. per illum text. versic. ibi: per hunc. C. de bonis libert.* & dicam infra *in 4. part.* & ibi etiam Bald. *in versic. vltim. notab.* dicit, quod reuerentia debetur naturali, nec potest reuerentia pacto remitti, prout dicit Bald. *in l. libert. in 2. colum. pone: ego promitto. C. de operis libert.* Ita qui tenetur ad reuerentiam alicui, non potest vocare talem in ius sine venia, vt dicit Specul. *in tit. de actore in 11. colum. in fin.* Sed nonquid edictum, quod non credo indistincte verum. Cum princeps reuerentiam exhibeat iurisperitis ob finem meritum. *leg. vnicquid. Cod. de aduoc. diuers. iudic.* & tamen non est verum, quod eos non possit in ius vocare sine venia. Dic tamen, quod princeps hoc facit, non quod teneatur, sed tantum ex vrbanitate, & ob finem meritum, & propter honorem scientiæ, adeo quod nominatim opiniones eorum exprimit in rescripto. vt *in leg. si pure. ff. de fideicom. libert.* & hoc studiorum labor iuste meretur *a l. 1. C. de assess.*

SEptuagesimatertia consideratio. Reuerentia, quæ debetur à vasallo domino, remitti potest, cum videatur deberi ratione contractus, secundum Bald. *in l. 1. in 52. q. ff. de ver. diuis. & in cap. si cautio. de fid. instrum.* Secus autem in reuerentia, quæ debetur ratione personæ, vt est illa, quæ debetur à filio patri, ab vxore marito, à iudice doctori, vt dicit G. Benedi. *in sua repet. c. ap. Raynutius, in ver. di as habens si iac. nu. 234. de testa.* & idem de illa, quæ debetur episcopo. de quo per Cano. *in c. cum vener. abitus. de relig.* & dicturus sum infra *in 4 par. in 28. considerat.*

SEptuagesimaquarta consideratio. Reuerentia, quæ debetur viuo, debetur & mortuo, vt dicit text. *in l. apud Celsum. § aduersus. ff. de except. ibi: semper enim reuerentia est adhibenda tam viuo, quam mortuo. & ibi: namque conuenit tam viuo, quam mortuo patrono à liberto honorem exhiberi.* de quo honore exhibendo circa corpus mortuum seu reuerentia, infra dicam *in 2 par. in 5. consider.* vbi ample.

SEptuagesimaquinta cōsideratio. Pro reuerētia, quā quis facit alteri, datur ei præmium: cum ei accedat bona gratia, vt habetur *Eccl. 32.* Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Laudabile namque discretomque est reuerentiam & honorem exhibere prioribus: dicit text. *in c. sicut sugent is prior. 2 q. 7.* facit text. *in c. ex ore. in fin. de priuil.* etiam si inutiles sint, dummodo tolerentur, dixi antea, & videatis cōciuem & contemporaneum nostrum Ioan. de Motholo. *in suo promptuario iuris, in verbo, reuerentia.*

Aduerte ad id, quod dicit Luc. de Pen. in *d. l. 1. C. de collegiatis:* an faciendo reuerentiam, vt proposito eis cum quo de præpositura litigantur, iuri suo propterea renunciare videatur. videantur notata in *c. ex ore. extra de his, quæ fiunt à maiori part. Capi.* vbi videtur dicendum, quod sic.

SEptuagesimasexta cōsideratio. Excellentia proprie cadit in principem, vt notat. in *cap. 1. de probat.* vbi Imperator scribit Regi Angliæ, & vtitur his verbis: *Tua excellentia.* Tamen etiam præfectus vrbis dicitur excellētissimus, vt in *l. tam demē. in. C. de episco. audi.* & etiam quæstor dicitur excellentissimus, vt in *l. si quis in. C. de appell.* Ex quo nō indistincte excellentia cadit in principē: & ratione excellentiæ quis præfertur, qui alias non præferretur, vt dicit gl. in *l. 1. C. de anno. ciui. lib. 11.* vbi dicit, quod si scholaris sit excellens, debet præcedere doctorē. dominus meus Iason in *l. cum quid in ... in 4. colum. ... ver. ...* Et etiā minor excellens debet præcedere seniorem, vt plene habetur per G Benedicti in *sua repet. c. Raynutiū ver. Adeste impuberi. nu. 2 de testa.* Et alias quæ fiunt ratione excellentiæ personæ ponit Spec *in tit. de arbit. § 2. versic. 1.* & Alex. in *l. 1. cum quid.* & dicam infra *in 10. par. in 30. consider.* vbi ponam, quod iunior doctor excellens præfertur antiquiori indocto.

SEptuagesimaseptima consideratio est Quod vt cognoscatur, quis honor, quæ laus, quæ gloria dignitatem habentibus sint deferendæ, & quomodo inter illos sit seruandus ordo, & quomodo vnusquisque agnoscere debet ordinem suum, & quod dignum sit eo ordine, quem suscipit, intelligere: & ita actus suos, sermonem, incessum, habitum, moderare: Ideo videndum est, quid sit ordo. Vnde vt ait August. *de Ciuitate Dei. li. 19.* Ordo est primum disparium que rerum, sua cuique loca tribuens dispositio. & dicitur ab ordino: & ordino ab ore dicitur, quod idem est, quod dispono, quasi ore pronuntio, quis cuique locus esse debeat. A quo ordo, dispositio gradus, & ordinatio, in quo ordo seruatur, & maxime ordo in dignitatibus est seruandus. *l. fi. C. de primicer. & leem. et c. & toto tit. vt dignit. ordo seruetur. C. lib. 12.* & bonum consistit in ordine, secundum August. *in lib. de natura boni.* & ordo dat et perfectionem, *... c. nihil.* Nullius quippe vniuersitatis administratio gerere, neque subsistere posset, nisi eam magnus ordo differentiæ seruaret, in *c. ad hoc, 89. dist. n.* vbi habetur, quod Ecclesiæ militantis & triumphantis duplex est ordo, & sicut in ecclesia triumphanti sunt nouem ordines designati per nouem lapides. *de poen. dist. ... c. principium:* ita in ecclesia militanti, quos habes: *c. cleros. 21. d. c. cum in ec. ... debeat esse ... 61. d. c. miramur.* Et ideo quanto aliquid ordinatium est, tanto id melius, & perfectius *l. 2. § si ff. ad Velleia.* Ita dicit Lucas de Penna in *rubr. C. vt dignitat. ordo seruetur, lib. 12.* Et proprie ordo dicitur, cum diuersarum rerum vel personarum vnumquodque proprium locum tenet. Arch. *in c. ... in pro ... 10. quæst. 1.* graduum enim & ordinum distributio vnitatem in ecclesia conciliat: *dic. ad hoc.* vbi glo. &

Arch.89.*dist. super c. licet.45. dist.* quod amplissime & eleganti stylo declarat Iodocus Clyct. *in suo Antilutthero.c.2. & 3.in 3.lib.* Ratio autem ordinis obseruandi inter personas, ponitur *in c.fi.in prin.89.distin.* vbi dicitur. Ad hoc, dispensationis prouisio, gradus diuersos, & ordines constituit esse distinctos, vt dum reuerentiam minores potioribus exhiberent, & potiores minoribus dilectionem impenderent, vera concordia fieret, & ex diuersitate contentio, & recte officiorum gereretur administratio singulorum. Neque enim vniuersitas alia poterat ratione subsistere, nisi huiusmodi eam magnus ordo differentiæ seruaret. & ibi gl. allegat Apost. dicentem: Dum mundus iste durabit, homines præsunt hominibus, dæmones dæmonibus, angeli angelis. Cum enim Deus erit omnia in omnibus, cessabit omnis prælatio, non tamen ordo vel maioritas. Aliquis enim maior erit alio, quoniam in domo patris mei multæ mansiones sunt. *c. in domo de pœnit. distinct.4.*

In omnibus enim actibus & virtutibus est ordo, & vtitur secundum ordinem, secundum Arist. 5. *Eth. c.* Et ideo, vbi sunt plura ordinata in vnum, oportet esse aliquod vniuersale regimen, supra particularia regimina, & ad hoc est facta prelatio inter ministros, vt not. gl. & Doct. *in c. legimus.93.dist.* Et etiam dicit Tull. *lib. 1. officiorum,* quod ordo proprie est compositio rerum in aptis, & commodatis: prout etiam dicit Luc. de Pen. *in l. hic quidem. C. qui milit. non poss. in 2. col. li.12.* Potest autem ordo multipliciter considerari, vt *infra dicam.* Nam, vt habetur *in c. conuenit. de consecr. dist. 5.* Conuenit ordinem æqualiter ab omnibus custodiri, nec debet turbari ordo officiorum. *l. quisquis in fi. & ibi gl. fi. C. de postulan.*

Et ordo est etiam vniuscuiusque rei figura substantiæ, vt inquit Bal. *in cons. schismatis,* quod posuit post rub. *si quis alteri vel sibi.* & testatur D. Ambr. quē recitat Bald. *in proœ. Digestorū in prin.* & dixi satis ample *supra in proœ. huius libri.* Vdalricus Zasius *in repet. l.2. ff. de origin. in §. post hunc maxime autoritatis, in gl. in equestri ordine.* dicit, quod est discretio status hominum cōditioni accōmodatus. Et Origen. *in Leuit. c.4.* ordines duodecim rationalis creaturæ esse, *in 12.* tribubus collegit. de quibus infra dicam *in sequenti parte.*

Ordo etiam rem decorat *l. numerarios. & ibi Luc. de Pen. C. de appar. magistr. milit. li.12.*

Septuagesimaoctaua cōsideratio. Duplex est ordo, temporis scilicet & qualitatis. De ordine temporis habetur *in l.1. C. de consulib. li.12. & de prepos. sacri cubicul. C. eo. li. & de proxim. sacror. scriniior. l. vnicuique. & de tyronibus. l. fi. C. eod. li.* de quo infra in plutibus locis dicam, & maxime *in vltim. part.* De ordine qualitatis seu maioritatis, de quo est nunc quæstio in partibus sequentibus quasi in omnibus, & de quo habetur *in rubro & nigro vt dignitatum ordo seruetur. C. li.12.* & hic ordo potior est primo: quia, vbi habet locum ordo qualitatis, & de ordine temporis non curatur, vt *in l.1. C. de consulibus in fi. & C. qui accus. non possunt. l.1. in fin.* Vnde immutatio operis præfertur origini carnis, *22. quæst. 2. §. item opponitur quod Iacob.* ita dicit Luc. de Pen *in rub. C. vt dig. ordo seruetur.* Et ideo dicit Iacob. Rebuff. *in dict. l.1. Cod. de consulib. li. 12.* quod ordo temporis seruatur tantum inter existētes in dignitate æquali: sed vbi sunt inæquales dignitates, non seruatur ordo temporis: sed ille est prior aliis, qui meruit maiorem dignitatem, vt ibi ample per eum.

Septuagesimanona consideratio, quod adhuc alio respectu, triplex ordo.

Primus est, vnius rei ad se ipsam in esse producendam, vt in sententia, ad quam recte faciendam, seruandus est ordo iudicij, *l. prolatam, C. de sent. & interl. omn. iud.*

Secundus ordo est tēporis, vt quia vna res est prior tempore, quam alia; tunc in honoribus ordinandis non præfertur prior, sed potior. *l. honores. ff. de decur. l. ad subeunda. C. de decu. li.10.* Sed in iam ordinatis inuicem præferendis, seruatur ordo, tam temporis, quam qualitatis, vt dixi *in præced. consid.* & dicam infra *in vlt. par.*

Tertius est ordo, qui non attenditur, quando constat de mente contraria. *l. nec enim. ff. de solutio.* quoniam quandoque verba transposita & vt plurimum idem significant, *l.1. C. qui accus. non poss. l. quidam. ff. de pœni. lega. l. prepostere. C. de testam.* vbi dom. meus Iason. *l. cum pater. §. si fidei tuæ. ff. de leg.2.* & hoc quia sensum & non verba spectamus. *l.3. §. cum domino. ff. de adi. leg.* & declaratur quandoque mens ex conceptione sermonis, & personarum affectione, vt vult gloss. *in d. l. cum pater. §. à te rogo ff. de lega.2.* Si autem non potest constare de mente, non recedimus ab ordine scripturæ. *l.1. §. is qui nauem. ver. in re igitur dubia. ff. de exercit.* & ita dicit Ioan. de Platea *in l.1. C. vt dignitat. ordo seruetur.* & dicam plura infra de hoc broeardico, *An ordo scriptura attēdatur.* videatur Fel. *in rub. de maior. & obe. & in c. cum dilecta. de rescri.* vbi ponit quinque limitationes. & do. meus Iason *in l. 2. §. prim. ff. de vulg. & pupil* Benedictus *in sua repet. c. Raynut. in verbo, testamentum.2.3. de testam.* dicit, quod procedere contingit tribus modis, scilicet tempore, ordine naturæ, & iuris fictione, seu ingenio intellectus. vide ibi.

Octuagesima cōsideratio. Quia, licet ordo in dignitatib. sit seruandus, quod etiam in aliis est seruandus. Primo, in subeundis muneribus. *l. fi. quemadmod. ciuilia munc. ind. lib.19. C. & l.1. de muneribus patrimo. eod. lib.*

Secondo, in debitoribus fisci conueniendis. *l. quoniam Augerio. C. de conuenien. fisci debito. li.10. quo quis ordine conuen. per totum.*

Tertio, in liberalibus. *leg. generaliter. §. si quis alienum. vers. si quis ergo. ff. de fideic. libert.*

Quarto, in pignoribus. *l.2. C. qui potior. in pign. hab.*

Quinto, in petitionibus à diuersis in iudicio propositis, *l. qui prior. ff. de iudic.*

Sexto in executione rei iudicatæ. *l. ordo. C. de exec. rei iud. & l. à diuo Pio. §. in venditione. ff. de re iud.* Quia si non seruetur, actus est nullus. Fel. *in c. cum dilecta. 6. col. ext. de resc.* Ioan. de Imo. *in d. §. in venditione.* & maxime quando executio fit ab executore, vt dicit Alex. *in cons. 5. in 3. col. in 2. vol.*

Septimo, in petitionibus ab eodem propositis. *l. ordinarij. C. de rei vendic.*

Octauo, in testamentis, *l. qui soluendo. ff. de her. inst. l.2. §. prius. ff. de vulg. & pup. subst.* Ista ponit Ioan. de Platea *in l.2. C. vt dignit. ordo seruetur, lib.12.*

Nono, in visitatione fienda per episcopū, vel alium habentem ius visitandi. *c.1. de censib. in 6.*

Decimo, in electionibus fiendis. *c. quia propter. & ibi not. ext. de elect.* ita, quod non debet fieri præpostere ratio requisitorum ad electionem, vt notant Io. And. & Panormi. *in d. c. quia propter. in 5. & 6. colum.*

Vndecimo, in confirmatione electionis: quoniam prius debet fieri inquisitio de processu electionis, de meritis & dignitate vel indignitate ipsius electi per ipsum confirmatorem, quam electus confirmetur, alias confirmatio non teneret, *cap. proxnda. & c. fin. de elect.*

elect.in 9. & ibi Dominicus, & Philipp. Franeus, & ample de his duobus per Pe. de Brax. *in suo directorio electionum.3 parte.c.38.* vbi multa de materia ordinis, & ibi ponit triplicem esse ordinem. de quibus dixi *in praced.consid.*

Duodecimò, in Euangeliis, vbi primo in ordine ponuntur Euang. Matth. quia primus scripsit Euang. in Iudæa, vt habetur *in arg. in euangelium secundū Mat. & ibi Nicolaus de Lyra.*

Decimotertio, Etiam Deus præcipit nomina filiorum Israel scribi in veste Aaron, iuxta ordinem natiuitatis eorum. *Exo.28.* & habetur per Lucam de Penna *in l.3.in prin.C.de tyronib.lib.12.*

Decimoquarto in oneribus ordo est seruandus, *l.ordine.ff.de leg.3 l.3. §.præsens.ff. de muner. & honor.gl. in l.vnic.C.de potiorib.ad munera nomin.lib.10.*

Decimoquinto, ordo seruandus est eorum, quę lege ponuntur, vt *l.fin.C.de offi.præfecti urbis, secundum gl.1.in l.2. ff.de adopt.* & sic vbi legalis paternitas contrahitur, primo interrogatur pater, quam filius, *d.l.2.* vbi, quia is, qui adoptat, rogatur, id est, interrogatur, *ff.de adopt.* per quem text. d.gl.1. infert, quod sponsus primo debet interrogari in matrimonio contrahendo, quam sponsa, & ad illud propositum illam gl. singularizauit ibi Bald.

Decimosexto, in iudiciis, vt *in l.prolatam.C.de sent. & interloc.omn.iudic. & C.de ordine iudic. & de ordine cognitio.* & in his si ordo non seruetur, an actus sit nullus. Alb. de Ros. *in l.1. in 5.column.de nouo Codice compo.*

Primæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

SECVNDA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS,

A Barth. à Chassaneo humanorum Iurium Doct. Patrono Heduorum fiscali, edita: dignitates, laudes, & excellentias hominis, præcipue mulierum, complectens:

Diuisa in vnam & quadraginta Considerationes.

In primis, pro clariori subsequentium intellectu, duas primas præmitto Considerationes, tanquam fere vniuersales ad huius operis materias.

SIT ergo Prima: Omnium Entium quatuor sunt genera. Primum est earum rerum, quæ habent esse tantum, & harum multiformis est differentia. Nam & si in hoc vno conueniant, quod habent esse, recipiūt tamen hoc esse; ista quidem clarius, ista vero obscurius. Inter elementa etiam aqua dignior est terra, & ignis supra aquam & aërem multo præclarior. Dixi *inferius in vlt.par.in 12.consid.* Iste gradus complectitur cuncta, quæ generantur in visceribus terræ, vt sunt mineralia, & metalla omnia, argentum viuum, plumbum, ferrum, cuprum, stannum, argentum, & aurum. Quod autem istorum altero sit præstantius, etiam narraui *in d.par.in 95.consid.*

In hoc gradu est lasurium, quod aurum pretio superat: sulphur, salpetra, salgemma, & cuncti lapides pretiosi, vt sunt carbunculus, hyacinthus, smaragdus, ametistus, topazios, corallus. Hi omnes magni sunt pretij, pulchritudinis, & virtutis. De quibus videre poteris aliquid *in d.par.vlt.in 91.consid.* In hoc præterea gradu sunt omnes cœli, omnia corpora cœlestia, omnes sphæræ, sidera, & septena planetarum lumina. De quibus etiam in dicta finali parte. Artificialia quoque ad istum referuntur gradum. Quæ & si inter se de nobilitate compugnent, vt infra dicturus sum *in 11.par.* in hoc tamen cuncta conueniūt, quod esse tantum habent & non viuere.

Secundus gradus est earum rerum, quæ habent esse & viuere, cuiusmodi sunt omnes plantæ, arbores, & herbæ. Hæ nempe vitam suam oculis nostris insinuant, dum videmus eas sursum, deorsum, ante & retro, ad dextram sinistramque moueri. Attrahunt & habent è terra succum, vnde se nutriunt, elementum, crescunt, augmentantur, & flores, frondes, fructus, seminaque producunt. Habent enim intra se virtutem quandam, qua facile ista perficiant. Sub isto gradu innumerabiles ponuntur arborum, & herbarum species: quarum inter se fructus, sapores, odores, virtutes, coloresque longissime separantur. Omnibus vna viuendi ratio, sed nobilitas dignitasque non vna, prout etiam *in d.par.* dicitur, *in 88.89. & 99.considerationibus.*

Tertius gradus est eorum etiam, quę habent esse, viuere, & sentire: & in hoc sunt cuncta animantia. Ad sensum enim visus requiritur & auditus, gustus, odoratus, & tactus. Ad istum gradum referuntur cuncta, quæ mouentur in terris vel aquis, vel quæ in liquido aëre peruolitant. De his *infra in 70.80.& 81.considerationibus dicta vltimæ partis.*

Quartus gradus est eorum quæ habent esse, viuere, sentire, & intelligere: & in hoc est homo, cui præter esse, viuere, & sentire, subest etiam intelligere, discernere, velle & nolle libere. Solo enim arbitrio

ascendit homo supra cætera animantia: qui potest iudicare, ratiocinari, & susceptibilis fieri experientiæ, artis, scientiæ, atque doctrinæ. In hoc etiam sunt angeli & dæmones, boni & mali, cum dæmon etiam in bonam partem olim accipiebatur, & erat nomen dæmonis veteribus honestum, vt ait Cælius *lib. antiquarum lectionum 1. c. 23. & c. seq.* Vbi & Platonicorũ schola asserit, rationalis naturæ gradus esse tres. nõ dignitatis tantũ maiestate interpunctos adiunctosque, sed etiam locorũ intercapedine. Nam immortalibus diis summam attribuunt sedem, hoc est cœlestem. Sed horum alios dici, & esse intelligibiles, ab omni materiæ contubernio semotos, quorum parens princepsque is sit, quem rerum conditorem opificemque veneramur, maiestatis amplitudine vltra mundana, sanctum, & humano sermone inenarrabilem, sed ne mente quidem facile apprehensibilem. Quisquis est, quantus cunque vnus est, verus, bonus, veritas vna, bonitas vna, vera. Cæteri, non tam dij, quam ministri. Visibiles Deos intelligunt cœlestia corpora, atque hic gradus vtique vnus, qui & primus. Imum vero tenet summissima præcelsæ diuinitatis Eximium, homo, cuius eminentissimam naturam cœlitibus fere comparem, contendunt. Medium vero inter hosce extremos gradum à lunæ collimitio ad nos vsque expansum iam habent, quos à scientiæ magnitudine prisci dæmones vocarunt. Hos tanquam interpretes quosdam, & salutigerulos arbitrati sunt priores; qui concepta à nobis vota ad deos deferrent, & illinc ad nos diuina munera referebantur. Hos Romani veteres *medioxumos* nuncuparunt: quod insiti ex suis, ratione, ac loco. & potestate, diis summis sint minores: hominum natura velut complacitum est antiquis: vtique maiores. Hæc Cœlius. Et de isto tertio gradu, & primo dicam *in 3. par.* De secundo vero, qui est hominis, in hac parte disseritur.

Secunda & principalis consideratio huius secundæ partis, quæ est generalis ad omnes sequentes, & ex qua omnes dependent, est: Quod cum homo honorari naturaliter appetat. Speculat. *in tit. de statu. §. 5. ver. porro si sunt plures delegati.* & dixi supra. Ideo dic quod homo est animal honorandum. Hoc in natura Dei transit; quia ipse sit Deus. Hoc dæmonum genus nouit, vt pote, qui cum iisdem ortum se esse cognoscat. Hoc humanæ naturæ partem in seipso despicit, alterius partis diuinitate confisus. Et, vt ait Trismegistus: Miraculum est homo, ad similitudinem Dei factus. *Genes. c. 1. & 9. c. text. in c. hæc imago. 33. q. 5. & in l. si quis metallum. C. de pœn.* In tantum, vt ipse patet architectus Deus omnipotens, omniũ creaturarũ creator, cunctis rebus creatis, vltimũ, diuinum hominem creauit ad imaginem, & similitudinem suam: vt postquam ipse Deus, hanc, quam mundanam domum videmus, diuinitatis templum augustissimum, arcanæ legibus sapientiæ fabrefecerat, super cœlestem regionem mentibus decorarat, æthereos globos, æternis animis vegetarat, excrementarias, & feculentas mundi partes, omnigena animalium turba, complerat: opere consummato, considerabat aliquem esse, qui tanti operis rationem perpenderet, pulchritudinem amaret, magnitudinem admiraretur. Inducendo vnum, quod à regibus & principibus nostri temporis vsurpatum videmus: vt cum magnificam, & nobilem ciuitatem condiderunt, iam vrbe absoluta, imaginem suam, omnibus visendam, in medio illius spectandamque constituunt. Sic fecisse videmus principem omnium Deum, qui tota mundi machina constructa, postremum omnium, hominem in medio illius statuit ad imaginem & similitudinem suam, formatum. Res ergo & supra fidem mira, est homo. Cœlestis enim illi est origo, testante Virg. & comprobante Ouid. *in suo lib. Metamor.*

Pronaque cum spectant animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cœlumque videre.
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

De quo habetur in gl. *in §. patrum. Inst. de rerum diuis. & in l. iustissime. ff. de ædil. edi. & in §. fin. Inst. de iure natur. gent. & ciu.* Vnde etiam Silius Italicus:

Nonne vides hominum celsos ad sydera vultus.
Sustulerit Deus, ac sublimia finxerit ora.
Cum pecudes volucrumque genus formamque ferarum,
Segnem atque obscœnam passim strauisset in aluum.

Huncque gloria & honore coronauit dominus, & constituit eum super opera manuum suarum, vt habetur *Psal.* 8. Omnia sub pedibus eius subiecit, oues, boues, vniuersa insuper & pecora campi: volucres cœli & pisces maris. *Psal. 38.* Et super vniuersas terræ creaturas contulit ei dominij principatum, nobilitando etiam, & sublimando hominis dignitatem, ex ministris spirituum superiorum. *tex. in cle. si dominum. de reliq. & vener. sa. ct.* Hinc etiam Apostolus *ad Heb. 2.* dicit, quod Deus omnia submittendo homini nihil dimisit non subiectum. Hinc dicit Plin. *lib. 7 naturalis historiæ c. 1.* quod homo est animal cunctis imperans, & etiam cæteris animantibus excellens. *Arist. lib. 1. de animalibus.* Nobilissimumque & altissimum animal est homo. *eo. lib. de animal. lib. 1.* Et, vt dicit Lucius Apuleius *de Deo Socratis*, præstantissimum animal est homo. Ita ab ipso Deo magnificatus, vt paulo minus angelis sit diminutus. *Psal. 8.* Hoc enim in natura Dei transit, quia ipse sit Deus; Hoc dæmonum genus nouit, vt pote quod cum iisdem ortum se esse noscat: hoc humanæ naturæ partem in seipso despicit, alterius partis diuinitate confisus O hominum quanta est natura temperata. felicius ac diis cognata diuinitate coniunctus, partem sui, qua terrenus est, despicit. Cætera omnia, quibus se necessarium esse cœlesti dispositione cognoscit, nexu secum charitatis astringit, sicque suspicit cœlum. Sic ergo feliciore loco medietatis est positus, vt quæ infra se sunt diligat. Ipse autem à superioribus diligatur elementis velocitate miscetur. Acumine mentis in profundo maris descendit. Omnia illi licent, non cœlum videtur altissimum, quasi enim è proximo sagacitate animi intuetur. Intentionem animi eius, caligo aëris non confundit. Non densitas eius operum impedit. Non aquæ altitudo profunda aspectum eius obtundit. Omnia idem est, vt vbique idem est. Hoc satis probat dictum Aristotelis *in 3. lib. Politicorum* dicentis; *Animal hoc prouidum, sagax, acutum, memor, plenum rationis, & consilij, quem vocamus hominem, præclara quadam conditione generatum est.* Non solum famulantur terrestria, imo & angeli hominis sunt, vt habetur *Apoc.* 19. Vbi Angelus non fuit passus se adorari ab homine. Dixit enim homini, nequaquam, conseruus tuus sum & confratrum tuorum habentium testimonium Iesu. Et dicit gl. *in l. cognitionem. ff. de v. rerũ. & extraor. cogn.* quod angelica natura seruit homini. Omniũ enim animantiũ dominus habes ad sui custodiã angelos, quasi satellites aut pædagogos posuit. Quoniam, vt dicit Albertus de Gandino *in tractatu maleficiorũ, in ti. quomodo cognoscitur de maleficiis, quando crimen est notorium.* Virtus angelica est hominis seruitio deputata. Cœli insuper, nisi Deum offendat, hæres futurus: dæmonibus, hoc est, angelis malis & apostatis imperat. Vnde Hermes

Trisme-

Trismegistos dicit hominem tantæ sublimitatis esse, vt Deos faciendi habeat facultatem. Dij enim estis & filij Dei omnes, ait propheta. Omnis enim creatura, dicitur, cū vt habetur *Mar.16.* Euntes in vniuersum mundum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Et omni creaturæ Euangelium prædicatur cum homini prædicatur, vt dicit Greg. *in homilia Euangelij Pentecostes, & in gl. ad Romanos ibi: Inuisibilia.* Habet hoc est etiā; quia, cū omni creatura participat, & omnes proprietates creaturarum in se admittit. Habet enim cū herbis & arboribus viuere, cum brutis sentire & fructus percipere. De his duobus Gandi. *in loco hic ante allegato,* allegat tex. *in l. qui vas. §. ex furtiuis. ff. de fur. & in l. in pecudum. ff. de vsur.* Habet & tertio cum angelis intelligere, ex quo facta est anima rationalis, vt Deum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, & possidendo frueretur.

Omnium enim creaturarum est dignissimus. Ita dicitur in summa confessionis. *in ti. ex quibus causis infamia irrogatur, in prin. & in Auth. de nupt. §. quia vero.* & gl. in *l. emp. ff. eucti.* & facit *§. per edictum, in d. l. empt. & Inst. de re. diui.* Hominis etenim gratia omnes fructus terrā natura comparauit. *§. partus. & d. l. in pecudum ff. de vsu.* Hinc Plin. *in lib. 7. naturalis historie,* dicit, quod causa hominis videtur cuncta alia genuisse natura. Hominem enim dico tantæ excellētiæ & sublimitatis, quod quodammodo est finis omnium, teste Arist. *2. Eth.* & omnia continere dicitur, vt Deus sed diuersimode. Deus autē omnia in se continet vt principium, homo vero omnia continet, vt omnium medium: quo fit, vt in Deo sint omnia meliore nota, quam in seipsis. In homine inferiora, nobiliori sint conditione, superiora autē degenerent. Sunt ignis, aqua, aër & terra, per verissimā proprietatē naturæ suæ in crasso hoc & terreno hominis corpore, quod nos videmus. Huic etenim nulla creata substātia seruire dedignatur: huic terra & cætera elementa, huic bruta prelio sunt vt famulētur. Huic militat cœlum: salote bonumq; procurant angelicæ mentes, vt siquidem verum est, quod scribit Apost. esse omnes administratorios spiritus, missos propter eos, qui hæreditati sunt destinati. De quo originaliter Paulus *ad Hebr. 6.* transsumptiue *in clem. si dominum. de reliq. & venerat. sanct.* Imo seipsum Deus pro homine exhibuit *ad Heb.5* Et transsumptiue *in d. cl. si dominum.* Imo se tradidit contumeliis afficiendū pro homine, vt ipsum à vinculis potestatis diabolicæ liberaret, vt est tex. *in c. suggestū. 7. q. 1.* Sic etenim huic mancipantur terrestria, fauent cœlestia, quia cœlestium, & terrestrium vinculum est, & nodus. Hanc hominis excellentiam amplissime ponit Ant. Flor. *in sua hyst. par. 1. ti. c. 1.* Vbi dicit hominē à Deo fuisse sublimatū honore, & excellentia, quo ad animam, in tribus, scilicet in magno gratia, in mira iustitia, & in eximia notitia; quo ad corpus, quantum ad immortalitatem, impassibilitatem, & loci amœnitatem. & quo ad honorem dominij, vt præesset omnibus. Quæ omnia ample declarat, quæ nō transporto, cum sint clara, & clare posita. Vnde ergo merito dicit Hermes Trismegistus, quod miraculum est homo, prout ample recitat Picus Mirandula *in sua eleganti oratione, in cœtu Romanorū per eum recitata,* vbi dicit legisse in monumentis Atabum Abdalam Saracenum interrogatum fuisse, quid in hac mundana scena admirandū spectaret, qui nihil homine admirab lius spectandum, respondit. Et dixi *in tractatu meo de maledictione creaturarum irrationabi lium, in 2. part. in 3. & 4 fundam, illius part.* vbi alias dignitates & excellentias hominis posui, quam composui in scholis me existente in studio Ticinen. Et vide etiam *in sermone Discipul. 32.* nouem dignitates hominis. Et ex prædictis possent vltra numerum 52. numerari. Et inter alia priuilegia hominis, inter cætera animalia, quod licet omne animal ictum fulmine intereat, homo tamen non semper interit, imo percussus euadit sæpissime: vt de Anchise apud Virg. legitur, vt recitat Guil. Benedicti *in sua repet. ca. Raynut. in verb. adiecta impuberi. in prin. de testam.* Vbi ponit, quod inter aues nunquam aquila percutitur fulmine, inter quadrupedia, vitulus, seu bos marinus, inter ramos, laurus, & ibi tam in dictis, quam in allegationibus plurium, multa de laude & excellentia hominis comprehendi possunt, quæ omitto, ne sim nimis prolixus: quæ prolixitas quandoque, & vt plurimum inducit desperationem & fastidium legētibus. Sed amplius vide de dignitate primi hominis, Ioannes Chrysostomus, qui librum vnum fecit, incipientem: *Dignitas huma a. &c.*

Aduertendum est etiam, quod in corpore humano sunt multa admiratione digna, quæ ample ponuntur per Cælium *lib. 1. suorum antiquarum lectionum, c. 12.* & de omnibus, quæ sunt in homine, tam in mente, intellectu, memoria, quām in corpore, ponit ample idē Cælius *li. 2. per totum*, vbi ponit rationem omnium membrorum: & inter omnia dicit esse quatuor principaliora, & digniora, videlicet cerebrum, cor, epar, & testiculus, de quibus *eodem li. cap 39. & infra in vlt. par.* vbi quæritur, quod membrum humanum sit dignius, & excellentius.

Tertia consideratio. Homo est dignior angelis, propter assumptam à diuinitate humanitatem, propter quod homo magis attinet Christo, quam angelus propter multa.

Primo; quia Deus non solum fecit hominē de progenie sua: quia eum ad imaginē suam creauit sicut angelum; sed insuper de progenie humana seipsum fecit, quando verbum caro factum est, *Ioan. 1.* & in symbolo: *Et homo factus est.* Maxima quidem esset hominum cuilibet dignitas, & gloria atque nobilitas, si Imperator, aut quilibet alius princeps supremus, de eius se faceret prosapia & parentela. Multo autem maior nobis & gloria atque nobilitas, quod Deus se de nostra fecit prosapia progenie & cognatione.

Secundo; quia angelus attinet Christo ex parte patris, qui est pater Christi per æternam generationem, ac angelorum & hominum, per temporalem creationem: sed homo attinet Christo, etiā ex parte matris, quę nō est angelicæ naturæ, sed humanæ, *ad Hebr. 2.* Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ. Et fratrem hominis se vocat, vt habetur per Psalmistam: *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Et ait Bernardus: *Puto, quod iam me spernere non poterit, quod os ex ossibus meis, & caro ex carne mea.*

Tertio: quia Deus contraxit parentelam cum angelo solummodo dando, quando scilicet filium suam, id est, imaginem ei dedit, quam etiam homini dedit: sed cum homine contraxit parentelam, etiam recipiendo: quia sororem eius, scilicet animam rationalem, & matrem ipsius: videlicet humanam naturam, sibi copulauit.

Quarto: quia homines beatitudinem habent in visione humanitatis Christi, in quam desiderant angeli prospicere. *1. Pet. 1.* & in contemplatione diuinitatis, quam angeli solum habent in contemplatione diuinitatis.

Quinto; quia humana natura est deificata, non autem angelica.

Sexto; quia ipsa humana natura est super omnes choros angelorum exaltata, vt patet in humanitate Christi, & matris eius. Cum exaltata sit sancta Dei genetrix super choros angelorum ad cœlestia regna: & etiam Christus, qui assumpsit in se humanitatem, sedet ad dextram Dei patris, quod quomodo intelligatur, dicit Aug. *in lib. de Symbolo*, vt dicam *infra*.

Septimo; quia Deus dedit potestatem homini Deum faciendi, & corpus suum consecrandi. *Clem. si dominum. de relig. & ven. sanct.* & tamē non dedit angelis, vt habetur per Io. de Turrect. *in cap. quid sit. de consecr. dist. 2.*

Octauo; quia angeli ad custodiam hominis sunt deputati vt habetur per *Psal. 90.* Angelis suis Deus mandauit de te. Et dixi hic ante *in prima consideratione*. Dicit tamen Io. de Turrec. *in loco hic ante allegato.* imo angelica natura seruit homini, vt dicit glo. *in ver. dignitatis, in l. cognitio ñ. ff. de var. & extra. cogn.* Quia angeli sunt maiores homine natura gratia & officio: & quomodo, vide Benedict. de Bustis *in 2. part. sui Rosarij, in serm. 10 litera L.* vbi posuit sex primas rationes, etiam ponit alias, ex quibus Angeli sunt maiores.

Aduerte tamen, quod quilibet homo debet honorare angelum suum, in quocunque loco fuerit. vnde Bert. *In quouis diuersorio, in quouis angulo reuerentiam exhibe angelo tuo, ne audeas illo absente, quod nec præsente auderes facere. Et semper, die, & sero, & mane, & omni hora.*

Angele qui meus es custos, pietate superna,
Me tibi commissum serua, defende, guberna.
Amen.

Et subiunge de B. virgine Maria,

Vt me pausantem conserues, & vigilantem,
Me tibi virgo pia, semper commendo Maria.

Aduertendum est etiam quod principes etiam habent duos angelos: vnum, scilicet ratione suæ singularis personæ, sicut habent cæteri homines, vt habetur Matth. 18. ibi; *Videte, ne contemnatis vnum ex his pusillis. dico autem vobis, quia angeli eorum semper vidēt faciem patris mei, qui in cœlis est.* Et isti angeli sunt de ordine inferiori. Alterum vero angelum habent ratione dignitatis, vel officij regalis, aut prælaturæ, vt de Eliseo legitur 4. *Reg. 4. cap.* Quia angelorum multitudinem ad sui defensionem habebat, quod, quomodo intelligatur, vide Guil. Benedicti *in sua repet. c. Raynutius in verbo Adiecta impubere. extra de testam.* Et ibi ponit quomodo Michael est angelus regni Franciæ. Et etiam quomodo vnus angelus quandoque impedit alium, & resistit alteri in porrigendis precibus, & obtinendis meritis. Ideo vt habetur *Dan. 10.* vbi Gabriel dixit Danieli princeps, id est, angelus regni Persarum resistit mihi viginti & vno diebus. dicam *infra in 3. par. 10. in 16 consid. vers. 4. adiuuet.*

Quarta consideratio est Quod præ cæteris honoratur anima, mēte, memoria, intellectu, & quinque sensibus, vltra alia animalia mundi, de quib singulariter dicemus. Et de anima, quomodo omnis dignitas hominis sit ab anima, ample probat Cælius, *li. 1. suarum antiquarum lectionum, c. 43. 44. 45. & 46.* De mente, quæ est vice luminis & instrumenti, & visus, *eod. lib. c. 44* De memoria, & eius excellentia habetur *lib. 3. c. 21. & lib. 2. c. 3* De intellectu habetur *eod. lib. 2. c. 1. 2.* De quinque sensibus habetur per eundem Cęliam, *lib. 1. c. 48. 49. 50. 51 & 52.* & ibi, quis ex quinque sensibus sit præstantior, dicam *infra in vltima parte, in 44. consideratione.*

Quinta consideratio. Sicut homo præ cæteris animalibus honorandus est in vita, vt ante dictum est; ita etiam in morte & eius sepultura, exēplo Christi, qui Deus & homo, licet se pro homine contumeliis afficiendum dedit, ignominiosaque mors illi fuerit, sepultura tamen illius fuit gloriosa, sicut iam Esaias propheterauerat, vt habetur *Esa. 11. c.* Et erit sepulchrum eius gloriosum, prout sepulchra Adæ, Abrahæ, Isaac, & Iacob, & eorum vxorem, & aliorum plurium Patriarcharum fuerunt gloriosa, prout recitat Hiero. *in lib. Hebraicarum quæstionum.* Et recitat amplissime Io. Ludo. Viualdus *in suo tract. de pugna partis sensitiuæ & intellectiuæ. in prin. in tit. de officio pietatis in defunctos* habetur *in can. Ebron. 13. q. 2.* & etiam de Tobia ibi habetur, *Tob. 4.* Cuius Christi, & patriarcharum actiones & exempla, sequi debemus, cū Christi actio nostra sit instructio, *c. significasti. el 2. de ele. 2. q. 1. c. Deus.* Pet. de Anch. *in c. nos, extra de sepulturis.* quæ etiam sepulchra in magna veneratione habita fuere à gentibus, prout Iustinianus, & Valerius scripserunt. Et inter cætera, Scythæ illud diligentissime obseruabant, quod sepulchra parentum, quæ voluerunt habere communia, non minus venerabantur, quam sacra Deorum. Et etiam multum fuerunt commendatæ sepulturę mortuorum tempore antiquo Quoniam, vt habetur *Eccl. 7.* Mortuo non negabis gratiam, id est, sepulturam. transsumptiue *in c. ecclesiasticæ. 11. q. 2.* & Dauid *Psal. 87. in prin.* inter horribilia ponit, eo quod non erat, qui sepeliret. Et ille bonus Tobias mortuis & occisis, sepulturam exhibebat. *Tob. 1. cap.* Et de vtilitate sepulturæ, ponit ample Antonius Florentinus *in 3. part. suæ sum. tit. 10. c. 1. §. 3.* & ample etiam per Bernardum de Bustis. *in 2. sui Rosarij, sermon. 1.* vbi ponit, quod exequiæ & ceremoniæ mortuorum prosunt *in 12.* Apud maiores gentilium Romanorum ritus talis erga mortuos obseruabatur. Nam perungenda cadauera preciosis quibusdam vnguentis detinebantur, & in rogis multa simul aromata cum cadaueribus cremabātur. Vnde de Sylla legimus, maximam multitudinem aromatum in eius rogo fuisse absumptam. Refert idem Viuald. *in loco hic ante allegato.* Hic mos, etiam apud Ægyptios obseruabatur, vt habetur *Gen. 50.* de Ioseph, qui pręcipit seruis suis medicis, vt aromatibus condirent patrē suū, quibus iussa explentibus transierūt quadraginta dies. Fleuitque eum Ægyptus septuaginta diebus, scilicet quadraginta dies condimēti, & triginta fletus, vt dicit ibi de Lyra. Etiam habetur *Deut. 34.* de Moyse, quem populus Israeliticus fleuit triginta diebus. Et recitat Valer. *in tit. de seruata religione. cap. fin.* Quod Senatus Romanus post Cannensem cladem decreuit, ne matronæ vltra trigesimum diem luctus suos extēderent, vt ab his sacra Cereris peragi possent. Alius tamen mos erat apud aliquos, vt lugerentur defuncti, vsque ad tertium diem, apud alios, vsque ad septimū, apud alios vero vsque ad quadragesimum, de quibus moribus *in c. quia aliq. 13. q. 2.* Et iste mos quadraginta dierum apud nobiles in Gallia obseruatur. Ex quo sententiatum fuit per Officialem Heduensem, quod domicella Iaquelina de la Trimoille, filia nobilis & potentis domini Georgij de la Trimoille, locumtenentis regij generalis in Burgun. citata coram ipso, super certis promissionibus matrimonialibus, per verba de pręsenti, instante procuratore D. episcopi, & ad denunciationem generosi & magnifici viri domini Io de la Bulme, domini de Besine, & filij illustriss. domini Comitis de Montereuel, non tenebatur comparere in iudicio, nec exire domum, ante quadraginta dies, computandos à tempore mortis, dicti quondam sui patris.

Aduerte etiam ex illo *Genes.50.c.* circa tria. Primo, ibi interuenit honoris exhibitio in condimento corporis defuncti. Secundo, fletus solennis super mortuum. Tertio, honorabilis deportatio cum comitiua valde solenni & nobili. Nam Ioseph conuocauit omnes maiores patriæ domus Pharaonis, & amicos ad conducendum corpus patris sui Iacob ad sepulchrum suum quæ hodie etiam obseruantur apud nos: quoniam in executione sepulturæ, & funeralibus defunctorum, præcipue magnatum & diuitum, interuenit pompa funebris, tam in vestibus lugubribus tædis,& luminaribus cereis ardentibus, vbi domus & aulæ,equi & sepultura, nigris sternuntur pannis, & conuocantur parentes & amici ad 40. diem, quo ad nobiles, & quo ad alios statim cum reconduntur in terra, aut sepulchris eorum. Alexander vero, & Cæsar Imperatores se in eorum testamento, in nuda terra humari iusserunt,vt infra dicam. Varios enim inhumandi ritus ponit Textor Niuernen. *in sua Officina, in tit. de vario inhumandi ritu.* vbi dicit, inexpiabile quondam scelus creditum est,sepulchra violasse:adeo, vt lex sacrum iusserit,vbi corpus hominis mortui taceret, diceretur que maxime in patribus cineres, cui omnia cadebant sinistre, & inauspicate, ac de materia sepulchri,& monumenti, quomodo apud leges habeatur, sunt tituli *de relig. & sum. fun. ff. & Cod.* & dicam infra post dicta Textoris. Sed, vt dixi, apud nos quoque, Christianis damnatur ceremoniis, quia ut lotium in sepulchris egesserit, aut quid aliud ibidem fecerit immundum,neque apud nos solum religiosum est. Nam nulla prope tam efferata gens est,quæ non nouerit habere sepulchrorum rationem,præter paucus barbaros: qui cum beluino prope ritu inter se degunt, nihil mirum,si aliorum vestigiis nequaquam insistant. Nunc de vtrisque loquendum,his scil. quibus nulla est funerum cura,& illis,quibus maxima.

Lotophragij suos in mare defunctos abiiciunt,asseuerantes,parum interesse humone,an aquis,absumantur. Hunc modum reprobat iurisconsultus Modestinus *in l.in fi.ff. de cond.inst.* vbi dicit,quod laudandus est magis, quam accusandus hæres, qui reliquias testatoris non in mare secundum ipsius voluntatem abiecerit,sed in memoriam humanæ conditionis,sepulturæ tradidit. Nec etiam obtemperatum fuit Soloni Philosopho,qui in Cypro moriens, hæredibus mandauit ossa sua in cinerem dissoluta per prouinciam disseminari.

Albani olim nephas putabant curam mortuorum agere:quod etiam reprobatur,vt habetur *Eccl. 2.* Noli mortuo denegare gratiam,id est,sepulturam. *13.q.2.c. in Ecclesiast.*

Sabæi corpora defunctorum eo,quo stercus, modo ducebant,quin etiam reges reiiciebant inter sterquilinia,videtur,quod istud esset apud eos eo; quia homo quasi putredo consumendus est. *Iob.14.cap.& Iob.34.* homo putredo, & filius hominis, & facit *Eccles. 10.* Memento quoniam omnes in corruptione sumus. Hinc dicit Ber. in lib. meditationum: *Homo nihil aliud est, quam sperma fœtidum, saccus stercorum, & cibus vermium:* vnde;

Post hominem vermis, post vermem fœtor & horror,
Sic in non hominem vertitur omnis homo.

Sed pro certo hic modus etiam est improbatus,cum vt dicit tex. *in d.c.Eccle.* quod cum homo de terra sit, debet in terram reuerti. *Eccles.3.& Gene.3.*

Troglodytæ, mortui ceruicem pedibus alligabant: & raptim cum iocis,& risu efferebant, nullaque habita loci ratione mandabant terræ.

Scytharum vero mos longè melior, qui mortuos inter epulas vorare causa honoris consueuerant.Imo dicendum est longe deterior, vt de his & aliis habetur per Hieron.contra Iouinianum *c. 36.* & habetur per Cælium *lib.9.suarum antiquarum lectionum.c. 46.* vbi ponit aliquos ritus sepeliendi.*& in c.44.*

Hircani,non ad aliud vllum nutriebant canes,quam vt eis functos vita, vorandos obiicerent. Et etiam apud Parthos sepultura:homo,aut auium, aut canum laniatus est, nuda demum ossa terra obruunt. Et hic mos erat apud magnos, non humare corpora suorum,nisi prius à feris laniata.

Et Massagetæ,senio confectos,in frusta exdunt, & pro omnibus carnibus edunt. Et qui morbo moriuntur, deuorandi feris obiiciuntur, vt refert Iustin. Et hos modos etiam ex supradictis reprobare debemus, prout reprobat G.Bened. *in sua rep.c. Raynu.in ver. mortuo itaque testatore.i.n 54.in fin.cum seq.* vbi reprobat tales modos,ex quo in eis non fit honor defuncto.

Alium vero modum obseruabant Athenienses,quorum tanta fuit sepulchrorum cura,vt si quis dux bello peremptos sepulchro honestare neglexisset, capite plecteretur.

Macedonibus vero nullum fuit tam solenne militiæ munus,quam suos sepel re.

Ægyptij,in domorum ædificatione negligentes, miro sumptu,superbaque magnitudine construere sepulchra consueuerant, opereque prodigiosæ pyramides, quod existimarent defunctorum domus sempiternas. Idem mortuos condiunt,& eos domi seruant, vt refert Cic. *lib.1.quæstionum Tusculanarum.*

Hic mos olim apud nos Heduos, seu Augustudunenses seruabatur. Cum videmous, temporibus nostris plura corpora defunctorum inuenta in antiquis domibus ciuitatis antiquæ. Et etiam adhuc est pyramis excellens,& magnæ altitudinis,quæ non potest aliud iudicari, nisi quod esset monumentum cuiusdam magnifici,quod factum fuerat in modum pyramidis, prout etiam iudicauit Christianissimus Rex noster Franciscus I. magnus Historiographus. Qui illam,ob eius magnitudinem, tanquam etiam antiquitatum amator,post orationem,per me ei habitam,in introitu huius suæ ciuitatis Heduensis, in qua, de illa, ac demonstrationem antiquitatis suæ ciuitatis Heduensis, mentionem feci,videre voluit. Et statim,oratione audita,ad illam accessit,& amplissimis disputationibus, cum Budæo de illa perscrutatus est. Tandem conclusit,esse monumentum cuiusdam primatis,seu domini, huius antiquæ ciuitatis Heduensis: & fuisse constructum,& ædificatum in formam pyramidis.Ex quo dicendum est, verisimiliter hunc modum apud nos obseruatum fuisse

Mos fuit plerisque populis, mulieres conductitias (*præficæ* vocabantur) comparare,quæ in eorum morte lugerent, quibus deessent parentes. Hic mos adhuc hodie seruatur apud Italos, maxime Tusculanos & Romanos.& etiam Lombardos,& pluries vidi ita obseruari in Lombard.

Apud Hebræos cautum fuit lege,ne insepultum hostem relinquerent. Pyrrhus,gentilis etiam Rex Epirotarum,vt Eutropius refert, quam fauendum sit sepulturæ,licet paganus foret, ostendit: qui cum mille octuaginta ex Romanis in bello captus teneret, summo honore tractauit,multosque defunctos, licet hostes,honorifice sepeliuit Sic & Cæsar, caput Pompeij hostis sui,vt refert Valer. *lib. 5. de humanitate cap.16.* Et primus, qui funerare corpora in bello docuit, fuit Hercules. Et tales pulchre commendauit Pro-

pheta eximius, 2. *Reg.* 2. Vos benedicti à Domino, qui fecistis misericordiam hanc cum Domino vestro Saul, & sepelistis eum. Et Machabæus, inimicorum interfectorum corpora sepeliri iussit, vt habetur 2. *Mach.* 10. & 12. Alexander Darij interfecti corpus matri Tumbendum præbuit.* Pauli Æmilij cadauer, Hannibal hostis sepeliuit. Refert Textor *in sua officina, in loco hic ante allegato.* Et etiam Gracchum & Marcellum ipsius hostes, sepeliuit, vt refert Valer. *l. 5. de human.* Et vt etiam refert idem Valerius *tit. 1. de somniis*, quod Simonides poëta ad littus applicans maris, corpus, quod vidit inhumatum, sepeliri mandauit: propter quod periculum maris euasit, vt ibi, & in sequenti titulo *de miracul.* Constat etiam, quod periculum terræ euasit. Expedit enim Reipublicæ, non minus mortuos humari, quam viuentes conseruari, secundum Bald. *in l. fi. C. de leg. ge.* prout nobis etiam exemplis gentilium traditur, scilicet Cyri, Alexandri, & Cæsaris imperatorum, qui se suis mandauerunt in testamentis in nuda terra humari, vt refert Leonardus Aretinus *epist. 94*

* Pleraque Assyriorum corpora in locis palustribus fuisse condita feruntur, quod non fuit honestum, nec defuncto in talibus obtemperandum est, exemplo Solonis philosophi ex septem Græciæ sapientibus, qui in Cypro moriens, hæredibus mandauit ossa sua in cinerem dissoluta per omnem prouinciam disseminari: cui tamen obtemperatum non fuit. Refert Guil. Benedict. *in d. repetitione in loco hic ante allegato. nu. 69.* Aliquos ex his ponit Volaterranus *in suo tertio tomo. li. 31. de Philologia, c. pen.*

Alios modos, & ritus sepeliendi corpora ponit Textor *in sua officina, in loco supra allegato.* Ex dicit Silium Italicum *lib. 13.* varios funerandi ritus, his versibus describere:

tumuli & cinerum sententia discors.
Tellure (vt perhibent) is mos antiquus Ibera
Examina obscœnus consumit corpora vultur.
Regia quum lucem posuerunt membra, probatum est
Hircanis addidere canes. Ægyptia tellus
Claudit odorato post funus stantia saxo
Corpora, & à mensis exanguem aut separat vmbram,
Exhausto instituit Pontus vacuare cerebro.
Ora virum, & longum myrrhata reponit in æuum,
Quid, qui reclusa nudos Garamantes arena
Infodiunt, quid, qui sano sepelire profundo,
Exanimes mandant Lybicis Nasamones in oris?
At Celtæ vacuis capitum circundare gaudent
Ossa (nefas) auro, & mensis ea pocula seruant.
Cecropidæ ob patriam Mauortis forte peremptos,
Decreuere simul communibus vrere flammis.
At gente in Scythia suffixa cadauera truncis,
Lenta dies sepelit putri liquentia tabo.

De gloria autem & priuilegio sepulturæ, quãtum sit appetenda, ostendit Inno *in c. cum liberum. de sepulturis.* vide autorẽ ipsum in Consu. Burg. *in tit. des droicts & appartenances in §. 4.* in verbis & *frais funeraux.* vbi dicit, quod sacerdos spoliatus corpore iam sepulto, non est ante omnia restituendus, vt vexatio euitetur corporis humati. Et idem si ageret per viam attentati. secund. Inno. & alios *in dict. c. cum liberum. de sepult.* quod dicunt domini de Ruta esse verum de æquitate, secus de rigore iuris. Ita dicitur *in decisionibus suis, decisio. 854. in antiquis.* Hanc tamen Innoc. opinionem reprobant plures per *l. esse. ff. de relig. & sump. fun.* vbi autoritate principis potest extrahi corpus de sepulchro alicuo, eo, quia non videtur esse iuste sepultura traditum, ex quo potest eum extrahi facere. *l. diui. ff. de religiosa & sumpt. fun.* Et adeo vexari nõ debet corpus sepultum, quod nec vexabitur corpus infidelis Iudæi: *c. sicut. de Iudæis.* facit *l. 3. ff. de sepul. viol. & l. fin. C. eod. tit.* & semel sepultos, decet ibi perpetuo manere, nec possunt eorum reliquiæ de loco transferri. *l. nemo C. de relig. & sumpt. funer.* sub pœna violatoribus sepulchrorum indicta, & decem librarum auri vltra, *l. qui sepulchra. in fi. C. de sepul. h. viol* præsertim si beati existunt, exemplo Iosuæ regis, qui ossa tollens mortuorum, certificatus de sepulchro viri Dei, qui venerat de Iuda, ait: *Dimitte eum, nemo commoueat ossa eius:* & manserunt ossa eius intacta cum ossibus Prophetæ, qui venerat de Samaria 4. *Reg.* 23. c. quod etiam ordinatum est per Imperatores. *l. nemo. C. de sacros. Eccl.* quod male obseruauit Clodouæus, Dagoberti regis filius, ob quod graui punitione fuit punitus, vt refert Gaguinus *in suis chronicis, li. 3. cap. 4.* apponendo feretrum beati Dionysij, ex quo male successit, vt ibi. Imo, etiam si non vt beati honorentur, eorum reliquię prohibentur auferri. *d. l. qui sepulchra.* Quod pulchre demonstrauit Ludouicus XI. Qui corpus Agneris pulchræ, concubinæ sui patris, licet eidem aduersa multum fuisset, noluit de medio chori templi nostræ dominæ apud Clerium permittere amoueri posse, & ad alium locum transferre, licet impedimento esset sacerdotibus illius ecclesiæ; prout refert Gaguinus *in suis chronicis, in 10. c. 1. & 2.* De priuilegio & fauore quantum sic accuratè fauendum sepeliendis cadaueribus ponit Io. Andreæ *in rubr. de sepult. & ibi etiam Card. Zab.* Et vide, quæ dicit D. meus Ias. *in l. furiosum. in 2. col. C. qui test. fa. facere poss.* quod cadauera de iure debent deferri ad sepulturam cum sonis, & cantibus psallentium. text. *in c. qui diuino. 13. q. 2. & in c. vbicunque. eadem causa, & quæst.* Alex. *in l. si cum dotem § si matrimonium in vlt. col. ff. soluto matrim.* Dicit tamen Paul. de Castr. *in l. non oportet. C. de his, quibus vt ind.* Quoddam testamentum cuiusdam doctoris Paduani, qui in testamento inter cætera ordinauit, quod ipso mortuo cadauer suum sine plancta deberet deferri ad Ecclesiam, fuisse bestiale: quod quomodo intelligatur, vide Dominum meum Ias. *in d. l. furiosum.* Et etiam quantum cadaueribus sepultis honoris debeatur, vide eundem. Benedicti *in loco supra allegato*, vbi ample, & Cęlium, *li. 9. suarum antiquarum lect. c. 44.* vbi ponit de religione sepulchrorum.

Aduerte etiam, quod in tantum sunt honorandi defuncti, quod eis non debet fieri iniuria, vt dixi *in mea ... ver. iniuriam. & in ver. defunctus.* & quod reuerentia sit exhibenda mortuo, etiam dictum est *supra in 1. parte. in 74. consider.*

SExta consideratio erit de Pompis funeralibus, quę hodie fiunt apud nos pro principibus & magnatibus, in quibus fiut multa valde excellentia, & vbi omnes domestici, officiarij assistunt, & ante deferũt omnia defuncti insignia: & ad hoc congregantur parentes, & amici: præcipue in quadragesimum diem post obitum, quo die fieri solent exequiæ funerales. Ideo videndum est, vnde tales pompæ habuerunt initium.

Legitur enim *Genes. 50 c. iam alleg.* quod cum Iacob mortuus fuisset, post benedictionem singulam ab eo impertitam filiis suis (ex quibus fuerũt duodecim tribus Israel, iuxta numerum filiorum eiusdem) cernens Ioseph. obitum patris, ruit super faciem illius, flens, & deosculans eum, præcepitque seruis suis medicis, vt aromatibus condirent patrem. Quibus iussa explentibus transierunt quadraginta dies. Iste quippe (vt dicit textus) mos erat cadauerum conditorum. Heuitque

quem eum Ægyptus septuaginta diebus. Et expleto plāctus tempore, locutus est Ioseph ad familiam Pharaonis in hæc verba: *Si inueni gratiam in conspectu vestro, loquimini auribus Pharaonis. Eo, quod pater meus adiurauerit me, dicens: En morior, in sepulchro meo, quod fodi mihi in terra Chanaan, sepelies me. Ascendam igitur, & sepeliam patrem meum, ac reuertar. Dixitque ei Pharao: Ascende. & sepeli patrem tuum, sicut adiurauit te. Quo ascendente, ierunt cum eo omnes Senes domus Pharaonis, cunctique maiores natu terra Ægypti, Domus Ioseph cum fratribus suis absque paruulis, & gregibus, atque armentis, quæ dereliquerunt in terra Iessen. Habuit quoque in comitatu currus, equites, & facta est turba non modica. Veneruntque ad aream Atbad, quæ sita est trans Iordanem, vbi celebrantes exequias magno planctu, atque vehementi, impleuerunt septem dies.* & sequitur: *Et portantes eum in terram Chanaan, sepelierunt eum in spelunca duplici, quam emerat Abraham cum agro in possessionem sepulchri, ab Ephron Chetheo, contra faciem Mambre.* Ex quibus facile deprehendi potest, quod iam in antiquo testamento fiebant pompæ funerales in pluribus etiam in ædificijs & sepulchris, vt habetur *1. Machabæor. 13. c.* pompæ funerales fuerunt permissæ, vbi dicitur: *Et ædificauit Simon super sepulchrum patris sui, & fratrum suorum ædificium altum visu, lapide polito retro, & ante, & statuit septem pyramides, vnam contra vnam, patri & matri, & quatuor fratribus: & his circumposuit columnas magnas, & super columnas arma, ad memoriam æternam, & iuxta arma naues sculptas, quæ viderentur ab hominibus nauigantibus mare.* Idem habetur de Christo, quod Ioseph ab Arimathia, & Nicodemus, sepelierunt eum honorifice, vt habetur *Ioan. 19. in fin.* vbi dicitur: *Venit ergo Ioseph, & tulit corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ, & aloes, quasi libras centum. Acceperunt autem corpus Iesu, & ligauerunt eum linteis, cum aromatibus, sicut mos est Iudæorum sepelire. Erat autem in loco, vbi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus erat.* Quod & prophetizatum fuerat, vt dictum est *in præcedenti conclusione, in principio.* Ideo videntur tales pompæ permissæ, ita, quod non peccant, eas facientes, prout tenet Io. de Turrecremata *in c. animæ defunctorum. col. 4. 13. q. 2. & eadem causa, & q. in c. cum gratia,* dicit, quod tales pompæ in luminaribus pannis, & aliis sumptibus, prosunt animabus defunctorum, si non per se, saltem per accidens, in quantum per talia homines excitantur ad compatiendum, & per consequens ad orandum pro eis, in quantum pauperes inde fructum, & eleemosynas capiunt, & ecclesiæ decorantur. Etiam, vt habetur *Tobiæ 12.* Sepelire mortuos est opus pium, & inter cæteras eleemosynas computatur, vt dixi *infra in vltima parte, in 29. consideratione.* & prout tenet Io. de Turrecre. in dictis locis, accumulans aliquas conclusiones, quas vide.

De huiusmodi pompis funeralibus, cura sepulchrorum, & laudandis defunctis, scripsit Volaterranus *in philologia lib. 31. c. fin.* & in principio damnat luxus ac sepulchri pompam, quam præcipue (vt ait) inter Christianos sacerdotio dicari expetere non debent. August. *de ciuitate Dei.* Sepulchrorum memoriam, sumptusque funeris, magis viuorum consolationem dicit esse, quam defunctorum vtilitatem. Ambrosius in sermone. *Quid proficis* (inquit) *sepulchrorum superbia? damna sunt potius viuentium, quam subsidia mortuorum.* Et Gregorius, vt recitatur *in d. c. animæ defunctorum. ibi: Curatio funeris, conditio sepultura, pompa exequiarum magis sunt viuorum solatia, quam subsidia mortuorum.* Tu tamen tene, quod prosunt, aut prodesse possunt, modo supradicto, & etiam comprobo isto medio: quia ibi potius sepeliendi sunt homines defuncti, vbi fit maior concursus populi, vt est text. *in c. vbicunque 13. q. 2.* & not. *in d. c. cum grauis.* vbi videtur assignari ratio; quia, quoties ad sacra loca veniunt fideles Christiani, & defunctorum sepulturas aspiciunt, recordantur, & pro eis Domino preces fundunt. De laudibus funeraris (de quibus infra) quomodo fieri debent, scripsit Blondus *in 2. lib. de Roma triumphante.* Et quomodo fit honor corpori sepeliendo in appositione florum, & odoramentorum, in funeribus etiam & super tumulos, qui mos adhuc hodie apud nos obseruatur.

Laudare vero defunctos, vetus est (vt ait ibi Volaterran.) consuetudo, cœptaque apud Græcos iam inde à Pericle, qui, teste Thucyd. de; primus defunctos in bello Peloponnesiaco, pro concione laudauit. G. Benedicti *in sua repet. c. Ray. in ver. mortuo itaque testatore, primo. 6. extra de testam.* ait, quod à Solone ortum habuit, qui è septem sapientibus vnus, vrbem Athenarum, quasi nouam ciuitatem moribus ac legibus condidit. Hic tantus ac talis philosophus instituit, vt clarissimorum virorum laudes in funere prædicarentur. Qui teste Gell. *lib. 16.* Tarquinio Prisco, Romæ regnante, leges Athenien. dedit. Et sic huius rei autor (vt Anaximenes orator dicit) ante extitit. testis Plutarchus *in vita Valerij.* Apud Romanos vero Valerius Publicola, primus collegam suum Brutum, funebri oratione laudauit: quæ adeo grata, iucundaque Romanis fuit, vt ex eo consuetudo manserit, vt qui strenue pugnando obiissent, ab optimatibus laudaretur.

Apud Romanos deinde, autore eodem Plutarcho, *in vita Camilli,* cum mulieres ornamenta aurea, quibus circa opus vtebantur, ad conficiendam pateram, in Delphum mittendam, contribuerint, Senatus decreuit, vt quemadmodum pro viris, ita etiam pro fœminis, in funere orationem haberi liceret, testis est Polydorus *de inuentoribus rerum. lib. 3. c. 10. in fin.* Liuius tamen scribit de auro collato, cum in publico deesset aurum, ex quo pacta merces, Gallis arcem oppugnantibus, conficeretur, id fuisse à matronis ex monilibus collatum. Propterea que institutum, vt earum, quoque, sicut virorum, post mortem solennis esset laudatio. Hinc igitur defunctos laudandi mos defluxit, quem nos hodie seruamus, vt fere in toto regno Franciæ, die sepulturæ, laudes prædicantur defunctorum, & etiam nobilium, & matronarum, seu burgensium.

Modum vero funerandi principes, vide apud Herodianum *in Commodo:* quem morem, hodie in summis Pontificibus & Cardinalibus seruari, dicit Volaterranus *in loco supra alleg. c. de modo funerand.* Et est mirabilis & fere incredibilis excellentiæ, apud nos Christianos, saltem in Gallia: vbi fit pompa sumptuosa, pro regibus & principibus in delatione insigniorum ante corpus per officiarios, & domesticos in vestibus tectis, in tædis, & cereis, fere innumeris, in equis paludatis, seu pallio frenatis, in armis, in pannis etiam sericis nigris, quibus locus sepulturæ, & defuncti, decorantur. In comitiua, & associationibus corporis, per dictos officiarios & subditos, in cantibus & psalmis piis, & in prædictis orationibus & declamationibus, ex quibus magnum honorem præbent huiusmodi defunctis, & de his putant illustrandos, de origine nouendialis, septimanique sacrificij: quod primum à funere fit. Item, de ordine, & modo apud priscos offerendi funeris ad sepulchrum, & de funebri pompa, vide Polid. *in dict. loco. libr. 6. cap. 10.* Legitur, quod Alphonsus patri suo Ferdinando, decem ac septe aureorum millibus funerauit, magno pietatis argumento.

Item Alexander, in tantum coluit Ephestionem, vt eo mortuo, propugnacula vrbium diripi, equos, mulosque tonderi, plerosque gregarios homines interfici, ad mœroris argumentum iusserit, idque vocauerit Ephestionis inferias. In eius quoque exequiis decem millia talentûm profudit, secundum Plutarchum, & Arrianum.

SEptima consideratio. Cum fœmina, seu mulier, sit adiutorium simile homini, *Gene.* 2. & masculum, & fœminam creauit eos Dominus, *Genes.* 1. & os ex ossibus hominis, & caro ex carne illius, *Genes.* 2. ideo est eidem fœminæ adhibendus honor inter alias res mundi. Cum omnia, quæ dicta sunt de homine in genere, quod ad imaginem, & similitudinem Dei, creatus est homo, ita & fœmina Masculum enim & fœminam creauit eos, vt habetur *Genes.* 1. & vt habetur *Ecclesi.* 17. loquendo de excellentia hominis masculi, & mulieris, consilium & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit illis excogitandi, & disciplina intellectus repleuit illos. Creauit illis scientiam spiritus, sensu repleuit cor illorum, & mala, & bona ostendit illis. Posuit oculum ipsorum super corda illorum, ostendere illis magnalia operum suorum, vt nomen sanctificationis collaudent, & gloriari in mirabilibus illius, vt magnalia enarrent operum eius. Addidit illis disciplinam, & lege vitæ hæreditauit illos. Testamentum æternum constituit cum illis, & iustitiam, & iudicia sua ostendit illis, & magnalia honoris eius vidit oculus eorum, & honorem vocis audierunt aures illorum. Imo mulieres faciunt gloriam hominibus, & non possunt homines separari ab eis. vt habetur *Esdra 3. c.* 4. Verum, vt ibi dicitur, fœminæ hominibus dominantur. Dicit tamen Apostolus 1. *ad Corinth.* 11. transsumptiue *in c. hec imago & c. non.* 33. *qu.* 5. quod mulier debet velare caput: quia non est gloria, aut imago Dei, sed gloria viri. Quod dictum Apostoli, quomodo intelligatur, vide Io. de Turrecremata *in d. c. hec imago.* Item, mulieres plus appetunt gloriam, & multum cupiunt laudari, vt dicit Guil. Benedicti *in sua repetit. cap. Ray. in verb. Cuidam Petro tradiderunt, n.* 38. *de testam. extra.* vbi dicit, quod mulier habet duo. Vnum; quia cupit laudari. Secundo; quod semper affectat extrinsece ornari. De quibus ibi vide.

OCtaua consideratio. Mulieres laudari possunt ex multis; ex magnanimitate, scilicet fortitudine, sapientia, industria, ex pudicitia, & honestate, & pulchritudine, & clementia, ex liberalitate, ex deuotione, ex fortitudine omnium: prout habetur *Esdra 3. cap. 4. supra allegato.* Vbi disputatum fuit de fortitudine mulierum. Et finaliter fuit conclusum. forte vinum, fortis rex, fortiores sunt mulieres, vt ibi; vbi tandem concluditur, quod super omnia vincit veritas, vt alibi dicam. Imo, sunt excellentiores viro, cùm vir sit ex limo terræ, & mulier de costa viri, & sic de materia digniori. Item, Adam fuit factus extra paradisum, sc. in agro Damasceno, vt dicunt doct. super *Genesi c.* 2. Eua vero in Paradiso facta est. Ita dicit Bernardinus de Bustis *in 2. par. sui Rosarii. sermo* 28. 2. *parte in littera E.* Et habetur *in c. illud* 40. *distinct.* De fortitudine hic parum dicam, sed me remitto ad ea, quæ dicturus sum *infra in vltima, in* 26. *consideratione.* vbi ponam, quæ res sit fortissima.

Et magnanimitate, prout fuit Minerua, quæ multa prælia commisit. De qua Aug. *de ciuit. Dei, lib.* 18. *c.* 8. dicit, Anno 58 ætatis Isaac, Ibim, apud Tritonidem lacum, apparuisse. Ipsum enim ferrum in arma arte conuertere, armis corpus tegere, aciem bellantium ordinare, leges omnes, quibus eatur in pugnam, edocuisse fertur, vt attestatur Cicer. *in 3. de Nat. Deorum.* Hæc & multa alia adinuenit, de quibus per Philippum Bergomensem, *in suo supplemento Chronic. lib.* 3 Vbi dicit, quinque fuisse Mineruas. Sed hæc bellicosa fuit mater Apollinis. Author etiam est Berosus dicens, quod virgo Pallas apud Tritonidem lacum omnem militiam prima Lybicos docuit.

De Diana insigni virgine Apollinis Delphici sorore, quam Cicero *libro eodem de natura Deorum*, præcipuam inter alias Dianas, & nominatissimam, asseruit. In pretio enim fuit non modico, vt refert idem Philippus *eodem libro.* Orionem vero Neptuni filium vitiare volentem occidit.

De Arthemisia etiam Halicarnaseorum regina, quę virili robore, & audacia, ac militari disciplina plurimum valuit, & multis triumphis, maiestatem sui nominis exornauit, quoniam post viri mortem, ad tempus depositis lachrymis, bis arma suscepit. Primo, vt patriæ salutem tutaretur. Secundo, vt socialem fidem requisita, seruaret, Rhodios nauali prælio superauit, & Rhodum ipsam sibi vendicauit. Iustinus etiam, *lib.* 5. *epitomarum* dicit, Arthemisiam, in auxilium Xerxi, contra Græcos venisse, inter primores duces acertime bellasse. hæc dicit Philippus Bergomensis *lib.* 5. Hæc Arthemisia, Mausulo marito mortuo sepulchrū erexit, inter orbis miracula annumeratum. Cuius altitudo attollebatur 25. cubitis, cingebatur col 36. patebat ab austro, & septentrione 63. pedes: toto circuitu continebat pedes 411. ipsum ab oriente cælauit Scoppas, à septentrione Briax, à meridie Timotheus, ab occasu Leocates. hæc dicit Textor *in sua offic. c. septem orbis miracula.*

Semiramis, magni Nini Assyriorum regis vxor, anno à natiuitate Abrahæ duodecimo, regnandi libidine tota pruriens, petiisse fertur à marito Nino, vt quinque tantum dies imperaret, & sceptro vteretur, quod cum exorasset, satellitibus iussit, Ninum vt interficerent. Hoc itaque modo regnum consecuta, Assyriis dominata est, & quadraginta duobus annis regnauit. Hæc quippe mortuo marito, cum iuuencula admodum haberetur, eiusque vnicus filius nomine Ninus, puer tenellus esset, non æstimans tutum esse, imperium tam grande filio tenello committere, cum esset animo ingenti, quodam muliebri astu malitia excogitata (vt Iustinus *in primo Epitomarum* ait) hoc modo decipere exercitum cogitauit, non contenta à viro acquisitos terminos tueri. Æthiopiam suo adiecit imperio. Indis etiam bellum intulit implacabile, quo præter illam, & magnum Alexandrum, nemo vnquam intrare præsumpsit. Multasque ciuitates alias condidit, & fæmoralium vsum primo excogitauit. Hæc & plura refert Philippus Bergomensis *lib.* 3. Et habetur *in historia scholastica*, & secundum Lyram *Gen.* 9. *c. super verb & ingentia facta peregit.* Et quædam ex supra dictis dicit Textor *in sua Officina. c. mulieres bellicosæ.* Et G. Benedicti *in sua repet. c. Raynut. in verb. duas habens filias. in textu extra de test am.* Vbi etiam dicit, quod Pythadoris Ponti regina, suscepto regno, multa in Ponto gessit prælia, cui ob eius virtutes Tyberini & Chaldæi vsque in Colchidem sese vltro subdere. Hæc quippe fuit insignis mulier, vt describit Philippus Bergomensis *in supplemento Chron. libr.* 7. quem tamen non allegat Benedicti *in loco hic ante allegato.*

Dicit etiam de Cleopatra, Ægypti regina, quod cum Antonio eius viro in Attiaco bello fuit, imo cum

mortuo

mortuo iam Cæsare, Antonius lasciuientibus momordisset oculis,& in amorem sui pellexisset, præter Syriæ & Arabiæ regnum, ausa est imperium quoque Romanum sperare. Quum ergo magis indies crescerer libido principandi, imperium ipsum ab Antonio petere non dubitauit. Quod cum exorasset, sumptis cum eo armis,in Augustum,eiusque generum Agrippam, copias duxit, mouitque bellum, cuius fortuna anceps aliquandiu pependit, hæc Textor *in sua officina,loco hic ante allegat.*& Bergomen.*in li.*7.

De Marthesia,Marsepia, & Lampedone, quæ fuerunt primæ reginæ Amazonum,quomodo floruerunt in exercitu armorum, ponit Philippus Bergomen.*li.* 2.Et ibi ponit, quomodo Amazonum mulierum tanta fuit virtus, quod relicto virorum & principatu, & commercio,solæ sibi imperauerunt, suamque libertatem armis defenderunt.

De Mannia seu Mannica Ægyptiorum, habetur, quod ante Christum 377.regnauit in Ægypto, & defuncto eius viro suæ gentis gubernacula suscipiens,ob animi præstantiam viribus auctis, Romanis quam maxime formidabilis fuit, & frequentibus bellis Romanorum opes attriuit. Etiam Palæstinorum,& Atabum limites,oppida vastauit.hoc dicit Philippus Bergom. *li.*9. & Benedicti *in loco supra allegato*, tacendo authorem.

Penthesilea, Amazonum regina, muliebrem aspernata molliciem,operibus semper, quæ virum decent, innutrita est. Troianis fauit contra Græcos: fuitque vexillifera,& turmas equitum duxit. Vnde Propet.*li.* 5.sic ait:

Ausa ferox ab equo quondam oppugnare sagittis,
Meotis Danaum Penthesilea rates.
Aurea cui postquam nudauit cassida frontem,
Vicit victorem candida forma virum.

Et Virg.*lib.*1. *Æneidos:*

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens,mediisque in millibus ardet,
Aurea subnectens exerta cingula mamma,
Bellatrix,audetque viris concurrere virgo.

Et ait Pamphilus:

Non probo pelatas inter que tela cateruas,
Hectore sub forti sanguinolenta tulit.

Hæc Textor vbi supra. Et plura etiam de ea dicit Bergomensis *Lib.*4. & Benedicti *in loco hic ante allegat*, tacens autorem.

De Camilla,Volscorum regina,dicit Textor, quod cunabula ipsius manifestum futuræ virtutis lumen promiserunt.Nam ab ipsa iam tum infantia non molliculis inuoluta est pannis,non à blandientibus nutriculis educata,sed à patre Metabo, in mediis syluarum latebris ferino lacte pasta est.Relictis demum crepundiis,paulo prouectior facta:neque tractandis insueuit lanis,nec fusos,aut pensa manibus accepit,sed ferinis amicta pellibus fundas cœpit circumagere,complicare arcus, sagittas torquere, ceruos & capreas lassare cursu. Cui virtuti adiecit studium virginitatis. Orto demum inter Turnum & Æneam bello, Rutulis adhæsit, fuitque ductrix copiarum: quam eius virtutem Virg.*in lib.*7.sic describit:

Hos super aduenit Volsca de gente Camilla,
Agmen agens equitum,& florentes are cateruas,
Bellatrix non illa colo,calathisue Minerua,
Fœmineas assueta manus,sed prælia virgo
Dura pati,cursuque pedum prauertere ventos.
Illa vel intacta segetis per summa volaret
Gramina,nec teneras cursu læsisset aristas,
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti,
Ferret iter,celeres nec tingeret æquore plantas,

Hæc textor vbi supra.

Et de ea Philippus Bergomensis *lib.* 4. & Benedicti *in dicto loco*, tacendo semper autorem, sc.Philippum Bergomensem.

Tomyris, regina Scytharum, cum audisset suorum cædem,& filii vnici mortem,fœmineis postpositis lacrymis, Cyrum I.Regem Persarum, ad montium angustias perduxit, ibidemque, cum ducentis millibus obtruncauit.hæc Bened.vbi supra.

Zenobia, Palmyrenorum regina, post mortem Odenati mariti sui,imperium arripuit in Syria. Nec dubitauit arma capere in Aurelianum Imperatorem, à quo victa,in triumphum ducta est. Cum autem probro daretur ipsi Aureliano, quod de ea triumphasset, *Nihil (inquit) me pudet de fœmina triumphasse, qua virtute plus quam virili sit prædita.*

Vnde Pontanus:

Qualis Æthiopum quendam sitientibus arnis,
In fulnum regina gregem sese armat,& audet
Sola pedes sese irato obiectare leoni,
Insignique arcu,& duplici Zenobia telo,

Hæc Textor vbi supra.

Et de ea ample per Phil Bergomen. *lib.*8. quem recitat Guiliel. Benedicti *in loco hic ante alleg.* illum tacendo.

Calepinus vero in suo *Dictionario*,dicit, quod hæc Zenobia fuit mulier, quæ à Ptolomæis originem ducens,Græcis ac Latinis literis ornatiss. nec non & rebus bellicis celeberrima, in Palmyra, Syriæ vrbe regnauit.Hæc cum Saporem Persarum regem superasset, tandem ab Aureliano Aug. victa, Romam in triumphum ducta:quæ in vrbe summo in honore obsenuit, à quo Zenobia familia nuncupata est.

De Clœlia virgine Romana habetur, quod Porsenna vrbem obsidente cum Hetruscis,quorum rex erat, noctu Tyberim transfretauit,obses regni data:quo facinore,Porsenna rex à Romanorum obsidione destitit. de qua Valerius *li.*3. *de fortitud.c.*250,ybi dicit illam puellam,lumine virtutis præferendam viris,vt dicit & refert Benedicti *in loco hic antedicto*.

De Iudith habetur *Iudit.* 13. quod abscidit caput Holofernis inimici Iudæorum: ex quo per Oziam magnum sacerdotem,fuit ei dictum: *Benedicta es tu filia,à Domino Deo tuo excelso, præ omnibus mulieribus super terram,&c.quia hodie nomen tuum ita magnificauit,vt non recedat laus tua de ore hominum,&c.*

Et etiam habetur *Iudic.*4.*c.in fi.*quod Iahel interfecit Sysaram,infigendo ei clauum cum malleo in tempore capitis, *vt ibi.*

Hippolyte, Amazonum regina,quum instar cæterarum bello insuesceret, ausa est arma capere in Theseum,à quo expugnata,& in vxorem ducta est,

Propertius:

Felix Hippolyte nuda tulit arma papilla,
Ex texit galea barbara molle caput.

Et Seneca de Agamemnone, videt Hippolyte ferox pectore e medio rapi spolium,& sagittas.

Valasca Boemorum regina facta, cum cæteris mulieribus,coniuratione de excutiendo virorum principatu,copiarum ductrix,bellum mouit, interfectisque viris,fœminas omnes asseruit libertati,adeo, vt Amazonum instar,multos annos principatæ sint sine viris.

Atalanta venatrix fuit Arcadica,vibrandis iaculis & arcubus complicādis assuefacta,quæ insuiratæ magnitudinis aprum,vniuersæ formidolosum Ætoliæ prima aggressa est,& vulnerauit vna cum Meleagro. Pon-

ta. *lib.3. de stellis*, de hac puella, eiusque virtute sic meminit:

Qualis in Ætholum campis Meleagria virgo
Strauit aprum, primamque manu stringente sagittam
Intorquens, ausa est spumanti accurrere monstro,
Mox læta, & spoliis famosa & sede superba.

Athalia, mater Ochoziæ regis Iudæorum, tumultu concitato, per tyrannidem regnauit annis septem, 4. *Reg. 11. c* Et tandem populo in eam acclamāte, ad portam Mularum perducta, ibi interfecta est. *Paralipom. 22. c* Bergomensis *lib. 4.*

Delbora mulier bellatrix, imperauit Israelitis, quos ab incursionibus vicinorum plerumque tutata est, quorumque rempublicam, & imperium variis auxit honoribus. De hac ponit Bergom. *lib. 4* vbi eam inter propheriſſas & ſanctas nominauit, & ibi dicit, quod iudicauit Iſraelem cum omni gloria, annis 40.

Virtutem Hasbytes fœminæ bellis exercitæ, sic describit Silius *lib. 1.* vbi sic ait:

Hæc ignara viri, vacuoque assueta cubili,
Venatu & syluis primos defuderat annos.
Non calathis mollita manus, operataue fuso,
Dictynnam, & saltus, & anhelum impellere planta
Cornipedem, ac stramisse feris imuitus amabat.

Et idem *lib. 2. ait*, Tyburi in Sequebehinam fuisse fœminam Murthi vxorem & bellatricem.

Teuca Illyricorum regina, viris fortiss. imperauit & Roman. vices fregit sæpenumero. Fuit Argonis vxor.

Helerna, Iani filia, mortuo patre apud Tyberim regnauit, præfuitque viris sine viri auxilio.

Candace, regina apud Meroëm principata est, & imperauit Æthiopum genti, hæc refert Textor *in sua officinâ in loco hic ante allegato.*

Idem Textor ponit de Amazonibus. Quæ solæ sibi imperauerunt, suamque libertatem armis defenderunt, & vltra supra nominatas fuerunt quamplures aliæ, videlicet Harpalice, Antianyra, Lampedo, Antiopa, Minythia, Harpe, Parthoe, Phebo, Othrera, Thalestris, Allea, Eribye, Archenis, Menalippe, Marthesia, Strongylios, Eurialc, Philippis, Celenno, quæ fuerunt vltra supradictas Et de his refert Curtius *li. 5. de gestis Alexandri*, his verbis: *Vestis non toto Amazonum corpori obducitur. Nam læua pars est ad pectus nuda, cetera deinde velantur, nec tamen sinus (quem nodo colligunt) infra genua descendit, altera papilla intacta seruatur, qua muliebris sexus liberos alant. Aduritur dextra vt arcus facilius intendant, & tela vibrent.*

Strozza pater *lib. 1. Eroticor.* de quibusdam sic meminit:

Virginitas vltro seruata, & bellica virtus,
Magnum Orithya contribuere decus.
Lampedon Hippolytem, Menalippen Ianevidemus,
Illustres inter nomen habere viros.
His quoque se comitem merito Marthesia iungit,
Nec caret Antiope laude, nec Harpalice.

De qua Harpalice habetur *in margarita poetica, parte 2. tract. 2. de commendatione oratione* 17. vbi multum ample laudantur mulieres.

Hinc & vlterius dicit idem Textor, quod Lacenæ mulieres, virorum obibant munera, sese in gymnasio, in bello, in venatione exercentes: hæ cum viris in certamen aduersus Messenios fortiter descenderunt.

Olim Germanorum mulieres, inclinatam aciem, & iam ad Triarios vergentem restituerunt.

Bellouacæ mulieres, à Carolo Burgundorum duce, longa obsidione fatigatæ, mœnia defenderunt, & obsessorem è scalis in fossam vrbis detruserunt, reportatis ad suos vexillis.

Recitat Philippus Bergomensis *in suo supplemento Chronic. li. 8.* Quod cum Maximinus Imperator Roman. Aquileiam obsedisset, in ea obsidione fœminæ Aquileienses tantæ fuerunt magnanimitatis, vt cum nerui & funes, ad iacendas sagittas, viris deessent, sibi ipsis capillos capitis præciderunt, & ex ipsis funes arcuum fecerunt, vnde postea in earum gloriam templum Veneri caluæ senatus dedicauit.

Refert etiam Bergomen *li. 12.* quod in captione Calcidis Eubœę ciuitatis, quæ nunc dicitur *Nigropons*, cuius est Episcopus quidam noster Canonicus Heduensis, suffraganeus episcopi Heduensis, qui dicitur magister Philipp. Brunet D. in Theologia, vir quidam doctissimus & literatissimus, fuerunt repertę multæ mulieres armatę, mortuæ in strage dictæ ciuitatis, & hoc fuit anno Christi 1471. vt ibidem refert Bergom.

Gaditanæ mulieres à partu statim surgunt, ministeriaque domus obeunt.

Margarita, Henrici sexti Britanniæ regis coniunx, ciem viri deficientem restituit.

Portia autem, cum apud Philipp. Macedoniæ campos Brutum maritum mortuum intellexisset, quia ferrum non dabatur, ore ardentes carbones hausit. *Margarita poetica vbi supra.*

Lesbia puella, murorum parte machinis Turcarum deiecta, oppidanis fugam, aut deditionem meditantibus salutem peperit. Obtulit enim se primam impetui, & iaculis inimicorum, pro tutandis ipsis muris.

Amalasumpta, Gothorum regina, principata est apud Rauennam, Burgundiones & Alemanos, Liguriam populantes, Italia pepulit, adiuuante Theodaro, quem regni consortem susceperat. hęc & plura alia *Bergom. li. 9.*

Maria Puteolana, à Puteolis Campaniæ vrbe nomen adepta, bellica virtute maxime floruit ætate Francisci Petrarchæ. Erat laborum apprime patiens. Ab ipsa iam inde adolescentia abstinebat vino. Erat parca cibi, & verborum. Reiiciebat colus, pensa, & lanas, & cætera, quæ muliebrem decent mollitiem: gaudebat arcubus, iaculis, pila, galea, scuto. Noctes perpetuas quandoque vigilabat: nec dormiebat, nisi coacta. Idque fabulo, & humi reclinans caput in scutum pro puluinari, inter armatos versabatur. Quod quamuis impudentiæ speciem præ se ferat; nihil tamen vehementius curauit, quam studium virginitatis, in qua permansit ad mortem vsque, cultum corporis aspernabatur, quibus artibus bellicosa admodum facta est.

Bona, Longobarda bellatrix, itidem puella floruit anno Dom. 1468. nupsit Brunorio Parmensi egregio bellatori: A teneris annis lustrabat sylvas, venatricibus stipata canibus. Maritum in omni discrimine concomitabatur, quem, quum Alphonsus rex Siciliæ aliquando certa de causa in vincula coniecisset, miserta captiui fœmina, ad diuersos principes, instar Pegasarij cursor encurrit, vt ab eis literas & patrocinium obtineret, pro viri salute, quod obtinuit.

De Ioaona, puella Francię, habetur apud Gaguinum, quod gladio in bello vtebatur, quem nacta erat in templo diuæ Catharinæ, existente in agro Turonensi vtraque parte liliis insculpto, quem petit sibi afferri, licet nunquam eo in loco fuisset, & regnante Carolo VII. de quo per Gaguinum *in suis Chronicis, li. 10* Cum Angli omnia populandi causa passim irrumperent, & iam prospero fortunæ zephyro adiuti, nihil sibi

non

non pollicerentur, desperatis Gallorum rebus abfuit ipsa Ioanna virgo, quæ attritos Gallos animauis ad vltionem, & libertatis gloriam: prima belli campum ingressa non prius suos hortari, & ipsa certare desiit, quàm hostem in fugam verteret, reportata victoria.

De ea etiam habetur per Berg. lib. 15. vbi dicit, quod Carolus VII. Francorum Rex auspicio & ductu huius puellæ, regnum perditissimum recuperauit, & Benedi. *in sua rep. c. Raynut. ver. duas habens filias. nu. 14. extra de testam.* vbi ponit verba Gaguini. Et vide etiam text. *in loco hic antea allegato.*

De Elysabeta autem Ferdinandi regis Arragonum vxore, & Hispaniarum regina, quanta fuerit circa arma, quantum pro fide Christiana debellauerit, Granatarios, & alios populos finitimos ferociter, & ad fidem Christianam reducendo, attestatur Bergo. *lib. 16.* vbi ample.

His posset annumerari Ioanna, Caroli Calabriæ ducis filia, quæ fuit potentia, moribus & animo robustissima & illustrissima fœmina: vt refert Bergomensis, *lib. 13.*

Ioanna etiam, regina Neapolitana, soror regis Ladislai huius nominis secundi, v irilem animum in pectore gerebat, vt dicit idem Bergom. *lib. 14.*

Non sunt tacendæ mulieres, de quibus *Luc. 24.* quæ sequebantur Dominum euntem ad passionem, plangentes, & lamentantes, & non terrebantur vlla armatorum militum furiosa sæuitia, & etiam habetur *Ioan. 20.* vnde de illis potuit, & potest dicere Dominus illud Boëtij:

Has saltem nullus potuit peruincere terror,
Ne nostrum comites prosequerentur iter.

Ad tot millia mulierum conuertendus est animus, quæ sæuissima tormenta, crudelissimasque cædes, pro Christi amore fortiter, & cum magna fortitudine & patientia tolerauere, vt patet de Vrsula, & vndecim millibus puellis eius, & de pluribus aliis, vt habetur per Bern. de Bustis *in 2. par. sui Rosary, serm. 28. in prin.*

Nona consideratio. Mulieres etiam ex sapientia, & scientia, quandoque laudem meruerunt, ptout & laudandæ sunt. Quoniam sapiens mulier ædificat domum, *Prou. 14.* Et multæ mulieres fuerunt doctæ, quæ in multis scientiis claruerunt. & Textor *in suo officina, in cap. mulieres doctæ*, enumerat 64. & vltra, & multum doctæ fuerunt, quas hic enumerare intendo cum pluribus aliis.

Primo secundum nomerum illius, ponis tres Corinnas, quarum vna fuit Thebana, altera Thespia, alia Ouidiana dicitur, cum charissima illi poëtę fuerit. Prima Thebana, seu Tanagrea Archelodori & Procreatiæ filia, & Mirthidis discipula, quæ Lyricorum principem Pyndarum quinquies vicisse, & epigrammatum quinque libros edidisse fertur. Et de hac Propert. *lib. 2.*

Et sua cum antiqua committit scripta Corinna.
Statius, *lib. 5. Syl.*
Sophronaque implicitum tenuique arcana Corinna.
Baptista Pius.
Nec tetigit dulcem trina Corinna lyram.
Idem.
Non tres dulciloquo præstans sermone Corinna
Politianus.
Sed Tanagrea suo mox iure poëtria risit.

Secunda fuit Thespia, veterum quoque monumentis celebrata.

Tertia floruit Ouidij temporibus poëtæ clarissimi: de hac Martialis:

Notat Nasonem sola Corinna suum.

De Myrthide, Politianus in outritia facit mentionem, de qua infra dicam, & Franciscus Patritius *in li. 4. tit. 6. de institutione reipubl. ica*, vbi dicit, quod habuit magnam laudem, sed longe fuit præstantior eius discipula Corinna, de qua hic ante.

De Erinna, poëtria Veia aut Delia; (est enim Delos insula prope Gnydon) floruit Dionysij Syracusani temporibus: scripsit Dorica lingua elegans poëma trecentis versibus absolutum. Alia item epigrammata ferunt eius carmina ad Homericam accessisse maiestatem, mortua est annos 19. nata de hac Propertius *lib. 2.*

Carminaque Erinnes non putat aqua suis.
Baptista Pius.
Erinnem credet Græcia docta suam.
Idem.
Non melior coluisse sacras Erinna sorores.

Fuit contemporanea Sapphus. In eam elegans est apud Græcos distichon, cuius talis habetur sensus: *Quanto Erinna in Lyricis Sappho præstantior, tantu S... phus gloria Erinnam hexametris præstitit.*

Sappho, Lesbia, Lyrica, floruit temporibus Alcæi, & Stesichori poetarum. Maritum habuit Cercylam ditissimum virum ex Andro, ex quo filiam suscepit Clio nomine, scripsit Lyricorum libros 9. præterea Epigrammata, Elegias, Iambos, & Monodas, carmini Sapphico (cuius inuentrix fuit) dedit nomen. Sunt qui dicant aliam fuisse Lesbiam poetriam quoque, quæ adolescentem Phaonem adamauerit, & è Leucade in aquas se dimiserit, vtracunque fuerit, vnam tantum commendant Latini poetæ.

Statius *lib. 5. Syl.*
Stesichorumque ferox, saltuque ingressa viriles
Non formidata temeraria Leucade Sappho.
Sidonius.
Aut quod composuit puella Lesbi.
Baptista Pius.
Mascula quæque suos cantat moritura calores,
Laucadię Sappho crimen, honorque freti.

Philippus Bergomensis vero, *lib. 4. sui supplementi Chronic.* dicit, quod Sappho Eresia, diuini ingenij poetrix, anno mundi 4576. clatuit, & plectrum prima inuenit: hæc viro ditissimo nupsit, ex quo Didam filium suscepit, habuitque discipulas Anagoram, Milesiam, Congillam, Colophoniam, Euthemiam, & Salaminam: quas etiam Lyricos quosdam versus docuit: scripsit autem hæc modulos Lyricos, Epigrammata, Elegiam, Iambos, & Monodas. Fuit quoque vates nobilissima. Et ex his dictis, à Philippo Bergomensi sunt annumerandæ hic sex mulieres doctæ, de quibus non meminit Textor: videlicet prædictæ Anagora, Milesia, Congilla, Colophonia, Euthemia & Salamyna: ex quo ex supradictis iam connumerabis 12. mulieres doctas & scientiam habentes.

Pro 13. ergo annumerabis Pollam argentariam, quæ Lucani fuit vxor, vt testatur Martialis.

Hæc est illa dies, quæ magni conscia partus,
Lucanum populis, & tibi Polla dedit.

Tanta fuisse dicitur doctrina, vt maritum iuuerit in emendandis tribus primis libris Pharsaliæ.

Statius *lib. 11.*
Huc castæ titulum decusque Pollæ,
Iucunda dabis alloquutione.
Sidonius.

Quid, quod duplicibus iugata tædis Argentaria Polla dat poetas Eadem, inceptos à marito permultos versus, perficiebat pari grauitate & elegantia.

Pro 14. annumerabis Aspasiam mulierem Milesiam, quæ doctrinæ fama claruit Periclis magistra, & tandem vxor suit: in studiis philosophicis abunde promouit, rhetoricen exercuit, & tempore Socratis doctissima, à qua Socratem philosophum sanctum se didicisse quædam non pudeat confiteri, vt habetur *in Marg...ea 2. parte, tract. 3 orat. 17.*

Cleobulina Cleoboli Lidij (qui fuit vnus ex septem Sapientibus Græcię) filia, scripsit ænigmata quædam hexametris versibus, quorum vnus adhuc extare fertur:

Est vnus genitor, nati bona pignora bis sex,
Triginta, cuique natæ, sed dispare forma.
He mutæ aspectu, nigraque coloribus illæ.
Atque immortales omnes, moriuntur ad vnum.

Et de ea etiam facit mentionem Bergom, *lib.* 4. cum loquitur de Cleobulo eius patre.

Pro 16. inuenies Curnificiam, sororem Cornificij poetæ: quæ & ipsa fuit poëtrix memoratu dignissima, & ipsa tempore suo, quod fuit anno 33. ante Christi aduentum, tanto poëtico effulsit dogmate, vt non Italico lacte nutrita, sed Castalio videtetur larice. Cornificio prædicto germano fratri, ęque esset gloria illustris: hæc quippe non contenta pulcherrimis vsa esse verbis, nisi vt Helicon carmen describeret, atque plurima & insignia descripsit epigrammata, quæ tempore diui Hieronymi, vt ipse testatur, extabant: quibus virtutibus perpetuum sibi acquisiuit nomen. hæc Philippus Bergomensis *lib.* 7.

Lilia, Lilij filia reddidisse dicitur in loquendo paternam eloquentiam elegantiorem.

Hortensia, Hortensij Romani oratoris filia, post patrem non solum patris facundiam, & doctrinam amplexa fuit, sed etiam ipsius pronuntiandi splendorem seruauit, quem scilicet opportunitas exquisiuit, & qui sępissime in viris doctissimis deficere consueuit. hæc & alia dicit Philippus Bergomensis. *lib.* 7. Eiusdem ratio apud Triumuiros habita legitur, non tantum in sexus honorem, vt per Valerium, *lib* 8. *tit. de mulieribus causidicis, in fine.* Liciniæ quoque Lucij Crassi filiæ, quarum in dicendo lepos ab eorum patre emanauit.

Martiæ duæ filiæ ab vtroque parente eloquentiam didicere.

Pro 20. annumerabis Corneliam, vxorem Africani & matrem Gracchorum, quę epistolas reliquit ornatissime scriptas: vnde & filiorum fluxit eloquentia, vnde Quintilianus: *Nam Gracchorum eloquentiæ* (inquit) *multum contulisse accepimus Corneliam matrem, cuius doctissimus sermo, in posteros quoque est epistolis traditus.*

Anastasia, illustrissima Romana mulier Publij Romani potentissimi vxor, discipula Grisogoni martyris fuit, eius mariti simulato morbo thorum euitauit: scripsit epistolas ad Grisogonum. Hęc enim bonarum literarum eruditissima fuit, vt refert Berg *li.* 8.

Damophila Græca, quam hic ponam pro 22. vxor Pamphili, socia Sapphus poetriæ, poemata scripsit amatoria, & laudes Dianę.

Hypathia, mulier Alexandrina Theonis geometræ filia, & vxor Isiodori philosophi, vixit imperante Archadio, scripsit in Astronomiam, professa est Alexandrię varia disciplinarum genera, magno & frequenti auditorio, conuolantibusque turmatim & vndique discipulis.

Leontium, Gręca adolescentula, inter prædictas mulieres doctas erat, cum philosophicas disciplinas adeo sectata fuerit, vt etiam non dubitauerit, cum magna sui nominis laude, in Theophrastum philosophum alioqui laudatissimum, scribere. Pamphila scripsit commentarios in Grammatic. citatur à Gellio.

Praxilla Sicyonia, fuit poëtria, quæ in suis carminibus, Adonidem induxit ab inferis interrogatum, quid apud superos pulcherrimum reliquerit: respondere, solem, cucumeres, mala: quod cum vehementer insulsum videretur cucumeres & mala cum sole componere, fluxit inde prouerbium, *Stultior Praxillæ Adonide,* in homines nullius iudicij.

Phemone, prima Apollinis Delphici vates fuisse, carmenque Heroicum inuenisse dicitur, autor Textor, vbi supra.

Sosipatra, vates fuit Lyda multis disciplinis cumulatissima, quam propterea creditum est à numinibus quibusdam fuisse educatam.

Theano, mulier fuit apud Locros in Lyricis pręcellens, alia fuit, Meta pontina seu Cressa genere, mulier Pythagorica, vxor Brotini Crotoniatę, quę subscripsit commentarios in philosophia, poemata quoque & apophthegmata Pythagorica.

Pro 30. ponemus Zenobiam, de qua iam supra dictam est, Quę licet bellatrix fuerit, vt dictum est; tamen Græci, Ægyptijque sermonis eruditissima fuit, & Latini non ignara. Scripsit epitomen in Orientalem, Alexandrinamque histor. Herennianum, & Timolaum filius, literis erudiuit, elegantissimas orationes ad milites suos plerunque habuit, quas galeata recitabat. Et, vt ait Bergom *li.* 8 fuit Ægyptiarum ac Græcarum literarum, non mediocriter erudita, quarum suffragio, omnes histor. tam Latinas, quam Gręcas, & Barbaras, summu studio vidit, & memoriæ commendauit

Alpaides virgo, cum religionem in magno cultu amplectetetur, cœlitus meruit, scripturę sacrę, bibliorumque sensum percipere.

Quid de Catharina Senensi dicemus? Nam adeo in sacris literis profecit, vt libros scripserit cum Theologorum doctrina conferendos, & maximæ sanctitatis fuit, vt refert Bergom. *lib.* 14.

De Delbora, quam num. 32. annumerabimus, dicemus cum Bergomensi *li.* 4 quod propheta fuit Hebręorum de tribu Effraim progenita, vaticinio claruit.

Hildegardis, virgo Germana, quę fuit abbatissa, vt refert Bergom. *li.* 2. patria Maguntina, spiritu quodam imbuta prophetico, multa prædixit de futuris, scripsitque aliquot catholicę doctrinæ libros: hanc epist. suis dignatus est beatus Bernardus. Scripsit super benedicti disciplina, triginta theologicas quæstiones eruditissime absoluit. Excellentium virtute virorum vitas scripsit, de altaris sacramento, Homilias in Euangeliis, pręterea in medicina, quę simplicia, & quæ cōposita, tollendis ęgritudinibus prosint. Item carmina & epistolas, testimonio apostolicæ autoritatis comprobatas. quo factum est, vt Eugenius tertius, Anastasius quartus, Adrianus quartus pontifices: Conradus tertius, & Federicus primus Cęsares, ad eam plerunque scripserint. Plures alios libros scripsit, quos enumerat Bergomensis *in loco supra allegato.*

Ioanna Angelica, ab Ephebis vitum mentita, Athenas se contulit, vbi studiose litteris adeo operam impartiuit, vt Romam rediens, paucos haberet doctrina pares, & sacris literis: vnde tantū apud omnes beneuolentię, & autoritatis, sibi demeruit, vt artibus illis pōtificatum sit adepta post Leonem quartum, cum vir esse crederetur, de ea etiam meminit Bergom. *lib.* 11.

Luccia

Luceia mima, authore Plinio, centum annis in scena pronunciauit.

Lasteniam Mantincsm, & Axiotheam, Phliasiam, Platone vsas præceptore, scribit Plutarch. ornatuque interim virili, auditorium ingressas, hæc Textor vbi supra. Ex quibus iam connumeratæ sunt 37. mulieres doctæ & prudentes.

Pro 38. annumerabitur Michaele Centaura, quę docuit Thessalas remedium amoris.

Dyotima, & Aspasia, mulieres in philosophicis promeruerunt disciplinis, vt alteram Dyotimam appellare magistram, alterius lectionibus interesse non erubuerit Socrates, philosophorum omnium optimus.

Lactantius ait, philosophus, nullas vnquam mulieres philosophari docuisse, præter vnam ex omni memoria, Themistem. Sed quænam hæc, & cuius fuerit, non docet.

Arete mulier, eo doctrinæ conscendit, vt filium etiam institueret, qui appellatus est Aristippus, fuit Cyrenaica, & Aristippi patris Sorratici dogma secuta est. Mortuo patre, scholam rexit in philosophia magno & frequenti auditorio.

Pro 42. hic annectimus Nicostratam vaticinatricem clarissimam mulierem, quæ Arcadia de carminibus Carmentis cognominata est. Ostia Tyberis intrans in Palatino monte, vbi nunc Roma habetur, conscendit, in quo Euandro eius filio rege constituto, cum ipsa Græcarum literarum doctissima esset, atque versatilis ingenij, incolasque syluestres compereret, nouos literarum characteres inuenit, eosque ranere coniunctionem, atque sonos edocuit: cuius admirati rudes posteri, eam non mulierem humanam, sed Deam arbitrati sunt. Vnde Virg. v. 1. *Æneid.*

Tum rex (inquit) Euandrus Romanæ conditor arcis,
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum
Me patria pulsum pelagique extrema sequentem
His posuere locis, matrisque egere tremenda
Carmentis Nymphæ monitu & Deus autor Apollo.

Et hoc idem, Ouidius *lib. Fastorum* affirmat. vide etiam *margaritam poeticam oratione qua supra.* Et ibi etiam fit mentio de Iside filia Inachij, quæ non solum terræ cultum, & lini vsum, sed & quod præstantius, apud Ægyptios literas inuenit, ex quo diuinos honores assecuta est, teste Philippo Bergomensi, *lib. 3.* vbi ample de ea.

Ceres etiam fuit diuinis honoribus exaltata, ex quo prima agrorum cultū excogitauit, vt refert idem Bergom. *in loco ante alleg. & in margarita poetica, in oratione hic ante dicta.* & vt dicit sophologium sapientiæ *lib. 1. c. 3.* Fœminæ omnes artes inuenerunt, & etiam habetur *in margarita poetica, in loco hic ante alleg.*

Quid de Amesia, quam eo, quod sub fœminea forma virilem animum gereret, Androgynem vocauere? Ea apud prætores maximo populi concursu causam egit, & prima actione à cunctis pene iudiciis liberata est, vt habetur *in oratione supra dicta.*

Et pro 45. addemus Gaiam Afraniam, Lucij senatoris vxorem, quæ ita litibus & causis apta fuit, vt apud plures magistratus sæpissime orasse dicatur.

Dama, Pythagoræ filia, & ipsa philosophiæ sectatrix, ingenium & doctrinam in exponendis parentis sententiarum inuolucris exercuit.

Thargeliam quoque fœminam sola illustrauit philosophia.

Ferunt & Musram, poetriam fuisse Lyricam, quæ & epigrammata scripserit, & Lyricos nomos.

Semyamira, Heliogabali Imperatoris mater, sapiens fuit, & multa inaudita fecit, vt dicam infra.

Sempronia literis Græcis & Latinis docta fuit, vt dicit Salustius *in Catilina.* G. Benedicti *in sua reper. cap. Raynutius in verb. eidem Petro tradiderunt. nu. 64. de testa.* Sed, quoniam hæ duæ mulieres inhonestæ fuerunt, & luxuriose vixerunt, non ponam eas in numero illustrium & probarum mulierum.

Refert Text. supra *in sua officina,* quod multorum carminum auctrix fuit Charixena, cuius meminit Aristophanes Cynicus.

Celebratur item Mero condito in Neptunum hymno.

Fuit Agallis Corcyrea illustris, in arte grammatica, cui inuentum pilæ nonnulli ascribunt.

Telesinam, in poetica illustrem, celebrat Pausanias, cui etiam apud Argos, ante Veneris templum statua fit erecta, hanc Fulgosius Thelesidem vocat.

Pro 55 ponemus Oldam, prophetissam Sellum summi sacerdotis Hebræorum vxorem, & Helchiæ maximi Hebræorum pontificis matrem, quæ anno mundi 4576. fuit, & Iosiæ regi vaticinando multa prædixit, & præsertim Ierosolymorum euersionem, populi ipsius captiuitatem, vt patet 4. *Reg. c. 22.*

Heryna poetrix, anno mundi 4364 claruit, & multa laude digna conscripsit, quæ Nactanabo regi Ægypti, vsque in Æthiopiam expulso, reditum suum prędixit. de his duabus Philippus Bergomensis, *in h. 4. & 5.* meminit: & Benedicti *in loco supra allegato* tacendo autorem.

His adiiciemus Didonem Phœnicam, Lilij Phœnicum regis filiam, quæ populo legem & normam viuendi dedit. De cuius laude, honore & virtute Virg. 1. *Æ n.* cum dicit;

Iura dabat legesque viris.

Et de ea Philippus Bergomensis *lib. 4.*

Hiparchia mulier Græca, philosophicis disciplinis valde excelluit.

Cassandra, Priami filia, vaticinio, & doctrina illustris habita est.

Aliam Cassandram, Venetam puellam, Politianus magnis laudibus commendat, quam ait pro lana librum, pro fuso calamum, stylum pro acu tractasse, latinasque epistolas scripsisse. Sic enim de ea principio cuiusdam epistolæ meminit: *O decus Italiæ virgo, quas dicere grates, quasue vt referre parem, quod etiam honore me tuarum literarum non dedignaris?* & vltra alia dicit Textor ibi.

Statius Papinius vxorem habuit nomine Claudiam, magno ingenio doctrinaque non vulgari praeditam.

Eudoxia, Theodori iunioris vxor, pręter egregiam formam, singularemque pudicitiam, etiam literis excelluit, adeo, vt librum quendam emiserit.

De Abigail habetur 1. *Reg. 25 c.* quod mulier prudentissima fuit, & ob eius prudentiam, maritum suum Nabel à morte eripuit.

Ystrina, Scytharum regina, Arigythis vxor, Sylem filium Gręcam linguam literasque edocuit, autor Herodotus.

Themistoclea, soror fuit Pythagoræ, cuius placitis & opinionibus plerisque in locis, vsus est Pythagoras.

Proba Valeria, quam Centonam vocat *Margarita poetica, in oratione, qua supra nu. 59* fuit Græcis Latinisque literis eruditissima, truncatos Virgilij versus ad fidem & mysteria catholicæ religionis conuertit. Fecitque de Christi gestis, & de eius morte, opus nobilissimum, quod Centones appellauit. hinc *Centona* dicta

est. Et de ea Bergomensis *lib.9.*

Pro 65 ponimus Elizabetham, abbatissam Germanicam, quæ multas orationes ad sui conuentus sorores, conscripsit, opusque de viis, quibus ad Deum itur.

Baptista prima, Geleatij Malatestæ, Pisauriensis principis, filia, Guidoni Montefeltrensi Vrbinatium Comiti matrimonio copulata cum doctissimis viris plerunque magna sui laude disputauit. Libros quoque de humana fragilitate, & de vera religione, conscripsit.

Isota Nouarolla, Veronen. philosophiam verbo & opere professa est, scripsit quandoque ad Nicolaum quintum, & Pium secundum Pontifices. Scripsit quoque dialogum, quo disputatur, *vter grauius peccauerit, Adamne, an Eua*: quibus laudibus literarum adiecit perpetuum virginitatis votum.

Damisella Triuulcia, Mediolanensis virguncula, annos amplius 14. nata, iam cœpit eloquentiæ insuescere, bonasque imbibere disciplinas, adeo vt nouum in terris prodigium videretur, in literis imbuta ita profecit, vt cum Latine vel scriberet, vel loqueretur, omnes trahebat ad admirationem: fuit etiam tenaci memoria, vt vel Mithridati par haberetur. Nam, si quem vel publice concionantem aut declamantem audisset, reuersa à concione, omnia ad vnguem verbatim, syllabatimque repetebat. Latinis insuper non contenta literis, Græcarum studio deflagrauit, quas vsque ad promptum & peculiarem didicit sermonem. Et de hac multa dicit Textor *in loco supra allegato*. vbi ponit versus sequentes de ea:

Quid facit in terris Damisella Triuulcia? cœlum
Ingeniis debet talibus esse domus.
At fato quid facias, flores cum coniuge Ditis.
Non legis, ad Stygios vt rapiare lacus.
Cura tua est virtus, & iter meditaris ad astra,
Nam virtus comites tollit ad astra suos.

Minerua, Iouis primi filia, non aliam ob causam in numerum deorum relata, quam propter bonarum artium (quarum fuit inuentrix) peritiam: vnde & veteres illæ Athenę sui nominis immortalitatem mutuatę sunt, &, vt habetur *in margarita poëtica. par. 2. tract. 2. oratione* 17. fuerunt plures Mineruæ. Aduertendum est etiam; quoniam, vt habetur *in sophologio sapientiæ, lib.3.* Omnes fere artes fuerunt inuentæ à mulieribus. Et ibi ponit aliquas ex his liberalis patriam, & fecisse ea, quæ viri fecisse nequiuissent, vt dicit Io. Neuizan. *in sua sylua nuptiali*. & dicit gl. *in ver. instrueretur. in l. qui filium. ff. vbi pupill. educ. deb.* Quia antiquitus mos erat mulieres legere grammaticam.

Manto, Tyresiæ vatis filia (quæ Mantuæ nomen indidit) doctrina quoque & vaticiniis claruit: adeo, vt ex pecudum libris, extorumque intuitu futura præsentisceret, ac præsagiret.

Catharina virgo, Costi Alexandriæ regis filia, sacris literis partim studio, partim diuini spiritus afflatu, adeo fuit imbuta, vt accersitos à patre vndique doctissimos viros & philosophos, ad suadendam idololatriā, refellendamque vnius Dei religionem, viuacissimis terruerit argumentis, suæque opinioni attraxerit, nedum non succubuerit eorum rationibus. Et, vt dicit Bergomens. *lib.8.* Et si illius præceptorem ignoremus, tanta earum rerum scientia præditam legimus, vt mirabile visum sit, quod in tam tenera ætate cum omnibus certamen disputationis susceperit.

Fuit & alia Catharina, ducissa Mediolani, quam Philippus Bergomensis, *lib. suo* 14. dicit fuisse memoratu dignissimam & prudentissimam.

Fabiola, Romana mulier, quum magno studio sacras literas amplecteretur, prophetias, euangelia, & psalmos frequentissime reuoluebat, vt iterata plerunque lectio, amorem diuinæ religionis (qua deflagrabat) augeret vehementius: vnde & beatus Hieronymus librum, *de veste sacerdotali*, etiam nuncupauit.

Marcella Romana, propter sacras literas (quas egregie callebat) frequentibus epistolis, à beato Hieronymo salutata est. Ad eam enim scripsit de contemptu mundi. De decem nominibus, quibus apud Hebræos dicitur Deus, de fide nostra, & hæreticorum doctrina, de blasphemia in Spiritum sanctum, de studio Theophili episcopi Alexandrini, & alia id genus permulta.

Eustochia, Paulę mulieris Romanę filia, Latinarum, Hebraicarum, & Græcarum literarum studiis plurimum excelluit; vnde & suo tempore, nouum orbis prodigium vocata est, ingenium sacris literis deuouit, maxime atque adeo, vt Psalmos Hebraice legeret cursim, & mira celeritate, qua in re, amorem beati Hieronymi multum sibi demeruit.

Genebria, mulier natione Veronen. tempore Pij secundi Pontificis Romani, sua egregia eruditione meruit nomē immortale. Epistolas scripsit luculentas, & maxima referta doctrina recitabat decoro gestu, voce virili, permixta suauitate.

Constantia, Alexandri Sfortiæ vxor, numeratur inter claras mulieres & excellentes doctrina: & erit hæc pro 77. ab infantia bonis disciplinis operam dedit, adeo, vt imperata quoque discertissime loqueretur, habebat assiduæ præ manibus opera Hieronymi, Ambrosij, Gregorij, Ciceronis, & Lactantij: valebat etiam scribendis & tempora carminibus non sine magna multorum admiratione, quod sine præceptore ferebatur didicisse.

Nec defuit tam illustri fœminæ germen simile. Habuit enim filiam Baptistam nomine, tanta doctrina, vt doctissimos quosque sua terreret eloquentia.

De quibusdam mulieribus supradictis facit mentionem Politianus *in Nutritia*:

Non illi Praxilla suos prædoctaque Nossis
Contulerint, myrthisque modos non dulcis Agaclos,
Non Anyte, non quæ versus Erinna trecentos
Castalio seu melle rigat, non candida Myro,
Non Telesilla ferox, non quæ cani Egida sene,
Pallados effusum crimen vitata Corinna.

Pro 79. bis adiongimus Mariam, Aaron & Moysi germanam, quæ prophetissa fuit, vt dicit Bergom. *lib.3.*

Consilio & sapientia Clotildis, (quæ filia regis Burgund. erat) Clodoueus rex Franciæ eius maritus, protochristianus baptismi lauacrum promeruit, vt refert Gaguinus *lib.* 1. *c.* 8. & Benedicti ample *in sua repetit. in verb. duas habens filias. num.*80. & 81. quem non repeto. Refert etiam idem Benedicti, vbi supra, *num.*15. quod Boetius habuit vxorem prudentissimam, nomine Elphe, quæ hymnum fecit Oliuæ binæ: de Petro & Paulo Apostolis.

Refert etiam Ioannes Andreæ, literatissimam habuisse vxorem, quæ sibi & Cyno legum doctori compatri multoties de difficilibus iuris responderet.

Sic & Ioannis Calderini vxor secundum Panormitanum, *c. cum inter vniuersas. in fin. de elect.*

Item & Philippus Apostolus quatuor habebat filias virgines prophetantes, vt habetur *Actuum* 21. Et de alis

aliis quibusdam per Benedicti *in lib. hic ante allegato.*

His adiungendæ erunt nouem Musæ, videlicet Calliope, Clio, Thalia, Euterpe, Melpomene, Polymnia, Erato, Terpsichore, & Vrania: quas poetæ fingunt esse Iouis, & Memoriæ filias, quod doctum oporteat esse fœcunda memoria. & Carminum inuentrices fuerunt, de quibus Textor *in loco supra allegato.*

Non relinquendæ sunt decem Sibyllæ, videlicet Persica, Cumea, Cumana, Tiburtina, Libyca, Erythrea, Hellespontia, Delphica, Samia, Phrygia. Hæ fuerunt primis seculis puellæ vaticino spiritu afflatæ, & futura præsagientes, quas Sibyllas dixerunt: decem autem scribit fuisse Varro. Cumana proprio nomine vocatur Amalthea, à Virgilio Deiphobe: libris huius, non secus ac diuinis oraculis, in imperij administratione populus Romanus semper vsus est. Tiburtinam veteres Albuneam appellarunt Politianus *in Nutricia* quasdam enumerat his verbis:

quin & veteres prompsere Sibyllæ
Carmen. Amalthea & fati Marpesia dines,
Herophileque Idea genis prædoctaque Sabbe,
Demoque Phrigoque & vatignara Phaennu,
Et Carmenta parens, & Monto, & Pitia longos
Phemonoe commenta pedes, & filia Glauci.

Hæc Textor, vbi supra ponens nomina plurium fœminarum illustr. nos remittens de reliquis ad Plutarch. & ad Strozam, qui his versibus quasdam enumerat.

Magnanimam Tomyrim, fortem propone Camillam,
Et subeat mentis Penthesilaa tua.
Adde & Amazonias reliqua de stirpe sororeis,
Respice Carmentam respice Penelopem.
Vltra nephas animo, propriaque Lucretia dextrâ
Inuicto occurret clara pudore tibi.
Ad rapidum nando transmittere Clælia Tybrim
Ausa, sui animi præmia digna tulit.
Quid te commemorem vestalis Claudia virgo,
Qua stetit attonitis vindice fratris honos?
Quisne tuum dignum nomen Cornelia tollat
Laudibus, aut animum Portia casta tuum?
Quis te prætereat generosi pectoris Esther,
Non bene damnatos protinus vltra Syros?
Quisne Palæstina genitam de stirpe virago
Spem taceat, patriæ subsidiumque tuæ?
Si fortasse petes exempla recentia, nonne
Cognita perpetua laude Mathildis erit?
Sponte opibus spretis regnum Violanta reliquit,
Seque sacri sociam maluit esse chori.

Et Benedicti *in eam dicta sua repet. in loco supra alleg.* dicit, quod plures aliæ fœminæ Romanæ, in quibus literaria dignitas seruata est, vsque ad Hier. tempora, quibus omnia ferme scripta & editiones dicauit suas, vt visus sit Paulam, Blesillam, Alctam, Asellam, Cellantiam, multasque alias, non minus quam illius tẽporis viros, dignas, meritasque duxisse, quibus suos dedicare libros suumque desudaret ingenium. Plures ex his etiam enumerat Iacobus Magnus *suo Sophologio Sapientiæ. lib. 1. cap. 3.* vbi ponit fœminas, quæ inuenerunt quasdam artes, vt ibi per eum. Et Cælius *lib. 8. antiq. lectionum. c. 1.* Vnde multum inuehit Franciscus Patricius, *lib. 4. tit. 6. de institutione reipubl.* quod nunc tanta desidia torpeant mulieres nostræ, vt pro miraculo quodammodo videretur, si quas primoribus labris literas attigerint, licet tanta copia doctissimarum fœminarum apud antiquos fuerit, vt etiam inuehit Benedicti *in loco supra allegato*: volentes inferre dolendum, quod hodie fœminæ non vacant literis: quod tamen non videretur mihi esse vtile, & ipsis, & maritis, & reipublicæ, propter multas rationes, quas dicere possem. Sed inde taceбо, cum tantum intentionis meæ sit tangere in omnibus eà solum, quæ tangunt laudem, honorem, & gloriam, non quæ faciant ad dedecus, vituperium, aut opprobrium alicuius, sed alio forte loco de his dicemus. Et potest videri per Ioannem Nenizan. *in sua sylua nuptiali, in 8. ampliatione suæ quæstionis*, vbi ponit: *an sit licitum ducere vxorem doctam.* Nescio si his debeam adiungere Semyamiram, matrem Heliogabali, quæ semper in senatu interfuit cum aliis senatoribus, & fuit in senatu prælata, ita quod nihil fere, nisi ea disponente, senatus peragere poterat, sententiamque suam, more cæterorum, de agendis dicebat, quod mulieri nunquam contigisse legitur. Conuentum mulierum ordinauit, quibus potestatem præbuit, & præstitit, vt senatorio more, de moribus circa statum tractaret. Et huic senatui principissa fuit, vt Philippus Bergomensis *in suis supplementis lib. 8.* quæ anno Christi 224. regnabat. Refert etiam, Textor *in suis Epithetis, in verbo, Galli.* Quia apud Gallias fuerunt sapientissimæ mulieres Gallicanæ, quę secundum morem antiquum, quum de pace, belloue consultaretur, adhibebantur. Si qua tunc inter socios incidisset controuersia, mulieres sedebant arbitrę. Propterea in fœdere (quod sanxerant cum Hannibale) voluerunt, vt si quis Gallorum ab aliquo Carthaginensium iniuria affectus, quereretur, eius rei iudex esset Carthaginensium magistratus. Sin Carthaginensium quisquam ab vllo Gallorum iniqui quippiam passus esset, Gallicas mulieres de ea re iudicium facere, & alibi de his dictum est.

DEcima consideratio. Non solum mulieres laudandæ ex sapientia, verum etiam ex consilio: quoniam etiam in his, quæ ad curam virorum spectant, sumendum est, & ab vxoribus consilium, vt ex exemplis & doctrinis Augusti & Iustiniani Imperatorum probatur. Nam Augustus, vt ait Seneca, *lib. de clementia*, Liuiæ vxoris consilio vsus est, etiam in magnis rebus atque eius opera, innatam quandam seueritatem exutus, clementiam induit. Iustinianus vero in arduis etiam negotiis, ad summam rerum pertinentibus, vxorem consilij participem fecit: vt ipse fatetur *in Authen. vt iudices sine quoquo suffrag. §. hec autem omnia. col. 2.* & ibi Accursius annotat in verbo, *reuerendissimam.* sumendum esse ab vxore consilium. & illum text. etiam ad hoc ponderat Ioan. And. *in c. qui prior. de reg. iur. lib. 6. in c. mercurialibus.* Dom. meus Ias. *in l. 1. col. 2. ad fin. ff. de legib.* Albericus *in l. aduersus. C. de crimine expilat. har.* & Host. *in Summa, tit. de matrimonio. §. 1. col. 2. ver. sed & in eo habent.* sicut etiam tex. *in l. bene à Zenone. §. pen. in fin. C. de quadrien. præscript.* vbi Iustinianus dicit, *qui enim suis consiliis suisque laboribus pro toto orbe terrarum, die, noctesque laborant, quare non habeant dignam suæ prærogatiua fortunam?* quem tex. ad hoc allegat Barbatia. *in cl. 1. in 6. charta, in paruis. de elect.*

Exemplo nobis est ille bonus pater multarum gentium Abraham, cum dure accepisset consilium Saræ vxoris monentis, vt Agar ancillam, & filium eius eiiceret, statim audiuit à Domino: *Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius.* Genes. 21. c.

Sesostrates, Ægyptiorum rex, qui cæteros omnes gloria, & rerum magnitudine excellit, vxoris consilio vsus, se vxoremque suam, & liberos, partim graui, inopinatoque periculo liberauit. Nam cum illum frater, a quo nihil tale reformidabat, inuitatum excepisset, domumque, sicca exterius materia, circumstipas-

ſet, re intellecta, extemplo eum vxore deliberauit. Nam & vxorem ſecum duxerat, eaque ſuadente, vt duos ex ſex liberis, ſuper ardentem pyram extendens pontem faceret, ſuper quos ipſi tranſeuntes, euaderent, ita fecit: & duobus tantum filiis ita incenſis, cæteri, cum patre, matreque fuere ſeruati. Teſtis Herodotus *in Euterpe.*

Plutarchus, *in libro de virtutibus mulierum*, narrat hiſtoriam de Pythei vxore, quæ Xerxis temporibus claruit: de quo etiam meminit Plinius, *lib.33. capite* 10. quæ viro omnium per id tempus ditiſſimo, auro ſemper inhianti, & aurifodinas iugiter exercenti, cum ex peregrinatione domum eſſet reuerſus, & cœnam parari poſtulaſſet, auream menſam apponi iuſſit, in qua omnia erãt ex auro fabrefacta obſonia, ac primo quidem aſpectu, gauiſus eſt Pytheus, miro artificio ſingula elaborata conſpiciens. Inde aſpectu iam abunde ſatiatus, præcepit cibum afferri. Verum mulier, cuncta, quæ poſtulaſſet, ex auro concinnata afferri iuſſit. Cumque ille iracundia periretus, fames namque & bilis naſum conciunt, eſurire ſe vociferatur, neque ſe aurum id temporis expoſcere. Sapienter inquit vxor, *Tu nullius rei, præter hanc vnam habendæ facultatem præbes: Omnis enim vestrorum cura, omnisque ars, tuo iuſſu, in auro fodiendo occupata eſt, vt nemo iam agros colat, nemo fruges ferat, nemo arbores plantet.* Qua vxoria caſtigatione permotus Pytheus, negotium haud quaquam penitus omittens; quoniam duntaxat ciuium partem in opere continuit, reliquos, tum agriculturæ, tum cæteris artibus, operam dare præcepit.

Aurelius Victor, quo loco Conſtantij Imperatoris vitam deſcribit, fœminarum (inquit) præcepta ſæpe, maritos iuuare. Namque (vt de cæteris taceam) Pompeij Plotina (incredibile dictu) quantum auxerit gloriam Trajani, cuius procuratores, cum prouincias calumniis agitarent: adeo, vt vnus ex his diceretur locupletiſſimum quemque ita conuenire. Quare habes tertius? pone quod habes. Illa maritum caſtigauit, atque increpans, quod laudis ſuæ eſſet incurioſus, talem reddidit, vt poſtea exactiones improbas deteſtans, fiſcum lienem vocaret, quod eo creſcente, artus reliqui tabeſcunt.

Ataulphis, Gothorum Rex, in animo habuit, Romam à ſe receptam, funditus euertere, diuerſoque vrbem loco ſtatuere, Gothiamque pro Roma nominare, à Cæſarum Auguſtorumque memoria, prorſus abolita, Athaulphi appellationem in poſteros tranſmittere. Verum Placidæ coniugis, ſeu Placidiæ Honorij ſororis ſuaſu, ideo eſt mutatus, vt breui, non hoſtis, ſed amicus, non vrbis euerſor, ſed inſtaurator ſit vocatus. de quo meminerunt Paulus Oroſius *cap.* 123. & Paulus Diaconus *de geſtis Roma. lib.*13.

Dominica, vxor Valentis Imperatoris Gothos ad euertendum Conſtantinopolim irruentes, pacauit.

Pompeia Plautina, Iulianum Imp. maritum ſuum auertit ab extorquenda à populo pecunia, & colligendo fiſco. teſtis eſt Sex. Aurelius. & ſic reperiuntur fœminæ, quæ maximi quandoque boni authores extiterunt.

Etiam narrat Seneca *lib.*1 *de Clementia, cap.*5. quod, quum quidam Rex non poſſet potentia quendam ſuũ deſtruere inimicum, Reginam conſuluit coniugem ſuam: quæ tale regi dedit conſilium, *Fac domine, quod medici facere ſolent: quia vbi vſitata remedia minime proſunt, tentant contraria: ſi ſeueritate nihil profeciſti, nunc tenta, quomodo cedat tibi clementia: ignoſce illi.* Quod ille gauiſus, annuit, factoque adimpleuit, & contulit ei conſulatum: ex quo habuit eum amiciſſimum fideliſſimumque hæredem. de quo infra dicitur.

Refert etiam Caſſiodorus, poſt Theodoricum, *in tripartita hiſtoria, lib.*9. *c.* 31. ad Theodoſij Imperatoris ſanctitatem, multum contuliſſe vxorem, quæ virũ ſæpius diuinarum legum admonebat, eique frequẽter dicebat: *Oportet te ſemper marite cogitare, quid dudum fuiſti, quid modo ſis: Hæc ſi ſemper cogitaueris, ingratus benefactori non eris, ſed imperium, quod ſuſcepiſti, legaliter gubernabis, & harum rerum placabis authorem.*

Saxo Grammaticus *in hiſtoria Danica, lib.*9. tradit, Regnerum, Danorum Regem ſexageſimumſecundum, Vnithſerici filij mortem adeo moleſte tuliſſe, vt obſtinato ad moriendum luctu, corpus lectulo per ſummam animi ægritudinem affixerit. Quem vxor, virilem ſupergreſſa fiduciam, imbecillitatis increpitum, virili adhortatione firmauit, reuocatumque à mœrore, animum arma impenſius tractare, perdocuit: affirmans, fortiſſimum patrem, cruentos filij cineres iuſtius armis, quam lacrymis expiaturum. Ad cuius monitum, Regnerus, diſcuſſo mœſtitiæ habitu, depoſitiſque doloris inſigibus iacentem reuocauit audaciam, breuique hoſtem, qui filium interemerat, comprehendit, *adeo* (inquit Saxo) *interdum ab inualidis fortia roborantur ingenia.*

Profuit & conſilium Clotildis filię Regis Burgundię cuius conſilio Clodoueus, Rex Franciæ, eius maritus, Chriſtianus effectus fuit: vt refert Gaguinus *libro* 1. *c.* 8. *de geſtis Francorum.* & poſt eum G. Benedicti ample *in ſua rep. cap. Raynutius verb. duas habens filias. num.*81. & dixi in præcedenti conſideratione, vbi etiam de vxoribus Ioann. Andre. & Calder.

Ingundis, ſoror Childeberti, Hermogillum, Lemigildi Gothorum regis filium, & maritum ſuum, ad Chriſtianam conuertit pietatem.

Profuit & conſilium Theodelindę. Longobardorum Reginæ viris ſuis. cum ſua ipſius opera, & pia ſuaſione, Eutharim, priorem maritum, multo mitiorem feciſſe tradituri, ad veram pietatem amplexandam longe proniorem, ſed & Agylalphum maritum poſteriorem, præferocem virum, dextre monendo, veritatiſque lucem oculis admonendo, eo traxit, vt omnibus ſuæ gentis author fuerit a maiorum dæmonum cultu, deteſtandaque hæreſi, ſeſe vindicandi.

Quo etiam tempore Brunechildis, pari ſtudio Childebertum Francorum Regem ipſius virum, eo quoque impulit, vt Thaſſilonem Bauariæ Regem, ea lege conſtitueret, vt à Sclauorum gente bello inſectanda, non prius deſiſteret, quàm ad Chriſti fidem amplectendam ſubegiſſet.

Lacedæmonij etiam, non minus publica, quam priuata conſilia, cum mulieribus communicabant, vt ſcribit Plutarchus tum in comparatione Numæ, ac Lycurgi, tum in vita Agidis, & Ariſt. *polit.*2. *c.*7. multa in Lacedæmoniorum principatu à mulieribus adminiſtrabantur.

Apud priſcos quoque Athenienſes, non minus famigerabilem Græcorum gentem mulieres publicis conſultationibus intereſſe, ſuffragiaque ferre ſolitas, teſtis eſt Varro.

Germani item, ineſſe ſanctum aliquid & prouidum fœminis putant, nec aut conſilia earum aſpernantur, aut reſponſa negligunt, vt Cor. Tacitus ſcribit *in lib. de morib. German.*

Apud Gallos, gentem noſtram, olim conſuetudo fuit, vt, quoties de bello eis eſſet, aut pace, conſultandum, mulieres quoque eiuſmodi conſultationibus admitte-

mitterentur. Præterea, si qua aduersus socios incideret controuersia, eam ex mulierum sententia componere consueuerant, vt refert Plutarchus *lib. de virtutib. mulierum*. dixi ante in præced. consider. vbi de sapientia & prudentia mulierum. Et de conditionibus pactis inter Hannibalem & Gallos; quod mulieres iudicabant de commissis per Gallos, dixi in finali parte, in decimaseptima consideratione, *in cap. aliam vrbis deuisionem, versic. vnde & apud, & c. cum versic. sequen.*

Socrates *in lib. de republica* 5. dicit, non omnino esse arcendum mulierum genus ab administranda republica, si qua modo reperiatur idonea: quin præcipit, non magistratus tantum, sed omnia & publica, & priuata, tum pacis; tum belli studia; mulieribus cum viris, communia fieri. Sed in ea re; illum reprehendit Lactantius *libro diuinarum institutionum 3. cap. 22.* Et hæc non sine ratione dictum; quoniam, vt in præcedenti consideratione dixi, aliquid iudicij, & discretionis habēt. prout facit text. *in l. cum prætor. §. penult. ff. de iudicijs.* concordat text. *in c. infamis. 3. quæst. 7.* probat illud Prouerb. 13. Sapiens mulier ædificat domum suam. & *Prouerb.* 19 Domus, & diuitiæ dantur à parentibus, à Domino autem vxor prudens; vt refert Ioan. Fabri *in rubr. Inst. de nuptijs.* & Lucas de Penna *in l. 2. col. penult. C. quando & quibus quarta pars deb. lib. 10.* & dixi *in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundi. titul. Des droictz & appartenances à gens mariez. in rubr.* & etiam *Reg. 10. capit.* fit mentio de quadam muliere sapienti. facit etiam text. loquens de mulieribus, *in c. viduas le premier. ubi maioris sapientiæ, & consilij existunt. 27. quæst. 1. & in c. si aliquid. 22. quæst. 4.* vbi prudentis quoque fœminæ fit mentio.

Ex quibus concludit Tiraquellus *in suis legibus connubialibus in l. 11.* quæ est, quod in his etiam, quæ ad virorum curam pertinent, ab vxoribus ipsi consilium sumant: quod, cum fœminæ sint non omnino expertes sapientiæ; consilij & prudentiæ, possunt salubre quandoque dare consilium. facit text. *in l. si quis decedens. §. Papinianus. ff. de administ. tut.* Ideo admodum scite dicit Corneus *consil. 36. in cap. quo ad primum consultationis articulum. col. 7. versic. & constat, quod illud statutum. lib. 3.* quod non semper spernitur mulieris consilium, prout nec spreuit Ioan. Andr. consilium suæ vxoris Milantiæ, cum illud referat *in cap. cum secundum Apost. de praben.* vbi dicit, se ab ea didicisse, quod si nomina (vt pleraque alia) in foro venderentur, pulchra quidem, parentibus esse magno precio emenda, vt filiis imponerent. Eandemque vt doctam, se aliquando consuluisse asserit *in c. prior. col. de regul. iur. in 6. in Mercurialibus.* Nec etiam spreuit Ioan. Calde. consilium suæ vxoris: cum, vt inquit *in c. fin. de renunci.* & post cum Pan. *in cap. cum inter vniuersas. in fin. de electi.* ipsum Calderinum consuluisse vxorem, an conuiuator teneatur hora prandij mittere ad conuiuas, vt veniant: quæ satis æque respondit, ad fœminas, & forenses, esse mittendum, qui se facile non ingerunt: non etiam ad alios, nisi essent graues personæ: de quo etiam per Collect. *in cap. à crapula. de vita & honest. cle.* & Bald. *in proœmio Gregorianæ col. 5. vers. quæro. quidam scholaris.*

Aduerte ad dictum Philippi Decij *in l. fœminæ. col. 2. versic. 3. postulare. ff. de regul. iur.* quod, licet mulier prohibeatur postulare, potest tamen in camera consulere.

Ex quibus dictis videmus certos casus, in quibus consilia mulierum fuerunt salubria, ideo in talibus aut similibus, videtur esse illis credendum. Et inter alia, aduertendum ad consilium Saræ; quoniam exemplo illius, si vxor tua consuluerit te aggredi ad ancillam, crede illi, si sit pulchra, alias non; sed his temporibus mulieres hoc de raro contingenti consulunt.

Adde alios tres casus vltra prædictos in quibus credendum est vxori, non vltra.

Primus, si cum volueris egredi extra locum tuæ habitationis; & vxor tua tibi dixerit, & consuluerit, bibendum esse antequam exeas, crede illi.

Secundus, si cum vxori tuæ quandoque dixeris, illi te velle dare vestem pretiosam, causa ornatus similem eius vicinæ, & dixerit alio tempore reseruandam, crede illi.

Tertius, si cum noctu aut diu in palæstra venerea illam amplexus semel fueris, & iterum concumbere velis, si dixerit tibi vxor tua, sat est, crede & illi; quoniam in his tribus optimum erit eius consilium: quia vero videtur de raro contingenti euenire; ideo videtur charius & vtilius, cum quæ rara sunt, chariora videntur.

Et pro certo, nisi esset intentionis nostræ in hoc opere, recensere tantum quæ laudem concernunt, libēter adducerem; in nullo alio casu consilijs mulierum esse credendum, cum sit fragile & debile; vt satis declarat Tiraquellus *in dictis legib. connubialib. in 1. l.* ad quem te remitto, tanquam ad solitum de ipsis mulieribus male dicere, fere in toto illo opere.

VNdecima consideratio. Etiam fœmina laudem meretur, & honorari debet ex virginitate. Cum virginitas ipsa Dei templum sit, & qui eam habet, fortitudinem habere dicitur, secundum August. *de ciuitate Dei. li. 2. c. 26.* tātaque est vis probitatis & castitatis, vt pene omnis eius laude moueatur humana natura. Et virginitas virtus est animi, comitemque secum habet fortitudinem. *32. q. 5. c. ita ne aliquis.* Et de laude, excellentia, & priuilegiis virginum, diffuse *in proxima sequenti parte, in 39. consid.* scribitur. Et inter cæteras virtutes mulierum pudicitia præfertur, vt habetur *in Margarita poetica, 2. part. tract. 2. orat. 17. in prin.* Et de huiusmodi virtute satis ample habetur in Rosario. B. de Bustis. *in 2. part. sermo. 28.* vbi de virginitate ponit, *in litera B. C. D. E. F. G. & c. & in litera T.* antea ponitur de pudicitia, in quibus locis enumerantur aliquæ, quæ fuerunt laudatæ, ex pudicitia, vt Susanna & Sophronia. Sed quia istud esset nimis fastidiosum, omnes pudicas & virgines enumerare nō insisto, cum nō sit ita nouum sicut de doctis, & magnanimitatem habentibus. Etiā Textor *in sua officina* ponit quasdam virgines vestales. De laude etiam virginū vide Iacob. Nigrum *in sua Sopholog e sapientiæ, lib. 10. c. 16.* vbi multa ponit de virginibus. Vide etiam de laude & eius priuilegio pulchra, quæ dicit Pan. & alij, *in cap. causam matrimonij. extra de probat.* & Lud. Romanus *in consil. suo 500. incip. vos estis lux mundi,* vbi est oratio per eum facta in concilio Basilien. Quæ quidem virginitas (si semel amissa fuerit) amplius reparari non potest, secundum August. vt dicit gl. *in l. vnica. C. de rapt. virg.* Cui concordat Oui. lib. epistolarū. *Nulla, inquit, reparabilis arte Læsa pudicitia est. & castitas præsumitur vt ea tex. in l. 2. §. sed etiam. ff. de origine iuris.* Etenim hæc castitas virginalis nobilior cæteris, in cuius signum virgines Laureolam portant. *cap. si Paulus. 32. q. 5.* imo pro virginitate sua conseruāda Daphnes, Penei filiā in tota Laurum conuersa fingitur, *lib. 1. Metamorphoseos.* vt ex Laurea corona triumphantes Imperatores, Ioui pro victoria in Capitolio sacrificarent, in posterum ornarentur.

Cur Deus aut gestam, contra & tam non potest esse.

Arbor eis certe dixit: mea semper habebunt
Te coma, te cithare, te nostra Laure pharetre.
Tu ducibus latis aderis, cum lato triumphum
Vox canet, & longas visent capitolia pompas.
Tu quoque perpetuos semper gere frondis honores.

Hoc dicit. Guil Benedicti *in sua repe. cap. Rayn in verb. eisdem Petrô tradiderunt. num. 46. de testam.* Et de laude virginitatis videas Otium Episcopum Cordubensem, qui fecit librum vnum, & Iulianus Episcopus ecclesiæ Toletanæ, fecit librum vnum, & Saluianus libros tres. De excellentia etiam huiusmodi virginitatis ponit ample Iodocus Clicthoueus *in suo Antidoto*, *cap.* 39. Et dicit Guil Benedicti *in loco ante hoc allegato*: triplicem esse castitatem, virginalem scilicet, quæ proprie virginitas appellatur, de qua hic, *& in locis supra allegatis*: vbi multæ enumerantur virgines, quæ plura egerunt pro earum virginitate conseruanda, vt etiam de filiabus Scedasi (quæ Hippo & Miletia dicebantur) in Leuctris oppido Bœotiæ, quæ ore laudandæ sunt, quas traditum est (vt ait Hieronymus contra Iouinianum) absente patre, duos iuuenes Spartanos prætereuntes, iure hospitij suscepisse, qui multum vino indulgentes, vim per noctem intulere virginibus: quæ amissa pudicitia, nolentes superuiuere, mutuis conciderunt vulneribus. Et, vt refert Cælius *lib. antiquarum lectionum* 7. *cap.* 28. maxima virginitas & castitas obseruatur apud Chios. Nam nullum adulterium, neque illegitimus concubitus (quod est maximum temperantiæ muliebris argumentum (ex Chio (vt ait) memoratur prodiisse.

Legitur quod Britona, nympha Cretensis, cum esset formosa, perpetuoque virginitatis voto venationi vacaret, ad vim & stuprum Minois regis declinandum, se in aquas dedit præcipitem.

Item Thexena mulier à Philippi Macedonum regis militibus in mari septa, cum nullum salutis refugium videret, in mare se deiecit, idque ne in regis potestatem veniret. & vide Plu. *in 2. tri. castitatis.* & August. *lib.* 1. *de ciuit. Dei. cap.* 26. vbi fit mentio de his, quæ se necauerunt, & in fluuium proiecerunt: vt insectatores suæ pudicitiæ deuitarent: sed ibi commentator dicit, se nullibi legisse de virginibus Christianis, quæ sic se occiderint, quia Deus præbuit auxilium virginibus, vt suæ virginitatis seruarent decorem. Quis Luciam eripuit de tot malis? Quis Agnetem? Quis Apoloniam? Quis Catharinam? vere Christus Iesus ob gratiam virginitatis. Virginitatem omnibus præfert virtutibus, & ad eam sequendam omnes inuitat Petrus Abbas Cluniac. *lib.* 6. *suarum epistolarum, epist.* 40. quæ est exhortatoria, & missa ad sanctimoniales Marciniacenses (quæ sunt in diœcesi Heduensi super Ligerim) vt in virginitatis felici proposito perseuerent, exemplo sanctarum virginum, & martyrum.

Secunda vero castitas dicitur continentiæ, seu vidualis, de qua infra prope *in* 20. *consid.* & ample *in* 3. *par. sequen. in* 40. *consid.*

Tertia est, quæ pudicitia appellatur, quæ in legitime coniugatis, de qua faciam considerationem sequentem. Et de his tribus scilicet virginibus continentibus & coniugatis, facit tres ordines in Ecclesia Dei, *gloss. fin. in decret. firmiter credimus. in fin. de summa Trinit.* Christus tamen, *vt ibi ait*, plus amat virgines, quã alios; quia sponte tribuunt, quod sibi non fuerat imperatum. Continentes etiam plus Deo placent, quam coniugati: quia non expedit homini ad regna cœlestia tendenti, accipere vxorem. tex. est *in c. qui sine.* 33. *q.* 5. & ea sunt nostris officiis gratiora, quæ cum liceret nobis etiam non impendere, tamen causa dilectionis impendimus: vt ex text. *in c. iam nunc.* 23. *quæst.* 1. dicit tamen text. illius decretalis, in fin. *Non solum virgines & continentes, verum etiam coniugati, per rectam fidem, & operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire.*

DVodecima consideratio. Sicut ornat virum fidelitas; ita mulierem castitas: quæ etiam est in matrimonio, vt dixi, & probat text. *in con. Niceno, ubi honorabiles confessus nuptias, & castitatem dicens esse cum propria coniuge concubitum.* 31. *dist.* facit *l. mulier.* 5. *cum proponeret. ubi: quod & mulieres pudicitia, & patris voto congruebat. ff. ad Treb.*

Et in conseruatione huiusmodi castitatis plurimum laudantur mulieres, vt legitur de illa nobili Lucretia, totius pudicitiæ & castitatis gemma, à Tarquinio Superbo, licet vi oppressa: proximis, & Collatino eius marito, cum dignitatem thoro violato fœdare noluit simul conuocatis, gladio se transfixit.

De Penelope Vlyssis regis coniuge pulcherrima legitur, quod ob suam tutandam pudicitiam, & marito seruandam fidelitatem, multas à suis procis pertulit iniurias; tamen nulla vnquam molestia a proposito fidei mariti diuelli potuit: Lanificio, & absentiam mariti solabatur, & procos frustrabatur, quibus se connubium post absoluta tela pollicebatur. Sed vt eos longius frustraretur, noctu retexebat, quod interdiu texuisset. Quo factum est, vt Penelope hæc venusta iuuenis, solatio viri, in Troiano decennali bello persistentis, destituta, illibati decoris, atque intemeratæ pudicitiæ matronis omnibus semper exemplum sanctissimum fuit, in qua plus laudatur mentis fidelitas, quam pudicitiæ effectus. vnde Tibullus:

Casta precor maneas, sanctique pudoris.
Ne sis casta metu, quæso, sed mente fideli.

Nam animus & propositum distinguunt maleficia *l. iniuria. ff. de furtis.* Hinc teste Cælio *lib. antiquarum lectionum* 7. *cap.* 27. scribit Hieronym. doctissimi viri esse sententiam, pudicitiam in primis esse retinendam, quoniam ea amissa, omnis ruit virtus, & in ea decoris muliebris enitescit principatus. Hæc pauperem commendabilem facit, diuitem extollit, deformem redimit, exornat pulchram, viros quidem consulares illustrat, effert in æternum nomen eloquentiæ claritas militaris gloria, & ex deuictis gentibus arreptus triumphus parem quodammodo Deo facit. Multa porro sunt, quæ ingeniorum fertilitate, nobilitatem adeptæ præsignem. Perpropris mulieris virtus pudicitia censetur. Hæc Lucretiam Bruto æquauit, nescio an etiam prætulerit; quoniam Brutus non posse seruitutem pati, à fœmina commotus, edidicerit. Hæc æquauit Corneliam Graccho. Hæc parem alteri Bruti Portiam fecit: & ibi laudat puellas Patauinas in verecundia, dicens: *Durant etiam in virginibus prisca castitatis vestigia, quando non nisi aperta facie prodeunt visendæ in publicum,* velut dicens subinde illud Hierony. in epistola ad Demetriadem virginem. Cuius dictum, qui coniugari cupiunt, bene considerent. *Illa*, inquit, *sit tibi pulchra, illa amabilis, illa habenda pro sacia, quæ se nescit pulchram, quæ negligit formæ bonum, quæ procedens in publicum, non pectus, & colla denudat, nec reuoluto pallio, ceruices operit: sed vix vno oculo (qui via necessarius est) patente graditur.* In hoc dignum scitu illud occurrit, quod in Græcorum histor. obseruatum est. Siquidem apud Spartanos diu obtinuisse legimus, vt aperta facie virgo, at conuelata nuptæ, in proparulo viserentur. Cuius eam Charilaus reddebat rationem; quoniam virginibus viros sibi prospicere necessarium sit. Mulieribus autem, quos cõpararint custodire. Obseruatum

natum & illud Chalcedonas mulieres eum seruasse morem, vt si in alienos viros & magistratus potissimum inciderent, dimidium retegerent faciei: quæ à viduis coorta consuetudo proreplit.& in eas,quæ iunctæ viris forent.Hunc morem etiam apud nos inBurgundia obseruari videmus. Mulier autem in signum verecundiæ, subiectionis & reuerentiæ, debet velare caput suum:vt habetur 1.*ad Cor. 11.* & recitatur 15.*q.* 3.*in prin.& cap.hæc imago, & c.pen. 33.quæst.5.* Vnde Linus ex mandato Petri constituit,ne qua mulier nisi velato capite, templum ingrederetur.

Imperator etiam pudicitiam semper esse colendam censuit. Text. est in *l.si qua illustris. ibi,ipsi pudicitiæ, quam semper colendam censemus* Maxime in ingenuis & nobilibus seu illustribus, quibus castitatis obseruantia præcipuum debitum est,vt ibi dicit tex. *C. ad Orsician.* Etiam Imperator castitatis est amator. text. *in Auth.quib.modis natur.effic.legit.§.nouimus,colum .6.* de quo per Guil.Benedict *in sua repet.c.Raynut.in verb. eidem Petro tradiderunt,n.69. cum tribus sequentib.extra de testam.* vbi dicit,quod libido in potente & honorato est deterior,& quod ob vitium luxuriæ plures Reges fuerunt interfecti,& expulsi à regno: & ibi vide plura exempla de castitate, & pudicitia antiquorum Principum.

Decimatertia consideratio. Quod mulieres laudantur ex clementia & liberalitate, vt habetur per Bern.de Bustis *eod.ser.28.in princ.in 2.part.in litera Z.*& de liberalitate reginæ Sabbæ exemplificat, quæ venit à finibus terræ ad audiendam sapientiam Salomonis,& donauit ei 120.talenta auri,& aromata multa,gemmasque pretiosas,vt habetur 2.*R g.10.*Et quędam fœmina Busa ditissima,Marium à senatu Romanorum hostem iudicatum, in suam domum reduxit, *vt refert Margarita poetica in oratione 17. supra alleg.* Et vnum actum Clementiæ narrat Seneca *lib. 1. de Clementia.cap. 5.* Quod cum quidam Rex non posset potentia quendã suũ destruere inimicũ, Reginã consuluit coniugem suam, quæ tale regi dedit consilium: *Fac domine quod medici facere solent. Quia vbi vsitata remedia minime prosunt,tentant cõtraria. Si feueritate nihil profecisti,nũc tenta,quomodo cedat tibi clemẽtia: ignosce illi* Quod & factum est, vt de hoc attestatur Benedict. *in d.rep.c.Raynut.in verb. duas habens filias,num.19. extra de testam.*

Decimaquarta consideratio.Quod mulier timens Deum, ipsa laudabitur, vt habetur *Prou. vlt.*& Bernard de Bustis in *2.part. sui Rosarij, serm.28.in 8. Parallelo in litera F.*

Adde etiam: quod mulier timens maritum, consequitur honorem:quoniam scriptum est *ad Ephes.5* Vnusquisque vxorem,sicut seipsum,diligat:vxor autem timeat virum suum de quo à nobis dictum est in *rubric. Des Droicts & appartenances à gens mariez. In commentariis consuetudinum Ducatus Burgundie.* Laudem etenim consequuntur, si viris se subiecerint, dicit Plutarch. in præceptis connubialibus. dicam alibi,& hic ante in consideratione ante proximam.

Decimaquinta consideratio. Laus mulierum consistit etiam in deuotione & pietate,vt amplè declarat idem Bernardinus de Bustis in *d. serm. 28. in 2. par.sui Rosarij.* Et ibi ponit de multis,quæ pietate,& clementia motæ, multa seruitia impenderunt sanctis. Etiam habetur per Albertum de Eyb. in *sua Margarita poetica,in d.2.parti.tract. 2.oratione 17.* vbi ponit de Antigona,Oedipi filia,de Claodia,Vestali virgine, & de Æmylia,virgine Vestali,& virginibus Spartanis, Vide Franciscum Patritium, *lib.4.tit.5.de Institutione Reipublicæ*,vbi amplè commendat laudem mulierum in virginitate,de qua supra.

Decimasexta cõsideratio. Gloria etiam mulierum consistit in gratiositate:quoniam vt habetur *Prouer.11.*mulier gratiosa inueniet gloriam,vt fecit Ester, quæ propter eius gratiositatem fuit coniuncta matrimonio regi Assuero, repudiata Vasthi eius prima vxore. *Ester.1.*& 2.& dicam infra. Et hæc gratiositas cõsistit in modestia,quæ multum commendatur in mulieribus, vt inquit Epictetus philosophus in *Enchiridio,c.155.*vbi de officio viri erga vxorem dicit.Monẽdæ igitur sunt apud nos mulieres, in honore esse, nihil ob aliud,nisi vt modestæ sint, & virum reuereantur. Etiam consistit hæc gratiositas in modo,qui multum in vxoribus & fœminis attenditur.& est pulcherrima virtus. Vnde Horatius:

Omnibus adde modum, modus est pulcherrima virtus.

Et stat vulgare prouerbiũ, *En dame contenir, En via fauour, En aduocat eloquence, Et en femme contenance.* E diuerso, si vxor non inuenerit gratiam in oculis viri,scribet libellum repudij,vt habetur *Deut.24.c.*

Decimaseptima consideratio. Quod etiam mulieres ex misericordia laudantur potius quàm viri, quoniam, vt ait Arist.8.lib. de Animalib Mulier viro misericordior est ita dicit Bernard.de Bustis in *2.part. sui Rosarij,serm. 28.2.part.litera E.*Et vbi non est mulier,ingemiscit egens. *Eccles. 36.in fin.*

Decima octaua consideratio.Mulieres etiam propter earum diligentiam laudantur, quoniam,vt habetur *Prouer. 12.* Mulier diligens corona est viro suo.

Decimanona consideratio. Mulieres etiam sunt laudandæ:quoniam sunt sagaciores viris,*glo.fin. in l.si à sponso.C. de don.ante nupt.in l. 2. C. de his,qui veniam ætat.impet.*Ioan.de Montaigne *in tractatu suo de bigamia.1.quæst.col.20.7 seq.* Et prudentia mulieris multum solet mederi vitiis maritorum.Vt Vbertinus *super Epist.Cicer.25.incip.Non potuit.* Et habetur *Prouer.14.*Mulier sapiens ædificabit domum suam,& propter mulierem bonam, faluatus est vir malus. Et sagacitas,seu sapientia earum,ita antiquitus apud Gallos reputabatur,quod cum discord a esset,adhibebantur mulieres pro pace componenda.Et mos antiquus erat, quod si qua tunc inter socios incidisset controuersia,mulieres sedebant arbitræ. Propter quod sanxerunt Galli cum Hannibale: vt si quis Gallorum se à Carthaginensium aliquo iniuria affectum quereretur, eius rei iudex esset Carthaginensium magistratus: sin Carthaginensium quisquam ab vllo Gallorum iniusti quippiam passus esset,Gallicas mulieres de ea re iudicium facere,vt refert Textor in suis Epithet. in verb. *Galli.* & in hoc constat, quod etiam mulieres sunt sapientissimo ab eis est exquirendum consilium,vt cõstat de Iustiniano, qui quæsiuit consilium à Theodora eius vxore, vt habetur in *Authent. vt Iudices sine quoquo suffragio.in §.cogitatio. versi sed neque sufficientem* vbi glo.in verbo,*coniugem*,allegat CatonemBarbatum in *eiusd.col.14.de elec.* Domin.meus Iason in *l.1.in 2.col.ff.de legib.* Vbi etiam allegat Ioan.Andr.dicentem, se ab vxore sua didicisse, bona nomina magno pretio esse emenda.

Vigesima consideratio.Laudandæ etiam sunt mulieres,in seruanda viduitate, propter signũ charitatis,vt scilicet ostendat vxor quantum amauerit virum. Vnde, vt refert Virg.in 4. Æneid. dicebat Dido vidua:

Ille meos primus qui me sibi iunxit amores.

Absulit, ille habebat secum, seruetque sepulchro.

Quos allegat Lucas de Penna in *l. mulier est 11. col. de incolis*. Vbi amplè commendat viduitatem. & Hieronym. contra Iouinianum scribit de Valeria, nobili Romana, quæ Seruio viro suo mortuo, nulli nubere volebat. Cum rogaretur secundum virum accipere, respondit, se non posse hoc facere: quia primos adhuc viueret. Quamdiu enim vixero, vit meus per amorem viuet in corde meo. Putabat enim virum sibi, quem animo gestabat, à cuius memoria ne mors quidem eũ eripere poterat. O sententiam singularem, & excellentissima matrona dignam, qua declaratur, non corporis illecebris, sed animi affectu matrimonium tueri. Quod quidem probauit Democrinis Atheniensis filia. Quæ quamuis virgo esset, cum audiuisset Leosthenis sponsi mortem, qui in bello Lemniaco occubuerat, seipsam interemit: asserens quanquam intacta esset corpore; tamen si alterum cogeretur accipere, secundum deciperet, cum priori animo nupsisset. hæc Franciscus Patritius *lib. 4. tit. 5. de Instit. Reipublicæ*, vbi dicit, quod licet maioris amoris vinculum sit, & ingenui esset animi, non nisi vni viro coniungi: & in hac re turturis naturam imitari: quam naturæ indagatores diligentissimi asserunt, si parem amiserit, nunquam alterius commixtionem quærere. Et etiam, quo niam vetustissimi Romani eam fœminam corona pudicitiæ honestabant, quæ vno contenta matrimonio tantum fuisset, perpetuaque viduitate, corrupti animi synceritatem ostendisset. Impatiens enim libidinis videtur illa, quæ rursus nubit, & præcipue, si liberos habet, matrimonij pignora: & mortuum virum facie ac nomine exprimentes. Quam quidem sententiam Elisæ verbis elegantissime exprimere videtur Maro Mantuan. cum se viduam ac desertam quereretur his versibus:

Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles, si quis mihi paruulus aula
Luderet Æneas, qui te tantum ore referret,
Non equidem omnino capta aut deserta viderer.

Quid, quod ea, quæ rursus nubit, impia in liberos esse cernitur. Quos orbatos patre, & ab omnibus destitutos, quasi in lumine vitæ negligit, eo etiam tempore, quo magis parentis ope indigere videntur. Quæ ratio quidem omnibus persuadere debet, vt videtur. Cum liberis pudicitiam seruent, nec rursus fortunam experiantur, à qua semel deceptæ, vix meliorem sortem desperare possunt, cum honori ac liberis omnino malè consulant.

Auia Romanæ nobilitatis animum ostendit, cum eius propinqui ac necessarij ei suaderent, vt alteri nuberet, cum integra adhuc ætate, & facie optima esset, inquit enim, se nequaquam esse facturam. Nam si virum inuenero, vt ante habui, nolo perpetuo formidare, ne perdam. Sin malum? Quid enim habeo malum experiri, cum optimum priorem fuerim experta? Illa sa enim prioris fato sapienter fecisse videtur, si maritali fortunæ rursus se credere noluit.

Sed Portia minor, Catonis filia, firma ac consona sententia declarauit, quid pudicam fœminam deceat. Nam cum apud eam, vt moris est, laudaretur quædam quæ rursus nupta est; *Tacete, inquit, nam neque felix, neque bene morata, aut pudica esse potest fœmina, quæ secundo nubit.* Laudat summopere Plutarchus Corneliæ, Gracchorum matris, viduitatem. Ad hanc ferè sententiam Cornelia filiorum, & familiæ cura suscepta, post mortem viri talem se præbuit, vt non malè consuluisse Tyberius videretur, qui pro eius salute occubuit. Nam Ptolemæi Regis nuptias respuit. Et cum ille regnum, & communionem diadematis sibi offerret, vidua quam regina esse maluit. Hæc Patritius vbi supra. Et Hieronymus narrat in loco supra alleg. quod Marcia Catonis filia, cùm nollet nubere, sed virum defunctum semper lugeret, interrogata, quem diem vltimum haberet, luctus respondit, quem & vitæ.

Et vt ait Berg. de Bustis *in ser. 28. in littera T. V. X. T. Z.* Viduitas in multis aliis commendatur. Et commendationem huius viduitatis etiam amplè ponit Lucas de Penna in *l. mulieres supra alleg.* Et ista castitas continentialis, quæ dicitur viduitas, si longo tempore continuetur, non procul distat à virginitate. *§. optimum itaque est. in Authent. de non elig. secundo nub.*

Sed vt dicit Patritius *in loco sup. alleg.* Tolerabilius agunt, qui in primo ætatis flore, ad secundas nuptias transferunt, si liberis carent. Student namque singula animalia sobolem propagare, & liberorum gratia se collocare potius, quam libidinis, æquius omnino esse videtur.

Sed si qua impatiens libidinis esset, ne fine viro caste degere posset, optimi consilij esse puto, vt rursus nubat: malo siquidem laude viduitatis careat, quã pudicitiæ. Illa enim sine ignominia ac turpitudine: hæc autem non sine probo ac dedecore mittitur. Et propterea de iure statutum est, quod in sequendo dictum Apostoli, *1. ad Cor. 7.* § Mortuo viro, mulier nubat in domino. *ap. cum secundum dum &c. super illa ex. ra de sec. nupt.* dixi *in rubr. Des en fans de plusieurs lits, in cõsuetudi ibus nostris.* & nõ est præsentis speculationis, igitur non insisto. Et etiam, quia matrimonium est causa conseruandi genus humanum, ideo facio considerationẽ sequentem pro laude mulierũ secundo nubentium. Sed quoniam hic loquitur de viduitate, quæ dicitur vidua, vide amplè Benedict. *in sua rep. cap. Raynu. in ver. eandem Petro tradiderunt. nu. 48. de testa. & ibi in verb. & vxorem nomine Adelasiam.* vbi & viduitatis priuilegia ponit. *n. 806. cum seq.* Et vidua retinet priuilegia omnia defuncti mariti, quibus ipso viuente fruebatur: quia in eo gloria defuncti merito relucet. & dicit Bald. *in l. vigore. C. de pigr. all.* quod vidua alicuius relicta, mortui viri est imago. Et plura scripsi infra *in sequenti part. in 9. consid.* de statu viduali, & de eius laudibus, & quod præfertur ante statum coniugalem.

Vigesimaprima consideratio. Quod ita mulieres sunt laudandæ propter conseruationem generis humani, quod breui tempore periturum esset, nisi hic muliebris sexus esset.

Mulieres enim sunt, quæ familias, quæ respublicas, quæ totam denique conditionem restaurant. Et quod maius est, immortalem reddunt. Et ideo, vt dicit Albertus de Eyb. in *sua margarita poetica, in 2. part. tract. 2. in orat. 17.* Hæc Romanæ vrbis conditor intelligens, quando fœminis careret, cum Sabinis bellum graue inire non dubitauit. Cognoscebat enim huiusmodi imperium, si mulieres non affuissent, paucissimis esse duraturum diebus. Dicam infra amplius in *hoc tract. in 9. par. in duodecima consideratione*: Vbi ponã, quod coniugati, tanquam existentes in dignitate, præferuntur cæteris non coniugatis.

Vigesimasecunda consideratio. Mulier propter eius pulchritudinem & formositatem laudanda est. Quoniam, vt ait Albertus de Eyb. *in sua margarita, in 2. par. tract. 1. cap. 4. de authoritat. Lucia Apulia:* virgo formosa, etsi fit oppido pauper, tamẽ abũde dotata est: & propter pulchritudinem facilius maritatur: de quo etiam per Cælium *lib. 1. antiquarum lect. cap. 7. &*

7.8.& 9.vbi ample laudat,& extollit pulchritudinem, maxime in muliere,notatur *in l.si voluntate.C.de donis promiss.* Dixi *in consuetudinibus nostri Ducatus Burgun. in rubr. Des droicts & appartenances à ge s mariez.* Vbi dixi, quod mulieri formosæ nubendum est. Et tātum pulchritudo mulieris allicit homines, quod ab ea non possunt separari,vt habetur 3. *Esdra 4.c.* vbi habetur:Mulier pulchra & fortis, & dominans regi, vt non possint homines à mulieribus separari, de quo per Ant. Flor. *in sua sum. 1. par. lib.1.c.2.§.2.* vbi ponit,quomodo anima signatur per pulchram mulierem.Sed cauendum est,ne quis,ū talē nubat,quandoque legat ad titulum Cornelianum : quoniam , vt ait Albert. *in loco hic ante alleg.in 10. cap.* ... *2. pari.* & *primi tractatus* : Mulier speciosa,& pulchra,templum est super cloacam ædificatum : cùm his sit cum forma iuncta pudicitiæ.

Corporis egregij miseros trepidósque parentes
Semper habet,rara est adeo concordia formæ:
Atque pudicitiæ fauctos habet horrida mores:
Tradiderit dominus.

Et ;

Formosis leuitas semper amica fuit.

Et difficile est custodire quam plurimi amant , vt satis colligitur ex dictis Io. Neuizani Astensis *in sua syluæ nuptiali , in amplitudine 7.* ... *vt vb. quære iuxta prædicta,si sit duo.* vbi ponit, quid oporteat pulchritudo mulieris.Et ibi dicit,quod debet habere triginta quatuor ad hoc , vt sit pulchra , quæ his versibus ibi positis continentur :

Triginta hac habeat,quæ vult formosa vocari
Fœmina.sic Helenam fama fuisse refert.
Alba tria,& totidem nigra, & tria rubra puella
Tres habeat longas,tres totidémque breues.
Tres crassas totidem graciles tria stricta, tot ampla
Sint ibidem huic formæ sint quoque parua tria.
Alba cutis,niuei dentes, albiq; capilli,
Nigri oculi,cunnus, nigra supercilia.
Labra,genæ atque vngues rubri sit corpore longa;
Et longi crines,sit quoque longa manus.
Sintq; breues dentes,auris,pes, pectora lata.
Et clunes,distent ipsa supercilia.
Cunnus & os strictum,stringunt vbi cingula,stricta:
Sint coxa,& collus,vuluá que turgidula.
Subtiles digiti,crines & labra puellis,
Paruus sit nasus,parua mamilla, caput.
Cum nulla aut rara sint hæc formosa vocari
Nulla puella potest,rara puella potest.

Non aliter hic insisto circa talia,cum satis,& vltra quam decens sit,ponatur *in d.sylua nuptia i.*

De his tamen supradictis , & aliis , quæ faciunt ad corporalem pulchritudinem mulieris. Et habetur *Cant. 4.* vbi primo commendatur mulier ex pulchritudine. Secundo,ex simplicitate aspectus, quod multum facit ad gratiositatem mulieris. Tertio , ex pulchra membrorum dispositione,& hoc est quod dicitur:habet pulchrum corpus,facit *l.vel proterui. D.de ædil. edic.* Quarto ex capillis ordinatè dispositis,& compositis,vnde habetur *1.ad Cor.11.* Mulier si comā nutriat,gloria est illi. Quinto,ex dentibus albis bene ordinatis,quia dentes,seu vngues, nō debent esse scabri,seu sordidi. Sexto, vbi superiores dentes decenti ordine correspondent inferioribus sicut gemelli ad inuicem.Septimo,vbi non est dentium fractus,putrefactio,seu commotio,de quo laudatur Moyses,*Deut. 34.* quia,cui os olet ex corporis vitio,morbosa est. *l. qui clauum.§.fin.ff eod.* Octauo,vbi est rubedo in labiis , quæ rubedo iuxta albedinem facit ad decorem. Nono,vbi mulier habet eloquium dulce,& gratuitum omnibus audientibus ipsum. Nam, si balbucit, non placet.facit *l.1.§.sed & fetendum.ff.eod.* Vndecimo , vbi habet collum rectum,& decenter eleuatum. Duodecimo,vbi habet vbera conformia, non nimis eleuata, sed decenter in quantum facit ad ostensionem muliebris sexus.

Sed tamen aduertatur,quæ, sint mulieres, & fœminæ memoria dignæ , propter earum pulchritudinem fuerunt sequentes:

Amaryllis puella. Virgilius.

Formosam resonare doces Amaryllida syluas.

Ægle Nympha. Virg. Ecl.6.

Ægle Naiadum pulcherrima.

Atalanta,puella fuit in Arcadia,& Iasij filia liberali admodum forma.

Ouid. lib. 8.

Venit Athalante Schœnei pulcherrima virgo.
Rasilis huic summam mordebat fibula vestem.
Crinis erat simplex nodum collectus in vnum,
Talis erat cultu facies,quam dicere vere
Virgineam in puero,puerilem in virgine posses.

Ariadne,filia Minois , forma fuit eleganti , quàm propterea Bacchus duxit in vxorem,eiúsque coronam stellis ornatam, in astra retulit. Catull. de ea & Theseo loquens,sic inquit:

Hunc simul ac cupido conspexit lumine virgo,
Regia quam suaues exspirans castus odores
Lectulus molli complexu matris alebat,
Quales eurotæ pergingunt flumina Myrthos,
Aurâve distinctos educit verna colores.
Non prius ex illo flagrantia declinauit
Lumina,quam cuncto concepit corpore flammam.

Antiopa , filia Nictei,& vxor Lyci , Regis Thebarum,speciosissimam propter formam à Ioue adamata est: ex quo Zetum & Amphyonem suscepit.

Propertius.

Tu licet Antiopæ formam Nycteidos, & tu
Spartanam referas laudibus Hermionem,

Argia,Adrasti Argiuorum Regis filia, & vxor Polynicis,fuit itidem miram in modum speciosa.

Statius lib... Thebaidos.

Egregiam Argiam nec forma laude secundā Deiphilem.

Ægina, Asopi Regis Bœotiæ filia,ob excellentem pulchritudinem,adamauit Iupiter:iacuitque cum ea in specie ignis.

Ouidius.

Aureus vt Danaen Asopida luserit ignis.

Agaristam, Clisthenis filiam adeo formosam extitisse,scribit Herod. vt ad habendas eius nuptias celebrata sint Procorum spectacula , & certamina , quo speciosissimi quiq; Græciæ adolescentes confluxerut.

Barynes,meretricis formam commendat Horat. lib.2.Carm.dicens:

Nulla si iuris tibi peierati
Pœna Barine nocuisset vnquam.
Dente si nigro fieres.vel vno
Turpior vngui.
Crederem. sed tu simul obligasti
Perfidum votis caput enitescis
Pulchrior multo iuuenúmque prodis
Publica cura.

Bryseis fuit adeò formosa , vt Achilles amore eius eo flagrauerit,eámque,quamuis ancillam, plusquam puellas omnes adamauerit. Horatius.

Prius insolentem Serua Bryseis niueo colore
Mouit Achillem.

Propert. lib. 11.

Omnia formosam propter Bryseida possis,
Tantus in erepto sæuit amore dolor.

Credibile est, Bersabeam, Vriæ vxorem , eleganti

fuisse forma, quæ sapientissimũ illum Regem & Prophetam sanctiss. Dauidem, vsque adeò titillauerit, vt solitæ religionis oblitus, adulterio, & homicidio (Vriam enim deuouit morti) suam contaminauerit sanctitatem.

Vnde Strozа pater.

Ille sacri vates operis lessea proles,
Præfecit populo quem Deus ipse suo.
Bersabea captus forma, tibi magne Cupido
Cessit, nec Salomon tutior ipse fuit.

Refert Phil. Berg. lib. 5. Chron. quod Ester Hebræa, Abichail, Mardochæi fratris filia, ex tribu Benjamin, mulier fuit speciosissima, & omniũ oculis gratiosissima: quæ ob eius pulchritudinem cum rege Assuero matrimonio coniũcta est habetur Ester 2. de qua dixi *in §. 1. in gloss. En puissance de son mary. in titul. Des droicts & appartenan. in consuetudinibus nostris ducatus Burgund.*

De Chione, Dedalionis filia, Idem Ouid. lib. 11. Metamorph.

Nata erat huic Chione, quæ dotatissima forma,
Mille procis placuit, bis septem nubilis annis.

Cenis, puella Thessali, a Neptuno compressa, pulcherrima fuit: Idem Ouid. lib. 12 Metamor.

Clara decore fuit proles Elateia Cenis:
Thessalidum virgo pulcherrima.

Calisto, Idem Ouid. lib. 11. Fast.

Fœdera seruasses, si non formosa fuisses.

Hæc non esset hic ponenda, quoniam formositas non tendit ad eius laudem.

Celeno formosa fuit. Idem Ouid. lib. 4. Fastor.

Neptuno Halcyonem, & te formosa Celæno.

Calypso, Oceani & Tethyos filia pulcherrima fuit.

Ouid. de Ponto.

An graue sex annis pulchram fouisse Calypson.
Æquoreaque fuit concubuisse Deæ?

Idem lib. 11. de Arte.

Littore constiterant, illic quoque pulchra Calypso.

Cydippe ab Acontio ob formam adamata est.

Ouid. in Epistolis.

Sis esses tu formosa minus, peterere modeste,
Audaces facie cogimur esse tua.
Tu facis hoc, oculiq; tui, quibus ignea cedunt
Sydera, qui flammæ causa fuere meæ.
Hoc faciunt flaui crines, & eburnea ceruix,
Quæque precor veniant in mea colla manus.
Et decor & vultus sine rusticitate pudentes.
Et Thetidis quales vix reor esse pedes.
Cætera si possem laudare, beatior essem.
Nec dubito, totum quin tua pars sit opus.
Hac ego compulsus, non est mirabile, forma
Si pignus volui vocis habere tuæ.

Catulla, Mart. lib. 8. *Formosissima, quæ fuere, vel sunt. O quam te fieri Catulla vellem Formosam minus, aut magis pudicam.*

Propertius formam suæ Cynthiæ sic commendat:

Et quascunque tulit formosi temporis ætas,
Cynthia non illas nomen habere sinat.

Idem.

Illis formosæ veniat chorus heroinæ.
Quot dedit Argiuis Dardana præda viris.
Quarum nulla tua, fueris mihi Cynthia forma
Gratior.

Idem.

Fulua coma est, longæque manus & maxima toto
Corpore, & incedit vel Ioue digna soror.

Idem.

Lilia non domina sunt magis alba mea.

Idem.

Post Helenam hæc terris forma secunda redit.
Hac ego non mirer si flagret nostra iuuentus,
Pulchrius hac fuerat Troia perire tibi.
Digna quidem facies, pro qua vel obiret Achilles.
Si quis vult fama tabulas anteire vetustas,
Hic dominam exemplo ponat in arte meam.

Herodotus ait Candaulis Sardium Tyranni vxorem fœminarum omnium pulcherrimam.

Deiopœa nympha. Virg. Æneid. 1.

Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ.
Quarum quæ forma pulcherrima Deiopæam
Connubio iungam stabili propriamque dicabo.

Dido. Idem Virg. Æneid. lib. 1.

En regia ad templum forma pulcherrima Dido.
Incessit.

Deianira Herculis vxor Ouid. lib. 9.

Nomine si qua suo tandem peruenit ad aures
Deianira tuas, quondam pulcherrima virgo.
Multorumque fuit spes inuidiosa procorum.

Deiphile, vxor Thidei, Adrasti filia. Statius lib. 11. Thebaid.

Egregiam Archiam nec formæ laude secundam
Deiphilem.

Eurydice Orphei vxor. Quintianus lib. 11. Orpheus.

Hæc fata Mercurio Eurydice forma puellas
Tam visa est superare pares cœlestibus aulis,
Quam iucunda Venus dominas supereminet omnes.

Idem.

Venerat Eurydice sparsis formosa capillis,
Cui teretes digiti, cui flaua monilia, vultus
Sydereus, incerto rubris candore papillis.

De Fabula. Martial s lib. 12.

Bella est nouimus, & puella, verum est,
Et diues, quis enim potest negare?

Galatea nympha. Ouid. lib. 13.

Candidior folio niuei Galatea ligustri,
Floridior prato, longo procerior alno.
Splendidior vitro, tenero lasciuior hædo,
Leuior assiduo detritis æquore conchis.
Solibus hybernis, æstiua gratior vmbra,
Nobilior pomis, platano conspectior alta,
Lucidior glacie, matura dulcior vua.
Mollior & cygni plumis, & lacte coacto.
Et (si non fugias) riguo formosior horto.

Glycera. Horat. lib. 1. Carm.

Vrit me Glyceræ nitor Splendentis Pario
Marmore purius, Vrit grata proteruitas,
Et vultus nimium lubricus aspici.

Veteres fabulosè confinxerunt Gorgonem propter eximium venustatis decus, mentis inopes, & stupidos reddentem spectatores, in saxa deformasse. *Calius lib. antiq. lect. 14. c. 9.*

Celebratur etiam Hermiones Menelai filiæ pulchritudo.

Vnde Propertius lib. 1.

Tu licet Antiopæ formam Nycteidos, & tu
Spartanam referas laudibus Hermionem.

Fuit tam elegans & concinna Hippodamiæ pulchritudo, vt ad impetrandas eius nuptias celebrata fint certamina Procorum. In quibus, quum victor euasisset Pelops, puellam duxit in vxorem.

Propertius. ---*Nec*
Phrygium falso traxit candore maritum,
Aduecta externis Hippodamia rotis.
Sed facies aderat nullis obnoxia gemmis,
Qualis Apellesis est color in tabulis.

Idem lib. 11. Hippodamiam vocat Hyscomachen, quod propter eam ortum sit bellum Centaurorum.

Qualis & Hyscomache Lapitha genus heroina.
Centauris medio grata rapina mero.

Hiera, fuit vxor Telephi, mulier omnium (quas Protesilaus vidit) maxima & pulcherrima.

Proposita de muliebri pulchritudine certamina plerisque in locis legimus, sicuti in Cereris Eleusinæ festo prope Alpheum, vbi victrix Herodice meruit palmam. *Celius libr. antiquarum lect. 13. c. 9.*

Hypsipyle. Statius lib. 4.

Errantes subito pulchrum in mærore tuentur
Hypsipylem.

Fuit Thoantis filia, à quo Thoantias appell.

Laviniæ forma fuit origo belli inter Æneam & Turnum, quorum vterque eam sibi vxorem dari volebat. Virgil. lib. 12. Flauos eius crines, & roseas appellat genas, vbi ait:

Filia prima manu flauos Lauinia crines,
Et roseas laniata genas.

Catullus de sua Lesbia sic inquit:

Lesbia formosa est, quæ quum pulcherrima tota est,
Tum omnibus vna omnes surripuit Veneres.

De Laodomia Catullus.

Quo tibi cum casu pulcherrima Laodamia.

Lais Corinthia, meretrix fuit speciosissima.

Ouid. 1. Eleg.

Qualiter in thalamos formosa Semiramis isse
Dicitur, & multis Lais amata viris.

Lycoris, Corn. Galli amasia. Martial. lib. 6.

Fœmina præferri potuit tibi nulla Lycori.

Propert. lib. 1.

Et modo formosa, quam multa Lycoride Gallus
Mortuus inferna vulnera lauit aqua.

Lucretiæ formam tanti fecerunt Romani, vt eam suis monumentis vbique celebrauerint, & vindicauerint à mortalitate: nec solum ob eximiam pulchritudinem, verum etiam ob castitatem, quod vim Tarquinij gladio sit vlta.

Lycaste, Priami filia, tantæ fuit pulchritudinis, vt Polydamas, Antenoris ex Theano Hecubæ sorore filius, illam ex concubina vxorem sibi copulauerit. Fuit & alia Lycaste, quæ ob pulchritudinem Venus vocabatur.

Lamia, autore Plutarcho, puella fuit speciosissima à Demetrio adamata, quæ & tibiis optimè cecinisse dicitur. Hæc primo canendi modulandique suauitate, gratiam sibi apud omnes comparauit.

Maia, Atlantis filia.

Ouidius lib. 5. Fastor.

Quarum Maia sua forma superasse sorores
Traditur, & summo concubuisse Ioui.

Omphale, regina Lydorum, fuit facie adeò præstanti, vt ei se submiserit Hercules.

Propert. lib. 3.

Omphale in tantum formæ processit honorem,
Lydia Gygæo tincta puella lacu.
Vt qui pacato statuisset in orbe columnas,
Tam dura traheret mollia pensa manu.

Plutarchus in Lucullo scribit, Preciam quandam fuisse in vrbe Roma fœminam venustate formæ nulli secundam, quæ sua pulchritudine Cethegum sibi adeò deuinxerit, vt nihil probaretur Cethego, quod Precia non iussisset.

Panthea, vxor fuit Acradatæ viri nobilis apud Persas, quam Cyrus expugnatis Assyriorum castris, duxerat captiuam. Abradota autem absente, & apud Bactrianos legatum absente, Araspe Medo seruanda tradita est, qui apud Cyrum affirmauit nondum esse ortam, aut omnino inuentam tota Asia pulchriorem.

Sulpitiæ formam commendat Tibull. libr. 4. dicens.

Illius ex oculis quum vult exurere diuos,
Accendit geminas lampades acer amor.
Illam quicquid agit, quoquo vestigia mouet,
Componit furtim subsequiturque decor.
Seu soluit crines, fusis decet esse capillis,
Seu compsit comptis est veneranda comis.
Vrit, seu Tyria voluit procedere palla,
Vrit, seu niuea candida veste venit.

Fuit etiam in Semiramide eximia pulchritudo: & facies imperio digna. Vnde & mortuo marito, Persis imperauit vsque ad prouectam filij ætatem.

Ouid. lib. 1. Eleg.

Qualiter in thalamos formosa Semiramis isse
Dicitur.

Sisygambis, vxor Darij, nulli suæ ætatis fœminæ pulchritudine cessit, teste Curtio. Quam tamen victo Dario, Alexander non solum non violauit, sed & summam adhibuit curam, nequis captiuo corpori illuderet.

Saxo Grammaticus libro octauo Danicæ historiæ scribit, Suauildam Reginam, tantæ fuisse pulchritudinis, vt quum vincta loris, exposita esset equinis calcibus obterenda, ipsis quoque iumentis horrori fuerit, artus eximio decore præditos, sordidis lacerare vestigiis.

Thysbe amasia Pyrami.

Ouid. lib. 4. Metamorph.

Pyramus & Thysbe iuuenum pulcherrimus alter,
Altera, (quas oriens habuit) prælata puellis,
Contiguas habere domos.

Thetydem, Deam maris Poëtæ niueam, & formosam faciunt, quod perpetuis aquis abluatur.

Catullus:

Tene Thetys tenuit pulcherrima Neptunine.

Tyro puella, Salmonei filia, ob formam à Neptuno adamata est.

De hac Propert. lib. 1.

Vobiscum est Iope, vobiscum candida Tyro.

Baptista Pius.

Carmine conspicua est Tyro Pegasæa puella.

Idem.

Est Helene formosa illic, est candida Tyro.

Violantillam, Stellæ poëtæ vxorem, multis verbis commendat Statius lib. 1. Syl. sed maxime, vbi Venerem sic inducit loquentem:

Hanc ego forma
Egregium mirata decus, cui gloria partum
Et generis certabat honos, telluris cadentem
Excepi, fouique sinu, nec colla, genasque
Comere, nec pingui crinem deducere amomo
Cessauit mea nate manus, mihi dulcis imago
Prosiluit, celsa procul aspice frontis honores,
Suggestumque comæ, Latias metire quid vltra
Emineat matres, quantum Latonia Nymphas
Virgo premit, quantumque egomet Nereidas exto:

Idem paulo post.

At tu pulcherrima forma,
Italidum tandem merito possessa marito:

Sunt & aliæ permultæ puellæ; in quibus elegans fuisse pulchritudo memoratur, vt Pasiphaë, Ariadne, Berenice, Hermione, Briseis, Penelope, Deidamia, Ersilia, vxor Romuli, Eio Virginia, Anaxarete, Antigone, Arachne, Arethusa, Asione, Polyxena, Pelagia, Lycaste, Iocasta, Hecuba, Cassandra, Hesperie, Cleopatra, Chelia, Ihe, Sibyllæ, Vestales, Heroinæ, & aliæ prope infinitæ. Quas, qui scire volet, authores reuoluat.

est. Et de ea Bergomensis *lib.* 9.

Pro 65 ponimus Elizabetham, abbatissam Germanicam, quæ multas orationes ad sui conuentus sorores, conscripsit, opusque de viis, quibus ad Deum itur.

Baptista prima, Galeatij Malatestæ, Pisauriensis principis, filia, Guidoni Montefeltrensi Vrbinatium Comiti matrimonio copulata cum doctissimis viris plerunque magna sui laude disputauit. Libros quoque de humana fragilitate, & de vera religione, conscripsit.

Isota Nouarulla, Veronen. philosophiam verbo & opere professa est, scripsit quandoque ad Nicolaum quintum, & Pium secundum Pontifices. Scripsit quoque dialogum, quo disputatur, *vter grauius peccauerit, Adamne, an Eua*: quibus laudibus literarum adiecit perpetuum virginitatis votum.

Damisella Triuulcia, Mediolanensis virguncula, annos amplius 14. nata, iam cœpit eloquentiæ insuescere, bonasque imbibere disciplinas, adeo vt nouum in terris prodigium videretur, in literis imbuta ita profecit, vt eum Latine vel scriberet, vel loqueretur, omnes trahebat ad admirationem: fuit etiam tenaci memoria, vt vel Mithridati par haberetur. Nam, si quem vel publice concionantem aut declamantem audisset, reuersa à consessu, omnia ad vnguem verbatim, syllabatimque repetebat. Latinis insuper non contenta literis, Græcarum studio deflagrauit, quas vsque ad promptum & peculiarem didicit sermonem. Et de hac multa dicit Textor *in loco supra allegato*. vbi ponit versus sequentes de ea:

Quid facit in terris Damisella Triuulcia? cœlum
Ingeniis debet talibus esse domus.
At scio quid facias, flores cum coniuge Ditis.
Non legis, ad Stygios vt rapiare lacus.
Cura tua est virtus, & iter meditaris ad astra,
Nam virtus comites tollit ad astra suos.

Minerua, Iouis primi filia, non aliam ob causam in numerum deorum relata, quam propter bonarum artium (quarum fuit inuentrix) peritiam: vnde & veteres illæ Athenę sui nominis immortalitatem mutuatę sunt, &, vt habetur *in margarita poëtica. par. 2. tract. 2. oratione* 17. fuerunt plures Mineruæ. Aduertendum est etiam; quoniam, vt habetur *in sophologio sapientiæ, lib.* 3. Omnes fere artes fuerunt inuentæ à mulieribus. Et ibi ponit aliquas ex his liberasse patriam, & fecisse ea, quæ viri fecisse nequiuissent, vt dicit Io. Nenizan. *in sua sylua nuptiali*. & dicit gl. *in ver. instrueretur. in l. qui filium. ff. vb. pupill. educ. deb.* Quia antiquitus mos erat mulieres legere grammaticam.

Manto, Tyresiæ vatis filia (quæ Mantuæ nomen indidit) doctrina quoque & vaticiniis claruit: adeo, vt ex pecudum libris, extorumque intuitu futura presentisceret, ac præsagiret.

Catharina virgo, Costi Alexandriæ regis filia, sacris literis partim studio, partim diuini spiritus afflatu, adeo fuit imbuta, vt accersitos à patre vndique doctissimos viros & philosophos, ad suadendam idololatriã, refellendamque vnius Dei religionem, viuacissimis terruerit argumentis, suæque opinioni attraxerit, nedum non succubuerit eorum rationibus. Et, vt dicit Bergomens. *lib.* 8. Et si illius præceptorem ignoremus, tanta eam tamen rerum scientia præditam legimus, vt mirabile visum sit, quod in tam tenera ætate cum omnibus certamen disputationis susceperit.

Fuit & alia Catharina, ducissa Mediolani, quam Philippus Bergomensis, *lib. suo* 14. dicit fuisse memoratu dignissimam & prudentissimam.

Fabiola, Romana mulier, quum magno studio sacras literas amplecteretur, prophetias, euangelia, & psalmos frequentissime reuoluebat, vt iterata plerunque lectio, amorem diuinæ religionis (qua deflagrabat) augeret vehementius: vnde & beatus Hieronymus librum, *de veste sacerdotali*, etiam nuncupauit.

Marcella Romana, propter sacras literas (quas egregie callebat) frequentibus epistolis, à beato Hieronymo salutata est. Ad eam enim scripsit de contemptu mundi. De decem nominibus, quibus apud Hebræos dicitur Deus, de fide nostra, & hæreticorum doctrina, de blasphemia in Spiritum sanctum, de studio Theophili episcopi Alexandrini, & alia id genus permulta.

Eustochia, Paulę mulieris Romanę filia, Latinarum, Hebraicarum, & Græcarum literarum studiis plurimum excelluit; vnde & suo tempore, nouum orbis prodigium vocata est, ingenium sacris literis deuouit, maxime atque adeo, vt Psalmos Hebraice legeret cursim, & mira celeritate, qua in re, amorem beati Hieronymi multum sibi demeruit.

Genebria, mulier natione Veronen. tempore Pij secundi Pontificis Romani, sua egregia eruditione meruit nomẽ immortale. Epistolas scripsit luculentas, & maxima refertas doctrina recitabat decoro gestu, voce virili, permixta suauitate.

Constantia, Alexandri Sfortiæ vxor, numeratur inter claras mulieres & excellentes doctrina: & erit hæc pro 77. ab infantia bonis disciplinis operam dedit, adeo, vt imperata quoque discertissime loqueretur, habebat assiduæ præ manibus opera Hieronymi, Ambrosij, Gregorij, Ciceronis, & Lactantij: valebat etiam scribendis & tempora carminibus non sine magna multorum admiratione, quod sine præceptore ferebatur didicisse.

Nec defuit tam illustri fœminæ germen simile. Habuit enim filiam Baptistam nomine, tanta doctrina, vt doctissimos quosque sua terreret eloquentia.

De quibusdam mulieribus supradictis facit mentionem Politianus *in Nutritia*:

Non illi Praxilla suos prædoctaque Nossis
Contulerint, myrthisque modos non dulcis Agaclos,
Non Anyte, non qua versus Erinna trecentos
Castalio seu melle rigat, non candida Myro,
Non Telesilla ferox, non qua cani Egida sene,
Pallados effusum crimen visata Corinna.

Pro 79. his adiungimus Mariam, Aaron & Moysi germanam, quæ prophetissa fuit, vt dicit Bergom. *lib.* 3.

Consilio & sapientia Clotildis. (quæ filia regis Burgund. erat) Clodoueus rex Franciæ eius maritus, protochristianus baptismi lauacrum promeruit, vt refert Gaguinus *lib.* 1. *c.* 8. & Benedicti ample *in sua repetit. in verb. duas habens filias. num.* 80. *&* 81. quem non repero. Refert etiam idem Benedicti, vbi supra, *num.* 15. quod Boetius habuit vxorem prudentissimam, nomine Elphe, quæ hymnum fecit Oliuæ binæ: de Petro & Paulo Apostolis.

Refert etiam Ioannes Andreæ, literatissimam habuisse vxorem, quæ sibi & Cyno legum doctori compatri multoties de difficilibus iuris respondebat.

Sic & Ioannis Calderini vxor secundum Panormitanum, *c. cum inter vniuersas. in fin. de elect.*

Item & Philippus Apostolus quatuor habebat filias virgines prophetantes, vt habetur *Actuum* 21. Et de

alijs

aliis quibusdam per Benedicti *in lib. hic ante allegato.*

His adiungendæ erunt nouem Musæ, videlicet Calliope, Clio, Thalia, Euterpe, Melpomene, Polymnia, Erato, Terpsichore, & Vrania: quas poetæ fingunt esse Iouis, & Memoriæ filias, quod doctum oporteat esse fœcunda memoria. & Carminum inuentrices fuerunt, de quibus Textor *in loco supra allegato.*

Non relinquendæ sunt decem Sibyllæ, videlicet Persica, Cumea, Cumana, Tiburtina, Libyca, Erythrea, Hellespontia, Delphica, Samia, Phrygia. Hæ fuerunt primis seculis puellæ vaticino spiritu afflatæ, & futura præsagientes, quas Sibyllas dixerunt decem autem scribit fuisse Varro. Cumana proprio nomine vocatur Amalthea, à Virgilio Deiphobe: libris huius, non secus ac diuinis oraculis, in imperij administratione populus Romanus semper vsus est. Tiburtinam veteres Albuneam appellarunt Politianus *in Nutricia* quasdam enumerat his verbis:

quaeq; & veteres prompsere Sibyllæ
Carmen. Amalthea & fati Marpesia dues,
Herophileque Ideæ genus pradoctaque Sabbe,
Demoque Phigoqu. & Taiguara Phaennu,
Et Carmenta parens, & Monto, & Pitta longos
Phemonoe commenta pedes, & filia Glauci.

Hæc Textor; vbi supra ponens nomina plurium fœminarum illustr. nos rem ttens de reliquis ad Plutarch. & ad Strozam, qui his versibus quasdam enumerat.

Magnanimam Tomyrim, fortem propone Camillam,
Et subeat menti Penthesilaa tua.
Adde & Amazonias reliqua de stirpe sororeis,
Respice Carmentam respice Penelopem.
Vltra nephas animo, propriaque Lucretia dextra
Inuicto occurret clara pudore tibi.
Ad rapidum nando transmittere Clælia Tybrim
Ausa, suu ammu præmia digna tulit.
Quid te commemorem vestalis Claudia virgo,
Qua stetit aroutti vindice fratru honos?
Quaue tuum dignu nomen Cornelia tollat
Laudibus, aut animum Portia casta tuum?
Quis te præterea generosi pectoris Esther,
Non bene damnatos protinus vltra Syros?
Quaue Palæstina genitam de stirpe virago
Spem taceat, patria sub sidiumque tua?
Si forsasse petes exempla recentia, nonne
Cognita perpetua laude Mathildis erit?
Sponte opibus spretis regnum Violanta reliquit,
Seque sacri socium maluit esse chori.

Et Benedicti *in tam dicta sua repet. in loco supra allegato.* dicit, quod plures aliæ fœminæ Romanæ, in quibus literaria dignitas seruata est, vsque ad Hier. tempora, quibus omnia ferme scripta & editiones dicauit suas, vt visus fit Paulam, Blesillam, Aletam, Alsillam, Cellantiam, multasque alias, non minus quam illius téporis viros, dignas, meritasque duxisse, quibus suos dedicare libros suumque desudaret ingenium. Plures ex his etiam enumerat Iacobus Magnus *suo Sophologio Sapientiæ lib.1.cap.3.* vbi ponit fœminas, quæ meruerunt quasdam artes, vt ibi per eum. Et Cælius *lib.8. antiq.lectionum.c.1.* Vnde multum mouetur Franciscus Patricius, *lib.4.tit.6.de institut.ne reipubl.* quod nunc tanta desidia turpeant mulieres nostræ, vt pro miraculo quodammodo videretur, si quas primoribus labris literas attigerint, licet tanta copia doctissimarum fœminarum apud antiquos fuerit: vt etiam mouetur Benedicti *in loco supra allegato*: volentes inferre dolendum, quod hodie fœminæ non vacant literis: quod tamen non videretur mihi esse vtile, & ipsis, & maritis, & reipublicæ, propter multas rationes, quas dicere possem. Sed inde taceo, cum tantum intentionis meæ sit tangere in omnibus ea solum, quæ tangunt laudem, honorem, & gloriam, non quæ faciant ad dedecus, vituperium, aut opprobrium alicuius, sed alio forte loco de his dicemus. Et potest videri per Ioannem Nenizan. *in sua sylua n pt.a. in 8. ampliatione sua quæstionis*, vbi ponit: *an sit licitum ducere vxorem doctam.* Nescio si his debeam adiungere Semyamitam, matrem Heliogabali, quæ semper in senatu interfuit cum aliis senatoribus, & fuit in senatu prælata, ita quod nihil fere, nisi ea disponente, senatus peragere poterat, sententiamque suam, more cæterorum, de agendis dicebat, quod mulieri nunquam contigisse legitur. Conuentum mulierum ordinauit, quibus potestatem præbuit, & præstitit, vt senatorio more, de moribus circa statum tractarent. Et huic senatui principissa fuit, vt Philippus Bergomensis *in suis supplementis lib.8.* quæ anno Christi 224. regnabat. Refert etiam, Textor *in sua Epithetis, in verbo, Galli.* Quia apud Gallias fuerunt sapientissimæ mulieres Gallicanæ, quę secundum morem antiquum, quum de pace, bellone consultaretur, adhibebantur. Si qua tunc inter socios incidisset controuersia, mulieres sedebant arbitrę. Propterea in fœdere (quod sanxerunt cum Hannibale) voluerunt, vt si quis Gallorum ab aliquo Carthaginensium iniuria affectus, quereretur, eius rei iudex esset Carthaginensium magistratus. Sin Carthaginensium quisquam ab vllo Gallorum iniqui quippiam passus esset, Galliæas mulieres de ea re iudicium facęre, & alibi de his dictum est.

Decima consideratio. Non solum mulieres laudātur ex sapientia, verum etiam ex consilio: quoniam etiam in his, quæ ad curam virorum spectant, sumendum est, & ab vxoribus consilium, vt ex exemplis & doctrinis Augusti & Iustiniani Imperatorum probatur. Nam Augustus, vt ait Seneca, *lib. de clementia*, Liuiæ vxoris consilio vsus est, etiam in magnis rebus atque eius opera, lunatam quandam seueritatem exuens, clementiam induit. Iustinianus vero in arduis etiam negotiis, ad summam rerum pertinentibus, vxorem consilij participem fecit, vt ipse fatetur *in Authen. vt iudices sine quoquo suffrag. §. hac autem omnia, col. 2.* & ibi Accursius annotat in verbo, *reuerendissimam.* summendum esse ab vxore consilium. & illum text. etiam ad hoc ponderat Ioan. And. *in c. qui prior. de reg. iur. lib. 6. in c. mercuri alibus.* Dom. meus Ias. *in l.1. col. 2. ad fin. ff. de legib.* Albericus *in l. aduersus. C. de crimine expilat. hær.* & Host. *in Summa. tit. de matrimonio. §. 1. col. 2. ver. sed & in eo habent.* Ficit etiam tex. *in l. bene à Zenone. §. peu. in fin. C. de quadriu. præscript.* vbi Iustinianus dicit, *qui etiam suo consilio suoque laboribus pro toto orbe terrarum, die, nocteque laborans, quare non habeat dignam sua prærogatiua fortunam!* quem tex. ad hoc allegat Barbatia. *in cl. 1. in 6. charta, in paruis. de elect.*

Exemplo nobis est ille bonus pater multarum gentium Abraham, cum dure accepisset consilium Saræ vxoris monentis, vt Agar ancillam, & filium eius eijceret, statim audiuit à Domino: *Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius.* Genes 21K.

Sesostrates, Ægyptiorum rex, qui cæteros omnes gloria, & rerum magnitudine excessit, vxoris consilio vsus, se vxoremque suam, & liberos, partim graui, inopinatoque periculo liberauit. Nam cum illum frater, a quo nihil tale reformidabat, inuitatum excepisset, domumque, sicca exterius materia, circumstipas-

set, re intellecta, extemplo cum vxore deliberauit. Nam & vxorem secum duxerat, eaque suadente, vt duos ex sex liberis, super ardentem pyram extendens pontem faceret, super quos ipsi transeuntes, euaderent, ita fecit: & duobus tantum filiis ita incensis, cæteri, cum patre, matreque fuere seruati. Testis Herodotus *in Euterpe*.

Plutarchus, *in libro de virtutibus mulierum*, narrat historiam de Pythei vxore, quæ Xerxis temporibus claruit: de quo etiam meminit Plinius, *lib.33.capite* 10. quæ viro omnium per id tempus ditissimo, auro semper inhianti, & aurifodinas iugiter exercenti, cum ex peregrinatione domum esset reuersus, & cœnam parari postulasset, auream mensam apponi iussit, in qua omnia erat ex auro fabrefacta obsonia, ac primo quidem aspectu, gauisus est Pytheus, miro artificio singula elaborata conspiciens. Inde aspectu iam abunde satiatus, præcepit cibum afferri. Verum mulier, cuncta, quæ postulasset, ex auro concinnata afferri iussit. Cumque ille iracundia perciteus, fames namque & bilis illum conteruit, esuriens se vociferaretur, neque se aurum id temporis exposcere. Sapienter inquit vxor, *Tu nullius rei, præter hanc vnam habendæ facultatem prebes: Omnis enim virorum cura, omnisque ars, tuo iussu, in auro fodiendo occupata est, vt nemo iam agros colat, nemo fruges serat, nemo arbores plantet.* Qua vxoria castigatione permotus Pytheus, negotium haud quaquam penitus omittens; quoniam duntaxat cinium partem in opere continuit, reliquos, tum agriculturæ, tum cæteris artibus, operam dare præcepit.

Aurelius Victor, quo loco Constantij Imperatoris vitam describit, fœminarum (inquit) præcepta sæpe, maritos iuuare. Namque (vt de cæteris taceam) Pompeij Plotina (incredibile dictu) quantum auxerit gloriam Traiani, cuius procuratores, cum prouincias calumniis agitarent: adeo, vt vnus ex his diceretur locupletissimum quemque ita conuenire. Quare habes tertius? pone quod habes. Illa maritum castigauit, atque increpans, quod laudis suæ esset incuriosus, talem reddidit, vt postea exactiones improbas detestans, fiscum lienem vocaret, quod eo crescente, artus reliqui tabescunt.

Ataulphis, Gothorum Rex, in animo habuit, Romam à se receptam, funditus euertere, diuersoque vrbem loco statuere, Gothiamque pro Roma nominare, à Cæsarum Augustorumque memoria, prorsus abolita, Athaulphi appellationem in posteros transmittere. Verum Placidæ coniugis, seu Placidiæ Honorij sororis suasu, ideo est mutatus, vt breui, non hostis, sed amicus, non vrbis euersor, sed instaurator fit vocatus. de quo meminerunt Paulus Orosius *cap.* 123. & Paulus Diaconus *de gestis Roma. lib.*13.

Dominica, vxor Valentis Imperatoris Gothos ad euertendum Constantinopolim irruentes, pacauit.

Pompeia Plautina, Iuliani Imp. maritum suum auertit ab extorquenda à populo pecunia, & colligendo fisco. refert est Sex Aurelius. & sic reperiuntur fœminæ, quæ maxime quandoque boni authores extiterunt.

Etiam narrat Seneca *lib.1 de Clementia.cap.*5. quod, quum quidam Rex non posset potentia quendam sui destruere inimicum, Reginam consuluit coniugem suam: quæ tale regi dedit consilium, *Fac domine, quod medici facere solent: quia vbi vsitata remedia minime prosunt, tentant contraria: si seueritate nihil profecisti, nunc tenta, quomodo cedat tibi clementia: ignosce illi.* Quod ille gauisus, annuit, factoque adimplevit, & contulit ei consulatum: ex quo habuit eum amicissimum fidelissimumque hæredem. de quo infra dicitur.

Refert etiam Cassiodorus, post Theodoricum, *in tripartita historia, lib.9.c.* 31. ad Theodosij Imperatoris sanctitatem, multum contulisse vxorem, quæ virũ sæpius diuinarum legum admonebat, eique frequẽter dicebat: *Oportet te semper maritæ cogitare, quid dudum fuisti, quid modo sis: Hæc si semper cogitaueris, ingratus benefactori non eris, sed imperium, quod suscepisti, legaliter gubernabis, & harum rerum placabis authorem.*

Saxo Grammaticus *in historia Danica, lib.*9. tradit, Regnerum, Danorum Regem sexagesimumsecundum, Vnithserci filij mortem adeo moleste tulisse, vt obstinato ad moriendum luctu, corpus lectulo per summam animi ægritudinem affixerit. Quem vxor, virileum supergressa fiduciam, imbecillitatis increpitum, virili adhortatione firmauit, reuocatumque à mœrore, animum arma impensius tractare, perdocuit: affirmans, fortissimum patrem, cruentos filij cineres instius armis, quam lacrymis expiaturum. Ad eius monitum, Regnerus, discusso mœstitiæ habitu, depositisque doloris insignibus iacentem reuocauit audaciam, breuique hostem, qui filium interemerat, comprehendit, *adeo* (inquit Saxo) *interdum ab innalidis fortia robora animi gerunt.*

Profuit & consilium Clotildis filiæ Regis Burgundiæ eiuus consilio Clodoueus, Rex Franciæ, eius maritus, Christianus effectus fuit: vt refert Gaguinus *libro* 1. *c.* 8. *de gestis Francorum.* & post eum G. Benedicti ample *in sua rep.cap. Raynun verb. duas habens filias. num.*81. & dixi in præcedenti consideratione, vbi etiam de vxoribus Ioann. Andre. & Calder.

Ingundis, soror Childeberti, Hermogillum, Lemigildi Gothorum regis filium, & maritum suum, ad Christianam conuertit pietatem.

Profuit & consilium Theodelindæ, Longobardorum Reginæ viris suis: cum sua ipsius opera, & pia suasione, Eutharim, priorem maritum, multo mitiorem fecisse dicitur, ad veram pietatem amplexandam longe promptiorem, sed & Agylalphum maritum posteriorem, præferocem virum, dextre monendo, veritatisque lucem oculis admonendo, eo traxit, vt omnibus sua gentis author fuerit à malorum dæmonum cultu, detestandaque hæresi, sese vindicandi.

Quo etiam tempore Brunechildis, pari studio Childebertum Francorum Regem ipsius virum, eo quoque impulit, vt Thassilonem Bauariæ Regem, ea lege constitueret, vt à Sclauorum gente bello infestanda, non prius desisteret, quàm ad Christi fidem amplectendam subegisset.

Lacedæmonij etiam, non minus publica, quam priuata consilia, cum mulieribus communicabant, vt scribit Plutarchus tum in comparatione Numæ, ac Lycurgi, tum in vita Agidis, & Arist. *polit.2.c.*7. multa in Lacedæmoniorũ principatu à mulieribus administrabantur.

Apud priscos quoque Athenienses, non minus famigerabilem Græcorum gentem mulieres publicis consultationibus interesse, suffragiaque ferre solitas, testis est Varro.

Germani item, inesse sanctum aliquid & prouidum fœminis putant, nec aut consilia earum aspernantur, aut responsa negligunt, vt Cor. Tacitus scribit *in lib. de morib. German.*

Apud Gallos, gentem nostram, olim consuetudo fuit, vt, quoties de bello eis esset, aut pace, consultandum, mulieres quoque eiusmodi consultationibus admitte-

mitterentur. Præterea, si qua adversus socios incideret controuersia, eam ex mulierum sententia componere consueuerant, vt refert Plutarchus *lib. de virtutib. mulierum.* dixi ante 10. præced. consider. vbi de sapientia & prudentia mulierum. Et de conditionibus pactis inter Hannibalem & Gallos, quod mulieres iudicabant de commissis per Gallos, dixi in finali parte, in decimaseptima consideratione, *in cap. altum orbis diuisionem, versic. vnde & apud, & c. cum versic. sequen.*

Socrates *in lib. de republica* 5. dicit, non omnino esse arcendum mulierum genus ab administranda republica, si qua modo repetiatur idonea: quin præcipit, non magistratus tantum, sed omnia & publica, & priuata, tum pacis, tum belli studia, mulieribus cum viris, communia fieri. Sed in ea re, illum reprehendit Lactantius *libro diuinarum institutionum* 3. *cap.* 22. Et hæc non sine ratione dicitur; quoniam, vt in præcedenti consideratione dixi, aliquid iudicij, & discretionis habet. prout facit text. *in l. cum prætor. §. penult. ff. de iudiciis.* concordat text. *in c. infamis.* 3. *quæst.* 7. probat illud Prouerb. 14. Sapiens mulier ædificat domum suam. & *Prouerb.* 19 Domus, & diuitiæ dantur à parentibus, à Domino autem vxor prudens; vt refert Ioan. Fabri *in rubr. Inst. de nuptiis.* & Lucas de Penna *in l. 2. col. penult. C. quando & quibus quarta pars debetur lib.* 10. & dixi *in commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgund. titul. Des droicts & appartenances à gens mariez. in rubr.* & etiam *Reg.* 20. *capit.* fit mentio de quadam muliere sapienti. facit etiam text. loquens de mulieribus, *in c. vidaus se premier. ibi; materiis sapientiæ, & consilij existant,* 27. *quæst.* 1. & *in c. si aliquid.* 22. *quæst.* 4. vbi prudentis quoque fœminæ fit mentio.

Ex quibus concludit Tiraquellus *in suis legibus connubialibus in l.* 11. quæ est, quod in his etiam, quæ ad virorum curam pertinent, ab vxoribus ipsi consilium sumant: quod, cum fœminæ sint non omnino expertes sapientiæ, consilij & prudentiæ, possunt salubre quandoque dare consilium. facit text. *in l. si quis decedens. §. Papinianus. ff. de administ. tut.* Ideo admodum scite dicit Corneus *consil.* 36. *in cap. quo ad primum consultationis articulum. col.* 7. *versic. & constat, quod illud statutum. lib.* 4. quod non semper spernitur mulieris consilium, prout nec spreuit Ioan. Andr. consilium suę vxoris Milantiæ, cum illud referat *in cap. cum secundum Apost. de praeben.* vbi dicit se ab ea didicisse, quod si nomina (vt pleraque alia) in foro venderentur, pulchra quidem, parentibus esse magno precio emenda, vt filiis imponerent. Has vt doctam, se aliquando consuluisse asserit *in c. prior. col. de regul. iur. in* 6. *in Mercurialibus.* Nec etiam spreuit Ioan. Calde. consilium suæ vxoris: cum, vt inquit *in c. fin. de rescript.* & post eum Pan. *in cap. cum inter vniuersas. in fin. de elect.* ipsum Calderinum consuluisse vxorem, an conuiuator teneatur hora prandij mittere ad conuiuas, vt venirent: quæ satis æque respondit, ad fœminas, & forenses, esse mittendum, qui se facile non ingerunt: non etiam ad alios, nisi essent graues personæ: de quo etiam per Collect. *in cap. à crapula. de vita & honestat. cler.* & Bald. *in proæmio Gregorianis col.* 5. *vers. quero. quidam scholaris.*

Aduerte ad dictum Philippi Decij *in l. fœminæ. col.* 2. *versic.* 3. *postulare. ff. de regul. iur.* quod, licet mulier prohibeatur postulare, potest tamen in camera consulere.

Ex quibus dictis videmus certos casus, in quibus consilia mulierum fuerunt salubria, ideo in talibus aut similibus, videtur esse illis credendum. Et inter alia, adueniad consilium Saræ; quoniam exemplo illius, si vxor tua consuluerit te aggredi ad ancillam, crede illi, si sit pulchra, alias non; sed his temporibus mulieres hoc de raro contingenti consulunt.

Adde alios tres casus vltra prædictos in quibus credendum est vxori, non vltra.

Primus, si cum volueris egredi extra locum tuæ habitationis, & vxor tua tibi dixerit, & consuluerit, bibendum esse antequam exeas, crede illi.

Secundus, si cum vxori tuæ quandoque dixeris, illi te velle dare vestem pretiosam, causa ornatus similem eius vicinæ, & dixerit alio tempore reseruandam, crede illi.

Tertius, si cum noctu aut diu in palæstra venerea illam amplexus semel fueris, & iterum concumbere velis, si dixerit tibi vxor tua, sat est, crede & illi; quoniam in his tribus optimum erit eius consilium, quia tur charius & vtilius cum quæ rara sunt, chariora videntur.

Et pro certo, nisi esset intentionis nostræ in hoc opere recensere tantum quæ laudem concernunt, libenter adducerem; in nullo alio casu consiliis mulierum esse credendum, cum sit fragile & debile; vt satis declarat Tiraquellus *in dictis legib. connubialib. in* 1. *l.* ad quem te remitto, tanquam ad solitum de ipsis mulieribus male dicere, fere in toto illo opere.

VNdecima consideratio. Etiam fœmina laudem meretur, & honorari debet ex virginitate. Cum virginitas ipsa Dei templum sit, & qui eam habet, fortitudinem habere dicitur, secundum August. *de ciuitate Dei. li.* 2. *c.* 26. itaque est vis probitatis & castitatis; vt pene omnis ejus laude moueatur humana natura. Et virginitas virtus est animi, comitemque secum habet fortitudinem. 32. *q.* 5. *ca. ita ne aliqui.* Et de laude, excellentia, & priuilegiis virginum, diffuse *in proxima sequenti parte, in* 39. *consid.* scribitur. Et inter cæteras virtutes mulierum pudicitia præfertur, vt habetur *in Margarita poetica,* 2. *part. tract.* 2. *orat.* 17. *in princ.* Et de huiusmodi virtute satis ample habetur in Rosario. B. de Bustis. *in* 2. *part. sermo.* 28. vbi de virginitate ponit, *in litera B. C. D. E. F. G.* & *c.* & *in litera T.* antea ponitur de pudicitia. in quibus locis enumerantur aliquæ, quæ fuerunt laudatæ, ex pudicitia, vt Susanna & Sophronia. Sed quia istud esset nimis fastidiosum, omnes pudicas & virgines enumerare non institui, cum nō sit ita nouum sicut de doctis, & magnanimitatem habentibus. Etiā Textor *in sua officina* ponit quasdam virgines vestales. De laude etiam virginū vide Iacob. Nigrum *in suo Sopholog. o sapientia, tr.* 10. *c.* 16. vbi multa ponit de virginibus. Vide etiam de laude & eius priuilegio pulchra, quæ dicit Pan. & alij, *in cap. causam matrimonij, extra de probat.* & Lud. Romanus *in consil. suo* 500. *incip. vos estis lux mundi,* vbi est oratio per eum facta in consilio Basilien. Quæ quidem virginitas (si semel amissa fuerit) amplius reparari non potest, secundum August. vt dicit gl. *in Lvnica. C. de rapt. virg.* Cui concordat Qui. lib. epistolarū. *Nulla, inquit, reparabilis arte Læsa pudicitia est. & castitas prostrata vita. tex. in ka. *(?)* feruntum. ff. de origine iuris.* Etenim hæc castitas virginalis nobilior cæteris, in cuius signum virgines Laureolam portant. *cap. si Paulus.* 32. *q.* 5. imo pro virginitate sua conseruanda Daphnes, Penei filia in tota Laurum conuersa fingitur, *lib.* 1. *Metamorphoseos.* vt ex Laurea corona triumphantes Imperatores, Ioui pro victoria in Capitolio sacrificarent, in posterum ornarentur.

Cui Deus sanè quæ *[illegible]* ...

T

Arbor eis certe dixit: mea semper habebunt
Te coma, te cithara, te nostra Laurephare tra.
Tu ducibus latis aderis, cum laeta triumphum
Vox canet, & longas visent capitolia pompas.
Tu quoque perpetuos semper gere frondis honores.

Hoc dicit Guil Benedicti *in sua repe. cap. Rayn in verb. eud. in Petrô tradiderunt num. 46. de testam.* Et de laude virginitatis videas Olium Episcopum Cordubensem, qui fecit librum vnum, & Iulianus Episcopus ecclesiæ Toletanæ, fecit librum vnum, & Saluianus libros tres. De excellentia etiam huiusmodi virginitatis ponit ample Iodocus Clicthoueus *in suo stantilucbir. , cap. 39.* Et dicit Guil Benedicti *in loco ante hic allegato*: triplicem esse castitatem, virginalem scilicet, quæ proprie virginitas appellatur, de qua hic, *& in locis supra allegatis*: vbi multæ enumerantur virgines, quæ plura egerunt pro earum virginitate conseruanda. vt etiam de filiabus Scedasi (quæ Hippo & Miletia dicebantur) in Leuctris oppido Bœotiæ, quæ ore laudandæ sunt, quas traditum est (vt ait Hieronymus contra Iouinianum) absente patre, duos iuuenes Spartanos prætereuntes, iure hospitij suscepisse, qui multum vino indulgentes, vim per noctem intulere virginibus: quæ amissa pudicitia, nolentes superuiuere, mutuis conciderunt vulneribus. Et, vt refert Cælius *lib. antiquarum lectionum 7. cap.* 28. maxima virginitas & castitas obseruatur apud Chios. Nam nullum adulterium, neque illegitimum concubitus (quod est maximum temperantiæ muliebris argumentum (ex Chio (vt ait) memoratur prodisse.

Legitur quod Britora, nympha Cretensis, cum esset formosa, perpetuoque virginitatis voto venationi vacaret, ad vim & stuprum Minois regis declinandum, se in aquas dedit præcipitem.

Item Thexena mulier à Philippi Macedonum regis militibus in mari septa, cum nullum salutis refugium videret, in mare se deiecit, idque ne in regis potestatem veniret. & vide Plu. *in 2. tri. castitatis.* & August. *lib. 1. de ciuit. Dei. cap. 26.* vbi fit mentio de his, quæ se necauerunt, & in fluuium proiecerunt: vt insectatores suæ pudicitiæ deuitarent: sed ibi commentator dicit, se nullibi legisse de virginibus Christianis, quæ sic se occiderint; quia Deus præbuit auxilium virginibus, vt suæ virginitatis seruarent decorem. Quis Luciam eripuit de tot malis? Quis Agnetem? Quis Apoloniam? Quis Catharinam? vere Christus Iesus ob gratiam virginitatis. Virginitatem omnibus præfert virtutibus, & ad eam sequendam omnes inuitat Petrus Abbas Cluniac. *lib. 6. suarum epistolarum, epist.* 40. quæ est exhortatoria, & missa ad sanctimoniales Marciniacenses (quæ sunt in diœcesi Heduensi super Ligerim) vt in virginitatis felici proposito perseuerent, exemplo sanctarum virginum, & martyrum.

Secunda vero castitas dicitur continentiæ, seu vidualis, de qua infra prope *in 20. consid.* & ample *in 3. par. sequen. in 40. consid.*

Tertia est, quæ pudicitia appellatur, quæ in legitime coniugatis, de qua faciam considerationem sequentem. Et de his tribus scilicet virginibus continentibus & coniugatis, facit tres ordines in Ecclesia Dei, *gloss. fin. in decret. firmiter credimus. in fin. de summa Trin. & fi.* Christus tamen, *vt ibi ait*, plus amat virgines, quá alios; quia sponte tribuunt, quod sibi non fuerat imperatum. Continentes etiam plus Deo placent, quam coniugati: quia non expedit homini ad regna cœlestia tendenti, accipere vxorem. tex. est *in c. qui sitit. 33. q. 5.* & ea sunt nostris officiis gratiora, quæ cum liceret nobis etiam non impendere, tamen causa dilectionis impendimus: vt ex text. *in c. eam mane. 23. quæst. 4.* dicit tamen text. illius decretalis, in fin. *Non solum virgines & continentes, verum etiam coniugati, per rectam fidem, & operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire.*

DVndecima consideratio. Sicut ornat virum fidelitas; ita mulierem castitas: quæ etiam est in matrimonio, vt dixi, & probat text. *in con. Niceno, ibi, honorabiles confessus nuptias, & castitatem dicens esse cum propria coniuge cócubitum. 31. dist.* facit *l. mulier. §. cum proponeret. ibi: quod & mulieres pudicitia, & patris voto sangruebat. ff. ad Treb.*

Et in conseruatione huiusmodi castitatis plurimum laudantur mulieres, vt legitur de illa nobili Lucretia, totius pudicitiæ & castitatis gemma, a Tarquinio Superbo, licet vi oppressa: proximis, & Collatino eius marito, cum dignitatem thoro violato fœdare noluit simul conuocatis, gladio se transfixit.

De Penelope Vlyssis regis coniuge pulcherrima legitur, quod ob suam tutandam pudicitiam, & marito seruandam fidelitatem, multas à suis procis pertulit iniurias; tamen nulla vnquam molestia a proposito fidei mariti diuelli potuit: Lanificio, & absentiam mariti solabatur, & procos frustrabatur, quibus se concessuram absoluta tela pollicebatur. Sed vt eos longius frustraretur, nocte retexebat, quod interdiu texuisset. Quo factum est, vt Penelope hæc venusta iuuenis, solatio viri, in Troiano decennali bello persistentis, destituta, illibati decoris, atque intemeratæ pudicitiæ matronis omnibus semper exemplum sanctissimum fuit, in qua plus laudatur mentis fidelitas, quam pudicitiæ effectus. vnde Tibullus:

Casta precor coniunx maneas, sanctique pudoris.
Ne sis casta metu, quæso, sed mente fidelis.

Nam animus & propositum distinguunt maleficia *l. iniuria. ff. de furtis.* Hinc teste Cælio *lib. antiquarum lectionum 7. cap. 27.* scribit Hieronym. doctissimi viri esse sententiam, pudicitiam in primis esse retinendam, quoniam ea amissa, omnis ruit virtus, & in ea decoris muliebris enitescit principatus. Hæc pauperem commendabilem facit, diuitem extullit, deformem redimit, exornat pulchram, viros quidem consulares illustrat, effert in æternum nomen eloquentię claritas militaris gloria, & ex deuictis gentibus arreptus triumphus parem quodámodo Deo facit. Multa porro sunt, quæ ingeniorum fertilitate, nobilitatem adoptét præsignem. Perpropria mulieris virtus pudicitia censetur. Hæc Lucretiam Bruto æquauit, nescio an etiam prætulerit; quoniam Brutus non posse seruitutem pati, à fœmina commotus, edidicit. Hęc æquauit Corneliam Graccho. Hæc parem alteri Bruti Portiam fecit: & ibi laudat puellas Patauinas in verecundia, dicens: *Durant etiam in virginibus prisca castitatis vestigia, quando non nisi aperta facie prodeunt visenda in publicum,* velut dicens subinde illud Hierony. in epistola ad Demetriadem virginem. Cuius dictum, qui coniugari cupiunt, bene considerent. *Illa, inquit, sit tibi pulchra, illa amabilis, illa habenda pro socia, quæ se nescit pulchram, quæ negligit formæ bonum, quæ procedens in publicum, non pectus, & colla denudat, nec reuocato pallio, ceruices aperit: sed vix vno oculo (qui viæ necessarius est) patente graditur.* In hoc dignum scitu illud occurrit, quod in Græcorum histor. obseruatum est. Siquidem apud Spartanos diu obtinuisse legimus, vt aperta facie virgo, at conuelata nuptæ, in propatulo viserentur. Cuius eam Charilaus reddebat rationem; quoniam virginibus viros sibi prospicere necessarium sit. Mulieribus autem, quos cóparatint custodire. Obser-

uatum

natum & illud Chalcedonas mulieres eum seruasse morem, vt si in alienos viros & magistratus potissimum inciderent, dimidium retegerent faciei: quæ à viduis coorta consuetudo proreptir.& in eas, quæ iūctæ viris forent. Hunc morem etiam apud nos in Burgundia obseruari videmus. Mulier autem in signum verecundiæ, subiectionis & reuerentiæ, debet velare caput suum vt habetur *1. ad Cor. 11.* & recitatur *15. q. 3. in prin. & cap. hæc imago, & c. pen. 33. q. 5.* Vnde Linus ex mandato Petri constituit, ne qua mulier nisi velato capite, templum ingrederetur.

Imperator etiam pudicitiam semper esse colendam censuit. Text. est in *l. si qua illustris. ibi, ipsi pudicitiæ, quam semper colendam censemus* Maxime in ingenuis & nobilibus seu illustribus, quibus castitatis obseruantia præcipuum debitum est, vt ibi dicit tex. *C. ad Orsician.* Etiam Imperator castitatis est amator. text. *in Auth. quib. modis natur. effic. legit. §. nonimus, colum. 6.* de quo per Gui. Benedict. *in sua repet. c. Raynut. in verb. eaudem Petro tradiderunt, n. 69. cum tribus sequentib. extra de testam.* vbi dicit, quod libido in potente & honorato est deterior, & quod ob vitium luxuriæ plures Reges fuerunt interfecti, & expulsi à regno: & ibi vide plura exempla de castitate, & pudicitia antiquorum Principum.

DEcimatertia consideratio. Quod mulieres laudantur ex clementia & liberalitate, vt habetur per Bern. de Bustis *eod. ser. 28. in prin. in 2. part. in litera Z.* & de liberalitate reginæ Sabbæ exemplificat, quæ venit à finibus terræ ad audiendam sapientiam Salomonis, & donauit ei 120. talenta auri, & aromata multa, gemmasque preciosas, vt habetur *3. R. 9. 10.* Et quedam fœmina Busa ditissima, Marium à senatu Romanorum hostem iudicatum, in suam domum reduxit, *vt refert Margarita poetica in oratione 17. supra alleg.* Et vnum actum Clementiæ narrat Seneca *lib. 1. de Clementia, cap. 5.* Quod cum quidam Rex non posset potentia quendā sibi destruere inimicū, Reginā consuluit coniugem suam, quæ tale regi dedit consilium: *Fac domine quod medici facere solent. Quia vbi vsitata remedia minime prosunt, tentant cōtraria. Si seueritate nihil profecisti, nūc tēta, quomodo cedat tibi clementia.* Quod & factum est, vt de hoc attestatur Benedict. *in d. rep. c. Raynut. in verb. duas habens filias, num. 19. extra de testam.*

DEcimaquarta consideratio. Quod mulier timens Deum, ipsa laudabitur, vt habetur *Prou. vlt.* & Bernard de Bustis in *2. part. sui Rosarij, serm. 28 in 2. Par. illius in littera F.*

Adde etiam: quod mulier timens maritum, consequitur honorem: quoniam scriptum est *ad Ephes. 5* Vnusquisque vxorem, sicut seipsum, diligat: vxor autem timeat virum suum de quo a nobis dictum est in *rubric. Des Droicts & appartenances à gens mariez.* In *commentariis consuetudinum Ducatus Burgundiæ.* Laudem etenim consequuntur, si viris se subiecerint, dicit Plutarch. in præceptis connubialibus. dicam alibi, & hic ante in consideratione ante proximam.

DEcimaquinta consideratio. Laus mulierum consistit etiam in deuotione & pietate, vt ample declarat idem Bernardinus de Bustis in *d. ferm. 28. in 2. par. sui Rosarij.* Et ibi ponit de multis, quæ pietate, & clementia motæ, multa seruitia impenderunt sanctis. Etiam habetur per Albertum de Eyb. in *sua Margarita poetica, in d. 2. part. tract. 2. oratione 17.* vbi ponit de Antigonna, Oedipi filia, de Claodia, Vestali virgine, & de Æmylia, virgine Vestali, & virginibus Spartanis, Vide Franciscum Patritium, *lib. 4. tit. 5. de Institutione Reipublicæ.* vbi ample commendat laudem mulierum in virginitate, de qua supra.

DEcimasexta cōsideratio. Gloria etiam mulierum consistit in gratiositate: quoniam vt habetur *Prouer. 11.* mulier gratiosa inueniet gloriam, vt fecit Ester, quæ propter eius gratiositatem fuit coniuncta matrimonio regi Assuero, repudiata Vasthi eius prima vxore. *Ester. 1.* & *2.* & dicam infra. Et hæc gratiositas cōsistit in modestia, quæ multum commendatur in mulieribus, vt inquit Epictetus philosophus in *Enchiridio, c. 155.* vbi de officio viri erga vxorem dixit. Mondæ igitur sunt apud nos mulieres, in honore esse, nihil ob aliud, nisi vt modestæ sint, & virum reuereantur. Etiam consistit hæc gratiositas in modo, qui multum in vxoribus & fœminis attenditur, & est pulcherrima virtus. Vnde Horatius:

Omnibus adde modum, modus est pulcherrima virtus.

Et stat vulgare prouerbium, *En drap couleur, En vin saueur, En aduocat eloquence, Et en femme contenance.* E diuerso, si vxor non inuenerit gratiam in oculis viri, scribet libellum repudij, vt habetur *Deut. 24. c.*

DEcimaseptima consideratio. Quod etiam mulieres ex misericordia laudantur potius quàm viri, quoniam, vt ait Arist. 8. lib. de Animalib Mulier viro misericordior est ita dicit Bernard. de Bustis in *2. part. sui Rosary, serm. 28. 2. part. litera E.* Et vbi non est mulier, ingemiscit egens. *Ecclef. 36. in fin.*

DEcima octaua consideratio. Mulieres etiam propter earum diligentiam laudantur, quoniam, vt habetur *Prouer. 12.* Mulier diligens corona est viro suo.

DEcimanona consideratio. Mulieres etiam sunt laudandæ: quoniam sunt sagaciores viris, *glo. fin. in l. si à sponso. C. de don. ante nupt. in l. 2. C. de his, qui veniam ætat. impet.* Ioan. de Montaigne *in tractatu suo de bigamia. 3. quæst. col. 10. & seq.* Et prudentia mulieris multum solet mederi vitiis maritorum. Vt Vbertinus *super Epist. Cicer. 25. in resp. Non potuit.* Et habetur *Prouer. 14.* Mulier sapiens ædificabit domum suam, & propter mulierem bonam, saluatus est vir malus. Et sagacitas, seu sapientia earum, ita antiquitus apud Gallos reputabatur, quod cum discord a esset, adhibebantur mulieres pro pace componenda. Et mos antiquus erat, quod si qua tunc inter socios incidisset controuersia, mulieres sedebant arbitræ. Propter quod sanxerunt Galli cum Hannibale: vt si quis Gallorum se à Carthaginensium aliquo iniuria affectum quereretur, eius rei iudex esset Carthaginensium magistratus: sin Carthaginensium quisquam ab vllo Gallorum iniusti quippiam passus esset, Gallicas mulieres de ea re iudicium facere, vt refert Textor in suis Epithet. in verb. *Galli.* & in hoc constat, quod etiam mulieres sunt sapientes: imo ab eis est exquirendum consilium, vt cōstat de Iustiniano, qui quæsiuit consilium à Theodora eius vxore, vt habetur in *Authen. vt iudices sine quoquo suffragio. §. cogitatio. vers. sed neque sufficientem* vbi glo. in verbo, *contingentem.* allegat Catonem Barbat. in *sua. 1. col. 14. de vle.* Dominus meus Iason in *l. 1. in 2. co. ff. de legib.* Vbi etiam allegat Ioan. Andr. dicentem, se ab vxore sua didicisse, bona nomina magno pretio esse emenda.

VIgesima consideratio. Laudandæ etiam sunt mulieres, in seruanda viduitate, propter signū charitatis, vt scilicet ostendat vxor quantum amauerit virum. Vnde, vt refert Virg. in *4. Æneid.* dicebat Dido vidua:

Ille meos primus qui me sibi iunxit amores.

Abstulit, ille habebat secum, seruetque sepulchro.

Quos allegat Lucas de Penna in *l. mulier est 11. col. de incolis.* Vbi amplè commendat viduitatem. & Hieronym. contra Iouinianum scribit de Valeria, nobili Romana, quæ Seruio viro suo mortuo, nulli nubere volebat. Cum rogaretur secundum virum accipere, respondit, se non posse hoc facere: quia primus adhuc viueret. Quamdiu enim vixero, vir meus per amorem viuet in corde meo. Putabat enim virum sibi, quem animo gestabat, à cuius memoria ne mors quidem cũ eripere poterat. O sententiam singularem, & excellentissima matrona dignam, qua declaratur, non corporis illecebris, sed animi affectu matrimonium tueri. Quod quidem probauit Democionis Atheniensis filia. Quæ quamuis virgo esset, cum audiuisset Leosthenis sponsi mortem, qui in bello Lemniaco occubuerat, seipsam interemit: asserens quanquam intacta esset corpore; tamen si alterum cogeretur accipere, secundum deciperet, cum priori animo nupsisset. hæc Franciscus Patritius *lib. 4. tit. 5. de Instit. Republicæ.* vbi dicit, quod licet maioris amoris vinculum sit, & ingenui esset animi, non nisi vni viro coniungi: & in hac re turturis naturam imitari: quam naturæ indagatores diligentissimi asserunt, si parem amiserit, nunquam alterius commixtionem quærere. Et etiam, quoniam vetustissimi Romani eam fœminam corona pudicitiæ honestabant, quæ vno contenta matrimonio tantum fuisset, perpetuaque viduitate, corrupti animi synceritatem ostendisset. Impatiens enim libidinis videtur illa, quæ rursus nubit, & præcipue, si liberos habet, matrimonij pignora: & mortuum virum facie ac nomine exprimentes. Quam quidem sententiam Elisæ verbis elegantissime exprimere videtur Maro Mantuan. cum se viduam ac desertam quereretur his versibus:

Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles. si quis mihi paruulus aula
Luderet Æneas, qui te tantum ore referret,
Non equidem omnino capta aut deserta viderer.

Quid, quod ea, quæ rursus nubit, impia in liberos esse cernitur. Quos orbatos patre, & ab omnibus destitutos, quasi in lumine vitæ negligit, eo etiam tempore, quo magis parentis ope indigere videntur. Quæ ratio quidem omnibus persuadere debet, vt videtur. Cum liberis pudicitiam seruent, nec rursus fortunam experiantur, à qua semel deceptæ, vix meliorem sortem desperare possunt, cum honori ac liberis omnino malè consulant.

Anja Romanæ nobilitatis animum ostendit, cum eius propinqui ac necessarij ei suaderent, vt alteri noberet, cum integra adhuc ætate, & facie optima esset, inquit enim, se nequaquam esse facturam. Nam si virum inuenero, vt ante habui, nolo perpetuo formidare, ne perdam. Sin malum? Quid enim habeo malum experiri, cum optimum priorem fuerim experta? Illusa enim prioris fato sapienter fecisse videtur, si maritali fortunæ rursus se credere noluit.

Sed Portia minor; Catonis filia, firma ac consona sententia declarauit, quid pudicam fœminam deceat. Nam cum apud eam, vt moris est, laudaretur quędam quæ rursus nupta est; *Tacete*, inquit, *nam neque felix, neque bene morata, aut pudica esse potest fœmina, quæ secundo nubit.* Laudat summopere Plutarchus Corneliæ, Gracchorum matris, viduitatem. Ad hanc ferè sententiam Cornelia filiorum, & familiæ cura suscepta, post mortem viri talem se præbuit, vt non malè consuluisse Tyberius videretur, qui pro eius salute occubuit. Nam Ptolemæi Regis nuptias respuit. Et cum ille regnum, & communionem diadematis sibi offerret, vidua quam regina esse maluit. Hæc Patritius vbi supra. Et Hieronymus narrat in loco supra alleg. quod Maria Catonis filia, cùm nollet nubere, sed virum defunctum semper lugeret, interrogata, quem diem vltimum haberet luctus respondit, quem & vitæ.

Et vt ait Berg. de Bustis *in ser. 28. in litera T. V. X. Y. Z.* Viduitas in multis aliis commendatur. Et commendationem huius viduitatis etiam amplè ponit Lucas de Penna in *l. mulieres. supra alleg.* Et ista castitas continentialis, quæ dicitur viduitas, si longo tempore continuetur, non procul distat à virginitate. *§. optimum itaque est. in Authent. de non elig. secundo nub.*

Sed vt dicit Patritius *in loco supra alleg.* Tolerabilius agunt, qui in primo ætatis flore, ad secundas nuptias transierunt, si liberis carent. Student namque singula animalia sobolem propagare, & liberorum gratia se collocare potius, quam libidinis, æquius omnino esse videtur.

Sed si qua impatiens libidinis esset, ne sine viro caste degere posset, optimi consilij esse puto, vt rursus nubat: malo siquidem laude viduitatis careat, quã pudicitiæ. Illa enim sine ignominia ac turpitudine: hæc autem non sine probo ac dedecore mittitur. Et propterea de iure statutum est, quod insequendo dictum Apostoli, *1. ad Cor. 7. si.* Mortuo viro, mulier nubat in domino. *cap. cum secun. dum, &c. super illa. extra de sec. nup.* dixi *in rubr. Des enfans de plusieurs lits, in cõsuetudi. ibus nostri.* & nõ est præsentis speculationis, igitur non insisto. Et etiam, quia matrimonium est causa conseruandi genus humanum, ideo facio considerationẽ sequentem pro laude mulierũ secundo nubentium Sed quoniam hic loquitur de viduitate, quæ dicitur vidua, vide ample Benedict. *in sua rep. cap. Ray. in ver. eidam Petro tradiderunt. nu. 48. de testa. & ibi in verb. & vxorem nomine Adelasiam.* vbi & viduitatis priuilegia ponit. *n. 806. cum seq.* Et vidua retinet priuilegia omnia defuncti mariti, quibus ipso viuente fruebatur: quia in eo gloria defuncti merito relucet. & dicit Bald. *in l. pignorum. C. de pign. act.* quod vidua alicuius relicta, mortui viri est imago. Et plura scripsi infra *in sequenti part. in 9. consid.* de statu viduali, & de eius laudibus, & quod præfertur ante statum coniugalem.

Vigesimaprima consideratio. Quod ita mulieres sunt laudandæ propter conseruationem generis humani, quod breui tempore periturum esset, nisi hic muliebris sexus esset.

Mulieres enim sunt, quæ familias, quæ respublicas, quæ totam denique conditionem restaurant. Et quod maius est, immortalem reddunt. Et ideo, vt dicit Albertus de Eyb. in *sua margarita poetica, in 2. part. tract. 2. in orat. 17.* Hæc Romanæ vrbis conditor intelligens, quando fœminis careret, cum Sabinis bellum graue inire non dubitauit. Cognoscebat enim huiusmodi imperium, si mulieres nõ affuissent, paucissimis esse daturum diebus. Dicam infra amplius in *hoc tract. in 9. par. in duodecima consideratione*: Vbi ponã, quod coniugati, tanquam existentes in dignitate, præferuntur cæteris non coniugatis.

Vigesimasecunda consideratio. Mulier propter eius pulchritudinem & formositatem laudanda est. Quoniam, vt ait Albertus de Eyb. *in sua margarita, in 2. par. tract. 1. cap. 4. de authoritat. Luci. Apulei:* virgo formosa, etsi sit oppido pauper, tamẽ abũde dotata est: & propter pulchritudinem facilius maritatur: de quo etiam per Cælium *lib. 1. antiquarum lect. cap. 7. &c.*

7.8.& 9. vbi ample laudat, & extollit pulchritudinem, maxime in muliere, notatur *in l. si volum. in e. C. de dotis promiss.* Dixi *in consuetudinibus nostri Ducatus Burgun. in rubr. Des droicts & appartenances à gens mariez.* Vbi dixi, quod mulieri formosæ nubendum est. Et tantum pulchritudo mulieris allicit homines, quod ab ea non possunt separari, vt habetur 3. *Esdra 4. c.* vbi habetur: Mulier pulchra & fortis, & dominans regi, vt non possint homines à mulieribus separari, de quo per Ant. Flor. *in sua summ. 1. par. lib. 1. c. 2. §. 2.* vbi ponit, quomodo anima figuratur per pulchram mulierem. Sed cauendum est, ne quis, si talis nubat, quandoque legat ad titulum Cornelianum: quoniam, vt ait Albert. *in loco hic ante alleg. in 10. cap. illius 2. part. & primi tractatus*: Mulier speciosa, & pulchra, templum est super cloacam ædificatum: cum his sit cum formæ iuncta pudicitiæ.

Corporis egregij miseros trepidósque parentes
Semper habet, rara est adeo concordia forma:
Atque pudicitia sanctos habet horrida mores:
Tradiderit dominus.

Et :

Formosis leuitas semper amica fuit.

Et difficile est custodire quam plurimi amant, vt satis colligitur ex dictis Io. Neuizani Astensis *in sua sylua nuptiali, in ampliatione ... v rb. quæro iuxta prædicta, si sit duo.* vbi ponit, quid operetur pulchritudo mulieris. Et ibi dicit, quod debet habere triginta quatuor ad hoc, vt sit pulchra, quæ his versibus ibi positis continentur:

Triginta hæc habeat, quæ vult formosa vocari
Fœmina. sic Helenam fama fuisse refert.
Alba tria. & totidem nigra, & tria rubra puella
Tres habeat longas, tres totidémque breues.
Tres crassas, totidem graciles: tria stricta, tot ampla
Sint ibidem huic forma sint quoque parua tria.
Alba cutis, niuei dentes, albíq; capilli,
Nigri oculi, cunnus, nigra supercilia.
Labra, genæ atque vngues rubri sit corpore longa,
Et longi crines, sit quoque longa manus.
Sintq; breues dentes, auris, pes, pectora lata.
Et clunes, distent ipsa supercilia.
Cunnus & os strictum. stringunt vbi cingula, stricta:
Sint coxæ, & collus, vuluáque turgidula.
Subtiles digiti, crines & labra puellis,
Paruus sit nasus, parua mamilla, caput.
Cum nulla aut rara sint hæc. formosa vocari
Nulla puella potest, rara puella potest.

Non aliter hic insisto circa talia, cum satis, & vltra; quam decens sit, ponatur in d. *sylua nuptia i.*

De his tamen supradictis, & aliis, quæ faciunt ad corporalem pulchritudinem mulieris. Et habetur *Cant. 4.* vbi primo commendatur mulier ex pulchritudine. Secundo, ex simplicitate aspectus, quod multum facit ad gratiositatem mulieris. Tertio, ex pulchra membrorum dispositione, & hoc est. quod dicitur: habet pulchrum corpus, facit *l. vel proterui. D. de ædil. edic.* Quarto ex capillis ordinate dispositis, & compositis, vnde habetur *1. ad Cor. 11.* Mulier si comã nutriat, gloria est illi. Quinto, ex dentibus albis bene ordinatis, quia dentes, seu vngues, nõ debent esse scabri, seu sordidi. Sexto, vbi superiores dentes decenti ordine correspondent inferioribus sicut gemelli adinnicem. Septimo, vbi non est dentium fractus, putrefactio, seu commotio, de quo laudatur Moyses, *Deut. 34.* quia, cui os olet ex corporis vitio, morbosa est. *l. qui clauum. 6. fin. ff. eod.* Octauo, vbi est rubedo in labiis, quæ rubedo iuxta albedinem facit ad decorem. Nono, vbi mulier habet eloquium dulce, & gratuitum omnibus audientibus ipsum. Nam, si balbescit, non placet. facit *l. 1. §. sed sciendum. ff. eod.* Vndecimo, vbi habet collum rectum, & decenter eleuatum. Duodecimo, vbi habet vbera conformia, non nimis eleuata, sed decenter in quantum facit ad ostensionem muliebris sexus.

Sed tamen aduertatur, quæ sint mulieres, & fœminæ memoria dignæ, propter earum pulchritudinem fuerunt sequentes:

Amaryllis puella. Virgilius.

Formosam resonare doces Amaryllida syluas.

Ægle Nympha. Virg. Ecl. 6.

Ægle Naiadum pulcherrima.

Atalanta, puella fuit in Arcadia, & Iasij filia liberali admodum forma.

Ouid. lib. 8.

Venit Athalante Schœnei pulcherrima virgo.
Rasilis huic summam mordebat fibula vestem.
Crinis erat simplex nodum collectus in vnum,
Talis erat cultu facies, quam dicere vere
Virgineam in puero, puerilem in virgine posses.

Ariadne, filia Minois, forma fuit eleganti; quam propterea Bacchus duxit in vxorem, eiúsque coronam stellis ornatam, in astra retulit. Catull. de ea & Theseo loquens, sic inquit:

Hanc simul ac cupido conspexit lumine virgo;
Regia quam suaues expirans castus odores
Lectulus molli complexu matris alebat,
Quales Eurotæ progignunt flumina Myrthos,
Auráue distinctos educit verna colores.
Non prius ex illo flagrantia declinauit
Lumina, quam cuncto concepit corpore flammam.

Antiopa, filia Nictei, & vxor Lyci Regis Thebarum, speciosissimam propter formam à Ioue adamata est: ex quo Zetum & Amphyonem suscepit.

Propertius:

Tu licet Antiopæ formam Nycteidos, & tu
Spartanam referas laudibus Hermionem,

Argia, Adrasti Argiuorum Regis filia, & vxor Polynicis, fuit itidem miram in modum speciosa.

Statius lib. 1. Thebaidos.

Egregiam Argiam, nec forma laude secundã Deiphilem.

Æginam, Asopi Regis Bœotiæ filiam, ob excellentem pulchritudinem, adamauit Iupiter: iacuitque cum ea in specie ignis.

Ouidius.

Aureus vt Danaen Asopida luserit ignis.

Agaristam, Clisthenis filiam, adeo formosam extitisse, scribit Herod. vt ad habendas eius nuptias celebrata sint Procorum spectacula, & certamina, quo speciosissimi quiq; Græciæ adolescentes confluxerunt.

Barynes, meretricis formam commendat Horat. lib. 2. Carm. dicens:

Vlla si iuris tibi peierati
Pœna Barine nocuisset vnquam:
Dente si nigro fieres. vel vno
Turpior vngui.
Crederem. sed tu simul obligasti
Perfidum votis caput enitescis
Pulchrior multo iuuenúmque prodis
Publica cura.

Bryseis fuit adeo formosa; vt Achilles amore eius conflagrauerit; eámque, quamuis ancillam, plusquam puellas omnes adamauerit. Horatius.

Prius insolentem Serua Bryseis niueo colore
Mouit Achillem.

Propert. lib. 2.

Omnia formosam propter Bryseida passus,
Tantus in erepto sæuit amore dolor.

Credibile est, Bersabeam, Vriæ vxorem, elegantis

Qualis & Hyscomache Lapitha genus heroina.
Centauris medio grata rapina mero.

Hieta, fuit vxor Telephi, mulier omnium (quas Protesilaus vidit) maxima & pulcherrima.

Proposita de muliebri pulchritudine certamina plerisque in locis legimus, sicuti in Cereris Eleusinæ festo prope Alpheum, vbi victrix Herodice meruit palmam. *Calius libr. antiquarum lect. 13. c. 9.*

Hypsipyle. Statius lib. 4.

Errantes subito pulchram in mærore tuentur
Hypsipylen.

Fuit Thoantis filia, à quo Thoantias appell.

Lauiniæ forma fuit origo belli inter Æneam & Turnum, quorum vterque eam sibi vxorem dari volebat. Virgil. lib. 12. Flauos eius crines, & roseas appellat genas, vbi ait:

Filia prima manu flauos Lauinia crines,
Et roseas laniata genas.

Catullus de sua Lesbia sic inquit:

Lesbia formosa est, quæ cum pulcherrima tota est,
Tum omnibus vna omnes surripuit Veneres.

De Laodomia Catullus.

Quo tibi cum casu pulcherrima Laodomia.

Lais Corinthia, meretrix fuit speciosissima.

Ouid. 1. Eleg.

Qualiter in thalamos formosa Semiramis isse
Dicitur, & multis Lais amata viris.

Lycoris, Corn. Galli amasia. Martial. lib. 6.

Fœmina præferri potuit tibi nulla Lycori.

Propert. lib. 1.

Et modo formosa, quam multa Lycoride Gallus
Mortuus inferna vulnera lauit aqua.

Lucretiæ formam tanti fecerunt Romani, vt eam suis monumentis vbique celebrauerint, & vindicauerint à mortalitate: nec solum ob eximiam pulchritudinem, verum etiam ob castitatem, quod vim Tarquinij gladio sit vlta.

Lycaste, Priami filia, tantæ fuit pulchritudinis, vt Polydamas, Anthenoris ex Theano Hecubæ sorore filius, illam ea concubina vxorem sibi copulauerit. Fuit & alia Lycaste, quæ ob pulchritudinem Venus vocabatur.

Lamia, autore Plutarcho, puella fuit speciosissima à Demetrio adamata, quæ & tibiis optimè cecinisse dicitur. Hæc primo canendi modulandíque suauitate, gratiam sibi apud omnes comparauit.

Maia, Atlantis filia.

Ouidius lib. 5. Fastor.

Quarum Maia sua forma superasse sorores
Traditur, & summo concubuisse Ioui.

Omphale, regina Lydorum, fuit facie adeò præstanti, vt ei se submiserit Hercules.

Propert. lib. 3.

Omphale in tantum formæ processit honorem,
Lydia Gygæo tincta puella lacu.
Vt qui pacato statuisset in orbe columnas,
Tam dura traheret mollia pensa manu.

Plutarchus in Lucullo scribit, Preciam quandam fuisse in vrbe Roma fœminam venustate formæ nulli secundam, quæ sua pulchritudine Cethegum sibi adeò deuinxerit, vt nihil probaretur Cethego, quod Precia non iussisset.

Panthea, vxor fuit Abradatæ viri nobilis apud Persas, quam Cyrus expugnatis Assyriorum castris, duxerat captiuam. Abradota autem absente, & apud Bactrianos legatum absente, Araspe Medo seruanda tradita est, qui apud Cyrum affirmauit nondum esse ortam, aut omnino inuentam tota Asia pulchriorem.

Sulpitiæ formam commendat Tibull. libr. 4. dicens.

Illius ex oculis quum vult exurere diuos,
Accendit geminas lampades acer amor.
Illam quicquid agit, quoquo vestigia mouit,
Componit furtim subsequiturque decor.
Seu soluit crines, fusis decet esse capillis,
Seu compsit comptis est veneranda comis.
Vrit, seu Tyria voluit procedere palla,
Vrit, seu niuea candida veste venit.

Fuit etiam in Semiramide eximia pulchritudo: & facies imperio digna. Vnde & mortuo marito, Persis imperauit vsque ad prouectam filij ætatem.

Ouid. lib. 1. Eleg.

Qualiter in thalamos formosa Semiramis isse
Dicitur.

Sisygambis, vxor Darij, nulli suæ ætatis fœminæ pulchritudine cessit, teste Curtio. Quam tamen victo Dario, Alexander non solum non violauit, sed & summam adhibuit curam, nequis captiuo corpori illuderet.

Saxo Grammaticus libro octauo Danicæ historiæ scribit, Suauildam Reginam, tantæ fuisse pulchritudinis, vt quum vincta loris, exposita esset equinis calcibus obterenda, ipsis quoque iumentis horrori fuerit, artus eximio decore præditos, sordidis lacerare vestigiis.

Thysbe amasia Pyrami.

Ouid. lib. 4. Metamorph.

Pyramus & Thysbe iuuenum pulcherrimus alter,
Altera, (quas oriens habuit) prælata puellis,
Contiguas habere domos.

Thetydem, Deam maris Poëtæ niueam, & formosam faciunt, quod perpetuis aquis abluatur.

Catullus:

Teque Thetys totius pulcherrima Neptunine.

Tyro puella, Salmonei filia, ob formam à Neptuno adamata est.

De hac Propert. lib. 1.

Vobiscum est Iope, vobiscum candida Tyro.

Baptista Pius.

Carmine conspicua est Tyro Pegasaa puella.

Idem.

Est Helene formosa illic, est candida Tyro.

Violantillam, Stellæ poëtæ vxorem, multis verbis commendat Statius lib. 1. Syl. sed maxime, vbi Venerem sic inducit loquentem:

Hanc ego forma
Egregium mirata decus, cui gloria partum
Et generis certabat honos, tellure cadentem
Excepi, fouique sinu, nec colla, genasque
Comere, nec pingui crinem deducere amomo
Cessauit mea nate manus, mihi dulcis imago
Prosiluit, celsæ procul aspice frontis honores,
Suggestumque comæ, Latias metire quid vltra
Emineat matres, quantum Latonia Nymphas
Virgo premit, quantumque egomet Nereidas exto:

Idem paulo post.

At tu pulcherrima forma;
Italidum tandem merito possessa marito:

Sunt & aliæ permultæ puellæ; in quibus elegans fuisse pulchritudo memoratur; vt Pasiphae, Ariadne, Berenice, Hermione, Briseis, Penelope, Deidamia, Ersilia, vxor Romuli, Ero, Virginia, Anaxarete, Antigone, Arachne, Arethusa, Astrone, Polyxena, Pelagia, Lycaste, Iocasta, Hecuba, Cassandra, Hesperie, Cleopatra, Chelia, Ilia, Sibyllæ, Vestales, Heroinæ, & aliæ prope infinitæ. Quas, qui scire volet, authores reuoluat.

Stroza pater lib. 6. Eroticon. de quibusdam sic meminit.

Talis erat virgo Cenea, talis & altum
Per mare Dictæo vecta puella boue.
Talis erat fului decepta cupidine nymbi.
Et quam sub falso lusit olore Deus.
Talis erat vatum Omphale celeberrima cantu,
Talis & Idæo rapta Lacena proco.

Item Pamph.

Oebalides. Cyparissus. Hylas. Diadumenus Atys
Phryx puer, & ficto Parthenopæus equo.
Cuius & in gremio posuit miserabilis ora,
Quum Stygias vates iret ad antra domus.

Helenæ forma, poëtis omnibus cantatissima, laudem meruisset maximam, nisi ea Troiæ ruinam, bellique decennalis causam attulisset. At nemo est, cui non sit odio, quum tantæ cladis calamitatem venit in mentem. Paris apud Ouidium formam illam Veneri comparat, dicens:

His similes vultus (quantum reminiscor) habebat,
Venit in arbitrium quum Cytherea meum.
Si tu venisses pariter certamen in illud,
In dubium Veneris palma futura fuit.
Magna quidem de te rumor præconia fecit,
Nulláque de facie nescia terra tua est.
Nec tibi par vsquam Phrygia, nec solis ab ortu,
Inter formosas altera nomen habet.
Credis & hoc nobis, minor est tua gloria vero,
Famáque de forma pene maligna tua est.

Propertius lib. 2.

Post Helenam hæc terris forma secunda redit:
Digna quidem facies, pro qua vel obiret Achilles,
Vel Priamus belli causa probanda fuit:

Pamphilus.

Cui modo cederet formosa Tyndaris ore.

Baptista Pius.

Carmine formosa est Cycno generata Lacæna,
Quæ quondam in cineres Troia superba ruit.

Isocrates, orationem scripsit de laudibus Helenæ, vbi cumulatissime formam eius commendat.

Textor Niuernensis in sua Officina volens dentare & describere pulchritudinem mulieris, fingit se habere Damisellam pulchram, quam his versibus commendat:

Floricoma quid adhuc Damisella quiescis in horto?
Et roseum pubens occulit herba caput.
Egredere atque amœnos populosi pasce theatri,
Vt Phrygum taceat publica fama Deas.
Fatiloquis aufer palmam, pretiumque Sybillis:
Liuor erit formæ buccina magna tuæ.
Nec timeas, quod sis in agro generata nimoso,
Terra vbi fructifero surgit aprica iugo.
Namque tibi similem nullus parit angulus orbis,
Pulchrior & nulla viuit in vrbe Venus.
Præterea non ne l Dryades in montibus altis,
Nunquid in herbifero viuit Oreas agro?
Quid fuit Hippolyto, quid Apolline pulchrius, aut quid
Candidius nato Mirrha decora tuo?
Hi placuere tamen syluas, montesq; supini,
Et placuit violis luxuriosus ager.
Vrbanas alij mirentur, ameńtque puellas,
Tu mihi præ cunctis, ô Damisella, places.
Sic, inquam, Damisella places, vt sordeat illa,
Quam peperit gelido lucida concha mari.
Et iaculatricis cultúsque decórque Dianæ,
Atque cerebrigena forma venusta dea.
His oculis si quando tuos contemplor ocellos,
Hæc mihi qui venas acrius igne coquunt,
Cycnigenam præ te iuro nihil esse puellam,
Qua Danaûm cecidit Troia superba rogis.
Vror, & in modicas soluit me flamma fauillas,
Atque animo vires deficiente cadunt.
Nec solum taciti vigilem me concremat æstus,
Lampade sopitum me quoque torret amor.
Nam mihi dum thalamo comes esse videris eodem,
Æthereo nollem proximus esse Ioui.
Multa quidem in tenero surgunt tunc gaudia somno,
Felicémque malus me facit esse sopor.
Verum ego quum falsa delusus imagine surgo,
Et somni video spem cecidisse mei:
Quas ego tunc lacrymas, & quæ suspiria mitto,
Maximus ex oculo riuus vtroque fluit.
Vis dicam Damisella, thymo mihi dulcior Hybla,
Suauior atque tuo terra Cilissa croco.
Non ita flammifera Briareus torretur in Ætna,
Vt tua me facies, vt tua forma coquit.
Tu siquidem Graia speciosior ansere Læda,
Pulchrior es prima, candidiórque niue.
Blanda tibi ceruix fragrat, quod & Attica cera,
Et quod virginea lilia secta manu.
Læuior est tibi frons detrita in littore concha,
Pulchrior & cycnis vnda Caystra tuis.
Si talem in vinclis Venerem Gradiuus teneres,
Plus tibi quàm cælum vincula grata forent.
Sed quem non faciunt geminpoma ardere papillæ,
Rugosa quamuis fronte Catonis erat?
Quas ego quum video (Libitinam affore ministri)
Mammarum intuitu me facit exanimem.
Ergo breuem exanguis si fudero corpore vitam,
Hoc habeat carmen, quis tegit ossa lapis.
Non iaculis, nec aquis perijt, bibitóque veneno,
Quem breuis angusto contegit vrna loco.
Hunc tu pomosa fecisti ardere papilla,
Acrior Eoi hens ô Damisella regis.
Cætera quid memorem veneranda insignia formæ?
Sunt tibi quos iterum vellet habere Venus.
Inq; genis ardet rubri tibi flamma pyropi,
Mollior Hybleis est tua lingua rosis.
Quis tam formoso nollet sub corpore fulcrum,
Aut (per quem incedit pes tuus) esse lapis?
O quoties volui, mutato vt corpore pulex,
In thalamo fierem te recubante tuo.
Ipse tuis oculis (quum vult exurere diuos)
Accendit faculas deliciosus amor.
Dum loqueris, fidei in tenero tibi suada labello,
Cecropys vngens omnia verba fauis.
Dum rides, lepido tanta est tibi gratia risu,
Iratum facias ponere tela Iouem.
Dum varias lepidis imples concentibus auras
Auritis venimus ad tua verba Dei.
Est in fœmineo virtus tibi mascula sexu,
Quid sibi Saturni filia maius habet!
Nec minor est forma morum præsignis honestas,
Qua potes Argolicam vincere Penelopen.
Tota Deo incumbens, mitis, simplex sine fastu,
Sermone atque ipso tota pudica rubens.
Tam tua te virtus, quam regia forma venustat,
Quicquid agis, cœlum totáque terra probant.
At caueas, ne (dum Nucerino ludis in agro)
Te premat ignoti subdola forma Dei.
Fecit olorina Ledam succumbere pluma,
Quem timet astriferi machina tota poli.
Et Danaen lusit fictum mutatus in aurum,
In taurum Europen, in Satyrum Antiopen.
Te quoque (ni caueas) eludet imagine falsa:
Vrit enim summos hæc tua forma Deos.
Vrit, & ipse suo Neptunus in æquore feruet:
Téque cupit Nymphis præposuisse suis.
Nonne cur ficto Damisellam te voco? fallor.
Verus amor nomen dissimulare nequit.
Nysia nomen habes, quod Nysum & Myrea vincas:
Quodque tibi flaua cedat vterque coma.

Nulla

Nulla tulit similem, ventura nec afferet ætas.
Quam tibi præponat, non habet Aula Iouis.

Addo & & alias mulieres, quæ venustæ & decoræ perhibentur.

Maria vero, vxor Herodis regis, pulchritudine corporis omnes mulieres anteire fertur, vt ait Iosephus *lib. antiquit. 16. cap. 19.* & Egesip. *de excidio Hierosolymitano. lib. 10. cap. 38.*

Rachel, vxor Iacob, virgo decora fuit facie, *Gen. 29.* & ob eam causam Iacob eam sibi delegit, vt tradit magister sententiarum *in 4. dist. 30.* & Bonauentura ibi, in expositione illius tex. & Pet. de Palude: qui etiam asserunt hominem quidem nec venaliter peccare, qui vxorem ducit propter pulchritudinem, modo non sit causa principalis, & præcipua ipsius matrimonij, sed secundaria: &, vt loquuntur inductiua, & illam scilicet potius assumat, quam aliam, & sequitur Angelus de Clauasio *in sua sum. in verb. matrimo. impedi. per.* Ant. Flor. *in 1. parte tertia partis sua summa, tit. 1. c. 19. §. 4. concl. 1.* & Astelanus *in sua sum. lib. 8. tit. 9. art. 1. in fi.* Collect. *in cap. ad dissoluendum extra de despon. impuber. gloss. in sum. 27. quæst. 1.* Pan. *in cap. tua extra tertio notabili, de spons.* Imo S. Thom. *in d. dist. 31.* etiam super textu sentit, non esse mortale peccatum, etiam si libido pulchritudinis sit causa principalis, modo non sit immoderata, &, vt inquit effrænata. Et facit, quoniam, vt habetur *Deuter. 21.* Si videris in numero captiuorum mulierem pulchram, & adamaueris eam, volueris que habere vxorem, introduces eam in domum tuam. & facit illud *Cant. 1.* Ostende mihi faciem tuam. Facies enim tua decora. & habetur *Psal. 44.* Concupiscet rex decorem tuum. &, *Eccles. 36.* Species mulieris exhilarat faciem viri, & super omnem concupiscentiam viri superducet desiderium. & *eodem Eccles. 26. cap.* Sicut Sol oriens mundo in altissimis Dei, sic & mulieris bonæ species, in ornamento domus eius.

Et, vt concludatur, vnum certo scias, quod mulieres in forma, & pulchritudine, felicitatem metiuntur, sine qua vera felicitas (vt opinantur) non posse esse, nihilque magis cupiunt, quam esse & videri formosæ, & a forma ipsa laudari: nec alia laude magis delectantur, neque illis quicquam gratius eo laudis genere præstari potest Vnde vulgo veridice dicitur:

Vulpes amat fraudem, lupus agnum, fœmina laudem.

Maxime in pulchritudine, Horatius *1. carminum, Ode 16.* vt se Tyndaridi, quam carminibus læserat, conciliaret, ab eaque beneuolentiam captaret, nihil habuit ad consequendum efficacius, quam vt formosam eam vocaret. Sic enim suam Palinodiam exorditur: *O matre pulchra filia pulchrior*, Idem *lib. 4. Ode 13.* exprimens morem mulierum, felicem mulierem pro formosa dicit, vt mihi annotatur. Mulieres enim in pulchritudine summum bonorum reponunt. vnde Ouidius *lib. 1. de arte Amandi.*

Nec faciem, nec te pigeat laudare capillos,
Et teretes digitos, exiguumque pedem.
Delectant etiam castas præconia formæ,
Virginibus curæ grataque forma sua est.

Faciunt & notata per Ioan. Andr. *in cap. 1. de clerico venatore.*

Idem quoque Ouid. *in lib. de Medicamine faciei*, ita ait:

Virginibus cordi, grataque forma sua est.
Idem *lib. 9. Metamor.*
nimiumque cupit formosa videri. & Virg.
Et fugit ad falices, & se cupit ante videri.

Et de hac forma, & pulchritudine mulierum olim plura certamina (vt prope dixi) proposita fuere, & inter alia, celebratissimum est illud (de quo in proxima consideratione dicetur) inter Iunonem, Palladem & Venerem factum. Etiam fœminæ, vel circa mortem anxiæ sunt, ne pulchritudinem amittant, optantque prius mori, quam desinat esse pulchræ: vt decantat Horat. *lib. Carminum 3. Ode 27.* inducens Europam moribundam, sic dictantem: *ô deorum,*

Si quis hæc audis, vtinam inter errem Nuda leones.
Antequam turpis macies decentes
Occupet malas, teneræ atque succus
Defluat, præda speciosa quæro
Pascere tygres.

Et hinc videri potest prodiisse, quod fœminæ sua sponte natura illis inuident, quæ se formosiores esse dicuntur. Vnde Ouid. *lib. 9. M. 1. in* concordans ita enunciat:

Et si qua est illuc formosior, inuidet illi.

Ita recitat Andreas Tiraquellus *1. suis legibus connubialibus in 2. l. g.* vbi laudat pulchritudinem, dummodo non sit excessiua, sed mediocris, & media, & multum vituperat deformitatem, attamen, inquit, pulchritudinem mulierum illis afferre superbiam, & præsumptionem libidinis, & appetitum inordinatum Veneris, & sic magnam partem vitæ eis adimere, quod multis ostendit rationibus, quas non ref. eo, cum huic operæ non quadrent. Et de commendatione pulchritudinis, scripsit Cælius *lib. antiquarum lect. 13. c. 7. cum pluribus sequentib.* à quo multa transtulit ipse Tiraquellus, illum tamen tacendo: & ab G. Benedicti *in d. sua repet. cap. Raynut. in verb. eundem Petro* *bradedcrunt vt ample de materia. extra, de testam.*

Vigesimatertia cōsideratio erit subsecutiua ad precedentem, de iudicio Paridis inter tres deas Venerem scilicet, Iunonem & Palladem (qui respondit: *Vtraque forma me iudice sunt venerandæ*) fuerit verū & iustum iudicium, ita, quod vtraque æqualiter sit extollenda, vel etiam si (vt aliqui volunt) malum aureum, hoc est, Victoriam, Veneri adiudicauerit, in hoc errauit, nec ne. Primo, de hac contentione decantatissima, quæ inter Iunonem, Palladem & Venerem fuit, cuius Paris arbiter, victoriam Veneri tribuit, quod ægerrime tulerunt Iuno, & Pallas, non tam iratæ, quod essent victæ à Venere, quam quod sua forma spreta fuisset, vt mire expressit Virgil. circa initium Æneid. cum inquit de Iunone loquens:

Nec tum etiam causæ irarum, sæuique dolores,
Exciderant animo, manet alta mente repostum
Iudicium Paridis, spretæque iniuria formæ.

Quasi per illud iudicium Paridis, non satis expressisset id, quod erat Iunoni molestius, nisi subiunxisset, *Spretæque*, &c. sed & Homer. *lib. 24. & vltimo Iliados* narrat, Iunonem ipsam, & Palladem adeo infensas Ilio & Troianis, ob id quod Paris Venerem illis in forma prætulisset, vt etiam Hectoris & mortui, & procul ab eo iniuria remoti, corpus nequaquam, vt cæteri Dei misererentur.

Etiam singulariter, & cum maxima pompa recitat id iudicium Ioan. le Maire *in illu Irattatibus Galliæ lib. 1. cap. 30. 31.* vbi concludit, quod adiudicauit malum aureum, id est, Victoriam Veneri, de pulchritudine. Sed paulo temotius recitat istam historiam Cælius *lib. antiquarum lectionum, cap. 39.* vbi ait de Paride electo inter Deas de formæ præstantia certantes, iudice, varia pro ingenijs capita afferri solere, vel inter eos qui vulgares, vilesque nuncupari solent, & sunt non me fallit, illud inter Latij donauit Cælius ex Græcorum thesauris excerptum. Paroi videlicet hunc

Priami filium educatum patris iussu, in loco quem *Amandrum* dixere, mox vero & *Parion* de ipsius nomenclatura tribus fere annorum decadibus. Atque inibi cum natura ingeniosus foret, nec ad doctrinarũ studia ineptus, Græcis imbutum disciplinis, in quibus vbi non parum promouisse visus est, etiam Veneris laudes, oratione edita, prolibauit. In eaque, Palladi ac Iunoni, præstare contendit. Quando, vt videtur Deæ nomine concupiscentias esse intelligendas significabat, atque voluptates, sicut etiam meminit Athenęus: vnde mala omnia sese mortalibus agminatim, ac fluĕti exæstuantis more, affundant. Atque hinc fabellæ occasionem, inter disceptantes deas, captum iudicem, datúmque Veneri malum, id est, victoriam: quæ historia multum differre videtur à sententia Poëtarum, sed qualitercunque sit, finis vtriusque tendit ad hoc, quod Paris voluerit præferre voluptatem diuitiis, & sapientiæ: quod an bonum fuerit eius iudicium, paululum disceptabitur.

2 Et prius videtur, quod sic, quoniam Aristippus, cõditor sectæ Cyrenaicæ, voluptatem statuit esse summum bonum, & ita voluptate metitur felicitatem. In hanc sententiam agminatim pedibus eunt docti pariter & indocti. Etenim mortales eo concurrunt, vt inquit verissime Seneca, vbi audiant laudari voluptatem nec fortassis immerito. Nam si teste Arist. id bonum est, quod omnes appetunt, omnes autem appetunt voluptatem, effici videtur, vt voluptas sit id bonum.

3 Eudoxus quoque philosophus, Astrologiæque cõsultissimus, voluptatem ex eo summum bonum esse putabat, quia cernebat, rationalia irrationaliáque vniuersa, voluptatem affectare: huius autem rationes probabiles videbantur, ob ipsius hominis modestiam ac probitatem. Non enim vt voluptatis amicus, voluptatem asserere credebatur: sed quia res verè ita se haberet. Nec minus manifestum hoc esse, ex contrario censebat. Etenim, cum contrariorum contraria sint consequentia. *Si dolor est*, inquit, *per se, omnibus fugiendus, tanquam summum malum, ita voluptas omnibus erit expetenda, tanquam summum bonum.*

4 Hæc omnia emanauerunt ex schola Epicuri philosophi voluptuarij, qui in voluptate summum bonum, felicitatémque constituebat: habet hæc secta sectatores pene infinitos, quorum, (vt inquit Apostolus) Deus venter est, & quæ sub ventre sunt.

5 Hinc Philoxenus, summum bonum collocans in voluptate gustatus, optabat sibi dari gruis collum vt videlicet diutius illa voluptate bibendi, edendique frueretur.

Hinc Sardanapalus, Assyriorum rex, gulæ, & ventri deditissimus, natúsque heluationi, voracitatique, scripsit in Epitaphio, si ille tantum haberet, quæ edisset & quæ per libidinem expletam percepisset. verba eius hæc sunt descripta in monumento:

Ede, bibe, lude. Et
Cùm te mortalem noris, præsentibus exple
Delitiis animum, post mortem nulla voluptas.
Namque ego sum puluis, qui nuper tanta tenebam.
Hæc habeo quæ edi, quæque exaturata libido
Hausit. at illa maneut multa & præclara relicta.
Hoc sapiens vita mortalibus est documentum.

Hinc Xerxes ille maximus Persarum Rex, repertori nouæ voluptatis, constituit præmium. Claudius Tiberius Nero, tertius Cæsarum, nouum instituit officium, quod à voluptatibus dicebatur: qui propter nimiam vini auiditatem, pro Tiberio, Bibetius, pro Claudio Caldius, pro Nerone, Mero, vocitatus est, qui noctem continuúmque biduum epulando, bibendóque consumpsit.

Quid memorem ingluuiem Vitellianam. Helioga- 6
bali, & Galieni, Imperatorum, multorúmque aliorum asotiam, & luxum, qui omnes mancipati fuerunt à dominio, vtpote heluones, & gulones maximi, quales Græco vocabulo asoti nuncupantur. Et ista voluptate gulæ, & delitiarum plerumque paratur esca voluptaria libidinis, & sic voluptas consistit in his, quæ delectant, & maxime volumus, ita libido in his, quæ libent & placent: & licet sint multæ, & multifariæ, quę hîc accumulari possent, tamen de his subticeo.

Denique inuectæ sunt ciuitates, & populi, qui voluptatem veluti summum bonum, amplexarentur, quales fuere Milesij, Sybaritæ, & Tarentini. Olim Milesij luxu diffluentes, eiecerunt ciuitate Hermodorum virum clarissimum, quia frugalitatis, continentię & modestiæ erat amator egregius. dixerunt enim: *nemo apud nos frugi sit, nemo vnus excellat.*

Apud Græcos, maximè apud Aristophanem in Pluto prouerbium est, de Milesijs vsitatum: *Olim fortes fuere Milesij, tanquam luxuria & nequitia omne robur virilitatis perdidissent.*

Sybaritæ verò, in Italia, quibus, vt ait Quintilianus in tertio, odio erat frugalitas, adeo delitiis, & luxuria intemperantes diffluebant, voluptatem, veluti Deam amplexantes, vt intra dies septuaginta, à Crotoniatis deleti sint.

Tarentini in Calabria, vt nomen ipsum ostendit, molles, delicatíque & voluptuosi, supra cunctos mortales fuerunt. Namque Tarentum, etiam Sabinorum lingua *molle* significat, teste Macrobio 3. Saturnalium. Vnde Tarentini dicti sunt, secundum M. Varronem. & concordat dictum Horatij, cum ait: *Et molle Tarentum.* Et apud Tarentinos delitiæ. & voluptates illicibiles, io tantum inualuerunt, propter fortunas nimium secundas (quia, vt air Tibullus:)

Luxuriant animi rebus plerumque secundis.

Vt plures ludos, festáque celebritates, quas reliquos anni dies agerent, vt autor est Strabo. Præterea, vt tradit Plutarchus, Balneis, conuiuiis, gymnasijs Tarentini indulgebant: potum & lascinias, & id genus genialia immodica percolentes, ex quo Satyricus dicit:

Atque coronatum, & petulans, madidúmque Tarentum.

Hęc Beroaldus *in suo opusculo de felicitate circa prin.* Et licet prope infinita congerere possemus de vita voluptaria, hominibúsque voluptatiis, qui hoc fine voluptatem metiuntur: tamen aurium satietati circa fastidium studendum est.

Solent denique (vt ait Beroaldus) philosophi, qui voluptatem per se ipsam tanquam summum bonum existimant appetendam, veteris pingere tabulam quãdam, in qua voluptas in sella regali, quasi quædam regina sedeat, eique virtutes veluti famulæ, subiiciantur, obseruantes eius nutum, vt faciant quicquid illa imperauerit: & hæc Voluptia, id est, voluptatis Dea dicitur.

Ex quibus persuasum videtur iudicium Paridis fuisse bonum, cum victoriam Veneri, hoc est, voluptati adiudicauerit, maximè, cùm voluptas habere videatur virtutes, penè famulas, & ei suppositas, & ad eius nutum & imperium, voluptabiles, vt hic prope dictum est.

Quicquid tamen sit, veritas contrarium suadet, vt voluptas non est dicẽda summum bonum, & à plurimis

mis philosophis reprobatur voluptas, vt quam vere scribit Beroaldus *vbi supra*. Et Cælius *lib. 3. antiquarum lectionum c. 33* circa quæ non insisto; quia potius est quæstio de laudanda pulchritudine & formositate, quæ maior est in Venere, & sic in voluptate.

De excellentia vero Iunonis, satis potest perpendi & cognosci ex his, quæ inferius dicuntur *in finali parte, in 54. consideratione*: vbi laudantur pecuniæ, & diuitiæ; quia iuuant, ideo Iunoni consecrantur.

De excellentia vero Palladis, & sic sapientiæ, scientiæ, artis, virtutis, & ingenij (quo nihil excellentius, cum eo vniuersa regantur) etiam satis à nobis scriptum est *infra in 50. parte*, vbi extollitur sapientia, & ibi videre poteris pura fundamenta ad laudem ipsius, vltra diuitias, & voluptatem: & de virtute satis dixi *in præcedenti parte, in 62.63.64: & 65 considerationibus.*

Vigesimaquarta consideratio. Laudantur etiam mulieres, si ex bonis parentibus fuerint ortæ & progenitæ, maxime ex muliere proba, & honesta, seu bonis moribus imbuta. Et istud satis expressit Ioan. Fabri *in rubr. Instit. de nupt.* qui inter cætera quæ mouet, attendenda esse in vxoribus ducendis; illud non prætermisit, vt vxorem ducamus, boni, pacifici, & fidelis generis: quia frequenter videmus (vt ipse dicit) non solum labem sanguinis, sed & morum quoque ad posteros deriuare. Quam sententiam dicit esse verissimam Tiraquellus in *suis legibus connubialibus, in l. 3.* vbi ita ait: Futuræ vxoris parentes; patriam, mores conspicito, & hanc rationem adducit. Nam licet sua cuique mens est diuino creata arbitrio, pleræque tamen sunt animi vires, quæ simul cum corpore à parentibus transfunduntur in filios. Sic enim natura cõparatum est secundum Ficinum, vt corpus & anima, proportione quadã harmonica, congruant, motúsque corporis in animam, sicuti & animæ in corpus, quod medici astruunt, facillime & vehementissime penetrent. Idcóque quanquam non educitur anima filij, aut corpore parentis, aut ab anima, tamen corporis tale, & cum tali quadam procliuitate; à tali quodam corpore parentis educitur. Sic vuas acerbas comederunt patres, & dentes filiorum obstupuerunt, vt scribitur *Ierem. 31.* Porro procliuitatis illius corporis anima, ob cognationem quandam affectumque erga corpus proprium, particeps quodammodo redditur, præsertim secundum vim eius inferiorem; quæ corpori propinquat, plurimumque consentit: deinde vis superior animæ, naturali quodam amore; inferiori sæpe obsequitur; ferme sicut illa corpori, obsequitur inquam quasi similiter, sed non æque: motus autem, qui in anima actio est, fit in corpore passio, qui in corpore passio est, fit in animo sensus, atque compassio.

Ad hæc filij ipsi parentum præceptis imbuti, ad eorum consuetudinem, moresque deducuntur. Nam cũ omnia adolescentes, quæ oculis excipiunt, simiarum instar imitantur, ita fit, vt quæcunque à parentibus maxime quorum præsentior est, & assiduior conuersatio, fieri viderint, ad vnguem etiam facere nituntur; & assuefaciunt, & diu seruant: & assuefacti (tanta est vis consuetudinis) perpetuo, ita vt primo imbuti, quasi secretiore quadam vi agente, perseuerant. Cum consuetudo videatur esse altera natura, ita, quod vincit ingenium, & artem. Luc. de Pen. *in l. missi opinatores. C. de exactio. trib. lib. 10. in l. si quis posthumos in verb. cõsuetudo. ff. de lib. & post.* quam gloss. allegat Iacob. de S. Georg. *in l. de quibus. in fi. ff. de legibus. & dixi in cõmento nostro super consuetudinibus ducatus Burgund. in proœm. in 1. gloss. in fin. par. huius operis in 51. consideratione*: Et diu seruatur, id quod in iuuentute assuefactum est, iuxta illud Horatij:

Quo semel est imbuta recens seruabit odorem
Testa diu.

Et vulgo alijs verbis dicitur:

Quod noua testa capit, inueterata sapit.

Et quod procedat in his, dicam *in 11. part. in 50. considerat.*

Sed cum hic discurratur in materia, quæ tangit fœminas, ideo dico istud potissimum obtinere in fœminis, quæ plerunque mores matrum repræsentant. Neque enim verisimile est, vt filia, statim ab ineunte ætate turpibus matris moribus imbuta, honestatem in grandiori ætate sectetur, ad quam tantum abfuit, vt mater cohortaretur, vt etiam ab ea magis & exemplo dehortaretur, & verbo: id quod intellexit Iuuenalis; *Satyr. 6.*

Scilicet expectas, vt tradat mater honestos,
Aut alios mores, quam quos habet.

Et sequitur:

vtile porro
Filiolam turpi vetula producere turpem.

Ideo Ezechiel propheta c 16 ait: *Sicut mater, ità & filia eius.* Et in hanc sententiam gloss. *in c. si quis 6. q. 1. in verb. metuntur.* adducit versiculum vulgatum:

Insequitur leuiter filia matris iter.

Vnde habetur *Esdr. 4. c. 9.* qualis ager, talia & semina: & quales flores, tales & tincturæ: qualis operator, talis & creatio: & qualis agricola, talis & cultura. Hinc prodijt prouerbium vulgare Gallicum. *De bon plan, plante ta vigne. Et de preude femme, prens la fille.* Vnde Horatius *libro carminum 4. Ode 4.*

Fortes creantur fortibus & bonis.
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus: neque imbellem feroces
Progenerant aquila columbam

Ideo Libanius ad Solonicum scribens: *Vxorem, inquit, cognitam ducas, cuius parentes; & matrem præcipue, bonis moribus præstantem noueris.* Et Horat. *lib. carm. 3. Ode* 4. Scythas eo nomine laudat quod illis:

Dos est magna, parentum virtus.

Vigesimaquinta consideratio. Mulieres ex eo, quod magis se continent domi, honorantur, & sunt laudabiliores, secundum Thucydidis sententiã; qui optimam esse fœminam censet, de cuius laude, aut vituperatione, quam minimus apud exteros, forisque sermo habeatur: existimans, probæ mulieris nomen, itidem atque corpus, domesticis parietibus continere oportere: licet ab hac sententia Plutarchus dissentiat *in lib. de claris mulieribus.* in initio dicens, sibi probabilius dixisse videri Leontium Gorgiam, qui putat mulieris non formam solum, sed & egregium nomen, atque famam, debere apud quamplurimos esse vulgatam. Sed, pro opinione Thucydidis accedit; quod Dominus noster, *Exod. 11. c.* monet viros Hebræos, vt ab amicis, mulieres autem, vt à vicinis postulent vasa aurea & argentea, quasi videlicet mulieres à vicinis duntaxat inte cognoscendæ: nulliquae illis amici præter vicinos sunt comparandi, nec earum fama longius, quam ad eos deferri debeat: quod & Nicolaus de Lira, licet obscure, annotauit.

Parthi, teste Iustino, *lib. 41.* Fœminis nõ commercio tantum virorum, verum etiam conspectum interdicunt. Quod & nostra tempestate Itali maxima ex parte obseruant: ad hoc facit dictum Psalmistæ Psal. 127. *Vxor (ait) tua sicut vitis abundans, in lateribus domus tuæ*

Et Chrysostomus in quadam in Iohannem Homilia: *Mulieris est domi philosophari.* Et Ambros. in Lucam, lib. 2. *Discite* (inquit) *virgines, nō circūcursare per alienas ædes, non demorari in plateis, non aliquos in publico miscere sermones*: Vnde Euripides in Iphigenia, de fœmina loquens. *Maneat* (inquit) *domi, pudicam enim decet pudor.* Et Plutarchus in præceptis connubialibus scribit, Ægyptijs mulieribus non vti calceamentis patrium morē fuisse, vt se domi continerent. Et ait Xenophon in œconom. *Deus vxorem pulchriorem condidit, vt formam cum pudicitia se domi continendo tueretur.*

Et sane ex historijs Romanorum patet, Romanas mulieres, ex institutione patriæ sese domi continere solitas. Quod facile coniecturari possumus: quod C. Sulpitius Gallus, vxorem dimiserit, quoniam camcapite aperto, foris versatam cognouerat.

Et Q. Antistius, ideo repudiasse vxorem suam dicitur, quod illam in publico, cum quadam libertina vulgari loquentem videret.

Publius quoque Semproniūs Sophus, coniugem repudij nota affecit; quoniam se ignorante, ludos spectasset, vt testis est Valerius, *lib. 6. tit. de seueritate. cap. 629. cū duob. sequentib.* Et hoc clare manifestauit Cornelius Tacitus, *lib. de illustr. oratoribus*, cū de antiquis Romanis loquens; Iampridem (ait) suus cuique filius, ex casta parente natus non in cella emptæ nutricis, sed in gremio, ac sinu matris educabatur: cuius præcipua laus erat, tueri domum, & inseruire liberis.

Et facit ad hoc epitaphiū cuiusdā Claudiæ Romanæ, inter vetera monumenta repertum, in quo quidem, inter alia pleraque, quæ ad ipsius honorem dicuntur, illud postremo adiectū est quod domum seruauerat; veluti cætera parui essent ponderis, nisi & hoc quoque adfuisset. Epitaphium autem est huiusmodi:

HOSPES QVOD DEICO PAVLLVM EST. ASTA, AC PELLEGE.
HEIC EST SEPVLCHRVM HAV PVLCHRVM, PVLCHRAI FEMINÆ.
NOMEN PARENTES NOMINARVNT CLAVDIAM.
SVOM MAREITVM CORDE DILEXIT SOVO.
GNATOS DVOS CREAVIT. HORVNC ALTERVM
IN TERRA LINQVIT, ALIVM SVB TERRA LOCAT.
SERMONE LEPIDO. TVM AVTEM INCESSV COMMODO.
DOMVM SERVAVIT, LANAM FECIT. DIXI. ABEI.

Restitutus locus ex Inscriptionib. Gruteri pag. 769.

Et quod laus sit mulieribus domi se continere, facit text. *in l. 1. Cod. de offic. diuer. iud.* in illis verbis: *quæ intra domum, considerato sexu semet contineat.* Imo ex illo textu extrahentes matresfamilias ex domo earum, & in publico trahentes puniuntur pœna capitali. & facit tex. *in Aut. vt liceat matri & auia. §. quia vero plurima. col. 8.* vbi inter paucas causas repudiandi vxorem, hæc vna, quando vxor, nolente viro, extra domum manserit. Et dicit Spec. *tit. qui fil. sint legit. §. 1. vers. quid si viro absente.* quod vir potest cogere vxorem, vt se domi contineat, per tex. *in l. 2. ff. de lib. exhib.* facit d. l. 1. & tex *in d. §. quia vero. ver. item si nolente marito. & in l. 2. C. de his, qui veniam ætat. impet.* vbi fœminas cœtui publico sese demonstrare non decet. & *in c. indemnitatibus. §. porro. de elect. lib. 6. & in c. 5. in princ. de iudic. eodem lib.* vbi mulieres vagari non cōuenit, nec virorum cœtibus immisceri. quod extractū est *ex l. maritum. C. de procur.* facit etiam text. *in l. optimā. C. de cōtrah. & comm. stip.* vbi naturalis pudor non permittat mulieres sese omnibus passim manifestare. & *in c. mulier. 23. distin.* in hæc verba: *Mulier, quamuis docta, & sancta, in conuentu docere non præsumat.* In quibus potissimū notandum illud verbū, *sancta*: ad hoc videlicet, vt ne sāctimonia quidē nullū huic sententiæ afferat præiudiciū, obseruanda sit, facit item *c. mulieres. & c. de monialibus, &c. quamuis incidens: extra de sent. excom.* vbi si mulieres inciderint in *can. si quis suadente.* possunt ab eo absolui, nec opus est, vt adeant summū pontificem sicut viri; quoniam, vt dicunt Pan. & alij *in d. c. mulieres.* periculosū est, mulieres peregre proficisci, & se virorū cœtibus immiscere.

Ex quibus & multis alijs concludit Tiraquellus *in suis legibus connubialibus, in leg. 30.* quod laus est mulieribus se continere domi, & ex contrario more ignominiosum est mulieribus euagari, vt ibi vide.

VIgesimasexta consideratio. Mulieres & fœminæ laudantur, & ornantur, ex verecundia, vt habetur *Eccles. cap. 26.* Gratia super gratiam, mulier sancta & pudorata, *in cap. 7.* Gratia verecundiæ mulieris, est super aurum. Et Virgil. qui cum Didonem ante Æneæ aduentū, veluti omnibus virtutibus fœmineis compactam, depinxisset, illam maxime verecundia adornauit isto versu:

Tum breuiter Dido vultum demissa locuta est.

Facit text. *in leg. in coniunctione.* ibi: *& si puella culta verecundia. C. de nuptijs.* vbi not. Bald. quod naturale est mulieri, propter verecundiam tacere: & illa lex loquitur de puella, quæ præ verecundia de nuptijs suis interrogata, tacet. Et puellarum natura, est text. *in c. honorantur.* ibi: *non est virginalis pudoris, quærere maritū. 32. q. 2.* Pudor autem, & verecundia comes est semper, & custos pudicitiæ, & castitatis. Quorum primum affirmat D. Ambr. *lib. 1. offic.* Secundum Accur. *in l. ita nobis. in 1. gloss. C. de adulter.* Ideo Ouid. *in epist. Sappho ad Phaonem*, ait:

Non veniunt in idem pudor atque amor.

Et S. Thom. *lib. de regimine prin. ipum. 4. c. 6.* dicit ibi: quæ natura fœminis multa frena imposuit: inter quæ verecundiam annumerat. Cuius etiam sententiæ est Ægidius de Roma *lib. 2. par. 1. tit. 2.* quem refert Luc. de Pen. *in l. vnica. colum. 1. C. de mulier. in quo loco, & c lib. 10.* & Tiraquellus *in suis legibus connubialibus. leg. 9.* ex quibus concludit mulieres, quo viris sunt frigidiores, atque verecundiores, eo quoque esse pudiciores.

Ob hanc verecundiam laudauit Valerius Spurinam *lib. 4. c. 4. 5. 8.* & Bap. Fulgosius, *tit. de pudore lib. 4.* laudauit vxorem Panthi Lacedæmonij Olympiam, Alexandri Magni matrem. Alexandrinam Virginem Ægyptiam, & quandam abbatissam, & monachas à Sarazenis captas.

VIgesimaseptima consideratio. Etiā nonnūquam mulieres laudantur ex constantia, seu patientia. Imprimis commendantur ex historicorum monumentis Leæna meretrix; quæ vsque ad mortem cruciata à tyrannis, non prodidit consilia Hermodij, & Aristogitonis de tyrannicidio. Quamobrem Athenienses eam honorare volentes, ne tamen scortum celebrasse viderentur, animal eius nominis fecere, atque vt intelligeretur causa honoris, in opere linguam adēi ab Iphicrate artifice vetuerunt, vt refert Plin. *lib. 7. c. 23. & lib. 34. c. 8.* Et de ea etiam meminit Eusebius, dum ait: *Hermodius, & Aristogiton Hipparchum tyrannum interfecerunt. Leæna meretrix amica eorum, cum tormentis cogeretur, vt socios proderet, linguam suam amputauit.* & Tertullianus *in Apologetico, cap. 46. & cap.*

vlt. &

vlt. & in lib. ad martyres. & Capt. Fulg. *lib. 3. de potentia.*

Epicharmis, Libertina mulier, in coniuratione aduersus Neronem nominata, nullis cruciatibus, nullisque tormentis peruinci potuit, vt coniuratos proderet: tantaque fuit fœminæ constantia, vt illam non verbera, non ignes, non ira, eo acrius torquentium, ne à fœmina sperneretentur, peruicerit cum obiecta denegaret: priusque spiritu compressit, quam vocem ad detegendam coniurationem, vt refert Cornelius Tacitus, *libro historia Augusta* 15 & Bernar. Landrianus *in addit. ad Albertum de Gandino, in tract. de malefic. in rub. de quastionib. & tormentis.* & Ang. *in tract. maleficiorum, in verb. fama publica, colum. 34. ver. nunc videamus de tortura.*

Sempronia quoque fœmina in concionem producta, vt osculo attestaretur, quendam ignobilem, vt Authore Tribuno plebis, sese asserebat esse filium Tiberij Gracchi, nullis minis ad mendacij attestationem induci potuit, testis est Valer. *li. 3. tit. de constantia ca.* 369.

Maioris constantiæ fuit Magistona Eliensis. Quæ cum ab Aristotimo immani tyranno, vna cum filiis multisque aliis fœminis, in carcere obseruaretur: ipsius, & aliarum mulierum viri, parentesque à tyranno patria pulsi, armis eam, libertatemque simul repeterent, fretus posse exules ad pacem redigere tyrannus, si vxores, filijque eorum id per literas petijssent, carcerem ingressus, mulieres captiuas, vt de pace scriberent, humanis verbis hortatus est. Omnes autem ad Magistonam conuersæ, respondendi curam ei detulerunt. Magistona vero, minime tyranni præsentia mota, non solum quod petebat, negauit, sed ne assurrexit quidem, aut alio honore tyrannum dignata est, pariterque cæteræ mulieres captiuæ idem fecerunt. Quare adeo commotus est Aristotimus, vt statim in carcere Magistonæ filium, ad occidendum perquiri præciperet. Sed ne hoc quidem Magistonam flexit, vt à sententia diuerteret: verum, ipsa, manu apprehensum filium his tradidit, qui tyranni iussu eum quærebant. quanquam vero ita tyranni ira ob hoc succenderetur, vt vix qui manu sua interimeret, temperare sibi posset, efficere tamen nequit, vt Magistonam, comitesque propositi pœniteret, atque vel vnum verbum, vt cupiebat, scriberent, cum plus apud eos, induta semel constantia, quam carcer, tyrannique minæ valerent. hæc Baptista Fulg *lib. 1. tit. de constantia.* Sed an potius fuerit pertinacia, & obstinatio, quam magnitudo, non iudico, cum laudare potius, quam vituperare, hic studeo.

Quintilia quoque fœmina iussu Caij Caligulę torta, cruciataque, vt vi tormentorum coacta, confiteretur conscios coniurationis eius, quæ dicebatur in Caligulam, parata fuisse, cum ad tormenta duceretur, vnius ex consciis pedem calce premens significauit eos confidere debere, & nihil de tormentis eius penitus timere: & quod significauerat, euentu comprobauit, vt quę tormentis tam deformata (cum ob pulchritudinem amabilis, amicaque multorum esset) vt etiam ab amatoribus sine voluptate conspiceretur, nihil omnino manifestauit, ex quo Caligula eam absolutam dimisit, pecuniarumque dono munerauit, vt testis est Iosephus *li. antiquit. 19. c. 1. in fi.*

D. Hieronym. ad Innocentium de muliere septies icta, refert, iuuenem quendam imparem tormentis, mentitum fuisse adulteriū se commisisse, & ita morte multatum: mulierem vero constanter tormenta grauissima tulisse, & ea quoque ita omnino vicisse, vt nihil confessa fuerit. Sed si videre cupis veram constantiam mulierum, videas constantiam diuæ Catharinæ, Barbaræ, Agathæ, Margarethæ, Apolloniæ, & pene infinitarum aliarum virginum martyrum: de quibus in catalogo Sanctorum, & per Baptistam Ful. *li. 3. tit. de patientia.* vbi plures è patientia laudat, quas omnes enumerare ne equidem sufficeret volumen.

Vigesimaoctaua consideratio. Mulieres laudantur, & honorantur, si maritus eorum honorauerint. Vnde Ignatius, in epist. quam ad Antiochenses scripsit, *Mulieres* (inquit) *honorificent viros suos, sicut carnem suam, & non audeant eas proprio nomine vocare:* & quo nomine vocabuntur, docet Sara illa sancta mulier de Abraham viro loquens: *Dominus* (inquit) *meus vetus est.* vt scribitur *Genes. 18. & in epist. Pet. 1. c. 3* his verbis: *Sic enim aliquando & sancta mulieres sperantes in Deo, ornabant se, subiecta propriis viris, sicut Sara obediebat Abrahe, dominum eum vocans.* Quibus adstipulatur & illud Virg. *lib. 4.* *neid.*

connubia nostra
Reppulit, ac dominum Æneam in regna recepit.

Ideo Marcellus scribit dominum aliquando pro marito accipi, prout etiam capitur *in l. pe.* ibi: *consentiente domino*, id est marito, *secundum gloss. ibi. C. de inoffic. donat.*

Quæ cum ita se habeant, prudentissimæ censendæ sunt, quæ maritos ita nominant: de quibus *in l. ea qua in princ. in ff. de don. inter vir. & vx. & in l. Lucius. §. qua marit. ff. de leg. 2.* & ita etiam notat ad hoc illum text. Alb. de Ros. *in l. aduersus. C. de crimine expilata hereditat.* Etiam Bersabee, Dauid regem maritum suum alloquens, ita vocauit. 3. Reg. 1. *Domine* (ait) *mi rex, tu iurasti, &c.* Et Lucretia, de qua Ouid. *li. 2. Fastor.* de marito loquens, ait:

Mittenda est domino nunc nunc, properata puella,
Quam primum nostra facta lucerna manu.

Etiam Matidia, diui Clementis mater, quæ Faustinianum maritum, dominum quoque vocat apud ipsum Clementem, *lib. recognitionum. 9. c. vlt.*

Et diua Natalia, quæ item Adrianum maritum, dominum vocabat, vt testis est Iacobus de Voragine.

Item Plutarchus *lib. de claris mulieribus* laudat Magistonam, Timoleonis vxorem *(de qua in praeced. consid. dixi)* quod Aristotimo, Æliensium tyranno præcipienti captiuis mulieribus, in quarum numero & ipsa erat, nuncius cum literis ad maritos, qui Æliden obsederant, emittere, eosque vt obsidione desisterent, rogare, alioquin se paruos natos, in earum conspectu prius, ipsas deinde omnes, verberibus cæsas, interfecturum minitabatur. Talibus verbis respondit: *Si quid in te virilis prudentia, aut consilij resideret, non vtique mulieres iuberes, quæ facto opus essent, suis viris præscribere, sed nos ad ipsos, tanquam dominos nostros, permisisses proficisci.*

Et ait D. Hieronymus ad Gelantiam, de ratione recte viuendi, vbi ita scribit: *Præcipue autem in coniugio venerabili atque immaculato, apostolica regula ordo teneatur. Seruetur imprimis viro autoritas sua, totaque à te discat domus, quantum illi honoris debeat: tu dominum illum, obsequio tuo, tu magnum illum, tua humilitate demonstra, tanto ipsa honoratior futura, quanto illum amplius honoraueris.* Caput enim (vt ait Apostolus) mulieris est vir. Nec aliunde magis reliquum corpus ornatur, quam ex capitis dignitate. Ideo si mulieres ab hominib. honorari cupiunt, & laudari, quod sic (vt alibi dicitur) maritos inprimis honorent, sibique dominari facile patiantur, nec moleste ferant. Cum omnis penes eorum

honor ac dignitas, ex honore dignitateque virorum pendeat: vix, aut nunquam vxor honorabitur, nisi & apud homines maritus in honore, pretio, æstimationeque fuerit. Honoris enim maritorum, vxores sunt participes, *l. fœminæ ff. de senat. l. cum te. C. de nuptiis. l. fin. C. de incol. lib. 10. l. 1. & l. mulieres. Cod. de dign. li. 12. in Authent. de consulib. §. hæc itaque col. 4.* & infra dicitur *ista parte, in 40. consid.* & dicit gl. magna *in l. 1. C. de in ius vocand.* quod vxor propter maritum honoratur. E conuerso vero fœminæ, quæ maritis domioari volunt, vilipenduntur, & eorum mariti pro vilibus & abiectis habentur. Cyn. *in l. 2. Cod. de test.* Alexand. *consi. 156. in cap. viso processu causæ vertentis. in 5. vol. ver. 2. respondeo.* Et Pet. de Bellaper. *in l. curatorem. C. de inter matr. tut.* & ample scripsit Andreas Tiraquellus *in suis legibus connubialib. in princ. in l. 1.* sed, cum sint extra metas operis nostri, in ea re discurrimus.

VIgesimanona consideratio. Etiam mulieribus danda est præeminentia, in administrandis his, quæ in domo sunt, & quæ domestica dicuntur. ita quod vxori debemus vltro relinquere domus principatum, vt maritus foris sub dio, in agro, in foro, in republica, omnia suo arbitrio conficiat, diuitiasque comparet, quæ tectis recondantur: vxor vero domi rebusque domesticis conseruandis, præparandis præsit, & tectis illatas diuitias custodiat, vt tradit Xenophon. *in œconomico.* Aristo. *l. 2. Polit. cap. 3. li. 3. & œconom. li. 1. cap. 3.* & Plato *in Menone* dicit esse vxoriam virtutem, domum recte gubernare, dum custodit domestica, viroque obedit: hinc *domina domus* vocantur, vt ait Bartol. *in l. Titia cum testamento. §. vlt. colum. 2. ver. quæro quid si dixerit testator. tuncto ver. seq. ff. de leg. 2.* quod & idem dicit ipse Bartol. *in consil. 56. incip. in nomine domini, amen. Bartol fecit testamentum in 2. dubio.* Angel. *consil. 44. ad primum dico.* Petrus de Anch. *consil. 237. in cap. quia in primo quæsito. colum. 1.* & Rom. *consil. 118. in c. quo ad primum.* Paul. *consil. 4. in 5. colum. in 3. & 4. dubio, in 2. volumin. & consil. 78. colum. fin. eod. volum.* Ideo cura domus illis est relinquenda, cui præesse debent, & facit illud *ad Rom. vlt. cap.* vbi declarat, quod mulieres debent domum bene regere. Facit etiam quod legitur de filia Raguelis, cum fuisset missa ad Tobiam, eius maritum, inter cætera præcepta, quæ illi data fuerunt, fuit admonita à parentibus, vt domum mariti gubernaret, tanquam domus gubernatio ad mulierem peculiariter spectaret: quod etiam attestatur D. Paulus *ad Titum c. 2.* monens fœminas, vt domus curam habeant. Quod & senserunt Ioan. Andr. & Pan. *in c. dilecti as. extra de restit. spol.* scribentes; vxoris esse proprium custodire res mariti; in qua sententia est Aristo. *lib. 2. œconomico. c. 1.* probans ait mulierem omnibus, quæ sunt intus dominari oportere. & paulo infra: *Et si quid intus accedat, ipsi notum sit soli.* & paulo post. *Viro quidem indecens videtur ea, cura, q intra ædes fiunt, in exteris vero omnibus parere mulier viro contendat.* Atque iterum, *turpe est viro, quicquam eorum, quæ domi fiunt, scire.* Et licet apud aliquos, aliud sit in obseruantia, vt apud Ægyptios, & Getulos; tamen apud Græcos, Romanos, Gallos, Germanos, Portugalenses, cæterosque omnes fere populos, lege naturæ viuentes, domesticus labor matronalis atque vxorius fuit, & domestica negotia, & officia mulieri deputata sunt: quibus mulieres præsunt. & ex his dominæ à maritis, & aliis domesticis, & familiaribus vocantur. Etenim vt à natura comparata est viri opera ad exercitationem forensem: ita & mulieris ad domesticam diligentiam, & curam. hæc Tiraquellus *in suis legibus connubialib. leg 9.*

Et sic dicunt doctores nostri. Quod si testator aliquis, habens liberos, vxorem suam, dominam suorum bonorum relinquat, non propterea videtur illi relinquere dominium, sed alimenta tantum cum ea præeminentia in domo, quam & ante mortem testatoris habuerat. De quo etiam per Bart. & alios *in Authent. hoc locum. C. si secundo nup. mul.* & Bart. *in consi. 9. incip. super eo quod quæritur.* & per Doct. *in d. l. Titia. §. fin. supra alleg. cum pluribus aliis allegatis. per me in commment. nostris super consuetud. ducatus Burgund. titul. des droictz & appartenances à gent mariez. § 6. in text.* ibi; *pour en ioyur, in princ.* & per eundem Tiraquellum *in loco supra alleg.* vt satis ostendit, mulieres non debere euagari, nec exire domum, nisi iusta ex causa; & quanto magis se continent domi, tanto magis laudantur, & honorantur.

TRigesima consideratio. Mulieres honorantur, & in hoc, quod si ex eis sit habendum testimoniũ, aut aliud, cum eis à iudicibus agendum, mittendum est ad domum earum, & in hoc priuilegiis egregiarum personarum vtuntur, vt est glos. optima, & Dinaxime *d. mens l. si in leg. ad. egregias. ff. de iureiu.* nec mulieres coguntur in iudicium personaliter accedere. *cap. mulieres. de sent. excomm. extra.* Nec matrona pro aliquo debito ad aliam prouinciam ire cogatur, *l. 1. C. de off. diuer. iudi. cum auth. sequ.* Et vetus mos fuit, cum virgines Vestales ad iudicium vocabantur, aut audiendæ erant, quod ad eas mittebatur, & domi interrogabantur, vt dicit Cornel. Tacit. *l. 2. Historiarum.* vbi exemplum adducit de Vrgulania, quoniam periculosum est eas euagari, & peregre proficisci. Cum mulierum honor consistat in hoc, si se magis domi contineant, vt sup. prope *in 25. consider.* enarratum est.

TRigesimaprima consideratio. Mulieres ex hoc etiam laudantur & honorantur, quod vocantur & vocari debent dominæ, exemplo illorum: qui vxores suas dominas vocabant. vt scriptum est à iurisconsi. infra *in l. vxorem in princip. ff. de leg. 3.* Peto (inquiebat Bald. ille) à te domina vxor mea. *& in l. Titia. §. quis Mæuio. ff. de annuis legat.* vbi vir quispiam, nescio qua ratione motus, non solum vxorem suam ibi vocauit dominam, sed & sanctissimam. *et in fine §. vxori. ff. de auro & arg. leg. & in Authen. quib. mod. nat. leg. §. illud quoque.* ibi: *quia vir vocabit dominam. &c. colum. 6.* & id fit gratia honoris, vt dicit Bart. *consi. 217. incip. fit. quidam de Assisio. colum. vlt.* & Lucas. de Pen. *in l. quicunque. colum 4. C. de re milit. lib. 2.* Bart. *in l. pen. C. de don. inter vir. & vx.* Panorm. *in c. ex parte. in fin. extra de foro compet.* Dom. meus Ias. *in l. cum filio, in positione casus. ff. de leg. 1.* Sic & Claudius Cęsar, homo stupidi ingenij, non modo Messalinam vxorem dominam vocabat, sed & alios ciues Romanos dominos appellabat, authore Suetonio. Et istud à Græcis deductum esse videtur, qui vxores suas dominas vocant, teste Homer. *lib. 3. Odyss* cum loquitur de vxore Nestoris sic: *Cui domina vxor lectum strauit. & lib. 7.* in his verbis: *Alcinous in interiore domo, lecto, quem sua ipsa manibus vxor domina constrauerat, cubitum se recepit.* Et ait Menander *in Plotio seu Comædia*, secundum Gellium *lib. 2. c. 23.*

Tu me cunctu nutum sic faceret vxor Hera.

Et tradit Epictetus Philosophus *in eo libro*, cui est titulus *Enchiridion*, *c. 55.* vbi de officio & cura viri erga vxorem differens; *Mulieres* (inquit) *à 14. anno, dominæ vocatur.* & subdit: *Monenda igitur sunt apud nos in honore esse, nihil ob aliud, nisi ve modestæ sint, & virum vereantur.* & apud poëtas plerisque in locis vxores dominę vocantur, vt apud Virg. *6. Æneidos.*

Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.

Et

Et apud Ouid. *lib. 3. Tristium:*

Nunciet huc aliquis dominam venisse, resurgam.

Et paulo post.

Nec dominæ lacrymis in nostra cadentibus ora,
Accedant animæ tempora parua meæ.

Et apud Iuuenalem:

Ferre potes dominam salua tot restibus vllam?

Et teste Iacobo de Voragine, Adrianus vxorem Nataliam, dominam vocare solitus erat, sicut & illa è diuerso virum dominum. Ex Ioan. And. Milantiam vxorem dominam vocabat, *in c. cum secundum, colu. 1. de prebend. & in c. qui prior. colum pen. de reg. iur. lib. 6. in mercurialibus.* Ex quibus mos processit apud nos (sicut apud Italos & Hispanos) vt matronas vulgo Damas vocemus, vt infra patet. Etiam Plinius *lib. 33. cap. 3.* fœminas dominas appellat, cum ait: *Et incerta margaritarum pondera è collo dominarum auro pendentia.* Item Accursius *in l. si ignorans. ff. locati. in l. ad egregias. ff. de iureiur. in l. medicos. in verb. deduci. & in verb. exhiberi. C. de professor. & medic. li. 10.* in quibus locis de domina loquitur, hoc est, muliere; quę inuita (vt ibi ait) in iudicium deduci, vel exhiberi non debet per text. *in l. 1. C. de off. diuer. iud.* Etiam gl. decreti vocant mulieres dominas, vt est gl *in verb. sed suas. in c. odit, 24. q. 1.* cum dicit: *Nota contra scholares, qui vadunt ad ecclesias, vt videant dominas.* quam gl. singularizat Bart. *in proœmio Clem. in verb. salutem. col. 4.* etiam doctores nostri scribentes in pluribus locis vocant vxores; cum de eis incidit sermo: vt Bald *cons. 39. incip. tam profunde. & tam copiose. colum. fi. lib. 2.* & Ang *in l. vsufructuarium venari. ff. de vsufruct.* Etiam viri sancti, vt Ioannes Euangelista in secunda sua Epistola vocauit mulierem quandam nomine Electam, dominam. Et Hieronym. *in reg. sanctimonalium, c. 16.* vocauit Eustochium, quandam mulierem, dominam. Et statuta Italiæ, vt communiter mentionem facientia de mulieribus vocant eas dominas, vt refert Bart. *de quodam statuto Pisano.* & idem Bart. *in l. inficiando. §. infans. in fin. & ibi etiam Ang. in fin. ff. de furt.* & Ioannes de Ana. *in c. fin. colum. 10. vers. ex prædictis refert. extra. de collus. deteg.*

Non tamen credo hoc indistincte esse verum, quod omnes mulieres dominæ vocari debeant, quicquid audacule sentire voluerit Tiraquellus, fretus (vt ait) autoritate Plinij *in loco supra alleg.* Cum ibi Plinius vocat eas dominas, quæ margaritis ornabantur, & non de aliis indiscriminatim intelligi debet Sed tantummodo hæ vocari debent dominæ, quarum mariti vocari possunt domini, aut de iure, vt sunt in dignitate constituti: aut de communi obseruantia, & communi vsu vtendi & loquendi, qui in his attendi debet, vt videmus in Italis & Hispanis, & maxima parte Gallorum, qui matronas (vt dixi) dominas, seu donas vocant. Apud nos vero, vt communiter videmus, omnes mulieres (exceptis artificum vilium & pauperum vxoribus) dominæ vocantur, cum adiectione quadam, scilicet, si sint mulieres mercatorum, diuitum, aut burgensium non habentium officium, aut dignitatem cum adiectione nominis proprij: puta domina Philiberta, domina Petronilla. Si vero mariti eorum dignitate, aut officio titulati fuerint, vocantur dominę, cum adiectione huiusmodi dignitatis mariti, secundum *l. 1. ff. de senator.* scilicet domina Balliua, si sit vxor Ballini: domina locumtenens, quando est vxor locumtenentis: domina aduocata, si sit vxor aduocati fiscalis, & sic de singulis.

Sed, an mariti etiam teneantur illas vocare dominas, aut simpliciter, aut cum adiectione officij, aut dignitatis, quam habent ex earum maritis. Bart. *l. pen. C. de dona. inter vir & vxor. & in l. si iudex. ff. de minorib. & in l. si post. §. vlt. in pen. quæst. ff. de bon. possess. contra tabul.* dicit, quod non: cum, vt ait, beneficio, quod à te habeo, contra te vti non possum, te inuito. Item tenent Pan. *in fin.* & Fel. *in c. ex parte B. colum. 1. extra de foro compet.* de qua regula est Socin. *in l. omnes. ff. de exceptio.* & Barba. *in c. vlt. de ordine cogn.* dom. meus Ias. *in l. cum filio, supra alleg.* Fel. *in c. super eo. l. secunda. extra, de test.* Decius *in regul. fœmina, col. 2. ff. de regul. iur.* Ant. Corset. *in tract. suo de potestat. regia. in 30. quæst.* mouet hanc quæstionem in rege, vbi videtur tenere, quod non teneatur rex vocare vxorem suam dominam, nisi in duobus casibus. Primo scilicet, nisi aliter se habeat consuetudo, seu communis obseruātia; quoniam illa tenenda est, *vt ibi dicit.* Secundo, nisi vxor sua haberet aliam dignitatem, ex qua de per se sine ea vocari possit domina, vt in filia regis, aut regina, quæ habet etiam regem in maritum; aut in filia alicuius existentis in dignitate; quæ desponsatur alteri in dignitate constituto; quoniam si ex se, & titulo proprio vocaretur domina, etiam tunc à marito domina vocari debet, vt ante discussum est.

TRigesimasecunda consideratio. Quoniam mulieres ornari desiderant, vt ait G. Benedicti *in rep. c. Raynutius verb. eandem Petro tradiderunt, nu. 38. extra. de testam.* Et Germanorum prouerbium est seu dicteriū, quod mulieres affectant quatuor, scilicet à pulchris iuuenibus amari; pollere plurimis filiis, ornari preciosis vestibus, & dominari in domibus. hinc dicit Marianus *in c. veniens. de accus.* quod hac potissimum voluptate; scilicet cultus; & ornatus, gaudēt fœminę; imo naturaliter appetunt ornatum; quippe Romani nulla alia re magis, quā auro, argento, purpura, & cętero ornatu vxoris in suā ipsorū sententiam traducere, sicque abstemias atque honestiores efficere melius potuerūt: probe quidē mulierū cupiditates nouerūt, quarō affectus (licet imperfecti) semper in vestibus, semper in auro, semper in lapidibus pretiosis, & ornamentis extrinsecis, gloriam ponit, vt scribit diuus Hieronym. *in regul. sanctimonialium, cap. 28.* & idem *ad Gaudentium, de educatione Pacatulæ infantulæ.* inquit, studiosum amāsque ornatus; fœmineum genus est, multasque etiā insignis pudicitiæ, quamuis nulli virorum, tamen sibi scimus libenter ornari. imo ex his dicendū est, quod seipsas ornare possint. text. est rotundus *in leg. sed si vir ex lana. §. si vir vxori munus. ff. de donat. inter vir. & vxor.* vbi permissa est impensa, quam facit vir pro vxore, quo se honestius ornet: *& in l. quod autem. §. 1. & d. l. sed si vir ex lana §. non videtur* permittitur viro pecuniam vxori in vnguenta dare. Nam vnguento etiam nardo fœminę vngi possunt, ex quo fiunt elegantiores ac mundiores, in conspectu duntaxat dico maritorum. *l. cum argento. §. vnguentis. ff. de auro & arg. leg.* Et in his ornamentis debet mulier potius obedire marito suo, quā statuto. *c. quod Deo patri. c. manifestum. & c. hæc imago. 33. q. 5.* Io. de Platea *in l. vellera. C. de vestib. olobereis. li. 11.* ata differit G. Benedicti *in sua repet. c. Raynutius. in verb. cuidam Petro tradiderunt. nu. 41. de testam.* Ideo vestes auratæ & sericæ non prohibētur fœminis, sicut viris. *l. 1. & 2. C. de vestib. olob. li. 11.* & ibi glossæ & doctores vt refert Tiraquel. *in suis legibus connub. in 3. leg.* Imo leges expresse permittunt fœminis ex auro & gemmis sibi ornamenta conficere & deferre, vt dicitur infra *in 37. con. sider. hvius co parti:* viris autem hoc expresse prohibent. *C. nulli licere in fre. li. 11.* vbi Bart. Bal. Ang. & Ioa. de Plat. secundum quam sententiam Alex. Seuerus gemmas sibi oblatas vendidit, muliebre esse existimans, gemmas possidere, quæ

neque militi dari possint, neque à viro haberi. Ideo Bald. *in l. quod non ratione ff. de legib.* dicit, quod statuta, quæ quotidie fiunt contra dominas, ne margaritas deferant, & similia, sunt præter rationem, ideo non debent extendi. sequitur Cæpolla *in tractat. de seruit. rusticorum prædiorum. titul. de seruitut. aquæ haust. col. pen.* & idem voluit Marian. *in d. c. veniens. col. 13. de accus.* vbi ait, huiusmodi statuta maximam sapere iniquitatem. Et Valerius *lib. 5. tit. 2.* scribit sancitum fuisse à Romanis, vt fœminę purpurea veste, & aureis segmentis vti possent. Et idem *lib. 2. tit. 1.* inquit, vini vsum olim Romanis fœminis fuisse ignotum, ne in aliquod decus prolaberentur; quia proximus à libero patre intemperantiæ gradus, ad inconcessam Venerem esse consueuit. Cæterum, vt non est tristis earum, & horrida pudicitia, sed honesto comitatis genere temperata, indulgentibus maritis, & auro abundanti, & multa purpura vsæ sunt, quo formam suam concinniorem efficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilarunt: & hac potissime cultus, & ornatus voluptate, gaudeot fœminæ, vt supra dixi. Hinc est, quod fœminis cura cultus sui eripi non potest, vt dicit Cornelius Celsus, *li. 6. cap. 5.* & sunt duæ res, quæ nunquam satis ornantur, nauis & mulier, vt scribit Plautus *in Penule.*

Etiam habetur apud Titum Liuium *lib. 34.* Munditiæ ornatus & cultus fœminarum insignia sunt, his gaudent, & gloriantur, facit dictum Salustij: cum ait, *Audiui sæpenumero à sanctis viris, munditias mulieribus, laborem viris conuenire.* Hunc mundum muliebrem appellauere maiores nostri: de quo Vlpianus *in l. argento. §. mundus. ff. de auro & argent. leg.* ita ait: *mundus muliebris est, quo mulier mundior fit.* & post aliqua fit differentia inter mundum muliebrem, & ornamentum. Mulier enim potest esse munda non tamē ornata, vt fit in his, quæ se mundauerint lotæ in balneo, neque se ornauerint. Contra est aliqua post somnum statim ornata, non tamen emundata, & ample de huiusmodi differentia per Tiraquel. *in d. l. 3. connubia. li. §. est & Valerij.* & in *d. l.* satis comprobat mulieres, maxime vxoratas, debere ornari cultu honestiori. testis est Macrobi. *lib. 2. Saturn.* loquens de Iulia Augusti filia, quæ, cum aliquando propter profusionem seu licentiosiorem vestitum offendisset oculos patris tacentis, postera die mutauit cultus sui morem, & lætum patrem, affectata seueritate, complexa est. At ille, qui pridie dolorem suum continuerat, gaudium continere nō potuit. Et quantum hic ait, in filia Augusti probabilior est cultus, non defuit patrocinio suo Iulia, his verbis: *Hodie enim me patris oculis ornaui, heri viri.* Ideo dicit Baldus *in consi. 30. in c. viso testamento excelsi. circa 4. in 5. vol.* quod viduæ (quoniam maritis carent, quibus sint charę) non debent tam pretiosa atque nitida vestimenta ferre, quam quæ maritos habent, quasi hic omnino liceat maritatis. Cum ornatus mulierum fiat gratia viri. *l. si vt certo §. interdum. ff. commod.*

Etiam iste cultus & ornatus mulierum ex sacra pagina approbatur: vt probatur de Rebecca, *Genes. 24.* quæ à seruo Abrahami accepit inaures aureas appendentes siclos duos, & armillas totidem pondo siclorum decem, quibus se ornaret.

Noemi sancta illa mulier dum Ruth doceret, quonam pacto sibi maritum Booz aduocaret, lauare, inquit, & vngere, & induere cultioribus vestimentis, vt scribitur *Ruth. c. 3.*

Ezech. *c. 16.* introducit dominum his verbis mulierem alloquentem: *Vnxi te oleo, & vestiui te discoloribus, & calciaui te hyacintho, & cinxi te bysso, & indui te subtilibus & ornaui te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum, & dedi inaurem super os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo, & ornata es auro & argento, & vestita es bysso, & polymito, & multis coloribus, & decora facta es vehementer nimis.*

Daniel, vir æque sanctus ac doctus, scribit *capu. 14.* Susannam illam insignem castimonia fœminam præcepisse ancillis afferre sibi oleum, & smigmata, quibus scilicet faciem abstergeret, & emacularet.

Cum Andreas Tiraquellus & G. Benedicti *in locis prælegatis*, ad vtramlibet partem videantur multa dixisse: tamen conclusio in his, secundum omnes, & Theologos, & Canonistas, & Legistas est, quod ornatus muliebris, & cultus moderatus & consuetus, est laudabilis. Immoderatus vero, & excessiuus, & vituperandus & reprobandus. Intellige adhuc, quod cultus & ornatus mulieris matrimonio copulatæ fit ad hoc, vt viro placeat, eiusque amorem sibi conciliet, ne ipsa despecta in adulterium labatur. Et ex quo apparebit formosior, maritum à vago faciet abstinere coitu. Et ait Hieronymus *ad Demetriadem de virginitate seculi* virgines vt sponsis placeant, eosque in amorem sui magis incitent, mira se sublicitudine formare student, & naturalem corporis pulchritudinem ornandi arte commendant. Potest & cælebs se ornare, vt virum sibi facilius quærat. Nulli vero istud conceditur, si eo animo ducatur, vt externos ad libidinem prouocet, in suum amorem in concessum alliciat, animos iuuenū solicitet, atque incendat: quoniam id semper peccatū. Fucare autem non licet, vt naturæ lineamenta corrumpat, sed vt occultet deformitatem, quam moribus, aut aliud quippiam aduentitium pepererit, nihil id esse obnoxium crimini, comprobatur authoritate Apostoli *ad Co. 1. c. 12.* Quæ putamus ignobiliora membra corporis esse, his honorem abundantiorem circundamus. Et G. Bened. *in dict. ver. eandam Petro tradiderunt*, & Thomas *2. 2. qu. 1. 169. artic. 2. & in suis commentariis in Esa. c. 3.* Et Alc. de Hal. *in 2. part. sua summa quæst. 151. membro 3. & in 4. part. quæst. 78. membro 9. & vlt.* Astesanus *in sua summa, lib. 2. tit. 54. verb. verum ornatus mulierum.* August. de Clauas. *in sua summa, in verb. ornatus.* Anton. Florentinus *in suo sum. in 2. part. titul. 4. cap. 5.* Bernardin. de Bustis *in 2. part. sui Rosarij, serm. 20. par. 3. c.* Martinus Magistri *in lib. de temperantia, in loco de virginitate. quæst. 6. per tot.* vbi dicit visum memoratu dignum, quod quemadmodum in hac re mulieres errare possunt in excessu, & exuperatione modi, finiumque ornatus legitimi atque honesti, sic & in defectu. Nam antiquitus mulieres, quæ non se ornabant, multabantur, vt Iulius Pollux *lib. 8.* scribit, olim Athenis fuisse muliebris ornatus Præfectos. Inornatas autem multabant. & multas ipsarum scribentes, ponebant in platano, quæ erat in figulina. Harpocratio autem, teste Hyperide *oratione secunda aduersus Aristagoram*, inquit, drachmis mille multabantur mulieres in viis inornatæ: & interdum res expostulat, vt alter ex coniugibus alterum excitet, & ad honestam oblectationem prouocet. In ea sententia fuerunt Ioan. Andr. & Philipp. Francus *in regula. ea quæ fiunt. de regul. iur. li. 6.* vbi ipse Ioan. And. ample disserit hanc materiam. & post eum Alberic. *in leg. factum à iudice. ff. de reg. iur. & in suo Dictionario, in ver. ornatus.* Hostien. & Pan. *in c. 1. de cle. vel monach.* Barb. *in proœm. clement. col. penul.*

Aduerte tamen in hac ornatus cultusque ratione morem cuiusque regionis, eorumque, cum quibus versaris, esse maxime obseruandum. Quisquis enim, vt ait Augu. *lib. 3. de doctrina Christiana.* & repetit *in c. 1. 41. di-*

i. 41. *dist.* prætereuntibus restrictius vtitur, quam sese habent mores ecclesiarum, cum quibus viuit, aut intemperans, aut superstitiosus est. Quisquis vero sic eis vtitur, vt metas consuetudinis bonorum, inter quos versatur, excedat, aut aliquid significat, aut flagitiosus est. Et habetur *eadem dist. c. si.* Quisquis contemptis his, cum quibus viuit, lautiora sibi, vel austeriora, præ cæteris indumenta quærit, aut intemperans est, aut superstitiosus est. Propterea dicit glo. *in c. si quis virorum. 30. dist. & c. 1. 21. q. 4.* In vestibus, & ornatu, inspiciendam esse regionis consuetudinem quod & volunt gl. & Pan. *in c. pen. in verb. deauratis. extra de vit. & hone. cle.* Bal. *in rub. de consuetud. col. fi. vers. consuetudo debet ser. a. i.* & Hiero. *in epistola ad Heliodorū Nepotianum* laudat, quod cultus ipse prouinciæ morem sequeretur, & de materia *infra in 7. par.* dicitur *in 45. consideratione.* vbi aduocati, ornatiori vestitu induti, laudantur & honorantur.

Aduerte etiam, ne modus in his turpiter excedatur, qui omnibus addendus est. Cum sit pulcherrima virtus, quem excedere nihil habet honestum, iuxta illud Horatij:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos vltra citraque nequit consistere rectum.

Et text. est *in Auth. de referen. [illegible]* & plene scribit Iacobus Bonaudi *in gl. sua [illegible] Terrarubea, contra rebelles suorum reg. [illegible] tractat. 2. conclusione. in verb. vestem*

TRigesimatertia consideratio. Mulieres commendantur ex taciturnitate, silentio, & breuiloquio: & ex his plurimum commendantur, vt habetur [illegible] 26. vbi mulierem sensatam & tacitam laudat sapiens & facit 1. *ad Corin. 14.* Non his facit mulieribus, vt vel in Ecclesia loquantur, sed nisi quid ignorant, viros suos interrogent. & [illegible] 14. Mulier in silentio discat cum omni subie[illegible] Et, vt ait Aristot. *lib. 1. Polit. cap. 8. & fi.* Mulierem ornat taciturnitas. ex dictis Sophoclis Athen. Tragici [illegible] in Aiace flagellifero, mulieribus ornam[illegible] fert. Et Democr. Ornam[illegible] Et facit id, quod Pinacium, [illegible] apud Plautum in Sticho Antiphoni patri [illegible] mulieres oporteat? Respondit, vt per vrbem [illegible] bulant, omnibus os obturent, id est, [illegible] verbum vllum profetant. Apud eudem quoque [illegible] dente Trachalio, *T[illegible]* inquit, *bona [illegible] per, quum loquens.* Et Pontanus *lib. 1. de a[illegible] gali,* ita vxorem monet: *Pauca loqui stud[illegible]* Et A[illegible] de Rosate *in l. generis. ff. de adopt.* scribit, [illegible] decere taciturnitatem. Id, quod etiam natura ipsa omnium parens aperte docuit: qua duce ma[illegible] cicadæ canunt: Mutum verum est fœminatum genus vt Aristot. placuit *lib. de natura [illegible]* Sicut & Lusciniæ item fœmellæ cantu priuantur Idē in carduelis & caladriis, & pluribus aliis auibus, vt merulæ, & quæ vulgo Lanottæ apud nos dicuntur, quarum fœminæ non eliguntur, vt in caueis repo[illegible]tur. Magno fœminatum documento silentium illas si quod aliud admodum ornate, vt etiam ample monuit Cæl. Rhodig. *Lectionum Antiquarum 9. cap. 32.*

TRigesima quarta consideratio. Mulieres laudantur si se lanificio exercuerint: quod probatur ex Hectoris Homerici, & Gregorij Nazanzeni sentētia, cum inquiunt, vt mulieres domi maneant, domestica negotia administrent, & in his colum, lanam, linum, telam, fusum exerceant, quæ matronis pudicis conueniunt, easque si quid aliud quam maxime decent. Salomon in Prouerb. c. 31. de muliere forti & pudica loquens, *Quæsiuit,* inquit, *lanam & linum, & operata est consilio manuum suarum.* Et Hieronymus instruens virginem Demetriadem: *Habeto,* (inquit) *lanā semper in manibus, vel staminis pollice fila deducito: vel ad torquenda subtegmina in alueolis fusa vertantur.* Et alibi, ad Lætam de Institutione filiæ: *Discat & lanam facere, tenere colum, ponere in gremio calathum, rotare fusum, stamina pollice ducere.* Ex veteri Romanorum more, Tallasij nomen in nuptiis crebro iactabatur, vt videlicet hac nuptiali voce prouocarentur nouæ nuptæ, exhortarentúrque ad opus, & lanificium, quod Græci *Tall[illegible]sium* dicunt, vt Varro & Plutarchus in Romulo, & in quæstionibus 129. Festus Pompeius tradiderunt.

Sed & sponsæ (vt scribunt Plutarchus in postremo loco, & Plinius lib 8. cap. 48.) colum secum inferebant & fusum, viri quinque fores lana coronabant, ac ungebant. Hac quoque obser[illegible] nuptiali indicantes, lanificium à nuptis in domo maritali exercendam esse.

Item apud eosdem Romanos in pelle lanata noua nupta considere, & reponi solebat. quod testaretur lanificij officium [illegible] in viro, vt refert Pompeius, quum ipsi Romani apud Caiæ Cæciliæ statuam æream in templo [illegible] colum, lanam, & fusum confinxerunt, pudicitiæ industriæ suæ certa monumenta. authores Marc. Varro & Plin. vbi supra & Plutarch. in Prob. c. 28. Ea est autem, vt dicit Festus, quæ antequam Romam venisset, Tanaquil vocabatur, vxor Tarquinij Prisci Romanorum Regis, quæ tantæ probitatis fuit, vt id Caiæ nomen, boni ominis causa, [illegible]tarent nubentes, quam summam asseuerant [illegible] lanificam.

Et, vt refert Titus Liuius ad finem primi libri ab vrbe condita, signum probitatis fuit reputatū in Lucretia, quod sera nocte, lanæ dedita, inter vigilantes ancillas in medio ædium sedebat, & per Collatinum [illegible] maritum, iuuenesque Tarquinij fuit inuenta: quam historiam recenset etiam Ouidius lib. 2. Fastorum, dicens:

Inde cito passu petitur Lucretia, cuius
Ante torum [illegible] lanaque mollis erat.
Lumen ad exiguum famulæ data pensa trahebant,
&c.

Harum Tanaquilis, Lucretiæ, & aliarum exemplo, [illegible] Pontan. lib. de amore coniug. vt filias in ea re [illegible], ita dicens:

[illegible] colere antiquas artes maternaq; iussa,
Atque agili discant carpere pensa manu.
In digitis [illegible] pedes intexta quasilli,
[illegible] & fuso stamina torta leui.
[illegible] opus, hos mores Lucretia monstrat,
Philasida hos coniunx Telemachique parens.

Theano, Pythagoræ vxor interrogata, quam potissimum vxorem commendaret: Respondit illud Homeri [illegible] lib. Iliados.

Telæ vacantem, & viri lectum parantem.

H[illegible] na etiam lanificium exercebat, vt apud eundem lib. 3. & 4. Odysseæ probatur.

Mercurius Calypso Nympham Athlantis filiam texentem reperit, vt libro quinto Odysseæ habetur, & libro sexto.

Areten Regis Phæacum vxorem inter ancillas colo purpurea inuenit Nausica ipsius filia.

Eadem Arete paulo post videt Vlyssem indutum vestem atque tunicam, quas ipse sua manu confecerat, quibus Vlysses donatus fuerat a Nausica.

Et lib. eiusdem operis 10. Vlysses Circem texentem comperit.

Et *lib.5.* scribit Penelopen, non frequenter domum relinquentem, sed in ædium conclaui telam texentem.

Idem Homerus *lib.5.Iliados.* refert, Mineruam super pauimentum Iouis depinxisse amiculum, quo velata erat quodque suis ipsis manibus artificiose nouerat, & texuerat: vt hinc quoque ostẽderet, omnes gradus eius artis Mineruam fuisse edoctam.

Andromache quoque Hectoris vxor, teste *lib.22.Iliad.* Telam orditur, dum lamenta, eiulatusque è turri ob mortem mariti audit.

Et apud Virg *lib.8.Æneid.*

Proba castaque fœmina,
Tolerare colo vitam, tenuique Minerua.
Impositum cinerem, & sopitos suscitat ignes:
Noctem addens operi, famulasque ad lumina longo.
Exercet penso: castum vt seruare cubile
Coniugis, & possit paruos educere natos.

Herodotus *in Calliope* tradit, Xerxem illum maximum regem ab Amestri vxore donatum amiculu, quod ipsa texuerat.

Curtius *lib.5.* tradit; Alexandrum vestes Macedonicas, ad eum ex Macedonia missas, cũ his, qui eas confecerent, tradi Sisigambri matri Darij iussisse, eamque admoneri præcepisse, vt si cordi quoque essent, eos neptes assuefaceret. Ad quam vocem cum lacrymæ obortæ prodidissent animum aspernari is id donum; quippe cum non aliam contumeliam magis Persarum fœminæ accipiunt, quam admonere lanę manus, Alexander ea re cognita, ad eam peruenit: & mater, inquit, hanc vestem, qua indutus sum, sororum, non solum munus, sed etiam opus vides, nostri decepere memores. Caue, obsecro, ne in contumeliam accipias ignorationem meam. Ex quibus Tiraquellus facile ostendit *in suis legibus connubialibus l.10.* quod nedum apud Romanos & Græcos, sed etiam apud alios lanificium matronis, & ipsis principibus, & illustriori loco natis decorum fuisset, & honestum: quod maxime obseruant matronæ Italicæ, etiam nobiles, cum lanas sericeas nere soleant, conductitie tamen, ex quo se ipsas vestiunt & ornant, vt vidi in pluribus Mediolani.

Addidit & idem Tiraquellus Virgilium loquentem de Didone, quæ Æneæ vestem donauerat, *lib. Æneid 4.*

tyrioque ardebat murice lana
Demissa ex humeris, diues quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.

Et apud eundem, *lib.3.*

Andromache Phrygiam Ascanio, chlamydem donat
manuum monumenta suarum.

Et denuo, *lib.11.*

dum geminas vestes ostroque rigentes
Extulit Æneas, quas illi læta laborum,
Ipsa suis manibus quondam Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.

Tranquillus etiam *li. 11.* memorat, Augustum Cæsarem ita filiam & neptes instituisse, vt lanificio assuefaceret. Et alibi testatur, illum ipsum non temere alia veste, quam domestica visum esse ab vxore, & sorore, & filia, neptibusque confecta.

Id idem de filiabus suis Carolum Magnum fecisse, Gaguinus *in suo compendio de gestis Francorum, li.4. c.1. circa finem,* attestatur, dum inquit: *Circa liberos educandos eam curam adhibuit, vt mares bonis disciplinis, fœminas lanificio erudiendas summopera studeat.* Iuxta illud Prouerbiorum vlt. *Quæsiuit lanam & linum, digiti eius apprehenderunt vt fusum, & operata est consilio manuum suarum.* quod prophetarum fuerat de B. virgine Maria, quæ secundum Hieronymum, acu & colo acquirebat, vnde sibi & Christo eius filio necessaria compararet, vt refert Gulielm. Benedicti *in sua repet. c. Raynu in verbo, dotem quam ei dederat. nu. 49. extra, de testam.*

Plutarchus, testimonio Bibuli asserit, Brutum ad bellum exiturum, Portiam vxorem interpellantem, ad colum & telam remisisse: & ista est communis & vulgatis remissio vxorum per maritos, cum aliquid eis dicant; cui non congruit dare responsum. Et hac remissione prius vsus fuerat Hector in Andromachen vxorem, ita propemodum alloquens *in 6. Iliad. Rapsodia.* Tu vero, quod ad te attinet, abi domum, & quæ tibi curanda sunt, circa telam & colum, ancillasque exerce, & vt opere domestico incumbant, iube, hoc officium munusque tuum est, viris autem suum relinque, vt curent bella. Item Claudian. *in li.1. de raptu Proserpina,* ita de Proserpina dicit:

Ipsa domum mulcens tenero Proserpina cantu.
Irrita texebat reditura munera matri.

Et Silius Italicus, *li.7.* post principium inducit matronas Romanas in hæc verba deprecantes:

Huc ades ò regina Deûm, gens casta precamur.
Et ferimus digno quæcunque est nomine turba
Ausonidum, pulchrumque & auri sub tegmine fuluo,
Quod nostra neuere manus, venerabile donum.

Et tandem refert ipse Tiraquel. quod Accursius *in l. si patrono, in verb. Magistrus. Cod. de neg. gest.* scribit, proprium esse mulierum nere vel texere, & *in l. si cum quæreretur. §. lana. in verb. in lana. ff. de leg. 3.* dicit mulieres lanam & linum appetere, velut natura ad id eas inclinante, quod maxime deceat.

TRigesimaquinta consideratio. Mulieres laudantur ex amicitia & amore, quem habent erga maritos, si perfecte & vere eos adamauerint: quoniam, vt habetur *ad Titum c.2.* præcipitur adolescentulis, vt viros suos ament: & dilectio in matrimonio est multũ commendabilis: quoniam, vt inquit Phil. 8. *Eth.* Amicitia viri & vxoris est secundũ quandam excellentiam. & istud significatur per annulũ, quo vxor à viro desponsatur: de quo habetur *in c. nostrates. & in c. fœmine. 35. dist.* Qui quidem debet esse aureus, rotundus, & quarto digito positus Et tantum vnus aureus: quia sicut aurum excellit omnia alia metalla, vt infra dicam *in vlt. par. in 95. consid. de metallis* ita iste amor omnes amores excellit. Rotundus; quoniã forma rotunda est nobilior forma, vt etiam *in d. part. vlt. in 5. consider. de calu* dicitur. Et per hoc etiam ostenditur perpetuitas istius amoris, vt nunquã finiatur nisi per mortem: & in quarto digito ponitur ex institutione Ecclesię, vt ostendatur, quod ille amor debet habere pręcordialitatem: dicunt enim philosophi naturales, quod quædam vena à corde procedit, & in quarto digito apparet, vt etiam dicitur *in c. fœmina. 35. q. 2. ad fi.* Vnus autem annulus ponitur ad ostendendum istius amoris singularitatem: vir enim & vxor per cõsummationem matrimonij efficiuntur vna caro. notatur *in l. aduersus. C. de crimine expil. hæredit.* cũ socij fiot diuinæ & humanæ domus: vt ibi, & dixi latius *in co mento nostro super consuetud. ducatus Burgund. in tit. Des droits & apuarte ãces à gens mar. 7.* vbi satis scripsi de laudibus matrimonij: & ibi allegaui Arist. 8. *Ethic. c.2* dicentem, quod viro & vxori videtur amicitia consistere secundum naturam, quod excellat & excedat omnes alios. Cum licet dicatur, quod nullus amor vincat paternum *l. fin. C. de cura. furios.* &

dixi

dixi ample *in dicto nostro commen. in rub. Des iustices. in gl. & droicts d'icelles. ver. ita quia dictum est.* Tamē, vt habetur Gen. 2. *Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.*

Et hæc amicitia coniugalis multum laudata est in vxoribus ab antiquis scriptorib. Nam Valerius Maxi. de ea *lib. 4. tit. de amore coniugali* scribit, vbi plura exempla adducit, & ibi multum eam extollit. Imprimis in Iulia, Caij Cæsaris filia, quæ cum ædilitiis comitiis Pompeij Magni cõiugis sui vestem cruoris respersam sanguine, quorum doctrina, qui iuxta Pompeium ipsum mutuis vulneribus se læserant, è campo domum relatam vidisset, consternata, atque territa metu (ne qua vis ei esset allata) exanimis condidit, partum, quem vtero conceptum habebat, subita animi consternatione, & graui dolore corporis, eiicere coacta, atque ita expirauit: magno quidem cum totius terrarum orbis detrimento *author Plutar.*

Et de Portia, Catonis filia, vxore Bruti, quę cum apud Philippos victum & interemptum virum suum Brutum cognosceret; quia ferrum non dabatur, ardētes ore carbones haurire nõn dubitauit: à quibus pręcordia exurentibus spiritum exhalauit.

Pamphilus:

Vixisset Brutus, tunc non tam clara fuisset Portia.

Et de Arthemisia gentis Cariæ regina, quæ post mortem Mausoli mariti in perpetuo luctu & mœrore vixit, quo etiam confecta tabuit amoris eius fide.

Mausoleum seu sepulchrum eidem magnificentissimum fecit, vt dixi ante, & infra *in vlt. part. in 65. consider. de sepulchris.*

De Hypsicratea regina, quæ Mithridatem, virum suum, effusis charitatis habenis amauit, propter quem præcipuum formæ suæ decorem in habitum virilem conuertere voluptatis loco habuit. Tonsis enim capillis, quo commodius vteretur galea, equo se & armis assuefecit, quo facilius laboribus & periculis eius interesset.

Quinetiam victum à Cneo Pompeio per efferatas gentes fugientem animo pariter & corpore infatigabili secuta est. Cuius tanta fides asperarum, atque difficilium rerum, Mithridati maximum solatium & iucundissimum lenimentum fuit. cum domo enim & penatibus fere vagari se crediderit, vxore simul exsulante.

Ex eodem loco scripsit Valerius certa exempla de amore coniugali maritorum, quo ad eorum vxores, quæ videre poteris.

Apud nos temporibus nostris euenit mirabile exēplum de prima vxore quondam nobilis & potentis viri domini Guil Greffier, dicti de Buisy, qui suo tempore Admirallus fuit Franciæ. Quæ cum repente vidisset eum à manibus hostium ereptum, & in Galliam è Lombardia reuersum ex captiuitate illum amplexando accurrit; & cum tali gaudio cū salutando amplexata est, quod cunctis videntibus, qui aderant spiritum emisit & de ea dici potest, quod de duabus fœminis, de quibus apud Valer. *l. 10. tit. de morte non vulgari.* genus casus inusitatum, quam dolor non extinxerat, lætitia consumpsit.

Etiam Bapt. Fulgosius *in suo lib. 3. de coniugali charitate*, multa exempla accumulauit de charitate vxorū erga maritos, vt de Panthæa vxore erga Abradotam eius virū, cuius tantus amor fuit, quod cū ei in exercitu Cyri aduersus Babylonios militaret, cæsus in prælio ab hostibus, posteaquā ab vxore generis more deploratus ornatusque fuit; neque aliud iam funeri, nisi vt sepeliretur, supra mortui viri corpus se peremit.

Phile erga Demetrium regem virum suum insignis amor, animi quoque magnitudinem coniunctam habuit. Nam, cum eum accepisset, prælio victum in Cassandriam amissis regnis se recepisse, neque ferre posset regno priuatum videre, quem regem victorijsque insignem amasset, ingenti compulsa amore veneno se ipsam extinxit.

Idem de coniuge Ligarij Romani, quæ mori cupiēs cum marito, dixit se maritum suum proscriptum diu domi seruasse, propterea Triumuirorum lege mori diceret: quæ cum audita non fuisset, extincto viro, cū nemo eam audire voluisset, domum reuersa, cibo abstinuit, atque in magno mœrore, fame, & lacrymis, vitam finiuit.

Idem de Paulina, vxore Senecæ: cum enim Senecæ Nero generis mortis arbitrium attulisset: ipseque desectis venis delegisset; vt in balneo cum sanguine simul etiam vitam effunderet: Paulina eius vxor, coniugali amore compulsa, licet Seneca repugnaret, mori tamen quoque ipsa decreuerat, vt non minus in morte, quam in vita viro comes fidissima esset. Cæterum, cum rem Nero præsciuisset, misit qui sanguinem sisteret, atque eam in vita retineret. Itaque, cum iam multum esset sanguinis effusum, pallida semper mansit; atque in vultu pudici amoris sui signa semper retinuit.

Idem de Triata, L. Vitellij, Auli Vitellij imperatoris fratris coniuge, quæ Hypsicrateæ vxori Mithridatis comparanda est, de qua non longe dictum est.

Hæc coniugalis flamma, Anniæ Romanæ, prudentiam inspirauit, eum hortanti, vt vidua iuuenis, formosaque iterum nuberet; Respondisse fertur, nolle, si bonum virum vt primum habere contigisset, perpetua ne eum amitteret molestia torqueri: quod si contra in malum incidisset virum, nimium graue semper habituram illud malum, quod nulla necessitate cogente sibi ipsa peperisset.

Persimile quoque, Valeria, maior Messalarum fratrum soror, quanquam alijs verbis responsum fertur in pari causa dedisse: dixit enim Seruium, qui eius vir fuerat, etsi alijs mortuus videretur, apud se tamen adhuc viuere.

Magnum quoque veri coniugalis amoris experimentum illud fuit, quod Stratonis Sydonię principis vxor edidit, cum vrbe à Persis obsessa victa est, ne in hostium ditionem vir veniret. Id autem etiam morte si fieri posset deuitare decreuerat. Itaque cum iam accepisset hostes vrbem ingressos esse, atque non longe abesse, vt viro eius potirentur, adempto ei gladio, manu sua ipsum occidit; corpusque eius, quantum pro tempore potuit, decenter exornauit: cui postea superincumbens ipsa gladiu seipsam confodit, vt eadem in morte viro, qua viuens charitate comes esset. vna enim re simul & coniugalis charitatis, & animi sui magnitudinem, atque insuper honoris quoque curam (cum ne viui in hostium manibus indigna paterentur prouidit) palam testata est.

Idem Baptista, & alia exempla recenset, vt de vxore piscatoris, cuius dolore morbi turbata, amoris animique plena, se cum marito arctissimis vinculis ligatam de rupe præcipitem in lacum misit.

Et de Arria, Romani senatoris coniuge, quę cū maritum suum Petrum nomine ex coniuratione, captū in Illyrico, Romam naui deferri vidisset, vt eum comoreretur rogauit, quod cum obtinere non po-

tuisset, seipsam gladio iugulauit. & eductum gladium à pectore marito constanter porrexit: assirmans, vulnus, quod fecerat, nihil doloris habere, vt exemplo ipse quoque animaretur, atque in hæc verba, dum virum hortaretur, moribunda corruit.

Persimilem enim historiam recenset ipse Fulgosius de re, quæ obuenit sua ætate. Cum, vt ait, à Iacob Persarum rege rebellasset militarium ducum vnus nomine Pandoctus, hic formosissimam habebat vxorem, quæ sextumdecimum non excedebat annum à qua mirum in modum diligebatur. Ab ea diu rogatus Pandoctus, ne cum hoste prælium committeret, cum assentiri coniugi nollet, petiit vxor, vt ante prælium falcæneam occideret, ne post eum vitam ageret.

Id quoque recusante, prælium iniit, in quo victus occisusque fuit vxore eius captiua, & postremo, militarium ducum vni à rege donata. Cum vero is eam in matrimonium ducere vellet, ipsa diu denegauit: & cum ad extremum vim pati cerneret, sumpta super ea re deliberationis dilatione, in parua schedula cum scripsisset: Nunquam ferent homines, Pandocti vxorem, diu post eum vixisse, gladio se traiecit: virum moriens secuta, quum aduersante fato viuum non potuerat.

Ex his facile constat de amicitia coniugali, tanquã arctissimo vinculo, quam plures vxores magnanimiter obseruarunt erga eorum maritos, ideo ex his laudem meruerunt.

Et de his etiam recitat Textor Niuernensis *in sua officina*, aliqua exempla supra scripta, & alia, vbi ait: Alcestis maritum suum Admetum, regem Thessaliæ, tanto amore dilexit, vt quum Admetus ipse morbo laboraret, consultaque oracula respondissent, futurũ eum incolumem, si quis amicorum pro eo mori vellet, sola vxor, recusantibus pietatem illam cæteris amicis, pro viri salute, morti se deuouerit, propterea Poetæ fabulati sunt, remunerandi munus ei à Diis concessum. Admetus vero beneficij memor, perpetuas defunctæ nænias instituit. Hieron. Alcestem tabulæ ferunt, pro Admeto sponte defunctam.

Tantus denique fuit Penelopes in Vlyssem amor, vt eo absente per annos 20. castitatem seruauerit impollutam, nullisque procorum blandimentis succubuerit.

Propertius lib. II.

Felix Admeti coniux & lectus Vlyssis.

Strozza pater:

Adde fidem, quam nec tantum Ithacea vincat.

Capanei, apud Thebas mortui, dum celebrarentur exequiæ, vxor Euadne in rogum mariti se coniecit.

Quum Belides omnes facta coniuratione maritos interfecissent, sola Hypermestra pepercit marito Lino seu Linceo.

Protesilaus, primus Græcorum, interfectus est apud Troiam à Dardano quodam: quod quum rescisisset Laodomia, in solatium mœroris optauit, vt mortui vmbram videret, quod cum impetrasset, in illius amplexibus expirauit.

Antonium quum superasset Augustus, Cleopatra præ animi dolore mortem sibi consciuit.

Gunnilda fuit mulier quæ cum videret exequias Asmundi mariti suspiritu ferro sibi surripuerit. hæc Textor. Huc adde vt plurimum vxores eorum maritos amant, & hanc amicitiam coniugalem appetere solent, multumque desiderant ab eorum maritis præamari: vsque adeo, vt non curent qua via amari possint, quo item modo in virorum amorem alliciantur, inducanturve: id, quod attentant magicis artibus, carminibus, poculis amatoriis, cibis, gemmisque pretiosis, aliisque id genus, vt opinantur, conciliantibus, de quibus sigillatim explicat Tiraquellus *in suis legib. connubialibus l. 14. in prin.* de quibus ad eum te remitto.

Plures tamen reperiuntur, qui præcedenti opinioni refragantur, teste eodem Tiraquello, inter quos Ouidius *lib. 1. medicaminum faciei* hæc scribit:

Sic potius vos vrget amor, quam fortibus herbis,
Quas maga terribili subsecat arte manus.
Nec vos graminibus, nec mixto credite succo,
Nec tentate nocens virus amantis equæ:
Nec media Marsis finduntur cantibus angues,
Nec redit in fontes vnda supina suos.

Et idem *lib. 2. de Arte amandi* negat carunculam (quæ in pulli equini fronte nascitur) aut quamnis artem magicam conferre ad amorem conciliandum, cum ait:

Fallitur Æmonias si quis decurrit ad artes,
Atque quod à teneri fronte reuellit equi.
Non faciunt vt viuat amor Medeides herbæ,
Mixtaq; cum magicis Marsa venena sonis.

Quod postea exemplis Medeæ & Circes comprobat subiungendo.

Phasias Æsoniden Circe tenuisset Vlyssem,
Si modo seruari carmine posset amor.
Nec data profuerant pallentia philtra puellis,
Philtra nocent animis, vimque furoris habent.

Ideirco monet fugiendum hoc genus artis magicæ, cum subdit:

Sit procul omne nefas, vt ameris amabilis esto.

Quod et ait idem probat, *lib. 1. de remedio amoris*:

Viderit Æmoniæ si quis mala pabula terræ,
Et magicas artes posse iuuare putat.

Imo ex his & pluribus aliis ipse Tiraquellus *in d. l. connubiali* 14. friuolum reputat & fabulosum, posse huiusmodi pocula ad amorem ducere, explodendo huiusmodi magicas vanitates, quas familiares fœminarum artes Apuleius *lib. 9.* appellat, ex quo dicit tamen ... & vxorum aliis rationibus comparandos esse.

Et inter cætera, vt ait, nihil est ad hoc efficacius, nihilque in id plus habet roboris, quam si fundum vxorium diligenter, non modice frequenter colas. Id enim faciès, licet fueris horridus, deformis, squalidus, ab vxore tamen vnice insigniter amaberis: quin illa te colet perinde ac Deum in terris alterum, & obseruabit. Alioquin si hoc desit, odio te & despectui habebit, quantumcunque eam amaueris, castumque atque aliarum coitum abhorrentem præstiteris.

Apud Plautum in Truculento, cum miles miraretur Phronesium mulierem rusticum quendam ardenter amare. Mox admiit mulierem, vt admirari desineret: hæc dicentem, quanquã squalidus est, quanquam hic horridus, citus bellum iniit. Contra apud Apuleium, *lib. 5 de asino aureo.* Fœmina quædam virum exitiali odio prosequitur: quia rarenter palæstram veneream exerceret. suamque in ea re fortunam dolenter ac misere deplorat. *Ego vero*, inquit, *maritũ vxi-sime Venerem meam recolentem sustineo.* Et, vt idẽ Tiraquellus prosequitur (qui satis lasciue in multis scripsit) credit hoc esse verum, etiam sine testimonio. Quis enim, ait, non credat mulieres eam rem sitiẽter appetere, nullaque re magis ad amandum allici: & imo, vt magis in lasciuia profluat, dicit fore multa, quibus si vtatur vir, vxorem vitiilus & frequẽtius cõprimet.

primet. Adducit in testimonium gloss. *in c. quisquis 32. q. 6.* & Innoc. *in c. fraternitatis, super ver. cominfectum. colum. 2. extra de frigid. & malefi.* Bald. *in c. à crapula. extra de vit. & hon. cle.* Plin. *libr. 26. c. 10. & lib. 28. c. 19. ad fin.* & Galenus *lib. 5. de simplicibus. distinct. 6. ca. 2.* & plures alios medicos ibi citat. tandem concludit medium in hoc esse tenendum, prout & in aliis rebus, cum mediocritas dicatur, & in omnibus fere rebus optima existimetur: com ex excessiuo & immoderato coitu, multa mala & inconuenientia sequantur, etiam ex abstinentia, & dimissione coitus, tam in viris, quam in fœminis A quo dicit non omnino abstinendum esse, cum sit vtilis, sicut labor, si modus adsit, & quibus conferat, & quibus non. Sunt etenim, vt ait, mulieres coitus appetentissimæ: ità quod ex improbitate, importunitate, & acerba exactione earum, mariti quandoque coguntur immoderate vti: ideo ad hanc rem dat plura remedia prohibentia coitum Primo enim, vt inquit, monet, vt è boue syluestri, nigro sanguine hircini lumbi perungantur, vt illi tædium Veneris fiat. Iuxta Plinij sententiam *in lib. 28. c. cap.* 19 ibi & ipse Plin. subdit. Amoris quoque tædium fieri pota hirci vrina admixto propter fastidium nardo. Idem rursum *eod. lib. cap. 18.* dicit Hippotami pellem, è sinistra parte frontis, in ingoina adalligatam, Venerem inhibere. Aspersu quoque cineris, ex lincum cornu & vnguibus exustis fit, fœminarum libidines inhiberi. Idem Plin. *lib. 30. cap. 6.* scribit, Puluerem in quo famula volutauerit, corpori inspersum, mitigare ardores amoris. Idem *li. 32. cap. 4.* dicit: Magos dicere, quod harundine transfixa ranæ naturæ per os, surculus in menstruis desigatur à marito, adulterorum tædium fieri: quæ si vera sunt, vt ille dicit, moltum vtiliores vitæ existimantor ranæ quam leges Idem quoque *eo c. in princ.* Squamæ testudinum è summa parte derasæ, & in potu datæ, Venerem cohibent. Diosc. *lib. med. mate. cap. 71.* tradit, Scincum decoctum cum leote ac melle, aut semine lactucæ cum aqua potum, Veneris cupiditates inhibere.

Albertus Magnus *lib. 22. de anima.* testis est, quod si quis testiculum dextrum Lupi, oleo mixtum, mulieris vuluæ cum lana imponat. remouet ab ea coeundi desiderium, etiamsi fornicaria fuerit.

Idem paulo ante dixerat (vt ait Tiraquell.) quæ an sit vera, viderint alij, quod si virga Lupi in nomine alicuius siue viri, siue mulieris ligetur, non poterit coire, donec nodus talis fuerit solutus. Non crederem in æternum ista esse vera, sed potius ridiculosa & derisoria.

Aliud quod mirum esse dicit, veterum monumentis scriptum reperitur: Fuisse in Achaia ciuit. Argyram nomine, ac fontem quoque, & io propinquo fluuium Selennium ab adolescente dictum, qui Argyræ nymphæ oblaqueatus amore, ac desiderio extabescens, sit à Venere in eum deformatus. Vnde Selennim aquam id laudis adeptam ferunt, vt ea abluros amore liberet, tam viros, quam fœminas. quod si verum est, multis pecuniis pretiosior est hominibus aqua Selennin, de quo dixi *in vlt. part.* vbi de excellentiis aquarum sit consid.

Sed & medici, multa passim ad inhibendam Venerem conscripserunt, vt Auicenna *1. 20. terti, tra. 2. etc. 1. cap. 15.* & plures alij, quos in loco prædicto allegat Tiraquellus, quibus potius assentirem, quam nugacibus præallegat. & admonet coniuges, non tempestiuius eos voluptati Venereæ operam dare, quam cum aliquid iurgij, aut discordiæ inter eos intercesserit. Nihil enim omnium rerum esse, quod eos ocius faciliusque ad amicitiam reducet, aperte insinuat Homerus, apud quem *lib. 13. Iliad.* Iuno, de Oceano & Theride eius vxore loquens, illorum iurgia se soluturam, atque eo coitum reducturam profitetur, & Plutarchus *in preceptis connubialibus*, cum ita, ait, dissidioque vir & vxor vexantur; tum maxime Venerem optimam huiusmodi malorum medicam accersere oportet. Et hoc sane efficacius in eam tem fore existimo, quam fuerit olim Romæ sacellum illud deæ Viriplacæ: Id, quod cum vir & vxor discordes conuenissent inuicem locuti quæ voluissent, contentione animorum deposita, concordes reuertebantur, vt à Valerio Maximo *in titulo de instit. antiquis* dicitur. Quanquam illud verisimile est, virum & vxorem in eo sacello congredi inuicem solitos, & hinc pacata omnia redire. Neque hoc absurdum omnino videri debet; cum teste Hieronym. *in Futer.* cæteri fere mortales, præter Ægyptios ac Græcos, coeant in templis, putantes bo- mines esse, vt cæteras animantes. Etenim videre licet, & pecodes omnes, & volucrum greges, coire in Deorum templis atque in phanis: quod si non esset Diis gratum, non facturas illas fuisse allegant. Quod & si in cæteris templis non satis honestum fuisse, videri potest, nec etiam probat Hieron. vt & improbat Ecclesia Catholica *1. ca. fig. ifsignifi. de adulter. in c. tropo auth. & c. fi. de consecr. eccl.* in hoc tamen, quod Deæ Viriplacæ dedicabatur, non in tantum vituperandum fuit.

Trigesimasexta consideratio. Mulieres laudē consequuntur ex fide earum erga maritos: vt multarum exemplis patet apud Baptistam Fulgosium *in suo coll. tl. de dictis factisque memorabilibus. lib. 6. c. 7.* vbi plures vxores commendat, ex earum fide, quam habuerunt erga maritos In primis, de Chilonia Spartana Leonidæ filia, & Cleombroti vxore refert, qui ambo in Spartano regno contendebant, & inter discordias ciuiles cum Cleombrotus vir, Leonidam, eius patrem in exilium misisset, à viro patris restitutionem impetrauit. Mutata vero fortuna pari opera apud patrem restitutionem eius mariti, impetrare non valuisset, licet feliciter apud Leonidam eius patrem in patria viuere poterat, maluit attamen, vt cum eius viro, exilij comes efficeretur.

Etiam de vxore Panthei Lacedæmonij, cum expulso Cleomene Spartarum rege, ab Antigono, Macedonum rege, cum is in Ægyptum ad Ptolemæum regem se recepisset, ac Pantheum vxor sequi vellet, à parentibus prohibita, magno studio seruabatur. Demum ipsa astu ingenti adiumento, quo ad mare noctu se contulit, atque incognita nauem conscendens, in Ægyptum ad virum peruenit, amboque illic simul vitam finierunt.

Sequitur & tertio loco de Sara, vxore Abrahami, cuius modestiam, fidem, atque amorem admirari debent omnes: de qua habetur *Gene. 12. & 16.* quæ cum se virumque iam grandes natu orbos inspiceret, viro persuasit, vt cum ipsius ancilla Agar Ægyptia concumberet, tentaretque si ex ea filios procreare posset: quod cum Abraham fecisset, natusque esset Ismael, non aliter, ac filium ex se natum, Sara ei sustulit. Nam præter aliarum morem prudens, atque vitum suum amās fœmina zelotypiæ, graui in mulieribus malo, propagandæ viri sui stirpis respectum anteposuit.

Stratonica, Deiotari Galatarum regis vxor, suo beneficio, nec frustrata est, quæ tum adoerlante valetudine cum viro filios se concipere non posse videret: qui in regni successionem vocarentur, marito persuasit, vt libere cum alia operam daret, genitosque sibi sup-

ponere, quod cum is negligeret, ad eum deducit virginem nomine Electram, cubicularem suam ministram, moribus atque forma insignem, ex qua Deiotarus aliquos filios procreauit, quos Stratonica post viri mortem non secus ac suos aluit, atque in regno succedere permisit.

Succedit & decenter Tertia Æmilia, prioris Aphricani, quæ cum sciret, viro suam ancillulam ex suis gratam esse, dissimulauit, ac post mortem viri, manumissam ab ea ancillam, in matrimonium liberto suo cum liberali dote dedit, testis est Valer. *lib. 6. capit. 7.*

Longe etiam maior Liuiæ erga Augustum virum fides, atque indulgentia fuit, quæ cum sciret Augustum puellis nondum maturis oblectari, clam, magna diligentia perquisitas secreto ad eum deduci curabat, præ nimia fide amoreque id marito concedens, cuius gratia nonnullæ cum pellicem ferre non possent, interdum viros peremerunt: atque idcirco tanto magis laudanda, quanto eius exempla rariora inueniuntur. Anteponenda tamen est Liuia Tertiæ Æmiliæ (de qua proxime diai) fidei erga Scipionem: verum quanto maius est rem ipsam sponte agere, quam contra ipsius mentem ab alio facta perferre?

Rachel quoque, cum se sterilem animaduerteret, Balam, ancillam suam marito Iacob comprimendam dedit, vt pariat, inquiens, super genua mea, & habeam ex illa filios, vt scribitur *Genes.* 10. & ibi similiter dicitur, quod Lya, Zelpham ancillam suam, marito tradidit.

Sed nunc se offert locus, vt de Octauia M. Antonij vxore loquamur. Quam cum ipse Antonius Romam remisisset, frater Augustus Octauiæ suadebat, ne in Antonij domo habitaret, cœptum enim iam inter eos bellum erat: ei igitur Octauia respondit, se nunquam adduci posse, vt in alia domo habitaret: quamobrem eodem animo Antonij amicos, quo antea vidit, & priuignos non aliter habuit, ac si ca ipsa procreati essent, conata, quantum permittebatur, fratrem ab armis in Antonium dimouere: dedecere enim plurimum aiebat, vt duo terrarum orbis gubernatores, vnus, quod alter sorori suæ amicam anteferret, alter autem, nimio erga amicam amore captus, inter se bellum gererent.

Pariter de Herodiade, Herodis Tetrarchæ vxore, quæ ingentem quoque fidem viro ostendit, cum ad vrbem Romam cum eo profecta, vt Agrippam fratrem accusaret, rem in contrariam cedere vidit. Viro enim Lugdunum exulatum in Galliam misso, licet multum à fratre fratris causa à Caligula Augusto rogata fuerat, vt rediret in patriam vellet, principatus parte quam vir obtinebat oblata: maluit relicta patria in Gallia cum viro inopem vitam degere, quam sine eius præsentia maximas opes in patria possidere.

Idem quoque de Arcolia Flacilla, Prisci vxore. Quæ cum Romæ in magnis opibus manere posset, patriæ opibus exilium cum marito Pisonianę conspirationis conscio prætulit.

Gnatia etiam Maximilla Flacilla exemplum imitata, omnibus relictis, virum Gallum sequi voluit, ob eandem qua Priscus Flacillæ maritus conspirationem damnaram.

Sed singulare maximum fidei vxoris erga maritum, recenset idem Fulgosius de Gisberti Cortegiensis vxore: quæ propinquorum conspiratione, & eorum quidem, qui ipsius factionis erant, ab vrbis Parmæ imperio Gisbertus expulsus fuit: Inter conspiratores autem cum vxoris frater Rolandus Roscius esset, & sororem in tumultu rogaret, vt populi impetum in domum suam declinare vellet, qui eiusmodi erat, vt etiam fortem virum terrere posset, ipsa obliqua facie ad fratrem conuersa proditorem eum compellans, respondit, Dij faxint ne me profanæ eius domos ingressu, quæ in propinquum suum adeo perfida fuit, neque eo pane vescat, quem canes quoque ob perfidiæ labem, etiam in maxima fame deuitarent: quin potius ad virum meum profectura sum, quem nuptiarum meatum pignore fefellisti, & coram eo me constituam, vt hanc iniuriam in me ipsa vlciscatur. His dictis nudis pedibus passisque capillis ad castrum nouum vbi vir erat profecta est, eius pedibus obuolui cœpit, & flens rogare, vt ipsius morte acceptam à Rolando fratre iniuriam vlcisceretur. Hæc Fulgosius in loco alleg.

Quam fidelitatem in mulieribus etiam multum laudauit Apostolus, cum per fidelem mulierem vir infidelis sanctificatus est, vt ait *1. Corinth. 7. & 1. sam. 28. 5. 1. ad fi. & in c. tam nunc illud.* concordat text. *in l. eum qui in fin. C. de episc. & cle.* vbi vxores interdum viros meliores efficiunt. & ibi not. Bald. quod bona mulier facit bonum virum, & sic fidelis mulier facit virum fidelem: felix ille est, qui talium potuit cognoscere causas. Legitur enim, quod Publius Rubrius Celer, vixit cum Caia Ennia vxore sua annos 43. menses 8. sine vlla querela: Albatius etiam vixit in coniugio cum Terentiana Valentiniana annos 25. sine vllo iurgio.

TRigesimaseptima consideratio. Honor deferendus est mulieribus in assurgendo, in viis eis cedendo, & eas sedibus præponendo: quod à Veturia Coriolani matre habuerunt. Nam, cum antiquitus nullus, vel modicus honor, vsque ad tempora Veturiæ prętaretur: sancitum fuit à Romanis, propter ingens beneficium ciuitati factum per Veturiam, ne ciuitas ingratitudine argueretur, vt mulieribus homines semper assurgerent, & in viis eis cederent. de quo Valerius *li. 5. tit. de gratu.* & Philippus Bergomensis *li. 5.* Anno mundi 4700. Et facit pro hoc quod decidit Ioan. Caldes. de consil. suæ vxoris, quem refert & sequitur Pan. *in c. cum inter vniuersa. in fin. de electio.* vbi mulieres æquiparantur grauibus personis. Et alibi text. eas comparat excelsis dignitate viris, *in l. optimam. C. de contra stipul.* Imo mulieres inter egregias personas numerantur. gloss. & doct. *in l. ad personas. ff. de surreius.* Bald. *in l. si quis testium. de testib.* Et, vt dicit Albertus de Eyb. *in sua Margarita supra allegat. par. 2. tract. 2. oratione* 17. Vlpianus Iurisconsultus fœminas clarissimas appellat. Imo Imperator Iustinianus vocat vxorem suam reuerendissimam *in Auth. vt iudices sine quoque suffragio. §. sed neque.* & serenissimam *l. bene à Zenone. C. de quadrien. præscript.*

Imo & maritus debet vocare vxorem suam dominam, vt est tex. *in l. vxorem. ff. de leg. 3.* Bart. *in l. penult. C. de don. inter vir. & vxor.*

Sed quæreres, an doctor vel miles teneatur vxorem suam vocare dominam. Istam quæstionem tetigit G. Benedicti *in sua repet. cap. Rayn. in ver. in eodem testamento relinquens. 1. extra de testa.* & dicit, quod si ex persona, & facto mariti militis, aut doctoris, vxor vocetur domina: non tamen maritus miles, vel doctor, eam appellare tenetur dominam, si vti noluerit maritus illo priuilegio & refert, quod ita decidit Bartol. *in d. l. pen.* Roman. assignat rationem, vxor tali priuilegio vtitur iure mariti, & in consequentiam dignitatis mariti, est domina: ideo non potest eo vti contra maritum, vel eo nolente. *arg. l. si iudex. ff. de minorib.*

Et

Et vtrum pro tali honore eidem debito, competat eis, aut interdictum, aut officium iudicis; dicam infra amplius.

Sed videatur Ioan. Fab. & alij, *in §. aliam. Instit. de bono. poss.* & Bald. *in l. obseruare. §. ante quam. in fin. ff. de offic. procons.* & Bald. *in c. licet causam. in 4. co. per illum text. de causs. poss. & prop.* & vide Pan. *in c. abolendam in 2. col. de sepulturis.* dixi *in præcedenti part. & in 2. consid. incip. honor cunctis rebus.*

Imo etiam, an contra homines habeant remedium si non deferatur eis in assurgendo aut in cedendo ponit Benedicti *in loco supra alleg.*

Et quod mulieres in multis, sint melioris conditionis, ponit Dec. *in reg. fœmina. ff. de regul. iur.* vbi ample per eum. Nam etiam refert Philippus Bergomensis *in suo supplemento Chronic. libr. 8.* quod anno Christi 224. & tempore Heliogabali Imperatoris (cuius Semyamira mater fuit) qui conuentum mulierum more senatorio ordinauit, quibus fuit data authoritas de moribus circa statum tractare, & super his leges instituere. Et huic statui matrem Semyamitam fecit principissam Heliogab. à quo senatusconsulta plura ridicula manarunt. Statutum quippe in eo senatu fuit, quo vestitu, quibusue ornamentis, vnicuique vti licitum esset. Cui etiam cedere, cuique assurgere deberet, &c.

Dixi hic ante, quod propter beneficium illatum ciuitati Romanæ, fuit sancitum in senatu, quod mulieres in antedictis honorarentur. Nam etiam tunc fuit sancitum, quod mulieribus liceret vti auro, & purpurea veste, aureisque fibulis, & armillis. Et rationem ponit Valerius, *lib. 2. de institutis antiquis.* facit tex. *in l. 2. iuncto d. Barb. in l. 1. C. de vestibus o… lib. 11. & l. 1. C. vt nemini liceat in suis frenis equestribus. eodem lib.* & in dictis locis Lucas de Penna, & Iacob. Rebuff. & Io. de Platea. vbi vestes & iocalia, nimis pretiosa portari vetita non censentur mulieribus prohibita; sed viris solis nisi de mulieribus expresse diceretur: adeo, quod in statuto perlas portari prohibente, mulieres non comprehenduntur, secundum Bartol. *in l. … ff. de fonte.* prout dicit Benedi. *in d. repet. in verb. duas filias.* Sed parcat mihi, quia Bartol. hæc non dicit *in d. l. 1.* sed solum dicit, quod statutum prohibens, ne mulieres portent perlas, intelligit de portantibus perlas naturales, & non fictas. Videntur tenere contrarium multi, vt per Barb. *in consil. suo 29 in 1. volum.* Vnde licet olim vt dicit Benedicti, ab Appio Tribun. lex Romæ lata fuisset, quod neque mulieres aliam; quam semunciam auri haberent, & ne diuersi coloris vestimento, ne vehiculo per vrbem vterentur; tamen postea, lex illa mulieribus dura, per Marcum Catonem, & Tyberium Gracchum consules fauore earum abolita fuit, vt refert Fasciculus temporum de his consulibus loquens. Et quoniam ample per eundē Bened. *in d. sua reper.* de ornatu mulierum fit mentio in glo. *eisdem Petro tradiderunt.* & quia esset nimis vagari materiam, non aliter insisto: sed recurrendum est ad eundem Benedicti in dicto loco.

TRigesimaoctaua consideratio. Laudandæ etiam sunt mulieres propter earum solicitudinem circa maritos, res domesticas, & filiorum educationem circa maritos vero; quoniam, vbi nō est mulier, ingemiscit egens, *Eccles. 36* dixi *in consuetudinibus nostris ducatus Burgun. in rub. Des droitz & appartenances à gens mariez. ibi: Primo enim.* vbi dixi de felicitate hominis habentis bonam mulierem. Sed quia raræ sunt, ideo etiā tales sunt raro felices: Quæ in hoc meruerūt obtinere, quod matrimonium assumeret nomē à matre, & non a patre *c. ex literis. de conuers. infidel.* secundum Doctor. *in rub. de Sponsal.* Ioannes Fab. *Institut. de patria potestat. in princ.* Et hæc solicitudo versatur circa laborem matris. Quoniam, vt dicit Aristot. 8. *Ethicor.* Matres plus diligunt pueros, quam patres; quia certiores sunt de eis, & habent plures labores circa eos. Quis enim non misereatur earum, propter obsequia, quæ viris præstant, propter partus periculum, ipsam liberorum procreationem; dicit text. *in l. assidue. Cod. qui potior. in pignor. hab.* plus laborat mater erga filios, quam pater in pluribus. Primo eos portando nouem mensibus in vtero, quod non bene dicitur onus tanto tempore conceptum in vtero portare: inde est, secundum aliquos, quod sicut ædificium latius, & grossius est inferius, & magis subtile superius; ita mulieris corpus grossius est in partibus inferioribus ad portandum tale onus, & subtilius & gracilius est in superioribus. Vnde vt dicit Ambros. *super Lucam. 2. cap.* Tu matri debes pudoris iniuriam, virginitatis dispendium, partus periculum, vteri longa discrimina &c. Alia tamen est ratio, quam ponit Nicolaus de Lyra, *Gen. 2. in verbo, ædificauit.* vbi dicit, hoc ideo esse propter debilitatem calidi naturalis in muliere, quæ naturaliter est frigida: ideo maior pars alimenti, de qua fit nutritio & augmentum, remanet in inferioribus partibus. & vide Lucam de Penna *in l. 1. C. de agricol. & cen. sit. li. 11* & minor pars superius eleuatur: quod contrarium est in masculo.

Secundo, magis laborat mater in liberos pariendo; ex quo multoties contingit sibi mors.

Tertio, magis laborat mater post partum eos lactando & nutriendo. vide Felin. *in d. cap. ex literis. de conuers. infidel.* de quibus vide per Guillelmum Benedicti *in sua rep. cap. Raynutius ver. mortuo itaque testatore. l. 2. n. 27. 28 & 29. de testam.* vbi dicit; quod propter labores, quos matres habent in filios, plus diligunt filios, quam patres. Quoniam, vt dicit, sunt certiores, vt dicit Aristot. *in loco supra allegato.* Et etiam, vt dicit Benedicti *in dicto loco, n. 24.* mater, in procreatione liberorum præbet materiam; & sic maiorem portionem. Cum naturaliter illam rem magis diligamus, qua magis scimus nos habere ius. Et, vt dictum est, maior portio de substantia matris est. Quoniam, vt Galenus ait, sperma hominis, est velut fides ad citharam, id est, instrumentum ad materiam, circa se coagulandam. Inde dicitur mater, quasi matrix in generatione: vel quasi mamma, quia mammillas terit, propter quod confunditur opinio aliquorum erronee dicentium; quod mulier non dicitur generare filios, sed solus pater, habita nominatione ab agente, non a patiente, quod fatuum est dicere, secundum Paulum de Castro *in l. 1. C. de condit. insertis.* vbi dicit, quod æque principaliter generat mulier, sicut masculus, cum generatio fieri non possit sine vtroque. Quia, secundum naturales pater præbeat formam, & mater formet materiam in re generata, æque principalis est materia, sicut forma: Imo se habet per prius. Cum sine materia imprimi non posset, nec esse forma, sed econuerso sic.

TRigesimanona consideratio. Laudandæ sunt etiam mulieres, quoniam ex corporibus earum, aut ex partibus, multa remedia salubria, in medicina inueniuntur: vt plene narrat, & ponit Plin. *in li. natur. hist. lib. 28. cap. 7.* vbi dicit, quod ex capillis, lacte mulieris, saliua & menstruis multa singularia remedia sunt.

QVadragesima consideratio. Licet mulieres ex dignitate mariti honorari debeant, vt est text. *in*

l. mulieres. C. de dignitatibus. li.12. vbi ample Luc. de Penna *in l.f.C.de incolis.li.10.ibi:honore mulieres maritorum erigimus,genere nobilitamus.an l.fin. C.de nuptijs.ibi:vxor marito concrescat,& fentiat eius fulgorem. in Auth.de confulibus. §. si autem. ibi; decet enim frui eas & coniugis claritate.* sequitur: *Quoniam vxores ceruscant radiis maritorum. collatio. 4.* Facit ratio: quia sunt vna & eadem caro, *c.nec illud.33.q.5.& c.Martin. cum similibus.de coniugio.spirituali cap.Arbitrum,ex re, de bigamis.c.Agathosa.in fin.27.q.2.* faciunt quæ dicit Felin. *in cap.super eo.de test.m.* vbi dicit, quod honor est, incrementumque vxori, si nubat se potentiori.faciunt, quæ dicit Bonus de Curtili, *in suo tractatu de nobilitate,parte 3.* 186 dicam alibi amplissime,& iam dixi *in consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ.in ti. Des moinsmortes.§.in gloss.1.* Adde tamen;quia Paulus *1.ad Corinth.11.* dicit,quod mulier est gloria viri. Et aduerte etiam,quod licet mulier habeat dignitatem à viro,est tamen dignitas, quæ est sine administratione: quoniam dignitatem cum administratione habere nō possunt. *l.2.ff.de reg. iur.* quod tamen dicunt fallere in mulieribus excellentibus. de quibus *in l.fi. C. de arbit.& in c.dilecti.de arbitris.* Et in abbatissis, quæ habent administrationem in suas monachas: vt not. per Bart. *in repetit.l.1.in oppositione Cod.de dignitat. lib.12.* & per Cyn. *in l.fin.C.de arbitr.* Dicit tamen Iacob.Rebuff. *in d.l.1.C.de dig nitatib.* quod dignitas generis filiæ,quæ venit à patre,est excellentior, & præferri deber dignitati,& mulieri obuenienti ex parte mariti Et propterea,vt dicit: Si filia regis nubat alicui Duci vel Comiti,dicetur regalis. Et etiam, si filia Ducis nubat alicui militi simplici,dicetur Ducissa: & probatur, vt dicit per *d.l.1.* Si tamen dignitas mariti sit maior, quā dignitas,quæ eidem obuenit,ex parte patris,quod tue vti poterit nobilitate viri. Vt si filia Ducis nubat Regi, dicetur Regina. Et si filia militis nubat Comiti, dicetur Comitissa. Et vxor nobilioris, minus nobili vxori præfertur. *l.1.ff.de senatorib.* & not. gloss. *in verb.connugis,in Auth.de consulibus.§.hoc itaque. col.* 4. & dicit Bald. *in l.fœmina. ff. de senatorib.* quod fortior est nobilitas,quam habet filia ab origine, quam illa, quam habet à marito:quia proprio radio, & non alieno coruscat. Et hoc bene sciunt dicere gloriosæ nostræ mulieres,de quibus taceo:cum non sit intentionis nostræ aliquid tangere hic, nisi concernat honorem: Dicam latius infra *in 5.par.in 36.consid.* In muliere tamen,dignitas esse non potest,licet radiis maritorum,aut suorum parentum corusc ant, sed venustas, quoniam dignitas in viris,& in mulieribus venustas. Vnde dicit Cicero *lib.1. offic.* Venustatem muliebrem dicere debemus,dignitatem virilem. & vtrumque est dignitas, dicit Cic. *eod.li.2.offic.* August. vero fecit librum vnum de honestate mulierum.

QVadragesima prima consideratio. Mulieres etiam dicuntur (sicut & viri) nobiles. primo probatur, *Actuum 17.ibi: Et mulieres nobiles non paucæ.* Secundo,iure canonico, per text. *in cap. 1.* quod incipit, *de Francia quandam nobilem mulierem. extra de sponsa.* & dixi aliquid infra, *in 8.par.in 19.consid.* incipit, *Nobilitati in hoc ſ* Et non solum ratione mariti,vt in præcedenti consideratione, sed etiam parentum text. *in l. mulieres honore maritorum erigimus, genere nobilitamus.C.de dignitat.li.12.* Nam liberi originem paternam sequuntur. *l.cum legitimæ nuptiæ.ff.de statu homin.* etiam quo ad dignitatem,& honores. *l.fœmina.ibi:parent s vero enm duab.ll.seq.ff. de senator.& l.exemplo. C.de decurionib.li.10.*

Item, fœminæ dicuntur præcellentes, vt est text. *in c.dilecti.de arbitris,extra.*

Item comparantur excelsis dignitate viris, per text. *in l.optimam.§.cum itaque.C.de contrah.stipul.*

Item grauibus comparantur personis, vt supra prope *in 37.consider.*

Item,sicut ad personas egregias, propter eorum dignitatem, mittitur ad iuramentum præstandum, *vulgata l. ad personas egregias. ff. de iureiu.* Si pariter ad mulieres (ne dicam dominas, vt ibi exemplificat gl.) propter honestatem,& reuerentiam. secundum Bal. *in c.qui testium.extra, de testib.* Quia non decet eas cœtibus virorum commisceri,quas sexus pudicitia, ab eorum consortio fecit alienas. *l.fin.C.de arbit.* Nec omnibus perpetam naturalis pudor sese manifestare concedit. *§.cum itaque,supra alleg.to.*

Item,vt testis est Papinianus *in l. vxorem, in prin.ff. de leg.3.* maritus quidam (qui beneficio affectionis, & pietatis, semper motus fuerat erga eam) vxorem suam dominam appellat in suo testamento. & Ouid.

Nam furor in dominam temeraria brachia mouit.

Id est,amicam, vt aliqui exponunt, sed capi potest pro vxore, sicut dominus pro marito. Virg. *lib.4. Æneid.*

connubia nostra.

Reppulit,ac dominum Æneam in regna recepit. Vt supra satis probe dixi.

Item,Scæuola iureconsulto argutissimo autore. *l.Titia.§.qui Marco ff.de annuis lega.* vxor à marito, domina sanctissima nuncupatur, vt supra ample dictum est ista parte, *in 31.consider.in cap. mulieres ex hoc etiam laudatur.*

Item,Iustinianus Imperator,coniugem suam nomine Theodoram (cuius consilio administrationum, seu officiorum venditio reuocata fuit) Reuerendissimam intitulat, vt patet *in Auth. vt iudices sine quoquo suffragio § hoc autem omnia.collat.2.* de quibus paulo ante dictum est *in 37.consideratione,* incipiente, *Honor deferendus est.*

Et non solum vxor Regis (licet regnum ad se non pertineat) Regina vocabitur,vt est casus, secundū Panor. & alios *in cap.dilecti.extra de arbitris.* cuius radiis coruscabat. *l.fœmina.ff.de senatorib.* Et rationabiliter Regina appellatur, etiam secundum communem vsum loquendi,quo vxores,dignitate mariti, in honorem decorantur:verum etiam vidua Regis relicta,durante viduitate, vocabitur Regina. videtur pro hoc tex. iuncta supscriptione *c.cum deuotissimam.cum cap.seq.12.q.2.* & hoc modo loquendi etiam vtitur,vt quandiu vidua permanet, dignitate mariti defuncti, post illius mortem sicut in vita decoretur. Cum vidua sit mariti mortui imago, ipsum repræsentans, secundūm Bald. *in l.pigneris.Cod.de pignorat.act.* pro quo est tex. *in c.ex parte.extra de foro competen.*

Aduerte tamen,cum vxor tali priuilegio vtatur iure mariti; & in consequentiam dignitatis mariti est priuilegiata,ideo relicta,vel commissa, vxori Regis, vel Comitis,licet sub nomine dignitatis regiæ, vel comitialis (cum dignitatem habeat ex persona mariti, & non sua) non transibunt ad successores, ipsa mortua: quod secus esset in Rege, casus est *in l.quod principio.cum l.seq.ff. de legat.2.* vbi Bart. & alij.

Secundæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

TER-

TERTIA CATALOGI GLORIAE MVNDI PARS,

ERIT DE ORDINE COELESTIVM CORPORVM, ET DE locis spirituum infernalium.

Quinquaginta Considerationes continet.

RO expeditione huius tertiæ partis, quæ est de ordine cœlesti, ad quem omnes alij ordines sumunt exemplum, vt dicam in sequenti parte: & Cœlestibus, ordine, sedes prima datur, ait Claudianus. Quoniam licet ratione naturali, istud nō sit bene cognoscibile, aut scibile; secundū illud Iob. 38. *Nunquid nosti ordinem cœli, & pones rationem eius in terra?* quasi dicat, Nō, sed per reuelationem diuinam aliquid scitum est. vnde Paul. sciuit per reuelat. A quo B. Dionysius; qui in *6. c. cœlestis hierarchiæ*, distinguit tres hierarchias Angelorum, ex quibus facit nouem ordines: & ex dictis ibi, & quæ infra dicentur, videtur dicēdū principaliter, quod sint duodecim sedes principales in paradiso, videlicet, Sedes ipsius Trinitatis, & Deitatis. Sedes filij respectu humanitatis. Sedes beatissimæ virginis Mariæ Et nouem aliæ sedes, nouē ordinum. Ioannes vero vidit sedes multas positas in Cœlo, vt habetur Apoc. 4. de quibus statim dicam.

1 CONsideratio ergo prima erit. Quod cum Deo sedes per sanctos Prophetas attribuuntur, vt Esaiæ 66. Cœlum mihi sedes est. Et Dan. 7. Aspiciebam, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit: quod Deus noster sedet super thronum, & agno. Vnde habetur Apoc. 7. vbi dicit Ioannes, quod vidit turbam magnā, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, stātes ante thronū in conspectu agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum. Et clamabant voce magna: dicentes: Salus Deo nostro, qui sedet super thronū, & agno: Et omnes Angeli stabāt in circuitu throni, & seniorū, & quatuor animalium, &c. Et ceciderūt in conspectu throni in facies suas: & adorauerunt Deum, dicentes: Benedictio, & claritas, & sapiētia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro in secula seculorum, Amē. Et habetur Esaiæ 6. Vidi Dominū sedentem super solium excelsum, & eleuatum, & plena erat domus à maiestate eius, & ea quæ sub ipso erant, replebant templum: Seraphin stabāt super illud, sex alæ vni, & sex alæ alteri, duabus velabant faciem eius, &c. Et volabat alter ad alterū, & dicebant: *Sāctus, Sanctus Sanctus Dominus exercituum*: plena est omnis terra gloria eius. Et procedebant viginti quatuor seniores ante sedentem in throno, & adorabant viuentem in secula, & emittebāt coronas suas ante thronū, dicentes: Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem erant, & creata sunt: vt etiam habetur Apoc. 4. Et ecce sedes posita erat in cœlo, & supra sedem sedens, & in circuitu sedis sedilia 24. Et iris erat in circuitu sedis similis visioni smaragdinæ. Quæ autem sint huiusmodi sedilia 24. Et etiā, quia dicitur, & super thronos 24. seniores sedentes, circūamicti stolis albis, & in capitibus eorum coronas aureas. qui sint isti 24 seniores, sedentes super throno. Et sic an sint adhuc sedes existentes super thronum illius: vide in locis prædictis per Doctores, ad quos te remitto, cum sit materia eorum. Et sufficit mihi generalia attingere, ad propositum materiæ meæ. In specie tamē, de explanatione harum sedium ponit conciuis & contemporaneus noster Ioannes de Monthelon. in *suo promptuario iuris, in verb. vidi in secundo articulo*: Quæ cum non faciant sedes distinctas ab his quæ infra dicentur, non aliter insisto. 2

Sed etiam aduertendum est, quod Theologi multis nominibus nuncupatum Deum laudant, cum ipsum omnium authorem, multis prædicant nominibus, ex omnium creaturarum consideratione sumptis. Vt Bonum, *Luc.* 18. Nemo bonus nisi Deus. Vt Pulchrum; *Cant.* 1. Ecce tu pulcher es dilecte, & decorus. Sicut sapientem, *Iob.* 9. Sapiēns corde est, & fortis robore. Sicut diligibilem, *Cant.* 5. Guttur eius suauissimum, & totus desiderabilis. Vt magnitudine excedentem omnibus: Ipse enim Deus excelsior cœlo est. Et quid facies; profundior inferno. *Iob.* 11. Et vnde cognosces, lōgior terra mensura eius, & latior mari; vnde ipse Deus in spiritibus, & cordibus vestris est, secūdum Prophetas; *Sapier.* 7. Et per nationes in animas sanctas se transfert, & in corporibus 1. *ad Cor.* 6. An nescitis, quoniā membra vestra templum sunt spiritus sancti, qui in vobis est? Et paulo post: Glorificate, & portate Deum in corpore vestro In cœlo *Psal* 10, Dominus in templo sancto suo, Dominus in cœlo sedes eius. In terra, *Ierem.* 23. Nūquid non cœlum, & terram ego impleo; dicit Dominus? & simul in eodem; hoc est in eadem natura, & secundum idem aut eundem esse. In mūdo; *Ioh.* 1. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est: Circa mundum, *Sap.* Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia scientiā habet vocis. Supra mundum, *Esa.* 66. Cœlum mihi sedes est; terra autem scabellum pedum meorum. Supercœlestem, *Psal.* 112. Excelsus super omnes gentes Dominus, & super cœlos gloria eius. Supersubstantialem *Matth.* 6. Panem nostrum supersubstantialem; da nobis hodie. Solem, *Malach.* 4. Vobis timentibus nomē

neque militi dati possint, neque à viro haberi. Ideo Bald. *in l. quod non ratione ff. de legib.* dicit, quod statuta, quæ quotidie fiunt contra dominas, ne margaritas deferant, & similia, sunt præter rationem, ideo non debent extendi. sequitur Cæpolla *in tractat. de seruit. rusticorum prædiorum. titul. de seruitut. aquæ haustu. col. pen.* & idem voluit Marian. *in d. c. veniens. col. 13. de accus.* vbi ait, huiusmodi statuta maximam sapere iniquitatem. Et Valerius *lib. 5. tit. 2.* scribit sancitum fuisse à Romanis, vt fœminę purpurea veste, & aureis segmentis vti possent. Et idem *lib. 2. tit. 1.* inquit, vini vsum olim Romanis fœminis fuisse ignotum, ne in aliquod decus prolaberentur; quia proximus à libero patre intemperantiæ gradus, ad inconcessam Venerem esse consueuit. Cæterum, vt non est tristis earum, & horrida pudicitia, sed honesto comitatis genere temperata, indulgentibus maritis, & auro abundanti, & multa purpura vsæ sunt, quo formam suam concinniorem efficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilarunt: & hac potissime cultus, & ornatus voluptate, gaudent fœminæ, vt supra dixi. Hinc est, quod fœminis cura cultus sui eripi non potest, vt dicit Cornelius Celsus, *li. 6. cap. 5.* & sunt duæ res, quæ nunquam satis ornantur, nauis & mulier, vt scribit Plautus *in Penulo.*

Etiam habetur apud Titum Liuium *lib. 34.* Munditiæ ornatus & cultus fœminarum insignia sunt, his gaudent, & gloriantur, facit dictum Salustij: cum ait, *Audiui sæpenumero à sanctis viris, munditias mulieribus, laborem viris conuenire.* Hunc mundum muliebrem appellauere maiores nostri: de quo Vlpianus *in l. argento. §. mundus. ff. de auro & argent. leg.* ita ait: *mundus muliebris est, quo mulier mundior fit.* & post aliqua fit differentia inter mundum muliebrem, & ornamentum. Mulier enim potest esse munda non tamẽ ornata, vt fit in his, quæ se mundauerint lotæ in balneo, neque se ornauerint. Contra est aliqua post somnum statim ornata, non tamen emundata, & ample de huiusmodi differentia per Tiraquel. *in d. l. 3. connubia. li. §. est & Valerij.* & in *d. l.* satis comprobat mulieres, maxime vxoratas, debere ornari cultu honestiori. testis est Macrobi. *lib. 2. Saturn.* loquens de Iulia Augusti filia, quæ, cum aliquando propter profusionem seu licentiosiorem vestitum offendisset oculos patris tacentis, postera die mutauit cultus sui morem, & lætum patrem, affectata seueritate, complexa est. At ille, qui pridie dolorem suum continuerat, gaudium continere nõ potuit. Et quantum hic ait, in filia Augusti probabilior est cultus, non defuit patrocinio suo Iulia, his verbis: *Hodie enim me patris oculis ornaui, heri viri.* Ideo dicit Baldus *in cons. 30. in c. viso testamento excelsi. circa 4. in 5. vol.* quod viduæ (quoniam maritis carent, quibus sunt charę) non debent tam pretiosa atque nitida vestimenta ferre, quam quæ maritos habent, quasi hic omnino liceat maritatis. Cum ornatus mulierum fiat gratia viri. *l. si vt certo §. interdum. ff. commod.*

Etiam iste cultus & ornatus mulierum ex sacra pagina approbatur: vt probatur de Rebecca, *Genes. 24.* quæ à seruo Abraham accepit inaures aureas appendentes siclos duos, & armillas totidem pondo siclorum decem, quibus se ornaret.

Noemi sancta illa mulier dum Ruth doceret, quonam pacto sibi maritum Booz aduocaret, lauare, inquit, & vngere, & induere cultioribus vestimentis, vt scribitur *Ruth. c. 3.*

Ezech. *c. 16.* introducit dominum his verbis mulierem alloquentem: *Vnxi te oleo, & vestiui te discoloribus, & calciaui te hyacintho, & cinxi te bysso, & indui te subtilibus & ornaui te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum, & dedi inaurem super os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo. & ornata es auro & argento, & vestita es bysso, & polymito, & multis coloribus, & decora facta es vehementer nimis.*

Daniel, vir æque sanctus ac doctus, scribit *capit. 14.* Susannam illam insignem castimonia fœminam præcepisse ancillis afferre ibi oleum, & smigmata, quibus scilicet faciem abstergeret, & emacularet.

Cum Andreas Tiraquellus & G. Benedicti *in locis prællegatis.* ad vtramlibet partem videantur multa dixisse: tamen conclusio in his, secundum omnes, & Theologos, & Canonistas, & Legistas est, quod ornatus muliebris, & cultus moderatus & consuetus, est laudabilis. Immoderatus vero, & excessiuus, & vituperandus & reprobandus. Intellige adhuc, quod cultus & ornatus mulieris matrimonio copulatæ sit ad hoc, vt viro placeat, eiusque amorem sibi conciliet, ne ipsa despecta in adulterium labatur. Et ex quo apparebit formosior. maritum à vago faciet abstinere coitu. Et ait Hieronymus *ad Demetriadem de virginitate seculi* virgines vt sponsis placeant, eosque in amorem sui magis incitent, mira se solicitudine formare student, & naturalem corporis pulchritudinem ornandi arte commendant. Potest & cælebs se ornare, vt virum sibi facilius quærat Nulli vero istud conceditur, si eo animo ducatur, vt externos ad libidinem prouocet, in suum amorem in concessum alliciat, animos iuuenũ solicitet, atque incendat: quoniam id semper peccatũ. Fucare autem non licet, vt naturæ lineamenta corrumpat, sed vt occultet deformitatem, quam moribus, aut aliud quippiam aduentitium pepererit, nihil id esse obnoxium crimini, comprobatur authoritate Apostoli *ad Co 1. 12.* Quæ putamus ignobiliora membra corporis esse, his honorem abundantiorem circundamus. Et G. Bened. *in dict. ver. eandem Petro tradiderunt*, & Thomas 2. 2. *qu.* 1. 169. *artic. 2. & in suis commentariis in Esa. c. 3.* Et Ale. de Hal. *in 2. part. suæ summæ quæst. 151. membro 3. & in 4. part. quæst. 78. membro 9. & vlt.* Astesanus *in sua summa, lib. 2. tit. 54. verb. virum ornatus mulierum.* August. de Clauas. *in sua summa, in verb. ornatus.* Anton. Florentinus *in sua sum. in 2. part. titul. 4 cap. 5.* Bernardin. de Bustis *in 2. part. sui Rosarij, serm. 20. par. 3. c.* Martinus Magistri *in lib. de temperantia, in loco de virginitate. quæst. 6. per tot.* vbi dicit vnum memoratu dignum, quod quemadmodum in hac re mulieres errare possunt in excessu, & exuperatione modi, finiumque ornatus legitimi atque honesti, sic & in defectu. Nam antiquitus mulieres, quæ non se ornabant, mulctabantur, vt Iulius Pollux *lib. 8.* scribit, olim Athenis fuisse muliebris ornatus Præfectos. Inornatas autem mulctabant, & multas ipsarum scribentes, ponebant in platano, quæ erat in figulina. Harpocratio autem, teste Hyperide *oratione secunda aduersus Aristagoram*, inquit, drachmis mille mulctabantur mulieres in viis inornatæ: & interdum res expostulat, vt alter ex coniugibus alterum excitet, & ad honestam oblectationem prouocet. In ea sententia fuerunt Ioan. Andr. & Philipp. Francus *in regula, ea quæ fiunt. de regul. iur. li. 6.* vbi ipse Ioan. And. ample differit hanc materiam: & post eum Alberic. *in leg. factum à iudice. ff. de reg. iur. & in suo Dictionario, in ver. ornatus.* Hostien. & Pan. *in c. 1. de cle. vel monach.* Barb. *in proœm. clement. col. penult.*

Aduerte tamen in hac ornatus cultusque ratione morem cuiusque regionis, eorumque, cum quibus versaris, esse maxime obseruandum. Quisquis enim, vt ait Augu. *lib. 3. de doctrina Christiana.* & repetit *in c.*

l. 41. de-

1.41. *dist.* prætereuntibus restrictius vtitur, quam sese habent mores ecclesiarum, cum quibus viuit, aut intemperans, aut superstitiosus est. Quisquis vero sic eis vtitur, vt metas consuetudinis bonorum, inter quos versatur, excedat, aut aliquid significat, aut flagitiosus est. Et habetur *eadem dist. c. fi.* Quisquis contemptis his, cum quibus viuit, lautiora sibi, vel austeriora, præ cæteris indumenta quærit, aut intemperans est, aut superstitiosus est. Propterea dicit glo. *in c. si quis virorum. 30. dist. in c. 1. 21. q. 4.* In vestibus, & ornatu inspiciendam esse regionis consuetudinem quod & volunt gl. & Pan. *in c. per. in verb. decoratis. extra de vit. & honest. cle.* Bal. *in rub. de consuetud. col. fi. vers. consuetudo debet ser. a. i.* & Hiero. *in epistola ad Heliodorū Nepotianum* laudat, quod cultus ipse prouinciæ morem sequeretur, & de materia *infra in 7. par.* dicitur *in 45. consideratione.* vbi aduocati, ornatiori vestitu induti, laudantur & honorantur.

Aduerte etiam, ne modus in his turpiter excedatur, qui omnibus addendus est. Cum sit pulcherrima virtus, quem excedere nihil habet honestum, iuxta illud Horatij:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos vltra citraque nequit consistere rectum.

Et text. est *in Auth. de referen. [illegible]* & plene scribit Iacobus Bonaudi *in gl. sua [illegible] Terra rubea, contra rebelles suorum regum. art. [illegible] tractat. in 2. conclusione. in verb. vestem*

TRigesimatertia consideratio. Mulieres commendantur ex taciturnitate, silentio, & breui loquio: & ex his plurimum commendantur, vt habetur *E[illegible] 26.* vbi mulierem sensatam & tacitam laudat sapiens & facit *1. ad Corin. b. 14* Non ius facit mulieribus, vt vel in Ecclesia loquantur, sed si quid ignorant, viros suos interrogent. & [illegible] 14. Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Et, vt ait Arist. *lib. 1. Polit. cap. 8. & fi.* Mulierem ornat [illegible] ex dictis Sophoclis Athen. Tragici dicentis in Aiace flagellifero, mulieribus ornamentum [illegible] afferet. Et Democr. Ornamenta breui[illegible] Et facit id, quod Pinacium [illegible] tum in Sticho Antiphonti patri [illegible] mulieres oporteat? Respondit, vt per vrbem [illegible] bulant, omnibus os obdurent, id est, occludant [illegible] verbum vllum proferant. Apud eundem quoque [illegible] dente Trachalio: *T[illegible] inquit, bona [illegible] per, quam loquens.* Et Pontanus *lib. 1. de a[illegible] gali,* ita vxorem monet: *Pauca loqui stud[illegible]* Et A[illegible] de Rosate *in l. generaliter. ff. de adopt.* scribit, [illegible] decere taciturnitatem. Id, quod etiam natura ipsa [illegible] omnium parens aperte docuit: qua duce masculæ [illegible] cicadæ canunt: Mutum verum est fœminarum genus vt Aristot. placuit *lib. de natura [illegible] 5 c p. [illegible]* Sicut & Lusciniæ item fœmellæ cantu priuantur Idē in carduelis & caladriis, & pluribus aliis auibus, vt merulæ, & quæ vulgo Lunottæ apud nos dicuntur, quarum fœminæ non eliguntur, vt in caueis reponantur. Magno fœminarum documento silentium illas si quod aliud admodum ornare, vt etiam ample monuit Cæl. Rhodig. *Lectionum Antiquarum 9. cap 32.*

TRigesima quarta consideratio. Mulieres laudantur si se lanificio exercuerint: quod probatur ex Hectoris Homerici, & Gregorij Naz. auream sententia, cum inquiunt, vt mulieres domi maneant, domestica negotia administrent, & in his colum, lanam, linum, telam, fusum exerceant, quæ matronis pudicis conueniunt, easque si quid aliud quam maxime decent. Salomon in Prouerb. c. 31. de muliere forti & pudica loquens, *Quæsiuit, inquit, lanam & linum, & operata est consilio manuum suarum.* Et Hieronymus instruens virginem Demetriadem: *Habeto,* (inquit) *lanā semper in manibus, vel stamina pollice fila deducito: vel ad torquenda subtegmina in alueolis fusa vertantur.* Et alibi, ad Laetam de Institutione filiæ: *Discat & lanam facere, tenere colum, ponere in gremio calathum, rotare fusum, stamina pollice ducere.* Ex veteri Romanorum more, Tallasij nomen in nuptiis crebro iactabatur, vt videlicet hac nuptiali voce prouocarentur nouæ nuptæ, exhortarenturque ad opus, & lanificium, quod Græci *Tall[illegible]sium* dicunt, vt Varro & Plutarchus in Romulo, & in quæstionibus 129. Festus Pompeius tradiderunt.

Sed & sponsæ (vt scribunt Plutarchus in postremo loco, & Plinius lib 8. cap. 4[illegible]) colum secum inferebant & fusum, viri quinque fores lana coronabant, ac cingebant. Hac quoque obseruantia nuptiali indicantes, lanificium à nuptis in domo maritali exercendam esse.

Item apud eosdem Romanos in pelle lanata noua nupta considere, & reponi solebat. quod testaretur lanificij officium se præstaturam viro, vt refert Pompeius, quum ipsi Romani apud Caiæ Cæciliæ statuam æneam in templo Marci Ancilicam, colum, lanam, & fusum confinxerunt, pudicitiæ industriæ suæ certa monumenta. authores Marc. Varro & Plin. vbi supra & Plutarch. in Prob. c. 28. Ea est autem, vt dicit Festus, quæ antequam Romam venisset, Tanaquil vocabatur, vxor Tarquinij Prisci Romanorum Regis, quę tantæ probitatis fuit, vt id Caiæ nomen, boni ominis causa, [illegible] tarent nubentes, quam summam asseuerant [illegible] lanificam.

Et, vt refert Titus Liuius ad finem primi libri ab vrbe condita, signum probitatis fuit reputatū in Lucretia, quod sera nocte, lanæ dedita, inter vigilantes ancillas in medio ædium sedebat, & per Collatinum [illegible] maritum, iuuenesque Tarquinij fuit inuenta: quam historiam recenset etiam Ouidius lib. 2. Fastorum, dicens:

[illegible]nde cito passu petitur Lucretia, cuius
Ante thorum calathi lanaque mollis erat.
Lumen ad exiguum famulæ data pensa trahebant,
&c.

Harum Tanaquilis, Lucretiæ, & aliarum exemplo, [illegible] Pontan. lib. de amore coniug. vt filias in ea re [illegible] dicens:

[illegible] colere antiquas artes maternaq; iussa,
Atque agili discant carpere pensa manu.
In [illegible] ante pedes intexta quasilli,
[illegible]que & fuso stamina torta leui.
[illegible] Lana mihi opus, hos mores Lucretia monstrat,
Philaceda vos coniunx Telemachique parens,.

Theano, Pythagoræ vxor interrogata, quam potissimum vxorem commendaret: Respondit illud Homeri [illegible] lib. Iliados.

[illegible] vacantem, & viri lectum parantem.

[illegible] na etiam lanificium exercebat, vt apud eundem lib. Ili. & 4. Odysseæ probatur.

Mercurius Calypso Nympham Athlantis filiam texentem reperit, vt libro quinto Odysseæ habetur, & libro sexto.

Areten Regis Phæacum vxorem inter ancillas colo purpurea inuenit Nausicaa ipsius filia.

Eadem Arete paulo post videt Vlyssem indutum, vestem atque tunicam, quas ipse sua manu confecerat, quibus Vlysses donatus fuerat a Nausica.

Et lib. eiusdem operis 10. Vlysses Circem texentem conspexit.

Et *lib.5.* scribit Penelopen, non frequenter domum relinquentem, sed in ædium conclaui telam texentem.

Idem Homerus *lib.5. Iliados.* refert, Mineruam super pauimentum Iouis depinxisse amiculum, quo velata erat quodque suis ipsis manibus artificiose nouerat, & texuerat: vt hinc quoque ostēderet, omnes gradus eius artis Mineruam fuisse edoctam.

Andromache quoque Hectoris vxor, teste *lib.11. Iliad.* Telam orditur, dum lamenta, eiulatusque è turri ob mortem mariti audit.

Et apud Virg. *lib.8. Æneid.*

Proba castaque fœmina,
Tolerare colo vitam, tenuique Minerua.
Impositum cinerem, & sopitos suscitat ignes:
Noctem addens operi, famulosque ad lumina longo.
Exercet penso: castum vt seruare cubile
Coniugis, & possit paruos educere natos.

Herodotus *in Calliope* tradit, Xerxem illum maximum regem ab Amestri vxore donatum amiculo, quod ipsa texuerat.

Curtius *lib.5.* tradit; Alexandrum vestes Macedonicas, ad eum ex Macedonia missas, cū his, qui eas conficerent, tradi Sisigambri matri Darij iussisse, eamque admoneri præcepisse, vt si cordi quoque essent, eos neptes assuefaceret. Ad quam vocem cum lacrymæ obortæ prodidissent animum aspernantis id donum; quippe cum non aliam contumeliam magis Persarum fœminæ accipiunt, quam admouere lanæ manus, Alexander ea re cognita, ad eam peruenit: & mater, inquit, hanc vestem, qua indutus sum, sororum, non solum munus, sed etiam opus vides, nostri decepere memores. Caue, obsecro, ne in contumeliam accipias ignorationem meam. Ex quibus Tiraquellus facile ostendit *in suis legibus connubialibus l.10.* quod nedum apud Romanos & Græcos, sed etiam apud alios lanificium matronis, & ipsis principibus, & illustriori loco natis decorum fuisset, & honestum: quod maxime obseruant matronæ Italicæ, etiam nobiles, cum lanas sericeas nere soleant, conductitie tamen, ex quo se ipsas vestiunt & ornant, vt vidi in pluribus Mediolani.

Addidit & idem Tiraquellus Virgilium loquentem de Didone, quæ Æneæ vestem donauerat, *lib. Æneid.4.*

tyrioque ardebat murice lana
Demissa ex humeris, diues quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.

Et apud eundem, *lib.3.*

Andromache Phrygiam Ascanio, chlamydem donat
manuum monumenta suarum.

Et denuo, *lib.11.*

dum geminas vestes ostroque rigentes
Extulit Æneas, quas illi læta laborum,
Ipsa suis manibus quondam Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.

Tranquillus etiam *li. II.* memorat, Augustum Cæsarem ita filiam & neptes instituisse, vt lanificio assuefaceret. Et alibi testatur, illum ipsum non temere alia veste, quam domestica vsum esse ab vxore, & sorore, & filia, neptibusque confecta.

Id idem de filiabus suis Carolum Magnum fecisse, Gaguinus *in suo compendio de gestis Francorum, li.4. c.1. circa finem,* attestatur, dum inquit: *Circa liberos educandos eam curam adhibuit, vt mares bonis disciplinis, fœminas lanificio erudiendas summopere studuit.* Iuxta illud Prouerbiorum vlt. *Quæsiuit lanam & linum, digiti eius apprehenderunt vt fusum, & operata est consilio manuum suarum.* quod prophetarum fuerat de B. virgine Maria, quæ secundum Hieronymum, acu & colo acquirebat, vnde sibi & Christo eius filio necessaria compararet, vt refert Gulielm. Benedicti *in sua repet. c. Raynu. in verbo, dotem quam ei dederat. nu. 49. extra, de testam.*

Plutarchus, testimonio Bibuli asserit, Brutum ad bellum exiturum, Portiam vxorem interpellantem, ad colum & telam remisisse: & ista est communis & vulgatis remissio vxorum per maritos, cum aliquid eis dicant; cui non congruit dare responsum. Et hac remissione prius vsus fuerat Hector in Andromachen vxorem, ita propemodum alloquens *in 6. Iliad. Rapsodia.* Tu vero, quod ad te attinet, abi domum, & quæ tibi curanda sunt, circa telam & colum, ancillasque exerce, & vt opere domestico incumbant, iube, hoc officium munusque tuum est, viris autem suum, relinque, vt curent bella. Item Claudian. *in li.1. de raptu Proserpina,* ita de Proserpina dicit:

Ipsa domum mulcens tenero Proserpina cantu.
Irrita texebat reditura munera matri.

Et Silius Italicus, *li.7.* post principium inducit matronas Romanas in hæc verba deprecantes:

Huc ades ô regina Deûm, genus casta precamur.
Et fœminis digno quæcunque est nomine turba
Ausonidum, pulchrumque & acu sub tegmine fuluo,
Quod nostra neuere manus, venerabile donum.

Et tandem refert ipse Tiraquel. quod Accursius *in l. si patrono, in verb. Magistru. Cod. de neg. gest.* scribit, proprium esse mulierum nere vel texere, & *in l. si cum quæreretur. §. lana. in verb. in lana. ff. de leg. 3.* dicit mulieres lanam & linum appetere, velut natura ad id eas inclinante, quod maxime deceat.

TRigesimaquinta consideratio. Mulieres laudantur ex amicitia & amore, quem habent erga maritos, si perfecte & vere eos adamauerint: quoniam, vt habetur *ad Titum c.2.* præcipitur adolescentulis, vt viros suos ament: & dilectio in matrimonio est multū commendabilis: quoniam, vt inquit Phil. *8. Eth.* Amicitia viri & vxoris est secundū quandam excellentiam. & istud significatur per annulū, quo vxor à viro desponsatur: de quo habetur *in c. nostrates. & in ca. fœmina. 35. dist.* Qui quidem debet esse aureus, rotundus, & quarto digito positus. Et tantum vnus aureus: quia sicut aurum excellit omnia alia metalla, vt infra dicam *in vlt. par. in 95. consid. de metallis* ita iste amor omnes amores excellit. Rotundus; quoniā forma rotunda est nobilior forma, vt etiam *in d. part. vlt. in 5. consider. de cultu* dicitur. Et per hoc etiam ostenditur perpetuitas istius amoris, vt nunquā finiatur nisi per mortem: & in quarto digito ponitur ex institutione Ecclesię, vt ostendatur, quod ille amor debet habere pręcordialitatem: dicunt enim philosophi naturales, quod quædam vena à corde procedit, & in quarto digito apparet, vt etiam dicitur *in c. fœmina. 35. q. 2. ad fi.* Vnus autem annulus ponitur ad ostendendum istius amoris singularitatem: vir enim & vxor per cōsummationem matrimonij efficiuntur vna caro. notatur *in l. aduersus. C. de crimine expil. hæredit.* cū socij sint diuinæ & humanæ domus: vt ibi, & dixi latius *in commento nostro super consuetud. ducatus Burgund. in tit. Des droits & appartenāces à gens mariez.* vbi satis scripsi de laudibus matrimonij: & ibi allegaui Arist. *8. Ethic. c.2* dicentem, quod viro & vxori videtur amicitia consistere secundum naturam, quod excellat & excedat omnes alios. Cum licet dicatur, quod nullus amor vincat paternum *l. fin. C. de cura. furios.* &

dixi

dixi ample *in dicto nostro comment. in rub. Des inflites, in gl. & droicts d'icelles. vers. ita quia dictum est.* Tamẽ, vt habetur Gen. 2. *Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.*

Et hæc amicitia coniugalis multum laudata est in vxoribus ab antiquis scriptorib. Nam Valerius Maxi. de ea *lib. 4. tit. de amore coniugali* scribit, vbi plura exempla adducit, & ibi multum eam extollit. Imprimis in Iulia, Caij Cæsaris filia, quæ cum ædilitiis comitiis Pompeij Magni côniugis sui vestem cruoris respersam sanguine, quorum doctrina, qui iuxta Pompeium ipsum mutuis vulneribus se læserant, è campo domum relatam vidisset, consternata, atque territa metu (nequa vis ei esset allata) exanimis condidit, partum, quem vtero conceptum habebat, subita animi consternatione, & graui dolore corporis, eiicere coacta, atque ita expirauit: magno quidem cum totius terrarum orbis detrimento *author Plutar.*

Et de Portia, Catonis filia, vxore Bruti, quę cum apud Philippos victum & interemptum virum suum Brutum cognosceret, quia ferrum non dabatur, ardentes ore carbones haurire non dubitauit, à quibus pręcordia exorcotibus spiritum exhalauit.

Pamphilus:

Vixisset Brutus, tunc non tam clara fuisset Portia.

Et de Arthemisia gentis Cariæ regina, quæ post mortem Mausoli mariti in perpetuo luctu & mœrore vixit, quo etiam confecta tabuit amoris eius fide.

Mausoleum seu sepulchrum eidem magnificentissimum fecit, vt dixi ante, & infra *in vlt. part. in 65. consider. de sepulchris.*

De Hypsicratea reginâ, quæ Mithridatem, virum suum, effusis charitatis habenis amauit, propter quem præcipuum formæ suæ decorem in habitum virilem conuertere voluptatis loco habuit. Tonsis enim capillis, quo commodius vteretur galea, equo se & armis assuefecit, quo facilius laboribus & periculis eius interesset.

Quinetiam victum à Cneo Pompeio per efferatas gentes fugientem animo pariter & corpore infatigabili secuta est. Cuius tanta fides asperarum, atque difficilium rerum, Mithridati maximum solatium & iucundissimum lenimentum fuit. cum domo enim & penatibus fere vagari se credidit, vxore simul exsulante.

Ex eodem loco scripsit Valerius certa exempla de amore coniugali maritorum, quo ad eorum vxores, quæ videre poteris.

Apud nos temporibus nostris euenit mirabile exẽplum de prima vxore quondam nobilis & potentis viri domini Guil Greffier, dicti de Buisy, qui suo tempore Admirallus fuit Franciæ. Quæ cum repente vidisset eum à manibus hostium ereptum, & in Galliam è Lombardia reuersum ex captiuitate illum amplexando accurrit, & cum tali gaudio eũ salutando amplexata est, quod cunctis videntibus, qui aderant spiritum emisit & de ea dici potest, quod de duabus fœminis, de quibus apud Valer. *l. 10. tit. de morte non vulgari*, genus casus insuitatum, quam dolor non extinxerat, lætitia consumpsit.

Etiam Bapt. Fulgosius *in suo lib. 5. de coniugali charitate*, multa exempla accumulauit de charitate vxorũ erga maritos, vt de Panthæa vxore erga Abradotam eius virũ, cuius tantus amor fuit, quod cũ ei in exercitu Cyri aduersus Babylonios militaret, cæsus in prœlio ab hostibus, postea quâ ab vxore gentis more deploratus ornatusque fuit; neque aliud iam funeri, nisi vt sepeliretur, supra mortui viri corpus se peremit.

Phile erga Demetrium regem virum suum insignis amor, animi quoque magnitudinem coniunctam habuit. Nam, cum eum accepisset, prælio victum in Cassandriam amissis regnis se recepisse, neque ferre posset regno priuatum videre, quem regem victoriisque insignem amasset, ingenti compulsa amore veneno se ipsam extinxit.

Idem de coniuge Ligarij Romani, quæ mori cupiẽs cum marito, dicit se maritum suum proscriptum dũ domi seruasse, propterea Triumuirorum lege mori diceret: quæ cum audita non fuisset, extincto viro, cũ nemo eam audire voluisset, domum reuersa, cibo abstinuit, atque in magno mœrore, fame, & lacrymis, vitam finiuit.

Idem de Paulina, vxore Senecæ: cum enim Senecæ Nero generis mortis arbitrium attulisset: ipseque desectis venis delegisset, vt in balneo cum sanguine simul etiam vitam effunderet: Paulina eius vxor, coniugali amore compulsa, licet Seneca repugnaret, mori tamen quoque ipsa decreuerat, vt non solum in morte, quam in vita viro comes fidissima esset. Cæterum, cum rem Nero præsensisset, misit qui sanguinem sisteret, atque eam in vita retineret. Itaque, cum iam multum esset sanguinis effusum, pallida semper mansit; atque in vultu pudici amoris sui signa semper retinuit.

Idem de Triaria, L. Vitellij, Auli Vitellij imperatoris fratris coniuge, quæ Hypsicrateæ vxori Mithridatis comparanda est, de qua non longe dictum est.

Hæc coniugalis flamma, Anniæ Romanæ, prudentiam inspirauit, cum hortanti, vt vidua iuuenis, formosaque iterum nuberet; Respondisse fertur, nolle, si bonum virum vt primum habere contigisset, perpetua ne eum amitteret molestia torqueri: quod si contra in malum incidisset virum, nimium graue semper habituram illud malum, quod nulla necessitate cogente sibi ipsa peperisset.

Persimile quoque, Valeria, maior Messalarum fratrum soror, quanquam alijs verbis responsum fertur in pari causa dedisse, dixit enim Seruium, qui eius vir fuerat, etsi alijs mortuus videretur, apud se tamen adhuc viuere.

Magnum quoque veri coniugalis amoris experimentum illud fuit, quod Stratonis Sydonię principis vxor edidit, cum vrbe à Persis obsessa victa est, ne in hostium ditionem vir veniret. Id autem etiam morte si fieri posset deuitare decreuerat. Itaque cum iam accepisset hostes vrbem ingressos esse, atque non longe abesse, vt viro eius potirentur, adempto ei gladio, manu sua ipsum occidit, corpusque eius, quantum pro tempore potuit, decenter exornauit: cui postea superincumbens ipsa gladio seipsam confodit, vt eadem in morte viro, qua viuens charitate comes esset. vna enim re simul & coniugalis charitatis, & animi sui magnitudinem, atque insuper honoris quoque curam (cum ne viui in hostium manibus indigna paterentur prouidit) palam testata est.

Idem Baptista, & alia exempla recenset, vt de vxore piscatoris, cuius dolore morbi turbata, amoris animique plena, se cum marito arctissimis vinculis ligatam de rupe præcipitem in lacum misit.

Et de Arria, Romani senatoris coniuge, quę cũ maritum suum Pettum nomine ex coniuratione, captũ in Illyrico, Romam naui deferri vidisset, vt cum eo moreretur rogauit, quod cum obtinere non po-

tuisset, seipsam gladio iugulauit. & eductum gladium à pectore marito constanter porrexit: affirmans, vulnus, quod fecerat, nihil doloris habere, vt exemplo ipse quoque animaretur, atque in hæc verba, dum virum hortaretur, moribunda corruit.

Persimilem enim historiam recenset ipse Fulgosius de re, quæ obuenit sua ætate. Cum, vt ait, à Iacob Persarum rege rebellasset militarium ducum vnus nomine Pandoetus, hic formosissimam habebat vxorem, quæ sextumdecimum non excedebat annum à qua mirom in modum diligebatur. Ab ea diu rogatus Paodoetus, ne cum hoste prælium committeret, cum assentiri coniugi nollet, perijt vxor, vt ante prælium falce eam occideret, ne post eum vitam ageret.

Id quoque recusante, prælium iniit, in quo victus occisusque fuit vxore eius captiua, & postremo, militarium ducum vni à rege donata. Cum vero is eam in matrimonium ducere vellet, ipsa diu denegauit: & eum ad extremum vim parari cerneret, sumpta tapur ea te deliberationis dilatione, in parua schedula cum scripsisset: Nunquam ferent homines, Pandoeti vxorem, diu post eum vixisse, gladio se traiecit: virum moriens secuta, quum aduersante fato viuum non potuerat.

Ex his facile constat de amicitia coniugali, tanquã arctissimo vinculo, quam plures vxores magnanimiter obseruarunt erga eorum maritos, ideo ex his laudem meruerunt.

Et de his etiam recitat Textor Niuernensis *in sua officina*, aliqua exempla supra scripta, & alia, vbi ait: Alcestis maritum suum Admetum, regem Thessaliæ, tanto amore dilexit, vt quum Admetus ipse morbo laboraret, consultaque oracula respondissent, futuru eum incolumem, si quis amicorum pro eo mori vellet, sola vxor, recusantibus pietatem illam cæteris amicis, pro viri salute, morti se deuouerit, propterea Poetæ fabulati sunt, remunscendi munus ei a Dijs cõcessum. Admetus vero beneficij memor, perpetuas defunctæ nænias instituit. Hieron. Alcestem tabulæ ferunt, pro Admeto sponte defunctam.

Tantus denique fuit Penelopes in Vlyssem amor, vt eo absente per annos 20. castitatem seruauerit impollutam, nullisque procorum blandimentis succubuerit.

Propertius *lib. II.*

Felix Admeti coniunx & lectus Vlyssi.

Strozza pater:

Adde fidem, quam nec coniunx Ithacea vincat.

Capanei, apud Thebas mortui, dum celebrarentur exequiæ, vxor Euadne in rogum mariti se coniecit.

Quum Belides omnes facta coniuratione maritos interfecissent, sola Hypermestra pepercit marito Lino seu Linceo.

Protesilaus, primus Græcorum, interfectus est apud Troiam a Dardano quodam: quod quum rescijsset Laodomia, in solatium mœroris optauit, vt mariti vmbram videret, quod cum impetrasset, in illius amplexibus expirauit.

Antonium quum superasset Augustus, Cleopatra præ animi dolore mortem sibi consciuit.

Gannilda fuit mulier quæ cum videret exequias Afmundi mariti suspiritu ferro sibi surripuerit. hæc Textor. Huc adde vt plurimum vxores eorum maritos amant, & hanc amicitiam coniugalem appetere solent, multumque desiderant ab eorum maritis præamari: vsque adeo, vt non curent qua via amari possint, quo item modo in virorum amorem alliciefaciant, inducanturve: id, quod attentant magicis artibus, carminibus, poculis amatorijs, cibis, gemmisque preciosis, alijsque id genus, vt opinantur, conciliantibus. de quibus sigillatim explicat Tiraquellus *in suis legib. connubialibus l. 14. in prin.* de quibus ad eum te remitto.

Plures tamen reperiuntur, qui præcedenti opinioni refragantur, teste eodem Tiraquello, inter quos Ouid. *in lib. 1. medicamine faciei* hæc scribit:

Sic potius vos vrget amor, quam fortibus herbis,
Quas maga terribili subsecat arte manus.
Nec vos graminibus, nec mixto credite succo,
Nec tentate nocens virus amantis equæ:
Nec media Marsis finduntur cantibus angues,
Nec redit in fontes vnda supina suos.

Et idem *lib. 2. de Arte amandi* negat carunculam (quæ in pulli equini fronte nascitur) aut quamuis artem magicam conferre ad amorem conciliandum, cum ait:

Fallitur Æmonias si quis decurrit ad artes,
Atque quod à teneri fronte reuellit equi.
Non faciunt vt viuat amor Medeides herbæ,
Mixtaq; cum magicis Marsa venena sonis.

Quod post a exemplis Medeæ & Circes comprobat subiungendo.

Phasias Æsonidem Circe tenuisset Vlyssem,
Si modo seruari carmine posset amor.
Nec data profuerant pallentia philtra puellis,
Philtra nocent animis, vimque furoris habent.

Ideirco monet fugiendum hoc genus artis magicæ, cum inquit:

Sit procul omne nefas, vt ameris amabilis esto.

Quod et ari idem probat, *lib. 1. de remedio amoris*:

Viderit Æmoniæ si quis mala pabula terra,
Et magicas artes posse iuuare putat.

Imo ex his & pluribus alijs ipse Tiraquellus *in d. l. connubiali 14.* friuolum reputat & fabulosum, posse huiusmodi pocula ad amorem ducere, explodendo huiusmodi magicas vanitates, quas familiares fœminarum artes Apuleius *lib. 9.* appellat, ex quo dicit amores maritorum & vxorum alijs rationibus comparandos esse.

Et inter cætera, vt ait, nihil est ad hoc efficacius, nihilque in id plus habet roboris, quam si fundum vxorem diligenter, non modice frequenter colas. Id enim faciès, licet fueris horridus, deformis, squalidus, ab vxore tamen vnice insigniter amaberis: quin illa te colet perinde ac Deum in tertiis alterum, & obseruabit. Alioquin si hoc desit, odio te & despectui habebit, quantumcunque eam amaueris, castumque atque aliarum coitum abhorrentem præstiteris.

Apud Plautum in Truculento, cum miles miratetur Phronesiam mulierem rusticum quendam ardenter amare. Mox adiuit mulierem, vt admirari desineret, hæc dicentem, quanquã squalidus est, quanquam hic horridus, scitus bellum est. Contra apud Apuleium, *lib. 5. de asino aureo.* Fœmina quædam virum exitiali odio prosequitur: quia tarentet palæstram veneream exerceret. Itaque in ea re fortunam dolentet ac misere deplorat. *Ego vero, inquit, maritu rarissime Venerem meam recolentem fui*ante. Et, vt idẽ Tiraquellus prosequitur (qui satis lasciue in multis scripsit) credit hoc esse verum, etiam sine testimonio. Quis enim (ait) non credat mulieres eam rem sitienter appetere, nullaque re magis ad amandum allici: & imo, vt magis in lasciuia profluat, dicit fore multa, quibus si vtatur vir, vxorem vitilius & frequẽtius cõprimet.

ptimet. Adducit in testimonium gloss. *in c. quicquid 32. q. c.* & Innoc. *in c. fraternitatis, super ver. commiscetur. colum. 2. extra de frigid. & malefi.* Bald. *in c. à crapula. extra de vit. & hon. cle.* Plin. *libr. 26. c. 10. & lib. 28. c. 19. ad fin.* & Galenus *lib. 5. de simplicibus. distinct. 6. ca. 2.* & plures alios medicos ibi citat. tandem concludit medium in hoc esse tenendum, prout & in aliis rebus, cum mediocritas dicatur, & in omnibus fere rebus optima existimetur: cum ex excessiuo & immoderato coitu, multa mala & inconuenientia sequantur, etiam ex abstinentia, & dimissione coitus, tam in viris, quam in fœminis A quo dicit non omnino abstinendum esse, cum sit vtilis, sicut labor, si modus adsit, & quibus conferat, & quibus non. Sunt etenim, vt ait, mulieres coitus appetentissimæ: ita quod ex improbitate, importunitate, & acerba exactione earum, mariti quandoque coguntur immoderate vti: ideo ad hanc rem dat plura remedia prohibentia coitum Primo enim, vt inquit. monet, vt è boue syluestri, nigro sanguine hircini lumbi perungantur, vt illi tædium Veneris fiat. Iuxta Plinij sententiam *in lib. 28. 4. cap. 19* ibi & ipse Plin. subdit. Amoris quoque tædium fieri poca hirci vrina admixto propter fastidium nardo. Idem rursum *eod. lib. cap. 28.* dicit Hippotami pellem, è sinistra parte frontis, in inguina adalligatam, Venerem inhibere. Asoccsu quoque cineris, ex lineum corio & vnguibus exustis sit, fœminarum libidines inhiberi. Idem Plin. *lib. 30 cap. 6.* scribit, Puluerem in quo famula volutauerit, corpori inspersum, mitigare ardores amoris. Idem *li. 32. cap. 4.* dicit: Magos dicere, quod harundine transfixa ranæ naturæ per os, surculus in menstruis defigatur à marito, adulterorum tædium fieri: quæ si vera sunt, vt ille dicit, multum vtiliores vitæ existimantur ranæ quam leges Idem quoque *eo c. in princ.* Squamæ testudinum è summa parte derasæ, & in potu datæ, Venerem cohibent. Diosc. *lib. med. mate. cap. 71.* tradit, Scincum decoctum cum lente ac melle, aut semine lactucæ cum aqua potum, Veneris cupiditates inhibere.

Albertus Magnus *lib. 22. de anima.* testis est, quod si quis testiculum dextrum Lupi, oleo mixtum, mulieris vuluæ cum lana imponat. remouet ab ea coeundi desiderium, etiamsi fornicatia fuerit.

Idem paulo ante dixerat (vt ait Tiraquell.) quæ an sit vera, viderint alij, quod si virga Lupi in nomine alicuius siue viri, siue mulieris ligetur, non potent coire, donec nodus talis fuerit solutus. Non crederem in æternum ista esse vera, sed potius ridiculosa & derisoria.

Aliud quod mirum esse dicit, veterum monumentis scriptum reperitur: Fuisse in Achaia ciuit. Argyram nomine, ac fontem quoque, & in propinquo fluuium Selennium ab adolescente dictum, qui Argyræ nymphæ oblaqueatus amore, ac desiderio extabescens, fit à Venere in eum deformatus. Vnde Selennini aquam id laudis adeptam ferunt, vt ea ablutos amore liberet, tam viros, quam fœminas. quod si verum est, multis pecuniis pretiosior est hominibus aqua Selennin, de quo dixi *in vlt. part.* vbi de excellentiis aquarum fit consid.

Sed & medici, multa passim ad inhibendam Venerem conscripserunt, vt Auicenna *in 20. tertij tra. 7. ita 8. cap. 15.* & plures alij, quos in loco prædicto allegat Tiraquellus, quibus potius assentirem, quam nugacibus prçallegat. & admonet coniugés, non tempestiuius eos voluptati Venereæ operam dare, quam eum aliquid iurgij, aut discordiæ inter eos intercesserit. Nihil enim omnium rerum esse, quod eos ocius faciliusque ad amicitiam reuocet, aperte insinuat Homerus, apud quem *lib. 13. Iliad* Iuno, de Oceano & Thetide eius vxore loquens, illorum iurgia se soluturam, atque in coitum reducturam profitetur, & Plutarchus *in preceptis connubialibus*, cum ita, ait, dissidioque vir & vxor vexantur; tum maxime Venerem optimam huiusmodi malorum medicam accersere oportet. Et hoc sane efficacius in eam rem fore existimo, quam fuerit olim Romæ sacellum illud deæ Viriplacę: Id, quod cum vir & vxor discordes conuenissent inuicem locuti quæ voluissent, contentione animorum deposita, concordes reuertebantur, vt à Valerio Maximo *in titulo de instit. antiquis* dicitur. Quanquam illud verisimile est, virum & vxorem in eo sacello congredi inuicem solitos, & hinc pacata omni ita redire. Neque hoc absurdum omnino videri debet; cum teste Hierunym. *in Euter.* cæteri fere mortales, præter Ægyptios ac Græcos, coeant in templis, putantes homines esse, vt cæteras animantes. Etenim videre licet, & pecudes omnes & volucrum greges, coire in Deorum templis atque in phanis: quod si non esset Dijs gratum, non facturas illas fuisse allegant. Quod & si in cæteris templis non satis honestum fuisse, videri potest, nec etiam probat Hieron. vt & improbat Ecclesia Catholica *in ca. significasti. de adulter. in c. propo suisti. & c. si. de consecr. eccl.* in hoc tamen, quod Deæ Viriplacę dedicabatur, non in tantum vituperandum fuit.

TRigesimasexta consideratio. Mulieres laudē consequuntur ex fide earum erga maritos: vt multarum exemplis patet apud Baptistam Fulgosium *in suo collect. de dictis factisque memorabilibus. lib. 6. c. 7.* vbi plures vxores commendat, ex earum fide, quam habuerunt erga maritos In primis, de Chilonia Spartana Leonidæ filia, & Cleombroti vxore refert, qui ambo in Spartano regno contendebant, & inter discordias ciuiles cum Cleombrotus vir Leonidam, eius patrem in exilium misisset, à viro patris restitutionem impetrauit. Mutata vero fortuna pari opera apud patrem restitutionem eius mariti, impetrare non valuisset, licet feliciter apud Leonidam eius patrem in patria viuere poterat, maluit attamen, vt cum eius viro, exilij comes efficeretur.

Etiam de vxore Panthei Lacedæmonij, cum expulso Cleomene Spartarum rege, ab Antigono, Macedonum rege, cum is in Ægyptum ad Ptolemæum regem se recepisset, ac Pantheum vxor sequi vellet, à parentibus prohibita, magno studio seruabatur. Demum ipsa astu ingenti adinuento, equo ad mare noctu se contulit, atque incognita nauem conscendens, in Ægyptum ad virum peruenit, amboque illic simul vitam finierunt.

Sequitur & tertio loco de Sara, vxore Abrahami, cuius modestiam, fidem, atque amorem admirari debent omnes: de qua habetur *Gene. 12. & 16.* quæ cum se virumque iam grandes natu orbos inspiceret, viro persuasit, vt cum ipsius ancilla Agar Ægyptia concūberet, tentaretque si ex ea filios procreare posset: quod cum Abraham fecisset, natusque esset Ismael, non aliter, ac filium ex se natum, Sara ei sustulit. Nam præter aliarum morem prudens, atque virum suum amās fœmina zelotypiæ, graui in mulieribus malo, propagandæ viri sui stirpis respectum antepoluit.

Stratonica, Deiotari Galatarum regis vxor, suo beneficio, nec frustrata est, quæ cum aduersante valetudine cum viro filios se concipere non posse videret: qui in regni successionem vocarentur, marito persuasit, vt libere cum alia operam daret, genitosque sibi supp

ponere,quod cum is negligeret, ad eum deducit virginem nomine Electram, cubicularem suam ministram,moribus atque forma insignem,ex qua Deiotarus aliquos filios procreauit,quos Stratonica post viri mortem non secus ac suos aluit,atque in regno succedere permisit.

Succedit & decenter Tertia Æmilia, prioris Aphricani, quæ cum sciret, viro suam ancillulam ea suis gratam esse,dissimulauit,ac post mortem viri, manumissam ab ea ancillam,in matrimonium liberto suo cum liberali dote dedit,testis est Valer. *lib. 6.capi.7.*

Longe etiam maior Liuiæ erga Augustum virum fides,atque indulgentia fuit, quæ cum sciret Augustum puellis nondum maturis oblectari, clam, magna diligentia perquisitas secreto ad eum deduci curabat, præ nimia fide amoreque id marito concedens, cuius gratia nonnullæ cum pellicem ferre non possent, interdum viros peremerunt: atque idcirco tanto magis laudanda, quanto eius exempla rariora inueniuntur. Anteponenda tamen est Liuia Tertię Æmiliæ (de qua proxime dixi) fidei erga Scipionem: verum quanto maius est rem ipsam sponte agere,quam contra ipsius mentem ab alio facta perferre?

Rachel quoque, cum se sterilem animaduerteret, Balam, ancillam suam marito Iacob comprimendam dedit,vt pariat,inquiens,super genua mea, & habeam ex illa filios, vt scribitur *Genes.* 10. & ibi similiter dicitur,quod Lya,Zelpham ancillam suam, marito tradidit.

Sed nunc se offert locus, vt de Octauia M. Antonij vxore loquamur. Quam cum ipse Antonius Romam remisisset, frater Augustus Octauiæ suadebat, ne in Antonij domo habitaret,cœptum enim iam inter eos bellum erat:ei igitur Octauia respondit, se nunquam adduci posse, vt in alia domo habitaret:quamobrem eodem animo Antonij amicos,quo antea vidit,& priuignos non aliter habuit,ac si ex ipsa procreati essent, conata, quantum permittebatur, fratrem ab armis in Antonium dimouere: dedecere enim plurimum aiebat, vt duo terrarum orbis gubernatores, vnus, quod alter sorori suæ amicam anteferret,alter autem, nimio erga amicam amore captus,inter se bellum gererent.

Pariter de Herodiade, Herodis Tetrarchæ vxore, quæ ingentem quoque fidem viro ostendit, cum ad vrbem Romam cum eo profecta, vt Agrippam fratrem accusaret,rem in contrariam cedere vidit. Viro enim Lugdunum exulatum in Galliam misso, licet multum à fratre fratris causa à Caligula Augusto rogata fuerat, vt redire in patriam vellet, principatus parte quam vir obtinebat oblata:maluit relicta patria in Gallia cum viro inopem vitam degere, quam sine eius præsentia maximas opes in patria possidere.

Idem quoque de Ateolia Flacilla,Prisci vxore. Quæ cum Romæ in magnis opibus manere posset, patriæ opibus exilium cum marito Pisonianę conspirationis conscio prætulit.

Gnaria etiam Maximilla Flacilla exemplum imitata,omnibus relictis, virum Gallum sequi voluit, ob eandem qua Priscus Flacillæ maritus conspirationem damnatam.

Sed singulare & vltimum fidei vxoris erga maritum,recenset idem Fulgosius de Gisberti Corregiensis vxore: quæ propinquorum conspiratione, & eorum quidem,qui ipsius factionis erant, ab vrbis Parmæ imperio Gisbertus expulsus fuit: Inter conspiratores autem cum vxoris frater Rolandus Roscius esset,& sororem in tumultu rogaret,vt populi impetum in domum suam declinare vellet,qui eiusmodi erat,vt etiam fortem virum terrere posset, ipsa obliqua facie ad fratrem conuersa proditorem eum compellans, respondit,Dij faxint ne me profanæ eius domus ingressu,quæ in propinquum suum adeo perfida fuit,neque eo pane vescar, quem canes quoque ob perfidiæ labem,etiam in maxima fame deuitarent: quin potius ad virum meum profectura sum, quem nuptiarum mearum pignore fefellisti, & coram eo me constituam,vt hanc iniuriam in me ipsa vlciscatur.His dictis nudis pedibus passisque capillis ad castrum nouum vbi vir erat profecta est,eius pedibus obuolui cœpit,& flens rogare, vt ipsius morte acceptam à Rolando fratre iniuriam vlcisceretur. Hæc Fulgosius in loco alleg.

Quam fidelitatem in mulieribus etiam multum laudauit Apostolus, cum per fidelem mulierem vir infidelis sanctificatus est, vt ait 1.*Corinth.* 7.*& in sum.*28. *q.*1.*ad fi.*: *& in c. iam nunc illud.* concordat text.*in l. eum qui in fin. C. de episc. & cle.* vbi vxores interdum viros meliores efficiunt. & ibi not. Bald. quod bona mulier facit bonum virum, & sic fidelis mulier facit virum fidelem:felix ille est, qui talium potuit cognoscere causas.Legitur enim, quod Publius Rubrius Celer, vixit cum Caia Ennia vxore sua annos 43. menses 8. sine vlla querela: Albutius etiam vixit in coniugio cum Terentiana Valentiniana annos 25. sine vllo iurgio.

TRigesimaseptima consideratio. Honor deferendus est mulieribus in assurgendo, in viis eis cedendo, & eas sedibus præponendo: quod à Veturia Coriolani matre habuerunt. Nam, cum antiquitus nullus,vel modicus honor, vsque ad tempora Venturiæ præstaretur:sancitum fuit à Romanis, propter ingens beneficium ciuitati factum per Veturiam, ne ciuitas ingratitudine argueretur, vt mulieribus homines semper assurgerent, & in viis eis cederent. de quo Valerius *li.5. tit. de gratit.* & Philippus Bergomensis *li.*5. Anno mundi 4700. Et facit pro hoc quod decidit Ioan Caldes. de consil.suæ vxoris, quem refert & sequitur Pan. *in c.cum inter vniuersa. in fin.de electio.* vbi mulieres æquiparantur grauibus personis. Et alibi text. eas comparat excelsis dignitate viris, *in l.optimam .C.de contra stipul.* Imo mulieres inter egregias personas numerantur. gloss. & doct. *in l.ad personas. ff.de iureiur.* Bald. *in l.si quis testium. de testib.* Et,vt dicit Albertus de Eyb. *in sua Margarita supra allegat. part.2.in act.2.oratione* 17.Vlpianus Iurisconsultus fœminas clarissimas appellat.Imo Imperator Iustinianus vocat vxorem suam reuerendissimam *in Auth. vt iudices sine quoquo suffragio.§.sed neque.* & serenissimam *l.bene à Zenone.C.de quadrien.prescript.*

Imo & maritus debet vocare vxorem suam dominam,vt est tex. *in l.vxorem.ff.de leg.*3.Bart. *in l.penult. C.de donat.inter vir.& vxor.*

Sed quæreres,an doctor vel miles teneatur vxorem suam vocare dominam. Istam quæstionem tetigit. G. Benedicti *in sua repet.cap. Rayn. in ver.in eodem testamento relinquens.* 1. *extra de testa.* & dicit, quod si ex persona,& facto mariti militis,aut doctoris,vxor vocetur domina:non tamen maritus miles, vel doctor, eam appellare tenetur dominam, si vti noluerit maritus illo priuilegio & refert, quod ita decidit Bartol. *in d.l.pen.* Romæ assignatur:nam vxor tali priuilegio vtitur iure mariti, & in consequentiam dignitatis mariti,est domina: ideo non potest eo vti contra maritum,vel eo nolente. *arg.l.si iudex.ff.de minorib.*

Et

Et vtrum pro tali honore eisdem debito, competat eis, aut interdictum, aut officium iudicis; dicam infra amplius.

Sed videatur Ioan. Fab. & alij, *in §. aliam. Instit. de bono. poss.* & Bald. *in l. obseruare. §. antequam. in fin. ff. de offic. procons.* & Bald. *in c. licet causam. in 4. col. per illum text. de caus. poss. & prop.* & vide Pan. *in c. abolenda. in 2. col. de sepulturis.* dixi *in praecedenti part. & in 2. consid.* incip. *honor cunctis rebus.*

Imo etiam, an contra homines habeant remedium si non deferatur eis in assurgendo aut in cedendo ponit Benedicti *in loco supra alleg.*

Et quod mulieres, in multis, sint melioris conditionis, ponit Dec. *in reg. fœminæ. ff. de regul. iur.* vbi ample per eum. Nam etiam refert Philippus Bergomens. *in suo supplemento Chronic. libr.* 8. quod anno Christi 224. & tempore Heliogabali Imperatoris (cuius Semyamira mater fuit) qui conuentum mulierum more senatorio ordinauit, quibus fuit data authoritas de moribus circa statum tractare, & super his leges instituere. Et huic statui matrem Semyamiram fecit principissam Heliogab.. à quo senatusconsulta plura ridicula manarant. Statutum quippe in eo senatu fuit, quo vestitu, quibusue ornamentis, vnicuique vti licitum esset. Cui etiam cedere, cuique assurgere deberet, &c.

Dixi hic ante, quod propter beneficium illatum ciuitati Romanæ, fuit sancitum in senatu, quod mulieres in antedictis honorarentur. Nam etiam tunc fuit sancitum, quod mulieribus liceret vti auro, & purpurea veste, aureisque fibulis, & armill. Et rationem ponit Valerius, *lib. 2. de institutis antiquis.* facit tex. *in l. 2. iuncto d. Barb. in l. 1. C. de vestibus o[illegible]. lib. 11. & l. 1. C. vt nemini liceat in suis frænis equestribus. eodem lib.* & in dictis locis Lucas de Penna, & Iacob Rebuff. & Io. de Platea. vbi vestes & iocalia, nimis pretiosa portari vetita non censentur mulieribus prohibita; sed viris solis nisi de mulieribus expresse diceretur: adeo, quod in statuto perlas portari prohibente, mulieres non comprehenduntur, secundum Bartol. *in l. ff. de fonte.* prout dicit Bened. *in d. repet. in ver. & duas filias.* Sed parcat mihi, quia Bartol. hæc non dicit *in d. l.* sed solum dicit, quod statutum prohibens, ne mulieres portent perlas, intelligit de portantibus perlas naturales, & non fictas. Videntur tenere contrarium multi, vt per Barb. *in consil. suo 29 in 2. volum.* Vnde licet olim, vt dicit Benedicti, ab Appio Tribun. lex Romæ lata fuisset, quod neque mulieres aliam, quam semunciam auri haberent, & ne diuersi coloris vestimento, ne vehiculo per vrbem vterentur; tamen postea, lex illa mulieribus dura, per Marcum Catonem, & Tybertum Gracchum consules fauore earum abolita fuit, vt refert Fasciculus temporum de his consulibus loquens. Et quoniam ample per eundē Bened. *in d. sua repet.* de ornatu mulierum fit mentio in glo. *eundem Petro tradiderunt.* & quia esset nimis vagari mare etiam, non aliter insisto: sed recurrendum est ad eundem Benedicti in dicto loco.

TRigesimaoctaua consideratio. Laudandæ etiam sunt mulieres propter earum solicitudinem circa maritos, res domesticas, & filiorum educationem circa maritos vero: quoniam, vbi nō est mulier, ingemiscit egens, *Eccles. 36* dixi *in consuetudinibus nostris ducatus Burgun. in rub. Des droitz & appartenances à gens mariez. ibi: Primo enim.* vbi dixi de felicitate hominis habentis bonam mulierem. Sed quia raræ sunt, ideo etiā tales sunt raro felices: Quæ in hoc meruerūt obtinere, quod matrimonium assumeret nomē à matre, & non à patre *c. ex literis. de conuers. infidel.* secundum Doctor. *in rub. de Sponsal.* Ioannes Fab. *Instit. de patria potestat. in princ.* Et hæc solicitudo versatur circa laborem matris. Quoniam, vt dicit Aristot. 8. *Ethic.* Matres plus diligut pueros, quam patres; quia certiores sunt de eis, & habent plures labores circa eos. Quis enim non misereatur earum, propter obsequia, quæ viris præstant, propter partus periculum, ipsam liberorum procreationem; dicit text. *in l. assidue. Cod. qui pot. in pignor. hab.* plus laborat mater erga filios, quam pater in pluribus. Primo eos portando nouem mensibus in vtero, quod non bene dicitur onus tanto tempore conceptum in vtero portare: inde est, secundum aliquos, quod sicut ædificium latius, & grossius est inferius, & magis subtile superius; ita mulieris corpus grossius est in partibus inferioribus ad portandum tale onus, & subtilius & gracilius est in superioribus. Vnde vt dicit Ambros. *super Lucam. 2. cap.* Tu matri debes pudoris iniuriam, virginitatis dispendium, partus periculum, vteri longa discrimina: &c. Alia tamen est ratio, quam ponit Nicolaus de Lyra, *Gen. 2. in verb. ædificauit.* vbi dicit, hoc ideo esse propter debilitatem calidi naturalis in muliere, quæ naturaliter est frigida: ideo maior pars alimenti, de qua fit mutatio & augmentum, remanet in inferioribus partibus. & vid. Lucam de Penna *in l. 1. C. de agricol. & cens. lib. 11.* & minor pars superius eleuatur: quod contrarium est in masculo.

Secundo, magis laborat mater in liberos pariendo; ex quo multoties contingit sibi mors.

Tertio, magis laborat mater post partum eos lactando & nutriendo. vide Felin. *in d. cap. ex literis. de conuers. infidel.* de quibus vide per Guillelmum Benedicti *in sua rep. cap. Raynutius ver. mortuo itaque testatore. 1. 2. n. 27. 28 & 29. de testam.* vbi dicit, quod propter labores, quos matres habent in filios, plus diligunt filios, quam patres. Quoniam, vt dicit, sunt certiores, vt dicit Aristot. *in loco supra allegato.* Et etiam, vt dicit Benedicti *in dicto loco, n. 24.* mater, in procreatione liberorum præbet materiam, & sit maiorem portionem. Cum naturaliter illam rem magis diligamus, qua magis sentimus nos habere ius. Et, vt dictum est, maior portio de substantia matris est. Quoniam, vt Galenus ait, sperma hominis, est velut fides ad citharam, id est, instrumentum ad materiam, circa se coagulandam. Inde dicitur mater, quasi matrix in generatione: vel quasi mamma, quia mammillas terit, propter quod confunditur opinio aliquorum erronee dicentium; quod mulier non dicitur generare filios, sed solus pater, habita nominatione ab agente, non à patiente, quod fatuum est dicere, secundum Paulum de Castro *in l. 1. C. de condu. insertis.* vbi dicit, quod æque principaliter generat mulier, sicut masculus, cum generatio fieri non possit sine vtroque. Quia, secundum naturales pater præbeat formam; & mater format materiam in re generata; æque principalis est materia, sicut forma: Imo se habet per prius. Cum sine materia nō prima nōn possit, nec esse forma, sed econuerso sic.

TRigesimanona consideratio. Laudandæ sunt etiam mulieres, quoniam ex corporibus earum, aut ex partibus, multa remedia salubria, in medicina inueniuntur: vt plene narrat, & ponit Plin. *in lib. natur. hist. lib. 28. cap. 7.* vbi dicit, quod ex capillis, lacte mulieris, saliua & menstruis multa singularia remedia fiunt.

QVadragesima consideratio. Licet mulieres ex dignitate mariti honorari debeant, vt est text. *in*

TERTIA CATALOGI GLORIAE MVNDI PARS.

ERIT DE ORDINE COELESTIVM CORPORVM, ET DE locis spirituum infernalium.

Quinquaginta Considerationes continet.

PRO expeditione huius tertiæ partis, quæ est de ordine cœlesti, ad quem omnes alij ordines sumunt exemplum, vt dicam in sequenti parte:& Cœlestibus, ordine, sedes prima datur, ait Claudianus. Quoniam licet ratione naturali, istud nō sit bene cognoscibile, aut scibile; secundū illud Iob. 38. *Nunquid nosti ordinem cœli, & pones rationem eius in terra?* quasi dicat, Nū, sed per reuelationem diuinam aliquid scitum est. vnde Paul. sciuit per reuelat. A quo B. Dionysius, qui in *6. c. cœlestis hierarchiæ*, distinguit tres hierarchias Angelorum, ex quibus facit nouem ordines:& ex dictis ibi, & quæ infra dicentur, videtur dicēdū principaliter, quod sint duodecim sedes principales in paradiso, videlicet, Sedes ipsius Trinitatis, & Deitatis. Sedes filij respectu humanitatis. Sedes beatissimæ virginis Mariæ. Et nouem aliæ sedes, nouē ordinum. Ioannes vero vidit sedes multas positas in Cœlo, vt habetur Apoc. 4. de quibus statim dicam.

COnsideratio ergo prima erit. Quod cum Deo sedes per sanctos Prophetas attribuuntur, vt Esaię 66. Cœlum mihi sedes est. Et Dan. 7. Aspiciebam, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit: quod Deus noster sedet super thronum, & agno. Vnde habetur Apoc. 7. vbi dicit Ioannes, quod vidit turbam magnā, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, stātes ante thronū in conspectu agni, amicti stolis albis, & palmę in manibus eorum. Et clamabant voce magna: dicentes: Salus Deo nostro, qui sedet super thronū, & agno: Et omnes Angeli stabāt in circuitu throni, & seniorū, & quatuor animalium, &c. Et ceciderūt in conspectu throni in facies suas: & adorauerunt Deum, dicentes: Benedictio, & claritas, & sapiētia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro in secula seculorum, Amē. Et habetur Esaiæ 6. Vidi Dominū sedentem super solium excelsum, & eleuatum, & plena erat domus à maiestate eius, & ea quæ sub ipso erant, replebant templum: Seraphin stabāt super illud, sex alæ vni, & sex alæ alteri, duabus velabant faciem eius, &c. Et volabat alter ad alterū, & dicebant: *Sāctus, Sanctus Sanctus Dominus exercituum*: plena est omnis terra gloria eius. Et procedebant viginti quatuor seniores ante sedentem in throno, & adorabant viuentem in secula, & emittebāt coronas suas ante thronū, dicentes: Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem erant, & creata sunt: vt etiam habetur Apoc. 4. Et ecce sedes posita erat in cœlo, & supra sedem sedens, & in circuitu sedis sedilia 24. Et iris erat in circuitu sedis similis visioni smaragdinæ. Quæ autem sint huiusmodi sedilia 24. Et etiā, quia dicitur, & super thronos 24. seniores sedentes, circūamicti stolis albis, & in capitibus eorum coronas aureas. qui sint isti 24 seniores, sedentes super throno. Et sic an sint adhuc sedes existentes super thronum illius: vide in locis prædictis per Doctores, ad quos te remitto, cum sit materia eorum. Et sufficit mihi generalia attingere, ad propositum materiæ meæ. In specie tamē, de explanatione harum sedium ponit conciuis & contemporaneus noster Ioannes de Monthelon. in *suo promptuario iuris, in verb. vidi in secundo articulo*: Quæ enim non faciant sedes distinctas ab his quæ infra dicentur, non aliter insisto.

Sed etiam aduertendum est, quod Theologi multis nominibus nuncupatum Deum laudant; cum ipsum omnium authorem, multis prædicant nominibus, ex omnium creaturarum consideratione sumptis. Vt Bonum, *Luc.* 18 Nemo bonus nisi Deus. Vt Pulchrum, *Cant.* 1. Ecce tu pulcher es dilecte, & decorus. Sicut sapientem, *Iob.* 9. Sapiens corde est, & fortis robore. Sicut diligibilem, *Cant* 5. Guttur eius suauissimum, & totus desiderabilis. Vt magnitudine excedentem omnibus: Ipse enim Deus excelsior cœlo est. Et quid facies; profundior inferno. *Iob.* 11. Et vnde cognosces, lōgior terra mensura eius, & latior mari; vnde ipse Deus in spiritibus, & cordibus vestris est, secūdum Prophetas; *Sapien.* 7. Et per nationes in animas sanctas se transfert, & in corporibus 1. *ad Cor.* 6. An nescitis, quoniā membra vestra templum sunt spiritus sancti, qui in vobis est? Et paulo post: Glorificate, & portate Deum in corpore vestro In cœlo *Psal* 10, Dominus in templo sancto suo, Dominus in cœlo sedes eius. In terra, *Ierem.* 23. Nūquid non cœlum, & terram ego impleo; dicit Dominus? & simul in eodem; hoc est in eadem natura, & secundum idem aut eundem esse. In mūdo; *Ioh.* 1. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est: Circa mundum, *Sap.* Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia scientiā habet vocis. Supra mundum, *Esa.* 66. Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Supercœlestem, *Psal.* 112. Excelsus super omnes gentes Dominus, & super cœlos gloria eius. Supersubstantialem *Math.* 6. Panem nostrum supersubstantialem; da nobis hodie. Solem, *Malach.* 4. Vobis timentibus nomē

meum orietur sol iustitiæ. Stellam. *Apoc.22.* Ego sum genus, & radix Dauid, stella, splendida, & matutina. Ignem, *Deut.4* & Paul. *ad Heb.12.* Deus noster ignis consumens est. Et ideo dicitur *Exod.3.* Apparuit Dominus Moysi in flamma ignis, de medio rubi. Aquam, *Ioan.7.* Qui credit in me, sicut Scriptura dicit, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Spiritum roris. *Osee 14.* Ero quasi ros. Nubem, *Osee 6.* Misericordia vestra, quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiens. Lapidem. *Psal.117.* Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Petram, *1. ad Cor.10.* Petra autem erat Christus. Electrum, *Eze.1.* Et splendor in circuitu eius, & de medio eius quasi species electri. Existentem, *Iob.14.* Num ne tu qui solus. Vt seculorum authorem. *Eccl.24.* Ego feci in cœlis, vt oriretur lumen indeficiens, & sicut nebula texi omnem terram. Rursum eiusdem libri 18. Qui viuit in æternum, creauit omnia simul. Lucem, *Ioan.1.* Deus lux est. Vt indultorem vitæ. *Act.17.* In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. Vt sapientiam, *Sap.5.* Et tecum sapientia tua, quæ nouit opera tua. Vt mentem, *Iob.10.* Licet hæc celes in corde tuo, tamen scio, quia vniuersorum memineris: Vt verbum, *Psal 32.* Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Vt scientem, *ad Heb 4.* Omnia nuda, & aperta sunt oculis eius, nec est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius. Vt thesauros omnes totius scientiæ in se eminentissime continentem, *Ad Coloss. 2.* In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi. Vt virtutem, *ad Cor.1.* Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Vt protectorem, Quoniam, vt ait *Psal.17.* In Deo meo transgrediar murum. Deus meus, impolluta via eius, protector est omnium sperantium in se. Et Dei est adiuuare. *2.Paral. 25.* Vt potentem, *Psal.23.* Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio. Vt antiquum dierum, *Dan.7.* Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Vt insenescibilem. Et habetur ample per Dionysium, & Fabrum Stapulen. in *Commentariis in d. loco, cap.10.* Et immutabilem, *Psal.10*[illegible]. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Et *Malach 3.* Ego Deus & non mutor. Vt salutem. *Psal.84.* Conuerte nos Deus salutaris noster. Vt iustitiam, vt iustificationem, & redemptionem *ad Corinth.1.* Qui factus est nobis sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. Vnus enim Deus est, *Deuter.6.* Audi Israël, Dominus Deus vester vous est. Et Paulus *ad Ephes.5.* Et nihilominus trinus. Vnus ergo in substantia, trinus in personis. Vt dicit Aug. in *lib. de Trin.* transsumptiue. *c.fin. de conse. distin.3.* Vbi dicit Augustinus: Omnes quos potui legere, qui ante me scripserunt de Trinitate, qui Deus est Diuinorum librorum veterum, & nouorum Catholici tractatus, hoc intenderunt docere secundum Scripturas. Quia pater & filius & Spiritus sanctus, vnius eiusdem substantiæ inseparabili æqualitate diuinam insinuant vnitatem. Ideoque non sunt tres Dij, sed vnus est Deus, quamuis Pater Filium genuerit. Et ideo filius non sit, qui pater est, Filiúsque à Patre sit genitus, & ideo Pater nō sit qui Filius. Spiritúsque sanctus, nec Pater, nec Filius, sed tantummodo Patris, & Filij, Spiritus, & Patri, & Filio ipse coæqualis, & ad Trinitatis pertinens vnitatem. Non tamen eandem Trinitatem, natam de Maria Virgine, & sub Pontio Pilato crucifixam, & sepultam, tertia die resurrexisse, & in cœlum ascendisse, sed tantummodo filium. Nec eandem Trinitatem descendisse in specie columbæ super Iesum baptizatum, aut die Pentecostes post ascensionem Domini, sonitu facto de cœlo, quasi ferretur flatus vehemens, & linguis diuisis velut ignis, sed tantummodo Spiritum sanctum. Nec eandem Trinitatem dixisse de cœlo: *Tu es filius meus dilectus.* siue cum baptizatus fuerit à Ioanne, siue in mōte, quando cum illo erant tres discipuli. Aut quando sonuit vox de cœlo dicens, *Clarificaui, & iterum clarificabo.* sed tantummodo Patris ad Filium, vocem fuisse factam, quamuis pater, Filius & Spiritus sanctus, sicut inseparabiles sunt, ita inseparabiliter operentur. Hæc sunt verba text. in *loco supra allegato,* qui de hac Dei virtute in essentia, seu substantia, & Trinitate in personis ita loquitur. Loquitur etiam in *cap. 1. in princ. extra de sum. Trin. & Fid. Cath.* vbi dicitur: Firmiter credimus & simpliciter confitemur, quod vnus solus verus Deus, æternus, immensus, & incommutabilis, incomprehensibilis, & omnipotens, & ineffabilis, Pater & filius, & Spiritus S. Tres quidem personæ, sed vna essentia, substantia, seu natura simplex omnino. Pater à nullo, Filius à Patre solo, ac Spiritus Sanctus pariter ab vtroque, absque initio, semper, ac sine fine. Pater generans, filius nascens, & Spiritus sanctus procedēs, Consubstantiales, & Coæquales, & Omnipotentes, & Coæterni: vnum vniuersorum principium, Creator omnium, visibilium & inuisibilium, spiritualium, & corporalium. Hæc sunt, quæ dicit text. in *d. c. 1. supra alleg.* Et etiam tex. in *l. 1. circa princ. C. de sum. Trin. & fid Cath.* de eadem vnitate, & Trinitate loquens sic dicit. Secūdum Apostolicam disciplinam, Euangelicāq; doctrinā Patris, & Filij, & Spiritus sancti, vnam Deitatem sub pari maiestate, & sub pia Trinitate credamus. Sed est text. multum nut. in *c. damnamus. vers. nos autem. de sum. Trin. & Fid. Cath* vbi dicitur: Sacro approbante Concilio, credimus, & confitemur cum Petro, quod vna quædam summa res est, incomprehensibilis quidem, & ineffabilis, quæ veraciter est Pater, Filius, & Spiritus sanctus, tres simul personæ, ac singillatim quælibet earumdem. Et ideo, in Deo solummodo Trinitas est, non quaternitas, quia quælibet illarum trium personarum, est illa res, videlicet substantia, essentia, seu natura diuina, quę solum est vniuersorum principium præter quod, aliud inueniri non potest. Et illa res non est generans, neque genita, nec procedens: sed Pater qui generat, & Filius qui gignitur, & Spiritus sanctus, qui procedit, vt distinctiones sint in personis, & vnitas in natura. Licet igitur alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus, non tamen aliud, sed id, quod est Pater, est Filius, & Spiritus sanctus. Iidem omnino, vt secundum orthodoxam, & Catholicam fidem, consubstantiales esse credantur. Pater enim ab æterno Filium generando, suam substantiam ei dedit. Iuxta quod ipse testatur: Pater quod dedit mihi maius est omnibus. Ac dici non potest, quod partem substātię suę ei dederit, & partem ipse sibi retinuerit. Cum substantia patris indiuisibilis sit, vtpote simplex omnino: sed nec decipi, quod Pater in Filium transtulerit suam substantiam generando, quasi sic dederit eam Filio, quod non retinuerit ipsam, alioquin desiisset esse substantia. Pater ergo, quod sine vlla diminutione, Filius nascendo, substantiam Patris accepit. Et ita Pater, & Filius, habent eandem substantiam. & sic eadem res est Pater, & Filius, necnon & Spiritus sanctus, ab vtroque procedens. ita text. supra allegato. Et in hoc, sequendo textus scientiæ nostræ, non transcendo metas, ne videar falcem in messem alienam ponere. Sed plenius me remitto ad Doctores Theologiæ, de quibus videri potest Dionysius, in *loco hic ante allegato.* & post eum Faber, & Anton. Florent. in *summa sua, tit. 30. cap. 2.* vbi dicit, & ponit de Deo Trino, & Vno.

Dionysius etiam, & post eum Faber Stapulensis, in

suis

suis commentariis super c. 1. de diuinis nominibus, dicunt, quod diuinæ sapientiæ studiosi laudant Deum in forma humanis circundandis et formas humanas, Quandoque ipsius oculos. *Ad Heb.* 4. Omnia autem nuda, & aperta sunt oculis eius. Et dicit August. *super Psal.* 136. Deus totus oculus est; quia omnia videt. Totus manus est; quia operatur, Totus pes est; quia vbique est. Quandoque aures, *Psal.* 142. Domine exaudi orationem meam, auribus percipe deprecationem meam. Quandoque caput, & crines, *Cantic.* 5. Caput eius aurum optimum, comæ eius sicut elatæ palmarū, nigræ quasi coruus. Et *Dan.* 7. vestimentum eius candidum quasi nix, & capilli eius capitis quasi lana munda. Vultus seu facies, *Psal.* 33. Vultus autem domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum: Et *Psal.* 50. Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Manus *Psal.* 118. Manus tuæ Domine fecerunt me, & plasmauerunt me: da mihi intellectum, vt discam mandata tua. Scapulas, siue humeros. *Psal.* 90. Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis. Et *Deuter.* 32. Assumpsit eum, atque portauit in humeris suis. Brachia, *Esaia* 53. Quis credit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? Etiam *Psal.* 97. Saluauit sibi dextram eius, & brachium sanctum eius. Posteriora, *Exod.* 34. *in fi.* Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris. Pedes *Deut.* 33. Et qui appropinquant pedibus meis, accipient de doctrina eius, Etiam *Esa.* 66. Terra autem scabellum pedum meorum. Attribuunt etiam ei alas. *Psal.* 19. Sub vmbra alarum tuarum protege me, à facie impiorum qui me afflixerunt. Etiam *Deut.* 32. Sicut aquila prouolans ad volandum pullos suos, & super eos volitans expandit alas suas. Et etiam coronas illi applicant seu attribuunt, *Esa.* 62. Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. & *Esa.* 10. *cap.* &c. Dicunt etiam Theologi Deum esse omnia, quæ sunt, secundum quandam eius ad omnia conuenientiam, atque congruentiam, quod quæcunque proprietates, particulariter, & contractæ sunt in rebus conditis, eædem supereminenter, & absolute sunt in Deo, vt omnium veritate primitiua, & exemplari. Ipse enim est super omnia, neque omnium debet nuncupatione aut ambitu comprehendi, neque nominis illius vniuersaliter concludi. Omnium enim causa est, super omnia existens. Et omnium reuera est regnum, dominatio, & principatus: quod sapientissime & cœlestia omnia & terrena moderatur, regit & gubernat: & circa ipsam omnium causam sunt omnia, ita quod omnia in omnibus, vt ample declarat Dionysius, *in d. lib. de diuinis nominibus.* & Commentator *in commentario primi cap. libri primi.* vbi dicit, quod laudatur in decem & nouem nominibus, vltra supradicta, vt puta quod sit:

i. Sacræ totius illustrationis principium, omnia illuminans.

ii. Omnium causa, cuncta ad esse producens, & formans.

iii. Initium rerum omnium, à quo vniuersa sunt & habent exordium.

iv. Substantia omnium, per quam cuncta in suo gradu subsistunt.

v. Erigens & reuocans eos, qui vita spirituali exciderunt.

vi. Reuocans, & reformans eos, qui diuinam in se imaginem corruperunt.

vii. Confirmans eos, & consolidans, qui impura vexatione agitantur.

viii. Stantes corroborans, vt in bono perseuerantes permaneant.

ix. Accedentes ad se, quasi porrecta manu sublimans, ac promouens.

x. Eis, qui spiritualiter illuminantur, fulgor intimus, & lucidus.

xi. Illis qui perficiuntur, consummationis perfectionisque princeps.

xii. Eorum, qui in Deum assumuntur, summa diuinitas & deifica virtus.

xiii. Eorum, qui simplices sunt vera & singularis simplicitas.

xiv. Eorum, qui in vnum coalescunt summa virtus & vnica virtus.

xv. Principium totius vniuersi, omnia superans, substantiale principium.

xvi. Occultæ suæ diuinitatis quantum licet participationem tradens.

xvii. Viuentium vita, omnibus pro suo gradu vitam elargiens.

xviii. Subsistentium entitas cunctis substantiam communicans.

xix. Omnis vitæ ac substantiæ causa primitiua ac præcipua.

Hæc omnia, & multa plura, ponit ille vir diuinus, incomparabilis, & omnium viuentium doctissimus & excellentissimus Magister Iacob. Faber Stapulensis *in Commentar. suis ad D. Dionysium de di inis nominibus.* in cap. vbi dicit vltra prædicta diuinitatem esse laudandam, scilicet, vna, trina, causa, sapiens, & pulchra, summeque benigna, quæ ibi explanat, & declarat post Dionysium: cuius dicta declarat ad demonstrandum, Quæ sit diuinitas, & deitas: & quomodo laudanda, honoranda, & glorificanda, maxime in nominibus, vbi etiam dicit, quod Theologi dicunt ipsa deitatem carere nomine. Cum Deum ipsum aiunt respondisse Iacobo eum interrogantem de nomine, vt *Genes.* 32. Dic mihi, quo appellaris nomine: Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? Et, *Iud.* 13. Et nesciebam mane, quod angelus Domini esset. Dixitque ad eum: Quod tibi est nomen, vt si sermo tuus fuerit expletus, honoremus te? Cui ille respondit: Cur quæris nomen meum, quod est mirabile, & est supra omne nomē? Hinc dicitur *Exod. ca.* 3. Si dixerint mihi, quod est nomen eius, quid dicam eis: Dixit Dominus Moysi, Ego sum, qui sum. Sic dices filiis Israel: Qui est, misit me ad vos. Et *ead. cap.* paulo ante: Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Et se dicit viam, vitam & veritatem, vt habetur *Iohan.* 14. Et lucem, *Iohan.* 8. Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ, & *eo cap.* 12. Ego lux in mundum veni, vt omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat. Et hæc comprobat dictus Faber post dicta Dionysij *in loco hic ante allegato.* vbi etiam comprobat, quod sit omnia in omnibus. Iuxta dictum Apostoli 1. *ad Cor.* 15. Cum autem subiecta fuerint illi omnia; tunc & ipse filius subiectus erit illi, qui subiecit sibi omnia, vt sit Deus omnia in omnibus. Et nemo nouit filium, nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare, *Matthæi* 11. Et habetur *ad Ephes.* 4. *cap.* quod Deus pater est omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Et quomodo etiam à Philosophis describantur, ponit Ant. Flor. *in sua sum. in* 3. *par. tit.* 30 §. 1. August. etiam super illud. *Pater noster,* dicit, quod Deus in se ipso est sicut A. & O. In mundo sicut rector & author. In angelis sicut sapor & decor. In Ecclesia, sicut paterfamilias in do-

mo. In anima, sicut sponsus in thalamo. In iustis, sicut adiutor & protector. In reprobis, sicut pauor & horror.

Et etiam omnipotens dicitur, *Genes. c.* 17. Dominus quasi vir pugnator omnipotens, nomen eius. Et dicitur omnipotens, eo; quia ipse omnium rerum est firmitas & vigor, qui omnia potest. Omnia potestate sua comprehendens ac continens, cuncta firmans, stabiliens & consolidans, Et hoc totum mundi opificium indiruptuo atque indissolutum sua potentia conseruans atque perficiens, vt omnium sedes, omnium capax, quæ continentur, omnia vna cuncta excolente virtute conuinciens, omnia superans, & omnibus, quę prouidentia reguntur, inite imperans. Et, vt dicit Faber *in dicto loco* post Dionys. c. 10. Onerosum nimium esset, velle adducere, quoties in sanctis eloqiis Deus omnipotens appellatur.

Et bonus appellatur, *Marc.* 10. Nemo bonus, nisi vnus Deus, vt per pulchre declarat ipse Dionys. *eo. lib.* Et Anton. Flor. *in sua sum. part.* 1. *tit.* 15. *c.* 5. § 5. 6. & 7. vbi ample de eius bonitate.

8 Sanctus etiam sanctorum, Rex regum, & regnantium in seculum, & in æternum, & vltra: dominus dominorum, & Deus deorum, dicitur, vt dicit idem Dionys. *in d. suo lib. de diuinis nominib. cap.* 12. Quia laudare eum conuenit, infinitis nominibus prædictum. Itaque sanctitas quidem est, vt secũdum nos loquamur, omni scelere libera perfectaque & penitus incoinquinata mundicia. Et habetur *Daniel.* 9. *cap.* Tu autem animaduerte sermonem, & intellige visionem, &c. Et vngatur sanctus sanctorum. Et in pluribus aliis locis sacræ Theolog. dicitur Sanctus sanctorum, sed longum esse colligere.

9 Rex regum dicitur porro, vt dicit Dionys. Regnum est omnis termini & ornatus legisque & iuris ordinisque distributio. Et habetur *Psal.* 144. Regnum tuũ regnum omniũ seculorum, & dominatio tua in omni generatione, & generationem: Et *Psal.* 145. Regnabit Dominus in secula, Deus tuus in generatione, & generationem, regnãs in æternum, & vltra. Et *Exod.* 15. *c.* Sanctuarium tuum Domine, quod confirmauerunt manus tuæ: Dominus regnabit in æternum, & vltra. *Apocal.* 19. Et habet in vestimento, & in femore scriptum: *Rex regum, & Dominus dominantium.*

10 Et æternus dicitur, *Baruch.* 4. Exacerbasti enim eum, qui fecit vos, Deum æternum. Et *Luc.* 10. Dominus Deus vous est ipse Deus viuens, & Rex sempiternus, qui iure humano appellatur. *cap.* 1. *de summa Trinit. & fide cath. in leg. Iul. ff. ad leg. Iul. pecul.*

11 Dominus dominantium. Dominatio vero non modo inter deteriores eminẽtia, verum quoque honestorũ ac bonorum perfecta possessio, vtraque, & incommutabilis firmitas, vnde a libera potestate dominãdi facienda, & dominatio, & Dominus, & dominãs, & dominus dominorum dicitur, vt comprobat *Psal.* 135. Confitemini Domino dominorum, quoniam in æternum misericordia eius. Et *Apoc.* 19. vt aute dictũ est.

12 Deus deorum; Quia prospiciat cuncta, prouidentia bona atque mirabili, & circum omnia curtat, cunctaque contineat, & se omnia repleat, atque vniuersa transcendat, quę prouidentia illius vtuntur. Hæc Dionys.

Et quod Deus deorum dicatur, habetur *Psal.* 49. Deus deorum locutus est, & vocauit terram. Et *Psal.* 135. Confitemini Deo deorum, quoniam in æternum misericordia eius. Et habetur *Deuter.* 10. Dominus Deus vester ipse est Deus deorum, & Dominus dominantium.

Et etiam magnus Dominus dicitur, & laudabilis nimis, *Psal.* 47. Et benedictum nomen maiestatis eius in æternum. *Psal.* 71. & *Esa.* 54. Dominabitur tui qui fecit te, Dominus exercituum nomen eius, & redemptor tuus sanctus Israel. Deus omnis terræ vocabitur, & dicit Alber. de Rosa. *in suo Dictionario, in verb. Deus.* allegando Dionysium. Quia Deus variis nominibus nuncupatur. 13

Quandoque enim dicitur Hely, id est, fortis. Quandoque Eloy, id est, Dominus noster. Quandoque Adon, id est, excelsus. Quandoque Sabaoth, id est, robustus, & ad omnia sufficiens. Quandoque Emanuel, id est, nobiscum Deus. Quandoque Tetragrammaton, id est, Dominus. Quandoque Theos, à theo, quod est videre, vel currere; quia omnia videt, & percurrit, & hoc vltimum ponit Arch. *in c. æstimant. in princip.* 11. *q.* 3. 14

Quãdoque etiam Deus absconditus, & Saluator, *Esa.* 45. Et incomprehensibilis, *cap.* 1. *de summa Trinit. & fide cath.* Iustus iudex, fortis, & patiens. *Psal.* 7. De patientia, cuius est bonus text. *in cap. hor. um.* § *econtra.* 2. *q.* 4. Et de illius benignitate vidẽda est singularis & admirabilis *epist.* 8. Dionysij ad Demophilum monachum & ibi Faber Stapulẽsis, vir incomparabilis, qui multum singulariter declarat benignitatem esse commendandam; Et ibi eam multum commendat ipse Dionysius & Faber in commentariis suis.

Licet enim Deus diffiniri non possit, teste Cassiodoro, tamen Ioannes Ludouicus Viualdus *in suo opere regali, in tractat. de creatione electorum. in tertio notab.* ponit 14. aut 15. diffinitiones Dei, & postmodum dicit, quod excellentia deitatis tribus nominibus nominatur, & vt dicit omnem sensum, & omnem naturam supergreditur, secundum Augustin. ibi allegatum. Et vide etiam Luc. de Pen. *in l.* 1. *C. de veteranis. lib.* 12. vbi ponit, quid sit Deus, & de eius nominis interpretatione. 15

Quia Deus laudandus sit, & laudatur in multis, habetur *Psal.* 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. *& in pluribus aliis locis*, & dicam infra *in vlt. parte in* 1. *consider.*

Quomodo autem sit laudandus, videantur Dionysius & Faber *in libro de mystica Theologia.* Quę cum sint nimis alta, relinquo Theologis.

Quomodo glorificandus & honorandus, *Psal.* 28. Afferte Domino gloriam & honorem, afferte gloriam nomini eius.

Quomodo magnificãdus, dicitur *Deut.* 32. Date magnificẽtiam Deo vestro. Et 1. *Para.* 24. Tua est Domine magnificẽtia, & tua est gloria & *Psal.* 68. Laudabo nomẽ Dei cum cãtico, & magnificabo eum in laude.

Quomodo benedicendus. Vide *Tob. c.* 4. vbi habetur: *Omni tempore benedic Deum.*

Quomodo etiam honorandus, facit text. & quę ibi not. *in clem. si dominum in sanctis. De reliq. & veneratio. sanctor.* dicam infra *in vlt. part.* Solus enim adorandus est, & soli sibi Sacrificium est faciendum, dicit Inn. *in c.* 2. *de le.* 2. *de celebrat. Abuss.* & Luc. de Pen. *in d. l.* 1. *C. de veteranis, li.* 12.

Quomodo autem Deus sit adorãdus, videatur *Psal.* 71. Et adorabunt eum omnes reges, omnes gẽtes seruient ei. Et est adorandus Deus adoratione latrię, quæ eidem tãtum debetur. Et sibi sacrificium fit, quod pertinet ad latriam quod est sacrificium verum secundum August. *de ciuit. Dei, lib.* 10. *capit.* 6. Et est omne opus, quod agimus, vt sancta societate inhæreamus Deo. Et vt dicit Ant. Florent. *in sua summa,* 3. *par. cap.* 9. § 3. Quia sicut est triplex hominis bonum, ita triplex sacrificium: vt ibi per eum, & statim dicam. Et 16

huius-

huiusmodi latria Græce, dicitur seruitus, Latine, vt dicit Ioa. de Turrecremata, *in c. eius autem. in 11. col. c. dist.* quæ latria sic describitur. Latria est cultus Dei debitus, vel exhibitus: est voluntas impendendi Deo cultũ diuinum & debitum, & nulli alij debetur, vt dicit de Turrecremata *in c. nos autem, de consecrat. dist. 2. & in c. venerabilis. de consecr. dist.* 3. Et hanc adorationem latriæ commẽdat nobis scriptura sacra. Vnde *Psal.* 94. Venite adoremus & procidamus ante Deum. & *Psal.* 95. Adorate Dominum in atrio sancto eius. Item Adorate eum omnes angeli eius. Et in infinitis locis, & vt supra dictum est, *Ps.* 71. & *Marc.* 4. Dominum Deum tuum adorabis. Similiter de Christo dicitur, *Luca.* 22. Quod positis genibus adorabat, dicens: *Pater, &c.* Et dixi supra in principio, quando dicitur *Apocal.* 4. de vigintiquatuor senioribus & aliis, qui adorabant viuentem in secula seculorũ Et *Apocal.* 15. Quatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorabant. Et, *eiusdem*: 7 c. Omnes angeli stabant in circuitu throni, & adorauerunt Deum, dicentes: *Amen, benedictio, & claritas & c.* Et legitur de beato Bartholomæo, cuius nomen porro, quod centies flexis genibus in die orabat Deum, & centies per noctem. Et de beato Iacobo minore legitur quod tantum iacebat super genua sua, orans, quod genua habebat vt calcaneum, si milem duritiem habens in eis duritiei camelorum.

17 Et hæc gloria adorationis est, quam sibi Deus specialiter retinet. Et de hac dicitur *Esai.* 42. Gloriam meam alteri non dabo. Et *Ecclesiast.* 25. Bono animo redde Deo, gloriam, & non minuas primitias manuum tuarum. Et hæc gloria significata per thymiama, de quo *Exod.* 30. *in fi.* Sanctum sanctorum nobis est thymiama: talem compositionem non facietis in vsus vestros, quia sanctum Domino est. Homo quicunque fecerit similem aut simile, vt odore illius perfruatur, peribit de populis suis. Obsequium est multum placens Deo. *Ecclesiast.* 35. Qui adorat Deum in oblectatione suscipietur, & deprecatio illius vsque ad nubes appropinquabit.

18 Et aduertendum est, quod licet hæc adoratio latriæ soli Deo sit exhibenda, tamen exhibetur illi homini, qui est filius Dei: sed non in quantum est homo, sed in quantum est Deus. *de consec. distinct. 2. c. accesserunt.* & notatur *in c. venerabiles. de consec. dist.* 3. ex quibus patet, quod cultus Deo debetur.

Qui quidem est triplex: quidam cordis, alius oris, tertius operis. Cultum cordis vocat specialiter gloss. super illud *Exod.* 15. Non adorabis ea, neque coles.

Aliud est, inquit, colere, aliud adorare, potest enim inuitus adorare: vel adulando regibus idololatris, vel tormentis victus, cum sciat, quia idolum nihil est. Colere vero est toto his affectu & studio mancipari. Et iste cultus cordis, qui dicitur interior, requirit tria, secundum Isidorum, *lib. 8. etymologiarum*: scilicet fidem, spem & charitatem. Quoniam etiam, vt dicit Augustin. *in Enchiridio*: Fide, spe & charitate, Deum colimus. Et dicit Augustinus, quod iste cultus consistit in cognitione Dei, & dilectione, & debita subiectione. Et super illud 1. *ad Corinth* 12. Alij per Spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ. Dicit gloss. in illo verbo; loquens Iob secundum vnam literam 28 Ecce pietas cum sapientia vbi litera nostra habet: Timor Domini ipsa est sapientia, inquit. Et habetur *Psal.* 110 Initium sapientiæ timor Domini. De his etiam esset nimis prolixum tangere, sed videatur Augustinus in dictis locis.

Secundus cultus oris est quædam vocalis professio maiestatis diuinæ, quam fideles faciunt frequenter orando, laudando Deum, benedicendo, gratias agendo.

Sed tertius cultus, qui dicitur operis, est, cum aliquis opere recognoscit, dicens: *Tu solus Dominus.* Et Dominum istum, quantum ad personas nostras, recognoscimus genuflexione, & prostratione. *Esaie* 45. Mihi curuabitur omne genu. Et *Mich.* 6. Curuabo genu Deo excelso.

Et tale sacrificium, quod fit opere, soli Deo debetur, 19
vt dicitur August. *lib. 10. de ciuitate Dei. c.* 19. & dicit text. *in c. sacrificium. de consecrat. distinct.* 2. Qua sacrificium est sacrum signum sacrificij inuisibilis.

Sex autem sunt species sacrificij spiritualis: Primum sacrificium dicitur cordis contriti. vnde *Psal.* 50. Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem: vtique holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despiciet. Et Aug. vbi supra. Non vult sacrificium Deus trucidati pectoris, sed cordis contriti.

Secundum est sacrificium cordis igne diuini amoris inflammati, de quo Aug. Deo suauissimum odorem adolemus, cum in eius conspectu, pio, sanctoque amore preces fundimus.

Tertium est sacrificium corporis propter Deum mortificati. *ad Ro.* 12 Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra.

Quartum est sacrificium corporis pro Deo, proprio sanguine cruentati. vnde Aug. Deo cruentas victrices damus quando vsque ad sanguinem pro eius veritate damus.

Quintum est sacrificium laudis, *Psal.* 49. Immola Deo sacrificium laudis. *Clem. 1. in prin. de celebr. Missarum.*

Sextum sacrificium est misericordiæ, quo proximo subuenimus. *ad Hebr. vlt.* beneficentiæ & communionis nolite obliuisci. Talibus enim hostiis promeretur Deus.

Sacrificium septimum est iustitiæ, id est, cuiuscunque bonis operis *Psal.* 4. Sacrificate sacrificium iustitiæ.

Octauum sacrificium est voluntatis, de quo *Luca* 2. *c.* Et in terra pax hominibus. Gregor. Ante Dei oculos nunquam est inanis vacua munere, sic arca cordis plena est bona voluntate Nil quippe offertur Deo dignius voluntate bona. Et Aug. vbi sup. dicit: Sacrificiũ res diuina est, & opus misericordiæ propter Deum, ipsa vero misericordia, quæ homini fit si non propter Deum, non est sacrificium. Etiam ad cultum operis pertinet thurificatio, quæ ostendit affectum nostrum integre dirigendam esse in Deum.

SEcunda consideratio. Iesus Christus filius Dei sedet ad dextram patris. Et istud potest referri ad humanam vel diuinam naturam. Si ad humanam; tunc 1
dicendum est secund. Aug. *lib. de symbolo*, quod est intelligendum, vt Deus pater humanitatem Christi ad dextram suam collocauerit: quoniam Deus membra non habet, vt possit dici eum habere dextram vel sinistram, sed est sermo metaphoricus. Quia sicut in dignitatibus humanis nullus apud Regem vel aliquem dominum dicitur præstantior & honoratior, quam qui ad dextram eius sedet: prout dixi infra *in 5. parte, in 5. consideratione.* incip. *alij modi.* Sic etiam Deo esse gratior & sublimior dicitur, qui est ad dexteram virtutis Dei patris. Id est, illa humanitas est sic apud Deum exaltata, quantum est possibile aliquam creaturam exaltari, ita quod nunquam alia sic exaltabitur. Quoniam, vt ait Psalmista, *Psalm.* 8. Deus pater gloria & honore coronauit Deum filium suum, & consti-

tuit eum super opera manuum suarum. Et ideo dicebat beatus Stephanus cum lapidaretur, *Actor.7.* Ecce, video coelos apertos, & Iesum stantem à dextris virtutis Dei. Et etiam ipse Christus dicebat *Matth.26.* A modo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei.

2 Sed si dextra referatur ad diuinam naturam, tunc per dextram intelligitur æqualitas patris & filij. Ne quis enim crederet Dei filium, propter assumptam humanitatem, esse minorem patre secundum diuinitatem. Ideo filius dicitur sedere ad dextram patris, id est, ad æqualitatem patris. Ideo dicit Paul. *ad Coloss.3.* Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextra Dei sedens. Et *ad Heb.1.* dicit: Qui, cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portans omnia verbo virtutis suæ, sedet ad dextram maiestatis in excelsis, tanto melior angelis effectus est, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit aliquando angelorum: *Filius meus es tu, &c.* Et ibi; *Et adorent eum omnes angeli Dei.*

3 Vel aliter, & quasi in idem, sedere à dextris Dei secundum diuinitatem, est esse æqualem Deo, vt dictum est, sed sedere secundum humanitatem, est frui potioribus bonis Dei præ cæteris creaturis, id est, in maiori beatitudine. Et cum hoc, vt dictum est, habere iudiciariam potestatem iudicandi viuos & mortuos. Ideo dicitur in symbolo. *Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.* Quoniam iudicantis sedes sublimior cæteris esse debet. *c. episcop. 95. dist.* dixi infra *in 7. parte, in 24. consi. incip. generalis est, &c.*

4 Et de dignitate & excellentia Christi ponit Paul. *in Epistola vlt. supra alleg. ad Hebr.* In ipsa autem ostendit Paulus dignitatem Christi, quia Deus est & homo. Diuinitatem dum ait, nouissime locutus est nobis in filio, per quem fecit & secula. Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portans omnia, id est, sustentans verbo virtutis suæ, &c.

Excellentiam humanitatis eius demonstrat, dicens, quem fecit heredem vniuersorum, id est, dominum, purgationem peccatorum faciens, scilicet: humani generis per passionem, suam, sedet a l dextram maiestatis in excelsis, scilicet resurgens & ascendens ad maiorem gradum gloriæ, *vt præd. c. supra alleg.* ample declarat *Ant. in sua Chronica, lib. 1. ca. 6. & 5. & 3.* Et Christus nomini fuit subiectus *2. q. 3. in pri.* vt ait gl. *in v. omnis anima, in c. magnum, 11. q. 1.* sed habetur *Luc. 2.* Et erat subditus illis. De huiusmodi gloria filij Dei & vnigeniti videatur Carol. Bouill. *super Euangelium Ioannis in verb. Et vidimus gloriam eius.* Ipse enim constitutus est ad dextram patris in cœlestibus super omnem principatum & potestatem, virtutem & dominationem, & omne nomen, quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, &c. vt habetur per Paulum *ad Ephes. 1.*

5 Aduertendum tamen est ad illud, quod dictum est hic ante. Cum apud omnes nationes vitatissima sit consuetudo, vt qui sedet siue incedit ad dexteram alicuius, obtinet locum priorem. Quærit Anton. Nebrissens. *in sua 53. quæstione, seu in oratione 38.* quid sibi vult, quod *in Psal. 109.* legitur: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Nam cum Psalmus ille in sensu literali de Christo intelligatur, sintque verba patris ad filium, quid incongruentius dici potest, aut quid magis indecorum, quam quod filius priorem occuper locum? Neque solum ibi, sed mille alijs in locis scriptura sacra testatur, Christum ad dextram patris sedere. Qui, tametsi natura patri est æqualis, qua tamen filius & qua homo est, cedere debuit patri primam sedem. Sed, vt dicit, iste locus à Theologis exponi solet à dextris, id est, in bonis potioribus. sed eodem teste, certe expositio nimis violenta, atque male cohærens. Quod si ad dextram sedere honorificentius est, cur in eodem Psalmo subiungitur: Dominus à dextris tuis? quid sibi vult hæc dextrarum permutatio, quod & August. subdubitauit?

Legimus præterea *3. Reg. 2.* Bersabee, cum venisset ad Salomonem filium nuper regno potitum, quod fedit Rex super thronum suum, & quod positus est thronus matri Regis & sedit ad dextram illius. illud quoque ex *Psal. 44.* Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato. Neque enim tantum reuerentiæ filius debet matri, aut sponsæ sponsus, vt si ad publicum magistratum peruenerint, matri aut sponsæ in aliorum maxime conspectu, priores sedendi partes concedant. Iure igitur factum est, quod Quint. Fabi. Maxi. consul, cum pater procul equo vehens illi obuiam processisset, imperauit lictori, iuberet patrem ex equo descendere, qui iussu paruit, filiumque collaudauit, quod dignitatem imperij retinuisset. Et ideo, vt dicit idem Nebrissens. enim hanc ordinis sedendi indignitatem secum sepius reputaret, subiit sibi quædam suspicio alium fuisse apud antiquos sedendi ordinem, quam qui fit nostris temporibus: vt videlicet, qui sederet ad sinistram esset potior eo, qui sederet ad dextram, id quod postea fuit multis argumentis sibi exploratum, quod sic comprobat. Principio, quod illi, qui potentiores affectabantur, siue armati, siue inermes, tum satellites, tum stipatores: tum laterones siue latrones fuisse dictos, eosdemque apud authores dici aut regere latus, aut claudere latus, aut cingere latus. Horat. *in 2. sermonum:* 6

Vt ne tegam spurco Damæ latus.

Iuuenalis:

Diuitis hic seruis claudit latus ingenuorum.

Ouid *4. de Ponto:*

Dumque latus sancti cingit tibi turba senatus.

Latus quoque intectum siue nudum dicebatur illius, quem nemo comitaretur. Ambros. *in sermone de obitu fratris sui.* Quod si quando sine altero prodeundum fuit, intactum latus putares. Seneca *lib. 3. epistolarum:* Nudum erat latus incomitata lætitia. Is præterea, qui alium comitabatur, dictus erat ire exterior. Cui vero præstaretur, comitatus ire interior. 7

Horat. *vbi supra:*

ne tamen illi

Tu comes exterior si postulet ire recuses.

Et subdit verba quæ supra retulimus: *Vt ne tegam spurco Damæ latus. Haud ita ita negessi.*

Ouid. *lib. 5. Fastorum:*

Et medius iuuenum non indignantibus ipsis

Ibat & interior si comes vnus erat,

de sene loquitur, cui debetur honos à iuuenibus.

Et vt idem Nebrissens dicit, atqui restat probandū, quod exterior is dicitur, qui sit ad dextram alicuius, & interior qui ad sinistram. Seruius Grammaticus enarrans illud Virgil. ex 5. Æneid. *Radit iter læuum interior.* exponit pro sinistretiore. Citarque Ciceronē, dicentem: *in quem omnia intro.* & Salustium *in 2. historia.* Introrsus prima Asiæ Bithinia est. vbi Cice. *intro*, & Salust. *introrsus* pro sinistrorsus, seu sinistrorsum acceperunt. Horat. quoque *in 2. sermonum*, ait: *Interiore diem gyro trahit ire necesse est.* vbi *interiore* pro sinisteriore ponitur. Quod meridies mundi pars sinistra est, quemadmodum dextra. Lucan. *in 3. Phars.* 8

Ignotum vobis Arabes venistis in orbem,

Vmbras mirati memores non ire sinistras, id est, meridiona-

dionales, etiam in æstate. Ouid. quoque in 2. Metamorph.

Ne te dexterior tortum declinet ad anguem.

Inter duos arctos in morem fluminis labi. Et aram ad meridiem suam esse, nullus poëtarum, sed neque Astrologorum ignorat. Colligit ergo Nebriss. ex his quæ dicta sunt, cum qui sit alterius comes, claudere, aut cingere, aut tegere latus, atque eidem ire exteriorem, hoc est, ad dextrum illius: cuius verò latus clauditur, cingitur, tegitur, ire interiorem, hoc est, ad sinistram, qui locus erat dignitate præstantior.

9 Et præterea non contemnenda quædam ratio sumpta ex eo, quod legimus Paulum Apostolum datum comitem ad dextram Petri, quod ab illorum imaginibus disponendis pictores obseruant, & in diplomatis pontificum sigillo munitis animaduertimus, vt Paulus semper sit Petro dexter, de quo infra dicam. Nunquid tamen tanquam in potiori loco, absit vt Apostolorum principi alter quiuis præferatur. Nam quid sibi vult gladius ille, quem Paulus habet strictum, nisi quod est Petri comes, stipator, atque satelles? Huius antiquitatis ignarus Thomas, in illud Apostoli ad Galat. Qui suscitauit eum à mortuis, cum non haberet quid diceret, ad commentum illud confugit, quia præsens, inquit, vita significatur per sinistra. Futura vero per dextram, inquam, ista est cœlestis & spiritualis, illa verò temporalis. Ideo Petrus quia vocatus à Christo adhuc in carne mortali posito, ponitur io bulla, in parte sinistra. Paulus vero quia vocatus à Christo iam glorificato, ponitur in dextra parte. Diximus ample infra *i. a part. in 31. Consideratione.* Reliquū est, vt ad quæstionē Augustini de permutatione dextrarum respondeatur. Ille namque, vt est in rebus, quæ ad nostram religionem pertinent, nihil affirmantis Academiæ imitator, vt videtur illa non penitus explicasse, sed vt dicit Nebriss. ex his, quæ superioribus dicta sunt, respondendum est. Quod aut Pater sedet in throno maiestatis suæ, & ita iubet filiū sibi à dextris, hoc est, in secundo loco sedere: aut præstat se filio tanquam stipatorem, protectorémque, & tunc reponit filium in primo, hoc est, in tutiori loco, & sic dictum est: *Dominus à dextris tuis.* vnde subdit: *Confregit in die iræ suæ Reges,* atque iterum in Psalm. 15. *Prouidebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear.* Facit t quæ dixi in *1. parte, in 25. conclus.* quæ incipit: *licet vasallus.* & *in 96. conclus.* inci. *arma etiam. 38. cō sider.*

10 Tu dic vltra Nebriss. concordando omnia prædicta quod aut est quæstio de tribus eiusdem dignitatis, aut de quibus potest esse dubium: & tunc qui medius est, in digniori loco est, & qui à dextris eo dignior, qui à sinistris. vt patet io dictis conclus. Quando vero est quæstio de duobus tantum, quorum vnus concomitatur alterum, tunc qui est ad sinistram dicitur esse primus, & in priori loco, eum latus cingat, claudat, aut tegat, vt supra dictum est. Intellige, scilicet post illum cui cingitur, clauditur, aut tegitur latus, quoniam ex illo datur prior locus existenti ad latus & cingenti seu claudenti & tegenti, & ita credo esse intelligen. dicta Nebrissen. ex dictis etiam supra in *prima parte,* vbi ponitur qui dicantur habere priorem locum & digniorem.

Vel melius dic, quod sedere filium à dextris nihil aliud est, quam contegnare patri, sicut ille, qui considetet regi ad dextram, assidet ei in regnando & iudicando secundum August. & Thomam in *vltima par. q. 7.* allegatos per Io. de Terra rubea in *tractatu suo, Vinea ecclesiæ mt. tulatos art. 2. prim tract. in 4. concl.* quæ expositio mihi videtur verior & sanior.

Tertia cōsideratio erit de Spiritu sancto, cuius est vna deitas, & essentia cum Patre & Filio. Ideò quod ratione deitatis pater non est maior filio, filius non est maior Spiritu sancto, sed sunt æquales. Et cū sint tres personæ: ratione personæ sedebit ad sinistrā patris, eo quia filius sedet ad dextram. Non per hoc, quod Spiritus sanctus sit maior: quia, vt dixi, nulla est maioritas & minoritas inter Patrem & filium, & spiritum sanctum. Sed vt secundum sedes naturales, si essent tres æquales, qui vellent sedere in vno loco, vnus esset in medio, & alij duo ad latera, vnus ad dextram, alter ad sinistram: Ideo etiam hoc modo dicemus in Trinitate, vbi sunt tres personæ æquales, quod sedebunt hoc modo. Et vnaquæque persona in sua sede æqualiter operatur effectum Deitatis, non quod vnus sit melior altero, sed æqualis: & procedit Spiritus sanctus à patre & filio, *cap. 1. de sum. Tri. & fid. Cath.* habetur in *c. de spiritu. & in c. Saluator. de conse. distin. 5. & in c. f. de conse. distin. 3.* Et dicitur in Symbolo, *Credo in vnum Deum,* quod in missa cantatur, ibi: *Qui ex Patre Filióque procedit,* & in Psal. *Quicunque vult.* Et propter multos effectus dicitur spiritus intelligentiæ, Sanctus, Vnicus, multiplex, subtilis, mobilis, disertus, incoinquinatus, certus, suauis, amans bonum actum, qui nullum vetat benefacere, humanus, benignus, stabilis, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens, vt per Bernard. de Buit. *in 2. par. Rosary, ser. 38. in litera X.*

Quarta consideratio. Sancta Dei genitrix Virgo semper Maria est supra Apostolos, Angelos, & Archangelos, vt dicit gl. in *l. omnes dies. in ver. Apostolico. C. de ferijs.* Et canit mater Ecclesia, quod exaltata est super choros Angelorum: quod probat Albertus. Omnes chori Angelorum sunt de aliqua Hierarchia: sed ipsa exaltata est super choros Angelorum: ergo ipsa est super omnem Hierarchiam. Et facit, prout dicitur, quoniā beata virgo Maria plus distat à Seraphin dignitate, & gloria, quam Seraphin à Cherubin. Sed per excellentiam dignitatis ordinatur Seraphin super Cherubin vno ordine: ergo beata virgo Maria erit super Seraphin vno ordine; ergo super Hierarchiā Angelorum. Et etiam quia mater Dei, ideo thronus eius poni debet iuxta thronum Dei, vt habetur 3. Reg 2. c. Positus est thronus matris eius iuxta thronum Regis. Et à dextris Dei sedere debet, iuxta Psal. 49. Astitit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato.

Et quod sit super Hierarchias omnium angelorum, & super choros, satis probatur per Bart. Sibyllam in *suo speculo quæstionum peregrinarum. in cap. 10. 2. decad. ver. secunda quæstiuncula est.* Et amplissime comprobat ex multis Ant. Flor. *in sua summa, 4. parte tit. 15. §. 15.* vbi ponendo duodecimum priuilegium illius, dicit Mariam vltra omnes creaturas mundi esse honoratam & priuilegiatam duodecim priuilegijs. Et ibi cū B. August. De te ô virgo Maria, quid dicam pauper ingenio? Cum quicquid dixero, minor laus est, quam tua dignitas meretur. Et quibus te laudibus efferam nescio. Si cœlum appellem, altior es, & quē cœli capere non poterant, tuo gremio contulisti. Si matrem gētium dicam, excedis. Si formam Dei appellem, digna existis. Si dominam Angelorum vocem, per omnia comprobaris: quia domina Angelorum es: ergo super omnes Angelos exaltata.

Petrus Comestor cōpilator historiæ scholasticæ hos sequentes versus in laudem Virginis eleganter composuit: vt refert Ant. in *3. par. suarum histor. tit. 18. c. 8.*

Si fieri posset, quod arena, puluis & vnda,
Vndarum guttæ, rosa, gemma, lilia, flamma,
Æthera, cælicola, nix, grando, sexus vterque,
Cum ventis pennæ volucrum, pecudum genus omne,
Syluarum rami, frondes, auium quoque penna,
Gramina, ros, stella, pisces, angues & arista,
Et lapides, montes, conualles, terra, dracones,
Lingua cuncta forent, minime depromere possent,
Quæ sit vel quanta est virgo regina Maria,
Quæ tua sit pietas, nec litera nec dabit ætas.

Sic ergo tot & tales viri laudem sufficientem & cõdignam dicere, nec referre possint; quid ergo miserrimus paucissimi ingenij faciam? nihil aliud, nisi de his ad illos me remittam, maxime ad dictum ipsius Ant. *in d. 4. parte, lib. 10. c. 43. in sermone de assumptione:* vbi ponit, quomodo habet omnes proprietates omniũ ordinum cœlestium Hierarchiarum, & illas omnes excedit. Et post dicta Anshelmi de laudibus Mariæ dicam in seq. O fœmina mirabiliter singularis, & singulariter mirabilis, per quam elementa renouantur, angeli reintegrantur, inferna eneruantur, homines saluantur. O fœmina, plena & semper plena gratia, de cuius plenitudinis exundantia respersa, resultat omnis creatura. O virgo benedicta, per cuius beatitudinem benedicitur omnis creatura, & non solum creatura à creatore, sed etiam creator à creatura laudatur. O Maria dulcissima semperque beatissima, si omnis peccator ad te conuersus, & à te sit despectus, necesse est, vt pereat, si omnis peccator ad te conuersus & à te conspectus, impossibile est, vt pereat. Et idem Anshelmus *de conceptu virginali, cap. 12. & 13.* Nihil dominæ est æquale, nihil comparabile. Omne enim quod est, aut supra te est, aut infra te est: quod supra te est, solus Deus est: quod infra te est, omne quod Deus non est. Ideò dicam cum Baptista Mantuano, *lib. 1. Parthenices, c. 2.*

Nulli adeo viuax animi solertia, nulli
Tam fælix aderit florentis gloria linguæ,
Vt Mariæ possit laudes æquare loquendo.
Quæ data sunt illi, nunquam mortalibus vllis
Antea concessit, vel post concedet olympus.

Et ideo etiam Dionys. videns Mariam, ait:

O quam te memorem virgo, namque haud tibi vultus
Mortalis, nec lex hominum sonat. ô Dea certe.
An Phœbi soror, an nympharum sanguinis vna?
Sis fælix, nostrisque leuesquemcunq; laborem.

Ideirco ego minimus aduocatorum & scribentium, te Mariam omnium Christianorum aduocatam salutando, supplex dico:

Humana cum sis nutrix pia virgo cohortis,
Quam sterilis genuit nobilis Anna sinu.
Ad te nunc humilico nuerto mente salutes,
Quas prius excelsa Gabriel arce tulit.
Te facilem concede precor, tu vota rogantis
Suscipe, nec fusas despice virgo preces.
Tu dextrum mundi sidus, tu lumen honoris,
Per quam Iessæ stipitis vmbra nitet.
Tu decoris speculum, nostræ spes sola salutis,
Qua duce flagrantis pectore mæror abest.
Tu regina poli, cunctiq; medela reatus,
Diceris & celsæ ianua certa domus.
Quæ fuerat vetito virgo castissima morsu,
Clausa prius in tuo panditur illa tuo.
Non opus est tenui preconia ludere versu,
Pro tantis nostras laudibus ecce preces.
Fac quaso portus veniant ad vela secundos,
Nostras nec immenso fluctuet amne ratis.
Per dubios pelagi fluctus, per saxa, per hostes
Currimus, inferno porrige diua manum.
Ad te conuersus stygia non cæca Charybdis,
Antraque nec dura corruat hoste timet.
Quid memorem nostro præceps illabere cordi,
Fulgeat eloquio linguaq; nostra grauis.
Pelle procul mortis volitantia tela sinistra,
Nec mea sordescant crimine corda precor.
Fac sanas habeam sano cum corpore mentes.
Nec careat salubri debile pectus ope.
Si corpus Lachesis cum strauerit ense, fruatur
Protinus aspectu spiritus ipse tuo.
Protege quæ cecini, gressu sed ille citato
Pergat in extremam Zoilus alter humum.
Te duce non timuit vultus nunc Musa minaces
Nostra, sed expulso læta pauore canit.

Et cum Ecclesia Catholica deuote dicam:

Tu spes certa miserorum,
Vera mater orphanorum.
Tu leuamen oppressorum,
Medicamen infirmorum.
Omnibus es omnia.
Te rogamus voto pari,
Laude digna singulari.
Vt errantes in hoc mari
Nos in portu salutari
Tua sistat gratia.
Amen.

QVinta consideratio. Post supradictas personas ponuntur Angeli: quoniam ex quo dicit Sanctus Thomas in *prima parte Summæ, quæst. 66. ar. 3.* Angeli sunt in cœlo collocati, non solum vt æternaliter contemplantes, sed etiam vt generaliter præsidentes, quia præsunt omni corporeæ naturæ, ideo in supremo loco debent collocari, post Christum tamen, qui præest omnibus Principatibus, Potestatibus & Virtutibus, & Dominationibus, vt habetur per Paulum ad Ephes. 1. capit. Quorum collectio distincta est in triplicem Hierarchiam & quælibet Hierarchia in tres ordines. Vt de Gregorius in Moralibus. Nouem sunt ordines Angelorum, cum per sacra eloquia Angeli, Archangeli, Dominationes, Virtutes, Principatus, Potestates, Throni, Cherubin, & Seraphin, aperta narratione memorantur Et supernorum ciuium quando sint distinctiones, ostenditur *de pœn. dist. 2. c. prin. §. -onem.*

In prima igitur & suprema Hierarchia ponuntur Seraphin vt supremi, deinde Cherubin, & Throni. In media ponuntur Dominationes, Principatus, & Potestates, & in tertia Virtutes, Archangeli, & Angeli, secundum Gregorium. Et in huiusmodi ordine relucet mysterium Trinitatis. Nam ex vnitate Hierarchiç inuenitur vnitas diuinæ essentiæ. In tripartito ordine ostenditur Trinitas personarum: Et ipse quidem Deus Trinitas, qui omnia operatur in singulis diuidés, prout vult. Amat in Seraphin vt charitas. Nouit in Cherubin vt veritas. Sedet in Thronis, vt æquitas. Dominatur in Dominationibus, vt maiestas. Regit in principatibus vt principium. Tuetur vt virtus, in virtutibus. Reuelat vt lux, in Archangelis. Assistit vt pietas in Angelis. Et in prima Hierarchia æquitas in Thronis refertur ad patrem, cognitio veritatis in Cherubim ad filium, ardor amoris in Seraphin ad Spiritum sanctum. In secunda Hierarchia maiestas Dominationis ad Patrem, restitutio principandi ad Filium, salus in tuendo potestatem ad Spiritum sanctum. In tertia operatio virtutum ad Patrem, reuelatio ad Filium, inspiratio intellectus ad Spiritum sanctum.

In quo-

In quolibet etiam angelo relucet vestigium trinitatis. Nam in quolibet est tria necessario indistincte reperiri, secundum Dion. scilicet, essentia, virtus seu potentia, & operatio & tamen in vno sunt, & sic omnes Angeli benedicunt Dominum, trinitatem, & vnitatem insinuantes, scilicet eorum conditionibus. ita dicit Ant. Flor. *in sua sum. 3. par. tit. 31. q. 6. §. 1.*

Et vt dicit Thomas *1. part. per totum. & 2. distinct. quæst. 1.* Hierarchia, est diuinus ordo secundum scientiam, & actionem in assimulatione Dei, & ibi ample ponit, quod in qualibet Hierarchia sunt tres ordines, & in quolibet ordine sunt multi angeli, & angeli vnius ordinis non sunt æquales: & ibi etiam ponit, quod homines assumuntur ad omnes ordines angelorum. Angelus tamen inferioris ordinis non assumetur ad superiorem. Etiam dicit ibidem, quod minimus ordo angelorum est superior supremo naturæ Hierarchiæ, quod quomodo intelligatur, vide ne, sint cõtraria ea, quæ dicuntur, in quantum dicitur, quod in quolibet ordine assumuntur homines, vt infra etiam dicturus sum.

Et vt dicit Raymundus Sebundius *in suo Dialogo 4. ca. 42.* omnino necesse est credere in maximo atque incomprehensibili numero angelos esse in multitudine enim ministrorum dignitas principis, & in paucitate plebis ignominia principis, imo que millia millia ministrant ei, & decies millies centena millia assistũt ei. Itaque si in natura corporea sunt innumeræ species lapidum, herbarum, arborum, piscium, auium, quadrupedum, & innumera indiuidua hominum; erunt etiam infinitæ species angelorum. At ne putemus hanc multitudinem confusam esse, ideo oportet scire, quod inter angelos est ordo pulcherrimus, discretissimus, iucundissimus. Videmus enim, quod in rebus corporeis est ordo mirabilis: sunt tamen quædam superiora, quędam inferiora, & quædam his media. Elementata, & omnia inanimata sunt infima, vegetatiua media, consitiua suprema. Super hæc omnia est homo omnium sublimissimus. Habet tamen etiam humana natura multiplicem statum secundum superius & inferius. In hominibus enim sunt agricolæ, mercatores, burgenses, nobiles, milites, Barones, Comites, Duces, Reges: & vnus omnium Imperator. in statu ecclesiastico sunt rectores, diaconi, & archidiaconi, decani, præpositi, abbates, episcopi archiepiscopi, patriarchę, & super omnes Papa apostolicus. Si igitur tam decorus est ordo in his rebus inferioribus: multo amplius in illis nobilissimis, altissimisque spiritibus erit ordo mirabilis, artificiosus, iucundus. Sunt enim inter eos tres Hierarchiæ, id est, tres sacri principatus, & in qualibet Hierarchia sunt infimi, sunt medij, sunt supremi, & hæc ordinarissima cuiuslibet Hierarchiæ multitudo ad vnum tendit omnium supremum. In elementis, vt videmus, ignis est dignior, in genere piscium, Delphin, in auibus, Aquila, in bestiis, Leo, in hominibus Imperator: omnia tendunt ad vnum caput. Ita quoque in angelis æstimandum est.

SExta consideratio. Seraphin tanquam excellentes sunt in primo loco, ac supremo ordine angelorum. & in prima Hierarchia & superiori, enim tres sunt Hierarchiæ cœlestes, quas distinguit Dionysius *in sua Hierarchia, lib. 9.* in supremam, mediam & infimam: vt hic ante dictum est Et dicitur Hierarchia à hieron, quod est sacrum. & archos princeps, quasi sacer principatus. Et, vt dictum est, sunt tres Hierarchiæ, in quarum qualibet sunt ordines, & sic in toto sunt nouem ordines angelorum seu spirituum beatorum chori. Et in suprema sunt Seraphin, Cherubin, & Throni. In media sunt Dominationes, Virtutes, & Potestates. In infima sunt Principatus, Archangeli & Angeli. Et de singulis videndo incipiemus à Seraphin tanquã superiori & excellenti, cum tales excellunt in hoc: quod est omnium supremum, ipsi Deo vniri. Quia nomen Seraphin non imponitur tãtum à charitate, sed à charitatis excessu, quoniam importat nomen ardoris, vel incendij, vt inquit Dionysius, relatiue Barth. Anglic. *in suo lib. de proprietat. rerum, lib. 2.* Pulchre, inquit, prima cœlestium Hierarchiarum, excellentissimus essentiis, sanctificat, Ordinem habens omnibus circa Deum immediate collocatum.

2 Et isti nouem ordines, qui sunt in ecclesia triumphante, designantur per nouem lapides, de quibus *in cap. principium. de pœnit. dist. 2.* Sic etiam in ecclesia militante sunt nouem ordines, de quibus *in c. cleros. 21. dist.* Et sic Ecclesiæ duplex est ordo, vt dicit Lucas de Pen. *in l. ordinem. C. de censib. & non spargend. lib. 12.* Et primus ordo ecclesiæ triumphantis est Seraphin.

3 Dionysius enim exponit nomen Seraphin secundũ proprietates ignis, in quo est excessus caloris, in ipso enim tria sunt, Primo, quod semper tendit sursum, & quod est continuus: per quod significatur, quod ille ordo indeclinabiliter mouetur in Deum. Secundo eius virtus actiua est; quia calidus cum quadam acuitate, & est maxime penetratiuus in agendo, & pertingit vsque ad minima, cum quodam excedenti feruore. Et per hoc significantur actiones angelorum huius ordinis, quas in subditos potenter exercent, eos in similem feruorem excitando, & totaliter eos per incendium purgando. Tertio, est in igne claritas, & hi angeli habent in se inextinguibilem lucem, etiam alios perfecte illuminando, vnde Gregorius, Seraphin vocantur illa agmina, quæ ex singulari propinquitate conditoris sui incorruptibili ardent amore.

4 Et hi nobis mittuntur ad cordium nostrorum inflammationem, vt dicit Bernard. de Bustis *in 2. part. sui Rosarij. ser. 10. in littera H.* vt patet *4. Reg. 2. c.* In angelis, qui in curru igneo, equis igneis apparuerunt Eliæ, quem transtulerunt in cœlum tanquam vnum de Seraphin. & *Esa. 6.* vbi dicitur: Apparuit & volauit ad me vnus de Seraphin, qui deuotos & contemplatiuos incendunt & inflammant in feruore & amore diuinorum: vnde dicuntur habere sex alas; duas, quibus volant, duas, quibus se tegunt superius, & duas, quibus se tegunt inferius, vultum habentes ignem & rubrum, & in amore diuinorum inflammatum.

Si tamen isti de superiori ordine mittuntur ad nos, & quomodo, vide Ant. Flo. *in sum. in 3. part. ti. 31. cap. 6. §. 4.*

5 Ad hunc ordinem transferuntur homines in hoc mundo rapti ad diuina, omnia exponentes propter amorem diuinum cupientes omnes saluos fieri in dilectione proximorum, & de eorum salute tanquam de sua gaudentes. Quidam enim, sunt in igne charitatis ita conuersi, & in solo Dei desiderio ita anhelantes, quod omnia huius mundi propter Deum ita contemnunt, qui ad hunc ordinem assumuntur, teste Greg. Qui supernæ contemplationis amore accensi, in solo conditoris sui desiderio anhelant, nihil in hoc mundo iam cupiunt, solo æternitatis amore pascuntur, terrena quæque abiiciunt, cuncta temporalia mente conscendunt, imo transcendunt, amant & ardent, atque in ipso suo ardore requiescunt: amando, ardent, loquendo, accendunt, & quoscunque verbo tangunt, ardere protinus in Dei amore faciunt, qui in-

tra Seraphin omnerum sortem suæ vocationis acceperunt.

Et isti sunt maiores & excellentiores omnibus aliis Dei prope diuina secreta cognoscentes, quibus ipsi inflammati alas reuelare gaudent. Cum quibus stabunt omnes personæ charitate diuina inflammatæ super omnes alios; quia maior horum est charitas, 1. *ad Cor.* 13. Quia, sicut lucerna ad ignem liquescit, & cera fluit; sic talia sunt intantum in Dei amore ardentes, quod statuo, quando de Deo cogitant, quam magna opera eius, quam magna virtus, misericordia, & miseratio eius, statim fluunt in lacrymis, considerando eius bonitatem, & quanta eis contulit, & pro eis fecerit, delectabiliter sustinent omnes labores: qui in hoc ordine collocantur, & solemnitate coronantur, Deo propinquiores inter ciues cœlestes.

6 Ad hunc enim ordinem assumentur legis naturæ Prophetæ, leges Mosaycæ, & Apostoli, seu Eremitæ, aut eis succedentes in lege gratiæ, qui vitam propriam contempserunt ex nimia charitate, propter salutem propinquorum iuomi Pontifices, & supremi principes. Quoniam, vt dicit S. Tho. *in lib. ad Regem Cypri*, veri Reges & Principes supremum gradum tenent in beatitudine cœlesti. relatus per Io. Ludouicum Viu. *in suo opere regalium prolegarastum, de cognitione electorum.*

7 Sed ad declarationem sequentium notandum est, quod quando creauit Deus cœlum, statim angelis repleuit; quia simul creati sunt angeli, & cœlum angelis repletum, imo omnia creata sunt simul. ait gloss. *in verb. simul. de sum. tri. & fid. cath. in princ. extra.* Et ipsos angelos distinxit per tres hierarchias, & nouem choros siue ordines, secundum illud *Io.* 14. In domo patris mei multæ mansiones, *& in c. nouit. & c. in domo. de pæn. dist.* 4. Quoniam in quolibet ordine sunt sex mille, sexcentæ, & sexaginta sex mansiones. In qualibet mansione possunt esse tot regna, tot ducatus, tot comitatus, tot nationes, tot prouinciæ, tot ciuitates, tot domus. Et in qualibet domo tot sedes seu loca, scilicet sex mille, sexcenta. & sexaginta sex. Et in qualibet sede, seo loco, de quo dicitur: Nomina vestra scripta sunt in cœlis, est anima. Et quando omnia illa loca replebuntur; tunc (vt opinantur nonnulli doctores deuoti, hanc calculationem pie ponentes & credentes) adueniet extremum iudicium. Et in quarum qualibet constituit vnum principem, & in primo isto ordine Seraphin; constituit Luciferum, & in quolibet alio posoit alium, tanquam capitaneum, vt infra dicetur. Qui quidem lucifer, suam pulchritudinem conspiciens, inde superbiuit, dicens: Ponam thronum meum in aquilone, & ero similis altissimo. Et suum intentum inferioribus notum fecit, qui quanto plus ei consenserunt, magis peccauerunt: ita quod traxit secum tertiam partem de quolibet ordine. Imo numerum nobis infinitum, seo infinitam multitudinem: contra quos debellauit Michael.

8 Et ab hoc ordine cecidit vsque ad vltimum, & inferiorem inferni carcerem cum suis complicibus Lucifer princeps omnium prædictorum, secundum Magistrum sententiarum, *lib.* 2 qui eminentiam suæ naturæ, & profunditatem suæ sapientiæ perpendens, in suom creatorem superbiuit, & vt Deus esse voluit: non quidem per imitationem iustitiæ, sed per æqualitatem personæ: & quanto Deo factori suo contradixit, & cæteris erat altior & pulchrior; tanto factus est cæteris inferior, turpior & miserior; & descendit in profundum inferni, & secundum illod *Luc.* 10. Videbam Satanam tanquam fulgur de cœlo cadentem.

Et istud rationabile fuit: cum, in quo quis peccat, in eo torqueri debet. glo. fin. *in cap. si quis: 94. dist.* & maxime in illo, qui sedem sibi non conuenientem petit, & in supremo loco se ponere vult, qui sibi non debetur, in eo punitur, quod ponitur in remotiori. vt habetur *leg. 1. C. vt dignit. ordo seruetur. lib.* 12. facit text. *in cap. præcipimus. 95. dist.* & Bald. *in cons. 237. in 1. volum.* licet sex. *in l. neminem. C. de offic. mag. off.* vtatur maiori benignitate, vt supra dixi *in 1. par.*

Et ideo, ex quo ipse fuit occasio peccati aliorum, ideo magis punitur, & in loco inferiori: cui loquitur *Esa.* 14. dicendo admiratiue: Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris! qui dixisti in corde tuo: In cœlum conscendam, super astra cœli exaltabo solium meum, & similis ero altissimo: veruntamen ad inferna detraheris in profundum lacus. Qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque prospicient, scilicet qui te viderunt per consensum peccati ad te inclinabuntur, & ad tuos, qui tibi consenserunt. 9

Ad quē descendunt superbi, iniusti, nequissimi blasphematores Dei sui creatoris, & omnes in statu supremo in hoc mundo existentes, vt sunt Reges, Imperatores, Papa, & alij superiores principatus, si contingat eos ad inferna descendere, erūt in dicto inferiori carcere cum Lucifero, & suis complicibus qui erant illius ordinis Seraphin. Et à Lucifero coram Deo accusabuntur, secundum quod scriptum est, *Ezech.* 22. de quo Bernard. de Bustis *in 1. par. Rosar. sermone* 10. *in 1. part. in litera I.* De pluribus autem principibus dubitare possumus, de eorum salutione; imo plus credendum & præsumendum est, de eorum damnatione, cū male vixerint, & mala morte dies suos finierint, ne sint in hoc loco collocati: de aliquibus dicam inf. in sexto ordine chori angelorum, vbi ponam de luxuriosis: hic vero ponam de aliis, qui male vixerunt, & pessima morte vitam suam finierunt: vt de Nimroth habetur, qui fuit oppressor, & tyrannus; & morte infelici consummatus est. 10

Pharao, rex Ægypti, ignorans Deum, idololatra & oppressor, dociter contumax domino Deo, & seruo suo Moysi in mari rubro submersus est cum exercitu suo, *Exod.* 14. *& c. Nabuchodonosor* 24. 7. 4. De pluribus antē aliis infra dicā *in 5. par. in princip.* Sed quoniam hic ante dictū est, quod Lucifer descendit ad infimum locum inferni, ex quo videtur, quod in hoc sit ordo, aduertendum est, quod in inferno est ordo triplex secundum aliquid, & secundum aliquid, non est ordo in inferno. Est ergo ordo: Primo, diuinæ iustitiæ; quia sic dicit Paulus *ad Rom.* 13. *Quæ à Deo sunt ordinata.* sicut peccatores in suppliciis ordinantur, vt nōquam sit dedecus culpæ sine decore iustitiæ. Vnde ita pulchre & ordinate stat peccator in inferno, sicut in annulo gemma, & latro in furca, sicut seruus in cloaca. Secundo, ordo est culpæ: quia illi qui fuerunt similes in culpa, sociabuntur in pœna. vnde super illud *Matt.* 13. Alligate ea in fasciculos ad comburendum. dicit Greg. Fasciculos ad comburendum ligare est hos, qui æterno igni tradendi sunt pares paribus associare: & quos similis culpa inquinat, par etiam pœna cōstringat, iuxta text. *in l. si quenquam. in fi. C. de episc. & cler.* Tertio, est ibi ordo pœnæ: quia non omnes æqualiter puniuntur, sed iuxta mensuram peccati datur mensura supplicij. *Deute.* 25. Pro mensura peccati erit plagarum modus, *& in c. pen. 11. q. 3. & in c. si iter. 17. q. 4* & plene *in c. si aut episcopi. 1.* Et hæc dixi, vt intelligantur ea, quæ hic dicuntur de locis infernalibus & de illis, qui in illis collocantur. Sed tamen nullus est ordo in inferno, quo ad elementa, quo ad loca, de quo 11

ad acti-

ad actiua, & passiua, vt declarat Ioannes de Sancto Geminiano *in suis sermonib. funebribus. distinct. 4. sermone 7. in litera E.*

SEptima consideratio. Chorus Cherubin dicitur octauus ascendendo, & plenitudo scientiæ interpretatur: quia à quodam excessu scientiæ imponitur, qui supereminenter diuina secreta seu mysteria cognoscunt: Et hoc, ait Greg. quantum ad quatuor.

Primo, quantum ad perfectam Dei visionem, qua cætera cognoscunt. Ait enim Gregor. quid est, quod non vident, qui videntem omnia vident?

Secundo, ad plenam diuini luminis susceptionem, quo mediante vidēt diuinam essentiam. Vnde Psalmi: In lumine tuo videbimus lumen, species enim gloriæ domini super Cherubin erat, Ezech. 10.

Tertio, quantum ad hoc. Quod in ipso Deo contēplantur pulchritudinem omnium rerum à Deo deriuatam; quoniam ipse Deus est causa omnium rerum productiuo. vnde *Gene.* 1. Et vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde Bona.

Quartu, quantum ad hoc, quod ipsi pleni existentes huiusmodi cognitione rerum, & primæ causæ, quæ Deus est, ipsam copiose in alios effundant. vnde ait Greg. Cherubin plenitudo scientiæ dicitur: & sublimiora illa agmina Cherubin vocata sunt, quanto perfectiori plena sunt scientia, tanto claritatem Dei vicinius contemplantur. Et hi nobis mittuntur ad scientiarum eruditionem, vt patet *Apoc.* 10. in angelo, qui habebat librum in manu. & *Apoc.* 8. In angelo à cuius claritate terra illuminata est, id est, homines sunt in doctrina eruditi & *Apoc.* 21. dicit Ioan. Sustulit me angelus in spiritu, in montem magnum & altum, & ostēdit mihi ciuitatem sanctam Hierusalem, & *Actor.* 10. Quomodo angelus illuminauit in fide Corn. Centurionem. & *Apocal.* 1. habetur, quod Deus per angelum suum reuelauit Apocalypsin seruo suo Iohanni. Et hæc habentur per Bern. de Bust. *in serm.* 11. *in* 2. *par. sui Rosarii, in* 2. *par. illius ser. in litera H.* Et hi illuminant sanctos ecclesiæ doct. & tempore præterito illuminauerunt prædicatores, & apostolos, quibus dicebatur: Ante reges & præsides ducemini propter me, & eritis illis, & gentibus in testimonium: sed data est eis sapientia, ita, quod resistere non poterant spiritui, qui loquebatur in eis. Et omnes isti assumentur ad illum ordinem. Et etiam doctores Iurium, qui ad iustitiam erudiunt, tanquam se dantes contemplationi diuinarum scientiarum, vt est scientia iurium. *Auth. habita. C. ne filius pro patre. l. leges sacratissimæ. C. de legat.* Quæ per ora principum diuinitus est promulgata. Eas scilicet scientias docendo, addiscendo, tam in consulendo, quam in prædicando: habentes claritatem intellectus, cæteros illuminantes, vt est scientia iuris ciuilis, per quas totus mundus illuminatur. *d. Auth. habita.* §. 1. De quibus etiam *Dan.* 12. Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudierint plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Et Euang. verbum ait: Qui fecerit vnum de his mandatis, minimus vocabitur, qui autem fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regno cœlorum. Hi sunt, qui pro scientia acquirenda, omnia postposuerunt, totaliter inferius illuminati, ad expositionem sacrarum literarum vacauerunt: diuitijs renunciantes mundanis, & qui de diuitibus pauperes effecti sunt exules, vitam suam multis periculis exponentes, à vilissimis personis, etiam pluries iniuriam patientes, soli Deo, eius doctrinæ, & sapientiç vacauerunt.

Ad hunc etiam ordinem assumuntur Cardinales, & Patriarchæ, cum in ecclesia militante, faciant secundū ordinem, videlicet, primum post Pontificem: cum ordo Ecclesiæ militantis regulari debeat, secundum ordinem Ecclesiæ triumphantis. Et etiam quia tanquam proximiores summo Pontifici in officio sacerdotali, eidem, tanquam fratres coadiutores existunt. *cap. fundamenta. de elect. in* 6 Ideo tanquam digniores, & maiores, in Ecclesia militanti, sic etiam in Ecclesia triumphanti. Et sic etiam: quia reges alios superiores recognoscentes, hoc est, non existentes supremi in eorum regnis; cum tales non sint superillustres, sed tantum illustres, æquiparantur Cardinalibus & Patriarchis, vt dicit dominus meus Iason. *in l.* 1. *in* 3. *colum. ff. de offi. eius cui mand. est iur.* Ideo etiam erunt in hoc ordine, si bene agant, & fuerint tales, qui fuerint scientia, & doctrina diuina illuminati, prout fuit Salomon, de quo *Sap.* 9 de quo tamen dubitatur, an sit damnatus, an saluatus. De quo videatur Ioan. Ludou. Vi. de Monte regali, *in suo opere regali.* & infra dicam.

Ab hoc ordine cecidit vsque ad octauum locum carceris inferni, quidam dæmon nomine Satan, seu Satanas, qui aduersarius interpretatur: qui penitus humano generi aduersatur, nitens perducere ad ignorantiam peccati, vt perducat in damnationem, vt habetur *Zach.* 9. Et Satan stabat a dextris eius, vt aduersaretur ei: & cum eo tertia pars illius ordinis Cherubin. Et cum his damnabuntur omnes heretici: de quibus habetur *in c. quidam heretici.* 24. *q.* 3. Et qui sequuntur opiniones illorum & aliorum hæreticorum: & alij literati, qui male sanctas scripturas interpretabuntur, diuersos introducentes errores, & omnes illis adhærentes. Ac tempore nostro; dubitandum est, quod quidam Luther. Aleman. qui infinitos resuscitauit, & seminauit errores & hæreses, non fuerit causa damnationis plurimorum: Qui tanquam Antechristi erunt præcones, & prædicatores malam doctrinam seminātes. Doctores etiam iuris, qui malas opiniones contra ius, & æquitatem dederunt, & contra determinationem ecclesiæ consuluerunt. Vnde dubitandum est de Dyno, qui ex quo contra Ecclesiam semel consuluit, fuit damnatus, vt cuidam eremitæ, viro sancto fuit reuelatum, vt refert G. Bened. *in sua repet. c. Raynutius verb. testam. ss. f. nu.* 6. *de test. extra.*

Cum his etiam collabūtur Pricipes illustres damnati, vt sunt Reges non supremi, sed superiores recognoscentes, & existentes immediate post supremos à paritate loci eorum in mundo, & vt dictum est, in ordine cœlesti.

OCtauo cōsideratio. Tertius ordo angelorum, seu beatorum Spirituum, descendendo, & septimus ascendendo, est ordo thronorum, qui à thronis ordo dicitur à domo iudicij, eo quod Deus in eis sedeat, & iudicia sua discernat, & cuncta subiecta per illos disponat: vt dicit Isido. & per conuenientiam, dicitur ad sedes materiales, in quibus quatuor considerantur: Primo, Situs, quia sedes super terram eleuantur, & sic throni eleuātur vsq; ad hoc, quod in Deo immediate rationes rerum cognoscunt: Secundo, firmitas: quia in sedibus materialibus aliquis firmiter sedet; sed throni à contrario firmantur in Deo. Tertio, susceptabilitas, quia sedes suscipit sedentem, & in ea deferri potest. sic throni suscipiunt Deum in seipsis, & eum quodammodo ad inferiores deferunt. Quarto, capacitas. quia sedes ex vna parte est aperta ad suscipiendum sedentem: sic throni per promptitudinem sunt aperti, ad suscipiendum Deum, & ad sibi famulandum: Vnde ait Greg. Throni Dei sunt hi, quia tāta Deitatis gratia replentur, vt in eis sedeat Dominus, & per eos iudi-

cia sua discernat. Throni enim nobis mitti dicuntur, ad iudicij informationem. habent enim informare Iudices, vt legem intelligant, vt dicitur *Actor.* 8. Accepistis legem in dispositione angelorum. Et *ad Gal.* 3. Lex ordinata fuit per angelum in manu mediatoris. Et dicit Bart. Ang. *de propr. rerum. lib.* 2. *ver. Tertius ordo est.* quod illi angeli, in quibus singulariter relucet certitudo iudicij diuini, Throni nuncupantur. Et ideo à beato Dion. sedes altæ, & altissimæ dicuntur. Altæ, quia propter diuinam authoritatem, quasi ad iudicandū ordinantur. Altiores, quia secundum iustitiæ regulam incitamur ad iudicandum. Altissimæ, quia immediatus altissimo Deo dispositione hierarchica collocantur. Sedes compactæ etiam dicuntur: quia apte, & conuenienter iunctæ quo ad iuncturam, & conuenientiam diuinorum iudiciorum. Conueniens enim est & aptum, & ex culpa pœnam quis patiatur, & ex iustitia gloriam, ex qualitate operis, qualitatem retributionis, quilibet sortiatur. Vnde conuenit, & apte cohæret pœna culpæ & gloria iustitiæ, *l. capitalium. §. famosos. & l. aut facta. §. fin. ff. de pœnis.* Nam si culpa & gloria, pœna & iustitia conuenirent, coaptatam sedem inuicem nō haberent: compactio itaque sedium, æquitas est iudiciorum.

Ad hunc enim ordinem assumuntur Archiepiscopi & Episcopi tanquam iudicantes duodecim tribus Israel, cum in partem solicitudinis sint vocati, *c. cum ex eo. de aucto. & vsu pallij. c. decreto.* 2. 5. 6. Et omnes principes, qui obtinent secundam sedem post maiorem: vt sunt Duces, Comites & Marchiones, qui solū habent regem recognoscentem superiorem, cum sint tales in tertio gradu. & etiā primi magistratus, vt sunt Cancellarij, qui præfecti Prætorio simpliciter dicuntur, & etiam Quæstores & omnes habentes primam cognitionem iudicandi, hoc est supremam. Quoniam tales æquiparantur, & sunt etiam illustres, vt satis declarat ample dom. meus Ias. *in l.* 1. *col.* 4. *de offic. eius cui mand. est iurisd. ff.* Et generaliter; Omnes pastores Ecclesiæ habentes oues sibi commissas, qui bene eorum Ecclesias rexerunt, in secundo gradu post primum erunt collocandi in ordine, argumento similitudinis iam supradictæ.

Ab hoc ordine vsque ad septimum inferni carcerē, cecidit quidam principalis capitaneus dæmon, qui dicitur Belial seu Berith, qui interpretatur, sine domino. Qui cum suis socijs tentat de ira, qua nititur peruertere iustum iudicium, quod quatuor modis corrumpitur, timore, scilicet, præmio, odio, & amore. *c. quatuor modis* 11. *q.* 3. Et etiam tentat iudices & Ecclesiasticos Prælatos, qui non curant de subditis; populum non erudiunt, fidem catholicam perire permittunt, suis pompis ex bonis ecclesiæ gloriantur, & incedunt. infinita & innumerabilia possident beneficia, & lanam gratanter recipiunt, in bonis deducunt dies suos, & in puncto ad inferna descendunt cum simoniacis & schismaticis, & talibus cæteris, quos ad veritatem Ecclesiæ per suam negligentiam non reducunt, & cum eis patienter omnes tales Principes & Iudices superiores, de quibus hic ante dictum est, ad instar similitudinis iam factæ.

NOna cōsideratio. Media hierarchia cōtinet tres ordines, scilicet dominationum, potestatum, & principatuum. Et primus ordo istorum, qui dicitur quartus habēdo respectū ad hierarchias, & sextus locus habēdo respectum ad dict. sedes, dicitur dominationum chorus, ad quos pertinet diffinire ea, quæ agenda sunt dicente, Greg. Quædam angelorum agmina, pro eo, quod eis cætera ad obediendum subiecta sunt: Dominationes vocantur. Nomen enim dominationum tria significare dicit: primo enim significat quandam libertatem, quæ est à seruili conditione, sicut plebs subijcitur, & a tyrannica oppressione, quam etiam interdum maiores patiuntur. Secundo, significat quandam rigidam, & inflexibilem gubernationē, quæ ad nullum seruilem actum inclinatur, neque ad statum aliquem, seu actum subiectorum, vel oppressorum à tyrānis. Tertio, significat dominatio appetituū, & participationem veri dominij, quod est in Deo, sicut sunt domini curiæ regalis. Et sicut dominationes imperant diuina ministeria alijs angelis. *Zachar.* 2. vbi vnus angelus imperauit alteri dicendo: *Curre, & loquere ad puerum istum.*

Et secundum Isidorum, horum angelorum ministerium est seruili timore deposito in Deum moueri, & absque reflexione ad commodum temporale, & incessanter famulari, quæ singulari excellentia, inuisibilem annunciationem, in subiectis ordinibus imperio solū formant. Et vt dicit Gregor. *in bello spirituali*, officium eorum est instruere, qualiter oporteat homines prælationis officium exercere. Suggerunt etiam prælatis, qualiter sine tyrannide, & subiectorum oppressione, debeant se habere. Et vt dicit Ber. de Bust. *in* 2. *parte sui Rosarij, ser.* 11. 2. *part. litera H* Operantur ad sensum, sub domino rationis subiugationum, vnde *Gen.* 16. Angelus dicit Agar, vt ad dominam suam rediret, & se ei humiliaret. Et sunt angeli istius ordinis immunes ab omni impressione, vt libere ad summum eleuentur, & nulli infra summum subijciantur. Vnde ita Deo subsunt, quod nulli inferiori subijciuntur, & per vniuersalem excellentiam, supra omnem subiectionem eleuantur: ita tamen, quod per nullam violentiam, aut tyrannidem, ad oppressionem inferiorum inclinantur, vnde dicit Dionys. *in sua hierarchia*, quod secundum dissimilitudinem tyrānidis dominorum, exercent seueritatem: habent in potestate, & cum seueritate, liberalitatem in benignitate: & dum à dominationibus potestas exercetur, liberalitas circa inferiores non tollitur. Per istam tamen liberalitatem, eorum potestas nullo modo minoratur, imo Deo se conformantes, regulam & legē suæ præsidentiæ, quantum possibile est, imitantur, vt ait Barto. Angelicus *lib.* 2. *de propriet. rerum.*

Ad hunc ordinem, assumuntur alij inferiores Prælati ab Episcopo, qui nulli alij subijciuntur, quam supremo Principi, vt sunt Abbates exempti ab omni iurisdictione: Qui licet non sint immediati ad summum Pontificem, in ordine tamen nulli alij superiori, quam supremo subijciuntur. Et etiam à simili, inferiores Principes, vt sunt Comites. Qui licet non sint immediati post supremum Principem; tamen nulli alij Principi, puta Duci aut Regi superiorem recognoscenti, præter quam supremo Principi, puta Imperatori aut Regi, non recognoscenti superiorem, subijciuntur. Cum tales dominentur inferioribus eisdem iustitiam administrando, & eos ab impressionibus, violentijs, & tyrannide præseruant. Et etiam hi, qui non permittunt in se vitia dominari, sed vitijs dominantur: ita quod non permittunt turpia in se, sed omnia honesta regnare, in quibus sensualitas nullo modo rationi dominatur, sed econtra ratio ipsa dominatur sensualitati, quæ quidem ratio, refrænat in mortali corpore omnem appetitum inordinatum, quem reducit ad debitam regulam, pœnitentiam agentes, & corpus suum in seruitutem redigentes. Et tales Principes supradicti, qui in omni iustitia & æquitate vitam suam peregerunt, neminem lædentes,

nihil

nihil alienum vsurpantes, vnicuique quod suum erat, reddiderunt, plus affectati æquitati, iustitiæ & Reipublicæ vtilitati, quam proprio profectui: qui subditos in omni zelo iustitiæ nutrierunt, & defenderunt, non aliena rapientes: sed suis iuribus & reditibus neminem læserunt, zelo iustitiæ seruientes.

Quibus etiam comparandi sunt omnes Præsides Parlamentorum, & supremarum Curiarum, qui licet non sint primi in ordine post Principem, nulli tamen alij subsunt in dominatione. Inferioribus dominantur, eis autoritate supremi Principis iustitiam administrando.

Ab hoc ordine, cecidit vsque ad sextũ inferni carcerem, quem inhabitat cum socijs suis quidam dæmon nomine Astaroth, seu Veemoth, & bestia interpretatur, & tentat de multis, vt habetur Iob 41. Vbi dicit, quod non est super terram potestas, quæ comparetur ei, qui factus est, nullum timet, & omne sublime videt. Et ipse est Rex super vniuersos filios superbiæ. Tentat etiam de accidia, & pigritia, & de malitia eius ponitur Iob 40. & 41. Et cum talibus damnantur tales, in tali statu, vt dictum est, existentes superbi, quorum est res, accidiosi, & pigri, qui præ pigritia permittunt in suo corpore humano diuersa vitia, qui ita sunt delicati, & impinguati, quod ex sua consuetudine ad vitia, ipsis resistere & obuiare nesciunt, aut nolunt, sed ipsis longo tempore inuoluti, & dormientes sicut porcus in volutabro, iam & consuetudine ducti, eos pigeret à peccato cessare.

Et etiam prædicti Prælati inferiores, qui suos inferiores non bene gerunt, sed per lasciuiam, pigritiam & negligentiam, eos viuere contra eorum regulas sinunt, & permittunt eis in peccatis consuetis remanere.

Et prędicti Principes temporales, qui populũ suum per suos Officiarios opprimentes, ad iustitiam zelum non habentes, pauperibus subditis non compatientes iustitiæ non vacantes, exactionibus indebitis & insolitis intendentes, lubricis actibus intricati, venationibus dediti, de pauperibus subditis non curant: populi oppressoribus eis adulantibus omnino fauent & placent. Et etiam præsidentes in Curiis supremis, qui iustitiam non administrant, & retardant.

De isto dæmone, quos tentabit, ample ponit Bernard. de Bustis, in *1. part. sui Rosarij, in serm. 20. in litera P.* vbi dicit, tentabit Clericos, Presbyteros, Episcopos Archiepiscopos, Cardinales, & omnes simoniacos, & plures alios, vt ibi dicit, quos vide & cogita tu.

DEcima consideratio. Quintus ordo in choro Angelorum, dicitur Principatus, qui est octaua ędes, habendo respectum ad supra dicta. Et hic ordo, secundum sanctos, docet homines inferioris gradus exhibere reuerentiam maioribus existentibus in statu altioris dignitatis: vtpura Regibus, Principibus & Prælatis. De Angelis istius ordinis, dicit Dionys. Ad principatus pertinet vniuersalis ducatus & regimen ductiuum, ad Dei similitudinem? quia isti Angeli habent ex officio, vt alios inferiores ordinaliter reducant ad Deum, & doceant ipsum reuereri in se ipsis & proximo, specialiter in Prælato: Qui secundum Dionys. ideo dicuntur principatus, quia habent alios reuertere & reducere ad primum & principale principium scilicet eum, quem ipsi, prout possibile est, imitantur, & quantum fas est, in præsidendi officio Principi assimilantur: & vt dicit Isid. lib. 7. Principatus sunt, qui Angelorum agminibus pręsunt, qui pro eo, quod subditos Angelos ad explendum mysterium ordinant & disponunt, Principatus vocabulum acceperunt. Nam alij sunt, qui administrant, alij qui assistunt. Millia enim millium administrabant, & decies centena millia assistebant. Dan. 7. Hæc dicit Bart. Ang. *to loco hic ante allegato.* Et quoniam, vt dicit Gregor. Principari est inter reliquos esse priorem: quia primus est in executione eorum, quæ imperantur. Illi enim qui alios ducunt, primi inter eos existentes Principes dicuntur, & vocantur. Iuxta illud Psal. *Præuenerunt Principes coniuncti Psallentibus.*

Quomodo autem capiatur Princeps, videatur glos. *in ver. Regum in Clem. vnica de baptismo.* Et hi etiam Angeli, qui bonis spiritibus principantur, dicuntur Principes, & ad loca determinata, vel negotia Regis deputantur, per modum legatorum, mittuntur ad ista inferiora ad Principum instructionem, eruditionem, protectionem, seu defensionem: vt habetur Iosuæ 9. Ego sum Princeps exercitus. & Daniel 10. vbi ponuntur tres Principes, scilicet Persarum, Medorũ & Græcorum, quos omnes Angelus Domini instruxit: vt dicit Bernard. de Bustis in *serm. iam supra alleg.* Habent enim præsidem vni regno, vni nationi, vni prouinciæ, seu eorum communitati, maxime principali personæ illius cõmunitatis, vt patet Dan. 10. vbi dicitur, quod princeps Persarum, scilicet Angelus illius regni resistit Angelo Danielis viginti duobus diebus, de quo infra dicam.

Ad hanc ordinem assumuntur Prælati inferiores, vt sunt Abbates subditi Episcopis, & Abbatibus exempti, qui suos religiosos instruunt, & docent, quomodo sit in regula & fide Christiana, & catholica viuendum, & quæ sint obseruanda. Et Prælati inferiores seculares, vt sunt Decani, præpositi & alij in ecclesiis collegiatis, qui docent & instruunt inferiores in eodem modo viuendi, & secundum eorum regulas eis datas à superiore. Et Principes inferiores, vt sunt Comites, Marchiones & alij habentes superiores & existentes administratores, vnius prouinciæ ad illam instruẽdam, vt viuat secundum regulas & ordinationes supremi Principis, & causa defendendi ab oppressionibus inferiorum, & omnium aliorum subditorum, inter quos connumerandi sunt gubernatores prouinciarum, si bene rexerint populum eis commissum: timendum est tamen, ne illis locus sit diu vacuus, & non repletus nisi alij ibi assumerentur. Sed assumuntur etiam Doctores, Prædicatores, Confessores, & alij sacerdotes in dignitate cõstituti, habẽtes administrationẽ, & gubernationẽ, vt habetur Malach. c. 2. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirẽt ex ore eius, quia Angelus Domini exercituũ est. Et etiam viri deuoti, & charitate fecũdi, de bonis alterius gaudentes, qui obseruauerunt illud præceptum. Diliges Dominum Deum tuum, & proximum tuum sicut teipsum: eis iustitiam administrando, ex mandato Principis supremi, cui subsunt. Ex quo Consiliarij Parlamẽtorum, exiſtẽtes in pari loco, & dignitate cum talibus & supradictis principibus, quibus comparantur, vt dicã infra in 5. part. ad hũc ordinẽ assumũtur, & in ordine collocabũtur, si maiora nõ habuerint merita.

Ab hoc ordine, vsque ad quintum inferni carcerem cecidit quidam principalis dæmon nomine Leuiathan cum omnibus suis complicibus Qui omnes tẽtat, tam de superbia, ira, quàm auaritia, cum quibus collocabuntur omnes Prælati inferiores, qui ob eorum superbiam male tractant suos subditos, & inferiores, eis à superiore commissos. Principes suos subditos non custodientes, instruentes, nec defendẽ-

tes, nisi ad eos excoriandum, & opprimendum, quia tales sunt similes Ceto in mari, quæ alecà defendit ab aliis piscibus, sed per se ea deuorat: quibus minatur Dominus *Esa.* 27. In die illa visitabit Dominus in gladio suo, & grandi & forti super Leuiathan, serpentem veterem, super Leuiathan, serpentem tortuosum, & occidet Cetum, qui in mari est, & præsertim, vbi domini, & principes, subditos in personam offendunt, quos rationabiliter verberare non possunt, secundum Bart. *in l. cum fatis. C. de agricolis & censitis. lib.* 11. Nec alias opprimi, aut bonis damnificari, vel iniuriari, per text. *in l. cum satis. §. cancta. & ib. Ic. de Pist. C. eodem.* vt ait Cato in secunda responsione contra Cicer. Nec vlla potest illustribus viris, in abiectis hominibus virtuo laudem afferre.

O Deus Omnipotens, quid hodie dicendum est in Princip bus huius seculi, de quibus omni dicere in 4. Consideratione, cum ibi tantum collocantur supremi Principes, & in illo carcere inferni vltimo iuxta Luciferum collocantur? Nonne reperie itur, qui potestate abutuntur, in subditos, eos opprimendo, quos defendere debent? Nonne sunt effœminati, qui filias & vxores subditorum violant? vt olim fuit quidam Rex Franciæ nominatus Childericus, quem Zachar. summus Pontifex suo regno priuauit. De quo in *c. alius. 15. quæst. 6. iuncta gloss. ibi in verb. inutilis.*

Refert etiam Gaguinus *lib.* 1. *Historiarum*, Childericum, ob illam rem, regno fuisse pulsum.

Aduertendū est, quod etiam Deus ob punitionem peccatorum subditorum, dat populis Regem effœminatum, vt habetur Esa. 3. Et dabo pueros Principes eorum, & effœminati dominabuntur. Et Iob. 36. Morietur in tempore eorum, & vita eorum inter effœminatos. De hoc vitio dicam alibi, cum hic tantum sit quæstio de Principibus deprædantibus suos subditos, & abundant tabernacula prædonum. Dicitur Iob. 12. & Esa. 3. Vos enim depasti estis vineam meam, & rapina pauperis in domo vestra. & tales deprædabuntur in inferno. Iuxta illud prophetæ Esa. 33. Væ, qui deprædaris, quoniam tu ipse deprædaberis, & Psalmistæ: Et qui deuorant escam meam, sicut panis, &c. Quoniam etiam,

Non habet euentus sordida præda bonos.

Nec immerito, cum inter cætera, quæ clamant ad Deum, est vox subditorum oppressorum: iuxta illud Iacob. 5. & quod vulgariter & communiter dicitur:

Clamitat ad cœlum vox sanguinis, & oppressorum.

Tales enim populi oppressores, sunt causa, propter quam bella fiunt, secundum text. & gl. in *d. c. ad apostolicæ, de re iudic. lib.* 6 Vt qui iustitia, propter potentiam, reprimi non possunt, bello clade cum sonitum in hoc seculo pereant. Cum de talibus concludatur Iob 27. Hæc est pars hominis impij apud Deum, quod hæreditas violentorum, quam ab Omnipotente suscipient. Si multiplicati fuerint filij eius in gladio erunt, & nepotes eius non saturabuntur pane: qui reliqui fuerint ex eo, sepelientur in interitu, & viduæ illius nō plorabunt. Et etiam habetur amplius Esa. 14. Et tales in inferno collocabuntur in hoc carcere, iuxta illud Apostoli 1. ad Cor. 6. Neque auari, neque rapaces, regnum Dei possidebūt: imo iudicium durissimum his, qui præsunt fiet, & potentes potenter tormenta sustinebunt, seu patientur, Sapient. 6. & Psal. 7. concluditur: Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet. Prout ab Angelo fuit Caluo Francorum Regi diuinitus mōstratum. De quo Gaguinus lib. 5. c. 1 Prout refert etiam Benedict. in *sua repe. c. Raynutius. in ver. condidi. 1. in fin. de testament. extra.*

Vndecima cōsideratio. Ordo sextus chori Angelorum dicitur Potestatum, & est nona sedes habendo respectu ad supradicta. Et dicuntur potestates secūdum Isidorum, quia eis virtutes diuersæ sunt subiectæ, & ideo potestatum nomine nuncupantur, quia maligni spiritus eorum potestate coërcentur.

Ad rationem enim gubernationis, pertinet ordinare, qualiter ea, quæ præcepta, vel diffinita sunt, impleri possint, vt alij exequantur: & hoc pertinet ad potestates. Nomen enim potestatis quandam ordinationem designat secundum illud Apost. *ad Roman.* 13. Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Et ideo Dion. dicit, quod nomen potestatum, quandam ordinationem significat, circa susceptionem diuinorum, & circa actiones diuinas, quas superiores in inferiores agunt, eas sursum ducendo. Ad ordinem ergo potestatum pertinet, quomodo a subditis sunt agenda. Et horum officium est, secundum Greg. illos, qui in bello spirituali desudant confortare, & per hos arcentur mali spiritus, ne violentiam inferant. Et, vt boni victoriam obtineant, eos ab aduersariis defendant, sicut per potestates terrenas, malefactores arcentur, ne violentiam aut vim bonis inferant, vnde Greg. Potestates vocantur hi, qui hoc potentius, præ cæteris præceperunt, vt eorum ditioni potestates aduersæ subiectæ sint. Et mittuntur nobis ad dæmonum, & tentationum repressionem, vt patet *Exod.* 14. Angelus Domini interposuit se inter Ægyptios, persequentes filius Israel, & ipsum exercitum. Sicut etiam *Tobiæ* 8. dicitur. Quia Raphael religauit dæmonem in deserto superiori, ne nocteret Tobiæ. Quæ autem dicat de his potestatibus. Bart. Anglicus in *suo lib.* 2. *de propriet.* post Dionysium, vide eundem.

Ad hunc ordinem sextum, in ordine Angelorum, & nonum, in ordine supradicto, post hanc vitam assumuntur homines, in hac mortali vita degentes in omni castitate vitæ: qui aliquando à corporibus à dæmone obsessis dæmones expellunt, peccata ontgant, suis sanctis orationibus & aliis sanctis operibus à mentibus hominum dæmones arcent, homines suo bono exemplo quasi viuere compellunt. Assumuntur sancti, & sanctæ virgines, & alij casti, & in castitate viuentes, in omni morum honestate, & sanctimonia vitæ, quoniam virginitas replet Cœlum. *c. nuptiæ. in princ.* 32. *q.* 1.

Ab hoc ordine cecidit quidam dæmon vocatus Belphegor, qui alio nomine vocatur Priapus, qui est Deus hortorum, qui cum suis complicibus tenetur in carcere inferni. Et est capitaneus omnium dæmonum qui tentat de luxuria, cum quibus patientur in illo carcere inferni luxuriosi, & omnes lubrici, vt puta cōtruptæ virgines adulteri: vt habetur *1. ad Corinth.* 6. Adulteri regnum Dei non possidebunt. & *Apocal.* 21. Erit pars eorum in stagno sulphure, & igne vincti. & *Osee* 7. Omnes adulterātes, quasi clibanus succensus. Pessimum est enim vitium, alterius vxorem adulterari, secūdum Aug. per illum text. in §. 2 *in Authent. de monach.* Imò abominabile est in muliere, seu fœmina, plus quàm in viro: quia maior castitas, etiam secūdum mores hominum, exigitur a fœminis, *l. pariam. §. qui in adulterio. vbi gl. ff. de rit. nuptiar. l. pen. C. de Off.* & satis not. *Deut.* 32. vt per plura comprobat G. Bened. in *sua rep. c. Raynut. ver. eundem Petro tradiderunt. n.* 53. *de test. extra. & ibid. n.* 68. Quod quamuis omni-

omnibus libidinis amor turpis sit; nunquam tamen deterior, quam in honorato; quia, quanto nobilior, tanto nobilior, secundum Alb. Mag. Licet enim in serico, & lana, eadem libido versetur: dignitas tamen personæ habet libidinis aggrauatum delicto. *c. cum quidam de rector. l. presbyteri. C. de epis. & cler.* Illustribus enim, vt dicit, castitatis obseruatio, præcipuum debitum, & ob vitium luxuriæ, plures Principes fuerunt à regno remoti.

Sichem, Princeps magnus, quia oppressit virginem Dynam, à filiis Iacob cum esset in dolore circumcisionis, interfectus est, *Genes. 34.*

Rex Salomon, domini amantissimus, plenus sapientia, diuitiis, & potentia, super omnes Reges in senectute deprauatus, mulieres adamauit alienigenas, & recessit cor à Domino propter mulieres, & secutus est Deos alienos, & factus est Idololatra, mulierum talium amore. Habuit enim 700. sicut Reginas, & trecentas concubinas: & ideo suscitauit sibi Deus aduersarios Adad Idumæum, & Ierobnam suum seruum, qui afflixerunt eum vehementer, & in senectute sua mulieribus depravatus, mortuus: & sic scriptura de eo male sentit, 3. *Reg. 18. & 32. q. 4. c. Salomon. de pœnit. dist. 2. c. si enim. vers. Salomon.*

Dvodecima consideratio. Post illos sex ordines chori angelorum, contentos in duabus primis hierarchiis; est tertia hierarchia. Quæ dicitur Epiphonia: tres continēs ordines inferiores, scil. virtutes, archangelos, & angelos. Et hæc inferior hierarchia sic describitur: inferior hierarchia, est diuinum participium, naturæ legibus occurrēs, secreta reuelās. pro capacitate discreta. Naturæ legibus occurrens: hoc pertinet ad virtutes, quæ potestatem habent faciendi miracula, & curandi morbos, & langnores. Secreta reuelans: hoc pertinet ad archangelos & angelos. Pro capacitate discreta: hoc pertinet, & refertur, ad archangelorum doctrinam, & angelorum: quia maiores, vt archangeli maiora, minores, vt angeli, minora reuelant. per archangelos enim reuelantur prophetiarum maiora secreta, vt illud: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium, &c.* Per angelos autem minora. Vt illud David. *Episcopatum eius accipiet alter.*

Decimatertia consideratio. Septimus ordo angelorum, qui est decimus in ordine nostro supra posito, dicitur Virtutum. Virtutes enim, sunt angelorum agmina, ministeria habentia ad virtutes, & miracula facienda, vt habetur ample per Barth. Anglici, *in 2. lib. de proprietate rerum. vers. 7. est ordo.* Et sicut ad rationem pertinet, præbere facultatem adimplendi, sicut præsidentes, balliui, & alij Potestates dant mandata adimplendi legum præcepta. Quod ad virtutes pertinet, secundum quod virtus importat quandam excessum fortitudinis: & sic dicit Dionysius, quod nomen virtutum, significat quandam virilem, & inconcussam fortitudinem, ad omnes operationes diuinas ei conuenientes, & ad suscipiendum diuina, ita quod significat, quod sine aliquo timore aggrediuntur omnia, quæ ad eos pertinent, quod videtur ad animi fortitudinem pertinere. Isti enim sunt iustitiarij in domo Regis, quorum est ardua operari. Vnde dicit Greg. Virtutes vocantur etiam illi spiritus, per signa & miracula, quæ frequenter fiunt, & nobis mittuntur ad miraculorum cooperationem: vt patet *Tob. 11.* vbi dicitur quod angelus Raphael Tobiam seniorem illuminauit, cuius filium à piscis deglutitione eripuit. Similiter & Danielem in lacu profundo inter leones rabidos, ab eis liberauit, & viuum præseruauit, & habetur *Daniel. 6.* Deus meus misit angelum suum, & conclusit ora leonum, & non nocuerunt mihi, quia coram ipso iustitia inuenta est in me. Ex quibus dicendum est, quod omnes Iustitiarij inferiores, mandata iustitiæ adimplentes, & iustitiam administrantes, in quibus iustitia inuenta erit, in hoc ordine assumentur.

Et dicit Greg. Homines hic viuentes virtuosi, omnibus virtutibus præpollentes, ita, quod tantum à Deo illuminatio, quod ex eorum sanctitate vitæ, faciunt miracula, suis precibus Deo fusis, & operibus virtuosis adhibitis: in hoc ordine collocabuntur, sicut fuerunt multi sancti, qui miraculis claruerunt.

Ab hoc ordine cecidit quidam dæmon nomine Belzebub, qui interpretatur Princeps muscarū: quia illi idolo sacrificatur de sanguine, aspergendo sanguinem supra ipsum, idcirco muscæ adhærent sibi: quod idolum, primus adinuenit Ninus rex Niniue, in honorem patris sui, qui Belus dicebatur. Qui quidem, cum suis collegis, tentant de inuidia: & ideo omnes inuidi de bono alicuius, erunt in tertio carcere inferni cum ipsis, & etiā iustitiarij, non cum virilitate, & fortitudine, iustitiam administrantes, & indeuoti doctores, & confessores, seu prædicatores, aut quicunque alij inferiores sua officia non viriliter exercentes. Et, vt dicit Bernardinus de Bustis *in 1 parte Rosar. serm. 10. in littera O.* Tentabit etiam hæreticos, incantatores, diuinatores, maleficos, & sortilegos, qui cum eo collocabuntur, vt ibi ample.

Decimaquarta consideratio. Octauus ordo Angelorum, qui est vndecimus in ordine nostro supra posito, dicitur ordo Archangelorum: qui secundum Isid summi nuntij, vel Principes nuntiorum interpretantur, & primatum tenent inter Angelos. Cum dicitur ab *archos*, quod est Princeps, & *angelus*, quasi angelorum Princeps. Sunt enim Duces & Principes, sub quorum ordine vnicuique Angelorum officia deputata sunt Nam Archangeli Angelis præsunt, vt patet in Zacharia, vbi Angelus maior dicit minori: *Vade, & doce puerum istum.*

Horum enim officium est, maiora Dei secreta, nobis hic inferius nunciare, sicut Gabriel nunciauit Beatæ Mariæ virgini, incarnationem filij Dei. Et etiam mittebatur, ad eruditionem rectorum, vt Gabriel, qui etiam missus fuit ad Zachariam Pontificem, & ipsum docuit, quod esset pater Ioannis Baptistæ, vt canit Ecclesia:

Nuncius celso veniens Olympo,
Te patri magnum fore nasciturum
Nomen, & vitæ seriem gerendæ
Ordine promit.

Et Raphael etiam, tanquam medicina Dei, ad Tobiam missus fuit, qui eius oculis curationem adhibuit, & cæcitatem abstulit, & detersit, vt refert Isid *lib. 8.* Et secundum Dionysium, officium archangelorum est etiam prophetias reuelare, & dæmones hominibus dominantes arcere, ne vlterius plus lædant. Archangeli etiam angelis superpositi, eis sunt digniores, & annuciatione sunt priores cæteris; quia sunt perfectiores, vt pulchre declarat Bart. Anglici *in loco hic ante alleg.* Et tales dicūtur deputati ad regimen, seu custodiam vnius multitudinis, vt puta, vnius familiæ, domūs, vnius prosapiæ seu prolis, vnius villæ, seu parochiæ: cum tamē angelis, singularum personarum, de illa multitudine. Nam misericors Deus, humanam fragilitatem cognoscēs esse inexpertam, & ineptam ad bellādum, & resistēdum dæmoni infernali, de quo veritas diuina in Euang. dicit, quod nō est potestas sub cœlo, quæ comparetur illi, quem alibi vocat Princi-

petit huius mundi, dicens: *Venit enim Princeps mundi huius, & vicet diabolus, & in me non habet quicquam.* ne à tanto & tam forti Principe, qui est leo rugiens, quærens quem deuoret, natura humana in aliquo deciperetur, dedit vnicuique hominum, vnum angelum magistrum, directorem & conseruatorem, scientiem omnia necessaria pro humana salute. Et de primo, qui datur omnibus & primo ordine, dicam *in consid. sequenti.*

Sed quia etiam habenti dignitatem, datur alius angelus de maiori ordine, secundum dignitatem illius, cui datur. Ideo in hoc tantum insistendo, dico, quod archangeli dantur communitati, familiæ, domui, prosapiæ, aut Principi, seu gubernatori, vt de Eliseo 3. *Reg.* 4. *c.* Qui angelorum multitudinem habuit ad sui defensionem. Habuit enim vt singularis persona vnum, & vt propheta alium, & secundum suas dignitates, alios. Et, vt ait Bernardus *in quodam suo sermone*: Beata virgo Maria plurimas angelorum legiones habuit, ad sui protectionem, & custodiam, & qui ei tanquam dominæ deseruirent, vt ei conueniret, quod habetur *Psal.* 90. Angelis suis Dominus mandauit de te, vt custodirent te in omnibus viis tuis.

Singulis enim regnis & præsidentibus seu Principibus supremis, præsunt angeli de superiori ordine inferioris hierarchiæ, ad custodiam solum illorum. Et isti sunt principaliter custodes Regum & Regnorum. Et ideo aliquando accipiuntur pro Regibus, & regnis, quibus præsunt, eo, quia rationabiliter procurant bonum gentium sibi commissarum ex eorum meritis. Nam quilibet angelus offert Deo merita suæ gentis, cui præest, propter quod videntur tales angeli sibi inuicem quandoque contrariari, & resistere, quoties duo regna, quibus præsunt, diuersi angeli sunt in contradictione. Et hoc est, quod dicitur *Danielis* 10. vbi Danieli dicit Gabriel: Princeps, id est, angelus regni Persarum resistit mihi viginti & vno diebus. Et permanent illi angeli in tali resistentia, non quod inter ipsos sit contrarietas voluntatum simpliciter, sed quia futura ignorant, donec sciant determinationem diuinæ voluntatis de futura istius, vel alterius gentis, subiectione. Sed quam primum sciunt diuinam voluntatem, per reuelationem, vel effectus positionem; tunc concorditer approbant diuinam sententiam, cum voluntates eorum semper sint conformes diuinæ voluntati, vt declarat beatus Thomas *in* 1. *part. q.* 113. *art.* 8. & idem Thomas *in* 2. *senten. distinct.* 11. & Nicolaus de Lyra *Apoc.* 10. *in verb. & angelus. & in ver. audiui angelum, & ibidem* 16. *c.* & clarius *Dan.* 10. & *Greg. lib.* 4. *mor.* 31. *& lib.* 17. *c.* 7.

Et huius regni, & regis Franciæ custodia & protectio, attribuitur Michaeli archangelo, qui olim Princeps fuit synagogæ. Sed nunc constitutus est à Deo in Principem Ecclesiæ, cuius super cæteros seculi Principes, brachium dextrum, & præpotens fuit, vsque nunc, & ad hunc regem Franciscum huius nominis primum, Christianissimus tunc dictus Rex noster Franciæ, vt dicam infra *in* 5. *part. in* 31. *consideratione.* vbi ponam, quomodo Reges Franciæ semper profuerunt in Ecclesia multaque pro Ecclesia fecerunt, quæ alij principes Christiani non fecerunt. Ideo datus eis Michael, pro custodia sua, & sui regni. Non ergo immerito, & sine causa, regnum Franciæ vsque ad hæc tempora floruit, & augmentatum fuit, tanquam ab ipsomet Deo institutum, protectum & custoditum vsque ad hæc tempora, vt satis declarat Guil. Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in verb. duas habens filias. de testam. extra.*

Nam, vt ait Gregorius, quoties miræ virtutis quid agitur, Michael mitti perhibetur, vt ex ipso actu & nomine detur intelligi, quod nullus facere potest, quod facere præualet Deus. Idcirco eidem Michaeli plura, quæ sunt miræ virtutis, attribuuntur, vt de pugna ei data cum Dracone, de qua *Apocalyp.* 12. ob quod inter sanctorum acies angelorum Christi signifer habetur, & Paradisi præpositus nominatur. Ita quod quoties de ipso fit festum, de omnibus angelis etiam solennizatur.

In signum huius Regis & regni Franciæ protectionem, post primam Michaelis in terra ecclesiæ Romanæ, in monte Gargano Apuliæ miraculosam apparitionem, in suique honoris templi dedicationem, facta fuit apparitio secunda in regno Franciæ in loco, qui *Tumba* dicitur, iuxta mare sex millibus ab vrbe Abriacensi, circa ann Domini 707. vbi Michael episcopo prædictæ ciuitatis apparuit, iubens, vt in prædicto loco ecclesiam construeret, & sicut fit in terra Ecclesiæ, scilicet in monte Gargano, ita & ibi in sui memoriam celebraret, qui locum incolere, regnumque tutum seruare statuerat. De quo meminit Gaguinus *lib.* 3. *c.* 4. Eodem, inquit, prope tempore, Aubertus Abriacensis Pontifex, in colle altissimo sancti Michaelis cœnobium exædificauit, cum ageretur annus salutis 709. Quæ omnia prudenter considerans Ludouicus vndecimus, pater Caroli VIII. Rex Franciæ, in honorem Michaelis archangeli protectoris sui, Ordinem militarem sancti Michaelis dictum, cum sit Princeps & Præpositus cœlestis militiæ: quia pugnauit cum dracone, & data est ei talis potestas, instituit perpetuo, & fundauit certo militum numero, quorum Rex primus est decreto & determinato, de quibus infra dicturus sum.

De quo Michael dicere poterunt Reges Christianissimi, quod habetur *Dan.* 10. *c.* Ecce Michael vnus de Principibus primis, venit in adiutorium meum, & *c. infra.* Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael Princeps vester. Et ad hunc ordinem assumuntur omnes eleemosynarij & sobrij, qui sua bona eleemosynis erogauerunt, qui pauperibus subuenerūt, ægrotos peregrinos & indigentibus hospitalia visitauerunt, ecclesias reparauerunt de suis bonis, & pro defunctis orauerunt, & orare fecerunt.

Assumuntur etiam Domini temporales, habentes custodiam suorum subiectorum, & inferiores curati, & viri ecclesiastici habentes custodiam animarum, & ei annunciantes verba Dei, decem præcepta Legis, & Euangelia, & Prædicationes, qui sunt nuncij Dei & verburum ipsius.

Ad huc ordinem cecidit ille Dæmon, qui Asmodius, alio nomine Belsephon dicitur, qui secundum carcerem inferni cum omnibus sibi adhærentibus tenet: cum quibus ipse tentat de gula, ita quod gulosi taberrnarij, & ebriosi, & sic de similibus erunt de isto secundo carcere inferni. Similiter & carnium voraces, qui mane surgunt ad ebrietatem, & sunt potentes ad bibendum, de quibus habetur *Esai.* 5. Væ, qui consurgitis mane ad ebrietatem, & tandem vsque ad vesperum, vt vino æstuetis, quoniam, vt plurimum talis ebrietas est peccatum mortale propter assiduitatem. notatur *in c. vnum orarium.* 9. *alias ca demum* 15. *distinct. & Hostiensis in Summa, de temp. ord. colum.* 6. *versic. tertia regula.*

Similiter omnes habentes custodiam aliquorum, vt sunt domini temporales & curati, qui subditis non nunciant, quæ habent in mandatis, tam in administrando eius iustitiam, seu iurisdictionem, quam in præ-

in prædicando & annunciando verbum diuinum diebus festiuis, sed sunt negligentes: aut alias non ita nunciant, prout tenentur, in hoc carcere collocabuntur.

DEcimaquinta consideratio. Nonus ordo chori cœlestis, seu spirituum cœlestium dicitur Angelorum, & est vltima sedes, habendo respectum ad ea quæ dicta sunt hic ante *in 3. part.* Et iste ordo angelorum est deputatus ad voluntatem Domini populis nunciandam.

Angeli autem vocabulum nomen est officij non naturæ: Nam angelus nuncupatur, vt dicit Arch. *in c. fatendum. 13. quæst. 2.* & iuxta illud: *Qui facit angelos spiritus, & ministros ignem vrentem.*

Angelis vero pictorum solertia pennas fingit, vt eorum discursum celerem significet, sicut & iuxta poetarum fabulas venti pennas habere dicuntur, sicut dicitur: *Qui ambulat super pennas ventorum.* & hæc secundum Isidorum. Dionysius autem dicit, quod angeli inferioris ordinis non participant ordinem superiorem illuminationum. Non enim participant cum ipsis, sed ex ipsis. Nam angeli superiores primo loco diuinas illuminationes suscipiunt, & illas postmodum ad aliorum notitiam deferunt, qui & primi nuntij dicuntur. Sed an de superioribus quatuor ordinibus etiam mittantur ad nos, vide Anton. Florentinum *in sua Summa, in 3 part. tit. 31. cap. 6. §. 4. versic. quantum ad quartum.* vbi exponit illud *Esa.* 8. Et volauit ad me vnus de Seraphin, qui est de ordine superiori.

Et isti posteriores & vltimi homines ad diuinam constitutionem adducunt & subleuant, & vt isti viuant, informant. Vnde quiuis isti inferiores angeli, etsi non habent alios angelos sub se inferiores, quibus præsunt, habent tamen sub se hominum ordines, quibus præsunt, quos ordinant & disponunt: sursum eleuantur & extenduntur, per dilectionem Dei, in semetipsis formantur per custodiam sub se progrediuntur, per illorum tutelam, quorum ministerio deputantur.

Vnde quilibet habet vnum bonum angelum ab ortu suæ natiuitatis, vt dicit Archidiaconus *in cap. fatendum. 13. q. 3.* Imo Adam & Antichristus, vt dicit Anto. Florent. *in sua Sum. par. 3. c. 6. §. 4.* vt dicit, quod Antichristus habet etiam bonum angelum, & *in § 5.* dicit quod iste angelus non est in ventre matris, sed statim postquam ortus est ex ventre matris, secundum Iacobum de Voragine, & secundum Thom.

Quod etiam cognouerunt gentiles: vnde Aristoteles *in lib. de secretis secretorum ad Alexandrum.* Nescis, inquit, quod teste Hermogene duo sunt spiritus, qui te custodiunt, quorum vnus stat ad dextram, & alius ad sinistram, custodientes, & scientes opera tua, & referentes factori tuo quicquid feceris? Hoc solum in veritate debet te, ô Alexander, retrahere ab omni inhonesto opere. Per quos angelos intelligit vnum bonum, qui stat ad dextram, & alium qui stat ad sinistrã, scilicet angelum Satanæ, quærentem hominem, tanquam leonem, deuorare. Vel, qui erat Rex & Prælatus, duos habebat bonos angelos custodes, vt dicit Bernard. de Bustis *in 2. parte sui Rosarij. in sermone 11. parte 2. in litera D.* Quia certum est, Imperatores & Reges duos habere angelos custodes. Vnum, videlicet ratione singularis personæ, sicut habent cæteri homines. De quo habetur *Matth.* 18. ibi: *Videte, ne contemnatis vnum ex his pusillis. Dico enim vobis, quia angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui in cœlis est.*

Et isti angeli sunt de ordine inferiori. quorum custodia habet multos effectus, vt statim dicam. Et iste angelus custodit, vt alij angeli.

Alterum vero angelum habet ratione dignitatis, vel officij regalis, vt de Elisæo legitur. 3. *Reg. 4. cap.* quod angelorum multitudinem habuit ad sui defensionem, vt infra dicam. Et iste secundus angelus, qui datur ratione dignitatis, illuminat, vt tenet sanctus Thomas *2. distinct. 11. quæst. 12.*

Singulis enim regnis præsunt angeli de superiori ordine inferioris Hierarchiæ, qui dicuntur secundum aliquos, Principatus, & secundum alios, Virtutes. Et isti sunt principaliter custodes Regum, & regnorum; & regnis quibus præsunt, eo: quia rationabiliter procurant bonum gentium sibi commissarum ex earum meritis, vt infra dicam.

Et, vt dicitur *ad Hebræos.* 1. Omnes administratorij spiritus sunt missi in adiutorium eorum, qui hæreditatem capiunt salutis: propter septem, quæ Deus circa nos operatur, quæ ponit Anto. Florent. *in sua historia, 1. parte, tit. 6. cap. 1. §. 1.* vbi ponit, circa quæ operentur angeli apud nos.

DEcimasexta consideratio. Istorum angelorum etiam multiplex est effectus, quos ponit Bernardinus de Bustis, *in 2. parte sui Rosary alligat, in serm. 13. in 2. part. in literis C. D. E. F. vsque ad literam M.* vbi ponit duodecim officia, quæ habent angeli erga nos. Et quosdam etiam ponit Discipulus *in suis sermonibus, in sermone de angelis, serm. 32* vbi dicit: Quod propter illa officia, quæ habent apud nos, debent à nobis honorari. Eosdem effectus etiam describit Bartholomæus Anglicus *in suo 2. lib. de proprietate rerum.* Etiam Bernardinus de Parentinis, *in suo elucidario, in quarta parte ibi: Quæritur quarto.* & Ant. Florent. *in loco supra alleg. §. 5.* Ego autem alio stylo, vt melius & plenius à rudibus intelligantur, & magis succincte & clare ponam effectus custodiæ angelorum, quam habent in nobis. Et dico, quod angelus noster datus est nobis ad custodiam ad multos effectus sequentes.

Primo, vt ab insidiis Diaboli nos præseruet, vt satis notatur *Iudith.* 12. Viuit Dominus; quia custodit me angelus eius, hinc euntem & ibi commorantem, & inde huc reuertentem. Et *Genes.* 32. Cum Iacob Esau valde timeret, angelos sibi obuios habuit, ipsum adiuuare paratos, qui ait: *Castra Dei sunt hæc.*

Secundo, custodit nos contra Dæmonum tentamina, velut pastor solicite custodit oues suas à luporum morsibus. Christus enim est verus pastor, qui cum mittit oues suas, id est, animas, in hæc inferiora, mittit custodes angelos ad custodiendum eas. Vnde angeli Dei custodierunt & liberauerunt Loth de periculo Sodomorum, *Gen.* 19.

Tertio, nos quandoque à periculo mortis liberat, vt de Isaac filio Abrahæ, quem angelus à morte liberauit, *Gen.* 12.

Quarto, nos præseruat à pœnis humanis, vt habetur *Dan.* 3. vbi angelus custodiuit tres pueros à flamma ignis ardentis, & etiam à morte. Et dicit ibi text. *Angelus Domini descendit de cœlo cum Azaria & sociis eius in fornacem, & excussit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis, quasi ventum roris flantem.*

Quinto, bonus angelus orationes nostras Deo repræsentat, vt dicitur *Tob.* 12. Quando orabas cum lacrymis, & sepeliebas mortuos. Ego obtuli orationem tuam Deo. Et *Dan.* 9. dicebat angelus Danieli. Ab exordio precum tuarum egressus est sermo, ego autem veni, vt indicarem; quoniam vir desideriorum es: sed angelus Persarum resistit mihi 21. diebus. Vnde Bern. Discurrit medius inter dilectum & dilectam, vota offerens, referens dona: excitat istam, placat illum.

Sexto, nos in tristitia positos confortat, & corruentes reuelat, *Tob.5.cap.* Forti animo esto, in proximo est, vt à Domino cureris. Vnde, cum Daniel corruisset in terram, tetigit eum angelus Domini, dicens: *Noli timere, pax tibi, confortare, & esto robustus vir desideriorum.*

Septimo, bonus angelus nos à dæmone tentatos, consolatur & protegit: immo contra multos dæmonum insultus nos defendit, & patet de beato Michaele tempore Legis Moysi, & ante patet, qui Princeps synagogæ eam, quamdiu durauit, fortiter defendit. *Dan.* 1. Nemo mihi adiutor, nisi Princeps Michael. Circa quam synagogam eam protegendo, primo miranda fecit, quia ipse fuit ille angelus, qui plagas Ægypto intulit. Qui mare diuisit: Qui in columna nubis & ignis, populum Israeliticum antecessit: Qui in terram promissionis populum introduxit.

Secundo fecit stupenda: sciens enim diabolus Iudæos ad idololatriam proruptos, volebat corpus Moysi, honorifice sepeliri, vt Iudæi suas idololatrias exercerent: sed Michael victoriam obtinuit contra diabolum, & corpus Moysi ab omnibus abscondit. Vnde *in Epistola Canonica Iudæ*, & transsumptiue *in cap. si igitur. 24. quæst. 3.* Cum Michael archangelus condisputans altercaretur de Moysi corpore, non ausus est iudicium inferre blasphemiæ: sed dicit, imperet tibi Deus.

Tertio, protexit illos de synagoga, vt patet *2. Reg. 6. c.* Et habetur *in c. reuera de consec. dist. 2.* vbi est historia de Syris, qui obsederant ciuitatem Samariæ: tunc dixit Elisa; Plures nobiscum sunt; quam cum illis, Et loquebatur de angelis, quorum erat Michael, qui percussit Syrios cæcitate, quos Eliseus duxit in medium ciuitatis in Samariam, ipsis non videntibus.

Quarto, adiuuit eos, qui erant de synagoga. Dicitur enim *Dan. 10. c.* ex persona Gabrielis archãgeli, Princeps regni Persarum resistit mihi 21. diebus. Et ecce Michael, vnus de principibus, primus venit in adiutorium meum. *Et in fine illius cap.* Et nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester. Greg. vero *lib. 17.* Moralium dicit, quod princeps regni Persarum erat bonus angelus, custodiæ illius regni deputatus (cum quodlibet regnum, natio, aut prouincia, habeat vnum bonum angelum ad sui custodiam deputatum) qui resistebat pro regno suo contra Gabrielem archangelum, cui populus Israel in Perside erat commissus, qui laborabat pro populi deliberatione, quem tuto posse angelus Persarum impedire nitebatur. & vide infra *in 9. part. in 45. consider.*

Sed quomodo hoc, quod vnus angelus dicatur alteri resistere aut pugnare pro sibi commissis? Nam, vt dicit S. Thom. *in 1. part. q.* 113. relatus per Ant. Flor. *in sua summa. in 3. part. tit. 31. c. 6. §. 7.* Diuersa iudicia circa diuersa regna, & diuersos homines varia exercent per angelos, qui in suis actionibus seu operibus regulantur, secundum diuinam sententiam. Sed aliquando contigit, quod in diuersis regnis, vel in diuersis hominibus contraria merita, vel demerita inueniuntur, vt vnus alteri subdatur, vel præferatur. Quid autem super hoc ordo diuinæ prudentiæ habeat disponere, non possunt ipsi angeli cognoscere, nisi Deo reuelante. Et tunc necesse est ipsis angelis, quod super hoc consulant sapientiam diuinam, & eius agnoscant super hæc voluntatem, quam cognitam adimplere studeant.

Ex quo patet, quod in quantum de contrariis meritis & sibi pugnantibus diuinam consulũt volũtatem, dicuntur sibi inuicem resistere. Non quia sint eorum volũtates contrariæ: quoniam in hoc omnes concordant, quod Dei sententia & voluntas impleatur, sed quia ea, de quibus consulunt, sunt contraria.

Et cum fuerit dux synagogæ tantum, quantum durarur, post illam sepultam, fuit dux & custos Ecclesiæ Catholicæ & Christianæ, & huius regni; & Regis Franciæ dicitur dara custodia & protectio attributa, tanquam supra cæteros seculi Principes, brachium dextrum Ecclesiæ Catholicæ tenentis: & in illa fide conseruanda, manutenenda, & defendẽda præpotẽtis. Nam, vt ait Gregor. Quoties miræ virtutis aliquid agitur, Michael mitti perhibetur, vt ex ipso actu, & nomine detur intelligi, quod facere præualet Deus. Ideo eidem Michaeli plura, quę sunt meræ virtutis attribuũtur, ob quod inter sanctorum acies angelorum Christi signifer habetur, & paradisi præpositus nominatur, in signum, cuius & Reges Francię protectionis, post primam Michaelis in terra Ecclesiæ Romanæ, scilicet in monte Gargano Apuliæ miraculosam apparitionem, in suique honorem templi dedicationem, facta fuit apparitio secũda in regno Franciæ, in loco, qui *Tumba* dicitur, iuxta mare sex millibus ab vrbe Abriacẽsi, circa annum Domini 707. vbi Michael Episcopo prædictæ ciuitatis apparuit, iubẽs, vt in prædicto loco Ecclesiam cõstrueret, & sicut fit in terra Ecclesiæ, in monte Gargano, ita & ibi in sui memoriam celebraret, qui locum incolere, regnumque tutum seruare statuerat, vt plene habetur in eius legenda, de quo etiam meminit Gagnin. *in suis Chronicis lib. 5. cap.* 4. Eodem, inquit prope tempore Aubert. Abriacens. Pontifex in colle altissimo S. Michaelis cœnobium exædificauit, cum ageretur annus salutis 709. vt refert G. Benedicti *in sua repet. c. sp. Raynut. in verb. Adiecta impuberi. num. 46.* A quo tempore apprehendit serpentem antiquum, qui est Diabolus, & ligauit eum per annos mille, & misit eum in abyssum, & clausit & signauit super illum, vt non seducat amplius gẽtes, donec consumẽtur mille anni. *Apocal.* 20. A quo quidem tempore vsque nunc semper floruit regnum Franciæ in fide Christiana plus, quam alij principatus. Ita quod, vt ex historiis & rebus gestis Gallorum, & aliarum prouinciarum, reperiũtur adhuc plures principes, & plura regna, in quibus sunt Iudæi manẽtes & residẽtes, & plures sunt hæretici, qui nõ arcẽtur, neque puniũtur à principibus, sed tolerãtur. Imo, quod plus est, sustinẽtur: vt nũc est de quodam Luthero Alemano, qui multas hæreses in Alemania seminauit: quæ adhuc nisi fuissent acriter eius sectatores puniri per curias nostras parlamẽtales, in quibus viget omnis excellẽtia iustitiæ, plures nostrates ad inferna deduxissent. Sed fuerunt ita extirpatæ huiusmodi hæreses, quod nõ amplius tam audax, qui ausus sit de his verbum proponere, nec aliquod eius dictum propalare. Et nõ mirum, si tales hæreses non possunt pullulare in Francia, quia Diabolus ligatus est per Michaelem, vt non seducat amplius gentes, donec consumentur mille anni.

Hic enim Michael, si in synagoga mirabilia fecit, vt dictum est, multo maiora & mirabilia in hoc regno fecit. Fuit ille, qui ampullam oleo plenam in baptismo Clodouæi, regis Francorum primi Christiani, medio Clotildis eius vxoris, filiæ regis Burgũd. quo adhuc hodie liniri solent Reges Franciæ, cum sacrantur & vnguũtur, vt dicit Gag. *lib. 1. cap.* 8. quod creditum est spiritus Dei ministerio id perpetratum. Et ideo per Michaelem, cum sit princeps Ecclesiæ Catholicę, cui tũc credidit dictus rex Clodouæus. Secũdo, Alemanos fugauit ministerio Dei. Ex quo creditum est,

angelum

angelum Michaelem ibidem adesse, vt de eo dici potest illud, quod dicitur 4. *Reg.* 6. Plures nobiscum sunt, quam cum illis. Ipse fuit ille, qui certum duxit ad transeundum vadum, cùm Clodouæus dolens exercitum suum debellare volentem, contra Gothum hæreticum, orationem Deo habuit in hunc modum:

Deus, inquit, optime in tribulationibus adiutor, sanæ religioni tuæ, quam tueor, ne differ de hæretico Gotho sumere victionem, da fluuium vadabilem. Hoc precantem Clodouæum non est aspernatus Deus: ad primam enim insequentis diei lucem, ceruus è sylua nemine inclamante in conspectum se prorupit, qui magnis in militum vocibus excitus, fluuium enatans, quasi itineris explorator, vadum monstrauit, quem Deus conducere faciebat per Michaelem, tanquam protectorem & defensorem Ecclesiæ Cathol. cui tunc Clodouæus credebat, & contra hæreticum pugnabat, prout credendum est. Et, vt dicit Gaguinus eodem loco, hunc secuti milites in vlteriorem fluentis ripam, quo ceruus traiecerat, euadunt.

De huiusmodi Regis conuersione, & eius miraculis in eius conuersione factis, videatur Ioannes Ludouic. Viuald. de Monte regali, ordinis Prædicatorum *in tractatu de triumphis trium liliorum Franciæ, Regis Ludouici XII. directo*, quem refert de verbo ad verbum G. Benedicti *in sua solenni repet. c. Raynu. in verb. duas habens filias. num. 85. vsque ad num. 116. & per. 20. col. & vltra extra de testament.* vbi multa miracula posuit, quæ fuerunt facta in huiusmodi conuersione. Et multa pulchra gesta Regum Francorum contra infideles, contra quos fuerunt protecti & adiuti pro fide Catholica sustinenda & defendenda, augmentanda per Michaelem archangelum Principem Ecclesiæ Catholicæ: quod ita credendum est, cum tamen sine auxilio illius fieri non potuissent. Dicam alibi de excellentia huius regni, & Regis Franciæ.

Item idem Michael pluries & multoties protexit Reges Franciæ vsque ad hæc tempora ab inimicis, contra ipsos inimicos eis victoriam dando, vt videri potest de pluribus per dictum Benedict. *in loco hic ante alleg.* quæ essent nimis longa, & forte tædiosa ad recitandum.

Illuminauit etiam taliter Reges Franciæ, quod omnes hæreses ab eorum regno extirpauerunt, & omnes Iudæos fugauerunt, vt dictum est hic ante, & videri potest per dictum Viualdum *in prædicto suo tract. tru.* & eundem Benedicti *in tam d. repet. c. Ray. in ver. duas habens filias. nu. 93. vsque ad nu. 100.* Et de huiusmodi illuminatione Michaelis dicam infra in sequenti effectu Angelorum.

Octauo, ergo bonus angelus noster nos illuminat in Dei & fidei Catholicæ secretis, & ab errore ad verum lumen nos reducit. intellectus enim noster ista alta capere non potest, cum se habeat ad secreta cœlestia, sicut oculus noctuæ ad lumen Solis: tunc angelus noster secreto illuminat intellectum nostrum, & manu ducit in cognitionem diuinorum arcanorum per fidem & cognitionem. Vnde *Zach.* 4. Reuersus est angelus, qui loquebatur in me, & suscitauit me quasi virum, qui suscitatur de graui somno. Vnde superiores angeli, qui plura de arcanis cognoscunt, quam inferiores, illuminat ipsos inferiores, secreta diuina, quæ nouerunt, eis reuelado, & eis manifestado talia secreta, quæ hic inferiora vsque ad diem iudicij concernũt, dicũtur eos illuminare, & eis loqui, quæ secreta diuina, si nobis sint reuelanda, tunc reuelant pro salute nostra, & inferiores, quæ erga nos geruntur. referũt. Et sic superioribus loqui dicũtur, vt dicit Thom. *in 1. parte suæ summæ, quæst. 113.* Vnde virgo Maria fuit illuminata, cum prius diceret: *Ecce virum non propositi cognoscere.* turbata de angelico sermone, statim post adiuxit: *Ecce ancilla Domini, &c.* vt habetur *Luc. 1.* Similiter Iacob videns scalam, in qua ascendebant & descendebant angeli, in cuius cacumine erat Dominus innixus, per quam significaretur descensus Dei in mundum, & vnitas trinitatis in lapidibus capiti suo appositis in vnum coniunctis, illico illuminatos dixit: Terribilis est locus iste, non est hic nisi domus Dei, & porta cœli, *Gen. 28.*

Nono, nos ab aduersus inimicis defendit, & aduersus indiuisibiles deuincit. Vnde habetur *Apoc. 12.* Prælium factum est in cœlo, & Michael & angeli eius prælíabãtur, & pugnauit Michael cum dracone, & fecit victoriam. Et, vt dicit S. Thomas *eo loco supra alleg.* S. Michael in prælio habito cum Lucifero, fuit dux & princeps, ideo dicitur de ordine principatuum, & ipsum Luciferum cum angelis suis de cœlo in hõc caliginosum aerem: & in profũdum abyssi deiexit: vnde cãtat Ecclesia: *Collaudemus venerantes omnes cœli milites, sed præcipue primatem cœlestis exercitus Michaelem in virtute conterentem Zabulon, scil. Luciferum.* Qui quidem Michael erit etiam destructor Antichristi, prout etiam destruxit Luciferum: vt dicit gloss. super illud *Apoc. 13.* Vidi vnum de capitibus eius occisum. Antichristus enim mortuum se finget, & per triduum latẽs postea apparebit, dicẽs se esse suscitatum. Et ferentibus eum dæmonibus in aere ascendet, & vniuersis mirantibus adorabunt, cum tandem dum stabit in papilione suo in monte Oliueti, Michael eum occidet, vt dicit gloss. super illud *2. Thess. 2.* Quem Deus interficiet Spiritu oris sui.

Decimo, bonus angelus nos consolatur, nobis panem & vinum ministrando, tempore necessitatis. De hoc habemus *3. Reg. 19.* vbi dicitur: Quod cum Elias dormiret in vmbra iuniperi, fugiens à facie idololatriæ Iezabel, Deus misit sibi angelum dicentem: *Surge, & vescere, comede, grandis enim restat tibi via.* Surrexit, comedit, & bibit, & in virtute illius cibi ambulauit vsque ad montem Dei Oreb. Et habetur *Dan. 14.* Quomodo angelus Domini portauit Abacuch, à Ierusalem in Babylonam, & panem & aquam, quæ suis messoribus in agro deferebat Danieli inter leones existenti detulit, vt ex illo reficeretur, qui longo tempore ieiunauerat, quem angelus consolatus est, & habetur *Luc. 23. & Gen. 16.*

Vndecimo, docet orare, pœnitentiam agere, dæmonem ligare, & compescere vxorem, vt habetur *Tob. 5. & 12.* quomodo angelus Raphael docuit Tobiam iuniorem prædicta. Et ideo, cum inter alia, quis vult vxorem ducere, debet consulere angelum suum, qui eum ducebit habere prudentem, cum à Domino datur vxor prudens, & dotes, & diuitiæ à parentibus, vt habetur *Prouerb. 19.* Et dixi *in rub. Des droitts & appartenances à gens mariez, in consue. Burgundiæ.*

Duodecimo, impedimentum boni, & occasionem mali remouet, & ad bonum reuocat, vt habemus exemplum *Genes. 21.* Quod angelus reuocauit Agar, fugientẽm dominam suam, & ad humilitatem & bonum reduxit. Et *Exod. 12.* Vbi angelus percussit primogenita Ægypti, vt tolleret eis occasionem mali.

Decimotertio, excitat nos à somno culpæ, vt habetur *Zach.* 4. de angelo, qui excitauit Zachariam, vbi dicit, *Angelus Domini excitauit me, quasi hominem, qui excitatur à somno.* & *Actor. 12.* quando Angelus percusso latere Petri excitauit eum, dicens: *Surge velociter.*

Decimoquarto, à contrariis potestatibus nos defendit, hostes visibiles etiam percutiendo *Psal.* 33. Immittit Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. & 4. *Reg.* 19. venit Angelus Domini, & percussit in castris Assyriorum 80. millia. Et contra hostes nos adiuuant. *Gen.* 31. & 2. *Macc. pen.*

Decimoquinto, peccata præterita increpat, vt ab eis recedamus. *Num.* 2. Vbi cum Angelus filios Israel de præuaricatione increpasset, ipsi eleuauerunt vocem cum fletu.

Decimosexto, à peccato præsenti nos eripit bonus Angelus, vt patet in eductione Loth & vxoris eius de Sodomitis, id est, de peccati consuetudine, *Genes.* 9.

Decimoseptimo, impedit Angelus peccatum futurum, ne fiat vt patet *Num.* 22. in Balaam, qui ad maledicendum Israel pergens, ab Angelo est impeditus.

Decimooctauo, purgat labia nostra ad consolationem Angelus noster bonus, *Esa.* 6. ibi: *Et volauit ad me vnus de Seraphin, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum, & dixit; Ecce, tetigit labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur.*

Decimonono, secreta Dei reuelat, *Tob.* 12. dicit Raphael angelus: Manifestabo vobis intentionem, & non abscondam à vobis sermonem occultum: & instruit in ambiguis, vt certificemur, *Dan.* 9. & 10.

Vigesimo, bonus Angelus increpat malos, ne amplius malum committant, & de malis commissis. *Nu.* 22. Cur verberasti tertio asinam tuam? & *Apoc.* 18. Angelus increpat Babylonem, & multitudinem eius, eique comminatur. Exite, exite de illa populus meus, & ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eorum non accipiatis.

Vigesimoprimo, gaudent angeli de satisfactione, & reductione ad pœnitentiam, vt habetur *Luca* 10. Gaudium est angelis super vno peccatore pœnitentiam agente.

Vigesimosecundo, concupiscentiam debilitat, vt patet *Genes.* 32. vbi Angelus tetigit neruum fœmoris Iacob, & emarcuit.

Vigesimotertio, memoriam passionis Christi nostris mentibus imprimit, vt patet *Eze.* c. 9. Transi per mediam ciuitatem in medio Ierusalem, & signa Thau super frontes virorum gementium, & dolentium super cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio eius.

Vigesimoquarto, angeli orant pro nobis, imo totam terram circuendo compescunt. *Zach.* c. 1. Omnis terra habitatur & quiescit. Illic erat angelus & luctuosam ad Deum fundit precem. Domine exercituum (inquit) vsque quo tu non misereberis Ierusalem & vrbium Iuda, quibus iratus es? iste iam septuagesimus annus est, & meruit angelus petitionis suæ consolationem audire.

Vigesimoquinto, angeli etiam nostris duris casibus calamitatibusque spiritualiter compatiuntur. *Esa. cap.* 33. Ecce videntes clamabunt, angeli pacis amare flebunt, dissipatæ sunt viæ, cessauit transiens per semitam, irritum factum est pactum, &c. Et dicit Iacob. Fabri in *Commentar. diui Dionysii. epist.* 8. vbi ponit de benigna cura prouidentiaque angelorum circa gentes.

Vigesimosexto & vltimo, bonus Angelus noster portat animas nostras de corporibus nostris egredientes in cœlo, & eas ibi secundum sua merita collocat in loco in eis debito, secundum quod dicitur: Nomina eorum scripta sunt in cœlis, & habetur *Luca* 16. Factum est, vt moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in sinum Abrahæ: vnde archangelus Michael multa habet officia in cœlis, vt ante dixi.

Inter alia tamen habet officium ponderandi animas. Ideo in Ecclesiis pingitur ponderans animas, quia *Dan.* 5. Appensus est in statera, & inuentus est minus habens.

Habet etiam officium portandi eas, & collocandi in paradiso, vnde cantat Ecclesia: *Venit Michael archangelus cum multitudine angelorum, cui tradidit Deus animas sanctorum, vt perduceret eas in paradisum exultationis: quia data est ei potestas super animas sanctorum.* Cum enim quis moritur, assistunt boni angeli pariter & mali, merita aut demerita expectantes, & quando inuentus est dignus; tunc bonus angelus valde reuerenter portat cum multitudine angelorum ad gloriam beatorum, præsentans eam Deo altissimo, creatori suo, vt de tanto bono & excellenti gaudio referat gratiarum actiones: & deinde refert eam ad locum sibi ab æterno assignatum; quia nomina saluandorum scripta sunt in cœlis. Et tunc verum est, quod nostra mater Ecclesia cantat: *Gaudent in cœlis animæ sanctorum, qui Christi vestigia sunt secuti.* Et quia pro eius amore sanguinem suum fuderunt, & multa alia passi sunt, ideo cum Christo regnant sine fine, & exultant Ex quorum salute gaudet tota cœlestis curia, imo cum magno gaudio egrediuntur, *Esa.* 55. In lætitia egrediemini, & in pace deducemini.

O quanta animæ dignitas est, & quantum eam diligit Deus, quando talem in vita sua assignat sibi custodem, & in morte securum directorem, cui tota applaudet cœlestis curia: vt dicitur *Es. vbi supra.* montes & colles cantabunt coram vobis laudem, & omnia lingua regionis plaudent manu, id est, angeli maiores & minores gaudebunt & exultabunt in aduentu sanctorum animarum in gloria, ita quod accrescit eis quoddam gaudium accidentale vsque ad diem iudicij.

O quam solicite & diligenter omni die, omni hora, & omni loco nos tali, & tam potenti custodi debemus commendare, & nos & omnia bona nostra temporalia & spiritualia committere, fructus, agros, pecora, gesta, actus, opera, liberos, ac totam familiam. Imo & nutrices sero & mane: & quando lactentes pueros in cunis decubant & reponunt, debent Deo, virgini Mariæ, suo bono angelo patrono, & omnibus aliis sanctis Dei, pro posse, diligenter & deuote cum crucis signaculo committere, ex quo sanctus angelus tantam habet potestatem custodiendi nos, non immerito de eo cantat Ecclesia: *Quo custode procul pelle rex Christe piissime, omne nephas inimici, corde & corpore paradiso redde tuo nos tua sola clementia.* Et propterea mihi visum fuit, & consului multis, quod quilibet bonus Christianus notabilis alicuius dignitatis, qui vult habere aliquem lectum seu thorum triumphalem, quod triumphum sui lecti debet conuertere in hunc modum. Videlicet quod in coopertorio lecti seu cussa debet esse triumphus trinitatis in medio, cum quatuor Euangelistis, in forma quatuor animalium à quatuor lateribus, secundum quod figuratum est *Apoc.* 4. Et in capite lecti sint hæc scripta: *In manus tuas Domine commendo spiritum meum: Redemisti me Domine Deus veritatis.* Et in vno latere à parte dextra sit crucifixus in vno angulo lateris, & sint ante eum hi duo versus, quos teneat quidam homo pictus in formam rogantis, & dicat:

Ore tuo Christe, benedictus sit thorus iste:
Dormiat in Christo qui thoro iacet in isto.

Et ex

Et ex alio latere in parte sinistra sit in parte superiori virgo Maria: & in parte inferiori illius lateris sit mulier etiam depicta in formam deprecantis, quæ teneat hos versus:

Vt me pausantem conserues & vigilantem:
Me tibi virgo pia semper commenda Maria.

Et in pendulis lecti in pendente superiori sint duo angeli, vnusquisque in angulo: in medio quorum extent hi duo versus sequentes:

Angele, qui meus es custos, pietate superna,
Me tibi commissum serua, defende, guberna.

Quos omnes versus vnusquisque bonus Catholicus debet dicere singulis diebus pluries, maxime cum vadit ad dormiendum, cum *Pater noster*, & *Aue Maria*: si saltem vacare non possit pluribus aliis ordinibus, saltem habeat in mente, corde, voce, & oratione prædicta, vt aliquid mereatur; cum non sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. *c. de forma.* 23. q. 5. concordat text. *in c. cupientes. de pœnis in clementinis, notatur in l. an illa stipulatione. ff. de verb. oblig.*

Decimaseptima consideratio. Redeundo, vnde digressi sumus, ad istum ordinem angelorum vltimum assumuntur omnes pueri baptizati, qui in merito passionis Christi, & fide parentum in gratia baptizati decedunt: quia, vt dicitur *Matth.* 22. Erunt homines sicut angeli Dei in cœlo: quia per donum gratiæ homines possunt mereri tantam gloriam, quod etiam angelis singulorum ordinum æquentur, & hæc vocantur assumi seu locari in ordines angelorum. Dicit enim August. *super Ezech.* Sunt nonnulli, qui parua cupiunt, sed tamen hæc nunciare fratribus non desistunt, & hi in angelorum numerum censentur. Multi enim sunt simplices & illiterati, & tamen verbo & exemplo quantum possunt, alios ædificant, qui inter angelos collocabuntur.

Item, sunt nonnulli, qui hic bene regunt seipsos, vxorem, totam familiam, liberos, singulaque negotia, cuncta ordinantes ad Dei honorem, timorem & amorem, sicut faciebat Tobias: filij, pauperem vitam gerimus, multa bona habebimus, si timuerimus Deum. Tales similiter si maiora non habuerint merita, inter angelos collocabuntur, & etiam simplices, qui pœnitentiam egerunt, carnem suam affligendo pro peccatis, inter angelos collocabuntur.

Ab hoc ordine cecidit quidam principalis dæmon, qui vocatur Mammone, cum pluribus aliis suis complicibus, qui tentant de auaritia, quos Dominus paupertate percussit, *Matth.* 6. Et ad illum carcerem inferiorem superiorem descendunt omnes auari, vsurarij, & eis similes. Et de quibus tenter huiusmodi dæmon, vide Bernardinum de Bustis, *in* 1. *parte sui Rosarij, sermone* 10. *in litera M.* vbi ample.

Ex quibus patet, quod sicut in cœlo, scilicet cœlesti, sunt nouem ordines angelorum, qui mansiones dici possunt; ita in inferno sunt nouem carceres, in quibus sunt dæmones, qui recipiunt damnatos de pluribus peccatis, secundum eorum grauitatem, & secundum quod supra dictum est, vt recitat ample Vincentius *in suis collationib.* Et alij præsunt aliis: cum dæmones præsunt dæmonibus, vt etiam supra dixi.

Decimaoctaua consideratio erit talis. Cum in Paradiso sint nouem ordines, & in quolibet ordine sint sex millia sexcenta sexaginta sex mansiones, & in qualibet mansione possint esse tot regna, tot ducatus, tot comitatus, tot nationes, tot prouinciæ, tot ciuitates, tot domus: & in qualibet domo, tot sedes seu loca, scilicet, sex millia sexcenta sexaginta sex, & in qualibet sede seu loco, de quo dicitur, nomina vestra scripta sunt in cœlis, est vna anima: quando omnia illa loca replebuntur, tunc, vt opinantur nonnulli Doctores deuoti hanc calculationem pie ponentes & credentes, adueniet extremum iudicium, sed quia non sunt præsentis speculationis, & etiam, vt dicit Bernard. de Bustis *in* 2. *par* 1. *sui Rosarij, sermone* 19. 2. *part. in litera L.* non potest dici certus numerus angelorum, ex pluribus per eum ibi allegatis, non aliter insisto. Plures tamen sunt angeli boni quam mali, prout habetur *Paralip.* 32. vt ibi dicitur. Et etiam habetur in sermonibus Discipuli, *serm.* 88. quod certus numerus angelorum dari nec numerari potest, & ibi ample ponit illos nouem ordines angelorum supra positos, & quomodo, & qualiter animæ collocantur in illis ordinibus, secundum dignitatem illarum.

Quia tamen dictum est, quod etiam mali angeli sunt in inferno, & habent carceres & officia distincta, quærit Robertus de Licio *in serm.* 11. *c.* 1. *in feria* 4. *sexagesimæ*, *ver.* 2 Verum mali angeli sunt in inferno? Et respondet secundum Bonauenturam, *distin.* 6. *art.* 3. 1. *lib.* 2 cum Alexandro de Halis, *in* 2. *volum. summa quæst.* 96 quod locus dæmonum post lapsum vsque ad diem iudicij, non est locus subterraneus, quem vocamus infernum, sed aër caliginosus, in quo generaliter dæmonum habitat multitudo: & verum aliqui sint detrusi in infernum, dicit se nescire, nec inuenire determinatum à sanctis; dicit tamen bene credere, quod aliqui descendunt ad torquendum animas, secundum quod habent in se deputata maledictionis officia. Si etiam in prædicto aëre puniantur pœna ignis, vt dicit, diuersi diuersa sentiunt. Quidam dicunt, quod sic; licet minus intense quam post iudicium. Alij autem dicunt, quod talis pœna eis differtur vsque ad iudicium, & interim grauem pœnam suscipiunt ex eo, quod sunt in isto aëre caliginoso: quia locus in quo conditi sunt, erat cœlum empyreum, quod est luminosum, & est eorum locus naturalis, ad quem non possunt amplius reuerti.

De his omnibus supradictis me remitto ad doctores Theologos (quorum est talia nosse) quoniam melius est tacere, quam male loqui: & in reliquis articulis fidei, in quibus firmiter credimus, & simpliciter confitemur, *credo prout sancta mater Dei ecclesia credit.* Et quæ hic ante dixi, intelligo me dixisse sub benigna correctione dominorum Theologorum, & sub protestationibus, quod si sit dictum, quod habeat in se aliquid dubium, aut quod non sit bene dictum, quod habeatur pro non dicto, nec scripto, & sic me submitto limæ & correctioni prædictorum dominorum Theologorum.

Decimanona consideratio. Erit per modum quæstionis; An possit dari decimus ordo in Paradiso; Et pro decisione huius dubij videndum esset, quod dicit Ioan. de Turrecremata *in c. hi duo. de consecrat. dist.* 1. vbi innuendo ex illo text. dicit videri, quod sint vel fuerint decem ordines angelorum. Item dicit Magister Sententiarum *in* 2. *dist.* 9. testatur, quod Scriptura testatur, decimum ordinem ex hominibus esse restaurandum; ergo ita est: quia vt dicit Augustinus: Maior est Scripturæ autoritas, quam omnis humani generis perspicuitas; vbi arguit in oppositum, tandem concludit secundum mentem Theologorum, quod doctrina sanctorum est magis consona, quod omnes electi assumuntur ad ordines angelorum, quidam scilicet ad superiores, quidam ad inferiores, & quidam ad mediocres, pro diuersitate suorum meritorum: sed beata Maria super omnes, vt dixi supra *in hac parte in* 3. *consideratio.*

Et istud comprobat diuersis rationibus. Primo, vt dicit, ad hoc est gl. super illud Psal. 44. *Constitues eos Principes super omnem terram.* quæ dicit: elegit pauperes, vt exaltet ad ordines cœli, qui sunt ex hominibus, & angelis: ergo homines assumuntur ad ordines angelorum.

Secundo, ad idem est glo. *Deut.* 32. super illud: *Omnem locum, quem calcauerit pes vester, vester erit*: quæ dicit, si Diabolum vincere potero, si meruero, vt Deus conterat eum sub pedibus meis, consequenter locum eius habebo in cœlo,

Tertio, hæc idem gl. *Deut.* 33. super illud: *Eiiciet à facie tua inimicum, dicetque contere.* Et super illud ad Roman. 16. *Dominus conteret Satan sub pedibus vestris velociter.*

Item, B. Dionysius dicit *in* 1. *c. de diuinis nominibus*, quo homines angelorum gloriam sortientur. Item Greg. *in homilia de centum ouibus* dicit, quod homines secundum diuersitatem meritorum ad diuersos ordines transferentur angelorum. Hæc de Turrec. vbi respondet ad obiecta in oppositum. Videatur etiam de hac materia Bar. Sibylla *in speculo peregrinarum quæstionum prima quæstiuncula decimæ c. secundæ decadis*: vbi dicit, quod opinio dicentium posse dari decimum ordinem, videtur sapere hæresim: dicit tamen ibi in fine vnum singulare, quod meritum hominis est efficacius merito angelorum, quod comprobat quatuor rationibus.

VIgesima consideratio. Nedum angeli habeut sedes & loca in cœlo: sed etiam beati, & ibi honorantur, glorificantur & laudantur, ita quod vnus præfertur alteri, & vnus maiorem sedem habet altero. Nō quod vnus sit supra caput alterius, sicut in solario, sed sunt in cœlo empyreo, sicut si esset mons rotundus, & aliquis esset in culmine, & alij circumcirca. Et isti sunt, de quibus dicitur *Psal.* 83. Beati qui habitant in domo tua Domine. Gloria enim est omnibus sanctis eius. *Psal.* 149. Qui sunt ciues sanctorum, & domestici Dei, inter quos nulla est inuidia: sed vnusquisque ita gaudet de reuerētia alterius, sicut de sua, vt dicit Aug. *in epist. ad Cyrillum.* Noueris, quod reuerentia, quę singulis sanctorum exhibetur, cæteris omnibus exhibetur: nec putes, quod in cœlo sic aliqua inuidia, vt in mundo. Sicut enim in mundo quilibet hominum cæteris præesse magis vellet, quam subesse: ita in cœlo per charitatem ineffabilem, qua se inuicem diligunt beatæ animæ quilibet sanctorum, ita alterius gloria gaudet sicut sua; quoniam vellet quisque maior, vt quisque minor, sibi esset æqualis, & pene maior, quia gloria eius esset sua. Nam minor ita maiori gloria gaudet, sicut si eam haberet, imo potius de sua, si fas esset, sibi impartiretur: vnde gloria singulorum est gloria cunctorum, hęc ille. Et hæc recitat Bern. de Bust. *in* 2. *par. Rosar. serm.* 9. *in* 2. *par. in litera. N.*

Sunt tamen in multiplici passionum genere gloriæ. Quoniam, vt ait Aug *in ser. de martyr.* Sanctorum societate cœlum exultat, quorum patrocinijs terra lætatur, quorum triumphis Ecclesia sancta coronatur, quorum gloria multiplici passionum genere adornatur: & qui nesciẽ dispositionem beatorum in patria cœlesti, potest sic imaginari, quod Deitas est in supremo culmine, & post eam beata virgo Maria, vt dixi supra: & postea angeli iuxta gradus & ordines supra positos & descriptos, & post angelos sancti iuxta eorum gradum; quia angeli sunt in superiori loco ante sanctos, vt dicit S. Thom. *in prima part. suæ sum. quæstione.* 66. *art.* 3.

Aduertendum est etiam ad id, quod dicitur *Ioh.* 14. In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Et Hieronymus fecit librum vnum de 24. mansionibus, & Ambrosius vnum, & Richardus de S. Victore.

Altitudinem autem cœli, & magnitudinem, si quis contemplari voluerit, debet primo considerare magnitudinem terræ, & aliorum elementorum, quæ singula excedunt se inuicem in decuplo: & postmodum considerare latitudinem orbis, quæ est maior in decuplo omnibus elementis simul. Quæ, cuius sit magnitudinis, ponit Bern. de Bustis *in* 2. *parte sui Rosarij. serm.* 10 *part. litera T.*

Deinde extendere considerationem suam vsque ad cœlum empyreum, discurrendo mēte, magnitudinem aliorum nouem cœlorum, quorum singuli excedunt inferiores omnes in decuplo secundum mathematicos: & sic aliqualiter intelligit magnitudinem & altitudinem ipsius decimi cœli, scilicet empyrei, quod excedit in decuplo omnes alios. & similiter, poterit inuestigare aliquo modo pulchritudinem illius cœli, considerando pulchritudinem omnium prædictorum elementorum & cœlorum, quorum quodlibet in decuplo, quoad formositatem & speciositatem: tunc intelliget, quod inexplicabilis est pulchritudo illius cœli empyrei, in quo collocantur sancti in visione gloriæ, *Eccles.* 43. De cuius excellentia ample Ber. de Bustis. *in dicto serm.* 19. *supra alleg. & in litera S.* ponit, quomodo ibi collocantur Patriarchæ, Apostoli, Martyres, Confessores & Virgines, quæ cum sint nimium prolixa, nihil aliud de collatione illorum, & prælatione hic dicam, nisi forte statim de duobus, videlicet de Ioanne Baptista, vtrum præcedat Adam, & de Petro, quod præcedat omnes Apostolos: tanquam Princeps illorum, & primatum habens inter eos.

VIgesimaprima consideratio. Deus dabit gloriam sanctis in gloria. Probat mirabilibus rationibus Ray Lullius *in suo introductorio artis generalis, in arbore Apostolicali*: vbi dicit, quod Deus creauit mundum cum magnitudine bonitatis, æternitatis, potestatis, sapientiæ, voluntatis, gloriæ, & veritatis: & ita sua magnitudo est ista ratio, quod Deus creauit mundum ratione gloriæ, sicut ratione bonitatis. Est ergo finis mundi ita magnus per gloriam, sicut per bonitatem: sufficit ergo veritas ad gloriandum homines in gloria, vt magnitudo tantum sufficere possit fini gloriæ, sicut fini bonitatis: Est ergo probatum, quod Deus qui creauit mundum dabit gloriam hominibus bonis. Et, vt dicit idem Raymun. Lullius ibi. Iste passus est placens ad intelligendum, quoniam intellectus gaudet in attingendo veritatem gloriæ, quam expectat: gaudet etiam in nono modo probationis, quam, vt ipse dixit, dat secundum tabulam generalem hoc modo, videlicet. In Deo est gloria, & ipse est gloria: & si non daret gloriam illis, qui suam gloriam diligunt, iniuriam faceret amabilitati suæ gloriæ, & amatiuitati illorum, qui suam gloriam diligunt: & sic esset iniustus, & auarus, amabilitati suæ, & amatiuitati illorum, qui suam gloriam diligunt. Et idem sequeretur de sua memorabilitate, intelligibilitate, memoratiuitate, & intellectiuitate hominum, quæ iniuria est impassibilis. Dabit ergo Deus gloriam omnibus illis, qui moriuntur in statu bonitatis, virtutis, & veritatis, & qui ipsum diligunt, & suam gloriam sperant. Et ibidem amplius ponit, an Deus glorificabit hominem, cum medio, vel sine medio, & cum pura concordantia, & sine contrarietate, vt ibi per eum.

VIgesimasecunda consideratio. Sancti etiam sunt honorandi & venerandi in terris, prout in cœlo & festiuitates eorum sunt solēnizandę: quod probatur ratione,

ratione, autoritate, & exemplo. Et primo ratione probandum est: quia secundum Ioan. de Turrec. *in c. 1. de consecrat. distinct. 3.* allegando Guil. Altisiodoren. *in sua summa de offic.* propter sex causas festiuitates sanctorum in terris sunt faciendæ.

Prima est propter honorem diuinæ maiestatis. Cum enim honorem sanctis impendimus, Deum in sanctis honoramus, & ipsum in eis mirabilem prædicamus: quia qui sanctis honorem tribuit, illum specialiter honorat, qui eos sanctificauit.

Secunda est, propter auxilium nostræ infirmitatis. Quia enim per nos salutem habere non possumus, ideo sanctorum intercessionibus indigemus: à quibus & adiuuari mereamur, merito ipsos honorare debemus. Legitur enim 3. *Reg.* 1. quod Bersabee, quæ interpretatur puteus satietatis, id est, Ecclesia triumphans, filio suo, id est, ecclesiæ militanti, regnum suis precibus obtinuit.

Tertia est, propter augmentum nostræ securitatis, & spei nostræ subleuationem, vt per sanctorum gloriam, quæ nobis in eorum festiuitate proponitur, nostra spes, & securitas augeatur. Si enim homines mortales nobis similes potuerunt ita per sua merita sublimari, constat quia nos similiter poterimus: cum manus Domini breuiata non sit.

Quarta est, propter exemplum nostræ imitationis. Cum enim eorum festiuitates recensentur, ad eorum imitationem prouocamur, vt scilicet eorum exemplo, terrena contemnamus, & cœlestia desideremus, vbi sunt collocati. Quoniam cum ipsorum virtutes, in die solennitatis eorum, nostræ mentis oculis obiiciuntur, ardeoter accendimur ad honorificentiam illorum. Et adeo dicit Leo Papa *in quodam sermone de martyribus.* Quotiescunque, fratres charissimi: sanctorum martyrum solennia celebramus; ita ipsis intercedentibus expectemus à Domino consequi temporalia beneficia: vt ipsos martyres imitando accipere mereamur æterna: quoniam, vt dicit Paul. 2. *ad Cor.* 1. Si fuerimus socij passionum, erimus & consolationum.

Quinta est propter debitum mutuæ vicissitudinis. Sancti enim de nobis in cœlo festum faciunt; quia gaudium est angelis Dei, & animabus sanctis, super vno peccatore pœnitentiam agente. Vt igitur vicissitudinem rependamus, iustum est, vt quia ipsi de nobis festum agunt in cælis, & nos de ipsis festum agamus in terris.

Sexta est, propter procurationem nostri honoris. Cum enim sanctos honoramus, tunc nostram rem agimus, & nostrum honorem procuramus: quia eorum festiuitas est nostra dignitas. Nam cum honoramus fratres nostros, honoramus nosmetipsos. Vnde Apost. Omnia vestra sunt, vos autem Christi. Charitas enim omnia facit communia, quæ honores inuicem peruenire facit, & necessitatibus sanctorum communicare: vt dicit Apost. *ad Rom.* 12. Dicit etiam Ioan de Turrecrem. quod alias rationes ponit Damascenus *lib.* 4. *cap.* 7. quare scilicet sancti, & eorum corpora, seu eorum reliquiæ, debeant honorari: quarum quædam sumuntur, quoad eorum dignitatem, quædam quoad eorum preciositatem corporum. Dignitas autem eorum, vt ibidem dicit, quadruplex est: quoniam ipsi sunt amici Dei, & filij Dei, hæredes Dei, & duces nostri: quantum vero ad corporum eorum preciositatem, ponit etiam idem quatuor, & August. addit quintum, per quæ manifestatur preciositas corporum, scilicet sanctorum, siue reliquiarum. Ipsa enim corpora sanctorum, fuerunt promptuarium Dei, templũ Christi, alabastrum spiritualis vnguenti, fontes diuini, & organum Spiritus sancti: propter quæ sancti merito veniunt colendi: & ibi respondet ad quædam argumenta in contrarium.

Pro septima ergo ratione dicendum est, quod insignis eminentia virtutis, & sanctimoniæ, qua hic vitam agentes, mirifice claruerunt, debet nos mouere ad venerandum, & honorandum sanctos.

Nemo siquidem est, qui non norit virtuti honorem deberi, & his, qui virtute sunt præditi. *l. fi. in prin. C. de statuis, & imaginibus. & dixi supra, & dicam infra, in multis locis:* quantoque excellentior fuerit virtus, tanto præclariore afficienda est honore.

Atqui, nullus est sanctorum ordo, & gradus, & in quouis ordine, nullus reponitur sanctus, qui non eximio virtutis splendore coruscauerit, quique non miro bonorũ operum ornatu refulserit. Quoniam, *vt dicit Paul. ad Heb.* 11 Sancti per fidem vicerũt regna, operati sunt iustitiam adepti sunt repromissiones, fortes facti sunt in bello, non corporali tantum, sed & spirituali contra dæmonem, mũdum, & carnem: quem triplicem hostem virtute dextræ fuderũt. Et Paul. *in eadem epist.* antiquos veteres institui patres claro celebrauit encomio illustrisque eorũ virtutes, & nomina catalogo quoque sacro recensuit. Et habetur *Eccles.* 44. Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros, in generatione sua: & post descriptas generationum illorum laudes, mox subiecit: Omnes isti, in generationibus gentis suæ gloriam adepti sunt, & in diebus suis, habentur in laudibus, qui de illis nati sunt, reliquerũt nomen narrandi laudes eorum, & semen eorum, & gloria eorum non derelinquetur, & ibi, & *in cap. se. Eccl. s.* 45. ponit laudes antiquorum patrum.

Vigesimatertia consideratio. Sanctos etiam honorandos laudandos, & glorificandos, autoritate sacræ scripturæ, ecclesiæ Catholicæ, constitutionis summorum Pontificum, & Principum secularium, doctissimorumque scriptorum comprobatur.

Primo enim autoritate sacræ scripturæ; cum vt habetur *Psal.* 105. Laudate dominum in sanctis eius. & *Psal.* 32. Rectos decet collaudatio. Et habemus *Ecc.* 20. & 44. Laudemus viros gloriosos, & patres nostros, in generatione sua. & habetur *Io.* 12. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus, qui est in cœlis. Cum ergo sancti honorentur à Deo, æquum est, vt honorentur etiam ab hominibus, cum is gloria, & honore dignus sit, quem Princeps honorat, text. *in l. restituend. in fin. C. de aduoc. diuer. iud.* vbi sic dicit text. *Qui à nobis digni iudicati, hi multo magis ab anterioribus quoque iudicandi sunt.* dicam plenius infra *in vlt. part.* Quem ergo dominus honorificat, æquum est, & seruos eius eũdem honorare, vt eo ipso conformes sint domino suo, bonitatique eius respondeant. Impro bus enim videtur, qui dedignatur eum honore prosequi, quem dominus suus honorificat. *c.* 19. 4. *dist. l.* 1. *C. de dom. & protect.* Et perinde atq; rebellis censetur Regi, necnõ iniurius qui amicũ eius summo affectum honore à Regia maiestate recusat honorare, *facit l. simperpetualis. C. de legibus & l. fin. fin. C. de priuileg. eor. qui in sacro palatio milit. lib.* 12. & dixi ample alibi.

Cum ergo Deus sanctos honorificet, quare ergo illos non honorabimus, vt conformemur volũtati Dei, & ne illi resistere, nec contra iudicium facere dicamur: iuxta illud Damasc. *in lib.* 4. *de fide ortho doxa.* Honor erga gratos, & benignos conseruos beneuolentiæ erga communem dominum iudicium est. Nonne etiam dicit propheta *Ps.* 48. Mihi autem honorati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum.

Vbi vocat eos, amicos Dei, quos dominus in Euangelio eadem dignatus est appellatione nominare, cum inquit. Vos amici estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis: iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos autē dixi amicos; quia omnia, quæ audiui à patre meo, nota feci vobis. Et etiam habetur *Eccl* 54. Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua, dixi supra, & dicam amplius. & hoc est: quoniam qui bonum operantur, gloriam & honorem inueniunt, *ad Rom.* 2.

Secundo, probatur autoritate ecclesiæ, quæ hac cōsuetudine immemoriali ex sua ordinatione vniuersali procedente tot festa, & festiuitates sanctorum introduxit, & ordinauit, quæ quotidie coram nobis videntur, & de quibus habetur *in c. fi. & aliis c. de feriis. & in c. 1. de co. secr. dist.* 3. vbi habetur ex concilio Lugdu. Et sic est sancta mater Ecclesia in Spiritu sancto congregata, in medio quorum ibi existente nomen Ecclesiæ erat populus, iuxta illud: Vbicunque duo aut tres in nomine meo erunt congregati, ibi in medio illorum ero. *Mat.* 18.

Tertio, probatur autoritate summorū Pontificum, vt habetur *in c. fi. de feriis.* vbi ponit multas festiuitates sanctorum, quæ honorari debēt, & probatur *c. gloriosus Deus in sanctis suis. de reliq. & vener. sanctor. in* 6. vbi ponitur constitutio Bonifacij VIII. qui ordinauit plures solennitates plurium sanctorum ibi descriptorum. facit *clem. si dominū. de reliq. & vener. sanctor.* vbi Clemens V. *in Concilio Viennen.* approbauit & cōfirmauit ordinationem Vrbani IV. de celebritate Sacramenti Euchar. Eusebius etiam solēnitatem sanctæ Crucis, quæ ipso sedente in Pontificatu facta fuerat, mandauit obseruandam. *c. Crucis Domini. de consecr. dist.* 3. Et ibi Ioan. de Turrecr. ponit rationes, quare adoratur Crux. & Ant. Flor. *in sua summa, part.* 3. *tit.* 109. §. 5. vbi alleg. S. Thom.

Etiam Serg. I. festum purificationis beatæ Mariæ virginis cereis accensis, & sacerdotali ordine consecratis, celebrandum sanxit.

Et Innocentius octauus, natiuitatis eiusdem gloriosæ virginis solennitati præcipuæ adiungenda statuit.

Et sacrosancta Basilien. Synodus in decreto quadragesimæ sessionis, festum sanctæ conceptionis eiusdem Virginis statuit.

Quas quidem constitutiones, vniuersalis Ecclesiæ consuetudo, & omnium Christianorum approbauit. Cuius quidem consuetudinis, non leuis est autoritas, imo magna *c. in his, & c. consuetudo.* 11. *di.* Panor. *in c. consuetudinis. extra de consue. Et ibi Arch. Bar. & Corset.* Et quantum consuetudini tribuendū sit in sanctionibus ecclesiasticis ponitur *in c. ecclesiarum. in* 11. *d. & in c. catholica. eadem dist.* vbi dicitur, Ecclesia catholica, per orbem terrarum diffusa, tribus modis probatur existere. Quicquid enim in ea tenetur, authoritas est scripturarum, aut traditio vniuersalis, aut certe propria & particularis instructio, &c. Et dicit text. *in d. c.* in his rebus, de quib. nil certi statuit diuina scriptura, mos populi Dei, & instituta maiorum, pro lege seruanda. Cum ergo in hac veneratione sanctorum, non solum sit mos populi, sed etiam diuina scriptura, autoritas ecclesiæ vniuersalis, & summorum Pontificum, non est dubium, quod illa vniuersalis consuetudo nos astringit ad honorandum, venerandum & laudandum sanctos, vltra rationes supradictas, in præcedenti consideratione adductas.

Quarto, etiam solennitates sanctorū sunt celebrandæ & honorandi sunt sancti in eorum festiuitatibus, autoritate Principum secularium, videlicet Valentiniani & Theodosij Imperatorum, qui ordinauerunt commemorationem duodecim apostolorum esse celebrandam. vt *in l. omnes dies. C. de feriis.*

Quinto & vltimo, probatur autoritatibus plurium doctorum, qui tenent decisiue sanctos esse venerandos, honorandos & glorificandos. Inprimis dicit Ambrosius *in quodam sermon. de sanctis martyribus.* Cum omnium sanctorum martyrum, fratres, deuotissime natalem celebrare debemus: tum eorum præcipue solennitas, tota nobis veneratione curanda est, qui in nostris domiciliis proprium sanguinem profuderunt, & ibi: *Cuncti igitur martyres percolendi sunt.* & statim post: *Ideo fratres veneremur eos in seculo, quos defensores habere possumus in futuro.* Et dicit Hieronym. *in Epistola ad Riparium alleg. per Antor. Floren. in sua summ. part.* 3. *titul.* 12. *cap.* 9. *in princip.* Honoramus autem martyrum reliquias, vt eius, cuius martyres adoramus, honoremus seruos, & honor seruorum redundet in dominum. & idem Hieronymus *in sermone de assumpt. beata Mariæ virginis*, dicit: *Si Deum fratres charissimi, ore prophetico, in sanctis suis laudare iubemur, multo magis in veneratione beata Mariæ.* Et Augustinus *in sermone de natiuit. Iohann. Baptistæ*, dicit: *Post illum sacrosanctum Domini natalem diem, nullius hominum natiuitatem legimus celebrari, nisi solius beati Iohann. Baptistæ. In aliis sanctis & electis Dei, nonnimus illum diem coli, quo illos post consummationem laborum, & deuictum triumphatumque mundum, in perpetuas aeternitates, praesens hac vita parturit: in aliis consummata, vltimi diei merita celebrantur. In hac prima dies & ipsa etiam hominis consecrantur, eo: quia per hunc dominus aduenerum suum, ne subito homines insperatum non agnoscerent, voluit esse testatum.* Et idem Augustin. *in sermon. de Assumptio. B. Mariæ* dicit, illum diem venerabilem cunctis aliis honorandum: hunc satis præposterum iudicandum esse, vt cum Sanctorum celebramus victorias martyrum, illius solennitatem illis non præferamus, quæ huic mundo edidit Principem martyrum, & per quam meruimus autorem vitæ suscipere. Et etiam dicit Floren. *in sua sum. part.* 3. *titul.* 12. *cap.* 7. §. 2. quod sancti sunt adorandi, non ea adoratione, qua adoratur Deus, scilicet latriæ: id est, non eos adorantes, vt creatores, vel datores gratiarum, sed vt participantes Dei bonitatem, per gratiam, vel veram gloriam, & vt nostri intercessores: & sic, vt dicit. Abraham angelos adorauit; *Gen.* 18. Et Cornelius Centurio Petrum, *Act.* 20.

Sanctus Dionysius etiam in sua Ecclesiastica hierarchia. *cap.* 3. 3. *part.* dicit verba sequentia: *Enumeratio sanctorum, post pacem illam nominum prædicatio, eos praeconio attollit, qui pie sancteque vixerunt, & ad finem vsque virtutis vitam constanter, nusquam ab ea deflectendo, tenuerunt. Nos quidem, ad imitandum beatissimum illorum habitum, atque ad diuina appetenda praemia, prouocans adducent. Illos autem veluti viuentes, prædicans qui (vt Theologia ait) non mortui, sed in diuinam penitus vitam ex morte translati sunt.* Et dicit etiam Sanctus Bernardus *in sermone de solennitate omnium sanctorum, in principio.* Festiuitas omnium sanctorum hodie celebratur, & dignum est, vt eum omni deuotione celebretur. Et ample Ioan. Damascen. *in libro de fide orthodoxa, cap.* 16 dicit & tenet, sanctos esse orandos, vt amicos Christi, *Ioan.* 15. Vos amici mei estis: vt dictum est supra. Vt filios & hæredes Dei, vt habetur *Iohann.* 1. Quicunque autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Et habetur *ad Roman* 8. Si aut filij & hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Et ibi ample declarat Damascenus, sanctos esse venerandos per singulos

gulos factorum ordine, apta progressione. Deiparam, vt proprie, & vere Dei matrem honoremus; de qua supra dixi. Præcursorem Iohannem, vt præcursorem & baptistam missum, & martyrem, de quo infra dicam. Apostolos, vt fratres Domini, & inspectores, & ministros in passionibus eius: videatur ibi ample Damascen. & de laudibus sanctorum fecit. Rupert. de Licio librum vnum.

VIgesimaquarta consideratio. Etiam quod sancti sint honorandi, demonstrabitur quibusdā exemplis, quæ posuit Iodoc. Chlictoueus *in suo tractatu de veneratione sanctorum*, compositus ad reprobandum errores aliquorum, & maxime Lutheri Alemani, & quorundam sequacium.

Et in primis adducit exemplum de sancto Patriarcha Ioseph, qui, vt habetur *Gen.* 41. vbi postquam interpretatus fuit somnium Pharaonis Regis Ægypti, suggessitque consilium, quo futuræ famis septennali occurreretur, dixit ei Pharao: *Tu eris super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet, vno tantum Regni solio te præcedam; ecce constitui te super vniuersam terram Ægypti.* Tulitque Pharao annulum aureum de manu sua. & dedit in manu eius, vestiuitque eum stola byssina, & collo torquem aureum circumposuit, fecitque eum ascendere super currū suum secundum clamante præcone, vt omnes coram eo genu flecterent, & præpositum esse scirent vniuersæ terræ Ægypti.

Certe ergo, vt dicit idem Iodocus Chlictoueus Ioseph, ob nimiam animi sagacitatem, & prudentiam, à Pharaone in excelsum dignitatis culmē à carcere sublatus, non absurde sanctorum quemlibet nobis significat, ob vitæ sanctimoniam, præclaraque opera, ex huius mundi ergastulo, in sublimem thronum Regni cœlestis euectum; à Deo super omnia bona domini sui constitutum, quod seruus fidelis & prudens in vita fuerit, iuxta illud, *Luc.* 12. Nunc Deus splendida immortalitatis adornatum stola, coronaque rutila decoratum, publico Ecclesiæ præconio vult à cunctis etiā pia veneratione coli; vt celsitudo gloriæ eius, ac sublimitas, omnibus innotescat, quemadmodum Pharao ipsum Ioseph, à cunctis Regni sui incolis: voluit sublimem regio curru honorari.

Pro secundo exemplo, adducitur historia Mardochei, de quo habetur *Ester* 6. Qui, ob detectas insidias duorum eunuchorum Regis Persarum, qui conspirauerant in necem Assueri, indutus stola purpurea, & impositus equo Regio, circumductus est iubente Rege, per plateas ciuitatis, ab Aman, vno ex primoribus eius clamante in propatulo: Sic honorabitur, quemcunque Rex voluerit honorare. Ecce, Mardochæus vir spectabilis probitatis ac fidei, non solum stolam accepit regiam, & splendidis vestibus magnifice est amictus, sed & equo regio inuectus, sui honoris publicum habuit præconem, palam buccinantem: Hoc honore condignus est, quem Rex voluerit honorare. Quod, vt dicit Iodoc. Chlictoueus, plane nobis insinuat, sanctos ipsos propter ineloquibilem illam gloriam, quia exaltantur in cœlis, etiam diuino beneplacito & ordinatione, in terris honorandos esse, quo aliis patescat magnitudo honorificentiæ, quam obtinent in cœlis, de qua statim aliquid dicam summatim.

Pro tertio exemplo huius nostræ materiæ, adducitur illud *Dan.* 2. quod ponit Iodocus in dicto loco de Daniele, qui postquam Babylonis Regis somnium, quod eius animo exciderat enarrauit, & sapienter, vt cœlitus fuerat sibi inspiratum, interpretatus est: Rex ipse, nouitate reserationis tantorum mysteriorum, attonitus pariter & permotus, illum in sublime, vt dicit scriptura, extulit: & munera multa & magna dedit ei, & constituit eum Principem super omnes prouincias Babylonis, & præfectum & magistrum super omnes sapientes Babylonis. Nimirum hæc Danielis sublimatio à Rege, aptè nobis significat exaltationem illam sanctorum in regno cœlesti: quia ob actæ vitæ sanctitatem, subuehuntur ad sedes æthereas, ac glorificantur. Et hæc honorificentia, de qua supra, clare nobis innuit; præclarum honorem ex Dei decreto & sanctione, à mortalibus exhibendum sanctis, qui ita à Deo honorantur in cœlis.

Pro quarto exemplo, insequendo prænominatum Iodoc. inseremus, quod est *Dan.* 5. qui cum scripturā, manus apparentes Regi Balthasar in conuiuio diuinitusque exarantis, quæ ventura erant, legisset, & interpretatus fuisset, Rege iubente, indutus est purpura, & circumdata est torques aurea collo eius, vt sacra eius refert historia: prædicatumque est de eo, quod haberet potestatem tertius in regno. Et, vt dicit Iodoc. hæc etiam Danielis honoratio, secundum Regis pollicitationem, cuiusuis sancti, in cœlestem transferri curiam, designat glorificationē. Prædicatio vero illa, de principatu eiusdē Prophetæ, tertio post Regem loco obtinendo in regno, nobis publicam insinuat venerationem, qua sanctum quemlibet in cœlo glorificatum vult Deus etiam in terris pie honorificari. Et de huiusmodi veneratione sanctorum, vide eundem Chlictoueum *in suo propugnaculo Ecclesiæ, aduersus Lutheran. lib. 1. de forma Missæ, cap.* 14. 15.

VIgesimaquinta consideratio Festa sanctorum celebrantur ab Ecclesia die, qua mortui sunt, & nō die, qua nati sunt: quia illa die, qua moriuntur, nascuntur ad gloriam. glo. *in l. cum quidam. ff. de annuis legat. gloss. Instit. de ingenuis. in fi.* Ludouic. Roman. *singul. suo* 34. adde & aliam glossam *in c. non licet.* 33. *q.* 4. Et vide Panorm. *in c. non licet. in* 7. *not. de feriis.* Et hoc est, quod intendit *Eccles.* 7. Vbi in principio dicit, quod melior est dies mortis, scilicet iustorum, qui tunc viuere incipiunt, quam dies natiuitatis. Propter quod, vetus Gallorū mos fuit, pecunias aliquando credere, & mutuo dare sibi reddendas apud inferos; quia cum ex doctrina Druydum Pontificum suorum, de quibus Cæsar *in commentariis suis de bello Gallico, lib* 6 plene meminit; animas crederent immortales, sicut Pythagoras palliatus, id est, Græcus, pallio, more Græcorū, indutus, credidit: & sic maius præmium ex charitate, à Diis immortalibus consequi spectabant post mortem perpetuo victuri. De quibus Valer. *libr.* 2. *de institutis antiquis.* Et sic non abs re, quinimo prudentissime, & catholice prospexit Ecclesia, quod mors sanctorum vocatur eorum natalitium, secundum Lycam, vbi supra. In cuius vestigium cygnus cantat, dum est moriturus, secundum Martial. ibi:

Dulcia defecta modulatrix carmina lingua
Cantator cygnus funeris ipse sui.

Ideo sapiens debet lætari, cum moritur, melius victurus, vt ample declarat Guillielmus Benedicti *in sua reper. c. Raynutius, in verb. testam. nu.* 17. *de testam.* Fallit tamen in virgine Maria, & beato Iohanne Baptista, quorum natiuitates celebrantur, cum fuerint sanctificati in vtero a ventre matris. Et sunt tantum quatuor, qui fuerunt sanctificati in vtero à ventre matris, vt Iob, Ieremias, beata virgo Maria, & Ioannes Baptista, vt ait Petrus de Monte episcopus Brix. *in suo dictionario, in verb. sanctitatis quatuor.* allegat *cap. vnic. in glo. ext. de renunciat.*

Vigesimasexta consideratio. Credo, quod Adam tanquam pater omnium, & primus patriarcha, sit primus post Mariam. Et ita videtur tenere Bart. Veronen. *in tract. de Imperatore militum eligendo. in verb. ratione dignitatis.* vbi allegat Dantem 32. Paradisi. hoc ponentem:

Quei due che seggon la su piu felici,
Per esser propinquissimi ad Augusta,
Son d'esta rosa quasi due radici,
Colui che da sinistra les' aggiusta,
El' padre per lo cui ardito gusto,
L'humana specie tanto amaro gusta.
Dal destro, vedi quel padre vetuste
Di Santa Chiesa, à cui Christo le chiaui
Raccomando di questo fior vetusto.

Vigesimaseptima consideratio. In ordine sanctorum in Paradiso, videtur, quod Patriarchæ, seu prophetæ sint præferēdi, & omnibus aliis sanctis anteponendi: cum, vt videmus in actibus ecclesiasticis maxime in litaniis, præponuntur Apostolis, & inter illos Ioh. Baptist. videtur esse maior: quoniam, vt habetur *Matth.* 11. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista, quod testimonium est ipsius Iesu, qui de eo dicit, ex quo illi credendum est.

Ipse enim patriarcha fuit, & propheta, & plusquam propheta. De cuius laude & gloria in cœlo & mundo, & de aliis patriarchis & prophetis videatur ample Ant. Flor. *in sua sum. in 3. part. tit. 31. cap. 7. per tot.* ad quem recurras in materia laudis, & excellentiæ patriarcharum, & Io. Baptist. & in fin. illius cap. ponitur, quomodo fuit propheta de præterito, præsenti, futuro, & per visionem intellectualem, sensibilem, & imaginariam.

Vigesimaoctaua cōsideratio erit ex dictis Gabrielis Barlette *in sermone pro festo sancti Ioan. Bapt.* qui quærit de dubio: Vtrum, iuxta verbum Christi, *Matth.* 11. & *Luc.* 7. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista; Ioannes Baptista sit in omnibus sanctis maior? & circa hoc adducit quadruplicem opinionem.

Prima est, vt dicit: Quod Apostoli sunt maiores, & rationem esse dicit. Ex quo illi sunt maiores omnibus sanctis, qui abundantius super omnes habuerunt spiritum sanctum, sed apostoli fuerunt huiusmodi: quoniam, vt dicit S. Thom. super illud *Rom.* 8. Nosiipsi primitias spiritus habentes, dicunt Apostoli, & tempore prius, & cæteris abundantius spiritum sanctū habuerunt. Ideo 1. *par. q.* 44. *art.* 7. *in* 1. *sententiarum. dist.* 16. *art.* 2. Ioannes Scotus *in* 4. & Duran. *eiusdem ordi.* Apostoli sunt præferendi omnibus sanctis, tanquam abundantius spiritum sanctum habentes.

Secunda opin. quod Iohannes Euangelista, etsi non sit maior, tamen æqualis: & ratio huius est, quia prærogatiuæ, quæ sunt Ioan Baptist. concessæ, etiam Ioan. Euangelistæ. Et secundum Petrum Damianum sunt quinque.

Prima; quia Iohannes fuit virgo, & Iohan. Euangelista similiter: qui corrumpi non potuit in terra propter eius virginitatem, nec etiam Dominus permisit corpus eius in feruentis olei dolio destrui.

Secunda; quia Iohan. Bapt. fuit germanus Christi, filius Elisabeth cognatæ virgin. Mariæ. Io. Euangel. in hoc excessit eum, quia fuit nepos eius, videlicet filius Salome sororis matris.

Tertia; quia Ioann. Bapt. fuit sanctificatus in vtero matris, *Luc.* 1. Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris: & Ioannes Euangelista, licet non fuerit sanctificatus in vtero matris; tamen accepit Spiritum sanctum tempore Pentecostes cum aliis Apostolis.

Quarta; quia Iohan. Baptist fuit propheta. *Ioh.* 1. Post me venturus est, qui ante me factus. Et etiam prophetizauit in vtero, *Luc.* 1. Exultauit infans in vtero meo. Et plusquam propheta, *Iohan.* 1. Ecce agnus Dei. Iohannes Euangelista fuit propheta in Apoc. quia futura pronuntiat. Et plusquam propheta, quia fuit apostolus, qui excedit omnes, cum abundantius habuerit Spiritum sanctum. Et Apost. id est missus. Vnde *Ioh.* 1. Fuit homo missus à Deo.

Quinta; quia Ioan. Baptist. fuit Martyr, ab Herode decollatus. Io. Euāgelista fuit martyr mortaliter: quia, vt dicit Petrus Damianus: ille, qui perforauit cor Mariæ, ille met cor Ioan. Euangelistæ perforauit, vnde videtur, quod ad minus æqualis erat Ioan. Bapt. & sic Christi verba; *Inter natos, &c.* non essent vera. Istas etiam rationes, & comparationes, refert Robert. de Litio, in quodam sermone de S. Iohanne Euangelist. & concludit, quis istorum sit maior vel minor, non est curandum, cum bene concordes sint in cœlis, ideo nō est disputandum de eis in terra; pro quo recitat ibi miraculum. Et, vt dicit Dominicus post Io. Andr. *in c. vnico. de reliq. & vener. sanctor. in* 6. periculosum est, de meritis sanctorum disputare.

Tertia opinio, vt dicit idem Barlette, quod Moyses fuit eximius prophetarum: quia Ecclesiast. 44. dicitur; *Non est inuentus similis illi, qui conseruaret legem Excelsi.*

Quarta opinio est, quod fuit Adam, qui creatus est, non genitus, & pater omnium. Hinc dicit Petrarcha, quod est primus post virginem Mariam: de quo Bartholomæus Veronens. *de Imperatore militum eligendo. in verb. ratione dignitatis.* Sed tamen de Adam non est bona argumentatio, eo; quia non surrexit inter natos mulierum, sed à Deo creatus, & ideo non comprehensus in dicto Christi.

Quinta opinio est Iesu Christi (cum quo sub venia nos erimus) vt dicit Barlette *in dicto loco*; quia vera: cū qua opinione Thom. 2. 2. *q.* 174. *ar.* 4. quod inter natos mulierum non surrexit maior Iohanne Baptista, vt habetur *Matth.* 11. Quam conclusionem comprobat idem Barlette *in d. loco*, triplici ratione, quæ extrahuntur à doctoribus.

Primo, ratione diuinalis prænominationis; quoniā, vt dicit S. Thom. 3. *part. q.* 27. *art.* 5. quod diuina prouidentia, quoties mittere voluit aliquem sanctum virū in mundo, pro vniuersali præparatione, voluit illum prius in mundo ostendere dupliei modo. Primo, verbo prophetico Secundo, signo diuino, quod patet triplici lege. Primo, in lege naturæ, quando misit Noe in impositione nominis. *Gen.* 5. dicit pater eius Lamech, vocabitur nomen eius Noe. Iste consolabitur nos ab operibus manuum nostrarum in terra, cui maledixit Dominus. Secundo, in lege scripturæ de Moyse, per signum diuinum, quando in terram proiecit coronam Regis. Tertio, in lege gratiæ, tempore Christi, quando missus est Iohannes Baptista, qui ostensus est verbo prophetico per angelum, *Luce* 1. Erit magnus coram Domino. Et ista magnitudo fuit in pluribus, scilicet circa eius aduentum, in eius conceptione, & in eius natiuitate. Et circa laudem illius, quam habuit ab ipso Christo, qui eum laudauit in constantia, in austeritate, in prophetia, & in perseuerantia, vt ibi dicit Barlette.

Et ex quo sequitur secundo, quod fuit maior inter natos mulierum ex diuina commendatione, ex qua sumuntur laudes, & magnificentiæ ipsius, quas ponit idem Gabriel *in d. loco vers. secundum dicitur.*

Ex quo

Ex quo & tertio sequitur, quod infusæ sunt & fuerunt in Iohanne infinitæ gratiæ: quoniam fuit angelus, fuit patriarcha, fuit propheta, & plus quam propheta, magnus coram Domino, Apostolus, martyr, confessor, virgo, eremita. Et ibi concludit, illum omnibus cæteris propositum: quod credo esse verum, & sum in hac opinione, quod post Mariam est primus in cœlo, & habet proximiorem sedem, & sedet ante omnes, & quoscunque: quia magis dilectus à Deo, propter eius gratam virginitatem, propter eius gratam humilitatem, & propter eius gratã charitatem, quæ tria ibi ample explicat & declarat idem Gabriel in fine, ibi: *Tertium dicitur. &c.*

Et de eodem, & eius excellentia, videatur etiam Iohannes Ludouicus Viuald. *in suo opere Regali in tract. de pugna partis sei fiunt, in 4. notab.* vbi etiam ample. Et ibidem etiam vide de laude & excellentia omniũ patriarcharum & prophetarum, quos videre poteris, cum de vno quoque venies ad propositum.

Legimus & de Iohanne Baptista, quòd triplex mirabile munus gratiæ habuit in vtero adhuc existens. Primo, gratiam, qua in vtero sanctificatus fuit: vnde fuit ante sanctus, quam natus, in quo cum Ieremia conuenit: Secundo, gratiam habuit, qua in vtero prophetare meruit: quoniam in vtero matris exultans, Deum adesse cognouit. Tertio, gratiam habuit, qua suis meritis matri prophetiæ spiritum tradidit. De quibus ample Guillielm. Benedict. *in sua repet. cap. Raynutius verb. & sobeles, quam elabat num. 23. extra, de test.* vbi concludit ex verbo Christi, quod nullus surrexit maior Iohanne Baptista inter natos mulierum corruptarum.

Vigesimanona consideratio. Ex primoribus Ecclesiæ, tam militantis, quam triumphantis, censentur Apostoli, qui etiam videntur præferri debere Patriarchis & Prophetis. Quoniam, vt habetur *Ephes.* 4. ponit Apostolus narrando dona collata à Christo in ædificationem corporis sui, id est, Ecclesiæ. Primo, ponit Apostolus, deinde omnibus loquens, ait: *Estis ciues sanctorum, & domestici Dei superædificati supra fundamentum Apostolorum & prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo IESV, scilicet doctrinam eorum vtrunque, siue testamenti, siue populi Iudæorum & gentiũ Christus lapis angularis dictus, quia vtrumq; in se coiũgit.* & ideo se excusat, & rationem reddit Anton. Flo. *in 3. par. sua sum. tit. 31. c. 8.* quod prius de prophetis, quã de apostolis, scripserit, & eos in ordine suæ scripturæ præposuerit, reddens rationem solam, eo, quia tempore præcesserunt apostolos.

Sed videtur, quod sunt præferendi, tanquam Principes populorum, vt habetur *Psal.* 46. Principes populorum congregati sunt cum Abraham. & *Psalm.* 44. Constitues eos Principes super omnem terram. Et de his habetur *Apoc. vlt.* cum dicitur: Quod murus ciuitatis, scilicet supernæ Ierusalem, est habens duodecim fundamenta, & in eis duodecim nomina apostolorum & agni, & post Cherubin & Seraphin, incessabili voce clamantia, *Sanctus, &c.* Dominum laudat in cœlis gloriosus apostolorum chorus, quorum dignitas est veneranda: quoniam, vt canit Ecclesia: Ecclesiarum sunt Principes, belli triumphantis Duces, cœlestis aulæ milites, & vera mundi lumina. Et quilibet habuit principatum sibi à Deo decretum magnæ prouinciæ vel regni.

Nam, Andreas fuit Princeps populi Achaiensis in Græcia.

Iacobus maior, Princeps populi Hispaniæ, & quod sibi defuit honoris in mũdo, quia in capite sccuri à passione Christi in Iudæa decapitatus est, hoc Deus suppleuit post mortem, quia in maiori veneratione est corpus eius, quam alicuius apostoli.

Thomas, Princeps Indiani populi, quem conuertit Iacobus minor, Ierosolymorum populum regens primus ibi archiepiscopus fuit, & primus missam cantauit seu legit, vt *in c. si. 66. dist.*

Philippus Syriam, seu Scythiam specialiter gubernauit.

Bartholomæus, (cuius nomen porro) Armeniam, & Licaoniam. De cuius vita & martyrio ponit Ant. Flo. *in sua historia parte 1. tit. 6. c. 12.* cuius verba hic inserere volui ad laudem, & decorẽ ipsius & nominis eiusdem. Dicit enim, quod Bartholomæus interpretatur filius suspendentis me, vel filius suspendentis aquas. De eo dicit Dionysius *in lib. de mystica theologia.* Diuus Bartholomæus dicit multam esse Theologiam, & minimam, & euangelium latum esse, & magnum, & rursus conscisum: vult dicere, quod vna consideratione, omnia possunt de Deo affirmari, & alia magis proprie de Deo negari. Euangelium est conscisum, id est, breue quo ad finem, qui est fides Christi, & charitas. Latum autem, & magnum, ratione materiæ propter innumera documenta & mysteria comprehensa.

Hic vnus fuit ex senatoribus Ecclesiæ apostolis Christi, vt patet *Luc. 9. & 6. Mar. 3. & Matt. 10.* & dicã *infra in consid. seq.* Et post aduentum Christi intrauit in Indiam, quæ est in fine orbis, & ad quandam ciuitatem deueniens habitare cœpit in templo, vbi colebatur Deus Astaroth. Diabolus autem habitãs in illo idolo ita decipiebat homines, immittens quasdam infirmitates, vt ipsi infirmi pro sui liberatione, sacrificia idolo offerrent; quo facto, diabolus ab illa passione illatã cessabat. Cum autem templum Astaroth languentib. esset plenum, & quærentibus, vt solitum erat, nullum diabolus per idolum daret responsum, pergunt ad vicinam ciuitatem vbi colebatur Berith, interrogantes eũ quare Deus suus eis non daret responsa. Berith respondit, Deus vester catenis igneis religatus est, ita vt nec loqui, nec respirare valeat, ex quo Apost. Dei ciuitatem vestram ingressus est. Aiunt illi: Quis est iste Bartholomæus? Inquit, Amicus Dei omnipotentis est, & ad hanc prouinciam venit, vt euacuaret omnes Deos Indiæ. At illi, Da nobis signum eius, in quo valeamus eum à cæteris inter tot millia hominũ, & cognoscere eum. Quibus dæmon ait, Capilli eius nigri & crispi, caro candida, ocul: grãdes, nares æquales, & directę, barba prolixa, habens paucos capillos canos, statura æqualis, colobio albo, clauato, purpura vestitur: induitur pallio albo, quod per singulos angulos gemmas habet purpureas. Viginti sex anni sunt, ex quibus vestimenta eius & sandalia, nec veterascunt, nec sordescunt: centies per diem orat, centies per noctem: angeli Dei eum comitantur, qui nec eum sinũt fatigari, semper eodem vultu & animo lætus & hilaris perseuerat. Omnia præuidet, omnia nouit, omnium linguarum notitiã habet: & quod nunc loquor vobiscum, ipse iam nouit. Cum enim quæsieritis, si volet, ostendet se vobis, si noluerit, non poteritis inuenire: rogo autem vos, vt cum eum inueneritis, deprecemini eũ ne huc veniat, & similia Astaroth mihi faciat. Euntes ergo, cũ per duos dies solicite quæsissent, nec inuenire possent, altera die quidam dæmoniacus, ambulans iuxta eũ clamauit, dicens: *Apostole Dei Bartholom. incendunt me orationes tuæ.* Cui Barthol. *Obmutesce, & exi ab eo.* Qui subito liberatus est. Audiens autẽ hæc Rex illius prouinciæ nomine Polemius, cum haberet filiam lunaticam, misit ad illum rogans vt veni-

ret, vt sanaret filiam suam dæmoniacam. Apostolus vero accedens palatium Regis, cum vidisset illam catenis ligatam, eo quod appropinquantes sibi, morsibus lacerabat, iussit eam solui: cum ministri timerent hæc agere, dicit: *Ego dæmonium illud ligatum teneo, & vos timetis.* quam solutam subito à diabolo liberauit. Misit autem Rex Polemius multos camelos oneratos auro & argento & lapidibus preciosis, vt quærentes Dei Apostolum ei prædicta ex munere Regio offerrent. Cum ergo inuenire non potuissent, reuersi sunt ad Regem. Ipse vero Apostolus mane sequenti, cum Rex solus esset in cubiculo apparuit, dicens: *Et quid per totam diem hesternam me fecisti quærere cum auro, & lapidibus preciosis? Hæc necessaria sunt his, qui terrena, & carnalia cupiunt: ego autem nil mundanum requiro.* Tunc Apostolus loquens ei de mysterio nostræ redemptionis, ostendit ei Christum diabolum vicisse per mirabilem congruentiam, potentiam, & sapientiam, & iustitiam. Quibus declaratis, dicit Apostolus: *Si baptizari disponis, ego tibi & populo dabo Deum vestrum catenis religatum.* Quod cum affirmasset se facere paratum die sequenti, congregatis sacerdotibus Astaroth, & populo ad templum, cum sacerdotes ei immolarent in potentia Regis & populi, Dæmon ipse statim clamare cœpit, & dicere: *Cessate miseri mihi sacrificia offerre, ne peiora, quam ego, patiamini tormenta. Quia catenis igneis religatus sum ab angelo Iesu Christi: qui crucifixus est à Iudæis, putantibus eum à morte detineri: Ipse autem IESVS per mortem Regnum nostrum deuicit, & Principem mortis dominum nostrum vinxit.* Statimque omnes miserunt funes, vt simulacrum euerterent, sed non valuerunt. Apostolus autem præcepit dæmoni, vt idolum illud comminueret, & omnia illa simulachra templi per seipsum confringeret: quod & factum est. Omnes infirmi, qui erant in templo sanati sunt, orante pro eis Apostolo, qui & templum Christo dedicauit. Sed & angelus Domini circumuolans templum in humana specie apparens, in quatuor angulis templi signum crucis insculpsit, dicens: *Sicut sanati sunt infirmi ab Apostolo à languoribus suis: ita sit hoc templum mundatum ab immunditiis & habitatore eius diabolo: sed antequam pergat in desertum, (quo Apostolus eum ire præcepit) ostendam vobis eius horribilitatem, quem videntis, non timeatis: sed signum illud, quod insculpsi in templo frontibus vestris imprimite.* Tunc viderunt omnes Æthiopem fuligine nigriorem, facie acuta, barba prolixa, crinibus vsque ad pedes protensis, oculis igneis, scintillas vt ferrum igneum emittentibus, flammas sulphureas ex naribus spirantē, catenis igneis vinctum retro manibus. Et dicit ei angelus Domini: *Quia Apostolo obedientes, omnia idola templi confregisti, soluam te, & perge in desertum locū, vbi nullus hominum moratur, vbi mansurus vsque ad diem iudicij.* Qui cum magno strepitu, & vlulatu, dispartiit, angelus cunctis videntibus ad cœlum ascēdit. Rex vero Polemius cum vxore & filiis & omni familia baptizatus est, multusque populus cum eo, qui etiam Polemius relicto Regno, Apostoli discipulus effectus est. Pontifices vero idolorum ad Astyagem Regem fratrem dicti Polemij, conuenerunt, & de deorū suorum iniuria, ac templi mutatione, ac fratris sui per artem magicam deceptione, contra Apostolum conquesti sunt. Astyages autem vehementer iratus, misit mille viros armatos ad quærendum Apostolum, & captum ducendum ante ipsum. Eo autem adducto coram se ait Astyages: *Tu es, qui euertisti fratrem meum?* Cui Apostolus; *Ego non euerti, sed conuerti fratrem tuum.* Et Astyages: *Sicut tu fecisti fratrem meum relinquere Deum suum, & tuo sacrificare, ita ego faciam te Deum tuum deserere, & meum adorare.* Apostolus vero ait ad eum: *Ego Deum, quem adorabat frater tuus, ligaui, & ligatum ostendi, & eum confringere statuam feci: si ita tu feceris Deo meo, poteris me ad simulachrum prouocare. Si ego vero Deos tuos comminuam, & tu crede Deo meo.* Hæc eo dicente, nunciatum est Regi, quod Deus suus Baldach, comminutus cecidisset in terram. Quod audiens Rex præ tristitia scidit purpuram, qua erat indutus. Et Apostolum iussit fustibus cædi, & cæsum viuum excoriari, & demum excoriatum decapitari mandauit. Sicque per martyrij palmam ad cœlum volauit. Fideles autem corpus Apostoli accipientes honorifice sepelierunt. Astyages autem, & Pontifices idolorum, arrepti à dæmonibus suffocati sunt. Polemius vero factus Episcopus, viginti annis laudabiliter ecclesiam rexit, & virtutibus plenus in Domino requieuit.

Quia vero de morte eius varia est opinio; Nam B. Dorotheus dicit, quod Barth. in Albano, ciuitate magna Armeniæ, crucifixus est, capite deorsum. Beatus vero Theod. quod fuit excoriatus; ab aliis asseritur, quod fuerit decollatus: quæ ita possunt concordari, quod fuerit primo excoriatus, exinde crucifixus, demum nondum mortuus decapitatus. Post aliquod tempus corpus B. Bartholo. ad insulam Liparicanam circa Siciliam translatum est: infideles autem insulam illam inuadentes, & omnino deuastantes circa annum Domini 331. ossa Apostoli per plateam sparserant, sed iussu ipsius Apostoli apparentis viri sancto, viro in somniis, & designata quæ essent ossa, scilicet splendētia vt ignis, collecta sunt, & Beneuentum Metropolim in regno Apuliæ ab ipso delata, & communiter tenetur corpus eius haberi Beneuenti, licet & Romani asserant se illud habere. Hæc dicit Ant. Flo. *in sua hist. par. 1. tit. 6. c. 11. sed in par. 2. tit. 14. cap. 4. §. 5.* dicit illam translationem fuisse tempore imperij Caroli, qui fuit 706. ab incarnatione Domini, & ibi ponit ample modum exhortationis factæ viro sancto, vt eius ossa congregeret, qui bis recusauit: & quod miraculose nauis, vbi ossa eius erant, euasit ab incursu infidelium. Redeundo ergo ad propositum, vnde digressi fueramus, dignitates Apostolorum conscribamus.

Matthæus, Æthiopiam nigram, candidam doctrina fidei effecit.

Simon, Aegyptum... Simon, Persidem...

Simon, prius Mesopotamiam.

Thadæus eius germanus, Ægyptum, simul ambo per fidem illustrarunt.

Matthias, Iudæam in sortem accepit, & primus legitur ordinatus in clericum per Apostolos. tex. & ibi gl. *in c. cleros. 21. distin.*

Ioannes Euang. Asiam, cuius septem ecclesiis Apocal. scripsit, & à quibusdam viuus adhuc opinatę creditur in paradisum terrestrem translatus, vt cum Enoch & Elia, cōtra Antichristum prædicet, vt de statu legis euang. habeatur testis Io. sicut de statu legis naturæ Enoch, & de lege Mosaica Elias habetur: quod tenet d. Ioan. Dominici in quodam suo dialogo, allegato per Anton. Flo. *in sum. 3. part. tit. 31. cap. 8. §. 1.* vbi prædicta de Apostolis dicit, subiungens tamen quod communiter creditur in patria cum cæteris in corpore, & anima, quia corpus eius inuentum, vel anima tantum, exponentes illud; Si eum volo manere, donec veniam. Io. vlt. quia non ad aduentum vel ad iudicium refertur, sed ad aduentum in regno ecclesiæ iam per orbem diffuso. Ipse veniet pro eo sine martyrio in pace migraturus.

Paulus princeps fuit totius fere orbis prædicando.

Sed

Sed Petrus non solum pontifex Galatiæ, Cappadociæ, Antiochiæ, vbi prædicauit, & Romæ; sed absolute Princeps fuit totius Ecclesiæ autoritate & iurisdictione plenaria sibi tradita, non ab Apostolis cæteris, vel conciliis, sed à Domino Iesu Christo, vt infra plene *in seq. consider.* dicam.

Principes ergo Apostoli fuerunt ecclesiarum, & populorum facti à Domino Iesu Christo, vt Ecclesias gubernarent & ordinarent circa diuinum cultum, populos meritis & virtutum exemplis ad salutem traherent, debellando hostes interiores vitiorum, doctrina & miraculis orbem illustrarent, quod quomodo sit, ample demonstrat Ant. Flor. *in sua sum. par. 3. tit. 31. c. 8* 51. vbi ample per eos de symbolo per eos composito.

Item etiam tanquã iudices duodecim tribus Israel, sedentes cũ filio hominis in sede maiestatis suæ, prout sunt duodecim Apostoli, qui secuti fuerunt Christum in regeneratione, vt habetur *Matth.* 10. *& Luc.* 22. Et isti habent iudicium approbationis; vt dicitur Arch. 8. *? 1 c. vereor.* Et debent omnes alios præcedere, quoniam iudices cæteris sunt præponendi, & in altiori sede, vt dixi infra *in 7. part. in 1. consi.* vbi dixi, quod iudices debent habere sublimiorem locum facit *c. Episc. pus. 98. dist.* Ex quo ergo Apostoli fuerunt & Principes nostri constituti, & iudices debent quoscunque præcedere, vt dictum est; igitur, &c.

Et iste numerus duodenarius Apostolorũ, per multas figuras diuinarum scripturarum mirabiliter præsignatus fuit, & à domino consecratus.

Primo, per duodecim filios Iacob, omnes vno patre genitos, *Gen.* 25. & iterum 42. *c.*

Secundo, per duodecim fontes aquarum, quos in desertis Elim inuenerunt filij Israel, *Exod.* 15. *& Num.* 33. *cap.*

Tertio, per duodecim lapides preciosos, quos præcepit dominus vt ponerentur in veste Aaron, *Exod.* 27. *cap.*

Quarto, per duodecim Principes electos de duodecim tribubus Israel, singulos per singulas tribus. *Ios.* 3. *c.*

Quinto, per duodecim durissimos lapides, quos præcepit poni Iosue in loco castrorum, vbi fixit tentoria, *Ios.* 4. *c.*

Sexto, per duodecim panes propositionis, qui ponebantur supra mensam in conspectu Domini. *Leuit.* 24. *c. & Exo.* 25. *c.*

Septimo, per duodecim exploratores, quos misit Moyses ad considerandam terram, quam daturus erat Dominus filiis Israel, *Num.* 13. *c.*

Octauo, per duodecim boues, qui sustentabant mare æneum, 3 *Reg.* 7. *c.*

Nono, per duodecim præfectos, quos posuit Salomon super omnem populum Israel, 3. *Reg.* 4. *c.*

Decimo, per duodecim lapides, quos tulit Elias iuxta numerum filiorum Israel, & ædificauit de lapidibus altare in nomine Domini. 3 *Reg.* 18. *c.*

Vndecimo, per duodecim stellas fulgentes in corona sponsæ, scilicet ecclesiæ, *Apoc.* 12. *c.*

Duodecimo, per duodecim portas ciuitatis Hierusalem, quas vidit Ioannes, *Apoc.* 21.

Decimotertio, per duodecim fundamenta supernæ ciuitatis, quæ vidit Io. & in ipsis nomina Apostolorum & agni, de quibus iam dixi supra, & habetur *Apoc.* 21.

Decimoquarto, per duodecim horas diei. Christus est dies, de qua inquit Dauid *Psal.* 84. Melior est dies vna in atriis tuis super millia. Hic autem dies habet duodecim horas, scil. Apostolos. Vnde ipse Ioannes vndecimo ait: *Nonne duodecim horæ sunt diei?* In quo verbo Dominus Iesus non Iudam, sed successorem eius præuidebat. Hæc dicit Ioannes Ludouicus Viualdus *in suo opere Regali, in tractatu de pugna partis sensitiuæ, & intellectualis, in quarto uocab.* vbi plene ponit de excellentia omnium Apostolorum in genere & in particulari, ideo eum videas ibi.

TRigesima consideratio Petrus Apostolus, qui fuit inter Apostolos Domini primus, obtinuit primatum in ecclesia, & constitutus fuit Princeps totius ecclesiæ: & ideo primatum & primum locum in ecclesia triumphante, hoc est, in cælo empyreo. Et quod constitutus fuerit Princeps totius ecclesiæ & Apostolorum, probatur autoritate sacræ scripturę in duodecim locis.

Primo, *Matth.* 16. vbi dicitur: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam.* Petra enim dicitur, quod primus in nationibus fundamẽta fidei posuerit. & tanquam saxũ immobile totius operis Christiani compagem molemque contineat. *c. fidelior.* 50. *dist.* faciunt hæc verba text vt in beatissimo Petro omnium Apostolorum summo principaliter collocarer. Et *in c. præceptis.* 1. *dist. ibi: Cura & totius ecclesiæ principatus committitur, & in c. considerandum. ibi: Et tunc præposuit cæteris.* 50 *dist.* Et ideo dicitur Romana ecclesia caput esse omnium ecclesiarum, cum non ab Apostolis, sed à summo Deo primatum obtinuit, *c. in noue. cum c. seq.* 21. *de c. sacrosancta.* 22. *d. & c. cum beatissimus.* 24. *q.* 1. & probatur *in c. rogamus.* 24. *q.* 1. quod Petrus fuit caput ecclesiæ, cuius sedes iussu Dei ab Antiochiã fuit translata Romam. & vt dicit text. *in c. cuncta per mundum.* 9. *q.* 3. Petrus voce Domini principatum ecclesiæ tenuit. probat etiam tex. *in c. relatum.* 9. *q.* 1. *& in c. audiuimus. ver. vnde cum omnibus,* 24. *q.* 1. *& in c. Paulus, & c. Petrus.* 2. *q.* 7.

Secundus locus sacræ scripturæ Ioannis vltimo, vbi dicitur: *Pasce oues meas.* Ex quo dicto probatur primatus & principatus seu prælatio Petri ponderando verba, pro quo *in c. significasti. in prin. & ibi gl. de elect. extra. & gl. fi. in c. considerandum.* 50. *d. & gl. in verb. tu es. in c. in nouo.* 21. *dist.* Quamuis enim Dominus noster Iesus Christus, omnibus Apostolis in communi claues dederit, vt habetur *Ioan.* 20. *& Matth.* 18. Similiter omnibus discipulis præcepit prædicare: *Marci vlt. & Matth. vlt.* In his tamen uno fuit datum regimen, sicut per hæc verba: *Pasce oues meas.* vt in *c. in nouo.* 51. *dist.* quoniam Reges dicuntur pastores. 3. *Reg.* 22. Vidi cũctum populum Israel dispersum in montibus, quasi oues non habentes pastorem. & *Esa.* 44 qui dico Cyro, pastor meus, & omnem voluntatem meam complebis. Nemo non nouit Cyrum potentissimum fuisse regem, qui Astyage auo materno interfecto transtulit regnum à Medis in Persas, & probatur *Esa.* 46. ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam, vbi taxat pastores velut maiores regentes, non solum superintendentes, & *Ierem.* 2. Sacerdotes non dixerunt, vbi est Dominus, & tenentes legem nescierunt me, & pastores præuaricati sunt in me. & *in cap. seq.* & dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia. & doctrina. Ipsi quoque, cui data est potestas in cœlo & in terra, & qui est Rex regum, & Dominus dominantium, vt habetur *Psalm.* 144. Dixi supra *in parte præcedenti in 1. consi.* 1. est pastor bonus. vt habetur *Io.* 10. cuius Petrus dicitur vicarius in terris, vt est text. *in cap.* 3. *§.* 1. *de translat. episc.* Similiter Papa gerit vicem Dei in terris. *cap.* 2. *circa princip. de transla. episc. ext. & c. ad Apostolica. §. nos itaque. de sent. & re iudic.*

in 6. et cle. 1 §. ideoque de Magistris. & Iesus dedit Petro claues regni cœlorum, vt habetur *Matth. 16. c. in nouo. cum c. seq. 21. dist.*

Et quando in sacra scriptura fit mentio de pastoribus, indubitate intelligitur loqui de Regentibus & Principibus, vt 22. *c. Ieremiæ*, dicendo: *Omnes pastores tuos pascet ventus.* & eodem loco *cap. 23. Væ pastoribus, qui dispergunt & dilacerant gregem pascuæ meæ, dicit Dominus.* ideo hoc dicit Dominus Deus ad pastores, qui pascunt populum meum: *Vos dispergistis gregem meum, & eiecistis eos, & non visitastis eos.* in quibus omnibus locis apparet, eos pastores appellatos, quia aliis præfuerunt in regimine & dignitate: quare Petro constituto pastori primatus prælationis & regiminis ei datus est.

Illud etiam probatur *Ezechielis* 34. quem ad hoc allegat Cyprianus *in epist. 12. ad Stephanum Papam li. 3.* Ait Dominus: *Fili hominis, propheta de pastoribus Israel, propheta, & dices pastorib. Hæc dicit Dominus Deus, Væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos: nōne greges à pastoribus pascuntur? &c.* Et habetur etiam *Zach.* 10. Ex quibus cōstat, quod cū soli Petro fuerit data potestas pastoris, nec dictum fuerit aliis, pasce oues meas, quod ipse fuit prælatus Apostolorum: quod cōprobatur *in c. hi que. 50. dist. & in cap. si post. eadem d. & in c. solitæ. de maiori. & obed. in c. significasti. de ele. in c. fundamenta. de ele. in 6 & in cap. fidelior. 50. dist.* Et canit ecclesia Catholica, cui credendum: *Tu es pastor ouium, Princeps Apostolorum, tibi tradidit Deus omnia Regna mundi, & ideo tradita sunt tibi claues regni cœlorum.*

Tertius locus sacræ scripturæ est, *Luc. 22.* vbi sic dicit: *Ait Dominus Simoni: Simon, ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum. Ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.* De quorum verborū intellectu Aug. *in q. 75. de quæstionibus Veteris & Noui Testamenti.* & facit text. *in c. 1. 21. dist.* & ibi ample Io. de Turrec. ponit potestatem summi Pontificis & Prælatorum vltra simplicem sacerdotem ratione iurisdictionis. facit etiam text. *in c. maiores de Baptismo.* vbi etiam ponitur, quod Dominus orauit pro Petro, ne deficeret fides eius: quæ verba bene ponderata denotant, quod Petrus habuit primatum omnium à Deo. Primo enim nominatim eum appellat Simon, quasi ex aliis eum vocando, & disiunctim alloquendo: Simon, ait. Deinde quod communem futuram prædixit eorum tentationem, *expetiuit vos*: deinde tertio, reuertitur specialiter: dicendo: *Ego rogaui pro te*, non dixit, *pro vobis.* Et iterum, *vt non deficiat fides tua*, non *vestra.* Et ne aliquid dubitationis subesset, addit: *Et tu in præsentia aliorum Apostolorum.* & vt indubitatissime ab aliis esset distinctus, addit: *confirma fratres tuos*, qui erant discipuli & Apostoli, ac si apertissime diceret Christus: *Ego tui, in aliorum curam habeas.*

Quartus locus Euangelicus pro primatu Petri inter Apostolos est, *Mat. 17.* vbi Petrus iussus est dare didrachmam pro Domino & pro se, cum dicatur: *Et cum venerunt* Canaam, *accesserunt, qui didrachmum petebant ad Petrum, & dixerunt ei: Magister non soluit didrachmam. Et ibi, Et cum intrasset domum, peruenit ad eum Iesus, dicens: Quid tibi videtur Simon? Reges terræ, à quibus accipiunt tributum vel censum, à filiis suis, an ab alienis? Et ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Iesus: Ergo liberi sunt filij. Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies staterem, illum sumens da eis pro me & te.* Ex quibus verbis, & ex quia Apostoli statim in his verbis dixerunt: Quis, putas, maior est in regno cœlorum? Beatus Hieronym. declarans prædicta verba, & sensum literæ, dixit, quod etiam hæc fuit mens Apostolorum, & etiam B. Ambrosius, de quo habetur *in c. est aliud. 24. quæst. 1.* & etiam Aug. *in quæstionibus Veteris & Noui Testamenti. q. 75.* vbi per hæc verba multum ponderauit primatum Petri inter Apostolos.

Probatur & vlterius ex trina nominatione Apostolorum per tres Euangelistas facta, videlicet *Mat. 10.* vbi sic nominantur:

Petrus, Andreas, Philippus, Bartholomæus, Iacobus Zebedæi, Ioannes, Thomas, Matthæus, Iacobus Alphæi, Thadæus, Simon Cananeus, Iudas Scarioth.

Marci 3. Petrus, Iacob. Zebedæi. Ioannes, Andreas, Philippus, Bartholomæus, Matthæus, Thomas, Iacob. Alphæi, Thadæus, Simon Cananeus, Iudas Scarioth.

Lucæ 6. Petrus, Andreas, Iacobus, Ioannes, Philippus, Bartholomæus, Matthæus, Thomas, Iacob. Alphæi, Simon Zelotes, Iudas Iacubi, Iudas Scarioth.

Vbi semper sunt in numero duodenario, & tamen semper Petrus est primus: & non primus ratione primæ vocationis; quia Andreas fuit primo vocatus. Et dicitur in sermonibus Discipuli, *ser. 38. de sanctis Iacobo & Philipp. in ser. de sanct. Petro. & Paul.* Et semper Doct. Theologi intellexerunt de primatu ratione prælationis & principatus. ideo & nos ita intelligimus.

Sextus locus est *Ioan. 21.* vbi habetur, Simon Petrus cum audisset, quia Dominus est, tunica se succinxit: erat enim nudus, & misit se in mare. Alij autem Discipuli nauigio venerunt. Non enim longe erat à terra, sed quasi cubitis ducentis trahentes retia, &c. quod singulariter declarat, & ita intelligit Bern. de Bustis. *li. 2. de consid. ad Euangelium.*

Septimus habetur *Luc. 5.* quem ad hoc adducit Ambrosius relatus per Gratianum. *24. q. 1. c. non turbatur.* denique, vt dicit text. & si aliis imperatur, vt laxent retia sua, soli tamen Petro dicitur, duc in altum, hoc est, in profundum disputationum. Quid enim est tam altum, quam altitudinem diuitiarum videre, scire filium Dei, & professionem diuinæ generationis assumere, licet mens humana plene rationis non queat inuestigatione comprehendere: fidei tamen plenitudo complectitur: Et ibi dicit Ioan. de Turr. quod licet dederit omnibus potestatem prædicandi; non tamen omnibus, sed soli Petro dedit altas quæstiones circa fidem determinare, & in lucem veritatis ducere.

Octauus habetur *Matt. 18.* quem ibi declarat Chrysostom.

Nonus habetur *Marc. 14.* cum soli Petro dixerit Christus: Simon dormis, non potuisti vna hora vigilare mecum? quasi Dominus voluerit ostendere, ipsum præ cæteris ex commisso sibi officio debuisse vigilare.

Decimus habetur *Ioan. 6.* dum multi discipulorum abiissent retro: dixit Iesus ad duodecim: *Nunquid & vos vultis abire?* Respondens ei Simon Petrus: *Domine, ad quem ibimus?* & dicit gl. vnus pro omnibus respondet.

Vndecimus habetur *Lucæ 22.* de amputatione auriculæ Malchi à Petro facta: quod declarat Greg. Papa relatus per Gratianum. *c. si Petrus. 24. q. 1.*

Duodecimus & vltimus locus est *Ioh. vlt.* vbi Dominus dicit ad Petrum: *Amen, Amen, dico tibi, cum esses*

iunior,

iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius cinget te, & ducet te, quo tu non vis. Et infra dicit ei: *Sequere me*, quod non modo intellexit de genere martyrij, sed & ordine magisterij, vt ait Theophil. Inde quidam recentior ait: *Sequere me, gerendo vices meas, & in officio pastorali & martyrio* Et hæc sunt, quæ satis probāt, quod Petrus inter Apostolos obtinet primatum, tanquam pastor inter eos. Et quoniam summi Pontifices sunt successores Petri, ideo obtinent primatum in Ecclesia militante, prout Christus: cuius vicarij sunt in Ecclesia triumphante. Dicam infra *in par. sequen*. Et nota, quod Christus simpliciter magis dilexit Ioannem Euangelist. quam Petrum ex pluribus priuilegiis eis concessis, vt ait Anton. Flor. *in 4. part. sua sum. tit. 10. c. quarto. §. 3.* & nullus alius ita familiaris & continuus cum Christo.

TRigesimaprima consideratio. Ambrosius recitatus *in c. in beati. 2. q. 7.* dicit: *B. Petrus & Paulus eminent inter vniuersos Apostolos, & speciali quadam prerogatiua precellunt: verum inter ipsos quis cui praponatur incertum est. Puto enim illos aquales esse meritis qui aquales sunt passione. & simili eos fidei deuotione vixisse, quos simul videmus ad martyrij gloriam peruenisse. Non enim sine causa factum putamus, quod vna die passi sunt, vno loco, sub vno persecutore. Vna die, vt ad Christum pariter peruenirent. In vno loco, ne alteri Roma deesset. Sub vno persecutore, vt aqualis crudelitas vtrumque constringeret. Dies ergo pro merito, locus gloria, persecutor decretus est pro virtute, &c.* Et etiam Pelagi. Papa *in c. quāuis. 21 dist.* Sic quamuis vniuersæ per orbem Cathol. & Apostol. constitutæ Eccles. vnus thalamus Christi sit: tamen sancta Romana Ecclesia Catholica & Aposto. nullis synodicis cōstitutis cæteris ecclesiis prælata est, sed Euangelica voce Domini & Saluatoris nostri primatum obtinuit: *Tu es*, inquit, *Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam*. Cui data est etiam societas beatissimi Pauli vasis electionis, qui non diuerso (sicuti hæretici garriunt) sed vno tempore, vna eademque die, gloriosa morte cum Petro, in vrbe Romana, sub Cesare Nerone, agonizans coronatus est, & supradictam pariter Rom. Ecclesiam Christo Domino consecrarunt, eamque omnibus vrbibus in vniuerso mundo sua præsentia ac venerando triumpho prætulerunt.

Ex quibus videtur dicēdum, quod Paulus fuit æqualis Petro, & sic quod Petrus solus non fuit Princeps Apostolorum, nec illi soli fuerit data illa potestas vniuersalis antedicta Io. de Turrecr. *in c. per. 8. quæst. 1.* Et Anton Florent. *in sua histor. in 1. part. titul. 6. cap. 4.* ponunt hanc æqualitatem, sed dicunt, illam fuisse in merito, & præmio, & potestate ordinaria, sed non quo ad iurisdictionem: quia Petrus fuit maior in hoc & in administratione Paulo, *vt in c. in illis, in fin. 80. distin.* & gloss. *in ver. pari. in c. nono. 21. distinct.* Et etiam quo ad potestatem faciendi miracula, & idem Flor. *in sua sum. 3. par. tit. 31. cap. 8. §. 1.* Attamen Ioan. Ludo. Vinal. *in suo opere regali, in tractat. de pugna pauper sensitiua. in 3. notab. versic. Paulus Apostolus*, dicit, quod Paulus fuit Petro sublimior in quibusdam: hinc est, quod in bolla siue sigillo plumbeo ponitur Paulus à dextris, & Petrus a sinistris. Aliam tamen rationem, quare hoc fiat, retulit Ioannes de Selua *in suo tractatu de beneficio, in prima par. q. 5.* scilicet, quia sinistra pars, mortis quam Christus habebat tempore, quo Petrus venit ad Christum ante passionem: Dextra vero denotat immortalitatem Christi, quam habuit post resurrectionem, quo tempore Paulus venit ad Christum. Hæ rationes sunt somnia: ideo melius dixi supra *in hac parte, in secunda consideratione*, vbi dixi de Christo quomodo sedeat ad dextram. Et *in 4. not.* ponit ipse Vinald. de omnibus Apostolis: sed dicit, quod Paulus præcellit alios Apostolos sex rationibus: Et etiam de omnibus aliis Apostolis & conuersatione eorum ponit idem Antonius Florentinus *in dicta sua historia, in 1. parte in 6 tit. à 4. cap. vsque ad finem.* ponit de discipulis, & solum ponit de tribus, videlicet de Lazaro, & Martha, & Magdalena: de quibus facio considerationem sequentem. Dicit tamen Barthol. Veronens. *in tractatu de Imperatore eligendo, in verb. ratione dignitatis*, quod Adam & Petrus sunt digniores, quia proximiores virgini Mariæ.

Aduerte tamen, quod de iure, appellatione Apostoli simpliciter intelligitur de Paulo. vt ait gloss. *in verb. Vir. de iur. natur. gent. & ciuili. in Institutio.* quæ gloss. à Doctoribus approbatur. Cui concor. glossa iuris Canonici, *in verb. part. in c. forundo verbor. signific. quæ allegat pro hoc c. an. Apostolus. 32. q. 7.*

TRigesimasecunda consideratio. Lazarus post Apostolos discipulus Christi, huius nostræ ciuitatis Heduensis patronus, protector & cōseruator, & in qua eius corpus requiescit, inter cuius membra caput peregrinis demonstratur, summa gloria, summa laude, summo honore glorificandus, laudandus & honorandus. Hic enim, vt dicit Flor. *in d. tit. 19. c.* Frater erat Marthæ & Magdalenæ à Christo fuit familiariter dilectus, & solus inter discipulos Christi amicus vocatus, vt habetur *Iohan. 11.* Lazarus amicus noster dormit. De stirpe regia descendens à populo Iudæorum patre Syro nuncupato, & matre Eucharia, & mortuis eorum patre & matre magnas sui patrimonij diuitias sic inter se diuiserunt, vt Mariæ quoddam castrum Magdalon dictum (vnde Magdalon nuncupata est) in partem contigerit. Marthæ vero castellum Bethaniæ, quod erat prope Ierosolymam ad duo milliaria. Lazaro autem militiæ vacanti, pars non modica Ierosolymorum: & eum quadriduanum a mortuis suscitauit Christus, post passionem Domini, lapsis aliquot annis, Iudæi fugatis Apostolis de partibus illis insurgentes contra Lazarum, Mariam, & Martham sorores eius, Marcellam pedissequam Marthæ, quæ Christo disputante contra Pharisæos, clamauerat: *Beatus venter qui te portauit, &c.* & Celidonium, quem à natiuitate, cæcum, Christus illuminauerat, & Maximinum vnum ex 72. discipulis Christi, naui imposuerunt sine gubernaculo, periculis marinis exponentes, vt quam citissime submergerentur. Sed diuino nutu, Massiliam incolumes peruenerunt, vbi prædicationibus eorum Princeps cum vxore ad fidem Christi conuersus, idola ciuitatis confregit: Ecclesias construxit, fidem & baptisma plurimis recipientibus, beatum Lazarum Massiliæ episcopum prefecerunt: deinde populum Prouinciæ ad fidem induxerunt. Reliqua vero vide infra *in vlt. part.* in consideratione, quæ de laude ciuitatum tractat, vbi plura in laudem diui Lazari scribuntur. & merito eum sit numen tutelare Heduorum.

TRigesimatertia consideratio. Post Apostolos & Prophetas, dominum Deum martyrum candidatus laudat exercitus, vt habetur in cantico Ambrosij & August. vnde Iohannes *Apocal. 7.* dicit, se vidisse turbam magnam in Ecclesia triumphante, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus & populis, tribubus & linguis stantes ante thronum, & in cōspectu agni, amictis stolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabant voce magna, dicentes: *Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & agno*, & omnes angeli

stabant in circuitu throni, & seniorum,& quatuor animalium laudantes Deum: & qui sunt hi amicti stolis in circuitu throni cũ palmis in manibus, sunt, qui venerũt ex tribulatione magna, & lauerũt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni: ideo sunt ante thronum Dei, & seruiunt ei die ac nocte, & qui sedet in throno habitat super illos: de quo *in 1. consider. huius partis*. Et non esurient amplius, neque sitient, vt de his dicit Anton. Flor. *in sua sum. part. 3. tit. 32. cap. 9.* vbi plene de Martyribus, quos ponit post Apostolos & Prophetas.

Vnde multum sunt honorandi & glorificandi martyres, cum fortitudinis sit actus maximæ perfectionis: quod probat S. Thom. 2. 2. q. 124. art. 3. duobus modis, vbi per eum.

Ex quibus concluditur, quod martyres sunt perfectiores Doctoribus; quia ipsi docent non solum verbo, sed etiam facto. Sunt etiam perfectiores virginibus, vnde August. *in lib. de Virginit.* facit comparationem inter perfectionem martyrij & virginitatis. & etiã S. Tho. *in 4. dist. 49.* inquit, quod licet vna laureola sit maior altera, secundum quod simpliciter tamen loquẽdo, laureola martyrij est potior laureola doctorum & virginũ, quia cũ martyrio sit pugna difficilior & victoria maior, debet etiam esse excellentior laureola, quæ martyrio datur. Vnde gl. super illud *Matth. 5.* Beati qui persecutionẽ patiuntur, &c. dicit, quod omnes aliæ beatitudines perficiuntur in ista. Eccl. sia quoque in commemoratione sanctorum martyres præordinat & præponit doctoribus, & virginibus, ad ostendendum præeminentiam eorum, respectu doctorum & virginum. Quorum martyrum gloriam admirans sancta mater ecclesia, inquit Deo: *Qua vox, qua poterit lingua retexere, Qua tu martyribus munera præparas.* quasi dicat nulla. Ideo canit Dauid Propheta. *Psalm. 115.* *Preciosa in conspectu Domini mors sanctorũ eius*, id est, secundum Alex. de Hales, ibi: *Chara & grata est Deo mors martyrum*. Cũ enim ipsi ostenderint operibus arduis, quod super alios Deum dilexerunt, dicente Gregorio in quadam homilia paschali, quod probatio dilectionis exhibitio est operis. Credendum est ergo, quod Deus in cœlesti curia illus præcipui amoris signa ostendet eos singulari gloria decorando. hæc dicit Bernardinus de Bustis *in suo Rosario, in 2. part. serm. 39. litera Z. & b.* in dicto sermone tractat materiam martyrij.

Et dicit Ioannes Ludouicus Viuald. *in suo opere regali tract. de pug. a patris sermone...* quod triumphus, dignitas, magnificentia, honor & gloria totius Christianæ religionis, est in tam grandi exercitu sanctorum martyrum, qui pro veritate fidei orthodoxæ suum proprium fuderunt sanguinem. De laude, gloria & excellentia quorum videas ibi.

Trigesimaquarta consideratio erit de doctoribus Ecclesiæ, qui etiam sunt de numero beatorum imo etiam ad ecclesiastici corporis integritatem & consummationem constituti sunt à Christo. Inter cæteros eius gradus & partes, doctores qui veritate palam edocent, & populum recte instituunt, quemadmodum testatur beatus Paulus *in 1. ad Corinthios epist. cap. 12.* dicens: Et quosdam quidem posuit Deus in ecclesia, primo Apostolos, secũdo Prophetas, tertio Doctores, deinde virtutes, &c. & *ad Eph. 4. c.* idem affirmat his verbis. *Et ipse Christus dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Euãgelistas, alios autem pastores & doctores ad consummationem sanctorũ, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi.* Ex quibus etiam videtur, quod præcedant martyres, cum ibi per Apostolum ponantur in tertio gradu post Apostolos & Prophetas: sed parum (vt credo) hic curatur de ordine literæ. De laureola doctorũ dixi *in praeced. consideratione.* De quibus *Dan. 12.* dicitur: *Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* & vide per Anton. Florent. *in 3. par. sua summæ. tit. 30. c. 8. § 2.* Et nota, quod in paradiso sunt tres ordines dignitatum, & vnus excellit alterum, ita & in terra: & fiunt tales differentiæ pro maiori concordia tantæ multitudinis, quæ non posset alia ratione subsistere. *cap. ad hoc. 89. dist. & c. licet. 2. 45. distinct.*

Trigesimaquinta consideratio erit de Euangelistis, qui sunt quatuor, qui præferuntur omnibus aliis inferioribus ab Apostolis, imo inter alios simul connumerantur. *c. vni. de reliquiis & venerat. sanctor. in 6.* Sed quis illorum sit præferendus? Videtur, quod sit Ioannes, tum quia Apostolus, tum quia Ecclesia canit, quod inter cæteros magis dilectus, tum quia dicit glo. *in c. miraculo. in c. per baptismum. de consecr. dist. 4.* quod B. Maria & Ioannes Apostolus peccare non poterant, tum ex eo, quod quatuor Euangelistæ figurantur per quatuor elemẽta: videlicet per terram, aquam, ignem & aërem.

Primo, Matthæus figuratur per terram, quia primo fuit valde terrenus, deditus mundi lucris: vnde teloonarius dicitur seu publicanus. Vnde etiam *Ezech. 1. & Apocal. 4.* per hominem figuratur, cui commissa est cura terræ, vt in ea operaretur. *Genes. 3. c.* Tradidit etiam notitiam nobis de Christo secundum carnem, quam a terrenis traxit, incipiens Euangelium: *Liber generationis.*

Marcus figuratur per aquam: nam in ciuitate, quæ fundata est in aquis, scilicet Venetiarum, elegit habitationem suam; & per leonem figuratur, qui quartanam patitur, eo, quod multo humore abundat. Aqua summe nutrit quartanam. Hic tradit notitiam de Iesu secundum suam sapientiam, quæ per aquam figuratur in scriptura, iuxta illud *Eccles. c. 15.* Aqua sapientiæ salutaris potauit illum. Vnde principaliter Marcus describit prædicationem Christi, & incipit Euangelium suum in aquis Iordanis, dicens: *Mox post exordium fuit Ioan. in deserto bapt. &c.*

Lucas autem est ut aër. Vnde Euangelium scripsit ea lingua, quæ magis vtitur aëre, in formando vocẽ, quam alij. Dicit Isidorus in *Ety. libro.* quod Orientales frangunt aërem in guttere, & in gutture loquuntur, vt Hebræi scilicet. Occidentales præcipue Hispani frangunt vocem in dentibus, & ideo in dentibus loquuntur, vt Latini. Sed mediterranei frangunt vocem in palato, & in palato formant vocem, & ideo melius quam alij loquuntur, vt Græci: & ideo locutio eorum comptior est cæteris secundum ipsum, & hac lingua Lucas suum scripsit Euangelium, secundum Hieron. Vnde secularẽ quandam redolet eloquentiam. Hic figuratur per vitulum, qui in veteri Testamento figurabat mortem Christi, quæ in aëre facta est. vnde principaliter Lucas describit ignominiam passionis: & hec visio est nobis magis proportionata. Nam per aërem corporaliter melius videmus. Et est ratio; quia nil nobis nasci profuit, quod dixit Matthæus: nec prædicatio profuit, quod dixit Marcus, nisi redemi profuisset, quod dixit Lucas.

Ioannes autem figuratur per ignem, & merito, quia dilectionis amore ardebat. Hic figuratur etiam per Aquilam, quæ super omnia alia animalia visitat sphæram ignis, vbi exustis plumis ad terram veniens, iterum iuuenescit. Igni recte comparatur, cuius verba fue-

ba fuerunt plena igne charitatis. Ipse describit, quomodo sic Deus dilexit mundum, vt vnigenitum suum daret, & qualis ipse vnigenitus datus est nobis, id est, In principio erat verbum. Ipse narrat sermonem in vltima cœna plenum igne amoris. Ipse solus latus Christi lancea perforatum describit, vnde exiit omnis flamma amoris. Epistolæ eius plenæ sunt fraterno amore. Hæc sunt, quæ dicit Antoninus Florentinus *in prima parte suæ summæ.tit.3.c.3.§.2.*

Ex quo, vt dixi supra *ista parte, in 12.consideratione.* Quod inter quatuor elementa, dignius & excellentius est ignis. Ideo etiam cum Euangelia Ioannis igni non parentur, digniora cæteris censenda sunt. Et de ordine illorum habetur per Hieronymum de Lyra & alios scribentes; *in prœmio seu argumento Euangeliorum Matthæi* ex quo primus scripsit Euangelium in Iudæa, sed propter hoc Euangelia sua non sunt digniora, sed Ioannis, vt dictum est.

Figurantur etiam per Angelum & tria animalia; videlicet per Angelum Matthæus, per Taurum Lucas, per leonem Marcus, & per Aquilam Ioannes, vt habetur *Ezech.1.* Et declarant de Lyra, & alij Doctores Theologiæ in dicto prœmio Euangeliorum.

TRigesimasexta consideratio. Post hos sunt quatuor Doctores, præcipue Catholici. quatuor columnæ Ecclesiæ, videlicet S.Greg. Papa sanctus Hieron. presbyter Cardinalis, sanctus Ambrosius Archiepiscopus Mediolanensis, sanctus Augustinus ante conuersionem suam rhetor maximus & philosophorum acutissimus: post susceptũ vero baptisma Episcop. Hypo. per totũ mundũ celebris Doctor, & falsitatis inimicus. Hi sunt eruditissimi & sanctitate præfulgidi. Et vt testatur Romanus Ponti. *in cap. vnico, de reliq. & venerat sanct. lib.6.* Quorum perlucida ac salutaria documenta Romanam illustrarunt Ecclesiam, decorarũt virtutibus, & moribus informarunt. Per ipsos præterea quasi luminosas ardentes lucernas super candelabrum in domo Domini positas errorẽ tenebris profugatis, totum corpus Ecclesiæ tanquã sidus irradiant matutinũ. Et, vt iam prædixi ista parte, *in 22.consideratione.* vbi de tribus linguis fit mentio inter istos tres, Augustinum, Hieronymum & Gregorium, magis creditur Augustino in disputationibus. Hieronymo in historiis & translationibus, Gregorius vero in moralibus præponitur: vt notatur *in verb. Gratian c.vt veterum.9.dist.* Et sic sensus historicus Hieronymo, Tropologicus moralis Gregorio; Allegoricus Ambrosio. Anagogicus vero Augustino attribuitur. Historia vero docet factum, Tropologia faciendum, Allegoria credendum, & Anagogia appetendum. Sed an Hieronymus præponatur Augustino, vide Dominicum *in ca. vnico, de reliq. & vene. sanct. in 6.* vbi probat, quod quandoque vnus præponitur alteri in ordine literæ.

TRigesimaseptima consideratio erit de Innocentibus, quo loco collocantur in paradiso, an sint corona martyrum coronandi & laureandi. Robertus de Litio, *in sermone de innocentib.* recitat tres opiniones. Quarum dicit vnam esse falsam, aliam debilem, alterã vero veram. Et est, quod martyrij gloriam, quam in alijs propria voluntas meretur, illi paruuli occisi Dei gratia sunt assecuti. Quoniam, vt ait, effusio sanguinis propter Christum, vicem gerit baptismi: vnde sicut in pueris baptizatis, per gratiam baptismalem meritum Christi operatur ad gloriam: *vt infra ista parte, in 42. considerat.* dicitur; sic in istis operatum est ad palmam martyrij obtinendam. Et hoc vult Augustinus in quodam sermone de Epiphania, quasi alloquens ad Innocentes, dum inquit: Ille de vestra corona dubitauit in passione pro Christo, qui etiam paruulis baptismum prodesse non æstimat. Christi non habebatis ætatem, in qua impassurum Christum crederetis, sed habebatis carnem, in qua pro Christo passuro passionem sustineretis. Hæc ille. Nec est dubium, ipsos sanctos Innocentes esse in cœlo altissimo, & gaudium speciale habent, cum primi pro Christo nato, mandato impij Herodis Ascalonitæ occisi, & martyrium passi fuerint. Ideo mirum in modum in eo glorificari debent. Vnde Augustin. in sermone Innocentium (vbi multa prosequitur de gloria eorum) dicit: Hodie, fratres charissimi, natalem illorum infantium colimus; quos ab Herode crudelissimo Rege interfectos esse Euangelij textus eloquitur. Ideo cum summa exultatione gaudeat terra nostra cælestium militum, & tantarum parens fœcunda virtutũ. Ecce prophanus hostis nunquam beatis paruulis tantum prodesse potuisset obsequio, quantum profuit odio. Nam sicut præsentis diei festa manifestant, quantum contra beatos paruulos iniquitas abundauit, tantum in eis gratia diuinæ benedictionis effulsit. Hæc ille. Sed quo loco sint in paradiso, si vis facere comparationem ad sanctos, qui præcesserunt eos, & ad sanctos, qui sequuti sunt, essent collocãdi post Prophetas & Patriarchas, & ante Apostolos. Quemadmodũ & in Litania descripti sũt.

TRigesimaoctaua consideratio de cõfessoribus fit qui sunt in quadruplici differentia. Quidam sunt pastores, quidam scripturarum Doctores, quidam eremi seu cœnobij cultores aut monachi, & quidam seculi habitatores: Vt de his scribit Anton. Flo. *in sum. part.3 tit.31 cap.10.§.in 2.3.4. & 5.* Et de his dici potest id, quod habetur *Ps.88.* Confitebuntur cœli mirabilia tua domine, etenim veritatem tuam in Ecclesia sanctorum. Et merito Prælati, confessores cœli dicuntur, quia sicut inferiora corpora gubernantur per superiora, Cœlos & Planetas eorum, & ex influxu cœlorum in inferioribus elementis & elementaris fiunt generatio, & omnis motus, sic ex dispositione Prælatorum, & ordinatione populi, ipsi populi mouentur ad bene operandum, *vt H ibi.§.*

Etiam Doctores cœli dicuntur propter lumen sapientiæ, vt dicitur *Eccles.24.* Ego feci, vt in cœlis oriretur lumen, qui propter pluuiam doctrinæ de cœlo descendentem, *Iob 36.* cœlum dedit pluuiam, scilicet aerem, & hi maxime confitentur mirabilia cœli, & veritatem Christum, vel veritatem scripturarum. Vnde Grego. *2. moralium* tractans illud *Iob.38.* Quis dedit gallo intelligentiã? exponit de doctoribus & prædicatoribus Ecclesiæ, quibus Deus dedit intelligentiã sicut gallo, & non alijs, & ibi ipse Anton. scribit de natura galli, vbi dicit, quod gallus dicitur habere intelligentiam per metaphoram. Æstimatio enim sensitiua, quam habet gallus, secundum quam operatur prorumpens ad cantũ, dicitur hic intelligentia. Cantat enim certis horis determinatis, secundum instinctum naturæ, ac si haberet intelligentiam, mensurã, & proportiones motuum cœlestium. Vnde subdit: Quis enarrabit rationem cœlorum, & concentum cœli, quis dormire fecit doctores? Ergo Ecclesiæ viros assimilat gallo propter tria: quia certis & determinatis horis cantat; & quia vocem in cantu variat; & quia cantãdo se prius alis verberat. Intelligentiam ergo primũ gallus accipit, vt prius nocturni temporis horas capiat; & tunc demũ vocem exhortationis emittat. Gallo igitur intelligentia attribuitur desuper, quia doctori veritatis discretionis virtus, vt nouerit, quibus, quid, quando vel quomodo diuinitus ministratur. Non e-

nim vna eademque cunctis exhortatio conuenit;quia nec cunctorum par motum qualitas astringitur.Sæpe enim aliis officiunt, quæ aliis prosunt, & pleræque herbæ, quæ aliqua animalia reficiunt, alia occiduot. Pro qualitate ergo audientium,sancti doctores & prędicatores formabant suos sermones,vt pulchre ostendit gloriosus doctor Hieronym.*in epist.suis.* Hæc ille. Vbi etiam ample declarat, quomodo capienda sit illa intelligentia galli, illam doctoribus & prædicatoribus applicando & attribuendo.

Tertij sunt,de quibus agitur in viris & collationibus patrum S. Anachoritæ,scilicet horum primus fuit Paulus primus eremita, quia tantæ perfectionis fuit, vt B.Anton.animam eius egressam de corpore in choro angelorum videret collocari. Additi sunt eis cœnobitæ viuentes in congregatione,etiam contemplationi dediti,vt monachi omnes,de quibus *infra in proxima sequent.parte.* quasi circa finem in pluribus considerationibus,& hi cœlo merito comparantur;quia,sicut cœli exaltantur à terra,*Esa.*1.& valde ita prædicti eleuati fuerunt in altissimis contemplationibus à terra separati,id est,affectu terrenorum confessi sunt, & confitebuntur hi cœli mirabilia tua, de quorum conuersatione &contemplatione dicitur *Iob.*39.Quis dimisit onagrum liberum in solitudine, & vincula eius quis soluit?cui dedit in solatione domum,& tabernacula eios in terra salsuginis. Contemnit multitudinē ciuitatis,vocem exactoris non audit, circumspicit montes pascuæ suę & virentia quęque perquirit.Quæ verba ibi exponit Ant.Flo.post Greg.*in moral. lib.*30. Et iste status religiosorum excedit statum virginum, vt dicit S.Thom.2.2.*q.*186.*art.*8.alleg.per Feli. *in cap. causam.col.2.extra de probatio ib.*

Quarti sunt confessores: Qui,vt cœli confitebūtur mirabilia Dei, qui Deum confessi sunt sanctis operibus glorificati in gloria superna. Hi etiam cœli dici possunt;quia,sicut mouentur continuo à primo mobili omnes alij cœli;sic & isti à Deo, qui est primum mouens omnia,sed immobilis manens in se,moti sunt ad bona operaodum: propter quod dicitur *Es.* 26. Omnia opera nostra operatus in nobis. Et quia omnis motus noster interpretatur, quod est nobis datus ad merendum,& bene operandum, ideo dicit Apost. *ad Gala.* 6. Dum tempus habemus, operemur bonū. Scribit aut.*S alom.*28.tempora diuersarum operationū in quibus homo mouetur de vno ad aliud,vt habetur *Eccles.*3.Omnia tempus habent,&c. scilicet,opera,& tempus sibi congruum. De vno ad aliam expositionē moralem assumit Florent. *in loco hic ante alleg* & reducit ad quatuor status hominum iustorum.Quidam sunt baptismum recipientes,quidam pœnitentes,quidam proficientes,& quidam præsidentes:quemadmodum ibi ample declarat *in d.*5. Etiam amplissime de istis quatuor gradibus confessorum ponit Ioan. Ludou. Viualdus *in suo opere regali, in tract.u. de pugna partis sensitiua & intellectiua.* Et quomodo variis tentationibus ac persecutionibus in hoc seculo affliguntur.De beatitudine vero istorum & aliorū scribit Robertus de Litio,*in suo tract. de beatitudine sanctorum.*

TRigesimanona consideratio de Virginibus tractat,quibus datur laureola in cœlo,de quibus visus est loqui Ioan.*in Apocal.*7.*cap.* cum ibi ostendat, illas vidisse ante thronū Dei per numerū determinatum,scilicet centū quadraginta quatuor millia;vt dicit Ant.Flor.*in tertia par.sua summa tit.*2.*c.*1.§.8.vbi ample collaudat, extollit & commendat Virginitatem ex multis,quibus datur corona,quæ dicitur laureola, vt ibi dicitur,& in fine huius considerationis: & de Virginum statu,& laude tetigi *in preced.parte; in* 11. *consider.*

Sed cum & ad Regum cœlorum perueniant & Viduæ,quæ sint in digniori seu altiori loco,an Virgines an Viduæ?Dicit enim Ant.Flor. *loco praall. cap.*2.§.8. quod quamuis status Virginalis melior sit,quam coniugalis; tamen & in statu Viduali vel coniugali potest quis perfectior esse Virgine,& maioris meriti,sc.quia maioris meriti charitate existit. Sed hæc dubitatio de his,quæ sunt eiusdem meriti respectu charitatis, quæ vita sit perfectior,ita, quod in perfectiori loco collocari debeat.Et habetur, quod Vidua sit eiusdem qualitatis.Cum ita commendatur Viduitas,sicut Virginitas.Vt dè commendatione eius ponit ipse Ant. *in d.*3. *par.sua sum.tit.*2.*c.*3.§.2. vbi dicit commendatam fuisse autoritate diuina & canonica. Cum etiam castitas Viduarum multum commendetur, de qua supra *in* 2. *par.in* 20.*consid.*

Imo etiam videtur, quod Virginitas non sit excellentior matrimonio ex multis.

Primo,ex dictis Aug.*in lib. de bono coniugali.* Non impar meritum continentiæ est in Ioanne, qui nullas est expertus nuptias,& in Abraham,qui filios generauit.*c.si enim ver.cæterum. de pæn.distin.* 2. sed maioris virtutis maius est meritum. ergo Virginitas non est potior virtus quam castitas coniugalis.

Secundo sic.Ex virtute dependet laus virtuosi,si ergo Virginitas præfertur continentiæ coniugali, videretur, quod quælibet Virgo esset laudabilior qualibet coniugata,sed hoc est falsum, vt dictum est:ergo Virginitas non præfertur coniugio.

Tertio sic.Bonum commune potius est bono priuato,vt patet 10.*Ethic.text.in* §.*pen. & ibi not.in l.vnica. C.de cadu.toll.c.scias.*7.*quæst.*1.Sed coniugium ordinatur ad bonum commune,& ad publicam vtilitatem.*l. in libel.*§.*medio.ff.de captiuis & postli.reuer. l.*1. *& ibi gloss.in ver.Resp.& docto.ff.solut.matrim.* Lucas de Pen. *in l.fin.colum.*5.*C. de incolis. lib.* 10. vbi etiam videtur tenere, quod matrimonia sint necessaria pro conseruatione generis humani dixi inf.*in* 11.*par.*10.*consid.* Vbi scripsi,qnod vxoratus præfertur non vxorato, sed Virginitas solum tendit ad bonum priuatum.

Quarto,quoniam videtur,quod Virginitas contrarietur præcepto legis naturæ,& diuinæ. Naturæ,scilicet cum dicat Arist.*in lib.* 3. *de anim.lib.in* 1.*de Cœlo, & Mundi,& in* 2.*de Anima,* quod natura appetit generationem indiuiduorum propter conseruationem suarum specierum,sed matrimonium tendit ad sobolē procreandam,&ad multiplicandum genus humanum. Hiero.*c. nupt.*32.*q.*1.& est ad Paulum. Nuptiæ replent terram,Virginitas vero contrariatur: Igitur,& eā seruantes in veteri lege,non relinquentes post se semen, erant maledicti, maledictione opprobrij, vt patet de Ioachim,&c.quod figuratur *Matt.*21.quādo Christus maledixit ficulneæ:quia sine fructu. Item contrariatur legi diuinę,cū præceperit Deus homini,*Genes.*1. Crescite,& multiplicamini,&replete terram. Et dicit Paulus 1.*ad Cor.*5.Volo iuniores nubere,& filios procreare.& *ad Timoth.*2.dicit:Saluabitur mulier per generationem filiorum.Ex quibus videtur,quod matrimoniū sit laodandum.Et pœna imponebatur apud Romanos seruantibus virginitatem,& qui vitam cœlibem ducebant teste Valerio,& veteri lege *Deut.* 7. prohibebatur seruare virginitatem.Ioan. de Turrect. *in c.integritas.*32.*q.*5.*in* 3.*dubio,* & Bernard. de Bust. *in suo Rosar. part.*2.*serm.*23.*in litera D.* Et Gabriel Barlette, *in sermone pro festo sanctorum Innocen.* faciunt prædicta fundamenta, sed tandem concludunt, quod Virgi-

nitas

nitas sit præferenda; quia Virginitas est in consilio & opera perfectionis. Cadit enim sub consilio; quia Apostolus consulit Virginitatem, tanquam melius & perfectius. 1. *ad Cor.* 7. Quia bonum animæ præfertur bono corporis, & bonum diuinum bono humano, & bonum contemplatiuæ vitæ, præfertur bono actiuæ vitæ. Virginitas autem est bonum animæ, diuinum, & vitæ contemplatiuæ. Coniugium est bonum corporis ad conseruationem humani generis, & sic humanum, & pertinet ad vitam actiuam: quoniam vir & mulier in matrimonio viuentes necesse habent cogitare, quæ sunt mundi, vt patet 1. *ad Cor.* 7. & ibi respondet ad motiua in contrarium facta.

Etiam secundo facit; quia ille status dignior, qui maiorem recipit fructum, sed virginibus datur maior: quia, vt dicit Luc. de Pen. *in l. quoties.* quæ est finalis. *C. de priuil. scholar. lib.* 12. quod cum sementem terræ bonæ centesimum, sexagesimum, & trigesimum fructum Euangelia doceant, & centenarius pro Virginitatis corona primum gradum teneat: Sexagenarius, pro viduitatis labore, & Trigenarius, pro coniugio, vt patet per parabolam *Mat.* 13 Vt tenēt Theologi; quod etiam tenet, & sequitur Bernard. de Bustis *in d.* 2. *par. sui Rosarij, sermone* 38. *in princ.* Et ipse Gabriel Barlette *in dicto sermone pro festo sanctorum Innocentium.* Vnde Ambros. *lib. de virginitate.* Bona est continentia coniugalis, melior continentia vidualis, optima mundicia virginalis.

Tertio; ille status est dignior, de quo Christus nasci voluit, sed Christus non de coniugata, sed Virgine nasci voluit, & hoc, vt dicit Beda super Lucam, vt ostenderet præconium Virginitatis, & quantum ipsam diligebat. Ex hoc Iohannem Euangel. & patrem putatiuum Ioseph, virginem custodiuit. Vnde Thom. *in* 4. *par.* 35. *q. art.* 3. Virginitas supremum decorem vendicat.

Quarto; ille status est nobilior, qui primo est institutus in nobiliori loco, sed virginitas prius fuit, quam matrimonium, & in nobiliori loco: quia angeli virgines prius sunt creati, quam homo, & in nobiliori loco, quia in empyreo cœlo. Præterea. & Adam positus est virgo in paradiso: & de terra virginea creatus. Igitur.

Ideo videtur, quod virginitas apud Deum maiori præmio & corona præmietur, & coronetur, quam viduitas: & viduitas quam coniugium. Et hoc multis decisionibus & autoritatibus doctorum, & rationibus probatur.

I. Quoniam primo, vt inquit Hieronym. *ad Natalum*, tria præcipue sunt genera metallorum: Ferrum, Argentum & Aurum. Ferrum est castitas coniugalis, Argentum est Viduitas, Aurū vero est Virginitas. Cū ergo Aurum sit inter cætera metalla, excellentius & preciosius, vt dicitur *in vlt. part. in* 95 *consid.* ideo Virginitas cui comparatur est excellentior.

II. Vt dicit, Virginitas est Regina, Viduitas est vt domina. Coniugalitas vt ancilla.

III. Virginitas, vt patria, Viduitas, vt portus, Coniugalitas, vt pelagus.

IV. Virginitas est summa gemma; thesaurus preciosus, margaritis refertus.

V. Sicut Aquila inter volucres, Lucifer inter stellas, & gemma inter lapides; ita excedit Matrimonium & Viduitatem Virginitas.

VI. Augustin. *in lib. de viduitate* dicit, quod bona est pudicitia coniugalis, melior vidualis, & optima virginalis.

VII. Dicit Cyprianus, quo virginum sublimior est gloria, melior est vita.

VIII. Dicit Cassianus, *in lib. collationum.* Maior est virtus castitatem tenere, quam dæmones expellere.

IX. Dicit Damascenus, *lib.* 4. Quanto angelus homine est superior, tanto virginitas est nuptiis honorabilior.

X. Hieronymus ait: Qui immunditiam luxuriæ perfectę continentiæ subiicit, sanctior Dauid existit, & fortior Samsone.

XI. Inquit Bern. Virginitas est sicut lux solis, Viduitas sicut lux lunæ, & Matrimonium sicut lux stellarū.

XII. Idem Bernar. Sola virginalis castitas est, quæ in hoc mortalitatis loco & tempore, statum quendam immortalitatis, & gloriæ repræsentat. Nam quod sancti habebunt in cœlo, scil. integritatem, & munditiam corporis & animæ, hoc iam virgines obtinent ex gratia in terra.

XIII. Ex quo, vt ait Plin. *in suo lib.* 21. *naturalis histor. c.* 4. 8. *&* 19. Flos rosę inter omnes flores obtinet principatum: cum sit iucundus, gratus odore & colore, commendatur, cum nihil gratius tradatur aspectui, & ex rosa plures medicinæ fiunt: & dixi *in vlt. par. in* 94. *consider.* Ideo non immerito si per rosam virginitas figuretur, vt ait Bernard. de Bust. *in* 2. *parte sui Rosarij. sermo.* 28. *in litera B.*

XIV. Hieronymus ait; In omni sexu & gradu Virginalis pudicitia obtinet principatum.

XV. Cyprianus dicit, *in lib. de Virginitate*: Virginitas est soror angelorum, victoria libidinum, Regina virtutum, possessio omnium bonorum, quæ tenet in cœlo aureolam, & in terra principatum.

XVI. Facit id, quod supra dixi, scilicet, quia Virginibus datur fructus 100. Viduis 60. Coniugatis 30.

XVII. August. dicit *in lib. de Virginitate.* Certa ratione, & scripturarum autoritate, nec peccatum nuptias esse inuenimus, nec earum bonum bono Virginalis, vel Vidualis continentiæ æquare præsumitur.

XVIII. Facit, cuius finis melior est, ipsum quoque melius, secūdum Philos. *in* 2. *&* 3. *Phys.* Quia sic est, quod secundum Philos. 10. *Ethic.* & dixi infra *in* 33. *consider.* duplex est vita, actiua scilicet & cōtemplatiua: & perfectior sit, secundum Philosophum, omnis vita contemplatiua, quam actiua. Castitas virginalis est perfectior, quam coniugalis: quoniam Virginitas ordinat hominem ad finem vitæ contemplatiuæ: vsus autem matrimonialis, ad vsum vitę actiuæ, vt dicit S. Thom. 22. *q.* 152. *art.* 2. *in corpore quæstionis.* & hic ante iam aliquid dixi.

XIX. Facit: quoniam, vt dicit Apostolus 1. *ad Corinthios capite* 7. Mulier innupta, & virgo cogitat quæ Dei sunt, vt sit sancta, & corpore, & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.

XX. Facit: quoniam, vt dicit idem Paulus ibi. Qui matrimonio iungit Virginem suam, bene facit, & qui nō iungit, melius facit.

XXI. Facit, quod habetur *Apoc.* 3. Qui non inquinauerunt vestimenta sua, ambulabunt mecum in albis: & ibi doctores intelligunt de virginibus.

XXII. Facit, tanto aliquid perfectius est, quanto habet maiorē conformitatem cum suo principio. Et, vt dicit Phil. 5. *Metaphys.* Melius est simpliciter, quod primo principio propinquius est: cum igitur Deus sit principium & finis omnium, *Apoc.* 1. & ipse sit actus simpliciter purissimus secundum Philosophum, 12. *Metaphys.* Ideo Castitas virginalis, quæ est purior

omni actu Matrimoniali, perfectior est matrimonio; quia Deo est conformior, qui est ab omni libidine alienus.

XXIII. Facit; nam Virtus simpliciter circa bonum, & difficile, secundum Philosoph. 2. *Ethic.* Cum igitur maior sit difficultas abstinere ab omni delectatione actus Venerei, sicut fit in Virginibus, quam abstinere solum ab aliis delectationibus extra matrimonium: ergo magis merentur Virgines, quam aliæ.

XXIV. Facit id, quod dicit Ambros. relatus *in c. nuptiæ. 32. q. 1.* Nuptiæ implent terram, Virginitas paradisum. Intellige, facilius, vt ibi gl. 1. declarat. Et istud est priuilegium Virginitatis maximum, secundum glo. vlt. *in c. causam. extra de probat.* Vel quia, vt ait, Virginitas, est soror angelorum, vbi omnes erunt Virgines vel continentes, neque nubent, neque nubentur.

XXV. Facit, quod Hieron. ad Eustochium *in sermone assumptionis Virginis Mariæ,* ait: Bene angelus ad Virginem mittitur; quia angelis semper est cognata virginitas, profecto, in carne præter carnem viuere, non terrena vita est, sed cœlestis: Vnde, in carnem cœlestẽ vitam acquirere, maioris est meriti, quam habere. Esse enim angelum, felicitatis est: esse vero Virginem virtutis, dum hæc viribus obtinere nititur eum gratia, quod habet angelus ex natura.

XXVI. Facit, quod dicit Amb. *in lib. de viduis.* Supergreditur Virginitas conditionem humanæ naturæ, per quam homines angelis assimilantur: maior est victoria hominum, quam angelorum. Angeli enim, sine carne viuunt, Virgines autem in carne triumphant.

XXVII. Facit, quod inquit Chrys. super Matth. Licet omnes Virtutes sint res angelicæ, specialiter tamen castitas Angelica virtus est.

XXVIII. Facit, quæ dicit ibi Ang. Quę maior gloria super terram, quam in carne corruptibili ducere vitam Angelicam?

XXIX. Facit quod dicit Aug. Qui Virginitatem seruant, sicut angeli Dei in terris sunt, imo & angelos transcendunt.

XXX. Facit, id quod dicit idem Bern. de Bustis *in d. 2. par. ser. 27. in litera E.* vbi dicit Virginitatem esse ante Matrimonium.

XXXI. Facit id, quod idem ait ibi *sub litera F.* Quod à Christo in propria persona consecrata est Virginitas. quod probat ex dicto Leonis in quodam sermone, cũ inquit: *Christus Virginitatis est filius.* verum, super omnia, quæ dici possunt, hanc virtutem commendabilem reddit, quod ipse Saluator humani generis, de mundissima Virgine nasci voluit, vt hic ante dictum est, *ver. 3. Ille status, &c.* Et quod ipse Virgo permansit, & præ cæteris illum discipulum amauit, quem Virginem de nuptiis carnis abstraxit. In tantum enim ei Virginitas placuit, quod speciali arbitrio, vterum Virginalem accepit, in quo sibi naturæ assumptæ nuptias celebrauit.

XXXII. Facit, quod dicit Cyprian. *in li. de Virginitate.* Flos est enim Virginitas, ecclesiastici germinis decus, atque ornamentum gratiæ spiritualis, illustrior portio dominici gregis. Idem dicitur *Es.* 54. Lætare sterilis, quæ non paris, exulta, quæ non parturis: quoniam multi filij desertæ magis, quam eius, quæ habet virum.

XXXIII. Facit, quoniam Christus, semper est cum Virginibus, & ipsi cum eo. Vnde *Apoc.* 14. Virgines enim sunt, & sequuntur agnum, quocunque ierit, & canit Ecclesia: Quocunque pergis, Virgines sequuntur atque laudibus post te canentes cursitant.

XXXIV. Facit, quod dicit Hier. *in Epist. ad Eustochiũ,* vbi ostendit quomodo Christus dilexerit Virginitatem: Quoniam, vt dicit, statim, vt filius Dei ingressus est mundum, istam nouam familiam sibi instituit, vt qui in cœlis habebat angelos, haberet proxime in terris Virgines.

XXXV. Facit, quod habetur *Apoc.* 14. vbi Virgines suauius canunt in cœlo, quam alij sancti, cum dicat: Cantabat quasi canticum nouum ante sedem agni: & nemo poterat dicere canticum illud, nisi hi, qui cum mulieribus non sunt coinquinati.

XXXVI. Facit quoniam sunt ministri Dei. hinc dicere possunt illud *Eccl.* 24. In habitatione sancta coram ipso ministraui, sine macula enim sunt ante thronum Dei, *Apoc.* 14.

XXXVII. Facit, quoniam Iesus Christus est corona Virginum, vt cantat Ecclesia.

XXXVIII. Facit, quoniam, vt ait Hieron. *contra Iouinianum*: Nuptias quidem recipimus, sed Virginitatem præferimus, sicut ramo præferuntur poma, & fructus.

XXXIX. Facit, quod dicit Bernar. Virginitas est gemma virtutum, germana angelorum, & lux animarum. Ipsa calcat libidinem, vincit diabolum, contemnit seculum, & deprimit omne periculum; ipsa est lampas Ecclesiæ, & semita cœlestis patriæ.

XL. Facit, quoniam vt habetur *Sapien.* 3. Felix sterilis & incoinquinata, quæ nesciuit thorum in delicto, habebit fructum in respectione animarum sanctarum. Et *Eccl.* 26. Ponderatio non est condigna animæ continentis. Et habetur *in c. tunc saluabitur.* 33. *q.* 5. quod non solum prodest Virginitas illam obseruantibus, sed etiam parentibus confert ad salutem, proles in Virginitate perseuerans.

XLI. Facit, quod dicit Hieron. *ad Natalium*, Virginitas purpura est regalis, qua quisquis indutus fuerit, cunctis eminentior erit.

XLII. Facit, quod dicit Ambros. *in lib. de virginitate.* Pulchritudinem non potest quis maiorem æstimare decore Virginitatis, quæ amatur à Rege, probatur à iudice, dedicatur à Domino, consecratur à Deo.

XLIII. Facit; quoniam, vt dicit text. *in Auth. de lenonib. §. sancimus. coll.* 3. Sola castitas est potens, animas hominum Deo præsentare. quem text. recitat gloss. *in versi. pudicos. in proœm. decret.* & eum intelligunt gloss. vlt. *in cap. causam. de probat. extr.* & ibi Doct. & etiam gl. fi. *circa fin. in c. cum ad monasterium. extra de statu mon.* & glo. vlt. *in cap. 1. extra de voto, & voti redempt.* quod sola est de per se, sine aliis virtutibus: sed non quod aliæ virtutes hoc non possint: quia hoc esset falsum. Cum etiam & Viduæ, seu continentes, & coniugati virtuose viuendo: & per rectam fidem, & operationem bonam, placentes Deo, vitam æternam acquirere possunt, vt ait text. *in c. firmiter. §. fi. extra de sum. trin. & fid. cath.*

XLIV. Virginitas est principium, & fundamentum aliarum virtutum. text. *in Auth. quomodo oporteat episcopos. §. neque autem secundas. coll.* 1. gl. vlt. *in d. c. causam. ext. de probat.*

XLV. Facit; quia in incessu etiam virgineæ sunt viduis, & coniugatis præferendæ, vt dicit Bald. & post eum Barb. & Fel. *in d. c. causam. ext. de prob.*

XLVI. Facit; quia etiam testimonio vnius Virginis magis creditur, quam Viduarum, & coniugatarum, vt dicunt Barb. & Felin. *in d. c. causam. colum. 2. de prob. extra.*

XLVII. Et vltimo: quoniam solę Virgines laureolam consequuntur, quæ solis Virginibus datur, vt in d. glo. fin.

fin.in d.c. causam,text.in *c.fi Paulus*. §. 1. *& ibi gl.in verb. suscitare,in fin* 32. q.5.

Et de hac laureola dicit Iohan. de Imol. *in d. cap. causam*,quod dicitur sertum siue gyrlanda, quæ fit de lauro, qua olim vincentes alios in aliquo actu Virtutis, in signum laudis coronabantur. Ideo Virgines per similitudinem in signum laudis laureolam habebunt. Erit autem, vt dicit, quædam corona laudis, quidam splendor, quo mediante, Virgines discernentur ab alijs:& hæc corona fit à lauro, quæ semper est virens, vt dicit Cardinalis Zabarella, *in d.c.causam*. & ait S. Thom. *in* 4.*sent.d*.8.*q*.1.*art*.2.*circa med*. quod laureola non cuilibet datur, sed illis tantum, qui sunt in statu perfectionis: sed etiam, vt dixi ante in præcedenti consideratione, status religiosorum excedit statum Virginum.

Et vide plures quæstiones, quas ponit S. Thom. de laureola, *in* 4.*sent d*.48.*quæst* 5.*art*.2.3.4.*&* 5. vbi ponit, vtrum laureola à fructu sit aliquod aliud premiũ ab essentiali, & vtrum differat à fructu, & vtrum fructus debeatur soli virtuti continentiæ, & vtrum conuenienter assignentur tres fructus tribus continentiæ partibus, & vtrum ratione Virginitatis, debeatur laureola, & vtrum martyribus & vtrum Christo, & an angelo, & an etiam corpori, & an conuenienter assignentur tres laureolæ, & vtrum vnus laureolam Virginitatis de materia excellentiori habeat. Et ibi examinat has omnes quæstiones & de laureolis in generali, & speciali tract. Ant. Floren. 2.*part.suæ sum.tit*.30. *c*. 8. *per totum*.

Et aduertendum est, quod præeminentia dignitatis ex huiusmodi laureola, considerari potest tripliciter, scilicet ex parte pugnæ, ex parte permanentiæ, & ex parte materiæ.

Primo modo laureola illa est potior, quæ fortiori pugnæ debetur: hoc modo laureola martyrum alijs laureolis supereminet: qui ibi est difficilior pugna.

Secundo modo, considerari potest laureola ex parte permanentiæ:& sic laureola Virginum alijs laureolis supereminet; quia pugna carnis periculosior est, in quantum est diuturnior, & magis nobis eminet è vicino.

Tertio, potest laureola considerari ex parte materiæ, de qua est pugna:sic laureola doctorum, & prædicatorum inter omnes est potior. Omnis ratio est: quia pugna doctorum, vel prædicatorum, versatur circa bona intelligentiæ:alia vero pugnæ, scilicet Virginum, & Martyrum versantur circa passiones. Quis autem vna laureola sit secundum quid maior altera, simpliciter tamen loquendo, laureola martyrum inter omnes est potior, vt ante probatum est *in* 33 *consideratione*, autoritate, ratione, & obseruatione. Vide etiam in hoc per speculum humanarum q. Bartholomæi Sibyllæ *cap*.3.*prima decadis,in* 9. *quæstiuncula*.2. *quæstionis*.

Qvadragesima consideratio. Post Virgines collocabuntur Viduæ. Quæ si longo tempore fuerunt Viduæ, non procul distant à virginibus, vt inquit tex. *in Auth.de non eligendo secundo nub. &c*. §. *optimum.coll.* 1. Et beatæ atque felices dicuntur, vt *in Auth.de nup.* §.*saluto. col*. 4. & ex eo laudabiles, & oratione dignæ censentur, text.*in d*.§.*optimum*. Et pulchre de his tradit Nic. de Lyra *Mat*.13.ibi:*& dabant fructum*, vbi ponit tres gradus, in qualibet virtute. Exempli gratia. In virtute castitatis, primus gradus est castitas coniugalis, per quem vitatur illicitus concubitus, licite tamen concubitu retento in matrimoniali actu.

Secundus gradus, est castitas Vidualis, per quem euitatur de cætero omnis concubitus, vt animus possit de cætero liberius Deo seruire, licet possit licite matrimonium contrahere.

Tertius, est castitas Virginalis, quæ est superior istis: per quem omnis concubitus simpliciter euitatur vt mens ipsi, tanquam sponso suo soli Deo per amorem copuletur, secundum quod in præceden dixi. Et hos tres gradus amplectitur, & declarat G. Benedicti *in sua repet. c. Raynutius. in verb. cuidam Petro tradiderunt num*. 46. *vsque ad numerum* 50. *de testamen*. vbi etiam dicit, quod Viduæ adeo non distant à Virginitate, quod si priuilegium detur alicui, & suis descendentibus, tam masculis, quam fœminis: sicut filiæ virgines tali gaudent priuilegio, sic pariter eo gaudebunt filiæ Viduæ, vt notat singulariter Bartol *in l.quoties*, quem sequuntur ibi omnes Doctores. *C.de priuileg.scholar. lib*.12. & dominus meus Ias. *in l.1.in fin.ff.de Constitut. princip. & in l.cum quædam puella.colum. mihi* 2. post Ludou. Romanum. *ff. de iurisd.omn.iud*. licet Alexand. ibi teneat contrarium: quoniam, vt dicit, sicut maritatæ sortiuntur forum. *l. mulieres. ff. ad municip*. ita & Viduæ.

Nam etiam iste status Vidualis est Deo acceptus, vt probat Bern. de Bust. *in sermo*. 28. *secunda parte sui Rosarij, in secunda part. illius sermonis, sub literis T. V. vsque ad literam C*. vbi ample laudat & extollit Viduitatem.

Primo, vt dicit, laudanda est ratione diuinæ visitationis; quoniam Deus Viduas gratiosissime visitauit. Vnde habetur 3.Reg.17. Tempore famis missus est Elias ad viduam Sareptanam, quæ postquam dedit comedere Eliæ: hydria farinæ eius non defecit miraculosè, & lecythus olei non est imminutus omnibus illis diebus.

Secundo patet de Iudith Regina Iudæorum, quæ, vt legitur eiusdem lib. capit. 13. erat grata Omnipotenti Deo: cui Vidua tantam gratiam contulit Deus, vt populum suum ab impetu, & furore Holmicorum liberaret.

Tertio, etiam probatur: quoniam habetur Luc.2. Erat Anna prophetissa vidua vsque ad annos 84. quæ vixerat cum viro suo annis septem à virginitate, & hæc non discedebat à templo, ieiuniis, & obsecrationibus seruiens Deo, die ac nocte: huic Christus paruulus, sicut & Simeoni præbuit se videndum, illamque dignatus est visitare, quæ confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus, qui expectabant redemptionem Israel.

Quarto, etiam legitur Luc.7. quod Dominus Iesus consolatus est Viduam, resuscitans eius vnigenitum filium.

Quinto, probatur commendatio Viduarum ratione diuinæ acceptionis: quoniam, *Luc*. 21. scribitur, quod accepta fuit Deo oratio Viduæ pauperculæ, quæ offerens duo æra minuta, omnes locupletes ratione suæ sanctitatis in oblatione superauit. Deus etiam exaudit orationes Viduarum. Vnde *Ecclesiast*. 35. dicitur: Lachrymæ Viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducentium eas. A maxilla enim ascendent vsque ad cœlum, & Dominus exauditor delectabitur in illis. Et ideo dicitur *in cap.si* .81.*distinct*. quod Viduæ, quæ stipendio Ecclesiæ sustentantur, debent meritis & orationibus suis Ecclesiam adiuuare.

Sexto, probatur earum commendatio, ex eo, quod à Deo fuit commendata Viduitas. Dedit namque Deus præceptum omnibus Regibus, Principibus, Iu-

O

dicibus & aduocatis, omnibusque hominibus vt Viduarum causas tuerentur, & ne illas opprimerent, vel molestarent.

Septimò, quoniam *Esa.1.* Dominus ait: Quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite Viduam. Et *Exod.*20. ait; Viduæ & pupillo non nocebitis: si læseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego exaudiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus, percutiamque vos gladio, & erunt vxores vestræ Viduæ, & filij vestri pupilli.

Octauo, probatur, *Ierem.*22. cum dicatur: Facite iudicium & iustitiam, & liberate vi oppressum de manu calumniatoris: aduenam, pupillum, & viduam nolite contristari, neque opprimatis inique.

Nono, facit id, quod etiam habetur *Ier.*5 vbi Dominus de his, qui viduas spernunt & abiiciunt, sic loquitur: Præterierunt sermones meos pessime, causam viduæ non iudicauerunt. nunquid super his non visitabo, dicit Dominus, aut super gentem huiuscemodi non vlciscetur anima mea?

Decimo, facit id, quod habetur *Iob.* 22. vbi dicitur: Viduas dimisisti vacuas, & lacertos pupillorum comminuisti; propterea circumdatus es laqueis, & conturbat te formido subita.

Vndecimo, facit dictum *Iac.*5. c. *sue cauerit*, dum ait: Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum.

Duodecimo facit, quod dicit Paul. 1. *ad Tim.* 5. Viduas honora: quæ vere Viduæ sunt, facit text. *in Auth. de non eligendo secundo nubentes.* §. *optimus. supra allег. in principio huius considerationis.*

Decimotertio facit; quoniam etiam Viduæ, tãquam afflictæ debent consolari, & magnum meritum est eas consolari: quoniam, vt ait *Iob.*29. *cap.* Cor. Viduæ consolatus sum. & 31. *cap.* Oculus Viduæ spectare non feci.

Decimoquarto, sancta mater Ecclesia præcipit defendere & adiuuare Viduas: quoniam, vt habetur 1. *ca.* 87. *distin.* præcipitur Prælatis, vt viduis suum præstent auxilium, & præsidium, & protectionis patrocinium, contra improborum violentias.

Decimoquinto, etiam præcipitur Principibus facere iudicium, & ministrare iustitiam, maxime Viduis, liberando eas de manu potentium, à quibus faciliter calumniantur, & opprimuntur, vt habetur *in ca. Reg.* 24. 7. 5 Ideo Imperatores & Reges volunt eas esse suo protectione eorum, & prohibentur opprimantur, vt habetur *in leg. vnica. Cod. quando Imper. inter pup. vel vid. vel miserab. pers. cogn.* & ne exhibeantur, facit tex. *in c. ab Imperatoribus.* Vniuersis iustum est auxilium postulandum propter afflictionem pauperum aduersus potentias diuitum. 23. *distin.* 3.

Decimosexto faciunt pro laude Viduarum multa, quæ in præcedenti consideratione dixi de virginibus, quæ habent locum in Viduis propter earum continentiam, habito respectu ad coniugatas: quoniam tales inter continentes comprehenduntur, quæ cum Virginibus ad Regnum cœlorum peruenient: quoniam, vt habetur *in cap. firmiter in fin. ex. ra de summa trinit. & fid. cath.* Nunquid enim ad regnum cœlorum solæ Virgines perueniunt, perueniunt & viduæ. Ex quibus constat, quod status Viduarum habet locum post Virgines, & ante coniugatos, data in reliquis paritate meriti. Et de laude viduarum dixi *in præcedenti parte, in* 11. & 20. *consideratio.* vbi dixi, quod melieres laudantur ex continentia, & in seruanda Viduitate.

Qvadragesimaprima consideratio de coniugatis subsequitur, nunquid etiam habeat locum in paradiso? Et videtur, quod non: quoniam, vt habetur *in c. qui fuit.* 33. *q.* 5. *alleg. per gloss. fin. in ca.* 1. *in fin. extra de sum. trin.* non expedit homini ad cœlestia regna tendenti vxorem accipere. Sed contrariũ est verius; quoniam, vt cõstat ex decisione cócilij Niceni, de quo in *c.* 1. *in fi. extra de sum. trin. & fide cathol. in præcedẽti consid. sæpe alleg.* non solum virgines, & cõtinentes, verum etiam coniugati per rectam fidem, & operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire. Et tales etiam dicuntur seruare castitatem, quæ dicitur pudicitia, quæ est in legitime coniugatis, vt *in c. Nuptia.* 31. *dist.* *l. mulier.* §. *cum proponeretur. ff. ad Trebellian.* Quæ quidem pudicitia etiam laudata est, vt in præcedenti parte dixi in 12. *considerat.* & quam etiam obseruauerunt plures sancti Prophetæ & Patriarchæ, vt Iacob, qui Liam secum iacentem, nõ illam esse cognouit, putans tenere Rachelem, vt habetur *Genes.*29. secundum Lyram, ibi possent hic adduci omnia connubia, seu matrimonia antiquorum Patrũ Prophetarum, & Patriarcharum, scilicet, primo illorum, qui fuerunt ante diluuium, vt Adam, Seth, Enos, Caynan, Malalehel, Iared, Enoch, Mathusalem, Lamech, Noe, Sem, Cham & Iaphet. Et post diluuium Abraham, qui tres vxores habuit, Isaac, Iacob, qui quatuor vxores habuit, Ioseph, Iudas, Cath, & Amram, Moyses, Aaron, & Maria eorũ soror, Delbora, Barach, Sisaram, Ialim & Iahel: Iepte Samuel, Helcana, Ephraeus, Samuel, Booz, & Ruth, Iesse, & omnis eius generatio: Dauid, Salomon, Elias, Elisæus, Ezechias, Iosiam, Daniel, Zacharia, Petrus & Apostoli, & Iohannes Euangelista, qui omnes fuerunt coniugati, vt satis declarat Iouinian. contra Hieronym. altercantem cum eo, de præexcellentia Virginitatis, & Matrimonij: de quibus connubiis sanctorum amplissime Augusti. Dathus *in suo tractatu de connubiis sanctorum,* vbi excellentias illorum connubiorum satis denotat laudando castitatem matrimonialem: de qua etiam *lib.* 2. contra aduersarium legum & Prophetarum, Deus, inquit, masculum & fœminam propagandi generis cum noptiali castitate coniunxit. Ad quod facit doctrina Bedæ, sic dicentis: *Bona est castitas Coniugalis, melior continentia Vidualis, & optima perfectio Virginalis.* quæ tria Christus patenter approbauit. Primo, statum Virginalem in eo, quod de virgine nasci voluit, statum vidualem in eo, quod ab Anna vidua benedici dignatus est, *Luc.*1. & statum coniugalem, in eo, quod in Chana Galileæ nuptiis interfuit, quantum honore aquam in vinum conuertendo primum miraculum inter cætera inchoauit, *Ioan.*2.

Similiter, vt ab omni gradu mulieris opprobrium tolleret, scilicet à Coniugatis, Virginibus & Viduis, Matrem eius gloriosam in hoc triplici statu esse voluit, scilicet Virginem, Coniugatam, & Viduam post eius mortem. Ex quibus sequitur, quod etiam Coniugati possunt mereri, & æternam beatitudinem consequi, vt dictum est ante: & plene comprobat G. Benedictus *in sua repetit. cap. Raynut. in verb. eundem Petro tradiderunt. num.* 40. 50. 51. & 52. *extra de testament.* vbi per eum, de castitate & pudicitia coniugali, & de laude matrimonij dixi *in comment. nostro ad consuetudines ducatus Burgund. in titul. Des droictz & appertenãces à gens mariez.*

Et aduerte, quod secundum Gabrielem Barlette *in sermone pro festo S. Innocent.* status Cõiugatorum fuit maioris meriti, quam abstinentium, & status ille præferebatur statui Virginitatis; quia erat tempus multiplicandi

tiplicandi genus humanum, ideo status Virginitatis prohibebatur hoc,habendo respectum ad tempus legis scriptæ,siue naturæ.Si autem referatur ad tempus legis Euangelicæ; quia est tempus multiplicationis fidelium per generationem spiritualem, status Virginū est maioris meriti, quam status coniugatorum. Ideo virginitatis status est dignior & excellentior matrimonio,quod ibi comprobat triplici ratione:sed vide hic ante *in 2.consider.* vbi longe plura alia media adinuenta sunt ad laudam virginitatis.

QVadrágesimasecunda cōsideratio incipit de pueris baptizatis,qui statim baptismate suscepto,decedunt,antequàm mereantur, vbi collocabuntur in paradiso, & an ex solo baptismo possunt vnus plus habere gratiæ,quam alius,hoc est,An plus possit operari baptismus in vno, quam in alio ad remissionem culpæ & pœnæ,quo ad diminutionem pœnæ,&quo ad affectum gratiæ. In hoc Iohan.de Turrecrem. *in c. capi.cum tantū.de consecra.distinct.*4.ex dictis S. Thom. Sed prius aduertatur, quod nemo potest saluari,nec vitam cœlestem consequi, nisi fuerit baptizatus, vt habetur *Ioh.3.* Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto,non potest introire in regnum Dei.& habetur *in c. non potest.de consec.dist.*4.& ibi Iohan. de Turrecrem. Et omnes baptizati ratione remissionis culpæ originalis,quæ baptismo purgatur,gratiam Dei cœlestis accipiunt. *c. non potest. & ibi Ioh. de Turrecrem. de pœ. di.dist.1.& in c.per baptismum & in c.non licet.de consecr. distinct.* 4. Et in hoc concludit duab.conclus.*in d.c.cum tantum.*quod æqualiter operatur effectum remissionis culpæ & pœnæ, in omnibus,& continet perfectionem salutis,ad quam Deus omnes homines vocat,vt dicit Iohan. de Turrecrem. *in c.ex quo de consecr.*4. Infundit etiam gratiam.vt per eundem *in c.proprie, loco præallegat.* Sed nunc videndum est,quomodo hæc gratia infundatur, an plus in vno,quam in alio.Idem Iohan.de Turrecrem.*in c.cum tantum.supra allegat.* distinguit inter adultos & pueros,& dicit, quod inter adultos non æqualiter se habet, sed secundum malus & minus:prout quidam cum maiori fide,& deuotione, accedunt ad ipsum sacramentum baptismi suscipiendum, quam alij; & hoc comprobat ex dict. Dam. dicentis sic: *Peccatorum remissio cunctis æqualiter in baptismo datur: gratia datur autem Spiritus sancti, secundum proportionem fidei & purgationem.* Sed non omnes cum æquali fide, nec æqualiter præparati ad baptismum accedunt,ergo, non omnes ad baptismum accedentes æqualiter gratiam consequuntur, & ista est alia ex suis conclusionibus.

Alia est conclusio in pueris, in quibus concludit; quod baptismus de communi lege,æqualem effectum gratiæ habet: quod probat ex dictis S. Thom. *in 4. sent. d. 4.* cum ait: *In pueris baptizatis,nihil ex parte eorum requiritur, sed habent pro dispositione ad salutem fidem Ecclesiæ, & pro effectiuo salutis virtutem passionis Christi, quæ operatur in baptismo: sed hæc duo æqualiter ad omnes pueros se habent: ergo ipsi pueri non differunt quantum ad effectum baptismi suscipiendum,sed omnes æqualem gratiam suscipiunt:ideo inter istos non discept andum de prioritate,aut posterioritate,cum omnes simul similis gratia & æquali fruentur.*

QVadragesimatertia cōsideratio erit de pueris decedentibus sine merito, & absque baptismate,in quo loco in iudicio vniuersali collabuntur: an à dextris,vel sinistris comparebunt.S. Thom.*in 4.sent.dist. 47.artic.1.*& B.Vincēt. *in suo ser.* dicunt, quod in iudicio Domini tales pueri comparebunt, sed non debunt,neque à dextris, neque à sinistris, (cum electi boni erunt à dextris; & damnati mali à sinistris) sed tales pueri, cum peccato originali mortui, non sunt simpliciter mali,nec boni:ideo in medio inferius collocabuntur, & videbunt gloriam Iudicis, & vindictam exquirent eorum, qui causam eis dederunt perditionis gloriæ, & diuinæ visionis;&omnes huiusmodi paruuli,siue sint filij Christianorum, siue Iudæorū, siue Gentilium,siue in vtero, siue extra vterum decesserint sine baptismate,resurgent, cum corporibus integris,in mēsuram ætatis,plenitudinis Christi. 30.annor, vel circa, vt habetur *ad Ephes.*4. sicut & alij mortui,& ita refert & tenet Barth. Sibyllæ *in suo speculo peregr. qu. in sexta quæstiuncula, quinta quæst. tertij cap. primæ decadis.* Sed in loco seu receptaculo limbi collocabuntur, in quo est carentia gratiæ, & pœnæ damni æternalis,sed non pœna sensus, secundum Petrum de Tarant.& Thom. *in 4. dist.31.*

Sed altius ista repetēdo quæreres: Cum sint in limbo,& non in paradiso, an puniantur aliqua pœna,& qua?Et in hoc dicendum est secundum Thom. *in loco preferens alleg.* quod pœna conueniens puerorum, qui sine baptismate cum solo peccato originali decesserunt,est subtractio gratiæ, & per consequens, carentia diuinæ visionis, vt dictum est, ad quam homo per gratiam ordinatur.Sed vlterius videndum est,an tales pueri sentient aliquem dolorem, vel afflictionem interiorem, ex carentia visionis diuinæ. Respondere potest,secundum quod aliqui dicunt,quod tales pueri in limbo ex carentia visionis Dei nullam afflictionem interiorem sentiunt, rationem assignant: Quia, vbi nulla est cognitio,& cogitatio boni propter se facti,ibi nulla est afflictio: sed animæ puerorum, cum solo originali decedentium, sunt in tantis tenebris ignorantiæ constituti, quod nesciunt se ad beatitudinem creatos, nec aliquid de beatitudine cogitant, ideo dicunt nullam illos pati afflictionem.Sed S.Tho. dicit hanc rationem non valere. Primo, quia cognitio naturalis magis viget in anima separata, quam in anima hic coniuncta: Ergo,cum in pueris illis non sit peccatum personale, non debetur eis vt detrimentum aliquod patiantur in naturalibus, scilicet in naturali cognitione.Item(vt dicit,)secundum hoc illi,qui sunt in inferno,essent meliores cognitionis,quātum ad intellectum, quam pueri in limbo. Nam qui sunt in inferno,non sunt in tenebris ignorantiæ, pueri autem secundum istos sic:& ita damnati melioris cōditionis forent,quam pueri huiusmodi:quia nullus est,(vt ait August.)qui non mallet dolorem pati cum sana mente, quam gaudere insanus. Ideo assignatur alia ratio, quare pueri in limbo ex carentia visionis diuinæ,non habeant interiorem dolorem, vel afflictionem, quæ talis est:Duplex cognitio de beatitudine potest haberi, naturalis scilicet & supernaturalis. Animæ autem infantium in limbo, cognitione quadam naturali nō carent,quæ debetur animæ separatæ,secundum naturam suam. Imo augetur cognitio eorum naturalis, eum intret medium cognoscendi intellectum separatorum. Ideo de Deo, & de creaturis magnam scientiam habent naturaliter,& maiorem, quam vnquam philosophus in mūdo habuerit. Cognoscunt enim naturaliter se ad beatitudinem,factos,& quod beatitudo cōsistit in adeptione perfecti boni; sed non quod tale bonum sit gloria, quam sancti in cœlo possident. Id autem,quod per naturam habetur, possidetur absque dolore:ex hac igitur parte, pueri in limbo nō dolent: Est autem & alia cognitio de beatitudine, quæ habetur supernaturaliter, quæ hic in nobis per fidem

fuerunt approbatæ, & etiam certo tempore reprobatæ, videlicet tempore Leonis III. Imperatoris, & Greg. II. summi Pontif. per Ant. Florentinum *tertia sua summa part.12.c.9.§.1.2. & 4.* vbi expresse scribit de veneratione imaginum.

QVadragesimasexta consideratio. Quoniam ante dictum est de veneratione & honore sanctorũ. Sciendum est, qui dicantur sancti. Et in hoc sic distinguendum est: aut consideramus hanc Ecclesiam militantem, & sic in hoc seculo viuentes. Aut Ecclesiam triumphantem, & per consequens eos, qui de hac vita migrauerunt, & cum ambo sint laudandi, & venerandi, de ambobus dicetur.

Primo de his, qui in hoc seculo sunt viuentes, qui videntur esse omnes munde ac virtuose viuentes, qui merito sancti dici possunt. & ita intelligitur, quod habetur *in cap. tenere debet.1. distinct. & Leuit.31. & 1. Pet. cap.* vbi dicitur: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum Dominus Deus vester.* & *in cap. proposuisti, & c. plurimos. 82. distinct.* & est text. *in cap. non oportet. 81. distin.* & ibi Arch. & facit text. *in c. Maximilianus. ibi: quia qui sancti non sunt sancta tractare non possunt. 0a dist.* quam ita intellexit Arch. *in d. c. tenere.* facit etiam text. *in ca. non vos. vers. quis enim sanctum dubitet. 4. distinct.* & *Psalm. 17:* cum sancto sanctus eris, & cum innocente innocens eris. Et illud: *Non enim loca, sed vita & mores sanctorum, faciunt sacerdotem.* de quo *in princ. 4 distin. & in c. multi. & in c. non est facile. 0ad. distinct.* Et *Eccles. 27.* Cum viro sancto, assiduus esto. & facit text. *in c. sancta quippe rusticitas. 2. quæst. 7.* Et facit satis text. *in l. sanctum. ff de rer. diuis.* vbi sanctum dicitur, quod ab iniuria hominum defensum est, atque munitum. Facit text. iuncta gloss. *in verb. sanctificetur. de successio. ab intestat.* Et dicit Gemini. *in cap. non decet. de immunit. Eccles. in 6.* quod loca sacra sunt sancta, id est firmata pœnis, & statutis, contra delinquentes, in illis, vt in *Authent. vt liceat matri & auiæ. §. penult. incipient. quia vero. collat. 8. & in §. sanctæ. Institut. de rerum diuis. & l. si quis in hoc gen. C. de episcop. & cleric.* per id, quod habetur *in c. in primis. 2. q. 1.* Et facit ad propositum, & ad dictas duas significationes, id quod dicit S. Thom. 2. 2. *qu. 8. art. vit.* quod nomen sanctitatis duo importare videtur. Vno modo, mundiciem, & huic significationi competit nomẽ Grecum. Alio modo, importat firmitatem: vnde apud antiquos, sancta dicebantur, quæ legibus erant munita, vt violari non deberent. Vnde aliquid dicitur esse sanctum, quia est lege firmatum, vt dicit Vlpian. *in l. sacra. §. propris. ff. de rer. diuis.* vel etiam, (vt dicit S. Thom. *in loco ante alleg.*) hoc nomen, *sanctio*, secundum Latinos ad mundiciem pertinet; vt intelligatur sanctus, quasi sanguine tinctus; eo, quod antiquitus illi, qui volebant purificari sanguine hostiæ tingebantur, vt dicit Isid. *in li. 10. Etymologiarum. cap. incip. Sapiens, &c.* Ex vtraque sanctificatio competit, vt sanctitas attribuatur his, quæ diuino cultui applicantur, ita, quod non solum homines, sed etiam Templum, Vasa, & alia huiusmodi, sanctificari dicuntur, ex hoc, quod cultui diuino applicentur. Hic etiam dicuntur sancta sanctorum, de quibus per Pandrm. *in cap. 1. de vita & hono. cle.* Mundicia enim necessaria est ad hoc, quod omnes Deo applicentur: nam mens humana inquinatur ex hoc, quod inferioribus rebus coniungitur; sicut quælibet res, ex immixtione peioris sordescit; vt argentum, ex immixtione plumbi. Oportet autem, quod mens ab inferioribus rebus abstrahatur ad hoc, quod supremæ rei possit coniungi, & ideo mens sine mundicia Deo applicari non potest. Vnde *ad Hebr. penult.* dicitur, Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum.

Firmitas etiam exigitur, quod mens Deo applicetur. Applicatur enim ei sicut vltimo fini, & primo principio: huiusmodi autem oportet maxime immobilia esse. Vnde dicebat Apostolus *ad Rom. 8.* Certus sum, quod neque mors, neque vita, separabit me à charitate Dei, sic ergo sanctitas, siue sanctimonia, quod idem est, per Arch. *in c. victor. 3. distinct.* dicitur, per quam mens hominis seipsam, & suus actus, applicat Deo, ideo Iuriscons. *in d. l. sanctum. ff. de rerum diuis.* quod sanctum, dictum est à saguminibus; sunt autẽ sagmina herbæ quædam, quas legati populi Romani ferre solebant, ne quis eos violaret. Sicut legati Græcorum ferunt ea, quæ dicuntur ceritia. Vnde, vt dicit ibi gl. *in verb. violaret.* legati dicuntur sancti, per *l. eg. ff. in princip. ff. de leg.* hinc descendit verbum, *sanctio*, inuiolabilis, & ab iniuria hominum tuta legalis statutio. & ita intelligitur *l. sanctio legum ff. de pœnis.* & sumitur multipliciter, vt habetur in 1. gl. *in proœm. Digestorum.* & notatur per *Archidiac. in c. statutum. de rescrip. lib. 6.* & vide Dionys. *de diuinis nominibus. c. 12.* Et ista sanctitas in multis honoratur, id est, priuilegiatur, vt infra *in vltima consideratione.*

Aut vero consideramus Ecclesiam triumphantem; & sic omnes habitantes in cœlesti patria, non solum animas beatorum, sed etiam ipsas intelligentias, hoc est, angelos, sanctos, dici debere, cum omni refulgeant mundicia. Imo non possunt esse immundi, alias essent imperfecti: quæ imperfectio, in cœlo non admittitur vbi est Deus, qui est summum bonum, & Ens perfectissimum, quo omnes beati fruuntur. Vnde merito eos sanctos appellamus, imo Deus ipse dicitur sanctus, vt ample dixi supra *ista parte. in prima consideratione.* & habetur Psalm. 15. *Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.*

Aduerte tamen; quoniam apud nos sanctus, & beatus differunt: quoniam beatus dicitur, cuius nec dies mortis, nec officium in eius memoriam celebratur: Nec etiam sibi Ecclesia dedicatur. Sanctus vero non dicitur, nisi præcedente canonizatione inducta ab Ecclesia, & secundum formam ab Ecclesia traditam, de qua infra dicetur. & ita communis vsus loquendi obseruat, qui in multis attenditur *l. librorum. §. quod tamen. Cassius. ff. de leg. 3.* & ibi Bart. & *in l. cum de lanionis. §. asinam molendinariam. ff. de fundo instru. instrumento, & leg.* Felinus ample post Ant. de Burrio. *in proœm. decret.*

Quandoque tamen etiam canonizati dicuntur beati; vt *in cap. 2. vbi: pro beato Petro æterna vita clauigero. 22. dist. in c. non nos B. Petrum. 40. dist.* vnde omnis sanctus canonizatus dici potest beatus, sed non econtra.

In vita vero quis non potest dici beatus secundum Thom. *in 1. parte. q. 12. art. 10. & 11. & 2. 2. q. 133. art. 2. & in 4. distinct. 42.* Nam beatitudo idem est, quod vita æterna; quod est pax & Regnum cœlorum. secundum Thom. *in 4. d. 49. art. 7. 6. & 9.* Et secundum Albericum de Rosate *in suo dictionario. in verbo, beatitudo.* nihil aliud est beatitudo; quam reuelatio magni Dei & saluatoris nostri Iesu Christi; vt *in cap. tenuimus. de consecr. dist. 5.* quod etiam per Thom. 2. 2. 156. *in vltimo art.* vel secundum Boet. *in 3. lib. de consol. philosophiæ. c. 10. 3.* Beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus. & ibidem, beatitudinem summum bonum esse dicitur, ad hoc potest allegari illud Ouidij *Metamorph.*

dicique beatus,
Ante obitum nemo, supremaque funera debet.

Beatus enim est beatum facere, id est, prodesse. text.

Barb. *in d. c. fin.* quod si Episcopus habeat iustam causam, puta; quia sanctus sit oriundus de loco, quod potest etiam inuito populo decernere illum venerandum: quoniam propter sanctimoniam recedimus à legibus communibus: quia dicitur esse gloria patriæ suæ. Allegat in argumentum textum singularem iuncta doctrina Bald. *in l. sed & reprob. in §. fin. valde tamen disciplinales. ff. de excu. tutor.*

Quicquid tamen dicant Panor. Imo. & Barb. videtur, quod opinio Ant. de Bust. sit verior per rationem per eum allegatam. Cum in his, quæ tendunt in fauorem animæ, quilibet est subiectus episcopo. *c. cum sit generale. de foro comp. c. nouit. de iudic. ca. per venerabilem qui filij sunt legit. extra.* Et huic rationi non respondet Panorm.

Facit; quoniam quo ad actus spirituales peragendos, consensus laicorum non debet esse in consideratione, sicut videmus in electionibus faciendis de prælatis ecclesiarum, vt *in cap. Massana. cap. sacrosanct. de elect. cum plurib. aliis.* Facit, quod habetur *in cap. 2. de institutio. & in c. fina. de rebus eccles. non alienan. & in cap. ecclesia. de constitutio.* Ergo in hoc casu, vbi est quæstio de actu spirituali, non est necessarius consensus populi tanquam laicalis.

Et ad textus allegatos pro opinione Panorm. & sequacium respondeo, quod textus non dicunt, quod veneratio sanctorum sit inducenda, & decernẽda per Episcopum cum clero & populo: sed dicunt, quod festiuitates sanctorum sunt venerandæ per Episcopum cum clero & populo, quod aliud est; prout dicit ibi Bal. qui hoc cognouit, cum dicit: *Non intelligas, quod isti possint has festiuitates inducere, sed inductas possunt feriare: scilicet, clerici, respectu officij celebrandi in Ecclesia, & populi respectu artis non exercendæ illo die.*

Vel aliter dici potest, quod dictio, *cum*, ibi posita, cũ dicit, quas singuli Episcopi in suis diœcesibus cũ clero & populo, non coniungit principaliter, sed accessorie. *l. 1. & 2. ff. de pen. legata.* notatur *in §. si quis ancillas. Inst. de legat.* facit quod dicit Bart. *in Auth. ingressi. eolum. per. C. de sacros. eccles.* vbi facit differentiam, an quis dedicet se cum suis bonis, an se & sua bona; quia dictio, *&*, coniungit principaliter: & actio, cum accessorie, *d. l. 1. nu. 2.* Ex quo, cum in illo textu illa coniunctio cleri & populi non fiat principaliter, sed accessorie, non est dicendum, quod consensus eorum debeat interuenire principaliter, & sic necessario, se solum per quandam consequentiam tanquam accessorie ad ipsum Episcopum, qui in Spiritualibus est caput, principalis omnium in sua diœces. *c. omnes basilicæ. 16. q. 7. in can. regenda. 0. q. 1.*

QVadragesimanona consideratio. Duo requirũtur ad hoc, vt quis possit sanctus canonizari. Vitæ, scilicet sanctitas præteritæ, & quod Deus in eius persona, siue in vita, siue operatus fuerit miracula: & in hoc sola sanctitas vitę, quo ad actum canonizandi nõ sufficit. quoniam potest esse ficta, vel simulata, & non ad bonum finem, sed potius appetitu inanis gloriæ, scilicet, vt diceretur bonus, licet non esset, vt sunt hypocritæ, iuxta dictum *Matth. 7.* Incedunt induti pellibus ouium, intus vero sunt lupi rapaces. Vnde huiusmodi vita non est meritoria, imo demeritoria: & contra tales exclamat Paul. *in Epist. 5.* Vide quantum bonum est charitas, si ita martyrium fecimus, vt nostras velimus reliquias ab hominibus honorari, & si opinionem vulgi sectantes trepidi sanguinem fuderimus, & substantiam nostram, vsque ad medietatem propriam dederimus, huic operi non tam præmium, quam pœna debebitur, & perfidiæ magis tormenta sunt, quam corona victoriæ. de quo transsumptiue in *c. vide. 1. q. 1.* ideo dicit ibi gl. 1. quod dare eleemosynam ad vanam gloriam peccatum est, *arg. c. militare. 13. q. 1.* Vnde dicitur in Euangelio *Matth. 6.* Cum facis eleemosynam, noli tuba canere ante te. Et eodẽ loco in fine: Nesciat sinistra, quid faciat dextra. Et hęc bonitas vitæ consideratur in multis laboribus, in moribus castis in strenuis actibus, *cap. miramur. 61. dist.* Et hoc oportet præsenti testificatione prædicari, & bonæ famæ præconijs non taceri, *cap. 4. 13. quæst. 2.* Maxime quæri debet de simplicitate & humilitate: Quia superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam. *Iac. 4.*

Item debet inquiri, an in vita persecutiones passus fuerit. *cap. omnes qui. 7. quæst. 1.* & an passus est charitate. *c. fi. incip. ibi, adunati in loco ante alleg. & d. c. vide quantum bonum.* Ista probantur per doct. *in cap. 1. de reliq. & venerat. sanct. extra.* per Ioan. Andr. & alios doct. *in cap. vnico eod. tit. 6.*

Et ad probationem vitæ laudabilis canonizandi in confessoribus adduci potest, quod dicitur de Episcopo confirmando, secundum Host. *in sum. de elect. §. quis eligitur. versi. canon. tamen antiquo dicens*: Quod debet esse natura prudens, docilis, moribus temperatus, vita castus, sobrius, suis negotijs semper cauens, humilis, affabilis, misericors, literatus, in lege Domini instructus, in scripturarum sensibus acutus, in dogmatibus Ecclesiasticis exercitatus, & ante omnia fidei documenta simplicibus adhærens, scilicet, patrem & filium, & Spiritum sanctum, &c. *ca. qui Episcopus. 23. distin. & c. pr. 50. dist.* In martyribus enim non fit tanta examinatio, sed quæritur tantum de miraculis, & causa, propter quam passi sunt. *ar. in can. catechumenum. & can. baptismi vicem. de consecr. distinct. 4.* secundum Host. *in sum. de reliq. & venerat. sanct. vers. & hæc intelligas.* Sufficit tamen ista sanctitas vitæ ad meritum animæ canonizandi, secundum Aug. *in cap. teneamus. 1. q. 1.*

Secundo (vt dixi) requiritur, vt ad sanctum canonizandum sit miraculum, vt notant doctores *in loco supra allegato.* & in hoc requiruntur quatuor.

Primo, quod ex Deo, non ex arte vel Diabolo contingat; quoniam aliquando etiam miracula fiunt per malos; ideo necesse est, Martyres à Deo impetrasse, quæ mãdat. *c. si quis præpostera. 50. dist.* & hoc casu procedit illud, quod dicitur, quod facere miracula est donum spiritus sancti, vt in *c. quærendum. de pœ. 1. dist. 2. & ibi notat.* alias non est miraculum, sicut fecerũt magi Pharaonis, qui fecerunt ranas & serpentes conuertentes eorum virgas, sicut faciebat Moyses, de quibus *in c. nec mirum. 26. q. 5.* & illud proprie dicitur præstigium. *c. re vera. & ibi Arch. de consecr. dist. 2.*

Secundo requiritur, quod sit contra naturam, sicut dictum est de virga Moysis mutata in serpentem. & de Asina loquente ad Balaam: de quibus *in d. c. re vera. & in ca. cum ex iniuncto. de heret. & in d. cap. re vera.* ponitur de virtute dictæ virgæ, de qua etiam habetur *Exod. 6. 8. 14. 16. 17. & Iosu. 3. & 4.*

Tertio requiritur, quod nõ vi verborum, sed ex hominum merito illud contingat. Nam panis & vinum potestate & virtute verborum transsubstantiatur in corpus & sanguinem. *cap. cum Marthæ. extra de celebr. miss.* & sic requiritur, quod miraculum sit euidens, nõ autem latens, & credibile, vt est Eucharistia.

Quarto requiritur, quod sit ad corroborationem fidei. Herba enim ministerio hominis transit in vitrum, & nil ad corroborationem fidei: Ideo ad canonizationem nisi hæc quatuor concurrerent, in mi-

cest eligi in Episcopum. tex. est in *c. statuimus. § hoc. c. mnib. 61. dist.* & dat exemplum in beatis Seuero, Nicolao & Ambrosio. illum tex. ad hoc magnificacit And. Barb. in *c. cum adeo. in gloss. pen. de resc. colum. quinta*, & ibi Felin. in *cap. super his, in vltima colum. extra de accus.*

Tertio facit, quia licet Iudæus factus Christianus in ægritudine non possit presbyter ordinari tamē talis ratione sanctitatis vitæ. text est singularis in *c. 1. 45. distin.* Lud. Rom. in *sing. suo 423.* Multa ad hoc sunt cumulata per Doctores modernos, videlicet per Felin. in *c. super his, in fin. de accus. & in d. c. cum adeo. & in c. causam. 2. extra, de off. deleg.* per dom. meum Ias. in *l. iubemus. col. 2. C. de iudic. & in repet. l. admonendi ff. de iureiu. & in l. stiendam. col. 8. ff. de verb. oblig.* quæ cum ita satis sint congesta, non repeto.

Tertiæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

QVARTA HVIVS LIBRI PARS ERIT DE LAVDE, GLORIA, ET HONORE ET ORDINE ECCLESIASTICARVM PERSONARVM INTER SE: ET AD OMNES ALIOS huiusmodi status.

Vnam & octoginta Considerationes habet.

PRo cuius expeditione præmitto. Cum hæ & omnes huiusmodi hierarchiæ spirituales & temporales, seu ordines huiusmodi loquendo grosso modo, possunt illo modo distingui, quo distinctæ fuerunt prædictæ hierarchiæ, scilicet per tres hierarchias cum suis ordinibus: & aliquo modo per simile videri potest in terreno principatu ministrorum, qui sunt sub vno Principe. Triplex est differentia, hoc est, triplices sunt hierarchiæ, seu gradus. Nam quidam operantur immediate circa personam Principis. Quidam autem deputantur ad alia officia, puta ad regimen Principatus in communi. Quidam vero ad regimen alicuius partis.

Primus assimilatur primæ hierarchiæ. Secundus secundæ. Tertius tertiæ. Sed in qualibet hierarchia sunt tres Ordines, quorum sufficientia sic potest haberi: Quia videmus, quod inter ministros, qui circa Principis personam operantur, est triplex differentia, in statu scilicet spirituali, id est, Ecclesiæ militantis.

Quidam sunt sicut assessores, vt sunt domini Patriarchæ, & his similes: sunt illi de ordine superiori, scilicet Seraphin, quod interpretatur, *ardens in amore.*

Quidam sunt sicut Consiliarij, vt sunt domini Cardinales, & his similes sunt illi de secundo ordine, qui dicuntur Cherubin, quod interpretatur *plenitudo scientiæ:* quoniam sciunt omnia, quæ fiunt in Ecclesia militante triumphante.

Quidam sunt cubicularij, & seruientes in domo Principis, & his similes sunt illi de ordine, qui dicuntur Throni. In statu vero temporali sunt in regno nostro Pares Franciæ in primo ordine, in secūdo Duces, & alij Principes, in tertio vero sunt Camerarij & alij Officiarij Regis, immediate personæ eius seruientes, vt sunt Magister domus, & alij supremi huius ordinis, sub quibus multos cōnumerabimus in discursu huius libri suis locis. Vel in iurisdictione sunt Cancellarius & Connestablus, in primo ordine. In secundo Consiliarij magni consilij, & Magistri Requestarum. In tertio Præsides & Consiliarij Curiarum Parlamētalium: & isti etiam possunt poni in secunda Hierarchia.

Quantum ad secundam hierarchiam, sciendum est, quod inter illas, quæ deputantur ad regimen cōmune totius Principatus, est etiam triplex differentia.

Nam ad hoc, quod regimen alicuius Communitatis bene & pacifice dispensetur, sunt aliqui tanquam sententiantes, quid vnicuique debeatur. Veruntamen, quia sententia debet esse efficax, & recta, ideo indiget auxiliante vel adiuuante. Ideo sunt alij sententiam exequentes, & executionem facientes, vt nihil sit impossibile, quod per sententiam determinatur.

Item sunt alij, vt sententia sit recta, tanquam dirigētes, consulentes, & imperant primis. Assimilatur tertius ordo secundæ hierarchiæ, qui dicuntur Potestates, sunt Comites, & alij inferiores Barones. Et isti in statu spirituali assimilari possunt Abbatibus & aliis dignitatibus immediate sequentes post Episcopales. In statu vero temporali sunt Comites, & alij inferiores Barones.

Secundis vero secundus, vel medius ordo, qui dicitur Principatus. Et isti in statu spirituali sunt Episcopi, in statu vero temporali sunt Duces, alij supra Comites & Marchiones.

Tertiis assimilatur primus ordo secundæ hierarchiæ, qui dicitur dominationes, quibus attribuitur dirigere & imperare omnibus ministeriis diuinis. Sic in statu spirituali Archiepiscopi, in suis prouinciis qui dirigunt, & imperant in omnibus ministeriis Ecclesiasticis, Reges, & alij Principes inferiores, à supremo Principe, qui suas prouincias gubernant, inter quos sunt multi, vt dictum est supra, & dicam infra.

Quantum ad tertiam, sciendum est, quod inter illos, qui habent potestatem limitatam, & determinatam ad aliquam partem Principatus, triplex est etiam differentia. Quidam ad vnam prouinciam sunt in sta-

tu spirituali Archidiaconi, & alij inferiores Prælati, habentes administrationem, de quibus infra dicam: & in statu temporali, Barones habentes sub se plures subditos.

Quidam ad aliquam partem prouinciæ, vt sunt in statu spirituali Curati, in statu temporali Senescalli & Ballivi, & his similes.

Quidam autem ad hominem vnum, & hoc dupliciter: aut quantũ ad bonum commune multorum, quod expletur per vnam personam, sicut conceptio Virginis, vel sicut in statu spirituali sunt religiosi Prædicatores, & in statu temporali, vt sunt inferiores omnes, habentes administrationem à superioribus Iudicibus. Aut quantum ad ea, quæ pertinent ad ipsum tantum, vt quilibet simplex Sacerdos in statu spirituali, & in statu temporali, quilibet simplex homo. Primis scilicet, Virtutes. Qui sunt de primo ordine tertiæ hierarchiæ assimilantur primi supra nominati. Secondis, scilicet Archangelis assimilantur secundi: Sic tertiis tertij, vt dictum est. Hæc omnia videri poterunt clarius in discursu duarum partium sequentium. Et hanc æquiparationem, & assimilationem in quibusdam videtur facere Bernard. de Placent. *in suo Elucidario Missæ, in præfatione generali*, vt dicit Hostiensis in *Sum. de ordin. ab Episc. qui ac renunciauit Episcopatu §. 1.* quod sunt nouem ordines in Ecclesia militante, ad instar Ecclesiæ triumphantis, vbi sunt nouem Ordines Angelorum, facit tex. in *ca. 89. ad hoc. & 9. dist.* & de diuersitate graduum & Ordinum in Ecclesia Dei, quomodo sit conueniens ponit Iodocus in *suo Antiluthero, lib. 2. & 3.* vbi ample.

PRo secunda consideratione præmittendum est, quod Status Ecclesiasticus in omnibus Statui temporali est præferendus: cum Sacerdotes sint honorandi ab omnibus, ex quinque causis, seu ex quinque rationibus.

Primo, ratione institutionis, quia instituti sunt in terris, non ab homine, sed ab ipso Deo. Imo, tanquam veri Christi vicarij, non solum in lege Euangelica, sed etiam in Lege veteri. Primus enim sacerdos, qui iubente Domino victimas obtulit in veteri Testamento, dicitur fuisse Aaron, vt patet Gen. 14. similiter & Melchisedech, in lege naturæ, dictus Rex Salem, dicebatur Sacerdos Dei altissimi, qui primo panem & vinum obtulit, vt patet Gen. 14. & notatur 21. *dist. c. denique.* Sed in lege nostra, Iesus Christus volens exire de hoc mũdo, rediens ad Patrem suum, die Iouis sancta sacerdotes instituit, & vicarios, in vniuerso orbe ordinauit, dicendo: *Ite in vniuersum mundum, docentes omnes gentes, & baptizantes eos, &c.* Quos Regibus & Principibus totius orbis præesse voluit, tanquã excellentiores, inter quos adhuc vnum caput & summũ vicarium ordinauit, scilicet D. Petrum in tota Ecclesia Catholica, quando dixit ei Ioan. 21. *Simon Petre amas me?* Respondit ei Petrus: *Domine, cum scis omnia, tu scis quia amo te.* Et dixit ei Dominus: *Pasce oues meas, Quia tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cælorum. Et quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælo.* Et quomodo Petro in personam aliorum sit data potestas Sacerdotibus, & maxime eius Vicario, dicam infra in consid. 6. vbi ponam de præcedentia, excellentia, & honore Summi Pontificis supra alios huius mundi homines. Sed redeũdo ad propositum. Magna est ergo dignitas sacerdotalis, quæ vicem Domini nostri Iesu Christi in animabus pascẽdis atq; regẽdis in terra habet & obtinet, à sui prima institutione. Ideo Eccl. 7. ad eorum honorem hortatur sapiẽs dicendo: *In tota anima tua time Deũ & sacerdotes illius sanctifica. Honora Deum ex tota anima tua, & sacerdotes illius honorifica.* Et contra eos spernentes, ait Dominus, Luc. 10. *Qui vos spernit, me spernit.* Est enim huiusmodi dignitas spiritualis. Et ideo, quãto spiritus nobilior est corpore, tãto sacerdotalis dignitas nobilior est quacũq; *capite inter corporalia, extra. de translat. Episcopi.* Et hoc est quod notatur. 96. *dist. c. duo quidẽ.* vbi sic habetur: *Aurum non tam preciosius plumbo, quam regia potestate sit ordo sacerdotalis altior.* de quo per Alber. de Rosa *in l. gloriosissimo. Cod. de Summa Trinit. & fide Cathol.* Barbat. *in cap. nouit. num. 142. 143. de ind.* Præpositus *in c. ad verum. 96. distinct.* Et etiam habetur *eadem 96. distinct. c. quis dubitat Sacerdotes Christi Regum, & Principum, omniumque fidelium, Patres & Magistros censeri.* Imo per sacerdotium iubente Domino regalis dignitas est ordinata. Vnde 1. Reg. 8. dicit Dominus ad Samuelem sacerdotem: Audi vocem eorum, scilicet, filiorum Israel, petentium habere superiorem, puta regem. Et constitue super eos Regem. Inde est, quod spiritualis potestas terrenam potestatem habet instituere, vt sit: & iudicare, si bona non sit: quod probatur per Apostolum dicentem ad Corinth. 7. Nescitis, quoniam Angelos iudicabimus, quanto magis secularia? Quod etiam notatur in *cap. per venerabilem. extra. qui filij sint legitim. & 9. quæstion. 3. cap. nemo.* De qua quidem dignitate ait Petrus 1. Petri 2. Vos estis genus electum, Regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuncietis eius, qui vos vocauit in admirabile lumen suum Christus Iesus de tenebris. De quo dictus ciuis, & contemporaneus noster Ioannes de Montholono, in *suo promptuario iuris, in verb. Sacerdos.*

Tanta equidem est ista sacerdotalis dignitas, vt nedum temporibus nostris; sed etiam tempore Romanorum, & magnorum Magistratuum nulli Imperatores aut Reges fuerunt nisi Sacerdotes, vnde *distinct. 21. can. cleros.* Ante autem quam Pontifex & Reges erant, dicitur. Nam maiorum hæc erat consuetudo, vt Rex esset, & Sacerdos, & Pontifex: vnde & Romani Imperatores etiam Pontifices dicebantur.

Sed heu quid dicendum de Nobilibus, & Burgensibus, qui de Presbyteris faciunt suos receptores, suos pincernas, & coquos, & stabularios, quorum manus sacratæ sanctum sanctorum corpus dominicum quotidie contrectant, cuius expleto officio ad ista applicantur vilissima? Contra quos dicit Apostolus, quod nemo militans Deo secularibus negotiis se implicet. Et Esai. 61. Vos Sacerdotes Domini vocabimini, ministri Domini Dei nostri, & non hominum in his secularibus immundis negotiis. Et habetur 11. *quæstio. 3. cap. Absit, vt quicquam sinistrum de eis arbitremur, qui Apostolico gradu succedentes, Christi corpus sacro ore conficiunt, per quos nos Christiani sumus, qui claues regni cælorum habentes ante diem iudicij diem iudicant.* Ita quod in veteri lege habetur: Quod, quicũq; sacerdotibus nõ obtẽperasset, aut extra castra positus, lapidabatur à populo, aut gladio ceruice subiecta contemptum expiabat cruore. Deutero. 17. 16. *quæstio. c. si clericatum.* dicitur, Qui superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, & decreto iudicis, morietur homo ille, &c. Et habetur in *c. sacerdotes. 6. quæst. 1.* vbi Hieronymus dicit: Non est humilitatis meæ, neque mensuræ, iudicare de cæteris, neque de ministris Ecclesiarũ sinistrũ quippiam dicere. Et habetur in *c. sacerdotibus. quæstio. 5.* Quod sacerdotes, qui proprio ore Corpus Domini cõficiũt, ab omnibus sunt timẽdi, non dilacerandi.

tam-

randi, nec detrahendi. Et beatus Gregorius Munatio Imperatori sic scribit, dicens: Sacerdotibus nō ex terrena potestate Dominos noster citius indignetur, sed excellenti consideratione propter eum, cuius sunt serui, ita eis dominetur, vt etiam debitam reuerentiam impendat. Nam in diuinis eloquiis sacerdotes aliquādo Dij, aliquando angeli nuncupantur. Quoniam scriptum est *Exod.* 22. Dijs non detrahes, id est, sacerdotibus, vt exponit text. *in c. sacerdotib. 11. q. 1. & in c. cum ex iniuncto circa med. de heret. & in c. futura. 12. q. 1.* Et Propheta Malach. 3. *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, iustitiam, & legem requirunt ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est.* Vocantur etiam ministri Dei, vnde dicitur *Esa.* 61. Vos sacerdotes Domini vocabimini ministri Dei. Alijs nominibus vocantur, quæ colliguntur *in c. 1. 43. dist.* Pastor enim est; quia pastor, dum lupum videt venientem, non debet aufugere, id est, loquenda tacere, & sic aliorum vitia palpare. Canis etiam dicitur; quia latratu prædicationis debet lupos arcere a gregibus, ne cadat super eas, vnde illud *Esa.* 55 Canes muti non valentes latrare. Propheta etiam dicitur; quia ministeria sacræ scripturæ exponere debet, hoc est enim prophetare, vt gloss. *1. ad Corinth.* 14. Et plura alia vide per Ioan. de Turrecrem. *in summa. distinct. 43. vr. §. hæc autem.* & dicit Archidiac. *in c. quisquis 12. quæst. 2.* quod sacerdotes, quandoque vocantur Christi, id est, vncti, quandoque dij, quandoque angeli, quandoque vicarij seu ministri Dei 33. *quæst. 5. cap. vlt.* quandoque successores Apostolorum *c. absit. 11. quæst. 3.* quandoque successores discipulorū *c. chorepiscopi. 68. dist.* Ex quo ergo sunt multum honorandi & reuerendi; quos non solum reueriti sunt Principes fideles, vt infra dicam: imo etiam infideles.

Recitat enim Magister historiarum, quod cum Alexander capta Gaza iret Ierusalem, sacerdos orabat pro gente sua: cui Dominus apparens in somnis ait, ne diffideret, sed in Deo altissimo confideret, & ciuitatem ceteris ornaret, & Pontificalibus indutus Alexandro obuiam pergeret. Quod adueniente sic fecit, cum sacerdotibus & ciuium multitudine. Quem cum Alexander Magnus videret Pontificalibus indutum, & laminam desuper caput eius videret, in qua erat scriptū nomen Domini *Tetragrammaton*, descendit de equo, solus cum sacerdote abiit in ciuitatem sanctam, & in Salomonis templo nomen Domini Dei cæli & terræ adorauit, cuius Principatum sic indutus sacerdos sacris indumentis tenet: & quærentibus suis militibus, cur sic fecisset in hac ciuitate, & huic sacerdoti, & nō alijs: sic respondit: Quia in somno Deum in tali habitu vidi, qui mihi Principatum Persarum daturum se promisit. Et de hac historia aliquid recitat Benedicti *in sua repet. cap. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. num. 248. de testa.* Ex supradictis enim satis patet, quod sacerdotes sunt honorandi ex sui institutione; cum ex illa sint subrogati in locum pastoris Christi animarum, & sic repræsentant personam Christi. Ideo dicitur in *c. oues 6. q. 1.* Oues pastorem suum non reprehendant, plebs Episcopum suum non accuset, nec vulgus eum accuset: quia non est discipulus supra magistrum. Vide Bern. de Bustis *in 2. part. sui Rosar. serm. 25. in litera M.* vbi etiam recitat historiam prædictam.

TErtia consideratio. Quod sacerdotes sunt honorandi ratione mediationis: quoniam, vt ait S. Thom. *in 3. par.* relatus per Ioan. de Turrec. *in c. sacerdos. de consec. dist. 2.* Proprium sacerdotis est, esse mediatorem inter Deum & populum, in quantum legem diuinam populo tradit: Vnde sacerdos dicitur, quasi sacra dans, secundum illud Malach. 2. *Legem requirent ex ore eius*, scilicet sacerdotis. Et iterum, in quantum preces populi Deo offerunt, & pro peccatis populi Deo aliqualiter satisfaciunt. vnde Apostolus dicit ad Hebr. *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis.* Et etiam, vt dicit S. Tho. *in 4. dist. 14. & 25* Sacerdotes orant pro nobis, vt Deus nostri misereatur, & nobiscum pacificetur: vt patet *de celeb. Miss. c. presbyter. 21. dist. c. 1. & 2.* & habetur plene per Bernar. de Bust s, *in 2 par. Rosar. serm. 25. in litera N* Et, vt practice loquamur, sacerdotes sunt quasi os commune populi, quo plures Deo loquuntur. Et ideo semper in suis publicis orationibus dicunt, *quæsumus*, & non, *quæso*, *oremus*, & non, *oro*, &c. Sunt enim tanquam publica persona, semper pro populo orantes ex vinculo charitatis.

Sicut enim Angelus est medium inter Deum, & animam seu populum; sic & sacerdos huius mediationis tenet officium atque exercitium. Vnde, vt dixi, sacerdos dicitur, quasi sacra dans, sacra docēs, sacer dux vt dicit Ant. Flor. *in 1. part. summæ. tit. 14. c. 7. §. 1.* & cōtinentur hęc in his verbis:

Sacra dotatus vel sacra deditus, atque sacra dans,
Sacra docens, sacra dos, vel dux sacer esto sacerdos.

Etiam licet sit peccator, tamen ex officio in alios transfundere debet, vt dicit Magister sentent. *in 4. distinct. 9.*

QVarta consideratio. Sacerdotes sunt honorandi, ratione principalitatis, & vtilitatis; quia principales sunt apud homines, pro eorum salute procurāda. Sicut enim officium capitis est, influere singulis membris vitam, & sensum, quibus corpus regitur, & in suo esse manutenetur: sic & sacerdoti, sacræ Scripturę sensum, in verbo Dei contentum, & vitam diuinæ gratię, & salutiferæ, licet Dei populo ex officio sibi credito dispensare, & administrare. Ideo dicitur sacerdos, quasi sacra dos, aut sacra dans, vt dictum est.

Et ideo vtilitatis: quia vtiles sunt in populo Christiano, quem à manibus peccatorum, & sordibus cōscientiarum immundarum, purgant, & tanquam spirituales medici à variis sanant languoribus. Sūt enim summi Regis seruitores & filij excelsi, Psalm. dicente: *Dij estis, & filij excelsi omnes.* super quibus Deus, & super faciem eorum imponit honorem suum, *Eccles. 4. cap.*

Et, vt quidam dicunt, legitur B. Franciscum dixisse, quod si obuiaret simul angelo, & sacerdoti; plus debitam reuerentiam viro sacerdoti inferret, quam angelo Dei. Multi tamen sunt mordentes sacerdotes propter vitia alia aliquorum, sed vadant ad Gregorium, de quo *in c. multi secularium. 1. q. 1.*

Sed quicquid sit, aut quid de eis dici possit, periculosius, & damnosius esset, non habere sacerdotes, quā habere etiam malos. Quoniam, vt etiam dicit S. Tho. *3. part. sum. q. 82.* quod etiam oratio sacerdotis peccatoris, prodest populo, cum orat tanquam persona publica.

Quid enim modernis temporibus sequeretur, si cessaret verbum Dei à populo, quod à multis ecclesiasticis, licet peccatoribus, quotidie in Ecclesiis populo proponitur, qui velut spina rosam producunt? Igitur verbum Dei à spina mali extrahe, & odorem eius carpe.

Quid si cessarent etiam tantæ missæ à malis ecclesiasticis fortassis quotidie celebratæ?

Quis tam, tanta, & etiam tot tradere quotidie po-

gulo Christiano sanctissima sacramenta, quibus ad Dominum post offensam reuertimur, & ab eo ram benigne suscipimur, & ideo in lucem debeant coram hominibus exhibere? *Math.5.* Ita quod non auaritiæ studere debent, nec aliis vitiis. Contra quos inuehitur *Hier.6.*

Veruntamen, quantumcunque sint mali, tamen quia ministri Dei sunt, & personam eius repræsentantes, præcipue baptizando, in absoluendo, in confirendo, in administrando sacramenta ecclesiastica, sunt semper honorandi. Cum enim mittitur à Rege, non attenditur ad qualitatem eius, sed ad dignitatem mittentis, hæc dicit Ant. Flor. *in 3. par. sua sum. tit. 14. c. 7. §. t. in fi.* vbi ponit quomodo sunt honorandi, & maxime propter necessitatem, cum sacerdotium fuerit necessarium pro vtilitate Reipub. vt dicit Ioan. de Turrecr. *in c. in publicum. 1. dist.*

Quarta consideratio. Sacerdotes sunt honorandi exemplo sacerdotum paganorum, & infidelium. Si enim tales honorabantur, & venerabantur propter figuram sacrificiorum, quæ suis manibus tractabant; quanto magis nunc sunt honore digni propter dignitatem verorum sacramentorum, quæ veraciter ministrant? Vnde & Dominus noster *Luca 16.* cum decem leprosos curasset, dixit eis: *Ite, ostendite vos sacerdotibus.* & 93. *distin.* dicitur: *Dominus noster Iesus Christus, Rex, Iudex, & Deus noster vsque ad diem passionis seruauit honorem Pontificibus & sacerdotibus, quamuis illi nec timorem Dei, nec agnitionem seruassent.* Nam, cum leprosum mundasset, dixit illi: *vade & monstra te sacerdoti, & offeres munus.* Nam humilitatem humilis nos docuit, Sacerdotem appellat, quem sacrilegum esse sciebat. Nonne infidelissimus, qui Deos ligneos, & lapideos colebat, etiam sacerdotibus honorem tribuebat? Imo etiam licet nequissimus, voluit sacerdotes Iudæorum in Ægypto educari de suo ærario publico *c. non minus. de immun. eccl.* De huiusmodi honore, sacerdotibus attribuédo, dicit Ambrosius. Honor, fides, & sublimitas Episcopalis, imo & sacerdotalis, nullis poterit comparationibus adæquari. Si Regum fulgori compares, & Principum diademati, id est, Regiæ potestati, longe erit inferius, quasi plumbi metallum ad aori fulgorem compares, cum videas Regum colla, & Principum submitti genibus sacerdotum, & osculata eorum dextra credunt eorum orationibus se communicari, & posse iuuari. de quibus ait Greg. 96. *dist. c. Quis dubitet sacerdotes Christi Regum, & Principum omniumque fidelium patres, & magistros censeri.* Ideo qui eos accusant, & damnant, Dei ordinationem accusant & habetur *in c. in scripturis. 96. distinct.* de Constantino Imperatore fidelissimo, qui cum concilium sacerdotum in Ecclesia congregasset, seu conuocasset, tantum eos reueritus est, quod nec ausus est primum locum inter eos tenere, nec se presbyterorum commiscere sedibus, sed nouissimam occupauit. Conciliationes vero, & rationes, quas ab eis approbatas audiuit, ita veneratus est, ac si de diuino maiestatis iudicio vidisset. De quo narrat etiam historia scholastica: quia cum ei fuissent scriptæ accusationes contra Episcopos libellos quidem accusationum accepit, & eosdem qui accusati fuerant Episcopos conuocaros, in conspectu eorum libellos incendit, & in ignem proiecit, dicens: *Vos causas vestras iudicate & disponite: quia nõ est dignum, quod nos iudicemus Deos.* de quo supra dicit in scripturis. Et non est dubium, quod in personis eorũ sunt à laicis honorandi, ita quod non licet eos tangere, nec cognitionem causarum eorum accipere, nec etiam quo ad bona eorum molestiam inferre. De quibus omnibus cum sint amplissime tractata, quomodo Rex noster in aliquibus habet cognitionem, & quomodo vtatur, vide ample Guliel. Benedicti *in sua repet. c. Raynutius in verb. & vxorem nomine Adalasiam. in quinque amplissimis decisionibus, seu conclusionibus ibi positis. de testam.* quę cum sint quodammodo extra materiam, nihil aliud dico. Et etiam dixi *in commento consuetudinum ducatus Burgund. in titu. Des iustices & droicts d'seelles. §. 6. in gl. S'il n'a grace du Prince.*

Sexta consideratio est, quod sacerdotes sunt honorandi vltra omnes alias personas huius mũdi propter eorum potestatem, quam habent, quæ excedit omnes alias potestates. Ipsi enim soli habent potestatem corpus Christi conficere, quæ nulli alteri creaturæ potest conuenire, cuiuscunque ordinis vel dignitatis existat, vt declarat Ioan. Scotus *in 4. d. 13. Alex. de Hal. in 4. part. sum. in tract. de Eucharistia.* Bonauentura *in 4. sent. d. 13.* Richardus *ibi art. 1. q. 2. text. in c. 1. §. vna vero. ext. de summa trinit. & fid. cathol. e. c. a. perlectis. 23. distinct.* Tanta est enim sacerdotum potestas & virtus, quæ omnes dæmones infernales superat: & tamen vnus ex minimis eorum maiorem habet potestatem, quam omnes homines mundi. Quoniam, secundum doctrinam Scoti *in 2.* vnus minimus angelorum, siue bonorum siue malorum, posset ex sua naturali potestate mouere vnum cœlum, Domino permittente. Et tamen, vnus minimus sacerdos, habet maiorem potestatem, omnibus illis. Nituntur enim dæmones cœlum claudere peccatoribus; sed postquam clausum est, sacerdos sacramentum pœnitentiæ ministrando, cœlum per confessionẽ aperit, ita quod quando vnus peccator est à sacerdote absolutus, totus infernus illi peccatori paradisum clausum tenere non posset. In cuius signum, cum sacerdotes ab Episcopo ordinantur, potestas clauium cum eodem gradu sacerdotali ministratur, vt habetur 4. *sent. d. 19.* Quod & Petro Dominus annuit, cum dicit: *Tibi dabo claues Regni cœlorum, & portæ inferni non praualebunt aduersus eę.*

Secundo, sacerdotalis dignitas superat omnem potestatem angelorum: quia vt dictum est prius, licet vnus angelus possit vnum cœlum mouere; tamen non potest vnum ipsorum cœlorum ad terram transferre, sicut radius solis emissus ab ipso in terram. Sacerdos cito, & subito corpus Christi verum trahit à cœlo summo, ad terram in altari, tanta temporis breuitate, & tam cito, sicut fit lucis solaris diffusio, vt habetur *in 4. sent. d. 19.* imo vere superat potestatem archangelorum, quorum potestas & officium est, mittere ipsos angelos ad terram, vt ait Dionysius *in angelica hierarchia:* sic & sacerdos potest eos transmittere de cœlo ad terram, cum dignissima celebrat sacramenta, in quibus Christum gloriosum, de suis cœlis, manibus tractando, facit descendere, vt dicitur *in 4. sent. distinct. 11.* Agnoscens Augustinus, & videns hanc dignitatem, *in lib. de ecclesiasticis dignitatibus,* inquit: *O sacerdos Dei, si altitudinem cœli contemplaris, altior es. Si pulchritudinem solis, luna, & stellarum reuereris, pulchrior es. Si discretionem angelorum, discretior es. Si omnium dominorum sublimitatem, sublimior es: solo tuo creatore inferior es.* Bernardus quoque *in sermone de octaua parte,* ait: *O quantam dignitatem & quantam nobilitatem, quantumque donum, contulit vobis Deus!*

O sacerdotes, prærogatiuam enim ordinis vestri prætulit Deus omnibus Regibus, & Imperatoribus terræ; prætulit ordinem vestrum omnibus ordinibus mundi, imo, vt altius loquar, prætulit vos Deus omnibus ordinibus angelorum, omnibus angelicæ Hierarchię.

archiæ. Sicut enim non angelos, sed sinum Abrahæ apprehendit, ad faciendam redemptionem: sic, non angelis, sed hominibus solisque sacerdotibus commisit dominici corporis, & sanguinis consecrationem.

Item, etiam excedunt potestatem Virginis Mariæ, cui non inuenitur data hæc potestas, vt ample denotatur per Bern. de Bustis *in 2. part. sui Rosar. serm. 25. in litera O. P. Q*, vbi ponit de potestate sacerdotum, & ibi quomodo sunt honorandi, etiam si sint mali: *O igitur veneranda sacerdotu dignitas in terra, in cuius manu, velut in verbo beatæ Mariæ Virginis, filius Dei incarnatur. O cælestæ mysterium, per quod Pater, & Filius, & spiritus sanctus, tanta mirabilia operatur, ita, quod subito idem Dominus, qui in cælo residet, in manibus sacerdotis sacrificatur. De quo angelus admiratur, horret infernus, contremiscit diabolus: quam vereri etiam plurimum debet omnis humana, atque mundana celsitudo.* Hæc sunt verba Bernardi, quæ recitat Bernardinus de Bustin. *in suo Rosario, in 2. part. in serm. 23. in principio illius sermonis.* Et dicit, quod quantum sint venerandi sacerdotes, apparuit ex visione cuiusdam pueri Mantuani, qui à septem annis vsque ad duodecimum, quasi quotidie in missa, vidit sacerdotem corporis, & sanguinis Dominici circumdatum a duobus angelis: qui in capite eius tenebant vnam pulchram coronam, donec recepisset sacramentum illud benedictum. Et dicit Io Gerson. *lib. 4. de imitatione Christi, cap. 5* Quando sacerdos celebrat, Deum honorat, & angelos lætificat, Ecclesiam ædificat, viuos adiuuat, defunctis requiem præstat, & sese omnium bonorum participem facit. Quæ omnia considerans beatus Franciscus allegatus per Bernardinum de Bust. *in quadam epistola sua directa Capitulo generali*, scripsit fratribus suis dicendo: *Audite fratres, si beata Virgo Maria sic honoratur, vt dignum est: quia Christum portauit in vtero, & si beatus Ioan. contremuit, & non ausus est contingere Dei verticem. Si sepulchrum Christi in quo per aliquod tempus iacuit, sic veneratur, quantum debet esse homo sanctus, iustus & dignus, qui non iam moriturum, sed in æternum viuentem, & glorificatum, in quem desiderant angeli conspicere, contrectat manibus, corde, & ore sumit, & aliis ad sumendum prebet?* Videte ergo dignitatem vestram sacerdotes, & sancti estote; quoniam Dominus Deus vester sanctus est, & sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Imo etiam fuit sacerdos ex 22 deputatus in templo Salomonis, prout dicit Lactantius, referendo quoddam dictum mirabile de quodam Iudæo, quem tentabat quidam Philosophus Christianus, ad fidem allicere Christianam. Quod quidem mirabile refert etiam quidam nouus doctor, *in suo tractatu de doctoribus*, qui dicitur Petrus de Lesuanderie, *in 4. part. q. 86.* sic dicens.

Tempore Iustiniani Imperatoris Christianissimi, factus est homo quidam inter Iudæos princeps, & nomen Theodosios erat. Is, cum & Imperatori, & plerisque notus esset: tum vel maxime Philosopho cuidã amicus atque familiaris, cum & sæpe à Philosopho adhortatus fuisset Theodosius, vt Christianam fidem, missa Iudaica perfidia, sequeretur: tum vero, impensius die quadam ad eum sic est locutus: *Quamobrem*, inquit, *Theodosi, cum vir sis sapiens, & apprime peritus legis, & prophetarum, sciasque omnia legis, & prophetarum, in Iesu Domino consummata fuisse, Christianam veram religionem non sequeris, quæ te ad salutem recta via perducere potest? Mihi autem persuadeo, quod ignorantia scripturarum te non teneat. Propterea crede in Saluatorem Dominum nostrum Iesum Christum, ne in perfidia permanens reus efficiaris æterna pœnæ.* Ad quem Iudæus: *Gratias, ait, ago, habeoque tibi Philosophe, quod salutem queritans magnopere Christianum conaris efficere. Quapropter, tanquam si coram Deo essem, qui nouit secreta cordium, syncere, ac sine dolo, cum omni veritate, verba hæc tibi faciam. Quod itaque Iesus à lege prophetisque prophetizatus, etiam à vobis Christianis adoratus, aduenit, certus admodum sum; tibique tanquam vero amico, profiteor. Sed humana quadam opinione detentus Christianus non fio. Et ob hoc memet contemno. Nunc enim cum sim Iudæus, Princeps sum Iudæorum, in maximis honoribus, in plurimis facultatibus, in omnibus denique, quæ ad vitam bene degendam pertinent, constitutus. Factus autem Christianus omnibus his priuarer, quæ in vita humana iudicantur bona. Nam etsi Patriarcha vniuersalis Ecclesiæ essem, non me putarem tot tantisque fruiturum bonis. Ne igitur præsentibus bonis priuer, futuram contemno vitam, & male quidem agens. Vt vere verbis meis fidem facias, confisus in nostra perpetua beneuolentia, aperiam tibi maximum arcanum inter nos Hebræos absconditum. Ex quo certo scimus Christum à vobis adoratum, illum esse, quem lex atque prophetæ præconizauerunt: non solum ex his, quæ de illo scripta sunt, sed etiam ex scripto inter nos mysterio abscondito.*

Mysterium itaque hoc est.

Antiquis temporibus, cum templum in Ierusalem construebatur, mos erat Iudæis, vigintiduos sacerdotes in templo constituere, scilicet tot numero, quot literas habemus, vnde & diuinos codices viginti duos numeramus Erat igitur in templo Codex, in quo vniuscuiusque nomen sacerdotis, cognomenque scribebatur: itẽ patris atque matris. Mortuo vero aliquo sacerdote, reliqui in templo conueniebant, eligebantque alium in demortui locum, numerum sacerdotalem adimplentes, electumque in codice scribebant. Verbi gratia: Calendis Septembris decessit Isaac, Benjamin, Abrahę Saræque filius subrogatus est in eius locum Samuel, Ezechiel, Salomonis Vr æque filius. Hac itaque consuetudine, inter Hebræos durante, euenit eo tempore, quo Iesus in Iudæa erat, vnum ex 22 sacerdotibus diem suum obijsse, antequam cœpisset se notum facere, docereque vt in sese crederẽt. Cõuenientibus itaque sacerdotibus ad electionem, & vnoquoque ex sententia digniorem proponente, reliquisque non approbantibus, quod neminem ad integram perfectamque sacerdotalem virtutem inueniebant. Quippe aut prudens erat, bonisque moribus, vitaque modesta probatus, sed ignorantia legis ac prophetarum indignum sacerdotio iudicantes: aut ẽ diuerso, vt eruditos, sed haud probatæ vitæ. Hoc itaque modo, multis improbatis, vnus ad electionem assurgens, sic est locutus: Multos, inquit, patres nominastis, sed dignum neminem iudicastis. Ego vero Iesum filium Ioseph. propono, eligoque, ætate quidem iuuenem: & vita honestissima, & bonis integerrimis moribus, & doctrina perfecta, egregie ornatum. Meo enim sententia, nemo vnquam par huic visus est, aut in scripturarum eruditione, aut in vitę morumque integritate, quod omnibus Ierusalem habitantibus, clarum ac manifestum est. Hac oratione audita reliqui sacerdotes sententiam probauerunt, Iesumque in sacerdotem receperunt, dignissimum omnium sacerdotio iudicantes Dicebant tamen quidam, eum non esse de genere Leui, sed ex tribu Iuda, credentes, filium esse Ioseph, qui ex tribu Iuda erat. Non enim licebat cuiquam sacerdotalem dignitatem assequi, nisi esset ex tribu Leui. Sacerdos vero, qui eũ proposuerat respondens, mixtum affirmauit genus esse. Multis enim antea seculis, mixtionem quandam factam fuisse duarũ tribuũ, & exinde genus Ioseph descendere. Hoc dicto

approbantes reliqui sacerdotes, Iesum in defuncti sacerdotis locum sacerdotem constituere, consuetudine itaque existente, non solum nomen creati sacerdotis in codice scribere, verum etiam patris atque matris, oportuit eius parentes vocare, & ex ipsis sua nomina scite. Sacerdos, qui Iesum proposuit, patrem eius Ioseph decessisse dixit, solumque matrem viuere: matre in concilio accersita, rogataque nomen perferre, testaritque, an Iesus filius sit & quo patre genitus. Maria respondit, Iesum filium esse meum fateor; ego enim peperi eum, cuius rei testes fide dignos adducere possum eos, qui in partu meo affuerunt. Quia autem patrem in terris non habet, vel in hoc dignoscere potestis: virginem enim me existentem, in Galilæa angelus Domini non dormientem, sed vigilantem inueniens, euangelizauit mihi ex Spiritu sancto me concipere filium, cuius nomen iussit vocare Iesum. Virgo itaque concepi, virgo peperi, & virgo permansi. His auditis, accersitisque obstetricibus fidelissimis, iusserunt sacerdotes, vt quam diligenter perscrutarentur, si Maria virgo esset. Obstetrices, re vera inuenta, affirmarunt virginem esse: hi etiam adducti, qui in partu testificati sunt, Iesum Mariæ filium esse. Stupentibus itaque sacerdotibus de his, quæ de partu Mariæ testificabantur, iterum rogata est ab eisdem, qui dixerunt, fare, age, confidenter ore tuo Maria, cuius ac cuius est filius, vt sic eum scribamus. Quos enim nobis dixeris parentes, illos & non alios conscribemus. Maria autem respondens vere ait: Ego enim peperi inscia in resta de patre eius. Sed ab angelo audiui esse filium Dei. Filius est ergo meus innuptæ Mariæ virginis, & filius Dei. His dictis codicem adduxerunt & conscripserunt. Die tali, talis sacerdos decessit filius, talis. In eius locum omnibus suffragiis, subrogatus est sacerdos, Iesus filius Dei viui, & Mariæ virginis. Hic codex in destructione Ierusalem diligentia Principum Iudæorum, saluatus est. & nunc est Tyberiade paucis admodum Iudæis, & illis quidem fidelibus hanc rem scientibus. Mihi vero, tanquam Principi magistro gentis, reuelatum est. Nunc enim solum ex lege, atque prophetis cognoscimus, certique sumus, Christum à vobis Christianis adoratum, filium esse Dei viui, qui propter salutem mundi in terram descendit: verum etiam ex scriptione, quę vsque ad hodiernum diem permanet in Tyberiade.

His à Iudæo relatis, mox Christianus diuino zelo commotus, ad sacratissimum Imperatorem proficisci voluit, eique omnem rem pandere, vt supra dictum codicem ex Tyberiade missis illuc legatis, sciperet ad arguendum Iudæorum perfidiam. At Iudęus: rem, inquit, prorsus impossibilem aggredi conatis. Omnia enim Iudęi magis patientur, quam huiusmodi codicem tradant. Quod si vis maior eos superauerit, codicem corrumpent. Noli igitur esse causa magnorum malorum. Ego enim tibi huiusmodi rem, tanquam vero amico communicaui, vt cognoscere posses, me fidem Christianam non ignorantia relinquere, sed vana quadā gloria. Philosophus itaque vera esse credēs, quæ à Iudæo audierat, Imperatori quidem nunciauit nihil, ne Imperator Christianissimus frustra graue susciperet bellum pleris que vero amicorum, rem omnem ordine narrauit, quibus referētibus, nos quoque omnia accepimus. Curauimus per quam diligenter inuestigare, cui veram narrationem Iudæus retulerit de huiusmodi scriptione sacerdotis, & inuenimus Iosephum in historia *de captiuitate Iudæorum*, cuius sæpe meminit Eusebius Cæsariensis *in Ecclesiastica historia de captiuitate*, dicentem *in commentariis suis*, quod Iesus in templo cum reliquis sacerdotibus sanctificabar. Hoc itaque apud Iosephum inuenietis, virum antiquum, & parum post Apostolos florentem. Quæsiuimus etiam inuenire hunc sermonem in sacra scriptura confirmatum: inuenimus igitur in sanctissimo Euangelio Lucæ, quod cum esset ingressus Iesus synagogam Iudæorum, datus est liber, & legit Esaiam prophetam dicentem: *Spiritus domini super me, eo quod vnxit me, & euāgelizare pauperibus misit me.* Quæ te animaduertimus, quod nisi ordinem aliquem sacri habuisset Iesus inter Iudæos, sibi datus non fuisset liber, vt in synagoga legeret ad audiētiam populi. Nam neque nobis Christianis licet in Ecclesia sine aliquo sacro ordine legere. Quamobrem credere licet, veram esse Iudæi narrationem. Hæc sunt, quæ dicuntur per Lactantium, & narrantur de verbo ad verbum. Qui etiam de Christo, vltra ea, quæ sunt scripta apud nos, ponit duas epistolas, mentionem de eo facientes, & de eius vera conuersatione, statura, & gestis. Vna videlicet Lentuli ad senatum Romanum, altera Pilati, ad Claudium Tyberium Imperatorem, quas inserere hic volui, licet quodammodo extra propositum.

Prima, videlicet Lentuli ad senatum Roma. hęc est: Apparuit istis temporibus, & adhuc est homo magnę virtutis, nominatus Christus Iesus, qui dicitur à gentibus propheta veritatis, quem eius discipuli vocant filium Dei, suscitans mortuos & sanans omnes languores. Homo quidem staturæ proceræ, mediocris & spectabilis, vultum habens venerabilem, quem intuentes possunt diligere & formidare, capillos habens coloris nucis auellanę præmaturæ, & planos fere vsque ad aures, ab auribus vero contortos & crispos aliquantulum cæruleiores & fulgentiores ab humeris ventilantes, discrimen habens in medio capitis, iuxta morem Nazaræorum. Frontem planam & serenā, cum facie, sine ruga & macula aliqua, quam rubor moderatus venustat. Nasi & oris nulla est prorsus reprehensio, barbam habens copiosam, & impuberem, capillis concolorem, non longam, sed in medio bifurcatam. Aspectum habens simplicem & maturum, oculis glaucis, variis & claris existentibus: in increpatione terribilis, in admonitione blandus & amabilis, hilaris, seruata grauitate, qui nunquam visus est ridere, flere autem sic. In statura corporis propagatus rectus, manus habens & brachia visu delectabilia, in colloquio grauis, tatus, & modestus, speciosus inter filios hominum. Et in hoc vltimo, concordat cum propheta Dauid, Psal. 44 *Speciosus forma præ filiis hominum.* Ista pro certo est singularis & admirabilis descriptio illius, & multum honoranda. De qua vide etiam Bened. *in rep. cap. Raynu. in ver. a vitto itaque testatore, se premier. n. 275. de testam.*

Alia est epistola Pilati ad prædictum Claudiū Tyberium, quæ talis est: Pontius Pilatus Claudio Tyberio salutem. Nuper accidit, quod ipse probaui, Iudæos per inuidiam, se suosque posteros crudeli damnatione perdidisse. Cum enim promissum haberent partes eorum, quod Deus illorum mitteret per virginem sanctum suum filium, qui Rex eorum merito diceretur, hunc me præsente misit in Iudæam. Quem cum vidissent cæcos illuminasse, leprosos mundasse, paralyticos curasse, dæmones effugasse, ventis imperasse, pedibusque siccis super vndas maris ambulasse, & alia multa mirabilia fecisse: & omnis populus Iudæorum dicit eum esse Dei filium. Principes sacerdotum inuidiam passi sunt contra eum. Hunc itaque mihi tradiderunt, & alia pro aliis mentientes, eum magum esse, ac contra legem eorum agere dixerunt: ego autem ita esse credidi,

credidi, cumque flagellatum eorum arbitrio tradidi, qui eum crucifixerunt & sepulchro custodes adhibuerunt at ille militibus custodientibus, die tertia resurrexit. in tantum vero nequitia Iudæorum contra eum exarsit, vt ipsis custodibus pecuniam darent, quatenus d cerent discipulos eius rapuisse corpus, sed illi quod factum erat tacere non volentes, testati sunt eum resurrexisse, seque visionem angelorum vidisse, & à Iudæis pecuniam accepisse. Hæc autem ideo scripsi, ne quis aliter existimet, credendo mendaciis Iudæorum. Hæc sunt quæ in dicta epistola scripta sunt, sed ex dicta epistola, & ex dictis Euangelistarum, clare cõstat, & constabit, quod Pilatus male processit cõtra Christum, & quod male ad mortem eum condemnauit; imo quod sententia eius fuit nulla, pluribus de causis.

Quoniam, vt dicit *in sua epistola*, Iudæi mentientes eum magum esse, & contra legem eorum agere dixerunt, quod, vt dicit, ita esse credidit: & tamen Euangelistæ attestantur contrarium: Nam semper dixerunt: Ego in eo nullam inuenio causam. Ex quo, si dictis Euangel statum credendum sit, postquam accusationi falsæ Pilatus non credidit eum magum esse, nec aliquid agere contra legem Iudæorum: nõ debuit ita iudicare: alias aliud dicebat in ore, & aliud in mente habebat, quod non est recti iudicis.

Secundo, peccauit Pilatus in huiusmodi probatione sententiæ contra Christum: quia ad furorem populi & clamorem lata fuit, & ideo scienter: iuxta illud poëtæ Æneid. 1.

Sæuitque animis ignobile vulgus.

Et habetur Luc. 23. At illi clamabant dicentes: *Crucifige, crucifige eum.* Et instabant vocibus magnis, postulantes, vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorum. Nec aduertens Pilatus, quod sicut fauore populi liberari non debuit. *l. ad best. ff. de pœ.* ita nec ipsius furore innocens erat damnandus, adiodicauit fieri petitionem eorum, dicentium: Si hunc dimittis, non eris amicus Cæsaris. Nec quod vanæ voces populi nõ sunt audiendæ. *l. decurionum. ff. de pœ.* Ex quo male fecit condemnando Christum, vt dicit gloss. *in d. l. decurionum.*

Tertio peccauit, quia non zelo iustitiæ, sed timore perditionis officij, cum dictum ei fuerit: Si hunc dimittis, non eris amicus Cæsaris: quia se Regem facit. Et timor, est vnum de quatuor, quæ peruertunt verum iudicium. *c. quatuor modis. 11. q. 3* iuxta illud.

Quatuor ista: timor, odium, dilectio, census,
Sæpe solent hominum rectos peruertere sensus.

Quarto, illa sententia fuit iniqua & nulla, & in eam proferendo peccauit Pilatus, propter ordinem processus nullo modo obseruatum. Condemnatus enim fuit ad funestam vocem sacerdotũ ipsum accusantiũ, cõtra *l. fi. C. de accusat.* Nam licet ageretur de magno, puta de morte hominis: ideò cum nulla vnquam de morte hominis nimis longe cunctatio fiat, debuit fieri processus non ita præcipitanter, prout fuit in Christo, qui fuit ita præcipitatus, quod vix decem duravit horis, contra text. *in cle. pastoralis. de re iud.* vbi nouerca iustitiæ dicitur præcipitatio. In quo verificatum fuit illud Sallustij in Iugurthino:

Animo cupienti nihil satis festinatur.

Quinto, prædicta sententia fuit iniqua, & in ea peccauit Pilatus. Et ex processu illius euidenter apparet de iniquitate sententiæ, & notoria iniustitia: cum sæpius dixisset Iudæis: *Nullam causam inueni in homine isto, ex his, in quibus eum accusatis.* Et iterum: *Quid enim mali fecit? nullam causam mortis inuenio in eo.* Luc. 23. c. Quod & cæteri Euangelistæ testantur, quod sæpe hoc dixit Pilatus ad demonstrandum eius confessionem de Christi innocentia non fuisse erroneam. Non enim præsumitur de errore alicuius confessionẽ reiterantis. Ideo valet confessio reiterata, etiam extra iudicium, absente parte facta, tanquam vera, & ex certa scientia procedens, secundum Bald. *in l. cum semper. C. de agri. & censi. lib. 11.* pro quo est tex. quem ipse nõ allegat, vt dicit Benedicti in loco stat. m allegando, *in l. fi. C. de plur. petitionib. & secundus corsi ij. omnibus.* Et etiam præsumitur cum deliberatione facta: quia reiteratio præsupponit deliberationem gloss. *in c. si quis iratus. 2. q. 3.* Cutius *cons. 55. in 6. colum.* Et si perfidi Iudæi Euangelistis credere nolint, saltem credendum est ipsi Pilato iudici, per eos electo, qui post ipsius Christi passionem, de ipsius sanctitate & innocentia, Tyberio Cesari scripsit epistolam, hic antepositam: quam Tyberius cum suffragio magnificiens, retulit ad senatum Romanum, & postulauit, vt Christus Deus haberetur. At senatus recusauit, indignatus, quod sibi secundum morem epistola fuisset delata, cum esset mos Romanis, vt prouinciatum iudices senatui scripto renunciarent, si quid noui in his, quas regebant, prouinciis, accidisset. Et iterum eidem Tyberio scripsit Pilatus; *Salutem.* De Iesu Christo, quem tibi plane postremis meis declarauetam, nutu tandem populi, acerbũ, me quasi inuito, & subtimente, supplicium sumptum est: virum hercle, sic pium & seuerum nulla vnquam ætas babuit, nec habitura est, sed metus extitit, ipsius populi conatus, omniumque Scribarum, Principum & Seniorum consensus, suis prophetis more nostro, Sibyllis contra præmonentibus, hunc vernatis legatum, cruci, signis etiam supra naturam apparentibus, dum penderet, & orbi vniuersorum philosophorum iudicio lapsum minitantibus, vigent illius discipuli opere & vitæ continentia magistrum oon mentientes; imo in eius nomine beneficentissimi: nisi ego seditionem populi æstuantis exoriri pertimuissem, fortasse adhuc nobis ille vir viueret. Et si tuæ magis dignitatis fide compulsus, quam voluntate mea adductus pro viribus non restiterim, sanguinem iustum totius accusationis immunem, verum hominum malignitate inique, in eorum tamen, vt scripturæ interpretantur exitium, pati & venundari. Vale 5. Calend. Aprilis.

O gloriosum, & nobis salutare iudicis scripto reiteratum testimonium! Christum innocentem profitentis, & ante mortem, vt visum est, & hora mortis, qua scripsit titulum Pilatus, in qua scriptum erat: *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum:* Pariter & post mortem, vt in prædictis epistolis cõtinetur, sententiæ iniquitatem euidenter demonstrans, & Christum redemptorem nostrum ab infamia præseruans; quod etiam satis demonstratur testimonio Iosephi, excellentis Iudæorum histotiographi, qui de Christo redemptore nostro & eius sanctitate, & innocentia, 18. *antiquit. lib. c. 9.* de illo tempore loquentis, sic ait: Fuit autem eisdem temporibus Iesus, vir sapiens, si tamen eum virum nominare fas est. Erat enim mirabilium operum effector, ac hominum, maxime qui quæ vera sunt libenter audiunt. Hanc ob rem multos, tum ex Indæis, tum ex gentibus adiunxit, Christus hic erat. Hunc autem, cum Pilatus à Principibus nostræ gentis instigatus, in carcerem agendum censuisset, non tamen hi deseruere, qui ab initio eum dilexerunt. Eisdem præterea die tertia post mortem, viuus apparuit, quemadmodum diuinitus inspirati prophetæ; hæc & alia de eo innumerabilia miracula futura esse prædixerant: perseuerat & vsque in hodiernum diem eo-

Prout per plura declarat dominus meus Ias. *in l.rescripta.in 2.colum.C.de prec.Imper.offer.*

Imo, Papatus videtur esse prior Imperio; cum sacerdotum initium habuerit à Melchisedech. Erat enim sacerdos Dei summi, vt habetur *Genes.14.* Et hunc tradunt Hebræi fuisse Sem, primogenitum Noe. Dominium vero temporale iusto titulo acquisitum initium habuit in Moyse duce populi constituto à Deo, postquam secuti sunt iudices, vt habetur *in lib. Iudicum per totum.* licet Aug. *de ciuitate Dei, lib.5.cap.1.* dicat primum dominium incæpisse à Cain. & Nemroth: & dicam infra *in parte sequenti prima consideratione.* Sed Archiepiscopus Flor. *in sua summa, in 3.part.lib.22.c.5.§.14.* dicit illud fuisse dominium tyrannicum, aliud vero, quod incipit à Moyse, fuit iusto titulo acquisitum. Et sicut aurum excellit plumbum; sic etiam autoritas & dignitas Papæ excedit imperialem. *c.duo sunt.96.distin.* Sicut etiam Sol dicitur pater omnium planetarum & dominus; ita Papa pater omnium dignitatum: cum papatus seu papalis dignitas assimiletur soli, & regalis seu imperialis lunæ. Et sicut luna recipit lumen à sole; ita imperialis dignitas à Papa. *cap.solitæ.de maiorit.& obedi.* vbi notatur. Et dicit Aug. de Anch. *in suo tract.de potest. Ecclesi.*, quod sicut summo sacerdoti Leuitici generis omnes Iudæi obedire tenebantur, cuiuscunque status essent; sic omnes Christiani maiores & minores, Papæ locum Christi tenenti, parere tenentur. Et de obedientia exhibenda summo sacerdoti Leuitici generis, & punitione inobedientiæ habetur *Deut.17.* & ample per eundem Archiepiscopum *in sua summa, 3 par.tit.22.& 17. & in dict.tit.22.c.1.2.3.4.5.& 6.* amplissime ponit de honore, gloria & potestate Papæ, ad quem recurre.

De obedientia, quomodo sit Papæ per Reges præstanda, vide per Petrum de Monte in sua monarchia: quem allegat etiam Fel.in *cap. si quando.vbi per eum. extra de rescript.* Et aduertendum est ad id, quod dicit Beatus Thomas in tractatu suo de Rege & Regno ad Regem Cypri, vbi ait: Huiusmodi Regni mysterium, vt à terrenis spiritualia essent discreta, non terrenis Regibus, sed sacerdotibus est commissum: ita præcipue summo sacerdoti Christi vicario Romano Pontifici, cui omnes Reges Christianos oportet esse subiectos, sicut ipsi Domino Iesu Christo, vt refert idem Archiepiscopus Florent. in loco hic ante alleg. *cap.6 §.4.*

Imo etiam videtur, quod summus Pontifex & sacerdotes secundi ordinis, & alij inferiores sint subiecti Regi & Principi: cum, vt habetur *4.Reg.23.* præcepit Rex Helchiæ Pontifici & sacerdotibus secundi ordinis, & Ianitoribus, vt proiicerent de templo Domini, omnia vasa, quæ facta fuerant Baal. & facit quod habetur *3.Reg.22.c.* vbi habetur: *prohibitique sunt sacerdotes.* & ibi ponitur verbum Principis ad sacerdotem imperatiue; *Nolite ergo,&c.* Ex quibus etiam videtur dicendum, quod etiam sacerdotes debent obedire Principi reciproce.

Sed tamen dic, quod Papa est primus & maximus omnium Episcoporum & Patriarcharum, in totam Ecclesiam Christi vniuersalem prælationem habens. Refert S.Thomas *in tract.suo*, quem fecit contra errorem Græcorum, *cap. 66. & 67.* Et est pater vniuersalis omnium fidelium & omnium ouium Christi per hęc verba: *Pasce oues meas.* vt tenet Ioan.de Turrecre. *in can.ad verum.96.distin.* licet prohibeat, se propter humilitatem, vocari vniuersalem Episcopum aut Patriarcham: reuera tamen est vniuersalis Episcopus & Patriarcha, vt tenet idem Ioan. de Turrecrem. *in cap. nullus 9.dist.* Et primum locum in consistorio obtinet. *c.1.& 2.22.dist.*& Prępositus *in c. episcopis 17. dist.* Imo, in tantum est honorandus, quod debet osculari in pede, vt dicit gl.& Ioannes de Platea *in l.1.C. de domestic.lib.12.* Immo videtur idem consistorium facere cũ Deo. Innocen. & Hostien. *in ca.4. de translat.prælat.* ideo post Deum præ omnibus debet honorari Abbas Siculus *in consi.21.li.1.* vide etiam Bernardinum de Bustis *in serm.31 secundæ partis sui Rosarij. in litera G.*

Et de huiusmodi prælatione vniuersali in tota Ecclesia, & quomodo sit summus Pontifex, vide etiam Archiepiscopum Florent. *in d.summa 3. part. lib.22.c.6.§.1.& 2.* Et est supra omnia iura mundi. *c.cuncta per mundum.9.q.3.cap.proposuit.de concess. præb.* Ita etiam, quod est superillustris: imo quasi talis dici non debet, cum sit supra dignitatem, & culmen omnium dignitatum. ita tenet Bald. *in c.cum accessissent. extra de constitu.* dom.meus Ias *in l.1.colum.1.de offic.eius cui mand. est iurisd.* & ibi ample Purpurat. qui ponit, quibus honoribus debet honorari supra omnes. Et dicit Zodericus Zanorens. *in suo speculo humanæ vitæ.li.2.c.1.* quod huius summi Pontificis tanta est sublimitas & eminentia, tanta immensitas, vt nullus mortalium nedum comprehendere, aut satis exprimere, sed nec cogitare possit; quod multis comprobat rationibus, quas non transporto; cum habeatur impressum: & ibi, vsque ad octauum capitulum ponit de miseriis summorum Pontificum, & breuitate eorum vitę, plures causas assignando. Supremus enim Dei vicarius est, & qui contrarium dicit, mentitur, vt dicit Bald. *in l.Barbarius Philippus.ff.de offic.prætor.* Et idem Bal. in finalibus verbis dicit, quod est omnia, & super omnia in spiritualibus. & allegat Bernardum *de contemplatione ad Eugenium.* & idem Bal. *in proœm. Gregoriano.in princ.* dicit, & Papæ commissa est tota machina spiritualis, & thesaurus omnis dignitatis est in eo, ita vt nulla sit dignitas spiritualis, vel ecclesiastica, cui non præsideat. & idem Bald. *in l.rescripta. C.de precib.Imper.offer.* dicit, quod omnes dignitates, omnemque potestatem, quam habuerunt omnes Patriarchæ; solus Papa habet. Et maior authoritas Papæ, quam sanctorum. *c.de libellis.20.dist.* de cuius authoritate Pet. de Anch. *in repet.c.1.circa secundam chartam. de constitutio.*& per Panot. *in c.nouit.in gloss.2.de iudic.*

Octaua consideratio. Cardinalis Host. ex priuilegio, & ex merito; quia Papam consecrat, & Imperatorem inungit, obtinet secundum locum in consistorio Papæ. Ita tenet Hostien. Pet.de Anch.& Card. Zaba. *in c.antiqua. de priuileg.* Card. Alex. *in c.episcopus.17.distinct.* & sic primus post Papam, ideo dicitur honorabilior cæteris: cum ille honorabilior dicatur, qui est proximior domino, vt est gloss. *in §.etiam. Instit. de bonor.poss.ff.*& dicam infra *in 54. consi.tera.incip. ex prædictis fundatur.* Et iste Cardinalis Episcopus, licet tantum Episcopus, vtitur pallio, vt dicam infra *26.consideratio.incip. Episcopus Hedue.* Et quod iste Cardinalis obtineat secundum locum, tenet Nicol. Boerij *in suo tract. de authoritate & præeminentia sacri magni Concilij.in 1.opi.pro magno Concilio.*

Nona consideratio. Quatuor Patriarchæ, scilicet Constantinopolitanus, Alexãdrinus, Antiochenus, & Hierosolymitanus, obtinent primum locum, post Apostolicum. Patriarcha vero lingua Græca summus Patrũ interpretatur. *c.cleros.vers. Patriarcha.21.distinct.* Et secundum ordinem supradictum & descriptum obtinent primum locum post Papam in Ecclesia. Primum videlicet Constantinopol. secundum vero Alexand. tertium autem Antiochen. & quartum Iero-

solymitanus. Secundum quem ordinem ponuntur *in c. antiqua. extra, de priuileg. & in Auth. de Ecclesiastic. tit. post prin. colum. 9.* & ibi intellige de prædictis quatuor, qui sunt vere Patriarchæ seu Primates. cum Primas idem sit quod Patriarcha, licet nomina sint diuersa. Non enim inter eos est realis differentia, sed vocalis, *90. distinct. 1. cap.* vocantur tamen prædicti Patriarchæ.

Et isti quatuor repræsentant quatuor Euangelistas in ecclesia Dei, vt est text. *in ca. scriptum est. de elect.* & dicuntur mundi Cardinales: quia per quatuor Euangelia incessabili tuba didicimus, & quod per orbem terrarum illum illustrantes prædicamus & agimus, dicit text. *in c. hus u. 75. dist.* & per Lado. Rom. *in consil. suo 54. incip. Vos estis lux mundi. in 6. colum.*

Et isti Patriarchæ sunt spectabiles: quia redacti sunt instar regum, ex quo multas prouincias regunt. Bald. *in l. 1. colum 3 § 1. ff. de officio præfecti. prætor.* dominus meus Iason *l. 1. ff. de offic. eius cui mand. est iurisdict.* imo Purpuratus ibi dicit eos esse illustres: quem vide post dom. meum Ias. & dicuntur sanctissimi, *in Authent. vt determ. sit num.* saltem, vt dicit Purpur *in dict. leg.* & post Cardin. Hostien. in consistorio sedēt immediate.

Alij autem, de quibus habetur per Archidiaconum *in prætend. 90. de statu mon. lib. 6. & in c. 2. & 3. 99. distinct. & in c. 1. & 2. 80. distinct.* non sunt proprie Patriarchæ sed Primates vt tenet Aluarot. & Præpositus dictus Cardin. Alexand. *in tit. Episcop. vel Abba. §. colum. 6.* Et de his Primatibus vide etiam quæ dicunt Cardin. Zabarel. & Pet. de Anchara. *d. c. antiqua.* vbi dicunt, quod si Episcopus Hostiens. Cardin. sit præsens, quod sedebit prope Papam: nec mirum, vt dicunt; quia Papam consecrat, Imperatorem vngit, & est palliatus: & ideo videtur esse maior dignitate Patriarcha Constantinopolitano: quia, vt dicunt, prioritas dignitatis declaratur ex prioritate sedis & loci. *c. ex ore. de priuil. c. 1. & c. statuimus. de maior. & obed.* Dicit tamen Lucas de Pen. *in l. vnica. C. de metropoli Beryto. in fin. lib. 11.* quod in Constantinopoli præest Patriarcha.

Alia de his Patriarchis & Primatibus vide etiam per compatriotam, conciuem & contemporaneum nostrum dominum Ioannem de Montholono *in suo Promptuario iur. in verb. Patriarcha & in verb. David. 4. colum. 2.* vbi Dauid, Isaac, & Iacob, Patriarchas appellat, vt etiam habetur *in c. Ebron. 13. q. 2.* Et hos quatuor credo præcedere debere omnes Cardinales præter Episcopum Host. Cardinalem, vt dictum est.

De potestate autem Patriarcharum ponitur per Aluarotum & Præpositum *in d. titul. Episcop. vel Abb. hic ante alleg.* & per Florentinum *in 3. parte suæ summæ. lib. 20. c. 4.* vbi ample.

An autem alij Patriarchæ seu Primates vltra illos quatuor supra nominatos præcedant, aut præcedere debeant, Car. vt sunt Aquileg. Grandem. Tolent. Cantuarien. Biturien. Pisanus. dicam infra *in 19. consid.*

Sed quia, vt dicit Aluarot. *in d. tit. Episc. vel Abbat.* quod Patriarchæ seu Primates nihil iuris vel priuilegij præ cæteris Episcopis habent, nisi quãtum sacri canones vel prisca consuetudo tollit. Ideo cum iure non dicatur, quod alij vltra prædictos quatuor teneant primum locum post Papam, ideo stabũt in suis locis post Cardinales; Cum Cardinales etiam Diaconi præcedant. quoscunque Episcopos & Archiepiscopos, vt infra dicam *in vndecima consideratione, 1. sup. sumitur ex prædictis, & in consideratione supra allegata.*

Aduerte tamen ad vnum, quod dicit Geminia. *in c. quanquam. in fin. 2. qu. 7.* quem allegat Felin. *in rubr. de maior. & obed. 5. colum.* quod dignitas Cardinalatus est maior post Papam, quacunque alia dignitate. cum Cardinales post Papam iudicent omnes, & ipsi à nemine iudicantur. *9. q. 3. c. nemo. cum aliis per eum ibi allegatis.* Et etiam voluit Antonius de Butrio in quodam consilio, quod est inter consilia Pauli de Cast. *consil. 412. incip. viso puncto transmisso.* quod Cardinales post Papam primum locum obtinebant. *c. per venerabilem. §. rationibus. extra, qui filij sint legit.*

Decima consideratio. Sicut primo summo Pontifici Domino nostro Iesu Christo in triumphali Ecclesia tres Patriarchę angelorum obsequuntur: ita ad exemplar illius in Ecclesia militanti circa vicarios suos tria genera Cardinalium obsequentium, ipsis vicariis fuerunt instituta. Qui quidem Cardinales sunt vocati in partem solicitudinis. *c. ad honorem. extra de vsu pall. 2. q. 1. c. de cætero.* & quorum consilio summus Pontifex agenda ordinat & disponit. *c. fundamenta. §. docet. de elect. l. 6.* & sunt sibi collaterales. *c. 1. & c. penult. de off. legat. lib. 6.* & pars corporis. *c. verum. 6. q. 1.* Laurentinus & Cardinalis Zabarella. *in clem. 1. de celebrat. miss. in.* Speculator *in titul. de legat. §. sequitur. post prin. in verb. laterales.* Et interpretantur Cardinales, id est, columnæ Ecclesiæ, *c. vnic. ister inter, de offi. Archipresbyt.* Oldradus *consil. 46.* Cardin. Alexand. *in cap. in nomine Domini. 23. distinct.* imo Papa est de numero Cardinalium Archidiaconus *in c. sacrosanct. de elect.* & inter Papam & Cardinales dicitur esse vnio identitatis, secundum Ioan. Andr. *in c. requisisti. in fin. de testam.* Philippus Francus *in cap. 1. de offi. legati.* & faciũt vnũ corpus cũ Papa, & iudicant totum orbem. *c. per venerabilem. qui filij sint legit.* Ita quod præferendi sunt Cardinales Episcopis. *2. quæstion. 7. c. quanquam.* Card. Zabarel. *in clem. 4. §. irritum. 3. quæst. de elect.* Do. Alex. *in rubr. ff. de iurisdict. omn. iudic.* Eo, quia Cardinales habent maius officium quam Episcopi. Bart. *in l. 1. §. si quis. ff. de appell.* Panorm. *in c. ecclesia vestra. de dormer. de elect. & in c. 2. de cler. non residen.* licet tamen Episcopi sint maiores ordine. *d. c. quanquam. 2. q. 7.*

Faciunt ad hoc quæ dicit Felin. *in rubr. de maiorit. & obed. in 5. col.* vbi ponit, quod etiam Cardinalis non Episcopus præcedit Episcopum non Cardinalem. dicam infra *in seq. consid.* & vide ibi Felin. *in d. rub.* An Episcopatus, Cardinalatus, & Papatus sit culmen dignitatum, & quomodo intelligatur, & de Prælato veto, & de numero Cardinalium, & quot sint Episcopi, quot Presbyteri, & quot Diaconi, vide per Aluarot. & Præpositum *in d. tit. Episcop. vel Abbat.* Forte dicam alibi, licet & tales Cardinales æquiparentur Regibus. Dominus meus Ias. *in l. nemo potest. in 2. col. ff. de lega. 1.* Ioan. Andr. *in c. 1. de offi. legat. in nouella,* ponit vndecim prærogatiuas, seu maioritates Cardinalium, quas vide. Et ex vnaquaque posset fieri vna consideratio de per se, quas vide: & de his tangam in considerationibus sequent. Et quomodo Cardinales Regibus ęquiparentur: & quod sint illustres, ponit Purpur. post Alex. *in rubr. ff. de iurisd. omn. iud.*

Vndecima consideratio sumitur ex prędictis: Videlicet maior officio, minor vero ordine pręfertur. quia Cardinalis etiam non Episcopus præfertur Episcopo. vt tenet Panorm. post Cardinalē *in cap. Eccl. de secund. in vlt. col. extra, de elect.* Idem Abbas *in c. quod super his. in lectura Parmensi. de fide instrum.* & ibi de Bellonzinis *in 20. colum.* allegando Bar. *in l. 1. §. si quis in appellatione. circa prin. ff. de appellat.* vbi dicit, quod Cardinales non habent maiorem dignitatem, quã Episcopi, licet habeant maius officium. vide Fel. *in loco hic ante in præcedenti consideratione allegato.* Ita

etiam

etiam tenet Floren. *in 3. part. suæ sum. lib. 2. cap. 2.* & in illo libro plene habes materiam status Cardinalium.

Duodecima cōsideratio. Cardinales Episcopi præferuntur aliis non Episcopis. Ita tenet Cardin. *i Clem. 3. §. irritum. de elect.* Ratio est quia habent duplex vinculum. Habent enim officium vltra Episcopos, & vltra id habent Episcoporum ordinem Ita tanquam habentes duo vincula sunt cæteris præferendi, argumento eorum, quæ infra dicam *in 15 co sideratione*, nec valeret consuetudo, quod Diaconus Cardinalis præferretur Presbyteris Fel. *in cap. statuimus. extra de maiorit. & obed.*

Et aduerte, quod sunt septem Cardinales Episcopi; videlicet Host. qui propter Papæ consecratio iem, vt iam supra dixi *in 2 consideratione*, dignior est aliis. Episcopus Portu. Episcopus Albanensis. Episcopus Sabinensis, Episcopus Palæstinus, Episcopus sanctæ Rufinæ, Episcopus Tusculanensis. Et isti Episcopi tāquam Vicarij domini Papæ: in Dominicis diebus, festis & præcipuis solemnitatibus in altari sancti Saluatoris Lateranensis Ecclesiæ debent deseruire, vt dicit Aluaro. & Præpositus *in loc s supra allegatis*. Et isti Cardinales succedunt in locum alterius per optionem, ita quod si moriatur Cardinalis Hostien. Cardinalis Portuensis, accipiet locum Cardinalis Host. & sic deinceps: ita quod nouiter creatus Cardinalis Episcopus, erit in loco Card. Tusculan. qui est vltimus illorum. Non sic in aliis Cardinalibus; quia sunt Cardinales secundum titulos eis assignatos, & in locum quorum subrogantur. Sedent tamen in suo ordine secundum prioritatem promotionis.

Sed iuxta prædicta posset insurgere dubium: vtrum si vltra illos septem sint alij Cardinales supernumerarij, quia sint Episcopi, non tamen habeant alium titulum ab Episcopatibus, debeant præferri aliis Cardin. Presbyteris, aut Diaconis numerariis, secūdum quod est eius numerus impositus ex titulis eis assignatis, vt puta quia si it 126. prout fuerunt tempore Portiani Papæ, vt refert Card Zab *in d. clem. ne Romani. §. porro in 2 notabili de elect.* Et de illis Cardinalibus supernumerariis sint centū Episcopi Cardinales: an debeāt tales præcedere alios presbyteros & Diaconos numerarios secundum titulos eorum, & eis impositos, de quibus *in locis h c ante allegatis.*

Licet sit quidam numerus Cardinalium ratus secundum numerum discipulorum Christi, vt habetur *in locis hic ante allegatis*, potest tamen summus Pōtifex, vltra illum numerum, tot, quot voluerit, creare de suæ plenitudine potestatis, & omnes tales numerarios facere si velit, notant doct. *in locis preallegatis*. Si tamen aliquos faciat, quos velit esse supernumerarios, tales supernumerarij non dicuntur veri Cardinales, cum qui super numerum militat, quasi nec militare dicatur, *l. si C. de apparitio. Magistri militum.* & vt dicit Bart. *in l. vnicuique. C. de proxim. sacror. scrin.* Tales supernumerarij sunt expectantes decedentium locorum. Et ideo debent sedere in vltimo loco post omnes numerarios Et dicuntur supernumerarij, qui sunt vltra loca & titulos assignata seu assignatos aliis supernumerariis. Et sunt numerarij Cardinales, videlicet septem Episcopi supra nominati. Presbyteri vero Cardinales sunt 28. numero, qui diuisi per numerum septenarium: quatuor Patriarchalibus ecclesiis vrbis Romanę sunt intitulati. Septem enim sunt intitulati ad ecclesiam S. Petri, videlicet Cardinales, S. Mariæ trans Tyberim, S. Chrysogoni, S. Ceciliæ, S. Anastasiæ, S. Laurentij in Damaso, S. Marci, S. Martini in montem.

Alij autem septem, qui sunt intitulati ad ecclesiam S. Pauli, qui debent in altari maiori deseruire: sunt isti, videlicet Cardinales S Sabinæ, S Priscæ, S Balbinæ, Sanctorum Nerei & Achillei, S. Sixti, S. Marcelli, S. Susannæ.

Alij autem presbyteri Cardinales S. Mariæ maiores sunt isti: videlicet Card. sanctorum, qui tamen non nominantur per titulum, sed per Basilicam, & in eo est speciale, vt notatur *in c cum olim. de priv. & de re iudic. Apostolicæ. lib. 6.* & tenet Ioan. Andr. *in tit. de libell. o oblatio. §. nunc tam videndum. post principium.* Card S. Cyriaci in thermis, S. Eusebij, S Potentianæ, S. Vitalis, sanctorum Marcelli, & Petri, sanct. Clementis.

Alij vero presbyteri cardinales S. Laurentij, sunt isti, videlicet S. Praxedis, S. Petri ad Vincula, S. Laurentij in Lucina, S. crucis in Ierusalem, S. Stephani in cœlio monte, sanctorum Ioannis, & Pauli, sanctorum quatuor Coronatorum.

Diaconi vero Cardinales sunt 16 videlicet S Mariæ in dominica Et iste est Archidiaconus aliorum, & ideo cæteris præferri debet, S. Luciæ in circo palatij iuxta septisolium, S. Mariæ noua, sanctorum Cosmæ, & Damiani palatij, S Adriani palatij, S Gregorij palatij, S. Mariæ in schola Græca, S. Mariæ in porticu, S. Nicolai in carcere, S Angeli, S. Eustachij, S. Mariæ in aquario, S. Mariæ in via lata, S. Agathæ, S. Luciæ in capite Subiræ, S. Quiriaci, Et istos titulos sic enumerat Speculator *in tit. de leg. §. nunc. ostendendum.* & Aluarotus *in d. tit. Episcop. vel Abbat.* vbi ponit quomodo intitulentur, Et quod possunt esse ex supradicto numero quinquaginta & vnus.

Ex quo videtur dicendum, quod si sint vltra illum numerum & titulos supradictos, quod sunt supernumerarij. Et tales supernumerarij post mortem aliorum sunt subrogandi secundum ordinem creationis si velint, alias possunt subrogari pro secundo vel tertio, arg. notatorum per Bartolum. *in dicta lege vnicuique supra alleg.*

Et intellige, quod iste supernumerarius subrogatur, quantum ad incorporationem. vt s. sit incorporatus sicut numerarius erat, sed non in loco numerarij: quia non debet sedere in loco, in quo ille sedebat, sed in vltimo loco post alios prius incorporatos, qui præferuntur ei in honoribus, & aliis prælationibus, & sic non per omnia subrogantur loco illius, vt *in d. l. vnicuique. & in leg. comp. Romanis. C. de de prox. sacror. scrin.* Et sic in dicta subrogatione debet seruari duplex ordo, videlicet, vt hic supernumerarios priores eo: Item etiam, vt non præcedat socios supernumerarios priores eo: Imo etiam, vt non præcedat numerarios etiam posteriores illum cuius locum subrogatur. Ita tenet Ioan. de Platea *in d. l. vnicuique. in 2. colum.*

Ita etiam obseruatur in hac ciuitate Hed. in Canonicis supernumerarijs, quos præcedunt numerarij etiam posteriores: & dicuntur Canonici in albis: quia præbendæ eorum sunt in albo descriptæ: & tales nullis Canonicorum priuilegijs gaudere debebunt. Sunt tamen exempti à iurisdictione Episcopi Hed. & subijciuntur iurisdictioni Venerabilium Virorum dominorum Decani, & Capituli Hed. Quod, an deceat fieri, non insisto, & ex causa.

Decimatertia consideratio. Inter Cardinales in Cancellaria præfertur Vicecancellarius. Nam cū olim de pari contendere voluisset cum Papa ex gloria, propter excellentiam tantæ dignitatis, qui Cancellarius erat, fuit statutum pro lege, quod nō amplius Cancellarius, sed Vicecācellarius à cætero vocaretur,

quod & hodie seruatur, vt dicunt Guillelmus & Zaba. *in cle. ne Romani. de elect.* Et ita etiam vocatur *in prooemio sexti. in § fane.* olim vocabatur Bibliothecarius c. *Ad id. 63. dist.* secundum gl. ibi.

Et inter officiarios Curiæ Romanæ post Papam dicitur maior. Notat. Zabarel. *in d. cle. ne Romani. versi. nono ipso. ibi: quarto autem.* Et est iudex in pertinentibus ad expeditionem Bullarum. Regulas Apostolicas Regis, cuius dispositione in Curia dantur, & extra cum subscriptione duorū abbreuiatorum, & capit certam partem de registro Bullarum; quia tenentur de omnibus ibi contentis reddere rationem, secundum gl. *in prooemio regularum Cancellariæ Innocentij octaui.* Et est præses Iustitiæ in Curia: ponens decretum: irritans & alias clausulas: de quo per gl. *in c. statutum de ref. lib. 6. § 1. verb. literarum.* Et sedere potest, & stare cum auditoribus Rotæ, in decisionibus causarum, etiam in præsentia Papæ: quoniam, vt dictum est, est præses Iustitiæ, secundum gl. *in d. prooemio.* Sicut videmus de Cancellario regni Franciæ. Qui tanquam primus post Regem præsidet in omnibus parlamentis Regni. Sicut Moyses in Regno, & synagoga Iudæorum pro Deo verus Cancellarius vocatur, cuius & Dei votum & idem dicitur esse constitutum secundum Host. *in c. quanto. de iureiurand. & de constitut. praelat.*

DEcimaquarta consideratio. Camerarius sedis Apostolicæ habet dignitatem vltra alios ratione iurisdictionis, quam habet. Eo tamen; quia semper solet esse Cardinalis, extra locum Cameræ sedet in suo loco, vt Cardinalis, non habendo respectum ad eius officium.

Et dicitur Camerarius, qui recipit & custodit bona, *c. ad audientiam. de praesc.* Et hodie magnum eius officium est, & habet dignitatem. notant domini de Rota *decis. 173. in fine, in nouis.* Et iurisdictionem exercet circa omnes debitores Cameræ. Et, Papatu vocante, nihil ab eo recipiunt Cardinales. *c. vbi periculosum §. prouisionis. de elect. in 6.* Ioan Andreæ *in clem. ne Romani. §. eo tamen. de elect.* Et habet iudicem, qui dicitur Auditor Cameræ, qui de causis appellationis ad Papam extra Romanam curiam per appellationem deuolutis non potest se intromittere: imò consueuerunt per Vicecancellarium committi, & tractari, vt dicunt domini de Rota *decis. 336. in nouis.*

Et ad officium Camerarij pertinet temporalia pauperibus erogare. gl. *in d. cle. ne Romani. verb. eo tamen. iam supra allegato. in verb. Camerarium.* quod bene obseruauit Beatus Laurentinus respondendo tyranno: Thesauros, quos quæris, manus pauperum deportauerunt. Et libros conseruare. *d. l. ad audientiam.* Et duabus rationibus non expirat eius officium morte Papæ: Prima, vt non negligantur reditus temporales ad Romanam sedem pertinentes, sine quibus spiritualia diu esse non possunt. *in q. 3. c. si quis abiecerit. cap. ex officij. de praescr. cap. cum secundo. de praebend.* Secunda, propter sustentationem pauperum, ne interim fame moriantur. *86. dist. cap. pasce.* vt tenet Zabarella *in d. vers. eo ipso. iam supra allegato.*

DEcimaquinta consideratio. Cardinales Presbyteri præferuntur Diaconis Cardinalibus ea ratione solum; quia licet sint pares officio: sunt tamen maiores ordine: ratione cuius maioritatis alios præcedere debent. notatur *in c. cleros. 21. distin.* dicam infra *in 15. consideratione.* ideo non insisto. facit text. *in cap. placuit. 18. dist. & c. oportebat. & c. si quis in Episcopis. 79. dist. & in c. cum redemptor. 12. q. 2.*

Et aduerte; quia isti Cardinales, & Patriarchæ æquiparantur præfectis prætorio, vt dicit Alber. de Rosa. *in rubr. de statu homin.* Ioan. de Platea *in l. curialibus. in 2. & 3. colum. C. de decur. lib. 10.* Intellige prædicta, si sit consuetudo talis: de iure tamen, vt dicit gl. *in c. legimus. 93. dist.* De consuetudine Romanæ Curiæ, Diaconi Cardinales præferuntur Presbyteris Cardinalibus; & si talis consuetudo sit, est obseruanda. Ita dicit Præpositus *in cap. Episcopus, 16. distin. in fine.* vbi dicit, quod indies dicit contrarium obseruari in Presbyteris Cardin. Et poterat scire; quia erat Cardinalis tempore suo. Et credo, quod non valeat ex dictis Hostien. *in c. de maior. & obed.* vbi dicit, quod non valet consuetudo, quod minor præcedat maiorem.

DEcimasexta consideratio. Cardinales manentes in Curia sunt digniores aliis. Bald. *in rubr. ff. de offic. procons.* quoniam præsentia Principis illustrat cos. *l. vnica. C. de praepos. labor. lib. 12.* Quoniam licet omnis gradus & dignitas secularis recipiat splendorem à Principe; non tamē æqualiter splēdet qui abest ei, qui præsens est: sed vt infert dominus Nicolaus Boerij, *in suo tractatu de praeminen. magni concilij, & parlamentorum Regni Franciae, in prima ratione pro magno concilio. in fi.* quod simplex Cardinalis in curia residens, debet in honoribus præferri Cardinali legato Et facit vna ratio. Nā Consul, qui est illustris, quādo mittebatur extra vrbem, erat tantum spectabilis gl. *in rubr. ff. de offic. procons.* quod tamen dicit nunquam posse practicari: cum eo ipso, quod legatus ingreditur Vrbem, deponit officium, & officia legationis. *l. 1. & vlt. ff. de officio proconsul. iuncta cap. legatos. de offic. leg. l. 6.* notatur gl. *in cap. excommunicationis. eod. tit.* Ego etiam dicerem contrariū, quando legatus Cardinalis vltra Cardinalatum habet officium legationis, ratione cuius habet præeminentiam; cum tanquam legatus summi Pontificis, eidem honor debeat adhiberi, notat Philip. Francus *in c. grandi. de supplen. neglig. praelat. in 6.* Dixi supra, infra sic videtur, quod Cardinalis legatus propter autoritatem sui Magistri, ratione legationis præcedit alios. Sed solue, dic, quod intrando vrbem perdit officium legationis, & sic semper stat solutio prædicta. Et istud etiam videtur tenere dom. meus Ias. *in l. 1. in 3. colum. ff. de off. eius cui mand. est iurisd.* & de dicto Bald *in d. rubr.* vide Fel. *in c. clericis. in vlt. col. extra. de iud.* & vide de hac materia, quę dixi *in prima consid. sextae partis.*

DEcimaseptima consideratio. Pœnitentiarius habet officium, ratione cuius dicitur habere dignitatem. Et secundum stylum Curiæ solet Cardinalis. notatur *in cle. ne Roma. de elect.* Et istud officium non expirat morte Papæ propter periculum animarum euitandum. arg. *c. 1. ne sede vacan. & c. 1. de sepult. lib. 6.* Et literis istius creditur in suo officio de consuetudine; quia non agitur de præiudicio alicuius, cum non habeat potestatem, nisi in foro pœnitentiali: quod etiam procedit quo ad minores pœnitentiarios; quia quo ad maiorem, videtur esse eo; quia Cardinalis, quibus de obseruantia Curiæ creditur, notat Zab. *in d. cle. ne Rom. §. eo ipso.*

DEcimaoctaua cōsideratio, Legati Cardinales sunt digniores, & excellentiores pluribusque prærogatiuis decorati aliis legatis missis vel natis. *c. 1. & ca. excommunicatio. & c. volentes. de offic. legati. c. 1. eod. tit. lib. 6.* Et tales dicūtur de latere, vt dicit Philippus Frāc. *in d. c. 1. de offi. deleg.* vbi etiā dicit, quod etiā Cardinales, si nō sunt legati, sunt cæteris præponēdi & honorandi: licet enim alij possint esse maiores dignitate vel ordine; tamen isti sunt minores ordine, quod sint pars corporis Papæ. *6. quaest. 1. cap. si quis, & de poenis in 6. cap. felicis.* Et Cardinales legati æquiparantur

Pro-

Proconsul·bos,& sunt Illustres, vt dicit Bald. in capit. penult. de officio leg. Alij vero legati pręsidibus prouinciarum, vt est tex gloss. & doct. in capit. 2. de officio deleg. in 6.

DEcimanona consideratio. Primates seu Patriarchę etiam alij, quam supra nominati in 9. consid. vers. quatuor Patriarchæ. præcedunt Archiepiscopos & Episcopos; cum maiorem dignitatem habeant. Imo etiam de iure deberent præferri Presbyteris Cardinalibus: probatur ex. subscriptione capit. constitutus. de premier. de app. vbi Patriarcha Grand pręfertur Pręsbytero Cardinali. Duæ subscriptiones attendēdę sunt. Imo, ad huiusmodi præeminentias multum faciunt nota. gloss. in verb. prædicatorum, in c. quorundam. de elect. lib. 6. & gloss. pen. in clem. 2. de rescriptis. Si tamē sit consuetudo, seruanda est, vt dicit Præpositus dict. in Card. Alexandrinus in d. c. Episcopus. 17. distinct. Quia est consuetudo Romę, quod Cardinales pręferuntur, ideo seruanda est: & sunt alij Patriarchæ inferiores à supra nominatis, vt dicit ibi Prępositus, Aquilegiēsis. Bituricensis Granden. & Pisanus: de quibus per gloss. & Arch. in cap. cleros. 21. distinct. & in c. si 22. dist. & per Floreo. in 3. part. suæ sum. lib. 20. cap. 4. per totum.

VIgesima consideratio. Archiepiscopus præcedit Episcopū in loco, vbi ambo habent administraxionem; cum sit maior in dignitat.; vel etiam in ordine: Et sic etiam Presbyter præfertur Diacono. De his est tex in d. c. placuit. 18. dist. supra proxime allegato. Et isti Archiepiscopi pręferuntur pręsidibus prouinciarum. Albericus de Ros. in l. 3. ff. de offi. eius cui mand. est iurisdict. Et ibi dominus meus Iason & alij, qui faciūt aliquas comparationes seu ęquiparationes de Prælatis Ecclesiasticis ad Principes, & officiarios seculares. Et de dignitatibus, sublimitate & excellentia Patriarcharum, Archiepiscoporum, & Episcoporū, vide Zodoricum Zamoren. Episcopum in suo speculo humanæ vitæ. lib. 2. cap. 10. vsque ad c. 14. ponit etiam de miseriis, & periculis eorum. vide etiam de Archiepiscopis per Flor. in 3. par. suæ sum. lib. 20. c. 3. vbi ample.

VIgesimaprima consideratio Archiepiscopus Mediolanen. præcedit Rauennatens. illique anteire debet, argum. sumpto ex text in c. bene quidem. 97. dist. per gl. ibi. & gl. in l. de c. tutium. C. de episc. & cle. Albe. de Ros. in orist inter claras. C. de summa trinit. & fide cath. Martinus Laud. in tract. de dignit. art. 10. Eo; quia prior ibi nominatur: de quo per Philippum Decium in cons. 161. col. 1. ad fin. vbi tractatur ordo scripturæ. Faciunt, quæ dicit Alexander. in cons. 112. versic. non obstante. in 2. colum. dicam infra in hac parte. in 73. consideratione. Bituricen. etiam pręcedit Senonen. & Lugdunen Archiepiscopos, qui sunt in Francia, secundum Albericum de Rosate in rub. de statu. homin. Et licet asserant se Galliarum Primates, non est tamen de iure cautum. Præcedit etiam Burdegaleo. Archiepiscopum, vt de hoc est tex. in c. si . de maiorit. & obed. & in c. si . de dilat. & tenet Alb. de Rosat. in d. rub. qui dicit, quod Bitur. est Primas in Burdegalensi prouincia, & etiam Narbouen. prout facit text. in c. conquestus. 9. q. 3. & de prædictis vide Boerium in dicto suo tract. de præeminentia sacri Concilij. & Iacob. Bonaudi in add. ad Ioan. de Terrarubea in suo lib. de vinea. in art. 2. primi tractatus. in 4. conclusione. in gle. in ver. à dextris. vbi tamen dicit quod Lugdun. & Senon. Bituricen. Archiepiscopum de facto in Conciliis generalibus Franciæ præcesserunt.

VIgesimasecunda consideratio. Archiepiscopus in terra Episcopi debet honorare Episcopum. gl. in l. nobil. C. de palat. lib. 12. & ibi, quod reuerentia nō solum ab inferioribus debetur superioribus; imo quandoque à superiori debetur inferiori. facit gl. in l. quand cum. ff. de manumiss. Quod quando sunt duo æquales in dignitate, quilibet in suo territorio est maior altero faciunt, quæ dicit Cæpolla in suo tract. de imperat. mili. eligendo. ver. pro imperator. col. 12.

VIgesimatertia consideratio. Episcopi in sessionib. & subscriptionibus in Conciliis illum ordinem tenere debent, quem habent tempore ordinationis eorum: Vt, qui primo ordinatus fuerit, primum locu, & qui secondo, secundum sibi vendicet: & sic de cęteris, 74. dist. 2. c. Episcoporum. & 23 dist. c. vl. & c. 1. Fel. in rub. de maio. & obed. & c. Episcopus. 17. di. vbi Ioan. de Turrec. post alios. Et sublatā prioritate promotionis, quomodo Episcopi, Archiepiscopi, & Primates sedere debeant, vide ample per Albet. de Ros. in rub. ff. de statu hom. quoniam, vt dicit Fel. in d. rub. de maio. & obed. debent sedere, secundum illum ordinem ibi per eundem Albericum positum & descriptum Et de huiusmodi prioritate promotionis est text. ad literam in l. 1. C. de consul. & non sparg. ab his pecu. lib. & in l. 1. C. de prępo sacri cubicul. li. 12. dicam infra amplius: sed vide Lucam de Penna in l. 2. de præfect. prætor. ro. vbi dicit tamen hoc posse limitari, & non esse verum in loco, in quo Ecclesiæ concessum est priuilegium in cōtrarium, vt est in c. cum a nobis. de priuileg. de quibus supra dixi. Et etiam; quia iste ordo est ordo temporis, cui præfertur ordo qualitatis 16. & 7. c. latius. dixi supra in 1. part. De Episcopis, & potestate eorum ample Flor. in 3. part. sua summa lib. 20. c. 1. & 2.

VIgesimaquarta consideratio. Episcopi exemptis hoc est, immediate subditi Papæ debent in Cōcilio generali sedere in altiori loco, quam non exēpti. facit. c. per tuas. cum gl. 1. extra. de maior. & obed ita dicit & tenet Iohan. Montaigne. in suo tract. de præeminentia & autoritate sacri Magni Concilij, in secunda ratione primæ partis. Ex quo videretur dicendum, quod Episcopus de Podio, cum immediate sit subiectus summo Pontifici, quod omnes Episcopos suæ prouinciæ præcedere debeat. Sed in conciliis generalibus Galliæ post Primatus attenditur semper prioritas promotionis non habendo respect. no ad alia, quæ facere possent ad habendum altiorem locum.

VIgesimaquinta cōsideratio. Episcopus debet pręcedere quoscunque suæ diœcesis, cum sit culmen dignitatum, notatur in cap. 1. de prod. & per Fel. in rub. de maior. & obed. Abbas in cap. cum Vinton. in 4. colum. de elect. & in cap. venerabilis. in vlt. colum. de prebend. & in c. dilectus in 1. notabili. de concess. præbend dom. meus Iason in l. imperium. in 4. colum. ff. de iurisd. omn. iudic. Et Episcopatus dicitur honor, id est, honorabilis dignitas, notat Zabarel in c. Ex eo cum. de priuileg. Imō dicitur excellentior dignitas, vt ibi per eum, per c. in nomine. de elect. Ita quod cū est in Ecclesia, debet in sublimiori loco sedere in concessu Presbyterorū. 95. distin c. Episcopus. 2. & dicit Bald in addit. ad Spec. in tit. de iurisdict. omn. iud. in verb. super. illustres. quod Episcopus dicitur illustris, & ita etiā tenet in l. nullus cui nexu. C. de decur. li. 10. & in l. ad similitudinem. C. de Episc. & clericis. Ita etiam tenet dominus meus Iason in l. 1. col. 4. ff. de officio eius cui manda. est iurisdictio. Et ibi Purpuratus, qui multum ample disputat, an sint illustres, an spectabiles. Bartol. in l. omnes populi. in 4. q. in prin. ff. de iustit. & iur. Imo etiam dicitur summus Pontifex. text. in c. si officia. & in c. qui Ecclesiastici. 39. distinct. & cap. Episcopus. 18. distinct. & ample per Bertachinum de Firm. in suo tract. de Episcopo, in princip. & etiam in

4.lib.in 1.parte illius 4.libri dicit, quod portat crucem ante se, secundum gloss. *in c.fi.vt lite pend.* Et aduerte, quod Princeps seu Rex debet ei præbere honorem in assurgendo in aduentu ipsius, & ei iuxta se venerabilem sedem assignare, & sic ad dextram. Ita dicunt Panormitanus & Iohan. Andreæ *in c.solita. de maior. & obed.* & Corsetus *in tract. de potestate Regia. q.57.* vbi dicit, quod quando accusatur, debet sedere & non stare. dicam infra *in 7.part.* vbi ponam effectus Illustrium personarum, & est *in 3.consideratione.* Imò etiam dicitur Serenissimus, *in clem.in plerisque.de elect.* Imo dicitur Dux, Marchio, Comes, & Rex. notat Speculator *in tit.de rescrip præsentat.§.fi.ver.sed numquid expresso.* Et est caput suæ diœcesis, etiam si alij sint in dignitate positi. notatur *in c.cum non liceat.de præscrip.* Imo etiam est caput Capituli. *extr.de verb.sign.c.cum clerici.* notat Innoc. *in c.cum dilectus.in princ.gl. de maior. & obed.& de offi.ordin. cap. irrefragabili.* intelligant, quando non est priuilegium in contrarium, dicam infra.

Et licet sint multi ordines & dignitates in Ecclesia Dei *c.cleros.21.dist.* tamen Papa appellat se Episcopū, eo; quia in Ecclesia Dei nullus est maior ordo Episcopali, vt dicit gl. *in proœmio 6.in verb.Episcopus.* & facit glo. *in c.quanquam. 2.q.7.* quæ dicit, quod Episcopus est maior presbytero Cardinali: de quo tamen vide tex. *in c.si Abbatem.de elect.in 6* & Gemin. *in d.c.quanquam. & in c.1.in 2.col.de off.deleg.in 6.* Bart. *in l.1.§.si quis appellationem.in 1.col.ff. de appell.* Dominum meum Ias. *in d.l.imperium.in 4.colum.* vide Curt seniorem. *in cons.suo 79.in 2.col.*

Aduerte tamen, quod Episcopus debet honorare legatum de latere in vim iuramenti ab eo præstiti. de quo *in cap.ego.de iureiur.* & tenet Specu. *in titu.de legato.§.1 ver.honorandus.* Hinc dicit Bertach. de Firm. *in tract.de Episcopo.1.par.4 parte libri.* Quod inoleuit consuetudo, quod Episcopi assistentibus Dominis Cardinalibus non portant rochetum saltem discoopertum. nec domini Cardinales assidente Papa, nec Prætores ciuitatum baculum iustitiæ ferunt assidente præside prouinciæ. Quem autem locum habere debeat in Capitulo: dic, Quod si est vt Canonicus, non præcedit Capitulum, sed habet secundum locum in Capitulo. Pan. *in cap.postulastis.de concess.præbend.* Fel. *in rub.de maior.& obed.in 3.colum.* dicam infra latius *in 45.consider.*

Vigesimasexta consideratio. Episcopus Heduen. debet præcedere alios Episcopos prouinciæ Lugdunensis; cum habeat pallium, quod est signum & autoritas Archiepiscopi, in quo plenitudo Pontificalis officij continetur, *cap.iust.extra de vsu & autor.pallij.* Ita quod post receptionem pallij potest se Archiepiscopum nominare. Notatur ibi, quod priuilegium habuit Episcopus Heduen. à summo Pontifice tempore sancti Siagrij tunc Episcopi Hedu. vt habetur *in c.rationis ordo,&c.in ca synodo.c.distinct.* Vtuntur etiam pallio Episcopus Ipodien. Episcopus Host. primus Cardinalis, Episcopus omnium Cardinalium. vt dixi supra *in 2.consid.* & etiam Episcopus Arelaten. *c.pallium. c.dist.*

Et aduerte, Quod pallium est è candida lana contextum; habens desuper circulum humeros contegentem, & duas lineas ex vtraque parte, videlicet ante & retro pendētibus. A sinistris est duplex, & à dextris simplex, & quatuor cruces purpureas ante & retro à dextris & à sinistris. Et ante & retro insiguntur in Pallio tres acus, quorum nullum vacat mysterio, vt dicit Magister Alexand. de Hal. *in 4.* Et omnia moralibus sunt imbuta mysterijs, & diuinis grauida sacris, vt dicit Guliel. *in rationali:* & plenissimè Ioan. de Turrecrem. *in c.Episcopus.dist.dist.* & post eum Card. Ale. de verbo ad verbum, recitando verba ipsius de Turrecrem. illum tamen tacendo. Sed Archiepiscopus Flor. *in sua sum.3.part.tit.20.c.4.§.2* dicit: quod pallium est quoddam ornamentum ad modum Stolæ sacerdotalis cum quibusdam crucibus nigris contextis, quod defertur super alia ornamenta, circumdans pectus, & humeros ad modum coronæ, ante dependens. Et ibi ponit dies, quibus vtendum est pallio: & sic domini supra allegati faciunt differentiam, vt videri potest de crucibus in pallio apponendis. Et quomodo sit petendum pallium, & intra quod tempus, vide *in ca.quoniam. & c.constantin. eadem dist.* & de sacramento obedientiæ, & fidelitatis Ecclesiæ Romanæ, præstando in receptione pallij, *in c.optatum.eadem dist.& in c.significasti. de electio.* Nec potest quis pallium alij accommodare, imo cum eo sepeliri debet, *c.ad hæc.c.ex tuarum.extra de author. & vsu pallij.*

Et ideo ex prædictis infertur, quod si Episcopus Heduen. impetrauerit pallium à summo Pontifice, ex quo tunc poterit se nominare Archiepiscopum, quod præcedet omnes alios Episcopos non vtentes pallio, sed ante receptionem illius sedebit in suo loco promotionis, vt dictum est ante *in 23. consideratione, iter. Episcopi in sessionibus, &c.*

Vigesimaseptima consideratio. Exempti, & habentes iura Episcopalia in diœcesi tenentur præstare reuerentiam Episcopo. Bald. *in l. fin. C. de oper. lib.* Fel. *in capit.conquerente.extra de offic.ord.* not. *in capit. cum non liceat. de præs.* Imo etiam Canonici exempti ad reuerentiam præstandam diœcesano Episcopo tenentur, & possunt cogi. Nam non est dubium, quod Episcopi est maior dignitas, quam sit in Ecclesia. Imo est culmen dignitatum. not. *in capit.1. de præb.* dixi supra *in 23. consider.*

Ideo est maior Canonico, etiam exempto, & ideo reuerentiam eidem tanquam digniori debent exhibere. *Cod.de offic.recto.is prouin. capit. statuimus.extra de maior. & obedien.* Nec debent irasci minores, quod maiores præferantur, & quod eis reuerentia exhibeatur. *11.quæst.3.c.qui resistit.* Nam ideo diuersi gradus & ordines sunt distincti, vt minores maioribus exhibeāt reuerentiam, vt dicit Lucas de Penna *in l.sacri.Cod.de præpos.sacri cubic.* gl. *in l.1. §.si vicinus.ff. de aqua plu. arc.in verb.seruitutem.* facit *l.3. ff. de alien. mutan. iudic.causa facta.* Et Canonici debent appellare Episcopum patrem, sed Episcopus debet eos vocare fratres. Panor. *in cap.nouit. de his quæ fiunt à præl.sine cons.Capit.in 3. notabili.*

Hinc ex his Episcopus Parisiensis iustam causam habebat contra suos Canonicos. Qui tempore, quo ipse benedictionem dabat populo, nolebant assurgere, nec ei reuerentiam præstare, inflectendo genua, si conquestus fuerit: eo quia tenebantur, nec poterant de iure illud recusare: licet prætendant habere quandam exemptionem. Et ita etiam fuit dictum per Curiam parlamentalem Franciæ.

Credo etiam, quod decisio Bald. *in d.l.fin. C. de ope. liber.* esset vera in exemptis per pactum inter Episcopum, & monasterium factum; secus autem esset in exemptis per summum Pontificem ex priuilegio. Ita alias dicebat dominus meus & præceptor Dom. Tho. Cusanier, legendo Pictauis prædictam legem, quam sub eo audiui, quem postea audiui, esse aduocatum fiscalem in Parlamento Burde. De quo semper in mente habui, quod non erat eo maior, & subtilior in iure no-

re nostro in tota Gallia. Nihil tamen tunc mihi pro hac distinctione allegauit, sed sicco pede transiit. Sed videtur, quod pro opinione illius sit; eo quia pacto ius reuerentiale tolli non potest. *l. alia. §. eleganter. ff. solut. matrimon.* & ibi dicunt Angel & Imol. quod licet Ecclesia sit exempta pacto; tamen tenetur ad reuerentiam Episcopo, de quo per Canonistas *in c. cum venerabilis. de test. in c. pastoralis. de donatio* & etiam per Bald. *in l. fin. per illum text. C. de bonis libert. & in dict. cap. cum non liceat de præscript.*

VIgesimaoctaua consideratio. Episcopum honorare debet Princeps quantumcunque maximus, text. est, & ibi Abbas *in cap. solita. de maior. & obed. & in c. omnes.* & Martin. Laud. *in tract. de dignitatibus. versi.* 10. Imo etiam, vt videmus in concilio Niceno, Constantinus Rom. Imp. primum locum tenere non ausus est, nec se Presbyterorum consessibus adiungere, sed sedem nouissimam occupauit, vt refert Polycratus *in libro de nugis curialium & vestigiis philosophorum, lib. 4. cap 3.*

Aduerte tamen, quod Rex præfertur, & præsidet quibuscunque Prælatis feuda teneutibus ab eo, secundum Panormitanum *in cap. cum venerabilis in fin. de foro compet.* maxime Rex noster Franciæ, eo, quod oleo sancto vnctus est: de quo latius. vide infra *in seq. part. in 31. consider.* Imo Episcopi Regni debent ei iurare fidelitatem seu reuerentiam: quam reuerentiam in cõsilio sibi reseruasse, declarat Theodoricus Rex, *c. concilia. §. hinc etiam. 42. distin.* quod intellige verum ratione feudorum & rerum temporalium, vt tenet Panorm. *in c. nimis. extra de iureiur.* quo casu tenentur præstare fidelitatem. *c. nimis. & ibi Par. & al. de iureiur.* Bald. *in præludiis feudor.* Henric. Bohic. *in c. fin. extra de re iud.* notatur *in cap. solitæ. & in c. dilecti filii. extra de re iud.* Et in talibus rebus feudalibus Prælatus efficitur subditus Regib. in aliis aut non, sed reuerentiæ debitor, dicit Bal. *in d. c. nimis.* Sed etiam quo ad alia temporalia, licet non sint feudalia, subiiciuntur Regi. Imo, constitutionibus & ordinationibus illius obedire tenentur in temporalibus. Bald. *in c. cum venissent. de eo qui mittitur in possess. causa rei ser.* Et ideo videtur, quod si Princeps aut Rex exigeret collectas nouas, super omni temporalitate sui Regni, pro necessitate defensionis suæ patriæ, quod etiam bona temporalia clericorum, & maxime feudalia essent illi exactioni subdita, vt videtur tenere Pet. de Anchar. *in d. cap. nimis.* quod an sit verum, dicam alibi.

Aduerte etiam; quia regens etiam in his, quæ concernunt negotia Ecclesiæ, potest præcipere sacerdotibus primi & secundi ordinis, vt habetur 4. *Reg.* 24. vbi Rex præcepit Elchiæ Pontifici, & sacerdotibus secundi ordinis. Dicam infra, *in 5. par.* quando ponam de excellentia & præeminentia Regum, *in 32. consid. incip. quilibet Rex seu Princeps suo Regno.* vbi posui de reuerentia præstanda Regi per Prælatum antequam administret.

VIgesimanona consideratio. Protonotarij participantes, cum habeant officiũ in Curia, præferuntur omnibus Officiariis post Vicecancellarium, Camerarium, Pœnitentiarium, & Referẽdarium, post tamen Episcopos, & si sint Episcopi, præferuntur ratione dignitatis officij cæteris Episcopis. Quoniã protonotariatus est dignitas, cum sint Notarij Papæ. 12. *q.* 2. *c.* 2. *& c. cũ redemptor.* 5. *q.* 1. *c. quidam* notatur *in c. cupientes. de elect. in* 6. *gl.* 1. *in c. scriptum. de elect.* Et dicũtur Protonotarij, id est, primi Notarij Apostolicæ sedis, à πρῶτος Græce, quod est primus Latine. Inde dicitur protomartyr, id est, primus martyr, vt declarat gl. *in Auth. de tabellio. §. illud quoque. colum* 4.

Ex quo ergo habent dignitatem. *l. maximum. C. de excus. muner. lib.* 10. *l.* 1. *C. de mand. princip l. præclaram. C. de primip. lib.* 12. *l.* 1. *C. de præpos. labo. lib.* 12. *l. neque Dorotheum. C. de decur. lib.* 12.

Istud tamen nomen *Protonotarius.* nunquam ponitur in Bulla, nec aliis dispositionibus Apostolicis, sed tantum *Notarius.* Licet in regul. Cancellariæ ponatur illud nomen ad maiorem excellentiam, vt dicit commentator, vbi supra.

Et istud officium in principio Ecclesiæ primitiuæ à Beato Clemente ad sanctorum martyrum gesta perquirenda atque scribenda fuit institutum, vt legitur in historia sancti Clementis Papæ & Fabiani. Et sunt septem ordinarij, qui dicuntur *Participantes*, qui expediunt hodie Bullas ecclesiarum & monasteriorum, & habent bonum lucrum: hoc est intelligendum ante Bullam Papæ Pij, & solebant præcedere Episcopos vsque ad tempus Papę Pij, sed ipse Pius mandauit sub Bulla contrarium, & sic seruatur hodie, vt dicit gloss. *regularum Cancellariæ Apostolicæ, in regula Papæ Iulij* II. *in* 3. *par.* Et vt dicit Lucas de Penna *in rub. de Magistris seruiorum. C. lib.* 12. Tales hodie sunt Secretarij domini nostri Papæ, qui sunt maiores post Vicecancellarium, & sunt similes magistri seruiorum, qui diuersis nominibus nuncupari possunt.

Et extraordinarij præferuntur quibuscunque clericis secularibus, cum dignitatem habeant, vt hic ante dictum est, & rochetum portare possunt; dum tamen vigesimum annum habuerint, alias, non, nec possunt ante fieri Protonotarij, prout statuit Paulus secũdus. Et etiam quod post annum à die promotionis ad ordinem Subdiaconatus ordinarentur, vt ponit Benedict. *in sua repet. cap. Ray. in verb. Adiecta impuberi. in prin. n.* 13. Et dignitas istorum hodie vilescit propter numerum eorum excessiuum; vt dicit Abbas Pan. *in cap. priuileg.*

Videtur tamen dicendum, quod etiam ante prædictos Protonotarios sint alij officiarij sedis Apostolicæ qui præferantur illis, vt sunt Referendarij, qui debent esse octo, vt ista patent ex ordine literæ, de quo per commentatorem regulæ Cancellariæ Iulij Papæ II. *in* 3. *par.* de quibus Referendariis dicam infra *in* 7. *part. in* 11. *consid.*

TRigesima consideratio. Post prædictos officiales Curiæ Romanæ sunt alij, qui ex ordine literę sedere aut præcedere debent, secundum quod habetur in regulis Cancellariæ. Post duos Protonotarios est corrector literarum Apostolicarum, cuius officium est magnum, & valde honorabile in Curia Romana; quia corrigit minutas rescriptorum Iustitiæ, & postea corrigit ipsa rescripta, & expedit eadem, & mittit sua autoritate ad plumbum nomine Papę: & in aliquibus ponit nomen suum in medio rescripti à tergo, & deinde ponit manum Vicecancellarius, & scribit hoc modo, sc. mandatur ad plumbum: puta in sua nobis & similibus. Et iste habet bonum lucrum; quia habet vnã taxam rescripti. Et de potestate ipsius refert Speculator *in tit. de rescriptis præsentatio. & in tit. de appell.* & ibi Io. Andr. *in additionibus.* vbi multa alia de huiusmodi officiariis, & vide commentatorem regularũ Cancellariæ Iulij Papæ II. *in* 3. *parte principali.* vbi ample ad quem te remitto. De officiarijs Curię Romanę, cum non multũ viderim eos in practica, sed intellexi, & cognoui per tres menses, quibus fui in ciuitate Bono tẽpore, quo Iulius Papa II. illam recuperauit, medio Ludouici XII. Francorum regis: pro quo erat illustriss. D. Carolus de Ambasia, Locumtenens Regius

in Italia,& magnus magist.Franciæ,qui illam subiugauit,& in subiectione Iulij Papę II.nomine Regio posuit:expellendo Iohannem Bentiuolum, cui tunc assidebam pro auditore, seu Magistro requestarum, & semper illum incomitatus sum: & illa patria Bonon. subiugata, ibidem remansi in Curia Apostolica per tres aut quatuor menses pro negotiis dicti illustrissimi Domini de Ambasia apud Iulium Papam expediendis,tam ratione officij Cardinalatus, eius fratris huius ciuitatis Heduen.Episcopi, quam multis aliis, vbi aliqua de prædictis officiariis intellexi.

TRigesimaprima consideratio.Sumendo argumẽtum à titulis Ecclesiasticis dicerem quatuor Abbates generales quatuor ordinum generalium, videlicet sancti Benedicti, Cluniacensis, Cisterciensis, & Præmonstratensis,præferri debere omnibus aliis Abbatibus, cum dicantur Reuerendi patres in Christo: Alij vero tantum Reuerendi patres.Et sic etiam præferri debere omnibus Protonotariis,etiam ordinariis: licet Protonotarij deferant rochetum, quod non faciunt Abbates:&tanquam quilibet sit caput in suo ordine,vt Abbas Cluniacensis,qui facit caput in ordine Cluniacensi, vt tenet Oldradus *cons.* 204.quod incipit:*Prima quæstio est.* Vbi mouetur tribus fundamentis,quæ videas,cum sint optima pro autoritate Abbatis Cluniacensis,qui est vnum caput in ordine Et tanquam exẽptus in ordine debet pręcedere omnes quoscunque alios Abbates. notatur *in cap.ad Apostolicæ. de priuileg.lib.6.& in cap.per tuas. extra de maior. & obed* dicam infra *in* 55. *consid.* Et ita exempti Abbates possunt in Concilio generali vti mitra auri frigiata, sed non exempti debent deferre albam & planam.notatur *in d.c.vt Apostolicæ.* Et ita etiam dicit & tenet Nicolaus Boerij *in suo tract. de autoritate & præeminentia sacri magni concilij.in* 1.*part.*In secunda ratione dixi supra *in vigesima consideratione huius partis.* Abbates tamen Cistercienses,non sunt exempti: quin secundum formam suæ iurisdictionis teneantur reuerentiam,& obedientiam suis Episcopis exhibere servata regula sua:vt habetur *in cap. ne Dei, & ibi gl. & doct.extra de simonia* Audiui aliquando dici à quibusdam,quod Abbates Cluniacen.& Cistercien. ordinũ, qui sunt duo capita in ordine, in Curia Apostolica stant ad pedes summi Pontificis illa sede, in qua sedent protonotarij participantes, & Episcopi: qui in hoc videntur præcedere Episcopos,eo,quia sunt viciniores principali prælato,& superiori,scilicet summo Pontifici,argum.text.*in c.per lectis.* 25. *distinct.*de quo infra dixi *in* 56. *&* 58.*considerat.*

Et aduerte,quod Abbates,habentes terras, in quib. exercent iurisdictionem, habent magnam dignitatem,cum æquiparentur præsidibus prouinciarum, & sic sunt clarissimi,secundum Baldum *in l.1.§.his cunabulis.circa medium.ff.de offic.præfect. prætorio.* Crederem tamen istos quatuor potius esse spectabiles, & æquiparati comitibus propter generalem administrationem in inferiores,quam habent.

TRigesimasecunda consideratio. Abbas regularis, præfertur cæteris clericis, & non solum clericis simplicibus,sed aliis constitutis in dignitatibus secularibus inferiorib.ab Episcopo.Abb.*in c.decernimus.* & post eum Philip.Decius.*de iudic.* Gem.*in c.fina.in prin.per illum tex. de offi. deleg. in* 6. vbi dicit, quod Abbas præfertur canonicis Ecclesię cathedralis: idem etiam tenet Bal.*in c.pastoralis.in ver.ext.de off.de leg.* dicens,quod magis est deferendum vni Abbati foraneo,quam vni canonico cathedralis Ecclesiæ, qui est in dignitate,cũ pręsit Capitulo. Et Canonicus cathedralis ecclesiæ non dicitur habere dignitatem.Dom. de S.Gemin.*in c.statutum.in prin. per illum tex. de rescrip.in* 6.

Sed intellige prædicta, nisi Canonici collegialiter procederent;quia tunc ecclesiam cathedralem repræsentant:quæ plus aliis honorari debet,vt notanter dicit idem Domin.de S.Gemin. *in c. quamuis.in prin.§. quanquam.in* 3.*notab.de præb. in* 6. & Fel.*in c.postulasti.col.*7.*extra de resc.& in c.meminimus.in fin.secundæ colum. de accus.* vbi dicunt, quod Canonici ecclesiæ cathedralis, præcedunt Abbates in processionibus. Ad quod bene facit,quod not. Dom. Abb. *in c. cum non liceat.in prin. de præscr.* vbi dicit, quod ecclesiæ inferiores debent reuerentiam Episcopo, & sic ecclesiæ cathedrali.

Ex quibus constat, quod fratres minores huius ciuitatis Heduen.male fecerunt in obitu Nobilis & potentis viri dom.Francisci Rolin,quondam balliui Heduen volendo tunc vltimum locum tenere cum cappa,in eorum Ecclesia, etiam post Episcopum & Canonicos ecclesię cathedralis,cum si fuisset ibi Abbas, non potuisset prætendere maiorem locum in præsentia Episcopi & Canonicorum ecclesiæ Cathedralis collegialiter procedentibus, vt hic ante dictum est.

Et, quod Abbatia aliis dignitatibus inferioribus secularibus ab Episcopo præferatur, facit text.*in c.ven. de offic.vic. in c.insinuante de offic. deleg. in c.1.de renunt. in c.cum dilecti.de elect. in c. ex parte.in princ.de verb.signif.& in d.c.decernimus, de iud.ibi; Abbates Archidiac.* Vbi ex priori nominatione præfertur Abbas Archidiacono,& prior nominatur,& ex priori nominatione,maior dignitas arguitur,notatur *in capit.bene quidem.96.distinct.in c. quorundam. de elect. in 6.in cap. præsenti.in prin.de off.ordin.in* 6.dicam infra latius *in* 65.*consider.*

Ex quibus supradictis infert Barbatia in *d.c.decernimus.* Quod Abbas præfertur Archidiacono cathedralis Ecclesiæ.Pro quo est decisio Panorm. *in c.ex ore.in 4.notab.per illum text. de priuileg.* Faciunt text. quod præferatur Abbas Archidiacono, cum Prior etiam nominetur.*in c.fin.de dilat.& in c.dilectus de offi.deleg. & in c.fin.de confir.vtili vel inutili.& in c.cum oporteat.de accusat.*

Faciunt,quæ dicit Andreas Siculus, dictus Barbat. *in d.c.decernimus.*iam supra pluries allegato.*in* 3. *et* 4. *col.*vbi etiam Abbas præfertur Duci, cum prior sit in nominatione *auth.habita.C. ne fil.pro patre.*Ibi tamen dicit Felin.quod videtur,quod Abbas non habeat dignitatem,imo solum dicitur habere officium: quod an sit verum,vide eum ibi.

Et quoniam ista in pluribus locis eueniunt, volo ea ampliori stylo tractare. Et primo ponam argumenta pro vtraque parte, & responsiones ad argumenta vtriusque partis,tum ponam quasdam conclusiones.

Primo ergo videtur dicendum, quod Abbates debeant præcedere Capitula ecclesiarum cathedralium ex eo: quia text.*in c.si.de maior. & obed. ibi: prælatorum Burdega. prouincia, & cathedralium Capitulorum.* vbi text. præponit prælatos Capitulis cathedralium Ecclesiarum:modo Abbates dicuntur prælati.*c.1.de iud.* Et ordo scripturæ in dubio est inspiciendus. *l.quoties. ff.de vsufr.l.generaliter.§.& si quidem.ff. de fideic.libert. l.moribus.§.prius. vbi dominus meus Iason. post alios. ff.de vulg.& pup.subst.l.cum pater.§.pen.ff.de leg.2.c.mandato.de precibus,c.pen.in princ.de elect. in* 6. 44.*dist.c.si rector.in fi.Fel.in c.cum dilecta.col.3.de rescr.Aret.in consi.*

tot. Faciunt plura allegat. per D. Præposi. Cardin. in cap. Nicolaus. in penult. colum. de appell. per Angel. Aret. in §. licet. Instit. ex quibus causis manumit. non poss. & in §. ante heredu. instit. de legatis. & in §. si quis. Inst. de inutil. stipul. & dicam amplius de huiusmodi ordine scripturæ; igitur, &c.

Secundo, sic probatur. Nam, vt videmus, ex eodem ordine Abbates post Episcopos nominantur, vt est text. in cap. decernimus. de iudic. & in cap. in nomine domini. in princip. 23. distinct. & in Auth. habita. C. ne filius pro patre. vbi etiam Abbates præponuntur Ducibus & proceribus sacri palatij. facit text. in cap. fin. de offic. deleg. lib. 6. & in rubro & nigro, Episcopum vel Abbatem. & in cap. 1. in princip. de his qui feud. dare poss. & per illum text. in d. cap. decernimus. in 5. colum. dicit Barbatia hoc esse sine dubio, quod Abbates præferuntur Canonicis Ecclesiæ cathedralis: Imo videtur ibi tenere, quod præferantur Archidiaconis, & digniores sunt illis: Imo, vt ibi dicit, consuluit, quod Prior perpetuus & Abbas, præferuntur Archidiaconis, Decanis & Canonicis Ecclesiæ cathedralis. consuluit tamen & dicit, quod in processionibus Ecclesiæ cathedralis præferuntur Abbatibus.

Tertio facit; quoniam Abbas obtinet dignitatem, c. vt apostolicæ. de priuil. lib. 6. ibi: quibus non competit ex propria dignitate. not. gloss. fin. in c. exposuisti. de corpore vitiatis. c. indemnitatibus. §. verum de elect. lib. 6. Sed Canonici Ecclesiarum cathedralium non sunt in dignitate positi, notatur in c. statutum. in princ. de rescript. lib. 6. ibi: habentes dignitatem & habentes personatum. & Canonici Ecclesiæ cathedralis ponuntur vt diuersi, ad idem cap. 1. §. hoc autem ibi: dignitatibus & canonicatibus. de iudic. cum similibus. Innocent. in cap. fraternitatem de sepultura. Hostiens. in summa, tit. de filiis presbyterorum. §. fin. Barbat. in c. quæsitum. in 1. col. de rerum permut. Sed habentes dignitatem, debent alios in sessione, sententiis, vel opinionibus, & in subscriptionibus & aliis similibus præcellere. lib. 1. & 2. ff. de albo scrib. 17. dist. §. hoc quoque notandum. cap. episcopos. vbi Præpositus. de Turrec. Gem. & alij. 17. distinct. & digniora præponenda. Inst. de iur. nat. gentium & ciui. §. vlt. gl. in §. alia. Inst. de bon. poss. Ad illud posset responderi, quod non videtur esse bene determinatum, quod Abbatia sit dignitas, sed potius officium, vt videtur tenere Fel. in c. 2. de maior.

Quarto facit, quia Abbas est de maioribus Ecclesiæ, & alij dicuntur inferiores, cap. si quis deinceps. c. constringendo principum cum si. 15. dist. 7. per quem text. dicit Archidiaconus in c. 2. in verb. dignitas. de praben. lib. 6. Quod in odiosis appellatione dignitatis non venit Episcopatus vel Abbatia, eo; quia sunt dignitates primi gradus. Aliæ vero dignitates dicuntur inferiores, & refert hoc tenere Ioan. Monachi Cardinalem in c. inquisitoris. de heretic. lib. 6. idem tenet gloss. ordinaria in d. c. 2. gl. in fin. quod sub illo c. continentur Episcopatus vel Abbatiæ. & ita seruat Romana curia, quæ huiusmodi dignitates in ipsa curia vacantes suæ dispositioni specialiter & expresse reseruat.

Quinto, Abbates habēt iurisdictionem ordinariam in suis cœnobiis & monasteriis, ita, quod possunt subditos suspendere, interdicere, & excommunicare. cap. quanto. ibi. gloss. not. in gloss. pen. de offic. or. cap. ad nostram. iuncta subscriptione. & c. reprehensibilis in fi. de app. c. sicut nis, cum subscriptione. & gl. in verb. anathematis. in prin. de sinio. optime tex. in c. nullum. in c. Abbates. 18. q. 2. per Barbatiam. in c. cum contingat. 32. col. de for. compet. Abbatem in repet. cap. si quis contra clericum. eod. titul. de foro compet. Et, quod amplius est, etiam Abbatissa habet iurisdictionem. c. dilecta. de ma. & obed. & in cap. dilecta. de excess. prælat. Nōn tamen potest excommunicare, vt ibi notatur. Imo, & Prior maior, siue conuentualis, habet aliquam iurisdictionem, c. cum in ecclesiis. eod. tit. extra de maior. & obed. & ibi doct. Et taliter dicitur habere dignitatem, per text. in cap. nisi essent vers. de preben. Ita quod poterit esse delegatus. clem. 2. de rescriptis. quod non habet Capitulum seu collegium Ecclesiæ cathedralis, cum non habeat iurisdictionem in singulos Canonicos de iure communi; imo Episcopus habet illorum excessus corrigere, & eorum causas cognoscere. ca. irrefragabili. § excessus. de offic. ord. nec etiam dignitatem. notatur in cap. statutum. de rescriptis, in 6.

Sexto, Abbates debent esse sacerdotes, c. 19. 1. de æta. & qual. Ita quod ordo presbyteralis est annexus dignitati Abbaciali aptitudine, non actu: hoc est, non est necesse, quod tempore promotionis ad Abbatiam sit presbyter, sed debet habere ætatem legitimam & alia in sacerdote requisita, & quam primum illam ordinem recipere. not. Pan. in c. cùm in cunctis. §. inferiora. pen. col. circa med. de elect. post gl. valde not. in ver. annexæ. de vt hi qui. §. 2. de æta. & qual. Io. And. in nouella in cap. cum in fin. lectura. de præb. in 6.

Sed Canonicatus, & præbendæ etiam cathedralium Ecclesiarum, nullum habent ordinem, actu vel habitu; præter psalmistatum, aut primam tonsuram adiuncta. cap. queris. de æta. & qual. cum ibi notatis per Io. And. & And. de But. bonus text. in cle. 2. in princ. de æta. & qual. vbi dicitur, quod tales Canonici non existentes in sacris ordinibus hoc solo puniuntur, quod priuantur voce capitulari: Ratione ergo administrationis & ordinis debent Abbates præponi Capitulo vel Canonicis. cap. statuimus. de mai. & obed. cap. fin. de const. cap. cum olim. de consuet. iuncto c. ad hæc. in princ. De offic. Archipresbyt. dicam infra in consil. in c. minor ordine. vbi etiam de Archidiacono, qui præfertur Archipresbytero, eo quod est maior administratione, licet Archipresbyter sit maior ordine.

Septimo, Abbates assumuntur per electionem fratrum vel religiosorum suorum. c. 1. & 3. & c. abbatem. 2. c. quam sit §. aliæ. ver. defuncto. 18. qu. 2. cap. fin. 16. q. 7. Adeo, quod omnes solennitates requisitæ in Electione Episcoporum, debent interuenire in canonica vocatione Abbatum c. quia propter in pri. de elect. Honorabilius est autem, assumi per viam electionis, aut postulationis, quam per prouisionem aut collationē. Vnde in gratia generali, per quam mandatur alicui de dignitate, ad alicuius præsentationem, institutionem, collationem, vel aliam dispositionem quamlibet, non includitur dignitas electiua, siue ad quam quis consueuit per electionem assumi, vt est text. in c. cum in illis. §. 1. de præb. lib. 6. cle. 1. §. ad hæc. & ibi gloss. multum notabiliter in verb. quamuis. eod. tit. Canonicatus vero, & præbendæ vacantes, replentur per collationem Episcopi & Capituli alterutrius illorum, secundum diuersas consuetudines. c. cum in Ecclesiis. de præbend. lib. 6. not. Panorm. post gloss. in cap. cum Ecclesia Vulterrana. de elect. gloss. in ca. si. de supplen. negl. prælat. 21. dist. in summa. in gloss. in prin. & in cap. irrefragabili. §. excessus. circa med. gloss. vnica, de offic. ord. facit cap. nulla. §. 1. de concess. præb. lib. 6. & cap. ea noscitur. de his quæ fiunt à prælatis

Octauo, Abbas dicitur Prælatus Ecclesiæ. c. 2. de Iud. c. cum ab Ecclesiarum. cum ibi not. de off. ordin. cap. vt apostolicæ. de priuileg. li. 6. clem. 1. in versi. præsidentes, de rescript. cap. quanto. in fin. de off. ord. cap. fin. de regularib. in pr. quasi præ aliis dilati vel lati, secundum Panorm. in d. c. cum ab Ecclesiarum. 1. notabili cum diuersis concordantiis ibi allegatis. Et pastor Ecclesiæ dicitur, ita, quod

Q

per eius obitum dicitur monasterium viduarum. *c. ne pro defectu. in prin. de electio. in d. c. sicut. in prin. vbi gl. notabilis in verb. pastores.* qui ponit allusionem bonorum & malorum pastorum.

Item pater dicitur. *cap. vlt. ibi. patres Abbates de regular.* glo. *in l. 2. in clem Abbates. de rescript.* vnde Abbas nomen Hebraicam secundum aliquos, vel Syrum secundum alios interpretatur pater. *Ad Gal. 4. iuncta gl. ordinaria. & ad Rom. 8. c. 13. quaest. 4. c. hic autem alias §. ex his omnibus. in fin. sub d. c.* Archimandritæ Græce, hoc est Principes ouium vel monachorum, qui sunt quandoque lupi rapaces. Not Accursius *in epist. Inter claras. in verb. archimandrita. circa med. C. de summa trin. & fid. cath. Auth. de monacha. §. Illud.* Quæ nomina non inueniuntur imposita Capitulo vel Canonicis, nec illorum officio conueniunt. Et cum sint nomina dignitatis & honoris, maxime cum sit appellatiua, ab eis augmentum sumere licet, vt facit rex. *in §. est & aliud. Instit. de donat. & decernimus. ibi: & ipsorum monacharum nomen exposcit. ibi gl. ponit interpretationem verbi, monachus. C. de episc. & cler. & l. 1. in fi. C. de offi. praefecti vrbis. ibi: sciat ex ipso nomine, quod profecto debetur annona. & l. defensores. 2. ibi: nominis sui tantum fungantur offi. C. de defensor. ciuit. 16. q. 1. c. si cupis. in prin.* Ex quo videtur dicendum, quod cum sint maioris dignitatis & honoris, quam Canonici, quod illos præcedere debent.

Nono, Abbates habent multa priuilegia in corpore iuris clausa, quæ non competunt Capitulo ecclesiæ cathedralis, nec Canonicis, inter quæ dispensant in pluribus articulis, contra regulas iuris communis, ex quibus Specul. *in tit. de alleg. & disputat. §. sunt quoque nonnulla alia persona, vers. alias quoque.* enumerauit 35. casus.

Item possunt conferre primam tonsuram, & minores ordines, vsque ad lectoratum inclusiue, subditis suis, in quibus iurisdictionem habent quasi episcopalem, *69. distinct. c. 1. iuncta gloss. in ver. alia. de suppl. neg. praelat. c. cum contingat. & de ata. & qual. c. Abbates. in fi. iuncta gl. pen. de priuil. lib. 6.* facit *c. cum gl. in ver. à non episcopis. de ordin. ab Episcopo, qui renun. Episcop.* duob. tamen concurrentibus, vt copulatiue interuenientibus, videlicet, quod sint presbyteri, & quod benedictionis munus susceperint. *dict. cap. cum contingat.* aut saltem per eos non steterit, quominus receperint. per dictum c. 1.

Absoluunt insuper monachos ab excommunicatione, pro violenta manuum iniectione, in personam ecclesiasticam, incursa iuxta determinationem. *c. 2. Cap. canonica. & c. cum illorum. de sent. excom.*

Modo magis priuilegiatus minori priuilegiato preponitur, secundum gl. ordinariam, *in ver. priuilegiatum. c. accusatus. §. sane. de haeret. lib. 6.* facit *c. volentes. de offi. legati. l. fi. ff. de offi. proconf. 21. dist. c. denique.* facit *de priuile. credit. per totum. ff. & C. & qui potiores in pign. hab. l. assiduis. cum duab. auth. sequent.* & etiam facit *C. de iure fisci. & de priuileg. dotis. per totum.*

Decimo, Abbas benedicitur ab Episcopo: dicitur *1. c. & c. cum contingat. supra alleg. c. quoniam. 69. c. memini nus. de accusat. c. inter monasterium. de sent. & re iud.* vbi etiam plene tractatur maxime ex Panor. & Fel. An electus & confirmatus, ante benedictionem debeat appellari Abbas, vel electus & idem Feli. *in c. cum te. col. §. ver. tertio restringuntur. de rescrip.*

In tantum, quod ista Abbatis benedictio non est simplex, sed mista inter ordinatoriam, & simplicem, medium tenens: tamen plus participat ordinatoriæ, quam simplici, eo, quod per illum, potestas conferendi certos ordines, & benedicendi abbates subditos, confertur, prout not. Ioan. Andr. *in ver. ad sacros.* post Host. ibi *in c. nam. de etat. & qual. in c. meminimus. praealleg. in verb. benedictionis.* gl. ordinaria plenior de iure, *in verb. benedict. clem. attendentes. §. statuimus. de statu monach.* Ratione cuius benedictionis, possunt benedicere ornamenta Ecclesiæ, Imagines, Crucem, Libros, & similia. not. Stephan. & Guil. de Landuno, & Card. *in d. §. statuimus. & in d. c. Abbates. vbi Ioan. Andr. in nouella.* Domin. de S. Gemin. & Philip Francus *de priuileg. lib. 6.* Angelus de Claua *in sua summa, in ver. benedictio. §. 1. & 2.*

Vndecimo, Abbates dicuntur sponsi, vel mariti spirituales suorum monasteriorum, non sic Canonici, not. gl. 1. *post Inno. in c. quia propter. de elect.* Non tamen ita proprie, sicut Episcopi ecclesiæ cathedralium. notatur *in c. vlt. de postul. prael. iuncta c. si abbatem. de elect. lib. 6.* vbi probatur, quod episcopus non potest eligi ad aliam prælaturam, sed bene Abbas.

Duodecimo, Abbates, vt plurimum, ex priuilegio, aut consuetudine, vtuntur insignibus Pontificalibus, scilicet annulo, baculo, mitra, sandalibus, & benedictione solenni *c. Abbates. de priuil. lib 6 & c. vt Apostolica. eod. tit. de priuil. li. 6.* Quæ non inueniuntur concessa simplicibus Canonicis, vel aliis inferioribus saltem ita communiter. Et hæc dignitas summe est attendenda; cum illa rendat ad gloriam & honorem maximum, ratione delationis prædictorum Pontificalium. de quibus plene per Specul. *in tit. de priuilegiis. §. 1. ver. Abbas.* Et propterea dicebat Gemin. *in d. c. vt Apostolica.* quod plus debet honorari prælatus, qui potest vti talibus insignibus Pontificalibus, quam qui non potest vti: subdens, quod ex maioritate ornatus, quo quis potest vti, colligitur etiam maioritas dignitatis: & hoc dicit esse notandum pro ordinandis Abbatibus, in actibus, qui per eos geruntur: Quoniam ex quo vtuntur dignioribus insignibus, & maioribus præfulgent honoribus, etiam debent in digniori loco collocari. facit gl. 41. *dist. c. parsimoniam.* cum text. *in §. 1. Instit. de rerum diu. & in c. pen. & c. quoniam. de vit. & hon. cler.* vbi ex qualitate, & preciositate ornamentorum, augetur dignitatis prærogatiua. dicit tamen Luc. de Pen. *in l. vnica. C. nulli licere in frenis. lib. 11. 3. col.* quod inferiores non possunt præsente maiore dignitate, aut potestate, vti ornamento eius qualitatis, & decoris. quod maiori conuenit: quod not. per text. *in d. cap. vt apostolica.* quoniam vidi de hoc dubium. Et vide Geminianum *in d. cap. vt apostolica.* vbi ponit, quando, & quomodo, & quibus mitris Abbates possint & debeant vti, & in quibus locis.

Decimotertio, maior idoneitas exigitur in Abbate, quam in canonico. Promouendus enim in Abbatem, debet habere 25. ann. notat Panormitanus per illum tex. *in c. ap. cum in cunctis. §. inferiora. de elect.* Maior autem septennio, licet minor quatuordecim, potest esse Canonicus Ecclesiæ cathedralis. *c. super inordinata. cum ibi notatis. de praeb.* bonus text. cum gl. *in c. ex eo. de elect. li. 6.* facit *c. ex ratione. & c. indecorum. de aetate. & qual.* ac etiam moribus. *18. q. 2. c. si quis Abbas. in Auth. de monachis. §. 1. col. 1. & in Auth. de sanctiss. Episcopis. §. iubemus. coll. 9.* In maioribus autem dignitate, maior idoneitas & sufficientia requiritur, *d. c. cum in cunctis. in prin. & 7. q. 1. c. vlt.* facit *l. quis indignus. ff. de senato.* facit quod not. glo. *in ver. praesumpt. in c. feri. prim. de elect.* Et ex istis fundamentis tenet multi, quod Abbates sunt Canonicis Ecclesiæ cathedralis, & cæteris inferioribus dignitatibus Ecclesiæ cathedralis præferendi. Et his motiuis mouetur quidam Ioannes Montai-

Montaigne, post tractatum *de bigamia*. qui hác materiam disputauit. Et licet aliqua fundamenta pro parte contraria faciant, ad illa tamen respondet, & videtur in hanc partem inclinare: ego autem adhuc recitabo argumenta & motiua, pro parte contraria, & tandem quid tenendum, dicam.

Et primo, pro Capitulo Ecclesiæ cathedralis facit: quia Episcopus & Canonici Ecclesiæ cathedralis cum statuunt vnum corpus spirituale & mysticum; cum Episcopus sit caput, Canonici qui simul Capitulum efficiunt alia membra. Vnde Episcopus sine sui Capituli consilio, nihil de spectantibus ad regimen Ecclesiæ suæ tractare vel concludere debet. *capit. nouit. & c. quando. de his quæ fiunt à prælat. sine consensu Cap.* Nisi consuetudo legitime præscripta haberet contrarium. *cap. non est de consuet. li. 6.* Modo membra caput sequuntur. *cap. non liceat. in prin. de præscrip. leg. cum in diuersis. ff. de relig. & sumpt.*

Et quidam doctor, me existente in studio, male interpretans illam legem, allegauit eam, ad istud propositum: Quod vbi est caput, censetur esse totum: quod adhuc peius, pro doctore, intelligentes scholares, ceperunt eius capones & dimiserunt capita. Et cum conquestus fuisset doctor de suis caponibus, accesserunt ad eum scholares, & dixerunt; Domine, vos interpretádo leg. *cum in diuersis. ff. de relig. & sumptib. funer.* dixisti, quod illa lex faciebat, quod vbi erat caput, censetur esse totum: ideo illam volendo deducere ad effectum, accepimus capones, & dimisimus capita. Sed quia videmus, quod nihilominus conquerimini de caponibus vestris, qui cẽsentur esse in loco, in quo sunt capita secundum illam legem: ideo videtur, quod aut illa lex hoc non dicat, aut quod nostræ leges sunt fraudulosæ, aut quod interpretatio vestra non est bona, aut quod indebite conquesti fuistis de dictis caponibus: & propterea detis nobis veram interpretationem illius legis. Qui doctor respondit, quod illam intelligebat solum in suo casu, scilicet in sepultura cadaueris mortui, & non in caponibus: & quod interpretatio scholarium erat nimis larga, & vltra quam intellexisset dictus doctor.

Secundo, pro hac parte Canonicorum, & Capituli facit. Quia maior est communio inter Episcopum & suum Capitulum, seu Ecclesiam, quam cum aliis corporibus vel ecclesiis inferioribus. *ca. requisitis. §. si vero. in fin. de testam.* Adeo, quod quicquid acquirit Præsul, suæ Ecclesiæ, vel Capitolo acquirit, vt *ibi in cap. 1. in fi. eod. tit. c. 2. & 3. de poenitẽ. cleric. & c. vnico. 17. q. 1. in fin.*

Tertio, Canonici dicuntur fratres Episcopi, *d. c. & cap. quanto. de his quæ fiunt à præl. sine consensu Capituli. 25. dist. c. osto subiectus.* sicut Cardinales omnes dicuntur fratres Pontificis. *c. licet tertio. de test. c. 1. de off. leg. capit. fundamenta. in princip. iuncta gloss. in verb. fratres. de elect. lib. 6.* Et sic Episcopi ac superiores fratres Romani Pontificis appellantur. *c. quam graui. de crimine falsi.* Quia ergo Episcopus vt maior ordine, & dignitate Abbates præcedit, in quo nullus hæsitat: ergo & Capitulum suum ratione dictarum cõuentionis, & fraternitatis: cum videamus dignitatem, & honorem paternum ad filios transire. *l. fœmina. l. filium. & l. liberos. ff. de senat. l. cum legitimo. cum ibi notatis. ff. de statu homin. c. 2. de conuers. infidel.* Et facit, quia connexitas & coniunctio, operatur ampliationem priuilegij, vt tenet dom. meus Iason, & ibi ostendit per multa *in l. 1. C. de transf.* & dixi *in consuetudinibus nostris ducatus Burg. in tit. Des iustices, & droictz. d'scelles. §. 4. in gloss. Et sur ses hommes subiectz. ibi, Additio: Et aduerte.* Sic, etiam videmus, ratione coniunctionis, siue dignitatem, siue nobilitatem descendere in vxorem, & apud eam residere, etiam post eius mortem, quamdiu vidua manserit. *d. l. fœminæ. l. 1. §. vlt. ff. de senatorib. l. mulieres. ff. de incolis. l. mulieres. C. de dignitat. lib. 12. c. ex parte.* vbi glos. fin. Panorm. & Felin. *de for. comp.* bonus text. *in c. si qui. 6. fin. de sepul. lib. 6.*

Et licet ad ista tria fundamenta videatur respondere idem Iohannes de Montaigne, quod communio, & fraternitas, existens inter Capitulum, & Episcopum non transfert honorem debitum Episcopo ad Capitulum, sicut frater, aut socius, non transfert honorem, aut nobilitatem, seu dignitatem ad fratrem vel socium, maxime quando Episcopus non est de Capitulo, vt in pluribus, vt dicam *in 45 consider.* Quoniam, vt etiam dicit, Episcopus non venit appellatione Capituli, probat rubr. *de his quæ fiunt à Prælato sine consensu Capituli.* vbi Prælatus & Capitulum ponuntur tanquam diuersa & dicit esse gloss. magistram & singularem *in cle. 2. §. illi vero. in verb. in eisdem. de ætat. & qual.* facit *c. vnicum. ne sede vacante. lib. 6. c. postulasti. de concess. prabend. cap. à collatione. de appell. lib. 6.* quod not. gloss. *in c. causam. de elect.* Tamen suæ responsiones, non stringunt ad prædictam, in casu, maxime in quo Episcopus vadit processionaliter, & est cap. *cum canonicus.* quia tunc, cum sit canonicus. Pan. *in c. postulasti. de conces. prab.* Ibi, est tanquam caput, & Canonici membra, repræsentantes simul Ecclesiam cathedralem. Non enim licet à capite membra discedere. Ideo statim post Episcopum debent esse Canonici, tanquam membra immediate sequentia caput, & hoc tenet Gemin. & alij *in c. quamuis. §. quenquam. in 3. notab. de prabend. in 6.* & alij supra alleg. *in prin. huius considerat.*

Et licet dignitas non transferatur ratione communionis, aut fraternitatis; tamen ratione communionis & connexitatis, quis sortitur priuilegium, seu consequitur priuilegium priuilegiati, vt dixi hic ante; & faciunt infinita, quæ adduci possent. de quo plura per dom. meus Ias. *in d. l. 1. C. de transact.* Vltra eum faciũt, quod ratione connexitatis quis sortitur, seu consequitur priuilegium gloss. *in c. postulasti. quasi in fin. de concess. praben.* Hinc videmus, quod si plures delinquunt, quorum aliqui sunt clerici, quod ratione priuilegij clericatus, non solum clerici delinquentes sunt remittendi coram iudice Ecclesiastico, verum etiam laici delinquentes, cum clericis. Istud est dictum stupendum Antonij de Prato veteri *in l. 2. ff. quæ sententiæ sine appellat. rescin.* allegatum per Felin. *in cap. 1. de præscript.* pro hoc facit dictum Bartoli *in l. præcipimus. §. eo obseruando. C. de appellationib.* dixi plene *in consuetud. nostris ducatus Burgun. in tit. Des iustices, & droictz d'scelles. §. 5. in gloss. S'il n'a grace du Prince. versic. antequam tamen ponam illos casus. num. 70.* Nam, nulla maior esse connexitas potest, quam sit inter caput, & membra, cum sint indiuisibilia.

Sed ratione connexitatis, idem debet esse iudiciũ de vno connexorum, quod de alio. Felin. *in cap. translato. in 2. col. & in 17. consequens.* Hinc est, quod sententia generalis extenditur ad cõnexa. Idem, dom. meus *in l. si de certa re. in 2. colum. C. de transact.* & ratione connexitatis, Ecclesia cognoscit de causa profana. Panor. *in c. licet ex suscepto. in 5. colum. extra de foro comp.* Et ratione cõnexitatis, Iudex impetratus super petitorio, cognoscit de possessorio. Panormitan. *in cap. ex cõquestione. extra de restit. spoliat.* Imo, dictio taxatiua non tollit cõnexa. dominus meus Iason *in l. actionem. C. de procur.* Et si quis se extendat vsque ad connexa, dicitur obseruare fines mandati. dom. meus Iason *in l. si*

procurator ad vnam speciem. C. de procurat. Et ratione etiam fraternitatis quis etiam consequitur priuilegiu, vt dicit Bart. *in l. qui iurisdictioni praeest. in fin. ff. de iurisdict. omn. iudic.* Vbi ponit de duobus fratribus feudum commune habentibus, & vnus committit feloniam, propter quam priuari deberet feudo: alter vero non, quod nenter priuabitur: quam decisionem sequitur Corset. *in singularibus suis, in verb. communitas.* & dom. meus Iason *in d. l. 1. C. de transact.* alleg. Bald. *in cap. 1. quibus mod. feud. admitt.* sed non allegant Bart. *dicto loco.*

Quarto, pro hac parte facit: quia Capitulum, sede vacante Episcopo succedet in omni iurisdictione Episcopali, siue exercitio eiusdem, in libera spiritualium & temporalium administratione. *c. his que. & ca. cum olim. in fin. de maio. & obed. c. vnico. eod. tit. li. 6. c. si episcopus. & cap. fin. de supplen. negl. pral. lib. 6. item statutum. de elect. cum concordan.* Et licet ad istud fundamentum respondeatur, quod istud priuilegium est temporale, durante vacatione sedis Episcopalis tantum: & ideo, quod sit honor ratione priui g j impendendus, eodem tempore finiri debet, quo ipsum priuilegium. Ex quo, vt dicitur, quando sedes vacat, & Capitulum gerit vices Episcopi, praeferri debet Abbatibus & inferioribus praelatis, per *c. praecipimus. 14. distinct. cap. sane, le secund. de offic. del.* quae not. Felin. *in rubr. de maior. & obed. col. 5. in princ.* adducuntur not. per Iohan. And. *in nouella in c. de liberatione super gl. 2. de offic. leg. lib. 6.* vbi dicitur, quod praepositura Ecclesiae Taurinensis ibi maior dignitas post Episcopalem seu Pontificalem, eo quod immediate sedet post Episcopum, non vocat Capitulum: & similia quae sūt signa maioritatis: licet Archidiaconus dictae Ecclesiae mortuo Episcopo gerat vices Episcopi de iure speciali, & ibidem Dominicus & Philip. Francus & Fel. *in d. rub. pen. col. in prin.*

Sed praedicta nihil faciunt ad propositum: quia ea tantum ratione in hoc casu de iure communi Capitulum, sede Episcopali vacante, gerit vices Episcopi: quia est maior, quo ad administrationē Ecclesiae cathedralis, quae est magistra totius dioecesis, post Episcopum, cū sit membrum immediate inhaerens capiti. Ideo tāquam habens maiorem dignitatem, iure dantei administrationem, de iure communi. In casibus autem alijs allegatis sunt casus speciales, qui habent dicta priuilegia, ex speciali consuetudine loro: um: ex quo non debent trahi in consequentiam, nec ex illis argumendum est, ad quod est contra commune dispositum est: Faciunt ad praedicta *l. quod vero. ū l. seq. ff. de legib.* vbi ea, quae sunt singulariter & in fauorem alicuius introducta, contra rationem iuris, non debent in consequentiam trahi. Ex quo, in hoc casu, si ex priuilegio speciali competat maioritas Praeposito: ergo non est dicendum, quod vacante sede Episcopali, competat eidem administratio: quod secus est in casu nostro, cum maioritas in hoc casu competat iure communi: ergo & ratione maioritatis, est extendenda ad administrationem, vacante sede Episcopali. & in his responsionibus ad praedicta argumenta, non ambular recto pede dictus Ioan. Montaigne, qui voluit fauere Abbatibus in his maxime, quae concernunt ea, quae fiunt cum Episcopo, vt infra dicetur amplius.

Quinto pro hac parte facit: quia cathedralis Ecclesia, quam Capitulum constituere videtur, maiori gaudet praerogatiua, quam Ecclesiae inferiores, & amplius debet honorari, ita quod in odiosis, appellatione Ecclesiarum ciuitatis, vel dioecesis, non venit, nec includitur. *cap. quamuis. in §. quanquam. de praebend. lib. 6.* vbi Dominicus de S. Geminiano colligit, quod in processionibus generalibus Canonici debent praecedere Abbates ciuitatis, vel dioecesis, & esse proximiores Episcopo, de quo dicto supra dixi *in princ.* Est enim matrix Ecclesia, hoc est, maior, vel mater aliarum Ecclesiarum totius dioecesis *63. distin. §. ex his constitutionibus.* alias est *§. cum ero. c. venerabilis. in fine. de verb. signi. ca. videntes. 12. quaest.* & est generalis parochia. Vnde possunt dioecesani, pro sacramentis recipiendis, & diuinis officijs audiēdis, recurrere ad ipsam, *c. apostolica. vbi Hostien. Ioan. And. Zabarella & Ancharan. notant. de donatio. ca. fin. de sepultura.* & vbi Panormitanus *in primo notab.* idem Panorm. *in 1. 2. de parochijs.* bonus text. *in 3. c. vlt. 9. quaest. 2. in 1. sicut alterius Archidiaconus.* & Gemin. *in notabili. 7. quaestio. 4. in c. presbyteri.* & quod ibi notant Gemin. & Praepositus *24. dist. c. bona. 12. qua. 2. c. violentes. 12. quaest. 1. c. licet. iuncta subscriptione. de fe... c. si Episcopus. iuncta gloss. 2. de paen. & remiss. lib. 6.* gloss. notabilis *in c. officium. de offic. archipresb.* gloss. fin. Panorm. & alij *in c. ... de paenitent. & remission.* Cardinal. Florent. *in clem. dudum. §. statuimus. de sepultur.* Immo est ita mater & maior: quod etiam non est necesse, in expressione illius, exprimere nomen sancti, sub quo est dicata, quod tamen secus est in alijs, vt tenet Praeposi. *in dict. cap. presbyteri.*

Nec obstat, quod Capitulum solū nō cōstituit Ecclesiam, sed simul cū Praelato: ita quod Episcopus cēsetur esse in ipsa ecclesia, & Ecclesia in ipso, vt est text. *in c. scire 7. q. 1.* vbi gl. notat, quot modis dicatur Ecclesia, & plenior *in cap. quarelam. gl. fi. ne praelati vices suas.* Vnde mortuo Episcopo Ecclesia dicitur vacans. *cap. cum Ecclesia. de caus. poss. & propriet. c. ne pro defectu. ca. cum Vinton. cap. Messana. de elect. ca. 1. & 2. ne sede vacan. lib. 6. c. quia saepe. de elec. lib. 6.* quia verum est, quod Capitulum non constituit solum, nec Episcopus solum, sed simul constituunt Ecclesiam, Episcopus, tanquam caput & Canonici, facientes Capitulum, tanquam membra: ex quo mortuo Episcopo Ecclesia cathedralis non est extincta, nec mortua, sed solum viduata pastore, id est, capite. Cuius potestas propter connexitatem remansit penes Capitulum, tanquam proximius, & magis attingens Episcopo, ex quo ratione huius maioritatis, & connexitatis, seu propinquitatis, dicitur maior esse omnibus alijs Ecclesijs: & ideo in maiori dignitate sunt, qui proximiores sunt Episcopo, & dicuntur maiores & digniores. dixi supra *in hac part. in 58. col. 3d.* quae incip. *quaeritur dū est de ratione.*

Sexto facit pro hac parte: quia Canonici maioris Ecclesiae dicuntur clerici primi gradus. Alij autem secundi gradus vel ordinis, no Innoc. *in c. sereti. in 1. gl. de rescript. & in c. fraternitatem. de sepulturis.* Vbi dicit, quod maior est honor, esse Canonicum vnius Ecclesiae cathedralis, quam alterius inferioris etiam collegiatae. facit *c. statutum. in princ. de rescr. lib. 6.* vbi Canonici Ecclesiae cathedralis possunt esse delegati à summo Pontifice.

Hinc est etiam, quod minor 14. annorum non potest esse Canonicus in Ecclesia cathedrali, licet maior septennio possit esse in Ecclesia collegiata, *regula cācellariae 17.* & Bald. *in margarita. in ver. Canonicus.* Imo infamis non potest esse Canonicus Ecclesiae cathedralis: not. Innocen. & Panorm. *in d. cap. fraternitatem.* Ex quo videtur esse dignitas: igitur, &c. Et licet dicatur, quod Abbates non fiunt simpliciter clerici, sed praelati, pastores, & in dignitate constituti: tamen non est negandū, quin Canonici sint maiores ordine ex praemissis, cum sint primi ordinis: & quia etiam sunt maiores administratione, cum administrent Ecclesiam cathedralem, quae est maior quacunque alia, vt dictum est: Ideo, & sic sunt maiores, & ordine & administra-

nistratione,& etiam,quia in administrando sunt proximiores Episcopo,ideo etiam in digniori loco,vt ex præmissis satis demonstratum est.

Septimo,Cœtus clericorum secularium est dignior & honorabilior,quam religiosorum,not glo. fin.*in c. qualiter.le second.de accus.* & dixi supra ample *in hac parte,in 50.cons.* Nec obstat ad hoc, quod illud erat tempore,quo Abbates,& monachi erant solum laici: hodie autem sunt clerici,sicut Canonici , ideo præferuntur omnibus clericis secundum glo. *in c.à subdiacono.14.distinct.* quia,non illa ratione clericus secularis præfertur religioso; quia clericus , sed quia clerici seculares fuerunt primo introducti , & qui fuerunt primi,quam religiosi. Et quia licet vita contemplatiua sit fructuosior , quam actiua tamen vita actiua est melior,vt dixi *in dicta consideratione b e ante allegata.*

Octauo facit,Collegium,& qualibet congregatio, vel vniuersitas,videtur honorabilior & dignior,quam persona singularis.facit *c.statutum.de electio.lib.6.* vbi appellatione Ecclesiæ parochialis in odiosis, non venit Ecclesia collegiata , licet alias sit parochialis per quod dicit Panorm. *in rubr.de vita & hone.'icle.* quod in materia restringibili , sub nomine clericorum non comprehenduntur Canonici , nec habentes dignitatem, tanquam habentes quandam qualitatem , super alios simplices clericos.*Idem notatur in cap. bo re.extra.de po in.pr.l st.in 1 venabil. & in cap. 1. de sur.calum.* Ad principale dictum,facit cap. *nobis de iure patron.* non habet ius præsentandi Prælatum in Ecclesia collegiata,sed debet eligi per collegium. Item collegium habet multa iura & plures prærogatiuas ; quia potest statuta facere.*c.cum omnis.& c.quæ in Ecclesiarum. cum ibi notatis de constit.c. cum dilectus. de consuetu.* not. Iohan. Andr. & Panorm. *in cap.cum consuetudinis. eodem tit.& l.notabiliter in c.constitutionem.de ver.sig lib 6.in ver. statutum.l.omnes populi.ff.de inst.& iur. Instit.de iure naturali.gentium & ciui.§.1.* vbi ample notatur materia statutorum.&per totum.*ff.de decret.ab ordine fac.* Et habent alia priuilegia,de quibus. *quod cuiusque vniuersitatis nomine, & de administratione rerum ad ciuitates pertinentium, & ad municipal. & in l. ciuitas ff. si certum petat.* Quæ non habet singularis persona.

Nec obstat,si dicatur,quod illud procedit in singulari persona priuata,cæteris paribus,sed & Abbas habet dignitatem,& præest corpori,hoc est monasterio siue congregationi monachorum:& sic licet argumentum prædictum bene concludat, quod capitulum est dignius , & honorabilius singularibus canonicis, quemadmodum totum sua parte , facit *capitulo final. de sponsa duorum. ibi: turpis est pars, quæ suo non congruit vniuerso. cap. in toto. cum concordant. de regul. iur. in 6.*

Quia , ad hoc respondetur , quod quemadmodum præest pluribus,quam Abbas:& quia etiam maiorem habet administrationem in Ecclesia,quia maiora administrat , & maiori in loco quod dignius , & maius quam Abbas:qui licet præsit aliquibus,sunt tamen illi,quibus præest , maiores ; quam Canonici Ecclesiæ cathedralis , qui sunt honorandi , & dicuntur habere dignitatem , ad minus æquiparantur habentibus dignitatem,quod non est dicendum in monachis , quibus præsunt Abbates.

Nono,Capitulum siue Ecclesia cathedralis, dicitur vxor,siue sponsa spiritualis Episcopi : contrahit enim quasi matrimonium cum dicta Ecclesia vel Capitulo, quod initiatur per electionem,roboratur per confirmationem,&consummatur per consecrationem;sicut carnale matrimonium accipit initium in desponsatione de futuro,robur & firmitatem , in prolatione verborum de præsenti, & consummationem in carnali commistione *c. cum inter canonicos. circa med. de elect.c. inter corporalia post princip.de transfat. Episcop. cap.sicut vir.7.quæstio.1.* dixi *in consil. ducatus Burgund. in tit.Des droitz & appartenances à gens mariez.§.1.in glo. Apres la consommation.* Modo vxor vel sponsa, de præsenti coruscat radiis mariti,vel sponsi. *l mulieres. Cod. de incolis.lib.10.& l.mulieres.Cod.de dignitat. lib. 12.* Sicut ergo Episcopus præcedit Abbatem ; ita & Capitulum vel Ecclesia cathedralis. Nec obstat,quod dicit,quod illa iura loquuntur tantum in matrimonio carnali,& non sunt extendenda in matrimonio spirituali : quia alias sequeretur,quod Ecclesia dispensaret in casibus, in quibus Episcopus dispensat ; quia istud est absurdum:quoniam cum hoc , scil.dispensare & alia , quæ concernunt dignitatem Episcopalem, seu officium Episcopale,competunt Episcopo ratione officij Episcopalis,non extenduntur ad eius vxorem, seu sponsam: Sicut nec etiam in matrimonio carnali, quæ competunt marito ratione officij, non competunt eius vxori:Cum fœminæ ab omnibus officiis sint exclusę: sed solum ea,quæ competunt ratione honoris,& præeminentiæ,in quibus non est dubium, quod hæc competant vxori ; ergo de similibus ad similia arguatur;& idem erit in matrimonio spirituali , vt idem honor & reuerentia,quæ debetur Episcopo præeminentiæ,post eum debeantur suæ vxori,seu sponsæ.Et quicquid dicatur bonum est argumentum de matrimonio carnali ad spirituale , cum æquiparentur. Panorm. *in c.innotuit.in 5.col.in gl.i.de elect.*

Decimo & vltimo, Abbas est monachus, *ca. cum ad nostram. c.cum causam & c.off.& cap.cum magistrum.de elect. cap nullus.de elect.lib.6.* & venit appellatione monachorum.*c.fin.de simonia.* Sed monachus,per ingressum religionis, amittit nobilitatem & dignitatem , secundum gloss. *in cap. scripsit. 27. quæst.2.in cap.fin.in verb. personarum.de statu monach.cap. 1. in gloss. fin. de pur.cano.* & vbique Abb.& Felin. quia approbat *in cap. inter dilectos. colum. 3.verb.& ista limita de fide instr. cap. super litteris. col.7.ver.2.de regul.de rescriptis.in cap. sane.le second.in fin.de off. deleg.& in cap.cum deputati.1.col.de iudic.dom.* meus Iason *in l.præscriptione.in 3.coln. C.si contra ius vel vti. publ.* non perdat iura sanguinis , vt in apostilla eiusdem ibi.

Nec obstat , quod illæ glossæ sint reprobatæ ; quia veritas est in contrarium : licet quodammodo ex eo; quod istud est iuris, excusatus fuerit quidam monachus,qui dixerat se nobilem:quoniam,ex hoc non fuit sua interpretatio subreptitia, cum his quæ sunt iuris, si Papa,hoc non obstante concedat,videtur dispensare,vt dicit Ludo.Rom.*in singulari suo 37.incip.vtrum nobilis.* allegatus per dom. meum Ias. *in d.leg.præscriptione.supra allegat.*

Ex quibus concludo,quod Abbates debent supersedere Canonicis Ecclesiæ cathedralis , nec debent eos præcedere,maxime, quando processionaliter incedūt. Maxime cum etiam nomen Abbas est potius nomen solicitudinis,quam ordinis vel honoris.gloss.fin.circa medium. *in c.tuam de ætate & qualit.* & ibi originaliter dictum Innocentij in fine sui apparatus. Non debent ergo curare Abbates,vel religiosi, de honoribus vel prælationibus,sed humilitatis,excellentiorem gradum tenentes minoribus & inferioribus se subigere debent,secūdum ea,quæ notat gloss.fin. *in cle.1. de religios.domib.* Et statim tenent multi,&tenuit eam Philippus Decius *in suis consiliis,consi.165.in 2.volum.vbi*

funt.52.tantum consilia. Et hanc credo esse veriorem de iure, quicquid dicatur. Et ita, quasi vniuersaliter seruatur: maxime in regno Franciæ, vbi semper Ecclesiæ cathedrales præferuntur in quibuscunque processionibus & aliis actibus Ecclesiasticis.

Et quæ dicta sunt de Abbatibus, habent locum in Commendatariis; cum sint eiusdem dignitatis; sicut Abbates & Priores: ex quo hodie (vt communiter videmus) habent administrationem perpetuam, & sunt administratores, ita quod de fructib. libere disponere possunt, prout veri Abbates & titulari, & quibus (vt communiter) committitur cura monasterij, in spiritualibus & temporalibus plenarie. Et hoc modo, ita loquentia de Abbate, habent locum in Commendatario: vt dicit Pano. *in c. querelam. de elect. in 1. not.* ita tenet per plura Barbatia *in consi. 2. 2. vol.* Et dixi in casu emergenti, *in commentariis nostris, ad consuetudines ducatus Burgun. tit. Des successions des bastardz. §. 5. in consil. ibi descripto. vers. sed nunc. ex quo bona.* Et ita etiam videtur Purpur. *in l. 1. numer. 271. ff. de offic. eius cui mand. est iurisd.*

TRigesimatertia consideratio. Sicut Abbas debet præferri cæteris dignitatibus secularibus inferioribus ab Episcopo: Ita Præpositura, qui est loco Abbatis; cum idem de Præposito iudicetur, quod de Abbate, vt notatur per Panor. *in cap. cum olim. cum gl. in ver. Abbatum. ext. de sent. excom.* Secus vero, si Præpositus non sit loco Abbatis: quia simpliciter consideratur; quoniam túc Archidiaconus Præposito præfertur, not. Bal. *in consi. suo 331. incip. Archidiaconus. in 3. volum.* quod tamen non obseruatur in hac nostra ciuitate Heduen. in ecclesia cathedrali; quoniam etiam Præpositus illius ecclesiæ cathedralis præcedit Archidiacono prædictæ ecclesiæ, vt infra videri potest *in 41. consid. incip. præpositura videtur maior.*

Sed aduerte; quoniam in his inferioribus dignitatibus multum attenditur consuetudo Ecclesiæ, vt dicit Pet. de Anch. *in cap. 2. & fin. de statu monach. & Barba. in consi. 5. in 2. vol.*

TRigesimaquarta consideratio. Abbas, si deposuit dignitatem Abbatiæ; quia remanet monachus illius monasterij. Pan. *in cap. sicut ex literis. in princ. de iureiur. & in cap. cum ad monasterium. & ibi Ant. de Bute. de statu regular.* Fel. de Sen. *in cons. suo 19. incip. quidam monachus.* Fel. *in d. c. sicut ex literis. in vers. tertij debent.* debet habere primum locum in choro & in conuentu, Fel. *in c. quæ ecclesiarum. col. 34. versi. Fallit quinto seu declaratur. de const.* & hoc in memoriam pristinæ dignitatis, de qua etiam per eundem Fel. *in c. super literis. in 18. col. de rescriptis.* & dom. meus Ias. *in l. 3. in 3. col. ff. de acq. poss.* Purpuratus *in l. 1. col. de off. eius cui mand. est iurisd.* quod intellige prout intellexit Fel. in d. loco, dummodo non culpa sua fuerit depositus ab officio; quia hoc casu non teneret primum locum.

TRigesimaquinta consideratio. Quæ dicuntur & dicta sunt de Abbate, idem dic de Abbatissa, cum etiam habeat dignitatem. *cap. indemnitatibus. de elect. in 6. cap. 1. de ætate & qualit.* cum Abbatia dicatur dignitas. Gemi. *in cap 2. column. 3. versi. super 2. dubio. de preb. in 6.* Ioan Monach. *in c. inquisitores. de hæretic. in 6.* Legistæ habent text. *in leg. generali. C. de sacros. eccles.* Fel. *in cap. meminimus. in 2. co um. vers. vlterius quæro. de accus.* Non tamen habet potestatem excommunicandi moniales. Ioan de Turrecrem. *in c. verbum Dei. de pœnitent. dist. 1.* etiam si esset consuetudo. Fel. *in c. dilecta. colum. 2. vers. amplio etiam de maior. & obed.* maxime si præsit Abbatiæ habenti terras, in qua iurisdictionem exercet; quoniam in administrationem æquiparatur Abbati, & dignitatem habere dicitur. Bald. *in cap. 1. qui feudum dare possunt. colum. 5.* & iurisdictionem exercere potest. Panorm. *in c. dilecta. in secundo notab. de maior. & obed.* & comprobat. Dec. *in c. cum dilecta. de confirm. vtili. vel inutil. col. 6. & in l. fœmine. ff. de reg. iur.* Et quæ dicta de Abbatissa, idem in Priorissa, *vt in sequenti consideratione* patet.

TRigesimasexta consideratio. Quæ dicta sunt de Abbate, habent etiam locum in Priore; quia habent locum Abbatis, & est principalis Prælatura in ecclesia regulari collegiata: & Prior ibi ponitur per viam electionis, vt dicit gl. not. *in c. 1. in prin. in verb. Latera. de suppl. negl. prælat.* Imo Prior conuentualis dicitur habere dignitatem. *in cap. nisi essent. in fin. de preb. & clem. 2. cum gl. in verb. conuentualem. de rescript.* Et sunt apud nos Prior S. Symphoriani Heduē. Prior S. Saturnini de Bosco. Prior de Barro regulari: qui per electionem ponuntur, & efficiuntur ibi Priores; quia tales debent præcedere in sedendo clericos seculares & canonicos ecclesiæ cathedralis: imo etiam alios clericos inferioris dignitatis ab Episcopo. Intellige tamen semper, vt dixi supra *in consid. 31. in c. Abbas regularis.* Dummodo non Canonici ecclesiæ cathedralis non incedant collegialiter, sed sint in concilio prouinciali, aut etiam in concilio generali vocati.

Idem ergo etiam in Priorissa, quemadmodum prætactum est supra in Abbatissa; quoniam tota vis consistit, an præsit monasterio habenti iurisdictionem in terris subditis, vt sic procedat æquiparatio Bald. *in d. c. 1. qui feud. dare poss.* Et facit; quia dispositio loquens de Prælato, quæ comprehendit Abbatissam, verificatur etiam in Priorissa, vt tradit Fulgos. *in cons. 121. in c. præsupposita Bulla sanctissimi.* quem ad hoc allegauit Purpuratus *in l. 1. n. 271. ff. de officio eius, cui mand. est iurisd.*

TRigesimaseptima cōsideratio. Decanus in ecclesia est maior dignitas post Pontificalem dignitatem, secūdum Calixtum, quem allegat Zodericus Zamoren. *in sua Spec. de humana vita, lib. 2. cap. 13.* vbi ample loquitur ad propositum. De Decano ecclesiæ cathedralis dicit: quod Decano post Pontificem maior & principalior cura, & collegij administratio cōgruit: & proximior est Episcopo dignitate & honore, coi propinquior est in concilio, & assistentia. Ipse collegium nec non personas ac res collegij iudicat & tractat. Hinc in Exodo. Iudicantes in vniuersitatem Decanus constitui iubetur, Ex quo, vt dicit, sacri Canones venerandam eam dignitatē decreuerunt. Est enim caput Collegij, de quo scriptum est: Constituit eum Dominus in caput, non in caudam, quod cæteris corporis membris autoritate & iudicio præcellit, idque primitus loci in Ecclesia iudicat. Habet denique Decanus in collegio & Capitulo primam vocem, primas salutationes, primos recubitus. Hæc sunt verba Zoderici, qui postmodum ponit eius calamitatem & miserias, quas vide: & intellige prædicta de Decano Pontificalis Ecclesiæ; qui alius est ab Archipresbytero, vt dicit Ioan. de Turrecrem. *in cap. 50. dist.* Et tales habent primum locum, vt dicunt domini de Rota, *dec. 447. in c. fuit dubitatum. in no[illegible].* dicam infra.

De his dignitatibus sequitur: quomodo vna præferatur alteri. Multum attenditur cōsuetudo; quoniam, vt dicit Boeri. *in suo tractatu de autoritate, & præeminentia sacri magni concilii,* consuetudo in hoc multum operatur. secundum Fel. *in rubr. de mai. & obed. in 5 col.* & videatur Card. Flo. *in consi. suo 33. & in cons. suo 63.* & quid de iure, ponit diuersos text. Boeri. *in loco hic ante allegato.*

Trige-

TRigesimaoctaua consideratio. Priores, Rectores seu Præceptores, Præpositi, Thesaurarij, & alij seculares habētes iurisdictionē, & qui præsunt Ecclesiæ collegiatæ dicuntur habere dignitatem, ita quod cæteris clericis secularibus sunt præferendi. Paulus de Leazza. *in clem. 1. de eleg. & in cle. ne in agro de statu regular.* domini de Rot. *decis.* 173 secundum meam notationem *in nouis.* imo etiam Canonicus Ecclesiæ cathredralis, cum non habeat dignitatem, vt supra dixi *in 32. consid. incip. Abbas regularis.* Et tamen tales habent dignitatem, immo etiam dicuntur Prælati. *cap. cum ab Ecclesiarum. ibi bona gloss. in c. 2. de iudic.*

Ex hoc infertur, quod Præpositus nostræ dominæ Heduen. Decanos nostræ dominæ de Belna: Decanus sanctorum Andochij, Tyrsi, & Felicis de Sedeloco, Decanus S. capellæ Diuionensis, debēt præcedere Canonicos Ecclesiæ Cathedralis: intellige semper non procedentes collegialiter, sed de per se. Quoniam si collegialiter procedant, quoscunque alios totius diœcesis præcedunt, secundum quod iam supra dictum est *in 31. consid. incip. Abbas regularis.*

TRigesimanona consideratio. Archidiaconos in Ecclesia tanquam oculus Episcopi est maior post Episcopum de iure communi: vt est text. *in c. ad hæc. & ca. mandamus. de offic. Archidiacon.* & vt dicit Zodericus *in suo speculo humanæ vitæ, lib. 2. cap. 14.* Dignitas huius nec prærogatiua est, nec infimum honoris gradum habere dignoscitur: & ibi ponit præeminentias illius, de quibus ample in iuribus hic ante allegatis. Intellige tamen, nisi sit consuetudo in contrarium, vt infra dicā *in sequenti consideratione.* & vide Boerium *in tract. suo de authoritate & præeminentia sacri Concilij magni.* vbi dicit multum esse attendendam cōsuetudinem loci in talibus officijs, vt supra dixi.

QVadragesima consideratio. Thesauraria de consuetudine potest esse maior dignitas in Ecclesia, si habeat administrationem rerum, aut prælationem, & prærogatiuam in Choro & Capitulo: seclusa tamē consuetudine, & reputatione Ecclesiæ, De iure communi non sonat in nomine dignitatis: sed Archidiaconatus, & Archipresbyteratus, etiamsi nullā habeāt iurisdictionem sonant in dignitatem secundum Innocētium *in cap. de multa, de præbend.* Qui Archidiaconus de iure cōmuni est immediatus post Episcopū in cathredrali Ecclesia tanquam oculus Episcopi, & in multis gerens vices illius, *cap. ad hæc. & c. mandamus. de offi. Archid.* Ita tenēt domini de Rota *decis. 172. in nouis.* & dixi hic ante. Et de statu huius thesaurarij, & eius miserijs, oneribus, calamitatibus, & afflictionib. ponit Zoderic. *in dicto suo Spec. humanæ vitæ, lib. 2. c. 16.*

QVadragesimaprima consideratio. Præpositura videtur maior dignitas de iure, quam Decanatus, quia alijs proponitur. *cap. quamuis. de verbor. signific.* Dicit tamen Innocent. *in cap. de multa. de præbend.* & Archidiaconus *in cap. 1. de consuetud. lib. 6.* Quod de iure non est dignitas: nec etiam Decanatus. domini de Rota *decis. 442. in nouis.*

Si tamen Præpositura Ecclesiæ collegiatæ habeat præeminentiam in stallo chori, ac loco, ac voce capitulari, & administrationem, censetur ibi principalior dignitas: vt videri potest amplius *in decis. Rota, decis. 451.* vbi ample ponit signa ad cognoscendum, quam dignitatem habet Præpositus, & quam Decanus, & quando vna dignitas est maior, quod cognoscitur ex præmissis, videlicet ex prærogatiua, iurisdictione, vel administratione, ex præcedentia in choro seu in Capitulo, & processione.

Et potest etiam ita se habere consuetudo, quod dignitas præpositturæ in aliqua Ecclesia sit maior Archidiaconatu: vt tenet Ioan. Andr. *in ca. fina. de offi. deleg. in 6.* qui dicit ita se consuluisse. *& in addit. ad Specul. in rub. de præbend.* & ita refert & sequitur Barba. *in consil. 5. in 2. vol.* Et istud est adhuc in ecclesia Heduen. Ibi dignitas præpositturæ est tertia, post Decanatum, & Cantatoriam. quæ sunt duæ primæ post Pōtificalem dignitatem. Olim tamen fuit prima: quia nō erant dignitates Decanatus, & Cantatoriæ, tempore sancti Leodegarij Episcopi Heduen. quo tempore dignitas Præpositturæ erat prima post Pontificalem, vt constare potest ex creatione octo Canonicorum, per eum ibi facta, & fundatione eorundem.

QVadragesimasecunda consideratio. Dignitas cantoriatus est prima post Decanatū in ciuitate Heduen. Et hoc tam ex consuetudine, quam ex statutis eorum, & ordinationibus illius Ecclesiæ: quod potest introducere consuetudo, vt hic ante *in duabus aut tribus considerationibus præcedentibus.* & Fel. *in cap. statuimus. de maio. & obed.* Et, vt dicit Zodericus *in suo speculo humanæ vitæ, lib. 2. c. 15.* Cantor siue primicerius singularis honoris, & dignitatis prærogatiua in Ecclesia fungitur, cuius ministerium ad cœlestes laudes, ad cultus diuini augmentum ordinatur hic, vt canonica tradit institutio. Acolytos, & cæteros Ecclesiæ inferioris gradus, ac ministros ad diuina dirigit officia canendi & legendi hymnos, & Psalmodiam præuidet atque instruit, & quicquid diuinæ laudis in communi choro decantatur, per eū solicite præordinatur: Psallendi ordinem, orandi modum ipse committit. Negligentes, aut discolos punit: & eius oneri incumbit, vt diuina officia grauiter & ordinate Altissimo persoluantur. Vt iuxta Apostolum omnia secundum ordinē fiant in Ecclesia. Tanto igitur Cantoris dignitas apud Deum dignior acceptiorque est, quanto principalibus cœlestibus laudibus occupatur. Ex quo videtur, quod cum Cantor Hedu. solū exerceat officium in festis principalibus, & solum quando Episcopus & Decanus faciunt officium, quod dignius est eius officium. Et quæ alia competant Cantori Heduen. vide Old. *in cons. suo 166. in cap. factum est tale.* vbi dicit quod scholas ciuitatis & maioris partis diœcesis confert. Alia de officio Cantoris vide per Zodericum vbi supra.

QVadragesimatertia cōsideratio. Maior autoritate præfertur, & ideo Decanus, Cātor, Thesaurarius aut Præpositus, vel Archidiaconos præfertur Canonico, etiam antiquiori propter eius dignitatem, licet sit posterior promotione, ordine vel ætate: quia claritas tituli denotat claritatem, & præeminentiam honoris. Ioan. de Imo. & Ang. *in leg. qui solnēdo. ff. de her. instit.* facit quod dicit Arch. *in cap. quoniam 16. dist.* vbi infert, quod vna synodus licet posterior tempore prȩfertur alteri propter maiorem autoritatem. facit text. *in c. placuit. ver. propter. & ibi not. gl. ead. dist.*

Hinc videmus, quod licet aduocatus fisci sit posterior tempore in pluribus locis, & in promotione, & etiam in ætate iunior: tamen ratione autoritatis, quia clarissimus, imo spectabilis, prȩfertur omnibus alijs aduocatis existentibus in sua sede & prouincia, etiamsi sint antiquiores, & prius promoti, & dicam infra *in 7. part. in consi. 33.*

QVadragesimaquarta consideratio. Minor ordine, sed maior administratione prȩfertur maiori ordine in loco administrationis: vt est In Archidiacono, qui ratione administrationis censetur maior Archipresbytero. gloss. *in c. deliberatione. de off. l. in 6.* Et ideo dicit Dominicus de sanct. Geminiano *in c. E-*

piscopus.17.distin. quod Archipresbyter in diuinis Archidiaconum præcedit, non autem in alijs. *con. 1. de ætat. & qual. cap. 1. 2. & 3. 60. distinct. cap. 1. de offic. Archipresbyt.*

Vnde extra missam præcedit Archidiaconus in loco, in voce, in iurisdictione, & similibus. Et sic intelligenda est gloss. 1. & ibi text. *in cap. 1. de offic. Archipresb.* Ioan. de Anania *in cap. ad liberandam. de Iudæis. col.* 10. Et de hoc vide plene per Barba. *in consi. suo 5. in 2. vol.* vbi ample disputat hunc casum, & infra *in 7. par. in 39. consid.*

Sic etiã videmus in Rectore studij, qui præcedit Episcopum scholarem in ipso studio, vt dicit Abb. Pan. *in c. audita. col. 3. de conces. preben.* quod intelligendum est in his, quæ tangunt administrationem sui officij, puta sedendo in collegio, sed extra collegium semper Episcopus debet præcedere Rectorem.

QVadragesimaquinta cõsideratio. Existens in maiori dignitate quã sit locus, vbi est, non præcedit omnes de illo loco, maxime, quando ibi vt vnus de loco. Abb Pan. *in c. postulasti. de concess. preb.* qui ponit exemplum de Episcopo existente in Capitulo, vt Canonicus: quia non præcedit Capitulum: debet tamen habere secundum locum: intellige, si sit Episcopus illius Capituli, alias sedere debet in loco. Hoc est etiã, quod licet Canonicus alicuius Ecclesiæ Cathedralis sit vicarius Episcopi eiusdem ecclesiæ: tamen sedebit in choro, & Capitulo ipsius ecclesiæ in loco alias suo. Geminianus *in c. à collatione. ad fi. de appellat. in 6.* Quãdo autem Episcopus est in Capitulo, vt Prælatus, aut vt Canonicus, vide in glo. *in d. c. à collatione.* vbi dicit, quod quando est in primo loco & ei primo scribitur: tunc est in Capitulo, vt Episcopus, & caput Capituli. Quando vero non est in Capitulo, in secundo loco, & scribit post alium: tũc est ibi, vt Canonicus, vt est in Ecclesia Heduensi. vbi non scribitur, Episcopus & Capitulum, sed Decanus & Capitulum. & ideo est ibi, vt Canonicus. de qua gl. vide Pan. *in c. postulasti. de concess. preben.* vbi dicit, quod Episcopus est Canonicus de iure communi. & vide Fel. *in cap. cum singularis.* *§. excessus. de offi. ord. in 6.* vbi ponit, An Episcopus habeat iurisdictionem in Canonicos.

QVadragesimasexta consideratio. Quod Vicarius Episcopi existens in actu, in quo est vt Vicarius, sedebit in loco maioris. *d. c. præcipimus. 93. distin.* quẽ text. in hoc extollit Ludo. Ro. *sing. suo 34. c. incip.* & dicit Pan. *in cons. 22. in c. fuit à me postea quæsitum. in 1. vol.* quod non valet consuetudo, quod Archidiaconus præcedat Vicariũ Episcopi. & *in consi. 21.* ponit, quod Archidiaconus non est maior Vicario: Imo, Vicarius est maior: quoniam, vt dicit, est in maiori iurisdictione, ideo præferendus in sessione. *c. statuimus. 17. distin. §. fi. & c. seq.* Et etiam dicitur associari Episcopo in iurisdictione. vt dicit text. *in c. in nouatione. 16. q. 17.* ergo preferendus est post Episcopum omnibus diœcesanis. *arg. in c. recolentes. de statu regul. c. cum in tua diœcesi. de sponsalib.* maior est honestior, vt dicit text. *in Authen. de defen. ciuitatum. §. nos igitur.* sed Vicarius Episcopi præest melioribus: quia etiam Vicario, & omnibus de diœcesi, vt dictum est, & habet iurisdictionem ordinariam, & Archidiaconus nullam nisi ex consuetudine in duobus, vt ibi dicit. Cum ergo sit maior Archidiacono præferendus est: & ideo, vt concludit *in consilio sequenti,* non valeret consuetudo, quod Archidiaconus preferatur Vicario Episcopi, tanquam omni iuri contraria. Primo iuri diuino, vt colligitur *ex c. ad hoc 89. dist.* & ordini naturali. vt colligitur *in c. est ordo. 33. q. 5.* & iure Canonico, cũ maiori in administratione præferendus sit iure ciuili, vt colligitur ex *l. vt gradatim. ff. de muner. & honor. & l. 1. ff. de albo scrib.* Ergo impræscriptibilis, & potius dicitur pestis, quam consuetudo, iuxta ea quæ habentur in simili *in c. ad nostram. in sex. & gl. de probat.* & etiam contra honestatem: & ideo non valet *c. cum decorem. extra de vita & hon. cler.* & etiam contra rationem & contra primum gradum humilitatis, vt probat Panor. *in d. consi. 22.* quem sequitur Fel. *in c. statuimus. extra de maio. & obed.* Hæc tamen consuetudo est in diœcesi. Heduen. vbi omnes antiquiores in promotione præcedunt Vicarium, & officialem Episcopi, nisi habeat aliam dignitatem.

QVadragesimaseptima consideratio. Inter plures eiusdem dignitatis & nominis præferuntur, qui in maiori loco habent dignitatem & nomen. vt inter plures Canonicos præferuntur, qui sunt Canonici in ecclesia cathedrali Canonicis ecclesiæ collegiatę not. Inno. *in c. fraternitatem. in fin. de donat.* facit *c. statutum. de rescript. in 6.* Fel. *in rubr. de maior. & obed.* facit *cap. quamuis. Ïcpremier. de preben. lib. 6.* & facit dictum Inno. singulare *in c. sedes Apostolica. in 1. sua gl. de rescrip.* vbi dicit, quod Canonici cathedralis ecclesię possunt dici clerici primi gradus, alij autem dicuntur clerici, secundi gradus. Rationem huius assignat Nicolaus Boerij *in suo tractatu de autoritate, & præeminentia sacri magni Concilij, in secunda ratione primi articuli.* eo, quia vt dicit, ecclesia cathedralis est matrix & communis omnium diœcesanatum, adeo, quod ad illam singuli, vtriusque sexus clerici & laici pro sacramentis recipiendis, & diuinis officijs audiẽdis recurrere possunt sine proprij curati autoritate, & sine iniuria, & licentia: Cum tota diœcesis sit ipsi Episcopo parochia, & Episcopus cõcurrit cum omnibus curatis suis diœcesanis, in curæ animarum exercitio, licet non in iurium parochialium perceptione totali, sed bene particulari, inspecto iure communi, quo Episcopus habet quartam omnium decimarum, intra suæ diœcesis fines obuenientium. Hæc omnia, vt dicit, probantur *in d. cap. quamuis. §. quam. de preb. in 6. in c. Apost. in prin. de dona. c. parochianos. vtrobique Abbas. de sepultur. iuncto c. vlt. & 3. de parochijs. c. cum contingat. de dec. c. conquerente. de offi. ord.* Et intellige prædicta, quod tales Canonici præcedunt omnes alios Canonicos, etiam si sint æquales in redditibus, etiamsi sint Canonici capellæ Regiæ seu palatij regalis, & si simul incedant Canonici Ecclesiæ cathedralis debent tenere manum dextram, & alij manum sinistram, vt dicit Nicolaus Boerij *in loco supra alleg. ver. Et deinde seculares.* Sed his temporibus nostris Christianissimus Rex noster Franciscus I. impetrauit à summo Pontifice Leone Papa X. priuilegium tale, quod Canonici suæ capellæ ordinariæ præcederent omnes Canonicos totius Regni, etiam Ecclesiarum cathedralium, & metropolinarum.

Et aduerte, quod Canonici ecclesiarũ cathedraliũ, in Francia in hyeme habent tegumentũ in capite pro ornamẽto eorum, quod dicitur *almutie*, quæ fit diuersis modis, vt dicit Card. Zabarella *in cle. 1. col. 2. de statu monach.* quasi in tota Gallia fiũt ex pelle grisea desup. & intus ex pelle varia, quæ apud nos dicitur, *Menu vers.* In ecclesia vero cathedrali huius ciuitatis Canonici habent dictum ornamentum ex grisea pelle, seu Penna: alij vero Canonici ecclesiarum collegiatarum ex pelle, quæ vulgo dicitur, *D'un escurieulx.* ad differentiam maioris ecclesiæ. Sed in ecclesia Lingon. portant ex pelle nigra: & dicunt, quod omnes ecclesię cathedrales fundatæ à Carolo Magno ita portant.

Quadra-

QVadragesimaoctaua consideratio. Inter plures æqualiter promotos in vno loco præfertur, qui merito vitæ nobilitate, aut scientia alios antecellit. not. glo. *in c. placuit. in prin. in gl. in ver. præponimus. in 9. dist. inst.* vbi Archidiac. Et ideo Episcopus doctor præfertur Episcopo non doctori, Dominicus de S. Gem. *in cap. Isidorus 16. dist.* Fel. *in rubr. de maior. & obed.* & dicit Bald. *in c. cum olim. de consu. in prin.* quod Doctor etiam tardius receptus, præcedere debet. & dicit Bald. *in l. aemus. C. de aduoca. diuer. iud.* de meliori sanguine præfertur cæteris: & de Episcopo doctore, qui præcedit alium, vide Card. Alex. *in c. Isidorus. 16. distin.* & Barb. *consi 57. in fi. in 2. vol.* vt ita limitat Fel. *in d. c. Episcopus supra alleg.*

Sic etiam videretur, quod Canonicus doctor, & sic de singulis similibus præcedere deberet non doctorem primo receptum; quod tamen non obseruatur. Et videretur hoc esse eo; quia proprietas promotionis & ordinationis in talibus semper consideratur, vt dixi ante *in 23. consid. incip. Episcopi in s. ficatibus. &c.* & maxime inter personas, vt tenet glo. *in cap. sacrosancta. in verb. præsenti sessione. circa med. de autoritate sacrorum Conciliorum*, vt ibi Gumier, qui dicit prædictas considerationes debere tantum locum habere in pluribus promotis eodem die; quia tunc isto casu merita personarum debēt attendi per l. 1. & ibi Bart. & Alex. *ff. de albo. prætor.* de duobus doctoribus eodem tempore factis, de quo infra dicam. Et ita etiam tenet Nicolaus Boetij *in suo tract. de autoritate & præeminentia sacri magni Concilij.* vbi dicit, quod ita fuit obseruatum in congregatione Turoni, & Lugduni congregatis, vbi vniuersalis ecclesia congregata fuit.

QVadragesimanona consideratio. In habentibus eandem dignitatem in vno eodemque loco præfertur, qui à maiori recepit dignitatem, vt in Canonico à summo Pontifice, qui præfertur Canonico ab alio inferiore creato: intellige data paritate temporis creationis. Faciunt quæ dicunt Pan. Cardin. Zabarella, Pet. de Anch. & Ant de Bustis *in c. per tuas. extra, de maior. & obed.* Dicam latius infra, in prælatione dignitatum temporalium, maxime, quando ponam præeminentiam militum, quæ erit nona pars huius tractatus, *in 26. consideratione. & in 7. part. 38. consider. incip. quoniam inter istos.*

QVinquagesima consideratio. Officialis principalis Episcopi cum dignitatem habet, alios clericos seculares præcedere debet. notat. per Card. *in clem. 2. de resc.* Intellige tamen, dummodo tales non sint in dignitate maiori constituti. Imo etiam si sit Canonicus ecclesiæ Cathedralis, non præcedet ipse Officialis alios Canonicos prius eo receptos in dicta ecclesia, vt dixi supra *in 45. consider. incip. existens in maiori dignitate.* Dicit tamen Panorm. *in consi. 21. in 1. volum.* quod Officialis generalis Episcopi debet præcedere omnes totius diœcesis post Episcopum, cum faciat idem consistorium cum Episcopo, *cap. 2. de consuet. li. 6.* Sunt & alij duo post Officialem, qui habēt aliquam præeminentiam, vt est Vicedominus, qui præest rebus vel iuribus Episcopalibus: de quibus Specul. *in tit. de Vicedomino.* & habetur 89. *dist. c. volumus. & c. seq.* & Oeconomus, qui præest rebus Capituli, de quo infra dicam.

QVinquagesimaprima consideratio. Clericos secularis præfertur regulari & præcedit regularem, notatur *in cap. legi epistolam. & in §. alia 16. quæst. 1.* Ioan. And. *in reg. delictum. lib. 6. in Mercur. lib. 3.* & glo. final. *in cap. qualiter. l. 2. de accusat.* quæ dicit: quod dignior est cœtus clericorum, quam monachorū. Et anterior est status clericalis; ergo honorabilior, gl. *in c. quorundam, ver. prædicatorum lib. 6. & c. fin. de pact. lib. 6.* cum de his mentio habeatur *in Psalm. 109. ibi: Tu es sacerdos secundum ordinem Melchisedech.* & *ad Heb. 7. in prin. & 6. in prin.* Religio vero proprie dicta post Christum successit, authoribus Basilio, Benedicto, & August. de quibus Ang. de Claua. *in sua summa. in ver. religiosus. in prin.* De antiquitate tamen monasticæ religionis, quomodo etiam fuit ante Christum, dicam alibi. Et plenissime Iodocum Clicthoueum *in suo Antiluthero. lib. 5. cap. 3. & 6.* & in toto illo lib. multum extollit & magnificat vitam monasticam.

Ex hac consideratione videtur Felin. *in d. rub. de maior. & obed.* incidere in dubium: an vita actiua sit dignior, quam contemplatiua, & ibi plures remissiones allegat, quas vide. Vide etiam Lucam de Penn. *in l. 2. C. de dignit. lib. 12. & in l. 2. C. vt dignit. ordo seruetur. lib. 12.* & Bern. de Bustis *in 2. part. sui Rosarij. serm. 8. in litera O.* vbi ponit, quod vita actiua est fructuosior. Hieronymus tamen inter alios multum commendauit vitā anachoritarum, eremitarum, seu religiosorum: de quā commendatione amplissimam fecit mentionem Io. Ludou. Viu. de Monte regali *in suo lib. quem opus regale intitulauit, in tractatu de pugna partis sensitiuæ & intellectiuæ.* Et etiam Ang. *in consi. suo 179. incip. visis prædictis. col. 4.* quod vita contemplatiua est melior actiua. Albericus tamen, & dominicus Ias. post eum *in l. 1. in 3. col. ff. de iust. & iure.* referens Hostiens. *in proœmio summæ in 4. col. in.* referunt & dicunt, quod vita actiua est melior contemplatiua. Hinc ex hoc inferunt, quod recti iudices & Aduocati vtentes recto iure, prout debent, plus merentur, & meliorem vitam faciūt, quam fratres prædicatores, & religiosi. Et idem etiam tenet idem Albe. *in l. per diuersas. C. mandati.* quod dicit esse verum Neuiza. *in sua Sylua nuptiali.* si eorum studia & labores sufficiant principaliter gratia obediendi præceptis diuinis, & non gratia lucri vel ambitus. Nam Deus iussit: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. *Genes. 3. & c. 50. dist.* Et istud etiam tenet idem Albor. *in l. si quis desiderat. C. de suffrag.* Vbi dicit, quod officium Aduocatorum apud Deum non implicat peccatum, de quo dicam infra *in par. 6. in 29. consider. incip. officium aduocati et is.* Et de huiusmodi vita actiua, & contemplatiua dicam infra *in 12. part. in 48. consideratione*, vbi ponam etiam de vita ista seu communi.

QVinquagesimasecūda cōsideratio. Quo ad præeminentiam vnius religionis ad aliam S. Thom. *2. 2. quæst. 188.* dicit, quod excellentia vnius religionis, quo ad aliam potest attendi tripliciter. Vno modo ex parte finis, & sic illa dicitur perfectior religio. Altera ordinatur ad potiorem finem, & secundum hoc inter religiones. Illa quæ ordinatur ad docēdum, & prædicandum, tenet summū gradū. Et ratio est, quia quāuis prædicare & docere sit actus vitæ actiuæ; procedit tamen ex plenitudine cōtemplationis, secūdum Greg. vnde præfertur simplici contēplationi, sicut maius est illuminare, quam lucere solum: & vt ait Euangelista: *Qui fecerit de his mandatis, minimus vocabitur: qui autem fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regno cœlorum.* vt dicitur de Ioanne, *Luc. 1.* qui fuit præcursor, & prædicator illius, dicit: *Ego sum vox clamantis in deserto. &c.* Propterea dictū est de eo per Angelū: *Et erit magnus coram Domino.* Tales enim sunt doctores prædicātes Euāgelium Dei, qui ante fulgere debēt. *Dan. 12.* Qui docti fuerint, fulgebunt, quasi splendor firmamēti. facit etiam *c. licet. de regul. in 6.* vbi dicitur: *Sicut maius bonum minori præponitur, ita vtilitas communis speciali.* Et quia in his est maior; latior & prolixior, ex quo

maiora stipendia saltem honoris, & præeminentiæ sunt adhibēda. *l. nemo. C. de officio magist. offi.* Et in hoc recte præponitur doctrina silentio, solicitudo contemplationi, labor quieti. Vnde religiosissimæ ad ista deputatæ sunt, propinquissimę perfectioni Episcoporum, ex quo videntur tenere primum gradum, & secundum gradum tenent illi, qui ordinantur ad contemplationem. Tertium, qui occupantur circa exteriores. Ex quibus videretur inferendum, quod sunt præferendi, cum principaliter in his attendant, scilicet, prædicando & docendo, vt sunt prędicatores, minores, carmelitæ, S. August. eremitæ: & quod deberent dici digniores aliis religiosis ex rationibus prædictis.

Secundo attenditur excellentia vnius religionis ad aliam, secundum quod in eodem genere finis vna ordinatur ad altiorem actum, quam altera: puta si religionum, quæ ordinantur ad contemplatiuam vitam, ordinetur vna magis ad orandum, & altera magis ad legendum, erit perfectior prima: quia altioris contemplationis est oratio, quam lectio, licet dicatur secundum Augustinum: *Cum oras, loqueris Deo: cum vero studes, Deus loquitur tibi, &c.* Et inter opera vitæ actiuæ potius est redimere captiuos, quam recipere. Et ideo religio, quę ordinatur ad redimendum captiuos, erit excellentior, quam quæ ordinatur ad hospites suscipiendos cæteris paribus. Potest etiam attendi ista excellentia, si vna illorum ad plura ordinetur, quam alia: Vnde, si ordinetur vna ad legendum, & ad orandum, potior erit quam illa, quæ solum ad legendum. Et ita tenent Canonistæ *in cap. quod Dei timore. de statu monach. & in cap. nisi cum pridem. extra. de renu.* & Arch. *in c. si quis vult. 36. distinct.* Vel etiam, si conuenientiora habeat statuta ad consequendum finem propositum, dicetur perfectior alia, quæ huiusmodi non habet. Et ista duo aut tria satis declarantur in Concilio Bononiensi edito in materia prælationis monachorum, & Canonicorum regularium, *in principio prima parte in 6. & 7. fundamento*, quæ melius hæc declarant. Hinc per hoc deueniemus ad dispositionem Cannonistarum, quæ habet, quod illa quæ habet arctiorem modum viuendi, dicitur perfectior, de qua perfectione statim dicemus.

Tertio, dicitur præeminentia religionis vnius ad aliam, ex parte exercitij, non quidem quantum ad quātitatem, sed quantum ad proportionem eius ad finem intentum. Vnde *in col. 2. Moy.* B. Antonius prępofuit discretionem, quę omnia moderatur vigiliis, ieiuniis, & aliis huiusmodi. Ex quibus vult inferre Anto. Florent. post Thomam supra alleg. *in sua sum. par. 3. titul. 16 cap. §. 2.* quod nō ex hoc, quod religio aliqua habet arctiores obseruantias, debet iudicari potior; sed ex hoc, quod maiori discretioni sunt eius obseruantiæ ordinatæ ad finem intentum religionis: sicut maceratio carnis per abstinentiam cibi, & potius efficacius ordinatur ad continētiam, quam per substractionem vestium, vel corporalem laborem. Et has præeminentias ponit Io. And. *in capit. fino. de regul. in nouella.* Sed postquam illos posuit, subdit: *Nos Canonistæ, non ponderamus has subtilitates, solum solemus aduertere vbi sit arctior, strictior, durior, vel fortior modus viuendi.* Vnde *in c. licet de reg. & transeun. ad religio.* dicitur de arctiori vita, & sanctiori, ad quam licet transire ex latiori licentia petita. Et sic cum omnes religiones sint ordinatæ ad summum finem, qui est charitas, per quam coniungimur Deo, vt in *extrauagant. Ioan. XXII. ad conditorem*, dicitur. Et sic cum finis sit idem, solum pōderamus arctiorem modum viuēdi. Vnde si in vna religione sit sola contemplatio cum arctissimo modo viuendi possibili; tamen sine deficiendi periculo non admittimus transitum ad religionem, in qua esset cōtemplatio & actio, etiam prædicationis officium cum laxo, vel minus arcto modo viuendi; quod tamen Theologi admittunt, secundum notata per Thom. 2. 2. *q. vlt. art. c. 8. in corpore articuli.* & addit Io And. post Tho. quod paupertas religionis ex hoc, quod est maior, non facit religionem perfectiorem aliis. hæc dicit Ioan. And. vbi supra. & hoc refert, & recitat Ant. Flor. in loco supra alleg. paucis additis per nos.

Sed reperio, quod Canonistæ nostri habent alios modos, & alias causas ad cognoscendum & inducendum, an vna religio sit excellentior altera. Et sic vltra prædictos quatuor modos sup. tactos. quod alio modo cognoscitur, an vna religio sit dignior altera, & excellentior.

Quinto ergo modo vna religio dicitur excellentior altera ratione antiquitatis: de qua infra dicam *in sequenti consideratione*, & ad quam multum attendendum est. Quoniam, qui prior est tempore: potior est *in iure. reg. qui prior. de reg. iur. li. 6. c. antiqua. de priuileg. ca. renouante. 22. d. l. qui prior. ff. de iud. §. singulorum. insti. de rerum diui.* quæ regula habet locum in honoribus & successionibus. text. *in l. honores. ff. de decur. & in l. si ... & ibi Bart. C. de ... lib. 12.* vbi dicit Bart. tex. illum esse cōtra iuuenes doctores, qui volūt locum celsiorem habere. Ad idem text *in §. ordinationem. in Auth. de monachis. & in §. quibus. in l. constitut. C.* Dū text. dicit, vt ordo temporum, earumque constitutionum, nō solum adiectis diebus, sed etiam ex ipsa compositione clarescat. Primis quidem in primo loco, posterioribus vero in secundo ponendis. Et ibi dicit Baldus, quod qui prius est tempore, prius est insinuationis ordine. Et dicit Fel. *in rubr. de maior. & obed. in 3. col.* quod inspicitur anterior origo, per gl. *in c. quorundam. de elect. in 6.* Et ideo ex hac ratione volui ponere antiquitatem quorumlibet ordinum, tam in institutione, quam in confirmatione, vt inf. videri potest. Quæ quomodo sit considerāda; cogita ex inf. dicēdis.

Sexto, excellentia & præeminentia consideratur in illis, qui sunt instituti & ordinati à maiori vel digniori, etiamsi sit posterior tempore. *c. quia sæpe. c. si eum. c. si à sede. c. his qui. de prabend. lib. 6. c. per tuas. de maior. & obed.* & dicam infra.

Septimo consideratur, quod vna religio sit excellētior altera ex approbatione, vt notatur *in cap. fi. de relig. domib.* Et ideo vna religio approbata, est excellentior altera, & si primo approbata, ideo; quia vtraque approbata. Prima approbata ratione prioritatis approbationis erit excellētior: quæ quidem approbatio multa operatur, vt habetur *in Concilio Ferrarien. in 13. col. ibi: Item non obstat in quantum dicebatur regulam B. Benedicti non requirere approbationem, &c.* & plus attendatur quam institutio, vt habetur *in Concilio Bono. in 6. col. & Concilio Ferrar. in 4. col. infra alleg.*

Octauo consideratur excellentia, & præeminentia vnius religionis ad aliam: ex quo vna habet plures religiosos, quam alia. Qui enim præest pluribus, maior est. *Auth. constitutio, quæ de dignitat. §. generaliter.* vbi gl. dicit, nota nobiliorē propter subiectos: est enim premium dignitatis habere plures subiectos, vt dixi alibi.

Nono cōsideratur maioritas ordinis ex ordine nominationis in litera, & in scripturis, vbi fit de eis mētio; quia ordo scripturæ denotat prioritatem excellentiæ dignitatis & maioritatis: quoniam, qui primo ordinatur, dicitur dignior, & honorari dicitur. Bald. *in Aut. hoc amplius. in vlt. col. C. de fideicom.* & probatur *in c. si quis iusto impedimento. de elect. in 6. & in l. forma*

commu-

ann. m. ita, & quod ibi notat Bart. ff. de stip. seruorum. & huiusmodi ordine literæ latissime per Fel. c. cum dilecta. extra de rescript. vide Imo. in rub. extra de præbend. d. meum Ias. in l. 2. §. prim ff. de vulg. & pup. subst. de quo infra dicam in consideratione 33. quando ponam, quod prius nominantur monachi nigri, quam Canonici regulares: de qua in c. auaritiæ. de præbend. vbi Pan. Felin. in rub. de maior. & obed. in 3. & 4. colum.

QVinquagesimatertia consideratio est, quod antiquitas religionis est etiam multum attendenda: quoniam est maxima, cum reperiatur monachos &, religiosos etiam fuisse in veteri Testamento: quoniam vt habetur in volumine scholasticæ historiæ, in rubric. de signis in morte Domini. de sancto Scarioth, qui Abbas monasterij fuisse dicitur: quo mortuo eius monachi, & sub eius obedientia degentes, inconsolabiliter doluerunt, ex quo comprehéditur, quod Scarioth Abbas fuit, & non simpliciter Abbas, sed sub se monachos habuit. Legitur etiá in eadem historia, sub rubrica: de festis Iudæorum, quod Essæi in omnibus fere vitá monasticá ducebant, omnia habentia cómunia, sed in singulis ciuitatibus domicilia inhabitantes, post ortum solis vsque ad quintam horam operantes, silentium obseruantes, consortio suo neminem adhibentes, nisi sub probatione anni: mortem pro iustitia immortalitate meliorem iudicantes. Probatur etiam ex l. 1. §. religiosi in causa. ff. de colleg. illicitis. vbi etiam non prohibebantur fieri collegia religionis causa: & sic in veteri Testamento cum ante Christum, eo quia libri Digestorum sunt ante Christum, vt est gloss. in verb. in nomine. in rub. ff. d. iust. & iure. & allegat pro hoc l. 2. §. 1. ibi: reperimus autem. §. & eum q. hoc. in fi. C. de iure enucl. Nicolaus de Neapoli in rubr. Institution. prope fi. & dicit Bart. in l. multú interest. ff. de verb. obli. quod condentes iura Digestorum erant pagani: cum leges fuerint factæ per trecétos annos antequá Christus veniret, vel plus facit gl. vlt. leg. prædia de feruis. ff. & in leg. Titia. §. fi. in verbo Dei. de auro & arg. legat. ff. dicit tamen Ioan. Fab. in § restituta. col. 2. in gl. 1. l. fi. de fideicom. hered. quod iura Digestorú & iureconsultorum fuerunt post passionem Domini, & tépore gratiæ. tex. in l. non distinguemus §. sacerdotio. 10. ff. de arbitris. Dic tamen quod plures fuerunt gentiles, licet post Christum fuerint, & maxime quia est lex Martiani, qui fuit tempore Iuliani tyráni Imperatoris, qui erat infidelis, & regnauit post Helium Pertinacem, & ante Seuerum Imperatores. Ex quibus constat, quod religio fuit etiam ante Christum. Imo etiam refert historia tripartita, lib. 1. cap. 2. & Isidorus tit. de officijs, ca. 15. quod Elias & Elisæus vitam monasticam duxerút plures etiam alij ante Christum vitam monasticam seu eremiticam duxerunt, quos ample ponit Volaterranus in sua anthropologia, lib. 21. vbi ponit ample initium Anachoritarum & ordinum omnium. Postmodum à sanctis Apostolis ordo monachalis initium habuit: quoniam eorum vitam sectantes, omnia in communi ponebant, propriorumque bonorum dispensationem Apostolis ipsis, vt pote patribus, & superioribus relinquentes discipuli, vt apud Cassianum libro collationum suarum. colum. 18. cap. 5. apertissime legitur. Probatur etiam ex authoritate Niceni Cócilij, de quo fit métio in cap. qui vere. 16. quæst. 1. vbi hæc verba de cœnobitis, & monasteria inhabitantibus inscribútur. Probatur etiam ex textu Calixti Papæ, qui habetur 27. dist. ca. presbyteris. qui Calixtus fuit anno Domini 227. Et idem Calixtus facit métionem, de quo in cap. interdicimus. 16. quæst. 1. vbi Abbatibus & Monachis publicas pœnitentias dare, infirmos visitare, vnctiones facere, & publicas missas cantare intercidit. Fit etiam métio de Monachis ab Eutychiano Papa, qui fuit anno Domini 277. de quo in c. si quis Episcopus aut Abbas. Fit etiá à Felice Papa, qui fuit anno Domini 268. de quo in c. eos quoq. de cósec. dist. 4. Fit etiá mentio à Syluestro Papa, qui fuit anno 319. de quo in c. à subdiacono. 93. dist. Fit etiá mentio à Syricio Papa, qui fuit anno 490. vt habetur in can. monachus quoq. 16. quæst. 1. Fit etiam mentio per Innoc. primum, qui fuit anno Domini 411. vt habetur in c. de monachis. 16. quæst. 1. Et per Concilium Nicenum, de quo supra, quod fuit anno Domini 341. quæ omnia iura sunt ante Benedictum, cum Benedictus fuerit anno Domini 531. vt habetur per Archiepiscopum Floren. in sua historia, lib. 15 capi. 14. per totum, in 2. part. licet quidam alij dicant, quod fuit anno Domini 475. Sed veritas est, quod fuit anno Domini 520. Et de eo etiam fit mentio in Concilio Chalcedoné. ca. iuxta Chalced. 16. q. 1. Et sic quicquid est reperietur, quod antiquitas religionis est maxima. Imo Bernardus in Sermone, quem apologeticum appellat, in c. de intemperantia vestimé. etiam, monachalem ordinem primum in Ecclesia extitisse testatur: ex quibus posset quodammodo argui, quod monachi deberent præcedere clericos seculares, contra id, quod dictum est supra in 51. consid.

QVinquagesimaquarta consideratio. Ex quo ordo Benedicti fuit primus ordo monachorum post Christum institutus ab eo, insequendo vitam antiquorum monachorum, sed ante eum fuit Basilius, qui fuit in oriente, & Benedictus in occidente, vt refert Anton. Floren. in 2. part. sua historia, tit. 15. cap. 12. in fin. Ex quo concludédum est, quod hic ordo omnes quoscunque alios excedit seu præcedit, etiam Canonicos regulares, vt dictum est. Et ista est opinio omnium doctorum Canonistarum, & scribentium. Videlicet primo Felin. qui multos allegat in d. rubr. de mai. & obed videlicet, omnes scribentes in c. quorundam. de electi. in 6. & in ca. auaritiæ. de præben. in cap. Deus qui. de vita & honest. cler. in c. sane. de regularib. in ca. quod Dei timorem. de stat. monach. in c. intellleximus. de ætat. & qualit. in c. nimis è secundo. de excep. prælat. in c. Episcopus. 17. distinct. in c. alia. 16. qu. 1. Et ista est communis, quam omnes tenent, de qua multum ample per Concilia Paduana, & Bononiensia, quæ sunt nimis prolixa, ideo ad illa te remitto, quæ videre poteris, cum sint impressa, & per Volaterranum in sua anthropologia, in 2. tomo. lib. 21. Et sub hoc ordine S. Benedicti quibusdam constitutionibus additis, sunt plures ordines, de quibus sigillatim, & particulariter dicam: Videlicet ordo Cluniacen. monachorum nigrorum. S. Iustinæ. ordo Camaldulensium, ordo Vallis vmbrosæ, ordo Cisterciensium. ordo Grandimon. ordo Cælestinorum, ordo Montis oliuarum, ordo Montis phani Syluestrini, & plures alij.

QVinquagesimaquinta cósideratio. Post ordinem S. Benedicti: Primus ergo, qui est in regula, & sub d. Benedicto est ordo Cluniacé. qui fuit institutus anno Domini 9. 3. vt refert Vincen. in speculo hi?. lib. 25. Nam vt dicit, Berno Abbas moriturus, Odonem olim musicum constituit Abbatem Cluniacen. cœnobij, ea conditione, vt ecclesia Cluniacen solueret annuatim Ecclesiæ Gigniacensi censum duodecim denariorum. Et vt dictum est, in eo monasterio à Bernone constructo, seruabantur instituta patris Eutychij, qui fuit temporibus Ludouici magni, vir charus Regi, omnibusque amabilis. Nam cum esset laicis & peregrinis studiis eruditus, deserens ea, vnde superbire solet humana fragilitas, totum se Patrum re-

gulis & institutionibus dedit. Ex quibus etiam diuersas sumpsit, vnoque volumine colligauit. Nec multo post monachus effectus est, & in tanto amore apud regem habitus, vt intra palatium suum monasterium ei construeret. Decurso autem vitæ stadio circumstantibus fratribus spiritum emisit. Et cum ab eius discipulis exequiæ pararentur, viuus redijt, illisque attonitis & admirantibus, ait Deo gratias: *Sciatis quod in his 40. annis vnum tantum diem non memini me cibum cepisse, nisi prius flevissem: hodie autem sublato mœrore me consolatus est Deus, & inter choros angelorum tribuit mihi Dominus requietionis locum.* His dictis perpetuo requieuit. Ipse fuit institutor consuetudinum, quæ in monasterijs hactenus seruantur. Tandem Abbas Berno exitiali morbo decumbens, vicinos Episcopos accersiuit, & ab ordine se deponens, flebili voce clamabat se reum & indignum tali monasterio præfuisse: tunc manibus fratrum frater Odo captus coram Abbate suo vi est adductus proclamantibus omnibus, vt ordinaretur: & cum nec sic vellet cedere, vt locum pastoris subiret, superatus est tandem Episcoporum excommunicatione. Sub quo floruit monastica deuotio iam exsiccata, & B. Benedicti institutio plurimum in diuersis cœnobijs reuixit & conualuit, reparata. Hic vero ordinem Cluniacen. instituit quibusdam regulis, traditionibus & constitutionibus additis. Qui quidem ordo Cluniacen. non est amplius sub ordine sancti Benedicti, sed est vnum caput de per se in toto suo ordine, vt dicit Oldrad. *in consi.* 104. Dixi supra *in* 31. *consid.* Et sunt diuersi ordines habentes quilibet de per se vnum caput, vt tenet Ægid. de Bellamera *in consilio suo* 31. Sed quandoque isti deuiauerunt à regulis eorum, postquam incrassati & impinguati fuerunt pluribus monasterijs, vt dicit idem Anton. *eodem lib. cap.* 23. §. 2. vbi ponit de restauratione ordinis circa annum Domini 1300. in Abbatia sanctæ Iustinæ, vt ibi per eum.

Qvinquagesimasexta consideratio. Sed cum sit magna altercatio inter monachos nigros, cuiusmodi sunt monachi S. Benedict. & Cluniac. ordinum, & Canonicos regulares, qui eorū præcedere debeant, sit cōmunis inter omnes scribentes sensus, quod monachi nigri præcedere debēt ex multis rationibus deductis, quæ non habēt locum in alijs ordinibus infra dicendis & ponendis. Ideo stabit ad minus firma conclusio, quod post monachos nigros erunt Canonici regulares, qui debent præcedere omnes quoscunque alios religiosos, siue sint non mendicantes, siue mendicantes: & hoc quia licet teneant omnes, quod ordo Canonicorum regularium initium habeat à Marco Euangelista, & postea à beato August. ante Benedictū, & qui fuerunt maiores Benedicto, vt satis demonstratur in concilijs dominorum Bononiensium & Paduanorum supra allegatorum: tamen antiquitas monasticæ religionis est ante & Marcū August. cum sit etiam in veteri Testamento, vt dictum est. Et etiam sunt plures rationes hinc inde allegatæ, ex quibus concluditur monachos nigros esse præferendos. Et ideo, cum sint plures rationes pro eis militantes, vt in prædictis concilijs ad minus post dictos monachos nigros, & ante omnes alios religiosos admittendi & collocandi sunt.

Qvinquagesimaseptima consideratio. Post ordinem tamen Cluniacen. ponit Anton. Flor. *in dict.* 2. *part. suarum histor. tit.* 15. §. 17. Ordinem Vallis vmbrosæ, qui fuit institutus anno Domini 1040. sub regula Benedicti, quibusdam constitutionibus eorum superadditis. Quæ religio fuit instituta, seu ordo fuit institutus à Ioanne Gualberto, & habet multa monasteria in Tuscia, & in Lōbardia sub habitu griseo: quod quomodo fuerit, ponit idem d. Ant. in dicto loco. Dicit tamen idem Aut. *in tit.* 15. *eadem par. histor. cap.* 23. §. 2. quod ipsi claudicauerunt à semitis Gualbert. eius ordinis primi institutoris, sub regula etiam Benedicti, vt vix esset qui faceret bonum. Sub eodem habitu & regula quidam Syluestrini, dicti eo, quod Syluester dictus est primus autor eorum, qui talem ordinem instrauit in monte Phano prope Fabrianum, in Marchia Anchonitana multiplicati, plura monasteria construxerunt in diuersis ciuitatibus. Dicit tamen ibi, quod iam quasi defecit ex toto dicta religio ex carentia fratrum, vt ibidem videre poteris. Et isti non sunt præferendi religiosis Cistercien. licet sint priores tempore: quia nunc est aucta religio Cistercien. & strictior est eorum vita, ex quo illis præferendi, vt it. frā dicam. Tamen hic ante posui, cum ordo eorum sit prior institutus, quam Cisterc.

Qvinquagesimaoctaua consideratio erit de ordine, & fundatione ordinis Cistercien. qui fuit institutus sub regula beati Benedicti: habetur per eundem Anton. Flor. *in* 2. *part. sua histor. tit.* 15. §. 18. vbi dicit, quod initium habuit anno Domini 1098. sub quodam Abbate Stephano, sed paulo post mirabiliter dilatatur per B. Bernard. & fuit initium eius, vt dicit per hunc modum.

Quidam deuoti viri venerabilis Hugo. Lugdunensis, Ecclesiæ Archiepiscopi sedis Apostolicæ tunc legati: Et religiosi viri Vulterij Cabilonē. Episcopi, nec non & clarissimi Principis Odonis Burgun. ducis freti consilio, & autoritate roborati, inuentum Eremum in Abbatiam construere cœperunt præfecto Ruberto Abbate illius diœcesis Episcopo, videlicet Cabilonen. curam, virgamque pastoralem: cæterisque in eodem loco sub ipso seruantibus stabilitatem. At vero post non multum temporis factum est, vt idem Abbas Robertus, requirentibus eum monachis Molismēsibus Papæ Vrbani secundi iussu, Vulterij Episcopi Cabilonen. licentia, & assensu, Molismum reduceretur, & Albericus, vir sanctus & religiosus, in ipsius loco substitueretur. Hoc sane inter vtramque Ecclesiam fœdere pacis retento, gratia & authoritate apostolica seruato, vt et iam tempore, neutra illarum vtriusbet monachum ad habitandum sine commendatione regulari reciperet. Quo facto nouum monasterium nostri patris solicitudine, & industria, breui, non mediocriter Deo cooperante, in sancta religione ac conseruatione profecit, opinione claruit, rebus necessarijs creuit. Dicit etiam ibi Anton. Floren. allegans Vincentium *in speculo historiali*, quod tempore Gulielmi secundi Regis Angliæ, cœpit religio Cistercien. Et vt dicit, pertinet ad gloriam Angliorum, quod talem virum genuit Anglia, qui huius religionis & autor fuit, & mediator. Is autem fuit Ardingus nomine, qui alias Stephanus à puero Suburniæ monachus, postea pannos illos perosus, Scotiam, mox Frāciam contendit, vbi aliquot annis studuit. Deinde, Romam cum clerico consorte profectus est, qui eundo & redeundo quotidie totum Psalterium cantitabant. Deinde Burgundiam regressus in Molismo, nouo & magno monasterio, se totondit. Ibi quum ea proponerentur obseruanda, quæ non erant de regula, cœpit rationem eorum inquirere. Et tandem, de quibusdam superfluis, cum vno & alio disputauit, vt Abbatem ipsum, & alios septendecim in suam sententiam induceret. Igitur Cistertium venere, locum prius Solmosum, & ibi steterunt suffragio. Achiepiscopi

scopi Viennen.qui postea factus est Papa. Abbas tandem,qui cum eis venerat,à suis monachis requisitus, ad eos rediit quasi coactus. Sed omnes, qui cum eo venerant de Molismo, cum illo regressi sunt, praeter octo,qui sibi Abbatē constituerunt Albericum quendam de suis. Priorem verò Arduignum,qui & Stephanus dicitur,fecerunt:& ibi dicit,quod ad Vincentium plenius recurrendum est:& *t.tu.16.captt. 1.§. secundo, eodemq libro*,dicit, quod Cistercienses vtique fuerunt magna columna Ecclesiæ sub beato Bernardo,& postea per annos centum scientia decorati & sanctitate. Sed & ipsi declinantes à vestigijs patrum, inutiles facti sunt. Circa autem annos Domini 1436.quidam ex monachis Abbatiæ Florentinæ, sub Eugenio quarto transierunt ad ordinem Cisterciensium, in obseruantia regulari,collato eis monasterio septem prope Florentiam, dicti ordinis. Per ipsum deinde Eugenium, hoc procurante reuerendissimo Domino Cardinale Firmani, & ex pusillo grege audactes est. Sed si bene consideremus,illud fuit tantum in Italia,quia semper Cisterciens. apud nos, & in Gallia fuerunt decorati, scientia & sanctitate,& tales apud nos reputantur. Et tales monachi apud nos,etiam Carthusienses, reputantur sanctimonia vitæ,ita quod non est aliqua sinistra suspicio præsumenda contra eos. Ita etiam,quod ex hoc possunt esse Iudices in causa propria, vel suorum,vt dicit D. de meus Iaf.in *autbent. iubemus. C.de iud. 2.col.ibi: secundo facit.* & Fel. *in c. super bu.in fin.extra de accusat.*

Sub hoc habitu Cisterciens.est alius ordo apud nos, vbi sunt tantum Priores,qui est etiam sub regula beati Benedicti, qui dicitur ordo Vallis collium,seu potius caulium,qui est caput in eorum ordine,& habet multos prioratus sub se, vt est prioratus Vallis sancti Benedicti iuxta Heduam, & prioratus Vallis Crescē. qui dicitur *Vaulte crossant*,prope Sedelocū, & plures alij,qui sunt modici prouentus,& in quolibet prioratu sunt pauci religiosi Et melius esset,quod reducerētur in totum, sub habitu Cisterien. cum habitum eorum deferant.

Quinquagesimanona consideratio. Est alius ordo sub regula Beati Benedicti,qui dicitur ordo Camaldulēsium,qui fuit institutus à Ramualdo,viro magnæ sanctitatis,& sāctimoniæ:& fuit institutus anno Domini 1030.Et sic ante ordinem Vallis Vmbrosæ, & Cisterciem. De cuius institutione habetur per Anton. Flor.*in suo lib.histor. lib.2. part. titu. 15. captt.15.* Qui licet fuerit institutus ante Cisterci.nō tamen habetur in tanto honore, nec in tanta existimatione, cum vita Cisterci. sit arctior & strictior, quam vita illorum:& ideo in maiori prærogatiua, excellentia & præeminentia:secundum quod dicit Io.Andr. *in c.sane regularib.* quam doctrinam refert & sequitur Flot. *in sua summa.3.part.titu.16. cap. 1.§.2.* vbi dicit,quod Canonistæ,non ponderatis subtilitatibus Theologorum, solent solum pro præeminentia religionis ad alium,quod vna sit arctior,strictior,durior,vel fortior, in modo viuendi Ex quo infertndū est,qood ordo Cisterciens.est præferendus,cum vita eorum sit arctior, strictior & durior. Hi enim monachi sunt albi habitus,qui degenerantes,alienati sunt retrorsum: paucissimis exceptis eorum monasterijs, & eremi reclusis. Sed circa annum Domini 1370. vitam quasi eremiticam tenentibus & laudabilem in diœcesi Aretina,sed territorio Senen.Episcopus Aretinus, tunc temporis dedit habitum similem, & regulam ipsius B.Benedicti,ex quibus crescent. in gratia Dei & numero,constitutus est ordo Montis oliuatum dictus ab Ecclesia;& ipse approbatus, & in monasterijs per Italiam multiplicatus,ac priuilegiatus,& à diœcesanis exemptus factus. Qui religiosi, super capita sua ponunt generalem vnum ex eis Abbatem de triennio in triennium.Hæc Anton.Florent.vbi supra,*in 2.part.titu..6. capit.1.§.2.*

Sexagesima cōsideratio. Sub eadem regula S.Benedicti,fuit Ordo humiliatorum.Qui licet habuerit primum initium anno Domini 1017.tamē in processu temporis fuit tripliciter variatus in modo viuendi. Sed vltimus eorum viuendi modus fuit approbatus anno 1200.& per Innocētium tertium cōfirmatus. Et postmodum, per successum à diœcesanis exemptatus priuilegijs multis, & sub tegimine vnius principalis, & generalis præpositi,constitutus. Sumpserunt enim in tertio modo viuendi,pro norma partem regulæ B. Benedicti, non totam,superiores eorum Præpositos nominantes. Multiplicati quam valde, fabricauerunt sibi multa monasteria tam fratrum,quam monialium; per partes Tusciæ & Longobardiæ, maxime Mediolani. Hi inter alia priuilegia habent,quod in sabbato Paschæ,celebrant eorum officium illius diei de sero, post meridiem,in introito noctis; Ita, quod missa illius diei de nocte in vigilia paschæ cantatur Et de institutione, approbatione, & conseruatione prædicti ordinis habetur per eundem Ant. Flor. *in suo lib. histor.2.part.tit.15.c.22.* vbi ample.

Sexagesimaprima consideratio. Sub regula B.Benedicti,adhuc sunt quidam apud nos, qui dicuntur Cœlestini,de quibus est notabilis conuentus,in ciuitate Parisiensi,& in multis alijs locis Franciæ. Est isti sunt Obseruantes,sub regula B.Benedicti degentes. Hi etiam sunt à diœcesanis exempti. Sed an sint cæteris; puta Carthusi.præferendi,dico inspiciendam esse consuetudinem:quia tamen nō sunt omnino mēdicantes: Ideo omnibus alijs mendicantibus præferentur. Et quod sint sub regula B.Benedicti, dicit Anton. Flor. *in 3.part.sua summa.tit.16.cap.1. §. 8. in prin c.* Vbi dicit, quod talis ordo fuit institutus à Beato Petro de Murroné,qui fuit Papa Cœlestinus, sed renunciauit Papatui.

Sexagesimasecunda consideratio. Crederem,quod licet ordo Carthusiensium non sit sub regula B.Benedict. nec sub aliqua quatuor regularum ab Ecclesiā approbatarum: sed habent sua statuta pro regula, tamen habentur in magna veneratione ab Ecclesia, vt dicit idem Anton.Flor.*3. par.sua summ.tit.16. cap.1.§.6.* Est est venerabilis religio, quæ vsque ad præsentem diem seruat rigorem suarum obseruantiarum, per annos circiter 400.vt dicit idem Flor.*in libro historiali. 2.part.tit.15.cap. 21. §.2.* Austera,vt dicit,siquidem est in multis.in abstinentia quidem:quia prolixa ieiunia; & sextis omnibus ferijs, in pane & aqua, ab esu carnium semper abstinent: etiam in grauissima infirmitate. Ita vt qui eis vesci voluent, amplius in clausura cum religiosis non valeret permanere. Quo ad vestitum:quia semper cilicio induuntur ad carnem. Quo ad solitudinem:quia nunquam exeunt exceptis Priore & procuratore: & in cellis suis soli manent, cum arcto silentio:vigilias magnas habent, propter prolixitatem officij. Vnde Bernardus, qui epistolam ad eos scripsit:quia dicitur ad fratres de Monte Dei,multum commendat inter cætera,dicens:*Vestrum est fruí Deo.* in fine autem arguit de nimia sumptuositate & magnitudine ædificiorum: & magis adhuc tempore nostro redarguisset,si vixisset,maxime, quo ad conuentum Papiensium, qui distat à ciuitate Papiens. duobus leucis seu quatuor aut quinq; milliaribus, vbi est

R

talis ſumptuoſitas in ędificiis, quod vix vltra dici poſſit. Et etiam apud Diuionem, eſt conuentus Carthuſienſium, valde ſumptuoſus in ædificiis, & apud Pariſien. Et conuentus principalis dicti ordinis eſt in Delphinatu, iuxta Gratianopolim ciuitatem. Et ex dictis Io. Andreæ *in d. c. ſane. de regularib.* Hic ordo, cum propter eius nimiam auſteritatem, ſit cæteris præferendus, maiorem præeminentiam deberet habere: tũ etiam; quia fuit inſtitutus anno Domini 1086. ſecundum quod habetur per Anton. Flor. *in ſua hiſtoria, 2. part. tit. 15. cap. 22.* vbi ample, *vm ſupra alleg.* Et Iacob. Bergo. *in ſuo ſupplemento chronic. lib. 12.* Et etiam propter eorum antiquiorem inſtitutionem, præferri debent ordini Ciſtercien. & Præmonſt. Et Bernard. teſte, primatum obtinet, inter omnes ordines Eccleſiaſticos, non ratione temporis, ſed religioſitatis. Et etiam Polycrat. *lib. ſuo c. 21. incip. licet autem.* ponit de laude, & origine iſtius religionis, & aliarum religionum, quę hic non inſeru; quia eſt impreſſus. De laude huius ordinis etiam Sebaſtian. Brant ſcripſit.

SExageſimatertia conſideratio. Alius eſt ordo, qui dicitur Ordo ſanctæ Trinitatis, cuius caput eſt in ciuitate Pariſien. qui dicitur: *Es Mathurins*, qui ſunt deputati ad redimendum captiuos: qui, vt videtur, debent omnes alios religioſos, ſaltem poſt monachos nigros, præcedere, ſaltem præcedet religioſos S. Antonij, qui ſunt deputati ad ſuſcipiendum hoſpites: quoniam ordinantur, & ſunt ordinati, ad redimendum captiuos. Ideo religio eorum eſt excellentior, vt dicit Anton. Flo. *in ſua ſum. 3. part. tit. 16. c. 1. §. 2.* Et de his & cæteris aliis facit mentionem idem Flor. *in ſua hiſtoria. 2. part. tit. 15. c. §. 3. in fine.*

SExageſimaquarta conſideratio. Poſt ordines ſuprà dictos non mẽdicantes, ſed regula beatorum Baſilij & Benedicti, ſunt alij ordines religioſorum non mendicantium, ſub regula diui Auguſt. Vt ſunt ordo ſancti Iohannis Ieroſolymitani, qui dicuntur Cruciferi, & ſunt milites Rhodiani, ſeu templ., de quibus dicam infra *in 2. parte in quarta conſideratione.* Quibus aſſimilantur milites S. Iacobi de Spata, militantes pro fide, qui ſunt in Hiſpania, qui ſunt milites Regis Hiſpaniæ: de quibus infra dicam *in illa nona parte*, de eo hic non inſiſto.

SExageſimaquinta conſideratio. Alij ſunt hoſpites S. Antonij, qui dicitur ordo hoſpitaliorum S. Antonij, qui ſunt in diœceſi Viennen. Qui ex conſuetudine & vſu videtur ſumpſiſſe principium. Et etiam extenſum fuit ad hoſpitale curiæ Romanæ: quoniam ſicut in ſecularibus, in vrbe Romana legitur duos fuiſſe Prætores: Vnum, qui præerat; Alterum vero, qui Romanis iuſtitiam exhibebat, vt *ff. de origine iuris. l. 2. §. & cum placuiſſet. de iudi. l. 2. § 2.* ſic in ſpiritualibus dignum, & rationi conſonum fuit, vbicunque eſt ipſa Vrbs, id eſt, Romana Curia, diuerſos eſſe ſuperintendentes curiæ animarum: Quoſdam Iacobos, & parochiani ſunt & religioſi, quarum ex diſpenſatione ſedis Apoſtolicæ permittitur. Quoſdam vero, peregrinis ſiue curialibus, vt ſunt fratres S. Antonij, vt ſatis clare probatur c. *Quoniam in plerisque extra de offi. ordin. c. cum ſecundum. de tempor. ordin.* Rationabiliter ergo Romana Eccleſia voluit, & in vſum deduxit, quod eſſent in Curia Fratres S. Antonij, qui pro pauperibus curialibus hoſpitale haberent, confeſſiones curialium audirent, & eccleſiaſtica ſacramenta miniſtrarent, & ſepulturis eorundem intereſſe deberẽt. Ita dicit Oldr. *in conſil. ſuo 211.* vbi ponit de emolumentis eorum, etiam in Curia Romana. de quibus aliter pro nũc nõ dico, cum quo ad præeminentiam eorum cum aliis, ſtãdum eſt conſuetudini locorum.

SExageſimaſexta conſideratio. Alij ſunt ordinis Pręmonſtratenſium, ſub regula B. Aug. quorum ordo fuit, & incepit anno Domini 11 .o. Cuius ordinis fundator fuit vir Dei Northbertus, ex partibus Lotharingiæ oriundus. Et dicit Anton. Flor. *in d. lib. hiſtor. tit. 15. c. 19.* Qui quidem eſt vnus apud nos, de principalibus ordinibus. Et Abbas illius, in ſuo ordine eſt generalis in toto ordine: & facit vnum caput, ſicut Abbas Cluniacen. in toto ſuo ordine. Ideo cæteris aliis Abbatibus non facientibus caput in ordine, in congregatione generali, præferendus eſt, tanquam faciens caput in ſuo ordine. De his aliter non inſiſto, cum vltra illum locum, vbi eſt caput, pauci ſint, & in locis vbi ſunt, ſtandum eſt conſuetudini loci de præcedentia aut pręeminentia.

SExageſimaſeptima conſideratio. Alij ſunt, qui ſunt de ordine Grandimonten ſi. Qui fuit inſtitutus anno Domini 10 76. ſub patre Stephano viro nobiliſſimo, & de Aruernię partibus filio nobiliſſimi viri Stephani, cuius Stephani inſtitutoris vita fuit arcta. Nam trigeſimum ætatis ſuæ annum agens, habitare cœpit eremum, in ieiuniis, vigiliis, & orationibus continuis ſeruiens Deo. Cibus eius panis & aqua, & interdum ex farinæ ſiligine, ſorbitiuncula, quæ cæteris minus ſapida, neceſſitati vtique ſeruit, non voluptati. Incedebat quoque armatus lorica ferrea, contra carnis tentamenta, & mentis laſciuiam: quo vſque toto corpore exſiccato, plenam de ſe ipſo obtineret victoriam: Indumenta, quibus ſuper loricam induebatur, nullo tempore augebãtur, ſed hyeme, & æſtate, ad repellendum frigus, & cauma, ſemper erant æqualia, & eadem. Et plura alia, de eius vitæ auſteritate, & miraculis ponit Anton. Flor. *in ſuo libro hiſtoriali. 2. par. tit. 15. c. 21.* quæ hic non tranſporto, cum ſint ibi clara, nec faciant ad propoſitum, niſi ad demonſtrandum de eius vitæ auſteritate, & arcto modo viuendi. Ex quo videretur, quod in hoc eſſent præferendi, ſi illum modum viuendi obſeruant, quod non credo. Et ideo dico eſſe ſtandum conſuetudini, quomodo in locis vbi ſunt, & collocantur, præcedere debeant alios vel non.

De auſteritate vero, aut arcto modo viuendi, prædictarum religionum, non credo, quod hodie poſſit fieri fundamẽtum de vna ad aliam: cum omnes ſupradictæ, ita hodie relaxatæ ſunt & repefactæ, & aperte dicit poſſit Ieremiæ *Threnorum cap. 1.* Quomodo obſcuratum eſt aurum, mutatus eſt color optimus. Et quod ait Bernardus contra Cluniac. religioſos monachos relaxatos videlicet. Vnde inter monachos, tanta intemperantia in cibis, in potationibus & veſtimentis, in lectiſterniis, in equitatiuis, & conſtruendis ædificiis, molleſcere potuit, quatenus, vbi & ſtudioſius, voluptuoſius, atque effuſius obſeruatus fuerit, ibi ordo melius teneri dicatur, ibique maior putetur religio. Ecce enim parcitas putatur auaritia, ſobrietas auſteritas creditur, ſilentium triſtitia reputatur. Et contra remiſſio diſcretio dicitur. Effuſio liberalitas: loquacitas affabilitas: cachinnatio iucunditas: mollities veſtimentorum, equorum faſtus, honeſtas, lectorum, ſuperfluus cultus, munditia. Quidque hæc alterutrum perpendimus, charitas appellatur. Iſta certe charitas deſtruit charitatem, hæc diſcretio diſcretionem confundit: talis miſericordia crudelitate plena eſt, qua ſcilicet ita corpori ſeruitur, vt anima iuguletur. Et, vt dicit Anton. Florent. *in ſuo libro hiſtoriali, in 2. part. tit. 16. cap. 1. §. 1.* ſub hac abuſione, iam fere vbique pro ordine iſta tenentur: fere iam omnibus ſine querela & irre-

& irreprehensibiliter obseruantur, quanquam dissimiliter, vt ibi declarat, & demonstrat: quæ multo cum plus intentionis, nec sit dicere, & declarare, quæ laudanda veniant, quam quæ vituperanda. Sed hæc dixi, vt cognoscatur, quod non est multum insistendum, quo ad præeminentiam vnius religionis ad aliam, in arcto & stricto modo viuendi, cum in omnibus rarus sit, & in omnibus sit relaxatio, in vita & modo viuendi, datis à regulis, in quolibet ordine, de quibus supra dictum est. Et ideo deueniendum erit ad alium modum, & ad aliam doctrinam, ad cognoscendum præeminentiam vnius religionis ad aliam: quam ponam statim post declarationem mendicantium.

SExagesimaoctaua cõsideratio. Post omnes ordines supradictos, qui non sunt mendicantes, sunt quatuor alij generales mendicantium. Inter quos (vt sæpissime videmus) est contentio, qui illorum debeant præcedere. Aut si non inter ipsos, saltem aut cum alijs religionibus, vel etiam quandoque, & sæpius cum ecclesijs cathredralibus, aut collegialibus: quoniam sub prætextu humilitatis, aut sanctimoniæ, semper tamen appendant aliquid gloriæ, laudis, & honoris. Et isti sunt quatuor, videlicet ordo Prædicatorum, ordo Minorum, ordo Carmelitarum, & ordo Eremitarum S. Augustini, facientes contra dictum Christi, de quo *Lucæ.* 22. Et omnes istos tres ordines præcedit, aut præcedere debet ordo Prædicatorum. Et, quod præcedere debeat fratres Minores, dicam infra. Et aduerte, quod isti Prædicatores fuerunt sub regula sancti Augustini. Sed quibusdam constitutionibus additis, fecit Dominicus nouum ordinem, qui dictus fuit ordo Prædicatorum, de cuius excellentia videatur amplissime per Anton. Flor. *in 3. part. hist. tit. 23. per totum.* vbi habetur, quod habuit initium anno Domini 1217. vbi dicit idem Antonius, sub Innocentio I. Et anno Domini 1210. sub Honorio III. vt dicam infra *seq. consider.* Et refert idem Anton. Flor. *eod. titul. capitu. 3.* quomodo prædictus ordo releuatus fuit sancto Dominico, à Virgine Maria, Iesu Christo eius filio commendatus: Cui datus fuit socius, videlicet Franciscus, pro alio ordine instituendo, ad instructionem totius vniuersalis Ecclesiæ in sermonibus, & prædicationibus, vt ibi videre poteris.

SExagesimanona consideratio. Ordo Minorum sub regula Francisci, fuit institutus, circa annum Domini millesimum 208. De cuius vita, & moribus, & sui ordinis institutione & fundatione, habetur plene per eundem Flor. *in suo lib. hist. tit. 24. per totum.* & de eius confirmatione, quo tempore fuerit confirmatus prædictus ordo: infra patet.

Sed cum sint minores, vt nomen sit consonans rei, debent esse minori loco: Ideo tanquam humiliores: quia minores non debent prætendere cõtra aliquos, de aliqua præcedentia: quoniam alias videretur, quod facerent contra eorum ordinem & statum: qui inter omnes totius vniuersalis ecclesiæ, debet esse minor, imo quod plus est, à certo tempore voluerunt vocari minimi, in vim cuiusdam reformationis. Sed video, quod illud est tantum verbo, & non operæ: quia volunt non solum contendere de paritate, cum alijs religiosis, sed etiam cum ecclesia cathredrali, prout vidi in hac ciuitate Hed. in funeralibus quondam nobilis & potentis viri, domini Francisci Rolin, qui pro vna hora tantum fuit repositus in eorum ecclesia; cadauer subleuando voluerunt non solum esse in vltimo loco, etiam ante Canonicos ecclesiæ cathredralis. Imo etiã Guardianus dicebat, se debere habere vltimum locum etiam post Episcopum ibi præsentem, & existentem. Quod quantæ & qualis fuerit decisionis, & prout etiam debuit esse, cogitent omnes. Ex quo videri potest, quid de illis dicendum sit, qui cum omni humilitate, etiam cum infimis agere deberent, volunt tamen contendere de paritate. Et ideo non potest magis superbia eorum operari: quam cum superbia Luciferi, qui voluit fieri similis Altissimo Sed tunc illud euenit ex superbia cuiusdam Guardiani, qui multum fuit reprehensus in Capitulo generali, tunc sequentis, per ministros, & alius correctores totius ordinis, qui actum illum in Capitulo ecclesiæ Heduen. reprobauerunt, & retractarunt, & prædictum Guardianum increpauerunt.

Et licet ordo Minorum incœperit prius, quam ordo Prædicatorum, cum ordo Minorum incœperit anno Domini 1206. Et ordo Prædicatorum anno Domini 1216. vt refert Albertus de Eib. *in sua Margarita poetica, in primo secundæ partis. tract. c. 10. in fi.* Tamen Prædicatores præferuntur Minoribus, vt not. gl. *in c. quorundam. de elect. in 6. & in fin de pact.* & Archidiaconus *in c. de decimis. in 6.* Io. de Turrecrem. *in ca. episcopus. 17. dist.* plene per Felin. *in rub. de maior. & obed. in 3. & 4 col.* Et hac ratione, vt dicunt: quia ordo fratrũ Prædicatorum, licet primo non fuerit institutus. fuit primo approbatus sub regula diui August. anno Domini 1207. sub Honorio Papa III. Et ordo beati Francisci sub eodem Honorio, anno Domini 1224. vt refert Iacobus Philippus Bergom. *in suo Supplemento Chron. lib. 13.* faciunt, quæ dicit Philippus Decius *in cons. 116. col. 1. ad finem.*

SEptuagesima consideratio. De ordine Carmelitarum, qui sub ordine S. Basilij sunt, vt dicit Antonius Florentinus *in sua sum. in 3. part. titu. 16. cap. 1. §. 8.* Quo tempore habuerint initium, dicit Anton. Florent. *in sua tertia parte historiarum, libro 20. capitul. 5. §. 1.* Quod tempore Honorij IV. cum fratres ordinis Carmelitarum deferrent habitum, qui minus videbatur cõuenire viris religiosis, videlicet cappã circulatam largis virgis albis & griseis: quam habitum asserebant fuisse Eliæ prophetæ, habitantis in monte Carmelo in Syria: quod tamen, vt dicit Anton. neque in sacra Scriptura, neque in authentica scriptura reperitur (licet *in historia Tripartita, lib. 1. c. 2.* & ex Isidoro *in tit. de offic. cap. 15.* reperiatur scriptũ, quod vita religiosa fuit in Elia & Eliseo) Honorius IV propter maiorem honestatem, mandauit habitum illũ dimittere, & desuper, cappas ex toto albas: & tunicas subtus griseas, cum scapularibus assumere. Hi habuerũt initiũ sub quodam Patriarcha Ierosolymitano, cum in Syria habitabant Christiani Ierosolymis, & in multis alijs ciuitatibus. Degebant autem in monte Carmelo vt Eremitæ, & sub regula B. Basilij, vt etiam dicit idem Anton. Florent. *in 3. par. sua summæ. in tit. 16. c. 1. § 8.* vbi dicit: quod anno Domini 1247. dominus Innocẽtius IV. addit quasdam ordinationes, per modũ regulę traditas, eis à dicto patriarcha Ierosolymitano; dicto Alberto, extractas, ex regula Basilij, cũ quibusdam additis, declarantes & mitigantes regulam illam, per dominum Hugonem Cardinalẽ, ordinis Prædicatorũ dictatas. Sed Honorius III. confirmauit ordinem illũ: & postmodum Papa commisit Hugoni Cardin. ordinis Prædicatorum, vt adderet quasdam constitutiones, quas in posterum obseruarent. Sed in processu tẽporis, occupantibus Saracenis ex toto partes Syrię, recedentes Carmelitæ, de locis illis, dispersi per orbẽ in terris Christianorum, ædificauerunt plurimos conuentus, ex eleemosynis fidelium collatis, propter eorum deuotam conuersationem exemplarem. Aliqui

tamen referunt, quod Soldanus Saracenorũ, qui prius eos habebat in reuerentia, propter Eliam prophetam, mutato habitu eis dato per Papam, in contemptum Papæ, & fidelium, fecit eos expelli de monte Carmelo, vnde Carmelitæ dicuntur, non quod ab Elia habuerint initium. Et isti præferendi sunt & fratribus Prædicatoribus, ordinis S. Augustini & Minorib eum primo fuerint instituti, cum fuerint sub regula B. Basilij, quæ prius fuit quam regula B. August. sub qua erãt Prædicatores, & regula B. Francisci, quæ fuit solum anno Domini 1218. vt dixi supra. In multis tamen locis in processionibus vidi eos præcedere, & esse in loco digniori: in alijs vero vidi & fratres Prædicatores & Minores præcedere, & esse in digniori loco. Vnde tanta discordia & diuersitas, videtur esse ex cõsuetudine loci, aut ex prioritate institutionis aut fundationis conuentus in loco, qui sibi ratione prioritatis temporis vsurpauerunt locum. Sed quid de iure sciendum, dicam postquam declarauero prioritatem Institutionis, Ordinis & Confirmationis.

Vtrum autem Carmelitæ sint mendicantes, notat & declarat Lapus *allegatione sua* 46. vbi plene in princ. Et ibi etiam ponit de fratribus seruorum, qui dicuntur *seruitæ*, quod tales sunt mendicantes, & notatur de Carmelitis *in cap. 1. §. cæterum. de relig. domib. in* 6. & ponit Angelus *in consider. 12. incipi. Sancta Carmelitarum relig.* vtrum possint habere proprium. Et de laude huius ordinis, Carolus Fernandus scripsit vnum librum.

Septuagesimaprima consideratio. Sunt & alij mendicantes, qui dicuntur Eremitæ S August. Qui, vt dicit Anton. Floren. *in summa. 3 part. tit. 16. c. 1. §. 8.* alias fuerunt sub regula B. Basilij, nunc autem, vt dicit, militant, sub regula B. Basilij, vel non extra essentialia religionis, dicit se non inuenisse à quoquam declaratum. Et quod isti sunt mendicãtes, est tex. & ibi doctores *in cap. v. sco. §. cæterum. de relig. domibus. in* 6. Et Lud. Roma. *in consi.* 235 ponit, an possint habere immobilia, vbi etiam ponit de fratribus prædicatoribus. Et licet isti Augustini effecti fuerint mendicantes ex quadam consuetudine, & præscriptione longissima, sicut & fuerunt Carmelitæ, vt supra dictum est, tamen debẽt præcedere Minores, cum sint instituti à digniore, videlicet ab Aug. qui fuit dignior Francisco. Quod sint digniores, eo: quia à digniore instituti, facit gl. *in l. vestituen. C. de aduocat. diuer. iudic. & in l. 2. ff. de albo scriben. & in c. per tuas. de maior. & obed.* Vbi data paritate temporis præfertur, ille, qui est à digniore coronatus, & laureatus, vt dicã infra *in* 10. *part.* Merito ergo, quod institutio ordinis S. Aug. sit ante Franciscũ, de quo sunt prædicti Eremitæ qui etiam videntur habuisse initium ante Aug. sed tamẽ sine dubio sunt ab eo approbati, & reformati, & & sic dignior Francisco, & ratione temporis, & ratione dignioris instituentis, debent præcedere Minores: & etiam quia ecclesia Romana primo approbauit Aug. & eius acta & opera, quam Franciscum, vt habetur *in c. sancta Romana Ecclesia. 15 d. st.* Vbi opera Augustin. approbata fuerũt per per Gelasium, qui fuit per multa tempora ante Honorium III. cum Gelasius fuerit anno Domini 490. Et Honorius III. fuit anno Domini 1217. Ex quo constat multipliciter, de multiplici causa, præcedentiæ fratrũ Eremitarum S. Aug. quo ad fratres Prædicatores, & Minores, quæ etiam considerari possunt ex dicendis *in consideratione seq.* vbi ponam in genere, causas præeminentiæ vnius religionis ad aliam.

Septuagesimasecunda consideratio de excellentia, & antiquitate Monialium seu sanctimonialũ tractat, quarum institutum est excellentius, cum sit multo vetustius, quam quæuis alia monachorum regio. Quippe nulla (vt ait Augustin. *de bono virginal.*) virgo sacra nascitur, nec est hoc proles carnis & sanguinis. Siharum quæritur mater, ecclesia est. Non parit virgines sacras, nisi virgo sacra: virgo illa, quæ desponsata vni viro, casta exhiberi Christo, vt scribit Polydorus *de inuentorib. rerum lib. 4. capit. 10.* vbi dicit Apostolos primo, deinde Pontifices exemplo Vestalium Virginum, introduxisse fœminarum religionem, vt vterque sexus domino in castitate famularetur, & in collegia coiuere, ac sanctissimis institutis à patribus acceptis, vitam Virginitate dignam agere cœperunt. Nam Matthæus Apostolus in Æthiopia, cui ea prouincia obtigit, posteaquam Regem (vt in eius vita legitur) cum vxore & toto Regno ad fidem conuerterat: item illius filium à morte suscitauerat, filiam postremo Virginem nomine Iphogeniam, sacro velamine consecrasse dicitur. Ex quo apparet, iam tunc cœpisse fœminas per hunc modum Deo dicari. Sunt tamen, qui tradãt, (quæ enim Hieronymo familiaritatem habuit) primam fœminarum ausam esse, id institutum, Romæ profiteri. Alij asserunt, Helenam, Constantini matrem Virgines sacras primitus legisse, quæ publico stipendio nutrirentur, seu quæ puritate vitæ, ac precibus indesinenter laudem Dei prædicarent. Hæc Polydorus, vbi plura alia de constitutis summorum Pontificum, circa prædictam religionem.

Septuagesimatertia consideratio ex supradictis fundatur. Ex eo: quia cum monachi primo nominatur, quam Canonici Regulares, vt *in c. Dem. de vita & honest. cler. & in rub. de statu monac. & canonic. regular. & in c. de suppl. neglig. prælat. & in c. vertnictosam. 18. q. 2.* vbi Papa enumerans quasdam regulas approbatas, incœpit à regula sancti Benedicti & Basilij: postea nominat August. ideo præferri debent Monachi Canonicis regularibus.

Et ex hoc ordine Archidiac. *in c. de decimis. in* 6. infert, Prædicatores præferendos Minoribus, de quo etiam ordine literæ vide Fel. in hæc materia, *in rubric. de maior. & obed. & in d. c. cũ dilecta. vers. ordo scripturæ,* vbi plures decisiones adducit, & etiam do. menin Iaf. *in d. §. prius,* Et quinque limitationes ad regulam supradictam ponit ibi Fel. Et inter alias dicit, prædictã regulam non habere locum in actu denotãte vitia nominatorum: quia tũc primo nominantur Minores, vt per Abbatem *in c. auaritia. de preben.* Et facit pro hac opinione text. *in c. irregularibus. extra. de sim onia.* vbi in vitio simoniæ prænominantur Can. regulares. Et ex his notat idem Felin. *in d. l. cum dilecta.* Quod in ingressu carceris, vel simili actu, debent præcedere Minores: quia sequi honor est, præcedere autem non. Ex quo videretur dicendum, quod illa declaratio ad *c. auaritia.* per Panormitanũ & Felinum non habeat magnam rationem. Et ideo Felin. *in d. rubrica,* non omnino firmat illam, nec illi assentitur in totum: Imo dicit, quod illud non semper obseruatur: vt patet *in c. 1. de decimis. in* 6 vbi fratribus Prædicatoribus & Minoribus, qui Pisanos à solutione decimarum retrahebant, scribitur reprehensorie, & tamen præmittuntur Prædicatores, sic etiam in actu honorabili præmittuntur Minores, *c. 1. de suppl. neglig. prælat.*

De præcedentia istorum, inter se satis ample disputauerunt plures, de quibus sunt cõsilia Bonon. Paduana & Ferrar. & Baptistæ Caccialupi, de quibus supra feci mentionem in pluribus locis, quæ cum sint impressa, non aliter insisto, sed me remitto ad dicta corum:

rumconclusiue tamen teneudo, quod Monachi cæteris patibus præferuntur Canonicis regularibus.

SEptuagesimaquarta consideratio. Qualis sit honor in sequi, an præcedere, an esse in medio. Nam vt in pluribus monasteriis vidi maiores de mane præcedere. Ad vesperas vero sequuntur, & in pluribus aliis contrarium obseruatur. Cur tam varie, videtur, quod istud sit ad demonstrandum, quod quo ad seruitium diuinum, nulla est maioritas inter eos: sed credo, quod in hoc ad eos est attendenda consuetudo, vt per Felin. *in cap. statuimus. extra. de maior. & obed.* vt dixi supra.

SEptuagesimaquinta consideratio. Quærendum est de ratione diuersitatis, quare sit, quod in actibus ecclesiasticis, maxime in processionibus, vbi congregantur status ecclesiasticus & temporalis, ecclesiasticus præcedit, & temporalis sequitur. Et quod plus est in statu ecclesiastico Minores præcedunt, & Maiores sequuntur. Et è diuerso, in statu temporali, in eadem congregatione, Maiores præcedunt & Minores sequuntur. Plures super hoc interrogaui, qui mihi dicebant, quod credebant, quod in hoc sit tantummodo consuetudo locorum, quæ in honoribus deferendis inspicienda est. vt dicit Bald. *in l. obseruare. §. ante quã. ff. de offic. procons. in 1. lectura.* Dicit tamen ibi, quod vbi non est consuetudo, debent assignari loca superiora, secundum qualitatem personarum, vt dixi ante, quę attendenda est, quo ad loca sedendi, maxime etiam in Francia: meminit Bald. *in c. 1. §. Marchio. in tit. de his qui feud. dare possunt.*

Mihi tamen videtur, quod alia & melior potest dari ratio, ex eo, quod qui sequuntur, quo ad statum ecclesiasticum, sunt in honorabiliori loco; quia minores Episcopo, vt dicit Præpositus *in cap. episcopus. 18. distin.* Bene tamen facit text. *in c. perlectis. 22. dist.* Vbi in officio faciendo, viciniores Episcopo sunt honorabiliores, & in honorabili loco, vt sunt sacerdotes, qui sunt in administrandis viciniores Episcopo. Et cum iam statim sequantur Episcopum, ideo maiores præcedere debent: quoniam, qui stat proximior post Dominum, dicitur maior, vt dicit gloss. *in §. iteram. Inst. de bonor. possess. in verb. alteri loco.* Et Episcopus semper stat in medio clericorum & laicorum, exemplo Christi, qui sedens in medio Doctorum, &c. *Luca* 12. Et iste est honor, sedere in medio: quoniam locatus in medio, cunctorum ad se trahit aspectum; vt dicit Cassiodor. *lib. 3. variarum epistolarum.* Et apud Numidas erat honor, sedere in medio, vt refert Salustius *in Iugurthino.* Et ita dicit & refert Lucas de Penna *in l. quisque. C. de præfectis prætorio siue Vrbis, lib. 12.* Et Episcopus tanquam pastor, adducit oues, ante clericos, docens eos modum eundi, & incedendi, laicos vero post, vt exemplo clericorum incedant. Et quo hac ratione, vt cunctorum habeant respectum, ponitur in medio, exemplo cuius omnes alij Prælati, in processionibus semper capiunt medium locum, tanquam honorabiliorem in talibus.

SEptuagesimasexta consideratio. Antiquiores Clerici & Doctores debent habere primum locum, deinde cæteri per ordinem, vt tenet Bald. *in c. cum olim. per illum tex. extra, de consuetud:*

De antiquioribus, & Doctoribus; quomodo sint præferendi, notant Doctores; maxime Alexander & dom. meus Ias. *in l. cum quid. ff. si cert. pet.* dicam latius infra *in statu temporali in pluribus consid.* vbi dicam, quod in opinionibus dandis, iuniores debent habere prima vota, maxime dicam *in 11. part.*

SEptuagesimaseptima consideratio. A subdiacono vsque ad lectores, omnes subditi sunt diacono in Ecclesia, repræsentantes ei honorem prout Pontifici. Presbyter, Presbytero Diaconus, Diacono Subdiaconus, Subdiacono Acolytus, Acolyto Exorcista, Exorcistæ Lector, Lectori Ostiarius, Ostiario Abbas, Abbati Monachus. Intellige in Abbate non clerico, vt erãt antiquitus. *c. generaliter. 16. qu. 1.* Sed hodie Abbas præfertur alijs clericis, vt dixi supra *in 32. consi.* & prædictam considerationem vide *in c. à subdiacono. 93. distinct.* vbi est tex. ad literam sic distinguens honores fiendos inter clericos.

SEptuagesimaoctaua consideratio. Vbi concurrunt dignitates ecclesiastica & secularis, præfertur ecclesiastica, *cap. solitæ de maior. & obed.* dixi supra in princ.

Vnde simplex Sacerdos, militi seculari præferri debet, vt dicit Ioan. de Turrecrem. *in c. episcopus. 17. dist.* Quia si ille miles est Imperatoris: Iste Christi. *ca. quoniam. inter 40. distinct.* miles Christi præponitur *11. qu. 3. cap. Iulianus.* Ita etiam tenet Iohannes And. *in cap. cum libentius. de seruis nõ ordin.* Et facit quod dicit Specu. *in tit. de refer. præsentat. §. 4. versi. vt autem.* vbi dicit, quod militi præferendus est Presbyter in scribendo. Dicit tamen Panormitanus *in c. Nicolao. de appellatio.* quod miles præfertur monacho in honoribus; non tamẽ præfertur clerico, qui est miles cœlestis militiæ, vt ibi Panormitanus. Et, vt habetur *Ecclesiast. 7.* In tota anima tua time Dominũ, & sacerdotes illius sanctifica. Honora Deum ex tota anima tua, sacerdodotes illius honorifica. *c. sacerdotes. 6. quæst. 1.* Exemplô beati Martini, præferentis sacerdotem Imperatori, in porrigendo. dixi supra *in principio huius partis.*

SEptuagesimanona consideratio. Filius sacerdos; præcedit patrem non sacerdotem in actu sacerdotali, & est maior patre illo, actu tantum, vt tenet Hostiensis *in cap. 1. de offi. Archidiac.* quem refert Bar: *consi. 5. in 3. col. in 3. vol.* & facit de filio Episcopo; qui præcedere debet patrem, qui licet teneatur ad honorem reuerentialem patri, in ecclesia tamen pater tenetur præstare reuerentiam filio Episcopo: vt dicit Hostiensis *in c. Iudæorum. de ætate, & qualit.* dicam alibi: Et ideo, quis ex diuersis qualitatibus debet haberi in diuersa consideratione. facit text. *in c. olim. de re iudic. & in c. à collatione. de appellat. in 6.*

OCtogesima consideratio. Patronus in ecclesia prę aliis est honorandus, *ca. præmentio. 16. quæst. 7. & cap. Frigentius.* Ita dicit Rofredus Beneuentanus *in suis libellis, in tractatu de iure cãnonico. in 5. parte, titulo quem honorem debeat habere patronus in ecclesia.* vbi dicit, quod habere primũ locũ, est magnus honor; vnde Pharisæi primos accubitus desiderabant in cœnis, vt dicit, & facit textus *in cap. nobis. extra de iure patron.* & dicit Petrus de Anchorano *in d. cap. nobis. in 3. colum.* quod in processionibus tenet primum locũ, & honorabiliorẽ in ecclesia. Et si Princeps est, ei in processione eundem est obuiam, vt dicit exemplum esse in Duce Venetiarũ, patrono S. Marci, qui obtinet primũ locum: & illi (vt ibi dicit Antonius de Butrio) occurrendum est, vsque ad portas ecclesiæ, non autem vsque ad portas ciuitatis; quia hoc solum fieri debet Papæ & Cardinali, & dicit ibi Antonius, quod non semper illi occurrendum, sed ei occurritur raro. Et idem dicendum est de Rege Franciæ, in omnibus suis ecclesiis cathedralibus, & metropolitanis, cum sit patronus omnium, tanquam Princeps supremus. Archidiac. *in cap. lectis. 63. distin.* Facit quod dicit Bald. *in c. quanto. de iudic. & in proœmio decretalium.* Sed; vt dicit dominus Roch. Curtius, quem alias audiui; *vt*

tract. suo de iure patronatus, in verb. in Ecclesia, in 2. colum. hoc iure non probatur. & contrarium tenuit dominus Prępositus *in d. c. le...* & *in c. imperium. 10. dist.* vbi dicit, quod prædicta decisio Archidiaconi & Baldi debet intelligi, quantum ad protectionem, non autem quantum ad electionem, vel præsentationem. Tu dic, quod etiam Princeps habet istud ius patronatus in ecclesiis cathedralibus, siue ex constructione, siue ex fundatione, siue ex donatione, siue ex priuilegio: quibus casibus etiam habet ius præsentandi, vt dicit Præpositus *in c. hortamur. in 1. colum. 71. distinct.* Dicit tamen Prępositus, quod si habeatur ius patronatus in ecclesia cathedrali, non tamen per hoc competit ius præsentandi clericos ad beneficia particularia. Ita dicit Præpositus *in d. c. imperium. 10. distinct.* ratione cuius ius patronatus dicit, quod Rex Franciæ in omnibus suis ecclesiis cathedralibus, & metropolitanis, pro suo iucundo aduentu habet ius nominandi & pręsentandi ad primam præbendam vacaturam, post eius introitum. Et ita vtitur in Regno suo: Ita, quod vult prætendere, quod in talibus etiam Papa non potest præuenire, eo; quia est ius sibi debitum in vim iuris patronatus laicalis, & ita vidi in facto. De Rege vero Hispaniæ, quod habeat istud Ius, ponitur ample per Ioan. Lud. *in repet. rubricæ, extra de donatio. inter vir. & vxor. in princ. in 3. præeminentia.* vbi etiam de Rege Franciæ.

OCtogesimaprima consideratio. Rector vniuscuiusque parochiæ ibi pręferendus est, & honorandus. *Eccl.* 10. In medio fratrum Rector eorum in honore. Et, vt dicit Ant. Flor. *in summa 4. part. tit. 5. c. 10. §. 2.* Multo magis Prælati ecclesię, quam seculares personæ. *1. ad Timoth. 5.* Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore sunt digni, argumento ad hæc *c. duo sunt. 96. distinct.*

Hic inserendus esset ordo Alberici de Rosate, quem posuit *in rubric. ff. de statu homin.* quem posuit etiam Nicol. Boerij post *tractatum suum, de præeminentia sacri Concilij,* qui talis est, vt per eos videre potes.

Quartæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

QVINTA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS,

DECLARANS LAVDES, HONOREM, GLORIAM, & excellentias Principum secularium.

Quinquaginta sex Considerationes habet.

CONSIDERATIO ergo prima, vt intelligatur id, de quo est quæstio, erit, quomodo à principio Reges, & alij Principes Dominia habuerunt. Nam ab initio, post peccatum ex quodam fastu superbiæ, dominium per vsurpationem incepit, sicut in Lucifero, volente super alios exaltari, *Ezech. 34. & de pæn. distinct. 2. cap. principium. & Esa. 14* Et hoc argumento notorio demonstratur, quomodo soli reprobi in principio mundi dominium acceperunt, vt ante diluuium primus dominus inter omnes homines fuit Cayn, vt dicit August *lib. 15 de ciuitate Dei. cap* 20. qui ciuitatem ædificauit, vt dominaretur in ea: quæ fuit prima ciuitas in mundo, quam nomine filij sui vocauit Enoch. vt habetur *Genes. 4.* Post diluuium vero, qui dominium acceperunt, fuerunt de malefacto genere Cham, filio Noe, vt habetur *Genes 9. cap.* & vt dicit Ioseph. *in lib. 1. Antiquitatum.* primus accipiens dominium fuit Nembroth, de genere Cham, *Genes. 9. & distinct. 6. §. fin.* cuius consilio ædificata est turris Babel, vt historiæ tradunt, ad dominandum. In cuius signum, legitur *Genes. 9.* quod volebant, quod cacumen eius in cœlum ascenderet, ignorantes altitudinem cœli innumerabilem, ad significandam cordis ambitionem in præeminendo aliis: propter quod Deus ad suam displicentiam ostendendam, scissuram eorum dominij confundendo eorum linguas diuisit, cum vnius labij omnes essent, vt *præd. c. Gen. 9.*

De Nembroth descendit Belus rex Babyloniæ, de quo natus est Niniue, qui fuit primus Monarcha Assyriorũ, arte magica procręatus, vt habetur *in historiis.* Et hic primus statuam erigens patri suo mortuo Belo nomine, reuerentiam habendam censuit, quæ fuit occasio idolorum, quæ primo vocata fuit Bel, Behal, Bahalis, Belsebuch, secundum diuersitatem linguarum.

Ex quibus supradictis satis apparet, quod dominiũ in principio mundi, consideratis personis, quæ illud assumpserunt, corrupta processit intentione, scilicet fastu superbiæ, & tyrannidis. Vnde primus, qui imperauit post diluuium fuit Nembroth, non Rex, sed Tyrannus erat: quia homines opprimebat, vnde venator robustus coram Deo dicebatur, *Genes. 10. & dist. 6. §. fin.* Et ideo non placuit Deo. In cuius signum Cayn, primus imperans fratricida occisus est à Lamech *Genes. 4. 21. q. 1. can. quomodo.* Primus vero Rex in Barbaria occisus est à dæmone, quem exercendo artem magicam colebat, & familiarem habebat. Et conclusiue, omnes antiqui Monarchæ; quia tyranni, dura morte interierunt, vt Pharao contra dominum induratus Rex Ægypti, in mari rubro submersus est, vt habetur *Exod.*

Exod.c.9.& 23.quæst.4.con.Nabuchodonosor. Dathan, & Abyron principari volentes, absorpti à terra. *Nu.* 16. *de consec.d.2.c.*& dicit 2.*q.c.c.denique.* Sennacherib. à filiis iugulatus. 4.*Reg.c.*19. Antiochus, à vermibus consumptus. 2.*Macchabæor.*9. dixi supra *in* 3.*par.*

Saul, primus Rex in Israel, primus humilis, in regno suo superbus, & contra Dauid sanctum inuidus, & Domino & famulo ministro Dei, & Prophetæ inobediens, insuper Pythonissam consulens, & diabolum loco Samuelis adorans, vulneratus à sagittariis in bello Philisthim, & vehementer arripiens gladium proprium, incubuit super eum, 1.*Reg.vlt.cap.*

Absalon, filius Dauid, insurgens contra patrem, & se Regem constituens fraudulenter, & intrans ad cōcubinas patris, & coniurationem faciens contra patrem, tribus lanceis à Ioab hærens quercui interfectus est. 2.*Reg.*14.15.16.17. *&* 18.

Adonias filius contra patris voluntatem volens regnare propria ambitione, & coniurationem faciens, à Salomone fratre suo regnante loco Dauid interfectus est 3. *Reg.2.c.*

Achab, impiissimus Rex Israel, qui vineam Naboth occupauit, & consensit, vt occideretur Naboth iustus, percussus sagitta inter stomachum, & pulmonem in curru suo mortuus est, & canes linxerunt sanguinem eius. 3.*Reg.*21. *&* 22.*c.*

Ochozias, Rex Israel, consulens Deum Acharon Beelzebub super sua infirmitate, mortuus est de ea. 4. *Reg.*1. *cap.*

Ioram, Rex Israel, malum agens coram Domino, percussus sagitta Iehu inter scapulas, per cor eius exiuit sagitta, & sic mortuus est. 4.*Reg.*9.

Azarias, Rex Iuda, licet alias bonus; quia tamē permisit populum sacrificare in excelsis contra Dominum, lepra percussus mortuus est. 4.*Reg.*15.

Zacharias, Rex Israel, ambulans in peccatis idololatriæ patris sui Hieroboam. à Selon coniurante contra eum interfectus est. 4. *Reg.*15. Et ibi etiam de Sellon, qui percusserat Zachariam, qui regnauit in peccatis, & percussus à Manahem, mortuus est. & idem de Phacia Rege Israel in Samaria, qui ambulauit in idololatria, à duce sui exercitus interfectus est contra eum coniurante. *ibidem.* 4.*Reg.*15.

Sennacherib, Rex Assyriorum, venit contra Ezechiam Regem in Ierusalem: & quia Dominum in Israel blasphemauit, & in superbia grandi sua dixit, quod non esset Deus, qui posset liberare Iudæos & Regem eorū de manu sua: Ideo egressus Angelus Domini, interfecit de castris Assyriorum 185. millia. Cūque Sennacherib reuersus esset in Niniuen, ciuitatem suam grandem, & adoraret in templo Nesrach Deum suum, & Idolum, Adramelech, & Sarasor filij eius percusserunt eum gladio, & mortuus est. 4.*Reg.*19.

Amon, filius Manasse, fecit malum in cōspectu Domini, sicut fecerat Manasses pater eius. Ideo fuit à seruis suis in domo sua interfectus. 4.*Reg.*21. & ibi habetur de Manasse 1. & 2.*Paral.c.vlt.*

Rex Ioachim fecit malum coram Domino, ex quo fuit ductus captiuus in Babylonem per Regem Babylonis Nabuchodonosor. 4.*Reg.*24. & Sedechias fuit captus à Rege Babylonis, qui eidem oculos eruit, & filios occidit. 4. *Reg.*25.

Ochoxias, Rex Ierusalem; quia fecit malum in cōspectu Domini, interfecit eum Iehu. 2.*Par.*22. Et habetur 2.*Paral.*21. de Iorem, quia malum fecit in conspectu Domini, fuit ægrotus infirmitate, de qua mortuus est, & in languore vitam suam finiuit.

Alexander, monarcha Orientis; quia cor eius eleuatum est, & gloriam Deo non dedit de potentia, quam ei dederat: & vt tradunt historiæ victus à vino & libidine, veneno tabefactus cito Monarchiam perdidit, regnans annis XII. 1.*Macchab.*

Quomodo autem Rex Ægypti Antioch. propter multa mala, quæ fecit, mortuus sit, habetur 1. *Macchab.*6.*&* 2. *Macchab.*9.*c.*

Quomodo autem Herodes Ascalonita, Rex in parte Iudææ, qui innocētes pueros interfecit, in vitæ pœnam sustulerit, & tandem quomodo obierit, narrat historia scholastica, & etiā Remigius, qui dicit, quod gladio, quo pomum purgauerat, se occidit. Et habetur per Phil Berg. *in suo supplemento Chronic.*

Alter Herodes, qui despexit Christum in passione, qui erat Rex in Galilæa, à vermibus consumptus expirauit, cum inani iactantia & gloria sua. *Actorum* 12. *cap.*

Quid de Nerone dicemus, qui ita crudeliter vixit, quod omnia fere volumina sunt repleta: nisi quod Romani eius infamias non ferentes in eum impetum fecerunt: & vsque extra ciuitatem persecuti sunt eum: qui videns, quod non posset euadere, sustem dentium morsibus exacuit, & se per medium palo transfixit: Alibi tamen dicitur, quod à lupis deuoratus sit: sed Boetius *in lib. 2. de consolatione* dicit, quod gladio confossus est.

Maximianus, Rex Romanorum, ob suam nequitiam à populo Romano interfectus est, & Diocletianus eiusdem consors à Regno fuit expulsus.

Multi alij Reges & Principes, & fere omnes mala morte perierunt, ac dies suos finierunt. Ex quo dubitandum est de Regibus nostri temporis. Qui tot & tanta crudelia committere permittunt suis armigeris, & satellitibus seu auantureriis. Ita quod non potest aliud dici, nisi quod mundus cruciatur inauditis & mirabilibus cruciatibus istorum militum, & peditum: qui vulgo dicuntur *Auanturiers*: Quod Principes permittunt, & sub silentio pertransennt, & plusquam insupportabilib. exactionibus, taliis, subsidiis, & impositionibus nouis, & inauditis excoriantur homines. Ex quo dubitandum est: quod non peccant, & dies suos finiant, prout alij Principes & Reges, qui male vixerunt, ac suos subditos male rexerunt. Vnde paucos videmus sanctos Reges; & hoc ex eo; quia, vt dictum est, faciliter delinquūt propter eorum ambitionem dominandi, quam habent: vt fiant non solum Reges & Principes, & in statu eorum permaneant, sed vt fiant Maiores. Ex quo in eis est tam magna, & tam execrabilis ambitio dominandi, & dominationes eorum ampliandi & augmentandi, quod totus populus sub eis cruciatur. Vtinam Deus in manibus, cuius cor eorum est, corda eorum ad bonum diuerteret, & ab eis tolleret ambitionem & cupiditatem dominandi, tanquam quæ eidem sit multum odiosa.

Dici tamen potest: Quod quamuis ambitio dominandi Deo esset odiosa, dominorum tamen ambientium Regimen ad refrenandam hominum malitiam, & ad conseruandum vnumquemque in sua iustitia, & ad disponendum ciues in concordia permissum est à Deo dominium & prouisum. Permissum quidem ad punitionem malorum. 23.*quæst.*2.*§.hab- ren- tandum. dist.*4.*§.sancta* Vnde non est potestas, nisi à Deo. Vnde Christus ad Pilatum: Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi datum tibi esset desuper. *Ioh.*19. 24. *quæst.*1.*c.paratus.*

Prouisum etiam est à Deo dominium, siue consyderata natura Entis, siue motus, siue finis. Primo ratione Entis; quia omnis res per participationem habet se ad

R 4

bus per se:sed illi, qui habent dominium, plus vigent in natura Entis, quam priuatæ personæ; quia gerunt vices quasi totius Entis, cui præsunt. Vnde & bene præsidentes, & gerentes merentur quasi diuinos honores, & duplicatos secundum August. propter quod dicit Apo. 1. *ad Timoth.* 5. Qui bene præsunt, duplici honore digni sunt: quo ergo magis appropinquant ad suum principium, & plus participant. Vnde regentes, de diuina influentia ratione sui regiminis participãt. Hinc de Saule scribitur, quod assumptus in Regem per Samuelem ex hac influentiam meruit prophetiæ; vnde insiluit in eum spiritus Domini, & cum Prophetis prophetauit, 1. *Reg.* 10 *cap.* Et de Salomone legitur, quod ordinatus in Regem, meruit sapientiam. 3. *Reg.* 4. Et Caiphas contra dominum impius concionator, contra dominum prophetauit. *Iohan.* 11. Hinc etiam videmus, quod Reges nostri post Regnum adeptum virtutem habere dicuntur, vt de Rege nostro Franciæ, qui tanquam Rex vnum morbum curat, qui dicitur morbus Regum, de quo infra dicam. Rex Hispaniæ, vt quidam dicunt, fugat dæmones à corporibus humanis. Et de pluribus aliis dicam forte infra; & ista est ratio prima, scilicet, ratione Entis: quod Principes sunt cæteris preferendi, & honorandi, cum à Deo sint instituti.

Secunda ratio est, ratione motus. Quoniam, vt ait Philosophus 8. *Ethicor.* in mouentibus & motis non est in infinitum abire: sed est venire ad aliquod mouens, quod non moueatur, & hoc est Deus. iuxta illud: *Immobilisque manens dat cuncta moueri.* Cum ergo Reges & Principes in gubernando sint motores Orbis; ergo oportet motum sui regiminis in Deum sicut primum motorem reducere. Vnde *Iob.* 9. Sub eo curuantur, qui portant orbem. Hanc rationem ponit Augustin. *de ciuitate Dei, lib.* 3. vbi ordinem motoris & mobilis ponens, ab inferiori corpore, id est, terra subtiliora, & virtuosiora dicit moueri gradatim ascendendo, secundum ordinem elementorum vsque ad supremum mouens, quod est Deus, in quo consistit tota ratio motus. Vnde Apostolus *Actor.* 17. in ipso viuimus mouemur & sumus.

Tertia ratio; quia omne dominium; quodcunque sit, à Deo sumitur ea parte finis. Diuina enim prouidentia omnia in debitum finem deducit, in quantum mouet vnamquamque creaturam in suum finem distinctum: sicut sagittarius sagittam ad determinatum finem: qua ratione dicit Augustinus 3 *de Trinitate.* quod Deus quibusdam ordinatissimis motibus, primo spiritualibus, deinde corporalibus, super cuncta descendit, & vtitur omnibus ad incommutabile arbitrium sententię suæ, sicut ad finem congruum. Si ergo alias creaturas debito & ordinato fine concludit; multo magis creaturam rationabilem, vt hominem, quod apparet, quãdo ipsum gubernat, dispensat per suos dispensatores: vt sunt Reges & Principes. Hinc est, quod cum dixisset Apostolus *ad Rom,* 14. Non est potestas nisi à Deo: subdit, Quæ autem à Deo ordinata sunt, itaque, qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit: Quia ad hoc Deus de eis huic mundo prouidit, vt vnusquisque statum suum prosequatur in debitum finem. Hinc dicitur Prouerb. 8. *Per me Reges regnant, &* *legum conditores iusta decernunt. Per me Principes imperant, & Potentes decernunt iustitiam.* Propterea quãto quælibet natura nobilem finem apta est consequi, tanta habet magis mouẽtia disposita ad conseruationem finis, sicut manifeste in corruptibilibus patet. Sicut etiam in corporibus cœlestibus & spiritibus angelicis, qui sine agente contrario mouentur ad suum finem, puta corpus cœleste ad dominum sui motus. Angelus autem ad diuinorum cognitionem, & suum ministerium adimplendum. Cum ergo creatura rationabilis ordinata sit, & producta, vt sit Dei capax, & hoc est finis eius præcipuus, vt dicit Augustinus 14. *de Trinitate* & idem Augustinus: Natus est homo ab exterioribus ad interiora redire, ab inferioribus ad superiora ascendere. Tantæ enim dignitatis est humana conditio, vt nullum bonum, preter summum Bonum, possit ei sufficere.

Ad hunc ergo finem consequendum, etsi homo adiuuetur à diuinæ lucis gratia, maxime vero manutenetur per mundi gubernatores: tu per bonæ vitæ exẽpla, tum per quotidiana documẽta: tum per correctionem continuam: qua ratione Paulus vocat Rectores Coadiutores Dei, dicens 1. *ad Corint.* 3. Dei enim adiutores sumus. Sunt enim rectores mundi, & Principes, sicut instrumenta Dei principaliter agentis.

Ex quibus constat, quod principatus non potest esse sine magna laude, gloria & honore.

Aduerte etiam, quod non est sine magno labore, studio, cura, miseria, vigiliis, & calamitate: vt dicit Luc. de Pen. *in l. iubemus. C. de proximis sacro. scrinior. lib.* 12. Bald. vero *in l. ex hoc iure. ff. de iust. & iure.* videtur dicere, quod dominia sint de iure gentium instituta, & ordinata: quod recitat Benedict. *in sua repet. cap. Raynut. in verb. condidit.* 2. *nu.* 29. *&* 30. *de testam.* dicam alibi.

Quomodo autem dominia processeruot, ponit etiam Ant. Flor. *in sua summa. part.* 3. *lib.* 3. *cap.* 2. Vbi satis ample, sed meliori modo & stylo, & ample ponit Petrus de Ancha. *in consil. suo* 239. *incip. Pro maiori intelligentia.* quod Reges etiam iure diuino cœperunt, vt in Dauid, Salomone, Saule, & pluribus aliis approbatis a Deo. cap. 1. *de sacra Vnctione.* Imo etiam in lege noua habetur de regib. 1. Pet. 2. *Deum timete, Regem honorificate.* & alibi: *Subditi estote omni potestati, siue Regi, &c.* dicam etiam alibi. Et quomodo processit à primo violentia, ponit Alber. de Rosate *in l.* 1. *in* 5. *col. C. de sum. Trin. & fide Cathol.* Cardin. Zabar. *in c. venerabilem. §. verum de elect. extra. col.* 2. *& seq.* Dicit, quod ardua est inter doctores antiquos disceptatio de imperij origine, & initio monarchiæ terrestris: & ibi demonstrat, quod omnes monarchiæ habuerunt initium ab armis: & quicquid dicantur monarchię, nunquam tamen reperietur, quod fuit monarchia vniuersalis, vt dicit, & dixi infra. Et etiam Bertrandi Episcopus Heduen. *in suo tract. de origine. quæst.* 1. satis demonstrat per processum sacræ Scripturę, quod quatuor monarchiæ fuerunt per violentiam vsurpatæ. dicam infra.

SEcunda consideratio. Honor & gloria est boni Regis præmium. *argum. c. ad militare.* 1. *& ff.* veluti cum corona vel torques donatur & 91. *d. ca. miramur. ad fin. ibi; nec potest de eius protectione dubitari, cui laboribus multis pro moribus castu, pro actibus strenuis, celsioris loci præmium debetur.*

Ex quo quibusdam visum est, Regis præmium non esse aliud, quam honorem & gloriam: & Tullius de Republica diffinit Principem ciuitatis alendum esse gloria, tanquam id sit pabulum suauissimum, vt dicit Beroald. *in tract. de felicitate.* vbi quærit: An gloria sit summum felicitatis: quem Ciceronem refert amplissime Patritius *in suo li.* 9. *de Regno & Regis institutione. ti.* 9. vbi ample de huiusmodi gloriæ, & honoris pręmio. Cuius rationem Aristot. 4. *Ethic.* assignat; quia Princeps, cui non sufficit honor & gloria consequẽter tyrannus efficitur. Cum si nõ sit contentus gloria & ho-

nore

nore, quærit voluptates & diuitias, & sic ad rapinas, & iniurias connectitur subditorũ: quod intellige, quod intentio Regis non debeat esse talis, sed quia tolerabilius est, si gloriam quærat, quam si pecuniam quærat, vel cupiat, vel voluptates sectetur. Hoc enim vitium virtuti propinquius est. Cum gloria quam hominea cupiunt, nihil aliud sit (vt August. diffinit) quam iudicium hominum bene de hominibus opinantium. Cupido igitur gloriæ aliquod habet virtutis vestigiũ, dum saltem bonorum approbationem quærit, & displicere recusat. Paucis igitur ad virtutem peruenientibus, tolerabilius videtur, si præferatur ad regimen, qui vel iudicium hominum metuens à malis manifestis retrahitur. Qui enim gloriam cupit, aut vera per viam virtutis opera nititur, vt ab hominibus approbatur, vt saltem dolis ad hoc tendit atque fallacijs, aut per apertissima scelera quærit obtinere, quod diligit: vnde bestias superat siue crudelitatis, siue luxuriæ vitiis, sicut in Nerone Cęsare patet. cuius, vt August. dicit, fuit tanta luxuria, vt nihil putaretur ab eo virile metuendum, tantæ crudelitatis, vt nihil molle habere putaretur. Hoc autem satis exprimitur per id, quod Aristot. *in Ethicis* dicit de magnanimo, quod non quærit gloriam & honorem: nec aliquid magnum est, quod sit virtutis sufficiens præmium.

TErtia consideratio. Non solum præmiũ Regis est gloria, & honor mundanus, sed etiam gloriam à Deo consequũtur Reges, pro pręmio regiminis, & administrationis. Conueniens enim est, & fidele, vt Rex bene regens expectet à Christo Rege regum, & domino dominantium præmium. *Apoc.* 19. Minister, & cuius est merces magnanimis. & *Gene.* 15. *& Math.* 5. ibi; *Merces vestra copiosa est in cælis.* Vnde Aug. quod Deus præparauit diligentibus se, non capitur, spe nõ accipitur, charitate non comprehenditur, & vota transgreditur: acquiri potest, opinari non potest. Rex autem populum gubernãdo minister Dei est, *ad Rom.* 14. Omnis potestas à Domino Deo est. 21. *q.* 1. *c. manet.* 2. *q.* 1. *c. quid culpatur.* & demum in Apostulo. Nã principes non sunt timore boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem, bonum fac, &c. si autem male feceris, time. Non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, & vindex in iram ei, qui operatur malum. 23. *q.* 4. *c. si non ex fide.*

Remunerat autem Deus interdum pro suo ministerio bonis temporalibus. 23. *qu.* 5. *bene nosti. sicut alios.* 22. *q.* 2. *c. sic quelibet.* & *Exod.* 1. de obstetricibus reseruantibus pueros Hebræorum, quibus Dominus construxit domos. & *Ezech.* 29. Dominus dedit. Nabuchodonosor Rex seruire fecit exercitũ suum seruitute magna aduersus Tyrum, & merces non est reddita ei, neque exercitui eius de Tyro, pro seruitute, qua seruiuit mihi aduersus eam, ea, scilicet, seruitute, qua, scilicet potestas secundum Apostolum *Roman.* 13. Dei minister est, vt proxime dictum est, & postea de primo subditur: *Propterea hæc dicit Dominus Deus. Ecce, ego dabo Nabuchodnosor Regem Babylonis in terra Ægypti, & diripiet spolia eius, & erit merces exercituum eius.*

Regibus autem bonis mercedem dabit æternam, 1. *Pet.* 5. ibi: *pascite qui in vobis est gregem Domini, vt cum veneris Princeps pastorum, scilicet Christus, percipiatis immarcessibilem gloriæ coronam.* 95. *distinct. c. esto*, de qua corona *Esa.* 28. Erit Dominus sertum exultationis, & diadema gloriæ populo, Ista corona est beatitudo patris Beatitudo autem dicitur bonum perfectum, comprehendens omnia bona desiderabilia: tale autem non est bonum terrenum, quod nunquam satiat 14. *q.* 4. *c. quid dicam.*

Cum ergo nihil terrenum quietare possit animam, neque terrenum aliquod beatum facere potest, vt esse possit regi conueniens præmium. Item nihil est, quod hominem beatum possit facere, eius amplitudo, desiderium tuum. Tantæ enim dignitatis est humana cõditio, vt nullum bonum præter summum ei sufficere possit, vt habetur *Psal* 62. Quid enim mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Et sequitur: Mihi autem adhærere Deo bonum est, & ponere in Domino Deo spem meam. Ipse est, qui dat salutem Regibus. *Psal.* 54. non solum temporalem, quę communiter saluat homines & iumenta. *Psal.* 35. Homines & iumenta saluabis Domine: sed etiam salutem, de qua habetur *Esa.* 5. Salus autem in sempiternum est; quia homines saluat, perducens eos ad æqualitatem angelorum. *de consec. dist.* 1. *c. hi duo.* dixi supra *in* 2. *part. q.* 3.

Sic ergo iustificari potest, quod Regis præmium sit honor & gloria. Quis enim mundanus & caducus honor, huic honori similis esse potest, vt homo ciuis sit, & domesticus Dei *ad Eph.* 2. & inter filios Dei computatus, & hæreditatem Regni cœlestis assequitur cum Christo hæres Dei, cohæres Christi. *Rom.* 8. De hoc honore habetur *Psal.* 178. Nimis honorati sunt amici tui Deus, quos constituisti Principes super omnem terram, & gloria & honore coronasti eos. *Psal.* 8. Et hæc est gloria, de qua 1. *ad Corinth.* 4. *& Luca* 14. Gloria enim hæc est omnibus sanctis eius, quam qui quærunt inueniunt, & qui eam non quærunt, humanam consequuntur. Qui enim officium Regum laudabiliter exequuntur, hanc gloriam consequuntur, cum se & alios regant, & vltra alios; tum quia bonum multitudinis diuinius est, quam vnius; tum quia à Deo datur præmium cuique priuatæ personæ, si egenti subueniat. *Matth.* 25. 85. *distinct. c. pasce* si discordias pacificet. 90. *d. c.* 1 *& c. præcipimus.* si oppressum à potente eripiat. *Psalm.* 71. Quia liberabit pauperem à potente. *c. ab imperatorib.* 23. *q.* 3. quanto magis laudandus est ab hominibus, & præmiandus à Deo. qui totam prouinciam facit pacem gaudere, violentiam cohibet, iustitiam seruat, & disponit, quid agendum sit ab hominibus, suis legibus & pręceptis. Tum quia magnitudo Regię virtutis pręcipue Dei similitudinem gerit, dum hæc agit in Regno: quod Deus in mundo. vnde *Exod.* 28. Iudices multitudinis vocantur Dij, facit gloss. *in l. iubemus nulli. C. de sacros. eccle.* & dicit Bald. *in Auth. hoc amplius, ver. an filij Regis. C. de fideicom.* Et vicarij Dei in terris dicuntur ad instar Imperatoris. Bald. *in l.* 1. *C. de auro aureor. annul.* & dicit Fran. Patritius *in lib. de Regno, & Regis institutione, titul.* 18. Quod vetustissimi Poetę, Hesiodus in primis multis in rebus Reges similes Dijs faciunt, & in hoc præcipue, quod cum maxima ipsi quotidie mortalibus elargiantur, paruo thure, tenuique hostia contenti sunt: sic Reges magna dando, parua etiam accipiendo, lætari debent. Parthorum Reges sine munere nemo adire poterat, hoc iniquum admodum extitisset, nisi parua quæque munera læto animo accepissent. Atqui, sicut Numina, non aurum neque argentum ab hominibus volunt, sed syncerum mentem, liberamque voluntatem, sic etiam Reges satis esse ducant, si ciues bene animati in eos sunt, dictis audiunt, & mandatis prompto animo obsequuntur. Hęc ille. Illosque sacrosanctos appellat. idem Patritius. *eod. lib. tit* 5. *in fi o.* & ideo Persæ suos Reges vt Deos venerabantur. Idem Patritius *lib.* 1. *tit.* 7. *de Regno & Regni institutione.*

QVarta consideratio. Ex veritate etiã multum laudantur Principes: quoniam, vt ait Fran. Patritius *lib.* 4. *tit.* 1. *de Regno & Regis institu.* Socrates, vir sapiẽ-

tissimus, Veritatem idē esse dicebat, sicut illa nec crescit, nec minuitur, sic Virtus semper eadem inuenitur: & quia numeros suos habet, plena omni tempore ac perfecta existit. Veritati enim, vt dicit, omnia consonant, vt in fidibus, & cantu, in quibus siquid dissonat, harmonia omnis peruertitur: sic Veritas ipsa paruo nonnunquam iudicio ostenditur: nec diutius potest sub vanitatis inuolucro latere. Falsa enim veris, & cōcinnata semper se ipsa indicant. Hinc, vt ibi dicitur, Isocrates Regem suum monet, vt veritatem ante omnia colat, idque manifestissime semper & indissimulate agat: adeo, vt cuncti cognoscant iuriurato potius Regi, quam priuatis omnibus iuratis fidem adhibendam esse. Dicit tamen Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in ver. test. 3. nu. 43. de testam.* quod hodie Principes promissionem etiam iuratam non verentur tergiuersari, vbi multum exclamat contra tales. Et etiam Franciscus Patritius *in loco supra alleg.* multum inuehit contra mendaces Principes. Sed eum non assumpserim, nisi materiam laudis, gloriæ & honoris, non inuehendi de mendacibus, ad eundem te ibi remitto. Dicit etiam Bernat. de Bustis in *2. part. sui Ros ar. serm. 24. part. 2. litera F.* Quod primum documentum, quod dat Principibus, est documentum obseruationis, scil. veritatis, vt nunquam dicant falsitatem. Inquit enim Sapiens, Prouer. 16 *Non decet Principem labium mendax.* & Pro. 20. *Veritas & misericordia custodiunt.*

QVinta cōsideratio. Cum iustitia sit maior ex quatuor virtutibus Cardinalibus, ex quibus Principes magis laudantur, cum inter omnes virtutes cardinales iustitia teneat Principatum. Adeo, quod Arist. in 5. *Eth.* in ipsa asserit omnes virtutes contineri. Quę quidem virtus necessaria est nostrę saluti; vt ostendūt Theologi in 4. *distin.* 46. Quam autem sit vtilis, ostendit Salomon: Sap. 5. *Iusti autem in perpetuum viuent, & apud Dominum est merces eorum.* & Psal. 111. habetur: *In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala non timebit:* & habetur Prouerb. 15. *Abominatio est Domino vita impij, qui autem sequitur iustitiam, diligetur ab eod.* & *Act.* 10. dicitur: *Acceptus est Deo, quicunque iustitiam operatur.* Et de vtilitate illius, & laude, dixi *in rubric.* *Des iustices & droicts d'scelles, in consuetudinibus Ducatus Burgund.* vbi dixi dixi iustitiam de cœlo ortam, secundū quod habetur Psal. 64. *Veritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit.* Vnde, vt refert Franciscus Patricius *in lib. de Regno, lib. 8. tit. 1.* Nigidius, cognomento Figulus, Philosophus peregregius, & in Astronomiæ scientia, Romanorum peritissimus, cum de Poetarum figmentis, quæ in signifero cœlo finguntur, scriberet, ait ad aspectum Bootis, inter Leonem & Libram Virginem esse, quæ iustitia siue æquitas appellatur. Addit præterea hanc à mortalibus recessisse, & ad superos reuocasse, vt quæ solita esset in hominum cœtu versari, eisque pręcipere, ne à recto atque honesto discederent: quibus monitis donec paruerunt. Ex quibus satis demonstratur: Quod iustitia cœlestis virtus esse demonstratur: & hoc satis ostendit Homerus, cum ait, Reges discipulos summi Regis Iouis esse, à quo iustitiam in primis ediscant, quam deinde inter mortales obseruent, & eam omni studio, omnique diligentia teneantur. Plato etiam Philosophorum summus, Iustitiam bonorum omnium maximum esse, ait, à Deo hominibus datum. Proinde Deum ipsum Iustitiæ authorem, causam ac principium multis in locis asserit, & pręcipue in libris *de Repub.* & etiam *de Legib.* quod etiam asserit Patritius, vbi supra; cuius, vt differit, duæ sunt partes: Deum pietate omni honorare, & hominē diligere vti fratrem. & *tit. l. seq.* in quatuor iustitias diuidit, scilicet Diuinam, Naturalem, Ciuilem & Iudicialem, de quibus ibi per eum, cum satis habeatur, videri potest.

Sed magis ad speciem descendendo, de iustitia Principum; Diuido eam in duas partes seu species, in seueritatem, scilicet, & liberalitatem: vt habetur *in morali dogmate Philosophorum* Est autem seueritas virtus debito supplicio coercens iniuriam. 45. *dist. c. disciplina, vers. mouetur.* 23. *q.* 3. *c. prodest.* Dicā alibi de liberalitate vero dicam infra, *in consideratione* 8. *huius partis.*

Quæ quidem iustitia maxime est in Principe necessaria, cum per eam regnent Reges: vt habetur *in epistola, inter claras. C. de sum. Trin.* & habetur *Esa* 31. Ecce, in iustitia regnabit Rex, & Principes eius præerunt. Proprium enim Regis officium est facere iudicium, & iustitiam. 23. *q.* 5. Regis est. Vnde dicitur 3. *Reg.* 10. de Salomone: *Constituit te Regem, vt faceres iudicium & iustitiam: & honor Regis iustitiā diligit.* Et habetur Sap. 6. *Audite Reges, & intelligite, & discite iudices finiū terræ.* Et, vt dicit Macrob. *lib.* 10. Iustitia est vnicuiq; seruare, quod suū est. *l.* 1 *ff. de iust. & iur. not. in procem. Decret.* & de ea veniunt Concordia, Innocētia, Amicitia, Pietas, Religio, Affectus, Humilitas, ex quibus omnibus laudantur Principes: & inter cæteros Principes, semper Reges Franciæ laudati fuerunt ex iustitia, & ex ipsius iustitiæ statu, vt *in 7. part. huius libri* ponam. Vbi ponitur hierarchicus status iustitiæ totius regni Franciæ, qui cæteros omnes excellit in institutione partium, parlamentorum, & cæterorum officiariorum Franciæ supremorum, & aliorum inferiorū, de quibus infra aliquid dicam. Et quia super cæteros seculi huius Principes dilexit iustitiam, & iniquitatem odio habuit, vnxit eum Deus suus oleo lętitiæ præ consortibus suis, *Psalm.* 44. Ex quo maximam meretur gloriam, iuxta dictum Ciceronis, *li. 2. de officiis.* Qui veram gloriam adipisci vult, iustitiæ fungatur officiis.

Secundo iustitia ostenditur Regum Francorum ex Regiorum stipendiorum cuilibet sufficientium impermutabili assignatione, quæ Reges Franciæ semper fecit anteire, vt in eis verificetur, quod scribitur *in l. nemo. C. de of. magist. officior.* Cum nihil rationabilius, quam vt is gradu cæteros antecedat, quem stipendia meliora, vel labor prolixior fecit anteire. Certum enim est, quod stipendia, quæ à Rege nostro capiunt singulis annis sui officiarij in suo Regno, ascendunt ad summam ducentarum millium librarum Turonen. & secundum G. Benedicti ascendere valent ad viginti & centum mille libras Turonen. & vltra, præter statum suæ domus, & armatæ militiæ: de quibus infra dicam *in 6. part. & 9.*

Tertio; quoniam licet Papa solus & Imperator de causa propria, & non alius inferior cognoscant *c. cum venissent. de iud. & leg. prox. inc. ff. de his quæ in testam. del.* tamen Reges Frāciæ iudicio suorum officiariorū, nedum curiarum Parlamēti, sed etiam senescallorum, seu balliuorum suorum spōte se submittunt, & quod iudicatum est contra se, efficaciter exequi permittunt & patiuntur, iudicatoque obediunt; imo illud propriis patentibus literis mandant. facit *cap. nos si cōpetenter. 2. q. 7. & l. est receptum. ff. de re iurisd. omn. iud.* Ad instar Romanorum & Spartanorum Regum, qui tribunos plebis, seu ephoros, id est, magistratus eligebant ad moderādam Regiam potestatem, qui de causis Regū & Consulum loco Regum existentium cognoscebant, illorumque potestatem moderabantur, prout narrat Valerius *lib. 4. tit. de moderatione animi,* vt refert G. Benedicti *in sua repetit. cap. Raynutius in verb. & vxorem nomine Adelasiam, numer.* 598. 599. 600.

vsque

vsque ad num.603. detestam. Vbi prædicta dixit inferendo, quod sic pariter salubri exemplo supradictorum Reges Christianissimi semper moderatione vsi sunt. Et ve ibi dicit: Virtus suos habet numeros, vt iustitia diuidatur in sex partes, scilicet in religionē, pietatē, gratiam, fidem, vindicationem, & obseruationem. Quæ dotes præcipuæ Regum immoderationeo suæ potestatis considerantes, *quod facilis motus mens generosa capit*, vt dicit Ouid. & etiā Salustius in Iugurthino: *plerunque (inquit) Regu voluntates vt vehementes sic mobiles sæpe ipsæ sibi aduersa.* Vnde opus fuit moderatione, quæ tanta extitit apud Reges Franciæ: vt ex ordinatione plurium Regum, ac verbali præcepto officiariis Franciæ sæpius iussum immunctum literas Regias iudicialiter & publice posse impugnari de nullitate ac subreptione, & vt tales per Iudices quibus dirigūtur, posse declarari, etiam de inciuilitate & iniquitate, & ita in omnibus curiis Franciæ seruatur, insequendo ordinationem Regis Caroli VII. super hoc editam in ordine 78. incip. *Item & que souuentesfois plusieurs obtiennent de nous ...* Et idem ordinauerat Philippus VI. eius prædecessor, de qua meminit Auffer. ... *de rescriptis. c. quia sæpe contingit.* Quæ quidem sunt multum laudanda in rege Franciæ, quia de iure communi, vbi rescripta non sunt falsa, nec subreptitia, nec contra bonum Reipublicæ, licet iniquitatem contineant, non possunt de iniquitate impugnari coram Iudice inferiori, sed debet Iudex rescribere Principi, *ca. si quando. de rescript.* tamen in Regno Franciæ possunt etiam de iniquitate coram inferiori, cui diriguntur, redargui & inciuilia declarari. Et hoc est quod dicebat Cassiod. loquendo de Cancellario Regis: Pro æquitate, inquit, seruanda, nobis quoque patimur contradici: De quo idem Benedicti *in dicta repet. in d. verb. & vxorem, in fine secundæ dec sionis.*

Ex quibus prædictis tanta Regum Franciæ fama interemeratæ iustitiæ per vniuersum orbē euolauit, quod plures eisdem non subditi, etiam infideles eorum iudicio se submiserunt, vt in eis verificatum sit, quod de glorioso Scipione Africano concludit Plutarchus, quod tanta est virtutis vis & tam magna apud omnes gentes, cum non solum bonos, sed etiam improbos ad se amandum alliciat: quod exemplum fuit in pluribus Francorum Regibus compertum, qui si acceptare voluissent extraneas nationes, regerent in eos consentientes, præsertim in persona Dagoberti Regis Franciæ huius nominis primi, de quo Guaguinus *l.3.c.3.* sic de Duce Sabaudiæ, qui Francorum Regis iudicio sponte se submisit, consuluit Bald. *in tertia parte Consiliorum, consi.218. incipit. ... flexique ... bus loquar, &c.* Vbi ponitur tenor submissionis. Quod consilium videndum est, cum sit pulcherrimum. Et adeo semper apud Francos Reges cultus iustitiæ acceptus & gratus fuit, & speratur perpetuo vigere, quod de ipso Christianissimo Rege dicere verisimiliter possumus, quod per Psalmistam dictum fuit. Ps. 95. *Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua.* & iterum Psalm.96. *Iudicabit orbem terrarum in iustitia.* Et sequitur retributio, Psalm.54. *Propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam deducat te mirabiliter dextera tua.* Quoniam notorie videmus Francorum Reges supra omnes Principes terræ exaltatos, vt verificatum fuerit eis, quod Cicero *lib. 3. de officiis* dicit. *Qui verum gloriam adipisci vult, iustitiæ fungatur officiis.* quoniam, vt dicit Seneca lib. de quatuor virtutibus: *Iustitia est diuina lex & vinculum societatis humanæ quisquis hanc desiderat sectari, Deum primum ametur, vt ametur à Deo.* quod in Francis Regibus vidistis adimpletum. Quibus rectè & iuste appropriari poterat illud, & pariter eorum subditis, quod de Rege iustissimo scribitur: *Lætentur & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis.* Sed timeo, quod hodie non sit verificatum illud, de quo habetur per Aug de 12. abusionum gradibus, cuius dictum retuli *in rubrica, Des iustices & aresls d'esceles, in ... consuetudinibus nostris, ducatus Burgund.* vbi scripsi per contrarium quid operetur iniustitia. Quod cum non sit meæ intentionis, in hoc meo opere aliquid tangere, aut parum, nisi de his, quæ tangunt laudem, gloriam, & honorem, ideo nihil aliud dico.

Sed ibi etiam dixi, quod iustitia est quædam turris fortissima, triangularis quodam triangulo contenta. Vnus angulus est honeste viuere, alius, alterum non lędere, tertius, ius suum cuique tribuere. Cuius quidem Iustitiæ sex sunt partes principales, seu lapides, vt ibi dixi, ideo non repeto, & satis declaratur in locis ibi per me allegatis: de quibus etiam facit mentionem Benedicti *in loco hic ante alleg.*

Bernardus vero in *sermone 4. de aduentu*, assignat alias partes Iustitiæ, vbi ait: quod iustitia est virtus, quod suum est vnicuique tribuens superiori, æquali, & inferiori. Superiori enim debetur obedientia, & reuerentia, scilicet, Prælato & Principi de hoc 13. *dist. per tot.* Æquali fide pari consilium & auxilium, vt consilio erudiatur ignorantia, auxilio iuuetur infirmitas, secundum illud *1. Corinth 12. Quis infirmatur, & ego non infirmor?* Inferiori debetur custodia & disciplina, scilicet vt non tegnet in eo peccatum, & vt dignos fructus pœnitentiæ faciat. 47. *dist. c. omnes.* quibus omnibus debet adiungi rectum iudicium, quæ septem possunt significari per septem columnas, quas excidit Sapientia in domo, quam ædificauit *Prouer.11.* prout ibidem exponit Bernardus.

Et non immerito, si Principes ex iustitia laudentur, & gloriam consequantur: quoniam Aug. *lib. 7. de ciuitate Dei c.11.* Sapientum sententiam recitans, concludit hoc verissimum esse, Rempublicam, cuius Princeps est iustus secundum Luc. de Pen. *in l. quicunque in 3. & 4. col. C. de omni agro deserto.* & cuius commissionem habet à Deo, *in Aut. vt diff. rentes iudices. in prin. colla. 9.* Ad cuius etiam vtilitatem respicere debet, *in Auth. vt Iudices sine quoque suffra. colla. 2.* & eius sustentationem, *in 1. constitutione C.* quam debet cunctis præponere. Bald. *in authen. de heredib. & Falcidia. in 2. col. colla. 1.* sine iustitia conseruari non posse, nec regi. Et vt ait Macrob. *lib. 1. de somnio Scipionis*: si ne iustitia non solum Respublica, sed nec exiguus hominum cœtus, nec quidem parua domus constabit. Et vt ait Cyprianus *lib. 12. de abusionibus.* Iustitia Regis est pax populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, nutrimentum gentis, gaudium hominum; & merito; Nam Respublica per iustitiam tempore pacis & belli optimè gubernatur, vt habetur *in proœmio I. ff.* Per Iustitiam namque mali terrentur, & boni conseruantur. *l. capitalium. §. famosos & l. aut facta. §. fi. ff. de pœnis.* Nam per ipsam cum puniantur mali, reliquis incutitur metus, & isto modo pax & tranquillitas conseruantur, *l. 1. C. ad leg. Iul. repetund. l. diuus. ff. de custod. & exhib. reor.* dixi *in consuetud. nostris ducat. Burgun. in d. rub. Des iustices.*

Ex hac iustitia maximam etiam gloriam consecutus est Traianus. Vnde Helinandus in gestis Romanorum narrat; Quod cum ascendisset equum ad bellum profecturus, quædam vidua apprehenso pede eius miserabiliter, lugens, sibi fieri iustitiam petiit, de

lijs,qui filium eius bonum, & innocentem occiderant,dicens: Tu (inquit) *Auguste imperas,& ego tam atrocem iniuriam patior.* Cui Imperator: *Tibi satisfaciam cum rediero.* Cui illa dicit: *quid si non redieris? Successor,* (inquit) *meus tibi satisfaciat.* Et illa: *Quid tibi prodest,si alius bene fecerit,tu mihi debitor es secundum merita receptum,& fraus utique est nolle reddere quod debetur, successor tuus iniuriam patientibus pro se tenebitur, te non liberauit iustitia aliena, & bene agetur cum successore tuo, si se liberauerit.* His verbis victus Imperator, descendit statim de equo, & causam exaudiuit præsentialiter, & condigna satisfactione Viduam consolatus est. Et inde statua Traiani in suo posita fuit, repræsentans quomodo in expedititione positus viduam liberauit, & in Senatu exclamatum fuit: *Non alter felicior Augusto: nec melior Traiano.* vnde & de eodem legitur, quod cum filius eius equitaret in dicto equo, ex eius pedibus filius cuiusdam viduæ interfectus est, & ideo eidem viduæ ei conquerenti, filium suum pro filio illius viduæ mortuo tradidit & hæreditatem cum eo. Iste Traianus, Hispanus fuit clemētissimus & iustissimus,sed quia paganus,damnatus erat. Vnde magnus Gregorius diu post mortem Traiani de iustitia eius & pietate (quæ est pars iustitiæ) audiens,orauit pro anima eius,ante altare beati Greg. & ex priuilegio singulari,& inaudito,oratione eius,liberata est anima Traianī de inferno:de quo testis est totus mundus secundum Damasc. vt scribitur in Legenda beati Greg. Facit de eo mentionem Luc.de Pen. *in l. 1. in 3. colum. C. de exact. trib. lib.* 10. Io. Fab. *in proœmio Inst.* Bened. *in repet. cap. Rayn. in verb. & uxorem nomine Adelasiam. num.* 602. *de testam.*

Vsque adeo iustitia in Rege laudanda est, ita quod melius est regi iusto Rege seu Principe,quam iusta legē,cum ipse in singulis causis iudicat secundum æquitatem,quæ sibi videtur,vt not. Bart. & post eum Pau. *in leg. præsenti. in sui initio per illum text. C. de his qui ad eccles. confug.* Nam ipse est summum ius, & lex viua seu animata in terris.dicit tex. *in auth. de consulibus. circa fi.* & ibi gloss. *in verb. legem*, hoc expresse not. *collat.* 4. Et ipse solus iudicat de causa à iure non definita, vt infra ista parte scribitur in consideratione,in qua specialia solis Principibus competentia describuntur. *vers.* 69. Et de hoc vide Corsetum *de potestate Regia. q.* 67.

In quibus consistat iustitia Regis, ponit Cyprianus de 12. abusionibus,dicens: Iustitia vero Regis est neminem iniuste per potentiam opprimere: sine acceptione personarum inter se, & proximum suum iuste adiudicare aduenis & pupillis, & viduis defensor esse,cohibere furta,adulteria,& omnem mœchiam punire. 23. *quæst.* 5. *c. Regum,&c.* Rex debet iniquos deprimere,& bonos exaltare,impudicos vero & histriones non nutrire. ad hoc 86. *dist. cap. donare.* Impios de terra perdere, parricidas & peierantes viuere non sinere, *præd. c.* Rex debet Ecclesiam defendere. *d. c. Regum.* pauperes eleemosynis alere. 68. *dist. c. non satis. & c. pasce. dist. & de ieiun. 1. c. quamobrē.* Iustos super regni negotia constituere, & senes sapientes,& sobrios consiliarios habere. 1. *q.* 1. *c. esto te.* Magorum & ariolorū Pythonissarum superstitionibus non intendere. 26. *q.* 6. *c. nec mirum. & 1. 23. & 4. eiusdem causa.* iracundiam suam differre. 11. *quæst.* 2. *c. iustum cum apud,& c. illa,& c. femme.* patriam fortiter & iuste contra aduersarios defendere. 23. *qu.* 2. *c. iustum. cum c. sequ. & quæst. in ca. fortitudo. & qu.* 8. *c. vt pridem. & q.* 1. *c. militare. &c. noli.* & per omnia in Deum confidere, vt *Psal.* 124. Qui confidunt in Domino,&c. *de conse. dist.* 1. *c. omnis Christianus.* prosperitatibus animi non eleuari,sicut fecit Nabuchodonosor Rex *de pœn. dist.* 1. *c. valuissent. vere Nabuchodonosor.* Cuncta aduersantia patienter tollere 23. *q.* 1. *§.* 1. *&c.* paratus fidem Catho. in dominum habere. 96. *dist. c. si Imperator. l. inter claras. C. de sum. tri.* filios suos non sinere impie agere. 23. *q.* 5. *ca. Rex.* certis horis orationi insistere, vt Rex Dauid *Ps.* 118. Septies in die laudem dixi tibi Domino,&c. 1. *de celeb. miss. c.* & ante horas congruas non gustare cibum. Et subdit Cypr. Hæc regni prosperitatem in præsenti faciunt,& Regem ad cœlestia Regna deducunt, sermonē accusantium inuestigare: quoniam,vt habetur Prouerb. *Gloria Dei est celare verbum, & gloria Regum inuestigare sermonem.*

SExta consideratio. Multum laudantur Principes ex pietate seu clementia: quoniam, vt dicit Iodocus Clichtoueus *i. tract. de nobilit.* qui hac virtute insignes floruerunt,perpetua celebrantur laude,nullaque ætate obsolescet eorum gloria, maxime quæ innata est Principi. *l. nemo enim. C. de mil. vel compossess. lib.* 12. *§. quoniam vero. in auth. de exhib. reis col.* 5. Dominus enim constituit Moysem super populum, cum esset super omnes mitissimus. *Num.* 12. & 3. *Reg.* 20. Et habetur *Esth.* 3. quod Reges Israel clementes erāt: vt dicit: *Volui potentem nequaquam abuti magnitudine, sed clementia & lenitate gubernare subiectos.* & Esa. 16. *Emitte agnum domine dominatorem terræ.* Et de Christo habetur *Matth.* 20. Ecce rex tuus venit tibi mansuetus. Clementia enim,pietas, misericordia, mansuetudo, humilitas,modestia,dilectio, beneuolentia, preciosa sunt monilia Regiæ maiestatis. Hinc Demosthenes ad Alexand. Nihil (inquit) habes rex vel fortuna tua melius,quam vt velis seruare plurimos.

Nulla enim de virtutibus generosior misericordia, admirabilior clementia, nec per aliud propior Deo accedere potes, quam vt saltem conferas hominibus, vel dando si eguerint, vel parcendo si deliquerint, vel indulgendo si supplicauerint. Cum enim vincamur à Deis in omni munere, sola clementia est, quæ nobis Deos reddit æquales. facit *l. Imperialis. C. de nup.* Tullius quoque lib. 1. de offic. *Nil* (inquit) *laudabilius, nil magno & præclaro viro dignius placabilitate & clementia.* Quoniam vti Poëta. *Sola Deo æquat clementia.* Nam si egregium est hostem abijcere, non minus tamē laudabile infelicis scire misereri: quoniā, vt dicitur Prouerb. 20. *Misericordia & veritas custodiunt Regem, & roboratur clementia: ebranum illius bonitatem & Principis populi confirmat.* Prouerb. 16. *Clementia Regis quasi imber serotinus sicut imber temporaneus est. &c.* vt ibi, & habetur Prouer. 11. *Clementia preparabit vitam, operatur malorum mortem.* Et Senec. *lib.* 1. *de clementia ad Neronem. Magni certe animi est placidum esse, tranquillum & iniurias atque oppressiones semper despicere: Muliebre autem est furere in ira.* Nam de Cæsare legitur, quod omnium memoriam habebat, præterquam iniuriarum reminisci. Pariter Octauianus detrahentibus ei in ciuitate libera, liberas debere esse linguas, respondebat. Et cū in testem produceretur, libenter obiectus etiam contra personam suam tolerabat, nec contra obijcientem mouebatur. Hæc recitat Benedicti *in repe. cap. Rayn. in verb. duas habens filias. num.* 89. *de testam.* Et dicit Beroaldus *in tract. de felicitate.* Clementia est prima dos Regū, autore Vopisco. Hinc apud Claudianū Theodosius Honorio filio salubriter præcipiens: *Sis pius in primis. Nam cum vincamur in omni munere, sola Deos æquat clementia nobis.* Et, vt dicit, videtur opifex rerum ac potens natura demonstrasse clementiæ insigne Principibus potissimum conuenire, quæ Regem

apum

apum sine aculeo exarmatum esse voluit, vel si spiculum dedit, eo tamen vti noluit: sic etiam debent esse Principes, vt dicit Beroaldus, quem videas. Ideo Imperator dicit se clementem, *in Auth. de trien. & semis. § consideremus. col. 3.*

Lucas vero de Pen. *in leg. monente. C. qui milit. non possunt. lib. 12.* ponit duodecim exempla, ex quibus docet, quomodo clementia est multum laudanda in Principe, & etiam scripsit de clementia *in l. duos. C. de suscept. & arca. Plin. lib. 7.* clementiam Cæsaris commendat, vt habetur *in officina Textoris in verb. clementes & humani.* vbi numerat 36. qui de clementia & humanitate laudantur. & videatur etiam clementia Roman. per Valer. *li. 5. ti. de hum. & clementia.* ponit Bernard. de Bust. is in *sua 2. par. Rosarij, sermone. 24. part. 2. litera B. ibi: 4. documentum,* commendat etiam & multum laudat Albertus in *sua margarita poetica. 2. par. tr. 1. ex 5. lib. Valerij.* Et etiam ex pietate laudatur, cum congruat Principi, quod subiectos debet diligere, vt coniunctos, imo vt filios; est enim communis pater omnium, vt in *Auth. neque virum quod ex dot. ad finem. collat. 8.* vt dicit Lucas de Penn. in *l. 1. C. de thesauris. li. 10.* Et de huiusmodi dilectione Principum in subditos, ponit Bernardi. de Bustis in *1. part. sui Rosarij, sermone 24. part. 2. in litera L.* Et, vt dicit ibi Lucas de Pen. Benignitas debet esse in principe, quæ est vt sol in cœlo, quæ maxime seruanda est in correctione. *23. q. 3. c. quod Christus. & licet. 45. distin.* Et amplissime demonstratur ex quadam mirabili & singulari Epistola Ignatij, missa ad Tymophylum monachum inserta in libris Dionysij, de diuinis nominibus, quam videas, cum quæstio fuerit de benignitate. In signum enim clementiæ Reges vnguntur, vt sint aliis clementiores & dulciores, notatur in *cap. 1. de sacra vnct.* Et plures ponit Benedicti in *sua repe. cap. Raynut. in verb. cendidu. nu. 57. 58. & 59. de testam.* quem videas & Iodocum Clictoueum in *tract. suo, de vera nobilitate. ca. 14.* vbi ait nobilibus iracundiam vitandam esse, & clementiam colendam.

SEptima consideratio, principes etiam laudantur ex affabilitate, & ex facilitate adeundi seu admissionis. Quoniam interrogatus Agesilaus quo pacto gloriam quis inter mortales consequatur? Respon. optima dixerit, nec non pulcherrima factitauerit. Pulcherrimum autem cum primis est, & in principe longe speciosissimum, exhibere sese omnibus obuium & facilem: audire benigne, & comiter, desideria adeuntium. Nam, vt dicit Clictoueus in *tract. de vera nobilitate. c. 12.* Nihil enim æque animos hominum deuincit, gratiamque ducit & allicit, atque morum facilitas, moderatio animi, æquabilitas, humanitas, & in omnes affabilitas. Enimuero, hæc subditorum mentes astringit in superiorum amorem: facitque, vt eos reuereantur, colant ac obseruent, afficianturque in ipsos amore singulari. Ex hac adeundi facilitate miro præconio Pompeius magnus extollitur à Cicerone. Laudat & in Traiano Plinius panegyrista admissionum facilitatem: de quo dixi supra in 1. *part. in 26. consideratione,* vbi de salutatione fit mentio. Hoc iurisconsulti in Proconsule ac Præside, veluti officium necessarium deposcunt: vt scil. omnium desideria audiant, & in adeundo se faciles præbeant. *leg. nec quicquam. §. obseruare. ff. de offic. procons. & leg.* Et, vt refert Beroaldus in *suo libello de optimo statu.* Philipp. Macedonum Regem olim adiuit anus paupercula rogans, vt causam audire vellet, qui, cum respondisset, ociosum se non esse: exclamauit anus: *Etiam ne regnes?* tanquam imperare non debeat, qui adeuntes adire contemnit.

Verbum hoc demiratus Philippus, & illam audiuit diligenter, cæteris deinceps præstitit se facilem. Huius affabilitatis, & facilis admissionis, nobis est etiam exemplo Alexander Magnus, suis militibus summopere dilectus, quia humanus & affabilis erat.

Plura exempla è diuerso, quomodo nocuerunt difficiles aditus & superba responsa scribunt Beroaldus & Clictoueus, vbi supra. Ex quibus lucide apparet, quod princeps debet obseruare illud, *Eccl. 32. in prin.* Rectorem te posuerunt, noli extolli, esto in illis, quasi vnus ex ipsis. Et illud domini nostri documentum euangelicum. Nolite in sublime tolli.

OCtaua consideratio. Principes etiam ex liberalitate laudantur, & commendantur, quæ multum conuenit principi. *leg. cum multa. C. de bonis quæ lib.* Vt enim imperialis fortuna omnes supereminet alias, ita oportet principales liberalitates culmen habere præcipuum: & dicit F. Patritius *tit. 9. lib. 4.* de Regno & Regni institutione: quod liberalitas summopere principem commendat. Hinc dicit Bald. in *l. legatis. in fi. C. ad l. Falcid.* quod proprium principis est, quod debet esse liberalis & gratiosus. *l. 1. in fi. C. de cad. tollend. l. si quis rogatus. §. vlt. ff. ad Trebell.* & huiusmodi liberalitate in principes ponit Bernardinus de Bustis in *2. parte sui Rosarij, serm. 14. secunda parte. litera I.* Facit quod habetur *Prouerb. 22. Gloriam & honorem acquirit, qui dat munera. & c. 18. Donum hominis dilatat viam eius, & ante principes spacium ei facit.* Imo donare, quod est liberalitatis, laudatur, etiã si non præstetur. vt facit text. in *leg. cedere. §. munus. ff. de verb. sign.* vt dicit Lucas de Pen. in *leg. vnic. C. de castr. omnium palat. pecul. lib. 12.* Et Artaxerxes Xerxis filius aiebat: beneficium addere longe magis regale, quam auferre.

Et hæc liberalitas viguit in Tito Imperatore, ad quem nemo accedebat postulandi gratia, sine re aut spe habendi. Et interrogatus ab amicis, cur plura polliceretur, quam præstare posset. Respondit; quoniam non oportet quenquam à facie & sermone principis tristem recedere. Et recordatus super cœnam, quod nihil tota die illa dedisset, dixit: *Hunc diem perdidi.* Et, vt ait Seneca *lib. 2. de benefic.* Quod Alex. cuidam petenti vnum denarium, ciuitatem dedit: ille vero dicit, tantam domum non conuenire fortunæ suæ: cui Alexand. *Non quæro,* inquit, *quid te accipere oporteat, sed quid me dare.* Et de eodem narrat Seneca *epist. 4.* quod respondit cuidam ciuitati, dimidium omnium suarum rerum eidem promittenti. Eo, inquam, proposito veni in Asiam, non quod acciperem id, quod dedisseris, sed vt haberetis id, quod reliquissem. Et de his liberalitatibus Alexandri, ponit Io. Lupus in *sua repu. rubrica, de don. inter virum & vxo. §. 9.* vbi ample de liberalitatibus nobilium.

NOna consideratio. Etiam laudem, gloriam, & honorem consequuntur ex magnanimitate, & magnificentia. text. est in *l. 1. Cod. de thesauris. lib. 10. ibi: vt imperatoria magnanimitatis videatur peruenire liberalitas postulandi,* & ibi Lucas de Penna, qui ponit differentiam inter magnanimitatem & magnificentiam: cum magnanimitas sit in honore, magnificentia in expensis. Vel magnanimitas sit in aggressione, magnificentia in consummatione. Et dicit Luc. de Pen. in *leg. 1. C. de veteranis. lib. 12.* quod in principe magnificentia circa duodecim præcipue versatur, quæ ibi ponit & de huiusmodi magnanimitate & magnificentia ample Aristoteles *4. Ethicor. cap. 2. & 3.* vbi multum commendat & laudat principem magnanimum: & plura per sanctum Thomam *secunda secunda de magnanimitate.* Et per Ægidium *de regimine Principum.*

c.24 quod incipit, *amatores.* & *c.19.* hæc enim virtus solis Regibus ac Principibus conuenit, vt dicit Franciscus Patricius in *suo lib. de Regno & Regis institutio. lib. 7. tit. 10.* vbi etiam de magnificentia: & quomodo Cæsar & Porsena fuerint laudati de magnificẽtia.

DEcima consideratio. Principes laudem, gloriam, & honorem consequuntur ex sapientia, quę maxime requiritur in principe *l. g. pen. C. de his, quibus vt indignis. ibi; ve princeps philosophia plenus.* & habetur *Eccl. si. 10.* Principatus sensati stabilis erit, Rex autem insipiens perdit populum suum. Qualis enim est rector ciuitatis, tales habitantes in ea, *Eccles. 10.* Salomon enim ad regendum populum non diuitias, non dies multos, sed sapientiam postulauit. *3. Reg.* Et de Christo dicitur *Ieremiæ 23.* Et regnabit Rex & sapiens erit, & faciet iustitiam & iudicium in terra. Nunquid Abraham, qui fuit pater multarum gentium peritus fuit in omni sapientia Ægyptiorum? *Act. 6.* Nunquid Dauid habuit sapientiam sicut Dei? *2 Reg. 14. capite.* Nam regale opus est, sapere & diiudicare, vt ait Tullius *lib. 1. de diuinat.* & refert Iacobus in *suo sophologio Sapientiæ. lib. 1. c. 2.* vbi narrat multos Reges, qui dilexerunt sapientiam: & ibi maxime de Alexandro, qui eruditus fuit ab Aristotele: de quo amplius dicam infra in 10. *huius libri parte, in 1. consideratione.* Et refert etiã Ant. Flo. in *suo chro. tit. part. 5. tit. 16. c. 2. §. 5.* quod Olftedus Rex Angliæ, iam duodenus, expers omnis literaturæ erat, vt ibidem de eo habetur plene, & ibi multum commendatur propter eius literaturam, per quam magis, quam viribus Regnum suum optime rexit. Et vt dicit Arist. in *Eth. 6.* Nemo iuuenes eligit in Duces: quia non constat eos esse prudentes, & ideo dicit Sapiens, *Eccles. 10.* Væ tibi terra, cuius Rex est puer. & dicit Boetius *de consolatione in 2.* & Val. *li. 7. tit. de sapienter dictis aut factis.* & recitat Benedicti *in sua rep. c. Raynu. in ver. duas habens filias. nu. 120. de testam. in additione;* Platonẽ dicentem beatas esse ciuitates, si aut Philosophi regnarent, aut Reges philosopharentur: & vt inquit Seneca, seculum esse aureum, si sapientes regnarent. Ideo *Sap. 6* dicitur: Concupiscentia sapientiæ deducet ad Regnum perpetuum. Si ergo delectum in sedibus & sceptris, ô Reges populi, diligite sapientiam, & in perpetuum regnetis: diligite lumen sapientiæ, omnes qui præestis populis. Multitudo enim sapientum, est sanitas orbis terrarum, & Rex sapiens populi stabilimentum est. Ex prædictis Bernardinus de Bustis in *loco supra alleg. in litera H.* dat documentum Principibus, vt sint sagaces: ex quo dicendum est, quod in huiusmodi sapientia laudari debent. Ad quæ faciunt, quæ dicit Lucas de Pen. in *l. omnes. de decur. lib. 10. in 12. col.* vbi dicit: Impossibile est enim, vt salubriter disponat Principatum, qui non agit consilio sapientum. *Eccles. 9.* Et Polycraticus *lib. 5. c. 6.* de his pauca dicenda sunt, cum pauci tales reperiuntur. Legitur enim in *Polycr. lib. 4.* quod Traianus Rex Romanorũ hortatus est Regem Francorum, vt filios suos liberalibus disciplinis instrui procuraret, dicens, quod Rex illiteratus, quasi asinus coronatus:

Et ideo Principes debent habere in honore doctores & non ignaros: quoniam, vt ait Pogius in epistola ad Nicolaum quintum: Vbi doctrinarum cessant exercitia, ibi nullum inter doctores atque indoctos discrimen viget. Vbi nullus virtuti locus, nulla studiorum ratio habetur. Vitia ibi regnant, torpescunt ingenia: principatus & Regna decidant, rerumque omnium dominetur confusio necesse est, & prouenit talis ruina: quia Imperia & damnationes, sanguinem sequuntur & virtutes, vt dicit Benedicti in *sua repet. c. Raynutius. in verb. condidit. 1. num. 34. de testamen.*

Et sapientia in Regibus, est multum necessaria, quoniam, vt ait Vegetius *lib. 1. de re milit.* Nullus, inquit, est, cui sapientia conueniat magis quam Principi, cuius doctrina omnibus debet prodesse subiectis. Nam, vt inquit Polycrat. *lib. 4. & 7.* Sapientia fecit Romanos dominari. & ibi plura dicit Iacobus in *suo Sophologio sapientiæ, lib. 1. c. 5.* Dicam infra in 10. *par.* quomodo scientia & sapiẽtia sit necessaria, vtilis & laudabilis.

VNdecima consideratio. Principes multum laudantur, & gloriam, & honorem consequuntur ex castitate, & continentia. Cum vt ait Imperator in *l. si qua illustris C. ad Orfic.* Illustribus enim castitatis obseruatio præcipuum debitum est: Imo Imperator pudicitiam semper esse colendam censuit. Hinc, per illum tex. Ioan. And. *in c. fi. de filiis presbyter.* quod non valeret dispensatio facta per Papam, cum nato ex coniugato nobili & soluta nobili, nisi de nobilitate fieret mentio, per Felin *c. postulasti. in 4. col. de rescript.* Nam pudicitiam & castitatem præ oculis habuit Abimelech, Palæstinorũ Rex; quia visa pulchritudine Rebeccæ iocantis cum Isaac viro suo, præcepit omni populo, dicens: Qui tetigerit hominis eius vxorem, morte morietur. *Genes. 26.*

Hannibal Carthaginensium Dux inuictissimus, qui, vt Trogus refert, nunquam inter innumeras captiuas miræ pulchritudinis puellas, castitatem perdidit.

Et Marc Claudius Marcellus, Romanorum consul, *teste Augustin. lib. 1. de ciuitate Dei. c. 6.* ante captam Vrbem Syracusanum, eius ruinam fleuit, & priusquam ciuitas inuaderetur, edicto perpetuo constituit, ne quis corpus liberum violaret.

Et Alexander, vt Vegetius *lib. 2. de continentia. Alexandri* narrat, licet diues & potentissimus Rex esset, cum ei pulcherrima virgo oblata fuisset, cuidam tamen nobili desponsata, illam non aspexit, sed cum dono ad virum suum remisit.

Sic etiam Scipio Africanus, alterius Scipionis filius, vt Valerius tradit *lib. 4. de abstinentia, & continentia.* cum in Hispanias profectus esset, capta Carthagine, virginem quandam speciosam captiuam, vt etiam Liuius dicit, sponso generoso concessit, puellæque pretium dotis nomine condonauit, vbi prius omnẽ carnis voluptatem, è castris amouerat, ita, quod duo scortorum millia leguntur ab eius tũc exercitu abiisse. vt idem refert Val. *li. 2. de disciplina militari.* & dicam infra *in 7. par.* Id idem Totilam, ferocissimum Regem Gothorum fecisse, cum Romam vastaret, vt nulla quę ingenua mulier, virgo vel nupta, aut vidua foret, violaretur, præcepisse, idque seuere custodiuisse recitat Ant. Flor. *in historia 2. par. tit. 1. c. 5.* hæc dicit Benedicti in *d. sua repet. c. Raynut. in verb. cuidam Petro tradiderunt. nu. 71. & 72.* & ibi videatur, quid etiam eueniat Principibus effœminatis. Quæ cum non sit materia nostra; quia tantum ea, quæ ad laudem attingunt dicere intendo & non alia, ad ibi dicta te remitto.

Et non solum Principes laudantur ex huiusmodi continentia carnali, sed etiam ex continentia gulæ, auaritiæ, & ambitionis, & superbiæ, vt de continentia gulæ dicitur de Alexandro *li. 4. Vegetij de re militari,* quod in itinere ambulans cum amicis, accepto pane vesci solitus erat Item legitur de Scipione Æmiliano. Et Catonem fuisse contentum eodem vino, quo remiges siue serui remigantes. Et de Arubolo Rege Barbarorum, qui deuicit Romanos, legitur fuisse contentum, quod ante noctem nõ requiescebat, de nocte surgere solitus erat, & in crepusculo ad cœnam vacabat.

bat, vt ibi Vegetius, qui narrat de aliis, quem vide.

Et in gestis Romanorum legitur, quod Cæsar erat minimi cibi atque vulgaris, & tantum vescebatur loco & tempore, quo stomachus desiderabat.

Dauid etiam concupitam aquam effudit 2. *Reg.* 23. & 41. *dist. c. delicia.*

Et Alexander, qui cum in aquosam terram & inuiam potum inuenire minime poterat, siti laborabat, cum suo exercitu fugiens aquam inuentam à Cohino milite, inaurata galea oblatam, volenti plus Regi, quam sibi etiam sitienti consulere, effudit, ne bibente coram, alij magis sitirent: laudauit tamen, & remunerauit militis beneuolentiam.

Ex quibus patet, quod antiqui Principes non quærebant lauta vel pretiosa alimenta, nec epulis, vel comessationibus vacabant. 44. *dist. c. comessationes.* §. 1. *de consecr. distin.* 5. *cap. ne tales.* 16. *distin. per totum.* & 35. *distin.* §. 6.

Et de continentia à cupiditate auaritiæ ipsa etiam viguit in Principibus ex qua laudati fuerunt. vnde narrat Valerius *lib.* 3. Cùm Scipio accusaretur apud sen. Ro. de pecunia, respondit: cum totam Africam vestræ potestati subiecerem, nihil ex ea quod meum diceretur præter cognomen retuli. Et iterum addidit, non me Punicæ, id est, Africanæ, nec fratrem meum Asiaticæ gazæ auarum reddiderunt.

Narrat etiam Valerius *lib.* 4. de prædicta continentia Principum, vbi ait de Marco Curio, qui fuit norma frugalitatis. Cum enim legati Sannensium venissent ad eum in agresti scammo assistentem foco, atque in catino cœnantem, & magnum pondus auri attulissent, & benignis verbis inuitassent vt auro vti vellet: Vultum risu dissoluit, dicens: *Superuacue enim, ne dicam inepte, aurum obtulistis: dicite Samnitibus, Marcum Curium malle locupletibus imperare, quam ipsum fieri locupletem. Atque istud, vt preciosum, ita malo hominum excogitatum munus refertote, & mementote me nec acie vinci, nec pecunia corrumpi posse.* Hæc ille. Et ibi ponit alia de eo, & de Fabricio Lucinio, & de pluribus, quos vide. Sed multum facit quod dicit Tul. *lib.* 2. *offic.* Nullum vitium deterius auaritia, præsertim in Principibus Rempublicam gubernantibus, vt refert Lucas de Penn. *in leg. profess. C. de muneribus patrimoniorum. lib.* 11.

Duodecima consideratio. Principes laudantur ex fortitudine, quæ est vna ex quatuor virtutibus cardinalibus habens in se donum fortitudinis & præcepta, vt resistatur hostibus, vt formido sit, habet pluxes partes potentiales, de quibus habetur ample *in leg. vnica. C. de metropoli. Beruo. lib.* 11. vbi ample ponit de septem virtutibus: quarum tres sunt Theologicæ, scilicet fides, spes & charitas: & aliæ quatuor sunt Cardinales, scilicet iustitia, prudentia, fortitudo, & temperantia. Et istæ sunt multum in Principe necessariæ, & ex his laudantur, & honorantur, vt dixi de aliquibus, & dicam infra. Et tantum hic tetigi & tango ea, quæ faciunt ad laudem, & honorem Principum, cum hic sit locus de his, quæ concernunt alias virtutes non maxime necessarias, licet tamen omnes vtiles videantur. Luc. de Pen. *in d. l. vnica. C. de metropoli Beryto.* Vnum tamen aduertendum est, quod latius infra suo loco 17. *par.* discutietur de huiusmodi virtute fortitudinis, quæ multum necessaria est in militibus: & etiam temperantia, quæ est alia virtus Cardinalis: Ideò aliter hic non insisto, & etiam quia satis in discursu huius partis tangam ponendo alias laudes & honores principum.

Et de temperantia, quomodò sit necessaria in principe, & non declinet in virtutis excessum, id est, ad dextram & sinistram, & non per abrupta vitiorum à via virtutis deiiciat, optime differit Polyæra. *lib.* 4. *ca.* 9. vbi dicit, quod iniuriam non admittit, & vide Ægidium *de regimine principum li.* 2. *de temperant. cap.* 15. Et de huiusmodi fortitudine vide Martinum magistrum, qui tractatum vnum fecit de fortitudine satis amplum, ad quem recurre.

Decimatertia consideratio. Etiam principes ex fide, gloriam & honorem consequuntur. Quoniam nihil est, quod lumine clariore præfulgeat, quam recta fides in principe. *l. inter claras. C. de summ. triu.* & vt ait Tul. *lib.* 1. *offic.* Neque enim vlla res vehementius Rempublicam continet, & est fundamentum iustitiæ. Quoniam, vbi non est sana fides; ibi non potest esse iustitia. *c. vbi* 24. *qu.* 1. & dicit Luc. de Pen. *l. quoties. C. de ponder. & auri illat. libr.* 10. quod fides præfertur prudentiæ, & ibi multum ample commendat fidem: & dicit text. *in cap. in qualibet.* 23. *quæst.* 8. quod Rempublicam magis quam sudores corporales gubernat, vt dicit Luc. de Penn. *in l. probatorias. C. de diuersis offic. lib.* 12. vbi ponit multiplices effectus fidei. Fran. vero Patricius *in lib. de Regno & Regis institutione, li.* 8. *tit.* 20. in principio dicit, quod fides in principe tanto fulendore fulget, vt sine ea omnes Regum ac principum virtutes obscuriores fiant: Ab ea singulæ sic lumen accipiunt, vt à sole luna, sydera ac stellæ omnes. Vnde, vt dicit, prudentia, sine fide, vana ac mendax esset, & vasta quædam versutiaque calliditas, temperantia tristis ac verecunda. Quid laudis famæ aut gloriæ princeps habere potest, qui vanus mendax aut infidus est? quid turpius aut grauius, quam fidem fallere, promissa non præstare, conuentisque non manere? Vnde refert de Sexto Pompeio, quod cum cœnantibus in naui apud Puteolos Antonio & Octauio, apud Sextum Pompeium Magni Pompeij filium, qui tunc conciliati societatem inierat, Menodorus Pompeianæ classis præfectus, per internuncium Pompeio significauit, tunc tempestiuum esse, parentis ac fratris iniurias vlcisci: quod si occasionem sumere vellet, se operam daturum, vt è nauibus euadat nemo. Cui Pompeius, *refer.* inquit, *Menodoro sine me id facere licere, qui iam peierare consueuit: mihi autem nefas esset, qui fidem fallere nescio.* quæ quidem vox & decora fuit, Magni Pompeij filio digna.

Parmenoni quoque suadenti quidpiam Alexandro, quod præter fidem ac decorem esset, respondit: *Facerem id quidem si Parmeno essem, verum Alexandro neutiquam licet.* nec id iniuria dicebat Alexander. Nouerat enim vir animi tam excelsi, qui sibi orbem terrarum polliceretur, nihil esse posse, quod magis gloriam suam obscuriorem redderet, quam si promissam fidem aliqua ex parte falleret. Hæc Patricius ibi: Et ibi ponit de fide Romanorum, & de infidelitate aliquorum, quem vide. Textor etiam *in sua officina* ponit fidelissimos. & ibi ponit paucos: suo loco inter alios ponit Attilium Regulum, qui maluit ad supplicium redire, quam datam Carthaginensibus fidem violare. De quo etiam Benedicti *in dicta sua repet. capit. Raynut. in verb. testamentum.* 3. *nu.* 18. *de testament.* de quo etiam *in l. postliminy* *tit. in §. captiuus. ff. de capti. & postlim. reuers.* & etiam Silius, lib. 6.

Seruantur clarum nomen sua regia proles.
Qui longum semper fama gliscente per æuum,
Insidis seruare fidem memorabere Pœnis.

Et non est mirandum, si Textor ponat paucos fidelissimos: quoniam hæc virtus est valde chara & valde rara. vnde *Prouerb.* 12. *Virum fidelem quis inueniet?* &

S s

1. *ad Corinth*. 4. hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur, quæritur, inquam, & vix inuenitur. Tempore enim Christi inter duodecim Apostolos inuentus est vnus infidelis & alij fideles fuerunt: hodie vero duodecim, & plus inueniuntur infideles; quam inuenitur vnus fidelis. Huic virtuti committit dominus bonorum suorum dispensationem, *Matth*. 24. *Quis putas, est fidelis seruus, & prudens?* Et huic virtuti dat Deus gloriam suam, *Matth*. 25. *Quia super pauca fuisti fidelis, intra in gaudium domini tui*. Et etiam huic virtuti dat Deus augmentum gratiæ, *Luce* 19. *Euge serue bone & fidelis; quia in modico fuisti fidelis, eris super decem ciuitates*. Insequêdo stylum Textoris, propter paucitatem talium, pauca dicam.

Et talis fides, maxime in Principibus est seruanda, quando est cum iuramento, prout seruauit Alexâder (contra tamen eius velle) prout narrat Valerius. Qui cum iret ad dissipandam ciuitatem nomine Lampsacum, obuiam habuit Anaximenem, præceptorem suum: quod verens Alexander, quod pro ciuitate eum interpellaret, iuramento præuenit, dicens se non facturum quod petiisset: quod videns Anaximenes postulauit, vt prælibatam ciuitatem destrueret. Quod audiens Alexander suæ paci reliquit: quod hodie non faciunt principes. Sed quia meæ intentionis est ponere laudes illorum, & non malefacta nec vitia, videatur de hoc Guil. Bened. *in su. s repetit. c. Raynut. in ver. testamentum*. 3. *nu*. 42. & 43. *de testam*.

Decimaquarta consideratio. Ex tribus virtutibus fuit laudatus, & adhuc apud omnes laudatur Principatus Romanorum: ex quibus etiam omnia comprehendi possunt, ex quibus Principes possunt laudari, quæ sunt scil. sincerus amor pro patria, traditio legum sanctissima, & morum beneuolentia. Nam, vt ait Aug. 5. *lib. de ciuitate Dei*. plures causæ, ex quibus Romani claruerunt, primitus & ex eis tanquam mercedem condignam dominium meruerunt. Hinc dicitur 28. *q*. 1. §. *ex his*. Romani virtutibus promeruerunt Imperium: sed inter illas post supradictas, quas declarauimus, tantum ponemus tres, quæ multas ex prædictis comprehendunt, quæ omnia faciebant ad honorem, laudem, & gloriam consequendam.

Quantum ad primum, patet ex exemplis Romanorum. Quoniam tota eorum intentio erat in regimine ipsorum, & administratione dominij, ad conseruandam Rempublicam, vt eiusdem consulerent præfectibus. Vnde Augustinus *de ciuitate Dei, d. lib*. 5. *cap*. 6. & 7. inducens verba Salustij de bello Catilinæ, sententiam Catonis in dicto libro contentam de virtutibus Romanorum veterum attulit: vnde Respublica diuina prouidentia facta est magna, dicens: Nolite, inquit Cato, maiores nostros armis Rempublicam magnam fecisse: si ita quidem esset, multo pulcherrimam nos haberemus, quippe sociorum atque ciuium, præterea armorum, & equorum maior copia est nobis, quam ipsis: sed alia sunt, quæ viros magnos fecerunt, quæ nobis nulla sunt: domi industria, foris iustum imperium, animus, in consulendo liber, nec delicto, nec libidini obnoxius. Pro his, non habemus luxuriam, & auaritiam publice: egestatem, opulentiam, laudamus diuitias: sequimur inertiam, inter bonos & malos nullum discrimen: omnia virtutis præmia ambitio possidet, vt ærarium esset locuples; res priuatæ egebant, nunc econtra.

Et hinc syncerus amor pro Republica fuit apud Romanos, quod Romani pauperes erant in rebus priuatis, vt vtilitati publicæ consuleretur, vt narrat idem August. *d*. 5. *lib. cap*. 18. de Lucio Valerio defuncto in suo consulatu, qui adeo pauper fuit, vt nummis à populo collectis eius sepultura curaretur.

Consimile narrat Vegetius *de re militari*. de Attilio Regulo, qui cum summis rebus præfuisset, adeo pauper fuit, vt coniugem, liberosque in agello collocant, qui ab vno villico colebatur.

Item suos non patiebantur filios præfici, nisi possent proficere: vt legitur de Ælio, qui noluit, quod filius suus eligeretur Imperator post eum, dicendo, principatum deberi meritis, & non sanguine: prout nec etiam fecit Moyses, quod facere potuisset, *c. Moyses*. 8. *quæst*. 1.

Vtilitatem & salutem Reipublicæ propriç vitç præponebant, prout narrat Aurelius August. *lib*. 1. *de ciuitate Dei, cap*. 15. & Tull. *de officiis lib*. 1. & 3. Quod cum Marcus Regulus esset ductus à Carthaginensibus, & missus Romam sub iuramento redeundi, pro commutatione captiuorum: Ille Romam veniens, in senatum venit; & captiuos reddi, vel commutari negauit esse vtile, quod adolescentes, & boni Duces, ipse autem senectute confectus. Et cum retineretur à propinquis, & amicis: redire maluit, magis quam hosti fidem datam frangere. Nam secundum Augustin. fides quando promittitur, etiam hosti seruanda est. 24. *q*. 2. *can. noli*. Quod quomodo intelligatur, notatur ibi, & in *clem. Romani. §. porro. de iureiuran*. & per Alexan. in *l*. 1. *ff. de dolo*. Nam graue est fidem fallere. *l*. 1. *ff. de const. pecunia* Narrat etiam idem August. *lib*. 18. *de ciuitate Dei, c*. 18. & Tull. in *l b. de Senect*. de Theodoro Rege Atheniensi. Cum enim instaret bellum inter Athenienses, & Pelopon. & accepissent in responsis, & illi essent victores, quorum Dux occideretur, hoc audiens Theodorus, in habitu pauperis transiuit ad hostes, seque obiecit eis, necem per iurgium prouocando. Maluit enim mori dum vincerent sui, quam viuere sub superatis. Seruauit autem iste Theodorus verbum Domini, sed non propter Deum. Maiorem charitatem nemo habet, quam vt ponat animam suam pro amicis suis. *Ioan*. 15. & *Ioan*. 3. Ille pro nobis animam suam posuit, & nos debemus pro fratribus nostris animam nostram ponere, & 1. *Macchab*. 9. Moriamur in virtute propter fratres nostros Sed qualiter hoc intelligatur, habetur 6. *q*. 1. §. *hoc tunc*. De hoc etiam *de pæn. d*. 2. *c. qui vult facere*. & *c. si quis tanquam*. &, vt ait Tull. *lib*. 2. *offi*. Et scientia Platonis, fuerunt duo præcepta volentibus proficere reipublicæ, seu prodesse: vnum, vt vtilitatem ciuium sic tueantur, vt quæcunque agant, ad illam referant obliti commodorum suorum. *ad hoc*. 8. *qu*. 1. *c. sunt in ecclesia*. Alterum vt totum corpus reipublicæ tueantur, ne dum partem aliquam tueantur, vt quæcunque agant, ad illam referant, obliti commodorum suorum, reliquias deferat. Et ideo Aug. *eod. lib*. narrat de Marco Curtio, qui se armato equo insidentem in abruptum terræ hiatum præcipitem dedit, vt pestilentia cessaret ab vrbe. Idem de Marco Regulo, qui consulendo saluti vrbis, à Carthaginensibus est occisus.

Nec pariter parcebant filiis pro republica, prout narrat Valerius *lib*. 5. & Aug. *lib*. 5. *de ciuitate Dei, ca*. 18. De Bruto, qui filios comprehensos, pro tribunali virgis cædi, & post ad palum religatos, securi percuti iussit: quia dominationem Tarquinij à se expulsam, reducere voluerunt. Exuit enim patrem, vt ageret consulem: orbatusque filiis, quam publicæ vindictæ deesse maluit. de quo poeta laudator ait:

natosque pater noua bella mouentes,
Ad pœnam, pulchra pro libertate vocabit.
Infelix, vtcunque ferent ea facta minores.

Sed

Sed versu sequenti consolatus est infelicem, sic dicendo.

Vicit amor patriæ laudumque immensa cupido.

De qua immensa cupidine laudis dixi supra in princ.

Narrat etiam idem August. vbi supra de Torquato, qui filium non quia contra patriam, sed etiam pro patria pugnabat: quia tamen contra imperium suum, licet vicisset, occidit, vt plus mali in exemplo contempti imperij, quam gloria occisi hostis esset: sumens in hoc exemplum à Saul Rege, qui Ionathan filium suũ, qui contra hostes strenuissime dimicarat, quia contra edictum suum fecerat, de non comedendo fauum mellis, causa necessitatis comedit, etiam ignoranter, & ignorans edictum patris, occidere voluit, nisi populus obstitisset. 1. *Reg.* 14. *c.* 32. *q.* 2. *§. Item opponitur. ver. Ionathas.* facit etiam pro hoc 23. *q.* 5. *can. si audieris. Deuter.* 16. *capit. disciplina. dist.* 45 *ibi: lte, & redite. & Exod.* 32.

Narrat etiam ibi Augustin. multa alia exempla de laude Romanorum, ratione amoris, quem habebant in Rempublicam. Ex quibus sic concludit, Talibus inquit, dominandi potestas non datur, nisi summi Dei prouidentia, quando res humanas iudicat talibus dominis esse dignas, prout & dicendum est de quolibet dominio, & Principatu, maxime nostro, vbi tot miranda Deus Regibus nostris concessit, vt dixi & dicam.

Secunda ratio, ex quo Romani dominia, & principatus habuerunt, fuit traditio legum, sanctorum per ora Principum diuinitus promulgatarum. *l. leges sacratissime. C. de legibus.* 16. *q.* 3. *capi. nemo.* ad conseruãdum vnumquemque in sua iustitia. Vnde, vt dicit Augustin. *li.* 18. *de ciuit. Dei, c.* 4. 22. quod Deo placuit, orbem terrarum per Romanos debellare, & in vnam societatem Reipublicæ legum perductũ, longe lateque parare. Vnde idem Augustin. in 5. *lib. ca.* 15. dicit: Quod quia Romani auaritiæ restiterunt, consuluerunt patriæ consilio suo libero, neque delicto secondum leges, neque libidini obnoxij, sed his omnibus artibus, tanquam vera via, nisi sunt ad honores, imperium, & gloriam: honorati sunt in omnibus fere gentibus imperij sui, leges imposuerunt multis gentibus, hodieque literis, & historia gloriosi sunt pene in omnibus. Ex traditione autem legum, & iustitię administratione, quanto tempore viguerit Regnum Franciæ, ex Chronicis satis dixi ante, & dicam infra, & inter alia Regna mũdi, vt dixi, semper in eo plus viguit iustitia.

Quanta autem iustitia viguerit apud Romanos, satis apparet in Paulo, Cæsarem appellante, de quo Festus Præses ait: *Cum essem Ierosolymis, adierunt me Principes & seniores, postulantes aduersus Paulum damnationem: Ad quos respondi, quia non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem, priusquam is qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat, ad abluenda crimina.* vt habetur *Act.* 25. *& c. si in adiutorium.* 10. & in pluribus aliis chronicis, quas longum, & fastidiosum esset recitare, quum iam hæc pars sit satis onerata.

Tertia ratio, propter quam Romani laudem & gloriam meruerunt, fuit morum beneuolentia in conseruando amicitiam. Est autem, secundum Senecam animus hominis generosus, qui magis suauitate verbi & operis ducitur, quam rigiditate trahatur. Hoc autem fuit proprium Romanis. Præcipua laus in eis erat, Parcere subiectis, & debellare superbos: & acceptã iniuria ignoscere malebant quam persequi, vt dicit August. *lib.* 1. *de Ciuit. Dei cap.* 6. & propter eorum morum strenuitatem, Iudæi confœderati sunt cum eis 1. *Macchab.* 8. & refert August. plura exempla de benignitate morum Romanorum in *d. cap.* 6. *supra allegato.*

Ex quibus debent etiam aduertere Principes Christiani, quod si Romani, qui non verum Deum colebant, ex talibus laudem, & gloriam meruerunt, quod si prædicta habeant, quod non solum gloriam humanam, quæ sunt merces Romanorum, vt habetur per August. *li. de ciuit. Dei, c.* 15. sed etiam mercedem sanctorum, quæ alia est, habebunt. *eodem li. c.* 16. vt etiam dixi supra in *quarta consideratione.*

DEcimaquinta consideratio. Reges, & Principes, etiam ex lata gente, gloriam consequuntur, vt habetur 1. *quæst.* 4. *c. ecclesia.* 9. *h. c itaque.* Nam gloria Regis in lata gente; quoniam quanto quis maioribus præest; tanto maior ipse, & honestior est, in *Auth. de defen. ciuitate. §. nos igitur, colum.* 3. & quanto maiora quis tractat: tanto maior est. *de consecr. dist.* 5. *c. de his vero.* Hinc etiam Greg. *in moralibus,* & Salustius *in Iugurthino,* maximam gloriam in maximo Imperio putauere, vt declarat Lucas de Pen. 10 *l.* 2. *in* 3. *colum. C. de dignitat. li.* 12. Et facit quod dicit idem Luc. de Pen. in *l.* 2. *in* 2. *colum. C. de his qui sponte mun. publ. li.* 12. & dicit text. in *Auth. constitutio. quæ de dignit. §. volumus,* quod præmium dignitatis est habere subiectos. & in *§. generaliter.* dicit gloss. not. nobilitatem propter subiectos, & probat hoc Baptista Caccialupus in *suo consilio, de præcedentia & præminentia monachorum, & canonicorum regularium, in* 18. *col. ver. nec per ver.* vide infra in 3. *considerat. sequen.*

Aduerte tamen, quod Princeps non potest esse sine multis, vt in *l. omnium. in princ.* & ibi notatur *in verb. inter tot. C. de test am.*

DEcimasexta consideratio. Honor Regis & Principis in pace subditorum consistit; quoniam, vt ait Cassiodorus *li.* 1. *epistolarum, epist.* 22. decet apicis regalis curam generaliter custodire concordiam: quoniam ad laudem regnantis trahitur, si ab omnibus pax ametur. Quid enim est, quod Principem melius prædicet, quam quietus popolus, concors, sanatus, & tota Respublica morum honestate vestita? & *li.* 2. *epist.* 29. etiam inquit, *Regnantis est gloria subditorum, ociosa tranquillitas,* &, *li.* 2. *epist.* 39. dicit, Principis opinionem longe lateque distentat subditorum custodita tranquillitas & *lib.* 5. *epist* 29. Quies suauissima populi, & dispositio tranquilla Regionum, præconium probatur esse regnantium Anchise quoque dicit filio suo Æneæ, vt refert Virg 6. Æneid.

Hæ tibi erunt artes pacique imponere morem.

Et Principes semper eam commendare debent, secundum quod fecit Federicus Imperator, in *tit. de pace tenenda.* Sed amplissime per Bald. in *suo commento super tit. de pace Constantiæ, in gloss. fin.* vbi multa iura allegat.

Dicitur tamen communiter, quod sunt tres bonæ matres, quæ generant tres pessimos filios, veritas scilicet odium parit, nimia familiaritas contemptum, & pax vitium, seu ocium: Ex quo vitium dicitur etiam, quod communitas generat discordiam, vt est text. in *l. cum pater. §. dulcissimis. in fi. ff. de lega.* 3.

De laude pacis ample videatur per Bernardin. de Bustis in *sermo.* 34. *sua* 2. *partis sui Rosary.* priuilegia pacis ponit Anton. Corsetus in *tract. suo de potestate regia:* vbi ponit tractat. particularem de priuilegiis pacis. Est autem pax, vt inquit Propheta Esa. 32. *cap.* opus iustitiæ, & dicit Bald in *proœmio Gregoriano, in* 3. *colũ.* quod pax est animi tranquillitas naturam seruans: &

S 3

temperantiam non relinquens. secundum vero Aug. *in lib. de sermone Domini in monte*, sic diffinitur: Est serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, vinculum amoris, consortium charitatis. Hæc simultates tollit, bella compescit, iras comprimit, superbos calcat, humiles amat, discordias sedat, inimicos concordat, cunctis est placida, nescit extolli, nescit inflari. Hanc qui accepit, teneat, qui perdidit, repetat, qui amisit, acquirat. Sine tamen iustitiæ administratione, pax resistere nequit, vnde *Sapien. 18. ca.* In disponenda concordia, est lex iustitiæ. Vnde de aduentu domini nostri Iesu Christi scriptum est, *Psalm.* 61: Orietur in diebus eius Iustitia, & abundabit pax. Ideo dicitur *Psal* 84. Iustitia & pax osculatæ sunt. Sex modis causatur pax, & sex causæ probibent eam, per G. le Rouille, in *suo compendio iustitia. c. 25. de pace* Et remedio pacis reformatur, quod clade bellica turbatum est. text. in *c. 134. quæst.* & dicitur: *Odia pax pellit, castum pax nutrit amorem.*

DEcimaseptima consideratio. Etiam Principes temporales huius seculi, maiorem gloriam, honorificentiam, & excellētiam apud creatorem habere non possunt, quam si per eos ecclesiarum dispersarom poterit societas restaurari, tex. in *c. sicut excellentiam. 23. quæst.* 4. & etiam scriptum est in *c. fi. 96 dist* Boni Principis esse, & religiosi ecclesias contritas atque concisas restauiare: nouasque ædificare. Imo etiam potest Rex reparare ecclesias, in negligentiam sacerdotum ex propriis reditibus ecclesiæ, exemplo Ioiadis Israelitæ Regis, qui negligentias videns sacerdotū, captis reditibus templi, autoritate sua ipsum reparari fecit. 4. *Regum 12. & 22. c. & 2. Paral. 24.* Cogere enim & facere reparare ecclesias & religionem exequi, est misti fori, pertinens nedum ad Pontifices, sed etiam Principes seculares, *per tex. in l. hæreditas. in fin. ff. de petit. hæred.* facit *l. si in aliquam ædes sacras. ff. de offic. præconsf.* Vbi hoc ad Principem pertinet, & suos maiores officiarios, quales sunt Consules, qui apud nos sont gubernatores patriarum, & præfecti prætorio, id est, præsidentes in Parlamento, principem repræsentantes. Præterea dicit tex. in *c. 1. ne sede vacante.* quod Rex cū proceribus Regni multum potest & operatur circa statū ecclesiæ reformandum. Habemus etiā text. apertum in *c. filiis, vel nepotibus. 16. qu. 8.* vbi Prælatis dissipantibus bona ecclesię audiri potest dignitas Regia. Ita dicit, & tenet Bened. in *sua rep. c. Raynu. in verb. si absq. liber. moreretur. de fidei. subst. n. 34. & 35. de test.*

Ex quibus dictis potest sustinere, quod Rex noster Christianissimus potuit facere reformationes monasteriorum, tam monachorum, quam monialium, in suo regno etiam exemptorum, & exemptarum de cōsilio, & consensu suorum prælatorum Regni, etiam absque autoritate summi Pontificis. Fuerunt tamen in huiusmodi reformationibus multi abusus, qui non fuerunt de voluntate & scientia Christianissimi Regis nostri. Et vtinam esset mihi data facultas scribendi ea, quæ hic possent scribi, vt cęteris cederet in exemplū, sed distinguenda sunt tempora: Et sic, vno tempore vna lex est bona, quæ non est alio, vt dicit Bald. in *l. vnica. in princ. C. de cad. toll.* ita vno tempore scribēda essent aliqua, quæ alio tempore scribi non possunt. Cum, vt dicit Bal. ibi, sicut Medicus obseruat tēpora, ita Iurisperitus; quia vno die dat vnam medicinam, alio die aliam, &c. vide eundem ibi. Sed ecclesiastici Iudices, & Prælati deberent aduertere, ne, si videant etiam tempus bene dispositum ad faciendum ea, quæ in eorum voluntate habent, diuertant à veritate, & recta prosecutione iurium eorum: & ne ea, quæ facere debent per eorum iurisdictiones spirituales, attentent facere per potentiam secularem. Quoniam si pro varietate temporum veritas immutetur, inuenta opportunitate resecanda est potius, quam obseruanda, text. est in *c. illa autem 12. distin.*

DEcimaoctaua consideratio. Principes & Reges laudantur ex pulchritudine. cum, vt ait Strabo. *de situ orbis, li. 15:* Indi, qui Catheam incolunt adeo pulchritudinem excoluerunt, vt Regem eligerent, qui forma præ cæteris præstaret, & cęterorum esset pulcherrimus. Et idem Strab. *li. 17.* scribit, Æthiopes Regem constituere solitos, qui formæ eleganti cæteros excelleret. Et hoc imitantes naturam, quę Apes etiam docuit Reges sibi deligere insignis formæ, dissimilisque cæteris, tum magnitudine, tum nitore, vt testis est Plin. *li. naturalis histor. 11. c. 21. in fin.* & Columella *lib 9. ca.* 10. Etiam Basilius Magnus in *Exameron.* 8. vbi de apibus loquens, à natura, inquit, principatum omnium obtinet magnitudine, forma, mansuetudine, cæteris omnibus antecellens. Et, vt dicit Cæpolla in *tract. de Imp. militum eligendo. char. pe. in 10. concl.* in dubio eligendus est pulchrior in Imperatorem exercitus, & dixi infra in *9. part. 17. consider.* Neq; immerito, quoniam plerisq; gentibus in corporum maiestate, & dignitate veneratio est, & reuerentia, magnorumque operum non alios capaces putant, quam quos specie eximia & egregia donare natura dignata est: vt scribit Curt. *lib.* 5. Et Proculus Lycius philos. in *comment. quos in Alcib. Platonis de anima, & dæmone scripsit*: Ita pulchritudinem æstimauit, & tanti fecit, vt iustitiæ anteferret. & multis cōprobat, omne pulchrum à natura esse bonum: omne vero turpe, malum. Constat enim pulchrum esse amabile sua natura: quandoquidem. & extrema pulchritudo diuinæ pulchritudinis imaginem ferens, est amabilis, primoque aspectu animos ad se mouet. Et pulchrum dicitur, siue quia prouocat animos, siue quia permulcet intuentes, certe secundum naturam est amabile. Quapropter, & amor ad pulchrum dicitur amantem ducere. Quicquid autem est amabile, est appetibile. Omne vero appetibile, est & bonum, siue reuera bonum, siue apparens, & consequenter, omne pulchrum bonum. Item omne pulchrum preciosum, vt inquit Maximos Tirios Platonicus. *ser.* 11. vbi etiam dicit, quod pulchrum est, id neque exitiosum vnquam, neque lubricum, neq; flagitium aliquod efficit, neque quenquam ad infortunium ducit, aut ad calamitatē deducit, neque in pœnitentiam desinit. & si amabile sit, pulchrū esse oportet. Et subiungit: *Et si vnquam pulchrum versatur in terra, non alibi magis id, quam in homine pulcherrimo intelligentissimoque cunctorum terrestrium corporum, participeque anima ipsius, pulchris affinis cernere licet.*

Et in vniuersum Platonici omnes diffiniūt pulchritudinem esse gratiam quandam viuacem & spiritualem Dei radio illustrante, angelo primum infusam, inde, & animus hominum corporumque figuris, & vocibus. Quæ per rationem, visum, auditum animos nostros mouet atque delectat, delectando rapit, rapiendo ardenti inflammat honore. Decor enim corporis, confert ad felicitatem in hoc mundo secundum Bald in *proœm. ff. in verb. Flauius, in add.* Et tantū existimatur pulchritudo, quod si iuuenis formosus nubat mulieri nobili, & diuiti, sed tamen rugosæ, aut alias turpi, licet sit pauper, & inops, nō dicitur mulier nubere indigno, cū mulieris nobilitas, & diuitiarum copia, cum forma viri compensari debeant, per notata in simili per Bal. in *c. super eo. le secund. de testib.* dixi infra in 11. *par.* Apuleius quoq; *lib. 2. de magia* ait etiā

Virgę

Virginem formosam, & si sit oppido pauper; abunde tamen esse dotatam Affert enim ad maritum nouam animi indolem, pulchritudinis gratiam, floris rudimentum. vnde Ouid consonat, *Dos est sua forma puellis.* hæc Cælius *lib. antiq. lect. 13. c. 7.*

DEcimanona consideratio. Docet Bald. *in cap. intellecto. col. fin. de iureiur.* quod honos Regis augetur per dignitates subditorum, & sit status Regis magis potēs, & magis honorabilis, & timendus, facit tex. *in Authen. consti. quæ de dignit. §. generaliter autem. coll. 6.* dixi supra *in 3. consi. præcedent.* & infra *in consid. vt in c. videtur quod Rex Hispaniæ. quæ est* 37. Maxime ad decus Regis, & Regni spectat, plures habere vasallos & fideles, qui ei personaliter seruiant, potius quam reditus feudorum manu sua percipere, & militibus conductitiis erogare: quorum non par est fidelitas nobilium vasallorum fidelitati; quia vt plurimum, qui pecunia redimuntur, in necessitate deficiunt. Vnde cum Alexāder Magnus tali mercato vteretur, & multos pecunia, & donis sibi acquireret subditos, fuit à Philippo eius patre de hoc increpatus in scriptis, vt refert Valer. *lib. 7. tit. de sapienter dictis & factis.* vbi inquit quā probabilis epist. qua Alex. quarundam beneuolentiā, & seruitium largitione ad se attrahere conatus sit, induxit, vt eos fideles tibi futuros existimares, quos pecunia ad amorem tuum cōpulisses? A charitate istud probatur, scilic. amor & beneuolētia, quæ inter Principem, & vasallus suos consistit ratione feudi, & fidelitatis, & non quod pecunia redimatur, qua cessante, amor esse desisteret, vt dicit G. Benedicti *in sua repet. c. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam in materia successionis ab intest. n.* 859. Hinc dicit Bald. *in d. §. generaliter*, quod Principi licitum est infeudare Ducatus & Comitatus suis subiectis, vt eidem auxilium præstent contra hostes: dummodo non infeudet vltra modum consuetum aliorum Regum. Alienare tamen non potest, nec iura Regni, nec ea quæ cōtendunt cōtrā honorem Coronæ, alias ea attentare dicitur vnum pecus, vt dicit ibi Baldus, qui partificat iura regni, & honoré Coronæ, quod dicit esse menti tenendum. Et hoc casu, si alienatio sit contra honorem Coronæ, aut in perniciem Reip. quoniam, vt inquit; quia facta hosti, non tenet, imo nec iuramentum in talibus est seruandum, notatur *in l. 1. §. non fuit. ff. de dolo.* quoniam in malis promissionibus, fidem non seruabis, vt dicit Præpositus *in c. ius militare. 1. colum. 1. dist.* dom. meus Ias. *l. 2. in prin. ff. de iureiur.* & Archid. *in c. volens. 22. quæst. 2.* Et facit in terminis talium alienationum. text. *in d. cap. intellecto*, qui dicit, alienationem factam per Regem contra honorem Coronæ, & contra primum iuramentum factum in sua coronatione, etiam cum iuramento non tenet, nec valet. Faciunt quæ dicta sunt supra *in prima parte, in* 44. *conclus. ver. in oppositum. vsque ad fi.*

Hinc non indecenti ordine tractari posset dubium: An valuerit alienatio facta per Regem nostrum Franciscum, seu dominam Ludouicam de Sabaudia eius matrem, de ducatu Burgond. & comitatu Flandriæ? Qui licet sint de corona Regni, & de paritate Franciæ, tamen ita tractauerant cum Carolo Austriaco in Imperatorem electo, quod eos in totum abdicabant à corona, etiam nullo iure superioritatis reseruato. Quod, an fieri potuerit, videtur, quod non, ex deductis per Guilhelm. Benedicti *in sua solenni repet. cap. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. in secunda decis. num.* 466. vbi fit mentio de tractat. de Berngnaco, etiam *in verb. in eodem testamento relinquens, 1. n. 135. extra de testam.* & per Ioan. Igneum *in sua repet. l. domina-* *tione. C. de donat.* Et forte alibi sparsim dicam, cum temporis opportunitas nunc non patiatur, semestreque opus ex hac re compilari posset.

VIgesima consideratio. Ex seueritate laudantur Principes, & honorantur; quoniam secundum Tull. 2. *Rhetoricorum*; Seueritas est, per quam iudiciaria potestas, vel vindicta, in aliquem districtius exercetur. Hæc perutilis est Reipublicæ. Nam bene operans nulli parcit. 8. *Palatio.* vt dicit Tullius 1. *Officior.* Ita probanda est mansuetudo atque clementia, vt adhibeatur causæ seueritas, sine qua ciuitas administrari non potest. Nam maioris interdum est roboris, delictorum iniquitas, quam legum æquitas, vt *in Auth. vt non fiant pignorationes in prin. colum.* 5. Tanta est etiam in Republica de morum varietate diuersitas, vt nemo valeat leges defendere, nisi rector videatur aliqua temperare, dicit Cassiod. *2. variarum epistola.* 3. & August. 23. *q. 5. c. a. prodest. in prin.* Ministerio seueritatis quies nostra adiuuatur. Ex quibus dicitur, quod ad reparationem Reipublicæ conquassatæ expedit potius seueritas, quam remissio. Quoniam ex seueritate solus offenditur, qui punitur, ex remissione offenditur Lex, Rex & Grex, imo omnis res Per lenitatem Rex contemnitur, lex despicitur, & grex inficitur: Et per grauitatem & seueritatem Rex honoratur, lex saluatur, grex seruatur Ita dicit Lucas de Penna *in l. 4. C. de his, qui ex publ. c. collatione illata sunt non v urpan. lib.* 10.

VIgesimaprima consideratio. Gloriosum est optimo Principi habere rationem studiorum, & in suis vrbibus constituere gymnasia literatoria, ac asylum (vt ita dicam vtendo verbis Beroaldi, *in suo tract. de felicitate*) doctrinarum patefacere, quo agminatim vndique conueniant moltigenæ eruditionis candidati: quibus curæ est linguam eloquio, animum disciplinis excolere. Hoc nimirum beneficentissimi Principis beneficium amplissimum est ac laudabile institutum, honorem habere dicendi magistris, dignitatem emolumentaque sapientiæ doctoribus impartiri. Est enim, vt inquit eleganter Symmachus, hoc specimen florentis Reipublicæ, vt disciplinarum processoribus præmia opulenta pendantur Hinc Traianum omnes scriptores merito laudant, quod ingenuas artes earumque processores in complexu, oculis & auribus habuerit, quod studia humanitatis professi apud eum fauorabiles extiterint, denique, quod sub ipso spiritum & sanguinem, & patriam studia receperint. Quoniam vero sunt studia necessaria, ponit Iodocus Clicthoueus *in suo an ilutbero. lib. 2. cap. 29 & 30.* vbi inuehitur contra Lutherum studia, & gymnasia reprobantem.

VIgesimasecunda consideratio. Honorantur in hoc Principes; quia coronantur maxime Reges, quibus datur corona pro gloria, seu victoria gloriæ, notatur in *l. 1. C. de Athletis, lib.* 10. Nec debet Rex se sine diademate, id est, corona aurea regem nominare: not. Luc. de Penn. in *l. vnic. C. de reis postul. lib.* 10. vbi dicit, quod diadema, siue corona non tribuit regnum, sed est signum honoris, & designat plenitudinem Imperij non tamen tribuit imperium. Et corona Regū, quæ olim erat in vsu, erat magni pōderis, puta vnius alteri ex auro, & gemmis preciosissimis, & vocabatur diadema 2. *Reg.* 12. *in c. fin.* tulit Dauid diadema regis eorum de capite eius pondo auri talentum habens & gemmas preciosissimas, & impositum erat super Dauid. & idem *Paralip.* 20. Et hanc coronam auream portabant etiam reginæ. *Ester.* 7. coronam auream portās in capite. Et vt infra dicam, Reges Franciæ, & reginæ Franciæ coronis aureis coronātur gemmis preciosis-

fimis ornatis, inter quas debent esse duodecim lapides precioſi. Et aurea esse debet corona Regis, vt ſicut aurum preciosius est & grauius, & ſplendidius cæteris metallis est, quæ omnia ex terra ſumuntur: ſic rex grauitate morum, ſplendore vitæ ac preciositate intellectus cunctos homines te oertur excellere: neque enim est Rex, qui non per ſe ſufficiens est, ac omnibus ſuperexcellens, 8. *Ethi.* ex quo ergo infertur, quod corona ſolum Regi virtuoso debetur. *l. fin. C. de ſtatuis, & imag. l. 1. C. de Metrop. Beryto. lib.* 11.

Et ad huius ſignificationem & demonſtrationem, quod vltra alias margaritas, & lapides precioſos, qui in corona ponuntur, debent apponi 12. lapides precioſi.

Primo enim in ſummitate ipſius diadematis debet poni Sardius rubeæ terræ ſpeciem habens, quo monetur aliis ſublimior eſſe in ratione loci, quo ponitur, id eſt, in regio ſolio præcipuæ dignitatis, ſui tamen terreſtrietatem agnoſcere, cum terræ ſit filius Adam, & ad terram iturus.

Alij vero lapides ſuis locis collocanrof, ſecundum ordinem, ſcilicet primo Topazius lapis nimium precioſus, qui omnium colores lapidum in ſe habet: quo moneri debet princeps ſeo rex omnes in ſe habere virtutes. Reges enim illi ſolum dici merentur, qui ſe & alios virtutum plenitudine regunt. 12. *q.* 1. *cap. duo ſunt.*

Deinde Smaragdus, qui precioſiſſimus lapis eſt, adeo virens, vt omnium herbarum virorem ſuperet, & facies aſpicientium ſibi reddat virides: per quem deſignatur vera iuſtitia, qui ſemper in eo debet eſſe virentior, ſicut Chriſtus iuxta *Malach.* 4. *Vobis timentibus nomen meum orietur ſol iuſtitiæ.* vt interim vireat, quod etiam aſpicientes ſibi ſubditos potiſſime magiſtratus faciat eſſe iuſtos. Hæc virtus in Regib. debet eſſe præcipue, quoniam ſecundum Ariſt. & Alex. Iuſtitia regnantis vtilior eſt ſubiectis, quam fertilitas temporis: dixi ſupra *in* 5. *conſider. huius* 5. *part.* & de mala iuſtitia Regis quomodo noceat, vide ibi, & per Lucam de Pen. *in leg. iudices. C. de dign. lib.* 12. & de Smaragdo habetur *in l. pediculis. §. vin. ff. de auro & arg. leg.*

Iaſpis etiam in corona Regis debet apponi, & eſt coloris viridis, ſed terreſtris: & licet ſit parum precioſus, tamen deſignat in principe, quod debet procurare pabula ſubditis, quæ à terra proueniunt, & per viriditatem ipſius deſignantur, famemque expellat.

Chryſopraſus, qui aurei & viridis eſt coloris, hoc monetur ſapientiæ intendere, quæ deſignatur auro, & viriditate Catholicæ fidei ad cœleſtem patriam aſpirare.

Calcedonius, qui fortiſſimos eſt natura, quamuis modicum precioſus, hoc inſtruitur, vt in obſeruatione iuſtitiæ ac totius regiminis ſit fortiſſimus: ne frangatur in aduerſis, ne erigatur in proſperis. Habet enim ipſe lapis in colore ſimilitudinem lucernæ pallentis, quo monetur, vt anima eius ſit refecta prudentia, & vitæ ſanctitate conſpicua, vt ſicut lucerna lucens in obſcuro lumen aliis præbet, ſic Rex in conſilio, quod in obſcuro, id eſt, in ſecreto, agendum eſt ſibi aſſiſtentes illuminare tenetur. In hoc monetur, vt ſit fortis per ſubſtantiam, prudens per colorem. Nam prudentia latet in anima prius, quam in corpore exterius exerceatur.

Hyacinthus eſt, qui ſimilis eſt aquæ, ſolis radio perfuſæ, quo monetur per aquam, vt in cunctis temperatus incedat: per ſolis radios, vt diuinis illuminatus effulgeat: & ſic hic lapis monet principem, ſeu Regem debere eſſe temperatum, & habere debere temperantiam, quæ eſt vna ex quatuor virtutibus cardinalibus, de qua habetur *in l. vnica. Cod. de metropol. Beryto. lib.* 11.

Amethyſtus, hic trib. coloribus purpureo, violaceo, & roſeo decoratur: Hoc monetur per purpuram, vt onus Regiæ dignitatis attendat, poſtquam ſoli ſibi purpuræ prærogatiuam vendicauit. *l. temperent. C. de veſtibus oloberis. lib.* 12. per violam, quæ herba eſt ſatis humilis, pulcherrimum tamen florem, & iucundum odorem exhibens: Hoc inſtruitur, vt florem morum Regalium odoremque famæ, ſeu vitæ laudabilis indeſinenter oſtendat. Per roſeum ſuadetur, quod tanta charitate flammeſcat: vt vſque ad effuſionem ſanguinis pro iuſtitia, & turba ſeu populo, & ſuis fidelibus non lenteſcat.

Beryllus, hic viridem & pallentem colorem habet, quo dirigetur æternorum contemplationi inhærere: vt ita curam ſubiectorum habeat: quod plerunque nimia laborum ſolicitudine reddat eum expediens fuerit, ad pallorem.

Chryſolithus, qui velut aurum fulget, quaſdam fere ſcintillas ardentes emittens: Hoc monetur luce ſapientiæ refulgere ſuaſque virtutes atque ſententias cum verbo exhortationis, & exemplo actionis in ſubiectos effundere, & in cunctis bonis operibus omnes ſibi ſubditos præſertim magiſtratus ſimiles ſui facere. Nã facilius eſt (ſi dici fas eſt) errare naturam, quam principem ſui diſſimilem formare poſſe Rempublicam, dicit Caſſiodorus *in variarum Epiſt.* 12.

De Chryſolitho, Smaragdo & Amethyſto habetur *ff. de auro & argen. leg. l. & ſi non ſunt. §. proueniunt.*

Sardonyx, compoſitus ex ſardio & onyce, cuius precioſior ſubtus eſt niger, medio rubicundus, ſuperius candidus, & ita ſardonyx appellatur *in l. ſi. §. ſpecies. ff. de publican.* Vel alias ſardonica dicitur, vt habetur *in leg. diuus Adrianus. ff. de bonis damnat.* Hoc docetur rex, vt per humilitatem ſit niger, id eſt, terræ ſimilis, vel humilis per candores, id eſt, per virtutes irradietur: per ruborem inflammetur, vt ſi neceſſe fuerit charitatis officio pro iuſtitiæ debito ſanguinem quoque fundat.

Sapphirus, de quo habetur, & de aliquib. ex ſupradictis in *l. fin. §. Diui quoque Marcus & Commodus. ver. ſpecies. ff. de publicanis.* vltimo loco vocandus eſt. Qui licet non ſit multum precioſus, in miniſterio, tamen eſt valde præclarus. Hic colorem habet æreum aliis lapidibus in nullo participans: hic dicitur gerentem reddere caſtum, ad quod reges debent nimium anhelare, non ſe libidinis venilabro voluttare; vnde plerunque ſequitur offenſa Dei, & decurtatio vitæ. Eius colore monetur ſic ſe regimine implicare, vt poſtquã ſe populo in cunctis, iuxta ſibi debitum exhibet cœleſtia, nihilominus mente petat. Iuxta Apoſtolum dicentem: *Noſtra autem conuerſatio in cœlis eſt.* Exemplo Moyſis, qui poſt ſui debitum quod populo temporaliter exhibebat, ingreſſus tabernaculum, diuinæ contemplationi vacabat, *extra de renunc. cap. niſi §. nec putes. prope fin.* Hæc omnia dicit Lucas de Penna *in rubr. de auro coronario. lib.* 10. *C.* vbi ſic ponit prædictos 12. lapides eo modo, vt dictum eſt.

Sed de Sapphiro, & eius natura, & quid denotet, dicam latius infra *iſta part. in* 31. *conſid. de rege Franc.*

Aduerte; Quia etiam in veteri Teſtamento rationale ſummi ſacerdotis Iſrael 12. lapides precioſos, quatuor diſtinctis ordinibus ſignificat, quod Pontifex, cuius exemplo eſſet rex, quatuor principales debet

habere

habere virtutes,ſcilicet iuſtitiam , fortitudinem,prudentiam, & temperantiam:in ſingulis autem ordinib. habebat tres lapides ſignificans,quod Pontifex in primo debet habere fidem,ſpem & charitatem.In ſecundo modeſtiam,manſuetudinem , & benignitatem. In tertio pacem,miſericordiam,& largitatem.In quarto vigilantiam,ſolicitudinem,& longanimitatem.Per lapides enim precioſos figurantur virtutes , iuxta illud: *Alij edificant aurum & argentum , & lapides precioſos.* Ita notat Archid.*in c.qui Eccleſiaſticu.36.diſt.* & videatur *Exod. 28.* vbi dicitur : *In rationali ſummi ſacerdotis erunt quatuor ordines. In primo verſu erit lapis ſardius , topazius , & ſmaragdus. In ſecundo carbunculus , ſaphirus.& iaſpis.In tertio ligurius , achates , & amethyſtus. In quarto chryſolithus,onychinus & beryllus.Incluſi erunt auro per ordines ſuos, habebuntque nomina filiorum Iſrael duodecim nominibus, &c.* Et de virtutibus ſupradictis , quomodo ex his honorantur reges & principes , ſatis ſupra dixi,maxime de his , ea quibus magis laudantur & honorantur.

Et propter hæ coronę dicuntur triumphales,& ſunt aureæ,& mittuntur Imperatoribus ob honorem triũphi,vt dixit Textor Niuern.*in ſua Officina in c.diuerſe corona,& in c.ſeq.* ſcribit triumphatores,qui de diuerſis regibus & populis triumpharunt de quibus diffuſe ſupra *in 1.par. in 56. conſi i.*

Et aduerte ; Quoniam,vt dicit idem Lucas de Penna *in d.rub.C. de auro coronario,lib.10.* tale diadema regi,cum conſtruitur , imponendum eſt. Nec non & liber legis in manu eius.2.*Paral.23. c.* Eduxerunt filiũ Regis , & impoſuerunt ei diadema , dederuntque in mano eius tenendam legem,& conſtituerunt eum regem,& hoc per ſacerdotes Leuiticæ tribus.*Deute.17.* & vt inquit Luc.*in loco ante alleg.*Rex in coronatione prius examinatur , demum inungitur , benedicitur, conſecratur.text.*in c. venerabilem. ibi:i eſt enim extra de elect.* & ibi Innoc. & alij.

Per hæc excellentia Regiæ poteſtatis deſcendere à Chriſto ſignificatur,vt ipſe regnet cum Chriſto.& in populo Chriſtiano , vt ait ſanctus Thomas de Aquino in 3.*part.ſuæ ſummæ.q.*801.*art.*3.Et ſicut Epiſcopus in capite ac manibus cum vnctione debita conſecratur:ex quo ea,quæ ſpectant ad ſolum ordinem intelligitur conſecutus.vt not.*in c.pen.extra de conſe. eccleſ. vel altar.*ita & Rex in brachio , vel humero,ſeu armo inungitur,& benedicitur. *c. vnico. de ſacra vnct.ver. vnde in veteri.* Et hoc iuſtum eſt,quod ea , quæ ſunt præcipua Regiæ dignitatis , intelligatur ex poteſtate, ſeu conceſſione diuina aſſecutus:& etiam ex hoc cõfertur ſibi gratia,& virtutis argmentum.Nam cor eius ad prudentiam & cõſtantiam dilatatur.*c.1.de conſecr. diſt.*5 Augetur etiam in eo gratia fortitudinis contra hoſtes extrinſecos puta vitia,*ead. diſt.c.*2.Ideo inũgitur,vt poteſtas in eo plenior ex Dei benedictione deſcendat,iuxta illud *Eſa.*9.Factus eſt principatus ſuper humerum eius:& *d.verſ. vnde in veteri.*Vnde ratione tantæ dignitatis in eo exiſtentis dici poteſt illud,quod habetur *diſt.40.c.nõ nos.*Quis enim ſanctũ dubitet eſſe,quem apex tantæ dignitatis attollit?in quo ſi deſint bona acquiſita per meritum ſufficiont quæ à loci prædeceſſore teſtantur. Aut enim claros ad hoc faſtigia erigit, aut qui eriguntur illuſtrat. Ideo inquit S.Tho. in opuſculo de regymine principum *lib.2.in fi.*Omnes reges ſoliciti ad reuerentiam Dei habuerunt felicem exitum : qui autem neglexerunt , fuerunt infelices, da quibus aliquid antedictum eſt.

Diuerſas coronarum ſpecies deſcribit ipſe Luc. *d. rubr.*quæ olim erant apud Roman.puta athletarum, oleaginea,laurea , graminea,quercnea , mirthea,palmea,frondea,hederalis,& populea , & quibus dabantur.Da quibus *in 1.parte in 32.conſiderat.ver.2.concluſ. eſt*,dixi.

VIgeſimatertia conſideratio.In ſceptro etiam honoratur rex,quod ſignat iuſtitiam. *c. Conſtantinus.96. diſt.ibi:conferentes ei etiam imperialia ſceptra. & c.Regum.23.q.5.*vbi dicit text.*in fi.*Ipſis autem Principibus fidem & reuerentiam ſeruari oportet,& *in d. c.Conſtantin.* ſcribunt ſigna,quibus honorantur principes,& per Anton. Corset.*in tract.ſuo de poteſtate Regia,q.31.*puta in principatu,dominatione,poteſtate,dignitate,gloria,vigore,honorificentia,& iuriſdictione ſuper inferioribus,in poſſeſſionibus,diuitijs,lata gente diuerſarum Regionum & nationum:in palatio, in diademate,corona,ſceptro,chlamyde purpurea,tunica coccinea, & alijs indumentis , quæ Principem decent,& in diuerſorum ordinum officialibus ſibi ſeruientibus , & alia huiuſmodi. Et quomodo ſceptrum datur Regibus , & ſacerdotibus differt. Auguſt. Dathus,*in ſuis orationib.oratione 38.lib.3.*vbi etiam dicit, quod virga datur Principibus.

VIgeſimaquarta conſideratio.Principes in multis vltra alios à iure honorantur & priuilegiantur: Quippe multa iura eis competunt,& ſunt reſeruata in vim regaliæ & ſuperioritatis,quæ alijs non:de quibus & ſingulis poſſent diuerſæ conſiderationes fieri , ſed vt omnia, aut ſaltem maiorem partem priuilegiorum eorundem comprehendere poſſim,iſtam tantum conſiderationem pro his deſcribam Principum priuilegia continentem : maxime Regalia , & quæ principibus competunt ratione excellentiæ dignitatis eorum.

1. Habetur in titulo , *quæ ſint regal.in vſibus feudorum* , quod Principes habent plura iura vltra alia in ſubditos,vt ſunt Armandiæ, quod exponitur per aliquos,quod eſt ius faciendi fieri arma,vt *Authen.de armis.coll.6.& C.de fabricen. ſi. lib.*11. Vel vt alij volunt, ſunt litora , quæ ſunt publica & regalia, vt dicit Andreas de Iſer.quo ad defenſionem , & protectionem, vt prohibeat ibi fieri quicquam ſi vſus litoris & publicus impediatur,*l.litera.ff. de acq.rer.dom.& §.litora.Inſti.de rer.diuiſ.*

2. Sunt viæ publicæ de regalibus.vt dicunt tex.*in pr. & Io. de Iſer. in d. tit. quæ ſint regalia* , ideo tenentur principes vias publicas tenere tutas, & defendere ab oppreſſionibus.Ex quo cognitio delictorum commiſſorum in vijs publicis ſpectat ad officiarios Regios: cum ipſæ viæ publicæ ſint de regalib. & idem dicas de portu armorum , vt dixi *in commento noſtro ſuper conſuetudinibus ducatus Burgun.in rubr. Des iuſtices. circa fi. ver.aduertendum eſt,nu.*101.

3. Flumina nauigabilia, & quomodo ſcribit *in d.tit.* Io.de Iſer. Et intellige de vectigali fluminum,quod apud nos dicitur pedagium.

4. Portus,id eſt,reditus,ſeu vectigal:portus,hoc eſt, reditus, qui prouenit ex his,quæ in portu vel ex portu vehuntur:quia ſunt publica vectigalia ſtricto modo , i. in patrimonio Regis vel Cæſaris, vel ciuitatis, quando ſunt ciuitatum. *l. inter publica.ff. de verb. & rer. ſign.* Et multæ ciuitates habent iſta ex priuilegio: vtrum autem cum præcedenti præſcribi poſſint contra principem,vide eundem de Iſero.*in d. tit. in verbo,flumina nauigabilia.*

5. Riparica ſunt de iuribus regalibus , hoc eſt , reditus, & prouentus ex ripis percepti. Et ipſe And dicit hæc ſupradicta principes vſurpaſſe:ſed cum ſit de his text. ſto illi , quicquid dixerint, qui male ſentiunt

de fide, volentes aliter interpretari Euangelium, quam debeat intelligi.

6. Vectigalia, hoc est, octaua pars eius, quod vehitur, vel venditur solui debet. tex. *in l. à præstatione. & l. à legatis. C. de vectigal.* vt fere in tota Francia, vbi octaua de vino venali fisco debetur. Et sunt octonarij, hoc est firmarij, & constituti ad hoc, qui octauas recipiunt. quo verbo vtitur tex. *in d. l. legatis.*

7. Ius faciendi, & cudendi monetam, competit cuilibet Regi in regno suo, vt est tex. *in d. tit. quæ sint regalia.* & ibi Andreas de Iser tex. *in c. quanto. ibi: patris tui conseruare moretam:* & ibi not. *in verb. defraudata. & ibi in text. alia sub nomine patris sui moneta cudatur.* & ibi gl. *in verb. patris. extra de iureiur.*

8. Mulctarum & pœnarum compendia, hoc est lucra competunt iure speciali principibus. text. est etiam *in l. multarum. C. de modo mulctar.* Hodie vero etiam hæc iura competunt nobilibus in Gallia, habentibus iurisdictionem, vt dixi ample *in commento nostro super consuetud. Ducatus Burgund. tit. Des confiscations. §. 1. per totum.*

9. Bona vacantia competunt Principibus. vt est in multis casibus: de quibus habetur *in leg. 1. & 2. ff. de iure fisci. & in tit. de bonis vacantibus. lib. 10. C.* Et dixi in loco ante alleg. & vide per eund. de Iser. *in d. tit. quæ sint regal.*

10. Principibus competunt bona eorum, quæ ab indignis auferuntur, nisi specialiter aliquibus concedatur. *ff. & C. de his quib. vt indig.*

11. Competunt principibus bona contrahentium incestas nuptias. *l. qui contra. C. de incest. nupt.*

12. Competunt principibus bona condemnatorum & proscriptorum, secundum quod in nouis constitutionibus cauetur, etiam habetur *in tit. de bonis proscrip. seu damnat. C.* quod quomodo intelligendum sit, scribit And. de Iser. *in d. tit. quæ sint regalia. in verb. condemnatorum.*

13. Competunt angariarum, perangariarum, plaustrorum & nauium præstationes. vt *in d. titu. quæ sint regalia.* Et hic possent fieri quatuor specialia, secundum quod sunt quatuor iura, quæ competunt principibus, de quibus recurre ad ipsum de Isern. *in dicto loco.*

14. Competunt principibus indicendi seu superindicendi extraordinariam collationem ad felicissimam eius exercitus expeditionem. Et pro certo ista habent magnam declarationem, & indigerent vno volumine integro ad expositionem omnium extraordinariarum collationum, quæ fiunt per principes. De quibus dixi *in tractatu meo de muneribus.* Et nunc nolo aliud de his refricare, quoniam satis superque est apud nos practicatum, nec esset bonum de nouo aliquid vltra adinuenire: & vide aliquid per eundem de Isernia *d. tit. ver. & extraordinaria collat.* Dixi etiam aliqua *in commento nostro super consue. Ducatus Burg. tit. Des iustices. §. 4. cuius initium est. Le dran de voire, &c.* Et aduerte, quod ipse solus Princeps imponit superindictum *l. 2. C. de superindict. lib. 10.*

15. Competit principibus potestas faciendi seu constituendi magistratus ad iustitiam exercendam & expediendam. Quia lege Regia populus Romanus transtulit hanc potestatem in principem. *l. 1. in princ. ff. de constit. princ. in §. sed & quod Princip. in prin. Inst. de iure nat. gent. & ciuil. l. vnic. circa initium. ibi; regnante Republica ad Imperatores translatum. ff. de offic. præfect. prætor. & in l. 1. §. cum enim. C. de veteri iure enucleando.* Princeps enim est iudex iudicum, *in Auth. constitutio. quæ de dignitatib. & c. §. 1. col. 6.* &, vt dicit Bald. *in c.* quis dicatur Dux, Marchio, Comes. *in ver. à Principe.* omnes magistratus & dignitates à principe profluunt & deriuantur tanquam à fonte; quia in eo sunt omnes dignitatum thesauri reconditi: & dixi infra *ver. 61. in prima consid. 7. part. ver. & primis tamen.* & vide de materia per ipsum Andr. de Isern. *in d. tit. quæ sint regal. in ver. potestas constituendorum. & seq.*

16. Argentariæ competunt principibus, & intellige de quolibet metallo, vt declarat Andreas *in dict. tit. in verb. argentariæ.* Et quantum solui debeat fisco de metallo, habetur *in l. 2. & 3. C. de metall. & metallar. & procu. metall. lib. 11.*

17. Competit principibus solum habere palatia in ciuitatibus, & sunt propriè domus principum, quæ solis principibus competunt vt *in d. tit. quæ sint regal.* & ibi ipse de Iser. de his & excellentia illorum. & infra *in vlt. part. in 77. consid.* dictum est

18. Principibus solis competunt reditus piscationum & salinarum. vt est text. *in d. tit. quæ sint regal.* de cuius materiæ intellectu ipse Andreas ibi explicat *in verb. reditus piscationum.*

19. Ipsis etiam competunt bona committentium crimen læsæ maiestatis, in quos committitur tale crimen, vt est tex. *in d. tit.* & ibi Andreas *in verb. & bona committentium crimen læsæ maiestatis. & in l. quisquis. C. ad leg. Iul. maiest.*

20. Competit dimidium thesauri inuenti in loco Cæsaris non data opera, vel loco religioso: si data opera totum ad principem pertinet. tex. *in loco sæpe allegato.* & ibi ipse Andreas, & dixi *in Commentariis nostris super consuet. Ducatus Burg. tit. Des iustices. §. 1. in gl. espaues. ver. sed et c. & consulit plures.*

21. Princeps in hoc priuilegiatur & honoratur, quod non tenetur seruare ordinem iudiciarium, vt habetur per Felin. *in c. in causis. ext. de re iud. & in c. ad petitionem. extra de accus.* ita dicit Iacobinus de S. Georg. *in tract. feud. in verb. Princeps. in prima specialitate Principis.* & per dominum Ias. *in l. certum. colum. pen. Cod. vnde legitimi.*

22. Princeps in hoc honoratur & priuilegiatur vltra alios, quod potest adire hæreditatem per procuratorem: quod non potest priuatus. *l. pupillus.* aliàs incipit, *per procuratorem. ff. de acq. hered.* & hoc vult Bart. ibi, & Bald. *in l. 1. C. vt admit.*

23. In hoc honoratur Princeps, quod ipse creat tabelliones, & statuit, quod eorum scripturæ fides adhibeatur, vt habetur *in l. generali. C. de tabell. lib. 10.* per Innocen. & alios *in cap. cum P. tabellio. extra, de fide instrum. in tit. de restr. edi. §. restat.* Sed verum tales tabelliones habeant iurisdictionem? vide Andream de Isern. *in tit. quæ sint rega. in vsib. feud. in verb. ad iustitiam expediendam.*

24. Solus Princeps creat aduocatus, aut concedit potestatem creandi, vt *in l. quisquis. §. vlt. ibi; quos agere permisimus. C. de postul. & in l. nemo. C. de aduoc. diuers. iudic.*

25. Solus Princeps approbat medicos, & dat eis potestatem curandi ægros, vt voluit Luc. de Pen. *in l. contra publicam. ver. 10. C. de re milit. lib. 12.* vbi dicit de hac esse constitutionem in Regno Siciliæ, vbi fuit Consiliarius: & (vt credo) Cancellarius Regis Siciliæ. Bonum pro certo esset, vt ita obseruaretur apud nos, sic, quod medici non possent exercere eorum artem sine speciali licentia (vt ita loquar) Principis, propter multa inconuenientia, quæ ex imperitia plurium proueniunt. Et in qualibet ciuitate saltem deberent approbari in præsentia officiariorum Regiorum.

26. Solus Princeps restituit ad famam. *l. 1. §. de qua.*

ff. de

ff. de postul. per Bart. & alios *in l. infamem. ff. de public. iudic.* Luc. de Pen. *in d. l. contra. in 26. priuil.* Et notant Canonistæ *in c. cum tost. extra de sent. & re iud.* vbi Felin. & quomodo, vide Lucam de Pen. *in d. l. contra verb. 27. cap. de re milit.* dicam infra *verb. 33.* Et dixi in *Commentariis nostris super consuet. ducatus Burgun. tit. Des iustices §. 5. in gl. S'il n'a grace. ver. restit. numer. 7.* & ibi etiam patet, quod non solum restituit ad famam, sed etiam dat gratiam ad vitam.

27. Solus Princeps vniuersalem legem condere potest. *l. fi. §. pen. & fi. C. de legib.* ipse enim supra ius est ac solutus legibus. *l. princeps. ff. de legibus.*

28 Solus Princeps legum dubiam vel inter æquitatem & iuris rigorem interpretatur. *l. 1. C. de legib.* & per Luc. de Pen. in *l. 1. in verb. interpretandi. C. de professor. qui in vrbe. l. 11.* Et etiam testamentum voluntatis interpretatur Princeps vt dicit Bald. in *l. cum apud. C. de commun. seruo manum.* vt tenet Franc. Lucani *in tract. de priuileg. fisci.*

29. Soli Princips licitum est egredi vires libelli, vt dicit Ant. de Butr. *in c. licet H. l. extra de simon.* & Pano. *in c. cum since. extra de consess. in fi. 1. col.* Vbi dicit, quod si reus fateatur defectum iuris sui, & tamè actor nihil probauit, si causa ventilatur coram inferiore à Principe, reus erit absoluendus. Si vero ventilatur coram Principe, ex eadem instantia sine noua petitione poterit priuare reum, qui conf. sus est defectu iuris. alleg. Spec. *in tit. de act. & pea. §. super actionib. vers. sed quid si reus.* Iacobinus de S. Georgio *in d. tract. de feudis in verb. princeps. in quinta specialitate princeps.* addit Bald. *in repet. l. Æmilius. colum. 18. ff. de minoribus.* vbi dicit, quod Princeps de plenitudine potestatis potest supplere circa libellum ex causis sibi notis. Quia coram Principe non attenditur ineptitudo libelli, & potius attenditur causa, quam conclusio; sed coram delegato attenditur conclusio: & ita intelligitur quod not. Inn. *c. super literis, extra de rescript.*

30. Princeps murat substantiam, quantum ad inducta per ius ciuile. *l. 1. in prin. Cod. de rei vxor. act.* gloss. singularis *in cap. 1. de capellis monach.* Franc. Curtius *consil. 40. colum. 19.*

31. Instantia in curia Principis non currit, faciunt quæ dicit Fel. *in c. causis extra, de re iud.*

32. Solus Princeps ratificat id, quod ipso iure nullum est. *l. adoptio. in 2. ff. de adoptionibus. l. 2. ff. de rebus eorum. & c. quippe. 3. q. 5.* & vide infra *ver. 77.*

33. Solus Princeps de inhabili facit habilem. *l. quidā consulebat. ff. de re iud.* & de indigno facit dignum. *in Auth. quib. mod. natur. effic. sui. §. discretū. col. 7.* Fran. Cur. *consi. 49. col. 45.* vbi plene.

34. Honoratur in hoc Princeps; quoniam in eo omnis pœna est arbitraria, vt dicit Bald. in *l. cunctos populos. in lect. ordinaria, circa 8. col. C. de summa Trin.*

35. Solus Princeps facit gratiam iurisiurandi. *l. fin. in priu. ff. ad munic.* not. Luc. de Pen. in *l. 1. C. qui milit. possu. vel non. lib. 12.*

36. Solus Princeps approbat militem, ad ipsumque spectat & pertinet assumere ad aliquem minerum vel limitem custodiendum. *l. neminem. Cod. de re milit. lib. 12.* & Luc. de Penn. *in dict. l. 1. Cod qui mil. poss.* &, vt dicit, hoc patet 1. *Regum. 14. in fine.* dum dicitur: *Nam, quemcunque viderat Saul, virum fortem & aptum ad prælium, sociabat eum sibi.* dicit tamen text. *Ierem. vltim.* quod Princeps militiæ probat tyrones: vbi circa finem dicitur: *& de ciuitate tulit, & scribam Principem militum, qui probat tyrones.* Sic enim Abraham approbauit & numerauit expeditiones vernaculos suos 318. *Gen. 14.* qui erant habiles ad militiam, vt habetur *in l. si militi. in fine ff. de castr. pec.*

37. Licet gesta per falsum procuratorem possint ratificari per dominum, vt habetur *in l. licet. ff. de iudic.* Tamen gesta per falsum procuratorem in audientia Principis non possunt ratificari per dominum. ita dicit Bald. *in l. falsus. colum. prima. cap. de furtis.* allegat notata per Innocentium *in cap. ex parte decani. extra de rescriptis.*

38. Princeps potest iudicare secundum consciētiam, vt dicit Bart. *in l. 1. in fin. C. vt quæ desunt aduoc. partium, &c.* Felin. *in c. causis. col. 2. extra de re iud.* do. meus Ias. *in l. sine nostrum. ff. de in ius vocan.* Barbat. *conf. 24. in 2. vol. col. 1.* Franciscus Lucani *in tract. de priuil. g. fisci, priuileg. 139.* & dixi infra *in 7. part. in 3. consid. ver. octauum effectum addit.*

39. Solus Princeps concedit immunitatem à munere publico, vt habetur *in l. vnica. Cod. de his, qui à Principe vacat. accep. lib. 10. & l. immunitates. C. de agricol. & censit.*

40. Solus Princeps immunitatem tribuit à tributis, 1. *Reg. 17.* vbi dicitur: Et dicit Dauid: *virumquispiam de Israel, qui percusserit Goliam, ditabit Rex diuitiis magnis, & filiam suam dabit, & domum patris eius faciet absque tributo in Israel.* Nam & pluribus ciuitatibus Imperatores remisere tributa. *l. 1. & fi. ff. de censib.* de quo Luc. de Pen. *in l. medicos. post gl. in verb. muneris. Cod. de profess. & medic. lib. 10.*

41. Si Princeps comminatur vasallo sub pœna indignationis, præcipiendo sibi aliquod iustum, si ipse vasallus non obediuit illa verba, sub pœna indignationis; important, quod poterit eum priuare feudo. ita tenet Bald. in *c. 1. §. porro. in tit. qui e fit prima causa benefic. amitt. in vsibus feud.* vbi dicit: Quod quando in literis Apostolis apponuntur ista verba, *indignationem Petri & Pauli, & beatorum Apostolorum se nouerint incursores* talia verba comminatoria important, quod inobedientes possunt priuari eorum beneficiis. Et de ista pœna indignationis loquitur idem *in l. cunctos populos. C. de summa Trinit. & in. Authen. statuimus. in q. de quæstione Flandrensi. C. de episc. & cler.* vbi videtur velle quod ille, qui incurrit indignationem superioris, potest puniri arbitrio ipsius superioris, allegat Iacobin. de S. Georg. *in d. verb. Princeps in 9. specialitate. tex. in l. 2. ibi: indignationem nostri numinis sustinebit. Cod. de petit. bon. sublatis. lib. 10.*

42. Citatus à Principe etiam die feriata tenetur cōparere, vt dicit Bart. *in l. 2. §. fi. quasi in fi. ff. si quis in ius vocatus non ierit.* Quoniam (vt inquit) feriæ sunt de iure ciuili, cui Princeps derogare potest, *l. digna vox. & ibi not. in gl. 1. C. de legib. l. Princeps. legibus est solutus. ff. eod.* vide infra *vers. 120.*

43. Princeps committit causas suas, cui vult. *l. 1. & 2. C. vbi causa fiscales.* not. Innoc. *in c. ex parte. extra de verb. signific.*

44. Solus Princeps potest iubere seu concedere, vt alicui salarium de iuribus Reipublicæ tribuatur. text. *in l. vnica. C. de prob. sal. lib. 10.*

45. Princeps, quod vult fieri, habetur pro facto. *leg. apud eum. ff. de manum.* vt comprobat Luc. de Penn. *in d. l. contra. in 17. priuilegio. C. de re milit. lib. 12.*

46 Solus Princeps remittit pœnam merenti, *leg. ad bestias. ff. de pœnis. & §. plane. ibi: nam quod ob meritum indulsit alicui. & ibi gloss. Instit. de iure nat.* & vide infra *ver. 136.*

47. Solus Princeps potest augere pœnam à lege statutam, vt est tex. *in d. §. plane. ibi: vel sicuti pœnam irrogauit. iuncta glo. in d. verb irrogauit.* Et hoc sine causa: quoniam cum causa potest etiam inferior augere, vt

dixi in Commentariis nostris super consuet. ducatus Bur. tit. Des iustices. §. 5. in gl. Al. arbitrage. Sed his sola voluntas principis (quæ habetur pro causa) sufficit, vt dicit Luc. de Penna in leg. contra. versic. 27. C. de re milit. lib. 12.

48. Solus princeps instituit noua vectigalia, l. vect. 3. C. de vectigalib. c. innouamus. extra de censib. notant doct. in c. super quibusdam. extra de verb. sign. Et idem de tributis, muneribus & collectis. l. 3. C. de annonis & tributis. lib. 10. dixi hic ante in 14. priuilegio.

49. Solus Princeps restituit iure dispensat super natalibus. l. qui in prouincia. ff. de rit. nupt. leg. quaris. ff. de natalib. restit. l. imperiales. § atque. C. de nuptiis. Et ius anteorum annulorum tribuit. l. 1. & 2. C. de iure aureo. annul. & natal. restit. & ibi Bald. in l. 1. numerat quædã specialia seu priuilegia principum. & in l. rescripta. C. si contra ius vel vtil. publ.

50. Solus Princeps legitimat illegitimos, in Authen. quibus mod. nat. effi. sui §. Illud tamen. ver. si quis ergo filium. ibi, hoc agat per nostrum rescriptum. coll. 7. Imo etiam filium proprium tanquam substitutum. c. per venerabilem §. videbatur. ver. insuper. extra qui filij sint legit. ita dicit & tenet Luc. de Pen. in d. l. contra. C. de re milit. vers. 28. Et quod Rex Franc. solus in suo Regno legitimat, scribit Iac. Bonaudus in suo Panegyrico, vna cum opera Io. à Terra Rubea impresso.

51. Ipse solus Princeps cum dignitatis donatione omnem maculam abstergit. tex in d. l. imperiali. §. similes. C. de nupt.

52. Ipse solus potest transferre milites de vno numero ad alium. tex. in d. l. contra publicam vtilitat. in. ibi, nisi hoc augusta. C. de re milit. li. 12. Quoniam vt dicit ibi tex. honoris augmentum non ambitione, sed labore ad vnumquemque conuenit deuenire.

53. Ipse solus potest auferre ius alterius. l. queris. ff. de natal. restit. notant Doct. in l. fin. si contra ius vel vtil. publ. Et solus potest rem priuati dare militibus. l. item si verberatum. §. 1. ff. de rei vend. & plene Luc. de Pen. in l. fi. ver. donare. C. de locat. prædior. ciuil. lib. 10. sed hoc est de plenitudine potestatis. secundum Bald. in l. 2. col. 6. ver. item nota. C. de seruit. & aqua. dixi infra ver. 132.

54. Ipse solus potest dare commeatum & remeatum ab exilio l. relegati. in fi. ff. de pœnis. & restituit in integrum per viam gratiæ aduersus sententias criminales l. diuus. ibi. vel earum pœna imminuta est. vel in integrum restitutio concessa est. quod dumtaxat à principibus fieri potest. ff. de pœnis. Et dixi plene in commentariis nostris super consuet. ducat. Burgundiæ. tit. Des iustices. §. 5. in gloss. S'il n'a grace.

55. Solutus à militia, propter delictum, id est, remotus sine speciali autoritate principis non resumit nec ad eadem admittitur. l. 2. C. de diuers. offic. li. 12. facit si quis ex grege. C. de cohortalib. eod. li. quæ ll. expresse faciunt, quod priuati dignitate vel officio sine expressa licentia principis rehabilitari non possint.

56. Solius est principis de plenitudine potestatis reuocare per se factum, vt dicit Bal. in l. 2. col. 6. ver. item notat. C. de seruit. & aqua. Ita dicit Fel. in c. nouit. col. 9. in fi. extra de iud. vbi scribit regulam, quando Princeps potest reuocare priuilegium per eum concessum vel non, ad quem recurre. In dubio tamen Princeps non præsumitur vti plenitudine potestatis, vt dicit dominus meus Ias. in l. quamquam. colum. 2. C. de testa. milit.

57. Solis principibus competit autoritas belli indicendi, & sola autoritas in bello gerendo est in principe. l. vnica. C. vt armor. vsus inscio principe interdictus sit lib. 1. & in cap. quid culpatur. 23. q. 1. ibi: Ordo autem ille naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, vt suscipiendi belli autoritas atque consilium penes principes sit & ibi gloss. in verb. princeps.

58. Solus princeps magnas dignitates confert. l. probatorias. Cod. de diuersis officiis. lib. 12. & vide infra in versic. 61.

59. Disputare de autoritate principis incurrit crimẽ sacrilegij. l. 2. C. de crimine sacrileg. & an dignus sit quem ipse elegerit. d. l. 2. & ibi glo. & l. rescr. in verba. in fi. ibi: eum qui nobis digni iudicati sunt. cum ibi allegatis in gl. vlt. C. de aduoc. diuers. iudic.

60. Solus princeps liberat à curiali fortuna. l. fi. C. de decur. li. 10.

61. Nullus assumitur ad officium principis etiã si sit apparitor, sine literis probatoriis principis, de l. g. probatorias. C. de diuersis officijs. li. 12. Alexander. consi. suo 107. in 7. vol. Et istæ literæ signari debent manu propria principis, vt dicit ibi text. Quod hodie apud nos in Gallia non obseruatur, sed sufficit, vt signetur vno ex quatuor Secretariis præceptionum, de quibus in 6. par. dixi in 12. consider. & sunt sigillatæ sigillo Regio, quod est penes Cancellarium: & in his ex communi obseruantia & stylo Regni requiritur sigillum, alias fides eis non adhiberetur, etiam si essent signatæ manu Regia, eo: quia ita se habet consuetudo, vt dixi in commentariis nostris super consuetud. ducatus Burgund. in conclusione, in vlt. gl. Et aduertendum est, quod actus non dicitur perfectus, nisi quando appositum est sigillum in talibus apponi solitum, vt dicit Io. Riminal. in l. pacta nouissima. in fi. C. de pactis.

Sed redeundo, vnde digressi fueramus, hic se offert casus, in quo necessaria est scriptura etiam authentica, vt patet ex text. in d. l. probatorias. ibi: sed ex authenticis tantum sacris probatoriis manu nostra subscriptis, & nostro arbitrio præstandis. & quod dignitates & officia conferantur & concedantur per literas. tex. est in l. filiusfam. instit. quib. modis ius patriæ potest. soluit. & ibi not. Ang. per illa verba, imperialibus codicillis præstitit. alios 28. casus scribit gl. in verb. in scriptis. in ca. 1. de censib. in 7. Quinque alios vide per d. meum Ias. in l. non solum. §. morte. colum. 11. ff. de noui oper. nunciat. & vide alios per eundem do. meu in l. cum proponas. C. de pact. Vbi dicit quod omnibus casibus, in quibus requiritur scriptura, si probetur, potest probari per testes. Adde alium in clericatura, vt dixi in Commentariis nostris super consuet. ducatus Burgund. tit. des iustices. §. 6. in glo. Sont creuz. ver. additio, & c. vbi: clericatus debet. & in probatione capellaoratus honoris, qui debet probari per scripturam, vbi dixi. Alius est casus in extrauag. iniuncta. de elect. in extrauagantibus communibus, scilicet, in Prælatis habentibus prouisiones à sede Apostolica, qui non possunt se in illis intromittere sine literis Apostolicis. Ex quo videtur, quod literæ beneficij in Prælatia habentur loco tituli. Quod an sit verum in omnibus beneficiis, vide per Ioan. de Selua in tract. de benef. in 3. par. q. 22. vbi discutit, an in collation. beneficij requiratur scriptura. Et licet videatur concludere, quod non: ego tamen dixi & consului in contingentia facti de Præpositura Ecclesiæ collegiatæ nostræ dominæ Heduen. quod in collatione beneficij requiratur scriptura. nunc pendet processus, postea videbitur consilium.

62. Nemo potest dicere principi, cur ita facis, vt habetur Eccles. 43. & in c. in memoriam. 19 distin. d. meus Ias. plura ad hoc allegat. in l. rescripta. col. 1. C. si contra ius vel vtilitat. public. & in l. 1. ff. de const. prin. vbi etiam dicitur, quod apud eum est pro ratione voluntas.

facit gl.in verb. inuestiuit. in cap.praposuit. extra de concess.praben.& in cap.si gratioso.in verb. à Romano. de rescript.in 6.l.relegati.in gl.fin. ff. de pœnis.& in l.1.§.pueritiam.in verb.ratus.ff de postulan.& §.sed & quod principi placuit. instit.de iure natur.& l. non omnium, quæ à maioribus.ff.de legib.facit cap.in memeriam.in princ.& l. prospexit. circa prin. ff. qui & à quibus manumissi lib. vbi dicitur,sufficit ita scriptum esse,quamuis illud durum sit.vide infrà.versic.135 & ver.208.

63. Solus princeps reuocat bene statuta per prædecessores,not. Archi.in c.cum dominum.§ hæc autem.19.dist.

64. Solus Princeps tollit priuilegia concessa per quemuis.l.1.§.1.C.de indict.lib.10. Et si non sint clausa in corpore iuris,sufficit clausula generalis,non obstante lege vel consuetudine,vt dicit Federicus de Senis in consil. 47. incip. habita super causa prædicta collatio Paul.de Castr.in l.1.ff.de constit. princip.& in l.si vnibi & tibi.ff.de leg.1.Imo.in l.licitatio.§.parum.in fin.ff de publican. Si tamen sint scripta in corpore iuris, non sufficit clausula generalis,non obstante, sed requiritur quod de eis fiat in specie mentio 6. si qua vero. vbi Bald.in 2.constit.C.& est text.in l.decurionib.in princ.ibi: non præiudicatura quacunque generalitate pragmatica.& ibi gloss.1.C.de silentiar.lib.12.Alexand. consil. 101.incip. visis exemplis.colum.2.in 1. volum. cum pluribus aliis allegatis per dom.meum Ias.in l.1. colum.vlt. ff. de constit. princip.& per Fel.in c.ap 1.colum. 8. in 5.fallentia. ibi: vnum in proposito.extra.de rescript.Imo.in consil.107.vide eundem Ias. in l.sunt certi. C.de testam. milit. colum. penult. Imo etiam priuilegium per eum concessum tollit scienter faciens contra illud c.suborta. extra de re iud.

65. Solus princeps imponit vel mandat imponi pœnam capitalem alicui ex principalibus vel decurionibus alicuius ciuitatis l. duos fratres. §. decurionibus.ff. de pœn.

66. Solus princeps inuito patre liberat filium à patria potestate.l.si .C.de consul.lib.lib.12. & in Authent. constitutio,quæ de dignitatibus.in princ.col.6.

67. Solus princeps cognoscit de causa,præscriptione temporis non obstante.l.2.§.fi.ff.si liberi.ingen esse dic. Et quomodo & quando princeps tollat præscriptionem, scripsi in commentariis nostris super consuetud. ducatus Burgund.in fin.§.pen.ver. sed quæro nunquid, &c.68 Solus princeps cognoscit de innocentia alicuius post latam in eum sententiam, etiam sine appellatione vel in integrum restitutione l. 1.in fin.ff.de quæstior.

69. Solus princeps causam, quæ non inuenitur legibus diffinita,diffinit,prout sibi videtur.l.cum de nouo. C.de legib.l.itaque.ff.de fideicom.libert.

70: Solus princeps tutorem ante finitam tutelam absoluit ab ea,l.idem.§.sunt ff.de excus.tutor. Et idem si assumsit vnum peritum tutorem vel curatorem alicuius in consiliarium suum.l.iurisperitos ff.eo.de quo dixi 13.consil. 7.par.ver. addo alium effectum.

71. A solo principe tanquam à capite in omnes velut Reip. membra bonorum & potestatum munera diffunduntur.c.ita dominus.19. dist. c.fundamenta.§.1. de electio. lib. 6. Ab eius enim potestate omnes aliæ progrediuntur:dicit Luc.de Pen.in l.contra ver.67.de re milit.l.12.Et vide hic ante ver.15.& infra ista parte on 35.considerat.

72. Princeps soli Deo de peccato habet reddere rationem.c.totam de pœnit.dist.3. Soli enim cœlo debet innocentiæ rationem,c.aliorum.9. q. 3. sic non potest cogi stare iudicio alicuius, & potest excipere dicendo:Dominus est,qui me iudicat.ita Barb.in c.cum venissent.colum.4 extra de iudic.

73. Solus princeps potest ferre sententiam suam sine scriptura.ita dicit Alber.de Rosa.in Auth. nisi breuiores.C.de senten.& interl.omn.iudic.

74. Solus princeps restituit in integrum ad famã(dixi supra hic ante vers.26.) ad primos natales,ad ordinem proprium & ad honores; l.1. Cod.de sent.passis. Quod est verum,si simpliciter ad hoc, & expresse restituit,alias autem, si solum indulgentiam facit, infamiam non tollit.l.indulgentia.C.de generali abolit. l.cum patre.C.de sententiam passis & restitut. l. cum tutor.& l. generaliter.c.eod.tit.notatur.in c. cum te.in glo. fin. extra de sent. & re iud. & in l.1. §. an autem. verb. pro qua.in verb. eximi. ff. de postul. Et solus ipse Princeps propter honorem domus suæ concedit abolitionem generalem in criminibus & alicui specialem. Et facit vt quod erat vindicandum,alias transeat impunitum.l.si interueniet.ff.ad Turpil.& l.seq.in fi.& l.2.& fi.C.de generali abolitio. Intellige tamen, quod remittit infamiam,id est,infamiæ pœnam,vt sic infamia sibi opponi non possit,& hoc modo dicitur demi pœna;tamen culpa perennis erit d.l.si.quæ incipit, in diligentia.& ibi not. Talis enim infamia dicitur huminem vrere & in eum insigne notam,id est,cicatricem. Quæ quantum ad rei veritatem nulla medicina sanatur. text. in l.omnes iudices.C.de decurio.lib. 10. Ideo in text.illo dicitur: Nec imperiali seu speciali quidem rescripto notam eluere.seu eruere mereatur.concordat text.in l fin.in fine.C. arbitr. tutel. quasi dicat Principem non posse infamiam tollere, sed fingere ipsum non esse infamem: Quoniam huiusmodi criminosi & infames semper habent vulneris cicatricem.c.ventum.circa initium.1. q.1.c.vnio.Etsi pœniteant,remanet tamen macula,quę per pœnitentiam non deletur.c.illud.50.dist.ca.si quis omnem.2.q.3.ca.Euphemium.§.1.& ibi glo.in verb.infamiam. 2.qu.3. & not. in ca.per tuas in ver. debilitarent. extra de simon.

75. Solus Princeps obligationem pignorum,quę nulla est,roborat per rescriptum suum,l.2.in fi.ff.de rebus eorum qui sub tutela,&c.

76. Solus Princeps transactionem,quæ nulla erat,vt sit aliqua,vel vt non retractetur,validat. ca.1.extra de transa.& c.venerus.in glo.in verb.confirmatam.eo tit.vide supra versi.32.

77. Solus ipse Princeps, id quod alias de iure non tenet,re integra non existente,confirmat, ca.quia Ioannes.12.qu.2.§.vide hic ante versic.32.

78. Solus Princeps tollit potestatem domini, quam habet in seruum,quæ est de iure gentium l.pinul.& c. fin.Cod.qui milit.poss.vel non.lib.12.

79. Solus Princeps facit, vt per adoptionem homo liber transeat in alterius potestatem l.1.§. vltim.ff.de adoption.& hoc per rescriptum suum.

80. Solus Princeps contra libertatem iam concessam,dat beneficium in integrum restitutionis,l.nisi de minorib.& ibi ample notatur.& in l.1.in verb. reuocari.Cod.si aduersus.liberi.

81. Licet in integrum restitutio petita aduersus sententiam,non debeat pendente tali iudicio sententiam executioni mandari.l.si cognita.C.de transf.tamen fallit,quando postulatur restitutio in integrum aduersus sententiam Principis;quia tunc non cessabit manus executoria.c.suscitata.extr.de integr.restit.& ita vult Bald. in leg.vnica.C.in integr.restitut. postul. ne quid noui fiat. & idem Bald.in d.leg.si causa cognita.

82 Princeps potest contrahere compaternitatem per procuratorem,vt dicit Bald.in l.vnica.§.ne autem.col. 3.Cod.de cad.toll. Et an ipsa compaternitas possit per procuratorem contrahi, scribit ample Angel. de

Aretin. *in §. illud. Illud. Inst. de nuptiis.*

83. Quando quis se submittit gratiæ, & misericordiæ Principis, per talia verba non videtur contulisse absolutum arbitrium in ipsum Principem, sed debet benigne tractari ab eo; quia verba debent intelligi ciuiliter. Ita dicit Ang. *in l. si cui. ff. de seruit. tit. generali.* allegat text. Inn. *in c. venientes. extra de renunciatio.* facit quod habetur *in c. fin. eo. tit.* Guido Pap. q. 495. Alex. *consil. 70. colum. pen. in 5. vol.*

84. Solus Princeps concedit veniam ætatis, *l. 1. & 2. C. de his qui veniam ætatis impetr.*

85. Ipse solus Princeps apponit decretum in arrogationibus. *l. 2. ff. de adopt.*

86. Solus Princeps interponit decretum super emancipatione infantis. *l. subemus. C. de emancipat. liber.*

87. Solus Princeps potest facere statuta super lite pendente, & non inferior. *in Auth. vt cum de appellat. cognosc. & c. in princip. colum.* 8. notatur per *Canonistas in cap. si. extra vt lit. pend.*

88. Solus Princeps libere delegat merum & mistum imperium. *leg. vnic. in fin. C. qui pro sua iurisd. iud. dare, &c.*

89. Principis potentia supplet omnem defectum solennitatis, text. est *in leg. omnium. in princ. & ibi notatur per dominum meum Ias. post alios. C. de testam.* vide infra *versi.* 124.

90. Ipse solus designat insulam deportatis à præside. vt habetur *in l. illicitas. §. qui vniuersas. ff. de offi. præsid.*

91. Princeps solo verbo creare potest quem doctorem, vt dicit Augel. *in leg. 1. Cod. de sentent. passis.* Ad istud propositum audi alias dominum meum & præceptorem meum dominum Iason referentem se vidisse semel (cum fungeretur officio legationis apud Maximilian. electum in Imperatorem) quendam, qui voluit doctorari in Medicina ab ipso Imperatore: & cum ipsi Imperatori præsentatus fuisset genibus flexis, ait illi Imperator Maximilianus: *Esto doctor in legib.* quod audiens talis, dixit: *Serenis. Imperator, volo doctorari in medicina.* Et statim respondit idem Imperator; *& in medicina.* & sic in vtroque scibili fuit doctor, & non sine causa; quoniam tantum sciebat de vno, sicut de altero.

92. Quando Princeps aduocat ad se causam, nullus inferior iudex debet esse ita audax, vt se intromittat de illa causa. ita dicit Bald. *in cap. vt nostrum. extr. de appellat.* notatur per doctor. *in cap. cum M. Ferrar. in fin. extra de const.* Ex quomodo, & qualiter debeat ad se aduocare causam, declarat Bald. post Innocent. *in dict. cap. vt nostrum.* & idem Bald. etiam de aduocatione causæ per cognitionem Principis *in tit. de pac. iur. firmanda. §. ad hæc. in 3. column. de vsib. Feud.* & Calcan. *consil. 8. colum. 12.* Dixi aliquid *in commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgund. in Rubr. Des iustices, circa finem ver. vnde quæri posset, &c. num. 98. & sequen.* & *numer. 101. versic. & ideo pro tertio. & in dict. rubr. §. 5. gl. 2. si n'a grace. versic. penult. incip. adducio.*

93. Princeps contractui celebrato in magnum damnum sui Principatus nō tenetur stare. Ita dicit Alberi. *in l. 1. ff. de offic. procur. Cæsaris.* & Baldus *in cap. intellecto. extra de iureiur.* & hic infra dixi *in 36. considerat.* cuius initium est, *docet Baldus in c. &c.*

94. Si Princeps compellat aliquem, ad emendum bona alicuius, puta Sempronii: talis compulsio Principis excusat emptorem à mala fide, ita quod poterit rem illam præscribere, quantumcunque sciat illam esse alienam: ita dicit Nicolaus de Neap. *in l. nemo fisco. ver. quod enim & per illum textum. ff. quod falso tutore auctore gestum esse dicetur.* Quod est notandum ad limitationem eorum, quæ habetur in *c. fin. extr. de præscript. & c. possessor. de reg. iur. lib. 6.*

95. Licet inferior à Principe non possit aliquē cogere ad pacem, seu concordiam, sed bene hortari; tamen Princeps, quando partes diu litigauerunt, potest eas cogere ad pacem & concordiam. Primum dictum probatur *in l. furti. §. qui iussu. & ibi gloss. in verb. cui iussu. ibi: Videtur tamen contra: quia nec Ordinarius potest iubere transigere, sed hortari. & ibi Bart. ff. de his qui not. infam.* secundum dictum probatur ex his, quæ decidit Panormitanus *in ca. cum inter R. seniorem. extra de elect.* & vide Corsetum *de priuilegiis pacis, versic. 59. incip. Rex seu princeps.*

96. Licet in criminalibus sententia debeat statim mandari executioni, vt habetur in *l. cum reis. C. de pœnis. ca. sicut. 2. q. 1.* tamen si princeps ira seu furore ductus, ferret contra aliquem sententiam capitalem, non erit statim exequenda, sed differenda per 30. dies. Ita est text. multum singularis in *l. si vindicari. Cod. de pœnis.* & dicit dom. meus Iason. in *l. puniri. C. si contra ius vel vtilit. publ.* Quod sanctus fecit hanc legem cōstitui, & fuit sanct. Ambrosi. & vide etiam gloss. vnicam *in c. cum apud Thessaloniam. 11. quæst. 3.* vbi enumerat casus, in quibus differtur executio sententiæ capitalis, quod etiam recenset Cæpolla *in suis cautelis cautela 1.* dixi *in commentariis nostris super consuetudin. ducatus Burgund. tit. Des iustices. §. 5. in glo. S'il n'a grace. versic. sunt alij casus. cum tribus seq. numero* 124.

97. Solus Princeps remouet Officialem, quem ipse probauit *l. 2. Cod. de agen. tib. in rebus. lib.* 12. Item ipse Princeps potest minuere numerum suorum Officiariorum, vt dixi *in d. commentariis nostris in ead. rubric. des iustices. ver. addatur. aduerto. nu.* 97. vide infra, *versic.* 189.

98. Solus Princeps prorogat bimestre aut trimestre tempus ad inueniendum pecuniam, ad quam fisco quis tenetur. *l. in fraudem. §. fiscalibus. in fin. ff. de iure fisci.*

99. Princeps est Patronus Ecclesiarum Cathedralium, & Metropolitanarum & maiorum sui Regni. notant Archidiac. Præposit. Dominicus & Ioann. de Turrecrem. *in ca. lectis. 63. dist. Bald. in cap. quanto. de iudic. in fine.* Marti. Laudensis *in tract. de Principib. art. 74.* & Corsetus *de potestate Regia, quæst. 34.*

100. Promissio facta per Principem sine causa præsumitur facta in dubio ex causa donationis: quia proprium Principis est donare. *c. 1. extra de donat.* Quod tamen intellige, nisi ex tali præsumpta donatione enormiter læderetur, vt notatur per Innocen. & Ioan. Andr. *in cap. grandi. de supplen. negl. Prælat.* Qui autem in priuato habetur *in l. 2. §. circa. ff. de dolo mali & metus exceptio. & in l. Titio. ff. de verb. obl.* & per Canonistas *in cap. si cautio. extra de fide instrum.*

101. Persona ignominiosa non debet stare coram principe. Ita dicit text. in *l. 2. §. ignominia. 2. & ibi Angelus. ff. de his qui not. infam.*

102. In hoc honorantur principes, & subditi tenentur eis iurare obedientiam. gl. optima in *l. non videntur data. §. qui iussu. & in leg. velle non creditur. ff. de reg. iuris.* Mart. Laudensis *in tract. de principibus. artic. 19.*

103. Princeps in hoc priuilegiatur, quod licet non appelletur, nisi de inferiori ad superiorem, text. in *Auth. de appellatio. & infra quæ tempora. §. illo videlicet. collat. 4.* Tamen de ipso male informato ad eundem bene informandum de veritate licitum est appellare. *l. 1. in fine. C. de appell.* Facit quod not. Bald. *in fin. illo tit. de relatio.* Martinus Laudensis *in d. tra. 43.* & Franciscus Lucanus de Parma *in tra. de priuil. fisci. priuileg.*

103. Suppetit in hoc exemplum, quod refert Cælius *li. antiquarum lect. 12. ca. 4.* dum ait: *Machetas causam agebat apud Philippum: intendebat is minus eu, quam decerentur, dormitabat que interim.* Mox aduersus Machetam pronunciauit. At ille vociferans, & rei indignitate intonans altius: prouoco, inquit. Tum Philippus iam vigilantior, sed & commotior; & oro serio: Ad quem obsecro te; Et Machetas. Ad te, inquit, sed vigilantem intendentemque. At is excitatior etiam, & ad se amplius rediens cum audisset iniuria affectum Machetam, non rescidit quidem iudicium, sed iniunctam ipse exsoluit mulctam. Facit; quia à Papa male informato, ad ipsum bene informandum bene appellatur. *c. apostolicæ. & cap. sententiam. 35. quæst. 9. cum apud u. 4. cap. tum ex literis. de in integr. rest. extra.* Et peccaret Papa, si talem appellationem non admitteret; iustitiam enim denegaret ad hoc notatur per doct. *in cap. consultationibus. de officio deleg.* Cardinalis *clement. pastoralis. de re iudic.*

104. Epistola missa per Principem habet vim legis in omnibus causis, text. & ibi Angel. *in l. si eum venerunt. §. pen. ff. de petitio. hæred.* Quod dictum Angeli declaratur per notata *in l. 2. Cod. de legib. & in leg. nemo. Cod. de sent. & interloc. omn. iud.* Mart. Laudensis *in d. tract. art. 58.*

105. Licet Imperator aut alius Princeps non recognoscens superiorem, non habeat ordinem, potest tamen officium subdiaconatus Episcopo ministrando exercere, gloss. vlt. *in c. Valentinianus. 63. distinct.* Martinus Laudensis *artic. 83. dicti tractatus.*

106. Contractui roborato per iuramentum nominis Principis non potest contrauenire sine incursione infamiæ, text. *in l. si quis maior. §. fin. C. de transact.*

107. Pro Principe præsumitur, quod est bonus & iustus: proinde rescripta eius sunt secundum iustitiam intelligenda. Bald. in *l. 1. ff. de constit. princ. p.* Ideo voluntas Principis in dubio præsumitur esse talis, qualis esse debet de iure, vt not. Bald. *in cap. ex facto. in 4. notab. ff. de vulg. & pup. & c. licet in corrigendo. de offic. ordin. & in præludio feudor. in 14. colum. & in l. omnes populi. colum. 16. ff. de iust. & iur.* Imo plus etiam, si Princeps scribat cum clausula motu proprio, eius intentio non præsumitur, quod aliquis grauetur, vel iniuriam patiatur, secundum Bald. *in cap. ad aures. de rescr.* Panor. *in ca. 1. colum. 13. de re iud. Canonista in cap. causam. 2. de testib.* Imo ad hoc fortius dicit gloss. solennis, quæ est tertia in ordine, *in cap. partim. 23. quæst.* quod verba in rescriptis posita debemus conformare æquitati, licet etiam verba non patiantur, & ibi plura ad hoc iura adducuntur, sequitur Oldr. *consil. 208. incip. quæstio est per priuilegium. & c. ad fin.* ita dom. meus Ias. *in l. iustitia. colum. 1. ff. de instit. & iur.* & idem *in leg. causas. colum. 2. C. de transact. & in l. fin. colum. 5. de const. Princip.* Et quod in Principe præsumatur iusta causa, vide ample Curtium *consil. 20.* & quomodo illud intelligatur, *in colum. 5. & consil. 49. in 19. 20. & 21. colum.* vbi scribit, an contrarium probari possit; & quod in Principe præsumatur iustitia seu iusta causa, vide Hippol. de Marsil. *sing. suo* 6. quod limitat, nisi rescribat ad postulationem partis. Quia magis præsumitur ad importunitatem postulantis: ita intelligit prædicta quando rescribit generaliter, vel motu proprio. Et talis præsumitur intentio Principis, qualis legis & rationis naturalis. Bal. *in c. 1. in tit. apud quem, vel quos controuersia feudi defin.* refert Cælius *in lib. antiquarum lect. 12. c. 46. in fin.* Antigoni illud memorabile. Nam asserente, quædam esse Regibus honesta omnia & iusta: per Iouem, inquit, sed barbaris: Nobis verò, ea modo honesta, quæ honesta, & iusta, quæ iusta: & illud possumus, quod de iure possumus, *c. aliud. 11. quæst. 1. & c. facit. 22. quæst. 2.* Nec enim quis dicitur posse, quod honeste non potest, & salua dignitate. text. in *l. Nepos Preculo. ff. de verb. & rer. signif.*

108. Portæ & muri ciuitatum seu municipiorum habitari non possunt sine permissione Principis. text. est *in l. fin. ff. ne quid in loco sacro fiat.* refert. Mart. Lauden. *in tract. de Princip. artic. 251.*

109. Prædia Principis data in emphyteusim, non soluunt extraordinarias protestationes seu superindicta. text. *in l. priuata. & ibi gl. 1. 1. Cod. de excusat. mune. lib. 10.* Quod dicit Martin. Laudensis *in tract. de fisco, art. 9. esse notandum,* vide infra *ver. 193.*

110. Licet ad interrumpendam præscriptionem, requiratur saltem citatio partis, vt habetur *in l. cum notissimi. in princip. & ibi gl. in verb. saltem. C. de præscr. 30. vel. 40. ann.* tamen hoc fallit in Principe, in quo sola sua protestatio interrumpit præscriptionem. notatur per Canonistas *in cap. nihil prodest. extra de præscript.* Martin. Laudensis *in tract. de Princip. artic. 141.*

111. Licet testimonium vnius Notarij sit præstantius, quam alterius, qui non esset Notarius, vt notat Bald. *in Auth. sed cum testator. circa 3. colum. C. ad leg. Falcid.* tamen testimonium Principis plus valeret, dummodo non ageret de facto suo. Ita dicit Andreas de Isernia *in cap. sanctim. de. tit. quo tempore miles. in vsib. feud.* & post eum ita tenet Iacobin. de S. Georg. *in suo tracta. feudorum. in ver. Princeps. in 38. specialitate.* & Mart. Laud. *in tract. de Princip. artic. 469.*

112. Licet coram inferiore à Principe non sufficiat facere solam narrationem facti in libello, sed sit opus conclusione, vt notant omnes Doctor. *in l edita. C. de edendo.* tamen coram Principe sola facti narratio sine conclusione sufficit. Ita dicit Ang. *in l. omnium. in prin. C. de testam.*

113. Supplicatione Principi porrecta, & oblata, si obtineatur rescriptum, habetur ac si lis contestata fuisset: vt habetur in *l. 1. & 2. c. quando libell. Principi datus, &c.* & ibi dom. meus Iason dicit illud tantum habere locum in Principe non recognoscente superiorem.

114. Quando Princeps vendit aliquam rem, emptor illius est statim securus, nec ab ipso aut alio potest res ipsa euinci. Sed dominus rei venditæ infra quadriennium, habet regressum contra Principem seu fiscum. *l. bene à Zenone. & l. omnes. C. de quadrien. præscr.* quam tamen legem limitat septem limitationibus Iacobinus de S. Georgio *in suo tract. de feudis, in verb. Princeps, in quarta specialitate Principis.* & vide etiam limitationes ad illam legem per Felin. *in c. cum olim. colum. 3. de sent. & re iudic.* & per eundem Felin. *in c. quæ in ecclesiarum. colum. 23. extra de constitut.*

115. Licet partes de iure possint renunciare feriis; tamen si feriæ sint introductæ in fauorem Principis puta propter victoriam contra hostes, vel quia sit sibi natus filius, non possunt partes renunciare. gl. *in verb. ob necessitates. in clem. sæpe. de verb. sign.* ita refert Martin. Laud. *in d. suo tract. de Princip. artic. 310.* Ideo videtur, quod illa die, quo (vt plurimum fit) apud nos ex ordinatione & mandato Principis fiunt processiones generales (vt ita loquar) seu pompæ pro victoria Principis, vel, pro orando pro ipso, non possunt partes etiam de eorum consensu facere actus iurisdictionales.

116. Princeps in hoc etiam honoratur, quod ei obuiam iri debet, & expectandus est in ciuitatibus cum iucunda receptione: & debet honorari in sua rece-

ptione. Nam tota ciuitas Hierusalem exiit obuiam Iesu, sciderantque ramos de arboribus, dicentes & clamantes: Osanna, benedictus, qui venit in nomine Domini, vt scribitur *Matth.21. Marci 11. Luc. 19. & Ioan.12.* Et die, qua ingreditur, debent milites adesse barba tonsa, & veste pulcherrima, & decora. *2.Reg.19.* in medio, teste Vincentio, Cigault. in *tract. suo de bello Italico. in 4. regali. ver. viuamus.* Et dixi in *commento nostro super consuetudinib. Ducatus Burgundiæ, titulo Des iustices, articulo quarto, in glossa prima. versiculo adduco. item etiam adde.* Et, quod obuiandum sit Principi etiam cum psalterio, tympano, tibia & cithara, clamando, *Viuat Rex*, & munera sunt offerenda, scribitur clare de Saule, *prim. Regum, decimo capite.*

117. Magis est obediendum Principi, quam patri. Quia Princeps est anima Reipublicæ, & sic patriæ, cui potius parere debet filius, quam patri, vt ample dicit Alber. de Rosate, in *lege velut. ff. de iustitia & iure.* & aliquid vide per dominum meum Iasonem in *lege 1. §. fin. ff. eod. tit.*

118. Si potens opprimit aliquem, oppressus debet recurrere ad Principem, vt dicit Cyn. in *l. absentem. C. de accus.* & refert Martin. Laudensis in *suo tract. de Princip. art. 404.* Hinc pro tuitione subditorum Principes habent suas saluas guardias, quæ impetrantur à Principibus ab his, qui timent lædi, & offendi in corpore, vel in bonis. De quibus scripsi in *sæpe alleg. nostro commento in rubr. des iustices, circa fin. ver. secundus est. ibi; Et ideo pro tertio.* vbi scripsi, quomodo ista saluaguardia Principis est in tantum priuilegiata, quod trahit ad se totam causam, & vide infra *ver. 169.* & plenius, *ver. 195.*

Et talis securitas alteri, de tribus modis conceditur vno modo, per personæ publicæ adhibitionem, *arg. l. 2. & fi. C. de erog. mil. annon.*

Secundo modo, per tituli appositionem, id est, per signa, aut flores lilij, vni palo vel arbori affixos, vt toto titulo, *vt nemo priuatus titulos prædiis. C.* faciunt notata per Bartholum in *lege sanctum. ff. de rerum diuisione.*

Tertio modo, per promissionem & iuramentum, quod nil mali faciet ei, qui timet sibi de illo, *l. præsenti. ibi; de sua conscientia. C. de his qui ad eccles. confug. in Auth. de monachis. §. si vere intra triennium. ibi; debere iurare quod nihil mali faciet.* & hoc fit per traditionem bysreti, nasitergij, aut alterius rei similis, in mano eius, à quo timentur verbera, aut iniuriæ huiusmodi: tamen traditio non obseruatur apud nos, sed hoc fit præhabito iuramento, per iudicem ab eo (qui dicit sibi timere) quod illum timeat, atque timet: & tunc à iudice præcipietur sibi sub pœna asardi, seu mortis: aut arbitraria, secũdum communem vsum, & obseruantiam diuersorum magistratuum, & etiam locorum, ne illi habeat de cætero iniuriari verbo, neque facto: prout etiam recitat Iacobus Bonaudi in *suo Panegyrico impresso post opus Ioannis de Terrarubea.*

119. Principes honorantur à suis vasallis & subditis, maxime in quatuor casibus, in quibus Princeps habet ius indicendi suos vasallos, vltra casus suprapositos, vt dicit Spec. in *tit. de feudis. §. quoniam. ver. & not. quod vasalli committunt, &c. in antepenult. col.* vbi primo scribit, quod tenentur conferre pro exercitu Imperatoris (hoc est cum Dominus vocatur per Regem aut Imperatorem ad bellum) secundum qualitatem & quantitatem rei feudalis, quam à Principe tenent, & recognoscunt. Alia scripsi in *commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgundiæ, titulo Des iustices, articulo quarto, in glossa prima.* & vide Guilielmum Benedicti in *sua repet. c. Raynutius verb. & vxorem nomine Adelasiam. in quarta decisione, numero quingentesimo quinquagesimo quarto extra, de testamentis.* & in *dicta decisione* inserit, quomodo talia imponi possint per Principes.

Sed quia, vt dicit Specul. in *loco ante alleg.* Vasalli tenentur etiam pro redemptione domini ab hostibus capti; Iuxta hoc queri posset, an Christianissimus Rex noster Franciscus, pro sua redemptione, aut suorum filiorum nunc obsidum, pro redemptione eorum patris, possit indicere subsidium in Ecclesiasticos, & Nobiles sui Regni? Quo ad Ecclesiasticos, expeditum est à nobis *dictis commentariis, in loco supra allegato.*

Sed quo ad Nobiles, videndum esset, an Princeps possit etiam eis indicere subsidium pro prædicta redemptione, prout hoc anno Domini 1527. fecit. Sed reuocatum fuit in dubium, an potuerit: & multi dicebant, quod non; eo, quia nobilitas præbet immunitatem & excusationem à muneribus, collectis, taliis indictis, seu muneribus, vt tenet Andr. de Isernia. in *tit. quæ sunt regal. in verb. & plaustrorum, nauium præstationem. colum. 2.* Iacobinus de S. Georg. in *tract. suo feudorum. colum. pen. in princ.* Imo licet immunis aliàs à collectis, & taliis non excusetur tempore belli & necessitatis. vt dicit Dominus meus Iason in *lege si ex toto. in principio. columna secunda & sequenti. ff. de leg. 1.*

Nobiles tamen excusantur, etiam tempore belli, cum seruire debeant personaliter in bello, & non debent duplici onere grauari, pro eadem re, *arg. l. Titia cum testamento. §. qui inuita. ff. de leg. 2. l. nauis. §. cum autem. & §. quid ergo. ff. ad l. Rhod. de iact. & leg. pen. ff. de dote præleg.* Ita, quod Nobiles, & vasalli non debent etiam tempore guerræ, subuenire domino de pecunia: ita tenet Ioan. de Anania in *consi. suo 7. incip. visis & ponderatis his, quæ narrantur in themate. col. 3.* per tex. in *tit. si de feudo defuncti contentio sit inter Dominum, & agnatos vasalli. §. licet. in 2. responso.* Et est bona ratio, quia isto casu militat ratio duplicis grauaminis; cum eo tempore, & casu domino seruire teneantur in persona sua. Limitat tamen illud dictum suum Io. de Ana. in vno casu, puta, si est magna necessitas, vel dominus sit in euidenti periculo propter bellum, & vasallus sit diues, tunc tenetur subuenire domino de pecunia: ita dicit teneri, & concludi per Iacob Ardizo. in *summa feud. tit. quomodo neglig. feud. perda. §. item quæritur. ver. item quæro.* refert & sequitur dominus meus Iason in *d. l. si ex toto, in princ. coll. pen. in fin. ff. de legat.*

Ex his videtur concludendum, quod nobiles Franciæ non potuerunt indici pro subsidio redemptionis Regis, aut suorum filiorum. Sed si nondum factum esset, consulerem, quod non fieret: sed ex quo factum est, opinor non esse erratum in hoc, & quod Nobiles non possunt conqueri.

Cum primo ad tollendam consuetudinem, quam possunt allegare in his, obstat id, quod tempore Ioannis Regis Franciæ captiui, in Anglia factum fuit, cum esset quæstio de eius redemptione: quoniam conclusum fuit in Parlamento Parisiensi (vbi Carolus Delphinus Franciæ, Primores Regni, & plures alij conuocati erant) quod etiam Nobiles collectarentur & indicerentur, etiam pro eorum parte, vt

reci-

recitat Gaguin. in *Chronicis Francia lib. 9. cap. 1.* cum ait: Hic nobis (inquiunt) optima facitu visa sunt, ut à clero atque nobilitate decima & semis omnium prouentuum anni vnius exigatur, & reliqua. Quæ sententia confirmata est, vt tandem patet in his descriptis, dum ait: De subsidio quidem pecuniario, atque militum copiis (ita vt supra memoraui) sancitum est. Et idem etiam refert ibi post longa verba, vt Clerus decimam, Nobilitas ex centum librarum annuo prouentu solidos centum penderet, &c. Iino ipse Ioan. ante eius captiuitatem, subsidium in tota Gallia acceperat: vt idem refert in *prouœd. c. 1. fol. 1.* vbi inquit: Nec fuit quispiam in omni Franciæ Regno annonum, vel ex suis operis, vel prouentibus; censum percipiens, qui cogendo stipendio non contribueret.

Etiam, vt ante dictum est, istud est de iure, quod dominus potest vasallos suos collectare, etiam Nobiles, & tenentes in feudum ab eo, quando vrget magna necessitas, & talis, quæ non posset supportari per alios subditos: puta, quando est ita magna pecuniarum summa imponenda, & contribuenda, quod possidentes allodialia, & bona ruralia, non possent (aut non sine maximo discrimine aut scandalo) in totum supportare onus; tunc etiam licitum est imponere, & indicere bona feudalia, vt satis probant ante dicta.

Maxime pro illo anno, in quo non seruiunt personaliter, nec præliantur pro Principe, & Republica: vt hoc anno, & à pluribus annis retroactis, nullum seruitium præstiterunt Regi nostro Nobiles Franciæ (saltem sumptibus eorum.) Quoniam, licet multi prælia sequantur, & in diuersis locis, non tamen hæc agunt vt coacti ratione feudi, & tanquam vasalli, sed tanquam stipendiati à Rege, prout sunt plures alij extranei.

Faciunt & plura alia, quæ adduci possent pro hac, parte descripta per Luc. de Pen. in *l. fi. C. de mancip. & colon. patrimon. lib.* 1. vbi probat, quod tam diu durat priuilegium, quamdiu durat in priuilegiato illud, propter quod priuilegium est indultum.

Et certum est, quamuis Nobiles Franciæ, in maiori parte habentes altam iustitiam, habeant iura iudicendi in quatuor casibus suos subditos: hoc tamen non est de iure, sed ex consuetudine immemoriali & præscripta, & per superiorem tolerata, & approbata ex priuilegio ipsius Principis: & cum talia habeat ex priuilegio Principis, qui ea potius sibi reseruare debuisset, & non concedere inferioribus, ideo non debeant ægrè ferre Nobiles, si semel casus aliquis ex quatuor prædictis Principi euenerit, ad eidem succurrendum contribuent, prout ipsi tenentur, vt tenet Specul. in casu præallegato, qui loquitur de vasallis, & non de aliis. Vide quæ dixi infra in octaua parte, in quadragesima octaua consideratione, cuius initium est, nobilitas in hoc honoratur, &c.

120. Nulla lex potest coarctare Curias Principum, quoad ferias, quin possint quolibet tempore ius reddere. secundum Specul. *tit. de feriis. §. primo, circa finem. ver. item nor.* & pro hoc alleg. *l. præsenti. in princ. ibi: præsentanea sustituta. Cod. de his qui ad eccles. confug.* Et per hoc infert, quod valet consuetudo Curiæ Regis Franciæ, vt tempore Parlamentorum omnibus diebus, etiam feriatis, reddatur ius: maxime venientibus à longinquis partibus, vt citius expediantur. Et ita refert & sequitur Martinus Laudens. in *tractatu de Princip. articulo quadragesimoquarto.* Quod tamen intelligerem, quoties vsus seu casus exegerit, vt vtar verbis *dict. leg. præsenti.* Vide ante versiculum quadragesimum secundum.

121. Præfertur Princeps in emptione metallorum. *l. 1. C. de metallis. lib. 11.* dixi *in Commentariis nostris, in consuetudin. Ducatus Burgundiæ, titulo, De Retractis. in Rubr.*

122. Princeps potest mandare suo Officiali, vt sic iudicet vel pronunciet, vt dicit Baldus in *l. 1. in ult. Cod. quomodo & quando iudex.* Dicit tamen Martinus Laud. in *d. tract. artic.* 405. quod Princeps cauere debet, ne quid iniustum mandet, pro quo allegat *cap. 1. de re iud. lib. 6.*

123. Ad solum Principem spectat creare Comites Palatinos cum potestate, quod possint legitimare illegitimos, & creare tabelliones. Ita dicit Baldus in *l. rescripta. C. de precib. Imper. offer.*

124. Vbi est Princeps non præsumitur dolus. Bartol. in simili in *l. 1. C. de prædiis decur. seu curial. lib. 11.* Vbi dicit, quod vbi est interpositum Iudicis decretum, ibi præsumitur dolus abesse. Bald in *l. rescript. C. de precibus Imper. offerend.* alleg. *l. probatorias. C. de diuers. offic. lib. 12.* vbi gl. in *verb. dolo.* vbi expressè notat, quod nullus dolus potest committi cum Principe, nec ambitio. alleg. *l. 1. ff. ad leg. Iul. de ambitu.* Nec deficere solemnitas. *l. omnium. in prin. Cod. de testam.* dixi hîc ante vers. 89.

125. Vbi est Princeps, ibi est securitas, & nulla formido, nisi vana, quæ non patrocinatur formidolosa. Ista sunt verba Bald. in *l. 1. C. de his qui per met. iudi. non appell.*

Hinc videmus palatia Principum importare talem securitatem, vt offendentes aliquem in illis capitaliter puniantur: & istud obseruatur in omnibus palatiis, etiam summi Pontificis; qui tamen præ aliis misericordia vti debet. Et vidi Bononiæ tempore Iulij Papæ, cum exercitus Christianissimi Regis Francorum Ludouici XII capta Bononia, & dicto Iulio liberè restituta, recessisset: ibi plures Galli remorati sunt pro obtinendis certis dispensationibus concessis per ipsum Iulium in recompensam seruitiorum. Et ipse ibi remansi à festo sancti Martini hyemalis, ad Epiphaniam Domini subsequentem, in prosecutione Cardinalatus Domini Ludouici D'Amboise, fratris germani, Illustris Domini, Domini Caroli Ambasiaci Magni Magistri Franciæ Locomtenentis Generalis in Italia, pro ipso Rege Ludouico, cuius eram tunc Auditor seu Magister Requestarum: & hac occasione facilis accessus mihi patebat ad ipsum Iulium. Et inter alios, cum remansisset ibi quidam Gallus, ex comitiua Domini de la Pallice, qui alapam dederat cuidam in palatio Papæ, & statim fuit captus à birreriis, & ductus ad Præpositum, qui ex mandato Papæ illum furca suspendi facere volebat, & nisi pro certo cito ad Papam accurrissem, pro obtinenda eius gratia, suspensus fuisset solum pro illa alapa, eo quia dicebat in suo Palatio omnem securitatem debere esse.

Et non solum palatium tali gaudet priuilegio, sed etiam confinia palatij, vt per plura tenet & comprobat Alber. in *l. præsenti, Cod. de his qui ad eccles. confug.* Vbi dicit ita communiter obseruari. Ex quo infero, quemadmodum nemo potest portare arma ad palatium Principis. textus in *tit. de pace tenen. da. §. si quis rusticus.* In sententia, nec in confinibus Palatij, seu in portis, & prope. Et ita iudicauerunt Domini de Parlamento Parisiensi, contra quendam tonsorem, & alios qui contra Grauille Admirallum Franciæ arma portauerant in exitu palatij Parisiensis, ex quo condemnati fuerunt ad emendam honorabilem, & banniti.

126. Solus Princeps potest remissionem pœnæ facere post sententiam diffinitiuam, vt dicit Baldus in *cap. si clerici. de iudic.* facit *l. 1. §. vltimo. ff. de quæst.*, Vide hic ante versic. 46. potest etiam solus dare licentiam tollendi corpora condemnatorum, à furcis, vt dixi *in commentariis nostris super consuetudine Ducatus Burgund. tit. Des Iustices, artic. 5. in gloss. de principe. vers. 1. in fine.*

127. Assistentes Principi consequuntur & dignitatem, & nobilitatem, & immunitatem, vt infra dicitur *in proxima parte*, circa finem, vbi multa priuilegia curialium seu aulicorum describuntur. & in 8. *par. in 19. cons. fiderat.* cuius initium est: *Adhærentes lateri Principis. &c.* & per Franciscum de Parma. *in suo tract. de pri uileg.*

139. Vbi inter cætera dicit, quod ratione excellentiæ Principis medicus Principis dicitur fungi dignitate Principis, qui etiam æquiparatur Comiti, *l. 1. C. de Comitib. & Archiatris. lib. 12.* Cum alias esse medicum, non sit dignitas, cum interdum obstetrici æquiparatur text. in *l. si duob. §. fin autem. C. comm. de legat. & in cap. si quis ... ff. secund ... 4. 7. 1. 5.* Et ibi ipse Franciscus, cubitulatus Principum curialibus & negotiatoribus, qui propter excellentiam Principis immunitatem consequantur, de quibus in *d. proxima parte* dixi.

128. Cùm Princeps ex certa scientia possit tollere omnia pedagia Nobilibus, quæ acquisiuerunt ex consuetudine: quia potest derogare cuilibet consuetudini cum clausula, *ex certa scientia*, in illo magis posset illa moderari, & taxare, propter immoderatas extorsiones; quæ fiunt. Ista sunt verba Bald. *in c. fin. in vlt. chart. extra de consuet.* Et ex hac vltima ratione, dicerem. Vnum, quod multum laudarem, si fieret a Principe (quod facere posset) vt infinitas paruas iurisdictiones, quas habent plures domicelli reuocaret: cum optime faceret, propter infinitas; & immoderatas extorsiones, nec dicam cruciationes, quæ exercentur per huiusmodi domicellos, tales Iurisdictiones habentes erga suos subditos, in exigendis & emendis, seu multis ex paruis, & minimis rebus: Quod an fieri dixi possit, dixi in *Commentariis nostris super consuet. Ducat. Burgund. in tit. Des Iustices, art. vers. vnde nemo. nu. 94.*

129. Rex potest dare filiis suis etiam non emancipatis propter authoritatem Regiam. Baldus in *cap. 1. §. item Sacramenta. in titul. de pace iuram. firman.* Et sic *l. 2. C. de inoffic. donat.* non habet locum in Principe. *Corset. de Potestate Regia. q. 6.*

130. Proditorem Principis reuelare & manifestare debemus, *l. Merrodorum. ff. de ...* Andreas de Isernia in *cap. 1. §. præterea si vasallus, per illum text. in tit. quæ fuit prima causa benef. amittend.* Istud satis amplè declaratur per Bartolum, *in l. vtrum. ff. ad legem Corneliam de sicar.* & per Felin. *in cap. 1. de offic. del.* vbi ample Panorm. *in c. 1. de rest. spol.* & Paulum de Cast. *in l. fin. C. de inst. & subst. sub condit. factu.* vbi tenet opin. Bartol. *in d. l. vtrum.*

131. Princeps habet hoc priuilegium, vt permutationem facere possit cum Ecclesia de rebus immobilibus Ecclesiæ, licet non sit nec intendatur vtilitas Ecclesiæ, dummodo non intendatur præiudicium, *cap. 1. de rer. permut. in 6.* & in aliis secus: quia in quocunque contractu cum Ecclesia celebrato attenditur vtilitas Ecclesiæ, alias non valet, *cap. tua. extra de his, quæ fiunt à Prelat. &c.* Ita dicit Ant. de Butr. in *d. c. 1.* quem refert Martin. Laudensis in *d. tract. de principib. nume. 546.*

132. Solus Princeps potest apponere clausulam, de plenitudine potestatis. Baldus *in commento suo super tract. de pace Constantiæ. §. vasalli nostri, in ver. libellaria, circa fin.* Et ex hoc infertur, quod licet ipse Princeps creauerit Comitem Palatinum cum potestate, quod possit legitimare illegitimos: Tamen ille Comes Palatinus non possit legitimare in præiudicium filiorum legitimorum, nec aliorum, quibus esset iam ius quæsitum, quia est speciale priuilegium Principis, vt de plenitudine potestatis possit ius vnius auferre, & dare alteri. dixi supra vers. 53. & tenet Bald. in *proœmio decret. col. 2. in medio.* & hanc potestatem in dubio non intelligitur transtulisse in Comitem Palatinum. Oporteret ergo, quod specialiter fieret mentio in concessione de tali potestate, ita dicit notabiliter Bal. *in leg. 2. col. mihi 6. ver. Item, nota, quod si Papa, &c. C. de seruit. & aqua.* & istud refert, & sequitur Iacobus de Sancto Georgio in *d. tract. suo de feudis, in 48. specialitate.* Et quid sit plenitudo potestatis, & quod tamen à Deo concedatur, vide Bald. *in loco vt te alleg.*

153 Princeps non subiicitur alieni necessitati, *cap. 2. de arbitr. lib. 6.* & per Alexandr. *consil. 80. incip. viso, & diligenter animaduerso, column. nona, in primo volumin. & consil. 12.* cuius initium est, *diligenter visis. in 2. volumine,* dominus meus Iaf. *in lege nemo, potest. col. 8. ff. de legat. 1.* Et Franciscus Curtius in *consil. suo, in cap. vasallus habens castra. col. 1.* Ideo dicit Bald. *in l. C. de seru. & aqua. col. 6. ver. item nota, ibi: dicitur enim tribus modis aliquid liberũ.* quod in Principe est fides libertatis, & quod potest præferre æquum magis æquo, & minus bonum maiori bono: quod probat Franciscus Curtius Senior, *consil. 49.* cuius initium est, *recolendæ memoriæ, column. 12.*

154 Princeps potest ferre sententiam non conformem libello, vt dicit Bartol. in *l. Æ ... circa fin. ff. de mi ...* & ibi reddit rationem dicens, quod Imperator, vt si ... litibus imponat potest hoc facere veritate inspecta potius, quam rigorositate, & idem tenet Alex. *in l. ... ff. si cert. pet.*

135. Princeps potest tollere leges positiuas, quia non subiicitur illis, sed illæ ipsi, *cap. 2. extra de concess. præben.* Alex. *consil. suo, 2. colu. 5. ver. comprobatur in 1. vol.* ideo dicit Bald. *in tit. de ... fendi.* quod Deus subiecit principi leges, & nulla lex eius celsitudini imponi potest de quo per Felin. *in c. 1. col. 7. ver. 4. ... extra de const.* Curtius *consil. 49. in 9. colum.* & vide supra *versicul. 62.* & per Baldum *in proœmio Gregoriano, in 2. col. ver. & adde, quod notatur in proœmio sexti.*

136. Princeps potest esse iudex in causa propria, sed non inferior, qui recognoscit superiorem, *l. ... ff. de his quæ in testam. delen. l. & hoc Tyberius Cæsar ff. de hered. instit.* Optimus & clarus textus *in cap. nunc autem. 12. dist in.* notatur per Innoc. *in c. cum venisset. post gl. extra de iudic.* & ibi ample per Barb. Et quod Princeps non recognoscens superiorem, possit, notatur per Bald. *in c. 1. in tit. de inuestit. in marit. facta. & in l. fin. ff. de rer. dimis.* & per Bald. *in l. vnica. C. ne quis in sua causa iudicet.* & de materia vide Fel. *in c. 1. col. 4. in 2. notat. de probat.* Alex. & post eum dom. meus Iaf. *in l. qui iurisdictioni præest. ff. de iurisd. omn. iud.* Alex. *consil. ... col. 4. in 5. vol. & consil. 24. in 2. vol.* Ant. de Prato veteri *in consiliis Barbatiæ, in fi. 1. vol.*

137. Princeps potest rescindere sententiã, quæ trãsiuit in rem iudicatã, vt tenet Panor. *in cap. qualiter, & quando. col. 2. extra de accus.* dummodo dicat, non obstante tali sententia, vt dicit gl. vnica. *in l. fin. C. sent. rescindi non posse.* notatur *in cap. non ... in §. 1. in ver. fecerint. extr. de rescr.* & vt dicit Angel. *in l. 1. C. de sent. passis.* potest vnico verbo sententias inferiorum cassare.

138. Prin-

138. Princeps potest exigere iuramentum fidelitatis ab Episcopis te entibus feuda ab eo. *c. verum. extra de foro comp.* notat Panor. *in c. veniens. ext. de accus.* Corsetus *de potestate Regia, q.54.* & Ioan. Ferrault *in priuil. Regni Francorum, in 10. priuil.* Quomodo autem personæ Ecclesiasticæ tenentur ad fidelitatem, obedientiam, & reuerentiam Principi seculari: & an possint, & quomodo, committere crimen læsæ maiestatis in eum, & puniri possint, scribunt ample Io. de Tertarubea, in libro de vinea Ecclesiæ, & ibi Glossator *in 5. artic. tertij tractatus*, vbi ponuntur 18. conclus.

139. Licet in contractibus regulariter non habeat locum ius accrescendi. *l. si mihi, & Titio, ff. de verb. obl.* In donatione tamen, facta à supremo Principe habet locum ius accrescendi. *l. vnica. C. si liberalit. imper. socius sine herede decess. lib. 10.* Cynus *in l. vnic. C. quando non petent. partes. &c.* & M. Laudensis in *tract. de Princip. art. 297.* vbi dicit, quod ius accrescẽdi habet locum in iurisdictione ordinaria non delegata, vt dicit Bal. in *d. l. vnica. C. quando non peten.* Et in hoc articulo Iacobinus de S. Geor. in *tract. de feud. in verb. Princeps. n. 51. speciaiter* disputat, nunquid hoc procedat in feudo cõcesso à Principe duobus in eodem instrumento, & coniunctim: & concludit, quod sic.

140. Princeps transfert dominium sine traditione: quia non subiicitur legibus exigentibus traditionẽ: vt dicit Ang. in *l. officium. §. de rei ver.* Alex *cons. 3. in c. ex his. col. penult. in 5. vol.* dominus meus Iason in *l. traditionibus. C. de pactis.* Purpuratus *in l. imperium. num. 84. ff. de iur. omn. iud.*

141. Ex præcedenti articulo infero, quod si Princeps donat, vel vendit rem duobus diuerso tempore, & si secundo emptori seu donatario rem tradidit: tamen primus, cui res non fuit tradita, erit potior: & ita limitatur *l. quoties. Cod. de rei ven.* non habere locum in Principe, prout eam sic limitat dom. meus Ias. in *d. l. quoties. c. l. 8.* Ludouicus Ro. *cons. 288. in c. circa præmissam dubium.* & hoc est: quia prima concessio Principis est præferenda secundæ, etiam facta cum clausula, *motu proprio*, & clausula, *non obstante contrahentione alteri facta*: vt dicit Bar. *in l. 1. C. de l. e. n. prædior. ciuil. vel fisc. lib. 11.* Faciunt & plura alia, quæ adducit ad istud propositum Iacobinus de S. Georg. in *suo tract. de feud. in ver. princeps. n. 52. speculatiue.* vbi adducit ad istud propositum 8. decisiones. Sed cum eo conclude, quod istud est verum in priuilegiis per eum concessis: sed in contractibus præsumitur contrahere de iure communi, nisi expresse dicatur, quod intendit transferre dominium, sine traditione: quod facere potest lex: vt in *l. vlt. §. vlt. & ibi gloss. in ver. fine. & in ver. donata. C. de sacr. eccl.*

142. Princeps potest retrahere ab Episcopatu Episcopum promotum ad Episcopatum per simoniam, prout etiamsi commisisset crimen læsæ maiestatis, vt videtur esse tex. in *l. si quenquam. C. de epis. & cle.*

143. Causa spiritualis potest committi Principi per summum pontificem, licet princeps sit laicus: vt *ca. præter. §. verum. in gl. ducib. in fi. 32. dist. & in c. valde in gl. præcipimus. 94. dist. & c. bene quidem. 96. dist. & in c. Mennam. in verb. arbitr. 2. q. 4. & in c. decernimus in verb. non præsumant. & ibi doct. extra de iudi.* Dixi *in commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgund. tit.* Des iustices. *artic. 5. in gloss.* S'il n'a grace. *ver. fallit ista regula. n. 48 & eo. l. 1. art. 4. in gloss. sur ses hommes. ver. nunquid autem. circa fin.* Ioannes de Selua *in tract. suo de beneficio. in part. 2. q. 3. col. 5. & in eadem par. q. 23.* vbi ample, *& in ea par q. 19. col. 2.*

144. Omnis contractus celebratus cum principe habet naturam bonæ fidei contractuũ. Ita dicit Bal. *in suo commento super tractatu pacis Constantiæ. §. sententiæ quoque. vers. qua vero, in dicto verbo.* Curtius *cõsil. 49. in 73. colum.*

145. Quando seruitium debet fieri personæ Principis, nõ debet fieri per substitutum: Bal. *in c. 1. §. mutus. col. fi. in 1. Episc. vel Abbat. in vsi. feud.* nisi de voluntate Principis. *l. si quis ex corpore. C. de muril. lib. 11.*

146. Donatio facta priuato in Principem non indiget insinuatione. tex. *in Auth. item. Cod. de don. & in Auth. vt non fiant pignorationes. §. 2.* alias *§. aliud quoque. col. 5.*

147. Supremus Princeps de potestatis plenitudine potest auferre feudum vasallo: si tamen ita faciat, tenetur ei ad interesse: & ideo si Papa auferat beneficium alicui sine causa, debet ei prouidere de alio cũ simili beneficio. Ita dicit Bald. *in c. 1. in c. ad hoc.* & est sub tit. *de allodiis. in vlt. q.* sed ipse Bal. posuit sub tit. *de pace iuramento firmanda, & seruanda, in vsib. feudor* & idem Bald. *in cap. 1. §. cum autem. super verb. cambium, de controuers. inuest. alias si de inuestitura feudi cõtrouersia fuerit*, dicit, quod Princeps potest accipere vtile dominium vasalli, & dare sibi directum, & sic permutare dominium directum cum vtili. Et quomodo Papa possit priuare Episcopum Episcopatu suo: vide Fel. *in cap. quæ in ecclesiarum. col. 14. extr. de constitut.*

148. Princeps omnem dilationem potest abbreuiare, etiam sine causa, ita dicunt Pet. de Anc. & Ioan. de Imol. *in c. ex ore sedentis. extra de his quæ fiunt à maiori parte Capit.* mouentur per illum text. iuncto *c. 2. de conc. præb.* & notatur per Bart. & alios in *l. 2. de re iud.*

149. Princeps in suo territorio potest creare nouam dignitatem. Ita tenet Andreas de Isernia in *c. 1. §. si quis de manso. pen. col. in d. tit. de controuers. inuestit. alias si de inuestitura feudi controuersia. &c.* Luc. de Penna in *l. contra. C. de re mil. in 7. priuileg. lib. 12. & in leg. vnica. C. de metropoli Beryto. lib. 11.* & dixi *in commentariis nostris super consue. duca. Burg. in rub.* Des iustices. *circa finem. versi. vnde nemo. num. 96. scilicet, quod Princeps noua officia creare potest.*

150. Palatia Principum non sunt parietibus & ædificiis priuatorum coarctanda. text. *in l. quicunque. in princ. ibi: quod priuatorum non est parietibus coarctandũ. hoc est constringendum. C. de operib. public.* facit *ca. nulla. & ibi gl. 12. q. 1.*

151. Licet regulariter quis non possit stipulari alteri, text. *in l. stipulatio ista. § alteri. ff. de verb. obl. & in §. alteri. Inst. de inutil. stipul.* tamen hoc fallit in supremo Principe, vt voluit gloss. notabilis *in proœmio decretalium. in verb. seruus seruorum.*

152. Princeps potest facere de ciue forensem propter suum delictum, vt dicit Bald. *in l. si quis filium. C. de lib. præter.*

153. Licet regulariter donatio facta per patrem, filio in potestate existenti non valeat. *l. 1. & 2. C. de in offic. don.* tamen hoc fallit in Rege, seu Principe donante filio in potestate: quia talis donatio valet, dũmodo exprimat se donare velle autoritate Regia. Ita Bal. *in c. 1. §. item sacramenta. col. mihi pen. ibi: secundũ verum Rex, &c. in tit. de pace iuram. firm. & seruanda.* & pro hoc allegat in arg. *l. bonorũ. C. qui admitti ad bon. possess. poss.* Et Curtius *in cons. 65. col. 6.* vbi ample:

T 4

154. Princeps donans aliquas res filiofamilias, in illis pater non habet vsumfructū. tex. in *l. cum multa. C. de bonis quæ lib.* refert Iacobinus de S. Georgio in *suo tract. de feud. in verb. Princeps in pon. specialitate.*

155. Autoritas Principis dat causam, vt præsumatur bona fides. Bald. in *l. 1. C. de furtis.*

156. Solus princeps deportatum, aut in metallum damnatū, ex sua lege priuat iure ciuili sibi alias competenti, vt scilicet non succedat liberis, parentibus & libertis: quem si restituit, omnia in eū reintegrare censetur. *l. 1. in fi. ff. de bon. poss. contra tab. l. fine. in prin. ff. de iure patron. l. 2. §. si deportatus. ff. de bonis liber. l. ad successionem. ff. de interd. & releg.*

157. Solus princeps per suum decretum ligat ignorantes, *c. 1. de concess. præb. in 6.* notatur per Arch. *in c. si Apostolica. de præb. eod. lib.*

158. Princeps de plenitudine potestatis (cui cōtradici non potest) potest tollere citationem secundum Host. & Io. Andr. *in c. nostra. de proc.* Bald. *in l. fi. ver. opponitur. C. de fruct. & lit. expen.* Imo absque clausula de plenitudine potestatis aliqua causa subsistente potest tollere citationem. gl. *in l. antep.* quæ incipit: *si qui Respubl. ff. ex quib. cau. maiores.* Curtius *cōsil.* 49. vbi ample.

159. Princeps difficilibus finem imponit. tex. *in authen. de instrum. caut. & fide. in §. quia igitur. coll. 6.* & factum pro non facto haberi facit, *c. is qui fide. extr. de sponsal. matrim.* & scitum pro non scito *clem. 1. de concess. præb.* & constitutionem ante obseruatam facit haberi pro infecta. glo. *in clem. 1. in verb. pro infectis. de immun. Eccl.* vt dicit Franciscus Curt. *consil. 49. colum.* 19. Quod tamen vltimū non opponit verum: eo, quia hoc solo priuatur Deus, quod facta infecta haberi non possunt. tex. in *l. in bello §. facta. ff. de capt. & postli. reuers. & in c. præsentia. extr. de probatio.* Quia ad præteritum non est potentia. & facit text. *in l. vnica. in prin. & ibi gl. in verbo, restitui. C. de rapt. virgin. & in c. si Paulus. 23. q. 5.*

160. Diuinatio in labiis Regis est, & in iudicio nō errabit cor eius. *Prou. 16.* Nutu enim Dei agere præsumitur. Curt. *cons. 48. col. 21.* Et ideo tanta est eius celsitudo, quod non potest ei imponi lex in suo Regno. vt dicit Curt. *in cons. 65. col. 6. ad fi.* maxime in Regno Francorum, qui super omnes Reges est: quia tanquam stella matutina in medio nebulæ meridionalis imminet, & cum ipse sit in Regno suo, tanquā quidam corporalis Deus, verba sunt Bald. in *c. 1. §. fi. in fin. de prohib. feudi alie. per Feder in vsib. feud.* Sicut dicitur de Papa, qui obtinet vicem Dei viuentis in terris. *can. inter hæc hircum. de pœn. dist. 3.*

161. Sicut mentiri Deo, vel Papæ sacrilegium est, vt *in c. serpens. in medio c. ibi gl. in verb. quod Deo. de pœn. dist.* 1. ita & mentiri Principi, vt dicit Luc. de Penna *in l. contra. volum. 5. C. de re milit. lib. 12.* Et ibi scribit, quod magna est potestas Regia, *Esdr. 3. c. 9.* Quoniam omnia præcellit. Et qui scrutator est maiestatis, opprimitur à gloria, *Prouer. 5.*

162. Princeps habet iura in subditos, de quibus habetur 1. *Reg. 8. c.* vbi scribitur: Et *Ius Regis, qui imperaturus est vobis, filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum, & constituet sibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum suorum, & messores segetum, & fabros armorū & curruū suorū filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias & focarias, & panificas. Agros quoque vestros, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis,* & plura alia quæ sequuntur, &c. Et vt dicit ibi Nicolaus de Lyra, Princeps habet hæc iura tempore necessitatis iure diuino. vt refert Lucas de Penna *in l. 2. C. de quibus muneribus vel. præstat. nemini liceat se excusare. li. 10.* vbi tandem concludit, quod Princeps potest imponere collectam, etiam clericis tempore necessitatis. & ita etiam tenet Guilliel. Bened. *in sua repet. capite Raynutius, in verbo & uxorem nomine Adelasiam. numer. 136. extra de testam.* Maxime (vt dicunt) quando tenent terras, & possessiones: & in hoc non faciunt dubium. Pro quo facit tex. iuris diuini. 1. *Reg. 8. c. supra alleg.* cum in ordine sequatur textus, scilicet, Sed & segetes vestras, & vinearū reditus addecimabit, in quibus etiam comprehenduntur clerici, cum Deus loqueretur ad populum Israel per os Samuelis prophetæ, qui petebat Regem sibi dari, ex quo comprehenduntur clerici, cum contineantur appellatione populi, vt est textus *in can. fin.* qui incipit: *si forte 65. dist.* Ex quibus satis apparet de iuribus Reg. in quibus honorari, & priuilegiari debent vltra alios, & ex his elicio aliud priuilegium sequens.

163. Princeps etiam pro necessitatibus suis potest imponere collectam super viris Ecclesiasticis pro rebus eorum temporalibus, vt ample scripsi *in Commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burg. tit. Des iustices. §. 4. in gloss. 1. vers. Aduerte tamen, vsque ad finem illius g.* vbi fit mentio de Bonifaciana, quam Rex Franciscus hodie regnans, voluit executioni demandare anno Domini 1521. vt ibi dixi.

164. Reges habent prædicta Regalia, & ita seruat totus mundus, vt dicit Bald. in *l. 3. C. ad Treb.* ita etiam dicit Iacob. de S. Georg. in *suo tracta. feudorum in 58. specialitate.* Immo etiam habent imperium, & dici possunt Imperatores, vt dicit tex. in 1. *Reg 8. c.* cū inquit: *Hoc erit ius Regis, qui imperaturus est vobis, &c.* Et de Rege nostro Franciæ, quod sit Imperator in suo Regno, Corsetus in *suo tract. de potestate Regia. q. 45.* Et dicitur infra in *ista par. in 30. consid.* quæ de excellentia Regis Franciæ scribitur: Etiam Principes perpetui habent iura imperij. dixi in *Commentariis nostris super conclusione consuetudinum ducatus Burg. in verb. nous auons. & in titul. Des successions des Bastards. art. 3. in gl. & ab intest. vers. nunquid Rex Franciæ, &c.* Aduerte tamen, quod Comites, & alij Principes inferiores à Regibus nō possunt habere talia iura Regalia, etiam ex concessione supremi Principis, vt tenet in terminis Luc. de Pen in *l. contra. col. 7. C. de re milit. li. 12.* Imo non potest Princeps talia iura inferiori concedere, vt dicit Luc. de Pen. in *l. an Respub. C. de iure Reip. li. 11.* Ideo si reperiantur inferiores à Principe supremo, habentes talia iura, possunt eis inhiberi per supremum Principem: cum talia habeant per vsurpationem, quæ nō est in hoc toleranda, nec videntur posse præscribere ea, cum sint incapaces talium iurium: cum incapacitas respectu personæ reddat eam inhabilem ad præscribendum, vt dixi in *Commentariis nostris super consuet. ducatus Burgund. tit. Des iustices. art. 2. in gloss & la preuue. ver. contra. &c.* vide etiam Bal. *cons. 202. in 2. par.* vbi ponit, An Regalia ab inferiore Principe præscribi possint.

165. Principi non est maledicendum, *Exod. 22.* dicitur: Principi populi tui non maledices. & in *l. vnica. C. si quis Imperat. malea.* & glo. rubricaria. *C. de præpos. liber. lib. 12.*

166. Princeps dicitur maritus Reipublicæ, iuxta illud Lucani Poetæ *in 2.* vbi patet: *vrbique maritus.* Nam sicut inter virum & vxorem matrimonium carnale contrahitur & matrimonium, sic inter principem & Rempublicam matrimonium morale, & politi-

& politicum. Item ſicut inter Eccleſiam & Prælatum matrimonium ſpirituale contrahitur, & diuinum. *cap. ſitre. 7. quæſt.* 1. quam ipſe Prælatus caſte regere debet. *c. ſicut. 21. q. 2.* Ita Princeps in Repub. & Reſp. in Principe: vnde Eccleſia comparatur congregationi hominum politicæ *in 3. par. ſua ſum. S. Thom. quæſt.* 110. *artic.* 1. & Papa eſt quaſi Rex in Regno propter plenitudinem poteſtatis. *ead. q. art. 3.* & Princeps dicitur. *cap. corpora de con/ec. diſtin. 1.* facit *in cap. apib. 7. quæſt. 1.* vbi comparantur Rex, Imperator, & Epiſcopus. Ita ſicut vir eſt caput vxoris, vxor vero corpus viri. *c. ſi quis. 38. q. 1. & c. manifeſtum. §. ex præmiſſis. 33. quæſtion. 5.* Ita Princeps caput Reipublicæ, & Reſpublica eius corpus, ſecundum Plutarch. *in inſtit. Traiani.* Ita dicit Lucas de Pen. *in leg. quamcunque. colum. 3. C. de omni agro deſer. lib. 11. & in l. nemini Cod. de conſul. lib. 12.*

197. Licet non ſit licitum baptizare pueros (caſu neceſſitatis ſecluſo) in cameris, filij tamen Regum & Principum poſſunt in aulis vel cameris baptizari. tex. *in clem. vnica. §. 1. de baptiſmo.* & eius effectu, & ibi Cardinalis. & Ioannes de Montholono *in ſuo promptuario iuris, in verb. Princeps. in gloſſ. multi.*

168. Ad ſolum Principem ſpectat conferre honorem, & licet honor ſit præmium virtutis; eſt tamen arbitrio Principis, cui & quando conferre placuerit. vt dicit Luc. de Pen. *in l. nemini. C. de conſulib. l. 12.* dixi hic ante *in 1. part. in 4. conſideratione.*

169. Princeps eſt Dominus omnium rerum ſui Regni. *l. bene à Zenone. circa princ. ibi: cum omnia principis eſſe intelligant. & ibi gloſſa in verb. omnia. Cod. de quadr. præſc.* Quod quomodo intelligatur, ſcripſi *in noſtris Commentariis ad cõſuetudines ducat. Burgund. Des fiedz. artic. 4. in gl. apres ledict hommage. verſic. nunquid autem Rex. & vide Corſet. in tract. de poteſtate Regia. q. 19. vide ſup. ver. 118.*

170. Licet de iure quid non valeat, ſi tamen Princeps de facto mandat ſeruari, perinde eſt acſi de iure valeret quo ad ſubditos, vt tenet & probat Alberic. *in leg. cunctos populos. Cod. de ſum. trini.* dixi *in dict. Commentariis noſtris, tit. Des droicts, & appartenances à gens mariez. art. 1. gloſſ. ne auſſi par teſtament. verſi. 1.*

171. Princeps poteſt facere, quod priuilegium ſuum, aut aliorum ſit ius commune, quo ad omnes. not. *in leg. fin. Cod. de iure dom. in impet. & in l. Cæſar. ff. de publican.* dixi *in dictis noſtris commentar. tit. Des iuſtices. artic. 4. in glo. ſur ſes hommes. verſic. quia hic ante, num. 65.*

172. Princeps poteſt facere, quod munera, quæ ſunt extraordinaria, ſint ordinaria: vt tenet Galderinus *conſil. 7. in rubr. de conſt. & in conſi. 2. in rub. de cen.* & dixi *in dictis noſtris comment. & art. ante alleg. in gloſſ. iudice, in fin.*

173. Veniens contra præceptum Principis, peccat mortaliter, vt notant doctores *in cap. cum contingat. extra de iureiur.* dixi *in dictis comment. tit. Des droicts, & appartenances. &c. in glo. ſuppoſe. verſi. & iſtam partem. &c.* Et Principi obediendum eſt ſub pœna peccati mortalis. *cap. 1. de maio. & obe. & in tit. Des iuſtices, art. 8. in gl. congé & licence. verſi. vlt. eſt videndum.* & Corſe. *in tract. de poteſtate Regia. q. 33.*

174. Princeps præſumitur ſcire conſuetudines multum vulgatas: ita dicit Bald. in *l. 2. in fin. C. quæ ſit longa conſuet.* & ita dicit Iac. de S. Georg. *in tract. de feud. in ver. Princeps. in 45. ſpeciali ſtate.* etiam dicit Alexand. *conſ. 45. in 5. vol.* quod Princeps præſumitur ſcire vulgatos vſus.

175. Princeps poteſt dare reſcriptum reparationis, deſertionis, appellationis, cum clauſula, *non obſtante,* vel cum alia clauſula æquipollente, ex qua appareat de præciſa intentione Principis. Ita dicit Bald. *in l. impetrata. circa fin. C. ſent. reſcind. non poſſ.*

176. In omni actu etiam in iuramento intelligitur excepta autoritas Principis & ſuperioris: & hoc multis comprobat D. meus Iaſ. in *l. fin. ff. qui ſatiſd. cog.* ad quem recurre. melius Corſe. *in tract. de poteſt. Regia. q. 27.*

177. Principes poſſunt conferre beneficia ex priuilegio Apoſtolico. Corſet. *tracta. ſuo de poteſtate Regia. q. 11.* Ioan. de Selua *in tracta. ſuo de beneficio. in 2. part. in quæſt. 23. circa prin. & per totum.* vbi dicit, quod Rex Franciæ iure Regali, & ex priuilegio confert præbendas ſede Epiſcopali vacante, maxime in Eccleſia Carnotenſi, & Specul. in terminis de Rege Franciæ, *in tit. de legato. §. nunc tractemus. ver. ſed nunquid legatus.* vbi dicit, quod Rex Franciæ habet ius vendicandi Regalia in quibuſdam Eccleſiis ſui Regni vacantibus; quia habet collationem beneficiorum ad illas ſpectantium, & illo tempore vacationes etiam temporalia illarum Eccleſiarum recipit: & quæ ſint illæ ſcribit Iaſ. Bonaudi *in ſuo panegyrico deſcripto poſt opus Io. de Terrarubea,* vbi ample ponit de iſtis iuribus regalibus.

178. Literæ geminatæ Principis habent vim & effectum motus proprij. Bald. *in l. ne damnoſa. & ibi* D. meus Iaſ. *de precib. imper. offer.* & Corſe. *in d. ſuo tract. de poteſtate Regia. quæſt.* 16. vbi ponit tract. de geminatis.

179. Principes non recognoſcentes ſuperiorem: vt ſunt Papa, Imperator, Reges Franciæ & Hiſpaniæ ſunt ſuperilluſtres, alij vero illuſtres. Corſe. *in d. tract. qu. 23. vide infra in 7. part. in 2. conſid. ver. 5. & c. ſaltem remiſſione: & in 3. conſideratione ſeq.* vbi effectus & priuilegia illuſtrium deſcribuntur.

180. A ſententiis Principum appellari non poteſt, vt dicit Bald. *in l. 1. in fin. verb. vltim. not. ff. de offic. præfecti prætorio. & in c. cum veniſſent. col. 2. extra. de eo qui mittitur in poſſ. cauſa rei ſeruand.* Corſet. *in d. tractat. quæſt. 22.*

181. Omnes Reges dicuntur clerici. vt dicit Corſet. *in d. ſuo tract. de poteſtate regia. q. 40.*

182. Princeps eſt lex animata in terris, vt eſt text. in *Auth. de conſulib. circa fin.* & ibi expreſſe notatur in verbo, *legem. collat. 4. & in Authen. quib. modis natur. effic. legit. §. ſat igitur licentia. col. 6. & gloſſ. fin. in leg. more. ff. de iuriſd. omn. iudic.* Dixi *in commentariis noſtris ad conſuetudines ducatus Burgun. tit. Des iuſtices. art. 5. in gloſſ. S'il n'a grace. verſi. hic eſt ergo. num. 14.* & Corſet. *de poteſtate reg. q. 45.* Franc. Curt. *conſil. 35.*

183. Nomina Regum & Principum debent apponi in inſtrumentis, ſecundum Spec. *in tit. de inſtrum. edit. §. 2.* cuius initium eſt, *breuiter. verſic. 2. incip. ſunt autem. & ver. poſt diem, &c.* & Pan. *in c. 1. in prin. col. 3. extra de fid. inſtrum. vt in Auth. vt præponatur nomen Imperat. docum. &c. & quod ibi not. in gl. 4.* vide Corſet. *in tract. de poteſtate regia, q. 46.*

184. Ad Reges & Principes ſpectat cuſtodia Eccleſiarum ſaltem maiorum ſui Regni vacantium, & hoc iure regaliæ, *argum. cap. generali. de electio. in 6.* Ita dicit & tenet Io. de Selua *in ſuo tract. beneficiali: in 2. part. quæſt. 23. colum. 8. circa fin.* & Corſet. *in dict. tract. quæſt. 56.*

185. Soli verbo Principis propter excellentiam dignitatis ſtatur, *c. nobiliſſimus. 96. diſtin.* facit *cle. literis, de prob. & c. ſi Papa. de priuil. lib. 6.* Quod, quomodo apud nos intelligitur, ſcripſit Coſmas Guymier *in ſuo Comment. ſuper ſublatione cle. litera. de probation.* & Corſe. *in d. ſuo tract. quæſt. 88.* & dixi *ſuper concordata in d. tit. de ſublat. cle. litera.*

186. Sententia Principis poteſt per eius ſcripturam

suo sigillo sigillatim probari, etiamsi sit lata ad eius vtilitatem, vt tenet Petrus de Bellapertica, quem refert ibi Bald. in l. exemple, circa fin. C. de probat. ita etiam tenet referendo Bald. Corset. in dict. tract. q. 47. Quoniam, vt dicit, ex quo potest pro se iudicare, vt dictum est: ergo est etiam pro se iudicatum sigillo suo approbare, argu. l. proxime. de his, quae in test. del.

187. Verbum Principis debet esse firmissimum, vt tenet Innoc. in ca. ad Apostolica. extra de sent. & re iud. in ore enim Principum debet esse firmior veritas: vt dicit Franc. Curt. consi. suo 45. in 74. col.

188. Illud quod dependet à sola voluntate Principis dicitur apud nos possibile Solet ad hoc allegari text. in l. apud Iulianum. §. fin. ff. de leg. 1. & in l. 4. in princip. ff. de fideicom. liber. Quod quomodo intelligatur, vide Iacobinum de S. Georg. in suo tractat. de feud. in verbo. Princeps, in 44. specialitate Quæ cum non mihi videantur bene ad hoc adaptari, non insisto.

189. Solus Princeps potest diminuere numerum officiariorum, vt dicunt Bartol. & Iacob. Reffuff. in leg. comperimus. C. de prox. sacror scri. libr. 12. Bald. consil. 317. in 1. part. in c. pridie enim consului. in 1. & 2. col. dummodo non afferat præiudicium officiariis iam electis, vt dixi in Comment. nostris super consuet. ducat. Burgund. in rubr. Des iustices. in glo. & droictz. vers. addi. Aduerte etiam, quia Princeps. vide supra versi. 97.

190. Restauratio murorum ciuitatis destructæ non potest fieri inconsulto Principe, vt est text. in l. sacra. §. vlt. ff. de rerum. diuis. & ibi gl. in verb. reficere. Dicit idem in constructione Ias. Rebuf. in l. restaurationis. & ibi gl. C. de diuer. prud. lib. 11. Bart. in d. l. sacra & in l. opus. ff. de operibus publ. & idem Rebuf. vbi supra scribit, quomodo solent concedi in Franciæ ciuitatibus certæ impositiones pro reparatione murorum. Et quomodo circa hoc debent attendere Principes, vide Luc. de Pen. in l. restaurationem.

191. Pro re Ecclesiastica potest cognoscere Princeps: quia peculiari studio Principis debet defendi res Ecclesiæ. Istud not. arg. l. vniuersi. C. de fundis rei priuatæ, lib. 11. quod argument. multis est incognitum, vt dicit ibi Iac. Rebuff.

192. Licet accipiens rem in Emphyteusi à priuato, teneatur ad tributa præterita. l. Imperatores. ff. de publican. tamen si accipiat ab officiali Principis, non tenetur ad præterita. l. his quos. C. de fundis rei priuatæ. lib. 11. Iac. Rebuff. allegans alia iura.

193. Emphyteutæ Principis non debent pro muneribus extraordinariis fatigari, & sic quis non debet duplici onere prægrauari. Ita est tex. & ibi Iac. Rebuff. in l. patrim. C. de coll. fund. patrimon. & emphyt. li. 11. Quod vt ibi dicit, facit in vineis, pro quarum fructu seu vino soluitur quartum Principi, & etiam salinis, pro quarum fructu soluitur certa quota Principi, debeant esse immunes à solutione aliarum indictionum, vt patet ibi: & dixi hic ante vers. 109. quod Emphyteutæ Principis non soluunt superindictum, vt etiam tenet Franc. Lucan. in tract. de priuil. fisci.

194. In electionibus Prælatorum debet requiri consensus Principis, ita quod si non præstet assensum, nõ debet electio confirmari. text est singularis in c. Adri. 63. dist. Panor. in c. sacrosa. c. cum terra. & cap. quod sicut de elect. & in c. 1. de consuet. Imo potest introduci consuetudo, quod non valeat electio, donec mors Prælati fuerit Principi nunciata; & fuerit requisitus consensus Regis de procedendo ad nouam electionem: & si fieret confirmatio est cassanda, c. Abb. el. 2. & ibi gl. 18. q. 2. ita quod si eligatur suspectus Principi, potest appellare. vt dicit Bal. in d. ca. sicut. & ante confirmationem potest opponere, si dubitat de proditione patriæ, vel reuelatione secretorum, vt dicunt præfati doct. dictis iuribus & Innoc. in c. super his. de accus. ita dicit Io. Ferrault. in priuil. Regni Francorum. in 9. priuil. & etiam Guymier in suo comment. super decret. Basil. in tit. de elect. §. veruntamen. in ver. Pontifex. & Ioan. de Selua in suo tract. benefi. in 2. part. quæst. 23. col. 6. ver. 2. prædicta concl. &c. cum sequent.

195. Ad solum Principem spectat dare custodiam siue saluam Guardiam, vt videtur facere text. in leg. vltim. quæ incip. cum supe, & ibi Io. de Plat. de Rege Francorum. Cod. de erogat. milit. annonæ. lib. 12. & hoc maxime cum salua Guardia generali. Cum nulli liceat generaliter loqui, nisi Principi, vt dicit Bald. in commerit. pacis Constantiæ. c. 1. versi. dispensationem. Etiam, quia tales saluæ guardiæ fundantur pro æquitate generali seruanda, & sic soli Principi reseruanda, argum. l. 1. Cod. de legibus. Et in hoc cognitio seu coactio iudicibus Principum reseruantur. l. 2. Cod. vt nemo priuatus tit. prædiis. &c. Et licet inferiores à Principe debent aliquas saluiguardias, illæ sunt speciales, & de certa persona, aut de certa re, & cum aliquibus requisitis, de quibus per Ioan. Ferrault in d. tract. de priui. Regni Francorum, in 16. priuil. quibus non subiiciuntur saluæ guardiæ generales Principum: vide hic ante versi. 118.

196. Nulla communitas etiam bursam communem habens, potest se congregare, & pro suæ ciuitatis vtilitate disponere siue expressa licentia Principis obtenta. Ita dicit Io. Fab. acutissimus doct. & practicus Franciæ in §. vniuersitatis. Inst. de rer. diuis. qui dicit istud obseruari in Regno Franciæ. Ad prædicta facit, quod dicit Bart. in l. fin. ff. de colleg. illicitis. & in l. C. de metrop. Beryto. libr. 11. vbi dicit communitates ciuitatum non posse seipsas diuidere in plures sine licentia eius, cui subsunt. facit text. & quæ ibi notan. in c. cum tempore. extra de arbit. not. Felin. in c. dilectis. extra de maio. & obed. & do. meus Ias. in l. debiterem pactionibus. C. de pact. Quoniam de facili possent fieri illicitæ conuentiones. Bartol. in l. actor. ff. rem rat. hab. Ex quibus monopolia sequuntur & seditiones, vt ibi. ex quo sequitur Regni quandoque sectio, seu diuisio Dixi satis ample in comment. nostris super consuet. ducatus Burgund. tit. vltim arc. 6. incip. gens de poete, &c.

197. Non est orandum coram Principe seculari, nisi cum habitu honesto, gestu decenti, prolatione non præcipiti, mente distincta & attenta, verbisque compositis, vt recitat Alber. de Fer. in tract. de hor. can. dicen. & ample declarauit Guymier in suo commen. decret. Basil. in tit. quomodo diuinum officium sit celebrandum.

198. Princeps potest facere numerare populum suum, vt habetur de Rege Dauid, 2. Reg. 24. cap qui fecit numerare populum Israel, vt sciret numerum eius. & habetur Luc. 2. in princ. quod exiuit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. de quo meminit gloss. in ver. descriptio. in l. 1. C. de apochis publicis.

199. Securitas data à Principe quo ad debita, non extenditur ad debitum suum, & sic ad debitum sui fisci, nisi expresse dicatur in securitate, vt habetur in Auth. de mand. Princ. §. publicorum. collat. 3. vt tenet Franc. Lucani de Parin. in tract. de iure fisc. in 3. part. art. 32. allegat duo consilia: vnum Bald. alterum Angeli, quæ non potui reuoluendo volumina inuenire. Facit istud pro istis quinquennalibus aut dilatoriis ad annum, quæ impetrantur à Principe, vt non extendantur ad debita Principum concedentium talia rescripta. & etiam dicit Gui. Papa. quæstion. 420. quod non im-

non impediunt executionem sententiæ Parlamenti. Ego tamen vidi in curia Parlamenti Burg. fuisse alias impetrata: & interminata per curiam contra arrestum illius.

200. Soluens Camerario seu Thesaurario Principis, non liberatur, nisi inquantum Camerarius aut Thesaurarius Principis est soluendo. notatur per Iac. Rebuf. *in l. securitates. C. de suscept. propositis & arcariis. lib.* 10.

201. Ponens signa Principis in domo sua, vel bonis, videtur illa incorporare dominio Principis secūdum Bart. *in l. facultas. C. de iure fisc. lib.* 10. alias illa l. incip. *defensionis facultas.* vide supra *in* 1. *part.* vbi tractatur de insignibus & armis, *in* 17. *conclusio.*

202. Conseruator priuilegiorum alicuius, non potest esse de suis subditis, nisi sit Rex, vt est text. *in cap. hac constitutione. de offic. deleg. in* 6.

203. Priuilegium concessum per Papam, quod quis excommunicari, interdici vel suspendi non possit, non extenditur ad sententias ordinariorum, nisi sit Rex: quia tunc tale priuilegium extenditur etiam ad Reges, vt est text. in *cap. ne aliqui. de priuil. in* 6.

204. Soli Principi competit portare vestes deauratas oloberas, seu forte descarlata. *l.* 1. *l. vellera. & l. temperent. C. de vestib. oloberis. lib.* 11. dixi alibi. & idem de ornamentis equorum, in quibus non debent apponi hyacinthi, margaritæ & smaragdi, nisi in frenis equestribus & sellis Principum: vt est in text. *nulli licere in frenis & equestribus sellis. & c. lib.* 11.

205. Cor Regis in manu Dei est; & quocunque voluerit inclinabit illud, vt habetur *Prouerb.* 21. & est text. *in epistola, inter claras. C. de summa Trinit.*

206. Rex qui iudicat pauperes in veritate, thronus eius in æternum firmabitur, vt scribitur *Prouerb.* 21.

207. Reges honorandi, quoniam, vt habetur 1. *Petri* 2. *cap.* Deum timete, Regem honorificate, in licitis & honestis obediendo: vt habetur in *cap. si dominus. & in* 1. *Iulianus. & in ca. qui omnipotentem.* 11. *q.* 3. Nam, vt ait Paulus *ad Roman.* 13. Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.

208. Et vltimo, nunc in his pedem figendo, nec omnia sit nostræ curæ recensere, sed aliquis ociosius & curiosius indagabit alios casus post me addat, est, quod Principis magna est potestas & prærogatiua, & quod ipse facit, nos facere debemus. *cap. in c. can. fis. de sent. in* 6. *ind.* notatur *in c.* 1. *de tempore ordin. in* 5. & magna est eius potentia *Esdræ* 3. *ca.* 4. dicitur enim, Rex super omnia præcellit, est dominator eorum, & quodcunque dixerit illis, faciunt, & verbum Regis non prætereunt, & omne quod voluerit, faciet, & sermo illius potestate plenus est, nec dicere ei quisquam potest, cur ita facis? *Eccles.* 8. Quid plura? Temerarium est maiestatem Regiam velle terminis limitare, iuxta illud *Prouerb.* 25. Scrutator maiestatis opprimitur à gloria. Hæc dicit Lucas de Penna in *l. contra, colum.* 4. *in fine. C. de re milit. lib.* 12. vide hic ante *ver.* 12. potest enim mutare quadrata rotundis. Hosti. Ioan. Andr. & post eos Barba. & alij in *cap. cum venissent. extra de iudic.* Franç. Curt. *consilio suo* 49. *in* 19. *col.* vbi multa scribit & allegat de potestate Principis. Et de eius excellentia, & multis casibus supra enumeratis, dixi *ista parte*, 25. *consideratur.* Ipse enim est omnia, & super omnia, & princeps facit vt Deus. Bald. in *cap.* 1. *de noua forma fidelit.* habet enim cœleste arbitrium. *l.* 1. *C. de summa Trinit. & fide Cathol.* Est enim iudex ordinarius ordinariorum, & legatus Dei, teste Curtio in *dict. consil. column.* Dixi hic ante Principes etenim ministri Dei sunt. *cap. licet. de foro comp.* & Principes Romanorum Diui vocabantur, secundum S. Thom. *lib.* 2. *cap.* 6. *de regimine Principum.* & in multis legibus sic inscribuntur. Franciscus de Parma in *suo tract. de priuileg. fisci. in* 1. *part. artic.* 137. Et, vt testis est Cælius *li. antiq. lect.* 11. *c.* 67. notum est, vt Reges & Imperatores perinde ac Dij haberentur, colerenturque ex vi benefica, aut præclaro inuento. Vnde Cæsar apud Romanos primus viuensque Dei nomen est sortitus: sed eiusdem filius Augustus, ne Dominum quidem se dici patiebatur; est enim hoc Dei cognomen. Et ex Appiani Alexandrini historia constat, templa Iulio Cæsari veluti Deo publicis statuta decretis, atque insuper commune ipsi clementiæque conditum vnum. Lysandro item, sed primo Græcorum templa fuisse erecta. Cyro mortalium primo adorationis cultum fuisse delatum, scribit Arrianus. Quam humilitatem Persæ postea seruarunt & Medi. Quando, vt Curtio etiam credimus, inter Deos recensuere Reges tanquam maiestas imperij salutis sit tutela. Porro cum legimus fastigium Imperatorij decretum, intellige, vt ait Cælius, dignitatem, hunc fastigio celsiorem, aut templum fastigio inclytum, vel etiam consecrationem.

Sed quia Principes multum priuilegiantur in suis fiscis: non esset forte absurdum, hic inserere priuilegia fisci: sed quia ample describuntur à Francisco Lucano de Patina, in *suo tract. de priuileg. fisc.* vbi 140. fisci priuilegia enumerat: Ideo non repeto, sed ad illum (licet corrupte impressum) recurre.

Si verò velis scire & accumulare multos casus sedi Apostolicæ reseruatos, & in quibus solus Papa absoluit, vide primo Hostien. in *sum. de sent. excomm. §.* 5. *in princ.* vbi enumerat 30. casus. Secundo per Ioan. And. in *dict. tit. de sent. excom. ca. eos qui. lib.* 6. vbi censet 32. casus. Tertio, sunt alij 16. casus Papæ specialiter reseruati, quos ipse Ioan. Andr. scribit in *clem.* 1. *in verb. excommunicationis, eodem tit.* & vide Inhan. de Selua in *tract. suo beneficiali. in* 2. *part. q.* 3. 62. casus ponit soli Papæ competentes.

Vigesimaquinta consideratio. Rex seu Princeps etiam consequitur gloriam & laudem in construendo ciuitatem, si eligat Regionem temperatam; quia multum confert ad sanitatem, & longam vitam, animositatem, & ciuilem vitam. Sed nimis calida facit vigere ingenio, & deficere sanguine, frigida autem è conuerso. Ita dicit S. Thom. in *opusculo de regimine Principum, ad Regem Cypri,* 13. *libro* 2. Vnde Homerus appellat Reges ornatores populorum. Hinc dicit Beroald. in *opere de felicitate* (vt opinatur) Principis officium sit ornare ciuitates, & ornatu cultuque magnifico se præbere monstrabilem: Maximum (vt ait) haud dubie ornamentum est, & ornatissimo Principe dignissimum extructio ædificiorum. Olim gloriatus est Augustus se vrbem marmoream relinquere, quam lateritiam accepisset. Et, vt inquit, in laudem Domitiani dictum est, autumat Plutarchus, ædificare gaudens. Ancus Martius quartus Romanorum Rex, ædificator cum laude nominatur. Ideo Christianissimus Rex noster Franciscus, huius nominis primus, ob oppidum à paucis annis ab eo constructum in Normania, quod Franciscum à suo nomine nominari voluit: & ibi est portus maris mirabilis, & multum Regioni conueniens, laudandus est, & magnam gloriam consecutus est. Maiorem tamen consequeretur, si ciuitatem nostram Heduen. antiquam restauraret, & in pristinum statum reduceret: Quod ei dem persuadere conatus sum in oratione, quam coram eo ha-

bui in suo iucundo aduentu & aditu huiosce ciuitatis, anno Domini 1521.

Vigesimasexta consideratio. Honor Principis multum exaltandus est, quando sicut pro vtilitate publica potest Rex capere bona cum pretij solutione, vt ample scribit Luc. de Pen. in *l. 2. col. 2. in medi. ibi: quod autem. C. vt nulli ciui ad null. absq; deuot. li. 11.* Ita & fortius pro honore suæ celsitudinis bona ipsa capere, aliisque concedere potest, quibus pretium intra quadriennium se soluturum pollicetur. *l. fin. C. de quadrien. præscrip.* Imo etiam rigor iniustus propter honorem Principis sustinetur; quoniam etiam pro honore iudicij, seu eorum, quæ aguntur in iudicio etiam iniquitas toleratur. *l. eleganter. §. quis post. ff. de cond. indeb.* Fortius pro honore Principis, qui iudices constituit. & facit *l. cum plures. §. 1. ff. de adm. tut.* sic & alias sustinetur iniquitas in casu, in quo non tanta subest ratio æquitatis & honoris Reipub. vt in *l. cum oo ff. de pact.* Honor enim publicus publico cómodo præferendus est. *Cod. de inf. it. & subl.* etiam si cum honore seueritas misceatur, *l. nisi. §. fin. ff. de adult.* Quinimo in dolo esse præsumitur, qui commodum præfert honori. *l. Iulian ff. si quis omissa causa testam.* ita dicit Lucas de Pen. *in l. prodia. Cod. de loc. u. prad. ciuil. vel fiscal. colum. 8. ver. 24. lib. 11.*

Vigesimaseptima consideratio. Imperator inter omnes Principes sæculares mundi videtur esse primus, cuius magna est authoritas & præeminentia, cum sit Vicarius Dei in temporalibus. Bal. in *l. 1. C. de iure aureo. annulo.* & Pontifex appellatur: notatur in *ca. de capitulis. 10. dist. not.* Car. *in ele. 2. de iureiur.* Sanctissimus enim dicitur & Nobilissimus tex. in *l. quæro. ff. de mutab. vestn.* & nil ei honorificentius, quam si dicatur filius Ecclesiæ. *c. conuenientior. ad fin. 23. q. 8.* & Christianissimus appellatur *Epistola, præter claras. C. de summ. trin.* Et supremus omnium dicitur *l. pen. & ibi Bal. C. de bonis quæ lib.* Sed non Regis Franciæ. Specul. *tit. de appel. §. 3. post princ.* dicam infra. nec Regis Hispaniæ. *c. Adrianus. 63. distinct.* & Card. *in ele. 1. in prin. de iureiur.* Omnes vero suos Reges coronare debet glos. in *c. in apibus. 6. q. 1.* Dominus enim est & superior omnium prouinciarum. *d. c. Adrianus.* & omnium rerum. *c. quo iure 80. dist. c. conuenientior. 23. q. 8. & l. bene à Zenone. in prin. C. de quadrien. præscri.* Car. in *cle. 1. de fum. tri.* glo. *in c. per venerabilem. de elect.* & etiam Iudæorum, *l. Iudæi. C. de Iudæis.* Et nulla ciuitas quantumcunque præscribat merum imperiū, etiam reseruata Imperatori potest excutere iugum subiectionis, quo minus eum recognoscat. Panorm. in *c. cum non liceat. col. fi. de præscr.* & contra Senarū ciuitatem. Decius *consil. 307. col. 2. ver. respondetur.* adducens Ang. in *l. hac autem ff. de seruit. vrba. pred.* dicit: quod iurisdictio & imperiū possunt præscribi cumulatiue cum Imperatore, sed non priuatiue, vt quis ab eo sit liber, quod an sit verum de Rege Franciæ, infra patebit. Et etiam est superior regum. *c. in auth. 7. q. 1.* & omnium nationum. *c. volumus. quæst. 4.* & totius mundi. *l. deprecatio. ff. ad leg. Rhod. de iactu.* quod an sit verum, dicam in *consi. seq.* Solutus est enim legibus Princeps, *ff. de legib.* & est supra ius ciuile. *c. proposuit. extra de concess. præb.* quod tollere potest, not. *in c. quæ in Ecclesiarum de constit. & in l. fin. Cod. si contra ius vel vtilit. public.* Minister enim Dei dicitur, & seruus. Bal. *in Auth. habita. in 6. nota. C. ne filius pro patre.* Et lex animata in terris, text. *in Auth. de consulib. circa fin. column. 3. & in Auth. quibus modis natura. effic. legit. §. igitur licentia. column. 6.* & gl. in *l. quia. ff. de iurisd. omn. iud.* Spec. in *ti. de feriis. 1. §. in fi.* Solo verbo illi creditur. *97. distinct. cap. nobilissimus.* Etiam in facto proprio sine die & consule. Bald. *in leg. ex his, in vlt. colum. Cod. de testam. milit.* Et etiam dicitur Philosophiæ plenus, vt dicit tex. in *l. cum Syllanianum. Cod. de his quibus vt indig.* & ibi dominus meus Iason. Quæ omnia dici possunt de quolibet summo Principe, vt de rege nostro. Et omnes iurisdictiones deriuantur ab eo, sicut à fonte. Bald. in *cap. 1. in 1. notabili. tit. quis dicatur Dux, Marchio, Comes,* de quo per dom. meum Ias. in *l. 1. colum. 1. Cod. de summa trinit.* Serenissimus etiam nuncupatur. ad quod facit *cap. Salonitana. 63. distinct. & l. 1. Cod. vt nemini liceat in emptio. specie. lib. 18.* Et de celsitudine & maiestate Imperiali est text. in *fin. C. de consulibus. lib. 12.* & de celsitudine in *§. 1. Instit. quibus modis ius patria potest. soluit.* & videatur in *c. solitæ. in suprascriptione & nigro*: vbi intitulatur illustrissimus & præcellens: & de eius sublimitate videatur ibi. Præest enim vniuersæ ditioni, quæ videt ascendentem & descendentem solem, & quæ ex vtroque latere est, vt dicit text. in *Auth. vt omnes obediant iud. prou. §. hæc considerantes. in prin. col. 5.* Et est Dominus orientis, occidentis, meridiei, & septentrionis. Bal. *cons. 359. li. 3.* & dicit Barb. *cons. 38. in 1. vol. & cons. 34. li. 2.* quod licet sint aliqui Principes & Reges, qui in eorum territorio æquiparantur Imperatori, vt de rege Franciæ: vt infra patebit; tamen nullus esse videtur, qui tanto titulo sit honestãdus, sicut Imperator: quod non asserit Bald. in *d. cons. 359.* nec Barb. in *cons. suo 34. in 2. vol.* & dicit Barba. in *c. verum. de for. compet. in fin.* quod non credit, quod leges apponentes præcipua priuilegia Imperialis culminis extendantur ad regem: quoniam, vt dicit Imperator æquiparatur Deo. *l. si quis mater. C. de transact.* & ideo dicit Bal. quod illa lex non habet locum in rege, vt dicit ibi Barb. quod crederem esse verum de regibus recognoscentibus Imperatorem in superiorem; secus vero de Rege nostro Francorum, qui est monarcha in suo regno, vt infra dicam.

Et licet omnes alij Principes vna tantum corona coronentur; tamen Imperator triplici coronatur, notatur in *clem. 1. de iureiur.* & ibi gloss. dicit, quod prima est ferrea, quam recipit ab Archiepiscopo Coloniensi Aquisgrani eiusdem diœcesis: ferrum autem fortitudinem designat, qua vincere debet rebelles, & infideles conculcare.

Secunda est argentea, quam ingressus in Italiam recipit ab Archiepiscopo Mediolanensi in villa Modicinensi eiusdem diœcesis: tamen Henricus recepit illam Mediolani in Ecclesia sancti Ambrosij. Argentum autem munditiam & claritatem significat, & ipsum Principem talem esse debere, est contrarietas in hoc, vt statim dicam, quia aliqui dicunt: quod prima est argentea, & secunda ferrea.

Tertia est de puro auro, qua coronatur per Papam in Ecclesia S. Petri ad altare S. Mauricij, & designat aurum, quod omnibus metallis est excellentius, ipsum Imperatorem alijs Regibus & Principibus in potestatu & iustitia excellentiorem esse debere.

Sic olim in his tribus metallis dabantur Romanis tributa, vnde fuit indictio, quæ est terminus 15. ann. continens tria lustra, & quodlibet lustrum continet terminum 5. ann. vt probatur in *l. item quæritur. §. qui impleto. ff. locati.* Et indictio dicta est, eo quia in singulis 15. annis indicebantur tributa Romanis. Nam in primis 5. annis indictionis dabantur Romanis tributa in ferro pro armis, in secundis argentum pro stipen-

stipendiariis, in tertiis autum pro Republica, & de hoc *l. vnic. in cap. fin. Cod. de Instin. Codice confirm.* & glo. *in Auth. vt praponatur nomen Imperat. in ver. indictionis. colum.* 5. Pan. & Card. Flor. dictus Zabarella *in cap. inter dilectos. in gl. indictionis. extra de fid. inst.* vbi dicunt, quod ad similitudinem huius dantur tres Coronæ Imperatori.

Et cum corona imponatur capiti propter honorẽ, vt dicit Bart. in *l. sed & reprobari. in 2. col. in prin. in vers. Ray. ff. de excu. tut.* inducit *ff. de excu. tut. in lectura Neapoli.* Non tamen ita clare loquitur. melius facit tex in *l. vnica. C. de athletis. li.* 10. vbi dicit corona, id est, gloriæ victoriæ. & facit *l. commune iuris. ff. de re iud.* & quilibet Rex ratione vnius Regni tantum habet vnam: Imperator vero tres; ideo à maioritate honoris etiam eidem maior honor debetur; quam cæteris Principibus.

Et de huiusmodi tribus coronis aliter scribit, & dicit Alb. *in suo D ction. in ver. corona.* vbi dicit, quod Imperator accipit tres coronas ad denotandum tria, quæ debent esse in eo. Primum; quia, in quantum est rex vniuersi orbis, debet habere puritatem conscientiæ, honestatis & continentiæ. Nam sicut refert Tullius, cum Pericles & Sophocles Philosophi colloquerentur, contigit puerum iuuenem inde transire, cuius pulchritudinem laudauit Pericles, & ait Sophocles: *O Pericles non solum pratorem manus à pecunia lucro, sed etiam oculos à libidinoso aspectu continentes esse debent.* Et ideo Imperator primo corona argentea coronatur, qua continentiam notat. Secundo debet Imperator habere virtutem & cõscientiam. Vnde Salomon *Eccles.* 7. Noli quærere fieri iudex in prouincia, nisi valeas virtute disrumpere iniquitates. & ideo ferrea corona coronatur, quod est durissimum metallũ, & omnia domat. Tertio debet habere scientiam & prudentiã discernendi bonum à malo: & ideo, coronatur tertia corona aurea. Vnde Salomon: *Da seruo tuo cor docile, vt sciat discernere inter bonum & malum.* Sicut enim metallum auri est preciosius omnibus: ita etiam & scientia preciosior est omnibus, quæ possunt considerari. Et illæ coronæ indubitanter processerunt ad similitudinem Saluatoris nostri qui fuit rex vniuersalis. & ideo sacra Scriptura eum dicit coronatum tribus coronis. *Zach. c.* 5 Sumes, inquit, argentum, & pones in capite Iesu. De corona ferrea figura est in Sedechia, qui fecit sibi coronam ferream & mitram ornatam: de quo habetur 2. *Reg. capit.* 22. Fecit quoque sibi Sedechias filius Chanana cornua ferrea, & 2. *Paralip. cap.* 18. Sedechias vero filius Chanana fecit sibi cornua ferrea. De corona aurea habetur *Apoca.* 43. Vidi, inquit, supra nubem similem filio hominis, habentem in capite suo coronam auream. Hanc coronam auream & figuratam reperimus in Aarõ, vt *Eccl.* 45. Et proprie corona aurea dicitur diadema, vt not. glo. *in clem. 1. de iureiur.* faciens differentiam inter coronam & diadema: de quo etiam vide per Ioan. de Platea *in proœm. Institut.* Idem Alb. in dicto loco dicit se inuenisse in quodam sermone in festo S. Steph. hoc modo, videlicet, Imperator recipit tres coronas, primam in Alemania, ab Archiepiscopo Argentino, & est argentea: & quando dat ei Archiepiscopus, dicit, quod Imperator in anima sua & corpore suo debet esse purus & mundus, sicut argentum, quod est purum inter alia metalla. Secundam recipit in Mediolano ab Archiepiscopo Mediolani in Ecclesia Cathedrali, & est corona ferrea, & recipit eam genu flexo: & dicit ei Archiepiscopus: Istam coronam mihi defendes: non intelligens de illa corona materiali, sed quia, sicut ferrum est metallum, de quo fiunt infiniti labores, & est durissimum & fortissimum metallum; ita Imperator debet esse paratus ad sustinendum omnem laborem corporalem pro posse, & constans debet esse in iustitia exhibenda, maxime pupillis, & viduis, & miserabilibus personis. Tertiam coronam recipit Romæ à summo Pontifice vel ab alio eius vices gerente, & est aurea: & quando Papa ponit sibi supra caput; dicit: Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ, *Apocal.* 2. Et ista designat fidelitatem & prudentiam sciendi discernere bonum à malo. Dicit tamen Host. qui est inter Cardinales primus, habet ex priuilegio ius coronandi Imperatorem. Et ideo, vt videmus, cum tres habeat coronas, honorandus est vltrà alios Principes & Reges huius seculi, qui tantum habent vnam, scil. vnius Regni: quia habens duo Regna, potest habere duas coronas, vt dicit ibi Alb.

Cum ergo Rex Hispaniæ habeat septem Regna, videtur, quod habere debeat septem coronas, & sic quod maiorem gloriam habere debeat: cum corona, seu diadema, detur pro gloria, vt dicit Luc. de Pen. *in leg. temperant. C. de vest. hol. & auratis, li.* 11. dicam infra *ista part. in* 35. *consid.*

VIgesimaoctaua consideratio. Videndum est, an Imperator sit Dominus totius mundi, ita quod etiam Reges Franciæ & Hispaniæ sint illi inferiores; & sic, an sit maior totius orbis. Et in hac consideratione, recitabo opiniones sequentes, & adducam rationes hinc inde, vt intelligantur, ea quæ hinc ante dicta sunt de Imperatore.

Prima opinio est Italorum, qui tenent, quod Imperator est Dominus totius orbis, maxime glossatorum: vt est gloss. *in l. bene à Zenone. Cod. de quadrien. prascriptio.* gloss. *in cap. per venerabilem, qui filij sint legit.* gloss. *in cap. super specula. extra de priuil.* gloss. *in cap. apibus 7. quæst.* 1. gloss. *in cap. Adrianus* 63. *dist.* gloss. *in c. venerabilem de elect.* gloss. *in c. conuentor.* 23. *q* 8. glòss. *in c. futura.* 12. *q.* 1. *gl. in c. si Imperat.* 96 *dist.* gloss. *in cap. vlt.* 50. *dist.* facit text. *in l. deprecatio ff. ad l. Rho. de iactu. & in l. bene à Zenone. C. de quadrie. prascr.* facit text. *in l. cum multa. C. de bon. qua lib.* vbi dicitur summus superior. facit text. *in l.* 2. *C. de offic. præfect. prætor. Africa. in prin. & ibi. Et omnia quacunque in partibus Hispania vel Gallia Francorum aguntur.* facit text *in l. si duas.* §. 1. *ver. vniuerso autem orbi conueniens est, cum subiectum est capitulum hoc. ff. de excusat. tut.* facit text *in l.* 1. *ver. nobis orbis. C. de rapt. virgin.* facit text. *in extrauag. ad reprimendam. ibi: omnia esse Principis.*

Hanc opinionem sequuntur Canonistæ, videlicet Hostiens. Ioan. Andr. & Anton. de But. *in dict. cap. per venerabilem, qui fil. sint legit.* Card. Zaba. *in cap. pastoralis de sent. de re iudic.* Andreas Siculus *in cap. nouit. de iudic.* idem Hostiens. *in sum. de officio ordi.* §. 1. *versi. sed & Imperator.*

Hanc etiam opinionem tenuit Bart & omnes Itali; & Vltramontani *in l.* 1. *C. de sum. trin. & fide Cath.* Bulga. & Alb. *in d. l. bene à Zenone. C de quadrien. prascrip.* & Martinus ibi dicit etiam quo ad proprietatẽ, quod dicit esse verum coram Federico Imperatore, quod Bulgar. negauit, vnde successit illud: *Bulgarus dixit aquum: sed Martinus habuit equum.* & cum Martino tenuit Bart. etiam *in leg.* 1. §. *per hanc ff. de rei vend.* idem *in extrauag. ad reprimendum in verbo, totius. ibi: omnia esse Principis.* idem *in l. si duas.* §. *grammatici. per illum text. in versi. vniuerso. ff. de excusat. tuto.* idem gl. & Bal. *in c. de pace iuram. firman. coll.* 10. vbi plus dicit Bald. Quod cum Rex Franciæ sit de comprehensis *in l.* 2. *C. de offi. praf. pra. Africa.* quod peccaut Francigenæ & multi alij Reges, qui ex consuetudine dicunt, se non esse subditos Imperio: sed Dominus Bald. non bene dicit

V

& ignorauit veritatem in hoc casu, vt statim dicetur, idem tenet Bart. *in l. hostes, col. 2. ff. de captiuis & postli. reuers.* vbi dicit non agnoscens veritatem in hoc casu, & errans notorie, & in terminis iuris, & in vera iuris dispositione, quod forte si quis diceret Imperatorem non esse Dominum & Monarchā totius orbis, quod esset hæreticus: quia diceret contra determinationem Ecclesiæ videlicet contra textum Euang. Exiuit edictum à Cæsare, vt describeretur vniuersus orbis, *Luc. 2.* Quod ita Christus, vt populus, recognouit Imperatorem, vt dominum. Idem not. Ang. Aret. in *leg. 1. ff. à quibus app. non licet & in §. 1. in expeditione. gl. in ver. Romanor. Inst. de patria potest.* Sed in hoc omnes errauerunt. & non intellexerunt, quomodo sit capiendum istud verbum, *Vniuersus Orbis*; quia debet intelligi cum restrictione, scilicet subiectus populo Rom. & Imperatori, *vt infra dicam.* Quia si assumeretur vniuersaliter, genere vniuersali & generalissimo, esset falsissimum; cum nunquam vniuersus orbis generaliter fuerit subditus Imperio Et etiam Bart assumpsit istud verbum, *Hæreticus*, nimis generaliter, quia pro tam simplici casu non debet dici quis hæreticus; cum istud non sit contra decem præcepta Decalogi, nec contra symbolum.

Et si hoc dicunt iura Imperatorum, affirmant de seipsis, quod alij non dicunt, ad quod alij Principes non consenserunt nec fuerunt vocati. Istam eandem opin. etiam tenent fere omnes, qui scripserunt moderno tempore, *in l. 1. C. de sum. tri. & fid. Cath* & inter alios ibi D. meus Ias. qui videtur tenere istam, sed salua (etiam eius pace) errauit, & hoc maxime; quia tunc temporis erat subditus Duci Mediolanen. qui dicit se esse subditum Imperatori, cum quo Dux ipse habebat confœderationem, maxime cum Maximiliano Imperatore, qui tunc prætendebat auxilium ab ipso Imperatore contra Ludouicum XII. Francorum Regem, qui prætendebat dictum ducatum Mediol. contra Ludouicum Sfortiam, quem dictus Ludouicus XII. expulit à dicto ducatu, & illum in Franciā adduxit captiuum, vbi mortuus est. ita quod dictus Ludouic. potitus est ipso ducatu, & post eum Franciscus I. Francorum Rex eius successor, maritus Claudiæ Reginæ filiæ dicti Ludo. & timuisset forte ipse do. Ias. aliquid scribere contra Imp. ne forte Dux Mediol. ægre tulisset: Sed alias credo, quod nisi fuisset timor prędictus, dixisset veritatem: & licet postmodum fuerit stipendiatus sub Rege nostro, & potuisset pro eo multa dicere; tamen tacuit motus priore amicitia.

Prædictam etiam opin. tenuerunt Cyn. Bal. Paul. de Castro. & Sal. *in d. l. 1.* & Nicol. de Neapoli *in dict. leg. si duas. §. fi. ff. de excus. tut.* Eandem opin. tenet Bartol. *in l. fin. per illum text. Cod. in quibus causis coloni censibus, lib. 11.* & eandem tenuit Beriach. *in suo tract. de solutione vectigalium in 2. par.* Eandem tenet Bartol. *in procem. ff. orum.* & Bald. *in leg. 1. in princip. ff. de offic. præfecti vrb.* Old. *in consil. suo 69. incip. consueuit dubitari.* Bald. *in leg. cum multa per illum text. Cod. de bon. quæ liber. & in l. ex hoc iure. ff. de instit. & iure.* Eandem etiam tenet Ioan. de Imo. *in l. infamem. circa fin. ff. de publicis iudic.* vbi dicit, quod aliqui sunt Reges, qui non recognoscunt superiorem: de quibus *in cap. per venerabilem. extra, qui fil. sint legit.* quod dicit verum esse de facto, quare videntur magis delinquere: & idem Ioan. de Imol. *in l. Imperatores in prin. ff. de app.* & Angel. *in l. si retentus seruus. ff. de leg. 1.*

Alia est opinio contraria, quam doctores Citramontani tenuerunt, videlicet quod Imperator nunquam fuit Dominus totius orbis: & ita tenuerunt Iacob. de Rauen. Pet. & Ioan. Fabri in *d. l. 1. C. de summa trinit. & in l. bene à Zenone. Cod. de quadrien. præscript. & l. 1. C. de sum. trin. & fid. Cath.* vbi adducit testimonia antiquarum scripturarum veteris, & noui testamenti, ad probandum, quod fuerunt alij, qui habuerunt dominia omni tempore, vt ferunt, & hoc iure diuino, humano & ciuili probatur.

Et primo, videndo de iure diuino, quod testamentum vetus continet: Quoniam in veteri testamento non reperitur inuentum fuisse imperium, sed solum initium habuisse tempore, quo populus Romanus in eum transtulit potestatē. *l. 2. ff. de orig. iur.* Vnde Deus, qui cuncta creauerat, vt habetur *2. cap. Gen.* secundum vetus testamentū, Dominus erat omniū. Vnde *Psalm.* 23. dicitur; Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi, qui habitant in eo. Ipse enim à principio per seipsum rexit & iurisdictionē exercuit; sicut factor rem suam gubernat & regit, & homini dedit præcepta & prohibitiones, *Gen. 2.* & ipsis transgredientibus pœnam imponit, *Gen. 2. & 4. c.* quia expulit eos á paradiso, & per se puniuit Lamech. *Gen. 4. & 5.* multos alios etiam, & hoc ante dicunt. Inn. Host. Io And. & Abb in *c. licet ex suscep. extra de foro cōpe.* & sic Deus rexit mundum per seipsum vsque ad Noe.

Tamen; quia propter hominem tanta creauerat *Genes. 2. l. in pecudum. ff. de vsur.* ea ipsi homini concessit, vt habetur *Psal. 133.* Cœlum cœli domino, terram autem dedit filiis hominum. Et quia communio parit discordiam. *l. cum pater. §. dulcissimis. ff. de leg. 2.* voluit occupanti concederetur, vt habetur *Deut. 13. c.* vbi dicitur: *Quamcunque terram calcauerit pes tuus, tua sit.* & à lege ista promissa fuerūt Regna, vt apparet in Dauid, Saul, & Salomone, & pluribus aliis approbatis à Deo, vt habetur *in c. 1. de sacr. vnct. §. vnde in veteri. & 1. Reg. 18. c.* vbi enumerantur aliqui Reges vnctī mandato Domini. Et dicitur *Prou. 9. ca* per me Reges regnant. & *in epist. inter claras. Cod. de summa trinit. & Psalm. 71.* Deus iudicium tuum Regi da. & per libros Regum per totum fit mentio de Regibus.

Ex quibus constat, quod dignitas Regalis potius saltem prius est introducta à Deo, quam Imperium, cum illo tempore nulla mentio esset de Imperio & Imperatore, vt dixi *in consuetudinibus nostris ducatus Burgund. in procem. in glo. du sanct. empire.* & merito, si nulla tunc fieret mentio de Imperatore, cum nullum adhuc esset Imperium, sed postea, per multa tempora & post nouam legem, id est, post testamētum nouum incepit, cum tempore testamenti noui adhuc non fiat mentio de Imperio. bene fit mentio de Regibus, cum habeatur. *1. Pet. 2. c.* Deum colite, Regem honorificate. & illud; Subditi estote omnipotenti, siue Regi tanquā præcellenti, & Ducibus ab eo missis. vt *extra de maior. & obed. cap. solita.* Imo per Christum omnes monarchiæ fuerunt destructæ & reprobatæ. Fuit ille lapis sine manibus abscissus, qui statuam percussit in pedibus & contriuit: per quam statuā alię quatuor monarchiæ figurantur, scilicet Assyriorum, quæ fuit prima, & dictum fuit Regnum Babylonicum; quod fuit oriētale & sub Rege Nino primo introductum. Alij sub Belo, tempore Tharæ patris Abrahæ, & ab illo tempore non desiit, nec intercidit nomen Regum, vt testatur *Iodocus Clichtoueus in suo libro de officio Regio. c. 2.* Alij sub Nemroth venatore robusto, qui dictus fuit venator, id est Tyrannus, sub quo fuit principium Regni Babylonici, vt habetur *Gen. 10.*

Et de Assyriis translata est ad Medos, & Persas sub Cyro, & Dario, vt habetur ample *Danielis* 5. Et hoc propter superbiam Balthasar Regis, & iniustitiam; &, qui vasa aurea in templo Ierusalem accepta fuerunt

runt per Nabuchodonosor, in quo Balthasar eius filius Rex bibit in conuiuio. Et à Persis in Græcos sub Alexand. Magno. Et à Græcis translatum est ad Romanos sub Octauiano Magno: quod dominium demum subiugatum est, & subditum Christo. Et illis temporibus, verum essent Reges, & Principes apud alias nationes. dicit Archiepiscopus Floren. *in 3. part. suæ. sum. lib. 22. cap. 5 §. 14.* ignotum esse apud eum saltem, sed apud Historiographos non est ignotum, cum tempore Nini primi Regis Assyriorum, Ægialeus erat Rex in Sicyonia, de quo meminit Philippus Bergomensis *in suo supplemento Chron. lib. 2.* & August. *de ciuitate Dei, li. 8.* sic dicens: *Sicyoniorum Regnum admodum paruum.* & tale Regnum peruenit ad Athenienses his temporibus.

Etiam Hispaniarum Regnum ortum habuit à Thubal Iaphet, seu Phalecæ filio, testante Isidoro. vt refert idem Philippus Berg *eod. lib.*

Hoc eodem tempore, fuit Zoroastes artis Magicæ inuentor, primus Bactrianorum Rex, teste eodem Philippo loco quo supra. Erant & plura alia Regna, vt Boemorum, Scytharum, Thessalorum, Ægyptiorum, & Amazonum fœminarum vsque ad tempora Alexandri.

Fuit & Idumæa Regio, quæ habuit Regē, & Ogygpus in Attica prouincia Achaiæ Rex.

Hoc tempore fuit Regnum Francorum, vt habetur per eundem Philippum, *lib. 4.*

Et erant tunc temporis Reges in Iudæa, vt Saul, Dauid, Salomon à Deo approbati, vt videri potest ample *in libris Regum.*

Erant etiam Reges in Lydia, quorum Regnum habuit finem tempore initij Persarum Regni, vt refert ibi idem Philip.

Erat etiam tunc temporis principatus Heduorum, quorum ciuitas principalis erat Augustudunum, qui nulli subiiciebantur: de quibus ample Iulius Cæsar *in suis commentariis.*

Ex quibus constat, & ex his, quæ videri possunt per supradictos, quod vsque ad tempora Alexandri illa prima monarchia non fuit vniuersalis.

Et durauit hoc Imperium, seu illa Monarchia 1240. annis secundum August. *lib. 4. de ciuitate Dei.* sed vt habetur *Gen. 10.* illo tempore non erat Monarchia; quia terræ fuerunt diuisæ inter filios Noe.

Tempore vero Cyri Darij primi Regis Persarum, qui habuit secundam monarchiam, erant plures alij Reges apud alias nationes. Nam talis Monarchia durauit ducentis triginta annis sub nouem Regibus, quibus temporibus fuerunt multa alia: vt Romæ Lucius Tarquinius Prisci Tarquinij Regis filius, qui Rex fuit apud Romanos, & regnauit annis 25.

Balthasar, Chaldæorum Rex, Zorobabel apud Iudæos Princeps his temporibus fuit, & tempore Darij etiam nono anno Regni sui erant Reges Romani, qui tunc exacti fuerunt, & consules creati: qui rexerunt Romanos vsque ad annum nonum post exactos Reges. Quo tempore fuit instituta dignitas dictaturæ: & post illam fuit facta electio decem virorum, apud quos fuit imperium Romanum.

Fuit & temporibus prædictę monarchię Persarum Regnum Atheniensium, & tempore Darij, cognomento Notus, Alcibiades Atheniensium Imperator: etiam post eum Xenophon, & Horestes, tertios Maced. Rex, & Amynthas 15. Macedonum Rex.

Fuerunt etiam his temporibus multa dominia, & Regna, de quibus per eundem Philippum Bergomensem *in suo supplemento chronic: lib. 5.*

Ex quo constat, quod licet Persæ & Medi, obtinuerint principale dominium, non tamen vniuersale: & istud satis demonstratur ex dictis *Danielis 5.*

Tempore vero primi Regis Græcorum, qui fuit Alexander, in quem translatum fuit Regnum Persarum, licet se nominari fecerit terrarum Regem, & mundi Principem, non tamen fuit vniuersalis. Cum suo tempore Pyrrhus fuerit Rex Epirotarum, Brutus Rex Anglorum, & Suardus Rex Francorum: de quibus meminit idem Philip. Bergom. *l. 6. sui supplementi Chronic. 1. art.* De quo tamen Suardo non facit mētio iem Gaguinus *in Chronicis Franciæ*, nec eum inter Reges Francorum nominat.

Erat & his temporibus Brennus Gallorum Senonensi. Dux, qui totam Asiam subegit: Ita quod Reges Asiæ, lacessiti ingenti pecunia, pacem mercati fuere. Ptolemæus vero Macedoniæ Rex ausus illi occurrere, victus, & multis vulneribus saucius captus est.

Fuit & illo tempore Insubrum Regnum.

Sed Regnum Alexandri post eius mortem, fuit in duodecim partes diuisum, anno mundi ante Christi aduentum 312. vt habetur *lib. 1. Machabæor. in prin.* tempore cuius fuerunt & multa alia Regna, multæ dominationes, & Principatus: vt videri potest ex dictis ipsius Philippi *eod. lib. 6.* Maxime Regnum Syriorum, Regnum Asiæ, & in Macedonia erat Cassander, Antipatri filius Rex vnus.

Quo tempore etiam Romani Samnitibus imperabant. Tarentini vero, & Carthaginens. tunc etiam Principes habebant. Cum essent potentes, & bellum gerebant in Romanos, & Romani in eos. His etiam temporibus fuit Regnum Parthorum, cuius Regni fuit primus Rex Arsaces, & secundus Arsaces eius filius.

Eodem vero tempore erant Reges in Ægypto, & etiam in Asia, & Syria, & plures alij Principatus, & dominationes, de quibus supra dictum est, quæ non erant extinctæ, vt erant in Anglia & Francia Reges, in Macedonia, & Iudæa. Et ista duo Regna, scilicet Macedonum, & Ægyptiorum post Alexandrum, fuerunt per multa tempora simul, & eodem tempore diuersa, post Alexandrum Magnum, tempore cuius erant plura, vt supra dictum est. Fuerunt etiam pro maiori parte temporis vsque ad Imperium Romanum, & tempore Octauiani Imperatoris. Et durauit Regnum Macedonum annis sexcentis quadraginta quatuor, sed his temporibus fuerunt multa alia dominia, multi denique Reges, vt supra dictum est, vsque ad Octauianum: Imo iam inceptum erat Regnum Romanorum, quod mutatum fuerat in Consules, Dictatores, deinde & Decemuiros, postmodum & Consules iterum, vsque ad tempora Octauiani.

Ex quibus constat, quod per hæc tempora illa Monarchia non fuit vniuersalis, quicquid voluerint dicere domini Legistæ Vltramontani, & Archiepiscopus Florent. *in loco supra alleg.* qui non videtat nec legerat Chronic. historiographorum, quoniam, vt dicit, ignotum est sibi tempore prædictorum Regnorum alias nationes habuisse Reges. Et ex his constat, prædicta Regna, dominationes, & Imperia originem habuisse à violentia, vt perpulchre examinat Petrus Bertrandus, huius nostræ ciuitatis, & diœcesis Heduen. Cardinalis Episcopus *in suo tractat. de origine iurisdict. in 2. quæstion.*

Tempore vero Octauiani Imperatoris, in quē plures dicunt translatum fuisse Imperium, credo, quod

in hoc est error; quia Caius Iulius Cæsar, qui fuit ante eum quinquagesimoprimo ann. ante Christi aduentum, fuit Imperator Romanus; qui Imperio Europæ tantum potitus fuit, vt refert idem Philippus Bergomensis *lib.* 7. Et cum in Græciam traiecisset, vniuersi Orientales Reges ad eum conuenerunt, & tempore ipsius Iulij Cæsaris, Imperium Romanum initium habuit, & non fuit dictus Rex Romanorum, sed Cæsar. Hinc est, quod non dicebantur Reges, quod id omnibus Romanis odiosum esset, sed Cæsares appellati sunt: quo tempore non reperitur, quod plura alia regna Principatus & dominationes, de quibus supra, fuerint subiecta Imperio. Immo tempore suo, erant multæ dominationes in Gallia de quibus per eum *in suis Commentariis.* Nec reperitur, quod tenuerit Galliam integraliter, vt infra dicam: nec Hispaniam, & Græciam, nec regnum Macedonicum, Parthorum Syriæ, & alia, de quibus supra in totum, maxime sine controuersia, & bello: Quoniam tam breui tempore, quo imperauit, tot Regna obtinere non potuisset. Cum tempore adepti Imperij, quod fuit anno quadragesimooctauo ante aduentum Christi, tantum vixerit quinque annis. & sic mortuus est ante Christi aduentum, anno quinquagesimoprimo: Quo tempore incepit regnare Octauianus, & imperauit per annos quinquaginta sex, menses sex; quo tempore erant multi Reges, & Principes, multa etiam dominia & principatus quæ non subiiciebantur Imperio Romano, de quibus infra.

Tempore cuius etiam Marcus Antonius Asiam, Pontum, & Orientem tenuit.

In Germania etiam Iulianam, & Varrianam cladem perpessus fuit.

Hoc tempore etiam regnabat Christus, cui data erat potestas in cœlo & in terra.

Regnabat etiam tunc Herodes Rex Hebræorum, qui Mariannem reginam vxorem suam occidi iussit, quod accusata fuisset, quod ad Octauianum effigiem suam transmisisset, vt in sui desiderium prouocaret, & vsque ad illum diem non defuerunt Principes Iudæis. Tempus quippe erat, vt veniret ille, cui promissum erat, quo nouo promissum est testamento, vt ipse esset expectatio gentium, cessauit eorum vnctio, hoc est, imperium: quia ex Danielis sententia Sanctus sanctorum venerat. Et ideo Herodem alienigenam habuerunt. Cui postea successit Herodes Antipas Herodis filius: & Archilao è regno pulso, Iudæorum regnum in quatuor tetrarchias, id est, partes diuisum est. Et huic Galilæa obuenit, quæ est regni Iudæorum quarta pars. Post quos successit Agrippina Germanici coniunx, regina Iudæorum, & post eum Agrippa magnus, Aristobuli filius, qui tunc habuit fratrem nomine Herodem Chalcidis Regem.

Et tempore, quo regnare incœpit (fuit anno ante Christi aduentum 31.) & Burgundionum regnum initium habuit post Christi aduentum anno 35. Quod non habuit finem, nisi post Christum 488. & sic nec tempore Octauiani erat Monarcha vniuersalis.

Plures etiam tunc temporis erant Principes in Gallia, de quibus infra dicam, quando capiam Imperium à tempore Iulij Cæsaris, & etiam in Hispania, & Africa, de quibus supra. De quorum annihilatione, & euersione non constat. & si hoc fuisset factum, esset ex violentia, & rapina, non ex debito modo.

Quod quidem Imperium; quia per violentiam erat occupatum, & propter eorum iniustitias fuit subiugatum & subditum Christo, vt habetur *in visione Daniel. 2. cap.* signatum per lapideam statuam illam in puluerem redigentem, & hoc dignum fuit; quia dignum est, quod propter iniustitias Regum, & diuersos dolos Regnum de gente in gentem transferatur, *Eccles. 10. cap.* & ostensum est Octauiano Imperatori per Sybillam Tyburtinam, die qua natus est Christus dominus dominantium, vt dicit idem Archiepiscopus Florent. *in loc. hic à te alleg.* Et factum est regnum huius mundi Domini nostri Iesu Christi: cum, vt habetur *Apoc. 11. cap.* sibi enim data est omnis potestas in cœlo & in terra, *Matthæi vlt. cap.* vt impleatur illud Ezech. *Faciam eos gentem vnam, & erit vnus Rex omnibus imperans, & non erunt vltra duæ gentes.* vnde Gl. *Dan. 2.* dicit, quod sicut à principio nihil fortius Imperio Rom. sic in fine nihil debilius inuenitur.

Et ex his constat, nunquam ante Christi aduentum fuisse aliquem de iure Monarcham, & dominum vniuersi orbis: cum, vt dictum est supra, fuerunt plura regna, etiam a Deo permissa, & instituta, vt de Rege Dauid, Salomone: & sic de aliis. Nec licuit Imperatori ea sibi appropriare, prohibente lege naturali, & diuina, quæ habet: quod tibi non vis fieri, alteri ne facias, *Matth. 7. & in proœmio Decretal.* Nec licuit eis transgredi terminos, quos posuerunt patres antiqui, *Prouer. 22. c. in fin. & in præceptis decalogi.* Non concupisces rem proximi tui. *Exod. 20.* in quo omnis rapina & violentia prohibetur. *14. q. 5. c. pen.*

Et prædicta faciunt, quod de iure diuino non reperitur imperium fuisse institutum, prout regna, & sic quod nunquam Imperium ante Christi aduentum habuerit vniuersale dominium totius orbis.

Immo etiam Imperium Christi nunquam fuit vniuersale quo ad temporalitatem, cum ipsemet dixerit: Regnum meum non est de hoc mundo. *Ioh 18.* & suo tempore fuerunt Principes, vt Octauianus, & Tyberius, sub quo passus est, & voluerit eorum iura intacta seruari, dicens: Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo: *Marci 12. Matth. 22. & Luc. 20.*

Et tunc temporis erant plures Principes in Gallia, Asia, Africa, Burgundia, Italia, Hispania, etiam in Chalcide: & Iudæa. Et statim post incepit esse regnum Burgundionum, vt iam dictum est supra, videlicet anno Christi 35. vt refert idem Philip. Bergom. *lib.* 8.

Etiam Scythæ ab alieno Imperio, aut intacti, aut inuicti manserunt. Darium Regem Persarum à Scythia turpi summouere fuga. Cyrum, cum omni exercitu trucidarunt. Alexandri Magni ducem, cum copiis vniuersis deleuerunt. Romanorum audiuere, non sensere arma.

De iure humano, siue naturali, adhuc minus. Quia illud ius erat commune omnibus animantibus rationabilibus & irrationabilibus, & omnia erant communia: vt *l. 1 ff. de iust. & iure. §. ius naturale. & 1. dist. c. ius naturale.* Et de iure gentium, quod etiam naturale vocatur. *Inst. de rerum diuis. §. singulorum.* per occupationem dominia sunt distincta, & regna condita, *l. ex hoc iure. ff. de iust. & iure.*

Et sic constat, quod iure illo naturali, seu iure gentium, solum erant Reges, cum non dicat imperium, nec tunc erant Imperatores, vt ante dictum est: Reges tamen erant Imperatores, cum dicit text. 1. *Reg.* 8. c. Hoc erit ius Regis, qui imperaturus est vobis notando verbum, *imperaturus.* Ex quo quilibet Rex potest hoc respectu dici Imperator.

De iure vero ciuili dicit Alber. *in loco supra alleg.* quod duplex est propriū, scil. proprium cuiuscunque ciuitatis, vt *in l. omnes populi. ff. de iust. & iure.* Aliud est propriū, ius ciuile Romanorum per excellentiam. *§. sed quoties. Instit. de iure natur.* Et tunc sic, si ius ciuitatum

uitatum vel prouinciarum consideremus, multæ ciuitatea, & prouinciæ non subsunt Imperio. Nam, vt dicit, in Hispania, vt dicunt docto. *in cap. causam. le secund. extra qui filij sint legit.* & Nicol. de Vbald. *in tract. de successio. ab intestu. 111. chart. versi. vltimus modus legitimandi.* Quicunque allegaret legem rigororosam Imperatoris, capite punitur. Veneti vero, & multi alij, non seruant iura Imperatorum, nec etiam Galli, & Franci: quia non subijciuntur legibus Imperatorum, nec eas allegant, nisi inquantum fulciantur ratione, & non alias, vt dicit Bal. *in l. nemo. C. de sent. & interlor. omn. iudic.*

Si vero cōsideramus Ius ciuile Romanorum, & isto possemus nos de facili expedire: quia non est credendum illis, quorum repellerentur actores. *c. fraternitatis, de hæretic. c. licet ex quadam. de testu. l. mathemat. C. de epis. audien.* Et non plus creditur mortuæ voci, quam viuæ: sed leges sunt mortuæ voces Principis, ipse autem est vox viua, *in Auth. de consul. b. §. fi. coll.* 4. Cum itaque populo Romano non esset credendum in facto proprio, *vt l. nullus. ff. de testib.* ergo nec credendum est eorum legibus vel scripturis.

Et conclusiue, tenet Albe. *loco, quo supra*, quod nunquam Imperator fuit dominus totius orbis. Et hoc etiam tenetur a multis, maxime ab omnibus Doctor. Aurelianensib. & Citramontanis, contra sententiam glossatum iuris ciuilis, & canonici. Hāc etiam opinionem tenuerunt Iacob. de Rauenna, Petrus & Ioan. Fabri *in d. l. 1. C. de sum. Trin. & fide cath. in l. bene à Zenone. C. de quadr. præsc.* per eosdem etiam *in proœm. florum.* quos secuti sunt Raphael Fulg. Guill. de Castellio, & Bernar. de Castillio, *in d. l. supra alleg.* Et istam opinionem tenet Card. Zabar. *in c. venerabilem. §. verum. in 2. col. extra de elect.* vbi dicit, quod in hac materia multa ingenia laborauerunt, inuestigando initiū Monarchiæ terrestris, & prodierunt plurimi libri de Monarchia: nulla tamen disputatio potest esse minus vtilis. Constat enim, vt dicit, quod imperium partim acquisitum fuit Romanis vi armorum, & sic etiam in alijs Regnis, qui habuerunt Monarchiam, vt fuit Assyr. quod dicitur Babylonicum. Item Macedonum, quod floruit sub Alexādro. Item Carthaginense, quod maxime viguit tempore Hannibalis, vt in Tito Liuio, de secondo bello Punico. Hæc tamen Regna præter Romanorum dicuntur Monarchiæ, nō quia aliquod istorum fuerit generale ad totum orbem, sed ad magnam partem: imo etiam Romani nunquam habuerunt totum, sed fere totum, *dicit Zabarel. ibi.*

Et, vt dicit Albe. hanc opinionem tenendo, legibus eorum sunt conuincendi, *arg. tex. in cap. qui syncera. 45. dist.* Nam Imperator non est mundi dominus: quoniam secundum legem Imperatorum, qui dicit se dominum de iure gentium, vel ciuili, habet hoc probare *l. in rem actio. ff. de rei vendic.*

Imperator enim duas solas causas dominij allegat. Quia scilicet habuit à populo Romano: vel quia per iustum bellum occupauit ab hostibus Imperij. *ff. de captiuis. & postlim. reuers. l. postliminium. & l. hostes.*

Sed ad primum respondetur, quod populus non potuit plus in eum transferre, quam habuerit, *l. traditio. ff. de acquir. rer. dom.* Sed nō habuit dominium super alias nationes, vt supra dictum est, & demonstratum fuit, & ad hæc infra demonstrabitur: ergo nec ipse, quod populus non habuit. Et si populus Romanus allegaret se habuisse, incumberet ei probatio: tamen onus probationis assumendo, constat satis fuisse probatum ex supradictis & infra adhuc per Chronic. Romanorum iustificabitur: tamen contra hoc sic potest clarissime probari.

Notorium est enim, quod ciuitas Romana ędificata fuit per Romulum & Rhemum fratres: notatur *in l. 1. ff. de orig. iur. in prin.* & notatur *in l. fin. ff. de rerum diuis.* & habetur etiam in Chronicis *lib. 3.* prædicti Philippi Bergomensis. Quo quidem tempore erant multa Regna, de quibus ibi plenissime: quo quidē tempore, vt ibi clarum est, & supra satis demonstratum fuit, Romani non dominabantur toti orbi, immo etiā minimæ parti orbis: & tunc habebant solum Reges, & sic eorum Regnum erat distinctum illo iure ciuili, quod dictum est supra: & tantum iurisdictionem habuerunt, cum locum ædificauerunt, vt *in §. si vero forsan Authent. de quæstore. colum. 6.* Vnde populus ille, pro prædicto Reges expellendo, videntur contrà se de iram prouocasse. 7. *quæstio. 1. cap. denique.* & sic nec dominium nec iurisdictionem de iure habuerunt. Nam ius dicitur, quod iustum est 1. *distinctio. capit. ius naturale.* & per vim, & violentiam ab initio sedes alienas occupauerunt. Notat Innoc. *in cap. super his. de voto.* Ita quod propter vilitatem initij, connubia fuerunt eis à Sabinis, Albanis & continuimis partibus denegata. Quod cum hoc nouisset Romulus, finxit se velle ludere ludos, idque publicare fecit: quia nouitate allecti populi vicini, vt noui populi spectaculum viderent, aduenerunt ductis vxoribus, & filiabus, quas cū tenerent, rapuerunt: Exinde ortum bellum in Albanos, quos suæ ditioni addiderunt, & paulatim auctis viribus propinqua dominia vsurpare cœperunt: nec præscriptione se iuuare possunt, cum semper malam fidem habuerunt, tam ipsi, quam habentes causam ab eis: & de violentia eorum constat per iura, quæ sunt certa. *l. & hæc ignorantia. ff. de iuris, & facti ignor.* Ideo est ignorantia iuris, quæ eos nō excusabit. *l. nunquam. ff. de vsucap. ff. de iuris ignorantia. ff. de iuris & facti ignorantia.*

Et adhuc prædicta opinio Citramontanorum probatur vltra prædicta, nunc reassumēdo Monarchiam; quæ fuit à tempore Iulij Cæsaris vsque ad tempora hodierna, demōstrando, quod semper fuerūt alij Principes, Reges & Dominationes, per vniuersum orbem in pluribus, & diuersis partibus mundi Maxime tempore illorum, qui dixerunt seipsos mundi dominos; & faciendo in hoc casu fundamentum pro opinione contraria à Iulio Cæsare, qui primus Imperator, & nomen tale sibi assumpsit. Eo quod Romanis imperabat, vt tradunt historiographi: de quo gl. *in l. 1. ff. ad leg. Iul. de adulter* aliquid sentit, vbi dicit, Iulium Cæsarem auunculum Gaij Augusti, fuisse primum Imperatorem: cum ante tantum dominium haberent Romani, vt dictum est, per rapinam vsurpatum, & in sua origine per vim, violentiam, & rapinam inchoatum. Ex quo ergo initium, seu origo dictæ possessionis de iure inspiciēda sit, *l. clam possidere. in prin. ff. de acq. poss. l. nam origo. ff. quod vi aut clam* Quæ cū sit vitiosa, nūquā prodest violento. *l. auctoritatem. C. vnde vi. l. si qua locis. C. de fundis & saltib. rei dom. lib.* 11. Et maxime etiam de iure Canonico, *c. fin. & c. vigilanti. extra de præscrip. in leg. possessor. de reg. iu. 6. & reg. peccatum. eod. tit.* Quia semper requiritur bona fides, etiam si deficeret titulus, & sit tempus immemoriale. *c. 1. de præscrip. in 6. in l. vnic. C. de vsucap. transfor.* Ita quod tale vitium trāsit ad successores. *l. an vitium. ff. de diuer. & temp. præscr. l. Pomponius. in princ. ff. de acq. poss. § fin. Instit. de vsuc. l. hæres. ff. de vsuc.* Ideo, cum non potuerit primus, scilicet Romulus, terras & dominia per eum rapta, vt dictum est, nec etiam Iulius Cæsar, vt dixi, & dicam statim; ideo, nec eorum successores.

Ex quo licuit spoliatis recuperare, & vti iure suo & successoribus, & sic de iure gentium, hoc licuit Iulio Cæsari. *d. l. ex hoc iure.* licuit & Gallis suo tempore: qui etiam quasi ab initio Vrbis conditæ, fere totam Italiã, etiam vsque Romam, ipsa euersa, dempto Capitolio, prout refert Titus Liuius *in quarto, 1. decadu.* & Iustinus *lib. 24.* qui etiam Imperium Romanum per multos annos tenuerunt. Ita quod fuerũt septem aut octo Reges Frãciæ Imperatores Romanorum, cum a Principio de Græcis translatum fuerit in Francos, videlicet in Carolum Magnum, quod fuit anno Christo 806. vsque ad Conradum primum, successorem Ludouici tertij, in Imperio Gallorum: Quia omnes Reges Franciæ tenuerunt imperium Romanum, vsque ad annum Domini 910. quo tempore fuerit translatum imperium in Germanos. Quo quidem tempore semper erat alius Imperator in Græcia, qui dicebatur Imperator Constantinopolitanus.

Et maius argumentum, quod potest esse, est de Iulio Cæsare: qui dicit se Gallias deuicisse, quod non est verum in totum: Cum semper Aluernia, Britãnia, & plures aliæ ciuitates supra Ligerem flumen existentes (quæ suos duces habebant) nunquam sine continuis querelis paruerunt Romanis, vt constat *ex Chronicis historiographorum:* vt etiã dicit Oldradus *consil. suo 69.* incipien. *consueuit dubitari.* Imperatores Romani nunquam fuerunt in pacifica possessione orbis: cum de his, vt supra dictum est, nunquam gauisi fuerunt pacifice.

Vnde, sub Valentiniano, vniuersa Gallia defecit. Exinde, coacti sunt Romani viuere, contenti sedibus suis & legibus, nec existimauerunt de cætero alias nationes deuincere, nisi media virtute Gallica: vt satis patet ex chronicis: quæ quidem etiam alleganda sunt decisionibus causarum, & credendum est illis etiam in iudicio, vt dicunt Bal & Anto. de Bur. *in c. inter dilectos. extra de fide instrum.* gloss. *in verb. transtulit. in c. venerabilem. d. elect.* gloss. 1. circa medium. *in c. litteris. extra de in integ. rest.* Bart. *in l. 1. col. 6.* & ibi dominus Iason & alij. *ff. si cert. petat.* gl. & Geminian. *in c. placuit 16. dist.* & l. 2. & Gemin. *in c. in nomine Domini. 22. dist. &* & gl. 3. & Geminia. *in c. 1. 27. distin.* & idẽ Geminia. *in c. absit. 20. dist.* & glos. *in proœm. ff. §. hac autem tria in verb. vrbibus.*

Et idem de libris historiarum, quo ad facta antiqua. Geminianus *in c. quamuis ante fin. 21. dist.* Felin. *in c. cum causa. extra de probat. & in d. c. inter dilectos. in 8. colum. extra de fide instrum.*

Si igitur ex prædictis, propter vim illatam populis Gallis, debeant dicere se dominos, prout dixi supra, post Innoc. *in d. c. super hu. in fine. extra de voto, & voti redem.* clarum est, quod ille titulus eis nihil opitulari potest per supradicta.

Nec inuenio alia iura, quæ eis prodesse possint, nec etiam titulos aliquos allegant.

Et vltra prædicta, pro opinione dicentium, & tenẽtium, nunquam fuisse vniuersalem Monarchiam in mundo, nec Imperatorem vnquam fuisse dominum totius orbis: Adduco fundamenta sequentia, quæ faciunt contra illos, maxime, qui se dixerunt dominos totius orbis, prout fecerunt quidam Imperatores, de quibus sunt leges *in libris Digestorum & Codicis.* Primo, tempore Iustiniani, qui quandoque se dixit dominum totius orbis, vt supra dixi *in legibus allegatis,* maxime *in l. 2. C. de off. præf. prat. Africa.* Nam illud non est verisimile: Cum, vt habetur *in Auth. vt præponatur nomen Imperat. colum. 4.* vbi vtitur his verbis: *Qui sub Imperio nostro sunt, aut quos nostrum regit Imperium.* & ibi post: *In quos nos Deus Romanorum supposuit rebus.* & in *§. sed hoc tempore. Inst. de iu. qui sunt sui vel alieni iuris.* ibi: *nullis hominibus, qui sub Imperio nostro sunt.* & in *l. 1. C. de sum. trin. & fide cathol.* ibi: *quos clementia nostra regit Imperium.* Quos textus non intellexerunt, & nimis crudam interpretationem ad illos fecerunt Doctores Vltramontani: qui voluerunt illud verbum relatiuum vltra suam naturam extendere: cum de natura sua sit restrictiuum dictionis præcedentis. notant Doctores *in d. l.*

Tempore vero Theodosiani & Honorij, qui fecerunt *l. mercatores. C. de commerc. & mercatorib.* erant plures non subditi imperio. Et tempore etiam Alexandri IV. Imperatoris, vt satis constat ex *l. omnib. ciuitatib. quæ sub Imperio nostro ff. ad Trebel.* Et quod plus est, ex chronicis constat, quod tẽpore Antonini XII. & Cõmodi, Lucij, Antonini, & Marci Antonini, plures erant nationes non subditæ Imperio. Ex quo constat, quod relatio Iuliani, conditoris illius legis deprecatio, non est vera, & quod non est verisimile, quod Imperator ita responderit; quoniam veritas erat in contrarium. Nec etiam est credendum Iuliano, cum fuerit malæ vitæ, & modicæ æstimationis, & Tyrãnus & sic non omni exceptione maior, & vocatus fuit Didius Iulianus, qui tyrannice imperauit per aliquod tempus, & pauci eum inter Imperatores enumerant: & sic non multum facit illa *l. deprecatio.* cum conuincatur dictus Iulianus de mendacio: eo, quia tempore Antonini XII. Parthi non erant subditi Imperio, cum Marcus Anto. qui eidem successit, eosdem debellauerit Germanos, Marcomannos, Squadris, Sarmatas ingenti virtute, vna cum filio Commodo Antoni. superauerit. Tempore cuius Commodi Antoni. Britones non erant subditi Imperio, nec etiam Arabes. Nam illo tempore regnabat Lucius Rex Anglorum.

Et sic constat, quod illis temporibus nunquam aliquis Antoninus fuerit mundi dominus, saltem vniuersalis: quicquid dixerit ibi Iulianus: ex quo satis responsum est ad illam *leg. deprecatio.* & ad omnes leges Iustiniani, & Imperatorum per veritatem in contrarium ad oculum demonstratam, per chronica historiographorum, vt dictum est.

Itẽ etiam *d. l. deprecatio.* cum *extraua. ad reprimendum.* laborant eodem morbo, quod ab indignato Principe factæ sunt. Prima ab Antonio, propter piratas. Idem, secundum Bar. *in dicta extrauagante:* in Henrico, qui indignatus hoc dicit propter Principes, qui terras Imperij occupabant, & maxime propter Robertum Siciliæ Regem, propter quem fuerunt factæ duæ extrauagantes, scilicet *ad reprimendum, &, qui sint rebelles:* quæ tamen postea fuerunt reuocatæ per Clementem IV. *clem. pastoralis. de sent. & re iud.* vnde à Principe irato factum non disponit. *l. 1. ff. de const. Princ. §. sed & quod Princip. Inst. de iure nat. l. metum. §. sed cum prætor. ff. quod metus causa.*

Imo quod plus est, ex dictis doctorum prædictam opinionem tenentium, clare ostenditur contrarietas omnium Imperatorum, & iurisconsultorum: cum Iustinianus *in §. sed si ab hostib. Inst. quib. modis ius patria pot. sol.* dicit Imp Rom. debere habere limites, & fines: si enim Imperator haberet vniuersale dominium ratione sui Imperij non haberet limites, nec essent aliqua limina Imperij, & quæ caperentur de facto, non censerentur redire postliminio, vt patet *in l. à postlimin. §. à piratis. ff. de captiuis & postlimin. reuersis. & in l. qui à latronibus. ff. de testam.* & sic cum limitoa habeat Imperium à limitato loco non orbe, nescio, quomodo dici possit Imperatorem esse dominum orbis.

Et sa-

Et faciunt adhuc vltra prædicta contra eos leges ipsorum, quæ dicunt Imperatorem, seu populum Romanum habere hostes. *l. 1. C. de off. præfect. præt. Africæ. §. 1. in Auth. de hered. & Falc. col. 1. ff. de collat. l. in bello. l. postliminium. l. hostes. ff. de capt. & postlimin. reuersis.* & ille Rex in *d. l. postliminium.* facit multum, inquantum dicit inter nos & omnes liberos populos Regesque moribus & legibus constitutum. & ibi: *Regem socium, aut amicum.* cum populus, aut Rex liber dicatur, qui nullius alterius populi potestati subiectus est, vt est text. *in l. non dubito. ff. de capt. & postlim. reuer. & glo. in d. l. hostes*, vbi text. in fine etiam loquitur de Germanis & Parthis hostibus Romanorum, quos antea socios & confœderatos appellauerunt, *d. l. non dubito. & d. l. postliminium.* quæ quidem leges *postliminium.* & *hostes.* fuerunt conditæ ab Vlpiano, & Paulo iurisconsultis, tempore Alexandri Imperatoris, qui statim regnauit post Antoninos, qui inceperunt ann. Christi 154. & fuerunt quinque, aut sex, & finierunt in Bassiano Antonino, & Aurelio Antonino, post quos fuit dictus Alexander anno Christi 224.

Et sic constat, quod ille Iulianus, de quo in *d. l. deprecatio.* non dicit veritatem, & per hæc ad illam legem plenissime constat, esse responsum.

Albericus vero, ad illam leg. vlterius respondendo dicit, quod licet Imperator in vno loco dicat se mundi dominum; tamen alibi fatetur melius esse, qui non erant Imperio subditi. Alij enim erant hostes, alij fœderati, alij Reges, alij amici, vt in *d. legibus hic ante all. & d. l. mercatores. C. de commerc. & mercat.*

Ad *c. in apib.* facilis est responsio: quia licet dicatur, quod in vno Regno debeat esse Rex, non sequitur, quod non possint esse diuersa Regna: Imo quod plus est, Deus ordinauit à principio plures Reges, & in vnoquoque Regno vnum Regem. Nec hoc prohibet *d. c. in apibus.* nam vnus apis non est Rex omnium apũ de mũdo; imo in quolibet vase apum est vnus Rex: nec omnes grues de mundo sequuntur vnam, sed vna cõgregatio sequitur vnam, & alia aliam, & sic in quolibet Regno erit Rex, vel in qualibet ciuitate vnus Rector; quandoque tamen reperitur duos fuisse Imperatores. *l. Imperatores. de pact. & l. diui fratres. ff. de pœnis.* & ita illum text. declarat Io. de Turrecr. in *d. c. in apibus.* vbi respondet ad iura pro parte contraria allegata, tenendo etiam quod nunquam fuit Monarchia vniuersalis

Ex quibus constat responsio generalis ad omnia iura dicentia, quod Imperator est dominus totius orbis, & habet Monarchiam. Est verum, Orbis scilicet subiectus Romano Imperio; cum tempore, quo translatum fuit Imperium per populum in Principem, transtulerint in eum omne imperium, quod habebant in toto orbe. Cum ergo totus orbis vniuersaliter non tunc subijceretur ipsi populo Romano, sed tãtum vna pars debet intelligi illam partem esse vniuersaliter illum totum orbem, & non vltra. Quia si extenderetur ad partes etiam tunc non subditas Imperio, sequerentur tot inconuenientia, quæ in mense scribi nõ possent. Sequeretur enim, quod transtulisset in eum plus iuris, quam habuisset: sequeretur etiam, quod potestatem habuissent tollendi ea, quæ de iure diuino erant introducta, vt puta regna, & dominationes: de quibus supra dictum est. Et sic illa generalitas seu vniuersalitas restringitur ad habilitatem. *l. eum. ff. de iudic.* notatur plene per dom. meum Ias. in *l. 1. §. nunciatio. col. 4. ff. de noui ope. nunc.* Et ne sequatur absurdum, notat Fel. in *c. cognoscentes. colum. 6. extra de constit.* Absurdum enim esset, & contra iuris dispositionem, quod populus Romanus transferendo omnem potestatem quam habebat in Principem, plus iuris ei dedisset, quam habuisset: & ideo vniuersalis locutio, seu generalis, debet ad partem mundi subditam Romano Imperio restringi, & non alias partes eidem non subditas extendi, ad euitandum inconuenientia, & absurda, de quibus supra dictum est, & ne incidant in mendacium, quod facerent, vt notorie constat ex omnibus Chronicis mundi. Et etiam ad id, quod est possibile, restringuuntur. Flori. *in l. enim debere ff. de seruit. vrban. præd.* & non ad impossibile, quod esset hoc casu.

Non obstat vlterius, quod voluerunt dicere multi, tenentes partem contrariam vltra solutiones prædictas ad textus supra allegatos, maxime ad *c. conuenior. 23. quæst. 8.* vbi dicitur, quod Imperatori licent omnia, & ipsius sunt vniuersa. Quia vltra responsionem, quę dari potest, quod hoc possit esse verum in suo imperio, & infra fines, & limites sui imperij: non quia ibi dicitur decisiue, sed solum erat vna allegatio partis, vt ibi patet.

Et ad *c. quo iure. 8. distin.* responsio est in promptu: quia ibi loquitur tam de Regibus, quam Imperatoribus. Duo enim sunt (dixit ille tex.) quibus principaliter hic mundus regitur, autoritas sacra Pontificum, & Regalis potestas: nõ enim dicit, *Imperialis.* Vnde nec regularitas orbis quiesceret in eo; quia tunc nec esset opportunum Ecclesiam Dei in sua regularitate quiescere, quæ mundum vniuersum regit, & sub qua omnia spiritus requiescit. *cap. solitæ. de maio. & obed. in c. conue. ior. 23. quæst. 8. in c. si Imperator. 96. dist.* qui nec priuilegium à sede Apostolica sibi indultum conseruare potuit. Ideo propter defectũ Imperatoris necesse fuit, quod Reges Franciæ subuenirent Ecclesiæ afflictæ: quibus & à Deo hoc donatum est semper. *c. hortatu. 23. quæst. 8. c. Adrianus. 63. dist.* Et ideo ille text. *in d. c. quo iure.* melius intelligi debet de Rege Frãciæ, quam de Imperatore, cum plus Reges Franciæ subuenerint Ecclesiæ, quam Imperatores. vt supra dixi: & ille text. *in d. c. quo iure.* non loquitur decisiue, & præcise, sed tantum exemplatiue, vt satis ibi confitetur gl.

Et pro responsione *l. 1. C. de offic. præfe. præto. Africæ*, Quæ lex fuit Constantini, quo tempore translatum est Imperium in Gallos; scilicet in Carolum Magnũ, de quo ante dixi in terminis illius legis, non probat, quod Imperator fuerit dominus vniuersi orbis, nec quod habuerit vniuersale dominium, imo nec habuerit dominium in Gallia; in his verbis ponderatis ab omnibus tenentibus partem contrariam, scilicet in partibus Hispaniæ, & Galliæ, siue Francorum: & nota verbum, *in partibus.* non enim dicit, quod Galliæ subesset Imperio. Verum est bene, quod aliquæ partes Galliæ fuerunt tunc iuris Italici, vt patet *in l. 1. ff. de censib.* & quæ forsitan obediebant imperio Romano, vt erat Massilia Narbonen. Viennensis, & illa pars Burgundiæ, quæ Allobroges attingit, quæ clauditur Rhodano fluuio, quæ erant de Regno Franciæ, & de facto à Romanis Imperatoribus occupabatur, quæ etiam de facto per Theodobertum Regem Franciæ nepotem ex filio Clotarij Regis recuperatæ sunt, & denuo Franciæ regno additæ, & vsque ad hæc tempora conseruatæ.

Vnde ergo bene dicit text. *quæ in p. rib. Galliæ, seu Francorum*; quia & illæ partes sub Gallia Aquitanica, vel secundum Plinium Lugdunensi, comprehenduntur, vnde nec per hoc concludit Gallias vniuersas subesse tum imperio.

Ad *l. si duas. §. 1. de excus. tut. ibi. Vniuerso orbi cõuenies est, cum subiectum est capitulo.* Nã ille textus nihil

facit,& etiam sunt verba Antonini Pij, de quo *in l. deprecatio. cum pluries supra alleg.* & non sunt ibi decisiue posita, sed allegatiue: allegando quandam epistolam illius Antonini Pij missam Comiti Asiæ solum. Et sic ex illa specificatione præcedente restringitur illa vniuersalitas, seu generalitas, scilicet vniuerso orbi Asiæ, & sic ista vniuersalitas hic limitatur, & distinguitur in illo casu, cum sit ex epistola Antonini Pij scripta comiti Asiæ, quod sit de iure, notat dominus meus Ias. *in l. si conuenerit. col. vlt. ff. de iurisd. omn. iud.* per textũ *in l. quoties. C. familiæ erc.* per quẽ Bald notat ibi, quod verba generalia indefinite prolata recipiunt à verbis specialibus intellectum: & plura alia ad propositum adducit idem dominus meus Ias. *in l. de certure. & in 1. & 2. col. C. de transa.* faciunt, quæ dicit Alexa. *in consi. suo 22. in fi. e. in 1. vol.*

Cum ergo prædicta epistola fuerit solum missa comiti Asiæ, non extendetur vniuersalitas sequens vltra districtum commissum dicto Comiti, quia etiam extra territorium ius dicenti non paretur: & cum Comes Asiæ solum haberet administrationem in Asia, vt sonant verba, scil. Comiti Asiæ, non extenditur illa vniuersalitas vltra suam administrationem.

Et etiam facit; quia epistola non probat, nec ligat non recipientes, vt satis probat Bar. *in l. filiusfam. ff. ad Maced.* Ex quo ergo non constat, quod alij receperint prædictam Epistolam, & tacuerint, non eos ligatur. cum etiam Epistola non probet. notant Bal. & alij *in l. non nudis. C. de probat.* & etiam satis supra demonstratum est, quod nunquam Antoninus fuerit dominus vniuersi orbis; imo suo tempore erant plures Reges & Principes, qui non erant tunc subditi Rom. Imperio.

Ad dicta Bart. & aliorum dicentium Reges peccare, qui negant Imperatorem esse dominum orbis, & dicentes contrarium, esse hæreticos, & etiam eos esse hæreticos fundantes se ex dicto *Luce. 2.* Exiuit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis, cum hoc non probet necessario, quod ergo Cæsar fuerit dominus vniuersi orbis, prout in veritate rei non erat. Nam non sequitur, exiuit edictum, igitur est dominus: nec per hoc probatur in Imperatore esse dominium. Non ergo sequeretur: Cum Turca magnus dicat se dominum orbis, quod hoc sit verum; sæpe enim gloriantur domini Principes in assumptione titulorum generalium, quos tamen non habent, nec vnquam habuerunt, nec in æternum habebunt, vt de illo Turca magno, & satis demonstrandum est in pluribus aliis.

Et etiam vellem scire, quomodo hoc probaretur, quod per hoc quis efficeretur hæreticus; nam istud nõ est nec de præceptis Ecclesiæ, nec de præceptis decalogi, nec de contentis in symbolo, vt supra dixi *in prin. huius secundi tractatus*: & licet sit in Euangelio, non tamen est ibi præceptiue, sed solum narratiue.

Ex quo etiam quod plus est, reperio cõtrarium fuisse determinatum per summos pontifices, qui dixerũt, & ordinauerunt Regem Franciæ neminem re cognoscere in spiritualibus & temporalib. *d. c. per venerabilem. qui filij sunt legit.* qui tex. loquitur de iure & non de facto, quia nunquam summus Pontifex loquitur in facto: sed in iure tantum. gloss. est *in c. 1. consultationi. in gl. fi. extra de temp. ord.* quam glos. in terminis nostris reputat singularem Felin. *in c. cum non liceat. extra de præscript.* vbi addit, quod illam gl. notat Card. Alexan. *in cap. 1. no. in ecclesiarum. in verb. videbatur. extra de constit.* & quod illam gl. & interpretationem firmat Panorm. *in c. nouit. & ibi Fel. extra de constit.* & facit tex. *in l. mora. in princ. ff. de vsuris. ibi: neque constitutione villa, neque autoris iuris quæstionis decidi posse, cum sit facti magis, quam iuris.* & facit tex. *in leg. cum quem in fi. vers. de facto autem consulentib. ff. de iud.* Cũ tanquam habens omnia iura in scrinio pectoris, nunquam de facto loquitur, sed de iure: quod etiam ex pluribus rationibus, ex illo textu ponderari potest, maxime *in prin. in vers. insuper. ibi: sine iuris alterius læsione.* in eo se iurisdictioni nostræ subiicere potuit. Ad quæ verba aduertendum est, cum si verũ fuisset, quod Rex Franciæ fuisset subiectus in temporalibus Imperatori de iure, non potuisset ipse Rex Franciæ sine magna læsione iuris alterius, scilicet, Imperatoris se subiicere alienæ iurisdictioni, scilicet Põtificis, maxime, cũ tractaretur de legitimatione filiorum, & consequenter de successione Regni, & aliis feudis, quibus debuisset interuenisse autoritas & consensus specialis ipsius Imperatoris, in istis feudis maioribus. per text. *in c. naturales. vbi omnes notant. si de feudo fuerit controuers. vbi gloss. & omnes Feudistæ post eam in vsib. feud.* Imo, Papa in talibus in iurisdictione Imperatoris nõ potest se intromittere, vt tenent omnes Canonistæ *in c. cæterum. de iudic. & Legistæ in l. Gallus. §. & quid si tantum. ff. de lib. & posthum.*

Et facit text. in *l. 2. ff. de natal. restituen.* per Bald & Paul. de Cast. in *l. 1. C. de iure aureo. anu.* per illum tex. quod tamen intellige, nisi concerneret materiam peccati. gloss. *in c. si duob. extra de appellat.* Innoc. *in c. licet. extra de for. comp.* Abbas *in c. nouit. extra de iudic.* vel *in c. 1. extra de constitut.*

Et si dicatur, quod in *d. c. per venerabilem.* magis tractatur de efficacia & validitate matrimonij, quam de legitimatione filiorum, ex quo poterat ad summum Pontificem spectare cognitio. Cum causæ matrimoniales debeant coram Iudice Ecclesiastico terminari, & per summum Pontificem super talibus est dispensandum, & non per alium. notatur in *c. lator. qui fil. sint leg. & in d. c. per venerabilem.* & per Bart. *in l. Titia. ff. sol. matr.* Ex quo dixerunt quidam, quod Papa potest incidenter filios naturales in temporalibus legitimare, licet non principaliter: quod tamen multi dicunt, non affirmant in *d. c. per venerabilem.*

Ad prædicta respondetur, quod ille text. loquitur in legitimatione vera & expressa; quia alias non fuisset opus dicere, quod potuerit Rex subiicere se iurisdictioni summi Pontificis; quia si fuisset tantum causa matrimonij, ipso iure iam fuisset subiectus: & ideo lex non loquitur in casu arido, sed viridi, vt patet in *l. Arriano. C. de hæret.* & in casu non dubitabili. *l. Labeo. ff. de Carb. edict.*

Et etiam, ex quo certum erat matrimonium non fuisse verum, vt ibi dicit text. & gl. in verbo, *videbatur.* & ideo filij erant naturales tantum, & non legitimi. ex quo requirebatur legitimatio filiorum naturaliũ ex illo matrimonio, quam Rex petiit, quam poterat facere: non tanquam pater, sed tanquam Princeps cum subditis, vt ibi satis notatur. Et ideo erat Princeps neminem recognoscens, & non subditus Imperatori: quia si fuisset illi subditus, non potuisset legi timare, quo ad feuda, vt dicunt omnes in *d. §. naturales.*

Et cum dicatur, quod potuit tanquam Princeps, ergo de iure, cum istud dicatur per summum Pontificẽ; cũ verba illius diriguntur ad ea, quæ de iure fieri possunt, & non ad ea quæ de facto. *l. ex facto. ff. de vulg. & pupil. subst. c. cum te. de rescript. l. fin. C. de testam. mili. l. 2. C. de noxal.* & si hoc non intelligeretur de iure, sequeretur, quod Papa voluisset sustinere Regem Franciæ contra Imperatorem in his quæ facere non posset, &

sic in

ſic in male geſtis, quæ videtur illicitæ: vnde ex eo fonte, ex quo iura proueniunt, ſequeretur iniuria, quod non eſt dicendum. Ex quo credo dicendum, quod ille tex. *in d. c. per venerabilem.* loquitur de iure, & non de facto, contra gloſſ. ibi, contra quam etiam tenent Inn. Abb. Fel. & plures alij *in d. c. nouit, extra de iudic.*

Et facit text. *in d. c. nouit, extra de iudic.* pro huiuſmodi interpretatione, quod ille text. *in d. c. per venerabilem.* debeat intelligi de iure & non de facto, ſecundum gl. ibi, ſic inducendo. Dicit enim ibi tex. *non enim intendimus de feudo, cuius ad ipſum ſpectat iudicium.* loquendo de rege Franciæ, in quibus verbis facio hoc fundamentum. Si enim Rex Franciæ habuiſſet ſuperiorem Imperatorem in temporalibus, non potuiſſet cognoſcere de cauſa vertente inter ipſum & Regem Angliæ, tunc ſuum vaſallum occaſione comitatus Pictauien. cum ageretur de cauſa feudali, ſed debuiſſet Imperator cognoſcere. *c. 1. apud quem vel quos quæſtio feudi terminetur. in vſib. feu.* & faciunt quæ dicit Bal. & Iac. de Beluiſ. & alij *in cap. 1. de inueſtit. in maritum facta.* Quod ſi eſt quæſtio inter maiores, vt ſunt Duces, Comites & Reges, in quibus non poteſt faciliter habere iudicium, Imperator eſt iudex, & non alius. *c. 1. de lege Corradi, in vſib. feud.* idem Bald. *in l. 1. ff. de rerum diui.* Cum ergo ille tex. *in d. c. nouit.* dicat, quod illa quæſtio feudi debuit determinari per Regẽ Franciæ dominum feudi, cum ad eum ſpectet & non ad alium, patet, quod de iure Imperatori non ſubiacet. Et hoc ibi tenet Panor. duabus rationibus, quas vide, imo nec vnquam iugum Imperij ſuſcepit, vt tenet Lucas de Penna, *in l. vnica. C. de ealon. Palæſtinis, lib. 11.*

Ex quo ſequitur, quod ſi Rex Franciæ non ſit illi ſubditus, quod ipſe Imperator non eſt mundi dominus, quod indubitanter teneo verum ex ſupradictis & multis alijs rationibus, quæ hic poſſent adduci: ſed cum ea euidentia rei, & per exiſtentiam aliorum Regnorum, quæ ſemper fuerunt in eſſe tempore Imperij Romani, dicendum eſt indubitanter, quod nonquam fuit vſque ad hęc tempora aliquis Imperator, qui fuerit vniuerſalis mundi dominus.

Ex quo tamen Romani præ cæteris maiorem dominationem in hoc ſeculo habuerunt, & exinde nomen Regium odioſum fuiſſe apud eos, aſſumpſerunt pro eorum Principe poſt Reges, Conſules & Dictatores, nomen Imperatoris. Ideo videtur inter omnes huius mundi Principes ratione illius dignitatis eſſe primus & cæteris excellentior; non tamen per hoc ſequitur, quod ſit mundi dominus, & ſic quod alij propterea eidem ſubiiciantur; quoniam nunquam fuit ita ordinatum, neque à Deo, neque eius Vicario, neque ab habentibus poteſtatem hoc ordinandi ſeu diſponendi.

Poteſt tamen dici, quod adhuc rex Franciæ ita poteſt dici Imperator in ſuo regno, prout infra dicam, prout Rex Romanorum in ſuo regno dicitur Imperator: & quod tale Imperium eſt ita in Rege Francorum, ſicut in rege Romanorum. Cum, vt habetur in Chronicis Euſebij, Imperium fuerit tranſlatum de Græcis ad perſonam Caroli Magni Regis Frãcorum, & facit 63. *diſt. c. ego Ludouicus. & ibi nat. in vlt. gloſſ.* Et virtute iſtius tranſlationis Carolus Magnus, & ſui ſucceſſores receperunt poteſtatem imperialem in omnibus regnis, prouinciis & terris: Præſertim occidentalibus, quæ non erant ante tempus dictæ tranſlationis ſub poteſtate dicti Caroli, & etiam petendi & exigendi à Regibus & Principibus Regnorum, prouinciarum, & terrarum huiuſmodi ſubiectionem Imperatori debitam; ita quod ſicut olim populus Romanus ius & poteſtatem tranſtulit in Imperatorem, vt patet *ff. de orig. leg. 2. §. ſed & quod Princip. ff. de conſtit. Princip. leg. 1.* Et poſtmodum, ea diuiſione ipſius Imperij, quæ fuit per Carolum Magnum, Aquiſgrani ſolenniter congregatis omnibus proceribus totius Regni, Ludouicum filium ſuum Aquitaniæ Regem cunctorum conſilio ſibi totius Regni & Imperialis nominis hereditatem ſub anno Domini 805. conſtituit. Impoſitoque capiti eius diademate Imperatorem & Auguſtum appellari iuſſit. Richardum vero nepotem ſuum filium Pipini filij ſui Italiæ præfecit & appellari iuſſit. Poſt hoc idem Ludouicus, qui Pius eſt cognominatus, mortuo patre ſuo generalem conuentum Aquiſgrani ſub Anno domini 817. habens, filium ſuum primogenitum Lotharium nominis atque Imperij ſui conſtituit, & cæteros Reges appellatos, vnum Aquitaniæ, ſcilicet Pipinum, alterum Bauariæ, ſcilicet Ludouicum præfecit. Ex quo ex huiuſmodi tranſlatione ſemper remanſit poteſtas Imperialis apud Francos: Imo, primi habuerunt nomen Imperatoris, cum dicto Ludouico fuerit impoſitum diadema, & Imperator & Auguſtus ex iuſſu Caroli Magni vocatus fuerit. Et licet poſtmodum anno Domini 84. orta fuerit guerra inter tres fratres; videlicet Ludouicum; Carolum & Lotharium, poſt bellum inter eos habitum, anno præcedenti apud pagum Antiſſiodorenſem, in loco, qui dicitur *Fontaines*, in quo à neutra parte fuit triumphatum, ſecundum Euſebium, & Imperium remanſerit apud Lotharium, qui appellatus fuit Imperator: tamen poteſtas Imperialis etiam remanſit apud Carolum, qui habuit Regnum occidentale Francorum, à Britannico mari, vſque ad Moſam fluuium; & vocatus fuit Rex Galliæ: Sed tamen cum poteſtate Imperiali in ſuo Regno, quàm ſemper vſque nunc exercuit; & adhuc exercet, faciendo ea omnia, quæ Imperator in ſuo imperio. Ex quo etiam poteſt dici, quod præſcriptio tanti temporis, cuius initij memoria non extat, in contrarium ei prodeſt. Dicit tamen Bal. *in tit. de prohib. feudi alien. per Feder. §. 5. col. per. in fin.* quod licet dictus Rex Franciæ ſit ſuper omnes Reges, & quo ad ſubditos ſuos ſit in Regno tanquam corporalis Deus, non tamen, vt dicit, eſt alter Imperator.

Sed quia tamen poſtmodum ab Eccleſia Romana maior dignitas reputatur dignitas Imperatoris, & propter approbationem, quàm fecit Eccleſia Romana de imperio, illud transferendo de Francis, ſeu Gallis in Germanos; in perſonam Othonis: de quo legitur *in cap. ſynodo. 64. diſtinctio.* quam Regum, in omnibus locis indifferenter: extra Regnum Francię ſemper Imperator ſedet à dextris & Rex Franciæ à ſiniſtris, & ſic præcedit Regem Franciæ propter autoritatem & pręeminentiam, quam habet ab Eccleſia, ex vnctione & coronatione, quam recipit ab Eccleſia Romana, vt dictum eſt, & habetur *in c. per venerab. lem. extra de elect.* & notatur in pluribus locis. De huiuſmodi trãſlatione eſt magna altercatio. Sed cum non ſit magnæ vtilitatis, & ſit iam hæc pars ſatis onerata, me remitto ad tractatum Ioan. le Cyrier *de primogenitura, in 12. q. ſecundo libro. vbi per 7. aut 8. col.*

Vigeſimanona cõſideratio. An etiam, ſi electus in Imperatorẽ nondum ſit coronatus, qui ante coronationem dicitur tantum Rex Romanorum, pręcedere debeat Regem Frãciæ. Hæc quæſtio fuit hoc anno Domini 1521. in menſe Septembri in oppido Caleti, vbi fuerunt ambaſciatores & legati Caroli illuſtriſſimi electi in Imperatorẽ & Regis Hiſpanorum: inter quos erat nobilis & præſtantiſſimus vir Dominus Mercurinus Cancellarius electi in Imperatorem

bui in suo iucundo aduentu & aditu huiusce ciuitatis, anno Domini 1521.

Vigesimasexta consideratio. Honor Principis multum exaltandus est, quando sicut pro vtilitate publica potest Rex capere bona cum pretij solutione, vt ample scribit Luc. de Pen. in *l. 2. col. 2. in medi. vbi: quod autem. C. vt nullitati ad null. obsen. deuoc. lib. 11.* Ita & fortius pro honore suæ celsitudinis bona ipsa capere, aliisque concedere potest, quibus pretium intra quadriennium se soluturum pollicetur. *l. fin. C. de quadrien. præscrip.* Imo etiam rigor iniustus propter honorem Principis sustinetur; quoniam etiam pro honore iudicij, seu eorum, quæ aguntur in iudicio etiam iniquitas toleratur. *l. eleganter. §. quis post. ff. de cond. indeb.* Fortius pro honore Principis, qui iudices constituit. & facit *l. cum plures. §. 1. ff. de admini.* sic & alias sustinetur iniquitas in casu, in quo non tanta subest ratio æquitatis & honoris Reipub. vt in *l. c. in eo ff. de pact.* Honor enim publicus publico commodo præferendus est. *Cod. de resti. & sub.* etiam si cum honore seueritas misceatur, *l. miles. §. sol. ff. de adult.* Quinimo in dolo esse præsumitur, qui commodum præfert honori. *l. Iulian. ff. si quis omiss. causa testam.* ita dicit Lucas de Pen. *in l. pradia. Cod. de locat. prad. ciuil. vel fiscal. colum. 8. ver. 24. lib. 11.*

Vigesimaseptima consideratio. Imperator inter omnes Principes seculares mundi videtur esse primus, cuius magna est authoritas & præeminentia, cum sit Vicarius Dei in temporalibus. Bal. in *l. 1. C. de iure aureo. annulo.* & Pontifex appellatur: notatur in *ca. de capitulis. 10. dist. not.* Car. *in cle. 2. de iureiur.* Sanctissimus enim dicitur & Nobilissimus tex. in *l. quaero. ff. de natalib. restit.* & nil ei honorificentius, quam si dicatur filius Ecclesiæ. *c. conuenientior. ad fin. 23. q. 8.* & Christianissimus appellatur *Epistola, inter claras. C. de summ. trin.* Et supremus omnium dicitur *l. pen. & ibi Bal. C. de bonis qua lib.* Sed non Regis Franciæ. Specul. *tit. de appel. §. 3. post princ.* dicam infra. nec Regis Hispaniæ. *c. Adrianus. 63. distinct.* & Card. *in cle. 1. in prin. de iureiur.* Omnes vero alios Reges coronare debet glos. in *c. in apibus. 6. q. 1.* Dominus enim est & superior omnium prouinciarum. *d. c. Adrianus.* & omnium rerum. *c. quo iure 80. dist. c. conuenientior. 23. q. 8. & l. bene à Zenone. in prin. C. de quadrien. præscri.* Car. in *cle. 1. de sum. tri. glo. in c. per venerabilem. de elect.* & etiam Iudæorum, *l. Iudæi. C. de Iudæis.* Et nulla ciuitas quantumcunque præscribat meram imperiũ, etiam reseruata Imperatori potest excutere iugum subiectionis, quo minus eum recognoscat. Panorm. in *c. cum non liceat. col. fi. de præscr.* & contra Senatũ ciuitatem. Decius *consil. 307. col. 2. ver. respondetur.* adducens Ang. in *l. hac autem ff. de seruit. vrba. præd.* dicit: quod iurisdictio & imperiũ possint præscribi cumulatiue cum Imperatore, sed non priuatiue, vt quis ab eo sit liber, quod an sit verum de Rege Franciæ, infra patebit. Et etiam est superior regum. *c. in auth. 7. q. 1.* & omnium nationum. *c. velamus. quæst. 1.* & totius mundi. *l. deprecatio. ff. ad leg. Rhod. de iactu.* quod an sit verum, dicam in *consi. seq.* Solutus est enim legibus Princeps, *ff. de legib.* & est supra ius ciuile. *c. proposuit. extra de concess. præb.* quod tollere potest, not. *in c. quæ in Ecclesiarum de constit. & in l. fin. Cod. si contra ius vel vtilit. public.* Minister enim Dei dicitur, & seruus. Bal. in *Auth. habita. in 6. nota. C. ne filius pro patre.* Et lex animata in terris, text. in *Auth. de consulib. circa fin. colum. 3. & in Auth. quibus modis natura. effic. legit. §. igitur licentia. colum. 6.* & gl. in *l. quaæ. ff. de iurisd. omn. iud.* Spec. in *ti. de feriis. 1. §. in fi.* Solo verbo illi creditur. *97. distinct. cap. nobilissimus.* Etiam in facto proprio sine die & consule. Bald. in *leg. ex his, in vlt. colum. Cod. de testam. milit.* Et etiam dicitur Philosophiæ plenus, vt dicit tex. in *l. cum Sylbanianum. Cod. de his quibus vt indig.* & ibi dominus meus Iason. Quæ omnia dici possunt de quolibet summo Principe, vt de rege nostro. Et omnes iurisdictiones deriuantur ab eo, sicut à fonte. Bald. in *cap. 1. in 1. notabili. tit. quis dicatur Dux, Marchio, Comes,* de quo per dom. meum Ias. in *l. 3. colum. 1. Cod. de summa trinit.* Serenissimus etiam nuncupatur. ad quod facit *cap. Salonitana. 63. distinct. & l. 1. Cod. vt nemini liceat in emptio. specie. lib. 18.* Et de celsitudine & maiestate Imperiali est text. in *fin. C. de consulibus. lib. 12.* & de celsitudine in *§. 1. Instit. quibus modis ius patriæ potest. solu.* & videatur in *c. solitæ. in suprascriptione & nigro*: vbi intitulatur illustrissimus & præcellens: & de eius sublimitate videatur ibi. Præest enim vniuersæ ditioni, quæ videt ascendentem & descendentem solem, & quæ ex vtroque latere est, vt dicit text. in *Auth. vt omnes obediant iud. prou. §. hæc considerantes. in prin. col. 5.* Et est Dominus orientis, occidentis, meridiei, & septentrionis. Bal. *cons. 359. li. 3.* & dicit Barb. *cons. 38. in 1. vol. & cons. 24. li. 2.* quod licet sint aliqui Principes & Reges, qui in eorum territorio æquiparantur Imperatori, vt de rege Franciæ: vt infra patebit; tamen nullus esse videtur, qui tanto titulo sit honestãdus, sicut Imperator: quod non asserit Bald. in *d. cons. 35.* nec Barb. in *cons. suo 34. in 2. vol.* & dicit Barba. in *c. verum. de for. compet. in fin.* quod non credit, quod leges apponentes præcipua priuilegia Imperialis culminis extendantur ad reges: quoniam, vt dicit Imperator æquiparatur Deo. *l. si quis mater. C. de transact.* & ideo dicit Bal. quod illa lex non habet locum in rege, vt dicit ibi Barb. quod crederem esse verum de regibus recognoscentibus Imperatorem in superiorem; secus vero de Rege nostro Francorum, qui est monarcha in suo regno, vt infra dicam.

Et licet omnes alij Principes vna tantum corona coronentur; tamen Imperator triplici coronatur, notatur in *clem. 1. de iureiur.* & ibi gloss. dicit, quod prima est ferrea, quam recipit ab Archiepiscopo Coloniensi Aquisgrani eiusdem diœcesis: ferrum autem fortitudinem designat, qua vincere debet rebelles, & infideles conculcare.

Secunda est argentea, quam ingressus in Italiam recipit ab Archiepiscopo Mediolanensi in villa Modiniensi eiusdem diœcesis: tamen Henricus recepit illam Mediolani in Ecclesia sancti Ambrosij. Argentum autem nunditiam & claritatem significat, & ipsum Principem talem esse debere, est contrarietas in hoc, vt statim dicam, quia aliqui dicunt: quod prima est argentea, & secunda ferrea.

Tertia est de puro auro, qua coronatur per Papam in Ecclesia S. Petri ad altare S. Mauricij, & designat aurum, quod omnibus metallis est excellentius, ipsum Imperatorem alijs Regibus & Principibus in potestatu & iustitia excellentiorem esse debere.

Sic olim in his tribus metallis dabantur Romanis tributa, vnde fuit indictio, quæ est terminus 15. ann. continens tria lustra, & quodlibet lustrum continet terminum 5. ann. vt probatur in *l. item quæritur. §. qui impleto. ff. locati.* Et indictio dicta est, eo quia in singulis 15. annis indicebantur tributa Romanis. Nam in primis 5. annis indictionis dabantur Romanis tributa in ferro pro armis, in secundis argentum pro

stipen-

ſtipendiatiis, in tertiis autum pro Republica, & de hoc *l. vnic. in cap. fin. Cod. de Iuſtin. Codica confirm.* & glo. *in Auth. vt preponatur nomen Imperat. in ver. indictionis. celum.* 5. Pan. & Card. Flor. dictus Zabarella *in cap. inter dilectos in gl. indictionis. 1. extra de fid. inſt.* vbi dicunt, quod ad ſimilitudinem buius dantur tres Coronæ Imperatori.

Et cum corona imponatur capiti propter honore, vt dicit Bart. *in l. ſed & reprehari. in 2. col. in prin. in verſ. Ray. ff. de excu. tut.* adducit *ff. de excu. tut. in lectura Neapoli.* Non tamen ita clare loquitur, melius facit tex in *l. vnica. C. de athletis. li.* 10. vbi dicit corona, id eſt, gloriæ victoriæ. & facit *l. comme tiss. ff. de re ind.* & quilibet Rex ratione vnius Regni tantum habet vnam: Imperator vero tres; ideo à maioritate honoris etiam eidem maior honor debetur, quam cæteris Principibus.

Et de huiuſmodi tribus coronis aliter ſcribit, & dicit Alb. *in eo D. &ion. 12 ver. corona.* vbi dicit, quod Imperator accipit tres coronas ad denotandum tria, quæ debent eſſe in eo. Primum; quia, in quantum eſt rex vniuerſi orbis, debet habere puritatem conſcientiæ, honeſtatis & continentiæ. Nam ſicut refert Tullius, cum Pericles & Sophocles Philoſophi colloquerentur, contigit puerum iuuenem inde tranſire, cuius pulchritudinem laudaret Pericles, & ait Sophocles: *O Pericles non ſolum præterit manus à pecunia lucro, ſed etiam oculos à libidinoſo affectu continentes eſſe debent.* Et ideo Imperator primo corona argentea coronatur, qua continentiam notat. Secundo debet Imperator habere virtutem & cõſcientiam. Vnde Salomon *Eccleſ.* 7. Noli quærere fieri iudex in prouincia, niſi valeas virtute diſrumpere iniquitates. & ideo ferrea corona coronatur, quod eſt duriſſimum metallũ, & omnia domat. Tertio debet habere ſcientiam & prudentiã diſcernendi bonum à malo: & ideo, coronatur tertia corona aurea. Vnde Salomon: *Da ſeruo tuo cor docile, vt ſciat diſcernere inter bonum & malum.* Sicut enim metallum auri eſt precioſius omnibus: ita etiam & ſcientia precioſior eſt omnibus; quæ poſſunt conſiderari. Et iſte coronæ indubitanter proceſſerunt ad ſimilitudinem Saluatoris noſtri qui fuit rex vniuerſalis. & ideo ſacra Scriptura eum dicit coronatum tribus coronis. *Zach.* 6. 5 Sumes, inquit, argentum, & pones in capite Iſsu. De corona ferrea figura eſt in Sedechia, qui fecit ſibi coronam ferream & mitram ornatam: de quo habetur. *Reg. capit.* 22. Fecit quoque ſibi Sedechias filius Chanana cornua ferrea, & 2. *Paralip. cap.* 18. Sedechias vero filius Chanana fecit ſibi cornua ferrea. De corona aurea habetur *Apoc.* 4. Vidi, inquit, ſupra nubem ſimilem filio hominis, habentem in capite ſuo coronam auream. Hanc coronam auream & figuratam reperimus in Aarõ, vt *Eccl.* 45. Et propterea corona aurea dicitur diadema, vt not. glo. *n clem. 1. de iureiur.* faciens differentiam inter coronam & diadema: de quo etiam vide per Ioan. de Platea *in proœm. Inſtitut.* Idem Alb. in dicto loco dicit ſe inueniſſe in quodam ſermone in feſto S. Steph. hoc modo, videlicet, Imperator recipit tres coronas, primam in Alemania, ab Archiepiſcopo Argentino, & eſt argentea: & quando dat ei Archiepiſcopus, dicit, quod Imperator in anima ſua & corpore ſuo debet eſſe purus & mundus, ſicut argentum, quod eſt purum inter alia metalla. Secundam recipit in Mediolano ab Archiepiſcopo Mediolani in Eccleſia Cathedrali, & eſt corona ferrea, & recipit eam genu flexo: & dicit ei Archiepiſcopus: Iſtam coronam mihi defendes: non intelligens de illa corona materiali, ſed quia, ſicut ferrum eſt metallum, de quo fiunt infiniti labores, & eſt doriſſimum & fortiſſimum metallum; Ita Imperator debet eſſe paratus ad ſuſtinendum omnem laborem corporalem pro poſſe, & conſtans debet eſſe in iuſtitia exhibenda, maxime pupillis, & viduis, & miſerabilibus perſonis. Tertiam coronam recipit Romæ à ſummo Pontifice vel ab alio eius vices gerente, & eſt aurea: & quando Papa ponit ſibi ſupra caput; dicit: Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ, *Apocal.* 2. Et iſta deſignat fidelitatem & prudentiam ſciendi diſcernere bonum à malo. Dicit tamen Hoſt. qui eſt inter Cardinales primus, habet ex priuilegio ius coronandi Imperatorem. Et ideo, vt videmus, cum tres habeat coronas, honorandus eſt vltrà alios Principes & Reges huius ſeculi, qui tantum habent vnam, ſcil. vnius Regni: quia habens duo Regna, poteſt habere duas coronas, vt dicit ibi Alb.

Cum ergo Rex Hiſpaniæ habeat ſeptem Regna, videtur, quod habere debeat ſeptem coronas, & ſic quod maiorem gloriam habere debeat: cum corona, ſeu diadema, detur pro gloria, vt dicit Luc. de Pen. *in leg. temperant. C. de veſtibus olob. & auratis. li.* 11. dicam infra *iſta parte in* 35. *conſid.*

Vigeſimaoctaua conſideratio. Videndum eſt, an Imperator ſit Dominus totius mundi, ita quod etiam Reges Franciæ & Hiſpaniæ ſint illi inferiores; & ſic, an ſit maior totius orbis. Et in hac conſideratione, recitabo opiniones ſequentes, & adducam rationes hinc inde, vt intelligantur, ea quæ hinc ante dicta ſunt de Imperatore.

Prima opinio eſt Italorum, qui tenent, quod Imperator eſt Dominus totius orbis, maxime gloſſatorum vt eſt gloſſ. *in l. bene à Zenone. Cod de quadrien. præſcriptio.* gloſſ. *in cap. per venerabilem, qui filij ſint legit.* gloſſ. *in cap. ſuper ſpecula, extra de priuil.* gloſſ. *in cap. apibus* 7. *quæſt.* 1. gloſſ. *in cap. Adrianus* 63. *diſt.* gloſſ. *in c. venerabilem de elect.* gloſſ. *in c. conuenior.* 23. q. 8. gloſſ. *in c. futura.* 12. q. 1. *gl. in c. ſi imperat.* 96. *diſt.* gloſſ. *in cap. vlt.* 50. *diſt.* facit text. *in l. deprecatio. ff. ad l. Rho. de iactu. & in l. bene à Zenone. C. de quadrie. preſcr* facit text. *in l. cum multa. C. de bon. quæ lib.* vbi dicitur ſummus ſuperior. facit text. *in l. 2. C. de offic. præfect. prætor. Africa. in prin. c. ibi: Et omnia quæcunque in partibus Hiſpania vel Gallia Francorum aguntur.* facit text. *in l. ſi duas.* §. 1. *ver. vniuerſo autem orbi cementiens eſt, tum ſubiectum eſt capitulum hoc. ff. de excuſat. tut.* facit text *in l. 1. ver. nobis orbis. C. de rapt. virgin.* facit text. *in extrauag. ad reprimendam. ibi: omnia eſſe Principis.*

Hanc opinionem ſequuntur Canoniſtæ, videlicet Hoſtienſ. Ioan. Andr. & Anton. de Bur. *in dict. cap. per venerabilem, qui fil. ſint legit.* Card. Zaba. *in cap. paſtora. de ſent. de re iudic.* Andreas Siculus *in cap. nouit. de iudic.* idem Hoſtienſ. *in ſum. de offi. ord.* §. 1. *verſ. ſed & Imperator.*

Hanc etiam opinionem tenuit Bart. & omnes Itali; & Vltramontani *in l. 1. C. de ſum. triu. & fide Cath.* Bulga. & Alb. *in d. l. bene à Zenone. C. de quadrien. præſcrip.* & Martinus ibi dicit etiam quo ad proprietatẽ, quod dicit eſſe verum coram Federico Imperatore, quod Bulgar. negauit, vnde ſucceſſit illud: *Bulgarus dixit æquum: ſed Martinus habuit equum.* & cum Martino tenuit Bart. etiam *in leg. 1.* §. *per hanc ff. de rei vend.* idem *in extrauag. ad reprimendum in verbo, totius. ibi: omnia eſſe Principis.* idem *in l. ſi duas.* §. *grammatici. per illum text. in verſ. vniuerſo. ff. de excuſat. tuto.* idem gl. & Bal. *in c. de pace iuram. firman. col.* 10. vbi plus dicit Bald. Quod cum Rex Franciæ ſit de comprehenſis *in l. 2. C. de offi. præf. prætor. Africa.* quod peccant Francigenæ & multi alij Reges, qui ex conſuetudine dicunt, ſe non eſſe ſubditos Imperio: ſed Dominus Bald. non bene dicit

V

& ignoraoit veritatem in hoc casu, vt statim dicetur, idem tenet Bart. *in l. hostes, col. 2. ff. de captiuis & postli. reuers.* vbi dicit non agnoscens veritatem in hoc casu, & errans notorie, & in terminis iuris, & in vera iuris dispositione, quod forte si quis diceret Imperatorem non esse Dominum & Monarchã totius orbis, quod esset hæreticus: quia diceret contra determinationem Ecclesiæ videlicet contra textum Euang. Exiuit edictum à Cæsare, vt describeretur vniuersus orbis, *Luc. 2.* Quod ita Christus, vt populus, recognouit Imperatorem, vt dominum. Idem not. Ang. Aret. in *leg. 1. ff. à quibus app. non licet & in §. 1. in expeditione. gl. in ver. Romanor, Inst. de patria potest.* Sed in hoc omnes errarunt. & non intellexerunt, quomodo sit capiendum istud verbum, *Vniuersus Orbis*; quia debet intelligi cum restrictione, scilicet subiectus populo Rom. & Imperatori, *vt infra dicam.* Quia si assumeretur vniuersaliter, genere vniuersali & generalissimo, esset falsissimum; cum nunquam vniuersus orbis generaliter fuerit subditus Imperio Et etiam Bart assumpsit istud verbum, *Hæreticus*, nimis generaliter, quia pro tam simplici casu non debet dici quis hæreticus; cum istud non sit contra decem præcepta Decalogi, nec contra symbolum.

Et si hoc dicunt iura Imperatorum, affirmant de seipsis, quod alij non dicunt, ad quod alij Principes non consenserunt nec fuerunt vocati. Istam eandem opin. etiam tenent fere omnes, qui scripserunt moderno tempore, *in l. 1. C. de sum. tri. & fid. Cath* & inter alios ibi D. meus Ias. qui videtur tenere istam, sed salua (etiam eius pace) errauit, & hoc maxime; quia tunc temporis erat subditus Duci Mediolanen. qui dicit se esse subditum Imperatori, cum quo Dux ipse habebat confœderationem, maxime cum Maximiliano Imperatore, qui tunc prætendebat auxilium ab ipso Imperatore contra Ludouicum XII. Francorum Regem, qui prætendebat dictum ducatum Mediol. contra Ludouicum Sfortiam, quem dictus Ludouicus XII. expulit à dicto ducatu, & illum in Franciã adduxit captiuum, vbi mortuus est. ita quod dictus Ludouic. potitus est ipso ducatu, & post eum Franciscus I. Francorum Rex eius successor, maritus Claudiæ Reginæ filiæ dicti Ludo. & timuisset forte ipse do. Ias. aliquid scribere contra Imp. ne forte Dux Mediol. ægre tulisset: Sed alias credo, quod nisi fuisset timor prędictus, dixisset veritatem: & licet postmodum fuerit stipendiatus sub Rege nostro, & potuisset pro eo multa dicere; tamen tacuit motus priore amicitia.

Prædictam etiam opin. tenuerunt Cyn. Bal. Paul. de Castro. & Sal. *in d. l. 1.* & Nicol. de Neapoli *in dict. leg. si duas. §. h. ff. de excus. tut.* Eandem opin. tenet Bartol. *in l. fin. per illum text. Cod. in quibus causis coloni censibus, lib. 11.* & eandem tenuit Bertach. *in suo tract. de solutione vectigalium in 2. par.* Eandem tenet Bartol. *in proœm. ff. orum.* & Bald. *in leg. 1. in princip. ff. de offic. præfecti vrb.* Old. *in consil. suo 69. incip. consuenit dubitari.* Bald. *in leg. cum multa per illum text. Cod. de bon. quæ liber. & in l. ex hoc iure. ff. de iust. & iure.* Eandem etiam tenet Ioan. de Imo. *in l. infamem. circa fin. ff. de public. iudic.* vbi dicit, quod aliqui sont Reges, qui non recognoscunt superiorem: de quibus *in cap. per venerabilem. extra, qui fil. sint legit.* quod dicit verum esse de facto, quare videntur magis delinquere: & idem Ioan. de Imol. *in l. Imperatores in prin. ff. de app.* & Angel. *in l. si retentus seruus. ff. de leg. 1.*

Alia est opinio contraria, quam doctores Citramontani tenuerunt, videlicet quod Imperator nunquam fuit Dominus totius orbis: & ita tenuerunt Iacob. de Rauen. Pet. & Ioan. Fabri in *d. l. 1. C. de summa trinit. & in l. bene à Zenone. Cod. de quadrien. præscript. & l. 1. C. de sum. trin. & fid. Cath.* vbi adducit testimonia antiquarum scripturarum veteris, & noui testamenti, ad probandum, quod fuerunt alij, qui habuerunt dominia omni tempore, vt ferunt, & hoc iure diuino, humano & ciuili probatur.

Et primo, videndo de iure diuino, quod testamentum vetus continet: Quoniam in veteri testamento non reperitur inuentum fuisse imperium, sed solum initium habuisse tempore, quo populus Romanus in eum transtulit potestatẽ. *l. 2. ff. de orig. iur.* Vnde Deus, qui cuncta creauerat, vt habetur *2. cap. Gen.* secundum vetus testamentũ, Dominus erat omniũ. Vnde *Psalm. 23.* dicitur; Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi, qui habitant in eo. Ipse enim à principio per seipsum rexit & iurisdictionẽ exercuit; sicut factor rem suam gubernat & regit, & homini dedit præcepta & probibitiones, *Gen. 2.* & ipsis transgredientibus pœnam imponit, *Gen. 2. & 4. c.* quia expulit eos à paradiso, & per se puniuit Lamech. *Gen. 4. & 5.* multos alios etiam, & hoc ante dicunt. Inn. Host. Io And. & Abb in *c. licet ex suscep. extra de foro cõpe.* & sic Deus rexit mundum per seipsum vsque ad Noe.

Tamen; quia propter hominem tanta creauerat *Genes. 2. l. in pecudum. ff. de vsur.* ea ipsi homini concessit, vt habetur *Psal. 133.* Cœlum cœli domino, terram autem dedit filiis hominum. Et quia communio parit discordiam. *l. cum pater. §. dulcissimis. ff. de leg. 2.* voluit occupanti concederetur, vt habetur *Deut. 13. c.* vbi dicitur: *Quamcunque terram calcauerit pes tuus, tua sit.* & à lege ista promissa fuerũt Regna, vt apparet in Dauid, Saul, & Salomone, & pluribus aliis approbatis à Deo, vt habetur *in c. 1. de sacr. vnct. §. vnde in veteri. & 1. Reg. 18. c.* vbi enumerantur aliqui Reges vnctr mandato Domini. Et dicitur *Prou. 9. ca* per me Reges regnant. *& in epist. inter claras. Cod. de summa trinit. & Psalm. 71.* Deus iudicium tuum Regi da. & per libros Regum per totum fit mentio de Regibus.

Ex quibus constat, quod dignitas Regalis potius saltem prius est introducta à Deo, quam Imperium, cum illo tempore nulla mentio esset de Imperio & Imperatore, vt dixi *in consuetudinibus nostris ducatus Burgund. in proœm. in glo. du sainct. empire.* & merito, si nulla tunc fieret mentio de Imperatore, cum nullum adhuc esset Imperium, sed postea, per multa tempora & post nouam legem, id est, post testamentum nouum incepit, cum tempore testamenti noui adhuc non fiat mentio de Imperio. bene fit mentio de Regibus, cum habeatur, *1. Pet. 2. c.* Deum colite, Regem honorificate. & illud; Subditi estote omnipotenti, siue Regi tanquã præcellenti, & Ducibus ab eo missis. vt *extra de maior. & obed. cap. solite.* Imo per Christum omnes monarchiæ fuerunt destructæ & reprobatæ. Fuit ille lapis sine manibus abscissus, qui statuam percussit in pedibus & contriuit: per quam statuã aliç quatuor monarchiæ figurantur, scilicet Assyriorum, quæ fuit prima, & dictum fuit Regnum Babylonicum; quod fuit oriẽtale & sub Rege Nino primo introductum. Alij sub Belo, tempore Tharæ patris Abrahæ, & ab illo tempore non desiit, nec intercidit nomen Regum, vt testatur *Iodocus Clictoueus in suo libro de officio Regio. c. 2.* Alij sub Nemroth venatore robusto, qui dictus fuit venator, id est Tyrannus, sub quo fuit principium Regni Babylonici, vt habetur *Gen. 10.*

Et de Assyriis translata est ad Medos, & Persas sub Cyro, & Dario, vt habetur ample *Danielis 5.* Et hoc propter superbiam Balthasar Regis, & iniustitiam; & qui vasa aurea in templo Ierusalem accepta fuerunt

runt

runt per Nabuchodonosor, in quo Balthasar eius filius Rex bibit in conuiuio. Et à Persis in Græcos sub Alexand. Magno. Et à Græcis translatum est ad Romanos sub Octauiano Magno: quod dominium demum subiugatum est, & subditum Christo. Et illis temporibus, verum essent Reges, & Principes apud alias nationes, dicit Archiepiscopus Floren. *in 3. part. sue. sum. lib. 22. cap. 5 §. 14.* ignotum esse apud eum saltem, sed apud Historiographos non est ignotum, cum tempore Nini primi Regis Assyriorum, Ægialeus erat Rex in Sicyonia, de quo meminit Philippus Bergomensis *in suo supplemento Chron. lib. 2.* & August. *de ciuitate Dei, li. 8.* sic dicens: *Sicyoniorum Regnum admodum paruum.* & tale Regnum peruenit ad Athenienses his temporibus.

Etiam Hispaniarum Regnum ortum habuit à Thubal Iaphet, seu Phaleæ filio, testante Isidoro. vt refert idem Philippus Berg *eod. lib.*

Hoc eodem tempore, fuit Zoroastes artis Magicæ inuentor, primus Bactrianorum Rex, teste eodem Philippo loco quo supra. Erant & alia Regna, vt Boemorum, Scytharum, Thessalorum, Ægyptiorum, & Amazonum fœminarum vsque ad tempora Alexandri.

Fuit & Idumæa Regio, quæ habuit Regē, & Ogygpus in Attica prouincia Achaiæ Rex.

Hoc tempore fuit Regnum Francorum, vt habetur per eundem Philippum, *lib. 4.*

Et erant tunc temporis Reges in Iudæa, vt Saul, Dauid, Salomon à Deo approbati, vt videri potest ample *in libris Regum.*

Erant etiam Reges in Lydia, quorum Regnum habuit finem tempore initij Persarum Regni, vt refert ibi idem Philip.

Erat etiam tunc temporis principatus Heduorum, quorum ciuitas principalis erat Augustudunum, qui nulli subiiciebantur: de quibus ample Iulius Cæsar *in suis commentariis.*

Ex quibus constat, & ex his, quæ videri possunt per supradictos, quod vsque ad tempora Alexandri illa prima monarchia non fuit vniuersalis.

Et durauit hoc Imperium, seu illa Monarchia 1240. annis secundum August. *lib. 4. de ciuitate Dei.* sed vt habetur *Gen. 10.* illo tempore non erat Monarchia; quia terræ fuerunt diuisæ inter filios Noe.

Tempore vero Cyri Darij primi Regis Persarum, qui habuit secundam monarchiam, erant plures alij Reges apud alias nationes. Nam talis Monarchia durauit ducentis triginta annis sub nouem Regibus, quibus temporibus fuerunt multa alia: vt Romæ Lucius Tarquinius Prisci Tarquinij Regis filius, qui Rex fuit apud Romanos, & regnauit annis 25.

Balthasar, Chaldæorum Rex, Zorobabel apud Iudæos Princeps his temporibus fuit, & tempore Darij etiam nono anno Regni sui erant Reges Romani, qui tunc exacti fuerunt, & consules creati: qui rexerunt Romanos vsque ad annum nonum post exactos Reges. Quo tempore fuit instituta dignitas dictaturæ: & post illam fuit facta electio decem virorum, apud quos fuit imperium Romanum.

Fuit & temporibus prædictę monarchię Persarum Regnum Atheniensium, & tempore Darij, cognomēto Notus, Alcibiades Atheniensium Imperator: etiam post eum Xenophon, & Horestes, tertius Maced. Rex, & Amynthas 15. Macedonum Rex.

Fuerunt etiam his temporibus multa dominia, & Regna, de quibus per eundem Philippum Bergomensem *in suo supplemento chron. lib. 5.*

Ex quo constat, quod licet Persæ & Medi, obtinnerint principale dominium, non tamen vniuersale: & istud satis demonstratur ex dictis *Danielis 5.*

Tempore vero primi Regis Græcorum, qui fuit Alexander, in quem translatum fuit Regnum Persarum, licet se nominari fecerit terrarum Regem, & mundi Principem, non tamen fuit vniuersalis. Cum suo tempore Pyrrhus fuerit Rex Epirotarum, Brutus Rex Anglorum, & Suardus Rex Francorum: de quibus meminit idem Philip. Bergom. *l. 6. sui supplementi Chronic. 1. art.* De quo tamen Suardo non facit mētio iein Gaguinus *in Chronicis Francia*, nec eum inter Reges Francorum nominat.

Erat & his temporibus Brennus Gallorum Senonensi. Dux, qui totam Asiam subegit: Ita quod Reges Asiæ, lacessiti ingenti pecunia, pacem mercari fuere. Ptolemæus vero Macedoniæ Rex ausus illi occurrere, victus, & multis vulneribus saucius captus est.

Fuit & illo tempore Insubrum Regnum.

Sed Regnum Alexandri post eius mortem, fuit in duodecim partes diuisum, anno mundi ante Christi aduentum 312. vt habetur *lib. 1. Machab. cor. in prin.* tempore eius fuerunt & multa alia Regna, multæ dominationes, & Principatus: vt videri potest ex dictis ipsius Philippi *eod. lib. 6.* Maxime Regnum Syriorum, Regnum Asiæ, & in Macedonia erat Cassander, Antipatri filius Rex vnus.

Quo tempore etiam Romani Samnitibus imperabant. Tarentini vero, & Carthaginens. tunc etiam Principes habebant. Com essent potentes, & bellum gerebant in Romanos, & Romani in eos. His etiam temporibus fuit Regnum Parthorum, cuius Regni fuit primus Rex Arsaces, & secundus Arsaces eius filius.

Eodem vero tempore erant Reges in Ægypto, & etiam in Asia, & Syria, & plures alij Principatus, & dominationes, de quibus supra dictum est, quæ non erant extinctæ, vt erant in Anglia & Francia Reges, in Macedonia, & Iudæa. Et ista duo Regna, scilicet Macedonum, & Ægyptiorum post Alexandrum, fuerunt per multa tempora simul, & eodem tempore diuersa, post Alexandrum Magnum, tempore cuius erant plura, vt supra dictum est. Fuerunt etiam pro maiori parte temporis vsque ad Imperium Romanum, & tempore Octauiani Imperatoris. Et durauit Regnum Macedonum annis sexcenta quadraginta quatuor, sed his temporibus fuerunt multa alia dominia, multi denique Reges, vt supra dictum est, vsque ad Octauianum: Imo iam inceptum erat Regnum Romanorum, quod mutatum fuerat in Consules, Dictatores, deinde & Decemuiros, postmodum & Consules iterum, vsque ad tempora Octauiani.

Ex quibus constat, quod per hæc tempora illa Monarchia non fuit vniuersalis, quicquid voluerint dicere domini Legistæ Vltramontani, & Archiepiscopus Florent. *in loco supra alleg.* qui non videtat nec legerat Chronic. historiographorum, quoniam, vt dicit, ignotum est sibi tempore prædictorum Regnorum alias nationes habuisse Reges. Et ex his constat, prædicta Regna, dominationes, & Imperia originem habuisse à violentia, vt perpulchre examinat Petrus Bertrandus, huius nostræ ciuitatis, & diœcesis Heduen. Cardinalis Episcopus *in suo tractat. de origine iurisdict. in 6. quæstion.*

Tempore vero Octauiani Imperatoris, in quē plures dicunt translatum fuisse Imperium, credo, quod

V z

in hoc est error; quia Caius Iulius Cæsar, qui fuit ante eum quinquagesimoprimo ann. ante Christi aduentum, fuit Imperator Romanus; qui Imperio Europæ tantum potitus fuit, vt refert idem Philippus Bergomen. *lib.* 7. Et cum in Græciam traiecisset, vniuersi Orientales Reges ad eum conuenerunt, & tempore ipsius Iulij Cæsaris, Imperium Romanum initium habuit, & non fuit dictus Rex Romanorum, sed Cæsar. Hinc est, quod non dicebantur Reges, qood id nominis Romanis odiosum esset, sed Cæsares appellati sunt: quo tempore non reperitur, quod plura alia regna Principatus & dominationes, de quibus supra, fuerint subiecta Imperio. Immo tempore suo, erant multæ dominationes in Gallia de quibus per eum *in suis Commentariis.* Nec reperitur, quod tenuerit Galliam integraliter, vt infra dicam: nec Hispaniam, & Græciam, nec regnum Macedonicum, Parthorum Syriæ, & alia, de quibus supra in totum, maxime sine controuersia, & bello: Quoniam tam breui tempore, quo imperauit, tot Regna obtinere non potuisset. Cum tempore adepti Imperij, quod fuit anno quadragesimooctauo ante aduentum Christi, tantum vixerit quinque annis. & sic mortuus est ante Christi aduentum, anno quinquagesimoprimo: Quo tempore incepit regnare Octauianus, & imperauit per annos quinquaginta sex, menses sex: quo tempore erant multi Reges, & Principes, multa etiam dominia & principatus quæ non subiiciebantur Imperio Romano, de quibus infra.

Tempore cuius etiam Marcus Antonius Asiam, Pontum, & Orientem tenuit.

In Germania etiam Iulianam, & Varrianam cladem perpessus fuit.

Hoc tempore etiam regnabat Christus, cui data erat potestas in cœlo & in terra.

Regnabat etiam tunc Herodes Rex Hebræorum, qui Mariannem reginam vxorem suam occidi iussit, quod accusata fuisset, quod ad Octauianum effigiem suam transmisisset, vt in sui desiderium prouocaret, & vsque ad illum diem non defuerunt Principes Iudæis. Tempus quippe erat, vt veniret ille, cui promissum erat, quo nouo promissum est testamento, vt ipse esset exspectatio gentium, cessauit eorum vnctio, hoc est, imperium: quia ex Danielis sententia Sanctus sanctorum venerat. Et ideo Herodem alienigenam habuerunt. Cui postea successit Herodes Antipas Herodis filius: & Archilao è regno pulso, Iudæorum regnum in quatuor tetrarchias, id est, partes diuisum est. Et huic Galilæa obuenit, quæ est regni Iudæorum quarta pars. Post quos successit Agrippina Germanici coniunx, regina Iudæorum, & post eum Agrippa magnus, Aristobuli filius, qui tunc habuit fratrem nomine Herodem Chalcidis Regem.

Et tempore, quo regnare incœpit (fuit anno ante Christi aduentum 31.) & Burgundionum regnum initium habuit post Christi aduentum anno 35. Quod non habuit finem, nisi post Christum 488. & sic nec tempore Octauiani erat Monarcha vniuersalis.

Plures etiam tunc temporis erant Principes in Gallia, de quibus infra dicam, quando capiam Imperium à tempore Iulij Cæsaris, & etiam in Hispania, & Africa, de quibus supra. De quorum annihilatione, & euersione non constat. & si hoc fuisset factum, esset ex violentia, & rapina, non ex debito modo.

Quod quidem Imperium; quia per violentiam erat occupatum, & propter eorum iniustitias fuit subiogatum & subditum Christo, vt habetur *in visione Daniel. 2. cap.* signatum per lapideam statuam illam in puluerem redigentem, & hoc dignum fuit; quia dignum est, quod propter iniustitias Regum, & diuersos dolos Regnum de gente in gentem transferatur, *Eccles. 10. cap.* & ostensum est Octauiano Imperatori per Sybillam Tyburtinam, die qua natus est Christus dominus dominantium, vt dicit idem Archiepiscopus Florent. *in loc. hic a te alleg.* Et factum est regnum huius mundi Domini nostri Iesu Christi: cum, vt habetur *Apoc. 11. cap.* sibi enim data est omnis potestas in cœlo & in terra, *Matthæi vlt. cap.* vt impleatur illud Ezech. *Faciam eos gentem vnam, & erit vnus Rex omnibus imperans, & non erunt vltra duæ gentes.* vnde Gl. *Dan. 7.* dicit, quod sicut à principio nihil fortius Imperio Rom. sic in fine nihil debilius inuenitur.

Et ex his constat, nunquam ante Christi aduentum fuisse aliquem de iure Monarcham, & dominum vniuersi orbis: cum, vt dictum est supra, fuerunt plura regna, etiam a Deo permissa, & instituta, vt de Rege Dauid, Salomone: & sic de aliis. Nec licuit Imperatori ea sibi appropriare, prohibente lege naturali, & diuina, quæ habet: quod tibi non vis fieri, alteri ne facias, *Matth. 7. & in proœmio Decretal.* Nec licuit eis transgredi terminos, quos posuerunt patres antiqui, *Prouer. 22. c. in fin. & in præceptis decalogi.* Non concupisces rem proximi tui. *Exod. 20.* in quo omnis rapina & violentia prohibetur, *24. q. 5. c. pen.*

Et prædicta faciunt, quod de iure diuino non reperitur imperium fuisse institutum, prout regna, & sic quod nunquam Imperium ante Christi aduentum habuerit vniuersale dominium totius orbis.

Immo etiam Imperium Christi nunquam fuit vniuersale quo ad temporalitatem, cum ipsemet dixerit: Regnum meum non est de hoc mundo. *Ioh. 18.* & suo tempore fuerunt Principes, vt Octauianus, & Tyberius, sub quo passus est, & voluerit eorum iura intacta seruari, dicens: Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo: *Marci 12. Matth. 22. & Luc. 20.*

Et tunc temporis erant plures Principes in Gallia, Asia, Africa, Burgundia, Italia, Hispania, etiam in Chalcide: & Iudæa. Et statim post incepit esse regnum Burgundionum, vt iam dictum est supra, videlicet anno Christi 35. vt refert idem Philip. Bergom. *lib.* 8.

Etiam Scythæ ab alieno Imperio, aut intacti, aut inuicti manserunt. Carium Regem Persarum à Scythia turpi summouere fuga. Cyrum, cum omni exercitu trucidarunt. Alexandri Magni ducem, cum copiis vniuersis deleuerunt. Romanorum audiuere, non sensere arma.

De iure humano, siue naturali, adhuc minus. Quia illud ius erat commune omnibus animantibus rationabilibus & irrationabilibus, & omnia erant communia: vt *l. 1 ff. de iust. & iure. §. ius naturale. & 1. dist. c. ius naturale.* Et de iure gentium, quod etiam naturale vocatur. *Inst. de rerum diuis. §. singulorum.* per occupationem dominia sunt distincta, & regna condita, *l. ex hoc iure. ff. de iust. & iure.*

Et sic constat, quod iure illo naturali, seu iure gentium, solum erant Reges, cum non dicat imperium, nec tunc erant Imperatores, vt ante dictum est: Reges tamen erant Imperatores, cum dicit text. 1. *Reg. 8. c.* Hoc erit ius Regis, qui imperaturus est vobis notando verbum, *imperaturus.* Ex quo quilibet Rex potest hoc respectu dici Imperator.

De iure vero ciuili dicit Albet. *in loco supra alleg.* quod duplex est propriũ, scil. proprium cuiuscunque ciuitatis, vt *in l. omnes popul. ff. de iust. & iure.* Aliud est propriũ, ius ciuile Romanorum per excellentiam. *§. sed quoties. Inst. de iure natur.* Et tunc sic, si ius ciuitatum

uitatum vel prouinciarum consideremus,multæ ciuitates,& prouinciæ non subsunt Imperio. Nam,vt dicit,in Hispania,vt dicunt docto. *in cap.causam. le secund. extra qui filij sint legit.* & Nicol. de Vbald. *in tract.de successio.ab intesta.111.chart. versi.vltimus modus legitimandi.* Quicunque allegaret legem rigorosam Imperatoris, capite punitur. Veneti vero,& multi alij,non seruant iura Imperatorum , nec etiam Galli,& Franci : quia non subijciuntur legibus Imperatorum,nec eas allegant , nisi inquantum fulciantur ratione,& non alias,vt dicit Bal. *in l. nemo. C. de sentent. & interloc.omn.iudic.*

Si vero cõsideramus Ius ciuile Romanorum,& isto possemus nos de facili expedire:quia non est eredendum illis,quorum repellerentur actores. *c. fraternitatis,de hæretic.c. licet ex quadam.de testa. l. mathemat. C.de episc. audien.* Et non plus creditur mortuæ voci, quam viuæ : sed leges sunt mortuæ voces Principis, ipse autem est vox viua,*in Auth.de consul.b.§.fi.coll.4.* Cum itaque populo Romano non esset credendum in facto proprio,*vt l.in libu. ff. de testib.* ergo nec credendum est eorum legibus vel scripturis.

Et conclusiue,tenet Albe.*loco,quo supra*,quod nunquam Imperator fuit dominus totius orbis. Et hoc etiam tenetur a multis,maxime ab omnibus Doctor. Aurelianensib.& Citramontanis , contra sententiam glossatum iuris ciuilis,& canonici.Hãc etiam opinionem tenuerunt Iacob.de Rauenna,Petrus & Ioan.Fabri *in d.l.1.C.de sum.Trin.& fide cath. in l.bene à Zenone.C.de quadr.præsc.*per eosdem etiam *in proœm.florum.*quos secuti sunt Raphael Fulg.Guill.de Castellio, & Bernat.de Castillio,*in d.l.supra alleg.* Et istam opinionem tenet Card.Zabar.*in c.venerabilem.§.verum. in 2.col. extra de elect.* vbi dicit,quod in hac materia multa ingenia laborauerunt,inuestigando initiũ Monarchiæ terrestris,& prodierunt plurimi libri de Monarchia:nulla tamen disputatio potest esse minus vtilis.Constat enim,vt dicit,quod imperium partim acquisitum fuit Romanis vi armorum,& sic etiam in alijs Regnis,qui habuerunt Monarchiam,vt fuit Assyr. quod dicitur Babylonicum. Item Macedonum, quod floruit sub Alexãdro.Item Carthaginense,quod maxime viguit tempore Hannibalis , vt in Tito Liuio,de secundo bello Punico.Hæc tamen Regna præter Romanorum dicuntur Monarchiæ,nõ quia aliquod istorum fuerit generale ad totum orbem,sed ad magnam partem:imo etiam Romani nunquam habuerunt totum,sed fere totum , *dicit Zabarel.ibi.*

Et,vt dicit Albe. hanc opinionem tenendo,legibus eorum sunt conuincendi,*arg.tex. in cap. qui syncera. 45.dist.*Nam Imperator non est mundi dominus:quoniam secundum legem Imperatorum, qui dicit se dominum de iure gentium,vel ciuili,habet hoc probare *l. in rem actio. ff. de rei vendic.*

Imperator enim duas solas caulas dominij allegat. Quia scilicet habuit à populo Romano : vel quia per iustum bellum occupauit ab hostibus Imperij. *ff. de captiuis.& postlim.reuers.l.postliminium. & l.hostes.*

Sed ad primum respondetur , quod populus non potuit plus in eum transferre,quam habuerit.*l.traditio.ff.de acquir.rer. dom.*Sed nõ habuit dominium super alias nationes,vt supra dictum est, & demonstratum fuit,& ad hæc infra demonstrabitur:ergo nec ipse,quod populus non habuit.Et si populus Roma.allegaret se habuisse, incumberet ei probatio:tamen onus probationis assomendo,constat satis fuisse probatum ex supradictis & infra adhuc per Chronic. Romanorum iustificabitur: tamen contra hoc sic potest clarissime probari.

Notorium est enim,quod ciuitas Romana ędificata fuit per Romolum & Rhemum fratres : notatur *in l. 1.ff.de orig.iur.in prin.* & notatur *in l. fin. ff. de rerum diuis.* & habetur etiam in Chronicis *lib.* 3. prædicti Philippi Bergomensis. Quo quidem tempore erant multa Regna,de quibus ibi plenissime:quo quidẽ tempore,vt ibi clarum est , & supra satis demonstratum fuit,Romani non dominabantur toti orbi,immo etiã minimæ parti orbis:& tunc habebant solum Reges, & sic eorum Regnum erat distinctum illo iure ciuili, quod dictum est supra:& tantum iurisdictionem habuerunt,cum locum ædificauerunt,*vt in §.si vero forsan in Authent.de quæstore.colum.6.* Vnde populus ille,pro prædicto Reges expellendo , videntur contra se deitam prouocasse.*7. quæstio.1. cap. denique.*& sic nec dominium,nec iurisdictionem de iure habuerunt. Nam ius dicitur,quod iustum est *1.distinctio.capit.ius naturale.* & per vim , & violentiam ab initio sedes alienas occupauerunt.Notat Innoc.*in cap.super his.de voto.* Ita quod propter vilitatem initij,connubia fuerunt eis à Sabinis , Albanis & confinitimis partibus denegata. Quod cum hoc nouisset Romulus,finxit se velle ludere ludos,idque publicare fecit:quia nouitate allecti populi vicini , vt noui populi spectaculum viderent,accurrerunt ductis vxoribus,& filiabus,quas cũ tenerent, rapuerunt : Exinde ortum bellum in Albanos,quos suæ ditioni addiderunt , & paulatim auctis viribus propinqua dominia vsurpare cœperunt : nec præscriptione se iuuare possunt , cum semper malam fidem habuerunt, tam ipsi,quam habentes causam ab eis : & de violentia eorum constat per iura , que sunt certa.*l.& hæc ignorantia.ff.de iuris,& facti.ignor.* Ideo est ignorantia iuris,quæ eos nõ excusabit.*l.nunquam. ff. de vsucap. ff. de iuris ignorantia. ff. de iuris & facti ignorantia.*

Et adhuc prædicta opinio Citramontanorum probatur vltra prædicta,nunc reassumẽdo Monarchiam; quæ fuit à tempore Iulij Cæsaris vsque ad tempora hodierna,demõstrando,quod semper fuerũt alij Principes,Reges & Dominationes,per vniuersum orbem in pluribus,& diuersis partibus mundi Maxime tempore illorum , qui dixerunt seipsos mundi dominos; & faciendo in hoc casu fundamentum pro opinione contraria à Iulio Cæsare , qui primus Imperator , & nomen tale sibi assumpsit. Eo quod Romanis imperabat,vt tradunt historiographi:de quo gl.*in l.1.ff. ad leg.Iul.de adulter.*aliquid sentit,vbi dicit,Iulium Cæsarem auunculum Gaij Augusti,fuisse primum Imperatorem : cum ante tantum dominium haberent Romani,vt dictum est,per rapinam vsurpatum,& in sua origine per vim,violentiam , & rapinam inchoatum. Ex quo ergo initium , seu origo nactæ possessionis de iure inspiciẽda sit,*l.clam possidere.in prin.ff.de acq.poss. l.nam origo.ff.quod vi aut clam* Quæ cũ sit vitiosa,nũquã prodest violento.*l.autoritatem.C.vnde vi.l.si qua loca.C de fundis & saltib.rei don.lib* 11.Et maxime etiam de iure Canonico.*c.fin. & c. vigilanti. extra de præscrip.in leg.possessor.de reg.iu.6.& reg.peccatum. eod. tit.* Quia semper requiritur bona fides,etiam si desicit titulus,& sit tempus immemoriale.*c.1.de præscrip.in 6.in l.vnic.C.de vsucap.transfor.* Ita quod tale vitium trãsit ad successores.*l.an vitium.ff.de diuer.& temp.præscr.l. Pomponius.in princ.ff.de acq. poss. §. fin. instit. de vsu.&.l. heres.ff. de vsuc.* Ideo,cum non potuerit primus, scilicet Romulus,terras & dominia per eum rapta,vt dictum est, nec etiam Iulius Cæsar,vt dixi, & dicam statim, ideo,nec eorum successores:

Ex quo licuit spoliatis recuperare, & vti iure suo & successoribus, & sic de iure gentium, hoc licuit Iulio Cæsari. *d. l. ex hoc iure*. licuit & Gallis suo tempore: qui etiam quasi ab initio Vrbis conditæ, fere totam Italiã, etiam vsque Romam, ipsa euicta, dempto Capitolio, prout refert Titus Liuius *in quarto, 1. decadis*. & Iustinus *lib. 24*. qui etiam Imperium Romanum per multos annos tenuerunt. Ita quod fuerũt septem aut octo Reges Frãciæ Imperatores Romanorum, cum a Principio de Græcis translatum fuerit in Francos, videlicet in Carolum Magnum, quod fuit anno Christo 806. vsque ad Conradum primum, successorem Ludouici tertij, in Imperio Gallorum: Quia omnes Reges Franciæ tenuerunt imperium Romanum, vsque ad annum Domini 910. quo tempore fuerit translatum imperium in Germanos. Quo quidem tempore semper erat alius Imperator in Græcia, qui dicebatur Imperator Constantinopolitanus.

Et maius argumentum, quod potest esse, est de Iulio Cæsare: qui dicit se Gallias deuicisse, quod non est verum in totum: Cum semper Aluernia, Britãnia, & plures aliæ ciuitates supra Ligerim flumen existentes (quæ suos duces habebant) nunquam sine continuis querelis paruerunt Romanis, vt constat *ex Chronicis historiographorum*: vt etiã dicit Oldradus *consil. suo 69. incipien. consueuit dubitari*. Imperatores Romani nunquam fuerunt in pacifica possessione orbis: cum de his, vt supra dictum est, nunquam gauisi fuerunt pacifice.

Vnde, sub Valentiniano, vniuersa Gallia defecit. Exinde, coacti sunt Romani viuere, contenti finibus suis & legibus, nec existimauerunt deinceps alias nationes deuincere, nisi media virtute Gallica: vt satis patet ex chronicis: quæ quidem etiam alleganda sunt decisionibus causarum, & credendum est illis etiam in iudicio, vt dicunt Bal & Anto. de But. *in c. inter dilectos. extra de fide instrum.* gloss. *in verb. transsumpt. in c. venerabilem. de elect.* gloss. 1. circa medium. *in c. literis. extra de in integ. rest.* Bart. *in l. 1. col. 6.* & ibi dominus Iason & alij. *ff. si cert. petat.* gl. & Geminian. *in c. placuit 16. dist.* & l. 2. & Gemin. *in c. in nomine Domini. 22. dist.* & gl. 3. & Geminia. *in c. 1. 27. distin.* & idẽ Geminia. *in c. absit. 20. dist.* & gloss. *in proœm. ff. §. hæc autem tria in verb. vrbibus.*

Et idem de libris historiarum, quo ad facta antiqua. Geminianus *in c. quamuis ante fin. 21. dist.* Felin. *in c. cum causa. extra de probat. & in d. c. inter dilectos. in 8. colum. extra de fide instrum.*

Si igitur ex prædictis, propter vim illatam populis Gallis, debeant dicere se dominos, prout dixi supra, post Innoc. *in d. c. super hu. in fine. extra de voto, & voti redem.* clarum est, quod ille titulus eis nihil opitulari potest per supradicta.

Nec inuenio alia iura, quæ eis prodesse possint, nec etiam titulos aliquos allegant.

Et vltra prædicta, pro opinione dicentium, & tenẽtium, nunquam fuisse vniuersalem Monarchiam in mundo, nec Imperatorem vnquam fuisse dominum totius orbis: Adduco fundamenta sequentia, quæ faciunt contra illos, maxime, qui se dixerunt dominos totius orbis, prout fecerunt quidam Imperatores, de quibus sunt leges *in libris Digestorum & Codicis*. Primo, tempore Iustiniani, qui quandoque se dixit dominum totius orbis, vt supra dixi *in legibus allegatis*, maxime *in l. 1. C. de off. præf. prat. Africa*. Nam illud non est verisimile: Cum, vt habetur *in Auth. vt præponatur nomen Imperat. colum. 4.* vbi vertitur his verbis: *Qui sub Imperio nostro sunt, aut quos nostrum regit Imperium.* & ibi post: *In quos nos Deus Romanorum supposuit rebus.* & in *§. sed hoc tempore. Inst. de iu. qui sunt sui vel alieni iuris.* ibi: *nullis hominibus, qui sub Imperio nostro sunt.* & in *l. 1. C. de sum. trin. & fide cathol.* ibi: *quos clementiæ nostræ regit Imperium.* Quos textus non intellexerunt, & nimis crudam interpretationem ad illos fecerunt Doctores Vltramontani: qui voluerunt illud verbum relatiuum vltra suam naturam extendere: cum de natura sua sit restrictiuum dictionis præcedentis. notant Doctores in *d. l. 1.*

Tempore vero Theodosiani & Honorij, qui fecerunt *l. mercatores. C. de commerc. & mercatorib.* erant plures non subditi imperio. Et tempore etiam Alexandri IV. Imperatoris, vt satis constat ex *l. omnib. ciuitatibus, quæ sub Imperio nostro ff. ad Trebel.* Et quod plus est, ex chronicis constat, quod tẽpore Antonini XII. & Cõmodi, Lucij, Antonini, & Marci Antonini, plures erant nationes non subditæ Imperio. Ex quo constat, quod relatio Iuliani, conditoris illius legis deprecatio, non est vera, & quod non est verisimile, quod Imperator ita responderit; quoniam veritas erat in contrarium. Nec etiam est credendum Iuliano, cum fuerit malæ vitæ, & modicæ æstimationis, & Tyrãnus & sic non omni exceptione maior, & vocatus fuit Didius Iulianus, qui tyrannice imperauit per aliquod tempus, & pauci eum inter Imperatores enumerant: & sic non multum facit illa *l. deprecatio.* cum conuincatur dictus Iulianus de mendacio: eo, quia tempore Antonini XII. Parthi non erant subditi Imperio, cum Marcus Anto. qui eidem successit, eosdem debellauerit Germanos, Marcomannos, Squados, Sarmatas ingenti virtute, vna cum filio Commodo Antoni. superauerit, Tempore cuius Commodi Antoni. Britones non erant subditi Imperio, nec etiam Arabes. Nam illo tempore regnabat Lucius Rex Anglorum.

Et sic constat, quod illis temporibus nunquam aliquis Antoninus fuerit mundi dominus, saltem vniuersalis: quicquid dixerit ibi Iulianus: ex quo satis responsum est ad illam *leg. deprecatio.* & ad omnes leges Iustiniani, & Imperatorum per veritatem in contrarium ad oculum demonstratam, per chronica historiographorum, vt dictum est,

Lẽ etiam *d. l. deprecatio.* cum *extrauа. ad reprimendum.* laborant eodem morbo, quod ab indignato Principe factæ sunt. Prima ab Antonio, propter piratas. Idem, secundum Bar. *in dicta extrauagante*: in Henrico, qui indignatus hoc dicit propter Principes, qui terras Imperij occupabant, & maxime propter Robertum Siciliæ Regem, propter quem fuerunt factæ duæ extrauagantes, scilicet *ad reprimendum.*, &, *qui sint rebelles.* quæ tamen postea fuerunt reuocatæ per Clementem IV. *clem. pastoralis. de sent. & re iud.* vnde à Principe irato factum non disponit. *l. 1. ff. de const. Princ. §. sed & quod Princip. Inst. de iure nat. l. metum. §. sed cum prætor. ff. quod metus causa.*

Imo quod plus est, ex dictis doctorum prædictam opinionem tenentium, clare ostenditur contrarietas omnium Imperatorum, & iurisconsultorum: cum Iustinianus *in §. sed si ab hostib. Inst. quib. modis ius patria pot. sol.* dicit Imp Rom. debere habere limites, & fines: si enim Imperator haberet vniuersale dominium ratione sui Imperij non haberet limites, nec essent aliqua limina Imperij, & quæ caperentur de facto, non censerentur redire postliminio, vt patet *in l. à postlimin. §. à piratis. ff. de captiuis, & postlimin. reuersis. & in l. qui à latronibus. ff. de testam.* & sic cum limina habeat Imperium à limitato loco non orbe, nescio, quomodo dici possit Imperatorem esse dominum orbis.

Et fa-

Et faciunt adhuc vltra prædicta contra eos leges ipsorum, quæ dicunt Imperatorem, seu populum Romanum habere hostes. *l. 1. C. de off. præfect. præt. Africæ. §. 1. in Auth. de hæred. & Falc. col. 1. ff. de collat. l. in bello. l. postliminium. l. hostes. ff. de capt. & postlim. reuersis.* & ille Rex in *d. l. postliminium.* facit multum, inquantum dicit inter nos & omnes liberos populos Regesque moribus & legibus constitutum. & ibi: *Regem socium, aut amicum.* cum populus, aut Rex liber dicatur, qui nullius alterius populi potestati subiectus est, vt est text. *in l. non dubito. ff. de capt. & postlim. reuer. & glo. in d. l. hostes*, vbi text. in fine etiam loquitur de Germanis & Parthis hostibus Romanorum, quos antea socios & confœderatos appellauerunt, *d. l. non dubito. & d. l. postliminium.* quæ quidem leges *postliminium.* & *hostes.* fuerunt conditæ ab Vlpiano, & Paulo iurisconsultis, tempore Alexandri Imperatoris, qui statim regnauit post Antoninus, qui inceperunt ann. Christi 154. & fuerunt quinque, aut sex, & finierunt in Bassiano Antonino, & Aurelio Antonino, post quos fuit dictus Alexander anno Christi 214.

Et sic constat, quod ille Iulianus, de quo in *d. l. deprecatio.* non dicit veritatem, & per hæc ad illam legem plenissime constat, esse responsum.

Albericus vero, ad illam leg. vltetius respondendo dicit, quod licet Imperator in vno loco dicat se mundi dominum; tamen alibi fatetur melius esse, qui non erant Imperio subditi. Alij enim erant hostes, alij fœderati, alij Reges, alij amici: vt in *d. legibus hic ante all. & d. l. mercatores. C. de commerc. & mercat.*

Ad *c. in apib.* facilis est responsio: quia licet dicatur, quod in vno Regno debeat esse Rex, non sequitur, quod non possint esse diuersa Regna: Imo quod plus est, Deus ordinauit a principio plures Reges, & in vnoquoque Regno vnum Regem. Nec hoc prohibet *d. c. in apibus.* nam vnus apis non est Rex omnium apū de mūdo; imo in quolibet vase apum est vnus Rex. nec omnes grues de mundo sequuntur vnam, sed vna cōgregatio sequitur vnam, & alia aliam, & sic in quolibet Regno erit Rex, vel in qualibet ciuitate vnus rector; quandoque tamen reperitur duos fuisse Imperatores. *l. Imperatores. de pact. & l. diui fratres. ff. de pœnis.* & ita illum text. declara. Io. de Turrecr. in *d. c. in apibus.* vbi respondet ad iura pro parte contraria allegata, tenendo etiam quod nunquam fuit Monarchia vniuersalis

Ex quibus constat responsio generalis ad omnia iura dicentia, quod Imperator est dominus totius orbis, & habet Monarchiam. Est verum. Orbis scilicet subiectus Romano Imperio; cum tempore, quo translatum fuit Imperium per populum in Principem, transtulerunt in eum omne imperium, quod habebant in toto orbe. Cum ergo totus orbis vniuersaliter non tunc subiiceretur ipsi populo Romano, sed tātum vna pars debet intelligi illam partem esse vniuersaliter illum totum orbem, & non vltra. Quia si extenderetur ad partes etiam tunc non subditas Imperio, sequerentur tot inconuenientia, quot in mense scribi nō possent. Sequeretur enim, quod transtulisset in eum plus iuris, quam habuisset: sequeretur etiam, quod potestatem habuissent tollendi ea, quæ de iure diuino erant introducta, vt puta regna, & dominationes: de quibus supra dictum est. Et sic illa generalitas seu vniuersalitas restringitur ad habilitatem. *l. enim. ff. de indic.* notatur plene per dum. meum Ias. in *l. 1. §. nunciatio. col. 4. ff. de noui oper. nunc.* Et ne sequatur absurdum, ornat Fel. in *c. cognoscentes. colum. 6. extra de constit.* Absurdum enim esset, & contra iuris dispositionem, quod populus Romanus transferendo omnem potestatem quam habebat in Principem. plus iuris ei dedisset, quam habuisset: & ideo vniuersalis locutio, seu generalis, debet ad partem mundi subditam Romano Imperio restringi, & non alias partes eidem non subditas extendi, ad euitandum inconuenientia, & absurda, de quibus supra dictum est, & ne incidant in mendacium, quod facerent, vt notorie constat ex omnibus Chronicis mundi Et etiam ad id, quod est possibile, restringuontur. Flor. in *l. enim debere ff. de seruit. vrban. præd.* & non ad impossibile, quod esset hoc casu.

Non obstat vlterius, quod voluerunt dicere multi, tenentes partem contrariam vltra solutiones prædictas ad textus supra allegatos, maxime ad *c. conuenior. 23. quæst. 8.* vbi dicitur, quod Imperatori licent omnia, & ipsius sunt vniuersa. Quia vltra responsioneio, quę dari potest, quod hoc possit esse veruio in suo imperio, & infra fines, & limites sui imperij: non quia ibi dicitur decisiue, sed solum erat vna allegatio partis, vt ibi patet.

Et ad *c. quo iure. 8. distin.* responsiu est in promptu: quia ibi loquitur tam de Regibus, quam Imperatoribus. Duo enim sunt (dixit ille tex.) quibus principaliter hic mundus regitur, autoritas sacra Pontificum, & Regalis potestas: nō enim dicit, *Imperialis.* Vnde nec regularitas orbis quiesceret in eo; quia tunc nec esset opportunam Ecclesiam Dei in sua regularitate quiescere, quæ mundum vniuersum regit, & sub qua omnis spiritus requiescit. *cap. solitæ. de maio. & obed. in c. conuenior. 23. quæst. 8. in c. si Imperator. 96. dist.* qui nec priuilegium a sede Apostolica sibi indultum coseruare potuit. Ideo propter defectū Imperatoris necesse fuit, quod Reges Franciæ subuenirent Ecclesiæ afflictæ: quibus & a Deo hoc donatum est semper. *c. hortatu. 13. quæst. 8. c. Adrianus. 63. dist.* Et ideo ille text. *in d. c. quo iure.* melius intelligi debet de Rege Frāciæ, quam de Imperatore, cum plus Reges Franciæ subuenerint Ecclesiæ, quam Imperatores. vt supra dixi: & ille text. *in d. c. quo iure.* non loquitur decisiue, & præcise, sed tantum exemplatiue, vt satis ibi confitetur gl.

Et pro responsione *l. 2. C. de offic. præf. præto. Africæ*, Quæ lex fuit Constantini, quo tempore translatum est Imperium in Gallos; scilicet in Carolum Magnū; de quo ante dixi in terminis illius legis, non probat, quod Imperator fuerit dominus vniuersi orbis, nec quod habuerit vniuersale dominium, imo nec habuerit dominium in Gallia, in his verbis ponderatis ab omnibus tenentibus partem contrariam, scilicet in partibus Hispaniæ, & Galliæ, siue Francorum: & nota verbum, *in partibus.* non enim dicit, quod Galliæ subesset Imperio. Verum est bene, quod aliquæ partes Galliæ fuerunt tunc iuris Italici, vt patet *in l. 1. ff. de censib.* & quæ forsitan obediebant imperio Romano, vt erat Massilia Narbonen. Viennensis, & illa pars Burgundiæ, quæ Allobroges attingit, quæ clauditur Rhodano fluuio, quæ erant de Regno Franciæ, & de facto à Romanis Imperatoribus occupabatur; quæ etiam de facto per Theodobertum Regem Franciæ nepotem ex filio Clotarij Regis recuperatæ sunt, & denuo Franciæ regno additæ, & vsque ad hæc tempora conseruatæ.

Vnde ergo bene dicit text. *qui in partib. Galliæ, seu Francorum*; quia & illæ partes sub Gallia Aquitanica; vel secundum Plinium Logdunensi, comprehenduntur, vnde nec per hoc concludit Gallias vniuersas subesse tum imperio.

Ad *l. si duos. §. 1. de excus. tut. ibi. Vniuerso orbi cōuenies est, annum subiectum esse capitulo.* Nā ille textus nihil

ſic in male geſtis, quæ videtur illicita: vnde ex eo fonte, ex quo iura proueniunt, ſequeretur iniuria, quod non eſt dicendum. Ex quo credo dicendum, quod ille tex. *in d.c. per venerabilem.* loquitur de iure, & non de facto, contra gloſſ. ibi, contra quam etiam tenent Inn. Abb. Fel. & plures alij *in d.c. nouit, extra de iudic.*

Et facit text. *in d.c. nouit, extra de indic.* pro huiuſmodi interpretatione, quod ille text. *in d.c. per venerabilem.* debeat intelligi de iure & non de facto, ſecũdum gl. ibi, ſic inducendo. Dicit enim ibi tex. *non enim intendimus de feudo, cuius ad ipſum ſpectat iudicium.* loquendo de rege Franciæ, in quibus verbis facio hoc fundamentum. Si enim Rex Franciæ habuiſſet ſuperiorem Imperatorem in temporalibus, non potuiſſet cognoſcere de cauſa vertente inter ipſum & Regem Angliæ, tunc ſuum vaſallum occaſione comitatus Pictauien. cum ageretur de cauſa feudali, ſed debuiſſet Imperator cognoſcere. *c.1. apud quem vel quos queſtio feudi terminetur, in vſib. feu.* & faciunt quæ dicit Bal. & Iac. de Beluiſ. & alij *in cap. 1. de inueſtit. in maritum facta.* Quod ſi eſt quæſtio inter maiores, vt ſunt Duces, Comites & Reges; in quibus non poteſt faciliter habere iudicium, Imperator eſt iudex, & non alius. *c. 1. de lege Corradi, in vſib. feud.* idem Bald. *in l. 1. ff. de rerum diui.* Cum ergo ille tex. *in d.c. nouit.* dicat, quod illa quæſtio feudi debuit determinari per Regẽ Franciæ dominum feudi, cum ad eum ſpectet & non ad alium, patet, quod de iure Imperatori non ſubiacet. Et hoc ibi tenet Panor. duabus rationibus, quas vide, imo nec vnquam iugum Imperij ſuſcepit, vt tenet Lucas de Penna, *in l. vnica. C. de colon. Palaſtinis, lib. 11.*

Ex quo ſequitur, quod ſi Rex Franciæ non ſit illi ſubditus, quod ipſe Imperator non eſt mundi dominus, quod indubitanter teneo verum ex ſupradictis & multis aliis rationibus, quæ hic poſſent adduci: ſed cum ex euidentia rei, & per exiſtentiam aliorum Regnorum, quæ ſemper fuerunt in eſſe tempore Imperij Romani, dicendum eſt indubitanter, quod nunquam fuit vſque ad hęc tempora aliquis Imperator, qui fuerit vniuerſalis mundi dominus.

Ex quo tamen Romani præ cæteris maiorem dominationem in hoc ſeculo habuerunt, & exinde nomen Regium odioſum fuiſſe apud eos, aſſumpſerunt pro eorum Principe poſt Reges, Conſules & Dictatores, nomen Imperatoris. Ideo videtur inter omnes huius mundi Principes ratione illius dignitatis eſſe primus & cæteris excellentior; non tamen per hoc ſequitur, quod ſit mundi dominus, & ſic quod alij propterea eidem ſubiiciantur; quoniam nunquam fuit ita ordinatum, neque à Deo, neque eius Vicario, neque ab habentibus poteſtatem hoc ordinandi ſeu diſponendi.

Poteſt tamen dici, quod adhuc rex Franciæ ita poteſt dici Imperator in ſuo regno, prout infra dicam, prout Rex Romanorum in ſuo regno dicitur Imperator: & quod tale Imperium eſt ita in Rege Francorum, ſicut in rege Romanorum. Cum, vt habetur in Chronicis Euſebij, Imperium fuerit tranſlatum de Græcis ad perſonam Caroli Magni Regis Frãcorum, & facit 63. *diſt. c. ego Ludouicus. & ibi not. in vlt. gloſſ.* Et virtute iſtius tranſlationis Carolus Magnus, & ſui ſucceſſores receperunt poteſtatem imperialem in omnibus regnis, prouinciis & terris: Præſertim occidentalibus, quæ non erant ante tempus dictæ tranſlationis ſub poteſtate dicti Caroli, & etiam potendi & exigendi à Regibus & Principibus Regnorum, prouinciarum, & terrarum huiuſmodi ſubiectionem Imperatori debitam; ita quod ſicut olim populus Rom. ius & poteſtatem tranſtulit in Imperatorem, vt patet *ff. de orig. leg. 2. §. ſed & quod Princips. ff. de cõſtit. Princip. leg. 1.* Et poſtmodum, ex diuiſione ipſius Imperij, quæ fuit per Carolum Magnum, Aquiſgrani ſolenniter congregatis omnibus proceribus totius Regni, Ludouicum filium ſuum Aquitaniæ Regem cunctorum conſilio ſibi totius Regni & Imperialis nominis heredîtatem ſub anno Domini 80 . conſtituit. Impoſitoque capiti eius diademate Imperatorem & Auguſtum appellari iuſſit. Richardum vero nepotem ſuum filium Pipini filij ſui Italiæ præfecit & appellari iuſſit. Poſt hoc idem Ludouicus, qui Pius eſt cognominatus, mortuo patre ſuo generalem conuentum Aquiſgrani ſub Anno domini 817. habens, filium ſuum primogenitum Lotharium nominis atque imperij ſui conſtituit, & cæteros Reges appellatos, vnum Aquitaniæ, ſcilicet Pipinum, alterum Bauariæ, ſcilicet Ludouicum præfecit. Ex quo ex huiuſmodi tranſlatione ſemper remanſit poteſtas Imperialis apud Francos. Imo, primo habuerunt nomen Imperatoris, cum dicto Ludouico fuerit impoſitum diadema, & Imperator & Auguſtus ex iuſſu Caroli Magni vocatus fuerit. Et licet poſtmodum anno Domini 84. orta fuerit guerra inter tres fratres; videlicet Ludouicum; Carolum & Lotharium, poſt bellum inter eos habitum, anno præcedenti apud pagum Antiſſiodoreum, in loco, qui dicitur *Fontaines*, in quo à neutra parte fuit triũphatum, ſecundum Euſebium, & Imperium remanſerit apud Lotharium, qui appellatus fuit Imperator: tamen poteſtas Imperialis etiam remanſit apud Carolum, qui habuit Regnum occidentale Francorum, à Britannico mari, vſque ad Moſam fluuium; & vocatus fuit Rex Galliæ: Sed tamen cum poteſtate Imperiali in ſuo Regno, quam ſemper vſque nunc exercuit; & adhuc exercet, faciendo ea omnia, quæ Imperator in ſuo imperio. Ex quo etiam poteſt dici, quod præſcriptio tanti temporis, cuius initij memoria non extat, in contrarium ei prodeſt. Dicit tamen Bal. *in tit. de probib. feudi alien. per Feder. §. 5. col. pen. in fin.* quod licet dictus Rex Franciæ ſit ſuper omnes Reges, & quo ad ſubditos ſuos ſit in Regno tanquam corporalis Deus, non tamen, vt dicit, eſt alter Imperator.

Sed quia tamen poſtmodum ab Eccleſia Romana maior dignitas reputatur dignitas Imperatoris, & propter approbationem, quam fecit Eccleſia Romana de imperio, illud transferendo de Francis, ſeu Gallis in Germanos; in perſonam Othonis: de quo legitur *in cap. ſynodo. 64. diſtinctio.* quam Regum, in omnibus locis indifferenter: extra Regnum Francię ſemper Imperator ſedet à dextris & Rex Franciæ à ſiniſtris, & ſic præcedit Regem Franciæ propter autoritatem & pręeminentiam, quam habet ab Eccleſia, ex vnctione & coronatione, quam recipit ab Eccleſia Romana, vt dictum eſt, & habetur *in c. per venerabilem. extra de elect.* & notatur in pluribus locis. De huiuſmodi trãslatione eſt magna altercatio. Sed cum non ſit magnæ vtilitatis, & ſit iam hæc pars ſatis onerata, me remitto ad tractatum Ioan. le Cyrier *de primogenitura, in 12. q. ſecundi libri. vbi per 7. aut 8. col.*

Vigeſimanona cõſideratio. An etiam, ſi electus in Imperatorẽ nondum ſit coronatus, qui ante coronationem dicitur tantum Rex Romanorum, pręcedere debeat Regem Frãciæ. Hæc quæſtio fuit hoc anno Domini 1521. in menſe Septembri in oppido Caleti, vbi fuerunt ambaſciatores & legati Caroli illuſtriſſimi electi in Imperatorẽ & Regis Hiſpanorum: inter quos erat nobilis & præſtantiſſimus vir Dominus Mercurinus Cancellarius electi in Imperatorem

& legati Francisci Christianissimi Regis Franciæ: Inter quos erat Nobilis & excellentissimus vir dominus Antonius de Praro, Cancellarius Regis Franciæ: inter quos fuit quæstio de præcedentia. Mouebatur prædictus Antonius ea ratione; quia prædictus Carolus, licet fuisset electus in Imperatorem, non tamen erat adhuc vnctus & coronatus, & sic factus erat Rex Romanorum, qui tanquam Rex Rumanorum nō vngitur, nec coronatur ab Ecclesia: & etiam licet esset Rex Hispaniæ; tamen, quia non vngitur, ideo dictus Cancellarius Franciæ debuit præcedere Cancellarium prædicti electi in Imperatorem: eo, quia Rex Franciæ erat vnctus & coronatus, prædictus vero electus in Imperatorem, & Rex Hispanorum non erat vnctus, nec coronatus.

Ex parte vero dicti domini Mercurini Cancellarij electi in Imperatorem, multa in contrarium dicebātur, & quod prædictus electus erat vnctus & coronatus ab Archiepiscopo Colonienſ. ad quem pertinet eidem Regi primam vnctionem & coronationem impendere, prout tenet Innoc. *in c. venerabilem. extra de elect.* dicam plenius.

Decisio huius controuersiæ pendet ex dubio sequēti, videlicet: Nunquid electus in Regem seu in Imperatorem à Principibus habentibus potestatem eligendi, vel à maiori parte possit statim ex ipsa electione licite nomen Regis assumere, ac bona Regni & Imperij, tanquam habens eandem potestatem, quam Imperator in Italia, & in alijs prouinciis Regno & Imperio subiectis administrare.

Ad istud dubium videtur primo dicendum, quod electus in Imperatorem non potest sibi assumere nomen Regis, nisi per approbationem suam ab Ecclesia factam, quod sic probatur: Examinatio personæ electi in Regem Romanorum, pertinet ad Ecclesiam Romanam. *c. venerabilem, §. verum. extra de elect. clem. Romani. vers. præfatis itaque. de iureiur.* Et non solum examinatio, imo approbatio & nominatio, vt dicit ibi text. Quæ quidem examinatio non videtur fieri ad alium finem, nisi vt examinata prius persona ipsius, vel saltem persona eiusdem electi, approbetur, vt sic ex tali approbatione demum possit, sicut in electis ad dignitates Ecclesiasticas regulariter obseruatur, vt patet *in c. nosti. extra de elect. & in cap. qualiter. eodem tit. & c. auaritia. eod. tit. lib. 6.* Ergo videtur, quod approbatio electi in Regem Romanorum, etiamsi sit electus à Principibus in concordia, peti debet ab Ecclesia Romana, antequam administret, nec nomē Imperatoris assumere, vt dicit *gl. in d. elem. Romani. in verb. eiurius. ibi: Ego enim* quem ad hoc alleg. Felin. *in c. cum te. in 2. col. extra de rescript.* vbi ample ponitur materia de electo, quam potestatem habeat ante consecrationem, seu confirmationem.

Secundo, sic: Si Rex Romanorum ex electione concordi vel à maiori parte Principum electorum facta posset statim administrare iura & bona Regni imperij, ergo vnctio & coronatio, quæ Regi Romanorum Aquisgrani per Archiepiscopum Colonienſ. & vnctio & coronatio per Archiepiscopum Mediolanen. in villa Modinen. secundario eidem ante vnctionem & coronationem Imperialem consueuerunt impendi, vt etiam notat. per Ioan. Andr. *in d. clem. Romani.* viderentur superfluæ & inanes, & de nihilo viderentur seruire, quod est absurdum & inconueniens, cum tales vnctiones & coronationes non videntur esse sine rationabili causa inductæ.

Tertio sic: Rex Roman. non habet eandem potestatem, quam Imperator, qui non dicitur Imperator, nisi post vnctionem & coronationem; cum vt habemus *in l. bene à Zenone. C. de quadr. præscript. in fin.* vbi Imperator non concedit priuilegium ante insulas imperiales susceptas: Per quarum susceptionem intelligimus coronationem Imperialem: & sic videtur, quod Rex Romanorum non habet eandem potestatem, quam postea factus Imperator. & facit text. *in l. athleta. ff. de excusat. tut.* quem ad hoc allegat Barba, *in cap. cum te. in 2. col. extra de rescript.*

Quarto faciunt text. *in cap. in nomine* Domini. *ver. eligatur autem. ibi: & futurus* 23. *dist. & in c. venerabilem. §. verum. ibi. eligendum in Regem, vel Imperatorem postmodum promouendum. extra de elect. & in cle. Romani. verb. priusquam de iureiur.* vbi dicitur: *Ego enim Rex Romanorum, futurus Imperator.* Ex quibus omnibus patet, quod primo quis efficitur Rex, & postmodum futuro tempore Imperator, & sic Rex non videtur habere eādē potestatem, quam Imperator: cum Rex prius existens postmodum promoueatur in Imperatorem, vt sic aliquid importet plus promotio in Imperatorem, quam in Regem.

Quinto sic probatur: Nam nihil operatur antequam sit. *leg. 1 ff. de collat. bonor. §. si impuberi.* vbi dicit, præmatura est enim collationis species, cum adhuc viuatis, cuius de bonis quarta debetur. *leg. 1. §. ex hoc rescrip. o. ff. de ve. ire s.. pre. l. e. quoties. ff. de nouatio.* Sed Imperator in sua coronatione dicitur oriri, & sic incipere esse. *l. omnes. C. de feriis. ibi: vel ortus imperij protulerunt. & ibi gl. quæ exponit: id est, coronatus.* ergo ante hoc dicit Ioan. Andr. *in data libri. 6.* in gl. quæ incipit, *scire debes.* Et tribus coronis coronari debet, vt notatus per eum *in clem. Roman. elect.* & dixi supra.

Sexto probatur sic: Furtiuus est omnis actus & illicitus, qui exercetur in re præter voluntatem domini vel custodis, etiamsi exerceatur per eum, cui traditio fieri debet. *l. si ex stipulatione, ff. de acquirend. possess. 1. nec ex vera. Cod. de quadrien. præscript.* sed per Christum B. Petro & successoribus tradita sunt vtriosque Regni gubernacula, cœlestis, scilicet, & terreni. 22. *distinctio. c. omnes. 15. quæst. 6. c. alius. & c. nos sanctorum. & c. iuratos. 3. quæstio. 4. ca. quia prælatus. in princip. & c. Apostolicæ. de re iud. in 6.* Quicunque ergo sine voluntate successoris beati Petri terreni Regni gubernaculū assumit, rem illicitam facit. quod optime probat Innocentius per rationes, *in capit. licet ex suscepto. de foro compet.* & probatur *in dict. cap. Venerabilem. extra qui filij sint legit.* quod etiam probatur. *Psalm.* 135. vbi dicitur: *Qui fecit luminaria magna, Solem in potestatem diei, Lunam & stellas in potestatem noctis.* in quo transsumptiue significatur Sacerdotium & Imperiū, vt per solem sacerdotium significetur, per lunam imperium demōstretur. *cap. solitæ. extra de maior. obed.* Luna autem non lucet, nisi per influentiam Solis; ergo nec Imperator nisi per influentiam à Papa. & cum hoc bene facit, *d. l. bene à Zenone. supra in quarto fundamento.* allegata in fin dum dicit; *Imperiales suscepimus infulas.* vt dicatur infula, quasi infusa sunt influentia, de quibus infulis habetur *in l. fi. C. de Iudæis. & in auth. si vero. C. vt omnes iud. tam ciuil. quam milit. in princ.*

Septimo probatur sic: Nullum imperfectum operatur perfecte, alias perfectum ab imperfecto non dignosceretur, *l. adiliciæ. §. perfectissime. ff. de adil. edict.* Perfectum autem non est, cui aliqua particula deficit. *l. cum Syllanianum. C. ad Syllan.* Probat Philosophus 5. *Metaphysic. de perfecto.* & hoc etiā probat lex, dicens, neque balneum, aut theatrum fecisse intelligitur, qui ei propriam formam, quæ ex consummatione cōtingit, non dederit. *l. si is qui quadringenta. §. quedam. ff.*

ff. ad leg.

ff. ad leg. Falcid. Hinc dicit Dominus Ias. *in leg. si pro fundo. & in l. sub prætextu, 2. & in 2. col. C. de transact.* quod imperfectum & nullum idem sunt, sed constat quod ante approbationem, vnctionem & coronationem aliqua pars imperiali dignitati deficit, alioquin esset superflua: quod nemo sanæ mentis probauit, *vt l. si ita quis stipulantes. ff. de eutl. l. posthum. ff. de capt. & postlim. reuer.* ergo non est perfecta, & sic non potest perfecte imperialia operari, quod posset, si ea quæ sunt iurisdictionis, libere exercere posset; cum tota sua potestas in hoc consistat.

Octauo probatur sic: Quoties sunt duo gradus successiui adinuicem ordinati existens in vltimo non debet attingere ea, quæ sunt primi, sicut Diaconus ea, quæ sunt Episcopi, vel presbyteri. *cap. Diaconus. & c. seq. 93. distin.* vni commissum alius surripiat. *l. consulta diualia. C. de testam.* Et in electo in Imperatorem est considerare duos gradus. Vnum inquantum est Rex; alterum, inquantum promouendus est Imperator, vt *d. c. venerabilem. de elect.* & clarius *in d. c. in nomine domini. 23. dist. ibi: dilectissimi filij nostri habeant.* existens ergo in proximo gradu, scilicet Regis, non vsurpabit quæ sunt secundi, scilicet Imperij.

Nono probatur sic Præceps & præmature vtitur quis gladio ante efficacem commissionem eiusdem. *l. obseruare. §. si ff. de offic. procons.* arg. *leg. 1. de exec. rei iudic.* & quis administrationi imprudenter se immiscet ante administrationem decretam. *leg. fin. C. arbitr. tutelæ. & in Authen. vt hi qui oblig. habere perhib. res minor.* sed sic est, quod vterque gladius est apud Ecclesiam, quod notatur per verba Apostolorum, in quorum persona Ecclesia designatur: Ecce duo gladij hic, scilicet in Ecclesia: Et Christus dicit non superflua esse, sed dicit, sufficit: & ideo cum Petrus gladium exercuit, nequaquam vt abiiceret iussit, sed vt in vaginam conuerteret, quasi exercitium prohibens, non imperium auferens. Exercitium autem Imperatori committitur in approbatione, vnctione & coronatione. arg. *ff. de milit. testam. l. ex eo. & l. si Titius & in Authen. de defens. ciuit. §. interim. coll. 3.* ergo ante hanc commissionem administrare non potest.

Decima probatur: Electus ad militiam non prius miles est, quam stigmata receperit, & in numero militum sit descriptus. *l. ex eo. & l. si Titius. ff. de testam. milit. l. 1. stigmata. C. de fabricensib. lib. 12.* Sic etiam Imperator licet sit in Imperatorem electus, donec habeat stigmata & insignia Imperatoris, non debet dici Imperator.

Vndecimo: Nam cum post eius electionem requiratur confirmatio Papæ, & ingressus officij per coronationem, *iuribus supra alleg.* Sequitur, quod ante non habet plenariam potestatem; ergo non potest officium in inuitum exercere. *l. Publius. ff. de cond. & demon. in Auth. consulib. cap. hac autem. coll. 4. & in Auth. de defens. ciuit. §. interim. & leg. post duos. C. de aduo. diuer. iud. & ca. pen. extra de transl. prælat.*

Duodecimo: Cum, vt ante dictum est, ante confirmationem, consecrationem & vnctionem, non dicatur Imperator, sed tantum Rex Romanorum; ergo potestatem Imperatoris habere non debet: cum carentia nomine carere debent & effectu. *l. à nullo. C. de feriis.* & ista tria vltima motiua facit Saly. in *d. l. bene à Zenone. C. de quadrien. præscript.*

Contrariam tamen opinionem, scil. quod statim electione facta possit administrare, tenent Bart. Bald. post gloss. & Cyn. *in clem. l. bene à Zenone.* Bart. *in extrau. ad reprimendum. in verb. Regibus.* & idem Bart. *in leg. ex eo. ff. de test. mil. & in lo. sed & reprobari. in princ. de excus. tuto. & in prima constitutione Digestorum, in fin. princip.* gloss. *in c. legimus. 94. distin.* Innoc. *in c. cum Ferra. extra de constit.* Collectan. *in cap. nosti. in fin. & ibi in apostilla. in ver. sic nec Imperat. extra de postulat. prælat.* Pan. *in c. venerabilem. extra de elect.* Felin. *in c. eam te colum. 2. ver. similiter. extra de Rescr.* Oldr. *consil. 168. & consil. 199* Albe. de Rosa. & Saly. *in d. l. bene à Zenone.* qui mouentur rationibus seqq.

Primo, Quia sicut matrimonium mutuo consensu perficitur. *ff. de reg. iur. leg. nuptias. cum simil.* ita mutuo consensu eligentium, & electi acceptantis, debet dici esse perfectum, & est similitudo bona: Quia sicut maritus vxorem tenetur defendere, vt *Instit. de excusat. §. patitur.* Ita & Imperator Rempublicam in vniuerso, & in particulari, vt in *dict. l. bene à Zenone. & Cod. de nouo Codice componen. in princip.* Sed videtur, quod ista similitudo non sit bona, cum, vt dicit Rofredus Beneuentanus *in libello iuris Canonici, sub titulo de sponsalibus in 1. cap.* Sicut matrimonium per sponsalia initiatur, per verba de præsenti completur, & per copulam carnalem consummatur: Ita matrimonium per electionem post consensum initiatur, in confirmatione ratificatur, & in consecratione consummatur. *l. licet. & ca. inter corporalia. extra de transl. prælat.* & etiam dicit Lucas de Pen. *in l. mulier, in prin. Cod. de incolis. li. 10.* quod matrimonium tantum dicitur inchoari per sponsalia, & consummari per copulam carnalem, allegat iura allegata:

Ex quo mihi videtur dicendum, quod ista similitudo non est sufficiens ad æquiparandum vnum ad aliud. Ita quod sit verum argumentum, cum etiamsi similitudo esset vera, quod non tantum concludit identitatem, nec habet eandem rationem: & ideo non valet argumentum. Panor. *in cap. quoniam frequenter. §. fin. in pen. col. extra vt lit. non conte.* quasi similitudo non sit commoda, in ratione nihil operatur, vt dicit idem Panor. *in ca. cum dilectus. in 3. co. extra de ordine cognit.* & ideo cum hic sit alia ratio in matrimonio carnali eo, quia solus consensus facit matrimonium, non concubitus, vt dictum est, & nihil vltra requiritur ad perfectionem, non est hoc casu arguendum ad hunc casum: cum sola electio etiam cum consensu illos non faciat eum Imperatorem, imo requiritur consecratio vnctio & coronatio, *iuribus supra allegatis*; igitur, &c.

Secunda ratio Salycet. & aliorum pro hac opin. est talis: Quoniam, vt dicit, eiusdem virtutis & potestatis debet esse electio facta à Principibus Alemaniæ: cuius potestatis & effectus erat electio facta à populo Romano. Cum subrogatum sapiat seu assumat naturam subrogati. *l. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautionib. l. 1. §. hac actio. ff. si quis liber esse iuss.* Sed electio olim facta populo Rom acceptatione secuta, erat tantæ potestatis, quod omnem iurisdictionem transferebat in principem seu Imperatorem. *l. 2. §. nouissime. ff. de orig. iur. & §. iustit.* & postea in Imperatorem. *leg. 2. §. Cum enim. Cod. de veteri iure enucl. & leg. 1. ff. de const. Princip.* ergo & electio facta per illos Principes Alemaniæ subrogata loco populi Romani. *cap. venerabilem. de elect.* idem debet operari & sic sequitur, quod virtute suæ electionis præest legi, vt *ff. de legib. leg. Princeps. & C. de legib. l. digna vox.* Et per consequens habet potestatem beneficia & priuilegia concedendi, & contra iura dispensandi.

Istud Argumentum non militat hoc casu. Cum licet sit verum, quod ex electione facta per populum Romanum omnis iurisdictio, & potestas, quæ erat penes populum Rom. fuerit translata in electum;

non tamen fuit translatum Imperium in eum ; cum tunc nondum esset Imperium saltem specialiter aut specifice, sed erat solum potestas, quæ fuit translata in Consules, Reges & Dictatores. Qui non fuerunt Imperatores, nec iura Imperij habuerunt, Nisi quia tanquam habens administrationem Regalem etiam dici potest Imperator. *2. Reg. 8. ca. Ibi: Iura Regis, qui imperaturus est vobis* vt supra dixi. Et solum Imperium habuit initium à Deo, ex quo potestas Imperij assumi debet ab eius Vicario; cum eidem omnis potestas data fuerit, vt habetur *Matth. 28. ca.* Data est ei potestas in cœlo & in terra.

Et etiam illa potestas, quæ erat in populo Rom. nō est in electoribus, cum iurisdictio integralis esset penes populum, *iuribus supra allegatis*; non sic in electoribus, qui nullam iurisdictionem, nec potestatem Imperij habent, sed solum facultatem eligendi, *dict. capi. per venerabilem. & c. Romani supr. alleg.* Et etiam quia dicta potestas, quæ data fuit per populum Roma. non potest extendere effectum suum extra iurisdictionem populi Rom. & quam tunc habebat; cum extra territorium ius dicenti impune non pareatur. *leg. fin. ff. de iurisd. omn. iud.* Et ideo licet Electores habeant illam potestatem, quam habebat populus, non potest attendi, nisi quo ad regnum Romanorum; ex quo, vt videmus, per illam electionem dicitur solum Rex Romanorum: cum vt dicit tex. *in locis supra allegatis*, & postmodum sit futurus Imperator, scilicet per coronationem, vnctionem & consecrationem, vt dicunt text. iuris Canonici. & text. iuris ciuilis, scilicet *dict. l. bene à Zenone. in fin. ibi: ex eo tempore valitura, quod nutu diuino Imperiales suscepimus infulas.* Et etiam, vt cōstat *ex iuribus supra allegatis.* Electio, quæ fit simpliciter subrogata in locum alterius electionis, quæ fuit facta per populum, cum in hac sint additæ aliæ solennitates, & fuerit alio modo limitata, & qualificata: Et ideo cum suis limitationibus debet procedere, vt scilicet per electionem tantum fiat Rex Romanorum, & postmodum per coronationem, vnctionem & consecrationem futurus Imperator.

Tertio arguit Salycetus sic : Negari non potest, quin ante coronationem Rex Romanorum appelletur, vt dicit vere *dic. ca. venerabilem. de elect. & in c. in nomine Domini. 23. distin.* & si sic, quod Præpositus est ad regendum Romanos, & rempublicam Romanorum, vt *in Authen. vt præpon. nomen Imperat. in versi. mox autore Deo, & c. colla. 5* Ergo omnem potestatem, quam Reges Romani habebant, habet, & quæ illi facere poterant, potest. *d. §. mox.* igitur, &c.

Ad hoc est clara responsio, quod Salycetus satis fatetur, quod non est Imperator, sed solum Rex Rom. ergo paruam habet potestatem: cum Reges Romanorum sint exacti, ita quod nulla potestas penes eos remanserit. *l. 2. §. exactis. ff. de orig. iur.* Et etiam: quia regnum Romanorum est hodie penes alium, scil. penes summum Pontif. per donationem factam per Constantinum : igitur nullam iurisdictionem habet, & si habet, dicitur tantum habere habitu, & non exercitium: quod idem est ac si nullam iurisdictionem haberet, vt in simili videtur Barb. *in cap. nouit. in 3. notabili extra de iudic.* Imo, si fuerit exactum nomen Regum, fieri potuit, cum etiam nomen Imperatoris possit per populum tolli. Quoniā, vt dicit Guil. de Gugn. & ibi Bart. qui eum refert, *in leg. non ambigitur. ff. de legib.* posset hodie adhuc regradare Imperatorem, & eidem tollere potestatem regiam: de quo dicto, an sit verum, vide Barb. *in d. c. nouit. in 3. col. in 2. notab. extra de iudic.*

Quarto arguit idem Salyc sic. Hoc est in Papa, quod ex sola electione, acceptatione secuta, omnem habeat iurisdictionem *extra de elect. capit. licet de vitanda. 23. distinctio. c. in nomine Domini.* ergo & idem in Imperatore. Cum vtrunque, scil. Sacerdotium & Imperium Deus de cœlo constituerit, vt *in Auth. quomodo oporteat Episcopos, in prin. collatio. 3. de fid. instrum. § 1. col. 6.* Nec Imperator vllum superiorem cognoscit, sicut nec Papa.

Ad hoc etiam est facilis responsio. Quod cum Imperator se subiecerit iurisdictioni summi Pontificis; in hoc, quod teneatur ab eo consecrari, vngi, & coronari; vt dixi supra; quod Papa est ei superior, & si non in temporalibus, nisi habitu, saltem in spiritualibus: Cuius etiam Imperator est protector quo ad defensionem, cum adiuuare debeat Papam in conseruatione suæ iurisdictionis, notatur per Barb. *in dict. ca. in 2. notabili, extra de foro compet.* & cum acceptat Electionem de se factam per Principes Alemaniæ, cum fiat autoritate summi Pontificis & ex eius dispositione, videtur suam autoritatem approbare: Et ideo si illam approbet in vno, non in alio reprobare potest. Cum, quod approbo, non reprobo. Ex quo ergo. Cum in constitutione facta per summum Pontificem sit expresse cautum & statutum, quod ex electione fiat Rex Romanorum, & postmodum Imperator per vnctionem, coronationem & cōsecrationem: sequitur, quod Papa in hoc est eo superior, & sic non est bona argumentatio de vno ad alium. Et licet multi teneant, ex pluribus rationibus, quod licet Imperator quādoque requisierit tales vnctiones, & coronationes, & consecrationes; quod tamen non tenetur illas petere & accipere necessario : videtur tamen dicendum contrarium: cum, qui assumit ius aliquod in vim alicuius iuris debet illud in totum approbare, nec potest in eo, in quo ius assumit, approbare, & in alio reprobare; quoniam cum, vt dicit tex. *in cap. venerabilem. de elect. & in clement. Romani. de iureiuran.* Principes Alemaniæ habent potestatem eligendi Regem in Imperatorem promouendum : videtur, quod non possunt illum eligere, nisi sub illa conditione, & qualitate eidem data. Quoniam vnum approbando, scilicet actū Electionis aliud reprobare non possunt, scilicet qualitatem vel conditionem, vt satis facit text. *in l. in causa ff. de procurat. & l. Angelus. §. idem quæsit. vbi Barth. ff. de liber. leg.* vbi dicit, quod quis non potest approbare pro parte scripturam, & illā pro parte reprobare. Et infinita ad hoc per Fel. *in c. venerabilis. in 6. col. versic. limitat. 2. extra, de except. & in c. Capitulū. in 11. col. extra de rescr.* per Alex. *in cons. 88. in 1. vol.*

TRigesima consideratio. Rex Franciæ in suo Regno Imperator dicitur, sic dicit Bal. *in l. exemplo. C. de probat.* & est tanquā stella matutina in medio nebulæ meridionalis, vt dicit Bal. *in tit. de feudi alienat. per Federic. in vlt. col.* Sitque corporalis Deus in Regno suo. Bald. *in Auth. hec amplius. vers. quero. an filius Regis. C. de fide. commiss.* qui lege intellectus regitur, & est apud nos polus antarcticus Bald. *in cons. 416. in 1. part.* in temporalibus, nullum superiorem recognoscens. *c. per venerabilem. extra qui filij sint legit.*

Et licet Bonifacius XIII. per suam constitutionem missam Philippo Pulchro Regi Francorum, declarauerit Regnum Francorum eidem subesse in temporalibus : Tamen Clemens V. eius successor eam reuocauit, prout liquet in *Extrauag. meruit.* de qua per Ioan. de Monthelono conciuem & contemporaneum nostrum, *in suo Promptuario iuris, in verb. Gallus, in his verbis : Vel quis dedit Gallo intelligentiam.* Quæ verba

verba adaptat ad Regem nostrum Christianissimum, ponens illam extrauagantem in his verbis: *Meruit chari, sinc. filij nostri Philippi Regis Francorum illustris syncera affectionis ad nos, & Ecclesiam Romanam integritas, & progenitorum suorum praclara merita meruerant: Meruit insuper regnicolarum puritas ac deuotionis synceritas, vt tam Regem, quam regnum fauore beneuolo prosequamur.* Hinc est, quod nos Regi & Regno per diffinitionem & declarationem bonæ memoriæ Bonifacij Papæ VIII. prædecessoris nostri, quæ incipit: *Vnam sanctam*, de qua supra, omnes integræ subesse Apostolicæ sedi declaratur, nullum volumus vel intendimus præiudiciũ generari; nec quod per illam Rex, Regnum & Regnicolæ prælibati amplius Ecclesiæ sint subiecti Romanæ quam antea existebant: sed omnia intelligantur esse in eo statu, in quo erant ante diffinitionem præfatam, tam quantum ad Ecclesiam, quam etiam ad Regem, Regnum & Regnicolas superius nominatos. Ita dicit text. *in d. extrauaga. et Clem. de priuilegiis*, habens immediate Regnum à Deo: cum oleo sancto vngatur super omnes Christianorum Reges, coronam libertatis & gloriæ obtinet. Ita quod super vexilla prima inuictissimi Regis Francorum nemo præsumere debeat honorem. Bald. *in tit. de prohib. feud. alien. per Federic. in vsibus feud. & in consil. 1.1. volum.* Cuius vmbra totus mundus regitur Bald. *in c.1. de venatici se.* supremam iurisdictionem in suo Regno habens. Franc. Curt. *in cons. 49. col. 33. & 34. ibi; nono est ... detur.* Ant. Corset. *in apostillis ad Pan. in c. quæ Ecclesiarum in 2. col. extra de constit.* Ita quod etiam Prælati non possunt confirmari, nisi ab eo fundentur & inuestiantur. *c. Adrianus le premier. 63. dist.* Nec bona temporalia Clericorum aliis legibus & constitutionibus decidi & determinari, seu subiici, quam suis ordinationibus & constitutionibus. Bald. *in c. cum venissem. de eo, qui mittit in possess. causa rei seru.* Habens eandem potestatem & maiorem in suo Regno, quam Imperator in Imperio. Card. Alex *in c. 1. quæ sint regal. in vsib. feud.* Hinc Monarcha in suo regno dicitur. Soz. *cons. suo 77. in 1. col. & cons. sue 175. in 2. col.* Qui etiam inter cæteros excellentissimus dicitur. *c. excellentissimum. 10. q. 3.* & etiam gloriosissimus nuncupatur. *c. hac quippe. 3. q. 6.* Et dixi de aliquibus ex prædictis *in co. suet. nostris Ducatus Burgund. in tit. Des successions des Bastards. § 3. in gloss. ab intesta. ver. nunquid autem.* Et etiam magnificus dicitur, *c. nouit. de offic. deleg.* & illustris, *c. nouit. de iudic.* Et qui etiam Christianissimus dicitur, vt habetur in extrauag. Ioh. XXII. quæ incipit: *prodiens.* cuius nominis magna est dignitas promissa à Propheta. *Esa. 62.* vbi dicitur: *Vocabitur nomine nouo, quo Dominus vocauit eum, & erit corona gloriæ in manibus Domini, & diadema regni in manu Domini Dei tui.* De quo Ignatius *Epist. 2. in libris Dionysij ad Magnesianum ex Smyrna.* Ita quod nemo alius habet ita pulchrum nomen in iure ad instar Iustiniani Imperatoris, qui etiam Christianiss. dictus fuit, vt in *Epist. inter claras. C. de summa trin. & fide Cathol.* Qui est super omnes Reges. Bald. *in tit. de prohib. feu. alien. per Federic. §. fin. in pen. col.* & aliquos ex his titulis ponit Iac. Bonaudi in *suo Panegyrico impresso vna cum opere Io. de Terra rubea, vulgo, vinea Ecclesiæ, nuncupato, in 9. & 10. col.* vbi ponit priuilegia Regis Franciæ, & etiam in 13. *colum.* dicit, quod licet non sit ex Alemania, eligi tamẽ potest in Imperatorẽ.

Et dicit S. Tho in *4. sentent. dist. 19. art. 3. in solut. vlt. argum.* quod orans pro Rege Franciæ habet centum dies indulgentiarum concessarum à Clemente, & decem ab Inno. IV. Ex quo laudandum est hoc: cum ita dicebat esse faciendum *Baruch. 1. ibi: Et orate pro vita Nabuchodonosor Regis Babylonis, & pro vita Balthasar filij eius, vt sint dies eorum, sicut dies cœli super terra, &c.*

Habet multa iura & singularia priuilegia, quæ non habent alij Principes: de quibus plene per Io. Ferauldum in *suo tract. de iuribus & priuilegiis Regni Francorum.* quæ consistunt in parte ex sacra vnctione cœlitus demissa, Ex aurea flamma, quæ est vexillus Regis, Ex apertis miraculis, quæ Reges Franciæ faciunt etiam ipsis viuentibus sanando infirmos, ex illa infirmitate, qua miraculose tres Reges, qui adorauerunt Christum, sanant in locis, vbi venerantur: Et dixi in *consuetud. nostris Ducatus Burgund. in proœmio. in verb. Du sainct Empire.* & per Ioan. de Selua in *suo tract. de benefic. in 2. par. in 22. q. 2.* vbi scribit decem priuilegia Regi Franciæ concessa, & amplissime de priuilegiis Regis Franciæ, ipsi soli specialiter concessis. Et quæ solus facere potest, scribit Iacobus Bonaudi in *suo Panegyrico impresso, vna cum opere Ioan. de Terra rubea.* vbi inter alia in 18. *col.* dicit, quod præcedit omnes alios Reges Christianos.

Ideo non debet sequi Imperatorem, tanquã non eidem subditus: imo si conuenirent simul, ambo lateraliter pergerent, secundum quod recitat alias audiuisse ita fuisse factum Guido Papæ *decis. sua. 239.* & prout refert Guaguinus *lib. 10. c. 2.* de Carolo Romanorum Imperatore: & Carolo V. Francorũ Rege simul transeuntibus, qui lateraliter per portã transiuerunt simul: Dicit tamen Guaguinus in *loco supra allegato*, quod Rex Romanorum tunc à dextris sedebat, & deambulabat: Rex vero Frãciæ à sinistris; sed sic est, quod qui sedet à dextris, est in digniori loco, vt infra dicam. Igitur videtur, quod Imperator in digniori loco.

Sed ad hoc potest dici, quod de duobus contendentibus de paritate, qui prætendit maioritatem, non est magnum inconueniens, si simul deambulando detur dextra prætendenti maioritatem per illum, qui prætendit se esse æqualem: Et ideo; quia non solum Imperator prætendit æqualitatem cum rege Franciæ. imo maioritatem: & Rex Franciæ prætendit cum eo æqualitatem potestatis in suo Regno: Ideo nimirum si permittit, quod illi detur dextra simul deambulando.

Et aduerte etiam, quod Imperator Sigismundus assistens in Parlamento Parisiensi, anno domini 1415. die 15. mensis Ianuarij curia tacẽte, creauit militem, quod ægre tulit Rex, & eius magnum concilium, sub silentio tamen præterijt, vt refert Enguerranus de Monstrelet in *suis Chron. vol. 1. c. 155.* Sed tamen si ratione, cum prædicta non arguant superioritatem, nec præeminentiam, vltra potestatem regiam. Cum etiam vnus ex parib. Franciæ si ibi tunc adfuisset in absentia Regis creare militem potuisset: cum creatio militis non importet collationem dignitatis; quia militia non est dignitas, vt notatur per dom. meum Ias. in *l. fin. C. de testam. milit.* & dixi infra *in 9. part. in 19. consid.* vbi dixi, quod militia non est dignitas, imo miles potest alium militem facere, vt dicit Bart. in *l. 1. in 10. colum. ver. 4. infertur. ibi: sed circa prædicta. C. de dignit. lib. 12.* & vide Corset. in *tract. de potestate regia. q. 80.*

TRigesimaprima consideratio. Rex Franciæ tanquã Imperator in suo Regno solus in tẽporalib: omnibus tam laicis, quam clericis præesse debet. not. per Innoc. in *c. nouerunt. de senten. excommun.* Et ibi bene dicit Panorm. *in c. cum venum. in fin. de foro cõp.* quod Rex præfertur & præsidet quibuscunque prælatis feuda tenentibus ab eo, maxime Rex noster Franciæ, eo; quod oleo sancto vnctus est, cœlitus demisso

in persona Clodouei Regis Francorum primi Christiani, medio Clotildis eius vxoris, filiæ Regis Burgun. Imo in eo habet locum *c. solita. de maior. & obed.* de quo murmurant plures contra Principes huius seculi præcedentes Episcopos & Cardinales ab eis feuda tenentes.

Et sic est conclusio verissima, quod in suo regno omnes quoscunque præcedit. Imo etiam extra regnum in loco indifferenti omnes, quoscunque huius mundi reges Christianos præcedit, cum primus nominetur inter reges Christianos enumeratos per doctores, vt per Alberic. in *rubr. de statu homin.* Anton. Corset. *in tract. de potestate regia, quæst.* 21. 22. Boetium *in suo tract. de authoritate & præeminentia sacri magni Concilij, in 1. part.* & dicit Bald. in *§. fin. pecul. col. de prohib. feu. alien. per Federic.* quod est super omnes reges. Et ita habetur in obseruantia Romæ, & ita fuit alias dictum per multos summos Pontifices, quod legati regis Franciæ præcedere debeant omnes & quoscunque alios legatos aliorum regum, etiam si sint legati regis Hispaniæ, qui Catholicus dicitur; & merito; cum reges Franciæ Christianissimi dicantur ad instar Imperatoris, qui sic dicitur *Epistola inter claras Cod. de summa Trinit. & can. Ecclesia mea. 97. dist. & l. vlt.* Imo etiam sanctissimus dicitur *l. 3. ff. de eualib. restituend.* Et hoc ex multis seruitiis sedi Apostolicæ impensis, vt habetur in pluribus & diuersis locis per Goaguinum. quæ potius laboriosum esset inuenire, quam subtile.

Et licet Reges Franciæ fuerint inuictissimi pugiles pro Ecclesia Dei, Ecclesiæ Christi, & libertatum veri zelatores: tamen inter cæteros fuerunt duo.

Primus, tempore Stephani Papæ, fuit Pipinus, contra Gaysirum Aquitaniæ Ducem, sacerdotum prouentus sibi vsurpantem, & contra Astulphum Longobardorum Regem: quem cum suo exercitu fudit, & dominia per eum occupata in Italia Ecclesiæ Rom. cuius erant, restituit, illiusque tyrannidem deleuit. Et de eo etiam fuerat prophetizatum per Ioan. in *Apoc. 14. c. vltra medium, ibi; Et ecce nubem candidam,* per quam secundum Lyram ibi intelligitur regnum Franciæ, moribus, & fide præ cæteris candidatum. & super Pipinum Franciæ regem habentem in capite suo coronam auream; cum reges Franciæ corona aurea coronentur. Et in manu sua, id est, potestate sua falcem acutam, id est, exercitũ summe bellicosum, per quam Pipinus multas magnas habuit victorias, maxime pro Ecclesia Rom. contra dictum Astulphum regem graui tributo Romanos prementem. Et etiam Bunoniam & Romandiolam Ecclesiæ Romanæ dedit, vt refert Spec in *tit. de rescript. præsentat. 9. ver. item quia obtentum, & insequenda tex Apocal.* de quo supra. Et alius Angelus, scil Papa Stephanus, exiuit de templo, sc. Rom Ecclesia, clamans voce magna, id est, deprecans ex magno affectu, ad sedentem super nubem, id est, super Pipinum Regem: mitte falcem tuã, & mete, scil. dirigendo tui exercitus potentiam contra Astulphum tyrannizantem; quia venit hora, vt metatur, id est, vt eius tyrannis per tuam potentiam tollatur; quoniam aruit messis, id est, ipse Astulphus, & exercitus obdurati sunt in iniquitate, & misit, qui sedebat super nubem, falcem suam in terra. Quoniam Pipinus valida manu intrauit, & messuit terram; quia contra Astulphum viriliter pugnauit: & beato Petro reddere compulit quæcunque sui iuris erant. Hoc ita interpretatus est dictum Apocalypseos Nicol. de Lyra *in d. 14. c.* Et de retributione Pipini ponit Guaguin. *in suis Chron. lib 3. cap. 4.* quoniam Stephanus eidem, & suę posteritati benedixit, & eum, qui temeritate aliqua aduersus Francos bella moueret, communione Christiana interdixit.

Alius vero Carolus Magnus Rex, in numerum Sanctorum relatus, qui Ecclesiam auxit, Adrianum & Leonem I V. summos Pontifices ab omni tributo, & molestia liberauit. *c. Adrian. & c. in synodo 62. dist.* Imperator factus est, eo, quia Imperium primo de Græcia in Francos translatum fuit, & deinde in Germanos: vbi adhuc, secundum gloss. in *cap. ego Ludouicus in fin. 64. dist.* & refert Arch. Flo. *in sua sum. in 3. part. tit. 22. § 14.* & iuxta dictum Alex. maluit se disciplinis antecellere, quam opulentus. Et quem etiam Iohan. in *Apoc. 14. c.* Ecclesiam liberaturum præuidit, dum dicit: *Et alius Angelus, s.* Carolus Magnus, exiuit de templo, s. Nouiomensi, in quo fuit coronatus, habens & ipse falcem acutam, id est, exercitum fortem; imo exercitu patris sui Pipini fortiorem. Et alius Angelus, s. Papa Adrianus, exiuit de altari: ad quod præmissa celebratione, vt vellet Deus Ecclesiam protegere, venerat, & clamauit voce magna, id est, affectu magno deprecans Carolum, vt ei ferret auxilium. Mitte falcem tuam acutam, i. exercitus tui potentiam, & vindemia Botros, i. Longobardos, eorum auferendo potentiam; quoniam maturæ sunt vuæ eius, id est, Longobardi sunt destructione digni. Et misit Angelus, sc. Carolus Magnus, falcem suam, i. exercitus potẽtiam, & vindemiauit vineam terræ; scil. auferendo potentiam Longobar. de terra Italiæ. Et misit in lacum iræ Dei magnum; quoniam Desiderium regem deduxit captiuum. Et calcatus est locus extra ciuitatem; quia regem cum vxore demisit in exilium extra terram suam. Et exiuit sanguis de corpore occisorum, scil. ex multa Longobar. occisione, quæ terribilis fuit vsque ad fræna: quia ex sanguine occisorum fræni militum Caroli fuerunt rubricati, vt in talibus bellis fieri solet, per stadia mille sexcenta. Nam fama huius victoriæ Caroli fuit longe lateque diffusa per quatuor orbis partes, vt ait de Lyra *in d. c. 14.* licet gloss. in *c. venerabilem. de elect.* videatur quodammodo dissonare ab huiusmodi declaratione, qua dicitur, imperium fuisse translatum de Græcis in Francos; quia videtur dicere, quod translatum de Gręcis in Germanos: sed illud reprehendit Zabar. Cum Carolus fuerit Rex Francię, & fuit Imperator ipse, & eius successores Reges Francorum per annos centum tres, & amplius vsque ad Astulphum: Cuius tempore, cum Ecclesia oppugnaretur à Berengario tyranno, nec Astulphus succurreret, in subsidium vocauit Othonem Ducem Saxonię, qui ei succurrit, & ob id per Leonem Papam V I I I. constitutus fuit Imperator, & deinde remansit Imperium apud Germanos: Sed vt dicit, primo fuit translatum de Græcis in Francos, in personam Caroli, qui dicebatur Magnus, de cuius statura vide Vincen. in *suo Spec. Historiali, lib. 15. cap. 1.* & de eius moribus & actibus *eodem lib. in cap. seq.* & per Guag. in *suis Chro. lib. 4. c. 1.* vbi plene. Qui etiam feruore fidei Christianæ plurima templa extruxit, & quæ dirupta recognouit, mandauit per locorum sacerdotes restitui atque restaurari.

Quorum duorum exemplum imitati omnes fere Francorum Reges, qui secuti sunt, magnis atque excellentissimis factis dignitatem fidei Christianæ, & religionis eiusdem conseruarunt, atque ampliauerunt: De quibus ample per Io. Ferault. in *suo tract. de iurib. regni Franciæ*, quos plus laboriosum est discutere, quam subtile.

Cum hic Carolus Magnus tantæ amplitudinis & inte-

integritatis vir fuerit, vt postea neminem parem, nedum superiorem Gallia habuerit: Inter alios mihi visum fuit, illum non fuisse silentio prætereundum. Ex quibus simul collectis potest indubitanter dici, quod Rex Franciæ propter eius claritatem, & synceram fidei deuotionem inter omnes Reges mundi est præferendus. Eo etiam, quia Regnum Franciæ vnica Ecclesia vniuersalis fuit, & est de quo vaticinatum est *Esai.* 5. Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei: Et sepiuit eam, & lapides elegit ex ea, & plantauit vineam electam: & ædificauit turrim in medio eius, & torcular extruxit in ea. De quo Ioan. de Terra rubea *in suo tractat. supra mentionato.* & secundum Lyram, intelligitur regnum Franciæ esse nubem candidam, quam prævidit Ioh. *in Apoc.* 14. cum sit moribus, & fide præ cæteris candidatum ac relucens. Et potest etiam dici ciuitas illa, quam præuidit Io. *in Apoc.* 21. *cap.* vbi ait: *Et vidi sanctam ciuitatem nouam descendentem de cælo, à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo: & audiui vocem magnam de throno dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus & habitabit cum eis, & ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus.*

Et etiam; quia Regnum Franciæ super cæteros obtinet, quod super reges iustitiam administrauerunt, & eam dilexerunt, & iniquitatem odio habuerunt, in fugando & eiiciendo Iudæos, & sectas Iudæorum, & hæreticorum. Ideo vnxit eos Deus, præ consortibus eorum, ex quo inter cæteros Reges huius seculi prædominantur. Quoniam Christianissimus Rex Francorum inter cæteros quoscunque Reges, oleo sancto cœlitus demisso, in coronatione Regis Clodouei, primi Christianorum Regum Francorum: ad instigationem Clotildis, eius vxoris, filiæ Regis Burgundorum inungitur, vt habetur in vita B. Remigij. Cui in Baptismo Clodouei, fuit cœlitus demissa phiala, quæ dicitur ampulla, plena oleo sancto per columbam. Ex quo adhuc hodie Reges Franciæ vnguntur, & sacrantur in coronatione: vt refert Guag. *in suis chron. lib.* 1. quæ adhuc est, in abbatia S. Remigij, in ciuitate Rhemensi. Et in qua solum apparet oleum tempore, quo sunt coronandi reges Franciæ: Quo tempore oleum, & non alio tempore, appareat; vt est notorium in tota Gallia, & sic licet sint alij reges, qui vnguntur, non tamen oleo cœlitus demisso, vt est rex Franciæ ideo præ cæteris præferendus est.

Et aduerte quod sunt tantum quatuor reges, qui vnguntur, scilicet, Ierosolymitanus, Francorum, Anglorum, & Siculorum, vt habetur *in libro censuali Rom. Eccl.* secundum Alber. de Ros. *super gloss. rubr. ff. de stat. homin.* Alij autem non nisi ex priuilegio, vel consuetudine, hoc ius habent. per Hostiens. & Goff. *in sum. de sacra vnctio.* Arch. tamen *in c.* 1. *quoniam.* 10. *distinct.* dicit, Quod olim & hodie Principes vngebantur, & vnguntur, per notata *in d. cap.* 1. *de sacra vnct.* Aluar. tamen. *in cap.* 1. *in tit. quis dicatur Dux, Marchio, Comes. in* 10. *colum. vers. qui Reges vngantur & qui non in vsibus feud.* dicit, Imperator vngitur, & coronatur tribus coronis, & cæteri quatuor Reges supra nominati, scilicet, Ierosolymitanus, Francorum, Anglorum, & Siculorum: de quibus fit mentio in iure in pluribus locis maxime de Rege Francorum, in locis ante allegatis. De Rege vero Angliæ *in cap. omnis. de ind. & in cap. non est. extra de sponsal.* vbi etiam fit mentio de Rege Britanniæ.

Cæteri vero nec vnguntur, nec coronantur. Quidam sunt Castellæ siue Hispaniæ, qui hodie catholicus nominatur: de quo fit mentio in iure in *cap. quanto. de iureiur.* Rex Legionis, Portugaliæ, Aragonum. Nauarræ, De quibus etiam fit mentio in *au nostram. de iureiur. & in d. cap. quanto.* de Rege Vincestriæ in subscriptione, *cap.* 1. *de probatio.* rex Daciæ, Bohemiæ, rex Armeniæ, rex Cordubæ, rex Cypri, rex Comachiæ, rex Numaniæ, rex Vichoniæ, rex Catholicus, rex Nauarchiæ, rex Colen. rex Mamiæ, rex Vologamiæ, rex Maioricarum, rex Minoricarum, rex Poloniæ, rex Scotiæ. Et omnes supradictos nominat Anton. Corse. *in tract. suo de potestate Regia.* 14. *q.* & de Rege Scotiæ fit mentio *in c. clarissimus. C. de communi. contug. & in c. venerabilem. de elect.* de rege Vngariæ habetur *in c. licet. & in c. non est dicendum. de voto, & voti redempt. & in c. intellecto. de iureiur. & in c.* 1. *de sacra vnction.* de Rege Gothorum 17. *dist. c. consilia. & hinc etiam.* de Rege Apuliæ & Siciliæ, habetur *in c. veritatis. de iureiur.* De Rege Scotiæ habetur *in c. inter alia. extra de immun. Eccles.* & hæc dicit Iacob. Aluar. *in loco hic ante alleg.*

Aduerte tamen; quia fuerūt alia regna, vt regnū Burgundionū, vt refert Guag *in suis chron. lib.* 1. cum dicit Clodoueū regem desponsasse Clotildem neptem Gōdebaldi regis Burgundorū, & de his fit mentio in iure, *in l. Lusitaniam. ff. de censib. in canon. sic gens Anglorum.* 56. *dist. & in c. volumus.* 11. *q.* 1. & Iac. Berg. *in suo suppl. lib.* 8. vbi ponit initium regni Burgun. quod fuit in anno Domini post Christum 35. & etiam *lib.* 9. ponit finem, qui fuit post Christum anno Domini 488.

Et etiam est regnum Iuetoti, de quo fit mentio per Guag. *in suo chron. lib.* 2. vbi ait: Fuit inter familiarissim. Clotarij aulicos, Galtherus Iuetotus Caletus agri Rhotomagen. apprime nobilis, & qui regij cubicularij primus cultor esset. Hic, pro sua integritate de Clotario cum melius meliusque in dies promereretur, reliqui aulici inuident, de prauantes quodlibet ab eo gestū, nec desistunt donec irritatum illi Clotarium pessimis susurris efficiunt. Quamobrem iurat Rex se hominem necaturum percepta Clotarij indignatione Galtherus pugnator illustris cedere Regi irato constituit. Igitur de relicta Francia in militiam aduersus religionis catholicæ inimicos pergit, vbi decem annos multis prospere gestis rebus ratus Clotarium simul cum tempore mitiorem effectum, Romam in primis ad Agapitum Pontificem se contulit, à quo ad Clotarium literis impetratis ad eum Suessione agentem, se protinus confert Veneris die, quæ Parasceue dicitur, cogitans religiosam Christianis diem ad pietatem sibi profuturam. Verum literis Pontificis acceptis, cum Galtherum Clotarius agnouit, veteri ira tanquam recenti liuore percitus, rapto à proximo sibi equite gladio, hominem statim interemit. Tam indignam insignis atque innocentis hominis necem, religioso loco & die, ad Christi passionem recolendam celebri Pontifex inæquanimiter ferens, confestim Clotarium reprehendit, monetque iniquissimi facinoris rationem habere, se alioquin excommunicationis sententiam subiturum. Agapiti monita ueueritus rex, capto cum prudentibus consilio, Galtheri hæredes, & qui Iuetotum deinceps possiderent, ab omni Francorum Regum ditione, atque fide liberauit, liberosque prorsus fore, suo syngrapho, & regni sceptris confirmat. Ex quo factum est, vt eius pagi & terræ possessor, regem se Iuetoti hactenus, sine controuersia nominaret. Id autem anno *Christiana gratia* 536. gestum esse, indubia fide inuenio. Hæc Guag. *in loco ante allegato.*

Aliud etiam ante fuit regnum Persarum, de quo supra dicti nullam faciunt mentionem: de quo fit

mentio *in l. mercatores C. de commerc. et mercat.* Sed istud regnum non est de his, quæ sunt sub registro Romanæ curiæ, quod tamen aliquando fuit Regnum Burgun. cum Burgundij fuerint Christiani ante Gallos, & Francos, per multos annos & vltra, cum Galli effecti fuerint Christiani, anno Domini 479. post Christum, vt constat ex Iac. Bergomen. *lib. 9.* quando ponit tempus, quo baptizatus fuit Clodoueus post Christum, qui effectus fuit Christianus medio & hortatu Clotildis eius vxoris, filiæ Childerici Regis Burgundorum, vt dicit ibi Iacob. Bergomensis. Et de dicto Regno Persarum & pluribus aliis vide Iaco. Bonaudi *in suo Panegyrico. 19. col. vsque ad 26.*

Et, vt plenius declarentur excellentiæ claritates, & præeminentiæ Regis Francorum qui omnes alios antecellit, insequendo doctrinam Ioan. Ludo. Viuald. in *suo opere regali, in tract. de laudibus, et triumphis trium liliorum Franciæ.* & G. Benedict. *in sua rep. c. Raynutius in verbo duas habens vxores. à num. 79. vsque ad nume. 126. de testam.* Et recitat Engnerranus de Monstrelet, quod anno Domini 1420. cum Rex Franciæ, & Rex Angliæ simul intrarent Parisiensem ciuitatem, Rex Franciæ equitabat à dextris, & primus osculatus est reliquias sanctorum. Et vide per eundem *in 1. volum. Cronic. et item cap. 32. in prin.* Dico, quod claritas, nobilitas, & excellentia Regum Franciæ, ex multis super omnes alios Reges perpendi, & cognosci potest, vltra superius dicta, maxime ex scuto cœlitus demisso, in quo plura comprehenduntur: Quoniam perseuerante vsque ad hanc ætatem fama vulgo dicitur: Quod olim Reges Franciæ, pro scuto tribus buffonibus vtebantur; quod tamen non erant sine mysterio: & hoc credo fuisse; eo, quia sicut de natura buffonis est, in quacunque parte terræ sit, semper se collocare in meliori & in pinguiori loco: Ideo, cum Rex Franciæ ex vniuersali mundo meliorem pinguiorem, & vtiliorem terram teneat, & habeat, ideo in sequendo naturam buffonis, pro armis assumpserant reges Frãciæ ante Christianitatem, tres buffones, habendo respectum ad ea, quæ magis naturaliter conformabantur circa eius naturam, in aliquibus. Nunc vero tempore Christianitatis, & à tempore quo Reges Franciæ effectu fuerunt Christiani, mutata est natura; quia insequendum est id, quod tendit ad finem, & effectum illius Christianitatis, cuius nomen fidem, & protectionem assumpsit: quod Deus aduertens, & volens illi prouidere secundum quod decens erat, postquam Clodoueus Christianus effectus fuit, demissum fuit è cœlo scutum id, quod Reges Franciæ nunc gestant, continens tria lilia aurea, quibus subest cœli sereni color, quem asuri Franci dicunt; in quo sunt quatuor consideranda.

Primo, quòd in scuto lilia depinguntur.

Secundo, quòd depinguntur aurea.

Tertio, quòd in numero ternario.

Quarto, quòd in campo coloris sapphiri extenduntur.

Quo ad primum dicendum est, quod lilia fuerunt à superis multiplici ratione Regibus Franciæ data.

Primo; quia sicut lilium plerunque de spinis oritur, inter spinas moratur; & quanto magis spinis pũgitur, tanto vehementius odor eius sentitur: sic Francorum Reges, licet à spinis, & infidelibus originem duxerunt, vsque ad tempora præfati Clodouei, qui quatuor Reges prædecessores habuit infideles, videlicet Pharamundum, Clodionem, Meroueum, & Childericum dicti Clodouei patrem; nihilominus, postquam nomen Christi Francis innotuit, tam reuerentem candorem, & odorem, illabatæ fidei retinuerunt, vt nil eis dulcius, nil clarius quam gloriam Christianæ gentis extollere.

Secundo; quia lilium plantam habet rectam, quæ ad vnam partem non inclinat nec ad aliam, sed recto tramite tendit ad alta. In quo rectitudo bonorum operum figuratur, iuxta illud: Iustus germinabit sicut lilium, & florebit in æternum ante dominium. Sic rex animi magnitudinem habere debet, cum nihil honorabilius existat in regia maiestate, quam rectitudo voluntatis; sicut oppositum nihil execrabilius in eo, quam simulatio, aut duplicitas, vt supra dixi *in princip. huius partis.* Ideo pristim Francorum Reges, duplicitatis vitia nimium horrentes, semper cum animi rectitudine ac cordis integritate, se ipsos Ecclesiæ obsequio præbuerunt: sicut Pipinus pro Stephano antistite contra Astulphum, & Carolus Magnus pro Adriano contra Desiderium Longobardorum Regem, vt supra dixi hac consideratione, vbi de his duobus Regibus dixi.

Tertio; quia inter lilia quiescere, & conuersari Christus plurimum delectatur. Vnde in Canticis canticorum, lilium ipse, qui Sapientia diuina est, se nominat. *Ego* (inquit) *flos campi, & lilium conuallium*, ita quod Spiritus sanctus in persona Ecclesiæ *Canticorum 2.* ait, *Dilectus meus* scilicet Christus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia. Et iterum: *Dilectus meus descendit in hortum suum, vt ibi pascatur, & lilia colligat.* Amat enim valde Christus & delectatur liliis, id est, personis puris, & mundis à peccato: quia cum sit summa puritas, & mentes puras diligit: sic Reges Christianissimi semper delectati fuerunt liliis, id est, secum habere & amare personas doctas, & puras, & mundas ab omni peccato, & vitio, veritatem sequentes.

Quarto; quia lilium sui natura, teste Plin *lib. 21. c. 5.* est nobilissimum, quod nulla florum excelsitas maior. Cuius flos languido semper collo, quasi inclinans, & non sufficiens capitis oneri, fragrat odore acutissimo.

Et etiam Christus, sedens à dextris virtutis Dei in excelsis, cui data est omnis potestas in cœlo & in terra: Tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit, vt Apost. *ad Heb. 1.* Qui tanquam fons humilitatis, cœlos inclinauit, descendens in vtero Virginis, humiliauitq; semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, teste Aposto. *ad Philip. 2.* & tandem inclinato capite tradidit spiritum, *Iohan. 19.* Cuius fragrantia, aliis est odor vitæ in vitam, aliis vero, odor mortis in mortem.

Sic Rex Franciæ, cum sit Christus, scilicet, oleo sacro diuinitus emisso, vnctus, & sacratus, omnibusque celsior, atque maior, ex quo vocatur Christianissimus, sicut lilium in se habere debet humilitatem ad audiendum singula, caput inclinatum, nihil de seipso præsumens, & odoris suauitatem, per bona & sancta opera, ex quibus bona resultat fama in suauitatem odoris, & non exemplum cuiusquam sceleris. Quia candidum & nitidum semper stat lilium. Vnde legitur *Exod. 25.* Quod in candelabro tabernaculi erant lilia ex ipso pendentia, denotans candelabrum Franciæ, scilicet regem habere debere cogitata verba & opera pura, candida, tanquam lilia: quoniam virtutes sunt & candidæ, & lucidæ, peccata vero, & vitia nigra sunt, & obscura.

Quinto lilia in scuto Regis nostri Christianissimi sunt apposita; quia lilium multas habet virtutes. Nam, virtute suæ naturæ radix eius, secundum Physicos, valet contra duritiem splenis, & neruorum, maxime sub prunis cocta, & cum oleo roseo trita,

vstuas

vsturas sanat, & vulnera cicatrizat, & confert adustioni aquæ calidæ, cum sit exiccatiua, mollitiua, abstersiua & consolidatiua. Valetque lilium incisionibus neruorum, & splenis apostemata maturat, & vt omnes testantur, lilium tumores resoluit, vlcera abstergit, dolores mitigat, venena depellit, puncturis confert, & succus eius cum melle decoctus, veteribus vlceribus medetur. Sic Rex noster Christianiss. (quasi virtute leuitatis liliorum prouocatus) vltra modum horrere debet tumorem arrogantiæ, discordiæ, iactantiæ, inanis gloriæ. Apostemata luxuriæ purgare, vsturas auaritiæ, & venena inuidiæ sanare. Et tandem omnes morbidas Reipublicæ ægritudines, contractione, & (cum opus fuerit) punitione malorum, salubriter curare. Et rosuper, totum se conferat ad regias virtutes, ad pietatem, clementiam, misericordiam, mansuetudinem, humilitatem, modestiam, dilectionem, & beneuolentiam: quæ preciosa sunt monilia Regiæ maiestatis, vt supra *hac parte in 6. consid.* dictum est. Et quemadmodum lilium (vt dixi) cum oleo roseo tritum vsturas sanat; ita iuisit Deus lilium cum oleo, vt dictum est, ad denotandum Reges Franciæ habere potestatem sanandi vsturas, prout faciunt. Quoniam, vt videmus notorie ipsi sanant quasdam vsturas, qui qui in vulgari nostro dicuntur les escruelles, vel alias morbus Regius.

Sexto, vt dicunt dict. Ioan. Luc. Vinald. & G. Benedict. *in locis ante alleg.* in scuto dicti Regis sunt lilia; quia lilij oleum est resolutiuum, & aperitiuum; conuenit etiam dolori capitis, & destillatum in aurem, sedat eius dolorem. Sic Rex Christianiss. in aperto esse debet, & copiam sui facere, aures apertas semper habere, & singulos audire, vt de omnibus informetur, & singulos prouidere possit. Ne assistentes eidem, faciliter eum decipiant, propriis commodis inhiantes in Reipub. destructionem. Et etiam si non audiatur populus, videtur ei fieri iniuria, & missorum officialium autoritas vilesceret. Vnde Imperator *in l. 2. C. de off. vic.* Relationes (inquit) omnium, præsertim officiariorum libenter audimus, ne administratorum decrescere videatur authoritas, si eorum consulta veluti prophanorum preces à nostris aditis repellamus. Hodie tamen multi Principes susurronibus; & detractoribus aures præbent, ab eisque domesticis suis tenentur inclusi, & excæcant, vt nihil veritatis, & eorum, quæ praue geruntur, sciant, & ipsi interim bona hauriant, & substantiam, & interdum per suoas subditorum perdant: quod alias contingit in hoc Regno Franciæ, tempore Theodor. Regis Franciæ, vt refert Guag. *lib. 3. cap. 4. de Francorum gestis.*

Septimo, Lilia in scuto Regis figurantur: quia dilium, sua virtute saniem & immunditiam purgat. Quo demonstratur, quod ad Regem pertinet immunditias & labes hæresium & saniem hæreticorum, ac peruersa infidelium dogmata ab Ecclesia Dei diligenter abstergere & repellere. Quia hæresis, fundamentum omnium bonorum subuertit, & plus cæteris peccatis nocet Ecclesiæ Dei. Estque omnium peccatorum grauissimum, vt ait Thom. *4. sent. dist. 13. quæst. 22. per tot.* facit tex. *in l. Manichæos. & in Auth. Gazaros. C. de hæret.* Et inde est quod hæretica prauitas appellatur. Huius zelo accensus fuit Carolus Magnus, qui Barbaras gentes, Saxones, Hispanos, Longobardos, cæterosque populos, qui falsus ritus sequebantur, potestatem subegit.

Et etiam Philippus tertius Francorũ Rex, qui Petro Aragonũ Regi bellũ intulit, eo quod variis erroribus fauerat: vt refert Guill. Benedict. *in loco ante citato, n. 85.*

Octauo, Francorum Regi lilia data sunt; quia lilium suæ naturæ virtute, morsum serpentis, & similiter eius folia, vexationem serpentum curant, eiusque radices, vt Plin. attestatur *d. lib. 21. c. 19.* valent contra serpentum ictus, Et secundum Auicen. Lilium confert puncturæ vermium venenosorum, atque scorpionis. Præterea semen eius (vt inquit Dioscor.) potui datum, ad serpentum morsus facit. Ideo vt enarrat G. Benedicti, Reges Francorum ter religionem Christianam à morsu Mahometi, serpentis venenosi, sanauerunt, & restaurauerunt, & his temporibus videmus nostram fidem & religionem Christianam, sanatam esse à morsu pestiferi serpentis Lutheri, qui infinitas hæreses in fide Christiana seminauit, quæ fuerunt extirpatæ à Rege nostro Francisco Christianiss. qui non cessat insudare, vt Clemens summus Pontifex à sua sede eiectus restituatur, quem Carolus Borbonius dux exercitus Caroli Austriaci electi in Imperatorem, in vrbe obsederat hoc anno Domini 1527. die 6. Maij. In qua obsidione, ipse Carolus Borbonius interfectus fuit: quia Deus iniustas semper vlciscitur iras. Ipsa verò Roma, ab Hispanis, & Alemanis tunc depopulata fuit, & ipse Clemens captiuus extitit; cum maximo dolore Christianitatis, maxime Gallicanæ, quod Rex noster Christianissimus ægre ferens motuus pia deuotione & pro honore sanctæ sedis Apostol. (quam semper Reges Franciæ venerati sunt, & defensarunt) aduersus illius hostes, misit copiosum exercitum Francorum in Italiam, vt summus Pontifex in sua sede reponeretur, expellerenturque dicti hostes ab vrbe (in qua captiuabatur Papa) & a tota Romania saltem terris sedi Apostolicæ subditis.

Secundo, in scuto Regis, lilia figurantur aurea, & nõ argentea, vel alterius metalli, quibus denotantur octo pulchra documenta ipsis legibus necessaria, propter octo singulares naturas, & effectus auri, quod est metallum excellentius omnibus aliis, vt infra dicam *in vlt. part. in 15. consider.* Et ad illud propositum videatur G. Benedicti *in d. loc. num. 100. & que ad nu. 107.* Vbi dicit, quod primo aurum est coloris optimi, & puritatem quandam ac fulgorem eximium præ cæteris metallis habet, & inde dicitur aurum ab aura, id est, splendore, vt ait Isid. *lib. etymologiarum, 16. cap. 17.* quod repercussu aere plus fulgeat. Naturale enim est, vt splendor metallorum plus fulgeat luce alia repercussus. Vel à similitudine coloris auroræ, nomen traxisse putant. Et aurum in corporib. est sicut Sol inter stellas. Sol autem dicitur dominus stellarum, & lumen earum vt dixi infra *in vlt. part. in 8. consid.* Sic aurum est Rex corporaliũ rerũ, & mensura omnium. Ex hoc auro prouocatur Rex Christianiss. ad sapientiam acquirendam, quæ auro purior est, & splendidior. Imo omne aurum in comparatione illius, arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius *Sap. 7.* Comparatur enim auro sapiẽtia, ratione puritat. & splendoris, respectu æterni iudicis vt dicit ibi G. Bened. & Cælius *lib. ant. lect. 4. ca. 24.* Et aurum pro vitis sanctitatis claritate fulgentibus accipitur, vt *in c. qualis in fi. de pœnit. distinct. 2.* & pro sapientia: vt *in c. principium. loco preallег.* Quæ sapientia est legi necessaria, vt hic ante scripsi *in 10. consider.* quæ viguit in multis Regibus Franciæ, vt ibi declarat Guilhelmus Benedictus.

Secundo, Aurum habet proprietatem lætificandi, quam non habet aurum per alchimiam sophisticatum, secundum Thom. Vide sunatura auri, vt

dicit Auicenna, ingreditur medicinas melancholiæ, alopeciæ. Et confert doloribus cordis, ac tremori ipsius. Nec nō timori animæ & data cum succo boraginis, auxiliatur syncopizantibus. Ex quo instruitur Rex Christianissimus, quod gaudens sit & lætus; quia animi lętitia interdum dolores corporis mitigat. Tristitia vero humanæ vitæ æmula est, & passio mortifera: iuxta illud Prouerb. 17. *Animus gaudens, floridam ætatem facit, spiritus tristis desiccat ossa.*

Tertio; quia verum aurum ponderositatem habet, & soliditatem: Ideo dicit Arnal. de Villanoua *in lib. de vino.* Vinum extinctionis auri sua soliditate confortat. Et *in lib. de natura rerum*, dicitur, quod in duplo ponderosius est argento, ære, aut stanno, habetque ex sua soliditate puritatem, & generositatem super omnia metalla: ideo est pretiosius, durabilius, tractabilius, omni tempore fulgens, recreans visum, & cæteros sensus. Ex quo Regi Franciæ datur salubre documentum, tanquam aureus sit solidus, maturus, secretus & grauis in discutiendis rerum causis, ne leuitate, aut furore ductus, feratur in præceps.

Quarto: Quia aurum secundum Physicos temperatius est omni metallo; vnde virtutes habet mirabiles confortandi cor, stomachum, & cæteros sensus, vt dicit Arnal. de Villanoua, *in loco hic ante citato.* Non quod incorporetur, aut membra nutriat, sed quia alternatiua virtute corpus immutat: & ideo confortat; quia asperitate sua detergit superflua. Licet enim aurum calidæ sit naturæ, vt Medici dicunt, tamen eius caliditas est modici excessus, ob quod non locatur in gradu, licet alij locent. Sic Rex Christianissimus quasi aurum erit temperatus, calidus quidem per amorem charitatis & dilectionis erga subditos, exemplo Moysis; qui Exod. 32. *Aut* (inquit) *dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti.* Similiter Apostolus ad Romanos 11. loquens: *Optabam ego anathema esse pro fratribus meis.* Et hic sincerus amor erga subditos multum profuit Romanis, vt hic ante *in 14. consideratione* scripsi. Et præ oculis debent illud habere Principes: quoniam, vt ait Seneca: *Si vis amari ama.* quia ita decet viuere Principem, vt à subditis diligatur, & sic suos diligat, vt pro ipsis etiam mori non timeat. Sicut Codrus Atheniensium Rex pro victoria populi sui seipsum morti tradidit, vt recitat Valer. Max. *li. 5. tit. de pietate erga patriam.* Sic etiam Christus pro salute populi sui occisus fuit, & passus est, vt habetur 2. *Petri.* 2. vnde Princeps ita agendo, à suis mirum in modum diligitur.

Nam Dux, vt dicere solebat Cæsar, qui non laborat, vt militibus charus sit, milites amare nescit. Legitur de Alexandro Magno, qui videns militem Macedonem præ nimia senectute frigore stupefactum, de sede sublimi descendit, & suis manibus eum in sedem posuit, & eo modo fecit, vt à suis diligeretur. Alias Princeps, qui à suis non diligitur, tanquam tyrannus damnatur, nec securitate vbi est fruetur. Sicut de Dionysio tyranno legitur, cui cum corpus suum iuberet à multis militibus custodiri, Plato dicit, quod, inquit, malum fecisti, vt à tot militibus custodiri habeas? Quapropter dicit Claudia.

Non sic excubiæ, non circunstantia tela,
Quem tutatur amor.

Hoc est, qui amatur, non indiget custodia. Ob id dicere solebat, Traianus Romanorum Imperator: Talem priuatis Imperatorem esse oportet, quales priuatos sibi optat habere. Hæc inter cætera fecit nedum viros, sed & fœminas gloria pollere, regnisque potiri, vt de Amazonibus, *li. 3. de gestis antiquis*, refert Diodor. dicens, eas omnium subditorum beneuolentia iusto æquoque imperio adeptas. Quibus sententiis datur intelligi, quod tota pastoralis cura amore veræ dilectionis ornari debet. Cui vigilantia incumbit ad subditorum vtilitatem, & consolationem, iuxta illud Ouid.

Regia, crede mihi, res est succurrere lapsis.

Regum profecto est, omnibus prodesse, nulli nocere: quod in beluis clare monstratur: Quoniam sic viuunt apes, quod rege misso, totum dilabitur examen. Et cum sint animalia iracundissima, ac pro corporis captu pugnacissima, quæ aculeos in vulnere relinquunt: Rex tamen apum aculeo caret, aut saltem eo non vtitur, teste Plinio *li. 9. cap.* 16. Nec voluit illum natura sæuum esse, à quo telum detraxit, sed maiestate armatum; quod Regibus & Principibus dignum exemplum est, vt & ipsi ab exiguis animalibus discant turbas populorum, sine aculeo seueritatis in debitum finem dirigere. & tunc velut aurea lilia, aureæ veræ charitatis erunt radiantes.

Quinto, vt ait idem G. Benedict. post Io. Lud. Vioaldum, aurum sub malleo non resistit, vt ferrum: nec frangitur, vt vas terreum: nec resonat, vt cymbalum: sed si malleo percutiatur, cedit, & in omnem partem dilatatur. Et sic *in lib. de rer. natura* dicitur, licet aurum sit gratiosissimum super omnia metalla, nihilominus est maxime ductibile, & tractabile. Ex quo plura documenta Regis Christianiss. ostendunt, patientiæ, hilaritatis, constantiæ & fortitudinis, quæ debent vigere in Principe, vt hic ante de pluribus huiusmodi qualitatibus dictum est.

Sexto, quia verum aurum diutius, & durabilius in sua operatione permanet, quam aurū sophisticatum, teste beato Thom. Quoniam aurum sophisticatum non habet aliquas virtutes, de quibus hic ante: vt dicit Arnal. de Villanoua *in loco supra alleg.* & vt ait Guilliel. Bened. Aurum cunctis corporibus nobilius est, rex eorum ac dominus. Quia nec terra, nec aqua, nec aere, nec igne corrumpitur, aut minuitur, sed ignis rectificat illud, & humectat, nec id comburunt sulphura, quæ alia comburunt corpora. Natura quippe, eius, & complexio recta est. Ita quod in eo non est additio, neque diminutio. Et iterum: Aurum in igne positum, non comburitur, sed probatur & purgatur. Nec aurum rubigo vlla, nec ærugo, eius bonitatem consumit, pondusve minuit. Ex cuius auri proprietate animari debet Rex Christianus ad perseuerantiam diuinæ legis. Quia hæc virtus sola, scilic. perseuerantia, meretur coronam, estque vnica æterni Regis filia, ac cunctarum virtutum finis, sine qua Deum nemo videbit. Natura enim (teste Val. *li. 3. tit. de constantia in prin.*) sic comparatum est, vt quisquis se aliquid ordine ac recte mente complexum confidit, vel iam gestum, si obtrectetur, acriter tueatur, vel nondum editum si interpelletur, sine vlla cunctatione ad effectum perducat, profecto in vanum bonum agitur, secundum Greg. *in moralibus.* si ante vitæ terminum deseratur. Et frustra velociter currit, qui priusquam ad metas venerit, deficit: vt reperitur *in c. in cassum de pæn. dist.* 3. Tolle perseuerantiam ait Bern. nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo: Denique non qui inceperit, sed qui vsque in finem perseuerauerit, hic saluus erit: vt habetur *Matth.* 10. *&* 24. & recitatur *in cap. non reuertebantur. cap. notandum. & c. Apost. de pæn. dist.* 2. Quemadmodum inclyti Francorum Reges Cath. nunquam in fide defecerunt, vnde Christianissimi nuncupantur.

Septimo;

Septimo; Verum aurum cęteris metallis est pretiosius, virtutem habens conseruatiuam, nec vnquam putrescit, sed putrida resoluit, & corrigit adeo, quod secundum Auicennam, cauterium melius, & velocius sanabile, quod fit ex auro, nec vulnus ex auro factum corrumpitur in tumores; Imo vsturæ factæ ex aureo instrumento, meliores sunt, quam ex alio metallo; quia non cauterizantur, nec erysipilantur. At dicit Arnaldus de Villanoua in *dist. tract. de vino, cap. princip. vinum extinctionis*, *&c.* Quod scissura, facta cum eo, non tumescit, & propter suam perennitatem est quasi stella cœli; quoniam ipsum est impassabile. Et, vt ibi ait, aurum est res arcana perfectissima, temperamento æquali compositum, mirabili proportione elementarium virtutum, cui de compositis non est simile, & iuuentutem conseruat, & virtutes mineralium perseuerare facit in earum operationibus. Et multi modernorum (*eodem teste*) de nobilioribus, maxime Prælatis faciunt bullire petias auri in coquina eorum. Et alij recipiunt in pannellis, cum electuariis, & alij in limatura, sicut in confectione, quæ dicitur diacameron, in quam intrat vtraque auri scilicet, & argenti limatura. Et quidam vtuntur tenendo frustum auri in ore, & saliuam degluttiendo. Et quidem alij conuertunt in aquam potabilem, & faciunt aurum potabile, & sufficit modica quantitas in vice, & in anno, & est conseruatiuum sanitatis, & prolongatiuum vitæ. Et ex hac dignitate auri incitatur Rex Christianissimus ad veram humilitatem, quæ virtus est aurea, cæterarum virtutum conseruatiua, teste Hieronymo, in *Epistola ad Celantiam*, vbi, *humilitas*, inquit, *est præcipua conseruatrix, & quasi quidam custos virtutum omnium*. Nihilque ita est, quod nos homines gratos esse Deo faciat, quam si vitæ merito magni humilitate infimi simus. Et Isido. *lib. 3. cap. 49.* Qui recte vtitur regni potestate, ita se præstare omnibus debet, vt quanto magis honoris celsitudine claret, tanto semetipsum mente humiliet: Quoniam fundamentum gloriæ est humilitas, *vt in prima parte, in 5. consideratione* scripsi. Et hoc patet exemplo Dauid, qui de suis meritis non tumuit, sed humiliter se deiiciens dicit, *Vilis incedam, & vilior apparebo ante Deum.*

Octauo & vltimo, aureis liliis ideo decoratur scutum Regis Franciæ, quia verum aurum fistulas & hęmorrhoidas sanat, vlcera putrida, & tetri odoris emendat, corporique humano maxime congruit. Ita, quod in cibo sumptum, iuuat multum, ac vinum, in quo extinctæ fuerunt laminæ aureæ candentes; splenneticos iuuat, vt hic ante dixi ex dictis Arnal. de Villanoua. Hæc profecto virtus medicinalis auri prouocat regem Christianissimum ad iustitiæ amplexum, quæ virtus sola magna est, & mater omnium, quos magnos facit. Est enim iustitia virtus confortatiua, & corroboratiua, quæ sui splendore Reges, & regias sedes magnificat. Quibus dictum est, *Sapien. 1. Diligite iustitiam, qui iudicatis terram.* Vnde Hieronym. inquit: *Iustitia, quasi aurea virtus, curatiua est morbidarum ægritudinum: quia puniendo tollit scelera, & peccata, atque putridas carnes, & scabrosas curando abradit.* Et quomodo ex iustitia Principes laudantur, dixi hic ante in *quinta consider.* Faciunt quæ dicit G. Benedict. in *loco breuiter dicto*: vbi ait, quod Rex Francorum de seipso & aliis, ita fecit, & dilexit super iustitiam, & odit iniquitatem, vnxit eum Deus oleo lætitiæ, præ consortibus suis. Ad quorum differentiam nomen Christianissimum adeptus: Ita, quod propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam, deduxit eum mirabiliter dextra sua. Cuius sedes in seculum seculi virga directionis, virga regni sui, *Psalm. 44.* dixi in *antedicta consid.*

Tertio, principaliter in scuto Francorum Regum aurea lilia in ternario numero, & non maiori, nec minori figurantur. Habet enim hic numerus rationem totalitatis, puta principium, medium & finem. Nam secundum Chronicas etiam gentiles in eorum cultu diuino vtebantur numero ternario, ad sacrificationes Deorum, *vt habetur lib. 1. de cœlo & mundo.* super quo B Thom. in comment. *Sicut* (inquit) *natura perficitur ita in ternario numero; ita gentiles, qui diuinum instituerunt cultum, volentes Deo tribuere omne, quod perfectum est, attribuunt ei ternarium numerum, in sacrificiis & laudibus ipsorum.* Legimus præterea in scripturis sanctis Numerum ternarium, multipliciter consecratum, eo, quod opera mirabiliora Dei in eo facta & ordinata sunt. Vnde si mysterio trium liliorum Regis Christianiss. explorare quis conetur; tanto magis exuberauit ratio differendi, quanto plura mysteria in ternario numero elucescunt.

In primis ergo redolentia lilia, quæ in scuto Regis figurantur, odoramenta catholicæ fidei in beatissima trinitate afferunt, scilicet, quod patri in diuinis attribuitur potentia, filio sapientia, & spiritui sancto clementia. Quæ tria attributa, sicut sanctissimam trinitatem ornant; ita regiam maiestatem magnificant, Quę sacratissimæ trinitati debet pro viribus conformari, scilicet, vt sit rex primo clarus potentia patris, ad tyrannos debellandum, & barbaras gentes ac Turcorum perfidiam extinguendam. Secundo, conuenit, vt ornatus existat sapientia filij, in discutiendis rerum causis. Tertio, quod sit clementia plenus, quæ quanto in eo maior fuerit, tanto in conspectu Dei, & hominum mirabilior & gratior apparebit.

Secundo, vt ait G. Benedict. principaliter tria lilia, quæ in scuto Regis figurantur, tres substantias in persona Christi denotant. Sicut enim in diuinis est Trinitas personarũ, in essentiæ vnitate: Ita in Christi persona est trinitas essentiarum seu naturarum in vnitate personæ, deitas, scilicet, anima, & caro: & sicut in diuinis per diuersas personas non distinguitur essentia: sic in Christo per diuersas naturas non distinguitur persona. Pariter tria lilia, tres Christi natiuitates ostendunt. Prima dicitur; quia æternaliter nascitur ex patre; secunda, quia nascitur temporaliter ex matre; tertia; quia in mente nascitur spiritualiter, licet ista bene conueniant Christo; tamen nihil faciunt ad propositum, ad denotandum aliquid in rege ex eius natiuitate: Sed dici posset, quod sicut hæc trinitas essentiarum est in Christo; ita trinitas præceptorum iuris, debet esse in Principe pro iustitiæ administratione, & complemento, prout tria iuris sunt præcepta, scilicet honeste viuere, alterum non lædere, & ius suum vnicuique tribuere. Quæ omnia debent esse in Principe, de quibus in *vlt. part. in 36. consi.* dixi. Aut aliter, per illa tria lilia, significatur, scilicet per medium, fides Christiana, per dextrum, clericatus; & per sinistrum, militia.

Tertio, tria lilia, tres potentias animæ rationalis, quæ ad imaginem Dei creata est; *l. dego si quis metallum. Cod. de pœnis.* patenter ostendunt. Nam sicut Deus est vnus in essentia, & Trinus in personis: Sic etiam anima rationalis est vna in essentia, & trina in potentia. Quia habet in se memoriam, intellectum & voluntatem. Memoria quidem repræsentat patrem, intelligentia filium, & voluntas Spiritum sanctum. Sed hæc in nihilo adaptari possunt armis Re-

& legati Francisci Christianissimi Regis Franciæ: Inter quos erat Nobilis & excellentissimus vir dominus Antonius de Prato, Cancellarius Regis Franciæ: inter quos fuit quæstio de præcedentia. Mouebatque prædictus Antonius ea ratione; quia prædictus Carolus, licet fuisset electus in Imperatorem, non tamen erat adhuc vnctus & coronatus, & sic factus erat Rex Romanorum, qui tanquam Rex Romanorum nō vngitur, nec coronatur ab Ecclesia: & etiam licet esset Rex Hispaniæ; tamen, quia non vngitur, ideo dictus Cancellarius Franciæ debuit præcedere Cancellarium prædicti electi in Imperatorem: eo, quia Rex Franciæ erat vnctus & coronatus, prædictus vero electus in Imperatorem, & Rex Hispanorum non erat vnctus, nec coronatus.

Ex parte vero dicti domini Mercurini Cancellarij electi in Imperatorem, multa in contrarium dicebātur, & quod prædictus electus erat vnctus & coronatus ab Archiepiscopo Coloniens. ad quem pertinet eidem Regi primam vnctionem & coronationem impendere, prout tenet Innoc. *in c. venerabilem. extra de elect.* dicam plenius.

Decisio huius controuersiæ pendet ex dubio sequēti, videlicet: Nunquid electus in Regem seu in Imperatorem à Principibus habentibus potestatem eligendi, vel à maiori parte possit statim ex ipsa electione licite nomen Regis assumere, ac bona Regni & Imperij, tanquam habens eandem potestatem, quam Imperator in Italia, & in aliis prouinciis Regno & Imperio subiectis administrare.

Ad istud dubium videtur primo dicendum, quod electus in Imperatorem non potest sibi assumere nomen Regis, nisi per approbationem suam ab Ecclesia factam, quod sic probatur: Examinatio personæ electi in Regem Romanorum, pertinet ad Ecclesiam Romanam. *c. venerabilem, §. verum. extra de elect. clem. Romani. vers. praefatis itaque. de iureiur.* Et non solum examinatio, imo approbatio & nominatio, vt dicit ibi text. Quæ quidem examinatio non videtur fieri ad alium finem, nisi vt examinata prius persona ipsius, vel saltem persona eiusdem electi, approbetur, vt sic ex tali approbatione demum possit, sicut in electis ad dignitates Ecclesiasticas regulariter obseruatur, vt patet *in c. nosti. extra de elect. & in cap. qualiter. eodem tit. & c. auaritiae. eod. tit. lib.* 6. Ergo videtur, quod approbatio electi in Regem Romanorum, etiamsi sit electus à Principibus in concordia, peti debet ab Ecclesia Romana, antequam administret, nec nomē Imperatoris assumere, vt dicit *gl. in d. elem. Romani. in verb. iuramenta. ibi: Ego enim* quem ad hoc alleg. Felin. *in c. cum te. in 2. col. extra de rescript.* vbi ample ponitur materia de electo, quam potestatem habeat ante consecrationem, seu confirmationem.

Secundo, sic: Si Rex Romanorum ex electione concordi vel à maiori parte Principum electorum facta posset statim administrare iura & bona Regni imperij, ergo vnctio & coronatio, quæ Regi Romanorum Aquisgrani per Archiepiscopum Coloniens. & vnctio & coronatio per Archiepiscopum Mediolanen. in villa Modinen. secundario eidem ante vnctionem & coronationem Imperialem consueuerunt impendi, vt etiam notat. per Ioan. Andr. *in d. clem. Romani.* viderentur superfluæ & inanes, & de nihilo viderentur seruire, quod est absurdum & inconueniens, cum tales vnctiones & coronationes non videntur esse sine rationabili causa inductæ.

Tertio sic: Rex Roman. non habet eandem potestatem, quam Imperator, qui non dicitur Imperator, nisi post vnctionem & coronationem; cum vt habemus *in l. bene à Zenone. C. de quadr. praescript. in fin.* vbi Imperator non concedit priuilegium ante infulas imperiales susceptas: Per quarum susceptionem intelligimus coronationem Imperialem: & sic videtur, quod Rex Romanorum non habet eandem potestatem, quam postea factus Imperator. & facit text. *in l. ablegata. ff. de excusat. tut.* quem ad hoc allegat Barba. *in cap. cum te. in 2. col. extra de rescript.*

Quarto faciunt text. *in cap. in nomine Domini. ver. eligatur autem. ibi: & futurus 23. dist. & in c. venerabilem. §. verum. ibi: eligendum in Regem, vel Imperatorem postmodum promouendum. extra de elect. & in clo. Romani. verb. priusquam de iureiur.* vbi dicitur: *Ego enim Rex Romanorum, futurus Imperator.* Ex quibus omnibus patet, quod primo quis eligitur Rex, & postmodum futuro tempore Imperator, & sic Rex non videtur habere eandē potestatem, quam Imperator: cum Rex prius existens postmodum promoueatur in Imperatorem, vt sic aliquid importet plus promotio in Imperatorem, quam in Regem.

Quinto sic probatur: Nam nihil operatur antequam sit. *leg. 1. ff. de collat. bonor. §. si impubes.* vbi dicit, præmatura est enim collationis species, cum adhuc viuatis, cuius de bonis quarta debetur. *leg. 1. §. ex hoc rescripto. ff. de ventre in poss. mit. leg. anotes. ff. de nouatio.* Sed Imperator in sua coronatione dicitur oriri, & sic incipere esse. *l. omnes. C. de feriis. ibi: vel ortus imperij protulerant. & ibi gl. quae exponit: id est, coronatus.* ergo ante hoc dicit Ioan. Andr. *in data libri.* 6. in gl. quæ incipit, *scire debes.* Ex tribus coronis coronari debet, vt notatur per eum *in clem. Roman. de elect.* & dixi supra.

Sexto probatur sic: Furtiuus est omnis actus & illicitus, qui exercetur in re præter voluntatem domini vel custodis, etiamsi exerceatur per eum, cui traditio fieri debet. *l. si ex stipulatione. ff. de acquirend. possess. l. nec ex vera. Cod. de quadrien. praescript.* sed per Christum B. Petro & successoribus tradita sunt vtriusque Regni gubernacula, cœlestis, scilicet, & terreni. 22. *distinctio. c. omnes. 15. quaest. 6. c. alius. & c. nos sanctorum. & c. iuratos. 1. quaestio. 4. ca. quia praelatus. in princip. & c. Apostolicae. de re iud. in 6.* Quicunque ergo sine voluntate successoris beati Petri terreni Regni gubernaculū assumit, rem illicitam facit. quod optime probat Innocentius per rationes, *in capit. licet ex suscepto. de foro compet.* & probatur *in dict. cap. Venerabilem. extra qui filij sint legit.* quod etiam probatur. *Psalm. 135.* vbi dicitur: *Qui fecit luminaria magna, Solem in potestatem diei, Lunam & stellas in potestatem noctis.* in quo transsumptiue significatur Sacerdotium & Imperiū, vt per solem sacerdotium significetur, per lunam imperium demōstretur. *cap. solitae. extra de maior. obed.* Luna autem non lucet, nisi per influentiam Solis; ergo nec Imperator nisi per influentiam à Papa. & cum hoc bene facit, *d. l. bene à Zenone. supra in quarto fundamento.* allegata in fin. dum dicit; *Imperiales suscepimus infulas.* vt dicatur infula, quasi influentia siue influentia, de quibus infulis habetur *in l. fi. C. de Iudaeis. & in auth. si vero. C. vt omnes iud. tam ciuil. quam milit. in princ.*

Septimo probatur sic: Nullum imperfectum operatur perfecte, alias perfectum ab imperfecto non dignosceretur, *l. adsicca. §. perfectissime. ff. de aedil. edict.* Perfectum autem non est, cui aliqua particula deficit. *l. cum Syllanianum. C. ad Syllan.* Probat Philosophus 5. *Metaphysic. de perfecto.* & hoc etiā probat lex, dicens, neque balneum, aut theatrum fecisse intelligitur, qui ei propriam formam, quæ ex consummatione cōtingit, non dederit. *l. si is qui quadringenta. §. quedam. ff.*

ff. ad leg.

ff. ad leg. Falcid. Hinc dicit Dominus Ias. *in leg. si pro fundo. & in l. sub prætextu, 2. & in 2. col. C. de transact.* quod imperfectum & nullum idem sunt, sed constat quod ante approbationem, vnctionem & coronationem aliqua pars imperiali dignitati deficit, alioquin esset superflua: quod nemo sanæ mentis probauit, vt *l. si ita quis stipulanti. ff. de verb. l. posthum. ff. de capti. & postlim. reuer.* ergo non est perfecta, & sic non potest perfecte imperialia operari, quod posset, si ea quæ sunt iurisdictionis, libere exercere posset; cum tota sua potestas in hoc consistat.

Octauo probatur sic: Quoties sunt duo gradus successiui adinuicem ordinati existens in vltimo non debet attingere ea, quæ sunt primi, sicut Diaconus ea, quæ sunt Episcopi, vel presbyteri. *cap. Diaconum. & c. seq. 93. dist.* vni commissum alius surripiat. *l. consulta diualia. C. de testam.* Et in electo in Imperatorem est considerare duos gradus. Vnum inquantum est Rex; alterum, inquantum promouendus est Imperator, vt *d. c. venerabilem. de elect.* & clarius *in d. c. in nomine domini. 23. dist. ibi: dilectissimi filij nostri habeant.* existens ergo in proximo gradu, scilicet Regis, non vsurpabit quæ sunt secundi, scilicet Imperij.

Nono probatur sic Præceps & præmature vtitur quis gladio ante efficacem commissionem eiusdem. *l. obseruare. §. si ff. de offic. procons.* arg. *leg. 1. de exec. rei iudic.* & quis administrationi impudenter se immisceet ante administrationem decretam. *leg. fin. C. arbitr. tutelæ. & in Authen. vt hi qui oblig. habere perhib. res minor.* sed sic est, quod vterque gladius est apud Ecclesiam, quod notatur per verba Apostolorum, in quorum persona Ecclesia designatur: Ecce duo gladij hic, scilicet in Ecclesia: Et Christus dicit non superflua esse, sed dicit, sufficit: & ideo cum Petrus gladium exercuit, nequaquam vt abiiceret iussit, sed vt in vaginam conuerteret, quasi exercitium prohibens, non imperium auferens. Exercitium autem Imperatori committitur in approbatione, vnctione & coronatione. arg. *ff. de milit. testam. l. ex eo. & l. si Titius & in Authen. de defens. ciuit. §. interim. coll. 3.* ergo ante hanc commissionem administrare non potest.

Decimo probatur: Electus ad militiam non prius miles est, quam stigmata receperit, & in numero militum sit descriptus. *l. ex eo. & l. si Titius. ff. de testam. milit. l. 1. stigmata. C. de fabricens. lib. 12.* Sic etiam Imperator licet sit in Imperatorem electus, donec habeat stigmata & insignia Imperatoris, non debet dici Imperator.

Vndecimo: Nam cum post eius electionem requiratur confirmatio Papæ, & ingressus officij per coronationem, *iuribus supra alleg.* Sequitur, quod ante non habet plenariam potestatem; ergo non potest officium in inuitum exercere. *l. Publius. ff. de cond. & demon. in Auth. consulib. cap. hac autem. coll. 4. & in Auth. de defens. ciuit. §. interim. & leg. post duos. C. de aduo. diuer. iud. & ca. pen. extra de translat. prælat.*

Duodecimo: Cum, vt ante dictum est, ante confirmationem, consecrationem & vnctionem, non dicatur Imperator, sed tantum Rex Romanorum; ergo potestatem Imperatoris habere non debet: cum carentia nomine carere debent & effectu. *l. à nulle. C. de feriis.* & ista tria vltima motiua facit Saly. in *d. l. bene à Zenone. C. de quadrien. præscript.*

Contrariam tamen opinionem, scil. quod statim electione facta possit administrare, tenent Bart. Bald. post gloss. & Cyn. *in clem. l. bene à Zenone.* Bart. *in extrau. ad reprimendum. in verb. Regibus.* & idem Bart. *in leg. ex eo. ff. de test. mil. & in l. sed & reprobari. in princ. de excus. tuto. & in prima constitutione Digestorum, in fin. princip.* gloss. *in c. legimus. 94. dist.* Innoc. *in c. cum Ferra. extra de constit.* Collectan. *in cap. nostri. in fin. & ibi in apostilla. in ver. sic nec Imperat. extra de postulat. prælat.* Pan. *in c. venerabilem. extra de elect.* Felin. *in c. cam te colum. 2. ver. similiter. extra de Rescr.* Oldr. *consil. 168. & consil. 199* Albe. de Rosa. & Saly. *in d. l. bene à Zenone.* qui mouentur rationibus seqq.

Primo, Quia sicut matrimonium mutuo consensu perficitur. *ff. de reg. iur. leg. nuptias. cum simil.* ita mutuo consensu eligentium, & electi acceptantis, debet dici esse perfectum; & est similitudo bona: Quia sicut maritus vxorem tenetur defendere, vt *Instit. de iniuriis. §. patitur.* Ita & Imperator Rempublicam in vniuerso, & in particulari, vt in *dict. l. bene à Zenone. & Cod. de nouo Codice componen. in princip.* Sed videtur, quod ista similitudo non sit bona, cum, vt dicit Rofredus Beneuentanus *in libellis iuris Canonici, sub titulo de sponsalibus in 1. cap.* Sicut matrimonium per sponsalia initiatur, per verba de præsenti completur, & per copulam carnalem consummatur: Ita matrimonium per electionem post consensum initiatur, in confirmatione ratificatur, & in consecratione consummatur. *l. licet. & ca. inter corporalia. extra de translat. prælat.* & etiam dicit Lucas de Pen. *in l. mulier, in prin. Cod. de incolis. li. 10.* quod matrimonium tantum dicitur inchoari per sponsalia, & consummari per copulam carnalem, allegat iura allegata:

Ex quo mihi videtur dicendum, quod ista similitudo non est sufficiens ad æquiparandum vnum ad aliud. Ita quod sit verum argumentum, cum etiamsi similitudo esset vera, quod non tantum concludit identitatem, nec habet eandem rationem: & ideo non valet argumentum. Panor. *in cap. quoniam frequenter. §. fin. in pen. col. extra vt lit. non contest.* quasi similitudo non sit commoda, in ratione nihil operatur, vt dicit idem Panor. *in ca. cum dilectus. in 3. co. extra de ordine cognit.* & ideo cum hic sit alia ratio in matrimonio carnali eo, quia solus consensus facit matrimonium, non concubitus, vt dictum est, & nihil vltra requiritur ad perfectionem, non est hoc casu arguendum ad hunc casum: cum sola electio etiam cum consensu illius non faciat eum Imperatorem, imo requiritur consecratio vnctio & coronatio, *iuribus supra allegatis*; igitur, &c.

Secunda ratio Salycet. & aliorum pro hac opini. est talis: Quoniam, vt dicit, eiusdem virtutis & potestatis debet esse electio facta à Principibus Alemaniæ: cuius potestatis & effectus erat electio facta à populo Romano. Cum subrogatum sapiat seu assumat naturam subrogati. *l. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautionib. l. 1. §. hac actio. ff. si quis liber esse iuss.* Sed electio olim facta populo Rom acceptatione secuta, erat tantæ potestatis, quod omnem iurisdictionem transferebat in principem seu Imperatorem. *l. 2. §. nouissime. ff. de orig. iur. & §. iustic.* & postea in Imperatorem. *leg. 2. §. Cum enim. Cod. de veteri iure enucl. & leg. 1. ff. de constit. Princip.* ergo & electio facta per illos Principes Alemaniæ subrogata loco populi Romani. *cap. venerabilem. de elect.* idem debet operari & sic sequitur, quod virtute suæ electionis præest legi, vt *ff. de legib. leg. Princeps. & C. de legib. l. digna vox.* Et per consequens habet potestatem beneficia & priuilegia concedendi, & contra iura dispensandi.

Istud Argumentum non militat hoc casu: Cum licet sit verum, quod ex electione facta per populum Romanum omnis iurisdictio, & potestas, quæ erat penes populum Rom. fuerit translata in electum;

non tamen fuit translatum Imperium in eum; cum tunc nondum esset Imperium saltem specialiter aut specifice, sed erat solum potestas, quæ fuit translata in Consules, Reges & Dictatores. Qui non fuerunt Imperatores, nec iura Imperij habuerunt, Nisi quia tanquam habens administrationem Regalem etiam dici potest Imperator. *2. Reg. 8. ca. Ibi: Iura Regis, qui imperaturus est vobis* vt supra dixi. Et solum Imperium habuit initium à Deo. ex quo potestas Imperij assumi debet ab eius Vicario; cum eidem omnis potestas data fuerit, vt habetur *Matth 28. ca.* Data est ei potestas in cœlo & in terra.

Et etiam illa potestas, quæ erat in populo Rom. nō est in electoribus, cum iurisdictio integralis esset penes populum, *iuribus supra allegatis*; non sic in electoribus, qui nullam iurisdictionem, nec potestatem Imperij habent, sed solum facultatem eligendi, *dict. capi. per venerabilem. & 1. Romanæ supr. alleg.* Et etiam quia dicta potestas, quæ data fuit per populum Roma. non potest extendere effectum suum extra iurisdictionem populi Rom. & quam tunc habebat; cum extra territorium ius dicenti impune non pareatur. *leg. fin. ff. de iurisd. omn. iud.* Et ideo licet Electores habeant illam potestatem, quam habebat populus, non potest attendi, nisi quo ad regnum Romanorum; ex quo, vt videmus, per illam electionem dicitur solum Rex Romanorum: cum vt dicit tex. *in locis supra allegatis*, & postmodum sit futurus Imperator, scilicet per coronationem, vnctionem & consecrationem, vt dicunt text. iuris Canonici. & text. iuris ciuilis, scilicet *dict. l. bene à Zenone. in fin. ibi: ex eo tempore valitura, quod nutu diuino Imperiales suscepimus infulas.* Et etiam, vt cōstat *ex iuribus supra allegatis.* Electio, quæ fit simpliciter subrogata in locum alterius electionis, quæ fuit facta per populum, cum in hac sint additæ aliæ solennitates, & fuerit alio modo limitata, & qualificata: Et ideo cum suis limitationibus debet procedere, vt scilicet per electionem tantum fiat Rex Romanorum, & postmodum per coronationem, vnctionem & consecrationem futurus Imperator.

Tertio arguit Salycetus sic: Negari non potest, quin ante coronationem Rex Romanorum appelletur, vt dicit textus *dic. ca. venerabilem. de elect. & in c. in nomine Domini. 23. distin.* & si sic, quod Præpositus est ad regendum Romanos, & rempublicam Romanorum, vt *in Authen. vt præpon. nomen Imperat. in versi. mox autore Deo, & c. colla. 5* Ergo omnem potestatem, quam Reges Romani habebant, habet, & quæ illi facere poterant, potest. *d. §. in ins.* igitur, &c.

Ad hoc est clara responsio, quod Salycetus satis fatetur, quod non est Imperator, sed solum Rex Rom. ergo paruam habet potestatem: cum Reges Romanorum sint exacti, ita quod nulla potestas penes eos remanserit. *l. 2. §. exactis. ff. de orig. iur.* Et etiam: quia regnum Romanorum est hodie penes alium, scil. penes summum Pontif. per donationem factam per Constantinum: igitur nullam iurisdictionem habet, & si habet, dicitur tantum habere habitu, & non exercitium: quod idem est ac si nullam iurisdictionem haberet, vt in simili videtur Barb. *in cap. nouit. in 3. notabili extra de iudic.* Imo, si fuerit exactum nomen Regum, fieri potuit, cum etiam nomen Imperatoris possit per populum tolli. Quoniā, vt dicit Guil. de Gugn. & ibi Bart. qui eum refert, *in leg. non ambigitur. ff. de legib.* posset hodie adhuc regradare Imperatorem, & eidem tollere potestatem regiam: de quo dicto, an sit verum, vide Barba *d. c. nouit. in 3. col. in 2. notab. extra de iudic.*

Quarto arguit idem Salyc. sic. Hoc est in Papa, quod ex sola electione, acceptatione secuta, omnem habeat iurisdictionem *extra de elect. capit. licet de vitandu. 23. distinctio. c. in nomine Domini.* ergo & idem in Imperatore. Cum vtrunque, scil. Sacerdotium & Imperium Deus de cœlo constituerit, vt *in Auth. quomodo oporteat Episcopos, in prin. collatio. 3. de fid. instrum. §. 1. col. 6.* Nec Imperator vllum superiorem cognoscit, sicut nec Papa.

Ad hoc etiam est facilis responsio. Quod cum Imperator se subiecerit iurisdictioni summi Pontificis, in hoc, quod teneatur ab eo consecrari, vngi, & coronari; vt dixi supra; quod Papa est ei superior, & si non in temporalibus, nisi habitu, saltem in spiritualibus: Cuius etiam Imperator est protector quo ad defensionem, cum adiuuare debeat Papam in conseruatione suæ iurisdictionis, notatur per Barb. *in dict. ca. in 2. notabili, extra de foro compet.* Et cum acceptat Electionem de se factam per Principes Alemaniæ, cum fiat autoritate summi Pontificis & ex eius dispositione, videtur suam autoritatem approbare: Et ideo si illam approbet in vno, non in alio reprobare potest. Cum, quod approbo, non reprobo. Ex quo ergo. Cum in constitutione facta per summum Pontificem sit expresse cautum & statutum, quod ex electione fiat Rex Romanorum, & postmodum Imperator per vnctionem, coronationem & cōsecrationem: sequitur, quod Papa in hoc est eo superior, & sic non est bona argumentatio de vno ad alium. Et licet multi teneant, ex pluribus rationibus, quod licet Imperator quādoque requisierit tales vnctiones, & coronationes, & consecrationes; quod tamen non tenetur illas petere & accipere necessario: videtur tamen dicendum contrarium: cum, qui assumit ius aliquod in vim alicuius iuris debet illud in totum approbare, nec potest in eo, in quo ius assumit, approbare, & in alio reprobare; quoniam cum, vt dicit tex. *in cap. venerabilem. de elect. & in clement. Romani. de iureiuran.* Principes Alemaniæ habent potestatem eligendi Regem in Imperatorem promouendum: videtur, quod non possunt illum eligere, nisi sub illa conditione, & qualitate eisdem data. Quoniam vnum approbando, scilicet actū Electionis aliud reprobare non possunt, scilicet qualitatem vel conditionem, vt satis facit text. *in l. in causa ff. de procurat. & l. Angelus. §. idem quæsiit. vbi Barth. ff. de liber. leg.* vbi dicit, quod quis non potest approbare pro parte scripturam, & illā pro parte reprobare. Et infinita ad hoc per Fel. *in c. venerabilis. in 6. col. versic. limitat. 2. extra. de except. & in c. Capitulū. in 11. col. extra de rescr.* per Alex. *in cons. 88. in 1. vol.*

TRigesima consideratio. Rex Franciæ in suo Regno Imperator dicitur, sic dicit Bal. *in l. exemplo. C. de probat.* & est tanquā stella matutina in medio nebulæ meridionalis, vt dicit Bal. *in tit. de feudi alienat. per Federic. in vlt. col.* Sitque corporalis Deus in Regno suo. Bald. *in Auth. hoc amplius. vers. quæro. an filius Regis. C. de fideicommiss.* qui lege intellectus regitur, & est apud nos polus antarcticus Bald. *in cons. 416. in 1. part.* in temporalibus, nullum superiorem recognoscens. *c. per venerabilem. extra, qui filij sint legit.*

Et licet Bonifacius XIII. per suam constitutionem missam Philippo Pulchro Regi Francorum, declarauerit Regnum Francorum eidem subesse in temporalibus: Tamen Clemens V. eius successor eam reuocauit, prout liquet in *Extrauag. meruit.* de qua per Ioan. de Monthelono conciuem & contemporaneum nostrum, *in suo Promptuario iuris, in verb. Gallus, in his verbis: Vel quis dedit Gallis intelligentiam.* Quæ verba

verba adaptat ad Regem nostrum Christianissimum, ponens illam extrauagantem in his verbis: *Meruit charissimi, filij nostri Philippi Regis Francorum illustris syncera affectionis ad nos, & Ecclesiam Romanam integritas, & progenitorum suorum praeclara merita meruerunt: Meruit insuper regnicolarum puritas ac deuotionis syncœritas, vt tam Regem, quam regnum fauore beneuolo prosequamur.* Hinc est, quod nos Regi & Regno per diffinitionem & declarationem bonæ memoriæ Bonifacij Papæ VIII. prædecessoris nostri, quæ incipit: *Vnam sanctam*, de qua supra, omnes integre subesse Apostolicæ sedi declaratur, nullum volumus vel intendimus præiudiciū generari, nec quod per illam Rex, Regnum & Regnicolæ prælibati amplius Ecclesiæ sint subiecti Romanæ quam antea existebant: sed omnia intelligantur esse in eo statu, in quo erant ante diffinitionem præfatam, tam quantum ad Ecclesiam, quam etiam ad Regem, Regnum & Regnicolas superius nominatos. Ita dicit text. *in d. extrauaga. ti Clem. de priuilegiis*, habens immediate Regnum à Deo: cum oleo sancto vngatur super omnes Christianorum Reges, coronam libertatis & gloriæ obtinet. Ita quod super vexilla prima inuictissimi Regis Francorum nemo præsumere debeat honorem. Bald. *in tit. de prohib. feud. alien. per Federic. in vsibus feud. & in consil. 1. 1. volum.* Cuius vmbra totus mundus regitur Bald. *in c. 1. de renunciat.* supremam iurisdictionem in suo Regno habens. Franc. Curt. *in cons. 49. col. 33. & 34. ibi; nemo esse videtur.* Ant. Corset. *in apostillis ad Pan. in c. quæ Ecclesiarum. in 2. col. extra de constit.* Ita quod etiam Prælati non possunt confirmari, nisi ab eo laudentur & inuestiantur. *c. Adrianus. le premier. 63. dist.* Nec bona temporalia Clericorum aliis legibus & constitutionibus decidi & determinari, seu subijci, quam suis ordinationibus & constitutionibus. Bald. *in c. cum venissent. de eo, qui mittit in possess. caus. rei seru.* Habens eandem potestatem & maiorem in suo Regno, quam Imperator in Imperio. Card. Alex. *in c. 1. quæ sunt regal. in vsib. feud.* Hinc Monarcha in suo regno dicitur. Soz. *cons. suo 77. in 1. col. & cons. suo 175. in 3. col.* Qui etiam inter cæteros excellentissimus dicitur. *c. excellentissimus. 10. q. 3.* & etiam gloriosissimus nuncupatur. *c. hoc quippe. 3. q. 6.* Et dixi de aliquibus ex prædictis *in co suet. nostris Ducatus Burgund. in tit. Des successions des Bastards. § 3. in gloss. ab intest. 1. ver. nunquid autem.* Et etiam magnificus dicitur, *c. nouit. de offic. deleg.* & illustris, *c. nouit. de iudic.* Et qui etiam Christianissimus dicitur, vt habetur in extrauag. Ioh. XXII. quæ incipit: *prodiens.* cuius nominis magna est dignitas promissa à Propheta. *Esa. 62.* vbi dicitur: *Vocabitur nomine nouo, quo Dominus vocauit eum, & erit corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Domini Dei tui.* De quo Ignatius *Epist. 2. in libris Dionysij ad Magnesianum ex Smyrna.* Ita quod nemo alius habet ita pulchrum nomen in iure ad instar Iustiniani Imperatoris, qui etiam Christianiss. dictus fuit, vt in *Epist. inter claras. C. de summa trin. & fide Cathol.* Qui est super omnes Reges. Bald. *in tit. de prohib. feu. alien. per Federic. §. fin. in pen. col.* & aliquos ex his titulis ponit Iac. Bonaudi in *suo Panegyrico impresso vna cum opere Io. de Terra rubea, vulgo, vinea Ecclesiæ, nuncupato. in 9. & 10. col.* vbi ponit priuilegia Regis Franciæ, & etiam in 13. *colum.* dicit, quod licet non sit ex Alemania, eligi tamē potest in Imperatorē.

Et dicit S. Tho in *4. sentent. dist. 19. art. 3. in solut. vl. argum.* quod orans pro Rege Franciæ habet centum dies indulgentiarum concessarum à Clemente, & decem ab Inno. IV. Ex quo laudandum est hoc: cum ita dicebat esse faciendum *Baruch. 1. ibi: Et orate pro vita Nabuchodonosor Regis Babylonis, & pro vita Balthasar filij eius, vt sint dies eorum, sicut dies cœli super terra, &c.*

Habet multa iura & singularia priuilegia, quæ non habent alij Principes: de quibus plene per Io. Ferauldum in *suo tract. de iuribus & priuilegijs Regni Francorum.* quæ consistunt in parte ex sacra vnctione cœlitus demissa, Ex aurea flamma, quæ est vexillus Regis, Ex apertis miraculis, quæ Reges Franciæ faciunt etiam ipsis viuentibus sanando infirmos, ex illa infirmitate, qua miraculose tres Reges, qui adorauerunt Christum, sanant in locis, vbi venerantur: Et dixi in *consuetud. nostris Ducatus Burgū. in proœmio. in verb. Du sainct Empire.* & per Ioan. de Selua in *suo tract. de benefic. in 2. par. in 22. q. 2.* vbi scribit decem priuilegiā Regi Franciæ concessa, & amplissime de priuilegiis Regis Franciæ, ipsi soli specialiter concessis. Et quæ solus facere potest, scribit Iacobus Bonaudi in *suo Panegyrico impress. vna cum opere Ioan. de Terra rubea.* vbi inter alia in 18. *col.* dicit, quod præcedit omnes alios Reges Christianos.

Ideo non debet sequi Imperatorem, tanquā non eidem subditus: imo si conuenirent simul, ambo lateraliter pergerent, secundum quod recitat alias audiuisse ita fuisse factum Guido Papæ *decis. sua. 239.* & prout refert Guaguinus *lib. 10. c. 2.* de Carolo Romanorum Imperatore & Carolo V. Francorū Rege simul transeuntibus, qui lateraliter per portā transiuerunt simul. Dicit tamen Guaguinus in *loco supra allegato*, quod Rex Romanorum tunc à dextris sedebat, & deambulabat: Rex vero Frāciæ à sinistris; sed sic est, quod qui sedet à dextris, est in digniori loco, vt infra dicam. Igitur videtur, quod Imperator in digniori loco.

Sed ad hoc potest dici, quod de duobus contendentibus de paritate, qui prætendit maioritatem, non est magnum inconueniens, si simul deambulando detur dextra prætendenti maioritatem per illum, qui prætendit se esse æqualem: Et ideo; quia non solum Imperator prætendit æqualitatem cum rege Franciæ, imò maioritatem: & Rex Franciæ prætendit cum eo æqualitatem potestatis in suo Regno: Ideo nimirum si permittit, quod illi detur dextra simul deambulando.

Et aduerte etiam, quod Imperator Sigismundus assistens in Parlamento Parisiensi, anno domini 1415. die 15. mensis Ianuarij curia tacēte, creauit militem, quod ægre tulit Rex, & eius magnum concilium, sub silentio tamen præterijt, vt refert Enguerranus de Monstrelet in *suis Chron. vol. 1. c. 155.* Sed tamen si ratione, cum prædicta non arguant superioritatem, nec præeminentiam, vltra potestatem regiam. Cum etiam vnus ex parib. Franciæ si ibi tunc adstitisset in absentia Regis creare militem potuisset: cum creatio militis non importet collationem dignitatis; quia militia non est dignitas, vt notatur per dom. meum Ias. in *l. fin. C. de testam. milit.* & dixi infra *in 9. part. in 19. consid.* vbi dixi, quod militia non est dignitas, imo miles potest alium militem facere, vt dicit Bart. in *l. 1. in 10. colum. ver. 4. infertur. ibi: sed circa prædicta. C. de dignit. lib. 12.* & vide Corset. in *tract. de potestate regia. q. 80.*

TRigesimaprima consideratio. Rex Franciæ tanquā Imperator in suo Regno solus in tēporalib: omnibus tam laicis, quam clericis præesse debet. not. per Innoc. in *c. nouerint. de senten. excommun.* Et ibi bene dicit Panorm. *in c. cum verum. in fin. de foro cōp:* quod Rex præfertur & præsidet quibuscunque prælatis feuda tenentibus ab eo, maxime Rex noster Franciæ, eo, quod oleo sancto vinctus est, cœlitus demisso

X

in persona Clodouei Regis Francorum primi Christiani, medio Clotildis eius vxoris, filiæ Regis Burgun. Imo in eo habet locum *c. solita. de maior. & obed.* de quo murmurant plures contra Principes huius seculi præcedentes Episcopos & Cardinales ab eis feuda tenentes.

Et sic est conclusio verissima, quod in suo regno omnes quoscunque præcedit. Imo etiam extra regnum in loco indifferenti omnes, quoscunque huius mundi reges Christianos præcedit, cum primus nominetur inter reges Christianos enumeratos per doctores, vt per Alberic. in *rubr. de statu homin.* Anton. Corset. *in tract. de potestate regia, quæst.* 21. 22. Boerium *in suo tract. de authoritate & praeminentia sacri magni Concilij, in 1. part.* & dicit Bald. in *§. fin. pecul. col. de prohib. feu. alien. per Federic.* quod est super omnes reges. Et ita habetur in obseruantia Romæ, & ita fuit alias dictum per multos summos Pontifices, quod legati regis Franciæ præcedere debeant omnes & quoscunque alios legatos aliorum regum, etiam si sint legati regis Hispaniæ, qui Catholicus dicitur; & merito; cum reges Franciæ Christianissimi dicantur ad instar Imperatoris, qui sic dicitur *Epistola inter claras Cod. de summa Trinit. & can. Ecclesia mea. 97. dist.* Imo etiam sanctissimus dicitur *l. 3. ff. de natalib. restituend.* Et hoc ex multis seruitiis sedi Apostolicæ impensis, vt habetur in pluribus & diuersis locis per Guaguinum. quæ potius laboriosum esset inuenire, quam subtile.

Et licet Reges Franciæ fuerint inuictissimi pugiles pro Ecclesia Dei, Ecclesiæ Christi, & libertatum veri zelatores: tamen inter cæteros fuerunt duo.

Primus, tempore Stephani Papæ, fuit Pipinus, contra Gaysirum Aquitaniæ Ducem, sacerdotum prouentus sibi vsurpantem, & contra Astolphum Longobardorum Regem: quem cum suo exercitu fudit, & dominia per eum occupata in Italia Ecclesiæ Rom. cuius erant, restituit, illiusque tyrannidem deleuit. Et de eo etiam fuerat prophetizatum per Ioan. in *Apoc. 14. c. vltra medium, ibi; Et ecce nubem candentem*, per quam secundum Lyram ibi intelligitur regnum Franciæ, moribus, & fide præ cæteris candidatum. & super Pipinum Franciæ regem habentem in capite suo coronam auream; cum reges Franciæ corona aurea coronentur. Et in manu sua, id est, potestate sua falcem acutam, id est, exercitũ summe bellicosum, per quam Pipinus multas magnas habuit victorias, maxime pro Ecclesia Rom. contra dictum Astulphum regem graui tributo Romanos prementem. Et etiam Bononiam & Romandiolam Ecclesiæ Romanæ dedit, vt refert Spec. in *tit. de rescript. præsentat. 9. ver. item quia obscuritum, & insequenda tex Apocal.* de quo supra. Et alius Angelus, scil. Papa Stephanus, exiuit de templo, sc. Rom. Ecclesia, clamans voce magna, id est, deprecans ex magno affectu, ad sedentem super nubem, id est, super Pipinum Regem: mitte falcem tuã, & mete, scil. dirigendo tui exercitus potentiam contra Astulphum tyrannizantem; quia venit hora, vt metatur, id est, vt eius tyrannis per tuam potentiam tollatur; quoniam aruit messis, id est, ipse Astulphus, & exercitus obdurati sunt in iniquitate, & misit, qui sedebat super nubem, falcem suam in terra. Quoniam Pipinus valida manu intrauit, & messuit terram; quia contra Astulphum viriliter pugnauit: & beato Petro reddere compulit quæcunque sui iuris erant. Hoc ita interpretatus est dictum Apocalypseos Nicol. de Lyra *in d. 14. c.* Et de retributione Pipini ponit Guaguin. *in suis Chron. lib 3. cap. 4.* quoniam Stephanus eidem, & suę posteritati benedixit, & eum, qui temeritate aliqua aduersus Francos bella mouerет, communione Christiana interdixit.

Alius vero Carolus Magnus Rex, in numerum Sanctorum relatus, qui Ecclesiam auxit, Adrianum & Leonem IV. summos Pontifices ab omni tributo, & molestia liberauit. *c. Adrian. & c. in synodo 62. dist.* Imperator factus est, eo, quia Imperium primo de Græcia in Francos translatum fuit, & deinde in Germanos: vbi adhuc, secundum gloss. in *cap. ego Ludouicus in fin. 64. dist.* & refert Arch. Flo. *in sua sum. in 3. part. tit. 22. § 14.* & iuxta dictum Alex. maluit se disciplinis antecellere, quam opulentiis. Et quem etiam Iohan. in *Apoc. 14. c.* Ecclesiam liberaturum præuidit, dum dicit: *Et alius Angelus. s.* Carolus Magnus, exiuit de templo, s. Nouiomensi, in quo fuit coronatus, habens & ipse falcem acutam, id est, exercitum fortem; imo exercitu patris sui Pipini fortiorem. Et alius Angelus, s. Papa Adrianus, exiuit de altari: ad quod præmissa celebratione, vt vellet Deus Ecclesiam protegere, venerat, & clamauit voce magna, id est, affectu magno deprecans Carolum, vt ei ferret auxilium. Mitte falcem tuam acutam, i. exercitus tui potentiam, & vindemia Bottos, i. Longobardos, eorum auferendo potentiam; quoniam maturæ sunt vuæ eius, id est, Longobardi sunt destructione digni. Et misit Angelus, sc. Carolus Magnus, falcem suam, i. exercitus potẽtiam, & vindemiauit vineam terræ; scil. auferendo potentiam Longobar. de terra Italiæ. Et misit in lacum iræ Dei magnum; quoniam Desiderium regem deduxit captiuum. Et calcatus est locus extra ciuitatem; quia regem cum vxore demisit in exilium extra terram suam. Et exiuit sanguis de corpore occisorum, scil. ex multa Longobar. occisione, quæ terribilis fuit vsque ad fræna: quia ex sanguine occisorum fræni militum Caroli fuerunt rubricati, vt in talibus bellis fieri solet, per stadia mille sexcenta. Nam fama huius victoriæ Caroli fuit longe lateque diffusa per quatuor orbis partes, vt ait de Lyra *in d. c. 14.* licet gloss. in *c. venerab. de elect.* videatur quodammodo dissonare ab huiusmodi declaratione, qua dicitur, imperium fuisse translatum de Græcis in Francos; quia videtur dicere, quod translatum de Gręcis in Germanos: sed illud reprehendit Zabar. Cum Carolus fuerit Rex Francię, & fuit Imperator ipse, & eius successores Reges Francorum per annos centum tres, & amplius vsque ad Astulphum: Cujus tempore, cum Ecclesia oppugnaretur à Berengario tyranno, nec Astulphus succurreret, in subsidium vocauit Othonem Ducem Saxonię, qui et succurrit, & ob id per Leonem Papam VIII. constitutus fuit Imperator, & deinde remansit Imperium apud Germanos: Sed vt dicit, primo fuit translatum de Græcis in Francos, in personam Caroli, qui dicebatur Magnus, de cuius statura vide Vincen. in *suo Spec. Historiali, lib. 15. cap. 1.* & de eius moribus & actibus *eodem lib. in cap. seq.* & per Guag. in *suis Chro. lib. 4. c. 1.* vbi plene. Qui etiam feruore fidei Christianæ plurima templa extruxit, & quæ dirupta recognouit, mandauit per locorum sacerdotes restitui atque restaurari.

Quorum duorum exemplum imitati omnes fere Francorum Reges, qui secuti sunt, magnis atque excellentissimis factis dignitatem fidei Christianæ, & religionis eiusdem conseruarunt, atque ampliauerunt: De quibus ample per Io. Ferault. in *suo tract. de iurib. regni Franciæ*, quos plus laboriosum est discutere, quam subtile.

Cum hic Carolus Magnus tantæ amplitudinis & inte-

integritatis vir fuerit, vt postea neminem parem, nedum superiorem Gallia habuerit: Inter alios mihi visum fuit, illum non fuisse silentio prætereundum. Ex quibus simul collectis potest indubitanter dici, quod Rex Franciæ propter eius claritatem, & synceram fidei deuotionem inter omnes Reges mundi est præferendus. Eo etiam, quia Regnum Franciæ vnica Ecclesia vniuersalis fuit, & est de quo vaticinatum est *Esai.* 5. Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei: Et sepiuit eam, & lapides elegit ex ea, & plantauit vineam electam: & ædificauit turrim in medio eius, & torcular extruxit in ea. De quo Ioan. de Terra rubea *in suo tractat. supra mentionate.* & secundum Lyram, intelligitur regnum Franciæ esse nubem candidam, quam præuidit Ioh. *in Apoc.* 14. cum sit moribus, & fide præ cæteris candidatum ac relucens. Et potest etiam dici ciuitas illa, quam præuidit Io. *in Apoc. 21. cap.* vbi ait: *Et vidi sanctam ciuitatem nouam descendentem de cœlo, à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo, & audiui vocem magnam de throno dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus & habitabit cum eis, & ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus.*

Et etiam; quia Regnum Franciæ super cæteros obtinet, quod super reges iustitiam administrauerunt, & eam dilexerunt, & iniquitatem odio habuerunt, in fugando & eiiciendo Iudæos, & sectas Iudæorum, & hæreticorum. Ideo vnxit eos Deus, præ consortibus eorum, ex quo inter cæteros Reges huius seculi prædominantur. Quoniam Christianissimus Rex Francorum inter cæteros quoscunque Reges, oleo sancto cœlitus demisso, in coronatione Regis Clodouei, primi Christiani Regum Francorum: ad instigationem Clotildis, eius vxoris, filiæ Regis Burgundorum inungitur, vt habetur in vita B. Remigij. Cui in Baptismo Clodouei, fuit cœlitus demissa phiala, quæ dicitur ampulla, plena oleo sancto per columbam. Ex quo adhuc hodie Reges Franciæ vnguntur, & sacrantur in coronatione: vt refert Guag. *in suis chron. lib.* 1. quæ adhuc est, in abbatia S Remigij, in ciuitate Rhemensi. Et in qua solum apparet oleum tempore, quo sunt coronandi reges Franciæ: Quo tempore oleum, & non alio tempore, appareat; vt est notorium in tota Gallia, & sic licet sint alij reges, qui vngantur; non tamen oleo cœlitus demisso, vt est rex Franciæ ideo præ cæteris præferendus est.

Et aduerte quod sunt tantum quatuor reges, qui vnguntur, scilicet, Ierosolymitanus, Francorum, Anglorum, & Siculorum, vt habetur *in libro censuali Rom. Eccl.* secundum Albe r. de Ros. *super gloss. rubr. ff. de stat. homin.* Alij autem non nisi ex priuilegio, vel consuetudine, hoc ius habent. per Hostiens. & Goff. *in sum. de sacra vnctio.* Arch. tamen *in c. 1. quoniam. 10. distinct.* dicit, Quod olim & hodie Principes vngebantur, & vnguntur, per notata *in d. cap. 1. de sacra vnct.* Aluar. tamen. *in cap. 1. in tit. quis dicatur Dux, Marchio, Comes, in 10. colum. ver. qui Reges vngantur & qui non in vsibus feud.* dicit, Imperator vngitur, & coronatur tribus coronis, & cæteri quatuor Reges supra nominati, scilicet, Ierosolymitanus, Francorum, Anglorum, & Siculorum: de quibus fit mentio in iure in pluribus locis maxime de Rege Francorum, in locis ante allegatis. De Rege vero Angliæ, *in cap. nouit. de iud. & in cap. non est. extra de sponsal.* vbi etiam fit mentio de Rege Britanniæ.

Cæteri vero: nec vnguntur, nec coronantur. Qui quidem sunt Castellæ siue Hispaniæ, qui hodie catholicus nominatur: de quo fit mentio in iure in *cap. quanto. de iureiur.* Rex Legionis, Portugaliæ, Aragonum. Nauarræ, De quibus etiam fit mentio in *an nostrum. de iureiur. & in d. cap. quanto.* de Rege Vincestriæ in subscriptione, *cap. 1. de probatio.* rex Daciæ, Bohemiæ, rex Armeniæ, rex Cordubæ, rex Cypri, rex Cornachiæ, rex Numaniæ, rex Vichoniæ, rex Catholicus, rex Nauarchiæ, rex Colen. rex Mamiæ, rex Vologamiæ, rex Msioticarum, rex Minoticarum, rex Poloniæ, rex Scotiæ. Et omnes supradictos nominat Anton. Corse. *in tract. suo de potestate Regia.* 14. *q.* & de Rege Scotiæ fit mentio *in c. clarissimus. C. de conuers. coniug. & in c. venerabilem. de elect.* de rege Vngariæ habetur *in c. licet. & in c. non est dicendum. de voto, & voti redempt. & in c. intellecto, de iureiur. & in c. 1. de sacra vnction.* de Rege Gothorum 17. *dist. c. consilia. §. hinc etiam.* de Rege Apuliæ & Siciliæ, habetur *in c. veritatis. de iureiur.* De Rege Scotiæ habetur *in c. inter alia. extra de immun. Eccles.* & hæc dicit Iacob. Aluar. *in loco hic ante alleg.*

Aduerte tamen; quia fuerũt alia regna, vt regnũ Burgundionũ, vt refert Guag *in suis chron. lib.* 1. cum dicit Clodoueũ regem desponsasse Clotildem neptem Gõdebaldi regis Burgundorũ, & de his fit mentio in iure, *in l. Lusitaniam. ff de censib. in canon. sic gens Anglorum. 56. dist. & in c. volumus.* 11. *q.* 1. & Iac. Berg. *in suo suppl. lib.* 8. vbi ponit initium regni Burgun. quod fuit in anno Domini post Christum 35. & etiam *lib.* 9. ponit finem, qui fuit post Christum anno Domini 488.

Et etiam est regnum Iuetoti, de quo fit mentio per Guag. *in suis chron. lib.* 2. vbi ait: Fuit inter familiarissim. Clotarij aulicos, Galtherus Iuetotus Calerus agri Rhotomagen. apprime nobilis, & qui regij cubicularij primus cultor esset. Hic, pro sua integritate de Clotario cum melius meliusque in dies promereretur, reliqui aulici inuident, de prauantes quodlibet ab eo gestũ, nec desistunt donec irritatum illi Clotarium pessimis susurris efficiunt. Quamobrem iurat Rex se hominem necaturum percepta Clotarij indignatione Galtherus pugnator illustris cedere Regi irato constituit. Igitur de relicta Francia in militiam aduersus religionis catholicæ inimicos pergit, vbi decem annos multis prospere gestis rebus ratus Clotarium simul cum tempore mitiorem effectum, Romam in primis ad Agapitum Pontificem se contulit, à quo ad Clotarium literis impetratis ad eum Suessione agentem, se protinus confert Veneris die, quæ Parasceue dicitur, cogitans religiosam Christianis diem ad pietatem sibi profuturam. Verum literis Pontificis acceptis, cum Galtherum Clotarius agnouit, veteri ira tanquam recenti liuore percitus, rapto à proximo sibi equite gladio, hominem statim interemit. Tam indignam insignis atque innocentis hominis necem, religioso loco & die, ad Christi passionem recolendam celebri Pontifex inæquanimiter ferens, confestim Clotarium reprehendit, monetque iniquissimi facinoris rationem habere, se alioquin excommunicationis sententiam subiturum. Agapiti monita reueritus rex, capto cum prudentibus consilio, Galtheri hæredes, & qui Iuetorum deinceps possiderent, ab omni Francorum Regum ditione, atque fide liberauit, liberosque prorsus fore, suo syngrapho, & regni sceptris confirmat. Ex quo factum est, vt eius pagi & terræ possessio, regem se Iuetoti hactenus, sine controuersia nominaret. Id autem anno *Christiana gratia* 536. gestum esse, indubia fide inuenio. Hæc Guag. *in loco ante allegato.*

Aliud etiam ante fuit regnum Persarum, de quo supra dicti nullam faciunt mentionem: de quo fit

mentio *in l. mercatores C. de commerc. et mercat.* Sed illud regnum non est de his, quæ sunt sub registro Romanæ curiæ, quod tamen aliquando fuit Regnum Burgun. cum Burgundij fuerint Christiani ante Gallos, & Francos, per multos annos & vltra, cum Galli effecti fuerint Christiani, anno Domini 479. post Christum, vt constat ex Iac. Bergomen. *lib.* 9. quando ponit tempus, quo baptizatus fuit Clodoueus post Christum, qui effectus fuit Christianus medio & hortatu Clotildis eius vxoris, filiæ Childerici Regis Burgundorum, vt dicit ibi Iacob. Bergomensis. Et de dicto Regno Persarum & pluribus aliis vide Iaco. Bonaudi *in suo Panegyrico. 19. col. vsque ad* 26.

Et, vt plenius declarentur excellentiæ claritates, & præeminentiæ Regis Francorum qui omnes alios antecellit, insequendo doctrinam Ioan. Ludo. Viuald. *in suo opere regali in tract. de laudibus, et triumphis trium liliorum Franciæ.* & G. Benedict. *in sua rep. c. Raynutius verfic. duas habens vxores. à num. 79. vsque ad num. 126. de testam.* Et recitat Enguerranus de Monstrelet, quod anno Domini 1420. cum Rex Franciæ, & Rex Angliæ simul intrarent Parisiensem ciuitatem, Rex Franciæ equitabat à dextris, & primus osculatus est reliquias sanctorum. Et vide per eundem *in 1. volum. Chronic. et idem cap. 232. in prin.* Dico, quod claritas, nobilitas, & excellentia Regum Franciæ, ex multis super omnes alios Reges perpendi, & cognosci potest, vltra superius dicta, maxime ex scuto cœlitus demisso, in quo plura comprehenduntur: Quoniam perseuerante vsque ad hanc ætatem fama vulgo dicitur: Quod olim Reges Franciæ, pro scuto, tribus buffonibus vtebantur; quod tamen non credo fuisse; eo, quia sicut de natura buffonis est, in quacunque parte terræ sit, semper se collocare in meliori, & in pinguiori loco: Ideo, cum Rex Franciæ ex vniuersali mundo meliorem pinguiorem, & vtiliorem terram teneat, & habeat, ideo in sequendo naturam buffonis, pro armis assumpserant reges Franciæ ante Christianitatem, tres buffones, habendo respectum ad ea, quæ magis naturaliter conformabantur circa eius naturam, in aliquibus. Nunc verò tempore Christianitatis, & à tempore quo Reges Franciæ effectu fuerunt Christiani, mutata est natura; quia insequendum est id, quod tendit ad finem, & effectum illius Christianitatis, cuius nomen fidem, & protectionem assumpsit: quod Deus aduertens, & volens illi prouidere secundum quod decens erat, postquam Clodoueus Christianus effectus fuit, demissum fuit è cœlo scutum id, quod Reges Franciæ nunc gestant, continens tria lilia aurea, quibus subest cœli sereni color, quem asuri Franci dicunt; in quo sunt quatuor consideranda.

Primo, quòd in scuto lilia depinguntur.

Secundo, quòd depinguntur aurea.

Tertio, quòd in numero ternario.

Quarto, quòd in campo coloris sapphiri extenduntur.

Quo ad primum dicendum est, quod lilia fuerunt à superis multiplici ratione Regibus Franciæ data.

Primo; quia sicut lilium plerunque de spinis oritur, inter spinas moratur; & quanto magis spinis pūgitur, tanto vehementius odor eius sentitur: sic Francorum Reges, licet à spinis, & infidelibus originem duxerunt, vsque ad tempora præfati Clodouei, qui quatuor Reges prædecessores habuit infideles, videlicet Pharamundum, Clodionem, Meroueum, & Childericum dicti Clodouei patrem; nihilominus, postquam nomen Christi Francis innotuit, tam reuerentem candorem, & odorem, illibatæ fidei retinuerunt, vt nil eis dulcius, nil clarius quam gloriam Christianæ gentis extollere.

Secundo; quia lilium plantam habet rectam, quæ ad vnam partem non inclinat nec ad aliam, sed recto tramite tendit ad alta. In quo rectitudo bonorum operum figuratur, iuxta illud: Iustus germinabit sicut lilium, & florebit in æternum ante dominum. Sic rex animi magnitudinem habere debet, cum nihil honorabilius existat in regia maiestate, quam rectitudo voluntatis; sicut oppositum nihil execrabilius in eo, quam simulatio, aut duplicitas, vt supra dixi *in princip. huius partis.* Ideo pristini Francorum Reges, duplicitatis vitia nimium horrentes, semper cum animi rectitudine ac cordis integritate, se ipsos Ecclesiæ obsequio præbuerunt: sicut Pipinus pro Stephano antistite contra Astulphum, & Carolus Magnus pro Adriano contra Desiderium Longobardorum Regem, vt supra dixi hac consideratione, vbi de his duobus Regibus dixi.

Tertio; quia inter lilia quiescere, & conuersari Christus plurimum delectatur. Vnde in Canticis canticorum, lilium ipse, qui Sapientia diuina est, se nominat. *Ego (inquit) flos campi, & lilium conuallium*, ita quod Spiritus sanctus in persona Ecclesiæ *Canticorum 2.* ait, *Dilectus meus*, scilicet Christus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia. Et iterum: *Dilectus meus descendit in hortum suum, vt ibi pascatur, & lilia colligat.* Amat enim valde Christus & delectatur liliis, id est, personis puris, & mundis à peccato: quia cum sit summa puritas, & mentes puras diligit: sic Reges Christianissimi, semper delectati fuerunt liliis, id est, secum habere & amare personas doctas, & puras, & mundas ab omni peccato, & vitio, veritatem sequentes.

Quarto; quia lilium sui natura, teste Plin. *lib. 21. c. 5.* est nobilissimum, quod nulla florum excelsitas maior. Cuius flos languido semper collo, quasi inclinans, & non sufficiens capitis oneri, fragrat odore acutissimo.

Et etiam Christus, sedens à dextris virtutis Dei in excelsis, cui data est omnis potestas in cœlo & in terra: Tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit, vt Apost. *ad Hebr.* Qui tanquam fons humilitatis, cœlos inclinauit, descendens in vtero Virginis, humiliauitq; semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, teste Aposto. *ad Philip. 2.* & tandem inclinato capite tradidit spiritum, *Ioh. 19.* 19. Cuius fragrantia, aliis est odor vitæ in vitam, aliis vero, odor mortis in mortem.

Sic Rex Franciæ, cum sit Christus, scilicet, oleo sacro diuinitus emisso, vnctus, & sacratus, omnibusque celsior, atque maint, ex quo vocatur Christianissimus, sicut lilium in se habere debet humilitatem ad audiendum singula, caput inclinatum, nihil de seipso præsumens, & odoris suauitatem, per bona & sancta opera, ex quibus bona resultat fama in suauitatem odoris, & non exemplum cuiusquam sceleris. Quia candidum & nitidum semper stat lilium. Vnde legitur *Exod. 25.* Quod in candelabro tabernaculi erant lilia ex ipso pendentia, denotans candelabrum Franciæ, scilicet regem habere debere cogitata verba & opera pura, candida, tanquam lilia: quoniam virtutes sunt & candidæ, & lucidæ, peccata vero, & vitia nigra sunt, & obscura.

Quinto lilia in scuto Regis nostri Christianissimi sunt apposita; quia lilium multas habet virtutes. Nam, virtute suæ naturæ radix eius, secundum Physicos, valet contra duritiem splenis, & neruorum, maxime sub prunis cocta, & cum oleo roseo trita,

vsturas

vstutas sanat, & vulnera eicatrizat, & confert adustioni aquæ calidæ, cum sit exiccatiua, mollitiua, absterſiua & consolidatiua. Valetque lilium unctionibus neruorum, & splenis apostemata maturat, & vt omnes testantur, lilium tumores resoluit, vlcera abstergit, dolores mitigat, venena depellit, puncturis confert, & succus eius cum melle decoctus, veteribus vlcenbus medetur. Sic Rex noster Christianiss. (quasi virtute leuitatis liliorum prouocatus) vltra modum horrere debet tumorem arrogantiæ, discordiæ, iactantiæ, inanis gloriæ. Apostemata luxuriæ purgare, vstutas auaritiæ, & venena inuidiæ sanare. Et tandem omnes morbidas Reipublicæ ægritudines, contractione, & (eum opus fuerit) punitione malorum, salubriter curare. Et insuper, totum se conferat ad regias virtutes, ad pietatem, clementiam, misericordiam, mansuetudinem, humilitatem, modestiam, dilectionem, & beneuolentiam: quæ preciosa sunt monilia Regiæ maiestatis, vt supra *hac parte in 6. consid.* dictum est. Et quemadmodum lilium (vt dixi) cum oleo roseo tritum vstutas sanat; ita misit Deus lilium cum oleo, vt dictum est, ad denotandum Reges Franciæ habere potestatem sanandi vstutas, prout faciunt: Quoniam, vt videmus nocorie ipsi sanant quasdam vstutas, qui qui in vulgari nostro dicuntur les escruelles, vel alias morbus Regius.

Sexto, vt dicunt dict. Ioan. Luc. Viuald. & G. Benedict. *in locis ante alleg.* in scuto dicti Regis sunt lilia; quia lilij oleum est resolutiuum, & aperitiuum; conuenit etiam dolori capitis, & destillatium in aurem, sedat eius dolorem. Sic Rex Christianiss. in aperto esse debet, & copiam sui facere, aures apertas semper habere, & singulos audire, vt de omnibus informetur, & singulos prouidere possit. Ne assistentes eidem, faciliter eum decipiant, propriis commodis inhiantes in Reipub. destructionem. Et etiam si non audiatur populus, videtur ei fieri iniuria, & missorum officialium autoritas vilescetet. Vnde Imperator *in l. 2. C. de off. vic.* Relationes (inquit) omnium, præsertim officiariorum libenter audimus, ne admorstratorum decrescere videatur authoritas, si eorum consulta veluti prophanorum preces à nostris aditis repellamus. Hodie tamen multi Principes susurronibus; & detractoribus aures præbent, ab eisque domesticis suis tenentur inclusi, & excæcantur, vt nihil veritatis, & eorum, quæ prauc geruntur, sciant, & ipsi interim bona hauriant, & substantiam, & interdum personas subditorum perdant: quod alias contingit in hoc Regno Franciæ, tempore Theodor. Regis Franciæ, vt refert Guag. *lib. 3. cap. 4. de Francorum gestis.*

Septimo, Lilia in scuto Regis figurantur: quia dilium, sua virtute saniem & immunditiam purgat. Quo demonstratur, quod ad Regem pertinet immunditias & labes hæresum & saniem hæreticorum, ac peruersa infidelium dogmata ab Ecclesia Dei diligenter abstergere & repellere. Quia hæresis, fundamentum omnium bonorum subuertit, & plus cæteris peccatis nocet Ecclesiæ Dei. Estque omnium peccatorum grauissimum, vt ait Thom. *4. sent. dist. 13. quæst. 22. per tot.* facit tex. *in l. Manichaeos. & in Auth. Gazaros. C. de hæret.* Et inde est quod hæretica prauitas appellatur. Huius zelo accensus fuit Carolus Magnus, qui Barbaras gentes, Saxones, Hispanos, Longobardos, cæterosque populos, qui falsos ritus sequebantur, potestatem subegit.

Et etiam Philippus tertius Francorũ Rex, qui Petro Aragonũ Regi bellũ intulit, eo quod variis erroribus fauerat: vt refert Guill. Benedict. *in loco ante citato, n. 85.*

Octauo, Francorum Regi lilia data sunt, quia lilium suæ naturæ virtute, mortum serpentis, & similiter eius folia, vexationem serpentum curant, eiusque radices, vt Plin. attestatur *d. lib. 21. c. 19.* valent contra serpentum ictus, Et secundum Auicen. Lilium confert puncturæ vermium venenosorum, atque scorpionis. Præterea semen eius (vt inquit Dioscor.) potui datum, ad serpentum morsus facit. Ideo vt enarrat G. Benedicti, Reges Francorum ter religionem Christianam à morsu Mahometi, serpentis venenosi, sanauerunt, & restaurauerunt, & his temporibus videmus nostram fidem & religionem Christianam, sanatam esse à morsu pestiferi serpentis Lutheri, qui infinitas hæreses in fide Christiana seminauit, quæ fuerunt extirpatæ à Rege nostro Francisco Christianiss. qui non cessat insudare, vt Clemens summus Pontifex à sua sede electus testimatur, quem Carolus Borbonius dux exercitus Caroli Austriaci electi in Imperatorem, à vrbe obsedebat hoc anno Domini 1527. die 6. Maij. In qua obsidione, ipse Carolus Borbonius interfectus fuit: quia Deus iniustas semper vlciscitur iras. Ipsa vero Roma, ab Hispanis, & Alemanis tunc depopulata fuit, & ipse Clemens captiuus extitit; cuius maximo dolore Christianitatis, maxime Gallicanæ, quod Rex noster Christianissimus ægre ferens motus pia deuotione & pro honore sanctæ sedis Apostol. (quam semper Reges Franciæ venerati sunt, & defenderunt) aduersus illius hostes, misit copiolum exercitum Francorum in Italiam, vt summus Pontifex in sua sede reponeretur, expellerentur que dicti hostes ab vrbe (in qua captiuabatur Papa) & a tota Romania saltem terris sedi Apostolicæ subditis.

Secundo, in scuto Regis, lilia figurantur aurea, & nõ argentea, vel alterius metalli, quibus denotantur octo pulchra documenta ipsis legibus necessaria, propter octo singulares naturas, & effectus auri, quod est metallum excellentius omnibus aliis, vt infra dicam *in vlt. part. in 15. consider.* Et ad illud propositum videtur G. Benedicti *in d. loc. num. 100. & que ad nu. 107.* Vbi dicit, quod primo aurum est coloris optimi, & puritatem quandam ac fulgorem eximium præ cæteris metallis habet, & inde dicitur aurum ab aura, id est, splendore, vt ait Isid. *lib. etymologiarum, 16. cap. 17.* quod repercusso aere plus fulgeat. Naturale enim est, vt splendor metallorum plus fulgeat luce alia repercussus. Vel à similitudine coloris auroræ, nomen traxisse putatur. Et aurum in corporib. est sicut Sol inter stellas. Sol autem dicitur dominus stellarum, & lumen earum vt dixi infra *in vlt. part. in 8. consid.* Sic aurum est Rex corporalium rerũ, & mensura omnium. Ex hoc auro prouocatur Rex Christianiss. ad sapientiam acquirendam, quæ auro purior est, & splendidior. Imo omne aurum in comparatione illius, arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius *Sap. 7.* Comparatur enim auro sapientia, ratione puritatis & splendoris, respectu æterni iudicis vt dicit ibi G. Bened. & Cælius *lib. ant. lect. 4. ca. 24.* Et aurum pro viris sanctitatis claritate fulgentibus accipitur, vt *in c. quod in fin. de pænit. distinct. 2.* & pro sapientia: vt *in c. in principium. loco preallegato.* Quæ sapientia est legi necessaria, vt hic ante scripsi *in 10. consideral.* quæ viguit in multis Regibus Franciæ, vt ibi declarat Guilhelmus Benedictus.

Secundo, Aurum habet proprietatem lætificandi, quam non habet aurum per alchimiam sophisticatum, secundum Thom. Vide lunatura auri, vt

Septimo; Verum aurum ceteris metallis est pretiosius, virtutem habens conseruatiuam, nec vnquam putrescit, sed putrida resoluit, & corrigit adeo, quod secundum Auicennam, cauterium melius, & velocius sanabile, quod fit ex auro, nec vulnus ex auro factum corrumpitur in tumores; Imo vsturæ factæ ex aureo instrumento, meliores sunt, quam ex alio metallo; quia non cauterizantur, nec crysipilantur. At dicit Arnaldus de Villanoua in *dict. tract. de vi-o, cap. incip. vinum extinctionis, &c.* Quod scissura, facta cum eo, non tumescit, & propter suam perennitatem est quasi stella cœli; quoniam ipsum est impassabile. Et, vt ibi ait, aurum est res arcana perfectissima, temperamento æquali compositum, mirabili proportione elementarium virtutum, cui de compositis non est simile, & iuuentutem conseruat, & virtutes mineralium perseuerare facit in earum operationibus. Et multi modernorum (*eodem teste*) de nobilioribus, maxime Prælatis faciunt bullire petias auri in coquina eorum. Et alij recipiunt in pannellis, cum electuariis, & alij in limatura, sicut in confectione, quæ dicitur diacameron, in quam intrat vtraque auri scilicet, & argenti limatura. Et quidam vtuntur tenendo frustum auri in ore, & saliuam degluttiendo. Et quidem alij conuertunt in aquam potabilem, & faciunt aurum potabile, & sorbent modica quantitas in vice, & in anno, & est conseruatiuum sanitatis, & prolongatiuum vitæ. Et ex hac dignitate auri incitatur Rex Christianissimus ad veram humilitatem, quæ virtus est aurea, cæterarum virtutum conseruatiua, teste Hieronymo, in *Epistola ad Celantiam*, vbi, *humilitas*, inquit, *est præcipua conseruatrix, & quasi quidam custos virtutum omnium*. Nihilque ita est, quod nos homines gratos esse Deo faciat, quam si vitæ merito magni humilitate infimi simus. Et Isido. *lib. 3. cap. 49.* Qui recte vtitur regni potestate, ita se præstare omnibus debet, vt quanto magis honoris celsitudine claret, tanto semetipsum mente humiliet: Quoniam fundamentum gloriæ est humilitas, *vt in prima parte, in 5. consider.* scripsi. Et hoc patet exemplo Dauid, qui de suis meritis non tumuit, sed humiliter se deiiciens dicit, *Vilis incedam, & vilior apparebo ante Deum.*

Octauo & vltimo, aureis liliis ideo decuratur scutum Regis Franciæ, quia verum aurum fistulas & hæmorrhoidas sanat, vlcera putrida, & tetri odoris emendat, corporique humano maxime congruit. Ita, quod in cibo sumptum, iuuat multum, ac vinum, in quo extinctæ fuerunt laminæ aureæ candentes; splenéticos iuuat, vt hic ante dixi ex dictis Arnal. de Villanoua. Hæc profecto virtus medicinalis auri prouocat regem Christianissimum ad iustitiæ amplexum, quæ virtus sola magna est, & mater omnium, quos magnos facit. Est enim iustitia virtus confortatiua, & corroboratiua, quæ sui splendore Reges, & regias sedes magnificat. Quibus dictum est, *Sapien. 1. Diligite iustitiam, qui iudicatis terram.* Vnde Hieronym. inquit: *Iustitia, quasi aurea virtus, curatiua est morbidorum ægritudinum: quia puniendo tollit scelera, & peccata, atque putridas carnes, & scabrosas curando abradit.* Et quomodo ex iustitia Principes laudantur, dixi hic ante in *quinta consider.* Faciunt quæ dicit G. Benedict. in *loco hic ante dict.* vbi ait, quod Rex Francorum de seipso & aliis, ita fecit, & dilexit super iustitiam, & odit iniquitatem, vnxit eum Deus oleo lætitiæ, præ consortibus suis. Ad quorum differentiam nomen Christianissimum adeptus: Ita, quod propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam, deduxit eum mirabiliter dextera sua. Cuius sedes in seculum seculi virga directionis, virga regni sui, *Psalm. 44* dixi in *antedicta consid.*

Tertio, principaliter in scuto Francorum Regum aurea lilia in ternario numero, & non maiori, nec minori figurantur. Habet enim hic numerus rationem totalitatis, puta principium, medium & finem. Nam secundum Chronicas etiam gentiles in eorum cultu diuino vtebantur numero ternario, ad sacrificationes Deorum, *vt habetur lib. 1. de cœlo & mundo.* super quo B. Thom. in comment. *Sicut* (inquit) *natura perficit omnia in ternario numero; ita gentiles, qui diuinum instituerant cultum, volentes Deo tribuere omne, quod perfectum est, attribuunt ei ternarium numerum, in sacrificiis & laudibus ipsorum.* Legimus præterea in scripturis sanctis Numerum ternarium, multipliciter consecratum, eo, quod opera mirabiliora Dei in eo facta & ordinata sunt. Vnde si mysterio trium liliorum Regis Christianiss. explorare quis conetur; tanto magis exuberabit ratio disserendi; quanto plura mysteria in ternario numero elucescunt.

In primis ergo redolentia lilia, quæ in scuto Regis figurantur, odoramenta catholicæ fidei in beatissima trinitate afferunt, scilicet, quod patri in diuinis attribuitur potentia, filio sapientia, & spiritui sancto clementia. Quæ tria attributa, sicut sanctissimam trinitatem ornant; ita regiam maiestatem magnificant, Quę sacratissimæ trinitati debet pro viribus conformari, scilicet, vt sit rex primo clarus potentia patris, ad tyrannos debellandum, & barbaras gentes ac Turcorum perfidiam extinguendum. Secundo, conuenit, vt ornatus existat sapientia filij, in discutiendis rerum causis. Tertio, quod sit clementia plenus, quæ quanto in eo maior fuerit, tanto in conspectu Dei, & hominum mirabilior & gratior apparebit.

Secundo, vt ait G. Benedict. principaliter tria lilia, quæ in scuto Regis figurantur, tres substantias in persona Christi denotant. Sicut enim in diuinis est Trinitas personarũ, in essentiæ vnitate: Ita in Christi persona est trinitas essentiarum seu naturarum in vnitate personæ, deitas, scilicet, anima, & caro: & sicut in diuinis per diuersas personas non distinguitur essentia: sic in Christo per diuersas naturas non distinguitur persona. Pariter tria lilia, tres Christi natiuitates ostendunt. Prima dicitur; quia æternaliter nascitur ex patre; secunda, quia nascitur temporaliter ex matre; tertia, quia in mente nascitur spiritualiter, licet ista bene conueniant Christo; tamen nihil faciunt ad propositum, ad denotandum aliquid in rege ex eius natiuitate. Sed dici posset, quod sicut hæc trinitas essentiarum est in Christo; ita trinitas præceptorum iuris, debet esse in Principe pro iustitiæ administratione, & complemento, prout tria iuris sunt præcepta, scilicet honeste viuere, alterum non lædere, & ius suum vnicuique tribuere. Quæ omnia debent esse in Principe, de quibus in *vlt. part. in 36. consi.* dixi. Aut aliter, per illa tria lilia, significatur, scilicet per medium, fides Christiana, per dextrum, clericatus, & per sinistrum, militia.

Tertio, tria lilia, tres potentias animæ rationalis, quæ ad imaginem Dei creata est; *l. ege si quis metallum. Cod. de pœnis.* patenter ostendunt. Nam sicut Deus est vnus in essentia, & Trinus in personis: Sic etiam anima rationalis est vna in essentia, & trina in potentia. Quia habet in se memoriam, intellectum & voluntatem. Memoria quidem repræsentat patrem, intelligentia filium, & voluntas Spiritum sanctum. Sed hæc in nihilo adaptari possunt armis Re-

gis, sed attribui deberent tribus modis regendi Rempublicam quę debent esse in Rege nostro, vt vere sunt in ipso & in eius regno: de quibus infra in *vltima parte, in 55. consid.* scripsi, & quis illorum sit excellentior.

Quarto, tria lilia in scuto Regis posita, tres angelorum hierarchias significant, in quarum singulis tres ordines inueniuntur: de quibus ante in *3. part.* & per Isido. *lib. 7. Etymo. c. 5. & in lib. de sum. bono. cap. 12.*

Quinto, tria lilia in scuto Regis depicta, tres virtutes Theologales, fidem scilicet, spem, & charitatem significant, quæ tres virtutes debent esse in Principe. & aliæ virtutes ex his denotantur in Principe: de quibus per G. Bened. in *loco suo supra sæpe allegat.*

Sexto, vt dicit, tria lilia in ipso scuto Regis ordinata, ad tria opera veræ pœnitentiæ nos ire compellunt, videlicet, ad contritionem, confessionem, & satisfactionem; sed cum parum quadrent, non insisto.

Septimo, vt ait Benedict. tria lilia Regem Christianiss. ad tria salutifera concilia, in quibus consistit omnis perfectio Christianæ religionis excitant, vt ibi per eum.

Octauo, tria lilia in scuto Regis diuinitus ordinata, tres denotant votum, quæ necessario requiruntur ad conseruandam veræ Christianæ religionis dignitatem: de quibus Apost. *ad Ephes. 4.* Vnus Dominus, vna fides, vnum Baptisma. Hæc tria sunt, quæ verum perhibent testimonium de excellentia fidei Catholicæ, vnde sunt laudabilia omnia Catholicæ fidei opera, quæ Rex explere debet, pro suæ dignitatis ac totius religionis Christianorum salute, nullum maius, nullum honorabilius, nullum denique gratius, Deo offerri potest, quam Barbaras gentes, & Turcarum perfidiam, cæterosque populus, qui falsos ritus ac Deos colunt alienos, expugnare, atque in frena submittere, sub Christi fide, prout talia sancta exercitia apud Francorum Reges semper floruerunt. Ex hoc ternario numero amplissime laudantur insignia Regis Franciæ per Ioannem Ludou. Viualdum in *tractat. de triumphis ac laude trium liliorum Franciæ.* vbi laudat numerum ternarium in pluribus, & aliquid scripsi infra in *vltim. part. in 37. consideratione.*

Quarto, principaliter & vltimo, lilia aurea ponuntur in scuto Regis Christianiss. sapphirino, id est, colore sapphiri (qui similis est sereno cœlo) conuenientissime depicta, multiplici ratione.

Primo; quia cum rex sit Paranymphus Ecclesiæ Christi, cuius officium est & semper fuit à tempore Clodouei I. inter Francorum Reges Christiani adaugere cultum diuinum, ac gloriam Christianæ religionis extollere & magnificare: decentissimum fuit insignia maiestatis suæ sereno cœlo similia fore, vt sicut ipse Christus (qui est rex Regum & dominus dominantium. *Apoc. 19.* quodammodo pro scuto habet cœlum sidereum miro ac vario astrorum fulgore decoratum) sic Rex Francorum Christianissimus pro gloria Christi scutum gerit nobilissimum, in quo aurea lilia colore sapphiri, quasi astra in sereno cœlo affixa, fulgere videntur, vt etiam ex cœli altitudine intelligatur, quanta sit suæ dignitatis sublimitas, tanta est autem altitudo cœli, quod à mortali homine, non potest mensurari, vt habetur *Ecclesi. 1.* Altitudinem terræ & profundum abyssi, quis dimensus est? quasi dicat nullus. Et ideo sicut cœlum situatum est in loco eminentiori, atque inter omnia corpora, altius eleuatum, Ita etiam, vt habetur, *Esa. 54.* promissum est illi, quod esset fundatus in sapphiris, tanquam pater Christianitatis. Cum etiam idem Propheta, vbi supra loquens in persona Christi dixerit: *Ecce, ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphiris*, hoc est, te Christianum, & Ecclesiam tuam, & filios tuos, & Ecclesiæ tuæ protectores, prout est inter alios Rex Christianiss. qui tanquam filius Christi, & pater Christianitatis, habet arma sua fundata in sapphiris. Sic Rex Christianissimus inter omnes seculi huius reges Christianæ religionis dignitate, potentia, diuitiis ac nobilitate est sublimior, atque admirabilior, & ad sustinendam Ecclesiam potentior, & pronior.

Secundo, vt inquit G Benedict. Campus scuti regni nedum cœlo, sed etiam sapphiro lapidi in colore assimilatur rationibus sequen. Quia sapphirus colore videtur trahere Regem ad cœlestia desideria, per rectam fidem, cum nihil sit, quod lumine clariore præfulgeat, quam recta fides in Principe. Nam dicit Greg. *lib. 18. moral. cap. 8.* Sapphirum tenere similitudinem coloris aerei, per quod designat appetitum languentis animæ tendentis ad cœlestia. Vnde dicit Helmandus; quia Sapphirus cœlo sereno similis est, caste portari vult, gemmaque gemmatum, & lapis sanctus dicitur. Ideo *in lib. de Natura rerum*, dicitur: Qui sapphirum portat expedit, vt summo studio castitatem seruet: quoniam hic lapis tanto dicitur preciosior & melior, quanto colori cœlesti sit similior. Sic Rex Christianiss. tanto magis erit Deo & Angelis gratior & charior, quanto magis in contemplatione rerum diuinarum fuerit sublimior. Et sic; quantumcunque excellat in dignitate, potentia, diuitiis, vel abundantia temporalium, nihilominus fœlicitate prosperarum rerum huius seculi, non debet corrumpi, aut deprauari, sed magis ac magis oculos mentis conuertere ad altiora desideria, ad veros honores, ad securas diuitias, ad cœlestes thesauros, ad delectationes æternas, ex quo infert ibi G. Benedict. quod rex suam regiam dignitatem in Christo rege, quem in speculo limpidissimo contemplari debet, vt quod in se prauum deprehenderit, corrigat, quod rectum, teneat, quod deforme, componat, quod pulchrum, seruet, quod sanum, excolat, quod infirmum, assidua meditatione corroboret, præcepta diuinæ legis efficaciter impleat, & quid sibi cauendum, quidve sectandum sit, agnoscat Decens quippe est, vt rex se totum in vita & moribus componat: Quia, quanto mirabilius præ cunctis regibus vniuersi orbis excedit, honoris dignitate: Ita conuenit, vt cæteros transcendat mentis sublimitate, & totus sidereus fulgeat maiestate, & subdit ibi G. Benedict pulchra notatu digna de excellentia sapphiri, de qua infra *in vlt. part. in 90. consid.* dixi.

Tertio, tria lilia in campo sapphirino, aurea depinguntur. Quia sapphirus, animum hominis pium & deuotum efficit ad Deum, atque in bonis firmat, & pacem conciliat; Ita vt inter omnes lapides preciosos dicitur lapis sanctus; quia ad sanctitatem: & deuotionem hominem disponit. Ob id legitur, *Exod. 28. & 29.* Quod Moyses ad præceptum Domini vestem sanctam fecit Aaron summo sacerdoti in gloriam & decorem, in qua inter diuersos lapides preciosos sapphirus connumeratur. Sic Ieremias *Threnor. 4.* Destructionem Ierusalem, ruinam templi, & sacerdotum recogitans, eorum pulchritudinem assimulauit sapphiro, dicens: *Candidiores Nazaræi eius, niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores.* Conuenit itaque, vt maiestas regia sit tota siderea, & sapphirina per reuerentiam & beneuolentiam ad omnia, quæ diuinum cultum concernunt, vt sicut in dignitate & potentia cæteris est eminentior,

nentior, ita expedit, vt in amore rerum diuinarum, sic amicabilior, & conformior, sicut eius fuerunt prædecessores, hæc Benedicti vbi supra.

Quarto, Sapphirus secundum Arnal. corpus humanum vegetat, ac membra integra conseruat, curat dolorem frontis, & sudorem restringit, corpura præbet integra, bonique coloris, torsiones ventris tollit, & omnia vlcera cum lacte sanat. Præterea *in lib. de natura rerum, & de oren sanitatis*, dicitur, *in tract. de lapidib. cap.* 109. quod sapphirus morbum illum horribilem, *noli me tangere*, appellatum, fugat. Ex quo instruitur Rex Christianiss. vt vigilans sit, & solicitus, ad corpus mysticum, id est, Ecclesiam protegendum. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, quæ secundum Apost. *ad Romanos* 12. non eundem actum habent; ita multi vnum corpus sumus in Christo; huius autem corporis membra tenetur Rex vegetare, ac custodire, ne à lupis voracibus dilacerentur, & ne morbida ægritudine putrescant, ac pauperibus beneficia, suffragia, ac eleemosynas largiri, quibus recreatur, tanquam membra corpus conseruat & recreat. Sic conuenit, vt Rex, qui tria lilia in sapphiri colore extendit, membra corporis mystici dirigat & custodiat, ne deteriores sequantur effectus. Huc etiam Benedictus.

Quinto (vt idem ait) Sapphirus est gemma preciosa sereno cœlo similis, quæ percussa à radiis solaribus ardentem emittit fulgorem. Præterea dicit Isido. *lib. Etymolog.* 16. *cap.* 9. quod sapphirus pulueres habet aureos sparsus. Ex quo hortatur regia maiestas, vt solicita sit gratias Deo reddere in tanto cumulo beneficiorum, quia quanto plura à sole iustitiæ Christo suscepit beneficia; tanto magis ardentia desideria refundere debet in Christum, à quo procedunt. Et è conuerso, tanto grauius de ingratitudine iudicabitur omnis homo; quanto magis multiplicatis beneficiis, ingratus probabitur extitisse, iuxta illud Chrysost. *Quanto maiora beneficia sunt hominibus constituta; tanto grauiora peccantibus parantur iudicia.*

Sexto, Sapphirus est gemma valde delectabilis, læta, & pulchra vnde Lapidarius:

Sapphiri species digitis aptissima regum,
Egregia & fulgens, puroque simillima cælo,
Vilior est nullo virtutibus atque decore.
Hic & Syrtites lapis est plerisque vocatus,
Qui circa Syrtes Lybicas permixtus arenis,
Fluctibus expulsus feruente freto reperitur.
Ille sed optimus est, quem tellus Medica gignit.
Qui tamen asseritur nunquam transmittere visum,
Quæ natura parens tanto ditauit honore,
Vt sacra & merito gemmarum gemma vocetur.
Et qui portat eum, non vlla fraude necatur:
Inuidiam superat, nullo terrore mouetur.
Hic lapis, vt perhibent, educit carcere vinctos:
Obstructasque fores, ac vincula tacta resoluit.
Fertur & ad pacem bonus esse conciliandam.

Ex quo instruitur Rex Christianissimus vt delectabiliter, & cum gaudio, pulchritudinem ac decentiam Christianæ religionis conseruare velit. Quod & faciunt Reges nostri, & qui in cunctis locis habent iudices ad punienda peccata, maxime blasphemias, quod & facere debent, alias non dicentur veri reges. vt scribit G. Benedicti *in loco sæpe allegato.*

Septimo, in colore Sapphiri extenduntur aurea lilia; quia Sapphirus suo valore & precio vires acuit Regis Christianissimi ad cogitandum sumptuositatem cœlestium ædificiorum. Nam, teste Isidor. vbi supra, Sapphirus inter gemmas purpureas comparatur, habet pariter excessum valoris inter lapides preciosos, ob quod sanctissimus Tobias spiritu eleuatus videns excellentiam cœlestis patriæ dicit, portas eius esse ex sapphiro constructas: vt scribitur *Tobiæ* 13. Pariter Ioan. *Apocal.* 21. ait, fundamenta muri supernæ ciuitatis esse ex lapidibus preciosis, inter quos sapphirus erat secundum fundamentum. Ex quo instruitur Rex totus sapphireus, vt omnino inclinetur, & sit memor cœlestis patriæ, & excellentissimorum ædificiorum supernæ ciuitatis, & sanctæ Ierusalem, de qua scriptum est per Prophetam, *Psalm.* 86. Fundamenta eius in montibus sanctis. Et sequitur: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.

Octauo & vltimo, scutum Regis Christianissimi in sapphiri colore figuratur, Quia sapphirus suæ significatione eum incitat ad cogitandum non tantum ædificia supernæ ciuitatis, sed etiam præeminentiam gloriæ æternæ. Nec solum sapphirus significat gloriam æternam, verum suo colore animum hominis ad cœlestia gaudia inclinat. Ratio est (teste eodem G. Benedicti,) Quia cum omne simile naturaliter appetat suum simile, & sapphirus inter omnes gemmas similis sit sereno cœlo: vnde Rex sapphiro non conueniret, nisi ad cœlestia inclinaret, ac superna appeteret. Sapphirus etiam in sacra scriptura æternam gloriam significare videtur: vt habetur *Exod.* 24. vbi Moyses, Aaron, Nadab, Abiu, & septuaginta de senioribus Israel, Deum viderunt, sub cuius pedibus erat quasi opus lapidis sapphirini, & quasi cœlum cum serenum est. Pariter *Ezech.* 10. *cap.* legitur, quod species gloriæ Domi. super Cherubin erat quasi lapidis sapphiri: Quæ verba, quomodo intelligantur, scribit in dicto loco G. Bened.

Ex quibus tantum concludit: Insignia Regum Franciæ esse excellentiora aliis, cum in eis sunt duo colores nobiliores, Aureus, scilicet & Azureus: De quibus dixi ante *in* 1. *parte in* 54. *&* 55. *conclus.* 38. Et de laude Sapphiri aliquid scripsi infra *vltim. parte in* 92. *consideratio.*

Non mirum ergo, si Reges Franciæ plura priuilegia habeant vltra alios Reges, de quibus ante dixi: & quæ etiam scribit Iacob. Bonaudi *in suo panegyrico posito post tracta. Iohan. de Terrarubea*, contra rebelles suorum Regum.

TRigesimasecunda consideratio. Quilibet Rex seu Princeps in suo regno in culmine sedere debet, cum Princeps sit regni dominus. *l. deprecatio. ff. ad l. Rhod. de iact.* & regale culmen appellatur, *l. bene à Zenone. C. de quadr. præscript. c. Principes seculi* 23. *quæstio* 5. & culmẽ appellatur locus altus super omnes gẽtes ad curiam suam conuocatus, regnũ & terras repræsentantes. & dicitur præcipuum, *l. pen. ibi: Vt enim imperialis fortuna omnes supereminet alias: ita oportet Principales liberalitates culmen habere præcipuum. C. de bon. quæ lib.* Vel Principale dicitur, *l.* 3. *§. fin. autem. Cod. de iure domi. impetr.* quod dicitur cathedra existens in altiori loco; sicut ædificia domus dicũtur culmina, quod culmis teguntur: & in dicto culmine, id est, altitudine, sedet Rex supra cathedram, quæ est alta vel excelsa sedes, secundum gloss. *in clem. dudum de sepult.* Vel in solio sedere debet, hoc est armario ex vno ligno facto, in quo Reges ob corporis sui tutelam sedebant, *extra de elect. c. quorundam in prin. & ibi per Arch.* Et dicitur thronus Græce, quod Latini solium dicunt. De quo habetur *Gen.* 41. *ibi: Vno enim solio regni te præcedam.* Et est etiam sedes Romani Pont. tanquam excelsa. *cap. fundamenta. §. ne autem. in fin. de elect. in* 6. & glossa *in dict. clemen. dudum.* facit differ

rentiam inter solium, cathedram & tribunal. & ponit hunc versum:

Rex solium, doctor cathedram, indexque tribunal
Possidet, at sedem præsul prætorque curule.

Et ista sedes dicitur sedes honoris & iustitiæ: de qua *in c. multis. 40. distinct.* Et rex dominus præexcellens in solio alto super omnes Principes sedere debet: cum scriptum sit *Prouerb.* 20. Rex, qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo. & 1. *Rex.* 2. *ubi: Et solium gloriæ teneat.* & 3. *Reg.* 3. Viuat Rex Salomon, & sedebit super solium. & *Esa.* 9 Super solium Dauid, & super regnum Principis terræ, surrexerunt de solio. Et *Iob.* 36. & Reges in solio collocat in perpetuum, & illic eriguntur. & in plerisque aliis locis probari posset. & habetur 1. *Reg.* 10. vbi de Saule Rege loquitur, Stetitque in medio populi, & altior fuit vniuerso populo ab humero & sursum. Et Princeps dicitur quasi primum locum capiens, secundum gloss. *in c. fundamenta. §. proinde. de elect. lib. 6.* & Lucas de Penna *in rubr. C. de Princip. agent. in reb. li.* 12. vbi ample ponit, quis proprie sit Princeps.

Et vt deueniamus ad practicam & ordinem consuetum sedendi, qui multum attendendus est in hoc, cum consuetudo in hoc multum attendatur. Bald *in cap. 1. §. Marchio autem. tit. qui feud. dare poss.* videndum est, quod sunt aliquæ congregationes in Francia, quæ fiunt ordinarie, vt est coronatio regis, & in ista coronatione est datus certus ordo, quo ad illos, qui interesse debent in ipsa coronatione, qui est talis, videlicet quod duodecim pares Franciæ præcedunt omnes alios Principes regni: de quibus infra 43. *consider.* licet videatur de primogenito Regis, quod omnes quoscunque præcedere debeat; quod intelligerem esse verum in aliis actibus, quam in coronatione: Quoniam est dubium, quod tunc non habeatur pro primogenito regni, tanquam natus antequam esset Rex. De eo etiam dicam infra in 41. *considerat.* & de aliis, quos ponam infra in suo ordine, secundum quod debent sedere in dicta conuocatione, faciendo distinctionem, suis locis de aliis congregationibus extra illam, in quibus seruandus est alius ordo, prout infra dicetur.

TRigesimatertia consideratio erit prosequendo materiam & non excedendo terminos honoris Regis, cum ab eo procedant omnes dignitates temporales. vt not. Bart. & Iohan. de Pla. *in l. g. 1. de dig. lib.* 12. *Cod.* idem Ioannes de Pla. in *leg.* 1. *in fin. Cod. de silentiariis. lib.* 12. Alua. *in c.* 1. *in prin. de feudo Marchiæ.* qui allegat text. *in leg. sacrileg. Cod. de diuers. rescript.* Merito debet illis præesse, & ab illis honorari: Imo quod plus est adorari, non tamen adoratione, quæ Deo debetur, sed Regia subiectione debet salutari, vt probat text in *l. 1. C. de silen. li. 12. ibi: Vt tam in adoranda nostra serenitate.* & ibi gloss. quam sequitur Ioan. de Plat. in *leg primicerium. Cod. de fabric. lib.* 10. & Luc. de Pen. in *leg. emict. per illum textum. Cod. de cursu publ. lib.* 12. vbi dicit, quod ipse mereretur venerari, adorari, coli, sibi supplicari, & gratiatum impendi munera, facit tex. *in l. si quis seruum. ibi: nostram purpuram adorantes. C. qui milit. non poss. lib.* 12. & ideo dicit Ioan. de Plat. *in d. l. 1. C. de silentiar. eod. lib.* quod nullus debet genuflecti coram alio, quam corã Principe vel maiestate Regia. Et ideo errat quidam Car. Dehyer Anglus, qui tanta elatione vtitur, quod suos domesticos & famulos patitur talia, aut quod deterius, cogit eidem ministrando etiam in cibariis deferendis, & aliis actibus domesticis & familiaribus; imo etiam nobiles patriæ genuflecti, prout communiter dicitur, quod ridiculosum dici debet, cum non sit nec Papa, nec Rex; Imo quod plus est (vt communiter fertur) non est nobilis origine, ex quo deberet contentari honore sibi debito, non assumere honorem debitum regibus secularibus, Imperatori, aut Papæ.

Et vt dicit idem de Platea, tantus honor debetur Papæ, quod in pede osculatur, vt dicit gl. *in l. 1. C. de domest. lib.* 12. & ibi dicit, quod etiam Imperator osculatur in pede, sicut Papa.

Imo etiam, quod plus est, quilibet non admittitur ad salutandum Principem, vt dicit gloss. in *l. 1. C. de veteranis.* & Ioan. de Plat. in *d. l. 1. Cod. de silen. & in l. 1. Cod. de domest. & protect. lib.* 12.

Et coram eo est eundum, & illi est obuiam eundum, cum barba tonsa & veste pulcherrima, prout habetur 2. *Regum.* 9. *cap.* Illique est honor deferendus in introitu ciuitatis, in salutatione, quæ non debet fieri sine munere, ad instar Regis Parthorum, qui salutari non poterat sine munere, vt refert Petr. Candidus *in proœm. Appiani Alexandr. in principio de bellis.*

Imo etiam reuerentia debetur Principi, per quoslibet viros Ecclesiast. vt dicit text. *in c. Rex. 23. quæst. 5. & c. si apud.* pro quo 1. *Pet.* 2. vbi dicitur, Regem honorificare.

TRigesimaquarta consideratio. Principi obtemperandum est, cum generale sit pactum societatis humanæ obtemperare Principibus, quæ contra mores. 8. *dist. in sua sum.* 34. *distinct. c. quod culpatur.* 23. *quæstio.* 1. & dicit Hieron. Principibus, & Potestatibus fidem reuerentiam seruari oportet, & quam qui non exhibuerit, ad Deum præmia habere no poterit; 22. *quæst.* 5. *c. Reg. c sicut apud Card.* facit quod not. *in l. fin. C. de exact. tribut. lib.* 10. & dicit Apost. *ad Tit.* 4. Admone illos Principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse. & *ad Roman.* 2. Omnis creatura Potestatibus sublimioribus subdita sit, qui autem resistit Potestati, Dei ordinationi resistit. Facit quod habetur vbi dicit textus: *O viri num præcellunt homines, qui terram & mare obtinet, & omnia quæ in eo sunt? Rex autem super omnia præcellit, & dominatur eorum, & omne quodcunque dixerit illis, faciunt.* Et sequitur: *Et omnis plebs & virtutes eum audiant.* Imo etiam sacerdotes primi & secundi ordinis eidem obediunt, cum eis præcipere potest Princeps, vt habetur 4. *Reg.* 23 *ibi: Et præcepit Rex Elchiæ Pontifici & sacerdotibus secundi ordinis.* Imo Principes sacerdotes constituebant iure diuino, prout habetur *Exod.* 28. de Moyse Hebræorum Duce, qui constituit Aaron fratrem suum sacerdotem: & de Iuda Macchab. Duce, qui elegit sacerdotes, qui purgarent sancta, 1. *Machab.* 4. Immo prælatus electus & confirmatus nõ potest administrare, donec perlectis. 63. *dist.* & *in c. Abbates.* 18. *quæstio.* 2 & per Compostel. *in c. quod sicut. de elect. colum. antepen. vers. Principi præsentari.* prout recitat Henricus *in c. nobis. de iure patron.* Et ita obseruatur in Francia in Hispania, vt dicit Io. Lupus *in repet. rub. de donat. inter vir. & vxor. in princ. in tertia praeuder. tit.* Princeps tamen debet honorare Episcopum, dixi supra in 4. *part. in* 28. *consideratione.*

TRigesimaquinta consideratio Pro Rege etiam orandum est, exemplo *Baruch.* 1. *cap.* qui dicit esse orandum pro rege Nabuchodonosor, & Balthasar eius filio: & maxime pro rege Franciæ. Com etiam orantes pro eo lucrentur centum & decem dies indulgentiarum, dixi ante. Imo in tantum est honorandus Princeps, quod pro conseruatione sui honoris toleratur iniquitas: & præferendus est honor Principis commodo publico, vt dicit Lucas de Penna. *in*

l. si. in

l.fin.in 8.& 9.col.C.de loc.præd.ciuit.lib. 11. & in d.l. in 6. col. ponit quædam de potestate eius mirabili ex quo multum honorandus est.

Quæ autem sint iura Regis,& cuiuslibet alterius supremi Principis esset hic inserendum, vt magis cognosceretur præeminentia illorum; sed videri potest *in tit.quæ sint regal.in vsib. feud.* & per Iacob. de sancto Georgio *in tractat.feudorum.verb.Princeps.* & de quibus plene ante *in 24.consideratione.*

Quid autem dicemus de iuribus Regis; de quibus habetur, *1.Reg. 8. cap.* cum dixerit Deus per vocem Samuelis populo Iura Regis, qui imperaturus est in eis, quod erit tale: Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites & præcursores quadrigarum suarum: & constituet sibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum suorum, & messores segetum, & fabros armorum & curruum suorum: Filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias, & focarias,& panificas. Agros quoque vestros & vineas & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis, sed & segetes vestras & vinearum reditus addecimabit.

Notandum est aliud verbum, *addecimabit*, quod est ibi dupliciter positum: quoniam ex hoc videtur, quod Rex habeat ius decimandi, & sic, quod etiam non videntur peccare Nobiles Franciæ, qui dicunt se habere decimas infeudatas à Rege:cum si Rex habeat potestatem addecimandi,ergo etiam illas dare in feudum.

Dicemus solum,quod talia ibi specificata non sunt iura Regis ex diuina institutione introducta, sed magis per Prophetam pronunciata ex eorum tyrannica vsurpatione Qui postquam Reges sunt, ius iniquum constituunt, in tyrannidem degenerantes, subditos opprimentes, & sine causa deprædantes, secundum Andream de Isern.*in proœm.feud. & in titul.de Capit. qui curiam vend.in vsibus feudorum.*

Et ne transcendam materiam nostram, relinquo nunc deprædationes & exactiones Principum, forte alibi dicam:sed etiam ibi dicit, quod talia possunt esse Iura Regis ex diuina institutione, quando Rex est in extrema necessitate positus,quod etiam non solum illa, sed maiora faceret, & maiores actiones. Et solum in præsentiarum sufficit mihi, quod G Benedict. doct.Gallus,illa prætudit, & multum bene describit *in sua solemni repet. cap. Raynutius, de testam.in ver. vendidit. lo premier.* incipiendo in medio illius vsque ad finem amplissime: ad quem semper de his est recurrendum.

Et etiam est aduertendum ad illum textum, ibi hoc verbo; *Ius regis qui imperaturus est in eis.* Quod quilibet Rex potest dici Imperator per illum text. *qui hoc verbo vtitur in Rege.*

Et vt semel finiam, à Principe, tanquam à capite in omnes inferiores honorum & Potestatum munera diffunduntur.19.*distinct.c.ita dominus. c.fundamenta.§.1. de elect.* in tantum, quod lex animata in terris dicitur.text.est in *Authent. de consulib. in fin. & in Auth. quib. mod. natur. effic. legit. §.igitur licentia.* gloss. *in leg. & quia.ff. de iurisdict omn. iud.* Dixi in *consuetudi nib.nostris ducatus Burgun. in tit.des iustices.§.5 in gloss. S'il n'a grace.in princip.ibi: hic est ergo: & supra in princip. 52. consider.* Et quicquid statuit aut sententiam dando decreuit, pro lege seruatur.*§.sed & quod Princip.Institut.de iure natur. gent.& ciuil.* Ipse enim sicut est solus legibus solutus, solus legem concedere potest.*l.Princeps.ff. de legibus.* Et pro dispensatione habetur,quod probatur Principe voluisse, *c.cum nostris de concess.preben.* maxime, vbi ei exponitur defectus quem videt ex expositione,*l.quidam consulebat.& ibi Alexand. & alij.ff.de re iud.l. Vlp.ff. de excus.tut.* Et sanctio Principis nihil habet imperfectum,*l.fina.C.de his quibus vt indig.*Nemo enim potest ei dicere,Cur ita facis?Bald.*in proœm.feud.in 12.colum.*Et isto dicto sæpius aduocati in palatiis vtuntur: quod dictum est Spec.*in tit.de legato.§.nunc ostendendum. vers.89.* per text.*in cap.quamuis.de pœnit.distinct.3.ibi: quis tamen audet dicere Deo:cur hunc parcis?* & gloss.ibi, *in verb. Deo.* Dicit idem in Papa, & ideo idem dicendum in quolibet Principe supremo, cum sit Deus in terris Bald.*in Authen.hoc amplius.vers. quare.an filij Regis. C. de fideicommiss.* & dicit Bald. *in c. Ecclesia sanctæ Mariæ.in princip.col.vi lite penden.* Quod cum Princeps sit causa causarum, non est de eius potestate inquirendum,cum primæ causæ nulla sit causa.Cum id; quod primum est ante se aliud habere non potest. Hæc & plura alia vide quæ dicit domi. meus Iason in *l.rescripta. in 1. colum. C. de precib. Imper.offer.& in leg.1.ff.de constit.Princip.* vbi ponit quædam, quæ solus potest Princeps,ita quod Principis verbis eiusque narrationi,super rebus per se, vel in sua præsentia gestis creditur. Etiamsi solus testificetur, per *cap.cum à nobis de testib.*& quod in his quoque, quæ ante principatum se præsente gesta sint, locum habet gloss.singularis *in cap. 1. in verbo statuit. de renunciatio. lib.6.* gloss.*in cap. Apostolica in verbo: promisissent.de re iudic.lib.6.*Dicit enim Andre.de Isern.*in cap.fin. in titul.quo temp.miles.in vsib.feudor.* quod late examinat ibi Præpos.quod Princeps in re propria testificari nõ potest. Nulla etiam iuris solennitate Princeps astringitur.*l.apud eum.in fin.ff. de manumiss.* Imo sola præsentia Principis solennitates iuris supplet, actumque; qui defectu solennium nullus est,instaurat & reponit. *leg.adopt.ff. de adopt.l.2 ff. de rebus eorum.* gloss. post text.in *Authent.vt non fiat pignoratio. collat. 5.* facit *l. sancimus.§.exceptis cum Auth. ibi posita. C. de donat.* Bald.*in l. omnium.C.de testam.* Ad hæc Princeps iudiciorum ordinem obseruare non tenetur. Sola enim veritatis inuestigatio coram eo fit, qua cognita diffinit etiam,si iudicialis ordo vel sit peruersus vel prorsus omissus causæ tamen cognitio exigitur. Ita Bald. *in l.fin.Cod.de legibus.*Idem *in cap. 1.§.fin.de noua forma fidelit. ad finem. in vsibus feuder.* & est text.*in cap. ad petitionem.in fi.de accusat.* Et ideo illud,quod dicit Paulus de Castr.*in l.si testam.C.de testam.*quod Princeps sine causæ cognitione concedere possit, non est intelligendum in his,quibus litis diffinitio exspectatur. Princeps etiam crimen non solum indulget, sed etiam abolet,Andr.de Isern.*in titul.quæ sit prima causa §.præterea.in vsib.feudo.*Remittit infamiam, & ad honores pristinos omnino restituit.*l.1.§.deinde.l.secund.ff.de postul.l.fi.Cod. de sent. pœsis.* Remanet tamen cicatrix.*arg.c.veniam.1.q.1.c.illud.50.destin.arg.l. omnes iudices.Cod.de decur.lib.* 10. Largiendo magistratum,dignitatem,donando. Imo & tolerando in honoribus incapacitatis maculam abstergit,remouet impedimentum.*l.imperiales.§.nam omni macula.C.de nupt.l.Barbarius.ff.de offic.prætor.d.l.Quidam consulebant. ff. de re iud.* Imo etiam princeps pœnam meritam sola voluntate remittit. *l. 1. C. de deseri.lib.12.*de innocentia etiam damnati sine appellatione cognoscit. *l.1.in fin.ff.de quæst.*Alia Principi reseruata ponuntur per Bald. in *dict.leg. rescripta. & in leg. 1. Cod. de iure aureor. annul.* & de multis casibus & specialibus Principi competentibus dixi supra *ista part. 24. consid.* vbi iam quædam ex antedictis posui,

TRigesimasexta consideratio erit. Et licet subiecerit Principi Deus leges, an etiam non obligetur ex contractu, ita quod Deus etiam eidem subiecerit contractuum vincula, qui iuris gentium sunt, in naturalique ratione consistunt: & quod est communis omnium Iurisperitorum doctrina, in *l. Princeps. ff. de de legib.* Cyn. Bald. & Doct. *in l. digna vox. C. de legib. & in c. 1. de prob.* vbi Doct. Canonici, qui ita communiter tenent. D. meus Ias. *in l. si ciuitates. in 3. colom. ff. si cert. petat. & in l. 1. ff. de pact.* Alexan. *in cons. 101. in 2. colum. in 1. volum.* & idem Ias. *in l. 1. ff. de constit. Princ. & in l. si testamentum. C. de testam.* Felin. *in cap. quæ in Ecclesiarum. in 21. colum. constit.* Barb. *in consil.* 1. in 4. *col.* in 1. *volum.* in 43. tamen colum. dicit casum esse, vbi potest resilire à contractu: & etiam alium ponit Iacobinus de sancto Georgio *in suo tract. feud. in prin.* videlicet, quod possit reuocare feudum inuito vasallo, alleg. Bald. qui hoc non dicit, nec etiam hoc placet Vdalrico Zasio *in repet. l. 2 §. eodem tempore. in gloss. ratum esset. ff. de orig. iur.* vbi plura ex prædictis dicit, & ibi dicit, quod licet absoluta potestate legibus non ligetur, ea tamen potestate abuti non debet. dixi alibi.

TRigesimaseptima consideratio. Videtur, quod Rex Hispaniæ sit omnibus alijs Regibus præferendus, cum plura habeat regna sub se, & plures coronas: quoniam Rex est Aragonum, Castellæ, Legionis, Rex Granatæ, Rex Maioricarum, Rex Cordubæ, & etiam Catholicus dicitur, Rex Galliciæ, Rex Andelosiæ. Et sic dicitur habere septem aut octo Regna, & sic septem coronas: ex quo videtur, quod ratione multiplicationis coronatum debeat cæteris Regibus præferri: Sicut videmus, quod ille, qui Marchio & Comes, præfertur Marchioni: cum duo vincula sint fortiora vno. Bald. *in l. sed milites, in princ. ff. de excusat. tutor.* vt etiam in simili dicitur de doctore in vtroque iure, qui præcedit doctorem in vno tantum: secundum Bald *in dicto loco*: & dicam infra *in 10. part.* & faciunt quæ supra dixi *in hac parte, in 27. consider. in fin. in cap. Imperator inter omnes Principes.* vbi dixi, quod magis honorandus est Imperator, cum tres coronas habeat, quam alij Reges, qui de perse non habent nisi vnam. *& in 19. consideration.* cuius initium est. *docet Bald.*

Et etiam qui pluribus præest dicitur maior, vt dixi supra *in 1. par. & in 4. par. in 51. consider. ver.* 8. vbi allegat gloss. *in Authen. constitutio quæ de dignitatibus. § generaliter.* quæ dicit, *nota nobiliorem propter subiectos.* Et habetur Prouer. *cap. 14 in fine.* In multitudine populi dignitas Regis, & in paucitate plebis ignominia Principis.

TRigesimaoctaua consideratio, erit de Rege Angliæ: & o etiam; quia est etiam Monarcha in suo regno, & ab eius sententia non appellatur, quia prefectus est multorum Prælatorum sui Regni, vt *ff. de offic. prætor. l. 1. prout* Bald. *in c. cum venissent. 2. colum. extra, de eo qui mittitur in possess. causa rei seruan.* Refert & sequitur Felin. *in cap. causam, quæ. in 20. colum. fin. extra, de rescript.* & per Ioan. Lupi *in repet. rub. de donat. inter vir. & vxor.* qui licet videretur præferendus Regi Hispaniæ; quia vngitur, vt supra dictum est; tamen Rex Hispaniæ præfertur, vt ante dictum est. De alijs vero Regibus Christianis dic eos esse collocandos secundum numerum positum in Martiniana: de quo fit mentio per Alber. Rosat. *in rub. de statu homin.* & dixi supra *in plurib. locis.* Et de excellentia plurium regnorum vide infra *in 12. par. in consid.* 56.

TRigesimanona consideratio. Quoniam mulieres radiis maritorum coruscantur & honorantur. *l. fœmina. ff. de senator. in Auth. de consulibus. §. hæc itaque, collat. 4.* facit *l. fin. in princ. C. de incolis. lib. 10.*

Ideo Regina Franciæ, tanquam excellens inter omnes tanquam dilecta illi, qui pascitur inter lilia, cæteros quoscunque huius Regni post Regem præcedere debet, cum etiam vltra quoscunque ratione dignitatis coronam portet, quam nemo alius in regno, præter regem, portare aut deferre potest; imo Regina appellatur. *c. dilecti. de arbitris. & in subscriptione. cap. cum deuotissimum. 12. quæst. 2.* Et eadem priuilegia, quæ habet Imperator, habet & Augusta: vt est text. in *l. cubicularios. C. de præpos. sacri cubic. lib.* 12. vbi Lucas de Penna.

Et licet vxor sedere debeat à sinistris, vt habetur *Psalm.* 127. Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. Regina in hoc priuilegiatur; quia sedere debet à dextris, vt habetur, *Psalm.* 44. Astitit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato, &c. Et dicit text. in *l. bene à Zenone. C. de quadrien. præscript.* quod Augusta vtitur eadem prærogatiua, qua vtitur Imperator. facit *l. fiscus. in fin. cum l. seq. ff. de iure fisci.* & plene per Luc. de Penn. in *l. 3. Cod. de præpos. sacri cubi. lib.* 12. vbi dicit, quod etiam ministri Augustæ eodem, quo & ministri Principis priuilegio gaudent. Augusta tamen non gaudet omnibus priuilegiis imperialibus, sed his, quæ nullum præiudicium parant, aut modicum, & tribuitur ei etiam priuilegium in non præstandis vectigalibus. *l. licitatio. §. fiscus. ff. de public.* & tribuuntur ei priuilegia, quæ conueniunt mulieri, sed non omnia. Vnde non potest condere legem, & similia, quæ tributa sunt Principi solum inspecta eius dignitate. Et faciunt prædicta ad quæstionem, de qua ibi per Lucam, an si regina lædatur, possit in integrum restitui, vt Princeps. Faciunt etiam ad prædicta, quod gratiæ, quæ dantur per reginam in regno in quolibet suo iucundo aduentu sunt validæ: cum habeat eadem priuilegia, quæ & rex: quod ius habet ex consuetudine in Francia, de qua dixi *in consuet. nostris duca. Burgund. titul. Des iustices. §. 5. in gloss. du Prince.*

Aduerte, quod si regina sit filia Ducis aut Comitis, tamen dicitur regina propter dignitatem mariti, & si sit filia Regis maioris præeminentiæ, retinet illam dignitatem, quam habet à patre. Iacob. Rebuffi & alij in *l. 1. C. de dign. li. 12.* vide supra *in 2. part. in 4. considerat.* Ex quo cum nobiliss. domina Claudia de Francia, regina Franciæ, sit filia Regis Ludouici XII. & nunc vxor Christianissimi Regis Francisci primi, debet præcedere dominam Loysiam de Sabaudia matrem prædicti Francisc. primi, cum tantum ex quacunque parte non sit dicta Loysia nisi Ducissa, & ita vidi obseruari hoc anno Domini 1521. in hac ciuitate Heduens. quoniam semper regina præcedebat matrem, & ponebatur in digniori & altiori loco; & eam sequebatur mater, licet sit maximæ autoritatis apud filium, & maioris autoritatis, quam legatur fuisse quandoque aliqua mater apud filium: Imo etiam excedit autoritatem Veturiæ apud Coriolanum eius filium, de qua *infra in seq. consid.*

QVadragesima consideratio, Mater regis videtur esse cunctis aliis preferenda: cum habeatur 3. *Reg.* 2. *cap.* positus est thronus matris iuxta thronum regis. prout allegat. Ant. Flor. *in part. sua summa, in tit. 15. cap.* 20. vbi ponuntur gratiæ priuilegiorum beatæ Mariæ §. 15. & dicit rex. in dicto loco, quod rex Salomō fuit in occursum matris suæ venientis ad eū adorauitque eam, & fecit poni thronum ad dexteram

suam:

suam: quod credo verum, si regina non adesset, quia si esset presens, sederet ad dextram, vt ante dictum est *in precedenti consideratione*. & ita videmus obseruari.

Imo etiam est text. *in c.4. Esdr. 3.* quod concubina regis sedebat ad dextram suam: sed ille textus non est ibi nisi ad denotandum fortitudinem facti mulierum, & non locum eidem debitum, nisi dicatur, quod illo tempore concubinatus erat permissus: non aliter insisto.

Et dicit Spec. *in tit. de teste. §.3. versic. illud quoque*, quod licet matris non sit eadem potestas, quæ est patris, tamen eadem esse debet reuerentia, honor & pietas Et ideo habetur *Exod.20. & Deut.5.* Honora patrem & matrem, si vis longæuus esse super terram. Filij tamen debent esse subditi matri, sicut habetur exemplum de Christo, *Luc.2.* Et erat subditus illis. Habemus & tertio exemplum de Coriolano, qui tantum honorauit matrem, quod Romanos & patriam liberauit precibus matris: de qua per Valerium *in lib.5. in rub. de pietate erga parentes.* Et de his tribus exemplis vide Bergo. de Bastis *in 2. par. sui Rosar. in serm. 20. in 1. part. litera M.* & vide *Prou.1.* vbi dicitur: Et ne dimittas legem matris tuæ, vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo.

Cleobis & Bytnn fratres multum matrem honorauerunt, etiam in morte, qui vt sacerdos eam insequens ad sacrificium curru veheretur, colla dedere iugo loco equorum, vt Argias equo ascenderet. refert Cicero *libr. Tuscul. quæst.* Claudianus etiam sic inquit:

Si vetus Argolicos illustrat gloria fratres,
Qui sua materno colla dedere iugo.

Videmus tamen in multis, quod non est bonum, semper credere matri: Et ideo, vt refert Guaguin. *libr. suo* 10. vbi loquitur de Rege Ludou. XI. in suo testamento ordinauit Carolo VIII. eius filio, ne matri suæ crederet: non aliter insisto, dicam infra.

Et etiam habetur de Heliogabalo, cuius mater tanta veneratione fuit, quod vix credi posset: prout habetur per Philip. Berg. *lib.8. in verb. Marcus Aurelius, & in verb. Semiramis.*

QVadragesimaprima consideratio. Post Regem & Reginam in regno præfertur primogenitus eius filius, qui habet dignitatem ratione primogenituræ, ex quo sedet à dextris, secundum glo. *in cap. quam sit. 7. quæst.1. & in l. decernimus. Cod. de sacrosan. Eccl.* vbi Bald. dicit, quod primogenitus Regis sedet à dextris Regis. Et qui sedet ad dextram manum superioris, dicitur magis honorari sedente ad sinistram: vt ante dixi *in 1. part. in 11. consider.* Et in Regno Franciæ dicitur Delphinus: eo, quia Delphinatum habet pro suo statu, etiam viuente Rege: Imo etiam viuente Rege potest dici Rex per text. & ibi gloss. in *capit. fin. 24. quæst.1.* & habetur *de pace Constantiæ in proœmio, & in c. Adrianus. 63. distinct.* & Bald. in *l. an sui. ff. de lib. & posthum.* per Luc de Penn. in *rub. de auro coronario. in rubric. de comitibus consistor. lib.12.* Cardinal. Alexand. *in capit.1. quis dicatur Dux, Marchio, &c. in vsib. feudor.* Iacobinus de Sanct. Georg. *in tract. suo feudorum, in verbo Comites.* & per Oldr. *cons.94. incip. eleganter circa negotium.* Cum etiam, vt habetur 4. *Reg.15. cap.* Azaria Rege impedito, Ioathan eius filius quamdiu pater eius vixerit, Regnum gubernabit, licet minor esset: cum postea mortuo patre Rex effectus esset solum 25. annorũ. Et hoc satis patet ex hoc, quod Christus 12. annorum existens, dicit *Luc.2. capit. in fin.* Nescitis quia in his, quæ patris mei sunt oportet me esse?

Et quod dignitas, tenet gloss. *in c. quoniam periculosum 7. quæst.1.* & prima dignitas post paternam, ita quod filius regis primogenitus habet primam dignitatem, licet primogenituræ post patrem Regem, secundũ Bal. in *l. ex hoc iure. vers. sexto quæritur. ff. de iustit. & iur.* Et ad dextram Regis sedere debet, secundum Bald. *in l. decernimus. C. de sacros. Eccl.* pro quo est textus de Christo filio Dei in Symbolo, qui sedet ad dextram patris, & etiam habetur *Genes.25. c. & Genes.21.* notatur per Lucam de Pen. *in l. tyrones. C. de tyronib. lib.12. & Psalm.10.* vbi dicit dominus, scilicet, Deus pater, domino meo, scilicet Christo eius filio: sede à dextris meis tanquam primogenitus. *Matt.1. c. in fin.* vbi Iesus Christus vocatur primogenitus, eo, quia primogenitus sanctificatus fuit, vt habetur *Exo.13.* Sanctifica mihi omnem primogenitum, quod aperuit vuluam in filiis Israel. & *Luc.2.* habetur, quod omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum domino vocabitur.

Et istud etiam certum est in Regno Franciæ apud nos, quod primogenitus filius in Regno præfertur quibuscumque suis fratribus, & omnibus aliis Principibus Regni: & hodie in Francia habet dignitatem annexam cum primogenitura: quæ dicitur Delphinatus. Et Delphinus vocatur, & ex communi vsu loquendi in Francia, vocatur dominus sine cauda, seu sine adiunctione. Secus autem de fratre regis primogenito quo ad alios, secundo tamen genito quo ad regem, vt infra dicam.

Et licet hic caderet materia ad materiam primogenituræ examinandam: quia tamen iam satis est examinata per Martinũ de Caratiis, quam per plurimos alios, maxime per quendam nouitium le Cyriet, qui plures alios cumulauit nihil de suo addendo: sed solum dicta aliorum in vno cumulando, se plumis alienis vestiendo, prout ipse de aliis dicit, ex quo de aliis silere debebat, cum hoc morbo laboret, vt videri potest per expertos in arte: & turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum. Et cum de aliis iudicat, in se fert sententiam Vnde Lact. *lib.4.* Antequam mores aliorum corrigas, tuos corrige.

QVadragesimasecunda consideratio erit, An sicut primogenitus præfertur, ita etiam filius primogeniti præferatur secundogenito? & sic sumus in casu in Gallia, in quo nepos præcedit auunculum, quæ est quæstio magna, & ardua: quæ alias fuit decisa iudicio gladiatorio, & alias aliter fuit obseruatum in Francia.

Et quoniam materia se offert, reperio in hoc dubio tres fuisse opiniones.

Prima fuit opinio Ioan. Andr. *in additio. ad Specul. super rubr. de feudis, col.5* & Oldr. *in cons. suo 223. incip. ista sunt allegationes.* vbi ponuntur eadem fundamenta, quæ ponuntur per Ioann. Andr. Et sic credo, quod prima opinio fuerit Oldradi, cum additiones Ioannis Andreæ ad Speculum sint de verbo ad verbum in suis locis in cons. Oldradi. Et in hanc opinionem inclinat Bald. in *l. d heres. vers. sed hic quæritur, ff. si ins. C. de oper. libert.* vbi dicit ita fuisse determinatum illis diebus in regno Angliæ. Idem tenet Cynus *in l. imperialis. C. de nuptiis.* idem tenet Petr. de Ancharan. Card. Zabar. & Panor. *in cap. licet de voto.* Idem tenet Bald. in *l. cum in antiquioribus. C. de iure delib.* motus decem rationibus. Et vbi dicit hanc opin. inualuisse in maximis Regnis Francorum, & Angliæ. idem Bald. *in l. ex hoc iure. in 6. quæst. ff. de iustit. & iure.* vbi

etiam narrat, ita fuisse obseruatum in Regno Angliæ, in quo propter nepotem ex primogenito foit exclusus secundogenitus Princeps de Galles: subiungens ibidem, ita sæpe iudicatum fuisse per inclytum Regem Francorum. Idem Bald. in *l. si viua. Cod. de bonis mat.* Paol. de Castr. *in l. maximum vitium. Cod. de liberis præterit. & in l. u potest. ff. de acquirend. hæred.* Alber. de Rosate *in procem. Digestorum.* idem Paul. de Castr. *in consil. 161. incip. in præsenti causa.* Idem tenet Panor. *in consil. suo 85. incip. in præsenti quæst. in 1. par. & in consilio 3. in 1. part.* Idem tenet Francisc. Aretin. *in consilio suo 164. in cap. diligenter, & mature discussu in decisione secundi dubij.* idem tenet Barb. *consil. 11. incip. sapienter scribitur, in 13. colum. in 2. volum.* idem tenet Nicolaus de Vbaldis *in tractat. de successi. ab intest. 25. colum.* Ita etiam tenent Iacob. & Aluarotus, & Præpositus Mediol. *in cap. 1. in fin. de feudo Marchiæ. in vsibus feudorum.* Idem tenet Petr. de Ancharan. *consilio 78. in cap. dicta facti narratio. & in consilio 82.* Felin. *in 2. prudentiam. de offic. deleg. & in cap. auditis. in 6. colum. extra de præscriptio.* idem tenet Ioan. Fabr. *in §. cum filius. versic. sed quid dices. Institut. de hæred. quæ ab intest. decis. Capella Tholosana* 433 Ioan. de Anania *in consilio* 89. Romanus *consilio* 29. Socinus *in cōsilio suo 252. in 14. colum. ver. ad septimam. in 2. volumin.* Et tenet pro hac parte Iacobinos de sancto Georgio *in tract. suo feudor. in princ. in verb. quid si Rex. colum. 2. ver. sed pone, &c. versic. Sed pone decessit Rex,* &, vt dicit dominus meus Ias. *in leg. maximum vitium. C. de liber. præterit.* Quod Otho Imperator, supra Rhenum apud Treuerim existens cum Baronibus, dum hæc quæstio de facto accidisset inter patruum, & nepotem, voluit eā decidi iudicio gladiatorio, in quo nepos vicit: Quod cum existimaretur iudicio Dei processisse, ordinatum fuit, vt abinde in antea nepos præferretur. Prædictam etiam opinionem videtur Nicolaus Boetij *in commētariis consuetudinum sepiena Bituricen. in tit. de testamentis*, §. 2. Hanc etiam opinionem videtur tenere domin. Ioan. de Moutel. conciuis, & contemporaneus noster *in suo Promptuario iuris, in verbo, primogenitus.* vbi dicit hanc opinionem pro nepote esse æquiorem, & melioribus rationibus comprobatam. Hanc eandē tenet Luc. de Pen. *in l. 3. C. de tyro. lib. 12. & in l. 1. C. de priuileg. eorum qui in sacro palatio militant. lib. 12.* Io. Bertachin. *in suo repertorio, in verbo, nepos, vers. nepos Regis.* Et Miles *in suo repertorio, in verbo, filius. vers. filius primogenitus.* Hanc etiam opinionem seruauit Lycurgus Lacedæmoniorum princeps ac Legislator æquissimus contra seipsum, qui secundogenitus erat: qui pro suo nepote ex fratre primogenito practicauit decidendo, vt refert Philip. Bergom. *in suo supplemento Chronic. lib. 4.*

Et hæc quæstio fuit etiam nostris temporibus de Comitatu Niuernensi inter vxorem dominā de Orvallo, filiam secundogenitam Comitis Niuernensis, & filios primogenitæ dicti Comitis, & vxoris domini Gilberti de Cleues, quæ longo tempore durauit: Fuit tamen in curia parlamenti Parisiens. terminata pro nepotibus, vt refert Boeti. *in loco supra allegato.*

Secunda opinio fuit pro patruo contra nepotem, quam tenent Cyn. & Richardus Malumb. *in l. si viua matre. per illum text. C. de Bonis mat.* & Bald. more solito sibi contrarius in *l. si tutela. §. si duo ff. de legit. tut. &* Bartol. *in authen. post fratres. & ibi Alexand. in additio. C. de legit. hæred.* And. de Isern. *in c. 1. §. præterea. in 2. colum. de prohib. feudi alienat. per Federic. in cap. 1. de success. feud. & in capit. 1. de eo qui sibi & hæredib. suis.* Imo & Gemma. *in cap. grandi. de supplen. negligen. prælato.* Cumanus *in l. cum ita. §. fin. ff. de legat. 2.* Franciscus de Aretio *in consilio 103. incip. diligenter, & mature discussu.* Archidia. *in cap. fin. 24. quæst. 1.* Salic. *in l. si viua matre.* M. Lauden. *in tractat. de primogenitura.* Alexand. *in consilio 129. in 5. volumin.* & idem Alexand. *consil. 125. in 1. volumin.* & idem Alexand. *in cons. 4. in 4. volum. in cap. ponderatis verbis testamenti.* vbi dicit, quod semper secutus est hanc opinion. tanquam melioribus rationibus probatam, & communem. Et pro ea iudicauit Ecclesia, vt *in clem. pastoralis. de re iud.* licet Bald. *in l. libertis. C. de operis lib.* dicat, quod Papa fuit in hoc partialis. Vnde refert, quod licet tunc fuerit pro rege Roberto iudicatum, tamen ipse Rex Robertus cum similis causa fuisset sibi commissa in ciuitate Auinionen. iudicauit pro nepote contra patruum, vt etiam referunt Paul. & Dom. meus Ias. *in d. l. maximum vitium.* Hanc etiam opin. pro patruo tenuit Oldrad. sibi contrarius contra morem suum, *in consil. 99. in cap. circa negotium.* Ioan. Fab. in *§. cæterum. Inst. de leg. agna. success.* Luc. de Pēna *in l. nepotes. col. 1. cum seq. C. qui numero liber.* & plenius in *l. 1. C. de priuileg. eorum qui in sacro palatio militant. & in l. 1. C. de tyronibus, li. 12. & in l. si quis. col. 1. ver. ne faciant. C. de profess. & medicis. li. 10.* Ita etiam consuluit Petrus de Ancharan. pro hac part. *in cons.* 68. Ant. de But. in *cons.* 47.

Fuit etiam iudicatum pro patruo contra nepotem in regno Castellæ, cum de ipso esset quæstio inter secundogenitum, & nepotem ex primogenito. In Regno etiam Franciæ: Et imperio post Carolum Magnum successit Ludouicus secundogenitus excluso Bertrando filio Pipini primogeniti: vt refert Guaguinus *li. 4. c. 2.* & habetur *in mari historiarum.* Sed non mirum: quoniam etiam videmus, quandoque in regno secundogenitum expulisse primogenitum, vt refert Guagui. *li. 2. suarum chronic.* de Gondoaldo secundogenito Franciæ, qui Gotrannum eius fratrem primogenitum expulit.

Tertia fuit opinio Bald. in *l. vt intestato. Cod. de suis & leg. hæred.* Quæ videtur esse concordatiua duarum præcedentium, qui sic distinguit: Quod aut patruus & sic filius secundogenitus est natus ante nepotem, id est, ante filium primogeniti, & succedit tunc filius secundogenitus, non autem nepos primogenito filio: Aut nepos ex filio primogenito nascitur ante filium secundogenitum patruum suum, quod esse potest quandoque: & tunc si consuetudo est per hæc verba, & filius primogenitus succedat, præfertur patruus, & sic filius secundogenitus. Aut verba consuetudinis non dicunt, quod filius primogenitus, sed dicunt simpliciter, quod primogenitus succedat, & præfertur nepos ex filio primogenito præmortuo non iure alicuius transmissionis: Quia filius, qui decessit viuo patre suo, nihil transmittere potuit ad filium suum, cum quasi caduca non transmittantur, nec incerta. *l. vnica. §. pro a. & §. si autem sub conditione. Cod. de caduc. tollend.* Si autem non appareat de verbis: tunc natura plus influit in filio, quam in nepote, & ita seruatum in rege Roberto secundum Bald. in *loco supra alleg.* qui dicit hanc suam distinctionem consuetudinis: Et secundum hanc refert Alexand. in *consilio 4. in 4. volumin.* semper se consuluisse. Quid in hoc sit dicendum: vide Benedicti *in sua repet. cap. Raynut. in verb. in eodem testamento relinquens. à numer. 188. usque ad numerum 199. de testib.* vbi ponit prædictas tres opiniones.

De iure primogenituræ, & quæ priuilegia competant primogenito me remitto ad Martinum de Cazariis dictum Laudensem, *in tract. suo de primogenitura.*

quem

quem postea quidam nouitius le Ciriet, assumpsit *in tract. suo de primogenitura.* quem allegaui *in fin. præceden. considerat.* & etiam vide Ioan. de Terra rubea *in tractat. de vinea Ecclesiæ, in 1. tract. art. 2. 3. & 4.* vbi ample.

QVadragesimatertia consideratio. Licet consuetudo sedendi quo ad Nobiles & Principes iuxta Regem attendi debeat, vt dicit Bald. *in c. 1. §. Marchio. in tit. de his qui feud. dare poss. in vsib. feudor.* & generalis consuetudo in hoc attendatur, vt etiam tenet Felin. *in cap. statuimus. extra de maior. & obedien.* &, vt dicit, Iste honor appellatur priuilegium: tamen sunt alij Principes & Nobiles in Gallia & Francia, qui non solum attendunt consuetudinem, imo etiam prætendunt prima loca eisdem deberi ex præeminentia & ratione officiorum, seu dignitatum. Ita, quod etiamsi non sint Principes ratione officiorum, prætendunt præcedentiam ante Principes, vt infra dicetur in pluribus dignitatibus Regni Franciæ, quas primo discutiendo dico omnes pares Franciæ esse cæteris Principib. Regni præferendos. Cum, vt ait Guag. *lib. 4. ca. 1. suorum Chronic.* Carolus fidei Christianæ charitate adductus exercitum in Hispaniam duxit: prius tamen quam expeditionem produceret. Rem tanto Principe ordinat. Ex omni præcipua Francorum nobilitate duodecim selegit, quos secum in militia produceret, eos Pares appellans: quia scilicet æquali inter se dignitate Regi constantes perpetuo essent, neque cuiusquam nisi Parlamenti tantum senatus iudicio obnoxij tenerentur, qui conseruandis item, coronandisque Regibus adessent, & fuerunt tunc instituti in Francia duodecim, ad instar duodecim Apostolorum, quos Christus in fidei propagationem, conseruationem, & perpetuam confirmationem, nec non ad iudicandum duodecim tribus Israel elegerat, secundum Apostolum *ad Ephe. 1. ibi: Benedictus Deus & pater. &c.* Vel instar Arualiom sacerdotum, quos Romulus primus instituit, seque duodecimum fratrem appellauit inter illos, vt ait Plinius *lib. 18. cap. 2.* Inter quos erant sex Ecclesiastici, & sex laici: & ex Ecclesiasticis tres Duces, videlicet Archiepiscopus Rhemensis, Episcopus Lugdunensis, & Episcopus Lingonensis; & tres Comites, scilicet Episcopus Bellouacus, Nouiomen. & Carthalaunensis: & sic etiam ex laicis tres Duces, scilicet Burgundiæ, Normaniæ, & Aquitaniæ Duces. & tres Comites, videlicet Flandrensis, Tholosanus, & Campanus. Hodie vero omnes Ducatus & Comitatus laicorum sunt vniti coronæ, præter Comitatum Flandrensem, qui est in manibus Caroli nunc Regis Hispaniæ, & Imperatoris Romani. Guag. tamen in dicto loco, dicit hanc parium institutionem processisse ab Arthuro Anglorum Rege, vt quidam asserunt: sed dicit, hoc non esse verum. Hi enim iudicant de causa domini, & quantum ad hoc sunt superiores: vt est tex. *in capit. primo de causa feud. apud pares termin. & dict. l. Corradi. circa prin. de prohib. alienatio. per Feder. §. præterea.* ita tenet & refert Old. *in consil. suo 128. in volum. 2.*

Qui autem dicantur Pares curiæ, Panorm. Ant. de But. & Barbat. *in cap. cæterum. de iudic.* dicunt, quod Pares sunt, qui habent consimilia feuda: vel etiam dicit Alexand. *in consil. suo 79. in 2. colum. in volum.* quod Pares dicuntur similes vasalli ab eodem domino sine fidelitatis iuramento feudum tenentes. *cap. 1. si de inuestit. inter dom. & vasal. lis oriatur. & de controuers. feudi apud pares termin. cap. 1. & §. præterea. de prohib. feu. alien. per Feder. in vsib. feudor.* Et isti cognoscunt de materia feudali, notatur *in locis præalleg.* & per Panorm. *in consil. 82. incip. conditoris omnium. in 1. col.* & Oldr. *in consil. 272. incip. reuerendissime pater.* Aretin. *consil. 14.* & eundem Alex. *in consil. suo. in 1. & 5. volum.* & Pares curiæ habent iurisdictionem ordinariam de iure, vt dicunt Ant. de Butr. Pan. & Barb. *in c. cæterum. extra de iudic.*

Hodie vero in Francia pares Franciæ sunt de Parlamento Parisiensi, possunt assistere, imo præcedunt omnes alios consiliarios in sedendo & deambulando.

Et hodie loco Ducis Burgund. est Alenconiensis, loco Ducis Aquitaniæ, Dux Borbonij, loco Ducis Normaniæ, Dux Vadensinis, loco Comitis Tholosani, & loco Comitis Campaniæ, Comes Niuernensis: Qui quidem in locum aliorum fuerunt subrogati in coronatione Regis Ludouici XII.

Esset tamen dubium, an præcedere debeant præsidentes in Parlamento, & Cancellarium in consilio Regis; sed videmus, quod non in loco Parlamenti, & in auditorio, in aliis autem locis in deambulando vidi eis deferri, & per Cancellarium, & præsidentem in Parlamento Parisiensi; sed credo hoc esse propter excellentiam Ducatuum, aut Comitatuum; quia, vt plurimum sunt de sanguine Regali, & dicam latius infra.

QVadragesimaquarta consideratio. Inter alias dignitates mundi temporales post Reges reperio solum vnam, quæ dicitur Archiducalis, & est dignitas Archiducatus Austriæ. Et quia de ea in specie non reperio tactum, dico, eam præferendam omnibus Ducibus Sicut Archiepiscopi præferuntur Episcopis, arguendo ex assumptione huius vocabuli Archiepiscopalis sd Episcopalem. Nam sicut Archiepiscopus dicitur ab archos, id est, princeps, quasi Princeps Episcoporum, *22. dist. c. cleros. & 6. dist. per totum.* Et facit *gl. in rubr. de Comit. & Archiatris. lib. 12.* quæ dicitur ab archos, id est, princeps. Ideo videtur, quod sicut Duces debent poni, & sedere post Reges, ideo etiam, quia anteponuntur Archiepiscopi Episcopis, vt supra *præcedenti consider. 20.* ideo etiam Archidux, omnes Duces præcedere debet.

Audiui aliquos dicentes, quod istud nomen, Archidux, in Alemania tantum vsitatur, & est ex consuetudine introductum inter plures fratres, qui sunt filij vnius Ducis. Quoniam post mortem patris primogenitus habet maiorem partem, & inter eos vocatur Archidux, id est, primus Dux fratrum habentium ius in Ducatu patris, in quo succedunt, & est nomen prioris dignitatis, seu primogenituræ Ducum: sicut in Gallia habens maiorem dignitatem filiorum Regis, dicitur Delphinus, nihil aliud legi. Ideo non insulto, cum de ista dignitate vltra Duces, nulla fiat mentio in iure, & ideo iste præferendus est aliis suis fratribus aut Ducibus, qui omnes sunt Duces, sed quilibet habet suam portionem: Sed inter alios non video, quid assumptio huiusmodi nominis inter eos faciat, nisi quod iste præcedat alios Duces, sicut Archiepiscopi præcedunt Episcopos.

QVadragesimaquinta consideratio. Dux Burg. in coronatione Regis, & in loco, vbi Principes regni congregantur, quoscunque alios Principes & Duces præcedit, & primum locum iuxta Regem habere debet tanquam primus par, & parium Franciæ decanus sit, vt ait Guaguinus *libr. 9. capit. 1.* de his verbis: *Rege consecrato cum ad conuiuij locum ventum est: id enim in ædibus Archiepiscopi apparatum erat, Principibus incidit de sessione, ordine atque prælatione controuersia. Nam Andegauus ætate grandior, Philippo anteire contendebat,*

Philippus parem,& parium decanum se esse, atque propterea primam sibi post regem deberi sedem argumentabatur. Eam litem consultatione Procerum habita Rex negatiue diremit, & Philippo recubitum primum quatenus ad præsens negotium attinebat, decernit: quare offensus Andegauus Regi, proximum nihilominus locum vsurpat. At Philippus nihil cunctatus medius inter Regem Andegauumque insilit, recubuitque: quo vel facto vel audaci temeritate audacis cognomen adeptus est.

Et, vt refert Philip.Berg. *lib.8.* Dux Burgundiæ cæteros Duces Christianos antecellit, & primum locum post Reges obtinere debet: his verbis Burgundiónum prouincia in Francorum cessit ditionem: hos autem Reges constat per multa tempora regnasse in Celtica Gallia, vbi fuerant hę ciuitates, Sononis, Lugduonm, & Vienna: Hi populi aliquando Hedui, quandoque Burgundiones, & interdum Sequani sunt appellati: hodie vero regia dignitate omissa, Ducatus titulum tantummodo retinent. Quorum Dux cæteros Principes Christianos atque Duces præcedit: &, vt dicit Alex. *in consil. suo 235. in vol.* est magnus Princeps in suo territorio.

Et cum controuersia fuisse in consilio Basiliensi, de sessionis ordine atque prælatione, inter Ducem Burgundiæ, & Electores Imperij, primum locum ante Ducem Burgundiæ; seu eius ambasiatores sibi deberi prætendentes, pluribus de causis hinc per dictos ambasiatores allegatis fuit per concilium generale dictum, & pronuntiatum, ambasiatores Ducis Philippi Burgundiæ, debere precedere Electores Imperij, ratione Ducatus Burgundiæ. Ex eo maxime; quia erat primus par regni Franciæ, & de familia Regum Francorum ex parte patris; & Imperatoris, & Ducis Bauariæ, ex parte matris. Et etiam quia plura fecerat pro Ecclesia Romana, quam Electores Imperij, & denique, quia Electores habent solum nomen officij, Dux autem Burgundiæ, nomen dignitatis; & fuit dictum, quod esset primus post Reges.

Et doctores, vt plurimum de eo mentionem facientes, nominant eum illustrissimum, vt habetur per Alex. *in consi. suo 6. in 4. vol.* Et licet videatur, quod Duces sint tantum spectabiles, vt videntur tenere Doctores in *l.1. ff. de offi. eius, cui mand. est iurisd.* & Spec. *in tit. de iuri. d. omn. iud. ver. medij.* tamen quo ad nos, Duces in Gallia sunt illustres, cum sit perpetui, & non temporarij, vt tenet Purpur. *in dict. leg. 1. in 26. colum.*

QVadragesimasexta consideratio. Omnes etiam alij Duces semper sunt præferendi Comitibus, ex quo ex ordine literæ est prior Dux; ideo maior, vt habetur *in rub. qui dicatur Dux, Marchio, Comes. cap. fundamenta. de elect. in 6. c. clericu. de immun. eccles. in 6.*

Quis dicatur, Dux, vide *in commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgundia, in proœm. in versic. Dux.*

Et aduerte, quod licet quis sit Dux, tantum præfertur Comiti, & Marchioni, licet habeat duas maiores dignitates; eo, quia nulla de per se sufficit ad præcedendum alium, vt tenet Lud. Rom. *in consilio suo 334. incip. quo ad primum. ver. quo ad secundum eo.* quia vbi in aliquo concurrit duplex dignitas, quia est Dux, & Comes, vel Dux, & Marchio, attenditur maior dignitas, & ab eo denominantur, secundum Innocentium *in cap. solita, de maio. & obed.* dominus meus Ias. *in leg. Imperium. in 3. colum ff. de iurisd. omn. iud.* & melius *in leg. 1. in 5. volum. ff. de verb. oblig.* quia à maiori & digniori fit denominatio. *l. quæritur. ff. de stat. hom.* *& l. cum ex aliqua. ff. de acquir. rerum domin.* dicam infra.

Et inueni quendam ordinem Ducum & Comitum in Gallia, qui antiquitus intererant seu interesse debebant in coronatione regis, inter quos primo sunt duodecim pares Franciæ, de quibus supra dixi in 44. *consid.* qui sunt sex Duces, & sex Comites: vltra illos erant Duces vndecim, & quatuordecim Comites. Duces vero erant sequentes:

Dux Britanniæ.	*Dux Aurelianensis.*
Dux Borbonij.	*Dux Narbonæ.*
Dux Andegauensis.	*Dux Bituricensis.*
Dux Aluerniæ.	*Dux Turonensis.*
Dux de Valesio.	*Dux Nemorlij.*
Dux Alenconiensis.	

Hodie vero ex istis 11. sunt 7. Ducatus in manibus Regis, videlicet Ducatus Britanniæ, Aurelianen. Narbonen. Andegauen. Bituric. Turonen. & de Valesio: S● dedit Ducatum Aurelian. in appanagium primo filio suo, & secundo dedit Ducatum Andegauen. eius matri, & tertio dedit Ducatum Bituric. dominæ Margaretæ sorori eius & vxori Ducis Alençon. Alios autem Ducatus tenent videlicet Carolus de Borbonio Ducatus Borboni, & Aluerniæ, quos prætendit Ludouica de Sabaudia mater Christianissimi Regis nostri tanquam proxima Suzannæ de Borbonio mortuo absque liberis, quæ fuerat vxor dicti Caroli, & sunt in processu ipsa, & præfatus Carolus in Parlamento Parisiensi. Et ex aduerso multa per dictum Carolum proponuntur, videlicet quod ipse est de domo de Borbonio, & masculus ex masculo, & est Ducatus, in quo fœminæ non succedunt. Dixi *in commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgundiæ, in titul. des fiedz. §. quinto. versic. quid de Ducatu Borbonij.* Ideo non insisto; quia non est materia præsentis stipulationis. Et etiam; quia hoc anno 1527. 6. Maij decessit ab humanis, & fuit interfectus in obsidione contra Romam, quæ crudeliter fuit obsessa & destructa ab Hispanis & Alemanis. Carolo de Borbonio Duce exercitus pro Carolo Austriaco Rege Hispanorum, & electo in Imperatorem, quod vertit in desolationem Christianitatis, ex quo quæstio est decisa. Et Carolus de Alenconio tenebat Ducatum Alençon. qui præcedebat omnes: tum quia de sanguine Regali, & proximior: tum quia honoratur à principe eo, qui sororem eius germanam desponsauit, sed ab humanis decessit anno Domini 1524. Ducatum vero Nemorcij tenet domina Maria de Sabaudia, amita regis per donationem eidem factam per Regem.

Comites vero qui tunc interesse debebant, aut intererant in dicta coronatione, erant sequentes:

Comes D'arthon.	*Comes de Vermendoys.*
Comes de Guyse	*Comes de Senlis.*
Comes Cortonensis.	*Comes Montis fortis.*
Dampmartin.	*Comes de Bellomonte.*
Comes Melunensis.	*Comes du Perche.*
Comes Blexensis.	*Comes Druxensis.*
Comes Destampes.	*Comes de Dunois.*

Et isti omnes Comites tenent prædictos Comitatus à Rege in feudum, & Rex tenet hodie multos Comitatus ex illis.

Plures sunt alij Comites sub Ducatibus supradictis, videlicet sub Duce Burgundiæ sequentes:

Comes Niuernensis.	*Comes Kadrellensis.*
Comes de Charny.	

Sub Ducatu Aquitaniæ sequentes:

Comes Pictauensis.	*Comes de Rodarz.*

Comes

Comes Armigniaci. *Comes de la Marche.*
Comes de Perdriac.

Comes Angolismensis: qui fuit effectus Ducatus tempore patris Regis nostri Francisci nunc regnantis.

Comes de Perigourt. *Comes de Vantadourt.*
Comes de Benon.

Sub Ducatu vero Normaniæ nulli subsunt Comites.

Sub Ducatu vero Narbonæ sequentes:

Comes de Rouissillon. *Comes de Nismes.*
Comes de Castres. *Comes de Leon.*
Comes de Carcassone.

Sub Ducatu Britanniæ sequentes:

Comes de Pontreure. *Comes de Nantes.*
Comes de Parevel.

Nulli sunt Comitatus sub Ducatu Aurelianensi.

Sub Ducatu Auerniæ sunt Comitatus sequentes:

Comes Claromontensis. *Comes de Boys.*
Comes de Montpensier.

Sub Ducatu Borbonij sunt Comitatus sequentes:

Comes Foresi.
Comes Claremontensis Beauvoysin.

Nulli sunt Comitatus sub Ducatu Turonensi.

Sub Ducatu vero de Berry sunt sequentes:

Comes de Vendomy. *Comes de Blesmont.*
Comes de Viguy, seu de Ligny.

Sub Ducatu Andegauen. sunt Comitatus sequentes:

Comes du Maine. *Comes Vendomi.*
Comes de Beaufort. *Comes de Lanal.*

Nulli etiam sunt Comitatus sub Ducatu de Valesio.

Nec etiam sub Ducatu Nemortij.

Sub Comite vero Campaniæ, sunt sequentes Comites, qui tenent in feudum à dicto Comitatu, quem tenet Rex in manibus suis, videlicet:

Comes Barry. *Comes Altisidoren.*
Comes de Tonarre. *Comes Porciensis.*
Comes de Braune. *Comes de Grane pre.*
Comes Ruthelen. *Comes de Malle.*
Comes de Vertum. *Comes Vinne.*
Comes de Bussy. *Comes de Brye.*
Comes de Ioigny.

Et aduertendum est, quod hic Comitatus potius deberet dici Ducatus, quam Comitatus: Quoniam sub se habet decem, & vltra Comitatus. Sicut enim Rex debet habere sub se decem Duces, ita Dux debet habere decem Comites, seu Marchiones: & Comes seu Marchio decem Barones: & Baro decem feudatarios.

Sub Comitatu vero Tholosæ, qui est vnus è tribus Comitibus parium Franciæ, sunt Comitatus sequentes:

Comes de Fronez. *Comes de Commines.*
Comes de Bigore. *Comes de Lustrac.*
Comes de Lasse. *Comes de Quercy.*

Nulli vero sunt Comites sub Comite Flandriæ qui est vnus de paribus Franciæ. Imo est primus inter Comites, vt dixi *in Commentariis super consuetudin. Ducatus Burgund. in tit. de feudis. §. 5. ver. quantum ad Comitatus est considerandum.* Sub Comite D'arthoys sunt sequentes:

Comes de Ponthieu. *Comes sancti Pauli.*
Comes de Guynes. *Comes Bononia.*
Comes de Faulcomberge.

Et ordo supradictus alias fuit obseruatus in Francia in coronatione Regis Franciæ inter Principes Franciæ, licet sint alij officiarij, qui etiam debent interesse, & habere locum in loco vbi sedet Rex videlicet in cadaphali, in quo sunt multi gradus, quod quidem cadaphale est ad modum throni lignei, vt habetur de simili *Esdræ c. vl.* Stetit Esdras, sacerdos, & lector legis super ligneum tribunal, & solium regium stat in loco superiori, in quo collocatur paratum more Regum Francorum. Altitudo enim sedis significat præcellentiam dignitatis, secundum Bald. *in cons. 385. incip. Archid. habet. &c. vol. 1.*

In congregatione vero generali trium Statuum totius Regni Franciæ Turonis celebrata, alius fuit ordo obseruatus, & obseruatur, qui est talis:

Primo in superiori loco post regem erant Cardinales.
In secundo principes, & illi, qui de sanguine, seu prosapia regali sunt, & cum eis Connestabilis.
In tertio pares Franciæ Ecclesiastici.
In quarto Prælati secundum ordinem promotionis.
In quinto capita quatuor ordinum principalium.
In sexto quatuor principales officiarij. & milites ordinis de quibus infra dicam, ideo aliter non insisto.

In oppositum Prælatorum erant multi.

Comites, & magnates, videlicet:

Comes de Candalles, & de Benaudes.
Comes de Ponthreure.
Dominus de Latremolle. Comes de Benon.
Dominus de Pons. *Comes de Sanxerre.*
Comes de Rossy. *Comes de Brayne.*
Dominus de Lestrac, & Comes.
Dominus de Maleurier.
Dominus de Castillon Comes de la Vaur.
Franciscus dominus de Luxembourg Comes de Marigny.
Dominus Vicecomes de Polignac.
D. de Clermont de Lodeue Vicecomes de Nebuosan.
Dominus Vicedominus de Chartres.
Comes de Ioigny. *Vicecomes de Thuranis.*
Vicecomes de Comaet dominus de Trignac.
Dominus de Montmorency primus baro Franciæ.
Dominus des granges filius Comitis de Vantadour.
Dominus de Stouteuille.
Dominus de Crouy.
D. Diury præpositus Parisi. & sic de singulis. Et in hoc loco ponuntur, & poni debent omnes Comites, Vicecomites, & Magnates, seu Barones, qui non sunt neque de paribus Franciæ, neque de principibus & sanguine regali.

Post eos fuerunt collocati consiliarij magni consilij regis: Et in hoc non est sine dubio, an debeant præcedere quatuor generales seu magnum Thesaurarium regni, dicam infra.

Post eos gentes financiarum. Post omnes prædictos fuerunt duo scamna Nobilium: primum scilicet, & secundum, & ibi nullus fuit datus ordo inter omnes propter multiplicitatem & multitudinem eorum.

Et hæc omnia habentur in quodam paruo volumine, vulgo nuncupato, *les trois Estats tenus à Tours.* Vbi etiam ordo ciuitatum, & patriarum ibi conuocatarum ponitur: & post ciuitatem Parisiensem ponuntur electi, & delegati Ducatus Burgundiæ, tanquam existentes de primo pari Franciæ, & Decano parium: in quibus fuerunt comprehensi Heduenses & aliæ patriæ de Ducatu Burgundiæ existentes.

Alios autem videre potes tu ipse, quo ordine ibi

pusiti fuerint.&vocati:Et ibi ponuntur ille de Comitatu Burgun. Eo, quia tunc erant subditi Regi Franciæ:imo adhuc non est sine dubio, an sint sub regno, eo quia sunt de feudo Ducatus Burgund. cum ita sit, quod anno Dom.1307.Philippus Comes Pictau.filius secundogenitus Philippi le Bel Regis Franciæ ratione Ioannæ primogenitæ Othelini Comitis Comitatus Burgun.præstitit fidem, & homagium Roberto Duci Burgun.pro terris, quę tenebat in Comitatu Burgun. Causam dictæ Ioannæ suæ vxoris: & multa alia dici possent pro fundamento,& comprobatione huius dicti,quæ forte alio loco dicentur: sed nunc de his taceo:cũ pręscriptio tanti temporis,cuius initij memoria non extat in cõtrarium,posset ad prædicta obiici.

QVadragesimaseptima consideratio. Videtur etiã dicendum,quod Marchio Comitem præcedere debet, *argu litera in rubr. quis dicatur Dux, Marchio, Comes, in vsib.feud.* & vt dicit Bald. *in cap.1.de feudo Marchiæ*,est dignitas Regalis. & habetur *in commentariis nostris super consuetu.liuribus ducatus Burgun. in proœmio.in ver.m ir.quis.* & vide Iac. de S Georg. *in suo tract.seu inver. Marchio in Italia* dom.meus Iason *in l.5.in pr.col.ff.de verb. ob.* dicit, quod Marchiones perpetui æquiparantur Imperatori in suo Marchionatu.& dicit Bal. *in l.donationes. C.de don.int. vir. & vx.*quod sunt multi Duces, & Marchiones,qui in eorum territorio non magis litigantur legibus, quã Imperator:& ideo tales debent dici illustres. Et de Marchione Mantuæ,& Ferrariæ,vide Bald. *in cons.195.lib.2.*vbi vocat eos illustres,& Sozin. vocat illustrissimos *in cons.66.li.3.col.6* quoniam,vt dicit Bal. *in cons.359. li.3.*Imperium non est eis commissum,sed in eos trãslatum.vide Purpur in *l.1.in 29.col ff.de off.eius cui mã. est iurisdictio.* Consuetudo tamen Franciæ se habet, quod Comes præcedit Marchionem,maxime quando sunt de Comitibus, qui sunt pares Francię, aut qui sunt de sanguine regali. Cum sanguis regalis semper cæteris pręferatur, vt dictum est supra *in 32. consid.* Cum omnes dignitates à Principe tanquam à fonte defluant,vt dicit Bal. *in c.1.in prin. quis dicatur Dux, Marchio,Comes.* Ex quo ergo semper iura sanguinis. & naturalia sunt fortiora accidentalibus, dicendum est,quod Comites ex sanguine regali sunt cæteris pręferendi:& hęc consuetudo est etiam in Alemania,vbi Comites pręcedunt Marchionem. In Italia vero,Marchiones præcedunt Comites, vt dicit Lucas de Penna *in rub.de Comitib.consistorianis, li.12.C* Vbi ample ponit,quis dicatur Comes,de quo statim dicam: dicit tamen ibi,quod in diuina scriptura maior erat dignitas Comitatus:Nam is, qui erat Princeps militiæ, dicebatur Comes Regis; 1.*Reg.c.20.* Ecce,qui voluit esse pro Ioab Comes Dauid. Vnde Ioab Princeps & Dux nominatus est.1.*Paral.c.11.* Cuius successor Comes dictus, *d.c.*20 Hodie autem,seu propter personas indignas,quæ ad dignitatem hanc indifferenter aspirant,seu,propter multitudinem excrescentem, ad vilitatem hæc dignitas est redacta in Italia, sed non in Francia & Germania:vbi pauci sunt,& in competenti numero,& ideo suo gaudent ibi honore. In Italia vero hæ dignitates multitudine effusæ, honestate propria muniuntur, *ar.tex.in Aut.de referend.in prin.* De quib. Lucas in *d.loco.* Et cum Comites sint perpetui, apud nos sunt illustres,vt per plura tenet Purp. *in l.1. ff.de off.eius cui man.est iurisd.in 28.col.* & vide quę dixi infra in 8.*par.in 15.consi ter.*

QVadragesimaoctaua cõsideratio.Ille,qui est Marchio,& Comes simul,præfertur ei, qui est Marchio tantum,vt notat Bald.in *l.sed & milites.in pr.ff. de excu. tut.* quia duo vincula fortius vinciunt vno *Insti.de tutel. in prin.*vt in simili dicitur de doctore in vtroque iure,qui præcedit doctorem in vno tantum, secundum Bald.*in d.loco.* & Alex. in *Apostil. ad Bar. ff.de obseq. præst.* dom. meus Ias. in *l.cohæredi. §. qui discretas.ff.de vul.& pup.*

QVadragesimanona consideratio. Dux Marchio, aut Comes, expulsus à Ducatu,Marchionatu vel Comitatu retinet dignitatem.ita, quod sedere debet in loco Ducum,Marchionum vel Comitum. Bald.& Card.Alex.*in cap.1.quis dicatur Dux, Marchio, Comes.* Quoniam ex quo inuestiti fuerunt de Ducatu, Marchionatu,vel Comitatu,retinent dignitatem, vt tenet Iac de S.Georgio *in tract.feudor.in verb.Comes.* Facit tex.*in c. Nabuchodo.23.q.4. ibi: Regnum, quod perdiderat,rursus accepit.*& facit *clem. de for.com.*

QVinquagesima consideratio. Comites Palatini, vel Comites sacri Palatij,qui creantur à Principe ad legitimandum & ad creandum Tabelliones, licet non sint proprie Comites, cum non habeant territorium.sic dicunt Bal.& Card.Alex.*in d c.1.quis dicatur Dux,Marchio,Comes.*Tamen,quia habent voluntariam iurisdictionem & dignitatem,præferuntur quibuscunq; aliis non habentibus Comitatum cum territorio,vt tenet Iac. de S. Georg. *in d tract.feudorum in verb Comes.* de his & abusibus etiam in Io.de Terrarubea *in proœmio. in gl.sentit.*

QVinquagesimaprima consideratio. Comes qui habet dignitatem Comitatus à iure, & non à Principe, vt est doctor, qui legit 20. annis *secundum gl.in l.1.C.de prof.s.qui in Vrbe Constantinopol.lib.12.* Card.*in d.c.1* Bar.*in l Alexand.C.de decurio.li.10.* & *in l.1.in 3.q C.de dignitatib li.12.& in 1.volu.Codicis.* præcedi aut præcedere debet milites & Barones: cum pari passu ambulet lex mortua,& lex viua. Cum ergo Comes sine territorio à lege viua, videlicet à Principe creatus,præcedere debeat alios non comites; sic etiam Comes à lege mortua creatus.

QVinquagesimasecunda consideratio.Comes non recognoscens superiorem æquiparatur Principi; si vero superiorem recognoscat,æquiparatur præsidi, vt dicit do meus Iason in *l. stipulationem.in 5 col.ff.de verbor.ob* vbi etiam Edicta eorum,& statuta sunt ius prætorium, & non ciuile, quando maxime superiorem recognoscunt: secus si superiorem non recognoscunt;quia tunc sunt ius ciuile,vt ibi.

QVinquagesimatertia consideratio.Comes est nomen dignitatis,quãdo profertur simpliciter,qui nonquam debet ornamẽto carere.Nam inornati moribus & virtutibus nedum a comitatiua Principes debent arceri,sed etiam nequeunt iuxta eius palatiũ habitare.*l.omnes inque.Cod.de operibus pub.* Ad idem *de conse.dist 5.c.lucare.* Vnde sicut indecorum moribus non decet pallio decorari,vt 100.*d.c.contra morem.*Ita non decet Comitatus titulo insigniri:absque virtutib.enim Comes,sicut & Rex,eo deformior,quo illustrior patet. Nunquid potest abscondi ciuitas supra montem posita, desolatio,aut latere, fumus extinctæ lucernę super candelabrum?Simia in tecto,rex fatuus in solio sedens:vt ait Bern.*de consider.lib 2.* Et indignum ad honores promoueri, nihil aliud est,quam decipere. 61.*d.c.quid proderit* .hoc dicit Luc.de Pen. *in rub.C.de Comitib.consistor.li.12.*Sed quandoque est nomen officij tantum, vt quando profertur sub istis comes largitionum,comes domorum,comes horreorum,comes laborum, comes consistorianus, comes scholarum,comes palatij: de quibus infra dicam *in parte sequen.*vbi ponam de officiis Principum.

Quin-

QVinquagesimaquarta consideratio. Licet hic ante locuti fuerimus de Principibus sub nomine generali, est tamen adhuc alia dignitas, quæ suo speciali nomine dicitur Principatus, vt dicit Iacobinus de S.Georg. *in suo tract. feudorum. in ver. Princeps Pedemontium* Vbi dicit Ducem Sabaudiæ esse Principe Pedemontium: & ibi ponit exemplum de Principe Achaiæ & Pedemontium. Sunt multi in Gallia, qui habent hanc dignitatem, vt est Princeps Orengiæ, Princeps de Thalmont, Princeps de la Roche-sur-Yon, & sic de singulis. Et isti ex communi obseruantia ponuntur inter Principes, sed tamen communiter eos præcedunt: licet Iacobinus ibi ponat Principatum ante Comitatum, indiscriminatim tamen præcedunt Barones, vt infra dictum est, *in 8 par. in 15. consider.* Et Iacob. de S Georg. *in d. loc.* Quid veniat appellatione Principis, & quot modis sumatur, & de specialitatibus Principum ponit vsque ad 66 specialitates, quæ sunt in Principibus ratione Principatus, ex quibus in hoc cognoscitur excellentia Principum in multis vltra alias priuatas personas, de quibus hic ante in 23. consider.

Aduerte tamen, quia, vt dicit Io. de Imo. *in rubr. ff. de verb. obl. in vers. 7. nec. dicu*, quod Imperator intelligit Principatum esse dignitatem post dignitatem Regiam, facit illud *Exod. 22.* Non maledices populo tuo, de quo vide Iac. Bonaudi, *in gl. in ver. sepiuit, in proem.* Io. de Terratuban *lib. intitulato, Vinea Eccles.*

QVinquagesimaquinta consideratio. Est adhuc alia dignitas. Puta quandoque, vt videmus, sunt, qui dicuntur Vicecomites, & dicit Spec. *in d.c. de Vicecomite*, quod Vicecomes est is, cui dominus castri committit vices suas, seu executionem Iurisdictionis in castro: & ibi ponit, quomodo sit constituendus Vicecomes: apud nos tamen Vicecomes non est nomen officij, prout vult, & intendit Spe. sed est nomē dignitatis, quæ est quodammodo maior dignitate Baroniæ, sed minor dignitate Comitatus, & quasi sit apud nos minor, quam Comes, sed maior quam sit Baro: & sunt plures apud nos, vt erat dominus gubernator Burg. qui dicebatur Vicecomes de Thouars, Vicecomes de Thuraynes, & Vicecomes de Côbet. Apud nos etiam habemus maiorem Diuion. qui dicitur Vicecomes, sed hunc credo potius habere nomen officij quam dignitatis. Cum ex quo Diuio fuit olim tātum castrum, nunc est oppidum, & ex quo est maior illius castri Diuionen. dicitur habere custodiam illius, ex quo dicitur Vicecomes ratione custodiæ illius castri, denotat tamen aliquam maioritatem & præeminentiam inter maiores ciuitatum esse in illo plus, quam in aliis. Ex quo etiam alios præcedit, quod facere non deberet, ex quo alij maiores sunt defensores ciuitatū, & sunt officiarij ciuitatum, & ipse est tantum officiarius castri seu oppidi: eo, quia Officiarij maiores ciuitatis præferuntur aliis Officiariis minoris ciuitatis, vt Dicit Decius *in cap. clerici, in 6. col. extra. de iudic.* dicam alibi.

Fuit alias quæstio inter Vicecomitem de Talardo & Marchionem de Transio in prouincia Prouinciæ, qui olim erat Baro tantum, & fuit creatus Marchio à Rege Ludouico XII. Et dicebat dictus Vicecomes, quod non poterat creari dictus Marchio; quoniam ante erat Baro in præiudicium sui, qui præcedere debebat eum, licet esset nouiter creatus Marchio: Sed cum omnes dignitates à Principe procedant, cum dignus honore sit, quem Princeps vult honorari, dixi ample alibi. Imo potuit de Barone facere Marchionem, qui cum Marchio sit, præcedere debet Vicecomitem: & ita fuit dictum per Arrestum Parlamenti Aquen. anno Domini 1511. vt refert Iacob. Bonaudi *in gl. in verbo sepiuit, in proœ. Ioa. de Terrarubea. in tract. intitulato, vinea Ecclesia.*

QVinquagesimasexta consideratio. Alij autem inferiores, vt sunt Barones, cum non habeant omnimodam potestatem Principis, tantum inter nobiles computantur; præcedunt tamen quoad nos simplices Nobiles, eo, quia ratione Baroniæ habent vasallos, ex quo magis honorantur, imo dicuntur habere maiestatem, ita, vt eorum subiecti in eos conspirantes dicantur crimine læsæ maiestatis teneri. Ioa. Fabri in *Proœmio Institutionum, in princ. super verbo, maiestatem.* Post Azonem in Summa videtur tenere, quod non, sed Ægidius de Bellamera *in consil. 19. in verb. iuxta quod ad propositum*, videtur tenere quod sic, *c. si quis 2.q.1. & c. & in premiss. & 5.7.3.c.3* & ita videtur tenere Archidiac. *in c. felicis. de pœnis. in 6.* quem ibi allegat Ægidius. Et qui habet caput Baroniæ magis est honorandus, cum videatur, quod ille solus non alij habentes partem in Baronia, debeat reputari, *arg. l. peculium. §. quadrige. ff. de leg. 3. l. cum quidam. ff. de fun. instr. & l. quæsitum. §. si quis. & ff. de offi. procons. & in l. si aliquam. in princ. & ff. de re milit. l. qui commeatum. §. arena.* & quod notatur *in l. cum diuersis. ff. de relig. & sump. fun. er.* vbi habetur, quod vbi est caput, censetur esse totum: licet in contrariu videatur facere text. *in l. 2. ibi, aliquid ordinare. C. vt dign. ordo seruetur.* & ibi Io. d. Plat. Sed de intellectu illius legis, quomodo scholares eam intellexerunt, videatur supra in 4. parte, in 32. consid. Et Baro habēs Iurā Imperialia, æquiparatur Comitibus, licet Comitatus & Baronia differant: quia Comes cæteris paribus præfertur Baroni, vt tradit Corr. Iun. *in tract. feuder. in 2. part. col. 28. verf. sed quia glos.* per tex. *in cap. fundamenta. de elect. in 6.* vide Purpurat *in l. 1. in 39 colum. de officio eius. cui mand. est iurisd.* Et in suprascriptione text. *in c. grandi. de suppl. neglig. prælat. in 6.* præponit Barones Comitibus. Ideo videtur, quod essent maiores: die tamen, quod Baro præcedit militem, vt *in c. venerabilis, de confirm. vtili. vel inutili* dicam infra *in 8 parte.*

Quintæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

SEXTA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS,

EST DE OFFICIARIIS PRINCIPVM.

Triginta & octo Considerationes habet.

OFFICIARII namque Principum sunt in quadruplici doctrina: Quidam sunt circa personam Principis. Quidam etiam circa ærarium Principis, & de his omnibus in hac parte dicebatur. Quidam verò circa iustitiam administrandam: & de his dicebatur in sequenti parte. Quidam vero circa militiam: de his infra in 9. parte dicturus sum. Et in his comprehenduntur omnia officia Principum.

PRima Consideratio erit pro introductione & intelligentia materiæ huiusce partis & sequentium, de præpositione, *l. 2. C. vt dignit. ordo seruetur. lib. 12.* quæ est talis: omnes, priuilegia dignitatum hoc ordine seruanda esse, cognoscant. Vt primo loco habeantur hi, qui in actu positi illustres peregerint administrationes. Secundo, veniant vacantes, qui præsentes in comitatu illustris dignitatis cingulum meruerint. Tertium vero ordinem eorum prospicimus, quibus absentibus cingulū illustris mittitur dignitatis. Quartum honorariorum, qui præsentes, a nostro numine, sine cingulo, codicillos tantum honorariæ dignitatis adepti sunt. Quintum eorum, quibus absentibus, similiter sine cingulo, mittitur illustris insignia dignitatis. Sed administratores quidem, etiam comites rei priuatæ omnibus vacantibus honorarus anteponi censemus. Vacantes autem post administratores venientes, non omnes iam omnibus honorariis credimus preponendos: sed eos vacantes illis honorariis, qui similem adepti sunt dignitatem, vt præfectus prætorio, nō. quæstorius, præfecto questorio proponatur, pariq; modo quæstorius quæstorio. Nam vacans comes thesaurorum, vel comes rei priuatæ, honorario quæstorio vel Magistro Officiorum præferatur. Et inter administratores illos, etiam numerari decernimus, quibus illustribus, in sacro nostro consistorio cunctis aliquid ordinariæ dignitatis, vel ante commisimus, vel postea committemus peragendum. Verbi gratia: Si vacātium Magistro militum, belli cura committitur. Cur enim aut vir magnificus germanus Magister militum vacās appellatur, cui bellum contra hostes mandauimus. Aut cum excellentissimus Propentadius non egisse dicitur præfecturam, cuius illustribus cunctis dispositionibus vice prætorianæ præfecturæ miles in expeditione copia commeatum abundauit?

Ex qua lege collige principaliter, quod sunt tres principales Ordines dignitatum Officiorum, scilicet administrantium, vacantium, & honorariorum: Inter quos ordines, Administrantes præferuntur omnibus, Vacantes vero præferuntur Honorariis in simili dignitate, non in dignitate dispari. Et inter administrātes computantur non solum ij, quibus à Principe cōmittitur dignitas cum administratione, sed etiam illi, qui cum essent vacantes, iterato vocantur ad administrationem per se, vel vice alterius. Et in effectu hoc continet tota illa lex, quæ licet faciat quinque gradus, tamen *gloss. ibi, in verbo vacantibus*, reducit ad tria membra, scilicet Administrantium, Vacantium & Honorariorum: quorum duo membra, scilicet, Vacantium & Honorariorum subdiuidantur inter præsentes & absentes.

SEcunda consideratio ex *d. l. est*, quod licet *text. in prædicta lege* connumeret istos tres Ordines solum in illustri dignitate: tamen etiam idem ordo maioritatis, habet locum in qualibet dignitate, & in omnibus aliis dignitatibus, vt dicit Ioan. de Plat. *in d. l. omnes.* & etiam in omnibus positis per eum *in l. fin. C. de decurio. lib.* 10. Et vt dicit, etiam effectus istorum ordinum est: vt sit inter eos prior sedes, locus conspectior, decernendi, loquendique facultas, vt *in l. 2. in fin. C. de præfe. prat.* & aliæ prælationes, de quibus per eum *in l. 1. C. de prapos. sacri cubic.* & de omnibus dixi in prima parte.

TErtia consideratio ex *d. l.* etiam infertur, quod maior honor Administrantibus, Vacantibus & Honorariis præsentibus, quam absentibus, debetur. Et dignitas collata præsenti, est honorabilior & prælatior ea, quæ confertur absenti siue vtraque sit dignitas cum administratione, Vt quia vnus administrat Romæ, alius in prouincia. Nam prefertur administrās Romæ propter excellentiam ciuitatis. Ideo prefectus vrbis, seu ciuitatis, est in maiori dignitate: quia illustris, vt notatur *in rubr. ff. de officio præfect. vrbis*: quam alij præfecti alibi administrantes, qui sunt spectabiles, vt dictum est per Ioan. de Platea in *l. final. Cod. de decur. lib.* 10 & facit *l. 1. Cod. de silentiar. lib. 12. & l. vnica. Cod. de prapos. labor. lib. 12.* Siue vtraque sit dignitas honoraria sine administratione, quia prefertur dignitas collata in præsentem dignitati collatę in absentem; Siue vtraque fuerit ad postulationem: Siue vtraque, motu proprio Principis. Et hoc facit præsentia Principis, qui actum extullit, *argum. l. omnium. C. de testam. & de silentiar. l. 1. C. eod. lib.* Ex quo dicit Io. de Plat. *in d. l. omnes.* quę est *l. 2. C. vt digni. ordo seruet.* quod maioris est honoris Electio, facta pręsente Cācellario Principis, quam si mittatur sibi ad domū. *arg. d. ll. & iunctis supra alleg.* & dixi *in 16. consid. quarta partis.* & forte etiam infra dicam. Quia hæc possunt adaprari

ptati ad omnia officia eiusdem status, in hoc, quod prouisus, præsentialiter est maior, quam in sua absentia, data paritate in reliquis.

QVarta consideratio ex prædicta lege, quod inter Vacantes, illi, qui priori tempore vacauerint, præferuntur *l. si. Cod. de primil. eorum. qui in sacro palatio milit. lib. 12.* ita dicit Ioan. de Platea in *d. l. 2. C. vt dignit. ordo, &c.* &, vt dicit, Vacantes sunt in duplici genere, Quidam, qui deposuerunt dignitatem & administrationem, vt puta dici potest de illis, qui certa habebant officia, & illis renunciauerunt, seu illa resignauerunt. Vel quia aliquo tempore fuerunt officiarij alicuius loci, seu vrbis, vbi non sunt amplius talia officia: Vt de illis, qui fuerunt consiliarij in senatu Mediolanensi sub Rege Franciæ, & nunc quia ipse Rex non tenet Ducatum Mediolani, non amplius sunt consiliarij.

Quidam vero, quibus est data, vel missa dignitas, sed nondum habent administrationem: Puta, quia quis est creatus consiliarius ad primam Vacaturam, vel creatus Secretarius, vel magister hospitij, seu domus, ad primam Vacaturam, & isti sunt Vacantes, qui inter eos præferuntur, secundum proprietatem temporis Vacationis, sed ex quo habent administrationem, semper præferuntur.

QVinta consideratio ex ante *d. l.* quod semper habens administrationem, præfertur Honoratio, etiam in dispari dignitate: secus autem in Vacante; quia vacans eiusdem dignitatis præfertur Honorario, sed enim præfertur maioris dignitatis Honorario: quoniam procurator fisci, qui dicitur comes thesaurorum vel procurator Cæsaris, id est omnis rei priuatæ, non præfertur Honorario quæstorio, vel ex magistro officiorum scilicet, Honorario, qui habet dignitatem magistri officiorum sine administratione: Non enim habet locum prælatio; quia sunt dissimilis qualitatis. Ita dicit Ioan. de Platea in *d. l. 2. §. fin. 2. colum. Cod. vt dignit. ordo seruetur.* vbi dicit, quod Honoraria dignitas, tanquam extraordinaria, non impedit, quin possit quis acceptare aliud officium, statuto, quod quis non possit habere duo officia: quod etiam est de iure hac parte, *C. de prox. sacr. scrin.* & ibi Io. de Platea, *lib. 12.*

Honorarij enim sunt apud nos, qui tantum habent nomen officij & dignitatis, & non administrationem, nec salaria assireta, vt sunt plures magistri Requestorum domus Regis, qui dignitatem illam honorariam tantum habent; sed tamen adhuc licet non habeant administrationem; tamen debent præferri omnibus aliis inferioribus dignitates inferiores, & minores, habentibus Et ideo dixi in casu emergenti, tales debere præcedere omnes aduocatos simplices, & si talis cum hoc esset aduocatus Regius, præferendus esset cæteris aduocatis regiis, & sic locumtenens cæteris locumtenentibus. Ego autem alias tales literas obtinui à Christianissimo Rege Ludouico XII. sub domino Guidone de Rupeforti Cancellario Franciæ dignissimo & meritissimo in regressu meo ab Italis, qui sua beneuolentia voluit me promoueri facere in consiliarium magni consilij Regis, & mihi iniunxerat, vt redirem ad patriam ad præparandum & disponendum de negotiis meis, vt infra duos menses redirem ad curiam cum libris: Sed statim infra mensem decessit ab humanis, nec amplius prosecutus sum quod ditis officium, sed me ad hanc nostram ciuitatem Heduensem retraxi, & vt scribere & componere possem commentaria super consuetud. Ducatus Burgundiæ (quod & factum est Deo autore) & plura alia, quæ tandem in lucem mittentur. Verum, cum Christianissimus Rex Franciscus, hanc ciuitatem Heduensem primo ingressus fuisset, & orationem nomine ciuitatis habui, & habita oratione me alloqui fecit per R. d. Archiepiscopum Senonen. & Episcopum Siluanecten. qui mihi parte regia iniunxerunt, vt sequerer suus magnum consilium, eo, quia intendebat ipse Rex, & volebat me esse consiliarium in dicto consilio: quod recusaui, ex quo tale consilium non est firmum, nec stabile, sed potius cursorium, seu deambulatorium; quia semper vadit & currit cum curia Principis: & illud me traxisset à volutione librorum, & compositione aliquorum tractatuum, quos iam inceperam. Nec à tempore, quo decessit dictus dominus Guido, intentionis meæ fuit vsque nunc, habere aliquod officium, quod me retrahere, seu euocare potuisset à studio, prout nec prosecutus sum, licet stimulatus fuerim à multis: forte cum ero quinquagenarius, prosequar aliquod, si videro, esse mihi vtile, & facilis prosecutionis. Si videro, non posse ad id perueniri nisi eo modo, quo hodie peruenitur, scilicet cum pecunia, stabo cum opinione Labeonis. de qua in *l. 2. §. post hunc. ver. ex his. ff. de orig. iuris.*

SExta consideratio erit alia, quod officiariorum existentium circa personam Principis, & sic officiariorum palatij seu hospitij Domus regalis, quidam sunt, qui habent cogitare de epulis dicti palatij, qui & propositi & tribuni scholarum de iure vocantur: vt in *l. vnic. C. de comitibus scholar. lib.* 12. Et hoc, per quandam similitudinem. Quia sicut scholaris in studio addiscit & studet; sic studium istius parare epulas Regales seu Imperiales: vnde huiusmodi paratores dapum regiarum tribuni ac præpositi scholarum dicti sunt de iure, de his dicam infra in suo loco.

Sunt etiam quidam in dicto palatio, qui Comites sacri stabuli dicuntur, vt in *d. l. vnic.* qui stabulum Regale aut Imperiale custodiunt, & prouident in victu equorum, & de talibus curam habent. Et iste apud nos vocatur grandis scutifer. dicam infra in 10. *consid.*

Repetiuntur etiam alij, qui Comites curæ palatij dicuntur, id est, qui curant de ornatu, scilicet culcitris, linteaminibus & vtensilibus Domus Imperialis seu Regalis, & prædicti omnes habent diuersos ordines inter se. Quia nonnulli sunt in primo ordine, id est, maius & nobilius seu primatum habent officium: vt est inter cambellanos Regios primus cambellanus, qui in Gallia hodie est dominus Ludouicus de la Tremolle, gubernator Burgundiæ pro Rege Franciæ. Alij sunt in secundo ordine, alij in tertio, & alij consequenter in quarto, & sic de singulis, & quod omnes, alij à primo sunt æquales, nisi quod qui prior est promotus ad tale officium, prior est in ordine, & sic de aliis.

Et generaliter, in quolibet ordine & statu officiariorum Principis est vnus, qui est præpositus ordinis de ordine suo. Et prouidet etiam, vt quilibet de tali ordine diligenter, probe, & bene faciat, quod ordini suo incumbit. Ita dicit Iacob. Rebuff. in *d. l. vnica. C. de comitib. & tribunis scholar. lib. 12.*

Sunt etiam quidam, qui prouident de medicinis; vt sunt medici: de ordine quorum infra dicetur.

SEptima consideratio. Veniendo ad praxin nostram, quam hodie habemus in Gallia, & qua vtuntur Curialistæ & Aulici, est, quod inter omnia officia domestica palatij seu hospitij domus Regalis

maius officium, & dignius inter omnia, est officium magni magistri, qui in vulgari nostro dicitur, *le grand maistre*, & in Sicilia dicitur *magnus Senescallus*, & in Aragonia *maior domus*, prout dicit. Luc. de Pen. in *d. l. vnica. C. de comitib. & tribunis scholar.* Et ita etiam tenet Nicol. Boerij in *suo tract. de praeminentia sacr. magni consilij*, quando ponit ordinem sedendi in regno: Sed vt mihi videtur, cum esset Curialista & aulicus; eo, quia erat consiliarius in magno consilio Regis Franciæ, non bene intellexit statum illius: cum in palatio regis officium magni magistri sit aliud à magno Senescallo, & illa duo officia sint penitus distincta, & diuersa, & de vtroque dicetur infra. Dominus vero Guil. Budæus, qui toto tempore vitæ suæ fuit aulicus regis, & nunc magister requestarum hospitij regis ordinarius, videtur hunc appellare pincernam maximum: cum dicat *in leg. vlt. ff. de senatorib.* in suis annotationibus, quod primores regiæ dignitatis ministrales, sunt Cancellarius, magister equitum, camerarius, & pincerna maximus, quod credo fore officium huius magni magistri, secundum mentem ipsius domini Budæi, cum sit talis de primoribus, & non potest sub aliis eum vocabulis comprehendi: quod tamen bona venia dixerim, non mihi videtur ita esse; cum sit alius, qui dicatur pincerna maximus, de quo etiam infra patebit.

Sed, quantum ad huiusmodi officium magni magistri, potest & debet dici, magnæ autoritatis & præeminentiæ, honoris atque excellentiæ inter alia officia: cum hoc nomine appelletur, & ei addatur magnus, ad maiorem expressionem & denotationem magisterij; eo, quia decens est nomen, esse consonans rei. *vulgate. §. est & aliud. l. astita. de depationib.* & est bona argumentatio in iure ab Etymologia seu significatione vocabuli. *Institut. de tutelis. §. 1. & in tutores. & Institut. de testamen. in princip.* & notatur *in cap. 2. in princip. extra de testam.* & ita habetur text. *in leg. ab egere. §. fin. ff. de verbo. signific.* Vbi tributum à tribuendo, & donando. *l. inter donam. ff. de verbo. signific.* & iudex, quasi ius dicens. *capit. forum. §. iudex. extra de verbo significat.* & similiter de verbo possessio, quasi pedum positio. *leg. 1. in princip. ff. de acquirea. possess.* & similiter in mutuo, quasi de meo tuum, *leg. 2. §. appellata. ff. si cert. pet.* in verbo. excommunicatio, dicitur quasi extra communio, vt notatur *in capit. placet. de sent. excom. extra* vt de plurib. aliis similiter dici posset. Sed ad propositum nostrum dicitur; quia maior est in statione: *tergon* Græce, *statio* latine dicitur, secundum Papin. Et dicitur is, cui totius rei gubernatio est commissa. *l. 1. §. t. ff. de exercit. l. item magistri. ff. de pactis leg. actor. ff. rem ratam hab.* Vel magister dicitur à monendo vel monstrando, quod alios monere & eis monstrare quid acturi sint, debeat. Et etiam magister militiæ, dicitur Princeps militum. 2. *Reg.* 19. *c.* De quo verbo *magister*, ponit Hostien. *in summa de magistris. §. 1.* Ioa. And. in *clem. 2. eod. tit. al. de magistris.* Nec huiusmodi nominatio alicui debet esse molesta; cum Christus, vt à suis discipulis sic vocaretur, *Ioan.* 13. acceptauerit: *Vos vocatis me magister & domine, & bene dicitis, sum etenim.* Quibus enim præcipua omnium rerum incumbit cura, & qui magis, quam cæteri diligentiam & solicitudinem in rebus, quibus præsunt habent, hi magistri appellentur: Quinetiam ipsi magistratus, per deriuationem, à magistris cognominantur, *leg. quibus. ff. de verb. sign.* Idcirco magistri, & Iudices eodem præcepti ordine ponuntur, *Deuteron.* 16. Iudices & magistros constitues, in omnibus portis tuis vt iudicent populum iusto iudicio. & dixi infra, *in nona part. in 4. consid. ver. prædicti.* Et hic magister, de quo hic, dicitur Comes illustris. *l. 3. C. de cursu publico. lib.* 12. vbi iam constat, quod præest cursoribus publicis quos vulgo *postas* dicimus.

Item præest translationi seu euectioni armorum. *l. 1. Cod. de fabricensib. lib.* 11. Et ipsi fabricenses eidem subsunt. *leg. pen. & vlt. Cod. eod. de fabricensib. in duabus glossis.* vbi Imperator vocat magistrum officiorum, *sublimem.* Item etiam ad eum spectat curare ne arma fiant à priuato, neque vendantur, ne reponantur alibi, quam in publicis armamentariis, vt *in Auth. de armis, in subscriptione. & in fi. & per totum. collat. 6.* Et vt dicit Luc. de Penn. *in leg. 1. Cod. de castrensianis. lib. duodecimo.* Hoc est officium, de quo sæpius in legibus Codicis fit mentio. Cassiodorus 6. *variarum Epistolarum* in formula ipsius officij sic describit; cuius verba hic inserere volui, prout etiam inserit ipse Lucas modo seq. Reuerendum honorem sibi assumit, quisquis Magistri nomen acceperit, quia hoc vocabulum semper de peritia venit, & in nomine cognoscitur, quid sit de moribus æstimandum. Ad eum nimirum pertinet palatij disciplina. Ipse insolentium scholarium mores procellosos moderationis suæ terminis prospere disserenat: tam multi ordines sine aliqua confusione componuntur, & ipse sustinet omnium quod habet tutela discretum.

Sic nominis sui grauitate perfunctus ornat actibus Principatum: per eum senator veniens nostris præsentatur obtutibus amouet trepidum, componit loquentem.

Sua quin etiam verba solet inserere, vt nos decenter omnia debeamus audire, aspectus Regij haud irritus collocutionis nostræ gloriosus donator: aulici consistorij quasi quidam lucifer. Nam sicut ille diem venturum promittit: sic iste desiderantibus vultum nostræ serenitatis attribuit. Causarum præterea maximum pondus in eius audientiæ finibus, maxima securitate reponitur. Veredorum quin etiam opportunam velocitatem, quorum status semper in cursu est, diligentiæ suæ districtione custodit: vt solicitudines nostras, quas consilio iuuat, beneficio celeritatis expediat.

Per eum exteris gentibus ad laudem Reipublicæ nostræ celsitudinis ordinatur humanitas, & nolentes redemit, quos mœrentes exceperit.

Per eum quippe nobis legatorum quamuis festinantium, pronunciatur aduentus.

Per eum nominis nostri destinatur euectio, & isti principaliter creditur, quod tam necessarium esse sentitur. His etiam laboribus æstimatis potestatem maximam huic decreuit antiquitati vt nemo iudicum per prouincias fasces assumeret, nisi & hoc ipse fieri decreuisset. Subdit eius arbitrio aliena iudicia, vt ad ipsum rediret, quod alteri visus est præstitisse: molestias quidem non habet exigenda, sed late bono fruitur potestatis adeptæ. Credo, quod ex diuersis titulis defloraretur dignitas ob leuamen Principis instituta.

Per æquatores etiam victualium rerum in vrbe Regia propria voluntate constituit, si tam necesse rei iudicem facit, Ipse enim gaudium populis: Ipse nostris temporibus præstat ornatum, quando tales viros copiæ publicæ præficit, vt plebs querula seditionem habere non debeat satiata.

Officium vero eius tanta ingenij prærogatiua decoratur, vt militię perfunctus muneribus ornetur nomine principatus, miroque modo inter prætorianas cohortes, & vrbanæ præfecturæ milites videatur inu-

inuenisse primatum, à quibus sibi humile soluebatur obsequium. Sic in fauore magni honoris iustitia quædam à legibus venit dum alienis excubiis præponitur, quod alibi militasse declaratur. Adiutor etiam Magistri nostris obtuitibus præsentatur, vt vicaria sorte beneficij, nos eligamus eius præsidium, qui nobis præstat fidele solatium. Hanc igitur dignitatem tot titulis decoratam, tot insignibus opulentam per indictionem illam gubernandam tibi congrua grauitate committimus: Vt per omnia, quæ gesseris, qua nihil motibus residuum relinquitur, si (quod absit) à tanta maturitate peccetur. Hæc sunt verba ipsius Cassiodori, loco quo supra. Quem Cassiodorum in dictis Epistolis minime inuenire potui, licet eum perquirere fecerim apud bibliopolas, in vniuersitatibus & aliis locis huius regni: Sed vt dictum est, verba suprascripta sunt relata per Luc. de Pen. *in d. l. 3.* quæ incipit: *hi Cod. de Castrens. li.* 12. per quæ clare cognoscitur, quale sit & fuerit huiusmodi officium, & cuius dignitatis, honoris, & præeminentiæ fuerit tempore Cassiodori.

Istud vero officium aliàs fuit tantæ autoritatis, & præeminentiæ in Francia, quod omnia tanquam Rex expediebat talis Magister sub nomine Regis. Hodie vero non est eius autoritas tam magna, nec excellens: Quoniam in omnibus quæ tangunt iustitiam (saltem quoad non aulicos) & in multis supradictis non se intromittit, sed solum Cancellarius, de quo dicam in sequenti parte. Eius tamen autoritas adhuc hodie circa ea, quæ concernunt hospitium Regis, & etiam circa prouisionem Regni in prouidendo militibus, est satis ampla: licèt propriè eius autoritas cōcernat principaliter administrationem, & superintelligentiam Officiariorum hospitij Regis. Et maxime illorum, qui prouident circa epulas, & est propriè officium Magistri Officiorum: de quo habetur *rubr. de Officio Magistri Officiorum*, C. & propriè cognoscit de causis Officiariorum Principis etiam cubiculariorum, vt est text. *in l. cubicularios. C. de præpos. sacri cubic. li.* 12. & sub eius cognitione & punitione sunt omnes Officiarij hospitij Regis, vt dicit Iacob. Rebuffi, *in rub. de quæstorib. li.* 12. C. vbi dicit eos esse illustres, *l. eos. Cod. de princip. agent. in rebus, eod. lib.*

Et etiam cognoscit de causis Principum agentium in rebus, & ipsorum agentium in rebus. *l. ex eo. C. de agentib. in rebus, li.* 12. & ibi Iac. Rebuffi, qui dicit hoc esse verum etiam de causis criminalibus, licet videatur esse text. *l. in l. 1. C. de princip. agent. in rebus, eod. li.* & ibi idem Rebuffi, quod Princeps agentium in rebus, cognoscit de causis agentium in rebus: sed ipse Rebuffi ibi dicit, quod est verum, quando sunt centenarij, aut ducentenarij. De aliis verò, qui sunt centenarij, aut ducentenarij, cognoscit Magister Officiorum, vt ibi per eum dicam latius infra.

Cognoscit etiam de causis fabricensium, vt supra dixi *l. penult.* quæ incipit *eos. C. de fabricensib. lib.* 11. similiter de causis silentiariorum. *l. ne aduersa. Cod. de silent. lib.* 12. Item de Castrensianis. *l. 3. & 4. C. de Castren. lib.* 12. Item de decanis, *eod. lib.* vt declarat Ioa. de Plat. *in rub. C. de quæstorib. & Magistris Officiorum. lib. eod.* 12. vbi Quæstores, Magistri Officiorum, & Comites sacrarum largitionum, & rei priuatæ æquiparantur, & sunt illustres.

OCtaua cōsideratio. Videtur, quod post istum magnum Magistrum sit præpositus sacri cubiculi, qui dicitur *magnus Senescallus* secundum vulgare Gallorum, vt dicit Lucas de Penna. *in rubri. C. de præpositis sacri cubiculi, & de omnib. cubicular. & priuil. eorum, lib.* 12. vbi dicit, quod post debilitatum Imperium cuncta propria vocabula sunt deleta.

Et licet istorum & similium hodie nullus sit vsus, noticia tamen, vt dicit, est necessaria, *c. fuerunt. §. postlatum. 7. dist.* & illum vocat Marescallum Io. de Platea *in d. rub.* sed errat quoad nos, quia Marescalli in Gallia sunt alij, vt dicam alibi.

Sed quia apud nos alluendo vocabulo videtur, quod sint Cambellani, id est, custodes vel fabricatores lecti qui habent sub se plures, vt sunt illi, qui vocantur *les chambriers, ou valets de chambre*, vel etiam aulæ, vel cameræ, vbi cubat Princeps, dicuntur custodes cameræ, quæ debet esse sancta, id est, immaculata, & ad cuius custodiam boni, probi, & electi sunt cubicularij assumendi, *l. quicunque. C. de ope. publ.* & vt dicit Iacob. Rebuffi *in dict. rub. de præpos. sacri cubiculi.* alleg. per Odofredum, isti præposito sacri cubiculi Imperatoris æquiparari potest magnus Cambellanus Regis Franciæ, vocatus *le grand Chambellan*, qui præest cubiculo, hoc est, cameræ Regiæ. Alius autem cubiculariis, de quibus loquitur ille titulus, in illa particula, ibi: *& de omnibus particularis*, æquiparantur alij Cambellani Regis, qui sunt sub magno seu primo Cambellano: & hunc honorem communiter volunt habere Senescalli & alij Officiarij Regij maiores laici, qui hoc sibi reputant ad magnum honorem, quando sunt Cambellani Regis, & non immerito, vt statim videbitur. Hic vero tempore Constantini dicebatur paracœmomenus cubiculis, vel præfectus cubilis, id est, curam habens cubilis imperialis, & hic præfectus cubiculi apud nos dici potest primus Cambellanus. Vidi etiam arresta Parlamenti Franciæ, vbi fit mētio de domino Ludouico de Tremollia, qui erat primus Cambellanus, & vocatur ibi Protocambellanus. Olim etiam talis erat subditus paracœmomeno, id est, magno Senescallo, præerat tamen omnibus cubiculariis, hoc est, qui in cubiculo administrabāt: & hic præpositus sacri cubiculi, id est, magnus Senescallus, secundum Lucam de Penna, vbi supra, æquiparatur in dignitate, immunitate, vel honore, non tamen excellentia, vel potestate, præfecto prætorio, id est, Cancellario, vel melius Præsidenti. Cum nullus præter Conestabilem Cancellario sit æquiparandus, vel præfecto vrbis, qui potest dici præpositus Parisiensis, vel Magistro militum, qui potest dici Marescallus, vel verus Capitaneus: & æqualis honor est seruandus in sedendo iuxta Principem, & sedibus collocandis, vt qui prædictorum primus promotus ad officium reperitur, primum locum obtineat in sedendo. Ita est textus cum notatis per gloss. Doctor. & maxime per Lucam de Penna *in dict. l. 1. C. de præposit. sacri cubiculi.*

NOna consideratio erit in hoc. Quoniam, vt dicit Lucas de Penna, *in rubr. C. de præpos. sacri cubicu. li.* 12. In cubiculo Principis quidam magnificentissimus gerebat officium, qui chartularius vocabatur: & huius forte inter cætera erat officium, vt codicilli, id est, literæ Commissionis Officiorum, quæ diuersis Magistratibus mandabantur, & quæ erant subscribendæ manu seu chirographo Principis, per eum expedirentur: & hi erant maiores primicerio, vt dicit Lucas de Penna in *dict. rubri. Cod. de præpos. sacri cubi. li.* 12. Et hi secundum eundem hodie Secretarij (vel elegantius à secretis, hoc est, cui secreta committuntur) dicuntur: Quia secretiora, quæ vel nullis vel paucis communicantur, scribunt, dictant, & explicant, quæ scilicet Princeps secreto, puta in cubiculo

(quod vulgo dicimus *le cabinet*) iubet, ordinat, & disponit: libellósque, puta epistolas, & petitiones secrete Principi legunt & explicant: & hodie apud nos dicuntur, *les Secretaires des commandemens*: & sunt quatuor ordinarij scil. dom. de Robertet, Gedoyn de Neufville, & Doiuet: Sed inter omnes semper fuit & est præcipuus, & maximæ autoritatis apud Reges Franciæ ipse dominus Robertet. Et hi sunt maiores omnibus aliis secretariis Regiis, & omnibus præferendi. Et isti sunt de magna camera, seu de magno laterculo: de quibus facit mentionem Pet Cotereau *in suo schedulari Magistratuum ciuilium, v. de questiere*. Alij autem sunt, qui sunt de paruo, & sunt clarissimi, qui vero de magna spectabiles, & Magistri sacrorum scriniorum dici possunt. *l. vnica. C. de proxim. sacror. scriniorum. & toto. tit. de proxi. sacror. scrin. lib. 12. C.* de quibus infra dicam, vbi forte statum consistorij Principis describturus sum.

Decima consideratio. In palatio seu hospitio Principis est alius officiarius, qui comes sacri stabuli (vt iam supra in hac parte, *in 6. consider.* dictum est) vocatur, & apud nos magnus scutifer dicitur: Hic vero plures sub se habet, quorum est præfectus, qui dicti sunt stratores, hoc est, qui præsunt equis ferrandis, & sellis, & frenis, de quibus habetur titulus *de stratoribus, lib. 12. Cod.* Et eundem comitem sacri stabuli appellat text. & ibi Iacob. Rebuffi in *d. l. vnica. C. de comitib. & tribun. scholar. eod. li. 12.* Et inter illos stratores est primus, secundus & tertius ordo, secundum quod Principi placet in suo statu ordinare. Apud nos vero tales dicuntur *Escuyers d'escuirie*. Et tales dicitur vnos ex primoribus Regiæ Maiestatis Officiariis, quẽ Budæus in *suis annotationibus in l. fin. de Senatorib. ff.* Magistrum equitum vocat.

Et de ordine istorum, & eorum præeminentia seu autoritate videri potest in breuiario Principis, seu in quodam libello, qui dicitur *Status Franciæ*, qui fit singulis annis: & in eo apponuntur & describuntur seriatim omnia nomina Officiariorũ, sub quibus subsunt, taxa eorum stipendiariorum, qui tenentur facere, & eorum incumbat officio, & quomodo, & in quibus, & per quæ, & quot tempora deseruire: quæ in forte succincte alibi ponam eidem adaptando & conferendo officia antiqua, de quibus in iure fit mentio.

Vndecima consideratio. Alij reperiuntur officiarij hospitij Principis, qui dicuntur domestici & commensales, seu protectores & custodes personæ Principis: quorum quidam sunt, qui eum sequuntur, quidam vero, qui eum præcedunt, quidam qui eum de nocte custodiunt. Et tales protectores dicuntur etiam agentes in rebus, & habent quilibet eorum vnum præpositum, qui Princeps agentium in rebus nuncupatur. Et sunt centenarij aut ducentenarij, vt sunt in curia Christianissimi Regis Franciæ illi milites, qui dicuntur vulgò, *Les cent Gentils-hommes de chez le Roy*, qui habent Capitaneum, qui potest dici primicerius, seu Princeps agentium in rebus. Et illi etiam sagittarij equestres, qui hippotoxatæ dicuntur, seu forte pilati, dicti; *Les deux cents archers*, qui etiam habent Capitaneum, quem primipilo forte non indecenter comparemus.

Sunt & alij protectores seu custodes corporis Principis, qui vulgari nostro dicuntur, *La garde du Roy*, (vt sunt communiter quidam Heluetij) & propriè eos stipatores, laterones, & somatophylacas dicemus, & gerunt hastile, quod alabardam vocant. Et tales salutatione prius facta, potestatem osculandi habebant Vicarios præfecti, id est, Locumtenentes capitanei ianuæ Principis, vt dicit text. *in l. 1. C. de domest. & protector. li. 12.*

Et hic aduerte, quia Princeps dicitur adorari. Alij vero salutari. gl. fi. *in l. 1. C. de silentiar. eo. d. li.* & quod Princeps dicatur adorari, tex. *in l. vnica. Cod. de comitibus & tribunis scholar. eo. li.* licet ibi gl. verbum *adorandi*, exponat, id est, salutandi, sic *in l. sancimus. C. de consulibus. Cod. eodem lib. & in l. 2. ibi: aeternitatem nostram adoraturus. Cod. de fabricensibus. libro vndecimo.* sed etiam ibi gloss. dicit, quod est impropriè, cum solus Deus adoratur, Imperator vero seu Princeps cum reuerentia aditur & honorari debet. Et quod solus Deus est adorandus, & soli sibi sacrificium est offerendum, dicit Inn. *in c. 2. de celebrat. miss.* De salutatione dictum est *in 1. part.* & plene *in praeced. par. in 32. consid. incip. prosequendo materiam, &c. & infra ista part. in 32. consider at. ii.* Et quod alij à Principe dicuntur salutari aut reuereri, tex. est *in l. 2. & 5. Cod. de proximis sacror. scrin. eod. lib.*

Duodecima consideratio. In Palatio seu Regis Principis sunt & alij, qui de persona eius curant, vt sunt medici, & sunt in hoc officio tres ordinarij, primus videlicet, secundus & tertius: Et quilibet ordo habet vnum præcipuum etiam summum medicũ & superiorem, qui vocatur Princeps medicorum, & tales vocantur archiatri, vt *in l. medicos. in prin. Cod. de profess. & medicis, li. 12.*

Et tales habent tantam dignitatem, quantam habet Duces & Vicarij Principis, qui administrauerunt, qui apud nos dicuntur Gubernatores patriarum, vt dicit Iohan. de Plat. *in rub. C. de comitib. & archiatris sacri palatij. li. 12.* Vbi etiam dicit post Bartol. quod Medici Principum, qui meruerunt esse in primo ordine medicorum, nobilitantur, vt efficiantur Palatini Comites. Et sunt in dignitate spectabili: & ibi sunt tres dignitates, scilicet Archiatrorum, id est, medicorũ Principis, Vicariorum, & Ducum, quæ adæquantur. Et nõ est doctrina, nisi in prioritate temporis, vt dicit ibi text. Iac. Rebuff. & Ioh. de Plat. & Luc. de Penna.

Decimatertia consideratio. Alij sunt Archiatri, qui dicuntur ostiarij palatij, seu hospitij Principis. Et Archiatrus est Princeps eorum, quasi Princeps atrij Principis. Et Atriensis, hoc est, ianitor, seu ostiarius, aut is, cui credebatur cura atrij, id est, primæ partis domus, cum de atriis intramus domum. Vnde Victr. lib. 6. In vrbe atria proxima ianuis esse debent. Vnde in Euang. dicitur: Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea, quæ possidet.

Et iste Archiatrus est in magna dignitate: cum æquiparetur Vicario, & Duci, vt *in l. 1. C. de Comitib. & Archiatr. sacri Palatij, li. 12.* & ita exponit Luc. de Pen. *in d. rub.* vbi dicit, quod in Regno magni viri consueuerunt officium pro magno munere gerendum suscipere. Hodie vero deficiente iustitia, huius, sicut & caeterorum, claritas est deleta: sed quicquid dicat, hoc potest esse in regno Siciliæ, & Neapolitano, de quo ibi intendit loqui, cum ibi tunc resideret. Sed in Regno Franciæ est in magno honore, & solet concedi Nobilibus, & his, quos Princeps fauore & beneuolentia prosequitur.

Idem tamen Luc. de Penna *in rubr. C. de comitibus consistorianis: in fin. li. 12.* dicit, quod Magistri ostiarij in curia Regis sunt Comites consistoriani. Cuius officium est conuocare ad præceptum Principis, vel quæstoris iurisperitos, aut alios, illósque eum necesse esset introducere in consistorium Principis: Et hic post quæstorem, & Magistrum Officiorum præerat in consilio Principis: & hic dicitur *Comes consistorianus.*

Dicit enim Pyrrhus in *lib. de Magistratibus Roma.* quod

quod Comites consistoriani sunt, qui Principis consistorium & tribunal comitantur. Hiq; sunt illustres, cuiusmodi sacri consist. Regij, qui Regem aut ipsum consistorium, cui præest Cancellarius, sequuntur. Sed credo illud esse generaliter ad omnes: sed specialiter Comes consistorianus dicitur ille, qui habet curam, & gerit officium conuocandi ad præceptum Principis omnes de concilio & consistorio eiusdem. Dicit vlterius Pyrrhus, quod amissionales sont, qoos hostiarios Galli vocant. Alij Archiatros dicunt ab agrio custodiendo, nonnolli actienses, vt dictum est. Consistoriani vero Ambrosio dicuntur, qui senatorij ordinis, vel amplissimi sunt, qui ad principale consilium eligebantur.

DEcimaquarta consideratio. In domo Principis sunt plures Comites, qui semper Principem comitantur. Cum Comes à comitando, vel sequendo dominum dictus sit, *l. regia apud. §. ca autem ff. de testam. l. 1. §. fi. ff. de extraord. crimin.* Et habent officia in domo Principis, & quia dicuntur cum adiectione oneris sunt nomina officiorum tantum. Secus, quando cum adiectione patriæ, aut prouinciæ: quoniam tunc sunt nomina dignitatis, vt supra in præced. parte plures nominaui, *in 46. consid.* Sunt etiam quandoque sine comitatu, *vt in Auth. vt ab illustrib. & qui super eam dignitatem sunt. &c. in princ. iuncta gl. ibi in verbo, comites, col. 5.*

Et in hac parte dixi supra, est Comes sacri stabuli; de quo in 10. consid etiam Comes scholarum, vt in 6. consid. Sunt tamen alij Comites: primo Comes largitionum, & est, vt Pyrrhus in *suo tract. de rogatis, ex Palatio in. li. 1.* qui largitiones Principis in comitatu faciebat: quis autem hodie fungatur huiuscemodi officio, forte scribam infra, vbi officia deputata circa ærarium Principis enumerantur, & est proprie thesaurarius secretus Principis, qui dicitur, *Le thresorier des menus plaisirs.* Vel forte crumenarius (quem argentarium vocant) qui etiam forte ratiocinatius, id est, accepti, expensique librum conficit, aut eleemosynarius Principis, de quo statim dicam. Nam dona facit, & liberalitates exercet Princeps, vt *in l. vnica. C. si liberal. Imper. socius sine herede decess. li. 10.* Et liberalitas seu munificentia est proprium Regis, & ex ea plurimum laudatur, vt dixi *in praeced. part. in 8. consid.*

Et est Comes domorum, qui teste Pyrrho, vbi supra est, qui præfecturam in domesticos Principis habebat secundum Iustinian. Forte dici posset hodie præpositus domus Principis (qui vulgo dicitur, *Le Preuost de l'hostel*) cum habeat iurisdictionem, & præfecturam in domesticos ipsius. Qui etiam videtur habere officium Irenarchæ, cum habeat cognitionem causarum criminalium, & pacem procuret inter domesticos & aulicos Principis: Imo in omni curiali facinorosos animaduertit, quod videtur esse officium Irenarchæ, vt *in l. vnica. C. de Irenarchis, lib. 10.* Et ab isto hodie deputantur in prouinciis Irenarchæ, seu liminarchæ, hoc est, præpositi Marescallorum.

De aliis vero Comitibus suis locis dicetur: maxime de Comite stabuli, qui erat primus inter omnes, & omnibus præerat: loco huius hodie est Conoestabilis, sed erratur in vocabulo, quia deberet dici (vt aliqoi volunt) comes stabilis.

Et licet multa sint officia in curia seu palatio Regis nostri, quæ ad istos comites adaptari possent, quæ in manibus habere non potui, licet multos aulicos & Palatinos rogauerim, vt ad me destinarent statum in curia Christianiss. Francorum Regis, vt omnia officia dictæ Curiæ adaptare satagerem officiis antiquis & in iure descriptis: Sed cum ad me non deuenerint, aliter non insistam, nisi in iure, & antiquis scriptis reperiri possint, & quæ vsitata fuerint, in aliis me remittendo ad Pyrrhum, ad Fenestellam, & Pompon. Lætum.

Aduerte etiam; quod olim breuis fiebat, qui continebat sigillatim officia ministerio Principis deputata, vt ait text. *in l. fin. in princip. C. de Castren. f. & ministr. lib. 13.* Sed etiam hunc breuem (qui continebat numerum Officiariorum) non habemus, vt dicit ibi *gloss. t.*

Quæ enim in nouissimis tribus libris Codicis leguntur, nihil fere antiquitatis redolent, vt ait Budęus; à Græcis enim sumpta sunt, & ob id magna ex parte non intelliguntur: authorum eius temporis penuria.

Si velis videre breuem statum Regis Salomonis, habetur compendiose, 3. *Reg.* 4. vbi sic dicitur: Erat autem Rex Salomon regnans super omnem Israel. Et Principes & Præfecti ipsius Salomonis nominatim ibi describuntur, & multi alij eiusdem Officiales.

Primo, nominantur tres, quos pro Scribis habuit, quos dicimus à secretis.

Secundo, vnus nuncupatur, qui à Commentariis dicitur. & forte talis Commentaria componebat, loco cuius subrogatus videtur in Francia Cancellarius.

Tertio, vnus solus, qui super exercitum dominabatur, vt hodie apud nos est Connestabilis Franciæ.

Quarto, tres erant super eos, qui assidebant Regi, & forte hodie loco istorum sunt electi secreti, aut stricti consil. Regis.

Quinto, vnus erat amicus Regis.

Sexto, vnus nuncupatur, qui erat Præpositus domus.

Septimo, vnus erat super tributa, quem voco Generalem Financiarum, seu magnum Thesaurarium.

Octauo, duodecim præfectos habebat super omnem Israel, quorum nomina ibi describuntur, & quibus regionibus præerant: & hi præbebant annonam Regi, & domui eius. Per singulos enim menses in anno, singuli necessaria ministrabant. Non temere forte crediderim à Carolo Magno, Francorum Rege, illorum duodecim præfectorum olim fuisse institutos duodecim Pares Franciæ.

Ibi etiam de expensis seu sumptibus, & cibis mensæ ipsius Salomonis, dum scribitur: *Erat autem cibus Salomonis per singulos dies triginta cori similæ* (hoc est, farinæ albæ, seu floris farinæ triticeæ) *& sexaginta cori farinæ* (quæ erat ex omnibus frugibus, & leguminibus. Corus vero medimnos Atticos 41. capiebat. Medimnus vero sex modios continet.) *Item decem boues pingues, & viginti boues pascuales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, caprearum, atque bubalorum & auium altilium. Item habebat quadraginta millia præsepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium, nutriebántque eos supradicti Regis præfecti, sed & necessaria mensæ ipsius Regis cum ingenti cura præbebant in tempore suo.*

Et de Officiariis diuersorum Ordinum tam Pontificialis dignitatis, quàm Imperialis fit mentio. *in c. Constantin. in 96 distin.* & ibi videtur quod militię clericalis officia sint adinuentā instar secularis.

Sed longe ante Salomonem, cum iam sexaginta anni, & vltra lapsi erant, cum regnare incepisset Salomon. Samuel sanctiss. Domini Propheta Hebręorum Magnus Pótifex, & Iudex, Leges seu iura regni Hebręorū iussu Domini dederat Sauli in Regem Hebræorū assumpto: quæ descripta erant in libro, vt habetur, 1. *Reg.* 8. & 10. *c. in fi.* Vbi statim elici potest de statu Regis Saulis: de quo *in præcedenti part. in consideratione de priuileg. Principum, vers. 162.*

DEcimaquinta consideratió. Aliud est officium domesticum Principis, quod dicitur Comes

horreorum: pristini Principis curator. De quo facit mentionem Pyrrhus *in suo tractat. de Togatis & Palatinis.*

Et hic habet sub se mancipia quædam purgandis horreis adscripta, coquendoque pani Principis. Et hic potest esse præfectus annonæ, seu tribunus.

Decimasexta consideratio. Est & aliud officium domesticum Principis, quod dicitur officiũ Comitis sacri palatij secundum Luc. de Penna, vt infra dicetur. Sed secundum Pomponium Lætum dicitur officium præfecti fabrorum, quoniam, vt ait, sunt artifices, qui castra sequuntur, vt fabris lignariis ferrariisque præsint. Et is Magistratus eligebatur idoneus, & qui castris sciret bene prouidere, præsertim, qui in vrbium expugnatione cuniculos subterraneos faceret, atque id genus alia, vt Mamurra eques Romanus fuit præfectus fabrorum C. Cæsaris in Gallia: qui (teste Polydoro *De Inuent. rerum. lib. 4. cap. 8.*) fuit primus, qui parietes domus crusta marmoris operuit. Et de huiusmodi officio forte latius infra dicetur 19. part. Et talis proprie apud nos dici posset Magister operũ.

Dicit tamen Lucas de Penna *in l. vnica. C. de comitibus & tribunis scholar. lib. 12.* quod comes sacri palatij erat præpositus custodiæ conseruationi, & ornamento Imperialis palatij. Erat autem architector peritissimus omnium, ante pedes regios primus, incedens auream virgam ferens in manu, hic peruigili cura vigilabat circa decorem palatij, vt antiquum decorem in pristinum conuerteret, & noua similia antiquitate produceret.

Crederem autem potius, quod talis præfectus fabrorum seu operum esset sub comite, qui habet curam sacri palatij. Cum hic comes curæ sacri palatij sit de primoribus, & æquiparetur comiti, & tribuni scholarum, etiam comiti sacri stabuli, vt est tex. *in d. l. vnica.* Et si in maxima dignitate, in qua non est præfectus fabrorum: licet ad similitudinem huius in palatio Parisiensi in mensa marmorea est adhuc iurisdictio magistri operum, seu latomorum, qui cognoscere debet de operibus & ædificiis factis pro Principe, & potest ille Magister latomorum adaptari huic præfecto fabrorum. Et quod tales magistratus habeant iurisdictionem super prædictis, corroboro sic. De iure enim Magistri militum habent iurisdictionem inter suos milites Casus est *in l. magisteriæ potestatis inter militares viros. C. de iurisd. omnium iud.* Secundo sic, ratione professionis, vel negotiationis, quæ subiicitur iurisdictioni illius, qui præest talibus, & de his quæ pertinent ad eius artem, seu curam, *l. fin. in princ.* vbi est propria officina. *C. eod.* Hodie tamen de consuetudine Regni Franciæ centum milites Regis, de quibus supra dixi in ista part. in 11. considerat. litigant coram dominis Requestarum in Parlamento Parisienti, prout & alij domestici Principis, si velint, & hoc virtute literarum Regiarum ab eis impetratarum, quas *Committimus* vocamus.

Decimaseptima consideratio. De aliis officiariis Principis tractat, qui sunt omnibus, & ipsi scilicet Principi, & aliis quibuscumque magistratibus necessarij, & sunt ærarij, qui ærarium Principis administrare habent, & in recipiendo, & in distribuendo. Et tales inter cæteros sunt laudandi, & retroactis temporibus, & de iure: & de facto fuerunt laudati & honorati. Et acceperunt nomen ab ære, hoc est, pecunia: Quoniam olim æs fuit in precio magis, aurúmque iacebat, vt ait Lucret. Nunc, versa vice, iacet æs, aurum summo successit honore. Et primo ex ære pecunia signata fuit. Vnde Ouid. in Fastis:

Æra dabant olim melius, nunc nomen in auro est,
Victáq; concessit prisca moneta nouæ.

Aduerte, quod in hoc ærario plures sunt Officiales. Sunt enim primo generales, secundo Magistri cõputorum, tertio thesaurarij, quarto receptores. Sed quomodo hi possint ad officia (olim in iure scripta) adadaptari, videndum est, in primis apud nos in Francia quatuor sunt Generales Financiarum, scilicet Generalis Franciæ, Normanniæ, Britanniæ, & Linguæ Occitanæ. Hic etiam prius præmitto, quod apud nos Principes singulis annis faciunt breuiarium, in quo describunt statum eorum generalem, & in illo statuũt tam de ærarij pecunia, quam de fiscali, quod eo anno fieri velint: quam summam instrumento ministerióque omni Aulico ferri placeat, quam argentariam nunc, & officiales domesticos vocant. Quam etiam rei militari attribui (quum teste Plauto, belli neruus sit pecunia) quam stipendiis: Quoniam & officiariis, & militibus stipendia sunt necessaria. Ideo habetur *Luc.* 3 Neminem concutiatis, estote contenti stipendiis vestris. Quam liberalitatibus, quam venatico apparatui, quam auitio, equitioque, id est, falconariæ scutarióq;, vt verbis nostris vtar. Quibus etiam vsus est ille elegans vir dominus Gulielmus Budæus *in suis annotationibus in Pandectas, super l. vnic. ff. de offic. quæstor.* Sed ad rem redeo. Quam denique in euentus varios, & ad incerta rerum casuumque (quo nomine præfecti ærarij immanes summas suæ potestatis faciunt) in legationes dimittendas admittendasque, atque etiam in lautitiam destinari, hoc est, munera, & xenia, quæ legatis exterarum gentium donantur. In eo etiam breuiario, Princeps anniuersaria constitutione stipendia quædam augeri, quædam circumcidi, quædam eradi iubet. Ex quo velut Archetypo quini quotannis veluti tradices ducuntur. Quorum vnum præfecti fisci communem inter se sumunt, & sunt thesaurarij: Reliquos præfecti ærarij (& sunt Generales Financiarum) habent suum quisque cum suo tribuno ærario (hoc est, Receptore generali) communem. Ex quibus rursus secundaria quædam breuiaria coactoribus prouinciæ suæ, hoc est, receptoribus particularibus faciunt, in quibus attributas prouinciæ suæ pecunias variis nominibus exponunt & erogant. Nomina intellige capita breuiarij, hoc est, rationis argentariæ, titulósque earum rerum, & huiusmodi, quas supra enumerauimus, quibus expensæ pecuniæ feruntur.

Ex his autem velut subbreuiariis fiunt rursus, quæ pyctacia, breuiaque dicuntur, & breues vulgo *bordereaux* appellant, id est, commentariolos summam rerum continentes, de quo exempla sunt *in l. actuarij. l. excellentia. & l. iubemus. 2. in fi. C. de erogat. milit. annonæ. li. 12.* Attributæ autem pecuniæ (teste Budæo) ab antiquis dicebantur, quas nũc assignationes dicimus. Tributum dictum est à tribubus, quod ea pecunia, quæ à populo imperata erat, tributim à singulis pro portione census exigebatur. Ab hoc ea, quæ assignata erat, attributum dictum. Ab eo vero, quibus attributa erat pecunia, vt militi reddant tribuni, ærarij dicti sunt. Id quod attributum erat æs militare dictum. Tribuni igitur ærarij secundum Asconium ea officia gerebant, quæ nunc generales receptores obeunt, exequuntur attributam pecuniam quæstoribus prouincialibus (pro quibus hodie habemus thesaurarios bellicos) adnumerantes ex ærario promptam. Tamen secund. Var. *lib. de ling. Lat. in fi.* Tribuni ærarij dicti erant,

erant, qui militibus ipsis protinus adnumerabant, qui nūc thesaurarij sunt bellorū. Nec immerito forte hic officiales ærarij inter domesticos, & palatinos Principis annumerantur. Cum sint officiales generales ad omnem statum Principis, tam sui ipsius suorum officiatiorum domesticorum, quam illustriorum, & rei militaris. Ideo de his in hac parte fit meotio, etiam generales recte apud nos dicuntur, cum eorum officium, scilic. illorum, qui sunt digniores in ærarij administratione habeant officium generale ad omnes circa Remp. versantes.

Nunc ergo ad hos deueniamus, qui quandoque dicti sunt quæstores seu præfecti ærarij (vt dicunt Budæus & Pyrrhus) & tales sunt illustres, vt voluit Purpur in *l.1.col.13.ibi: illud autem recipi potest. ff. de off. eius cui ma. d. est iurisd.* Ideo digni sunt magno honore, & tales præferri deberent omnibus domesticis & palatinis, post quatuor primores Domus Regiæ, de quibus ante dixi. Non tamen præferuntur Cancellario, & Præsidentibus in Parlamento, in congregatione generali, nec Magistris requestrarum & consiliariis, vt dicit Boerius *in tract. Io. Montaig. e. de autoritate mag. Concilij*: vbi vide modum sedendi in consistorio Christianissimi Francorum Regis. Imo dicit idem Io. *in d. tract. in 2. ratione*, quod tales quæstores ex plebeis & ignobilibus eligebantur. *l.2. §. deinde cū ærarium. ff. de orig. iur. & l. vnic. ff. de offic. quæstor. & ibi glos. in ver. plebeios.* vbi glos. tria genera quæstorum declarat. & etiam gl. *in proœm. Institut. num. § cumque hoc. in verb. exquæstore.* sed videretur dicendum per gl. *in d. l. vnica* Quod tales quæstores sint tantum spectabiles, vel clarissimi, illustres tamen nominantur, per text. in *l.2. Cod. de offic. quæsto.* & Io. Montaigne, vbi supra dicit, quod sufficit vt sint humilioris ordinis: quibus non assentit Purpur. in *l. 1. nu. 43. cum quinque sequent. in 25. consider. i. cip. cum vt.* Sed cum Budæus & Pyrrhus tales quæstores dicant eos esse, quos magistros seu dominos computorum vocamus: Ideo cos inlequendo videretur dicendum, quod tales generales financiarum sint illi, qui præfecto ærarij computātur, de quo fit mentio in *l. senatus. ff. de iure fisci.* & per Pyrrhum plene *in libro de quæstorie magistratib.* vbi dicit, quod talis quæstor magni honoris gradus erat.

Iacobus Rebuffi in *l. præcept. & in l. 1. C. de canone largit. tit. lib. 10.* videtur tales administratores ærarij alio nomine vocare; quoniam eos nominat Comites. Nam (vt ait) Princeps duo habebat patrimonia, & ad gubernationem istorum præponebantur duo Comites. scilicet, Comes sacrarum largitionum, & Comes rerum priuatarum, & habebant idem priuilegium, *vt in l. vlt. C. de Palatinis sacrar. largit. lib. 11.* Nam quilibet erat illustris. & de Comite rerum priuatarum probatur in *l. vnica. C. de offic. comitu rerum priuat. iunctā l. fina. ante fina. C. de assess.* Probatur de comite sacrarū largitionum, *l. siue ex prætoriano. C. de execut. & exact. libr. 11. & l. 2. §. ideo. C. de nouo codice compon. & l. vnica. C. de offic. comit. sacrar. Largit. & l. vtrosque deuotos. C. de palatinis sacrarum largit. & rerum priuat. eodem lib. 12.* Vnde officium comitis rerum priuatarum erat, vt gubernaret res fiscales, quæ appropriabantur ad commodū Principis, nec conuertebantur in vtilitatem publicam. de quo Lucas de Penna *in l. 3. quæ incipit, si quando. C. de bonis vacantib. lib. 10. & in l. 2. de petit. bonor. sublatis. C. eo. li.* vbi refert ea, quę pertinebant ad eius officium: Et iste constituebat procuratorem Cæsaris, qui sibi reddebat computum. *l. pe. C. de iure fisci. lib. 10.* & licet gl. *in d. l. vnic. C. de offi. comitis rerum priuat.* vocauerit istum comitem procuratorem Cæsaris, tamen contrarium est verum vt notatur in *d. l. pen. C. de iure fisci. & in l. si quis in tract at. C. de bonis proscript. & in l. si quando. C. de bonis vacantib. eodem lib. 10.*

Officium vero comitis sacrarum largitionum erat colligere tributum, & applicabatur in thesaurariā, seu fisco, ex quo soluebantur stipendia militaria (vt paulo ante dictum est) nec conuertebantur in vtilitatem Principis; tamen isti comites habebant diuersa officia. vt probatur in *l. in prouinciis. C. de numerariis & actuariis. lib. 12.* Etiam iste comes sacrarum largitionum habebat specialem potestatem, & custodiam ipsius thesauri. Et reddebat rationem præfecto prætorio, *vt in Auth. de coll. at. §. eos autem. collatio. 9. & l. fin. in fi. Cod. de exact. trib. lib. 10* Et omnes collatores, & exactores reddebant sibi computum; Et ipse præfecto prætorio, vt dixi Ex quo videtur dicendum, quod generales prædicti æquiparari possunt dictis comitibus; quia non reddunt alicui computum, nec subiiciuntur, nisi præfecto prætorio, hoc est, Cancellario Licet videantur aliqui dicere, quod tales sint thesaurarij Franciæ, sed potius credendum est, quod tales generales magis adaptari possint ipsis comitibus, vt possint dici illustres; cum sint in maximo honore, & semper fuerint magis, quam thesaurarij, & receptores, qui subsunt eis, & tenentur reddere computum eisdem. Et hæc dixi ad sustentationem opinionis Purpurati, in hoc, quod dicit ipsos generales, esse illustres, in quo multum extolluntur, cum officium eorum in extraordinariis pecuniis, & subsidiis quærendis & conseruandis versetur.

Vnde & de quæstoribus sentit G. Benedicti *in sua rep. c. R. y. in verb. & uxorem nomine Adelasiam. 59. de test am.* vbi ita ait; Quæstores sunt generales, & receptores talliarum, quas Rex annis singulis indicit, pro necessitatib. Regno occurrentibus, secundum maius & minus pro modo necessitatum. quæ talliæ leuantur à non priuilegiatis pro valore rerum & bonorum ruralium, quas quisque plebeius habet & possidet: & ibi ponit, quomodo talliæ, seu collectæ dictorum subsidiorum indicuntur, leuantur & exiguntur; & per quos, saltem in patria Tholosana.

Aduerte pro intellectu prædictorum, quia, vt refert Budæ. *in d. l. vni. ff. de offi. quæst.* & Pyrrhus *in loco ante alleg.* tria pensitationum genera, seu solutionum fuerunt apud antiquos.

Primum dicitur Canon, & est hodie id, quod dominium dicitur. Exemplificat Budæus in portoriis; vectigalibus, & huiusmodi.

Secundum dicitur oblario, & est id, quod nunc auxilia dicimus, Aydes in vulgari: vt Octauiani hemināţim, hoc est, per mensuras diuenditi, & vicesima eius, quod cupatim colearimque venit reliquatum mercium, quæque à so'idariis negociatoribus venduntur (quos grossarios appellant) quæque à minutariis & venditoribus, qui & propolæ dicuntur, hoc est, non sua vendentes, sed à negotiatoribus præcōpta, vt postea pluris vendant.

Tertium est indictio (quam talliam vocamus) antiqui collationem vocabant: & Cicero collectam dicit. Et in administratione istarum pēsitationum est differentia, teste G Benedicti *in loco supra alleg.* quoniam thesaurarij administrant domanium, quod est ordinarium, generales vero talliam, quæ dicitur munus extraordinarium, vt statim dicam.

Et isti generales habent iurisdictionem in palatio Parisiensi, in quo sunt duo præsidentes, octo consiliarij, aduocatus, procurator, graffarius, & duo apparitores. Et ab eis non appellatur. Et appellationes

emissæ à sententiis, & iurisdictionibus electorum, & grenetariorum deoluuntur ad eorum iurisdictionem, & curam, qui quidem electi cognoscunt de auxiliis, seu subsidiis, & grenetarij, vel hortearij de gabellis salis.

DEcimaoctaua consideratio. Ad thesaurarios se offert relinquendo Magistros computorum in parte sequente, cum sint officiarij iustitiæ. Hi thesaurarij (qui sunt quatuor generales in Francia præfecti fisci vocari possunt, autore Budæo in *l. vnic. ff. de offic. quæsto.* & tales etiam possunt dici illustres, vt ait Purp. *in l. 1. col. 3. ff. de off. eius, cui manda. est iurisdict.* per text. quem dicit ad hoc facere *in l. fin. Cod. vbi senat. vel clarissim. in princ. ibi cum sacros nostri nominis thesauros, aut res priuatas nostra pietatu, vel serenissimæ Augusta nostra coniugis gubernandas iniunxit nostra serenitas.* Et ibi facit differentiam inter generales & particulares, de quibus infra. Videretur tamen dicendum ex rationibus deductis in præcedenti considerat. de generalib. quod sunt tantum spectabiles, & sufficit, quod tales sint: cum etiam Magistri militum (qui vocantur mareschalli Frãciæ, aut capitanei) sint tantum spectabiles, vt dicit Spec. *in tit. de iurisd. omn. iud. vers. nedy.* & dicam infra *in 9. part. in 10. consid.*

Guilielmus Benedicti *in sua repet. c. Raynu. in verb. & vxorem nomine Adelasiam nu. 506. vsque ad nu. 509. de testam.* ponit originem istorum thesaurariorum, seu quæstorum, vt dicit quod huiusmodi quæstores, seu thesaurarij à populo Romano originem seu ortũ habuerunt in principio nascentis ciuitatis. Cum ærarium populi actum esse cœpisset, in quo pecuniæ publicæ reponebantur: quia vt essent, qui ærarij thesauro præessent, constituti fuerunt quæstores, qui pecuniæ præsiderent, & dicti sunt ab eo, quod inquirendæ & conseruandæ pecuniæ causa creati erant. Verba sunt *l. 2. §. iisdem temporibus: deinde cum ærarium, &c. ff. de orig. iur.* ob quod dicit tex. *in d. l. vnic. ff. de offic. quæsto.* quod origo quæstoribus creandis antiquissima est, & pene ante omnes magistratus: Habuerunt enim Romulus conditor vrbis, & Numa Pompilius binos quæstores, quos ipsi non sua voce, sed populi suffragio, hoc est, consensu & electione creabant. Et in hoc videtur G. Benedicti quasi præferre istos thesaurarios supradictis generalibus, & in Francia sunt quatuor principales, qui de causis inter fiscum, & priuatos cum præsidibus, id est, senescallis aut balliuis cognoscunt, *l. 2. C. si aduersus fisc. in restitut. post.* Et hoc fit Tholosæ, teste eodem Guil. Benedict. vbi simul cognoscunt: Et horum officium est (vt dicit) quærere & exigere omnia, quæ domanij Regis, & de patrimonio, seu de mensa sunt. Et debent discurrere prouincias, vt visitare domanium, illud conseruando, & si iuste fieri posset, augendo, & occupatum ac perditum recuperando auxilio præsidum, vbi de reditu vigintiquinque librarum Turonensium, & infra quæstio fiet. Si autem de maiori summa ageretur, curiæ Parlamenti, in cuius ressorto est, cognitio pertinet. Et tamen, vt dicit, officium generalium in pecuniis extraordinariis, & subsidiis quærendis versatur, vt etiam dictum est in præcedenti consideratione. Dicti etiam thesaurarij in hoc videntur laudandi, cum administratio eorum versetur circa extraordinarium munus generalium vero circa extraordinarium.

DEcimanona consideratio. Generales receptores Franciæ tribunis ærarij comparari dicũt Budæus & Pyrrhus. Qui vero dicuntur tribuni ærarij, dictum est supra *in 4. part. in 17. consid.* vbi dixi post prædictos, quod ea munera obibant, quæ nunc generales receptores obeunt, assignatam pecuniam thesaurariis bellicis adnumerantes ex ærario promptam. Sed teste Varrone, hi erant, qui militibus ipsis protinus, hoc est omnino, vel longe a finibus adnumerabant, qui hodie thesaurarij bellici vulgo dicti sunt, *Les tresoriers des guerres.* Nam his attribuitur pecunia, quam militibus reddunt pro stipendiis.

Tribuni non tam ærarij, quam (vt appellantur) ærati. Æratos tribunos Cicero pro obæratis dixit, id est, ære alieno obrutis & implicitis. Gallia vero memoria nostra (vt ait Budæus alterius genere æratos, huiusmodi tribunos, omnesque argentariam factitantes, hoc est, pecunias numerantes, semper habuit, id est) bene numeratos. Refert tamen Nicolaus Boerij *in suo commento super consuet. septena Bituricens. tit. de consuetud. matrimon. §. 5.* Quod clerici finantiarum ab initio magnam faciunt pragam, seu bragam, & per exteriora apparent diuites, sed in fine mittantur, & in exilium mittuntur, vt ait factam fuisse tempore Lud. XII Francorum Regis. Sed peius est hoc an. 1527. die 9. Aug. Quidam generalis Franciæ detentus incarceratus Parisius in arce, quæ vulgo *Bastille* dicitur, fuit cõdemnatus per iudices commissos à domino nostro Rege vt in patibulo Montisfalconis suspenderetur, & strangularetur (quod & factum fuit die lunæ, 12. eiusdem mensis sequente) omnia bona sua confiscando: & in dicta sententia continetur, quod dicti iudices declarauerunt dictum generale astrictum, & conuictum de furtis, falsitatibus, abusibus, interuersionibus, hoc est, callidis surreptionibus, & malis administrationibus finantiarum Regis mentionatis in processu, & priuatum ab omni honore & statu, pro reparatione dictorum criminum & delictorum: ordinantes insuper summam trecentorum millium Parisiẽsium, super dictis bonis & confiscationibus accipi pro restitutione summarum & partium male captarum per dictum generalem super finantiis Regis, & aliis damnis, & interesse in eis factis, dictam summam adiudicantes Regi pro restitutione prædictorum.

Istud vero deinceps cedat aliis in exemplum, vt sint inculpati, nulliusque culpæ notatione digni. Inculpabiliter enim teste Cassiodoro necesse est, viuat, etiam qui solam sui præsentiam nouit Principibus offerendam. Quomodo tamen parcendum sit honori, & verecundiæ Domus Regiæ, & his, qui pro domo & parentibus Regis laborarunt, vide per G. Benedicti *in rep. c. Raynu. in verb. & vx. nomine Adelasiam. nu. 8. c. 8. extra de test.* Allego pro hoc text. *in c. sed & quod Principi, ad finem. ibi nam quo ob meritum. iuncta glo. in ver. ob meritum. quam seq. ibi doct. Inst. de iure nat. &c.* & ibi notat Ang. per illum tex. quod iusta causa minuendi, vel remittendi pœnam alicui delinquenti est propter multa seruitia, quæ contulit Principi vel Reipublicæ. Plures etiam alij referuntur petenti ob supradicta delicta in carceribus Parisiensis, de quorum vita dubitatur, quæ cum vitiosa sunt, stirpitus (vt nulla radix inde remaneat) seruanda sunt, vt vtar verbis *l. 2. C. de ver. bon. sublatis lib. 10.* licet hodie talia potius radices effundãt, cum essent omnino tollenda; quia ex mala radice procedunt. Et huiusmodi ærarij administratores, vulgo in Francia porci Regis dicuntur, tanquam vitam in ocio, & sine solicitudine degentes, pro quo benefaciunt ea, quæ dicit Luc. de Penna in *d. l. 2.* post Polycr. *lib. cap. 2.* Hi autem, (vt ait) in republica ventris & intestinorũ Imaginem ferunt: qui, si immensa auiditate rapta congesserint, & congesta tenacius reseruauerint innumerabiles, & incurabiles morbos corpori Reipublicæ generant, & vitio eorum totius corporis

ruina

rufina imminet. Et secundum Hippocratem, crassa & obesa corpora, cum crescendi modom impleuerint, necessariam esse sanguinis diminotionem, & nisi fiat, in paralysin, & plurium genera morborum pessima erumpere. vt refert text. *in c.no tales. de consec.dist.* 5. Vnde non sine causa omnium talium & similium raptorum. Hæres, in præsenti seculo est fiscus, qui eos bonis alienis impinguatos minuit: quod fieri necesse est, ne æternaliter pereant, saltem expediens est, vt quod vi, vel alias iniuste perdidit proximus capiat fiscus. Cuius omnia digerendi, & rapta deuorandi, est capax stomachus, vt ait Guil. Benedicti *in sua repet. c.Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. num.* 938. & ibi vide *num. præcedenti*, quomodo exclamat contra cupiditatem Gallorum, maxime contra collectores, custodes seu gardiatores portuum, & pedagiorum, quos, coriarotes, ne dicam tortores, vocat. Et per eundem *in d.c.in verb.condidit primo, circa fi.* contra oppressores huiusmodi, & eos, qui ad opprimendum iniquis vectigalibus populum auctores extiterunt.

VIgesima consideratio. Etiam inter tales administratores, ærarij fiscalium pecuniarum Principis, sunt multi inferiores, qui respondent supradictis, & magistris computorum, vt sunt apud nos receptores particulares, balliuiarum, seu senescalliarum, hos Pyrrhus & Budæus vocant coactores, & coactio argentaria pro ipso munere cogendi pecunias, quam nunc receptam vocant, de quibus *in sequenti part. in 35 consid.*

Et pecuniæ collectæ per eosdem, ad præpositos Thesaurorum, seu generales receptores deferri debent. *l.diu.C.de susceptorib.lib.*10. Et ipsi receptores particulares, singulis annis rationem de susceptis reddere debent. text. in *l.neminem.C.eo.tit..de susceptorib.* & hoc fit apud nos, coram præsidente, & magistri, computorom Diuione denariorum, receptam ordinariam concernentibus.

Item thesaurarij, sub se habent clericos, qui actores, seu procuratores dici possunt: Nam, procurant executiones fieri contra inferiores receptores prouinciarum, pro pecuniis per eos debitis. pro quo facit *l.fine C.de execut.& exact.lib.* 12. *& l.missi opinatores. C.de exact.tribut.lib.* 10. Exactores particulares thesaurariis reddere rationem tenentur, de omni pecunia per eos percepta, & collecta, vt in *l.1. C.de canone largit. tit.lib.*10. Et omnes supradicti, tam quatuor Thesaurarij, quam quatuor generales, tenentur annis singulis reddere Regi computa, & rationes de receptis, & administratis, seu his, qui eo deputati sunt vt dicit G.Bened. *in rep.c.Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam.n.*410 *extra de testam.*

VIgesimaprima consideratio. Sunt & inter prædictos administratores ærarij, quidam obseruatores: quos hodie contrarotulatores dicunt. Quos dicunt Budæus & Pyrrhus, comparandos esse Antigrapheis, hoc est, quod acta prædictorum antigraphant, hoc est, contrascribant. Et tales etiam custodes appellantur, secundum Ciceronem teste Budæo, *in l.vnica. ff.de officio.quæsto.* Allegans etiam Vlpianum *in l.3.§. 1.in fin. ibi: dati sunt enim quasi obseruatores actus eius & custodes. ff.de administrat.& peric.tutor.* De Antigrapho ait Arist. *in politicis.* Ne interuertantur pecuniæ publicæ, institui oportet, vt palam omnib. ciuibus tradantur. Antigraphaque earum fiant per fratrias, & tribus singulas, id est, fratriatim, tributimque. quod collegialiter dicimus.

Et isti habent officia, & administrationem, & sic dignitatem, sed non sunt in tam magna dignitate, quam præcedentes. Cum eis subsint, & omnes eisdem generalibus & thesaurariis, seu receptoribus generalibus subsunt.

Supradictorum administratorum moneta oonc diuersissima sunt, quam olim fuerunt. Erat enim teste Budæo alia prorsus ratio apud eos ærarij administrandi, atque nunc apud nos. Pecunia enim publica vno in loco condita erat, quod ærarium dicebatur. (de quo alibi dixi) quam ærarij cum opus erat, promebant. Nunc autem priuatim asseruatur, priuatimque eius ratio constat. Quo fit vt ærarium nostrum, dispersum in potestatem sit paucorum: cæterum Imperatores exercituum ex prouinciis decedentes, rationes suas ad ærarium referebant, id est, computos reddebant, vt nunc loquimur, hæc Budæus in *l.vnicu.ff. de off.quæst.*

VIgesimasecunda consideratio. Quia in hac parte potissimum de officiariis principum, qui curiã Principis sequuntur, vt eidem in suo, & pro debito officij obsequantur. Vnde curiales dicti sunt, Ex quo; cum cura esse debent: Ideo pro merito obsequij aliqua in quibus honorantur, & priuilegiantur ipsi Curiales non incongrue hic inserere curaui. Et quæ plerisque in locis iuris, respersa erant, in vnum coegi, vt studio & labori parcatur.

In primis Curiales in hoc honorantur, quod adorare possunt, & salutare Principem, etiam sine munere, quod tamen aliis non permittitur. Nam nemo adire potest Principem, nec ipsum salutare absque dono, instar regis Parthorum. & refert Petrus Candidus *in proœmio Appiani Alexand. in pri. de bellis ciuilibus.* Dixi *in comment. nostro super consuet. ducatus Burgund.tit.des iustices.§.4.ad initium, ver. Additio.item etiam, &c.*

Tamen Curialistæ possunt quandocunque adorare principem, & salutare, vt de pluribus ante dixi suis locis: & habetur in *l.1.C.de silentiar.li.*12. Et ibi Iabobus Rebuffi, dicens, quod Princeps adoratur, cæteri autem salutantur. Et nõ debet quis genu flectere, nisi coram principe: & à quibus salutetur, vide in *l.1.C.de veteranis, li.*12. Et sola regia maiestas adorari debet: Cæteri vero, vt Barones, & alij salutari debent, vt ibi inquit Rebuf. & dixi supra ample *in 5.par.33.consider. incip.prosequendo materiam, &c.* *Et in 1.part.in 26. consideratione. incip. Quis dicitur honor ars in salutatione. Et in 34.consid.incip. Honor etiam in adeundo. Et ista eadem part. in 11.consid.* cuius initium est: *Alij reperiuntur officiarij.* Et quod curiales sine muoerum exhibitione lætentur honore curiæ, videtur tex. iuncta gl in *verbo functione, in l.C.de silen.li.*12.

VIgesimatertia consideratio. Honorantur curiales in hoc, quod quamuis priuatis non liceat deferre vestes oloberas, aureas, paragaydas, hoc est brocatas sericas, & murice tinctas: cũ tales sint vestes Principum. *l.2.3.& 4.C.de vestib.oloberis.li.* 10. In curialibus Principi ministrantibus (vt ornatiores fiant coram Principe) licitum est, & permittitur tales vestes ferre, vt dicit Ioann. de Plat. in *d.l.* 2. Potest tamen Princeps eis auferre cum recedunt, vt ait Luc. de Pen. in *d.l.* 2. & dixi infra in *vlt.par.in 95.consid.*

VIgesimaquarta consideratio. In hoc etiam honorantur curiales, quod illegitimus seu naturalis per traditionem, seu oblationem Curiæ à patre factam (hoc est, si fuit curialis) legitimatur, & legitimus efficitur. tex. est in *l.communionem.& l.si quis.C.de natural.lib.in Auth.quib.modis natur. effic.sui. §.1. & §.si quis igitur. & §. & quoniam. & §. filium. vsque ad §. trib.*

Capellanus honoris Papæ, est exemptus ab ordinario, etiamsi non exerceat actu officium suum: pro quo allegat gl. *in verbo videatur. in Auth. vt ordinarie præfectura, &c. col. 5.* & ibi idem commentator dicit idem esse in cubiculario.

TRigesimaprima consideratio. Curiales in hoc pariter honorantur, & priuilegiantur; quoniam excusantur à tutela. text. *in l. iurisperitos. ibi, cum dicit in consilium Principum assumptos. & ibi: quoniam circa latus eorum agerent, & honor delatus finem certi temporis ac loci non haberet. ff. de excus. tut.* concordat *l. fi. ibi: certa latus nostrum militantes. C. eod. tit.* Dixi *in proxima seq. par. in 3. consider. versi. addo alium effectum, &c.* concordat etiam text. *in l. verum. §. ex facto. ibi: vel hi, qui circa Principem sunt occupati, vt in consiliarij Menandri persona est indultum. ff. de minorib.*

TRigesimasecunda consideratio. Curiales & Domestici Principum excusantur ab hospitiis militum, seu exempti sunt ab onere hospitandi milites, text. in *l. decurionibus ibi: domus quoque C. de silentiar. & decur. eorum, lib. 12.* Et licet ibi tantum videatur loqui de silentiariis (hoc est, qui excubias faciebant in palatio Principis, apud nos vulgo dicti, *les archers de gnet.*) Idem tamen dicendum de aliis, vbi eadem ratio militat. Facit etiam text. in *l. in sacris. Cod. de proximis sacror. scrinior. & in l. 2. C. de prapos. sacri cubiculi, eod. lib. 12. & l. Archiatros.* quæ medicos sacri palatij molestia hospitali liberaret.) *C. de metat. & epidem. lib. 12.* & in *l. ven. illum tit.* plures enumerantur. vt Consulares, & patritij, consules, præfectorij, Magistri militum, Magistri officiorum, vel quæstores, Comites domesticorum, & protectorum, & sacrarum largitionum, & priuatarum largitionum, & Primicerius Notariorum, istam habentes immunitatẽ, diuerso tamẽ nomen modo. Nam aliqui habent tres domos, quidam duas, quidam vnam: Tantum immunes à prædicto onere. Similiter Tribuni ex primicerio, illa potiuntur libertate, vt in *l. fi. illius tit.* Plures etiam alij excusantur, vt Doctores legum, & Comites, vt dixi *in commento nostro super consuetudinibus. ducatus Burgundiæ, titul. des iustices. §. 4. in gloss. 1. vers. sed quæritur, cum versic. seq.*

TRigesimatertia consideratio. Curiales in hoc honorantur: Cum, vt communiter videmus in Gallia, & apud nos excusantur à tallijs & collectis exactionibus & impositionibus Principum, & donis aut aliis muneribus extraordinariis, quæ fiunt, & conceduntur Principi & Regi; vt apud nos fit in fenagiis: quoniam communiter in literis Regiis triplici statui huius patriæ directis dicitur, quod ab his sint reseruati & exempti Nobiles origine nobiliter viuentes, & officiarij domestici Principis.

Sed, an ista exemptio, seu immunitas, ei competat ex priuilegio vel de iure, vel ex generali consuetudine. Quantum ad nobiles, dixi infra *in 8. par. in 48. consideratione,* cuius initium est, *nobilitas in hoc honoratur.*

Quantum vero ad huiusmodi officiatios, de iure plures excusantur à prædictis ratione dignitatis aut officij, vt *in tit. de excusat. muner. lib. 10. C.* vt *in l. maximorum illius tit.* enumerantur super illustres Comites Consistorij, Notarij, Cubicularij, & excubicularij. Item *in l. 6.* Illustres comprehenduntur. Item *in l. eos.* omnes Comites, vt præsidum, proconsulum, & procuratorum Cæsaris & magistri scriniorum, memoriæ, & sacrarum epistolarum vel libellorum, & qui signabant responsa Imperatoris Item *in l. certis.* protectores & præpositi labor. Item *in l. negotiantes.* Purpurarij, & vestiarij, qui quidem omnes habent immunitatem à muneribus ciuilibus extraordinariis, vt in *d. l.* patet, & non solum habent illam prærogatiuam, quam diu Principi seruiant, sed quam diu vixerint. *l. eam legem. C. eo. tit.* & de pluribus habemus tit. particulares, de quibus fit mentio de eorundem immunitatibus, vt in *l. 1. & 2. Cod. de primicer. lib. 12. l. in sacris. 2. & l. iubemus. C. de proximis sacror. scrinior. & l. 2. Cod. de priuileg. eorum, qui in sacro palatio milit. leg. 2. C. de præpos. sacri cubic. & de omnibus cubicul. l. 1. Cod. de palatinis sacrar. largit.* & idem dicendum in aliis, vbi eadem ratio militat. text. *in l. fin. C. eod. tit. lib. 12.* & dicit Imperator, in *l. vnica. C. de prapos. labor. lib. 12.* Nam & immunitate digni sunt, quos nostri lateris comitatus illustrat.

Et cum senatores excusentur, vt *l. 4. C. de dignit. lib. 12.* ideo à fortiori curiales & familiares Principum, Nec ex eo eorum conditio deterior fieri debet, cum circa Principem se obsequiales exhibeot vniuersis. text. *in l. cum dilectus, & ibi gl. fi. ext. de cler. non resid.*

Facit; quia docentes in vrbe Romana (quæ est communis patria: sicut & curia regia) non minus priuilegiantur, quam docentes in propria patria. text. *in leg. sed & reprobari. §. penult. ff. de excusat. tutor.* vbi dicit textus: Quoniam communi opinata & existente patria Regia vrbe decenter vtique, tanquam in propria patria vtilem seipsum tribuens & exhibens, vel immunitate fruetur. Ratio, quia officium nemini debet esse damnosum, nec ad compendium. *l. videlicet. ff. ex quibus causis maiores. cap. peruenit. extra de fideiuss. & leg. si socius communis. ff. de furtis.* Facit etiam; quia curiales (vt forenses & peregrini) mereri possunt indulgentias in anno Iubilæi: vt *in extrauagan. Bonifacij VIII. incip. Antiquorum, de pænitent. & remiss.*

TRigesimaquarta consideratio. Etiam curiales sunt exempti à vectigalibus, & pædagiis, quæ imponuntur pro rebus eorum vehendis & transportandis ad curiam, aut sequendo curiam. *l. iubemus. C. de prox. sacror. scrinior. lib. 12. C. de silentiar. & decur. eorum, eodem lib.* sic & senatores, *l. 4. C. de dignit. eodem lib.*

Istud optime probari potest, pro omnibus ex generali consuetudine, quæ in hoc obseruatur in toto regno, & quæ in talibus est obseruanda, vt dicit tex. *in l. si public. §. fi. ff. de public. & vectig.* & ibi gl. *in verbo, municipum, in d. l. in §. de vob.* enumerat plures casus, in quib. quis excusatur à solutione gabellarum & vectigalium, quod Io. de Imol. dicit esse intelligendum in quatuor, scil. quod in talibus quis excusetur, aut ratione rei, aut ratione personæ, aut ratione priuilegij, aut ratione consuetudinis: pro quo facit *l. maximorum & vestitum. C. de excusat. muner. li. 10.* & crederem tales curiales esse exemptos tam ratione priuilegij, quam personæ & consuetudinis præscriptionis, cum liberatio à vectigalibus, seu non præstatio præscribi possit: tex. in *l. licitatio. §. earum. ff. de publican.* Et consuetudo pro immunitate consequenda, inspiei debet, textus *in l. negotiantes. ibi secundum veterem consuetudinem. & in l. maximorum. ibi: vetusto more durante. C. de excusat. muner. lib. 10. l. §. pen.* cuius initium est: *sed ea ibi: vel more. ff. de muner. & honor.*

TRigesimaquinta consideratio. Subiecti ad residentiam alicuius officij & beneficij, si efficiantur curiales, excusantur ab illa residentia, & non obstante absentia, salaria, & stipendia officiorum huiusmodi percipere debent, *argumen. c. cum dilect. extra de clericis non resid.* Et est ratio secundum text. Quia familiares circa Principem se obsequiales vniuersis exhibẽt, vt supra *in 2. proxima consid.* dixi. Et principi & omnib. prosunt, & qui in seruitio & familiarit. Princip.

ſunt,pro præſentibus habentur, ſecundum gl.vlt. vbi facit *c.de cætero.extra eo '.tit.* & ſeruire officio intelliguntur. *in d.c. cum dilectus. c. ad audientiam ee.tit.arg.c. ſiere.7.q.1.c.ſimiliter.16.q.1. & c.hoc huius placiti.12.q.2.* & intellige curiales,hoc eſt,exiſtétes in ſeruitio Principis, vel Officiales curiæ trahentes ibi moram ex præſcripto ipſius Principis. Nam ſatis tunc dicuntur abeſſe cauſa Reipub. vt dicit Panor. *in d.c.cum dilectus.ibi,ſed quæritur.* & pro hoc allegat.*l.ſed & ſi per prætorem. in fin. & l.Reipub.ex quibus cauſis maiores.* Et,vt dicit Commẽtator regularum Cancellariæ ſuper reg. 5. Illi potiſſime curiales dici debent,per quorum curam & conſilia Reſpub.expeditur, hoc eſt,extollitur, vel vtilis ſit,vel Reipub. negotia explicantur. Et curia ſic diffinitur *in commento Valerij, lib. 2.de inſtit.antiquis. in cap.vbi de Eumene Rege Aſia fit mentio.* ſic, quod nihil aliud eſt, niſi fidum pectus & altum Reipub. Et quemadmodum ea, quorum animus noſter conſcius eſt,ſecreta in pectore noſtro ſeruantur:ita arcana cõſilia Reipub. in pectore curiæ reponi, atque ſeruari debent,& ibi vide duo exempla de ſecretis curiæ non reuelandis.

TRigeſimaſexta conſideratio. Curiales laudantur apud Principem,qui ſunt præditi virtutibus, induſtria prouidi,moribus honeſti,in miniſteriis experti.Et tales erant curiales & miniſtri Salomonis.3.*Reg.* 10.c.vbi dicitur:Videns Regina Sabba omnem ſapiẽtiam Salominis,habitacula ſeruorum, & ordines miniſtrantium, veſteſque eorum, non habuit vltra ſpiritum,& *Cant.3 c.* En lectulum Salomonis, 60. fortes ambiũt,ex fortiſſimis Iſrael, omnes tenentes gladios, & ad bella fortiſſimi. Et vt tales ſint, debet Princeps ſollicite ſtudere. Secundum enim iudicem populi, ſic & miniſtri eius:& qualis eſt Rector ciuitatis,tales & habitãtes in ea. *Eccl.*10 *.in prin.* Et in hoc exaltari debet curia Principis, quod ſemper multæ Nobiles,probatæque perſonæ ſunt aſtantes,vt *in l.om nñ.in princ. & ibi not. Ange.C.de teſta.*& *in §.1.illius l.*dicit per illum §. quod ideo Princeps habet omnia iura in ſcrinio pectoris, & totam Philoſophiam : Quia in curia ſua ſunt,& eſſe debent, prænotabiliores homines mundi,in quacunque facultate,pro quo allegat proœmium. C. ſed particularius eſt *in prima conſtitutione. C.in §.ldeóque,& in ſecunda,in §.ſed cum ibi & electis viris.iuncte §.incip. ad iſtum enim laborem.* facit proœmium *Inſtit.in §.cumque.*

TRigeſimaſeptima conſideratio. Si videas ſemel Curialem carentem ſeptem vitiis ſequentibus, laudes eum vſque ad extremum.

Primo, quòd non ſit ambitioſus dignitatum: Ideo laudabimus Priſcatum Millenum, qui tamdiu Imperium ſuſtinuit, quandiu cum Athenienſibus bellum gerendum fuit, poſtquam vero pax ex victoria facta eſt,depoſuit Imperium,ne vltra quam Reipub. neceſſitas exegerat, dominus ciuium permaneret, vt dicit Valer.lib.6.5.Et vltra laudabimus illum,qui gratias egit,quando conſulatum amiſit, de quo Val.li.4.c.3.

Secundo,quod non ſit adulator.

Tertio, quod caueat improbam munerum acceptionem,quæ etiam prudentes excæcat.

Quarto, quod non ſit officiorum, vel commodorum venditor.

Quinto, quod non ſit ſimulator exterior amicitiarum,nec fingat ſe amicum, donec veniatur ad amicitiæ experimentum.

Sexto, quod non ſint aſtuti & ſophiſtici machinatores ad calumniandum vel illaqueandum:& ex conſequenti,ad excoriandum, vel ſpoliandum populum, iniquas leges ſtatuendo, vel eis fauendo, peruerſas conſuetudines allegando, vanas vias calumniandi adinueniendo.

Septimo,quod comeſſationibus, & ociis, & vanis ludis non vacent, de die non faciant noctem, nec de nocte diem.Tales enim,qui talia vitia non habent,inſigniter ſunt laudandi & commendandi, & vſque ad cœlum extollendi : Sed cum pauci tales reperiantur, ideo aliter non inſiſtam, cum etiam ſit vltra intentum noſtri operis, ſed de miſeriis curialium, & de his ſeptem vitiis te remitto ad Ioann. Valenſem *in ſua ſumma de regimine vitæ humanæ, ſeu communiloquio,par.18.diſt.c.*1.2.3.4.5.6.7. vbi ample & ad Polycrat.*de nugis curialium,*fere *in toto ſuo tract.* potiſſime vide *in lib.*5.*cap.*10.

TRigeſimaoctaua conſideratio. Curiales ſeu aulici in hoc priuilegiantur, quod eis facilius parcendum, ſeu mitius agendum eſt quàm aliis, gloſſ.in *fin.in cap.quando,* 86. *diſt.c.ſi vero, infra in initio extra de ſenten.excommun.c.qualit. in fi.* 25.*diſtinct.* Ideo teſte *G.Bened.in ſua repet.c. Rayn.in verb.& vxorem nomine Adelaſiam,in materia ſucceſſionis ab inteſtato. numer.*808. Iſta fuit cauſa, propter quam Ioan. & Paulus fratres Iuliani Imperatoris primicerij ad fidem conuerſi,non fuerunt publicè, ſed in carcere decollati,ad quos Terentianus ad eos decollandos miſſus, *Non (*inquit*) decet vos intra aulam Regiam nutritos vt publicè occidamini:*ſicut habetur in eorum legenda.Et ratio videtur; quia tales,pro Rege,domo,& parentibus Regis laborare ſolent.Ex quo Abiathar(licet eſſet morte dignus) veniam obtinuit à Salomone,vt ſcribitur 3. *Reg. c.* 2. ibi. *Abiathar quoque, dixit Rex, vade in agrum tuum, & quidem vir mortis es:ſed hodie te non interficiam: quia ſuſtinuiſti laborem in omnibus, quibus laborauit pater meus.* Et pro iſta parte, adduco gloſſ. optimam, in verb. *ob meritum.§.plane.Inſtit.de iure natur.*Quæ gloſſa ab omnibus approbatur.Et dicit,quod ſit remiſſio pœnę, quando quis multum ſeruierit Principi, & ſic iuſta cauſa minuendi pœnam alicui delinquenti eſt, propter multa ſeruitia,quę contulit Principi vel Reipub. Et dixi hic ante in 19. conſider. incipien. *Generales receptores,&c.verſi.quomodo tamen parcendum,&c.*

Sextæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

SEPTI-

SEPTIMA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS,

OFFICIA IVSTITIÆ ET IVRISDICTIONVM CONTINEBIT: DEPVTATA TAM CIRCA CONSISTORIA ET PARLAMENTA, QVAM Tribunalia seu Prætoria, & alias sedes Regales inferiores. Et fiet de his vna commixtio, secundum quod est quæstio de omnibus Officiariis Iustitiæ. Sed tamen de Dignioribus primo fiet mentio, & secundum eorum dignitates, & prout vnus præcedere debeat alium.

Vnam & quinquaginta Considerationes complectens.

GENERALIS est hæc prima consideratio ad omnes dignitates seu Magistratus. Quoniam alij sunt maximi, vt superillustres, Alij magni, vt illustres, Alij medij, vt spectabiles, vt probat tex. *in §. pe. ibi: & medias habentes administrationes, quos spectabiles vocant in auth. de non alienan. aut permut. coll. 2.* Alij minimi, vt sunt clarissimi.

Et alij infimi, Pro quo facit tex. *in l. raptores. §. si autem. primo. ibi; Nec non alij cuiusl bet ordinis iudices. C. de epis. & cler.* vt sunt defensores ciuitatum vel locorum, & iudices municipales seu pedanei. Et hoc ordine istos 5. gradus, seu genera magistratuum, posuit Spec. *in tit. de iur. omn. iud. in prin.* Quæ distinctio probatur per gl. in *verb. post magnific ë issimos. in Auth. vt ab illustribus, & qui super eam dignitatem, &c. §. penult. col. 5.* & per gl. *in verb. illustrib.* (quam ibi sequũtur August. Aret & Io. de Plat.) in §. *cũque in proœm. Instit.* vbi gl. expresse specificat gradum infimorum. Licet ab initio notat, quatuor esse ordines dignitatum: & de his aliquid supra dixi *in prima par. in 66. consid. post tracta. de insig. armo.*

In primis tamen sciendum est, quod omnis potestas est à solo Deo, siue iubente, siue sinente: vt ait tex. in *c. quid culpatur. 23. q. 1.* Potestas namque Dei præcellit omnem hominum potestatem, vt in *c. quæ contra. 8. distinct.* & qui potestati iudiciariæ obsistit, Dei ordinationi resistit, text. in *c. qui resistit 11. q. 3.* Nisi præcipiatur illicitum, quia tunc potestas potius est condemnanda, vt ibi.

Item, ipsa Potestas iudiciaria regendi hunc mundum, est duplex, videlicet Pontificalis & Regalis, vt est tex. in *c. duo sunt. 96. distinct. & c. Principes. 23. q. 5.* & vt dicit Bald. in *cap. 1. quis dicatur Dux, Marchio, &c.* omnes dignitates & iurisdictiones à Papa & Imperatore deriuantur. Et ad curam Principis, magistratuum creatio tantum pertinet, tex. in *l. vnica. in prin. ff. ad leg. Iul. de ambitu.* Dixi supra in 5. *part. in 32. consid. incipien. quod quilibet. & 24. consid. versi. 15. vers. 58. & vers. 72.* Et eius vtriusque potestatis Christus actibus suis discreuit. *c. cum ad verum, ead. distinct.* Vtraque tamen potestas, mutuo se iuuare tenetur. *d. c. Princeps. & ca. Princeps. & c. successores. 23. qu. 5. cap. 1. & ca. quoniam. & ibi not. in gl. fin. extra de offic. ord.*

Et sicut excellũt diuina humanis, cœlestia, terrenis, & spiritus carnis: sic Pontificalis potestas regalem excellit. text. in *c. suscipitis. 10. distinct. c. solita de maio. & obe. & c. nouit. e. de iudic.* Imperator quippe potestati Papæ subesse debet. *c. si Imperator: & c. sicut. 67. dist.* Hæc Luc. de Pen. in *l. 2. C. de silentiar. lib. 12.* sed è diuerticolo ad viam redeamus.

Maximi igitur sunt superillustres. Exẽplifico secundum Spec. vbi supra, Vt sunt, Papa & Imperator, qui supra omnes sunt, *d. c. duo sunt. 96. dist. c. in apib. 7. q. 1. c. cuncta per mundũ 9. q. 3. l. deprecatio. ff. ad leg. Rhod. de iact.* & de istis duob. quomodo sint supra omnes alios, dixi supra in *4. & 5. par* ideo aliter insisto. Sed an sint superillustres, & an superillustris sit gradus, an adiectio qualitatis, seu dignitatis, ad primũ gradũ, ample disputant doctores, maxime Purpu. post Deci. & D. meum Ias. in *l. prin. ff. de off. eius, cui mand. est iurisd.* Alc. tamen *li. dispunctionũ, ca. 4.* tenet intrepide, hunc non esse gradũ, & reprehendit hanc distinctionẽ officiariorum ex pluribus, vbi etiam cõprobat illos, quos dicimus, & illustres, & spectabiles, sæpe fuisse dictos clarissimos, vt infra in 17. *consid.* patebit, ex quo non bene stat cum hac distinctione: Sed ad istud vltimum satis respondet Purpur. vbi supra, *nu. 162. & 163* Spec. in *d. tit.* etiam inter superillustres ponit consules & Patritios, & Bald. in *d. l. 1.* etiam adnumerat Senatores. Sed quibus hi cõparentur, & an inter tales sint situãdi, vide Purpuratũ in *d. l. 1. versic. 2. circa senatores.* vbi ample de vnoquoque post Domin. meum Ias. & Decium. Et hæc, de primo gradu, scil. de superillustribus; si gradus dici possit, in quo non insisto, cum satis de his per supradictos doctores scriptum sit. Et ex his licet nõ multum vtilibus (vt vtar verbis Luc. de Pen. in *l. fin. C. de petit. bono. sublatis lib. 10.*) tamen quia delectabilia sunt, visum est occupare membranas.

Et de singulis infra fiet mentio suis locis, referendo officia iustitię, & quos ex magistratibus nostris æquiparare possimus antiquis. Verum teste Purpurato in *d. l. 1. versi. sed circa hoc exemplum*, si similitudinem per omnia quæramus, vix erit similes inuenire. Vnde dicit Pyrrhus *lib. 2. de magistratibus*, quod nunquam eadem omnino huius temporis magistratuum cum antiquis comparatio fiat.

SEcunda consideratio sit de illustribus, inter quos primo est præfectus prætorio, vt probat text. in *l.*

praecipim. u. §. 1. C. de ao. & in l. de ordinario. C. de offic. praefe. praeto. orientis. etiam tex. *in §. in ille. in Authen. de appell. & u. fr i qua colla.* 4. probat eum posse dici illustrissimum. Et verum est; quia hoc superlatiuum non mutat gradum, sed quandam maiorem praeminentiam designat ad alios, qui illustres sunt siue honorarios, siue administrationem habentes. Nam accidentia denominant subiectum. not. Bald. *in c. vnic. §. caeteri quis d catur Dux, Marchio, & c. in vsib. Feud.* Et istius loco hodie subrogatur Franciae Cancellarius, de quo inferius in hac parte dicetur, & de eius excellentia ad omnes alios officiarios Principis.

Secundo inter illustres est praefectus vrbis, secundum do. meum Ias. *in d. l.* 1. cum quo transeunt caeteri post Spec. *in d. c. de satisd. om. iud. ver. magni.* pro quo tex. *est in l. vitres. C. de palatinis sacrarum largi tio. lib.* 2. Et huius magistratus magnum erat imperium, vt patet *in leg.* 1. *ff. de officio praefecti vrbis. & in l.* 3. vbi dicitur. *praefectus autem vrbis cunctis, qua intra vrbem sunt, antecellat dignitatib us. C. eod.*

Tertio, sunt Reges & Cardinales, vt ponit pro exemplo do. meus Ias. *in d. l.* 1. & post eum ibi Purpuratus, vbi ample disputat, an Rex Francorum sit illustris, aut superillustris dixi de eo *supra in 5. part.* De Cardinalibus vero etiam superius tactum est *in 4. part* & etiam de Patriarchis: de quibus etiam facitur mentionem dicti doct. *in d. l.* 1. & hos ponunt pro sexto exemplo illustrium. Item consiliarij Principũ sunt illustres, de quibus etiam & infra videbitur. Et doctores, qui per 20. annos legerunt, vt ibi per Purpurat de quo infra *in 10. part. in 21 consideral.*

Tertia cõsideratio. Quia circa gradum illustrium & excellentiam illius dignitatis deuentum est: Ideo priuilegia, seu effectus illustrium, qui sunt multiplices, hic referre curaui. Et circa eos (studiose lector aduerte) quia poterunt tibi honorem afferre coram magnis dominis. Primus est; quoniam illustres litigantes, debent necessario comparere per procuratorem, alias puniuntur in amissione causae, textus est *in l. pen.* quae incipit: *prouu que. C. de procurato* Sed text. *in Auth. vt ab illustribus, & qui super eam dignitatem sunt, & c. coll.* 5. hoc restringit solum procedere, in magnificentissimis illustribus, qui differunt à simplicib. illustribus cum illustrium multa sint genera. *l. 1. C. vt dign. ordo ser. li.* 12 quamuis communiter in omnibus illustribus intelligatur, pro quo facit generalis rubr. *d. Auth.* Quod procedit, teste Purpuratu *in d. l. 3. num.* 145. etiam si esset causa talis, in qua poena corporalis posset imponi, secundum Salic. *in l. reos. col. pen. 6. C. de accusatio.* Fel. *in c. cum te. col. 3. de re iud.* Marian. Sozin. *in c. veniens. col. de accus.*

Secundus effectus est: Quia illustres personae non possunt ducere vxorem, sine confectione dotalium instrumentorum. text. in Auth. *vt liceat matri & auia. §. quia vero, le premier. collat.* 8. Sed istud de iure canonico non est necessarium (videtur tamen honestum, & tutius est ita fieri) teste Purpurato *in l. 1. nu.* 145. *ff. de offic. eius, cui mandat. & c.* qui pro hoc allegat Panorm *in c. tanta, in princ. qui filij sint legit.*

Tertius effectus: Quia illustres possunt per alios legere suas sententias tex. *in l. 1. C. de sententiis ex periculo recit.* qui probat hoc verum in omni illustri: Imo idem, si quis solum sit redactus ad modum illustris, & propter dignitatis praerogatiuam, vt in Episcopo tex. *est in c. fin. de re iud. libr.* 6. procedit, etiamsi nullum verbum proferat; cum in alio sufficeret, quod diceret: *& ita condemno, vel absoluo.* vt in Potestatibus Italiae, secundum Specul. *in tit. de sententia. §. sequitur. circa prin.* Bart. *in l. certi iuris. ff. de iudic.* & ita hodie obseruatur per omnes iudices: secundum Io. Andr. *in d. c. fi.* & Accurs. in glo. 1. *in l. fi. C. de senten. ex peric. recitan.* Et tres praedictos effectus posuit do. meus Ias. *in l. 1. saepe alleg. ff. de offic. eius, & c.*

Quartus: Quia illustris non potest citari nisi per literas. tex. *in l. quoties, in fine. C. de dignitatib. lib.* 1. Fel. *in c. 2. de iudiciis. col.* 14. Ideo nõ sufficeret citatio hoc casu facta per nuncium sine compromissione expressa, & in hoc ille text. est singularis secundum Purpuratum in *d. l. 1. n.* 148.

Quintus est: Quia si datur iurisdictio alicui Vicario, seu officiali, in tali iurisdictione, nõ cõprehẽditur persona illustris. Decius in *d. l. 1 ff. de offic. eius* alleg. tex. *in c. 2. in fin. de offic. vicar. in* 6. (& bene meo iudicio, saltem iuncta gl. in 1. *in fi.* quae docuit allegare text. sequentem) sed Purpuratus vbi supra dicit, quod ille text. nihil facit, sed voluit allegare text. *in c. 1. in fin. de offic. ordi. eod. lib.* 6. Qui tamen secundum eum non cõcludit: quia ratio ibi assignata, scilicet, ob reuerentiam pontificalis officij specialis videtur esse in Episcopo, qui eo respectu videtur transcendere illustres, etiam si non sit illustris, de quo dixi supra *in 4. parte.* Et tenendo hunc effectum habere locum, adducit pro eo similem textum *in capit. inquisitores. de haeretic. libro sex e.* & ibi gloss. *in ver. expresse.* quae etiam pro ista parte allegat. *c. quia periculosum. de senten. excom. eod. lib.* Sed talia iura non extenduntur vltra casus in eis expressos, vt voluit Decius *in c. praeterea. versic. quinto limita. de off. deleg.* quia, vt dicit text. *in c. 2. de offi. deleg. eo. lib.* 6. pontificali dignitate praeditis ob reuerentiam sacri officij, quod exercent, plurimum deferri conuenit, & eos plus aliis honorari decet.

Sextus: Quia illustris dignitas liberat à patria potestate, vt tenet Barba. *in tractat. de praestantia Cardinalium in 1. quaest. primae partis.* pro quo facit text. per totum. *in Auth. constitutio quae de dignitatib.* & Episcopatus filium liberat à patria potestate. *e ll. tit.* 6. Quod an sit verum, vide per domi. meum Ias. *in l. qui se patris. col. 3. versi. olim casus. C. vnde lib.*

Septimus: Quoniam si mulier est illustris, spurius filius ei in aliquo non succedit legitimis stantibus. tex. *in auth. si qua illustris. C. ad Orfitia.* Sozin. tamen limitat illum text. *in cons. fi. 48. col. 1. memini me.* & secundum illud fuit iudicatum per Bal. de Bartholinis, scilicet, quando coitus non est accusabilis aut punibilis, de iure ciuili, vt est, vt dicit, in simplici coitu, quo casu, vt inquit, spurij succedunt patri & matri. & istud dicit procedere G. Bened. *in sua repet. c. Raynutius. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. num.* 698. *extra de testament.* scilicet in casu istius fallentiae, vbi talis mulier esset concubina, & in primo casu vbi esset meretrix. Et aduerte ad ea, quae dicit Sozi. *in l. Gallus. §. quod si is. ff. de lib. & posth.* vbi dicit, quod coitus per vxoratum cum soluta, non est punibilis nec accusabilis iure ciuili: & dicit de hoc esse casum *in l. 1. C. de adult.* dicit tamen G. Bened. vbi supra. *num.* 673. 674. & 675. quod hodie omnis actus fornicarius, & quicunque concubinatus quantumcunque simplex & occultus multipliciter de iure ciuili est damnatus & prohibitus. Idem etiam tenet Barb. *in c. per tuas in prin. extra de proba.*

Octauum effectum addit Purpura. *in d. l. 1.* vt dicit vltra omnes scribentes: Quoniam, vt dicit, illustres iudices possunt iudicare secundum eorum conscientiam, iuxta ea, quae ponit Cat. *in l. 1. circa fin. C. vt quae desunt aduoc.* vbi dicit, quod Papa iudicare debet secundum conscientiam suam. & dixi supra *in 5. par. 32. consid.*

*consid.vers.fi.*38. Princeps potest iudicare, quod inferiores facere non possunt: qui præcisè tenentur iudicare secundum allegata & probata, text. in *l.illicitas. §.veritas.ff.de off.præsid.*& ibi D.meus Ias.*in c.iudic.*3. 9.8.Et si conscientiam depoonere non possunt, causam alteri delegare debent,vt tradunt doct. ibi & Ang.de Clavasio *in summa A gelica,in verb.iudicare,§.*7.aut alias exonerare à iudicando,vt per Abbat. in *c.pastoralis.§.quia vero,col.pen.alt.extra de off.deleg.*Et ita in dominis de Parlamento secundum decisionem Guidonis Papæ *q.*29.quod non placet Purpurato *in d.l.*1. Nec etiam crederem esse verum in casu, vbi reperiri posset decisio iuris in contrarium. Quoniam non possunt facere contra ius,multo minus iudicare,cum secundum iura sit iudicandum *c.t.de constit.& c.paratus ibi:percutias te* 25.*q.*1.*& c.summopere* 11.*q.*3.Sed in casu dubio,vbi non esset decisio iuris, sententia eorum, seu arrestum etiam in conscientia haberet vim legis. Et vt dicit M.Lauden.*in tract.de Principibus*,quod licet Princeps possit iudicare secundum veram & iustam conscientiam suam: caueat tamen (vt dicit)ne sua conscientia sit male informata,pro quo allegat. *c.* 1.*de re iud.lib.*6.

Nonus est,in tutorum forma & excusatione , quæ speciales reperiuntur in pupillis illustribus Romanis, vt in *l.*1.& 2.*C.de tutorib. vel curat. illustr. vel clariss. person.*

Decimus: Quia Princeps ab illustribus,vt à præfectis prætorio salutatus assurgit aliquantulum , vt est text.in *l.vnic.& gl.in ver.procel.*&c *C.de senten.passis.* Ita dicit Feli.esse in omnibus illustribus, *in rub.de maior.& obed.col.*4.dicens,quod ex hoc arguitur maior & honor. Quod,an sit verum,scribit Purpur.in *d.l.*1. *num.*162.*ff.de off.eius,*&c.

Vndecimus : Quia si illustres sint in ius vocati, habent ius sedendi , etiam si sint accusati, & propriam causam defendant,per text. in *l.fin.§.sedendi,quod ibi Bal.C.vbi senatores,&c.* vbi infert ad Episcopum accusatum,quod tamen aliis non illustribus non conceditur.*l.t.C.de off.ciuil.iudic.*& ibi gloss.*in ver.honorari*.exponit,id est,aduocati. quem text:Felin.*in rub.de maio.& obed. col.* 4. nimis extendit ad omnes consistoriales Principis. Et dicit idem Fel.in *rub.de Magist. col.fi.*quod quilibet iudex tenetur doctorem ad se venientem inuitare ad sedendum , allegando *l.fin. C.de aduoc. diuers.iud.* Nisi quando est hora causæ propriæ *d.l.*1.*Cod.de off.ciuil.iud.*vel pro alio causam egerit. *l. quisquis,in fin.C.de postulando.* Quod quomodo prædicta intelligantur,explicat Purpur.in *d.l.t.num.*167. 168.& 169.*ff.de off.eius,*&c. Et dixi alibi de Episcopo & doctore.

Duodecimus, statut iuratoriæ cautioni illustrium, tam in causis criminalibus,quam ciuilibus, nec aliam dare cogi possunt in iudicio.text. *est in leg.quoties.in prin.C.de d gnit.li.*12.

Decimus tertius: In pœna corporali magis defertur illustri,seu nobili,quam plebeio. Purp. dicit hoc probari *in l.properandum.§.fin autem vtraque. C.de iudi.* & dixi *in commentariis nostris,super consue.duc. Burgun.tit. Des droicts,& appar.à gens mariez.§.*20.*in gl.descendere.nu.*5.*& infra in* 8.*par.in* 33 *consider.*

Alium scribit effectum Purpu.illustres palatini siue officiales Principis,si sint perpetui,possunt emere res subditorum.allegat pro hoc Alexand.in *l.principalib. ff.si cer.pet.*

Sed ad vltimum effectum,quem pro decimo quinto ponit Purpur.deuenio,in quo dicit, quod illustres in hoc priuilegiantur, Quod si legati sint missi ex parte illustris in aliquam ciuitatem possunt expelli hospitati in hospitio, si sint inferioris conditionis, vt suscipiantur tales legati.Ita tenet M Laud. *in tract.de leg.Princip.c.*2.*incip.superuenientibus legatis.*argum.tex. in *l.iubemus.C.de sacrosan.eccles.* Credo quod fit secunda *in §.scientes, ibi:ea enim, qua ad beatissima Ecclesia iura pertinent : vel posthac forte peruenerint , tanquam ipsam sacrosanct. Ecclesiam & religiosam inuact a consenent venerabiliter custodiri.* Licet alias hospitatus non debeat expelli.*l.vnic.§.caupo.& ibi Ange.furt. aduer.nautas,caup.stabul.*

Addo alium effectum, scilicet,quod illustres excusantur à tutela vel cura,etiam iam suscepta. tex.est in *l.spadonem.§.scire.versi.si autem quis.ff.de excus.tut.& in l.iurisperitos.in prin.ff.eo.& in l.vernum. §.ex facto.ff.de minorib.* Corroboro prædicta:Nam propter officium procurator fisci à tali munere excusatur.tex.in § *item diuus.Inst.de excusat.tut.* Item silentiarij Principis *l. fi.Cod.eod.& l.fi .C.de silent. li.*12. Item præsides & magistratus ciuitatum *l.athleta. §.*1.*& §.remittuntur.* Item administrantes res Principum, Præfectus vigilum, vel anonæ propter magistratum excusantur *l. administrantes.in prin.ff.de excus tut.* Qui tamen sunt in inferioribus ordinibus:ergo à fortiori,qui in superioribus constituuntur.Item sacerdotes.tex in *l.non in prin.ibi vel qui sacerdotium.ff.de vacatio.& excu.muner. & c.generaliter.*16.*q.*1. facit:quia iudex seu arbiter effectus sacerdos non cogitur sententiare, & soluitur compromissum,vt iureconsultus Paulus in *l. non distinguemus.§.sacerdotio.ff.de arbitris.* Et ratio ibi assignatur, scilicet : quia id non tantum honori personarum,sed & maiestati Dei indulgetur, cuius sacris vacare sacerdotes oportet: Ita dicendum est in illustribus personis,qui maximam dignitatem habent,& qui cessant laborare pro maiori Reipublicæ munere , & commodo, quam si tutela vel cura exempti sunt. Et quod deferendum sit dignitati & personæ:text. est,& ibi Dd.& gl.*in ver.superiorib.in c.pastoralis.in §.*1.*extra de off.deleg.*

Adde & alium effectum : Quod illustres personæ ad munera sordida,& extraordinariæ necessitatis dãna non tenentur.text.in *l.fin.*quæ incipit:*ab Illust. ibus C.de excus.muner.li.*10.

QVarta consideratio fit de mediis, qui spectabiles dicuntur:Inter quos primo ponit Spec.*tit.de instr.edi.§.nunc aliqua.*magistros militum.*alleg.l.*2.*C. de off.magistr.milit.* De isto latius infra in 9. *par.* & paulo inferius, vbi de Connestabili, qui adaptari potest magistro militum. Et in quantum iste magister militum posset capi pro Connestabili, dicerem illum esse illustrem,secundum quod etiam voluisset esse, & nominat talem Imperator *l.t.& l.*2.*C.de off.Magi.milit.*Sed in quantum caperemus Magistros militũ pro capitaneis guerrarum,videtur dicendum, quod essent tantum spectabiles,pro quo voluit allegare Spec.*l.*2. *C.de Comitibus rei mil.li.*12.licet etiam Purp. in *d.l.t. num.* 252. vbi de spectabilibus exemplificat, videatur quodammodo dubitare,dicendo illos posse dici etiam illustres.

Secundo exemplificat Spec. vbi supra de Prætore, qui dicitur spectabilis,secund.text. in *Auth.de app.& vsfra qua.§.similique modo.coll.*4.&c in *§.præconsul. mus.in Auth.de leonibus.coll.*3. Item præfecti vigilum. tex.*in l.*3.*ff.de off.praf.vigi.* Item Proconsul,vt probatur *in praalleg.§.similique modo.& in Auth.de non alien.aut permut.reb.§.hac omnia.c. ver.decimus autem. col.*2.Item Præfectus Augustalis.*§.supra alleg. & l.vnica.C.de priuatis carcerib.*

Itē præfectus Ægypti vicarij, & Duces, text. in *l. raptores §. sin autem primo. C. de Epis. & cler.* & de Ducib. etiam tex. est in *c. anteriorum. §. pen. & fi. 2. q. 6.*

Item Comes rerum priuatarum, procurator fisci, & Comes orientis (non tamen Comites Italiæ, & Alemaniæ, qui clarissimi sunt.) Comites vero Prouincias regentes, vt olim erat Tholosanus & Prouinciæ, vel Campaniæ, spectabiles sunt, vt *præalleg. § similique modo. & d. c. anteriorum. §. similique modo.* hæc sunt exēpla spectabilium posita per Spec vbi supra, do. meus Ias. & post eum Purpuratus in *d. l. 1. ff. de off. eius.* ponit alia exempla, sc. Episcopum & Archiepiscopum, de quibus ante dictum est.

Item Capitaneus guerræ & ciuitatum. Item Marchiones, & Barones, & ibi Purpur. probat, quod quādoque Duces, Comites, Marchiones & Barones illustres dici possunt: vide ample per eum, & de quibus suis locis dicam.

QVinta consideratio in sequendo Spec. *in d. tit. de i. r. om. iud. vers. minimi* de ipsis minimis tractat, qui clarissimi vocantur. Inter quos primo ponit præsides prouinciarū, pro quo tex. *in l. vnic. §. 1. & ibi not. in verbo, rectorib. C. de prox. it. carc. & in Auth. de non alien. aut permut. ad fi. ibi: d e nos autem col. 2.* melior tex. *in l. 2. C. si aduersus fiscum.* Item ciuitatum & prouinciarū rectores, vt in *l. raptores. §. sic autē primo ibi: & viri clarissimi rectores prouinciarum. C. de Episc. & cler.* do. meus Ias. & post eum Purpur. in *d. l. 1. ff. de off. eius, &c.* ponit multa alia exempla de his minimis, de quibus hic nō discutiā, sed suis locis in hoc opere dicemus, ne peruertamus ordinem, & intentū nostrum, eo etiam maxime, quia hoc opus non multū fundatur super huiusmodi gradibus, sed potius super dignitatibus, quas gerunt in administrando secūdum diuersa tempora, præcipue constitutionū huiusmodi officiariorum, & tempora hodierna, secundum quæ administrant in effectu: & in sequendo Alciatum in *lib. 5. dispunct. c. 4.* dicam, quod hæ claritates terminorum potius fuerunt datæ ex voluntate Principum, quam ex necessitate officij: cum talia non necessitarent: ex quo in his non multum insistere intendo. Ponunt tamen D. meos Ias. & Purp. in *d. l. in gradu abbates.* Commendatarios, Abbatissas, Priores & Priorissas in casibus, in quibus præsunt monasterio. Dixi supra 4. *part.* etiam Procuratorem Cæsaris, iuridicum Alexandriæ, Doctorem, legentem inter scholares, Auditores sacri palatij, Gubernatores & Barones, Memoriales, Propositores consistorij Imperialis: Etiam videtur ponere magistros scriniorum, quos voluit comparare Magistris requestarum: Sed in vtroque errat, ideo nō insisto, sed latius & clarius infra dicetur: cum de vnoquoque suo loco fiet mentio. & pro certo in hoc gradu, & in his multum errauit Purpuratus, ad quæ tamen nolo insistere.

SExta consideratio erit de infimis: Et sic de quinto grado, secundū Spec. quem etiam videtur sequi do. meus Ias. & Purpuratus in *d. l. 1. ff. de off. eius cui mand. est iurisd.* & vt exemplificat Spec. Isti sunt defensores ciuitatū, vel locorum, & magistratus municipales, qui non possunt cognoscere vltra summam 300. solidorū, *vt in Auth. de defens. ciuit. §. & iudicare. colla. 3. in aut. de iudicibus. §. audeant. col. 6. l. magistratib. ff. de iurisdict. omn. iud.* Item pedanei iudices (vt putant) qui nō possunt cognoscere nisi de paruis, & in duobus aureis finire. *l. fin. C. de pedaneis iudic. c. ex quibꝫ. item cum certa. 2. q. 6.* Item forte secundū eundem Duumuiri *l. fin. C. qui amit. ad bon. poss. ff. l. duos. §. si forte. ff. de damno infect.* Item rationalis, qui cognoscit de causa libertinitatis, & seruitutis, non tamen ingenuitatis. *l. pen. C. vbi causa status agi deb.*

Et omnes supradicti sont officiarij iustitiæ ordinarij, habentes iurisdictionem, & sic dignitatem: Et de his vide Petrum Cothereau *in suo schedulari magistr. ciuilium in tit. de magistratib. municip.* Et quicunque in magistratu sunt, dicuntur esse in honore, *l. honor. in prin. ff. de munerib. & honor. c. pen. & fi. 42. dist.* vt notat Dec. in *c. vt debitus hon. extra de ap. & in ca. licet causam in 2. not. extra de probat.* Ideo tales honorandi dicuntur. facit tex. in *§. pe. ibi: eo, quod honorare nobis placet dignos. in Auth. de cons. coll. 4.*

De delegatis vero nihil est dictum, sed inferius in hac parte post ordinarios, in 18. *consid.* cum etiam eis debeatur honor & reuerentia.

SEptima consideratio. In Francia duo sunt officia omnibus aliis excellentiora, & principaliora, quorum vnum est primum, & prius in iustitia. Aliud autem in re militari. pro quo facit tex. *in Auth. de non alienandis aut permu. ad fin. ibi: fornabunt autem eam nostra Respub. Iudices maiores & minores, ciuiles & militares. colum. 2. vt à priore & excellentiore incipiamus.* Cum omnes alij subsunt eidem iurisdictione, & iustitia, & deinceps ad sequentes in ordine prosequamur. Fiet initium à Quæstore, seu præfecto prætorio, qui hodie apud nos est dignior, maior, & excellentior: quia Cancellarius dicitur, & apud quem est omnis potestas præfecti prætor. & Quæstoris: vt Purp. in *l. 1. num. 93. ff. de offic. eius cui mand. est iurisd.* vt statim dicetur.

In Gallia vero post pares Franciæ coronatione & sacratione Regis Franciæ duo sunt, habentes officia, qui præcedunt omnes Principes, & semper adsunt ad latus Principis; puta Cancellarius Regni Franciæ, & Connestabilis, de quibus cum nunc quadret ad rem, videndum est, quis istorum sit præferendus: & in primis de Cancellario, & quale sit eius officium, vt cognoscatur, in quo eius dignitas & præeminentia consistat.

Cancellarius enim primum à Regia maiestate in iustitia distribuenda magistratum cancellando dictū obtinet. Et officium eius est rescripta, & priuilegia per Regem concessa, aut concedenda sigillo regio muniri. sed apud se est, quod priusquam eo muniantur, corrigit & cancellat: de quo Polycrat. in initio sui libri ita:

Hic est (inquit) qui leges Regni cancellat iniquas,
Et mandata pij Principis æqua facit.
Si quid obest populo aut legibus inimicum,
Quicquid obest, per eum desinit esse nocens.

Et talis Cancellarius dicitur Quæstor, vt habetur in *gl. vniuersos. Cod. de diuer. rescript.* ita dicit Luc de Pen. in *l. neminem C. de di. c. r. l. 10.* Et vt dicit G. Bened. *in sua rep. c. Raynutius gl. & vxorem nomine Adelasiam. in vndecim. ver. habemus pariter in Francia, nu. 485.* Adhuc Cancellarius loco quæstoris in Francia habetur, de quo in *l. præcipimus. C. de appel.* secundum glos. super verbo, *quæstor. in l. 2. C. de petit. bonor. sublatis, li. 10. & in l. fi. C. de diuer. rescr.* pro qua gl. est tex. *in Authen. vt diuina quoque iussiones, collat. 8.*

Et huius officium quæstoris erat decretare petitiones, sicut & Logotheta in Regno, secundum ipsum Luc. de Pen. in *d. l. 2. de petit. bon. sublatis.* Quas signabat, & in eis se subscribebat, vnde archigrammateus, id est, scribarum Princeps dicitur, vulgo vero Cancellarius vocatur, teste Calepino *in suo Dictionario* quem sequitur in hoc Beroaldus: & eum etiam nominat au-

nis auricularium Principis, & hic ad latus Principis sedere debet,& est illustris, vt dicit Bald. in *d. l. 2. in 3. notab.*

Hodie tamen Secretarij Regis in subleuamen Cancellarij propter multitudinem negotiorum in Cancellaria,& curia Regis affluentium,& in talib. subscribunt,facit gl. in *§. cumque. in proœ. Instit. secundum vnū intellectum.* & Bald. in *d. l. 2.* dic duos alios esse quęstores,de quibus ad eum me remitto,cum nihil de his ad rem. Et de præeminentia dignitatis ipsius satis patet in *l. 1. ff. de off. præfe. præt.* Est enim Principis Vicarius, & præpositus adiutorio Principis, sicut fuit Ioseph tempore Pharaonis in Ægypto *Genes.* 41. Creat præsides,& alios magistratus vice Principis, *in Auth. vt iudices sine quoquo suff. ep. post prim. coll.* 2. Etiam proconsules,& rectores consulares, *C. de off. præf. præt. Africæ. l. 1 §.* De eo itaque,& de eius autoritate infra latius dicturus sum: prædicta tamen scripsit Lu. de Pen. *in rubr. C. de præfect. prætor. siue vrbis, &c. lib. 12.*

Budæus vero *in suis annot. in tit. de off. praf. prat. ff.* dicit hunc Cancellarium dici posse præfect. præt. Vel etiam dicit, quod loco dictatoris est: & inter alia dicit,quod hodie eius partes primæ sunt videre,vt nulla Principis constitutio, nulla sanctio,nullum diploma,nullum rescriptum,nulli codicilli Regij nisi e republica, atque etiam dignitate Reipublicæ penes ipsiusque exeant. Cuius censuræ aut stylo Principum maiestas acta sua eximi nunquam voluit: Denique, quis Principis præsentis Vicarius, & peregre agente Principe, Interrex quodammodo esse censetur iure, ac propriè(vt idem Budæus arbitratur)nomophylax. i. legum præsidium,iuris asylum(id quod de Papiniano quondam dictum est) morum, institutorumque ata, æqui bonique columen appellari potest: atque etiam esse debet id, quod etiam credere me cogit consensus fere hominum,institutumque quoddam quasi per manus traditum, caput eum ac verticem iustitiæ appellarium.

Antiquissimum autem esse magistratum ex vetustis monumentis apparet. Quoniam, vt dicit idem Budæus ibi: comperit an. 1511. Stephanum quendam Cancellarium diplomati subscripsisse à Ludouico Rege cognomento Crasso monachis diui Diony. indulto.

Et, vt dicit, multo antiquius legit diploma Caroli cuiusdam, in quo hæc verba addita erant: *Ganzelinus notarius vice Rogerij Archiepiscopi,summique Cancellarij recognouit indictione 8. an. 28. regnante Carolo Rege glorioso.* Videtur autem fuisse Carolus ille Magnus an. etiam 1157. Hugonem alterum Cancellarium subscripsisse comperit ipse Budæus diplomati cuidam, quo Ludouicus, qui Pius cognomento dictitatus est, ius Regalium antistiti Aurelienli remisit,quatenus ad supellectilem elegantiorem,& instrumentum fundorum Episcopalium attinet. Alterumque item Bartholomæum, anno 147. eiusdem generis beneficio principali subscripsisse. Et vt dicit ibi idem Budæus paulo post: *Cancellarij nomen apud nos ve ter,vt iam consentaneum tantæ rei esse possis.* Quæ enim hodie dignatio ac maiestas huius honoris? tenuis hæc appellatio atque apud alias gentes proculcata significatum suum sustinere ac perferre non potest. Latinum certe nomen non est, nisi fortasse credimus à Cancellis nō (quod nec ipsum satis latinum est) Cancellarium dictum. Atqui ne ijs quidem seculis, quæ hoc verbum genuerunt satis festiuum nomen fuit. Cancellarij diploma quoddam, legimus Comitis Viromanduani in quo addita hæc verba erant: *Ego Cancellarius scripsi ac subscripsi* Fuit apud alios honoratioris Scribæ nomen,qui Græce archigrammateus dicitur, vt quidam tradiderunt,quasi Princeps scribarum. Apud nos vero iam inde ab initio magnum huic magistratui honorem habitum esse. Præterea, quæ diximus etiam ex eo conijcere possumus,quod anno 1225. Guarinus quidam antistes Siluanectensis gessisse eum magistratum traditur,vir magni nominis illo seculo.

Regnante enim Philippo secundo(qui Augusti cognomentum meruit,& annos quatuor,& quadraginta imperauit)diu nullus Cancellarius apparuit. In sodicillis enim Regijs illis temporibus indultis additum fere legimus vacante cancellaria. Anno autem 1320. constitutione Philippina interdictum esse competitur consiliarijs Parlamenti, vt ne ab vrbe abnocitarent duntaxat quominus omnibus concessibus Curiæ interessent circa commeatum,aut Regium,aut Cancellarij cum Principe curiæ,qui tum supremus appellabatur: Nunc vero cum in Curiam amplissimam arbitratu suo ingredi Cancellario licet, tum vero à Principe Curiæ primo ei loco ceditur,quasi magistratuum omnium antisti. Itaque Cancellariatus summum est hodie honorum fastigium, vltra quod nihil sperare licet homini quidem priuato,& togato,quasi quoddam summa quæque ambientis animi solstitium. Ab eo iam progressus nullus,sed qui se commouerit regredi tantum potest.

Proinde hunc,qui norma est omnium iura reddentium, qui in omni ferme parte constituendæ Reipublicæ Principis vicem implere aut certe obtinere creditur. Cuius ore facundi Reges moribus nostris esse solent. Cuius oculis velut emissitijs circumspicere omnia ac perlustrare creduntur, nequid vsquam subsulter non suo loco positum. Cuius auribus, vt dicitur,perpurgatis,plenam ac iustam operam postulatoribus dare didicerunt,Qui caput est sanctioris interiorisque consilij.

Hunc denique, qui promus & condus clementiæ benignitatisque principalis factus est, id est,qui illius æquitatis officinæ,quam Cancellariam dicimus,liberam administrationem habet, Qui motum legumque Regimen perpetuum recepisse videtur, quod munus primus omnium Augustus Imperator Romanus accepisse sibi delatum, non ipse accepisse dicitur.

Hunc inquam tot nominibus eximium, multiplicis ac variæ prudentiæ fiducia subnixum esse necesse est; In hoc vno acumen dialecticorum, sententias Philosophorum, verba oratorum, memoriam iurisconsultorum, ingenium poetarum, pariter omnia versatile, acre,impigrum, indefessum esse oportet.

Hunc omnia,quæ ætas ista capit, complecti & perdiscere conuenit, quæ modo ad instituendum: excolendumque politicum virum valeant. Huic omnia antiquitatis memoria, & publici iuris autoritas, & regendæ Reipublicæ ratio, quod scientia tanquam numeris huius materias, quædam subiecta esse debent, quasique in numero condita.

Hunc id authoritatis esse oportet,cui omnes magistratus honorum suorum fasces submittere non indignentur.Cæterorum magistratuum imperium suis ac certis finibus circumscribitur, sub huius iure imperioque omnes nostræ prouinciæ sunt, vt olim omnes erant Romanæ sub consulibus. Itaque domum eius totius Imperij Gallici conciliabulum quoddam, atque adeo oraculum esse par est,veluti quandam iuris æquitatisque officinam. Eius ianuam ac vestibulum

omni postulanti, omnibus horis patere: nulli tamen hiare, id est, à nullo quicquam poscere oportet. Imo vero non claudi veluti perfugium ac portum districtis, & legis iutaque implorantibus, quæ ipse tuenda suscepit. Aram atque asylum his, qui contra vim, aut improbitatem ius suum obtinere nequeunt.

Hunc denique, qui tantam tam augustam personam ab optimo Principe impositam sibi sustineat, omnibus numeris grauitatis, constantiæ, seueritatis, prudentiæ, temperantiæ, fortitudinis, integritatis, absolutum esse virum, vndecunque doctum, vndique placentem, omnium denique horarum hominem esse oportet. Earumque rerum seueritate multis condimentis humanitatis, comitatisque commitigare. Hunc cum esse decet, in quem bonorum suorum sinum natura mira benignitate effuderit, qui magistratui, non qui magistratu donatus esse videatur. Cuius vita censura sit, vt inquit Plinius. Eaque perpetua, ad quam cæteri magistratus dirigantur, ad quam hi conuertantur, quibus non tam imperio opus est, quam exemplo. Cuius tot tantæque sint animi dotes, vt cuius esse plurimæ maximæque videntur profectæ illæ quidem & dominicæ (quæ gratias vulgo vocant) non hominum peculiares. Est plane vir, qui ex ingenio suo ab amœnitatibus vitæ atque omni festiuiore victu & conuictu alienus esse debet, sola innocentiæ conscientia gloriaque virtutis contentus. Hic est enim vnus omnium magistratus, cuius res in vtramque partem gestæ minime in tenebris latere, aut quoquo modo abditæ esse possint: quippe qui in luce occidentis in oculis clarissimæ omnium prouinciæ, id est, Galliæ in auribus tot tantarumque gentium sit positus, id est, finitimarum nobis, aut etiam ad quas fama nostri peruenit. Qui si se, veluti in medio amplissimi Imperij theatro positum omnibus conspicuum esse secum reputauerit, ad spectaculum coeuntibus non modo indigenis, sed finitimis etiam & vlterioribus, nimirum nullum habitum absurdum, nullum motum inconcinnum, nullum flexum indecorum reddiderit. Huic porro non modo optimatibus, atque sibi, id est, conscientiæ, inseruiendum est, & sibi & musis cauendum (vt dicitur) sed etiam populo, & scenæ, id est, multorum existimationi, quantum per naturam rerum licet. Arduum sane opus, & alioquin etiam intractabile securum & popularem esse, supercilium aduersus delicta aulicorum distringere, impotentissimis cœptis quorundam opibus atque aulicis factionibus præpotentium obsistere. Principem ira nonnunquam aut alio vehementiore affectu percitum demitigare, & (vt verbo Ciceronis vtar) molli articulo tractare caute & circumspecte fortem intrepidum, cum opus est ita esse, ne fortitudo in neruum erumpat. Postremo in comitatu Regio physicum animum, integrum ac fartum (vt dicitur) & tectum ab insidijs assentatorum, ab obreptionibus versutorum, à formidine potentiorum aulica tetricula nonnunquam intentantium conseruare. Mira enim blandimenta genuit anliei victus ratio, quibus præstantissima etiam virtus sæpe conniuere visa est. Hæc Budæus *in loco supra designato*: ad illius magistratus festiuitatem, & decorem, ne dicam instructionem. Et idem *in tractatu suo de asse. in fin.* Est enim ille magistratus (vbi de Cancellario loquitur) inter togatos summus, cuius domus (quod somophylacium dicitur) iuris custodia, legum ac constitutionum præsidium, oppressorum asylum, flagitiosorum scopulus, æquitatis officina, ara supplicum, & iure summo lapsorum adminiculum esse debet, nullis prope finibus munia eius circumscribuntur, quasi vnus ille honor ad se summam omnium rerum munerumque trahat, cum Priocipis vires propemodum adimpleat.

Olim etiam hic Cancellarius Franciæ apud Gallos patricius vocabatur: de quo *in c.1. de don.* iuxta suprascriptionem: & hæc dignitas liberat quem à patria potestate vt *§.2. Instit. quibus modis ius patriæ potest. soluitur. & in leg. fin. Cod. de consulibus. libro duodecimo.*

Inter præclaros & literatos viros hoc officio, vt fertur in Gallia, decoratus & functus est Iacobus de Rauenna, qui prius fuerat doctor regens Tholosanus, secundum Barth. *in l.1. Cod. de sen. quæ pro eo, quod interest, profer.*

Etiam Petr. de Bellapertica Burgundus doctor regens Aurelian. fuit Franciæ Cancellarius, & vt talis epitaphio adhuc hodie in choro Ecclesiæ cathedralis Parisijs palam visitur sepultus insignijsque decoratus.

Fuit etiam Ioannes Fabri, vir vndequaque literatus, & in iure peritissimus ac summus practicus, Regni Franciæ Cancellarius, vt habetur *in prima Epistola ad breuiarium eiusdem super Cod.* vbi ita ait: *Affirmans præterea summum in Gallia gessisse magistratum*, neque ab his dissentio hoc argumento, quod ciuitatum ac populorum locales consuetudines, quæ plerunque etiam doctissimos (vt iura testantur) latent viros inter literas atque à Reipub. regimine viuenti notæ fieri non soleant: quas tamen sæpius refricat, ac velut sibi tritissimas enodauit.

Functus est etiam hoc officio Epioatius, qui fuit Cancellarius Caroli Magni, & scripsit Epistolas plures ad diuersos, vitam ipsius Caroli, & historiam temporum, & de monte Dulphi diœcesis Angolismæ Burdegalen. Et flauus fuit, vt habetur *in suis Commentarijs in proœm. Instit. in verbo, flauius.*

Fuit & ille inter alios præstantissimos, & omnium literarum & doctrinarum expertissimus, sanguineque nobilissimus Guido de Rupeforti etiam Burgundus) post fratrem suum Guillelmum de Rupeforti) cui non fuit similis. de Guillelmo fit mentio per dictum Guillelm. Benedicti *in dicta sua reper. cap. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. numer.* 498. vbi plurimum laudatur. *de testament.* Et prædictus Guido etiam laudatur à Io. de Gradibus *in apostillis ad Petrum de Rauenna, in alphabeto aureo, super verbo iudex.* & accumulatius per Budæum *in tract. suo de asse in fin.*

Fuit & tempore suo Tribonianus Iustiniani Imperatoris Cancellarius, de quo vide Guidonem Papæ q. 336. *vers. 32. quæro.* & est text. *in l. vn fin. ver. ex his. ff. de off. quæst.*

Fuit & Ioseph, Pharaonis Regis Cancellarius. Nam cum Pharao, Rex Ægyptius, de periculo futuræ famis innumeris somnijs vrgeretur, nec visionem tantam humanum posset releuare consilium, Ioseph, vir beatus, iuuentus est, qui & futura vera prædiceret, & periclitanti populo prouidentissime subueniret. Ipse prinous huius dignitatis infulas consecrauit, ipse carpentum reuerendus ascendit ad hoc gloriæ culmen erectus, vt per sapientiam conferret populis, quod præstare non poterat potestas dominantis. Ab illo namque Patriarcha, & nunc pater appellatur Imperij, vt habetur Iudicum *Gen. 41.* & vt habetur, vno tantum Regni solio Rex eum præcedebat, ex quo est primus post Regem, & secundus in ordine: & deponit Lucas de Penn. *in dicta rubr. de*

præfectis pretorio, libro duodecimo.

Fuit & Moyses Dei Cancellarius, vt habetur *Num.* 12. & Iosaphat Regis Dauid Cancellarius 2. *Reg* 8. secundum interpretat. Lyræ. de qua per eundem Bened. *in d. sua repet. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. num. 391. ext. de testam.*

Vlpianus fuit Alexandri Cancellarius, & Seneca Neronis, vt refert ipse Bened. vbi supra. & fuit etiam Cancellarius in Eccles. Romana, vt dixi supra *in 4. par. in 13. cons.* Plutar. vero scribit Eumenem Cardianum fuisse Archigrammatea, hoc est, Cancellarium Alexan Magni. & Ant. *in 2. part. historiarum. tit. 11. ca. 14.* dicit Cassiodorum fuisse Cancellarium Theodorici Regis Italiæ.

Aliquando etiam Cancellarius in iure fuit dictus Præfectus prætorio simpliciter sine adiectione loci, & talis leges condere potest, negotia sine appellatione terminare, potestate nulla dignitas est æqualis, vbique vice sacra iudicat, nullus miles de fori sui authoritate præscribit, excepto magistro militum, de quibus per Luc. de Pen. *in l. duos. C. de suscep. prap. si. & arcariis. l.* 10. Circa latus Principis stat, & in eius comitatu semper est. *l. præcipimus. §. hunc. C. de appel.* ibi tamen text. facit differentiam inter præfectum pretorio. & quæstorem, & primum nominat præfectum prætorio. Et dicit Specul. *in tit. de iurisdict. omn. iudic. versic. magn.* Quod iste est illustris. & præest omnibus iudicibus aliis, & excellentior est magistratibus omnibus aliis. & trina specialitate letatur. Primo: quia ab eo non appellatur. Secundo; habet potestatem condendi legem. Tertio: quia minores contra eius sententiam non restituuntur. *l. l. vnic. in fin. ff. de officio præfecti prætor.* nisi à Principe. *l. in causa. & l. si. ff. de minor.* & talis est illustris. *§. illo. in Authen. de appell. coll.* 4. qui probat eum dici posse illustrissimum. Et etiam eminentissimus appellatur. *leg. 2. Cod. de sentent. ex peric. recit.* Et gloriosissimus dicitur. *§. fin. in Authent. de non alien. coll.* 2. Et præfecti prætorio dicitur sublimissima sedes. *leg. apertissimi. Cod. de iudic.* Et magnifica sedes *l. fin. vbi senato. vel clariss.* Et ipse magnificus appellatur. *l. præcipimus. C. de appell.* Et ad eum nomine magnificentiæ rescribit Imperator. *l. sancimus. la premiere C. de aduoc. diuers. iud.* Et alias de eius laude, & excellentia, vide Purpu. *in l. 1. in 11. col. ff. de off. eius mand. est iurisd.* alleg. Budæum, vbi supra.

Cuius consilio & directione vniuersalia Regni, & summe ardua, statum Regni, aut si aliquod sit inter pares vel Princeps bella mouentes iurgium, aut Parlamenta de limitibus aut prærogatiuis disceptent, Rex audit, gubernat, & discutit.. facit text. *in Auth. vt iudices sine quoque suffrag. §. hæc omnia. coll. 2.*

Hinc Princeps dicit se legem facere apud eum. *in Auth. de priuil. dotis mult. hære. non præstan. §. quia igitur in fi. coll* 8.

In omni enim pater est, Princeps, & dominus vniuersæ domus suæ, ac Princeps in toto imperio. *Genes.* 45. Hæc dicit ipse Lucas de Penna in *d. rubr. de præfectis præto. libr.* 12. & per eum amplius in *d. leg. duos* à quo omnia prædicta excerpsit dict. Bened. in *loco supra alleg.*

Et hic Cancellarius omnes alios huius Regni officiarios quicunque sint, siue sit in consilio Regis, siue in omnibus aliis parlamentis præcedit, & primus post Regem sedet, prout dicit idem Benedict. & dicit Cassiod. *lib. 6. variarum quæst. sic.* Si honoris alicuius est origo laudabilis, bonum initium sequentibus rebus dare potest, præconium tali authoritate præfectura prætoriana gloriatur, qui & mundo prudentissimus, & diuinitati probatur acceptus. Et ibi ample ponitur per Cassiod. de potestate, authori. dignitate & officio Cancellarij, & qualis esse debeat, qui est relatus per Luc. de pen. in *d. l. duos.* vbi etiam amplissime per eum.

Sed an Cancellarius Connestabilem in actu indifferenti præcedere debeat, licet habeamus titulum expressum de præfectis prætorio siue vrbis, & magistris militum in dignitatibus exæquandis, *lib.* 12 Vbi dignitas præfecturæ prætorianæ, vt est Cancellarius & Magistri militum, vt sunt magni Marescalli in Francia, qui sunt sub principe militiæ, id est, Connestabili adæquantur, ita quod prior incedit, qui primo promotus ad officium inuenitur, etiam ipsis depositis ab administratione officij, vt in *l. 1. eo tem titu.* ergo multo fortius Connestabilis dicitur maior: Tamen ipse Luc. de pen. doct. celeberrimus in *rub. de titul.* dicit, quod præfectus prætorio ceteris dignitatibus antefertur, & repræsentat reuerentiam principis, & est eius vicarius. *no. in l. 1 C. de off. vicar.* Ex quo ex hac considera. possumus dicere Cancellarium debere præcedere Connestabilem.

Aduerte tamen, quod vbi filius Regis primogenitus est, sedet ad dexteram, & Cancellarius ad sinistrã: vt tenet Nicol. Boerij in *tract. Ioan. Montog. de authore magni consilij, ibi: Nunc condescendo ad aliam partem.*

Octaua consideratio. Alia tamen ratione dici posset Connestabilem debere præcedere Cancellarium, & anteferri ex ordine literæ. Qui quidem ordo in talibus facit, vt qui primo nominatur à principe; prior sit & dignior, dixi sup. ample *in 1. par. in 17. consid.* Quoniam, vt habetur 2. *Reg* 8. Ioab qui fuit Connestabilis Dauid, qui dicebatur Princeps & præpositus militum, fuit primo nominatus à Dauid in creatione; quam Iosaphat, qui fuit eius Cancellarius, vt supra dictum est Et etiam *in l. si quando. C. de appel.* Primo vir sublimissimus Magister officiorum nominatur, quam vir excellentissimus quæstor, qui dicitur Cancellarius. Et etiam text. in *l. 1. C. de nouo Codice comp. & in multis aliis locis,* semper præponunt arma legibus. Ex quo videtur, quod Connestabilis, qui circa arma versatur, Cancellario præferatur, qui circa iustitiam intendit. Et Connestabilis nomen eius est, qui militiæ apud Francos primus post Regem præficitur.

Et videtur, quod primum creatum à Deo fuit tale officium: eo, quia cum post creationem Angelorum prælium factum fuit in cœlo, & Michaeli fuit data potestas pugnandi cum angelis eius quib. fuit præpositus tanquam Princeps illius exercitus, vt habetur *Apoc.* 12. Ex quo constat, quod cum fuerit Princeps militum, seu exercitus, vt dicatus præpositus paradisi, qui dicitur Dux belli. vt dicit gloss. *in l. 3. in fin. ff. de re iud.* Quod idem est, quod Connestabilis, quod tale officiũ fuit institutum ante officium Cancellariatus.

Et sicut arguitur, quod matrimonium est dignius ceteris sacramentis ex tribus. Primo, propter institutorem & authorem: quia Deus fuit author & institutor: & quia fuit institutum in statu innocentiæ, & in paradiso terrestri. Alex. *cons.* 56 *in 4. vol.* & dixi in *rubr. Des droicts, & appartenances à gens mariez, in comment. nostris super consuetud. Ducat. Burgund.* Sic etiam dicendum est de officio Connestabilis, quod fuit institutum in paradiso à Deo, & in statu innocentiæ quo ad eos qui præliabantur in vim potesta-

tis concessæ à Deo, vt constat ex supra deductis. Igitur videretur dicendum, quod Connestabilis præcedere deberet omnes, & quoscunque alios officiales Regni propter excellentiam illius officij, quæ consistit in illis tribus, vt dictum est.

Et vt refert Budæus *in suis annotatio. super tit. de officio præfecti. præt. ff.* in celeberrimo trium ordinum conuentu (quos *status* dicimus) vidit, & nouit Magistrum militum (quem *Constabularium* vocat) Principis vbique legatum re quidem militari primo loco inter magistratus sedisse, proximeque eum Cancellarium. Sed etiam 3. *Reg.* 4. c. in statu Regis Saul, viri literati, & sic Cancellarius præfertur in ordine Magistro exercitus, ex quo ille ordo non est multum attendendus in hoc.

Aduertendum est: Quod videtur, quod isti duo præcedere debent Duces, cum de sententia Ducum apud tales appellatio sit terminanda. *l. si quando. Cod. de appel.* Imo quod plus est, dicit Guid. Papæ, quod de sententia Delphini ad Connestabilem, vel Cancellarium appellatur per illum text. vt *in q. sua* 536. *ver.* 74. Et de inferiori ad superiorem appellatur, imo de pari ad parem non valet appellatio. *c. non putamus. de consuet. in* 6.

Et de materia, quod de inferiori ad maiorem sit appellandum, ample per Præpositum *in rubr. de appel. in* 6. *col.* quod an sit verum de iure ciuili, vide Bald. *in sua Margarita, in litera Sabiisententia, vers.* 15. de quo vide *in l. à consulibus, & in l. præcipimus. C. de appel.* & Anton. Nicellum *in concord. gl. iuris ciuilis & canonici, in* 6. *concord. vers.* 41. & 42.

Et; quia omnia Regna gubernantur tam per iustitiam, quam bella & arma bellica, quorum requiritur concursus, & ita ad inuicem coaduinantur, quod vnum est ita necessarium, sicut reliquum, notatur *in proœm. Instit.* & dicit text. *in l.* 1. *Cod. de Iustin. Codice confirm.* Quod summa Reipublic. tuitio de stirpe duarum rerum, armorum, atque legum veniens, vimque suam exinde muniens, felix Romanorum genus anteponi nationibus, omnibusque dominari tam prætertis effecit temporibus, quam de propitio in æternum efficiet. Istorum etenim alter alterius officio semper egeit, & tam res militaris legib. in tuto collocata est, quam ipsæ leges armorum præsidio seruatæ sunt, & intra se est per institiam, ita extra se per militiam reprimendo aduersarios, per militiam præcipuum decus, & stabilimentum totius Imperij, quale est militaris disciplinæ tenacissimum vinculum, in cuius sinu ac tutela serenus tranquillusque beatæ pacis status acquiescit: vt refert Valerius *libr.* 2. *titul. de disciplina militari in princ.* Ob quod Mars imperij Romani pater appellatus ibi perhibetur, cum de Lucio Quinto Cincinnato loquitur, cuius militiæ director in præsenti Regno est Connestabilis, qui ad res bellicas secondus post Regem est, teste Gaguino suorum Chronic. lib. 4. c. vlt. vt refert G. Bened. prædict. *in sua repet. cap. Rayn. in gl. 9. uxorem nomine A delasiam. de testamen.* quod vt dicit, ibi olim tribunus Celerum (id est, militum, qui celeres equos habent) vocatus, de cuius initio, nomine & officio ac potestate habemus in *l.* 2. *§. quod ad magistratus attinet. ff. de orig. iur.* vbi habetur, quod fuit creatus tribunus celerum, qui præerat militibus: & primus fuit Iunius Brutus apud Romam. Huius Iunij Tarquinius Superbus, ex cuius cognatione erat, patrem & fratrem interfecit: Iunium vero Brutum (quod stultitiam simularet) vita donauit, eique fatuo (quod ipse idem Brutus apud Halicarnassæum de se narrat) magistratum dedit, vt præfectus Celerum esset, forte ne nullo diceretur honore à cognato Rege affectus. Hic Brutus, cum & ingenio excelleret, & prudens, author erat Regiæ tyrannidis eiiciendæ. hinc *in d. l.* 2. *§. exactis.* deinde Regibus tribunitia lege Regias leges exoloisse dicatur.

Hinc Brutum tribunum Celerum ibidem intelligendum est, vt dicit Vdalricus Zasius *in dict. l.* 2. *in §. quod ad magistratus.* in sua singulari repetitione. Io veteri testamento Princeps militiæ talis vocabatur, vt fuit Holofernes sub Nabuchodonosor Assyriorum Rege, qui regnabat in Niniue magna, *Iudith.* 1. *c.*

Et Nabuzardan sub Rege Babylonis, etiam Princeps militiæ vocatus est, & post Regem secundus *Ierem. vlt.*

Et sub Saule primo Iudæorum Rege fuit Abner, 1. *Reg.* 17. *in fin.* Et sub Dauide Ioab, vt dictum est, 2. *Reg.* 2. & 8. *c.*

Et sub Rege Syriæ Naaman, 4. *Reg.* 5. *c.* Et sub Salomone Banaias, 2. *Reg.* 23. & prædicta dicit ipse G. Bened. *in prædicta sua rep. c. Ray.* vbi supra vbi dicit vltra quod habet quatuor Marescallos sub se, qui olim Romæ Magistri equitum ac peditum, id est, militum, dicebantur: Et de his infra plenius dicam *in* 9. *parte*, in materia laudis & gloriæ militum, an sit officium potius respiciens militiam, quam gubernationem domus Regalis.

Nona consideratio. Inter officiarios iustitiæ sunt præferendi Præfecti prætorio aliorum locorum, vt sunt Præsidentes Parlamentorum Franciæ, qui sunt honorandi secũdum institutionem locorum, vbi sunt præsidentes: & isti dicuntur cum adiectione locorum Prætorij, vbi sunt præfecti.

Et quoniam Parlamentum Parisiense est primum, & primo institutum, ideo Præsidentes in illo quibuscunque aliis secundum ordinem illorum præponuntur & anteferuntur: ita quod etiam ex quatuor præsidentibus vltimus præcedere debet primum aliorum Parlamentorum.

Et quod Parlamentum Parisiense primo fuerit institutum & erectum, refert Gaguin. *in Chronicis Franciæ, lib.* 3. *cap. fin. prope fi.* vbi ita inquit: *Parlamentum publicum ad iustitiam ministrandam Conuentum Franci vocant.* Cuius instituendi author ab historiis non traditur. Id enim cuiusque anni definito tempore loco, quem Rex designasset, habebatur Vetum; quia hęc generalis ex toto Regno contio impensis, & laboribus conuenientes afficiebat, obseruatum postea est, vt ex maioribus ciuitatibus & prouinciis periti iudiciorum, & consuetudinis homines ad id munus delecti ius cuique prouocationem litiganti dicerent. Quę institutio cum vaga interdum incertaque commutatis sedibus esset, decreta est Parlamento apud Parisios curia, & sedes, in qua iudices delignati se tugiter sisterent perpetui prouocationum definitores. Qui octoginta sunt annua ex Regis fisco stipendia capientes.

Et hi quidem per quatuor curias distributi seorsum considũt, suosque præsidentes habent. In prima quam Franci *cameram* vocant, Præsidentes quatuor, & consiliarij 30 causas, & lites audiunt, dilationes, & quæ ad iuris cognitionem attinent, constituunt, leuiora quidem & temporanea finientes.

In reliquis singulis duabus Cameris 18. inquisitionibus præsunt, qui enquestarum, id est, inquisitionum consiliarij dicuntur, quib. præsidentes quatuor præficiuntur.

Horum

Horum omnium pars ex clero, parſque ex laicis conſtituitur, ſententias dictant, quas ſtatutis diebus alter præſidentium in prima Curia palam enunciat: idque arreſtum, id eſt, fixum & firmum vocant, à quo videlicet nemo prouocare poſſit: qui vero reus ſententiam in ſe excipit, librarum 60. Pariſienſium multa afficitur. Si quis tamen in iudicio error admiſſus videbitur, errorem proponendi, & in iudicium eiuſdem Curiæ deducendi poteſtatem habet, nec prius auditur, quam duplicatam multam depoſuerit.

Quarta Curia eſt eorum, quos requeſtarum, id eſt ſupplicationum Palatij Magiſtros vocant, apud quos cauſa eorum tantum agitur, qui Regis obſequijs deputati, vel priuilegio donati ſunt. Et ab his quidem iudicibus, qui octo ſunt, prouocare ad Parlamentum licet.

At cum in dicendis iudiciis nodus aliquis, & anceps in cauſa difficultas ſurgit: Omnium Curiarum, & Camerarum conſiliarijs conuenientibus ſententia fertur.

Eius Parlamenti tanta ſemper fuit apud Francos authoritas, vt quæ Rex ipſe de Republicáque iure, & prouentibus Regni ſtatuerit, ea ſine huius ſenatus decreto non procedant.

Sunt præterea ipſius Parlamenti coiudices dum adeſſe volunt Franci pares, de quibus ſupra *in 5. part. in 43. conſi. incip. licet conſuetudo ſedendi. &c.*

Atque vt huius ſacroſanctæ concionis Regem authorem certum ſit, ſic Regia ſingulis quibuſdam annis reſcripta eduntur, quibus ad diui Martini diem feſtum Parlamentum inchoandi iudicibus authoritas datur.

Ad hoc præterea Parlament. ſpectant alij ſupplicationum Magiſtri, qui Regij Hoſpitij peculiari nomine appellantur, qui Regi frequentius aſſiſtunt Cancellariam ſectantes: Et hi poſt primę Curiæ præſidentes omnium primi ſedent. Hæc ſunt verba Gaguin. *in ſuis Chronicis. lib. 3. c. fin.* quæ refert de verbo ad verbum G. Benedict. *in ſua repe. c. Reyn. in verb. et vxorem nomine Adelaſiam de teſtam.* Vbi dicit; quod ſunt tantum octo Magiſtri requeſtarum Domus Regiæ, prout nec erant tempore ſuo: ſed hoc anno domini 1522. Chriſtianiſ. Rex noſter Franciſ. addidit, & creauit alios quatuor de nouo.

Et fuit huiuſmodi Parlamentum fundatum ad inſtar ſenatus Romani à Romulo vrbis conditore. Tito Liuio 1. *Decad. li. 1.* teſte, inſtituti, in quo erant centum Senatores. *l. fi. C. de petitio. hæredi.* notat. *in rub. ff. de ſenat. & l. 1. C. de cadu. tollen.* & vocabantur venerabilis cœtus. *l. leges. C. de legib.* & patres conſcripti. *C. de emendat. Iuſtitia Codicis, in prin.* & horum poteſtas erat ampliſſima, vt dicit Alb. *in d. l. fin.* & de his Parlamentis fit mentio, *in cap. docet. de immun. Eccleſ. & in cap. fundamenta de electio.* & de eius poteſtate, & præeminentia in iuriſdictione, quod ſit æqualis cum Rege, ita quod Rex ex ſua ordinaria poteſtate non poteſt tollere ea, quæ acta ſunt per eius Parlamenta. Imo etiam de plenitudine poteſtatis ordinatâ, tenuit do. meus Iaſ. in quodam conſilio, quod fecit, quod alias vidi, & legi in ſuo ſtudio, ſed illud non potui habere.

Et poteſtas Senatorum ſeu Conſiliariorum illius adæquatur Principi, cum in necem eorum machinantes teneantur lege Iulia Maieſtatis. Cum cenſetur pars corporis principis. *l. quiſquis. C. ad leg. Iul. Maieſt.* quod tamen contrarium tenet ibi Salic. & Guid. Papæ *queſt. ſua 344. in fin.* Et rebellantes iniuſte in his, quæ ad eorum officium ſpectant, vt rebelles regni puniuntur, in extrauaganti Henrici: *Quoniam:* & ſicut à ſententia Senatus non appellatur. *ff. à quib. appellare non licet l. 1. l. præfecti. ff. de mino. c. anteriorum. 2. quæſt. 5.* Nec etiam ab arreſto Parlamenti Spec. *tit. de appell. §. videndum circa fi.* facit quod notat Bald. *in proœm. ff.* & Pan. *in rub. de appellatio.* Guido Papæ *qu. 50.*

Et tale Parlamentum non poſſet alius habere præter Regem in ſuo regno, vt videtur tenere Bart. *in leg. hoc Tyberius Cæſar. ff. de here. inſtit.* & melius *in leg. 2. circa fi. in pen. notab. ibi. heren. cum tamen illud ſeu Parlamentum.* vbi non eſt aliquis ſuperior, quoniam cognoſcere de appellationibus in vltimo reſſorto, eſt de Regalibus. *c. 1. quæ ſint Regal.*

Et præſidentes in illis dicuntur præfecti prætorio, ſed cum adiunctione, ſicut olim dicebatur præfectus prætorio Africæ Et tales ſunt in eadem poteſtate, quæ ſunt Magiſtri militum, vt dictum eſt ſupra. Et præferuntur omnibus aliis poſt Cancellarium in Francia, qui ſimpliciter dicitur præfectus prætorio.

Et licet hic ante dicatur, quod ſolus Rex poteſt habere Parlamẽtum in ſuo regno; vnde ergo iſtud, quod Dux Philippus Burgundiæ, & poſt eum Carolus eius filius, etiam Dux Burgund. habuerunt Parlamenta in ipſo Ducatu Burgund. vt patet ex conſuetudinibus noſtris compilatis ab ipſo Duce Philip. in proœm. illarum: & ibi gloſſ. noſtra ponit, quid dicatur Parlamentum, & multa de his, quæ hic ante dicta ſunt.

Sed, cum prædicta ſint de Regalibus, ſcilicet, cognoſcere de appellationibus in vltimo reſſorto, vt notatur *in d. c. quæ ſint regal.* quomodo potuit cognoſcere de talibus Dux Burgun. cum ſit vnus ex paribus Franciæ, imo Decanus, & ſic recognoſcit Regem Franciæ in ſuperiorem, ſaltem in Ducatu. Niſi dicatur, quod hoc fuerit ex priuilegio regio, ſed videtur, quod hoc non poſſit concedere Rex in ſuo regno: cum quæ ſunt de regalibus, alteri committi non poſſunt, nec alteri concedi, vt tenet per plura Lucas de Pen. *in l. contra publicam. in 6. col. C. de re milit.* Niſi dicatur, quod Rex de facili reuertitur ad ſuam primęuam naturam *l. ſi vnus. §. pactus ne peteret. verſic. idem dicemus. in fi. ff. de pact.* Et ideo cum olim Burg. fuerit regnum, & ſic iura regalia habens, vt patet in chronicis Philippi Bergomenſis, *in ſuo ſupplemento chronic. lib. 8. circa prin. ...* vbi ponit multos Reges fuiſſe in Burgundia, & fuit extinctum regnum & habuit finem. Eo; quia deuenit ad manus Childeberti & Clotarij poſt mortem eorum patris & Clotildis filiæ Regis Burgundiæ eorum matris, à quo tempore amiſit nomen regni.

Sed non eſſet ſine dubio, an potuerint ſupprimere illam dignitatem regalem, & deducere eam ad Ducalem: ſuper quo non inſiſto, nec aliud dico, niſi quod ex quo Rex Franciæ adiuncta ſibi patria potuit ſupprimere illam dignitatem regalem. Ideo etiam, ſi quodammodo exierit extra manus Regis Franciæ, poſſet ipſe Rex facere & conſentire quod fuerit, & ſic cum illa dignitate quæ antea erat: quia hæ ditiones & diuiſiones principatuum ſunt de iure poſitiuo, quibus poſſunt derogare Principes, & in hoc non eſt dubium.

Et poſt prædictos Præſidentes, pręſidentes aliorum Parlam. præſident in ſuis locis tanquam præfecti prętorio: In Parlamento vero Pariſienſi etiam præferuntur conſiliarius illius loci, poſt tamen alios præſidentes, ſecundum eorum gradum & dignitatem, quæ inter primos aliorum Parlamentorum attendi-

tur,secundum dignitatē Parlamenti illius,in quo prę-sident, quæ dignitas in hoc consideratur secundum prioritatem institutionis Parlamenti. Ita quod præsidens Parlamenti Tholosæ,præcederet alios,& sic deinceps. Et postmodum habebitur respectus ad alios, secundum prioritatem promotionis,aut dignitatis loci,secūdum considerationes superius positas, de prioritate loci & promotionis, secundum quas prædicta declarari possunt.

Posset tamen dici, quod sic fieret vna congregatio generalis omnium præsidentium regni,quod præsidētes Burgundiæ alios à Parlamento Parisiensi præcedere deberent; eo,quia in congregatione Principum Dux Burgundiæ tanquam primus par Franciæ & Decanus alios præcedit:vt dixi supra *in 5.par.in 45 consid.* Et ibi etiam dixi,quod in concilio seu in congregatione vniuersali totius Regni Franciæ, quæ fuit facta Turonis, tempore Caroli octaui Regis Franciæ,gentes triū statuum Ducatus Burg. habuerunt locum incontinenti post Præpositum Parisien.Et merito etiam cęteris sint præferendi in Christianitate, quia fuerunt primi, qui fidem Christianam & sacrum lauacrum susceperunt; & medio quorum fere tota Gallia ad fidem Christi conuersa est. Nec in hoc eisdem nocere debet prioritas institutionis in aliis:eo,quia ex quo est ordo qualitatis, nō est curandum de ordine temporis. *l.1.C.de consulib.li.12.& ibi dixi supra in 1.part.in 78.consid.* Etiam facit: quia si bene inspiciatur, alias fuit regnum amplum & bene dilatatum, vt etiam supra dixi *in 5.parte, in 45. consid.* & ideo in memoriam pristinæ dignitatis deberent esse,& collocari in primo loco & ordine,post Parlamentum Parisiense, ante Parlamenta aliarum prouinciarum.

Decima consideratio. Post tales præsidentes sunt præferendi domini locum tenentes regij,seu gubernatores patriarum & prouinciarum, Qui præcedunt in auditorio,omnes consiliarios post primū pręsidentem,& tales Rectores,Legati, Vicarij, Viceieges vocari possunt etiam præsides secundum Budæum *in l.si in aliquam.ff.de off.procons.*

Licet videretur in hoc esse dubium, ex quo locum tenenti Regio, seu vicegerenti, qui dicitur esse apud nos gubernator patriæ, talis honor & reuerentia debeatur, qualis domino. Et sic videretur, quod sicut Princeps & Rex noster præcedit præfectos prætorio etiam in auditorio, quod etiam eius vicegerens seu locum tenens,per ea,quę dicit Philip. Francus *in cap. grandi.in 5.notab.de suppl.neglig.Prælat.*

Sed licet tales quandoque dicantur in suis literis institutionis,locum tenentes Regij: tamen officiū eorū propriè dicitur esse officium proconsulis,quod est supra omnia alia officia post præfectum prætorio: cum talis dicatur spectabilis,vt habetur in *l.præcepit nostra serenitas.vers.illud etiam generale.C.de canone largitional.tit.l.10.* Et tales,qui apud nos locum tenentes Regij in prouinciis sibi decretis vocantur. Et horum officium magnum est,& præfecti prætorio vice funguntur in sibi commissis. Nam,si præfectum cęteris dignitatibus antefert,Vicarius ex ipso vicariatus nomine se eius trahere iudicat portionem,dicit *l.1.C.de off.vica.* & habetur per Luc.de Pen.*in d.l.præcepit. in d.vers.illud.* Et dicit text.*in d.l.1.* quod talis repræsentat reuerentiam domini.

Sed videtur,quod ille text.loquatur solum de Vicario præfecto prætorio, prout videtur sentire Luc. de Pen.*in l.eos qui.C.de comitib.qui prouincias regunt,lib. 12.* Ideo secus de his, qui sunt Vicarij Principis:cum tales vna & eadem persona repetuntur. *ca.1.de off.Vicarij,lib.6.* & hi ordinariam iurisdictionem habent, & causas audiunt per querelas simplices subditorum, & generaliter quæ in principali statuta sunt,in vicario reperita intelliguntur,*l.diffinita.ff.de procul.93.dist.cap. vlt.* vbi est hoc verbum,*locum tenens*,facit text. *in c.1. de off.Vicarij,in 6.*

Et tales,qui prouincias gubernant seu administrationem & gubernationem habent inter comites primi ordinis gaudent priuilegio Vicariatus, vt est text. & ibi Luc.de Pen.*in l.1.C. de comitib.qui prouinc.regūt li.12.* Personam enim Principis tales repræsentant,*l.etiam eos.ibi:qui imaginem principalis. Cod.de appellat.* Inde cum tales personam Principis repræsentent, debent omnes ei parere & reuerentiam exhibere. tex.in *c.præcipimus.63.dist.*& ibi gl.ordinaria.de hoc.*gl.2.in c.cum olim magister.ext.de off.deleg.* quę dicit *per d.c. præcipimus.& per c.primum.94. dist.* quod delegatos honorare debemus tanquam ipsum delegantem, vt notat Goffredus *in summa,de maio.& obed. §.reuerētia debetur,in fi.*& not.Spec.*in tit.de legato.§.2.ver.honorādus autē est legatus.*& probatur *in c.1.&c.2.vr.ext.de off.deleg.* facit totus tit. *de off.eius,qui vicem alterius gerit.*& maxime *in d. c.præcipimus.* Quia omnis legatus est honorandus,& plus,& minus,secundum locum illius,cuius legatione fungitur, & vide ante *in 1.part. in 6.consid.vir.6.*

Et ideo,legatus Principis maioris,præcedere debet legatum Principis minoris,licet ipse,vt priuatus, esset inferior. Inde dicitur, quod si subditum honoro, videor dominum honorare,vt dicunt And. de Barulo, & Ioan.de Plat.*in l.fi.in fi.per illum text. C.de re milit. lib.12.*& Cæpolla *in tractatu suo,de Impera.militum eligendo.in vers.pro imperat.in 3.& 4.col.*

Ideo videtur dicendum,quod prædicti domini gubernatores seu locum tenentes Regij in suis prouinciis sibi deputatis,pręcedunt præsidentes,pręterquam in sede iudicandi in auditorio Parlamenti propter rationem positam infra *in 24.consid. incip.gerentes magistratum.* De potestate tamen seu autoritate proconsulum,quibus videntur adaptari gubernatores patriarum,videatur Purp. *in l.1.in 26. coll. ff. de off.eius cui manda.est iurisd.*

Vndecima consideratio.Post hos præsidentes sunt hodie octo magistri requestarum, vt dictum est supra in secunda consideratione proxime posita, qui regi frequentius assistunt Cancellariam sectantes, & hi propriè magistri requestarum hospitij regis vocantur,qui post primæ curiæ Parlamenti Parisiensis præsidentes,omnium primi sedent in ipsa curia Parlamēti,vt G.Benedicti *in rep.sua c.Rey.in verb. & vxorem nomine Adelasiam.extra de testam.*

Hi enim præcedunt omnes consiliarios totius regni,in quacunque curia Parlamentea assistant,& in omnibus assistere possunt, tam in curia Parlamentali Parisiensi, Diuionensi, Tholosana, Burdegalensi, Rothomagensi, Aquensi,quam Gratianopolit. Quæ omnes curię habent pręsidentes,post quos assistunt dicti magistri requestarum,qui dicuntur referendarij,id est aduocati sacri palatij. Cum petitiones supplicantium coram Principe proponant,& referant: vt dicit glo. & Ia.de Belviso *in Auth. de referendariis. coll.3.* & tales magistros requestarum vocat Iac.Rebuf. *in l.eos.C.de excus.muner.lib.10.referendarios.* Et vide etiam Spec. *in tit.de supplicatio.§.1.post princ.* vbi ponit, qui sint referendarij.

Et non debent esse vltra octo, vt dicit text. *in dict. auth.* Ex quo, ex illo textu, fuerunt antiquitus in Gallia

ita solum ordinari & institui octo. Nunc vero (vt dixi in præcedenti consideratione) sunt nouem. Et licet inhibeatur, ne fiant vltra octo, si tamen fiant, deponi non debet supernumerarius: vt dicit ibi text. & Angelus de Perusio, & glossator seu commentator *regularum Cancellariæ Iulij Papæ II. in tertia parte.*

Et, vt dicit ibidem tex. tales sunt spectabiles, prout est præses prouinciæ (qui apud nos in multis locis dicitur balliuus, & in aliis locis & prouinciis senescallus) vt est gl. *in §. cumque hec. in gl. ff. in verbo, exquaestoris in proœ. Institutio.* Qui licet maius Imperium omnibus post Principem habeat, vt dicit tex. *in l. præses prouinciæ maio. ff. de off. præsid. l. ideo ff. de off. proconsu. & leg.* Imo nec quicquam est in sua iurisdictione, quod non per ipsum expediatur; Tamen prædicti magistri requestarum, præferuntur illi & præsident ante eum in suis iurisdictionibus. Et hoc est, quia, vt dicit quidam, præsides prouinciæ sunt solum clarissimi, vt est text. *in l. fi. C. de decurio. lib. 10.*

Et obseruatur in tota Gallia, in quibuscunque locis sint, si velint tenentes locum præsidis, id est, balliui, seu senescalli, expediunt causas sui præsidatus, seu balliuatus, aut senescalliæ: & ita vidi sæpe fieri per nobilem ac sapientem virum Dominum Dionysium Poillot, Iurium doctorem, & magistrum requestarum, quando accedebat ad hanc ciuitatem Heduen. causa habitandi, & suos parentes visitandi, postquam tres menses in curia seruierat, vt moris est.

Et tales, post longam exercitationem talium officiorum, vocari merentur comites, vt dicit Io. de Platea *in d. l. eos. C. de excu. mune. lib. 10. P. & in l. fi. de decur. C. eo. lib.* vbi ipse Io. de Platea ponit 12. dignitates, quæ liberant quem è decurionatu, curia & patria potestate. Inter quas est dignitas referendariorum, quorum officium est responsa principum peragere, & signare, vt ibi.

Et tales sunt exempti seu eximuntur à muneribus, subsidiis, impositionibus seu talliis *d. l. eos.* Io. de Platea *in locis præallegatis.* Budæus tamen, & post eum Pyrrhus *in suo tract. de magistrat. Romanis lib. 1.* magistros requestarum & proximos sacrorum scriniorũ comparauerunt, quod non credo tales esse, sed potius esse, *les secretaires des commandemens*, qui sunt quatuor tantum, tres ordinarij.

Tales autem hodie apud nos habẽt iurisdictionẽ ordinariam, quam tenent seorsum à curia, in qua de officiis Regiis cognoscunt, ab eis tantum appellatur ad Parlamentum. Et ita decisum fuit attesto, anno dom. 1384. vt refert Aufrerij *in tract. arrestorum. ca. 43.* & G. Ben *proxime dicta repet. in repetition. c. Raynus glo. & vxorem nomine Adelasiam. in additio. extra de testam.*

Duodecima consideratio. Post prædictos præsidẽtes, & magistros requestarum sunt cæteris aliis quibuscunque officiariis dominis & Principibus præferendi consiliarij curiæ Parlamenti in suo auditorio & curia, cum distinctione seu modificatione quadam: videlicet, Quoniam in Parlamento principis solent esse consiliarij Ecclesiastici & Seculares, vt Ecclesiastici à dextris, & seculares & laici à sinistris, & quilibet in suo loco & ordine sessionis secundum ordinem promotionis, vt qui primo promotus ad tale officium, primo sedeat in suo loco & altiori, dixi supra in pluribus locis.

Et, quo ad hanc consideratioem, Quod consiliarij tales præferãtur aliis, patet, Quoniam sunt senatores, & loco senatorum sunt, vt supra dictum est *in 9. consid. huius part.* Cum ad instar senatus Romani fuerint instituta Parlamenta, in quo sunt senatores seu consiliarij, & tales sunt propriæ curiæ maximæ, vt Parlamentorum principis: ex quo cum quælibet ciuitas habebat senatum suum, vt *in Auth. de natural. lib. in curia deput. in princip.* vt dicit Luc. de Pen. *in rubric. & in l. omnes. la premiere. 3. colum. de decur. C. lib. 10.*

Et tales in corpore Reipublicæ obtinẽt locũ cordis, ex quo Imperator inter senatores cõnumeratur, vt est tex. *in l. sua senato. ñ. & ibi Luc. de Penn. de dignit. li. 12.*

Et de corpore Reipublicæ, quomodo regatur, & per quos regi debeat, vide eundem Lucam *in l. 2. C. de apparito. procons. & l. 9. eodem lib. 12.*

Et talibus nõ possunt indici munera, per quoscunque iudices cuiuscunque authoritatis sint; Imo si quid eis est mãdandum, hoc solũ per principem fieri debet. *l. nemo præfectus. C. de dignit. lib. 12.* Nec bona eorũ cõtribuere debẽt in sumptib. operũ publicorũ, quæ præsides prouinciarũ in ciuitatibus iubẽt fieri, vel ædificari. *l. quoniã duo si iudices, & l. sexatorum substantias. de dignit.* ex quo male faciebãt ciues Diuionẽses, qui volebãt compellere senatores seu cõsiliarios Parlamẽti Diuionen. ad aliqua munera oppidi Diuionen.

Et sub his senatoribus comprehenduntur Patritij & Cõsules vsque ad omnes illustres; quia hi soli possunt dicere sententiam in senatu. *l. fi. §. 1. ff. de senator.*

Aduerte tamen, quod appellatione populi contioẽtur etiam Senatores, notatur per Innoc. & abos *in c. sedes de rescrip.* Et hotum magna est authoritas, vt *l. humanum, C. de legib. gl. ff. in §. constat autem, in verb. sed & plebiscita. I. sti. de iustin. & iur.* & hi possunt facere legem. *l. non ambigitur. ff. de legib. & senatus.* Notatur per Io. Fabri *in l. fin. C. de senator.* Hodie tamen cum concedere legem sit vnum de reseruatis Principi, & sic solus Rex in suo regno leges componit, ipsi vero consiliarij bene condunt circa ordinatiua litis, aut reformant stylum curiæ, aut addunt.

Decimatertia cõsideratio erit Quia offendẽtes tales consiliarios principis committũt crimẽ læsæ maiestatis *l. quisquis. C. ad leg. Iul. maiest.* & vide Guidonem Papæ *q. 344. in fin.* & dixi supra *in 9. consi. huius partis.* Quæritur, si dicatur vni ex talibus consiliariis: Si non esset ob reuerẽtiam officij tui & regis, bene te castigarem, dicit ille, nõ respicias Regem, nec cures de officio, sed detẽdas te si potes, & deponit vestes & Insignia Regis. Iste eum accitet verberauit; num quid in pœnam verberatis senatorem aut officiarium regis incidat; Videtur, quod non. *arg. l. quamuis. ff. de in ius voc.* & quia hic videtur cessare interesse partis, ergo, & regis. *l. 1. ff. si quis in ius vocat. non ierit.* & hanc opinionem tenet G. de Cug. *in d. l. quamuis.*

In cõtrarium videtur facere *l. 1. §. vsque adeo. ff. de iniuriis.* Eo, quia ille à se abdicate nõ potuit officium Regis. *l. legatus. ff. de offic. procons. l. fi. C. de defens. ciuit.* & hãc opinionẽ tenet Io. Fabr. *in l. seruum, C. de pœnis.* & ita tenui in *cõ nost. nostris super consuet. ducat. Burgund. in tit. des iustices. §. 7. in glo. simple re'cousse. versic. 7. conclu.* Hãc quæstionem exsminauit Alberic. *in suis statut. quest. 43.* sed nesciuit in quã partem inclinaret.

Et senatores dicũtur à senio, eò, quod soli senes ad tale officium eligi debẽt, quorum institutionem Romulus Romanæ vrbis cõditor primo inuenit, vt supra dixi *in d. 9. consid. huiusce partis.* Et ideo sapienter dicebat Inoocen. & Bald. *in cap. 1. de renun.* quod plus valet vmbra senis, quam ensis iuuenis. De quorum seniũ præeminẽtia vide G. Bened. *in sua repet. c. Raynus. in verb. adulta impub. de testam.* & dicam latius infra.

Et ideo nescio, quid dicẽdum de quibusdam consiliariis nostri temporis, noniter institutis & creatis in Parlamentis, quos video ad dignitatem promoue-

ri in ætate xx aut xxv ann. mediante pecunia, aut alia vi nescio quali: Nisi quod difficile sit, Quæ malo inchoantur principio; vix bono peraguntur exitu. Ex quo male omnia gubernentur, non potest aliud dici, nisi quod Consilium iuuenum, Roboam fecit egenum 3. *Reg.* 12. mihique propono versiculos moraIes:

Roma vetus veteres tum te rexere Quirites,
Nec bonus immunis, nec malus vllus erat.
Defunctis patribus successit praua iuuentus,
Consilia cum præcipitata ruit.

Et quod consilium senum sit consilio iuuenum præferendum, & magis laudandum, vide G. Benedicti *in loco hic ante allegato.* Dicta de temporis nostri gubernaculo taceo: cum omnibus sit nota, & melius est in his tacere, quam male loqui, cum ex plurimis pauca exprimere sufficiat. Et quia hic materia senum & iuuenum non se offert, nisi quodammodo extraordinarie, non aliter insisto.

Ex duabus proximis considerationibus infero vnũ: Quod curia Parlamẽtalis Fräciæ, est prima & principalis omnium curiarũ; & sic, si per modũ curiæ cõgregatæ & cõuocatæ incedat, & in actu, in quo tota curia repræsentatur, præcedet omnes alias curias. Et licet generales Franciæ aut præsidentes in camera computorum videantur esse maioris dignitatis, quam consiliarij de per se, cum sint primi & præsidentes in eorũ curiis; Nõ tamẽ in cõgregatione prædictarum Curiarum debent præcedere consiliarios curiæ Parlamenti: Imo, nec graphiarios eiusdem curiæ, ex quo tota curia tenet primum locum honoris, omnes Curialistæ seu ministeriali illam sequuntur; & sic præcedunt etiam ipsos præsidentes computorum, qui sunt de secunda curia, & sic de secundo loco honoris: argumento eorum, quæ supra deducta sunt *in 4. parte. in 32. consid.* vbi dixi, quod canonici Ecclesiæ cathedralis, qui non sunt in tanta dignitate de per se, quantum Abbates, si tamen incedant processionaliter in cõgregatione Ecclesiæ cathedralis & aliarum, præcedunt Abbates, & quæcunque alia collegia, cuiuscũque præeminentiæ, exemptionis aut priuilegij fuerint; cum sint primo de loco honoris. Ex hoc ergo infertur, quod domini computorum, si vellet incedere, æqualiter cum Curia Parlamẽtali errarẽt cum vellẽt attentare id, quod nocuit Lucifero; quia vellet fieri similes Altissimo, quod naturæ repugnat. Sed adhuc nõ est sine dubio, an debeant præcedere præsidem prouinciæ, vt infra *in secunda proxima consider. sequent.* dicitur. Ex quo ad minus clarum est, quod etiam præsidentes computorum de per se, non possunt præcedere dictos consiliarios cum consiliarij sint illustres, prout & Quæstores: sed hodie sint de priori loco honoris, in quo etiam secundus est maior primo loci honoris sequent.

Decimaquarta consideratio. Inter hos cõsiliarios; quia sunt quidam in magno consilio regis, quod dicitur Consistorium; alij sunt in Parlamentis, quæ dicuntur tribunalia; est magna altercatio de præeminentia istorum, videlicet, qui istorum sint præferendi? Et quia Montaigne & Nicolaus Boerij satis super hoc insudarunt in tractatu, quem fecerunt *de authoritate magna consilij,* ne dicta eorum transportem, & ne etiam volendo plus extollere aliquos ex his, ad dicta eorum me remitto, ex quibus vnusquisque cogitare potest, & clare decidere, quis illorum sint præferendi, & in quibus locis.

Decimaquinta consideratio. Cum, vt satis claret, in hac parte fit mentio de statu iustitiæ, sine qua regnum in se durare non potest: cum vt ait Aug. *libr. 4. ciuitate Dei.* Quid enim sunt regna, nisi latrocinia, vbi non est iustitia? & quia imperatoriam maiestatem oportet esse armatam, vt habetur *in proœmio Institutionum,* & infra latius dicam.

Et neuter istorum statuum Iustitiæ scilicet, & militiæ, sine pecunia cõsistere potest. Vnde Philippus animam Reipublicæ esse dicit pecuniam, (de qua plene *in fina. part. in* 54. *co sid.*) cum nummus profecto pro his omnibus quibus homo indiget, fideiubeat, & de publicis pecuniis officiariis iustitiæ, salaria, & militibus stipẽdia, assignari debet de quibus viuũt, ne subditos cõcutiant, aut deprædẽtur, secũdum quod dictũ *Luc.* 3. Neminem cõcutiatis, neque calumniam faciatis, sed estote cõtenti stipẽdiis vestris. Ideo introductus est tertius status in Fräcia, & in omni parte mũdi, qui est status thesaurariorum qui à quęrẽdis & cõseruãdis pro Reipublicæ vtilitate pecuniis, olim Quæstores nominabãtur, vt suprà *in præced. part. in* 18. *consi. incip. ad thesaurarios.* Et olim primus honoris gradus Quæstutis erat, *vt dicit C. cero in orationibus,* & hodie talea apud nos sũt generales Fräciæ, qui habent sub se thesaurarios, qui tamẽ omnes sunt sub Camera computorũ, vt refert G. Ben. *in reper. c. Roy. in verb. & vxorem nomine Adela iam. num.* 5 0. *extra de testam.*

Sed quoniam hic solum intẽdo facere mentionem de magistris computorum (cum talea sint Iudices officiarij iustitiæ) ideo reliquis præmissis dicẽdum videtur, quod præsidẽtes computorum hodie sunt subrogati loco procuratoris Cæsaris, cuius officium consistit de iure in iudicãdo *l. s. C. si aduersus fiscum.* & qui cognoscit de rebus tãgentibus & vẽditoribus fiscalibus seu de dominio principis, vt habetur *in rubr. vbi causa fiscales. & in l. final. C. si aduersus fiscum.* Et iste dicitur comes rerum priuatarum. *l. si quis. & in l. vniuersi. C. vbi causa fiscales.* Ex quo textu sumendum est, quod præses prouinciæ est maior præsidente computorum facit *l. 4. C. de offic. præsidis,* imo per illum text. *d. l. procurator.* non habent potestatem condemnandi aliquem ad pœnam, quod tamen hodie vsurpant ex potestate (vt dicunt) sibi à rege concessa.

Dicunt tamen aliqui, quod cum sint illustres, vt *l. 2. C. de officio Quæst.* etiam comes rerum priuatarum, vt est text. *in d. l. si quis.* & præsides prouinciarum tãtum clarissimi, vt supra *ista part. in* 5. *consid.* quod debent præferri illis, sed illi tex. loquuntur tantum de Quæstorib. qui dicuntur generales finantiarum apud nos, & sunt illustres ideo tales præferri possent præsidibus prouinciarum, sed non præsidentes computorum, qui tantum dici possunt spectabiles, vt dixi *in præced. part. in 7. consid. incip. de aliis officiariis,* ex quo sunt in loco procuratoris Cæsaris, vt ante dictum est.

Et iste procurator Cæsaris differt à procuratore fisci, Quia procurator Cæsaris est ille, qui administrat reditus prouenientes ex bonis, quæ princeps habet tanquam bona priuata, vt est dominium. Procurator autem fisci est ille, qui administrabat bona Principis, quæ conuertũtur in vsus publicos: vel, vt dicit Paul. de Castr. *in l. 1. C. vbi causa fiscales.* quia officium procuratoris Cæsaris est, quod consistit in iudicando, *d. l. 2. C. si aduersus fiscum,* vt sunt domini computorum. Nec consistit in pœnarum impositionibus, *l. t. ff. de off. procur. Cæsaris.* Et iste est de quo hic ante dictum est, qui est præses in camera computorũ, qui aliquando officio præsidis vtitur, prout dicit text. & ibi Salicet. *in l. procurator. C. vbi causa fiscales.* Procurator vero fisci agit, & quandoque vocatur curator Reipublicæ. *l. curator. C. de modo mulctar.* quandoque logista, id est rationalis, *d. l. curator.* & de isto infra dicetur *in hac part. in* 54. *consi.* vbi fit mentio, in quo loco

loco ſedere debeat inter aduocatos.

Etiam de prædictis magiſtris computorum videatur Bud. *in tit. ff. de off. quæſt.* & illos præfectos ratiociniorum vocat Ia. Rebuff. vocat eos magiſtros ſcriniorum, vt habetur per eum *in rub. C. de magiſtris ſcriniorum. lib.* 12. & dicit eos eſſe ſpectabiles. Pyrrhus vero *in tract. de quæſtoris magiſtratib.* dicit, quod Imperator eos vocat præſidentes ſacris ærariis per text. *in l. vlt. C. de aduocat. fiſci.* Ab eorum tamen ſententiis appellatur ad Parlamentum, ex quo ſunt inferiores dominis de Parlamento. Cum non oportet ad compares iudices appellationes referri, ſed à minore iudicio in maius tribunal aſcendere, vt dicit tex. *in Authent. de appel. & infr. qua tempora. §. illo videlicet, collat.* 4.

Et in iſta camera computorum, ſunt alij officiarij, qui dicuntur tabularij, quibus æquiparantur clerici cameræ computorum (quos audientiarios vocamus, de quib. per Iac. Rebuff. *in l. conſtar. C. de iure fiſci, lib.* 10.

DEcimaſexta cõſideratio. In ſupremis Curiis, tam conſiſtorialibus, quam Parlamenteis ſunt grapharij, hoc eſt ſcribæ, qui etiam habent dignitatem vltra alios ſedium regalium: & inter hos primi ſunt cum ſpectabiles dici poſſunt, & ſic videtur quod procedere debeant præſides prouinciarum, hoc eſt balliuos & Seneſcallos, quod non eſt dubium in loco eorum iuriſdictionis, ſed non in loco iuriſdictionis magiſtratus dictorum Balliuorum, Quoniam ibi quoſcunque præcedere debent, pro quo *l. 4. ff. de off. præſid.* & infra *hac parte* dicetur, & *in* 24. *conſid.* vbi dicitur, quod gerentes magiſtratum generaliter in ſuis iuriſdictionibus, cæteris ſunt præferendi. Et, vt dicit Iacob. Rebuff. *in rub. C. de magiſtris ſacr. ſcrin. lib.* 12. ſecundum Bald. & Andr. de Bertu magiſtri ſcriniorum ſunt Notarij magnæ curiæ principis, quibus poteſt æquiparari magnus Notarius magnæ curiæ Parlamenti Pariſiis, qui vulgo vocatur grapharius vel Notarius principalis principis. Quod tenet regiſtrum ſeu regeſtum literarum, & tales dicuntur proximi ſacrorum ſcriniorum Sed pro clariori intelligentia horum graphariorum, ſeu ſcriniorum ſumenda eſt doctrina Iacobi Rebuff *in l. 1. de proximis ſacr. ſcrin. lib.* 12. vbi dicit, quod tria ſunt ſcrinia, ſiue cameræ, in quibus reponuntur ſcripturę principem tangentes: in vno ſcrinio, ſeu camera ponuntur epiſtolæ ſeu literę, quę per principem aliis mittuntur, ſeu ab aliis mittuntur principi. Et iſtud eſt officium ſecretariorum principis; de quibus ſupra dixi *in part. præced.*

Et licet plures in curia principis ſecretarij inſtruantur; tamen vnus eſt magis ſecretus & continuus principi, qui eſt & reputatur prępoſitus huius ſacri ſcrinij: quia pręponitur aliis ſcriniariis, hoc eſt aliis ſecretariis. Etiam vocatur proximus; quia plus ſe approximat & appropinquat principi quam alij ſecretarij: & qui habet principalem cuſtodiam vnius ſcrinij ſeu cameræ, vbi tales ſunt ſcripturę, & literæ reponuntur, cum talis ſciat arcana & ſecreta principis, vt *l. proximos, C. de proximis ſacror. ſcrinior.* & eſt apud nos hodie & à multis annis, ſc. à tempore Caroli VIII. vſque nunc dominus Roberte, qui pręeſt & ſemper pręfuit in talibus omnibus ſecretariis regni, & merito: cum non fuerit repertus excellentior eo in talibus.

Vel, vt dicit idem Rebuffi erat aliquis iſtis literis cuſtodiendis præpoſitus per principem ſecundum ſcrinium ſuæ camerę, vbi tales ſunt ſcripturę & literę poſitæ, cum talis ſciat arcana & ſecreta principis. Et dicitur ſcrinium locus, vbi ſolent libri vel chartę recondi, tanquam cancelli quidam, vt *in l. librorum. §. libris. ff. de leg.* 3. Et ſi cum in palatio ſummo erant duo latercula, puta magnum & minus, id eſt, duę camerę, magna & minor, & iſtud erat minus laterculum ſeu minor camera, in quo vnicum erat ſcriniũ, in quo ſacrę diſpoſitiones recondebantur; hoc eſt, principũ legales conſtitutiones, ſeu ordinationes vna cum cõdicillis, hoc eſt, literis officiorum imperialium quorumcunque, etiam militarium recondebantur, vt facit text. *in §. 1. in Auth. de mandatis Principum. col.* 4. vbi optimus tex. Et quod codicilli militarium officiorum ad ſolicitudinem pertineant Quęſtoris in eodem minori laterculo, vide text. *in l. 1. iuncta l. 3. Cod. de officio Quæſtoris.* Et quod cum legalibus libris codicilli, id eſt, literę officiorum debeant obſeruari in ipſo minori laterculo, vide text. *in d. §. 1. ibi: vna cum codicillis in Authent. de mand. Princip.* Quod quidem laterculum, de quo *in illo §. 1.* ſcribitur, erat minus. quod apparet ex *l. 1. C. de off. Quæſtoris.* & ſic in illo minori laterculo erant tantum illa duo ſcrinia quæ pro vno habebantur, vt dictum eſt In laterculo, vero maiori, erant tria ſcrinia, vt ſtatim dicetur: & in hoc laterculo minori erat vnum, quod erat diſtinctum duobus, vnum pro libris legalibus, alterum pro codicillis: licet, vt videtur tenere Pet. Cotherau *in ſuo ſch dulari magiſtratuum; in tit. de quæſtore palatij, & cancellario Franciæ.* quod non diſtincti eſſent ſcriniarij librorum Principis, & codicillorum, ſed permixti eſſent rãtum quatuor ſcriniarij libris & codicillis deſeruientes in ſcribendo, & dictando, & reuoluendo & recipiendo, ſeu magiſtrando qui quatuor antiquarij (vt puta idem Cotherau) ſunt, de quibus loquitur text. *in l. hac part. C. de proximis ſacror. ſcrin. li.* 12. Monetur. Nam ibi dicitur quod quatuor antiquarij ſcriniorum ſeu ſecretariorum memoralium ſegregabantur à generali ſcrinio memorię, & ei non obſequebantur, ſed ſpecifice erant iſtorum antiquorum quatuor ſcriniariorum partes. Et iſti quatuor antiquarij habent permixtum munus ad obſequendum literas & codicillis, qui quidem antiquarij diſpoſitionum adæquantur noſtris commendatoris ſecretariis, quibus dictatio & tranſcriptio codicillorum ſeu literarum regiarum incumbit, Alij vero ſunt ſecretarij libellarij: Alij memoriales: Alij epiſtolares: de quibus ibi ample per Per. Cotherau. Sed talis triplicitas apud nos obſeruatur, cum tantum apud principem, & in aula ipſius ad illi deſeruiendum ſeu obſequendum ſint prædicti quatuor antiquarij, qui dicuntur *les ſecretaires des commandemens.*

Alij vero, qui obſequuntur, & deſeruiunt tantum conſiſtorio, & ſic Cancellario (qui eſt principalior illius) & in his, quæ concernunt iuriſdictionem ſeu iuſtitiam, non in his, quę concernũt res priuatas principis. Et iſti ſunt de magno laterculo, ſeu maga camera in qua ſitur tria ſcrinia memoriæ, ſcilicet epiſtolarum & libellorum. Ita probantur *in l. 1. 2. 3. &* 4. *C. de proximis ſacror. ſcrin.* Et de primo ſcrinio, vbi reponebantur literæ dixi hic ante, de ſecundo vero, vbi reponebantur ſcripturæ libellorum & cognitionum, poteſt poni exemplum, Pariſius in camera Parlamenti, vbi reponuntur tales ſcriptores, qui magiſtri Parlamenti dicuntur, ſunt ibi plures, ſed ſunt ibi 4 præſidentes, qui præponuntur aliis Magiſtris Parlamenti, & habent ibi præſidẽtiam, qui poſſunt appellari vno reſpectu præpoſiti huius ſacri ſcrinij, hoc eſt cameræ Parlamenti, & hoc etiam iure vocãtur proximi quia magis ſe approximãt Principi. Sed quia iſtud exemplum nõ eſt bene conueniens, Ideo aliud ponit magis quadrãs, videlicet in Graphario curiæ Parlamẽti, qui præponitur & præeſt omnibus ſcribis illius curię, & ſunt tres principales: Vnus qui dicitur grapharius ciui-

lis: Alius criminalis: Alius præsentationum. Et sub eis sunt alij quatuor, qui in absentia eorum signant, & quilibet illorum principalium habet suum scrinium, seu suam cameram, quam *burellum* vocant.

Et ili vocantur Præpositæ dictæ cameræ, seu Magistri dicti Burelli, seu proximi sacrorum scriniorum, vt dicit Iacobus Rebuff. *in d. loco.*

De tertio vero scrinio, in quo sunt magistri computorum præpositi, non hic repeto, cum ante dixerim..

Aliud est scrinium in palatio regio Parisiis, seu camera, in qua sunt repositæ scripturæ tangentes antiquitates, & notabilia facta Regni, quod scrinium vocatur camera thesauri; & destinatur ibi vnus principalis præpositus seu præsidens, pro gubernatione seu custodia illius cameræ, tenens clauem principalem illius cameræ, & proponitur etiam habentibus alias claues illius; & qui etiam proximus vocari potest, cum se magis appropinquet Regi, quam alij Et tales proximi seu præpositi sacrorum scriniorum, eisdem honore & dignitate funguntur, quibus Vicarij principis, & ex eo tempore, quo officium proximatus sunt adepti. *l. 1. Cod. de prox. sacror. scriniar. lib.* 12. Et isti possunt salutare Principem, & sedere in iudicio cum iudicibus, *l. in sacris scriniis, la prima. de prox. sacror. scrinior. C. eodem lib.*

Et aduerte, quod isti secretarij proprie sunt adiutores Cancellarij, vt dicit Pet. Corheseau *in suo schedulari magistratuum. c. de adiutor.* Principis, & debent esse septem, vt ibi dicit, vt facit text. *in l. comperimus. C. de prox. sacror. scrinior.* Quorum primus inter omnes est audientiarius apud nos, qui æquipatari potest mello proximo. de quo *in l. peculiari. C. de prox. sac. scrin.* qui dicitur prior illorum, qui erant adiutores quæstoris.

DEcima septima consideratio. Post principaliores officiarios supremarum Curiarum videndum est de aliis pluribus iudiciis ordinariis, qui sunt apud nos. Et primo de præfecto vrbis, qui à quibusdam adeptatur præposito Parisiensi, & Tholosano. Dum volunt adaptare Viguerio Tholosæ, quod non credo: sed in quantum possit præposito Parisiensi, videtur, quod sit magnæ authoritatis, dignitatis, & excellētiæ, cum præfectus vrbis sit illustris, vt supra *ista parte, in 2. consideratione* dictum est. Ideo etiam prępositus Parisiensis illustris esse debet per huiusmodi adaptationem, & tales æquiparantur de iure præfecto pręttorio, *l. 1. Cod. de praef. praet. siue vrbis, &c. lib.* 11. Dicit tamen, Purpuratus *in l. 1. n. 96. ff. de offic. eius cui mandat. est iurisd.* quod huius præfecturæ simulachrum apud nos non videtur, cuius iurisdictionem ad prætorem translatam esse, author est Fenestella. Capitanei tamen ciuitatum, qui apud nos videntur, quorum tanta non est potestas, vt tradit Iacobus Rebuffus *in l. 1. colum. 2. in fi. C. de mulierib. in quo loco, &c. lib.* 10. huic pręfecto vrbis non sunt æquiparandi. Ego autem dico, quod huic posset æquiparari capitaneus iustitiæ Mediolani; eum præfecto prætorio æquiparetur: cum ab eo, prout nec à præfecto prætorio, non appelletur. Et ita vidi tempore, quo assistebam magnifico Domino Roberto de Pardines capitaneo iustitiæ Mediolani, tempore, quo illustris Dominus Carolus de Ambâsia erat locum tenens generalis in Italia, pro Christianiss. Francorum Rege.

DEcimaoctaua consideratio de prætoribus tractat, qui sunt spectabiles, vbi supra *ista part. in 4. consid.* dixi, & tenent omnes *in l. 1. ff. de off. eius, cui mand. est iurisd.* Sed quibus aptari possint incertum est cum tales Prętores potestatem haberent legem condendi, seu ius, quod honorarium appellabatur *§. praetorum. Instit. de iure natur. gent. & ciuili.* Et in vrbe prętor à pręessendo nominatur, cui consulum insignia concessa sunt, vt tradunt Pomponius Lętus & Fenestella, *lib. de magistratibus cap.* 19. Et vt Varrò scribit, pręttor dictus; quia iura pręiret: quia iura condere, vt iam dixi, & abrogare instituta solus poterat, & in causis ciuilibus criminalibusve summum imperium obtinebat, vt tradunt Moderni, maxime Zasius *in l. 2. §. cumque consules. ff. de orig. iur.* Ideo dicit Purpuratus *in d. l. 1. numer.* 204. quod Bartol. merito eum ęquiparat Senatoribus, & præfecto prætorio, *in l. omnes populi. 4. q. 1. principalis. ff. de instit. & iur.* & ideo non videtur, quod omnes alij essent similes; cum solum ibi loquatur de prætore vrbis, vt dicit D. meus Ias. *in dict. leg.* 1. ex quo male videtur ęquiparari Ducibus, Marchionibus, Comitibus, & Episcopis, qui non possunt eo modo statuere. *cap. cum inferior. extra de maior. & obed.* & hoc, nisi essent Vicarij Principis, vel præscripsissent iurisdictionem, merum & mixtum imperium, & principi reseruata, vt declarat Aretinus *in leg. stipulationum aliae, in princip. colum. penult. ff. de verb. obligat.* quo casu tales essent illustres, vt dicit idem Purpuratus *in dict. leg numer.* 205. vbi facit illam differentiam inter prætorem vrbis, & alios, quam etiam facit Baldus *in l. recept. Cod. de non numer. pecun.* Et ideo (vt idem Purpuratus *ibi, in sequent. num.* voluit) difficile videtur reperire inter magistratus nostros, qui ęquiparetur huic pręttori, quicquid de Potestatibus nostri temporis dicant Baldus & Barbaria *in rubr. Cod. qui admitt.* Maxime; quia nullam habent authoritatem nisi quatenus eis est attributa per statuta, seu rescripta constitutionum, vt tradit Bald. *in Authen. cassa. coll. 1. C. de sacrosanct. Eccles.* quamuis large omnis magistratus possit dici prætor, vt dicit Bald. *in l. fi. in 1. quaest. C. de edict. diu. Adrian.* & Decius *in l. vbicunque, per illum tex. ff. de regulis iur.* Huic prętori vrbis ita possent adaptari prępositus Parisiensis, & Viguerius Tholosanus, sicut præfecto vrbis: nisi in hoc, quod non habent authoritatem, condendi ius, nisi in his quæ respiciunt stylum iurisdictionis eorum.

DEcimanona consideratio. Præsides prouinciarum per Spec. *in rubr. de iurisd. omn. iud. ver. minimo.* & Bart. *in l. 1.* à quo ibi nemo discrepat *ff. de off. eius, cui mandata est iurisdictio.* tantum clarissimi dicuntur, & in quarto gradu, qui dicitur minorum ponuntur. Et quod præses prouinciæ sit clarissimus, vt est text. *in l. 2. in fin. Cod. de delatoribus. libr.* 10. Et talis etiam est rector prouinciæ, bonus text. *in l. meminis §. C. de aduoc. diuers. iudic.* & qui apud nos dicitur Balliuus & in multis locis Francię, senescallus, qui quidem Rector prouinciæ dicitur clarissimus, vt est text. *in l. vnic. §. sin autem post. C. de raptu. virg. &c.* & dixi supra *ista part. in 5. consid.* Nec tenuis est hic titulus vt dicit hic Purpuratus *in d. l. 1. nu.* 158. maxime in superlatiuo positus. Cum dictio *clarus*. si figurat positè, & pro insignia atque excellenti accipiatur, eumque denotet, qui veluti fulgore quodam famæ resplendet ita vt perinde sit, ac si dicatur excellentissimus præses prouinciæ, & dicitur iudex ordinarius. text. *in l. eos. in princip. C. de modo mulctar. & in l. omnes. §. 1. C. de Episcop. & cler.* Et licet multa iura dicant pręsides clarissimos, per hoc tamen

non exclu-

non excludunt, quin esse possint io superiori gradu. Nam etiam Senator dicitur clarissimus, textus in *l. 2. Cod. de his, qui veniam ætatis impetr.* qui tamen in primò gradu super illustriū positos est supra in hac parte in 1. consideratione, ad finem. Et præfectus prætorio clarissimus appellatur. Et pro hoc Purpuratus allegat authent. de Belisario vicario Consulis *collat. 3.* sed puto voluisse allegare in Authent. *de mensura ordinandorum, in fin. collat. 3.* quem tamen fuite illustrem, nemo vnquam dubitauit, vt etiam dictum est in hac parte, in 2. considerat. & prætor dicitur clarissimus in *l. 1. in princ. C. de tutoribus vel curatoribus illustrium, &c.* qui tamen inter spectabiles ponitur, vt in consideratione præced. d. xi. Etiam procōsul dicitur clarissimus *vt in l. & si seuerior. Cod. ex quibus causis infamia irrog.* & tamen spectabilis est, & superius ista part. in d. 4. considet. probatur. Similiter Comites dicuntur clarissimi *in l. 1. C. de aduoc. diuers. iudic.* & tamen prædictos mo.istrauimus esse spectabiles supra in 5. part. in 47. consider & in supradicta 4. consid. Ideo Alciatus in *l. 1. C. de perfectissimatus dignit. lib. 12. & lib. 3. dispūct. cap. 4.* bene se resoluit in his altercationibus, dicens: Non fuisse firmas magistratibus ipsis dignitates: sed solitas concedit secundum merita personarum, & considerata plerunque loci, cui præerant, qualitate. Licet non neget, hoc crebrius fuisse verum, quod à Doctoribus traditur. Et post eum Purpur. *in d. §. l. 1. num. 163.* sic concludit, quod cum appellatio præsidis generalissima sit, sic quod largissimè accipitur pro eo, qui præest alicui rei, vt per textum in *l. 1. & ibi gl. 1. ff. de offic. præsid.* Large quando dicitur præses prouinciæ, & sic præses, secundum varias potestates, diuersimodè potest in his magistratuum gradibus collocari, ita vt aliquis reperiri possit, qui inter illustres connumeretur, vt in præsidibus Parlamentorum, de quibus supra ista parte, in 9. consider. Et hoc propter concurrentem (quo ad quædam) authoritatem præfecti prætorio; & quia specialiter Principis est consiliarius, ex quibus illustratur. Sed quicquid sit, præses prouinciæ maius imperiū habet omnibus post Principem. textus in *l. præses prouinciæ,* quæ est 3 *ff. de off. præsid.* Etiam quandoque perfectissimatus dignitatem dicitur habere, vt dicit Purpuratus in *dicto loco, num. 265. cum tribus sequentibus.* Et quod præsidis nomen generale sit, sd omnes magistratus prouinciarum Rectores, vide Petrum Corbereau in *suo schedulari magistratuum ciuilium, c. de præsidibus prouinciarum.* vbi ample de his. Dicit tamen Budæus in *l. si in aliquam. ff. de off. procons.* quod Balliui, seu Senescalli, dicuntur præfecti aut etiam iuridici, & continentur nomine proconsulis, nec præsidis, quia in Gallia non sunt prouinciæ, sed prouinciolæ. Item; quia ab his appellatur ad Curias Parlamentorum. Sed tuendo communem, videtur, quod vocari possint Præsides prouinciæ, nec est recipienda multitudo terræ, sed potestas. Item à sententia præsidia & Proconsulis appellatur, *l. 2. & fi. C. de temporib. & reparatio. appellat. & in l. 1. ff. quis & à qu. appell.* Et aliquando Prouincia capitur pro territorio, siue districtu, vt in *Authent. qua in prouincia. C. vbi de crimine agi opert.* Et aliquando vnus præsidiatus dicitur vna prouincia: Præses enim erat caput prouinciæ, & ei suberant plures ciuitates, vt in omnibus legibus, quæ faciunt mentionem de præside prouinciæ. Et si fuerint facti duo præsides in eadem prouincia, censentur duæ prouinciæ, *lege si eadem. ff. de officio assessor.* & non capitur hic vt appellatione prouinciæ veniat Regnum seu Regio; vt est Francia, Hispania, Germania, Italia, & huiusmodi De Officio Præsidis: & quod Iudicem oportet habere iuris & æqui notitiam, voluntatem boni, & potestatem exequendi: & quod iuramento debet esse legibus alligatus, & sordibus munerum alienus, vide in Polycratico, lib. 5. c. 11.

VIgesima consideratio. In patria nostra Ducatus Burgund. habemus & alia officia seu magistratos, qui dicuntur Iudices Cancellariæ contractuum Ducat. Burgund. quibus dicitur præesse; qui apud nos dicitur gubernator Cancellariæ contractuum Ducatus Burgundiæ quod est officium ordinarium, & cuius iurisdictio ordinarie exercetur in ciuitatibus & oppidis (in quibus ditiones seu præfecturæ balliuorum exercentur) per se, si velit aut suos locum-tenentes, & ab eorum sententiis ad supremam curiam appellatur: & de isto etiam infra ista part. in 38. consid. dicetur. Sed videndum est, quæ sit eius authoritas, & vtrum sit æqualis præsidi Prouinciæ, seu Balliuo, an vero inferior: & si sint in loco indifferenti, quis istorum præcedere debeat. Nam vt videmus, sua est cognitio tantum ad contractus receptos sub sigillo Cācellariæ Ducatus Burgundiæ qui habent executionem paratam, ex quo videtur delegatus à Principe ad vniuersitatem causarum. Ex quo ergo est delegatus à Principe, videtur esse maior præside prouinciæ, & sic Balliuo, qui est ordinarius. Cum delegatus à Principe sit maior quocunque ordinario, vt est casus *in capite studuisti, extra de offic. deleg.* melius probat in *cap. pastoralis. de offic. ordin.* & *in c. sane quia. de offic. deleg.* vt dicit Alex. *in rubric. ff. de offic. eius, cui mandat. est iurisd. col. 1.* & hoc communiter tenetur Ratio est; quia delegatus repræsentat ipsum principem delegantem: *c. sane, le second. de offic. deleg.* Abb. *in cap. decernimus. col. 2. de iudic. extra.* Ideo, eius voluntati se conformare debet. *c. super literis. de rescript.* limitando. vt ibi per Dec. *5. notab. consil. 143. colum. 2.* Idem Alciatus *in paradoxis, lib. 1. cap. 12.* disputat, vter in iudicando dignior esset delegatus, an vero ordinarius Iudex, & concludit delegatum: & vt dicit, licet Doctores, qui de hoc disputant, nihil allegent, quod multum faciat ad propositum, ipse tamen allegat text. *in l. 1 C. de offic. Vicarij.* Vbi si Vicarius & comes simul cognoscant de causa, Vicarius tanquam à Principe delegatus, præferendus est. Facit doctrina Bartholi in *l. duo. ff. de re iudic.* Vbi si ordinario Iudici fuerit adiunctus delegatus à Principe, qui aliam sententiam tulerit, quam ordinarius, quod sentētia delegati vim obtinet potius, quàm ordinarij, cum delegatus sit dignior.

Ex quibus satis constat, quod in causis concernentibus executionem præcisam ex contractibus sub sigillo dictæ Cancellariæ receptis datus sit delegatus à Principe, siue tanquam collega, siue etiam per modum priuationis iurisdictionis, quod videtur esse dignior, & sic ordinario præferendus.

Et ex his infert Alex. *consil. 79. incip. circa primū. col. 3. vers. quis igitur. in 1. vol.* Quod delegatus Papæ est maior Episcopo, & delegatus ab Episcopo est maior Vicario Episcopi in illa causa: Vnde ab eo ad Vicarium non posset appellari. Roman. *sing. 458.* incip. *tu habes titulum.* & communem tenet Guido Papæ *q. 272.* & est bonum argumentum de delegato simplici ad vniuersitatem causarum, vt per plura tenet Alexander *in lege more. ff. de iurisdiction. omn. iudicum.* & Decius *in capit. cum causam. extra de appellation. in fin.*

Contrarium tamen mihi videtur esse de iure dicendum hoc casu, videlicet, quod dictus guberna-

omni postulanti, omnibus horis patere: nulli tamen hiare, id est, à nullo quicquam poscere oportet. Imo vero non claudi veluti perfugium ac portum difectis, & legis iutaque implorantibus, quæ ipse tuenda suscepit. Aram atque asylum his, qui contra vim, aut improbitatem ius suum obtinere nequeunt.

Hunc denique, qui tantam tam augustam personam ab optimo Principe impositam sibi sustineat, omnibus numeris grauitatis, constantiæ, seueritatis, prudentiæ, temperantiæ, fortitudinis, integritatis, absolutum esse virum, vndecunque doctum, vndique placentem, omnium denique horarum hominem esse oportet. Earumque rerum seueritatem multis condimentis humanitatis, comitatisque commitigare. Hunc eum esse decet, in quem bonorum suorum sinum natura mira benignitate effuderit, qui magistratui, non qui magistratu donatus esse videatur. Cuius vita censura sit, vt inquit Plinius. Eaque perpetua, ad quam cæteri magistratus dirigantur, ad quam hi conuertantur, quibus non tam imperito opus est, quam exemplo. Cuius tot tantæque sint animi dotes, vt cuius esse plurimæ maximæque videntur profectitiæ illæ quidem & dominicæ (quæ gratias vulgo vocant) non hominum peculiares. Est plane vir, qui ex ingenio suo ab amœnitatibus vitæ atque omni festiuiore victu & conuictu alienus esse debet, sola innocentiæ conscientia gloriaque virtutis contentus. Hic est enim vnus omnium magistratus, cuius res in vtramque partem gestæ minime in tenebris latere, aut quoquo modo abditæ esse possint: quippe qui in luce occidentis in oculis clarissimæ omnium prouinciæ, id est, Galliæ in auribus tot tantarumque gentium sit positus, id est, finitimarum nobis, aut etiam ad quas fama nostri peruenit. Qui si se, veluti in medio amplissimi Imperij theatro positum omnibus conspicuum esse secum reputauerit, ad spectaculum coeuntibus non modo indigenis, sed finitimis etiam & vlterioribus, nimirum nullum habitum absurdum, nullum motum inconcinnum, nullum flexum indecorum reddiderit. Huic porro non modo optimatibus, atque sibi, id est, conscientiæ, inseruiendum est, & sibi & musis cauendum (vt dicitur) sed etiam populo, & scenæ, id est, multorum existimationi, quantum per naturam rerum licet. Arduum sane opus, & alioquin etiam intractabile seuerum & popularem esse, supercilium aduersus delicta aulicorum distringere, impotentissimis cœptis quorundam opibus atque aulicis factionibus præpotentium obsistere. Principem ira nonnunquam aut alio vehementiore affectu percitum demitigare, & (vt verbo Ciceronis vtar) molli articulo tractare caute & circumspecte fortem iortepidum, cum opus est ita esse, ne fortitudo in neruum erumpat. Postremo in comitatu Regio physicum animum, integrum ac farcum (vt dicitur) & tectum ab insidijs assentatorum, ab obreptionibus versutorum, à formidine potentiosum aulica terricula nonnunquam intentantium conseruare. Mira enim blandimenta genuit aulici victus ratio, quibus præstantissima etiam virtus sæpe conniuere visa est. Hæc Budæus *in loco supra designato*: ad illius magistratus festiuitatem, & decorem, ne dicam instructionem. Et idem *in tractatu suo de asse. in fin.* Est enim ille magistratus (vbi de Cancellario loquitur) inter togatos summus, cuius domus (quod nomophylacium dicitur) iuris custodia, legum ac constitutionum præsidium, oppressorum asylum, flagitiosorum scopulus, æquitatis officina, ara, supplicum, & iure summo lapsorum adminiculum esse debet, nullis prope finibus munia eius circumscribuntur, quasi vnus ille honor ad se summam omnium rerum munerumque trahat, cum Principis vires propemodum adimpleat.

Olim etiam hic Cancellarius Franciæ apud Gallos patricius vocabatur: de quo *in c.1. de don.* inxta suprascriptionem: & hæc dignitas liberat quem à patria potestate vt *§.2. Instit. quibus modis ius patriæ potest. soluitur. & in leg. fin. Cod. de consulibus. libro duodecimo.*

Inter præclaros & literatos viros hoc officio, vt fertur in Gallia, decoratus & functus est Iacobus de Rauenna, qui prius fuerat doctor regens Tholosanus, secundum Barth. *in l.1. Cod. de sen. quæ pro eo, quod interest, profer.*

Etiam Petr. de Bellapertica Burgundus doctor regens Aurelian. fuit Franciæ Cancellarius, & vt talis epitaphio adhuc hodie in choro Ecclesiæ cathedralis Parisijs palam visitur sepultus insignijsque decoratus.

Fuit etiam Ioannes Fabri, vir vndequaque literatus, & in iure peritissimus ac summus practicus, Regni Franciæ Cancellarius, vt habetur *in prima Epistola ad breuiarium eiusdem super Cod.* vbi ita ait: *Affirmant præterea summum in Gallia gessisse magistratum*, neque ab his dissentio hoc argumento, quod ciuitatum ac populorum locales consuetudines, quæ plerunque etiam doctissimos (vt iura testantur) latent viros inter literas atque à Reipub. regimine viuenti notæ fieri non soleant: quas tamen sæpius refricat, ac velut sibi tritissimas enodauit.

Functus est etiam hoc officio Epinatius, qui fuit Cancellarius Caroli Magni, & scripsit Epistolas plures ad diuersos, vitam ipsius Caroli, & historiam temporum, & de morte Dulphi diœcesis Angolismæ Burdegalen. Et flauus fuit, vt habetur *in suis Commentarijs. in præm. Instit. in verbo, flauus.*

Fuit & ille inter alios præstantissimus, & omnium literarum & doctrinarum expertissimus, sanguineque nobilissimus Guido de Rupeforti etiam Burgundus) post fratrem suum Guillelmum de Rupeforti) cui non fuit similis. de Guillelmo fit mentio per dictum Guillelm. Benedicti *in dicta sua repet. cap. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. numer.* 498. vbi plurimum laudatur. *de testament.* Et prædictus Guido etiam laudatur à Io. de Gradibus *in apostillis ad Petrum de Rauenna, in alphabeto aureo, super verbo iudex.* & accumulatius per Budæum *in tract. suo de asse in fin.*

Fuit & tempore suo Tribonianus Iustiniani Imperatoris Cancellarius, de quo vide Guidonem Papæ q. 336. *vers. 32. quæro.* & est text. *in l. 1. in fin. ver. ex his. ff. de off. quæst.*

Fuit & Ioseph, Pharaonis Regis Cancellarius. Nam cum Pharao, Rex Ægyptius, de periculo futuræ famis innumeris somnijs vrgeretur, nec visionem tantam humanum posset releuare consilium, Ioseph, vir beatus, inuentus est, qui & futura vera prædiceret, & periclitanti populo prouidentissime subueniret. Ipse primus huius dignitatis infulas consecrauit, ipse carpentum reuerendus ascendit ad hoc gloriæ culmen euectus, vt per sapientiam conferret populis, quod præstare non poterat potestas dominantis. Ab illo namque Patriarcha, & nunc pater appellatur Imperij, vt habetur Iudicum *Gen.* 41. & vt habetur, vno tantum Regni solio Rex eum præcedebat, ex quo est primus post Regem, & secundus in ordine: & deponit Lucas de Penn. *in dicta rubr. de præfectis*

præfectis pretorio, libro duodecimo.

Fuit & Moyses Dei Cancellarius, vt habetur *Num.* 12. & Iosaphat Regis Dauid Cancellarius 2. *Reg* 8. secundum interpretat. Lyræ. de qua per eundem Beoed. *in d. sua repet. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam, num. 391. ext. de testam.*

Vlpianus fuit Alexandri Cancellarius, & Seneca Neronis, vt refert ipse Bened. vbi supra. & fuit etiam Cancellarius in Eccles. Romana, vt dixi supra *in 4. par. in 13. cons.* Plutar. vero scribit Eumenem Cardianum fuisse Archigrammatea, hoc est, Cancellarium Alexan Magni. & Ant. *in 2. part. historiarum. tit. 11. ca. 14.* dicit Cassiodorum fuisse Cancellarium Theodorici Regis Italiæ.

Aliquando etiam Cancellarius in iure fuit dictus Præfectus prætorio simpliciter sine adiectione loci; & talis leges condere potest, negotia sine appellatione terminare, potestate nulla dignitas est æqualis, vbique vice sacra iudicat, nullus miles de fori sui authoritate præscribit, excepto magistro militum, de quibus per Luc. de Pen. *in l. duos. C. de suscep. prap. si. & arcariis. l. 10.* Circa latus Principis stat, & in eius comitatu semper est *l. præcipimus. §. huic. C. de appel.* ibi tamen text. facit differentiam inter præfectum prętorio, & quæstorem, & primum nominat præfectum prætorio. Et dicit Specul. *in tit. de iurisdict. omn. iudic. versic. magn.* Quod iste est illustris. & præest omnibus iudicibus aliis, & excellentior est magistratibus omnibus aliis. & trina specialitate lætatur. Primo: quia ab eo non appellatur. Secundo; habet potestatem condendi legem. Tertio: quia minores contra eius sententiam non restituuntur. *l. l. vnic. in fin. ff. de efficio præfecti prato.* nisi à Principe. *l. in causa. & l. si. ff. de minor.* & talis est illustris. *§. illo. in Authen. de appell. coll. 4.* qui probat eum dici posse illustrissimum. Et etiam eminentissimus appellatur. *leg. 2. Cod. de sentent. ex peric. recit.* Et gloriosissimus dicitur. *§. fin. in Authent. de non alien. colla. 2.* Et præfecti prætorio dicitur sublimissima sedes. *leg. apertissimi. Cod. de iudic.* Et magnifica sedes *l. fin. vbi senato. vel clariss.* Et ipse magnificus appellatur. *l. præcipimus. C. de appell.* Et ad eum nomine magnificentiæ rescribit imperator. *l. sancimus. la premiore C. de aduoc. diuers. iud.* Et alias de eius laude, & excellentia, vide Purpu. *in l. 1. in 11. col. ff. de off. eius mand. est iurisd.* alleg. Budæum, vbi supra.

Cuius consilio & directione vniuersalia Regni, & summe ardua, statum Regni, aut si aliquod sit inter pares vel Princeps bella mouentes iurgium, aut Parlamenta de limitibus aut prærogatiuis disceptent, Rex audit, gubernat, & discutit.. facit text. *in Auth. vt iudices sine quoquo suffrag. §. hæc omnia. coll. 2.*

Hinc Princeps dicit se legem facere apud eum. *in Auth. de priuil. dotis mult. hære. non præstan. §. quæ igitur in fi. coll* 8.

In omni enim pater est, Princeps, & dominus vniuersæ domus suæ, ac Princeps in toto imperio. *Genes.* 45. Hæc dicit ipse Lucas de Penna in *d. rubr. de præfectis præto. libr. 12.* & per eum amplius in *d. leg. duos* à quo omnia prædicta excerpsit dict. Bened. in *loco supra alleg.*

Et hic Cancellarius omnes alios huius Regni officiarios quicunque sint, siue sit in consilio Regis, siue in omnibus aliis parlamentis præcedit, & primus post Regem sedet, prout dicit idem Benedict & dicit Cassiod. *lib. 6. variarum quæst. fit.* Si honoris alicuius est origo laudabilis, bonum initium sequentibus rebus dare potest, præconium tali authoritate præfectura prætoriana gloriatur, qui & mundo prudentissimus, & diuinitati probatur acceptus. Et ibi ample ponitur per Cassiod. de potestate, authori. dignitate & officio Cancellarij, & qualis esse debeat, qui est relatus per Luc. de pen. in *d. l. duos.* vbi etiam amplissime per eum.

Sed an Cancellarius Connestabilem in actu indifferenti pręcedere debeat, licet habeamus titulum expressum de præfectis prætorio siue vrbis, & magistris militum in dignitatibus exæquandis, *lib.* 12 Vbi dignitas præfecturæ prætorianæ, vt est Cancellarius & Magistri militum, vt sunt magni Marescalli in Francia, qui sunt sub principe militię, id est, Connestabili adæquantur, ita quod prior incedit, qui primo promotus ad officium inuenitur, etiam ipsis depositis ab administratione officij, vt in *l. 2. ... tem tuu.* ergo multo fortius Connestabilis dicitur maior: Tamen ipse Luc. de pen. doct. celeberrimus in *rub. de titul.* dicit, quod pręfectus pretorio cęteris dignitatibus antefertur, & repræsentat reuerentiam principis, & est eius vicarius. *nor. in l. 1. C. de off. vicar.* Ex quo ex hac considera. possumus dicere Cancellarium debere pręcedere Connestabilem.

Aduerte tamen, quod vbi filius Regis primogenitus est, sedet ad dexteram, & Cancellarius ad sinistrã: vt tenet Nicol. Boerij in *tract. Ioan. Montag. de authore magni consilij, ibi: Nunc condescendo ad aliam partem.*

OCtaua consideratio. Alia tamen ratione dici posset Connestabilem debere præcedere Cancellarium, & anteferri ex ordine literę. Qui quidem ordo in talibus facit, vt qui primo nominatur à principe, prior sit & dignior, dixi sup. ample *in 1. par. in 17. consid.* Quoniam vt habetur 2. *Reg.* 8. Ioab qui fuit Connestabilis Dauid, qui dicebatur princeps & prępositus militum, fuit primo nominatus à Dauid in creatione, quam Iosaphat, qui fuit eius Cancellarius, vt supra dictum est Et etiam *in l. si quando. C. de appel.* Primo vir sublimissimus Magister officiorum nominatur, quam vir excellentissimus quęstor, qui dicitur Cancellarius. Et etiam text. in *l. 1. C. de nouo Codice comp. & in multis aliis locis,* semper pręponunt arma legibus. Ex quo videtur, quod Connestabilis, qui circa arma versatur, Cancellario pręferatur, qui circa iustitiam intendit. Et Connestabilis nomen eius est, qui militię apud Francos primus post Regem pręficitur.

Et videtur, quod primum creatum à Deo fuit tale officium: eo, quia cum post creationem Angelorum prelium factum fuit in cœlo, & Michaeli fuit data potestas pugnandi cum angelis eius quib. fuit prępositus tanquam Princeps illius exercitus, vt habetur *Apoc.* 12. Ex quo constat, quod cum fuerit princeps militum, seu exercitus, vt dicatur prępositus paradisi, qui dicitur Dux belli, vt dicit gloss. *in l. 3. in fin. ff. de re iud.* Quod idem est, quod Connestabilis, quod tale officiũ fuit institutum ante officium Cancellariatus.

Et sicut arguitur, quod matrimonium est dignius cęteris sacramentis ex tribus. Primo, propter institutorem & authorem: quia Deus fuit author & institutor: & quia fuit institutum in statu innocentię, & in paradiso terrestri. Alex. *cons. 56 in 4. vol.* & dixi in *rubr. Des droicts, & appartenances à gens mariez, in comment. nostris super consuetud. Ducat. Burgund.* Sic etiam dicendum est de officio Connestabilis, quod fuit institutum in paradiso à Deo, & in statu innocentię quo ad eos qui pręliabantur in vim potesta-

tis concessæ à Deo, vt constat ex supra deductis. Igitur videretur dicendum, quod Connestabilis præcedere deberet omnes, & quoscunque alios officiales Regni propter excellentiam illius officij, quæ consistit in illis tribus, vt dictum est.

Et vt refert Budæus *in suis annotatio. super tit. de officio præfect. præt. ff.* in celeberrimo trium ordinum conuentu (quos *Status* dicimus) vidit, & nouit Magistrum militum (quem *Constabularium* vocat) Principis vbique legatum re quidem militari primo loco inter magistratus sedisse, proximeque eum Cancellarium. Sed etiam 3. *Reg. 4. c.* in statu Regis Saul, viri literati, & sic Cancellarius præfertur in ordine Magistro exercitus, ex quo ille ordo non est multum attendendus in hoc.

Aduertendum est: Quod videtur, quod isti duo præcedere debent Duces, cum de sententia Ducum apud tales appellatio sit terminanda. *l. si quando. Cod. de appel.* Imo quod plus est, dicit Guid Papæ, quod de sententia Delphini ad Connestabilem, vel Cancellarium appellatur per illum text. vt *in q. sua 536. ver. 74.* Et de inferiori ad superiorem appellatur, imo de pari ad parem non valet appellatio. *c. non putamus. de consuet. in 6.*

Et de materia, quod de inferiori ad maiorem sit appellandum, ample per Præpositum *in rub. de appel. in 6. col.* quod an sit verum de iure ciuili, vide Bald. *in sua Margarita, in litera S. ab: sententia, vers. 15.* de quo vide *in l. à consulibus, & in l. præcipimus. C. de appel.* & Anton. Nicellum *in concord. gl. iuris ciuilis & canonici, in 6. concord. vers. 41. & 42.*

Et; quia omnia Regna gubernantur tam per iustitiam, quam bella & arma bellica, quorum requiritur concursus, & ita ad inuicem coadunantur, quod vnum est ita necessarium, sicut reliquum, notatur *in proœm. Instit.* & dicit text. *in l. 1. Cod. de Iustin. Codice compon.* Quod summa Reipublic. tuitio de stirpe duarum rerum, armorum, atque legum veniens, vimque suam exinde muniens, felix Romanorum genus anteponi nationibus, omnibusque dominari tam præteritis effecit temporibus, quam de propitio in æternum efficiet. Istorum etenim alter alterius officio semper eguit, & tam res militaris legib. in tuto collocata est, quam ipsæ leges armorum præsidio seruatæ sunt, & intra se est per iustitiam, tra extra se per militiam reprimendo aduersarios, per militiam præcipuum decus, & stabilimentum totius Imperij, quale est militaris disciplinæ tenacissimum vinculum, in cuius sinu ac tutela serenus tranquillusque beatæ pacis status acquiescit: vt refert Valerius *libr. 2. titul. de disciplina militari in princ.* Ob quod Mars imperij Romani pater appellatus ibi perhibetur, cum de Lucio Quinto Cincinnato loquitur, cuius militiæ director in præsenti Regno est Connestabilis, qui ad res bellicas secundus post Regem est, teste Gaguino suorum *Chronic. lib. 4. c. vlt.* vt refert G. Bened. prædict. *in sua repet. cap. Rayn. in gl. & uxorem nomine Adelasiam. de testamen.* quod vt dicit, ibi olim tribunus Celerum (id est, militum, qui celeres equos habent) vocatus, de cuius initio, nomine & officio ac potestate habemus in *l. 2. §. quod ad magistratus attinet. ff. de orig. iur.* vbi habetur, quod fuit creatus tribunus celerum, qui præerat militibus: & primus fuit Iunius Brutus apud Roman. Huius Iunij Tarquinius Superbus, ex cuius cognatione erat, patrem & fratrem interfecit: Iunium vero Brutum (quod stultitiam simularet) vita donauit, eique fatuo (quod ipse idem Brutus apud Halicarnasseum de se narrat) magistratum dedit, vt præfectus Celerum esset, forte ne nullo diceretur honore à cognato Rege affectus. Hic Brutus, cum & ingenio excelleret, & prudens, author erat Regię tyrannidis eiiciendæ. hinc *in d. l. 2. §. exactis.* deinde Regibus tribunitia lege Regias leges exoluisse dicatur.

Hinc Brutum tribunum Celerum ibidem intelligendum est, vt dicit Vdalricus Zasius *in dict. l. 2. in §. quod ad magistratus.* in sua singulari repetitione. In veteri testamento Princeps militiæ talis vocabatur, vt fuit Holofernes sub Nabuchodonosor Assyriorum Rege, qui regnabat in Niniue magna, *Iudith. 1. c.*

Et Nabuzardan sub Rege Babylonis, etiam Princeps militiæ vocatus est, & post Regem secundus *Ierem. vlt.*

Et sub Saule primo Iudæorum Rege fuit Abner, *1. Reg. 17. in fin.* Et sub Dauide Ioab, vt dictum est, *2. Reg. 2. & 8. c.*

Et sub Rege Syriæ Naaman, *4. Reg. 5. c.* Et sub Salomone Banaias, *2. Reg. 23.* & prędicta dicit ipse G. Bened. *in prædicta sua rep. c. Ray.* vbi supra vbi dicit vltra quod habet quatuor Mareschallos sub se, qui olim Romæ Magistri equitum ac peditum, id est, militum, dicebantur: Et de his infra plenius dicam *in 9. parte*, in materia laudis & glorię militum, an sit officium potius respiciens militiam, quam gubernationem domus Regalis.

NOna consideratio. Inter officiarios iustitiæ sunt præferendi Præfecti prætorio aliorum locorum, vt sunt Præsidentes Parlamentorum Franciæ, qui sunt honorandi secūdum institutionem locorum, vbi sunt præsidentes: & isti dicuntur cum adiectione locorum Prætorij, vbi sunt præfecti.

Et quoniam Parlamentum Parisiense est primum, & primo institutum, ideo Præsidentes in illo quibuscunque aliis secundum ordinem illorum præponuntur & anteferuntur: ita quod etiam ex quatuor præsidentibus vltimus præcedere debet primum aliorum Parlamentorum.

Et quod Parlamentum Parisiense primo fuerit institutum & erectum, refert Gaguin. *in Chronicis Franciæ, lib. 3. cap. fin. prope fi.* vbi ita inquit: *Parlamentum publicum ad iustitiam ministrandam Conuentum Franciæ vocant.* Cuius instituendi author ab historiis non traditur. Id enim cuiusque anni definito tempore loco, quem Rex designasset, habebatur. Verum; quia hęc generalis ex toto Regno concio impensis, & laboribus conuenientes afficiebat, obseruatum postea est, vt ex maioribus ciuitatibus & prouinciis periti iudiciorum, & consuetudinis homines ad id munus delecti ius cuique prouocationem litiganti dicerent. Quę institutio cum vaga interdum incertaque commutatis sedibus esset, decreta est Parlamento apud Parisios curia, & sedes, in qua iudices designati se iugiter sisterent perpetui prouocationum definitores. Qui octoginta sunt annua ex Regis fisco stipendia capientes.

Et hi quidem per quatuor curias distributi seorsim considūt, suosque præsidentes habent. In prima quam Franci *cameram* vocant, Præsidentes quatuor, & consilarij 30 causas, & lites audiunt, dilationes, & quæ ad iuris cognitionem attinent, constituunt, leuiora quidem & temporanea finientes.

In reliquis singulis duabus Cameris 18. inquisitionibus præsunt, qui enquestarum, id est, inquisitionum consiliarij dicuntur, quib. præsidentes quatuor præficiuntur.

Horum

Horum omnium pars ex clero, pars que ex laicis constituitur, sententias dictant, quas statutis diebus alter præsidentium in prima Curia palam enunciat: idque arrestum, id est, fixum & firmum vocant, à quo videlicet nemo prouocare possit: qui vero reus sententiam in se excipit, librarum 60. Parisiensium mulcta afficitur. Si quis tamen in iudicio actor admissus videbitur, errorem proponendi, & in iudicium eiusdem Curiæ deducendi potestatem habet, nec prius auditur, quam duplicatam mulctam deposuerit.

Quarta Curia est eorum, quos requestarum, id est supplicationum Palatij Magistros vocant, apud quos causa eorum tantum agitur, qui Regis obsequijs deputati, vel priuilegio donati sunt. Et ab his quidem iudicibus, qui octo sunt, prouocare ad Parlamentum licet.

At cum in dicendis iudicijs nodus aliquis, & anceps in causa difficultas surgit: Omnium Curiarum, & Cameratum consiliarius conuenientibus sententia fertur.

Eius Parlamenti tanta semper fuit apud Francos authoritas, vt quæ Rex ipse de Republicaque iure, & prouentibus Regni statuerit, ea sine huius senatus decreto non procedant.

Sunt præterea ipsius Parlamenti coiudices dum adesse volunt Franci pares, de quibus supra *in 5. part. in 43. cons. incip. licet consuetudo sedendi. &c.*

Atque vt huius sacrosanctæ concionis Regem authorem certum sit, sic Regia singulis quibusdam annis rescripta eduntur, quibus ad diui Martini diem festum Parlamentum inchoandi iudicibus authoritas datur.

Ad hoc præterea Parlament. spectant alij supplicationum Magistri, qui Regij Hospitij peculiari nomine appellantur, qui Regi frequentius assistunt Cancellariam sectantes: Et hi post primæ Curiæ præsidentes omnium primi sedent. Hæc sunt verba Gaguin. *in suis Chronicis, lib. 3. c. fin.* quæ refert de verbo ad verbum G. Benedict. *in sua repe. c. Reyn. in verb. et vxorem nomine Adelasiam de testam.* Vbi dicit, quod sunt tantum octo Magistri requestarum Domus Regiæ, prout nec erant tempore suo: sed hoc anno domini 1522. Christianiss. Rex noster Francisc. addidit, & creauit alios quatuor de nouo.

Et fuit huiusmodi Parlamentum fundatum ad instar senatus Romani à Romulo vrbis conditore. Tito Liuio 1. *Decad. li. 1.* teste, institutum, in quo erant centum Senatores. *l. fi. C. de petitio. heredi.* notat. *in rub. ff. de senat. & l. 1. C. de dignitat.* & vocabantur venerabilis cœtus. *l. leges. C. de legib.* & patres conscripti *C. de emendat. Iustinia Codicis. in prin.* & horum potestas erat amplissima, vt dicit Alb. *in d. l. fin.* & de his Parlamentis fit mentio, *in cap. docet. de immun. Eccles. & in cap. fundamenta de electio.* & de eius potestate, & præeminentia in iurisdictione, quod sit æqualis cum Rege, ita quod Rex ex sua ordinaria potestate non potest tollere ea, quæ acta sunt per eius Parlamenta. Imo etiam de plenitudine potestatis ordinata, tenuit do. meus Ias. in quodam consilio, quod fecit, quod ia lias vidi, & legi in suo studio. sed illud non potui habere.

Et potestas Senatorum seu Consiliariorum illius adæquatur Principi, cum in necem eorum machinantes teneantur lege Iulia Maiestatis. Cum censentur pars corporis principis. *l. quisquis. C. ad leg. Iul. Maiest.* quod tamen contrarium tenet ibi Salic. & Gaid. Papæ *quæst. sua 344. in fin.* Et rebellantes iniuste in his, quæ ad eorum officium spectant, vt rebelles regi puniuntur, in extrauaganti Henrici: *Quoniam:* & sicut à sententia Senatus non appellatur. *ff. à quib. appellare non licet l. 1. § praefecti. ff. de mino e. anteriorum. a. quæst. 5.* Nec etiam ab arresto Parlamenti Spec. *tit. de appell. §. videndum circa fi.* facit quod notat Bald. *in proœm. ff.* & Pan. *in rub. de appellatio.* Guido Papæ *qu. 50.*

Et tale Parlamentum non posset alius habere præter Regem in suo regno, vt videtur tenere Bart. *in leg. hac Tyberius Cæsar. ff. de here. instit.* & melius *in leg. 1. circa fi. in pen. notab. ibi. heren. cum tamen illud seu Parlamentum.* vbi non est aliquis superior, quoniam cognoscere de appellationibus in vltimo ressorto, est de Regalibus. *c. 1. quæ sint Regal.*

Et præsidentes in illis dicuntur præfecti prætorio, sed cum adiunctione, sicut olim dicebatur præfectus prætorio Africæ Et tales sunt in eadem potestate, qua sunt Magistri militum, vt dictum est supra. Et præferuntur omnibus alijs post Cancellarium in Francia, qui simpliciter dicitur præfectus prætorio.

Et licet hic ante dicatur, quod solus Rex potest habere Parlamentum in suo regno, vnde ergo istud, quod Dux Philippus Burgundiæ, & post eum Carolus eius filius, etiam Dux Burgund. habuerunt Parlamenta in ipso Ducatu Burgund. vt patet ex consuetudinibus nostris compilatis ab ipso Duce Philip. in procem. illarum: & ibi gloss nostra ponit, quid dicatur Parlamentum, & multa de his, quæ hic ante dicta sunt.

Sed, cum prædicta sint de Regalibus, scilicet, cognoscere de appellationibus in vltimo ressorto, vt notatur *in d. c. quæ sint regal.* quomodo potuit cognoscere de talibus Dux Burgun. cum sit vnus ex paribus Franciæ, imo Decanus, & sic recognoscit Regem Franciæ in superiorem, saltem in Ducatu. Nisi dicatur, quod hoc fuerit ex priuilegio regio, sed videtur, quod hoc non possit concedere Rex in suo regno: cum quæ sunt de regalibus, alteri committi non possunt, nec alteri concedi, vt tenet per plura Lucas de Pen. *in l. contra publicam. 6. col. C. de re milit.* Nisi dicatur, quod Rex de facili reuertitur ad suam primæuam naturam *l. si vnus. §. pactus ne peteret. versic. ide m dicemus. in ss. de pa?.* Et ideo cum olim Burg. fuerit regnum, & sic iura regalia habens, vt patet in chronicis Philippi Bergomensis, *in suo supplemento chronic. lib. 8. circa princip.* vbi ponit multos Reges fuisse in Burgundia, & fuit extinctum regnum & habuit finem. Eo quia deuenit ad manus Childeberti & Clotarij post mortem eorum patris & Clotildis filiæ Regis Burgundiæ eorum matris, à quo tempore amisit nomen regni.

Sed non esset sine dubio, an potuerint supprimere illam dignitatem regalem, & deducere eam ad Ducalem: super quo non insisto, nec aliud dico, nisi quod ex quo Rex Franciæ adiuncta sibi patria potuit supprimere illam dignitatem regalem. Ideo etiam, si quodammodo exierit extra manus Regis Franciæ, posset ipse Rex facere & consentire quod fuerit, & sic cum illa dignitate quæ antea erat: quia hæ ditiones & diuisiones principatuum sunt de iure positiuo, quibus possunt derogare Principes, & in hoc non est dubium.

Et post prædictos Præsidentes, præsidentes aliorum Parlam præsident in suis locis tanquam præfecti prætorio: In Parlamento vero Parisiensi etiam præferuntur consiliarius illius loci, post tamen alios præsidentes, secundum eorum gradum & dignitatem, quæ inter primos aliorum Parlamentorum attendi-

tur,secundum dignitatẽ Parlamenti illius,in quo prę-sideot, quæ dignitas in hoc consideratur secundum prioritatem institutionis Parlamenti. Ita quod præsidens Parlamenti Tholosæ,præcederet alius,& sic deinceps. Et postmodum habebitur respectus ad alios, secundum prioritatem promotionis,aut dignitatis loci,secũdum considerationes superius positas, de prioritate loci & promotionis, secundum quas prædicta declarari possunt.

Posset tamen dici, quod si fieret vna congregatio generalis omnium præsidentium regni,quod præsidẽtes Burgundiæ alios à Parlamento Parisiensi præcedere deberent; eo,quia in congregatione Principũ Dux Burgundiæ tanquam primus par Franciæ & Decanus alios præcedit:vt dixi supra *in 5.par.in 45 consid.*Et ibi etiam dixi,quod in consilio sen in congregatione vniuersali totius Regni Franciæ, quæ fuit facta Turonis, tempore Caroli octaui Regis Franciæ,gentes triũ statuum Ducatus Burg. habuerunt locum incontinenti post Præpositum Parisien.Et merito etiam ceteris sint præferendi in Christianitate, quia fuerunt primi, qui fidem Christianam & sacrum sal susceperunt; & medio quorum fere tota Gallia ad fidem Christi conuersa est. Nec in hoc eisdem nocere debet prioritas institutionis in aliis:eo,quia ex quo est ordo qualitatis, nõ est attendendum de ordine temporis. *l.1.C.de consulib.li. 12.& ibi dixi supra in 1.part.in 78.consid.* Etiam facit: quia si bene inspiciatur, alias fuit regnum amplum & bene dilatatum, vt etiam supra dixi *in 5.parte, in 45. consid.* & ideo in memoriam pristinæ dignitatis deberent esse,& collocari in primo loco & ordine,post Parlamentum Parisiense, ante Parlamenta aliarum prouinciarum.

Decima consideratio. Post tales præsidentes sunt præferendi domini locum tenentes regij,seu gubernatores patriarum & prouinciarum, Qui præcedunt in auditorio,omnes consiliarios post primũ præsidentem,& tales Rectores,Legati, Vicarij, Viceteges vocari possunt etiam præsides secundum Budæum *in l.si in aliquam.ff.de off.procons.*

Licet videtur in hoc esse dubium, ex quo locum tenenti Regio, seu vicegerenti, qui dicitur esse apud nos gubernator patriæ, talis honor & reuerentia debeatur, qualis domino. Et sic videretur, quod sicut Princeps & Rex noster præcedit præfectos prætorio etiam in auditorio, quod etiam eius vicegerens seu locum tenens,per ea,quæ dicit Philip. Francus *in cap. grandi.in 5.notab.de suppl.neglig. Prælat.*

Sed licet tales quandoque dicantur in suis literis institutionis,locum tenentes Regij: tamen officiũ eorũ propriè dicitur esse officium proconsulis,quod est supra omnia alia officia post præfectum prętorio: cum talis dicatur spectabilis,vt habetur in *l.præcepit nostra serenitas.vers.illud etiam generali.C.de canone largitional.lib.*10.Et tales,qui apud nos locum tenentes Regij in prouinciis sibi decretis vocantur. Et horum officium magnum est,& præfecti prætorio vice funguntur in sibi commissis.Nam,si præfectum ceteris dignitatibus antefert,Vicarius ex ipso vicariatus nomine se eius trahere iudicat portionem,dicit *l.1.C.de off.vica.* & habetur per Luc.de Pen.*in d.l.præcepit. in d.vers.illud.*Et dicit text.*in d.l.1.* quod talis repræsentat reuerentiam domini.

Sed videtur,quod ille text.loquatur solum de Vicario præfecto prætorio, prout videtur sentire Luc. de Pen.*in l.eos qui.C.de commeab.qui prouincias regunt,lib. 12.* Ideo secus de his, qui sunt Vicarij Principis:cum tales vna & eadem persona censentur. *ea.l.de off.Vicarij,lib.6.* & hi ordinariam iurisdictionem habent, & causas audiunt per querelas simplices subditorum, & generaliter quæ in principali statuta sunt,in vicario repetita intelliguntur,*l.diffinite.ff.de procul.93.dist.cap.vlt.*vbi est hoc verbum,*locum tenens*,facit text. *in c.1. de off.Vicarij,in 6.*

Et tales,qui prouincias gubernant seu administrationem & gubernationem habent inter comites primi ordinis gaudent priuilegio Vicariatus, vt est text. & ibi Luc.de Pen.*in l.1.C.de commeab.qui prouinc.regũt li.12.*Personam enim Principis tales repræsentant,*l.etiam eos.ibi:qui imaginem principalis. Cod.de appellat.* Inde cum tales personam Principis repræsentent, debent omnes ei parere & reuerentiam exhibere. tex.in *c.præcipimus.63.dist.*& ibi gl.ordinaria.de hoc.*gl.2.in c.cum olim magister.ext.de off.deleg.* quę dicit *per d.c. præcipimus.& per c.primum.94. dist.* quod delegatos honorare debemus tanquam ipsum delegantem, vt notat Gosfredus *in summ.de m.a.& obed.* §.*reuerẽtia debetur,in fi.*& not.Spec.*in tit.de legato.§.2.ver. honorãdus autẽ est legatus.*& probatur *in c.sane.2.in.ext.de off.deleg.*facit totus tit.*de off.eius,qui vicem alterius gerit.*& maxime *in 1.c.præcetimus.* Quia omnis legatus est honorandus,& plus,& minus,secundum locum illius,cuius legatione fungitur, & vide ante *in 1.part. in 6.consid.vir.6.*

Et ideo,legatus Principis maioris,præcedere debet legatum Principis minoris,licet ipse,vt priuatus, esset inferior. Inde dicitur, quod si subditum honoro, videor dominum honorare,vt dicunt And. de Bartulo, & Ioan.de Plat.*in l.si.in fi.per illum text. C.de re milit. lib.12.*& Cæpolla *in tractatu suo,de Impera.militum eligendo.in vers.pro imperat.in 3.& 4.col.*

Ideo videtur dicendum,quod prædicti domini gubernatores seu locum tenentes Regij *in* suis prouinciis sibi deputatis,pręcedunt præsidentes,præterquam in sede iudicandi in auditorio Parlamenti propter rationem positam infra *in 24.consid. incip.gerentes magistratum.* De potestate tamen seu autoritate proconsulum,quibus videntur adaptari gubernatores patriarum,videatur Purp. *in l.1.in 26. coll. ff. de off.eius cui manda.est iurisd.*

Vndecima consideratio.Post hos pręsidentes sunt hodie octo magistri requestarum, vt dictum est supra in secunda consideratione proxime posita, qui regi frequentius assistunt Cancellariam sectantes, & hi propriè magistri requestarum hospitij regis vocantur,qui post primæ curiæ Parlamenti Parisiensis præsidentes,omnium primi sedent in ipsa curia Parlamẽti,vt G Benedicti *in rep.sua c.Raynu.in verb. & vxorem nomine Adelasiam.extra de testam.*

Hi enim præcedunt omnes consiliarios totius regni,in quacunque curia Parlamenti assistant,& in omnibus assistere possunt, tam in curia Parlamentali Parisiensi, Diuionensi, Tholosana, Burdegalensi, Rothomagensi, Aquensi,quam Gratianopolit. Quæ omnes curię habent pręsidentes,post quos assistunt dicti magistri requestarum,qui dicuntur referendarij,id est aduocati curiæ palatij. Cum petitiones supplicantium coram Principe proponant,& referant: vt dicit glo. & Ia.de Beluiso *in Auth. de referendariis, coll.3.* & tales magistros requestarum vocat Iac.Rebuf. *in l.eos.C.de excus.muner.lib.10.*referendarios. Et vide etiam Spec. *in tit.de supplicatio.§.1.post princ.*vbi ponit,qui sint referendarij.

Et non debent esse vltra octo, vt dicit text. *in dict. auth.* Ex quo, ex illo textu, fuerunt antiquitus in Gallia

lia solum ordinati & instituti octo. Nunc vero (vt dixi in præcedenti consideratione) sunt nouem. Et licet inhibeatur, ne fiant vltra octo, si tamen fiant, deponi non debet supernumerarius: vt dicit ibi text. & Angelus de Perusio, & glossator seu commentator *regularum Cancellariæ Iulij Papæ II. in tertia parte.*

Et, vt dicit ibidem tex. tales sunt spectabiles, prout est præses prouinciæ (qui apud nos in multis locis dicitur balliuus, & in aliis locis & prouinciis seneschallus) vt est gl. *in §. cumque hoc. in gloss. in verbo, exquæstori. in proœ. Institutio.* Qui licet maius Imperium omnibus post Principem habeat, vt dicit tex. *in l. præses prouinciæ maius. ff. de off. præsid. l. ideo ff. de off. procons. & leg.* Imo nec quicquam est in sua iurisdictione, quod non per ipsum expediatur; Tamen prædicti magistri requestarum, præferuntur illi & præsident ante eum in suis iurisdictionibus. Et hoc est; quia, vt dicũt quidam, præsides prouinciæ sunt solum clarissimi, vt est text. *in l. fi. C. de decurio. lib.* 10.

Et obseruatur in tota Gallia, in quibuscunque locis sint, si velint tenentes locum præsidis, id est, ballius, seu seneschalli, expediunt causas sui præsidatus, seu balliuatus, aut seneschalliæ: & ita vidi sæpe fieri per nobilem ac sapientem virum Dominum Dionysium Puillot, Iurium doctorem, & magistrum requestarum, quando accedebat ad hanc ciuitatem Heduen. causa habitandi, & suos parentes visitandi, postquam tres menses in curia seruierat, vt moris est.

Et tales; post longam exercitationem talium officiorum, vocari merentur comites, vt dicit Io. de Platea *in d. l. eos. C. de excu. mune. lib.* 10. *P. &* *in l. fi. de decur. C. eo. lib.* vbi ipse Io. de Platea ponit 12. dignitates. quæ liberant quem è decurionatu, curia & patria potestate. Inter quas est dignitas referendariorum, quorum officium est responsa principum peragere, & signare, vt ibi.

Et tales sunt exempti seu eximuntur à muneribus, subsidiis, impositionibus seu talliis *d. l. eos.* Io. de Pla. *in locis præallegatis.* Budæus tamen, & post eum Pyrrhus *in suo tract. de magistrat. Romanis lib.* 1. magistros requestarum & proximos sacrorum scriniorum comparauerunt, quod non credo tales esse, sed potius esse, *les secretaires des commandemens*, qui sunt quatuor tantum, tres ordinarij.

Tales autem hodie apud nos habẽt iurisdictioné ordinariam, quam tenent seorsum à curia, in qua de officiis Regiis cognoscunt. ab eis tantum appellatur ad Parlamentum. Et ita decisum fuit arresto, anno dom. 1384. vt refert Aufrerij *in tract. arrestorum. ca.* 43. & G. Ben. *proxime dicta repet. in repetition. c. Raynu. in glo. & vxorem nomine Adelasiam. in additio. extra de testam.*

DVodecima consideratio. Post prędictos pręsidẽtes, & magistros requestarum sunt cæteris aliis quibuscunque officiariis dominis & Principibus pręferendi consiliarij curiæ Parlamenti in suo auditorio & curia, cum distinctione seu modificatione quadam: videlicet, Quoniam in Parlamento principis solent esse consiliarij Ecclesiastici & Seculares, vt Ecclesiastici à dextris, & seculares & laici à sinistris, & quilibet in suo loco & ordine sessionis secundum ordinem promotionis, vt qui primo promotus ad tale officium, primo sedeat in suo loco & altiori, dixi supra in pluribus locis.

Et, quo ad hanc considerationem, Quod consiliarij tales præferãtur aliis, patet, Quoniam sunt senatores, & loco senatorum sunt, vt supra dictum est *in 9. consid. huius part.* Cum ad instar senatus Romani fuerint instituta Parlamenta, in quo sunt senatores seu consiliarij, & tales sunt propriæ curiæ maximæ, vt Parlamentorum principis: ex quo cum quęlibet ciuitas habebat senatum suum, vt *in Auth. de natural. lib. in curia deput. in princip.* vt dicit Luc. de Pen. *in rubric. & in l. omnes. la premiere. 3. colum. de decur. C. lib.* 10.

Et tales in corpore Reipublicæ obtinẽt locũ cordis; ex quo Imperator inter senatores cõnumeratur, vt est tex. *in l. cum senatorũ. & ibi Luc. de Penn. de dignit. li.* 12.

Et de corpore Reipublicæ, quomodo regatur, & per quos regi debeat, vide eundem Lucam *in l. 2. C. de apparit. procons. & l. 9. eodem lib.* 12.

Et talibus nõ possunt indici munera, per quoscunque iudices cuiuscũque authoritatis sint; Imo si quid eis est mãdandum, hoc solũ per principem fieri debet. *l. nemo præfectus. C. de dignit. lib.* 12. Nec bona eorũ cõtribuere debẽt in sumptib. operũ publicorũ, quæ præsides prouinciarũ in ciuitatibus iubẽt fieri, vel ædificari. *l. quoniã diuæ si iudices, & l. senatorum substantias. de dignit.* ex quo male faciebãt ciues Diuionẽses, qui volebãt compellere senatores seu cõsiliarios Parlamẽti Diuionen. ad aliqua munera oppidi Diuionen.

Et sub his senatoribus comprehenduntur Patritij & Cõsules vsque ad omnes illustres; quia hi soli possunt dicere sententiam in senatu. *l. fin. §. 1. ff. de senator.*

Aduerte tamen, quod appellatione populi continẽtur etiam Senatores, notatur per Innoc. & alios *in c. sedes de rescrip.* Et horum magna est authoritas, vt *l. humanum, C. de legib. gloss. in §. constat autem, in verb. sed & plebiscita. l. Instit. de iustit. & iur.* & hi possunt facere legem. *l. non ambigitur. ff. de legib. & senatus.* Notatur per Io. Fabri *in l. fin. C. de senator.* Hodie tamen cum concedere legem sit vnum de reseruatis Principi, & sic solus Rex in suo regno leges componit, ipsi vero consiliarij bene condunt circa ordinatiua litis, aut reformant stylum curiæ, aut addunt.

DEcimatertia cõsideratio erit Quia offendẽtes tales consiliarius principis committũt crimẽ læsæ maiestatis *l. quisquis. C. ad leg. Iul. maiest.* & vide Guidonem Papæ *q. 344. in fin.* & dixi supra *in 9. consi. huius partis.* Quæritur, si dicatur vni ex talibus consiliariis: Si non esset ob reuerẽtiam officij tui & regis, bene te castigarem, dicit ille, nõ respicias Regem; nec cures de officio, sed defẽdas te si potes, & deponit vestes & Insignia Regis. Iste eum acriter verberauit; num quid in pœnam verberãtis senatorem aut officiarium regis incidat; Videtur, quod non. *arg. l. quamuis. ff. de in ius voc.* & quia hic videtur cessare interesse partis, ergo. & regis, *l. 2. ff. si quis in ius vocat. non ierit.* & hanc opinionem tenet G. de Cug. *in d. l. quamuis.*

In cõtrarium videtur facere *l. 2. §. vsque adeo. ff. de iniuriis.* Eo, quia ille à se abdicare nõ potuit officium Regis. *l. legatus. ff. de offic. procons. l. fi. C. de defens. ciuit.* & hãc opinionẽ tenet Io. Fabr. *in l. seruus, C. de pœnis.* & ita tenui in *cõ nost. nostris super consuet. ducat. Burgund. in tit. des iustices. §. 7. in glo. simple rescousse. versic. 7. coelu.* Hãc quæstionem examinauit Alberic. *in suis statutis, quæst.* 43. sed nesciuit in quã partem inclinaret.

Et senatores dicũtur à senio, eò, quod soli senes ad tale officium eligi debẽt, quorum institutionem Romulus Romanæ vrbis cõditor primo inuenit, vt supra dixi *in d. 9. consid. huiusce partis.* Et ideo sapienter dicebat Innocen. & Bald. *in cap. 1. de renun.* quod plus valet vmbra senis, quam ensis iuuenis. De quorum senũ præeminẽtia vide G. Bened. *in sua repet. c. Rayn. in verb. odiolta impub. de testam.* & dicam latius infra.

Et ideo nescio, quid dicẽdum de quibusdam consiliariis nostri temporis, nouiter institutis & creatis in Parlamentis, quos video ad dignitatem promoue-

ri in ætate xx aut xxv ann. mediante pecunia, aut alia vi nescio quali: Nisi quod difficile sit, Quæ malo inchoantur principio; vix bono peragantur exitu. Ex quo male omnia gubernentur, non potest aliud dici, nisi quod Consilium iuuenum, Roboam fecit egenum 3. *Reg.* 12. mihique propono versiculos morales:

Roma vetus veteres cum te rexere Quirites,
Nec bonus immunis, nec malus vllus erat.
Defunctis patribus successit praua iuuentus,
Consilia cuius præcipitata ruunt.

Et quod consilium senum sit consilio iuuenum præferendum, & magis laudandum, vide G. Benedicti *in loco hic ante allegato*. Dicta de temporis nostri gubernaculo taceo: cum omnibus sit nota, & melius est in his tacere, quam male loqui, cum ex plurimis pauca exprimere sufficiat. Et; quia hic materia senum & iuuenum non se offert, nisi quodammodo extraordinariè, non aliter insisto.

Ex duabus proximis considerationibus infero vnū: Quod curia Parlamētalis Frāciæ, est prima & principalis omnium curiarū; & sic, si per modū curiæ cōgregatæ & cōuocatæ incedat, & in actu, in quo tota curia repręsentatur, pręcedet omnes alias curias Et licet generales Franciæ aut præsidentes in camera computorum videantur esse maioris dignitatis, quam consiliarij de per se, cum sint primi & præsidentes in eorū curia; Nō tamē in cōgregatione prædictarum Curiarum debent præcedere consiliarios curiæ Parlamenti: Imo, nec grapharios eiusdem curiæ, ex quo tota curia tenet primum locum honoris, omnes Curialistæ seu ministeriali illam sequuntur; & sic præcedunt etiam ipsos præsidentes computorum, qui sunt de secunda curia, & sic de secundo loco honoris: argumento eorum, quæ supra deducta sunt *in* 4. *parte. in* 32. *consid.* vbi dixi, quod canonici Ecclesiæ cathedralis, qui non sunt in tanta dignitate de per se, quantum Abbates, si tamen incedant processionaliter in cōgregatione Ecclesiæ cathedralis & aliarum, præcedunt Abbates, & quæcunque alia collegia, cuiuscūque præeminentiæ, exemptionis aut priuilegij fuerint; cum sint primo de loco honoris. Ex hoc ergo infertur, quod domini computorum, si vellēt incedere, æqualiter cum Curia Parlamētali errarēt cum vellēt attentare id, quod nocuit Lucifero; quia vellēt fieri similes Altissimo, quod naturæ repugnat. Sed adhuc nō est sine dubio, an debeant præcedere præsidem prouinciæ, vt infra *in secunda proxima consider. sequent.* dicitur. Ex quo ad minus clarum est, quod etiam præsidentes computorum de per se, non possunt præcedere dictos consiliarios cum consiliarij sint illustres, prout & Quæstores: sed hodie sint de priori loco honoris, in quo etiam secundus est maior primo loci honoris sequent.

DEcimaquarta consideratio. Inter hos cōsiliarios; quia sunt quidam in magno consilio regis, quod dicitur Consistorium; alij sunt in Parlamentis, quæ dicuntur tribunalia; est magna altercatio de præeminentia istorum, videlicet, qui istorum sint præferendi? Et quia Montaigne & Nicolaus Boerij satis super hoc insudarunt in tractatū, quem fecerunt *de authoritate magna consilij*, ne dicta eorum transportem, & ne etiam volendo plus extollere aliquos ex his, ad dicta eorum me remitto, ex quibus vnusquisque cogitare potest, & clare decidere, quis illorum sint præferendus. & in quibus locis.

DEcimaquinta consideratio. Cum, vt satis claret, in hac parte fit mentio de statu iustitiæ, sine qua regnum in se durare non potest: cum vt ait Aug. *libr.* 4. *ciuitate Dei.* Quid enim sunt regna, nisi latrocinia, vbi non est iustitia? & qua imperatoriam maiestatem oportet esse armatam, vt habetur *in proœmio Institutionum*, & infra latius dicam.

Et neuter istorum statuum Iustitiæ scilicet, & militiæ, sine pecunia cōsistere potest. Vnde Philippus animam Reipublicæ esse dicit pecuniam, (de qua plene *in fina. part. in* 54. *consid.*) cum nummus profecto pro his omnibus quibus homo indiget, fideiubeat, & de publicis pecuniis officiariis iustitiæ, salaria, & militibus stipēdia, assignari debet de quibus viuūt, ne subditos cōcutiant, aut deprædētur, secūdum quod dictū *Luc.* 3. Neminem cōcutiatis, neque calumniam faciatis, sed estote cōtenti stipēdiis vestris. Ideo introductus est tertius status in Frācia, & in omni parte mūdi, qui est status thesaurariorum qui à quęrēdis & cōseruādis pro Reipublicæ vtilitate pecuniis, olim Quęstores nominabātur, vt suprà *in praeced. part. in* 18. *consi. incip. ad thesaurarios.* Et olim primus honoris gradus? Quæstoris erat, *vt dicit Cicero in orationibus*, & hodie tales apud nos sūt generales Frāciæ, qui habent sub se thesaurarios, qui tamē omnes sunt sub Camera computorū, vt refert G Ben. *in repet. c. Raynu. in verb. &* *vxorem nomine Adela iam. num.* 50. *extra de testam.*

Sed quoniam hic solum intēdo facere mentionem de magistris computorum (cum tales sint Iudices officiarij iustitiæ) ideo reliquis præmissis dicēdum videtur, quod præsidētes computorum hodie sunt subrogati loco procuratoris Cæsaris, cuius officium consistit de iure in iudicādo *l.* 2. *C. si aduersus fiscum.* & qui cognoscit de rebus rāgentibus & vēditoribus fiscalibus seu de dominio principis, vt habetur *in rubr. vbi causa fiscales. & in l. final. C. si aduersus fiscum.* Et iste dicitur comes rerum priuatarum. *l. si quis. & in l. vniuersi. C. vbi causæ fiscales.* Ex quo textu sumendum est, quod præses prouinciæ est maior præsidente computorum facit *l.* 4. *C. de offic. præsidis.* imo per illum text. *d. l. procurator.* non habent potestatem condemnandi aliquem ad pœnam, quod tamen hodie vsurpant ex potestate (vt dicunt) sibi à rege concessa.

Dicunt tamen aliqui, quod cum sint illustres, vt *l.* 2. *C. de officio Quæst.* etiam comes rerum priuatarum, vt est text. *in d. l. si quis.* & præsides prouinciarum tātum clarissimi, vt supra *ista part. in* 5. *consid.* quod debent præferri illis, sed illi tex. loquuntur tantum de Quæstorib. qui dicuntur generales finantiarum apud nos. & sunt illustres ideo tales præferri possent præsidibus prouinciarum, sed non præsidentes computorum, qui tantum dici possunt spectabiles, vt dixi *in praeced. part. in* 7. *consid. incip. de aliis officiariis*, ex quo sunt in loco procuratoris Cæsaris, vt ante dictum est.

Et iste procurator Cæsaris differt à procuratore fisci, Quia procurator Cæsaris est ille, qui administrat reditus prouenientes ex bonis, quæ princeps habet tanquam bona priuata, vt est dominium. Procurator autem fisci est ille, qui administrabat bona Principis, quæ conuertūtur in vsus publicos: vel, vt dicit Paul. de Castr. *in l.* 1. *C. vbi causa fiscales.* quia officium procuratoris Cæsaris est, quod consistit in iudicando, *l. l.* 2. *C. si aduersus fiscum*, vt sunt domini computorum. Nec consistit in pœnarum impositionibus, *l.* 1. *ff de off. procur. Cæsaris.* Et iste est de quo hic ante dictum est, qui est præses in camera computorum, qui aliquando officio præsidis vtitur, prout dicit text. & ibi Salicet. *in l. procurator. C. vbi causa fiscales.* Procurator vero fisci agit, & quandoque vocatur curator Reipublicæ. *l. curator. C. de modo mulctar.* quandoque logista, id est rationalis, *d. l. curator.* & de isto infra dicetur *in hac part. in* 34. *consi.* vbi fit mentio, in quo

loco sedere debeat inter aduocatos.

Etiam de prædictis magistris computorum videatur Bud. *in tit. ff. de off. quæst.* & illos præfectos ratiociniorum vocat Ia. Rebuff. vocat eos magistros scriniorum, vt habetur per eum *in rub. C. de magist. scriniorum. lib. 12.* & dicit eos esse spectabiles. Pyrrhus vero *in tract. de quæstoris magistratib.* dicit, quod Imperator eos vocat præsidentes sacris ærariis per text. *in l. vlt. C. de aduocat. fisci.* Ab eorum tamen sententiis appellatur ad Parlamentum, ea quo sunt inferiores dominis de Parlamento. Cum non oportet ad compares iudices appellationes referri, sed à minore iudicio in maius tribunal ascendere, vt dicit tex. *in Authent. de appel. & infr. qua tempora. §. illo videlicet, collat. 4.*

Et in ista camera computorum, sunt alij officiarij, qui dicuntur tabularij, quibus æquiparantur clerici cameræ computorum (quos audientiarios vocamus, de quib. per Iac. Rebuff. *in l. vlt. C. de iure fisci, lib. 10.*

DEcimasexta cõsideratio. In supremis Curiis, tam consistorialibus, quam Parlamenteis sunt grapharij, hoc est scribæ, qui etiam habent dignitatem vltra alios sedium regalium: & inter hos primi sunt com spectabiles dici possunt, & sic videtur quod procedere debeant præsides prouinciarum, hoc est balliuos & Senescallos, quod non est dubium in loco eorum iurisdictionis, sed non in loco iurisdictionis magistratus dictorum Balliuorum, Quoniam ibi quoscunque præcedere debent, pro quo *l. 4. ff. de off. præsid.* & infra *hac parte* dicetur, & *in 24. consid.* vbi dicitur, quod gerentes magistratum generaliter in suis iurisdictionibus, cæteris sunt præferendi. Et, vt dicit Iacob. Rebuff. *in rub. C. de magistris sacr. scrin. lib. 12.* secundum Bald. & Andr. de Berru magistri scriniorum suor Notarij magnæ curiæ principis, quibus potest æquiparati magnus Notarius magnæ curiæ Parlamenti Parisiis, qui vulgo vocatur grapharios vel Notarius principalis principis. Quod tenet registrum seu registum literarum, & tales dicuntur proximi sacrorum scriniorum Sed pro clariori intelligentia horum grapharioriorum, seu scriniorum sumenda est doctrina Iacobi Rebuff *in l. 1. de proximis sacr. scrin. lib. 12.* vbi dicit, quod tria sunt scrinia, siue cameræ, in quibus reponuntur scripturę principem tangentes: in vno scrinio, seu camera ponuntur epistolæ seu literę, quę per principem aliis mittuntur, seu ab aliis mittuntur principi. Et istud est officium secretariorum principis; de quibus supra dixi *in part. praeced.*

Et licet plures in curia principis secretarij instituantur; tamen vnus est magis secretus & continuus principi, qui est & reputatur prępositus huius sacri scrinij: quia prępositur aliis scriniariis, hoc est aliis secretariis. Etiam vocatur proximus; quia plus se approximat & appropinquat principi quam alij secretarij: & qui habet principalem custodiam vnius scrinij seu cameræ, vbi tales sunt scripturę, & literæ reponuntur, cum talis sciat arcana & secreta principis, vt *l. proximos, C. de proximis sacror. scrinior.* & est apud nos hodie & à multis annis, sc. à tempore Caroli VIII. vsque nunc dominus Roberte, qui pręest & semper pręfuit in talibus omnibus secretariis regni, & merito: cum non fuerit repertus excellentior eo in talibus.

Vel, vt dicit idem Rebuffi erat aliquis istis literis custodiendis præpositus per principem secundum scrinium suæ camerę, vbi tales sunt scripturę & literę positæ, cum talis sciat arcana & secreta principis. Et dicitur scrinium locus, vbi solent libri vel chartę recondi, tanquam cancelli quidam, vt *in l. librorum. §. libris. ff. de leg. 3.* Et si cum in palatio summo erant duo latercula, puta magnum & minus, id est, duę camerę, magna & minor, & istud erat minus laterculum seu minor camera, in quo vnicum erat scriniũ, in quo sacrę dispositiones recondebantur; hoc est, principũ legales constitutiones, seu ordinationes vna cum codicillis, hoc est, literis officiorum imperialium quorumcunque, etiam militarium recondebantur, vt facit text. *in §. 1. in Auth. de mandatis Principum. col. 4.* vbi optimus tex. Et quod codicilli militarium officiorum ad solicitudinem pertineant Quęstoris in eodem minori laterculo, vide text. *in l. 1. iuncta l. 3. Cod. de officio Quæstoris.* Et quod cum legalibus libris codicilli, id est, literę officiorum debeant obseruari in ipso minori laterculo, vide trat. *in d. §. 1. ibi: vna cum codicillis in Authent. de mand. Princip.* Quod quidem laterculum, de quo *in illo §. 1.* scribitur, erat minus. quod apparet ex *l. 1. C. de off. Quæstoris.* & sic in illo minori laterculo erant tantum illa duo scrinia quæ pro vno habebantur, vt dictum est In laterculo, vero maiori, erant triá scrinia, vt statim dicetur: & in hoc laterculo minori erat vnum, quod erat distinctum duobus, vnum pro libris legalibus, alterum pro codicillis: licet, vt videtur tenere Petr. Cothereau *in suo lib. de tabulari magistrat. um, in tit. de quæstore palatij, & cancellario Franciæ.* quod non distincti essent scriniarij librorum Principis, & codicillorum, sed permixti essent tãtum quatuor scriniarij libris & codicillis deseruientes in scribendo, & dictando, & reuoluendo & recipiendo, seu magistrando qui quatuor antiquarij (vt puta idem Cothereau) sunt, de quibus loquitur trat. *in l. hac part. C. de proximis sacror. scrin. li. 12.* Mouetor. Nam ibi dicitur, quod quatuor antiquarij scriniorum seu secretariorum memorialium segregabantur à generali scrinio memorię; & ei non obsequebantur, sed specifice erant istorum antiquorum quatuor scriniariorum partes. Et isti quatuor antiquarij habent permixtum munus ad obsequendum liberas & codicillis, qui quidem antiquarij dispositionum adæquantur nostris commendatoris secretariis, quibus dictatio & transcriptio codicillorum seu literarum regiarum incumbit, Alij vero sunt secretarij libellarij: Alij memoriales: Alij epistolares: de quibus ibi ample per Pet. Cothereau. Sed talis triplicitas apud nos obseruatur, cum tantum apud principem, & in aula ipsius ad illi deseruiendum seu obsequendum sint prædicti quatuor antiquarij, qui dicuntur *les secretai es des commandemens.*

Alij vero, qui obsequuntur, & deseruiont tantum consistoriu, & sic Cancellario (qui est principalior illius) & in his, quæ concernunt iurisdictionem seu iustitiam, non in his, quę concernũt res priuatas principis. Et isti sunt de magno laterculo, seu maga camera in qua sunt tria scrinia memoriæ, scilicet epistolarum & libellorum. Ita probantur *in l. 1. 2. 3. & 4. C. de proximis sacror. scrin.* Et de primo scrinio, vbi reponebantur literæ dixi hic ante, de secundo vero, vbi reponebantur scripturæ libellorum & cognitionum, potest poni exemplum, Parisius in camera Parlamenti, vbi reponuntur tales scriptores, qui magistri Parlamenti dicuntur, sunt ibi plures, sed sunt ibi 4 præsidentes, qui præponuntur aliis Magistris Parlamenti, & habent ibi præsidẽtiam, qui possunt appellari vno respectu præpositi huius sacri scrinij, hoc est cameræ Parlamenti, & hoc etiam iure vocãtur proximi quia magis se approximãt Principi. Sed quia istud exemplum nõ est bene conueniens, Ideo aliud ponit magis quadrás, videlicet in Graphario curiæ Parlamẽti, qui præponitur & præest omnibus scribis illius curię, & sunt tres principales: Vnus qui dicitur graphatius ciui-

non excludunt, quin esse possint in superiori gradu. Nam etiam Senator dicitur clarissimus, textus in *l.2. Cod. de his, qui veniam ætatis impetr.* qui tamen in primò gradu super illustriũ positus est supra in hac parte in 1. consideratione, ad finem. Et præfectus prætorio clarissimus appellatur. Et pro hoc Purpuratus allegat authent. de Belisario vicario Consulis *collat. 3.* sed puto voluisse allegare in Authent. *de mensura ordinandorum in fin. collat. 3.* quem tamen fore illustrem, nemo vnquam dubitauit, vt etiam dictum est in hac parte, in 2. considerat. & prætor dicitur clarissimus in *l. 1. in princ. C. de tutoribus vel curatoribus illustrium, &c.* qui tamen inter spectabiles ponitur, vt in consideratione præced. d. xi. Etiam procõsul dicitur clarissimus *vt in l. & si senerior. Cod. ex quibus causis infamia irrog.* & tamen spectabilis est, & superius ista part. in d. 4. consider. probatur. Similiter Comites dicuntur clarissimi *in l. 1. C. de aduoc. diuers. iudic.* & tamen prædictos monstrauimus esse spectabiles supra in 5. part. in 47. consider & in supradicta 4. consid. Ideo Alciatus *in l. 1. C. de perfectissimatus dignit. lib. 12. & lib. 3. dispũct. cap. 4.* bene se resoluit in his altercationibus, dicens: Non fuisse firmas magistratibus ipsis dignitates: sed solitas concedit secundum merita personarum, & considerata plerunque loci, cui præerant, qualitate. Licet non neger, hoc crebrius fuisse verum, quod à Doctoribus traditur Et post eum Purpur. *in d. l. 1. num.* 163. sic concludit, quod cum appellatio præsidis generalissima sit, sic quod largissimè accipitur pro eo, qui præest alicui rei, vt per textum in *l. 1. & ibi gl. 1. ff. de offic. præsid.* Large quando dicitur præses prouinciæ, & sic præses, secundum varias potestates, diuersimodè potest in his magistratuum gradibus collocari, ita vt aliquis reperiri possit, qui inter illustres connumeretur, vt in præsidibus Parlamentorum, de quibus supra ista parte, in 9. consider. Et hoc propter concurrentem (quo ad quædam) authoritatem præfecti prætorio; & quia specialiter Principis est consiliarius, ex quibus illustratur. Sed quicquid sit, præses prouinciæ maius imperiũ habet omnibus post Principem. textus in *l. præses prouinciæ,* quæ est 3 *ff. de off. præsid.* Etiam quandoque perfectissimatus dignitatem dicitur habere, vt dicit Purpuratus in *dicto loco, num.* 265 *cum tribus sequentibus.* Et quod præsidis nomen generale sit, ad omnes magistratus prouinciarum Rectores, vide Petrum Cothereau in *suo schedulari magistratuum ciuilium, c. de præsidibus prouinciarum,* vbi ample de his. Dicit tamen Budæus in *l. si in aliquam. ff. de off procons.* quod Balliui, seu Senescalli, dicuntur præfecti aut etiam iuridici, & continentur nomine proconsulis, nec præsidis, quia in Gallia non sunt prouinciæ, sed prouinciolæ. Item; quia ab his appellatur ad Curias Parlamentorum. Sed tuendo communem, videtur, quod vocari possint Præsides prouinciæ, nec est recipienda multitudo terræ, sed potestas. Item à sententia præsidis & Proconsulis appellatur, *l. 2. & fi. C. de temporib. & reparatio. appellat. & in l. 1. ff. quis & à qu. appell.* Et aliquando Prouincia capitur pro territorio, siue districtu, vt in *Authent. qua in prouincia. C. vbi de crimine agi oport.* Et aliquandò vnus præsidiatus dicitur vna prouincia: Præses enim erat caput prouinciæ, & ei suberant plures ciuitates, vt in omnibus legibus, quæ faciunt mentionem de præside prouinciæ. Et si fuerint facti duo præsides in eadem prouincia, censentur duæ prouinciæ, *lege si eadem. ff. de officio assessor.* & non capitur hic vt appellatione prouinciæ veniat Regnum seu Regio; vt est Francia, Hispania, Germania, Italia, & huiusmodi De Officio Præsidis: & quod Iudicem oportet habere iuris & æqui notitiam, voluntatem boni, & potestatem exequendi: & quod iuramento debet esse legibus alligatus, & sordibus munerum alienus, vide in Polycratico, lib. 5. c. 11.

VIgesima consideratio. In patria nostra Ducatus Burgund. habemus & alia officia seu magistratus, qui dicuntur Iudices Cancellariæ contractuum Ducat. Burgund. quibus dicitur præesse; qui apud nos dicitur gubernator Cancellariæ contractuum Ducatus Burgundiæ quod est officium ordinarium, & cuius iurisdictio ordinarie exercetur in ciuitatibus & oppidis (in quibus ditiones seu præfecturæ balliuorum exercentur) per se, si velit aut suos locum-tenentes, & ab eorum sententiis ad supremam curiam appellatur: & de isto etiam infra ista part. in 38. consid. dicetur: Sed videndum est, quæ sit eius authoritas, & vtrum sit æqualis præsidi Prouinciæ, seu Balliuo, an vero inferior: & si sint in loco indifferenti, quis istorum præcedere debeat. Nam vt videmus, sua est cognitio tantum ad contractus receptos sub sigillo Cãcellariæ Ducatus Burgundiæ qui habent executionem paratam, ex quo videtur delegatus à Principe ad vniuersitatem causarum. Ex quo ergo est delegatus à Principe, videtur esse maior præside prouinciæ, & sic Balliuo, qui est ordinarius. Cum delegatus à Principe sit maior quocunque ordinario, vt est casus *in capite studuisti, extra de offic. deleg.* melius probat *in cap. pastoralis. de offic. ordin.* & *in c. sane quia de offic. deleg.* vt dicit Alex. *in rubric. ff. de offic. eius, cui mandat. est iurisd. col.* 1. & hoc communiter tenetur Ratio est; quia delegatus repræsentat ipsum principem delegantem: *c. sane, le second. de offic. deleg.* Abb. *in cap. decernimus. col. 2. de iudic. extra.* Ideo, eius voluntati se conformare debet. *c. super literis. de rescript.* limitando. vt ibi per Dec. *3. notab. cons. 143. colum. 2.* Idem Alciatus *in paradoxis, lib. 1. cap. 12.* disputat, vtet in iudicando dignior esset delegatus, an vero ordinarius Iudex, & concludit delegatum: & vt dicit, licet Doctores, qui de hoc disputant, nihil allegent, quod multum faciat ad propositum, ipse tamen allegat text. *in l. 1. C. de offic. Vicarij.* Vbi si Vicarius & comes simul cognoscant de causa, Vicarius tanquam à Principe delegatus, præferendus est. Facit doctrina Bartholi in *l. duo. ff. de re iudic.* Vbi si ordinario Iudici fuerit adiunctus delegatus à Principe, qui aliam sententiam tulerit, quam ordinarius, quod sentẽtia delegati vim obtinet potius, quàm ordinarij, cum delegatus sit dignior.

Ex quibus satis constat, quod in causis concernentibus executionem præcisam ex contractibus sub sigillo dictæ Cancellariæ receptis datus sit delegatus à Principe, siue tanquam collega, siue etiam per modum priuationis iurisdictionis, quod videtur esse dignior, & sic ordinario præferendus.

Et ex his infert Alex. *consil. 79.* incip. *circa primũ, col. 3. vers. quis igitur. in 1. vol.* Quod delegatus Papæ est maior Episcopo, & delegatus ab Episcopo est maior Vicario Episcopi in illa causa: Vnde ab eo ad Vicarium non posset appellari. Roman. *sing.* 458. incip. *tu habes iudicium.* & communem tenet Guido Papæ *q.* 272. & est bonum argumentum de delegato simplici ad vniuersitatem causarum, vt per plura tenet Alexander *in lege more. ff. de iurisdiction. omn. iudicum.* & Decius *in capit. cum causam. extra de appellation. in fin.*

Contrarium tamen mihi videtur esse de iure dicendum hoc casu, videlicet, quod dictus guberna-

tor non sit maior, nec dignior Præside Prouinciæ, & sic Balliuo, cum Præses Prouinciæ in ea Prouincia, in qua est, maius imperium habet omnibus post Principem, vt dicit text. in *l. Præses Prouinciæ. 3 ff. de Offic. Præsidis. & dixi in præcedenti consider.* Et talis gubernator Cancellariæ est tantum Iudex ad certas causas, creatus à Principe in priuilegium alteri, scilicet, Philippo primo Duce Burgundiæ concessum; quia Dux Burgundiæ non erat supremus, nec habebat talem potestatem, quod executiones factæ virtute sigilli sui haberent executionem paratam, quod obtinuit à Rege, vt videlicet haberet Iurisdictionem Cancellariatus, quæ videntur dependere à Cancellaria Franciæ, quæ tantæ potestatis est, quod instrumenta sub sigillo Regio recepta habent executionem paratam. Ideo hoc casu non videtur, quod fuerit solum delegatus; Imò fuit creatus solus Iudex ordinarius creando in hoc nouum officium, quod potuit facere Rex, cum noua officia creare possit vt dicit Alberic. de Rosat. *in lege studentibus.* quæ est 1. *Cod. de offic. præfect. vrbis.* Dixi in *Commento nostro super consuetud. Ducat. Burgun. in rubr. Des Iustices, versic. Vnde nemo potest.* Et in hoc, quãdo esset delegatus ad vniuersitatem causarum, ex quo est perpetuus, & non temporalis, dicitur habere iurisdictionem ordinariam, prout videmus de auditoribus Rotæ, qui sunt delegati ad vniuersitatem causarum; tamen quia sunt perpetui, habent iurisdictionem ordinariam: Quoniam quando committitur vniuersitas negotiorum, dicitur concedi iurisdictio ordinaria. Ita Alex. & Dom. meus Ias. & post eos Purpuratus *in l. more. col. 7. & 8. ff. de iurisd. omn. iud.* Ex quo maxime hodie talis gubernator instituitur tanquam ordinarius, & non tanquam delegatus, ita quod loquendo in suis mandatis & commissionibus non dicit se aliquid agere authoritate concedentis, scilicet Regis, sed tanquam ordinarius loquitur, ita quod pro ordinario habetur & tenetur: & in hoc nulla est dubitatio, quin non sit ordinarius, & datus cum ordinario in illo genere causarum prouenientium ex virtute sigilli, & sic videtur, quod possit æquiparari Magistro census, qui dicitur clarissim. vt *in l. consulta diualia. C. de testa.* Ex quo videndum est, an sit datus accumulatiue cum ordinario, an vero priuatiue, ita quod ordinarius possit semper se intromittere de huiusmodi causis, si per partes primo adeatur. Et videtur in hoc, si æquiparatur Magistro census, quod non, vt est textus *in l. testa. omnia. Cod. de testam.* vbi Angelus multum se extendit circa huiusmodi dubium, & dicit istum articulum multum esse intricatum, sed tandem sic distinguit: Aut sunt plures delegati circa idem, & vni mandatur expeditio causarum alterius ad eandem causam, quod omnibus aliis intelligitur denegata. *l. cum prætor. ff. de iud.* Alias nil, vel modicum operaretur tale præceptum. Quod dicit idem, si pastorale præceptum alteri delegatur, vt dicit in pluribus procuratoribus successiue constitutis æquiparando mandata ad inuicem, vt dicit glos. *in lege iudicium. ff. de iudic. coniuncta leg. si quis cum procuratorio. §. finali. ff. de procurat. & in capite primo, de procur. lib. 6.*

Quandoque sunt plures habentes iurisdictionem vniuersalem ordinariam, & vna causa contenta sub illa committitur per superiorem vni ex ordinariis; & tunc idem, vt intelligatur delegata aliis; de quo dicit esse casum in terminis, in *dict. cap. studuisti. extra. de offic. deleg.*

Quandoque plures habent iurisdictionem vniuersalem, & vnus iurisdictionem in certa specie causarum contenta sub genere, & deinde superior mandat de illa specie cognitionem fieri per iudicem, habentem in ea specialem commissionem, & hoc casu similiter in omnibus intelligitur delegare, nisi in mandato aliud exprimatur: & de hoc dicit esse text. *in d. l. 1. C. de off. præfect. vrbis.*

Quandoque contingit, quod plures habent iurisdictionem ordinariam vniuersalem, & certum genus causarum indeterminate, vel determinate, quo ad certum genus personarum committitur aliis. Et tunc aut constat de intentione: Vtrum voluerit auferre habenti vniuersalem iurisdictionem, vel non; & tunc stamus sub certo. Aut vero non constat; & tunc commisso specialis fit fauore personarum, inter quas debet esse affectio, aut odio earum, aut fit fauore Reipublicæ, aut dubitatur: Si fauore personarum: tũc aut fauor est eis, quod intelligatur adempta omnibus aliis iurisdictio, & intelligitur adempta: dat exemplum. Si monachi vnius monasterij impetrent à Papa certum determinatum visitatorem; quia ille solus visitabit, & non alius, sic intelligitur, quod habetur *in l. quod in rerum. §. si quis. ff. de legat. 1.* & ibi per Iacob. de Arena, vt in fratribus humilitatis de Mediolano. sic intelligitur, quod habetur. *in l. fi. C. de apparit. magistr. l. 12* vbi apparitores eorum habent certos iudices, & non alios. *l. fi. C. de iurisd. omn. iud.* Si vero fauor est eis habere plures iudices, vt in scholaribus; & tunc non intelligitur aliis adempta iurisdictio, vt *in auth. habita. C. ne filius pro patre.*

Si vero eorum iurisdictio attributa est, vt in Inquisitore hæreticorum deputato in aliqua ciuitate: & tũc nihil detrahitur iurisdictioni ordinarij, vt in *cap. per hoc. de hæret. lic. lib. 6. & in c. statuimus. iunct. gloss. Innoc. de off. deleg. eod. lib. 6.* Ita dicit Angel. *in d. leg. testamenta om. 12. C. de testament.* Si fauore Reipublicæ sit data aliqua potestas, seu iurisdictio in aliqua specie causarum fauore Reipublicæ: quoniam non videtur esse adempta potestas ordinario vniuersali; eo, quia expedit plures habere potentiam cognoscendi & determinandi causas tam ciuiles, quàm criminales, in *Auth. vt differentes iudices. & l. 2. Co. vbi de crimine agi oport.* Ita est distinctio Angeli *in d. l. testamenta.* Ex qua videtur, quod cum hæc potestas sit tam in fauorem Ducis Burgund. & suorum etiam Reipublicæ: & quod in concessione illius iurisdictionis non est expressè adempta potestas Balliuis qui est iudex ordinarius in talibus, & sic in fauorem Reipublicæ: quod talis potestas Iudicis Cancellariæ non est data priuatiue ad Iudicem ordinariũ, & sic ad Balliuum; quia ante huiusmodi concessionem etiam cognoscebat de huiusmodi executionibus præcisis, sed tantum accumulatiue, & quod ita de his cognoscit Balliuus, si præueniatur, quam Iudex dictæ Cancellariæ: Et ita se obseruat cõsuetudo apud nos Non tamen præses valet eius iurisdictionem impedire, vt in simili dicitur de defensoribus ciuitatis *in Authent. de defensoribus ciuitatum. §. nulla. collat. 3.*

Et de materia amplissime Barbat. *in d. cap. studuisti. extra de offic. delegat.* ad quem vltra alios recurre: *& in c. tunc cõtingat. col. extra de foro cõpe.* vbi plures decis. & remissiones ad hoc allegat, quas videre poteris.

Et quicquid id sit, concludendum est, quod semper Balliuus est maior eo, ex quo dictus gubernator est tantum ordinarius in certo genere causarum, & Balliuus maius imperium eo habet in tota prouincia sibi decreta, & ita est in obseruantia, & allego textum ad prædicta multum clarum. *in l. nihil omnino. C. de palatinis sacr. largit.* vbi dicit: *Reuerentia non solum ab inferio-*

inferioribus, sed etiam à maiorib. & in Prouincia degentibus Rectoribus Prouinciarum debetur atque defertur.

VIgesimaprima consideratio. Apud nos etiã sunt aliæ diuersæ, & penitus distinctæ iurisdictiones à iurisdictionibus ordinariis Balliuatus, & Cancellariæ contractuum supra nominatis, qui etiam habẽt omnimodam iurisdictionem in certo genere causarum: vt sunt gruarij duo in Burgun. Quorũ vnus dicitur gruarius Burgundiæ, & habet cognitionem in sua gruaria in tribus Balliuatib. Diuionensi, scilicet, Auxeci, & Montis. Alter vero est Heduensis, qui cognitionem habet in Balliuatib. Cabilonen. & Cadrelen. Et cognitio seu iurisdictio eorum se extendit circa forestas, ligna, & nemora Principis, & de forefactis in eis, & etiam circa aquas & flumina: & tales etiam immediate subsunt Curiæ supremæ. Ita, quod ab eorum sententiis immediate ad supremam curiam appellatur: & communiter solent tenere & exercere eorum iurisdictionem in auditoriis publicis. Sed an tales debeant præferri Balliuo semper vsque nũc nõ præfuerũt Balliuis, sed Balliui eos præcedũt, in quibuscunque congregationibus. Sed ex præcedenti consideratione cogita, an Balliuus posset cognoscere de forefactis seu emendis factis in lignis, seu nemoribus & lagnis Regis, cum isti habeant iurisdictionem ordinariam in certis rebus, seu in certo genere causarum. Audiui alias magnum gruarium Franciæ, qui dicitur magnus Magister aquarum & forestarum, dicentem, quod isti gruarij erant sub eo, sicut sunt alij in Frãcia, & quod volebat constituere locum tenentem generalem in Burgũdia, sed non credo, quod possit facere sed aliter non insisto. Et tales gruarij possunt dici præfecti lignorum, seu forestatum & aquarum. Et hac dictione *foresta* vtitur text. *in ca. cum dilectis. ex ra de donat.* & ibi gloss. 1. exponit, quod foresta est locus, in quo feræ includuntur, & habet quis vsum venãdi, sed hic generalius capitur, etiam si in illo nemore non esset clausura, dummodo sint arbores altæ, & vix illa loca carẽt feris. Sed gruarij vocãtur ad similitudinem illorũ, qui antiquitus gruarij dicebantur, qui aucupio Principis præerant, hodie qui custodiæ & gubernationi forestarum, & aquarum præsunt, & præficiuntur, vt dixi *in Commento nostro super consuetudinibus duca. Burgund. tit. Des forests, & riuieres. art. 7. in fin.* Et sic videtur esse præfecti in dignitate seu ordine spectabiliũ, secũdum quod sunt communiter alij præfecti, vt dicit Spec. *in rub. de iurisd. omn. iud. ad principium. ver. me da.* Sed si hoc esset verum, videretur quod præferẽdi essẽt Balliuis, seu præsidibus Prouinciarum, qui videntur esse clarissimi, vt fere supra dictum est: licet etiam spectabiles dici possint, saltem hi, à quibus nõ appellatur. Nec credo, quod gruarij nostri sint spectabiles, sed inferiori gradu collocabantur: verum bene crederẽ magnum gruarium Franciæ debere præcedere Balliuos, & senescallos præter Præpositum Parisiensem, qui æquiparatur præfecto vrbis, vt supra *hac par. 55. consideratione.* Et iste est maior omnibus aliis, & habet iurisdictionem in palatio Parisiensi in mẽsa marmorea.

Alia tamen vetustissima circa huiusmodi officia, & notanda habet Cælius *lib. antiquarum lectionum 14. c. 6. in fi.* qui ingenium exercuit in laudabili tantæ materiæ descriptione: & ibi syluarum præfecturam consulibus iniungi solitam comprobat, & pro hoc primum citat Virg. illud ex Bucolicis:

Si canimus syluas, syluæ sint consule dignæ.

Qua in parte (vt ait scientissimus poeta) amorem respicit veterem, quo consulibus syluarum & collium iniungebatur cura, ne compingendis seu fabricandis nauibus materia vnquam deesset, quę sane prouincia minor dicebatur, vt à maiorib. distingueretur, quas consulares dicebant. Proinde in Cæsare Suetonius ab optimatibus datam scribit operam, vt Prouinciæ futuris consulibus minimi negotij, id est, syluæ colliũque decernerentur. Apud Iurecõsultos de prouinciis minoribus mentio est, in quibus syluarum statuitur cura. Hæc ille. Opinor, quod voluerit intelligere, & allegare rubricam cum duabus eius ll. *de cupressis, & c. li. 12. C.* sed *in l. 2.* interpretetur, vt Lucas de Pen. & Ioan. de Plat. ex illis verbis insertis *in d. l. 52. ibi: citra absque permissa magnitudinis tua arborem praecidendi vel transferendi licentiam denegandam.* referunt ad permissionem præfecti prætorio, & non consulis Sed hoc non arguit inconcusse; quia non constat, cui dirigatur illa lex, & sunt verba suppletina à dictis interpretib. in casus illius legis positione: Et si ita esset, Forestarij nostri adhuc magis gloriarentur. Et in hac materia libet paululum spaciari. Certum est quod super illa l. 2. fundatur constitutio, seu ordinatio Regia: qua cauetur, vt de forestis Regiis nulli sit licitum incidere arbores, nõ in mercheas ad mercham Regis, nec eas collapsas alibi trãsferre absq; permissione Forestariorum sub certa pœna, vt in simili notat ibi Bart. & post eũ Io. de Pla. pro quo glo. optim. *in ver. salutis in l. si serui vestri. C. de nox. l. 6. tit.* & hoc ex identitate rationis.

Etiam dicitur, quod quędam possint concedi per istos Forestarios, seu præfectos syluarum, quæ non possunt concedi per alios, vt etiam in simili ibi notat Io. de Pla. Qui & ibi notat vnam arborem æstimari ad valorẽ vnius libræ auri, & multa alia: puta, quando quis dicatur incidere arborem & sic pœnam incurrisse, & si incideret tantum partem arboris, & non totã, an incidat in pœnam incidẽtis arborem; & qui incidit geminam arborem vna copula coniunctam, an puniatur pro vna, vel duab. De quib. quæst. ad eum ibi recurre.

VIgesimasecunda consideratio. Idem à simili, vt *in præcedenti consideratione* dicendum esset de granatariis, qui tantum cognoscere possunt de sale, & de pluribus abusibus & damnis commissis circa illud: quoniam tales possunt dici præfecti salis Sicut dicitur de præfecto annonæ, & de aliis præfectis de quib. *in præcedente consid.* aut forte Comites horreorum, & in simili vtitur his verbis tex. *in l. vn. C. de pistoribus. lib. 11.* Sed cũ hęc officia nõ sint in principalia officia pręfecti salis, sed sunt solum subalterna sub generalib. Frãciæ: quibus data est omnimoda cognitio, potestas, & iurisdictio de sale, tanquam sit de his, in quib. Rex habet plura alia commoda, indictiones, seu gabellas: Ideo tales subalterni officiales non sunt in tanta dignitate, quanta principales: Prout etiã videmus de receptorib. particularib Prouinciarũ, seu præfecturarũ, qui dicuntur coactores, qui non tanta potiuntur dignitate, quãta & generales, & thesaurarij generales, & receptores generales, de quib. supra dictũ est in *parte præcedenti.*

Quicquid tamen sit, isti granatarij habent iurisdictionem, & cognitionem in delinquentes super sale. Et ab eis appellatur ad supremas Curias Parlam, prout de Balliuo seu præside Prouinciarum.

Et de his memorat Gagui. *in suo compendio super Francorum gestis, libr. 4. cap. 2.* vbi ait: Cum multa & grauia bella inter Philippum Valesium Francorum Regem, & Eduardum Angliæ Regem mota essent: cum Philippo parum pecuniæ suppeteret, nouam exigendæ pecuniæ formam excogitat, qua sine cuiusque conditionis discrimine omnes Regnicolæ tenerentur. Sal, quo nemo facile abstinet, comparari aliunde quam

ex publicis, quę instituerat, Promptuariis vetat. Quod autem à mercatoribus, aut emptorum hactenus, aut posthac emendum esset: Id ab iis, quos ad id negotium deputaret granatarios, per vices temporum, precio indicto distribuendum fore. Id tributi genus, etsi graue multis visum est, ad hanc tamen vsque ætatem penditur, ingeniosum profectò (ait ille) inuentum, quo nemo à tributo liber est, & vnde ingens Regibus pecunia quotannis venit.

Vigesimatertia consideratio Idem videtur esse dicendum de Electis Franciæ, qui habent suas certas & distinctas prouincias in Regno, & cognoscunt de tributariis, capitationibus, seu collectis, de quibus etiam cognoscebat, & cognoscere poterat ante præses prouinciæ: vt tenet Petrus Cothereau in *suo schedulari magistratuum ciuili in tit. de præsidib. prouinciarum*. Et ibi scribit, quomodo nomen præses est generale ad omnes magistratus, & prouinciarum Rectores. Ex quo videretur dicendum, quod etiam tales iudices particulares habentes cognitionem, & potestatem in certo genere causarum vtitra Balliuos, & Senescallos possent etiam dici Præsides, quod non est dicendum ex ante deductis in præcedentibus consider. Cum talibus non sit attributa iurisdictio priuatiue: sed accumulatiue, ex quo (vt sæpe dixi) videntur iudices dari ad certum genus causarum.

Vigesimaquarta consideratio generalis est. In qua dico gerentes magistratum in loco sui magistratus, & iurisdictionis cæteris paribus ratione magistratus præferendi sunt omnibus aliis, & in sedendo, cum honor deferatur in sedendo. Bald. *in l. quoties. C. vbi senatores, vel clarissimi*. Iacob. Rebuffi *in l. 2. C. de proxenis sacror. scriniorum. lib. 12.* Et debet Iudex seu magistratus sedere in tribunali sublimiori. *cap. Episcopo in. 95. dist.* Nam quodlibet tribunal habet plures gradus, primum videlicet, & supremum, in quo debet sedere ipse magistratus, seu iudex ad ius reddendum. Secundum, & inferiorem, vbi recipiendi sunt viri illustres, cum personaliter coram eo super criminali actione disceptatur Tertium, & infimum, qui reliquis altercantib. deputatur, vt patet *in l. 1. ... §. ... in. v.* bi est text. Et in secundo gradu seu loco debent sedere aduocati, secundum eorum gradus prærogatiuam. infra dicam. facit *l. fi. C. de offic. diuers. iud.* Non autem in primo *l. 1. C. de offi. ciuil. iud.* vt sit delectus aliquis inter eos secundum Spec. *tit. de aduocato. §. 5. in c. hic dicendum in prin.* Pro quo facit tex. *in c. nimis. Episcopo. 17. dist.* Et quantumcunque quis sit maximus, & illustris, non est honor iudicibus sedere cum eis in tribunali. text. *in Authent. vt ab illustrib. ... §. sancimus. in ill. gloss. in verb. indigne. collat. 5.* ita dicit Lucas de Penna *in rubr. Cod. de apparitorib. præfecti vrbis. lib. 12.* Et de laude & honore huiusmodi iudicū ample scribit Rodericus *in suo spec. vitæ humanæ, lib. 1. c. 13.* quod tales sunt honorandi à cunctis mortalibus. Imo etiam apud gentiles plurimum honorabātur, vt ait Val. Quoniam Apollo requisitus de iustis magistratibus respondit se nescire, vtrum Deorum numero, an hominum aggregari deberent. Adeo enim hoc exercitium apud eos illustre fuit, vt illud omni potentatui præferrent. Quod etenim, teste Cicerone, præclarius dignius que inter mortales exercitium excogitari potest, quam vnum hominem in Republica reperiri, qui communi vtilitati seruiat, qui communia pro suis, sua pro communibus habeat, qui vel t & sciat personam ciuitatis gerere, dignitatem decusque sustinere, &c. vt ibi. Et non solum tales honorari debent, imo beati dicuntur, vt habetur *Ps. 105.* Qui faciunt iudicium, & iustitiam in omni tempore. Tales enim ob dignitatem sunt honorādi. *c. vt debitus. in gl. 1. extra de appel.* Spe. *in tit. de aduocato. §. 5. in prin.* vbi dicit, quod iudex debet sedere propter honorem, & aduocatus stare. text. *in l. quisquis. in fin. C. de postul.* Et idem Specul. *tital. de dispusatio. & alleg. aduocatorum. §. 6. in princip.* Imo iudices sunt nobiles, & acquirunt nobilitatem ex officio iudicis: intellige tamen de iudicibus Principis, in loco vbi sunt iudices, vt est tex. & ibi Bar. *in l. iudices. C. de dignitatibus lib. 12.* Dixi in Commento nostro super consuetud. duca. Burgund. titul. Des enfans de plusieurs licts §. 4. in gl. 1. vers. & ideo etiam & infra latius dicam.

Aduerte, quod iudicis appellatione venit maior iudex, *in Auth. de iudicibus collat. 6.* & *in Authent. Vt omnes obediant iudi. prouinciarum coll. 5.* Bald. *in leg. 1. in 2. lect. n princip. ff. de iurisd. omn. iud.* & etiam ordinarius, vt *in d. Authent. vt omnes obediant. §. si vero alter.* & ibi notat gloss. in verbo, *iudex.* Et in tantum honorandus est iudex in loco suæ iurisdictionis, quod debet sedere in cathedra præ omnibus aliis, text. est *in Authent. de iudicibus §. sedebant. collat. 6.* Imo dicit Angel. ibi coguntur sedere in cathedra facit text. in *Authent. vt ab illustr. §. sancimus. colla. 1. & in d. l. 1. C. de offi. ciuil. iud. & d. l. fin. C. de offi. diuerso iud. & l. quisquis. §. fin. C. de postul. & d. l. fi. §. sedendi. C. vbi senatores, &c.* Spec. *tit. de sententia. §. iuxta. vers. item est nulla ratione mode.*

Et talis sedes dicitur sapientiæ & scientiæ, secundum Hieron. *in tract. de ...* Et ad hoc legitur *2. Esdræ 8 c. ...* quod Esdra stetit super gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum & legendum librum legis Moysis Et qui bene sederit super cathedram, honorem accipiet cathedræ, qui vero malè sederit, iniuriam facit cathedræ, text. *in c. multi. 40. dist.*

In tantum est etiam honorandus, quod inter alios debet habere ornamentum in capite ex veluto serico, vel alio nobili panno, in circuitu cuius est circulus aureus, quod ornamentum proprie dicitur fasciale: dictum fasciale, eo, quia olim fasces erant lanistæ, id est, fasciolæ purpureæ, quibus redimebantur coronæ laureæ, quas qui gestabant in summis fascibus, id est, dignitatibus, & magistratibus positi dicebantur. Et aliquando dicuntur fasciæ, & non fasces, vt *in l. argumento. ... de auro & arg. leg.* Et tales deponebant iudices fiunt officio in aduentu successoris. text. *in Auth. vt iudices sine quoquo suffragio. §. necessitatem. in princ. collat. 2.* Et tales olim iudices fasciati præerant omnibus aliis, quorum præsentia terrorem in omnibus inducebat Hodie vero apud nos, & in Parlamento Parisiensi, & in aliis Parlamentis Franciæ tale ornamentum dicitur mortarium: vt dixi supra *in 1. parte in 9 concl. in fine.*

In tantum etiam tales iudices honorantur, quod doctorali cappa induuntur, quæ infula dicitur, de qua *in l. 1. C. de temp. & reparat. appell. & in l. fi. C. de primicer. lib. 12. & in l. 3. in pr. C. de decurion. lib. 10.* Et infula propriè dicitur ornamentum honoris, & est magna adiectio honoris deferenti: Et dicitur infula, quasi influa, secundum Cy. *in l. fin. C. de quadrien. præscript.* ex quo in ea instatit dignitas, qua ornantur iudices, & consiliarij *d. l. fi. C. de decurionib.*

In tantum est etiam honorandus Iudex, quod filius iudex præfertur patri, vt refert Aulus Gellius *in 2. noctium Atticarum lib. cap. 2.* vbi ait: Quod filius in gerendo magistratu præferendus est patri & eidem pater, cedere ac præstantiorem locum dare debet. Recitando ad historiam de clarissimo viro præside Cretæ pro-

tæ prouinciæ. Qui cum ipse, & eius pater Atheoas ad visendum coguoscendúmque Taurum Philosophum adiissent, ac inter eos, qui potius sederet, ac potiorem locum obtineret, disceptaretur, hanc super ea re Taurus perpense & ponderate tulit sententiam. In publicis locis atque muneribus, atque actionibus patrum iura cum filiorum; qui in magistratu sunt potestatibus collata, interquiescere paululum & conniuere. Sed cum extra Rempublicam in domestica re atque vita sedeant, ambuletur, in conuiuio quoque familiari discumbatur: tum inter filium; magistratum, & patrem priuatum, publicos honores cessare, naturales, & gemioos exoriri conueoit.

Et ibi etiam narratur historia de filio Quinti Fabij Maximi existente Coosule, qui patrem equo descendere iussit: de qua etiam apud Valerium Maximum in titulo de Institutis antiquis. Nam apud veteres Romanos instituto cauebatur, neminem equo insidentem ad Consulem venire debere, sed honoris gratia, antequam Consuli appropinquasset, descendere. Cuius Valerij verba sunt hæc: Idem Fabius à Senatu legatus missus ad filium Consulem Suessam, postquam animaduertit eum ad officium suum extra in mœnia oppidi processisse, iodignatus quoque, quod ex lictoribus nemo se equo descendere iussisset, plenus iræ sedere perseuerauit: quod cum filius sensisset, proximo lictori, vt sibi appareret imperauit: Cuius voci Fabius continuo obsecutus: Non ergo (inquit) fili summum imperium tuum contempsi, sed experiri volui an scires Consulem agere, nec ignoro, quid patriæ venerationi debeatur, verum publica instituta priuata pietate potiora iudico Facit, quia contemni solet magistratus ac regeodi frangitur autoritas, dum nimium seruatur humilitas. tex in *c. ... do 86. dist. ...* Ideo augere debet ex ingenio dignitatis statum, & autoritatem, ne contemptibilis videatur. *l. nec quicquam. §. circa. ff. de officio proconsul. & l. obseruandum. ff. de officio præsidu.* & dixi *in proœmio huius libri.*

Aduerte tamen, quod omnia post religionem sunt pooenda etiam in his, io quibus summæ maiestatis decus concupiscendū videtur, vt in Imperio, ita, quod nullus ratione officij, honoris, seu magistratus, seu cōsulari aut prætoria dignitate fungatur, consequi debet immunitatem, aut vocatiooem, seu excosationem prætendere debet ab officio & labore circa sacra impendendo, prout recitat Valerius titulo de seruata religione. Exemplum de L. Furio Bibaculo, viro pij simul ac religiosi animi, qui prætor à patre soo collegij Saliorum sacerdotum magistro iossus, sex lictoribus præcedentibus, arma ancilia tulit, quamuis vocationem huius officij honoris beneficio haberet. Et ibi reddit rationem Valerius; quia nunquam dubitauerūt sacris imperia seruire, ita se humanarum rerum, futura regimen existimantia, si diuinæ potentiæ bene & cōstanter fuissent famulata. Et sic noo est dedecus magistratibus, dum deferunt & portant capsas Sanctorum, aut pallium seu velum corporis Christi in festo eiusdem, dum itur processionaliter per vicos vrbis apud nos Christianos.

Ad vnum etiam aduerte, quod Iudices, seu Officiales Principis, quoties contigerit celebrari festum, vel congregationem in honorem Principis, vel fieri focos publicæ lætitiæ, ob partam victoriam contra hostes, vel natiuitatem liberorum, vel pompam, seu processionē mandat fieri ob certam causam, debent huic actui interesse, per text. ad literam in *l. si quando. C. de statuis, & imagin.* Et ideo cum ibi sint ob reuerentiam Principis, vt ornamentum actui præbeatur, debent alios præcedere.

Iudex etiam aduocatus in sua curia, seu auditorio postulantibus præcipere potest, vt dent ei consilium in causis tangentibus Principem, vt dicit Iac. Rebuffi *in l. sacris. infra, per illum text. C. de proxi. sacr. scrin. li. 12.* Et idem notauit gloss. per text. in *l. ... C. de aduoc. diuers. iudi. & c. pastoralis. §. 1. extra de offi. deleg.* quod etiam extende in caosis criminalibus secūdum Ioa. de Platea, ibi, per *l. custodias. ff. de publ. iud.* Et licet hodie aduocati non percipiant salaria ex publico, tamen salaria, seu honoraria, quæ percipiunt à clientulis, succedunt loco salariorum publicorum, secundum Bartolum in *l. prouidendum. C. de postulando.* Cum illa percipiant autoritate Principis, & ad postulandum admittantur cum licentia Principis, seu suorum Iudicum, *l. per ... in princ. C. de aduoc. diuers. Iudic. l. nemini. & l. petitionem. Cod. de aduoc. diuers. iud.* Scias tamen, quod Paris de Puteo, *in tract. de Syndicatu. in verbo potestas. cha. c. 25* post longam disputationem concludit, quod non possunt cogi aduocati, & Iurisperiti consulere etiam pro fisco sine aliquo salario, & ibi multum se extendit circa huiusmodi materiam. Apud nos seruatur, quod coguntur dare consilium in causis criminalibus, quæ decidi non possuot per Iudices sine consilio quatuor peritorum, secundum Ordinationes, & Constitutiones Regias.

Et quia hic se ingerit occasio, retractare debet; quod recitat Cœlius post Aristotel. *li. 12. Lectionum Antiquarum, c. 49.* Ire vero ad Iudicem ait, est ire ad ipsum ius, quia Iudex esse debet veluti animatum ius, id est, sanctus, inadulabilis, inexorabilis, erectus, terrificus. Nam Cicero in Legibus, Magistratum esse dicit legem loquentem. Legem vero mutum Magistratum. Et ibi Ægyptium Iudicem (vice adagij) intelligi scribit sanctum; nihil præmio, nihil metu à Iustitiæ semita digredientem: & plane eum, qui gratiæ nihil prorsus tribuit. Num tu es: qui iudicas? Mala vtrique audita, te non moueant, aut passim dicta absque certa probatione, nunquam credas, sed ante audita diligenter inquiras, nec præcipitando quicquam agas, vt ait tex. in *c. nullum. 30. q. 5.* Estque talis iustitia ipsa iustior, & vel Stacharæ æquior. Est autem Doribus trutina. Non aberrabit vtique is à vero. Et, vt in veterum monumentis reperitur, Ægyptiis Regibus ex præscripto legis antiquæ fuit, iudices mox futuros iureiurando adigere, ne si Rex quidem iniusti quippiam iniunxisset, à virtutis medio non declinaturos, nec lineam omnino, quod dicitur, moturos: quia patienter (vt ait Romanus Pontifex in *cap. si quando. extra de rescript.*) sustinebimus, si non feceris, quòd praua nobis fuerit insinuatione suggestum, facit *c. licet 16. q. 3. & l. nemo. C. de sentent. & interloc. om. iud.* Etenim quandoque per nimiam importunitatem petentium Princeps non concedenda concedit. text. in *l. 1. C. de pet. honor. subl. li. 10. & c. cum in iuuentute. extra de purg. canon.* quæ res omnium censetur excellentissima, quando neque hesperus, neque lucifer ita nitet, sicut iustus vir.

VIgesimaquarta consideratio. Quæ dicta sunt de Balliuis seu Senescallis in supradictis considerationibus habent locum eius io Locum tenentibus, qui sunt Magistratus iustitiæ & exercent iurisdictionem omnimodam, & eisdem honor talis, & reuerentia debetur, quæ & domino. text. in *c. vlt. 93. dist.* Vbi est hoc verbum *Locumtenens.* Dixi supra *ista eadem parte, in 10. consid. vers. sed videtur.*

Intellige tamen de Locumtenentibus generalibus

qui resident & præsunt in loco principaliori sedis Balliuatus, seu Senescalliæ, cum habeant officium à Rege, qui est lex animata in tectis, vt dicit text. *in §. fi. in Auth. de Consulib. collatio.* 4. & Vigor iustitiæ, secundum text. *in l. prohibitum. in fin. C. de iure fisci. libr.* 10. Quoniam tales habent eandem potestatem, quam Ordinarius ex codicillis, hoc est, literis Officij, & per statuta, seu ordinationes Regias. Secus autem de Locumtenentibus particularibus seu localibus in aliqua sede Balliuatus, qui est solus commissus ab ipso Balliuo. Quia licet talis honor eidem debeatur & reuerentia, vt tenet P. Francus in *c. grandi. in 5. notabili. de suppl. negl. Prælat.* Tamen non habet eandem potestatem: quia non habet cognitionem causarum meri Imperij: Ita dicit Bald. in *Auth. sed nouo iure. in princ. C. de seruis fugit.* & sic Locumtenens authoritate hominis non potest imponere pœnam sanguinis, sed Locumtenens autoritate legis vel Principis, sic gl. fi. & ibi per Bart. *in l. 2. C. de off. eius, qui vicem alicuius iud. vel præsid. obtinet* Bar. *in leg.* 1. §. *hi quib. ff. de leg.* 3. dixi in *Commento nostro super Consuetudinibus Ducatus Burgund. in rub. Des iustices. in gloss. & droicts. in additione incipien. concorda. prædicta.*

Sed an tales Ballioi seu Senescalli habentes Locutenentes possint exercere Iurisdictionem in absentia suorum Locum-tenentium, aut commissorum, vel etiam in præsentia: dic quod sic, quando ambo sunt à lege: Nam Locum-tenentes generales, vt ante dixi, constituti & ordinati sunt à Principe: qui est lex viua, & habent Iurisdictionem vniuersalem, secus in aliis. Ita tenet Card. Alex. in *§. ad hoc vers. pone Capitaneum. coll. 2. titul. de pace iuram. firmata tenen. in vsib. feuder.* Et ex dictis illius videtur, quod dominus gubernator Cancellariæ contractuum Ducat. Burgund. (de quo ante in 17. consid.) ex quo habet commissos Locumtenentes sub se per seipsum ad exercendam iurisdictionem suæ gubernationis, quod in eorum absentia non potest exercere illam iurisdictionem.

Vigesimasexta consideratio erit de Iudice Locutenente criminali, seu maleficiorum, qui in iure dicitur latrunculator. vt est text. in *leg. solemnis dicere. §. latrunculator. ff. de iudic.* sic dictus; quia de latronibus iudicat. vt ibi dicit gloss. fin. Hic Iudex in pluribus locis maximæ autoritatis & potestatis est. Nam de causis criminalibus cognoscit: & quia præerat capitalibus causis, & sententiis; ideo quæstor dictus est, secundum gloss. penult. *in l. vni. ff. de offic. quæstoris.* Vnde Budæus in *l. 2. ff. de orig. iuris.* Quærere enim est informationem facere, & legibus vindicare. A quo quæstio pro publico iudicio: accipitur etiam pro tormentis, & inquisitione, vt in *lege item apud Labeonem. §. quæstionis. ff. de iniuriis. l. 1. §. quæstionem. ff. de Senatusconf. Syllan. & toto titulo de quæstionibus. ff. & C.* Vnde decernere quæstionem dicimus: & Iudex quæstionis Prætor dicebatur secundum Budæum, vel forte præfectus vrbis, cuius magna potestas erat in criminalibus, vt in *l. 1. ff. de off. præfecti vrbis.* Idem qui & quæsitor, qui publicis iudiciis exercendis, & maleficiis puniendis præerat. Virgilius. *Quæsitor Minos vrnam mouet.* & Claud.

Quæsitor in alto
Conspicuus solio pertentat crimina Minos.

Et proprie, cum hoc habet potestatem præfecti vigilum, cum de nocte etiam per se & suam familiam circuit ciuitatem ad obuiandum criminibus, quæ communiter fiunt de nocte. *l. pen. ff. de offic. præfecti vigil.* In vrbe vero Rom. est Iudex ordinarius in hoc, qui dicitur Barizelles, seu Bilizarius, Mediolani verò dicitur Capitaneus Iustitiæ, sub quo alias assidebam. Parisius vero Præpositus Pacisiensis, & habet vtramque cognitionem quo ad se: sed habent Locumtenentes diuersas Iurisdictiones suas in Castelleto Parisiensi exercentes. Quippe vnus est, qui de causis criminalibus cognoscit. Alter vero de ciuilibus, & ce pecuniaria. pro quo facit text. *in d. §. latrunculator.* In pluribus aliis ciuitatib. & balliuatibus, seu Senescalliis fuerunt etiam de nouo creati tales Iudices, seu Locumtenentes, qui solum cognoscunt de dictis causis criminalibus.

Ex quo in hoc suboriri posset altercatio; Quis istorum præcedere debeat: an Iudex criminalis: an vero Iudex ciuilis ordinarius. Et videretur, quod iudex criminalis; quoniam indifferenter de his cognitionem habet, quæ sunt de mero imperio, vt est animaduertere in facinorosos homines, *l. Imperium. C. de Iurisdict. omnium Iud.* & quæ versatur in pluribus aliis casibus, quos enumeraui in *Commento nostro super consuet. Ducat. Burgund. in rubr. Des iustices.* Ex quo cum merum imperium dignius sit, & excellentius aliis: quia officio iudicis nobili expeditur, & ad vtilitatem publicam, interfitque Reipublic. ne delicta remaneant impunita. text. *in l. ita vulneratus, ad fi. ff. ad leg. Aquil. & in cap. vt famæ. §. 1. extra de senten. excom. cum pluribus aliis concord. per gl. in verb. impunita. vtrobique adductis.* Et ita etiam tenent Doctores, maxime Purpurat. *numer.* 104. *in dict. l. imperium.* vbi expresse dicunt, quod merum imperium concernit ea, quæ respiciunt publicam vtilitatem. Alia vero duo, scilicet, mixtum imperium & iurisdictio concernunt ea, quæ respiciunt priuatam vtilitatem, ex quo præferendum est. Et dicitur dignius merum imperium, cum publica seu communis vtilitas præferatur priuatæ. vt habetur 1. *Ethic.* 3. *& l. vnic. §. penult. C. de caducis toll. l. vtilitas & ibi Luc. de Penn. Cod. de primip. libr.* 12. & per eundem *in l. ex omnibus. Cod. de decurio. lib.* 10. Et dicit D. meus Ias. post alios *in d. l. imperium.* Quod ex quo imperium est dignius, quam iurisdictio, ideo mixtum participans de vtroque assumpsit nomen ab imperio, & non à iurisdictione. Ex quo dicendum est, quod merum imperium est dignius aliis. Et iudices criminales videntur esse digniores iudicibus ciuilibus. Et quod in loco indifferenti ipsi. Iudices rerum capitalium præcedere debent dictos locumtenentes ciuiles. Et vidi Mediolani Iudicem maleficiorum (qui dicitur Vicarius capitanei iustitiæ) præcedere potestatem Mediolani, & omnes quoscunque alios iudices à senatu inferiores. Ita etiam, quod tempore meo non subiiciebatur Senatui, cum ab eo nec eius sententia appellaretur: Quod videmus hodie etiam in Gallia obseruari, cum à magno Præposito seu generali Domus Regiæ, & à præpositis mareschallorum Franciæ non prouocatur, & tamen nullus est Iudex in tota Gallia quicunque sit in ciuilibus, à quo non appelletur ad supremas Parlamentorum curias.

Possunt tamen aliqui dicere, quod locumtenentes generales & ordinarij, qui cognoscunt de omnibus causis ciuilibus sint digniores, & præferantur istis locumtenent. criminalib. Quoniam isti non videntur esse ordinarij, sed legati ad vniuersitatem causarum. Cum de illis tantum cognoscere possint, nec de aliis se intromittere possint. *d. l. solemnis. §. latrunculator. ff. de iudic.* Et dantur tales tantum in subsidium ordinarij, & non priuatiue, sed accumulatiue. Cum omnis iurisdictio criminalium & ciuilium causarum sit penes præsidem Prouinciæ seu Balliuum, Senescal-

lum aut Præpositum : vt toto tit. *ff. de off. Præsid.* qui habent Vicarios seu locumtenentes sub se distinctos. Sed istæ rationes non mihi videntur veræ: quia huiusmodi locumtenentes non sunt delegati; nec habent iurisdictionem accumulatiue ad alios locumtenentes, sed priuatiue. Et etiam dicebatur, cum maior cognitio sit causarum ciuilium, quam criminalium; enim plures sint & in maiori numero, ex quo pluras sub se habēt. Ideo videntur esse maiores, & digniores dicuntur, qui plures habent subiectos, & gloria est in lata gente: Dixi supra *in 5. part. in 14. consid.* vbi posui plura, *& in 4. par. in 52. consid. vers.* 8. quæ possunt facere pro hac parte, quæ non repeto.

Saltem debent præsedere Assessores, & alios consiliarios nouiter creatos à Principe: quia tales non habent tantam potestatem & authoritatem, quam habet Iudex seu locumtenens criminalis, qui est iudex de per se, & qui in personam suam format sententiam, quod facere non potest Assessor, nec alij Consiliarij, licet Assessores de iure sint antiqui officiarij, & de nouo nunc crearentur dicti iudices criminales in illa potestate & præeminentia, in qua erat iudex ordinarius, seu locumtenens ordinarius alicuius districtus seu Balliuatus, vel Senescalliæ. Qui etiam in criminalibus & quomodocunque sit, semper erat maior Assessor cum suis consiliariis. Ergo etiam alius, qui est creatus eiusdem potestatis in illo genere causarum, tanquam socius ipsius locumtenentis ciuilis: cum etiam talis Assessor videatur esse illius iudicis criminalis Assessor, sicut & alterius locumtenentis. Etiam tales consiliarij videntur esse consiliarij illius iudicis criminalis, sicut & alterius iudicis ciuilis: pro quo text. optimus *in Auth. vt defunctis seu funera eorum. &c. § illud. collat. 5. & in Auth. de iudicibus: § 1. collat.* 6. vbi non fit distinctio an ordinario vel delegato iudici assessor seu consiliarius assideat.

Vigesimaseptima consideratio de Assessoribus erit. Quoniam aliquos habemus in Gallia ordinarios in plerisque Curiis Regiis, qui habent tantummodo consulere in præsentia iudicis ordinarij, & maioris: & in aliquibus locis vocantur Assessores, vt in Senescallia Pictauiensi, vbi est Assessor, & etiam sunt Consiliarij nouiter à paucis annis à Rege nostro Frācisco creati, sine quibus Assessore & Consiliariis non potest iudicare locumtenentes Senescalli; imo nec Assessor in absentis locumtenentis sine consilio dictorum consiliariorum iudicare potest. Et quod Assessores in absentia locumtenentis sint iudices, tex. *in Aut. de iudicibus. § 1. ibi. nostris enim administratoribus. colla.* 6. Et licet habeat solum assistendi præsidi potestatem; tamen præside per absentiam vel aliter impedito præsidere potest, & præsidendi potestas ad illum transfertur *d. § 1.*

Et licet de iure Assessor nullam habeat iurisdictionem Bald. *in l. præcipimus § quod si à Duce. C. de appel. & in auth. ad hæc. C. de iud.* vbi etiam dicit, quod subdelegare non potest, apud nos nulli sunt Assessores, sed Potestates in Italia habent Assessores, & tales sedent incontinenti iuxta Potestatem, aut eius Vicarium: prout in Gallia in locis vbi sunt, sedent iuxta locumtenentem: & continuo post eos, & ante omnes alios aduocatos, & hoc maxime, quando tale officium datur à Principe; quoniam hoc casu habet dignitatem etiam illam & eandem iurisdictionem, quam habet locumtenens in eius absentia ex generali obseruantia: Ideo apud nos sunt maiores & in maiori dignitate, quam in Italia, quia tantum iurisdictionis habent, quantum tribuit eis statutum, & apud nos quantum communis obseruantia ex ordinatione & institutione Regia. Et proprie Assessor est collega iudicis ordinarij, & consulit ei quod agere debeat de iure prout etiam sunt alij Consiliarij ordinarij, sine quibus iudex ordinarius in certis causis iudicare non potest: quoniam ex quo tales Consiliarij sunt à principe instituti & ordinati, & habent dignitatem vltra alios simplices, & eos debent præcedere, vt infra dicam de examinatorib. qui apud nos vocantur, *Les enquesteurs*, & inter hos Consiliarios nouiter creatos attendi debet prioritas promotionis in gradu, in prima eorum institutione. Deinde attenditur prioritas promotionis in officio, prout supra dictum est de Consiliariis consistorij, & Parlamentorum, nisi quis esset doctor ita excellens, quod propter eius excellentiam esset aliis præferendus, quod fieri potest & debet, probata eiusdem excellentia, eo modo, quo sup. probatum est *in 1. part. in 76. consideratione.* & infra *in* 10. *part. in 30. consid.* vbi scriptum est, quod iunior Doct. excellens etiam præferendus est antiquiori: Non tamen credo, quod iudex ordinarius istud debeat facere ex sua ordinaria potestate, sed impetrandum est à Principe, à quo omnis honor & excellentia prouenit, & ab eo tanquam excellenti, excellentia distribui debet, & non ab alio. Et non potest quis præsidere vel assidere in prouincia vel ciuitate sua sine Principis licentia. *l. fi. C. de crimine sacrilegij. l. in consiliarius. C. de assess. & l. si eandem. ff. eod.*

Et quoniam hic fit mentio de officio Assessoris, ex quo pauci intelligunt: quid sit eius officium, dicam aliquid amplius. Primo, quod Assessor secundum Specul. *titul. de Assessore.* dicitur esse isquem ille, qui iudicandi potestatem habet, sibi associat, vt in causæ cognitione sibi assideat, & eum ad recte causam decidendum instruat. Et sequitur in pulchro casu Philippus Dec. *in consi. 8. col. 3. vers. sed his non obstan* 16. Nā officium Assessoris fuit inuentum, vt propter eorum peritiam succurreretur habentibus ordinariam & delegatam iurisdictionem legibus ignaris. & sic defectus eorum supplerēt. ita probatur *in l. 1. ff. & Cod. de officio assessor. seu de assessorib.* secundum quod ponderat Ang. *consi. 272. incip. punctus.* Quoniam ex quo imperitus potest esse iudex. *l. certi iuris. C. de iud. c.* debet habere Assessorem, cuius consilio rogatur, vt ibi dicunt Cyn. Bald. & Dom. meus Ias. ideo dicit Gemini. *in c. si tutum. § Assessorem. de rescript. in* 6. quod in iudice sufficit peritia causarum; quoniam defectum sciētiæ supplet Assessor, vt tradit Felin. *in capit. suscitatus. columna quinta de rescript.* Non tamen negatur quin peritus habere possit Assessorem *dict. § Assessorem,* prout communiter videmus in Gallia, vbi locumtenentes sunt periti in iure, & qui alias locumtenentes esse non possunt, iuxta text. *in Auth. de iudicib. § 1. ibi. Non enim existimauimus oportere habere iudicium quorundam nomina, maxime legum ineruditorum, deinde vsque causarum habentium experimentum. collat.* 6. & nisi sint graduati ex ordinatione Regia; tamen adhuc habent Assessores, consilio quorum tenentur etiam iudicare.

Licet videretur, quod deberet esse in hoc differentia; Quoniam de iure iudex peritus habens Assessorem potest iudicare ex se, nec tenetur sequi consilium sui Assessoris: secus in iudice imperito, hoc est, qui nō est graduatus; quoniam si sit graduatus, præsumptio est, quod est peritus, Ita differentia ponitur per Antonium de Butr. *in capit. cum olim. col. fin. de arbitris.* & per Alexandrū in *l. si conuenerit. col. fin. ff. de re iudica.*

linguam hominibus in dicendo quæstui esse; & vt dicit Antipho, Ranusius primus omnium, ob defensam causam, mercedem accepit. Cuius exemplum multis temporibus Græci ac Latini secuti sunt: longe pluris linguam, quam quæstuosam quamuis mercaturam dictitabant. Sed Romani, à quibus exempla probitatis atque virtutis sumenda sunt, l. Cynthia Oratorum auaritiæ modum statuerunt, & ne iuuenes præmij spe sublata, negligentius causas orarent, Appij Claudij rogatione, legem Cynthiam temperari passi sunt. quod & hodie apud nos statutum, & ordinatum est: cum sit ordinatione Regia certum precium determinatum pro salario aduocatorum in placitando, quod & vtilius est ratione antelata.

Et quod tale officium aduocationis sit licitum, patet per exempla Christi, qui multoties officium aduocationis exercuit in hoc mundo: & continue exercet in cœlo. Fuit enim aduocatus Diuæ Mariæ Magdalenæ in tribus causis. Primo contra Martham sororem suam, vt in Euangelio habetur, *Luca 10. in fin.* dum pro ea excusanda dicit, *Martha Martha, solicita es, & turbaris erga plurima. &c. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Vbi dicit Augustinus Dominus pro Maria respondit Marthæ: & factus est eius aduocatus, qui iudex fuerat interpellatus.

Secundo, fuit eius aduocatus contra discipulos suos, qui fremebant in eam, eo, quod vnguento vnxerat caput ac pedes Christi, allegauit enim pro ea dicens: *Quid molesti estis huic mulieri? bonum opus operata est in me: Nam pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper. Ioh. 12. Matth. 26. & Marc. 14.*

Tertio, contra Simonem leprosum, Pharisæum, qui ipsam despiciebat, tanquam indigna esset tangere Christum: allegauit enim pro ipsa Dominus, dicens: *Cui multum remittitur, multum diligit, Luc. 7.*

Item, etiam fuit aduocatus mulieris deprehensæ in adulterio, quam accusabant Iudæi, dicentes, eam debere lapidari secundum legem, vt patet *Ioh. cap. 8.* vbi Christus, allegando pro ea, excepit contra accusatores, quod non erant idonei; quia infames & peccatores, dicens: *Qui sine peccato est vestrum, primus in eam iniiciat lapidem.*

Fuit etiam aduocatus discipulorum suorum multoties, *Matt. 12. in prin.* vbi dicitur: Quod discipuli euellebant spicas & comedebant, & cum arguerentur à Pharisæis, excusauit eos, dicens, hoc eis licere in vltima necessitate, vt etiam habetur *Marc. c. 2. in fin. & Luc. 6. in prin. & c. discipulos. de consecrat. dist. 5.* & gl. magna in *l. neminem. C. de sacros.* Et cum Pharisæi & Scribæ dixissent discipulis Christi: *Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit Magister vester?* Hoc audito, Iesus respondet illis: *Non necesse habent sani medico sed qui male habent.*

Et, vt habetur *ad Hebræos 9. in fin.* introiuit Christus in cœlum, vt appareat vultui Dei pro nobis, & dicit Beda super illud, quod legitur primo sabbato quadragesimæ. Cum sero factum esset, quod est *Mar. 6.* vbi dicit: Filius, vt formam hominis impleret, obsecrandum patrem putat esse pro nobis; quia aduocatus ipse est. Aduocatum enim (vt habetur, *1. Ioh. 2.*) apud patrem habemus Iesum Christum, iustum. & est tex. in *c. si enim. de pænit. dist. 2.* quem text. non allegat Albetic. in *l. vnica. C. de suffrag.* vbi ponit argumenta supradicta, ad probandum officium aduocationis esse licitum.

Fuerunt etiam plures aduocati sancti: & inter alios vnus ex quatuor Doctoribus Ecclesiæ, videlicet Ambrosius. qui per m annos causas Romæ in Palatio splendide perorauit.

Fuit & beatus Germanus oriundus ex hac ciuitate Heduensi, quæ dicebatur Augustudunum ex vico sanctæ Anastasiæ, qui nunc dicitur vicus sancti Blasij, qui tandem effectus est Episcopus Parisiensis.

Fuit & sanctus Lipardus frater B. Leonardi, in honorem, cuius est Ecclesia fundata in ciuitate Aurelianensi. Fuit & ille beatus Iuo Brito, cuius vita in hoc multum laudatur, quod aduocatus fuerit & Brito.

Fuerunt & plures alij, quos longum esset enumerare, & plus laboriosum, quam subtile.

TRigesima consideratio. Officium aduocati etiam vtile est, cum, vt dicit text. in *l. aduocati. C. de aduoc. diuers. iud.* ambigua facta causarum diriment, seque defensionis viribus, sæpe publicis in rebus ac priuatis lapsa erigunt, fatigata reparant: non minus prouident humano generi, quam si prælijs, ac vulneribus patriam parentesque saluarent, & qui laborantium spem, vitam, & posteros defendunt.

TRigesimaprima consideratio. Necessariũ etiam est officium aduocationis, quod concordat cum honesto vt dicit Rodericus in *suo Speculo humanæ vitæ, lib. 2. cap. 17.* vbi dicit, quod, cum hominum mortalium desiderium sit, vt ad id potissimum tendat, vt veritatem agnoscat, teste Philosopho, ex quo, ad ipsum in rebus agibilibus, auidius humana properat inquisitio, præsertim cum ob eas hominum cupiditates, quæ à vero, quæ à iusto plerunque diuertere cogunt, propter rerum humanarum varietates, difficile quidem veritas ipsa & iustitia agnosci potest: Hinc per Esaiam prophetam, de iustitia humana dicitur: *Tanquam pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ*, vt humanam iustitiam, difficulter attingi & cognosci posse liquido demonstraret. Auaritia enim, quam iustius homines lites & iurgia mouent: quia, inquit Sapiens: *Deus fecit hominem rectum, & ipse immiscuit se quæstionibus.* Fuit ergo necesse humano generi, iurisperitos constituere, quorum industria & expectata iurisperitia, eas, sine bellorum fragoribus, quæstiones deciderent, quas humana peruersaque auaritia attulit. Laudantur igitur plurimum, & merito diuersis honorum titulis illustrantur Iurisperiti, qui veritatem aperiunt. & inter hominum cupidines per suæ scientiæ conjecturas & regulas, quid verum, quid iustũ sit, explicant, atque è tenebris ad lucem vsque deducũt, quorum tanta vis est, vt nonnunquam eas veritates, quas vel natura, vel industria, verius astutia humana in damnum simul & pœnam peccati humani generis, occultas fecerit, ipsi Iurisperiti, sui ingenij subtilitate, ad Reipub. quietem atque nostram commoditatem, reuelent. Plurimæ siquidem veritates incognitæ, plurimæ iniustitiæ impunitæ manerent, si Iurisperitorum cessaret sapientia: & sua quærendarum rerum studiosa sagacitas contemptui, aut non vsui haberetur. Denique nemo vnquam dubitauit, verum & iustum multo esse meliora, quam falsum & iniustum. Etenim rationi dissonum, si verum à falso, iustum ab iniusto vinceretur. Quid vtique funestum in Republica sæpe accideret, si iuris consulti deessent, quorum id præcipuum studium est iustum ab iniusto, falsum à verò discernant. Et quod etiam sit necessarium, est text. ad literam *in l. laudabile. C. de aduoc. diuers. iudic.* Dicit enim, *laudabile, vitæque hominum necessarium aduocationis officium.* Rursum, quam necessarium humanæ

Reipublicæ hoc exercitium fuerit, ex eo patet: Quoniam, vt Philosophus inquit in *Ethicis*: Sunt nonnulli homines pessime quidem persuasibiles: qui enim facile credunt, nisi certissima videant signa: aut fortes habeant persuasiones. Aduocati igitur plurimum sunt commendandi, qui virtute scientiæ certissimas vel propinquas; imo fortissimas persuasiones eliciunt, & illa indicibus suadent ad iuuandam innocentiam, & reprimendas puniendasque violentias & iniustitias. Et paulo post sequitur (vt paucis agamus) summa est excellentia huius exercitij, quo ipsa vniuersalia statuta humana, quę generalibus atque indeterminatis verbis statuuntur, lucidius intelliguntur. Nam per iurisperitorum subtilem & ingeniosam applicationem dictarum legum ad causas particulares mentem legum interpretantur: & tandem per hoc nobile aduocationis officiũ insontes defenduntur, oppressi releuantur, &, vt paucis multa comprehendamus, iustitia periret, si deesset, qui iustitiam allegaret. Hæc Rodericus vbi supra, cum quibusdam aliis, de quibus infra in 10. *par. in* 19. *consider.* vbi fit mentio de præcedentia scientiæ legalis.

Plurimum etiam commendantur aduocati per Prophetam *Ps.* 83. cum inquit: *Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion.* Etiam habetur *Dan.* 12. *c.* Qui docti fuerint fulgebunt quasi stellæ firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates, transsumptiue *in c. fi. de magistris ex. ra.*

TRigesimasecunda consideratio. Officium aduocationis etiam meritorium est. Apud Deum non modicum, prout dicit Alberic. in *d. l. vnic.* quæ incipit, *si quis desiderat, C. de suffrag.* quod ite probat præsupponendo, quod duo sunt genera operum misericordiæ seu eleemosynæ. Quædam enim sunt corporalia, quæ sunt septem, Visitare, scil. infirmos, potare sitientes, pascere esurientes, redimere captiuos, colligere hospites, vestire nudos, & sepelire mortuos. vnde dicitur:

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Septem etiam sunt spiritualia, scilicet, consulere dubitantem, corrigere peccantem, consolari tristem, remittere offensam, portare onerosos & graues, & orare pro omnibus, vnde dicitur.

Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora.

Et ista sunt potiora absque dubio quam temporalia, vt dixi infra in *vltim. part. in* 29. *consider.* Cum igitur per dicta opera misericordiæ seu Eleemosynæ multum mereamur, vt habetur *Matth.* 25. Venite ad me benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare; sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: nudus, & operuistis me, infirmus, & visitastis me: in carcere eram, & venistis ad me. Sequitur, quod homo plus meretetur per eleemosynas spirituales, inter quas est impendere consilium dubitanti, & consolari & adiuuare tristes miserabiles personas, quæ adiutorio carent (cum desolatis & tristibus sit consulendum, *l. vnica. in fin. Cod. de his qui ante apertas tabul. here.*) & redimere & iuuare captiuos, qui contra iustitiam detinentur, quod faciunt aduocati iuste & debite exercentes officium eorum. Ideo non parum apud Deum merentur. vnde dicit Hostien. *in summa sua decretalium, column.* 4. quod vita bonorum aduocatorum est melior quam fratrum prædicatorum, vel aliorum religiosorum. dixi alibi.

Et aduerte ex his, quæ dicit Alber. ibi: quia consulit aduocatis, vt patrocinium pręstent pauperibus gratis: quoniam hoc faciendo, multum merentur, non tamē dicit omnibus. Et materiam aduocatorum in reliquis plene vide per Anton. Flor. in 3. *part. sue summa, tit.* 6. Et per Spec. in *rub. de aduocato.* ad quos vos remitto. Cum hic tantum tractauerim de huiusmodi officio, & de his, quæ tangunt honorem, vtilitatem, & necessitatem eiusdem & quomodo sit honestum, licitum, vtile, necessarium, & meritorium. Nam pericula aduocatorum recitare, esset transcendere materiam huius operis. Sed de his habetur per supradictos, maxime Rodericum in *d. l.* 2. c. 18. per Ant. Flor. in *a. part.* 3. *ti.* 6. & per Alber. in *d. l. vn. C. de suffrag.*

TRigesimatertia consideratio. Inter cæteros aduocatus in quolibet auditorio cuiuslibet magistratus, præferēdus est Aduocatus fisci illius loci, pro quo allego text. in *l.* 2. quæ incipit: *aduocatus in fin.* ponderando ibi verbum, *germanae. C. de aduoc. diuers. iudic.* & *l. laudabiles.* & *l. restituenda.* §. 1. *in verbo, primatibus, C. eo. tit.* Cum etiam inter clarissimos numeretur, per text in *l. laudabiles* & *l. restituend. Cod. de aduoc. diuers. iudic.* Luc. de Pen. in *l.* 1. *C. de dignit. libr.* 12. *Dixi in commenta nostra super consuetudinibus Ducatus Burgund. tit. Des droicts & appartenances à gens mariez.* §. 19. *in gloss. entre nobles. versic. aduert.* & *titul. des enfans de plusieurs licts. articul.* 4. *in gloss.* 1 *versicul* & *ideo, &c.* Imo etiam spectabilis dicitur, text. est in *l. in sacris.* 3. §. *medium. Cod. de proximis sacrorum scrin. lib.* 12. *Ibi, nec pro tempore virum spectabilem fisci patronum,* & in *Authent. de iudicibus.* §. *vetus. in fin. ibi: id est, Aptone viro spectabili* & *fisci aduocato. column.* 6. Et tales aduocati fisci, possunt ex literis Principis illustri dignitate decorati. *l. restituenda.* § *sacram. in ve. bo, illustra. dc. C. de aduoc. diuers. iudic.* Verum, vnum ex filiis tali dignitate decorari facere poterunt, secundum text. ibi. Comites etiam merentur appellari. *l.* 1. *C. de aduoc. diuers. iudic.* Luc. de Penn. *in d. l.* 1. & *l. mulieres. colum. penult. Cod. de dign. lib.* 12. & olim erant duo aduocati fisci (vt & hodie sunt duo in Parlamento Burgund.) vt de hoc text. *in l. bonos. Cod. de aduoc. diuers. iudic.* Vnus generalis, qui in aliqua causa contra fiscum esse non poterat. *l.* 1. & 2. *Cod. de aduoc. fisci.* nisi in casibus. *leg. final. ff. de postul.* scilicet, In causa propria filiorum, parentum suorum, & pupillorum, quorum curam gerunt. Alter est aduocatus specialis, prout sunt aduocati fisci in Balliuatibus seu Senescalliis. Qui licet in eorum districtu non possint esse pro aliquo contra Principem: tamen videtur per *d. l.* 2. esse secus in aliis. Ex quibus videbatur dicendum, quod si aliqua causa ad requestam procuratoris generalis sit deuoluta in curia suprema Parlamenti, quod aduocatus fiscalis alicuius sedis particularis sit ibi postulans, vt est apud nos aduocatus in Balliuatu Diuionensi, posset esse ibi aduocatus pro priuato contra dictum procuratorem generalem: de quo tamen apud nos dubitatur propter ordinationem regis Ludouici XII. *numer.* 304. quæ prohibet aduocatis, ne postulare aut consulere habeant contra regem & iura ipsius: vnde melius erit, quod se abstineant, si sit causa, quæ tangat factum regis, vt *in l.* 2. *in fin. Cod. de aduocat. diuers. iudic.* Etiam est text. dicens, quod aduocatus & procurator fisci, pro priuatis postulare possunt *l. penultim. iuncta gloss.* & *ibi Bald. Cod. ne fiscus vel Respub.* & Paul. *in l. eam allegat. C. eodem tit.* Et istud esset verum, si esset stipendiatus, prout olim erat, scilicet sexcentis aureis, quæ percipiebat ab ærario

publico

publico pro salario *l. hanc. §. sexcenti autem aurei. C. de aduoc. diuers. iudic.* Quoniam si hodierno tempore, quo solum habent aduocati fisci in Balliuatibus apud nos triginta aut quadraginta libras Turon. prohiberentur pro priuatis postulare, ex hoc eorum incommodum consequerentur & egeni efficerentur, quod est contra text. in *d. §. sexcenti.* & officia eorum essent eis damnosa. Et

Cum labor in damno est, crescit mortalis egestas.

ait ille moralis Cato. Nec reperietur, qui vellet officia exercere. Ex quo solum est prohibitum per ordinationes Regias, ne consulant contra regem. Imo, non est eis prohibitum habere alia officia & pensiones ab inferioribus, prout iudicibus & procuratoribus regis, vt cauetur in ordinationibus dicti regis Ludouici XII. *artic. 33. 34. & 35.*

Olim vero tale officium erat annale, *l. cum aduocationibus annumque completum. C. de aduoc. diu. iudic.* & post prærogatum vsque ad duos ann. *l. sancimus. 2. C. eo. tit.* Hodie vero in Francia omnia officia regia sunt perpetua: quia venalia: vt infra dicam, ita quod habeatur in vita officiariorum pro patrimonio, vt dicit G. Beoc. *in sua repetit. cap. Raynut. in verb. duos habens filios. num. 38. extra de testament.* & ibi: *numer.* 40. ait, quod officiarij Franciæ creati, quandiu Regi placuerit, nō possunt reuocari, & rationem ibidem assignat, & cum hodie, vt iam bis vidimus, à quatuor aut quinque annis circa stipendia integraliter officiarij non fuerint soluta, nihilominus non debent aduocati & procuratores prætextu huiusmodi salarij non soluti causas fisci deserere: vt dicit tex. *in d. l. C. de aduocat.*

Aduocatus vero fisci ab Adriano primum institutus est, teste Budæo in *suis annotationibus in Pandectas. tit. de off. quæstoris. ff.* Et intellige, vt dixi, quod præcedit quoscunque aduocatos, etiam eo antiquiores. Quoniam maior est authoritate, argumento eorum, quæ dicuntur per Archid. in *c. quoniam. 16. distinct.* vbi infert, quod vna synodus licet posterior tempore, præfertur alteri propter maiorem autoritatem. Facit; quia claritas tituli designat claritatem & præeminentiam honorum. Iuhan. de Imol. & Angel. in *leg. qui soluendo. ff. de hæred. instit.* dicam latius infra.

Et aduerte, cum hodie (vt dixi) in curia Parlament. sint duo loco vnius, quod tantum priuilegij & dignitatis habet vnus, quantum & alter: & tantum quilibet illorum habet, quantum solus haberet, si esset. text est in *d. l. binos. & l. post duos. in princip. Cod. de aduoc. diuers. iudic.* grauiores tamen causæ placitantur per primum, verum etiam multa negotia per eum expediuntur, & quisque mallet esse primus quam secundus etiam in honore. Et de loco sessionis eorum in sequenti consideratione patet.

TRigesimaquarta consideratio. Post aduocatum fisci sedere debet in foro procurator fisci, etiam ante omnes alios aduocatos simplices, non habentes aliam dignitatem: cum procurator fisci aduocatus dici possit, gloss. est notab. in *verb. restituuntur. in l. non intelligitur. § fin. ff. de iure fisci.* facit gloss. rubricaria. *C. de procuratoribus.* vbi dicit, quod procuratores sunt similes aduocatis: imo procurator dicitur aduocatus. Spec. *in rubr. de salario. §. nunc de procuratorum. verb. nunquid salarium procuratoru.* facit textus *in l. 1. §. aduocatos. ff. de varijs & extraord. cognit.* quod intellige verum de larga significatione, vt dicit Dom. meus Ias. in *dict. rubr. C. de procuratorib.* vbi ponit aliquas differentias inter eos: ergo sequitur, quod aliquibus est danda conuenientia.

Ideo maxime procurator fisci debet dictos aduocatos præcedere: cum habeat dignitatem, secundum Aret. *§ si i. col. fi. Institut. de except.* & ibi Ioh. Fabri allegat. text. in *l. 1. C. de mand. Princip. & in l. laudabile. Cod. de aduoc. diuers. iudic.* Idem volunt Roman. *singul.* 805. per textum, quem dicit singularem ad hoc in *leg. nemo perfectus. C. de dignitat. lib. 12.* Bonus de Curtili *suo tractat. nobilitatis. in 3. parte. nu.* 142 Et ibi anteponit, quod Doctores aduocati non possunt exercere officium procuratoris priuati, sed bene aduocati licentiati possunt, rationem ibi assignat de doctoribus: Quia officium procuratoris priuati est vile: secus dicit in officio procuratoris Principis, quia tale officium confert dignitatem, & est nobile officium, vt dicit Dom. meus Ias. in *dict. rubr.* & Iacobus Rebuff. in *l. si quis procuratorem, C. de decur. lib. 10.* tamen etiam Ioannes de Platea in *l. vniuersos. C. eod. titul. de decurion.* quod aduocatio est dignitas; sed quia officium procuratoris immediate procedit à Principe, ideo maior videtur esse illa dignitas, quam aduocatorum, quæ non procedit à Principe, nisi immediate & non immediate. Ideo, ex quo causa proxima dignitatis procuratoris fisci, est ipse Princeps, a quo omnes dignitates descendunt, vt dictum est supra *i. a parte, in 1. consideratione.* Et Princeps in aduocato non est causa proxima, nec immediata, sed remota, & mediata: ideo maior videtur esse autoritas procuratoris fisci, quam simplicis aduocati; cum causa immediata sit potius in consideratione, quam causa mediata, vt eleganter notat Baldus secundum Nicol. de Neapol. *in l. 1. colum. 3. in fin. ff. solut. matr. & Cæp. in consi. 2. in suis consi. criminalibus.*

Et aduertendum est, quod Fiscus est duplex, vniuersalis & particularis, vt videmus apud nos. Duo sunt procuratores fisci: Vnus generalis, qui semper residet in Parlamento: Alius est particularis, vt in hoc Balliuatu Heduensi, vel in Balliuatu Diuionensi, & in alijs Balliuatibus. Et his diebus vidi in curia Parlamenti Burg. quod fuit per eam ordinatum & arrestatum procuratori fisci, in dicto Balliuatu Diuionensi, ne de cætero intituletur procurator generalis in prædicto Balliuatu, sed solum procurator regius in ipso Balliuatu Diuionensi. Cum tantummodo ad procuratorem dicti Parlamenti spectet se intitulari facere procuratorem generalem simpliciter in tota patria & Ducatu Burgund. Et de huiusmodi diuisione facit mentionem Præpositus Cardinalis Alexandrinus, in *titu. de pace iur. firm. §. ad hæc. in vsib. feudor. col. 2. versic. quæro, vtrum apud fiscum* vbi dicit, quod talis fiscus nullam habet iurisdictionē, & nulla est iurisdictio penes ipsum. Et ex hac distinctione generalitatis, & specialitatis infero; quod fiscus generalis, seu procurator generalis, est præferendus specialibus, cum species subalternetur generi. Et, vt videmus, apud nos obseruatur, quod procurator generalis sedet in Curia Parlamenti inter duos aduocatos fiscales, & tales fiscales habent locum superiorem & supereleuatum atq; distinctum ab alijs aduocatis simplicibus postulantibus in dicta Curia, & in alijs curijs & auditorijs huius patriæ & Ducatus Burg. puta Balliuatus & Cancellariæ procurator fisci semper præcedit alios aduocatos simpliciter graduatos: quod tamen recusarunt alios Cabilonenses, licet ex prædictis constet, quod errabant. Imo, quod plus est, fuit arrestatum per dictam curiam supremam Burg. quod si procurator Balliuatus Diuionensis interdum assisteret in ipsa curia, quod sederet in loco & ordine aduocatorum, & ibi præcederet simplices aduocatos non habentes aliam dignitatem, quam aduocationis simplicis,

etiam si essent antiquiores eo.

Et ad vnum singulare aduertendum est, quod procurator generalis Principis in aliqua prouincia, est illustris, vt tenet Martinus Laudensis in *tract. suo de officialibus dominorum*. Et specialis aliqua prouincia, est spectabilis. supra *ista part. dixi in 4. consider.* per text. & ibi gloss. *rubr. in l. vnica. C. de officio Comitis Orientis*. Eadem ergo maior erit ratio in primo generali aduocato in aliqua prouincia. Et inter alios dicit Purpur. *in l. 1. ff. de officio eius cui mandata est iurisd. col. 5. & 6.* Istud esse in procuratore generali Illustrissimi Ducis Burgundiæ.

TRigesimaquinta consideratio fit de coactoribus Regiis (de quibus aliquid dixi *in praeced. part. in 20. consid.*) qui vulgo dicuntur receptores particulares in aliqua prouincia, seu in aliquo Balliuatu, qui etiã multas pecunias ab ordinario iudice indictas colligunt & recipiunt, & bona confiscata fisco incorporant. Et teste Budæo super *tit. de officio quæstoris. ff.* differt fiscus ab ærario. Ærarium dixerũt pecuniam publicam & Imperij. Fiscum vero pecuniam Imperatoris, quam domanium vocamus; vnde, quia maior summa est pecuniæ publicæ, quàm priuatæ, factum est, vt fiscus pro pecunia publica, & inde confiscare dicatur, secundum Asconium.

Aduerte tamen, quod indifferenter dicitur patronus fisci vel patronus ærarij, secundum text. *in l. per. quæ incip. nemo. C. de aduocatis diuers. Iud.* Et hodie, quæstores coactores fisci, pecuniam publicam deferunt, binos fiscos singulis clitellariis equis impendentes, vt ait Budæus. Etiam ad hoc deputantur ipsi coactores, vt soluant salaria aduocati & procuratoris fiscalis, & in hoc obseruant dispositionem. *l. per hanc. §. sexcenti. C. de aduoc. diuers. Iud.* scilicet, vt soluantur in Calendis mensis Octobris: & Calendis Aprilis: & quitanciæ fiunt de dicta solutione de data illorum dierum.

Sed an tales coactores debeant præcedere in auditorio aduocatos etiam simplices? Et videtur, quod sic, cum habeant dignitatem ab ipso Principe, vt dictum est in præcedenti consider. de procuratore fisci: pro quo etiam facit text in *l. restituenda in fi. C. de diuers. indic. & l. fi. ff. de albo scrib.* vbi dicitur quod promotus ad aliquam dignitatem à Principe potius honorãdus est, quam alius, & disi *sup. in 1. p. g. in 36. cõol.*

TRigesimasexta consideratio Inter plures aduocatos post fiscales alicuius auditorij, seu sedis iudicialis, præferuntur in loco differenti habentes aliquã dignitatem non habenti; eo, quia dignitas istud operatur inter alios æquales, quod præfertur habens dignitatem non habenti, maxime in sedendo, tex. est in *c. Episcopus. 90. distin.* facit; quia dignioribus dignior locus habetur. 8. *qu. 1. c. istud 63 d. c. metropolitano. c. statuimus. extra de maiorita. & obedient.* Alber. de Rosate in *l. nemo. Cod. de offi. magistri officior.* vbi alleg. Innoc. in *c. 1. de maiorit. & obedien. &* 12. *q. 2. c. Vulterana.* & ibi gloss. fin. e. fin. & ibi glo. optima. & per Archidiaco. 17. *dist. in c. cum olim. extra de consuet.* Facit text. in *Authent. de Consulibus. §. si vero forsitan. ibi: eo quod honorare nobis placet dignos. & ibi gloss. in verbo, dignos. collatio. 4.* & text. in §. fin. & ibi gloss. fin. quæ notat, quod digniora præponenda sunt *Instit. de iure natur. gent. & ciuil.* Cui concordat *l. sancimus. Cod. de sacrosanct. Eccles. & cap. statuimus. §. 1. de rescript. in 6.* & ille potius debet antecedere, qui magis potitur honore ac dignitate, *l. fin. ff. de fide instrum.* facit textus in *l. petitoris. Co. de offic. rectoris prouinciæ.* qui dicit, quod potioris gradus iudicibus ab inferioribus competens reuerentia tribuatur. Faciunt, quæ dicit Alberic. in *epistola inter claras. C. de summa Trin.* Plura alia ad hoc allegat Cæpolla *in tract. de Imperatore militum eligendo. in verb. ratione dignitatis*, qui ponit ibi plura priuilegia dignitatis, quæ hîc non repeto.

Ideo aduocati tantummodo graduati, & non alias qualificati, exhibere debent reuerentiam aduocatis in dignitate constitutis: Quoniam, licet aduocati simplices (vt ita loquar) sint in dignitate, cùm aduocatio sit dignitas, vt dicit Ioa. de Platea in *l. vniuersos. C. de decur. li. 10.* tamen, quia officium Iudicis, aut aduocati fiscalis est maior dignitas, quam sit simplex aduocatio; ideo talibus honor exhibendus est ab aliis. Facit *l. 3. in princip. ff. de aliena. iudicij mu. &c.* Et est textus, qui ad hoc multum facit in *canon. fin.* qui incipit: *ad hoc. 89. dist. ibi: vt dum reuerentiam minores potioribus exhiberent.* Ex quo videmus, quod in Parlamento huius patriæ, est ordo talis in sedendo, quo ad aduocatos non fiscales postulantes in Curia, quod in priori loco sedent Iudices Regij, si qui sint, aut interdum assistãt, & post eos aduocati fiscales Balliuatuum patriæ & sequenti ordine, alij aduocati simpliciter postulantes, secundum quod infra dicetur.

Dixit tamen in casu, ex quo quidam aduocatus erat magister requestarum hospitij Regis, licet ad honores tantum, vt sunt multi, quod debeat alios aduocatos præcedere, per tex. ad literam in *Authen. vt ordinarias præfectura, ibi: si vero solo eos participare voluerit honore &c. coll. 5.* vbi est tex. ad literam, quod etiam Princeps potest dare officia non tantum ad effectum administrationis, sed etiam honoris tantũ, vt sunt tales magistri requestarum, prout & gl. ibi in verbo. *videatur*, exemplificat de Capellanis domini Papæ.

TRigesimaseptima consideratio. Cum minor ordine, maior tamẽ administratione in loco administrationis præferatur maiori ordine. gloss. *in verbo electionis in cap. deliberatione. in princ. de offic. leg. libr. 6.* dixi supra in 4. *part. in 44. cons.* Ideo aduocati fiscales cum habeant administrationem apud nos in Curia Cancellatus contractuum, sicut & Balliuatus, causas Regis placitando in dicta Curia Cancellariatus præcedere debent omnes alios Iudices eiusdem dignitatis puta spectabilitatis: Ideo præcedere debent Locumtenentes Balliuatus, si ibi assistant vt aduocati. Secus vero, vbi compareret, & assisterent aliquando pro causis suis, vt pro aliquo negotio tangente factum Regis, seu Reipublicæ: quia tunc honor esset eis deferendus. Et de hoc est quæstio inter aliquos aduocatos fiscales huius patriæ, & Locumtenentes in Balliuatibus, non insisto, cum ex supradictis, & inferius deducendis videri potest, quid iudicandum sit. In quocumque tamen actu assistant maiores dignitate (puta illustres) semper spectabiles debent eis præstare reuerentiam, & dare locum: si commodè fieri possit absque impedimento administrationis fiendæ per spectabilem, vt dixi supra in 4 *part. in 27. consider.*

Addo tamen pro complemento huius considerationis, in sequendo communem decisionem illius dubij, quis præferatur, an doctor, vel miles in honorib. sedendo, ambulando, vel opinando: quæ est, quod in actibus militaribus miles doctori præfertur: quia ibi non librorum sed armorum certamina exercentur: in actibus vero scholasticis, & eorum locis, doctor militi præfertur. *l. nemo clericus, vel militaris. C. de summa Trinitate.* vt plenè dixi infra *in 9. part. in 1. considerat.* Quod nobis exẽplo patefecit Actius poeta antiquus in Iulio Cæsare, cui in collegium poetarum venienti

non

non assurrexit: de quo Valerius *lib. 3. titu. de fiducia sui.* Magno, inquit, spacio diuisus est à senatu ad poetam Actium transitus. Is Iulio Cæsari amplissimo, & florentissimo viro, in collegium poetarum venienti, nonquam assurrexit, non maiestatis eius immemor: sed quod in comparatione communium studiorum aliquando superiorem se esse confideret: Quapropter insolentiæ crimine caruit. Quia ibi voluminum, non imaginum certamina exercebantur. Faciunt, quæ scribuntur *in 11. part. 12. consi. in fine.*

TRigesimaoctaua consideratio Quoniam inter aduocatos habentes dignitatem, insurgit sæpe contentio de præcedentia seu prælatione, maxime euenit his diebus inter aduocatum fiscalem Balliuatus Diuionen. & locum tenentem Cancellariæ in dicto loco. Et iam inter duos locumtenentes in dicta curia Cancellariæ: de quibus primo dicturus sum.

Et pro intellectu horum locotenentium, ad sciendum, an debeant præcedere extra locum suæ iurisdictionis aduocatos fiscales, præmitto, quod tempore, quo Dux regnabat in Burgundia, & quo Dux Burgundiæ non erat addictus coronæ, ipse Dux Burgundiæ habebat ex priuilegio regis dictam Cancellariam contractuum: in qua erat deputatus, & commissus vnus gubernator, de quo supra *i. ta part. in 20. consider.* Dixi ad regendum dictam Cancellariam, qui in singulis locis, & sedibus, vbi sunt apud nos curiæ Balliuatus, committebat locumtenen. ad exercendam iurisdictionem: quæ tantum se extendit circa cognitionem instrumentorum guarentigiatorum & sub sigillo dictæ curiæ receptorum. Nunc vero tempore, quo Christianissimus rex Franciæ tenet dictum Ducatum Burgund. semper etiam remansit gubernator dictæ Cancellariæ, qui propriè videtur delegatus ad vniuersitatem causarum. Qui solitus est committere cum suis locumtenent. particularibus, seu localibus. vnum locumtenen. generalem, qui ex quadam vsantia supra alios particulares dicit se habere potestatem. Et quia illustris dominus Cancellarius Franciæ dicit, quod a se ipso dependet omnis cognitio in Francia respectu sigilli Cancellariæ, tanquam est fons, & origo, alij autem locumtenen. dicti gubernatoris, & ipse gubernator, sunt tanquam riuoli, & indices particulares ab eo dependentes: ex quo constituit & ordinauit locumtenen. particulares etiam locumtenentem generalem, prout gubernat. Et licet fuerit inter prædictos locomtenen. particulares ipsius gubernatoris Cancellariæ, & locumtenen. domini Cancellarij, quæstio de potestate & præeminentia, & quis illorum maior esset: Tandem arrestatum est per curiam Parlamenti Burgund. quod locomtenen. constitutis & ordinatis à prædicto domino Cancellario aduenientibus & præsentibus cessaret potestas locumten. præfati gubernatoris: Et hoc: quia licet habeant eandem dignitatem in vno & eodem loco: tamen locumtenentes domini Cancellarij, receperunt dignitatem à maiori, ideo præferendi, & in maiori, loco collocādi sunt vt satis notatur *in c. per quas. extra de maio. & obed. & ibi per Feli.* Et ibi ponuntur multa exempla, quæ videri possunt. Facit & pro hac decisione text. *in c. præcipimus. 92. distinct.* quia substitutus à maiori, debet esse in loco maioris, quem text. ad hoc ponderat Lud. Romanus *singulari suo 340. incip. Bart. in l. si filius.* etiam facit: quia delegatus à Papa maior delegato ab Imperatore, cum Papa maior sit Imperatore, vt tenet Purpura. *in rub. de officio eius cui manda. est iurisdict. ff. col. 6. ibi: sexto.* & dixi supra *in 4. part. in 48. consid.* ex quo, cum istud sit decisum, quo ad tales non insisto, licet multa in hoc dici possent, quæ viderentur facere contrarium, de quibus forte in sequentibus dubijs dicetur.

Ex his infero vnum: Quod cum ita fuerit decisum, per dictam curiam supremam, quod frustra prætendebatur prælatio, aut superioritas per locumtenen. generalem gubernatoris dictæ Cancellariæ, contra locumtenentem generalem domini Cancellarij in dicta Cancellaria: cum non maior videatur ratio in vno, quam in alio: & tantæ virtutis ac potentiæ est generalitas in suo genere, quantum specialitas in sua specie. Specul. *in titul. de locato §. 3.*

TRigesimanona consideratio. Aliud dubium, seu alia quæstio suborta est, ex istis locumten. sedis huiusmodi Cancellariæ in senatu, seu Parlamento Burgun. ex quo tales locumtenen. in territorio Diuion. voluerunt præcedere aduocatum fiscalem in Balliuato Diuion. & alios aduocatos fiscales Balliuatuum huius patriæ. Mouebantur primo ea ratione: Quoniam clarum est, vt ipsi proponunt, quod ipsi sunt iudices, etiam maiores, cum de his immediate appelletur ad curiam Parlamenti: Immo, quod plus est, prædicti aduocati fiscales comparent, & assistunt in suis curijs, & adiutorijs tam pro procuratore Regis, quam alijs, & ibi assistunt, vt fiscales, & tamen ibidem subsunt eis, nec præferuntur eis iudicibus. Ex quo videtur non inconueniens, quod in alio loco indifferenti, in quo nullam maiorem habent administrationem dicti aduocati fiscales particulares, quam præfati locumtenen. quod ipsi aduocati eosdem præcedere debeant.

Quicquid sit, credo, quod sit error, & quod non debeant præcedere dictos aduocatos fiscales vltra locum, & sedem suæ iurisdictionis. Quoniam constat, quod tantum dici possunt clarissimi, vt satis ante hanc part. *in 17 consid.* dictum est; ideo post aduocatos fiscales, qui sunt spectabiles, vt hic ante dixi, ponendi sunt. Quoniam clarissimi post spectabiles enumerantur, vt patet supra *in 1. consider.* & per text. *in §. illo videlicet.* & ibi gloss. *in illo verbo. & in verb. spectabiles. in Auth. de appellat. & vt fra qi a tempora collat. 4.*

Facit etiam; Quia aduocati fiscales habent authoritatem a Principe, & sunt ab eo creati & dati, & tales locumten. ab inferiori à Principe; ergo sunt digniores, vt *in præce. huius consid.* dixi & facit, quod dicit Lucas de Penna. *in leg. albo. C. de decurio. lib. 10.* quod Romam in albo prius scribebant, qui dignitates, & honores iudicio Principis consecuti essent. pro quo facit *l. 1. ff. de albo scrib.*

Item, aduocati fiscales habent stipendia à Rege, prænominati vero locumtenentes nulla habent stipendia; ergo maior honor debetur eis, argum. text. in gloss. penult. *in c. si officia. 39 dist.* vbi dicit text. & meritum probitatis stipendia anteacta testentur, & notat ibi illa gloss. quod magis præsumitur pro illo, qui plura stipendia habet. allegat ad hoc text. *in leg. nemo. Cod. de offi. magistri officior.* vbi ait text. Is gradus cæteros antecedat, quem stipendia meliora, vel labor prolixior fecerit anteire. Concordet *cap. mereamur. ad fin. 61. dist.* vt infra plenius dicetur *in 10. part. in 27. consideratione.*

Item, tales locumtenentes sunt solum delegati ad vniuersitatem causarum ab alio quam à Principe; ideo solum iudices pedanei censendi sunt, prout dicit Specul. *in tit. de iudice deleg. §. 2. versi. 1. in fine.* Sed pedanei iudices sunt infimi; imo etiam post clarissimos ssituantur, vt supra *in 1. consider. huiusce partis.* & per eundem Spec. *in rub. de iurisdict. om. iud. §. 1. versi. infimi.* Qui tales magistratus municipales, cum habeant

solam cognitionem seu Iurisdictionem vnius rei limitatæ, vt sunt tales locum tenentes. qui solum cognoscunt de causis tangentibus sigillum Cancellatię prędictæ,& in hoc tantum sunt commissi à Domino Cãcellario Franciæ,vel gubernatore huiusmodi Cancellariæ,qui est in hoc delegatus à Principe. Igitur tales sunt pedanei,& per consequens inferiores a spectabilibus. Ex quo ergo,cum aduocati fiscales sint spectabiles,sunt illis anteponendi,vt supra dixi:igitur. Imo, proprie sunt iudices chartularij, qui habent potestatem præcipiendi, vt instrumenta recepta sub sigillo dictæ Cancellariæ executione demandentur præcise in vim præcepti:quod faciunt,cum recurritur ad eos, vt satis declarat Benedictus de Barzis in *suo libel. guarentig. col.* 1. & sic adhuc plus dicuntur pedanei,vt ante dictum est.

Facit & vlterius; quia ex quo, vt dictum est ante, aduocatus fisci est maior authoritate extra locum Iurisdictionis dictæ Cancellariæ, cum sit spectabilis,& Iudices huiusmodi Curiæ, & sedis Cancellariæ prætactæ sunt intimi; eo, quia pedanei ad plus non possunt esse nisi clarissimi, ideo debet præferri: cum charitas tituli designet claritatem,& honorem loci. Ioa. de Imol.& Angel, *in leg. qui soluendo.ff. de hæredibus instit.*

Et licet locum tenentes in sua sede præcedant aduocatos fiscales; tamen non sequitur, vt extra illa loca debeant eos præcedere. Sicut dicitur de Archipresbytero, qui præcedit Archidiaconum in Missa, vt dictum est ante *in quarta parte. in* 44. *consid.* Non tamen in aliis locis:Sic,idem de Locumtenen. Cancellariæ contractuum Burgund. in sua sede, licet præcedat aduocatos fiscales; quia ibi habet administrationem; non tamen in aliis locis, in quibus non habet administrationem, & sic extra suam administrationem, vbi attenditur maioritas dignitatis, & non administratio. faciunt quæ scribuntur *in* 11. *parte, in* 11. *consid. ante finem.*

QVadragesima consideratio. Hic adaptatur de nõnullis aliis locumtenentibus ordinariis,aliorum Iudicum ordinariorum, puta locumtenentibus gruariŗ:hoc est, magistri forestarum Heduen. aut Diuion. qui habent illud officium à Principe, an tales in sede Balliuatus,aut Cancellariæ contractuum:seu etiam in Curia Parlamenti debeant præcedere alios aduocatos ibi postulantes, non habentes aliquam dignitatem,præter gradum. Istud potest decidi ex antedictis de Locumtenentibus dictæ Cancellariæ. Sed vlterius procedendo, quæri posset, An tales Locumtenentes gruariorum,in aliis sedibus,quam Cancellariæ, præcedere debeant Locumtenentem prædictæ Cancellariæ. Quia officium eorum est antiquius, & magis ordinariũ, quam officium Cancellariatus videtur, quod tales Locumtenentes gruariorum præcedere debeãt Locumtenen. ipsius Cancellarię; Eo etiam,quia creati sunt Officiales à Rege. Alij vero non. Consulerem tamen,in hoc,quod attenderetur prioritas promotionis in officio,& qui primo constitutus esset officialis præcederet: vrget tamen pro Locumtenen. seu Iudicibus dictæ Cancellariæ, quod Iurisdictio eorum maior est,& circa plures maiores causas & materias versatur.& ex hoc honorabilior apparere videtur. Quãto enim quilibet præest melioribus, tãto maior ipse, & honestior est. Verba sunt *in Authent. de defens. ciui. §. nos igitur, collatio.* 3.

QVadragesimaprima consideratio. Inter omnes assistentes in adiutorio Iudicis,post Officiales,in sedendo Nobiles plebeis præferendi sunt: Ita quod debet sedes eorum esse paulo iudicantium inferior, & contendentium altior, *l. fin. vbi gloss. not. in verbo, sedendi. C. vbi Senatores, vel clarissimi.* Idem probat text. *in l. si. in fine. C. de off. diuers. iud.* Dicam *in sequent. part. in* 38. *consid.* Vbi de priuilegiis nobilitatis tractatur.

QVadragesimasecunda consideratio His temporibus nouissimis, creati sunt noui Officiarij in Regno Franciæ, qui habent potestatem examinandi testes,loco Iudicum ordinariorum,qui dicuntur in vulgari nostro Inquestarij, hoc est, examinatores seu æquatores,& iudicij inuestigatores:& nulla habent stipendia seu salaria à Principe, sed à partibus secundum ordinationes Regias, habent summam denariorum taxatam secundum vacationes per eos factas. Et quia talia officia multis committuntur,qui illa emũt. & qui nõ sunt graduati,ex quo quisquis dubitaret,an in sedibus iudiciariis, vbi tales Inquestarij dati sunt, debeant præcedere aduocatos, etiam simpliciter graduatos. Credo,quod nõ, quia cum circa quid speciale se intromittant, & non habent cognitionem iudicandi; licet qualem qualem dignitatem consequuntur, eo quia constituti ad hoc à Principe,prout etiam de coquo Principis,qui dicitur habere dignitatem, vt in proxima parte,in 18.consid. dicitur:Tamen nõ est æquum, quod præcedant graduatos aduocatos,qui & ratione aduocationis habent dignitatem; vt supra dictum est, & quod ratione gradus tanquam graduati cæteris non graduatis præferri debeant.

Super huiusmodi præcedentia post antescripta, inter nõnullos iuuenes aduocatos graduatos fuit contentio aduersus Inquestarium,seu examinatorem, in Balliuatu isto Hedu ita,vt ab eius priuigno,seu filiastro fuerunt impetratæ literæ Regiæ in Cancellaria Diuio. quibus mandabatur Balliuo nostro, vt graduatos anteponeret dicto Inquestario,& eundem sedere faceret in ordine,& gradu procuratorum Curię: & cum hæc disceptarẽtur in foro, dubitatum extitit, quid super hac re sententiaretur.

Et licet videretur dicendum; Ex quo(vt actum est) dictus Inquestarius habeat dignitatem à Principe immediate dependente à dignitate & potestate Iudicis, quæ præcedit dignitatem aduocatorum: cum Iudices præcedere debeant aduocatos. vt hic ante dixi *in* 24. *consideratione.* & dicti Inquestarij censentur subrogati in locum Iudicis, quoad examinationem testium, quæ competit Iudicibus,vt est text. qui multum bene facit *in l. Iudices, & in Authent. seq. apud eloquentissimum. Cod. de fide instrument.* Ideo ex huiusmodi subrogatione videntur sapere naturam illius, ad cuius locum subrogantur. *l. g. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis caution.* Sed multi dicent,quod ille text. nõ probat, sed est bonus tex. *in cap. Ecclesia S. Mariæ. extra. vt lite non contest.* Probat tamẽ ille text. stipulationem accessoriè positam ad contractum regulari, secundum naturam illius contractus Ampliat textum ad hoc,& illam regulam Paulus, etiamsi subrogatum in aliquo discreparet: quia in aliis assumeret naturam eius, cuius loco subrogatur. Ita ampliat notabiliter Paul. *in consil.* 131. cuius initium est, *licet ista differentia visa. col. vltim* quem allegat Dom. meus Ias. *in d. §. qui iniuriarum.* Ex quibus concludendum,quod siue Inquestarij præfati sint accessorie dati ad Iudices, siue sint in aliquibus subrogati,licet in aliis discrepent, tamen reputari debent conindices, & sapere naturam illorum etiam in accessoriis. Ideo sicut iudices pręcedunt aduoca-

præcedunt aduocatos, ita etiam inquestatij præcedere debent aduocatos graduatos, licet non sint graduati. Et forte hac ratione, aut alia motus vnus ex consiliariis Parlamenti huius patriæ, & Ducat. Borg. executioni demandando quoddam arrestum Curiæ posuit inquestarios Balliuat. Augustensis eis sedem & locum ordinis dando ante aduocatos & graduatos, licet tunc non essent graduati.

Crederem tamen dictos inquestarios noniter erectos in Burgund. non debere præcedere graduatos & practicantes in Curiis ante eos; quoniam clarum est, eos ereatos instar inquestariorum præposituræ Parisiens. in Castelletto, & aliarum sedium Regalium in Francia, vt satis cõstat ex creatio ie illorum: nec illud denegant, sed sic est, quod expresse disponitur in ordinationibus Regiis, tales examinatores non debere sedere in sede iudicis præpositi: Nec sunt, aut reputantur pro adoocatis, aut Notariis, ex quo tales sedes, scilicet iudicis & aduocatorum sint eis prohibitæ, obseruanda est ordinatio Regia, quæ optimis fundatur rationib. Non enim iudex est, nec se iudicem dicere potest: quia nullam habet causæ cognitionem. Est enim solus executor rei sibi commissæ, scilicet examinationis testium, quæ etiam alteri, quam iudici committi potest, vt notatur per Albe & alios *in Auth. sed iudex. C. de episc. & cler.* Ex quo enim tabellio sit capax, & habilis ad recipiendam commissionem examinationis testium, etiam a iudice, & recipiendo non mutat dignitatem; quia non efficitur maior, quam esset: Ideo idem videtur in Principe committente examinationem testium, quoniam videtur illam committere, cum illa qualitate, quam potest habere. Secus si talis examinatio alicui non possit committi, præterquam graduato aut aduocato: quia hoc casu committendo alicui, licet non esset graduatus, videretur eidem conferre dignitatem ad hoc necessariam, & cum eo super hoc dispensare. *l. quidam consul. ff. de re iud. l. Vlpianus. ff de excusat.* Sed cum non eidem hoc casu dat maiorem dignitatem, quam habet ille, cui committi potest talis examinatio testium: Quoniam Princeps non videtur vno instanti tot specialia concedere, videlicet, quod committat ei talem examinationem priuatiue ad iudicem (cui deberet competere) & vltra hæc, det ei dignitatem vltra aut præter naturam actus, quem committit fieri, cum tot specialia non præsumantur concedere, argum. glo. *in l. 1. C. de dote promiss.* arguendo de lege mortua, quæ talia non admittit, ad legem viuam (quæ est Princeps) quæ debet illam sequi inquantum potest.

QVadragesimatertia consideratio. Licet aduocati præfecturæ questorianæ, qui dicuntur aduocati in Camera computorum sint, vt alij aduocati fiscales priuilegiati, vt dicit Io. de Plat. *in l. fi. C. de decur. li. 10.* tamen cum apud nos, & in Camera computorũ nulla aut modica habeant stipendia. Ideo extra locum suæ præfecturæ quæstorianæ non debent præcedere aduocatos fiscales præsidaruum: Quoniam, vt prædixi supra *in 1a parte in 39. consid.* præferuntur, qui maiora stipendia habent data paritate; ergo multo magis præferri debent, qui habent stipendia, his, qui non habẽt. Ex quo licet patronus Cameræ computorum præcedere debeat omnes alios aduocatos solum graduatos; tamen non debet præcedere alios aduocatos fiscales, qui sunt aduocati in sede præsidis prouinciæ, qui dicitur Balliuos aut Senescallus.

QVadragesimaquarta consideratio. Inter adoocatos præferendus videtur, qui magis ornatur, & qui honestioribus vestimentis indutus erit. vnde, vt dicit Spec. *tit. de aduoca. §. sequitur videre.* quem iudex magis ornatum inspiciet, maioris existimabit esse authoritatis, & ei assurget salutatione debitã, & honorifica, dicens ei, *sede à dextris meis.* ad quod quidẽ tenentur. *l. fi. in fi. C. de offic. diuers. iud.* & eum præ aliis honorabit. *l. pen. C. eod. tit.* quod forte procedit de ignotis & alienigenis. Sæpe etenim maxime ignotis vestis est causa honoris, iuxta illud:

Hunc homines decorant, quem vestimenta decorant.

Et iuxta illud metricum:

Vir bene vestitus, pro vestibus esse peritus
Creditur à mille quamuis idiota sit ille.
Si careas veste, nec sis vestitus honeste,
Nullius es laudis, quamuis scis omne quod audis.

Ideo consuluit ibi Specu. (quem videas) Quod aduocati gerant vestem suæ professioni congruentem, & ibi scribit, quibus vestib. vestiri, & quibus carere debent, de quo latius infra. Et quod honor est in habitu & vestibus, dicturus sum. Et ad propositum vide Lucam de Penna *in l. 1. C. de vestib. olober. lib. 11.* & dixi supra *in 1. part. in 23. consider.*

QVadragesimaquinta consideratio. Post prædictos videtur astruendum: Quod inter aduocatos simpliciter graduatos præferendus sit filius aduocati fisci, si sit aduocatus in eadem sede, vbi alias omnes alij cũ eo sunt eiusdem qualitatis. tex. videtur esse ad literam in *l. laudabile. §. C. de aduoc. diuers. iud. & in l. neminem §. filios, & l. petitionem, §. filios. C. de aduoc. diuers. iudic.* & quod aliis etiam æque bonis præferantur, secundum tex. & in glo. in *verbo, sumptibus. in l. iubemus. C. eo. tit.* facit: quia doctor filius doctoris ceteros in collegio præcedere debet, secundum Martinum de Laude in *tract. de dignit. conclus. 17.* vbi refert ita alias dixisse propter dictum Bal. in *l. Gallus. §. quidam recte. ff. de liber. & posth.* vbi etiam dicit, quod tales debent gratis doctorari, & ceteris parib. præferri aliis. *alleg. gloss. in l. iubemus.* de quo etiam vide per eundem in *tractat. de priuil. art. 93.* Intellige tamen, prout dicit Luc. de Pen. in *l. vnicuique. C. de proximis sacror. scrin. li. 12. col. 1.* Si solito tempore legum doctrinam meruerunt. *d. l. neminem. §. si vero. & d. l. iubemus. §. nec de cætero. & l. petitione. §. nec de cætero. C. de offi. diuers. iud.* & si sunt facundia & studiis eruditi & conspicui. *eo. tit. l. per hanc. in prin.* vel si per Principem subrogentur. *l. fin. §. pen. C. de off. Magistri officior. & l. neminem, C. de re militari, li. 12.* alias non; cum in honorib. simpliciter non succedatur iure hæreditario. *l. 3. §. quære. ff. de legit. tutor.* & potius sunt acceptanda merita, & virtutes, *c. Moyses. & c. si ergo 8. q. 1. & l. honor. §. de honorib. ff. de mune. & honor. l. si quis. C. de profess. & med. tit. li. 10. & l. qui cũ vno. §. grauius autem. ff. de re milit.* vnusquisque secundum labores suos ad meliores gradus, & ad maiores dignitates produci & remunerari debet. tex. *in l. fin. §. quoniam ideo. C. de off. præfect. præt. Africæ, & ei* concordat. tex. *in l. nemo. in fi. C. de off. Magistri offic.*

QVadragesimasexta consideratio. Inter plures aduocatos eiusdem sedis cæteris paribus præferuntur primo promoti. tex. *in l. 1. & ibi Bart. C. de consulib. & non spargendis ab his. &c. & l. 1. in fi. C. de præpos. sacri cubiculi. lib. 12.* & dixi supra. *in 4. parte, in 23. consider.* Cum etiam sint anciani supra alios, vt vrat verbis glossæ primæ, *in l. iubemus. in princ. C. de aduocatis diuers. iudi.* & secundum tempus receptionis & admissionis eorum in aliqua curia, gradum sibi vendicare, & in matricula inscribi debent. *l. petitionem. in pr. C. de aduoca. diuerso. iudic. & l. fin. C. de aduoc. diuerso. iudic.* Et qui primo matriculatus est, præferri debet posterius matriculato, secundum text. in *l. fi. ibi: iocum*

iuxta matriculæ ordinem obtineat. C. de off. præfecti vrb. Nam qui non sunt in matricula, sunt tanquam priuati. notatur in *l. eos C. de off. Magistri milit.*

Et hic ordo est ordo temporis, qui est vltimus, & de eo non curatur, vbi locum habet ordo qualitatis, vt dicit Lucas de Penna, *in rub. C. vt dignit. ordo seruetur*, & dictum est supra *in d. 4. part.* & inferius dicetur, vbi de ordine literatorum fiet mentio, scilicet, *in 10. parte, in 29. consid.*

QVadragesimaseptima consideratio. Qui meritis vitæ, nobilitate, authoritate, aut scientia etiam, quando sunt eiusdem facultatis, alios antecellit, præferendus est etiam alteri primo promoto, not. gloss. in *ver. præponimus.* & ibi Archi. in *c. pla. un. in pr. 16. dist.* facit *c. in canonicis. 19. dist.* ideo Episcopus doctor, vel nobilis præfertur primo promoto non doctori. Dominicus de sancto Gemi. in *c. Isidorus.* est vet. sub *d. c. placuit.* Fel. in *c. 1. extra de maior. & obed.* & secundum Barbatiam. in *c. cum olim. in pr. de consuet.* Doctor etiã tardius receptus, præcedere debet prius promotum: Ego vero allego tex. in *l. 1. C. de annonis ciuil. li. 11. & ibi gl. 1.* quæ facit pro scholarib. optimis contra doctores insufficientes.

Videtur tamen quod prædicta non faciunt quem maiorem, cum extrinsecus veniant vt per prædicta remissiue Dom Feli. in *d. c. 1. de maiori.* maxime cum ista excellentia, & meliorítas debet probari per quindecim testes. tex. est singularis in *l. vnicuique. & ibi notat gl. in verb. superat. C. de proxim. sacr. scrin. li. 12.* Dominus meus Ias in *l. cum quid. col. 4. ff. si cer. pet. in 2. lectura.* Et ista excellentia est multum considerãda: quoniam in multis propter excellentiam hominis, receditur à regulis, Do. meus Ias. in *l. iubemus. C. de iud. & in repet. l. admonendi in 67. col. ff. de iureiur.* Fel. in *c. super his, de accus.* dicam infra amplissime.

QVadragesimaoctaua consideratio: Inter aduocatos, doctores præferendi sunt licentiatis, & licentiati baccalaureis; quoniam doctoratus est dignitas. dixi infra in *10. par. in 26 consid.* & maior est illius authoritas, quam licentiati; cum licentiatus tantum habeat potestatem docendi, regendi, & publice legendi not. in *l. vn. C. de professorib. qui in vrbe, & e. l. 2. & in l. vn. C. de studiis liberal. vrbis Romæ li. 11. not.* Ioan. Fab. in *§. responsa. Inst. de iur. natur.* secundum glo. in *c. 1. in verbo interpretatur. extr. de postul. Prælat.* & Panor. ibi, qui dicit, quod doctor potest interpretari dubia illius facultatis, in qua est doctor, *per d. l. vn. C. de profess.* Et quod ante doctoratum quis non potest magistraliter legere, nec disputare. Et si detur licentia alicui scholari hoc faciendi, potius fit, vt addiscat, quam vt doceat. Ex quo magis est credendum doctori, quam licentiato: nam licentiatus non habet dignitatem, sed tantum licentiam consequêdi dignitatem; & dignius est, quod est in actu, quam quod in prosecutione actus: sicut dignior est, qui est cinctus, quam cingendus: Licet quãdoque habeatur pro cincto. & de his scripsi, & de præcedentia doctorum ad licentiatos, & licentiatorum ad baccalaureos in *Commento nostro super concordatis, in tit. de collationibus.*

QVadragesimanona consideratio. Aduocati ex pulchritudine laudem consequi videntur, & propter eam commendabiles fiunt, exemplo Iustiniani, qui Papinianum Iurisconsultum acutissimum (prætermisso omni alio laudis genere, à quo laudari potuisset) ex pulchritudine, veluti summo laudis præconio commendauit, pulcherrimum ipsum nuncupans in *proœm. Digest. §. 3. vers. vobis autem.* Et licet Albert. & Angelus ibi ad decorem scientiæ, & animi referant; tamen ad corporis pulchritudinem & elegantiam referri potest, cum & ipsa plurimum polleat ad felicitatem habendam; quia, vt ait Arist. *li. 1. Ethic. 8.* Non satis est ad felicitatem idoneus, qui deformis est, aut ignobilis. & refert Bal. in *suprascriptione dicti proœmij, in verb. Flauius in add.* quod decor corporis cõfert ad felicitatem in hoc mundo; & tanti fecit Alex. pulchritudinem, vt in *cons. 209. in titu. non ponderatis his. col. 2. li. 6.* consuluerit nobilem diutiusque mulierem deformem, quæ pauperem quempiam formosum sibi matrimonio desponderit, non videri nupsisse indigno; cum debeat mulieris nobilitas & diuitiarum copia cum forma viri compensari, vt notant in simili Bald. & alij in *c. super eod. 2 secund. de testib.* & de pulchritudine dixi in 5. 9 11. & *in 2 parte huius operis.*

QVinquagesima consideratio. Sciendum est, quod in quolibet auditorio, vbi redditur iurisdictio per magistratum, debet esse Notarius, seu scriba, qui apud nos dicitur graphiarius. Quia iudicis officium absque Notario seu scriba commode exerceri non potest. probat tex. in *c. quoniam contra falsam. de prob. extra, & ibi doctores* Persona enim publica est, vt dicit *ibi tex. & Panor.* & dicitur habere officium honoris, vt est tex. in *l. 1. & 2. C. de primicer. li. 12.* & habetur *Eccles. 9.* In manu Dei potestas hominis est, & super faciem scribæ imponit honorem. Guillelmus le Rouille in *lib. de iustitia & institutis, li. 2. c. 4.*

Et quod diuersis nominibus in iure vocentur, vide Ioan. de Platea, in *rub. de tabulariis, C. li. 10.* Et in Curiis supremis apud nos sunt officia Regalia, vt supra dixi in *ista par. in 14. consider.* In aliis vero Curiis Regis inferioribus cum emolumentis, quæ prouenient, & percipiuntur ratione scripturæ, soleant dari ad firmam pro certo tempore. Ideo pendente tali tempore scriptores huiusmodi videntur exercere officia Regalia.

De Notariis vero simplicibus, qui sunt iudices chartularij, vt dicit Bart. in *l. iubemus. §. sancimus. circa fi. C. de sac. Eccl.* Quod an verum, vide ample per Bened. de Barzis, in *suo libello guarentigiarum in 1. q.* vbi plura ad hoc. Et licet dicant plures, quod Notarius sit iudex cartularius, quod illud non potest esse ex natura tabellionatus, seu notariatus simpliciter, sed eo: quia sibi conceditur à Principe, quod possit facere præceptum de consensu partium; ideo solum habet iurisdictionem voluntariam, & non contentiosam. Hodie vero apud nos in hac patria Iudices chartularij sunt locumtenentes Cancellariæ contractuum, qui faciunt exequi mandata sua in vim obligationis receptæ sub sigillo dictæ Cancellariæ: de quibus hic ante *in 20. consid.*

Et de commendatione huiusmodi scribarum scribit. Vdalricus Zasius in *rep. l. 2. ff. de orig. iur. §. postea cum Appius Claudius. in verb. scriba.* Et dixi *in parte præced. in 9. consid.* vbi posui de primicerio, qui est scriba Principis, *in 11. parte,* vbi laudaui scribas.

QVinquagesima prima consideratio. Etiam in adiutorio cuiuslibet magistratus, & iudicis sunt necessarij apparitores, seu executores qui dicuntur esse milites, vt est in *l. omnibus. C. de speriu. lib.; quaecunque militia exuti pœnas luant corporales.* Maxime tales apud nos in Curiis Regalibus dicuntur habere dignitatem. Dum solum hodie creantur à Principe, & secundum Ioan. Fabri *in §. igitur. col. 1. In stit. per quas personas*

personas nobis acqui-.dicuntur seruientes,& sunt officiales,vt dicit,qui tenentur cuilibet seruire. Etiam vocantur clientes , & exponit gloss. *in l.non dubito. in ver.clientes.ff.de cap.& postlim.reuersis.* hoc verbum *clientes*,id est, seruientes,& est vulgare Gallorum : & debent portare insignia & baculum in manu depictum,vt tene: Spec.*in tit.de citatione.§.sequitur videre.versic.quandoque per nuncium.& vers.solutio.* Dicunt quidam quod obseruant seruientes nostri ; quoniam vbi instat tempus, gerere solent virgam aut baculum depictum,& ornatum armis Regis, hoc est,liliis,qui dicitur communiter massa.Pluribus etiam nominibus nuncupantur, vt satis dixi *in commento nostro super consuet.Ducat.Burgund.titul. Des iustices,art.* 6.*in gl.* vbi dicitur quales esse debeant, & de eorum potestate, & in gloss. sequente , inseritur , an eis credatur.

Sed aduerte ; quia apparitores proprie sunt de Curia Ecclesiastica,& tales nuncij Ecclesiastici non possunt citare aliquem siue clericum, siue laicum viua voce in via publica,prout recitat Ioannes Galli *in suis Arrestis . in Arresto pronunciato Anno Domini* 1346. quod tamen solent facere nostri apparitores Heduenses,& male, licet habeant etiam statutum in suo foro in contrarium,nisi sint Notarij causarum, quod est intelligendum in causis iam inceptis,& in quibus iam sunt Notarij seu graphàrij.

Septima partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

OCTAVA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS,

NOBILIVM SEV GENTILIVM ORDINEM EXTOLLIT: præcedentiásque tam inter se, quam quo ad alios depromit.

Quinquaginta Considerationes habet.

I

IGITVR prima sit de descriptione Nobilitatis. Vnde secundum authores nobilitatem diffinientes, dicitur ea esse generis vel alterius rei excellentia ac dignitas, vt ait Iodocus Clicthoueus *in suo tractat.nobilitatis,in princ.c.1.* Et licet Bartolus *in l.1.C.de dignitatib.li.12.* multum ample disputet , an nobilitas & dignitas idem sint, tandem concludit, quod non. Sed, vt inquit, nobilitas apud nos inuenta est ad similitudinem & imitationem illius nobilitatis , quæ est apud Deum. vt in *Auth.vt Iudices sine quoquo suffrag.§.itaque, collat.2. l.1.& l.1.in nomine Domini.C.de off.praef. praet. Africa. & l. Imperialis in princ.C.de nup.* Sicut ergo ille apud Deum est nobilis, quem Deus sua gratia gratum sibi fecit,ita in foro nostro ille est nobilis,quem Princeps sua gratia,vel lex sibi gratum vel nobilem facit. Non tamé,vt dicit,potest esse similitudo per omnia,ex quo relinquit de nobilitate,quæ est apud Deum, Theologis.Nobilitatem vero,quæ apud nos sic diffinit.

Nobilitas est qualitas illata per principatum tenétem,qua quis vltra acceptos plebeios honestus ostenditur : & ibi ample examinat illa verba diffinitionis, sed non amplectitur omnes nobilitates, de quibus in sequentibus dicetur. Ideo generalior est prima diffinitio.quæ omnem nobilitatem comprehendit, vndecunque procedat, siue per principatum tenentem, siue alias; ex quo non recito opiniones per Bart. relatas *in d.l.1.* de diffinitione nobilitatis,cum omnes reprehendat Bartol. & stet cum illa supradict quæ adhuc non est generalis ad omnes , vt dixi, sicut prima Boet.etiam *in tertio de Consolatione,prosa sexta,* diffinit alio modo dicens : quod est quædam parentum laus de meritis veniens, Et ita etiam diffinit Lucas de Pen.*in l.mulieres.C.de incolis.colum.4.lib.11.* Sed illa est nimis particularis ad nobilitatem generis; quia omnes nobilitates (de quibus infra dicetur) non comprehendit,sed Lundulph. *in clem.2.de senten.excom.* hanc nobilitatem generis sic diffinit. Generis nobilitas est qualitas siue dignitas proueniens à coruscatione clari sanguinis à parentibus originem sumens : & in liberos legitimos per carnem continuata : sed ista est potius descriptio, quàm diffinitio. Ita etiam diffinit Bonus de Curt. *in suo tract.nobilitatis in 2.part.circa fin.* vbi etiam diffinit seu describit nobilitatem animi,& mixtam,de quibus statim dicam in 3.consider.

SEcũda consideratio de deriuatione nobilitatis sit. Vnde aduertendum est,quod nobilitas à nosco dicitur,idem significans, quod noscibilitas. Hinc nobis idem est, quod notus , & per omnium ora vulgatus. Vnde Virgil.

Est locus Italiæ medio sub montibus altis
Nobilis.

Et Martialis:

Prostratum Nemees vastâque in valle leonem
Nobilem,& Herculeum fama canebat opus.

Propterea indifferenter apud plerosque verbum hoc, *Nobilis*, & ad eos, qui vel deploratissimis moribus nominatiores facti sunt relatum legitur: Hieron. in Heluidium hæreticum : *Nobilis factus es in scelere.* Et Laidem illam Corinth.cui decem millia nummorum vno concubitu deposcenti , respondit Demosthenes in libidinem illius exæstuans , se pœnitere tanti non emere,ob elegãs meretricium,nobile scortum nuncupatum testatur Aulus Gell. *in suis Atticis. li.1.c.8.*

dem & de re, quę summo eius exitio in omnium ora deuenerit. Liuius de strage Cannensi:

Nobilis ille clade Romana locus est.

Et Martialis:

Nobilis hic esset pietatis rex à duobus.

Ea proinde ratione eos, qui vel opibus vel generis claritate, vel virtutibus cæteros antecellunt, seu vulgariores & notiores nobiles appellare solemus, quas ternas nobilitatis species vno verbo complexus est Apuleius, dum dicit: *Quem non opes non generis excellentia, sed ingenui mores, virtutesque nobilitauerunt.* & Hier. *ad Principiam virginem, de obitu Marcellæ: Nihil in ea laudabo. nisi quod proprium est, & eo nobilius, quod ex opibus & nobilitate facta est paupertate & humilitate nobilior.* Et ibidem: *Qui virtutes, non sexus, sed animi indicamus, contemptaque nobilitatis, ac diuitiarum maiorem gloriam ducimus.*

Etiam apud Legistas & Canonistas nobilis nuncupatur, qui opibus, vel genere, vel virtutibus sit insignitus. Et capitur pro præeminentia quadam, quę nos à plebeis differre facit, *iuncta gloss. in verbo, species ad fi. in §. plebiscitum. Instit. de iure naturali, §. interim. ibi: vniuersi nobiliores. & in § si ibi: conuenire enim vnumquemque nobilium in Authen de defensorib. ciuit. collat 3. tex. in l. queris, ibi: sanctissimus & nobilis Imperat. ff. de nata. restit.* per quem tex. in *c. venerabilis ibi: non generis, sed virtutum nobilitas. extr. de praben. & in l. nobiliores natalib. C. de commer. & mercat.* quæ quidem præeminentia causatur ex multis vltra genus, opes, & virtutes, & in plerisque locis in seq. dicetur.

TErtia consideratio. Cum nobiles dicantur gentiles, & in vulgari nostro proprie, *gentils-hommes*, & magis se existimant vocari, *gentils-hommes*, quam nobiles: Ideo dicit Budæus *in suis annotat. in Pandect. in l. fin. in fin. ff. de orig. iur.* quod non temere lingua vernacula gentiles homines pro nobilibus appellet: vnde videndum est de gentilitate, & quid apud antiquos fuerit gentilitas.

Gentiles igitur sunt (vt inquit Cicero in Topicis) qui inter se eodem nomine sunt, qui ab ingenuis oriundi sunt, quorum maiorum nemo seruierit, qui capite non sunt diminuti. Et, vt ait Budæus in loco prædicto: nihil vidit Scæuolam Pontificem ad hanc diffinitionem addidisse. Et, vt inquit Boëtius, gentiles sunt, qui eodem nomine inter se sunt, vt Bruti, Scipiones, vt apud nos Valesij, Borbonij, Vindocinij, Trimolij, Viennenses, & similes: quod si serui sint, nulla gentilitas esse potest, quod si libertinorum nepotes eodem nomine nuncupentur, gentilitas nulla est, quoniam ab antiquitate ingenuorum gentilitas dicitur: quod si rursus in familia gentis suæ non manserint, gentiles iam esse non possunt.

Fuit autem ius gentilitatis, vt ius stirpis apud antiquos. Vnde Cicero lib 1. de Oratore, quid qua de re inter Marcellos & Claudios patritios centumuiri iudicauerunt, cum Marcelli Auli liberti filij stirpe Claudij Patritij eiusdem hominis hæreditatem gente ad se dicerent rediisse, nonne in ea causa fuit oratoribus de toto stirpis ac gentilitatis iure dicendũ? Tria fuerunt iura apud antiquos, agnationis gentilitatis, & stirpis: sed nobiliorum videtur fuisse gentilitas, vt ex illa diffinitione Ciceronis apparet: Eorum scil. quia imagines pro nobilitate generis accipi sæpe solent, & erant insignia Gentilium, quæ hodie arma dicuntur, de quibus ibi per Budæum. & dixi amplius supra in 1. parte, vbi posui de armis centum conclusiones.

QVarta conclusio Species nobilitatis plures sunt, & multipliciter à diuersis diuiditur nobilitas. Primo Bart. in *l. 1. column. 7. C. de dignit. li. 12.* dicit triplicem esse nobilitatis speciem, quædam est theologica, seu supernaturalis, quædam naturalis, & quædam politica.

De theologica, quam Bartol. dicit esse spiritualem, est quærendum in conspectu etiam iudicis, apud quē nulla est obumbratio, nec aliquid latet. Nam apud Deum est nobilis omnis, qui est in gratia faciẽte gratiam vel gratum. Et sic omnis, qui est virtuosus, & in statu virtutis. Deus facit eum felicem & gratum sibi, intellige Bart. de illa virtute, quæ facit, vt dictum est, hominem felicem, scilicet, si est in charitate, vt habetur per fratrem Bonauenturam de balneo, & S. Thom. *in l. 1. 2. quest. 110. & quest. 50.* quos Bartol. alleg. & per Magistrum sentent. *li. 2. dist.* quem Bonus de Curti. in *d. tracta. de nobilitate, in 2. part.* etiam allegat: & hoc est verum, vt dicit Bart. & probatur 1. *Reg. 2. c.* vbi dicitur: Quicunque honorificauerit me, glorificabo eum, qui autem contempserint me, erunt ignobiles. Hæc etiam refert Barb. in *c. 1. colum. 1. de dan.* relatus per Bonum de Curt. *in dicto loco.* Et dicit Bart. quod istos nobiles non possumus perfecte cognoscere, nisi per reuelationem: dicitur enim *Eccl.* 10. Nescit homo, vtrum amore, an odio dignus sit; & multi sunt prædestinati, qui apud nos reputantur ignobiles, vt patet ex Apost. *ad Cor. 4. & 10. c.* Et de his nobilibus nobilitate Theologica, ponit tex. *in can. nouit. cum duobus seq. de pœniten. distinct.* 4.

Secunda est nobilitas naturalis, quæ potest considerari duobus modis, vt dicit Bart. Primo prout congruit animalibus etiam irrationalibus: & aliis etiam sensu carentibus. & isto modo dicuntur nobilia secũdum bonitatem operationum, vt in brutis patet. Videmus enim quasdam aues eiusdem speciei nobiles, & ignobiles: exemplum in falcone, aliquis dicitur gentilis, alius peregrinus, dicit idem Bart. in *tract. de falcone.* & Iacobin. de S. Georg. *in sua inuest. feud. in verb. & cum venationibus. col.* 2. Idem dicit Bonus de Curtili, vbi supra de Leone, quem cunctis quadrupedibus omnes vel facile testantur nobiliorem. de quo meminit Ouid. *li. de Tristibus, Eleg.* 4.

Qua quisque est maior magis est placabilis ira,
Et faciles motus mens generosa capit.
Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni:
Pugna suum finem, cum iacet hostis, habet.
At lupus & turpes instant morientibus vrsi,
Et quæcunque minor nobilitate fera est.

Et dicit idem Bonus de Curt. quod exemplo itidem sunt duo canes Laconis vnico ventre editi, quorum alter ad leporem, alter ad ollam impetum fecit, vt testatur Erasmus *in Mor. & in Chiliadib.* Et idem nos docet experientia in arboribus, in fructibus, in metallis. Et fere in omnibus, etiam inanimatis, nec aliqua animam etiam vegetatiuam habentibus: Et in his consideratur maior nobilitas & excellentia, vel ab effectu maiore, vel à materia, vel à causa, vt dicit Bonus *in d. loco.* vt de pluribus in finali parte pate patet, de excellentia, nobilitate & laude diuersarum rerum vltra hominem.

Secundo modo considerari potest nobilitas, prout cadit in homines ista nobilitas naturalis: & tunc debet intelligi naturalis, id est, ratione naturali indistincta, quod nos Iuristę appellamus de iure gentium primitiuo, apparet; quia solis hominibus congruit, & de ista nobilitate loquitur Philosophus 1. *Ethic. cap.* 4. vbi dicit, quod nil aliud, quam virtus & materia determinant seruum & liberum, nobiles & ignobiles. Hoc autem non est intelligendum de omni virtute, sed de

ea, quæ

ea, quæ competit aliquibus, prout sunt apti dominari, non de ea, prout apti sunt subiici, vt patet per Philos. 1. *Polit. 9.*

Ex quo etiam dicit Bonus, vbi supra post Bar. quod hoc modo sumpta naturalis Nobilitas, est quidam habitus electiuus in medio consistens circa ea, quæ pertinent ad præesse vel dominari. Et de hac nobilitate habetur *in c. nunquam de vitiis. dist. 56.*

Tertia vero nobilitas dicitur politica, seu ciuilis, prout differt nobilis à plebeio, secundum quod accepimus apud nos, & in foro nostro, & de qua principaliter hic est quæstio, quam magis discutere intendo, & de eius laude & excellentia declarare, & est proprie illa, de qua supra in prima consid. dixi illam diffiniendo, quod est qualitas illata per principatum tenentem, qua quis vltra honestos plebeios ostenditur.

Panor. vero *in c. venerabilis. col. 2. post prin. de præbendis.* aliter distinguendo nobilitatem, quam fecerit Bart. *in d. l. 1. C. de dignitatib.* dicit duplicem esse nobilitatem. generis, scil. & animi, de quibus cum aliis statim dicetur: sed in hoc Panor. fuit nimis diminutus; quoniam non omnes comprehendit.

Bald. vero *in l. nobiliores. C. de com. merc. & mercat.* quem refert & simpliciter sequitur Fel. *in c. super eo. 2. extra de testib.* dicit tres esse nobilitatis species. Prima est stirpis & sanguinis. Secunda virtutis. & hanc veram nobilitatem Philosophus amplectitur, præcedentem vulgus. Tertia mixta, de vtraque ex præcedentibus speciebus partem capiens. Et hanc verissimam cæteris, & omnibus laudabiliorem demonstrabimus.

Plato vero diuidit nobilitatem, quam dicit esse quadrifariam. Vnam enim earum asserit, quibus clari, boni, iustique parentes fuere. Alteram parentes, qui potentes aut Principes extiterunt. Tertiam cum nostri maiores fama, & rebus bello gestis vel publicis certaminibus parta corona claruerunt. Quartam, eamque præstantissimam omnium scribit eorum, quibus non aliena, sed sua virtus & animi magnitudo nobilitatem donauit, quos solos vult esse dignos, vt nobiles appellentur; ita dicit & refert Pogius Flo. *in tract. de nobilitate.* & hanc vltimam laudat Luc. de Penn. *in l. mulieres, col. 4. C. de incol. lib. 10.*

Aristot. vero *in 4. Polit.* dicit etiam quatuor esse species nobilitatis: diuitiarum scil. generis, virtutis & disciplinæ. Nihil quoque prohibet, à patriæ solique natalis splendore nobilitatem interdum deduci. Nam amplitudo patriæ, antiquumque decus plurimum valet ad laudem, gloriamque comparandam: sed ea perquam exigua est modicique momenti, vbi virtutis quoque præstantia accedat, quæ vel sola verè hominē nobilitat. Proinde Themistocles, cum esset patria Atheniensis, Seriphio cuidam in contentione obiectanti, quod non propria virtute, sed patriæ splendore gloriosus factus esset, recte respondisse fertur: *Neque tu, si Atheniensis esses, clarus extitisses, neque ego si Seriphius essem ignobilis.* significans hisce verbis, se rerum gestarum magnitudine & gloria clarum factum, neque patrium solum ad id quicquam contulisse.

Sic Anacharsis Philosophus, exprobranti sibi Attico, quod Scytha esset, authore Laertio præclare respondit: *At nihil quidem mihi probro est patria, sed patria tu.* Verum prætermissis aliis rebus, vnde nobilitas multifariam desumi posset, videndum est tantum de duabus eius speciebus, duabus partibus, ex quibus humana coalescit substantia: corpori, inquam, & animæ congruenter respondentibus, scilicet, nobilitate generis, & virtutis.

Generis enim nobilitas est à moribus & proauis deducta generis excellentia, & præstabilitas: & hæc sane corporis conditionem naturamque respicit; quandoquidem id ipsum nascentes ex parentum propagine traducimus.

Virtutis vero nobilitas est ob insignem animi virtutem, morumque probitatem comparata excellens gloria & dignitas: quam quidem ad animum pertinere nemo dubitet, cum vsu assiduo bonæ operationis exercitio excultus animus eam sibi peculiariter asciscat. De hac Chrysost. ait: *Ille clarus, ille sublimis, ille nobilis, ille tunc integram suam nobilitatem putet, si dedignetur seruire vitiis, & ab eis superari.* Vtramque autem speciem complexus est Apuleius, cum de quodam dicit, quem non excellentia generis, sed mores virtutesque nobilitauerunt.

Porro ex hisce duabus coniunctis atque vna connexis tertia oritur nobilitatis species vtramque e supradictarum complectens, scil. nobilitas generis atque virtutis, quæ est tum generis, tum virtutis, in vno eodemque homine præcellentia & eminentia: & ista mixta est qualitas quædam prouenient à coruscatione sanguinis apparentibus originem sumens, virtutibus inde probis ac commendatis moribus illustrata. Et hæc, vt prædixi, cæteris tanquam præstantior, excellentior, elegantiorque anteferenda est autoritate notatorum *in auth. itaque C. commun. de success. & in c. 1. de treuga et pace.* Et quomodo inter se differant, quandoque inter eas ad inuicem sit habitudo, vide per Iod. Clictho. *in suo tract. de nobilitate c. 1. & 2. q. in 3. c.* ponit etiam, quomodo hæc vltima est præstantior aliis, vt infra amplius dicetur, & per Bonum de Curt. *in suo tract. nobilitatis, in 2. part.* vbi ample. Aliam tamen diuisionem nobilitatis vide infra *ista parte. in vltima consid.*

QVinta consideratio. An laudabilis sit vera nobilitas, quę dici possit de numero laudabilium. Videtur, quod nō: Quoniā ea, quæ sunt, aut sunt bona, aut mala, aut media: In malis nobilitatem nullus vnquam posuit. Absurdum esset rem à Deo laudatam atque appetitam malam censeri. Sin eam bonum quid dixeris, id vel in animi bonis, vel externis, aut corporis situm erit. Nam in fortunę bonis minime consistit, quę qui adipiscuntur, non nobiles, sed diuites appellātur. Sed ne corporis quidem bona, quæ sunt valetudo & forma egregia, illam largiuntur: Nam si qua in vllo horum bonorum inesset, deficientibus opibus forma & valetudine, nobilitas quoque cessaret; ita ex ignobili nobilis, rursus ex nobili ignobilis redderetur.

In bonis ergo animi, quæ virtutis dicuntur, eas autem in intellectualibus & moralibus distinguunt, an vlla sit inquirenda: sed prudentia prudentem, sapientia sapientem, iustitia iustum, temperantia temperantem, ita ex reliquis virtuosum non nobilem fieri certum est. Nulla quippe est vna virtus, quæ ex se nobilitatem producat, neque omnes illam generabunt, sed felicitatem, ita nec virtus ea, nec vitium. Nec videtur esse in his, quæ media dicuntur, cum nunc bona, nonnunquam mala ferantur pro varietate vtentium; si nobilitas ita esset: ea & bona & mala haberetur. Ex quo sequeretur, vt boni malique pariter nobilitate potirentur: quod cum sit absurdissimum, videtur ex his nihil nobilitati comparari posse.

Hoc & alia ratione videtur esse probabile, vt dicit Pogius Flor. *in tract. de nobilitate.* Nam si quid ea est, aut in expetendis aut fugiendis rebus consistit. In his sitam dicere ridiculum sane videtur, cum nullus sanæ mentis fugienda appetat. In expetendis vero multo minus. Ea namque appetere debemus, quæ ratio præscribit & sapientia: hæc sunt honesta, & quæcunque

nos beatos ac felices præstat. Sed nobilitas cum neq; virtutes aliquas, neque bonum quid afferat nobis, quo meliores, ditiores, aut beatiores efficiamur, cur appetenda sit, non intelligo; ea nihil esse videtur.

Eodem modo neque in laudabilium, neque in vituperabiliũ numero adscribetur. Nũ enim vituperatur quod laudatur atque expetitur etiam à bonis. Ergo in illis nulla inest nobilitas, aut multo minus in reliquis. Laudabile enim omne à virtute progreditur. Siquidem bene, hoc est, virtuosè agitur, laudabile est, & id secundum aliquam virtutem. Sed nulla est virtus, quæ vocetur nobilitas, aut ex qua illa oriatur. Neque etiam ex nobilitate laus aliqua cuiuspiam honesti operis descendit: ergo in laudabiliũ consortio non erit.

Præterea, si qua est nobilitas, ea aut in homine, aut in ipsa collocabitur. Si in homine aut natura, aut acquisitione comparatur. Si in natura venit nobilitas; tunc omnes similiter nascentur nobiles, quod nullus vel mediocriter doctus concedat.

Si acquiritur, id agendo vel operando continget. At ex actionibus operationibusq; ex boni, mali, prudentes, docti, industrij, & similes redduntur, non nobiles. Neque est aliquod opus proprium, ex quo veluti ex officina aliqua, nobilitas excudatur.

In rebus vero si esset posita, hæc absque studio nostro in quemcunque incideret, nobilem veluti diuitiæ diuitem redderent, his absentibus ignobiles fieremus: quo pacto sæpius cum ipsis rebus a nobis migraret nobilitas, & iterum tanquam in antiquum hospitium sua sponte rediret.

Ex quibus (vt ait Pogius *in loco antedicto*) apparet, nihil esse hanc præter iactationem quandam, quæ nos deliros efficiat: Etiam absque illa affectione cogitans (vt inquit) non videt, cur hoc inanis fabella adeo exoleuerit, aut quid boni vel vtilitatis habeat hæc, quę dicitur nobilitas, cur tanti ab hominibus pendi mereatur.

Sed tandem post multa hincinde argumenta, ex dictis Aristotelis & Platonis, laudat illam veram nobilitatem, quam dicit esse splendorem quendam ex virtute progredientem, qui suos possessores illustrat, ex quacunque conditione emergentes: laudando Stoicorum opinionem, qui nõ ad vulgarem nobilitatem, quæ dicitur generis, attendunt, sed ad illam, quæ ex virtute procedit. hi, vt alia multa, ita & hoc verissime videntur dixisse, Nobilitatem ex sola nasci virtute. Et author huius fuit Plato, qui quadrifariam nobilitatem ponit, vt *in præcc den. consideratio*ne dixi: Et ex dictis Pogij videtur, quod nulla alia nobilitas sit de numero laudabilium, quam nobilitas virtutis, sed ex septima consideratione seq facile cognosci poterit, quod quęlibet nobilitas sit de numero laudabilium.

SExta consideratio. Licet etiam nobilitas generis sit de numero laudabilium, & commendabilium, vt in sequenti consideratione dicetur: tamen ob illam non est animo intumescendum, nec est inaniter & vanè gloriandum de generis nobilitate: Quoniam, vt dicit Boetius *in 3. lib. de consolatione philosophiæ*, alienum est bonum atque à parentibus deriuatum etiam quoniam laus à parentib. emanans, ipsos quidem parentes claros reddit, filios vero nequaquam, nisi propriam habeant virtutis claritatem, qua sint insigniter splendidi: Quæ si ad claritudinem refertur, aliena est. Videtur namque esse nobilitas quędã de meritis veniẽs laus parẽtum: quod si claritudinem prædicatio facit, illi clari sint necesse est, qui prædicãtur quare splẽdidum te (si tuam non habes) aliena prædicatio non efficit: Quod si quod est in nobilitate bonum, id esse arbitror solum, vt imposita nobilibus necessitudo videatur, ne à maiorum virtute degenerent. Satius autem est, me meis rebus gestis florere, quam maiorum opinione niti, & ita viuere, vt sim posteris meis nobilitatis initium & virtutis exemplum; vt ait Tullius contra Salustium. Et de hoc Salustius *in Iugurthino in oratione Marij* allegat. per Lucam de Penna *in l. mulieres. col. 4. C. de incolis, lib. 10.*

Dicit tamen Baptista Mantuan. magnum virtutis adiumentum claris ortum esse parentibus. Solẽt enim iuuenes, qui aliquid indolis habent, ne degenerare videantur, maiorum suorũ dignitatẽ æmulari, & ad paternarum laudũ aspirare felicitatem. Sic Philippi nomen Alexandrum, sic maioris Aphricani gloria minorem Scipionem, sic Cæsaris Iulij fama Octauianum excitauit; sic denique Pyrrhus Achilleides erat animosus imagine patris; & hoc ample declarat Iudocus Clictoueus *in tract. nobilitatis. ca. 5. & 7.* vbi etiam ait: *Quia vero nullam maiorem hæreditatẽ possant filiis parentes tradere, quã rerum bene gestarum gloriam, & integritatis arte. ista vitæ laudem*: quia teste Cicerone in officiis, optima hæreditas à patribus traditur liberis omni a patrimonio præstantior, gloria virtutis rerum gestarũ, cui dedecori esse nefas & vitium iudicãdum. Cui concordat illud Platonicum: *Gloria parentum naris est præclarus magnificusque thesaurus.* Ideo filij illam hæreditariam traditionem libenter amplecti debent, ardenter sine mora & deliberatione suscipere, & ad suum vsum sedulo accommodare: atque ex adita huiusmodi hæreditate id capere commodi, vt inuentario & contemplatione virtutis & gloriæ paternæ incitentur animosius ad præclaram ipsius æmulationẽ Quisquis enim (nisi iners) cum maiorum suorum res pręclare gestas animo diligenti contemplatur, nõ parum ad dignam earum imitationem prouocatur. Cum authore Salustio Publius Scipio, & Q. Fabius, cum maiorum & magnanimorum virorum imagines inspicerent, quam maxime ad virtutem se inflammari solitos esse dixerunt. Ita Iulius Cæsar inspecta Alexand. Magni imagine, magnarum rerum agendarum gloria incensus est. Qui etiam (vt scribit) conqueri apud amicos solitus erat, se ea ætate nihil adhuc præclarum gessisse aut memorabile, qua ille totum fere orbem suæ ditioni subegerat; Ita Alexandrum ipsum; Philippi patris triumphi, tanquam admoris stimulis, ad decus & famam, denique ad nominis sui immortalitatem cumparandam impulerunt. Sic Themistocles quoque post pugnam Marathoniam (in qua Milciades Dux Atheniensium vires Persarum magna virtute contriuit) insomnes agens noctes per vrbem ferebatur vt amens: Interrogatus quid ita pernox diuagaretur per vicos: quia, inquit, trophæa Milciadis me excitant, nec placidam membris dat cura quietem. Enimuero prouocatus illustri Milciadis triumpho, secum animo agitabat, quonam pacto tale quippiam pro patria præstaret: de quo supra *in 1. part. in 21. consider. versi. hinc est.* vnde Faustus Poeta Regius accommodare ait:

Est aliquid, clarus magnorum splendor auorum,
Illud posteritas æmula calcar habet.
Scilicet vt nullus tantis sit degener actis,
Magnanimum pectus strenua facta mouent.
Ceu tenet instantem catulus cum viderit vrsum,
In patrias vires æmula corda mouet.

Et authore Valerio *li. 2. c. de institutis*; Maiores natu in conuiuiis antiquorum egregia opera carmine comprehensa ad tibias canere solebant, quo iuuenum animi ad imitanda alacriores redderentur: Et vlterius ait:

ait: Quid hoc splendidius, quid etiam vtilius certamine? quas Athenas, quam scholam, quæ alienigena studia huic domesticæ disciplinæ prætulerint? Inde oriebantur Camilli, Scipiones, Fabricij, Marcelli, Fabij. Refert & Leonardus Aretinus in opusculo actorum sui temporis: se adhuc adolescentulum conspexisse in tabula depictam F. Patriarchiæ insignis poetæ imaginem, in cubiculo, quo detinebatur captiuus, repositam, eiusque contemplatione mirum in modum ad studia literarum, & humaniores disciplinas exarsisse. Quia si mutæ imagines cælatæ, aut pictura deformatæ, si externi & nullo nobis vinculo sanguinis coniuncti, suarum magnitudine virtutum, infigunt aculeos generoso animo ad virtutis amorem; quid proderit viua & spirans vox, pariter & facies atque acta parentum. Certè nullum efficacius poterit liberis ostendi exemplum quo acrius incitari debeant ad rectè honestèque viuendum. Proinde Æneas Ascanium filium suum ad virtutem incitat verbis sequentibus, vt ait Virg.

Disce puer virtutem ex me, verumque laborem,
Tu facito, mox cum matura adoleuerit ætas,
Sis memor, & te animo repetentem exempla tuorum,
Et pater Æneas, & auunculus excitet Hector.

Verum etiam ad propositum faciunt sacræ literæ. Nam habetur *Exod.* 25. quod iussit Dominus Moysi fabricaturo tabernaculum fœderis: *Inspice, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est.* Cuius verbi sensu allegorico præceptum est nobis, considerare, virum quempiam in monte sublimitateque perfectionis vitæ constitutum, in quo omnigenũ virtutum exemplar eminentissime diluceat, & ad illius rectam imitationem nostram componere vitam. Proinde sapiens, vt scribitur *Eccles.* 4. nos hortatur sic: Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua. Et subsequitur: Omnes isti in generationibus gentis suæ gloriam adepti sunt, & in diebus suis habent in laudibus. Qui de illis nati sunt, reliquerunt nomen narrãdi laudes eorum: nõ vtique ad vanitatem aut inanem nominis ipsorum excellentiam, sed ad prouocationem auditorum in virtutum officia, ac præclaras vitæ actiones. Rursum Matthias inclytus legis Mosaicæ propagnator & vindex, Maccabæorumque pater, prope moriturus, filios suos ad fiduciam habendam, & fortiter pro Dei legibus certandum hortatur, exemplo maiorum, & antiquorum patrum, qui iustitiam sectati, diuinaque iussa complentes, eximiam consecuti sunt laudem. Nunc ergo ait (vt habetur 1. *Maccab.* 2.) O filij æmulatores estote legis, & date animas vestras pro testamento patrum, & mementote operum patrum, quæ fecerunt in generationibus suis, & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum. Item, Dominus ipse virtutum, & cœleste earum iubar, discipulis & nobis omnibus, qui eius discipulatum suscepimus, contestatur: scribitur *Iohan.* 13. Exemplum dedi vobis, vt, quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Et imitari Deum debemus, qui facit oriri solem super bonos & malos. *cap. vl.* 28. *distinct.* Et imitatio Christi est nobis necessaria, ne ab eius corpore separemur. *cap. Dominus.* 66. *distin.* & *c. præpositus.* 82. *distinct.* Nam, si filij Dei sumus, quæ ipse fecit, imitari debemus. *ca. Dominus.* 86. *distinct.* Item, Christus dedit nobis exemplum imitationis, in patientia & humilitate. *c. Dominus.* 93. *distinct.* Quinimo, nihil æque clarissimos nostræ religionis viros prouocauit ad arduum virtutis iter capessendum, quam vel audiat, aut conspecta sanctorum patrum antiquorum vita, ad quorum imitationem se totos dedere. Hæc Iudocus, vbi supra.

Sed quid? Quibus vnus idemque pater est præcipuus & primus, ij nullum habent originis discrimen, atque diuersitatem. Omnibus autem hominibus idem est pater cœlestis, quem diuina institutione edocti, cum oramus, dicimus: *Pater noster, qui es in cælis.* Pater inquam, animarum nostrarum, quas omnes ad imaginem & similitudinem suam fecit. Ipse enim fecit nos, & non ipsi nos. Et hoc comprobat Boeti. in 3. *Consolatione Philosophiæ*, quem etiam alleg. Luc. de Pen. in *l. mulieres. C. de incolis. lib.* 10. sed non omnia eius dicta, prout Iudo. *in d. tract. de nobilitate. c.* 5. & ita inquit;

Omne hominum genus in terris, simile surgit ab ortu
Vnus enim rerum pater est, vnus cuncta ministrans.
Ille dedit Phœbo radios, dedit & cornua lunæ.
Ille homines etiam terris dedit, & sydera cælo.
Hic clausit membris animos, celsa sede petitos,
Mortales igitur cunctos, edit nobile germen.

Subdit & Iudoc. quod ignobiles animo sunt, qui degenerant à sua origine, quicunque a Deo omnium authore, per vitiorum abrupta discedunt, diuinam in se dedecorantes imaginem, indecentesque nebulam illi: Vnde rectè degeneres dicuntur, & ingenerosi, quemadmodum Boetius in loco prætacto succinit:

Quid genus & proauos strepitis? si primordia vestra,
Authoremque Deum spectes, nullus degener extat,
Ne vitiis peiora fouens, proprium deserat ortum.

Sicut etiam per scripturam loquitur nobis Dominus, 1. *Reg.* 2. Qui contemnunt me, erunt ignobiles, & apud Deum peccatores efficiuntur infames. *c. Domino sa. Fie.* 50. *dist.*

Quod si corporum originem consideremus; & illam comperiemus in omnibus eandem, vtpote, terram & lutum, ex quo formatus est, homo, vnde *Gen.* 2. Fecit Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & *Iob.* 25. Homo putredo; & filius hominis vermis. & iterum *Iob.* 7. Induta est caro mea putredine, & sordibus pulueris. Proinde sapiens dicit in cõtemptum superbiæ, quam egregij maiorum tituli, aut stemmata clara parentum, aut alia quæuis excellentiæ materia suggerit, inquit *Eccl.* 10. Quid superbis, terra & cinis? Et de vnoquoque nostrum nimirum dicitur, vt habetur *Gen.* 3. *cap.* quod puluis est, & in puluerem reuertetur. Hæc profecto sunt omnium nobilitatis insignia, cinis, inquam, puluis & terra, quæ nobiscum vel inuiti ferimus semper, & animo fixa assidue meditari contuerique debemus, more nobilium huius mundi: qui maiorum suorum insignia effigiata gestant, aut vestibus tapetisque intexunt, splendidarum domorum parietibus insculpunt, vt supra *in prima parte* dictum est; vbi de armis fit mentio. Cumque ad extremos dies peruenerimus morte resoluti, communem omnium matrem, terram, repetemus, quæ nobilium huius seculi ab ignobilibus nullum facit discrimen: omnesque sine delectu suo sinu recepit in fauillamque redigit. Perit enim morte atque intercidit clara nobilitas, gloriaque suos post funera comitatur alumnos, sicut grauiter & præclare *lib.* 2. dicit Boetius:

Licet remotos fama per populos means,
Diffusas linguas explicet.
Et magna titulis fulgeat claris domus,
Mors spernit altam gloriam.
Inuoluit humile pariter & celsum caput,
Æquatque summis infima.
Vbi nunc fidelis ossa Fabricij manent?
Quid Brutus, aut rigidus Cato?
Signat superstes fama tenuis paucis

Inane nomen literis.

Demum, vt subnectit idem Iudocus, primam nostram secundum carnem originem, reducimus omnes in Adam, primum parentem nostrum. Nam, teste scriptura, *Acto.17.* Fecit Deus ex vno omne genus hominum, inhabitare super vniuersam faciem terræ. Cum itaque omnibus, secundum corpus, idem sit primarius author & pater, quid efferuntur, insolescunt, & turgidi inflantur, qui specimen & decus nobilitatis habent, super cæteros ignobili domo prognatos, quid intumescunt more vtris vẽto distenti? Salomon quoque singulari sapientia decantatissimus, & generis itidem nobilitate insigni attestatur, idem mortalibus omnibus esse natiuitatis exordium, de seipso ita verba faciens, *Sapien.7.* Sum quidem & ego mortalis homo, similis omnibus, & ex genere terreno illius, qui prior factus est, & in ventre matris figuratus sum caro: decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, & delectamento somni cõueniente. Et ego natus accepi communem aerem, & in similiter factam decidi terram, & primam vocem similem omnibus emisi plorans. In inuolumentis nutritus sum, & magnis curis. Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initium. Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam, & similis exitus. Quòd si hæc communis omnibus origo, & nouissima vitæ meta, altius animo infigatur atque inhæreat, salutaris erit medicina ad elationem superbiamque (quæ ex carnis nobilitate succrescit) è mente huiusmodi nobilium euellendam: expurgandam non aliter, ac Pauo, cum deformes suos spectat pedes, caudam, pennis stellantibus explicatam, illico demittit & inuoluit ad ima. Hęc Clictouæus, *in dict. cap.5.* Etiam vide quæ dicit ibi *in cap. 12.* quæ recensere volui, licet ad depressionem & humilitatem, & non ad fastigium gloriæ & laudis tendant, cum hodie nobiles sint satis superque præsumidi; & nihil est, in quo de se gloriam & laudem non quærant & vendicent: quippe ait Luc. de Pen. *in l. militia. lib. C. de dec. li.* 10. Nobiles vt plurimum sunt superbi, & licet habeant quatuor bonas conditiones: quia sunt Magnanimi, Magnifici, Dociles & Industrij, Politici & Affabiles: tamen sunt nimium honoris appetitiui, & progenitorum despectores, vt ait Luc. de Pen. in *l. 2. C. ne rustic. ad vl. obseq. deuec. li. 11.*

SEptima consideratio. Inter plures eiusdem qualitatis, scientiæ & dignitatis, præferuntur nobiles, vbi nõ est maior dignitas, quam nobilitas simplex, de quibus supra dixi. Ideo est firma conclusio, quod nobiles simplices præferuntur quibuscunque alijs simplicibus plebeis, in quocunque actu, vbi comparent aut assistunt cum eis. Probatur in *l. honor. ff. de honorib. ibi. origo natalium. ff. de mun. & honor. & in l. prouidendum, in verbo, nobilissimos. C. postul. & in l. 1. & fi.* & quod ibi not. Bart. *ff. de a bo scriben.* facit *l. fi. ff. de fid. instru. & in l. 1. C. de conductis in pub. horreis. in verb. nobilis. libr.* 10. & ibi Io. de Pla. qui dicit per illum text. quod in electione officialis consideranda est nobilitas. Et apud nos verbum, *Nobilis*, capitur pro quadam præeminentia, quæ nos à plebeis differre facit. *tex. iuncta gloss. in §. plebiscitum. in ver. species ad fin. Instit. de iure na. gen. & ciuil. in §. interim. ibi: vniuersi nobiliores. & in §. si qua vero. ibi: conuersi enim vnumquemque nobilium. in Auth. de defen. ciuit. col. 3. text. in l. quæris. ibi: sanctissimus & nobilissimus Imperator. ff. de natal. restit. & in c. venerabilis. ibi, non generis, sed virtutum nobilitas. extr. de præben. & in l. nobiliores natalibus. C. de natalib. restit. & in cap. ex literis. in princip. ibi: duo nobiles. extra de sponsal.*

Et de hac præeminentia nobilitatis ad plebeios dixi *in commentariis nostris super consue. Ducat. Burg. tit. des Droicts & appartenãces à gens mariez. art. 19. in gl. 2. & tit. des enfans de plusieurs licts. art. 4. in gl. 1.*

Aduerte; Quoniam, vt dicit Iudocus Clicto. *in suo tract. de nobilitate. c. 9.* generis nobilitas, semper apud homines pręstantiam quandã dignitatis habuit, & super cæteros pręeminentiam: testantur omnes Historiæ. Qui ea virtute (vt debet) coniunctus semper esse existimatur, & ob præstabilem virtutis excellentiam singulari splendore pręfulgens, potissimum vero sacræ Scripturæ testimonio, eius excellentia probatur, vt habetur *Deut. 1.* vbi Moyses de tribubus populi Israelitici viros sapientes & nobiles constituit iudices. & 1. *Reg. 9. c.* Samuel vocatur nobilis, ob prophetię dignitatem. & 2. *Reg. 23.* vbi Abisai, frater Ioab, inter tres nominatus dicitur nobilior. & *Prouer. 31.* vbi vir commẽdatur ex titulo nobilitatis. ibi: *Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum Senatorib. terræ.* & *Eccl. 10.* vbi Rex laudatur: eo, quia nobilis, cum dicat: *Beata terra, cuius Rex nobilis est.* Commendatur etiam Ioseph ab Arimathia, quod nobilis esset *Marc. 15.* etiam *Luc. 9.* commendatur homo à nobilitate, ex quo et datur ibi titulus nobilitatis. Et non abs re dictum est *Act. 17.* quod ad Pauli prædicationem conuersa est ad Dominum de gentilibus multitudo magna, & mulieres nobiles non paucæ. Etiam probatur commendatio nobilitatis ex Arist. 3. *Rhetor. c. 6.* post aliquam commendationem, ait, quod nobilitas apud omnes in honore habetur. Insuper quia consentaneum est ex melioribus ortos esse meliores. Est enim generis virtus nobilitas; vnde recte à Seneca dictum est: Habet hoc proprium generosus animus, quod concitatur ad honesta. Neminem excelsi ingenij virum humilia delectãt, & sordida: quod lepide à Fausto poeta Regio expressum est hoc disticho:

Si te rusticitas vilem genuisset agrestis,
Nobilitas animi non foret ista tui.

Ex quibus concludendum, nobilitatem esse de numero laudabilium & commendabilium.

OCtaua cõsideratio. Nobilitas causatur ex multis. Primo, vt ante dictum est, ex nobilitate progenitorum, & de ista primo pertractabimus, deinde de ea, quæ est virtutis: in qua dico, quod nobilitas causatur ex genere progenitorum: Quoniam, vt habetur *Sapi. 3.* Gloria hominis ex honore patris sui, & contumelia filij pater sine honore: vnde etiam susceptus ex patre nobili sine alia dignitate efficitur nobilis. facit quod habetur *Prouer. 18.* vbi dicitur, *Gloria filiorum parentes eorum.* Et quod dicit Iob. de quo *Osea 9.* Gloria eorum à partu, ac ab vtero & conceptu honor illius. & habetur *Deut. 1.* De vtero vestro, sapientes & nobiles constitui Principes. & satis facit tex. *in §. 1. Instit. de ingenuis.* Et tamen intellige hoc casu, quod non ex vtero simpliciter, sed ex nobilitate patris, non matris. ita dicit Bald. *in l. fin. ad fi. C. de seruis fugit.* & Iacob. de Aluaro. *in c. 1. tit. quis dicatur Dux, Marchio, Comes, in vsibus feud.* ita quod Bart. & post eum Ioannes de Plat in *l. exemplo. per illum tex. C. de decur. li.* 10. dicunt, quod non valeret statutum, quod quis censeretur nobilis vel ignobilis ex progenie materna, ad quod facit *l. 1. ff. ad municip.* Quod est contra consuetudinem Comitatus Campaniæ, qua cauetur, quod si ex patre & matre vnus sit nobilis, etiam si sit mater, filius sequitur conditionem illius. De qua consuetudine seu statuto, aut simili, fecit mentionem Guil. Benedict in *sua repetitio. cap. Raynut. in pr. in ver. Raynut. num. 15. extra de testam.*

Et quod

Et quod nobilitas consideretur ex parte patris, non matris, dicit Bartol. *in l. 1. col. 7. vers. videndum est verum. C. de dign. lib.* 12. pro quo facit dictum Ciceronis in suis officiis, vbi ait: *Optima autem hereditas à patrib. traditur liberis, omnique patrimonio præstantior gloria virtutis, rerumque gestarum.* Faciunt etiam ad propositum dicta per eundem Benedicti *in loco hic ante alleg.* vbi ponit ample materiam eom regula & limitationibus & an licitum sit alicui se denominari facere à matre relinquendo nomen patris, quæ vide ibi per eum, *n.* 15.

Sed dictam opinionem Bart. & Ioan. de Plat. *in d. l. exemplo.* impugnat Domin. Philip. Dec. *in reg. fœmina. ff. de reg. iur. in 6. col. & in cap. nouit. in 6. col. de iudic.* & D. Rochus de Curte *in cap. fi. in 16. colum. extra de consuetud.* & post eos Bonus de Curtili *in suo tract. nobilitatis. in 4. par. nu.* 38. dicentes: Quod si à Principe, Imperatore, vel populo, qui neminem in superiorem recognoscat, talis consuetudo introducatur, valet: Quoniam quod nobilitas sit à patre, hoc est, iure ciuili introductum, sicut ius ciuile agnationis, quod tolli & mutari potest. *§. fi. Institu. de legi. agna. tut.* Vnde in totum nobilitas à statuto induci potest; vt notat Barto. *in d. l. 1. in charta fin. ver. 3. ex prædictis, & in ver. 4. infertur. Cod. de dign. lib.* 12. Paulus de Cast. *in cons. 126. i. resp. dubitatur primo, in 4. dubio, in* [illegible]

Et ideo Bonus de Curtili inuehit contra tales, qui fastu superbiæ se denominari faciunt à matre, cessante prædicta consuetudine, de quibus etiam per eundem Guillelm. Benedicti *in loco supradicto.* Et contra tales, qui dicunt se nobiles ex vtroque parente. Et cōtra quosdam, qui habent statutum, quod nemo in Ecclesia eorum sit canonicus, nisi sit nobilis ex vtroque parente, de qua consuetudine per eundem de Curtili ibi, circa quam non insisto, cum sit vltra materiam nostram, & propria officina sit *in ca. pen.* quod incipit, *venerabilis. extra de præb.* vbi etiam text. innuit aliquem fore nobilem & illustrem ab vtroque parente.

Et vt ad propositum redeam; Ista nobilitas generis est illa, quæ apud nos vsitatur, & practicatur. de qua ample etiam per Luc. de Pen. in *l. mulieres. in 3. col. C. de dignitat. lib.* 12. & ista generis nobilitas est qualitas quædam, siue dignitas, proueniens à coruscatione clari sanguinis, à parentibus originem sumens, & in liberos legitimos per carnem continuata. Ita diffinitur per Landulphum & Cardinalem *in cle. 2. in princ. de senten. excom.* Et vide de hac nobilitate generis Cœpollam *in suo tracta. de Imperat. militum eligendo. in 3. & 23. opin.* vbi ample. Dicit tamen Iudocus Clictoueus in *suo tract. de vera nobilitate. c.* 10. quod hęc nobilitas generis, vt vera sit & perfecta, virtutibus est adornanda.

NOna consideratio. Secūdo, causatur nobilitas ex sapientia; Quoniam in sapientia vera nobilitas consistit. *Sap.* 7. Omnibus nobilibus nobilior est sapientia. Et vt habetur *Prou.* 8. Melior est enim sapientia cunctis opibus preciosissimis, & omne desiderabile ei non potest comparari: per eam Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. per eam Principes imperant; & potentes decernunt iustitiam, &, vt habetur *Eccles.* 9. Melior est sapientia quam arma bellica, & ibi 10. *cap.* Preciosior est sapientia paruaque gloria ad tempus, stultitia. & de hac sapientia cum pauci illam habent. vide *Eccles.* 24. 25. & 29. vt ample per Ioan. de Montelono *in suo promptuario iuris in verbo sapientia.* Et hanc habuit Salomon, quam petiit à Domino, iuxta ea, quæ habentur *Sap.* 9. vbi dicit, Deus patrum meorum, & Domine misericordiæ, qui fecisti omnia verbo tuo, & sapientia tua constituisti hominem, vt dominaretur creaturæ, quæ à se facta est, vt disponat orbem terrarum in æquitate & iustitia, & in directione cordis iudicium iudicet, da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam, &c. Et subiungit: Mitte illam de cœlis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuæ, vt mecum sit, & mecum laboret, & sciam, quid acceptum sit apud te.

DEcima consideratio. Quo ad nos, ex scientia nostra qui consequitur nobilitatem. Vnde & dicit textus *in l. prouidendum. C. de postul.* Meritum scientiæ ciuilis iuris, ipso iure reddit peritum nobiliss. Vnde Vlp. dictus est nobilis. *l. 2. § fi. in fine. de excusa. tut.* & nobilis. *l. diximus. in fi. ff. de excusat. tuto.* Item, dictus fuit clarissimus. *l. custodias. ff. de publicis iudic.*

Hinc est, quod Princeps Iurisperitis reuerentiam habet. *l. quicquid. Cod. de aduoc. diuers. iud.* Ex hoc, dicuntur Iurisperiti à Principe præhonorari, secundum Angelum *l. cum salutatis. Cod. de scn. passis.*

Hinc etiam est, quod Doctores legum sunt ab omnibus honorandi, nec debent ab aliis, quantumcunque maximis, fratres appellari, sed domini. *l. 2. C. de off. diuers. iud.* faciunt ad prædicta, quæ dicit Fel. *in c. cum à Deo. in 3. colum. extra de rescript.* vbi dicit, quod sola literatura quem nobilem facit, pro hoc etiam facit textus *in l. 1. § est quaedam sacratissima. ff. de variis & extraordin. cogni.* Ita voluit Angel. *in l. sed & si susceperit. §. 1. ff. de iudic.* Alex. *in additio. ad Bart. in l. 1. Cod. de dign. lib.* 12. & faciunt, quæ dicit in *l. quisquis. Cod. de postulan.* Faciunt quæ dicit *Barb. in rub. de off. deleg. in 3. col. & in consil. 58. in 2. vol.* Imo ex tali scientia non solum quis consequitur nobilitatem, testante Cassiod. *l. 9. epist.* 8. & Roderico *in speculo vitæ lib. 2. cap.* 5. sed etiam honor, & vtilitas testante Imperatore Iustin. *in §. summa. in proœm. Instit. ibi: & vos met ipsos sic eruditos ostend. vt spes vos pulcherrima foueat totoque opere legitimo perfecto, posse etiam nostram Rempublicam in partibus eius vobis credendam gubernari.* Hic dicit tex. *in §. fin. in finalibus verbis. in Authent. de hæred. & Falcid. colum.* 1. neminem leges in anxietate, nec etiam in paupertate mori permittunt.

Bonus tamen de Curtili *in d. suo tractat. nobilitatis. in 3. part. numer.* 97. dicit, quod Bartol. *in l. iudices. Cod. de dig. libr.* 12. videtur sentire, quod non solum scientia sufficit ad nobilitandum aliquem, nisi etiam cum scientia concurrat dignitas doctoratus, vel officium, vt dicit apparere ex verbis ibi positis; *qui tamen exuti dignitate inter priuatos habentur.* Idem videntur sentire Cyn. *in d. l. prouidendum.* & Alexand. *in consil. 94. colum. 2. vers. sed ita. in 1. volum.* dum dicit, quod sola ratione dignitatis doctoratus, doctor dicitur nobilis. allegat text. in *l. 5. §. fin. ff. de excusat. tu.* Idem sequitur Romanus in *l. si vere. in 5. fallentia. ff. solut. matr.* Licet ibi videatur quædam palliare pro concordia, dicendo; quod aut loquimur de nobilitate animi, quæ virtutibus causatur, atque scientia, secundum Philosophos; & tunc verum est, quod dicit glo. *in d. l. prouidendum* scilicet, scientia in nobilitate suum possessorem, nulla alia adiecta dignitate.

Aut vero nos loquimur de politica nobilitate, seu ciuili; & tunc procedit, quod dicit Bar. *in d. l. iudices.* & alij supra allegati.

Rationem ibi diuersitatis assignat, ex quibus concludit, quod ratione scientiæ simplicis acquiritur vna nobilitas, & ratione doctoratus alia: eo, quia doctoratus est dignitas, quæ datur in remunerationem, & compensam laborum exactorum, *iuxta l. 1. Cod. de assessoribus. & l. fi. C. de statuis & imagi.* Et scientia confert vnam nobilitatem, quæ est animi. Aliam vero fert doctoratus, quæ est pulitica: aliam iudicatura: de quibus sequuntur considerationes.

VNdecima consideratio. Quod nobilitas causatur ex iudicatura: quoniam vt dicit Bart. *in l. iudices. C. de dignitatibus libr. 12.* Iudices sunt nobiles. dixi ample *in commentarijs nostrarum consuetudinum, in titulo, Des enfans de plusieurs licts. §. 4. in gl. entre gens nobles.* Imo, vt ibi dixi, videtur, quod officiarij Principum saltem qui sunt in dignitate spectabilitatis, aut clarissimatus, cum habeant dignitatem, & dignitas, & nobilitas idem sunt, vt dicit Bar. *in l. 1. C. de dignitat. lib. 12.*

DVodecima consideratio. Quia cum doctoratus sit dignitas. *c. quanto. de magistris.* Bar. *in 1. const. C. 3. col. ver. quaero circa.* vbi communiter docto. Alex. *in cons. 15. 16. & 24. in 1. vol.* Fel. *in rub. de magi. siue c. in c. quanto. Are. in c. super eod. col. 2. & er. 4. ver. de testib.* infinita per eundem Bonum de Curt. *in d. 3. part. num. 99.* Et dicit Iacob. Bonaudt *in gloss. ad l. e. de Terrar. in verbo, officia. art. 1. tertij tractatus*, quod magisterium, & doctoratus sunt honor, & dignitas. Et dignitas & nobilitas idem sunt, vt dicit Bat. *in d. l. 1. C. de dignit. li. 12.* Et ista est honorabilior inter plebeios, & coram populo, quam nobilitas præcedens, quæ sola dicitur animi nobilitas.

Sed ex prædictis infert idem de Curtili *in d. suo tract. 3. par. num. 102.* quod virtuosus, & doctor dicitur nobilis duplici nobilitate, animi scilicet & politica, seu ciuili. Secundum quod Bat. sumit nobilitatem politicam. *in d. l. 1. C. de dig.* Et bene dicitur politica, seu ciuilis, eo, quia dicitur satis conferri per principem, seu Principatum tenentem: ex quo per collegium habens à principe priuilegium confertur, argum. tex *in l. 1. ver. omnia factorum, de veto. iu. enucle.* vbi dicit se omnia factorum, quæ per iureconsultos facta sunt. Quia ab ipso omnis eius impartitur auctoritas. facit tex. *in c. Apostolico. de praben. in 6.* & quæ dicit Fel. per illa iura, *& in c. cum accessissent. de const.* dum loquitur de Principe, confirmante statuta sui inferioris. Et ista nobilitas apud nos tam in vim scientiæ legalis, quam doctoratus, latis practicatur in voce, & loquela, maxime apud Diuionenses: quia omnes aduocati & doctores Diuionenses dicunt se in titulis eorum nobiles & sapientes: non tamen per hoc exempti sunt à muneribus, prout nobiles origine, qui excusantur ab omnibus subsidijs, impositionibus, & fenagijs Principis. Dicam de hac scientia legali amplius, quando tractabo, quod cæteris quibuscunque est præferenda propter multa, quando ponam ordinem literatorum inter se.

DEcimatertia consideratio Nobilitas etiam ex alia virtute, quam ex supradictis causatur, & sic generaliter ex quacunque virtute, vt ait Salustius *in Iugurthino*: quamuis virtus, & sapientia conuertantur, vt quod de vna dicitur, de reliqua dictum intelligatur, Hieronym. ad Celantiam. Et summa apud Deum nobilitas est clarum esse virtutibus: Vnde ille apud Deum maior est, qui iustior, non econtra. *40. distinct. c. multi in fin.* Ioan. And. *in cap. venerabilis. circa medium. de praben. in nouella.* Ex exterioræ virtutum opera, viros eminentes in hac vita constituunt. *23. q. 4. c. si non ex fide.* ad hoc etiam *c. ex studijs. extra de præsum.* Vnde vt dicit Luc. de Pen. *in d. l. mulieres.* Nobilitas nihil aliud est, quam habitus operatioque virtutis in homine, vt in hac specie illa etiam nobilitas, quæ ex bonis moribus procedit, includatur, iuxta illud:

Degenerant homines vitijs, fiuntq; minores,
Exaltat virtus nobilitando genus.

Vnde etiam Ouidius de Ponto *lib. 1.*

Non census, nec opes, nec clarum nomen auorum,
Sed probitas magnos, ingeniumq́; facit.

Et alibi:

Nobilitas sola est, animum quæ moribus ornat,
Exaltare velut si quis, insignet honestas.
Quos sublimet apex morum, licet ampla facultas.
Et patria desit, & gloria sanguinis alti.
Virtus nobilitat animum, virtute remotus
Migrat in exilium nobilitatis honor.
Nobilitas animi sola est atque vnica virtus.

Et vt dicit Bald. *in l. 2. C. de commer. & mercat.* Quicunque est virtute præditus, est nobilis, &, vt dicit Host. *in summa de inst. 9. si quis institur. circa prin.* Non genus nobilitat hominem, sed virtutes, & videntur probari *in l. 1. C. de cond. in hor. publ. ibi: nobilis prudens.* & ibi Bat. & Ioan. de Platea *lib. 10.*

Et hæc est vera nobilitas, quæ plus est commendanda, quam illa, quæ habetur à parentibus, vt dicam infra: Imo hæc progreditur ad parentes. Vnde Tullius *3. de off.* M. Cato sententiam dixit. Huius nostri Catonis pater, vt enim cæteri ex patribus, sic hic, qui illud meruit ex filio, est nominandus. Ita dicit Luc. de Pen. *in l. mulieres. in 2. col. C. de dignitat. lib. 12.* Et facit, quod supra dixi in *parte præcedente*, vbi dixi, quod filius aduocati fisci est cæteris præferendus.

DEcimaquarta consideratio. Etiam nobilitas causatur ex quacunque dignitate: & de ista habetur plene *in l. 2. C. de dignitat. lib. 12.* Quoniam, vt ample dicit Bar. *in d. l. 1.* dignitas & nobilitas idem sunt. Quandoque maxime accipitur prout facit quem differre à plebeis, de qua loquitur in *d. l. 1.* & etiam hic est intentum nostrum, & illud probat sic: Sola dignitas est illa, quæ facit à plebeis differre. *l. 1. in fin. & l. 3. §. tutores. ff. de suspectis tut.* vbi Iacob. de Arena ponit, quod omnis carens dignitate, est plebeius, alias qui est in dignitate, desinit esse plebeius, probatur *in leg. ne quis Cod. vt nemo priuatus.* Illud ergo, quod secundum mores nostros appellatur nobilitas, illud idem est dignitas, quæ facit quem non esse plebeium. Propterea, vt dicit Bartol. hoc videtur esse expressum *in §. plebiscitum, Institut. de iure natur. gent. & ciuil.* vbi dicit gloss. quod plebs continet omnes, exceptis nobilibus. Et in text. *d. §.* appellantur nobiles patricij, & senatores, quæ habent dignitatem facit *l. plebs. in princip. ff. de verbor. signific.* & ita concludit ibi Bart. Licet quodammodo videatur arguere intelligendo alio modo dictum plebiscitum, quem videas. Et vt dicit Lucas de Penna in *d. l. mulieres.* ista nobilitas extenditur etiam ad liberos: vnde susceptus ex patre clarissimo, ob dignitatem retinet nobilitatem, *per d. l. 1. C. de dignitat.* Et, vt dicit, hoc progreditur etiam in ascendentes, vnde pater nobilitatur ex nobilitate filij, *in Auth. constitutio, quæ de dignitat. §. generaliter.*

neraliter. Et idem dicit esse de nobilitate, quæ pronenit ex virtute, & sciencia, de qua hic ante dixi.

DEcimaquinta considetatio. Etiam nobilitas causatur ex Ducatu, Comitatu, Baronia, vel dominio huiusmodi: Et quanto maior est dignitas; tanto magis est nobilis, & de his maioribus dignitatibus dixi supra *in part. præcedente*, vbi posui de Ducibus, Comitibus, Marchionibus. Hic vero tantum loquar de Baroniis, & alia dignitate simili, vel inferiori.

Sed quia supra promisi hic loqui de Baronia, & Principatu, videndum est, quis Baro, & quis Princeps dicatur. Nam Franciscus de Curt. iunior *in sua tracta. feud. in 2. part. col. 28. verb. sed quia gl. & doct.* dicit post Barbat. *in rep. extrauag. volentes.* illum allegando, non reperire textum formalem in iure exprimentem hoc nomen *Baro*, & subiicit, quod text. *in capit. 1. quis dicatur Dux, Marchio, Comes*, videtur tacite exprimere hoc nomen, dum dicit: *Qui vero à Principe, vel à plebe aliqua, aut plebis parte, per feudum fuerit inuestitus, is capitaneus appellatur, qui proprie Valuasor magnus appellabatur*. Nam, vt dicit, si ille textus recte ponderetur, importat hominem inferiorem à Comite: & sic videtur intelligendus de Barone. Et ad hoc adduc. t Bal. *in cap. 1. in pr. qui feud. dare possunt*. dum dicit: *Sunt, quos vulgo Barones appellamus*. & refert quendam magnum doctorem sic dixisse in sua summa.

Addit Franciscus vltra Barbatiam, quod illud probatur in illo tex. iuncta glo. & eo, quod voluit Dominicus de S. Gemi. *in c. fundamenta circa fi. de elect. in 6.* Nam tex. ibi facit mentionem de Barone. Et glo. declarat, quis dicatur Dux, Marchio, Comes, non autem declarat, quis dicatur Baro, sed bene declarat quis dicatur Capitaneus: & tamen Dominicus de S. Gemi. ibi dicit, quod differentia sit inter Principem, & Baronem, vt in gl. ergo sentit expresse, quod capitaneus dicatur Baro: & istam eandem opinionem etiam tenet Aluar. *in d. ca. 1. in 2. col. quis dicatur Dux, Marchio*. Et vt dicit idem Franciscus ibi, Baro dicitur à Bares; Latine vero grauis Et etiam dicit Alb. de Rosa. *in sua dictiona. in verb. Baro.* quod Barones dicuntur graues personæ, à Græco vocabulo baria, quod idem est, quod authoritas grauis. & Calepi. *in sua dictiona. in ver. Baro*, ponit, quod Baro est vir fortis, à quo fit diminutiuum Baruncnlus.

Et licet supra dixerim, quod ex ordine literæ ex suprascriptione *cap. grandi de supplen. negligen. prælato*, Barones videntur debere præferri Comitibus; tamen est fortis tex. in contrarium, *in d. cap. fundamenta. de elect. in 6.* vbi præponuntur Comites Baronibus, & ibi arguetur ab ordine literæ; Et maior est autoritas scripturæ dispositionis, quam subscriptionis. Et de his vide *supra in 5. part. in 47. consid.* Mihi videtur, quicquid isti boni patres dixerint, quod hodie Baronia sit quædam dignitas, inter nobiles habens quandam præeminentiam inter solos simplices nobiles, post principatus ex consuetudine introductam, & ex quodam modo vtendi diuersimode secundum diuersas patrias. Et apud nos proprie Barones dicuntur tales, qui habent præeminentiam aliquam vltra simplices nobiles, & subsunt sub Ducibus aut Comitibus. Cum vt veraciter Dux dici possit, debeat habere decem Comites sub se, sicut Archiepisc. debet habere decem Duces sub se, & Rex debet habere decem Duces sub se, seu decem Ducatus dignitatem habentes, vt notatur *in c. constitutus. el. 2. in 2. notab. extra de testi.* & facit tex. *in cap. scitote. 6. q. 3.* Dux vero Comites, & consequenter Comes Barones; inquantū habet maiores sub se, in tantū est maior: sic etiam Baro inquantum sub se plures vasallos, seu fundatarios habet, sic maior dicitur. Quanto enim quisque maioribus præest, tanto ipse maior, & honestior est *in Authen. de defenso. ciuitat. §. nos igitur.* Vnde & illud, Gloria regis in lata gente, & in diminutione populi contritio Principis. *1. q. 4. §. his ita. ver. item Dauid*: & quanto maiora quis tractat, tāto ipse maior est, *de conse. dist. 5. c. de his vero.* Et Salust *in proœmio. Catilin.* Maximam gloriā in maximo imperio putauere.

Apud nos etiam est adhuc alius terminus vulgaris & consuetudinarius, qui dicitur Banneretus: hic dicitur *Baron bannerets*, qui videlicet tales dici debent, quod Bannetiam, quo apud nos dicunt Vexillum ante eorum dominum portare possunt. Et tales Barones ex consuetudine nostra maiorem potestatem habent, quam simplices domini habentes solum iurisdictionem omnimodam: quoniam etiam in patibulis, seu furcis eorum, demonstratur diuersitas: quia eorum patibula possunt facere ædificari cum quatuor pilaribus, & summitate ascendente: simplices vero nobiles; hæc patibula faciunt duobus pilaribus, seu columnis; aut cum vna columna, seu potentia. Et tales Barones etiam apud nos habent sigillum proprium, & Balliuos, qui sunt iudices, ad quos ab eorum castellanis; seu præpositis appellatur, & de huiusmodi Balliuis, ad Balliuum Principis.

Apud Neapolitanos vero, omnes quasi nobiles habentes iurisdictionem in suis oppidis, & castellis dicuntur Barones, & de his me remitto ad totalem vsantiam in suis locis obseruatam: & de ritibus Neapolitanorum nobilium latius infra dicetur.

In multis tamen locis Franciæ non dicitur Baronia; nisi habeat quatuor castellaneas sub se, hospitale fundatum, aut ecclesiam collegiatam, cum sigillo authentico: Et hoc modo cum tales inueniantur, credo eas esse dignitates præcipuas ante simplicem nobilitatem; & post Comitatum.

De dignitate vero principatus speciali, credo eam etiam introductam fuisse ex consuetudine, & esse maiorem Baronia: quia licet non habeat in totum imperialia & regalia, habet tamen aliqua, aut ex consuetudine, aut ex priuilegio: vt est principatus Orengiæ; Pedemonti, & Achaia, quæ habent iura regalia: vt videmus, & dixi supra in 5. *part. in 54. consid.* Cum habeant Parlamenta, & alia regalia, & apud nos, quicquid sit ex consuetudine nostra, excedunt dignitatem Baroniæ, & quasi adæquantur Comitibus. Ideo huic consuetudini standum erit; cum in talibus multum operetur, vt dicit Bald. *in cap. 1. §. Marchio. in tit. de his qui feud. dare poss.* & dixi supra in pluribus locis, quæ non repeto breuitatis causa.

Aduertatur tamen ad id, quod dicit Iacobinus de S. Georg. *in tractat. de feudis. in verb. Princeps.* vbi aliqua ponit, quæ hic non transporto. Et vide etiam quæ posui *in consuetudinibus nostris Ducat. Burgund. in rub. des iustices et droits d'scelles, in §. 5. in gl. de prince.* vbi ponitur diffinitio huius dictionis, *Princeps*.

Et redeundo ad propositum, vnde digressi sumus, ex Baronia, vel dominio huiusmodi, quod dominus habet in homines, & fideles suos, censetur habere dignitatem, etiam si castrum habeat dignitatem, ratione cuius dignitatis præfertur omnibus aliis nobilibus.

Hinc videmus, quod in hac diœcesi Heduens. in introitu Episcopi Heduens. si assistant nobiles, præferuntur omnibus quatuor, qui dicuntur Barones.

videlicet Baro de Sullyaco, Baro de Luxiaco, Baro de Motha S. Ioan. & Baro de Monte Petroso. Qui tanquam primi huius diœcesis; eo, quia Barones præferuntur quibusdam nobilibus, & obtinent primum locum, tam in ambulando cum Episcopo, aut iuxta Episcopum; quam in portando cathedram, seu tangendo, aut pallium portando, ex quo denotatur, quod ista Baronia habet aliquid præeminentiæ vltra alios nobiles.

Et vt dicit Luc. de Pen. Hæc nobilitas non quæritur ex alio feudo, quam in quo sunt vasalli & fideles, secundum Andr. de Iser. in tit. de capitan. qui curiam vendidit. in c. 1. in fin. in vsib. feud. Ita quidem, quod non sint modici numero, sed multi; vt not. ipse Andr. in vsib. feud. in tit. quibus modis feudum amittatur. Imo etiam numero copioso; eo, quia præmium dignitatis, seu nobilitatis est habere subditos in Auth. vt iudices sine quoquo suffragio. §. volumus diuites & locupletes. co. tit. §. 1. Et quanto quisque maioribus præest, tanto maior est, vt dixi hic ante.

Et, vt dicit Luc. de Pen. in d. l. mulieres. non dicitur vera nobilitas ex infeudatione, nisi sit à Principe, vt in cap. 1. quis dicatur Dux, Marchio. & in l. 1. C. de domest. & protect. & quod ibi not. & l. 1. C. de præpos. labor. lib. 12. & in l. vniuersos. Cod. de decur. lib. 19. in medio gloss. illius, ibi: cum enim tale officium sit à principibus.

A Rege enim emanat origo dignitatum temporalium, vt sentit Oros. ad Augustinum, ad hoc c. cum dominus. 10. distinct. tamen dicit etiam Bald. in consil. 129. in 2. col. in 2. volum. quod qui ex priuilegio, vel alias iurisdictionem habet, dicitur nobilis: de quo dixi in commentariis nostrarum consuetudinum Ducat. Burg. tit. Des droicts & appart. à gens mariez. §. 19. in gl. entre gens nobles. vers. 4. vbi etiam quædam dixi de nobilitate.

Hinc est, quod feudum nobile nobilitat suum possessorem. Aluar. & Iacob. de Beluiso in præludiis feudorum. in princip. in 10. col. tital. qui feud. dare possunt.

Et dicitur nobile feudum antiquum, quod est infeudatum nobili à Principe: secus si alteri, quoniam nobilitas ictu oculi non nascitur, secundum Bald. in præludiis feudor. in 10. diuisione alleg. stemmata. ff. de gradibus cognat. Sequitur Dec. in consil. 52. colum. 2. post medium. de quo ample per Bonum de Cur. in suo tract. nobilitatis in 3. part. in. 200. & 201.

Aduertendum est tamen etiam ad id, quod dicit Luc. de Pen. in l. cum neque. C. de incolis. lib. 10. quod si rusticus emat feudum nobile, non ex hoc fit nobilis: res enim à persona sumit conditionem, & honorem, & non econtra l. vtilissime. ff. de ædilitio edict. l. 1. C. de imponen. lucrat. de script. lib. 10.

Aduertendum est etiam ad huiusmodi Barones, quod ipsi præcedunt milites, ca. venerabilis. de confirm. vtili vel inutili. in subscrip. & Barb. in consi. 57. col. 2. in fi. cum seq. in 2. col.

Et Luc. de Pen. in l. fin. C. de manc. & colon. patrim. lib. 10. vbi dicit, quod cum Reges haberent plures filios, nec omnes reges facere posset, eo, quod regnum sectionem non patitur: Innoc. & alij in c. licet. de voto, & vni administratio regni est committenda, Arch. 2. q. 7. §. idem obijcitur. donabant eis ampla castra cũ iurisdictione & imperio, inde vocabantur Barones, id est, Filij aliis excelsiores, secũdum eum, & pro hoc est bonus tex. in extrauag. volentes. ver. Comites, Barones, & Nobiles. & ibi And. Barb. in sua eleganti repet. & licet tex. in subscriptione c. grandi, supra alleg. præponat Barones Comitibus; tamen Comites sunt præferendi: vt dixi supra in 5. part. vt etiam tenet Franc. de Curt. in tract. suo feudorum. in 2. part. princ. ver. principaliter videndum est, nisi tamen tales Barones essent filij Principum; quia etiam præferri debent Comitibus sicut Comites filij Regum præferuntur aliis Ducibus, dixi supra in 5. part.

Decimasexta consideratio. Causatur interdum nobilitas ex communi opinione, puta si aliquis cõmuniter pro nobili habeatur, l. cum de lanionis. §. asinam ff. de fundo instructo, instrumento quo leg. l. 1. §. 1. ff. de fluminibus. l. fin. ad fin. C. si seruus, aut libert. ad decurio. aspira. & C. mandati. l. si pro ea.

Et horum nobilium infinitus est numerus, & tales non sunt veri nobiles, sed asserti tales: vt dicit Luc. de Pen. in d. l. mulieres. in 3. col. Cod. de dig. lib. 12. Nihil enim stultius est, quam sentire opinione vulgi aliquem esse beatum, vt ait Tull. de leg. Sed huiusmodi assertiones quandoque sunt mendosæ, vt facit tex. in l. si priuatus in 2. responso. ff. qui & à quib. & ff. de off. prætoris. l. Barbarius. Sic etiam falsa erat assertio; quam de Iesu turbæ faciebant Nam alij dicebãt ipsum esse prophetam; alij Io. Baptistam, & dicitur Luc. 9. Dicit tamen Fel. in hoc in c. super eo. de testib. col. 3. quod inhærendo communi opinioni vulgarium, secundum quam verba intelligi debent. cum de nobilitate fit mentio, intelligitur de nobilitate generis. notat Matthæus Matthesilanus notabili suo 103. in c. not. quod si capitulum. Quod an sit verum, vide Bonum de Curt. in d. suo tract. 3. part. n. 179. & 180. vbi arguit in contrarium; eo, quia verba sunt intelligenda, secundum modum loquendi peritorum, & videatur ibi, non insisto;

Et ideo hoc casu dicit Soci. consi. suo. 246. col. 2. vers. prima ratio, quod non sufficit in tali casu dicere, quod talis est nobilis. Imo etiam dici debet, quod talis reputatur. Faciunt quæ dicit do. meus Ias. post Bar. & alios in l. 1. C. testa. vbi dicit, quod non sufficit, quod dicatur quod testis est infamis, aut excommunicatus: sed etiam requiritur, quod dicatur, quod talis tenetur & reputatur. Idem tenet Bar. in l. si arbiter. C. de sententiis. & in l. ad testium. §. 1. & in leg. cam lege. ff. de testam.

Et ad prædicta faciunt, quæ dicit Paul. de Castren. consi. 107 col. 2. & 3. alleg. per Arch. in c. 1. de consuet. li. 6. Phil. Dec. in c. nouit. in 6. not. de iud. & in l. fœmina. in 9. col. ff. de regul. iur. Rochus de Curte in repet. cap. fin. col. 16. versic. 7. infertur de consuetudine. Alber de Rosa in 1. part. statutorum. quæst. 157. facit tex. in l. 1. §. quotidiana. ff. de aqua quotid. & æstiua. Facit quod dicit idem Dec. in cap. ad aures. in princ. extra de rescript. Faciunt, quæ dicunt Hostiens. Ant. de Butr. & Abbas post alios in cap. illud. de præscript. Bald. in l. sine possidetis. in 4. opposit. C. de probatio. cum similibus per Dom. Decium adductis in consi. 118. col. 1. ad fin. Et Domin. Franciscum Balbum in suo tractatu de præscr. in 3. part. in 17. col. in fi. versi. 3. præmissa. vbi dicunt, quod si quis longo tempore fuit reputatus clericus, & in possessione beneficij etiam curati, habet intentionem fundatam, & clericus præsumitur, & rector beneficij.

Et ideo hæc nobilitas probari potest per famam, quod fama est, quod talis reputatur nobilis. Bald. in leg. prouidendum. C. de postul. Alex. in addit. ad Bar. in l. de minore. § tormenta. col. penult. ff. de quæst. sequitur idem D. Dec. in c. 1. in 4. col. in princ. versi. 2. casus extra de appel.

De hac materia; quomodo ex communi opinione

& repu-

& reputatione quis probatur nobilis, vide Bonum de Curt. in *tract. suo nobilitatis, in 3. par.* n. 160. 161. 162. Et alium modum nobilitatis probandæ ponit Card. Alex. in *c. per venerabilem. §. quod autem. col. 22. cum seq. extr. qui filii sint legit.*

Faciunt & vltra, quæ dicit Bart. Cæp. in *suo tract. de imperat. milit. eligẽdo, in verb. nobilitatis, ver. 11. fuit opi.* vbi dicit, quod statuta & cõsuetudines loci, faciũt quẽ esse nobilẽ, qui alias non esset; quia ibi ratione statuti, aut cõsuetudinis, reputatur talis, vt est apud Venetos, & Flor. apud quos ex corũ statutis, & consuetudinib. reputantur nobiles tales, qui alias de iure non essent: & hoc dicit probari in *l. 1. §. pen. ff. de muner. & honor.* Et hoc sentit Bart. in *l. vn. C. de mulierib. & in quo loco. lib. 10. in 2. col. versic. sed quæro, quæ dicatur. ver. venio ad secundum.* vbi dicit, quod honor est ille, qui sic reputatur in loco, & sic officium in vno loco reputantur honor. alibi non. *alleg. l. munerum, circa pr. ibi: calendarij quoque. ff. de mun. & honor.* vbi hoc optime probatur. Et faciunt, quæ dicit Io. de Imo. in *c. de mul. ... in fi. ext. de preb.* quod ad discernendum dignitatem secularem attendenda est consuetudo, sicut attẽditur in beneficiis Ecclesiasticis per ea, quę habentur in *c. cum omnium. extra de consuet.*

Et ideo, vt dicit Cæpol in *loco supra alleg.* Cũ apud exteras gentes sint in hoc diuersæ consuetudines necesse est, vt diuersis modis nobiles cẽseantur, & in casu prædicto, vt dicit ibi, nobiles sunt ex statuto, vel consuetudine, qui admittuntur ad consilia & officia, non comprehenduntur Bastardi & Spurij, vt notat Baldus in *l. cum legitime. ff. de statu & imaginib.* Aluarotus *in c. 1. in antep. col. in prin. qui dicatur Dux. Marchio. Comes, in vsib. feud.* dixi *in commentariis nostris super consuet. Ducatus Burg. tit. Des successions des bastards. §. 3. in gl. 1. in fi.* vbi dixi, quod ex consuetudine Franciæ bastardi retinent nobilitatem, & possunt portare nomen, & arma domus, pro hoc etiam videatur Bonus de Curt. in *d. tract. in 4. par. nu. 45. & 46.* vbi ample.

Vnde, vt dicit tex. in *l. generaliter. §. spurios. ff de decur.* Spurij ad honores, & decurionatus non admittuntur, nec etiam ad beneficia, *c. cum in cunctis. de elect.* propter tamen sua merita, virtutes & commendatos mores, nedum ad beneficia simplicia: imo etiam ad maiores dignitates, & Pontificatus sedem, admittuntur. *c. 1. §. Sed & hoc intelligendum. 56. dist.* prout fuerũt Felix III. natione Romanus, qui ex Felice patre presbytero fuit, Gelasius natione Afer ex patre Episcopo Valerio natus est, Agapitus natione Romanus, ex patre Gorgia presbytero originem duxit. Quam plures etiam alij fuerunt qui ex sacerdotibus nati Apostolicæ sedi præfuerunt. De quibus in *c. Osius. 56. dist.* Dicit tamen ibi Ioan. de Turrecrem. quod licet tales fuerint filij sacerdotum: non tamen erant spurij: quia fuerant suscepti in laicali statu parentum, & antequam ad sacros ordines fuissent promoti.

Hinc & vlterius idem Cæpol. in *d. tract. in verb. nobilitatis. in 18. opinio.* quod consuetudo, & statuta Venetorum faciant aliquos nobiles: qui alias de iure nõ essent nobiles: quoniã, vt dicit, licet mercatura impediat nobilitatem; tamen apud eos si fuerint de senatu eorum, vel de certis familiis, & si exerceant mercaturam, non perdunt nobilitatem ex statutis, & consuetudine illorum, quod dicit esse verum, si exerceant mercaturam magnam, & copiosam; secus si est tenuis & vilis, vt sentire videtur M. Tullius Cicero in *lib. de offic.* Tamen quicquid sit mercatura: est contraria nobilitati, cum eis sit interdicta, *l. nobiliores. C. de commercijs & mercat.* Et de hac nobilitate Venetorum nõ obstat eorum mercatura, etiam meminit Bonus de Curtili in *d. suo tract. 3. part. num. 134. & 135.*

Decimaseptima consideratio. Nobilitas causatur, & inducitur ex Principis concessione, siue priuilegio, quod potest facere Princeps, secundum Bald. in *l. sacrilegij. C. de diuersis rescriptis.* facit tex. *in c. cum redemptor. 12. q. 2. & in l. 2. & fin. ff. de natal. restit.*

Et talis sic nobilitatus a Principe non perdit iura popularium. Bart. in *l. Alexandrinus. C. de decu. lib. 10.* facit *l. quod fauore. C. de legib. cum vulgarib.* Nobilis effectus popularis non perdit nobilitatem. Alex. in *consi. 37. in 5. vol.* Bal. in *l. per adoptionem. ff. de adopt.*

Contrarium tamen in hoc videtur decisum in *tractatu* intitulato, *Speculum humanæ vitæ. l. 1. c. 8.* dicens. Non recte dici posse, Principem sua voluntate eos efficere posse nobiles, qui ex plebeis orti sunt parentib. Vnde requisitum quadam die, plurimumque lacessitũ precibus Sigismundum Cęsarem à quodam plebeio sibi admodum dilecto: vt illum nobilem faceret, respondisse quidem non indocte, sed prudenter ac facete; Referit diuitem quidem, aut exemptum te facere nobilem vero minime.

Sequor tamen opinionem Bald. in *d. l. ... legis*, quã etiam opinionem secutus est Bonus de Curt. in *suo tract. nobilit. in 3. par. num. 116. 127. 128. & 129.* Vbi amplas ponit remissiones, quomodo intelligitur statutũ, quod nobiles æquiparentur popularibus. De quo per Alex in *consi. 108. col. 4. in 3. vol.* & per eundem in *l. sub conditione. ff. de liber. & posthum.*

Et an statutum seu consuetudo faciens mentionem de nobilibus comprehendat tales, licet Felin. in *c. super eod. de testib. in 3 col.* dicat: quod inhærendo communi opinioni vulgarium, secundum quam verba debent intelligi, cum de nobilitate fit mentio, intelligitur de nobilitate generis, prout notat etiam Matthesilanus *notabili suo 103. in cap. not. quod si capitulum.* & Paulus de Cast. *consi. 228.* & dixi supra.

Cum autem consuetudines in Ducatu Burgundiæ habeamus dantes quædam priuilegia nobilibus tam in *§. 19. in tit. des droits & appartenances à gens mariez*, quã in *tit. Des enfans de plusieurs licts. §. 4. cũ seq.* Eo, quia sunt factę à viris doctis & literatis, vt patet in *proœmio illarum.* Ideo debent intelligi de quacũque nobilitate iuridica; eo, quia verba à doctis prolata sunt intelligenda secundum loquendi modũ peritorũ. gl. vbi Bar. not. *in l. quod si nepotes.* quam Bart. legit *cũ l. si quis filio ... de testa. tutel.* Alex. *consi. 82. in 1. vol.* & ita in simili casu arguit Barb. in *repet. extrauag. volentes. in verb. nobiles: & in consi. 57. in 3. & 5. col. & consi. 135. 1. col. 2. vol.* De quo plene per Bonum de Curt. in *d. suo tract. de nobilit. in 3. par. nu. 179. & nu. 180.* vbi ample de materia, quæ nobilitas comprehendatur in statuto mẽtionẽ faciẽte de nobilitate. In casu tamen nostrarũ cõsuetudinũ supra mentionato quædã dixi ibi.

Sed aduerte ad prędicta, quod si quis nobilitetur à Principe, gaudet priuilegio nobilitatis, si exerceat actus nobilitatis, & non alias. Ex quo dixi, in casu de quodã populari alicuius ciuitatis, qui licet fuisset nobilitatus a Principe; tamẽ quia actus nobiliũ nõ exercebat: imo semper cũ popularib. morabatur more popularis: & ipse & vxor eius vestib. popularib. semper vestiebãtur, & debebãt reputari populares, & nõ nobiles; eo, quia in hoc quo ad tales, est diuersitas habitus.

Nam mulieres nobilium solent portare in capite torerã ex veluto; mulieres vero popularium, portare solent caputia ex panno laneo; & ista est notoria,

& manifesta differentia, quæ fit inter prædictas mulieres: Nam eo, quia habitus demonstrat qualitatem, & dignitatem personæ deferentis, vt ex multis colligitur *in l. muril. legull. C. de murileg. lib.* 11. facit tex. *in ca. si iudex laicus. de sentent. excom. in* 6. & mouebar argumento eorum, quæ dicit Antonius de Butr. *in c. cum desideres. extra de sent. excom.* Bald. *in l. 1. C. de auris & falsis mener. &* in *l. militem. C. de procurat.* Salyc *in l. non prohibentur. C. qui accus. non poss.* Quod milites non exercentes militiam non gaudent priuilegiis militum, facit tex. *in l. 1. ubi: prius non exerceant. ff. de excus. tut.* Faciunt, quæ dicit Card. Flor. *in c. 1. q. 9. q. extr. de celebr. miss.* Dixi *in præambulo nostris Commentariis in* §. 19. *supra iam allegato.*

Faciunt & alia, quæ dicit Bonus de Cur. *in prod. suo tract. par. 3. ... vsque ad ... 91* vbi dicit: Tales, qui gratia Principis nobilitatem acquirunt, licet sint descripti in matricula nobilium: si tamen non agant actus nobilium, non gaudent priuilegiis nobilium, nec comprehenduntur in statuto faciente mentionem de nobilibus.

DEcimaoctaua consideratio Nobilitas etiam causatur ex loco: Quoniam ciuis ex vrbe splendida oriundus nobilis est, facit *c. nos qui. 40. dist. & c. nud. & c. Adam.* facit *l. non ta tum. §. 1. ff. de excus. tut.* facit *l. seruos. C. ad l. Iuliam de vi publica.* facit *in l. vrbe. ff. de statu homi.* & vt dicit Bald. *in l. 2. C. de Alexand. primat. lib.* 11. quod melius est esse popularem nobilis ciuitatis, quam nobilem esse mediocris ciuitatis. Et ibi etiam Iacob. Rebuff & Ioan. de Plat. & facit text. *in Au. hered. de hered. & Falcid. in prin. collat. 1.* & sequitur Ludou. Rom. *in l. si vero. ff. sol. matr. in 11. fallen. primæ part.* licet gl. *in l. 1. C. de colonis Palestinis* dicat: quod natus in terra, in qua Christus est natus, non gaudet priuilegio maiori, quam coloni aliarum prouinciarum.

Et aduerte: quia vt dicit dom. meus Iason. *in §. item Seruian. in 4. c. lum. Insti. de actio.* nobilis inhabitans villam siue rus, non censetur propterea rusticus: quia nobilis à rustico non loco, sed genere distinguitur: quamuis text. *in l. 1. C. ne rustic. ad vll. obseq. deuoc. lib.* 11. dicat, quod omnes illi censentur rusticani. qui habitant extra muros ciuitatis. quem textum ita refert Bar. in *l. cons. ficiuntur. §. codicillis. ff. de iure codicill.* & etiam Luc. de Penna in *d. l. mulieres. in 3. col. de dignit.* vbi etiam ad hoc allegat tex. in *l. cum scimus. prope fin. C. de agric. & cen. sit. lib.* 11.

Et quamuis Raphael Fulgos. in *l. fin. Cod. de testa.* dixerit illum censendum rusticum, qui per totam diem, vel pro maiori parte stat in rure, quamuis sit nobilis: Sed vt dicit Dom. meus Ias. in *dict. §. credit.* quod loquatur quantum ad hoc, vt dispositæ in rusticis habeant locum, de quo etiam, vt dicit Cynus Rayn. Angel. & Saly. in *d. l. fin. & in locis ibi per eum alleg.* bene dixit quod leges pluris existimant, & faciunt nobilem habitantem in ciuitate, quam habitantem in villa. Ita probat text. in *Auth. præsides. in verb. nobiliores ciuitatum habitantes. C. de Episc. aud.* & text. vnde sumitur in *§. interim. in ver. nobilioribus. & in Auth. de defen. ciuit. coll.* 4.

Apud nos Gallos tamen Nobiles vt plurimum habitant in rure, & ibi reiecta omni mercatura cultui agrorum, (saltem non multum opulenti) & rusticanæ sei per familiam vacant: curam circa gregem atque armenta gerentes suam, redditus suos sibi annuos debitos pecuniaria re, non mercimonia quærētes, quandoque venationibus intendunt. De quib. late & vere inferius dicetur ista parte, in 49. *consid.* Bonus de Curtili in *suo tract. nobilit. 3. par. n.* 144. dicit: quod vbi quis prædicta obseruat, capax est, & si recenti compertus sit familia, hoc tamen viuendi modo lucrique genere eidem patescit aditus. Et, vt dicit, ita viuntur Romani, ac etiam Itali hæc habent, quod omnes suo reditu, aut etiam quęstu non vili se reputant nobiles, licet habitent in Ciuitatibus, quoniam adhuc tales se reputant magis nobiles.

Qui autem dicantur exercere vile officium, vel viles artes, dicam infra in 11. *par. de plebeis, in 27. consid.* Sed tamen vide in *l. ne quis, in verbo, officiis, & in verbo, stationarius. & ibi Bart. Iacob. Rebuffi, & Ioann. de Plat. C. de dignit. li.* 12. Cæpolla in *tract. de imperat. militum eligen. in verbo, nobilitatis, col.* 5 Et tales exercentes artes viles & mechanicas, non possunt esse nobiles, vt dicit Bald. *in l. nobiliores. C. de commerc. & mercat.*

Videmus tamen apud nos, quod cuiuscunque conditionis sint homines nostræ ciuitatis Hedu oriundi, habent iura nobilitatis: eo, quia habent facultatem, & priuilegium acquirendi & tenendi feuda nobilia, ac si essent nobiles: & tale priuilegium habent etiā Diuion. quod impetrauerunt a rege Ludouico XII. cuius anima requiescat in pace: quia erat zelator pacis, iustitiæ, & tranquillitatis suorum subditorum; nec credo fuisse à quingentis annis Regem in Francia, qui magis dilexerit iustitiam, & oderit iniquitatem: & in priuilegiis eorum est appositum, quod possint vti tali priuilegio. prout ciues Heduen. & Cabilon.

Et nunc non esset sine dubio, an istud priuilegium seu facultas extendatur etiam ad vilissimas artes exercentes; cum dignitatem habere non possint. Et nobilitas & dignitas idem sunt. vt dixi supra in 76. *consid. 1. part.* ergo nec iura nobilitatis.

DEcimanona cōsideratio. Adhærentes lateri Principis, & eidem in officio quocunque minimo seruientes, nobilitantur, & nobiles efficiuntur. Faciūt, quæ dicit Ang. Aret. in *§. fi. in 1. col. Inst. de except.* per tex. in *l. 1. C. de mand. princ. & in l. laudabile. C. de aduo. diuers. iud.* quod secretarij Principis dicuntur in dignitate constituti. Sequitur Fel. in *c. fraternitatis, in 2. col. ext. de heret.* Facit quod dicit Ang. in *l. 1. C. de præpos. sacr. larg.* per illum text. quē refert, & sequitur Do. meus Ias. in *l. omnium. in 2. col. C. de test.* Et quod dicit Bar. in *l. 1. C. de mulier. & in quo loco. li.* 12. vbi dicit, cubicularios Principis esse dignitate & honore constitutos. Et quod dicit Barb. in *tract. de præstantia Card. q. 1. col.* 2. Et vbi dicit coquum Principis esse in dignitate, & habere dignitatem: imo vt dixi supra in 1. *part. in 56. consi. & in 6. part. in 27. consid.* Omnes famulantes Principi sunt in dignitate, & ideo nobiles: cum dignitas & nobilitas idem sint. Bar. in *l. 1. C. de dignit. lib.* 12. & dixi supra.

VIgesima consideratio. Nobilitas etiam causatur ex vsu tantum tēporis; cuius initij memoria non extat in contrarium; cū hoc tempus habeat vim tituli iustitiæ, priuilegij, & veritatis Barb *cons. 9. in 1. col. in 1. vol.* & operatur etiam circa ea, quæ sunt Regalia, vt per Canonistas in *ca. super quibusdam. §. præterea. de verb. sig.* Et tantum potest quantum Imperator cum causa. And. de Isern. *in tit. quæ sint Regalia. in ver. flumina nauigabilia. col 2. circa med.*

Et multa de effectu huius temporis immemorialis

dixi

dixi *in consuetudinib. Ducat. Burg. tit. Des iustices. §. 2. in glo. & la preuue. & in multis aliis locis* & adde plura cumulata per Alexand. *in cons. 6 in 2. colum. in princ. in 1. volu.* per dom. meum Ias. *in auth. si quis in aliquo. C. de edenda. & in §. omnium in 14. colum. Inst. de act. & in l. ex his verbis. C. de mil. testam. & in repet. l. admonendi in 90. colum. ff. de iureiurand.* per D. Philipp. Dec. *cons. 85. column. 2. & consil. 42. colum. 1. cons. 35. colum. 2. cons. 174. col. & in c. 1. char. 7. extra de fide instrument.* De qua plene per Bonum de Curt. *in suo tractat. nobilit. 3 part. numer. 132.* vbi dicit, quod licet talis nobilitas non habuerit principium ab origine progenitorum: dicitur tamen generis nobilitas: quanto antiquior tanto nobilior: & magis relucet à parentibus relicta, quam à Principe sine virtute donata.

Et ideo nobilitas in antiquitate laudatur: quoniam in eis antiqua fuit virtus, & de his multos habemus apud nos, qui hodie magni nobiles, & de nobilissima domo nati reputantur, & habentur: quia tamen descēderunt ab antiqua familia, quæ nobilitatem acquisiuit virtute & habuerunt antiquos prædecessores, qui suis virtutibus prudentia aut scientia, non origine nobilitatem acquisiuerunt, quorum nonnulla aut parua extat memoria: & ista est nobilitas, de qua Arist. 2. *Rhet.* dicens, Nobilitatem esse maiorum quandam claritatem honorabilem progenitorum secundum virtutem generis, & dicit Boetius *de co. solat. Philosoph. 3. prosa* 6. Nobilitas est quædam laus proueniens de merito parentum.

Vigesimaprima consideratio. Nobilitas dependet, & causatur matrimonio vxoris persona considerata. Vxores namque dignitatibus, nobilitatibus, ac virorum præeminentiis fulgēt. Et ideo mulier plebeia copulata matrimonio nobili, efficitur nobilis. text. est *in l. mulieres. Cod. de dign. lib. 12. & in l. fin. Cod. de incolis libr. 10. ibi honore mulieres maritorum erigimus, genere nobilitamus. & in l. fin. C. de nupt. ibi: vxor marito concrescit, & sentit eius fulgorem. Dixi in Comment. nostris super cōsuetud. Duca. Burgund. in titul. Des mains mortes. §. 7. & supra in 1. par. in 40. consid.* & plura ample per Bonum de Curt in *suo tract. nobil. n. 184. & 185* vbi dicit, quod si nobilis, qui non tenetur ad tributa soluenda contraxit matrimonium cum plebeia, siue villana, quę habebat bona patrimonialia, pro quib. sulita erat contribuere cum aliis vicinis in collectam, cui nobili ipsa bona in dotem dedit, non tenetur ad munera patrimonialia, mixta, vel extraordinaria. alleg. not. per Iac. de Belu. in *l. Lucius. §. idem respondet. ff. de muner. & honor.* quæ reassumit Petr. Antiboli in *tract. de muner. chart. 72.* & etiam dixi in 3. *part.*

Tamen in contrarium tenet Luc. de Pen. in *d. l. mulieres. in 1. col. in 1. not. C. de dignit. li. 12.* quod solū personæ decorantur honore virorum: non tamen res earum consequuntur priuilegia, quæ habent res maritorum, *l. Spadonem. §. liberis ff. de excus. tut.*

Ex quo arguit, quod si vir est immunis à collectis ratione propriæ dignitatis, non trahitur immunitas ad bona vxoris. Cogita si casus eueniat: cum hic sint duæ opiniones contrariæ, non insisto, cum latius in *tract. de muner.* insistam, vbi est materia: & in loco sup. alleg. ponitur, quomodo ista nobilitas tantum durat, quantum matrimonium, aut viduitas vxoris aut caste & pudice viuat; secus si luxuriose & quod non habet locum econtra, dixi supra & dicam infra.

Aduerte tamen ad prædictam decisionē, quod pro opinion. Luc. de Penn. adhuc magis faciat dictum commentatoris regularum Cancellariæ Iulij II. in 6. par. allegando in simili, quod dicit Bald. in *l. nec filium. C. de nupt.* Quod si nobilis contrahat matrimonium cum plebeia, perdit nobilitatem, quia, vt dixi, dehonestauit nobilitatem. Sed non credo hoc esse verum: eo, quod mariti acquirunt nobilitatem ex parte vxorum, & per consequens, nec perdere debent: diminuitur tamen quodammodo de honore illius apud probos, & graues viros.

Vigesimasecunda consideratio. Nobilitas ex diuitiis causatur, maxime vetustis, quæ ab antiquis progenitoribus obuenerunt, *l. ad subeu. d. C. de decu. & de præd. curial. l. 2. in fin. lib. 10. l. rescripto in pr. ff. de muner. l. 1. in pr. ff. de cust. reor.* vbi æquiparantur honor & amplissimę facultates Ad idem tex. in *Au. h. de def. in ciuit. in pr.* ciues enim ob diuitias celeberrimi sunt, *l. si res. ff. de admin. tut.* dum tamen sint honestis rationibus & iustitia, & bonis operibus conquisitæ Et facit: quoniam personæ vilitas ob diuitias tegitur, *l. eos qui in fi. ff. de decur.* vnde Cassiod. 3. *var. Epist.* 19 Tantum quis nobilior est, quantum & morib. probus, & luculenta facultate reluxerit. Ita dicit L. de Pen. in *d. l. mulieres. in 3. col. C. de dign. libro duo decimo.* vbi tenet quod hæc nobilitas non est vera nobilitas: quoniam ad pecuniam dignitas non mensuratur, vt habetur 9. *Ethic.* in homine enim, vt ait Senec. ad Lucil. id laudandum est, quod ipsius est, familiam formosam habere, & domum pulchram. multum fert, multum fœnerat, nihil horum in ipso est, sed circa ipsum: laudo in ipso, quod nec eripi potest, nec dari, quod proprium est honoris. Quanquam hodie, vt ait Ambros. 2. *de offi.* ita incubuerunt mores hominum admiratione diuitiarum, vt nemo, nisi diues, putetur dignus honore; Vnde solet dici:

In pretio precium nunc est, dat census honores,
Census amicitias, pauper vbique iacet,

Et vt dicit Bonus de Curtili, in *d. suo tracta. nobilitatis, num. 119.* Nobilitas sine diuitiis pene mortua est; hæc tamen nobilitas diuitiarum est fluxa & fragilis: Et quomodo hæc cum nobilitate generis denegerent superbiam, dicam infra in 28. *considerattone, in hac parte, & in 11. part. in vigesimasexta consid.* dicam ample de diuitiis, quomodo faciant quem inter plebeios præferri.

Vigesimatertia consideratio. Nobilitas causatur ex adoptione: quoniam, vt dicit Ioan. Raynaldus Gallus in *suo comprehen. so. f. udali, in tract. nobilitatis.* Filius adoptiuus vel arrogatus per patrem nobilē efficitur nobilis, *l. liberos. & l. senatores filium. ff. de sena.* vbi adoptatus à senatore, senatoris filius dicitur.

Bonus tamen Curt. in *d. suo tractat. in 4. part.* tenet contrarium, & mouetur: Quia cui non conueniūt diffinitionis verba, non conuenit & diffinitum, *l. quod cōstitutum. vbi Bart. in specie notat. ff. de testamen. milit. & in l. ita a nem. in prin. & ibi Bart. etiam notat. ff de admin. tut. & in l. 4. §. prætor. ver. toties. ff. de damn. infect.* Faciunt quæ dicit Alexand. *in cons. 18. in col. 1. in 1. vol.* & Barba. *in cons. 2. in 5. col. in 2. volum.* Sed his filiis adoptiuis non conueniunt verba diffinitionis nobilitatis generis, quæ est qualitas quædam, siue dignitas, proueniens à coruscatione clari sanguinis, a parentibus originem sumens, & in legitimos liberos per carnem continuata: ergo nec diffinitum. Quod autē non conueniant, patet: quia in illis nulla clari sanguinis per carnem continuatio fit, vt patet ad oculum. Dicit tamen, quod non negat, quin ex ipsa patris nobilitate & dignitate splendidiores magis reddantur cæteris; & ita procedunt iura in contrarium allegata, quæ de

nobilitate verbum nullum faciunt.

Nam ex quo nobilitas generis procedat à genere, fateor, quod cum adoptiui nihil habeant de genere patrum adoptiuorum, vt plene notat. *in l. si arrogator. ff. de adopt.* per G. Bened. *in sua repet. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. dec. 5. nu. 197.* quod nec habent nobilitatem generis: si tamen adoptio seu arrogatio fiat autoritate Principis, de qua ibi. Videtur, quod etiam illam dignitatem habere possint, vt hi, qui habent à Principe seu Principis concessione: non tamē principaliter vt illi, sed consecutiue & accessorie: de qua non est multum insistendum; cum pauci tales reperiantur apud nos. Etiam quia adoptio apud nos de modico aut nihilo seruiat: licet quandoque viderim plures acceptos fuisse in filios secundum, *l. quidam eum filium. ff. de ver. obl.* Imo quandoque tales voluerint se dicere saisitos, secundum consuetudinem nostram & generalem in toto Regno, scil. quod mortuus saisit viuum, &c. Eo: quia erant alij ciuiles, & ciuilitas, seu actio ciuilis habet locum in statutis, vt dicit Bart. & dom. meus Ias. *in l. si is qui pro emptore. ff. pro emptore.* Sed dixi, quod hæc erant somnia, & scripsi in casu emergenti. Sed non vltra circa hoc remotior, cum in Gallia tales non succedunt, prout nec naturales simplices, vt dicit idem Bened. *in loco supra alleg.*

VIgesimaquarta cōsideratio. Nobilitas etiam causatur in filios nepotes, & descendentes in infinitum, quando causa nobilitatis existens in parentibus, transit in eos. Abbas *in c. licet, de censib.* Dicit tamē gl. *in l. 1. C. de dignit. li. 12.* quod nobilitas ciuilis durat & continuatur vsque ad nepotes inclusiue, nec vltra eos extenditur: quod est verum, quando causa nobilitatis non transit in posteros, vt dicit Bart. *in d. l. 1. C. de digni.* vbi sic distinguit. Aut enim illud, ex quo causatur nobilitas, transit ad posteros, vt Regnū, Ducatus, Comitatus, & similia: de quibus supra dixi *in 8. consid. huius 8. part.* Et tunc vsque in infinitum nobilis erit ille, ad quem transit ipsa nobilitatis causa nec ex parentū quidem persona; quia ipse id habet, ex quo nobilis est, scil. feudum nobile, & ideo in promptu adest: Ex quo enim durat causa nobilitatis, sc. ipsum feudum nobile, durat etiam effectus illius, & sic nobilitas ipsa, arg. notatorum *in c. ad hoc. ver. sepelierunt de priuil.*

Aut enim illud non transit, vt dicit Bar. Et tunc de iure communi, ex parentum persona non transit vltra pronepotem nobilitas politica siue ciuilis, & ita procedit gl *in d. l. 1. C. de dign.* In istis tamen, vt dicit Bar. consuetudo multum attendenda est, & apud nos extenditur in infinitum: cum inter nobiles originis, & inter eos, qui per tantum temporis, cuius initij memoria non extat in contrarium: tales fuerunt reputati, de quibus in ista parte iam supra dixi. Et de hac nobilitate transitoria ad successores, vide Bonum de Cur. *in d. suo tractat. in 4. part.* quæ cum non sit materia nostra principalis, sic transeo.

VIgesimaquinta cōsideratio. Nobilitas etiam causatur ex militia, de qua dixi *in Comment. nostris super consuet. duc. Burgun. in tit. Des enfans de plusieurs licts. §. 3.* & pro hoc videtur facere text. *in c. cum esset. ext. de simonia.* Hoc tamen, vt dicit Luc. de Pen. *in d. l. mulieres. C. de dign. li. 12.* non videtur esse tutum: quoniam simplex militia, vt dicit, dignitatem non habet, quod clarius alibi dicam, maxime infra *in 9. par. in 26. consid.*

VIgesimasexta consideratio. Nobilitas causatur etiam ex clericatura: ex eo, quod quis est clericus, efficitur nobilis. ita dicit Io. And. *in c. libentius. de seruis non ord.* Facit quod supra dixi in 12. *consid. huius partis*, quod adhærentes Principi etiam in quocunque minimo officio dicuntur nobiles: Ergo multo fortius istud procedit in istis clericis seruientibus summo Principi, cui etiam Principes cæteri seruire debent. Si enim, de quo minus inesse videtur, inest: multo fortius & de quo magis, *Auth. multo magis. C. de sacr. Eccl.* faciunt & plura alia, quæ ponit Bonus de Curt. *in suo tract. nobilitatis in 3. part. in 3. par. in fin.*

Et hæc nobilitas in multis casibus in hac patria nostra practicatur, & in pluribus locis huius patriæ, vbi clerici excusantur, seu sunt exempti à pluribus muneribus, à quibus alij ciues & incolæ non sunt immunes: vt in hac ciuitate Heduensi, à quodam iure quod dicitur ius Franchisiæ; & in oppido Diuioneo. & Belnensi à quodam iure, quod dicitur, lex Martza, à quib. sunt exempti & immunes clerici, etiam simplicis tonsuræ coniugati, & etiā in plurib. aliis locis & villagijs, vbi tonsurati excusantur à quibusdam coruels debitis dominis temporalibus dictorum locorū. Et in casu emergēti alias consului, quod simplices clerici coniugati viuentes mechanice, prout alij rustici & rurales, non deberent tali iure gaudere, & ita fuit dictum & pronunciatum per Curiam pro domino de Betiono contra suos subditos dicti loci de Betiono: tamen quicquid dixerim & consuluerim in causa Abbatis sancti Ioannis Reomensis contra suos subditos, fuit iudicatum contrarium in possessorio. Et de hac nobilitate ponit etiam Bonus de Curt. *in 3. part. sui tractat. nobilitatis, in fi. & vlt. col.*

VIgesimaseptima consideratio. Intrādo materiam præcedentię & prælationis habendo respectum ad septimam considerationem huius materiæ: quod nobiles præferuntur plebeis: & quia sunt nobiles inter se, huiusmodi erit ordo prælationis. Et primi, qui sunt duplici vel triplici nobilitatis specie insigniti: cæteris singularibus speciebus, decoratis præferuntur quo ad honores: vnde doctor genere nobilis, alium inferioris status doctorem antecedere debet. ita Bal. *in l. nemini. per illum tex. C. de aduo. diuer. iud.* Abbas *in c. venerab. col. 2. de preb. & in c. de donat.* quos sequitur Fely. *in c. cleric. col. fi. in pr. de iudic. & in rubr. de maio. & obed.* Barb. *in consil. 57. in 8. col. & seq. in 2. volum.* Dec. *consil. suo 161.*

Quod tamen intelligendum est data paritate temporis, vt tenet Innocent. *in leg. statuimus. de maior. & obedient.* & Decius *in d. cap. cleric.* & dicam latius infra.

Hinc Infert Sal. *in l. societates. ff. pro soc.* quod si in canonicatibus assumendis æquiparantur nobiles & literati, nobilis & literatus præferendus est literato tantum.

Hinc etiam Bald. *in l. sed & si militares. in prin. ff. de excus. tut.* quod Comes & Baro debet preferri Comiti tantum, vel Baroni tantum. Dux & Comes præfertur simplici Comiti: & in his attenditur maior dignitas, dixi supra, & dicam infra. quando dicam, quod à digniori fit denominatio.

Faciunt ad prædicta, quod miles doctor præferendus est simplici militi, aut simplici doctori: vt dixit Alexand. *in l. centario. in pr. in 3. col. ff. de vulgar. & pup. subst.*

Hinc etiam dicit Cyn. *in l. praesidendum. Cod. de postul.* quod nobilis moribus præferendus est nobili genere tantum, sed si quis sit nobilis moribus & genere, præferendus est ei, qui est nobilis moribus tantū: quia

quia duplex dignitas fulget in eo propria & suorum. Et illud dictum Cyn. sequitur Bal. in *l. eum plures. §. 1. ff. de adm. tutor.*

Faciunt, quę dicit dominus meus Ias. in *l. cohered. §. qui discretas. ff. de vulg. & pup.* vbi per prædicta dicit duas rationes vincere vnam, & duas glossas authoritatem vnius. Et facit regula geminatorum & actuum siue verborum, de qua in *l. Balista. ff. ad Treb.* Bar. in *l. cum fermum. C. de agr. & censi.* Pau. de Castr. in *l. 1. C. de legi. hered.* Barb. in *c. ex literis. in 34. col. de rescr. & in cons. 27. in 25. col. in 1. vol. & in cons. t. in 26. & 30. col. in 1. vol.* vbi de geminatione peccati. Et per Rochum in *c. fi. in pr. extr. de consuetud.* Fely. in *c. si quando de rescr.* do. meus Ias. in *l. nec damnosa. Cod. de precib. imp. offer.* plura alia allegat ad hoc Bonus de Curt. in *suo tractat. nobilitatis in 3. par. nu. 24.* vbi alleg. dom. meum Ias in pluribus locis, & Decium in multis consil. quæ iam cumulaueram in *d. l. nec damnosa.* ad Ias. meum, & plura alia, quæ alibi dicturus sum.

VIgesimaoctaua consideratio. Nobiles ex sapientia, virtutibus ac bonis moribus præhonorátur, cum præferendi sunt his, qui ex genere & diuitiis, seu loco aut priuilegio nobilitatis, decorantur. Ita tenet Luc. de Pen. in *l. mulieres. in 4. col. in pr. C. de dig. li. 12.* quod sic probat in 2. *col.* Cum hæ tres species nobilitatis ex sapientia, scientia & virtute sint in anima: spirituales, cœlestes pariter & ex Deo, sunt in omnibus præferendæ his, quæ sunt terrestres & ex homine, & sine dubio digniores. Nam sicut anima pręfertur corpori. *l. sancimus. C. de sacr. s. Eccl.* & sol lunæ. *c. solita. de maior. & obed.* sic & nobilitates, quæ sunt spirituales in anima pariter & ex Deo, cæteris præferuntur.

Quantum enim aurum est speciosius plumbo, 46. *dist. c. duo sunt.* tanto hæ species sunt cæteris inferioribus celsiores. Nam virtus & malitia determinant nobiles & ignobiles, vt dicitur 5. *Polit. & 2. Rhet.* vbi dicit Aristot. quod ille est generosissimus, qui est optimus. Vnde & Tullius contra Salustium: Sanctius est, me meis fulgere moribus, quam maiorum opinione inniti, vt sim posteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum. Et contra eundem: quod deficit, incipit in me: ego enim meis maioribus virtute mea præluxi, vt si prius noti non fuerint, à me sumant initium memoriæ suæ.

Ex quo inferebat, quod Salustius degenerabat, & nobilitatem maiorum perdebat, ipse vero propriis virtutibus suis nobilitatis initium præstabat.

Iphicrates, cum Cerdonis esset filius, ad Hermodium, qui sibi ignobilitatem exprobrauit: meum (inquit) genus à meipso initium sumit, tuum autem in te finit? Vt refert Plut. in *Apophthegmat.* Melius est enim de contemptibili genere clarum fieri, quam de claro genere contemptibilem nasci. Hinc dicit Iuuenalis:

Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis
Æacidæ similis, Vulcániaque arma capessas:
Quam te Thersita similem producat Achilles.

Vt notat glo. in *c. vndecunque. 56. dist.* & facit tex. & quod ibi not. gl. in *ca. vnonam. ead. distinct.* Qui enim de claro genere clarus nascitur, gloria claritatis non est eius solius, sed etiam generis. Vnde idem Iuuen.

Miserum enim est aliorum incumbere famæ.

Et etiam ibi:

Tota licet veteres exornent vndique ceræ
Atria, nobilitas sola est atque vnica virtus.

Et alibi:

Stemmata quid faciunt, quid prodest Pontice longo
Sanguine censeri.

Vt not gloss. in *l. stemmata. in pr. ff. de gradibus cogn.* Vnde Cęlius *lectl. antiq. li. 11. c. 28.* refert Lycurgum prędicare solitum, qui ciuibus suis comprobare nitebatur, nil profuturam illis nobilitatem, & quod ab Hercule non viderentur propagari, nisi ea facerent meditarentúrque, quibus ille hominum summus euasisset. Catulorum etiam argumento, quos iisdem natos parentib. educationis dissimilitudine, morib. etiam longe diuersis ostentabat, cum lucernarius foret vnus: alter venaticus. Et ibi vide, cur Rom. qui nobilitate præstarét, lunulas in calceis gestare soliti essent: quia multum seruit ad propositum.

Et tales magis nobiles dicuntur, qui ex virtute, quá si essent genere: & de his ample supr. in *ista 8. par. in 7. cons.* & per Cæpol. in *suo tract. de imper. milit. eligen. in ver. pro imper. a 11. colum.* vbi ample. à quo Bonus de Curti excerpsit quicquid boni in hoc dixerit.

Neque etiam nobilitas generis, sed virtutum quem Deo gratum facit *c. venerabilis ext. 4 q prae.* vbi Pan. & alij. Christus quidem non multos secundum carnem nobiles elegit, sed ignobiles & pauperes: quia non est personarum acceptio apud Deum, *vt ibi per doctor.* Et faciunt quę dicit Bonus de Curti. in *suo tracta. nobilit. num. 52.* vbi dicit, quod apud Deum non gradus elegantior, sed vitæ melioris actio comprobatur *c. sicut excellentiam 23. q. 4.* & quis iustior *c. non loca. & c. nulli 40. dist.*

Et facit quod no. in *l. 1. in fi. C. de consulib. lib. 12.* & dicit Bernat. ad Eugen. Genus Apostolorum est non aliunde nobile, quam morum ingenuitate & fidei fortitudine.

Mihi tamen videtur, & sic incidenter dictum, quod ex duodecim Apostolis, si bene inspiciatur eorum generatio, erant septem nobiles genere. Nam, vt est gl. & doct. in *d. c. venerabilis.* Paulus & Bart. erant nobiles, & habetur *Ioann. 17.* quod Maria Cleophe erat soror matris Mariæ, ex qua nati sunt Thadæus, Iacobus maior, & Maria Zebedæi, ex qua nati sunt Iacobus minor, Ioan. & Simon: & sic erant consanguinei Mariæ, quæ erat nobilis genere, cum esset ex semine Abrahæ, & ex progenie Regali, sacerdotali, & prophetiali. Cum, vt canit Ecclesia, de Natiuit. B. Mariæ, *orta est à semine Abraha, clara ex stirpe Dauid: & etiam Regali ex progenie Maria exorta refulgeat, &c.* vt ample demonstrat Anton Flo in *sua sum. par. vlt. t. 15. §. 3.* vbi ponit de eius conceptione. Imo etiam, vt ibi dicit Elizabeth, quæ erat cognata virgini, erat orta de tribu sacerdotali, ergo eius maritus erat de tribu Regali; enim tribus sacerdotalis & Regalis tantum possent tunc inter se contrahere coniugia, & nullæ aliæ tribus, secúdum legem. Et tamen ex his descendit diuus Ioan Baptista, & sic nobilis & inter natos mulierum non surrexit maior. Ergo ex his patet quod etiam nobiles genere fuerunt in magna æstimatione apud Deum, cum eos præ omnibus præposuerit: dicam latius infra, quando ponam nobilitatem generis.

Et redeundo vnde digressi fueramus. Nobilitas virtutum, quæ dicitur animi, præfertur omnibus aliis, etiam eo, quia nobilitas virtutum ex propria virtute acquiritur, & virtuosis actibus & moribus animi, ex quo nobilior iudicandus est eo, qui proauorũ nobilitate subnititur. Hæc autem tantum præsumpta. *l. quod*

si nolit. §. *assidua. ff. de ædil. edict.* Cy. *in l. prouidendum. C. de postulan.* Iac. Aluar. *in tit. l. quis dicatur Dux, Marchio, Comes in vltima charta, in vsibus feud.* & faciunt dicta Ouid.

Nam genus & proauos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco.

Et idem Ouid. alibi:

Si modò non census, nec clarum nomen auorum,
Sed probitas magnos ingeniumque facit.

Et alia nobilitas est certitudinaria, & propria, vt dicit Bonus de Curtili in *prædicta parte, in 1. & 2. colum.*

De huiusmodi etiam nobilitate animi & virtutum vide ample Zod Zamor. in *suo Spec. humana vita. lib. 5. c. 6.*

VIgesimanona consideratio. Illa nobilitas virtutũ præfertur nobilitati acquisitæ ex dignitate, iuxta illud Boet. 2. *de consolat.* Dignitatibus ex virtute, non virtuti ex dignitatibus honor accedit. Ita dicit Lucas de Penna in *leg. mulieres in 4. col. amu. C. de dignit. li. 12. & in l. vnica. C. de comitibus Marcarsis, li. 11.* Imo quod plus est, cum minus idonei promouentur ad dignitatem, fit iniuria dignitati. § *sed hec audiem, in Authent. de sanctis. epis.* Imo & ipsi eidem, cui tribuitur, cum illa indignus sit. Vnde *Prou. 26.* Stulto gloria indecens est. Nam est sicut nix in æstate, & pluuia in messe. & Val. *lib. 3. c. 7.* Ignominiæ loco apud indignum est dignitas: & deforme est, quos dignitate præstat, ab his virtute superari. De hoc etiam Hier. ad Eliod. Episcopum. Alias est ad Pimmatium de dormitione Paulinæ. Clarus honor vilescit in turba, & apud bonos viros indigna est ista dignitas, quam multi indigni possidẽt: vnde egregie de Cæsare Tullius: Dum quosdam (ait) ornare voluit, non illos honestauit, sed illorum ornamenta turbauit: Et infra latent in multitudine lauree & triumphi, & interdum triumphantes sordibus polluuntur. Quod ante per manus patritiis tradebatur, & sola nobilitas possidebat: quo Marius victor inuidia Teuthonum atque Cymbri, nobilitate familiæ putabatur indignus, quod Scipio vltra annos pro virtute meruit, nũc sola militia possidet, agrestia dudum corpora, nunc fulgens palioa circundat. Hæc dicit Luc. de Pen. in *rub. C. de pig. i. 2. col.* Et hæc omnia hodie videmus apud nos. Et officia & dignitates non dantur benemeritis, literatis, & virtuosis, sed quibuscunque, dummodo habeant pecunias, & emant pretio appretiato.

Ex quo videmus, multos indignos ad officia publica assumptos: Nimirum ergo, si Respublica periclitetur, cum periclitari dicatur, vbi dignitas indigno confertur. *ca. Cenomanensem. in fi. 61. dist.* Ita Luc. de Pen. *in loco hic ante alleg.* vbi dicit, quod dignitas facilius crescit, quam incipiat allegat Senecam *Epist. lib. 19. Epistola* 100.

TRigesima consideratio. Si quis animi solum nobilitate illustratus reperiatur, idonior ad susceptionem conferendi regiminis, ille est cæteris quantumcunque nobilioribus præferendus. arg. eorum, quę voluit Bar. in *l. 2. §. oriat. ff. de vulg. & pup. subst.* Pano. Fely. & Dec. *in cap. clerici. in 5 col. de iud.* per text. in *l. honores. in pr. ff. de decur. & in l. vnicuique. C. de prox. sacr. scrin. li. 12.* facit in *§. ordinatione. in Auth. de monachis.* facit text. in *c. sed ergo. 8. quæst. 1. & in c. constitutus. extra de appel.* vbi in promotione dignitatis non antiquior, sed magis idoneus eligitur: Et faciunt infinita, quæ dicit Cæpol. in *suo tract. de Impe. mil. eli. in versic. pro Imperatore. in 9. col.* & in huiusmodi idoneitate inspicitur qualitas personæ: vnde legitur Saul post asinas in Regem assumptum fuisse. *1. Reg. c. 9.* & meminit Iosephus *antiq. Iud. lib. 6. c. 4.* dicens Saulem virum morib. nobilem, & nomine laudabilem, quasi ipsum non genere, sed moribus tantum laudabilem fuisse: in Regem tamen Iudaici populi à Deo electum per os Samuelis Prophetæ: quod virtus in eo prælucens, non generis nobilitas egit. Idem de Dauid Rege habetur *1. Reg. 10. c.* qui post fœtantes in Regem Hebræorum est constitutus, & refert hoc Ioseph vbi supra.

TRigesimaprima consideratio. Nobiles nobilitate generis sunt anteponendi. arg. tex. in *c. de multa, ibi: circa sublimes tamen & literatas personas. extra de preb.* sumendo ibi sublimes pro nobilibus, secundum quod ibi communiter sumunt Canonistæ attento ordine literæ, qui attendendus est, præponuntur ibi nobiles genere nobilibus nobilitate animi, quales sunt plurimum literati viri, quorum doctrina mundus illuminatur, vt ait Imperator in *Auth. habita. Cod. ne filius pro patre.* & Hiero. *in Epist. ad Paul.* & Fel. in *c. nonnulli. in 91. col. in ver. & fauore publico. ext. de rescr.* vbi etiam inter cætera literatas personas stellas cœli appellam, dicam infra in *tu. par.* Et quod valeat argumentum à denominatione prima in litera, dixi supra in *1. part. in 17. consid.*

Et quod nobiles genere præferantur, facit text. in §. *interim, ibi: Vniuersi nobiliores ciuitatum. & in §. fin post prin. ibi; conueniet enim vnumquemque nobilium. in Authen. de defen. ciu.* Et ita tenet Bonus de Cur. ex prędictis in *d. suo tract. in 3. par. ibi: secundo elicio. & Zodericus Zamoren. in suo speculo humana vita, li. 1. c. 7.*

TRigesimasecunda consideratio. Omnes pene virtutes nobilitati famulantur: vt dicit Zode. Zamoren. in *suo speculo humana vita, li. 1. c. 7. hic ante alleg.*

Primo quidem nobiles humiles & mansueti assistunt, elationem fugiunt, pro eo maxime: quia eorum progenitores potentia & diuitiis, recte & moderate vsi fuere: quo fit, vt non facile superbia inflentur: quẽadmodum qui nuper atque recenter ditati sunt, qui vt communiter sunt elati & superbi. de quibus ample per Luc de Pen. in *l. militaribus. C. de decu. li. 10.*

Secundo, nobilitati deseruit magnanimitas, quæ res agit, vt contumeliosi minime existant. Hi enim cum ad magna suspirent, parua iniuria nunquam commouentur: parcunt, indulgent, sufferunt tanto facilius imbecillibus: quanto resistunt fortius superbis. Et maxime hoc est in magnis nobilibus, vt sunt Principes, quibus multum conueniunt magnanimitas & magnificentia, vt dicit Luc de Pen. in *l. vn. C. de thesauris. lib. 10. & in l. si. C. vt rustici ad nullum obsequium.* quod nobiles habent quatuor laudabiles virtutes, inter quas ponit magnanimitatem, magnificentiam & affabilitatem, docilitatẽ, & industriam, de quibus infra dicetur.

Tertio, vt dicit idem Zodor. vbi supra, nobilitatem conciliat temperantia: Sunt enim nobiles vt plurimum Reipublicæ occupati, ea de re assueti sunt temperate viuere: & hæc temperantia est multum necessaria in Principibus, vt tenet Luc de Pen. in *l. nempe. C. de fabricensib. li. 11* vbi ample de ea.

Quarto, vt dicit idem Zodor. Nobilitas est plurimũ honoratiua, nec aliorum despectiua. Non enim reputant nobiles alia bona nisi animæ, quare virtuti deditos non despiciunt. Dicit tamen idem Lucas *in d. l. 2. C. vt rustici ad nullum obseq.* sunt nimium honoris appetitiui, & progenitorum despectores.

Quin-

Quinto, Nobilitatem ipsam prudentia & industria comitantur. Subtiliter enim generosi inuestigăt, quid eos gerere oportet, vnde dicit textus *in l.omnino.C.de condit. in publicis.lib.* 10. quod certa officia pro vtilitate Reipublicæ committuntur nobili prudenti, quasi velit dicere, quod prudentia comitatur nobilitatem, vt ibi etiam Lucas de Penna multa de prudentia ponit, & quis sit prudens.

Sexto; Nobilitas affabilis est, & plurimum curialis; communiter enim versantur in Regum domibus & Principum Curiis, & ideo moribus vestiuntur. Qui enim in domibus Regum sunt, moribus reguntur. Et, vt dicit idem Luc. *in d. l. 2. C. vt rustici ad nullum obseq.* Nobiles politici & affabiles, quod secus est in rusticis, qui sunt solitarij, rudes & siluestres, & in campis victitant, & ob eam rem (vt Philosopho placuit) nequaquam sunt bene conuersatiui, vnde solet dici:

Rustica progenies nescit habere modum

Septimo; quia nobiles sponte promittunt & exsoluunt, & in beneficiis crescunt. *cap. 1. de bona. §. si tamen. in Authent. de non alien. & § sed neque. in Auth. de mandatis Princip. ibi: custodiens datum es verbum.* Vnde *Prou.* 25. ventus, & nubes, & pluuia non venientes, dicitur vir gloriosus promissa non complens. Nam & interdum est, qui præ confusione promittit amico, & lucratur eum inimicum gratis, scilicet, non implēdo promissa. Ita dicit Lucas *in l. mulieres. in §. l. C. de dignitatib. lib.* 12. vbi ponit 25. priuilegia nobilitatis. Plura etiam ponit Cæpol. *in tract. suo de Imper. militum eligendo. in verb. nobilitatis.* vbi ponit 47. priuilegia nobilitatis. Et in finalibus verbis dicit, quod tot laudes habet nobilitas, quot in æthere sidera fulgent. & Bonus de Curt. *in suo tract. nobil. in 6. part.* vbi ponunt 56 priuilegia nobilitatis.

Octauo; Ergo laudandi sunt nobiles in hoc, & priuilegiantur; quia nobili reuerentia debetur ab ignobili, sicut seni à iuuene. *Esaia* 2. & *Macch. 2. c. 6. quasi in fin.* Ideo ex his infero, quod nobilitas, quæ virtutibus est adornata, & perfecta, est cunctis aliis præferenda, vt ait Iudocus Clictouæus *in tract. de nobil. cap.* 10. Et isti nobiles genere lingua vernacula gentiles homines vocantur, quasi ingenui, ab origine gentis, & quorum maiores seruitutem nullam prorsus seruierunt: videlicet ab ascriptitiis, & conditione quadam obnoxiis, distinguere eos volens, qui ob id eadem lingua villani dicuntur, vt dicit Budæus *in suis annotat. in leg. 2. ff. de origine iur. ibi: ex eodem leg. paulo post vindicias, &c. in fin.* & ibi dicit, quod apud antiquos tria erant genera hominum: agnationis, gentilitatis, & stirpis: & ibi ponit quæ sit gentilitas, & qui fiot homines terræ & cœli, de quibus alibi dicam.

TRigesimatertia consideratio. Nobiles etiam in pœnis honorantur; quia mitius puniuntur, *c. fi. vbi gl. & doct. extra de pœnis.* vbi dicitur: mitius punitur nobilis, quo ad pœnam corporalem, quam ignobilis: quod intelligendum est, vt per Felin. *in cap. pastoralis. in pr. de off. de leg.* Et ibi limitat hoc in sex, aut septem casibus, videlicet in proditore, in hæretico, in Papa, in Imperatore, in excessiua contumacia, in illo, qui delinquit in officio suo. Dixi *in Commentariis nostris super consuetudinibus Duc. Burgun. in tit. Des droicts, & appar. à gens mariez. §. 20. in ep. entre tou tes autres gens. in versic. descenare.* Alias tres limitationes ad hoc ponit idem de Curt. *in sæpe d. tract. in 5. part. in 1. priu.* vbi dicit, quod hoc fallit, quando ex illa dignitate nobilitatis augetur qualitas delicti, & Principis mandatum contemnitur, secundum Bald. in *c. 1. §. si quis vero temerario. de pace iur. firm.* Qui casus satis comprehenditur per Fel. quando dicit in proditore, & in officio delinquente saltem. Et etiam, vt dicit, fallit in causa peccati, vt ibi per eum, & istud priuilegiū describit pro quarto Cæpolla *in supradicto loco.*

Hinc est; quod nobiles non torquentur in casibus, in quibus alias plebei torquerentur. Ita dicit Cyn. *in l. diuo Marco. C. de quæst.* de quo plene etiam per eūdem de Curt. vbi *supra in 2. priuil.* Sed quia, vt dicit Ben. *in sua repet. c. Raynutius. in versi. mortuo itaque testatore. 1. in 8. fallent. n. 222. extra de testa.* Hæc non habent locum in Francia, cum quilibet torqueatur indistincte casu existente, cum reatus omnem honorem excludat *l. 1. C. vbi senator. vel clariss.* Ideo aliter non insisto, cum satis plene examinet idem de Curt. vbi supra.

Hinc etiam est; quod ex consuetudine nobiles non suspenduntur, sed decapitantur. Bar. *in l. capitalium. §. feras casi. ff. de pæn. & in leg. desertorem. §. pœna militum. post gl. ibi. ff. de re milit.* Bal. *in c. 1. §. si rusticus. in fine. de pace tenen. in vsibus feud.* Et istud priuilegiū posuit Cæpol. *in loco supra alleg. in 6. priuileg.* Et Bonus de Cur. *in 1. priu. etiam supra alleg.* vbi ponit, quod pœna suspensionis est ignominiosior, quam decapitationis. Secundum tamen locorum consuetudines distinguitur, vbi facit mentionem de consuetud. Franciæ, in qua pœna suspensionis non est ignominiosa, vt dicit G. Bened. & *in loco supra allegat.* & etiam Bonus, vbi supra dicit pœnam suspensionis esse grauiorem extensiue pœna decapitationis, secundum quod comprobat consulendo Decius *in consi. suo 65. incip. & pro tenui mea facultate.*

Hinc etiam est; quod mulier nobilis non damnatur in metallū in perpetuum, vel ad tempus, licet alias si nobilis non esset, damnari posset, tex. cū gl. *in l. aut dānum. §. in ministerium. ff. de pœn.* Et istud est 6. priu. Cęp. *in loco supra alleg. positum per Bon. in 27. in priuil.*

Hinc etiam est; quod magis ignoscitur alicui propter nobilitatem, teste Cicer. *lib. 2. Rhetor.* vbi de deprecatione docens, ait: Hæc ignoscendi ratio quæretetur ex his locis, si plura aut maiora officia, quam maleficia videbuntur constare, si qua virtus, aut nobilitas erit in eo, qui supplicabit. & facit tex. *in l. splendidioris, C. de diuer. off. lib.* 12. vbi habetur, quod crimina nobilium facilius occultantur. Luc. de Pen. *in l. mulieres. in 10. priu. C. de dign. lib.* 12. Et istud est septimum priuilegium Cæp. & Boni 19. *in locis tam sæpe supra allegatis.*

Et istud priuilegium multum facit pro gratiis impetrandis; quoniam, etiamsi possint aufugere nobiles, non tenentur, vt tenent Bart. & alij *in l. vt vim. ff. de iust. & iur.* Et ideo eis facilius conceditur gratia, quam rustico & ignobili, qui aufugere debet, si potest. Et faciunt etiam ad prædicta quæ sup. dixi, quod intuitu nobilitatis delinquenti parcitur.

Hinc est etiam; quod si nobiles in adulteriis deprehendantur, non ita faciliter, vt plebeij deprehensi, occiduntur, notatur in *l. Gracchus. C. de adul. & in l. marito. ff. eo. tit.* Et hoc pro priuilegio ponit idem Luc. *in d. l. mulieres. in 18. priu.* & Bon. de Curt. *vbi supra* pro 1. priu.

TRigesimaquarta consideratio. In promissis nobiliū, maior fides adhibetur; quia promissa nobiliū pro factis habētur, arg. tex in *l. nemo. ff. de in integ. restit.* Ita ad hoc illum text. alleg. And. de Iser. in *ca. 1. § hoc intelligendum. in titu. qui success. tenean. in vsib. feudo.* plus dicit Cass. *in repet. capit. grandi. de suppl. neglig. prælat. col. 2. lib. 6.* per text. *in c. 1. de donat.* quod promissa nobilium sunt debita; cum dicat ille text. nobi-

litas legem ponit, vt debere se quod sponte tribuit, id est, tribuere promisit, existimet, & istud est 3. priuilegium, quod Bonus de Curt. in loco supra alleg. inseruit Ratio prædictorum est; quia in nobilibus maior creditur fides inesse, quam ignobilibus & in ipsis tutior propter decus nobilitatis, pro qua præsumitur secundum gloss. sing. in c. illud. 40. distin. quam dicit esse singularem Rom. sing. suo 722. incip. scis hoc.

Ex quibus inferunt doctores, quod excusatur quis nobilis confitendo, puta de eo, qui castri custodiam habebat, & in locum sui subrogauit nobilem, fuit excusatus: quia verisimiliter credere potuit: ex quo nobilis, non facturum proditionem. De quo per Ioan. Andr. in addit. Spec. in tit. de locat. §. 1. quod posuerat Oldr. ante eos in cons. 93. & Barb in cons. 3. incip. præclare, in 2. volu. & in extrauag. cupientes in sua repet. in verb. nobiles Et de Potestate, qui nobilem incarcerauit tantum in palatio. de quo per do. meum Ias. in l. iubemus. in 2. col. C. de iudic. & in rep. l. admonendi. in l. 57. & 78. col. ff. de iureiur. cum pluribus concord. allegatis per Bonum in d. suo tract. in 5. priu.

Hinc est; quod nobiles vocantur ad nuptias, vt dicit Alberic. de Rosate in suo dictio. in ver. nobiles: & Cæpol. in d. loco, in 12. priu. & Bonus in 1. priu.

TRigesimaquinta consideratio. In multis casibus, in quibus non licet plebeio donare, tamen licitum est nobili donare, & ei permittitur, cum propriũ nobilitatis sit donare. cap. 1. vers Pau. de don. facit, quod not. in d. c. grandi. in ver. liber. de supplen. nec præl. Facit l. filius. §. 1. ff. de donat. Et hoc; quia debent esse liberales, vt ample per multa deducit Bonus de Curti. in d. tract. in 4 priuil Et ibi ponit, quomodo in multis præsumitur donatio fauore nobilitatis, quæ alias non præsumeretur. Vt in marito nobili & potente, qui præsumitur donare bagas & iocalia, quæ transmisit vxori, secundum Bald. in cap. 1. in ant. de prob. quod alias non præsumeretur, secundum Bart. in l. si vt certo. §. interdum. ff. commod. Et etiam si maritus si nobilis, præsumitur donare ea, quæ concessit vxori, vt vult gl. in l. vxori. ff. de legat. 3 & ibi Bar. notans ad hoc illam gl. & Bald. in l. 2. col. princ. C. de iure dot. & in cap. 1. ad fin. qui feud. dare poss. Et facit quod dicit idem Bald. in l. si paterno aff ctu. C. de nego. gest. quod si vitricus faciens expensas priuigno, sit nobilis, facilius præsumitur donare, quam ignobilis.

Faciunt & alia, quæ ponit idem de Curtili in d. loco. vbi per eum ample: dicens, quod liberalitas in nobili est multum laudanda & necessaria; quæ cum sit extra propositum, non insisto Et etiam duos alios casus ponit in 7. & 8. priuil. In quibus alias potius præsumeretur fatuitas seu stultitia, quam donatio. secundum Bal. in l. generaliter. C. de non num. pec. Tamen, in fauorem nobilitatis, præsumetur donatio, quæ sub hoc comprehendi potest & de hoc etiam vide per Ioan Lupũ. in repet. rub. de donat. inter virum & vxorem. in § 9.

Hinc est; quoniam, licet maritus dicitur iure communi confitendo plus recepisse ab vxore, quam receperit, non sibi præiudicat talis confessio, ad id, quod plus est confessus, quin ad illud agere possit. l. si voluntate. C. de dotis promiss. Ita quod sibi competat exceptio non numeratæ dotis. l. 1. C. de dote cauta nõ num. Et etiam hoc habemus ex cõsuetudine nostra Ducat. Burg. in tit. Des droicts & apparten. à gens mariez. §. le mary & la femm, & in pluribus locis Franc. Tamen, si plebeius vel alias non nobilis, in vxorem ducat nobilem mulierem, & se plura recepisse ab vxore confiteatur, quam in veritate receperit, non poterit agere ad id, quod pluris est: nec enim excipere de num numerata pecunia fauore nobilitatis: præsumitur enim id ei donare voluisse in recompensam, seu remunerationem honoris, sibi per ipsam impensi, eum desponsando, siue etiam in recompensam damni, quod patitur ipsa nobilis mulier, accipiendo eum in maritum, cum propter id sua nobilitate priuetur. l. 1. & l. mulieres. C. de dig. lib. 12. ita dicit Bar in l. si voluntate. Cod. de promiss. dicens esse suum nouum dictum, & de consuetudine seruari. & in l. si diuortio. quem sequuntur ibi Alex. do. meus Ias & alij ff. de verb. obl. cũ pluribus aliis allegatis per dictum de Curti. in loco supra alleg. in 6. priuil. vbi dicunt, quod Romanus in d. leg. si diuortio. & do. Socin. in l. 1. in 13. col. ff. solut. matr. dicunt, contrarium de iure esse verius in puncto iuris, quod allegat idem do. Ias. in d. l. si diuort. vbi amplissime tractat, & idem do Ias. in l. fin. in 3. col. C. de verb. signif. & in l. ex hoc iure. ff. de iust. & iure. & in l. si non fortem. §. libertus. ff. de condict. indeb.

Quicquid sit de iure, ego sẽper tenui & teneo, quod hæc non habent locũ apud nos cõstante matrimonio, per consuetudinem nostrã Duc. Burgund. in tit. Des droicts & appartenan. à gens mariez. §. 7. incip. le mary & la femme. Et si hæc essent vera, esset magna limitatio ad consuetudinem nostram, quæ non limitatur: ideo cautius est, vt in contractu matrimonij fiat talis remuneratio, quam voluerint: quia alias non esset valida, ideo apud nos cassaretur & declararetur inualida.

Ego enim vidi in causa emergenti, inter quendam nobilem virum dominum Claudium de Spiry, fratrem & hæredem quondam nobilis viri Iohan. de Rabutin, domini de Bourbilly: quod Iacquetta de la Riuiere eius relicta obtinuit in prouisione à curia super summa confessata per eundem dominum de Bourbilly, quæ fuit etiam facta ipso existente in lecto mortis, vbi confessus fuit, se habuisse ab eius vxore bona immobilia, vsque ad summam duorum mille Frãcorum: Et fuerunt super illa confessione facta per eum adiudicati mille Franci per modum prouisionis, quod videbatur durum stante dicta cõsuetudine, cum etiam, quod plus est, vterque esset nobilis in parigradu nobilitatis, & quod cessare debeat prædicta præsumptio, secundum Bart. in d. l. si voluntate. & in d. l. si diuortio. vbi ita intelligit d. l. 1. C. de donat. ante nuptias. & ita ample etiam limitat Cæpolla in d. tract. de Imper. milit. eligendo. in verbo, nobilitatis. in 34. priml. nobilitatis.

Hinc est; quoniam ex prædictis simul iunctis elici potest: Nam licet de iure communi duo sponsalitia circa vnum concurrere non possunt. l. 1. Cod. de dotis promiss. de quo per do. meum Ias. in §. fuerat. 12. colum. Inst. de act. Tamen fallit in prædictis casibus nobilitatis remunerandæ causa, vbi concurrunt duo specialia, videlicet præsumptionis & donationis, contra l. cum de in debito. ff. de probatio. & validitate donat. inter vir. & vxor. contra titu. ff. & C. de donat. inter vir. & vxor. Et istud priuilegium ita colligit Bonus de Curtili in d. suo tract. in 9. priuilegio. sed quia hoc non haberet locum apud nos stante consuetudine nostra, non aliter insisto.

TRigesimasexta consideratio. In electionibus debent nobiles anteferri: in dubio enim præsumitur pro nobilitate ad officia regenda tex. est in §. interim, in vers. vniuersi nobiles ciuitatum. & in §. audiens. ibi: conuenit enim vnumquemque nobilium. &c. Authent. & in Auth. de referendariis. §. fi. col. 2. & satis etiam probatur 24. dist. c. quando Episcopus. in versic. genus. & notat Bart. in l. 1. in 3. colum. ibi: Nam plebeim. Cod. de dignit. & Ioan. de Plat. in l. 1. illum tex. C. de conductis in horreis publicis, lib. 12. dum dicit, quod in electione officialis, conside-

considerandā est nobilitas. Ample per Cæpol. in dict. tracta. in 1. priuilegio nobilitatis. & per Boonum in suo tracta. in 10. priuilegio, vbi dicit, quod interest Reipublicæ, gubernari per nobiles, & per plebeios. Non enim secundum numerum siue ordinem, sed secundum hominum qualitatem sunt honores conferendi: vt l. honores. in pr. §. is qui. ff. de decur. & ample dicitur in locis hic ante allegatis.

Et habet etiam istud locum in electionibus beneficiorum. cap. officij. ibi: quendam virum nobilem. extra de elect. Cæpolla in loco supra allegat. in 15. priuil.

Hinc est; quia si in electionibus & aliis actibus voces sunt æquales, & hinc inde numero pares nobiles præferuntur, argum. ff. de pactis. l. maiorem: ibi, qui dignitate inter eos præcellit. & ibi dom. meus Ias. notat. & etiam Bart. in leg. 1. in 12. colum. C. de dignit. libr. 12. argument. dict. leg. maiorem. & leg. 3. § 1. ibi: cuius dignitatis. & ibi: alia dignitas. & l. ob carmen. §. fin. ff. de testibus.

Et facit, quod dicunt Innoc. & Abb. in c. dudum. de elect. vbi Abbas Panormitanus dicit, quod maioris authoritatis est vox nobilis, quam plebeij.

Etiam facit, quod dicit Arch. in c. hac autem forsitan. in fin. 30. dist. vbi dicit, quod in electionibus habenda est ratio. Et illud est secundum priuilegium, quod posuit Cæpolla in d. suo tract. & 13. priuil. Bon. de Curt. in suo tractatu nobilitatis.

Hinc est; quod in eligendo marito pro puella, consensus nobilis est præferendus. c. 1. 23. q. 4. quem text. ad hoc allegat Luc. de Pen. in d. l. mulieres. in 6. colum. C. de dignit. lib. 12. & 21. priuilegio.

TRigesimaseptima consideratio. Nobiles honorantur, quantum ad testimonia; quia in dubio, in testimoniis ferendis nobiles præferuntur. in leg. 3. in prin. ff. de testib. l. ob carmen. §. fin. ff. eo. Spec. in tit. de teste. §. circa in prin. ibi: 4. fallit. vbi dicit, quod si quæritur, an matrimonium sit, vel non, sponsa forte dicente contractum, sponso negante, si ipse sit nobilior, vel honorabilior, pater & mater sponsæ non admittuntur ad testificandum: si vero par, vel inferior, sic, in fauorem matrimonij. c. super eo. extr. de test. & c. super literis. ext. de sponsalib. ita dicit Cæpol. in d. tract. in 3. priuil. nobilitatis. Maior fides præsumitur in nobili, propter eius nobilitatem, firmat gl. in c. si testes. §. testium. in ver. quis decurio. 4. q. 3. Bal. in l. testium. in 3. col. C. de testib. & ibi Bar. dicēs, quod magis creditur duobus testibus nobilibus, quam pluribus plebeis seu rusticis. Sequitur dom. meus Ias. in l. maiorem. in prin. ff. de pactis. Et Alex. in cons. 28. col. 3. in 1. vol. repet. in cons. 31. in 2. vol. & istud cons. Alex. allegat Bonus in loco supra alleg. in 14. priuil. Sed non facit ad propositum, cū solum dicatur ibi per Alex. quod dictum notabilis viri inducit iustissimam credulitatem; quod procedit etiam in multis aliis, qui sunt notabiles, licet non sunt notabiles: de quo dicto plene per dom. meum Ias. in leg. properandum. §. sin autem alterutra. in 4. col. C. de iud. in repet. l. admonendi. in 74. col. ff. de iureiur. per Fel. in c. cum contingat. in 234. col. ext. de re iud. & in c. 4. in 7. col. ver. 1. doctrina. ext. de prescr. & per eundem do. meum Ias. in l. de pupillo. §. si quis ipsi pratori. ff. de nou. op. nun. Vnde statur interdū dicto vnius nobilioris. 8. q. 3. c. fi. Luc. de Pen. in l. mulieres. in 9. priuileg.

Hinc est; quod testes vilis conditionis, contra vere nobiles, seu in dignitate positos, non admittuntur ad testimonium, vt dicit Luc. de Pen. in d. l. mulieres. in 25. priuil. in l. 1. C. de reis postul. lib. 10.

TRigesimaoctaua consideratio. Nobilitati defertur, quo ad honores, quo ad salutationem, & sedia inter iudices assignationem, text. est in l. fi. §. sedendi. C. vbi senatores, vel clariss. & in leg. 2. & fi. C. de offic. diuer. iud. Facit quod not. gl. in cap. necesse. in verb. quantumcunque in q. 10. & in §. aliam vero. Inst. de bon. poss. in ver. alteri. Et istud est vnum ex priuilegiis Boni, n. 12. in d. suo tract. & in 45. priuil. eiusdem. & sic de vno facit due.

Hinc est, quod si quis alicui nobili tenetur reddere rationem, debet accedere ad eum, text. est iuncta gl. in verb. æstimandum, in leg. pen. §. fi. ff. de cond. & demonst. & istud est 25. priuilegium Cæpol. in loco supra alleg. & Boni de Curt. 16.

Hinc est etiam; quod circa Respublicas maior eorum est authoritas l. 2. in fi. C. de prædiis curial. Luc. de Pen. in d. l. mulieres. in 5. priuilegio.

Hinc est; quia etiam circa legationes est maior eorum authoritas, & præferuntur. l. pen. ff. de leg. action. Et istud posuit idem Luc. in d. l. mulieres, in 6. priuileg. & in rub. C. de leg. actio. lib. 10. vbi ponit, quæ requiruntur in legato, seu ambasiatore.

Hic etiam est; quoniam ad eos mittitur tanquam ad egregias personas. ita tenet Lud. Ro. singulari suo 170. in c. item quæro. vbi dicit ita fuisse determinatum per domin. de Rota Romæ, dum casus contigisset de facto, & intellige de nobili paupere, qui propter verecundiam non potest venire ad iudicium, vt videtur tenere glo. in c. si qui testium. & ita videtur tenere Cæpol. in d. tract. de imperatore milit. elig. in verb. nobilitatis. in 32. & 34. priuil. & Bonus de Curt. vbi supra in 17. priuileg.

Istud tamen non placet do. meo Ias. in l. ad egregias. in 2. col. ff. de iureiur. Quia istud priuilegium non conceditur egregiæ personæ propter paupertatem, aut propter verecundiam. Imo propter excellentiam personarum, & earum dignitatem Et mihi videtur verior ista opinio do. mei in magnatibus, & magnis nobilibus ad quos etiam solet mitti, quando maxime sunt in ciuitate: & ita practisatur apud nos. De paupere autem nobili, licet illa gl. sit in d. c. si qui testium. Tamen, nihil quo ad nos practicatur; quoniam coguntur venire ad iudicium, quicquid dicat Bonus in prædicto loco. in 18. priuileg.

Hinc etiam est; quia ad Imperatoris, Principum, dominorum, & potentum latus nobiles stare debent, nō autem plebeij, seu populares, l. omnium. circa princ. ibi; inter tot nobiles. C. de testam. & ibi Bald. in princ. qui dicit, quod vbi Princeps, & ibi astant nobiles: quem sequitur do. meus Ias. post Ange. in 1. notab. vbi etiam plus infert, quod præsentia Principis nobilitat hominem; ita quod eo, quod quis adest Principi, seu ipsum comitatur, præsumitur esse nobilis, leg. 1. C. de præpos. labo. lib. 12. Et istud est tertium priuilegium Cæpo. in d. tract. de imper. mil. elig. in ver. nobilitatis. vbi dicit. quod hac ratione, quia nullos nobiles iuxta se habebat, sed illos à sua Curia expulerat, expulsus fuit à regimine ciuitatis Veron. Et etiam istud priuilegium ponit Bonus de Curt. in 21. priu. in loco supra alleg.

Hinc etiam est; quia nobiles debent mitti obuiam Principi, cum veste pulcherrima, & decora, & barba tonsa, 2. Reg. 19. de quo Vincentius Segault. in suo opere in 4. c. regali. & istud priuilegium ponit Cæpol. in d. tract. in 30. priu. nihil tamen allegat.

TRigesimanona consideratio. Nobilitati in beneficiis magis est prouidendum. vt not. Goffr. in summa in tit. de tempo. ordinan. §. sed circa hospitalitatem. in fi. ibi in 2. casu. & d. c. non vir. item consid. Faciūt regulæ Cancellariæ Inno. VIII. in regulis, l. 51. & 52. & 53. regulis Cācellariæ Iulij II. in 2. & 3. part. Et ibi con;

mentator Hispa. qui multa accumulauit de huiusmodi priuilegio Et ibi fit mentio de triplici genere oobilium;scilic.in secunda de illustribus,vt sunt nobiles de Ducum,Comitum,& Marchionum genere: & in terra de aliis magnia nobilibus,de quibus in dictis regulis Inno.& postmodum de inferioribus nobilibus ex inferiori nobilium genere procreatus.

Et etiam , vt dicit idem commentator allegando quendam suum tractatom. Nobilitas geoeris est sextuplex:magna,vt Baronum;maior,vt Ducum,Comitum & Marchionum;maxima,vt Regum,& Imp.Parua,vt nobilisso,magnatum, non habentium dignitatem Baroniæ,seu aliam superiorem , vt suot isti nobiles apud nos , qui habent castra magna cum castellanis aut præposituris , & simplicibus iurisdictionibus absque sigillo,&Balliuatu.Minor,vt inferiorum à magnatibus,vt sunt apud nos plures nobiles , qui ex reditibua eorum simpliciter viount , cum statu forte duorum aut trium equorum.Minima , vt sunt plures, qui habent aliquabona,ex quibus viuunt, & contentantur vno equo.& in suis domibus faciunt colere, & laborare suas terras,& sunt forte illi , de quibus supra dixi in 18.*consid. istius part*. Et taleá latius distinguit dictua commentator *in d. locis* ; quia etiam in beneficiia obtinendis habentur in consid.

Aduertatur tamcu ad vnum; quod etiam in beneficialibus ratione nobilitatis spectat genua minorum (quia mulieres etiam dicuntur nobiles,vt supra *in fin. consid.1.part.)* & ita fuit iudicatum per Rotam,vt ibi refert dictus commentator pro quo facit *ca. nouit. de iud.*quod ibi notat Hostico.Io.And.& Panor.& facit gl.iuncto text. *in Auth. de incestis nuptiis.§.1.in verb. generali.col.3.* & ibi Ange. in aliis tamen secus, *l.1.ff. ad munic.ip.*Dyo.*in reg.generali.de regu.iur. in 6.* Et prædicta faciunt pro concordatis nostris *in tit. de elect.in ver. quinquennium vero. ibi : in quibus &c.*vbi loquitur de nobilibus ex vtroque parente, qoi priuilegiantur , & dispensantur de minori tempore studij vltra alios.Et de ista materia, qoantopere nobilitas ex parte patris aot matris attēdatur,ponit ample G Ben. *in sua repet.c.Rayn.extr.de testa.in primo ver.scilic.Rayn. in prin.* dicam latius alibi , & aliquid tetigi *supra in 2.consid.*

Hioc est;quia solius nobilitatis faoor , est sufficiens ad causandum dispensationem super pluralitate beneficiorum secundum Inno.in *c.dudum. ad fin.de el&. ibi: Item si Papa* vbi seotit, quod sola nobilitas est sufficiens ad causādā dispensationem supee pluralitate beneficiorum,etiam sine litteratura Facit tex.& quod ibi notat.in *c multa.extra de preb.*Facit text.*in extrauag.Io.ll.* quæ incipit : *execrabilis.ibi:qui propter ipsorum sublimitatem,& generis claritudinem.* Et vidi aliquas dispensationes impugnari,& illas non habere effectum; eo,quod impetrauit dispensationem de quarto, asserciaus se nobilem ex vtroque parente ; & tamen noo erat nobilis,nisi ex vno parente. Nam in hoc,ex quo asserit quis se nobilem ex vtroque parente, cum nō sit nisi ex vno,committit mendacium,[ex quo carere debet impetratis,*l.2. si legibus.C. de prec. Impe.offe.*canonizata 25.*q.1.c.& si legib.*& talca etiam incidunt in falsum , & tanquam falsarij sunt puniendi , nisi vulgo reputentur nobiles.text.in *l.eos. §. qui se pro milite.ff. de falsis.*vbi ille,qui se pro milite gessit , qui non erat, puniendus est tanquam falsarius , quem Bartol. not. contra illos , qui se doctores appellant , cum non sint,idem Bartol. in *l.reddatur.C. de profess.& medic.lib.*10.Petrus de Anch.in *cap.ad Apostolica.de prauil.in 6.*Ioan.de Ana.*in rub.de magistris,in 6.colum.& in rub.de crimine falsi, in 6. col.* Felin. *in proœm.decretalium. in 12. col. vers. tertia conclusio.* cum aliis allegatis per Bonum de Curt.*in suo tract. nobilitatis, in 2.part.nu.*165.Ex quo sequitur,quod vnde puniri debent, priuilegiom coosequi non possunt:dolus enim & delictum alicui patrocinari non debent , *cap.pen.extra de concess.prabend.*

Vlterius ; quod in beneficialibus genus maternum consideretur,patet:quia,vt dicit Ioan.And. iu *c.fin.de filiis presbyter.* nō valeret dispensatio facta per Papam eum nato ex coniugato nobili,& soluta nobili,nisi de nobilitate materna fuerit facta mentio , vt pleoe per Felyn.in *c.postulasti.col.4. extra de rescript.* Nam nobilitas aggrauat delictum.

QVadragesima consideratio. Nobili defertur in donis;quia propter nobilitatem viri maior & latior dos est ab vxore constituenda:quoniam iuxta viri nobilitatem doa constitui debet, secundum gl.1.iūcto text.in *c.nullum.30.quæst.5.* Facit tex.*in l.quaro,& in l.cum poteʃt.§.gen.& §.seq.ff.de iur.dot.& in l.si filia pater.ibi.ex dignitate.ff.de legat. 3.* faciunt , quæ dicit Dec. *in consil.suo 180.in 3.col.in prin.* quod est etiam limitandum,nisi mulier esset pulchra ; quia propter pulchritudinem mulier facilius maritatur,not.in *l.si voluntate. Cod. de dot. promis.* dixi *in commentariis nostris super consuet. Ducat. Burg. in rub. Des droicts & appar.à gens mariez.*.& ample supra *in 2.part huius operis, in 22.consider.* Illud peculi.giam enarrat Bonus de Curt.vbi supra in 29. *prin.* & per Capol. vbi supra *in 35. prin.* in quibus locis prædicta allegant per limitationem præcedentem.

QVadragesimaprima consideratio. Licet alias pater plebeius,dotans filiam habentem bona materna,siue aduentitium peculium,si constituat filię suę maiorem dotem attenta conditione sua , quod tenètur , seu quod compelli possit iudicis officio dotare iuxta *l.liberos.ff.de ritu nupt in l.obligamur.§.lege.ff.de act.& oblig.*vt quia plebeius attenta sua qualitate, non debuisset eidem vltra florenos mille cōstituere,verum quia diues & opulentus,cōstituat sibi duo mille in dotem,non propterea poterit allegare, se illa mille excedentia conditionem sui status constituisse de bonis filiæ suæ maternæ,seu aduentitiis; quinimo totam dotem constitutam de matrimonio suo soluet , non imputando in illa bona materna text.est in *l.fi.ad fi.ver. si vero.*Et ita intelligit ibi illū text.in *gl.in fi.s doneam. C.de dot.promiss.* Si tamen fuerit aliquis nobilis,& de nobili prosapia ortus , habēs filiam bona materna teneuteoi seu aduētitium peculium , illamque dotando simpliciter cōstituat sibi mille scuta solis,dotem quippe nimis excessiuam attētis facultatibus ipsius patris; cum sit satis pauper,& tenuis in bonis; sed attēto statu suæ cōditionis,nobilitatis,& familiæ competētem, & coocedētem,poterit imputari sibi id,quod plus cōstituit attētis facultatibus iuxta quas doa est commēsuranda iuribus hic in pręcedenti priuilegio allegatis: videlicet in bonis ipsius filiæ minus, & tūc partem de bonis.text.est in *d.l.fi.ver.vbi autem.C.de dot.promis.* Et hoc operatur status &conditiouabilitatis.Et rationem diuersitatis assignat. idem de Curt. in *d. loco. in* 20.*prin.*Qua secūdo casu, pater dicitur fecisse conditionem filiæ meliorem , & vtiliter gessisse negotium suum , attento nobilitatis statu ipsius primo casu, non ita dicit declarasse domin.Carolum Ruinum,*l.1. ff.solut. matrim.* Et,vt dicit,facit in argum text.in *leg. ius alimentorum. ff. vbi pup. educ. deboat.* & text. *in l. cum plures §. nimium , ibi : respectu æstimationis pupilli. & §. seq. ibi : pro dignitate natalium. & in leg.tutor.*

secun-

secundum dignitatem.ff.de admin.tut.

Ego volui de verbo ad verbum hic inserere huiusmodi priuilegium, ad demonstrandum, quod ille ext.in *l.l.fin.* nihil facit ad propositum; quod in hoc plus priuilegietur nobilitas in secundo casu, quam in primo, nec quod hoc faciat status nobilitatis in secundo casu, plusquam in primo; imo, quod ita dici potest, quod in primo casu erat nobilis prout in secundo, vt clare videri potest, & sic probatur. Nam, vt dicit ibi textus etiam in primo casu liberalitas paterna dotem, vel ante nuptias donationem date suggessit, decidendo primum casum dicit: Liberalitas itaque talis remaneat vera, & irreuocabilis, vt puto nomine liberalitas, & debitam suam sequatur fortunam, quæ quidem liberalitas conuenit nobilibus. text. *in § hoc amplius. Instit. de rer. di uis. & in l.fin. C. de consulibus, lib. 12.* Ludouicus Romanus *singulari suo 664. in cap. nobilitas.* ergo in vtroque casu est nobilis, sed in vno considerata est inopia, & in alio abundantia bonorum; & hoc ne pater deueniat ad inopiam, quæ est sola consideratio secundi casus, & diuersificatio à patrimonio, & non nobilitas in secundo. vltra quam in primo casu. Et ita mihi videtur contra opinionem Caroli Ruini, & prædict. Boni, ex quo non debebit tale quid poni pro priuilegio nobilitatis, prout etiam posuit Cæpol.

Hinc etiam est; quod nobili ad paupertatem redacto, debet dari gratis soldata, vt tenet Bart. Cæpol. *in d. suo tract. de imp. uul. eligend. in ver. nobilitas. in 31. prin.*

Qvadragesima secunda consideratio. In constitutione dotis, aut donationis propter nuptias filiorum, in quibus non solum creatores, sed etiam hi, qui sunt ex eo genere nobiliores, adhibendi sunt, vt est casus *in l. tam demens tis. C. de epi. aud.* ideo dicit ibi Alb. quod nobiliores de genere puellæ sunt vocandi, cum agitur de dote sibi restituenda. & idem Raph. Ful. *in fi.* qui dicit idem in filiis maritandis, vt nobiliores ex genere debeant adhiberi, & istud est 31. priuilegium *in loc. sæpe alleg.* positum, & 33 quod posuit Bonus de Curt. *in suo tract. de nobilitate.* vbi affert rationem; ex eo, quia multum præsumitur pro nobilibus; quæ est multum generalis ad plures casus.

Qvadragesimatertia consideratio Nobiles nomina sua apponi solent facere in instrumentis, aut inscribi. text. est *in l. si pupillus. §. sed si per interpositam personam. ff. de auto. tuto.* & probatur *in leg. optimam. in ver. optimas. C. de contrah. & commit. stip.* & istud est 33. priuilegium Cæpol. *in loco supra sæpe alleg.*

Qvadragesimaquarta consideratio. Nobilitati decretur in priuil condendi testamenta, vt est casus *in leg. omnium. in princ. C. de testam. ibi: tot nobiles.* Sed non video, quod in hoc nobilitas sit causa istius priuilegij, sed præsentia Principis, vt dicit Cæpol. *in d. loco. n. 14. priuil.* Et quomodo defertur nobilitati, habes per G. Bened. *in sua repet. c. Raynutius. ver. mortuo itaque testatore. 1. num. 221. extra de testam.*

Qvadragesimaquinta consideratio. Nobilitas in hoc honoratur, quod si aliquis sit incola duarum ciuitatum, & ab vtraque parte simul vocetur ad munera, nobiliori & maiori ciuitati est deferendum. *argu. in Auth. & hæred. & Falc. §. si quis autem. col. 1. in Auth. de defen. ciuit. §. interim. col. 3. & in leg. fin. ff. de fianstr. & l. si quis. C. de natur. lib.* & hoc not. gl. *in l. 1. C. de mu. pat. in gl. magna, circa finem, lib. 10.* & istud est 18. priuilegium Cæp. *in loco supra alleg.*

Hoc dubium pluries euenit apud nos tempore fe- magiorum; sed semper fuit decisum, quod tenetur ad fenagia illius loci, in quo faciebat residentiam tempore concessionis, non habendo respectum ad vtilitatem loci.

Qvadragesimasexta consideratio. Nobilium appellatione Comites, & Marchiones comprehenduntur. *c. grandi. ibi: nobilem virum Comitem Beneuētensem. de suppl. negl. prælat. § 6. & cap. constitutis. 2. ibi: Sororis nobilis viri Marchionis Me si ens. extr. de testi.* quod secundum Domini. de sancto Gemin. *in d. cap. grandi. in princ. sa 3. notab.* Facit ad priuilegia, quæ Comitib Palatinis conceduntur, vt possint legitimare illegitimos, exceptis filiis nobilium; quia comprehenduntur filij Comitum, & Marchionum in illa exceptione, & istud est 40 priuilegium Cepoll. *in loco supra relato*, & Boni de Curt. 23. vbi dicit, quod idem in Ducibus, excepto tamen vno casu, videlicet, vbi ageretur de derogatione aliquorum suorum iurium, vt puta, in derogatione iurispatronatus laicorum etiam nobilium, facta à sede Apostolica: quia in hac derogatione non comprehenderetur iura patronatus Regum, Ducum, Comitum, & Marchionum, vt dicit Fel. *in suo tract. quando littera Apostolica praiudicent patronis. in 5. col. ver. ampliatur octauo.*

Qvadragesimaseptima consideratio. Nobiles laudantur ex magnanimitate, magnificentia, docilitate, industria, politia, & affabilitate, vt de his supra *in 5. par.* dictum est *in multis consid.* Ita dicit Luc. de Pen. *in l. si quis col. 2. C. ne rusticani ad vl. obseq. ducoc. lib. 11.* Et ibi addit, quod etiam commercia fugiūt. Et in multis aliis laudantur nobiles, si curauerint iniustam rapinam, & iustitiam in omnes seruauerint, vt ample lud. Clict. *in suo tract. de vera nobilitate. cap. 13.* Ex religione in Deum & diuini cultus reuerentia. *eod. tract. c. 11.* Si consortia virorum proborum colant, & luxurias euitent, *eod. tract. ca. 29.* Ex abstinentia à deicratione Dei, & Sanctorum. Clicto. *ibi. c. 15.* Si à ludis inhonestis se contineant. *ibid. c. 16.* Si talia curauerint, quę recenset ibi. Clict. *c. 17. & 19.* Sed cum videam hoc quasi impossibile apud nobiles, qui in huiusmodi irretiti, & assuefacti sunt, vt plurimum saltem tempore belli ingruentis, non aliter insisto, cum etiam esset vltra intentum, si vitia eorum explicare vellem.

Qvadragesimaoctaua consideratio. Nobilitas in hoc honoratur, quod nobiles excusantur à muneribus tam realibus quam personalibus sordidis, & à talliis, & collectis primo de iure, vt tenet Guid Papæ *in decis. Delphin. 384.* Et post eum Io. de Mouth. ciuis & contemporaneus noster *in suo promptuario iuris. in verbo tributū. in glos. redditc. ad fin. ibi: quarta collecta, &c.* Et pro ista par. allegant *l. 3. § 1. ff. de mu. & hon. & l. à muneribus. ff. de vac. mun.* sic inducendo illos texte, quo ad milites, qui actu militant, & veterani, qui à militia missi sunt: & sic militare desierunt, excusantur à collectis; ergo & nobiles, cum nobiles vel militent, vel militare desierunt, vel saltem apti nati sunt militare.

Facit secundo, & fortius; quia propter nobilitatem solet quandoque à principe tribui immunitas etiam à tutela: vt est text. quem omnes singulatizant, *in leg. non tamen. §. 1. in princ. ibi: propter inclytam nobilitatem. ff. de excu. tut.* & ibi hoc not. Bald. & Nicol. de Neapoli dicentes, quod nobilitas tribuit immunitatem, siue est causa immunitatis concedendæ.

Item, nobiles excusantur apud nos à collectis ex priuilegio Principis. Nam Rex Carolus sextus, anno domin. 1408. ordinauit nobiles ad contributionem Galliarum, non teneri pro bonis, etiam ab ignobilib.

quoquo modo acquisitis, quam diu illa in suis tenebunt manibus. Imo censeri debent nobilia, & sic exempta, quouis modo eis obuenerint, & istam ordinationem refert & sequitur G. Bened. *in sua rep. c. Raynin ver. & uxorem nomine Adelasiam. in 4. dec. in fin. illam, de testamen.* & Aufrerius *in tit. de tallijs.* & est posita in ordine 12. apud eundem.

Idem etiam ex præscriptione, cum immunitas præscribi potest, vt tenet Iacobinus de S. Georg. *in tracta. suo de homag. in ver. & promiserunt, col. pen. ad medium.*

Item, ex consuetudine generali, vt dicit Iac. Rebuffi, in *l. 1. C. de indictio. lib.* 10. & Io. de Munthelo. vbi supra. & Guid. Papæ *in d. dec.* innuens, quod ex cõsuetudine, in confessione statuum patriæ Delphinatus, quę fit pro subsidijs indicendis, excipiuntur nobiles nobiliter viuentes. Luc. de Pen. in *l. agros limitaneos. C. de fundis limitrophis. lib.* 11. & dixi *in commento nostro super consuet. Duc. Burg. tit. des iustices. §. 4. in glo. sur ses hommes. var. ad Lu. de Pen. nu. 6.* & per Bonum de Curt. Brixien. *in suo tract. nobil. in 5. par. num. 44.* vbi dicit, quod ita seruari solet in sua patria Brixiæ: & ibi ample per eum discutitur *in vers. 22. num. 43.* an nobiles excusentur à muneribus personalibus & realibus: vbi tenet, quod non excusentur de iure. Sed quia ex rationibus ante deductis, hodie in Franc. & apud nos aliter obseruatur; ideo eius fundamenta recitare esset superuacaneum & præter propositum, & intentum huiusce operis: Dixi tamen supra *in 5 par. in 24. consid. incip. Principes vltra alios in multis, ver. 119. incip. Principes honerantur, & ibi: Sed, quia, vt dicit Spec.* quod nobiles tenentur pro redemptione Regis captiui, pro magna necessitate communi, & euidenti periculo. & vide Iac. Rebuff. *in loco ante alleg.*

QVadragesimanona consideratio. Diuersi reperiuntur ritus & mores nobilium, secundum diuersas patrias, & prouincias: quoniam quælibet patria in ritu viuendi quo ad nobiles suo sensu abundat. Et ita inter nobiles habetur & consideratur laus nobilitatis diuersa (cum multiplex, & varia sit obseruatio illius) secundum diuersos vsus, & mores patriarum, vt scribit Pogius *in tract. suo de nobilitate*, & quantum inter se differant; vt etiam ex sequentibus patescit.

Neapolitani vero, qui præ cæteris nobilitatem præ se ferre videntur, eam in desidia ac ignauia constituere videntur. Nulli etenim præterquam inerti, & inexperto ocio intenti, sedendo, atque oscitando ex suis possessionibus vitam degunt. Nefas est (vt opinantur) nobili, rei rusticæ, aut suis rationibus cognoscendis operam dare. Sedentes in atrijs, in hemicyclis, aut in equitando, priscis domibus orti, se nobiles profitentur. Mercaturam turpissimam vilissimamque exhorrent, adeo fastu nobilitatis tumentes, vt quantumuis egenus atque inops citius fame interiret, quam filiam vel opulentissimo mercatori matrimonio collocaret; maullt furtis & latrocinijs, quam honesto quæstui vacare.

Venetorum consuetudo huic absurditati, inertiæ, ineptitudini, & obseruationi contraria est: inter quos nobilitatis, veluti factio quædam ab reliquo populo discreta: mercaturam omnis exercet: ea quoque, quæ equestris ordinis insignijs potitur, neque mercaturam à nobilium exercitio existimant alienam. Omnes enim, qui Reipublicæ muneribus funguntur, quique (vt dicuntur) ex ordine sunt senatorio, nascuntur atque appellantur nobiles. Adeoque hac vulgari aute inflantur nonnulli, vt, etiamsi quis parente absurdo, stulto, insulso, inope, ipse quoque haud dissimilis patri fuerit: tamen si in popularem virum inciderit quãtũuis doctum & sapientem, eum præ se contemnat tumore, seu tumore nobilitatis. Sed, vt ait Pogius, mallet Apuleij se esse asinum, quam vt talis esset, aut ortus ex eorum minimus, quam asello sensus aut prudentia inest.

Romani; qui appellantur nobiles, mercaturam, vt rem vilem atque abiectam contemnunt, cultui agrorum, & rei rusticæ vacare, gregis atque armentorum curam gerere, re pecuaria opes quærere, quæstum honestum, & viro nobili dignum putant. Idque eis, qui possunt agere, etiam si recenti sint familia, hoc lucri genere patefit aditus ad nobilitatem. Est apud eos (vt ait Pogius) honesta licet rusticana nobilitas, longe distans à Neapolitana.

Sed secundum eum rectius de nobilitate sentire videtur, dum ait. Habentur enim & apud omnes dicuntur, & esse nobiles æstimantur orti, seu originem trahentes ab antiqua familia & stirpe, quorum maiores opulenti functi honore, officijs aut dignitate ciuitatis in Reipub. administratione versati sint: quorum pars se ad mercaturam confert, pars titulo nobilium gaudens, nulli exercitio dedita, & venatu & aucupio oblectatur.

Iannensibus idem, quod Venetis vsuuenit, nauigationi deduntur omnes, præsertim maritimæ, nobiles atque ignobiles, qui nulla alia re nisi origine distinguuntur.

Sunt ex his quidam in castellis montanis dispersi Caci more, itineribus infesti, qui nobiles habentur Lombardi.

Et idem tractus, seu districtus omnis Venetorum, qui dicuntur nobiles, viuunt ex prædiorum fructu, & paterna hæreditate, nullo præterquam venandi aucupandique studio ducti: his sola origo, & negotiorum vacatio nobilitatem largitur.

Germani, atque Alemanni, quibus census patrimonij ad victum suppetit, & his, qui procul vrbibus, aut qui castellis, & oppidulis dominantur, quorum magna pars latrocinio dedicatur, nobiles censentur: quibus humanius ingenium natura dedit, hærent Principibus, quorum in aula assuescunt cultiori vitæ, rudes tamen, & moribus asperi.

Galliæ omnis vna est nobilium norma. Nam rura & prædia sua (dicam potius castra) incolentes vrbes fugiunt, in quibus habitare nobilem turpe ducitur: qui in illis degunt, ignobiles habentur à nobilibus. Mercatores aspernantur, vt vile atque abiectum hominum genus. Prædijs suis (hoc est, censibus, reditibus, seu prouentibus) contentum ac prodigum esse (vt eis à natura inest) neque futura quicquam pensi habere: signum nobilitatis volunt. Ea quotidie augetur, vel pecunia, vel famulatu. Nam mercatorum, aut quantumuis opificum filij, qui diuitijs præstant (quos burgenses vocamus honestiori vocabulo) aut empto prædio (hoc est seigneuria) rus se conferunt, vrbe relicta, atque eius fructu contenti, semi nobiles, seu nobilitati euadunt, suisque posteris nobilitatem præbent. Aut famulantes Principibus aliquo prædio cuilato pro nobilibus honorantur. Ita plus illis rura, & nemus conferunt, quam vrbes, atque ocij aut negotij tantu ad consequendam nobilitatem. Salua pace Pogij: quia non bene intellexit nobilitatem Gallicum; quippe illi apud nos habentur nobiles, & tales reputantur, qui origine antiqua, & immemoriali sunt nobiles, aut eorum prædecessores ex priuilegio Principis, & tales,

vt com-

vt communiter morantur in rure, vt habent sua castra, hoc est, casas altas, amplas, sumptuosas, & luxuriosas, fortes, & munitas muris & vallis, atque etiam sua dominia habent, quibus victum percipiunt, cum censibus super ruricolis sibi assignatis: super quibus habent iurisdictionem, & venationibus & aucupiis continue aucupantur. Qui vero etiam nobiles fuerint, in villis, seu vicis ruralibus (vbi sunt ædificia sine muris vel vallo) habitent, à nobilibus reprobantur, & dedignantur. Et de ritibus Gallorum nobiliũ iam dixi supra in 18. *consid. ver. apud nos Gallos*. Et quod nobiles Galli sunt optimi venatores, multúmque eis venatio conueniat, satis scribit G. Bene. in *suo reper. c. Ray. in ver. & vxorem nomine Adelasiam, in materia successionis ab intest. n. 885* Vbi inquit: Est enim Gallicæ nobilitatis vana consuetudo, ad feras venatu deprehendendas se conuertere, c. [illegible] 34. distinct. vbi dicitur, quod Germani & Galli sunt venationi naturaliter dediti, quibus multum confert, quod canes, qui leporarij vocantur, leues & agiles habent, de quibus insigniter meminit Ouidius lib. 1. Metam.

Ipse amor, admiſſo; hoc est, veloci) *ſequitur veſtigia paſſu,*

Vt canis in vacuo leporem cum Gallicus aruo

Vidit, & hic prædam pedibus petit ille salutem.

Præterea dulcis, & naturalis venatio, potius sit causa spatij & exercitij, quam commodi aut lucri: quia non tam gaudent nobiles de magna præda, quam de volatu, & cursu, quæ animos recreant, præsertim Gallorum.

Hos Britanni sequuntur, Angli hodie vocati, qui nobiles in ciuitatibus morari, ignominiæ loco putant: rura sylnis ac pascuis seclusa inhabitant: nobiliorem ex censu iudicant, rem rusticam curant vendentes lanam, & armentorum fœtus: neque turpe existimant admiscere quæstui rusticano, & vt refert Pogius: vidit hominem relicta mercandi cura; cum prædia pretiosiora emisset, atque in ea cum familia, vrbe relicta, se contulisset, authorem nobilitatis filiis extitisse, & ipsum non reiectum à nobilium cœtu. Multos huiusmodi hodie videmus in Gallia qui à plebe is ortis cum eorum prædecessores, vrbe posthabita, possessiones iurisdictionales sibi comparantur, ex quib s vitã degunt, se nobilium consortio immiscere, & pro nobilibus reputari volunt, quod absit de sit apud nos, sicut & in Anglia. Multos etiam, ait Pogius, in Anglia ignobilis generis, aliquod præstans in bello facinus, acceptis à Principe donis, nobilitauit.

Hispania duplici nobilitate vtitur. Nam, & qui in suis ciuitatibus antiquo genere orti, cæteris præstant, diuitiis præditi, & qui in campis commorantes nutriuntur ex prædiorum censibus cum ornatiore quodam viuendi ritu, quæ cæteris præstant, nobilium nomen tenent. Inter omnes illus Equester ordo primum nobilitatis locum habet.

Apud Græcos quicunque ad Imp. aulã vocati seruitio eius insistunt, quantumuis abiecti generis, ob Princ. consuetudinem ac famulatum, nobilitatis titulo potiuntur, appellantúrque deinceps nobiles, & de ista nobilitate dixi supra in ista part. in 19 consid.

Hodie vero, apud Principes is mos inoleuit nobilitãdi, vt quilibet Princeps priuilegio, & literis faciat nobiles, nulla habita virtutis ratione. Ita isti (quod risu dignum est secundum Pogium (visa & obsequio) scriptura, & cera, nobilitatem adipiscuntur: & de hac dixi supra in 17. consid huius part.

Barbaris quoque gentibus diuersi sunt nobilium mores.

Ægyptiis ac Syris nulla habetur nobilitas, nisi eorum, qui militiæ deduntur, qui soli excellunt ac dominantur, reliquis seruorum loco habitis. At illos omnes constat esse emptitios seruos, qui postmodũ præfecturas equitum prouinciarúmque sortiti, vsq; adeo fortunæ beneficiũ efferuntur, vt ex eis potentior regnum occupet viribus aliorum fretus.

Teucros insuper, & superiores Sarmatas arma nobilitant. Nam, qui ordines ducunt, ditati prædiis, nobiles dicuntur, & ipsi quoque, ex seruitio maiori ex parte ad militiam asciti; pueri enim empti pretio militiam condiscunt, in qua excellere parit nobilitatem; & de ista nobilitate, quæ causatur ex militia, habetur supra ista parte in 25. consider.

Sed, quæ istarum sit certa, & vera nobilitas, disputat Pogius, in *d. opere de nobilitate*, & tandem concludit, quod sola animi nobilitas, & quæ virtute præcedit, sit vera nobilitas, & excellentior aliis, de quo os dixi ista parte diuersis, præcipue in 5. consid. ideo non repeto.

Qvinq. ag. sima consideratio Ex omnib superius deductis bene pensatis infertur illud vulgatum, (quod solent nobiles quandoque dicere) *Ie ... gentil-homme comme le R...* & quod inferior nobilis dicit superiori: *Ie suis gentil-homme comme vous* non est se verum; imo falsum, & per hoc fit iniuria superiori: Cum, vt hic ante scriptum est in 15 consid. etiam Rex Dux, Marchio, & Comes dicantur nobiles, & sint in alia dignitate, quam inferiores, & Rex sit in maiori dignitate quam Dux, & Dux quam Comes, & sic de singulis: cum dignitas, & nobilitas idem sint, vt dixi ante in 1. parte, in 66. consid. Sicut ergo dignitas capit augmentum, vel diminutionem secundum qualitatem eidem adiectam; Ita & nobilitas secundum dignitatem ei adiectam. Quia nobilitas non potest esse sine aliqua specie dignitatis, vt hic ante dixi in 7. consid. quod nobilitas dicitur eo, quod secernitur & differtur à plebe, sine plebeis, qui sunt sine aliqua dignitate. Ideo concluditur; Omnes nobiles habentes annexam dignitatem Principatus, præsumuntur omnibus inferioribus. Et tales dici possunt esse in primo gradu meræ nobilitatis: Quoniam sicut iurisdictio diuiditur in tres, in meram, mixtam, & infimam. Et meræ Iurisdictionis sunt sex gradus, vt dicit Bar. in *l. imperium. ff. de iurisd. om. iud.* aut tres, secundum Bal. aut quatuor, vt voluit do. meus Ias. in *d. l. imperium.* De quibus per Purpur. ac ibi [illegible] ac 6 qui sequitur diuisionem Bart. Sed quia de his supra dixi in 5 par. ideo non repetto, cum in hac parte etiam discutiatur de alia nobilitate, quæ nõ est in mero gradu, sed in mixto, sc. post Princ. pes. Et licet de hoc gradu mix: Imperij, & sic mixtæ nobilitatis possent fieri sex species, secundum quod Bart facit sex gradus; tamen do. meus Ias facit tantum tres; & sunt maximi, medij, & minimi: & hic erit idem in nobilibus, quia erunt maximi, vt Barones: medij, vt castellani; & alij minimi, vt minimi, valuasores, seu alij domini habentes tantum omnimodam Iurisdictionem, & nullus vasallos sub se habentes. Et sic ex pluribus cognoscitur maioritas in istis ex antiquitate originis, ex maioritate præeminentiæ, & Iurisdictionis, & ex maiori reputatione, & quis ex his potest dici maior, & maiorem habere nobilitatem. In infimis, qui sunt tertij gradus, etiam sunt tres species, vt dicit dom meus Ias. *in d. l. imperium. in pen. colum.* Et sunt isti parum nobiles, qui habent aliquam partiam Iurisdictionem, & qui non possunt mulctare delinquentes, nisi vsque ad 60. solidos, alij vsque ad septem solidos tantum, quæ dicitur Iurisdictio seu Iustitia sub

solato, hoc est, sub laicis. Alij, qui habent aliquod dominium nobile, & francum, non subiectum alicui, sine aliqua tamen iurisdictione. Et isti etiam dicunt se nobiles, sed in infimo genere nobilitatis, & in minimo gradu. Et ex his potest considerari, in vnaquaq; persona secundum eius qualitatem, cuius gradus sit nobilis, & an sit verum dicere, quod existens in vltimo gradu infimæ nobilitatis, possit dicere existenti in primo genere, & gradu nobilitatis, quod est ita nobilis, sicut & ille: quoniam ex prædictis constat quod non: & sic, quod fit iniuria superiori, qui potest ornare suam nobilitatem ex multis qualitatibus supradictis, ex quibus diuersificabitur ab alia Ideo erit verum dicere, quod vnus est magis nobilis, quam alius. Vide hic ante in vigesima septima consid. Et tali, si dicatur per inferiorem, quod sit ita nobilis, fit iniuria, vt dixi. Sicut si fieret de armis, ita quod vsurpans arma nobiliora alterius, infert ei iniuriam, vt supra in 2. *part. in 15.20.22.23. & plerisque conclusionibus, 38. consi.* Sic hoc casu, si inferior, & minus nobilis vsurpet nobilitatem maioris & superioris, & suam inferiorem adæquare voluerit maiori, & istud facile cognosci potest ex multis, quæ elici possunt ex ante dictis in hac parte, quæ si contingant in facto, considera qualitates partium, & scias diuersificare secundum maius & minus, & secundum maius dignum, & minus dignum.

Octaua partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

NONA CATALOGI

GLORIÆ MVNDI PARS,

Laudes & honores Militum declarat.

Quadraginta & octo Considerationes habet.

VM militiæ summa laus sit, vt habetur *c. in summa. in princ. in fin 23. q. 1.* & Seneca in *Hercule furente Tragedia 1.* Omnis (inquit) in ferro est salus. Ideo dicitur bellum omni iure diuino, naturali & gentium pro tuitione rerum suarũ permissam esse, secundum Pau. de Cast. *consil. suo 33.* & dicit tex. in *cap. militare 23. quæst. 1.* quod militare non est delictum. Quoniam plures fuerunt milites a Deo approbati, vt de Dauid, de quo dicit Deus: Inueni hominem secundum cor meum. & de pluribus alijs, de quibus habetur *Reg. 1. 2. 3. & 4. & Macchab. c. 6.* 2. dicam infra in 3. & 12. *consid.*

ERit ex eo prima consideratio. Quia hic ponitur ordo militum ante ordinem literatorum, propter quod quæri posset, quis præcedere debeat, an Doctor, an miles?

Et imprimis reperio inter alios dom. Signorolum de Homodeis legũ Doctorem, qui hanc quæstionem disputauit anno Dom. 1330. & quæsiuit; An doctor insignis honoris. & præcellentiæ in litem præcedere debeat, vel e contrario. Et post eum Ludo. Bologniu. qui in huiusmodi disputatione introduxit nouum duellum inter illustrem ac excellentissimum in toto terrarum orbe Iurisconsult. dom. Franciscum de Accoltis dictum de Aretio, pro parte Doctorum tuenda loquentem. Et inuictissimum, ac iustissimum Principem armorũ, atque Ducem & totius Italiæ benemeritũ do. Federicum Vrbinum pro parte militari defendenda loquentem. Et vltimo loco pro omnium concordia introduxit do. Alex. Tartagnum Imol. cuius sententiæ omnes acquieuisse attestatur. Cuius etiam sententiæ acquiescendo, dico prout Alexand. omisso tamen primo loco sedendi inter milites & doctores, quem credo dandum esse militibus, quicquid dicant omnes doctores, vt satis probaui in 8. *consid. 7. part. huius operis.*

Facit pro hoc vna ratio vrgens inter alias, quod in omnibus fere locis iuris ciuilis, vbi fit mentio de armis & legibus semper præferuntur arma, non solum in legib. Imper. vt in *l. 1. in pr. C. de Iustin. C. compo. & in l. 2. C. de vet. iur. enuc. & l. tanta. eo. t. & proœ. Inst. in pr.* verumetiam in legibus Iureconsul. *l. bu honor. ff. de vaca. muner.* vt supra dixi in 8. *cons. 7. part.* etiam iure diuino, vbi fit mentio de officiarijs militarib. & iustitiæ præponuntur militares in ordine literæ seu scripturæ: qui quidem ordo seruandus est. *l. qui soluendo. ff. de hered. inst.* & dixi supra in 4. *par. in 73. consid.* vbi ample. In alijs autem locis præter illum primum insequendo doctrinam Alex. in *l. centurio. ff. de vulg. & pup. subst.* dico in hunc, qui sequitur, modum.

Post prædictũ primum locum, quẽ dimitto suo loco, vt supra dictu est in actibus doctoreis, sine dubio doctor præfertur militi. *l. nemo clericum. vel militaris. C. de summa Trin.* Et econtra in actib. militarib. milites Doctorib. præferuntur. *l. eunctis. C. de off. vic.* sed in actibus promiscuis, seu naturalibus primo præferuntur Dd existentes ad latus Principis: & hi habẽt primum locum post supremum, quem omitto. Secundũ vero locum tenent milites, qui militant ad latus Principis, vel qui sunt Equites Romani. Tertium vero locum habent Dd. excellentes, qui non sunt ad latus Principis. Quartum vero locũ habent simplices milites. Quintũ vero & vltimũ locum tenent doctorelli: & ita dicit se alias tenuisse in lectura in *l. centurio. in 2. col. ff. de vulg. & pupil. subst. in verb. puto, quod in actib. militaribus.* Et quicquid dicant & dom. Alexand & alij, ego sum huius opinionis, quod semper in actibus doctoreis præferantur Doctores. In actib. militaribus mili-

milites, sed in actu indifferenti, data paritate militum &do ctorum, videlicet, in Magistro militum primo qui dicitur apud nos Connestabilis: & in præfecto prę tore, seu quæstore qui etiam vulgo Cancellarius nuncupatur, quod semper miles præfertur doctori, & sic de singulis de gradu in gradum; quia in ordine literæ præponuntur arma legibus, ex rationibus superius per me deductis, *in d. 7. par. in 8. consid.* Ideo etiam tractando primo incipiam à militibus.

SEcunda consideratio. Plura militum genera reperiũtur quo ad nos. Quidam enim sunt milites militiæ Ecclesiasticæ, qui etiam licet sequantur arma, tamen sunt milites Ecclesiæ, seu militiæ Ecclesiasticæ, qui dicuntur Hierosolymitani, & participant de vtraque: tamen quia plus attingunt dignitatem Ecclesiasticam, quam temporalem, ideo eos præponendos cẽsui cæteris militibus: quemadmodum Ecclesia seu spiritualitas temporalitati præfertur, cum à digniori fiat denominatio. dixi supra *in 4 part.*

Alij sunt milites ordinis seu torquati apud nos, qui sunt milites existentes ad latus Principis: qui proprie & maxime habent vi illius ordinis quandam dignitatem, seu prærogatiuam particularem vltra militiam simplicem de per se.

Alij sunt milites armatæ militiæ simpliciter, & de per se. de quibus principaliter intendimus hic tractare, & de eorum laude, gloria, præeminentia & dignitate.

TErtia consideratio. Inter omnia exercitia mortalium nihil excellentius, nihil præclarius armata militia. Ea enim exercitatio vtilitate, & honore cætera præstat. Per militiam enim armorum exercitium, Reip. quies, atque salus quæritur & conseruatur, & ab omni hostili vastitate liberatur. Cuius exercitij laudes & vtilitatem ipsa humana indigentia demonstrat & extollit. Vt enim antiqui voluerunt, militia recte manibus comparatur, quæ naturę imperio paratæ sunt ad corpus iuuandum. Sicut enim manus sunt in corpore naturaliter institutæ ad repellendum nociua, ad percutienda infestantia, ad attrahenda necessaria, & ad conseruanda alia membra corporum, illaque augẽda: sic milites ad ista conficienda in Reipub. per necessarij sunt. Quid enim profuit disciplina militaris Imperio Romano, ponit Valerius *in suo li. 2. in tit. de disciplina militari.* Et merito dicitur, quod summa militiæ laus sit, vt habetur *in c. summa. 23. q. 1. in prin. & in fi.* Et Seneca *in Hercule furente, Tragœdia* 1. Omnis, inquit, in ferro est salus. Et ideo dicitur, quod bellum omni iure pro defensione rerum suarum permissum est, vt ample scribit Ioan. de Terrarub. *in opere de vinea Ecclesiæ, art. 10. tertij tractatus, in gl. in ver. sufficiant.*

Imo & nos de Regno Franciæ dicere possumus illud, quod scriptum est *in l. 1. C. de Iustinian. C. componendo*; quod dicebat Iustinianus, summa Reipublicæ Francorum tuitio, de stirpe duarum rerum armorum atque legum veniens, vimque suam exinde muniens. Felix Regum nostrorum Christianissimum genus omnibus anteponi nationibus, omnibus gentibus dominari, tam pręteritis effecit temporibus, quam Deo propitio in æternum efficiet, vt de his infra dicetur, & primo de militia.

Inducta est enim pro pace tuenda. *L. mulierem. ff. de accus.* Hinc Plato *de Republica*, cum cæteros status in ciuitate instituisset, vnum necessarium genus hominum longe cæteris anteposuit, qui arma tenerent, ciuesque alios ab hostibus defenderent. Quibus mirifica priuilegia tribuit: honoreque & dignitate cæteros voluit antecellere, quodque si minime honorentur, pauci fortes reperirentur, iuxta Arist. sententiam. Apud illos inueniuntur fortes milites & tyrones, apud quos nos fortissimi quique honorantur, & secundum Ciceronem iacent semper & parum vigent, qui apud quosdam non decorantur. Ea ergo Respublica tyrannidem sapit, quæ fortes, aut sapientes minime honorat. Quis enim clarissimos milites cunctis non anteponit, quorum pietas in patriam studiosa est, & mors pro illius salute semper offertur? Hinc Bruti, Publicolæ, Camilli, Scipiones celebrantur. Si enim milites in Republica deessent, virgines passim ráperentur, matresfamiliæ ad libidinem traherentur, sacra simul & profana pollucrentur, tandemque cuncta cædib. & incendiis misera quadam conditione miscerentur. Et tandem quicquid prauis hominibus liberet, id innoxios atque innocentes pati oporteret. Et ideo Hippodamus scripsit tres partes esse necessarias in ciuitate: primam quidem agricolarum, de quibus infra dicturus sum *in 11. par.* secundam artificum: tertiam propulsatorum belli & arma tenentium.

Quod videntes nostri Hedui, & huius nostræ ciuitatis Incolæ post habitas literas Regias in forma edicti generalis defugando, deiiciendo, & inuadẽdo quosdam ribaldos dictos *auanturiers*, qui se absque licentia Principis insurrexerãt, omnia deuastando, & quędam societates inerant, qui infinita & innumerabilia nefanda & relatu horribilia in populum committebant: vt oppressionibus & deuastationibus illorum resisteretur. Secundum mandatum & edictum Dom. Regis nostri, in eorũ ciuitate hoc anno Domini 1513. statum militarem ordinauerunt decernendo capitaneos, decennarios & centenarios. Ita quod per huiusmodi ordinationem militarem, populum & vicinos ex mandato Regis ab huiusmodi sceleratissimis viris liberarunt, quod nec ausi fuere attentare aliæ quęcunque ciuitates regni, nisi post infinitas mirabiles executiones factas per nostros ciues Heduen. in huiusmodi facinorosos homines, quos ita castigauit & disrupit hæc nostra ciuitas, quod quoscunque potuit, interfecit, & laqueo suspendi fecit: quod fuit gratissimũ Regi & toti Republicę plusquam fructuosum & necessarium, alias totam Galliam deprædati fuissent, non habendo respectum ad nobiles, quos spernebant, virgines, quas violabant, & matronas, quas adulterabãt, omnesque alios, quos cruciabant, & bona eorum deprædabantur.

Sed redeundo, vnde digressi fueramus: has vitæ militaris vtilitates Arist. conspiciens, *in 7. Polit.* ait, quod merito bellicis artibus vacantes propriæ sunt partes ciuitatis, & eos veros ciues appellat: suadet enim. quod prædicti bellici homines, item consiliatiui, iudicatiui, ac etiam sacerdotes sunt vere partes ciuitatis. Mercatores vero in quantum tales & agricolæ, ac artifices mechanici & mercenarij (quantumcunque sunt diuites licet necessarij sint in ciuitate) non tamẽ sunt vere partes, nec ciues. Illius rationem ibi assignat, quam etiã posuit Roder. Zamor. *in suo Speculo humanæ vitæ. li. 1. c.* 9. vbi per eum vide de laude militaris exercitij.

Et hæc exercitatio militaris fuit primo inuenta à Publio Attilio, vt refert Valerius *li. 2. de milit.* Et ibi dicitur, quod Neuius centurio inuenit vsum velitum, id est, *des archiers.* Virgilius Polydorus *lib. 3. de inuentoribus rerum, cap.* 10. dicit, quod primo fuit inuenta à Tubalcaym: & ibi postmodum ponit de plurib. aliis, qui inuenerunt artem militarem: Dicit tamen in principibus, quod tanto literis præferenda vide-

tur,quanto facta dictis præstant.

QVarta consideratio. Ordo militum Hierosolymitanorum qui dicuntur milites Rhodij seu Rhodienses: eo,quia principalior locus eorum religionis constitutus in insula Rhodi. Cuius nonnunquam etiam habitatores & incolæ dicti sunt Colossenses tempore Pauli,ad quos scripsit Episto & à nomine vrbis, quæ dicta est Rhodos,insula nomen accepit.Quorum ordo est S Iohannis Hierosolymitani,& incepit anno 1120 ab incarnatione,prout refert Vincentius *li.27.* Hi degunt sub regula B. Augustini, habentes habitum nigrum modo laicali, sed cum cruce alba in pectore, & deputati sunt ad pugnandum corporaliter contra infideles.& de his vide supra in 5.*par.in 64.consid.* Et licet firmissimum Christianæ religionis esset propugnaculum, per maledictum Turcam expulsi fuerunt, & quasi profugi non habent certum locum religionis;sperandum tamē (Deo auspice) seditionibus Principum senioris,ipsam recuperari,ac ipsum Turcam affligi posse.

Prædicti ergo milites subsūt magno MagistroRhod. quod nomen est impositum instar illius, qui habet regimen & administrationem plurimorum militum, de quo est rubr. *C.de officio Magistri militum.* Et vt denotetur eius autoritas, additum est istud adiectiuū, *Magnus*,ad denotandum maioritatem & superioritatem vltra illam,quam habet Magister militum,qui dicitur illustris, vt habetur prædicto tit. in *l.vlt.in subscriptione*,com dicitur; *Imperator Iustinianus Zetæ,viro illustri Magistro militum.* Et Magister dicitur,quia maior est in statione, *steron* Græce, *stans* Latine dicitur, secundum Papiam, vnde & Magister militum dicitur Princeps militum.2 *Reg.*10.*c.*habetur per Hostiens.in *summa de Magistris.§.1.*& Ioan.And. *in cle.de Magistris*, qui dicit, quod nemini debet huiusmodi nominatio esse molesta;cum Christus sic a discipulis vocaretur, *Ioan.* 3.quod etiam ipse acceptauit, *Ioan.*12. Vos vocatis me Magistrum,&c.sum etenim. Et est proprie is,cui totius rei gubernatio est commissa. *l.1.§.1.ff.de exercit.actio.* & facit *l.item.Magistri.ff.de pact.&* *l.actor.ff.rem ratam hab.* vel dicuntur Magistri à monēdo. Nam quibus præcipua rerum omnium cura incumbit,& qui magis,quam cæteri, diligentiam & sollicitudinem habent in rebus, quibus præsunt, debent hi Magistri appellari: quinetiam ipsi Magistratus per deriuationem a Magistris cognominantur. *l.quibus.ff.de verborum significatione.* Idcirco & iudices & Magistri eodem ordine præcepti ponuntur, *Deuteron.* 16. Iudices Magistros constitues in omnibus portis tuis: vt iudicent populum iusto Dei iudicio. Imo Magistri sunt maiores:eo,quia dictio, *o*,est augmentatiua.Dom.meus Ias.in *l.2.in §.5.de success.edict.* Et etiam quandoque dicitur Comes. *l.3.C.de cursu publ. l.12.*Vide ad prædicta Luc.de Penn.in *l.hi qui.Cod.de castr.l.*12.vbi ponit de off.Magistri.dixi supra *in 6 par. in 7.consid.*

Et quoniam, vt hic supra dixi,iste magnus Magister & milites Rhodij non amplius habent insulam, nec vrbem Rhodiensem; habēt tamen in Gallia & multis Christianitatis partibus pulchra templa & oratoria, quæ multa sunt & opulenta. Sed quia pauci eorum sunt clerici,licet sint religiosi, vt dictum est supra, & gaudeant priuilegio personali & reali clericorum; ideo communiter dicunt horas suas, seu officium ex oratione dominicali,id est, *Pater noster*.

Bernardus autem *in suis sermonibus* talem religionem militum commendans, docet, quales mores habere,& à quibus abstinere debeant. Sic enim dicit ad milites templi scribens: Nouum militiæ genus ortum nuper auditur in terris, & inexpertum omnibus seculis; per quos gemino pariter conflictu atque infatigabiliter decertatur, tum aduersus carnem & sanguinem, tum contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Quid autem viuens vel moriens timeat, cui viuere Christus est,& mori lucrum? Gaude fortis athleta si viuis & vincis in Domino; sed magis exulta & gloriare,si moreris & iungeris Domino, si beati,qui in Domino moriuntur; multo magis qui pro Domino moriuntur. O vita secura, vbi pura conscientia. O vere sancta & tuta militia, atque ab illo duplici periculo prorsus libera, quo id hominum genus solent frequenter in militia seculi periclitari, vt Christus nō est causa militandi. Quoties namque congrederis,qui militas militia seculari,timendum omnino ne aut occidas hostem quidem in corpore, te autem in anima: aut tu forte occidaris ab illo in corpore simul & anima. Ex cordis namque affectu, non belli euentu pensatur, vel periculum, vel victoria Christiani. Viuunt enim hi milites in communi sub vnius obedientia absque vxoribus & liberis, & absque omni proprio. Nullo autem tempore, aut ociose sedent, aut curiose alicubi vagantur: sed semper dum non procedunt,ne gratis panem comedant, armorum seu vestimentorum,vel scissa resarciunt,vel vetusta reficiunt,vel inordinata componunt,& quęconque postremo facienda, Magistri eorum voluntas & communis indicit necessitas. Persona inter eos minime accipitur,meliori,non nobiliori defertur: verbum insolens, opus inutile, risus immoderatus,murmur vel tenue siue susurrus,nequaquam deprehenditur, inemendatus relinquitur. Scacos & aleas detestantur, abhorrent à venatione, nec ludicra illa auium rapina, vt assolet; delectantur. Mimos & magos & fabricatores scurrilesque cantilenas,atque ludorum spectacula, tanquam vanitates & insanias falsas respuunt & abominantur,capillos tondent scientes iuxta Apostolum ignominiam esse viro,si comam nutriat: nunquam compti,raro loti, magis autem neglecto crine hispidi,puluere fœdi, lorica & caumate fusci. Porro imminēte bello intus fide,foris ferro, non auro se muniunt, quatenus armati & non ornati hostibus metum incutiant,non āuaritiam prouocent, equos habere cupiunt fortes & veloces, non tamen coloratos & phaleratos,pugnam quippe, non pompam,victoriam,sed non vanam gloriam cogitantes,& studentes magis esse formidini, quam admirationi. At vbi ventum fuerit ad certamen,pristina lenitate deposita,(tanquam sibi dicerent: *Nonne qui oderant te domine,oderam,&c.*) in aduersarios irruūt velut oues eorum reputantes;quia non de suis viribus præsumere norunt,sed de virtute Do. Sabaoth victoriam sperare,cui facile esse confidunt, iuxta Maccab. sententiam, concludere multos in manus paucorum. Quia non in multitudine exercitus victoria belli,sed de Cœlo fiducia est. Ita miro & singulari quodammodo cernuntur,& agnis mitiores, & leonibus ferociores. Quibus nec deest monachi mansuetudo,nec militis fortitudo: de qua te quid dicendum est, nisi quia à domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris? Tales enim elegit sibi Deus & collegit à finibus terræ ministros ex fortissimis Israel, qui viris lectulum Salomo.id est,sepulchrum, vigilāter fideliterque custodiant, omnes tenentes gladios in manibus & ad bella doctissimi. Hæc Bernard. vbi supra relatus per Antō. Flor. *in 2.par.sto.tit.*15.*cap.*20. vbi etiam inuehitur contra prædictos milites in pompis

corom

eorum & cupiditatibus, dicens, *Quis hic, ô milites, tam stupendus error & furor tantis sumptibus & laboribus militare: stipendia vero nullis nisi aut mortis, aut criminis? Operitis equos sericis, & pendulos nescio quos panniculos loricis superinduitis: depingitis hastas, clypeos & sellas, frena & calcaria auro & argento circumornatis, & cum tanta pompa pudendo furore, & impudenti stupore ad mortem properatis: militaria sunt hæc insignia, an potius muliebria ornamenta? Nunquid forte hostili mucro reuerebitur aurum, gemmis parcet, serica penetrare non poterit? denique ipsi sæpius certiusque experimini, tria esse præcipue necessaria prælianti: Ut scilicet strenuus, industriusque & circumspectus sit miles ad se seruandum, & expeditus ad discurrendum, & promptus ad feriendum. Vos per contrarium in oculorum grauamen ritu fœmineo comam nutritis, longis ac profusis camisiis propria vobis vestimenta obuoluitis, delicatas ac teneras manus amplis & circumfluentibus manicis sepelitis. nec aliud inter vos bella mouet, litésque suscitat, nisi aut irrationabilis iracundiæ motus, aut inanis gloriæ appetitus, aut terrenæ qualiscunque possessionis cupiditas. Talibus certe ex causis, neque occidere, neque occumbere tutum est. At vero milites Christi securi præliantur prælia domini sui, nequaquam metuentes de hostium cæde peccatum, aut de sua nece periculum: quandoquidem mors pro Christo ferenda sit, vel inferenda.* Hæc Bernard. vbi supra, relatus per Ant. Flor. *in loco præalleg.*

Nescio quid dicendum de talibus militibus hodiernis, nec solum inuectiua Bernardi potest eis applicari, imo & multo maiora: quoniam si tales fuissent, prout dicebat Bernardus, quod erat tempore suo, forte Deus non permisisset eos expelli à sedibus & finibus eorum, scilicet, ab vrbe & insula Rhodi, quæ etiam quandoque dicta fuit ebria: Sed cum iudicia Dei abyssus multa; Ideo tacere melius & vtilius, quam male loqui: maximam tamen plagam in Christianitate fecerunt in perdendo Rhodum, quæ forte temporibus eorum, qui amiserunt, non recuperabitur: Et vt verisimile est, si pecunias, quas in suis negotiis particularibus & in pompis, & aliis quæ satis notoria sunt (quæ iam non dico) in defensione & munitione loci Rhodi, & in præparandis his, quæ erant ad illius tuitionem necessaria, exposuissent, melius Christianitati cessisset.

Crederem, quod iste magnus Magister Rhodi, post Papam præcederet omnes Patriarchas, Cardinales & alios Pontifices Ecclesiasticos.

Et cum videatur esse tantæ dignitatis, cuius est Patriarcha, quod post Imperator, & alios Principes habentes iura Imperij, vt sunt Reges Franciæ & Hispaniæ, præcederet omnes Principes recognoscentes superiorem, & non habentes iura imperij, puta Regea subditos Imperio, & quoscunque Duces.

Sub se habent multos milites, qui dicuntur priores, & habent alicui adiectionem huius verbi *magni* in qualibet prouincia: vt in Francia est vnus, qui dicitur magnus Franciæ, & habet ille magnus Prior multos alios commendatarios. Est etiam vnus magnus Prior Aluerniæ, alius magnus Prior Campaniæ, & sic de singulis, quos enumerare longum esset: & isti honorantur inter eos secundum eorum ordinem, & secundum antiquitatem promotionis.

De origine horum militum sic descripsit Polydor. Virg. *de inuen. rerum li. 7. c. 5.* Hierosolyma antequam à nostris postremo, circiter annum salutis 1099. recepta fuisset, à Saracenis obtinebatur, Christiani, Latini nominis, qui inibi degebant, ab illis impetrauerunt, vt sibi liceret iuxta Saluatoris sepulchrum habitare, vbi Cœnobium diuæ genitrici cōstruxere, quod Latinorum appellabatur, cui Abbas præerat, huius erat in primis officium hospites excipere Latinos.

Eodem exemplo breui post tempore alterum virginum Cœnobium D. Magdalenæ iuxta dedicarunt, quod item fœminas exciperet. Confluentem postmodum peregrinorum cateruam, cum locorum non caperet angustia, hospitalem domum prope etiam constituerunt, quod do. Io. Baptistæ dedicarunt, admoniti Zachariæ patris memoria, quod eo loci sæpe ad meditandum conueniret. Sunt tamen, qui scribant Ioanni eleemosynario illud dicatum fuisse, qui Phoca imperante Patriarcha fuit Alexandrinus: ita cognominatus ob frequentes, quas pauperibus dabat, eleemosynas.

Huic etiam domui vnus præficiebatur: quare procedente tempore quidam præpositus loci nomine Geraldus cum sociis, crucem in nigro pallio candidā affixit, & cum assumpsit ritum, quo nunc degunt Pari exemplo Agnes, quæ virginum Cœnobio præerat, professa est: Rex postea per Pontifices Romanos & Patriarchas probata adeo breui coaluit, vt opes deinde maximas Principum liberalitate sint assecuti.

Raymundus autem primus creatus est Magister prædictæ militiæ, qui in vniuersum ordinem obtineret imperium: censentur D. Aug. ordinis: dominicam orationem certo numero repetitam pro canonicis recitant horis

Hi cum militiam Deo optimo maximo & Ioanni sacram insigniter exercerent, dignum Rhodum insulam (vt testatur Platina) a Turcarum imperio armis vindicarunt, quam Clemens V. illis attribuit: qui fuit annus humanæ salutis 308. Sunt, qui tradant eam insulā à Gothofredo Rege vrbis Hierosolymæ primo concessam: plures tamen, quibus assentior, cum Platinæ testimonio concordant, post receptam ex hostibus insulam, illuc se receperunt, dictique inde sunt Rhodianæ militiæ milites. Ibi cum Turcis perpetuum bellum gerunt, atque ex proximo hostiliter infestant, sæpe & ipsi bello periti oppugnatique acriter nostra præcipue, vt dixi supra, memoria & ætate, cum eam male defensitasse notum sit, ita quod nunc exulant.

Aduerte etiam; quia dicit Bald. tales esse incapaces feudi, *vt in consi. suo 170. incip. ad euidentiam præmittendum est in 1. part.*

Vlterius aduerte ad dictum Oldr. *consi. suo 127. incip. quoniam ad inuestigationem sapientiæ.* quod Conuentus prædictorum militum est superior Magistro, & maiorem potestatem habet: vt constat ex statutis & ordinationibus regulæ per eum ibi positis, ex quibus in multis arguit maioritatem Conuentus, & ipsum Conuentum esse supra Magistrum seu superiorem Magistro Videas eum, quia ibi ample per eum de illius potestate differit.

QVinta consideratio. Fuerunt & alij milites, qui Templarij dicebātur, & circiter annum D. 1171. sub Pontifice Gelasio II Hierosolymis initium sumpserunt: vt refert idem Polydorus *in loco supra alleg.* & Philip Bergom *in suo supplemen. Chronic. lib. 12.* Hi; quia in parte Ædium templi habitabant, Templariorum nomen inde habuerunt. Hi primum deuotionis gratia nō longe à sepulchro domini habitantes, Christianos peregrino hospitio cum charitate suscipiebāt, atque eos per sacra loca & templa armati ducebant & comitabantur. vt omnem terram sanctam tuto inuiserent, & inde sine aduersariorum molestia reducerent

bant. Fuerunt huius charitatis officij autores viri pietate insignes nouem numero, quorum Principes Hugonem, Paganum, & Gaufredum de S. Alexandro extitisse ferunt. Vtebantur atque incedebant mantellis albis cũ cruce rubea. Durauit hæc religio ferme 200. annos, & maximas facultates & oppida quam plurima vbiq; gentium suo tempore possedit. Veruntamen conuicti demum impietatis, quod qui Hierosolymis agebant, ad Saracenos defecissent, essentque in fœda vitia propter rerum abundantiam à Christianis comprehensi, tanquam infideles & hæretici, pontificatu Clementis V. exterminati sunt. Et etiam, qui apud Gallos stabant, cum vbique ignominiose nimium vitam ducerent, à Philippo Francorum Rege Põtifice Rom. concedente. Quibus omnibus deletis, eorum bona opulentissima, partim militibus Rhodianis, imo maior pars, partim nouis religionibus attributa & consignata sunt. Et istis Templariis Hierosolymitanis priuilegium concessum erat, vt excommunicati per suum Priorem (qui sacerdos erat) absoluerentur: vt *in c. canonica. de sent. excom. extra.*

SExta consideratio. Alij reperiuntur milites Teutonici, & eorum religio ex vtraque priorum mixta est, cum hospitio suscipiunt peregre illuc profectos, & cum res exigit, pro Christianitate & fide, armis certant. Initium fecit vir natione Teutonicus, qui post Hierosolymam receptam à Christianis, vna cũ pluribus suæ nationis ibi remanserat: Is vxorem & facultates habens motus suorum popularium (qui sepulchrũ Domini quotidie visitabant) misericordia, qui neque linguam nouerant, neque diuersorium inuenerant, domum suam hospitalem illis communem fecit, ac ibi diuæ virginis sacellum adiunxit, cui postea turba magna fidelium, tam pro infirmis curandis & solicitandis, quam pro tuenda fide dicauit: vnde Deiparæ Mariæ virginis milites sunt appellati. Teguntur pallio albo cum nigra cruce, subtus & tunica nigra Ex statuto nullus nisi Teutonicus illius militiæ esse potest, atque idem claris ortus sit natalibus, & cui proponatur ante receptionem, vt contra fidei hostes, & sacratissimæ crucis Domini nostri paratus sit omni tempore dimicare. Item barbam vnusquisque nutriat, præter eos, qui sacris intendunt, & demum dominicam orationem pro canonicis horis tantum vsurpet.

Hæc fuit Teutonicæ militiæ origo, & est multum laudanda, cum eam Rom. Pontifices postmodum approbarint.

Hi post Hierosolyma iterum amissa reuersi sunt in Germaniam, & terram Prussiam subegerunt, & occupauerunt. Et prius castellum ad Visulam fluuium construxerunt, & mox successu temporis oppidũ frequens cultu apparet, Marienburg vocant, caput atque sedes eorum, qui vniuersi ordinis funguntur magisterio. Abundant diuitiis: nec minor, quam Regibus est illis potentia. Vnde nullus ambigere potest, quãtus & qualis honor & reuerentia eisdem exhiberi soleat.

SEptima consideratio. In Hispania sunt milites S. Iacobi sub regula D. Augustini instituti, & sub Alexandro III. Pontifice Romano (qui ordinem eorum approbauit) initium cœperunt, quorum primus fuit Magister Petrus Ferdinandus.

OCtaua consideratio. Alios esse milites, quos Calatrauenses (a loco sic dictos) ponit ipse Polydorus *in d. suo libro*. Istius militiæ fuit autor Rex Sanctius. In ann. 1160. nigrum amictum cum cruce rubra portant. Sub ordine Cisterciensi profitentur. Et istiusmodi etiam sunt in Lusitania, quam Portugaliam vocamus, milites Iesu Christi, quos (teste Platina) Ioann. XX. sub Dionysio Rege anno Domini 1315 instituit, vt essent, qui ex officio Saracenorum insultibus Bethicam id temporis tenentibus resisterent: crucem rubram affigunt pallio seu mantello. Huius ordinis est gubernator Abbas Alcohasiani monasterij Cisterciẽsis congregationis, Vlysbonensis diœcesis, & conscribendi & exauctorandi milites habet potestatem.

NOna consideratio. Sunt etiam alteri apud Alcantariam oppidum in Regno Castellæ milites: de quorum initio parum recitant scribentes. Iacob. Rex Aragoniæ, duos etiam ordines militum circiter annũ salutis 1212 ordinauit: quorum alteros sanctæ Mariæ de redemptione captiuorum, siue de mercede vocari voluit, quibus captiuos redimere onus incũberet. Pallio vtuntur albo cum nigra cruce. Alteros Montesiæ milites, rubra cruce munitos nuncupauit. vtramque militiam Gregorius IX. sua autoritate approbauit. De his militibus etiam, & ordine eorum, ponit Volaterranus *in suo anthropologia, lib. 21. cap. ordines militares*, quem videas.

DEcima consideratio. Alij sunt milites particulares, qui habent certum ordinem regularem, intra eos vltra milites simplices: & isti in Francia dicuntur milites ordinis; quod apte & accõmodate fit, eo, quia militia potest dici ordo, cum milites laudabiliter & virtuose viuere debeant, vt dicit Lucas de Penn. *in l. his quidem. in 2. col. C. qui mili. poss. lib. 12.* Et ideo merito dicuntur milites ordinis. Habent tamen inter eos aliquid signum particulare, propter quod dicuntur habere dignitatem militarem, particulare & specificam vltra alios, vt in Francia torquem auream, quod est signum militiæ, vt dicit text. in *c. ius militare 1. dist.* Vbi dicit text. quod ius militare est belli inferendi solennitas fœderis, faciendique nexu signo dato egressio in hostem, vel pugnæ commissio. Item signo dato receptio: item flagitij militaris disciplina, si locus deseratur Item stipendiorum modus, dignitatum gradus, præmiorum honor, veluti cum corona vel torques donatur: & vt dicit Ioan. de Turrecremata, ibi: Illo iure militare habetur, in quo gradu siue dignitatis officio vnus alium præcedat, vtputa in quo gradu Comitem Dux, Marchio Marchionem, Dux Ducem; & vt dicit, Princeps autem omnes excellit dignitate. Et qualiter distet vnus Comes ab alio Comite, & Dux à Duce, & Marchio à Marchione, & Princeps à Principe: dixi in 5. part. vbi etiam posui de illis militibus, & de ordine ipsorum, qui fuit institutus in Regno Franciæ per Ludouicum Regem XI. in honorem S. Michaelis Archang. certo militum numero decreto & ordinato. Inter quos Rex ipse est primus & caput, & cuilibet certorum millium librarum annuorũ pro status augmentatione assignata regia pensione. Et isti milites de ordine Regio vocantur, portantes auream torquem, & D. Michaelis Regium insigne aureum pendens: vt publice videri potest. Vnde secundũ Bud. *in suis a not. super l. vlt. ff. de Senat.* torques aurea militib. ob rem strenue gestam donari ab Imperatorib. solebat. Vnde Torquati dicti. Torquati tamẽ hodie vocitari debent equites, qui vulgo Coehleati dicuntur, quos Rex noster gestamine suo regióque insigniuit. Nec potest aliquis vti hoc insigni ornamento, nisi cui Rex concesserit, instar Ionathæ, cui Antiochus dedit potestatem bibere in auro, & fibulã auream ferre. *Macchab. 11.* & figurata est *Genes. 41.* Vbi

Pharao

Pharau Rex Ægypti, in signum præmij, & fauendo Ioseph præposito suæ domus, insigne militiæ & dignitatis, dedit ei torquem auream. Et *Daniel.5.* vbi etiam per Regem Balthasar circundata est collo Danielis torques aurea, quod est signum preeminentiæ militaris in domo Principis; cui adiunxit Christianissimus Rex imaginem diui Michaelis, cum nemo sit adiutor illius, nisi ipse Michael Princeps fidei Christianæ in locum synagogæ subrogatæ, vt dixi supra *in 3.part. huius tract.*

Et ideo cum S. Michael sit signum & tanquam patronus & protector huius ordinis excellentissimus, potest dicere Rex noster Christianissimus, illud *Daniel.*10 Ecce Michael vnus de Principibus primus venit in adiutorium meum: & *eod. capit.* Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael Princeps vester.

Quo autem ordine incedere & sedere debeant prædicti milites, quomodo alios præcedere debeant, dixi supra: sed tamen inter eos habent ordinationem de modo & ordine præcedendi, quæ est talis:

Item. & pour oster toutes erreurs, doubtes, scrupules, & difficultés qui pourrayent venir tou haut à priorité & posterité des honneurs, estatz & degrez d'entre lesdits Cheualiers, compagnons & freres dudit ordre. attendu que vraye, & fraternelle amour ne doit point auoir esgard à telles choses. Nous voulons & ordonnons que sane aller, venir, seoir en l'eglise, ou chapitre, à table, nommer, parler, & escrire. & en tous autres faicts & choses quelconques desPandans, regardans & touchans la situation en l'ordre present, les freres & compagnons d'iceluy ayent & tiennent maniere, lieu & ordre selon que auant ou apres ils auront receu l'ordre de cheualerie. Et si plusieurs en y auait, qui en vn mesme iour eussent esté faicts cheualiers, Ordonnons que le plus ancien d'eux au premier lieu en ce que dit est, & les autres ensuyuant. Et quand à ceux qui cy-apres seront mis à l'ordre, par election du souuerain & desdits freres de l'ordre: ordonnons qu'ils auront le lieu selon le temps qu'ils seront entrez en l'ordre. Et si plusieurs y en auoit d'vn mesme iour, ils l'auront selon leur eage, comme dit est. Excepté Empereurs, Roys, ou Ducs, lesquels pour la grandeur & hautesse de leurs dignités auront lieu en cest ordre selon le temps qu'ils auront receu l'ordre de cheualerie sans auoir autre regard à noblesse de lignage, grandeur, seigneuries, auoires, estats, richesses, ou puissances.

Philippus vero Dux Burgundiæ, in suo Ducatu Burgundiæ, & in vrbe Diuionensi hanc ordinem militarem ordinauit. Et pro huiusmodi ordine instituendo, accepit signum velleris aurei pendulum, cum torque aurea. Alij vero Principes habentes tales ordines, alia & alia habent signa, quæ eis relinquo. Sed an quilibet Princeps in suo dominio & principatu hunc ordinem creare possit, non insisto.

Sed quicquid sit: hi milites præferuntur cæteris militibus, qui sunt simplices, non existentes de huiusmodi ordine: & sic laudandi sunt ex pluribus præ cæteris nobilibus, cum vltra nobilitatem, quia ad nos, habeant illam dignitatem à Principe, & sunt aggregati consortio seu societati Principis ita, quod liberum ad eum habent accessum, in negotijsque Regni pertractandis admittant, & sunt de consilio secreto ipsius Principis Et, vt dicit Lucas de Penna *in l. vnica. de equestri dignitate. lib. 12.* plus laudandus est, qui militiam à Rege suscipit, quam is, qui recipit ab inferiori. Et istos videtur adaptare Purpuratus *in l. 1. column. 21. ff. de off. eius cui mand. est iurisd.* Patriciis; Sed non video eius bonam adaptationem.

VNdecima consideratio. Alij sunt milites simplices & communes, de quibus in iure loquimur, & laudantur in pluribus dummodo habeant ea, de quibus *in gl. in l. pen. ff. ex quibus causis maiores.* cui addo gl. *in §. in verb. fiendum. in Auth. de mat. da. Princip.* Et ideo Cyn. & Sal. post eum, *in l. 1. C. de inc. & fa. Eleguo*. & post eos Dom. meus lai. dicunt, quod milites nostri temporis non gaudent priuilegiis militum; eo; quia non habent virtutes necessarias ad militiam: idem tenet Bar. *in l. filiusfamilias. §. veteranus. ff. de procur. & in l. militib. Cod. de procurat.* Quæ autem sint illa priuilegia militum, & verum extendantur ad doctores, & clericos, qui sunt milites cœlestis militiæ, ponit Alexand. *in leg. centurio in prin. ff. de vul. & pupil. subst.* & forte ea ponam supra, & etiam priuilegia doct. *in suo loc.*

Militiæ huius summa laus est, communi vtilitati intendere, vt dicit text *in summa 23. q.* Luc. de Pen in *l. vnic. in 2. col. C. Vt armorum vsus. lib. 12.* Instituta est enim propter duo, scilic. propter iniuriam propulsandam, & vindictam referendam, *23. q. 1. c. 1.* Est autem exercenda ea intentione, vt mali coerceantur, & boni sublimentur. 23. *q. 1. c. quid, & c. seq.* Namque & plerique sancti patres ex militia laudem acquisierunt: vt Propheta Dauid, qui militasse legitur *1. Reg. 28. c.* & Centurio, vt *in c. noli. 23. q. 1.* & de pluribus aliis, vt infra dicam suis locis: Ipsa quidem militia non culpatur, sed ita militandum est, quod nil vltra stipendia quæratur. *c. militare, eadem causa & quæst.* & vide Luc. de Pen. *in l. 1. in 1. col. C. qui milit. possunt, vel non. & in d. l. vnic. C. vt armorum vsu.* Miles enim procedens ad bellum, si occidat aliquē, non est reus homicidij, quia legitima superioris autoritate occidit, *ca. miles 23. q. 1.* Militatis quippe est disciplinæ tenacissimum vinculum, in cuius sinu ac tutela serenus tranquillusque beatæ pacis status acquiescit, vt ait Valer. *lib. 2. cap. 2. in princ.* Disciplina siquidem militaris acriter retenta, principatum Italiæ Romano Imperio peperit, multarum vrbium, magnorum Regnorum, validissimarum gentium regimen largita est, fauces Pontici sinus patefecit, Alpium Taurique montis conuulsa claustra tradidit, Ortusque & paruula Rumuli casa totius terrarum orbis fecit culumē. Hæc vbi supra Et refert Luc. de Pen. *in l. tam collatores, in 3. col. C. de re milit. lib. 12.*

DVodecima consideratio; Duplex est militia secularis, scil. equestris & pedestris, *l. a caligata militia, gl. 1. C. de nupt.* Et pedestres milites dicuntur, qui habent caligas de corio. Et equites, qui in equis vadunt. & notatur *l. non omnes. §. qui in pace. ff. de re mil.* Inde Magister militum dicitur equitum & peditum Magister. *l. 1. & 2. C. de off. praef. praet. & l. 1 C. de off. Magist. milit.* Et vt dicit Titus Liuius *de bello Maced. lib. 3.* Equestres milites dicuntur equi milites. Ita dicit Lucas de Penn. *in d. l. 1. in 1. col. C. qui milit. nasunt, vel non.* Et isti simplices milites equestres sunt in dignitate, id est, ordine post clarissimos, vt est text. & ibidem Lucas *in l. vnica. C. de equestri dignitate. lib. 12.* & infra amplius dicturus. Ibi ponam eos post constitutos in dignitate, & ex quibus laudari possunt & debent.

Equestria vero loca in theatro quatuordecim gradibus concludebantur, qui & ipsi ordines dicuntur. Sæpe enim apud autores Suetonium, Iuuenalem, & cæteros de quatuordecim ordinibus mentionem fieri inuenies: per quos equestria loca 14. graduum nomine intelligi conuenit, vt dicit Vdald. Zasius *in repet. l. 2. §. post hunc maxime. ff. de orig. iur. in verb. in equestri dignitate.*

Et aduerte, quod secundum Budæum *in suis annotationib. super l. fin. ff. de senator.* Dignitas equestris, qua hodie à Regibus & Regum legatis, aut exercituum præfectis donatur, decus est militiæ, & ius annulorum donare apud antiquos erat idem ferme, quod equitum facere dicimus. Et dicit idem Bud. *in d. loco*, quod insigne militis Equestris erat olim annulus aureus; hodie verò calcar aureum, & hoc accipiendo militem pro illo, qui habet illam dignitatem, quod tamen in iure non reperitur; sed pro milite simplici tam equestri, quam pedestri.

Decimatertia consideratio; Inter milites equestres sunt multæ dignitates. Quidam sunt in maiori dignitate, vt sunt Duces seu Principes militum: & isti sunt in primo gradu, & apud nos vulgo dicitur Conestabilis, de quo supra dixi *in 6. part. huius operis, in 7. fin. & in 8. consid.* vbi posui de eius excellentia & dignitate, & quomodo habet primum locum post Principem, ita (vt ibi dixi) videtur, quod præcedere debet Cancellarium. Et tales Duces sunt, qui præsunt exercitui à ducendo dicti, licet forte melius dicerentur gubernatores argum. eius quod notatur *in leg. quemadmodum. §. si nauis. ff. ad leg. Aqu.* vt dicit Luc. de Pen. *in l. tam collatores. 2. col. C. de re milit.* Et ibi dicit, quod tales Duces debent ordines instruere, tempora ostendere & tramites, per quos sit eundum, manifestare, vt *in proœm. ff. §. 2.* vt nihil sit, quod militari arte relinquitur incognitum: his autem cessantibus & exercitus, & populi corruunt, *l. item quæritur. §. 2. ff. locati.* & *Prouerb. 11. c.* vbi non est gubernator, populus corruit; salus autem, vbi multa consilia. Hi ergo Duces, vt dicit, verius & vtilius pugnant. Vide Ouid. 13. *Metamor.*

Quippe manu fortes, nec sunt tibi Marte secundi,
Consilio cessere meis, tibi dextera bello
Vtilis ingenium est, quod eget moderamine nostro,
Tu vires sine mente geris, mihi cura futuri est.
Tu pugnare potes: pugnandi tempora mecum
Eligit Atrides, tu tantum corpore prodes.
Nos animo, quantoque ratem qui temperat anteit
Remigis officium, quando dux milite maior:
Tantum ego te supero. nec non in corpore nostro
Pectora sunt potiora manu, vigor omnis in illis.

Et ibi dicit Luc. de Pen. Pro his & eorum salute, etiam honesta mors à militibus est appetenda.

Sed aduertendum est; quod quando creatur talis tribunus, scilicet primus, qui dicitur Connestabilis, debet ei extensa manu dextera dari gladius aureus, & dici; accipe sanctum gladium, in quo deiicies aduersarios populi mei: prout olim fiebat, vt habetur 2. *Mach. c. vlt.* De officio huius multa reperiuntur scripta tam in sacra scriptura iure canonico, quam ciuili & in dictis Historiographorum & Poetarum: ex quibus multa ponit Luc. de Penn. *in l. tribuni, C. de re milit. lib. 12.* Quæ quidem ad simplicium Iuristarum notitiam (cum multum faciant ad laudem militiæ, & illius dignitatis) hic inserere volui. Nam, vt dicit secundum sacram scripturam, debent milites ad pugnam præparare, instruere, & præcepta dare, vt formidolosi, etiam corde pauidi, & plures alij ad pugnam inhabiles reuertantur ad domum: & ista habentur plene *Deuteronom.* 20. vbi instruuntur Duces exercitus, quid habeant agere ante conflictum belli. Adde tamen vltra Lucam, quod debent exploratores mittere ad inuestigandum de viribus aduersariorum, & de dispositione ciuitatis, & terræ expugnandæ, sicut fecit Moyses pro terra Chanaan, qui misit 12. exploratores, vt habetur *Num. 12.* Similiter fecit Iosue, vt habetur *Ios. 2.* & habetur 1. *Regum 26. cap.* vbi Dauid misit exploratores contra Saul.

De iure vero ciuili plus in obseruanda disciplina, quam in præcipiēda eius consistit officium, *l. officium, ff. de re mil.* Debent autem parcissime commeatum dare, equum militarem extra prouinciam suam duci nō permittere. Istud optime practicant Hispani, cum non permittunt, quod equi eorum, qui sunt multum agiles, nostris armigeris Gallicis vendantur. Ad opus priuatum, piscatum, venatum, militem non mittere (quod male obseruant Galli) cum sint plus dediti venationibus, quam exercitio rei militaris: sed milites in castris retinere, quo ad exercitationem producere, claues portarum suscipere, vigilias interdum circuire, frumentationibus commilitum interesse, frumentum probare, mensorum fraudem coercere, delicta huiusmodi secundum suam autoritatem castigare, principiis frequenter interesse, querelas commilitonum audire, valetudinarios inspicere, vt *ead. leg. officium. per tot.* Et adde, quoniam etiam de iure ciuili officium eorum est exploratores mittere.

De iure vero Canonico debent Duces exercitus milites monere & instruere, vt parati sint ad laborem, in hostes etiam à dorso excurrere, & vt viros fortes condecet, laborare, quatenus eorum opinio ex laboris quæsitæ amplius in Republica, Deo auxiliante proficiat Stultasque, id est, exploratores mittere, quicquid hostes faciant, indagare. Ita quod in aliquo reprehendi nequeant, nec vtilitas Reipublicæ intelligatur. Iuxta monita Gregorij 23. q. 8. c. vt pridem. Vtque omni timore & terrore deposito, contra inimicos sanctæ fidei, seu Reipublicæ, omnium religionum aduersarios, viriliter agere studeant, adiiciētes: quod si quis eorum morietur pro fidei veritate, patriæ defensione, ac saluatione Christianorum, à Deo cœleste præmium consequetur. *ead. quæst. c. omnium.* Debēt quippe Duces appetere bella non desiderio fundendi sanguinem, sed tantum causa dilatandæ Reipublicæ (in qua Deus colitur) affectare, *eadem caus. q. 4. c. si non ex fide.* Vt sic nomen Christi per subditas gentes fidei prædicatione circumquaque discurrat: ibidem & forensibus bellis debent aduersariis Catholicæ Ecclesiæ, pro Christiano populo vehementer obsistere, & Ecclesiastica prælia, sicut decet bellatores Domini, fortiter dimicare, *ead. q. c. sicut excellentissim.* non cupiditate aut crudelitate bellare, sed pacis studio, vt mali coerceantur & boni sublimentur, *ead. cau. q. 1. cap. apud* & hæc est summæ militiæ laus. Inter alia bona merita, obedientiam Reipublicæ vtilitatibus exhibere, quicquid sibi vtiliter imperatum fuerit, obtemperare, *ea. q. in fam.* Hæc Lucas *vbi sup.*

Secundum vero Poetas & Scriptores historiarum de hac materia plura inueniuntur. Nam secundum Salustium *in Iugurthino* de Metello & Mario referentem, debet transuersis itineribus castra mouere, iuxta ac si hostes adessent, vallo fossaque munire, vigilias crebras ponere, & eas ipsi vel per alios circuire magnomine: interdum in primis, modo in postremis, sæpe in medio adesse, ne quisquam ordinem egrediatur, sed cum ordinibus frequenter intercedere, quid hostes agant, diligenter explorare.

Sed adde, quod hanc explorationem multum commendauit Vegetius *de re militari, lib. 3. tit. 26.* dicens: *Difficile vincitur qui vere potest de suis aduersariis copiis iudicare* Et Frōtinus *lib. 1. tit. 2.* laudat Scipionē Aphr. qui misit exploratores in castra aduersariorū ad scrutandum de eorum viribus, & de situatione castrorum: redeundo ad eundem Lucam. Vbi cum opus est cun-

cta militiam secum habere: ac vt formido, & fuga hostium latius crescat, diuersa castra agitare simul ac si nullo proposito omnia prouidere, apud omnes adesse, laudare, & increpare merentes. Item prælijs interesse; nam ob pudorem suæ præsentiæ augetur audacia pugnatoribus, non tamen se certamini faciliter ingerat. Nam in milite vnius sors est, in imperatore, id est, in Duce exercitus, periculum vniuersorum, dicit Egesippus de bello Iudaico, *lib.6.* Secundum Quintilianum *in milite Mariano*: debet tribunus milites, continere, vt alij excubent armati, alij claustra portarum tueantur, alij vallo fossaque scutis innixi cingant, exercitum cibumque stantes capiant. Et, prout ait Petr Bles. *in quadam epist.* Nihil damnabilius est in milite, quam ocium, per quod vsus armorum dediscitur, nutritur pusillanimitas, vires fatiscunt, obrepit inertia, & ad immunditiæ actus animus occupatur. Item; debet continere militiam castrensis disciplinæ, percipere seueritatem, Imperatore vel Rege curis maioribus districto delicta militum coercere, & peccata corrigere: ad ipsos confugiendum, coram ipsis quærendum est. Ideo his milites parere lex iubet, vt *ff. de re militari, in plurib. locis*: quia non solum militibus, sed etiam centurionibus Præpositi partem quandam Imperatoriæ obtinent potestatis, secundum Quintil. ibid. plenius in hoc Egesippus *in bello Iudaic. lib.3.* Singuli commissa sibi munera non deserere, instruere muros, manum legere bellatoriam: ex quibus Iosephus Galilæam descendens, munire castella, instaurare propugnacula, validissimos quosque & bello promptissimos adscire sibi impigre curabat, Regiones latrociniis defendere, quotidie in castro milites Romanæ militiæ more exercitare, diuidere ordines, distribuere quo facilius disciplina ab omnibus exigeretur ne quenquam lateret, quæcunque munera propria deseruisset. Instruebat etiam, vt agnoscerent excitationes tubarum, & reprehensiones, sequerentur ordines, aciem dirigerent, clypeos intexerent, vt murali vice, si forte vis hostium irrueret, sic se aduersum incursantes defensarent, subuenirent laborantibus, fessis compati, pericula aliorum in se transfundere: nec solum belli artes instar Romanæ militiæ docere, sed etiam ante bellum, quæ amplius ante bellantes iuuarent, denunciare, vt miles sibi cibum & arma portaret, vallo & fossa se muniret, castrisque ponendis præueniret hostem, obtemperare præceptis, furtis & rapinis abstinere assuesceret, lucrum proprium putaret, si nihil dispendij ruralibus cultoribus ingeratur. Quid enim distat ab hostibus, qui ipse hostium modo auferat, & tam socios, quam aduersarios spoliat? plerunque in bello valere bonam conscientiam, eo, quod amplius de diuino auxilio præsumeret, qui se nulli affinem criminis recognosceret. Hæc ille de Pen. *in loco vbi supra*, & de singulis omnibus infra dicam Franciscus etiam Patritius *in libro de instituenda Respubl. lib.9. tit. 2.* ponit huiusmodi officium Ducis exercitus, secundum quod de iure ciuili ponitur *in d. l. officium.* vbi etiam ponit, quomodo coercendi milites, scil. per multam pecuniariam, munerum interdictionem, militiæ mutationem, gradus deiectionem, ignominiosam missionem, *l. desertorem. ff. de re milit.* & per capitis truncationem, *l. qui commeatus. §. arma. ff. de re milit. & l. omne delictum. ff. eod.*

Missionum tamen triplex est causa, vt *in l. milites. ff. de re milit.* & duo sunt genera, *l.2. ff. de his qui not. infam.* Dicit etenim F. Patritius *vbi supra*, quod nihil rarius, aut difficilius optimo Duce exercitus, sed Imperatore inueniri potest: ex quo Alexander Macedo admirabatur, quod Athenienses singulis annis nouos Imperatores seu Duces exercitus eligerent, cum ipse in omni vita non nisi vnum Ducem bonum Parmenona inuenisset. Et cum de Homeri versibus certamen esset, quisnam omnium elegantissimus haberetur, eum prætulit, qui de Agamemnone est: hic vtrumque, fuit bonus, & Rex miles & acer: quasi manus & mens in Duce sunt necessaria, consilium & robur, quæ duo in Parmenone præcipua extiterant. Nam manu strenuus, & prudentia præstantissimus habitus est, quinetiam 70. anno natus, iuuenis Ducis, & egregij militis munera sæpe implebat, quem dicunt scriptores, multa sine Rege Alexandro prospere egisse. Et refert Ciceronem dicentem, in Imperatore, id est, Duce exercitus, existimari quatuor res inesse oportere: scientiam rei militaris, virtutem, authoritatem, & felicitatem, & deinde addit: virtutes Imperatoriæ sunt labor in negotiis, fortitudo in periculis, & industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo; vbi multas virtutes Ducis exercitus, seu Imperatoris ponit, laudando eas. Et huic Duci, Imperatori, seu Gubernatori tenentur omnes obedire, quæ obedientia consistit in reuerentia exhibenda, in mandato suscipiendo, & in iudicio subeundo: & quomodo sit tali obediendum, ponit ample Bart. Cæp. *in tract. suo de Imperatore militum elig. in verb. pro Imperatore*, vbi amplissime.

De huiusmodi Duce, officio ipsius, & de dictis Ducum, vide Raphael Volaterranum *in suis Commentariis vrbanis, lib 30. c.4. cum sequ.* vbi multa præclara ponit, quæ hic non sunt omittenda. Inter alia enim enarrat, quod Agesilaus dicebat, oportere Ducem habere tria: erga quidem inimicos audaciam, erga subditos beneuolentiam, erga temporum opportunitates rationem. Epaminondas videns pulchrum exercitum sine Duce, video, inquit, pulchram bestiam sine capite. Philippus solebat dicere, se malle habere exercitum ceruorum, cui præesset leo; quam leonum, cui præesset ceruus. Alia vero egregia dicta Ducum videre poterit quisque ibi.

Decimaquarta consideratio; Locumtenentes Regij in aliquo actu eis commisso habentes illius actus administrationem, vt in aliquo exercitu regendo præcedunt omnes & quoscunque alios Principes in illo actu, eisdemque debetur per omnes alios quoscunque (etiamsi fuerint maiores) obedientia, quæ cōsistit in reuerentia exhibenda, in mandato suscipiendo, & in iudicio subeundo: & dicta reuerentia etiam consistit, in hoc, vt assurgatur ei, & detur ei prior locus in sedendo, stando, & eundo, vt not. gloss. notabilis *in summa 93. dist. c. l.* & notatur per Goffredum *in summa, in tit. de maior. & obed. in §. reuerentia debet.* per illam gl. quæ vult, quod minori, cui maior administratio est commissa, debetur reuerentia & obediētia ab ipso maiore. Et de his videre poteris Cæpol. Veronens. *in tract. suo de Imper. militum eligend. in verb. pro Imperatore. in 8. col.* & ibi probat hoc esse verum per plura, etiamsi alij sint maioris authoritatis, dignitatis, nobilitatis, scientiæ, virtutis; magis diuites, aut quomodocunque sint post Principem, qui eidem administrationem dedit: de quibus omnibus suis locis dicemus, & dixi supra *in 7. part. in 10. consid.*

Decimaquinta cōsideratio, Si ista, de disputatione duorum capitaneorum Venetorum, qui contendebant super præeminentia illius status ducis seu generalis gubernatoris exercitus: in qua materia Cæpol.

posuit 46. conclusiones *in suo tractat. de Imperatore militum eligendo, in fine.* quas in procinctu suæ materiæ optime probat: & ne sim tædiosus, solum illas conclusiones referam.

PRima conclusio; In Imperatore, seu Duce belli, aut exercitus, quinque requisita sunt; fidelitas scilicet, scientia rei militaris, virtus, authoritas & felicitas. Hæc singula probat *in d. tract. in princip.* quando arguit pro illo, qui contendebat contra electum, & etiam pro Imperatore electo. *ver. pro Imperatore vero, &c.*

Secunda conclusio; Fides præsumitur ex dignitate, & bonis moribus. Istam comprobat Cæpol. *in vers. pro Imperat. col. 6. ibi: Hæc autem fides. collat. 6. illius vers.* vbi plura ad hoc alleg.

Tertia conclusio; Infidelitas præsumitur ex inimicitia & auaritia. Ex quo sequitur correlarium, quod sine fide præsumitur inimicus, & auarus probatur *in d. ver. pro Imperatore. colum. 6. ibi: Item, ex amicitia. & ibi: Item, præsumitur infidelitas.*

Quarta; Quod inimicus, vel auarus non eligatur in Principem, Ducem seu gubernatorem militiæ, probatur *in loco præalleg.*

Quinta, Scientia rei militaris consistit in cognitione itinerum, locorum, personarum, ingenio, eloquentia, & in cognitione omnium rerum ad vsum militarem pertinentium, probatur *ibi in verb. scientia.*

Sexta; Rei militaris scientia acquiritur per solertiam, vigilantiam, assiduitatem locorum, per doctrinam, & lectionem librorum de re militari, & per omnes reliquas partes virtutis rei militaris. De quibus satis probatur ibidem *in d. verb. scientia: & in verb. virtutis,* & ample *in pluribus considerationibus sequentibus.*

Septima; In milite præsumi potest, & cognosci scientia rei militaris ex ætate, tempore, natione, loco, præceptore, & experientia. De singulis declarat Cæpol. ibi *in verb scientia, & in verb. natione.*

Octaua; Partes virtutis rei militaris sunt sapientia in consulendo, consilium in prouidendo, industria in agitando, celeritas in conficiendo, siue exequendo, astutia siue sagacitas in stratagematibus, hoc est, astutiis rei militaris, solertia & vigilantia cum assiduitate, & patientia laborum, & sic etiam bona valetudo, magnanimitas, rerum gerendarum fortitudo, & contemptus periculorum. Fides etiam adiungi potest, sed eam non partem virtutis; imo vt necessarium, & primum in Principe tenet Cæpol. vt ait *in 1. conclus. supra posita,* & ibi dixi *in dict. ver. pro Imperat.* Nam quanto magis valeret miles in cæteris, quæ in Imperatore necessaria dicuntur; tanto magis de eo dubitandum esset, si in ipso fides non reperiretur.

Nona; Potius eligatur prudentior, quam formosior. Ex quo sequitur, quod in Duce exercitus, præhonoranda est prudentia fortitudine, & sic potius attendi debet prudentia, siue scientia, quam fortitudo, vt probatur clare *in d. tract. in verb. virtutis.*

Decima; Si quis est pulchrior & fortior, in dubio in Imperatorem exercitus eligendus est, probatur ex infra dicendis, & ibi per Cæpullam.

Vndecima; In virtute rei militaris continentur humanitas, modestia, clementia, suauitas, facilitas, temperantia: cunctis in rebus innocentia, fides, liberalitas, atque iustitia.

Duodecima; Authoritas acquiritur propter virtutem, corporis formositatem, dignitatem, honorem, potentiam, diuitias, nobilitatem, felicitatem, humanitatem, clementiam, & per cæteras rei militaris virtutes, præsertim ex rebus feliciter gestis. Ista comprobantur ample *in d. tract. in verb. authoritatis,* & dixi supra *in 1.* & infra *in 11. part.*

Tertiadecima; Quæ ex prædictis infertur in eligendo Duce, seu Imperatore exercitus, consideranda est inprimis persona, quæ eligitur, si posset esse Dux, vel Imperator exercitus. Secundo, ætas illius. Tertio, natio, siue origo. Quarto, nobilitas. Quinto, dignitas. Sexto, facultatas, siue diuitiæ. Septimo, fides. Octauo, scientia rei militaris. Nono, virtus. Decimo, authoritas. Vndecimo, felicitas, de quibus omnibus ex lib. ibi Cæpol. & infra particulariter dicetur.

Quartadecima; In eligendo aliquem ad honorem, siue munus personale decem sunt consideranda, quæ ponit gloss. rubricaria. *C. quemad. ciuilia munera. indic. lib.* 10. & ibi Ioan. de Plat. de quibus *in 1. part. in 44. consideratio.* dixi; ideo hic non repeto.

Quintadecima conclusio sumitur ex dictis Hieronymi, quæ habentur *in lib. Leuit.* de quo *c. licet 8. quæstio. 1.* scil. qui præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui denique in omni virtute eminentior, ille ad Ducatum siue gubernationem eligatur exercitus, & satis probatur ex his, quæ dicta sunt de virtute & scientia.

Sextadecima; Non debet, nec potest de iure eligi in Ducem exercitus, qui non sit miles, nec debet, si est iunior & si diu non militauerit. Et hoc probatur ex dictis Cæpol. *in d. tract. in prin.* vbi dicit, seniores & antiquiores esse præponendos.

Decimaseptima; Si exercitus Imperator, seu Dux electus, vel constitutus est aliis fidelior, indistincte omnes militum Duces sub eodem iure militari tenentur, probat hanc conclusionem Cæpolla ample, *in dict. ver. incip. pro Imperatore, &c.* & infra dicetur.

Decimaoctaua; Si electus est magis dignus, & sufficiens, quam alij, licet fidelitate pares censerentur: sine dubio perfecta esset electio, & possent de iure cogi sub eius potestate militare, & manere, quamuis alij sint eo nobiliores & digniores, probatur hæc conclusio *in d. ver. pro Imperatore, in dictione magne.*

Decimanona; Item, si Imperator, seu Dux, & cæteri militum Duces, sunt pares fide, virtute, præstantia: & sic sunt æque sufficientes ad regendum exercitum, non possunt Duces armorum de iure denegare ei sub esse, licet sint eo seniores; & alias nobiliores, & digniores. Quæ conclusio est verissima, & necessaria, & probatur *in d. ver. pro Imperatore, in tertio casu princ. dist. magne.*

Vigesima; Quando est dubium, quis sit melior, & præstantior, potest Princeps gratificari, cui vult, in proponendo vnum alteri, & alius cogitur ei subesse de iure: & illa probatur *in d. vers. pro Imperatore, in 4. casu distinctione predicta.*

Vigesimaprima; Si exercitus Dux electus, est dignus, & sufficiens illi gubernationi, & Ducatui, & si alius esset eo dignior, & magis sufficiens, satis est; quia cogitur ei de iure subesse, etiamsi alias dignior dici possit.

Vigesimasecunda; Princeps non tenetur eligere de iure gentibus seu militibus suis Imperatorem, seu Ducem exercitus seniorem, nobiliorem, digniorem, ditiorem, ac præstantiorem, modo dignum & sufficientem eligat, & probatur *in dict. vers. in dicta distinctione.*

Vigesimatertia; In dubio potius eligi debet ille, qui est de ciuitate, vel prouincia, vel Regno Principis, quam

pis, quam alienigena: nisi aliter se haberet consuetudo, vel statutum loci Principis, probatur ista *in dict. tract. ver. propter nationem, in fine.*

Vigesimaquarta: Non debet Imperator eligi, nisi qui assidue militauerit, & præponendus est in electione, qui diutius militauerit, & maiora stipendia meruerit: vt ibid. *in ver. dignitatis ratione.* comprobatum est.

Vigesimaquinta: Etiam nati ex damnato coitu possunt eligi, & creari Duces, & Imperatores exercituum, dummodo sint virtute præstantes: probatur vbi supra *ver. pro Imperatore, col. 10. ibi: vnde dicitur.*

Vigesimasexta conclusio; Electus vel creatus Imperator, vel Dux exercitus in dubio præsumitur dignus & sufficiens, pro quo faciunt infra dicenda *in 43. conclus.*

Vigesimaseptima: Non detrahitur honori alterius, si ipse subijciatur Imperatori siue gubernatori generali exercitus; digno inquam, & sufficienti, licet ipse alias esset senior, nobilior, dignior, atque præstantior.

Vigesimaoctaua; Si electus in Imperatorem seu Ducem exercitus per Principem, non est præstantior, & & dignior alijs, detrimentum, & dedecus est Principis eligentis, seu constituentis; non autem alterius sub eo militantis, vt constat *in d. vers. pro Imperatore. in distinct. mag.*

Vigesimanona; A Principe, seu populo, vel senatu, non à militibus Imperator eligi, & ab ipso constitui solet, & debet, vt per dict. Cæp. *in d. ver. pro Imperatore in princ.*

Trigesima; Imperatori seu Duci belli non bene, nec legitime constituto, non est obediendum, vt habetur vbi supra.

Trigesimaprima; Quando duo, vel plures Duces, seu Capitanei exercitus electi, sunt pares in vocibus, seu suffragijs, in dubio præferri debet, qui est fidelior. dictum est supra.

Trigesimasecunda; Si electi sunt pares fidelitate, præferri debet qui est alijs virtute præstantior. *ver. virtutes. & ver. pro Imperatore. in dict. tractat. Capol.*

Trigesimatertia: Si electi sunt pares virtute, præferri debet dignior honore: vt si est vnus Dux, Comes, vel Marchio, alter non. *argum. l. ille à quo tempestiuum. ff. ad Treb.* probatur *in l. si ibi. amplioris honoris inferiori. ff. de fide instrum.* probatur & supra *in 5. part.*

Trigesimaquarta: Quando Imperatores sunt pares virtute ac dignitate, senior debet anteponi, licet alter sit nobilior: quia senior in dubio præferri debet, etiamsi sit minus nobilis. *dict. l. fin. de fide instrum.* vbi arguendo ab ordine literæ, quod fieri potest, videtur præferre seniorem maiori in dignitate, seu honore. Faciunt ad hoc dicta Cæp. *in d. tract. in princ.* vbi posui priuilegia antiquitatis, & ample per eundem *in hac sua conclusione.* & dixi infra *in 11. part.* vbi posui de antiquitate & senectute.

Trigesimaquinta: Duobus electis Ducibus belli virtute ac nobilitate paribus præponi debet senior iuniori. Cæpol. *ibi, & in principio illius tractatus.*

Trigesimasexta: In præferendo vnum alteri in actu militari, primo inspiciatur fides, secundo scientia rei militaris, tertio virtus siue præstantia, quarto autoritas, quinto fidelitas, sexto dignitas & honor, septimo ætas & tempus, octauo nobilitas, nono natio siue origo, decimo diuitiæ: adde multa, quæ infra dicam, ex quibus laudantur milites. & quæ dicta sunt supra *in 3. & 13. conclusio. cum sequent.*

Trigesimaseptima: Si Imperator eligatur indignus, fit iniuria toti exercitui, nedum vni militum Duci, vt probat Cæpol. *in d. ver. pro Imperatore, in sexto casu principalis distinctionis magnæ, in principio.*

Trigesimaoctaua: Si electus Dux belli non est sufficiens, neque dignus, licet alij reperiantur digni, & sufficientes: si tamen facta est electio per Principem ex certa scientia, alij non possunt obedientiam denegare ratione personæ indignæ vel insufficientis; quia reputabitur dignus & sufficiens. vide supra in 20. *conclus. & in d. ver. pro Imperatore.* & infra *in 40. conclus.*

Trigesimanona; Imperator belli creatus, præsumitur scire gubernare exercitum. facit quod dictum est supra *in 23. concl.*

Quadragesima; Si Princeps eligit vnum Ducem belli ignorans de sua sufficientia & dignitate, potest vnus Dux militię recusare venire, vel ei subesse, donec Principi hoc significauerit. Facit pro hoc *c. si quando, cum ibi notatis, de rescript. extr.* & ibi per Zabarellam, vbi ponit de iudice delegato, vel executore, qui iubetur per Principē, quod exequatur. Nā si habet conscientiam læsam, debet supersedere, & rescribere Principi opinionem suam, & expectare prius secundum iussionem, antequam aliud faciat: vt de hoc gl. *in verb. nunc aut. in §. si ibi. in Auther. de manda. Princip. in princ. col. 3.* & plures alias remissiones ad hoc allegat Cæpol. *in d. tract. in hac concl.*

Quadragesimaprima: Si Princeps videt Ducem sui exercitus non esse sufficientem, neque militibus gratum, debet, si potest, caute mutare.

Quadragesimasecunda: Caueat Princeps, ne eligat indignum & insufficientem Ducem, & minus gratum militibus suis. Facit quod dicit ibi Cæpol. *in 11. art. de* diuitijs.

Quadragesimatertia: Si Princeps vult omnino aliqua ex causa (forte fidei) vnum Ducem constituere, qui non videatur dignus, neque gratus alijs: eum non eligat, nisi cum consensu, & voluntate aliorum: Sicut fecit (vt ait Cæpol.) excelsum Ducale dominium Venetorum, quando constituit magnificum Gentilem Leonisam totius exercitus sui gubernatorem generalem, de quo ibi erat quæst. & pro quo Cæpol. fecit *prædict. tract.*

Quadragesimaquarta: Si data notitia Principi de maiori alicuius dignitate, aut præstantia, vult omnino, quod electus sit Dux exercitus, quilibet ei subesse tenetur, nisi iuste timeret pro se, & militibus suis. Istam conclusi. probat Cæpol. vbi supra, *versic. circa hanc. in 6. casu principali distinctione magna.*

Quadragesimaquinta: Aduertat quis, ne procuret incaute electum, vel creatum Ducem, non admitti, ne sub eo fortassis postea inimico clandestino militare cogatur, vt ait idem Cæpol. *in d. 6. casu princ. in fin.*

Quadragesimasexta & vltima conclusio: Cautus sit quilibet miles, vel Dux, siue Princeps armorum, vt quando concluditur cum gentibus suis, faciat sua capitula clara, ne incidat in prædictas dubitationes. Hæ sunt conclusiones, quas dict. Cæpol ex prædicto suo tractatu, illum recapitulando extraxit. quæ sunt multum vtiles & singulares Principi, vel Duci exercitus.

DEcimasexta consideratio: Post locumtenentem generalem, seu gubernatorem, aut Ducem belli apud nos Admiralus præferri videtur, qui habet, & dicitur habere maximam dignitatem post Connestabilem, præcipuè in mari, cui præest. Et isti Admirali antiquitus apud Romanos non leguntur fuisse

creari, sed solum tempore Constantini erecti sunt isti Admirali magistratus: vt inquit Petr. Cotheteau in suo *schedulari magistratuum ciuilium, tit. de præsidib. prouinciarum, &c.* Purpur. *in leg. 1. colum. 30. in nono exemplo. ff. de officio eius, cui mandata, &c.* dicit, quod hic Admiralus comparari potest Comiti rei militaris qui mittitur extra mare, ex quo habet iurisdictionẽ, sibi mandatam in prouincia sibi decreta, quæ est in his, quæ eueniunt in mari, & talis dicitur illustris: cum vt ait tex. in *l. 1. C. de comitib. rei milit. lib. 12.* ex reuerentia altissimarum dignitatum subiugantur, vt his locum præstent, qui proconsulatus insignibus adornantur. Et non comprehenditur in statuto prohibente ne rector prouinciæ, aut aliquis officialis quid capiat. Antiquitus in Gallia erant tres: vnus in Aquitania, alius in Britannia, & alius generalis in Francia: sed hodie hęc tria officia habet illustris dominus Philippus *Chabot* dictus *de Brion*, gubernator & locum tenens Regis generalis in Burgundia, pro Christianissimo Rege nostro Francisco. Et iste Admiralus habet iurisdictionem apud nos, quæ exercetur in Palatio Parisiensi in mensa marmorea.

DEcimaseptima consideratio; Post hunc Ducem exercitus, & Admiralum, sunt alij quatuor sub eo, qui olim dicebantur magistri militum, loco quorum hodie apud nos sunt quatuor Marescal. in Francia, qui etiam tales sunt tribuni, & Duces Belli etiam dici possunt, vt dicit Luc. de Pen. in *l. 1. rub. n. Cod. de re militari. lib. 12.* Hi enim, vt dicit, præerant Equitibus, & secundum locum à Regibus obtinebant, *l. 2. §. in initio. ff. de origine iuris.* Et isti quatuor fuerunt ordinati, & instituti instar quatuor magistrorum militum, qui erant Romæ, vt habetur in *l. 2. §. sancimus. C. de off. magistri milit.*

Marescallus enim est nomen officij eius, qui parte aliqua bellicis rebus præest, vt dicit Guagui. *in suis Chron. lib. 7* de quorum origine, institutione, officio, & potestate est text. in *d. l. 2. §. post hec. de ver. populo deinde. ... ff. de orig. iur. & 1. l. milites. Cod. de off. magistr. milit.* Et sic, sicut olim in Romano Imperio fuerunt quatuor principales magistri militum. *d. l. 2 §. sancimus.* Sic etiam in Regno Franciæ sunt quatuor Marescalli, & fuerunt simul cum dictatoribus, quorum loco sunt hodie præfecti prætorio. *d. § post deinde.* & in Francia præsidentes, & Magistri in Parlamento. Nam præfecti prætorio, id est, Magistri in Parlamento, & Magistri militum, non modicam inter se habent connexitatem, quæ apparet ex *l. 1.* loquens de præfectis prætorio. & *l. 2.* loquens de magistris militum, sub eo. tit. positis. *Cod. de off. præfecti prætorio Africæ.* Et Rex expresse eos iungit in *leg. 1. ff. eod. tit.* imo respectiue sunt equales, & origine, & potestate in his, quæ eorum incumbunt officiis. & facit rubr. *Cod. de præfectis prætorio, siue vrbis & magistris militum in dignitatib. exæquan.* & ibi Luc. de Pen. *lib. 12.* vbi ponit aliquam disparitatem.

Sed ex supra deductis in quarta parte, vbi posui de Cancellario, dixi esse differentiam inter præfectum prætorio simpliciter (qui dicitur Cancellarius: & pro certo est maior magistris militum, & est æqualis Connestabili, qui est supra magistros militum, id est, Marescallos) & præfectum prætorio cum adiectione loci, puta Parisiensis, Tholosæ, Burgedal. Diuionen &c. Qui tales (vt credendum est) adæquantur magistris militum, & magistri militũ illis. Et tales magistri militum non subiiciuntur talib. præfectis prætorio cum adiectione, scilicet præsidentibus Parlamentorum. Hinc videmus, quod in signum huius, & memoriam sub eodem tecto pręsidentes in Parlamento & Marescalli, qui sunt sub Connestabili in Palatio Parisiensi, Curias tenent diuersas, vicinas tamẽ & cõtiguas, scil. præsidentes, & de Parlamento in magna Camera auditorij, & Marescalli in magna Aula eiusdem Palatij super tabula marmorea in alto capite dictæ Aulæ sita, solum de actionibus & quæstionibus bellicis cognoscentes, supra quos Dictatores nunquam fuerunt pares in potestate existentes. Nisi quis equitum magister pro necessitate temporis, aut gratiæ causa, voluntarie dictatori se subiecerit. *l. est receptum. ff. de iurisd. omn. iud.* vt Romæ semel contigit, quod Minutius, Equitũ magister, seu Marescallus, Fabio dictatori pro subsidio ei impenso, gratificatus fuit, de quo Val. *lib. 5. tit. de gratitud.* Alter in & alias Marescalli pręsidentibus, & præfectis prætorio, loco æquales semper fuerunt.

Tales etiam Marescalli habent iudices, qui dicuntur præpositi Marescallorum vulgari eloquio, qui crimina belligerorum coercent, à quibus non appellatur ad curias Parlamentales: & si ab eis appellaretur, appellatio esset deuoluenda coram Marescallis in Palatio Parisiensi, super tabula marmorea, & non in curia Parlamentea. Et dicit G. Benedict. *in c. Raynutius in verb. & vxorem nomine Adel. sian. nu. 53. de testam.* quod tales Marescalli non subiiciuntur Quæstoris, seu Cancellarij iudicio, nec præfecto prætorio, secundum Cassiodorum, si pares Franciæ non essent præsentes: sed solum Regem habent vltorem. *l. fi. C. vbi senat. vel clar. ff.* vel eum, cui Rex ipse commiserit: vt ibi text. & in *l. 1. C. de off. magistri milit.* Sed non credo, quod illud sit verum quo ad Cancellarium, per ea, quæ dicta sunt supra de Cancellario, & eius autoritate, dignitate, præeminentia, & excellentia. Et etiam isti Marescalli secundum Budæum *in suis annotationib. super l. posteriore, de ori. iur. ff.* forte hodie dici possunt tribuni militum, aut certe præfecti militum.

Et aduerte; quod præfectus vrbis, & præfectus prætorio, & magister equitum, & peditum, sunt in pari gradu dignitatis, & præcedit, qui primo fuit dignitatem adeptus. *l. 1 & 2. C. de præfect. prætorio. siue vrbis, et magistris militum exæquandis.* vt dicit Ioan. de Plat. in *l. fi. ... quia dignitas est. C. de decurio. lib. 10* &, vt dicit contra Speculatorem, tales magistri militum sunt illustres. *l. 1. & 2. C. de off. magistri milit. & l. 2. C. de comitib. rei militaris. lib. 12.*

DEcimaoctaua consideratio; Post istos Marescalcos, seu Marescallos, sunt Capitanei, qui dicũtur quandoque Tribuni, quando scil. præsunt mille hominibus: quandoque Centuriones, id est, centum militibus præfecti; sicut erat ille, de quo in Euangelio *Matth. 8. & Luc. 7.* Alij quinquagenarij, qui præsunt quinquaginta militibus. Alij Decani, qui decem. Et iste status habuit originem ex Moyse consilio Ietronis cognati seu soceri, vt habetur *Exod. 18.* Cum dicit: Prouideas de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, constitue ex eis Tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore. Fuit etenim ordo castrensis (autore Liuio *lib. 8. ab vrbe condita*) vt miles centurionis, centurio tribuni, tribunus legati, legatus consulis, magister equitum dictatoris, pareret imperio.

Hi etiam capitanei dicuntur Comites rei militaris. Lucas de Penna in *l. Cod. de comitib. rei militaris, lib. 12.* adornatur tamen insignibus proconsulis, id est, gubernatoris patriæ, *d. l. 1.* Imo Ducibus seu administratoribus prouinciarum adæquantur, quando illuc mittuntur pro defensione patriæ. *leg. 2. Cod. eod.* & di-

& dicit Lucas de Pen.in *d.l.1.* cum venerint ad consistoriũ,assurgendũ est eis,& præstari eis debet locus,& dicit Io.de Plat.in *d.l.1.*quod tales capitanei guerrarũ, qui mittuntur extra patriam,sunt pares proconsulibus in dignitate;Imo videtur,quod sint maiores,cum proconsules sint tantum spectabiles.*l.1.Cod.de comitibus consistor.*notatur *in rub. ff. de off. procons.* Purp. *in l. 1. num.252.vsque ad num.256. ff. de eius cui mand.est iurisdict.* videtur intelligere *d. l.1.* de illo capitaneo,qui mittitur vltra mare,& qui habet iurisdictionem,& sic videtur ille tantum; qui apud nos dicitur Admiralus, de quo ante dixi,eodem teste,& alij capitanei guerrę sunt tantum spectabiles,& ibi vide differentiam inter capitaneos guerræ & ciuitatum. Et istorum plures sunt ordines:quidam sunt in primo,quidam in secundo,quidam in tertio,& sic de singulis. Et sedent inter eos secundum eorum ordines,vt dicit Iacob. Rebuff. in *d.l.1.C. de comitibus rei militaris.*

DEcimanona consideratio: Habẽmus & alios milites apud nos,qui dicuntur centum nobiles, & ducenti balistarij,seu velites sagittarij,aut torarij,vulgo dicti *archiers* : sed sunt Equites, qui quidem sunt domestici, custodes, & protectores personæ Regis nostri, & isti sunt honorandi : ita quod postquam salutauerint vicarios Principis,possunt eius osculari.*l.1. C.de domest.& protecto.li.* 12. Et habent primicerium, qui est eiusdem dignitatis, cuius sunt Duces, vt est tex. *in leg. primicerius. C. eod.* Et qui sub primicerio sunt,inter clarissimos collocantur. *d.l.primicerius.*vide ante *in 6.in 11.consid.*

VIgesima consideratio : Post hos supradictos Capitaneos sunt alij milites, habentes dignitatem, qui etiam ab alijs militib.sunt honorandi, qui dicuntur in vulgari nostro *les porteurs d'Enseignes, & des Guidons*: & isti in iure vocantur Primipilarij, & sunt hi,qui primum vexillum portant ante Regem, vt per Luc.de Pen.*in rubr.C. de Primip.li.12.* Et etiã habebãt pecuniam, & stipendiorum suorum militum administrationem,vt per eundem Luc.de Penn. *in l.vtilitas. C.eod.* Et isto officio fungitur proprie ille, qui portat vexillum in societate centum nobilium, seu militum Regis,(qui dicuntur apud nos *les cents Gentils-hommes du Roy.*) Alij vero, qui sunt in aliis societatibus militiæ,dicuntur præpositi laborum,qui clarissimi sũt & sunt digni tali immunitate, quali gaudent, qui circa latus Principis committuntur.*l.1.Cod.de præpos. labor.li.12.* Et vt dicit Luc.de Pen.*in rubrica.*quod legitur *in 1. li. tripart. historiæ.* quod Constant. in somno signum crucis vidit in Cœlo, & Angelos astantes,& dicentes Constantino : *In hoc signo vinces.* Et extunc signum crucis ante se præferri fecit in acie, & in signum, vel vexillum Crucis transformari fecit signum victoriale,quod vocabatur *laborum*, quodque ante ipsum consueuerat in acie prius ferri: & vt dicit, tale forte est flamma Regis Francorum. Signum autem Imperij Romani, etiam ante Cæsarem est Aquila, vt patet ex Valerio, *li.6.cap.1.ibi : libidinosi.li.1. cap.de prodigiis.ibi,nõ finis nos.*& qua de re dixi sup.*in 5.par.*

VIgesimaprima consideratio ; Etiam in exercitu sunt alij habentes officiũ vltra militiam,vt sunt Marescalli hospitiorum, qui in iure dicuntur Epidemetici:ab Epi,quod est supra,& meris, id est, metatis seu militibus in terminis castrorum existentibus. Quia si supra milites dimetiantur, id est, diuersis diuersa assignent hospitia,secundum gloss. *in rubr.C.de metatis, & epid.li.* 12. vbi & *in l.1.ibid.* Ioan. de Plat. vocat eos Marescallos. Et hi Epidemetici secundum gloss.*in l.2.Cod.eod.tit.* habent Mensores sub se,quos lingua nostra *Forrerios* appellamus, qui cum proficiscitur Principis exercitus, vel cum Princeps hospitatur in aliqua ciuitate,vrbe,vel oppido,mensurant hospitia militibus assignanda. De quibus habetur *in rub. C.de mensorib. li. 12.* Et hi Forrerij metati dicuntur à metatis, id est, hospitiis, vt *in l.omnes.Cod.eod.titul.* & est proprie metari,id est,diuidere castra, vel metare, vel ponere secundum Hugutio.quia in certas metas castra constituebant,& fossis circundabant, *l.omnia.C.de episc.& cler.*

Metator autem est, qui locum præparat aduentũ Potestatis,ita dictus, quia castra designat,à metiendo secundum Pap.vt dicit Luc. de Pen. *in rubr.C.de metatis & epid. li.12.* vbi dicit, quod in Regno assignare hospitia singulis tempore exercitus pertinet ad Marescallos,ad quos generaliter pertinet cura exercitus, ordinare castra,& facere explanare vias, pontes construi, vt exercitus transeat salubriter, & habiliter,id est,apte constituere custodias : Primo pro Regis persona,secundo pro toto Regno. Plura etiam ad ipsum pertinent quæ olim tribunus agebat. Et ideo habet aliquam præeminentiam,& excellentiam vltra simplices milites,ex quo inter milites est honorandus. Cauere tamen debet, ne, postquam manu sua scripserit super hospitis domum,nomen illius militis, cui talis domus est pro hospitio assignata,illud nomen postea deleat,aut variet:quia alias incideret in falsum,& instar falsi teneretur. *l. 3.cum sua gloss.Cod.eod.titul.* Et etiamsi alicui assignatum fuerit hospitium, & in illo posuerit aliquod signum, forte scutum seu nomen, vt solent facere milites,& aliquis illud signum sustulerit; quod tanquam falsarius puniri debet. Ita ipse Luc.de Pen.*in d.l.1.*& Ioan.Surgetes *in suo libello(qui Enchiridion militaris disciplinæ dicitur) in 1.part.* & aliqua dixi *in commentariis nostris super consuetud. Ducatus Burgu.in tit. des Iustices.in §.des Droicts de iustice.in glo.1.* Et de istis Marescallis hospitiorum ponit etiam Benedict.*in sua rep.cap. Raynut.in ver.& vxorem nomine Adelasiam.nu.54.de testam.*

VIgesimasecunda consideratio ; Adhuc vltra simplices milites,habemus castrẽsiarios in iure,qui habent curam castrorum,id est,tentoriorum,quę sunt in castris, dicuntur atricoses serui, qui custodiunt atrium.*ff. de ver.sig.in lege Censoria.* vel qui lauant atria,vt not. *ff. de vsufr.l.sed & si quid.§.1.* vel castrensiani, qui faciebant tentoria,in quibus Princeps morabatur in castris, gloss.*rubrica.C.de castrensianis.lib. 12.*ita Lucas de Pen.*in rub.illius tit.*Isti etiam apud nos dicuntur Capitanei, seu Castellani,& tales sunt tantum clarissimi, & non spectabiles, vt dicit Purpurat. *in l.1.colum.30.ff.de off.eius cui mand.est iurisd.*de quibus *in l.diminarcha. ff.de seru.fug.*& ibi Budæus. *& in l.1.C.de fundis limitrophis.*& ibi Alexand.*li.11.& in l. munerum ff.de muner.& honor.* Et limitanei dicti,qui stabant,limites suos tantum tuentes. Et isti solum inuasiones, & ingressus hostium per loca eis disposita impediebant. De quibus memorat Pet. Corheteau *in suo schedulari magistratuum caesleum.tit.de Magist. militum.*Vbi etiam ponit de aliis militibus,qui dicuntur comitatenses, & præsentales, qui inter milites simplices videntur habere aliquam præeminentiam: ex quo habent administrationem.

VIgesimatertia consideratio sit de militibus præsentalibus qui in comitatu sacro militare depu-

tati erãt, & præsentiæ Imperatoriæ obsequiosi erant, vt ad mãdatum Principis mitterẽtur, vnde præsentes milites, vel præsentales seu præsentiales, erant Imperatoris diuinæ præsentiæ obsequentes: qui regulariter stabant in vrbe Constantinopolitana, vbi florentissimum Palatium, & Imperatoria sedes erat, & ibi hi milites morabantur nisi à Principe transmitterentur, vide text. *in l. nemo milites. C. de re mil. lib.* 12. De quibus præsentalibus scribitur *in l. fi. ibi, sed & de præsentalibus & orientalibus & aliis agminibus segregates. C. de off. magistri mil.* Vnde isti non tantum bellis erãt dicati, sed Imperatoriæ maiestati erant in armis obsequiosi. Vnde dicatissimi, hoc est, dedicatissimi, & sacrati milites isti præsentales dicebantur, vt *in l. final. in princip. Cod. de re milit. lib.* 12. isti præsentiales milites spectabilibus ducibus committebantur: vt dixi supra *in 1. co. tit. 6. par.* vbi de protectoribus & domesticis scripsi, quos adaptaui centum nobilibus, & ducẽtis balistariis Christianissimi Regis Francorum. Et si ad comitatum alicuius magistri cum aliquibus præsentialibus militibus mandato principis transmissi essent, ipsi Duces eorum erant subditi præceptionibus & iussionibus magistri equitum, quantum ad dispositionem agendi belli, vt *in l. fi. in fi. C. de re milit. lib.* 12. Sed quãtum ad iurisdictionem, nec ipse, nec milites sui præsentiales erãt iustitiabiles magistri militum, sed milites præsentiales suis Ducibus parebãt: à quibus magister officiorum appellabatur, *vt prædict. l. pe.* & de tali appellatione magister officiorum (qui dicitur apud nos magnus magister) vna cum quæstore iudicabat *leg. si quando. Cod. de appellat.* Et isti milites videntur debere præferri aliis simplicibus militibus sub aliis capitaneis ordinariis militantibus, vt de eis satis ample Petrus Cothereau *in suo schedulari magistratuum ciuilium. tit. de magistris milit.*

Vigesimaquarta consideratio: Inter milites sunt aliqui, qui habent certa officia, seu certas administrationes, ex quibus alij præsunt. Cum qui præest aliquibus, dicitur talis habere dignitatem, vt dicit Bal. *in ca. 1. §. cæter. in fi. quis dicatur Dux, Marchio, Comes.* & tales sunt præferẽdi cęteris, vt dixi, vt sunt circitores, qui in militia noctu castra circumibant, qui à capitaneis eligebantur. Et, vt dicit Pyrrhus *in tractatu de militarib. officiis*, factus est militiæ gradus. Et in vrbe Romana erant qui circumibant: & ibant ad extinguẽda aut cauẽda incẽdia, vt secundæ quædam excubiæ, quos subuigiles appellamus. Et isti possent cõparari præfecto vigilum, vel, vt ait idem Pyrrhus *in Pandectis de institoria actione.* Circitores sunt, qui res venales proponẽtes vrbem circumeunt, vt de hoc est text. *in leg. quamcumque. ff. de instit. actione.* vbi etiam dicit, quod sunt Medici, qui circumeunt ciuitates curando infirmos. *l. si duas. §. 1. de excusa. tut.* de pluribus aliis vide Pyrrhum ibi, licet non fiat multum in vsu apud nos nisi de his, de quibus hic ante dictum est, vt de metatis, & epidemeticis, & stratoribus. Si quis vero sit curiosus indagare plures species magistratuũ, munerum, aut officiorum militarium, videat R. Volaterra. *in suis commentariis, lib. 19. in cap. de magistratibus Græcorum, & Romanorum.* ex pluribus tamen pauca referre huic cei faciẽtia sufficiat. Magnus Dux classis imperatoriæ, hoc est, exercitus pręerat, cui magnus drumgarius parebat, & Admiralus & protocomes, hoc est, qui largitionibus imperatoriis præerat, cęterisque classis curatores. Magnus domesticus post Cæsarem erat. spatam ante Imperatorem ferebat, quo honore factus est Catacuzenus apud Andronicum iuniorẽ.

Magnus Conestallus caput erat rogatorum Francorum. Scuterius fert Scutum ante Imperatorem, quocunque proficiscatur, & præcedit. Acolytus vero sequitur Imperatorem quocunque ierit. Admiralus præest classi maritimæ vniuersæ; subest autem magno Duci Magnus stratopedarcha, est curator exercitus necessariorum & commeatuum. Domesticus murorum curam habebat castrorum, aut murorum reficiendorum, si quid his opus erat. Præfectus vestiarij imperij, curat vectigal datique & accepti rationes. Vestiarius Imperatorem per mare sequitur, curamque habet eius instrumenti ac vestium. Protocomensis, in mari præest omnibus curatoribus. Protostrator, qui in absentia magni Domestici ferebat spatam Imperatoris, & eo adequitare volente tenebat equum vsquequo sit tempus. Tunc comes equorum exceptum ab eo ducit ad quintum aulæ palatinæ gradum: inde rursus magnus Chartularius excipiens, ducit ad portam vbi adequitet: idem quoque cum descendit, ordo seruatur. Comes præterea equitatum Pompæ Imperatoriæ in itinere disponit, itaque iubet ordine, quo sibi placet. Habet etiam dona Regia ephippia, habenas, omnemque equi imperatorij veterem ornatum singulis annis, quod eadem omnia in resurrectionis dominicæ celebritate iterentur. Protostrator etiam post exercitum adequitat, ac si quos videt inordinatos ire, corrigit, de quibus officiariis posui supra ample *in 6. & 7. art.*

Vigesimaquinta consideratio fit circa gloriam militum, quæ multum eis est exhortanda: quoniam, vt ait F. Patritius *in lib. de institutione Reipublica, lib. 9. c. 1.* docendi sunt milites exemplo M. Catonis, vt feroces aduersus hostes sint, humani erga amicos & socios timidi ad iniurias inferendas, prompti ad vlciscendas, & tandem nihil magis capiant, quam laudem & gloriam adipisci, quæ quidem persuasio optima est. Cyrus ad milites ait: quod maximum omnium vobis persuasistis, laudem præ omnibus rebus esse expetendam: Laudis enim cupidi nullos labores fugiunt, nullum discrimen aut periculum detrectant, sed gloriæ cupiditate incensi, maxima quæque pericula obire non ambigunt. Dicam infra *in 39. consid.* vbi dicetur, quomodo appetunt laudari milites. Et videndum est, in quibus laudari & extolli possunt, quod ex pluribus demonstrabitur.

Vigesimasexta consideratio; Miles etiam laudatur & honorem consequitur ex cingulo. Cum in signum dignitatis à Principe cingi debet: hoc cingulum militare dicitur, quo cingitur. Et gladius quo cingitur miles, debet esse aureus, id est, deauratus, prout probatur 2. *Mac. ca. vlt.* Ibi etiam probatur, quid debeat dici, quando cingitur miles: quoniam, vt ibi habetur, dici debet: *Accipe sanctum gladium, in quo deiicies aduersarios populi mei, &c.* Et si hoc cingulo spoliãtur omne perdũt militiæ priuilegiũ, quemadmodum videmus in capitaneo, cuius si vexillũ amittatur in bello, nũquam portabit vexillũ, donec aliud recuperauerit.

Aduerte; quoniam milites dicuntur habere characterem, quod debent portare in corpore eorum, vt dicit tex. *in cap. quod quidam. versic. & si forte 1. quæst. 1.* vel alias habere debent symbolum, vt cognoscantur ne aufugiant: de quo fit mentio per Calepinum *in litera S. ante Y. in verbo, symbolum.* Et proprie dicitur apud nos, *La liurée*, quæ datur eis. & aliquando dicitur tessera, vt idem Calepinus *in verbo tessera.* & laudantur, si non dimittant signum eorum: quoniam si dimittunt, est præsumptio, quod habent voluntatem

tem fugiendi: & hoc faciunt, ne cognoscantur. Et adverte, quod cingulo militari prouida maiorum institutione gladius incertus est, & hoc vt collato honore cinguli, potestas quoque illius gladij aliqualiter intelligatur esse collata: & recte cingulo decoratur, ad militiam quisquis accedit; quia eum expeditum esse ad munera Reipublicæ officij sui necessitas exigit. Accingi namque solet, cui gerenda imminent, & cui vacatio datur, licet esse discinctum. Vnde illud *in lib. Regum*. Non æque gloriabitur accinctus ac discinctus: quia solicitudo laboris imminentis, gloriam diligentiæ non amittit, vt ait Polycratus *lib. 6. c. 13.* Vbi habetur ample de cingulo, quem ad leg. prædicta dicendo Luc. de Pen. in *l. his qui tem in 3. colum. Cod. de his qui mil. poss. vel non. lib. 12.* Et tales milites hodie apud nos habent quandam præeminentiam vltra simplices milites, quia per consuetudines nostras si efficiantur milites, possunt indicere suos subditos: quod intellige, dummodo in exercitu & seruitio Principis hoc fiat. Et ista militia collata à Principe confert dignitatem, ita quod cæteris simplicibus nobilibus eiusdem qualitatis præferuntur propter illam militiam. Et præstant in huiusmodi cinguli collatione sacramentum, quod nunquam aufugiant, nec timebunt mortem, nec dimittant Capitaneum, sub quo militabunt, nunquam faciant concussiones (quod vulgo *pilarias* vocant) viuendo super & expensis populi. Si sciant aliquem machinari contra Principem & Regni commodum, reuelabunt. Nunquam induant arma contra illum Principem, qui eis cingulum dedit: pluraq; alia iurant & promittunt, quæ pro certo non obseruant: & de huiusmodi Sacramentis militiæ meminit Vegetius, *lib. 2. de re militari cap. 5.* Simplex tamen militia de per se non est dignitas, vt dicunt Cyn. Bar. Bald. & Sal. *in lib. C. de iuris & fact. ignor.* Bald. & Ang. in *l. filiusfamilias. §. veterani. ff. de proc.* Ioan. de Imol. Pan. in *cap. nostra. de procur.* & do. meus Ias. in *l. fi. C. de testam. & in l. si quis in conscribendo. col. 1. C. de pactis.* vbi plus dicit, quod militia nedum est dignitas, sed nec nobilitas, quod licet non sit tutum de iure, vt ante dixi in 8. *par. in 25. consid.* tamen apud nos ex communi reputatione milites saltem equestres habentur pro nobilibus, & gaudent priuilegiis nobilium, ita quod non cotrizantur in talliis & collectis ordinariis.

VIgesimaseptima consideratio: Milites sunt laudandi ex corpore bene disposito, proportionato, & complexionato, & ex duritia membrorum: cum militia duritia appelletur. Vnde ad pugnandum fortes sunt fabri & cæteri, qui laboribus continuis viuunt. Hi autem, qui debiles, parum valent ad corporalem pugnam: quoniam licet in studio sapientiæ & scientiæ molles carne, aptos mente dicamus, vt philos. dicit *in 2. de Anima*: tamen in armis est oppositum secundum Vegetium *de re militari*. Non est (inquit) dubitandum aptiorem armis etiam rusticam plebem, quæ sub dio & in labore nutritur solis ardorem patiens, vrbem negligens, balneorum nescia, deliciarum ignara, simplici animo, paruo contenta, duratis ad omnium malorum tolerantiam membris, cui gestare ferrum, fossam ducere, & quodcunque onus ferre consuetudo est: vt per exempla infra videri poterit. Piscatores autē, aucupes, & cæteri omnes, qui tractare videntur ad muliebria pertinētia, longe arbitror, pellendos à castris: sed fabros ferrarios, carpentarios, aprorumque venatores sociare conuenit militiæ: quoniam, vt ad Lucullum dicit Seneca: *Nullum laborem recusant manus, quæ ad arma ab aratro transierunt.* Ex quo sequi videtur, quod de essentia militiæ non est nobilitas, nec requiritur miles de genere nobilium esse, secundum Io. de Plat. in *l. 1. C. negotiatores ne militent. li. 12.* Hæc dicit Guil. Bened. in *sua rep. c. Rayn. in ver. test. 1. n. 25. & 26. de testam.*

Mos tamen Gallorum est, quod omnes milites equestres sunt nobiles vtplurimum: quantum vero ad pedestres, pauci sunt nobiles, imo fere omnes rurales & plebeij, demptis Capitaneis Ex quo, cum carent virtutibus, & sunt vitiis dediti, tot & tam nefanda delicta committunt, quod vix posset enarrari: Imo mirantur omnes, quomodo talia possunt adinueniri, quæ perpetrantur & committuntur à certis annis citra in hoc regno, nec satis in eos possum excandescere, ob quod iam pluries Christianissimus Rex noster eos publicari & proclamari fecit in toto suo Regno inimicos, hostes, & diffidatos sui Regni & Reipublicæ, ordinando in illus populum & nobiles, & iustitiarios insurgere, irruere, & illos inuadere, occidere, punire, & alias morti tradere, prout hostes Regni, vbi passim reperirentur. Et ex prædictis constat, quomodo Capitanei istorum pedestrium debent aduertere ad eligendum illos, quos corpore bene complexionatos & robustos viderint, vt supra dictum est.

VIgesimaoctaua consideratio; Etiam vt dicit Cæpol Veronen. in *suo tract. de Imper. milit. eligendo. i. verb. pro Imperatore, in versic. potest etiam esse tertia ratio.* Laudandi sunt milites ex formositate & pulchritudine. Cum, vt dicit, in dubio formosior sit eligendus. Dicit enim Philos. 1. *Politicorum.* vbi si tantum fuerint differentes corpore, solúmque Deorum imagines, seu defectuositatis homines dicent dignos seruire aliis: quasi diceret, quod deformes debent aliis seruire. Item dicit Porphyrius, quod Priamus propter sui formositatem fuit dignus imperio. Vnde de eo dicitur:

Facies Priami digna est imperio.

Vnde Virgilius:

Gratior & pulchro veniens in corpore virtus
Adiuuat.

Et F. Barbarus in libello, quem de re vxoria scripsit, sic ait: *Formosos cuncti diligunt, dignos credunt imperio, eis facilius obsequuntur.* Imo quandoque dignitas capitur pro pulchritudine: cum ait Tullius *lib. 2. Officiorum.* Pulchritudinis duo sunt genera; vnum muliebre, quam venustatem appellamus, alterum virile, quam dignitatem dicimus. Et facit, quod præsumendum est pro formosiore, eo, quia, vt dicit Bal. *in prim. const. Digestorum. in §. itaque, in fi. 2. col.* Si sint duo nati simul, nec iudicari possit, quis esse debeat, iudicandum est pro formosiore Et de pulchritudine satis dictum est in 5. *part. in 18. cons.* vbi laudantur Reges & Principes ex pulchritudine.

Et plures laudati fuerunt propter formositatem, vt de Adone filio Myrrhæ, de quo Virgilius Ecloga decima.

Et formosus oues ad flumina pauit Adonis,

Et Ouid. lib. 10.

Laudaret faciem liuor quoque, qualia namque
Corpora nudorum tabula pinguntur amorum,
Talis erat.

Et Propertius lib. 2.

Testis qui niueum quondam percussit Adonem,
Venantem Idalio vertice durus Aper.
Illis formosum fleuisse paludibus, illuc
Diceris effusa tu Venus isse coma.

Et de Auenti. De quo Virgilius:

Victorésque ostentat equos satus Hercule pulchro.

Pulcher Auentinus.	
Adon.	*Alexis.*
Astur.	*Auentinus.*
Atys.	*Achilles.*
Anthionus Bithynicus.	
Achauus.	*Alcibiades.*
Amaracus.	*Asterius.*
Augustus.	*Alfus.*
Amphimedon.	*Bellerophon.*
Bathyllus.	*Castor.*
Pollux.	*Cyllarus.*
Cestus.	*Daphnis.*
Diadumenus.	*Democles.*
Demetrius.	*Euryalus.*
Endymion.	*Ephestio.*
Filius Maximini.	*Galetes.*
Ganymedes.	*Pelops.*
Artaxerxes.	*Cyrus.*
Troilus.	*Patroclus.*
Giges.	*Hippolytus.*
Hylas.	*Hyas.*
Hyppoclides.	*Iulus.*
Iuuentius.	*Iason.*
Ioseph Lausus.	*Lygdus.*
Magnes.	*Museus.*
Ligurinus.	*Maratus.*
Magnes Smyrnaus.	*Narcissus.*
Nisius.	*Nireus.*
Nearchus.	*Pyramus.*
Paris.	*Phaon.*
Phadrus.	*Parthenopeus.*
Rosius.	*Idas.*
Hymen.	*Serranus.*
Spurina.	*Scipio cognomento.*
Turnus.	*Demetrius.*

Tibullus Poeta elegiographus.

Xeraes,qui in exercitu habuit 68. mytiades:quæ ratio habet bis & quinquagies centum octoginta tria millia hominum. Herodotus tamen scribit, in tanto mortalium numero neminem fuisse pulchriorem Rege ipso,aut proceriore statura , vt refert Textor *in sua officina.* vbi etiam quæ fuerint mulieres publicæ, & supra dixi de illis in *2.part.*

Fuerunt & temporibus nostris Principes formositate mira decorati:*Philibertus Sabaudus.Philippus Austriacus.Henricus Anglus.*Franciscus Francus,Rex noster, qui fuit & est ingenti pulchritudine decoratus, antecedens omnes homines totiusRegni tam pulchritudine,proceritate,eloquentia,clementia,quam placabilitate,& quod magis est, fortitudine, vt infra dicetur. Subtilissimus ille & acutissimus Papinianos iureconsultus laudandus fuit de pulchritudine, vt est text. *in proæ.ff.in §.& hos tres liberos, & c.ibi : vobis autem ipse pulcherrimus Papinianus,& ibi Albericus.*

VIgesimanona consideratio:Miles laudatur,si fuerit audax & terribilis: vt dicit Vegetius:nam vtplurimum si leonis aut vrsi (vt fuit Alexander Magnus in bello valentissimus,vt dicit G.Ben.*in sua repe. c.Raynutius. in verb. qua ex eo filium suscipiens. de testam.*) effigiem habeat, ferox vtplurimum & audax erit in bello: quia, *Audaces (vt li.1. Aeneid.* Virgil. habetur*)fortuna iuuat, timidosque repellit.* Quoniam,vt dicitur *in libr.principiorum,* anima coniuncta corpori imitatur passiones corporis, sicut per experientiam videmus : quod masculi, habentes effigiem mulieris, sunt communiter quasi fœmina, molles , ocij & delitiarum amatores, quæ multum contrariantur militiæ, quæ omnia mala sustinere debent pro aliis & Republica,vsque ad mortem inclusiue,& ita iurant milites. *Inst.de testam.mil.super rub.& in l.fin.ff.ex quib.causis maiores in integ.rest.* Timere enim non debet miles hostes,quantumcunque superbos, nec eos fugere, vel ab eis occidi permittere,sed in faciem eorum accurrere:& qui contrarium apud Romanos faciebant ignominiose puniebantur, vt de Lucio Minutio consule,*li. 2.tit.de disciplina militari,*refert Valerius. Decet ergo militem esse audacem & strenuum , promptum ad omnes labores absque timore mortis. Iuxta illud Senecæ ad Lucillium: *Generosos animos labor nutrit,nec est viri timere sudorem.* Quinimo dicit Philosophus 3.*Ethicorum.*Mollitiem esse fugere laboriosa. Ideo milites exercitio frequenti debent habilitari, tex. *in l.milites. C.de re mil.li.12.* vt infra amplè ; vt laboribus non timeant, *l.1.ff.de milit.testa.* Cum ars tritos, vsus promptos, imitatio artifices aptos , tria concurrentia summos. Nec habet contrarium plusquam ocium, de quo Valerius vbi supra.Hæc G.Benedicti in *d. rep.c.Rayn. in ver.testa.nu.27.de testam.*

TRigesima consideratio : Milites etiam laudantur ex latitudine pectoris. & ex lõgitudine brachiorum, & ex pluribus aliis, quæ dicit Veget. *de re milit. li 1.cap.6* vbi dicit : sit ergo adolescens Martio operi deputandus, vigilantibus oculis , erecta ceruice , lato pectore,humeris musculosis, valentibus digitis , longioribus brachiis , ventre modicus , exilior cruribus, suris & pedibus non superflua carne,distentis,sed neruorum duritia collectis. Cum hæc in tyrone deprehenderis,proceritatem non magnopere desideres:vtilius est milites fortes esse , quam grandes , iuxta illud Catonis:

Corporis exigui vires contemnere noli.

Et illud Papinij:

Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

Scribit Homerus, Tideum paruo fuisse corpore decoratum,in quo tamen anima esset maxima , & vires amplissimæ. vnde in Priapeis à poeta decenter scriptum est.

Vtilior Tideus,quid si qui credis Homero,
Ingenio pugnax,corpore paruus erat.

Et Xantippes Lacedæmonius, qui breui statura erat,ita laudatur à Silio:

Exiguis vigor (admirabile) membris,
Viuidus & magnos nisu qui vinceret artus.

Idem Vegetius *li.1.*scribit , corporaturam boni tyronis implere sex pedum longitudinem. Præterea in amplitudine & latitudine plusquam in longitudine sapientia consistit, secundum Petrum de Bellapertics. quod summe displicuit Cyno , qui vltra modum longus erat , vt dicit Bart. *in l.1.ff.de iurisd.omn.iud.* nec sunt communiter audaces , nec valentes , velut cor multum distans à cerebro habentes.Hæc ipse Benedicti *in loco supra alleg.*

TRigesimaprima consideratio ; Milites laudantur & in sobrietate ; quoniam miles sobrius esse debet in cibo & potu,de quibus non multum curet, nec de lecto. Non enim assuesci debet sensualibus delitiis: quoniam,vt ait facetus Poeta:

Nil valet in bello,qui viuit delitiose:
Nec sine duritia bellica palma datur.

Eo etiam;quia miles dicitur à malo, quod sustinere debet pro Republica.*l.1.§.miles autem.ff.de testam militar.*vbi miles dicitur à militia,id est,duritia,quam sustinet. Ideo cum in expeditione degunt , tradi eis debet panis buccellatus ad comedẽdum per biduum,id est,

eſt,panis bis coctus, qui ſiccitare ſui groſſos & ponderoſos humores attrahit &bibit,qnos cum ſupetfluo digeſtionis expellit per ſeceſſum: quibus eiectis, ſunt milites agiliores ad pugnandum, & præſeruati à multis infirmitatibus, quas dicti mali humores ad putrefactionem facile gignunt. Et tertia die panis integer non bis coctus eis miniſtratur. Et vna die datur eis vinum,altera die acetum ad bibendum, & vna die lardum,alia die habent carnem veruecinam:vt de hoc eſt text. in *l.1.C.de erogat.milit.annone.lib.* 12. vbi hæc omnia ample declarat Lucas de Pen. quare iſta fiant. Etiam G.Benedicti in *ſua repet. c.Raynut.in verb.teſtamentum.1.num.30.ext.de teſtam.*

TRigeſimaſecunda conſideratio: Miles laudatur ex paupertate. Nam olim milites ſolis ſtipendiis contendebantur, de quibus viuere debent, & non ſuper ægros,vt habetur *Luc.3.* Nec debent ſubditos Regis ad eis præbendum victualia cogere, nec illorum prædia inquietare,nec victualia, aut cætera bona tangere. Quibus contrarium facientibus, licitum eſt cuilibet de plebe eos aut eorum miniſtros expellere, & propria authoritate reſiſtere, amicis & vicinis in auxilium conuocatis ad expellendum inuaſores. Capitaneum,qui eos delegauit, temporali exilio puniendo: quia militibus tranſeūtibus ſolum permittitur hoſpitari in domibus,& nihil pro victu aut eorum pabulo à prouincialibus etiam ſponte offerentibus recipere, non ſoluto valore, *l.canaticorum.C.de erog.milit.annona. & l.deuotum. C. de metatis & epidemeticis.li* 12.vbi Ioan. de Platea dicit: æqualitatem debere eſſe in eo, qui gratis hoſpitatur, vt nihil petat ab hoſpite vltra hoſpitalitatem. facit text. in *l.vn. & qua ibi dicit Ioan. de Plat.C.de ſalgamo hoſpitib. non praſt.eod.li.*12. Nec poſſunt milites tempore pacis faciendo monſtrā perſonarum ſuarum, equorum, armorum & cæterorum militibus ſtipendiariis neceſſariorum, viuere de bonis ruſticorum & aliorum ſubditorum, nec conuocari in magna multitudine, *l.ſi §.erit autem. C.de re mil.li.* 12. ne grauēt ſubditos. O deos,cum videamus hodie modum eorum viuendi eſſe omnino in contrarium, ita, quod excrucianr pauperes ruricolas quotidie, & tempore pacis, & alio modo viuendo ſuper populo. quid fiet de anima eorum? vnde non debet dici,quo ibit anima mercatoris (vt dicit Bald. in *c.cum cauſam.extra de teſtib.& in Auth.ad hoc.coll.8.C.de vſuris.*) ſed quo ibit anima armigeri ſeu militis? qui non contentatur de victu, ſed etiam in domibus ſuorum hoſpitum rapiunt quicquid poſſunt,more prædatorum,& vt plurimum eos verberant, & cogunt ſoluere & dare certam ſummam,& à domibus eorum exeant: vnde deberant in ſimplicitate viuere, quæ magis cupit arma, quam leges, *l.ſi.in pr.C.de cur.delib.* vnde refert Valerius *li.3.de fiducia ſui.* Scipionem Aphricanū in concione publica dixiſſe, quod cum totam Africam Romanæ ditioni ſubieciſſet:non tamen aliud ex ea,quod ſuum diceretur præter cognomen tuliſſe. Et Publius Scipio de ſe & Lucio Scipione eius fratre loquens: *Non*(inquit)*me Punica. non fratrem meum Aſiatica gaza auarum reddiderunt, ſed vterque noſtrum inuidia magis, quam pecunia locupletior eſt.* Quam Scipionis aeculati conſtantem defenſionem, Romanus vniuerſus ſenatus comprobauit:vt ibi refert Valerius. Et idem *li.4.* de Valerio Publicola poſt Tarquinium eiectum primo conſule,dicit:quod poſt tres conſulatus acceptiſſime peractos tantæ paupertatis fuit, quod patrimonium eius ad expenſam exequiarum ſuarum defecit. Ex quo patet,quod viuus poſſedit, cui mortuo lectus funebris & rogus defuit. Fabricius quoque pluries conſul & Imperator Rom.(vt idem refert) filias proprias paupertate dotare nequiuit. Marcus etiam Curtius contra Samnites bellum gerens legatis eorum ſe in ſcamno aſſidentem & in catino ligneo cœnantem ſpectandum præbuit. Cumque magnum auri pondus ei poſt attuliſſent, riſit, dicens: *referte, & dicite Samnitibus, Marcum Curtium malle locupletibus imperare, quam ipſum locupletem fieri: & mementote me non acie vinci, nec pecunia poſſe corrumpi.* Attilius vero ab aratro ad Imperium Romanum vocatus, poſtquā Rempublicam ſtabiliuit, & ingentes hoſtium vires confregit,multoſque triumphos conſecutus, depoſito Imperiali ſceptro ad aratrum redire non erubuit. Textus tamen in *d.l.fin.in prin.C.de re milit.* vocat eos ditiſſimos. Et contra iſtos Imperatores ſeu Duces belli, de quibus hic ante, qui fuerunt pauperes, multum faciūt ea quæ dicit Cæpoll. in *ſuo tractat. de Imper. militum eligend.in verb.diuitiis.* Vbi Imperator ſeu Dux exercitus & militum, plurimum commendatur in diuitiis, quod probat 12.rationibus. Et ibi ſcribit 31.priuilegia diuitiarum, quæ ſunt multum laudanda, quæ ibi videre poteris; & ſatis declarantur per Albericum in *l.ſi quis ad declinandum.C.de epiſc. & cler.* Phocion Athenienſis vir non minus virtute, quam rei militaris gloria clarus, cognomento Bonus pauper. Fuit enim ſemper pauper, cum ditiſſimus eſſe potuiſſet ob frequentes ei delatos honores. Huic cum legati Philippi Macedonum regis ingentia munera offerrent, hortarenturque vt ea acciperet: quamuis enim facile iis careret, liberis tamen eius eſſent neceſſaria, quibus difficile foret in ſumma paupertate ad paternam gloriam peruenire. *Si mei*(inquit)*ſimiles erunt, idem hic agellus alat illos, qui me ad hanc dignitatem perduxit: ſi diſſimiles, nolo meis impenſis illorum ali augerique luxuriam.*

TRigeſimatertia conſideratio; Laudantur milites in caſtitate: quoniam caſti eſſe debent: inde ſtationes militum dicuntur caſtra, à caſtrando, quaſi caſtrata, vel caſta: quod ibi caſtrari debet libido, & caſte ibi viuebant milites antiqui, conſiderantes caſtitatem ſecum habere fortitudinem annexam, quam ſeruatunt ſemper vt pupillam oculi, iuxta illud poeticum *in Georgicis:*

Sed non vlla magis vires induſtria firmat,
Quam Venerem & cæci ſtimulos auertere amoris.

Luxuria enim vires eneruat. Vnde Quintilianus *in milite Mariano.* Ideo meretrices ab exercitu ſubmouentur. Intrare caſtra fœminis non licet. *Deut.* 23. Quando egreſſus fueris contra hoſtes tuos in pugnam, cuſtodies te ab omni re mala: ſi fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus ſit ſomno, egredietur extra caſtra, & non reuertetur priuſquam ad veſperam lauetur aqua. & infra. Dominus Deus tuus ambulat in medio caſtrorum, vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos, vt ſint caſtra tua ſancta, & nihil in eis fœditatis appareat, nec derelinquat te. Propterea Imperator amatorem caſtitatis ſe dicit *in Authentic. quibus modis naturales effic.legit.collat.6.* Vnde non ſine cauſa eam tantum dilexerunt armigeri veteres & gentiles. Nam de Cornelio Scipione refert Valerius *libr.2.tit.de milit.diſcipl.* Quod contra Numantinos Imperator miſſus momento: quo caſtra intrauit, duo mille ſcorta de ipſis expulit: qua peſte vacuus factus exercitus (qui paulo ante metu mortis deformi ſe

fœderis ictu maeulauerat)erecta ac recreata virtute aciem illam fortem & animosam Numantinam superauit,& incendiis exustam,ruinisque prostratam Numantinam solo æquauit. Scipio quoque Africanus summis etiam effertur laudibus,qui Carthaginem obsidens,oblatam sibi ex hostibus virginem eximię formæ,& nobilitatis intactam & dotatam restituit. Hæc Gulielmus Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in verb. testamen. 1. num. 37. de testam. extra.* De laude vero castitatis dictum est *in 2. part. in 12. consid.* Idcirco non est mirandum hodie apud nos,si gentes armorum in bellis & exercitu non se bene habeant, cum in eis nulla sit castitas. Imo si fiat exercitus viginti mille hominũ, tertia pars illius erit scortorum & meretricum, quæ exercitum sequuntur, & ducuntur per armigeros:maxime per pedites, quorum quisque frequentius suam sibi consociat,quod contingit culpa Capitaneorum,& Ducum exercituum:quia talia pati non deberent: ideo facilius & frequentius Thaidis castra quam Hannibalis videmus euerti,vt ait Lucas de Penna *l. vnica. C. de castrensi omnium palatii pecul. col. 5. in pri. li. 12.*

TRigesimaquarta consideratio:Milites multum & summe laudantur ex obedientia:quoniam, vt ait textus *in summa 24. in 1.* summa militiæ laus est obedientia,&quicquid sibi veiliter imperatum est,obtemperare.ita dicit Bart. Cæpol. *in tract. suo de Impera. ore elige. d. in verb. deuitus. vers. 10. item, & 6.* Imo præcepto Ducis omnino parendum, *c. quod culpatur. in prin. ñ 6. seq. ibi: igitur quod Cesar precepit, ferendum est: quod Imperator, tollerandum est. eadem causa & questio.* Ex tali enim obedientia victoria sequitur,& satis imperij gloria parta est,dicit Lucas de Penna *in l. tam colatores. col. 3. C. de re mili. li. 12.* & iussionibus gubernatoris exercitus,quę ad bellum vel pugnam spectant omnino parendum est: & si quis contemnat eas, etiamsi rem prospere gesserit,capite puniendus est, *l. 3. §. in bello. ff. de re milit.* Historiæ sunt nobis in promptu ad hoc per Valerium *in libro de disciplina militari* descriptæ, vt de Manlio Torquato, qui filium proprium, licet victorem, occidi fecit ob violatam disciplinam militarem: & de Papyrio dictatore, qui Fabium Rutilium Magistrum equitum,qui aduersus edictum eius quam prospere pugnauerat, virgis iussit cædi, securi percussurus,nec contemni,aut precibus militum concessit animaduersionem,eumque profugientem Romam prosecutus est:nec ibi quidem tumulo prius supplicij metu, quam ad genua eius,& Fabius cum parte prouolueretur, & pariter senatus & populus rogarent. Hæc tamen seueritas non intantum est exercenda, vt animum militum ab Imperatore exercitus auertat: quia tempore belli rigor non debet omnino seruari. *c. fi. de transaction. & cap. sciendum. 29. distinction.* secundum Ioann. Fabri *in proœm. Institut. super verb. gubernati.* vbi etiam dicit, quod tempore belli iura non seruantur de facto,licet sanctius esset: quod iustitia illo tempore fieret, quam alio: quia, vt dicit Cicero 1. *Offic.* Nullum est tempus, quo iustitia vacare debeat.

TRigesimaquinta cõsideratio: Milites etiam multum laudantur ex scientia militari, quam habere debent,vt habetur in *l. vnica. Cod. de castrensi omnium palat. peculio. libr. 12. ibi: qui praesto sunt super actibus, quos intentos & eruditos studiis uiuerum prolixitas & expositionum difficultas exercet.* & probatur *in l. 1. ff. de decretis ab ordine faciendis. ibi: & perusia artis.* & Ioan. de Plat. *in l. 1. C. de conditis in horreis publicis. lib. 10.* & hoc est: quoniam turpe est ignorare scientiam & artem,in qua quis versatur, *l. 1. §. Seruius autem Sulpitius. ff. de orig. iuris.* Vnde dicit Vegetius *lib. 1. cap. 1. de re milit.* Scientia rei bellicæ dimicandi nutrit audaciam. Nemo facere metuit,quod se benedidicisse confidit. Etenim in certamine bellorum exercitata paucitas ad victoriam promptior est:rudis & indocta multitudo exposita semper ad cædem: Idemque *l. 2. c. 24. libri* scribit: Cuius manibus est seruanda Respublica, studiosius oportet scientiam dimicandi,vsumque Reipublicæ iuris exercitiis custodire. Et dicit idem Vegetius *c. 13. 2. lib.* In pugna vsum prodesse amplius, quam vires. Nam si doctrina armorum cesset, nihil paganus distat à milite: quæ quidem scientia necessario requiritur in Duce exercitus, & in capitaneis ad guerram, aut aliis habentibus administrationem,seu authoritatem in exercitu, vt ample demonstrat Cæpolla *in tractatu de Imperatore eligendo, in verb. scientiam.* Vbi quod hæc scientia militaris per armorum exercitationem acquiritur:vt est casus *in l. in nomine Domini. ver. hæc autem. ibi, iubemus, vt semper milites ad exercitationem armorum teneant. C. de officio præfecti prætorio Africa.* & ibi Albericus, qui dicit per illum textum, quod milites armorum vsu quotidiano ad bella se pręparare debent,alleg. *l. milites. C. locati.* Et est casus *in l. milites. 2. ibi, vt armorum quotidiano exercitio ad bella se praeparent. C. de re milit. li. 12.* Vnde exercitus nomen ab opere exercitij & exercitatione traxit. text. in *l. 1. in fin. ff. de milit. testam.* Veget. *li. 2. de re milit. c. 23.* Ideo dicit,quod omne artificium,seu scientia exercitio crescit,& per illud suscipit incrementum. text. in *l. legatis seruis. §. ornatricibus.* & ibi glossa *in verb. incrementum. ff. de legat. 3.* nota gloss. in *verb. possit. in ca. per venit. 84. distinct.* & dicit Polycrat. *in suo 6. libro.* quod tria fecerunt Rumanos esse triumphantes & victores,scientia rei militaris,exercitatio & fides Pro quo facit text. *in §. cumque. in proœm. Instit. ibi, quorum omnium solertiam, & legum scientiam, & circa vostras iussiones, fidẽ.* & text. *in 2. constitution. in princip.* dicit, arma & leges Romanas omnibus anteponi gentibus & nationibus: scientia & dignitate etiam dominati præteritis effecit temporibus:quæ quidem scientia rei militaris optime cognoscitur ex experientia, vt per plura ostendit Cæpolla *in loco supra citato.* Ex quo infero,milites expertos plurimum esse laudandos:quoniam experientia est rerum magistra, *cap. qui sit. de elect. in 6. in princ. cum aliis per eundem Capollam allegatis.* & dicit Philosophus; Natura potentem, ars facilem,vsus promptum reddit artificem,& in *2. constitutione. C.* sed cum sit iurisperiti,commendantur experientia rerum. & in *l. certi. C. de iudic.* Vbi causarum experti iudices dari possunt. Et dicit Bern. ad fratres de monte Dei, rusticus habet duros neruos, fortes lacertos, exercitatio hoc facit, in ocio simul cum corpore mollescit voluntas, facit vsus vsum, exercitium vires in omni labore ministrat. Et de huiusmodi exercitatione quomodo à Ducibus & tribunis militum discenda est, facit tex. in *l. officium. in prin. ff. de re milit. & in l. vnic. §. 1. C. de officio prat. Africa.* & quę ample ponit Lucas de Pen. in *l. milites. 2. col. 2. c. de re milit. lib. 12.*

TRigesimasexta consideratio;Milites ex vigilantia laudantur,quoniam miles debet esse vigilans ad custodiam eorum, quibus præpositus existit, ne dormiens inuadatur ab hostibus. Et inde dicitur præfe-

ctus vigilum, quod tota nocte vigilare debet, armatusque discurrere, & inquilinos admonere, ne culpa eorum, aut negligentia incendium oriatur, text. *in l. pen §. pen. ff. de officio præfecti vigil.* Vigilare etenim debent milites præcepto diuino excitati per Christum in Euangelio, vt habetur *Matt. 24. Marc. 13. & Luc. 12.* vigilate, inquit, & parati estote; quia nescitis, qua hora fur veniet. Nam hostes dicuntur fures, quos per dolum & insidias licet vincere, si eis alter fides promissa non fuerit. Sicut fecit Macrobius Carthaginensis Dux contra Assyrios missus, quos vincere dubitans vino & mandragoris dolose inebriatos dormientes interemit. Nam, vt ait Hieron. *in lib. vigiliar. cm:* Vigilando timor omnis excluditur, fiducia nascitur: quæ multum prosunt in exercenda militia. Et de vtilitate vigiliarum scribit Luc. de Penn. *in l. vnic. de [illegible] Romæ. col. 11. lib. 11.* Imo ita in eis laudatur, & est necessaria vigilantia, quod si excubias sibi ordinatas dimiserint, capite puniuntur. tex. *in l. qui excubias. & ibi gloss. ff. de re milit.* facit *l. 4. § si præ lis. eod. tit.*

TRigesimaseptima consideratio; Etiam milites laudandi sunt ex patientia in aduersitatibus & belli sudoribus; quoniam patientes esse debent in aduersitatibus & belli laboribus sustinendis: fame, siti, æstu, frigore, & cæteris calamitatibus, quæ innumerabiles existunt, *l. vnic. § 1. C. de caduc. toll.* Et ad istud comprobandum. G. Benedicti *in sua repet. c. Ray. in verb. testamentum 1. num. 39. vers. 8. miles, de testam.* adducit plura dicta & historias antiquorum. Primo enim in testem adducit Senecam, *lib. 3. de ira.* scribentem historiam de Timagine historiarum scriptore: qui, cum quædam contra Augustum Cæsarem scripsisset, monuit eum Cæsar, vt sermone moderatiori vteretur, quod facere renuit, nec tamen Cæsar se vindicauit, sed solum ei domum suam interdixit. Adducit pariter Polycratum *lib. 3. cap. 14.* qui plura exempla ibi de patientia scribit, de ipso Octauiano Cæsare Augusto, quod miræ patientiæ fuit, & quædam alia de patientia aliquorum; quæ cum non multum faciant ad propositum, aliter non insisto.

De huiusmodi patientia, melius faciunt dicta Æneæ, *in 1. & 2. Æneid.* cum dicat;

Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Et sequitur:

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Et *lib. 4.* de eo dicitur:

Mens immota manet, lacrymæ voluuntur inanes.

Et *in primo:*

O passi grauiora, dabit Deus his quoque finem.

Sed, vt dicit Luc. de Penn. *in l. milites. 2. C. de re milit.* allegando Tullium *in 2. Tuscul. [illegible] quæstio.* Nostri exercitus primum vnde nomen habeant, nisi ab exercitatione, vt facit tex. *in l. 1. in fi. ff. de milit. testam.* deinde quis labor, quantum agminis ferre, plusquam dimidia mensis cibaria ferre, si quid ad vsum velint ferre vallum. Nam scutum, gladium, galeam in onere nostri milites non plus numerent, quam humeros, lacertos, manus. Arma enim membra militis esse dicunt: quæ quidem ita geruntur apte, vt si vsus foret abiectis oneribus, expeditis armis, vt membris pugnare possent. Quid exercitatio legionum? quid ille cursus, concursus, clamor, quanti laboris est? Ex hoc ille animo in prælis paratus ad vulnera, adhuc pari animo inexercitatum militem, mulier videbitur. Cur tantum interest inter nouum & veterem exercitum quantum experti sumus, ætas tyronum plerumque melior est; sed ferre laborem, contemnere vulnus consuetudo docet. Quin etiam videmus ex acie efferri sæpe saucios, & quidem rudes illos & inexercitatos, quamuis leui ictu ploratus turpissimos edant; at vero ille exercitatus & vetus, ob eamque rem fortior medicum modo requirens, à quo obligetur.

TRigesimaoctaua consideratio; Milites laudantur in fortitudine, & in pluribus locis Imperator vocat milites fortissimos, eis dando prædictum titulum, cum ex illo decorentur, & honorentur, vt de hoc est tex. *in l. tam collatores. in prin. & duobus aliis locis. C. de re milit. & in l. fortissimi ac deuotissimi milites. Cod. de erogat. milit. annonæ. lib. 12.* Et in milite fortitudo est virtus, qua cæteræ solidantur, & sine qua in bono non perseueratur, & qua omnia roborantur & moderantur, de qua ait Philosophus 2. *Ethic.* Fortitudo tenet medium inter timores & audacias. & Cicero *Rhetoricor. 1.* Fortitudo est conceptio considerata periculorum laborumque perpessio, & *in Tusculanis. quæstio. lib. 4.* Fortitudo, inquit est affectio animi legi summæ perpetiendis rebus obtemperans, vel est conseruatio stabilis iudicij in iis rebus, quæ formidolosæ videntur, subeundis, vel repellendis, vel ex scientia rerum formidolosarum, contrariarumque aut omnino negligendarum, conseruans earum stabile iudicium.

Ex quibus infertur Fortitudinem locum habere in arduis & in grandibus; probatur, cum sit illa, de qua dicitur; *Tenax ad ardua virtus.* Hanc siquidem virtutem si miles habuerit, minas non timebit: imo nec mortem pauebit. Cum viro forti nequaquam turpis mors accidere possit. Fortitudo certe sui natura & effecta fortunâ superat. Vnde Valerius: *Fortiter,* inquit, *se in aduersis gerere, quid aliud est, quam fortunam sæuientem in ad auctorem sui pudore villam vertere?* vt dicit G. Benedicti in *loco allegato in præcedenti consid.* Quia, vt ait, non sunt optāda pericula, vt fortem quis se ostendat; sed sufficit, pericula, si contingant, valide tolerare. Non sum (vt ait Seneca ad Lucillum) tam demens, vt ægritudine cupiam; tamen si ægrotandum fuerit, sufficit vt nihil effœminate faciam. Non enim pati tormenta optabile est, sed pati fortiter, nec debet vlla rei nouitas fortia vertere pectora. Cum non posset athleta magnos spiritus habere, donec suum viderit sanguinem. Iuxta illud: *Sanguis fusus humi vires accenso roborat igne.* Tunc enim proiectus animum non proiicit, sed cum magna spe ad pugnam descendit: eaque virtute mala fortuna vincitur & bona ornatur. Oportet ergo milites esse fortissimos: nulla vi nulloque terrore a proposito recedentes, & considerare; vt ait Valerius, *t. de constantia. in princ.* quod natura sic comparatum est, vt quisquis se aliquo ordine ac recta mente complexum confidit, vel iam gestum, si obtrectetur, acriter tueatur, vel nondum editum, si interpelletur, sine vlla cūctatione ad effectum perducat. Vnde refert Salustius bellum Catilinarium narrans, prope fin. Catilinam Romanum potentia nimium obsessum die sui interitus milites suos sic obsecrasse: Nemo, inquit, nisi victor, pro pace bellum mutaret. Nam in fuga salutem sperare, cum arma, quibus corpus regitur, ab hoste auerteris, ea vero dementia est semper in prælio, his est maximum periculum, qui maxime timent, audacia pro muro habetur. Cum vos considero, milites, & cum facta vestra æstimo, magna me spe victoriæ tenet animus, ætas, virtus vestra, me hortātur. Præterea, necessitudo, quæ etiam timidos fortes facit. Hæc ille. Nam eiusdem nationis homines fortiores sunt ad se mutuo auxiliā-

dum. Historiographi profecto laudant, & ad cœlos vsque tollunt eos, qui fortes & constantes fuerunt in prælio. Multa & terribilia Piso Rom. contemsit, dum speciosum mentis suæ flecti noluit rigorem.

Laudator pariter ille Iudas Macch. 1. *Macch.3.* ibi. *Et surrexit Iudas, qui vocabatur Macha. & induit loricam sicut gigas, & succinxit se arma sua bellica in prælio, & protegebat castra gladio suo, similis factus est leoni in operibus suis, & sicut catulus leonis rugiens in venatione, & de prælio Iudæ narrabant omnes gentes.* De Catone Maiore refert etiam Valer. *lib.3. tit. de fortitudine.* Felicior, inquit, progenie sua superior Cato, à quo Porciæ familiæ principia manarunt: qui cum ab hoste in acie vehementi periculo peteretur, vagina gladius eius elapsus decidit, quem subiectum præliantium globo, atque vndique hostilibus pedibus circumdatum postquam abesse sibi animaduerterit, adeo constanti animo in suam potestatem redegit, vt illum non periculo oppressus rapere, sed metu vacuus sumere videretur. Quo spectaculo attoniti hostes postero die ad eum supplices pacem petentes venerunt. Cneus Pumpilius à Senatu Romanu ad Syriæ Regem missus, sua fortitudine & audacia, ac si totus senatus adfuisset, Regem terruit de quo idem Valerius *lib. 6. tit. de grauiter dictis aut factis.* Iulius quoque Cæsar, & idem Valerius *tit. de fortitudine* refert cum in Galliis innumerabili multitudine & feroci impetu Neruorum inclinari aciem suam videret, timidius pugnanti militi scutũ detraxit: eoque tectus acerrime præliari cœpit. Quo facto fortitudinem & constantiam per totum exercitũ diffudit, labẽtemque belli fortunam diuino animi ardore restituit. Hæc sunt exempla & historiæ, quæ G. Benedicti *in dicto loco* pro huiusmodi fortitudine in militibus requisita adduxit. Si tamẽ velis videre ad saturitatem exempla bellicosorum virorũ cum illustrib. victoriis, & fortissimorum fortitudine corporea, vide Textor. *in sua officina*, vbi amplissime. Addo etiam de Parmenione, Duce fortissimo, bellicoso, & strenuo per F. Patritium *lib. 9. de institutione Reip. tit. 2.* Dicit etiam Luc. de Pen. *in d. l. fortissimi. C. de erogatione militaris annonæ, lib.* 12. quod ad militiam (quæ etiam à malo dicitur) non debent assumi debiles, sed fortissimi, bello idonei, præparati ad pericula; & præstantis animi: & ibi ample. Vbi etiam accumulat quindecim, quæ fortitudinem & corporis & animi iuuant, vbi sunt pulchra dicta pro militibus: sed cum hoc opus iam sit satis oneratum, extra suam materiam, hic non repeto.

TRigesimanona consideratio; Milites appetũt laudari, & prodest laus à Duce eorũ exercitus cũ de strenuitate laudentur Titus Liuius 1. *ab vrbe condita.* Addebantur & laudes, quib. haud minus quã premio, gaudent militum animi. Vnde ex laudibus etiam militia interdum augetur, *l. 1. §. sed virum. ff. de seruo corrupt. & c. sunt nonnulli. 78. dist.* Vir quippe ad gloriam eruditus nullam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione, & ratione corroboret, vt ait Cic. 2. *de Tusculanis qu.* ita dicit Luc. de Pen. *in l. fortissimi. col. vlt.* ibi; *quartumdecimũ. C. de erogat. milit. annonæ. lib.* 12. Hinc est, quod, vt videmus, milites attribuuntur gloriæ & honori, mori in bello, cum de talibus ibi mortuis, dicant eos esse mortuos in lecto honoris; pro quo tex. *in §. t. in fin. ibi.* Hi enim qui pro Rep. ceciderũt in perpetuũ per gloriã viuere intelligũtur. *Inst. de excus. tut.* facit tex. *in aliqua actione. §. si quis in collectatione. ff. ad leg. Aquil.* & vt dixi ante *in* 25. *consider.* nihil timent propter laudem consequendam.

QVadragesima consideratio; Milites laudantur ex deuotione; quoniam Imperator eos etiam vocat deuotissimos, *l. iam collateres. C. de re mil. & l. fortissimi ac deuotiss. milites. C. de erog. mil. annone. lib.* 12. Et hoc est, quoniam deuota oratio multum valet ad fortitudinem, de cœlo enim est fortitudo, 1. *Macc. c. 3. & c. 11.* Scidit Ionathas vestimenta sua, & posuit terram in capite suo, & orauit, & reuersus est ad eos in prælium, & conuertit illos in fugam, & pugnauerunt. Et *Exod.* 17 Cum leuaret manus Moyses, & oraret, vincebat Israel. ita tenet Luc. de Penn. *in d. l. fortissimi.* ibi: *Octauum deuota orare, &c.*

QVadragesimaprima consideratio; Milites laudantur ex fide seu fidelitate, quæ licet in quocunque necessaria sit, maxime tamen militantibus congruit, vt sint fideles. In hoc militia fundata est, vt nulla fraude vituperetur; quia vt Cic. ait *lib. 1. de Off* Fundamentum primum iustitiæ est fides. & Seneca *ad Lucil.* Fides (inquit) est sanctissimum humani pectoris bonũ, nulla necessitate ad fallendum cogitur: nullo præmio corrumpitur. Imo, & hosti congruit tenere fidem. Nã qui fidem perdidit, nihil habet quod possit amplius perdere. Vnde nobiles dici non possunt, qui fraudibus & infidelitatibus sua prælia exercent. & quod promittunt, minime obseruant. Occultum profecto & insidiosum malum, est perfidia, cuius efficacissimæ vires sunt mentiri, & fallere, quæ tantum incommodi affert humano generi, quantum salutis bona fides præstat. Omnes enim fideles esse honestum est, illos præcipue, quorum status militaris, quorumque vocatio est Rẽp. defensare. Militia autem dedecus patitur, nisi fideliter exerceatur. & in milite nil pulchrius quam fides, teste Vegetio *de re mil. lib. 2. c. 2.* vbi dicit, quod totius Reipublicæ salus in hoc consistit, vt tyrones, id est, milites non solum corpore, sed animo præstantissimi deligantur, atque iuramenta suis Principibus facta obseruent. Cui assentit Polycr. *lib. 6. cap. 5.* dicens: Duo esse præcipua in milite, sc. licet, electio seu delectus & sacramentum, vt se fides promissum teneat. Et de hac fide seruata ponit G. Bened. *in sua repe. cap. Rayn. in ver. test. 1. n. 42.* ibi; *decimo requiritur. de testa.* & Textor *in sua Off. cap. fidelissimi.* Scribit de Attilio Regulo, qui maluit ad supplicium redire, quam datam Carthaginensibus fidem violare. Pro quo facit *l. nihil interest. ff. de capt. l. conuent. ff. de pactis. & in can. noli.* ibi; *Fides enim quando promittitur, etiam hosti seruanda est, contra quem bellum geritur, quanto magis amico, pro quo pugnatur 23. q. 1. & c. innocens. 22. q. 4.* Et armigeri, qui iuxta vulgare se reddunt ad fidem, illud obseruare debent: cum tantum sit ac si promitterent sub fide, vel iurarent per Deum, aut per sacra Euangelia, vt dicunt Ang. Ludou. & post eos do. meus Ias. in *l. 3. §. iurari. col. 2 ff. de iureiur.* Et de commendatione fidei, & fidelitatis in milite, vide Cæpol. *in tractat. de Imperatore eligendo. ver. pro Imperatore.*

QVadragesimasecunda consideratio, Milites etiam laudantur ex perseuerãtia, nisi enim in prædictis virtutib. bellando perseuerauerit, nunquã reportabit victoriæ triumphum; imo deficiens in vno, factus est omnium reus. *c. defleat peccator. de reg. iur.* Nec meretur dici Athleta, qui saltem non vicerit. *l. 1. C. de athletis, lib.* 10 Vnde Romani, quia contra Carthag. in bello perseuerauerũt, funditus eos deleuerũt Hęc est vnica virtus, perseuerantia, quæ milites coronat. Bene enim agere parum prodest, si mens labilis existat. Nec ex actib. generatur habitus, nisi fuerit operis perseuerantia: quia secundum Ciceronem *Rhet.* 1. Perseuerãtia est in ratione bene considerata stabilis perpetuaque permansio. Nã talia continuata vigent: Imo gutta aquæ mollis durissimum cauat lapidem, perseueranter

caden-

cadendo, secundum Alanum dicentem:

Gutta cauat lapidem, non vi, sed sæpe cadendo:
Sic tu proficias, non vi, sed sæpe studendo.

Tali certe medio extolluntur veteres Romani milites *in orat. ad Cæsarem senem de Repub.* Simile laude adhuc referũtur Cymbrorum antiqui milites, qui nisi morerentur in bello, non reputabant se felices, ad finem vsque non perseuerantes. de quibus Val. *lib. 2. de institutis.* Mortui enim morbo, vel senio, vere mortui sunt mundo, nec computantur in numero liberorum viuentium, sed qui in acie Principis, pro Repub. ceciderunt, adhuc post, per gloriam viuere dicuntur, *§. 1. Inst. de excu. tut.* quia, vt Cicero ait, qui per virtutem perit, non omnino interit. Hinc est, quod milites nostri dicunt se mori in lecto honoris, cum in acie mortem obeunt, vt ante dixi. De Ænea legitur *lib. 1. Æneid.* quod per medios ignes, tela, & hostes perseueráter se habuit, ex quo magnifica peregit. Qui licet multas in parte sensitiua pateretur tribulationes; tamen vsum rationis in mente nunquam perdidit, imo suos consolando fortius perseuerauit, vt pulchre habetur *li. 1. Æneid.* vbi ad suos milites:

Reuocate (inquit) *animos, mæstúmque timorem*
Mittite, forsan & hæc olim meminisse iuuabit:
Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium, sedes vbi fata quietas
Ostendunt, illic fas regna resurgere Troiæ:
Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Et sequitur:

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Et *lib. 4.* de eo sic dicitur:

Mens immota manet: lacrymæ voluuntur inanes.

Et Val. *li. 3. c. 250. de fortitudine*, ponit de perseuerãtia cuiusdam militis, & *lib. 3. c. de fiducia*, scribit de perseuerantia vtriusque Spartani.

Cæsar etiam ad cœlos vsque summos perseuerantiam militarem, *lib. 8 suorum commentariorum de bello Gallico*, extollit. Et in tantum est laudanda in militibus, quod ex contrario desertio militiæ est grauiter etiam vsque ad mortem punienda, vt per plura satis comprobat G. Bened. *in rep. c. Rayn. in verb. testam. 1. n. 43. de testam.* quæ non tango, cum sit extra fines laudis, & propositi nostri.

QVadragesimatertia cõsideratio; Milites etiã laudantur ex charitate inter se. Cum in militibus debeat esse charitas, & mutua dilectio, qua deficiente, ex sententia veritatis diuinæ, desolabuntur. Imo videtur, quod maior debet esse dilectio inter milites, quam inter parentes, cum, vt facit text. *in l. milit. C. de procur.* miles admittitur ad comparendum tãquam procuratot pro commilitone, & tamé non admittitur pro parétibus. Præterea, pactum de succedẽdo, velut mortis captãdæ inductiuum, nõ valet. *l. fi. C. de pactis.* Et tamé inter milites valet *l. licet inter priuatos. C. eo. de pactis.* eo, quia abũdãtia mutuæ dilectionis, facit cessare præsumptionem captãdæ mortis, cum nõ sit verisimile vnum militem alteri insidiaturum: & sicut sunt socij passionum, ita esse debent & consolationum, iuxta dictum Apostoli *ad Cor. 1* & cum socij sint, & vnius societatis, debent se adinuicem diligere, tãquam fratres. Cum, vt habetur *Prouer. 18.* Vir amicabilis ad societatem, magis amicus erit, quam frater, facit text. *in l. verum. in pr. ff. pro socio.* vbi societas dicitur ius, seu species fraternitatis. & ibi gl. *in verb. fraternitatis.* vt dicit G. Bened. *in [illegible] in præced. consi. in fi. alleg.* Si se nõ adiuuarent in prælio, essent peiores dæmonibus. Dæmones enim si se non diligant, tamen mutuo auxilio coadiuuantur contra nos, in prælio. Sic faciunt milites & armigeri; quoniam si vni fit iniuria, omnibus etiam fit iniuria. Si obsequium, & placitum, nec illi, nec cæteris. Et ista charitas consistit in duobus, scilicet vno modo adiutorium proximi habendo; alio modo veritati adhærendo, vt dicit Luc. de Pen. *in l. fortissimi. col. 1. ibi: quartum. C. de erogat. militaris annona. lib. 12.*

QVadragesimaquarta consideratio; Etiam milites laudãtur ea sapientia: quoniam, vt habetur *Prou. 24.* Vir sapiens fortis est, vt vir doctus robustus est. Et Gregorius *in Moralibus.* Valde fortitudo destituitur, nisi per consilium fulciatur. Et Titus Liuius *lib. 2. de Bello Punic.*: Malo te sapiẽs hostis metuat, quam stulti ciues laudent. Omnia audentem contẽnet Hannibal, nil temere agẽrem metuet. Non enim tantum viribus corporis, & lacertis, & fortitudinis gloria est: sed magis in virtute animi, dicit Ambr. *1. de Officiis.* & Cicer. *1. de off.* parua sunt foris arma, si non est consilium domi: quod citat Panor. *in cap. ex multa col. 2. ver. nota, quod pollens consilio. extra de voto.* Et perierũt Gigãtes, quos dominus non elegit; quia non habuerũt sapientiã, *Baruch 3* Non sic dicitur de filio sensato, propter quem dominus deiecit potentiam inimicorũ. *Eccles. 47.* Expedit enim interdum astutia, insidiisque pugnare, maxime in bello iusto, & contra eos, qui nequeunt aperte deuinci, *ca. dominus noster. 23. q. 2. & ibi plures concordantiæ. leg. 1. §. non fuit. ff. de dolo.* Vnde Greg *in regist. lib. 3. c. vlt.* Terrenus hostis, qui munita loca cupit inuadere, pugnandi arte sic vtitur, latẽter quidam ponit insidias, & ad vnius loci expugnationẽ totum ostendit: vt dum ad defensionem loci illius, vbi instar periculum, conueniturr, loca alia, de quibus nulla est suspicio, capiantur, & euenit, vt qui cognitus resistentis virtute expulsus est, latens obtineat, quod certando non potuit obtinere. Nam dum aliud attenditur, aliud non cauetur. Ita dicit Lucas de Penna in *l. fortissimi. ibi: quintum sapientia. C. de erogatio. militaris annona, lib. 12.* Et quod in militibus requiratur sapientia, probatur *in l. postliminium. §. fin. ff. de captiuis, & postlimin. reuer.* not. Angelus *in l. quod constiterum. ff. de milit. testam. & in l. vnica. C. de conditis in publicis horreis. lib. 10.* & ibi per Ioan. de Platea. Facit etiam quod notat Bald. *in l. ex diui. C. de locato. in fin.* per *d. l. vnicum.* Et ad hæc vide Valerium *titulo, de sapienter dictis*, qui de Scipione scribendo, sic ait: *Turpe est viro militari dicere, non putaram.* Et explorato, & excusso consilio, quæcunque aguntur, administrari oportere arbitrabatur summa ratione. Irreuocabilis est enim error, qui violentia Martis committitur. Vnde Cicero *lib. 1. de senectute.* Non viribus, aut velocitate corporis, res magnæ geruntur, sed consilio, authoritate, & scientia. Dantes enim consilia plus agunt aliis, & philosophi consilia plus valuerunt in bellis, quam Principis aliunde, vt idem ait *lib. 1. officiorum.* & salus est vbi consilia multa, *Prouerb. 11.* Vnde Trogus Pompeius *lib. 11.* ait. Alexander victoriam obtinuit, qui consilio gubernauit exercitium. Ita Cæpol. *in tractat. de Imperatore militum eligen. in verb. virtus* vbi apprime comprobat, quomodo sapientia & industria etiam est militibus necessaria. Adduco dictum Horatij *in odis lib. 3. ode 4.*

Vis consili expers mole ruit sua:
Vim temperatam di quoque prouehunt
In maius, idem odere vires,
Omne nefas animo mouentes.
Testis mearum centimanus Gigas
Sententiarum notus, & integræ
Tentator Orion Dianæ,
Virginea domitus sagitta.

Item Valerius Flaccus *lib.4. Argonauticon*, ita scribit: *Sæpe agro potior prudentia dextra*. Et habetur *Ecclesiast.9.* Dicebam meliorem esse sapientiam fortitudine. Et paulo post: *Melior est sapientia, quam arma bellica*. & *Sapient. 6.* Melior est sapientia quam vires, & vir prudens, quam fortis, & melior forti est sapiēs vir. Et prudens vnum consilium multas manus vincit, Vnde apud Homerum *li.2. Iliad.* Agamemnon asserit facile se Troia potiturum, si decem sibi adessent Nestori similes: tanquam pluris faceret decem Nestorum consilium, quam magnam militum manum. testis est Cælius *libr. antiquarum lectionum 6. cap.13.* Fuit optime poetica historia ab ipso Homero *Odyssea 8.* descripta, dum ait: Vulcanus claudus cum suspectam haberet vxorem Venerem, quod furtim cum Marte concumberet, nec vires supperterent, quibus adulterantes deprehenderet, ad artes ingeniumque confugit: Lectum suum catenulis inuisibilibus circumuinxit, quod vbi fecisset, foras abire se simulat: deinde cum in arctissimis essent complexibus Mars, & Venus, vinculis illis hoc magis irretiti, quo magis se circumagerent; vnde in adulterio manifesto deprehensi sunt. Vnde Homerus ibi dicit:

Nonnunquam assequitur tardus celeremque citumque,
Sic vti nunc Vulcanus, vt est vestigia tardus,
Mauortem cepit, qui perciti ssimus vnus
Cunctorum, quicunque tenent super astra Deorum:
Et quanquam est claudus pede, rem tamen arte peregit,
Prouide etiam debet pœnas deprehensus adulter.

Cui sententiæ conformat illa Menedemi philosophi, teste Laertio: *Capitur ergo & ab infirmis celer; Aquilamque breui testudo vincit.*

Adhuc accedit alia, & vera historia, quam recenset Plutarchus *in vita Sertorij.* & Valerius Max. *lib.7.c.3.* & Sextus Iul. Frontinus *lib. stratagematum vlt. cap. fin.* de qua etiam meminit Io. And. *in ca.1. in ver. difficile, extra de treuga, & pace.* Quod cum Sertorius ipse Dux strenuus, suis copiis ex barbara turba conflatis, rationibusque persuadere non posset, in re militari plus habere ponderis, & momenti, consilium, quam vires temerarias: postea quam illi interdum parum fœliciter certassent, hoc commento vsus est. Conuocata totius exercitus turba, duos equos prope adduci iubet: alterum macie senioque confectum, alterum vegetum cauda pilosa: atque macilento illi iuuenem adhibet prægrandi statura, & viribus admirandis. Contra, valenti, & forti pusillum, imbecillum, & debilem admouet hominem. Hic, vt illi præceptum erat, singulos pilos robusti equi paulatim vellens, breui tempore totam depilauit caudam: iuuenis è diuerso caudam omnem gracilis equi simul manibus vtriusque deprehensam, vi atque impetu conatur euellere. Qui cum incassum niteretur, risum circumspectantibus præbuit. Sub hæc assurgens Sertorius, cuius consilio præceptoque hæc acta fuerant: *Videtis*, inquit, *commilitones, quanto plus possit ingenium, quam vires.* Cui historiæ concordat dictum Horatij *lib.2. epist. ad Augustum*, cum ait:

Vtor promisso, caudæque pilos vt equinæ
Paulatim vello, demo vnum, demo etiam vnum,
Dum cadat elusus ratione ruentis acerui.
Qui redit ad fastos, & virtutem æstimat annis.

Hæc recitat Tiraquellus *in suis legibus connubialibus, in 1. lege.*

Qvadragesimaquinta consideratio; Etiam milites plus laudantur, & inter eos extolluntur felices, quam alij. Vnde Vegetius *lib.3. de re milit. in pr.* dicit: Rem militarem virtute sola, vel certe felicitate contineri. Et Cæp. *in tract. ante alleg. in ver. ob felicit nem.* ample commendat felicitatem in militia, maxime in Duce exercitus adducendo plura exempla de multis, qui laudem meruerunt ob felicitatem. Et felix dicitur prosper; quia cuncta ad votum sibi succedunt, vt habetur *in proœ. Instit. in verbo, felix.* Textor vero *in sua officina in cap. fortunati, & felices.* annumerat plures, qui fuerunt multum fortunati, & felices. Et istud interdum prouenit à virtute animi, vel propter multas diuitias, vel cognitionem rerum mundi, vt per glo. *in d. verb. felix. in proœm. ff.* vel ex custodia, & administratione bonorum angelorum cuiuslibet, qui iuuant personas, quibus sunt commissi. Ita quod vnus angelus deputatus vni, est fortior & maior altero, sicut supra dictum est *in 3. part. in 16. consid. in ip. illorum angelorum. vers. 3. protexit. cum sequen.* Quod quandoque vnus angelus vnius patriæ, seu gentis, resistit alteri, vt habetur *Dan.10.* Sic etiam vnus angelus vnius hominis particularis, resistit alteri, prout in casu simili recitat Plutar. *lib. de Romanorum fortuna*, allegatus per Cælium *libro antiquarum lection. c. 31. in fin.* vbi dicit Marcum Antonium, & Augustum singulari amicitia, & beneuolentia iunctos, cum suppeteret otium, sæpe lusibus inter se diuersis transigere solitos: verum in his cum semper victus abiret Antonius, quidam apud eum diuinādi peritia clarus audacter ita monuit, Antoni, quidnam tibi cum adolescente isto? refuge istum & vita: Tu quidem illustrior es natu, item grandior, sed plurium quoque Imperator, bella multa exantlasti, peritia rerum præstantior es. At nescis quo pacto huius ipsius dæmonem dæmon reformidat tuus? Quin tua quidem fortuna ex se ampla est, sed fortunæ adolescentis subblanditur. Quod ni abieris, procul ad illum defecturam apparet.

Qvadragesimasexta consideratio; Quis in pugnando cōsequitur maiorem honorem in duello, pro impressa, id est molimine facto ex multis, vt dicit Paris de Puteo *de re militari, & duello, lib 10. c. 1.* Primo: qui cum maiori vtilitate ac strenuitate se gesserit in ipso prælio armaturis corporis vtendo: vt membris mouendo se in armis, vt inermem, & agiliter pugnando cum prudentia, & cum temporis moderatione, & cum brachiorum, & pedum temperamento offensas, & defensas faciendo, vbi & quādo opportunitas aderit, fines modestiæ non excedendo, ac arte, & artificio belli gerendo, & non sola fortitudine, sed ingenio mixto prosiliendo, non offendendo incaute, nec defendendo indefensus, armaque cum mensura mouendo. Secundo: Etiam is maiorem honorem reportat, qui amplius de campi spacio reportat, & qui melius occupatum spacium, seu tendum conseruat & tenet. Tertio: Is etiam honoratur, qui proprium vultum nunquam conuertisset nec retro, nisi opportune cessisset: denique & is, qui melius insidias hostis, & offensas vitasset: & is, qui in faciem percussus, & repercussus inuictus permansisset: & is, qui se non plicasset, nec manus, aut crura ad terram retigisset: quia cadenti similis esset, & is maxime, qui sanguinem inimico fecisset illæso. Is etiam, qui inimicum in capite percusserit, vel in manu, aut in membris nobilioribus. Ideo dicit. Veget. de re militari, quod pugnator pedestris debet scire artem dimicandi: & dicit Salomon, quod in bello requiritur prudentia. Idem etiam ait Veget. *lib.1. c.2. in pr.*

Qvadragesimaseptima consideratio; Milites & armigeri, de consuetudine non habēt soluere collectas,

lectas, vt dicit Iacob. de Rebuffi *in l. n.4.C de indict. & in l.fin.C.de fundis limitrophis. lib.11.* Vbi amplè tractat ipsam materiam. Et ibi dicit, quod milites in acie existentes ab extraordinariis muneribus excusantur. *l.in honor. §.a generum ff de vacat.muner.* vbi dicitur, quod ab angariarum præstatione, & recipiēdi hospitis necessitate excusantur, pro quo etiam facit *l. vlt. regul. §. ff. de muner. & honor.*

Aduerte etiam; quia milites in multis aliis priuilegiantur, seu honorantur. Primo, quia miles accusatus de crimine, non quæstionatur. *l.milites.C.de quæstion.* Secundo, Quia miles furca non suspenditur. *l.3.§.1.* & ibi not. Bar. *ff.de re mil.* Tertio, miles in viginti casibus, in actu testandi priuilegiatur, quos scribit Guilelmus Benedict. in *sua repet.c. Raynu. in ver.testam.in num.22.extra de testam.* qui alio modo illos ponit. & Bald. in *l.milites.C.de test.m.mil.* Quarto contra militantes in bello non currit præscriptio, vt ait Martin. de Laude in *tract.de milite, art.2.* Quinto, Militibus datur restitutio *l.fin.C.de restitut.mil.* & etiam eorum vxores, *tit.de vxor. militum* & etiam medici illorum. *l.inter eos.§.militum medici.ff. ex quibus caus. maiores.* & Albericus in *l.1.C.de vxor.mil.* Sexto; Præuentio iurisdictionis, non tollit priuilegium militis volentis declinare iurisdictionem, gloss. in *l. si quis posteaquam.ff.de iud.* Martinus de Laude in *d.tract.de milite, art.22.* Septimo; Miles non potest cogi esse tutor, nisi filiorum commilitonis. *l.sed miles, in prin. c.* & ibi Bald. *ff. de excus.tutor.* & idem Bar. in *l.propter. §. si in castris. ff. de excus.tut. Instit. eodem. §.idem & in milite.* Octauo, Miles præfertur aliis creditoribus, etiam anterioribus, in re empta ex pecunia sua, gloss. in *l.ideóque. ff. qui potiores in pignore hab.* Nono; Licet miles teneatur soluere gabellam de rebus, quas portat, non tamen res, quas portat, cadunt in commissum. Bal. in *l.omnibus.C.de vectig.& commissis.* Decimo; Miles non tenetur, nisi quatenus facere potest. *l. miles.ff.de re iud.* Vndecimo, Miles excusatur à vera contumacia, & dolo præsumpto. Ideo non obstante contumacia, appellat Alex. in *l.2.ff.si quis in ius vocat. non ierit.* & Ang. lib 1.*ff.de eden.* Duodecimo; Assertioni militis ab hostibus remissi creditur suffragantibus meritis. Spec in *tit.de teste.§.11.vers.tamen falsa.* Decimotertio; Miles corporaliter non est puniendus, cum insigniis militum, sed debet exauctorari, hoc est, nudari insigniis militum. *l.2.§.sed si cum.ff.de his qui not. infam.* Decimoquarto; Si procurator militis simpliciter contrahat, videtur contrahere nomine militis domini sui. Paul. de Castr. in *l.pecuniam.ff.si cert.petat.* Alia priuilegia militum ponit Spec. *tit. de procur. §.1. vers.item quod est miles.*

QVadragesimaoctaua consideratio; Miles habens cicatrices ex vulneribus sibi illatis in prælio, laudandus est. Vnde legitur in Histor scholastica. Quod Antipater Idumæus, pater Magni Herodis, in quodam seruitio Imperatoris fuit multis vulneribus confossus. Qui tandem ab æmulis accusatus apud Imperatorem, reiectis vestibus, totus denudatus, dixit: *Ego Cæsar, nolo me verbis apud te excusare, sed ista vulnera, quæ suscepi pro te, loquantur pro me, si ego diligo te,* & ob id Cæsar illum in gratiam recepit, & inculpatus remansit. Exemplum est nobis cicatricum repræsentatio in corpore Saluatoris nostri Iesu Christi, & stigmata perpetua, quæ sunt quoddam sigillum irrefragabile, & supra omnia alia sigilla authentica, ostendens veritatem suæ victoriæ, & gloriosæ resurrectionis. Imo etiam in corporibus martyrum. Nam, vt inquit August. in *vlt. de ciuit. Dei.* In corporibus Martyrum remanebunt post resurrectionem cicatrices in signum victoriæ præteritæ. Et in eodem libro etiam dicit: videbimus in corporibus martyrum cicatrices, quas pro Christi nomine pertulerunt, nec erit in eis deformitas, sed dignitas: & in eorum corpore quædam singularis pulchritudo fulgebit. Ideo à simili alacres pugiles ob vulnerum cicatrices à suis Ducibus laudari debent.

Nona partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

DECIMA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS,

De præeminentia Scientiarum enunciat.

Quinquaginta duas Considerationes habet.

VM, vt supra vidimus, multa sint, quę faciunt quem dominari, vt ait diuinus Plato, cum dicat principatus quinariam esse distributionem, alium legitimum, naturalem alium, alium secundum consuetudinem, quartum secũdum genus, quintum violentum. Et vt idem Plato ait *lib. 3. de Legibus.* Septem sunt rationes, quæ ad dignitatem imperandi facere videntur, quæ sunt paretnitas, nobilitas, domiuatio, potentia, senectus, prudentia, & sors. Et de singulis suis locis dicetur. Hic tantum ample de prudentia, quæ ex sapientia & scientia constat, cum cæteris omnibus anteponi debeat; in hac parte decima dicemus laudem, honorem, & excellentiam scientiarum, describendo, & depromendo, & de ordine præcedendi inter viros literatos, de quibus etiam in sequenti parte proxima dicetur.

HVius partis prima consideratio materiam introducit, ad demonstrandum, quod dictum Aristo. *in 1. de Anima* sit verum, scilicet, Scientia est de numero bonorum honorabilium; & ideo literati, & habentes scientias, sunt multum laudandi. Cum scientia sit plusquam vtilis & necessaria. Cum rationis vsus sine dirigente & illustrante scientia haberi non possit; Vbi enim non est scientia, non est bonum. *Prouerb.* 13. Et cupiditas discendi est optima ratio viuendi. *l. apud Iulianum. ff. de fideicom. ꝑ. libert.* Hæc enim charitate suffulta callem virtutum aperit, & viam vitiorum præcludit. Sine hac enim, vt dixit August. *lib. 12. de Trinit. cap.* 14. Nec virtutes ipsæ, quibus recte viuitur, haberi possunt, per quas hæc vita misera sic gubernetur, vt ad illam, quæ vere beata est, perueniatur æternam. Rursus qui hac pollent, Deum hic saltem per speculum & ænygma, & alibi facie ad faciem limpidius cognoscent. Hinc habetur *Dan.* 12. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamẽti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.

SEcunda consideratio: Scientiam esse necessariam dicit Bernardinus de Bustis 2. *parte sui Rosarij serm.* 29. *in litera D, E, & F.* quatuor rationibus. Prima, scilicet, ratione perfectionis: quoniam, vt ait Philosophus 2. *Metaph.* Humana natura est multipliciter ancilla, & multis angustiis oppressa, & ideo inuenta est ars siue scientia, vt suppleat defectum naturæ, 6. *Politicorum.* Quæ ars siue scientia, est habitus quidam cum ratione factiuus: Vt habetur 6. *Ethicor.* Et ideo imitatur naturam in quantum potest. *Instit. de adopt. §. minorem natu.* Propterea diffinitur natura à Philosopho *in 2. Physic.* quod est principium motus, & quietis eius, in quo est primo, & per se, & non per accidens: quasi dicat, vt perfecte quiescat natura, mouetur ad artem, seu scientiam. Et ideo Seneca dicit, ad Lucillium scribens: dociles nos natura edidit. Et Hieronymus *in Prologo Biblia* comparat naturale ingenium molli ceræ, quæ indiget artifice informante. Et Tull. *in Tuscul. quæst. li.* 2. Sicut ager quantumcumque fertilis, absque cultura fructuosus esse non potest, ita animus sine doctrina & disciplina. & Ouidius *in 5. de Tristib.* inquit:

Fertilis assiduo, si non renouetur aratro,
Non nisi cum spinis germen habebit ager.

Et quia anima cum corpus intrat, est tanquam tabula rasa, cui innata est omnium rerum ignorantia; per scientiam tamen perfectibilis, vt habetur 3. *de Anima.* & intellectus est in potentia ad omnia, & non reducitur ad actum eorum, nisi per scientiam 3. *de Anima* Quæ quidem scientia, est perfectio animæ, vt ibi dicit Commentator Auerrhois, & omne imperfectum naturaliter appetit suam perfectionem. 5. *Metaph. &* 2. *Physic.* Ideo quilibet affectat scientiam. Nã vt multi Philosophi dixerunt: Anima est posita in corpore, vt scientiis perficiatur, ita etiam tenet Magist. sent. *in 2. distinct.*

TErtia Consideratio: Scientia etiam dicitur necessaria, ratione illustrationis: ambulantibus enim nobis in regione vmbræ mortis necessaria est illustratio, seu illuminatio quædam, & hoc est propter pericula multa, & dæmonum insidias, & in figurã huius Deus educens populum de Ægypto præcedebat eum in nocte in columna ignis. *Exod.* 13. Hæc autem illustratio est scientia contra tenebrositatem ignorãtiæ, quæ est mater cunctorum errorum 38. *distinct. capit.* 1. Sed facit pro hac ratione, & melius ad propositum, quod scientia illustrat, seu illustriorem reddit hominem, potius, quam militia: quoniam, vt ait Ouid. 9. *Metamorph.* Vlysses contra Aiacem militię gloriam obtinuit, cum sapiens esset. Vnde Apuleius *lib. de Deo Socratis:* Si laudas, inquit, virum, quia diues, hoc fortunæ debetur: si, quia fortis, ægritudine debilitabitur, seu fatigabitur: si, quia nobilis, non ipsum, sed parentes eius laudas, & si, quia pulcher, pulchritudo in senectute abibit: sed si laudas virum; quia sapiens, & quantumlibet bonis moribus ornatus: tũc ipsum virũ laudas. Hæc dicit Iacob. Magnus *in suo sophologio Sa-*

pientia lib.1.c.1. Adde quod per scientiam totus mundus illuminatur, vt est tex. *in Authen.habita.C.ne filius pro patre.* Imo sine illa mundus regi non potest. vnde Ecclesia vniuersalis indiget viris literatis. *c.cum ex eo, §.1.de elect.in 6.cap.fi.de magistris extra,* & non asinis ferratis, secundum Ioan.Mona. *in ca.super eo.de haret. in 6.*

QVarta consideratio: Sciẽtia dicitur necessaria ratione appetitionis. Deus cum non dedisset huiusmodi naturalem appetitum, nisi esset reducẽdus ad actum: quoniam ipse Dominus & natura nihil agunt frustra secundum Arist.2. *de cœlo & mundo.&* 3 *de anima. & 1.Phys.* & vt ait Philosophus 1.*Metaph.* Omnes homines naturaliter scire desiderant quod etiã dicit Tullius *in Tusc.q.* & Lactan. *in 1.diuinarum inst. 1.* Et ideo dicebat Iurisconsultus Iulian. *in d. l.apud Iulianum.ff.de fideic.libert.* & est glo. *in c.nisi cum pridem in verbo plerunque.extra de renun.c.si habes.13.q.3.* & glo. *in c.de Constantinopolitana,13.dist.* Si pedem in fossa haberem, adhoc addiscere quiddam vellem. Et ratio huius est; quia omnes res naturaliter habent inclinationem ad propriam operationem, in qua etiam delectantur, vt aues ad volandum: propria hominis operatio est intelligere, vt ait Arist. *in 3. de anima. & 1.Ethic.* Tullius *in 1.de officiis.* & Quintilianus *in 1.de Oratoris institutio.* Et in hoc differt ab aliis animalibus. Sine scientia enim homo appellatur animal brutũ, dicente Dauid *Psal.48.* Homo cum in honore esset, non intellexit, id est, intelligere neglexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis; & idẽ *Psal.31.* Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus: & August. *ad Herennios* ait: quid enim homo sine literis reputatur? nunquid non bos vel asinus, non equus vel mulus, quibus non est intellectus? Vnde interrogatus Solon Atheniensis, quid esset Diues sine literis? respondit: Ouis aureo vellere. Et Diogenes videns diuitem literarum ignarum, sedentem super lapidem, dixit: *Lapis super lapidem.* Quidam autem alius Philosophus dixisse fertur, quod tantum distant docti ab indoctis, quantum homines à bestiis. Et Diogenes, cum ascendisset in locum eminentem, & clamasset, *venite homines,* multis de turba irruentibus, dixit: *Non enim homines estis, qui non datis operam scientiæ.* Sicut enim anima informat corpus, ita scientia intellectum: & ideo intellectus hominis sine scientia dici potest sine forma. Hinc etiam dicit Cicero *in lib.Offic.ior.* Quod multi sunt homines nomine, pauci re: ad denotandum, quod prorsus ignari non merentur appellari homines: sed potius imagines hominum, sicut in simili dicit text. *in capit. multi. 40. distinct.* Panorm. *in cap.prudentiam.in princip.de offic.delegat.*

Hæc autem sententia studiose quærenda est, vt honoris nomen adipisci possit: quod obtinuerunt hi, qui sapientiam dilexerunt, vt fuerunt Theodo Abraham, Dauid, Salomon, Alexander, & plures alij enumerati *in Sophologio Sapientiæ,c.1.& 1.* Qui omnes magnum appetitum sciendi habuerunt. De hoc appetitu sciendi loquitur Hieronym. *in prologo Bibliorum,* dicendo: *Legimus in Histor.veteribus, quosdam lustrasse prouincias, transiisse montes, & nouos adisse populos, vt eos, quos ex libris nouerant, palam, coramque viderent.* Et ibi loquitur de Pythagora & Platone, & de Apollonio Magno Philosopho, ac de aliis multis, qui prædicta fecerunt discendi causa, licet in patria sua essent aliorum præceptores & magistri. Quibus etiam adiungemus illum virum omnium literatorum in omni scibili perfectissimum Iacobum Fabrum Stapulensem, qui causa discendi, fere totam Europam & Asiam transfretauit, & partem Africæ etiam transcurrit, vt viros doctos, & perfectissimos literis Græcis, Latinis, Hebraicis, & Chaldæis inueniret.

Non video prætereundum D. & Præceptorem meum doctissimum D. Iasonem Maynum, qui, vt perfectam scientiam haberet, & ne in cognitione & perscrutatione veritatis scientiæ impediretur à stimulis vxoris, nunquam vxorari voluit: memor doctrinæ Ciceronis, quod vxori & doctrinæ difficile vacare esset. De hoc etiam appetitu loquitur Lactantius *in principio 1.diuinarum institutionum,* dicẽs: *Magno & excellenti ingenio viri, cum se doctrinæ penitus dedissent, quicquid laboris poterat impendi, contemptis omnibus publicis & priuatis actionibus, ad acquirẽda veritatis studium se contulerunt, existimantes multo esse præclarius, humanarum diuinarumque rerum inuestigare, ac scire rationem, quam struendis opibus, aut cumulandis honoribus inhærere.* Hæc Lactantius, vbi supra. Hinc etiam inter viros literarum, & literatorum amatores, enumerat multos Textor Niuernen. *in sua officina, c. alij, qui literarum, & literatorum fuerunt amantissimi.* quos multum laudat & honore maximo extollit, vt fuerunt Anaxagoras, Democritus, Cyprianus, Scipio, & plures alij *num.* 45. quos ibi enumerat Textor. & *in cap. præcedẽti* ponit viros doctos habitos in magno pretio & honore vsque ad *num.*67. quos statim ponam. Non erant inter alios omittendi Nicol. Rolin. Cancellarius Burgundiæ tempore Philippi, Duc.Burgund. Guid. de Rupe forti Cancellarius Fran Ioan. Anton. de S.Georg. qui fuit præpositus Mediolan. & propter eius eminentem scientiam effectus Card. Alexand. Adrianus de Traiecto, qui ob eius eminentem scientiam & virtutem (licet nunquam fuisset Romæ visus, nec cognitus) à Cardinalibus fuit tamen electus in summum Pontificem in ciuitate Romana, licet esset tunc in Hispania. Prætereundus-ne sit ille vir doctissimus Dom. Claud. de Seysello, dictus de Aquis. Qui (licet nothus) propter eius laudatam scientiam, tam apud Reges Franciæ claruit, maxime apud Ludouicum XII. quod eius Consiliarius secretus habebatur: & tandem effectus Episcop. Marsiliens. & Archiepiscop. Taurin. Nonne Gulielm. Budæ. ille apud omnes Latinos notissimus & famatissimus ob eius præclaram scientiam ad maximam dignitatem referendariorum (qui dicti sunt hodie Magistri supplicationum seu requestarum ordinarij domus, aut Hospitij Regalis) clarus & promotus fuit? Quid de illustri viro D. Antonio de Prato, inter cunctos excellentiss. Qui etiam ob inenarrabilem eius scientiam, dignitatem præfecturæ prætorio, hoc est, Cancellarius regni Franciæ, cum omnimoda administratione & gubernatione Regni assecutus est. De huiusmodi autem appetitu, de quo iam supra dictum est, vt compleri possit: oportet discere cupientem intento esse animo ad studium, vt inquit Tullius *in Tuscul.q. lib.4.* & ideo *Eccles.6.* dicitur: Si inclinaueris autem tuam excipies doctrinam, & si dilexeris audire, sapiens eris. Imo etiam habetur *Prouerb.1. in princ.* quod audiens sapiens, sapientior erit.

QVinta consideratio; Scientia dicitur necessaria, ratione fructificationis. Quoniam vt dicit Bern. de Bustis *in loco supra allegato.* Innumeræ enim sunt scientiæ vtilitates. Facit enim scientia hominem honestum & virtuosum: ex quo dicitur apud Tullium 1.

Offic. Primus honestatus locus, qui in veri cognitione consistit, maxime attingit naturam humanam. Item (vt dicit) est bonum, quod nobis auferri non potest, sed hominem sequitur quocunq; perrexerit, dicente Boet. *in 1. de consolatione*:

Has saltem nullus potuit peruincere terror,
Ne nostrum comites prosequerentur iter.

Vnde, vt refert Valerius Maxim. Tull. *in paradox. li. 1.* Bias Philosophus, qui fuit vnus ex septem sapientibus Græciæ, cum capta ab hostibus patria, alij compatriotæ eius fugientes, preciosa, quę habebant, asportarent, & ipsum ad similiter faciendum inuitarent, ille respondit: *Omnia mea mecum porto.* Nihil enim suum reputabat, nisi scientias & virtutes. Et ideo Senec. ad Lucillium scribit: Lauda hominem in eo, quod ab eo nunquam eripi potest, & quod est proprium hominis inquantum homo: hoc autem est animus & ratio perfecta: & vt ait Macrobius *Saturnalium lib. 7.* existima disciplinas multas multis esse pecuniis præstantiores; istæ quidem cito deficiunt: illę vero per totum tempus permanent; scientia enim sola possessionum immortalis. Sciētia quoque est illa, per quam Deo assimilamur. *Gen. 3.* Eritis sicut dij, scientes bonum & malum. Et Tullius *in primo de natura Deorum*, inquit: *Nihil est, per quod magis Dij immortalibus similes simus, quam per ipsum scire.* Ideo Salomon optime præposuit illam Regnis & sedibus, & diuitias nihil esse dicit in comparatione illius, nec comparauit illi lapidem preciosum, & aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu eius. Propter autem ipsam suam scientiam à Deo amamur. Vnde Philosophus *12. Eth.* dicit, quod Deus valde curat de his, qui diligunt intellectum, tanquam de suis amicis, & ideo ibi dicit, quod per scire & intelligere homo coniungitur Deo, & substantiis separatis. Et ideo non est mirum, si omnes scire affectant, vnumquodq; enim naturaliter desiderat coniungi suo principio, dicente Maximiano Poeta:

Ortus cuncta suos repetunt.
Et Boet. *lib. 4. de consol.*
Repetunt que suos singula cursus,
Reditque suo singula gaudent.
Nec vlli manet stabilis ordo,
Nisi fini iunxerit ortum.

SExta consideratio; Scientia laudatur propter eius vtilitatem, cum scientia sit vtilissima. dixi supra in *prin.* Et vt dicit Aug. in *lib. Enchi.* & Magister Sententiarum in *2. dist.* Fecit Deus rationabilem creaturam, vt summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, possidendo frueretur. Et ideo, cum omnia desiderent ad finem suum pertingere. 2. & 8. *Phys.* non est mirandum si ab omnibus appetatur. Facit etiam & reddit scientia homines nobilissimos: *l. prouidendum. C. de postul.* Vnde Stoici dicebant, omnes sapientes & doctos liberos esse, & Tullius in *paradoxis*, inquit: *Nullus vir doctus seruus aut ignobilis esse potest, nisi forte volutabro vitiorum fuerit infectus.* & vt dixi supra, in *pr.* Arist. *li. 1. de Anima*, ponit scientiam esse de numero bonorum honorabilium, & in *1. Polit.* idem Philosophus inquit, quod homines ratione & intellectu vigentes, sunt domini & rectores aliorum, & ideo in *1. de officijs* inquit Tullius: *Omnes trahimur & ducimur cognitionis scientiæ cupiditate, in qua excellere pulchrum putamus.* dixi alibi in pluribus locis. Refert etiam Aulus Gellius: quod dum Aristot. Alexandri Magni præceptor libros de physico auditu publicaret, recepit ab ipso Alexandro epistolam in hæc verba prorumpentem, *Ægre fero, quod ea, quæ à te hausi & didici, in publicum profiteris. Ego enim non tam cupio & delector opibus & potentia alios excellere, quam literis & doctrinis præstare.* hæc ille. Propter quod paucos videmus, qui in literario conflictu aliis cedere velint, sed vnusquisque, & si non existentia, sed etiam in apparentia alios excellere satagit, atque aliis doctior apparere. vnde Martial. ait. 8. epigr. 18.

Aurum & opes & rura frequens donabit amicus,
Qui velit ingenio cedere, rarus erit.

Salomon autem *Sap. 7* de sapientia inquit: *Proposui illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse dixi in comparatione illius.* Nec comparauit illi lapidem preciosum: quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. Et etiam *Prou. 1.* ait: *doctrinam magis, quam aurum eligite. Melior est enim sapientia cunctis opibus, quæ desiderantur, huic non valent comparari.* Propter quod inquit Tullius in *2. de Off.* Optima hæreditas à parentibus liberis traditur, & omni patrimonio præstantior dignitas virtutis. Cum ergo omnia bonum appetunt, vt Philosoph. *1. Eth. 1. Rhet. 3. Top. &* 4 *Metaph.* Ideo cum scientia sit tam bona & vtilis, ab omnibus desideratur, cum secundum Philosoph. *1. Metaph.* omnes homines naturaliter scire desiderant, & vt inquit B. Tho. 2. 2 *q. 188. art. 5.* Studia literarū dirigunt & coadiuuant hominem ad contemplandum diuina, illuminando intellectum, & offerunt ea, quæ possunt nos impedire à statu salutis. fugando errores, & etiam conferunt ad euitandam carnis lasciuiam. Vnde Hier. *ad Rusticum*, ait: Nunquam de manu tua & oculis tuis recedat liber, ama scientiam Scripturarum, & carnis vitia non amabis: Prosunt etiam ad auferendam cupiditatem diuitiarum atque auaritiam: quoniam, vt ait Salustius in *Catilinar.* Auaritia pecuniæ studium habet, quam nemo sapiens concupiscit. Scientia enim, vt dicit Bernard. in *lib. meditationum*, parit cognitionem amoris, amor frequentiam, frequentia familiaritatem, familiaritas fiduciam, fiducia facilem Imperatorem. Et nullus animæ suauior est cibus, quam perfecta cognitio veritatis, dicit Lactant. Firmianus in *1. diuinarum inst.*

Habet enim mirabiles delectationes, vt ait Philosophus 1. *Eth. & 2. Politicor.* dicit Franc. Petrarch. in suis triumphis, aliam delectationem, quam discere, non reperio. vt ample ponit Bern. de Bust. in *d. sermone, in litera F. in fi.* Felices etiam homines reddit, quoniam, vt ait Arist. 10. *Eth.* Homo sapiens, maxime felix est. Et Seneca ad Lucill. *Beatam* (inquit) *vitam sapientia perfecta efficit.* & sequitur: *Scio neminem bene viuere sine sapientiæ studio.* Per ipsam enim Salomon obtinuit principatum & honorem ipso dicente de sapientia. *Proposuit*, inquit, *illam Regnis & sedibus.* & sequitur: *Infinitus est enim thesaurus hominibus.* & Prouerb. 2. *Melior est*, inquit, *acquisitio eius acquisitione Auri & Argenti: Ipsa etiam est preciosior cunctis opibus.* dixi ante. Per ipsam enim Alexand. potius, quam viribus sublimatus est: habuit enim Aristot. in doctorem, prout narrat Aul Gellius *lib. noctium Atticarum. 9. cap. 3.* Vnde pater Alexandri, scilicet, Philippus Macedo, eo nato, Aristoteli misit epistolam, in qua gratulabatur filium sibi genitum, & diis gratias agere debere: non quia natus esset sibi: sed, quia suis temporibus ipsum nasci contigerat, sperans, quod sui eruditione fieret dignus regno, quam statim in *seq. consideratione* ponam. Et etiam narrat Iacobus Magnus in *d. suo Sophologio*

logio sapientiæ li. 1. Vbi ponit qualiter Alexander pro studio vitam exposuit, & ibi 10 *c.* 2. ponit de Principibus, qui scientiam dilexerunt. dixi aliquid supra in 5. *part. in* 10. *consid.*

SEptima consideratio; Scientia vtilis est, quod exẽplis probatur, cum multi ex sciẽtia, & doctrina habiti sunt in magno honore & precio. Nam sancti viri commeodantur ex peritia scientiarum secularium, vt arguit Ioan. de Turrecrem. *in c. legimus. verb. sed contra. in princip.* 37. *distinct.* quod probat exemplis. Nam legitur *Actor.* 7. quod Moyses fuit peritus in omni sapientia Ægypti: & de Daniele, vt habetur *Dan.* 1. quod Dominus dedit sibi & sociis suis scientiam & disciplinam in omni libro, & in omni sapientia, & super omnes sapientes, qui erant in regno Chald. ideo vltra Principes ponit Text. *in* ... *verb. doct., &c.* vbi enumerantur multi, ex quibus aliquos ponam infra, & quanti olim æstimatæ sint bonæ literæ, quantúmque doctis sit concessum, nullo certius argumento, quam sequentibus patet exemplis. de quibus etiam infra *in* 30. *&* 45. *consid.* aliquid dicetur.

Scipio Africanus statuam Ennij poetæ (quem in suis expeditionibus comitem semper habuerat) sepulchro suo imponi iussit, cui viuenti hortos suis proximos donauerat. Ouid. *lib.* 3. *de Arte amat.*

Ennius emeruit Calabris in montibus hortus,
Contiguum poni Scipio magne tibi.

Et Politianus in *Nutritia*; Longè gratissimus olim Scipio magne tibi, & Calabris vicinus in hortis, Virtute emeritis, cuius gentile sepulchrum mox tenuit, eundem & Fuluius nobilior ciuitate donauit. de eo ponit Philip. Berg. lib. 7.

De Homero legitur quod Alexand Magnus capto inter spolia Darij Persarum Regis vnguentorum scrinio (quod erat auro gemmisque, ac margaritis preciosum) quos tanto dignos loculo existimabat, inclusit. De Pindaro vate ac poeta etiam loquitur, quod idem Alexander cum Thebas euerteret, & in omnes sine discrimine sæuiret, Pindari vatis penatibus parci iussit, & omni familiæ eiusdem. De Aristotele idem Alexander patriam nomine Aristotelis præceptoris sui, condidit, eique multa hominum millia parere iussit, ad scribendos rerum naturalium libros. Archilochi Poetæ interfectores Apollo arguit Delphis. De isto Archilocho ponit Philipp. Berg. in *suis Chronicis li.* 4. De Sophocle tragico poeta defuncto legitur, quod ipsum sepeliri iussit Liber pater. Nam obsidentibus Lacedæmoniis mœnia, & Lysandro eorum Rege in quiete sæpius admonito, vt pateretur humari delicias suas, Lysãder vbi intellexit Sophocl. mortuũ, pacem funeri dedit. De Platone legitur, quod cum in Siciliam ipse venisset, Dionysius tyrannus quamuis ad superbiam, sęuitiámque natus, vittatam nauem misit obuiam, & egredientem in littore, quadrigis albis excepit. Legitur etiã, quod Annicerus Cyrenæus eundem Platonem ab Ægynetis captum, & inter mancipia expositum, ne quid indignum pateretur, nummis aliquot mercatus est, & honesto comitatu Athenas ad suos remisit: quam pecuniã cum à Platone sibi remissam intellexisset, profecto, inquit, peccarũ videri potest, quod maiore summa non iuuerim tantum virum. Platonem ipsum tanti fecit Aristoteles discipulus, vt nomini eius aram in templo construxerit, statuámque consecrarit, in qua scriptum erat, hunc esse illum, quẽ probi omnes merito debeant imitari & commendare. Vnde extant Crinit versus in Parthenicis:

Hæc illa est ara floribus redimita suaue olentibus.
Quam gradus benemerenti statuit discipulus seni.

Titulóque hoc testatus animum suum atque officiũ Platonem probandum probe à probis. De Isocrate legitur, quod viginti talentis vnam orationem vendidit. Æschines Demosthenis orationem (qua tamen in exilium pulsus fuerat) coram amicis laudauit in sua calamitate. Athenienses Thucydidem rerum suarum scriptorem ab exilio reuocauere, eloquentiam mirati, cuius virtutem damnauerant. Menander Comœdiographus ab Ægypti Regibus per legatos magnis præmiis inuitatus est. Cneus Pompeius Posidonij sapientiæ professoris domum intraturus, forẽs percuti de more a lictore vetuit, & fasces lictorios ianuæ submisit is, cui se Oriens Occidensque submiserat. Augustus carmina Virgilij cremari contra testamenti eius verecundiam vetuit. Eidem in theatro recitanti vniuersus populus Rom. perinde ac Imperatori assurrexit. Hactenus Plinius libro septimo. Eiusdem Virgilius diem natalem (qui fuit Octobr. Idib) quotannis celebrabat, & quibusdam velut ceremoniis venerabatur Sillius. Vnde Mar. Maiæ Mercurium creastis Idus, Augustis redit Idibus Diana Octobris Maro consecrauit Idus. Qui magni celebras Maron. Idus. Constantius Imperator Ablabium Ægyptium Philosophum Prætorij sui præfectum, & vna cum Constantio filio Imperij rectorem constituit. Frontoni Philosopho, M Antonius Princeps statuam erigi fecit, authore Capitolino, quem Augustus quoque Consulari ornauit dignitate. Anaxenori Citharœdo, e Tyana ciuitate M. Antonius tributa quatuor ciuitatum legẽda præbuit. Augustus Alexandrinis (in quos bellum gerebat) tribus de causis fassus est se pepercisse, ob Alexandri memoriam, vrbis pulchritudinem, & amorem Arrij Philosophi. Arcadij & Honorij Imperatorum patrocinio statua Claudiani fuit erecta. Dionem Prusieum Sophistam, & philosophum, Traianus curru suo plerumque dignatus est, Romam etiam ingressus cum triumpho. Artaxerxes Rex Persarum Hiscani præfecto Hellesponti literis scripsit, vt Hippocr. medicum, quibuscumque fieri posset præmiis, in familiam suam inuitaret. Epistola ad hunc fere modum se habebat; Rex Regũ magnus Artaxerxes Hiscani S. Hippocratis medici Æsculapio prognati ad me fama peruenit. Da igitur operam, vt aurũ illi tribuas quantum cupit, aliqua idem quorum indiget, & ad me mitte Erit enim par honore summis in Perside viris. Et si quis alius fuerit in Europa vir clarus, hũc amicum domi nostræ redde, nec parce pecuniis. Eidem Hippocrati ab Illyriis redeunti eosdem honores (quos Herculi) decreuit Græcia ob prædictam pestilentiam. Iunio Rustico philosopho, M. Antonius Imperator, publica omnia priuataque consilia solebat credere, quem postea Consulatu, & mortuum statua decorauit. Ciceronem ab vrbe pulsum Pomp. Atticus sestertiis ducentis & quadraginta millibus & iuuit, & prosecutus est. Oppianus poeta cum Antonio Imperatoris Seueri principis filio, poema de piscibus nũcupasset, ab eo totidem aureis donatus est nummis, quot illic erant versus. Daniel Propheta Cyro rege (quem Theologiæ mysteria perdocuit) familiarissime vtebatur, author. Theod. Cyrenensis. Theombrotum medicum Ptolemæus Rex centum donauit talentis, seruato Antiocho Rege patre suo: dicit tamen idem Textor, quod habet codicem Plinianum in alterutro mendosum. nam libro septimo, cap. 37. hoc de Theombroto scribit: lib. vero 19. cap. 1 de Erasistrato. Olim tantus erat artis oratoriæ quæstus, vt Gorgias Leontinos auream statuam & solidam sibi posuerit Delphis. Demetrius Phalereus ab Atheniensibus trecen-

tis & sexaginta statuis ornatus fuit, vt refert Philippus Bergomen. *li. 7. qui sui supplementi Chron.* Zenonem Philosophum Athenienses tanto honore prosecuti sunt, vt apud eum claues vrbis deponerent, ipsúmque ornarent aurea corona; & imagine ærea. Plinius Iunior referebat potuisse se (cum procuraret in Hispania) vendere suos commentarios Largio Licinio quadringentis millibus nummûm. Quis nunc Regum (inquit Budæus) emere Bibliothecam confertissimam decem aureorum millibus velit, quanti à Plinio ciuis vnus priuatus re gesta quædam extemporanea licitari ausus est. Hæc Textor, vbi supra.

Philippus Macedo Amyntæ filius, quamuis omni ferme tempore negotiis belli esset implicitus, nunquam tamen à liberali Musa, studiísque humanitatis recessit: propterea scribens ad Aristotelem gloriabatur natum sibi Alexandrum tanti Philosophi tempore, à quo doctrinam imbiberet cum viueret: Epistola autem in hunc modum sequentem se habebat, vt prodit Aulus Gellius libro nono, capite tertio. Philippus Aristoteli S. D. Filium mihi genitum scito, quod equidem Diis habeo gratiam, non perinde quia natus est, quàm pro eo, quod eum nasci contingit temporibus vitæ tuæ. Spero enim fore, vt edoctus erudítúsque abs te dignus existat, & nobis, & rerum successione. Hanc epistolam narrat etiam Iacobus in suo Sophologio sapientiæ, libro primo, capite primo. Alcibiades ambitione quadam munera in Socratem congerebat, dignam viri doctrinam multo amplioribus existimans. Euripides tragœdiographus Archelao Macedonum Regi sola virtutis admiratione fuit familiaris, adeo vt frequentibus conuiuiis ab eo exceptus fuerit, & aureo donatus poculo. In eius quoque gratiam Syracusani plerosque Atheniensium (qui apud se seruiebant) libertate donatos, domum incolumes remisere. Iulius Calidius Poeta, cùm à Publio Volusio in proscriptorum numerum relatus esset, ab Attico propter ingenium & elegantem eruditionem absolutus est. Cornelius Gallus elegiographus, fauore Augusti, ad præfecturæ gradum conscendit, tribunúsque cohortium effectus est: de quo Philippus Bergomensis libro septimo, anno ante Christi aduentum 81. Vespasianus tantum concessit Saleio Basso poetæ Lyrico, vt propter ingenium singularémque eruditionem auri plurimum eidem sit elargitus. Et refert idē Bergom. in loco supra allegato. quod C. Bassus ornatissimus orator, & copiarum Augusti præstantissimus Dux, fuit missus contra Parthos per Augustum Cæsarem, & constitutus Imperator strenuissimus. Statium Domitianus magnifico atque apparatissimo donauit conuiuio, coronáque insigni, & aliis muneribus honestauit. Eiusdem Imperatoris beneficio Silios ad tertium Consulatum prouectus est. Vnde Martialis libro octauo Epigramm. 66.

Augusta pia thura victimásque
Pro nostro date Silio Camœnæ.
Bissenos iubet en redire fasces,
Nato Consule nobilique virga.
Vatis Castalium domum sonare
Rerum prima salus, & vna Cæsar
Gaudenti superest adhuc quod optem,
Felix purpura, tertiúsque consul.

Stertinius, vir clarissimus, tantum concessit Martialis ingenio & doctrinæ, vt ei adhuc viuenti insignem, more veterum, in sua bibliotheca posuerit. Ausonius Cæsaris Gratiani (cuius filium Gratianum iuniorem erudierat) beneficio & honestissimis suffragiis dignitatem adeptus est Consularem. Aurelius Prudentius beneficio Theodosij Imperatoris ad præfecturam militiæ perductus est. Lampsaco vrbi Hellesponti, propter Themistoclem pepercit rex Persarum, de cuius gloria ample ponit Philippus Bergomensis *libro suo quarto Chronic. anno ante Christi aduentum* 4720. Phalaris Agrigentinorum tyrannus, alias sæuissimus, templum Stesichoro poetæ ædificandum curauit, suasitque diuinos illi honores in vrbe patria habendos, quem tamen olim capitalem inimicum habuerat. Democedes medicus à Dario (quem sanitati restituerat) duobus aurearum compedum paribus, & ab vxoribus ipsius Darij aureis phialis donatus est. Author Herodotus in Thalia. de quo dicit Philippus Bergomensis *in suis Chronicis libro duodecimo*, dic, quod inter captiuos Darij existens, cum ob inuersum pedem Darius ipse acriter doleret, ita vt per septem dies dormire non posset, Darium sanitati restituit, ita quod in maximo honore apud Regem & Persas habitus est. Matthias, rex Pannoniæ, Ioannem Monteregium hominem Germanum, & Ephemeridum scriptorem multis auxit honoribus & diuitiis. Quum Hermolaus Barbarus Venetorum legationes obiret in Italia, & ad vrbem Florentiam accederet, Laurentius Medices tanto viro cum multis amicis obuiam processit, quamuis podagricus, eúmque in Cayna villa honorificentissime excepit, quam cum instructissima bibliotheca eidem obtulit. Robertus Siciliæ Rex Franciscum Petrarcham omnésque eruditos viros in precio habuit. Ptolemæus Philadelphus Senes septuaginta Bibliacæ historiæ scientissimos ab Iudæa vsque in Ægyptum vocauit, quos Regia vrbe acceptos hospitaliter & benigne aluit, magnisque muneribus donatos dimisit. Ioanni Campegio Bononiensi in Patauinum gymnasium (quo ad publicam literarum professionem fuerat inuitatus) proficiscenti, ab vrbis magistratibus gymnasiarchisque magna hominum frequentia obuiam itum est. Vincentina ciuitas Sabellicum argentea patera magni ponderis donauit. Quintilianus ex Hispania veniens è fisco stipendium accepit ab Eusebio sub Domitiano. Thadæus Florentinus Medicus, tanta fuit nominis celebritate, vt ad curam ægrotorum extra vrbem euocatus, non vilius, quam quinquaginta aureorum mercede in singulos dies peregrinaretur, vocatúsque ab Honorio quatuor centum sibi statui voluit, à quo curato decem millia reportauit. Marcus Popilius Andronicus opusculum quoddam Annalium sexdecim millibus nummorum vendidit. Arrianum historicum (qui historiam Alexandri Magni octo libris scripsit) Adrianus & Antonius propter literas ad honorem consulatem euexerunt. Asinius Pollio Varronis imaginem collocauit in bibliotheca. Cyrus Panopolita poeta beneficio Theodosij Iunioris & Eudoxiæ eius vxoris Præfel factus est. Democritus Diagoram Milesium Philosophum seruum mille drachmis emit, vt eundem erudiret. Prædictos recenset Textor in loco supra allegato. Vbi etiam quosdam alios pictores, & ludimagistros enumerat, quos alibi ponam, cum non multum hic faciant ad propositum. Multi alij Iureconsulti propter eorum scientiam eminentem fuerunt in maximo honore,

nore,vt fuit Seruius Sulpitius, cuius statuam Romanus populus pro rostris posuit,de quo & pluribus alijs,qui fuerunt in maxima authoritate,habetur *in l.2. § iuris ciuilis.vsq; ad fi.ff. de orig.iur.* Et plures alij reperiuntur,quos plus laboriosum esset recitare, quam subtile.Seneca,qui fuit Cõsul vrbis Romæ.*§.restitutis, Inst.de fideicom.liber.* & familiaris ac præceptor Neronis,de cuius morte Boetius in *3.consol.Philosophiæ.*

Temporibus vero nouissimis visum fuit, in quanta authoritate fuerit ille vir præstantissimus & prudentissimus Nicolaus Rolin, ciuis huius nostræ ciuitatis Heduens.apud Philip. Ducẽ Burgund.cuius fuit Cancellarius, & cuius consilio omnia regebantur. Et in tanta veneratione apud eundem fuit,quod pater à dicto Duce appellabatur: Ita quod ex eius scientia acquisiuit 2500. libras Turonen. redituales singulis annis,quas suis hæredibus reliquit,de quo iam supra dictum est. Cui quidem adiungendi sunt duo circũspecti viri ex hac ciuitate Heduens. oriundi,qui ex eminenti scientia effecti sunt præsules & Episcopi, videlicet Reuerendiss.in Christo pater dom Guil.de Clugny Episcopus Pictauiens. & Ludouici Vndecimi, Regis Christianissimi nostri Francorum Secretus Consiliarius & Cancellarius Franciæ. Et reuerendiss.in Christo pater dom.Ferricus de Clugny eius frater,Tornacens. Episcopus,qui primo fuit Heduen. Officialis,& Referendarius seu Magister requestarum in domo Philip.Ducis Burg.& de his ample dixi in *meis Comment.super consuet. Ducatus Burg. in proœm. super verb. Messire Ferry.* Prætereundus non est quondam dom. Ioan. Rolin, decanos primo Ecclesiæ Heduens. & S. Martini Heduens. Abbas,qui ob eius eminentẽ scientiam à Ludouico Vndecimo,Francorum Rege in studijs fuit vocatus, & ipso adhuc existente in studio,& ne ad partes Flandr.vbi vocatus erat à Ducibus Burg, illuc accederet euocatus,& tãdem habitus in magno honore,& effectus fuit Heduens.Episcopus.& his nostris temporibus prudentissimus vir.dom. Dionysius Poillot, noster ciuis & contemporaneus,vtriusq; iuris doctor peritissimus prætermittendus non est. Cũ ob eius eminentem scientiam, ita in pretio habitus fuerit apud Christianissimum regem nostrum Franciscum Primum,tum quia fuerit effectus Consiliarius in suo magno consilio:tũ post multas in Anglia,Scotia,& Alemania legationes, fuit Magister ordinarius requestarum domus Regiæ, & multis muneribus & donis ab eodem donatus,& tandem præsidens in Parlamento Parisiensi: cuius memoria tanta est, vt quæ duabus horis aut tribus legerit, etiam id memoriter recitare solet.Claudius Seysellus,dictus de Aquis,Iurisconsultus acutiss.à Ludouico XII. Frãcorum Rege euocatus, & in magno pretio & honore habitus,cui Rex Ludouicus publica omnia,priuataq; consilia cõmonicare,& ei in omnibus credere, in magistrum sũ sui hospitij ordinarium requestarum receptus,tandẽ in Episcopũ Masiliens.& deinde in Taurinens. Archiepiscopum fuit,ob eius eminentem sciẽtiam, promotus & ordinatus. Et etiam Reueren.pater Dom.Philip.Bondet Lingonens.Episcopus in Parlamento Parisiensi Consiliarius & Præsidens,fuit ob eius eminentem scientiã primo Decanus, deinde Episcopus Lingon.electus & confirmatus.Quid de Guidone de Rupeforti Burgundo,qui in tanta fuit veneratione apud Christianissimum Regem Ludonicũ XII. cuius tẽpore erat Cãcellarius,quod de eo dixerit post eius mortem, quod voluisset donasse centum mille aureos, vt tantum vixisset in officina Cancellariatus Franciæ, quantum ipse Lud.Rex viueret. Nonne cum supradictis annumerabitur reuereo.pater & dominus & preceptor meus. d.Ioan.de Magdalena,iurium doctor,& nostras,quem in meis primis iurium cunabulis, in vniuersitate Dolana legentem audiui. Qui quidem ob eius eminentẽ scientiã cũ maxima & mirabili persecutione persecutus est ab ordine Cluniacẽsi,vt in illo habitum & professionem faceret:in quo fulget & splẽdescit, sicut Sol inter Planetas:& in illo ordine obtinet primatum,statutum, & dignitatem magni prioris habentis regimen,administrationem & gubernationẽ totius ordinis:in quo non legitur fuisse, a centum annis,talis nec in scientia,nec in peritia, nec in religione, sanctitate & deuotione. Habet sub dicto ordine Prioratum de charitate, in quo & Prioratu Cariloci, & pluribus alijs locis miranda, tam in reparationib. Ecclesiarum & monasteriorum, quã etiam fundationibus & donationibus.fecit,vt vix dici aut scribi possit.Monasterium enim Abbatiæ S. Riguardi funditus & totaliter destructũ a fundamentis restaurauit,& de nouo deuotissima cõpositione cõstrui & ædificari fecit:dormitoriũ etiam Abbatiæ Cluniacens ruinosũ de nouo cõstrui & fabricari fecit,& cum mirabili deuotione factũ apparet pluribus cellulis adornatũ. Quid aliud de tanto viro dici potest, nisi quod omnia vetera Monasteria & Prioratus prædicti ordinis ruinosa,aut destructa, aut suis sumptibus,pœnis & laborib. construi,ædificari seu reparari fecit, aut falte procurauit? ita quod de eo dici potest,resplendit sicut Sol in medio nebulæ meridionalis.Non omittendum est,quod post mortem Abbatis Cluniacens.fuit electus vnanimiter in Abbatem illius loci, sed ad preces regis nostri Francisci cessit iuri suo in fauorẽ illorum de Boisy, qui tunc erant in maximo fauore apud ipsum regem, ita quod omnia negotia Regni eorum consilio expediebantur, ne quisquam illis resistere potuisset.

Octaua consideratio; Scientia est honorabilis & gloriosa: quoniam ex illa consequimur gloriam. Viris namque literatis debentur præmia & honores. *Sapient.7.* Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa,& innumerabilis honestas per manus illius. & *Esdræ c.fin.in fin.* Magnifice sunt exaltati verbis legis, quibus edocti sunt. Inde iurisperitis etiam Princeps honorem exhibet, & multa priuilegia concessit, *l. quicquid ibi,reuerentia studiorum. C.de aduo.. diuers.iud.* & talia studiorum labor iuste meretur, qui spe præmiorum & honorificẽtia digni sunt, non his, quæ sunt incongrua libertati,text.in *l.3.C.de assessoribus.*& bona danda sunt doctoribus,vt habetur in *c. infames, in ver.non ad turpe,3.quæst.7.* quod scientia & doctrina tribuunt vitam suo possessori, infra dixi *ista part. in 44.consid.in fi.* Nam,vt ait Cassiodorus 10. *variar. Epistol.* Nec aliqua in mundo potest esse fortuna, quam non augeat literarum gloriosa notitia. Cum etiam per literaturam efficiamur nobiles, vt habetur *Sapient.7.* Omnibus enim nobilibus nobilior sapiẽtia, vt tenet Lucas de Pen. in *l.proximos.Cod.de prox.sacror.scrin.lib.12.* & hic ante in *6.consider.* dictum est. Et amplissime de laude scientiarum scribit G. Bened. *in suo orat.nos. re rep.c.R.in.de testa.in antiquis.*

Nona consideratio; Ex quo solum in hac parte fit mentio de literatis & scientias seu artes liberales habentibus: (quoniam de mechanicis in sequẽti parte dicetur.) Ideo de ipsis artibus liberalibus, & earum professoribus,seu in eis profitentibus,videndum est, quæ sint illæ,quibus partibus aliæ, quæ hic comprehenduntur,subiiciantur.

Primo & in hoc conueniunt omnes, sunt tantum septem artes liberales, quæ sic denominantur, vt ait

F. Patritius *libro quarto de institut. Republicæ, titulo sexto.* quia liberos homines efficiunt ab omni turpi ac sordido quæstu, & ab omni voluptate ac turpitudine, & redigunt nos ad sapientiam: qua nihil præstantius mortalibus esse potest, quaque Deo Optimo Maximo coniuncti esse cernuntur. Faciunt, quæ hic ante *in sexta consideratione, vers. facit autem, &c.* dicta sunt. Vel, vt dicit Ioannes de Turrecrem. *in capitulo de quibusdam. in fi. 37. distinctione.* Dicuntur liberales tribus de causis. Primo: quia liberam mentem requirunt, ad differentiam seruilium & mechanicarum, in quibus artifices plus secundum corpora, quam secundum mentem occupantur. Secundo dicuntur liberales; quia licet & absque seruitute peccati, & superstitione addiscuntur. Tertio: quia ad ipsas addiscendas pueri liberorum & nobilium, debito tempore & competenti ponebantur & instruebantur. Et sunt (vt ibi inquit) septem, Grammatica, Logica, Rhetorica, Geometria, Musica, Arithmetica, & Astrologia, de quibus suis locis dicetur. Et quod sint septem, asserit gloss. *in verb. continebantur. in l. 1. §. 1. ff. de variis & extraordi. cogni.*

Primo tamen dicendum est de Theologia & Iurisprudentia, seu scientia iuris ciuilis, & Philosophia, quæ potius liberales artes dici possunt. Sed proprie non sunt artes, sed sunt veræ scientiæ: Tamen etiam scientia seu professio iuris dicitur ars liberalis, aut studium liberale. text. *in lege prima. Cod. qui ætate vel profess. se excusant. libro decimo.* & ibi Ioannes de Platea contra gloss. pro quo allego text. *in lege medicos. Cod. de profess. & medicis. eodem libro nono, & in lege vnica. C. de studiis liberalibus vrbis Romæ, in fine lib. 11.* vbi inter professores liberalium artium connumerat iuris ac legum doctores & interpretatores. facit *lege vnica. Cod. de profess. qui in vrbe Constantinopolitana docent. &c. libro 12. lege prima. §. nam vt eleganter. ff. de iustit. & iur.* ibi: *veram Philosophiam, non simulatam professentes.* Etiam moralis scientia lex dicitur, secundum gloss. *in Auth. de nuptiis. in princip. in verb. aegere. collat. 4.* Et in toto corpore iuris vera Theologia inuenitur & docetur; cum eius præcepta cum diuinis concordent. *§. iurisprudentia. & ibi glossa in verb. notitia. Instit. de iustit. & iur. & in lege iustitia. §. eodem. ff. de iustit. & iur.* Ideo ciuilis scientia sanctissima dicitur, *lege prima, §. est enim quidem. ff. de variis & extraord. cognit.* cum leges sint sacratissimæ, *l. leges. 3. C. de legib. & constit.* Ideo iura reddentes & profitentes, merito sacerdotes appellantur, *d. §. nam vt eleganter.* Et de materia ample tractatur infra *illa part. in 18. considerat.* Et aduertendum est; quod, vt habeamus cognitionem eorum, de quibus in hac parte & sequenti dicemus, Philosophia vniuersalis diuiditur in speculatiuam siue theoricam aut practicam. Et theorica siue speculatiua diuiditur in realem aut rationalem. Et realis iterum in Metaphysicam, quæ est aut diuinitus inspirata, vt est Theologia vera in veteri & nouo Testamento tradita; aut humanitus perquisita, de qua dicetur infra: aut vero in Mathemathicam, & huius partes sunt quatuor: vna est Arithmetica, alia Geometria, alia Musica, & alia Astronomia. Aut vero in Physicam seu naturalem, sub qua dicunt medicinam theoricam comprehendi, quæ potest videri in *libris Aristotelis Physicorum, de cælo & mundo, de generatione & corruptione, Meteororum, Mineralium, de elementis, de anima,* & sic de singulis, de quibus suis locis dicetur. Quantum vero ad Philosophiam, practicam, aut est actiua aut effectiua: de actiua quo ad politicum, dicam sparsim in pluribus locis, de factiua cuius partes sunt artes mechanicæ, dicetur in proxima parte sequente. Et de vnaquaque parte Philosophiæ etiam dicam secundum intentum nostrum, quo ad laudes & excellentias illarum inter se & alias, & non alias. Secundum aliquos aliter diuiditur Philosophia in tres partes, scilicet in moralem, naturalem, & rationalem, vt *in capite 1. legimus. iuncta glossa penultima. 27. distinctione.* Quæ per tria munera domino oblata à magis, dantur intelligi secundum text. ibi: & ibi Ioannes de Turrecrem. sic exponit. Prima vero pars dignior, est metaphysica & naturalis, cum sit, quæ tractat de cœlo & mundo, ac partibus eorum, quæ est realis, id est, rebus speculatiuis, quæ tanquam nobilior per aurum significatur. Secunda est sermocinalis comprehendens Grammaticam, Dialecticam, & Rhetoricam, quæ ratione ornatus & facundiæ per thus intelligitur, quod orationum odorem designat. Tertia vero pars est moralis, quæ mores ornat, ac passiones sensibiles mortificare, & rationi subiicere docet, vt merito per myrrham, quæ vermes mortificat, intelligatur.

DEcima consideratio, Inter omnes literatos mundi præferendi sunt habentes scientiam theologalem. Et sic Theologi omnibus sunt præferendi, & in primo loco ponendi, quod probatur multis rationibus. Nam scientia theologalis est nobilior & dignior omnibus aliis scientiis, ratione nobilioris subiecti: quoniam, vt dicit Philosophus & Commentator *in 1. de Anima.* & *1. Metaphysi.* & Porphyr. *in vniuersalibus.* Vna scientia dicitur nobilior & dignior, ratione nobilioris subiecti. Quanto enim subiectum alicuius scientiæ est nobilius, & excellentius: tanto scientia illa est dignior. Cum ergo subiectum scientiæ Theologiæ sit dignius subiecto omnium aliarum scientiarum: Concludendum est, quod ipsa est excellentior omnibus aliis scientiis. Et quod subiectum Theologiæ sit nobilius & excellentius omnibus aliis subiectis cæterarum scientiarum, probatur hoc modo. Quia subiectum illud scientiæ est ipse Deus, vt dicunt Theologi *in Prologo sententiarum.* maxime Richardus *quæstione sexta.* & Tho. *1. par sum. articulo 7. quæst. 1.* vbi probat Theologiam esse aliis scientiis digniorem: Vnde Theologi à θεὸς, quod est Deus, & λόγος, sermo; quasi sermo de Deo. Raym. vero Lullius, *in suo introductorio artis generalis in princip.* vbi ponit subiecta scientiarum, dicit, quod Deus, est subiectum in Theologia. Et dicitur subiectum eo, quod omnia, quæ tractat ipsa Theologia, diriguntur ad dandum notitiam de Deo. Et ideo, vt dicit Io de Turrecrem *in proœm. decret.* quod subiectum Theologiæ est infinitum ipse Deus, qui nobilissimus est, & infinitæ nobilitatis. Et etiam ibi dicit, quod Theologia est sermo de Deo. Et quod Deus sit subiectum in ipsa scientia Theologiæ, probatur per Philosophum *1. posteriorum,* vbi dicit, quod illud est subiectum in scientia, cuius per se proprietates considerat scientia; sed sacra Scriptura & Theologia considerat Dei proprietates & operationes; ergo Deus est subiectum in ea Nam Theologia tractat de Deo multipliciter, seu multis modis.

Primo enim tractat de Deo secundum rationem suę naturalis perfectionis. Eo, quia infra diuinam perfectionem comprehenduntur attributa diuinæ essentię, personarum emanationes, & diuinæ proprietates; ideo de illis tractatur in *1. sententiarum.*

Secundo tractat de Deo, inquantum eius perfectio relucet in operibus conditionis, & sic tractat de creatione

tione rerum, de creaturarum distinctione, & distinctorum ordinatione: & hoc in *2. lib. sententiarum.*

Tertio vero tractat de Deo, inquantum eius operatio relucet in operibus restaurationis, & multa opera comprehenduntur, facta à Christo, vt de natiuitate & passione, &c. Et de his tractatur in *3. lib. sententiarum.*

Quarto tractat de perfectione ipsius, inquantum relucet in operibus sanctificationis, in quibus intelligendum est virtutum infusio & sacramentorum nouæ legis institutio: & de infusione virtutum tractatur in *fine ipsius 3. lib.* De Sacramentorum vero institutione in *4. lib.* Item de operibus retributionis, *Ibidem.* Et sic patet, quod omnia, quæ considerantur in S. Scriptura, siue Theologia, aut spectant ad Dei intrinsecam perfectionem, aut ad refulgentiam suę perfectionis, per multiplicem eius operationem: quia per quandam eius appropriationem eius potentia relucet in creatione.

Sapientia in administratione, gobernatione, & distinctione: misericordia in restauratione & sanctificatione, iustitia in reproborum damnatione, bonitatis affluētia, in electorum glorificatione. Cum igitur omnia quę considerantur in Theologia, attribuuntur ipsi Deo, sequitur quod subiectum est Deus: quod tenet Anton. Flor. in *sua Sum. in 4. part. titul. 11 §. 7. ex quo in §. 8. illius partis & tituli* dicit, eam esse nobiliorem cæteris aliis scientiis. quod etiam tenet, & multum late explicat S. Thom. 1. *qu. 17. qu. per totum.* dicit *ead. q. 3. cap. 1. Prolog. 4. per tot.* quod eius diuinū rationabile est subiectum Theologiæ. Hac igitur ratione Theologia omnes alias scientias excellit. Vnde 5 *Metaphys.* dicitur: quod scientia de Deo est nobilior, quia est de nobiliori subiecto. Et 8. *Ethicorum* dicitur, quod est scientia scientiarum, & habet rationem capitis inter omnes scientias: & in *Prologo Metaphysica* appellabatur Dea scientiarum. Ea propter August. *De Ciuit. Dei. lib. 11. cap. 1* inquit: omnium gentilium literas, omnium sibi genera ingeniorum humanorum diuina Scriptura excellit, & autoritate subigit Omnibus enim imperat quasi principalis, & vtitur omnibus in obsequium sui, quasi vsualis. S. Thomas in *prologo 12. cap. 1. Dantes quoque. in 2. cap. I fernt*, In commendationem Theologiæ introducit Virgilium loquentem Beatrici, quæ Theologiæ comparatur, & dicentem: *O mulier virtus sola, per quam humana lex excedit omne contentum.* In quibus verbis ostendit, quod per Theologiam humanum genus transcendit omne, quod continetur intra orbem Lunæ, & ascendit vsque ad quintam essentiam. Omnibus enim sine delectu doctrinis præponi debet. Omniūque sciētiarum reginam esse testantur omnes diuina & humana ei tribuentes, & iam non vsque ad nubes, sed in æthera quoque. Quin & ad illas quondam Luciferi sedes eam collocantes, vt statim amplius dicam, ponendo alias causas eius excellentiæ & præeminentiæ vltra omnes alias scientias.

VNdecima consideratio, Excellentia Theologiæ probatur ratione certioris veritatis. Quoniam, vt ait Philosophus & Commentator 1. *commento de Anima.* Quanto vna scientia certiori demonstratione procedit, tanto est dignior. Et ista scientia, quæ procedit per demonstrationem, propter quid id est, à causa super effectum, dignior est illa, quæ procedit per demonstrationem, quia id est, ab effectu ad causam. Et ideo demonstrationes mathematicæ hac ratione sunt digniores, quia sunt in primo gradu certitudinis, & naturales sequuntur eas, vt dicit Linconiensis in 1. *posteriorum.* Auctr. in 2. *Metaphys.* Procedūt enim ex principiis & dignitatibus notioribus nobis, abstrahentium enim mathematicorum non est mendacium 2. *Physicorum.* Sed Theologia hac ratione omnes alias sciētias excellit seu excedit. Nā omnes alię sciētiæ habēt certitudinē ex naturali lumine rationis humanæ: ipsa vero ex superno lumine sapiētię increatæ, quæ errare non potest, 1. *Pet.* 1. Spiritu sancto illuminati locuti sunt Dei homines. Errare enim non potest circa principia, nec circa conclusiones, quia Deus veritas est, *Ioan. 14. & c. si consuetudinem. & c. qui contempta. 8. distinct.* Nihil autem verius esse potest, quam quod à veritate profertur. Ideo Propheta ait *Psalm.* 118. Principium verborum tuorum veritas: In æternum iudicia iustitiæ tuæ, id est, verba tua procedunt à veritate tua, quæ est veritas increata, & omnis veritatis creatæ regula, ac ideo sunt stabilia. *Matt. 5. & Marc. 14.* ait Saluator: *Cælum & terra transibūt, verba autem mea non transibunt.* Et tunc Theologi concludunt in 3. *distinction.* 24. quod fidei nostræ nihil potest subesse falsum. Et aliquis dicat; quod etiam in 12. *Metaphysic.* tractatur de ipso Deo, & de intelligentiis separatis: propter quod Theologia non videtur nobilior Metaphysica, & in 8. *Physicorum* tractatur de Deo, inquantum est primus motor. Respondendum est, quod hoc est tantummodo quoad ea, quæ possunt inuestigari lumine naturali, & inquantum ipse Deus se habet secundum aliquam habitudinem ad Ens, quod analogice dicitur de Creatore, & creaturis. Metaphysica enim tractat de Deo; quia est de ente secundum quod Ens, & videtur velle Philosophus 4. *Metaphysic.* & Auicen. *libro primo suæ Metaphysicæ cap.* 1. Sed Theologia tractat de Deo sub ratione nobiliori, & mirabiliori. Quia ea quæ non sunt nata, cognosci de Deo à creatura per reuelationem, mirabiliora sunt quàm ea, quæ possunt cognosci de Deo per inuestigationem naturali lumine factam. Nec etiam obstat prædictis, si dicatur, quod certitudo pertinet ad dignitatem scientiæ, sed aliquæ scientiæ certiores sunt, vt Metaphysica; quia de earum principiis dubitari non potest; ergo sunt nobiliores Theologia: quoniam in Sacra Scriptura principia non sunt ita indubitabilia, vt sunt articuli fidei. Quia respondetur secundum Thom. 1. *parte Summæ. quæst.* 1. *artic.* 5. quod nihil prohibet illud, quod est certius secundum naturam esse quo ad nos minus certum. 1. *Physicor.* vbi dicitur: quæ sunt magis nota naturæ, sunt minus nota nobis: Et hoc propter debilitatem intellectus nostri, qui se habet ad manifestissima in natura sicut oculos noctuæ ad radios Solis. 2. *Metaphysic.* Et tamen minimum, quod potest haberi de cognitione rerum altissimarum, desiderabilius est, quam certissima cognitio, quæ habetur de minimis rebus, vt dicitur 11. *de Anim.* prout dicit Florent. in *sua Summa, in 4. part. titul.* 11. §. 8. vel secundum Richard. in *prologo* 1. *quæstion.* 6. Theologia est nobilior aliis scientiis simpliciter, id est, in natura sua, quamuis aliquę aliæ sciētię sint certiores secundum quid, scilicet per comparationem ad debilitatem intellectus nostri. Nam nihil prohibet aliquid esse notius simpliciter, minus tamen notū quo ad nos. 1. *Physic.* Certitudo autē, quę est certitudo simpliciter, reddit sciētiam nobiliorem, quam certitudo, quæ est secundum quid, h. e. quoad nos. Et vt dicit icit idem Anton. Floren. in *sua Sum. 4. part. titul. 11. §. 8.* Hæc scientia habet certitudinem ex lumine diuinæ scientiæ, quæ decipi non potest. Aliæ autem habent certitudinem ex lumine naturalis rationis humanæ;

quæ errare poteſt, vt etiam dicit Sanctus Thomas in *dict. prima parte, quæſtione prima, articulo 5. ſupra alleg.* Et ita etiam tenet Ioan. Ludou. Viuald. de mõte regali *in ſuo opere regali in tract. de perſecutione Eccleſiæ, in decima perſecution.* Vbi dicit, quod vtitur in obſequium ſui omnibus aliis, quod ibi ample probat, vt videri poteſt.

DVodecima conſideratio; Etiam probatur excellentia ſcientiæ Theologalis ratione dignitatis materiæ, eo, quia, vt dicit Anton. Flor. in loco ſupra allegato. Iſta ſcientia Theologiæ eſt de his principaliter, quæ ſua altitudine rationem tranſcendunt: vnde aliæ ſcientiæ dicuntur ancillæ, hæc vero domina iuxta illud *Prouerb. 9.* Sapientia ædificauit ſibi domum, &c. Miſit ancillas ſuas vocare ad mœnia ciuitatis, & aliis ſcientiis vtitur tanquam inferioribus & ancillis, à quibus nulla accipit principia, ſed à Deo per reuelationem. S. Thom. 1. q. 1. 5.

DEcimatertia conſideratio, Probatur excellentia Theologiæ ratione nobilioris, potentioris & ſalubrioris finis. Quod ſic probatur: quoniam ſecũdum Philoſophum 2. *Metaphy.* Scientiarum quædam ſunt ſpeculatiuæ, quædam practicæ. Finis ſpeculatiuæ eſt veritas: finis practicæ eſt actio. Tanta autem eſt dignitas Theologiæ, quod nedum ſpeculatiua ſcientia: ſed etiam practica dici poteſt. Richardus vbi ſupra in 4. *quæſt.* Et ſcientiarum ſpeculatiuarum nobilitas, ſeu excellentia attenditur penes nobilius obiectum atque ſubiectum, & certiorem modum procedendi. Et his duobus modis Theologia excedit alias ſcientias, vt dictum eſt ante: practicarum autem nobilitas, ſecundum Philoſoph. 1. *Ethicor. cap. 1.* attenditur penes nobiliorem, & potentiorem finem, qua tanto ſcientia practica eſt dignior, quanto eius finis eſt nobilior. Finis autem huius ſcientiæ practicæ eſt beatitudo æterna, ad quam, ſicut ad vltimum finem ordinatum omnes fines aliarum ſcientiarum practicarum dicit Anton. Florian. in loco ſupra allegato. vel, vt dicit Bernardinus de Buſtis, in hoc ſtatim allegando, eſt charitas, & æterna felicitas: quoniam ipſa Theologia inſerit virtutes, docet facienda, & omnia ad ſalutem pertinentia. 1. *ad Timoth.* Aliæ vero ſcientiæ tendunt vel ad corpus humanum, vel ad temporalem tranquillitatem, vt dicetur amplius infra in aliis ſcientiis & articulis ſuis locis. Hinc ex his ſequitur, quod eſt dignior & nobilior omnibus aliis ſcientiis ratione finis.

DEcimaquarta conſideratio; Probatur excellentia Theologiæ, ratione vtilitatis, quæ apparet ex effectu, eum illuminet. Ad quod facit quod habetur *Pſalm. 118.* Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis. & Petr. in *can. ſua.* Habetis Propheticum ſermonem, cui bene facitis attendentes, quaſi lucernæ lucenti in loco caliginoſo. Et licet ſcientiæ ſeculares etiam illuminent in multis, aliter tamen. & aliter ille quidem, vt luna lucent in nocte, & interpolatim. Hæc autem ſacra doctrina, vt radius à Sole iuſtitiæ procedens Domino meo, ſemper & in totum orbem. Illuminatio quidem illarum ſcientiarum defectibilis eſt; ſiue ſpeculatiuæ ſint, ſiue practicæ, vel morales, tamen ordinant hominem ad felicitatem, quæ in præſenti haberi poteſt, politicam, vel ſpeculatiuam: non autem ſummam: quam non nouerunt authores illarum, vt habetur *diſtinct. 37. paragrapho hinc etiam finis.* Vnde Hieronymus tractans illud *Eccleſiaſt. 10.* Labor ſtultorum perdit eos, quia neſcierunt pergere in ciuitatem. Nominat ibi plures Philoſophos, Platonem, Ariſtotelem, Parmenidem, & alios, quos ſtultos appellat; quia non habuerunt rectum iudicium de vltimo fine Deo. Nam & ſimul tum laborauerunt in ſpeculando & inquirendo veritatem: In multis tamen ex ſuo labore non reportauerunt vitæ æternæ donum, ſed perditionis, & hoc, quia neſcierunt pergere in vrbem ſupernam. Non enim eorum doctrinæ habent tale lumen, ſed hæc vera Theologia ſeu ſacra Scriptura, quæ eſt vera ſapientia, perducit ad claritatem æternam, ponens copioſiſſime de vltimo fine vero Deo, & modo perueniendi ad eum ſequendum, qui eſt lux vera & indeficiens: hæc dicit Antonius Flotianus in *ſua Summa quarta parte, titul. 11. cap. ſecundo, §. vnde, in §. 5.* Dicit illam etiam eſſe etiam neceſſariam ex rationibus ibi per eum adductis, quæ tendit ad hunc finem.

DEcimaquinta conſideratio; Probatur excellentia illius ſcientiæ Theologicæ ratione excellentioris Doctoris. Ab excellentia enim & dignitate Doctoris dignificatur ſcientia: vnde Grammatica Priſciani eſt dignior. Et Rhetorica Ciceronis apud Latinos, & Demoſthenis apud Græcos, & Poëſis Maroniana apud Latinos, Homeri apud Græcos, & Philoſophia Ariſtotelis, & ſic de aliis authoribus aliarum ſcientiarum. Hæc enim ſacra Theologia, non Tullium, non Maronem, non Homerum, non Abraham, non Iſaac, non Iacob, non Moyſen, non Prophetas, non Petrum, non Paulum, non Ioannem, aut alios Apoſtolos, ſeu quoſcumque alios homines, ſed Filium Dei, qui eſt ſapientia Patris, in quo ſunt omnes theſauri Sapientiæ & ſcientiæ Dei abſconditi, *ad Coloſſenſ. 2.* Cui omnia nota ſunt, *ad Hebræos 4.* &c. *Deuter. 2. quæſt. 1.* qui dicit Moyſi. *Exod. 4.* Ego ero in ore tuo. Et *Ierem. 1.* Ecce, dedi verba mea in ore tuo. Et *Iohan. 15.* Omnia quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis. Et *Lucæ 21.* ait Apoſtolis: Ego dabo vobis os & ſapientiam, cui reſiſtere non poterunt omnes aduerſarij veſtri. Hanc autem ſcientiam non ſolum tradidit vobis Deus per Patriarchas & Prophetas, & per ipſus Apoſtolos, à Spiritu Sancto inſtructos, quibus ait *Matth. 10.* Non enim vos eſtis, qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis. Sed etiam voluit docere per ſeipſum. *Matth. 5.* Aperiens os ſuum docebat eos.

Vnde Claudianus Poeta ait illi:

Impia tu noſtra domuiſti crimina vita,
Paſſus corporea mundum veſtire figura,
Affari, palam populis, legemq; fateri.

Hinc dicit Anto. in *ſua Sum. 4. part. tit. 31. c. 2. §. 1.* Quod authoritas Sacræ Scripturæ eſt magna, & maior eſſe non poteſt: quia à Deo eſt reuelata. Ideo dicitur *Pſalm. 118.* hic ante allegat. Declaratio ſermonum tuorum, qui, ſcilicet, ſunt à te, Deo proferente. Et vt ait Petrus in *ſua canon.* Spiritu Sancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines. Et de Paulo *ad Hebræos 1.* Multifarie, multiſque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, ſcilicet in veteri Teſtamento. Nouiſſimis diebus iſtis locutus eſt nobis in Filio, &c. vt ibi. Ex quibus patet dignitas Theologiæ à tam excellentiſſimo Doctore tradita, à quo proceſſit. Ex quibus ſupradictis conſiderantur origo, effectus & finis huius ſcientiæ, ex quibus laudatur ſcientia.

DEcimasexta consideratio;Etiam apparet eiusdem scientiæ excellētia ratione disciplinatus perfectionis. Nullus enim Philosophorū, aut Poetarū, vel Oratorum, aut aliorū Magistrorū cæterarū scientiarum in magnis Gymnasiis habuit tales discipulos. Nā Socrates habuit Platonē, Plato Aristotelē, Aristoteles Alexandrū Magnū, Plutarchus Traianū, Seneca Neronē, Mutius Publius Aquiliū Gallum, Cornelius Maximus Trebatium, Volusius Aulū Cassiliū, & quam plures alij, de quibus *in l.2.ff.de orig.iur.* quo ad scientiā legalē. Sacræ autem scripturæ discipuli sub Deo præceptore & doctore fuerunt Moyses, Samuel, Dauid, Abraham, Aarō, Ieremias, Esaias, & alij Prophetæ. In nouo quoque Testamento fuerunt Ioann. Baptista, quo inter natos mulierum non fuit maior, *Matt.11.* & Apostoli, cæterique discipuli ac fideles, quibus (vt dicit *ad Heb. 11.*) dignus non erat mundus. Alias tres rationes ponit Bernar. de Bust. ad demonstrandū eius excellētiam, *in 2.part. sui Rosar. in serm.29. in 2.part. in litera N. in fin.* post aliquas ex prædictis, sed cum non videantur mihi habere magnū saporē, ad illum te remitto: & in litera sequente, *quæ est N N. duplicata*, ponit, quomodo in se continent omnes alias scientias, ex quibus cōcludit illam esse digniorem, nobiliorem, & excellētiorem omnibus aliis scientiis. Ex quibus concludendum est, quod doctores Theologi omnibus quibuscūque aliis doctoribus sunt præferendi. Ex quo, vt videmus tam per concordata, quam per regulas Cancellariæ Apostolicæ, vbi beneficia debentur graduatis nominatis, preferēdi sunt doctores in Theologia: licet prępositus dictus Cardinalis *in proœ. decreti*, in fine dicat, quod in beneficiis cōferēdis pręferēdus est Canonista Theologo. Dicam amplius in glossis cōcordatorū, & infra.

DEcimaseptima consideratio;Scientia iuris canonici cæteris post Theologiam dignior est; quod multipliciter ostenditur, & maxime quod sit dignior scientia iuris ciuilis, in quo per consequens sit dignior omnibus aliis scientiis: cum scientia iuris Ciuilis sit dignior omnibus aliis. Quod ostenditur ex multis. Primo, ex eius necessitate; cum scientia iuris Canonici seu eius vtilitate: quæ necessitas ostenditur ex quinque.

Primo quidem, quantum ad fidei munitionē, & Ecclesiæ sanctæ Dei contra errores, & hæreses subortas. Licet enim in sacra scriptura quid credendum sit, contineatur plenissime; nihilominus multi errores & hæreses subortæ sunt in Ecclesia Dei occasione peruersorum hominum, qui aliter scripturam sanctam interpretati sunt, quam Spiritus sanctus efflagitat. Quocirca necessarium fuit ad habendum veram consonātiam scripturæ sacræ, vt sancti patres Spiritu Dei pleni simul conuenientes multa explicarent, exponerent & interpretarentur de scriptura sancta. Et ita illustrata veritate nubila propalarentur errorum, quod maxime factum est in quatuor vniuersalibus cōciliis, quorum Canones, & diffinitiones sanctæ, propugnacula, & lucernæ fidei nostræ sunt in Ecclesia sancta Dei. Vnde B. Greg. *in c. sicut 15. distin.* Quatuor concilia sunt quatuor libri Euangelij, quo se profiteri & venerari testatur, quare *in c. ignorantia. 38. dist.* dicitur, quod ignorantia mater cunctorum errorum, maxime in sacerdotibus Dei vitanda est, qui docendi officium in populis susceperunt. Sequitur ibi: *sciant ergo sacerdotes scripturas sanct. & Canones.*

Secūdo; prædicta scientia est necessaria ad morum informationem. Tradit enim hæc scientia Canonica plurima præcepta & documenta sanctæ matris Ecclesię, quæ ad religionem, pietatem, & sanctimoniam omnes homines maxime componunt. Iuris namque præcepta sunt honeste viuere, alterum nō lædere, ius suum vnicuique tribuere. *l. iustitia. §. iuris. ff. de iust. & iur. in proœ. Gregoriano*; quare optime conueni, huic loco illud *Prouerb.* Audi, fili, disciplinam patris tuis, ne dimittas legem matris tuæ, vt addatur gratia, id est corona capiti, & torques collo tuo gloss. i. fulgor perfectæ operationis, de quo habetur *1. d. c. in militare.*

Tertio, prædicta sciētia Canonica est necessaria ad discretionem graduum, & ordinum Ecclesiasticorum & litium, & iurgiorum terminationem. Crescēte enim Ecclesia ipsa Deo authore gradibus & ordinibus rite in ea dispositis; cum ad eos discernēdos, & lites, quas cupiditas effrenata, pacis æmula, quotidie generat, lex nō sufficeret Euāgelica, tam ab Apostolis quam eorum Vicariis per successiones temporum, statuta plurima sunt edita, quæ generali vocabulo Canones appellati sunt. Per quæ, & dispositionis in gradibus & ordinibus (quorum varietate ipsa Ecclesia tāquā Regina ornata est) distinctio haberetur, & noxiu humano appetitu suo iuris regulis limitato, iurgia Ecclesiastica sopirētur. Quare *in c. sacerdotib. dist. 38.* inter alia, quæ ipsis sacerdotib. sunt necessaria ad addiscendū, B. Hieron. ponit Canones: ergo sciētia Canonica est necessaria ad seruādā vnitatē Doctrinæ, & Religionis in Ecclesia Dei, cuius vna debet esse fides, & obseruantia pietatis: quod fieri nō potest, si non haberetur notitia regularum, sanctionum sanctorum patrum, quos Christus tanquam operis sui Vicarios Ecclesiæ suæ præesse voluit pastores, & doctores; quare *in c. nulli sacerdotum. 38. dist.* dicit Celestinus Papa, nulli sacerdotum liceat Canones ignorare, nec quicquam facere, quod possit patrum regulis obuiare.

Quarto; est necessaria ad multarū quæstionū solutionem, quæ in sacris Canonibus & sanctionibus sāctorū summorum Pōtificum sunt apertæ, & dilucidatæ, illius maxime sedis est fidei, & altissimarum causarum dubia plana facere, iuxta *c. quoties. & c. est fides 24. q. 1.*

Quinto; hæc sciētia Canonica est necessaria; quia in nulla alia sciētia traditur nobis perfecta doctrina ordinū & officiorum Ecclesiasticorū, sicut in canonica. Vnde, vt dicit vt prædictus Ioann. de Turrecr. *in proœmio decret. ver. ad præmiss.* manifesta est huius sciētię necessitas, vbi respōdet ad argumēta, quæ fiunt in oppositū, quod videbatur, quod nō esset necessaria attēta Theologia, quæ satis videbatur sufficere ad determinationem eorum, quæ sunt in scientia iuris canonici.

Pro sexta ratione dicit Hostiens. *in summ. in proœm. ibi; sua vtilitas*, quod hæc scientia affert magnam vtilitatem, vt inter iustum & iniustum, æquum & iniquum sciamus discernere. Vt honeste viuamus, alterum non lædamus, & ius suum vnicuique tribuamus, vt *in proœm. Gregoriano. §. ideoque lex.* Sed istud est proprium iuris ciuilis, vt infra dicam *in sequenti consid.*

Secundo; excellentia illius computabitur ex eo; quoniam, vt dicit Host. *in proœm. Gregoriano. versic. cui parti Philosophiæ supponatur.* Non est quærēdum, cui parti Philosophiæ supponatur, sed cui scientiæ tota Philosophia supponatur, & potest respōnderi pro canonicā, quæ omnia comprehendit. & dicit Ioan de Turrectem. *in proœm. decret. in versi. ad tertium.* Quod falsē Theologię partim, & Philosophię partim supponitur. Sed inquātū Philosophiæ supponit, est ea ratione, qua dicitur de sciētia iuris ciuilis, vt amplius dicā.

Tertio, eius excellētia probatur ratione finis, quę est eadem cum Theologia, vt scilicet ædificētur, vt dicit Host. *in d. proœm. sua fum. ver. quis finis. ibi: scilicet dicit vt ædificentur.* & ad hūc tendūt Theologi, & Canonistæ.

Quarto: excellentia huius ſcientiæ iuris canonici probatur ex eius digniori ſubiecto ad alias ſcientias: quod quale tamen ſit, ſunt diuerſæ diuerſorum opiniones. Et inter alias Hoſt. in loco præallegato dicit, quod ſubiectum huius ſcientiæ eſt fides catholica: cum, vt dicit, ſit materia. Sed hoc non approbat Io. de Turrecrem. in *loco ibi ſupra alle. ver. ad quintum.* cum, vt dicit, illud eſt ſubiectum in ſcientia, de quo & eius proprietatibus eſt principalis & totalis conſideratio talis ſcientiæ: ſed fides catholica non eſt huiuſmodi, de qua, & eius proprietatibus ſit tota ſcientia iuris canonici. Et etiam quia ſubiectum ſcientiæ debet complecti omne, quod determinatur in illa ſcientia: hoc autem non facit fides catholica reſpectu omnium, quæ determinantur in ista: igitur, &c. Et etiam fides eſt virtus Theologica, cum Deum habeat pro obiecto & fine. Vnde ſi ſubiectum alicuius ſcientiæ eſſet dicendum: magis ſcientiæ Theologicæ eſſet dicendum ſubiectum, quam iuris canonici, quod tamen non dicitur. Et vt finaliter ponam ſubiectum Ioan. de Turrecrem. omittendo alia, quæ reprobat, vbi ſupra. Eſt bonum ciuilitatis Chriſtianæ: ſecundum ordinem iuſti & recti, ſecundum leges, ſiue conſtitutiones canonicas per os ſanctorum patrum promulgatas diuinitus quod, vt dicit, ſi oſtenditur: Id ſubiectum in aliqua ſcientia, quod principaliter intenditur, & gratia eius omnia alia in eadem ſcientia conſiderantur. Sed omnia alia, quæ tractantur in ſcientia iuris canonici non alterius gratia tractati videntur, quæ communicatio ciuilitatis Chriſtianæ recte, & ſancte regatur ac honeſte viuatur, vt dicit Gregor. in *d. proœ. Gregoriano ſupra alleg.* Vel, vt dicit, ſcientia ſubalternans & ſcientia ſubalternata debent aliqualiter conuenire in ſubiecto licet ſubalternata addat aliquid ad ſubiectum ſcientiæ ſubalternantis, vt dicit ibi: ſed ſubiectum ſcientiæ moralis vt dicit Albertus, eſt bonum hominis, ſecundum quod homo: & ſubiectum ſcientiæ politicæ communicatio ciuilis ſecundum ordinē recti & iuſti, vt idem Albertus teſtatur. Ergo ſubiectum ſcientiæ iuris canonici, quæ morali ſcientiæ ſubalternatur, vt dicit idem de Turrecrem. in *dicto loco ſupra allegato. verſi. ad tertium.* ſit bonum ciuilitatis Chriſtianæ ſecundum ordinem recti, & iuſti, ſecundum leges, ſiue conſtitutiones canonicas per os ſanctorum patrum diuinitus promulgatas. Et hæ partes ponuntur ad diſtinguendum ſubiectum huius ſcientiæ à ſubiecto aliarum ſcientiarum humanarum practicarum. Quoniam ſcientia iuris ciuilis habet idem ſubiectum, quod ciuilitas Chriſtiana magis tendit ad ſaluationem animæ, & actus concernentes animam, quam ſcientia iuris ciuilis. Et ideo, cùm anima ſit corpori præferenda, vt eſt text. in *l. ſancimus. Cod. de ſacroſa. ct. Eccleſ.* videtur, quod etiam ſcientia iuris canonici ſit ſcientiæ iuris ciuilis præferenda, dicam infra.

Quinto: excellentia iuris canonici eſt cæteris omnibus ſcientijs præferenda propter vicinitatem, quàm habet ad Theologiam, quod probatur ſic: Scientia canonica eſt vicinior ſcientię diuinæ, quam ſit ſcientia ciuilis, & quæcūque alia: ergo concluſio vera conſequentia patet: quia ſicut gradus nobilitatis, & dignitatis inter intellectuales naturas attenditur penes maiorem proximitatem ad intellectum diuinum: ita gradus nobilitatis inter ſcientias recipiendus eſt penes earum maiorem ſimilitudinem cum ſcientia diuina. Aſſumptum probatur ex dictis per Ioan. de Turrecrem. in *dicto loco*, & ex his, quæ ante dixi.

Sexto probatur ex parte materiæ ſic: Materia iuris canonici eſt nobilior materia ſcientiæ iuris ciuilis, & quarumcunque aliarum ſcientiarum: ergo ſcientia iuris canonici eſt dignior cæteris: conſequentia patet per Ariſtotelem *1. de Anima.* vbi vnam ſcientiam dicit nobiliorem alia: quia mirabiliorum, & honorabiliorum eſt. Aſſumptum patet & eſt manifeſtum: quia ſcientia iuris canonici tractat de articulis fidei, de diuinis officijs, & Eccleſiaſticis Sacramentis, & documentis, quæ multa dignitate excellunt materiam, quæ tractatur in ſcientia ſcilicet ciuili, vt ſupra dictum eſt, & infra latius dicam: igitur, &c.

Septimo, oſtenditur ex parte finis ſic: Finis, quem intendit ſcientia iuris Canonici eſt ſuperior & altior, quam ſit finis ſcientiæ iuris ciuilis aut aliarum ſcientiarum: ergo ſequitur, quod ſcientia iuris canonici ſit cæteris nobilior. Conſequentia eſt bona, per Ariſtotelem vbi ſecundum ordinem finium ponit ordinem dignitatum inter diſciplinas. Aſſumptum eſt manifeſtum, quoniam finis ſcientiæ iuris ciuilis, vt procedit à fundamento fidei Catholicæ & doctrina Eccleſiæ, conſiſtit tantum in habitu elicito ex legibus gentilium, vt continetur in compilatione Digeſtorum: eſt felicitas humana nullo habito reſpectu ad beatitudinem alterius vitæ perpetuæ. Finis vero ſcientiæ iuris canonici non modo non eſt bonum hominis in perfectionem virtutum moralium: ſed ſecundum perfectionem infuſarum virtutum, quæ ad beatitudinem ſupernam præparant, & diſponunt.

Octauo: probatur, & oſtenditur ex parte ipſarum legum; quoniam lex & canonica regula eſt tanquam dirigens regulas, & corrigens leges iuris ciuilis. Ergo ſcientia iuris Canonici eſt dignior, & nobilior. Conſequentia patet ex terminis; aſſumptum vero patet *diſtinct. 4. per totum*, vbi oſtenditur, quod conſtitutiones principum Eccleſiaſticis conſtitutionibus non præeminent, ſed obſequuntur. *2. quæſt. 3. c. Euphemium.* Leges ſeculi ſacros Canones ſequi non dedignantur, & habetur *in Authen. vt clerici. & in Authen. de Eccleſiaſt. titu. in princip.* & eſt text. *in cap. clerici. vbi doct. de iudic.* de correctione vero habetur *in can. conſtitutiones. diſt. 4.* vbi dicit tex. *Conſtitutiones Principum contra Canones, & decreta Romanorum præſulum vel bonos mores, nullius momenti.*

Nono probatur eius excellentia ex parte conditoris. Conditor enim canonum eſt Papa verus Chriſti Vicarius, vniuerſalis Eccleſiæ paſtor. Conditor vero iuris ciuilis eſt Imperator, qui in protectionem Eccleſiæ, Papæ miniſter eſt, iurat illi fidelitatem, & defenſionem eccleſiæ. *c. tibi domino. 63. diſtinct.* Ergo videtur, quod ex hac parte etiam ſcientia iuris canonici ſit dignior, quam ſcientia iuris ciuilis. conſequentia patet, & aſſumptum. De conditore tamen iuris ciuilis aliter dicam infra, dum ponam eius excellentiam vltra alias quaſcunque ſcientias.

Ex quibus infertur, quod doctor iuris canonici pręferendus eſt doctori iuris ciuilis. & ita tenet Ioann. And. & omnes alij *in cap. clerici. de iudic.* dicit Ioann. de Turrecrem *in proœ. decreti.* Dicit tamen præpoſitus ibi, quod diceret bonum doctorem legiſtam præferendum doctorello ignaro Canonum, per text. *in c. quæ ipſis. 23. diſtinct.* cum narratis pluribus, quæ oportet ſacerdotes ſcire, ſubijcit, ex quibus omnibus ſi vnum defuerit, ſacerdotis nomen in eo vix conſtabit. facit gloſſ. *in verb. omnino. in §. ordinatione. in Authen. de monachis.* Ludouic poſt Angelum, & poſt eos Alexand. & dom. meus Iaſ. *in l. cū quid. ff. ſi cert. pet.* Arch.

in c. de

in capit. de quibusdam. 31. distinct. lege prima, Codic. de arbitru. lib. 11. lege prima, Cod. de annonis ciuilibus, eod. lib. dicam latius infra. Sed ibi dicit Præpositus, quod Ioan. And. *in capitulo primo, de consang. & affinit.* dicit, quod in beneficiis conferendis, præferendus est Canonista Theologo, nisi beneficium esset, vbi hæreses pullularent, secundum etiam Gem. *in d. c. Episcopos 17. dist.*

DEcimaoctaua consideratio: Cum hi versantur inter scientias iuris canonici, & iuris ciuilis, videndum est, an scientiæ dici possint. Et videtur, quod non: Eo, quia Legistæ vel Canonistæ, vt inquiunt Logici, non habent modum arguendi, nec cognoscunt per causas, sed nituntur tantummodo autoritate legis vel canonis; quia dicunt: *Ita Lex dicit, ita Canon loquitur.* Sed qui per causam non cognuscit; non scit; quia scire est res per causas cognoscere. Et secundum Aristotelem 1. *Posteriorum.* & 2. *Metaphis. & 23. quæstion. 7. capit. occidit. de testib. cap. cum causam.* & Rofred. *in princip. suorum libellorum.* per Ioann. And. *in proœm. sexto. in l. pupillus.* vbi Bartol. & Bald. *ff. de acquirend. hæredit.* per Angel. *in leg. qui Romæ. §. duo fratres. in decimaquarta columna. ff. de verbor. obligatione.* And. Bart. *in capit. clerici. in 5. colum. ibi: nam scire est rem per causam cognoscere. extra de iudic.*

Secundo facit; quia leges dicuntur amare simplicitatem, non subtilitatem, vt *l. sicut. circa fin. versicul. si debitori. ibi: hæc autem subtilitas iudicibus non admittitur. ff. quibus mod. pignus vel hypoth. soluitur. lege prima, Cod. vt actio. ab hæred. & contra hæred incip. ibi: nec propter nimiam subtilitatem, & in cap. dilecti filij. ibi: prouidentius & attentius, ne ita subtiliter; sed simpliciter, & pure. extra de iudic. c. capellanus. extra de ferijs.* cum multis aliis quæ allegari possent.

Tertio facit; quia lex est voluntaria, vt per Aristot. *in 1. de cœlo, & mundo not. gloss. Instit. de vsucap.* dum dicit, quod sufficit pro ratione voluntas. & probatur *in l. prospexit. ibi: quia ita verba faciunt ff. qui & à quibus.* & ibi: per quam durum est, sed ita lex scripta est, de intellectu cuius legis videatur Felin. *in cap. si quando. in 8. colum. extra de rescript.* & dom. meus Ias. *in l. non dubium. 7. colum. Cod. de legib.* Facit ad propositum. *l. non à iter. ff. de leg. 3. lege prima. §. si is qui. ff. de exercit.* Hinc dicitur, quod Principi placuit, legis habet vigorem. dicit text *in §. sed quod Principi. Instit. de iur. natur. gent. & ciuil.* & non omnium, quæ à maioribus nostris constituta sunt, ratio reddi potest. *l. non omnium. ff. de legib.* & subiungit lex sequens. *Et ideo rationes eorum, quæ constituuntur, inquiri non oportet, alioquin multa ex his, quæ certa sunt, subuertuntur.* & facit *l. benignius. ff. eodem. de legibus.* vbi dicitur; benignius leges interpretandas esse, quo voluntas earum cognoscatur: & pro certo illa lex, non omnium, est singularis & multum prodest Legistis, vt dicit Alex. *in Apost. ad Bald. in l. solam. Cod. de testib.* allegando Ang. *in d. l. omnium.*

Quartu facit; quia est opinatiua, & formidine permixta, & sic non certa & determinata, vt videtur probari *in §. responsa prudentium, in verb. opinionis. Instit. de iur. nat. gent. & ciuil. & in l. si me & Titium. in verb. subsisto. ff. si certum petat. & in l. seruum quoque. in verb. substitui non. ff. de procur.* Ex quibus iuribus patet, quod non sunt reprehendendi multi doctores, qui in eorum dubiis post quasdam rationes hincinde allegatas, dicunt finaliter, *cogita*, aut alia similia verba ad demonstrandum, quod tantum opinatiue loquuntur, & non decisiue, prout possunt facere ex prædictis.

Quinto facit; quia lex seu ars ciuilis, aut scientia non est passim necessaria, quoniam, vt habetur *in capit. licet de regul.* quæ spiritu Dei reguntur, non sunt sub lege. & quod Innoc. dicit *in capit. pastoralis. de offic. ordin.* vbi habetur, possunt cum tanta ratione regi, quod non subiicerentur exercitio legis, & not. dom. Abb. *in cap. Rex pacificus, in proœm. decretal.* & bonus text. *in Authent. de nupt. §. si vero. coll. 4.* Imo etiam, quod plus est, est variabilis, *capit. primo, de constitut. lib. 6. leg. non est nouum. cum ibi notatis. ff. de legibus. capit. non debet. de consang. & affin.* qui text facit tamen, quod non debet dici per hoc quin sit scientia, cum dicit text. non debet irreprehensibile videri, si secundum varietatem temporum varientur & iura: cum Deus etiam ex his, quæ in Testamento veteri statuerit, etiam in Testamento Nouo mutauerit. Nam, si Deus quandoque variet sua statuta & ordinationes, ideo & nos mutare possumus exemplo Dei, cuius actio nostra est instructio.

Sexto facit; quia notitia legalis & canonica non est vtilis, sed localis, vt *capit. super specula. ibi: quia tamen in Francia, & nonnullis in prouinciis Romanorum Imperatorum, nisi inquantum nituntur ratione, & non alias.* Et etiam Iudæi & Pagani non ligantur nec subiiciuntur Canonibus. *capit. gaudemus. de diuor.* Felin. *in capit. 1. in 11. colum. extra de constit.* Et etiam videmus quod quasi omnes patriæ & prouinciæ, imo etiam ciuitates habent sua statuta, etiam legibus & iuribus communibus repugnantia & contraria, quibus viuunt, secundum quod notatur *in l de quibus. ff. de legib. & in §. ex non scripto. Inst. de iur. nat. gentium, & ciuili.*

Septimo facit; quia non omnibus prouidit, cum non omnes casus possint sub lege comprehendi, vt dicit textus *in l. neque. ff. de legib.* Ergo talis cognitio vel notitia, non potest dici scientifica; quia scientia debet esse de immutabilibus æternis & determinatis, vt per Aristotelem 5. *Ethic.* & lex debet poni vniuersaliter & particulariter, vt per eundem Aristotelem in loco præallegato: quia particularia sunt infinita, quæ à nobis cognosci non possunt, sed cum sit de artibus humanis, impossibile est vniuersaliter verum dicere: quia est vtile in aliquo casu particulari oppositum legis obseruari, & de quo multa exempla possunt poni, vt patet ex notatis in *l. omnes populi. ff. de iustit. & iur.* per Bartol. *in 6. quæstione.* & per id quod notant Innoc. Panorm. & doct. *in capit. 1. de constitut.* dum dicunt, quod licet aliquando leges transgredi ex magna causa, de quo ibi plura per Felin. *in 14 colum. ibi, fallit septimo.* & per dom. meum Ias. *in l. non solum. §. morte, in 17. & 8. col. ff. de noui oper. nunt.* & Bart. *in rub. Cod. qui admit. & in capit. etiam si clerici. de iudic.* & per eundem Dom. meum Iasonem *in l. 1. in 2. col. C. de prec. Imper. offer.* vbi limitat dictum Innoc. duobus modis *in 2. colum.* & etiam dicit, quod hoc casu consulendus est superior, secundum doctrinam Lud. Rom. de qua ibi per dom. meum Ias. *& in §. ex maleficiis, in 3. col. Institut. de action.* dixi alibi *in consuetud. nostræ Ducat. Burgund. in tit. des iustices. §. 5. in gl. pour la premiere fois.*

Octauo; Nam nulla doctrina potest appellari scientia, quæ est verorum, & æternorum in veritate & impossibilium aliter se habere, cum, vt ait Philosophus *in 1. posteriorum*, quia nihil scitur, nisi verum, vt volu e Bal. *in c. 2 de constit.* vbi dicit, quod sciẽtia est entium, non eorum, quę natura aut ars renelauit. *Bal. in c. cum contingat de rescr.* Pet. de Anch. *in cl. 1. de concessio. præben.* per gl. *in l. si pater. ff. de hæred. instit.* probatur *in d.*

cap. qui occidit. 23. q. 8. sed legalis scientia & canonica est circa contingentia in humanis actibus extrinsecus contingent. aliter se habere, & diuersimode se habere. ex quo dicit Barb. *in d. c. si clerici. in 6. & 7. col.* quod lex adaptatur tempori, & est mutabilis, vt dixi: igitur, &c.

In contrarium tamen, quod ius ciuile, & canonicum sit scientia, probatur ex pluribus.

Primo, per text. *in proœm. ff. orum. circa prin. in verb. professores legitima scientia constitutos.* & ibi: *prima vestigia cuiusque scientiæ mediocriter tradentes.* & *in quarta col.* ibi; *& hi qui rudes adhuc legitima scientia capessenda aspirant. & in penult. col.* ibi; *nihil legitima scientia eis deerit.* & ibi; *hac sola scientia fidem habet mirabilem.*

Secundo; probatur per text. *in leg. 1. ff. de iustit. & iure.* ibi; *ius est ars boni, & æqui.* & ibi; *æqui & iniqui notitiam profitemur.* & ibi: *æquum ab iniquo separantes, & licitum ab illicito discernentes.* Nam si ius est ars, vt *ibi, & in proœmio Digestorum, in pen. col.* ergo est cognitio; quoniam vt dicit Philosophus *1. posteriorum.* Omnis ars & doctrina fit ex præexistentis cognitione, sicut contingit in iure; cum in eo distinguamus æquum ab iniquo, quæ distinctio fieri non potest sine cognitione, & non potest capi ars nisi pro habitu scientifico.

Tertio; probatur per textum cum gloss. *in l. 1. C. de studiis liberalibus, libro* 11. Dum ibi iurisperiti & medici dicuntur esse Philosophi veri profundioris scientiæ & doctrinæ.

Quarto; probatur; quia leges habent rationem & causam: ideo eam doctores, & præsertim legentes semper inuestigant quærentes de ratione dubitandi: Item de ratione decidendi. De ratione dubitandi: quia lex non fit nisi in casu dubio. *l. Labeo. ff. de Carbon. edicto. l. antiqua. C. de furtis.* In claris enim non opus est laborare. *l. continuus. §. illud. ff. de verbor. oblig.* Item quia de singulis dubitare non est inutile, vt *in prædicamentis Aristotelis*; & per gloss. *in leg. 3. Cod. de Summ. trinit. & fid. Cathol.* De ratione decidendi, vt intelligatur, quod est cum ratione facta, sicuti esse debet. *4. distinctio. cap. erit autem lex.* Et sic multis aliis omissis, constat ex his ius ciuile esse veram scientiam.

Quinto, quia constat, quod non est solum scientia practica, sed etiam speculatiua. Quoniam oportet prudentem iuris soluere nodos, quæstiones & controuersias, quæ nunquam etiam contigerunt, quod non potest fieri nisi per subtiles indagationes & per speculationem. Quo fit, vt quia subtiliter indagandum est, incedendum per argumenta, rationes & similia, & aliis variis modis secundum regulas iuris, quas decet habere nota, quod detestandi sunt illi qui tantummodo (vt sunt multi) vtuntur temeritate pro scientia, contra textum *in leg. quisquis. C. de postuland.* vel qui tantummodo vadunt per repertoria, & qui nihil volentes à se ipsis cogitare, timent consulere, vel pronūciare; quoniam id à doctoribus non reperiūt tactum, & hoc licet adsit bona ratio vel bonum simile, sed male; quia etiam, vt inquit Paul. de Castr. *in leg. Clodius. ff. de acquirend. hæred.* perniciosus est talis timor, & miserrimus est talis intellectus. Miserrimi enim est ingenij vti inuentis, & non inueniendis, dicit Boetius *de disciplina scholarium*, & dicit Fel. *in cap. cum ordinem in 4. col. extra de rescript.* Quod expedire consultationes per regulas generales, est officium procuratorum, & eorum doctorum, quos vulgus potitiuos appellat, & propterea etiam rationibus innitendum est, vt dicit text. in *l. 2. §. sed quia. Cod. de vet. iur. enucl. & in proœm. 6.* Natura semper nouas deproperat edere formas. Et quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio, *l. diuus ff. de restit. in integ.* Et quia, cum plura sint negotia, quam vocabula, non possunt omnes articuli sigillatim decidi, sed debet procedi per rationes, & similia, vt *l. non possunt. ff. de legib.* Imo, quod plus est, est certissima scientia; quia habet finem, quem non habent aliæ scientiæ, vt supra dixi, & habetur *in proœm. ff. col. pen.* habetque certissimas rationes, causas, & demonstrationes, vt peritis notum est, sed vt dicit Philos. *in 1. de animo.* vnde scientia dicitur nobilior altera, vel à subiecto nobiliori, vel quia est certior, vel propter vtrunque simul. Et de subiecto nobiliori dicam amplissime in duabus sequentibus considerationibus.

Sexto; imo non solum est scientia simplex; sed inter alias dignissima. Cum sit diuinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia, authore Chrysippo, vt *l. iustitia. ff. de iust. & iur. & Instit. eod. tit. in princ.* quæ est illius diffinitio, à qua non est recedēdum; quia secundum Philosophum *7. Metaphy.* diffinitio est sermo indicans quid sit esse rei per essentialia, & secundum Bald. *a rubr. C. qui admitt.* allegātem Boetium. Diffinitio essentiam rei claudit, & allusio siue etymologia intelligentiam rei. Et propterea dicit Bald. *in l. non fine. C. de bonis qualiber.* quod illud dicitur inesse, quod constat ex sui diffinito.

Septimo; quod plus est; non solum dicitur scientia: sed etiam sapientia, secundum Iurisconsultum, *in l. 1. §. proinde. ff. de variis & extraord. cogn.* qui dicit, quod sanctissima res ciuilis sapientia, & facit; quia secundum B. Thomam *2. 2. q. 1. art. 2. de dono scientiæ,* cognitio diuinarum rerum vocatur scientia; sed cognitio legalis est huiusmodi, per iura allegata, & bonus text. *in l. 1. C. de vet. iur. enucl.* vbi dicit text. Nihil tam studiosum in omnibus rebus inuenitur, quam legum authoritas, quæ & diuinas & humanas res benè disponit, & omnem expellit errorem, & sic sapientia. Quoniam, vt dicit glossa *in d. §. proinde.* Ciuilis scientia est sanctissima quo ad animam, & firmissima quo ad mūdum. Et dicit Philosophus ad Alexandrum: scientia est conseruatiua animæ, sicut sanitas corporis. Sed hæc scientia est huiusmodi: quia facit homines virtuosos, dirigens eos in Deum, tollens lites, rixas, controuersias, & alia, ex quibus sequi solent homicidia & omnia alia mala: ergo est conseruatiua animæ & corporis, & sic sanctissima quo ad animam, & firmissima quo ad corpus.

Octauo; cum, vt clarum sit, doceat, quid sit iustitia & eius effectus & quomodo iustitia sit administranda, vt habetur *ff. de iust. & iur. & Instit. eod. & quasi per totum.* Ergo est diuinarum rerum notitia cum iustitia de cœlo prospexit, & est essentia trinitatis, cum iustitia à iure descendat, & ius sit ars boni, & æqui, *l. 1. de iustit. & iur.* & dixi *in rub. des iustices, in princ. in commento consuetudinum Ducat. Burg.* vbi etiam posui, quomodo sit vtilis.

Nono; quia seipsum regere, est summa sapientia, vt per Philosophum *de regimine Principum*: sed hæc scientia nedum docet seipsum regere, sed etiam ciuitates, & prouincias, & totam Rempub. & omnem orbem terrarum: quanto fortius dicitur sapientia, probantur prædicta per text. *in Auth. vt omnes obediant iudic. princip.* Sine ea factum est nihil, & est præcipua omnium aliarū, cum per eam reguntur omnia: quia docet, Iurisconsultum habere docendi peritiam, dicendi facundiam, & discernendi copiam, interpre-

tandi

randi subtilitatem, solertiam, fidem, honores, mores, & laudabilem vitam. Notitiam iusti & iniusti, boni & æqui; & sic notitiam ipsius Dei, cum bonitas & æquitas sint essentiæ Trinitatis & ipsius Dei.

Quid enim plus operatur Theologia, dicam infra latius. Faciunt ad prædicta. *l. magistros. Cod. de professoribus & Medicis, libro decimo, lege prima. Codice de professorib. qui in vrbe Constantinopolitana. libro decimo, lege prima, ff. de Iustitia & iure. & Institut. eodem.* Vbi dicitur, quod ius est ars boni & æqui.

Decimo facit, quia ius ciuile est dogma omnium sapientum, vt dicit textus *in lege secunda, ff. de legibus.* & vera philosophia, & non simulata, *l. prima, D. de Iustitia & Iure.* Ergo est sapientia & scientia. Et si dicatur, quod sunt Legistæ, qui ita dicunt & asserunt, & non alij. Ad hoc est responsio, quod illis est credendum, cum sint periti in arte: peritis in arte credendum est. *capite fraternitatis. de frigid. malefic. capite significasti. lege secunda, de homicid. lege prima, circa princip. Digestu de ventre inspiciendo. l. semel. Codice de re militari. libro duodecimo.* Alexander *in consilio primo, & centesimo septimo, in secundo volumine.* post Petrum de Ancharano, *in quæstio. incip. in antiq.*

Vndecimo facit; quia professio iuris dicitur ars liberalis, vt est textus ad literam in *lege prima. Codice qui ætate, vel professio. libro decimo.* pro quo etiam facit *rubric. iunct. textus in lege vnica, circa finem. Codice de studiis liberalibus vrbis Romæ, libro vndecimo.* & dixi supra *ista parte in nona consideratio. versic. tamen.*

Non obstant adducta in contrarium.

Et primo, non obstat illud, quod dictum est in primo fundamento contrariæ partis, videlicet, quod Legistæ, vel Canonistæ non habent modum arguendi, nec cognoscunt per causas; quia vtrumque falsum est, vt supra satis declaraui. Et etiam, quia primo licet non habeant eundem modum, quem habent Dialectici, vel habent aliarum scientiarum professores, non propterea sequitur; ergo non est scientia: eo, quia habent alium modum scientificum & concludentem, secundum eorum rationes & causas, quod sufficit: cum quælibet scientia habeat diuersa genera loquendi in tantum, quod proprius modus loquendi est absurdus in alia, vt dicit Speculator *in titulo de aduocat. paragrapho nunc de exordiis. versic. quod si aliter.* Et sunt verba Augustini in *c. in ea locutione. trigesimaoctaua distinctione.* & dicit Philosophus in posterio. Vnaquæque scientia habet suas proprias imaginationes, rationes, & disputationes. Et bene; quia locutiones habent esse, secundum subiectam materiam, *lege si vno. Codice locati.* & secundum Philosophum primo Ethicorum. Tunc perfectum enunciamus, cum subiectam materiam loquimur. De quo etiam per Baldum in *lege data opera. circa med. Codice qui accusar. non poss.* Imo si bene inspiciamus, reperiemus, quod omnibus legibus obseruantur primo Regulæ Grammaticales, vt habetur per Lucam de Penna in *l. Grammaticos. Codice de professoribus & medicis. libro decimo.* Vbi ponit diuisiones Grammaticales, quæ obseruantur in Legibus, & etiam figuræ Grammaticales, vt habetur per Lucam de Penna in *lege prima, Codice de Consulibus, libro duodecimo.* Vbi ponit omnes figuras Grammaticales, & quod Legistæ eas obseruant. Et de vnaquaque dat textum, quem ibi videre poteris: & ne transcendam materiam, non transporto. Et etiam, si bene videamus iura nostra & argumentationes iurium, in his sunt obseruandæ regulæ logicales ad argumentandum. Primo, quo ad propositiones logicales, quomodo obseruentur, videatur Bartol. in *lege si is qui ducentum. paragrapho vtrum, Digestis de rebus dubiis.* Vbi ample declarat primam figuram logices. Et etiam Baldus in *lege testium, Codice de testibus.* Deducit decem prædicamenta Logices, quæ etiam sunt obseruanda in administratione iustitiæ, & in deductione iuris ciuilis ad effectum, prout etiam in argumentationibus sunt fere omnia media argomentandi Logices obseruanda, licet possit dici, quod vltra illa sint & alia. Et ideo inepte & male dicitur, Legistam vel Canonistam non habere modos arguendi: & omnes modos arguendi & argumentandi Logicorum habent Legistæ, & multos alios videre poteris per Albericum in suo Dictionario. in verbo, *Argumentum.* Quæ hic non transporto, cum sint impressa. Nec sunt redarguendi in hoc, quod non omnes modos argumentationum logicalium obseruant, aut quod vltra eos alios obseruant. Quoniam, vt inquit textus in *capite indignum, & in capite Eccles. 18. distinct.* Canones non sunt restringendi sub regulis Donati, nec etiam otiosis philosophorum scholis. Et facit; quia Legistæ sunt reales locutores, rebus & non verbis intendentes Quia non verbis, sed rebus leges imponuntur. textus in *lege secunda in fine. Codice commun. de legatis. in capite commissa. §. porro. de electio. in 6.* Et ideo Baldus *in lege veteri. Codice de contrahend. & committend. stipulation.* dicit, quod leges sunt veræ Philosophiæ legalis, & non Dialecticæ, & ponderat ad hoc illum textum, & concordat verba Ioannis Andreæ in *regul. infamibus. de regulis iuris in sexto.* qui dicit: *Absit, quod per sophisticationes verborum, naturam immutemus.* & ideo secundum eum, *capite primo. de confessi. in sexto.* ex mente Didymi ad Alexandrum: Non autem bene loquendi discimus, nec facundiæ Oratorum Rhetorúmque operam damus, cuius officium est, falsitatis sermonibus figmentare mendacia, & innocentiæ fidem confertæ criminibus, ac parricidij reos accusare piissimos. Qui dum putant se alienæ laudis fructum per iniquam victoriã se rapuisse, nesciunt munimentum suæ conscientiæ perdidisse: pro quo facit textus in *capite sedulo, decima octaua distinctione*: qui præclarissime ad propositum loquendo, dicit: *Cordi casto linguam exercitatam conferre non audeant, & putant præponendas esse verbis sententias, sicut præponitur animus corpori, debéntque veriores, quam disertiores audire sermones, sicut prudentiores, quam formosiores amices habere.*

Item & secundo, quia, vt ex supra deductis clare demonstratum est, Legistæ & Canonistæ cognoscunt per causas & rationes. Cum ratio legis dicatur ipsa anima legis, *ff. de pactis.* Et strictius est obseruanda, quam ipsa lex, secundum Baldum in *lege quicunque. Codice de seruis fugitiuis. & in l. non dubium. Codice de legibus in 5. column. in leg. si quis sermo. Codice de furtis.* Vbi dicit, quod ratio est sicut anima, & verba sunt superficies. & in *dicta lege non dubium*, dicit, quod est spiritus viuificans legem, & dicit Panormitanus in *consilio primo, in tertia columna, in primo volumine.* quod ratio est sicut spiritus & anima. Et idẽ dicit Bal. *in l. nemo. in princ. Cod. de sentent. & interloc. omn. iudic.* quod ideo Francigenæ tantummodo allegant legem, nisi pro ratione in ea contenta. Et dicunt, *sic est ratio legis*, non autem sic dicunt, *sic est lex*, vel, *sic lex di-*

fit, sed & quod fieri debet, *l. sed & si licet. in fi. ff. de off. præsid.* sed leges deberent vbique seruari. *l. leges sacratissimæ. C. de legib.* Et omnis quantúcunque iustus, subest legi, sed non exercitio eius, not. Pan. *in c. omnes anima. de consi. & in c. Rex pacificus.* Et sentit Philosophus to. *Eth.* quod non tantum propter iuuenes, sed etiam propter senes facta est lex.

Ad sextum vero fundamẽtum, in quo dicitur, quod doctrina legalis & canonica, est variabilis & mutabilis. Respondetur, quod illud dictum ita simpliciter dictum, est falsum. Nam, quantum ad ius naturale, vel gentium attinet, probatur, vt *in §. sed naturalia. Inst. de iure nat. gent. & ciuil.* vbi dicit, quod talia sunt immutabilia. Et idem dicit de iure diuino. vt ibidem notatur, *& in l. ex hoc iure. de iust. & iur. ff.*

Quantum vero ad ius ciuile, quia ius nostrum est tripartito collectum, vt in *§. fin. Inst. eod.* dicitur, quod, licet immutetur aliqua constitutio: non tamen scientia iuris immutatur: cum talis immutatio fiat secundum regulas iuris, quæ volunt sic fieri necessitate vel vtilitate sic exigente, *cap. non debet. de consang. & affin.* Lex enim debet deseruire tempori *cap. si sternitatis. 24. dist. & c. erit autem lex. 4. dist.* Et quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio, *l. de ætate. §. ex causa. vbi est text. ff. de interrog. act.* Et ideo etiam Deus Omnipotens, ex his, quę in testamento veteri statuerat, nonnulla in nouo mutauit. *text in cap. non debet. in prin. extra de consang. & affi.* Ob quod Panorm. *in d. c. non debet.* dicit, quod licet scientia sit de incorruptibilibus & impossibilibus aliter se habere, vt habetur *s. Posteriorum.* non tamen expedit, vt detrahatur scientiæ iuris, quasi non sit scientia, ex eo, quod immutemur in aliquo: quia omnino est scientia, vt ibi dicit. Pro quo etiam faciunt, quæ notantur per eundem Panorm. *in cap. 2. in penult. column. ver. sed reducendo ad concordiam. extra de probat.* & per eundem *in c. fin. column. 5. de consuetud.* vbi secundum eum, potest ex causa induci consuetudo antiqua damnata, & etiam fieri statutum contra consuetudinem: quia hoc fit ex mente legis, quæ est ipsa lex: & facit; quoniam secundum varietatem temporum & locorum, etiam remedia & canones medicorum expedit immutari: & tamen immutatio eorum: quia sit canonibus medicinę, sic dictantibus, non arguit defectum, sed potius bonitatem & scientiam: ergo idem in iure nostro dicendum est: quia quod medicamenta morbis, hoc exhibent iura negotiis, vt est textus *in Auth. hoc constitutio innouat, in princ. coll. 8.* & dicit Bald. *in l. vnica. in prin. C. de caducis toll. in 2. col.* Quod sicut medicus obseruat tempora & loca; sic etiam Iurisperitus. De quo dicto dixi *in commentariis nostris super consuetud. Ducat. Burg. in §. 2. in gloss. fin. tit. de confiscationib.* Et quomodo ratione loci varientur iura & consuetudines: vide Aluarot. *in c. 1. §. item si fidelis. quib. feud. amit. in vsib. feud.* & Dom. meum Ias. *in l. iustitia. in fin. de iust. & iur. ff.* vbi allegat prædictum verbum Bald. *in loco supra allegato.*

Ad septimum fundamentum, in quo dicitur: Quod non omnibus prouidet professio legalis; ergo non est scientia: quoniam hoc est falsum; Quia imo lege vel ratione legis, vel simili, possunt omnia decidi, vt dictum est ante, & facit text. *in l. fine oportet. §. sufficit. ff. de excusat. tutor. & in cap. secundo requiris. in fin. de appell. extra.* & vbi sub authoritate legis, potest etiam allegari ratio naturalis, ratione legis vel simili deficiente, & notat glo. *in c. consuetudo. 1. dist.* Facit etiam text. *in c. de quibus. 20. dist.* vbi ponit, ad quos fit recurrendum, cum sacrosanctæ Scripturæ autoritas non occurrit: dicit etiam ad exempla esse recurrendum. Et quia ita sit, seu fieri potest: igitur constat scientiam istam esse speculatiuam scientiam, & habere suos modos arguendi & rationes decidendi. Et sic constat nõ esse verum, quod sit impossibile, quod lex vniuersaliter verum dicat, cum sit vtile oppositum legis in aliquo casu obseruari. Quoniam imo in tali casu opposita lex, quantumcunque generalis, recipit restrictionem, vel iure vtilitatis, vel necessitatis, vel congruentiæ, vel verisimilitudinis, vel honestatis, vel etiam aliis de causis, prout expedit. Et hoc omnino ex præcepto legum, quæ mandauit sic fieri restrictionem, vt *l. cunctos populos. cum ibi plene notat. C. de sum. trin. & fide cathol. in l. omnes populi. ff. de iust. & iur. l. vt gradatim ff. de muner. & honor. in l. fi. §. in computatione. C. de iure delib. in l. serui nostri. C. de noxal. l. nec auus. ff. de emancip. lib. l. 2. § merito. ne quid in loco pub.*

Ad octauum fundamentum satis responsum est supra, respondendo ad sextum & quartum fundamentum, & vitra dicitur: quod notitia iuris sit scientia verorum & æternorum in veritate, & impossibile se habere aliter: cum sit certa & determinata, habens certum finem & terminum.

Determinatoria consideratio; Posito ergo pro firmo, quod ius ciuile sit scientia, excellere debet & exceuit omnes alias scientias, & debet inter omnes scientias dici nobilior & dignior quoniam multa sunt, ex quibus scientiæ nobilitas commendari potest, videlicet, origo, effectus, & finis, in quibus comprehendimus subiectam vtilitatem, conditorem & necessitatem.

Et quia primo ab institutione seu origine vniuscuiusque scientiæ, origo seu exordium capiendum est *in proœmio ff. eorum. § sed cum vos. l. 1. vers. iustitiam namque. ff. de iust. & iur.* quos textus Bal. ponderat ad hoc, in *l. argentarius. § . ea. ff. de edend.* Ideo de origine iuris primò videamus. Et licet dici possit, generaliter omnem scientiam fuisse à Deo ortam, cum omnis ratio supernæ scientiæ, vel terrenæ creaturæ in eo sit, qui est caput earum & autor. text. est in *cap. legimus. de neo. o Hieronymo. §. si . vers. quanto rutis . 37. dyst. cap. 1. de summa trin. l. 2. ff. de legib. cap. reuertimini. 16. quæst.* Et ideo dicitur *Eccles.* 24. Ego ex ore Altissimi prodij. Et *Baruch*, 3. Hic, scilicet Christus, adinuenit omnem viam disciplinæ, & dedit puero suo Iacob: tamen magis particulariter considerando.

Origo iuris est à Deo immortali, quem alij dixerunt Iouem, alij Apollinem, alij Mercurium: sed melius dicendum est, non insequendo fabulas antiquorum, sed Archidiaconum, & Præpositum, in *proœm. decret.* Leges à Deo Optimo processisse. Cum enim Adam citatus fuisset, & data eidem fuisset lex, ne de fructu arboris vesceretur, legem accepit, quam statim violauit, & iuris ordine seruato, pœnam sustinuit: quia exclusus fuit è loco, in quo positus fuerat sub lege, ne de fructu illius vesceretur. Qui cum de inobedientia argueretur à Domino, quasi autori exceptionem obiiciens: causam criminis in coniugem: imo in coniugis autorem conuertit, dicens: Serpens me decepit, & mulier, quam dedisti mihi sociam. ipsa me decepit, & comedi *de pœn. dist. 1. c. serpens.* Sicque litigandi, & vt vulgariter dicimus, placitandi forma in Paradiso videtur experta. Hęc non ignorauit Propheta *Psalm.* 88. Veritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit.

hospite tutus, fugeret pudor: fugeret honestas, vtrumque fides (vt verbis Ouidianis vtar) in quorum locum fraudes, doli, vis, tyrannis, substituerentur. Vnde, quid enim sunt Regna nisi latrocinia, remota iustitia? dicit diuus August. *li.4. de ciuit. Dei c.4.* Et dixi ample *in rub. Des iustices, in pr. super consuet. ducat. Burg.* vbi etiam vide iustitiam ortam esse à Deo, & eius vtilitates. per quas demonstraui, quod effectus illius demonstratur in hoc, quod est vtilis sibiipsi, omnibus & Reipublicę, quæ hic non transporto. Vnde etiam Plato amorem legis & iustitiæ mortalibus infundendum esse consulebat, quod sine lege non vlla Respubl. sed nec exiguus hominum cœtus, nec parua quidem domus perduraret, vt *dixi supra*. Et lex (vt inquit Tullius) vinculum est ciuitatis, fundamentum libertatis, æquitatis, frons, mens, animus, consilium, sententia ciuitatis: vt corpora nostra sine mente; sic ciuitas sine lege suis partibus & neruis, sanguine ac membris vti non potest: Facit *l. quam & Demosthenes. ibi: ciuitatis compositio communis.* secundum quam omnes decet viuere, qui in ciuitate sunt.

Quod enim stamus, quod incedimus, quod viuimus tuti, quod dominia rerum affectamus, quod tandem diuina & humana non violantur, id iuri totum legibusque debemus: hęc eleganter, vt omnia, Cicero significasse mihi videtur, qui ait: nihil in ciuitate diligentius retinendum, quam ius ciuile, quo sublato, exploratum esse nemini posse quid suum, quid alienum, quid à patre accepturus, quid liberis porro relicturus foret; nihil denique inter mortales æquabile, nil concors remaneret: proinde eum, qui ius ciuile contemnat, non iudiciorum modo, sed & publicæ vtilitatis vitæque communis vincula refellere: cum & Imperator noster *in Authenticis* scribit, dicens: lege fieri, quod patria habitetur caute, propriæ facultates secure retineantur, iudiciorúmque processus iustitia ornetur. Leges enim imperio, vt decreta patrum sentiunt, humana coercetur audacia, tuta redditur inter improbos innocentia infesta inimicorum iacula proteruntur, potentésque frenis, manicisque (vt cum Cassiodoro & Propheta loquar) ferreis constringuntur. Vt merito dixerim, sicut à cæteris humanis disciplinis salubritatem; ita à lege ipsam peti, ipsam obtineri salutem, quod legis custodia pro Philosophi sententia certa sit incorruptionis consummatio. Ex qua vna pendet quicquid vitę, quicquid concordiæ, quicquid ciuilitatis, morum, honestatis, æquitatis, boni, & quicquid vsque vniuerso rei existat, quo non succurrente omnia mundi Regna (teste Cassiodoro) pessundarentur. & pro Platonicorum assertione, ipsa vitæ humanæ compago dissolueretur, & iuxta dictum Augustini supra allegatum; Regna non essent nisi latrocinia. O igitur pulcherrimum omnium Regnorum decus! O singularem vniuersorum præsidium, fiduciæ, priuilegium, prærogatiua securitatis perfectę! O salubertima nostrorum medicina morborum! O vera non ciuitatis solum, sed totius Reipublicæ anima, vita beata, vita fœlix, aurei seculi mater & Regina! Quæ pulchre florere facit quodcunque aspexerit, & quæ regalibus suis sceptris omnia complectitur, fouet, tuetur, moderatur. O pax populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, nutrimentum gentis, gaudium hominum, cura languorum, temperies aeris serenitas maris, terræ fœcunditas! Hinc dicit Aristot. *li.2. Topic.* Iustitia Regentis est vtilior subditis, quam fertilitas temporis, solatium pauperum, hæreditas filiorum, & sibimetipsi spes futuræ beatitudinis, vt ait Cyprian. *lib. de 12. abusionib.*

Et effectus huius extendit se ad nobilitatem, & vtilitatem, quæ ex iure seu iuris ciuilis dispositione, & sic ex iustitia, à qua ius descendit, sequitur: quoniam ex ipsa huiusmodi scientia nobilissima homines fiunt nobiles, vt habetur *in l.2. §. fin. ff. de excus. tut. l. prouidendum. C. de postul.* vt per Bar. Bal. & Doct. *in proœm. ff. or.* per Bar. *in 1. const. C.* per Alex. *in consil. 15. col. pen. & consil. 18. in fi. in 1. vol. & consil. 94. col. 2. ver. sed ita eod. vol.* & per Fel. *in c. quanto. de magistris. cum vulg.* & dixi *in consuet. nostrie ducat. Burg. in tit. Des droitts & appartenances à gens mariez. §. 19. in gl. entre gens. in prin.*

Et etiam: quia huiusmodi scientia ciuilis facit professores eius in orbem terrarum solenniter principari, & sedere in aula Imperiali, vt dicit Azo, *in proœm. Instit.* & propterea dicit Angel. de Perus. *in l. cum salutatum. C. de sen. passis.* Quod licet Papa non recipiat ad osculum pacis: tamen Vrbanus Papa recepit eum ad osculum pacis.

Et etiam Doctores iuris ciuilis alium effectum consequuntur ex huiusmodi scientia: quia sunt immunes ab hospitiis militum, vt dicit tex. *in l.3. vbi etiam gloss. C. de muner. patrim. lib.* 10. Imo versantes circa huiusmodi scientiam vocat Philosophus magnificos, vt habetur 4. *Ethic.* & ita etiam eos appellat tex. *in 1. const. C. & in proœ. Institutionum.*

Et habent multa priuilegia, de quibus per Alex. *in l. Centurio. in 5. col. ff. de vul. & pup. sub.* & per Lud Bologninum *in Auth. habita. in primis quatuor folius. C. ne filius pro patre.* qui dicit, quod Doctores iuris ciuilis habent centum triginta priuilegia, vt ibi videre potes, & de aliquibus infra suis locis dicam.

VIgesimaprima consideratio: Sicut videmus scientiam iuris ciuilis laudandam respectu effectus: sic & finis ex effectu resultantis, qui alius esse non potest, nisi quod ad eum omnia referuntur, ad quę cognitio pertinet, teste Cicerone. Ad hæc enim tendit iuris ciuilis cognitio, vt non solum nos ipsi erectitudine quadam instituamur, sed & proximo bene velimus, pro pacéque & securitate hominum propaganda laboremus: quoniam ea est præcipua legis ratio, vt omnis pellatur improbitas, & virtus ipsa vigeat & florescat. Nam quis nesciat nisi iners iniuriarum mult. temeritate, sæuitia, iniquitate humana omnia premi & profligari, & non esse Regna, nisi latrocinia, vt sæpe ante dictum est in *præc. consid.*

Et hoc est quod dicit Cic. *li.2. de legib.* vbi ad ciuium salutem, ciuitatum incolumitatem, hominúmque vitam beatam & quietam leges esse adinuentas attestatur, & satis iuribus demonstratur, per tex. *in l.2. §. posthac deinde. ff. de orig. iur.* vbi Bal. colligit, quod ciuitas non potest stare sine iurisperito: cum leges tendant ad conseruandam Rempublicam, ciuitatis & hominum congregationem. Quapropter legalis sapientię finem, quę item ad humani generis conseruationem & concordiam tendit, eo esse nobiliorem nemo inficiatur, quod homine nihil sub cœlo sit nobilius. Cum (teste Cicerone) quędam sit cum Deo cognatio: seminaq; in nobis à diuina origine profusa esse dicantur, quibus & consequens erit, etiam hac nostra scientia nihil esse præstantius, quando nobilissimo ipsa fine decoretur. Atq; ita ex Ciceronis scientia Legem in optimis rebus esse habendam merito concludendum est. At fine cognito, quo pacto ad eum perueniatur, nouisse non erit inutile. Et sane iuris nostri Principes quidem illa cæterum prægnantissima, iuris præcepta tradiderunt, vt porro honeste viuamus: nemini damno, omnibus vtilitati, ius suum vnicuique

tribuamus, ex quibus iustitiam consectemur. Cum iuris præcepta sint hæc. *l. iust. §. 1. ff. de iust. & iur.* Quæ præcepta, quamuis numero tria, sub vna tamē vitę honestate duo alia comprehēdi poterūt: nisi Iurisprudentes hoc velut genere posito aliarū, quæ vel alioquin comprehenderentur, specierum enarratione omnem ambiguitatis nubem detegere voluissent. Vitę igitur honestatem latiori patere præcepto nemini potest esse incognitum. Ad hanc honestatem iuris studiosus quā commodissime accedet, si ante omnia Deum colat & timeat. Hoc in breuiusculis quibusdam præceptis Pythagoras iussit, quod in libris de *legibus* Cicero vsurpauit. Cuius lex prima, quam posuit, ad diuinum cultum pertinet, ad Diuos, inquit, caste adeunto, pietatem colunto, Huc Plato 10 *lib. 4. suarum legum* iussit. Qui licet vniuersum populum exhortetur, vt pro se quisque in eorum numero collocetur, vt Deum veneretur; præcipuis tamen legum obseruatoribus expedire. Finis enim legum tendit ad notitiam boni & æqui, hoc est, ad notitiam ipsius Dei, in quo sunt bonitas & æquitas essentialiter. Cum nomen domini, quod est Christus, est ipsa iustitia. *c. anima c. 11 q. 3* ad separationem æqui ab iniquo, liciti ab illicito, discretionem & exhortationem bonorum ad premium, quod est diuinum & æternum Quoniam qui custodit legem beatus est. *Prouer. 29.* & vt habetur *Sap. 1.* Iustitia immortalis est; quia fecit homines dignos immortalitate æternæ gloriæ. Et teste Cicerone *in libro de somn. Scipionis*, Omnibus, qui patriam auxerint, adiuuerint atque seruarint, certum esse in cœlo diffinitum locum, vbi sempiterno æuo fruantur. vt dicit Baib. *in c. ecclesia. in 7. col. ver. 3. facit. de iudic.* Cuius etiam finis tendit ad vtilitatem tam sibi ipsi, cum per eam honeste viuere doceatur. *l. iustitia. ff. de iust. & iure. hic ante alleg. §. iuris præcepta. Inst. de iur. nat. gent. & ciuil.* Et habetur *Eccl. 4.* Pro iustitia agonizare, pro anima tua & vsque ad mortem certa pro iustitia, Deus expugnabit pro te inimicos tuos. Et etiam habetur *Psalm. 44.* Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatē, propterea vnxit te Deus tuus oleo lætitię præ consortibus tuis. Et in tantum profuit Traiano infideli: quoniam precibus Gregorij fuit à pœnis inferni eductus, vt refert Lucas de Penna *in l. 2. in 3 col. C. de exact. tribu. lib. 10.* Ioan Fab. *in proæ. Inst. §. 1.* G Benedicti *in sua repet. c. Raynu. in verb. Et vxorem nomine A . elasiam. nu. 602. de testam.* vbi etiam refert, quod ait Cicero *lib. 3. de Off.* Quod qui veram gloriam adipisci vult, iustitiæ fungatur officiis: quæ etiam omnibus & Reipublicæ vtilis est, prout dixi amplius *in rub. Des iustices. in prin. in consuet. ducatus nostris ducat. Burg.* Alias quasdam vtilitates posui in considerationib. quę tendunt ad demonstrandum effectū & finem huius scientiæ, tam particulariter, quam omnibus & in genere.

Nonne etiam fuit vtilis in cœlo? cum vt habetur de Lucifero, qui voluit fieri similis Altissimo, propter quod prælium factū est in cœlo, & pugnauit Michael cum Dracone: ita quod per iustitiam fuit pugna intellectualis, per quam deiectus fuit Lucifer, vbi habetur *Esaia* 14 Quomodo cecidisti Lucifer, qui mane oriebaris? Et *Apoc. 12.* Et factum est pręlium magnum in cœlo: Michael & angeli eius prælibabantur cum Dracone, & Draco pugnabat & angeli eius, & non valuerunt, neque locus inuentus est eorum amplius in cœlo & proiectus est Draco ille magnus, serpēs antiquus, qui vocatur Diabolus & Satanas, qui seducit vniuersum orbem, & proiectus est in terram, & angeli eius cum illo missi sunt: & sequitur: nūc facta est salus, &c. propter verbum testimonij sui, quod fuit tale, scilicet, iustitia mediante, quod ex quo maiorē locum sibi non debitum vsurpare volebat, poneretur in remotiori, secundum quod iura dictant, *l. neminem, C. de offic. magistri milit. & c. præcipimus. 93. dist.* quæ tunc ita erat apud Deum, sicut nunc est apud mundum: quoniam, vt supra dixi, dicitur *Prou.* Dominus ab initio possedit me, & cum eo eram semper cuncta componēs, & sint postmodum per ora Principum iura promulgata.

VIgesimasecunda consideratio: Alio etiam modo laudandam & magnificandam dicemus esse hāc nostri iuris scientiam: quoniam si quid in honore & excellētia sacræ Theologiæ dicitur aut reperitur, multum esse extollendam censeremus, si ad legis scripturæ honorem quam maxime pertinere comprobamus: diuinam sane Theologiam, quibus immensis laudibus eius professores extollant, neminem præterire potest, vt qui omnibus sine delectu doctrinis & scientiis omnes præponendam esse dicant, omniumque scientiarū Reginam esse testentur diuina & humana ei tribuētes, & iam non vsque, sed in æthera quoque: quin & illas quondam Luciferi sedes eam collocantes. Quod si verum est, sicut id ipsum & nos quoque verum esse fatemur, vt supra diximus & probauimus, quis negabit legalem scientiam esse nobilissimam? Euidentia siquidem veritatis, compertum est Theologiam tanto iuris scripti patrocinio niti, tanta eius lucubratione adiuuari, vt si legitima illi sustuleris, si legum ab ea fulcimenta separaueris, velut sterilis, arida & manca, modicique in humana ditione momenti sit apparitura. Cum Theologia ad duo insignia sese extendere dicatur speculationem & actionem, certe si aliquam ipsa sui vtilitatem pręstare velit, in solis speculatiuis finibus non remanebit, sed & ad vitæ actiones, ad humanus actus moderandos sese accommodet necesse erit. At hoc posterius totum nostrum est. Cum enim tota vitæ actiuæ in tribus consistat. vt viuatur honeste, nemo lædatur, & suum ius integrū tectumve persistat & constet: quod tria ista nullius alterius, quā legali traditione cognoscantur; consequens erit totum illud quicquid ad virtutes, ad vitia aliaque humanæ vitæ actiones pertineat, à nostro potissimū iure Theologus mutuetur. Si igitur diuina mater Theologia quoniam secundum vnam ex diffinitionibus, quas in secundo sententiarum Petrus Lombardus tradidit, peccatum nihil aliud est, quam voluntas consequendi retinendique, quod iustitia vetat. Si de peccato illi negotium sit, si de eo, quod sancta prohibet iustitia sit discretiua, interque lepram & non lepram iudicatiua, quo id præsidio faciet? An sola & nuda rerum diuinarum illi sufficeret speculatio? non est arbitrandū. Augusta igitur legum scita sacrosanctaque nostrorum patrum decreta adibit: vtpote quod propria subiectaque iuris scripti sit hæc materia: quoniam nec peccatum esset, si lex non esset. Sed quid in re aperta tam anxie laborandum est? tolle ex quatuor sententiarum libris iuris positiui documenta, non solum illos explumabis, sed & tota distinctionum capita in fine tertij: vbi de mendacio, de periurio, de consiliis patrum disseritur: quin & quartus ipse totus, qui de baptismo, de coniugio, de pœnitentia, de clauibus Ecclesiæ tractat, concident & interibunt. Paria de magnis illis iuris elegantium summam in scriptorib. sentire veritas cogit. Ex quibus si legum, tum diuinarum, tum humanarum iussa demantur, vniuersus ille tam insignis tantorum patrum labor exarmabitur. Adeo in seipsa parum Theologia in humanis actibus operabi-

operabitur, nisi legum fulcro velut tibicine sustineatur: nec id iniuria fieri, quod illæ ambæ processiones affinitate cognoscantur. Ex eisdem enim autoribus Moyse & Prophetis processerunt, qui non solum rerum diuinarum, sed & legis cognoscendæ campum aperuerunt: imo vtraque ab ipso optimo maximoque Deo originem assumpsit, vt supra ample demonstratum est. Et ideo dicit Lucas de Penna *in rubric. de profess. & medicis. lib. 10. Cod.* Quod scientia legalis est pars Theologiæ: imo effectualiter vtraque habet idem subiectum, quicquid dicant multi, qui non intellexerunt, neque originem, neque effectum, neque finem illius, qui dicere voluerunt non habere in subiectum. Cum verum subiectum ipsius scientiæ sit Ius, cuius diffinitio est, quod est ars boni & æqui: quæ quidem bonitas & æquitas sunt essentiæ ipsius Dei, cum dicatur *Luc.* 18. Nemo bonus nisi Deus, & etiam *Marci* 10. & habetur *Iob.* 34. *cap.* Absit à Deo impietas & ab omnipotente iniquitas, & orbem terræ in æquitate iudicabit. *Psalm.* 9. & 66. Et illius scutum est æquitas, quod est iustitia, vt habetur *Sap.* 5. & vt dicit Aug. *in lib. de pœnitentia.* Tanta est æquitas ipsius Dei, quod quicquid homo fecerit, laudabilem in suis factis Deū inuenit. Si recte egit, laudabilem inuenit per iustitiam præmiorum: si peccauerit laudabilem inuenit per iustitiam suppliciorum: si peccata confessus ad recte viuendum redierit, laudabilem inuenit iustitiam indulgentiarum. Semper enim rectus & iustus est Dominus, & fidelis absque iniquitate. *Esaiæ* 1. & ipsa æquitas est pars iustitiæ, vt dicit sanctus Thom. 2. 2. *qu.* 80. imo inest ei, vt dicit idem sanctus Thom. 2. 2. *qu.* 120. *ar.* 1. Cum ergo finis effectus iuris non sint aliud, nisi bonum & æquum, quæ sunt essentiæ Dei, non est dubium, quod ita Deus potest dici subiectum in scientia iuris, sicut in scientia Theologica. Cum etiam vtraque tendat ad notitiam diuinarum rerum, vt supra dictum est, Vnde ergo, si immortalibus titulis, eminentissimis præconiis, laudatissimis prædicationibus Theologia digna iudicari debet (vt debet & quidem meritissimo) quæ per lapideum Iouem celeberrima, quæ excellentissima nostræ legalis scientia erit & maiestas, & amplitudo, qua sine ea ipsa Theologia quantum circa hominum vitam, & actiones versatur, consistere nequeat, vel quæ sanctissimi iuris nostri præstantior, quæ prærogatior vel colligi, vel æstimari dignitas poterit, vt quoties magna illa Theologia celebrationum decoramentis extollitur, toties & legalis scientiæ candor eiusdem laudis, vel præcipuam partem communionis participationisque iura sibi vendicet. Hæc Zasius *in suis orat. post rep. l. 2. ff. de orig. iur.* vbi satis ample ponit laudes iuris ciuilis.

VIgesimatertia consideratio; Visum est hic, quomodo Theologia participat cum scientia iuris Canonici & ciuilis, & quod etiam est quædam similitudo inter ius Canonicum & ciuile, ita quod illæ tres scientiæ præcedere debent, & excellunt omnes alias scientias, & de aliis inferiorib. infra amplius dicetur. Sed quia quandoque deficiunt constitutiones Papales & in defectum earum allegantur dicta Hieronymi, Augustini, Ambrosii, & Gregorii, aliorumque sanctorum Doctorum, quorum dicta sancta mater Dei Ecclesia veneratur, si in decisionibus causarum inducatur lex ciuilis, quæ omnino disponit cōtrarium, quod eorum seruabitur in foro Ecclesiastico. Videtur primo, quod dictum sanctorum lege repulsa. *cap.* 1. 20. *dist.* vbi post constitutiones Romanorum Pontificum seruanda iubet ipsorum dicta sanctorum magnanimiter retinenda, & promulganda. Et cum de legibus nihil dixerit, ideo id omisisse videtur. *l. quicquid. ff. de verb. obl. l.* 1. *§. si autem ad desertum. C. de cadu. toll. c. ad electus. de tempore ordinand. c. is qui in prin. de sen. excomm. lib.* 6.

Secundo facit; quoniam si Canones præferantur legibus, vt supra dictum est, multo fortius dicta sanctorum, cum etiam Canonibus præferantur. *c. in canonicis.* 20. *dist.* nll. quod probatur eo, quia videntur repræsentare personas sanctorum, quæ videntur autoritate diuina potius, quam alia loqui: quoniam ex quo loquuntur diuina inspiratione, videntur accusare Christum, qui eos accusat. *ar. c. sacerdotes.* 6. *q.* 1. *l.* 2. *C. de statuis & imaginib.* 8. *q.* 1. *c. qui.* Si enim Ecclesia sanctorum patrum dicta approbet, quomodo ea recusare poterit, cum eandem potestatem ex approbatione habeant, quam ex constitutione. *l.* 2. *§. ne autem. & §. sed neque. C. de veteri iure enuclean.*

Tertio; imo quod fortius est, videtur; quod leges Principum in causis Ecclesiasticis sint repellendæ, ne diuinis rebus præsidentes videantur secularibus negotiis implicari, 96. *dist. cap. cum ad verum. in fin.* illicitum namque est, eum, qui modo se in ordine sanctissimorum Episcoporum Ecclesiasticis immiscere tractat. *ead. dist.* [illegible] ad sacerdotes enim Deus voluit, quæ in Ecclesia dispensanda sunt, pertinere ad seculi potestates *ead. dist. c. si* [illegible] in toto facit pro hac parte. Et quoniam sancti Doctores Ecclesiæ sunt ampliori gratia Spiritus sancti, ita amplior scientia aliis nedum Regibus præcellentes rationi magis probantur adhæsisse. Vnde hoc exemplo Nathā propheta Dauid Regem increpauit, & Daniel nulla alia potestate functus, nisi quia ex reuelatione diuina præsumpsit, iudices à populo constitutos condemnauit. 2. *q.* 7. *c. nos si competenter. §. sed notandum. ver. item Daniel.*

In contrarium tamen; quoniam etiam videtur; quod ex sententia Rom. Pontificis leges sint diuinitus per ora Roman. Principum diuinitus promulgatæ. *c. nemo.* 16. *q.* 3. Nam & beatus Petrus Princeps Apostolorum secundum leges seculi, causas Ecclesiasticas iudicabat 6. *q.* 1. *c. beatus. in fin.* & Greg. in causis Ecclesiasticis ex Romanis legibus sumpsit argumenta. 2. *q.* 1. *c. leg. in fin.* & Augustin. *ea. l.* [illegible] *cap.* 1. *nomen.* sensatus est enim qui credit legi Dei, & lex illi fidelis. *Eccles. c.* 33.

Secundo facit; Quoniam infames sunt ex Ecclesiæ statuto, qui Christianæ legis normam abiiciunt, sicut qui Ecclesiastica statuta contemnunt. 6. *q.* 1. *c. infames. in prin.* Item nullæ accusationes iudicibus Ecclesiasticis admittuntur, quæ per leges seculi prohibentur. Hæc enim sunt sanctorum patrum vestigia *ead. q. canones sequentes.*

Item & tertio Papa iubet sacræ scripturæ legibus se subiectum. 25. *q.* 1. *c. sacrosanctam.* Ergo & causæ Ecclesiasticæ, in defectum Canonum, maiori eis debent ratione subesse, vt iuxta ipsarum diffinitiones terminentur. ad idem 50. *dist. c. si ille.* 10. *dist. c. si adiutorium. & c. seq. vsque ad fi.* 16. *q.* 6. *c. inter memoratos.*

Quarto; nam ex quo leges per Rom. Pontifices sunt receptæ, ita habendæ sunt, ac si essent per Rom. Pontificem promulgatæ. Omnia enim nostra facimus, quib. à nobis autoritas impertitur. *l.* 1. *§. sed neque. C. de veteri iure enuclean.*

Quinto; Quoniam leges sunt præferendæ, ex quo in ordine literæ præferuntur regulis patrum, *c. quis aut lege.* 54. *dist.* quoniam si in ordine, ergo in obseruatione. *l. heredes. ff. ad Trebel.* Ordo namque verbo

ad partes pro excellentia vtriusque scientiæ, sed nihil decidunt. Ideo adhuc sub iudice lis est.

. Et inprimis, capiam fundamenta pro Medicis tuendo eorum partes, ponendo multa vltra posita per doctores nostros Iuristas, quæ primo referam; deinde fundamenta Medicorum, tandem aliqua addam. Inter cæteros Iuristas reperio, quod Barba. *in cap. clerici. de iudic.* melius cęteris hanc materiam disputauit. Et primo dicit, quod in hoc vult stare tanquam agnus coram tondente, nec vult alicui molestus esse, & adducit in medium illud, quod scribitur apud Philosophum *in 3. alias in 1. Ethicorum.* opus morale, vt dicit, sumpsit, non vt sciamus, sed vt boni efficiamur; & sic philosophia moralis non est introducta, vt per eam sciamus, ex quo datur intelligentia quædam ad Iurisconsultum nostrum *in princ. ff. de iust. & iur.* dum dicit veram, nisi fallor, philosophiam, non simulatam affectátes: vt non sit philosophia ad sciendum, vt boni homines fiant, vt probatur *in l. iustitia. §. iuris præcepta. ff de iust. & iur.* Ergo non est scientia, vt dicit dominus Abb. Panorm. *in d. cap. clerici.* Nam scire, est rem per causam cognoscere, vt *in 1. Posteriorum, & in 1. Physicorum*, dicitur. Tunc etiam opinamur vnumquodque cognoscere, cum causas cognoscimus primas, & principia prima vsque ad elementa, *cap. qui accedit 33. q. 8.* Ergo sequitur, quod non est scientia facultas ciuilis, aut canonica, sed est quædam philosophia moralis, per quam homines inducuntur ad bonum faciendum, & ad euitandum malum, & se habet vt Imperatrix. faciat illud Horatij;

Oderunt peccare boni virtutis amore,
Oderunt peccare mali formidine pœna.

Et *l. 1. in princ.* & ibi glossa *in ver. meus. ff. de iustit. & iur.* Ergo eo respectu excellentior est naturalis Philosophia, Metaphysica, aut Medicina; vt dicit Barb. *in d. loco* pro suo primo fundamento. Sed istud fundamentum est plus, quam debile, cum pręsupponatur falsum. cum satis supra *in 4. consid. huius part.* probauerim, legalem facultatem esse scientiam habentem suas causas & modos arguendi. Imo magis dicitur scientia, quam physica & medicina, vt statim probabo.

Secundo Barb. adducit text. *in c. non sane. 14. q. 5.* vbi Gratianus ponit verba August ad Maced in quibus præmisit Medicos legum aut canonum doctoribus: & clarum est, quod ex ordine literæ validum est in iure argumentum, vt *in leg generaliter. §. quod ergo. ver. ordinem scripturæ. ff. de fideic. lib.* notatur plene *in cap. cum dilecta. extra de resc.* vbi per Felyn. & dicit ipse Barba. quod dicit *in c. decernimus. extra de iudic.* Ergo præferuntur Medici Legistis. Ad istud fundamẽtum dabitur responsum clarum, tenendo partem contrariam, vbi simili modo arguetur pro parte contraria.

Tertio idem Barb. adducit text. quem dicit esse singularem, coniuncto dicto Bar. *in leg. 1. C. de Comitibus & archiatris. libr.* 12. vbi dicit, quod Medicus Principis aut Papæ æquiparatur Ducibus & Vicariis Principis; & obtinet locum Comitis primi ordinis, quem gradum non habet legum doctor Consiliarius Principis, vt notatur *in l. iurisperitos. ff. de excus. tutor.* Ad istud est facilis responsio; quod ex quo tenet primum locum inter Medicos, quod ratio est, quod aliqua dignitate decoretur: sed non dicit, quod ille, qui inter Consiliarios Principis tenet primum locum, vt est Cancellarius, qui dicitur quæstor vel præfectus prætorio, sit minor eo, cum etiã sit supra Duces, Comites, & Vicarios, vt supra ample dictũ est *in 6. parte. in 1. & 2. consid.* vbi ample de Cancell. & eius præeminentia seu excellentia: & etiam *in d. part.* posui de primo Medico Principis, qui stat longe post Cancellarium.

Quarto; pro suo fundamento dicit, quod illa scientia est nobilior, cuius subiectum est nobilius, vt dicit Philosophus *in 1. de anima:* sed subiectum philosophię naturalis, vt dicit, est nobilius subiecto legum: est enim subiectum corpus physicum, vt mundus, &c. quæ in eo sunt, vt stellæ cœli, planetæ, elementa mixta, homo, animalia irrationabilia: de quibus philosophus proprietates & passiones considerat, & hęc subiecta sunt nobiliora subiecto legum, quod est iustitia in politica conuersatione.

Quod autem cœlum, intelligentiæ, & planetæ sunt nobiliores ipsa iustitia ciuili, apparet: quoniam, vt dicit, sunt corruptibiles in simplices, & perpetuæ causæ sunt eorum, quæ in mundo sunt, à quibus ratio & natura rerum dependet, & omnes eius operationes inferiores Et vt dicit: Legalis potentia est quædam operatio variabilis. Ipsa etiam anima humana nobilior est, sine comparatione, potentia legali, & ipsa iustitiæ communicatione; cum sit subiecta, simplex & perpetua, & eodem modo est dicendum de intelligentiis superioribus, vt habetur *in lib. de anima.*

Similiter; & ipse homo videtur nobilior ipsa iustitia legali; quia causa efficiens & finalis sunt nobiliores ipso causato, vt *cap. cum cessante. extra de appell. leg. adigere. §. quamuis. ff. de iure patro.* & habetur *in lib. de causis.* & facit *l. cum quam. C. de fideicom.* sed iustitia est effectus causatus ab homine, & etiam ad finem inuentus; ergo non est nobilior ipso homine, & per consequens scientia illorum est nobilior scientia legali.

Et eodem modo probo; quod subiectum medicinæ est nobilius subiecto legis. Nam subiectum medicinę est corpus humanum animatum; sed subiectum legis est iustitia communicatiua; ergo subiectum medicinæ est nobilius subiecto legali; eo, quia homo est dignior; quoniam est nobilissima creaturarum. Nam causa efficiens alicuius operationis est nobilior effectu à se producto, iuxta illud: *Manus tuæ, Domine, fecerunt me.* & probatur *in lib. de causis.* Ergo homo est nobilior iustitia politica, & communicatiua, & sic nobilius est subiectum medicinæ, quam legis, & per consequens est nobilior scientia.

Pro responsione præcedentium persuasionum, seu talium, qualium inductionum necesse est demonstrare errorem ita arguentium, qui in omnibus errant extrauagando terminos, & aliter sumendo, quam sumi debeant. Nam, non est verum, quod homo sit subiectum in Metaphysica, Philosophia, & Medicina, quæ omnes res supra declaratæ, sunt subiectum in illis scientiis. Sed in philosophia naturali subiectum est cognitio rerum naturalium, & effectus illarum, quæ sunt factæ causa hominis; cum omnia hominis causa facta sint, non solum medicina: sed etiam planetę, cœlum, terra, aer, aqua, omnia elementa, iustitia, ius, & omnes aliæ res quæcunque sint. Ita, quod homo in qualibet scientia est ita subiectum in vna, sicut in alia: & vnaquæque scientia est ita subiectum hominis, sicut alia; cum, vt dictum est, hominis causa facta sint omnia, vt dictum est ample supra *in 2. part. in 1. cons* ad quam recurre, ad demonstrandum, quod omnia sunt sub homine, & non quod homo vni rei subiciatur, & non plus vni, quam alteri: imo omnes quęcunque res, quæ sunt in mundo; & à Deo creatæ subiiciuntur homini, vt ibi ample dixi, præter rationem, cui subiicitur homo, & non ratio homini; vnde, vt ait Seneca ad Lucill. Si vis omnia tibi subiicere, subiice te rationi,

vt dicit gloss. *in ver. rationis. in c. ex eo: de elect. in 6.* de qua do. meus Ias. *in l. dedi ila premere. § si liber. ff. de cond. ob causam. & in l. quoties in 6. & 7. col. Cod. de rei vendic. & in l. illam. C. de collat.* Sed nihil aliud est lex, nisi quod ratione consistit, *1. dist. cap. consuetudo.* Imo ratio est anima legis, *l. cum pater. §. dulcissimi. ff. de leg. 1.* Quoniam per rationem restringitur, ampliatur, & ducitur, vt tenet Fel. *in cap. ex part. in fin. extra de constit.* Pan. *in c. fin. in c. 3. col. extra de rescript.* Petr. de Anch. *in consil. 254. in 2. coln.* Item & magis errant, qui tali fundamento vtuntur, dicendo, quod subiectum in scientia legali sit iustitia politica, & communicatiua, cum verum subiectum sit ius, quod ars boni & æqui, quæ sunt essentiæ Deitatis, vt supra dictum est. Ex quo subiectum ipsius scientiæ legalis potest dici Deus. Sicut in Theologia vno respectu, tamen licet alio quam ad Theologiam. Cum licet Deus sit subiectum in Theologia eodem respectu, scilicet, quia considerat Dei proprietates, & operationes, ex quo est eius verum subiectum secundum Philosophum: *Posteriorum.* & dixi supra *in 2. consid.* sic etiam scientia legalis: quia considerat bonitatem & æquitatem, quæ sunt partes iuris; & ideo cum sint essentiæ & proprietates, & operationes Dei, qui circa bonitatem & æquitatem operatur; ideo subiectum in illa scientia legali est ipse Deus, vt ample supra dixi, & scientia medicinalis solum habet respectum ad sanitatem corporis, & non animæ, nec morum; quod tamen facit sciẽtia legalis: quoniam ea ratione qua homo potest dici subiectum in medicina, quia medicina habet respectum ad sanandum corpus; eadem ratione, & digniori posset dici subiectum in scientia legali; cum medicina habeat respectum ad illum sanandum, & scientia legalis ad illum bene regendum & gubernandum. Et non solum hominem in specie prout medicina, sed totum hominem in genere, & in Republica, quæ homini priuato præferenda est: circa quam versatur scientia legalis, non autem medicina: & sicut secundum communem opinionem, & illorum; quia non vltra voluerunt dicere, quod subiectum iuris ciuilis est homo politicus, & rationalis dirigibilis constitutionibus legalibus in bonum & in notitiam diuinarum atque humanarum rerum, vt supra dictum est. Ita homo non simpliciter, sed ægrotus dirigibilis ad sanitatem ex constitutionibus & ordinationibus medicinalibus est subiectum in medicina: sed non potest dici, quod homo sit simpliciter subiectum in medicina; cũ homo sanus non subiiciatur medicinæ: quoniam, vt habetur *Matth. 9. Marc. 2. & Luca 5.* Non est opus medico valentibus, dicit Iesus Pharisæis. Cui Christo credendum est; cum, quæ dicit, vera sint, & verum est testimonium eius: & ideo non potest esse verum, quod hoc simpliciter sit subiectum in medicina: quod adhuc, quod plus est, potest semper dici in scientia legali; quoniam licet dici possit, quod quæ spiritu Dei reguntur, non sint sub lege; verum est, quantum ad exercitium: sed quantum ad rationem legis semper homo subiectus est Panor. *in cap. omnis anima. de consib.* dixi supra *in 4. consid.* Nec est etiam verum, quod iustitia sit magis corruptibilis, & quod cœlum & intelligentiæ, seu planetæ cœli sunt magis incorruptibiles, quam iustitia. Cum sit constans & perpetua voluntas, vt habetur *Instit. de iustit. et iur. in princip. & in l. iustitia. ff. eodem.* & dixi supra, vbi satis probaui, quod non est variabilis, nec commutabilis.

Et si dicatur; quod causa efficiens sit maior causato: ergo etiam sequitur, & in hoc non est dubium, quod omnes aliæ scientiæ, imo inter alias plus medicina honoratur; cum homo sit causa efficiens illarum; & homo non est factus propter medicinam, sed medicina propter hominem; quia homo est dignior quacunque scientia; imo quacunque re mundi; cum omnia eius gratia facta sint. dixi supra ample *in 2. part. in 1. consid.* ex quo sequitur, quod prædicta fundamenta Barbatię non militant.

Quinto; Barbatia pro medicis adduxit aliud fundamentum, & dicit, quod illa scientia est nobilior altera, cuius finis est dignior; quia omnis laus in fine canitur, & omne agens agit propter finem, & finis est, qui mouet agentem, & est causa causarum, vt dicit Philosophus, & probatur *in leg. eam quam. Cod. de fideicom.* sed finis Philosophiæ naturalis est dignior, quam finis legalis censuræ, quod demonstrat, vt dicitur: quia finis intentus a natura in Philosophia est felicitas actuum humanorum; sed finis legalis censuræ non est felicitas actuum humanorum; ergo finis naturalis Philosophiæ est dignior fine legalis censuræ. Quod, vt dicit, apparet, finis legalis censuræ est felicitas quædam circa quoddam communicari secundum ciuilem conuersationem; talis autem non est vera felicitas actuum humanorum, vt probatur *in lib. Ethic.* & eodem modo est dicendum de medicina, vt finis medicinę sit dignior fine legalis censuræ. Nam finis medicinæ est conseruatio substantiæ & essentiæ hominis; finis autem legis est conseruatio qualitatis & accidentis; quia bona & honesta conuersatio; in alijs autem substantialis, & conseruatio substantiæ & formæ est dignior finis, & magis necessarius fine qualificatiuo & cõseruatiuo qualitatis, & vt dicit, hoc est clarissimum; quia substantia est dignior accidente; quia accidens est in esse, vt volunt Philosophus 5. *Ethicorum. & in l. ... ff. si cert. petat.* Pareat mihi autoritas domini And. Barb. quia non bene considerauit finem legalis scientiæ. Quoniam, si vidisset Ciceronem, aut de eo recordatus fuisset, & seq. allegandis, non dixisset finem legalis scientiæ esse talem, quem dicit. Nam Cicero *lib. 2. de leg.* ad ciuium salutem, ad ciuitatum incolumitatem hominumque vitam beatam & quietem leges esse inuentas attestatur, & satis iuribus demonstratur per tex. *in l. 2. §. post hæc dein. de. ff. de orig. iuris.* vbi Bald. dicit, quod ciuitas non potest stare sine iurisperito; cum leges ad conseruandam Remp. ciuitatis, & etiam finis legis est conseruatio pacis inter homines vt dicit Alber. *in rub. ff. de legib.* Et sic finis legalis scientiæ non solum tendit ad conseruationem vnius hominis in specie, puta talis, aut talis, sed omnium & totius Reipublicæ. Et tamen finis medicinæ non tendit ad conseruationem vniuersalis status hominis. Cum medicina sit tantum pro ægrotis: quoniam, vt dictum est, non est opus medico bene valentibus, *Matth. 9.* Nec est in potestate medici facere hominem quẽtumcumque specialem immortalem; iuxta illud *Psalm.* 87. nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt? quod non est medicorum suscitare: sed solius Dei. Vnde dicit: Confitebuntur tibi; quia si aliquos mortuos suscitari contigerit, non à medicis, sed à Deo solo rediuiuos faterentur, prout ita declarat illum textum Archid. *in cap. conuertimini. § hæc enim medicit. de pœn. dist. 1.* Item & sic. Ex quo finis legalis scientiæ tendit ad conseruationem Reipublicæ; finis vero medicinæ consuetudinem priuatorum hominum est præferenda scientia legalis. Cum vtilitas publica præferenda sit priuatæ, *leg. vtilitas publica C. de princip. lib. 12.* & ibi Luc. de Penn. Nam bonum gentis diuinius est, quam bonum vnius hominis, vt dicit Philosoph. 1. *Ethic.* Et apud Platonem iustis-

tutissime illa ciuitas traditur instituta, in qua proprios quisq; nescit affectus. 8. *dyl. in princ.* hinc Tull. *de offic. l. 3.* Natura quidē consequimur, vt communem vtilitatem nostræ anteponamus: vt enim leges omnium salutem, saluti singulorum anteponunt, dicit Luc. de Penna in *l. 1. Cod. de collat. fund. patrim. li. 11.*

Item medicina tendit solum ad conseruationem corporis: sed legalis censura ad conseruationem hominum Reipublicæ, & animæ, quoniam ad verum diuinatum atque humanarum notitiam tendit, vt dicit *gl. in l. 1. §. proinde. ff. de var. & extr. cogn. in ver. sanctissima.* vbi dicit, quod scientia legalis est sanctissima, quoad animam: quia eius præcepta concordant cum diuinis Docet enim honeste viuere, alterum non lædere, & ius suum vnicuique tribuere; ex quibus non solum corpus conseruatur, ciuitas & Respublica: sed anima seruatur; quoniam in his tribus pendent leges & Prophetæ, sed anima præferenda est corpori & quibuscunque rebus, *l. sancimus. C. de sacrosanct. Eccles.* & satis supra demonstraui, qualis sit finis legalis scientiæ, ratione cuius etiam videtur legalis esse æquiparanda scientiæ Theologicæ, quæ cum supra scripserim, nolo hic transportare. Ex quibus constare potest, quod nulla est comparatio finis legalis scientiæ ad finem medicinæ aut philosophiæ naturalis, & tamen in centuplo sit dignior finis legalis scientiæ fine medicinæ & philosophiæ.

Sexto, Barbatia adducit aliud fundamentum, & dicit, quod nulla doctrina possit appellari scientia; nisi quæ est verorum & æternorum in veritate, & impossibilium aliter se habere; quoniam, vt dicit, scientia est verorum, secundum Philosophum 1. Poster. & Commentatorem in 3. de Anima. & fac. text. in *c. qui ociadit. 23. qu. 5.* & quod voluit Bart in *l. 2. §. quod obseruari. ff. de suram. calum.* quoniam nihil scitur nisi verum: vt voluit Bald. *in c. a. 1. de consilii.* vbi dicit, quod scientia est Entium non eorum, quæ natura, aut ars reuelauit. Bald. in *c. cum contingat, de rescind.* Petrus de Anch. in *clem. 1. de consess. prab.* & per gloss. in *l. si pater. ff. de hered. instit.* probatur in *d. c. qui occidit.* Sed philosophia est huiusmodi, & legalis censura est circa contingentiam in humanis actibus extrinsecus cōtinentibus aliter se habere, & diuersimode se habere, ideo dicit, quod lex adaptatur tempori, & est mutabilis ex veritate temporum. *& dist. ca. non erit autem lex. c. non debet. de consang. & affin. c. pen. de cler. non residen. cap. suggestum. de decimis. l. ex facto ff. de vulgar. & pup.* Et per consequens videtur, quod Doctor Philosophiæ, aut medicinæ sit præferendus Doctori Legum, seu Canonum.

Ad istud fundamentum est amplissime responsum supra in hac parte, in 4. consider. ibi; Ad quartum. & ibi ad sextum. vbi satis probaui, quod scientia legalis sit immutabilis, licet quandoque mutetur ex illa aliqua constitutio: non tamen per hoc dicitur mutabilis aut variabilis; cum omnia semper fiant cum ratione, quæ est anima legis; & sicut quandoque Medicus mutat medicinam ratione loci aut temporis etiam in vno & eodem tempore, & per hoc non dicitur facere contra scientiam suam, sic etiam dicendum est de Iurisperito, aut alio habente potestatem mutandi aliquas leges: sed cum scientia legalis non sit in totum mutabilis, prout nec scientia medicinalis. Ideo est certa, & vera in genere, sicut ipsa medicinalis scientia.

Septimo; pro parte Medicorum adduco alia fundamenta, videlicet, quod sunt honorandi. Quoniam, vt habetur *Eccles. 38.* Honora Medicum propter necessitatem: etenim illum creauit Altissimus; à Deo enim est omnis medela, & à Rege accipiet donationem, disciplina Medici exaltabit caput illius, & in conspectu magnatum collaudabitur. Altissimus de terra creauit medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam. Vbi ample constat, quod Medici sunt honorandi, & quod medicina est à Deo. Sed ad hoc dico, quod ex origine ipsius non est tam honoranda, quam scientia legalis; cum medicina sit de terra, & iustitia de Cœlo prospexit, vt supra dictum est; & ideo à digniori loco dignior dicitur argumento eorum, quæ dicuntur de matrimonio, quod est dignius Sacramentum: eo, quia in Paradiso fuit celebratum, & ordinatum. *Genes. 2.* Erunt duo in carne vna, prout ample dixi *in consuet. nostris Ducatus Burgund. in rubr. des droicts & appartenan. à gens mariez. in princip.*

Octauo; facit text. *in l. 1. §. medicorum. ff. de var. & extraord. cogn.* vt ibi dicit textus, quod Medicorum eadem causa est, quæ & professorum, nisi quod iustior quo ad petitionem salarij: ex quo in hoc diminuitur de eorum honore. Cum ex quo mercenarium operam non spernunt, non amplius inter Philosophorum professores numerantur, vt dicit text. ibi: *An Philosoph.* & ideo ex quo Legistæ non petunt salarium, sed eis datur honorarium, sic dictum: quia honor est donati & cui datur. vt dicit gloss. *in verb. honor. in d. l. 1. §. est & tam.* Quidam enim tamen si honeste accipiuntur inhoneste tamen petuntur, vt dicit text. Ex quo text. clare constat, quod status Aduocatorum est honorabilior, quam Medicorum, eadem causa.

Nono; per illum tex. hic ante allegatum dicitur, quod Medici præsunt corporibus humanis: Legistæ vero rebus: sed corpus præferendum est rebus: cum sit dignius, quam res: & digniora sunt, quæ dignioribus præferuntur, vt *in Auth. de defens. ciuit. §. nos igitur. colum. 3.* igitur Medici sunt præferendi Legistis, Ad hoc est supra responsum, quod licet Legistæ præsint rebus, & habeant eas subiectas: habeant etiam non solum corpus ad instruendum ipsum, quomodo alterum lædere non debet, honeste viuere, & ius suum vnicuique tradere debet, *l. 1. §. de iust. & iur.* & dixi antea sed etiam præfertur animæ, quam instruit, & docet (vt etiam prædixi) quæ pretiosior est corpore. Igitur.

Decimo facit; quia leges impediunt cognitionem veritatis. Medicina autem facit ad eam deuenire, quod sic probatur per dictum Auer. *in fin. 2. Phys.* vbi dicit: Ille, in quo congregatur consuetudo & comprehensibilitas veritatis, non habet impedimentum à veritate, sed impedimentum semper est à falsitate, vel saltem ab eo, in quo non est veritas, neque falsitas, vt *in logic. & 2. Meta. Aristot. text. u com. 14.* quantam vim habeat consuetudo, leges ostendunt, in quibus inuenes apologus plus animo applicabiles, quam summæ veritatis: & tamen medicina, ex quo est sententia speculatiua, & per speculatiuas acquiritur cognitio veritatis, vt dictum est ante. Igitur cognitionem veritatis impediunt leges, quam medicina amplectitur: & per consequens Medici Legistis sunt laudabiliores. Sed ad prædicta est satis responsum, ex quo non solum scientia legalis est practica, sed etiam speculatiua, vt dixi. Igitur, &c.

Vndecimo facit: quia Iuristæ, vt Iuristæ non possunt esse prudentes. Igitur non possunt esse ciuiles. Consequentia patet ex d. Philosopho 2. *Polit.* qui di-

fit, sed & quod fieri debet, *l. sed & si licet. in fi. ff. de off. præsid.* sed leges debereot vbique seruari. *l. leges sacratissima. C. de legib.* Et omnis quantùcunque iustus, subest legi, sed non exercitio eius, not. Pan. *in c. omnes animæ. de consi. & in c. Rex pacificus.* Et sentit Philosophus 10. *Eth.* quod non tantum propter iuuenes, sed etiam propter seoes facta est lex.

Ad sextum vero fundaoẽtum, in quo dicitur, quod doctrina legalis & canonica, est variabilis & mutabilis. Respondetur, quod illud dictum ita simpliciter dictum, est falsum. Nam, quantum ad ius naturale, vel gentium attinet, probatur, vt *in §. sed naturalia. Inst. de iure nat. gent. & ciuil.* vbi dicit, quod talia sunt immutabilia. Et idem dicit de iure diuino. vt ibidem notatur, *& in l. ex hoc iure. ff. de iust. & iur.*

Quantum vero ad ius ciuile, quia ius nostrum est tripartito collectum, vt in *§. fin. l. i. eod.* dicitur, quod, licet immutetur aliqua constitutio: non tamen scientia iuris immutatur: cum talis immutatio fiat secundum regulas iuris, quæ volunt sic fieri oecessitate vel vtilitate sic exigeote, *cap. non debet. de consang. & affin.* Lex enim debet deseruire tempori *cap. si necessitate. 24. dist. & c. erit autem lex. 4. dist.* Et quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio, *l. de ætate. §. ex causa. vbi est text. ff. de interrog. act.* Et ideo etiam Deus Omnipotens, ex his, quę in testamento veteri statuerat, nonnulla in nouo mutauit. *text. in cap. non debet. in prin. extra de consang. & affi.* Ob quod Panorm. *in d. c. non debet.* dicit, quod licet scientia sit de incorruptibilibus & impossibilibus aliter se habere, vt habetur *1. Posteriorum.* non tamen expedit, vt detrahatur scientiæ iuris, quasi non sit scientia, ex eo, quod immutemur in aliquo: quia omnino est scientia, vt ibi dicit. Pro quo etiam faciunt, quæ notantur per eundem Panorm. *in cap. 2. in penult. column. ver. sed reducendo ad concordiam. extra de probat.* & per eundem *in c. fi. 5. column. 5. de consuetud.* vbi secundum eum, potest ex causa induci consuetudo antiqua damnata, & etiam fieri statutum contra consuetudinem: quia hoc fit ex mente legis, quæ est ipsa lex: & facit; quoniam secundum varietatem temporum & locorum, etiam remedia & canones medicorum expedit immutari: & tamen immutatio eorum: quia fit canonibus medicinę, sic dictantibus, non arguit defectum, sed potius booitatem & scientiam: ergo idem in iure nostro dicendum est: quia quod medicamenta morbis, hoc exhibeot iura negotiis, vt est textus *in Auth. hec constitutio innouat, in princ. coll. 8.* & dicit Bald. *in l. vnic. in prin. C. de caducis toll. in 2. col.* Quod sicut medicus obseruat tempora & loca; sic etiam Iurisperitus. De quo dicto dixi *in commentariis nostris super consuetud. Ducat. Burg. in §. 2. in gloss. fin. tit. de confiscationib.* Et quomodo ratione loci varientur iura & consuetudines: vide Aluarot. *in c. 1. §. item si fidelis. quib. feud. amit. in vsib. feud.* & Dom. meum Ias. *in l. iustitia. in fin. de iust. & iur. ff.* vbi allegat prædictum verbum Bald. *in loco supra allegato.*

Ad septimum fundamentum, in quo dicitur: Quod non omnibus prouidet professio legalis; ergo non est scientia: quooiam hoc est falsum; Quia imo lege vel ratione legis, vel simili, possunt omnia decidi, vt dictum est ante, & facit text. *in l. fine oportet. §. sufficit. ff. de excusat. tutor. & in cap. secundo requiris. in fin. de appell. extra.* & vbi sub authoritate legis, potest etiam allegari ratio naturalis, ratione legis vel simili deficiente, & notat glo. *in c. consuetudo. 1. dist.* Facit etiam text. *in c. de quibus. 20. dist.* vbi ponit, ad quos sit recurrendum, cum sacrosanctæ Scripturæ autoritas non occurrit: dicit etiam ad exempla esse recurrendum. Et quia ita sit, seu fieri potest: igitur constat scientiam istam esse speculatiuam scientiam, & habere suos modos arguendi & rationes decidendi. Et sic coostat nõ esse verum, quod sit impossibile, quod lex vniuersaliter verum dicat, cum sit vtile oppositum legis in aliquo casu obseruari. Quoniam imo in tali casu opposita lex, quantumcunque generalis, recipit restrictionem, vel iure vtilitatis, vel necessitatis, vel congruentiæ, vel verisimilitudinis, vel honestatis, vel etiam alia de causis, prout expedit. Et hoc omnino ex præcepto legom, quæ mandaoit sic fieri restrictionem, vt *l. cunctos populos. cum ibi pleno notat. C. de sum. trin. & fide cathol. in l. omnes populi. ff. de iust. & iur. l. vt gradatim ff. de muner. & honor in l. fi. §. in comparatione. C. de iure delib. in l. serui nostri. C. de noxal. l. nec auus. ff. de emancip. lib. l. 2. § merito. ne quid in loco pub.*

Ad octauum fundamentum satis responsum est supra, respondendo ad sextum & quartum fundamentum, & vltra dicitur: quod notitia iuris sit scientia verorum & æteroorum in veritate, & impossibile se habere aliter: cum sit certa & determioata, habens certum finem & terminum.

DEcimanona consideratio; Posito ergo pro firmo; quod ius ciuile sit scientia, excellere debet & excedit omnes alias scientias, & debet inter omnes scientias dici nobilior & dignior quoniam multa sunt, ex quibus scientiæ sublimitas commendari potest, videlicet, origo, effectus, & finis, in quibus comprehendimus subiectam vtilitatem, conditorem & necessitatem.

Et quia primo ob institutione seu origine vniuscuiusque scientiæ, origo seu exordium capiendum est *in proœ. digestorum. § sed cum vos. l. 1. vers. iustitiam namque. ff. de iust. & iur.* quos textus Bal. ponderat ad hoc, in *l. argentarium. §. ed. ff. de edend.* Ideo de origine iuris primò videamus. Et licet dici possit, generaliter omnem scientiam fuisse à Deo ortam, cum omnis ratio supernæ scientiæ, vel terrenæ creaturæ in eo sit, qui est caput earum & autor. text. est in *cap. legimus. de verbo Hieronymo. §. si ... vers. ... 37. dist. cap. 1. ... ff. de legib. cap. ... 16. quæstio.* Et ideo dicitur *Eccles.* 24. Ego ex ore Altissimi prodij. Et *Baruch,* 3. Hic, scilicet Christus; adinuenit omnem viam disciplinæ, & dedit puero suo Iacob: tamen magis particulariter considerando.

Origo iuris est à Deo immortali, quem alij dixerunt Iouem, alij Apollinem, alij Mercurium: sed melius dicendum est, non insequendo fabulas antiquorum, sed Archidiaconum, & Præpositum, io *proœm. decreti,* Leges à Deo Optimo processisse. Cum enim Adam ereatus fuisset, & data eidem fuisset lex, ne de fructu arboris vesceretur, legem accepit, quam statim violauit, & iuris ordine seruato, pœnam sustinuit: quia exclusus fuit è loco, in quo positus fuerat sub lege, ne de fructu illius vesceretur. Qui cum de inobedientia argueretur à Domino, quasi autori exceptionem obiiciens: causam criminis in coniugem: imo in coniugis autorem conuertit, dicens: Serpens me decepit, & mulier, quam dedisti mihi sociam. ipsa me decepit, & comedi *de pœn. dist. 1. c. serpens.* Sicque litigandi, & vt vulgariter dicimus, placitandi forma in Paradiso videtur exorta. Hęc non ignorauit Propheta *Psalm.* 88. Veritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit.

hospite tutus, fugeret pudor, fugeret honestas, vtrumque fides (vt verbis Ouidianis vtar) in quorum locum fraudes, doli, vis, tyrannis, substituerentur. Vnde, quid enim sunt Regna nisi latrocinia, remota iustitia? dicit diuus August. *li. 4. de ciui. Dei c. 4.* Et dixi ample *in rub. Des iustices, in pr. super consuet. ducat. Burg.* vbi etiam vide iustitiam ortam esse à Deo, & eius vtilitates, per quas demonstraui, quod effectus illius demõstratur in hoc, quod est vtilis sibiipsi, omnibus & Reipublicę, quæ hic non transporto. Vnde etiam Plato amorem legis & iustitiæ mortalibus infundendum esse cõsulebat, quod sine lege non vlla Respubl. sed nec exiguus hominum cœtus, nec parua quidem domus perduraret, vt *dixi supra.* Et lex (vt inquit Tullius) vinculum est ciuitatis, fundamentum libertatis, æquitatis, frons, mens, animus, consilium, sententia ciuitatis: vt corpora nostra sine mẽte; sic ciuitas sine lege suis partibus & neruis, sanguine ac membris vti non potest. Facit *l. nam & Demosthenes. ibi: ciuitatis compositio communis.* secundum quam omnes decet viuere, qui in ciuitate sunt.

Quod enim stamus, quod incedimus, quod viuimus tuti, quod dominia rerum affectuamus, quod tandem diuina & humana non violantur, id iuri totum legibusque debemus: hęc eleganter, vt omnia, Cicero significasse mihi videtur, qui ait: nihil in ciuitate diligentius retinendum, quam ius ciuile, quo sublato, exploratum esse nemini posse quid suum, quid alienum, quid à patre accepturus, quid liberis porro relicturus foret; nihil denique inter mortales æquabile, nil concors remaneret: proinde eum, qui ius ciuile contemnat, non iudiciorum modo, sed & publicæ vtilitatis vitæque communis vincula refellere: cum & Imperator noster *in Authenticis* scribit, dicens: lege fieri, quod patria habitetor caute, propriæ facultates secure teneantur, iudiciorúmque processus iustitia ornetur. Leges enim imperio, vt decreta patrum sentiunt, humana coercetur audacia, tuta redditur inter improbos innocentia infesta inimicorum iacula proteruntur, potentésque frenis, manicísque (vt cum Cassiodoro & Propheta loquar) ferreis constringuntur. Vt merito dixerim, sicut à cæteris humanis disciplinis salubritatem; ita à lege ipsam peti, ipsam obtineri salutem, quod legis custodia pro Philosophi sentẽtia certa sit incorruptionis consummatio. Ex qua vna pendet quicquid vitę, quicquid cõcordiæ, quicquid ciuilitatis, morum, honestatis, æquitatis, boni, & quicquid vsque vniuerso rei existat, quo non succurrẽte omnia mũdi Regna (teste Cassiodoro) pessundarentur. & pro Platonicorũ assertione, ipsa vitæ humanæ compago dissolueretur, & iuxta dictum Augustini supra allegatum; Regna nõ essent nisi latrocinia. O igitur pulcherrimum omniũ Regnorum decus! O singolarem vniuersorum præsidium, fiduciæ, priuilegium, prærogatiua securitatis perfectę! O saluberrima nostrorum medicina morborum! O vera non ciuitatis solũ, sed totius Reipublicæ anima, vita beata, vita fœlix, aurei seculi mater & Regina! Quæ pulchre florere facit quodcunque aspexerit, & quæ regalibus suis sceptris omnia complectitur, fouet, tuetur, moderatur. O pax populorum, tutamen patriæ, Immunitas plebis, nutrimentum gentis, gaudium hominum, cura languorum, temperies aeris serenitas maris, terræ fœcunditas! Hinc dicit Aristot. *li. 2. Topic.* Iustitia Regentis est vtilior subditis, quam fertilitas temporis, solatium pauperum, hæreditas filiorum, & sibimetipsi spes futuræ beatitudinis, vt ait Cyprian. *lib. de 12. abusionib.*

Et effectus huius extendit se ad nobilitatem, & vtilitatem, quæ ex iure seu iuris ciuilis dispositione, & sic ex iustitia, à qua ius descendit, sequitur: quoniam ex ipsa huiusmodi scientia nobilissima homines sũt nobiles, vt habetur *in l. 2. §. fin. ff. de excus. tut. l. prouidendum. C. de postul.* vt per Bar. Bal. & Doct. *in procem. ff. or.* per Bar. *in l. consu. C.* per Alex. *in consil. 15. col. pen. & cõsil. 18. in fi. in 1. vol. & cons. 94. col. 2. ver. sed ita eod. vol.* & per Fel. *in c. quanto. de magistr. cum vulg.* & dixi *in consuet. nostris ducat. Burg. in tit. Des droitz & appartenances àgens mariez. §. 19. in gl. entre gens. in prin.*

Et etiam: quia huiusmodi scientia ciuilis facit professores eius in orbem terrarum solenniter principari, & sedere in aula Imperiali, vt dicit Azo, *in procem. Instit.* & propterea dicit Angel. de Perus. *in l. eum salutatus. C. de sen. passis.* Quod licet Papa non recipiat ad osculum pacis: tamen Vrbanus Papa recepit eum ad osculum pacis.

Et etiam Doctores iuris ciuilis alium effectum consequuntur ex huiusmodi scientia: quia sunt immunes ab hospitiis militum, vt dicit tex. *in l. 3. vbi etiam gloss. C. de mu. ier. patrim. lib.* 10. Imo versantes circa huiusmodi scientiam vocat Philosophus magnificos, vt habetur 4. *Ethic.* & ita etiam eos appellat tex. *in 1. const. C. & in proœ. Institutionum.*

Et habent multa priuilegia, de quibus per Alex. *in l. Centurio. in 5. col. ff. de vul. & pup. sub.* & per Lud. Bologninum *in Auth. habita. in primis quatuor foliis. C. ne filius pro patre.* qui dicit, quod Doctores iuris ciuilis habent centum triginta priuilegia, vt ibi videre potes, & de aliquibus infra suis locis dicam.

VIgesimaprima consideratio: Sicut videmus scientiam iuris ciuilis laodandam respectu effectus: sic & finis ex effectu resultantis, qui alius esse nõ potest; nisi quod ad eum omnia referontur, ad quę cognitio pertinet, teste Cicerone. Ad hæc enim tendit iuris ciuilis cognitio, vt nõ solum nos ipsi erectitudine quadam instituamur, sed & proximo bene velimus, pro pacéque & securitate hominum propaganda laboremus: quoniam ea est præcipua legis ratio, vt omnis pellatur improbitas, & virtus ipsa vigeat & floreseat. Nam quis nesciat nisi iners iniuriarum mole, temeritate, sæuitia, iniquitate humana omnia premi & profligari, & non esse Regna, nisi latrocinia, vt sæpe ante dictum est in *præc. consid.*

Et hoc est quod dicit Cic. *li. 2. de legib.* vbi ad ciuium salutem, ciuitatũ incolumitatem, hominũmque vitam beatam & quietam leges esse adinuentas attestatur, & satis iuribus demonstratur, per tex. *in l. 2. §. posthac deinde. ff. de orig. iur.* vbi Bal. colligit, quod ciuitas nõ potest stare sine iurisperito: cum leges tendant ad cõseruandam Rempublicam, ciuitatis & hominũ congregationem. Quapropter legalis sapientię finẽ, quę item ad humani generis conseruationem & concordiam tendit, eo esse nobiliorem nemo inficiatur, quod homine nihil sub cœlo sit nobilius. Cũ (teste Cicerone) quędã sit cũ Deo cognatio: seminaq; in nobis à diuina origine profusa esse dicantur, quibus & consequens erit, etiam hac nostra scientia nihil esse præstantius, quando nobilissimo ipsa fine decoretur. Atq; ita ex Ciceronis scientia Legẽ in optimis rebus esse habendam merito concludendũ est. At fine cognito, quo pacto ad eum perueniatur, nouisse non erit inutile. Et sane iuris nostri Principes quidem illa cæterũ prægnantissima, iuris præcepta tradiderunt, vt porro honeste viuamus: nemini damno, omnibus vtilitati, ius suum vnicuique

operabitur, nisi legum fulcro velut tibicine sustineatur: nec id iniuria fieri, quod illæ ambæ processiones affinitate cognoscantur. Ex eisdem enim autoribus Moyse & Prophetis processerunt, qui non solum rerum diuinarum, sed & legis cognoscendæ campum aperuerunt, immo vtraque ab ipso optimo maximoque Deo originem assumpsit, vt supra ample demonstratum est. Et ideo dicit Lucas de Penna *in rubric. de prof. & medicis. lib. 10. Cod.* Quod scientia legalis est pars Theologiæ, imo effectualiter vtraque habet idem subiectum, quicquid dicant multi, qui non intellexerunt, neque originem, neque effectum, neque finem illius, qui dicere voluerunt non habere in subiectum. Cum verum subiectum ipsius scientiæ sit Ius, cuius diffinitio est, quod est ars boni & æqui: quæ quidem bonitas & æquitas sunt essentiæ ipsius Dei, cum dicatur *Luc. 18.* Nemo bonus nisi Deus, & etiam *Marci 10.* & habetur *Iob. 34. cap.* Absit à Deo impietas & ab omnipotente iniquitas, & orbem terræ in æquitate iudicabit. *Psalm. 9. & 66.* Et illius scutum est æquitas, quod est iustitia, vt habetur *Sap. 5.* & vt dicit Aug. *in lib. de pœnitentia.* Tanta est æquitas ipsius Dei, quod quicquid homo fecerit, laudabilem in suis factis Deus inuenit. Si recte egit, laudabilem inuenit per iustitiam præmiorum: si peccauerit laudabilem inuenit per iustitiam suppliciorum: si peccata confessus ad recte viuendum redierit, laudabilem inuenit iustitiam indulgentiarum. Semper enim rectus & iustus est Dominus; & fidelis absque iniquitate. *Esaiæ 1.* & ipsa æquitas est pars iustitiæ, vt dicit sanctus Thom. *2. 2. qu. 80.* imo inest ei, vt dicit idem sanctus Thom. *2. 2. qu. 120. ar. 1.* Cum ergo finis effectus iuris non sint aliud, nisi bonum & æquum, quæ sunt essentiæ Dei, non est dubium, quod ita Deus potest dici subiectum in scientia iuris, sicut in scientia Theologica. Cum etiam vtraque tendat ad notitiam diuinarum rerum, vt supra dictum est. Vide ergo, si immortalibus titulis, eminentissimis præconiis, laudatissimis prædicationibus Theologia digna iudicari debet (vt debet & quidem meritissimo) quæ per lapideum Ionem celeberrima, quæ excellentissima nostræ legalis scientia erit & maiestas, & amplitudo, quia sine ea ipsa Theologia quantum circa hominum vitam, & actiones versatur, consistere nequeat, vel quæ sanctissimi iuris nostri præstantior, quæ prærogatior vel colligi, vel æstimari dignitas poterit, vt quoties magna illa Theologia celebrationum decoramentis extollitur; toties & legalis scientiæ candor eiusdem laudis, vel præcipuum partem communionis participationisque iura sibi vendicet. Hæc Zasius *in suis orat. post rep. l. 2. ff. de orig. iur.* vbi satis ample ponit laudes iuris ciuilis.

Vigesimatertia consideratio; Visum est hic, quomodo Theologia participat cum scientia iuris Canonici & ciuilis, & quod etiam est quædam similitudo inter ius Canonicum & ciuile, ita quod illę tres scientiæ præcedere debent, & excellunt omnes alias scientias, & de aliis inferiorib. infra amplius dicetur. Sed quia quandoque deficiunt constitutiones Papales & in defectum eorum allegantur dicta Hieronymi, Augustini, Ambrosii, & Gregorii, aliorumque sanctorum Doctorum, quorum dicta sancta mater Dei Ecclesia veneratur, & in decisionibus causarum indueatur lex ciuilis, quæ omnino disponit cõtrarium, quod eorum seruabitur in foro Ecclesiastico. Videtur primo, quod dictum sanctorum lege repulsa. *cap. 1. 20. dist.* vbi post constitutiones Romanorum Pontificum seruanda iubet ipsorum dicta sanctorum magnanimiter retinenda, & promulganda. Et cum de legibus nihil dixerit, ideo id omisisse videtur. *l. quicquid. ff. de verb. obl. l. 1. §. sin autem ad depositi. C. de cad. toll. l. cilellus. de tempore ordinand. ... qui in prin. de sen. excomm. lib. 6.*

Secundo facit; quoniam si Canones præferantur legibus, vt supra dictum est, multo fortius dicta sanctorum, cum etiam Canonibus præferantur. *c. canturbus. n. 1. 20. dist. nil.* quod probatur eo, quia videntur repræsentare personas sanctorum, quæ videntur autoritate diuina potius, quam alia loqui: quoniam ex quo loquuntur diuina inspiratione, videntur accusare Christum, qui eos accusat. *ar. c. sacerdotum. 6. q. 1. l. 2. C. de sacr. ... & imaginib. 8. q. 1. c. qui.* Si enim Ecclesia sanctorum patrum dicta approbet, quomodo ea recusare potuit, cum eandem potestatem ex approbatione habeant, quam ex constitutione. *l. 2. §. ne autem. & §. sed neque. C. de veteri iure enuclean.*

Tertio; imo quod fortius est, videtur; quod leges Principum in causis Ecclesiasticis sint repellendæ, ne diuinis rebus præsidentes videantur secularibus negotiis implicati, 96. *dist. cap. cum ad verum. in fin.* Illicitum, namque est eum, qui modo se in ordine sanctissimorum Episcoporum in Ecclesiasticis immiscere tractat. *ead. 15. ...* ad sacerdotes enim Deus voluit, quæ in Ecclesiis disponenda sunt, pertinere ad seculi potestates *ead. ... si imperator.* quæ dist. & to ... totum facit pro hac parte. Et quoniam sancti Doctores Ecclesiæ sunt ampliori gratia Spiritus sancti, ita amplior scientia aliis nedum Regibus præcellentes rationi magis probantur adhæsisse. Vnde hoc exemplo Nathã propheta Dauid Regem increpauit, & Daniel nulla alia potestate sanctus, nisi quia ex reuelatione diuina præsumpsit, iudices à populo constitutos condemnauit. *2. q. 7. c. ... sed nota. dam. ver. item Daniel.*

In contrarium tamen; quoniam etiam videtur; quod ex sententia Rom. Pontificis leges sint diuinitus per ora Roman. Principum diuinitus promulgatę. *c. nemo. 16. q. 3.* Nam & beatus Petrus Princeps Apostolorum secundum leges seculi, causas Ecclesiasticas iudicabat *6. q. 1. c. beat. ... in fi.* & Greg. in causis Ecclesiasticis ex Romanis legib. sumpsit argumenta. *2. q. 6. c. leg. in fin.* & Augusti. *ea. l. quæ ... ap. 1. nomen.* sensatus est enim qui credit legi Dei, & lex illi fidelis, *Eccles. 1. 33.*

Secundo facit; Quoniam infames sunt ex Ecclesiæ statuto, qui Christianæ legis normam abiiciunt, sicut qui Ecclesiastica statuta contemnunt. *6. q. 1. c. ... in prin.* Item nullæ accusationes Iudicibus Ecclesiasticis admittuntur, quæ per leges seculi prohibentur. Hæc enim sunt sanctorum patrum vestigia *ead. q. ca. ... & sequentes.*

Item & tertio Papa iubet sacræ scripturæ legibus se subiectum, *25. q. 1. c. satagendum.* Ergo & causæ Ecclesiasticæ, in defectum Canonum, maiori eis debent ratione subesse, vt iuxta ipsarum diffinitiones terminentur. ad idem *50. dist. ca. si ille. 10. dist. c. si admonitum, & c. seq. vsque ad si. 16. q. 6. c. aliter memorates.*

Quarto; nam ex quo leges per Rom. Pontifices sunt receptæ, ita habendæ sunt, ac si essent per Rom. Pontificem promulgatæ. Omnia enim nostra facimus, quib. à nobis autoritas impertitur. *l. 1. §. sed neque. C. de veteri iure enuclean.*

Quinto; Quoniam leges sunt præferendæ, ex quo in ordine literæ præferuntur regulis patrum, *c. quis aut leges. 54. dist.* quoniam si in ordine, ergo in obseruatione. *l. heredes. ff. ad Trebel.* Ordo namq; verbo

ad partes pro excellentia vtriusque scientiæ, sed nihil decidunt. Ideo adhuc sub iudice lis est.

Et inprimis, capiam fundamenta pro Medicis tuendo eorum partes, ponendo multa vltra posita per doctores nostros Iuristas, quæ primo referam; deinde fundamenta Medicorum, tandem aliqua addam. Inter cæteros Iuristas reperio, quod Barba. *in cap. clerici. de iudic.* melius cæteris hanc materiam disputauit. Et primo dicit, quod in hoc vult stare tanquam agnus coram tondente, nec vult alicui molestus esse, & adducit in medium illud, quod scribitur apud Philosophum *in* 3. alias *in* 1. *Ethicorum*. opus morale, vt dicit, sumpsit, non vt sciamus, sed vt boni efficiamur; & sic philosophia moralis non est introducta, vt per eam sciamus, ex quo datur intelligentia quædam ad Iurisconsultum nostrum *in princ. ff. de iust. & iur.* dum dicit veram, nisi fallor, philosophiam, non simulatam affectantes: vt non sit philosophia ad sciendum, vt boni homines fiant, vt probatur *in l. iustitia. §. iuris præcepta. ff. de iust. & iur.* Ergo non est scientia; vt dicit dominus Abb. Panorm. *in d. cap. clerici.* Nam scire, est rem per causam cognoscere, vt *in* 1. *Posteriorum*, & *in* 1. *Physicorum*, dicitur. Tunc etiam opinamur vnumquodque cognoscere, cum causas cognoscimus primas, & principia prima vsque ad elementa, *cap. ius accedit* 13. *q.* 8. Ergo sequitur, quod non est scientia facultas ciuilis, aut canonica, sed est quædam philosophia moralis, per quam homines inducuntur ad bonum faciendum, & ad euitandum malum, & se habet vt Imperatrix. faciat illud Horatij

Oderunt peccare boni virtutis amore,
Oderunt peccare mali formidine pœna.

Et *l.* 1. *in princ.* & ibi glossa *in ver. metu. ff. de iustit. & iur.* Ergo eo respectu excellentior est naturalis Philosophia, Metaphysica, aut Medicina; vt dicit Barb. *in d. loco* pro suo primo fundamento. Sed istud fundamentum est plus, quam debile, cum præsupponatur falsum. cum satis supra *in* 4. *consid. huius part.* probauerim, legalem facultatem esse scientiam habentem suas causas & modos arguendi. Imo magis dicitur scientia, quam physica & medicina, vt statim probabo.

Secundo Barb. adducit text. *in c. non sane.* 14. *q.* 5. vbi Gratianus ponit verba August. ad Maced. in quibus præmisit Medicos legum aut canonum doctoribus: & clarum est, quod ex ordine literæ validum est in iure argumentum, vt *in leg. generaliter. §. quid ergo. ver. ordinem scripturæ. ff. de fideic. lib.* notatur plene *in cap. cum delicta. extra de resc.* vbi per Felyn. & dicit ipse Barba. quod dicit *in c. decernimus. extra de iudic.* Ergo præferuntur Medici Legistis. Ad istud fundamētum dabitur responsum clarum, tenendo partem contrariam, vbi simili modo arguerur pro parte contraria.

Tertio idem Barb. adducit text. quem dicit esse singularem, coniuncto dicto Bar. *in leg.* 1. *C. de Comitibus & archiatris. libr.* 12. vbi dicit, quod Medicus Principis aut Papæ æquiparatur Ducibus & Vicariis Principis; & obtinet locum Comitis primi ordinis, quem gradum non habet legum doctor Consiliarius Principis, vt notatur *in l. iurisperitos. ff. de excus. tutor.* Ad istud est facilis responsio; quod ex quo tenet primum locum inter Medicos, quod ratio est, quod aliqua dignitate decoretur: sed non dicit, quod ille, qui inter Consiliarios Principis tenet primum locum, vt est Cancellarius, qui dicitur quæstor vel præfectus prætorio, sit minor eo, cum etiā sit supra Duces, Comites, & Vicarios, vt supra ample dictū est *in* 6. *parte. in* 1. *&* 2. *consid.* vbi ample de Cancell. & eius præeminentia seu excellentia: & etiam *in d. part.* posui de primo Medico Principis, qui stat longe post Cancellarium.

Quarto; pro suo fundamento dicit, quod illa scientia est nobilior, cuius subiectum est nobilius, vt dicit Philosophus *in* 1. *de anima*: sed subiectum philosophię naturalis, vt dicit, est nobilius subiecto legum: est enim subiectum corpus physicum, vt mundus, &c. quæ in eo sunt, vt stellæ cœli, planetæ, elementa mixta, homo, animalia irrationabilia: de quibus philosophus proprietates & passiones considerat, & hęc subiecta sunt nobiliora subiecto legum, quod est iustitia in politica conuersatione.

Quod autem cœlum, intelligentiæ, & planetæ sunt nobiliores ipsa iustitia ciuili, apparet: quoniam, vt dicit, sunt corruptibiles in simplices, & perpetuæ causæ sunt eorum, quæ in mundo sunt, à quibus ratio & natura rerum dependet, & omnes eius operationes inferiores Et vt dicit: Legalis potentia est quædam operatio variabilis. Ipsa etiam anima humana nobilior est, sine comparatione, potentia legali, & ipsa iustitiæ communicatione; cum sit subiecta, simplex & perpetua, & eodem modo est dicendum de intelligentiis superioribus, vt habetur *in lib. de anima.*

Similiter; & ipse homo videtur nobilior ipsa iustitia legali; quia causa efficiens & finalis sunt nobiliores ipso causato, vt *cap. cum cessante. extra de appell. leg. adigere. §. quamuis. ff. de iure patro.* & habetur *in lib. de causis.* & facit *l. eum quam. C. de fideicom.* sed iustitia est effectus causatus ab homine, & etiam ad finem inuentus; ergo non est nobilior ipso homine, & per consequens scientia illorum est nobilior scientia legali.

Et eodem modo probo; quod subiectum medicinæ est nobilius subiecto legis. Nam subiectum medicinę est corpus humanum animatum; sed subiectum legis est iustitia communicatiua; ergo subiectum medicinæ est nobilius subiecto legali; eo, quia homo est dignior; quoniam est nobilissima creaturarum. Nam causa efficiens alicuius operationis est nobilior effectu à se producto, iuxta illud: *Manus tuæ, Domine, fecerunt me.* & probatur *in lib. de causis.* Ergo homo est nobilior iustitia politica, & communicatiua, & sic nobilius est subiectum medicinæ, quam legis, & per consequens est nobilior scientia.

Pro responsione præcedentium persuasionum, seu talium, qualium inductionum necesse est demonstrare errorem ita arguentium, qui in omnibus errant extrauagando terminos, & aliter sumendo, quam sumi debeant. Nam, non est verum, quod homo sit subiectum in Metaphysica, Philosophia, & Medicina, quæ omnes res supra declaratæ, sunt subiectum in illis scientiis. Sed in philosophia naturali subiectum est cognitio rerum naturalium, & effectus illarum, quæ sunt factæ causa hominis; cum omnia hominis causa facta sint, non solum medicina: sed etiam planetę, cœlum, terra, aer, aqua, omnia elementa, iustitia, ius, & omnes aliæ res quæcunque sint. Ita, quod homo in qualibet scientia est ita subiectum in vna, sicut in alia: & vnaquæque scientia est ita subiectum hominis, sicut alia; cum, vt dictum est, hominis causa facta sint omnia, vt dictum est ample supra *in* 2. *part. in* 1. *cons.* ad quam recurre, ad demonstrandum, quod omnia sunt sub homine, & non quod homo vni rei subiciatur, & non plus vni, quam alteri: imo omnea quęcunque res, quæ sunt in mundo; & à Deo creatæ subiiciuntur homini, vt ibi ample dixi, præter rationem, cui subiicitur homo, & non ratio homini; vnde, vt ait Seneca ad Lucill. Si vis omnia tibi subiicere, subiica te rationi,

iustissime illa ciuitas traditur instituta, in qua proprios quisq; nescit affectus. 8. *dist. in princ.* hinc Tull. *de offic. l. 3.* Natura quidē consequimur, vt communem vtilitatem nostræ anteponamus: vt enim leges omnium salutem, saluti singulorum anteponunt, dicit Luc. de Penna in *l. 1. Cod. de collat. fund. patrim. li. 11.*

Item medicina tendit solum ad conseruationem corporis: sed legalis censura ad conseruationem hominum Reipublicæ, & animæ, quoniam ad rerum diuinarum atque humanarum notitiam tendit, vt dicit *gl. in l. 1. §. proinde. ff. de var. & extr. cogn. in ver. sanctissima.* vbi dicit, quod sciētia legalis est sanctissima, quoad animam: quia eius præcepta concordant cum diuinis Docet enim honeste viuere, alterum non lædere, & ius suum vnicuique tribuere; ex quibus non solum corpus conseruatur, ciuitas & Respublica: sed anima seruatur; quoniam in his tribus pendent leges & prophetæ, sed anima præferenda est corpori & quibuscunque rebus, *l. sancimus. C. de sacrosan. Eccles.* & satis supra demonstraui, qualis sit finis legalis scientiæ, ratione cuius etiam videtur legalis esse æquiparanda sciētiæ Theologicæ, quæ cum supra scripserim, nolo hic transportare. Ex quibus constare potest, quod nulla est comparatio finis legalis scientiæ ad finem medicinæ aut philosophiæ naturalis, cum in centuplo sit dignior finis legalis scientiæ hoc medicinæ & philosophiæ.

Sexto, Barbatia adducit aliud fundamentum, & dicit, quod nulla doctrina possit appellari scientia; nisi quæ est verorum & æternorum in veritate, & impossibilium aliter se habere; quoniam, vt dicit, scientia est verorum, secundum Philosophum 1. poster. & Commentatorem in 3. de Anima. & fac. text. in *c. qui ocid. dist. 23. qu. 5.* & quod voluit Bart. in *l. 2. §. quod obseruari. C. de iuram. calum.* quoniam nihil scitur nisi verum: vt voluit Bald. *in c. 2. de consti.* vbi dicit, quod scientia est Entium non eorum, quæ natura, aut ars reuelauit. Bald. in *c. cum contingat. de rescrip.* Petrus de Anch. in *clem. 1. de concess. preb.* & per gloss. in *l. si pater. ff. de hæred. instit.* probatur in *d. c. qui occidit.* Sed philosophia est huiusmodi, & legalis censura est circa contingentiam in humanis actibus extrinsecus cōtinentibus aliter se habere, & diuersimode se habere, ideo dicit, quod lex adaptatur tempori, & est mutabilis ex veritate temporum. *4. dist. ca. erit autem lex. c. non debet. de consang. & affin. c. pen. de cler. non residen. cap. suggestum. de decimis. l. ex facto ff. de vulgar. & pup.* Et per consequens videtur, quod Doctor philosophiæ, aut medicinæ sit præferendus Doctori Legum, seu Canonum.

Ad istud fundamentum est amplissime responsum supra in hac parte. in 4. consider. ibi; Ad quartum. & ibi ad sextum. vbi satis probaui, quod scientia legalis sit immutabilis, licet quandoque mutetur ex illa aliqua constitutio: non tamen per hoc dicitur mutabilis aut variabilis; cum omnia semper fiant cum ratione, quæ est anima legis; & sicut quandoque Medicus mutat medicinam ratione loci aut temporis etiam in vno & eodem tempore, & per hoc non dicitur facere contra scientiam suam, sic etiam dicendum est de Iurisperito, aut alio habente potestatem mutandi aliquas leges: sed cum scientia legalis non sit in totum mutabilis, prout nec scientia medicinalis. Ideo est certa, & vera in genere, sicut ipsa medicinalis scientia.

Septimo; pro parte Medicorum adduco alia fundamenta, videlicet, quod sunt honorandi. Quoniam, vt habetur *Eccles. 38.* Honora Medicum propter necessitatem: etenim illum creauit Altissimus; à Deo enim est omnis medela, & à Rege accipiet donationem, disciplina Medici exaltabit caput illius, & in conspectu magnatum collaudabitur. Altissimus de terra creauit medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam. Vbi ample constat, quod Medici sunt honorandi, & quod medicina est à Deo. Sed ad hoc dico, quod ex origine ipsius non est tam honoranda, quam scientia legalis; cum medicina sit de terra, & iustitia de Cœlo prospexit, vt supra dictum est; & ideo à digniori loco dignior dicitur argumento eorum, quæ dicuntur de matrimonio, quod est dignius Sacramentum: eo, quia in Paradiso fuit celebratum, & ordinatum. *Genes. 2.* Erunt duo in carne vna, prout ample dixi *in consuet. nostris Ducatus Burgund. in rubr. des droicts & appartenan. à gens mariez. in princip.*

Octauo: facit text. *in l. 1. §. medicorum. ff. de var. & extraord. cogn.* vt ibi dicit textus, quod Medicorum eadem causa est, quæ & professorum, nisi quod iustior quo ad petitionem salarij: ex quo in hoc diminuitur de eorum honore. Cum ex quo mercenariam operam non spernunt, non amplius inter Philosophorum professores numerantur, vt dicit text. ibi: *An Philosophi.* & ideo ex quo Legistæ non petunt salarium, sed eis datur honorarium, sic dictum: quia honor est donati & cui datur. vt dicit gloss. *in verb. honor. in d. l. 1. §. est e. om.* Quædam enim tametsi honeste accipiuntur inhoneste tamen petuntur, vt dicit text. Ex quo text. clare constat, quod status Aduocatorum est honorabilior, quam Medicorum, eadem causa.

Nono: per illum tex. hic ante allegatam dicitur, quod Medici præsunt corporibus humanis: Legistæ vero rebus: sed corpus præferendum est rebus: cum sit dignius, quam res: & digniora sunt, quæ dignioribus præferuntur, vt *in Au. h. de defens. ciuit. §. nos igitur. colum. 3.* igitur Medici sunt præferendi Legistis. Ad hoc est supra responsum, quod licet Legistæ præsint rebus, & habeant eas subiectas; habeant etiam non solum corpus ad instruendam ipsum, quomodo alterum lædere non debet, honeste viuere, & ius suum vnicuique tradere debet, *l. 1. j. de iust. & iur.* & dixi ante: sed etiam præfertur animæ, quam instruit, & docat (vt etiam prædixi) quæ pretiosior est corpore. Igitur.

Decimo facit; quia leges impediunt cognitionem veritatis. Medicina autem facit ad eam deuenire, quod sic probatur per dictum Auer. *in fin. 1. Phys.* vbi dicit: Ille, in quo congregatur consuetudo & comprehensibilitas veritatis, non habet impedimentum à veritate, sed impedimentum semper est à falsitate, vel saltem ab eo, in quo non est veritas, neque falsitas, vt *in logic. & 2. Meta. Arist. sexto com.* 14. quantam vim habeat consuetudo, leges ostendunt, in quibus iuuenes apologus plus animo applicabiles, quam summæ veritatis: & tamen medicina, ex quo est sententia speculatiua, & per speculatiuas acquiritur cognitio veritatis, vt dictum est ante. Igitur cognitionem veritatis impediunt leges, quam medicina amplectitur: & per consequens Medici Legistis sunt laudabiliores. Sed ad prædicta est satis responsum, ex quo non solum scientia legalis est practica, sed etiam speculatiua, vt dixi. Igitur, &c.

Vndecimo facit: quia Iuristæ, vt Iuristæ non possunt esse prudentes. Igitur non possunt esse ciuiles. Consequentia patet ex d. Philosopho 2. *Polit.* qui di-

Os homini ſublime dedit, cœlumque videre
Iuſſit, & erectos ad ſydera tollere vultus.

Et dixi ample ſupra *in 2. par. in 1. conſid.* Sed per cẽſuram legalẽ melius diſponitur humana vita. Nã per leges homo homini prohibetur inſidiari, *l. vt vim. ff. de iuſt. & iur.* Imo non ſolum vna ciuitas, ſed nec exiguus hominum cœtus poteſt eſſe ſine iuſtitia. Nec etiam quidem parua domus, vt dicit Macrobius *lib. 10. de ſomn. Scipionis.* Ita quod non ſolum eſt vtilis & neceſſaria cuilibet adminiſtrandi & exercendi, ſed etiam omnib. & Reipublicæ, vt dixi in *d. rubr. des iuſtices. in prin. ſupra alleg. in conſuet. noſtris Ducat. Burg.*

Quinto; illa ſcientia eſt nobilior altera, per quam homo magis efficitur obediens Deo, & magis ipſi Deo coniungitur: ſed per legem nos efficimur virtuoſi, *vt l. 1. in prin. ff. de iuſt. & iur.* iungimur Deo, & ſumus filij ipſius Dei: Quoniam dij & nos rationales ſumus, vt dicit idem Barbatia in *c. ſignificaſti. de foro compet. n. 14.* Imo, vt dicit Propheta *Pſal. 83.* Etenim benedictionem dabit Legislator, & ibunt de virtute in virtutem. Et habetur, *Dan. 12.* Qui ad iuſtitiam erudiũt multos, fulgebunt quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates, *c. fi. de magiſtris.* & dixi ante *in 7. part.* vbi dictum eſt, quod aduocati ſunt laudandi & honorandi in ſede magiſtratus: ita quod Legiſtæ, etiam ſacerdotes & ſanctiſſimi vocantur. Dixi hic ante *in 10. co ſi. l.* Sed per medicinam in nihilo Deo attingimus; imo nihil habet, quod concernat conſcientiam aut animam, niſi a Iureconſultis, vt in *c. cum infirmitas. de pœ n. & remiſſ.* imo per medicinam quandoque curamur ab infirmitate corporis tantum, nec Deo coniungimur. Igitur, &c.

Sexto facit; Quoniam, vt inquit, ſummæ ſapientiæ Chryſippus, lex eſt rerum humanarum & diuinarum cognitio, *l. nam Demoſthenes. ff. de leg.* & medicina eſt tantum cognitio rerum naturalium & humanarum; ergo excellentior eſt legalis ſcientia. Cum eius ſubiectum, ſcil. iuſtitia aut ius, verſetur circa diuina, vt dictum eſt ſupra ample in 18. *conſid.* & voluit Philoſophus in *1. de anima.*

Septimo facit; Quoniam lex eſt donum Dei, *d. l. nam & Demoſthenes. ff. de legib.* & fuit inuenta à Deo, & ſic proceſſit à Deo. *Exod. 31. cap.* ibi: *digito Dei ſcriptos.* & *Deut. 10. c.* & dicitur *Exod. 25.* Dabo tibi duas tabulas lapideas, & legem & mandata, quæ ſcripſi, vt doceas filios Iſrael. & dicitur *Prouer. 6.* quod eſt lex mundi & fons vitæ. 16. *c.* Et procedit à ſapientia. *Eccl. 19.* & fuit inuenta à Deo, ex quo eſt magnificanda; ſicut matrimonium magnificatur ab autore, *c. 1. de voto. lib. 6.* & dixi ſupra *hoc in 5. conſid.* quomodo leges inuentæ ſunt à Deo, & origine à Deo proceſſerunt. vbi ample, & ſunt per ora Principum diuinitus promulgatę, *l. fin. C. de præſcript. long. temp.* & iuxta illud iam ibi per me allegatum. Per me reges regnant. Medicina vero eſt inuenta ab homine, videl. ab Apoll. Æſculapio, & Hip. doctiſſ. iuxta illud Ouid. *Inuentum eſt medicina meum.* Ex quo ſequitur, quod magis eſt honorandus Legiſta, quam Artiſta, aut Medicus.

Octauo; dicit Barbat. hoc probari ex gl. *in verb. nec medico. in c. non ſane.* quod eſt *cap. fin. 14. q. 5.* vbi dicit, quod Medici non ſunt maioris valoris, quam obſtetrices, vt videtur facere text. *in l. ſi duobus. §. fin autem. artifices. C. com. de legat.*

Nono; dicit Barbatia, quod etiam ex modo acquirendi ſcientia legalis eſt dignior: cum faciliori modo acquiratur ſcientia legalis, quam artis, aut medicinæ: Quoniam, licet modus ſciendi in Philoſophia naturali ſit demonſtratiuus, & ſit certior & verior, iuxta illud. Certior aute arbiter eſt oculus, *l. corruptione. §. fin. ff. fin. regund. l. 1. ver. atrox aſpect. ff. de feriis.* & eodem modo modus ſciendi medicinam eſt demonſtratiuus aut diffinitiuus: vt apparet *in 1. Tech. pri. canonis. tertia Fen. primo.* Item modus ſciendi leges eſt poſitiuus & fallax. Ideo non eſt certus & demonſtratiuus, ſed modus ſciendi leges, licet ſit poſitiuus: tamen eſt finitus, & ſic eſt certus: & adducit tex. quem dicit valde ſingularem *in procemio Digeſtorum §. quibus.* Imo eſt ſub *§. duabus.* in impreſſionibus nouis, vide tamẽ textum alium ad hoc *in procemio Inſt. in §. cumque. in fin.* ibi: *vt & initium vobis & finis legum.* Ex quibus textib. tria inferuntur. Primo, quod legalis cenſura eſt ſcientia contra multa argumenta in contrarium, & ſupra ample probaui *in 4 conſid. huius part.* Secũdo probatur, quod eſt ſcientia finita, & traditur per modos certos, determinatos & finitos. Hinc dicit etiam text, *in Auth. de priuil. dotis. in prin. col. 8.* Vnam nobis eſſe in omni noſtræ Reipublicæ & Imperij vita. In Deo ſpem credimus, ſcientes: quia hæc nobis & animæ & imperij dat ſalutem. Vnde & legislationes noſtras inde pendere comperit, & in eam reſpicere, & hoc eis principium eſſe, & medium & terminum. Tertio probatur, quod finis ſinus eſt mirabilis, & facit illud, quod habetur *in aphoriſmis Hippocratis*, cum dicitur: *Vita breuis, ars vero longa: tempus acutum, experimentum vero fallax.* & per conſequens ſequitur, quod ratione modi, per quem ſcitur ſcientia legalis, eſt excellentior, quam artis & medicinæ.

Decimo facit; prout dicit Barbatia, illa ſcientia eſt alia excellentior, cuius ſinus excellentiorem producit effectum: quia omnis effectus aſſimilatur cauſæ; quoniam natura eſt vis inſita rebus ex ſimilibus ſimilia procreans, vt *in 1. de generat. & corrup. c. ius naturale. 1. diſtinct. l. quod ſi nolit. §. ſi mancipium. ff. de edi. edict.* ſed peritus in cenſura legali, efficitur parens Imperatoris, vt eſt tex *in l. diui. in verſ. apud Vlpianum parentem noſtrum. C. de locato.* Et alios plures effectus habent Iuriſtæ, quos non habent Medici: vt ſupra dixi *in 6. & 10. conſi. huius partis.* Sed non inuenitur iure cautum, quod Medicus aut philoſophus ſint parentes Principis, aut alios effectus habeant, de quibus ſupra. Et licet dicatur, quod primus Medicus Principis æquiparetur Duci, vt ſupra dictum eſt: non tamen ſequitur, quod propter hoc ſit pręponendus Iuriſcõſulto. Nã Iuriſconſultus eſt pater Imperatoris, quod bene notabis ad declarationem *l. 1. C. de Comit. & Archiatris. li. 12.* Quoniam ſi in curia Principis aut Papæ ſint duo doctores, quorum vnus ſit Medicus Principis, & alter Conſiliarius: quod præferretur doctor Conſiliarius: quia dicitur pater Imperatoris Adde vltra Barbatiam, quod maxime iſtud debet habere locum in Cancellario Principis, qui non ſolum Medicos, ſed etiam omnes alios, etiam Duces (quibus aſſimilatur & æquiparatur Medicus) præcedit, vt dixi ſupra *in 6. part.* vbi ample de eius excellentia, & poteſtate deſcripſi: & ita ſe habet conſuetudo, de qua dicam *in fin.*

Vndecimo facit; illa ſcientia dicitur nobilior, cuius ſplendore illuminatur vniuerſus orbis. Nam publica vtilitas priuatæ præfertur. *l. 1. §. pen. C. de caduc. tollend. c. bona. 1. de poſtu. præla.* dixi ſupra. Sed per ſcientiam legalem illuminatur mundus: vt probatur *in Authent. habita. C. ne filius pro patre.* dixi ſupra *in 10. conſider.* & Reſpublica Legiſtis committitur gubernanda. *§. fin. in procem. §. Inſtitut. §. duabus. in fine. & §. penultim. in procem. ff or.* Sunt etiam Iuriſtæ omni tempore felices, vt dicit tex. *in procem. ff. v. d. §. duob. in fin* Nec permittunt leges aliquem Iuriſconſultum in anxietate aut

paupertate viuere. Ita dicit tex. *in Auth. de har. & Fal. §. si. col. 1.* Sed hoc non multum facit: quia etiam idem dicendum est de medicina: cum, vt dicit gl. *in verb. ditissimi. in d. proœm. ff. torum. §. nos vero.*

Dat Galenus opes, & sanctio Iustiniana,
Ex illis paleas, ex istis collige grana.

Sed magis communiter & plures videmus Legistas ditissimos, quam Medicos.

Duodecimo facit: quia orbis maior est vrbe. *ca. legimus. vers. si autem. 93. dist.* sed legalis scientia prodest vniuersis: quia bonos inuitat ad præmium, & malos prohibet à malo, *l. 1. ff. de iust. & iur.* vt dicit Barba. *in dicto loco.* sed adde, quod etiam omnis homo subditus est legibus, *ca. de capitulis. cum quatuor sequen. 10. distinct.* etiam in foro conscientiæ, vt not. gloss. Bald. & Doctor. *in cap. quæ in Ecclesiarum. extra de constitution.* Abbas *in principio decretalium.* Petr. de Anchara. *leg. in cons. 21. incip. videtur prima facie dicendum.* dixi *in commentariis nostris super consuetud. Ducatus Burgund. in tit. Des droicts & apparten. à gens mariez. § 7. in gloss. des prochains parens. ver. contrarium tamen.* Et redeundo ad Barbat. Sed medicina non prodest, nisi ægrotis: cum vt dicit dominica veritas, *Matth. 9.* & *c. multis 2. q. 1.* non opus est Medicu valentibus. dixi supra. ergo melior & honorabilior est scientia legalis.

Decimotertio: Sacerdotes præferuntur laicis: sunt enim Dij, *cap. cum inuncto. §. licet autem.* ibi, *Dijs non detrahes.* sacerdotes intelligens. *de haret. extra. c. sacerdotibus, in pr. 11. q. 1.* dixi supra *in 4. par. in 1. 2. 3. 4 5.* & *6. consid.* Sed Doctores legum dicuntur sacerdotes. *l. 1. §. 2. ff. de iust. & iur.* dixi supra *in hac parte, in 10. consid.* Ergo Doctores legum præferuntur Doctoribus artium & medicinæ.

Decimoquarto, vt dicit idem Barb. Facit quod habetur *in c. vn. eo.* quod incip. *Gloriosus Deus in sanctis suis. §. 1. de reliqu. & ven. sanct. li. 6.* vbi dicit tex. quod Doctores quasi illuminosas & ardentes lucernas super candelabrum positas vniuersum corpus (orbis errorum tenebris profugatis) velut sydus irradiat matutinum: & sic Doctores iuris stant sicut sydus in cœlo: ergo præferuntur Medicis. & facit tex. *in c. super specula.* quod est *c. si. de magistris. extra.* vbi dicitur, quod Doctores velut splendor fulgent firmamenti, & velut stellæ in perpetuas æternitates permansuri: cum plurimos ad iustitiam edocere valeant. Facit etiam text. *in can. multi. de pœn. dist. 2.* vbi tex. appellat Doctores solis radios. & dicit Host. *in proœm. sua Summæ, in 6. ver. cursus.* quod recti Iudices & Aduocati fideles, viuentes legibus, prout debent, meliorem vitam ducunt, quam fratres prædicatores, aut alij fratres: vide quæ scripsi supra *in hac parte, in dist. 10. consid.* Ergo ex prædictis infertur, quod Doctores legum præferuntur Artistis & Medicis.

Decimoquinto: facit pro ista parte, vt dicit Barbat. tex. cui mundus respondere non posset, *in proœm. ff. or. §. duobus. ver. quib.* vbi tex. dicit, & quod pene in nulla alia euenit arte, cum & vilissimæ sint. Vnde probat ibi tex. quod omnes aliæ artes dicuntur vilissimæ habito respectu ad scientiam legalem. Ex quo sequitur, quod habito respectu ad Doctores iuris, Doctores artium & medicinæ succumbent. Et si dicatur, quod lex non est ars: dicit, quod ibi probatur contrarium, quod imo est ars, scientia, philosophia vera & non simulata, vt *in l. 1. §. nam vt. ff. de iust. & iur.* Additio tamen ibi posita ab Barbatiam dicit, quod illud argumentum est ab autoritate iurisconsulti, quod nullum est, secundũ philosophum & veritatem: &, vt dicit ibi, si valet, Artistæ habent autoritatem magni Auerrois, qui appellat sequentes leges inuoluentes & stultos, vt patet 8. *Phys. tex. com. 4. & in prologo eiusdem.* sed ad talia dicta per eundem apostillatorem, vbi supra, satis est responsum: ideo non insisto, cum constet de contrario.

Decimosexto facit secundum eundem Barbatiam: quoniã facultas legalis dicitur esse thesaurus: ita probatur *in d. proœ. ff. tor. §. nos vero.* Ergo excellentior est artibus. Hinc, vt ibi etiam dicitur, Doctor iuris ciuilis dicitur antecessor, & pluribus aliis nominibus excellentissimis & egregiis supra positis *in 10. consid.* quam vide ad hoc.

Decimoseptimo etiam facit vnum aliud: quod ægre & moleste ferre deberent omnes, qui Saluatorem Dominum nostrum Iesum Christũ colunt, quod Iudæi assumuntur ad doctoratum in medicina, sed non possunt assumi ad doctoratum iuris, vt *l. f. C. de postul.* Ex quo sequitur, quod cum Iudæi non possunt assumi ad doctoratũ iuris. vt per Bat. *in l. fi. C. de Iudeis.* eo quia est dignitas, quam Iudæi habere non possunt. Si ergo assumũtur ad doctoratũ medicinæ, sequitur, quod doctoratus in medicina non est dignitas, & per consequens præferendi sunt Legistæ Artistis & Medicis, nisi dicamus, vt dicit, quod de facto, & non de iure Iudæi vsurpant doctoratum in medicina & in artibus.

Decimooctauo facit argumentum ab ordine literę, quod est validum in iure. *l. generaliter. §. quid ergo. ff. de fideicom. libert.* sed ex ordine literę Notarius præfertur Medico, vt *in l. 3. in pr. C. commun. de legat.* Ergo multo fortius Iurista siue Doctor legis præfertur Medico. Et facit, vt dicit, quoniam seruus non potest esse Notarius, vt *in l. generali. C. de tabul. lib. 10.* & tamen seruus potest esse Medicus: vt ibi. Ergo inferioris gradus est Medicus, quam Notarius.

Decimonono facit rubr. *Cod. de profess. & med. lib. 10.* vbi professor iuris præfertur Medico. vt ibi dicit Luc. de Pen. Quod licet Medici in ordine præpositionis præferantur patronis causarum. *c. non sane.* quod est *c. fin. 14. q. 5.* etiam præponuntur professoribus in iustitia petitionis, cum publice viuentibus prosint. *l. si duas. in fin. ff. de excus. tuter.* Et de salute hominum curam agant, *in l. 1. in princip. ff. de var. & extraord. cog.* Et in ordine literæ etiam præferantur. *in l. medicos. C. de profess. & medic.* vbi dicit literam esse pręposteratã. Cũ etiam Grammaticus in tali ordine etiam Medico præferatur. *l. 1. fin. Cod. eod.* Et professor medicinæ siue Romæ, siue in patria profiteatur, habet excusationem à muneribus, *l. eos qui. ff. de vacatio. munerum.* quod Doctores legum non habent. Et etiam Medicus habet excusationem à patrimonialibus. *dict. l. medicos.* quod non inuenitur in Doctore legum secundũ quosdam, imo etiam ibi de legum professoribus dicitur idẽ. Non tamen concluditur ex his honoribus, quod sciẽtia medicinalis sit nobilior scientia legali, vel æque nobilis: imo totũ oppositum: vnde Arist. 1. *Ethic. prope fin.* Oportet politicum scire aliqua eorum, quæ circa animam: quemadmodum, & qui oculos curat, totum corpus, & tanto magis, quanto nobilior, & honorabilior est politica medicinali, quæ politica est tamæ nobilitatis, quod principatur Diis, vt habetur 5. *Ethic.* Et dicit ibi Luc. de Pen. qui multum inuehit contra medicos æmulos scientiæ, & vt dicit, veritatis & iustitiæ inimicos.

Vigesimo, vt dicit idem Barbatia, facit, quoniam subrogatum sapit naturam illius, in cuius locum subrogatur. *l. cum qui. §. qui iniuriarum. ff. si quis caut.* quod an ille text. hoc probet, ponit ibi domin. meus Iason. Sed melius facit text. *in cap. Ecclesia. 1. extra vt lite pendente.*

penden. Sed Doctores legum subrogantur loco Dei; ergo præferuntur Medicis. minor probatur, vt dicit. Nam Deus à principio creauit cœlum & terram, & omnia, quæ in eis sunt: & angelicam & humanam naturam, spiritualia & temporalia, quæ omnia per se ipsum rexit & gubernauit, sicut factor suam rem gubernare solet, & homini, quem fecit, præcepta dedit, & transgrediendi pœnam imposuit, vt habetur *Genes. 1. 3. & 4. cap.* Et rexit mundum vsque ad tempus Noe, quo tempore Deus incepit regere creaturas suas per ministros suos, quorum primus fuit Noe: postea per Patriarchas, per Iudices, per Reges vsque ad tempus Christi, qui fuit verus & naturalis Rex noster, iuxta illud Psalmistæ: *Deus iudicium tuum regi da.* Prout ita scribit pulchre Innocēt. *in cap. licet de foro comp.* Et sic apparet, quod iudices, vt constat *in lib. Iudicum*, successerunt loco Dei ad regendum populum. Ergo Doctores iuris dati sunt, vt regant populum in locum ipsius Dei, quod regimen non fuit datum Artistis & Medicis. Ergo nobilior est scientia legalis, quam artium & medicinæ: quia Deus regit mundum lege & non medicina: qui etiam solus Deus sanat ab omni malo, & non Medici. *Sapien. 16.* & infra subiicit Etenim neque herba, neque malagma sanauit illos, sed tuus, domine, sermo, qui sanat omnia, tu es, qui vitæ & mortis habes potestatem, &c. vt ibi. & ita dicit Lucas de Penna *in d. rub. Cod. de profess. & medicis. lib. 10.*

Vigesimoseptimo secundum Barbatiam facit: quoniam, vt scribit, si quis opponat, quod scientia legalis est reducibilis ad nihilum; ergo non est scientia: quia est de contingentibus, quæ possunt adesse & abesse, & scientia est Ens Entium, vt sæpe supra dictum est. Lex enim potest aboleri per non vsum ipsius, vt per gloss. *in verb. sacramentum. in l. rem non nouam. in prin. Cod. de iud.* & glo. *in verb. frangere. in fin. in cap. 1. de treuga & pac. extrau.* & per dispositionem Principis; quia illam tollere potest & corrigere; quoniam eius est tollere, cuius est condere. *l. rem non nouam. C. de sacrosanct. Eccles.* Facit *c. erit autem lex. 4. distin.* vbi lex adaptatur tempori. *c. non debet. de consang. & affin. cum simil.* & dictum est supra: ergo peritia legalis non est scientia. Quia ad ista potest responderi, quod licet lex corrigatur; tamen ratio legis non corrigitur, sed semper remanet firma, *l. 1. ff. de comun. eum eman. lib.* in glo. & per gl. *in verbo, quicunque. in c. nouit. §. nos igitur de iudic. extra & in cap. fuerunt. 7. distinct. cum simil.* & per consequens remanet firma sciētia legalis, posito quod lex non obseruetur: dixi ample supra *in 4 consider.* Ex quibus omnibus supradictis, vt dicit Barbatia *in loco supra alleg.* sequitur, & inferendum est, quod licet Artista & Medicos sint doctorati à Principe, vel in loco illustriori: & Iurista sit doctoratus etiam ab inferiori à Principe, vel in loco ita celebri; quo casu data paritate præferretur doctoratus à Principe: non tamen Artista vel Medicus præferendus est Iuristis. Ista sunt fundamenta Barbatiæ, quibusdam per me additis pro corroboratione materiæ. Ex quibus tamen noluit concludere in ipsa materia pro aliqua parte; Eo, quia, vt dicit, non adhiberetur ei fides.

Omnes tamen alij Canonistæ tenent indistincte quod semper Iurista doctor, quicunque sit, præfertur Medico doctori, & sic de similibus; prout tenent & decidunt *in d. c. clerici. supra alleg.* Et istud etiam tenet & obseruat Ecclesia Romana, vt habetur tam in regulis Cancellariæ Apostolicæ Iulij II. quam in concordatis nostris initis inter summum Pōtificem & Christianiss. Regem nostrum Franciæ. *in tit. de collation. ib.* in quibus habetur & declaratur clarissime, quod Doctor Theologus præferatur Doctori in iure; Doctor in iure Canonico, Doctori in iure ciuili, & Doctor in iure ciuili, Doctori in medicina, etiam in nominationibus. Ex quo, cum sit expressa decisio de prælatione inter eos, tam summi Pontificis, quam Regis, videtur, quod non sit vlterius super huiusmodi controuersia hæsitandum.

Vniuersalis ergo & generalis erit conclusio; in quā non est dubium, quo ad Ecclesiam, & quo ad temporalitatem in Curia Romana & in Gallia, quod Doctores in iure canonico & ciuili, vel in altero tātum, præferuntur Doctoribus in medicina. Et idem in Licentiatis & Bacealaureis. Et de hoc sunt regulæ Cancellariæ, & apud nos cōcordata, & ante idem determinabatur per pragmaticam sanctionem, quæ dat istam prælationem Doctoribus in iure, etiam in nominationibus ad beneficia cōferenda. Ex quo satis denotatur, quod sunt maiores; & in hoc nō est dabile respōsum; nec ægre ferre debēt Medici, si eisdem ad oculum demonstratur prælatio Iuristarum quo ad eos, tam ex decisione Sedis Apostolicæ, quam Regis nostri: & ista est, quæ confundit, quicquid voluit dicere Petrus de Bayro in *suo tractatu super hoc edito*, qui finaliter, licet voluerit ponere certas conclusiones, se ipsum tamen confundit & intricat in illis, cum omnia sua fundamenta, quæ pro sua parte affirmantur, ex superius deductis, satis confundantur, & ad ea satis sit respōsum; & cum ita sit decisum, non est amplius disputandum; quia videretur, quod per hoc vellent impugnare potestatem Principis, & de eius potestate disputare, esset incidere in crimen sacrilegij, vt dicit text. in *leg. 2.* quæ incipit; *disputare de principali iudicio non oportet.* sacrilegij enim instar est dubitare, an is dignus sit, quem elegerit Imperator. *Cod. de crimi. sacril.*

Vt tamen sit pax & concordia inter eos, iuxta dictum Apostoli, consulerem, quod vltra casum decisum seruaretur opinio Theologorum, iuxta dictum Apostoli *ad Roman. 12.* Honore enim inuicem præuenientes, quod sibi ad inuicem honorem præstent, secundum mores & virtutes illorum & secūdum quod inferius dicitur, quod vnus Doctor in vna sciētia debeat præcedere alium quodque simul communicent inter eos, prout si essent vnius & eiusdem scientiæ Doctores, nec alter alterum contemnat, aut derideat.

Et pro conclusione dicerem seruandam esse consuetudinem in istis, quæ est, quod inter Doctores & Medicos Iurista antiquior præferatur, non habita differentia facultatis, & istam consuetudinem recitat & refert. Dec. in *d. c. clerici. colu. 6. de iud.* vbi dicit, quod debet obseruari: quia in istis prælationibus consuetudo attenditur, vt per Bald. in *l. obseruare. §. antequam. ff. de off. procons. & in c. cum olim. per illum text. de consuet. extra.* dixi supra *in par. in 43. consid.*

VIgesimasexta consideratio; Inter tamen omnes Doctores, cuiuscunque facultatis sint, præferuntur qui actu legunt, etiam licet alij sint seniores, qui non legant: prout probat tex. in *leg. 2.* & Andr. de Barrulo, & Ioannes de Plat. *Cod. vt dign. ordo seruetur li. 12.* Idem Andr. de Barrulo, & Nicolaus de Neapoli in *leg. 2. Cod. de consulib. lib. 12.* Alexand. *in leg. cum quid. ff. si cert. pet. & in l. 2. §. prim. ff. de vulg. & pup. subst.* Ita dicit dom. meus Iason in *d. l. cum quid. in 1. lectura. col. 4.* Et hoc maxime; quoniam tales si legerint per viginti annos, dicuntur comites, vt habetur per gloss. & docto. post text. in *leg. vnica. Cod. de profess. qui in vrbe Constantinopol. docentes ex lege meruerunt Comit. lib. 12.* & per Cardinalem in *cap. 1. quis dicatur Dux, Marchio, Comes, in vsibus feud.* & de Comite dixi

Vigesimanona cōsideratio: Antiquior Doctor iuniori præferri debet secundum gloss. *in vers. nemum. in leg. cum quid. ff. si cert. pet* facit text. *in l. 1. ff. de albo scriben. & in cap. 1. extra de maior. & obed.* notatur ex presse in *§. audient. in verb. iudice. in Authentic. de defens. ciuitat. coll. 3. & in leg. 1. Cod. de consul. lib. 12. & leg. final. Cod. de decu. eod. libr.* facit *l. semper in ciuitate nostra. ff. de iure immun. leg. fin. ff. de fide instrum. c. Episcopi.* & ibi glo. *vnic. 24. distinct. l. prouidendum. in princ. ibi: aut vetustas.* & ibi gloss. *2. Cod. de postul.* vbi dicit, quod seniores aduocati præferuntur iuuenibus: de quibus supra dictum est *in 7. part.* Et facit: quia senes melius scire præsumuntur. facit gloss. *in cap. sic viue. 16. quest. 1.* vbi dicit, quod seniores Magistri potius sunt audiendi, quã iuuenes. Etiam faciunt per me dicta *in commentar. nostris super consuetud. Ducatus Burgund. in proœm. in gl. de nostre consel. & in gloss. ordonné.* vbi scripsi, quod Consiliarij seniores & antiquiores præferendi sunt. Facit & ratio *c. nisi cum pridem. §. alia vere causa. de renun. extra.* Quoniam qui est ætate maior, præsumitur maturitate sensus præstantior: & facit *c. sciendum.* ibi; *accessit etiam demonibus. & ibi gloss. magna.* ibi: *Item quia per antiquitatem. 26. q. 4 l. 4.* Nam præsumitur ex rerum experientia Doctoris, quod sit sapientior. & *c. porro Moysi.* qui est *ca. fin. 84. dist. n̄l. & Prouerb. 20.* Præsumuntur enim senes probi, scientes, graues, vt dicit Lucas de Penna *in leg. 1. Cod. de consul. lib. libro 12.* vbi ponit in quibus senes & iuuenes sunt laudabiles, & etiam vituperabiles: & vt dicit gloss. *in verb. ad senilem in cap. cum in iuuentute.* quod est *cap. penult. de præsump. extra* meliores iuuenibus præsumuntur seniores, & consilium senum melius est, quam iuuenum. *cap. ex multa. §. secundo quæsitum li. in fin. extra.* hinc dicitur: Consilium iuuenum Roboam fecit egenum, vt *in cap. Ecclesi. 16. quest. 1.* & etiam his versibus ostenditur:

Roma vetus veteres cum te rexere Quirites,
Nec bene immunis, nec malis vllus erat.
Defunctis patribus successit praua iuuentus,
Consilio cuius præcipitata ruis.

Dixi alibi. Et vt dicit text. in *cap. f. n. 10. dist.* Seniores sunt potius interrogandi & consulendi, quam iuuenes. Vnde & Iurisconsultus quandoque ex verbis senum rusticorum argumentari solet. vt in *l. si chorus. §. 1. ff. de legat. 3.* Et vt dicit Bald. *in cap. 1. per illum tex. de renun. extra.* Plus valet vmbra senis, quam eloquentia, aut gladius iuuenis. idem Bald. in *l. enim in antiquioribus. C. de iure deliber.* Fel. *in capitulo primo. de maior. & obedientia.* Et ad prædicta videatis dominum meũ Iasonem in *leg. cum quid. in 2. lect. in penult. colum. ff. si certum petatur.* vbi ponit, in quibus actibus iuniores postponuntur senioribus, & seniores præferuntur. Et de huiusmodi præcedentia respectu antiquitatis, dicam infra in *11. parte.* quando antiqui & seniores ciues præferuntur cæteris. Decius tamen in *d. cap. clerici. column. 5. in 4. & 6. fallentiis,* dicit hoc esse verum in honoribus delatis, sed in honoribus deferẽdis non antiquior, sed magis idoneus præferendus est, vt per text. *in leg. honores. in princ. ff. de decurion.* ad idem textus. *l. Vnicuique. Cod. de proximis sacror. scrin. lib. 12.* facit text. in *§. ordinationem. in Authen. de monachis. coll. 1.*

Ex prædictis etiam dici potest, quod ista antiquitas considerari debet etiam respectu ætatis, licet dominus Philipp. Dec. in *dict. cap. clerici, in 2. colum. de sud. extra.* dicat, quod antiquior in hoc intelligitur non ætate, sed gradu & dignitate, & dicit gloss. notabilis in *verb. antiquiores. in c. statuimus. de maior. & obed. extr.*

Et ista consideratio ampliatur & procedit, etiam si posterior sit ditior vel nobilior: quia istæ qualitates non tollunt prærogatiuam temporis à iure ordinatam, vt notabiliter voluit Innocentius in *dict. cap. statuimus.* sed considerantur data paritate in tempore, vt notat Bartol. in *leg. 1. ff. de obseq.* Bald. in *leg. nemini. Cod. de aduocatis diuersorum iudic.* Dec. in *d. cap. clerici.*

Trigesima consideratio: Doctor in scientia excellens etiam si sit iunior, antiquiori præfertur, per gloss. in *verb. tempus in §. ordinatione. in Auth. de monachis.* & ibi Ang. *collat. 1.* facit *l. prouidendum. in pr.* ibi, *aut meritum.* vbi Sali. notat. *C. de postulan.* uno fortius tenuit gloss. 1. in *l. 1. C. de studiis liberal. lib. 11.* Quod scholaris, si sit peritus & excellens doctrina, Doctorem præcedere debet in sufficientia: cum non pro titulo dignitatis, sed pro meritis stipendia assignari debeant, secundum text. ibi; & quomodo procedere debeat illa gloss. vide Panorm. in *d. cap. clericis.* Facit tex. pro huiusmodi excellente in *l. si ad se reprobari. §. valde discipulinates. ff. de excusat.* & ibi Bald. notat: & per illum textum dicit Rom. quod alias fuit determinatum Bononiæ, vbi erat statutum, quod minor viginti quinque annis non posset habere lecturam ordinariam, fuit recessum à statuto propter excellentiam. Ita notat Roman. in *l. si vero. §. de viro. ff. solut. matr.* & sequuntur Alexand. & dominus meus Iason. in *d. l. cum quid. ff. si certum petat.* Felyn. in *rubr. de maior. & obed.* & Decius in *d. c. clerici.* Homini enim excellenti deferendum est in multis, prout enim primo vobis exemplo tradidit Athenarum excellens Curia in persona Xenocratis Philosophi, cui testimonium reddenti propter eius excellentiam iuramentum remiserunt, soli eius verbo credentes, quod sibi iudicibusque suis nunquam remiserant: de quo Valerius *lib. 2. tit. de maiest. re.* Pariter Senatus Romanus accusationem lege Iulia repetundarum contra Metellum consulem Numidicum propositam, propter eius excellentiam & sanctitatem repulerunt, vt refert idem Valerius *lib. 2. in pr.* Similiter Alexand. Magnus, licet Thebas igne & ferro militibus diripiendas concessisset, vnicam Pindari clarissimi illius Philosophi domum propter ipsius excellentiam cremari vetuit, secundum eundem Valerium *libro* 8. Et licet Dionysius tyrannus fuisset, Platonem sapientem propter eius excellentiam honorifice suscepit, narrante Polycrat. *libro 8. cap. 38.* Platoni obuiam Dionysium tyrannum vncatam nauim misisse Plinius refert, ipsumque quadrigis albis egredientem in litore excepisse. Fertur & Mythridates Persarum rex imaginem in Academia locasse, & ei inscriptum: *Mythridates Rodobati filius Platonis, hanc Musis imaginem dicat.* Cneus Pompeius Possidonij domum intraturus, lictorem, id est, pedellum præeuntem vetuit de more pulsare fores, sed consulares fasces ianuæ Philosophi inclinari, submittique iussit. Hippocrati quoque Pythagoræ discipulo, ob singularem eius doctrinam, auxiliaque medicinæ hominibus impensa: Honores, quos Herculi consueuerat impendere, Græcia dicauit.

Iura etiam relaxantur propter excellentiam hominis. Eo, quia vir multum excellens in sua arte propter eius excellentiam & eminentiam non punitur ad mortem, vbi deberet puniri. text. est in *l. ad bestias. ff. de pœnis* dom. meus Ias. in *l. 1. in 2. col. ff. de legib.* Nã inter artifices longa est differentia & ingenij & natu-

ræ,& doctrinæ,& institutionis. verba suot text. in l. inter artifices.ff.de solut. Multa alia de excellentia hominis,quæ in pluribus relaxat ius, vide per G. Benedicti in sua repe.ca.Rayn.in verb. Adeelta.ir sequendo maieriam iuuenis excellentis, à num.18. vsque ad finem. de testam.extra. Nec in hoc fit iniuria maiori,si à minori melius dicitur,in iure. l.potiores.§.1. C.de off.Rectoris prou etc.& antiqui Doctores non sunt maiores nouis in solertia. gloss. in verb.iudice.in §.audient.in Auth.de defens.ciuit.collat.3. Et quandoque reuelatur minori,quod maior & antiquior ignorat.vt in cap.ad audientiam.in glo.1.de consuet.extra.Et si malitia suppleat ætatem,vt in cap.monacho.& ibi notatur in gl. in verbo,deuotio. quæ allegat ad hoc l.3. Cod.si minor maior.se dix.&cap.de illis.2.extra de despensat.impub. Non est mirum etiam si scientia suppleat. l.1.C.qui & aduersus quos.& cap.fin.extra de despens.impub.& l.vnicuique.Cod.de proxim sacrorum scrin.lib.12.cum sit donom Dei,vt in cap.qualiter.de election.& in cap.illo vos.de pignor.extra.Ita quod sunt aliqui,qui plus addiscunt in vno anno,quam alij in tribus:quia tunc ingeoium ipsorum vtetur diplomate, vt in l. continuus. §.cum ita.ibi:quod si diplomate vsus, ff.de verborum oblig.præsertim quando sunt iuuenes:quia ad addiscendum sunt natura aptiores. l.præcipiunt.ff.de adil.edict. Nonne Bald.qui in 15. suæ ætatis anno publice repetiit,l.centum Capue.ff.de eo quod certo loco. dignus erat & excellens inter alios, & erat aliis præferendus? Barbatiam etiam,qui secondo anno,quo leges audire cœpit, publice sub domino Ioan. de Ana.de iure respondit in materia satis difficili.l.t.de cond.indeb.ff.& anno tone sequenti: & sic in triennio sui stodij ad legendum publice conductus Bononiæ extitit, vt ipsemet attestatur in cap. cum vigesimum. in 15.column.ff. de offic.deleg.& in cap.fin.in princip.de solut.Conciuis etiam & contemporaneus noster dominus Dionysius Poillot, olim Magister ordinarius requestarum Regis,nunc præsideos in Parlamento Parisiensi effectus, fuit Doctor in ætate 20.ann.in vniuersitate Ticinen. & similiter viri excellentes in iure nostro conciues & contemporanei nostri dom.Franciscus, & Ioannes de Monthelono effecti sunt Doctores in ætate xxi.an. Ego vero in ætate viginti vnius assidebam Capitaneo Iustitiæ Mediolani, & in ætate vigesimisecundi anni effectus sum Doctor in vtraque censura.licet immeritus.Et aduerte, quod dato conuenrente de excellentia inter aliquos,ipsa est probanda per quindecim testes, & non minores,per tex. qui est singularis in l.vnicuique.ibi:15.primatum eiusdem,etc.C.de prox.sacr.scrin. li.12.prout tenet dom.meus Ias. in l.cum quid.col.4.ff. si cer.pet.& G.Bened. in loco supra alleg nu.20.Aduerte etiam,quod non omnis excellentia est laudanda,& vtilis,sed solum illa,quæ procedit ex virtute,vt ait Arist.l.3.Polit.c.9.

TRigesimaprima consideratio, Doctor creatus à summo Pontifice, vel Imperatore, præferendus est Doctori ab alio inferiore creato, etiamsi talis ab inferiore creatus fuerit antiquior. Ita tenet Rom.in l. si vero.§.de vire.in 49.col.ff.solu.matr. sequitur dom. Alex.in l.2.§.si prius.ff.de vul.& pup.subst.argum.c.per tuas.extr.de maior.& obed.vbi Fely. post alios,qui idẽ dicunt in militibus,de quo supra dixi. & Pan.in c.postulasti.col.2.de concess.preben. & fuit dictum Francisci Tigrini in l.2.per illum tex.ff.de albo scrib.prout refert Barbatia in c.quod clericis,in pen.col.extr.de foro compet.& facit glo.fi.in l.restituenda.C.de aduoc.diuer.iudic.& in c.dominus noster.quod est c.pen.in gl.in verb. elegit.93.dist.& per gl.vnicam in c.fi.97.dist.Istud tenet,& sequitur dom.meus Ias.in l.2.§.prius.ff.de vulg.& pup.& in l.si quis maior.in fi.C.de transact.& idem Fel.in d.rub.de maior.& obed. quod dicit idem dom. meus in d.§.prius. intelligendũ esse in doctore ab Imperatore,vel Papa cũ rigore examinis: secus si sit Doctor simplici verbo:puta esto Doctor,quod potest facere Imperator,vt notat Ang. in l.cum salutatum.C.de senten.passis. Et talis sic doctoratus non præcedit Doctorem cum rigore examinis,vt tenet Andreas Sicul. in proœm.cle.in 14.col.& Mat. Siculus in c.qualiter & quando.in 3.notab.ext.de accus.per tex.in l.nemo.C.de aduoc.diuer.iud.Dicit enim Bart.in l.Magistros.C.de professo.& medicis.li.10.quod tales præsumuntur paruę doctrinæ Sed tamen,vt dicit Philip. Dec. in d.c.clerici.de iudic.in 3.colum.istud videtur potius præcedere de æquitate quadam,quam ex rigore iuris: quia tota vis in ipsa dignitate consistit, quæ ab Imperatore etiã sine examine tribuitur: cum ipse solo verbo Doctoré creare possit:& quia talis prærogatiua dignitati conceditur,quo casu exercitium non consideratur,vt notat Dominicus in proœ.sexti.in fi. Bald.in l.qui sub prætextu.C. de sacr.Eccl. Bart.in l.maximarum. in fi. C.de excus.muner.li.10. & arg.in d.c clerici. vbi etiam concludit,quod Doctor ignarus gaudet priuilegio Doctorum:& ibi vide. Quando quis est in matricula alicuius artis,si non exerceat artem,an debeat gaudere priuilegio illorum,vbi dicit,quod sic,donec fuerit remotus.Plus dicit idem Dec. in d.c.clerici. quod idem dicendum est de doctorato à Comite Palatino, qui authoritatem doctorandi aliquem specialiter habet ab Imperatore vel Papa, quod dicit secus, si haberet potestatem doctorandi generaliter,non nominãdo personam,arg.tex.in ca.hi qui. ibi: Vel alterius autoritate Apostolica sibi specialiter in hac parte concessa. de preb. in 6.& facit tex.in c.si cui.de præb.eo.li. & c.seq.& c.is cui.de off.deleg.d.lib.Et ad hoc facit:quia ille,qui simpliciter consequitur potestatem a Papa, vel Imperatore,non videtur habere illam prærogatiuam, quæ in ipso Imperatore vel Papa consideratur, vt notat Inno. vbi loquitur in materia dispensationis. in c.dudum. la secū. d.col.fi.ver.nẽ si Papa nõ dat alicui.de elect.& idẽ Bal.in l.si testamentũ.in pr.C.de test.vers.nẽ potest. Fel. in c.postulasti.col.15.vers.quartus casus.de resc. Alex. cons.94.incip.consideratis.col.pen.li.1.& in cons.60.col. 7.in c.visa legitimatione.li.2. Quod tamẽ intellige verum, nisi nomina illorum exprimantur, cum quibus facultas dispensandi conceditur, vt not.Ioan.Milis in repertorio.in verb.dispensatio.quem allegat Fel.in d.c. postulasti.sed est dictum Spec.in 1 de dispensatio. §.videndum restat.char.7.vers.quid si Papa dat Potestatem alicui.in fin.

Et dicit Decius idem esse, si autoritas doctorandi tribueretur expresse cum illa prærogatiua, quæ esset in ipso Imperatore, vel Papa, vt in simili notat Bald.in l.filius.C.de testam.milit. Alexand.in cons.67. incipient.consideratis. versic.certo obseruntur prædicta in 1.volum.Paul. Cast.consi.225. incip. super primo dubio. col.pen.

Secundo:limitat Fel.in c.per tuas. extra de maior.& obed. dummodo Imperator creet eos in terris Imperij:quia si sint creati extra,non habent illam præeminentiam: uno creati à Papa in terris Ecclesiæ præferuntur.Cum creati ab Imperatore non habeant prærogatiuam in terris Ecclesiæ.allegat. Pet.de Anchara. in. consi.suo 316.incip.primum dubium. vbi dicit, quod Impe-

Imperator iurans non exercere iurisdictionem in terris Ecclesiæ,non potest etiam creare Doctorem.

Tertio,limitat non habere locum in Doctore creato ab Imperatore in iure Canonico,& in Sacra pagina; quia de istis non videtur ei data potestas. & verba intelliguntur, secundum quod peritur qualitas illius,in quem proferuntur, *l.plenum.§.equitij.ff.de vsu & habitat.* & notatur plene per Felin. *in c.causam. de resc.* & cum Imperator subsit istis scientiis, iuxta notata *in cap.Eccles.de constitut.extra.* non videtur talis doctoratus posse emanare ab eo in tali materia, ita dicit Fel. *in d.cap.per tuas.* audiuisse alias fuisse attentatum: sed, quia non reperit scriptum, non affirmat.

Trigesimasecunda consideratio; Ex quo Doctor creatus ab ipso Papa vel Imperatore, præferendus est, ratione maioris dignitatis creantis; ideo videtur dicendum, quod creatus in maiori, famosiori, & digniori vniuersitate sit aliis præferendus. Et ideo Doctores in Theologia & iure Canonico aut medicina in vniuersitate Parisiensi, præferri debent omnibus aliis Doctoribus in illis scientiis, creatis in aliis vniuersitatibus reddendo singula singulis, & data paritate in reliquis: cum illa vniuersitas sit maior, dignior,& antiquior omnium vniuersitatum, maxime Galliæ, & apud nos, & maxime in sacra Theologia, quæ semper floruit in dicta vniuersitate. Quæ quidem vniuersitas à Carolo Magno Rege Fräcorum fuit instituta;vt refert Guag.*in sua Chron.* 4. Nam delati naue ex Scotia Claudius & Io.Rabanus. & Alcohuinus ex venerabilis Bedæ discipulis in Galliam cum venissent,nec quicquam,præter bonas disciplinas,patria exportassent,se sapientiam profiteri,eamque venalem proclamant. Qua re ad Carolum perlata, illos ad se vocat; vocati libere profitentur, sapientiam illis esse, quam adipisci cupientes gratis edocerent, si vita locusque tantum eis præberetur. Intellexit Imperator ingenuam hominum mentem, eosque cum aliquot dies apud se tenuisset, videns, q. od studia literarum iam erant vbique in obliuione, vt dicit Ant. Flor.in *sua historia.in 3.part.tit.14.cap.4.§.12.*Claudium conuersari Parisiis, & generosos adolescentes bonis disciplinis instruere iubet. Ioannem vero Papiam misit,& monasterium S.August. iuxta Ticinenses.quod est in Papia,eidem delegauit. vt refert idem Flor. vbi supra.Hoc initium habuit Parisiensis schola, celebre mox Philosophis ac Theologis Gymnasium. Dicit etiam Zabarella Cardinalis *in clem.* 1. *de Magistris.in* 5. *q.* quod fundatores studij Parisiensis fuerunt Alcohuinus,Rabanus,Claudius,& Helstorus: &,vt ibi dicit,legitur,quod caput aureum statuæ, de qua *Dan.*2. per Carolum Magnum exercuit Deus in Scotis, qui cum Franci regnarent, & studia literarum non haberent,& essent in obliuione,& cultus Dei periret,contingit duos Scotos monachos de Hybernia cum mercatoribus Britannis venire ad littus Gallicum in sacris & secularibus literis erudiros; qui cum nihil venale ostenderent ad turbas venientes causa cantandi. clamabant, Si quis esset auidus sapientiæ, veniat ad nos,& accipiet eam:nam apud nos non est venalis.Et aliis putantibus illos esse insanos, venit ad aures Regis, vocatique sunt ad eum, & cum interrogarentur, an haberent sapientiam, dixerunt, quod sic, & se paratos eam dare petentibus in nomine Domini. Quo quærente, quid pro ea vellent? Responderunt tria; Bona loca;animas ingeniosas,& alimenta. Tunc Rex gaudens cum iret ad bellum,vnum nomine Clementem dimisit Parisiis,& nobiles pueros ei commendauit,& victualia ei ministrari præcepit, & loca optima concessit. Alium secum in Italiam duxit,cui monasterium in Papia S.August. delegauit, vt qui vellent addiscere,ad eum accederent. Et hoc audito, quod Rex gratanter sapientes & religiosos admitteret, venit Alcohuinus ad eum in omnibus scripturis exercitatus, quem vsque ad finem secum retinuit, nisi cum ibat ad bella, & dedit ei Abbatiam S Martini: vt ibi quando Rex esset absens, quiesceret, & ad se confluentes instrueret, & sic Franci æquari sunt Rom & Athenienfibus,quo ad gloriam studiorum in liberalibus artibus. Hæc ille,*vbi supra.* Nolo prætermittere, quod hoc etiam tempore ex dictis Gaguin. Ant. Floren.*in sua historia.* & etiam Zabarellæ *in locis praallegatis*,schola, vniuersitas seu Gymnasium Papien. habuit saltem initium, ex quo contendere potest cum vniuersitate Parisiensi de institutione eodem tempore facta, & sic de paritate temporis; & hæc dico,eo; quia sui alumnus & scholaris Papiensis sub quondam recolendæ memoriæ dom.meo Iaf de Mayno præceptore meo excellentissimo, & ibi doctoratum accepi sub eo,& dom.Franciscino de Curte,nec non domino Philippo Decio,ac domino Rocho de Curte, qui fuerunt ibidem præceptores mei eximij per quinquennium.Et ideo nolui tacere laudem illius vniuersitatis Papiensi.quæ me enutriuit,educauit, & aluit in iure Canonico & Ciuili: postquam tamen habuerim prima cunabola in vniuersitatibus Dolana & Pictauien. de quibus infra dicturus sum, prout sub loco quadrabit de vnaquaque.

De vniuersitate vero Paduana dicit Zabarella *in clem.dudum.ver.ab olim.de sepultu.*& Iacob.de Aret. *in proœm.ff.* quod ciuitas Paduana ex consuetudine longissima habet studium. & *in cle.* 1. *de Magistris.in* 5.*q.in fin.*dicit, quod non est memoria quando incepit:habuit tamen,vt dicit: postea priuilegia & Apostolica & Imperalia.

Sic ergo ex prædictis constat, quod hæ vniuersitates,scilicet, Parisiensis & Papiensis habuerunt saltem initium tempore Caroli Magni Francorum Regis circa ann. Domini 740. & Anton. Florent. nunc canonizatus,*in sua 2.parte historiæ.lib.*14.*c*.4.§.12. prædicta de studio Parisiensi narrat. *&* in c.5. *in fine* dicit, quod ille Alcohuinus origine Anglus in Philosophia excellentissimus studium ab vrbe Romana transtulit Parisias. Quod studium è Græcia ad vrbem Romanam translatum fuerit à Romanis. Et apud nos tenetur pro primo & principaliori totius Galliæ vniuersitate,quo ad Philosophiam. Theologiam, Artes,Medicinam, & cæteras artes: sed non quo ad leges: quoniam in ea non leguntur leges nec iura ciuilia,vt est text. *in c.super Specul.extra de priuileg.* Rationem duplicem assignat ibi text. ne scilic. iura ciuilia sint impedimento Theologiæ, vt etiam dicit Lucas de Penna *in l.vnica.colum.*6.*C.de studiis liber.vrbis Romæ,lib.*11. Et quia ciuitas Parisiensis est maior, & principalis ciuitas Franciæ,vbi non vtuntur Franci legibus Romanorum Imperatorum, cum eas non receperint,vt ait gloss *in cap.de accusatorib.3.q.*5. dixi ample; & quia Franci non subiiciuntur Imperatori in aliquibus,vt dixi ample *supra in* 5.*parte.* Imo etiam Hispani non vtuntur legibus Imperialibus. Et quod plus est, Hispani alias ordinauerunt in Regno, quod quicunque allegaret leges Imperatorum in iudicio, capite puniretur,vt dicit Oldra.*consil.*69. & alias fuerunt expulsæ leges Regno Hispaniæ, ita quod fuit prohibitum,ne quis retineret libros, vt refert Io.Lu-

pus *in repe. rub. de donatio. inter vir. & vxo. in princip. ver. idem mihi videtur dicendum in antiquis.* refert tamen Ioan le Maire, *in illust. Galliæ, in 3. lib. in c. incip. Semyramis,* quod Sarron filius Magi, III. Rex Gallorum primus instituit studia, vniuersitates, & collegia publica ad refrenandam ferocitatem & vitam hominum ferinam. A quo Celtarum Theologos & Philosophos vocauerunt Sarronidas: in maximo & præcipuo quondam honore habitos. Et hæc excerpsit Ioann. le Maire à Beroso, *libro 15. antiquitatum.*

Sed redeundo ad propositum, vnde digressi fueramus, etiam in Gallia apud nos sunt aliæ celebres, & famosæ vniuersitates, vt est vniuersitas Tholosana, quæ est de vniuersitatibus approbatis in Gallia, vt dicit Ioan de Plat. *in §. item Romæ Grammatici. circa fin. Inst. de excusat. tut. vel cur.* & vt ait Phil. Berg. *in suo supplemento Chronic. lib.* 7. Io. XXII. In ciuitate Tholosana bonarum literarum Gymnasium constituit, ex quo de approbatis dici debet.

Est etiam vniuersitas Aurelianensis, quæ similiter est approbata, saltem ex consuetudine tanti temporis, cuius initij memoria non extat in contrarium, & habet priuilegia tam Apostolica, quam Regalia. Cuius tamen institutionem primariam non memini legisse, nec parum admiror, cur Pyrrhus Doctor dictæ vniuersitatis, qui supra decennium fatetur se ibi legisse in Panegyrico Aureliæ, quem reperies post commentaria consuetudinum Aurelianarum, vbi laudat & ciuitatem & vniuersitatem prædictam. Eius tamen fundationem (vt ita loquar) & vnde & quando ortum habuerit, vel scienter vel ignorans prætermiserit.

Est & alia vniuersitas, quæ Pictauiensis dicitur, quæ est excellentissima, & de antiquioribus huius Regni, in qua omnes scientiæ liberales leguntur, exercentur, profitentur, & in ea etiam extraordinariæ textuarium ciuilis sc. & Canonici. In quo audiui omnes text meos iuris ciuilis & canonici, & studui per triennium cum dimidio: sed in fine legi Instituta cum certis aliis sociis meis, & maxime conseruatus sum cum excellentissimo viro Magistro Thoma Cusenier Vascone, propter eius excellentem doctrinam, vt viderim eius modum studendi, audiui postmodum quod fuit aduocatus fiscalis in Parlamento Burdegalensi, Deus eum conseruet, & longæuos eius vitã protrahat in annos, si superstes fuerit, post obitum beatitudine fruatur. Quoniam, vt verum fatear, multum illi debeo, & ab eo multa didici, & multa singularia sub eo scripsi. Nec credo vnquam vidisse, aut audiuisse sibi similem in iure ciuili, nec tempore suo fuisse similem in Gallia, qui veros sensus legum, vt ipse, haberet, caperet, & intelligeret. Illa enim vniuersitas, tempore meo, abundabat Doctoribus excellentissimis, & legentibus & aliis lectoribus doctissimis in omni scibili, ita quod affluebat ibi multitudo scholarium diuersarum nationum, & Franciæ, Flandriæ, Scotiæ, Alemanniæ, & Britanniæ, cum viderim in ea vltra 4000. scholarium studentium & residentium: & quoniam in ea leguntur omnes scientiæ liberales, Theologia, scil. Iura Canonica & ciuilia, medicina, artes, & cæteræ, prout in vnaquaque vidi doctorari plures, dicenda est de famosis vniuersitatibus huiusce regni; cum etiam multa priuilegia tam Apostolica, quam regalia habeat, vt ex eorundem conseruatoribus apparet. Multi viri solemnes & literatissimi, antiquitus in prædicto Gymnasio floruerunt, vt Gulielmus de Monte Landuno, Doctor in vtroque iure, qui Commentarium egregium & vtile fecit super Clementinis, & restaurator dictæ vniuersitatis post longa bella fuisse dicitur. Item Nicol. Dorbellus doctor Theologus: cæteros omitto; quia est vltra propositum, nec intendo repetere egregios gemini iuris interpretes, qui in vnaquaque vniuersitate floruerunt, quique scribendi laborem non refugerunt: vt docta volumina ex eorum officina producta comprobant, & in eorum laudibus efferendis stylus, vox & vires deficerent, & tantus est numerus, vt nec singulis satisfacere possem, nec orationi colophonem, hoc est, finem imponerem.

Alias est vniuersitas, quæ dicitur Caturcene; quæ fuit instituta per Io. XXII. vt refert G. Bened. Doctor dictæ vniuersitatis *in sua repetit. c. Raynu. in verb. & vxorem nomine Adelasiam in success. ab intest. num. 595. extra de testam.* & idem Bened. *in d. gloss. numer. 146.* dicit: quod in collegio S. Nicolai, quod est collegium Doctorum prædictæ vniuersitatis, non admittuntur extranei, sed tantum oriundi ex prædicta vniuersitate. Sic etiam faciunt Doctores Papienses, Mediolan. & Parmenses & fere in omnibus collegiis Italiæ non admittuntur nec reperiuntur extranei, & non oriundi, & Doctores dictorum collegiorum habent multa priuilegia. Et licet Mediolani, vt dixi, extranei non admittantur ad prædicta collegia Doctorum, nec acquirere possint immobilia in eorum districtu. Ego tamen, cum assidebam Capitaneo iustitiæ Mediolani, & essem Magister requestarum Illustrissimi Principis Domini Caroli Abasiaci tunc locum tenentis generalis pro Rege Francorum in Italia, fui admissus ad prædicta ex priuilegio Mediolanensium, qui mihi obtulerunt tale priuilegium, quod gratanter acceptum habui; sed eo nunquam vsus sum, nec volui. Etiam hac occasione vocatus fui de collegio Papiensi, sed non fui inscriptus: ex quo posthac non fuit mihi tempus ad me transferendum ad locum pro præstatione sacramenti. Parisienses etenim Doctores vltra prædicta adhuc magis grauãt extraneos, cum nolint Doctores extra eorum vniuersitatem creatos, & sic extraneos ab eorum vniuersitate, Theoriam eorum ad Practicam deducere, & ibi practicare, vt voluerunt facere de Doctoribus in medicina extra eorum vniuersitatem creatos, quos nolunt pati ibi practicare. Quod non video multum æquum, nec iuridicum. Sed illud videtur quodammodo sentire naturam caninam; cum non solum quid capere non possunt, sed etiam aliis capere non permittunt. Cum & pro eis, & pro aliis sit sufficiens vniuersitas Parisiensis, & si sint doctiores aliis, demonstret vnusquisque, quod sciat alter scire suum, cum alias nihil sit, *teste Persio in suis satyris.*

Licet enim oriundi & originarij sint cæteris præferendi data paritate in reliquis, vt tenet Roc. de Cur. *in tract. de iure patron.* quem scripsi sub eo. *in verb. honorificum. in 21. col.* & G. Benedict. *in sua repetit. c. Raynu. in d. verb. & vxorem nomine Adelasiam. à num. 1048. vsque ad numer. 1057.* & Barbat. *consil. 24. in 1. volum.* & dixi *in seq. part. in 22. consid.* Tamen extranei & peregrini non sunt omnino reiiciendi, & in totum abiiciendi. Maxime in exercitio artis & scientiæ, & in officiis secularibus; cum præferantur originariis, *leg. fin. al. Codice de crimine sacrilegi.* Nam Carolus Magnus non eiecit Claudium & Ioannem Scotos sapientes & sapientiam docere cupientes; sed vnum præposuit Parisiis, alterum Papiæ. In his arbitror meliorem & humaniorem esse naturam Iuristarum in Gallia. Cum non solum oriundos & origi-

riginatios; imo etiam quoscunque extraneos alienigenas & peregrinos admittunt, suscipiunt, & honorant, & collaudant; cum non habeant respectum ad loca, vnde sint orti: sed an sint scientes, sapientes & docti: & eos, si tales fuerint, amore scientiæ venerantur, amant, & benigne recipiunt tractantque. De his originariis, & peregrinis, seu extraneis quomodo præferuntur, dicturus sum latius infra *in vndecima part.*

Alia est vniuersitas in Gallia; quæ dicitur vniuersitas Montis Pessulani: & quoniam studium generale, seu vniuersitates, non soleant nec debeant fieri, nisi in ciuitatibus, vt est glossa in verbo: *Bonensæ.* & ibi Panorm. & alij *in proœmio decretalium.* per text. gloss. & Doct. *in l. vnica Cod. de studiis liberal. vrbis Romæ. lib.* 11. & per gloss. in verb. *hac regia. in l. vnica. Cod. de profess. qui in vrbe Constantinopol. lib.* 12. melior tex. *in proœmio Digestorum. §. hæc autem tria. & ibi gloss. in verb. Regiis vrbibus.* Tamen ibi est vniuersitas approbata (licet sit castrum) vt est apostilla finalis pro hoc ad Dynum *super proœm. de regul. iuris.* quæ est Nicolai Boerij, quæ dicit se ibi originem sumpsisse, & studuisse in vtroque iure, & fuit Placentinus glossator antiquus, qui primus dictam vniuersitatem erexit, & iacet ibi sepultus. Similiter Dom Azo in dicta vniuersitate legit, & composuit ibi suam Summam *super tribus libris C.* vt ipse refert *in princip. dicta Summæ.* Dicit etiam Ioann. Fab. *in §. 1. Institut. de societ.* quod studuit in Monte Pessulano, & etiam Iac. Rebuffi, & multi alij; ex quo potest & debet dici vniuersitas famosa, prout & aliæ vniuersitates, de quibus supra. Et isto termino, *famosa*, vtuntur concordata nostra facta inter summum Pontificem & Christianissimum Regem nostrum Franciscum, *in titul. de collationibus. §. præterea volumus.* vbi inter cætera cauetur, quod prælati debent prouidere de beneficiis in mensibus graduatis & nominatis assignatis, vacantibus illis graduatis simplicibus aut nominatis, qui in vniuersitate famosa per tempus competens studuerint. Et ideo prodest scire, quæ vniuersitas sit famosa. Quoniam ex quo requiritur, quod vniuersitas sit famosa; cum sit qualitas iuncta actui, nō sufficit probare actum, scilic. quod studuerint in vniuersitate, sed etiam qualitatem illi adiunctam, scilicet, quod sit famosa: quoniam, vbi requiritur actus cum qualitate, non sufficit probare actum, nisi probetur qualitas, & ecōtra. Bartol. *in l. Fulcinius. §. cum hoc. ff. quib. ex causis in poss. eatur.* do. meus Ias. *in l. non solum §. secundum. in* 1. *col. ff. quibus ex caus. in poss. eatur. in l.* 1. *§. in eum. ff. ne quis eum, qui in ius vocatus est.* & Pan. *in c.* 2. *in* 2. *col. de resc.* & ibi Fel. *in* 12. *colum.* Sed cum prædictæ vniuersitates sint notoriæ famosæ in Gallia, illa notorietas non est probanda; cum notorium releuet ab onere probandi. vbi dicit gloss. notabilis *in verbo alias. in cle. appella tis. de app.* Imo etiam videtur, quod non sit alleganda illa qualitas in prædictis vniuersitatibus; cum dato actu, & concesso, quod sit vniuersitas, satis est notorium, aut debet esse, & iudici, & partibus, quod est famosa. Cum tales supra nominatæ, sint satis superque famosæ in Francia, secundum doctrinam Bar. *in l.* 1. *ff. de iudic.* de qua materia do. meus Ias. *in l. ex quacunque causa. ff. si quis in ius vocatus.* & dixi *in consuet. Ducat. Burg. in proœm. in* 1. *gl. & in alio loco ibi per me alleg.* Ex quibus videtur concludendum, quod prædictæ vniuersitates supra nominatæ. videlicet Parisiensis, Tholosana, Aurelianensis, Pictauiensis, & cæteræ, sunt ita famosæ, quod non est nec præponenda nec alleganda famositas illarum. Consulerem tamen, quod allegaretur. Ex quo non sunt omnes scriptæ in iure, sed de his, quæ sunt in iure descriptæ, & approbatæ de iure, vt est vniuersitas Romana, vt *in rubr. & l. vnic. C. de studiis liberal. vrb. Rom. lib.* 11. *& in ca.* 3. *de priuileg. in* 6. & vniuersitas Bononiens. vt *in proœm. Gregorian. sext. & Clementinarum.* & vniuersitas. Paris. vt *in cle.* 1. *§. hoc sacro. de Magistris. & cap. super specula de priui. extra.* quod talis famositas non est alleganda nec probanda, cum, vt dicit Barb. *in cons.* 62. *incip. illud in medium referam. in* 3. *col. in* 1. *vol.* Notorium legis non est allegandum.

Quid autem de vniuersitate Andegauensi, & Bituricensi, quæ etiam sunt in Francia, & Valentinensi, quæ est in Delphinatu, an tales apud nos reputari debeāt famosæ? videtur, quod cum hæ vniuersitates fuerunt à paucis annis erectæ (vt credo) ex priuilegiis Apostolicis, & Principum, quod de his est iustificandum in aliis locis remotis, & extra sua loca. Sed quo iam in vniuersitate Bituric. Archiepiscopus loci, seu eius officiarij sciunt & vident notorie ibi vigere vniuersitatem, non possunt ignorare priuilegia dictæ vniuersitatis, ex quo tenentur illis graduatis in prædicta vniuersitate prouidere de beneficio, sicut & cæteris in aliis vniuersitatibus famosis graduatis, sed extra loca prædictæ vniuersitatis, crederem quod ibi graduati tenentur iustificare, & probare famositatem dictæ vniuersitatis. Et idem dicendum est de vniuersitate Andegauensi. Ex quo bene fuisset actum (saltem ad tollendam omnem dubitatem) per summum Pontificem, & Regem nostrum, si fuissent nominatim expressæ vniuersitates, quas ipsi reputant, & tenent famosas, quo ad effectum prædictorum concordatorum.

Quæreret quispiam, nunquid graduato in vniuersitate Dolana, quæ est in Comitatu Burgundiæ, quæ non vtitur dictis concordatis, vel etiam ibi nominato ad beneficia consequenda, debeat prouideri de beneficio in Francia posito, quod illa sit vniuersitas famosa: vel cum notorium sit, quod Roma, Bononia, Papia, & Padua quæ sunt in Italia, sint vniuersitates famosæ, & etiam apud nos: an ibidem graduatis debeat apud nos in Gallia prouideri de beneficiis vacātibus in Regno in vim gradus: & si ibi obtinere possint nominationes à prædictis vniuersitatibus dirigendas Episcopis & aliis collatoribus & patronis Galliæ & Franciæ ipsis concordatis subditis; cum non sint ipsæ vniuersitates subditæ dictis concordatis. Et ista non sunt sine dubio; eo, quia Papa, qui est supremus omnium, & iudex, & Princeps, *c. cuncta per mundum.* 9. *q.* 3. fecit, & cōstituit pdicta concordata: & priuilegiatus, seu habilitatus in vno loco est vbique priuilegiatus: *c. olim. de cleric. coniug. extra.* Et ideo in simili dicit Zabarella *in cle. dudum. §. ab olim. in* 16. *q. de sepult.* quod habens licentiam docendi ab illo, qui est Princeps omnium, potest vbique docere. Licet textus in dictis cōcordatis videatur facere id contrarium; cum loquatur de vniuersitatibus Regni Franciæ tantum, *& in tit. de colla. §. monemus autem.* dicam in glossis meis supradictis concordatis, vbi hæc quadrāt ad propositum, nec sunt præsentis speculationis. Ad verum tamē aduertēdum est, quod studia talia possunt dici generalia, & sic famosa, etiam si priuilegia specialia nō habeāt. Et de ipsis non docērur, dummodo talia reputentur à tali tempore, cuius initij memoria non extat in contrarium. Ita dicit, & tenet gloss. *in verb. generalibus. in clement. dudum. §. nos autem.* & ibi Zabarella *in* 15. *quæst. de sepult.* Quoniam tale tempus habet vim priuilegij; *cap. super quibusdam. §. præterea. & ibi*

glo.in verb. non extat memoria, qua allegat concordantias. de verbor. sign. extra l. hoc iure. §. ductus aqua. ff. de aqua quotidia. & aestiua. Dixi ample *in Commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgund. in titu. des iustices. §. 2. & in glo. & la preuue estre sie t. e.* Princeps enim permittendo tanto tempore videtur concessisse & reuocasse prohibitionem, de qua *in prooemio. ff. §. hec autem tria.* Aliqui etiam videntur tenere, quod, an studia sint generalia, relinquitur arbitrio iudicis; vt si vigeat ibi sacra pagina, iura, & artes ibi doceantur, vt notat Host. *in cap. tua ne clericus non resid.* quem sequitur Paul. & Pet. de Anchar. *in clem. duaum de sepult.* Loca etiam vbi iura docētur debent esse insignia, & praeclara. *§ hac autem tria. supra alleg.* Et talia quibus hoc competat ex priuilegio speciali, vel de iure communi, vt *in cap. 2. de priu. in 6.* vbi dicit, quod studium generale, & priuilegiatum est Romae, vel etiā de antiqua consuetudine, in cuius contrarium memoria non existat. Quia talia aequiparantur iuribus allegatis: vt dicunt Zabarell. & Petrus de Ancha. *in locis praeallegatis.* Pro quo optima gloss. in *verb. priuilegio. in princip. in titul. de causis. §. statuimus, ubi decreuit, super pragmat. sancti o.* Sed nunc inquantum haec tangunt materiam nostram, credo, quod sic praefertur Doctor creatus à maiori Principe, ita etiam praefertur à maiori & digniori vniuersitate, studio, seu gymnasio: data tamen paritate in reliquis. Hinc est, quod plus aestimantur apud nos creati Doctores in Theologia in vniuersitate Parisiensi, quam in aliis vniuersitatibus. Et in iure ciuili magis aestimantur Doctores iurium creati in Italia, maxime Papiae, Bononiae, Paduae, quam creati in Gallia: nisi sint creati in vniuersitate Aurelianens. vbi maiori rigore examinis examinantur, quam alibi. Ex quo cum propter magnum rigorem examinis praesumatur, quod sint Doctores: ideo magis honorantur, & sic videtur, quod alios praecedere debeant eiusdem temporis, & qualitatis: sed vbi esset prioritas promotionis temporis, aut alterius qualitatis, attenderetur potius illa, quam praeeminentia, aut maioritas loci, in quo creati essent. Et istud fuit etiam quo ad beneficia consequenda: de mente Cosinae Guimiet in *suo comment. pragm. sanct. in titu. de collationib. §. ita tamen. gloss. non tenetur.* vbi dicit, quod quoad nominandum, omnes vniuersitates, sunt aequaliter priuilegiatae.

In iure nostro reperio multa fuisse studia, seu gymnasia. Primu studium Romanum, quod venit a Graecis, vt refert Anton. Florent. in *2. historiarum parte titul. 14. cap. 4. §. 12. in princip. & ibidem in cap. 5. in fine.* & de isto fit mentio in *l. vnic. Cod. de studiis liberalibus vrbis Romae libro 11. & in capit. cum de diuersis. de priuileg. in 6.* Et quomodo Romani habuerunt leges à Graecis, vide in *leg. 2. §. t. & ibi gloss. ampla in verbo, constitutus. de origin. iur. ff. & in §. & non ineleganter. de iure natural. gent. & ciuil. in Institutio. & ibi gloss. in verbo, institutis.* Sed quod dicit Accursius, quasi stulto interueniente, qui praetensa manu trinitatem significauerit, leges Romani obtinuerint, reprehenditur per Vdalricum Zasium in *suis scholiis super dict. leg. 2. §. postea. in gloss. 1.* post Budaeum in *suis annotationibus in Pandect. super dict. l. 2.* vbi dicit, quod Accursius ibi fabulam narrat, tam ridiculam, quam falsam, & vltra dicit, quod veritas historiae est. Quod tres tantummodo legati, & non decem ad Graeciam pro legibus ferendis missi sunt. Ideo eum ibi vide. Tota tamen, & communis schola Legistarum semper hucusque cum Accursio nostro communi praeceptore pertransiit. Et quomodo Roma origo legum saltem apud Latinos: imo patria legum dicitur, & fons sacerdotij, & plurib. aliis nominibus elegantibus sit insignita. vide textum in *Authentic. vt Ecclesia Roman. centum annorum &c. in princip. & ibi gloss. prima & secunda, columna secunda.*

Et de isto studio etiam meminit Robertus Gonletus in *suo tractat. de magnific. dignitate, & in excellentia vniuersitatis Parisiens.* vbi dicit: quod in isto studio studuerunt Iulius Caesar, vt patet in libro de vita *Caesaris*, Cato, vt narrat Solinus *lib. 1.* Virg. & Tull. & in eo Aurelius Augustinus docuit Rhetoricam; vt ipsemet fatetur *libr. 5. confessionum.* Ad vnum tamen aduerte pro gloria Francorum, quod Plotirus Lugdunens. primus Romae Latinam Rhetoricam docuit, à quo Cicero se Romae puerum cum Quintum fratre Latine primum doctum retulit & ita scribit Philipp. Bergomens. in *suo supplemento Chronic. libr. 6.* Istud etiam studium Romanum est generale, & priuilegiatum de iure communi, vt est text. in *cap. secundo. de priuil. in 6.*

Aliud fuit studium vrbis Constantinopolitanae, de quo fit festum *in titul. de profess. qui in vrbe Constantinop. docen. ex lege meruerunt comit. libro 12. Cod. & in dict. titul. de studiis liberalibus vrbis Romae, & Constantinopolitana. libr. 12. & in tit. de priuileg. vrbis Constantinop. eo. tit. & in glo. in verb. regiis vrbibus. in proœ. ff. §. hac autem tria & in gloss. fina. in l. sed & reprobari. §. fin. ff. de excus. tutor.*

Aliud etiam fuit studium Beriti, seu Beritensium (quae est ciuitas in prouincia Phoenicis secundum text. in *l. 1. C. qua aetate vel pr. fess. se excusant. libr. 10.*) De quo studio dicit gl. fin. in *d. l. sed & reprobari.* quod eiusdem praeeminentiae, cuius est studium Romanum. pro quo est text. in *d. §. hac autem tria.* vbi etiam legū nutrix appellatur. & in *l. vnic. Cod. de metrop. Berito. lib. 11.*

Aliter pariter floruit in Alexandrina ciuitate in Aegypto, & in Caesariensi, de quibus habetur in *d. § hac autem tria.* Et etiam de Caesariensi habetur in *d. l. sed & reprobari. §. amplius.* & vtrobique praedicti text. sonant, quod erant & fuerunt alia studia, de quibus tamen nullam expressam facit mentionem.

Aliud est studium Oxoniense, quod est in Anglia, de quo in *clem. 1. §. hoc sacro. de Magistris.* & ibi Zabarella *column. 5.* quod Alexander in *lib. de natura rerum* dicit, quod iuxta vaticinia Merlini vigebant studia in Anglia tempore suo ad partes Iberniae transitura.

De studio Salamantino, quod est in Hispania, etiam fit mentio in *d. clem.* sed quo tempore habuerit initium, non reperitur apud scribentes, vt dicit Zabarella in *praed. loco.* & ibi vltra esse incertum, quo tempore studia inceperint esse generalia in Italia, licet semper floruerint ibi: & maxime quamdiu Romae viguit imperium, & tempore Octauiani fuerunt studia in oratoria poetica. Et ista duo studia Oxoniens. scilicet, & Salamantinum sunt priuilegiata cum studiis Parisiensi, Bononiensi, & Romano, secundum quod in *d. cle.* scribitur, ita quod in illis quinque studiis legi debent, & interpretari literae Arabicae, Hebraicae, & Chaldeae, & debent esse duo periti in qualibet lingua. in quolibet illorum locorum docentes, quibus prouideri debet in stipendiis competentibus & sumptibus, per ibi nominatos in fine *d. Clement.*

De studio Bononiensi etiam fit mentio in *d. cle. 1. de* Magi-

Magistri.& in d.gloss. in verb. regiis vrbibus.§.hæc autem in proœm.ff.orum.& in gloss.fin.§.fin.in leg.sed & reprobari.ff.de excusa.tut. Et etiam tex.*in proœm.Gregoriane*,& ibi glo.*in verbo, Bonon*. Et fuit factum, seu incepit esse primo tempore Theodosij Imperatoris, vt per gloss.*in dict.verb.regiis vrbibus.* quam ad hoc dicunt Doctores esse notabilem, sed pro hoc vide clariorem *in verbo, Bononiensis.in dict.clem.1.* & tempore Accursij legalis studij obtinebat monarchiam secundum eundem *in rubr. de studiis liberal. vrbis Romæ. lib.11.Cod* & tempore Azonis ibi erant decem millia scholarium, vt refert Odof.*in Authen. habita. Cod. ne filius pro patre.* & secundum Beroaldum *in suo opusculo de felicitate.* licet Bononia inter omnes Italicos vrbes sit florens & famigerata ; eam tamen florentissimam illustrissimamque nulla ferme res alia peræque facit,ac Diatribe,&Gymnasia literarum atque conciliabula scholasticorum , quæ haud dubie cum omnibus totius Italiæ celebrioribus Gymnasiis claritudine contendunt,nulli cedunt,quæ Alexandrino, Attico, Tharnensi,Massilioico memoratissimis apud Priscos Gymnasiis proxime accedunt,& quanquam longo interuallo,tamen proxima.

Aliud fuit Athenis , & quidem solennissimum , & celebratissimum apud omnes autores. Vnde Hieronymus commendans ciuitatem Athenarum , dicit illam studio fuisse aptissimam,primoque leges tradidisse, aliisque ciuitatibus intra transtulisse. Et non solum leges,vt supra dixi, sed etiam quamlibet scientia habuit ortum, & descendit à Græcis , vt dicit gloss. *in verb. constitutum in fin.* post Priscianum. *in l.2.§.1.ff.de orig.iur.* Et in illo studio (vt refert Robertus Goulcius *in dicto suo tracta. de præstantia vniuersitatis Parisiensis, circa princip.*) tantum patientes admittebantur. Vnde ad portam ciuitatis sedebat senex ad obiurgandum volentes intrare,& si videbat signa impatientiæ, repellebantur:si autem patientiæ,admittebantur. Ex illo studio fuit diuus Dionysius Areopagita,Christianæ religionis Doctor eximius. Alia vero octo Gymnasia antiqua enumerat Textor *in sua Officina* ; quæ sunt sequentia. Cranium , quod erat apud Corinthum secundum Cicer. Cillaraium , de quo Plutarchus *in Cleomene.*Lyceum,quod fuit Athenis Aristotelis schola , & etiam Ciceronis *in Tusculano.* Academia Platonis Gymnasium celebratissimum. Vnde Cicero:

Inque Academia vmbrifera, nitidoque lyceo,
Fuderunt claras fœcundi pectoris artes.

Et Horatius:

Atque inter syluas Academi quærere verum.

Vnde Academici philosophi vocati sunt.

Prytaneum,de quo Cicero *lib.de oratore.* Et ve ei victus quotidianus in Prytaneo publice præberetur. Canopum vero agnoscit Philostratus *in Herodis Attici vita.* Pecile vero , porticus variis Latinis appellatur, nobilitate etiam propter picturam Marathonicæ pugnæ Zenonis philosophi Stoici conuentu , vnde à portico Stoici philosophi dicti,& Stoica secta. Tempe etiam fuit Gymnasium Athenis, Ista sunt studia nunc nobis antiquissima. Sed plura alia antedicta sunt nouissima,& quædam in iure descripta , & ideo satis nobis nota,& certa.

De studio vero Senensi,dicit Zabarella *in dict.clem. dudum,ob olim de sepult.* quod tempore Pauli de eleazar. qui commentatus est in dictas clementinas, fuit noniter reformatum , & ante fuerat destructum: sed tamen dicit illud esse generale , sed non multum durauit in bono statu: quia denuo fuit reformatum tempore Petr. de Anch. qui conductus à Senensibus ad lecturam Decretalium triennio ibi legit , vt fatur ipse Pet.de Anch.*in d.clem.dudum.in 3.col.circa fin.in meo vol.*

Refert etiam Philosophus Bergom. *lib. 12. sui supplementi Chronic.* quod in Vienna vrbe Austriæ magna est schola liberalium artium,& sacræ Theologiæ, & iuris Pontificij,in qua magnus studentium confluit numerus. Non est tamen ciuitas , quæ habet Episcopum:sed est in diœcesi Pictauiensi Austriæ prouinciæ ciuitate,& maior est filia matre. Et vt fertur , ibi studentes pauci emergunt docti; cum voluptati nimium operam dent:& mulierum procacitas, & lasciuia eorum mentes à studio alienet. Et in hac sæpe dedecorosa perpetrantur,& enormia fiunt, quod diu noctúque rixæ ad modum belli fiunt.Nunc artifices aduersus studentes:nunc que Curiales in artifices arma corripiunt ; ita , vt rara solennitas sine homicidio peragi possit. Quod & fit in plerisque aliis vniuersitatibus; cum sint in vrbibus excellentissimis,&populosis constitutæ.Sciunt quid alloquor , qui viderunt brigas (vt ita loquar) suo tempore factas propter graues & corporales iniurias sæpe à vilissimis hominibus illatas, sibi illatas,quas ferre non possunt:ideo viuio multis periculis exponunt:vt vtar verbis *Authent.habita, Cod. ne filius pro patre* , & sic dici potest. Felix ille scholaris qui saluum se dicit ab vniuersitate ; felicior ille tamen,qui bene studuerit,&doctus redierit. Cum frequentius accidat,plures esse commemoratos in studiis,quam studentes,licet sint ibi causa studij, vt dicit Gem.*in proœm.sext.col.in.mihi 5.* Nec est vlla vniuersitas,quæ non habeat sua impedimenta,cum apud nos in vulgari dicatur:

Les fleusteux,& ieunes de paume de Poitiers.
Les danseurs d'Orleans.
Les braguars d'Angiers.
Les crotez de Paris.
Les brigueurs de Pauie.
Les amourenx de Turin:

De Tholosanis tamen dicitur:

Les bons estudians de Thoulouze.

Dico sane in aliis supra de malis , & non de bonis, nec improbo multa exercitia : vt ocia tollas liberalibus viris necessaria, & honesta , quibus cum magno salutis corporeæ commodo, & studiorum augmento indulgere possimus, nec continuum literarum certamen approbo.Studentes enim debent habere recreationes:quia ex vehementi studio incurrunt ægritudines mortales,vt ait Fel.*in cap.latur. de homici.* dispensandæ sunt horæ pro cuiusque rei officio , dummodo ab illecebris , & ludis alearum atque taxillorum abstineamus. Et quia forte non erit alienum ab instituto nostro inserere , quomodo tempus sit distribuendum studentibus. Ideo epistolam Augustini Darbi descriptam *in 1.lib.suarum epistolarum.in princip.* quæ non fuit facta ad illud,& est multum elegans, & vtilis hic referre arbitratus sum. Augustinus Darus Thomæ Rimbotto, S.Petis,quid te agere oporteat , vt facilius in literarum studiis proficere possis , paucis à me postulasti,& ipse quoque respondeo paucis.Tempus ante omnia statuo distribuendum esse , & ordinem vehementer probo. Medio noctis dies sumit initium; media nocte gallicinium. Conticinio quiescendum videtur, aut si vigilare contingat, quæ ante percepta sunt , cogitatione , & memoria repetentur, Diluculo est lectionibus danda opera,ac si quid proximo die agendum sit, id est , accuratius mente atque animo volutandum,præuia meditatio futuram actio-

nem tanto perfectiorem efficiet, quanto diligentius fuit præparata. Mane cum primum domo fueris egressus, templum pete, Deum venerare, Regnum Dei quære, saluta penates, sacras peruolue lectiones. Hieronymi scripta libenter amplectere, vbi & orationis ornatum, & rectam vitæ institutionem abunde poteris adipisci. Quæ vero splendidiora delegeris, ea in optimo thesauro reconde memoria. Cum his versare, cum his colloquere, cum his confabulare, à quibus aut æmulatiorem eruditionem, aut salutaria præcepta haurire queas. De esca & potu nihil est, quod scribam, veterem serua frugalitatem, & tuum laudatissimum morem obtine. Meridie in tuis te lateribus oblecta: peruagari noli. Quid est enim aliud frustra circumcursare, atque etiam templa, plateas angiporta, ac forum lustrare? quid puerorum more ludere, quam seipsum perdere? Censeo cum cibo, & quempiam ex leuioribus ac iocosis libris, quos nosti, legendum, vt corpus simul pascatur, & animus. Ac post modicam quietem, quæ aut legeris, aut audieris mente complectere, difficilium locorum expositionem tracta: præcipuam quampiam capesse sententiam, vt ea sit tibi iucundum pabulum, ac postmodum deambulanti salutare viaticum. Quod si exire libebit, augusta, & religiosa (quo ad potes) perquire loca, bibliothecas adi, & quos optaueris, meliores percurre codices. Inde excerpe semper præclarum aliquid atque frugiferum: hæc tibi recta fuerit inambulandi ratio. Domi te opprimat occiduum tempus, & vespera foris nunquam. Nam abnoctare inprimis perniciosum simul putatur ac turpe, domum reuersus fac, vt ad futuras lectiones animum applices tempestate suprema, & vespera ipsa ac prima face perfruere, vt nulla pars temporis effluat tibi prorsus inanis. Cum opportunum noueris, genio indulge. Ex sacris codicibus excerpta ne desere, & antequam ad cubitum accedas, Pythagoreorum more, quid egeris dixerisve, tecum ipse repete: ac si tempus suppetat, aliquid præclarius commendat memoriæ. Deum comprecare. Inde enim sunt, quæ optantur nobis bona omnia, concubia & intempesta nocte, sile, quiesce, vt vitam tranquillam, & recte institutam degas. Vale.

De studio vero Perusino, nulli est dubium, quod sit generale, antiquissimum, & famosum. Nam Bart. legit ibi per multa tempora, & ex eo orti sunt Bald. Petrus, & Angelus de Vbaldis fratres germani, vtriusque iuris Doctores excellentissimi. In illo etenim studio est quædam fundatio facta anno Domini 1362. Die vero 27. Mensis Aprilis, per quendam Cardinalem Tusculanum nomine Nicolaum tunc Archidiaconum Heduen. pro duobus scholaribus Ecclesiæ Heduen. aut ciuitatis seu diœcesis, qui possunt præsentari pro sex annis per Episcopum & Capitulum Heduen. & ibi habent victum tantum. Et istud constat ex tenore fundationis hic post insertæ, vt sit illius memoria in posterum, & illam vidi signatam debite, & sigillatam in archiuis dictæ Ecclesiæ Heduen. tanquam Balliuus, & Consiliarius, ipsius tenor ideo est talis: Reuerendo in Christo patri domino, Dei gratia, Episcopo: ac venerabilibus viris Decano, & Capitulo Heduensi, Nicolaus miseratione diuina Episcopus Tusculan. sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis salutem, & sinceram in Domino charitatem. Ordinata rationabiles homines natura constringit, eisdemque diuini & humani iuris scriptura demonstrat, quod in officiis charitatis primo loco eis tenemur obnoxii, à quibus nos cognoscimus beneficium recepisse, quodque ratione sanguinis proximioribus amplius obligamur. Attendentes autem Ecclesiarum nostrarum magis beneficia, & vitæ subsidia magna, quæ dudum recepimus, & de præsenti recipimus ab eisdem primo loco ipsarum Ecclesiarum promouendis honoribus & procurandis vtilitatibus obligamur, & eisdem Ecclesiis ratione spiritualis coniunctionis. Quæ nobis omnes coniunctos sanguine in charitatis coniunctione procedunt; plus ad benefaciendum adstringimur, cum scribatur in canone: *Nullus nobis hæres videtur esse proximior, quam Ecclesia, quæ nos Domino sociauit.* Sane præmissa diligenti meditatione, in mente nostra sæpius reuoluentes ac cernentes, quod modernis temporibus peccatis exigentibus à Deo in nonnullis partibus inoleuit ignorantia secularium clericorum, quod rarissime reperitur secularis Clericus, qui faciat proponere populo verbum Dei, intelligere canones, Ecclesias & populum regere, æquum ab iniquo discernere, & intelligentes iustitiam ministrare. Cupientesque exhibere huic defectui pro nostræ possibilitatis modulo, in locis aliquibus supplementum, & aliis Christi fidelibus, præsertim Prælatis, quibus ad hoc suppetunt facultates præbere imitationis exemplum, vt resplendeat domus Domini ex claris luminibus plurium lampadarum diuina, quam inuocamus nobis assistente clementia. Ad reuerentiam Dei, Beatæ Mariæ virginis, ac Beati Gregorij Papæ Doctoris egregij pro animæ nostræ remedio, & nonnullarum Ecclesiarum & locorum, è quibus grandia bona recepimus hactenus, & in præsentiarum recipimus vtilitate spirituali, ac etiam temporali in ciuitate Perusina vtique pacifica, & quieta, in qua viguit ab antiquo, & adhuc viget vtriusque iuris & aliarum scientiarum studium generale: quandam domum scholarium, quorum alij studere debeant in sacra Theologia, & alij in iure canonico duximus ordinandam, & pro ipsorum victu duntaxat, certos redditus perpetuos & possessiones emimus, & adhuc præstante Do. alios emere intendimus in futurum. Considerantesque quod ab Ecclesia nostra Heduen. ex Archidiaconatu, quē ex concessione & dispensatione Apostolica obtinemus, in ea dudū bona recepimus & de præsenti recipimus, & quod propterea eidem Ecclesiæ, tam spiritualis coniunctionis, quam recepti beneficij seu subsidij tēporalis vinculis obligamur, dignum arbitramur, nobisque reputamus ad debitum, vt huiusmodi ordinationes seu Eleemosynæ nostræ dictam vestram Ecclesiam participem faciamus. Igitur tenore præsentium vobis & vestris successoribus titulo donationis perpetuæ ac irreuocabilis, quæ dicitur inter viuos, damus, donamus, & concedimus, quod duos scholares pauperes de dicta Ecclesia si reperiantur in ea, alioquin de ciuitate vel diœcesi vestra, quorum nullus habeat beneficium annui valoris vltra viginti quinque florenos auri portatos ad studium, de legitimo matrimonio natos in primitiuis vel saltem in grammatica sufficienter instructos, bonæ indolis, discretione præditos, ac de honestate vitæ & moribus commendabiles: qui studere debeant in dicto iure canonico per sex annos ad standum dicto tempore in domo præfata per nos ordinanda: & habendum in ea victum duntaxat rectoribus dictæ domus præsentare possitis. Ita quod finito huiusmodi sexennio aut cedentibus vel decedentibus eisdem scholaribus per vos præsentatis, alios præsentare pro simili sexennio valeatis. Volumusque, quod vos, domine Episcope, Vestrique successores duas voces in assumptione huiusmodi scholarium habeatis. Hortamur autem vos, omnes in domino Iesu

Chri-

Christo:quod in assumptione prædicta nulla (quod absit) apud vos sit acceptio personarum, sed illos ad hoc eligatis & assumatis, quos secundum Deum credideritis meliores & magis aptos præfatæ Ecclesiæ, ad cuius specialiter vtilitatem & honorem intendimus, verisimiliter profuturos. Super quo vestras conscientias oneramus: volumus etiam, quod præsentes nostræ literæ in communi dictæ Ecclesiæ vestræ capsa, in qua reponuntur alia iura ipsius Ecclesiæ, perpetuo conseruentur: & nos similes literas ad cautelam in sacristia Ecclesiæ Perusinæ faciemus nihilominus conseruari. Et ad maiorem claritatem & memoriam perpetuam omnium præmissorum, præsentes literas per Notariũ infra scriptum publicare fecimus, & nostri sigilli appensione muniri. Datum & actum Auinion. Die 26. mensis Aprilis. Anno natiuitatis domini 1162. indictione 15. pontificatus sanctissimi in Christo patris & domini nostri, domini Innocentij diuina Prouidentia Papæ 6. ann. 10. præsentibus Venerabilibus viris domino Angelo præposito Ecclesiæ ciuitatis castelli, & Raymundo Bosco Canonico Terracon. ac Bertholino de Sagiis de Placentia macerio domini Papæ testibus ad præmissa vocatis specialiter & rogatis. Et ego Franciscus quondam Matthæi Ieremiæ ciuis Pisanus publicus Imperiali autoritate Notarius prędictis donationi, dationi & concessioni, ac omnibus & singulis supradictis vna cum prænominatis testibus pręsens fui, ipsaque de mandato supradicti Reuerendissimi patris & domini Nicolai Tusculan. Episcopi Cardinalis in hanc publicam formam redegi. Tamen aliis occupatus per alium scribi feci, neque vna cum appensione sigilli præfati domini Cardinalis subscripsi, cum signo & nomine consuetis in testimonium omnium prætermissorum. Præmissam vltimam dictionem, quæ dicit trecentesimo, & vltimo additam, quæ propter inaduertentiam dimissa erat, veram esse approbando. Sũt & multa alia studia in diuersis patriis & prouinciis, quæ enumerare longum esset & forte tædiosum, & cum vnaquæque patria suo sensu abundet. tex est *c. certificari. extra de sepult.* Ideo relinquo illis discutiendas præeminentias eorum.

Ex prædictis infero, quod cum maior honor debeatur his, qui doctorantur seu graduati sunt in maiori vniuersitate, quod etiam magis honorari & præferri debent hi, qui doctorantur in vniuersitatibus famosis, vbi sunt Doctores legentes & scholares studẽtes; quam hi, qui doctorantur in locis, vbi non est vniuersitas, sed tantum habet priuilegium doctorandi, vt sunt plures ciuitates, & vrbes in Italia, prout sunt Placentia, Parma, & plures aliæ: & ideo dicit Zabarella *in loco supra sæpe allegato*, quædam sunt studia generalia actu & priuilegiata: vt sunt illa de quibus supra, & *in clement. 1. de magistris.* & ista præcedunt omnia alia. Quædam priuilegiata, sed non actu generalia. Quædam generalia, sed non priuilegiata. Quædam particularia non priuilegiata. Et ibi dicit; quod actu generalia etiam non priuilegiata magis præferantur, quam priuilegiata, non actu generalia. Ex quo concluditur, quod Doctores in talibus vniuersitatibus actu generalibus, magis priuilegiantur & pręferuntur, quam Doctores in Vniuersitatibus, tantum priuilegiatis, & non actu generalibus, vt concludi potest ex deductis, per doctrinam Zabarellę, vbi supra. Quoniã tales non videntur, nec præsumuntur examinari in Vniuersitatibus priuilegiatis tantum, sicut in Vniuersitatibus actu generalibus.

Et sic etiam infertur, quod Doctores, qui gradum accipiunt in facultate eis cognita causa honoris tantum; nõ ita honorantur, nec honorem assequi debet ratione illius gradus; vt dicit Petrus de Anchar. *in c. 1. de paroch.* & Panorm. *in c. clerici. de iudic.* Sicut de Doctoribus promotis, à Doctoribus corruptis, vt notat Archid. *in cap. de quibusdam 37. distinct.* arg. tex. *in l. 1. C. de athletis. li. 10.* Quod non placet Philippo Decio, & Aretin. *in d. c. clerici.* Quia, vt dicunt, licet promotus sit ignarus, habet tamen dignitatem. Ex quo cum prærogatiua detur ratione dignitatis, debet habere locum. Bart *in l. maximarum, in fi. C. de excusat. muner. lib. 10.* Bald. *in l. qui sub prætextu. C. de sacrosanct. Eccles.* Geminia. *in proœmio sexti in fi.* De commendatione vero studiorum & gymnasiorum, dixi supra in 5. part. in 21. consider. vt dixi gloriosum esse optimo principi habere rationem studiorum.

TRigesimatertia consideratio; Inter plures Doctores prefertur, qui plures habet gradus. Exemplum in Doctore vtriusque iuris. Quoniam duo vincula sunt fortiora vno, & magis ligant. *ca. t. de treuga & pace. extra. Authent. itaque. Cod. comm. de success. & §. si vero. Instit. de adopt.* ita tenent Abbas & alij *in d. cap. clerici.* & Ioan. de Anania *in rubrica de magistris* videntur tenere, quod hoc sit verum cæteris paribus; hoc est, data in cæteris inter eos paritate. Ex quo videntur inferre, quod si Doctor in vno iure tantum esset prior tempore, quod præferretur: tamen hoc nõ videtur verum, eo, quia nunquam aut parum eueniret, quod semper nõ esset aliqua disparitas temporis, quæ etiam in vna hora attenditur, vt per gloss. in *l. si is ex pluribus. §. fin. ff. de solution.* Facit textus *in l. Titius. §. Lucius. ff. de lib. & posthum.* Et intentio Doctorum in *d. c. clerici.* videtur esse, quod semper Doctor in vtroque præcedat Doctorem in vno tantum, etiamsi habeat vnum gradum priorem tempore: quoniam illa qualitas illius alterius gradus tollit illam qualitatem temporis, quæ non multum consideratur, vbi est alia qualitas, & quoniam duplicatio gradus maiorem dignitatem inducit, & vbi est maior dignitas, prioritas temporis non attenditur, vt per gloss. in *verb. præponitur. in c. placuit. 16. distinct.* notat in *c. statuimus. de maior. & obed.*

Ex quibus inferunt Doctores, quod Doctor Canonum, & Theologiæ simplici Theologo præfertur, vt dicunt Hostien. & Abb. post alios in *c. 1. de consang. & affi.* Sic etiam Doctor artium & medicinæ præcedit Doctorem artium tantum, vel medicinæ tantum, vt notat Dominicus in *d. c. placuit. in fine.* Ex his etiam inferunt Doctores, quod vbi est paritas inter aliquos, si vnus habeat duplicem dignitatem, præfertur ratione duplicitatis, etiamsi illa secunda dignitas sit minor, vt de Comite & Barone, qui præcedit Comitem tantum, vt dicit Bald. in *l. sed milites. ff. de excusat. tutor.* dixi supra in 5. part. vbi de Marchione & Comite, qui præcedit Marchionem tantum, & ibi dixi etiã, quod ista duplicitas operatur inter principes, ex quo si vnus princeps habeat plura regna, præferẽdus est illi, qui non habet tot regna: intellige tamen prædicta, quando illa dignitas, quæ est augmentata & duplicata, esset talis, quod de ea posset fieri comparatio ad aliam simplicem, vtputa, si quis est Doctor in iure Canonico tantum, alius, qui est Doctor in eodem iure Canonico & ciuili simul, habet duplicationem talem, quod vna dignitas potest alteri æquiparari, & alia est superabundans, qui augmentat dignitatem; secus si ambæ sint inferiores, ita quod de nulla ad simplicem possit fieri comparatio. Vt si dicamus, quod quis sit Doctor in iure Canonico tãtum, alius vero sit Doctor in iure ciuili & medicina, aut

Artium. Nam hoc casu semper præfertur Doctor in iure Canonico. Quoniam de nulla aliarum potest fieri comparatio ad illam, & ille gradus solus videtur esse potentior & efficacior, ideo præfertur. Ita tenet & concludit Cardinal. Roman. in *con sil. 333. in cap. quo ad primum.* Ita etiam tenet Philipp. Dec. *in d. c. clerici. in 5. colum. de iudic.* Et ideo Comes præcedit Marchionem & Baronem, Dux, Comitem, & Marchionem. Rex, Ducem, & Comitem. Et vnus Rex multum authenticus præcedit habentem plura parua Regna; sicut Imperator præcedit Regem habentem plura Regna Rex etiam Franciæ tanquam excellens inter omnes, præcedit etiam Regem habentem plura Regna, quæ sunt multo inferiora à Regno Franciæ. Cum Rex Franciæ omnes præcedat, non ratione suæ personæ, sed ratione excellentiæ dignitatis regalis, quæ prima in tota Christianitate post Imperatorem tenetur & reputatur. Quicquid tamen supra dictum sit, aduerte ad id, quod dicit Decius in *d. cap. clerici. n. 6.* ... quod de consuetudine seruatur, quod Doctor in vno gradu prior in tempore præcedit Doctorem in vtroque iure. Et in his prælationibus attenditur consuetudo, vt dicit Bald. *in l. obseruari. §. antequam. ff. de officio procons. &* ... istud non est multum securum, quia Doctori de consuetudine attestanti non creditur, nisi aliter appareat. Ita tenet dominus meus Ias. post multos in *l. de quib. col. pen. ff. de legib.*

TRigesimaquarta consideratio; Inter plures Doctores præfertur, qui primo licentiatus, & postea Doctor, illi, qui secundò licentiatus, & primò Doctor effectus fuit, per text. in *l. 1. C. de Consul. li. 12.* quẽ ad hoc adducit Angel. Areti. in *§. quadam. ... 5. Instit. de act.* Cuius verba illum sequendo ponit Alex. in ... *s. ff. de obseq.* & sequitur Felin. in *cap. de maiorit. & obed. in 2. col.* Tamen dominus meus Ias. *in l. cum quid. ff. si cert. pet.* & Philippus Decius in *d. cap. clerici.* ... post eum dicunt, quod ille text. nihil facit; quia in illa vtraque erat dignitas & patritiatus & consulatus nimirum, si prima dignitas facit eum præferri illi, qui habuit secundam dignitatem. In casu vero nostro supradicto, ille, qui primo fuit licentiatus, nullam primo habuit dignitatem, sed solum licentiam doctorandi: & ex licentia simplici dignitas non tribuitur. Sed quicquid sit, moderni in *d. c. clerici. & in d. l. cum quid.* tenent opinionem Angeli duplici ratione. Prima, ponderando rationem, quæ ponitur in *d. l. 1. in fin.* dum ibi dicitur, quod ille præponitur, qui prius fuit Consul: quia prius meruit Patritiatum; quoniam ista ratio videtur habere locum in isto casu. Ex quo primo licentiatus videtur primo meruisse Doctoratum, vt per licentiam declaratur; ergo ex tali licentia præferri debet. Decius tamen in dicto loco quodammodo prædictam rationem impugnat, & dicit, quod hæc ratio euitari potest, ex quo meritum non tribuit dignitati, vt concludit Cardinalis in *Clem. 2. in 2. quæst. de magist.* In casu vero dictæ legis meritum declaratur per dignitatem Consulatus, vt ibi dicitur: vnde præfertur virtute dignitatis, & non propter meritum simpliciter. Præterea, vt dicit, illa verba, (qui prius meruit Patritiatum:) vt habetur, in *dict. l. 1.* referantur ad illum, qui fuit prius patritius: vt ibi patet. Vnde ille textus nihil facit, quia in effectu illa verba intelliguntur pro illo, qui fuit prius patritius, & meritum consideratur cum dignitate. Crederem, quod quo ad nos ille textus multum facit, eo, quia in Gallia Licentiatus dicitur habere dignitatem: cum sit gradus tentus, & reputatus pro gradu, eo, quia licentiæ: imo, quod minus est, Baccalaureus in altero iurium, præfertur Doctori, seu magistro in Artibus, vt habetur in concordatis initis inter Papam & Regem nostrum, in *tit. de collationibus. §. quo vero.* Et prius erat decisum in pragmatica Sanctione, in *eodem titul. §. insuper. cum sequent.* Et ita admittantur licentiati ad consulendum, & ad dignitates, & officia, sicut Doctores in Gallia: & ideo cum sit dignitas, magis stabit opinio Angeli apud vos, quæ magis fortificabitur per rationem secundam per Modernos adductam, cũ dicant, quod secundum Baldum in *l. qui indignus ff. de Senatorib.* Licentiatus etiam dicitur habere dignitatem, sed, vt dicit, sine administratione, & per Doctoratum sola administratio acquiritur: vnde, vt dicunt, succedit, quod ille, qui prius habuit dignitatem, sine administratione, si postea administrationem consequatur, præfertur illi, qui medio tempore dignitatem cum administratione habuit, vt est textus in *l. 2. Cod. vt dignitat. ordo seruetur. li. 12.* Sed Decius adhuc impugnat hanc rationem, eo, quia non fatetur dictum Baldi esse verum. Sed cum apud nos sit verum, quod Licentiatus habet talem administrationem, qualem habet Doctor in consulendo, & in officiis etiam in beneficialibus & in omnibus actibus vbi requiritur gradus: cum illa verba, (damus & concedimus licentiam docendi, legendi, interpretandi, &c.) apponantur in eorum literis apud nos. Ideo stante hoc pro firmo, stat illa doctrina Angeli multum roborata per illam rationem Modernorum. Aliam, & tertiam rationem addacit Decius in *dicto capite cleric.* vbi dicit, quod Doctoratus, qui postmodum consequitur licentiam, habet relationem ad licentiam, Examen enim videtur principium, per ea, quæ habentur in *... magistros. (C. de profess. & medic. libro dec. mo.* Sed quando finis habet relationem, & necessariam, consequentiam ad principium, principium attenditur. *lege tertia, §. Sed, ff. de minoribus.* Vnde Doctoratus, qui sequitur virtualiter, trahitur ad tempus licentiæ, & sic prius Doctoratus videtur: ad quod bene facit, quod notat Baldus in *dicta lege ... circa fi ...* Vbi pluribus rationibus probat, quod licentiatus in vno loco non potest in alio loco Doctoratum accipere. Ex quo datur intelligi, quod Doctoratus refertur ad licentiam præcedentem. Ad istud etiam respondet, & dicit, quod ista translatio, vt videtur, Doctoratus, tempore licentiæ non fit, nec attenditur in præiudicium tertii, qui interim medio tempore Doctor efficitur, ex eo, quod in simili tradit Bartolus in *lege secunda, ff. de decurion.* Vbi dicit, quod Doctor restitutus ad collegium, non recuperat priorem locum in præiudicium eorum, qui medio tempore doctorati sunt. Sed ad hoc est facilis responsio. Eo, quia interim pendente huiusmodi tempore, qui fuit positus, pro nihilo reputabatur, quo ad collegium: quod secus est in licentiato, qui medio tempore habet dignitatem, licet nõ habeat administrationem de iure, sed quo ad nos sic. Vel etiam idẽ Decius aliter respondet: & dicit quod dictum Bart. loquitur in restitutione quæ est contra ius commune, & de iure speciali. Ideo non est in consideratione, & tempore priuationis acquisitum fuit ius aliis in collegio ingredientibus; & nõ amplius expectabatur restitutio. Secus in hoc casu, quo habita licentia expectabatur Doctoratus secundum ordinem iuris, & præsens status tendebat ad hoc, vnde interim non videtur ius esse alteri quæsitum, ex quo est clarum, quod illa decisio Angeli esset vera, quo ad nos. Quam etiam tenet Matia-

Marianus *in c. quanto de magistris.* & quod ille tex. hoc probaret, si bene & recte ponderetur; quia ibi licet Consul prius haberet dignitatem, tamen illa dignitas non erat in consideratione respectu dignitatis Patritiatus alterius: sed prior Consul ibi præponitur, propter Patritiatum postea acquisitum, & illa coniunctio Patritiatus posterioris cum anteriori Consulatu, facit illum præferri: &, vt dicit, ista ratio videtur in casu isto procedere; quia licentia, quæ præcessit coniuncta cum doctoratu postea secuto, debet operari, quod iste præferatur; eo etiam, quia doctoratus habet necessariam consequentiam, & relationem ad licentiam, vt dixi supra. Ideo mihi videtur standum esse cum Angelo. Audiui, quod ita fuit alias iudicatum inter duos Doctores Aurelianenses, qui aliquando inter eos disputauerunt de huiusmodi precedentia.

TRigesimaquinta consideratio; Data paritate temporis, & gradus inter Doctores, habetur consideratio diuitiarum, & nobilitatis: quia duo vincula magis stringunt: secus si non sit paritas temporis & gradus; quia tunc non habetur consideratio diuitiarū, & nobilitatis: quia tales qualitates non tollūt prærogatiuam temporis. *c. statuimus. extra de maior. & obed.* Bar. *in l. 1 ff. de obseq.* & Bal. *in l. nemini. C. de aduocatis diuers. iud.* ita dicit & tenet Dec. *in d. c. clerici. in 6. col. extra de iud.* Aduerte, quod literati, & nobiles æquiparantur, etiam circa dispensationem beneficiorum, per tex. *in c. de multa. extra de praeben.* facit gl. singularis *in verbo, suppleat. in l. societas. ff. pro socio.* quæ dicit, quod bene literati ita recipiantur in Canonicos, sicut nobiles; & merito; quia literati, & docti dicuntur nobilissimi. tex. *in l. prouidendum est. in princ. C. de postul.* & dixi supra *ista parte. in 24. consid.* & dicit Bald. *in l. nemini. C. de aduocat. diuers. iud.* quod si Doctor est valens, licet plebeius, præfertur tamen Doctori nobili minus literato. Sed si sunt æqualis scientiæ, præfertur ille, qui est de meliori sanguine, vt iam dixi. Sed contra dicta Bal scripsit Barbatia *in consi. suo inci. praeclare scribitur ab Iob pro certo parentissimo. col. 8. in 2. part.* vbi tenet, quod data æquali scientia præferatur ille, qui sit plebeius. Mouetur primo per gloss. quam dicit singularem *in c. nunquam. 61. distinct.* quæ dicit, quod natus à parentibus prorsus alienis à virtutibus, dum tamen ipse sit bonus & virtuosus, præferri debet illi, qui natus est ex bonis parentibus, licet etiam sit bonus & virtuosus. Secundo mouetur ad hoc, per id, quod voluit gloss. in simili (quam etiam dicit valde singularem) *in c. fidelior. 50. distinct.* quæ dicit, quod peccator correctus, & emendatus, est præferendus in promotionibus illi, qui nunquam deliquit, & semper fuit bonus & innocens, exemplo Petri Apostolorum primatis. Ita in proposito data scientiæ inæqualitate plebeius præferri videtur nobili. Et sic infert, quod regula Cancellariæ dictans, vt illustris ex sanguine præferatur non nobili; intelligi non debet de literato, & Doctore & Licentiato in iure aut Doctore, qui nō solum est nobilis, sed nobilissimus, vt dictum est. Saltem non præfertur nobilis dictus ignobili Doctori, vt per Barbatiam in *consi. supra alleg.* Et de his, quæ supra dicta sunt de Doctoribus, idem intelligendum est de Licentiatis, & Baccalaureis (cum sit gradus apud nos) referendo singula singulis.

TRigesimasexta consideratio; Doctores honorantur insignijs pluribus, quæ eis dātur in assumptione gradus. Nec ante debet se quis Doctorem nominare, priusquam sibi tradantur insignia Doctoratus, vt dicit Luc. de Penn. *in l. vnic. Cod. de athletis. lib. 10.* Quoniam, vt dicit Apuleius *primo flor.* non licet insignia honoris vestitu, & calceatu, temere vsurpare: imo quod plus est, assumens insignia doctoratus, cum non sit, incidit in crimen falsi, notat Bar. *in l. eos. §. fin. ff. de falsis.* & ibi Alexand. de Imol. & per Angel. *in l. vnica. C. ad leg. Visel.* per Angel. de Clauasio *in sua sum. in ver. insignia.* secus autem si se Doctorem simplici verbo nominet aut dicat: quia tunc tantum extraordinarie punitur; notat Bald. *in l. qui sub praetexto. C. de sacrosanct. Eccles* Roman. *in l. qui in aliena. §. interdum. ff. de acquirend. haered.* per Pet. Rauennatem *in suo alphabeto aureo, in verb. falsum.* idem Bald. *in l. data opera. C. qui accus. non possunt.* vbi dicit, quod dicens se Comitem, & faciens actus Comitis, cum non sit, debet grauiter puniri citra mortem. idem Bald. *in c. nonnulli. §. sunt & alij. de rescript.* dicit, quod impetrans supplicationem, nomine alterius punitur arbitrio iudicis. facit tex. *in capit. quanto. de his quae fiunt à prael. & cap. per quom.* dicit ibi Petr. de Anchar. quod scribens literas nomine alterius, eo ignorante, dicitur falsarius. Cyn. Bald. & Salyc. *in l. fi. C. de requiren. reis.* vbi dicunt, quod citans aliquem, fingens se nuncium publicum, cum non sit, punitur criminaliter, & ad interesse citati tenetur. tex. singularis *in l. Titio, cum esset Romae. ff. ad municip.* per quem dicunt Bart. & Bald. *in rubr. C. d. de fide instrumen.* quod abradens ex literis nomen scribentis, & ponens suum, punitur vt falsarius. Faciunt notata per Dominicum *cap. 11. distinct.* vbi inuenit contra Doctores, sibi appropriantes dicta aliorum. Et qui se etiam gerit pro Doctore, cum non sit examinatus & approbatus, non excusatur à muneribus, *l. reddatur. Cod. de profess. & medicis. libro 10.*

Hinc sumpta occasione ponam, quæ sunt Insignia doctoratus. Et reperio, quod sunt sex aut septem, quæ eidem dantur in examinatione, quæ debet esse, triplex, vt dicit Luc. de Penna *in dict. l. vnica. C. de athletis.*

Primo videtur; quod sit liber, qui eidem assignatur in examinatione, quæ sit. Sed an sit de substantia doctoratus ista libri assignatio, videndum est; & videtur quod non, sicut in consecratione Episcopi: vt patet ex eo, quod legitur 23. *distin. c. Episcopus. & 75 distin. c. 1.* sed in contrarium facit; quoniam cum Rex coronatur, datur ei liber legis: vnde *2. Paralip. c. 23.* Eduxerunt filium Regis, & imposuerunt ei diadema, dederuntque in manu eius tenendam legem, & constituerunt eum Regem. Fortius videtur hoc necessarium in docendo, cuius officium mere in librorum lectione consistit, vt patet *Deut. 17.* vbi præcipiuntur reges à sacerdotibus Leuiticæ tribus: & *Iosue 1. c.* Non recedat volumen legis de ore tuo, cunctis diebus vitę tuę; & hoc est verius, pro quo facit etiam satis aperte tex. *in c. lector. 23. dist.*

Secūdo; datur Birretum, & est habitus Philosophiæ, qui datur Doctori, cum dignitate magisterij decoratur. Et dicit Lucas de Penna *in l. mutileg. th. C. de mun. vileg. lib. 11.* quod Admirali regni Siciliæ honoratur tali insigni, & dicitur Birretum, quasi bis tectum: quia bis tectum decet esse Philosophum & Doctorem; scilicet, in docendo & operando, & se ad alios virtutibus regere & sordibus mundare debent. *c. duo sunt. 23. q. 1.* Et de isto Birreto habetur mentio *in c. si quis vxorem. 30. quaest. 1.* Vel dicitur bis rectum ex multis alijs causis positis per eundem Luc. de Penna *in praedicto loco*, ad quem recurre. Sed solum aduerte, quod datur hoc modo: Accipite Birretum rotundum, ad modum coronæ, in signum sanctitatis & veritatis;

ac doctrinæ, vt tales sitis in mente, quales fuerit is in conuersatione, nec à docendo cessaueritis: quia non coronabitur in regno cœlorum, nisi qui legitime certauerit. Corona nempe in regni susceptione poni consueuit in capite: quia signum est perfectionis, cum sit sphericæ figuræ angulo carens in signum, carentiæ sordium: quia vbi angulus, ibi sordes esse dicuntur, gloss. *in clem. 2. de vita & honest. cleri.* super *verb. & tonsuram.*

Tertio: datur annulus, ad denotandum, quod per eum factus est verus sponsus Philosophiæ & scientiæ, quam profitetur, docendamque suscepit, vt dicit Lucas de Penn. in *l. vnica. C. de profess. & med. lib.* 12. Et dicitur, accipite annulum subarrhationis. Nam sicut per aurum contrahitur matrimonium inter virum & vxorem: ita inter scientiam & Doctorem. Qui enim talem possidet sponsam, Sancti spiritus donum possidet. Et licet Ioan. Andr. dixerit in *c. vt Apostolica. de priuil. in 6.* quod clericus annulatus est fatuus, vel Episcopus. Fallit tamen vt dicit ibi in Doctore, qui in signum matrimonij inter ipsum & scientiam deferre potest annulum, vt dicit gloss. quæ ponit casum in *d. c. vt Apostolica.* Annulus vero in signum dilectionis mutuæ in coniugatis poni consueuit in quarto digito sinistræ manus, vbi secundum medicos est quædam vena sanguinis, quæ ad cor hominis vsque peruenit, vt dicit tex. in *c. fæmina. in fi. 30. q. 5* Doctores tamen ponunt annulum homini in pollice, vt facilius testificari possint sub suo sigillo.

Quarto: cathedra, cum dicitur, edere virtuosi viri in cathedra, non pestilentiæ & vitiorum, sed scientiæ & virtutum. Et hæc cathedra esse debet quadrifrons. In interiori enim parte depingendi sunt duo iuuenes propter robur, per quos designantur amor & labor: hi namque foris peragent, labor agit, amor perficit. In posteriori duæ puellæ, per quas intelliguntur cura & vigilia, quæ intus in secreto consilium pariunt, cura prouidet, vigilia attendit. In alia vero à latere describitur iuuenis accinctus, modica secum ferens per quem intelligitur paupertas: quia non sectari superflua pertinet ad quærendum disciplinam, vt enim ait Hieron. in *tractat. fidei & credulitatis.* Fluxu rerum & vbertate copiarum animus soluitur, vigor mentis infligitur, virtus corporis eneruatur: at in paupertate non lasciua conuiuia, non turpes potationes: omnia sobria, omnia rigida, omnia humilia, omnia abiecta, quoniam pura conscientia & virtute sunt plena, non facile ad diuitias animi, virtutes, accedit. In reliqua vero parte, vir, fugientis præsentans effigiem, quia philosophans & studens voluntarium exilium sibi debet indicere pro scientia perquirenda. Ita dicit Lucas de Pen. *in d. l. vnica. C. de profess. qui in vrbe Constantinop. in 10. & 11. col. lib.* 12. vbi allegat & citat Hugonem in didascalicis hæc dixisse; quoniam, vt etiam dicit, Sapientiæ cupido patria est charior, vt ait Tullius *de fine bonorum & malorum. li. 5.* & quod gloriosa debet esse cathedra Doctoris, habetur 3. *Esdræ. c. vlt.* Stetit Esdras sacerdos & lector legis super ligneũ tribunal. Et *infra.* Et assumpsit Esdras librum coram omni multitudine; præsidebat enim in gloria in conspectu omnium, & magister debet docere in alto. *c. plerunque. in verb. altiora. 2. q. 7.*

Doctorem tamen non facit cathedra; sed cathedrã Doctor per virtutis & scientiæ rudimenta. Recitat autem Chrysost. Canonis conditor; Videte, quomodo sedetis, super cathedram, &c. Etiam habetur *c. vlt. 40. dist.* Ad locum cathedræ paulatim cum virtutibus & magno sudore aspirare debent benemeriti Doctores, alias, si nimis festinant ad ipsam cathedram delectantes in ipsa cathedra, vt in loco gloriæ fiunt alijs authores ruinæ. *c. quoniam multa. 48. dist.* non enim locus sanctificat homines, sed homo locum; qui autem bene sederit super cathedram; honorem accipiet cathedræ; sed qui male sederit, iniuriam faciet cathedræ *c. fin. 40. dist.*

Quinto; datur ei zona in hunc modum, accipe zonam auream, & lumbos tuos cingulo fidei præcinge, vt corpus tuum sit ornatum exterius, & apud Deum & homines se ostendat perfectius. Quæ zona deponi non debet, nisi completo doctoratus officio. Nam indecens omnino probatur, prius soluere militiæ cingulum, quam cedat victori aduersitas præliorum, *c. 1. de renunt. iuncta l. 2. C. de his, qui non impletis stipendijs, &c. lib. 10.*

Sexto; datur osculum pacis, vt habetur per Io. And. *in clem. 2. de magistris. in verb. insignia.* & ibi Cardinalis Flo. dictus Zabarella, *in 1. q. principali.* Et sic datur: Accipe pacis osculum, vt fœdus pacis in facultatibus iurium serues perpetuum. Beati quidem pacifici; quoniam filij Dei vocabuntur. Et de hoc osculo habetur *in capit. pacem. de consec. distinctio. 2.*

Septimum; est benedictio, licet dicat Zabarella *in dict. clem. 2. in 1. q. principali.* quod osculum & benedictio potius sint de bene esse, seu ad bene esse reputantur, quam sint de insignijs.

Et prædicta insignia dat Doctor Doctori tanquam pater filio, secundum Ioannem Fabri *in l. 2. Cod. de veteri iure enucl.* Et aduerte, quod Doctores possunt vti insignijs doctoratus, vbi est Princeps, sed non coguntur. *l. vnica. C. de honorat. vehiculis. lib. 11.* & Anton. Corsetus *in suis singularibus. in verb. & vbicumque.* Etiam extra suum locum, in quo sint Doctores, vt dicit Zabarella *in clement. vnic. 1. quest. de foro compet.* Eo; quia talia insignia tantum sunt ad honorem, vt dicit *ibi*; & ibi ponit de prælatis, an possint vti insignijs suis extra sua loca & distinguitur, quod aut in insignijs honoris tantum, & tunc sic: aut iurisdictionis: & tunc non dicam alibi.

TRigesimaseptima consideratio; Doctor non tenetur semper vti doctoralibus insignijs, sed quãdo vult, tenent Iacobus Rebuff. *in l. vnica. C. de honorat. vehic. lib. 11.* & Ant. Corset. *in singularib. suis, in ver. Doctores*, Faciunt ea, quæ supra proxime dicta sunt, quæ ideo vide.

TRigesimaoctaua consideratio: Si quis vsus fuerit insignijs doctoralibus, antequam esset Doctor, puta, qui portauerit togam seu cappam, zonam & birretum si postea efficiatur Doctor, non debent ei dari talia insignia Casus est in *c. quod quidam. versi. si forte in lectura. gl. in verb. exhorruit. 1. q. 1.* quam ibi sequuntur Archid. & Io. de Turrec. refert & sequitur Romanus *singulari suo 721. incip. quidam vtitur insignijs doctoratus.* & etiam apostilla ad Iac. Rebuff. in *d. l. vnic. C. de honorat. vehic. lib. 12.*

TRigesimanona consideratio: An insignia doctoratus possint præscribi per Licentiatum aut Baccalaureum, puta, quod portat zonam auream, cum nemini concedatur portare deauratam, nisi habentibus dignitatem, text. est in *c. clerici, extra de vita & hon. cle.* Lud Rom. *cons. suo 291.* dicit, quod talia possunt præscribi per tantum tempus, cuius initij memoria non extat in contrarium. Insequendo opinionem Host. in *cap. cum contingat. de æta. & qualit.* Si vero præscriptio sit minor, quia scitur eius initium: tunc insequẽdo opinionem Io. And. in *c. Abbates. de priuileg.*

leg.in 6.in nouellis. non possunt præscribi.

QVadragesima consideratio; Doctores in hoc honorantur, quod iudex tenetur eos ad se venientes salutare & inuitare ad sedendum. textus in *leg. fi. & ibi gl. in verb. honoratis. C. de offic. diuer. iud.* Nisi quando est hora propriæ causæ. text. in *l. t. C. de off. ciuil. iudic.* Quod quomodo sit intelligendum, declarat Purpur. in *l. 1. n. 166. 167. & 168. ff. de offic. eius cui man. est iurisd.*

QVadragesimaprima cōsideratio; Doctores in hoc etiam honorantur, quod consiliarij Principis vocantur, vt dicit Alex. *in addit. ad Bar. in l. 1. C. de dign. libr. 12.* pro quo allegat *l. fin. C. de off. diuer. iud.* quod tamen non est de mente Angeli in *l. quisquis. ad leg. Iul. maiest.* Ita quod Bart. non potuisset se dixisse Cōsiliarium Principis ex eo solum, quod esset Doctor: & ita sequitur Purpuratus in *l. 1. col. 17. vers. septimum. & col. 22. in prin. ff. de off. eius cui mand. est iurisd.* Propterea nō abs re à dominis Cōsiliarijs de Parlamēto huius patriæ fuit inhibitum, ne amplius simplices aduocati dicerent & intularent se Consiliarios, nisi cum effectu essent officiarij regis.

QVadragesimasecunda consideratio; Cum ex præcedentibus satis sit ostensum, & demonstratum de præcedentia scientiarum, & Doctorum, tam Theologiæ, iuris Canonici, ciuilis, quam medicinæ, & qualiter inter eos sint honorandi, & aliis præferendi, & de insigniis Doctorum, de dignitate, excellentia, & priuilegiis eorumdem. Nunc deueniendum est ad alias scientias, quæ sunt inferiores & minores post prædictas. Et inter inferiores videndum est, quæ illarum præcadere debeat. Et inter alios, qui melius demonstrauerit præeminentiam, autoritatem, honorem, & gloriam illarum, fuit Philip. Beroaldus Bonon. qui supposuit testamentum cuiusdam patris habentis tres filios; Philosophum, Medicum, scilic. & Oratorem, & illum hæredem fecit & instituit, qui esset vtilissimus ciuitati. Post mortem eius fuit contentio inter dictos fratres, cui hæreditas paterna cedere debeat. Et inter illos Philosophus primo causam coram iudicibus agit pro iure suo sustinendo, dicens; quod Philosophia est Regina cunctarum disciplinarum. Quam M. Tullius iouentum Deorum, Plato vero donū Deorum esse tradiderit: quo bono (vt ipsius Platonis verbis vtar) nihil vnquam maius mortalibus datum est à Diis, nec vnquam dabitur. Hæc est enim vitæ lex, virtutum indagatrix, vitiorum expultrix, lumen legum, magistra morum, rerum elementariarum exploratrix, cœli & mundi contemplatrix, quæ altitudinis studio etiam cœlo ipso sublimiora quæpiam vestigat. Et, vt inquit Platonicus Apuleius, in æstimo mundi, tergo dedit hac internuncia homines Deo cognati, & proximi (imo, vt verius loquar) Dei tetrent efficiuntur. Quid per Deos immortales excellentius factarissima illa Philosophia, quæ supra hanc caliginem, in qua volutamur, excedens; docet, quid agatur in cœlo? merito que Seneca Philosophorum sincerissimus scientissimusque, cui vtique credi conuenit, naturæ rerum gratias agit, cum secretiora eius ingressus fuit. Quæ vniuersi materia sit, quid sit Deus, totus in se intenderit. An ad nos aliquādo respiciat, factar quotidie aliquid. An semel fecerit, pars mūdi sit, an mūdus, an mūdi animus, an potius opifex, & factor, liceat-ne illi ex lege fatorum aliquid derogare. An maiestatis diminutio; & erroris confessio sit mutanda, fecisse. Ad hęc, nulla res magis discusserit caligine illam nebulę crassissimam, quæ (vt duo Poetarum clarissimi prodiderunt) obtutus mortalium hebetat, mentesque obducit applauso ignorationis velamento. Quid porro vtilius illa philosophiæ parte, quam partim Ethicen, partim moralem appellant, quæ maxime ad homines spectant, quę docet, quid in terris agendum sit? Et errores nostros discotit. Quæ vrbes peperit, dissipatos homines in societatem conuocauit, Respublicas bene moratas instituit. facit in *l. vnica. circa fin. ibi: igitur vnum. C. de studiis liberal. vrbis Romæ. lib. 10.* & vt dicit Cælius, *lib. antiquarum lectionum. 12. cap. 21.* post Socratem Nisi Philosophi ciuitatibus dominentur, vel hi, qui nunc reges potentesque dicuntur legitime, satisque philosophentur, in idemque ciuilis potentia, & philosophia concurrant, neque, quod nec fit, à diuersis hæc tractentur ingeniis, non erit ciuitati, hominum generi, vlla malorum requies, neque prius Respublica orietur pro viribus, & lumen solis spectabit, quod confirmat Cicero *in epist. ad Q. fratrem dialectica*, & hanc coniunctionem, inquit Plato, potestatis, & sapientiæ, saluti censuit ciuitatibus esse posse.

Vnde non immerito sectatores Philosophiæ vbique Philosophos nominat, nomine sancto & religioso, quasi solos sapientiæ studiosos. Qui ante Pythagoram, Sophi id est, sapientes, & habebantur & vocabātur. Quid est enim per Deos immortales (vt ait Tull. *lib. 2. de offic. c. 1.*) optabilius, quid præstantius, quid melius, quid homine dignius sapientia, qua Philosophi nominantur. Non est, inquit, aliud Philosophia præter studium sapientiæ, & est res religiosa, vt est text. *in l. prima. §. an & Philosophi. ff. de variis & extraord. cognit.* Vnde Philosophus verus, teste Augustino, Dei amator esse creditur; quia Sapientia Deus est, per quem omnia facta sunt, *Ioann. 1.* Nomen enim philosophi sanctum, vt dicit idem Tullius *Tuscul. quæst. lib. 2. cap. 3.* quoniam, vt inquit, philosophia medetur animas inanes, solicitudines detrahit, à cupiditatibus liberat, pellit timores. Et, vt ait Seneca *ad Lucill. Epist. 16.* Philosophia quieta est, & contemni non potest; quinimo apud pessimos honori est. & August. *de ciuit. Dei, lib. 22. c. 22.* Philosophia, inquit, vel sapientia, donum Dei est, & auxilium contra miserias huius vitæ. Et, vt dicit ipse Tull. *in dictis quæst. lib. 5.* est vitæ dux, virtutum indagatrix, inuentrix legum, magistra morum & disciplinæ. Et, vt inquit Seneca *ad Lucill. Epist. 98.* est lex vitæ. Et *in Polycr. lib. 3. c. 9.* de philosophis sic dicitur; In ipsis fuit imago virtutis, & vtinam iouenjatur in nobis, qui virtutis imaginem teneat. Quia vmbras virtutum inquit, quibus videmus floruisse Gentiles. Quis enim.

Themistoclis diligentiam,
Socratis continentiam,
Scipionis pudicitiam,
Catonis puritatem,
Frontonij grauitatem,
Fabricij fidem,
Vlyssis longanimitatem,
Titi pietatem imitatur?

Hi enim laudabiles viri, quasi quædam seculorum suorum sydera splenduerunt illustrantes tempora sua. Hæc ille ibi. vt etiam sequitur, & refert Iacobus Magni *in suo sophologio sapientia. lib. 1. cap. 13.* vbi ponit de dignitate Philosophiæ.

Et, vt semel finiam, philosophus, hoc est, sapiens, est omnia, & vt inquit ille, vno minor est Ioue, diues, liber, honoratus, pulcher, rex denique regum. Et in tanta apud priscos æstimatione ac reuerentia babiti philosophi fuere, vt Platoni sapientiæ antistiti Dionysius Tyrannus vittaram nauem obuiam miserit; ipse quadrigis albis & curru regio egredientem

littore exceperit, & triumphantium more ad vrbem deduxerit. Vt Alexander Magnus Aristotelis Philosophorum doctissimi patriam restituerit in honorem præceptoris. Cui se non minus debere, quam Philippo patri profitebatur. & teste Gell. *lib. 9. cap. 3.* Philippus Macedonum Rex scripsit ad Aristotelem; Se diis gratias agere, quod filium illis temporibus sibi nasci contigisset. Et authore Plinio, *lib. 7. c. 30* Cn. Pompeius Mithridatico bello confecto, Possidonij Philosophi domum intraturus fores à lictore percuti vetuit; licet ex consuetudine cum Consules domum aliquam ingressuri essent, clamose simul, & imperiose ianuæ pulsarentur. Et idem Plin. *lib. 24. c. 8.* inquit: Non ære captus, nec arte vnam Zenonis statuam in expeditione non vendidit Cato; quia Philosophi erat. Et veteres perfectionis loco existimabant: si vel Aristotelis, vel Pythaci, vel alterius magni Philosophi imaginem ad Bibliothecæ ornamentum habuissent. Vnde Iuuenalis *Satyra 2.* Nam perfectissimus horum; Si quis Aristotelem, similem vel Pythacum amit. Vt Pythagoram Crotoniatæ, ac Metapontini pro Deo colerent, & ex eius domo templum facerent. Qui in tanta fuit admiratione, vt qui præsentia illius frui meruissent, id perscriberent ad suos, tanquam magnum quiddam ac præclarum adepti forent, quod Pythagoram vidissent. Et Pythagorici discipuli, si quid asseuerarent disputando, cum ex his quæreretur, quare ita esset, respondere solebant: *Ipse dixit*: Ipse autem erat Pythagoras, tantum opinio præiudicata potuit, vt sine ratione valeret autoritas, vt inquit Cicero *1. de natura Deorum.*

Ex quibus videtur dicendum, quod Philosophus sit præferendus & medico & oratori. Cum sit & medicus & orator, vt dicit Beroaldus *vbi supra.* Imo & quod plus est, videtur, quod Legista sit Philosophus: cum, vt dicit text. *in l. 1. ff. de iust. & iur. §. nam vt eleganter. in fi.* Legistæ veram philosophiam, non simulatam profiteantur & affectent. Nam ciuilis sapientia vera philosophia dicitur, vt *in d. l. 1. §. est enim quidem res sanctissima ciuilis sapientia. ff. de variis & extraord. cognit.* Ideo etiam hac ratione Legistæ præferendi sunt ceteris. Verum ipsi Iurisconsulti pro eorum sententiis adducunt Philosophos, vt Aristotelem *in l. si pater. §. fin. ff. de sol. & in l. respondebatur. §. fin. ff. de iudic.* vbi arguunt ex autoritatibus Philosophorum, & in plerisque aliis locis.

Quomodo tamen aliquando, & in quibus reprobetur philosophia, videatur 37. *distinct. quasi per totum.* in quibus non insisto; cum hoc opus tantummodo assumpserim, ad declarandum ea, quæ sunt honoris, gloriæ laudis & dignitatis. Plura in laudem Philosophiæ vide per Beroald. *in oratione per eum habita in enarratione quæstionum Tuscul.* & per Cœlium *lib. antiq. lectionum. 4. c. 30.* per Senec. *in Epistolis.* præcipue *in lib. 11. Epist. 74.*

QVadragesimatertia consideratio est pro ruitione honoris, gloriæ, & laudis medicorum contra philosophos & oratores. Nam contra Iuristas satis supra dictum est *in hac parte, in 25 consid.* & omnia fundamenta, & argumẽta pro medicis ibi facta, multo magis hic prodesse poterũt, & possent adduci. Licet hic sit tantum quæstio, quis istorum fratrũ sit vtilior ciuitati. In cuius dubij elucidatione cognosceretur, & quis honorabilior. & tuẽdo iura medici, sic inquit Beroal. *in d. loco.* Quis nescit, medicum ad omnes totius ciuitatis ordines, ad omnem sexum, ad omnem ætatem pertinere, cum summatibus, infimatibus, viris, fœminis, senibus, pueris ægrotare contingat? Cum omnes ex hoc vtilitatem indiscriminatim petant meritoque dici potest: Medicum tem commonem terrarum esse. Et profecto, si vera dispicimus, si curiose cuncta perpendimus, sola medicina suloque medico opus est omnibus. Medicina est, quæ vna contra fata depugnat, eaque identidem expugnat, quæ languentibus vitam protogat, quæ iam deplotatos, iam defletos, iam familia orci numeratus luci, autæque vitali persæpe restituit. Multique medicinæ opera reuixisse creduntur.

Et ne fabulas percenseam, quæ ab Æsculapio Hippolytum & Tindaridam ad vitam reuocatos ferunt: nooce Asclepiades: inter medicus famigerabilis, argumentum huiusce rei vel pot issimum est, qui homini iam conclamato depositoque dum efferetur, fatnm attulit: cuius animam in corporis latebris delitescẽtem euocauit, eumque ab inferis postliminio prope funeratum domum retulit. Etenim Iur. consulti sacrati in libris eorum, sententias medicorum recitant, vt *in l. septimo me. ff. ibi: propter autoritatem doctissimi viri Hippocratis ff. de statu homin.* Et de sententiis Hippocratis & Galeni, *in c. ne tales. de consecr. dist. 5.*

Huc adde, quod huic arti tantum honoris tribuêre maiores, vt Diis inuentores suos assignauerint, cœloque dicauerint Apollinem, Æsculapiumque prodẽdo, quem ob id Archiatrum seu Protomedicum, id est, medicorum principem dixit antiquitas. Hæc Beroaldus. Etiam de huiusmodi inuentorib. scribit Polydorus *in suo libr. de inuentoribus rerum. c. 9.* & Io. Mattheus Lunensis *c. 4. & c. 6.* Et poteris videre de ista arte medicinæ in dicto loco per Polydorum: & per Rodericum *in suo speculo humanæ vitæ. lib. 1. cap. 12.* vbi describit medicinam inter artes mechanicas, licet videatur, quod sit ponenda inter artes liberales, & ibi dicit eam multum vitæ humanæ necessariam; cum salutem hominum agant, tex. *in l. 1 §. medicorum. ff. de var. & extraord. cog.* Et si amplissime melius & singularius, quam per alium de laude medicinæ videre velis, vide as Erasm. *in Encomio de laude medicinæ.*

Aduerte autem ad vnum, quod Grammatici, Oratores, Medici, & Philosophi sunt exempti ab hospitio militum, tex. est *in l. medicos. C. de prof. ff. & medicis. lib. 10. & in l. fi. ff. de muner. & honor.* Sed ibi Oratores præferuntur in ordine literæ Medicis, & Medici Philophis: sed tamen etiam si Grammatici videantur esse de minorib. scientiis, quandoque præferuntur in ordine literæ, & Oratoribus, & Medicis, & Philosophis. Sed hoc est, quia est fundamentum aliarum sciẽtiarum & initium, vt inferius dicetur.

QVadragesimaquarta consideratio erit de Oratore, qui callet Rhetoricam, & eloquens dicitur, an sit ceteris præferendus. Et eius causam sustentãdo, videtur primo, quod sic ex eius diffinitione. Cum Orator sit vir bonus, dicendi peritus; rhetorice vero bene dicendi scientia, vt ait Isidorus *li. 2. Etymologiarum. cap. 1. & 2.* Ex quo necessario extollenda est, quæ bonitate constat, elegantia pollet, nitore splendescit. Cuius ope & operæ preclara omnia fiunt & magna. Equidem conditores vrbium, non tam philosophica doctrina, quam eleganti oratoria & illecio facundiæ pellexerunt dissipatos seu disparatos homines ad ciuilitatem, politicamque viuendi rationem. Et, vt multa omittam, nihil est ita incredibile, quod in dicendo non fiat probabile, nihil tam horridum atque incultum, quod non splendescat oratione, vt ait Cicero *in paradoxis.* Et eloquentes pro aliis loquuntur. Vnde habe-

habetur *Exod.4.* Non sum eloquens, impeditioris & tardiotis linguæ sum. Et sequitur, Aaron eloquens est ipse loquetur pro te ad populum. Et tales debent esse aduocati, *l. per hanc. C. de adae. diuers. iudi.* qui etiam Oratores dicuntur. text. *in proœm. Digestorum. §. nos vero. ibi, ditissimi. Regum oratores efficiatur. & in l. omnes. §. hac. ibi, & oratorum effluens in defensionibus copia larga praestetur. & ibi gloss. C. de Episc. & clar.*

Hinc videmus conditores legum, quibus nihil pene emunctius, limatius, & sententiosum magis, adminiculatos fulturis eloquentiæ, leges saluberrimas eloquentissimasque condidisse. Formatores quoque Rerumpublicarum Imperatores bellicorum caeterumque regere consiliis, & moderari res magnas sine docta voce & oratoris vi nullatenus potuisse. Vnde, vt ait Franc. Patritius *li. 2. tit. 4. de Institut. Reipublica.* Animi medicina eloquentia est, quæ philosophiæ rationibus ad vitia nimium elatos, comprimit, depressosque eleuat, & ignauos fortes efficit. Vera est enim illa Euripidis sententia, qua dicitur: Omnia conficit ratio, quæ etiam hostile ferrum neutiquam efficere valeat. Quæ enim alia vis, quam eloquentiæ, potest furentem populum restænare, aut metu perculsum excitare? Quod, vt exprimeret diuinus Poeta Maro, oratorem minime furentem, aut populum concitatum maritimæ tempestati comparauit, his versibus:

Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est
Seditio, sæuitq; animis ignobile vulgus:
Iamq; faces & saxa volant, furor arma ministrat.
Tum pietate grauem, ac meritis si forte virum quem
Conspexere, silent, arrectisque auribus astant.
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
Prospiciens genitor, cæloque inuectus aperto,
Flectit equos, curruq; volans dat lora secundo.

Eloquentiam etiam veteres rerum dominam esse dicebant. Et eam Ennius Flexanimam appellauit, quod animum in quamcumque partem vellet, raperet: & ea dulcedini mellis comparatur, per text. *in c. legimus. 38. distinct.* Nec in pace, & otio solum vtilis habetur, sed in bello atque tumultu vires alias omnes antecellit. Quod quidem verum esse asseruit Pyrrhus Epirotarum Rex. Nam cum bellum in Italia gereret, Comitem quasi gerendorum, ac socium Cyneam Thessalum oratorem, Demosthenisque discipulum accepit. Eiusque opera impensè admodum vtebantur. Nam ad ciuitates, quas vi, & armis subigere non poterat, eum oratorem mittebat, quas magna ex parte in sententiam suam adducebat. Adeo vt sæpenumero Pyrrhus diceret: plures à Cynea vrbes eloquentia in potestatem suam redactas, quam à se armis esse superatas. Et, vt inquit idem Patritius, si recte iudicare volumus ex omnibus disciplinis, nulla magis congruit ciuitati, quam oratoria: quæ, vt ait, in triplici causarū genere versatur, quæ ibi videri possunt: & plura alia, etiam qui primi scriptores huius artis fuerunt. Et vt ait Budæus vir eloquentissimus, lib. 5. de asse. Vt sine aqua & igni sacrificium, aut consecratio non rite peragitur; sic sine stylo eloquentiæ nullius aut Principis, aut populi gesta ad posteros incalescere possunt & æternæ memoriæ consecrari. Merito apud Romanos, qua Republica nulla vnquam maior, nulla sanctior, nulla bonis exemplis ditior extitit: summa semper oratoribus dignitas fuit. Et, vt author Cornel. Tacitus, nullus magnam potentiam sine eloquentia est consecutus. Quod, vt de aliis taceam, Nonne Marcus Tullius ille orandi regula, & dicendi lex, cuius ingenium Romano imperio par fuit, qui Latinæ facundiæ pomœrium promouit ad Consulatum vsque, amplissimamque dignitatem ex humilitate natalium & loci euectus est? Quo, quid vtilius in Rom. Repub. excogitari potest? Quo suadente Legem Agrariam, hoc est, alimenta abdicarunt Romanæ tribus. Cuius linguæ fulmen Catilinæ infregit audaciam, & ipsum proscripsit Antonium. Cuius nomine supplicationes à Senatu decretæ sunt.

Per eam de magnis mire & sublimiter, de paruis proprie & subtiliter, de mediocribus iucunde & grauiter, de omnibus sententiose, & luculenter dicere quis docetur. vt dicit Budæus *in suis annot. in l. 1. §. 9. quod ait Prætor. ff. de iu. corr. &c.* vt ait etiam ipse Beroal. *in orat. per eum habita in enarratione E ... Ciceronis, & Lucani,* maximum Deorum munus est, & quo nullum maius excogitari potest eloquentia. Qua vna vel maxime separauit hominem à cæteris iouitis animantibus Deus ille parens, & mundi fabricator. Quæ, quia sermone carent, irrationabilia merito vocantur. Eloquentia homines vagabundos in agris atque dispersos congregauit in populum, & exteris atque inimanibus mores reddidit, & mansuetos, vt iam in prine. huius consid dixi. Eloquentia multæ vrbes constitutæ sunt, plurima bella restincta, firmissimæ societates, sanctissimæ amicitiæ comparatæ. Eloquentia mortales immortales efficiuntur. Merito itaq; flexanima, & omnium Regina rerum oratio à doctissimis nuncupatur. Cuius tanta est dignitas, tanta maiestas, vt Duce Eloquentia Dijs similimi esse videantur. Et homines eloquentes (qui Oratores nominantur) tantum reliquis hominibus præstare creduntur, quātum homines bestiis antecellunt. Nihil medius huius eloquentia diuinius reperiri potest, nihil consummatu Oratore præstantius. Et quanto olim fuerit in pretio, & æstimatione artes (maxime oratoria) scribit Budæ. *in li. 2. de asse, & par. 16. eiu.* & G. Benedict. in *proœm. rapet. c. Raynutius. de testam. in antiquis.* Sed in oratione hæc requiruntur: Acumen Dialecticorum, sententia Philosophorum, verba prope Poetarū, memoria Iurisconsultorum, vox Tragœdorum, & gestus peue summorum Artificum. Ex quibus omnibus alus de per se est præferendus. ita inquit Bud. *in l. 1. ff. da iust. & iur.* Siquidem & de ipsis Oratoribus sæpe fit mentio in libris Iurisconsultorum, eorum etiam dicta & sententias approbando, vt *l. aut facta. §. qualitate ff. de pœnis.* vbi allegatur & dicitur Demosthenes apud Græcos maximus Orator. Et de Cicerone flore & tuba Romani eloquij fit mentio *in l. Cicero. ff. de pœn. & in l. Fulcinius. §. quid sit autem. ff. quibus ex causis in possess. eatur. & in l. in quest. ff. ad leg. Iul. maiest.* Et, vt semel finiam, concludit Beroald. in sua Declamatione, quod Orator Philosopho & Medico est anteponendus. Sic, quod credibile est, vt ait, post peroratam causam à tribus fratribus coram ipsis, iudices concordi consessu omnibus sententiis simul pronunciasse pro Oratore; illique adiudicasse paternam hæreditatem. Et hanc partem fouet ipse Beroald. cum esset orator exactissimus, & tota dignitas dicendi fuisse existimatur, præcipue in cathedra.

Textor *in sua officina sub tit. oratorum quarundā nomina,* scribit plures oratores fuisse: sed ferè omnes per eum nominati erant pagani & infideles. Et eum nullos Christianos adnumeret, licet reperiantur plures, etiam ita excellentes, vt Paganis: ideo illos Oratores Christianos hic describere volui Et sunt sequentes.

Dionysius Areopagita Parisiorum Episcop.
Dionysius Episcopus Corinthi.
Quadratus Apostolorum discipulus & Athenarum Episcopus.

Aristides Philosophus.
Philotrates Ephesiorum Episcopus.
Ignatius Episcopus Antiochensis post Beatum Petrum.
Polycarpus Ioann. Apostoli discipulus, Smyrnea ciuitatis Episcopus.
Egesippus historicus & Martyr.
Philippus Episcopus Creeensis.
Basilius Episcopus Cæsarea Cappadocia.
Panthæus Philosophus.
Gregorius Nazianzenus.
Athanasius.
Pamphilus Martyr.
Ioannes Chrysostomus, id est, os aureum.
Ioannes Damascenus.
Ioannes Cassianus.
Damasus Romanus Pontifex.
Hilarius Pictaniens. Episcopus.
Iustinus Rhetor & Martyr.
Apollonius Rhetor Romanus.
Ireneus Episcopus Lugdunensis.
Cyprianus Episcopus Carthaginensis.
Isidorus Episcopus Hispalensis.
Ambrosius Mediolani Præsul.
Hieronymus Cardinalis.
Augustinus Hipponensis Episcopus.
Gregorius summus Pontifex.
Fortunatus.
Leo Papa.
Fulgentius Episcopus Ruspensis.
Hilarius Arelatensis Episcopus.
Sidonius Auernorum Episcopus.
Boetius.
Bernardus natione Burgundus.
Ansolmus.
Petrus Damianus.
Petrus Comestor.
Petrus Alphonsus.
Franciscus Petrarcha.
Bocatius.
Pius Pontifex II.
Bessarion Ecclesia Romana Cardinalis, & Constantinopolitana Patriarche.
Paulus Gentium Apostolus.
Dauid Regius Propheta.
Salomon sapientissimus Rex.
Ieremias Propheta sanctus ab vtero.
Iob in aduersis patientissimus.
Prudentius hymnorum scriptor.

Hi eteoim fuerunt oratores maximi, & Christiani, quos nominat & refert Reuerendus quondam pater dominus Petrus Rolin Canonicus & Archidiaconus Heduensis sanctæ sedis Apostolicæ protonotarius, & ciuis ooster Heduensis in *suo excellentissimo libro, quẽ composuit in defensionem artis oratoria, in 1. pars.*

Nam etiam (vt ait Cassiod. *in expositione Psalterij*) omnis splendor rhetoricæ eloquentiæ, omnis modus Poëticæ elocutionis, quælibet varietas decoræ pronuntiationis à diuinis Scripturis sumpsit exordium. Recitatur in *cap. legimus. ver. in Leuitico. ibi: denique in expositione 37. distinct.* Ipsa quoque Rhetorica pars est ciuilis scientiæ, ait Cicero 1. *Rhetoricorum.* Inde Aduocati dicuntur negotia perorare, hoc est, postulando ornatius loqui. tex. est in *l. nominis. in fin. C. de aduoc. diuer. iud.* In his eoim non requiritur mobilitas linguæ, non celeritas verborum, non denique ea, quæ nobis non possumus fingere, facies, vultus, sonus. In oratore autem acumen Dialecticorum, sententia Philosophorum, verba prudentium Poetarum, memoria Iurisconsultorum, vox Tragœdorum, gestũ pene summo ciatiorem non sane displicet adhibere. Educenda deinde dictio est ex hac domestica exercitatiooe & vmbratili, medium in agmen, & in puluerem, io clamorem, in castra, atque in aciem forensem subeundus vsus omnium, & periclitandæ vires ingenij. Et illa commentatio inclusa in veritatis lucem proferenda est. Legendi etiam Poëtæ, cognoscendæ Historiæ, omnium bonarum artium Doctores atque Scriptores legendi, & peruoluendi, & exercitationis causa laudandi, & interpretandi, corrigendi, vituperandi, disputandúmque de omni re in contrarias partes. Et quicquid erit in quaqua re, quod probabile videri possit, eligendum atque discendum, & perdiscendum ius ciuile, cognoscendæ leges, percipienda omnis antiquitas, Senatoria consuetudo, disciplina, Reipublicæ iura, sociorum fœdera cognoscenda, est libandus ex omni vrbanitatis genere facetiarum quidam lepos, quo tanquam sale conspergatur omnis oratio, vt ait Cicero libro primo de Oratore. Neque enim solum acuenda nobis, neque procludenda lingua est, sed incnarrandum complendúmque pectus maxima rerum suauitate, copia, & vbertate, vt idem ibi ait: in secundo, hæc Luc. de Penna in *rubr. C. de legationibus. in pr. li.* 10. vbi etiam dicit, quod potissime legati debent habere virtutem oratoriam, seu eloquentiæ, & facundiæ, & quod ad huiusmodi legationis officium præcipue Iurisperiti sunt assumendi, & consueuerunt assumi, qui maxime facundia polleant.

Repetiuntur etiam plures alij Christiani oratores, qui oon sunt connumerati à prædicto domino Petro Rolin, vt sunt Gregorius Turonensis, Annonius monachus (licet alij Ammonius dicant) Benedictinus, & Gallus, &c. qui elici & extrahi possunt ab historiographis, præcipuè à Cullectanea de scriptoribus Eccles. quos hic inserere potius esset fastidiosum, quàm vtile, ideo recurratur ad illam.

Ex quibus cognosci potest, quod satis absurde dicit Antoninus Florentinus omnes artes, & liberales, & mechanicas inuentas fuisse ab infidelibus & reprobis hominibus, cum, si bene consideretur, omnes scientiæ, maxime principales fuerint inuentæ a viris honestissimis, & à Deo approbatis. Primo, ipse Deus caput, & autor est totius eloqoentiæ, scientiæ & sapientiæ, vt plene in *d. c. legimus. circa fi. 37. dist.* Secundo ab Adam omnes scientiæ inuentæ & demonstratæ fuerunt. Nam etiam Iosephos in 1. Antiq. tradit liberos Seth, Adæ filios, in duabus columnis disciplinã rerum cœlestium à se primo inuentam conscripsisse: & sic constat ante diluuium Noë omnino vsum extitisse literarum, & scientiarum. Post vniuersale diluuiũ (quo homines perierunt, etiam literarum monumenta deleta fuerunt) Noe literarũ artiúmque notionem restaurasse, atque Prophetas: vt Abraham, Moysen, Esdram scribam legisque Doctorem illustrasse, & introduxisse semper arbitratus. Et in restera pro parte adduco Polydorum *de Inuent. rerum. li. 1. cap.* 6. Et sic Theologi à Prophetis, ars etiam oratoria à Dauid, Salomone, Ieremia, & plerisque aliis inuentæ suot. Et nullus alius post Dauidem fuit elegantior eo, quicquid sentiant Oratores, & Historiographi. de aliis vero suo loco dicemus.

Sciendũ est etiam, quod intentio Principis est, vt Oratores maxime legum, ditissimi efficiantur, text. in *proœ. ff. or. 6. nos vero. ibi, ditissimi legum oratores efficiantur. iam supra alleg. st.* Ad quod etiam facit *l. per hanc. §. sexcentis. Cod. de aduoc. diuersor. iudic.* & leges neque in paupertate viuere, neque mori io anxietate permittunt. tex. in *Authentic. de hared. & Falc. collatio. 1.* vnde dicitur.

Esuris

Esurit ars,decreta tument,lex lucra ministrat.
Pontificem Moyses,thalamos medicina subintrat.
Et iterum,vt notatur *in d.5. nos vero.*
Dat Galenus opes,& sanctio Iustiniana,
Ex alijs paleas, ex istu collige grana.

Et *Prouerb.*18. dicitur. De fructu oris viri replebitur venter eius, & genimina labiorum ipsius saturabunt eum,& 12. *ca.* de fructu oris sui vnusquisque replebitur bonis. Et hoc habet eruditio, & sapientia, quod vitam tribuit possessori suo.Ex *ele.*7.& *Prou.*8. In vijs iustitiæ ambulo,vt ditem diligentes me,& thesauros eorum repleam. & *c.*11.Anima,quæ benedicit, impinguabitur.Ipsa quoque iura nimis appetunt literatos honorati,& ditari,vt *in c.de multa. in fi.de preben. in antiquis*,& *Prou.cap.*8.dicit Sapientia, *Mecum sunt diuitiæ,gloria,opes superbæ,& iustitia.*

QVadragesimaquinta consideratio : Ars Poetica laudabilis est,ipsique Poetæ laudandi sunt. Et licet in laudem illorum plures enarrauerint : tamen copiosius, & præclare de his disserunt Beroal. *in oratione habita in enarratione Lucani*, vbi sic exorditur: Poetica in primis sacratissima est, quam antiqui primariam quandam Philosophiam esse tradiderunt:quę à cunabulis viuendi formulam non doceret,quæ mores, quæ affectiones ostenderet. Quæ res gerendas cum iucunditate præciperet : vt vere dicit Horatius:

Os pueri tenerum,balbumque, Poeta figurat.
Mox etiam pectus preceptis formet amicis.
Instruit exemplis,inopem solatur, & egrum.

Quapropter ciuitates Græcorum eruditissimæ liberos in poesi in primis erudiebant, solum Poetam sapientem esse dicentes. Et, vt diuus August. attestatur, Poetæ Theologi dicti fuerunt,cum de Dijs immortalibus diuinitus multa scriberent. Quales Orpheus, Musæus,Linus fuisse commemorantur. Quippe artis Poeticæ studia,vt scribit Cicer. adolescentiam alunt, senectutem oblectant,secundas res ornant, aduersis solatium præstant:oblectant domi,non impediunt foris,pernoctant nobiscum,peregrinantur, rusticantur.

Huc accedat,quod decor Poeticus exercetur ab Oratore, vt testis est Corn. quod oratori lectionem Poetarum plurimum conferre Theophrastus affirmat,vt hic ante *in prec.consi.*aliquid dictum est,apud quos in reb. spiritus,in verbis sublimitas, in affectib. motus omnis,& in personis decor exprimitur:ideoq; in hac lectione ipse Cicero existimat esse quiescendum, atq; omnem loquendi elegantiam expoliri augerique. Est enim finitimus Oratori Poeta,suntq; inter se cognatione quadam coniuncti.

Denique,vt Cicero ait,se à summis hominibus eruditissimisq; accepisse. Cum cæterarum rerum studia præceptis constent atque doctrina:Poetæ soli ipsa natura valent,& mentis viribus excitantur,& quasi diuino quodam spiritu inflammantur. Vnde Plato illos diuinos scribit *lib.3.de legib.* Poetarum genus esse diuinum.Et ab eodem dicitur in libello de furore poetico : Poetas diuino instinctu concitatos eundem furorem interpretibus infundere, imitarique magnetis lapidis naturam, qui non solum ferreos annulos trahit, sed eandem trahendi vim ipsis annulis latenter insinuat.Origenes quoque in libris Ecclesiæ,quib.titulus est,περὶ ἀρχῶν, virtutem quādam esse docet spiritualem,quæ Poetam inspiret,cuius inspiratione Poetæ repleantur.Platonis,Origenisque sententiæ astipulatur Ouid. sic scribens:

Est Deus in nobis,agitante calescimus illo.
Et alibi:
Est Deus in nobis,sunt & commercia cæli.
Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Idcirco merito Poetas prisci sacros intitularunt. Vnde ab eodem scribitur:

At sacri vates, & Diuum cura vocamur.
Et Calphurnius in Bucolicis ait:
Ille fuit vates sacer.
Et Lucanus:
O sacer,& magnus vatum labor.

Ennius vero sanctos Poetas appellat, qui quasi Deorum aliquo dono, & munere præditi esse videantur.

Hinc est, quod Poetæ antiquitus in maxima veneratione,maximoque precio habebantur:quod à Principibus fouebantur,quod a Regibus ditabantur,quod ab omnibus certatim amabantur. Vnde ob id vere & pulchre canit Naso:

Cura Ducum fuerant olim Regumque Poetæ:
Præmiaque antiqui magna tulere chori.
Sanctaque maiestas,& erat venerabile nomen
Vatibus,& larga sæpe dabantur opes.

Nam,vt hic ante *in 7.consider.*scriptum est. Charus fuit Scipioni Africano Ennius. Charus Archas merito atque Lucullus. Cherilum Poetam quamuis ignobilem in delitijs habuit Alexander. Virgilium fouit Augustus,cuius versiculos cū in Theatro Pop.Rom. audisset,surrexit vniuersus,præsentem spectantemque Virgilium, tanquam Augustum veneratus est. Horatium Mecœnas adamauit. Tibullum Messalla dilexit. Papinium Domitianus aureo Palladio coronauit. Ausonium Gratianus consulatu decorauit. Neque solum viuentes Poetæ, qui honorificentius vates dici existimantur,sed etiam defuncti venerabilea extiterunt. Siquidem Alexander Magnus ,cum inter spolia Darij Persarum Regis scriniolum cepisset, auro gemmisque,ac margaritis preciosum,in eo libros Homericos reposuit, vt preciosissimum humani ingenij opus opere ditissimo seruaretur. Idem Homerum adeo diligebat,vt eius Iliada,quod diuinum poema edidicerat, quod viaticū rei militaris appellabat,nocta sub puluino,vna cum pugione subijceret, & ita cum Homero Poetarum Principe vigilabat, cum Homero dormiebat. Idem Pindari inter Lyricos Poetas præstantissimi,familiæ ac penatib.parci iussit, cum Thebas euerteret. Alter vero Alexander,qui Romano præfuit Imperio,Virgilium adeò admirabatur,vt eum Platonem Poetarum vocaret,eiusque imaginem in Larario consecraret. Quinetiam Ælius Verus Romanus Imperator Martialem Epigrammaticum,Poetam, suum Virgilium nuncupabat. Quod & de Fausto apud nos factum est, qui poeta Regius, sæpeque regineus dictus est temporibus Caroli VIII. Ludouici XI. & Francisci I. hodie moderantis Francorum Regnum, & ab eis optime stipendiatus semper extitit.

Huc adde,quod etiam Dij amatores,vltoresque extiterunt Poetarum : siquidem Apollinis oraculum, vt inquit Eusebius Pamphilus, Euripidem laudibus in cœlum tulit,& Archiam tanquam scelestum, ac profanum iussit exire de templo, quod Archilochum Poetam interfecisset. Sophoclem quoque tragici coturni Principem Liber pater, tanquam delitias suas sepeliri iussit.

Præterea Poetæ quadam suaui loquentia adeò sunt dulces, vt non legantur modò, sed etiam ediscantur: quorum autoritas tanta est, vt illorum dicta pro certissimis testimonijs habeantur. Nam & Plato,& Aristoteles Principes Philosophorum,Homeri,aliorumque Poetarum carminibus suas sententias, & sua dicta sæpe corroborant.

Quin etiam Iurisconsulti illi sanctissimi *in libris ff.* frequenter allegant Poeticos versus: maxime *in leg. 1. §. sed ar.* Vbi ter fit mentio de versibus Homeri. *ff. de contrahend. empt. & vend. & in §. item precium. cum §. sequ. Inst. eod. titul. & in l. aut facta. §. fin. ff. de pœnis.* Vbi Homerus præcipuus Poëtarum dicitur. *& in l. non facile. §. affin. ibi: viri soror. ff. de gradibus.* & de Virgilio fit mentio *in l. in tantum. in fin. ibi, testis in ea re est Virgil. ff. de rerum diuisio.* Verum etiam *in leg. quæ extrinsecus. in princ. ff. de ver. oblig.* apponuntur hæc verba Virgilij: *Arma virumque cano.* & in plerisque aliis locis citant testimonia Poëtarum.

In decretis quoque Virgilij carmina afferuntur, vt *in c. nunquam. de cons. dist. 5.* & ibi in *c. legimus.* Horatius allegatur. item Lucanus. *in c. n e mirum. §. magi. 21. qu. 6.*

Et Apostolus Paulus vas electionis. Tuba Euangelij, & Sanctarum Scripturarum atinarium Poetas studiose legisse videtur. Qui (vt habetur *in sua Epistola ad Titum*) illum versiculum Parmeniois Poetæ recitat: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, & ventres pigri. Et apud Athenienses in Areopago, hoc est, Martis Curia disputans illud Arati Poetæ inducit: in quo viuimus, mouemur, & sumus, habetur *Act. 17.* Præterea scribitur *Exodi 3. v. 11.* & recitatur *in c. legimus. 37. dist.* Dominus præcepit Israelitis, vt Ægyptios argento spoliarent, Tropologice intelligens, vt argentum, id est, eloquentiam apud Poëtas inuentam colligerent, possiderent, in vsúmque salutiferæ eruditionis applicarent, vt dicit text. *in d. c. legimus.*

David quoque ille Psalmographus Psalterium numeris Poëticis concinnauit. Quod (vt inquit Hiero.) in morem Horatij, & Pindari, nunc iambo currit, nũc alcaico personat, nunc sapphico tumet, nunc semipede ingreditur.

Denique Esaiæ, & Iob, & Salomonis luculenta volumina hexametris versibus (vt Iosephus & Origenes scribunt) apud Hebræos composita decurrunt. Quin etiam, vt Cassiodorus attestatur, recitatus in *d. c. legimus.* Omnis poetica elocutio à diuinis Scripturis sumpsit exordium, adeo musica, venustas, leporque poeticus existimatus est omni esse suauitate refertissimus, adeò Carmina moduliq́ue numerosi placuerunt, vt Deos existimarent esse placabiliores, si eos versibus adorarent, & carminibus precarentur. Vnde ab Horatio dicitur:

Carmine Dij superi placantur, carmine manes.

Et non minus vere, quam fœcunde ait Lucret.

Cassiope requies hominum, Diuûmque voluptas.

Igitur sanctum ac venerabile nomen Poetarum, qui Principibus chari sunt, qui fouentur à bonis, quorum carmina ediscuntur à literatis. Quorum versus tersissimi aures Deorum mulcent, eósque exorabiles mortalibus faciunt. Qui quibusdam figmentis adumbrati multa saluberrima præcipiunt, adhortantur: sententias à penetralibus Philosophiæ deprom ptas sub velamento quodam interserunt, mentes nostras optimis consiliis frequenter instruunt, & vt testis est Manilius:

Omne genus rerum docti cecinere Poetæ.

Item linguam ornant, facundiam augent, & supellectilem verborum faciunt copiosissimam.

Denique solis pene Poetis datum est, vt ad laudandum & vituperandum pariter sint accommodati: & quemadmodum immortali laude donantur illi, quos versibus extollunt, amant, ita indelebili illi notantur infamia, quos maledicis carminibus insectantur. Merito nos admonet Socrates Platonicus, vt diligenter caueamus, ne poeticum hominem quempiam nobis infensum habeamus. Et Principes, quos versibus ornant, Diui seu immortales efficiuntur, quod Horatius sic exprimit:

Dignum laude virum Musa vetat mori.
Cœlo Musa beat.

Hæc Beroald. vbi supra, vbi etiam excusat Poetas, qui ludicra atque amatoria carmina cantare, & depromere videntur.

Budæus vero *in suis annotat. in l. 2. ff. de contrahend. empt.* plura de laude poetices explanat. Etiam F. Patritius *in li. 2. de Instit. Reipub. tit. 6.* ait, quod Poetæ in ciuitatibus tenendi sunt, & honore ac laude decorandi, qui commendatissimi omnibus esse debent. Cum propter eorum raritatem: (nihil enim rarius in omni hominum æuo optimo Poeta inueniri potest,) tum propter ingenij magnitudinem, diuinamque naturam vt supra dictum est. Igitur (vt post plura omissa persuadet ibi Patritius) Poetæ ab optima ciuitate recipiendi & alendi sunt, cum vtiles admodum esse cernantur. Quid enim Grammatica sine Poetarum pertractatione eruditionis haberet? Verborum elegantia, linguæ proprietas, suaues translationes, verborum sententiarúmque licentia, quæ orationes, quasi stellis quibusdam ornat, nonne a solis Poetis inuenta, & suis locis collocata ac distincta sunt? Qui vero scripserint in poesi, tam Græci, quàm Latini, vide per Textorem *in sua Officina, in tit. de Poetis, Græcis & Latinis.* Vbi fere infinitos connumerat. Sed inter Græcos excellẽtior est Homerus, & inter Latinos Vergilius, pro quo text. *in §. sed ius, in fi. de iure nat. gent. & ciui. in Insti.* & Beroald. *de rusticis, hoc est, in oratione habita in enarratione Georgici carminis.* Et de laude vniuscuiusque satis succincte ibi describit ipse Textor.

Sed de Poetarum Comicorum Latinorum gradu, & ordine dignitatis autore Aul. Gellio *Noctium Atticarum li. 15. c. 24.* Sedigitus in lib quem scripsit de poetis, & quem præstare ex omnibus cæteris patet, ac deinceps quo quæque in loco, & honore ponat his versibus suis demonstrat:

Multos incertos certare hanc rem vidimus,
Palmam Poetæ comico cui deferant.
Eum (me iudice) errorem dissoluam tibi,
Vt contra si quis sentiat, nihil sentiat.
Cæcilio palmam statuo de Comico.
Plautus secundus facile exuperat cæteros.
Dein Neuius qui feruet, precio in tertio est.
Si quid quarto detur, dabitur Licinio.
Post insequi Licinium. facio Attilium.
In sexto consequitur hos Terentius.
Turpilius septimum Trabea octauum obtinet.
Nono loco esse facile facio Lucium.
Addo decimum antiquitatis causa Ennium.

QVadragesimasexta consideratio; Historici etiam in ciuitatibus recipiendi, & inter alios literatos laudandi sunt. Quoniam (inquit Beroaldus *in Oratione per eum habita in enarratione Titi Liuij,* cuius verba transportare curaui.) Cum omnium disciplinarum cognitio vtilis atque iocunda mortalibus sit: Historiæ cognitionem, medius fidius, vtilissimam iucundissimamq́; esse censeo, ex quo cum multum omnib. scriptoribus debeamus, qui non sibi, sed etiam posteris vixisse creduntur, plurimum profecto historicis debere eos non possumus inficiari, quorũ labore ac industria effectum est, vt omnium ætatum, omniũ gentium, omnium populorum res gestæ, omnia præclara facinora scirentur à nobis, intelligerentur, & cognóscerentur

fcerentur: vt cuncta illustrissimorum virorum dicta factaue memoratu digna contueri, ediscere, & recordari liceret: qua quidem re nihil pulchrius, nihil iucũdius, nihil magnificẽtius, excogitari posse cõtẽderim.

Etenim (vt à Cicerone scriptũ est) nihil earum rerũ scire, quæ antequã nascaris factæ sint, hoc est, semper esse puerum. Cognoscere vero res gestas, antiquitatũ exemplorumque memorabilium habere notitiam, vtile, decorum, laudabileque, ac prope diuinum est.

Senibus ideo maior autoritas & fides est, quoniam ob longam ætatem plurimas res nosse, ac vidisse creduntur, & in antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. *Iob.* 12. Ad hoc Iuuenibus cognitio historiarum valet, vt etiam anteactis seculis vixisse videantur, & illi profecto adolescentes, qui historias habeant ad manum, & exempla illustrium virorum in promptu; tanto senibus sunt anteponendi, quanto plura negotia complectitur historia multarum ætatum, quam faciat hominis vita longissima.

Accedat, quod qui bonus orator esse affectat, inprimis abundare debet exemplorum copia, & legisse atque nosse quam plurima. Nam cum historia testis sit temporum, lux, & Euangelium veritatis, magistra vitæ, nuncia antiquitatis, nihil ambigitur, quin Orator optimus esse non possit, nisi fuerit vetustatis exemplorumque cognitione instructissimus; nisi historias perinde ac vngues suos habuerit exploratissimas: quoniam, vt inquit Quintilianus, historias alere orationem molli quodam ac iucundo succo.

Præterea operæ pretium est, teste Liuio *lib.* 1. in voluminibus historicorum cuiusque exempli documento, velut in monumento insigni posita contemplari, intueri. Vnde quæ sectanda sint depromere, ac nobis proponere ad imitandum, quæ fugienda cauere possimus: quia (vt vere inquit Diodorus) pulchrum est aliarum erroribus vitam nostram in melius instituere, & quid appetendum, fugiendumve sit, ex aliorum exẽplis posse cognoscere, vnde merito Demetrius Phalereus Ptolomæum Regem subinde admonebat, vt libros de Imperio Regnoque compositos legeret sæpissime. Quoniam, quæ amici timent Principibus dicere aut demonstrare, ea in libris scripta reperiantur: hoc est, in cognitione rerum, salubre atque frugiferum scita, quibus artibus, qua disciplina, quibus moribus maxima Imperia orta sint, maximi Imperatores nomen sibi immortale comparauerint. Et è diuerso quam vitiorum sentina infecta amplissima regna collapsa sint.

In summa. Historia ad id, quod honestum & vtile est, capescendum inflammat, incitat, detestatur vitia, probos extollens, improbos deprimens, prout de legibus dicitur *in leg.* 1. *circa princ. ff. de iust. & iur.* Historiæque (vt ait Vitruuius) per se tenent lectores, cum habeant nouarum rerum varias expectationes.

Cæterum, cum omnes Historici sint legendi, addiscendi, scriptores potissimum Latini, rerumque nostratium enarratores sunt colendi, & legendi, quod Historici Latini sanctiores, variique Græcis scriptoribus fuisse existimantur, teste Satyrico, qui ait: quicquid Græcia mendax audet in historia. Annales ideo illorum legamus, qui monumenta rerum gestarum recta, incorrupta, integra atque fideliter conscripta reliquerunt, primam illam inprimis obseruantes legem historiæ, quæ præcipit, ne quid falsi dicatur. Etenim dempta ex historia veritate, ita narratio omnis inutilis, ac penitus manca efficitur, sicut corpus animantis inutile fit oculis effossis: vt scribit Polyb. hactenus Beroald.

Ex quibus satis clare concludendum est, Historicos esse laudandos & honorandos, atque Latinos Græcis anteponendos. Et ibi Beroaldus inter cæteros multum laudat Titum Liuium. Sed in Epistola per eum habita in declaratione Salustij ait, quod Salustius ob elegantiam inimitabilemque in scribendo breuitatem, assequutus est primas inter historicos partes: teste epigrammatico Poeta, qui sic inquit:

Hic erit, vt perhibent, doctorum corda virorum,
Crispus Romana primus in historia.

Ex cuius oratione nihil demi sine detrimento sententiæ potest. Vnde non immerito dicit Macrobius, Salustium in genere dicendi breuissimo dominari.

Sed attende, dicit insuper August. *lib.* 1. *suarum orationum in oratione de laudib. historicorum, & oratorum*, quod magna semper apud præclaros Principes ac populos non modo Græciæ ac Latij, sed etiam cæterarum totius orbis Nationum atque gentium laude & gloria digni habiti sunt gestarum rerum scriptores, qui vel Historias, vel Annales literis commendauerunt, quod plurimum, tum ad antiquitatis memoriam, tum etiam ad iuuandam rerum publicarum administrationem scriptorum monumenta prodesse videantur.

Intantum etiam sunt vtilitatis Chronicæ, quod probant in causis decidendis, secundum Bartol. *in l.* 1. *ff. si cert. pet.* Bal. Anton. & alij *in ca. inter dilectos extra de fide inst.* post gloss. *ibi in verb. magis.* & etiam gloss. *in verb. transtulit, in ca. per venerabilem. extra de elect.* & gloss. 1. *circa pr. in cap. cum ex literis extra de restit. in integ.* gloss. & Doct. *in cap. placuit.* 16. *dist.* & gl. 1. *in c. in nomine domini, posita in suprascriptione cap. absit.* vbique Domin. notat 50. *dist.* & gl. *in verb. regiis virib. in proem. ff. et in §. hæc autem tria.* vt refert Fel. *in d. c. inter dilect.* 2. *col.* 7. vbi etiam dicit idem esse in libris historicorum, quo ad facta antiqua, secundum Dominicum *in c. quamuis, ante finem.* 21. *dist.* Et vide etiam de materia domin. meum Ias. *in d. leg.* 1. *ff. si cer. pet.* Si vis videre nomina multorum scriptorum in historia, recurre ad Textor. *in sua Officina in cap. historiographi plerique Græci & Latij.*

QVadragesimaseptima consideratio; Ars Grammatica, etiam laudanda est, quę in Republica est multum necessaria, cum sit fundamentum omnium liberalium artium, vt dicit Isidorus *lib.* 1. *Etymol. cap.* 4. Ideo Grammatici ponuntur, & describuntur ante Oratores, vt habetur *in leg. Grammaticos.* 1. *&* 2. *Cod. de profess. & medi. lib.* 10. Nam Orator sine Grammatica esse non potest; & tamen Grammaticus esse potest sine oratoria.

Et vt dicit F. Patritius *lib.* 2. *de institut. Reipublicæ tit.* 1. *in fin.* quod fundamentum omnium disciplinarum est Grammatica; proinde (vt inquit) videndum est, vt solida sit, si alias res ediscere volueris; quandoquidem inconcinnæ, & rudes admodum reliquæ doctrinæ videntur, quæ infantes sunt, & barbaro eloquio hærentes. Grammaticen Romani tanti fecerunt, vt in triuiis eam ex senatusconsulto publica mercede doceri edixerint: quocirca triuialis scientia diutius nuncupata est. Hortaturque ibi Patritius Reipublicæ præsides, vt curent, & publica quidem mercede, vt singulæ quęque doctrinæ præceptores habeant, & de ipsis mercedibus, vt constituantur & soluantur. De prędictis etiam aliorum studiorum liberalium præceptoribus cognoscit præses prouinciæ. text. *in l.* 1. *& ibi gl.* 1. *fin. de variis & extraordin. cognit.* optimus text. *in l. medicos, in fin. Cod. de profess. & medicis. lib.* 10. Et inter

alios fint egregij professores Grammaticæ: & non tantum literis, sed etiam moribus probatissimi. Cum etiam tales excellere alios oporteat moribus, primum deinde faeundia, vt dicit text. *in l. Magistros studiorum. Cod. eod. titu. l. vnica. Cod. de studiis liberal. Vrb. Roma. §. oratores. libr.* 11. Et sunt immunes ab omnibus muneribus publicis, & ciuilibus, & personalibus ciuitatis, vt dicit text. *in leg. medicos.* & maxima archiatros, vel ex archiatris Grammaticos, & professores alios literarum & Doctores. *Cod. eod. tit. de profess.* vbi patet, quod Grammatici ponuntur in ordine literæ ante Legistas. Etiam sunt immunes à tutela & auta. *leg. si duas. §. Grammatici. & ibi gloss. ff. de excus. tut.* concordat text. *in §. item Romæ. Instit. eod. tit.*

Huc adde etiam: quoniam, vt dicit text. *in ca. si quis artem Grammaticam, 38. distinct.* Grammaticorum doctrina etiam potest proficere ad vitam, dum fuerit in meliores vsus assumpta. Et in his artibus triuialibus gloriosa adolescentia edocenda & instruenda est, vt ad profundiores & meliores scientias & doctrinas ascendere valeant. facit text. *in §. oratores. supra alleg.* Et non sunt ferendi (teste Quintiliano *in libr. de arte oratoria.*) qui artem Grammaticam, vt tenuem ac ieiunam cauillantur: quæ nisi fundamenta fideliter iecerit, quicquid superstruxerit, finaliter corruet, necessaria pueris, iucunda senibus, dulcis secretorum comes. Et August. vere ait; quod Grammatica est scientia, qua aperta cæteræ aperiuntur, & qua clausa cæteræ claudontur. Ex quibus & multis aliis eam plurimum extollit Ioann. Ludouicus Viualdus de monte Regali *in suo opere Regali de persecutionibus Ecclesiæ, in persecutione* 10. & vt dicit. est prima; non tamen ordine dignitatis, sed necessitatis.

Qui autem fuerint Grammatici, & qui in Grammatica scripserint, vide per Textorem *in sua officina in c. Grammatici.*

Quadragesimaoctaua consideratio; Dialectica etiam est laudanda & commendanda. Cum nonnulli philosophorum eam eloquentiæ comitem dicant. Aristoteles vero æquilancem. Hinc opinatur F. Patritius *lib. 2. in lib. de institut. Republicæ*, eam ciuili viro non negligendam; tum, quod iter ad alias quascunque disciplinas adolescentibus aperire videtur; tum quod ingenium acuit, & ad veritatem cernendam maximas vires habere cernitur.

Nam, cum duo sint orationis genera; alterum perpetuum, cui oratoria præest, alterum concisum, cui dialectice, vtrumque necessarium est, vnum probare, alterum persuadere volenti. Licet primum illud magis ciuile esse videatur, quando suadendo aut dissuadendo, molliori quadam via animos in voluntatem suam alliciat; hoc vero secundum magis extorquere videtur, quod probare nititur: & quibusdam conexis seu truncatis orationibus nos in sententiam suam rapit, cogitque ea fateri verbis quæ nonnunquam animo nullo modo assentiri volumus: has tamen disciplinas Zeno adeò coniunxit, vt hanc compressæ in pugnum manus, illam vero explicatæ, ac planæ similem esse diceret: vtcunque tamen sit, Rhetoricam sine Dialectica imbellem; Dialecticam vero sine Rhetorica tudem omnino, & quasi elinguem esse arbitratur. Ex quo iuuenes adhortantur, vt illi indulgeant, quo melius diffinire ac diuidere valeant, & sua acrius probare, aliena vero fortius infringere possint: vtrique ad alias disciplinas parati magis accedant.

Et licet quodammodo, vt ait Hieronymus super epistolam ad Titium recitatus *in cap. si quis artem.* 37. *distinct.* Si recte loquendi rationem habeat, & inter vera & falsa diiudicat, non improbetur ab Ecclesiasticis; quia non multum placent Deo Patri, Filio, & Spiritui sancto, vt *in c. omnem. eadi. dist.* & Dialecticorum sophismata sint tendiaula, & phantasmata, & vmbræ quædam & imagines, quæ cito pareunt, & resoluuntur, vt *in c. v. ... eod. dist.* Ideo aliter circa laudem illius non insisto.

Probat tamen certis rationibus Io. Ludo. Vioaldus *in suo opere Regali, in tracta. de persecutionib. Ecclesiæ Dei in decima persecutione.* quod Theologos tenetur scire Dialecticam, quam ibi probat esse necessariam Theologo, & eam laudat, vt videre poteris.

Sophistæ etiam, seu Dialectici, in ciuitatibus habendi & admittendi sunt, pro quo tex. *in l. vnic. C. de studiis liberalib. vrbis Romæ. §. Oratores lib.* 10. Et sont immunes, vt Grammatici & alij Professores, de quibus in præcedenti consideratione. per *l. medicos. C. de profess. & medi. lib.* 10. Eos tamen excellere oportet moribus, & facundia. *l. magistros. C. eod. tit.* facit tex *in l. vnica. Cod. de prof. ff. qui in vrbe Constantinop. docente libro* 12.

Quadragesimanona consideratio; De scientiis mathematicis, præcipue de Arithmetica tractat Cælius *lib. suarum antiquarum lectionum.* 4. c. 30 ad tam sic ait Pythagoras Italicæ Philosophiæ Princeps, & cum eo multi; ac eo duce amplissime asttruxerit, absque Mathematico quadriuio, non facile philosophiæ apicem contingi, nec verum posse percipi propterea, qui illud neglexerit, philosophari recte non poterit: quoniam mathematicæ disciplinæ, vt ibi ait. *c. li. 9. c. 4. in fi.* subsellia quædam sint, ac elementa vel gradus, quibus conscendatur ad altiora.

Eas vero sic nuncupatas existimat Anatolius, quod cum cæteræ disciplinæ deprehendi, vel non docente aliquo possint omnes: Mathematica sub nullius cognitionem veniant, nisi præeunte aliquo cuius solertia & industria succedantur veprera, vel exurantur, & supercilioia complanentur. Vnde & Mathematicum in anima, licut theoreticum, hoc est, speculatiuum in mortalibus vocat Plutarchus. Eodem & M. Tullius Mathematicos in magna rerum obscuritate, recondita arte multiplicique ac subtili versari scribit. Sunt, qui ex demonstrationum formata dici Mathematicos opinentur.

Cæterum, Initio Geometria præcipue, vt ibi ait Cælius, & Arithmetica in Mathematicarum album à Pythagora sunt aduocatæ, quod ad omnem scientiam, omnemque disciplinam capessendam, has inprimis commodas perspexisset. Hinc & illa iucunda vox Aristippi Socratici profluxisse opinatur Cælius: qui ex naufragio in Rhodiorum littus maris impetu, & ventis assiliens. cum foret excussus, ac inibi mathematicas formulas conspexisset, gaudio gestiens prosiluit, & bene sperare comites iussit; quoniam vestigia hominum noscerer. Sed enim mathematicæ speculatio ad cogitationis acumen à Platone suscepta est: quia eleuat animum, & ad rerum diuinarum notionem aciem mentis exacuat. Quamobrem, inquit Alcinous, nisi finis istius gratia mathesin capetere pertexeremus, omnis nostra indagatio recasura in nihilum, est nudior Leberide, ac Cinclo pauperior.

Hinc F. Patritius *lib. 2. de institutione Republicæ, ti. 1.* quadripartitam mathematices scientiam ciuili viro necessariam esse autumat; quia, vt prædixi, Pythagoras opinatur frustra quenquam philosophari, qui eam non modo primoribus labris (vt dicitur) attigerit, verum omnino exhauserit. Censet etenim, sapientiam

earum

earum rerum esse, quæ sunt, quæque substantiam immutabilem habent veram, tatamq; cognitionem. Esse autem ea solum putat, quæ cum immutabilis substantiæ, essent, neq; interione crescerant, neq; detractione minuerentur, neq; accidentibus vllis variarentur, sed propria vi: proptiaq; natura semper niterenrut: veluti sunt qualitates, formæ, magnitudines, paruitates, æqualitates, habitudines, actus, dispositiones, cæteraq; eiusmodi, quæ corpori coagmentantur. Intelligibilia namq; omnia esse dicimus. Videri autem corporea talia per sese spectacula, semper eodem modo inueniũtur: iuncta vero corpori variãtur: quippe, quæ omnia suapte natura incorporea sunt, vigentque immutabilia substantiæ ratione, sed corporis contagione mutantur. Subsequenter duas esse substantias asserit: vnam continuam, alteram discretam: quarum declarationes ibi vide. Et tandem concludit necessariam esse ciuili viro (quem sapientem esse volumus) huius quadripartitæ scientiæ cognitionem.

Et licet Cælius *in loco iam citato* inferre videatur primam & præcipuam esse Geometriam: attamen Iudocus Clicttouæus *in sua epist. ad introductionem, Arithmet. Iacobi Fabri*, præponit Arithmeticam, vbi sic ait: inter eas disciplinas (quæ mathemata Græci vocant) duæ, Arithmetica & Geometria, præcipuum sibi vendicant locum, quod ad cæteras assequendas viam sternant. Ipsisque ignoratis, nequicquam reliquis ediscendis præstetur opera. Quis enim Arithmeticam non edoctus Musicen sanè intellexerit? Quis item Geometriæ inexpertus, Insprcticam aut Astronomiam prope calluerit? Quandoquidem hisce duabus cæteræ Matheseos partes subijciantur, ex ipsisque pendeant. Quarum prior Arithmeticæ numeros absolutos, eorumque affectiones determinat ad diuinorum contemplationem priscorum iudicio accommodatissima. Et grauissima Pythagoræ authoritate mirum in modum illustrata, qui primus quidem numerorum perscrutator habitus est, eorumque indagatricem Arithmeticam posteris reliquit commendatissimam. Is enim ad cœlestia dispicienda illorum præsidio vsque adeo euectus fuisse creditur, vt de eo non absurde cecinisse videatur Ouid.

Is, licet cæli regione remotus.
Mente Deos adyt, & quæ natura negabat
Visibus humanis, oculis ea pectoris hausit.

His etiam astipulatur Plato, scribens *in Epimenide*: Inter omnes liberales artes & scientias contemplatrices, præcipuam, maximeque diuinam esse scientiam numerandi. Interrogatus item, cur homo animal esset sapientissimum, respondisse fertur; quia numerare nouerit. Cuius quidem sententiæ & Aristoteles meminit in problematis. Et sane non abs re, nempe in numero, inquam, rerum discretio, discretionesque dignoscere, inter animalia duntaxat homini (vt qui solus omnium rationis sit particeps) concessum esse perquam exploratum. Hæc ille. Et, vt repetam à loco F. Patritij præallegato; Numerorum quidem cognitio singulis pene artibus necessaria est. Aut enim numerandum est digitis, aut scribendi numeri sunt, supputandæque rationes ad vsum ratiocinandi, qui quotidie pene singulis vsu venit, sine qua rudes omnino homines esse vidantur & inciuiles.

Ex quibus etiam concludendo: Magistros, & in tali scientia expertos, esse in ciuitatibus admittendos & honorandos. Cum huiusmodi scientia non solum vtilis, sed etiam necessaria esse credatur.

QVinquagesima consideratio; Geometria iisdem fere laudibus & præconijs (quibus laudata extitit Arithmetica) laudanda est: quoniam etiam, vt ait F. Patritius *in lib. 2. de instit. reip. tit. 2.* Dimensionea disciplina artes singulas adiuuat: vix enim quippiam agere possumus sine mensura: & turpe admodum videbitur, in singulis quibusque dimensionibus, ancipitem fieri virum, qui in cœtu hominum negotiationibusq; versatur. Hebetis namque & obtusi ingenij est, vel manifestæ omnino negligentiæ, ea ignorare, quæ singulis quibusque horis necessaria sunt. Et, vt inquit Iudocus Clictouæus *in epistola præced. consid. alleg.* Ipsa Geometria circa magnitudines, earumque proprietates versatur, quæ a plurimis, maxime Archimede Syracusano suo ingenio celebratissima effecta est. Is enim, teste Plutarcho, machinamentis geometrica ratione excogitatis, Marcelli Romanorum Ducis (cum Syracusas obsidione premeret) victoria multos dies remoratus est. Et hanc quoque disciplinam ad diuinam anagogem seu intelligentiam quamplurimum conducere putauit antiquitas: quæ per circulos, sphæras, triquetra, piramidesque & cætera id genus: imprimis ad dua cognituque dignissima, peruestigari posse contendit.

Cæterum: Geometria (teste Cælio *lib. antiq. lect. 4. c. 30.*) initium est ac metropolis cæterarum scientiarum mathematicarum. Hæc enim sensibilibus inhærentes agglutinatosque auellit assidue, seducitque ad intelligibilem, æternamque naturam, cuius contemplatio sit Philosophiæ finis.

Nam etiam Deus satis approbat hanc sententiam, cum ipse solus mensus est pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit, qui appendit tribus digitis molem terræ, & libtauit pondere montes & colles in statera: vt habetur *Esaiæ 4. c.* & iterum 48. *c.* ait: Manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea mensa est cœlos. Ita ait Ioan. L. Viualdus *in suo opere Regali de persecutionib. Ecclesiæ in 10. perfec.* vbi laudat Geometriam, dicens talem doctrinam videri necessariam Theologo, cum etiam dicatur *Sap. 11.* Omnia in mensura, numero, & pondere disposuit Deus vt ample *infra in 11. parte, in 56. consider.* dicetur: Et ars scientia liberalium artium diligenter edocenda est: quia per eam diuina manifestantur. *c. de quibusdam. 37. dist.* Et quemadmodum artes liberales ad virtutem non perducant, sed præparant, vide Senecam *in epistolis ad Lucill. epist.* 88.

Hæc ars est licita, & approbata. *l. artem Geometriæ. C. de malefic. & mathem.* Imo discere atque exercere publice interest, vt ibi text. est formalis. Ex quo possunt cogi homines ad illam addiscendam, vt tenet Lucas de Penna *in l. 2. Cod. de excusat. artific. lib. 10.* vbi ait text. quod tales habent excusationem à muneribus. Et Geometræ dicuntur calculatores, secundum gloss. *in verb. calculatores in l. oratione. C. de profess. & medicis, lib. 10.* Sed potius mensores. *l. si irruptione. ff. finium regun. l. Geometra. & ibi gloss. de exc. tu.* & habetur per totum titulum: *Si mensor falsum modum dixerit in libris sforum*, & ibi Budæus, qui nomina mensurarum describit, quæ singula præter duo & plura alia recitat Textor *in sua officina. in cap. mensura quadam.*

QVinquagesimaseptima consideratio ad artem Musices se conuertit, & an cantores, & periti in Musica sint laudandi. Etenim, vt inquit Beroal. *in oratione sua habita in enarratione Horatij Flacci.* Musica adeo delectabilis est: vt eius dulcedine cuncta viuentia capiantur, cuius origo cœlestis memoratur, ipsiusque ratione mundum esse compositum Pythagorici scripserunt: Vnde Theologi nouem

Musas esse dixerunt, propter octo sphærarum cœlestium musicos concentus, & vnam maximam continentiam, quæ constat ex omnibus, quam Harmoniam nominauerunt, Cœlumque ipsum canere asseruerunt. Musicam antiquis illis temporibus in veneratione maxima fuisse memoriæ proditum est, ac maximos Duces fidibus tibijsq; cecinisse: quin etiam apud priscos tam Græcos, quam Romanos in conuiuijs post cœnam lyra circumferebatur, qua laudea atque virtutes virorum fortium canebantur, quam cum olim Themistocles in epulis recusasset, habitus est indoctior, testis est Cicero *in Tuscul. qu.* contra laudatus Epaminondas Thebanos, quod citharizare, & cantare ad chordarum sonum esset eruditus Socrates quoque iam senio confectus, instrui lyra nō erubuit: Et Plato, ciuili viro, quem politicum vocat, Musicam credit esse necessariam. Et Aristoteles *in politicis* dicit, Musicam inter disciplinas illustres esse collocatam, quam vna cum literis, & gymnasistica adolescentes priscis temporibus discere consueuerunt.

Et hanc à teneris annis didici in gymnasijs: quia olim & tempore meo præceptores, & gymnasiarchæ bis in hebdomada post prandium, loco solatij & recreationis Musicam docebant, quod hodie male obseruatur: sed hoc contingit, quia ignari sunt illius scientiæ. Ideo non est in honore, quemadmodum & esse deberet.

Denique Fr. Patritius *in præfatione de institutione Reipublicæ* dicit. quod libera sunt hominum ingenia, & quisque ad ea studia incenditur, quæ patria cōsuetudine laudātur, Musices laus in omni Græcia quam maxima habebatur. Nec quisquam satis egregius, satisque eruditus videri poterat, qui eiusmodi disciplinæ expers esset: quocirca eam in senectute didicit, vt dixi. Quam quidem ipse Socrates apud Platonem tanti facit: vt ad eius numerum pleraque in Republica constituit, & mutationem quoque harmoniæ, seu Musices deterrimam periculosámque Reipublicæ arbitretur. Hæc etiam & plura recitat idem Patritius *lib. 2. tit. 2.* & Cælius *lib. antiquarum lectionum 5. cap. 20. in princip.* vbi etiam recitat: quod Lycurgus, quamuis durissimas Lacedæmonijs suis leges iniungeret: Musices tamen studium egregiæ videtur amplexatus quando ipsam hæc natura parens impertiuisse animaduertitur, quo transmitti laborum onus molestissimum procliuius posset. Remigem, vt Fabius loquit, cantus hortatur, & singulorum fatigatio quamlibet se rudi modulatione solatur.

Musica antiquitus sacrificijs ac funeribus adhibebatur. Curas enim abigit, clementiam suadet, & ad mulcendos affectus plurimum valet, &, vt inquit eleganter apud Philostratum Canius tibicen, Musica mœrentibus adimit mœrorem, hilares efficit hilariores, amatorem calidiorem, religiosum ad Deos laudandos paratiorem, eademq; varijs moribus accommodata animos auditorum, quocunq; vult, sensim trahit, vt ait Beroaldus *in dist. epist.* Magnus equidem iuxta citharœdum Theophilum, stabilisq; thesaurus Musica est: mores enim instituit, componitq; atque mollit iratum ardores, quod vel Homericus abunde Achilles denotat.

Pythagoras, & qui deinceps studia consectati sunt eadem, mundum ipsum non citra Musices rationes concinnatum compositumque, argumentorum subtilitate vsi sunt. Cum & artium veluti præstantissima diuinis se inseruit rebus. Et quod testatur Ptolemæus, numinibus placandis adhibetur. Plato etiam geotibus cootributam putat Musicam, præclarius quoddam præstantiusque opus. Nam cum sit concinnitatis inter frequentamenta varia, præcipue artifex Musica, non ideo à Dijs data, vt ad delitias conuertamus, & aurium pruritum: sed vt quod animæ consonantiam turbat, & harmoniam huiusce voluptatis delinimento sedari, ac ad ordinem redigi valeat, vt ait Cælius, vbi supra.

Pythagoricis etiam moris fuit animos ad lyram excitare vel lenire, neque solum perturbationibus animorum, sed etiam corporis morbis medetur musica modulatio. Cum ad febrem quoque ac vulnera cantiones quotidie adhibeantur. Nam legitur, quod à Pæone & nonnullis alijs Medicis ægroti pene desperatæ salutis Musicæ oblectamentis curati fuerunt.

Quapropter laudatus est Xenocrates, qui organicis modulis lymphaticos liberabat.

Et Asclepiades, qui tubarum cantu surdissimis medebatur. Theophrastus quoque ad affectiones animi moderandas, tibias adhibuisse fertur. Quinetiam traditum est, Thaletem Cretensem, citharæ suauitate morbos ac pestilentiam fugauisse.

Ismeniam illum tibicinem celeberrimum, Boetius & complures Ischiaco seu Sciatico morbo diuexatos, modulis suauioribus persanasse traduot. Et in testamento Veteri scriptum est, quemadmodum Dauide citharizante, Saul refocillabatur à furore dementiæ, quo identidem corripiebatur, vt habetur 1. *Reg. 16. in fi.*

Quid, nonne bella musicis modulationibus accenduntur? Quid aliud in Romanis legionibus litui, tubæ, cornuaque moliebantur? quorum concentus equos, militesque pariter acuebat & animabat. Lycurgus etenim tibias in re militari constituit, quibus progressui recessuique canerent, & animos militum adeo incitarent, vt ignauissimi etiam concentu concitati, fortissimi aliquando euaserint, patriæque victoriam pepererint, velut in bello contra Messenios, in quo iam succumbebant in acie Lacedæmonij, quod animaduertens Tyrtheus tibicen egregius, mutatis tibiæ modulis, adeo militum animos ad pugnam cōcitauit, acrioresque reddidit, vt Messenios iam pene victores Lacedæmonij subiecerint. Cretenses etiam impetum in hostes facturi, lyræ seu citharæ modulis incitabantur. Argiui autem tibiæ, sicut Latini tubarum clangore. Et Galli olim cornuum strepitu, nunc vero tibijs ex ære fabrefactis & sonorosis. Et de multis tibiarum specieb. scribit Cælius *lib. antiq. lectionum. 5. c. 26.* Sed ad rem redeo. Nonne Amazones ad calamos arma tractabant? Nonne Halyattes Lydorum Rex (vt author est Herodotus) in exercitu habuit concinnantes fistulatores, atque fidicinas?

Timotheus quoque Musicus, vt testis est Diopruensis, celebratur, quod Alexan. Magnum nihil tale per id tempus cogitantem musici cantus modulatione ad arma corripienda inflammaret: idem inflammatum mutato cōcentu cohiberet. Is enim decimam & vndecimam lyræ chordam addidit, & antiquam Musicam in meliorem modum mutauit: & huius Timothæi meminit Cicero *lib. 2. de legibus.* Profuit ergo Lacedæmonijs Musica, profuit Alex. & multis. Et quam vtilis sit Musica, incidat nobis Arion Methymneus citharœdus & Poeta Lyricus, dum Lesbō patriam peteret, videretque insidias & coniurationem paratas sibi à socijs, vel nautis, quibuscum nauigabat, propter opes, quas ferebat secum, rapta cithara non-

nihil

nihil prius modulans, in mare ſe coniecit. Cuius cantu illectus Delphio, dorſo exceptum portauit ad litus, hoc eſt, in Laconiam, antequam nautæ illuc applicuiſſent: in cuius rei monumentum erecta eſt illi ſtatua cum Græco epigrammate, quod Raphael Volaterranus Latinum fecit hoc modo:

Cernis amatorem, qui vexit Ariona Delphin,
A Siculo ſubiens pondera grata mari.

Ouid. *lib. 2. Faſtorum* de eo abunde meminit his verbis:

Quod mare non nouit? quæ neſcit Ariona tellus?
Carmine currentes ille tenebat aquas:
Sæpe ſequens agnam lupus eſt à voce retentus,
Sæpe auidum fugiens reſtitit agna lupum,
Sæpe canes leporeſque vna iacuere ſub vmbra,
Et ſtetit in ſaxo proxima cerua Leæ.
Et ſine lite loquax cum Palladis alite cornix
Sedit, & accipitri iuncta columba fuit.
Cynthia ſæpe tuis fertur vocalis Arion,
Tanquam fraternis obſtupuiſſe modis.
Nomen Arionium Siculas impleuerat vrbes,
Captaque erat lyricis Auſonis ora ſonis:
Inde domum repetens puppim conſcendit Arion,
Atque ita quæſitas arte ferebat opes.
Forſitan infelix ventos vndaſque timebas,
At tibi naue tua tutius æquor erat.
Namque gubernator deſtricto conſtitit enſe,
Cæteraque armata conſcia turba manu,
Quid tibi cum gladio? dubiam rege nauita puppim,
Non ſunt hæc digitis arma tenenda tuis.
Ille metu pauidus, mortem non deprecor, inquit,
Sed liceat ſumpta pauca referre lyra.

Et ſubiungit:

Protinus in medias ornatus deſilit vndas.
Spargitur impulſa cærula puppis aqua.
Inde (fide maius) tergo delphina recuruo.
Se, memorant, oneri ſuppoſuiſſe nouo
Ille ſedet, citharamque tenet pretiumque vehendi,
Cantat, & æquoreas carmine mulcet aquas.

De hoc etiam ſatis loquuntur Herodotus *in Clio*, & poſt eum Aulus Gellius *in ſuis commentariis noctium Atticarum, lib. 16. c. vlt.* vbi fabulam eſſe aſſerit. Et ab Arione lyra vocatur Arionia Idem *lib. 3. de arte.*

Quamuis mutus erat, voci pauiſſe putatur
Piſcis Arionia fabula nota lyra.

Quid pacis munia, nonne apud antiquos muſicis cantibus lætis celebrata fuerit? quod & adhuc his temporibus obſeruantiſſimis fit apud nos, dum nunciantur publicæ lætitiæ, & ioci feſtiui, ob quid proſperi, vel pacem compoſitam, aut partam victoriam, natiuitatemque Delphini, ſeu primogeniti Regis, & huiuſmodi.

Cæterum; huius magna vis ad animos in quemcunque affectum commouendos. Pythagoram enim accepimus concitatos iuuenes ad vim pudicæ domui afferendam, mutatis in ſpondæum tibiæ modulis, compreſſiſſe.

Eius quoque diſcipulus Empedocles Agrigentinus furibundum adoleſcentem (qui eius hoſpitem damnati patris accuſatorem gladio adorireretur) cantu reuocauit, & placatum manſuetumque reddidit.

Et Caius Gracchus fere populum Rom. in voluntatem ſuam pellexit, cum concionanti ſibi ſeruus aſſiſteret, qui fiſtulæ modulis affectus orationis longe præcellentes redderet. Etenim plures Græcorum ciuitates, vt Martianus affirmat, ad lyram leges decretaque publica recitabant. Quid multa? Muſices diſciplina, non ſolum homines, verumetiam bruta animalia demulcet. Cerui fiſtularum cantu capiuntur, Delphines, vt ante patet, muſica arte mulcentur; aues fiſtulis alliciuntur, architectus quoque citra Muſicen perfectus non erit, quæ in primis efficax eſt, vt inquit Vitruuius, ad baliſtarum, catapultarum, ſcorpionumque temperaturas. Hidraulicas quoque machinas efficere nemo poterit ſine Muſices ratiocinationibus. Cum ergo inter homines reliquaque animantia, Muſicæ tanta ſit dominatio, eiuſque dulcedine capiatur omne, quod viuit, celeberrimi ſcriptores extiterunt, qui ad lyram carmina componerent, & rhythmis muſicis numeroſiſque modulationibus ſua ſcripta contexerent. Quod non ſolum à Græcis Latiniſque, verum etiam ab Hebræis factum eſt. Tanta quippe eſt ſuauitas, tantaque voluptas in muſica modulatione. Quid enim Pſalterio Dauidico modulatius? Quid canorum magis? Quod in morem Pindari, Horatiique decurrit? Quid Deuter. & Eſaiæ cantico pulchrius? Quid Salomone pulchrius? Quid perfectius Iob? Quæ omnia hexametris & pentametris verſibus, vt eruditi teſtantur, & hic ante *in 45. conſider.* dictum eſt apud Hebræos compoſita, circa ſalebroſam aſperitatem progrediuntur.

Qui autem inuentores fuerunt huius ſcientiæ & multorum inſtrumentorum muſicorum, & quomodo, ſcribit Textor *in ſua officina, cap. citharœdi, tibicines, cantores, & muſici.* & F. Patrit. *in d. lib. 2. de inſtit. Reipub. tit. 2* Et ibi Textor dicit, quod Poetæ faciunt Orpheum principem muſicæ lyræ; Dorceus vero cantu citharæ apud Thraces, ſecundam poſt Orpheum meruit palmam. Marcianus tamen Capella ait: Nam Orpheus, Amphion, Arionque doctiſſimi, aurata omnes teſtudine conſonantes flexanimum pariter reddidere concentum. Et de his tribus Citharœdis omnium præſtantiſſimis meminit Pacificus ſic.

Orpheus Euridicen cithara reuocauit ab orco,
Et quæ ſuis mouit ſaxa nemuſque iugis.
Piſce fuit pelagus per longum vectus Arion,
Hac etiam Amphion mœnia ſtruxit ope.

Anaxenori citharœdo, M. Anton. tributa quatuor ciuitatum legenda conceſſit, propter eius artis peritiam.

Eunomius citharœdus Locrenſis ſtatuam, quæ inſidentem citharæ cicadam habebat. Nam cum in certamine, quod cum Ariſtone regio Muſico de cantu ſuſceperat, chorda vna fracta defeciſſet, cicada ſuperuolans vocem fertur ſuppleuiſſe. Et de pleriſque aliis: vide ibi per Textorem, qui enumerat 77. Et apud priſcos tanta fuit copia ac tantus numerus, vt Cicero neget, ſi ſibi duplicetur ætas, ſe habiturum tempus, quo lyricos poetas omnes perlegat. Quorum (teſte Beroaldo *in epiſt. in princip. huius conſiderat. allegat.*) apud Græcos, longe Pindarus princeps extitit. apud Latinos Horatius, qui, vt ait Quintilianus, fere ſolus lyricorum poetarum legi dignus eſt.

Sed, vt ſemel finiam, de laude illius etiam ſatis conſtat ex dictis Iſidori *in 3. lib. Etymol. cap. 14.* vbi dixit, tam turpe eſſe Muſicam neſcire, quam literas, vt refert Lud. Viual. *in ſuo opere regali. in tractat. de perſecut. Eccleſ. in to. perſ. Eccl.* vbi etiam de inuentoribus eiuſdem ſcribit. Et ait Chriſtum fuiſſe ſummum Muſicum; & quod plus eſt, quod fere totum corpus Sacræ Scripturæ non ſolum verſatur circa Muſicam, ſed etiam vniuerſos ad cantandum in Muſicis hortatur. Vnde Dauid, qui, teſte Hieronymo, Chriſtum lyra perſonat, & in decachordo Pſalterio ab inferis excitat reſurgentem, *in Pſalmo trigeſimoſecundo* ait: Con-

firemini Domino in cithara, in Psalterio decem chordarum psallite illi. Cantate ei canticum nouum: bene psallite ei in vociferatione. Et *Psalmo vigesimequarto*, Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus, quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Et adhuc nos hortatur Sacra Scriptura, laudare Dominum in Musica, cum dicatur *Psalmo nonagesimooctauo*. Psallite Domino in cithara, & voce Psalmi, in tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ. Et *Psalm.* 150. Laudate eum in sono tubæ: laudate eum in Psalterio & cithara. Laudate eum in tympano & choro: laudate eum in chordis & organo. Et laudate eum in cymbalis bene sonantibus: laudate eum in cymbalis iubilationis, omnis spiritus laudet Dominum. Et ideo dicitur *Ecclesi.* 40. Vinum & Musica lætificant cor, & super vtraque dilectio Sapientię. Quocirca, tam exemplo, quam ratione satis constat, Musicam in ciuitate admittendam, & ciuili viro vtilem esse: verum necessariam, & non modo animum oblectare, verum ingenium fortiore & promptiores alacriosque viros reddere, non solum ad rem militarem, verum ad summa quæque negocia obeunda, diuinaque persoluenda & veneranda. Idcirco in eius commendatione fuimus prolixiores.

QVinquagesimasecunda & postrema consideratio; Iamiam ad aliam artis seu scientiæ Mathematicæ partem deuenire nos admonet, quæ Astronomia vel Astrologia vocatur; quæ tamen inter se discrepant, cum Astronomia cœli conuersionem, ortus, obitus, motusque syderum contineat, vel qua ex causa ita vocentur.

Astrologia vero partim naturalis, partim superstitiosa esse creditur.

Astrologia vero partim naturalis, partim superstitiosa esse creditur.

Superstitiosa vero est illa, quam Mathematici sequuntur, qui in illis augurantur, quique etiam duodecim cœli signa per singula animæ vel corporis membra disponunt: sydereoque cursu natiuitates hominum & mores prædicare conantur, vt dicit Isidor. 3. *Etymologiarum. c.* 26.

Inprimis; antequam vlterius progressum faciam, quoniam intentio huius operis solum ad laudem protendit, licet multa in reprobationem huius artis dici valeant, de quibus supersedeo, vos remittendo ad illos, qui de huiusmodi reprobatione scripserunt, videlicet ad principalem inter alios post Doctores Ecclesiæ, Picum Mirandulam *in suis disputationibus contra Astrologos*. Dicit tamen Lud. Viual. *in suo opere regali de perfec. Eccl. Des. in* 10 *perfec.* quod Theologus tenetur scire Astrologiam, eo; quia in Sacra Scriptura multis variisque modis de cœlis, de cursu solis, lunæ, & astrorum tractatur: ideo conuenit, vt Theologus discat ipsam Astrologiam, de qua hic intendo tantum dicere, prout est permissa. Et secondum quod Ecclesiastici & Theologi Doctores illam approbauerunt, decisionibus eorum me submittendo: & cum protestatione, quod nullo modo intendo deuiare à decisionibus Doctorum Ecclesiæ.

Astrologiam ideo dico esse laudandam, & maxime extollendam, cum, si vera sit & talis, vt à nonnullis etiam Ecclesiasticis existimatur, est multum necessaria & vtilis Reipublicæ, & sub protestationibus prædictis, videtur corroborari posse multis rationibus, autoritatibus & exemplis.

Primo, rationib. sequentibus, quoniam vna est vox Theologorum & Philosophorum, mundum inferiorem à Deo per cœlum gubernari: vnde corpora inferiora à superioribus reguntur: hoc Aristotelis vulgatissima illa scientia docet, necessario mundum hũc inferiorem superioribus motibus esse cõtiguum, vt eius omnis virtus inde gubernetur. Sic Aurelius quoque dixit Aug. per corpora subtiliora, grossiora hæc regi atque moueri. Quis igitur (inquiunt Philosophi & Theologi) dubitauerit, mutationes quascunque rerũ terrenarum à motibus fieri corporum superiorum?

Secunda ratio erit experientia, quæ hoc demonstrat. Cum variatis anni temporibus ex accessu solis ad nos atque recessu: vnde viuentium quoque habitus, & conditio variatur, dum temperat aura cœlum, dum variat fruges, redditque, rapitque. Sed & in diurna reuolutione sol aeris qualitate immutat plus minus, tum meridie, mane, vespere, calefaciens, exsiccans, humori, frigorique derelinquens.

Luna quantas habeat vires in omnia corpora, præsertim fluxiora, quis ignorat? Æstus hæc Oceani faciens, ascendens atque descendens: pontum mouet & terris immittit, & aufert: sed & sub nersa, fretis conchatum, & carcere clausa. Ad lunæ motum variant animalia corpus. Crisimi seu critici vel decretorij dies à medicis obseruati, lunæ solisque motus sequuntur, luna plena nascente, diurnas persæpe cieri tempestates, & in corporibus agitari videmus humores. Hinc pastoribus, nautis, agricultoribus obseruationes multæ de lunæ motibus acceptæ, multiplicique experientia multis retro seculis comprobatæ. Cur igitur, si luminarium manifestiores impressiones, & in permutandis inferioribus autoritatem persentimus, cessare aliquas stellas, & inefficaces esse credimus? nec eorum vires ad nos, quanquam occultiores peruenire, quibus subdita illis corpora variis modis afficiantur. Quarum gnari atque prudentes, secretiora quædam de futuris eoeuris possint præcognoscere, quam quæ Medici, pastores, agricolæ, nautæ prædiuinant.

Tertia ratio etiam sumitur ex dictis Pici Mirandulæ *in suis disputationibus contra Astrologos, lib.* 3. *ca.* 2. vbi ait post præcedentia. Preterea nemo negabit, aeris habitum tempestatesque de syderum statu, positu, raque variari: cum & calor, & frigus, & siccitas, & humiditas, & quæcunque in sublimi fiunt impressiones à cœlitibus motibus & influxibus generentur. Quod si terræ visceribus inclusi, sicciores halitus terram mouent, si causationes in aere ex quatuor illarum qualitatum, vel exuberantia; vel defectu, si caritatem annonæ vel humiditas nimia facit, vel siccitas, cum aut fructus leguntur, aut feruntur inuicem, fertilitatem status aeris modicus oportunus. Quis negabit à stellis non modo tempestatum mutationes & terræmotus, sed pestilentias quoque & morborum varia genera in hominibus, in pecoribus, salubritatem regionum, & fertilitatem, sterilitatemque prouenire? Tum si constamus nos quoque ex iisdem qualitatibus & corporis temperatura, mores, ingeniaque variantur, integra tamen libertate, seu libero arbitrio, cur non fieri potest, vt propensiones in nobis ad iram, mansuetudinem, & affectus alios bonos, & malos, à syderibus habeant bilem, sanguinem, pituitam, atram bilem, vel suscitantibus, vel frænantibus, quod humores affectus illi plerunque comitantur? Cur non pariter siccæ calidæque cœlorum impressiones bilem in nobis ad litem, iurgia, contumelias, inimicitias excitare possunt? Vnde bella, cædes, vastationes, vnde imperia, regnaque mutantur. Post hæc, ita collegit Ptolemæus: Si faciunt stellæ diuersitatem

ßitatem corporis & animi, deriuatur hæc deinceps ad ea, quæ sunt quidem extrioseca, sed habent cum illis affinitatem, qualem cum corpore vxor, & facultates, cum animo dignitas, & honores. Hæc est præcipua ratio Ptolemæi, nec omnium effectricem sydetum vim probat, alter vllo loco, quam ex efficientia primatum qualitatum, quas producendo cæteras quoque producant consequenter. Quare nec alias affert causas, quam hæc quidem Saturnus, hæc Iupiter, illa vero Mars operatur, quam quod Iupiter sit planeta calidus & humidus. Saturnus siccus & frigidus. Mars siccus magis & feruidus: hoc de stellis erraticis, hoc de non erraticis pariter sentit, ex natura primarum qualitatum erraticas, ex erraticarum natura iudicans non erraticas: verumenimuero posset alij, relictis primis qualitatibus, ad occultas vires eminentioresque confugere, quas inesse cœlestibus plurimas & efficacissimas ambigi non conueniat.

Quarta ratio assignata ab eodem Pico: Si quid in terrenis, quascunque singulares & excellentes dotes ditemur, eas cœli solemus munera existimare, quæ non elementares: de quibus illa corpora coalescunt, qualitates, sed infusam illis potius virtutam consequuntur. Quarto igitur magis non esse bunt huiusmodi viribus & proprietatibus nobilissima illa corpora luce tam clara, mole tam vasta, agitatione tam rapida; aut quonam pacto, si cum motu lumine transmittuntur ad terram, non erunt mirabilium apud nos effectrices.

Quinta ratio; vt ait Picus, cum cursus humanarum rerum, de quibus Astrologorum potissime diuinatio, cœli fatique potestatem vel nolentibus vndique persuadere videtur; in quo varietas ipsa familiaris & frequentissima: tum multa supra vires nostræ mortalitatis fieri videmus, multa præter rationem, & meritum, plurima præter ordinem & institutum conditionis humanæ, quæ causas alibi, quam in cœlo nullas habere posse videntur: hic habilis ad philosophiam, ille nascitur ad poeticam, alius literas aspernatur, vel ciuile negocium, vel arma libentius felicius que pertractat: vnde ista varietas ingeniorum? Est qui diuitias nihil faciat, est qui animum lucro vendat: hic sobrius, ille nequam: hic audax, ille meticulosus: vnde tanta in moribus dissimilitudo? Alexander orientem tam cito vicit, quam vidit. Vnde impetus tanta felicitatis? Quæ vis Aristoteli præceptori illius? Quæ Platoni prius, Pythagoræ, Socrati, cæteris naturæ secretareuelauit? Hæc ratio maior, quam vt è terra pullulasse credatur. Illa rursus astrorum fortuitis cursibus qui non ascribat? Hominem innocentem condemnari, nocentem præmiis affici. Industriamque plurimorum, solertiam, ingenium, doctrinam indicate: aliorum ignauiam, nequitiamque locupletari. Piratam cædibus cruentatum, inter mille pericula maris & terræ, tandem domi inter suos, & senectute vita fungi: hominem mitissimum & pacatissimum, vel à nolentibus imprudenter gladiis obtruncari? Tum portenta ingeniorum quædam, & monstra, vel fœtidis gaudentium: vel, vt semel dicatur, à legibus exorbitantium humanitatis: nonne illam sibi vim quandam, necessitatemque fatalis potentiæ testari videntur: vt infra amplius dicetur *in 5. par. in 16. consid.* Vbi de excellentia climatum: propter influentias maiores in vno climate, quam in alio dicetur. Et has quinque rationes scribit Picus *in suo loco supra allegato*: ad quas tandem respondet impugnando easdem. Et de quibusdam rationibus supra descriptis vide *in margarita philosophica lib. 7. tract. 2. cap. 8.*

Et sic videretur inferendum, quod Astrologia ad hoc valet potissimum, vt sciamus quibus auspiciis, quibus præsidiis, dextróne, an amico Hercule, demum res nostras sic frugi, & optime instituamus: ne impingamus veluti de cura cuticulæ, de bellis & aciebus instituendis, & de itineribus, copiis, fortuniorum, vel amicorum fortuna. Quæque sua tempora & obseruationes habent. Herculi propterea feliciter non cessisse suos labores aiunt, quod non in tempore bono natus sit: & hoc Poetæ probant, vt infra patet.

Et quod Astrologia vtilis sit in Republica, autoritatibus comprobari potest. Poetarum dictis imprimis adducendo. Vnde Virgilius inquit:

Ipsa dies alios alio dedit omine lunæ,
Fœlices operum, quintam fuge.
Septima post decimam, & ponere vites.
Et prensos domitare boues, & licia tela
Addere.
Nona fuge melior contraria furtis.

Omnium vero elegantissime Hesiodus *in lib. cuius titulus, Opera & dies.*

Ab Ioue nate omnis.
Prima dies sacra est, & quarta & septima.
Primo natus Apollo radiantia lumina fudit.
Luce demum quarta felix ducenda sit vxor:
Omine captate sunt omnia prospera rebus.
Et licet incurnam trabibus componere nauim.
Et quintas fuge, namque illarum pallidus orcus,
Tum dira Eumenidum facies toto orbe vagantes,
Castigant, si qua in terra periuria falsum affirmant.
Sexta dies tristem ostendit mulieribus ortum,
Læta viris, multisque etiam nascuntur in illa.
Hac ouibus fœtum licitum castrare, vel hœdos:
Scindimus octauo forti gemit alta taure,
Castramusque sues, felix est ponere plantas.
Nona viros gignit, vel amica forte puellas,
Luce viris decima faustos quoque credimus ortus.
Vna post decimam felix incidere vites.
Et tempestiuam segeti supponere falcem.
Tertia post decimam plantaribus optima surgit,
Spargere semen humi.
Quarta post decimam mulieribus prospera natis.

Et rursus de natura planetarum, Virgilius.

Atque hac, vt certis possimus discere signis,
Æstusque pluuiasque, & agentes frigora ventos:
Ipse pater statuit quid menstrua luna moueret:
Sol quoque & exoriens, & cum se condet in vndas:
Signa dabit, solem certissima signa sequentur.
Solem quis dicere falsum
Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus,
Sæpe monet fraudemque, & operta tumescere bella,
Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes, & inexorabile fatum
Subiecit pedibus.

Nam etiam, vt inquit F. Patritius *lib. 2. de institut. Reipublica tit. 2.* Astrologia vtilis est in omni Republica, propter agriculturam (quæ magnam rationem ab ea accipit) sydenbus suis vertendam esse temporis docet Maro *in Georgicis*, vt supra patet. & Hesiodus arandi ferendique tempora, sydetum ratione significat, cum ait:

Pleiades est subigenda seges athlantidos ortu,
Hac autem sese stella condente ferendum est.

Columella vero singulos quosque dies astronomica ratione obseruari præcepit, tum propter rei rusticæ vtilitatem, tum propter pericula quam plurima, quæ moniti à peritis eius disciplinæ, cauere possumus: vt infra dicetur, vbi de exemplis fit mentio.

Et,vt dicit Ptolemæus, Astrologiæ maximus indagator, in suo Centiloquio. Ex constellationibus & Planetarum influentiis, ea, quæ in mundo accidunt, causantur. Ideo videretur, quod nihil melius aut potentius habere valeat homo, quam sub bonæ influentiæ Planeta nasci. Fato enim omnia fiunt, loquit Tullius libro primo de Diuinatione, circa finem.

Vnde Lucanus lib 6.

Præceps agit omnia fatum.
Nec medij dirimunt morbi vitámque necémque.

Et Seneca in lib Tragœd. ait:

Quicquid patimur mortales, quicquid facimus venit ex alto.

Et iterum:

Regitur fatis mortale genus.

Et Plinius *lt.1. Naturalis historia.* Singulis sydera tributa sunt nobis: clara diuitibus, minora pauperibus, obscura defectis, & pro sorte cuiusque lucentia ad munera mortalibus. Et Quintilianus *lib. Declamationum.*

Fato viuimus, languemus, morimur, medicina quid præstas, nisi vt iuxta te nemo desperet? Et de potentia Fati Ouid.3. de Tristibus.

Ratio fatum vincere nulla valet.

Et Iuuenalis lib. 3. Satyr. 1.

Distat enim quæ sydera te excipiant modo primos
Incipientem.
Edere vagitus, & adhuc à matre rubentem.
Ventidius quid enim, quid Tullius, an ne aliud, quam
Sydus, & occulti miranda potentia fati?
Seruis regna dabunt, captiuis fata triumphos.

Vt inquit Bernard. de Bustis *in 2. part. sui Rosarij, 31. sub littera N.* Et iterum Iuuen. lib. vlt.

Plus etenim fati valet hora benigni,
Quam si nos Veneris commendet epistola Marti.

Et Boetius de Consolatione.

Mutare fata non possumus.
Stant dura inexorabilia.

Et Damascenus lib. secundo ait: Corpora cœlestia constituunt nobis habitus, complexiones, & dispositiones, & Ptolemæus Astronomus lib. 3. de quadripar. dixit. Sed interficiendi, & sanandi vim habent. & ibidem ait, Corpora cœlestia cogunt hominem peccare & benefacere. Et, vt dixit Q. Curtius lib. 5. Eludant videlicet, quibus forte ac temere humana negotia volui, agique persuasum est. Equidem æterna constitutione crediderim, nexúque causarum latentium, & multo ante destinatarum suum quemque ordinem immutabili lege percurrere. & Aug. de Ciuit. Dei cap. 5. dixit, Fatum esse ordinem quendam, & dispositionem secundarum causarum ad effectus producendos in his corruptibilibus & generalibus præter Dei, & hominum voluntates. Propter quod dictum etiam videtur tenere aliqui, quod tales dispositiones fatales ex syderibus prouenientes necessitant, quod non est verum, & istud reprobant Theologi, vt inferius in vlt. part. in 16. consider. dictum est: & habetur plenè & catholicè per Bartholomæum Sibyllæ *in suo Speculo peregrinarum q. e. 9. 1. dec.* in pluribus quæstiunculis, in quibus declarat, quid credendum sit de huiusmodi influentiis & constellationibus syderũ, & fato, reprobando, aut confutando opiniones philosophorum, & Astrologorum, etiam eas interpretando, prout etiam fecit Picus Mirandula *in loco præalleg.* & Ioan. Viuald. *in suo opere regali, in tract. de perfec. Eccl. in 3. persecutione.* Vbi ponit plures errores istius sententiæ existentes in pluribus, & ex quibus Ecclesia multũ grauata, & probata extitit: & est tam à Lutheranis, quam plurib. diuinatoribus & sortilegis: qui his temporibus pullulant: sed cum hæc sint extra propositum, ad materiam redeo.

Exemplis etiam probatur, Astrologiam esse nõ negligẽdam. Nam, vt refert F. Patritius in loco supra alleg. Anaximander Milesius Lacedæmoniis prædixit, vt ciuitatem ac tecta custodirent; instare enim terræmotũ Hac disciplina præuidit, quod quidẽ factũ est, & magna pars eius vrbis montísque Taygeti concidit.

Sic Hippocrates venientem ab Illyricis pestilentiã prædixit, discipulósque circum vrbes Græciæ dimisit, vt ægrotantibus adessent. Pro beneficio omnis Græcia honores illi, quos Herculi, decreuit.

Pericles Atheniensium Imperator, Exercitum suum solis defectione perterritum, iamiamque hosti veluti propitiore numine aucto trophæum concedentem liberauit, reddita ratione, id syderis natura fieri, non ira Dei, aut prodigio aliquo accidere.

Qua disciplina nisi caruisset Nicias, nunquam pulcherrimum exercitum in Sicilia amisisset, simili motu confusum, quæ plaga Atheniensibus non mediocris extitit, sed principium multorum malorum.

Atqui ne idem accideret exercitui Romano, cui Lucius Paulus imperabat, Sulpitius Gallus multo ante de Lunæ defectione disseruit, ne veluti prodigio diuinitus facto militum animi deficerent.

Cicero de Natura Deorum adducit exemplũ duorum fratrum, qui cum simul nati essent, etiam simul postea ægrotare cœperunt, & eorum morbus pariformiter cœpit ingrauescere, & eodem medicamine sanati sunt. De quibus dicit Possidonius Astronomus, quod ideo hæc æqualiter & vniformiter illis acciderunt; quia eandem constitutionem astrorum in conceptione & natiuitate habuerunt.

In hac disciplina plurimum clatuit apud Romanos Publius Nigidius, qui figuli cognomentum habuit, propter eius scientiæ commentum. Nam cum disputaretur, cur Gemini diuersa haberent fata, cum & geniti & orti iisdem syderibus essent: & ipse artis suæ parte tueretur, negaretúrque id fieri propter celerem cœlestium orbium motum, id hoc pacto ostendit. Figuli rotam magna vi concitauit, & eadem duas atramenti guttas liquauit, & desistente motu longo interuallo extremitatibus rotæ guttæ inuentæ sunt: quomodo igitur, inquit, opinantur, cum tam celeri vertigine cœlum rapiatur posse & gigni, & oriri geminos eo sydere, cum figuli rota paruo concitata cursu, excussas guttas eodem momento tam diuersis locis ostendat?

Aliud exemplũ addo de filio Ioa. de Lignano, tẽpore Papæ Martini, qui quidẽ Ioan. doctissimus IC. ac celeberrimus Astronomus, præuidens ex genitura, filiũ quendam suum cruci affigendum, volensque fatali geneseos dispositioni succurrere, eum sacris initiari, ac liberalibus disciplinis apprime fecit erudiri. Sed nec sic quidem euitare potuit vim fati. Nam cum eũ patria Bononiens. pro pace componenda ad Martinum Põtificem maximũ legatum misisset, & ipse magis ad exitiũ, quam commodũ patriam clanculo prodidisset Pontifici, idque post reditum ad domum innotuisset, eum nocte patibulo affixerunt. Quem illucescente die, cum pater pendentem vidisset, deplorans, inquit: *Heu, fili mi, tuum infelicissimum fatum nec humanarum literarum adminicula, nec diuinum ministerium superare potuisti.*

Item Æschylus Atheniens. tragicus primus in Sicilia mœnib. vrbis (in qua morabatur) egressus, aprico in loco resedit, super quem Aquila testudinem ferẽs, elusa splendore capitis (quod erat capillis vacuum) eandem perinde ac lapidi illisit, vt fractæ testudinis.

(Nam

(Nam ingenium est ei testudines raptas frangere è sublimi iaciendo) carne vesceretur, quo ictu mortuus est. Sed illa fors (vt ait Plin. lib. Natural. hist. 10. cap. 3.) interemit illum Poetam Æschillum, prædictam fatis eius diei ruinam secura cœli fide cauentem.

Audiui etiam à pluribus me existente Mediolani (vbi assidebam Capitaneo Iustitiæ Mediolani.) Cum semel quidam eximius Astrologus dixisset Duci Mediolani (qui vocabatur Galeatius Maria Vicecomes, quintus Mediolanensium Dux) se moriturum ex vulnere inferendo à quodam suo vasallo: interrogatus à Duce, qua morte ipse Astrologus moriturus esset: qui cum eidem dixisset in publico occidi, & interfici debere ex trabe ligni cadente, mox ei Dux verba fecit, dicens, hodie secus fiet, scientiamque, quam prædicas, ex rei euentu non esse veram apparere faciam; quoniam morieris ex gladio, & tunc iussit eum decapitari ab executore iustitiæ in brolio publice, & cum interim pararetur locus, & campanæ solito more in talibus pulsarentur, vt populus interesset, ductus fuit ad palatium, & traditus executori. Et cum hora eum ducendi ad brolium aduenisset, executor ad eum ducens ad dictum locum, exeundo Palatium sub porta magna, quæ est ante Ecclesiam Cathedralem (quæ vulgo *la Domo* dicitur) tunc cecidit turris seu coopertura dictæ portæ, & prædictum Astrologum, & executorem Iustitiæ vna cum certis aliis Birretis interfecit: & illo anno Dux Mediolani in festo S. Stephani Protomart. & in Ecclesia ipsi Sancto dicata, Mediolani vniuerso astante populo, omnibúsque Aulicis ipsius, ab vno ex suis vasallis multis vulneribus turpiter confossus est. Quod & verum est de cæde ipsius Ducis, sed de Astrologo & aliis non vidi, nec legi, sed à quibusdam (vt dixi) accepi: qui ita referebant: sed tunc non credidi, nec adhuc credo.

Plures Astrologos nominat Text. in sua officina, in cap. *Astrologi*, qui Astrologiam inuenerunt, & in eam scripserunt.

Ad hanc materiam, an Astrologia sit prohibita, etiam Legistæ & Canonistæ insudauerunt. Ita quod etiam Canonistæ disputauerunt, an eam exercentes peccent. Et in hoc varij varia dixerunt, sed non multum circa prædicta insistendo, nisi quodammodo remissiue, videretur primo, quod non sit prohibita. Cum sit vna ex septem artibus liberalibus, vt supra dictum est. Ideo in se non est mala: vt inquit Ioan. Andr. *in cap. 2. de sortileg.* Et etiam, quia omnis scientia à diuinis scripturis sumpsit exordium, vt dicit gl. *in capit. qui sine Saluatore. 26. quæst. 3.* Imo tales scientias exercentes præmia & iura. *l. 1. ff. de variis & extraord. cogn.* facit *lex eorum. C. de mathem.*

Sed quicquid sit, opus est, vt ad veritatem descendens, dicam id, quod Canonistæ dicunt, quod in desuetudinem abiit: quia ex eius occasione homines quandóque incidebant in idololatriam. Ex quo, quod credebant homines necessitatos corporibus cœlestibus: quod non est verum, vt dicit Bartholomæus Sibyllæ, *in suo speculo peregrinarum quæst.* sed corpora ista inferiora reguntur ex vi superiorum, diuina potentia hoc operante. vt dicit Archidiaconus *in canon licet 26. qu. 5.* Vel ideo abiit in desuetudinem: quia studentes in ea, dum nimia curiositate essent illi scientiæ intenti, minus vacabant his, quæ saluti animarum essent accommodata, vt dicit text. *in cap. fer.. 26. qu. 5.* not. Pan. *in cap. ex tuarum. extra de sortil. g.*

Et ad id, quod dicitur, & quæritur, An eam exercentes peccent? dicendum est, quod si velint prædicere ea, quæ causantur ex corporibus supercœlestibus, vt Eclypsin Lunæ, seu Solis, siccitatem, vel abundantiam frumenti, non peccant, dummodo non credant necessitatem inesse: quia Deus potest aliter facere, quam astra significent, seu demonstrent. Ideo dicit gloss. *in cap. non licet. 26. quæst. 5.* quod medici in dando medicinam, & rustici in seminando non peccant inspiciendo cursum Lunæ, vel stellarum, dummodo non credant necessitatem inesse: quia ista corpora supercœlestia sunt signa rerum, & non sunt causæ. De hoc per Archid. *in cap. si clericus. 25. quæst. 5.* & per Beatum Thom. *2. 2. quæst. 10. art. 10.* vbi dicit hoc modo: aut volunt Astrologi prædicere casus fortuitos hominum, certitudinaliter hoc asserentes, & peccant. Quia licet corpora supercœlestia habeant inclinationem, non tamen necessitatem Et licet homo inclinetur secúdum dispositionem corporis ad aliquod vitium; tamen per rationem liberi arbitrij potest aliud facere. Anima enim non subiicitur istis corporibus supercœlestibus, sed quia plerique homines sequuntur sensualitatem suam, & appetitus naturales, captiuantes liberum arbitrium, & rationem intellectus. Ideo Astrologi quandoque dicunt verum, dicendo, quod talis est dispositus ad tale vitium. Sed si Astrologi dicant, quod astra inclinent ad tale quod, & non imponant necessitatem (quia vir sapiens dominabitur astris) non peccant. Ita dicit Panormitanus *in dict. cap. ex tuarum. extra de sortileg.* Et cum his hæc pars decima laudatur.

Decimæ partis Catalogi Gloriæ Mundi Finis.

VNDECIMA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS,

De plebeiis, Artificibus, seu Opificibus, & de laudibus eorum tractat.

Secta in quinquaginta duas Considerationes.

OTATV dignum venit, Primo, pro inductione huius partis: Qui Reipublicæ præsunt, in primis operam suscipiunt, vt iuuenes, vel studiis bonarum artium indulgeant. Cura enim disciplinarum præcipua omnibus esse debet in omni libera ciuitate. Plato enim ait beatas fieri Respublicas, quæ a sapientibus, & doctis viris reguntur, vel si minus, quando non omnes doctissimi euadere possumus; mercatura, nautica, aliave ciuili societate exerceantur. Pro se laborare quisque debet, vt vsui sit sibi, familiæque, & aliis conciuibus. Hinc ocij magis, quam negotij rationem exigere debent, qui Reipublicæ præsunt, & optimi etiam patresfamilias ab his, quibus imperant: quod quidem & doctissimi veteres censuerunt, & Gymnosophistæ nudi illi sapientes, qui in India degebant: nihil magis odio prosequendum arbitrabantur, quam segniciem, ac torporem animi. Quocirca, antequam epularentur, adolescentes ad mensam deuocabant, ab eisque rationem exigebant, quid officij, quidve negotij per diem peregissent: & illis solis esculenta apponebant, quorum industriam comprobabant. Illos autem ex cœnaculo expellebant, qui per ignauiam & inertiam nihil egissent, & cibum officio, negotiòve, vt lucrarentur, impetabant, vt scribit Franciscus Patritius *libro primo de Institut. Republica titulo octauo.* Vbi ait exemplum formicarum, & apum, omnes sequi debere, & quasi in communi labore, vt omnia, quæ necessaria humano vsui suppeditentur. Licet enim (vt inquit) durior esse videretur, & ab humanitate aliena illa lex Draconis, vt ocij damnati capite punirentur; tamen ratione neutiquam caret. Cum etiam, vt scribit Diodorus, lex fuerit apud Ægyptios, qua singuli cogebantur nomina sua apud præsides profiteri, & qua arte, quòve lucro viuerent, ostendere. Et si qui mentirentur, aut iniusto quæstu viuerent, capite damnabantur. Nec, vt dicit, medius fidius, iniuria ociosi, & ignaui iuuenes venenum ciuitatis sunt, proni ad libidinem sunt, bonis inuident, aliena appetunt, & deniq; seditiosi & turbolenti euadunt; adeo, vt pessime cum illis agatur (vt etiam plane in præfatione huius operis in initio scripsi) & infra ista parte in vigesimanona considerat. Ideo neque admittendi ad munera publica sunt, sed ad frugalitatem redigēdi: vel si hoc minus fieri potest, mulctandi sunt bonis, vel extorres, & vt ait Paulus Iureconsultus *in l. 3. ff de offic. Præsid.* curare debet is, qui prouinciæ præest, vt malis hominibus prouincia purgetur: quia homines pestilentes dissipant ciuitatem. *Prouerb.* 29. & ociosi, ignaui, & inutiles patriæ suæ magis oneri, quam honori sunt, teste Valerio *lib. de testamentis, quæ rescissa sunt, c. 2.* & idem *libr. 2. titu. de institutis antiquis*, dicit. Apud Athenienses inertes, id est, qui sine arte, seu exercitatione viuebant, tanquam obnoxij delicto, etiam in forum protrahebant, vt punirentur. eius sunt verba: *Apud Athenienses inertia in latebris suis languore marcens, in forum perinde ac delictum aliquod protrahitur, fitque vt se inerosa, ita erubescenda rea culpæ.* & in cap. sequen. subdit. *Areopagitæ (qui officium simile Romanis censorib. gerebant) quod quisque Atheniensium ageret, aut quonam quæstu sustentaretur, diligentissime inquirere solebant: vt homines honestæ vitæ rationem memores reddendam esse sequerentur.* Vnde in Euangelio dicitur: *Redde rationem villicationis tuæ*, hoc est, negotiationis, vt scribitur *Luc.* 16 Et mirum in modum, & seuere increpuit alias quidam Philosophus adolescentem Romanum ex Equestri familia stantem segnem apud se, & assidue oscitantem: vt scribitur apud Gellium *in c. 2. octaui libri*, qui tamen hac ætate non reperitur.

Et idem Gellius *lib. 4. cap. vltim.* refert vnum exemplum castigatissimæ disciplinæ, & quid de eius nota deliberatum, qui steterat forte apud censores oscitabundus, dum in altera seueritas eiusdem sectæ, & disciplinæ est, deliberatum est de nota eius, qui apud Censores ab amico aduocatus est, & in iure stās, clare nimis ac sonore oscitauit. Atque inibi prope, vt plecteretur, fuit: tanquam illud indicium vagi animi foret, & hallucinantis, & fluxæ atque ineptæ securitatis. Sed quum ille deierasset inuictissimum sese, & repugnantem oscitatione victum, tenerique eo vitio quod oscedo appellatur, tum notæ iam destinatæ exemptus est. & vt ait Gel. P. Scipio Africanus Pauli filius hanc historiam posuit in oratione, quam dixit in censura, quom ad maiorum mores populum hortaretur. Ideo non immerito Tex. *in suo officio* laudat laboriosos quosdam ab eo recitatos, sub verbo *laboriosi*, vbi ait: quod Cleanthes Philosophus inopia mercenarium se fecit, ac noctu quidem in hauriendis aquis victum sibi compararit; interdiu liberalibus studiis dedit operam: pinsebat quoque farinas sępenumero, vt penariam illam necessarium pleri sque malum excuteret.

Item pugnabat Plautus in paupertatem dies & noctes. Scribebat enim fabulas suas interdiu, nocte vero operam locabat pistori, & in agendis molis (quas trusatiles vocant) qualemcunque faciebat quęstum. Sed quæ inter alias sit ratio, vt inertes, & ociosi extorres fiant, est: quoniam sæpenumero fit, vt eiecti patria cum peregrinantur, & à parentum deliciis absunt, egendo discant quęrere; & parta nō modo luxu prodigere,

digere, verum omni parsimonia, & continentia conseruare. Idcirco, cum opifices parant ea, quæ vsui nobis sunt, & sine quibus minus commode viuitur, non modo tolerandi sunt, sed inter honestos ciues censendi, eo etiam cum vrbes diuersis ornamentis illustriores reddant: vt & ibi narrat Franciscus Patritius, quomodo aliqui Opifices, & Artifices vtiles fuerint ciuibus suis, vt de Demetrio Duce, expugnare, qui Rhodum, cum vellet, accedens ad eam partem muri, in qua notissima illa Prothogenis Sicauni tabula collocata erat. Cum iam incendium vrbi pararetur, certior ob oppidanis factus eius rei, ne præclari artificia incendio monumenta deleret, vrbi, & ciuibus pepercit: vt & attestatur Aulus Gellius *lib. 15. cap. vlt.* Olympij, Iouis statua diutius Phidiæ nomen seruauit. Capitolini autem Mentoris. Tales Opificea ciuitates illæ, quæ protulerunt, inter suas laudes connumerare possunt. Solonis lex præcipue laudatur, qua quidem sanciuit, filium nequaquam parenti necessaria vitæ subsidia debere, à quo nullam artem suscepisset.

Et non solum Opifices, verum etiam Mercatores in ciuitatibus fouendi sunt, & extollendi, cum ciuitatea longe magis abundantes reddant his rebus, quæ magis vsuí esse possunt, vt inferius *eadem part. in 45. consi.* latius describetur. Et ex pluribus concludit Patritius, Opifices honestioris quęstus, qui ciuitatum rebus necessarijs augent, vel speciem vrbis decorant, neutiquam excludendos. Sed aliter cum his agendum, vt cognoscant industriam suam non esse pœnitendá. Et si illis locus inter Primarios non sit, inter reliquos honeste esse possunt. Iustum namque esse videtur, & ad concordiam inter ciues seruandum maxime accommodatum, si hi, sine quibus ciuitas vix esse potest, quique participes onerum sint, honorum etiam participes, aliqua ex parte reddantur. Et sic post honestos, & virtuosos primo, secundo vero disciplinarum liberalium expertes: tertio nobis in suffragijs reddendis, habenda est ratio eorum, qui mercatura, artificio, & industria ciuibus prosunt, & vrbem opulentiorem, nitidioremque reddunt.

An vero Opifices inter ciues connumerandi, & ad honores assumendi sint, vide Aristotelem 5. *Polit. c. 3.*

Inter plebeios reperiuntur quatuor status, secundum Lucam de Penna *in l. in albo. C. de decur lib.* 10. Quidam enim sunt in primo honore, vt sunt, qui in Magistratu constituuntur. In secundo honore, qui sequentem honorem administrauerint, vt post Officiales Regios sunt Officiales ciuitatis. Et post eos tertio dignantur honore, vt sunt Decuriones, & alij inferiores, qui præsunt alicui cognitioni. Vltimo & quarto, qui nullo functi sunt honore; vt de singulis infra dicetur.

SEcunda consideratio: Barth. Cæp. *in tract. de re militari, & duello. lib.* 7. vbi de nobilitate scribit, *in 4. colum.* dicit, Quod triplex est hominum status scilicet, Maiorum, & hi sunt, qui ad dignitatem à fortuna prouecti sunt, & de his ante *in* 4. 5. 6. 7. 8. 9. *&* 10. *partibus*: Mediorum, & hi sunt nobiles sine alia dignitate, & de his *in* 8. *part.* scriptum est: Minorum, & hi sunt ignobiles, seu plebeij. & horum modi sunt nouem, vt vult Iac. Faber *in sua introductione in politica Aristotelis.*

Primus Agricolarum, qui circa alimenta versatur.

Secundus Opificum, qui versatur circa artes, aut necessarias, aut honestas, aut voluptarias.

Tertius Cauponum, vendentium, ementiumque, mercatorum, & numulariorum.

Quartus Naualium bellatorum.

Quintus Piscatorum.

Sextus Portitorum.

Septimus Negotiatorum marmorum.

Octauus manu operatiorum paruas facultates habentium.

Nonus liberorum, non tamen ex vtroque parente ciue ortum habentium. & de singulis suo loco dicendum est. & in hoc opere explicabitur, vt comprehendatur status Reipublicæ, in qua multæ sunt species hominum & rerum, de quibus satis seripsi, præter plebeios hic describendos: vt tres status hominum hic comprehendantur, qui sunt, scilicet eorum, qui sunt in dignitate nobilium & plebeiorum, vt dicit Luc. de Pen. *in l. 1. colum. vltim. Cod. de desert. lib.* 12. & vt dicit Guil. Budæus *in leg. diuus Marcus. ff. de off. præsidis.* qui vulgo status dicitur, in iure ordo dicitur. Et, vt dicit, sunt tres ordines, inter quos sunt plebeij. Et ait Zasius *in rep. l. 2. in §. post hunc maxime autoritatis fuerunt. ff. de origine iuris.* quod Romæ fuerunt tres ordines, sed inter alios ordo plebeiorum erat infimus.

Aristotelis vero sententia est *Politicorum* 1. esse inter homines quosdam velut natura imperantes, seu Principes, & alios velut natura parentes, & seruituti mancipatos, seu rusticiores ferina quadam mente, & nimio plus ab humaniore vsu, ac vrbaniore sequestratos. Quod fit propter conseruationem. Nam qui mẽte rem prospicere potest, natura imperare videtur ac dominari. Qui vero ita corpore affectus est, vt exequi ista possit, nihil ipse ex ratione dispiciens, natura paret, atque seruit. Nihil enim natura facit tale, qualem Chalcotypi, id est, ærarii fabri Delphicum gladium diuersis accommodum ex inopia: teste Cælio *lib. antiq. lectio.* 10. *ca.* 8. de quo infra latius *ista par. in* 8. *consid.*

TErtia consideratio: Anton. Floren *in sua summ. par. 3. tit. 1. cap. 3. §.* dicit: Quod mechanica ars septem habet species, Lanificium, Armaturam, Nauigationem, Agriculturam, Venationem, Medicinam, & Theatricam. Et dicitur Mechanica, scientia adulterina, siue non liberalis, secundum gloss. *in ver. mechanicis. in Authen. de non alienan. aut permut. reb. Ecclesi. &c. §. quod autem dictum est. coll.* 2. Et ad hanc artem mechanicam omnium rerum fabrica concurrere videtur, quæ humanis necessitatibus inuenitur grata, commoda, & necessaria. ita etiam dicit Luc. de Penn. *in l. 2. C. de excu. artifici. lib.* 10.

Lanificium vero prima est eius species, ad quam pertinet omnis operatio agendi, retorquendi, consuendi, quicquid fit instrumento, colo, fuso, acu, pectine, calamistro, girgillo, alabro. In materia lini, lanæ, cannabis, & sub eis omnes vsus floccorum, filtrorum, sagorum, sagmatum, sportarum, &c.

Armatura ponitur pro secunda, quæ iterum habet duas species, Architectonicam, scilicet, & Fabrilem. Architectonica in cæmentariam & carpentariam. Cæmentarij sunt, qui ædificium ex lapidibus & cæmento faciunt, & construunt. Carpentarij, qui ædificia ex ligno componunt. Fabrilis in malleatoriam, & fusoriam, & hæc fabrilis, & ferraria duabus rebus constat, ventis, scilicet, & flamma.

Agriculturam ponit Antoninus pro tertia: ego vero eam primam constituo, insequendo modos plebeiorum, à Iacobo Fabro hic *in præcedenti consider.* designatos Licet lanificium fuerit prius, quoniam antequam Adam laborasset terram, dominus Deus fecerat ei, & vxori eius vestes pelliceas, quibus induit eos, vt scribit *Genesis 3. in fine.* Quod quidem artificium

& earum consilium inualidum. Et consilium proprie virorum est, non mulierum, *argum. l. quidam decedens. §. Papinianus, ff. de administ. tutor.*

Secundo; quod nunquam proles nomen matris gestaret, de quo scribitur per eundem G. Benedict. *in eadem repet. in gl.* pro quo text. expressus *in §. 1. in fi. Inst. de legit. agnat. tutel.*

Tertio; quod nunquam fœmina hoc pulchro nomine Athenæ vocaretur, vt dicit Augustinus *vbi supra.*

De pluribus priuilegiis, prærogatiuis, & honoribus, quibus viri honorantur, & non mulieres, habetur *in l. fœmina. ff. de regul. iur.* & ibi amplissime per Philippum Decium, vbi est propria officina, & iam illud supra dixi in secunda parte huius operis; vnde non insisto, & pro materia semper recurras ad Decium, vbi scribit multos casus, in quibus fœminæ sunt deterioris conditionis, prout etiam habetur *in l. Papiniani*, quæ incipit: *In multis iuris nostri articulis deterior est conditio fœminarum, quam masculorum, ff. de statu hominis.* Et ibi gloss. enumerat 55. & idem Decius multos casus, in quibus fœminæ sunt melioris conditionis, & plures, in quibus pari passu ambulant, scripsi *in d. l. fœmina.*

Adde, quæ notat Dominicus *in c. statutum, 3. column. mihi 1. in fi. de hære. in 6.* Quod quo ad honores, filij sequuntur lineam paternam & non maternam, quod facit (vt ait) quod filius non debet portare arma familiæ maternæ, sed paternæ.

Aduerte tamen, quod actus deambulationis in altiori loco, & sedendi in mensa, denotant prærogatiuam, vt supra dixi *in 1. part. in 16. 30. & 38. consid.* Sed mulieribus debetur honor in deambulando, tam viceatim, quam oppidatim, & etiam in sedendo, & epulando: vt superius *in 2. part. in 37. concl.* latè scripsi. Ideo, videtur, quod fœminæ sunt honorabiliores, saltem in illis actibus.

Vlterius ad ante dicta facit, & comprobatur, masculos fœminis esse præferendos pluribus rationibus.

Primo; ratione naturali, ex eo, quod naturale est, illum dominari, & præesse, qui viribus corporis prǽstatior est: quoniam, vt ait Iosephus apud Egesippum, *lib. 5. excidij Ierosolymitani, cap. 15.* & etiam *lib. 6. de Iudaeis. cap. 12.* Lex naturæ eadem omnibus hominibus, volatilibus, feris, bestiis infixa, vt vnusquisque cedat potentiori, Taurus Leoni, Ceruus Vrso, Leopardo Caprea, Aquilæ Accipiter, Accipitri Columba, seu Alauda, ipsi tauro iuuenci inferiores: Arieti omnium greges, hirco caper, ne diuersi generis videatur aliqua distantia. Et refert Plato *lib. 3. & 4. de legibus.* iustum imperium ac secundum naturam esse, vt potentiora imbecillioribus dominentur. Quod satis approbare videntur iura, cum velint victum & captum in bello victoris seruum fieri, vt habetur *toto tit. de captiuis & postlim. reuers. ff. & C.* & late per scribentes *in l. ex hoc iure. ff. de iust. & iur.* Quæ iura etiam apud exteraneos à Romanis locum habuere ex testimonio Xenophontis *libr. 7.* Lex est, inquit, inter omnes homines perpetua, quando belligerantium vrbs capta fuerit, cuncta eorum esse, qui ceperunt, & corpora eorū, qui in vrbe sunt, & pecunias. Et illam sententiam sequitur Arist. *lib. 4. Polit. c. 4.* quod locum habet veritatis, cum bellum fuerit iustum, *vt in c. fulgentiam. dist. 12. & in c. dicat. 23. q. 5.* vbi Ambr. *in l. 1. de Patriarchis* scribit prædam Regis Sodomorum vtriusque fuisse in potestate victoris Abrahæ. & habetur per scriben. super 4. *sententiarum dist. 15.* & per Bald. *in cap. 1. vers. sed nunquid. de milite vasallo, qui contumax est.* & dom. meus Ias. *in l. 1. §. 3. in vtraque lect. ff. de acq. poss.*

Sed constat mares fœminis esse robustiores corpore, atque animi viribus multo præstantiores. Quod licet sit clarum; tamen sic probatur. Primo; quia vir ita nominatur: quoniam maior in eo vis est, quam in fœmina: & hinc virtus nomen accepit, vt voluit Lactant. *lib. de opifcio Dei. c. 12.* Mulier vero, vt Varro interpretatur, & repetit ipse Lactantius, à mollitie dicta est, immutata & detracta litera, quasi mollior, *vt etiam habetur in cap. propofuisti 31. qu. 7.* licet ibi ad mollitiem mentis referatur. Ad corpus vero refert Lactant. *vbi supra.* quod & idem scribit *lib. 1. diuinar. institution. c. 16.* & Plato *in lib. 5. de Repub.* vnde Aristot. *lib. 9. de natur. animal. cap. 1.* & Plin. *lib. 9. naturalis histor. cap. 48.* scribunt, omnes mares in omni specie animalium fortiores esse, atque animosiores, præterquam in Pantheris, & Vrsis: & dixi *in seq. part. 78. consid.* Auicenna vero *lib. de animalib. 9. in princ.* in Leopardis, & Lupis. Albertus autem Magnus *lib. 8. de animalib. cap. 1.* Vrsis & Leopardis excepit. Aristot. etiam *lib. 4. de gener. animal. c. 6.* scribit, fœminas suaa natura debiliores esse, quam mares. & idem *in problematum quæst. lib. 29. cap. 11.* dixit, mulierem interfecisse iniquius esse, quam virum (quamquam naturæ ratione mas sit præstantior fœmina) quia mulier inferior est, minusque proinde iniuriam facere potest. Hinc idem *lib. 4. de natur. anim. c. vlt. & lib. 3. de partib. animal. c. 1.* autor est, & partes, quas velut arma natura animalibus dedit, vt dentes, cornua, aculeos calcaria, & cætera huiusmodi, aut maribus tantum naturam ipsam concessisse, aut certe potiores atque robustiores, quam fœminis: quod & scribit Plin. *lib. 11. c. 31.* & Albertus *lib. de animalib. 12. c. vlt. ad fin. et lib. 18. tractat. 2. c. 5.* vbi ex hoc arguit mulieres citius crescere, compleri, & senescere, quam viros.

Ex hoc effici potest, si mas, & fœmella eodem casu simul moriantur, seu pereant, quod de iure præsumitur vir tanquam robustior diutius vixisse, & mulier præmori, tanquam debilior. Casus est *l. qui duos. §. si maritus. ff. de rebus dub. & in l. cum bis status. §. ambo. & ibi gl. in verb. simul. ff. de don. inter virum & vxorem. & in l. si possessor. §. si eodem.* vbi hoc notant glo. vlt. & Bald *ff. de relig. & sumptib. funer.* Felynus *in ca. Capitulum sanctæ crucis. col. antepen. extra de rescript.* Hippolytus de Marsiliis *in repet. rubr. C. de probatio. column. 83.* de quo tamen vide Signorolum de Homodeis, *cons. 9. in c. hoc capite quomodo præsumponitur. col. 155. in c. in processu facto. col. fin.* Facit; quia si gemini, puta masculus, & fœmina nascantur, & de natiuitatia ordine non appareat, præsumitur masculus prior editus, casus est *in l. si fuerit. §. fi. ff. de reb. dub.* Et inter Theologos dixit Alexander de Halis *in 2. part. sue summ. q. 78. membro 5.* conuenisse mulierem fieri corpore debiliorem: virum autem validiorem ex quatuor rationibus ibi per eum descriptis.

Illud vero nec admiratione caret ex hoc, quod quæ mascula sunt, ea quoque sunt valentiora, & firmiora. Vnde & masculum pro forti, vehementi, & magnanimo vsurpauerunt antiqui, vt scribit Nænius. E contrario Hippocr. *lib. Aphoris. 5. cap. 16.* catnium effœminationem in sua translatione scribit pro debilitate. vt sentit ibi Galenus interpres, quoniam fœmina masculo sit debilior. Hinc quoque mulier, vt scribit idem Hippocr. *Aphor. 7. c. 44.* temilit & Plin. *lib. 7. cap.* ambi-dextra non efficitur: hoc est, quæ ambabus manibus pro dextra vtatur, vt nonnulli viri vtraque manu vtētes sæpenumero nobis apparent. Cuiusmodi Ajoth fuisse testatur *lib. Iudicum cap. 3.* & Asteropeus Ho-

bitanter potuisse, decentius tamen atque conuenientius, Christum, hominem in sexu virili induisse, qui dignior est, perfectior, atque honorabilior, vt tradit Aug.*lib.83.quæst.* ante dictis tribus rationib. quas tepetit Tiraquell.*in suis legib.con nub.in commentario ante primam legem connubialem.*

QVinta consideratio fit inprimis de defensoribus ciuitatum, qui inter plebeios numerantur, ex quo quatuor magistratum inter plebeios, omnibus plebeiis præferendi sunt, vt ex doctrina ante deducta in *7.par. in 24.consid.* comprobatum est. Sed quia de his *ibi*, & in *6.parte.* reseruaueram hoc loco scribere: ideo de potestate eorum & iurisdictione dicendum est. Nam ante Iustinianum Imperatorem iam id officium ferme defecerat, cuius officij autoritas ab ipso Iustiniano reparata est, vt habetur *in Authent. de defenso.ciuit.in initio.col.3.* Et ratio fuit, vt scribitur *ibi.in § nulla*, quia Præsides Prouinciarum ita depresserant id officium defensorum ciuitatum (qui erant magistratus seu iudices ciuitatum) in quibus sedes præsidialis erat; vnde ex præsentia præsidum, autoritas defensorum obumbrabatur.

Isti defensores ciuitatum, apud nos in plerisque locis dicuntur maiores, habentes magnam autoritatem & iurisdictionem, vt est maior Burdegal. Rupellæ, de quo fit mentio *in suprascriptione cap.ex parte, ext.de consuet.* Pictauiens.& multi alij: etiam maior Diuionensis dicitur Vicecomes, qui magnam habet potestatem in suos, & ab eis plurimum honoratur, & de multis cognoscit, quæ ad cognitionem & iurisdictionem præsidis videntur. In hac vero nostra ciuitate Heduen. defensor noster dicitur Vergobretus, & sic nomen antiquum retinens, quod habebat tempore Iulij Cæsaris, qui tunc summus magistratus erat, creabatur annuus, & vitæ necisque in suos potestatem habebat, teste Cæsare in *suis comment. li.1. de bello Gallico, circa medium.* Et licet tempore Iulij Cæsaris, duo scilicet, Diuiaticus & Liscus huic magistratui præerant: nunc autē vnicus præsidet, qui vulgariter *l. Vierg.* appellatur, vt per g scribatur: iuxta allusionem vocabuli: nec tantam habet potestatem: quia non Officiarij regij sæpe conantur deprimere, & etiam alij magistratus municipales in hac ciuitate existentes, qui habent iurisdictionem in pluribus locis ciuitatis, vt Episcopus, & etiam venerabiles viri domini Decanus & Capitulum Ecclesiæ Heduensis, qui habent iurisdictionem in eorum claustro; sed Vergobretus & Scabini ciuitatis pro viribus iura ciuitatis nostræ tuentur & conseruāt. Verum à diuerticolo ad iter inceptum redeamus, vnde sciendum est, quod ciuitas sumitur generaliter pro quolibet municipio totius Prouinciæ, quæ caput est alicuius Prouinciæ, vnde per singulas Prouincias vna erit ciuitas Præsidialis. facit. *l.in defensoribus. ibi: mutatum vniuersarum prouinciarum. C.de defens.ciuit. & in Authen.præsides gentium. ibi; per vnam quamque ciuitatum. Cod de Episcop. audien.* & vide hic infra in *14.consid.* Et quia in huiusmodi ciuitate erat sedes metropolis, cui omnia municipia prouinciæ suberant; ideo ibi quamplurimum nobiles affluebant, & sæpius habitabāt. Vnde in ipsis ciuitatibus erat statutus magistratus, & non de decurionibus coartalibus, seu de proprio corpore ordinis, sed de nobilioribus habitātibus ciuitatem, *l.2. Cod. de defens.ciuit.* & hic magistratus defensor ciuitatis dicebatur, & eligebatur à decurionibus municipalibus vrbis Idem ab habitatoribus simul & ab Episcopo, vt in *l.defensores ita præcipimus. Cod. eodem.* Postea tamen iure nouissimo, ista immutata sunt. Quoniam nec prohibitum est de incorporatis monicipalibus & decurionibus assumere in defensorem, nec etiam de reliquis habitatorib. ciuitatis, sed vltra Album seu matriculam Curialium erat Album quoddam seu matricula, in qua certus numerus constitutus erat nobiliorum ciuitatis, tam decurionum, quam cæterorum ciuitatis habitatorum, & secundum decursum illius Albi seu exemplaris obtinebatur dignitas, vt in *Authen.de def. ci. § vlt.& interim.* Sed circa hæc plus immorari, incassum laboraremus: cum electiones horum defensorū, hodie diuerso modo fieri contingat, vt satis innuit *ibi gloss.in ver.circulum.* Et apud nos raro iura obseruantur in talib. Cum fere vnaquæque ciuitas sua insequendo priuilegia à Principibus eis concessa, certis suos diebus suos defensores eligat. Et nos Hedui hunc eligimus sæpius defensorem ciuitatis nostræ, qui nec decurio seu scabinus fuerit, & indiscriminatim omnes habitatores etiā coartales (quos Petrus Cocheretu dixit esse Burgenses) eligebant: sed à paucis annis, vnus ex ciuibus nostris prospectiuis, quod plurimum gratiæ valeret apud Burgen. & primarios ciues, sed non apud plebem literas à Rege impetrauit: quibus cautum erat, vt Ballius Heduorum ad electionem defensoris ciuitatis procedi faceret, cum num.50. ciuium principalium, & maiorum ad hoc tantum collectorum, vna cum Officiariis Regiis, quod & actum extitit, plebeiis infimis non admissis: & merito, cum tales in præceps ferātur, nec de commodo aut damno ciuitatis præuideant. Et rogati aut per machinationes, seu per brigas, vt ita dicam, tanquam coacti eligebant: quia obnoxij, aut ob pecunias creditas, aut propter lucrum, quod in artificio eorum lucrabantur, aut metum, ne, si forte contra vota eorum defensorem aligi contingeret, cum in officio esset, vindictam de eis sumeret: ex quo laudandus est mos antiquus & de iure obseruandus.

Et isti defensores ciuitatū taxatam habeant iurisdictionem vsq; ad summā 50. solidorum de iure Codicis, vt habetur in *l.1. C.de defen.ciuit.* sed de iure nouissimo vsque ad 300. aureos, vt in *Auth.col 8. nt iudices.col.3.* prout adhuc & taxatam habent iurisdictionem apud nos Ex ratio assignatur ibi: quia in ea ciuitate aderat ipse præses, qui surenses quæstiones digne, & pro magnitudine posset & deberet determinare. Sed in municipiis non erant præsides, ex quo iurisdictio magistratuum municipalium non erat taxata, *vt in 14.consid.* dicetur. Sic ergo in simili idem erit dicendum de magistratib. municipalib. quod ratione propinquitatis, si habeant præsidem prouinciæ propinquum, etiam municipales magistratus excusantur à necessitate offic. j.rex.in *l.decit cautionis.§.si tam vicinum.ff.de dam.infect.*

Item defensor ciuitatis est maioris authoritatis quam magistratus municipij: quia omniū prouincialium ibi repertorum iudex est; Imo omnium rusticorum ibi repertorum totius prouinciæ iudex est per præuentionem, vt omisso magistratu municipali, corā defensore in pecuniariis causis litigetur, *vt l.vtilitatione. C.de defen.ciuit.* Et huius rei ratio est, quādo ipse defensor est tanquā parens humiliū & plebeiorum, Vnde nomen habet defensoris, ea ratione, & plebeiis parens dicitur in *l.in defensorib. & l.defensores n hil. C.eo.* Ideo à rusticis recusari non potest, vel à sede sua, rustici reuocari non possunt. Cum eis sit tutor, parēs, & defensor ab omni oppressione & molestia Officialium: quoniam si temerarie vexatus sit rusticus dist. ab actus à labore suo, erit defensoris coercere calumniam

ad suum Ballivum appellabitur à iudice minorum vasallorum, qui pedanei vasalli dici possent, ad instar iudicum, vel minores valuasores dicantur, qui apud nos habent iurisdictionem taxatam, & solam iurisdictionem infimam exercere possunt. Et à sententiis huiusmodi Balliuorum licet secundario appellare ad curiā præsidis prouinciarum, qui etiam apud nos Balliui vel Senescalli vocantur : de quibus ante dixi in *7.part. in 19. consid.* Sed, vnde egressi sumus, redeamus. Municipes hodie dicuntur omnes ciues, seu inhabitantes municipium, vt in *l.1. ff. ad municip.* Municipium autem est, quod proprium publicum, & ordinem habet. facit *l. legatis. §. ex quibus maiores.* Etsi ciuitas *l.1. ante alleg.* Inde de locis, vbi est ciuitas habens suum defensorē, diximus *in praeced. consid.* Ideo hic de municipiis fit mentio, quæ forte sunt oppida, seu vrbes non maximæ, hoc est, mediocres, vel minores, vt proprie est locus Belnę, qui tamen maiorem habet Locus de Sinemuro, in quo est magistratus municipalis. Locus Auxonę, Montis Barri : imo etiam ciuitas Cabilon. non habet defensorem ciuitatis, sed magistrum municipalem, & Scabinos, qui nihil habent commune; quoniā ipse magistratus municipalis, non habet aliquid agere cum Scabinis, qui habent cognitionem de politia ciuitatis, & nullam habent iurisdictionem, seu subiiciuntur ipsi magistratui municipali.

Et ipsa vniuersitas municipij, seu ordo decurionum ad iurisdictionis expeditionem tenebatur sibi assumere magistratum. Non enim ipse ordo ius dicere poterat, sed per suos magistratus, qui quidem magistratus Duumuiri dicebantur: quia duo in numero ordinabantur iudices eiusdem potestatis in iure dicendo, & per præuentionem vnicum magistratum, seu officium exercentes, & vnius solius hominis vicem agentes, vt *l. magistratus municipales. ff. ad municip.* ex qua lege in finalibus verbis constat, quod omnia municipia vniuersitatem seu ordinem decurionum habentia, habent ius habendi magistratum, vel expressa lege municipali, hoc est, ex singulari lege, & spirituali priuilegio Principis, vel ex moribus, & iure communi, dummodo eis municipibus id non sit expresse prohibitum.

Et non solum municipia debent habere magistratum municipalem, si non habeant defensorem ciuitatis, vel eius vices gerentem: sed etiam quælibet Castellanię, & alij districtus iurisdictionales, qui alio feudi nomine & titulo decorantur, debent habere propriū magistratum, per quem iurisdictionem expedire in sua terra curabunt domini habentes tale feudum, ex quo omnem meri & mixti imperij iurisdictionem habent, vel vnam speciem iurisdictionis tantum, vel ex expressa concessione inuestituræ feudi, vel expresso priuilegio Principis, vel ex præscriptione tanti temporis, de cuius initio memoria non extat, seu alias qualitercunque, vt declarat Petr. Cothereau *in loco hic ante allegato.* Vnum ex ante dictis concludam, quod cum ipsi magistratus habeant iurisdictionem in suos municipes & subditos, debent eis præferri, ex ante deductis *in 7. par. in 24. consid.* vbi scripsi de gerentibus magistratum seu administrationem, qui alios pręcedere & præhonorari debet.

Septima consideratio: Habentes dignitatem, pręferuntur non habentib. dignitatem. vt ante *in 1. part. in 66. consid.* scripsi. Ex quo illi, qui præsunt cognitioni Villæ, seu villagij, vel castri, aut burgi, de quibus *in praeced. consid.* dixi in fine : cum habere dignitatem dicuntur, vt dicit Bald. *in c.1. §. cæteri vero. quis dicatur Dux, Marchio, Comes, in vsib. feud.* pręferūtur omnib. aliis plebeiis: vt etiam *in d. 67. consid.* dictum est, & in *7. par. in 24. consid.* vbi scripsi magistratus cæteris esse præponendos. Videtur tamen, quod dignitas temporalis non sit in consideratione quo ad pręcedentiam, data paritate in aliis, vt dicit Franciscus Niconitius *in rep. c. quoniā cōtra falsam. vers. nota sexto loco Abbat. extr. de probat.* Sed inter alios Officiarij Regij præferuntur: ex quo maxime sunt perpetui, & non temporales, nec reuocabiles ad nutum Principis, vt scribit G. Bened. *in rep. cap. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. in 5. decis. num. 164. de testam.* quod præferantur, facit *c. vt debitus honor. extra de appell. & l. omnem honorem saluum iudicibus reseruantes.* quæ est *l. fin. Cod. quando prouoc. non est necesse. l. iudices.* & ibi Lucas de Penna *C. de dignit. lib. 12. & in l. pen. C. de veteranis. eod. lib.* Et postea Consules, quos in Gallia vocamus Scabinos. *c. 1. de immunit. Eccles. lib. 6. & in cle. 1. §. potestas. & ibi gl. in ver. Scabini. de pœnis. cap 2.* cuius initium est, *ex parte Scabinorum. extra de alienat. iudicij mut. cau. facta.* & ita refert Ioannes Montaigne in *suo tract. de auctoritate magni Consilij.* Intellige tamen, dummodo existens in dignitate, dico & in dignitate, quia si efficeretur vilis; tunc iuniores eo & inferiores pręponerentur. Ita dicit Franciscus Niconitius in *d. sua repet. c. quoniam contra falsam ver. nota sexto loco Abbatis.* vbi plura alleg. *extra de probat.*

Et quilibet magistratus, etiam infimi; sunt in honore, *l. hono. in prin. ff. de mune. & hono. c. fi. 16. dist.* Dec. in *d. c. vt debitus honor iudicibus deferatur. ext. de appel.* Ideo tales honorandi sunt, vt dicit Purpur. in *l. 1. num. 310. ff. de off. eius cui mand. est iurisdict.* qui pręferri debent Scabinis, hoc est, Decurionibus, seu Consulibus, cum habeant iurisdictionem ante Scabinos, vt hic ante *in praeced. consid.* dictum est.

Octaua consideratio; Post nominatos in præcedētibus considerationibus, præferendi sunt alias Satrapæ ciuitatis, qui secundum gl. *in verb. Satrapis. in c. fundamenta. de elect.* pro sapientibus accipiuntur : vt sunt Aduocati, & Patroni causarum, qui debent per iudices honorati *l. nec quicquam. §. certa. ff. de offi. Procons. & legat.* Notat Boerius *in Apostillis ad Dynum super reg. in iudiciis. de reg. iur. in 6.* & ante in *7. par. in 28. consid.* deductum est, & comprobatum. & latius *infra ead. par. in 18. consid.* & aliquando sagacitas dicitur Prudentia. *l. quæsitum. ff. de cond. & dem.*

Facit, quod scribitur *Deut. 1.* ibi: *Date ex vobis viros sapientes & gnaros, quorum conuersatio sit probata in tribubus vestris, vt ponam eos vobis Principes.* & ibi sequitur, quod Moyses elegit de tribubus Israel viros sapientes, & nobiles, quos constituit Principes, Tribunos & Centuriones, & Quinquagenarios, ac Decanos; qui docerent illos singula, atq; recte iudicarent, *Prouer. 11.* Qui stultus est, seruiet sapienti & 17. c. seruus sapiens dominabitur stultis filiis. & *Ecclesiast. 10.* seruo sensato liberi seruiant. Idq; est quod Aristot. *li. 1. Polit.* dixit, Eos esse seruos in Republica, qui inscitia rerumque ignoratione tenentur, qui vero ingenio præstant, naturaliter præstant. Dixi hic ante in *2. consider. in fin. & in 4. vers. 2. ratio.* vbi scripsi masculos anteponi fœminis: quia plus habent prudētiæ, intellectus, consilij & rationis. Et Platonis est sententia in *li. 3. de legib.* Septem esse rationes, quæ ad dignitatem impetrandi facere videntur: quæ sunt Paternitas, de quo hic infra in *16. consid.* Nobilitas, vt dixi ante in *8. par.* Dominatio & Potentia, de quibus etiam dixi in *3. 4. 5. 6. & 9. partibus.* Senectus, vt hic infra in *17. considerat;*

Prudentia,vt supr.in 10.par. Sors, vt ante in 1.part. in 43.consid. & in 5.in 45.consid. & infr.in vlt.in 51.consid. Sed prudentiam omnibus anteponit,vt intelligantur,quæ humanorum saluti expediant, & satis scripsit in d.10.par.in pr.& merito:quia Princeps ille(inquit Euripides)quisquis præeminet sapientia. Astronomi pariter istud confirmant, testantes Solem & Mercurium præ cæteris Planetis propinquos assidue in cœlesti circuitu Comites inuicem esse:vt scilicet,quicunque Solem syderum dominum viderint, absque sapiẽte Mercurio in Cœlo nusquam incedere plane intelligunt, & in terris, potentiam atque dominationem nunquam absque sapientia, vel concedi debere, vel concessam diu posse regnare. Ideo Principes plurimum laudandi sunt,si sapientia præditi fuerint,vt ante dixi in 5.part.in 10.consid. Et in omni negotio, nedum in re militari absque consilio,prudentia & ratione(vt dixi ante in 9.par.in 44. co st.) nihil aut parũ prospere geri potest. Cum prudentia nimium plus põderis & momenti habeat, quam robur corporis. vt Homerus li.23 Iliados.vbi Nestor prudentissimus introducitur alloquens Antilochum filium,his versibus comprobat:

Consilio sane multo,quam robore præstat.
Hirsutam quicunque parat succidere sylnam.
Consilio rursum nauclerus in æquore nigro,
Dirigit vndinagam nauim,rapiantibus austris.
Consilio auriga aurigam,vincitque,preitque.

Accedat & illud Vitruuij apud Marcellum; Sapientia gubernator nauem torquet, non valentia. Et illud validissimum Ciceronis in Lelio: Non enim viribus, aut velocitatibus,aut celeritate corporum magnæ res gerũtur,sed consilio & autoritate, & scientia: Et quod idem scribit lib. Officiorum, Parum sunt arma foris, nisi sit consilium domi. quod citat Panor.in c.ex multa.§.1.vers.nota quod pollens consi.ex.de voto.& ibi dicit tex.quod non sunt inutiles ad pugnandum;qui etsi per se pugnare non possunt, maturitate tamen consilij adesse valent pugnantibus. Et non solum ius postliminij est his, qui pugnare possunt, sed omnibus,qui eius naturæ sunt,vt consilio,vel auxilio, seu aliis modis vsui bellico adesse possunt. l.postliminium. §.vlt.ff. de capt.& postl.reuer.facit l.2.§.corporis, ibi: cæterum qua consilio prudentia viri. & c. non remittuntur. ff.de vacat.& excus.mun. Nec cum antedictis discrepat illud Horatij in Od.li.3.Ode 4.

Vis consilij expers mole ruit sua.
Vim temperatam dij quoque prouehunt in maius,
&c.

Et vide in d.44.consid.Facit etiam:quia aduocati,& causarum Oratores non minus prouident humano generi (ex maturitate & saluberitate consilij) quam si patriam armis defenderent,vt dicit text. in l.aduocati. C.de aduoc.diuer.iud.vt ante in 7.par. in 28.consider. scriptum est.

NOna consideratio:Stulti & imbecilles,seu minus sapientes, interdum sunt admittendi, nec sunt omnino abiiciendi:quoniam,vt ait Gellius li.2.c.6.& Macrobius li.Saturnal.6. Nemo quisquam tam efferis moribus,quin faciat aut dicat nũquam aliquid, quod laudari queat. in quam sententiam profertur Græcum prouerbium: *Sæpe etiam est olitor verba opportuna locutus.* de quo Rochus Curtius in c.fi.col.18.vers.6.nota.ex.de consuet. Sed Erasmus dicit, quod in illo prouerbio Græco debet esse stultus pro olitore, sed vtcũque sit,vtrumque huic proposito optime conuenit.Et facit;quia, quemadmodum nemo est adeo malus, atque improbus,quin interdum boni quippiam faciat.tex.in c.quid ergo turbamur.de pœni.dist.3. Ideo dicit Plinius in Panegyrico ad Traianum. Laudabilia multa etiam mali faciunt.Sic etiam nemo tam infimæ fortis & notæ, quin interdum dicat quippiam ad rem vehementer accommodatum, & neutiquam spernendum, etiã summis viris,& prudentia præditis.Non multum discrepat dictum Ciceronis li.3.q.Tuscul. Sæpe est etiam sub pallio sordido sapientia.Summa etiam sæpe ingenia in occulto latent, vt scribit Plautus in ea fabula, quæ intitulatur,Captiui duo.& ait Seneca:potest ingenium fortissimum, ac beatissimum sub qualibet cute latere. Sed melior est sententia pro hac consideratione,in l.t.§.sed neque.C.de veteri iure enucl.ibi. *Cum possit vnus forsitan & deterioris sententia,& multos & maiores in aliqua parte superare.* quem tex.dicit aureũ Franc. Curtius cons.57.incip. super eo quod ab ord.col. 4.& ante eum Barbat.cons.1.col.19 13 & facit singul. Pan.in c.1.col.vlt.ext.de const.& ipse Barb. in l.si dari stipulet.col.11.de verb.obl.& cons.15.incip. Deum inuocanti adiutorem.col.7.l.3.cons.40.quod enim à Ioue prin. col.5.& li.3.& cons.63.incip.illud referam in med. col.5. eo.li.& in repet.rub.Cod.qui admit.col.8.& in clem.ne Romani.col.1.de elect. Et alibi dicit esse valde notabilem Pan.in c.appellamus.col.2.ext.de feriis. Et ponderauit ipse Pan.cons.tan fian 1.li.vbi etiam dicit notabilem.Et iterum cons.85.inci.in præsenti q. in pr.eo.lib.& Rom.in rep.l.si vero.§.de viro.in 54.fallen.ff.sol.mat. & Barb.consi.in c.clare præscrib.col.ft.li.2. & cons.34. incip.preclare optima:et dicit Psalmista.col.13.eo.li.2. & alibi sæpe.vt curiosus lector in his indagare poterit.

Quam sententiam clare comprobat illud Dei optimi maximi,vt scribitur Matt.11.& Luc.10. Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.Ideo non abs re dicit gl.1.in c.ad audientiam. ext.de consuet. non esse inconueniens ab insipientib. i.minus sapientib.(vt ibi gl.declarat) petere consilium. Quia quandoque reuelatur minori, quod maior nescit.l.potterus. C.de officio rectoris prouincia.& c.cũ subiectis.in fi.45.dist.& c.si habes.24.q.3.quam gl.ad hoc notant Doctores in d.c.ad audientiam nostram. Et ferè omnes ibi scribentes post Io. And.referunt historiã huic materiæ congruentem, de quodam fatuo Parisien.qui miro modo determinauit controuersiam inter egenum quendam,& tabernarium. Nam cum tabernarius pecunias peteret ab egeno:quoniam panem veluti fumum comederat ad culinæ fumum & odorem, iudicauit fatuus tabernario soluendum ex sono denarij. Quam quidem quæstionem non potuisset Cato,aut Gratianus(vt dicunt Ioan.Andr. & Panor.) æquius decidere. Hanc etiam historiam post illos refert Barba.in l.t.colum.7.versi.porro quod iurisiu.ff.de verb.obl.& consi.58.incip.Clementissimus Dei patris.col. 2.lib.1.& cons.59.incip. illud in medium afferam. col.3. li.2.& Rochus de Curte.in ea.vlt.col.18. versi.6.nota. extra de consuet. Subiungit autem Panor.in d.c.ad audientiam nostram.audiuisse se à suo ipsius præceptore (qui fuit Cardinalis) cum locum illum legeret, Bartolum sæpius in causis,in quibus ab eo petebatur consilium cũ mercatorib. conferre solitum,& per notata in d.c.ẽsto subtitu.monet Spec.in tu.de aduocato.§.nunc tractemus. versi.falso autem intellecto. ante finem. vt etiam minus peritos consulamus, cum quibus conferre aliquando profuit. Et ex dicto Specu.sæpe dixit nonnunquam fore bonum in consiliis, seu consultationibus, quæ fiunt super difficultatibus iurium alicuius

cuius partis litigantis, aut in decisione causatum, seu visitatione processuum aduocare aduocatos iuuenes, etiam non multum peritos, nec sunt despiciendi: quoniam, vt plurimum mouent aliqua dubia, quæ si decidi ab eis nequeunt: dant materiam cogitandi prudentia & scientia prouectis; facit text. in *l.g. munerum. §. mixta.* ibi; *vt Herennius Modestinus & notando & disputando bene & optima ratione decreuit. ff. de muner. & honor.*

Accedat huc exemplum apud Gellium *li.18.c.3.* ex Æschine, in oratione, qua Timarchum accusauit, vbi cum populus Lacedæmonius de summa Republicæ qoidnam esset vtile, & honestum deliberaret, & vir quispiam improbissimus & turpitudine pristinæ vitæ diffamatissimus consilium vidisset probatissimũ, turpi autore senatu consilium tamen secutus est. quod etiã recenset Plutarchus *de ciuili institut.* vbi hunc in honorem virum & diffamatissimum Demosthenem dicit fuisse vocatum.

Refert etiam Valerius *li.7. de testamentis non rescissis, c.1.* Tuditanus ciuis Romanus, vir notæ insaniæ, vtpote qui populo nummos sparserat, togamque velut tragicam vestem in forum trahens maximo cum hominum risu visus fuerit, multaque alia furoris testimonia dederit. Fecit tamen testamentum legibus tam cõsentaneum, vt à Centumuiris comprobatum sit. licet T. Longus ei sanguine proximus, illud subuertere conatus fuerit: quoniam, ex Romanorum legib. furioso & insano testari non licet. Magis enim (vt scribit Valer.) Centumuiri, quod scriptum esset in tabulis, quam quis eas scripsisset, considerandum existimauerunt. Et forte rationem istam habuerunt, qui licet furiosus, tẽpore furoris condere testamentum non possit. *l. in aduersa. ff. de testam.* quæ est *l. Pauli in eo consul.* Tamen, si habuerit dilucida interualla, illo tempore testamenti factionem habet, *l. furiosum. C. qui testam. fac. poss. & §. furiosi. I. de her. eod.* De quo satis constabat ex ordinatione illius testamenti. Ideo ratum mansit. Istam historiam post Valerium etiam recitat Ioan. And. in *c. fi. in fin. de successi. ab intest.* Bald. in *c.1. col.3. in* [illegible] *sed in l. tutul.* [illegible] Roma. Alexand. Corneus & Iason in *d. l. furiosum.* Barb. in *l.1. col.3. ff. de verbor. obl. & cons.* [illegible] *li.2. & l.* [illegible] *bonis. col.2.* [illegible]. Corneus *cons.69. incip. visis nonnullis actis. col. antep. vers. & quod ex qualitate. li.1. & cons.73. incip.* [illegible] *& diligenter inspectis. col.1. vers.* [illegible] *super dict. eod. li.1. & cons.217. incip. in causa vertenti. col. vlt. li.3.* Angel. Aret. in *§. præterea testam. I. fi. quibus non est permissum facere testam.* Et ex antedictis vna cum pluribus aliis rationib. concludit Tiraq. in *suis legib. connubialib. an conuenientia* [illegible] *legem.* Quod licet etiam consilium mulieris sit quodammodo debile & fragile, vt communiter; tamen interdum à maritis exquirendum est, & laudandum, vt dixi supra in *2. par. in 10. consid.* Possunt & multa adduci ad rem facientia. Et quemadmodum ab iniquis & prauis sententiæ veræ & rectæ interdum proferuntur: vt Cayphas, qui licet non esset verax, tamen verum dicit, vt in *c. dominus. 1. q. 1.* Et Saul Rex malus prophetauit. *ca. prophetauis. eod. loco.* & ibi plura.

DEcima consideratio; Vxorati præferuntur non vxoratis, cum per matrimonium quis consequatur magnam dignitatem. Quia, vt dicit text. in *Authen. de nupt. §. deinceps.* Nuptiarum magna est dignitas. *cast.* [illegible] dixi in *comment. nostris super consuet. Duc at. Burg. in rub. des droicts, & appartenances à gens mariez. ante finem. in addit.* & ibi plura scripsi pro laude matrimonij. Et perpulchre scribit Aul. Gel. *li. tit. c.15.* maritos habentes vxores præferri debere non habentibus, etiam senioribus, maxime si habent liberos. Et eius verba elegantissima; quia etiam multas quæstiones in materia huius considerat. & 12. subsequentis decidunt, transportaui. Postquam soboles (ait) ciuitati necessaria visa est, & ad prolem populi frequentandam præmiis atq; inuitamentis vsus fuit, tum antelati quibusdam in rebus, qui vxores, quippe liberos haberent, senioribus, neque liberos neque vxores habentib. Sic capite septimo legis Iuliæ, priori ex Consulibus fasces sumendi potestas fit, non, qui plures annos natus est, sed qui plures liberos, quam collega, aut in sua potestate habet, aut bello amisit. Sed si par numerus liberorum vtrique est maritus, aut qui in numero maritorum est, præfertur. Si vero ambo, & mariti & patres, totidem liberorum sint, qui maior natus est, prior fasces sumit, & in omni specie honoris prior, potiorque habetur. Super his autẽ qui aut cœlibes ambo sunt, aut parem numerũ filiorum habent, aut mariti sunt, & liberos non habent: nihil scriptũ in lege de ea ætate est, solitos tamẽ audio (vt ait Gellius) qui lege potiores essent, fasces primi mẽsis collegis concedere, aut longe ætate prioribus, aut nobilioribus multo, aut secundum consulatũ ineuntib. & pro hoc est casus *l.1. C. de consulib. lib. 12.* vbi deciditur, quod inter habentes eandem dignitatẽ ille debet antecedere, qui prius est adeptus dignitatẽ, etiamsi posterior pluries eandem assecutus fuerit. Faciunt quæ dicit Lucas de Penna in *l. mulieres. col.5. C. de incolis. li.10.* vbi scribit de laude matrimonij. Cælius *li. antiq. lect. 15. c.19. & 23.*

Ex prædicta apparent vera inter viros, sed inter mulieres, virgines in incessu, & alibi, præferuntur viduis, & maritatis, vt dicit Bald. & post eum Barbatia in *c. cum causam. ext. de probat.* quod tamen non est absque dubio, in veris virginibus & castis eum, vt ait ibi Barbatia, dictum illius c. in muliere virgine, habeat locum in viro. De virginib. dixi ante in *2. part. in 11. consid. & 3. par. in* [illegible] *consid.*

Filiis vero etenim pueris consulum Rom. ante patres eorum ambulandi ius erat: & hunc morem summa diligentia retinuerunt, ne quis ab his inter consules & proximos lictores, quamuis officij causa vna progrederetur, se interponeret, vt ait Val. *lib.2. tit. de institutis antiquis.*

VNdecima cõsideratio; Sicut inter plures plebeios præferuntur ciues habentibus incolatum. *l. libertus. §. præscriptio.* ibi; *potior est originis causa. ff. ad municip. & de incolis* de quibus hic infra in 2 [illegible] *consid.* Ita Burgenses aliis inhabitationem seu mansionẽ habentibus. Quoniam Burgenses dicuntur habere quandam præeminentiam inter alios ex generali consuetudine Franciæ, & de his fit mentio in *c.a. extra de his, quæ vi metúsque causa fiunt. & in c. ex parte. in supra scriptione. de consuetud.* Et apud nos Burgenses dici possunt, qui cum aliqua præeminentia inter cæteros plebeios viuont, absque tamen aliqua administratione, vt sunt originarij loci, maxime vrbis, aut oppidi, habueruntque prædecessores in loco à tempore longæuo. Item opulenti sunt, & amplas habent possessiones, & pingues reditus: raro exercent mercationes, nisi de his, quæ à suis percipiunt possessionibus, & post nobiles, & magistratus, tertium obtinent honoris & ordinis locum. Et sciat, quod tales Burgenses si emant Baroniam, vt plures faciunt, non tamen per hoc sunt Barones, nec inter Barones sedere debent, nisi habeant id à Principe. ita dicit Iac. Rebuffi in *l. in his num.50. C. de prædiis & aliis rebus nauicularij. libr.11.*

Et de his infra *ista part. in 16. consid.* etiam aliquid dictum est.

Duodecima consideratio; Inter quoscunque similis status etiam inter plebeios habens filios praefertur non habenti. tex. sunt ad hoc expressi *in l. Spurij. in fi. ff. de decur. & in l. in albo. C. eo. ti. lib.* 10. Et, vt dicit gl. fi. *in d. l. in albo.* in ordine scripturae anteferri debet, & eius vox in sententiis, & consiliis debet esse prima, etiam anteire deambulando & loquendo. *per iura in ipsa gl. alleg. & per l. 1. C. de consulib. lib.* 12. Ratio est ille fauor publicus, vt ciuitas liberis repleatur. *l. 1. ff. sol. matrim. l. liberorum. §. praeter. ff. de verb. & rer. sign.* Et dicit Pyrrhus in *eadem l. in albo. in fi.* se audiuisse doctos viros legentes illum locum, qui ex illo textu tenebant doctorem habentem liberos praeferri non habenti, & ex multis concludit numerum liberorum in multis operari. Faciunt, quę scripsi hic ante in 10. *consid. & in Commentariis nostris super consuet. Ducat. Burg. in gl. sur les hommes. vers. quid autem.* Et idem dicit Pyrrhus: Idem esse in habente filias, sicut si haberet solum filios: sed ex dictis in quarta cõsideratione huius partis, magis praeferretur qui liberos masculos haberet: Et ista praelatio etiam consistit in ordine sedendi, vt dicit Petrus de Rauen. in *suo compendio iu. u. in dictis notabilib. fol.* 99. Et etiam in honoribus assequendis, vt inquit Ioan. Saxon. in *consuetud. patriae Turonensis tit. des douhaires de femme noble. art.* 1. & ista videntur vera in actibus publicis, in quibus benemeritus & vtilior est praeferendus. Dixi ante in *7. parte, in 24. consid.* Secus in actibus priuatis, vt in familia, in cuius ordine ordo naturę tantum inspici debet. *can. est ordo. 35. q. 5.* Hinc cum in domo seditur, ambulatur, in conuiuio quoque familiari discumbitur, cessant honores inter patrem priuatum, & filium gerentem magistratum, alias non, vt hic infra in 16. *consid. scribitur.*

Et in rectore studij, qui praecedit Episcopum scholarem in studio existentem, sed in alio loco non, vt dicit Pan. in *c. audit. in colum 3 de elect.* & Felyn. in *rub. de maior. & obed.* & plene dixi ante in *4. part. in 44 consid. cum sequent. & in 7. part. in 37. consi.* Sic etiam filius Episcopus in domo tenetur facere reuerentiam patri, sed in Ecclesia praecedit patrem. vt dicit Host. in *c. indecorum. de aetate & qualit.* Ex quibus concludendum, quod quis potest haberi maior, & minor ex diuersis qualitatibus & sub diuersis respectibus, & ita omnia concordari & proportionari debent. & ita dicit glo. 2. in *c. queritur. 2. q. 7.* quae alleg. *c. quanquam. eod. loco. & c. perlectis. 25. dist.*

Decimatertia cõsideratio; Inter duos aequales, qui est in suo territorio, est maior altero. gloss. vlt. in *l. apud eum. ff. de manum.* Imo etiam Archiepiscopus, vel Cardinalis in terra Episcopi debet honorare ipsum Episcopum, vt notant gl. fi. & ibi Io. de Plat. *per l. nihil. per illum tex. C. de Palatin. lib.* 12. Dixi ante in *4. par. in 22. consid.* Et ratio: quia per eius aduentum & praesentiam non perdit suam iurisdictionem, nec desinit eam exercere. *l. cunctos.* quae est *l. 3. C. de metatis. eo. li. 12. & l. de off. deleg.*

Et dicit text. in *ead. l. nihil.* exemplificando in Palatino Comitis thesauri, qui forte in prouincia praesidis morabatur, quod honor & reuerentia non solum debetur, & defertur praesidibus prouinciarum ab inferioribus, sed etiam à maioribus. Et ex his subnotat ibi Lucas de Penna in *column.* 2 deberi reuerentiam & honorem à maiore minori, cum in domo maioris est minor, & è conuerso, cum in domo minoris est maior. allegat textus in *Authent. de defens. ciu. § Insuper autem. in fin. coll. 3. & in Auth vt iudices sine quoque suffragio. §. illud videlicet. vers. non sinimus. coll. 2. & d. l. 2. & ca. qui se scit. 2. q. 6. & c. quanquam. 23. dist.* & vide ante *in 1. par. in 20. & 21. consid.*

Ex quo etiam concludo, defensores & maiores ciuitatum & vrbium debere honorare decuriones seu consules, hoc est, Scabinos in ordine & loco, vbi sunt Scabini. Ideo, quando fit congregatio trium statuum huius patriae Diuione, non est dubium, quod maior Belnę, & Vergobretus, Heduensi. praecedunt Scabinos Cabilonensi. sed si fieret dicta congregatio Cabilone, esset dubium, an ibi essent praeferendi, argumento supradictorum.

Decimaquarta consideratio: Ciuis alicuius ciuitatis supremae, praefertur, seu anteponitur primario mediocris ciuitatis: vt tenet Decius in *c. i. cleric. col. 6. ex. de iud.* quod intellige verum in loco indifferenti, sed in loco eorum quilibet in suo territorio, seu districtu praefertur: vt dictum est in *consid. praeced.* Fertur tamen cum Iulius Caesar in Alpibus oppidulum praeteriret, amicis quaerentibus, an etiam illic seditiones aliquę de principatu forent. Mallem, inquit, hic esse primus, quàm Romae secundus.

Et vnum scias, ciuitates sunt in multiplici differentia, vt dicit Bart. in *extrauag. Quoniam in prin. in gloss. Lombardi, circa med.* Quaedam enim sunt ciuitates minores, & pusillae, vt communiter omnes habentes iurisdictionem absque mero vel mixto imperio. Aliquae sunt mediocres, quę habent mixtum imperium. Aliquae verò sunt maximae, quae habent merum & mixtum, vt ciuitas metropolitana. Nec dico, vt ait Bart. propter Episcopatum, quia forum causarum est magnum, cui subetant multae aliae ciuitates allegat. *leg. si duas. §. est autem. cum §. seq. ff. de excus. tut.* vide infra in *60. consid. in fi.* & hic ante in *5. consid.*

Ex antedictis erat argumentum, quod Vergobretus Heduen. in congregatione trium statuum huius patriae praecedere debebat, & maiorem Diuion. & Belnen. cum Hedua sit ciuitas ex vsu nostro. Diuio vero & Belna sunt vrbes, seu oppida. nisi vrgeret ea ratio, de qua ante: quia dictae congregationes communiter fiunt, & fuerunt vsque in praesentem diem saepe Diuione, & Belnae, & cum Belna sit de Balliuatu Diuionensi, & sic de territorio, dicunt Belnenses duos sunt in vrbe Diuionensi ea ratione, quod maior eorū praecedit Vergobretum Heduen.

Decimaquinta consideratio; Inter plebeios legitimi plebeij praeferuntur etiam bastardis nobilib. vt dicit Geminia. in *c. statutum, leg. 2. de heret. in 6.* asserens Angelum ita consuluisse. est *in consil. 30. incip. domina Francisca.* prout refert & sequitur Gul. Benedict. *in sua repet. c. Raym. in verb. Raynutius de Clera. nu.* 22. *extra de testam.* Abominabiles enim sunt & exosi omni iure spurij, & incestuosi. Propterea scribitur in *c. si gens Anglorum. 56. dist.* quod diuulgatum est, tales incestuosos & adulterinos, nec bello seculari esse fortes, nec in fide stabiles, nec hominibus honorabiles, nec adeo amabiles, vt sunt Hispani & Burgundiones, qui sunt fortes, stabiles, honorabiles, & amabiles, vt dicit ibi tex. Et proles naturalis deturpat familiam. Et si proles non fuerit legitima, sequitur, quod habetur *Sapient.* 3. Filij adulterorum in consummatione erunt, & ab iniquo thoro semen exterminabitur, & si quidam longae vitae erunt, in nihilum computabuntur. Et tales spurij sunt infames, vt dicit Azo *in Summa C. ex quib. caus. infam. irrog.* vt infra dicam.

Et ad-

Et aduerte, quod conditio liberorum tacita non comprehendit Bastardos, cum affectio legis non sit ad eos, qui proprie non dicuntur filij, quia non sunt ex matrimonio nati. *l. filium. ff. de his, qui sunt sui vel alien. iur.* per quam pulchre dicit Bald. *in c. quia in Ecclesiarum. colum. pen. extra de constitut.* Quod filius nomen naturæ est, scilicet, geniturae: caro ex carne parentis decisa & ex lumbis eius transmissa: & sicut natura manifestum est. Et, vt dicit Gulielmus Benedicti *in sua repetit. cap. Raynutius. in versicu. Raynutius de Clora. extra de testam.* post Baldum *in eo loco supra allega.* Ex nobili præsumptione intelligimus verba de iusto filio, qui honeste potest filius nominari, qualis est filius legitimus, *l. fin. ff. de iure deliberan.* non de eo, quem non decet, vel non potest disponere virtus agendi in splendoribus illegitimi nec succedunt, quia sordidi sunt. Quibus non communicatur dignitas tanquam indignis, & ex peccato productis. Nec concubinæ viri dignitas communicatur, postquam deficit matrimonium, titulus nobilitatis, nec mutat domicilium ex persona viri, sicut mulier, quæ illegitime nupsit, secundum Bart. *in l. fin. §. eidem rescripserunt. l. sec. ff. ad municipal.* Vnde si statuto cauetur, quod de relictis factis filiis non soluatur gabella: tamen de legato facto & relicto filio Bastardo debebitur & soluetur gabella, secundum Bart. *consi. 222. incip. statuto cauetur.* Bastardi enim non includuntur in dispositione legali, quantum ad commodum & honores, secundum gl. *in clem. vnica. in verb. liberi. in fin. de baptismo.* & dixi alibi.

Nec includuntur in feudis, posito, quod essent simpliciter legitimati per rescriptum, *l. 1. §. naturales. si de feudo fuerit controuersia. in vsib. feudor.* De quo Panor. *in c. cum Vintonensi. col. 4. & c. innotuit. de electio.* quia feudum est beneficium & honor; quoniam non intelligitur sentire de reprobatis. *l. Lucius. §. Lucius. ff. de legat. 2.* Alex. *in consi. 64. col. 4. in 1. vol.* vbi dicit, quod non est verisimile concedentem feudum de tali sensisse. Et idem Alex. *in consi. 126. eod. vol. & consi. 60. in 2. vol.* Pariter non comprehenduntur in dispositione emphyteutica secundum Specul *tit. de locato. §. nunc aliqua. versi. 172.* de quo per Bald. *in dict. c. quia in Ecclesiar. in. colum. mihi pen. & fin. versi. dubitatur vtrum naturales.* vbi etiam dicit, quod in priuilegiis consequendis non continentur naturales, *per l. lege Iulia. §. nec distinguitur. ff. de ritu nuptiar.* Et idem Alex. *in locis ante allegatis.* & per dominum meum Iasonem *in leg. generaliter. §. cum autem. col. am. pen. Cod. de inst. & subst.* Ignominiosum est enim tales filios habere. *leg. pen. Cod. quemadmodum testam. aper.* secundum Bald. *in d. l. generaliter.* Et non solum ignominiosum est, tales filios habere: sed etiam ignominiosum est filiis, patrem habere talem, cuius vitio spurij vocantur. Ita, quod melius foret, & honestius, patrem habere legitimum, quamuis plebeium & pauperem, quam quod sit filius illegitimus, maxime spurius, seu adulterinus, aut incestuosus patris excelsæ nobilitatis. Facit text. *in l. si qua illustris mulier. §. 1. C. ad Orfician.* Quod facit contra aliquos nedum intellectu & verecundia, sed etiam sensu carentes, qui malunt se filios magnarum (quibus etiam filios habere non licet, vt Ecclesiastici, & non coniugati) vt illorum nomina & arma (eis tamen non debita) occupent, quam maritum propriæ matris eorum genitorem honorare, tanquam patrem legitimum, etiamsi agricola, aut mercator, aut alterius negociationis sit. Tales profecto se infames spurios fatentur, propriamque matrem impudicam demonstrant, scilicet si verum fatentur. Alias si fastu superbiæ fingant, non est eis honor, sed summum dedecus apud probos viros. Et talibus debet improperari, cum sint quomodocuoque infames. vt dicit Azo *in Summa C. ex quib. causis infamia irrog. supra alleg.* & per Alex. *in d. consi. 64.* vt apud nos sunt aliqui nati in matrimonio (saltem præsumptiue) habentes fratres, qui legitimi reputantur: tamen, vt bona consequi possint, se Bastardos & spurios dicerunt, & in hoc gloriari volunt, & etiam timorem ex hoc incurere putãt ampliorem (cum spurij citius, & feruentius ad vindictam domus aduolent) quam legitimi, vt dicit Angel. *consilio suo trigesimo, incip. Domina Francisca. & consil. 191. incip. super puncto videtur.* Sufficiat exemplum de Goliath spurio, vt habetur *1. Reg. 17.* in quo vituperari debent, prout de Hercule legimus, cui improperatum fuit, se filium Iouis, ex Alcmena matre genitum dicentem de quo Ouid. *lib. 9. Metamor. in prin.* ita ait:

Nam quod te iactas Alcmena matre creatum,
Iupiter aut falsus pater est, aut crimine verus,
Matris adulterio patrem petis, elige fictum:
Esse Iouem male, an te per dedecus ortum?

Non sic fecit Moyses, qui grandis factus negauit se filium esse filiæ Pharaonis magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem. vt dicit Apostolus *ad Hebraeos vndecimo cap.*

Sic, nec etiam eximius prophetarum Dauid, sui generis paupertatem manifestare veruit clamans, de postfœtantes, de prope fontes suscepit me dominus, vt scribitur *Psalm. 78. in fine.*

Pariter legimus de Gordio patre Regis Mydæ opulentissimi Phrygum, qui Gordius ex agricultura sumptus ad regnum peruenit, quo potius Gordium ciuitatem inter Asiam maiorem, & minorem condidit, & à se denominauit. In qua templum Ioui consecrauit, & non immemor, nec veritus originaria conditione, nec eam celans, in eo aratrum, quo interdum vsus fuerat, destinauit, & ex funibus, quibus colla boum subiugarat, nodum connexuit miro, & inextricabili artificio: vt neque principium, neque exitus deprehenderetur in eo: cumque Ioui consecrauit, donec qui eum soluat, occurreret.

Qua de re secundum omnes Alexander ille Magnus reprehensione fuit maxima dignus, quod potius se voluit Draconis filium, scilicet, Dei Hammonis in specie Draconis apparentis, & spurium nuncupari: quam Regis Philippi. de quo Valerius *lib. 9. tit. de superbia.* Et in hoc fuit suorum progenitorum despector, prout communiter sunt nobiles, & nimium honoris appetitui, vt dicit Ægid. *de regimine principum, parte tertia.*

Accedat huc Olympiadis Alexandri matris super hoc comis, ac prudẽs ad filium rescriptio, quam scribit Aulus Gellius *lib. 13. ca. 4.* in plerisque monumentis rerum ab Alexãdro gestarum, & paulo ante *in lib. M. Varronis, qui inscriptus est Orestes, vel de insania,* Olympiadem Philippi vxorem festiuissime rescripsisse legimus Alexãd. filio Nam cum ipse ad matrem ita scripsisset, *Rex Alexand. Iouis Hammonis filius, Olympiadi matri salutem dicit.* Olympias ei rescripsit ad hãs sentẽtiam: *Amabo,* inquit, *mi fili, quiescas, neque deferas me, neque criminere aduersum Iunonem, Malum mihi prorsum illa magnum dabit, cum me literis tuis pellicem illi esse confiteris.* Ea mulieris scitæ atque prudentis, erga ferocem filium comitas, sensim, benigne, non grauate admonuisse eum visa, deponendam esse opinionem vanã, quæ nõ nisi ex magna gloriæ inanis

libidine,& fatuitate nō mediocri oriebatur,& quam ille ingentibus victoriis: & adulantium blandimentis,& rebus supra fidem prosperis imbiberet, scilicet genitum esse sese de Ioue.

Videmus etiam Romanos, tanquam molles, effœminatos,& lasciuos, se ab Ænea adulterino coitu ex Venere Vulcani vxore, & Anchise concepto processisse,gloriatos esse. Vnde Æneadę dicti sunt.vt est tex. Iustiniani Imperat. *in Auth.vt præponatur nomen Imperatoris.§.1.coll.1.* Imo tales, qui familiis alienis se immiscent, præsentium infimi,vt magnatum & potentum honore,& successione participent,acriter puniuntur.*l.1.C.de crimine falsi.* Cum rem nedum priuatam, sed publicam perturbent: quod ferendum non est,vt dicit Valerius *libr.9 titulo vltimo,qui est de his,qui infimo loco nati, mendacio se clarissimis familiis inserere conati sunt.in principio.* Hoc impudentiæ genus,& anceps non ferēda temeritas. Et ibi recēset de quodam, qui cum sanctissimæ & clarissimæ sororis Augusti vtero genitum fingere ausus fuerat, imperio Augusti remo publicæ triremis (hoc est, nauis splendæ triplici remorum ordine ad Rempublicam pertinentibus) fuit affixus. Nam veteris moris erat (vt & hodie vsus molcuit de inertibus ociosis,& in tenebris ciuitatum languore torpentibus) perniciosos & perditos ribaldos ad remigium damnare,vbi talis superbia domatur.Ideo tales spurij,& illegitimi nati etiam io matrimonio non verentes impudicitiam matris patefacere propter eorum superbiam, ne dicam temeritatem, & imprudentiam in Republica perniciosissimam,& cōtra bonos mores & politiam, ad remigiū damnati seu deportari deberent,more antiquorum.

Illegitimi ergo dicuntur indecori, & ideo inhabiles ad ea, quæ in decore consistunt, vt ad dignitates *capitu.cum indecorum.de fili.presbyteror.* Ex quo non potest Bastardus,& spurius,etiam magnatis dicere legitimo,etiam filio plebeij,quod sit magis æstimandus & honorandus: Sed potest impune filius plebeij legitimus dicere huiusmodi spurio, *qu'il est plus homme de bien que luy*: & in hoc non errat. Cum in his,quæ sunt honoris & dignitatis seu decoris, Bastardi tanquam infames nihil prætendere possint: vt ante dictum est. Sed infamibus portæ non patent dignitatum,*ne:bus vulgo.* vt infra dicetur.

Imo etiam Consiliarij Principis esse non possunt, secundum Bal.*in l.cum legitimæ nuptiæ.ff. de statu hom.* Et non immerito;cum sint (vt dixi) infames,secundū Azon.*in loco ante alleg.*&Bald.*in l.4.in prin.ff. de liber. & posth.* quem ibi sequitur Alex. & idem Bald.*in l.in bona fidei. C. de rebus cred. & in l.1.C. de iure aur.annul.* Alex.*in consi.94.ante alleg.* Sed etiam si spurius & bastardus fuerit legitimatus, remanet infamis de facto,inter bonos & graues notatus,*d.l.4. in prin.ff.de libe.& posth.* cum quo transit Alex. *in l.ex facto.col.3. ff.de vulg.& pup. & in d.l.4 col.2.*& dixi supra *in prin. huius consil.* Et sic tabellio ad bancham iudicis,hoc est,grapharius esse non potest,vt dicit Bartol. *in l.eadem.ff.ad leg.Iul.repetund.* quem sequitur Alex. *consi.80.incip.examinato processu,in 2.vol.* Per quorum dicta dixi alias in contingentia facti: quod condemnatus actione famosa,tanquam infamis,non poterat esse grapharius ad bancham præsidis seu Balliui, aut Curiæ seu sedis Cancellariæ:de quibus Curiis ad longum supra *in 7. part. in 19. & 20 considerationib.* dictum est.

Nec sufficeret, quod communi opinione haberetur pro tabellione,nisi etiam pro homine legitimo reputaretur; quod est verum secundum aliquos, etiam si esset legitimatus.

Nec etiam testis esse potest, vt olene not. *in l.1.in verb.damna.Cod.de sum.trinit.* & Pan. *in cap.testimonium post glo.ibi.in verb.emendatus.extra de testib.*

Nec etiam potest doctorari; quia doctoratus est dignitas,vt dicit Bart. *in proœm.C.* & Zabarella *in proœm.clem.* Et,vt scribit Bald. *in d.l.1. C. de sum.trinit.* licet doctoratus infami & excommunicato conferri possit: tamen spurio doctoratus conferri non potest: vt dicit Zabarella *in clement.2.de Magistris.* quod videtur esse verum, etiamsi essent legitimati. Cum legitimatus sit similis Alchimiæ, quæ facit apparere, quod non est: vt dicit Bald. *in cap. 1. colum. 5.ext.de constit.* quem refert & sequitur do meus Ias.*in l.cum a consiliis.C.de fidei com.* Et idem Bald.*in cap.fin.extra de trans.Episc.* dicit, legitimatum assimilari homini medicato à morbo, in quo semper aliquæ remanent cicatrices;Cuius dictum refert Curt. *consi.78.col 19. & seq.* Sed tamen Guil.Bened.*in d.sua repet.c. Raynut. in verb.eod.Rayn.nu.29. extra de testam.* videtur tenere etiam legitimatos doctorari posse,licet legitimatio id non exprimat in verbis.quod sit legitimatus ad doctorandum:quoniam tales etiam simplices legitimationes extenduntur ad dignitates alteri non præiudiciabiles,secundum Innoc *in c.per venerabilem. qui filii sint legit.* Et plus dicit idem Zabar. *in clem. 2. de Magistris.*valere consuetudinem,vt etiam non legitimati doctorentur:quem sequitur Felin. *in c.quanto de Magistris.*

Vnde non sine causa,præsertim inter illustres, Bastardi pro nihilo reputantur, quos magnatum ac nobilium consuetudo non nouit, propter bonos mores obseruandos & retinendos:vt notat Bartol.*in add.ad Bal.in c.1.§.naturales.tit.si de feu.fuerit controuer.inter do. & agnat.vasalli.in vsib.feu.* Et dicit Curt.*in consil.26.incip.clarus vir.colum.6.* quod totus mundus abhorret.& detestatur istos spurios. facit text.*in d.c.per venerabilem.& in §.fin.in auth. quib. mod. natu.effic.sui.col.7.* hinc commune Prouerbium de eis habetur, *que ce sont contre nature s'ils faillent bien.* Eo; quia sunt male nati,vt communiter male nutriti,male edocti; ideo dicit Bald. *in dict.§ naturales ante fin.* ipsos esse rudes & indoctos, & ab omnibus spretos, ex quo,non nisi mala facere possunt,& sic non nisi male agere,prout ad rei veritatem communiter videbimus. Non enim sunt de parentela nobilium, cum sordes hominari non mereantur inter præcipuos? vt dicit Bald *in d.l.cum legitimæ nuptiæ.ff.de statu hom.& in cap.per tuas.extra de maior. & obed.* quod Bastardus quantumcunque legitimatus, sedere non debet in eadem mensa cum fratre legitime nato, cui semper honorem & reuerentiam debet, *l.humilem C.de nup.* facit *§.fortor.Instit.de inoff.testam.* Nec etiam spurij habent ius retractus: vt per plura tenui *in comment.nostris super consuet.Duc. Burg. tit.de retractis. §.1.in gl.le plus proch.in.vers.adde quando.* Ita etiam decidit Dec.*consi.suo 252.ibi per me allegi.in vers.plene de hac.* & vide etiam Guid.Bened.*in sua repet.cap. Raynut.in verb.& vxorem nomine Adelasiam. in secundo principali articulo circa fin.extra de testam.*

Nec potest portare Bastardus nobilium insignia, vt dicit Bald.*in d.l.cum legitime.* Et est de mente Angeli *in consil.50.& 191.ante alleg.* nisi esset consuetudo in contrarium, vt apud Francos vbi Bastardi portant arma domus,cum quadam tamen barra per transuersum (quæ incipit à sinistris, & tendit ad dextram) vt dicit Guid. Papæ *quæst.58.*& dixi ante *in 1.part.in 38.consid.in 24.& 77.conclusionibus,* secūdum Nicolaum

de

de Vbaldis *in tract. successionum. parte 1. colu. 19. & 20.* Quia, si Barra inciperet à dextris, & tenderet ad sinistram, non designaret genus illud infectum: sed esse de matrice domo legitime, forte collateraliter processum, vt sunt illi de Borbonio, vel alij, qui habent Barram originalem in suis armis, vt illi de Longo vico, qui habent Barram azuream in campo aureo. Et illi de Cabilone habent Barram auream in campo rubeo, *in d. 38. consid. in 37. conclus.*

Nam si Bastardi illarum familiarum portent arma sine Barra tendente ad dextram, & incipiente à sinistra, potius facerent agnationi & domui iniuriam, quam honorem; quoniam alias nō est eis permissum. Et possunt abradi & deleri ab illis de agnatione, & prohiberi Bastardis, ne aliter portent; quoniam expedit ita fieri, vt familiæ distinguantur & distincte recognoscantur; & præsertim hoc debet seruari in Bastardis, vt differentes & distincti à legitimis cognoscantur, ne sordes per errorem computentur inter splendores. Facit *cap. nisi cum pridem. §. pro graui. in fin. extra de renun.* maxime in participatione bonorum, cum portare arma sit honor, qui non competit Bastardis: vt tenet Bald. in *d. l. generaliter. & in l. si sum. ff. de his, qui sunt sui vel alien. iur.* Nec dicuntur Bastardi esse de genere patris, cum appellatione eorum de genere solum veniant agnati, & non cognati, *l. 1. subtit. glo. ibi. ff. de probat.* Et ipsi Bastardi agnati non sunt, nec habent agnatos; quoniam etiam, vt dicit Bald. in *d. l. generaliter.* Bastardi proprie, iure, aut consuetudine non sunt de domo, nec familia seu agnatione patris: quod tenet Bart. in *l. si. ff. de ver. & rer. sig.* Et Petr. de Anch. in *consil. 290 in princ. incipien. visis diligenter.* Ex quo nimis superbe & præsumptuose loquuntur Bastardi aliquorum magnatum seu nobilium, qui se de domo & familia illorum, qui non habent iura sanguinis: vt in *§. vulgo. Instit. de success. cognat. l. ex parte. & l. spurios. ff. unde cognati. leg. pronunciatio. §. familiæ. ff. de verb. sign.* Vt dicit Barb *in addit. ad Bald. in d. §. naturales.* Imo plus dicit Pet. de Anch. *in d. loco*, quod filius legitime natus ex Bastardo non potest dici nobilis, cum nascatur ex radice corrupta, *l. fin. C. de natural. liber.* Etsi mater eius esset nobilis. Cuius nobilitas vere obnubilatur, si nupserit Bastardo. Et sensit Bal. in *l. ex libera. C. de suis & legitim. hered. per l. 1. C. de dignit. lib. 12.* quod mulier nobilis nubens plebeio, perdit nobilitatem. Et ideo, cum careant agnatis, non habent tutores legitimos, secundum Bald per illum text. in *l. matrem. Cod. quando mulier tutelæ officio fungatur.* Nec etiam tutores testamentarios, secundum gl. & Bar. in *l. 1. ff. de testam. tut.*

Nec etiam Bastardus dicitur coniuncta persona secundum Innoc. *in cap. nonnulli. de rescript.* & Bal. in *l. cum acutissimi. C. de fideic.* Et Ang. *in consil. 91. supra alleg.* Nec etiam eius filius. Ideo non agunt, vt coniuncta persona sine mandato, vt consuluit Paul. de Castr. *cons. 134.* & dicit G. Bened. *in loco supra alleg.*

Nec etiam Bastardo debetur legitima, nec aliquod remedium contra testamentum patris, secundum gl. in hoc singularem in *l. 1. ff. de bon. poss. contra tab.* quam sequitur Bal. in *l. humanitatis. C. de impu. & aliis subst.* Nihil enim capit contra, vel præter voluntatem patris, vt ibi. Nec econtra pater naturalis, in bonis filij naturalis, secundum Azon. singulariter *in sua Sum. t. de legit. hered.* quem sequitur Bar. in *l. si. col. 2. ff. de his quib. vt indig.* & do meus Iason *in §. pœnales. nu. 61. vers. accedat dictum. Inst. de act.*

Nec possunt fieri successibiles ex statuto, vel consuetudine: vt dixi *in Commentariis nostris super consue. Ducatus Burgundiæ, in rubr. des successions des bastards.* vltra quæ ibi dicta sunt, adduco Bald. in *l. 1. in 3. oppo. C. de his, quæ pœna nomine.* vbi dicit tale statutum esse contra ius diuinum. Vnde habetur *Gene. 13.* quod renouat Apostolus *ad Galat. 4. in fin.* quod filius ancillæ non erit hæres cum filio liberæ. Vnde pœna in contrarium non teneret, neque iuramentum secundum Bald. in *l. 1.* & Bart. in *leg. Seius & Augerius. ff. ad legem Falcid.* Et intantum legitimi præferuntur Bastardis, quod si statutum ciuitatis, quo ad honores & dignitates, præferat filios nobilium filiis popularium; certe intelligendum est de legitimis: quia legitimi plebeij; præferuntur Bastardis nobilibus; vt dicit Ang. quem refert & sequitur Dominicus de sancto Geminiano in *cap. statutum. col. 2. in fin. de hæret. in 6.* Alleg. enim Angel. in *consi. suo 33. & corrupte*: quia est *in consi. 30.* cuius initium est. *Domina Francisca. supra alleg.* Cum Bastardi sint duntaxat in defectum legitimorum assumendi. *leg. generaliter. §. spurios. ff. de decurionib.* Facit dictum Bald. in *d. l. filiam, & in 2. lectura in prin.* Quod si alicui conceditur priuilegium in causam filiorum, Bastardi vti priuilegio non poterūt. *l. si libertus in. ff. de operis liber. & in l. 2. ff de excus. tutor.* & idem Bald. *in d. c. quæ in Eccles. col. vlt. extra de constitut.*

Similiter idem Bald. dicit *in l. parentes. circa fin. ff. de in ius vocando.* quod si Doctori fuerit concessa immunitas, & filiis: quia hoc casu non ponderatur ratio naturalis, sed accidentalis qualitas ipsius patris, scilicet doctoratus, tunc naturales, vel spurij non continentur. Et generaliter vbicunque agitur de commodo, & honore filiorum & nepotum, non veniunt filij naturales tantum aut spurij. Circa ea videatis Bart. in *l. in tutela. ff. de capitis diminut. & in l. pronunciatio. ff. de verb. signifi. & in leg. 1. & 2 ff. de accusat.* Ioan. Andr. *in addit. ad Spec. in tit. qui filij sint legit.* Bal. *in cap. annullis. de rescriptis.* Panorm. *in cap. per tuas* & ibi etiam Bald *de probatio.* Bart. Bald. Ang. & alij *in leg. fin. C. de verbor. significat.* & plures remissiones ad hoc adducit dominus meus Ias. *in §. pœnales. num 58. instit. de actionibus.*

Ex quibus omnibus concluditur effectus nostræ considerationis, quod legitimitas hominis est valde decorus titulus, quem parentes debent filiis procurare per legitimum matrimonium.

Ad vnum tamen est aduertendum; quod vbi ageretur de illegitimorum onere & incommodo, & sic in materia odiosa, veniunt appellatione filiorum, & cōprehenduntur in dispositione liberorum: de quo plene per Ioan. de Plat. in *l. 1. C. de impo. lucratiua descri. leg 10.* per Angel. *in dict. consi. 30.* & Dominicum de sancto Gemin. *in dict. cap. statutum. de hæret. in 6.* Ita, quod sicut filius patrem naturalem & legitimum occidens; tenetur & punitur lege Pompeia de parricid. Sic etiam tenebitur Bastardus & spurius per text. in *l. hos accusare. §. omnibus. ff. de accusation.* Bald. *in cap. per tuas. colum. 2. extra de probatio. & in dict. cap. quæ in Ecclesiarum. colum. pen. ver. ex nobil. extra de const.* Et comprehendūtur in *l. quisquis. C. ad leg. Iul. maiest.* Quia tunc, cum de eorum agitur incommodo, dispositio legis ad naturam refertur, & non ad ciuitatem, nec ad fictionem iuris. Ideo dicit Bartol. *in leg. cum satis. C. de agricolis & censitis. lib. 11.* quod spurij possunt agere actione iniuriarum, & pro iniuria facta alicui de genere, quod non credo verum, cum spurij sint infames, vt ante dictum est. Ideo videtur, quod

c.consuetudo.8.dist. Et dixi infra *in seq.part.in 26.consid.*

Item, quando filius est iudex, aut gerit magistratum, vt plene dixi ante *in 7.part.in 24. consi ler.* vbi citaui ad hoc Aulum Gellium *lib.2.ca.2.* vbi diserte scribit, quæ ratio obseruatioque officiorum esse debeat inter partes filiosque in discumbendo sedendoque, atque in id genus rebus, domi forisque, si filij magistratus sint, & patres priuati, cui addo Valerium *in l.2.tit.de institutis antiquis.* dum ait: Quint. Fabius Maximus à Senatu legatus missus ad filium consulem Suessam, postquam animaduertit eum ad officium suom extra mœnia oppidi processisse, indignatus quoque, quod ea lictoribus nemo se equo descendere iussisset, plenus iræ sedere perseuerauit: quod, cum filius sensisset, proximo lictori, vt sibi appareret, imperauit: cuius voci Fabius continuo obsecutus; Non ego, inquit, fili, summum imperium tuum contempsi, sed experiri volui, an scires Consulem agere. Nec ignoro, quid patriæ venerationi debeatur, verum publica instituta priuata pietate potiora iudico.

Idem de filio Episcopo, aut sacerdote, qui debet præcedere patrem in Ecclesia, vt hic ante *in 12.consid.* scriptum est. Et ratio est, quia in illis filius est maior patre, & in maiori dignitate: vt *l.sed si vnus.§.interdum.ff.de iniurijs.56.dist.c.nunquam.in fin.* habetur per Luc. de Penn. *col.pen. Cod.de priuileg.schol.lib.12.* Nam alias videretur, & censeretur quædam insania, si filius patrem, discipulus magistrum, aut superiorem inferior subiugare conetur, *cap.si quis dubitet.96.distinction.* Non enim est seruus maior domino suo, nec Apostolus illo, qui misit illum. *Ioan.13* & vide *2.q.7.per totum.* & facit extra *de offic.deleg.c.vlt.2. & 3.responso.*

Nulla quippe iustitia est, vt maior minori seruiat, *33.q.5.ca.est ordo.* licet nonnunquam Vicarius sit melior Principali *l.iustissime, post prin.ff.de adil. edict.* Luc. de Pen. *in l.1.ante alleg.*

Et hic notabimus, quod vna persona dicitur alijs præesse quinque modis, vt notat Archidiac. *in c.quantus.vers.an his. 21.dist.* Scilicet officio, vt *in c.nouo.ead.dist.n.* Secundo, vitæ merito, *ca.beati.1.qu.7* Tertio, ordine, vt *in ca.à subdiacono.93.dist.* Quarto: administratione, vt archidiaconus, archipresbyter. *cap.1.extra de offic.archipresb.* Quinto, consecratione, vt Episcopus omnibus, *ca.1.dist.21.* Et hæc prælatio consistit in tribus, in iudicijs, *c.inferior.ead.dist.* in præceptis, *c.nunc autem.eod.loco.* Et in Sacramentis. *cap denique eadem item dist.* vt per singula ante *in 4.par.* dictum & comprobatum est, & ista diuisio etiam seruit potius pro illa 4.par.

Subditur, & merito; an parentes sint præponendi omnibus alijs in honore. Hanc quæstionem plene examinat Alber. de Rosate *in l. veluti. nuper. 8.ff.de iust.& iur.* vbi dicit, diuersos esse gradus honoris, qui debentur diuersis. Primus est commune principalis causæ, secundus est sapientiæ, & tertius bonitatis.

Honor siue præeminentia Principij triplex est; Prima est, quantum ad esse naturale, quæ producit de nõ esse in esse, & hanc habet pater carnalis: & huius ratione honorandus est parens carnalis præ alijs, & ideo dicitur: *Honora patrem & matrem.* Et Eccl.6. *Memento, quod nisi per eos, natus non fuisses.* Et dixi hic ante *in 4.consid.vers.tertia ratio.*

Alia præeminentia principiandi, est, quantum ad esse spirituale; & ista ratione honorandus est Prælatus pręalijs: vnde *Eccles.3.* scribitur. tãquam dominis seruite eis, qui genuerunt opere & sermone. Et de ista præeminentia dixi ante *in d.4.part.*

Alia est præeminentia principiandi, quantum ad esse temporale, & secundum hanc honorandi sunt Principes seculares, vt Imperator & Rex: vnde scribitur 1. *Pet.2.c.* Deum timete, & Regem honorificate. Et de huiusmodi præeminentia vide supra *in 5.part.*

Secundus gradus principalis honoris, est, ratione sapientiæ, & secundum hoc honorandus est Doctor, iudex, literatus, & senex: vnde *Leuit.19.* Coram cano capite consurge, & honora vultum potentis. De quibus singulis scripsi, scil. de Doctis & Literatis, *in par. præced.* De iudicibus seu Magistratibus, supra *in 7.part.* & etiam de Senibus *in seq. consid.* & de Potentibus, infra *eadem par.in 26.consid.* & supra ample *in 7. 8.& 9.part.*

Tertius gradus principalis honoris est ratione bonitatis. & secundum hoc honorandus est vir sanctus: vnde Apost *ad Phil.2.* de Epaphrodito dicit: *Excipite illum.* Et sequitur: *Et in honore habetote: quia propter opus Christi vsque ad mortem accessit, tradens animam suam.*

Est etiam sciendum; quod honor paternus in duobus præcipue consistit, scilicet, in reuerentia, & in sustentatione corporali. De quibus ante *ista consideratione* aliquid dicam.

Reuerentia autem paterna consistit in tribus: in affectu; timendo offensam paternam ex amore. Vnde Hieronym. Præbeatur patribus honori mixta formido. In affectu, & hoc obediendo, *ad Ephes.5* Filij, obedite parentibus vestris. Et in signo, assurgendo, inclinando, eos præponendo, & similia faciendo, quę sunt signa honoris: vnde Apostolus *ad Rom.13.* Cui honorem, cui tributum. Et de huiusmodi signis scripsi supra *in 1.part.in 11.consid.& pluribus alijs seq.*

Sustentatio etiam consistit in tribus, scilicet, in solatio verborum: vnde *Eccl.3.* Dedecus filij pater sine honore; quia, vt dicit glo. Honore & solatio debent fouere parentes. Vnde Hieron. *De honorandis parentibus,* Nemo patrem asperis verbis lædat, affectum foueant, quicquid linguæ dixerint liberorum, hæc filiorum ora loquentur, quod parentes debeant audire. In seruitio, vnde *Eccles.3* Qui timet Deum, honorat parentes: & ibi alia ad hoc. Item in exhibitione necessariorum: vnde Hieronym. Honora patrem tuum, non in verborum sono, qui potest inopia parentum causa adulatione frustrari: sed in victus necessarijs ministrandis. Et *Philo 9.Eth.* dicit, quod in his, quæ pertinent ad sustentationem naturæ, quæ est per nutrimentum filij, maxime debent sufficientiam præbere parentibus; sunt enim in hoc eis debitores: & sic filij coguntur alere parentes, *l.si quis à liberis.in prin.c.& §.si vel parens. ff.de liber.agn.* & hic ante dictum est.

Concludit tandem Alber. *in ead.l.nu.10.* quod non omnis honor debetur patri; quia non est largitor vniuersalis omnium bonorum, sed particularis, nec continet in se omnem præeminentiam honoris. Et id dicit Philoso. *6.Ethic.* Non omnem honorem debent homines parentibus; quia, neque eundem honorem debent patri & matri, nec patri debent honorem, qui debetur sapienti, vel qui debetur duci exercitus: sed patri debetur honor paternus, & matri maternus, & cuilibet seni etiam suus debetur honor.

Et vlterius, quærit ibi Albert. an in omnibus obediendum sit parentibus? vbi sic resoluit. Licet videatur, quod sic. vt habetur *ad Coloss.3.* Filij, obedite parentibus vestris in omnibus. Tamen Philos. 9 *Eth.*

ex patribus conscriptis aut propinquum, aut paternum amicum ad curiam ducebant, affixique valuis expectabant, donec reducendi officio etiam fungerentur: qua quidem voluntaria statione, & corpora, & animos ad publica officia sustinẽda impigre corroborant, breuique processu rerum in lucem futurarũ virtutum suarum verecundia, laboris meditatione ipsi doctiores erant. Et sequitur: inuitati ad cœnam diligenter quærebant, quinam ei conuiuio essent interfuturi, ac senioris aduentum discubitu præcurrerent, sublataque mensa priores consurgere & abire patiebantur. Ex quibus apparet, cœnæ quoque tempore quam modesto sermone his præsentibus soliti sint vti. Et ibi sequitur, de maiorib. dantibus exemplum virtutis iuuenibus, quod videre poteris.

Et non solum hæc antiquitas consideratur ex ætate, sed etiam ex tempore. Nam qui longiori tempore laborib assiduis stipendia meruit, in dubio est præponendus, vt est textus *in l. prouidendum. in initio, ibi: aut meritum nobilissimos fecerit, aut vetustas. Cod. de postulando. & in leg. 2. ibi: vt is gradus cæteros antecedat, quem stipendia meliora, vel labor prolixior fecerit anteire. Cod. de offic. Magistri offic. & in c. miramur, circa fin. ibi: nec potest de eius prouectione dubitari, cui pro laboribus multis pro moribus castis, pro actionibus strenuis celsioris loci præmium debetur, 61. dist. & l. 1. & 2. C de præfectis prætorio siue vrbis, & Magistris. & c. & in l. vn ca, C. de Comitibus & Archiatris sacri Palatij, & in l. vnicuique in initio, maxime ibi: vt nemini penitus liceat, cum sit posterior tempore locum præcedentis abire, C. de proximis sacror. scrin. & in l. fin. §. illud præcipue, C. de primic. lib.* 12. cum pluribus aliis allegatis per Cæpollam *in suo tract. de imper. milit. elig. in princ. ibi: quod autem dict. an c. l.* & ante illum ver enumerat 50. priuilegia antiquitatis, in quibus senex est magis honorandus, ad quem pro his te remitto Et declarat Ludou. Roman. in *d. l. si vero, §. de viro, ff. solut. matrimon. in 54. fallen.* Antiquitati seu senectuti deferendum est in multis. scilicet in consiliis quærendis, & etiam sequendis, in onere excommunicationis, in onere eundi ad iudicem pro testimonio ferendo, in onere non comparendi, in onere assumendi officia authoritate vel vtilitate publica, aut autoritate tãtum, in scrutiniorum exhibitione, in suspicionis remotione, in pœnæ relaxatione, in maiori probationis fide, in testificatione, in reuerentiæ exhibitione, in sessione, vocis redditione, & subscriptione, in consuetudinibus suscipiendis, in Prælatis eligendis, in facienda reuocatione, in ordinis præposteratione, in libris corrigendis, in obseruatione instrumentorum De quibus singulis ample per eundem Rom. in *eo loco.* Et de vltimo in obseruatione instrumentorum, & actorum inter duos Notarios, vide per F. Niconitium in *repet. c. quoniam contra falsam. vers. nota sexto loco Abbatis, quod notarij officiũ circa tria versatur. extr. de probat.* vbi etiam dicitur, quod claues castri debent esse penes maiorem natu. Honestum est enim iuuenibus ministrare, & obedire senioribus, quod tamen limitat, nisi sit maioritas interesse in minori: quoniam tunc præfertur minor. Et ideo qui habet maiorem partem in re, dicitur habere maiorem potestatem, & ibi plura, ad quæ recurre. Et etiam, in quibus senes & iuuenes sint laudabiles & vituperabiles, scribit ample Lucas de Penna in *l. 1. C. de consulib. li.* 12. vbi dicit, quod præsumitur pro senibus, quod sint probi, scientes & graues quem (vt sim breuior) videre poteris.

Et quis dicatur senex, notatur *in l. si paterfamilias. §. in arrogationibus, in verb. 60. ff. de adopt. & l. tutti, in 1. gl. ff. de testib.* & per gl. 2. *in d. l. semper in ciuitate. ff. de iur. immun.* vbi notat senem esse, qui habet 60 annos. *l. non tantum. §. 1. ff. de decur.*

DEcimaoctaua consideratio; Inter plebeios etiam præferendi sunt literati, & habentes aliquã sciẽtiam, maxime legalem. Quoniam, vt scribitur *in proœm. Inst. §. fi.* habentes illam scientiam erant patriarum suarum gubernatores, & de hoc ante *in præcedenti parte.* vbi laudaui viros literatos, & in 9. *parte, in* 35. *consid.* de quo Cæpolla *in suo tract. de Imper. milit. eligende, in verbo, scientia.* vbi probatur, quod miles callens scientiam rei militaris, præfertur aliis. Augusti. Dathus, etiam *in suis orationibus. li. 2. in* 14. *epistola.* dicit inter homines ciuitatum literatos esse honorãdus, & honore maximo extollendos, vltra quoscũque alios: cum, vt ait: omnia. quæ sunt in ciuitate, nõ sunt omnibus apta temporibus: quis enim bellica virtute preditus, toga vir vtitur? Quid militaris disciplina in pace prodest? quapropter bella geruntur: cætera non sunt ætatum omnium, quod testatur Cicero. Delirũ namque senẽ appellauerimus, qui canes alat, pascat equos, studia venandi consectetur, feris plagas tendat, ac turpiter demum repuerascat: cætera non conuenient pluribus locis. Quid enim ciuitate pulsum, atque extorrem hominem decet Reipublicæ gubernatio? Mitto mercaturam, quæ nusquam apud priscos quicquam habuit ponderis: apud Thebanos vero nullus mercator fungi poterat publicis muneribus, nisi 10. annos negotiis ac mercatura destitisset. Sola literarum ac rerũ cognitio ætatem exigit. Nunquam intempestiua est, & vbique gentium magno celebratur honore. Imo etiam scientiam supplet, vt scribit Guil. Benedicti *in sua repet. cap. Raynut. in verb. adsellæ impuberi, num. 37. du testam.* Qui enim adepti sunt illam, vere homines sunt, & maximis præmiis, muneribusque dignissimi. Quapropter non iniuria plerique Iureconsulti, quos nullius ferme rei scientia fugiebat, cum de scientiæ dignitate ac nobilitate dissererent, doctos viros nobilium nobilissimos & vere & eleganter appellare soliti sunt, vt ante *in 8. & 10. part. in plurib. consid.* & in *d. epistola Augustini* deductum est.

Concludo igitur, quod inter plebeios aduocati cæteris præferendi sunt, atque multis honoribus decorari debent, vt & supra *in 7. & 10. parte* dixi *in diuersis considerationibus.* Quomodo enim sunt honorandi etiam inter nobiles & literatos; ita multo fortius inter solos plebeios. Etiam; quia aduocati dicuntur habere officium, vt dicit Iacobinus de sancto Georg. *in l. 1. in prin. ff. de iurisdict. omn. iud. per cap. fin. extra de postul.* Et post eos etiam sunt honorandi medici, vt *in 10. parte* scripsi *in 25. considerat.* Licet inter eos quandoque fuerit contentio de paritate, vt ibi: vtraque tamen sciẽtia iuris & medicinæ à Deo est. Nam leges diuinitus per ora Principum sunt promulgatæ, & scriptum est de medicina *Eccl.* 38. Altissimus de terra creauit medicinam, & vir prudens non abhorrebit eam. Et de iure, seu legibus. *Prouerb.* 8. per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt, *in l. inter claras. C. de sum. Trin.* & vtraque est necessaria hominibus, iura ad pacificationem hominum; medicina vero ad sanationem corporum, *c. fallax, 4. dist.* Et vtriusque peritus multũ ab hominibus honoratur, *c. non sane, 4. q. 5.* & de iure, quo exercetur iustitia. *Sapien.* 8. Per hanc habebo claritatem ad turbas, & honorẽ apud seniores. Et de medico dicitur, *Eccles.* 38. Disciplina medici exaltabit caput illius, & in conspectu magnatum collaudabitur.

vita.ff.de testib. & ibi gl. quæ notat, quod præsumitur bene fieri, si à bono fiat, *arg.l.si quis ex argentariis,§.1.ff.de edendo.& in Auth.de testib.§.sancimus.ibi: multorum bonorumque copia virorum.coll.7.* Cum tales in multis priuilegientur, & honorentur vltra alios. Et decem casus scribit dom. meus Ias. *in l.iubemus. C.de iud.* & vide eundem *in rep.l.admonendi.in 67.col.ff.de iureiur.* idem in *l.secundum.col.8.ff.de ver.oblig.* Barb. *cons.23.in 1.vol.* Feli plene in *c.super his. in fi.ext.de accus.* idem Barb.in *c.infirmante.col.1.ext.de off.deleg.*

Et quantum valeat virtus in vita beata perficienda scribit Gell. *li.18.c.1.* & amplissime per Beroaldum in *suo opere de felicitate.* vbi quęrit, an virtus sit effectrix vitæ beatæ: & ibi plura ad laudem virtutis disertæ accumulantur: & in lib. quo septem sapientum sententię continentur, in sententiis Cleobuli.

VIgesimaprima consideratio; Inter omnes honorandus est, & laudandus, qui ab omnibus & publico iudicio bonus & optimus iudicatur. Quod in persona Scipionis Nasicæ contingit, vt refert Valer. *li.8.c.quæ cuique magnifica contigerunt,c.5* dum ait, verũ specimen honoris à Scipione quoque Nasica oboritur: eius namque manibus & penatibus, nondũ quæstoris senatus, Pythij Apollinis monitu Pesinunte accersitam Deam excipi voluit: quia eodem oraculo præceptum erat, vt hæc ministeria matri Deûm à sanctissimo viro præstarentur: explica totos fastos, constitue omnes currus triumphales, nihil tamen morum principatu speciosius reperies. Et tunc vnum esse dicit Plinius, qui à condito æuo, vir optimus sit iudicatus. Dicit tamen Boet. in 2. *de consolat. Philosophia.* est mẽtibus hominum veri bonique naturaliter inserta cupiditas, sed ad falsa deuios error abducit. Et nihil est tam populare (vt dicit Cicero) quam bonitas, hoc est, nihil est tam charum & gratum populo, & quod magis fauorem populi conciliet, quam esse bonum. Et idem: Deteriorum magna natio est: boni vero singulares, omne tempus Clodios, non omne Catones, inquit Seneca. Ad deteriorą faciles sumus, & ab adolescentia viri procliuis ad malum sensualitas humana declinat, vt in *proœm.clem.* & non est qui faciat bonum: non est vsque ad vnum, Psalm.13. & *Catilinam,* vt ait Satyrographus:

Quocunque in populo videas, quocunque sub axe,
Sed nec Brutus erit, Bruti nec auunculus vsquam.
Rari quippe boni numero vix sunt totidem, quot
Thebarum portæ, vel diuitis ostia Nili.

Quoties igitur virum bonum videre contingit, illi assurgito, illi caput aperito, illum vt Deum colito: via vitiorum lata est, & decliuis, & ineo cunctis peruia: via virtutis angusta, clliuosa, senticosa, & ideo paucis patet. Fimbria olim iudex electus in causa Pythiæ, qui sponsionem fecerat, quod vir bonus esset, iudicatu illo supersedit, dicens, non liquet: quoniam, vt vir bonus aliquis sit, ea res innumerabilibus officiis & laudibus continetur, &, vt dicere solebat Pittacos, perdifficile est bonum esse. Hæc Beroaldus in *libr. de septem sapientum sententiis, in sententiis Biantis.* vbi concludit, quod quoquo modo mali dicantur, siue improbi, siue imperiti, siue viles, prout ibi interpretatur, elaborare debemus, ne inter malos enumeremur, imo enixe curemus, vt simus potius similes sacerdotib. Ægypti, quos Piromas vocant. Est autẽ Piromis in Græca lingua idem, quod honestus & bonus, in nostro sermone.

Item, qui optimus habetur & iudicatur, non sine laude nominatur. Quod optimi cognomen Traianus (vt iste Beroal. ait *lib.de optimo statu*) veluti peculiare accepit ex senatus populique Romani appellatione. Quo nomine amplissima haud dubie bona continentur. Quod nomen sibi quisque mallet, (vt inquit Liuius) quam honores imperiave, de quo Silius Italicus:

Optimum heu nomen melius maiusque triumphis.

Et, vt author est Plinius Panegyrista, nomen Augusti, & Cæsaris, minus est, quam optimi. Iupiter apud Ethnicos optimi nomine colebatur. Dicebatur enim Iupiter optimus maximus; quą in re illud annotandum, quod optimus: quia, vt inquit verę Cicer. maius est, certeque gratius prodesse omnibus, quam opes magnas habere. Interrogatus Agesilaus ille magnus, quo pacto quis gloriam apud mortales consequatur, sic respondit, si optima dixerit, nec non pulcherrima factitauerit.

Prudenter enim Solon vnus è septem sapientibus, & legum scriptor solus ex septem, Rempublicam duabus rebus contineri dixit, præmio scilicet & pœna, vt hinc boni ad virtutes inuitentur, & honorib. exornẽtur: illinc mali à flagitio arceantur pœna, vt in officio omnes sint, concordat *l.1.§. nam vt ibi: bonos non solum metu pœnarum, verum præmiorum quoque exhortatione efficere cupientes, ff.de iust.& iur.* & ibi gl.in *verb. metu pœnarum,* alleg. vers. Horat.

Oderunt peccare boni virtutis amore.
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Et sicut bonos præmio prosequi decet; ita malos pœna affligi. Et si mali à malitia reuocari non possint per indulgentiam, pœna coerceri debent per seueritatem. Sic secreti sint à bonis mali, vt à frumento lolium in cerniculo separatur. Fiat more medicorum, qui interdum vrunt, secant, abscindunt in corpore membrum, quod insanabile est, ne pars integra, contagione obrepente, pariter corrumpatur, iuxta illud:

---Immedicabile vulnus
Ense recidendum est, ne pars sincera trahatur.

Consimiliter secari interdum & amputari debent de corpore ciuitatis membra putrida, hoc est, ciues malefici, scelerati, perfidiosi, turbatores publici commodi, & molitores rerum nouarum, exterminari atque tolli de medio.

Superest, vt & propius ad rem redeamus, & de bene moratis dicamus, qui plurimum honorari debent; quoniam mores præferuntur scientiæ, *argum.in c.sedulo,38.distin. & l.magistros, C.de profes. & medicis.lib.10.* vbi dicit text. quod magistros studiorum, Doctoresque excellere oportet moribus primum, deinde facundia, concordat tex. *in l.vnica.ibi, si laudabilem in se probis moribus vitam esse monstrauerint, si docendi peritiam, &c.C.de professor. qui in vrbe Constantinop. docent.&c.li.12.* & patet ex argumento literali. *Psalm.98.* Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me. Ideo scholares bene morigerati, præferendi sunt Doctoribus male morigeratis & vitiosis: cum Doctores debeant inter alia præcellere scholares moribus, *iuribus ante allegatis, l.1.& ibi not. Cod. de annonis ciuil.li.11.* & vilissimus computandus est, (nisi præcellat scientia & sanctitate) qui est honore præstantior, text. *in cap. vilissimus. 1.quæst. 1.* ad minus debet esse bonus, vt *ibi gloss.* Illaudabilis enim est scientia, quam vita maculat, *cap.nisi cum pridem,§.pro defectu,extra de*

venus. Ideo bene dicitur: mores ornant scientiam, qui omnes excedunt diuitias, *l. fin e opes, §. pen. ibi: neque enim facultates, neque dignitas est ita sufficiens ad fidem, vt bona electio, & benigni mores.* Ex quo concluditur, bonos & optimos, etiam moratos, cæteris præferendos esse.

Vigesimasecunda consideratio: Inter plebeios præferri debent originatij cæteris, vt facit textus in *l. 2. C. de officio Prætoris*. Hinc dicit ibi Albericus, quod Syndicus potius eligendus est de vniuersitate, quam alius. Facit dictum Ciceronis *in lib. de amicitia*. Potiores, inquit, sunt ciues, quam peregrini. Vnde inquilinus probri, vel odij causa quis appellatur quasi domum propriam non habeat Vnde Salustius, M. Tullius inquilinus, ciuis vrbis Romæ: ideo dicit text. in *d. l. 2.* potius eligendos esse Prætores, qui habent larem in vrbe, quam illi, qui sunt de prouinciis, vt facit etiã text. in *c. in nomine domini. 23. dist.* ideo, vt dicit F. Patritius in *li. de institutione Reipublicæ. li. 3. c. 2.* quæri solet à nonnullis, an omnes magistratus inter ciues distribuendi sint, an aliqui peregrinis tradendi. Et, vt ait placet quibusdam, magistratus omnes, qui iuri dicendo præsunt, quique ditionem aliquam in sontes exercent, peregrinos esse debent: namque simultates, inimicitias atque odia inter ciues oriri, cum ciuis in ciuem suum animaduertit. Alia autem ex parte, lõge faciliores esse, ad gratiam clementiamque proniores ciuea inter se, quam si res peregrinis agatur. Qua quidã ratione adducti plerique Italiæ populi, eiusmodi magistratus aliunde accersare consueuerunt, & his assentit *l. fi. C. de crimine sacril. & l. 3.* quæ incipit, *nullus. C. de diuersis officiis, & apparito. in di. li. 12.* & de hoc alias fuerunt ordinationes Regiæ, scilicet, Phil. Pulchri, & Caroli V Regum Franciæ, de quibus per G. Bened. in *sua repet. c. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. nu. 1050. vsque ad nu. 105?. ext. de testam.* Vbi scribit rationem, quare beneficia originatiis sint conferenda, & non officia secularia. Quoniam, vt ait, officiũ seculare dari non debet illi, qui est de loco oriundus propter notitiam, & familiaritatẽ, quas habet seu habere præsumitur cum illis de loco, & cõpatriotis suis, quibus forte nimis faueret, aut odio contra aliquos ex æquali, vel inæquali conuersatione concepto: inter partes fit aliquando, & sæpe inuidia, ac dignitatis cõtemptio, *l. obseruandum. circa initium, ff. de officio præsidis.* Eam læderent contra iustitiam, quam fauores, & odia multum turbant, & interdum iudicia peruertũt, & suffocant. *c. per. ibi: de terra vxoris suæ oriundus. ext. vt lite non contest.* Ideo vt dicit, fuit ordinatio Philipp. Pulchri, qui prohibuit quem præfici in Senescallum, Præpositum, Iudicem, Vicarium, aut Balliuum in loco, vnde oriundus dicitur.

Veruntamen, idem Franciscus Patritius, inclinans ad contrariam opinionem dicit, quod longe melius ciues imperabunt, quã peregrini, quod dicit esse manifestum, & notorium ex experiẽntia, non solum apud Romanos, Carthaginenses, Athenienses, Lacedæmonios, aliosque complures, qui magistratus omnes suis ciuibus tradiderunt: imo ex inclyta Venetorum Repub. in qua, peregrinis nullus est locus, & tamen nec iustitia, nec seueritas deest, & ex eiusmodi iudiciis, nullę discordiæ, nullæ seditiones, nullæque inimicitiæ oriuntur. Et vnum de illa Republica refert, quod nũquam alibi se lectitasse aut vidisse meminerit, quod ordo ciuitatis, qui à primis conditoribus constitutus fuit, semper mansit, & nunquam mutatus est. Hi namque, qui eam vrbem ædificauerunt, inter se suosque magistratus diuiserunt, quasi præmium laborum suorum, & hanc hæreditatem posteris reliquerunt, vt aduenam, colonum, peregrinum, inquilinumque ad magistratus admitterent nullum, & ita antea obseruatum est, iam pene annis mille. Quocirca posteri illorum, qui vrbem ædificarunt, semper Reipublicæ præfuerunt, & Senatores, Patritij, ac Nobiles appellati sunt: reliqui autem omnes plebeij. Plurimum tamen, vt ait, valet consuetudo, à qua difficile est recedere. Sed si ab initio constituatur, tutius ciues, quam peregrini imperabunt.

Nam etiam, vt habetur 3. *Polit.* Noui incolę, qui ciuitatem, & patriam incolere cœperunt, honoribus ciuitatis non participant: sed antiqui, qui mores patriæ nouarunt, sunt illis pręferendi. Moderni vero, maxime penitus extranei postponendi, coram quib. non est agendum consilium: quia scribitur, *Eccl.* 8. Coram extraneo ne facias consilium. Nescis enim, quid pariet. Facit tex. in *Auth. de collat. §. sed neque prouinciarum iudices. coll. 9.* vbi Imperator possessores exprimit, eosque repetit, non autem habitatores simplices: de quibus mentionem antea fecerat. Cum hominibus profecto communionis alienæ, nullum fas est inire certamen. *24. q. 3. c. cum quib. i. fin.*

Facit, quod dicit Zenzelinus in *extrauag. Ioann. 22.* incip. *execrabilis.* ibi: *in diuersorum Regnorum partib.* quod contra promotionem, quæ fieret ad dignitatem vnius regni, de Regnicola alterius regni, admitteretur exceptio domini temporalis, si promouendum haberet suspectum de proditione terrę suæ, vel consiliorũ, & secretorum suorum. argum. *l. si quis aliquid. §. transfuga. ff. de pœnis. l. omne. §. exploratores. ff. de re milit. c. petitio. de iureiur.* Et notant Innocent. Host. Abbas, Aretin. & Fel. in *cap. super his. de accusat.* Idem Abbas post gloss. in *cap. ex parte. de testib. & in c. quod sicut, & in c. 1. & in c. cum inter vniuersas.* & melius in *c. cum terra. de elect.* Et est ratio: quia alicui non conuenit scrutari arcana Regni alieni, *l. mercatores. C. de commercijs & mercat.*

Peregrini enim & incolæ officium est, præter negocium suum agere nihil, de alio inquirere, minimeque esse in aliena Republ. curiosum. *c. leges. 3. q. 6.* & ait Cicer. *l. 1. offic.* Vnde vt amicos quærat: laborare curat *Gen. 19.* & Luc de Penna in *l. quisquis. Cod. de omni agro deser. li. 11.* vbi tractat prædictam quæstio. Francisci Patritij. Et illam decidendo assentit opinioni illius. quod originarij sunt pręferendi, Peregrini vero non se debent de Republica ciuitatis intromittere cum certum sit, oriundos à patria, potius mores Regionis scire, quam extraneos. *cap. quosdam. & cap. quarto. de præsumpt.* Vnde Terentius in *Eunucho.* Sola (inquit) sum, habeo neminem hic, neque amicum, neque cognatum, quamobrem alios cupio parare amicos beneficio meo. Id amabo adiuua me, quod facilius fiat: propter quod à vero facilius in consilio deuiabit: quæ pericula in originariis, & antiquis habitatoribus, non præsumuntur. Auspiciis enim patritiis, non alienigenis, Rempubl. administrare oportere, antiqui iudicabant. Dicit Valerius *libro 5. titul. de auspicijs. in pr.* Cum originarij sint potius in bonis opulenti, & diuitiarum pleni. Pariter olim non præsumebantur in exteris, vbi officia temporalia erant: cum tunc breui tẽpore, quo officium duraturum erat, magna familiaritas contrahi non posset, imo nec appeti. Hactenus G. Benedicti in *loco ante allega.* quæ excerpsit à Luca de Penna in *d. l. quisquis.* Qui post eum dicit attendendum esse, quod, donec ex antiquis bonus habetur, ex nouis non assumatur: quia maior bonitas noui, anti-

quis

quis non debet præiudicium afferre. Vnde præceptum fuerat Moysi *Deut.* 17. Regem construere de numero fratrum. Non (inquit) poteris alterius gentis hominem Regem facere, qui non sit frater tuus, hoc est, de tua patria, seu gente ortus. Et ibi per eundem G. Benedicti pulchra alia vide de literis naturalitatis, quæ conceduntur à Rege nostro extraneis: quoniam alias non possent in Regno habere hæredes ex testato, vel ab intestato. Et ex his etiam videmus hodie in Regno esse consuetudinem: vt in officiis secularib. originarij, & patriotæ potius admittantur, sublatis illis antiquis constitutionibus, & ordinationib. Regum, & in hoc operatur consuetudo, vt dicit Cepolla in *tract. de Imperat. milit. elig. in vers. propter nationem.* vbi de istis. in *fin.*

Etiam de iure Canonico beneficia sunt conferenda originariis indigenis, & oriundis de loco seu Regno, aut diœcesi, vbi sunt sita. faciunt notata in *ca. si proponente. in glo. si. ext. de rescr.* & text. in *l. si in eccl. fin. C. de Episc. & cler.* Quæ vult, quod ad ecclesias eligantur potius illi, qui sunt ex Vico, in quo sunt possessiones Beneficij, quam alij, & dicit ibi Bald. quod vbi in Ecclesia reperiuntur idonei ad promouendum, illi debent promoueri de ipsa, & non aliunde, & idem dicit ipse Bald. & Alberic. in *l. duum. ff. de sent.* & *curat. datis ab his.* Idem not. gl. vni. & Dd. in *l. plane. ff. quod cuiusque Vniuers. sit. nomine.* Et idem tenet glo. in *c. cum inter Canonicos in verb. ad Ecclesiam alienam extra de elect.* Et idē tenet Cæpol. *in tract. de Imperatore militum eligendo. in d. verb. propter nationem. in fine, ibi sed etiam si essent.* Idem etiam tenet Rochus de Curte *in suo tract. de iure patronatus. in verb. honorificum in 21. colum.* dixi *in praceden. par. in 32. consid. ver. licet enim oriundi.* Idem tenet Barb. *in d. c. si proponente, & consilio suo 23. incip. vbi scripsit Propheta optimus. in 1. vol. col. 7.* vbi dicit, quod si Impetarot, beneficij in sua gratia non faciat mentionem de loco, vnde est oriundus, talis gratia est subreptitia: quia Papa non intendit prouidere extraneo, sed vnicuique in patria sua. Imo tenet ibi Barb. quod huiusmodi prouisio est nulla: contra Bal. quos videas, cum casus euenerit: quia est casus quotidianus, qui euenit mihi consulendo in casu, in quo extraneus, seu alienigena, à Regno, impetrauit mandatum Apostolicum in vim concordatorum, non facta mentione, quod non erat de Regno, tenui ex dictis per Barba in *eo loco*, huiusmodi mandatum non habere locum in loco, vbi habent locum dicta concordata, cum ipsa & contenta in eis sint data Regi, & Regno in priuilegium pro incolis Regni, & non extraneis, qui non sunt de Regno, & scripsi ample in commentariis dictorum concordatorum. Et è nostris aliquid de materia tractant Cosmas Guymier in *suis comment. in verb. exterorum. fol. mihi* 10 & post eum Io. de Selua in *suo tract. de Beneficio, in 3. par. in 26. q.* Et maxime; quia Rex Franciæ habet priuilegium, quod alienus clericus non Regnicola, sine eius permissione, & literis naturalitatis, non possit beneficiari in suo Regno. vt per eosdem in *loco ante alle.*

VIgesimatertia consideratio: Inter omnes cuiuscunque status laudabiliores sūt, qui pulchriora nomina habent: quoniā honor, & decus est, habere pulchrum nomen, Hinc dicit Ioan Andr. in *c. cum secundum Apostolum. de preb. & in c. 1. de deposito.* vxorem suam Milanciam dixisse, quod si pulchra nomina venderentur, caro esset precio emenda, vt dixi supra in 1. *par. 10. consid.* & refert Pan. & alij Doctores in *proœm. decretalium.* Et laudabile est habere pulchrum nomē. Pan. in *c. 2. col. pen. in initio de iud.* Ideo pulchra nomina imponenda sunt filiis. Et bona præsumptio oritur ex bono nomine, & quandoque sinistra ex prauo, & turpi nomine oritur. Faciunt tex. & notata in *l. facta. §. si dandam. ff. ad Trebell. proœ sexti. in ver. Bonifacius. & in proœ. decretalium. in verb. Ioannes.* & plura ad hæc scribit G. Bened in *sua repe. c. Raynu. in verb. Raynutius de Cler. nu. 52. & 53. de testam.* Quia à nomine & cognomine, multotiens sumitur argumentum De quo plene per Fely. in *proœ. decretalium.* Et sic vnusquisque curare debet, & laborare diligenter de bono nomine habendo. Cum multo melius sit nomen habere bonum, quàm diuitias multas. *Prou.* 22. Nobis enim necessaria vita nostra, aliis fama nostra in *c. non sunt audiendi. 11. q. 3.* & qui negligit famam crudelis est. *text. Augustini in c. nolo. vers. duaros. 12. q. 1.* Bona autem fama impinguat ossa. *Eccl.* 30. hoc est, augmentat virtutes, in quibus robur hominis interioris consistit; sicut in ossibus consistit robur hominis exterioris. vt ibi declarat Nicol. de Lyra, de quo hic infra in 28. *consid.*

Quo etiam clare ostendit P. Scipio, vir ille insignis Romanus Consul. de quo refert Valerius *libr. 3. titu. de fiducia sui, cap. 5.* Quod cum fratrem suum de bene gestis obtrectatum defenderet. dixit: Nam, cum Aphricam totam potestati vestræ subieceerim, nihil ex ea, quod meum diceretur, præter cognomen retuli.

Etiam de Paulo Æmilio, post triumphum Macedonicum, *li. 4. ti. de abstinentia & continentia.* Penates (inquit) suos nulla ex parte locupletiores fecit, præclare secum actum existimans, quod ex illa victoria alij pecuniam; ipse gloriam & memoriam nominis sempiternam occupasset & reportasset. Et paulo post de Scipione Æmiliano dicitur. Itaque cum per socios, & exteras gentes iter faceret, non mancipia eius, sed victoriæ numerabantur, nec quatorum auri & argenti: sed quantum amplitudinis, scilicet gloriæ, famæ, & nominis pondus secum ferret, æstimabatur.

Ex quibus constat, quod de bono nomine curandum est, adeo, quod Salicetus in *l. 1. in pr. Cod. de Sum. trin.* per illum text. parentes exhortatur, pulchra & honesta liberis imponere, & non turpia: quæ secundum eum quodammodo infamiam & dedecus important. Vna enim quæque res quemadmodum intelligi debeat, ex ipso nomine apparet. *l. diuus. in pr. ff. de bonis damnat.* & ibi fit argumentatio ex nomine: & pro glo. facit quod scribitur *Exod.* 23 cum Deus dixerit ad Moysen: Inuenisti gratiam coram me, & teipsum noui ex nomine. Faciunt quę dicit Felyn. in *d. proœm. decret. col.* 6. Hippolytus de Marsiliis in *l. 1. in initio. col. pen. ff. de quæst.* Petrus Gualdi in *cautelis suis cautela 85. incip. magnum.* Caccialupus in *d. l. 1. col.* 10. *C. de Sum. trin.* Simphorianus in *chron.* Sabellicus *de hoc nomine Franciscus.*

Et bonum nomen facit, vt plus credatur illi, quam habenti malum, Notatur in *c. in nostra, ext. de testibus.* Franciscus Niconitus in *repet. ca. quoniam contra falsam. ibi notat Abbas quinto num,* 46. & Ioannes Neuizan. *in sua Sylua nuptiali, fol. mihi* 99.

VIgesimaquarta consideratio; Inter exteros, & aduenas præferuntur, qui non sunt nationis infamatæ, quoniam, vt dicit text. *in l. quod si nolit. §. qui mancipia vendunt, nationem cuiusque in venditione pronunciare debent. Plerunque enim natio serui aut prouocat, aut deterret emptorem. Idcirco interest nostra scire nationem, Præsumptum etenim est, quosdam seruos bonos esse: quia natione non sunt infamata, quosdam*

malos videri, quia ea natiore sunt, quæ magis infamia est. ff. de adil. e. ed. Id etiam probatur ex sacra Scriptura, Ioan. 4. vbi mulier Samaritana dicebat, se non esse dignam dare aquam Christo; quia Iudæis, & natio Samaritanorum erat probata apud Iudæos. Ex quo etiam Iudæi exprobrauerunt Christo, quod esset Samaritanus, aut dæmonium haberet, vt habetur in cap. nonne bene dicimus. ext. de presump.

Et licet vnicuique propria Patria videtur maior, & præstantior ... Nam Patriæ est dulcis amor. ... qui habebat. ff. de leg. 3. vnde Virg.

N... dulcia linquimus arua.

Et illud Nasonis ... :

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
D... immemores non sinit esse sui.

Et idem:

Dulcis amor Patriæ ...

Id efficit charitas Patriæ, qua plerique omnes tenemur: vt sua cuique Patria charissima atque gratissima, dulcissimaque sit, vt patriam suam qualemcunque est, quisque laudet, & extollat, more Vlpiani ... suam patriam miris laudibus commendat. Vnam tamen habet gratam, quæ caret altera quem. Et vnus laudat Rhodon, & alius Rhodopen. Aliquam autem alia pro meritis captu & arbitrio. Nobis in tectis ad rem, propria quarundam gentium Epitheta referre, vt scribit Tex. in sua officina, ex quibus aperta est diuersarum gentium differentia.

Apuleius, cruditos appellat Ægyptios, sicuti Iudæos superstitiosos. Nabathæos, mercatores. Flauos vestibus Arsacidas. Frugum pauperes Scythas, odorum diuites, Arabas. Legimus Alexandrinos esse fallaces. Vopiscus scribit, Ægyptios esse ventosos, furibundos, iactantes, iniuriosos, auidosque nouarum rerum.

T. Liuius, perfidiam Pœnis, Cicero calliditatem, vt numerum Hispanis, robur Gallis, artes Græcis, Italis sensum, Romanis pietatem ascribunt.

Ioannes Picus Mirandula, ponebat in Hebræorum doctrina, mysteria & prodigia; in Græcorum disciplinis, ingenium; in Romana Academia, politiam.

Horatius vocat Britannos hospitibus feroces, Persas infidos.

Iulius maternus ad Mauortium Lollianum scribēs, quædam, inquit, Gentes ita à cœlo formatæ sunt, vt propria sint morum vnitate perspicua. Scythæ immanis feritatis crudelitate grassantur. Itali fuit regali super nobilitate præfulgidi. Galli stolidi, leues. Græci, a... Syri, Afri subdoli, acuti Siculi. Luxuriosi super Asiatici & voluntatibus occupati. Hispani elata iactantiæ animositate præpositi.

Blondus vocat Afros fraudulentos; Ligures duros; Campanos superbos.

Ex nostris vero, Christophorus Longolius Parisiensis, in oratione de laudibus diui Ludouici, & Francorum, vocat Britones duros, vafros Normanos, religiosos Francos, industrios Flandros, mites Lotharingos, faciles Andegauos, bellicosos Vascones, Burgundos feroces, Picardos alacres, frugi Santones, atq; Pictauos, Narbonēses fideles, fortes Auernos, Hanonios pertinaces, magnanimos Senones, versutos Cenomanos, militares Bituriges. Apostolus vero, ex testimonio Epimenidis Thebani sacerdotis refert ad Titum 1. quod Cretenses sint semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Et scribitur in c. dominum, in l. q. 2. Et de his & aliis in sequent. part. in 16. consideratione dictum est. Et vnde ista procedant, inferius paulo post dicetur.

Aduerte tamen, quod extranei in multis priuilegiantur, & inter alia, quod in causis eorum est summarie procedendum: vt tenet Paris de Puteo in tract. de syndicatu in verb. negligentia chart. 72. Allegat Andr. de Iset in proœ. constitutionum feudalium. qui dicit hoc esse verum, maxime vbi causa est modica. per Auth. nisi breues. C. de sent. ex peri culo recit. vel si fit causa, in qua plus expenditur, qui sit valor rei, vt si fit quæstio de equo, qui interim in hospitio satis comederet, vt dicit Bart. in l. 2. ff. de re iud.

Et, vt reassumam, quod paulo ante omissum fuerat, facit, quoniam ex primamotes accipimus, & ex variis cœli locis aspectibusve, diuersæ ingenerantur morum contemperationes: vt dicit Hippocrates Cous in lib. de aeribus cœli. & Plato in Timæo. & Arist. lib. 7. Polit. c. 7. & lib. 0. b ... quæstionum. li. 14. c. 20. & ibi Petr. Aponensis, & Galenus in li. de substantia virtutum animalium. c. 9. & Auicen. li. 10. Meta. & Cic. in oratione quam de lege agraria ... contra Seruilium Rullum. & Plin. li. 2. c. 80. & Lucanus li. 8. & Vegetius li. 1. de re mil. c. 2.

Huius etiam sententiæ sunt omnes Astronomi, istud astris ascribentes: vt Ptolemæus 2. quadrip. Et ibi Hali eius interpres, & Albumasar introductorij lib. 3. & 5. & Firmi Maternus ad Mauortium Lollianum lib. Astronom. ... cuius verba hæc sunt: Quædam gentes à cœlo formatæ sunt, &c. vide reliqua ante.

In hanc sententiam scribunt, Herodotus in Calliope, & Plutarchus in apoththegm. quod cum monitosa esset Persarum Regio & aspera, vellentque propterea, regnante Cyro, campestrem ac mollem capere, id quidem non passus est Cyrus, inquiens, & plantarum semina, & hominum mores, & ingenia regionum quoque similitudinem trahere: vnde formatum est antiquum adagium: Mores hominum, vt planta ad Regionis habitum respondent.

Vnde inferri posset, quod cum terra Burgundiæ meliora vina & subtiliora producat, quam reperiantur in tota Gallia, vt fen. par. 4. ... 84. ... scripsi. Ita etiam indigenarum ingenia conformia habere debet.

Ex quo bene facit text. ante allegatus in §. mancipia. Ex quo not. gloss. in Authent. de restituendis. in verb. ex patribus. coll. 2. quod ratione Patriæ quis præsumitur bonus aut malus. facit text. in cap. quando. 24. dist. & in c. constitutus. extra de purgat. canon. vbi habetur considerato ad Patriam alicuius ordinandi, & cuius nationis fuerit inde sciatur, quibus moribus sit imbutus. Et sicut præsumitur pro aliqua ratione Patriæ, & aliquando præsumitur contra aliquem ratione Patriæ; vt est text. in c. Afros. 89. dist. & ibi gloss. 1. & Archi. (qui adducit dictum Firmici Materni, supra allegat. tacito autore) & Bald. in l. data. column. 10. vers. 8. modo. C. qui accusa. non poss. facit etiam dictum Bart. in tract. de Guelphis, & Gibellinis. colum. 4. quod de iure quis præsumitur esse eius affectionis, qualis est eius Patria. Est enim præceptum iurisgentium, vt patriæ pareamus, l. veluti. ff. de iust. & iur. quod dictum singularizat Bald. in consi. 34. incip. preclare optime dicit, col. 18. lib. 2. & alibi commendat in rep. c. Raym. col. 3. & 88. de testa. & Fr. Cur. consi. 45. incip. statuto seu consuet. versic. quia quilibet. colum. 4.

Adduci possent multa, quæ faciunt ad hæc scripta, per Barth. Cæpol. in suo tract. de impera. militum eligendo. versicu. propter nationem. & in tractat. de simulat. contract. in 21. præsumptione & in suo libello de vita & modo

& modo vincendi in studio. Et quod Albertus de Gandino *in tractat. malefic.* ... *in titul.* ... *aut quo loco possit fama procedere. in princip.* quod fama vel infamia potest ex loco, maxime originis procedere: cum quis à natura, & origine propria præsumatur esse bonus, vel malus. per *d.* ... *municipia.*

Et huius rei aliæ quoque rationes vltra vim astrorum deduci possent: tum ex eo, quòd quædam Nationes præ cæteris multa vitiorum irritamenta subministrant. Nam quid aliud Campanos luxu ac libidine affluentes reddidit, quam terra ipsa omnium, quæ libido luxusque expostulat, feracissima, quæ & inuictũ armis Hannibalem (vt ait Valerius) illecebris suis cõplexa, vincendo Romano militi tribuit? Illa enim vigilantissimum Ducem, illa exercitum acerrimum, dapibus largis abundanti vino, vnguentorum fragrantia, Veneris vsu lasciuiore ad somnum, & delicias euocauit, ac tunc demum fracta & contusa Punica feritas. Nihil est profectò, quod magis homines molles reddat quam rerum copia. Hinc Arabes à Virg. *lib. Georg.* molles dicti sunt:

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi.

Vt quæ omnium regionum sit feracissima Arabia. Deinde sunt sui cuique patriæ peculiares mores: vnaquæque enim prouincia seu Patria suo feratu abundat. vt ait Hieron. ad Luciniũ, ... *76.* ... *c. certificari.* ... *de sepult.* & dicit Quintil. Gentibus proprij mores sunt. Nec idem in Barbaro Rumano Græco probabile est, & ciuitatum etiam leges instituta ac opiniones habent differentes, ob idque scribit argumenta à natione sumi. Et scribitur *in can. omnes. 1. d. 4.* aliæ aliis gentibus leges placent. Vnde ortum est vetus Græcorum prouerbium, *Lex & Regio.*

VIgesimaquinta consideratio; Inter eiues & plebeios eiusdem qualitatis. honorabiliores sunt, ac præferri debent, qui ex honestis, & probis parentibus orti sunt, & progeniti, vt supra dixi *in 2. part. in 24.* ... vbi scripsi, mulieres ortas ex bonis parentibus, esse laudandas potiùs quam si ex bonis matre, proba, & pudica. Et idem de filiis dicendum mouebar ratione frequenti. Nam licet sua cuique mens sit, tamen pleræque sunt animi vices, quæ simul cum corpore à parentibus transfunduntur in filios, prout amplè ibi deductum est. Et de filiis facit gloss. *in verb. non infamata in l. quod si nolit. §. qui man.* ... *ff. de edil. edict. & in l. quisquis. 6. in verb. in quibus. Cod. ad leg. Iuliam maiestat.* in quibus notatur. Sæpe solet similis filius esse patri, & etiam *in cap. vt ... §. cum verb. progenitores. extra de electio.* & ibi Panorm. *colum. 4.* facit text. *in Authent. de referendariis sacri Palatij. §. penult.* & ibi gl. *in verb. ex partibus. colum. 2. tol in cap. 1. 61. distinct.* & ibi gloss. 1. quæ dicit hanc viam esse causam, quare filij presbyterorum non promouean tur ad sacros ordines text. *in c. si quis. ibidem vero eius. & c. 6.* ... & ibi gloss. *in verbo, meminerit.* quæ addit ad versiculum præcedentem. Et sequitur leuiter filia matris itet. & *in cap. vlt. in fin. de confecr. dist. vlt. & in c. penult. super ver. defect. de filiis presbyter. in 6.* quæ & illud quoque dicit, hac, inter alias duas rationes spurios factis non initiari. Et facit quod voluit gloss. *in verb. dominum. in l. eum vnum. §. ... ff. de alimen. & ciba. legat.* & Cyn. *in l. 1. in bone fideiuss. 7. in ...* *C. de suretar.* & Bal. *in l. vlt. ad fin. Cod. de locat.* & *in l. 5. si quos in fin.* ibi Angel. *C. de captiuis.* & Fran. de Aret. *in l. iubemus. in fin. Cod. de adnot. diuers. iud.* Vnde scribitur Sapien. 3. de impiis, & iis, qui sapientiam abiiciunt. Nequissimi filij eorum, quasi nequissimorum nequissimi sunt etiam filij, & facit dictum Esdr. *lib. 4. cap. 9.* Qualis ager, talis & semina, & quales flores, tales & tincturæ, & qualis operator, talis & creatio, & qualis agricola, talis & cultura. atque *Math. 7. & Luc. 6.* scribitur: Non potest arbor mala bonos fructus facere. Neque arbor bona malos fructus proferre. Cuius sententiæ initium refert gloss. *in verb. non infamata. in d. §. qui manumissa.* Et eleganti similitudine insinuat Theologus, dum ait iis verbis transpositis:

Non etenim è squilla rosa nascitur, aut hyacinthus:
Sed neque ab ancilla filius ingenuus.

Et sub simili forma Horatius *libr. carminum 4. Ode 4.*

Fortes creantur fortibus & bonis.
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus, neque imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Et veridicè huiusmodi sententiam, tanquam prouerbio celebrem, extulit Euripides, verbis tamen translatis,

Heu, heu, vt illi dictitant rectè, prolum
Patre ab improbo non posse nasci filium.

Et A ... *l. 1.* ... ex quorundam sententia ait: Sicut ex hominibus hominem, & ex bestiis best. & sic ex bonis bonum non generari *& lib. 3. cap. 6.* Confirmantem est (inquit) ex melioribus ortos esse meliores. Et itemm in præceptis Rhetorices, de causis eiusdibus: Nemini est obscurum, qui ex bonis clarisque parentibus nati sunt, eos consentaneæ fieri suis maioribus non dissimiles. Et Cicero *pro Rufeio Comædo.* Nemo ex improbo patre probum filium nasci posse æstimaret. Et Quintil. *ib. 5 de arg.* scribit, argumenta sæpe à persona esse ducenda. Nam similes parentibus ac maioribus sui filij plerumque creduntur, & nonnunquam ad honeste turpiterque viuendum, inde causæ dantur. Diogenes Cynicorum Princeps, cum ebrium in foro vid. ... istillus (inquit) pater ebrius fuit. Autor ... atius, in quam sententiam Martialis mutatur, quod nita ebrios poterat aquam: dum ait *libro 6. Epigram. ad Caninium*, Miror, quod Bassi filia potat aquam.

Sunt & ad rem multa antiquis celebrata prouerbia, quale istud est: *Mali corui malum ouum.* Cuius meminit Gellius *lib. 5 cap. 10.* Et illud Homericum *libr. Odyssea 19.* & iterum *Iliad. 22.*

E quercu, è saxo prognatus.

Vnde & illud Virg. *lib. 8. Æneid.*

Gensque virum truncis, & duro robore nata.

Item illud Quintil. Generosioris arboris statim planta cum fructu, & plura alia id genus.

Ex quibus illud procedit, vt præsumatur filius esse eiusdem voluntatis & effectus cum patre, *l. si operarum iudicia. ff. de opc. lib.* Et ita dicit per illum text. Bald. *in l. liberis. colu. 1. ver. Op. 3. C. cod. tit.* per Dd. *in d. l. quisquis. C. ad l. Iul. maiest.* Propterea Alber. de Gandino *in tract. malefic. in rub. de præsump. & indiciis dubitatis. col. 4. vers. Præsumptio enim natura est.* Mouetque, vt parentum eius, qui accusatur, mores conspiciantur, vt proinde etiam sciamus, quibus sit accusatus moribus. Nam, qui bonos habuit parentes, bonus; qui malos, malus præsumitur, vt pluribus iuribus hic ante allegatis comprobatum est. Et pulchrè dicit Angel. *in l. si fugitiui. C. de seruis fug.* quod ex eo quis præsumitur tra nsiuisse ad hostes, quod natus est ex progenie eo nomine infamata. Et sequitur Barbat. *consil. 33. incip. pro clare optimo colum. 8. lib. 3.* Et Ioan. Neuiza. *inter con silia Alberti Bruni consil. 7. incip. patres consc.*

ferunt. col. 10. Hæc Tiraquellus *in suis legibus connubialibus, ante legem septimam.*

VIgesimasexta consideratio; Inter populares siue plebeios ciuitatis præferri debent Primates: qui inter reliquos maioris potestatis vel dignitatis habentur: vt not. Luc. de Pen: *in rub. de Alexandriæ primatib. lib.* 11. *C. & in l. quinque summates. C. de decurionib. lib.* 10. Facit quod dicitur de Christo *Matth.* 7. *in fin.* Erat enim docens eos, sicut potestatem habens. Et de his, qui habent aliquam autoritatem inter alios, quod sint præferendi & honorandi: scribit ample Cæpoll. *in tract. de Imperatore militum eligendo. vers. autoritatis.* Et dixi *in* 1. *part. in* 32. *consid.* vt sunt Nobiles & Burgenses, vt dicit Ioan. Moutaigne *in suo tract. de autoritate magni Concilij*, allegat *cap.* 2. *extra quod metus causa. & cap. proposuit. de clerico excom. ministrante & c. literas. de præsump.*. Et Luc. de Penn. *in l. jus curiæ. C. de fundis rei priuatæ. lib.* 11 Et ibi declarat, vnde dicantur Burgenses, scilicet, à Burgis. Sed aliter accipiuntur in Gallia, quia est quædam præeminentia inter plebeios, quæ quibusdam acquiritur ex sua declaratione: cum se declaret Burgensem Regis Et tales soluunt certum quid Regi, pro huiusmodi iure & præeminentia. Et ex hoc etiam multa priuilegia consequuntur: sed cum non sint apud nos, non insisto. Aliqui vero fiunt ex antiquitate domus, cum antiquiores dicantur Burgenses. Reliqui vero tantum ciues vel habitatores. Et huiusmodi Burgenses cæteris ciuibus præponontur. vt hic ante *in* 11. *consi.* dixi. Et an in potentia sit collocata felicitas, seu an potentia sit summum bonum, vide Beroaldum in *suo opere de felicitate.*

VIgesimaseptima consideratio; Diuites præferuntur cæteris in honoribus, vt habetur in *l. honor. §. de honor. ff. de muner. & honor.* Cum de honoribus siue muneribus gerendis, facultates quoque an sufficere oneri iniuncto possint, considerandum est text. *in l. paupertas. & ibi gloss. ff. de excus. tut. & in l. ad subeunda. & ibi gloss. ad hoc clarior. ibi: vel potest dici. Cod. de decurio. lib.* 10. & notat gloss. *in rubr. Cod. quemadmodum ciuilia munera. ibi: quanto facultates. & ibi: facultas vt sit sufficiens. eod. lib. & dixi supra in* 1. *part. in* 44. *consid.* ratio est; quia etiam diuites sunt fideliores. vnde Iuuenalis lib. 1. Sat. 3.

Quantum quisque sua nummorum seruat in arca,
Tantum habet & fidei.

Et potius obseruant pacta quam pauperes: quoniã, vt ait philosophus, pauperes & miseri cito flexibiles fiunt; & probat in *l.* 3. *in princ.* ibi: *& an locuoles vel egenus sit, vt lucri causa quid facile admittat. ff. de testib.* Et propter paupertatem quandoque quis est suspectus. *l. suspectum. & l. suspectum. ff. de suspectis tuto.* vnde Lucas de Pen. notat in *l. si reolum.* 2. *C. de spectaculis. lib.* 11, etiam per illum textum; quod quis ob timorem paupertatis de facili peccare præsumitur. vide eum ibi, quia plura ad hoc allegat Salustius *in Catilinaria*: Semper in ciuitate, quibus opes nullæ sunt, bonis inuident, malos extollunt, vetera odetunt, noua exoptant, & odio suarum rerum omnia mutari student Ergo diuites sunt præponendi; cum etiam magis credatur diuiti, quam pauperi, text. in *Authent. de testibus. §. sancimus. ibi: aut diuitiarum.* iuncta *gloss. in eadem verb. coll.* 7. & probatur in *leg. spadonem. §. final. ff. de excusat. tutor.* vbi dicit text. Iam autem & qui modici patrimonij factus est tutor, affectasse videtur: & ideo suspectus efficitur, *l. scire oportet. §. final. ff. de tutor. & cur. datis ab his.* Ad quod optime facit, quod notat Speculat. *titul. de testibus. §.* 1. *circa princ.* ibi: *quarto fallit.* Et dicit Ioan. de Plat. in *l. vnq. quis. Cod. de dignitat. libr.* 12. Debent enim diuites, contra quos non est turpis suspicio lucri, & qui possunt debitum honorem dignitati impendere, eligi ad honores & dignitates, *dict. leg. ad subeunda.* Nam etiam cæteris paribus sunt diuites pauperibus digniores, *dict. leg.* 3. *in princip. ff. de testib.* Et hæc per plura alia comprobantur per Cæpollam in *suo tractatu de imperatore militum eligendo. in verb. diuitis.* vbi ponuntur multa priuilegia diuitum, & quæ diuitibus conceduntur.

In hanc sententiam scribit plura Philipp. Beroaldus *in suo opere de felicitate*, vbi quærit, an diuitiæ sint filiæ honorum. Et dixi *in sequ. part. in* 54. *consid.* & ante *in* 6. *part. in* 21. *consid.* vbi scripsi, nobilitatem causari ex diuitiis saltem antiquis. Ex diuitum & potentum laudabilia & vituperabilia ponit Luc. de Pen. in *l.* 1. *Cod. vt rusticani ad nullum obseq. deuocentur. colum.* 2. *&* 3. *lib.* 11. vbi refert post Philosophum 2. *Rhetoricorum.* Quod quædam mulier interrogata, vtrum melius foret, hominem diuitem esse, quam sapientem: respondit, quod sæpius videbat sapientes frequentare ianuas diuitum, quam diuites ianuas sapientum. Et in quibus casibus sit melior conditio paupertatis, & in quibus deterior, recenset idem Lucas in *l. final. Codic. de his, qui numer. liber. excus. meruerunt. eod. lib.* 10. vbi enumerat 44. priuilegia paupertatis, & 17. incommoda ipsius. Et de priuilegiis paupertatis vide remissiones per Cæpollam *in loco ante citato.* De quibus etiam per Bernardin. de Bust. *in* 2. *part. sui Rosarij. serm.* 30 post Ioan. de Indagine, qui librum vnum scripsit de laude paupertatis, qui incipit: *Beati pauperes.* Et recurre ad Bartol. in *l. illicitas. §. final. ff. de off. præsidis.* Et Ioan. de Turrecr. *in cap. pauper.* 11. *quæst.* 3. vbi octo priuilegia paupertatis refert, & per Doctor. in *l. si quis ad declinandam. Cod. de Episc. & cler.* Et dixi ante *in* 9. *part. in* 32. *consid.* quod milites laudantur ex paupertate. Et multa hic possent acumulari in laudem paupertatis contra diuites: sed quia parum faceret ad propositum, non amplius immorandum est.

VIgesimaoctaua consideratio; Honestus præferendus est inhonesto, & infami. Et habens bonam famam, anteponitur infami, argum. text. in *leg.* 1. *in princip. ibi: Et an honesta & inculpata vita, an vero qui notatus, & reprehensibilis.* & iterum ibi: *vel propter personam, à qua fertur, quod honesta sit. ff. de testibus. & in Authent. eod. de testibus. § sancimus. ibi: bonæ opinionis esse oportet.* & iterum ibi: *quia inculpabilis atque moderata vita est, collat.* 7. *& cap.* 1. *ibi: absque vlla infam. extra de except. & cap. testes.* 2. *quæstion.* 7. *& cap. super eod. §.* 1. *ibi: vbi vir superior est diuitiis, & nobilitate, potentia vel honore, extra de testibus.* & Luc. de Pen. in *leg.* 2. *Codic. de dignit. libro* 12. & per eundem ibi in *rubric. colum. & hoc est: quia bona fama est multum extollenda.* Ideo dicit Bernard. de Bust. *in serm.* 31. *in* 1. *par. sui Rosarij: in litera S.* quod bona fama omnibus rebus est præponenda, quam omnes appetunt, maxime Poetæ, vnde Ouid. in 3. *de arte amandi* ait:

Quid petitur sacris, nisi tantum fama
Poetis?

Hoc vo-

Hoc votum nostri summa laboris habet.
Et iterum idem ibi:
Sed fama vigilare iuuat, quis nosset Homerum,
Illius eternum si latuisset opus?

Per bonam enim famam homo viuit in æternum, tex. & ibi notatur *in §. filij autem. ibi; Hi enim, qui pro Republica. Inst. de excus. tut. & l. qua actione. §. quis in colluctatione. ff. ad leg. Aquil.* vnde scribitur *Eccl. 30.* Lux oculorum lætificat animam: Bona fama impinguat ossa. De quo dicto vide hic ante *in 21. consid.* Et idem sapiens *Eccl. 41.* Curam habet de bono nomine; bonum autem nomen permanebit io æuum, atque idipsum magis permanebit tibi, quam mille thesauri magni & preciosi: & quod cura sit habenda de bona fama. text. *in clem. exiui. §. cæterum in fin.* & Cardi. *de verb. signific. c. 1. §. ad exhibendum. extra de sacra vnctione.* Et ait Isaco. Beneuentanus *lib. 2.* Ille beatus erit, cui bona fama viget. Et quæ quidem bona fama est nobis necessaria propter alios *1. ad Time. 3. & ca. non sunt audiēda. 11. q. 3. c. nolo. 12. q. 1. & ceinbemus. de consecrat. dist.* cum aliis allegatis per Luc. de Pen. *in d. l. a. cal. 4. C. de dignit. lib. 12.* Et probatur hæc consideratio ex dictis per Luc. de Pen. ibi, isto modo. Honor namque dignitatis honestat homines. Nam illa sunt honesta, in quib. sunt præmiū & honor, vt dicit Aristoteles 1. *Rhetoricorum.* sed è conuerso maculatur dignitas, cum honor tribuitur inhoneste, *l. 2. C. si seruus ad decurionatum aspirauerit. lib. 10.* vnde Aristoteles 4. *Ethicor.* inquit, quod solus bonus est honorandus Itaque honor non debet tribui vilibus & indignis, vt dicit Salustius *in Catilina.* Quinimo solum honesti ad administrationem sunt diligendi, vt *in Auth. vt iudices sine quoquo suffragio. §. sed autem. vt ideoque licebit. coll.* 2. Ergo ex his sequitur, quod si sint simul honesti & inhonesti, honesti veniunt præferendi. Et sic artifices honestioris artis præponi debent exercentibus artem vilem & inhonestam. Qui vero dicantur inhonesti, & qui sint exercentes artes viles, scribit Fr. Patritius *lib. 11. de institut. Reipublicæ. tit. 8.* Et Luc. de Pen. *in l. maximarum. C. de excusatio. muner.* vbi refert, quod omnes mercenarij, quorum opera venduntur, non quorum artes, sunt sordidi. Itemetiam, qui mercantur à mercatoribus, quod statim vendant. Nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur, vt scribit Cicero *1. Officiorum. cap. 57.* Nam etiam, vt plurimum, mercatores sunt mendaces. *88. dist. c. eiiciens. & c. sequ.* Luc. de Pen. *in l. 2. C. de incolis. lib. 10.* Item mercatura, si tenuis est, sordida est: vt infra *ista parte. 45. consid.* Possunt enim viles censeri, qui huiusmodi mercimoniis præsunt. argum. *l. humilem. C. de nupt. & l. 1. C. negotiatores ne militent. lib. 12. & l. ne quis. C. de dignitatib. co. lib.* Potissime, si vtensilia vendunt, hoc est, esculenta, & poculenta, vt *l. eos. in prin. ff. de decur.* Et hic tricoli Bononiæ dicuntur, vt *in l. 2. gl. vlt. ff. de nundinis.* vbi Calistratus ait: Denique summæ prudentiæ, & autoritatis apud Græcos Plato, cum instituerit, quemadmodum ciuitas bene & beate habitari possit: imprimis illos negotiatores necessarios dixit. Apud nos vero tegretarij. Negotiantur enim, & emont insimul à rusticis, & reuendunt minutatim, seu ociose distribuunt ciuibus: ita Lucas in *d. l. maximarum.* vbi etiam ait, quod sæpe rales mulctantur, eo quia precio statuto non vendunt, aut quia corrupta vendunt: ex quibus mulctari possunt, *l. 2. C. de conductis in publicis horreis, li. 11.* Et vltra, quæ sint artes viles: vide plures remissiones Cæp. *in tract. de imperat. mil. eligendo. in verb. nobilitatis. in 18. opin.* de quibus non intendo hic dicere, nec de sordidis, sed de honorandis: & de vtraque specie, vide infra *ista part. 33. consid.*

Vigesimanona consideratio; Diligens & virilis præferendus est inutili & pigro, & de nihilo seruienti. Facit tex. in *l. suspectum. ff. de suspectis tutor.* vbi sunt verba Vlpiani. Enimuero tutor, quamuis pauper, fidelis tamen & diligens, remouendus non est. Et illa verba teassumuntur *in §. fin. Instit. eod. tit.* Cum turpe sit ciuibus ignorare statum seu artem, in quibus versantur. argum. *l. 2. §. Seruius autem Sulpitius. ff. de orig. iuris.* vnde inertes, id est, sine arte, cogendi sunt ad laborem & negotiationem, *l. vnica.* & ibi Luc. de Pen *C. de mendic. validis. lib. 11.* Et tales inutiles non afferentes fructum, reprobantur: vt habetur *Matth. 3. & 7.* Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, exciditur, & in ignem mittetur. Vel, quia etiam non sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est, *l. in illa stipulatione. 2. ff. de verb. obligat. in clem. cupientes. de pœnis. in cap. de forma. 22. quæstion. 5.* notat. gloss. *in verb. cuique. in princip. in leg. iustitia. §. iuris præcepta. ff. de iustit. & iur. & Instit. eisdem locis.* in gloss. *in summ. in initio qua allegat c. non satis. 87. distinct.* Sicut enim piger vituperatur. *Prouerb. 21. & 6.* Ab opposito laudandis est diligentia, quæ mater est omnium virtutum in suo quoque opere, *c. nihil. 88. distinct.* dixi *in præfatione huius operis circa initium.* Et alia plura ad hoc refert Lucas de Pen. in *d. l. v. te.* Ideo dicit Cicero *lib. 1. Offic. cap. 57.* Quibus artibus aut prudentia maior inest, aut non mediocris vtilitas quæritur, vt medicina, architectura, vt doctrina rerum honestarum. Hæ sunt his, quorum ordini conueniunt, honestæ: vbi io hoc laudat artes, quæ afferunt vtilitatem. Inertes autem & ociosi multum sunt reprimēdi, & à ciuitate expellendi: cum Athenienses ignauos homines, & languore marcescentes, qui vitam in ganeis & popinis, atque illecebrosis locis silentio transigebant, in forum protrahebant, eosque, vt facinorosos & flagitiosos, supplicio plectebant: vt pleoe *in 1. consideratione huius part.* scripsi. Et refert Guil Leporeos Heduensis in *suo tract. artis memoratiuæ. lib. 4. cap. 10.* vbi de ocio disserit. Ocia ergo tollamus: cum pro omni verbo ocioso reddituri simus rationem in die iudicij: vt ait Hieron. relatus *in cap. quoties. 22. q. 5.* & multam malitiam docuit ociositas. *Eccles. 33.* Et ociositas & voluptas arma sunt hostis antiqui ad miseras animas captiuandas, *c. nisi cum pridem. §. verum, extra de renunt.* & ibi gl. *in verb. ociositas.* allegans illud:

Ocia si tollas, periere cupidinis arcus.
Et iterum:
Quæritur Ægisthus quare sit factus adulter,
In promptu causa est, desidiosus erat.

Qui duo versus etiam tribuuntur *in ca. nunquam. in gl. penal. de consecr. dist. 5.* vbi Hieron. hortatur rusticum monachum, quod, cum in desideriis sit omnis ociosus, faciat aliquid operis, vt semper Diabolus inueniat eum occupatum.

Trigesima consideratio; Cum pulchritudo in homine sit dignitas, vt ait Cicero *lib. 1. Officiorum.* Ideo pulchriores cæteris præferri debent. Vnde Beroaldus *in suo opere de felicitate* ait: Sine bonis corporis (inter quæ enumerat pulchritudinem) non posse esse veram felicitatem. Et vt ait Aristoteles: Non satis idoneus est ad felicitatem, homo penitus deformis. Est enim forma Dei munus, vt inquit Homerus, Deorum dona gloriosa nequaquam aspernanda. Ideo apud Platonem *in Gorgia.* & *2. de legibus.* cautio cōui-

ualis celebratur, quam cantorea in conuiuiis vsurpabant, ita concinentes: Optimum quidem esse bene valere. Secundo loco, formosum esse. Tertio, habere diuitias bono modo partas. Et ibi Beroaldus infert, quod sine pulchritudine non potest esse absoluta felicitas, ex qua plures laudati fuerunt: vt apud Homerum, Agamemnon, Achilles, Menelaus, Polyaenes, Nireus, Patroclus, Deiphobus, Æneas, Vlysses, Thelemachus, Euryalus, & alij, quos in membrorum formæque dignitate laudauit. Nec ipse Homerus non tam laudauisset pulchritudinem in illis inuentam, aut non finxisset (vt aliqui opinantur) nisi duceret magnum illud bonum esse, & in oculis hominum collocandum. Virgilius quoque Apollinem formosum appellauit *Eclog.4. ibi; formosus Apollo.* Et *in libris Æneidum.* Lausum, Turnum, Auentinum, Iulum, Virbium, & plures alios in formositate & specie laudat, & in Euryalo de hac re ita sententiat:

Gratior est pulchro veniens è corpore virtus.

De quo meminit Alexan. *consi.209. incip. ponderatis his. col.6.* vbi refert quod Cyn. *in l.1. n.3 ff. de iurisd. omn. iudic.* dicit, quod in corpore pulchro residet anima virtuosa: quia quo quisque pulchrior est, eo magis virtus in illo refulgeat necesse est: de quo Orpheus extollit Iasonem hoc pacto:

Clarus in cunctis diuus splendebat Iason:
Iuno etenim lætos oculis afflarat honores,
Et pulchrum dederat, magnumque & pectore fortem.

Plato vero *lib.1. de legib. & lib.6. de Republ.* Bona bifariam diuidit, alia scilicet, esse diuina & alia humana: horum primum dicit esse sanitatem; deinde pulchritudinem; tertio, vires ad cursum, & ad alios corporis motus; quarto, diuitias. Imo multi formam & pulchritudinem bonæ valetudini præferri non dubitarunt, moti ex hoc, quod secum pariter forma sanitatem habere existimetur, de quo Cicero *lib. Officiorum. cap.35.* quo loco de temperantia disserit. Venustas & pulchritudo corporis secerni non potest à valetudine. Et Ambrosius *lib.1. Officio.* Pulchritudo, inquit, supra salubritatem ac valetudinem videtur excellere: & tamen sine his esse non potest, neque vllo separari modo: quoniam, nisi bona valetudo sit, pulchritudo esse ac venustas non potest. Et idem Cicero *lib.4. Tusculanarum. quæst.* Inter præcipua corporis bona, pulchritudinem primo loco collocandam inquit. Sunt enim in corpore præcipua; pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas. Etenim apud Poetas forma hominis, & pulchritudo semper in honore & pretio fuit, vt hic ante patet, quod & elegantius Titus Lucretius docet versibus:

Condere cœperunt tum vrbes arcemque locare,
Præsidium Reges ipsi sibi perfugiumque
Et pecudes, & agros diuisere, atque dedere
Pro facie cuiusque & viribus, ingenioque:
Nam facies multum valuit.

Et non mirum, si Principes in distribuendis rebus formosos cæteris anteponant: cum & antiquo tempore Principes & Reges apud plerosque diligebantur, qui forma cæteris præstabant, vt dixi ante *in 5. par. in 18. consid.* vbi dixi, Reges & Principes inter cæteros laudari ea pulchritudine: & decor corporis confert ad felicitatem in hoc mundo. Verum non solum Principes, sed etiam plures alij laudandi sunt ex pulchritudine, vt plures annumerat Textor *in sua officina*, & vltra 60. sub verbo, *formosi*, vt etiam Iurisconsulti & Aduocati: vt supra *in 7. part. in 49. consid.* vbi dixi, Aduocatos ex pulchritudine esse commendabiles. De pulchritudine vero mulierum dixi *in 2. part. in 22. consid.* & quomodo milites laudentur ea pulchritudine, *in 9. part. in 28. consid.* dictum est, & ista consideratio sit generalis ad illas.

Trigesimaprima consideratio sit de Artificio. Quoniam mutat hominis conditionem, & potentius est officio, cum quadam namque perpetuitate discitur; & ex Artificio vberior & honestior quæstus etiam percipitur. Notatur in *l. Legatis. §.1. in ver. officium. circa fi. ff. de leg.3.* Luc. de Penn. *in l.1. C. de excus. artif. lib.10* Ideo dicit Bart. *in l. seruis vrbanis. §. si ali. ff. eod. de leg.3.* quod Artificium superat officium, nisi quis haberet plura Officia & Artificia, quia tunc attenditur id, in quo magis versatur. Et ratio, quare Artificium extinguat Officium, est; quia Officium, in quo quis prius erat, non potest dici Artificium, & sic nouum incipit habere: si autem prius erat in Artificio, & postea transiuit ad Officium secus est, quia Artificium potest dici Officium. Hæc autem ratio cessare videtur, vbi ex Artificio transit ad aliud Artificium. Ideo Rogerius *in d. gl. Officium.* reddit aliam rationē, quæ non cessat; quia Officium ideo non mutatur per Officium, quia Artificia potentiora sunt, & cum quadam animi perpetuitate discuntur: eo, quod inde vberior & honestior quæstus percipitur. Officia vero ad tempus propter necessitatem, vel inopias insurgentes subeuntur, vt dicit *ibi gl.*

Aduerte tamen, vt intelligamus id, de quo est quæstio, quod Artifex est ille, qui emit rem, & mutata forma vendit: vt est emens ferrum, & vendit enses ex ipso ferro fabricatos, & sic de singulis. Pro quo facit tex. *in cap. eiciens dominus. §. quicunque. 78. dist.* quod facit ad limitationem *cap. quanquam. de censibus. in 6.* Quis autem sit mercator, & negociator, scribit Alex. *in dict. l. legatis. & vide in d. §. quicunque. sed latius infra dicam ista part. in 45. consid.*

Trigesimasecunda consideratio, Artificium est ita necessarium in Republica, quod non solum quis cogitur exercere Artem quam nouit: sed etiam ignorans compellitur addiscere. Ideo si in ciuitate aliquod Artificium fuerit necessarium, nec sit aliquis ibi, qui illud exerceat, vniuersitas ad hunc actum aliquem eligere potest, & debet & cogit facere; Artemque illam addiscere, vt postea exerceat. argumento notatorum *in cap. super specula. extra de Magistris. 23. quæstion. 1. in summa cap. quid ergo. 11. quæst.3. leg. moris. §. sed damnare. ff. de pœnis. l. semper. §. quibusdam. ff. de iure immunit. ibi: necessariam operam, & l.2. Cod. de ponderato. & auri illatione lib. 10. & in Authent. de defensoribus ciuit. §. & iudicare. versic. præcepta vero faciat. collatio.3. & leg.2. §. postea ne diutius. ff. de orig. iuris, &c. ex studiis. extra de præsumpt.*

In his enim, quæ ad vitæ communis vsum pertinent, peccatum est laicis, nisi sibiipsis inuicem fideliter operam dederint. *c. te quidem. & c. sicut enim. 11. q.1. & c. placuit. 90. d. & c. clericus. cum seq. 91. d. & c. in scripturis. 8. q.1.* Nec enim desidia blandiente quis respuere debet, quin obtemperet in his, quæ mater sua Respub. desiderauit: arg. *c. vos autem. 16. qu.1.* Nam & ad militiam exercendam eliguntur tyrones. *l. eadem. §. lege. ff. ad leg. Iul. repetund. & l. qui enim vno. §.1. & 2. & §. eum qui, ff. de re milit. & l. quod euitandi. C. de cond. ob tur. cau.* ita tenet Luc. de Pen. *in l.1. C. de excus. Artificum. lib.10.* Et cum semel inceperint Artifices aliqui exercere officium, non possunt illud dimittere; verum ad hoc cogi possunt, vt recenset idem Luc. *in l.1. col.4. C. vt rustici ad nullum obseq. deuoc. lib.11.* Ex quibus plu-

bus pluries dixi in ciuitate nostra. Quod cum aliquando desint nec reperiātur, qui velint acceptare aliquod onus, ad faciendum aliquid, quod in Repub. fit necessarium, vt de commissariis ad distribuendum victualia pro equis armigerorum seu militum stationariorum, secundum ordinationes Regias, quod ad hoc exercendum possunt cogi aliqui de ciuitate. Et etiam cum interdum desint panes, aut carnes, aut alia id genus quę fiunt, aut exercentur per aliquos mercatores, & per eos, qui de talibus soliti sunt se intromittere, quod possunt cogi ad exercendum, & ad ea, quæ sunt necessaria, inueniendum: prout ante faciebant, vbi ex desidia eorum (aut forte, quia carius velint vendere res mercales) mercari desistant, ex antedictis, & aliis per Lucam de Penna *in d. l. 1. C. vt rustici ad nullum off.* Facit tamen dubium ibi, an possint cogi ad vendendum potius in vno loco quam in alio vide eum. Et quomodo Artifices sint necessarij in Reipublica, hic ante in 1. consideratione dictum est.

TRigesimatertia consideratio; Licet Budæus, vir bonarum literarum, dicat *in suo tractatu de asse, & partibus eius, folio mihi* 139. Artifices esse feces vrbium, vt & infra dicetur de aliquibus: tamen inter Artificialia est contentio de nobilitate, vt scribitur *in Vrola ... D. alleg. ...* & teste Bart. *in l. 1. col. 7. C. de dignitat. lib. 12.* inter Artifices distinctio fit talis. Nam quidam sunt nobiles; quidam autem ignobiles per tex. & notata per Doctores ibi *in l. 1. ante fin. C. de conductis in publicis horreis lib. 10. & in l. prouidendum. in princ. C. de postulando.* Et isto modo seruus & ancilla potest esse nobilis. vt habetur *Leuitici 19. post medium. ibi, quæ sit ancilla etiam nobilis.* & de hac nobilitate loquitur Aristot. 2. *Eth. in princ.* vt refert Bonus de Curtili *in suo tract. de nobilitate. in 2. part.*

Facit etiam dictum Sabellici *lib. 10. suorum exemplorum.* Pulchrum est (inquit) in omni artium genere excellere; & quia pulchrum, & optabile, ideirco natura homo desiderat cæteris omnibus in suo ordine præstare. Quo enim altiora sunt ingenia, eo magis laude efferuntur, acriusque nituntur in arduum, laudis cupiditate. Et ait Cassiodorus 1. *variarum Epistolarũ* 13. Quod ars est decus vrbium, vt refert Luc. de Penn. *in rub. C. de excusat. Artificum. lib.* 10. Et æquiparantur à lege aliquem ali, & artificio erudiri. per tex. *in l. 1. in fin. C. de infantibus expositis. ibi: vt si qua in alendo eo, vel forte ad discendum Artificium iusta consumptu fuerint, restituo.* licet alias aliqualiter differant. *l. impensa. ff. de verb. & rer. signif.* Et interdum Ars laudatur: vt ab Augustin. 4. *de ciuit. Dei.* vbi dicit: Ars est virtus, bene recteque viuendi. Et pro hoc *Ecclesiast.* 38. vbi de multis Artificibus præmissio subiungitur. Omnes hi in manibus eorum sperauerunt, & vnusquisque in arte sua sapiens est, sine his omnibus non ædificabitur ciuitas. Item appellatione inopium non continentur Agricolæ, nec Artifices. *c. quod super. §. 1. extra de voto. & voti redemptione. l. filij. §. vlt. ff. ad municipales.* Et licet ab operariis seu Artificibus vectigal exigitur. *l. ad reparationem. C. de aquaductu. lib.* 11. Veruntamen hi odiose grauandi non sunt; imo leuandi, si ipsorum Artificium vtile est in ciuitate. argumen. *leg. ad bestias ff. de pœnis. c. quæritur. ante finem. ibi;* probatur hoc. 22. q. 2. Honor enim alit artes, ait Tullius *lib. Tuscula. quæstionum.* Et propterea his Artificibus consueuerunt rustici immunitatem concedere, *l. vacuos. Cod. de decurio. libr.* 10. Nam & à pluribus oneribus Artifices sunt immunes. *leg. 1. Cod. de excusat. Artificum. eod. libr.* & agricolæ. *l. 1. C. de agricolis, & censitis. lib.* 11. de quibus infra ista part. in sequen. & 37. consi. & l. si ff. de nundinis. Imo, & omnes artes peutiles, & ex hoc fouendæ sunt, vt enim ait Tullius 2. *de Officiis.* Quid enumerem artium multitudinem, sine quibus vita omnino nulla esse potuisset? Quis enim ægris subueniret, quæ esset oblectatio valentium, quis victus aut cultus corporis, nisi tam multæ nobis artes ministrent: quibus rebus ex cultu hominum tantum destitit à victu, & cultu bestiarum? Et quomodo ars generaliter sumpta, multa comprehendat; vide Lucam de Penna *in rub. & l. 1. in princ. Co. de excusa. artificum. lib.* 10. vbi dicit: quod magi dicuntur habere artem.

Verum Artifices à pluribus honoribus sunt arcendi: censentur enim quidam Artifices ignobiles. *text. in §. fancimus & ibi notat gloss. in verb. ignobiles. in Authent. de testib. collat.* 7. vnde *Eccles.* 38. iam ante allegat, præmissio de pluribus artificibus subiungitur. Et non inhabitabunt, nec inambolabunt, & in Ecclesiam non transilient. Super sellam iudicis non sedebunt, & testamentum iudicij non intelligent, neque palam facient iudicium, & disciplinam, & in parabolis non inuenientur: sed creaturam æui confirmabunt, & deprecatio illorum in operatione artis, accommodantes animas suas, & conquirentes in lege Altissimi, nec est grande lucrum ipsorum Artificum, iuxta istud:

Esurit ars, decreta tument, lex lucra ministrat.

TRigesimaquarta consideratio; Multi Artifices descripti in *l. 1. C. de excusat. Artific. lib.* 10. in hoc priuilegiantur, & honorantur: quod à muneribus personalibus sunt immunes, qui scilicet sunt sequentes.

Architecti, hoc est, Artifices principales, qui ædificiis construendis, & tectis presunt, de quibus *infra ista part. in 42 consid.* & de his fit mentio *in leg. vlt. ff. de iure immunitatis.*

Medici; de quibus *in preced. par. in 25. consid. & infra ista part. in 48. consid.*

Statuarij, de quorum excellentia, & laude hic *infra in 43. consid.*

Marmorarij, de quibus *in d. 43. consider.* & de excellentia marmorum dixi *in sequ. par. in 91. consid.* & sunt illi, qui marmora cædere, vel æquare sciunt, aut qui marmoratum opus faciunt.

Lecticarij, vt ibi exponit gloss. & sequitur Luc. de Penn. sunt, qui faciunt breues lectos, de quibus habetur *in l. si ex toto. §. si ita legatum sit. ff. de leg. 1. & in leg. legatis. §. 1. & 2 ff. de legat. 3.* vbi glo. vtrobique exponit lecticarios pro illis, qui sciunt facere lecticas. Aliter tamen exponit Pyrrhus *in d. l. 1.* scil. pro illis, qui dominum in lectica portabant.

Actuarij, vt dicit gloss. sunt qui faciunt machinas instar lacus, vel torcularis. Alij dicunt veram esse lectionem Arcarij, hoc est, qui arcas faciunt, quorum mentio est *in l. vlt. Cod. de iure immunit.* Tales etiam vocantur scrimolarij.

Actuarius vero habetur tanquam Notarius, & qui acta publica scribit: de quo hic ante *in 19. consider.*

Clauicarij, & tales possunt dici, qui claues, seu clauos, aut clauas faciunt: & sic sunt fabri clauium, clauorum aut clauarum. Sicuti Luc. de Penn. *in d. leg. 1.* annumerat Securios, hoc est, forte qui securim seu instrumenta ad secanda ligna, & id genus ferramentorum fabricant. & Claustrarij etiam dicuntur, qui claues, & cætera, quæ ad claudenda ostia pertinent, laborant.

Quadrigarij, qui faciunt quadrigas, vt declarat gloss. Sed etiam quadrigarius ductor quatuor equo-

libro de Roma triumphante. Specularia in domus ornamento fuerunt, quæ nunc per vrbes, Ecclesias, præsertim ad vmbonem siue pulpitum Lectionarijs paratum videmus, marmora diuersi coloris ita expedita: vt speculi vices reddant, quibus priscorum domus, & ipsis in fornicibus & porticibus ornabantur.

Eborarij, qui faciunt opera ex ebore, vt habetur de eboreis tabulis *in leg. 2. §. postea ff. de orig. iur.* dicit tamen tex. ibi, in tabulis eburneis.

Pelliones dicti sunt, qui vestes pelliceas aut alia quæcunque opera ex pellibus conficiunt, qui primo à Deo instituti fuerunt. Nam scribitur *Genes. 3* Fecitque Dominus Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & emisit eos de paradiso voluptatis. Lucas vero alias legit Pollinces. Pollis vero flos tritici dicitur: inde Pollinarij, qui cribrum faciunt de lino, non de setis equorum ad pollinem purgandum. Nam cribra, quæ ad excutiendam farinam fiunt, excutoria dicuntur, vnde Plinius *lib. 18.* Cribrorum genera Galli è setis equorum inuenere: Hispani è lino excutoria, ac pollinaria.

Fullones vero sunt, qui maculas è pannis detergunt, & eorum ars vocatur fullonica. vt *in l. equissimum, §. fructuarius, vers. item si domus, ff. de vsufr. & l. apud Trebatium, in prin. ff. de aqu. pluuia arcen.* & sunt illi, qui lauant pannos ac telas: & dicit text. *in §. fin. inst. de mandat.* quod Fulloni dantur vestimenta polienda curandave, & dicitur, vt ait gl. pen. qui tingit & lauat pannos, & etiam pollit elenando superflua: & ibi etiam addit, quis sit Sarcinator: & proprie is est, qui sarcit vestimentum, vel scissum consuit.

Carpentarij dicuntur proprie fabri lignarij, qui carpenta conficiunt. Et carpentum genus est currus seu vehiculi. Sed secundum Isidor. *lib. Etym. vlt. c. 12.* est currus pompaticos, quia in pompis solebat haberi, & in quo matronæ & nobiles vehebantur. Vnde Ouid. *lib. 1. Fastorum.*

Non prius Ausonias matres carpenta vehebant,
Hæc quoque ab Euandri dicta parente reor.

Quasi carpentum à Carmenta Euandri matre dicatur.

Sculprores secundum aliquos text. *in d. l. 1.* sed Lucas ponit loco illorum Sertores.

Dealbatores (ait gl.) armorum, vbi debent fieri subtilissimæ picturæ de quocunque colore, & vulgo, *Forbisseurs.* Sed quia dicit de quocunque colore, videtur tunc non esse dealbatio: sed tamen prius fit dealbatio & nitor, quam pingantur arma. Ideo potius dici videntur illi qui dealbant muros & parietes ex calce alba, vulgo *Blanchisseurs.*

Et in hac ciuitate Heduens. sunt excellentes, qui conducuntur à multis Prælatis & Nobilibus diuersarum regionum, ad dealbanda templa & palatia, & quod ante dictum est, Albini, iunge deauratores Albini.

Clusores, alias Clausatores secundum nonnullos: tamen nulli exponunt, qui importent hæc vocabula: & forte dicuntur, qui faciunt clausuras, hoc est, fabri lignarij, qui portas & fenestras ad claudendum domus faciunt, cum cludo olim pro claudo acciperetur, & in vulgo *Minusiers.*

Trigatij, qui faciunt vehicula ex tribus rotis: vnde triga genus currus habens tres rotas, sicuti bigæ habent duas.

Signatij superfluit *in d. text. l. 1.* quia ante de eo dictum est. Ideo Lucas scribit *Tignarij*, hoc est, fabri nō solum ij, qui tigna dolant: sed etiam qui solaria lignea, hoc est, qui trabes cæterasque ad tabulata domos vtilia, & omnes, qui ædificant, intelliguntur, vt inquit Caius Iurisconsultus *in l. fabri, § fabros, ff. de verbor. & rerum sig.* Quia tigni appellatione omne genus materiæ (ex qua ædificia cōstant) significatur, vt ipse Caius ait, *in l. in tigni. ff. eo. t.* vel, vt idem Lucas ait, pone Tinarij, hoc est, qui faciunt tinas, quæ erant vasa non ampla, apud antiquos vinis plena mensis adhibebantur, vnde omnibus licebat haurire, & sic inter epitrapezia numerantur: etiam sub hoc vocabulo apud nos habentur. His etiam è ligno fabricatis musta cum vinaceis ebulliunt, & sic cupæ dicuntur. Pyrrhus vero in dicto loco Cisiarij legit, qui cisium ducunt, quod vehiculi biroti genus est: pro quo est lex Vlpiani, *in l. item quæritur.* si Cisiarius, id est, carrucarius, dum cæteros transire contendit, cisium euertit, *ff. locati & conducti.* & ibi Budæus *in suis annot.*

Bractearij (vt dicit Accurs.) sunt, qui faciunt quædam rotunda, & volubilia in freno circa caput equi, & hi dicuntur Pentalargæ, à penta quod est quinque, & largæ, id est, latæ, quasi quinque latæ, & volubiles rotulæ: quia tantum quinque debent esse, vt dicunt Frenarij, & sic ipsis Opificibus, & ipsis rotulis conuenit nomen Pentalargæ. Budæus vero *in leg. apud Labeonem, ff. de præscript. verb.* vbi fit mentio de vascularijs, dicit, quod inter Artifices sunt Vascularij, Cælatores, Inauratores, & Bractearij, id est, qui aurum malleis tusum, & ad quamuis tenuitatem ductū de rebus inaurandis inducunt: & ita tenuissimas laminas ex auro, argento, vel alio metallo faciunt. Et, vt ait Pyrr. non debet legi, Pentalargæ, sed Pentalurgi. Petalem enim bractea, seu folium de bracteis dicitur.

TRigesimaquinta consideratio: Inter plures Artifices eiusdem artificij præferuntur illi, qui sunt Artifices Principum, cum dicantur habere dignitatem, vt habetur de coquo Principis, qui dicitur Artifex, ita quod venit instituto faciente mentionem de Artificib. vt dicit Franc. de Crema *in notabili suo 98. incip. statuto cauetur, vir. l. si quid venditor, §. fin. ff. de adil. ed.* Martial.

Non satis est ars sola coquo seruire palato,
Namque coquus domini debet habere gulam.

Et dicitur habere dignitatem, vt tenet Ludou. Rom. *si gal. suo 649.* Et etiam dicit eum habere artem, & officium, ratione, cuius officijs præfertur, *gl. in verbo, coquus, in l. legat. 3.* ita etiam tenet Fel. *in rubr. de offic. & potestate iudic. de lega. col. 2. vers. tribus modis.* Imo dicit Ioan. Andr. *in c. 1. de sagitta.* quod coquus delicatorum ciborum dicitur habere officium & artem, alleg. text. *in c. ne tales, de conse. dist. 5.* & de coquo Principis, qui habet officium, vide Iacobin. de S. Georg. *in l. 1. in pri. ff. de iurisd. omn. iud.*

TRigesimasexta consideratio: Inter plebeios præferendi sunt, qui habēt officium, & ideo, cum habere custodiam porcorum, & pascuorum sit officium, vel tenere stationem ad vendendum sal & oleum, dicatur officium; ideo videtur præferendi alijs. Sed quia huiusmodi officia sunt vilia, vt dicit Iaco. de S. Georg. *in l. 1. ff. de iurisdict. omn. iud.* ideo non præstant aliquam prælationem inter alios. Exemplifico aliter in habentibus officia in sua arte, & ministerio, vt in pluribus ciuitatibus regni, vbi sunt Magistri operum seu Architecti: In quo opere sunt Artifices, puta inter latomos in ciuitate Pictauiens. Est Magister operum in illa arte: & illud officium conceditur à Rege. & habet certa iura & priuilegia vltra alios eiusmodi Artifices; & de damnis, ruinis murorum, vel parietum, vel

quomodo de nouo construendi, solèt iudicare. Et dum studebam legibus in vniuersitate Pictauiens. Carolus Contant exercebat illud officium, cuius hospes eram, & compater fui leuando Bartbolomæum vnum ex filijs suis ex sacro fonte; & pro certo probus vir erat, multum expertus in sua arte, atque laudandus; & cum id officium haberet à Rege, hac ratione quandam dignitatem & præstantiam in sua arte habere videbatur. Et huiusmodi Magistros operum Rex creauit in vrbe Diuionensi.

TRigesimaseptima consideratio; Præmissis his generalibus, ad nouem particulares modos plebeiorum hic ante *in 2. consid.* expressos nostra se conuertit oratio. Et primo de primo modo, scilicet de Agricolis, laude & honore illorum, qualemcunq; bonorem mereantur inter plebeios; & licet videatur, quod nullum merentur. per tex. *in l. 1. & 50. colum. 2. C. de agricolis & cēsitis, lib. 11. & l. t. C. de agricolis & mar cip. dominicis, lib. eod.* vbi dicit Iacob. Rebuff. quod Agricultores, & Fossores vinearũ non debent eligi in Cõsules, vbi est copia aliorum sapiẽrum. Quoniam indecorum esset consulatui tales esse consules, nisi in defectum aliorum, vt ibi notatur, & per Luc. de Pen. *in l. 2. col. 3 C. de agricolis & censitis, eodem. lib. 11.* vbi scribit, ad quæ munera teneantur. Agricultura tamen est laudanda, quoniam (vt inquit Cicero *libro 1. Officiorum.*) omnium rerũ, ex quibus aliquid exquiritur, nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Ex libro vero de senectute sic ait: Venio ad voluptates Agricolarum. quibus ego incredibiliter delector, quæ nec vlla impediuntur senectute, & nihil ad sapientis vitam proxime videtur accedere: habet enim rationem cum terra: quæ nunquam recusat imperium, nec vnquam sine vsura reddit, quod accepit. Agroque ornato & bene culto nihil potest esse nec vsu vberius, nec specie ornatius: quo etiam satis est accommoda ad fugiendum odia ciuitatum. Vnde Terentius *in Eunucho*: Ex meo propinquo rure hoc capio commodi: neque agri, neque vrbis odium me vnquam percipit. Optimus etiã populus est, qui terræ cultiuus est: vt scribitur 7: *Politic.* & refert Luc. de Pen. *in rubr. Cod. de agricol. & censi. lib. 11.* Ample de laude rei rusticæ scribit Beroald. *in quadam oratione, quam fecit in enarratione Georgici carminis*, vbi ait post Varronem: vitæ hominum duæ sunt, rustica & vrbana, quæ quemadmodum loco distinctæ sunt, ita temporis interuallo separatæ. Longe enim antiquior rustica est: cum rura diu ante vrbes inuentas homines coluerint, & immenso annorum numero Agricolæ vrbanis antecellant, & merito. Cum diuina natura dederit agros, ars humana ædificauerit vrbes. Ipsam vero rusticam vitam eruditissimi diuiserunt in pastoriciam & agriculturã. Alia nempe scientia coloni est, & alia pastoris. Neq; idem sunt pastio & agricolatio. Quæ ab exiguis profecta primordijs ad id dignitatis processit, vt rustici vrbanis præponerentur: vt apud veteres Romanos rusticæ laudatissimę iudicarentur: vrbanæ vero ignominiosæ. Et apud antiquos Græcos illustrissimus quisq; pastor erat, ex quo alios polyarnas, alios polymelas, alios polybutas vocarunt, a multitudine videlicet agnorum, ouium, ac boum. Romani vero, cum virum bonum laudabant, eum bonum agricolam, bonumq; colonum appellabant Amplissime enim laudari existimabatur, qui ita laudabatur. In tanto denique honore, tantaque æstimatione apud priscos fuit ipsa rusticatio, vt Imperatores Romanos non puderet manibus triumphalibus colere agros, tractare semina, disponere arbusta, & eadem diligentia metiri arua, qua castra: & eadem cura exercere ligones & sarcula, qua gladios & pila. Ipsi proceres vrbis in agris morabantur, &, vt inquit Elegiarum scriptor:

Centum illi in prato sæpe senatus erat.

Et cum consilium publicum desiderabatur, à villis accersebantur in senatum, ex quo viatoribus nomen est inditum. Senatores, Ducesque in vrbem accersentibus, vt inquit Columella *in præfatione*. Aranti enim Cincinnato viator attulit dictaturam. Seranom inuenere serẽtem oblati honores. Portius Cato ille Censorius, & omnium bonarum artium Magister, agricolandi studiosissimus fuit; & villaticis voluptatibus inprimis oblectabatur. Inter alios quoque Abdolomino agrum colenti regimen Tyriorum vltro traditum est, & vltro oblata sunt regiæ maiestatis insignia. Praeterea nobilissimatũ familiarum non aliunde cognomina accepta sunt, quam à rebus rusticanis. Nam Fabij, Lentuli, Cicerones à leguminibus (quæ quisque optime sereret) cognominati sunt. Pisones à pinsendo nuncupati Multa quoque nomina habemus veterum Romanorum, partim à maiore, partim à minore pecore deducta. Nam Iunios Bubulcos, Statilios Tauros, Pomponios vitulos cognominauerunt: & Portij Catones, & Annij Capræ inde dicuntur, & Romanum populum à pastoribus esse ortum omnes prædicant.

Item, ex agricolis milites gignuntur strenuissimi: & optimi tyrones, ex robusta rusticorum iuuentute deligebantur. Firmiora etenim salubrioraq; sunt corpora eorum, qui sub dio artus roborant, fatisque versantur, quam qui in vrbibus intra consepta vmbrosa desides cunctantur. Et hinc est, quod Græci, Romanique templa Æsculapio, medicinæ Deo, extra vrbes ædificabãt. Quia videlicet credebant fidelius constantiusque illos valituros, qui in agris, quam qui in ciuitatibus habitarent. Hinc illa veterum Romanorum mascula proles agrestibus operibus exercitata, & sub dialibus durata laboribus bellicos tumultus, martiasq; exercitationes facile sustinuit, & aduersus externos hostes victrix exitit. Enimuero tempora illi ita partiebantur, vt nonis tantum, & idibus res vrbanas reuisitarent, reliquis septem diebus res rusticas exercerent. Vnde & nundinarum conuentus constituti. Præterea, cum mercatorum quæstus sit periculosus, & calamitosus: cum fœneratorum inhonestus & dedecorosus: cum opificum sordidus & illiberalis: sola est agricultura, ex qua quæstus stabilissimus honestissimusque consequitur, minimeque inuidiosus. Quam Aristoteles in Oeconomicis potissimam secundum naturam possessionum esse commemorat, in qua Catonis oraculum, vitam quæstuosissimam indicauit. Scropha vero pratis primatum bonitatis dedit, à quo antiqui prata parata nominauerunt. Hinc locupletes appellati loci, hoc est, agri pleni. Et ipsa pecunia ipsumque peculium à pecore nomen sortitur, quod in rusticatione quæstuosissimum est. Quod vnum diuitiarum genus apud veteres vsurpabatur. Nonnulli tamen volut pecuniam à nota pecudis esse appellatam, qua signatus fuit ex ære nummus à Seruio Tullio Rege Romanorum. Theseum quoque apud Græcos memoriæ proditum est, signasse nummum bouis nota, vt ad agricolationem Atticos prouocaret.

Quin etiam scriptores inclyti fortunatiorem, beatioremque rusticorum vitam, quam vrbicorum esse dixerunt. Et olim Delphicus Apollo Aglaum Psophidium dixit esse felicissimum, qui paruum quidem prædio-

prædiolum colebat; sed annuis victibus large sufficiens, ex quo nunquam egressus ferebatur. Et Diocletianus Imperator Imperio Imperatoriaque purpura depositis se contulit ad tranquillitatem rei rusticæ, illicque in quiete beatissima consenuit. Et Attalus Rex omissa regni administratione hortos fodere cœpit, & gramina seminare. Vnde non minus vere quam eleganter scripsit Virg.

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas! quibus ipsa procul discordibus armis,
Fundit humo victum facilem iustissima tellus.

Et idem.

Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes,
Flumina amem, sylvasque inglorius:

Et ab Horatio dicitur:

Beatus ille qui procul negotiis,
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fœnore. Hæc Beroaldus.

Blondus vero de Roma triumphante, *li.*8. de dignitate agriculturæ scribit: & etiam diuidit eam in rusticam & vrbanam, & inibi dicit. Proxime ad literas & doctrinam accessit priscorum delectatio agriculturæ, quam tamen primam posuit Varro, tantum ei tribuendo, vt longitudinem vitæ hominum maiorem fuisse dicat: quo tempore ex solo agriculturæ fructu viuebatur: ea quam posteræ habuerunt ætates delitiis vitæ. Itaque & plura de dignitate idem Varro edocet, & origine agriculturæ, quæ recenset ibi Blondus, & fere omnino sub eisdem verbis, vt scripsit Beroaldus. Idem Blondus tres agriculturæ partes ostendit. Nempe agri seminarij, curæ, vna pecuariorum, & pastionis secunda, & tertia villarum. Et, vt dicit Franciscus Patritius *de inst. reipubl. lib.*3. *titul.* 2. Nisi nos ipsos nimium amamus, nobisque ipsis eblandiri volumus, & mollitiem quandam muliebrem sequi, agricultura sola est, cui & ingenio excellentes viri manus admouere debeant: tum propter necessitatem; cum sine ea neutiquam viuere possumus: tum etiam quod quæstum nobis honestissimum, & sine fallacia ac mendacio præbet: ita quod opus agriculturæ est ad vitam humanam vtile & necessarium: vt enim dicitur *Prouerbiorum* 28. Qui operatur terram suam, replebitur panibus. Et ibi scribitur: Egestatem operata est manus remissa, scilicet ad laborandum. Et *Ecclesiast.* 7. inquit sapiens: non oderis laboriosa opera & rusticitatem creatam ab Altissimo. Nam Deus eam instituit. Dicitur enim *Genes.*3. Et misit Dominus Adam de paradiso voluptatis, vt operaretur terram, de qua sumptus est: & post diluuium, vt habetur *Gen.* 9. Noe vir agricola cœpit exercere terram, & plantauit vineam, vt vinum colligeret, quod prius ignorabatur, vt etiam scribit Anton. Florentinus *in tertia parte suæ summæ. tit.*8. *c.* 4. §. 12. vbi etiam vide de fraudibus agricolarum, cum sit extra propositum. Propterea, cum agricultura sit ad vitam humanam vtilis & necessaria, agricolę multum sunt supportandi & confouendi: ita quod tempore agriculturę nullo pacto debent molestari, *l. colonos nunquam. Cod. de agricolis & censitis, lib.*11. & ab oneribus publicis eximendi, vt dicit Lucas de Pen. *in l.* 1. *C. eod.* Cum perutiles sint Reipub. vnde Plutarchus ad Traianum Imperatorem, pedibus solo iugiter inhærentibus agricolæ captantur, quibus captis, prouidentia tanto magis necessaria est, quo plura inueniunt offendicula, dum in obsequio corporis in terra gradiuntur. Eisque iustius tegomentorum debetur suffragium, qui totius corporis erigunt, sustinent, promouentque molem: pedum adminicula robustissimo corpore tolle, suis viribus non procedet: sed aut turpiter, inutiliter, inhonesteque manibus repet, aut brutorum animalium ope mouebitur. Ex his sequitur, quod nimium fouendi sunt rustici. Nam & ipsis propter culturam agrorum nonnulla specialia contra iuris rationem constituuntur, vt *l. fin. C. de seruit. & l. fin.* §. *item Sabinus ff. de aqu. plu. arc.* vt inquit Luc. de Pen. *in d. l.* 1. Sed maiora specialia, & priuilegia agricolis conceduntur. Non enim pro quocunque munere etiam tempore guerræ turbari deberent, vt dictum est & comprobatum; ne ab agricultura reuocentur aut diuertantur, facit *l.* 1. *ff. de signo tOtun.* Quod si fiat, destruitur, aut saltem minuitur annonæ præbitio in detrimentum boni publici, pro quo conseruando singulari gaudent agricultores priuilegio, & immunitate. Quia licet videmus ante felicem ambolam, seu exercitum Regis nauem Ecclesiæ, & minus cuilibet alterius pro transuehendo exercitum non excusari, *l. iubemus nullam. C. de sacrosanctis eccles. & leg. iubemus Cod. de nauibus non excus. lib.*11. Attamen instrumenta agriculturæ pro bello occupari non debent, & minus persona eorum ab agricultura diuerti, ne publica impediatur vtilitas, quæ in præbitione annonæ consistit, & sine qua mundus viuere non potest, sed irrationabiliter periret, vt text. & Doctor. *in l.* 1. *C. de agricolis & censitis. lib.*12. Idcirco G. Benedict. *in repet. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam, num.*93. *extra de testament.* exclamat contra Principes tyrannos, qui nedum tempore necessarij belli agricultores eorumque animalia occupant & agros segetibus vastant, sed etiam belli occasionem quærunt, vt omnia etiam subditorum suorum, quos protegere tenentur, penitus consumant & destruant, qui si iuri positiuo hoc prohibenti obedire nolint, quo talia prohibentur, imo menti humanæ ab initio naturaliter insitum, ipsos Agricolas etiam ob publicam belli gerendi vtilitatem, non esse occupandos, nec molestandos: saltem veterum gentilium annales reuoluant, qui Agricolas omnino in libertate agrorum colendorum tuebantur, nedum in suo, sed etiam in suorum hostium regno, contra quos bellabant. Vnde Diodorus Siculus *lib.*3 Indorum ante bellum Troianum gesta narrans verera, confert, inquit, ad Indorum fertilitatem consuetudo, quæ in bellis seruatur. Nam apud cæteras gentes, scilicet, tyrannico more viuentes hostes bellorum tempore regiones spoliāt vastantque, neque agros coli sinunt. Apud Indos vero belli tempestate in campis opus rusticum exercent, absque cura Agricolæ, procul ab omni discrimine belli: hostes in prælijs mutua cæde grassantur, Agricolis nulla in re nocent: sed intactos relinquunt, tanquam communis vtilitatis ministros, neque vero hostium agros vrunt, nec cædunt arbores. Et idem septem tribus Indorum describens: Secunda, inquit, tribus est Agricolarum, qui multitudine superantes alios à bello reliquoque opere liberi solis agris colendis tempus impertiunt, nullus hostis lacessit, neque spoliat.: sed existimans eos in communi vtilitate versari, ab omni iniuria abstinet, ita soluti metu Agricolæ terram libere colentes, rerum afferunt vbertatem.

Pariter Nebuzardam Princeps militiæ Nabuchodonosor capto Rege Sedechia, eiusque filiis in patris conspectu trucidatis, ac eo excæcato, vincto & compeditato, quibuscunque occisis, ciuitate & templo demum spoliatis, & in terram prostratis, crudelis super omnem sæuitatem, de pauperibus terræ vinitores reliquit, & agricolas in pace pro futura communi

vtilitate;vt habetur *Ierem.c.vlt.* Iusta igitur ratione oportunoque fauore sunt agricolæ humaniter tractandi,& ab his publicis enmultuationibus eximendi propter bonum Reipublicę.

Habent & alia priuilegia agricolæ vltra immunitates prætactas.

Primo quod non obest ei,si intra præfixum tempus non petiit bonorum possessionem pro consequenda hæreditate alicuius sui parentis,vel proximi, *l.pen.C. qui admit.ad bon.possess.poss.*

Secundo: in corruptione albi Prætoris, vbi non ita puniuntur sicut alij, *l.si quis id,quod,§.in seruos.ibi,vel rusticitatem,ff.de iurisd.om.iud.*quod quomodo intelligendum sit,& de pluribus limitationibus ad hoc, vide ibi per dom.meum Ias.*in 7.col.& in l.fin.C.de iur. & fact.ign.& in l.qui admitti.*

Tertio:si vocatus in ius non iuit, *l.2. §.1. ff.si quis in ius vocatus non ierit.*

Quarto:in vsura bladi mutuati,vel pecunię mutuatæ agricolis, à quibus non potest recipi nisi octaua pro modio,& silia pro solido.Nec potest creditor retinere pignori terram,boues vel aratra eius,*in Auth. ad hoc.ex in Corpore vnde sumitur. C.de vsuris.* Et de hoc etiam est ordinatio regia Caroli VIII. de qua meminit G.Bened.*in loco ante alleg.* ita quod,vt ibi dicit, etiam illa ordinatio regia est intelligenda pro debito fiscali, ita quod huic priuilegio etiam rusticus & agricola renunciare non potest.

Quinto:in testamentorum confectione, in quibus sufficiunt quinque testes,*l.si.C.de testa.* & ibi d.meus Ias.de huiusmodi priuileg.

Sexto: in opponendo exceptionem peremptoriam post sententiam, sicut opponit miles, vt not.*in l.1.C. de iur.& fact.ign.*quod an sit verum, vide dom.meum Ias.*ibi 2.col.*

Septimo: boues & aratra, & alia ad agriculturam pertinentia, capi non possunt pro executione, vel pignore,*l.executores.& l.seq.in Auth.ibi posita.ex in corpore vnde sumitur.Cod.qui res pignori oblig.possunt,vel non.*imo dicit textus *in dict. Auth.*quæ incip. *agricultores circa rusticam occupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi sunt in quacunque parte terrarum.; ita vt nullus inueniatur tam audax, vt personas,boues, & agrorum instrumenta,aut si quid aliud sit,quod ad agrorum operam rusticam pertineat,inuadere,aut capere, aut violenter auferre præsumat. Si quis autem huiusmodi statutum ausu temerario violare præsumpserit, in quadruplum ablata restituat, in infamia notam ipso iure incurrat, imperiali animaduersione nihilominus puniendus.*

Octauo: si rusticus seu agricola vendat rem in personas prohibitas, parcitur rusticitati, ne perdat pretium,sed sibi restituatur, *l.vnica. C.non licere habitat. metrocomiæ.li.*11. & not.gloss. *in l.quemadmodum. in verb.emptor.C.de agric.& cens.eod.lib.*

Nono:quia coloni &agricolæ dominorum tributariorum non possunt compelli soluere tributa pro dominis suis,*l.colonos.C.de agric.&censit.li.*11.Et ita dicit Ioan.de Plat.*in l.1.C.eo.tit.*vbi ait ipsos debere insistere agriculturæ,& vacare,vt opera rustica in opere expleantur,*l.si merces.§.conductores.ff.locati.* ita,quod non possunt compelli,vt vadant in exercitum: cũ sint immunes ab ordinariis & extraordinariis:imo,vt dicit, ab officia publica etiam volentes vocati non debent,quod intellige tempore,quo vacant,scil.tempore seminum,messium & vindemiarum,vel etiam tempore,quo vacant in præparamentis: quoniam eadem priuilegia dantur se præparanti ad actum, sicut illi, qui est in actu,*l.qui mittuntur.§.pen.ff.quibus ex cau. maior.*Eo etiam,quia fructus videntur colligi tẽpore, quo aratur,& terra præparatur ad futura semina,*l.diuortio,§.nõ solũ,ff.sol.matr.*& quomodo præparamẽta itẽ iudicẽtur,sicut actus,dom.meus Iason.*in l.si pecuniam.ff.de cond. ob cau.* Et hæc nouem priuilegia ponit post Luc.& Ioan.de Plat. Ioan. de Montelono ciuis noster *in suo promptuario iuris,in ver. agricola,*vbi & alia duo addidit.

Decimo: quia rusticitas dicitur patiens & quieta, ex quo in dubio est præsumptio pro rusticis, quod non sunt autores rixarum, sed innocentes & quieti, Et alibi dicit gl.*in verb.coloni. in §. item Seruiana. Instit.de actionibus.* quod sancta rusticitas omnia palam habet. Etiam sancta rusticitas solum sibi prodest, vt ait text.*in c.sancta.2.quæst.7.*& hoc cum simpliciter & pie viuit,vt ibi gloss. inquit, & ita refert Albericus in *l.vtilitatione.C.de defensor. ciui.* vbi scribitur inter alia priuilegium, quod semper causas eorum debet defensor ciuitatum cognoscere, & hic ante *in 5.considerat.*dictum est,*vers.item defensor ciuitatis.* Et ibi Albericus quædam alia priuilegia ex supra positis describit.

Vndecimo, habet hoc priuilegium agricultura: quod si res fuerit sterilis,&ad culturam redacta,quod fieri non potuit sine labore &expensis:tunc dominus minus potest prætendere deceptionem, secundum quod videtur facere decisio Barto. *in l.1.de omni agro deserto.li.* 11. ita quod si colonus rem sterilem ad culturam reducat, de temporali facit perpetuam, etiamsi alias esset prohibita alienari, *cap. ad aures,de reb.eccles.non alienan.* Nec eidem potest augeri pensio aut census, ita per plures optimas decisiones tenet Guil. Benedict.*in d.sua repet. c.Raynu.in verb.& vxorem nomine Adelasiam.num.983.extra de testam.* Et plura alia in laudem & dignitatem agriculturæ Beroaldus,& Fr. Patritius *in locis ante allegatis*, accumularunt. Et vt ante *ista par. in 3. consider.* dictum est. Hæc species artis mechanicæ,seu hic modus plebeiorum consistit in quatuor, scilicet in agrorum seu arborum seminatione:aut satione, in nemorum seu arborum cõcisione,vt in vineis,oliuetis,& pomeriis,& in pascuis seu pratis parandis, & in hortis, & rosariis cultiuandis. Sed quod istorum sit vtilius,an cultiuare terram, an vites,an prata.Columella *in suo opere agricolationis lib. 4.cap.3.*concludit, nihil magis rusticis conuenire, quam vitem colere, vt ibi ad partes arguit, de quo infra *seq.part.in 84.consid.*dixi.

Aduerte tamen; quod fodere herbam, vel lapides non est ars,glos.*in l.lex quæ tutores.in verb.labore suo. C.de administr.tu.*Ludou.Romanus *singulari suo 649.* Sed enim ars huiusmodi, seu hic modus plebeiorum sit magis necessaria, seu magis necessarius ad vitæ humanæ necessitatem:ideo cæteris est præferendus, hac ratione; & etiam ea: quia inuentus ante alios modos, scilicet per Adam, vt ante dixi, & post diluuium cœpit Noe vir agricola exercere terram, & plantauit vineam. *Gen.* 9. (Attamen quasi sordidus quæstus habetur agricultura, & ludibrio habetur: ideo licet sint in aliquibus priuilegiati;non tamẽ honorandi,nec cęteris hodie apud nos præferendi ex communi vsu,qui præfertur propriæ dispositioni & determinationi.) Imo,non solum ab Adam: quoniam,vt dicitur *Gen.*2. Plantauerat autem Dominus Deus paradisum voluptatis à principio,in quo posuit hominem,quem formauerat, produxitq; Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue. Ex quo patet illud, quod fuit primo necessarium pro

vita

vita humana, fuit cultura, quod Deus nobis ostendit, cum à principio talia fecerit, quod plus est. Christus Patrem suum agricolam vocat, vt scribitur *Io.* 15. Ego sum (ait Christus) vitis vera, & Pater meus agricola est. Huc adde, quod pastores & custodes animalium fuerunt honorati apud antiquos, vt de caprariis legimus, qui apud Mendesios populos maximo afficiuntur honore, vt refert Textor *in sua officina. c. animalia diuersa, vers. capra*. Etiam pastoribus primo anouncia. tus fuit aduentus Domini, vt scribitur *Luc.* 2. Et suarij seu porcarij ciuitatum sunt priuilegiati, vt habetur *in tit. de suariis. lib.* 11. C.

Trigesimaoctaua consideratio; Qui circa maiora & digniora versantur, honestiores dici debēt, & qui circa necessarias artes versantur, magis laudandi sunt & honorandi iis, qui circa voluptarias & inhonestas: cum multo magis propter necessitatem prosint Reipublicæ, quam alij: ideo cum aurum sit excellentius omnibus rebus, quæ sunt in mundo, vt ample disputauit Matthæus Vegius *in suo tractat. de sole, terra, & auro*, & vt dixi *in seq. part. in* 95. *consid.* Quapropter, qui circa aurum versantur, digniores sunt, ac aliis præferri debent in ciuitate inter plebeios artifices, vbi solum sunt artifices auri, vt sunt hi, quos communiter vocamus argentarios seu aurifabros; & hic tantum loquor de artificibus non habentibus officium circa administrationem metallorum: quoniam de his alibi dixi. Et absque dubio (vt paucis absoluam) sicut aurum inter omnes res mundi excellit, saltem inter metalla; ita inter omnes plebeios metallarios Artifices Aurifabri præferendi sunt. Inter quos numerantur Vascularij, qui vasa conficiunt Aurea & Argentea; Cælatores, Inauratores, & Bractearij, qui aurum malleis rusum, & ad quamuis tenuitatem ductile rebus inaurandis deducunt, vt dicit Budæus *in leg. apud Labeonem. ff. de præscript. ver.* vbi tex. facit mentionem de Vasculariis, de quibus hic ante *in* 34. *consid. in verb. Aurifices, & in verb. Bractearij*.

Si vero inspiciamus initium artificum metallorum; alij erunt artifices, qui illis præferentur, vt sunt pelliones, seu pellipatij, qui lana vtuntur: de quibus *infra ista parte. in* 41. *consideratione*. qui primo fuerunt instituti, & à Deo; quia scribitur *Gen.* 3. Deus, cum eiecisset Adam & Euam ex paradiso terrestri, fecit eis vestes pelliceas. Tubalcayn vero fuit optimus mallearor & faber in cuncta opera æris & ferri, vt habetur *Gen.* 3. & sic artificium ex lana fuit primo factum, & per ipsum Deum.

Post aurifabros non videtur esse ordo inter metallarios, nisi prout communis vsus inter eos assignat, aut quod aliqui faciunt dignius aut excellentius artificium, quoniam, vt habetur *in additione super gloss. in verb. ex multis rerum argumentis, in §. cūque in proœm. Instu.* ex communi prouerbio, *Opus laudat magistrum*, dicit text. & Iacob. Rebuff. per illum text. *in l.* 1. *C. de fabricensibus, lib.* 11. quod materia ferri dicitur nobilis. Aut quod vnus maiorem experientiam habet, quam alius. Aut quod sit felicior, vt de his qualitatibus ante *in nona parte* dixi, vbi scripsi, milites esse laudandos ex maiori experientia, ex maiori felicitate & fortuna, & ex pluribus aliis, quæ etiam prosunt artificibus, maxime quantum ad maiorem experientiam. Et hoc dico: quoniam inter eos artifices cuiusque artis magna seu lata est differentia, vt est tex. *in l. inter omnes artifices longa est differentia. ff. de solutio.*

Et inter metallarios, qui sint præferendi, & qui sint digniores, an extrahentes materiam, an formam ei dantes. De extrahentibus materiam sunt textus *in tubro & nigro, & metallarius, libr.* 11. *C.* & tales nullam habent dignitatem, sed fabricenses, de quibus est titulus *de fabricensibus. eod. lib. C.* in multis honorātur & priuilegiantur, vt *in l. iure prouisum est. & in l. eos, qui. & in l. fin. C. eod. titul. de fabricens.* sed hoc est quantum ad illos; quia quantum ad particulares; quoniam forma est dignior materia, ideo fabricenses in omni specie metalli sunt digniores metallariis simplicibus. Etiam inter istos præferuntur, qui dicuntur cælatores, seu sculptores, & fuerunt plures, qui in argento cælando claruerunt, quos refert Textor *in sua officina, cap. sculptores, cælatores statuarij & marmorarij*. Et sunt propterea illi, qui argentarij apud nos dicuntur; & quāto magis sunt in eorum arte experti; tanto magis aliis præferuntur, & plures artifices & fabros enumerat & laudat Textor *in sua officina in c. fabri & alij artifices*, qui præ ceteris laudantur ab antiquis scriptoribus; propter excellentia opera ab eis facta: etiam Plinius *libr.* 34. *c.* 8. ponit nobilitates operum ex ære.

Trigesimanona consideratio; Inter artifices præferuntur Librarij, & Impressores, seu Chalcographi, aut Bibliothecarij; quoniam, vt ait Polydorus Virgil. *de inu. inuentoribus rerum, lib.* 2. *c.* 7. Cum indies magis magisque hominum ingenia sola librorum commoditate vigeant, & ad capessendas disciplinarum liberalium artes, facilius omnes alliciantur, ipsaque literarum studia mirum in modum vbique floreant, piaculum hercle se fecisse duceret, si tale inuentum silentio præteriret. Cum etiam, vt ait Hieron. ad Marcellam, huiusmodi scriptorum libri, ingeniorum effigies, & vera, & æterna monumenta sint. Vnde Agesilaus, teste Plutarcho, cum bene multi vellent sui corporis simulachrum gratis effingere, nunquam id fieri passus, est, animi tantum monuméta posteris relinquere studens. Illud enim sculptorum, hoc suum. Illud diuitum, hoc bonorum esse opus ducebat: & plene scribit Philip. Beroal. *de inuentoribus literarum*. Et inuentores literarum summopere laudat in oratione habita in enarratione Iuuenalis atque Salustij, & etiam scripsit *in d. c.* 7. ipse Polyd. de iis qui libros ediderunt, & cōposuerunt, & qui Bibliothecas habuerunt, & primo fecerunt, de quibus *in seq. part. in* 73. *consider.* dictum est, vbi posuit de excellentioribus Bibliothecis: & tandem dicit, quod fuit hoc magnum mortalibus munus, quod plures libros scripserunt; sed nequaquam conferendum huic, quod à pauco tempore repertum est in nouo scribendi, seu potius imprimendi genere. Tantum enim vno die ab vno homine literarum imprimitur, quantum vix toto anno à pluribus scribi posset. Vnde adeo disciplinarum omnium magna librorum copia ad nos manauit, vt nullum amplius superfuturum sit opus, quod ab homine quamuis egeno desiderari possit. Illud super addit, quod authores quoque plurimos, tam Græcos, quam Latinos, ab omni prorsus interitus periculo vindicauit. Quare, inquit, tantæ rei author non est sua laude fraudandus, præsertim vt posteri sciant, cui diuinum beneficium acceptum referre debeant. Itaque Ioannes Guthembergius natione Teutonicus, equestri vir dignitate (vt ab eius conterraneis accepi) primus omnium in ciuitate Germaniæ (quam Moguntiam vocant) hanc imprimendarum literarum artem excogitauit, primumque ibi ea exerceri cœpit. Non minori industria repertō ab eodem, vt fertur, authore, nouo atramenti genere, quo nunc impressores tantum vtuntur. Vnde Beroaldus in laudem Germaniæ inter plures versus hos lusit:

O Germania muneris repertrix,
Quo nil vtilius dedit vetustas,
Libros scribere qua doces premendo!

Decimosexto deinde anno, qui fuit salotis humanæ 1458. quidam nomine Conradus, homo itidem Germanus Romam primo attulit, quam deinde Nicolaus Ienson Gallicus, primus mirum in modum illustrauit, quæ passim hoc tempore per totum fere terratom orbem floret. Cum ergo ex prædictis constet, eos esse vtiles Reipublicæ, propter vtilitatem illius artis sunt laudandi artifices, qui etiam inter sculptores poni possunt, de quibus dictum est *in praeed. consid.*

QVadragesima considerario; An Alchymistæ sint connumerandi inter metallarios, sic quod inter Artifices laudari possint, & si aliquam laudem ex artificio eorum consequi valeant:& sic incidenter quæro, an alchymia sit prohibita, & sic an eam exercentes peccent.

Et videtur, quod sic; quia vna species trausmutatur in aliam. Cum plumbum efficiatur argentum, vel æs aurum; sed citra Deum nemo potest vnam speciem in aliam transmutare, *c. Episcopi, §. quisquis ergo 26. quæst.* 5. & etiam, quoniam, vt videtur communiter, nullus est, qui habeat veram huiusmodi artem, vt docet experientia, & de ipsis dicitur a. *ad Timoth.* 3. *& in c. nec mirum. §. aruspicina, 16. quæst.* 5 semper addiscentes, nunquam ad veritatis scientiam peruenientes. Et si aliqui aliquando quid fecerint, non tamen reperitur, quod sit verum aurum, vel verum argentum, sed sophisticatum, nec habet veritatem cum auro, vel argento, sed solum appareotiam. Et si contingat aliquando fieri apparenter verum (quod tamen raro fit) cum tam magnis expensis, qood est damnosum; & sic tale exercitium est contra vtilitatem publicam, vt dicit Angelus de Clauasio *in sua summa, in verb. Alchymia.*

Ioannes tamen Andreas *in addit. ad Specul. in tit. de crimine falsi.* commendat Alchymistas, qui ex magisterio suæ artis, siue magica, vt inquit, siue alia arte reprobata, de vili metallo faciont pretiosum. Nec hoc faciendo dicuntur motare vnam speciem in aliam diuersam, sed vnam metalli speciem faciunt meliorem, vt de stanno vel ære faciũt argentum vel aurum. Procedunt enim omnia metalla ex sulphure & argento viuo. Habet enim argentum venarum suarum principia, vt dicit gloss. 1. *in c. ferrum. 50. distinct.* sed vbi est melior influentia astrotum, ibi producitur metallum pretiosius. Vnde per iofluentiam astrorum cum herbis & lapidibus, quibus insunt multæ virtutes, potest naturaliter vna species metalli conuerti in aliam speciem magis pretiosam, vt tenet Panorm. *in cap. 2. de sortileg.* Cum ergo ars imitetur naturam, in hoc inquantum potest, vidcotur bene agere Alchymistæ, si per virtutem herbarum, lapidum, vel aliorum elementorum, vnum vile metallum in pretiosius reducant; cum ambo fuerint eiusdem speciei & principij, scilicet ex ipsis sulphure & argento viuo. Insunt enim rebus corporeis per omnia elementa quædam seminariæ rationes occultæ, quibus cum data fuerit opportunitas temporalis atque casualis, protumpunt in species debitas suis modis & finibus, vt dicit textus *in d. cap. nec mirum. §. aruspicina, circa fin.* Ex quibus etiam Oldr. *in consil. suo* 69. approbat, & laudat Alchymistas, quos etiam laudarem, si semel intellexissem aliquos ad veritatem artis peruenisse, sed potius consulerem cum Ioan. de Plat. *in leg. vnica. Cod. de argenti pretio, quod thesauris infertur. lib.* 10. ab huiusmodi artificio abstinendum, eo; quia non est scientia pietatis, & in eo sunt multæ deceptiones. Et de isto videatur etiam Andr. de Isern. *in c. quæ sint regalia, in vsibus feudor.* & Surgetus *in suo compendio militaris disciplinæ*, vbi eos reprobar. Et licet Arnaldus de Villanooa se iactauerit, fecisse virgas aureas ex huiusmodi artificio, quas omni probationi & experimento submittebat: credo tamen hanc artem esse apud humanom genus deperditam cum arte fundendi lapides, & ter refundendi aurum, Ioan. XXII. *in extrauaganti*, quæ incip. *spondent*, etiam hanc artem reprobauit.

QVadragesimaprima consideratio sit de artificiis lanificiorum, qui sunt necessarij in vita humana. Vnde dicitur *Prouerb.* 31. Quæsiuit lanam & linum, & operata est consilio manuum soarum. Et sequitur: Stragulatam vestem fecit sibi. Et ista ars lanificum continet operationes nendi, consuendi, retorquendi, & quæ fiunt manu, acu, fuso, pectine, subula, calamistro, girgillo, alabro. In super continet vsum floccorum, filtrorum, sagorum, sagmarum, fanium, matularum, & sportarum ex staminibus vel viminibus. Et sunt in quadruplici differentia; quidam ex lana, quidam ex serico, quidam ex pellibus, quidam vero ex lino seu conope, vel ex pilo, & suberis. Et inter illos, qui digniore vtuntur materia, videntur præferendi aliis, vt sunt illi, qoi vtuntur serico; cum sit dignius lino, conope, vel pellibus, vt *in sequenti parte, in 96. consid.* tactum est. Ideo artifices serici seu sericarij digniores videntur. Sed videtur inter istos (imo inter omnes artifices lanificiorum) pelliones seu pellipatios (qui faciunt vestes ex pellibus) esse præferendos cæteris; tum quia fuit primum artificium factum etiam à Deo ipso Optimo Maximo, cum scribitur *Gen.* 3 Deus fecit Adæ & Euæ (eos extra paradisum terrestrem eiiciendo) vestes seu tunicas pelliceas, vt ante *hac part. in 38. consid.* dictum est, & recenset Bernard. de Bull. *in 2. parte sui Rosarij, sermon. 19. in 2. par. in litera S. serm. 32. in litera X.*

Contra tamen nituntur & instant architectores, dicentes, Deum prius exercuisse architecturam, creádo cœlum & terram in principio, *Gen.* 1. Et agricolæ dicunt Deum exercuisse agriculturam in horto deliciarum, scilicet in paradiso terrestri, ibi creando & plantando arbores & fructus pro homine, à quo Adam & Euam emisit propter eorum peccatum, & eos eiiciendo, fecit eis vestes pelliceas. Ex quo & architecturam & agricolturam primo fecit, docuit & exercuit. Fuerat etiam statuarius; quia fecerat & formauerat hominem ad imaginem & similitudinem suam, antequam fecisset eis vestes pelliceas, vt scribitur *Gen. 1. & 2.*

Inter hos artifices lanificiorum sunt etiam tinctores lanarum & paanorum, de quibus habetur per Bart. Anglic. *in suo lib. de proprietatibus rerum lib. 29. in tractatu de coloribus, in fine.* Sed an tales potius debeant cum artificibus pictoræ, quam lanificij poni, dicam infra. Ex quo videtur, pictores lanificis esse præponendos, propter picturæ excellentiam & colorum, qui post metalla auri & argenti digniores res esse censentur, quæ ponantur in armis, vt ante *in 1. part. in 60. conclus. & pluribus aliis sequentib. 38. consid.* dictum est, *& in seq. part. in 93. consid.*

Sed quicquid sit, si tioctores lanarum inter lanificos computentur, credo illos noo esse præferendos, illis,

illis,qui pannum faciunt cum lana,& pannus non accedat tinctuæ,sed tinctura lanæ aut panno: & sic cū materia prima sit dignior & maior, quam illud,quod illi adiungitur per tincturam: ideo maior erit ille, qui pannum facit,quam qui intingit, seu inficit,vt est tex. *in l.sed si ex meis,& l.quacunque.in fin.ff. de acq.rer.do. & §.cum ex aliena.in gl.ab aliquo. Instit. de rer. diuis.&* tex magis ad literam, *in §.si tamen alienam purpuram vestimento suo intexui; licet pretiosior sit purpura accessionis vice,cedit vestimento,Inst.eo.de rer. diuis.* Ideo tanquam accessorium non est maius principali,ex quo tinctores accessorij ad lanificos & pannificos nō sunt maiores illis: imo tanquam accessorij sunt illis præferendi lanifici & pannifici.

Contrarium tamen tenet Iacob. Rebuffi *in l.qui aliquem.C.de muneleg.lib.11.* vbi dicit, quod tincturarij Montispessulani præferuntur in sedibus textoribus & cānabasseriis: cum habeant dignius officium,*per § si quis in aliena.Instit.de rerum diuis.* In artificiis vero,in quibus ferruminatio est maior materia, tunc materia artificio & ferruminationi accedit; & hoc casu nimis pretiosum cedit pretiosiori, sicut videmus in metallariis. Nam quod factum est ex ferro, non denominatur ab illo,qui primo ferrum fecit,sed ab illo, qui ferruminauit. Sic etiam in aurifibris,res aurifica facta per aurifabrum, non est illius,qui fecit aurum,sed illi,qui composuit,& ab eo denominatur,& illius est, licet aurum sit alterius, quando forma est mutata, quod non possit reduci ad priorem statum, in quo erat,*dict. §.cum ex aliena. vbi Doctores.* Et hoc etiam,quia maior & potentior est forma, quam materia: quia forma dat esse rei, & conseruat eam in esse, *l.Iulianus. §.quæsitum. ff.ad exhibend.* Et esse & forma conuertuntur,gloss *in cap.in ciuitate. extra de vsuris.*& dominus meus Iason *l.4 §.cato ff.de verb.obl.* Ideo concluditur,quod omnes artifices dantes formam materiæ, & illam specificantes, tanquam digniores, præferuntur illis,qui faciunt materiam,notatur *in iuribus ante allegatis.*

Intellige tamen prædicta, etiam quando tales artifices faciunt, & specificant materias in opus necessarium & honestum;quoniam tales,& propter necessitatem vitæ humanæ(quæ præferenda est)& honestatem, quæ etiam summe commendanda est, vt *in sequent.part.in 36. consid. in princip.* præferendi sunt illis, qui faciunt opus voluptarium, seu res voluptati tantum hominis deseruientes. Vnde facientes pannos necessarios ad vitam hominis, vtpote, ad vestiendum homines, qui necessario vestiri debent ad arcendum frigus, nuditatem tegendam; lasciuiam prouocantem; & decentem ornatum personæ,vt dicit Ant. Flor.*in 3. part.suæ summ.titul.8.cap.4.§.2.* sunt præponendi illis, qui faciunt sericum, qui serifici seu serarioli dicuntur. Et autore eodem *in d.loco.§.5.*& Bernar.de Bust. *in d. 2.part.ferm.32.in litera X.*licet hæc ars sit honorabilis in humana ciuilitate, tamen de se est illicita, cum deseruiat vanitati in multis, cum sericis vtantur hodie, & velutis & carmesiuis stipendiarij, & mulieres, non solum vxores Principum, Baronum, & militum; sed etiam mercatorum, artificum: quod est satis indecens,& magis secundum abusionem,quam consuetudinem locorum. Et in signum detestationis talis vanitatis,legitur *Luc.16.*quod diues epulo,qui induebatur purpura & bysso,sepultus est in inferno. Et quod dicitur *in c.quisquis.41.dist.* quod in iis debet quis se conformare moribus patriæ. Intelligitur tamen semper salua honestate & decentia. Ex quo ex dictis Florentini videretur, quod lanifici essent præferendi serificis seu sericariis.

Sed videtur contrarium esse astruendum, cum *in sequent.part.in 96 consid.* dixi,quod vestes pretiosæ, quę fiunt ex serico & auro , sunt vestes solis Principibus decentes, & quibus principes ex honestate vestiri debent: & solis Principibus conueniunt, vt ibi dictum est,& habetur *in rubro & nigro de vestibus oloberis,li. 11.C.* Ideo huiusmodi artifices in maiori dignitate constituti sunt, cum videantur esse artifices Principis,dixi *hic in 35.consid.* Ex quo etiam coquus Principis, cum dicatur dignitatem habere : vt dicit Romanus *singulari suo 649.* præferri debet cuicunque plebeo & artifici. Ideo multo magis serifici,qui sunt artifices Principis, quibus Princeps permittit sericum facere in solis gynæciariis, hoc est,locis secretis,vt ait text. *in l.1. Cod. de vestibus oloberis.* Et etiam dicit Bernard.de Bust. *in dict. sermon. 32.* quod ad serificos non spectat discernere, si velutum vel brocatum emat ad decentiam sui status, vel ad vanitatem, & excessum: dummodo iusto pretio vendant, & bona intentione, scilic.pro illis,pro quibus decenter est portandum, & sine fraude. Etiam, quoniam, vt communiter videmus, potius talia fiunt in honorem Dei pro ornamentis maiorum Ecclesiarum, quæ frequentius ex eis,quam ex lana, lino, aut conope fiunt. Ideo versantes circa hanc artem cæteris præferendi sint.

Ex prædictis idem inferendum est ad artifices tapetorum,quæ videntur tamen fieri ad ornatum & voluptatem in palatiis & domibus,quod dicit esse vetum, quoad inferiores, sed quoad Principis ornatum & honestatem,videntur necessarij. Cum ea,quæ sunt & tendunt ad honorem Principis, sint ita necessaria, sicut,si ad commodum:imo,quod plus est,comprehendantur in supellectili, vt habetur *in l. de tapetis. ff.de supe'lect.legat.* Ideo de his dicendum est, prout de sericis, cum videantur esse artifices eorum, quæ spectant ad Principes & magnates. Ideo cum digniora tractent, & nobiliora, seu pretiosiora, cæteris eorum arte, paritate data artificij, præponendi sunt ex ante dictis.

Inter hos etiam lanificios sunt textores,& lanarum & linorum,& conopis. Et vt maiorem experientiam & artem callent,sunt inter eos honorandi. Hi tamen, cum videantur dare formam & panno & telis,videntur præferri illis, qui præparant & lanas & linum,nec tales apud nos habentur in magna æstimatione. Imo etiam in pluribus , quando fit mentio de his in iure, reputantur & qualificantur pro seruis , vt scribitur *in l.Titia textores.ff.de legat.1.* ideo pro adiectis habentur.Videntur tamen tales aliis sub hoc artificio lanificiorum comprehensis præferendi, scil chordariis seu scenofactoriis. Nam Scenufactorij dicuntur, qui funes seu chordas faciunt,in quibus comprehenduntur, qui faciunt funes ad venandum & piscandum. Et huius artis scenofactoriæ fuit Paul. Apostolus, vt refert Ant.Flor.*in suis historiis,par.1.tit.6.c.5.* Et mirot,quomodo Paulus fuerit huius artis artifex , cum esset ciuis Romanus,vt scribitur *Act.22.in fi.* Crederem forte, eum fecisse solum funes ad piscandum aut ad capiendum aues; non autem grossiora retia, quæ fiunt ad venandum.

Inter hos etiam sunt sutores , cum sutoris ars in vestimentis faciendis consistat, tam ex lana, quam panno serico aut lino. Et isti etiam dicuntur Sarcinatores,vel Cerdones,vt facit tex. *in l. sed si quacunque.§.si. ff.ad leg. Aquil. & l. item queritur. § si quis fernum.ff. locati.* Et sunt in multiplici differentia: sed omnes sub

vno nomine sutoris (vulgo *consturiers*) dicuntur. Et tales cum textoribus & pluribus aliis ante nominatis,habentur quasi pro fecibus vrbium , vt dicit Budæus. Adam tamen & Eua prius officium sutoris exercuerunt,vt hic ante *in 34.considerat. huius part.* dixi *in vers. brachary*. De pluribus, qui sub huiusmodi artificio lanificiorum comprehendi possunt : vide per Textorem in suis denominationibus à variis artium professionibus positis *in sua officina*.

Accedat huc,quod lanificiorum artifices debent celebrare festum S.Seueri,cum fuerit artifex lanificij,& in tali artificio existens,fuit assumptus in Archiepiscopum,vt est tex.*in c.statuimus.§.his omnibus authoritatib.61. distinct.*

Quadragesimasecunda consideratio sit de artificibus vacantibus circa ligna,quæ sunt sub arte architectoria,de qua ante *ista part.in 3.consid.* Et hæc consistit in cæmentaria,& carpentaria , & est ars necessaria vitæ humanę,pro domibus & habitationibus fiendis,quæ nos defendunt à pluuiis,& ventis, frigoribus,& caumatibus, vt quiescere valeat vnusquisque & secreta operari,quæ expedit, vt est testis Ant. Flo. *in 3.par.sua summæ.tit.8.c.4.§.8.* Et Bern.de Bust.*in 2.par.sui Rosary.serm.32.in 2.par.in lit.T.* vbi etiam dicit,quod Cayn fuit primus, qui hanc artem inuenit, ex qua condidit ciuitatem & domos, *Gen.4.* Et ante diluuium Noe fecit arcam de lignis læuigatis,&mansiunculas in ea bitumine liniens intrinsecus , & extrinsecus, vt scribitur *Gen.6.* Et egressus arcam Noe ædificauit altare Domino , *Gene.8.* Et post diluuium Nemroth; primus tyrannus ædificauit ciuitatem , vt scribitur *Gen.10.*

Et sicut metalla & lanificia sunt nobiliora lignis,vt ex deductis *in 3.consid.huius partis:* & *in seq.par.in 95.consid.* comprobari potest:ita etiam artifices metallorum & lanatum , artificibus lignorum præferendi sunt.Licet F.Patritius *lib.1.de instit. Resp.tit.9.* videatur præferre architecturam fabricæ , quam dicit non modo in pace ad vrbium ornamentum atque vtilitatem necessariam esse , verum in bello ad repugnandum oppugnandumque , prout eleganti stylo ibi describit.

Sed crederem,quod sicut forma dat esse rei , & est illa,quæ dat laudem artificio,cum opus laudet Magistrum , inter eos, qui in illa arte dant digniorem formam,& excellentiorem,sunt digniores, & præferendi:vt sunt,qui vulgo vocantur menusarij,cum digniorem,& elegantiorem dent formam lignis, essent præferendi carpentariis,qui grossiorem formam:pro carpentariis tamen faceret ratio ante adducta , quod ea per eos facta ad vitæ humanæ necessitatem fiunt;puta domus,& alia ædificia: quæ vero fiunt per menusarios , videntur fieri ad voluptatem saltem ac honestatem,quæ non est præferenda necessitati. Cum necessitas vitæ humanæ omnia vincat. Et omnes tales etiam dicuntur fabri lignorum. Vnde, vt dicit Ioann. Chrysost. *in ser. de Epiphania* , S.Ioseph sponsus gloriosæ Virginis,carpentarius lignorum fuit. Et faber pro omni ferri percussore ponitur. *l. 2. §. 1. ff. ad leg. Rhod.de iactu.* Et alias pro lignario accipitur,*l.ferri.§.fi.ff.de verb. & rer.signif.* Et etiam dicitur faber lignaminis.*l.2.§.vlt.ff.de eo,quod certo lo.gl.in §.certa.Insti.de rer.diuis.*vt supra *hac par.in 33.consi. vers.fabricarij*,dictum est.

Textor vero *in sua Offi.* multos scribit architectos, quos dicit fuisse nobiles,vt fuit Damocrates, qui Alexandriam metatus est,

Spinthatus Corinthius Delphicum templum construxit.

Cresiphon templum Dianæ Ephesiæ , vbi simulachrum ipsius Deæ virgineum fuerat. Vnde Plinius : Operi (inquit) præfuit Cresiphon architectus.

Meleagenes fanum Mineruæ Prienensis.
Theodorus Phocensis fecit Tholum Delphicum.
Philo Athenensis armamentarium Pyrei.
Hermogenes adem Doricam Iunonis Magnesia.
Sugilas Mausoleum Artemisia.
Zenodotus nobile pauimentum Pergami.
Hermodorus nomen est Architecti , qui obeliscum fecit.

Æmilius,Rholus & Theodorus,architecti fecerunt Labyrinthum Leminiom.

Valerius Hostiensis architectus fuit , qui theatrum Romæ texit.

Menesicles architectus Athenis arcem ædificauit.

Nicon pater fuit Galeni geometræ, & architecturæ peritissimus.

Apollodorus , Traiani forum,metodeum & gymnasium Romæ fabrefecit ; hunc interfecit Adrianus.

Et aliquos ex prædictis posuit F. Patritius *in li.1.de inst. Resp.tit.9.ante alleg.*

Quadragesimatertia consideratio ; Horum Artificum,qui circa lapides , vel cæmenta operantur, multiplex reperitur differentia;quia aliquando dicuntur cæmentarij, aliquando vero latomi. Et etiam status huius artificij exaltandus est, & existimandus secundum vtilitatem , quam affert in Republica , & secundum excellentiam artificiorum ex huiusmodi artificio prouenientium.Nam,vt dicit F.Patritius *lib.7. de Instit.Resp.tit. 6.* Lapidicidæ commoditatem , vel maximam habent:ex quibus quadrata saxa,&cæmentorum copiæ comparantur. Et præcipue,si molles lapides sunt aut mediocres. Nam duriores illi speciem potius præ se ferunt , quam vtilitatem : labore enim plurimo indigent,& diligenti impensa, vt *in seq.par. in 91.consid.* dictum est.

Inter hos tamen primos autumo esse Vitrarios,qui vitra conficiunt ex lapidibus , & isti fundunt lapides in fornace vi , & calore ignis , & est vnum mirabile. Ideo cæteris præponendi sunt,cum apud nos ex communi opinione patriæ pro nobilibus habeantur. Et talis communis opinio est potens ad causandum nobilitatem.& ante dixi *in 8. part.in 6.consider.* Etiam sunt immunes à muneribus personalibus.vt hic ante *in 38.consid.*

Sed cum sit hic quęstio de excellentia,quę procedit ex forma,quæ maior est quā illa,quę procedit ex materia:ideo infero, artifices marmoreos , & circa marmor artem exercentes,esse cęteris excellētiores, propter excellentias,& nobilitates ędificiorum,operum, & artificiorum,quæ fuerunt,& fiunt ex marmore potius quam ex aliis lapidibus,& ex iis Plin.*lib.36.naturalis histor.c. 5.* ponit 126. artifices in marmore,& ibi ait , hanc artem tanto vetustiorem esse , quam picturam , aut statuariam. Etiam Textor *in sua Officina.in cap.sculptores,calatores,statuarij, & marmorarij*, plus artifices marmorarios, quam alios laudat. Et etiam F.Patritius *lib.1. de institut. Respublica , titul.9.* inter architectores multum extollit marmorarios,pro quibus ad illos recurre , & inter hos artifices sculptores ma-

res maxime laudantur.

Dipenus vero, & Scyllis Cretenses, & Sicyonem se contulere, vbi fuit quondam præcipua omnium metallorum officina. Ibique sculpendo marmore primi omnium claruerunt. testis est Plin. *in d. loco, c. 4.* Qui vero inter hos excellentior sit iudicandus, Plin. *eo lib. c. 5.* dicit Phidiam clarissimum artificem nunquam satis laudatum. Is fuit Atheniensis sculptor, & minoribus simulachris sculpendis claruit. Idem fecit statuam Mineruæ ex auro, & ebore amplitudine 26. cubitorum. In cuius scuto cælauit prælium Amazonum, & Gigantomachiam, in soleis Lapitharum pugnam, & Centaurorum. Fabius Phidias (inquit) Diis, quam hominibus efficiendis melior, in ebore vero longe citra æmulum, vel si nihil nisi Mineruam Athenis, aut Olympium in Ælide Iouem fecisset. Mart. *lib. 3.*

Artis Phidiacæ toreuma clarum,
Pisces aspicis, adde aquam, natabunt.

Idem *lib. 6.*

Qui te Phidiaco formatam Iulia cælo,
Vel quis Palladis non putet artis opus:

Statius *lib. 2. Sylu.*

Phidiacæ rasore minus.

Lysippus Sicyonius adeo claruit sculptura, vt ab eo solo fingi voluerit Alexander, quemadmodum pingi à solo Apelle. Horatius:

Edicto cauit, ne quis se præter Apellem
Pingeret, aut alius Lysippo duceret æra.

Stroza pater.

Cedit Lysippus Phidiacusque labor.

Hunc Plinius ait fecisse ad 70. opera, quæ singula arti claritatem dari potuissent. Propertius:

Gloria Lysippo est animose fingere signa.

Sabellicus vero *in 10. libro suorum exemplorum* dicit, tres opifices fuisse summos. Et etiam dicit, Alexandrum suo edicto tribuisse tribus diuersarum artium principibus viris præclarum laudis testimonium, suum cuique in suo genere. Et inter cæteros, quod nullus alius præter Pyrgotelem imaginem suam sculperet, & de his sculptoribus, & statuariis, & laude illorum etiam scripsit F. Patritius *lib. 1. de inst. Reipublicæ titu. 10.* Etiam plures statuarij laudantur à Textore in loco præallegato post Plinium, ex notabilitate operum, quæ fecerunt tam ex marmore, & lapidibus, quam alia materia.

QVadragesimaquarta consideratio tractat de Artificibus, qui circa colores versantur, qui sunt in duplici differentia. Quidam sunt tinctores, de quibus ante *hac part. in 41. consid. versic. inter hos dictum est.* Alij vero sunt pictores, & de his hic scribitur: de excellentia vero colorum dicetur *in seq. part. in 94. consid. & supra in t. part. in 64. conclus. 38. considerationis.* vbi de armis narratur, quæ laudantur, distinguuntur, aut deprimuntur ex coloribus. Nunc solum est quæstio de excellentia pictorum. Nam ars pictorum versatur in omnibus tam lanis, quam linis, serico, argento, auro, & metallis, lignis, & lapidibus. In quibus solet causa voluptatis, honestatis, aut etiam lasciuiæ, adiungi pictura, quæ olim fuit in multo, & maximo honore, miraque æstimatione. Et, vt ait F. Patritius *de institutione Reipublica lib. 1. tit. 10.* Pictura eruditionem maximam præ se fert, & commercium cum Poetica, & oratoribus habet. Hic dicit Laurentius Valla *in proœm. suarum elegantiarum*, quod artes liberales proximæ sunt, ars pingendi, sculpendi, fingendi, architectandi. Sextus Empericus ex Symonidis Poetæ sententia, picturam dicit esse tacentem poësin. Poesin autem loquentem picturam. Et certe magni ingenij est, diuinam prope cognitionem attingit, varias animalium rerumque species sic mente concipere, vt penicillo, & variis coloribus adeò exprimantur, quasi in illis nihil præter spiritus desit. Et certe cum optimam picturam cernimus, id dicere possumus, quod Valerius Martialis de catella picta cecinit. Ipsam denique pone cum catella, aut vtramque putabis esse veram, aut vtranque putabis esse pictam. Legimus etiam bouem ad aspectum pictæ bouis mugisse, & pictis vuis nonnullos fuisse deceptos, auesque ad pictam speciem sui generis excitatas, vt refert Plinius *lib. 35. cap. 10.* Et vt differit Budæus *in leg. Athletas. ff. de his, qui not. infamia.* Huiusmodi artifices non modo iconicas imagines effingunt, id est, omnibus lineamentis ad exempla expressas: sed etiam ethicas, id est, sensibus expressis propemodum spirantes. Non modo enim gratiam habet pictura, & delectationem mirificam præbet, verum præteritam rerum memoriam seruat, & historiam rerum gestarum ante oculos nostros perpetuo refert. Quin etiam legendo picturas, in quibus præclara facinora exprimuntur, excitamur ad studium laudis, & ad magna negotia obeunda, veluti, si alicuius historiæ monumenta voluerimus. Quanta autem autoritas huiusmodi artibus olim fuerit, etiam ex eo conijcere possumus, quod Plinius *lib. 35. capit.* inquit de Pamphilo pictore loquens. Docuit neminem minoris talento annis decem; quam mercedem & Apelles, & Melanthius ei dedere, & huius autoritate affectum est Sicyonem primum, deinde, & in tota Græcia, vt pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc est, picturam in buxo docerentur. Recipereturque ars eà in primum gradum liberalium. Semper quidem honor ei fuit, vt ingenij causa exercerentur, mox vt honesti perpetuo interdicto, ne seruitium docerentur.

Locum igitur habent (teste F. Patritio *de instit. reipub.*) Pictores, & honestum quidem: vt studio gloriæ incendantur: & ad parem laudem adolescentulos inuitent. Non enim puduit Fabium Patritium illum Romanum optimo genere oriundum, qui maiorum suorum nobilitatem ab Hercule vsque recensebat, picturа exerceri, & ab eo cognomentum accipere. Nec diu post pœnituit Marcum Antonium doctissimum ac sanctissimum Imperatorem operam picturæ dare sub Diogene præceptore, quanquam illustrioribus disciplinis indulgebat & magistris quibusque eruditissimis vtebatur.

Legimus etiam, Platonem picturæ studiosissimum fuisse, & Ciceroin ea eruditos oculos se habere asserit. Quocirca non erit verendum, ne manus adolescentulorum coloribus inquinentur, cum proxime doctrinæ accedat pictura; hinc fundamentum præbet ars illa, quam signandi nuncupare possumus, vnde & signa dicuntur, & per diminutionem sigilla. Hanc artem Aristot. summopere laudat, vultque vt pueri illam ediscant, quando aliis plerisque artibus necessaria sit, non modo sculpturæ & cælaturæ, quæ sine ea nullo modo esse possunt, verum compluribus, & præcipue architecturæ: de qua superius *hac part. in 3. & 42. consid.* diximus.

Qui enim fuerint primi pictores, & quorum opera apud Veteres gratiam aliquã meruerint: scribit Plin. *eod. lib. 35. c. 8. 9. 10. & 11.* & primum Polignotus, & Aglaophon fuerunt, qui simplici duntaxat colore vsi sunt, & suos studiosos complures habuerunt propter simplicitatem illam, quæ fundamenta artis sola imi-

tatione naturæ iecit. Fuerunt tamen alij ante eos, & Canachos inprimis, cuius signa rigidiora extitisse, quã vt imitarentur veritatem. Cicero ait, dura etiam Calamidis fuisse, sed tamen meliora, quam Canachi. Mironis propius ad veritatem accedebant. In Protogene, Actione, Nicomacho, & Apelle iam perfecta omnia videri idem adstipulator est. Nihil enim simul & inuentum & perfectum esse docet.

At vero Zeuxis, & circa eius tempora Parrhasius (qui vixit tempore Socratis) plurimum huic arti addiderunt. Nam Zeuxis luminum vmbrarumque rationes inuenisse dicitur, & picturæ arte tantas opes sibi comparauit, vt in earum ostentatione Olympiæ nomen suum aureis intextum literis ostentaret: postea opera sua donare instituit, quod nullum pretium putaret esse illis dignum, autor est Plin. *in loco ante alleg. c.* 9. Parrhasius autem lineas examinasse subtilius traditur, & geometricam quandam rationem picturæ addidisse, & de eo Plinius *in d. loco. c.* 10. ait: Parrhasius Ephesi natus primus symmetriam picturæ dedit, primus argutia vultus, elegantia capilli, venustate oris, confessione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Inter alia eius opera quam plurima pinxit Archigallum, quam picturam amauit Tyberius Princeps, atque LX. sestertiis æstimatam cubiculo suo inclusit.

Suam quoque laudem meruit Aristides Thebanus, quem æqualem dicit Apelli Plin. *d. c.* 10. *colum.* 4. primus omnium animum pinxit, & sensus omnes expressit. Vnam eius tabulam Attalus Rex centum talentis emisse traditur Cæsar quoque dictator eiusdem pictoris tabulas duas 80. talentis emit.

Philipp. Macedo, & eius filius Alexander quandoquidem pictura delectati sunt, artem hanc summopere extulerunt, quorum temporibus præcipue floruit, & diuersis virtutibus laudabatur.

Verum & omnes prius genitos (vt vtar verbis Plinij) futurosque postea superauit Apelles. Eo vsque in pictura prouectus, vt plura solus prope, quam cæteri omnes contulerit, voluminibus editis, quæ doctrinam eam continent. Nam decorum optime seruauit, & suæ cuique personæ modum dedit & venustatem, hoc est, suam Venerem, (quam Græci *charita* vocant) ne aut nimium offenderet, aut parum defraudaret, qua in re alios pictores peccare dicebant, qui non sentirent, quid esset satis. Eius prudentia maxime apparuit, cum Antigoni imaginem pinxit, quam latere tantum altero ostendit, vt amissi oculi deformitas lateret Fuit enim & comitas illi, propter quam & gratior Alexandro Magno erat, frequenter in eius officinam ventitanti (vnde etiam edicto vetuit, ne ab alio pingeretur) sed & in officina imperite multa disserenti silentium comiter suadebat, rideri eum dicens à pueris, qui colores tererent: tantum autoritatis, & iuris erat, & in Regem alioqui iracundum. Pinxit & ipsum Alexandrum Magnum fulminigerum in templo Dianæ Ephesiæ talentis 20. Venerem Cois inceptam moriens reliquit imperfectam, nec inuentus est, qui tam egregio operi ad præscripta lineamenta succedere vellet.

Idē perfecta opera proponebat in pergula seu porticu transeuntibus, atque post ipsam tabulam latens, vitia, quæ notarentur, auscultabat, vulgum diligentiorem iudicem, quam se præferens: ipsumque à sutore reprehensum, quod in crepidis vnam, intus pauciores fecisset ansas: eodem postero die superbe emendationem pristinæ admonitionis cauillante circa crus, indignatum prospexisse denuntiantem, ne supra crepidam sutor iudicaret, quod & ipsum in prouerbium venit. Apelli autem fuit perpetua consuetudo, nullum diem quibuscunque negociis occupatum præterire, quin lineam aliquam duceret: ducendo exerceret artem. Et de Apelle & Parrhasio fit mentio *in §. si quis in aliena Instit. de rer. diuis.* vbi dicit text. *Ridiculum est, picturam Apellis vel Parrhasij, in accessionem vilissimæ tabulæ cedere.*

Nec minor prudentia Timanthis Cichicij in ea tabula, qua colorem vicit. Nam cum in immolanda Iphigenia tristem Chalcanta fecisset, tristiorem Vlyssem, & mœstum admodum Menelaum conceptis animo affectibus obuoluendum caput Agamemnonis eius patris esse dixit, vt videlicet cogitandum relinqueret summum illum luctum, quem penicillo non posset imitari.

Protogenem vero cura commendabat, de quo *in* 1. *consid. huius partis* dictum est. Ratio autem Pamphilum, sicut facilitas Meluntium. Antiphilus per id ferme temporis concipiendis visionibus laudem meruit; vt diligentia & decore Polycletus, cui plerunque palmam tribuerunt; vnum tantum defuisse volunt, quod pondere quodam careret in pingendis numinibus. Et vt humanæ formæ aliquid supra veritatem adderet. Ita aliquid de autoritate Deorum demeret. Atqui lenes duntaxat genas pingere nitebatur, grauiorem autem ætatem consilio fingebat. Hæc F. Patritius de laude pictorum, qui in multis laudari fuerunt: & de laudibus plurium aliorum scripsit Text. *in sua Officina in c. pictores diuersi.* Sed ne laudem ab aliena opera consequar, fateor se omnia de l basse à Plinio, prout & re vera fecit & Patritius & Budæus, & qui post Plinium de hac re scripserunt: ideo ad eum recurre *in d. c.* 35. Quæ tamen opera præcipuam laudem meruerint, scribit Tex *in d. l. co c. sculptores, celatores, statuarij, & marmorarij, in fine.*

Aduerte; quod pictores sunt ita de iure priuilegiati, quod exempti sunt ab hospitiis militum. *text. in lege archiatros, C. de metatis. lib.* 12.

Et ex his autedictis, & multis aliis per Plinium, Patritium, & Text. *in suis locis supra alleg. enarr.* pictores plurimum laudari possunt & debent. Sed obstare videtur, quod illa ars sit quodammodo plus voluptaria, quam necessaria & vtilis, ex quo non ita sit laudanda, vt comprobat Ant. Flor. *in* 3. *part. suæ summ. titul.* 8. *ca.* 4. *§.* 11. Tamen quia est honesta, & grata Principibus & magnatibus, vt ante scriptum est. Etiam quia tendit ad ornatum Ecclesiæ, ita quod à quocunque non obstante prohibitione fieri potest. dicit Bart. *in l.* 1. *ff. ne quid in loco sacro fiat.* vbi habetur, quod pictura, quæ fit ad ornatum, potest fieri non obstante prohibitione. Ideo videtur, quod tales alis artificibus sint præferendi, intellige tamen, prout supra dictum est.

QVadragesimaquinta consideratio sit de mercatoribus, qui sunt honorandi, cum nobis necessarij esse videantur: cum quæ nobis supersunt, deuehant, & permutando & vendendo ea aduehãt, quæ necessaria sunt. Et vt ait Cicer. 1. *de officiis.* Mercatura si tenuis est, sordida putanda est; si magna & copiosa multa vndique apportans, multisque sine vanitate impertiens, non est admodum vituperanda, ac etiam si satiata quæstu vel contenta potius, vt sæpe ex alto in portum, ex ipso portu agros possessionesque contulerit, videtur iure optimo posse laudari: vt per plura tenet & comprobat Bar. Cæpol. *in tracta. de Imperatore militum eligendo, in verbo, nobilitatis. in* 18. *opinio.* vbi dicit, quod apud Venetos mercatores etiam sunt nobiles, quod intellige tamen sapienter. Fortuna enim illa semper optan-

optanda, studentibus minus optanda est, vt glorianti mercatori, quod in omnes oras maritimas nauigia dimisisset, dixisse fertur Lacon. Finis præscribendus est lucro propter varios fortunæ euentus. Ne paruo temporis momento id mercator amittat, quod in omni vita sua perlucratus est, cogatúrque decoquere: quod quidem sine ignominia ac probro nequaquam accidere potest, etiamsi id sine culpa aliqua fieret: hæc Cicero *in 2. Philippica* Antonio obiicit his verbis: Tenés-ne memoria prætextatum te decoxisse? patris, inquies, ista culpa est, etenim est pietatis plena defensio. Illud tamen audaciæ tuæ, quod sedisti in 14. ordinibus. Cum esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus; quamuis, qui fortunæ vitio, non suo decoxissent: eiusmodi ignominia vt careant mercatores, auditari finem imponant, ne pauperiem in senectute cum irrisione etiam pati cogantur. Plures vituperationes de mercatoribus dici possent: & quasdam refert Luc. de Penn. *in rubr. C. negotiatores ne milit. li.* 12. Et in quibus committunt crimen stellionatus, scribit Vlpianus. *in l. 3. ff. de crimine stellionatus.* Sed quia tantum, quæ faciunt ad laudem intentionis nostræ est scribere: ideo dic secundum eundem Lucam, quod mercatores necessarij sunt in ciuitate, sicut agricolæ, *extra de voto. cap. quod super.* Et sine iis omnibus non ædificabitur ciuitas. *Eccles.* 38. Et Plato cum instituerer, quemadmodum ciuitas bene ordinari debeat, imprimis negotiatores necessarios dicit: & vide plene ea, quæ dicta fuit ante *hac parte, i. considerat.*

Adde, quod locatores ratiociniorum dicuntur mercatores, vt vult Bart. & Alex. *in Apostill. & in l. legatis. ff. de legat.* 2. Et ibi ponit Alexander differentiam inter mercatorem seu negotiatorem & artificem. Nam vt dicit, negotiator seu mercator est ille, qui emit vnam rem, & non mutata forma illam vendit, vt lucretur, vt sunt, qui emunt candelas, & vendunt. Et tales an dicantur candelarij, an vero solum illi, qui eas faciunt, vide Iacobum Rebuffi *in rubr. de nauicularijs seu nauicl. li.* 11.

Artifex vero est, qui emit rem, & mutata forma vendit, vt est, quando emit ferrum, & vendit enses, vt est tex. *in c. paratam,* 88. *dist.* Et remissiue quis sit mercator, negotiator, & artifex: vide allegata per Felyn. *in proœ. decretalium, incipient. Gregorius. in fine.* & ibi, an ex vno actu, antequã sit inscriptus in matricula mercatorum, quis dici possit mercator. & de statu mercatorum, & diuersis negotiatoribus, vide Antoo. in sua Sum. *in 3. par. tit. 8. ca. 1. 3. & 4.* Bernat. de Bust. 2. *part. sui Rosarij ser.* 32.

Aduerte tamen; quod nobiles se negotiationi & mercaturæ immiscentes perdunt nobilitatem: vt dicit Bal. *in l. nobiliores. C. de commerciis, & mercat.* Quod an sit verum, disputat Anton. de Bot. *in rub. extra ne cler. vel monach.* & Bartol. Cæpoll. *in loco ante alleg.* Et lex fuit apud Romanos; ne Senatores mercaturæ essent nimium intenti, autor Blondus *li.* 5. *de Roma triumphante.*

Plures laudauerunt mercaturam, & artificium, vt Aug. Dathus *in suis Epistolis li. 3. ora.* 9. & teste F Patritio *li. 1. de instit. Reip. tit.* 8. fouendi sunt propter vtilitatem Reipublicæ mercatores, & dixi *in dist. 1. consid. huius partis.* Et refert Blondus *eodem loco,* mercatorum societates Reipublicæ vsui fuisse. Vnde Cicero *pro Plancio* orans, eum ex bono loco visus est laudare, cum patrem eius equitem Romanum dixit, maximum societatum autorem plurimarũ fuisse magistrum. Et ad Crassipedem scribens idem de Bithyniis mercatoribus sic habet. Quanquam tibi præsens commendaui, vt potui, diligentissime socios Bithyniæ, quæ societas ordine ipso in hominum genere pars est maxima ciuitatis. Iuuerunt autem difficillimis temporibus Rempublicam societates mercatorum. Liuius 23. Cum Scipiones in Hispania frumentum, vestimentáque exercitui supplenda postulassent, nec vnde darent, Senatus populúsque haberent: Fuluius Prætor in concione exhortatus est eos, qui redemptitiis auxissent patrimonio, vt Reip. qua creuissent, tempus commodarent. Tres societates 19. hominum effecerunt, pacti vt quæ in naues imposuissent ab hostium tempestatisque vi publico periculo essent, exoluitque postea Senatus. Et 24. cum Censores ob inopiam ærarij se iam locationibus abstinerent ædiũ sacrarum tuendarum ciuiliúmque equorum præbendorum ac similium his rerum: conueniunt ad eos frequentes, qui hastæ huius generis assueuerant, hortantúrque Censores, vt omnia perinde agerent, locarent, ac si pecunia in Ærario esset, neminem nisi bello confecto pecuniam ab Ærario petiturum esse.

Qvadragesimasexta consideratio fit de laude hospitum, quos crederem inter alios mercatores multum esse laudandos, & extollendos. Et sub istis mercatoribus comprehenduntur etiam tabernarij, vt not. Bart. *in l. cum pater. §. mensa. ff. de lega.* 2. Ideo etiam comprehenduntur Caupones & stabularij: cum quibus addendi sunt nautæ, vt hic titulus de tribus furibus, scilicet de nautis, cauponibus & stabulariis, qui est in ff. veteri. *Nautæ, caupones, stabularij, vt recepta restituant,* quia, vt dicit tex. *in l. nautæ, & caupo, & stabularius, mercedem accipiunt. ff. eod. tit.* Et licet isti sint de genere prædonum, cum ne nunc quidem abstineãt ab huiusmodi fraudib. vt dicit tex. *in l. 1. §. 1. ff. eod.* not. Alex. *in l. in princ. C. de eden.* & Fran. Niconitius *in repe. c. quoniam contra. in princ. nu.* 26. *& 27. extra de probat.* Tamen hodie apud nos alio & honorabiliori nomine vocantur hospites. Cum hospitalitas sit multum necessaria, & multum etiam commendatur ab Apostolo: vt scribitur *ad Rom. duodecimo capite, ibi; hospitalitatem sectantes* Et ex causis laudanda, amplectenda & inquirenda est. vt dicit Ioan. de Turrecr. *in Sum.* 42. *dist.*

Primo, quia est res valde decora & honesta. Sacrã enim res est mensa hospitalis, vt ait Seneca *li. 4. de offi.* Tullius *li. 2. de Offi.* Recte, inquit, à Theophrasto laudata est hospitalitas. Est enim, vt mihi videtur, valde decorum, patere domos hominum illustrium illustribus hospitibus, idque etiam Reipub. est ornamento, homines externos hoc liberalitatis genere in vrbe non egere. Est etiam vehementer vtile iis, qui honeste possidere multa volunt, per hospites, apud externos populos valere opibus & gratia.

Secundo; quia hospitalitas disponit ad susceptionẽ diuinæ gratiæ & præparat, vt ostensum est *Luc. vlt.* vbi discipuli cognouerunt Dominum coactum hospitari cum eis, etiam in fractione panis, vnde Gregor. *in Homilia.* Ipse quoque dominus non est cognitus in via à discipulis, dum loqueretur, & in domo cognosci dignus est, dum pasceretur. Sic etiam ex hospitalitate Christi in domo Marthæ: ipsa, Lazarus eius frater, & Magdalena eius soror receperunt à Christo diuinam cognitionem. Sic etiam quandoque diuina cognitio infunditur hospiti gratia alicuius sancti viri in hospitio recepti.

Tertio; quia hospitalitas bona temporalia multiplicat, exemplo viduæ, quæ Eliam hospitio recepit:

nos, Cibus & Potus, Somnus & Vigilia, Motus & Quies Exinanitio & Repletio, & Accidentia animæ, id est, passiones insurgentes: Operationes sunt iotus, & foris. Intus, vt ea, quæ intromittuntur per mares, per os, ad excitandas sternutationes, vomitationes, & purgationes. Foris, vt sunt emplastra, incisio & vstio. Et duplex est medicina, spiritualis, scilicet, & corporalis. *cap. vlt. 29. dist.* Corporalis, medicinæ præcepta diuinæ conditioni contraria sunt: quia nec ieiunare, nec flere, nec similia sinunt. *cap. contraria. de consec. dist. 5.* vt scribit Luc. de Pen. *in rub. de professorib. & medicis. lib. 10* Sed quia de eis dixi *in praeced. part. in 24. consid.* & *hac parte in trigesima & vigesimaoctaua consideratione* ad ibi dicta de laude medicorum, & excellentia recurrendum est. & ad Erasmum *in suo Encomio de laude medicinæ*. Sed quia sub his comprehendi possunt Aromatarij, Chirurgi. *cap. tua nos. de homicid.* & etiam dentarij: vt ait Francis. de Rip. *in tract. de peste. fol. 75. vers. sed tam de salariis medicorum.* non tamen barbitonsores, secundum glos. *in cap. 1. in verb. cum de statu regularium. in 6. in regul.* dicam statim, & ideo de eis pauca dicenda sunt. Etenim Aromatarij honorandi sunt: quia, quoad medicinalia, deseruiunt ad vitæ humanæ conseruationem: & est necessarium eorum ministerium ad esse seu conseruationem, & sanitatem humanam, & quoad alia ad bene esse: vt dicunt Anton Florent. *in 3. part. sua Summ. tit. 8. cap. 4. §. 6.* & Bernard Bust. *in 2. par. sui Rosarij. ser. 32. in 2. par. in litera T* Et isti Aromatopolæ, vulgo apud nos Apothecarij dicuntur, & proprie sunt Pharmacopolæ; seu Vnguentarij, qui vendunt medicinas, & vnguenta, aliasq; medicinas secundum recepta medicorum conficiũt. Vnde gloriantur in hoc, quod Deus dictus sit Vnguentarius, vt scribitur *Ecclesiast. 38. ad princip.* & per Ioannem de Turrecremat. *de consecr. distinct. 1. in proœm. num. 3.* cum dicatur: Et appropians alligauit vulnera eius, oleum super infundens, & vinum, & habetur *Ecclesiast. 87.* Sicut Deus creauit medicinalia. & *Ecclesiastici eodem.* Altissimus de terra creauit medicinam. Ita & ipse primus author extitit artis, & scientiæ medicinalis, vt refert Antonius Florent. *in 3. par. sua Summa tit. 7. c. 1. in prin.* Et de sapientia habetur *Ecclesi. 31. 24.* Quasi cinamomum, & balsamum aromatizans odorem dedi. Et Myropola etiam dicitur venditor vnguentorum Et medicamentarius est, qui medetur, seu qui morbis refert remedia.

Barbitonsores etiam sub medicina comprehenduntur, author Ant. Flor. *in d. loco. §. 7.* & Bernat. *loco sup. citato*: quia ad medicinalia pertinet minutio sanguinis sedandi feruoris gratia, quæ phlebotomia dicitur. Ideo propter vtilitatem, quam afferunt Reipub. & etiam necessitatem, creauit Deus medicum. *Eccles. 38. in princ.* Sed isti proprie sunt Chirurgi, qui sunt medici vulnerarij, multum necessarij & vtiles in Republica: maxime in exercitu militari: & apud nos sunt in magno honore & pretio. Inter hos etiam comprehenduntur Obstetrices, quæ medicinam exhibere videntur. *l. 1. §. 2. ff. de var. & extraordin. cognitio. & l. item si obstetrix. ff. ad legem Aquiliam.* Plinios *lib. 28. cap. 7.* Sorytam & Salpem obstetrices facit, quarum etiam placita in quibusdam morborum remediis citat. Idem *libr. 32. cap. 10.* de Salpe meminit. Et dicuntur esse artis probatæ & fidei. text. *in l. 1. circa princip. ff. de ventre insp.* Et ibi Bartol. quomodo iurent. Quandoque tamen earum manus & oculus fallitur. text. *in cap. nec aliqua. 27. quæst. 1. c. pen. ext. de probat. c. fraternitatis. ext. de frigid.* Et tales obstetrices debent scire formam baptizandi, cum fere semper sint in partu fœminarum, vt ibi eminet periculum de vita infantis, & cum necessitas suadet, baptizare possint. *cap. mulier. de consec. dist. 4.*

Crederem, & forte non inconsulto omnes cuiuscũque ordinis sub hac arte comprehendi posse. Cum fere nullus ignarus & expers huiusmodi artis reperiatur, saltem pro aliqua parte corporis. Cum etiam Medicus dicatur, qui alicui parti corporis medicinã præbet, vt dicit Bart. *in d. l. 1. §. 1. ff. de variis & extraord. cog.* Ex quo euenit, cum semel quidam Aulicus Ducis Mediolani, & quidem familiaris de suo fratre cõquereretur: quem medici non recte curauerant; vt ex eorũ inertia (ne dicam forte inscitia) morbo interiisset, petiit ab eo Duce vnum catlinum impositionis, super vnum quemque medicũ sui dominij, & Ducatus Mediolani. Quod & facile concessit Dux, putans deridere Aulicum, cum pauci essent medici: sed aliud in mente retinebat Aulicus. Quoniam tandem coram vno se finxit infirmum dolore dentium, coram alio dolore ventris, & sic de aliis. Et postremo omnes reperit esse medicos: & vnusquisque dedit ei aliquam medicinam pro specie morbi, quo detineri & affligi asserebat, & ita plus exegit, quam cogitasset Princeps. Idcirco cum sit ars omnibus communis, omnes illam laudare debent, ne seipsos illam deprimendo vituperent. Maxime, qui passi interdum fuerint aliquam infirmitatem, si postmodo conualescant infinita consilia dant. Vnde Terentius:

Dum conualuimus, ægrotis recta consilia damus.

Quid autem de mangonibus seu Hippocomis (quos vulgo *marescallos* vocant) & aliis curantibus corpora brutorum, an dicantur medici? Vide gl. *in l. 1. C. de excus. artific. lib. 10.* Ioan. de Plat. *in l. cum te. C. de professor. & medicis. libr. 10.* vbi ait, eos habere excusationem à muneribus personalibus.

Et aduerte: quod nõ solum est licitum laudare medicos, verũ etiam ipsi se laudare possunt, vt dicit Cardinalis, *in c. ad aures. extra de ætate & qualit.* Et Franc. de Ripa *in tract. de peste. fol. 75. ver. 1. aduertant ad artis peritiam.* vbi scribit, quomodo licet alicui se laudare, de quo ante *in 1. par. in 59. consid.*

QVadragesimanona consideratio sit de venatoribus, seu de arte venatoria, quæ, vt autor est Ant. Flor. *in 1. part. sua summæ. tit. 1. c. 1. §. eo num.* consistit in tribus speciebus, ferina scil. aucupio & piscatura: sed proprie venatio ferina cõuenit nobilibus: plebeiis autem venatio aliorum animalium. Et isti proprie apud nos sunt Macellarij: tamen pro sordidis artificiis & mechanicis reputantur. Macellarij vero dicuntur, qui macellum exercent, non solum carnium, sed omnium obsoniorum: quinetiam panis & frumenti venditor; quippe hęc omnia in macello venundabantur. Varro: Duo sunt Ornithonis genera, hoc est, auiariorum: vnũ delectationis causa: alterum fructus gratia, quo genere macellarij, & in vrbe quidam habent loca clausa, & rure maxime conducta, & sunt loca, vbi mittũtur proprie aues & gallinæ ad vendendum & distribuendũ: & magis extense, vbi nutriuntur animalia ad eadem distribuenda pro alimenta ciuium & popularium. Macellum vero est locus, quo venalia omnia, quæ ad victum humanum pertinebant, contrahebantur: dictum Macellum à Macello quodam viro, qui in vrbe latrocinium exercebat, quo damno cẽsores Æmilius & Fuluius statuerunt, vt in domo eius obsonia venderẽtur, redactis in fiscum eius bonis. Donatus à mactandis pecoribus deriuat. Alij à macerando, quod pecora, dũ

eo ducuntur,ibique tenentur, macerantur. Hinc dicti sunt macellarij,eo, quod mactent carnes, & vendunt in illo loco publico ad hoc destioato. Et de hoc scribitur *ad Cor.*10. Omne,quod vænit in macello, manducate. Et si qui artifices, aut ocgotiatores laudem & honorem consequi debeant ex communi vtilitate & necessitate , quam afferunt Reip. isti nullo pacto sunt prætermittendi absque honore, cum multum sint necessarij in Republica,maxime eorum,qui carnibus vescuntur,vt Alani,non autem ichtbyophagi,qui piscib. viuunt,apud quos piscinæ & viuaria in pretio. Etiam, qoi tales distribuunt carnes populo,vocantur visceratores , quoniam carnis crudæ distributio visceratio dicitur, quæ fieri solebat antiquitus, vel in solenni festiuitate, vel in funere alicuius excellentis persooæ.

QVinquagesima consideratio;Cũ in præsenti coosideratione , de materia venationum tractatum sit,quæ est frequentata apud nos:hic qoæro,primo,an sit licita venatio,&quibus personis Et in hoc,vt breui absoluam,non insistendo in venatione,quæ dicitur hominum oppressiua. Nec in venatione arenaria, de quibus scripsit Ioau.de Turrecr.*in c.qui venatorib.*86. *dist.*Sed solum in venatione,quæ dicitur saltuosa,quæ est illa,quæ exercetur, & fit in syluis & saltib. interficiendo feras vel aues : siue fiat propter necessitatẽ indigentiæ,vt,cum quis ex tali artificio sustentatur,siue propter necessitatem violentię, vt,cũ quis venatur feras vastantes fructus suos vel pecora:quo casu licitum est omnib. venari de iure lupos, apros,vrsos & leones *l.vnic.C.de venat.ferarum.*'i.11.siue fiat propter vtilitatem, vt carnes habeat in cibum, vel pelles ad vestimentum,siue propter recreationem. Et licet omnia ista genera venationum,de quibus ante dictum est,sint opera ad se indifferentia,& bene male fieri possiot.Et dicit idem Io.de Turrecrem.*in loco ante alleg.*quod in laicis est licite,& licite ab eis exerceri potest,dum tamen fiat sine damno & læsione proximi. Ex quo primo fac conclusionem sequentem , quod venatio omnibus laicis est permissa,ita quod licitum est omnibus laicis venari ad feras bestias,& fiuot occupantis, *§.feræ igitur bestiæ,cum §.seq.Inst.de rer.diuis.* quæ tamen in multis non habet locum.De quibus scripsi *in comm. nostris super consuet.Duc.Burg.tit. Des Forests. §.7.*ad quem recurre,& ad G.Bened.*in repet. c.Raynu.in verb. & vxorem nomine Adelasiam.à num.*868.*vsque ad nu.* 912.*extra de testam.* Et inter alia attende de ea, quæ dicit, quod consuetudo potest inducere, vt aliquibus sit prohibita venatio,vt autor est Ioan. Fabri *in §.fin. Instit.eod.de rer.diuis.* Ex quibus idem Guil. tenet ibi, quod in Francia ex generali consuetudine,& etiam ex prohibitione dominorum agricolis est prohibita,nec ab agricultura euocentur,aut diuertantur. Non enim turbari debet,nec interrumpi agricultura, *l.1.in princ. ff.de tigno iniunct.* Quod si fieret,destrueretur, vel saltem diminueretur annonæ præbitio,in detrimentum boni publici. Nec etiam ex sua venatione pecuniam lucrarẽtur,ex qua fieret ab agricultura diuersio, quod fieri non debet, vt dicit Ioan.de Platea *in l.domini.C. de agricolis & censitis.lib.*11. vbi etiam dicit, quod nec canes,nec aues ad venandum debent habere agricolę. Et non solum in Gallia est eis prohibitum : sed etiam aliis non nobilibus,vt est testis idem Guilelmus *in loco ante alleg.num.*917. Et cum huiusmodi sit prohibitum, non possunt etiam venari, vt venationem captá domino,aut Principi darent, à quo manauit prohibitio, *l.prima,C.nemini liceat in frenis equestri.li.*11.Quia omni casu caderent in pœnam prohibitionis ; ac si pro eorum lucro proprio venati fuissent , secundum Ioan.de Plat. *ibi.* Maxime vbi venatio artificiosa prohibetur per superiorem : quia etiam intelligeretur inhibita in apris & aliis feris iure permissis,vt prohibitio aliqoid addat,& operetur:In signum cuius Domitius prętor Romanus olim Siciliam regens : quia pastor quidam contra fecerat,&aprum captum ei obtulerat,ipsum crucifigi fecit, vt recitat Valerius *li.6.tit. de seueritate.*pro quo facit : quia ex hoc lex erat scripta,seruanda erat,*l.prospexit,ff. qui & à quibus manumis.liberi.non accip.*

Quomodo vero,& quando venatio sit clericis prohibita,scribit Io.de Turrecr. *in d.c.qui venatorib.*86. *dist.& toto tit.de clerico venatore.in antiquis.*Et per G. Bened.*in loco sæpe alleg.n.*875.

Itero etiam venatio non posset fieri per illos, (licet habeant potestatem venandi) in alienis garenis, nec in alienis forestis,aut iurisdictiooe alterius,vt per plura comprobat idem Guil. *in sæpe dicto loco, num.*869. *vsque ad numer.*875.Plures celebres venatores *numer.* 31.laudat Textor *in sua officina,c.venatores.* Et ibi ait, Mithridatem venandi studio adeo intentum fuisse, vt septem annis , neque vrbis , neque ruris tecto vteretur.

QVinquagesimaprima consideratio de piscatura tractat,& ao sit licita.De quibus dico,autore Io. de Turrecrem.*in cap.qui venatorib.*68. *dist.* quod piscatio , qoæ fit propter necessitatem , vt sunt illi , qui de ea victum quærunt , est licita. Et dixit istam esse conclusionem Gregorij *super Ioan.*21. *cap.* vbi leguntur Apostoli post Christi resurrectionem rediisse ad opus piscationis:quod idem dixit,si propter solatium adhibitis debitis circumstantiis. Imo ius & facultas piscandi non potest prohiberi per Principes & Dominos , nisi in contrarium sit consuetudo , vt dicit Ioann.Fabri *in §.flumina.Instit.de rerum diuis.* Quæ quidem est in Francia in multis locis, vt de hoc etiam meminit Guido Papæ.*quæst.*514. & dixi *in commentariis nostris super consuet. Duc.Burg.tit.des Forests. §.7.* Et duo sunt genera piscandi , quæ consistunt in retibus & hamo,vt ait Io.de Torrec.in *c.est aliud.* 24.*q.*1.

Aduerte:quia,vt autor est Blondus *libr. 9. de Roma triumphante* , fuerunt olim venationes & piscationes io villis,prout hodie multis in villis & vicis apud nos adhuc reperiuntur venationes : vt sunt ad lupos venatores,qui vulgo Luparij dicuntur,hoc est,qui capiunt lupos,& habent istud officium à Rege , & percipiunt pro lupo capto certum quid à singulis habitatoribus loci,vbi capitur, vsque ad certas metas & loca huiusmodi collectæ subiecta.

Qui vero olim habuerint piscinas celebres , scribit Textor *in sua officina,in cap. piscinarij.* Piscinarij vero dicuntur , qui piscinas habent refertas piscib. easque magno studio curant. Ostrearum viuaria primus omnium Sergius Orata inuenit , optimumque saporem Lucrinis adiudicauit.

Licinius Murena reliquorum piscium viuaria primus instituit. Lucullus ad piscium receptacula montem excidit iuxta Neapolim,maiore impendio,quam villam ædificauerat , admisso mari. Varro scribit M. Catooem Vticensem , cum hæres testamento Luculli seu Lucilij esset relictus,pisces de piscina eius 40.millibus vendidisse. Murenarum viuaria excogitauit C. Hirtius,qui cœnis triumphalibus Dictatoris Cæsaris sex millia murenarum mutua appendit , & dedit in pondus.

Vedius

Vedius Pollio, cum piscinas magno studio coleret, solebat seruos occidere, eosque piscibus vorandos præbere; vt hominum cruore pasti, delicatiores essent.

Curauit & piscinas Hortensius orator, qui murenam adeo dilexit, vt mortuam multos dies attatus fleuerit.

Antonia, Drusi murenæ, quam diligebat, inaurem, hoc est, ornamentum ex aure dependens addidit.

Cochlearum viuaria primus instituit Fuluius Hirpinus.

Aliquos recitat piscatores Textor *in sua officina, c. piscatores*, quos laudat ibi. Et, vt autor est Hieron. *in Psal.* 82. & recitatur *in c. Esau.* 86. *distinct.* Non inuenimus in Scripturis Sanctis, sanctum aliquem venatorem. Piscatores inuenimus sanctos. Nam Ecclesiastici dicunt Petrum Apostolum omnium Pontificum primum, fuisse piscatorem professione. Item Andream eius fratrem. Item Iacobum Zebedæi & Ioannem fratres, vt scribitur *Matth. 4. Marc. et Luc. 5.* Et dicitur in Scripturis Sanctis, hoc est, in Veteri & Nouo Testamento, vt exponit Ioann. de Turrec. *in d. c. Esau.* propter Eustachium & etiam Habertum, qui fuerunt venatores.

QVinquagesimasecunda consideratio; Erit de arte theatrica, quæ consistit in ludis, & sic in artificibus huiusmodi ludos exercentibus, qui inter tales sunt extollendi & laudandi. Et ista ars theatrica continet ludos diuersi generis, vt ait Antonius Floren. *in 1. par sua summa. tit. 1. c. 3. §. 3.* De quibus etiam per F. Patritium *lib. 2. de instit. Reipub. tit. 8.* vbi etiam originem ludorum & genera illorum scribit, quæ sunt quatuor, scil. Ludi Gymnici, Circenses, Gladiatorij, & Scenici. Nam Ludus Gymnicus, est, quando fit luctatio nudo corpore, & exercetur in gymnasio, & illius quinque sunt genera, scilicet, saltus, cursus, virtus, atque luctatio. Dicitur autem hic virtus, immensitas virium in labore, & pondere corporis.

Aut vero ludus, teste eodem Ant. Flor. dicitur Agon, & fiebat in quodam loco Romæ, qui *circus Flaminius* dicebatur, & exercebatur per modum certaminis, aut belli. Et agonum genera fuerunt cursus, celeritas, sagittandi peritia, standi patientia, ad citharam quoque, & tibias incedendi gestus, decantandi modulatio, terrestris quoque & naualis perpetiendorumque suppliciorum certamina.

Aut Circeosis; & circenses ludi dicti sunt à circumeundo, vt dicit Ant. Flor. *in loco ante alleg.* Textor vero *in sua officina. in c. Ludi, & spectacula diuersa*, ait, ludos circenses factos fuisse in circo, vbi loca erant, & subsellia equitibus, patribusque designata. Primus circum designauit Tarquinius Priscus.

Aut vero ludus est Scenicus. Scena autem, eodem Anton. Flor. autore, locus est intra theatrum in modum domus instrata cum pulpito, vbi cantabant comici & tragœdi, saltabant histriones & mimi: hodie in Christianitate ad formam huius domus in conuētu religiosorum, maxime in loco, qui dicitur refectorium, solent similia loca fieri, vbi cantatur aut legitur aliquid alta voce in laudem Dei, dum religiosi prandent. Blondus *lib. 2. de Roma triumphante*, dixi ex Placido Grammatico, scenam esse cameram hinc inde compositam, quæ in vmbræ locum in theatro erat, in quo ludi actitabantur. Item Scenam dici arborum in se incobantium quasi concameratam densationem, vt subterpositos tegere possit. Item Scenam vocari compositionem alicuius carminis, quæ digna sit agi in theatro exclamationibus tragicis. Vlpianus autem Iurisconsultus *in l. quod ait prætor. §. ignominiæ causa. vers. scena autem est, vt Labeo diffinit: quæ ludorum faciendorum causa, quolibet loco, vbi quis consistat, moueaturque, spectaculum sui præbiturus, posita sint in publico, priuatoque, vel in vico: quo tamen loco passim homines spectandi causa admittantur. ff. de his, qui not. infamia.* Et, vt ibi declarat Accursius; Scena est obumbratio cortinarum vel pannorum, quæ posita sunt in publico, vel priuato loco. Et dicitur scena à scenon secundum Accursium, quod est chorda: quia ioculatores faciunt ire caballos per chordam: & teste Blondo *eodem loco, & lib. 3. de Roma instaurata*, post Cassiodorum, theatrum, Græca appellatione, visorium interpretatur, quod turba conueniens eminus videatur, & videat. Et scenam theatri frontem binis, plurimisve contignationibus constratam, in quibus histriones recitabant, mirmilones & cæteri ludiones varios ludos gesticulationesque edebant. In scena autem, cum hemicycli formam haberet, gradus sedilia que fuere, de quibus primarij magistratus honorarioresque spectarent, eorumque sedilium pars intima. Et ad hæc loca ostendenda debent esse officiarij in ciuitate, qui dicuntur designatores, de quibus est textus *in l. athletæ. in princip. ff. de his, qui not. infam.* Instituti fuere huiusmodi ludi ob pestilentiam, accitis ex Hetruria ludionibus ad tibicinis modos saltantibus. Qualiter tamen omnes ludi scenici fierent, difficile esset docere, vt vtar verbis Blondi *in d. l.* 2. quod singulis pene vicibus ex histrionum ingenio ac industria variarentur, vt satis constat, omnes fabulas à Plauto Terentioque & aliis comicis fictas in scena & theatro, ab histrionibus eorumque ministris personarum Deorum cultui, spectante populo, fuisse actas. Ludi scenici fiebant in theatris, venationes gladiatorij in amphitheatris.

Aut vero (insequendo ordinem Ant. Flor. in hac re) est ludus gladiatorius: &, vt ait, gladiatores pugnabant in amphitheatro, & dixi ante *proximo loco*. Illic iuuenes vsum armorum diuerso modo discebant, & modo inter se pugnis aut gladiis, modo circa bestias intendebant. Hodie apud nos huiusmodi ludi per nobiles exercentur, & fuerunt primo instituti à Torniamine, vt autor est Blondus *loco præallegato*, vt & instituti iuuenes in hoc exercitio armorum (quādo res postularet) assuescerent non expauescere congressum hostilē, vulnera, ferrum, aut sanguinem. Et adhuc hodie in multis ciuitatibus sunt magistri huius artis, qui docent artem gladiatoriam. Et ordo inter istos erat, quoniam primi erant equites equis albis signisq; militaribus in honorem Martis. Secundi in honorem Neptuni, quem in bello nautico inuocabant. Tertij secutores dicebantur, quod retiarios insequerentur, & ad honorem Vulcani pugnabant. Quarti erant laqueatij: deinde pugiles & alij huiusmodi, de quibus per eundem Franciscum Patritium, *libro 2. de institutione Republ. titul.* 8. Gladiatorum spectaculū fuit, authore eodem Blond. *lib. 2. de Roma triumph.* non ex eo genere hominum, ex quo lanistas comparare mos est seruorum, qui sanguinem venalem habent. Voluntaria omnis, & gratuita opera pugnantium fuit. Nam alij iussi à regulis suis, ad specimen insitæ genti virtutis ostendendum. Alij professi se pugnaturos in gratiam Ducis. Alios æmulatio, & certamen, vt prouocarent prouocatiue, aut abnuerent, traxit. Quidam, qui disceptando controuersias finire nequiuerant

aut noluerant, pacti inter se vt victorem res sequeretur: ferro decreuerunt, neque obscuri generis homines, sed clari illustresque; Et de gladiatoribus habemus *l. vnicam. C. eo. tit. li. 11.* vbi duella & torneamenta prohibentur, item pugna ferarum.

Sed nunquid huiusmodi lusores siue alij quicunque sint, laudandi veniant. Non est dubium, quod illi, qui fiunt causa mercedis, ita quod fiant ludibria personarum, tales ludi sunt reprobati, & non solum sunt vituperandi, imo etiam infamia notantur, vt dicit text. *in l. athletas. ff. de his qui notan. infam.* Ludieros & Scenicos actores censura damnauit nota, vt improbos mente, & nihili homines. Propterea Labienus eques excusauit sese per epigrammata à Cæsare coactum, in histrionica mimum descendisse Nero eam ob causam infamis habitus est. Hodie apud nos sunt de huiusmodi lusoribus histriones, & mimi, & alij dicti scenobates, *basteleurs*, in vulgari. Hos tamen histriones non esse infames, sed eos laudandos dicit Blondus *eodem lib. & li. 3. de Roma restaurata.* Imo olim erant stipendiati de publico. Habebant enim mercedem diurnam mille denarios sine gregalibus. Et Episcopus ex histrionico quæstu ducenties sestertiûm filiis reliquit. Et Roscius vir doctus, librum scripsit, quo eloquentiam cum histrionica comparauit. Qui vero amœnitatis causa prædictos ludos faciunt, sunt laudandi & extollendi: quoniam, vt ait Blondus *dicto loco.* Ludi qua causa fuerint instituti, Cicero *legum* 2. etiam Platonis authoritate ostendit: Erat enim lex de ludis talis: *Ludi publici, quod sine curriculo, & sine corporum certatione fiant, popularem lætitiam cantu, & fidibus, & tibiis moderanto: eaque cum diuino honore iunguntor.* Assentiorque Platoni (vt ait Blondus.) Nil tam facile in animos teneros atque molles influere, quam varios canendi sonos: quorum vix dici posset, quanta sit vis in vtramque partem: namque & incitat languentes, & languefacit excitatos, & tum retrahit animos, tũ contrahit. De ludorumque laudibus Cicero pro Murena hæc habet: Nunquid ego dicam populum ac vulgus imperitum ludis magnopere delectari? minus est mirandum. Quanquam huic satis est, sunt enim populi ac multitudinis comitia. Quare si populo ludorum magnificentia voluptati est non est mirandum, cum lege Murenæ apud populum profuisse. Quid tu admiraris de multitudine indocta? Lucius Otho, vir fortis equestri ordini restituit non solum dignitatem, sed etiam voluptatem. Itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet, est omnium gratissima, quod honestissimo ordini cum splendore fructus quoque iucunditatis est restitutus. Et ideo de his habemus plures leges tam *in titulo de spectaculis & scenicis, lib. 11. C.* Imo dicit tex. *in eod. loco. in l. nemo.* quod festiuitates in cunctis oppidis non debent impediri, quam etiam *in tit. de expensis ludorum. ibi, & etiam de maiuma. & in vlt. rub. trium librorum. C. in pluribus aliis locis. C.*

Nonne etiam ex veterum monumentis proditur, summos viros, & multa laude prestignes, lusu non abstinuisse? Nam Herculem illum portentorum domitorem, Iouis & Alcmenæ filium ferunt, cũ pueruli sæpius collusisse, eoque modo curas animi remisisse.

Ab Alcibiade quandoque deprehensus est Socrates cum Lamprocle infantulo colludens.

Agesilaus, cum filio in arundine equitabat, qui puerilis mos est, alludente Horatio.

Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Tarentinus Architas cum pueris de famulitio lusu agitabat, hisque oblectabatur plurimum, dum agitaret conuiuia. Volaterranus ait, Cosmum Medicem iam senem, & patriæ principem nepotibus paruis collusisse, & ex his cuidam auenam in medio foro aptasse, vt autor est Textor *in loco ante alleg.* vbi diuersos ludos & varia spectacula scribit, maxime omnium ludorum seu spectaculorum & certaminum. Apud Græcos præcipua & celebratissima quatuor fuerunt genera, Olympia, Pythia, Nemea, & Isthmia, quorum præmia & honores magni cõstituti erant victoribus, athletis oleaster seu corona oleagina, laurus, apium, & pinus. Fiebantque in honorem Pelopis, Apollinis, & Archemori Lycurgi filij, & Palæmonis: licet aliqui ad Iouem & Neptunum Olympia & Isthmia referant. Vnde Statius *in lib. 1. Thebaidum*:

Non aliter, quam Pisæo sua lustra tonanti
Cum redeunt.

Nam quinto quoque anno in honorem Olympij Iouis celebrabantur, quos constituit Hercul. apud Eliden & Pisam Græciæ oppida.

Apud Romanos vero quatuor erant ludi, Megalenses, funebres, plebeij, & Apollinares, & de aliquibus scripserunt prædicti.

Augustus vero, vt scribit Sueton. spectaculorum assiduitate & magnificentia omnes antecessit. Et Domitianus spectacula edidit magnifica & sumptuosa. De his & pluribus aliis scripsit Textor *in loco prædicto*, & Blond. *lib. 3. de Roma instaurata, & li. 2. de Roma triumphante.*

Inter alia spectacula, quæ fuerunt in tota Gallia, & etiam Europa, à multis annis edita, non fuit excellentius eo, quod fuit factum in hac ciuitate Heduẽsi anno 1516. in honorem diuinæ Maiestatis, nec non diui Lazari nostræ ciuitatis & diœceseos patroni. Cuius vita per spectacula & ludos theatrales ita ostensa fuit; vt nihil excellentius videri aut dici queat. Fuit enim constructum theatrum ligneum & rotundum, mira arte & sumptuositate, in quo erant ducentæ & quadraginta cameræ omnino distinctæ: vt qui in vna positi erant, ad aliam non potuissent accedere, & qui in superioribus sedebant, nec nocere his, qui in inferioribus cameris erant, potuissent, vt ample *in seq. part. in 66. consid.* dixi, vbi de excellentia theatrorum videre poteris.

Quicquid sit, licet ludis gladiatoriis, & sic torneamenta de iure canonico videantur esse prohibita, vt scribitur *in tit. de torneamentis. extra.* etiam iure ciuili, vt ante dixi. Tamen cum ars militaris sit vnicuique populo & Reipublicæ multum necessaria, vt ante scripsi *in 9. parte, in principio.* quæ commode exerceri non potest sine arte gladiatoria. Ideo crederem, tales artifices, docentes in ciuitatibus huiusmodi artem seu ludos gladiatorios, esse recipiendos, & in oppidis instituendos, vt armis iuuentutem exerceant, & iis iuuenes assuefacti, minus hostes timeant, nec vulnera aut sanguinem abhorreant: quæ ratio nos docuit, temporibus elapsis, vtile fuisse, iuuentutem Heduorum esse institutam atque exercitatam in armis, ad incursiones & deprædationes illorum furciferorum (quos vulgo *auanturiers* vocant) euitandas & reprimendas, nec alias, nisi armis resistendum erat. Ex quo dico, vtile esse in ciuitate, imo quasi necessarium, vt sint tales, qui doceant artem gladiatoriam in omni genere armorum. Et fere in tota Gallia, tam in ciuitatibus, oppidis & aliis locis obseruatur, vt sint certæ societates sagittariorum & iaculatorum, qui se exercent circa artem sagittariam, & singulis annis in mense Maio fit certa congregatio seu certamen

inter

inter eos,vt qui vincat,deiiciendo fignum alicuius a-uis ictu fagittæ,quod folet fieri & dicitur fub fpecie pfit-taci,dicitur rex fagittariorum pro illo anno,& priui-legiatur,& in hoc honoratur, quia efficitur immunis à fubfidiis, collectis, & impofitionibus ciuitatis, & vocatur rex fagittariorum ad alliciendum iuuenes, vt artem illam difcant,ita, quod fi Refpublica indigeat armis,fint exercitati hoc genere armorum,& ifti funt laudandi & extollendi inter plebeios, prout militea inter alios, cum in hoc magis appropinquent ftatui militari, quam alij artificea.

Et inter iftos etiam dicerem comprehendi potuif-fe eos,qui docent ludum gladiatorium, qui dicuntur vulgo *(maiftres d'efcrime)* quia funt vtiles Reipublicæ & quafi neceffarij Imo etiam officiarij ciuitatis debe-rent cogere iuuenes diebus feriatis,vt hanc artem ad-difcerent,& habere penes fe arma bellica, quod alias in ifta ciuitate Heduenfi fuit obferuatum. Et quan-tum ad hanc artem theatricam (cum non fæpe apud nos frequentetur) fufficiat pauca attigiffe, prout ad rem faciunt, & an tales inter artifices fint honorandi & laudandi.

Ad eos vero,qui dicuntur athletæ, pugiles & palæ-ftritæ,aut gladiatores, aut hiftriones, & actores, feu fagittarij,& iaculatores,vos remitto ad Textorem *in fua officina,in locis ante alleg.* & ad capitula, *athleta, pugiles & paleftrita.* Item *gladiatores.* Item *hiftriones, & actores.* Item *fagittarij & iaculatores peritiffimi,* & de pluribus his ponit Blondus *in locis ante dictis.*

Non tamen eft omittendum, quod hodie apud nos etiam funt quædam fpectacula permiffa, vt dicit Ioa. de Platea *in l.vnica, C.de athletis,lib.*10. vt funt fpe-ctacula & ludi honefti, qui fiunt in fcena, vbi ludunt tragœdi & comœdi tragœdias vel comœdias recitan-tes, & tales populo permittuntur. Et in talibus fena-torea præbent officiū fuū, vt dicit tex.cum glo. *in l.*1. *C. de fpectaculis,li.*11.Sicut videmus, quod domini de Parlamento Parifienfi,præftant autoritatem fuam in fefto Regum, & aliis, quibus folent ludi theatrales, tragœdiæ, aut comœdiæ exerceri & recitari, & per eos approbantur: cum fiunt ad honorem & decorem ciuitatis,& ad populi recreationem,& publicam læti-tiam. Et quomodo in illam caufam poffit legari, & qui ludi fint permiffi, fcribit Surgetus *in fuo libello,* qui *Enchiridion militaris difciplina* dicitur. Et Ange-lus de Cla.*in fua fumma,in verb.ludus.* quorum dicta non repeto, quia non eft præfentis fpeculationis. Et quod poffit relinqui legatum pro ludis in ciuitate fa-ciendis,tenet gl.*in verb.ludos,in l.ciuitatibus.ff. de le-gat.*1. quæ ponit cafum, cum relinquitur recitantibus verfus vel comœdias in fcena, prout fecit quædam domina Thlofana, vt dicit Guil.Bened.*in repet.cap. Raynu.in verb.fi abfque liberis.*2.*in fideicommiffaria fub ftitutione.n.*12.*extra de teftam.*

QVinquagefimatertia cõfideratio; In arte theatri-ca etiam funt,qui dicuntur faltatores,qui an fint laudandi,videamus. Et videtur quod fic,ex quo falta-tio laudatur, & apud nos fatis vfitata eft, cum fæpe iuuenes in ludis faltatoriis fe exerceant, *en morefques,* vulgo,& tripudiis, quæ in ciuitatibus permittuntur fieri. Veteribus vero non fuit,nec etiam contemptibi-lis effe debet ex multis, vt autor eft Cœlius *lib. anti-quarum lectionum 3. cap. 3.* quoniam inprimis apud antiquos nullæ cæremoniæ fiebant,quibus non adhi-beretur faltatio: quæ res eo grauior videtur, quod à magnis profecta autoribus videtur, Orpheo videlicet ac Mufæo, qui vt honeftiffimũ quiddā fanxiffe tradū-tur,cum rhythmo initiari,& faltatione. Quo factum eft,vt qui myfteria prodidiffent,eos diceret plerique defaltaffe. In Delo facrum nullum fiebat abfque fal-tatione ac mufica, vt plene ibi declarat Cœlius & Protea. Item Apollinem & Iouem fuiffe faltatorea ait. Et legitur 2.*Reg.*6.quod Dauid citharam,Pfalte-rium,& organa percutiens,ante arcam Domini falta-bat,qui irrifus à Michol filia Saul.Et recitatur *in cap. vt cognouerunt.vt fi.quomodo charitatem non habebat. de pænit.distinct.* 2. Propterea Socrates hanc effe per-difcendam voluit,veluti multum infit venuftatis in a-pto concinnoque motu,& corporis formatione com-pofita, nec erubuit iam ætate grauis inter difcipli-nas ferias habere faltationem. Cæterum,inquit Plato 2.*legum*.Reliquæ animantes fenfu ordinis, ordinatio-nifque fuorum motuum vacant, quibus bene com-pofitis nomen inditum eft numeri & concentus.Dij autem fenfum numerofum, concinnum, fuauem, & periucundum nobis dederunt. Modulos,faltandique genera docuere. Itaque primam eruditioni rationem effici Mufarum & Apollinis opera clarum eft. Ineru-ditúmq; hominem effe, qui choreæ Mufarum expers fit. Eruditum vero,qui compos eius fit. Totúmque id genus in choream faltationemque, & cantum diftri-bui declaratur. Vnde fit,vt qui bene eruditus eft,bene cantandi, faltandique peritiam habeat. Ex quibus de-nique omnibus liquet, faltationem nullomodo faci-lium,expofitorúmque artificem videri, imo (vt graues volunt autores) qui difciplinarum excellentium api-cem attigit, non mufices modo, fed & rhythmices & geometriæ:inprimis vero philofophiæ,tum phyfices, tum ethices, fed nec theorices cognofcitur ignarus: quatenus mores indicat,& affectus, quos rhetores permouent: verum nec à graphica feponitur,aut pla-ftica,quoniam harum concinnitatem, eurhythmiamq; fibi vendicat,fed inprimis memoria præcellens in fal-tatore exigitur.Imo vero iuxta Calchantem Homeri-cum,fcire faltatorem oportet:

Quæ fint,quæ fuerint,quæ mox ventura trahantur.

Vt nihil profsus eum lateat. Caput autem fummáque faltationis eft,imitationis fcientia, eorum, quæ con-ceperit, enuntiatrix, obfcurorum latentiúmque illu-ftratrix.Et quod de Pericle prounntiauit Thucydides. Excellens eft faltatoris laus,noffe quod deceat, & id-ipfum poffe explicare. Quoniam vero imitatrix eft faltatio,prima in ea virtus, perfpicuitas, quæ in ora-tore defideratur inprimis, vt eorum, quæ exprimun-tur,gefticulatione ac motu tanta fit claritas, vt nullis prorfum fit opus interpretibus.

Apud Lacedæmonios (qui inter Græcos diu habiti præftantiffimi funt) faltandi ftudium non erat incele-bre,quando ephebi non accuratius quicquam, quam faltationem difcebant. Ab Caftore & Polluce accepe-rant Chariatiffare,fpecies ea faltationis erat,vocabu-lo à Cariis ducto,quæ eft in Laconia ciuitas. Hacte-nus Cœlius:vbi & *in c.*4. faltationum fpecies,& par-tes plures fcribit: & cum pars 11. finem fortiatur.

Vndecima partis Catalogi Mundi finis.

DVODECIMA ET VLTIMA HVIVS LIBRI PARS CENTENARIA ERIT.

Centum enim considerationes continet, concernentes diuersarum rerum materias, & laudes illatum.

INcipiendo à dignioribus, erit prima consideratio de dignitate diuina, cuius tanta est excellentia, quod mens de Deo cogitans deficit. Cum sit ipse incomprehensibilis. Sensus enim non percipit, cum sit inuisibilis. Lingua ipsum non explicat, cum sit ineffabilis. Locus eum non capit, cum sit incircumscriptibilis. Scriptura eum non explicat, cum sit inæstimabilis. Tempus eum non mensurat, cum sit immensurabilis. Virtus eum non attingit, cum sit inaccessibilis. Desideria & vota transgreditur, cum sit insuperabilis, vel incomparabilis. Et breuiter, omnis creatura ad Deum comparata defectum habet: quia finiti ad infinitum nulla est proportio.

Quomodo ergo illum laudare potero? Et in hoc primo dicam cum Augustino *in suis soliloquiis.ca.*10. Vnde hoc mihi, domine, vnde mihi laudes ad laudãdum te? Sicut fecisti me sine me, sicut complacuit ante te: ita laus tibi est sine me, sic vt complaceat ante te. Ante te, Domine, laus tua, tu ipse es, laudent te opera tua secundum multitudinem magnitudinis tuæ. Laus tua, Domine, incomprehensibilis est. Corde non comprehenditur, ore non mensuratur, aure non percipitur: quia ista transeunt, & laus tua, Domine, manet in æternum. Cogitatio incipitur, & cogitatio finitur, vox sonat, & vox transit. auris audit, & auditus desinit. Laus vero tua in æternum stat. Quis ergo est, qui te laudet? Quis homo annũtiet laudem tuam? Laus tua perpetua est, transitoria non est. Hic te laudat, qui te ipsum & laudem tuam credit. Hic te laudat, qui te ipsum noscit in tua laude non posse pertingere. Laus perpetua, quæ nunquam transit. In te est laus nostra, in te laudabitur anima mea. Nos nõ laudamus te, sed tu per te, & per te, & in te: nobis etiam est laus in te. Tunc veram habemus laudem, quando à te habemus laudẽ: quando lux approbat lucem, quia tu vera laus tribuis veram laudem. Quotiens ab alio, quam à te quærimus laudem, totiens tuam amittimus laudem. Illa transitoria est, sed tua æterna. Si transitoriam quærimus, æternam amittimus laudem. Si æternam volumus, transitoriam nõ amittimus. Laus æterna Domine Deus meus, à quo omnis laus, sine quo nulla est laus, non valeo laudare te sine te, habeam te, & laudabo te. Quid enim ego sum Domine per me, vt laudem te? puluis & cinis ego sum, canis mortuus & fœtens ego sum, vermis & putredo ego sum. Quis ego sum, vt laudem te Domine Deus fortissime? spiritus vniuersæ carnis, qui inhabitas æternitatem: Nunquid tenebræ laudabũt lucem, aut mors vitam? Tu lux, ego tenebræ: tu vita, ego mors. Nunquid vanitas veritatem laudabit? Tu es veritas, ego homo similis factus vanitati. Quid ergo Domine laudabo te? Nunquid miseria mea laudabit te? Nunquid fœtor laudabit odorem? Nunquid mortalitas hominis, quæ hodie est, & cras tollitur, laudabit te? Nunquid laudabit te homo, & filius hominis vermis? Nunquid laudabit te Domine, qui in peccatis conceptus est, & natus, & nutritus? Non est enim speciosa laus in ore peccatoris. Laudet te Domine Deus meus incomprehensibilis potentia tua, inconscriptibilis sapientia tua, & ineffabilis bonitas tua. Laudet te supereminens clementia tua superabundans misericordia tua, sempiterna quoque virtus & diuinitas tua. Laudet te omnipotentissima fortitudo tua, summa quoque benignitas tua, & charitas tua, propter quam creasti nos Domine Deus vita animæ meæ. Hæc Aurelius Augustinus loco supra allegato. Laudent te tamen Dominum Deum omnes Angeli, & virtutes tuæ, laudent te sol & omnes stellæ, & lumen, & omnis spiritus laudet te, & dicat laus, gloria & virtus sit in Domino Deo nostro: prout dicebat vox magna turbarum multarum audita per Ioannem, vt habetur *Apocalyps.*19. *cap.* & habetur 1. *ad Tim. th.* 1. Regi sæculorum immortali, inuisibili, soli Deo honor & gloria. Sibylla Erythræa etiam præcipit eum honorari, cum dicat omnium nutritorem, creatoremque, qui dulcem spiritum omnibus apposuit, ac principem omnium Deorum fecit, cum dedit Deus fidelibus viris honorare.

Et licet etiam de huiusmodi gloria, laude & honore Deo attribuendis, dictum sit *supra in tertia parte, in prima consideratione*, tamen vltra prædicta, quod adorandus, magnificandus, laudandus, & honorandus sit, ex pluribus sacræ Scripturæ, authoritatibus comprobatur, vt ex sequentibus patet, propter eius sapientiam, bonitatem, iustitiam, & potentiam, & alia innumerabilia.

Ipse enim Deus creauit cœlum & terram, cum omni ornatu eorum, vt habetur Gen.1.

Ipse Dominus est omnipotens, Gen.17.

Ipse est Dominus, cuius non possumus resistere voluntati, Gen.50.

Ipse est Dominus Deus meus, qui facit magna & inscru-

inscrutabilia & mirabilia absque numero.

Qui dat pluuiam super faciem terræ, & irrigat aquis vniuersa.

Qui ponit humiles in sublime, & mœrentes erigit sospitate.

Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum, quæ cœperant.

Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium prauorum dissipat, vt habetur Iob 5.

Qui sapiens corde est, & fortis robore.

Qui transtulit montes, & nesciuerunt hi, quos subuertit in furore suo.

Qui commouet terram de loco suo, & colonos eius concutit.

Qui præcipit soli, & non oritur, & stellas claudit quasi sub signaculo.

Qui extendit cœlos solus, & graditur super fluctus maris.

Qui fecit arcturum, oriona, & hyadas, & interiora austri.

Qui facit magna & incomprehensibilia, & mirabilia, quorum non est numerus.

Ipse est Dominus Deus, apud quem est fortitudo, cuius iræ nemo resistere potest, & sub quo curuantur qui portant vrbem, vt describitur Iob 9.

Qui excelsior cœlo est, profundior infernu, longior terra mensura eius & latior mari.

Si subuerterit omnia, vel in vnum coarctauerit, quis contradicet ei, vel quis dicere ei potest, cur ita facis? Iob 10. Nam quis restitit ei, & pacem habuit? Iob 9.

Ipse est, in cuius manu est anima omnis viuentis; & spiritus vniuersæ carnis hominis.

Apud ipsum est sapientia & fortitudo, & ipse habet consilium & intelligentiam.

Si destruxerit, nemo est, qui ædificet, si incluserit hominem, nullus est, qui aperiat.

Si continuerit aquas, omnia siccabuntur: si emiserit eas, subuertent terram.

Ipse nouit & decipientem, & eum, qui decipitur.

Qui adducit consiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem.

Qui balteum Regum dissoluit, & præcingit fune renes eorum.

Qui ducit sacerdotes inglorios, & optimates supplantat.

Commutans labium veracium, & doctrinam senum auferens.

Qui effundit despectionem super Principes, & eos, qui oppressi fuerant, releuans.

Qui releuat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbram mortis.

Qui multiplicat gentes, & perdit eas, & subuersas in integrum restituit.

Qui immutat cor Principum populi terræ, & decipit eos, vt frustra incedant per inuium.

Palpabunt quasi in tenebris & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrios, vt scribit Iob 12.

Ipse est Deus, qui fecit spiramentum.

Ipse est, coram quo nudus est infernus, & nullum est operimentum perditioni.

Qui extendit aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum.

Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum.

Qui tenet vultum solij sui, & extendit super illud nebulam suam.

Qui terminum circumdedit aquis, vsque dum finiantur lux & tenebræ.

Ipse est, ad cuius nutum columnæ cœli contremiscunt & pauent.

Ipse est, in cuius fortitudine repente maria congregata sunt, & prudentia eius percussit superbum.

Ipse est, cuius spiritus ornauit cœlos, & obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus, vt habetur Iob 26.

Ipse est Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legum latoribus.

Quis poterit scrutari vias suas, aut quis audet ei dicere operatus es iniquitatem?

Ipse est Deus magnus, vincens scientiam nostram.

Ipse est, cuius numerus annorum inæstimabilis.

Qui aufert stillas pluuiæ, & effundit imbres ad instar gurgitum, qui de nubibus fluunt, quæ prætexunt cuncta desuper.

Qui si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum, & fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet, vt scribitur Iob 36.

Qui facit magna & inscrutabilia.

Qui præcipit niui, vt descendat in terram, & hyemis pluuiis, & imbri fortitudinis suæ.

Qui in manu omnium hominum signat; vt nouerint singuli opera sua.

Ipse magnus fortitudine, & iudicio, & iustitia, & enarrari non potest. Iob 37.

Qui posuit fundamenta terræ, & eius mensuras.

Qui tetendit super eam lineam, & bases eius consolidauit.

Ipse est, quem laudant astra matutina, & ante quem iubilant filij Dei.

Qui conclusit ostiis mare, circundans illud terminis suis, posuit vectem & ostia: & dixit, huc vsque venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.

Qui auroræ locum suum ostendit.

Qui concussit extrema terræ, & excussit impios ex ea.

Qui ingressus est profundum maris, & in nouissimis abyssi ambulauit.

Ipse est, cui apertæ sunt portæ mortis, & ostia tenebrosa vidit.

Ipse dominus considerauit latitudinem terræ, qui nouit, in qua via habitet lux, & tenebrarum quis locus sit: vt ducat vnumquodque ad terminos suos, & intelli[illegible]mitas domus eius.

Qui scit: quando nascituri sint homines, & numeros dierum eorum nouit.

Qui ingressus est thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexit, quæ præparauit in tempus hostis in diem pugnæ & belli.

Qui scit, per quam viam spargatur lux & diuidatur æstus super terram.

Ipse Dominus dedit vehementissimo imbri cursum & viam sonantis tonitrui, vt plueret super terram absque homine in deserto, vbi nullus mortalium commoratur, vt impleret inuiam, & desolatam, produceretque herbas virentes.

Ipse est pluuiæ pater.

Qui genuit stillas roris, ab ipso egreditur glacies, & genuit gelu de cœlo.

Qui indurat aquas in similitudinem lapidis, & superficiem abyssi constringit.

Ipse, qui coniungere potest micantes stellas pleia-

vno nomine sutoris (vulgo *consturiers*) dicuntur. Et tales cum textoribus & pluribus aliis ante nominatis, habentur quasi pro fecibus vrbium, vt dicit Budæus. Adam tamen & Eua prius officium sutoria exercuerunt, vt hic ante *in 34. considerat. huius part.* dixi, *in vers. bracharij*. De pluribus, qui sub huiusmodi artificio lanificiorum comprehendi possunt: vide per Textorem in suis denominationibus à variis artium professionibus positis *in sua officina*.

Accedat huc, quod lanificiorum artifices debent celebrate festum S. Seueri, cum fuerit artifex lanificij, & in tali artificio existens, fuit assumptus in Archiepiscopum, vt est tex. *in c. statuimus. §. his omnibus authoritatib. 61. distinct.*

QVadragesimasecunda consideratio sit de artificibus vacantibus circa ligna, quæ sunt sub arte architectoria, de qua ante *ista part. in 3. consid.* Et hæc consistit in cæmentaria, & carpentaria, & est ars necessaria vitæ humanę, pro domibus & habitationibus fiendis, quæ nos defendunt à pluuiis, & ventis, frigoribus, & caumatibus, vt quiescere valeat vnusquisque & secreta operari, quæ expedit, vt est testis Ant. Flo. *in 3. par. sua summæ. tit.* 8 *c. 4. §.* 8. Et Bern. de Bust. *in 2. par. sui Rosarij. serm. 32. in 2. par. in lit. T.* vbi etiam dicũt, quod Cayn fuit primus, qui hanc artem inuenit, ex qua condidit ciuitatem & domos, *Gen.* 4. Et ante diluuium Noe fecit arcam de lignis læuigatis, & mansiunculas in ea bitumine liniens intrinsecus, & extrinsecus, vt scribitur *Gen.* 6. Et egressus arcam Noe ædificauit altare Domino, *Genes.* 8. Et post diluuium Nemroth; primus tyrannus ædificauit ciuitatem, vt scribitur *Gen.* 10.

Et sicut metalla & lanificia sunt nobiliora lignis, vt ex deductis *in 3. consid. huius partis: & in seq. par. in* 95. *consid.* comprobari potest: ita etiam artifices metallorum & lanarum, artificibus lignorum præferendi sunt. Licet F. Patritius *lib. 1. de instit. Resp. tit.* 9. videatur præferre architecturam fabricæ, quam dicit non modo in pace ad vrbium ornamentum atque vtilitatem necessariam esse, verum in bello ad repugnandum oppugnandumque, prout eleganti stylo ibi describit.

Sed crederem; quod sicut forma dat esse rei, & est illa, quæ dat laudem artificio, cum opus laudet Magistrum, inter eos, qui in illa arte dant digniorem formam, & excellentiorem, sunt digniores, & præferendi: vt sunt, qui vulgo vocantur mennsarij, cum digniorem, & elegantiorem dent formam lignis, essent præferendi carpentariis, qui grossiorem formam: pro carpentariis tamen faceret ratio ante adducta, quod ea per eos facta ad vitæ humanæ necessitatem fiunt; puta domus, & alia ædificia: quæ vero fiunt per menusarios, videntur fieri ad voluptatem saltem ac honestatem, quæ non est præferenda necessitati. Cum necessitas vitæ humanæ omnia vincat. Et omnes tales etiam dicuntur fabri lignorum. Vnde, vt dicit Ioann. Chrysost. *in ser. de Epiphania*, S. Ioseph sponsus gloriosæ Virginis, carpentarius lignorum fuit. Et faber pro omni ferri percussure ponitur. *l. 2. §. 1. ff. ad leg. Rhod. de iactu.* Et alias pro lignario accipitur, *l. ferri. §. fi. ff. de verb. & rer. signifi.* Et etiam dicitur faber lignaminis. *l. 2. §. vlt. ff. de eo, quod certo lo. gl. in §. certæ. Insti. de rer. diuis.* vt supra *hac par. in 33. consi. vers. fabricarij*, dictum est.

Textor vero *in sua Offi.* multos scribit architectos, quos dicit fuisse nobiles, vt fuit Damocrates, qui Alexandriam metatus est.

Spintharus Corinthius Delphicum templum construxit.

Ctesiphon templum Dianæ Ephesiæ, vbi simulacbrum ipsius Deæ virgineum fuerat. Vnde Plinius: Operi (inquit) præfuit Ctesiphon architectus.

Meleagenes fanum Mineruæ Prienensis.
Theodorus Phocensis fecit Tholum Delphicum.
Philo Atheniensis armamentarium Pyrei.
Hermogenes ædem Doricam Iunonis Magnesiæ.
Sugilas Mausoleum Artemisiæ.
Zenodotus nobile pauimentum Pergami.
Hermodorus nomen est Architecti, qui obeliscum fecit.

Æmilius, Rholus & Theodorus, architecti fecerunt Labyrinthum Leminium.

Valerius Hostiensis architectua fuit, qui theatrum Romæ texit.

Menesicles arthitectus Athenis arcem ædificauit.

Nicon pater fuit Galeni geometræ, & architecturæ peritissimus.

Apollodorus, Traiani forum, metodeum & gymnasium Romæ fabrefecit; hunc interfecit Adrianus.

Et aliquos ex prædictis posuit F. Patritius *in li. 1. de inst. Resp. tit. 9. ante alleg.*

QVadragesimatertia consideratio; Horum Artificum, qui circa lapides, vel cæmenta operantur, multiplex reperitur differentia; quia aliquando dicuntur cæmentarij, aliquando vero latomi. Et etiam status huius artificij exaltandus est, & existimandus secundum vtilitatem, quam affert in Republica, & secundum excellentiam artificiorum ex huiusmodi artificio prouenientium. Nam, vt dicit F. Patritius *lib. 7. de Instit. Resp. tit.* 6. Lapidicidæ commoditatem, vel maximam habent: ex quibus quadrata saxa, & cæmentorum copiæ comparantur. Et præcipue, si molles lapides sunt aut mediocres. Nam duriores illi speciem potius præ se ferunt, quam vtilitatem: labore enim plurimo indigent, & diligenti impensa, vt *in seq. par. in 91. consid.* dictum est.

Inter hos tamen primos autumo esse Vitrarios, qui vitra conficiunt ex lapidibus, & isti fundunt lapides in fornace vi, & calore ignis, & est vnum mirabile. Ideo cæteris præponendi sunt, cum apud nos ex communi opinione patriæ pro nobilibus habeantur. Et talis communis opinio est potens ad causandum nobilitatem. & ante dixi *in 8. part. in 6. consider.* Etiam sunt immunes à muneribus personalibus, vt hic ante *in 38. consid.*

Sed cum sit hic quęstio de excellentia, quę procedit ex forma, quæ maior est quã illa, quę procedit ex materia: ideo infero, artifices marmoreos, & circa marmor artem exercentes, esse cęteris excellẽtiores, propter excellentias, & nobilitates ędificiorum, operum, & artificiorum, quæ fuerunt, & fiunt ex marmore potius quam ex aliis lapidibus, & ex iis Plin. *lib. 36. naturalis histor. c.* 5. ponit 126. artifices in marmore, & ibi ait, hanc artem tanto vetustiorem esse, quam picturam, aut statuariam. Etiam Textor *in sua Officina. in cap. sculptores, cælatores, statuarij, & marmorarij*, plus artifices marmorarios, quam alios laudat. Et etiam F. Patritius *lib. 1. de institut. Republica, titul.* 9. inter architectores multum extollit marmorarios, pro quibus ad illos recurre, & inter hos artifices sculptores ma-

res maxime laudantur.

Dipenus vero,& Scyllis Cretenses, & Sicyonem se contulere, vbi fuit quondam præcipua omnium metallorum officina. Ibique sculpendo marmore primi omnium claruerunt. testis est Plin. *in d. loco, c. 4.* Qui vero inter hos excellentior sit iudicandus, Plin. *eo lib. c. 5.* dicit Phidiam clarissimum artificem nunquam satis laudatum. Is fuit Atheniensis sculptor, & minoribus simulachris sculpendis claruit. Idem fecit statuam Mineruæ ex auro, & ebore amplitudine 26. cubitorum. In cuius scuto cælauit prælium Amazonum, & Gigantomachiam, in soleis Lapitharum pugnam, & Centaurorum. Fabius Phidias (inquit) Diis, quam hominibus efficiendis melior, in ebore vero longe citra æmulum, vel si nihil nisi Mineruam Athenis, aut Olympium in Ælide Iouem fecisset, Mart. *lib. 3.*

Artis Phidiacæ toreuma clarum,
Pisces aspicis, adde aquam, natabunt.

Idem *lib. 6.*

Qui te Phidiaco formatam Iulia cælo,
Vel quis Palladia non putet artis opus:

Statius *lib. 2. Sylu.*

Phidiacæ rasere manus.

Lysippus Sicyonius adeo claruit sculptura, vt ab eo solo fingi voluerit Alexander, quemadmodum pingi à solo Apelle. Horatius:

Edicto cauit, ne quis se præter Apellem
Pingeret, aut alius Lysippo duceret æra.

Stroza pater.

Cedit Lysippus Phidiacusque labor.

Hunc Plinius ait fecisse ad 70. opera, quæ singula arti claritatem dari potuissent. Propertius:

Gloria Lysippo est animosa fingere signa.

Sabellicus vero *in 10. libro suorum exemplorum* dicit, tres opifices fuisse summos. Et etiam dicit, Alexandrum suo edicto tribuisse tribus diuersarum artium principibus viris præclarum laudis testimonium, suum cuique in suo genere. Et inter cæteros, quod nullus alius præter Pyrgotelem imaginem suam sculperet, & de his sculptoribus, & statuariis, & laude illorum etiam scripsit F. Patritius *lib. 1. de inst. Republica titu. 10.* Etiam plures statuarij laudantur à Textore in loco præallegato post Plinium, ex notabilitate operum, quæ fecerunt tàm ex marmore, & lapidibus, quam alia materia.

QVadragesimaquarta consideratio tractat de Artificibus, qui circa colores versantur, qui sunt in duplici differentia. Quidam sunt tinctores, de quibus ante *hac part. in 41. consid. versic. inter hos dictum est.* Alij vero sunt pictores, & de his hic scribitur: de excellentia vero colorum dicetur *in seq. part. in 94. consid. & supra in 1. part. in 64. conclus. 38. considerationis.* vbi de armis narratur, quæ laudantur, distinguuntur, aut deprimuntur ex coloribus. Nunc solum est quæstio de excellentia pictorum. Nam ars pictorum versatur in omnibus tam lanis, quam linis, serico, argento, auro, & metallis, lignis, & lapidibus. In quibus solet causa voluptatis, honestatis, aut etiam lasciuiæ, adiungi pictura, quæ olim fuit in multo, & maximo honore, miraque æstimatione. Et, vt ait F. Patritius *de institutione Reipublicæ lib. 1. tit. 10.* Pictura eruditionem maximam præ se fert, & commercium cum Poetica, & oratoribus habet. Hic dicit Laurentius Valla *in proem. suarum elegantiarum,* quod artes liberales proximæ sunt, ars pingendi, sculpendi, fingendi, architectandi. Sextus Empericus ex Symonidis Poetæ sententia, picturam dicit esse tacentem poësin. Poesin autem loquentem picturam. Et certe magni ingenij est, diuinam prope cognitionem attingit, varias animalium rerumque species sic mente concipere, vt penicillo, & variis coloribus adeò exprimantur, quasi in illis nihil præter spiritus desit. Et certe cum optimam picturam cernimus, id dicere possumus, quod Valerius Martialis de catella picta cecinit Ipsam denique pone cum catella, aut vtramque putabis esse veram, aut vtranque putabis esse pictam. Legimus etiam bouem ad aspectum pictæ bouis mugisse, & pictis vuis nonnullos fuisse deceptos, auesque ad pictam speciem sui generis excitatas, vt refert Plinius *lib. 35. cap. 10.* Et vt disserit Budæus *in leg. Athletas. ff. de his, qui not. infamia.* Huiusmodi artifices non modo iconicas imagines effingunt, id est, omnibus lineamentis ad exempla expressas: sed etiam ethicas, id est, sensibus expressit propemodum spirantes. Non modo enim gratiam habet pictura, & delectationem mirificam præbet, verum præteritam rerum memoriam seruat, & historiam rerum gestarum ante oculos nostros perpetuo refert. Quin etiam legendo picturas, in quibus præclara facinora exprimuntur, excitamur ad studium laudis, & ad magna negotia obeunda, veluti, si alicuius historiæ monumenta voluerimus. Quanta autem autoritas huiusmodi artibus olim fuerit, etiam ex eo conijcere possumus, quod Plinius *lib. 35. capit.* inquit de Pamphilo pictore loquens. Docuit neminem minoris talento annis decem; quam mercedem & Apelles, & Melanthius ei dedere, & huius autoritate affectum est Sicyone primum, deinde, & in tota Græcia, vt pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc est, picturam in buxo docerentur. Reciperetur que ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honor ei fuit, vt ingenij causa exercerentur, mox vt honesti perpetuo interdicto, ne seruitium docerentur.

Locum igitur habent (teste F. Patritio *de instit. reipub.*) Pictores, & honestum quidem: vt studio gloriæ incendantur: & ad parem laudem adolescentulos inuitent. Non enim puduit Fabium Patritium illum Romanum optimo genere oriundum, qui maiorum suorum nobilitatem ab Hercule vsque recensebat, pictura exerceri: & ab eo cognomentum accipere. Nec diu post pœnituit Marcum Antonium doctissimum ac sanctissimum Imperatorem operam picturæ dare sub Diogene præceptore, quanquam illustrioribus disciplinis indulgebat & magistris quibusque eruditissimis vtebatur.

Legimus etiam, Platonem picturæ studiosissimum fuisse, & Cicero in ea eruditos oculos se habere asserit. Quocirca non erit verendum, ne manus adolescentulorum coloribus inquinentur; cum proxime doctrinæ accedat pictura; hinc fundamentum præbet ars illa, quam signandi nuncupare possumus, vnde & signa dicuntur, & per diminutionem sigilla. Hanc artem Aristot. summopere laudat, vultque vt pueri illam edisceant, quando aliis plerisque artibus necessaria sit, non modo sculpturæ & cælaturæ, quæ sine ea nullo modo esse possunt, verum compluribus, & præcipue architecturæ: de qua superius *hac part. in 3. & 42. consid.* diximus.

Qui enim fuerint primi pictores, & quorum opera apud Veteres gratiam aliquã meruerint: scribit Plin. *eod. lib. 35. c. 8. 9. 10. & 11.* & primum Polignotus, & Aglaophon fuerunt, qui simplici duntaxat colore vsi sunt, & suos studiosos complures habuerunt propter simplicitatem illam, quæ fundamenta artis sola imi-

tatione naturæ iecit. Fuerunt tamen alij ante eos, & Canachus inprimis,cuius signa rigidiora extitisse,quã vt imitarentur veritatem. Cicero ait,dura etiam Calamidis fuisse,sed tamen meliora,quam Canachi Mironis propius ad veritatem accedebant. In Protogene,Actione, Nicomacho, & Apelle iam perfecta omnia videri idem adstipulator est. Nihil enim simul & inuentum & perfectum esse docet.

At vero Zeuxis, & circa eios tempora Parrhasius (qui vixit tempore Socratis) plurimum huic arti addiderunt. Nam Zeuxis luminum vmbrarumque rationes inuenisse dicitur, & picturæ arte tantas opes sibi comparauit, vt in earum ostentatione Olympiæ nomen suum aureis inrextum literis ostentaret: postea opera sua donare instituit, quod nullum precium putaret esse illis dignum, autor est Plin. *in loco ante alleg.c.*9. Parrhasius autem lineas examinasse subtilius traditur,& geometricam quandam rationem picturæ addidisse,& de eo Plinius *in d. loco.c.* 10. ait: Parrhasius Ephesi natus primus symmetriam picturæ dedit, primus argutia vultus,elegantia capilli, venustate oris, confessione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Inter alia eius opera quam plurima pinxit Archigallum, quam picturam armauit Tyberius Princeps,atque LX. sestertiis æstimatam cubiculo suo inclusit.

Suam quoque laudem meruit Aristides Thebanus, quem æqualem dicit Apelli Plin.*d.c.*10.*colum*.4. primus omnium animum pinxit, & sensus omnes expressit. Vnam eius tabulam Attalus Rex centum talentis emisse traditur Cæsar quoque dictator eiusdem pictoris tabulas duas 80.talentis emit.

Philipp.Macedo, & eius filius Alexander quandoquidem pictura delectati sunt, artem hanc summopere extulerunt, quorum temporibus præcipue floruit, & diuersis virtutibus laudabatur.

Verum & omnes prius genitos (vt vtar verbis Plinij) futurosque postea superauit Apelles. Eo vsque in pictura prouectus,vt plura solus prope, quam cæteri omnes contulerit, voluminibus editis, quæ doctrinam eam continent. Nam decorum optime seruauit, & suæ cuique personæ modum dedit & venustatem,hoc est,suam Venerem, (quam Græci *charita* vocant) ne aut nimium offenderet,aut parum defraudaret,qua in re alios pictores peccare dicebant, qui non sentirent,quid esset satis. Eius prudentia maxime apparuit,cum Antigoni imaginem pinxit,quam latere tantum altero ostendit, vt amissi oculi deformitas lateret Fuit enim & comitas illi,propter quam & gratior Alexandro Magno erat, frequenter in eius officinam veuitanti (vnde etiam edicto vetuit, ne ab alio pingeretur) sed & in officina imperite multa disserenti silentium comiter suadebat, rideri eum dicens à pueris,qui colores tererent:tantum autoritatis, & iuris erat,& in Regem alioqui iracundum.Pinxit & ipsum Alexandrum Magnum fulminigerum in templo Dianæ Ephesiæ talentis 20. Venerem Cois inceptam moriens reliquit imperfectam,nec inuentus est, qui tam egregio operi ad præscripta lineamenta succedere vellet.

Idẽ perfecta opera proponebat in pergula seu porticu transeuntibus, atque post ipsam tabulam latens, varia,quæ notarentur,auscultabat,vulgum diligentiorem iudicem, quam se præferens: ipsumque à sutore reprehensum, quod in crepidis vnam, intus pauciores fecisset ansas:eodem postero die superbe emendationem pristinæ admonitionis cauillante circa crus, indignatum prospexisse denuntiantem, ne supra crepidam sutor iudicaret, quod & ipsum in prouerbium venit.Apelli autem fuit perpetua consuetudo,nullum diem quibuscunque negocijs occupatum præterire, quin lineam aliquam duceret: ducendo exerceret artem. Et de Apelle & Parrhasio fit mentio *in §.si quis in aliena tabul. de rer. diuis.* vbi dicit text. *Ridiculum est,picturam Apellis vel Parrhasij,in accessionem vilissimæ tabulæ cedere.*

Nec minor prudentia Timanthis Cithicij in eatabula,qua colorem vicit. Nam cum in immolanda Iphigenia tristem Chalcanta fecisset, tristiorem Vlyssem,& mœstum admodum Menelaum conceptis animo affectibus obuoluendum caput Agamemnonis eius patris esse dixit, vt videlicet cogitandum relinqueret summum illum luctum, quem penicillo non posset imitari.

Protogenem vero cura commendabat, de quo *in* 1. *consid.huius partis* dictum est. Ratio autem Pamphilum, sicut facilitas Meluntium. Antiphilus per id ferme temporis concipiendis visionibus laudem meruit; vt diligentia & decore Polycletus, cui plerunque palmam tribuerunt; vnum tantum defuisse volunt, quod pondere quodam careret in pingendis numinibus. Et vt humanæ formæ aliquid supra veritatem adderet,Ita aliquid de autoritate Deorum demeret. Atqui lenes duntaxat genas pingere nitebatur, grauiorem autem ætatem consilio fingebat. Hæc F. Patritius de laude pictorum,qui in multis laudati fuerunt: & de laudibus plurimorum scripsit Text. *in sua Officina in c. pictores diuersi.* Sed ne laudem ab aliena opera consequar, fatetur se omnia de basse à Plinio, prout & re verafecit & Patritius & Budæus,& qui post Plinium de hac re scripserunt: ideo ad eum recurre *in d. c.*35. Quæ tamen opera præcipuam laudem meruerint,scribit Tex.*in d.l.co c.sculptores,calatores,statuarij,& marmorarij,in fine.*

Aduerte,quod pictores sunt ita de iure priuilegiati, quod exempti sunt ab hospitiis militum. *text. in lege archiatros,Cod de metatis,lib.*12.

Et ex his antedictis,& multis aliis per Plinium, Patritium,& Text.*in suis locis supra alleg.enarr.*pictores plurimum laudari possunt & debent.Sed obstare videtur, quod illa ars sit quodammodo plus voluptaria, quam necessaria & vtilis,ex quo non ita sit laudanda, vt comprobat Ant.Flor.*in* 3.*part.sua summ.titul.*8.*ca.* 4.§.11. Tamen quia est honesta, & grata Principibus & magnatibus,vt ante scriptum est.Etiam quia tendit ad ornatum Ecclesiæ,ita quod à quocunque non obstante prohibitione fieri potest, dicit Bart. *in l.*1.*ff.ne quid in loco sacro fiat.* vbi habetur,quod pictura, quæ fit ad ornatum, potest fieri non obstante prohibitione.Ideo videtur, quod tales artifices sint præferendi, intellige tamen,prout supra dictum est.

QVadragesimaquinta consideratio sit de mercatoribus,qui sunt honorandi, cum nobis necessarij esse videantur,cum quæ nobis superfunt, deuehant,& permutando & vendendo ea aduehãt,quæ necessaria sunt.Et vt ait Cicer.1. *de officiis.* Mercatura si tenuis est,sordida putanda est;si magna & copiosa multa vndique apportans, multisque sine vanitate impertiens, non est admodum vituperanda,ac etiamsi satiata quæstu vel contenta potius, vt sæpe ex alto in portum,ex ipso portu agros possessionesque contulerit, videtur iure optimo posse laudari: vt per plura tenet & comprobat Bar.Cæpol.*in tract. de Imperatore militum eligendo,in verbo,nobilitatis,in* 18.*opinio.* vbi dicit,quod apud Venetos mercatores etiam sunt nobiles, quod intellige tamen sapienter. Fortuna enim illa semper optan-

optanda, studentibus minus optanda est. vt glorianti mercatori, quod in omnes oras maritimas nauigia dimisisset, dixisse fertur Lacon. Finis præscribendus est lucro propter varios fortunæ euentus. Ne paruo temporis momento id mercator amittat, quod in omni vita sua perlucratus est, cogatúrque decoquere: quod quidem sine ignominia ac probro nequaquam accidere potest, etiamsi id sine culpa aliqua fieret: hæc Cicero *in 2. Philippina* Antonio obiicit his verbis: Tenés-ne memoria prætextatum te decoxisse? patris, inquies, ista culpa est, etenim est pietatis plena defensio. Illud tamen audaciæ tuæ, quod sedisti in 14. ordinibus. Cum esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus; quamuis, qui fortunæ vitio, non suo decoxissent: eiusmodi ignominia vt caueant mercatores, auiditati finem imponant, ne pauperiem in senectute cum irrisione etiam pati cogantur. Plures vituperationes de mercatoribus dici possent: & quasdam refert Luc. de Penn. *in rubr. C. negotiatores ne milit. li.* 12. Et in quibus committunt crimen stellionatus, scribit Vlpianus. *in l. 3. ff. de crimine stellionatus.* Sed quia tantum, quæ faciunt ad laudem intentionis nostræ est scribere: ideo dic secundum eundem Lucam, quod mercatores necessarij sunt in ciuitate, sicut agricolæ, *extra de voto. cap. quod super.* Et sine iis omnibus non ædificabitur ciuitas. *Eccles.* 38. Et Plato cum institueret, quemadmodum ciuitas bene ordinari debeat, imprimis negotiatores necessarios dicit: & vide plene ea, quæ dicta sunt ante *hac parte* 1. *consideras.*

Adde, quod locatores ratiociniorum dicuntur mercatores, vt vult Bart. & Alex. *in Apostill. a. in l. legatis. ff. de legat.* 2. Et ibi ponit Alexander differentiam inter mercatorem seu negotiatorem & artificem. Nam vt dicit, negotiator seu mercator est ille, qui emit vnam rem, & non mutata forma illam vendit, vt lucrentur, vt sunt, qui emunt candelas, & vendunt. Et tales an dicantur candelarij, an vero solum illi, qui eas faciunt, vide Iacobum Rebuffi *in rubr. de nauicularijs seu naucl. li.* 11.

Artifex vero est, qui emit rem, & mutata forma vendit, vt est, quando emit ferrum, & vendit enses, vt est tex. *in c. peratum,* 88. *dist.* Et remissiue quis sit mercator, negotiator, & artifex: vide allegata per Felyn. *in proœ. decretalium, incipient. Gregorius. in fine.* & ibi, an ex vno actu, antequã sit inscriptus in matricula mercatorum, quis dici possit mercator, & de statu mercatorum, & diuersis negotiatoribus, vide Anton. in sua Sum. *in 3. par. tit. 8. ca. 1. §.* 4. Bernar. de Bust. 2. *part. sui Rosarij, ser.* 32.

Aduerte tamen; quod nobiles se negotiationi & mercaturæ immiscentes perdunt nobilitatem: vt dicit Bal. *in l. nobiliores. C. de cõmercijs, & mercat.* Quod an sit verum, disputat Anton. de Bur. *in rub. extra ne cler. vel monach.* & Bartol. Cæpoll. *in loco ante alleg.* Et lex fuit apud Romanos, ne Senatores mercaturæ essent nimium intenti, autor Blondus *li. 5. de Roma triumphante.*

Plures laudauerunt mercaturam, & artificium, vt Aug. Dathus *in suis Epistolis li. 3. ora.* 9. & teste F Patritio *li. 1. de instit. Reip. tit.* 8. fouendi sunt propter vtilitatem Reipublicæ mercatores, & dixi *in distinct.* 1. *consid. huius partis.* Et refert Blondus *eodem loco*, mercatorum societates Reipublicæ vsui fuisse. Vnde Cicero *pro Plancio* orans, cum ea bono loco visus est laudare, cum patrem eius equitem Romanum dixit, maximum societatum autorem plurimatũ fuisse magistrum. Et ad Crassipedem scribens idem de Bithyniis mercatoribus sic habet. Quanquam tibi præsens commendaui, vt potui, diligentissime socios Bithyniæ, quæ societas ordine ipso in hominum genere pars est maxima ciuitatis. Iuuerunt autem difficillimis temporibus Rempublicam societates mercatorum. Liuius 23. Cum Scipiones in Hispania frumentum, vestimentaque exercitui supplenda postulassent, nec vnde darent, Senatus populusque haberent: Fuluius Prætor in concione exhortatus est eos, qui redemptiis auxissent patrimonio, vt Reip. qua creuissent, tempus commodarent. Tres societates 19. hominum effecerunt, pacti vt quæ in naues imposuissent ab hostium tempestatisque vi publico periculo essent, exoluitque postea Senatus. Et 24. cum Censores ob inopiam ærarij se iam locationibus abstinerent ædium sacrarum tuendarum ciuiliúmque equorum præbendorum ac similium his rerum: conueniunt ad eos frequentes, qui hastæ huius generis assueuerant, hortantúrque Censores, vt omnia perinde agerent, locarent, ac si pecunia in Ærario esset, neminem nisi bello confecto pecuniam ab Ærario petiturum esse.

QVadragesimasexta consideratio sit de laude hospitum, quos crederem inter alios mercatores multum esse laudandos, & extollendos. Et sub istis mercatoribus comprehenduntur etiam tabernarij, vt not. Bart. *in l. cum pater. §. mensa. ff. de lega.* 2. Ideo etiam comprehenduntur Caupones & stabularij: cum quibus addendi sunt nautæ, vt hic titulus de tribus fatibus, scilicet de nautis, cauponibus, & stabularijs, qui est in ff. veteri, *Nautæ, caupones, stabularij, vt recepta restituant*, quia, vt dicit tex. *in l. nautæ, & caupo, et stabularius, mercedem accipiunt. ff. eod. tit.* Et licet isti sint de genere prædonum, cum ne nunc quidem abstineãt ab huiusmodi fraudib. vt dicit tex. *in l. 1. §. 1. ff. eod. tit.* Alex. *in l. 1. in princ. C. de eden.* & Fran. Niconitius *in repe. c. quoniam contra. in princ. nu.* 26. *&* 27. *extra de probat.* Tamen hodie apud nos alio & honorabiliori nomine vocantur hospites. Cum hospitalitas sit multum necessaria, & multum etiam commendatur ab Apostolo: vt scribitur *ad Rom. duodeci no capite, ubi, hospitalitatem sectantes.* Et ea causis laudanda, amplectenda & inquirenda est. vt dicit Ioan. de Turrecr. *in Sum.* 42. *dist.*

Primo, quia est res valde decora & honesta. Sacra enim res est mensa hospitalis, vt ait Seneca *li. 4. de offi.* Tullius *li. 2. de Offi.* Recte, inquit, à Theophrasto laudata est hospitalitas. Est enim, vt mihi videtur, valde decorum, patere domos hominum illustrium illustribus hospitibus, idque etiam Reipub. est ornamento, homines externos hoc liberalitatis genere in vrbe non egere. Est etiam vehementer vtile his, qui honeste possidere multa volunt, per hospites, apud externos populos valere opibus & gratia.

Secundo; quia hospitalitas disponit ad susceptionẽ diuinæ gratiæ & præparat, vt ostensum est *Luc. vlt.* vbi discipuli cognouerunt Dominum coactum hospitari cum eis, etiam in fractione panis, vnde Gregor. *in Homilia.* Ipse quoque dominus non est cognitus in via à discipulis, dum loqueretur, & in domo cognosci dignus est, dum pasceretur. Sic etiam ea hospitalitate Christi in domo Marthæ: ipsa, Lazarus eius frater, & Magdalena eius soror receperunt à Christo diuinam cognitionem. Sic etiam quandoque diuina cognitio infunditur hospiti gratia alicuius sancti viri in hospitio recepti.

Tertio; quia hospitalitas bona temporalia multiplicat, exemplo viduæ, quæ Eliam hospitio recepit.

nos, Cibus & Potus, Somnus & Vigilia, Motus & Quies Exinanitio & Repletio, & Accidentia animæ, id est passiones insurgentes: Operationes sunt intus, & foris. Intus, vt ea, quæ intromittuntur per nares, per os, ad excitandas sternutationes, vomitationes, & purgationes. Foris, vt sunt emplastra, incisio & vstio. Et duplex est medicina, spiritualis, scilicet, & corporalis. cap. vlt. 29. distinct. Corporalis, medicinæ præcepta diuinæ conditioni contraria sunt, quia nec ieiunare, nec flere, nec similia sinunt. cap. contraria de consecr. dist. 5. vt scribit Luc. de Pen. in rub. de prof. sorib. & medicis. lib. 10 Sed quia de eis dixi in praeced. part. in 24. consid. & hac parte in tertia & vigesimaoctaua consideratione ad ibi dicta de laude medicorum, & excellentia recurrendum est. & ad Erasmum in suo Encomio de laude medicinæ. Sed quia sub his comprehendi possunt Aromatarij, Chirurgi, cap. tua nos. de homicid. & etiam dentarij: vt ait Francis. de Rip. in tract. de peste. fol. 75. vers. sed tum de salariis medicorum. non tamen barbitonsores, secundum glos. in cap. 1. in verb. cum de statu regularium. in 6. de regul. dicam statim, & ideo de eis pauca dicenda sunt. Etenim Aromatarij honorandi sunt: quia, quoad medicinalia, deseruiunt ad vitæ humanæ conseruationem: & est necessarium eorum ministerium ad esse seu conseruationem, & sanitatem humanam, & quoad alia ad bene esse: vt dicunt Anton Floren. in 3. part. sue Summ. tit. 8. cap. 4. §. 6. & Bernad. Bust. in 2. par. sui Rosarij. ser. 32. in 2. par. in litera Y Et isti Aromatopolæ, vulgo apud nos Apothecarij dicuntur, & proprie sunt Pharmacopolæ; seu Vnguentarij, qui vendunt medicinas, & vnguenta, aliasque medicinas secundum recepta medicorum conficiunt. Vnde gloriantur in hoc, quod Deus dictus sit Vnguentarius, vt scribitur Ecclesiast. 38. ad princip. & per Ioannem de Turrecremat. de consecr. distinct. 1. in prooem. num. 3. cum dicatur: Et appropians alligauit vulnera eius, oleum super infundens, & vinum, & habetur Ecclesiast. 87. Sicut Deus creauit medicinalia. & Ecclesiastici eodem. Altissimus de terra creauit medicinam. Ita & ipse primus author extitit artis, & scientiæ medicinalis, vt refert Antonius Florent. in 3. par. sue Summæ tit. 7. c. 1. in prin. Et de sapientia habetur Ecclesiast. 24. Quasi cinamomum, & balsamum aromatizans odorem dedi. Et Myropola etiam dicitur venditor vnguentorum Et medicamentarius est, qui medetur, seu qui morbis refert remedia.

Barbitonsores etiam sub medicina comprehenduntur, author Ant. Flor. in d. loco. §. 7. & Bernar. loco supra cit. quia ad medicinalia pertinet minutio sanguinis sedandi feruoris gratia, quæ phlebotomia dicitur. Ideo propter vtilitatem, quam afferunt Reipub. & etiam necessitatem, creauit Deus medicum. Ecclesi. 38. in princ. Sed isti proprie sunt Chirurgi, qui sunt medici vulnerarij, multum necessarij & vtiles in Republica: maxime in exercitu militari: & apud nos sunt in magno honore & pretio. Inter hos etiam comprehenduntur Obstetrices, quæ medicinam exhibere videntur. l. 1. §. 2. ff. de var. & extraordin. cognitio. & latem si obstetrix. ff. ad legem Aquiliam. Plinius lib. 28. cap. 7. Sotytam & Salpem obstetrices facit, quarum etiam placita in quibusdam morborum remediis citat. Idem lib. 32 cap. 10. de Salpe meminit. Et dicuntur esse artis probatæ & fidei. text. in l. 1. circa princip. ff. de ventre inspic. Et ibi Bartol. quomodo iurent. Quandoque tamen earum manus & oculus fallitur. text. in cap. nec aliqua. 27. quæst. 1. c. pen. ext. de probat. c. fraternitatis. ext. de frigid. Et tales obstetrices debent scire formam baptizandi, cum fere semper sint in partu feminarum, vt ibi eminet periculum de vita infantis, & cum necessitas suadet, baptizare possint. cap. mulier. de consecr. dist. 4.

Crederem, & forte non inconsulto omnes cuiuscunque ordinis sub hac arte comprehendi posse. Cum fere nullus ignarus & expers huiusmodi artis reperiatur, saltem pro aliqua parte corporis. Cum etiam Medicus dicatur, qui alicui parti corporis medicinā præbet, vt dicit Bart. in d. l. 1. §. 1. ff. de variis & extraord. cog Ex quo euenit, cum semel quidam Aulicus Ducis Mediolani, & quidem familiaris de suo fratre côquereretur: quem medici non recte curauerant, vt ex eorū incuria (ne dicam forte inscitia) morbo interiisset, petiit ab eo Duce vnum carlinum impositionis, super vnum quemque medicū sui dominij, & Ducatus Mediolani. Quod & facile concessit Dux, putans deridere Aulicum, cum pauci essent medici: sed aliud in mente retinebat Aulicus. Quoniam tandem coram vno se finxit infirmum dolore dentium, coram alio dolore ventris, & sic de aliis. Et postremo omnes reperit esse medicos: & vnusquisque dedit ei aliquam medicinam pro specie morbi, quo detineri, & affligi asserebat, & ita plus exegit, quam cogitasset Princeps. Idcirco cuius sit ars omnibus communis, omnes illam laudare dibent, nec seipsos illam deprimendo vituperent. Maxime, qui passi interdum fuerint aliquam infirmitatem, si postmodo conualescant infinita consilia dant. Vnde Terentius:

Dum conualuimus, ægrotis recta consilia damus.

Quid autem de magonibus seu Hippocomis (quos vulgo *marescallos* vocant) & aliis curantibus corpora brutorum, an dicantur medici? Vide gl. in l. 1. C. de excus. artific. li. 10. Ioan. de Plat. in l. cum te. C. de professor. & medicis. libr. 10. vbi ait, eos habere excusationem à muneribus personalibus.

Et aduerte: quod nō solum est licitum laudare medicos, verū etiam ipsi se laudare possunt, vt dicit Cardinalis, in c. ad aures. ex. ra de ætate & quali. Et Franc. de Ripa in tract. de peste. fol 75. ver. 1. aduertant ad artis peritiam. vbi scribit, quomodo licet alteri se laudare, de quo ante in 1. par. in 59. consid.

QVadragesimanona consideratio fit de venatoribus, seu de arte venatoria, quæ, vt autor est Ant. Flor. in 1. part. sue summæ, t. 1. c. 1. §. 6 num. consistit in tribus speciebus, ferina scil. aucupio & piscatura: sed proprie venatio ferina côuenit nobilibus: plebeiis autem venatio aliorum animalium. Et isti proprie apud nos sunt Macellarij: tamen pro sordidis artificiis & mechanicis reputantur. Macellarij vero dicuntur, qui macellum exercent, non solum carnium, sed omnium obsoniorum: quinetiam panis & frumenti venditor; quippe hęc omnia in macello venundabantur. Varro: Duo sunt Orinthonis genera, hoc est, auiariorum: vnū delectationis causa: alterum fructus gratia, quo genere macellarij, & in vrbe quidam habent loca clausa, & rure maxime conducta, & sunt loca, vbi mittūtur propriæ aues & gallinæ ad vendendum & distribuendū: & magis extense, vbi nutriuntur animalia ad eadem distribuenda pro alimenta ciuium & popularium. Macellum vero est locus, quo venalia omnia, quæ ad victum humanum pertinebant, contrahebantur: dictum Macellum à Macello quodam viro, qui in vrbe latrocinium exercebat, quo damno cêsores Æmilius & Fulnius statuerunt, vt in domo eius obsonia venderētur, redactis in fiscum eius bonis. Donatus à mactandis pecoribus deriuat. Alij à macerando, quod pecora, dū

Pp

eo ducuntur, ibique tenentur, macerantur. Hinc dicti sunt macellarij, eo, quod mactent carnes, & vendunt in illo loco publico ad hoc destinato. Et de hoc scribitur *ad Cor.* 10. Omne, quod vænit in macello, manducate. Et si qui artifices, aut negotiatores laudem & honorem consequi debeant ex communi vtilitate & necessitate, quam afferunt Reip. isti nullo pacto sunt prætermittendi absque honore, cum multum sint necessarij in Republica, maxime eorum, qui carnibus vescuntur, vt Alani, non autem ichthyophagi, qui piscib. viuunt, apud quos piscinæ & viuaria in pretio. Etiam, qui tales distribuunt carnes populo, vocantur visceratores, quoniam carnis crudæ distributio visceratio dicitur, quæ fieri solebat antiquitus, vel in solenni festiuitate, vel in funere alicuius excellentis personæ.

QVinquagesima consideratio; Cũ in præsenti consideratione, de materia venationum tractatum sit, quæ est frequentata apud nos: hic quæro, primo, an sit licita venatio, & quibus personis. Et in hoc, vt breui absoluam, non insistendo in venatione, quæ dicitur hominum oppressiua. Nec in venatione arenaria, de quibus scripsit Ioan. de Turrect. *in c. qui venatorib.* 86. *dist.* Sed solum in venatione, quæ dicitur saltuosa, quæ est illa, quæ exercetur, & fit in syluis & saltib. interficiendo feras vel aues: siue fiat propter necessitatẽ indigentiæ, vt, cum quis ex tali artificio sustentatur, siue propter necessitatem violentię, vt, cũ quis venatur feras vastantes fructus suos vel pecora: quo casu licitum est omnib. venari de iure lupos, apros, vrsos & leones *l. vnic. C. de venat. ferarum. lib.* 11. siue fiat propter vtilitatem, vt carnes habeat in cibum, vel pelles ad vestimentum, siue propter recreationem. Et licet omnia ista genera venationum, de quibus ante dictum est, sint opera ad se indifferentia, & bene male fieri possint. Et dicit idem Io. de Turrecrem. *in loco ante alleg.* quod in laicis est licite, & licite ab eis exerceri potest, dum tamen fiat sine damno & læsione proximi. Ex quo primo fac conclusionem sequentem, quod venatio omnibus laicis est permissa, ita quod licitum est omnibus laicis venari ad feras bestias, & fiunt occupantis, *§. fera igitur bestia, cum §. seq. Inst. de rer. diuis.* quæ tamen in multis non habet locum. De quibus scripsi *in comm. nostris super consuet. Duc. Burg. tit. Des Forests. §. 7.* ad quem recurre, & ad G. Bened. *in repet. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. à num.* 868. *vsque ad nu.* 912. *extra de testam.* Et inter alia attende de ea, quæ dicit, quod consuetudo potest inducere, vt aliquibus sit prohibita venatio, vt autor est Ioan. Fabri *in §. fin. Instit. eod. de rer. diuis.* Ex quibus idem Guil. tenet ibi, quod in Francia ex generali consuetudine, & etiam ex prohibitione dominorum agricolis est prohibita, nec ab agricultura euocentur, aut diuertantur. Non enim turbari debet, nec interrumpi agricultura, *l. 1. in princ. ff. de tigno iniunct.* Quod si fieret, destrueretur, vel saltem diminueretur annonæ præbitio; in detrimentum boni publici. Nec etiam ex sua venatione pecuniam lucrarẽtur, ex qua fieret ab agricultura diuersio, quod fieri non debet, vt dicit Ioan. de Platea *in l. domino. C. de agricolis & censitis. lib.* 11. vbi etiam dicit, quod nec canes, nec aues ad venandum debent habere agricolę. Et non solum in Gallia est eis prohibitum: sed etiam aliis non nobilibus, vt est testis idem Guilelmus *in loco ante alleg. num.* 917. Et cum huiusmodi sit prohibitum, non possunt etiam venari, vt venationem captã domino, aut Principi datent, à quo manauit prohibitio, *l. prima, C. nemini liceat in frenis equestri. lib.* 11. Quia omni casu caderent in pœnam prohibitionis, ac si pro eorum lucro proprio venati fuissent, secundum Ioan. de Plat. *ibi.* Maxime vbi venatio artificiosa prohibetur per superiorem: quia etiam intelligeretur inhibita in apris & aliis feris iure permissis, vt prohibitio aliquid addat, & operetur: In signum cuius Domitius prętor Romanus olim Siciliam regens: quia pastor quidam contra fecerat, & aptum captum ei obtulerat, ipsum crucifigi fecit, vt recitat Valerius *li. 6. tit. de seueritate.* pro quo facit: quia ex hoc lex erat scripta, seruanda erat, *l. prospexit, ff. qui & à quibus manumiss. liberi non accip.*

Quomodo vero, & quando venatio sit clericis prohibita, scribit Io. de Turrect. *in d. c. qui venatorib.* 86. *dist. & toto tit. de clerico venatore. in antiquis.* Et per G. Bened. *in loco sæpe alleg. n.* 875.

Item etiam venatio non posset fieri per illos, (licet habeant potestatem venandi) in alienis garenis, nec in alienis forestis, aut iurisdictione alterius, vt per plura comprobat idem Guil. *in sæpe dicto loco, num.* 869. *vsque ad numer.* 875. Plures celebres venatores *numer.* 33. laudat Textor *in sua officina, c. venatores.* Et ibi ait, Mithridatem venandi studio adeo intentum fuisse, vt septem annis, neque vrbis, neque ruris tecto vteretur.

QVinquagesimaprima consideratio de piscatura tractat, & an sit licita. De quibus dico, autore Io. de Turrecrem. *in cap. qui venatorib.* 68. *dist.* quod piscatio, quæ fit propter necessitatem, vt sunt illi, qui de ea victum quærunt, est licita. Et dixit istam esse conclusionem Gregorij *super Ioan.* 21. *cap.* vbi leguntur Apostoli post Christi resurrectionem rediisse ad opus piscationis: quod idem dixit, si propter solatium adhibitis debitis circumstantiis. Imo ius & facultas piscandi non potest prohiberi per Principes & Dominos, nisi in contrarium sit consuetudo, vt dicit Ioano. Fabri *in §. flumina. Instit. de rerum diuis.* Quæ quidem est in Francia in multis locis, vt de hoc etiam meminit Guido Papæ. *quæst.* 514. & dixi *in commentariis nostris super consuet. Duc. Burg. tit. des Forests. §. 7.* Et duo sunt genera piscandi, quæ consistunt in retibus & hamo, vt ait Io. de Turrec. in *c. est aliud.* 24. *q.* 1.

Aduerte: quia, vt autor est Blondus *libr. 9. de Roma triumphante*, fuerunt olim venationes & piscationes in villis, prout hodie multis in villis & vicis apud nos adhuc reperiuntur venationes: vt sunt ad lupos venatores, qui vulgo Luparij dicuntur, hoc est, qui capiunt lupos, & habent istud officium à Rege, & percipiunt pro lupo capto certum quid à singulis habitatoribus loci, vbi capitur, vsque ad certas metas & loca huiusmodi collectæ subiecta.

Qui vero olim habuerint piscinas celebres, scribit Textor *in sua officina, in cap. piscinarij.* Piscinarij vero dicuntur, qui piscinas habent refertas piscib. easque magno studio curant. Ostrearum viuaria primus omnium Sergius Orata inuenit, optimumque saporem Lucrinis adiudicauit.

Licinius Murena reliquorum piscium viuaria primus instituit. Lucullus ad piscium receptacula montem excidit iuxta Neapolim, maiore impendio, quam villam ædificauerat, admisso mari. Varro scribit M. Catonem Vticensem, cum hæres testamento Luculli seu Lucilij esset relictus, pisces de piscina eius 40. millibus vendidisse. Murenarum viuaria excogitauit C. Hirtius, qui cœnis triumphalibus Dictatoris Cæsaris sex millia murenarum mutua appendit, & dedit in pondus.

Vedius

Vedius Pollio, cum piscinas magno studio coleret, solebat seruos occidere, eosque piscibus vorandos præbere; vt hominum cruore pasti, delicatiores essent.

Curauit & piscinas Hortensius orator, qui murenam adeo dilexit, vt mortuam multos dies attatus fleuerit.

Antonia, Drusi murenæ, quam diligebat, inaurem, hoc est, ornamentum ex aure dependens addidit.

Cochlearum viuaria primus instituit Fuluius Hirpinus.

Aliquos recitat piscatores Textor *in sua officina, c. piscatores*, quos laudat ibi. Et, vt autor est Hieron. *in Psal.* 82. & recitatur *in c. Esau.* 86. *distinct.* Non inuenimus in Scripturis Sanctis, sanctum aliquem venatorem. Piscatores inuenimus sanctos. Nam Ecclesiastici dicunt Petrum Apostolum omnium Pontificum primum, fuisse piscatorem professione. Item Andream eius fratrem. Item Iacobum Zebedæi & Ioannem fratres, vt scribitur *Math.* 4. *Marc.* 1. *Luc.* 5. Et dicitur in Scripturis Sanctis, hoc est, in Veteri & Nouo Testamento, vt exponit Ioann. de Turrec. *in d. c. Esau.* propter Eustachium & etiam Hubertum, qui fuerunt venatores.

Qvinquagesimasecunda consideratio; Erit de arte theatrica, quæ consistit in ludis, & sic in artificibus huiusmodi ludos exercentibus, qui inter tales sunt extollendi & laudandi. Et ista ars theatrica continet ludos diuersi generis, vt ait Antonius Floren. *in* 1. *par sua summæ. tit.* 1. *c.* 3. §. 3. De quibus etiam per F. Patritium *lib.* 2. *de instit. Reipub. tit.* 8. vbi etiam originem ludorum & genera illorum scribit, quæ sunt quatuor, scil. Ludi Gymnici, Circenses, Gladiatorij, & Scenici. Nam Ludus Gymnicus, est, quando fit luctatio nudo corpore, & exercetur in gymnasio, & illius quinque sunt genera, scilicet, saltus, cursus, virtus, atque luctatio Dicitur autem hic virtus, immensitas virium in labore, & pondere corporis.

Aut vero ludus, teste eodem Ant. Flor. dicitur Agon, & fiebat in quodam loco Romæ, qui *circus Flaminius* dicebatur, & exercebatur per modum certaminis, aut belli. Et agonum genera fuerunt cursus, celeritas, sagittandi peritia, standi patientia, ad citharam quoque, & tibias incedendi gestus, decantandi modulatio, terrestris quoque & naualis perpetiendorumque suppliciorum certamina.

Aut Circensis; & circenses ludi dicti sunt à circumeundo, vt dicit Ant. Flor. *in loco ante alleg.* Textor vero *in sua officina. in c. Ludi, & spectacula diuersa*, ait, ludos circenses factos fuisse in circo, vbi loca erant, & subsellia equitibus, patribusque designata. Primus circum designauit Tarquinius Priscus.

Aut vero ludus est Scenicus. Scena autem, eodem Anton. Flor. autore, locus est intra theatrum in modum domus instructa cum pulpito, vbi cantabant comici & tragœdi, saltabant histriones & mimi: hodie in Christianitate ad formam huius domus in conuentu religiosorum, maxime in loco, qui dicitur refectorium, solent similia loca fieri, vbi cantatur aut legitur aliquid alta voce in laudem Dei, dum religiosi prandent. Blondus *lib.* 2. *de Roma triumphante*, dixi ex Placido Grammatico, scenam esse cameram hinc inde compositam, quæ in vmbræ locum in theatro erat, in quo ludi actitabantur. Item Scenam dici arborum in se incobantium quasi concameratam densationem, vt subterpositos tegere possit. Item Scenam vocari compositionem alicuius carminis, quæ digna sit agi in theatro exclamationibus tragicis. Vlpianus autem Iurisconsultus *in l. quod ait prætor. §. ignominiæ causa. vers. scena autem est, vt Labeo diffinit: quæ ludorum faciendorum causa, quolibet loco, vbi quis consistat, moueaturque, spectaculum sui prebiturus, posita sint in publico, priuatoque, vel in vico: quo tamen loco passim homines spectandi causa admittantur. ff. de his, qui not. infamia.* Et, vt ibi declarat Accursius; Scena est obumbratio cortinarum vel pannorum, quæ posita sunt in publico, vel priuato loco. Et dicitur scena à scenon secundum Accursium, quod est chorda: quia ioculatores faciunt ire caballos per chordam: & teste Blondo *eodem loco, & lib.* 3. *de Roma instaurata*, post Cassiodorum, theatrum, Græca appellatione, visorium interpretatur, quod turba conueniens eminus videatur, & videat. Et scenam theatri frontem binis, pluribusve contignationibus constratam, in quibus histriones recitabant, mirmilones & cæteri ludiones varios ludos gesticulationesque edebant. In scena autem, cum hemicycli formam haberet, gradus sedilia que fuere, de quibus primatij magistratus honoratioresque spectarent, eorumque sedilium pars intima. Et ad hæc loca ostendenda debent esse officiarij in ciuitate, qui dicuntur designatores, de quibus est textus *in l. athletæ. in princip. ff. de his, qui not. infam.* Instituti fuere huiusmodi ludi ob pestilentiam, accitis ex Hetruria ludionibus ad tibicinis modos saltantibus. Qualiter tamen omnes ludi scenici fierent, difficile esset docere, vt vtar verbis Blondi *in d. l.* 2. quod singulis pene vicibus ex histrionum ingenio ac industria variarentur, vt satis constat, omnes fabulas à Plauto Terentioque & aliis comicis fictas in scena & theatro, ab histrionibus eorumque ministris personarum Deorum cultui, spectante populo, fuisse actas. Ludi scenici fiebant in theatris, venationes gladiatorij in amphitheatris.

Aut vero (insequendo ordinem Ant. Flor. in hac re) est ludus gladiatorius: &, vt ait, gladiatores pugnabant in amphitheatro, & dixi ante *prox. in loco*. Illic iuuenes vsum armorum diuerso modo discebant, & modo inter se pugnis aut gladiis, modo circa bestias intendebant. Hodie apud nos huiusmodi ludi per nobiles exercentur, & fuerunt primo instituti à Torniamine, vt autor est Blondus *loco prœallegato*, vt & instituti iuuenes in hoc exercitio armorum (quādo tes postularet) assuescerent non expauescere congressum hostile, vulnera, ferrum, aut sanguinem. Et adhuc hodie in multis ciuitatibus sunt magistri huius artis, qui docent artem gladiatoriam. Et ordo inter istos erat; quoniam primi erant equites equis albis signisque militaribus in honorem Martis. Secundi in honorem Neptuni, quem in bello nautico inuocabant. Tertij secutores dicebantur, quod retiarios insequerentur, & ad honorem Vulcani pugnabant. Quarti erant laquearij: deinde pugiles & alij huiusmodi, de quibus per eundem Franciscum Patritium, *libro* 2. *de institutione Reipubl. titul.* 8. Gladiatorum spectaculum fuit, authore eodem Blond. *lib.* 2. *de Roma triumph.* non ex eo genere hominum, ex quo lanistas comparare mos est seruorum, qui sanguinem venalem habent. Voluntaria omnis, & gratuita opera pugnantium fuit. Nam alij iussi à regulis suis, ad specimen insitæ genti virtutis ostendendum. Alij professi se pugnaturos in gratiam Ducis Alios æmulatio, & certamen, vt prouocarent prouocatiue, aut abnuerent, traxit. Quidam, qui disceptando controuersias finire nequiuerant

aut noluerant, pacti inter se vt victorem res sequeretur: ferro decreuerunt, neque obscuri generis homines, sed clari illustresque; Et de gladiatoribus habemus *l. vnicam. C. eo. tit. li. 11.* vbi duella & torneamenta prohibentur, item pugna ferarum.

Sed numquid huiusmodi lusores siue alij quicunque sint, laudandi veniant. Non est dubium, quod illi, qui fiunt causa mercedis, ita quod fiant ludibria personarum, tales ludi sunt reprobati, & non solum sunt vituperandi, imo etiam infamia notantur, vt dicit text. *in l. athleta. ff. de his qui notan. infam.* Ludicros & Scenicos actores censura damnauit nota, vt improbos mente, & nihili homines. Propterea Labienus eques excusauit sese per epigrammata à Cæsare coactum, in histrionica inuitum descendisse Nero eam ob causam infamis habitus est. Hodie apud nos sunt de huiusmodi lusoribus histriones & mimi, & alij dicti scenobates, *abateleurs*, in vulgari. Hos tamen histriones non esse infames, sed eos laudandos dicit Blondus *eadem lib. & li. 3. de Roma restaurata.* Imo olim erant stipendiati de publico. Habebant enim mercedem diurnam mille denarios sine gregalibus. Et Episcopus ex histrionico quæstu ducenties sestertiûm filiis reliquit. Et Roscius vir doctus, librum scripsit, quo eloquentiam cum histrionica comparauit. Qui vero amœnitatis causa prędictos ludos faciunt, sunt laudandi & extollendi: quoniam, vt ait Blondus *dicto loco*, Ludi qua causa fuerint instituti, Cicero *legum* 1. etiam Platonis authoritate ostendit: Erat enim lex de ludis talis: *Ludi publici, quod sine curriculo, & sine corporum certatione fiant, popularem lætitiam cantu, & fidibus, & tibiis moderanto: eaque cum diuino honore iungunto.* Assentiorque Platoni (vt ait Blondus.) Nil tam facile in animos teneros atque molles influere, quam varios canendi sonos: quorum vix dici posset, quanta sit vis in vtramque partem: namque & incitat languentes, & languefacit excitatos, & tum retrahit animos, tũ contrahit. De ludorumque laudibus Cicero pro Murena hæc habet: Nunquid ego dicam populum ac vulgus imperitum ludis magnopere delectari? minus est mirandum. Quanquam huic satis est, sunt enim populi ac multitudinis comitia. Quare si populo ludorum magnificentia voluptati est non est mirandum, eum lege Murenæ apud populum profuisse. Quid tu admiraris de multitudine indocta? Lucius Otho, vir fortis equestri ordini restituit non solum dignitatem, sed etiam voluptatem. Itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet, est omnium gratissima, quod honestissimo ordini cum splendore fructus quoque iucunditatis est restitutus. Et ideo de his habemus plures leges tam *in titulo de spectaculis & scenicis, lib. 11. C.* Ideo dicit tex. *in eod. loco. in l. nemo.* quod festiuitates in cunctis oppidis non debent impediri, quam etiam *in tit. de expensis ludorum. ibi; & etiam de maiuma. & in vlt. rub. trium librorum. C. in pluribus aliis locis. C.*

Nonne etiam ex veterum monumentis proditur, summos viros, & multa laude pręsignes. lusu non abstinuisse? Nam Herculem illum portentorum domitorem, Iouis & Alcmenæ filium ferunt, cũ puerulis sæpius collusisse, eoque modo curas animi remisisse.

Ab Alcibiade quandoque deprehensus est Socrates cum Lamprocle infantulo colludens.

Agesilaus, cum filio in arundine equitabat, qui puerilis mos est, alludente Horatio.

Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Tarentinus Architas cum pueris de famulitio lusu agitabat, hisque oblectabatur plurimum, dum agitaret conuiuia. Volaterranus ait, Cosmum Medicem iam senem, & patriæ principem nepotibus paruis collusisse, & ex his cuidam auenam in medio foro aptasse, vt autor est Textor *in loco ante alleg.* vbi diuersos ludos & varia spectacula scribit, maxime omnium ludorum seu spectaculorum & certaminum. Apud Gręcos præcipua & celebratissima quatuor fuerunt genera, Olympia, Pythia. Nemea, & Isthmia, quorum præmia & honores magni cõstituti erant victoribus, athletis oleaster seu corona oleagina, laurus, apium, & pinus. Fiebantque in honorem Pelopis, Apollinis, & Archemori Lycurgi filij, & Palæmonis: licet aliqui ad Iouem & Neptunum Olympia & Isthmia referant. Vnde Statius *in lib. 1. Thebaidum:*

Non aliter, quam Pisæ sua lustra tenanti
Quum redeunt.

Nam quinto quoque anno in honorem Olympij Iouis celebrabantur, quos constituit Hercul apud Eliden & Pisam Græciæ oppida.

Apud Romanos vero quatuor erant ludi, Megalenses, funebres, plebeij, & Apollinares, & de aliquibus scripserunt prædicti.

Augustus vero, vt scribit Sueton. spectaculorum assiduitate & magnificentia omnes antecessit. Et Domitianus spectacula edidit magnifica & sumptuosa. De his & pluribus aliis scripsit Textor *in loco prædicto*, & Blond. *lib. 3. de Roma instaurata, & li. 2. de Roma triumphante.*

Inter alia spectacula, quæ fuerunt in tota Gallia, & etiam Europa, à multis annis edita, non fuit excellentius eo, quod fuit factum in hac ciuitate Heduẽsi anno 1516. in honorem diuinæ Maiestatis, nec non diui Lazari nostræ ciuitatis & diœcesеos patroni. Cuius vita per spectacula & ludus theatrales ita ostensa fuit; vt nihil excellentius videri aut dici queat. Fuit enim constructum theatrum ligneum & rotundum, mira arte & sumptuositate, in quo erant ducentæ & quadraginta cameræ omnino distinctæ: vt qui in vna positi erant, ad aliam non potuissent accedere, & qui in superioribus sedebant, nec nocere his, qui in inferioribus cameris erant, potuissent, vt ample *in seq. part. in 66. consid.* dixi, vbi de excellentia theatrorum videre poteris.

Quicquid sit, licet ludis gladiatoriis, & sic torneamenta de iure canonico videantur esse prohibita, vt scribitur *in tit. de torneamentis. extra.* etiam iure ciuili, vt ante dixi. Tamen cum ars militaris sit vnicuique populo & Reipublicæ multum necessaria, vt ante scripsi *in 9. parte, in principio.* quæ commode exerceri non potest sine arte gladiatoria. Ideo crederem, tales artifices, docentes in ciuitatibus huiusmodi artem seu ludos gladiatorios, esse recipiendos, & in oppidis instituendos, vt armis iuuentutem exerceant, & iis iuuenes assuefacti, minus hostes timeant, nec vulnera aut sanguinem abhorreant: quæ ratio nos docuit, temporibus elapsis, vtile fuisse, iuuentutem Heduorum esse institutam atque exercitatam in armis, ad incursiones & deprædationes illorum furciferorum (quos vulgo *auanturersos* vocant) euitandas & reprimendas, nec alias, nisi armis resistendum erat. Ex quo dico, vtile esse in ciuitate, imo quasi necessarium, vt sint tales, qui doceant artem gladiatoriam in omni genere armorum. Et fere in tota Gallia, tam in ciuitatibus, oppidis & aliis locis obseruatur, vt sint certæ societates sagittariorum & iaculatorum, qui se exercent circa artem sagittariam, & singulis annis in mense Maio fit certa congregatio seu certamen

inter

inter eos, vt qui vincat, deiiciendo signum alicuius aois ictu sagittæ, quod solet fieri & dici sub specie psittaci, dicitur rex sagittariorum pro illo anno, & priuilegiatur, & in hoc honoratur, quia efficitur immunis à subsidiis, collectis, & impositionibus ciuitatis, & vocatur rex sagittariorum ad illiciendum iuuenes, vt artem illam discant, ita, quod si Respublica indigeat armis, sint exercitati hoc genere armorum, & isti suot laudandi & extollendi inter plebeios, prout milites inter alios, cum in hoc magis appropinquent statui militari, quam alij artifices.

Et inter istos etiam dicerem comprehendi potuisse eos, qui docent ludum gladiatorium, qui dicuntur vulgo (*maistres d'escrime*) quia sunt vtiles Respublicæ & quasi necessarij. Imo etiam officiarij ciuitatis deberent cogere iuuenes diebus feriatis, vt hanc artem addiscerent, & habere penes se arma bellica, quod alias in ista ciuitate Heduensi fuit obseruatum. Et quantum ad hanc artem theatricam (cum non sæpe apud nos frequentetur) sufficiat pauca attigisse, prout ad rem faciunt, & ao tales inter artifices sint honorandi & laudandi.

Ad eos vero, qui dicuntur athletæ, pugiles & palæstritæ, aut gladiatores, aut histriones, & actores, seu sagittarij, & iaculatores, vos remitto ad Textorem *in sua officina, in locis ante alleg.* & ad capitula, *athletæ, pugiles & palestritæ.* Item *gladiatores.* Item *histriones, & actores.* Item *sagittarij & iaculatores persistimi*, & de pluribus his ponit Blondus *in locis ante dictis.*

Non tamen est omittendum, quod hodie apud nos etiam sunt quædam spectacula permissa, vt dicit Ioa. de Platea *in l. vnica, C. de athletis, lib.* 10. vt sunt spectacula & ludi honesti, qui fiunt in scena, vbi ludunt tragœdi & comœdi tragœdias vel comœdias recitantes, & tales populo permittuntur. Et in talibus senatores præbent officiũ suũ, vt dicit tex. cum glo. *in l.* 1. *C. de spectaculis, lib.* 11. Sicut vidémus, quod domini de Parlamento Parisiensi, præstant autoritatem suam in festo Regum, & aliis, quibus solent ludi theatrales, tragœdiæ, aut comœdiæ exerceri & recitari, & per eos approbantur: cum fiunt ad honorem & decorem ciuitatis, & ad populi recreationem, & publicam lætitiam. Et quomodo in illam causam possit legari, & qui ludi sint permissi, scribit Surgetus *in suo libello*, qui *Enchiridion militaris disciplinæ* dicitur. Et Angelus de Cla. *in sua summa, in verb. ludus*, quorum dicta non repeto, quia non est præsentis speculationis. Et quod possit relinqui legatum pro ludis in ciuitate faciendis, tenet gl. *in verb. ludos, in l. ciuitatibus. ff. de legat.* 1. quæ ponit casum, eum relinquitur recitantibus versus vel comœdias in scena, prout fecit quædam domina Tholosana, vt dicit Guil. Bened. *in repet. cap. Raynutius in verb. si absque liberis.* 2. *in fideicommissaria substitutione. n.* 22. *extra de testam.*

Qvinquagesimatertia cõsideratio; In arte theatrica etiam sunt, qui dicuntur saltatores, qui an sint laudandi, videamus. Et videtur quod sic, ex quo saltatio laudatur, & apud nos satis vsitata est, cum sæpe iuuenes in ludis saltatoriis se exerceant, *en morisques*, vulgo, & tripudiis, quæ in ciuitatibus permittuntur fieri. Veteribus vero non fuit, nec etiam contemptibilis esse debet ex multis, vt autor est Cœlius *lib. antiquarum lectionum* 3. *cap.* 3. quoniam inprimis apud antiquos nullæ cæremoniæ fiebant, quibus non adhiberetur saltatio: quæ res eo grauior videtur, quod à magnis profecta autoribus videtur, Orpheo videlicet ac Musæo, qui vt honestissimò quiddã sanxisse traduntur, cum rhythmo initiari, & saltatione. Quo factum est, vt qui mysteria prodidissent, eos dicerent plerique desaltasse. In Delo sacrum nullum fiebat absque saltatione ac musica, vt plene ibi declarat Cœlius & Protea. Item Apollinem & Iouem fuisse saltatores ait. Et legitur 2. *Reg.* 6. quod Dauid citharam, Psalterium, & organa percutiens, ante arcam Domini saltabat, qui irrisus à Michol filia Saul. Et recitatur *in cap. vt cognouerunt. ve. si. quomodo charitatem non habebat. de pœnit. distinct.* 2. Propterea Socrates hanc esse perdiscendam voluit, veluti multum insit venustatis in apto concinnoque motu, & corporis formatione composita, nec erubuit iam ætate grandis inter disciplinas serias habere saltationem. Cæterum, inquit Plato 2. *legum.* Reliquæ animantes sensu ordinis, ordinationisque suorum motuum vacant, quibus bene compositis nomen inditum est numeri & concentus. Dij autem sensum numerosum, concinnum, suauem, & periucundum nobis dederunt. Modulos, saltandique genera docuere. Itaque primam erudiendi rationem effici Musarum & Apollinis opera clarum est. Ineruditúmq; hominem esse, qui choreæ Musarum expers sit. Eruditum vero, qui compos eius sit. Torúmque id geous in choream saltationemque, & cantum distribui declaratur. Vnde fit, vt qui bene eruditus est, bene cantandi, saltandique peritiam habeat. Ex quibus denique omnibus liquet, saltationem nullomodo faciliuo, expositorúmque artificem videri, imo (vt graues volunt autores) qui disciplinarum excellentium apicem attigit, non musices modo, sed & rhythmices & geometriæ: inprimis vero philosophiæ, tum physices, tum ethices, sed nec theorices cognoscitur ignarus: quatenus mores indicat & affectus, quos rhetorica permouent: verum nec à graphica seponitur, aut plastica, quoniam harum concinnitatem, eurhytmiamq; sibi vendicat, sed inprimis memoria præcellens in saltatore exigitur. Imo vero iuxta Calchantem Homericum, scite saltatorem oportet:

Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.

Vt nihil prorsus eum lateat. Caput autem summáque saltationis est, imitationis scientia, eorum, quæ conceperit, enuntiatrix, obscurorum latentiúmque illustratrix. Et quod de Pericle prooumtiauit Thucydides. Excellens est saltatoris finis, nosse quod deceat, & idipsum posse explicare. Quoniam vero imitatrix est saltatio, prima in ea virtus, perspicoitas, quæ in oratore desideratur inprimis, vt eorum, quæ exprimuntur, gesticulatione ac motu tanta sit claritas, vt nullis prorsum sit opus interpretibus.

Apud Lacedæmonios (qui inter Græcos diu habiti præstantissimi sunt) saltandi studium non erat iocelebre, quando ephebi non aceutarius quicquam, quam saltationem discebant. Ab Castore & Polluce acceperant Chariatissare, species ea saltationis erat, vocabulo à Caria ducto, quæ est in Laconia ciuitas. Hactenus Cœlius: vbi & *in c.* 4. saltationum species, & partes plures scribit: & cum pars 11. finem sortiatur.

Vndecima partis Catalogi Mundi finis.

inscrutabilia & mirabilia absque numero.

Qui dat pluuiam super faciem terræ, & irrigat aquis vniuersa.

Qui ponit humiles in sublime, & mœrentes erigit sospitate.

Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum, quæ cœperant.

Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium prauorum dissipat, vt habetur Iob 5.

Qui sapiens corde est, & fortis robore.

Qui transtulit montes, & nescierunt hi, quos subuertit in furore suo.

Qui commouet terram de loco suo, & colonos eius concutit.

Qui præcipit soli, & non oritur, & stellas claudit quasi sub signaculo.

Qui extendit cœlos solus, & graditur super fluctus maris.

Qui fecit arcturum, oriona, & hyadas, & interiora austri.

Qui facit magna & incomprehensibilia, & mirabilia, quorum non est numerus.

Ipse est Dominus Deus, apud quem est fortitudo, cuius iræ nemo resistere potest, & sub quo curuantur qui portant vrbem, vt describitur Iob 9.

Qui excelsior cœlo est, profundior inferno, longior terra mensura eius & latior mari.

Si subuerterit omnia, vel in vnum coarctauerit, quis contradicet ei, vel quis dicere ei potest, cur ita facis? Iob 10. Nam quis restitit ei, & pacem habuit? Iob 9.

Ipse est, in cuius manu est anima omnis viuentis, & spiritus vniuersæ carnis hominis.

Apud ipsum est sapientia & fortitudo, & ipse habet consilium & intelligentiam.

Si destruxerit, nemo est, qui ædificet, si incluserit hominem, nullus est, qui aperiat.

Si continuerit aquas, omnia siccabuntur: si emiserit eas, subuertent terram.

Ipse nouit & decipientem, & eum, qui decipitur.

Qui adducit consiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem.

Qui baltheum Regum dissoluit, & præcingit fune renes eorum.

Qui ducit sacerdotes inglorios, & optimates supplantat.

Commutans labium veracium, & doctrinam senum auferens.

Qui effundit despectionem super Principes, & eos, qui oppressi fuerant, releuans.

Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbram mortis.

Qui multiplicat gentes, & perdit eas, & subuersas in integrum restituit.

Qui immutat cor Principum populi terræ, & decipit eos, vt frustra incedant per inuium.

Palpabunt quasi in tenebris & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrios, vt scribit Iob 12.

Ipse est Deus, qui fecit spiramentum.

Ipse est, coram quo nudus est infernus, & nullum est operimentum perditioni.

Qui extendit aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum.

Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum.

Qui tenet vultum solij sui, & extendit super illud nebulam suam.

Qui terminum circumdedit aquis, vsque dum finiantur lux & tenebræ.

Ipse est, ad cuius nutum columnæ cœli contremiscunt & pauent.

Ipse est, in cuius fortitudine repente maria congregata sunt, & prudentia eius percussit superbum.

Ipse est, cuius spiritus ornauit cœlos, & obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus, vt habetur Iob 26.

Ipse est Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legum latoribus.

Quis poterit scrutari vias suas, aut quis audet ei dicere operatus es iniquitatem?

Ipse est Deus magnus, vincens scientiam nostram.

Ipse est, cuius numerus annorum inæstimabilis.

Qui aufert stillas pluuiæ, & effundit imbres ad instar gurgitum, qui de nubibus fluunt, quæ prætexunt cuncta desuper.

Qui si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum, & fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet, vt scribitur Iob 36.

Qui facit magna & inscrutabilia.

Qui præcipit niui, vt descendat in terram, & hyemis pluuiis, & imbri fortitudinis suæ.

Qui in manu omnium hominum signat; vt nouerint singuli opera sua.

Ipse magnus fortitudine, & iudicio, & iustitia, & enarrari non potest. Iob 37.

Qui posuit fundamenta terræ, & eius mensuras.

Qui tetendit super eam lineam, & bases eius consolidauit.

Ipse est, quem laudant astra matutina, & ante quem iubilant filij Dei.

Qui conclusit ostiis mare, circundans illud terminis suis, posuit vectem & ostia: & dixit, huc vsque venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.

Qui auroræ locum suum ostendit.

Qui concussit extrema terræ, & excussit impios ex ea.

Qui ingressus est profundum maris, & in nouissimis abyssi ambulauit.

Ipse est, cui apertæ sunt portæ mortis, & ostia tenebrosa vidit.

Ipse dominus considerauit latitudinem terræ, qui nouit, in qua via habitet lux, & tenebrarum quis locus sit, vt ducat vnumquodque ad terminos suos, & intelligat semitas domus eius.

Qui scit quando nasci tuti sint homines, & numeros dierum eorum nouit.

Qui ingressus est thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexit, quæ præparauit in tempus hostis in diem pugnæ & belli.

Qui scit, per quam viam spargatur lux & diuidatur æstus super terram.

Ipse Dominus dedit vehementissimo imbri cursum & viam sonantis tonitrui, vt plueret super terram absque homine in deserto, vbi nullus mortalium commoratur, vt impleret inuiam, & desolatam, produceretque herbas virentes.

Ipse est pluuiæ pater.

Qui genuit stillas roris, ab ipso egreditur glacies, & genuit gelu de cœlo.

Qui indurat aquas in similitudinem lapidis, & superficiem abyssi constringit.

Ipse, qui coniungere potest micantes stellas pleia-

des,& gyrum arctori dissipare potest.

Qui producit luciferum in tempore suo, & vesperum super fines terræ consurgere facit.

Ipse nouit ordinem cœli,& ponit rationem eius in terra.

Qui mittit fulgura,& vadunt, & reuerentia dicuot ei,assumus.

Qui posuit in visceribus hominis sapientiam,&qui dedit gallo intelligentiam. Et hæc supradicta ordine successiuo enarrantur de Deo, *Iob* 38. & ibi etiam scribitur quod ipse præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad eum vagientes, eo quod noo habeant cibos.

Et concordat dictum Psalmi, *Psal.* 146. cum ait: Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum ìouocantibus eum.

Non est sanctus, vt est Dominus, & non est fortis, sicot Deus noster: Dominus mortificat & viuificat, deducit ad ioferos, & reducit.

Domious pauperem facit, & ditat, humiliat, & subleuat.

Suscitat de puluere egenum, & de stercore eleuat pauperem, vt sedeat cum priocipibus, & solium gloriæ teneat.

Domini enim suot cardioes terræ, & posuit super eos orbem, 1. *Reg.* 2.

Ipse est, quem cœlum, & cœli cœlorum capere non possunt, 3. *Reg.* 8.

In fine 1. *Paral.* vbi Dauid orat: Benedictus es Domine Deus Israel patris nostri ab æterno in æternum.

Tua est, Domine, magnificentia & potentia, & gloria, atque victoria, & tibi laus.

Cũcta enim, quæ in cœlo sunt & in terra, tua sunt.

Tuum, Domioe, Regnum, & tu es super omoes Priocipes.

Tuæ diuitiæ, & tua est gloria, tu dominaris omnibus.

In manu tua virtus & potentia.

In manu tua magnitudo, & imperium omniom.

Et in fin. 2. *Paral.* in oratione Manasse.

O Domioe, immensa est, & inuestigabilis misericordia promissionis tuæ! Quoniam tu es Dominus altissimus super omnem terram, longanimis, & multum misericors, & pœnitentia super malitiam hominum.

Ipse est Deus Deorum, & Dominus Dominorum, cuius misericordia in seculum, & in æternum.

Qui facit mirabilia magoa solus.

Qui fecit cœlos in intellectu.

Qui firmauit terram super aqoas.

Qui fecit luminaria magna.

Solem in potestatem diei.

Lunam & stellas in potestatem noctis.

Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorũ.

Qui eduxit Israel de medio eorum.

In manu potenti & brachio excelso.

Qui diuisit mare rubrum in diuisiones.

Et eduxit Israel per medium eius.

Et excussit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro.

Qui traduxit populom suum per desertum.

Qui percussit reges magoos.

Et occidit reges fortes.

Qui in humilitate nostra memor fuit nostri.

Et redemit nos ab inimicis nostris.

Qui dat escam omni carni, *Psal.* 135.

Qui fabricatus est auroram & solem.

Qui fecit omoes termioos terræ, æstatem, & ver, psalmauit ea, *Psal.* 73.

Qui ambolat super pennas ventorum, *Psalm.* 103.

Ipse est Dominus excelsus, terribilis, Rex magous super omnem terram.

Non est similis illi in Diis, *Psal.* 85. Et etiam omnes gentes, qoascunque fecit, adorant & glorificant nomeo eius: quoniam magnus est faciens mirabilia, & Deus solus est. *eod. Psal.* 85.

Ipse est Dominus, qui vitæ & mortis habet potestatem, & deducit vsque ad portas mortis, & reducit. *Sap.* 16. Et ipse est, qui liberat ab omni malo. vbi supr.

Ipse est, qui constitutus est iudex viuorum & mortuorum, *Act.* 10.

Ipse Dominus dinumerat arenam maris, & pluuiæ guttas, & dies seculi.

Qui dimensus est altitudinem cœli, latitudinem terræ, & profundum abyssi, *Eccl.* 1.

Ipse est omnipotens super omnia opera sua, terribilis Dominus, & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius.

Honora Deum ex tota anima tua, *Eccl.* 7.

Ipse maior est omoi laude. *Eccl.* 43. & ibi plenissime de laude Creatoris.

Qui omnia in mensura, oumero & pondere disposuit, *Sap.* 11.

Ipse est Deus noster, suauis, & verus, patiens & in misericordia disponens omnia, *Sap.* 15.

Ipse est Dominus, qui mensus est pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit.

Qui appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes, & colles in statera, *Esa.* 40. *cap.*

Ipse est, cui millia millium ministrant, & decies centena millia assistunt ei. *Dan.* 7.

Ipse est, qui bene omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui, *Mar.* 7.

Ipse est, apud quem omnia possibilia sunt, *Mar.* 10.

Ipse est, aote cuius thronum turba magna, quam dinumerare nemo potest, gratias agit, *Apoc.* 7.

Ipse est, aote cuius conspectum centum quadragintaquatuor millia sunt citharizantes in cytharis suis. *Apoc.* 14.

Ipse est Dominus, quem laudat omnis militia cœlestis exercitus, & omnis creatura. *Luc.* 2.

Ipse solus omne bonum.

Ipse solus omnia sciens, *cap. fundamenta. §. proinde, de elect. lib.* 6.

Ipse solus nouit corda filiorum hominum

Ipse solus cognoscit omnia præsentia, præterita & futura.

Ipse solus seipsum comprehendit.

Ipse solos est vbique præsens.

Ipse solus creat res de nihilo.

Ipse solus de instanti operatur.

Ipse solus stabilis manens, dat cuncta moueri, inquiens: Ego enim Dominus, & non mutor. *Malach.* 3.

Ipse est secretorum cognitor, *c. erubescant,* 32. *dist.* apud quem omnia sunt cognita, *c. nouit. de appel. c. nouit. de offic. leg. & c. nouit. de iudic.* & Barb. pleoe *in d. locis.* Augustin. *in lib. de Trinitat.* Oportet Deum, cuius est & summe cuncta sentire atque iotelligere, nec mori, nec corrumpi, nec mutari posse, nec corpus esse,

sed

sed spiritum omnipotentissimum, mitissimum, optimum, beatissimum fateamur.

Ipse est, cui omnia seruiunt.

Ipse est iustus, & rectum iudicium eius. *Ps.* 118.

Ipse solus ex authoritate miracula facit.

Ipse solus de qualibet creatura facit, quod vult.

Ipse solus voluntatem hominis cognoscere potest.

Ipse solus in ictu oculi mortuos suscitare potest.

Ipse solus essentiæ animæ illabi potest.

Ipse solus peccata dimittere potest.

Ipse solus gratiam infundere potest.

Ipse solus in igne perpetuo corpus seruare potest.

Ista soli diuinæ maiestati conueniunt, & nulli alteri, in quibus excellentia suæ dignitatis apparet, vt describitur *in compendio sacræ Theolog. c. 22. in 1. lib.*

Ipse vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire 1. *Tim.* 2. Ipse est, qui in rebus per tempus ortis summam gratiam fecit. Cum propter salutem humani generis, quod nimia charitate dilexit, misit filium suum vnigenitum, æternaliter generatum, in plenitudinis tempore in Maria virgine humanatum, quem verum Deum & hominem confitemur, Qui factus est obediens vsque ad mortem crucis, vt nos redimeret à peccato: propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine IESV omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur; quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. *ad Phil.* 2. Hæc est fides nostra, hæc consolatio nostra, hæc vita nostra, hæc spes beatitudinis nostræ, firmior, quam cœlum & terra, per eum, qui dixit, *Marc.* 13. Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Cui Deo nostro benedictio, claritas, sapientia, gratiarum actio, honor, virtus, & fortitudo in secula seculorum. *Apoc.* 7. Qui est splendor gloriæ, vt dicit Paulus *ad Hebr.* 1. & gloria eius est super omnium creaturarum gloriam, claritas super claritatem, sublimitas super altitudinem, beatitudo super beatitudinem, thronus denique super thronum, vtpote cui iuxta sacra eloquia data est omnis potestas in cœlo & in terra. & dixi supra *in 3. part. in 2. consid.*

Aduerte etiam; quod Deus fecit omnia propter honorem suum, vel hominis vtilitatem. Deus enim cum sit omnium bonorum, & pulchrorum ditissimus possessor, & copiosissime plenus seipso, ideo intra se crescere non potest. Non ergo accipit à rebus aliquam vtilitatem, sed solum extrinsecum honorem. Homo vero, cum sit creatura de nihilo facta, semper indigens, & de se ad nihilum vergens: idcirco crescere potest interius in bonitate, in veritate, in omni perfectione: & ideo ei debetur vtilitas, seu commodum, sed honor nequaquam Deus igitur, qui omnia operatur principaliter propter se ipsum, & quia intus crescere non potest, ideo omnia operatur extra se propter suum honorem. Et cum sit summe bonus, ideo omnia operatur propter creaturarum vtilitatem; multo tamen principalius suum intendit honorem, quam vtilitatem creaturæ. Quod quomodo hæc intelligantur, scribitur *in tract.* intitulato *Viola animæ, in 4. Dialogo ca.* 35. vbi multipliciter comprobatur, quod Deus omnia operatur ad suum honorem. Et *ibidem in c.* 37. ponitur, quo modo homo tenetur Deum honorare, & ad hoc obligatur propter octo causas ibi relatas, quas videre poteris.

Et in ista diuinitate sunt tres personæ, Pater, Filius & Spiritus sanctus, æquales in Deitate, ita quod vna non videtur esse maior altera: quod quomodo intelligatur, vide Magistrum sententiarum, *in 1. lib. dist.* 20. Ordinem tamen illarum posui *supra in 3. part.* qui intelligendus est, secundum quod dicitur ibi. & quod ibi ponit S. Thomas, vbi quærit: vtrum in diuinis personis sit ordo? vbi dicit aliquem esse ordinem, quem late explicat, ponendo: quod ordo in ratione sua includit tria, scilicet rationem prioris & posterioris, distinctionem & rationem ordinis, de quibus dixi supra *in 1. part.*

Et de laudibus Dei ponit Dionysius Rytel, qui fecit tractatum vnum. Et de honore Dei Ioann. de Tenetamunda scripsit librum vnum. Ipse enim magnus est Dominus super omnes Deos, vt habetur *Psalm.* 94. Sed olim apud homines idololatras plures habiti fuerunt pro Diis, de excellentia quorum non curo, cum in eis non possit dici excellentia quoad Deitatem; quoniam omnes Dij gentium dæmonia. *Psalm.* 94. & de pluribus Diis & Deabus vide Textorem *in sua officina in cap. Diis.* vbi ponit de viris, qui fuerunt reputati Dij, & de mulieribus, quæ fuerunt reputatæ Deæ: quoniam loquendo etiam de mulieribus Deos dicimus, vnde Virg. de Venere:

Descendo, ac ducente Deo flammam inter & hostes

Expedior. --

Et etiam de stellis & Planetis, qui colebantur pro Diis, & etiam de animalibus, & omnes illos multi inuocabant in eorum necessitatibus, & putabant auxilium habere ab eis secundum diuersitates necessitatum, vt ibi declarat, & in maximo honore aliqui in vno loco, alij in alio habebantur. Hodie vero loco istorum Deorum, nos Christiani inuocamus sanctos, vt orent Deum pro nobis, nec Deos alienos adoramus, prout nec fecit David.

SEcunda consideratio; Paradisus cœlestis est excellentior in omnibus paradiso terrestri, propter infinita, quæ non sunt in ipso paradiso terrestri. Quoniam in eo est inclyta felicitas, cùm sit ciuitas cœlestis, in qua scripti sumus, & ciues decreti: vnde dicit Propheta, *Psal.* 86. O quam gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei! Sicut lætantium omnium habitatio est in te; fundatur enim exultatione vniuersæ terræ. Non est in te senectus, nec senectutis miseria: non est in te mancus, nec claudus, neque gibbosus, neque deformis, dum omnes occurrunt in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Quid hac vita beatius, vbi non est paupertatis metus, non ægritudinis imbecillitas? Nemo læditur, nemo irascitur, nemo inuidet. Cupiditas nulla exardescit. Nullum cibi desiderium. Nulla honoris aut potestatis pulsat ambitio. Nullus ibi Diabolicus metus, insidiæ dæmonum nullæ, terror gehennæ procul. Mors neque corporis, neque animæ, sed immortalitatis munere iucunda vita. Nulla erunt tunc mala, nusquam discordia, sed cuncta consona, cuncta conuenientia, quia omnium Sanctorum vna erit concordia, pax cuncta, & lætitia continet: tranquilla sunt omnia & quieta, iugis splendor. Non ille, qui nunc est; sit tanto clarior, quanto felicior: quia ciuitas illa, vt legitur, nō egebit lumine Solis, sed Do. Omnipotens illuminabit eam, & lucerna eius est Agnus, vbi Sancti fulgebunt vt stellæ in perpetuas æternitates, & sicut splendor firmamenti, qui erudiunt multos. Quapropter nox ibi nulla, nullæ tenebræ, concursus nubium nullus, nec frigoris ardor, vel asperitas vlla: sed talis erit temperies, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, nisi illorum, qui ea perfrui digni inueniuntur, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ. Verum super

hæc omnia est consociari choris Angelorum & Archangelorum, atque omnium cœlestium virtutum, intueri Patriarchas, & Prophetas: videre Apostolos, atque omnes sanctos, videre etiam parentes nostros. Gloriosa sunt hæc, sed multo gloriosius est præsentem Dei vultum cernere, incircumscriptum lumen videre superexcellens gloria erit, cum Deum videbimus, in se ipso, videbimus & habebimus in nobis, quem cernere finis non erit, hæc August. *in suo manuali,c.17.* ponit de gaudio paradisi, vbi sic dicit: *O vita vitalis, vita sempiterna sempiterne beata, vbi gaudium sine mœrore, requies sine labore, dignitas sine tremore, opes sine amissione, sanitas sine languore, abundantia sine defectione, vita sine morte, perpetuitas sine corruptione, beatitudo sine calamitate. Vbi omnia bona in charitate perfecta, vbi spes, & visio facie ad faciem, vbi plena scientia in omnibus & per omnia, vbi summa Dei bonitas cernitur, & lumen illuminans à sanctis glorificatur, vbi præsens maiestas Dei conspicitur, & hoc vitæ cibo sine defectu mens intuentium satiatur, vident semper, & videre desiderant, sine anxietate desiderant, & sine fastidio satiantur: vbi verus sol iustitia mira sua pulchritudinis visione omnes reficit: & ita vniuersos cœlestis patria ciues illuminat, vt luceant, ipsi lumen vident illuminatum per Deum, lumen illuminans vltra omnem solis nostri splendorem, atque cunctarum stellarum immortali adhærentes Deitati, ac per hoc immortales; & incorruptibiles facti iuxta promissionem Domini Saluatoris. Pater, quos dedisti mihi, volo, vt vbi ego sum, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam, & omnes vnū sint, sicut tu pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis vnū sint.* hæc ille. Et idem August. ample *in lib. soliloquiorum, cap.36.* ponit gloriam cœlestis patriæ. Forte dicā latius infra, quando ponam de excellentia patriarum.

De huiusmodi paradiso cœlesti scripsit Dantes in vna Comœdia, quæ appellatur *paradisus*, allegatus per Alberic. de Rosate *in suo dictionario.* Sanctus Thomas *in 3.senten. dist.22.q.2.articu.1.q.3.* dicit, triplicem esse paradisum; cœlestem, terrestrem, & spiritualem, quæ dicitur visio Dei. Vide, quid dicant Philosophi & Catholici de beatitudine huius cœlestis patriæ seu paradisi, per Symphorianum, Campegium *in suo libro, de vita supercœlesti, c.1.2.3.4.& 5.*

Aduerte etiam, quod paradisus dicitur cœlum empyreum, vt dicit gloss. *in verb. quasi paradiso, in c. ecclesia. de consecra. dist.* 1. vt habetur etiam *Ezech.29.* In delitiis paradisi fuisti: de quo habetur *de pœn. distinct.3.c.1.* Et etiam dicitur visio Dei, siue vita beata, iuxta illud dictum latronis: Hodie mecum eris in paradiso, *Luc.23* Et etiam habetur 2. *Cor.12.* Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, &c. & post. Quoniam raptus est in paradisum. Vel dicitur etiam paradisus, quasi parans Dei visum, vel quasi parans dans visum, quia ibi facie ad faciem Deum videbimus, 1. *Cor.13.* vt dicit Io de Turrecre. *in d.c. Ecclesia. de consecra. dist.4.*

Tertia consideratio est de Anima, eo; quia animæ beatorum collocantur in paradiso cœlesti, qui locus deputatus est pro illis gloss. 1. & ibi Io. de Turrecrema. *in cap. tempus.13. qu.* quoniam dicitur *Psalm.44.* Astitit Regina, id est, anima, à dextris Dei in vestitu deaurato, circundata varietate, vt dicit Ant. Fl. *in 3.part. in proœm. illius 3.partis.* & dixi supra *in 3.parte*, vbi dixi quod nedum Angeli sunt in paradiso; sed etiā sancti. Ideo etiam ante omnia laudanda est; quia cunctis rebus præferenda est: Primo corpori, vt est text. *in can. schedula, 38. distinct.* Secundo, quibuscúque rebus inanimatis, text. est in *l. sancimus, 1. C. de sacrosan. eccles.* dom. meus Ias. in *l. licet inter priuatos, in 2. col. C. de pact. & in Auth. sacramenta puberum. in 16. col. C. si ad uers. vendit.* Alex. *co ısil. suo 38. in 3 col. in 1. vol.* facit tex. *in c. cum infirmitas. extra de pœn. & remiss. & inc. præcipimus, in princ. 12. q.1. & cap. si habes. 24. q.3. & cap. solita. §. verum. vers. quod autem. extra de maior. & obed.* corpus tamen rebus, *l. in seruorum, in fin. ff. de pœn.* Alex. *in cons.14. in fin. in 3. vol.*

De excellētia animæ videatur Florent. *in sua summa part.1. ti.1.c.1.* vbi ponit, quomodo est facta ad similitudinem Dei, & in *§.2. & 3.* de nobilitate illius & pulchritudinem habetur in *c.2. §.1. & 2.* Etiam de dignitate & excellentia illius ponit Bernard. de Bust. *in 2. part. sui Rosarij, serm.10. in littera T. vsque ad finem.* vbi dicit, quod nobilitas animæ ex tribus apparet, ex ordine scil. magnitudine, & pulchritudine.

Primo ordine: quia in supremo loco ordinata est: bonum enim vomersi consistit in ordine, 11. *Metamor.* Primo; Deus in infimo loco posuit terram, & terrena grauia Secundo loco superiori, & ascendendo posuit aquam. Tertio aerem. Quarto vero ignem, quem propter caliditatem à nobis elongauit. Post ignem posuit lunam in primo cœlo: deinde Mercurium in secundo cœlo: post Venerem in tertio, Solem in quarto, Martem in quinto, Iouem in sexto, Saturnum in septimo: Cœlum stellarum cum duodecim signis in octauo, & quasi septuaginta duabus coostellationibus, quod dicitur firmamentum Post firmamentum siue cœlum stellatum posuit cœlum crystallinum: & post cœlum empyreum, in quo iacent & collocantur animæ beatorum: dicam infra *suo loco.* Cum igitur natura ordinet ignobiliora inferius: nobiliora vero superius: patet animam esse nobilissimam omnibus supra dictis ordine; quia collocatur in nobiliori loco.

Secundo vero dicitur nobilior magnitudine; quia magna est terra, vt infra dicemus. Vnde dixerunt Theodosius & Euristhenes Philo. quod longitudo est triginta & vnum millia milliarium. Licet autem terra sit tantæ magnitudinis; tamen maior in decuplo est aqua, & similiter vnum cœlum altero. Et ideo cœlum empyreum est indicibilis altitudinis & magnitudinis vnde dicunt quidam, quod si massa plumbea à cœlo empyreo descenderet, vix in quingentis annis vsque ad terram veniret. Nam, vt refert Rabbi Moyses magnus Philosophus, quodlibet cœlum cuiuslibet planetæ habet in spissitudine viam 500. annor. id est, tantum spacium, quantum quis posset ire de via plana in quingentis annis. Et idem Philosophus dicit, quod inter cœlum & cœlum similiter est distantia viæ 500. ann. vnde secundum eum à centro terræ vsque ad concauum cœli Saturni, est via 7700. annorum, id est, tantum spatium, quantum de via plana aliquis iret de septem millibus & septingentis annis, si tantum viueret, ita qood quilibet annus computatur ex 365. diebus, & iter cuiuslibet diei sit quadraginta milliarium, & quodlibet milliare sit duorum mille cubitorum Si autem tanta est distantia à terra vsque ad cœlum Saturni, quod est septimum cœlum, quanta erit vsque ad decimum, scilicet empyreum? dicam latius infra de his cœlis: sed an fiut hæc vera, Deus scit; qui omnia fecit in pondere, numero, & mensura, *Sapient.* 11. Indubitanter tamen est tenendum, quod cœlum ipsum empyreum est maximum & altissimum: in loco autem illo maximo collocabitur anima. Vnde ipsa dicere potest illud Esaiæ: Cœlum sedes mea. & *Eccl.* 24. Ego in altissimis habitaui. & *Baruch.* O Israel, quam

quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius, magnus, & non habens cōsūmmationem, excelsus & immensus! Ex quo apparet nobilitas animæ in tam excelso loco & nobili collocandæ.

Tertio; patet animæ nobilitas ex eius pulchritudine, & pretiositate, de qua August. *in Epistola ad Deodatum*, inquit, *Animæ natura, nec terra, nec maria, nec sidera, nec luna, nec sol, nec quicquam omnino, quod tangi aut videri potest, non denique ipsum, quod à nobis videri non potest, cælum melius esse credendum est. Imo hæc omnia longe deteriora esse, quam est qualibet anima, ratio certa conuincit.* Hæc ille, vt dicit Bernard de Bust. *in dict. serm. 10. in fin.* Ex quo dicit, quod nobilior est anima, quam omnes aliæ creaturæ, præter Angelicam, quod etiam probat sic: Nobilior est finis his, quæ sunt ad finem, 2. *Physic.* sed finis quodammodo omnium est homo, vt dicit Aristoteles 2. *de Anima.* Quodammodo dicitur: quoniam, vt habetur 1. *Ethic.* Duplex est finis, scilic. principalis & secundarius, siue finis sub fine, vt ibi habetur. Si loquamur de fine principali; tunc secundum Bonauenturam *in 2. distinct. 5. art. 2. quæst. 1.* & Rich. *in eodem libro distinct. 5. quæst. 3. art. 2. quæst. 1.* quod Deus est finis omnium creaturarū, quas ad sui gloriam creauit. *Prouerbior.* 16. Si autem loquamur de fine secundario, sic homo est finis omnium. Vnde *Genes.* 1. dicit Dominus: Dominamini piscibus maris, volatilibus cœli, & bestiis vniuersæ terræ, omnique reptili, quod mouetur in terra: dixi supra *in 2. par. in 1. considera.* Si ergo homo est finis aliarum creaturarum; ergo est nobilior illis. Pars autem hominis dignior est anima, vnde Augustinus *de ciuitate Dei, lib 8. cap.* 15. dicit: Omni corpori præferuntur animæ. Et idem *lib. soliloquiorum cap.* 20. ait: Quicquid enim cœli ambitu continetur inferius; ab humana natura est, quæ facta est, vt summum superius possideret, cuius possessione beata fieret. Et ait Ouidius 2. Metamorph. *Cœloque animus præstantior omni.* Et sic anima dignior est cœlo empyreo, in quo est collocanda. Nam & plerunque contentum, dignius est continente, sicut lapis preciosus suam capsellam valore transcendit. Ideo de anima loquens *in lib. de quantitate animæ*, August. ait: quemadmodum fatendum est, animam humanam non esse quod Deus est, ita præsumendum est, nihil inter omnia, quæ creauit, ipsi Deo esse propinquius. Et dicit Chrysippus *in libro de contemptu mundi.* Quanto cœlum terra pulchrius; tanto animæ pulchritudo omnem formam, quamuis pulcherrimam superat. Et ibidem ait, si fieri posset, vt corporalibus oculis animæ pulchritudinem videremus, derideremus omnia hæc, quæ ex terrena substantia decora esse videntur. Ita dicit Bernard. *in loco supra alleg.* Et ibi etiam in principio ponit de animæ immortalitate, vbi probat ipsam esse immortalem authoritate, ratione & exemplo. Ad quam beatitudinem peruenire possit anima, vide Symphorianum Campeium *in suo lib. de vita supercœlesti, cap. 5. 6. & 7.* & ample *in Margarita Philos. lib. 11. c. 30. 31. &* [illegible] & totus ille liber vndecimus, est de anima, ad quem [illegible] recurre.

[illegible] aduerte, quod determinatio Parisiensis ita se habuit in concilio vniuersali Parisiis celebrato, quod vna anima est perfectior alia, etiam in naturalibus, ita quod vna anima differat ab alia naturali præstantia: quod etiam tenuit Bonauentura, & plures alij contra Thom. & Alexand. de Halis, vt refert Symphorian. Campeg. *in lib. de vita cœlum comparanda, lib. 9.* dicam forte alibi, quando ponam, vnde hoc, quod vnus est perfectior altero.

Aduerte etiam, quod anima iure humano in multis priuilegiatur. Primo enim dicit ius humanum, quod vnius animæ amissio maius damnum censetur, quam si innumerabilium corporum mors contingeret, tex. *in c. si habes. vers. quid dicam de coniug. 24. q. 3.* Secundo; quod probatio, quæ animæ fauorem respicit, quāuis dubia, acceptari debet, vt in notabili casu ponit Fel. *in c. a. præsentia. in 2. notabili. col. 7. de probat.* Tertio; quia relictum pro anima dicitur relictum ad pias causas, gloss. est *in leg. si quis Titio. ff. de legat. 2.* Quarto; quia fauori animæ non potest renuntiari, Bald. in *leg. 1. in colum. C. de vsu & vsufr. legat.* Quinto in his; quæ salutem animæ respiciunt ad vitandos graues conscientiæ remorsus, tutior pars est tenenda. Ita dicit tex. *in clem. exiui de paradiso. §. item quia. vers. nos itaque. de verbor. signif.* not. *in c. iuuenes. in text. & glo. extra de sponsal. & in c. 1. in gl. fi. de scrutin. in ordine facien.* & est text. *in c. illud §. licet autem. & ibi gl. in verb. in dubiis, de cler. excom. ministr.* facit etiam text. *in c. fin. de senten. & re iudic.* Sexto; licet vasallus feudum irrequisito domini consensu alienare non possit, etiam pro anima, vt est tex. *in cap. 1. §. donare qualiter olim poterat feudum alienari, in vsibus feudor.* Tamen dominus tanquam habens ius potentius, inuito vasallo poterit feudum pro anima sua relinquere, tex. *in cap. vnico. 1. respons. de allodiis.* Ludouic. Roma. per illum tex. *in repet. Auth. similiter. in 13. col. in tertio priuilegio piæ causæ inter vltimas voluntates. Cod. ad l. Falc.* Septimo; quamuis pater possit filium exhæredare, & filius patrem, ex causis *in Auth. vt cum de appell. cognoscitur, in §. causas, coll. 9.* Tamen propter fauorem animæ, si filius monasterium fuerit ingressus, non poterit a patre exhæredari, *cap. non licet. in princ. 19. q. 3.* quem ponderat ad hoc singularem Lud. Rom. *in d. Auth. similiter.* facit text. *in Auth. de monachis, in princ. collat. 3.* Octauo; quia alias filiusfamil. qui non potest testari, *l. tam is. §. fi. ff. de don. cau. mor. l. senium, cum gl. fin. C. qui test. facere poss.* tamen pro anima testari potest, *c. licet. §. fin. de sepulturis.* Romanus *in d. Auth. similiter. in 15. colu.* Nono; verba fauore animæ debent interpretari & accipi in latiori significatione Bart. *in Auth. sacramenta puberum. Cod. si aduers. vendit.* Hæc prædicta dicit conciuis & contemporaneus noster dom. Io. Monthel. *in suo Promptuario iuris. in verb. Anima.* Quam vim potestatemque & impetum habeat anima rationalis in corpus humanum, & quam procliue ipsum corpus deprehendatur ad animæ obsequia: multum eleganter describit Cælius *lect. antiq. lib. 11. c. 15. cum seq.* vbi philosophice & historice procedit.

QVarta cōsideratio est de Paradiso terrestri, & secundum aliquos, sunt sex, quos ennumerat Phil. Berg. *in 1. lib. sui supplementi Chronic.* vt infra patet. Et excellentior omnibus aliis est ille, qui est in Oriente, de quo *Gen.* 2. Plātauit Dominus Deus Paradisum voluptatis à principio, in quo posuit hominē, quem formauerat, produxitque Dominus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue: lignum etiam vitæ in medio paradisi, lignumq; scientiæ boni & mali: & cætera huiusmodi, vt ibi habetur; & hic locus est in Orientis partibus, cuius vocabulum ex Græco in Latinum vertitur, hortus. Porro Hebraice *hau eden* dicitur: hau hortus, & eden, nostra lingua, deliciæ interpretatur, quod vtrumque iunctum, facit hortum deliciarum. Etenim omni genere ligni, & pomiferarum arborum consitus, habens etiam lignum

tempus, vbi victor miles post laborem donis ineffabilibus cumulatur: Nobile perpetua caput amplectente corona. Hæc dicit August. *in suo manuali, c.* 8. Sedes enim Domini est, & omnibus dominabitur, *Psal.* 102. *& Psal.* 10. Dominus, in cœlo sedes eius. Et habetur *Esa.* 66. Cœlum sedes mea. Et habetur *Marc.* 5. Nolite iurare per cœlum: quia thronus Dei est, *cap. vt si Christus. extra de iureiur.* Altitudinem illius nemo dimensurare. *Eccles.* 2. Nec quæ in cœlis sunt, quis inuestigare potest. *Sapien.* 9. Aliqui dicunt, quod sunt vndecim cœli. In primo stat Luna, & nulla stella in eo stat præter Lunam, totum in superficie cœli secundi concaua continetur, & in orbes quatuor, & Epicyclum dicitur. Habet imprimis tres orbes, sicut Sol, in figuratione dispositos: vltra hoc, habet vnum orbem mundo concentricum, prædictos tres ambientem, qui deferens caput draconis dicitur insuper, & Epicyclum habet profunditatis medij primorum trium orbium immensum, in quo corpus Lunæ figitur & mouetur.

In secundo vero stat Mercurius, & in superficie concaua cœli tertij continetur, & in orbes quinque & Epicyclum partitur: habet enim duos orbes inæqualis spissitudinis, quorum superficies connexa supremi mundi concentricæ sunt: superficies vero concaua supremi, & connexa infimi mundo sunt eccentricæ, sibiipsis tamen concentricæ, & harum centrum (quod etiam centrum parui circuli nominamus) à centro æquantis tantum, quantum centrum æquantis à centro mundi distat, & vocantur hi duo orbes augen æquantis deferentes. Quomodo autem mouentur, dicam infra in explanatione Planetarum.

Tertium est cœlum, in quo solus Planeta, qui dicitur Venus, rotatur: & in superficie concaua cœli solaris continetur, insuper, & in orbes particulares, quemadmodum Saturni, Iouis aut Martis cœlum partitur. Circumfertur autem hoc cœlum totum in 24. horis, semel ab Oriente per Occidentem in Orientem redeundo per primi mobilis motum: sed orbes eius augen deferentes super axe, & polis Zodiaci ad motum octauæ sphæræ circumducuntur. Quo autem motu moueatur, vide in Margarita Phil. *lib.* 7. *de principiis Astronomiæ, cap.* 32.

Quartum cœlum est, in quo Sol est, & in quo mouetur, in superficie concaua cœli Martis continetur, & in tres orbes particulares diuiditur, duos scil. augen deferentes, & ipsum deferentem solare corpus: æquantem autem, & Epicyclum non habet. Mouetur autem motu raptus ab Oriente per Occidentem redeundo in Orientem in 24. horis ad motum primi mobilis, orbes augen deferentes eisdem mouentur motibus, quibus & orbes auges Saturni, Iouis & Martis deferentes. Deferens autem Solis super polis, & axe proprijs secundum successionem signorum ab Occidente, scilicet versus Orientem quotidie 59. fere minutis, & octo secundis circumfertur. Et ita Sol totum Zodiacum in 375 diebus, & sex horis ferme peragrat, nobisque annum complet. Dicam latius infra, vbi fiet mentio de Planetis.

Quintum cœlum est, in quo solus Mars rotatur cœlo sexto contiguum, & sub eo locatur, quemadmodum sextum sub septimo. In totidemque orbes diuiditur, & mouetur, & eisdem motibus, quibus cœlum Saturni, & Iouis, de quibus statim dicam.

Sextum cœlum est, in quo stat sola stella Iouis, & est cœlo Saturni contiguum, ita scilicet, superficies eius connexa concauam cœli Saturni contingat: de motu eius etiam infra dicetur.

Septimum cœlum est, in quo continetur Saturnus in orbes tres ab inuicem diuisos, & contiguos partitur, de cuius motu infra vide.

Octauum cœlum est, quod firmamentum dicitur, & stellis innumerabilibus ornatum est, quæ fixæ appellantur: quoniam omni tempore æqualiter à seipsis distant. Nec proprium motum à motu sui cœli habent. Et in hoc cœlo sunt 10. circuli imaginarij sese intersecantes, ac imaginum in cœlo situm, motum, & diuersitatem notificantes. Et mouetur triplici motu. Primus est ab Oriente versus Occidentem ad motum primi mobilis super polis mundi, & completur in spacio naturalis diei. Secundus & huic contrarius ab Occidente, scilicet, in Ortum secundum successionem ad motum nonæ sphæræ in 200. annis, gradu vno, & 28. minutis fere, & sic in 49000. annis totus perficitur: & motus augium, & stellarum fixarum dicitur: quo scilicet motu, stellæ, quæ sunt in firmamento cœli, variantur de signo in signum respectu Zodiaci primi mobilis. Vnde pleiades stellæ fixæ, quæ iuxta figurationem sunt in capite Tauri in firmamento, respectu Zodiaci superioris sunt in vigesimosecundo gradu Tauri: & sic de alijs. Tertius motus trepidationis, quo scilic. octaua sphæra mouetur super duobus circulis paruis, quorum poli sunt capita libræ, & arietis nonæ sphæræ, & semidiameter illorum circulorum est gradus 4. minuta 18. & secunda 43. & ille motus accessus & recessus nominatur, & in 7. millib. quoque annis completur: & solus octauæ sphæræ proprius est: quia vnius corporis naturalis, tantum vnus est motus, secundum naturam, ratione illius motus stellæ fixæ, non semper æque distant à polis immobilibus, primæ sphæræ. De his ample per Margaritam Philos. *vbi supra, c.* 6.

Nonum cœlum stellis caret, similibus characteribus, quibus & decimum est insignitum, de quo statim dicam. Et duplici motu reuoluitur. Primo quidem ad motum primi mobilis. Secundo motu proprio ab Occidente versus Orientem super polis proprijs in 200. annis, gradu vno, & minutis 28. fere secundum successionem signorum respectu Zodiaci primi mobilis. Totam reuolutionem in 49000. annis complet, quæ reuolutio à quibusdam magnus annus Platonis dicitur. Aiunt enim, Platonem scripsisse integra reuolutione ista completa omnia in eodem statu & dispositione consistere, quo initio reuolutionis fuerant. Hanc positionem diuus Augustin. *de ciuitate Dei, lib.* 12. *& c.* 13. *in fine*, explodendam, & religioni nostræ contrariam ostendit, dicens: Absit, inquam, vt nos ista credamus; semel enim Christus mortuus est pro peccatis nostris: resurgens autem à mortuis iam non moritur, & mors illi vltra non dominabitur, & nos post resurrectionem semper cum Domino erimus, *ad Rom.* 6. Hoc cœlum à quibusdam aqueum, ab alijs crystallinum appellatur: super firmamentum enim (quod octauum cœlum dicimus) scriptura aquas esse multipliciter astruit, vnde *Gen.* 1. Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis; & dicunt Scripturæ, firmamentum esse constitutum in medio aquarum, & diuidere aquas illi superuenientes ab aquis subsidentibus.

Quod autem supra firmamentum sint aquæ, præter Geneseos sententiam, ostendit etiam Dauid *Psal.* 103. Qui extendis cœlum sicut pellem, qui tegis aquis superiora eius. Et *Psal.* 48. Et aquæ, quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini. Dicam infra amplius, quando fiet mentio de elementis, sed nunc sufficit, quod etiam istud vocetur ab aliquibus crystallinum.

Decimum cœlum omnium corporum, primum est mobile motu, scilicet diurno ab Oriente, versus Occidentem, iterum redeundo in Orientem in 24. horis, sine fatigatione & pœna regulariter, id est, non velocius vno tempore, quam alio: & illo motu secum rapit omnes sphæras inferiores, fitque talis motus super polis mundi. Et in hoc cœlo nullæ sunt stellæ nec characteres, & lineationes, quæ percipi possint, sicut nec in nono cœlo. Quidam tamen contendunt, visu acutissimo quasdam percipi posse, sed alios fallunt: quia falluntur, vt habetur *in d. Margarita loco supra citato, ca. 9.* De his decem cœlis scripsit Ioan. Laziardus *in Epi. histor. vniuers. c. 4.*

Vndecimum cœlum primo de immobili creatum, & mox Angelis sanctis repletum, est corpus subtilissimum, primum mundi fundamentum, & quantitate maximum, qualitate lucidum, figuratione sphæricum, locali situ supremum, amplitudine spirituum, & corporum visibilium, & inuisibilium contentiuum, Dei, summum habitaculum, & diuersas ob causas varie denominatur: potissime tamen dicitur empyræum, hoc est, igneum: cum à superbenedicta Trinitate, in eodem residente, secundum nonullos, illuminatum sit.

Rabanus tamen dicit, quod sint tantum septem cœli, scilicet empyreum, quod supremum, crystallinum seu aqueum, sidereum, igneum, olympicum, æthereum & aereum.

Inter hæc tamen, de quibus Bart. Angelici, *in suo libro de proprietatib. rerum, lib. 8.* Cœlum empyreum est dignius, & excellentius omnibus alijs. Cum sit primum & summum: & talis est locus Angelorum regio, & habitaculum hominum beatorum. Illud enim est primum mundi firmamentum quantitate maximum, &c. Vt hic ante dictum est. Et in hoc cœlo empyreo sunt Animæ sanctorum collocatæ, vt dicit N. de Lyra *Daniel. 7.* super illo verbo: *Regnum autem, & potestas, & magnitudo Regni, quæ est subter omne cœlum, detur populo sanctorum altissimi.* Licet enim Deus sit vbique: tamen specialiter dicitur esse in cœlo: quia ibi relucet potissime virtutis suæ operatio. Et ideo cœlum dicitur specialiter sedes Dei. Quia in corpore mundi species cœli pulchrior est, vt dicit Ioan. Damas. *in lib. 2. c. 6.* quem videas cum commentatio illius, quorum dicta infra latius referentur. Ideo species cœli in visione gloriæ esse. *Eccle. 43.* dicitur. Et species cœli gloria stellarum mundum illuminans in excelsis dominus. De huiusmodi cœlis videatur Aristot. *in lib. de cœlo, & mundo.* & Anton. Flor. *in 1. part. sua Sum. titul.* 14. & Cælius *li. 1. antiquarum lectionum, cap. 13.* vbi ample, & *in 3. consid. sequen.* Vide de nobilitate Cœli *circa principium. versicul. & quod corpora.* Sed mihi ad propositum sufficit, vt denotem, quod inter omnes cœlos sit vnum excellentius, & nobilius alijs, scilicet, cœlum empyreum, quod dicitur Regnum cœlorum, de quo hic ante dixi. Habet enim circumfluentiam in omnibus inferioribus. Et de huiusmodi cœli dignitate multi admirantur, & comprobatur per Ludouicum Cælium ex multis historijs, vt habetur *in suis libris lectionum antiquarum. lib. 1. cap. 19.* vbi sic inquit: Cœli dignitatem eximiam, vel inenarrabilem potius contemplanti mihi subit quandoque, quod de Arabibus scriptum reliquit Arrianus, coli ab illis duos modo Deos, Cœlum, & Liberum patrem. Ac Cœlum quidem, quia cernatur, & siderum collucentibus oculis excellenter contextum, solem præferat vtilitatis immensæ authorem incomparabilem. Neque item excidit, quod de Anaxagora Philosopho proditum scimus, qui interrogatus, Curnam se natum arbitrareretur? Respondit cœli ac solis videndi causa. Quam quidem vocem, à Philosophis summa exceptam admiratione, risu prosequitur Lactantius, putans nescientem quid responderet, in hæc protupisse: Ego vero, ni me quid secretius fallit) ait idem Cælius) facile contenderim, non temere id omnino effusum, sed vt ab sapientiæ studioso pensiculate admodum, & excusse. Nam qui exactius pensitarit rē totam, comperiet liquido cœlestem claritatem adeò præcellere naturæ quadam præsigni maiestate, vt in perenni ac vitali luce illa augustissimum diuinitatis mysterium sit facile deprehensurus. Siquidem vertiginosus ille motus ampliorem nobis indicat potestatem. Lux nitidissima sapientiam. Calor suauissimus amorem. Quibus à Principe rerum Deo mouentur, illustrantur, perficiuntur omnia, atque seruantur: primo inquam, inter separatas, atque spirituales formas, sicut inter corpora, longe, clarissimo cœlum principatu cēsetur. Extra hæc, qui plura in clarissimo putat globo requirenda, is plane, quæ sit corporeæ naturæ perfectio, parum perspexisse deprehenditur. Quicquid alij partiatio, ac diuisim possident, in vnum id esse amplissime congestum. Sine hoc nec inferius generabitur quippiam, nec genitum suas exercebit operationes. Et quidem sicuti intimus & vitalis noster calor corpora confouet ac seruat, eiusq; momento, quæ agunt in nos, non frustra agunt: ita si non adsit cœlestis ille calor, corporum virtus omnis, præsertim ille ipse tam vitalis, tamque familiaris nobis calor profligatus depereat, necesse est, cœlum vtique naturale corpus est omnium cor[illegible]um naturalium perfectissimū. Corpus naturale [illegible] motus, quam sensibiles qualitates consequuntur: perfectissimo igitur corporum naturalium, perfectissimus quoque motus, & sensibilium perfectissima congruunt. Nullus motus perfectior orbiculari, nulla qualitas sensu perceptibilis, luce perfectior: quare hæc cœlestis corporis propria sint necesse est. Quoniam vero perfectissimum corpus est, comparem quoque locum, id est, supremum habere, ex rerum dignitate consequens fuit. Ideo secundum Apuleium finis altitudinis dicitur. Scitum illud Aristotelis est, *ex libro 8. Auscultationis Physicæ*, motum primi cœli vitam esse omnibus: quandoquidem euidentissima est, & communis operatio vitæ intimus motus. Cessante autem cœlo, nec cætera mouebuntur. Sicut in minore item mundo, si cesset motus cordis, omnes animalis motus perire necesse est. Nec lapis itaque deorsum moueretur, neque ascenderet ignis: quod mirum vtique est: sed verum rationibus ostenditur, si motus quiesceret primus. Est autem quod primum in vnoquoque genere, causa reliquorum, quæ sub ea continentur serie, licet non omnia eandem causæ habeant rationem. Porro, quod de motu astruimus, patet in caloris ratione. Nam, si cœlestis intereat calor, nec à frigore profluet frigiditas, nec à caliditate calor. Siquidem non est frigori contrarius calor ille sidereus, sicut calor igneus. Sed omnes continet elementares qualitates eminentia simplici, sicut lux omnes calores. Hæc ille Cælius, vbi supra: pro quibus allegat Picum Mirandulam.

Hic non est supervacuum inuestigare, Cum Angeli sint in vndecimo cœlo, vt hic ante dictum est. Et virgo Maria sit exaltata super choros Angelorum: &, vt dicit gl. verbo, *Apostolus. in l. omnes dies. C. de ferijs.* exaltata est super Apostolos, Angelos, & Archangelos, aut concedenter ponatur in duodecimo cœlo, quod est trinitatis, secundum nonnullos, de quo nunc

dicam,

dicam, quod non videretur esse inconueniens. Cum etiam Deipara dicatur, vt dicit Ioan. Damasc. *lib. 3. c. 12.* vbi Deiparam, Dei genitricem, Deique parentem, & proprie, & vere sanctam virginem celebramus. Nam, vt verus Deus est, qui ex ipsa natus est: ita vera Dei genitrix verumDeum ex ipsa incarnatum genuit. Si ergo Dei genitrix est, & mater, collocetur, seu collocari debet ad dextram filij, prout mater collocanda est, vt dixi supra in 5 part. in 40. consid. & non sub filio. Videtur ergo, quod virgo Maria condecenter poni possit in duodecimo cœlo, vbi est Deus. Et hæc dico solum pro quadam inuestigatione, non tamen istud assero, sed me remitto ad dominos Theologos. Quicquid sit, tamen ego teneo, quod in quocunq; loco sit, tamen ego teneo, quod in quocunque loco sit, est super omnes choros Angelorum, super omnes beatos & sanctos cuiuscunque autoritatis & præeminentiæ fuerint. Dixi supra *in 3. parte huius libri, in 4. consid.*

Etiam ex prędictis constat, quod cœli enarrēt gloriam Dei, & opera manuum eius annūtiet firmamentum, *Psal.* 18. quod fit triplici via, & modo mirabili. Primo; ex eorum creatione ab immensa potentia. Secundo; ex eorum conseruatione & manutenentia ab eadem infinita sapientia. Tertio; ex eorum virtuali operatione multiplici eis collocata à suprema & impendenti clementia.

Circa primum; Cœlorum creatio pandit & enarrat gloriam Dei; quia tanta & talis operatio, quæ est de nihilo ad esse productio, non potuit fieri ab aliqua intelligentia: cum ad eorum creationem requiratur infinita potentia, quæ potentia repugnat intelligentiæ, & Angelo. Ideo suo modo cœli pandunt & enarrant gloriam Dei ex parte eorum creationis.

Circa secundum; Cœlorum manutenentia, & eorum conseruatio, quæ immediatè à Deo pendet, etiā enarrat, declarat, & manifestat gloriam Dei: quia omnis creatura tam spiritualis, quam corporalis, quantum est de se, tendit ad non esse; & quanto perfectior, tanto maiori indiget manutenentia Dei. Sicut equus minori indiget manutenentia, quam Angelus: quia Angelus plures perfectiones habet equo; & omne esse præter primum esse, quantum est de se, intendit ad non esse. Ideo cœli in manutenentia tali tam mirabili enarrant gloriam Dei.

Circa tertium; Cœli enarrant gloriam Dei, ex eorum operatione virtuali. Vnde tot variationes, & temporum mutationes, frigora, calores, pluuiæ, sterilitates, guerrarum abundantia, & pauca pax, & iustitia, & quandoque inter homines infirmitates, pestes, & inter animalia terrę, volucres aëris, & viuentia in aquis, talia Dei concursu proueniunt, ex influentia cœlorū qui enarrant gloriam Dei: licet Deus posset aliter facere, & faciat quandoque, teste Beato August. *in libr. de Ciuitate Dei.* Sic Deus condidit res, vt suis motibus sinat eas peragere. Agunt causæ secundæ, virtute primæ causæ, & operationes earum, quando placet, suspendit prima causa, concurrens immediatè ad effectum cuiuslibet causæ secondæ, quam causa vniuersalis secunda. Ita dicit amicus medicorum, in declaratione illius, *Psal.* 18. *Cœli enarrant gloriam Dei, &c.*

Aliqui vero ponunt duodecimum cœlum, quod est cœlum Trinitatis, quod dicunt Deum esse, secundum rem, & differre ratione. Nihil tamen aliud est (vt inquit Albertus) quam virtutis eius excellentia, quæ continet, & ambit omnia creata. Et esse in tali Cœlo, est esse in æqualitate virtutis Dei omnia continentis atque saluantis, quod solum conuenit Patri, Filio, & Spiritui sancto.

Nōnulli tamen dixerunt, tantum esse tres cœlos, ad quorum tertium se dicit raptum Apostolus *2. Epist. ad Corinth. cap.* 12. cum ait: Scio hominem in Christo ante annos 14. siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, raptum huiusmodi vsque ad tertiū cœlū. Tres autem cœli, de quorū tertio meminit Apostolus, sunt, vt dicit Damascenus *lib. 2. cap.* 6. Cœlum aëreum, firmamentum, & cœlum firmamento supereminens, ad quorum supremum se mentis extasi raptum Paulus asserit. Alij interpretantur alio modo; quod primum sit aëreum, secūdum firmamentum, tertium spirituale; vbi Angeli, & Animæ sanctæ, Dei fruuntur contemplatione. Alij distinguunt secūdum tres angelicas hierarchias, vt primū Cœlum dicatur postrema hierarchia, secundum Cœlum media, tertiū vero suprema hierarchia. vt ample explicant Ioa. Damascenus, & Cōmmētator ipsius *in loco supr. allegato.*

SExta consideratio; In cœlo empyreo sunt tres hierarchiæ, vt dixi ample supra *in tertia parte huius libri.* Prima scilicet supercœlestis, quæ consistit in tribus personis. Secunda cœlestis, quæ consistit in Angelis. Tertia subcœlestis, quæ perficitur in prælatis, vt dicit Dionysius *in suo libro de celesti hierarchia.* Et hæc cælestis hierarchia est triplex, quædam superior, quæ dicitur epiphania, & continet tres ordines, scilicet, ordinem Seraphin, Cherubin, & Thronorum, & ista est excellentior aliis, vt dictum est ibi. Ideo non aliter insisto, ne fiat repetitio eorum, quæ iam dixi. Et ibi etiam dictum est, quod inter nouem ordines, ordo Seraphin est dignior, & excellentior. Et ad ibi dicta me remitto circa huiusmodi excellentiam hierarchiarum, quæ sunt in vndecimo cœlo, vt etiam supra dictum est.

Sunt enim quidam, qui subtiliori succo de non discendo, torporem operiunt. Dicunt enim cœlestem hierarchiam non in plenitudine scientiæ, sed charitatis culmine finiri; vnde Seraphin, qui denominatur à plenitudine charitatis, supremus est ordo, sub quo Cherubin, qui à plenitudine scientiæ nomen accepit. In Seraphin tamen minorem esse scientiam, quam in Cherubin, Catholici negant, patet ex *2. lib. sent. dist. 9.* Tantum igitur Seraphin in scientia Cherubin excellit, quātum in charitate excedit. A charitate supremus ille ordo tanquam nobiliori Dei dono nominatur, ad quod profecto scientia ordinatur. Cherubin autem non à charitatę, sed à sciētia nominari debuit, quia iā superior ordo à charitate nomen sibi vendicabat.

Sed aduerte ad vnum, quod tanta sit nobilitas, & excellentia, Angelorum, quod, vt dicit Anselmus in quodam se[illegible]one, si vnus Angelus staret in cœlo stellato, & tot [illegible]ent soles, quot sunt stellæ. claritas istius solius Angeli offuscaret omnes illos soles sua claritate, sicut modo claritas solis offuscat claritatem stellarum. Et ibidem dicit, quod ille Angelus tantum transcendere noscetetur pulchritudinem solis, quantū sol transcendit pulchritudinem terræ: imo magis incomparabiliter. Hæc dicit Bernar. de Bust. *in 2. part. sui Rosarij. serm.* 10. *litera B.*

SEptima consideratio S. Thom. *in scripto eius super libris de Cælo & Mūdo. t. l. cl.* 25 dicit, quod omnes stellæ præter Planetas sint in supremo Cœlo; quod intellige in firmamento, quod dicitur secundum aliquos supremum: sed in empyreo nullæ sunt stellæ, vt dictum est ante. Ex quo ergo prædictæ stellæ sunt supra Planetas, videntur esse digniores propter altitudinem, & superiorem locum, quem obtinēt, & quia ap-

proximant diuinitati. Et de potestate huiusmodi stellarum fixarum, an sit maior potestate Planetarũ, vel econtra, ponit Cælius *li. 1. suarum antiq. lect. c. 17.* vbi inquit, magnam altercationem esse inter studiosos, qui quandoque stellis non errantibus, quæ sunt fixæ, vim eminentiorem cæteris ascribunt: quandoque vero è diuerso, & vt plurimum, communem felicitatem pro nascentis modo, mensuráque à prosperiore Planetarum statu contribui sanciunt: à fixis verò quandam incomparabilem, extra quam opinetur aliquis, fortunæ benignitate. Quam sententiam dicit comprobatam esse à Ptolemæo. Alij omnino Planetas vi effectuque præpotentiores ostendere conantur, cũ Procli sententia, tum rationibus id euidenter muniti antibus. Accidente item veterum testimonio, qui Planetas velut quosdam mundi Principes intelligerent. Quo autem discerniculo certiore ista teneant bonarum literarum studiosi. Astra (inquit 2. Cœli Aristoteles) nequeunt per se, & propriis moueri motibus aut locum mutare, sed orbi infigũtur, veluti in tabula nodos Itaque orbis motu feruntur, cui inhærent Cæterum Planetas deprehensum est diuerso ferri incessu, at tũ velocitate, tum tarditate plurimum discrepante, atque situ etiam: quosdam namque exortum petere, in occasu n alios remeare: porro in austrum deiici hos, in Septentrio rem protolli aliquos Ideóque ex motus inæqualitate nomen quoque adeptos, & assequutos. Ex qua item certius coniectatum orbibus eos distinctis ferri. Fixas vero globi octaui stellas dicimus, non quod non moueantur. Nam duplici saltem circumagi motu animaduersum iunioribus est, quibus & globus, in quo sunt, motibus rotatur. Altera ob ortu in occasum. Reliqua ab occasu in exortum super Zodiaci polis, tantæ tamen tarditatis, via vt percipi vel annis centum queat. Nec item fixas dicetis, quod orbis modo circumferantur ambitu. Nam & hoc est illis commune cum Planetis, quod 2 *Cœli*, (vt dictum est) astruitur. Sed ita dicuntur, quia eandem perpetuo seruant figuram, sitũ, propinquitatem, distantiam. Diuersitas Planetarum in motu. dum vel propiores nobis fiunt, vel remotiores, causa est, (sicut philosopho placet) valida, vt varij producantur effectus. Vniformis autem, & constans motus mobilis primi, id agit, vt diuersitas hæc æterna sit, ac vniformi pergat periodo. ita dicit Cœlius *in prædicto loco* qui etiam asserit, Chaldęos dixisse, Planetas interpretes, quoniam ex aliis astris, quæ tum minime errant, tum certum seruant, & statutum meatum, sola hæc, incessu proprio, suóque nitentia, res futuras insignitus ostendant, ac veluti Deorum mentem interpretentur. Esse autem hosce Saturnum, Martem, Venerem, Mercurium, Iouem: de his statim dicam. Sed quo ad stellas fixas, quæ [illegible] in octaua sphæra, cum sit aliis inferioribus nobili[illegible]a, vt dicit Aristoteles *in fine libri 2. de Cœlo.* ex quo ergo, etiam stellæ ibi positæ sunt aliis nobilissimæ.

In hoc octauo cœlo sunt quadraginta octo imagines stellarũ, in quibus est concordia apud omnes antiquos, sicut dicebatur & sunt in eis 1022. stellæ, quæ dicuntur stellæ fixæ, & mouentur vno motu, scilicet ad motum octauæ sphæræ in centum annis fere vno gradu, & antiqui posuerunt in sex ordinibus. Ita, quod illas, quæ sunt maiores, posuerunt in primo ordine, & sunt quindecim: & quæ sunt infra has, posuerũt in secundo ordine, & sunt 45. quę sunt infra has, posuerũt in tertio ordine, & sunt 208. Quę vero sunt infra has, posuerunt in quarto ordine, & sunt 474. Et quę sunt infra has, posuerũt in quinto ordine, & sunt 217. Et quæ sunt infra has, posuerunt in sexto ordine, & sunt 63. Ex his 48. duodecim sunt in via Solis, & in Zodiaco, vt dicetur infra, & sunt in eis ex stellis 346. Nomina earũ sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Vrna, Pisces, de quibus infra dicetur. Et remanent triginta sex imagines, quarũ viginti vna declinant à via Solis ad Septentrionem, & quindecim ad meridiem: quę declinãt ad Septẽtrionem, habent ex stellis supradictis 360. & nomina imaginum sunt hæc: Prima est vrsa minor. Secunda est vrsa maior. Tertia draco. Quarta dominus flammæ, vel succesfus. Quinta canis latrans, vel vlulans. Sexta corona septentrionalis. Septima incuruatus, vel genuflexus. Octaua, vultur cadens. Nona gallina. Decima sedens super sedem. Vndecima deferens caput algol, id est, diaboli. Duodecima tenẽs habenas. Decimatertia serpentarius. Decimaquarta serpẽs, Decimaquinta accusator. Decimasexta aquila volans. Alij habent, vultur vulans. Decimaseptima delphinus. Decimaoctaua equus primus. Alij habent caput equi, Decimanona equus secundus: alius liber habet equus alatus. Vigesima, mulier, quæ non nouit virum. Vigesimaprima est triangulus.

Quæ vero declinant ad meridiem; habent ex stellis supradictis 316. quarum imaginum nomina sunt hæc. Prima earum est, Leo, quem quidam vasum appellant. Secunda, algobor id est, canis validus. Tertia, flumen. Quarta, lepus. Quinta, canis maior. Sexta, canis minor. Septima, area Noe. Octaua, Serpens. Nona, vas. Decima, coruus. Vndecima, deferens leonem, & ipsius medietas est humanæ figuræ, altera equi Duodecima, Leopardus. Decimatertia, thuribulum. Decimaquarta, corona meridionalis. Decimaquinta, piscis meridianus. Hæc nomina ponit, & ordines supradictos. Ioa. de Saxonia, *in Comment. super textum Alchabitij*; quæ hîc recitantur solum pro ordine supradicto: & intentio mea pro complemento huius operis non tendat ad aliud.

Easdem tamen imagines ponit etiam amicus medicorum *sec. 2. secundæ differentiæ.* vbi etiam ponit de ordine stellarũ, & imaginum visibilium Cœli, tam in parte Septentrionali, quam meridionali, quem ideo vide, quia ibi amplissime.

Harum stellarum nomina ponit Ausonius Gallus his versibus:

Ad Boreæ partes, Arcti iunguntur, & anguis.
Post has arctophylax, pariterque corona, genuq;.
Prolapsus, Lyra, auis, Cepheus, & Cassiopæa,
Auriga, & Perseus, deltoton, & Andromeda astrum.
Pegasus, & delphinus, telum, aquila, anguitenensque.
Signifer inde subest, bis sex, & sidera complent.
Hinc aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo,
Libra, & scorpius, arcitenens, capricornus, & vrnam
Qui tenet, & pisces: hi sunt in partibus Austri,
Orion, procyon, lepus ardens sirius, Argo,
Hydrus, Chiron, thuribulum quoque pisces & ingens,
Hunc sequitur pistrix, simul Erydaniq; fluenta.

OCtaua consideratio; In cœlis septem sunt principales Planetæ: Luna scilicet, Mercurius, Venus, Sol, Mars, Iupiter, & Saturnus. Venerem autem dicũt quandoque Luciferum, quãdoque vero Hesperũ fieri. Cæterum Planetas, id est, erratiles hos vocarũt, quod ex aduerso Cœli suum motum peragunt. Nam Cœlum, & reliquæ stellæ ab Oriẽte in Occidentem mouẽtur: at ipsi soli ab occasu in Oriẽtem motũ habẽt. Et hoc exploratum habemus ex Luna parumper singulo quoque vesperi ad Orientem remeante, vt dicit Ioan. Damascenus *in lib. 1. cap. 6.* Vbi enumerat illos septem Planetas, & posset considerari maioritas

illorum

illorum ex altitudine loci, secundum scilicet quod sunt in altiori loco, ideo videntur esse digniores, vt dictum est in genere de existentibus in altiori loco supra *in 1. part. in 14. consid.*

Et quod corpora superiora sint nobiliora, constat ex eleuatione eorum super omnia inferiora. Quanto enim corpus est nobilius, tanto debetur ei altior locus. Et nobilitas corporum superiorum patet ex figura, siue forma ipsorum, quæ est rotunditas, quæ est nobilior aliis figuris, sicut dicit Arist. *in li. de Cœlo & Mundo*, quod patet ex eo, quod omnes aliæ figuræ habent terminos. Rotunda autem figura habet formam circularem. Et circulus non habet principium, neque finem, sed in se terminat se ipsum. Et primo Cœlum nobilius est inter omnia corpora. Est enim ingenerabile, & incorruptibile, vt item habetis actiuam respectu inferiorum. Omne autem agens nobilius est patiente: sed corpori nobiliori debetur forma nobilior, & forma sphærica siue rotunda nobilior est omnibus aliis formis, siue figuris corporalibus propter sui capacitatem, & interminabilitatem: quia non habet principium, neque finem, & est vna superficie contenta ergo sphærica forma debetur cælo; ergo cœlum est sphæricum, siue rotundum, vt dicit Albertus Magnus *in sua philosoph. na. in alt. de Cœlo & Mundo. c. 3. & in cap. 5.* Scribit etiam quomodo nobilitas corporum superiorum probatur ex impassibilitate eorum. Sunt enim impassibilia, & ingenerabilia, & incorruptibilia, virtutemque actiuam respectu inferiorum habentia. Et ideo, ex quo Saturnus est in altiori loco, vt dicit amicus medicorum, *in 4. ca. doctrinæ quintæ*, videtur esse dignior Iupiter post, & supra Martem, & Mars post, & supra Solem, & Sol post, & supra Venerem, & Venus post, & supra Mercurium, & Luna post, quæ est in primo cœlo ascendendo, & Saturnus in septimo, vt supra dixi in hac parte.

Vel etiam vnus potest dici dignior, & maior altero propter longitudinem, latitudinem, & magnitudinem, in eo quod continet plus altero. Ideo, cum Sol, & Luna plus contineant, quam alij Planetæ, eo, quia Sol continet terram centies sexagesies, vt habetur *in Margarita Philosophica lib. 7. tract. 1. c. 3.* Luna vnam de tribus partibus terræ. Alij vero minus continent, cum Mercurius sit vna pars de triginta duabus mille partibus terræ, Venus vna de triginta sep em, Mars contineat tantum terram semel, & dimidiam. Iupiter terram nonaginta quinque vicibus, & Saturnus nonaginta vna vicibus, vt habetur *in d. li. 7. tra. 1.* & ibi ponitur de motu illorum, prout etiam supra hac eadem parte dixi. Nam Saturnus in triginta annis totum perficit Zodiacum. Iupiter in annis fermè duodecim percurrit Zodiacum Sol vero inter centum sexaginta quinque diebus, & sex horis. Et, vt dicit Archid. *in ca. de regu. li. 6.* Sol omni anno cursum suum reperit, & Venus fere idem, & idem etiam de Mercurio, sed Luna fere perambulat totum Zodiacum in viginti octo diebus, vt habetur in d. loco c. 34. 33. 32. 31. & 36. Sed quicquid sit hac ratione, & ea etiam ratione; quia Sol est in medio stellarum, & Planetarum totum mundum vniuersaliter illuminans, tanquam sit luminare maius specialiter à Deo creatum, vt habetur *Gen. 1.* dicitur Rex stellarũ, & Planetarũ secundum Isidorũ *in li. de natura rerum*, quem refert, & sequitur Guil. Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in ver. duas habẽs filias. extra de testam.* Solis laudes præcipuæ describuntur satis ad longum per Cœlium *li. suarum antiquarum lectionum 13. cap. 14.* quas hic referre volui. Sic enim ait: Solem Plato ipsius boni conspicuum filium nominauit, credidit quoq; esse Solem perspicuam Dei statuam in hoc mũdo ab ipso Deo positam Hunc veteres vt Deum venerabantur, deniq; quisquis non videt Solem in mundo imaginem esse vicariumq; Dei, is certe noctem nũquam considerauit, nec solem suspexit exorientem, neq; item illius animaduertit munera, nec Areopagitæ Dionysij monumenta vnquam adiit. Theologi veteres dicebant reginam omnium iustitiam è medio Solis throno per cuncta propagari, omnia dirigentem veluti Sol ipse omnium sit moderator: quicquid adest nobis boni, solari potestate adest, vel ab ipsa tantũ, vel etiam ab aliis: id quidem, vel à Sole absoluitur, vel à Sole per alia. Est quoque Sol elementalium virtutum dominus Luna virtutis Solis domina generationis. Ideo Albumasar per Solem, inquit, & Lunam omnibus vim infinuari Moyses, cœlestium dominum in die Solem arbitratur, nocte Lunam, quasi nocturnum Solem. M. Tullius Solem veneratur vt ducem, & principem ac moderatorem luminũ reliquorũ, mundi mentem, & temperationẽ. Heraclitus frontem cœlestis lucis nuncupauit. Physici etiam cor cœli: id enim in æthere Sol est, quod in animali cor. Cuius id propriũ, ne vnquam cesset à motu. Sũt, & qui ætheris oculũ nuncupent Solem. Plerique ex Platonicorũ scholis in Sole mundi animam constituisse videntur. Quæ sphæram Solis totam implẽs per globum illum quasi igneũ, tanquam cor effundat radios veluti spiritus inde per omnia, quibus vitã, sensum, motum vniuerso distribuat. Hinc Astronomi dicunt: sicut Deus solus intellectualem animam orbis tribuit, ita sub Solis modo influxu eam mittere, id est, quarto duntaxat mense post conceptum, vt etiam infra patebit. In Sole etiam eniteseere imaginem diuinæ Trinitatis mirum excogitatum est. Inibi siquidem tria quædam visitari distincta pariter & vnita Primũ quidem naturalis animaduertitur ipsa fœcunditas sensibus nostris prorsus occulta. Deinde, lux eiusdem manifesta ex ipsa manans fœcunditate, ipsique æqualis semper. Postrema est ab vtroque propagata calefactoria vis, penitus vtrisque par. Cæterum ex Platonicorum doctrina non est negandum, Cœlum solẽ ve esse calidum. Calefaciunt autem Solis radij salubriter pro ignea Solis viuificaque natura. Sed ex quo prorogatur talis calor, & lux Cœli, vide ibidem. De eo etiã habetur *Ecclesiast. 1.* Oritur sol & occidit & ad locum suum reuertitur, ibique renascens gyrat per meridiẽ, & flectitur ad Aquilonẽ Ioan. Montaigne *in suo tractatu de præeminentia sacri Consistorij.* in primo argumento pro magno concilio, dicit, quod Sol amplius illustrat Lunam sibi proximam, quam cæteros Planetas, & stellas eidem remotiores: sed non dicit verum: quoniam Luna non est illi proxima. Cum inter Solẽ, & Lunam, sint Venus, & Mercurius, ideo standum est in hac ratione, eo, quia est in medio Planetarũ, dicit etiam Plinius libr. 2. cap. 6. quod Sol medius fertur amplissima magnitudine ac potestate, nec temporum modo terrarũmque: sed syderum etiam ipsorum cœlique rector, hunc mundi esse totius animum ac plenius mentem, hunc principale naturæ regimen ac numen credere decet opera eius æstimantes. Hic lucem rebus ministrat aufertque tenebras. Hic reliqua sydera occultat. Hic vices temporum annũmque semper renascentem ex vsu naturæ temperat. Hic cœli tristitiam discutit, atque etiam nubila humani animi serenat. Hic suum lumen cæteris quoque syderibus fœnerat præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens. Et Sol ex sententia Platonis secundum Cœlium *lib. 13. Antiquarum Lectionum ca. 12.* sic

describitur: Sol cœlestis est ignis, qui solum ab ortu ad occasum ab eisdem aspici potest. Animal sempiternum, astrum animatum, diurnum ac maximum, huius syderis maiestas veteribus credita est diuina. Proinde religiosius dum percutitur fœdus, ab Agamemnone aduocatur apud Homerum, vt fœderum custos, & inspectrix omnium. Sunt qui tam amplæ potestatis sydus oculorum metiantur argumentis, & animi coniectura scrutentur, sed vanitas multis coarguitur indiciis, immensum esse. Plinius inquit; quia arborum in limitibus porrectarum in quolibet passuum millia vmbras paribus iaceat interuallis tanquam toto spacio medius. Epicuri scholæ sunt, quæ statuunt ea magnitudine esse Solem, qua videtur. Cæterum non peruidisse illos, quanta inde consequeretur absurditas. Si enim, loquit Cleomedes, in cœlestium orbium contemplatione tantus sit Sol, quantus apparet, profecto multæ simul in ipso magnitudines erunt; siquidem exoriens, & occidens maior videtur. Porro, nō apud omnes eodem exoritur tempore. Nam cum sit globata specie terra, alius apud alios oritur, & occidit, & medium cœli tenet. Quamobrem eum accidat eundem apud alios oriri, & apud alios in medio Cœli existere, simul & maior, & minor fiet. Maior videlicet, quibus oritur, minor, quibus est in medio Cœli hora eadem, quod certe in eo absurdissimum cēsendum est. Horum namque effectuum ratio ea promitur à scientissimis. Maior, inquiunt, nobis Sol Oriens, & Occidens videtur, & minor in cœli constitutus meditullio, propterea quod in horizonte per aërem densiorem, & humectiorem ipsum videmus. Eiusmodi namque est vicinus terræ aër. In medio autem Cœli, quia in puriore cernimus, emissus ab oculis ad ipsum radius non reflectit, quod in alio contingit situ. Argumento sunt, quæ in aqua visuntur grandiora, corpulentioraque. Nam, & ex puteis altioribus Sol conspectus, idipsum paritur. Eisdem porro rationibus colligitur, cur in medio cœli Sol constitutus nobis videatur propior. Oriens vero, aut occidens remotior: hoc siquidem aëris efficit qualitas. In humectatiore namque crassioréque conspectus longius abesse creditur. Per purum vero interuallo videtur propinquiore. Proinde dicit Posidonius: si fieri posset, vt per parietes aliáve solida corpora Sol videretur, multo amplior se nobis ingereret, & ampliore distare interuallo crederet. Visum porro insigniter falli, indicio esse potest colorum subinde in Sole mutatio, quod aëris affectio facit. Hactenus ille. Isti tamen Planetæ diuersis causis alias altiores, alias inferiores videntur, vt plene declarat Plin. *eod. li.2.c.16.* quem videas, & altitudinem illorum etiam ponit communem Io. Damasc. *li.2.c.7.*

Si vis tamen scire distantiam à superficie terræ ad superficiem Planetarum, vide quæ dicūtur *i: d. Margarita in dicto li.7. tractatu* 1. c. 36. vbi dicitur, quod distantia à superficie terræ ad superficiem concauam orbis Lunæ, (vt quidam scripserunt) est milliarium 207412. Distantia verò à terra ad superficiem conuexam orbis Lunæ, & concauum Mercurij, est milliarium 2081250. Ad conuexam Mercurij, & concauam Veneris 542750. Ad conuexam Veneris, & concauam Solis 3640000. Ad conuexam Solis, & concauā Martis 3965000. Ad conuexam Martis, & concauam Iouis 28845000. Ad conuexam Iouis, & concauam Saturni 46818250. Ad conuexam Saturni, & concauam firmamenti 63557500. Et est quantitatis dimidij diametri, singulorum diameter tota est 130715000. Circumferentia est 410818571. Continet autem cubitos 3000. Ex his orbium spissitudo facile cognoscitur, & ibi dicitur, quod id, quod de quantitate stellarum in superioribus dictum est, credibilius redditur. Continet enim Sol terram centies sexagesies sexies, & tres eius octauas. Terra autem continet Lunam trigesies nouies, & insuper fere quartam eius. Sol autem maior est Luna sexies millies sexcenties quadragesies ter: & insuper eius continet medietatem, vti videre est in quinto Almagesti Ptolemæi. Distantia autem Planetarum à terra non semper est eadem propter eccentricitatem deferentis, & Epicyclorum quantitates propior est. Igitur Planeta terræ in inferiore parte Epicycli, circa oppositum augis, & remotior in superiori parte Epicycli, & augem deferentis. Et dicam in hoc cum aliis, quod nec ego iam dicta verificaui, sed ab aliis positæ recitaui: cæteris de eadem re opinionibus prætermissis, & sint hæc iucunda & miranda.

Vlterius est aduertendum. Nam vt dicit gloss. *in verb. die Solis, in leg. omnes iudices. Cod. de feriis.* Septem dies denominantur a septem Planetis, & Sol est in medio illorum, & descendunt sunt in firmamento affixi. Hoc modo, scilicet Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, & Luna. Et isti septem Planetæ maximam habent potestatem atque operationē in hominis generatione; quoniam secundum Astrologos, Galenum, & cæteros medicos: cum mulier concepit: in primo mense, dominabitur ibi Saturnus, qui semen in matrice mulieris receptum coagulat, & condensat frigiditate & siccitate sua, iuxta illud *Iob.* 10. sicut caseum me coagulasti. In secundo mense, Iupiter ibi membra, & sanguinem tribuit, & si sit masculus, anima rationalis à Deo infunditur, scilicet quadragesima die à die conceptionis computanda, vt notat *in l. diuus. ff. de extraord. crim.* In tertio mense, Mars subtiliat sanguinem, & humores condensat, & ordinat, & componit. Et à Deo anima rationalis infunditur embryoni, si est fœmina, die octuagesima pariter à die conceptionis computanda, vt not. in gl *fi. in c.1.5. dist.* In quarto mense, Sol ibi vitalem calorem, & spiritum capiti, & cordi tribuit. In quinto mense, Venus organa sensibilia, & officialia membra, scil. aures, & nares, & similia perficit, & disponit. In sexto mense, Mercurius omnia foramina corporis componit. In septimo mense Luna suis limitibus membra diuidit. Et in hoc septimo mense (quia non sunt nisi septem Planetæ conceptui principaliter operantes) nascitur partus perfectus, vitalis, & salubris. Text. est de authoritate Hippocratis *in l. septimo mēse. ff. de stat. ho.* Et sufficit intrasse in septimo mense per duos dies, text. est in *l. intestato. §. fin. ff. de suis, et legit. hared.* & notatur *in d. l. septimo mense.* Ideo si nascatur puer in septimo mense post nuptias iustas præsumitur legitimus. Bald. *in l. iura constitui oportet. cum l. seq. ff. de legib.* Sed pro hoc tex. est clarus *in d. l. septimo mense. in fi.* Si autē in hoc septimo mense partus nasci distulerit, & nascatur in octauo mense, tunc partus moritur; quia Saturnus redit super eo, qui frigiditate, & siccitate sua partum mortificat. Alias rationes refert Cœlius *li. 11. c. 1.* quas vide. Anima certe (quādo spiritus est in sicco) habitare non potest. tex. *in cap. Moyses, 32. quæst. 2.* quod valde facit pro Normannis, Anglicis, & Polonis, vt possit bibere fortiter, ne anima habitet in sicco, vt dicit ibi glo. *in ver. in sicco.* Si vero nasci distulerit in octauo mense, & nascatur in nono: hinc redit Iupiter, qui suo calore tēperato partū refouet, & custodit, taliter, quod nascitur vitalis. Sed si partus distulerit nasci in nono mēse, nasci poterit in decimo, in quo redit Mars, qui sui caloris, & siccitatis beneficio partum facit re-

gredi iam robustum. facit text. in *l. Gallus in princip. ibi, in decem mensibus proximis. ff. de lib. & posthum. in l. fin. Cod. de posthum. hered. instituen.* Salomon vero decem mensium tempore fuit nutritus in vtero, vt habetur *Sapient. 7. in princip.* Et etiam capiendo mensem pro triginta diebus, Christus natus fuit in decimo mense post quinque dies, vt dicit G. Benedicti *in sua repetit. cap. Raynutius, in verb. & sobolem, quam gestauerit in vtero. numer.* 28. *extra de testamen.* vbi ponit quatuor miranda, quæ fuerunt in conceptione Virginis. Vltra vero decem menses mulier conceptum non portat in ventre, vt *d. l. intestato. §. fin. ff. de suis & legit. hered.* saltem vltra duos dies in mensem vndecimum, vt *in Authent. de restitut. & ea, quæ parit in vndecimo mense post mortem viri. §. vnum siquidem. versic. quamobrem. vbi bona gloss. in verbo, perfecto. collat.* 4. in quo vndecimo mense redit sol super partum, qui vitalitatem, calorem, & spiritum epati, & cordi refouet. Videatur de hac materia Plin. *in 7. naturalis historiæ c. 5. Aristoteles in lib. de animalib.* dominus meus Iason in *l. Gallus, in princip. in 12. colum. in gloss. in verbo, in decem mensibus. ff. de liber. & posthum.* De huiusmodi tempore partus quæsiuerunt, & Medici & Astrologi vt dicit Aulus Gellius *in noctibus Atticis, lib. 3. cap. 16.* qui ibi plura differit. Tandem *in fine illius cap.* refert senatum adiudicasse bonorum possessionem nato in vndecimo mense. Quoniam nullum certum tempus statutum ei videretur. & ibi etiam ponit de natis in octauo mense, qui non sunt vitales, quod reprehendit Picus Mirandula *lib. 3. suarum disputationum. 18. capit. & in eadem lib. 15. capit.* dicit astra in his inferioribus nihil agere, nisi per modum causæ vniuersalis, sed non in particulari: quem allegat idem Benedicti *loco praallegato. numer.* 31. quem vidcas. Et prædicta hic inserta sunt ad denotandum excellentiam dictorum Planetarum supra alias stellas Cœli fixas. Amicus medicorum ponit etiam quinque dignitates essentiales horum septem Planetarum. 5. *cap. differentiæ. 2. & capit. sequent.* ponit virtutes accidentales, per quas influentiæ eorum fortificantur. Altitudines autem illorum siue exaltationes ponit commentator super Damascenum *ib. 2. cap. 7.* non insisto: cum non sit præsentis speculationis, nec sit materia ad propositum.

Aduertendum tamen est ad vnum, quod dicit Abrahamus, vt Landinus ait, sunt septem angeli conductores horum Planetarum, scilicet, Caphiel, qui interpretatur, virtus Dei, & est conductor Saturni. Satiel, qui interpretatur, iustitia Dei, & est conductor Iouis. Samael auxilium Dei, & est conductor Martis. Annael populus Dei, & est conductor Veneris. Michael domus Dei, & est conductor Mercurij, Raphael medicina Dei, & est conductor solis. Gautiel & Gauriel, & est conductor Lunæ. Et dicit quemlibet illorum ducere mundum annos 354 & quatuor menses: fuit talis ordo, vt Saturnus duceret primo: quia hora Saturni creati sunt Sol, & Luna, & post Saturnum ducit Venus: inde Mercurius, inde Mars, inde Luna, inde Sol. Itaque ducatus omnium septem Planetarum assumit ann. 2480. & quatuor menses. Et cum Saturnus habuerit initium à creatione mundi, durauit vsque ad an. 354. & quatuor mẽses: quo tempore incepit Venus, & durauit vsque ad annos mundi 708. cum octo mensibus, quo tempore incepit Iupiter, & durauit vsque ad ann. mundi 1063. quo tempore incepit Mercurius, & durauit vsque ad ann. mundi 1417. cum quatuor mensibus. Quo tempore incepit habere cursum Mars, & durauit vsque ad an. 1770. & mensibus octo. Quo tempore Luna incepit habere cursum sui regiminis, & durauit vsque ad ann. 2136. Quo tempore Sol incepit, & durauit vsque ad ann. 2480. & mensibus quatuor. Quo tempore iterum incepit Saturnus habere cursum, & durauit vsq; ad an. 2834. & octo mensibus. Et iterum Venus hoc tempore incepit, & durauit vsque ad ann. 3189. Quo tempore incepit Iupiter, & durauit vsque ad an. 3545. & mensibus quatuor. Quo tempore incepit Mercurius, & durauit vsque ad ann 3897. & mensibus octo. Quo tempore incepit Mars, & durauit vsque ad an. 4252. Quo tempore incepit Luna, & durauit vsq; ad annos mundi 4606. cum quatuor mensibus. Quo tempore incepit Sol, & durauit vsque ad ann. 4960. cum octo mensibus. Quo tempore incepit iterum regnare Saturnus, & regnauit vsq; ad annum 5305. sub quo natus est Christus, vt testatur satis Virgilius:

Iam redit & virgo, redeunt Saturnia regna.

Quo tempore iterum incepit Venus, & durauit vsque ad ann. 566 , cum quatuor mensibus. Quo tempore incepit Iupiter, & durauit vsq; ad ann. 6023. cum octo mensibus. Quo tempore incepit Mercurius, & durauit vsque ad ann. 6378. Quo tempore incepit Mars, & durauit vsque ad an. 6 32. cum quatuor mensibus. Et sic hoc anno dom. 1525. sumus adhuc sub regno, & cursu Martis, & regnabit vsque ad annum Domini 1535. Quo tempore incepit Luna, & erit annus mundi 7066. de alijs futuris temporibus non curo amplius determinare: cum sciam & certus sim me talia non visurum: qui vero illis temporibus extiterint, semper sic dinumerabunt, & videbunt, sub quo Planeta erunt, & quis tunc regnabit. Cum tamen de Martis Ducatu adhuc habeamus decem annos, dubitandum est, si illo tempore viguerit pax, & Martis furor remissus fuerit, (quod spero Deo annuente) scire tamen melius possunt Astrologi, si eorum scientia vera sit: sed quicquid sit, ipse solus Deus nouit, qui nihil ignorat. Non negabimus tamen, quod influentia Planetæ aliquando aliquid operatur, ita quod magis potest aliquid euenire sub vno Planeta, quam sub alio, & diuersimode, vt dicit amicus medicorum in 6. & 7. *c. differentiæ secunda.*

NOna consideratio in octauo cœlo (ex quo magis excellit) sunt decem circuli, quorum sunt sex maiores, & quatuor minores. Maiores sunt Zodiacus æquinoctialis, colurus solstitiorum, colurus æquinoctiorum, circulus meridianus, & horizon. Et inter istos Zodiacus est maior eum in eo continentur duodecim signa, quorum aliqua versus austrum declinant, & dicuntur australia, vt Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, Pisces. Alia vero declinant versus septentrionem, & dicuntur borealia à vento septentrionali, scil. Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo. Et hæc duodecim signa habent maximam operationem in cœlo, & maximam influentiam circa corpora inferiora. Inter prædicta tamen semper Aries præcedit, & dicitur dignius alijs. Vnde secundum philosophos, est primum signum: secundum Catholicos, Sol creatus est in Ariete, de quo signo & omnibus alijs vide Ant. Florent. in *3. part. suæ summæ tit. 31. cap.* 2. & 4. vbi ponit de omnibus signis, & de naturis illorum, & quomodo Christus transijt de vno in aliud. Et etiam est dignius: quia in primo loco ponitur. Et, vt dicit Cælius *lib. 1. capit.* 8. vt principem inter Zodiaci signa locum Aries habere creditur: ex quo dicunt Astrologi mundum habuisse initium, tempore quo sol habuit introitum in Ariete, & vocant Astrologi istud

signum principem aliorum signorum, vt habetur in *Algorismo, in lib. 3. de signis, de ariete, & tauro.*

Et ad obiectum, quod fieri posset, quare sit principium, cum circulus non habeat principium, neque finem. Respondet Ptolemæus in 156. *propositione primæ partis quadripartiti*, quod ideo est principium ab Ariete, eo; quia est masculinum signum, & agens est dignius passo, & æquinoctialis transit per ipsum, & abunde, id est, ab æquinoctiali incipit maior mutatio totius firmamenti.

Sed aliquis diceret, per istam rationem, videtur, quod initium debeat esse à Libra: quia est signum masculinum, & æquinoctialis transit per ipsum, & maior motus firmamenti est ibi: quare ergo inceperunt ab ariete potius, quam à libra? Ptolemæus in 140. *propos. quadripartiti*, soluit, & dicit: quod principium in firmamento est ille locus, in quo complexio corporis est humidior, sicut prima ætas animalium est, in qua complexio est humidior. Potest tamen aliter dici, quod ab ariete incipit generatio, à libra vero corruptio. Ita dicit Ioannes de Saxonia in *comment. super textum Alchabitij.*

Et licet dicatur ab Astrologis, quod prædicta signa habent magnam influentiam in corporibus inferioribus. Eo tamen: quia Augustinus in *libro 5. de ciuitate Dei*, ijs non assentit, nec etiam alij sancti patres, Doctores Ecclesiæ, & Theologi, vt habetur in *Margarita Philosophica, libr. 7. tract. 2. c. 11. 13. & 14.* Etiam Picus Mirandula in suis disputationibus multa scripsit contra eos. Ideo aliter non insisto, sed me remitto in reliquis ad Theologos: vnde non liceat, Christianis obseruare, & colere elementa, aut lunæ, aut stellarum cursus, & aut inanem signorum fallaciam pro domo facienda, vel propter segetes, vel arbores plantandas, vel coniugia socianda, vide text. ad hoc in *capit. non licet. 28. quæst. 5.* alias est idolatria, vt in *capit. illos planetarios. cum capit. seq. 26. quæst. 2.*

Aliquid tamen (sub protestatione, quod non intendo his assentire) ex doctrina aliquorum, dico de virtutibus & potentijs eorundem in specie, scilicet, quod homines, qui nascuntur sub his signis magnis, & vt plurimum participant de vna qualitate, quam de alia, hoc modo: Primo; nati sub ariete sunt capite malleati, densis crinibus instar velleris supra frontem eleuatis, quasi capite certarent vel pugnarent Iulius Firmicus tradit, nasci gibbosos, qui in 7. par. arietis habuerunt horoscopum. Et idem refert ferricarium textorem nasci, qui habuerit horoscopum in 28. par. arietis. Homines vero signi tauri, sunt oculis magnis, barba rotunda, collo grosso & breui, & magni comestores. Et inquit Iulius Firmicus, & quicunque habuerit horoscopum in 21. par. tauri, lanceati, hoc est, ictu lanceæ morientur. Sub signo Gemini nati, calidi, bifrontes, & duplicis animi natura sunt. Sub cancro nascuntur breues, sed lati pectoris, vt caneri, homines & sub hoc signo nati semper habent lites cum suis fratribus & sororibus. Homines vero lati cordis sunt sub Leone, ad magnos aspirantes honores, dignitates, & dominia procurantes. Sub Virgine homines nati, ephebi, & tenues, plerique tamen eorum subtili ingenio sunt. Libra, tam viros, quam mulieres, pulchra facie barbaque, & superciljs, & planis capillis, decenter ornat atque parat. Scorpionistæ facie sunt rubea, naso aquilino, oculisque ardentibus, fraudulenti, & deceptores, vt in pluribus euadunt. Sagittarius, bellicosos, venatores, sagittarios facit. Hæc Capræ constellatio, homines longa facie, scilicet mento acuto, capillis asperis, atque voce caprina apparentes. Huius Aquarij homines bonorum sunt profusores, damna inferentes. Paruæ sunt staturæ homines constellationis piscium.

Quoniam supra vidimus, quod Aries est primus: sed quare positus sit Taurus post Arietem: deinde Gemini, postea Cancer dicit Albumasar, quod quatuor sunt qualitates simplices Elementorum, scilicet caliditas, siccitas, humiditas, & frigiditas. Et duæ ex istis sunt sicut agentia, scilicet caliditas, & frigiditas. Aliæ vero duæ, sicut patientia. Agentia autem digniora sunt patientibus, ideo inceperunt ab agentibus. Et agentium vnum est principium generationis, scilicet caliditas, & aliud principium corruptionis, scilicet frigiditas. Res autem prius generatur, quam corrumpitur: ideo posuerunt Arietem in principio, quod est signum calidum & siccum de natura ignis, qui est primo calidus. Et Cancrum in fine, quod signum frigidum & humidum, de natura aquæ, quæ est primo frigida. Et Taurum post Arietem, quod est signum frigidum & siccum, de natura terræ, quæ est primo sicca: quia siccitas terræ conueniens est calori ignis. Etiam posuerunt signum Geminorum ante Cancrum: quia est signum calidum & humidum de natura aeris, qui est primo humidus, & humiditas aeris est conueniens humiditati aquæ. Ita dicit Ioan. de Saxonia in *loco supra alleg.*

Decima consideratio est de mundo, & prius videndum est, quid sit Mundus. Nam Cleomedes *1. libr. de orbium cælestium contemplatione*, ita diffinit: Mundus est constitutio cœli & terræ, & naturæ rerum, quæ intra cluduntur. Hic omnia continet corpora, nullo penitus extra relicto, non infinitus quidem, sed terminatus: argumento, quod à natura gubernatur. Nullius enim infiniti natura esse potest, cum id continere, & ei dominari naturam oporteat, cuius sit naturæ. Quod vero naturam habeat administrantem, liquet; Primo: ex ordine partium: deinde earum rerum quæ oriuntur: inde tertio, ex partium inter sese consensu, mox ex miro ordine, quod hinc profluit emolumento. Naturam esse, Aristoteles censet, principium motus & quietis, in quo primo est & non per accidens: at naturam efficientem, gubernantem, continentemque Plato opificem vocauit. Aristoteles vero in *lib. de mundo*, dicit, quod mundus sit vniuersitatis ordo, ac exornatio à Deo, & per Deum constituta: & quomodo mundus constet ex duobus, refert Cælius *lib. antiquarum lectionum 1. c. 4.* & ibi etiam tria principia mundi esse asserit post Platonicos, quæ cum non sint præsentis speculationis, non alter insisto. Dicit etiam Possidonius, quod mundus constet ex cœlo, terra, & terrenis cœlestibusque naturis, ex quo, licet in hoc meo libro mea etiam ponatur aliqua de cœlestibus, & laudibus seu excellentijs eorundem, sentcotta; tamen omnia comprehendens, intitulaui, Catalogum gloriæ mundi, tam terreni, quam cœlestis: qui quidem mundus laudandus est: vt ait Lucius Apuleius, in libro *de dogmate Platonis*; Quid mundo præstantius, lauda quam putas speciem, portio à te mandabitur. Pulchritudo etenim illius ex quatuor à nonnullis commendatur, & orbiculari figura, quæ omnium prima est, ac maxime capax; item ex colore, qui cyaneus est, id est, cæruleus. Ex magnitudine, postremo ex tot tantorumque siderum varietate. Ita Cælius *libro prænominato*, c. 5. &

c.5. & ibi vide, cur pulchra fiant in mundo, & in sequ. determinatur, non esse dabile vacuum in mundo. Quid autem sit mundus, & vnde sit dictus, & quare homo microcosmus, id est, minor mundus appelletur, & quod caput eius, & facies orientalis regio, vltima pars occidentalis est: vide *in tractatu de locorum admirabilium mundi descriptione, cap. 52. qui est impressus cum Geographia Ptolemai.*

Orbis dimensionem hic addere forte non erit alienum, vt eam describit Philippus Bergomas *in suo supplemento Chronic. libro 7.* ita dicens: Cæsar diuinis humanisque rebus singulariter instructus, cum consulatus sui fasces ageret ex senatusconsulto (vt Priscianus *in sua Cosmographia* scribit) censuit omnem orbem per prudentes viros admetiri. Et ideo à suo consulato vsque ad consulatum Saturni per triginta continuos annos missi sunt dimensores viri doctissimi Electi, & in Geometrica arte periti, per omnem terram ad Præsides, Duces, & iudices prouinciarum: vt describerent, mensurarentque terras, aquas, nemora, plana, concaua, montes, colles, itinerarium, maritimumque, etiam loca nauigaturi tangere debuerant: & si forte aliquid prodigium in his occurreret, illud senatui Reiq; publicæ scripto nūtiarent. Et si in codē authore referente, repertum est, quod omnis orbis habet famosa maria 30. insulas 27. montes famosos 40. prouincias 78. vrbes insignes 370. flumina magna 94. gentes 125. Cuius etiam orbis ambitus est trecenties, & quindecies cētena passuum millia. Longitudo vero terræ habitabilis est ab ortu Solis vsque ad occasum, & ab India vsque ad columnas Herculis in Gaditano freto octies quinquies centum septuaginta octo milliaria. Cuius quidem longitudinis dimensio comprehensior, id est, intelligibilior est per mare, quam per terras. Latitudo autem terræ ab australi litore Oceani, ab Æthiopia vsque ad ostium Thanais fluminis in Septentrione fere dimidio minor est, quam longitudo prædicta, & continet quinquagies 462. milliaria Repertum est etiam, quod profundissimum mare continet spacium 15. stadiorum in perpendiculo.

VNdecima consideratio determinet, quale seculorum sit dignius & excellentius alijs: sed prius scitu dignum est, quod Ioan. Damascenus *lib. 1. cap. 1.* varias enumerat seculi acceptiones. Quoniam, vt dicit, hoc nomine quæuis duratio, siue principium habens & finem, siue sortita principium sine fine, siue carens, vtroque exprimi & significari comperitur. Enimuero seculum pro vita præsenti, quæ principio & fine clauditur, frequenter in Sacris literis accipitur, vt habetur *Luc. 20. c.* Filij huius seculi nubunt, & traduntur ad nuptias, & *Matth.* 28. Ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Inde tempora secularia dicta sunt, quæ altera dierum noctiumque reuolutione hac in vita succedunt. Vnde Paulus *ad Titum. 1. cap.* Quam promisit, qui non mentitur, Deus, ante tempora secularia. Seculum etiam sæpenumero pro huius vitæ desiderijs cupiditatibusque ponitur; quemadmodum etiam mundus. Paulus *ad Rom.* 12. Nolite conformari huic seculo, sed renouamini in nouitate sensus vestri. Deus etiam ante secula esse dicitur, quod ante mundi constitutionem ab æterno extiterit. *Psalm.* 74. Deus autem Rex noster ante secula operatus est salutem in medio: & creasse secula dicitur, quod hanc visibilem mundi machinam condiderit. Paulus *ad Hebræos. cap.* 11. Fide intelligimus aptata esse secula verbo DEI, vt ex inuisibilibus visibilia fierent. At vero seculum pro futura vita, quæ interminata est, & principium habens fine caret: inuenitur frequenter in Scriptura, siue ea beatitudinis cōsecutorum sortem fuerit, vt *Marc. ca.* 10. Et in futuro seculo vitam æternam, siue æterna felicitate perpetua priuandorum, vt *Psal.* 80. Inimici Domini mentiti sunt ei, & erit tempus eorum in secula: quia perpetuus eorum futurus est cruciatus & damnatio. Demum pro æternitate principij & finis, sæpe sumitur seculum, vt *Psalm.* 89. Priusquam montes fierent, aut formaretur terra & orbis, à seculo & in seculum es Deus, & in hoc significatu sumptum, seculum seculorum omnium contentiuum est, quod æternitas omnia præambiat & superambiat secula. Hinc Deus ipse, Rex seculorum dicitur apud beatum Paulum, vbi ait 1. *ad Timoth.* 1. Regi seculorum soli inuisibili Deo, honor & gloria, vt dixi *in 1. consideratione supra eadem parte.* Et regnum eius, regnum omnium seculorum nuncupatur. *Psalm.* 144. Regnum tuum omnium seculorum, & dominatio in omni generatione & generationem. Et vt dicit, commentator Damasceni, dictio geminata, siue in singulari siue multitudinis numero, perpetuitatem designat sine carentem, vt habetur *Psalmo* 144. Et laudabo nomen tuum in seculum, & in seculum seculi. Et *Apocal. 4. cap.* adorabant viuentem in secula seculorum. Idem Ioannes Damascenus accipit seculum pro ætate mundi, id est, temporali duratione inter duas insignes atque notabiles hominum mutationes intercepta.

Et hoc pacto, vt dicit commentator Damasceni, septem solent assignari ab authoribus secula. Primum fuit à mundi exordio vsque ad exordium Noe, quod durauit secundum Hebræos ann. 1556. secundum vero 50. interpretes, & Isidorum *in* 15. *Ethicor.* 2242. Diuus vero Hieronymus millia duo non plene dicit, Augustinus vero *in* 15. *de ciuit. Dei. cap.* 20. 2262. Philippus Bergomensis *i. lib. supplementi Chronicor.* Secundum vero seculum à Noe vsque ad Abraham, cui primum mandata est circumcisio, & durauit secundum Hebræos 29?. annis: secundum vero 50. interpretes, & Isidorum 942. Tertium ab Abraham vsque ad Moysen, & hoc durauit 25. annis, secundum eundem Philip. Bergomensem, computato numero suo ab vno tempore ad aliud. Quartum fuit à Moyse vsque ad Regnum Dauid, quod durauit ab anno mundi 3686. vsque ad annum mundi 4124. & sic durauit annis 485. vt refert Philipp. Bergom. *in princip. lib. 6. supplementi Chronic.* Quintum à Rege Dauid, qui fuit primus Regum, à quibus secundum carnem descendit Christus, vsque ad transmigrationem Babylonicam: quod durauit per annos 485. vt Isidorus ponit. Aduerte tamen, quod Philip. Bergom. de his duobus seculis non fecit nisi vnum. Sextum seculum fuit à prædicta transmigratione Babylonica ad Christi aduētum, & durauit annis 50. vel circa. Septimum, ab aduentu Christi in carnem ad finem mundi extenditur. Octauum verò consummatione seculi sempiternum durabit. Et id ipsum est, quod venturum futurumque seculum dicitur prorsus interminum. Est istud est posterius omnium, siue sit septimum secundum aliquos, cum ante consummationem seculi complures enumerat tantum sex, vt Philip. Bergom. & gl. *in proœm. sexti, in ver. professiv.* & Alexand. *in l. si infantis. C. de iure delib.* Cardinalis & Moderni *in c. 3. de sponsalib. & in rubric. de del. puerorum.* Siue sit octauum, vt dicit

Commentator Damasceni, quod vtrunque est vero consonum,& non alienum à ratione, & excellentius & dignius:cum sit posterius omnium,& cætera claudat,sit fine fine futurum,& beatis diem perpetuæ claritatis sine noctis alternatione irradiaturum. Quoniam,vt habetur *Apocalyp.* 21. Nox ibi non erit:Improbis autem noctem perpetuam , ignem atque intransibilem: quia nunquam finiendam, neque in diem commutandum esse superuenturam, ita dicunt Damascen. & eius commentator *in loco prædicto.*

Dvodecima consideratio est de quatuor elementis, quæ sunt in mundo , quod illorum sit dignius, nobilius, & excellentius. Et si credamus Aristotelis sententiæ, ex Auerrhois 1. *cæli* confirmatæ. Terra inter elementa ignobilior est. Ignis vero nobilitate præstat, quæ rerum series, vt dicit Cœl. *lib. antiquar. lection.* 1. *cap.* 3. non modo in ijs visitatur inferioribus, sed in corporibus item cœlestibus. Nam,vt Aristot. *in* 1. *lib. de animalibus*, dicit,Lunæ naturam persimilem videri terrestri naturæ. Cæterum,sicut ignis naturæ suæ nobilitate, raritate,luciditate in mundi ratione , qui ambiret, maxime contulit. Ita terra soliditate insita ad media mundi congingenda perutilis ac necessaria fuisse videtur. Eam vero Optimum Maximum Deum chorum aliquem diuini templi medium constituisse, amplius animaduertente pater. Nam cum mundum (vt Platonici volunt) vbique construeret rationis plenissimum, quo clarius suum referret authorem : in sphæra qualibet viuentia pleraque collocauit ; quæ non templum modo redderent excultissimum: sed summi Pontificis laudes assidue concinerent. Quod ipsum humanas itidem mentes in meditullio positas facere voluit. Hæc vero est illa veteribus celebrata Musarum chorea , quæ ad Apollinis ipsius imperium recinit perpetuo saltatque. Ipse vero , vt ait Orpheus, Cœlum vniuersum cythara temperat canora. Apollo vero hic non alius est, quam Deus, quem vniuersalem vocat Pythagoras , dictumque vult simplicem ac vnum , vel ab alijs sequestratum, & multitudinis , nescium. Et quoniam Pythagoræ incidit mentio , quem Plato eximie venerarur. Id quoque ingenium effusisse diuinum grauissimi authores prodidêre. Succurrit , quod ex doctrina promitur eiusdem pertinetque ad nostri huius Elementi præconium. Hic enim , sicut accepimus , & meminit in libris de cœlo & mundo Aristoteles terra è stellis vnam esse prædicabat , & pleriq; alij dicentes terram,si vniuerso compatetur, esse veluti punctum, vel quasi stellam quandam minimam reliquarum. Propterea si mente reuoluas te esse in quodam sublimi mundi loco , vnde oculis subijciatur terræ moles , aquis circumfusa, & solis syderumque radijs il lustrata , non aliam profecto visum iri probabile est, quam qualis modo visatur lunaris globi species. Verum hoc quæso cuiusmodi putas , quod in spatij medio æquilibrata per ambitum tanta cœlorum magnitate obuallatur , quorum rotata vertigo motu, vt Varro dicit , orbito , immensam illi confert salubritatem , dum noctis dieique custos ita attemperat annum , vt alimentorum omnis generis nec copia desit,nec bonitas ? Illa vero cœlestium radiorum in vnam eam coniectio , ac veluti difectorum aggregatio , qualem non modo splendoris excitat micantissimam claritatem : sed comparat inde virtutem quandam,non me fallit, Plotinum scribere etiam radijs contemperationem non posse obuenire , vt conlitu cumuloque nouam sibi concilians virtutem, aut miserabilis aliqua inde forma dissultet. Quod vero ibi assserendum ? Cum Plato terram vocat Deam antiquissimam Deorum omnium , qui cæli ambitu clauduntur: putat Plotinus hoc loco terræ à Platone animam esse contributam. Quæ cum animantia propaginet innumera , sitque animalis maximi, id est , mundi membrum , tum inprimis non absque necessitate , tum nec aspernabile censendum est,inquit , animal esse , sed intellectuale atque diuinum, & sensu pollens. Nam cum anima vim iudiciariam habeat , habet & facultatem , per quam , dum spectat in corpus , de passionibus illius valeat iudicare: sed hæc ille viderit. Nobis certe ex ijs , quæ hactenus deprompta sunt , iamiam minus videtur mirum, cœlestem patrem rationales animas conditoris lumine obsignasse , vt late dominentur. Sed hic lubet concludere , rursumque præscripto ambitu peracto , canere receptui. Quod si quem perticacius terræ nomen,vt vile , offendit: is mihi haud ita multa videtur lectitasse , eum& scientissimi Philosophi Lunam æthercam terram appellare non dubitarint. Nam & Mercurio aquam attribuerunt , aerem Veneri , ignem Soli. Sed amplius ordine mutato , ignem Marti ascripserunt , aerem Ioui , Saturno aquam , sphæram vero : quæ procul ab errore constituta Aplanes dicitur , dixerunt esse terram, in qua celeberrimi apud Poetas Elysij cogitentur campi, quod nequis risu explodere pergat , non absimile est, quod in sanctis habetur literis , *Matth.* 5. Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram. Et in thesauris eisdem , nonne terram legimus viuentium. Nonne Moyses & Dauid aquas per cœlestia fundunt? Et Nicolaus Theologus , Aquæ dicuntur (inquit)æquiuocæ. Nam quæ sunt super firmamentum , cœlestis sunt naturæ,quæ sub firmamento , elementaris. Augustinus in Geneseos explanatione , Saturni stellam esse frigidam contendit , ex aquarum supercœlestium vicinia. Soliditatem vero quasi terram adesse cœlo , ratione conjectari Plotinus porat. Nam terræ naturam opacam luci aduersam , & densitate immobilem , brutaque à cœlo lucidissimo & admotum maxime pernici, longè abesse arbitratur. Rursus & aquam, quæ insita frigiditate inprimis cœlo aduersetur , quod esse constat calidum primum. Latini firmamentum , à firmitate dictum autumant : quoniam , vt in Iob. legimus , Cœli quasi ære solidissimi fundati sunt. Ex ijs satis constare potest , terræ elementum non esse contemnendum. Sed audi Platonis Timæum : Diuini (inquit) decoris ratio postulabat, talem fieri mundum , qui & visum pateretur & tactum. Constabat autem,neque videri posse aliquid absque ignis beneficio , neque tangi sine solido , & solidum nihil esse sine terra. Vnde mundi omne corpus igni & terra instruere fabricator incipiens , vidit duo conuenire sine medio colligante non posse : idem aerem & aquam inter ignem terramque contexuit. Qualem igitur hunc mundi catdinem esse existimemus, tanta prouidentiæ maiestate constitutum ? nonne regium vere? noone animalium principe dignum ? Vtinam tam grate beneficam in nos , ac propensissimam conditori bonitatem recognoscamus omnes , quos non pigebit æqua modo lance expendentes. In sede media tam augusti , tam diuini templi , veluti sacerdotes locatos , qui iugiter tanti artificis laudibus personemus. Iam eram finem huic materiæ impositurus , cum illa ipsa (veluti munificentissima pateus) terra , lascinia sua retractum commo-

commonuisse est visa, ac ornamenta sua ingerere perrexisse. Satis (inquit) me in mundi sese media constitutam solidam, & vndique in me, orbibus meis conglobatam, contemplatus es. Cæterum, quæ species rerum est, quæ varietatis maiestas, sic me inenarrabili herbarum, florum, fruticum, arborum, frugum copia conuestitam, &, vt Apuleius inquit, cæsariatam cōspicis? Quid Arabum odoramenta recenseam? Quid grata Dei thura? Quid Orientis aromata, & medicamina numerosa, sine quibus, vt nunc est, vix vita constiterit? Quid tot tantorumque animalium, & mitium & ferorum, ac cicurum agmina subiiciam? Quid tantorum marium vastitatem? Quid gelidorum fluminum ac fontium perennem iucunditatem, lauacris abundis & collucentibus mire gratam? Quid piscium portentosam molem, temperatam, modicam, pusillam, ac pene magnitudinem nullam, memorem, an non cernis hic me speluncis vsque ad delitias excauatam? illic accliuem, ac superba montium proceritate surrectam, & quodammodo scansibili supercilio cœlum affectantem, ac humano generi dictantem vitæ leges? Alibi sum depressa vallibus & campestri planitie speciosa incultaque, dulcissima vobis suggero alimenta in visceribus, nec homini sterilis. Ibi vero recondita seruantur auri, arg[illegible], æris, ferri, aliorúmque metalla. Nec satis marmora produco ornamentia molibus fulciendis, constituendis, incrustandisque parietibus excidenda, & in statuas tantum non spirantes confirmanda. Nec gemmarum defuerat supellex pretiosa, quibus vestri nitreant articuli.

Sed & maris conchylia margaritas fœminis suggerunt. Nec lanificæ Serum syluæ luxui vestro mollissimam abnegarint vestem. Taceo auicularum musicos cantus. Quid substructiones magnifico impendio nobiles repetam? Quid vrbium tantarū splendidissimam claritatem? Sed quod omnem excesserit admirationis captum: ego te animal prouidum, sagax, memor, plenum rationis & consilij, natum sustineo, vagientis florum excipio primo, adultum educo etiam delitiose: opibus te contego meis, quicquid mihi est, summa hilaritate condonatur tibi; quia magni conditoris lumen in animo tuum claritate signatum animaduerto, iamiam à reliquis naturæ partibus abdicatos in sinus vos admitto meos: plura quoque & largius impertitura, nisi Principem naturæ Deum, rebelli animo atque intestabili nulla non hora conuelleretis. Hæc sunt terræ præconia, & quæ pro excellentia & laude ipsius dicta sunt à Cœlio *in loco supra allegato*. Plura etiam laudabilia, & multum singularia de ipsa terra, vide per *Plinium in suo secundo libro cap.*65.

Ioannes Damascenus *in libr.* 2. *cap.* 6. ponit ordinem quatuor Elementorum, & proprias qualitates explicat, dicens inter cætera, quod aqua est leuior terra, vbi nomen *leuior* tantundem valet, atque *minus grauis*, cum aqua prorsus sit leuitatis expers; sicut & terra: verum, quia illa minus grauitatis quam hæc obtinet, minusque deorsum deprimitur, aqua grauitas ad terram collocata, quodammodo leuitas esse videtur. Et plane hac ratione motus maiorem, quam terra, sortitur nobilitatem; quod terra ad suum duntaxat locum, vbi extra illum fuerit, decumbit in suo vero loco ob densitatem & crassitudinem torpida manet, & immota. Aqua vero & ad suum præceps ruit, & in eo collocata vltro citróque agitatur, vt aqua fluuialis suo alueo manifestum præbeat indicium. Hinc cognoscitur & cognosci potest, quam pulchro ordine rerum Opifex hunc mundum constituerit, & pro suæ naturæ conditione Elementum collocauerit. Terram quidem in imo, quod sit omnium imperfectissimum, ob torporem, maximam densitatem, grauitatem, opacitatem, & ad ima depressionem. Aquam vero terræ supereminentem, quod minus ea immobilitatis, densitatis, grauitatis & motus deorsum, & perspicuitatem, translucentiámque in se ostendat. Deinde aërem aquæ superposuit, quod agitabilior sit, rarus, leuis, sursum tendens, magisque perspicuus. Demum ignem supremo constituit loco, vt qui Elementorum omnium maxime sit agitabilis, leuissimus, tenuissimus, in summum locum emicans, & ob suam tenuitatem ampliúsque cætera diaphanius, reliquáque naturæ dignitate excellens est. Sed, vt dicit idem Cœlius, omnium bellariorum, iucundissimus ignis. Cœlius tamen *libro antiquarum lectionum decimoquarto, capite trigesimo octauo*, dicit: Quod aquæ vtilitates longe videantur igni præstare, & sic magis laudanda est. Quoniam multa sunt animalia, quæ absque ignis vsu degunt: degit autem sine aqua nullum. Nam si fuerint sine humoris potestate & exanguinata, exutáque à principiorum liquore, intereunt. Qui nec plantas ipsas, aut herbas florescere cernas citra aquæ humectationem. Qua ex causa Pindarum recte autumant dixisse, *optima quidem aqua*: & Hesiodum *in Theogonia*, Aquam statuisse rerum initium, & chaos nominasse, velut ab effusione. Si quidem fusilis fluibilisque, ac fluitans aqua est. Ad laudandam aquam affertur, & illud, creditum veteribus Deos per Stygiam paludem iusiurandum concipere, vel quia à Diis & hominibus odio habentur, qui ad decursum procliuiores sunt, vel quia iuxta Hesiodum, omnibus Elementis antiquior est aqua. Porro cum aquarum infinitæ propemodum vtilitates sint, gratissimæque. Qui sacerdotia gerunt moribus Ægyptiorum, ostendunt res omnes liquoris potestate consistere. Itaque cum hydria ad templum ædemque casta religione defertur, tunc in terram procumbentes, manibus ad cœlum sublatis diuinæ gratias agunt bonitati. Cum prædictis concordant dicta Francisci Patritij *in Institutione Republic. lib.* 7. *titulo decimo*. Vbi primo dicit, quod aqua ciuitatis perquam necessaria est. Multarum namque natura facilius cuiusque rei indigentiam, quam aquæ ferre potest: desint frumenta, suppetent surculorum, arborúmque fruges, tutabimur vitam carne, aucupio, piscatu, oleribus, radicibus etiam herbarum: verum vbi aqua deest, nulla cibi virtus, aut seruari, aut parari potest. Infelicem illam omnino patriam dicemus, quæ aqua careat, vel quæ eam noxiam habeat. Aqua itaque pro humana vita necessaria est, qui enim aqua priuatur, sine gladio interficitur, *Iudith cap.* 7. Et ex ariditate aquæ is, qui patitur, inter mortuos computatur, *ibidem cap.* 11. Ad idem aperte facit textus *in l. si [illegible] de rit. & l. de pupilla, §. si quis ri[illegible]* & ibi not gloss. *in verb. [illegible] ff. de [illegible] nunciatio*. Et illud *Eccles.* 39. Initium necessariæ rei [illegible] hominum aqua, ignis, sal, panis, botrus, vuæ, & vestimentum, & *capit.* 29. Initium vitæ hominis aqua & panis vestimentum & domus. Coluntur aquarum calentium fontes, & stagna, quæ vel opacitas, vel immensa altitudo sacrauit. De aquarum præstantia, sicut apud Græcos comperitur, optimam ex aquis, quæ citra vllam sit qualitatem, vel saporis, vel odoris: sed quæ mox hypochondria transmittant. Illæ vero incomparabilis sunt excellentiæ. Nā quæ illa immorātur, ac inflant ventrē, grauantúsque, censentur nō bonæ.

& amplius de aquarum præstantia per eundem Cælium, *cap. seq. & infra ista part. in 18. consider.* Circa huiusmodi autem quatuor Elementa non al ter insisto, cũ reliqua, quæ de ipsis possent dici, non sint præsentis speculationis: sed videatur supra allegatus. & *in Margarita philoso. hica in lib. 7. tract. 1. cap. 42. 43. & 44.* ad quam recurre pro summaria recognitione illorum, & ibi videre poteris multos Doctores allegatos. Aduerte tamen ad ea, quæ dicit *in 43. capit.* vbi asserit: Quod in terra est quadruplex infernus, de quibus ibi & amplissime *in 12. lib. c. 42. 43. 44. 45. & 46.* Etiam de huiusmodi locis inferni amplissime per August. Datum *in suo libro, in 3. part. cap. 14.* Vbi de prædictis recenset, quid sentiant, & Philosophi, & Poetæ, & Oratores, & Theologi, in quo non insisto; cum nostræ tantum intentionis sit laudare ea, quæ sunt laudanda, & quæ tendunt ad excellentiam, gloriam & honorem, non ad pœnam Et etiam de excellentia & præstantia terræ, videatur Matthæus Vegeus *in tra t. quem fecit de terra, sole, & auro.* Et sicut vsus aquæ necessarius, quoad potum, communis est omnibus brutis de iure naturæ, sic & hominibus: vide per Luc. de Penn. *in l. venalt. C. de aquæductu libro duodecimo.* Et quam vtilis & necessaria sit aqua fructibus terræ dicam infra *in 76. consid.*

Vnde illud Virgil.

Et cunctis terram vndámq; iacentem.

DEcimatertia consideratio; Sunt quatuor partes Mundi, seu terræ, ex quibus tota terra diuiditur, Vna est, quæ dicitur Oriens, alia Occidens, tertia Septentrio, & quarta Meridies. Et, vt dicit Cælius *lib. 1. suarum antiquarum lect. cap. 21.* Oriens est nobilior pars mundi; quia dextram partem attinet. Quod sentit Arist. *in 2. de Cælo.* Cleomedes tamen dicit, dextrã Mundi esse in Septentrione, sinistram in Meridie, antica in Occidente, postica in Oriente. Secundũ quod idem Cælius *eod. lib. cap. 9.* dicit in mundo esse antica, postica, dextra & sinistra, sursum & deorsum. M. Varro *sexto linguæ Latinæ fr g mente,* diuersimode orbis hasce constituit partes. Nam, inquit, cœlum qua tuemur dictum templum, eius templi partes quatuor dicuntur: sinistra, ab Oriente, dextra, ab occasu; antica, ad meridiem, postica, ad Septentrionem. Eandem sententiam amplexatur & Plinius, cum ait: *Errantia sidera contra suo mundo agere cursum id est, læuum seu à læuo in dextram præcipiti.* Pythagoras vero, Plato, & Aristoteles mundi dextras ad ortum partes esse dixerunt, à quibus sit principium motus. Sinistras vero occiduas Empedocles autem dextras quidem in æstiuum tropicum, sinistras in hybernum reiecit. Et T. Liuius ab vibe condita ex augurum scientia, dextras ad Meridiem partes statuit, ad Septentrionem sinistras. Et vide infra in 61. consid. Si vero dextra cœli pars oriens est, dicitur dignior & nobilior. Cum dextra pars sit dignior, vt supra dixi *in 1. par. in 11. consid.* Et, vt dicit Ant. Flor. *in sua Summa, in 3. part. tit. c. 1. §. in princip.* Oratio fit versus Orientem propter tria. Primo; propter diuinæ Maiestatis iudicium, quod nobis manifestatur in motu cœli, qui est ab Oriente. Secundo; propter Paradisum ad Orientem constitutum, quasi quæramus ad Paradisum redire. Tertio, propter Christum, qui est lux & Oriens nominatur, *Zach. 6.* Et ab Oriente ascendit, & ab Oriente aspectatur ad iudicium venturus, vt habetur *Matth. 29.* Sicut fulgur exit ab Oriente, & apparet vsque ad Occidentem; ita erit filius hominis. Ioan. de Turrecre. *in c. Ecclesiasticarum. 11. dist.* citat alias rationes. videlicet eam, quod in Oriente natus sit nobis Saluator noster; & quia ibi habuit initium Euangelium, & per consequens salus nostra: Ex quibus concludit conuenientem esse consuetudinem orandi ad Orientem, tanquam ad dextram existẽtem, & sic in digniori loco. Et has tres rationes ponit etiam Ioan. de Selua. *in suo tract. de benefic. in 1. part. q. 5.* Vbi dicit, quod caput Ecclesiæ Orientem respicere debeat. Et vide infra *in consider. quæ fit de numeris. vers. & inter alios.* vide etiam Polydorum *de inuentorib. lib. 5. cap. 9.* vbi scribit: *Cur in Orientem versi adoremus.*

Licet ex prætactis soluta videatur quæstio, an regio Orientalis, communiter infidelium, eligibilior, gratior, excellentior sit regionibus Occidentalibus, & communiter Christianorum; maxime propter ea circa quæ attendatur salubritas regionum. Tamen eam altius disputando, prout disputatur *in Seculo peregr. quæst. in c. 3. pr. decad.* dicunt, Orientales, quod patria eorum sit gratior Occidentali, & ad habitandum eligibilior, & rationibus comprobabant Primo sic; nam est, de mente Philosophi 6. *Poet.* septem esse, in ca quę attenditur salubritas & nobilitas patriarum; quę maxime ad plagam Orientalem dextram cœli, vt dictum est, reperiuntur. Primum, nobilitas vegetabilium, scil. metallorum, aromatum, & gemmarum. Secundum, salubritas fontium, & fœcunditas fluminum pro generatione piscium, & irrigatione terrarum. Tertium, situs congruentior ad Solem, & propitior influentia quoad influxum cœlestem. Quartum, abundantia vtilium, & nobilium animalium vsibus hominum conuenientium. Qu ntum, amœnitas situs ex montibus, syluis, fluminibus, fontibus, & mari proueniens. Sextum, conueniens copia & salubris victualium. Septimum: temperies aëris ex regulari nascens dispositione horum. Et ex his septem orientales se iactant excellere Occidentalibus, reddentes causam suæ iactantiæ. Nam, teste Petro Comestore, sunt insulæ suauissimæ, & multum senescentes nutriunt homines: ita quod nec in ipsis insulis mori possint, nisi ad alias insulas transferantur. Etiam in India sunt arbores (vt scripsit Alexander Magnus in Arist.) quarum fructibus Sacerdotes Solis & Lunę, quibus dicatæ sunt, vescuntur: ex quorum vsu ad trecentos annos Sacerdotum vita protenditur.

Secundo sic probatur ex Scriptura sacra, per quam Deus obedientibus promisit terram promissionis in Ægyptum, ad plagam Orientis, quæ abundat lacte, melle, aquis, vt patet *Esaiæ 1. Deut. 6.* Ad hanc quæstionem duabus conclusionibus *in dicto Seculo* respondetur. Prima, quod in quibusdam aromatibus, metallis, fructibus, gemmis preciosis Orientalis infidelium Regio excellit Occidentalem Christianorum Regiones, & è conuerso. Hoc patet ex supradictis. Quod fecit Deus propter duo. Primo, propter mutuam & amicabilem Regionem & hominũ ad inuicem, communicationem, quæ nutrit dilectionem & amorem, ad quæ etiã disposuit, quod vnus homo vel patria altero homine vel alterius patriæ rebus indigeret, & è conuerso. Quoniam plerunque euenit, vt quod alteri superest, alteri desit. vnde ad hoc inuenta fuit permutatio, vt est text. *in l. 1. in princ. ff. de contrahend. empt.* Secundo illud factum est, vt nemo vel nulla Regio inspectis propriis excellentiis se extollat & superbiat, quasi omnibus perfectior sit & sibi ipsi sufficiens omnino, & nullius egeat. Sicut raro est aliquis homo, quin à quolibet alio in aliquo bono manifesto vel occulto excedatur, & ipse quemlibet alium in aliquo excedat: sic Deus sapientissimus moderatus est, & tem-

& temperauit Regionum conditiones, quod fere quælibet Regio abundat in aliquo, quo alia caret vel minus habet.

Secunda conclusio, Regiones Occidentales Christianorum simpliciter in his communibus, quæ sunt conuenientis,& optimi victus humani,pro conseruatione legalis & moralis vitæ longe eligibiliores sunt, & in tẽporalibus ordinatiores, & in naturalibus bonestiores, temperatiores, & salubriores Regionibus infidelium Orientalibus. Et Italia,Francia, Hispania, Regiones Occidentales Christianorum, omnem terram Euilath, Indiam, Iudæam, superant & excellunt in bonis spiritualibus, in conuenientissimis bonis corporalibus,& in ordinatissimis& honestissimis vsibus. Quod patet ratione,cum felicior sit illa patria,in qua conditiones omnes optimæ Regionis conueniũt mediocriter & moderate,quàm illa in qua vna aliqua ex his vel plures, non tamen omnes concurrunt. Sed ea sunt felicitate Italia & Francia,vt quæcunque bonam Regionem efficiunt,ipsæ sibi mediocriter,& temperate ministrent & suggerant: quod in aliis non contingit. Idcirco non iniuria videntur cæteris Regionibus Orientalibus præferendæ. Orbis dimensionem posui *supra in 10.consider.quæ de mundo tractat.*

DEcimaquarta consideratio; Secundum Astrologos,Philosophos,& Cosmographos, sunt quatuor principales venti,à quatuor mundi plagis orientes: Subsolanus scilicet,ab Oriente,Auster à Meridie, Fauonius ab Occidente,Boreas à Septentrione.Et isti quatuor venti dicuntur cardinales,vt dicitur *in rubr. de Mundi descript.c.*49. qui est additus Geographiæ Ptolemæi. Habent enim geminos hincinde spiritus. vt ibidem dicitur *c.*25.Et ibi autor ponit Subsolanum pro primo,in d. vero *c.*42. ponit Boream pro primo, quẽ alio loco posuerat pro vltimo. Ideo non est multum insistendum in excellentia illorum ex prima denominatione,cũ diuersificentur per eundem,sed ex alio excellentia illorũ requirenda est. Et ita diffinit Albertus: Ventum esse vaporem terrenum, aeris superiora transcendentem,& Aerem ipsum fortius percutiendo impellentem.Sed *in d.c.*25. vẽrus dicitur,quod sit vehemens & violentus. Vis cuius tanta est,vt non solũ saxa & arbores euellat,sed etiam cœlum,terrámque conturbet, mare commoueat. Et ideo inter fortiora connumerari posset,de quibus infra.Seneca(autore Cælio *lib.* 11.*suarum antiq.lect.cap.*18.) eleganter & iucunde de ventorum causis finem complectentibus,sic loquit: Ventos dedit summus ille rerum Artifex ad custodiendam cœli, terrarúmque temperiem. Ad euocandas supprimendásque aquas. Ad alendos satorum atque arborum fructus:quos ad maturitatem cum aliis causis adducit ista iactatio. In summa cibũ attrahens,& ne torpeant, permouens. Dati quoque venti ad vlteriora pernoscenda. Quippe fuisset imperitũ animal,& sine magna experientia rerum Homo, si circumscriberetur natalis soli fine. Dedit enim ventos parens Deus,vt commoda cuiusque Regionis fierent communia, non vt Legiones Equitesque gestarent, nec vt perniciosa gentium arma transueherent. Habent etenim quatuor prædicti principales seu cardinales venti geminos hincinde ventorum spiritus. Nam Subsolanus,qui Græcè *Apeliotes* dicitur, & est calidus & siccus,sic vocatus, eo quod sub ortu Solis nascatur,à latere dextro habet Vulturnum,qui & Caracias vocatur.Hic dissoluit cuncta, atque desiccat,& hic alte tonat,de quo Lucret.

Altitonans Vulturnus & Auster fulmine pollens.

A latere vero læuo habet Eurum, eo, quod ab eo fiat,id est ab Oriente,& est calidus Et videtur,quod; sicut Oriens est nobilior pars mũdi ex quatuor,quod etiam hi venti procedentes & flantes ex Oriente sint nobiliores & digniores.

Alius ventus cardinalis & principalis dicitur Auster,ab hauriendis aquis; & est validus & humidus, vnde & crassum seu nebulosum aerem facit & nutrit: hic Græcè Notus appellatur, eo,quod interdum Aërem corrũpat. Nam pestilentia(quæ ex corrupto aëre nascitur) Auster flans in reliquas Regiones transmittit. Sed sicut Auster pestilentiam gignit,sic Aquilo repellit,& in hoc extollendus Aquilo plusquam Auster. Nec est alienũ inserere,quod refert Cælius loco prædicto. Ventorum proprietatem miram in Lesbo fere apud Mitylenem obseruatam,vbi Austro flante,egrotant homines,et Coro tussiunt: à Septentrione in integrum facile restituuntur. Scribit etiam Porphyrius, Atablum ventum esse in Apulia feruentissimum, nocumentum pestilentiámque inferentem. Nam Atabli flatus nimio calore Apuliæ pestifer est & grauis. Habet & hic auster ventus plane meridionalis a dextris: Euroaustrum, sic dictum, quod ex vna parte habeat eurum,& altera austrum:& est calidus. A sinistris vero habet Euronotum,& ex humili flantem,& est humidus, calidus atque fulminans, generans largas nubes,& pluuias latissimas,soluens etiam flores,temperate calidus, dicit Virgilius in Georg.quod melior est vitis,quæ respicit Austrum.Et hic ventus à Gallis Marinus dicitur.

Alius & tertius est ventus principalis seu cardinalis quem Ptolemæus esse primum autumat,& dicitur ab eo Septentrio,frigidus & niualis, flat rectus ab axe:& facit arida frigora,& siccas nubes.Hic Apractias dicitur. Circius,qui & Thracias: hic à dextris septentrionis intonans facit niuium & grandinum coagulationes. Hũc Hispani Gallicium vocant,propter quod eis à parte Galliciæ flat. Aquilo,qui & Boreas,à sinistris ex alto flans gelidus atque siccus, & sine pluuia: qui non discutit nubes,sed constringit Hic enim sanus est corporibus humanis,cum pestem repellat, sed non fructibus terrenis, cum eos sua siccitate nimis constringat,& semina adurat. Vnde Virg.

Rapidive potentia solis
Acrior,aut boreæ penetrabile frigus adurat.

Et vidi pluries, quod quando diu flat ille ventus inducitur fames. Hunc Galli biseam vulgari sermone vocant. de quo philosophice cecinit Ouidius lib. 6. Metam.

Apta mihi vis est,qua tristia nubila pello,
Et freta concutio,nodosaq; robora verto,
Induroq; niues,& terras grandine pulso,
Idem ego cum fratres cælo sum nactus aperto,
(Nam mihi campus is est) tanto molimine luctor,
Vt medius nostris concursibus insonet æther,
Exiliantq; cauis elisi nubibus ignes,
Idem ego cum subij connexa foramina terræ,
Supposuiq; ferox imis mea terga cauernis,
Sollicito manes totumq; tremoribus orbem.

Et vt habetur *Ierem.* 1. ab Aquilone pãditur omne malum. Vnde vulgo dicitur: Anglos Gallorum, Gallos vero Italorum virgam & scoticam esse. Anglos quidem Galli,Gallos Itali ab Aquilone spectant. Aquilo igitur, quem repurgatoriam cœli scopam Philosophi vocant,hos in Italiam, illos in Galliam resflans expellit. Vnde Hier. appellat Aquilonem scopam viarum flando purget quicquid temere in viis obiacet; simúlque conuerrat puluerem. E diuerso Austrum ab eodem dici reperio, pincernam pluuiarum; quoniam esse notũ pluuiæ conciliatorem, indicio nomen

est. De his Hippocrates dicit *Aphorism.3.* Austros, hebetare auditum, caliginem obducere, corpora diffundere ac pigriora facere: itémque caput aggrauare, quod si tempus Aquilonium fuerit, tusses, fauces, aluos duras, difficultates vrinæ, dolores horrificos costarum & pectorum accidere. Hæc & pluta refert Cælius *lect. antiq. li. 8. c. 28.*

Quartus ventus cardinalis Zephyrus, qui & Fauonius dicitur, quia fouet, quæ nascuntur. Ab Occidente inferiore flat, & est humidus, hyemis frigora grauissima, & niuem relaxat, floresque producit. Aphricus, qui dicitur Lybs, ex Zephyri dextro latere intonans generat tempestates, pluuias facit, & nubiū collisiones, & sonitus tonitruorum, & crebrescentiū fulgurum visus, & fulminum impulsus. Eurus, qui & agrestis ex sinistra parte Fauonij aspirans, eo flante in Oriente nubila sunt in die serena. De huiusmodi ventis vide Ioann. Damascen. & eius commentatorem *lib. 2. cap. 8.* & Plin. *li. 2. naturalis historiæ. c. 39.* vbi ponit, quomodo regnent secundum quatuor tempora anni, quod aliqui magis regnent in vno tempore, quā alij, vt ibi plene. Accedat & huc, quod Cælius *li. antiq. lect. 11. c. 78.* in laudem venti Borealis, ait sic: Dionysius classem cogeret aduersum Turios, instructámque ducebat. At vehementior coortus Boreas naues disiecit omnes, atteriuitque, quo tanti permoti beneficio Thurij, Boreæ, vt Deo, sacra peregere, insuperque in ciuitatis iura cooptarunt, domo itidem illi comparata, vt minus iam mirandum accidat, dici ab Atheniensibus ventum hunc affinem: à Pausania etiam Megalopolitem.

Decimaquinta consideratio est de quinque partibus terræ (quas zonas vocant) quibus ipsa tota terra partitur, ex quibus duæ tātum sunt habitabiles. Vna est, quæ à tropico cancri versus Septentrionem vsque ad circulum arcticum protenditur. Altera, quæ à tropico Capricorni versus meridiem vsque ad circulum antarcticū porrigitur. Quod autē inter tropicos sub æquinoctiali terræ est, torridam zonā vocāt, ob vicinitatem Solis nimio calore non habitabilem. Quod autem terræ inter circulos arcticū, & antarcticum comprehenditur, zonas frigidas nominăt, nimio frigore non habitabiles, quia nullius hominis in his terræ partibus habitatio esse possit: sed si qua admodum parua est, ob caloris modicitatem, quam tamé humanū genus præcipue indiget. Et hæ quinq; zonę ponuntur *in libro post Geographiam Ptolemæi addito, qui intitulatur de Mundi descriptione cap. 53. & in Margarita philosophica li. 7. tract. 1. c. 45.* Sed quæ illarum sit excellentior & dignior, licet Astrologi dicāt, quod æquator seu zona torrida sit maior, aliæ vero minores, credo tamen, quod illa sit dignior, quæ est in circulo antarctico vsque ad tropicum Capricorni. Quoniam ille est magis habitabilis, quam alia, quęcunque sit zona, & ideo magis digna & excellentior. Cum digniora sint ea, quæ afferunt fructū, quam ea, quæ sunt sterilia & sine fructu, iuxta illud Euangelij dictum, vt habetur *Luc. 3.* Arbor non afferens fructū, scindatur, & in ignem mittatur. Et etiam propter frugalitatem illius, quæ multū est laudanda & extollenda, secūdum quod eam extollit Polycrat. *de nugis Curialium li. 8. c.* de qua latius infra dicturus sum, vbi laudes Galliæ describentur ob fertilitatem illius. Et etiam: quia est maxime temperata, vbi alię sunt nimis, aut in frigore, aut calore excessiuę, quæ téperies est causa fertilitatis. & multum laudatur: cum sit corpori non solū necessaria; imo etiam fructibus terræ, qui sunt necessarij ad vitam humanam. Nam, vt dicit Phil. Bergomen. *in suo supplementi Chronic. lib. 1.* Media Solis torretur flammis: vltimas autem continuum infestat gelu. Duę sunt habitabiles, quæ inter exustam, & rigentes sunt, altera à quibus incolatur, nullis vnquam licuit, aut licebit agnoscere. Interiecta autem torrida vtrique hominum generi commercium ad se commeandi omnino denegat. Sola ergo superior incolitur, videlicet inter Septentrionem & æquinoctialem circulum. Vel, vt alij voluerunt, inter tropicum æstiuum, & circulum arcticum, ab omni, quale scire possumus, hominum genere semotum. Hæc ergo ab ortu porrecta ad occasum longior est, quam vbi latissima.

Ex his patet, quod tantum vna quinta pars terræ sit habitabilis, & quod aliæ sunt inhabitabiles. Vnde videtur dicendum, quod Cosmographi non bene nouerint omnia climata, vt infra dicam. tamen vt dicit Bergomen. *vbi supra*, tantum terra habitabilis diuiditur in septem climata: de his Virgilius *in Georg.* ita inquit:

Quinque tenent cœlum zonæ, quarum vna corusco
Semper Sole rubens, & torrida semper ab igni,
Quam circum extremæ dextra lęuaque trahuntur.
Cærulea glacie concreta, atque imbribus atris:
Has inter mediámque duæ mortalibus ægris
Munere concessæ diuūm, & via secta per ambas.
Obliquus qua se signorum verteret ordo.

Etiam Ouidius de his quinque zonis in libro Metamorph.

Vtque duæ dextra cœlum, totidémque sinistra
Parte secant Zonæ, quinta ardentior illis.
Sic onus inclusum numero distinxit eodem:
Cura Dei, totidémque plagæ tellure premuntur.
Quarum quæ media est, non est habitabilis æstu.
Nix tegit alta duas, totidem inter vtramque locauit.
Temperiémque dedit mixta cum frigore flamma.

Ratione huius temperiei etiam hæc plaga seu zona super alias extollenda, vt iam hic ante dixi.

Decimasexta consideratio, in qua de climatibus fit mentio, quæ secundum aliquos sunt septem, maxime secundum Ptolemæum & alios Cosmographos antiquos: sed noui Cosmographi aliud clima addunt, quod dicunt nouiter fuisse inuentum, quod apud nos noua terra dicitur.

Et septem climata secundum quod describuntur *in li. de locorum ac mirabilium mundi descript. c. 55.* & per alios antiquos Cosmographos sunt sequentia. Videlicet primum, quod initium habet, vbi dies maximus est, & horarum quatuordecim & semis & quartæ vnius, & eleuatio poli arctici supra horizótem graduū similiter 12. & semis & quartæ vnius. Medium vero, vbi dies maximus est horarum 13. & eleuatio poli graduū 16. Finis huius climatis est, vbi dies maximus horarum 13. & quartæ vnius: & eleuatio poli gradûum 20. & semis. Habitantes in hoc climate in temporum, & vmbrarū variationes, cū habitatorib. æquinoctialis aliquid participāt. Hi namq; duo habēt solstitia alta, cum Sol Arietem vel Libram subintrat, sic habent Æstates duas, vnam circa festū D. Gregorij. Alterā circa Lamberti, quod est in mense Septembri. Habent etiā duo solstitia. Ima Sole initia Cancri & Capricorni lustrante, quib. temporibus etiam duas habent hyemes. Sed nostra ætate calidiores propter Solis vicinitatem. In æstate vmbra eorum mane facitur ad occidétem, vespere ad Orientem. In meridie vero nulla est. Sole

Sole super capite eorum currente. Cum autem Sol in Cancro est, vmbra eorum versus Austrum iacitur, in Capricorno ad septentrionem protenditur. In hoc climate habitabiles sunt hæ prouinciæ Lybia maior, pars Æthiopiæ sub Ægypto, mare rubrum, pars Arabiæ felicis, pars vtriusque Indiæ intra Gangem fluuium, Sinarum Regio.

Secundum clima initium sumit in fine primi climatis. Medium vero habet, vbi dies maximus est horarum 14. & dimidiæ, & eleuatio poli graduum 24. & quartæ vnius Finis autem, vbi dies horarum 13. & semis & quartæ vnius, & eleuatio poli graduum 27. & semis. Hi æstatem & hyemem nobiscum habent, sed calidior est omni tempore. Vmbra eorum sicut & nostra ad septentrionem iacitur, præterquam eo die, quo Sol tropicum Cancri describit: tunc enim in meridie vmbra eorum nulla est: in ortu Solis vmbra ad occasum vergit, occidente Sole vmbra ad orientem proijcitur. In hoc climate habitant Æthiopes: & horum mores sunt pessimi. Facies habent corruptas & atroces, & comedentes homines. Et in hoc secundo climate sunt istæ prouinciæ, pars vtriusque Mauritaniæ, & Tiganicæ, & Cæsarien. Getulia, & deserta Libya, pars Africæ minoris, pars Numidiæ, Cyrenæ, & Marmaricæ, fere tota Ægyptus, & pars Lybiæ inferioris, Arabiæ felicis & Carmaniæ, Gedrosis, maior pars vtriusque Indiæ & Regionis Sinarum.

Tertium clima incipit, vbi finis secundi est. Medium eius est, vbi dies est horarum 14. & eleuatio poli graduum 30. & semis & quartæ vnius. Finis autem, vbi dies est etiam horarum 14 & quartæ vnius, & polus eleuatur gradib. 33. & duabus tertijs. Habitatores in illo tempora & vmbras nobiscum habent, nunquam Sol à Zenith capitis eorum pertingit minus his, qui Ierosolymam incolunt. Fabula est ergo, quod à nonnullis dicitur, in terra sancta aliquando Solem perpendiculares radios in cauatam rupem dimittere. Dicit tamen Campegius in suo *li. de vita cælitus comparanda cap.* 9. quod Ierusalem & Ægyptus sunt in quarto climate. Inde dicit, quod Christus, Abraham, Iacob, Moyses, ex quarto climate venerunt, vt dicam statim. Et in hoc climate sunt maior pars vtriusq; Mauritaniæ, pars etiam Africæ minoris, & Numidiæ, & Cyrenæ, & Marmaricæ, aliqua etiam pars Ægypti, & Lybiæ interioris, pars Cypri Insulæ, & Syriæ, tota fere Iudæa, Arabia petræa, Arabia deserta, pars Babyloniæ, Susianæ, Persides, Carmaniæ & Ariæ, Paropanisi, tota Drangiana, Aracosia, & pars vtriusque Indiæ, & Regionis Sinarum.

Quartum clima initiatur in fine tertij, & medium habet, vbi dies est horarum 14 & semis, & polus eleuatur gradib. 36. & duabus quintis. Finitur autem, vbi dies est horarum 14. semis, & quartæ vnius: & polus attollitur gradib. 39. Habitatores in eo sunt Rhodiani, & vt quidam dicunt, Ægyptij & Iudæi Et est terra multum temperata, in qua nati & effecti sunt plures Prophetæ, & Sapientes, *vt infra dicam*, propter temperantiam aeris, quę multũ in hoc operatur, vt dicunt Astrologi. Et in isto climate est fere totum mare mediterraneum, cum suis Insulis & Regionibus ei collateralibus, scilicet parte Hispaniæ, quæ dicitur Bethica, seu Granata: & alia, quæ dicitur Taraconens. & parte vtriusque Mauritaniæ, Numidiæ, Africæ minoris, Marmaciæ, parte etiam Illyridis & Italiæ, cũ ferè tota Sardinia, Sicilia, Epiro, Achaia, Macedonia, Erobonia, cum parte Peloponnesi & Creta insula, pars Asię minoris, Lyciæ, Galatiæ, Cappadociæ, vtriusque Armenię, maioris, scil. & minoris, tota Pamphilia, & Cilicia, Rhodus, & Cyprus insulæ, pars Syriæ, Mesopotamiæ, & Arabiæ desertæ, Babyloniæ, tota Assyria, pars Mediæ, Susianæ, pars Persidis, tota Parthia, Aria, & Paropanisus pars Hircaniæ, Margianæ, Bactrianæ, & Scythiæ, quæ est extra Imaum montem, pars Sericę Regionis, atque vtriusque Indię.

Quintum clima habet principium in fine quarti; medium vero, vbi dies est horarum 15 & altitudo poli graduum 41. & tertij vnius: terminatur autem, vbi dies maior est horarum 15. & quartę vnius, & polus sustollitur gradus 43. & semis. Nomen illi Diaromes: quia parallelus ipsius Romanam ciuitatem summi sacerdotis sedem metitur. Ex quo dignius & excellentius alijs dici debet: cum summus sacerdos omnes quoscunq; homines huius mundi præcedit, vt dixi *supra in 4. part. in 7. consider.* Et eo etiam: quia ciuitas Romana est dignior & excellentior alijs, cum sit caput & domina orbis terrarũ, vt plene *in gl. 2. in Auth. vt Ecclesia Roma. a. cen tum an. orum. in princ. colla. 2.* vbi appellatur splendidissima, æterna, regia, antiqua, inclyta, alma, sacratissima, felicissima, florentissima; maxima, prima sedes Ecclesiarum, origo legum, & fons sacerdotij. Licet posset argui de nobilitate, & excellentia illius climatis, quod procedit ab Oriente. Cum Oriens sit nobilior pars mundi, vt supra dixi *in hac part. in 13. consi.* Habitabiles vero in eo sunt Prouincię sequentes, fere tota Hispania, Lusitania seu Portugallia, pars Gallię Narbonensis, Pannonię, hoc est, Vngariæ, Illyrici, hoc est, Bosinensis. Dalmatia, id est, Sclauonia, magna pars Italię Daciæ, Mysię inferioris, tota Mysia superior, Thracia, Chersonesus, pars Macedonię, Peloponnesi, Cretæ, Pontus, Bithynia, pars Asię minoris, Galliciæ: Cappadociæ, Armeniæ; vtriusque Mediæ, Hyrcania, tota fere Margiana, Bactrianæ pars Godiani, & vtriusque Scythię, Sacharum Regio, atque pars Sericæ Regionis.

Sextum clima exoritur, vbi quintum finitur, ad medium autem peruenit, vbi dies horarum 15. & semis; & altitudo poli graduum 45. & duarum quintarum. Finitur autem, vbi dies est horarum 15. & semis & vnius quartæ, & polus extollitur gradib. 47. & quarta vnius. Et in isto sexto climate sunt hæ Prouincię Pars Hispanię Taraconensis (quæ vulgo Catalonia, seu Galacia, hoc est, prouincia sancti Iacobi) Asturię, Nauarra, Vasconia, tota fere Gallia Narbonensis, & pars Aquitaniæ & Galliæ Lugdunensis, Germaniæ & Italię, Rhetiarchæ est patria Pedemontium, seu Austria, Vindelicia, Noricum, Pannonia superior, & pars inferioris Pannoniæ, Illyridis, vtraque Sarmatia, Taurica, Iasiges, Dacia, Mysia, inferior pars Asiæ minoris, Galatię, tota Colchis, Iberia, Albania, pars Armeniæ maioris, Mesopotamiæ, Bactrianæ, Godianæ, vtriusque Scythiæ & Sericæ.

Septimum clima exoritur in fine sexti, & ad mediũ peruenit, vbi dies maximus est horarum 16. & altitudo poli graduũ 48 & duarũ tertiarum. Et illud Diaripheos nominant, quod parallelus Ripheos mõtes, qui sunt in Scythia, contingat. Exquisitius tamen intuentes orbis partitionẽ, clima sextum à Ponto, septimum à Borysthene nominant, & Ripheos montes octauo climati deputant. Huic climati antiquiores finem nõ statuerunt, nec residuam terram versus septentrionem in climata alia diuiserunt. In 7. climate Regiones sunt, tota fere Galliæ quadripartita, magna Germania, pars Cappadociæ, Sarmatiæ, Asiæ minoris, & vtriusque Scythiæ, atque Sericæ Regionis.

Octauum vero clima antiquis Cosmographis fuit incognitum, vt dixi hic proprie. Nam vltra hoc

septem climata sunt plures Insulæ, & hominum habitationes: omnes tamen intemp eratæ sunt, aut propter nimium calorem, aut excessiua frigiditate, sub climate non merentur computari: quapropter particula ista habitabilis & temperatæ diffinitioni climatis ab Astronomis datæ addi potest. Verumtamen, vt dicit Petrus de Aliaco & commentator sui interpres *in 4. part. Sphæra mundi. c. 4.* Moderni Astrologi ex Germania, & Anglia octauum clima addiderunt, ne Regiones illæ extra climata remanerent. Et, vt dicunt aliqui præter Regiones, & climata nominatæ sunt multæ aliæ habitationes hominum scil. ante primum clima & post septimū. Ideo videtur insufficienter climata esse diuisa in septē. Regiones vero ante primū clima sūt istæ, pars Æthiopiæ, quæ est sub Ægypto, & Arabiæ Felicis & Libiæ interioris, & tota Æthiopia, interior pars vtriusque Indiæ, Aurea Chersonesos, pars Regionis Sinarum, & Taprobana insula. Regiones autem vltra septimum clima sunt hæ: Hibernia, seu Hirlandia insula, Albion insula, vbi & Anglia & Scotia, & plures aliæ prouinciæ sitæ sunt, magna pars Sarmatiæ Europeæ, & Sarmatiæ Asiaticæ, Hyperborei montes, & pars Imai montis & Sericæ regionis: Dacia, Suetia, Lubecia, Daotiscum, Gillandia, Hollandia, Thile insula, Orchades, Gothia. Ex quibus facile perpendi potest, quod sint nouem climata, prout etiam dicit Petrus Apianus *in sua Cosmographia, 1. part. capit. 6. de climatibus*, Et octauum dicitur Diatipheon. Nonom vero dicitur Diadamas, vt ibi dicit Apianus.

Aduerte, quod terra vltra partiri possit: latitudo tamen semper magis magisque decresceret, ad modicam quippe distantiam versus polum dies sensibiliter augetur: quanto enim polus mundi amplius eleuatur, tanto Zodiacus horizonta obliquius intersecat, maioresque arcus dietum supra hemisphærium nostrum relinquuntur, quam sint arcus noctium sub hemisphærio dimissi. Sole signa septentrionalia percurrente. Contrarium autem euenire solet Sole in opposita parte vagante. Vnde habitantes sub parallelo, transeunte per gradum 52. ab æquinoctiali, diem habent maiorem horarum 16. & semis. Sub parallelo, hoc est, circulo transeunte per gradum quinquagesimum quartum, dies horarum est 17. Sub parallelo ducto per gradum 56. dies est horarum 17. & semis. Sub parallelo ducto per gradum 56. dies maior habet horas 18. Sub parallelo vero autem contingente gradum 61. dies est horarum 19. Sub parallelo vero ducto per Thilem insulam in mari Oceano & gradum 63. dies est horarum 20. Nam in ea solstitio æstiuo nullas esse noctes Plinius tradit, è contrario, vt Solinus refert, Brumali solstitio, nullus pene dies: sub parallelo autem ducto per gradum 64. dies est horarum 21. & nondum completo gradu 65. dies efficitur horarum 22. In gradu 66. dies est horarum 23. Sub arctico autem circulo dies vna cum sole à fine geminorum initium cancri aggreditur est horarum 24. & in opposita parte Zodiaci dum sol fuerit, nox est eiusdem quantitatis: tunc enim tropicus horizontem vbique sine intersectione contingit, & quasi circulariter supra horizontem Sol vertitur in parte opposita totus sub horizonte circumtatur. In parallelo autem transeunte gradum 78. vnius mensis est dies, cum Sol à medio geminorum ad earum medium mouetur, & vnius mensis est nox, cum Sol in oppositis signis moratur. In parallelo vero qui gradum septuagesimum attingit, duorum mensium dies est, sole currente à principio geminorum vsque ad finem Cancri. Et nox duorum mensium erit sole opposita signa lustrante. In parallelo, qui gradum 72. transit dies vna erit trium mensium. Sole à medio tauri ad medium leonis vagante, notanda erit sole existente in parte opposita. Crescent dies paulatim, donec ad polum peruenias, sub ipso quidem medietas sphæræ mundi semper supra horizontem relinquitur, altera iugiter occultatur, & æquinoctialis cum horizonte concordat. Cum igitur Sol est in medietate supra horizontem, continuatus dies est dimidij anni, cum autem in medietate mouetur, quæ sub horizonte relinquitur, nox continua est dimidij anni. Veruntamen, cum ibi Sol vltra signum vnum sub horizonte nunquam demergitur, radijs suis superiora semper aliqualiter illustrat, & sic quasi semper ibi dies est, nisi quantum aeris grossities, & nebulositas interturbat & offuscat. Prædicta scribuntur *in Margarita phil. lib. 7. tract. 1. cap. 47.* Sed de his vltimo dictis non meminit Ptolemæus, sed solum de climatibus, de quibus supra. Et quod illorum commendabilius & excellentius iudicatum sit, satis perspici potest ex habitatoribus illorum, & alijs infra dicendis.

Et ne videantur prædicta fore superflua, dico, quod sint necessaria etiam Legistis ad iudicandum, & cognoscendū, quando sit ortus solis secundus, & quando incipit in pluribus acquiritur ius. Nā, vt statuto cauetur in Ecclesia Heduensi, Canonici illius Ecclesiæ, quę sunt ebdomadarij in suo turno ad beneficia præsentanda, & ad præsentationem illorum existentium de iure patronatus illius Ecclesiæ, ebdomada eorum incipit qualibet die sabbati in ortu solis, qui quidem ortus est, & incipit diuersimode secundum diuersitatem temporum & locorum, & secundum quod sol ascendit, & descendit: ad cognitionem illius supradicta nosce oportet. Et de hoc alias fuit processus in casu emergenti, vt diximus *in comm. Duca. Burg. tit. des iustices. §. 8. in gloss. & Iour. ibi: Sed nunc maius est dubium.* Et an curetur de momento, vide Sozo. *in l. si tibi decem millia. ff. si cer. pet.* & F. Curt. *in suo tract. de feud. in ti. ex quibus causis feudum amittatur. in 4. par. ver. 7. quæro.* Item etiam ad cognoscendum & videndum, vnde hoc, quod vnus est perfectior altero: ita quod multi quærunt scire, vnde istud procedat, quod cur Deus hoc ita diuersimode distribuit, vt prophetiam Dauid, Esaiæ, Ieremiæ, & similī Salomoni sapientiā, Diuinarū legum peritiā apud Hebræos Moysi, apud Ægyptios Mercurio Trismegisto, apud Bactrianos Zoroastro, apud Carthaginenses Corōdæ, apud Cretenses Minoi, apud Lacedæmonios Lycurgo, qui astrictis ciuibus iuramento, quod tam diu eas intemerate obseruarēt, donec ipse rediret, è patria numquam rediturus emigrauit: apud Athenienses Soloni, apud Rom. Numæ Pompilio, apud Christianos vero Petro, Paulo, & reliquis Apostolis eorumq; zelatoribus. Ipsam Poesin Homero & Virgilio, Rhetoricam Demostheni & Ciceroni, Philosophiam naturalem Aristoteli, Moralem Socrati, Metaphysicā & diuinā Platoni, Medicinam Hippocrati, & Galeno, Astrologiam Ptolemæo, Iuris ciuilis prudentiam & scientiam Paulo Africano, Iuliano, Scæuolæ, Iaboleno, & cæteris, de quibus *in leg. 2. ff. de origine iuris.* Accursio, Ioanni Placentino, Martino, Azoni, Petro de Bellapet. Ioann. Fabro, Bartolo, Bald. dom. meo Ias. & cæteris. Iuris pōtificij sciētiam Gregorio, Innocent. Hostiensi, Gratiano, Panorm. Ioann. de Imola, Petr. de Anchar. Zabarellæ, Ioann. Andr. Anton. de But. Artē militarē Alexandro Magno, Iulio Cæsari, Hannibali. Consiliorū sagacitatem Catoni, Magiam Zoroastro, Arithmeticam Iordano, Geometriam Euclidi, Musicam Pythagoræ, & Boe-

& Boetio: Logicam Chrysippo: Physicam Straboni Lapsanseno tribuent.

2 Quænam ratio fuit ita dispensandi, casu ne ista, an influentia, an prouidentia vlla gubernentur? Hæc pro certo magnę præsumptionis est indagatio. Cũ Apostolus, vas electionis, vsque ad tertium cœlum raptus *ad Rom. 9.* satis respódere videtur: cũ, vt habetur *Psal.* 125. Nonne habet potestatem figulus ex eadem massa, aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam facere? vnde sufficeret hæc dixisse: cum, vt dixit idem Paulus *ad Rom. 11.* Iudicia Dei abyssus multa: & quã incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius, & occulta consilia! Nec tantum debet humana temeritas audendo procedere, vt ea cernere velit, quæ latere Deus voluit. Neque enim domino gratus erit seruus, qui penetralia concta, quæ in domo sunt, perlustrare tentauerit. Eaque temeritas magis videtur explorantis insidias, quàm serui præ se ferre officium. Et sic licet respondere possim tamen cum Symphoriano Campegio *in suo l b. de vita cœlitus comparanda. c.* 9. dicam, quæ ipse dixit cũ protestatione tamen, quod conclusiue non intẽdo ab Ecclesia Rom. & præceptis illius discedere, & de omnibus me remitto determinationi dominorum Theologorum, ab opinionib. & determinationibus, quorum non intendo discedere: dixit enim Campegius *vbi supra*, quod omnis sapientia à Domino Deo est, *Eccl. 1.* Et omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descẽdens à patre luminum. Et etiam allegando Augustinũ, dicit eundem sic dicere: sic Deus res quas cõdidit administrat: vt eas agere proprios motus sinat. Igitur, sicut anima in toto corpore: sic Deus semper operãs in toto mundo, vires naturis pro mucrone addidit, & operari eas instituit: imo instrumenta sua fecit, quibus cum Deo patre, fabri filius vsq; modo operans vteretur. Has igitur vires, nec operari impedit, nec operantes deletit: sed sicut nauta nauim, sic iuuat, & dirigit, ille in portum, iste in finem. Et quemadmodum officiate anima membra sopiuntur: sic cessante Deo, vt in igne Babylonię monstratum est omnis naturæ conatus inanis est. Igitur omnia bona à Deo sunt.

Sed cur ergo hunc eligat, alium vero repellat, hæc nequeunt humanæ vires agnoscere. Nam Iacob sanctissimus & optimus, Esau frater eius pessimus. Petrus optimus, Iudas autem pessimus, cæterique Apostoli sanctissimi. Ideo dicit Christus: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* & Paul. ad Timoth 3 c. *Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secun um misericordiam suam saluos nos fecit.* Et Aug. in lib. de præd. sancto. *Nõ quia futuros nos tales esse præsciuit, ideo elegit, sed vt essemus tales per istam electionem suæ gratiæ, qua gratificauit nos in dilecto filio suo.* Idem Aug. in libr. de libera bitrio: *Non propter fidem vel aliqua merita elegit Deus aliquos ab æterno, vel apposuit gratiam sufficientem in tempore, sed gratuita bonitate sua elegit, vt boni essent.* Hæc ibi Augustinus. Ad istud dubium soluendum, quod excedat vires ingenij, absque tamen discessione à Romana & Catholica Ecclesia, in quantum aliqui videntur discedere, quod in hoc operatur influentiæ siderum & naturæ climatum, recitabo tres opiniones: sed illi adhærere volo & intendo, cui Ecclesia adhæret.

Prima opinio est philosophantium & medicorum, qui complexioni attribuunt excellentiam ingenij, de quo Phil. *part. 30. probl. 1.* ait: Propter quod homines, quicunque excellentes fuerunt viri, aut secundum politicam aut philosophiam, aut artes, melancholici fuerunt: sed vt *in libris de vita sana* dicitur non intelligit Philos. quod omnis melancholia, vel omnis complexio melancholica hoc faciat: sed intelligit de illa solum, quæ est temperate calida, quæ facit excellentes viros. Et sic secundum Aristot. videtur, quod prima complexio, quæ facit hominem ingenio excellentem, est complexio melancholica, quæ est calida temperate, de qua infra latius in alio loco dicam: ideo hic alia non referam, sed condescendo ad secundam opinionem, quæ est præsentis speculationis, secundum quod fit hic mentio de Astrologis.

Secunda ergo opinio est Astrologorum, dicentium, complexiones insequi climata & diuersitatem cœli: vt differre nonnulli specie & colore, & corporum quantitate, & animorum diuersitate videantur. Vnde Græci leues, Aphri versipelles, Germani fortes, robusti: Itali graues. Nam præ se ferunt quandam firmitatem, seueritatem, ac constantiam animi, ac in vultu, moribus, verbis, rebus quoque agendis Hispani iactabundi, Galli in armis feroces, religione fideles, vt Christianissimi appellentur, Latini supercilioſi ac elati dicantur. Vnde Iulius Maternus ait: Quædam gentes ita à cœlo formatæ sunt, vt propria sint morum vnitate perspicuę. Scythæ immanis feritatis crudelitate grassantur, Itali autem regali semper nobilitate fulgidi, auari Syri, acuti Siculi, luxuriosi semper Asiatici, & voluptatibus occupati. Hispani elata iactantia animositate præpositi, Galli stolidi. Quod tamen non sine liuoris acerbitate ab ipso Iulio in Gallos ructatum, aut, quia (teste Strabone) Galli sunt simplices, ac nolla morum malignitate: & ideo aliqui hoc referunt ad stoliditatem, vt dicit Cælius *lib. 10. cap. 21.* Non enim omnium æque nationum corpora sunt ad sapientiæ ac intelligentiæ perceptionem idonea. Vnde more Thaletis, siue, vt alij dicunt, Socratis, dicunt multi, se propter tria Deo gratias maxime habere, scilicet, quod mares sint, non fœminæ, homines, non bestiæ: Galli, non Bohemi. Sunt enim Galli suapte natura ad philosophiam verã, & religionẽ magis apti, eo quod propter aeris & cœli temperiem, corpora fortiũ sunt ab excellentijs contrarietatum, vt Philosophi aiunt, remotiora. His de causis Parisienses ingeniosiores, Delphinenses robustiores inter Gallos habiti sunt: quia videlicet, illi in puriore, isti in crassiore, ob montes altissimos, aere versentur. Notatu etiam dignum est, quod sibi vicinæ, imo & contiguæ prouinciæ, in hominibus & animalibus, moltum differre videntur. Vnde Lugdunenses, (vt dicit idem Campegius tanquam Lugdunensis) ingeniosiores, Delphinenses vero fortiores, robostiores, moribus imbecilliores, animosiores, & in armis magis strenui inuenti sunt. Forenses, seu Forensiani vani, ingeniosiores, subtiliores, & eximij scribæ seu scriptores. Auernigenæ robustiores, moribusque inhumaniores. Lemouicenses astutiores, moribus tamen minus vrbani, Gascones & Vascones ad verbera propriores, Normanni corpulentiores & loquaciores, vt dicit Campegius *vbi supra.* Sed si vidisset glossam *in l. sequitur. §. pupillis. in verbo animum. ff. de vsucap.* quæ dicit, Normanos esse doli capaces, etiam à poetria eam allegare non omisisset. Quod vnde procedat, vndecunque sit illa gl. non omnino caret veritate: imo etiam ipsi Normanni alias incendiarijs Ecclesiarom fuisse perhibentur, vt *in c. concedimus. de consecrat. dist. 1.* & nimis crudeles, seueri, & furiosi, vt notarunt Parisiens. qui cum soleant orare, vt fertur, inter alia dicunt, A furore Normannorum libera nos, Domine: quod in malum fotat. Burgundiones vero sunt simplices, amicabiles, beneuoli, & mansueti, generosi ingenij, bello seculari fot-

tes, fide stabiles, hominibus hoorabiles, & Deo amabiles, vt dicit text. *in c. gens Anglorum. 6. dist.* inhabitantes enim regiones temperatas, sunt sapientiores & meliores: eo, quod super istas regiones siderũ & planetarum influxus sunt optimi. Et regiones intemperantes incolentes, sunt syluestres, & syluarum morea habentes: ideo Philo. *par. 14. probl.* 15. dicit, quod habitantes loca temperate calida, sunt prudentiores & sapientiores, & in locis intemperatis, cootrario modo se habent. Dicam etiam infra *in 44. consi.* vbi de potẽtijs animæ, *vers. 1. de potentia. & in praeced. par. in 44. consid.* Et in eod. loco dicit Arist. quod loca intemperata sunt, quæ aut nimium calida, aut nimium frigida existunt, io quibus locis habitantes ferinos mores & aspectus atroces habent. Haly enim 2. *quadripar.* dicit, quod videl. illi, quorum latitudo est intra 34. gradum à linea æquatoris, vsque ad latitudinem 40. grad. extant sapientiores, quam habitantes regioues frigidas. Sicut sunt aliquæ regiooes in 6. & 7. climate, maxime in locis sic extraneis, non possunt nasci homines bonæ complexionis nec boni sensus. Gal. vero *de virt. anima. cap.* 9. ita ait de Plat. sic dicens *in Tim.*. quidem, *in princ. ser.* sic scribit: Hunc quidem vniuersum ornatum & ordinem Deus prius perornans, nos iohabitare fecit, eligens loca, in quibus generaotur eucrasia: horum viri generantur prudentissimi. Et *in prin. leg.* dicit Plato, quod in regione temperata nascuntur homines meliores. Hoc idem sentit Auic. quem inducit Petr de Ebano, Et dicit Haly, Arist. & Gal. fuisse de 5. climate, qui optimi fuerunt oaturales & metaph. Platonem & Ptolem de 3. climate, qui excellentes fuerunt in Mathem. Et Albumazar 3. *introductory*, dicit sapientissimos esse Babylooios & Ægyptios. Sol n. nõ multum elongatur ab eorum capitibus, neque appropinquat. Est enim motus solis æqualis super eos, ideo aer eorum fit complexionis tẽperatæ, neque superflue calidus, neq; superflue frigidus. Calores eorum & oatura & corpora sunt temperata. Et sensus & ratio, & animi qualitas sunt bona, abundatq; in eis sapientia, & intellectus, & rerum pręstantia, & honesta qualitas animi. Et hæc est terra Prophetarum & Sapieutum.

Sed qui sunt habitantes secundum clima, sicut sunt Æthiopes, horum mores pessimi, & facies habẽt corruptas & turpes, atroces, & comedentes homines, vt Haly testatur, se vidisse in fine Septentrionis & Meridiei. Et dicit, quod ibi sunt spiritus maligni & bestiæ comedentes homines, & ideo dicunt multi, quod diutius remãsit Regnum Romanorum: & sic auctoꝝ est: quia medio modo se habet Regio Rom. inter Septentrionales & Meridionales. De Noe autem dicunt sapientes, eum in Astrologia claruisse, & filius eius Sem inter Astrologos annumeratur, & pater & filius viri præstantissimi in Chaldæam venerunt post diluuium, regionem temperatam. Iste Sem, post diluuium biennio, genuit Araphaiar, qui fertur fuisse Melchisedech, qui primus post diluuium vrbem Salem condidit, quę est Ierusalem: quæ est in 4. climate, quod est medium inter 7. climata. Videtur tamen, quod secundum nonnullos alios, ponatur in 3. climate, vt supra dictũ est.

Et qood ex diuersis & varijs cœli locis, aspectibusve, diuersi generentur mores, vide per Cælium *lect. antiq. lib.* 10. *c.* 18. Et cur vergentes ad Meridiem, sint timidi, ad Septentrionem vero audaces, per eund. *in d. lib. c.* 20. Idcirco, si ad saturitatem quispiam velit scire diuersarum gentium mores diuersos, & varios ritus: scil. Persarum, Gallorum, Britãnorum, Panooniorum, Germanorum, Hispanorum, Mysorum, Thracum, aliorumque populorum. De Getis Scytharum, Arbenensium, Massagetarum, Tapyrorum, Bactrianorum. De Phigaleis, Caspiorumque, ac Derbicum, Medorum, & Armeniorum, Cappadocum, Heptacometarum Mosynocorum. De Tibarenis & Starmis, Indorum, Taxilitarum, Assyriorum, Syrorum, Phœnicum, Arabum, Nabatheorum, Ægyptiorum, Aphorum, nec non de Carthagioensibus, videat & legat ipsum Cælium *in praedicto lib. cap.* 18. *& c.* 20. *cum* 18. *cap. seq. & in in globo, in cap.* 66. *in eod. lib.* vbi refert diuersos populorum mores.

In qua quidem famatissima ciuitate Ierusalem omnia grandia & admiratione digna, tam veteris, quam noui Testamenti, patrata leguntur facinora. Quod verum ostendere per humanas rationes, quæ nonnunquam minus validæ inoeniuntur, atque à pertinacibus disputationibus veritatisq; æmolis reprobantur, præsens minime videtur expostulare oegocium. Nec, vt dicit Andinus Poeta, *Hac ipsa sibi tempus spectacula poscit*. Sed quiuis pius lector veritatisq; cultor, nedum ex diuinarum literarum, seu (si mauis) Sacræ Bibliæ coorextu, cui nullus, nisi infidelis Christianæ fidei perpetuus hostis, aut hæreticus, à sanctæ matris Ecclesiæ gremio exclusos, refragari audet: verum etiam, ex fide dignorum historiographorum, qui res gestas literarum monumentis fideliter mandauerunt, complurib. voluminib. facillime percognoscere poterit; vnde Do. ooster Iesus Christos, secundum humanitatem, item Abraham Chaldæus summus Astrologiæ magister, Isaac, Iacob, Ioseph filius eius, Moyses, Prophetarum summus, & totius Veteris Legis Cælius edoctus interpres, cæterique Prophetæ diuino afflati spiritu, in quarto venerunt climate.

Albumazar, Chaldæos omnium peritissimos affirmat. Chaldæi n. sapientes interpretantur, & post ipsos Ægyptios Philos. coim *in prologo Metaph.* dicit, scientias speculatiuas apud Ægyptios inuentas, & maxime Math. Ex diuinis Scripturis habemus, quod Abraham ex Chaldæa in Ægyptum Astrologiam, nunquam ibi cognitam, transtulerit. Et, vt Laert. *lib. 3. in vita Platonis*, scribit: Plato in Ægyptum ad Prophetas & sacerdotes se contulit. Et Diod. *lib.* 2. apud Ægyptios sacerdotes in eorum sacris libris se contineri. Transijsse io Ægyptum Orpheum, Musæum, Melampidem, Dædalũ, Homerũ, & Lycurgum, Solonẽ, Platonem, & Pythagorã Samium, & complures insignes viros. qui in Ægypto perceperunt omnia, quæ illos apud Gręcos mirabiles fecerũt. Quinetiam Lycurgus, Solon, & Plato, multas ab Ægyptijs sumptas leges, ad suam Remp. detulerunt. Et Pythagoras Geometriam, & Arithmeticam, & cursum Astrorum, & Zodiacum, ab Ægyptijs ad Græcos trãstulit. Et Orpheus Theologiam didicit ab Ægyptijs. Quatuor profecto celeberrima, & bonarum literarum & scientiarum studia, io orbe extiterunt, scil io Chaldæa, Ægypto, Græcia, & postremo in Italia, & nunc Gallia ipsa, siue Parisiense Gymnasium, pace omnium dicatur, in Theologia principatum tenet. Et dixi *supra in* 10. *part.* 23. *consid.* Habuerunt nempe semper Galli facundiam suam, magistrosque sapientiæ Dryidas, qui terræ mundique magnitudinem, & formam, motus cœli & siderum, ac quid velint, scire profitentur. Quemadmodum apud Indos Brachmani seu Gymnosophistæ erant: sic Dryidæ apud Gallos vocitabantur, qui vitæ erant integerrimæ. Sic magi apud Persas, Philosophi apud Græcos, Sapientes apud Latinos, Prophetæ siue sacerdotes apud Ægyptios, & Chaldæi apud Assyrios, Sic ergo volunt Astrologi, quod hæc omnia ex cœlorum & siderum influxibus proueniant,

scilicet

scilicet Regio temperata, & viri probatissimi, & scientiæ, & artes, & omnia bonorum genera, ab ipsis cœlorum aspectibus: qui superficies cœli concaua, liber est primæ causæ, in quo omnia scribuntur, quæ in mundo sunt. Si quis ergo in illam inspicere sciret superficiem, omnia illa sciret præterita, præsentia, & futura. Volunt etiam Astrologi, quod non modo temperatæ regionis influxus faciat sapientes, & viros optimos, verum etiam, quod particularia requiratur influxus in conceptione & natiuitate illius, dum & cōcipitur & nascitur. Similiter dicunt, quod si quis in temperata nascatur, & educatur regione, in sua natiuitate malum habens influxum, hic pessimus erit. Et sic cœlestes valere volunt influxus, quod diuitias magistratus, militiam, bellum, victorias, & rerum omniū prosperitatem, cœli, & cœlorum influxibus attribuāt. Et hæc sunt, quæ Astrologi sentiunt, secundum Campegium vbi supr. De hac materia, licet interdum somnient & deuient à semita veritatis: ideo his non assentit, nec ego etiam, sed sto cum opinione, quæ sequitur. Ex dictis tamen Astrologorum supra positis, multum sunt laudandi, quartum & quintum climata, in quibus sunt Ægyptij, Iudæi, Rhodiani, Græci, & Itali, & sic Romani. De sexto vero climate, vbi est Gallia, etiam credo illud esse extollendum, ea his, quæ d ctururus sum infra de Gallia in consideratione sequenti.

Omissa ergo opinione Astrologorum, quæ somnia & phantasmata recitat, ad tertiam opinionem veram, quæ est Theologorum, maxime Parisiensium, qui determinauerunt vnam animam in naturalibus esse aliâ perfectiorem & excellentiorem, cui determinationi standum est. De hac autem perfectione animæ, secundum Theologos, dixi supra in hac part. in 4. consider. Licet, vt dicit idem Campegius, S. Thomas, Alexander de Hales, & multi alij Theologi, tenuerunt ante hanc determinationem Parisiensem, animas in naturalibus nequaquam differre, sed omnes in naturalibus esse æquales. Bonauentura tamen, & complures alij ex Theologorum schola, animas in naturalibus differre asseuerant: ita, quod vna sit nobilior alia, & ita tenent Theologi moderni, insequendo prædictam determinationem Parisiensium Theologorum, secundum eundem Campegium. Qui etiam dicit, quod licet prædicta aliquid operentur ad perfectionem artium & scientiarum: tamen hęc non fiunt sine actibus frequentatis, quod probat quinque rationibus, ex quibus deueniri potest ad triplicem perfectionem. Sed cum ista non sint præsentis speculationis, ea referre omitto. Satis autem mihi est, ad præsens aliquid depromere de excellentia climatum, & vt cognoscatur excellentia vnius climatis ad aliud: & istud est intentum huius considerationis; vnde etiam diuersitas ingeniorum sit. Sed de causa præstantis ingenij, vide Cęlium *lib. antiquarum lect. 6. c. 29.* vbi triplicem assignat causam, humanam scilicet, naturalem & diuinam, quæ cum supra dictis videntur concordare, licet breuiori & elegantiori stylo referant, ideo ad eum vos remitto.

Decimaseptima consideratio aliam orbis diuisionem complectitur: nam in tres partes generales diuiditur, seu partitur: In Europam scilicet, Aphricam & Asiam: sed quæ harum sit maior & excellentior, videndum est. Et inprimis, quoniam dignitas & excellentia potest imaginari ex latitudine & longitudine: ideo videretur dicendum, quod Asia sit dignior aliis: cum tantum ipsa contineat, quantum aliæ duę, vt scribitur *in lib. de mundi descriptione. cap. 1.* licet *c. 3. dicat*, quod Asia sit tantum tertia pars orbis, & eo etiam, quia est in parte Orientali, quæ præferri debet, ex causis supra positis *in hoc par. in 13. conf.* Et Aphrica tantum continet, quantum duæ continerent Europæ: ex quo Europa est tantum dimidia pars Aphricæ. Ideo videtur dicendum, quod Asia sit maior & excellentior Aphrica, & Aphrica sit excellentior Europa: licet dicat Ptolemæus, quod Europa est maior Aphrica.

2 Quæ autem regiones seu nationes in his partibus contineantur, & quomodo diuidantur, ponunt Cosmographi, maxime *in d. li. de mundi descript. c. 1. vsque ad c. 16.* & plures alij antiqui relati à modernis: Et compendiose ponit Pomponius Mela, *in princip. sue Cosmographie.* Et Strabo *lib. 3. de situ orbis, & in Margarita Philos. in li. 7. tract. 2. c. 49. li. 51. 52.* quas hic non transporto, sed solum, quantum facit ad materiā subiectam, dico, Europam esse digniorem & excellentiorem aliis partibus terræ habitabilis, pluribus causis.

3 Primo, Quoniam, vt dicit Strabo *li. 3. de situ orbis*, inprimis multiformis est, & ad virorum virtutem ingenue dispositis, ciuiumque & domesticarū ad alios rerum transfusiua: est enim tota habitabilis, in exigua tantummodo parte, propter frigoris vim inhabitabilis, quam finitima Tanaidis & Mæotidis incolis, Borysteneusibus in curribus degentibus.

4 Secundo, Quia digniores & nobiliores sub se continet regiones, quam aliæ duæ: & sub ea digniores populi existunt. Europa nempe ab Occidente clauditur mari Atlantico, à Septentrione Oceano Britannico, ab Oriente Tanai, Mæotide palude & Ponto, à Meridie mari Mediterraneo. Et in ea sunt regiones & populi, ob aëria temperiem. Ab occasu, versus ortum Prouinciæ magis nominatę sunt Hispania, quę Iberia & Hesperia nonnunquam nominatur, cuius partes sunt, Bethica seu Tudertana, siue regnum Granatæ, quod Ferdinādus Rex Hispaniæ decennali obsidione & bello Saracenis abstulit, Christianitatique adiecit. Huius longitudinem & latitudinem ponit Plin. *lib. 3. c. 1.* Et dicitur Granata à grano, quod Græci, coccum, hoc est, gramen rubens vocant. Nam in ea fere tota copiosum coccum in maxima laude gignitur. Lusitania seu Portugallia, in ea laudatissimum coccū nascitur circa Emeritam, Lusitaniæ insignem ciuitatem, vt docet Plin. *li. 9.* & in hac est regnum de per se, vbi est Rex. Lusitanū vero littus ceranno gēma pollet, quod aduersus vim fulgurum opitulari creditur. Taraconia seu Taraconēsis, quę & Catalonia, hinc Taraconēsia vina nobilitantur elegantia. Vnde Martialis: *Taraco Campano tantum cessura Lyæo.* Habet hæc prouincia Taraconensis, Taraconen ciuitatē, quæ caput est Prouinciæ, quam Scipiones condiderūnt. Hę partes principales Hispaniæ, in qua & alia Regna sunt. Inter quæ Regnum Gallicię longe lateque vulgatum, propter vniuersalem peregrinationem ad S. Apostolum Iacobū Compostellanum. Compostellanum regnum, insuper Castellæ & Legionis, Astronomia memorabile reddidit Alphonsus Rex prudentiss. qui tabulas motuum corporum cœlestium miro ingenio compilauit.

5 Plinius vero diuidit Hispaniam in vlteriorem & citeriorem, *eod. li. 3. c. 3. & c. 1.* & ibi ponuntur plures & fere omnes particulares partes totius Hispaniæ, cuius principatum obtinet solus Carolus Austriacus, Rex Romanorum, & electus in Imperatorem, pręter Portugalliam. Et in Hispania obtinet septem Regna, videlicet Regnum Granatæ, Regnum Castellæ, Regnum Legionis, Regnū Gallicię, Regnum Aragoniæ, Regnum Cordouæ, & Regnum Andelosiæ. De laude

veto & excellentia Hispaniæ, vide ample per Philipp. Bergom. *in suo supplemento Chronic. lib.* 2. qui eam laudat ex pluribus. Primo, quia maxima est prouincia; quia fœlix & fertilis, quia plurima Regna continet, quia plores habuit viros doctissimos, sanctos & Romanos Pontif. & etiam habet mare vndique, & plures fluctus nauigabiles. Vide etiam Cælium *lib.* 10. *ca.* 22. vbi dicit, quod puerperę viris ipsarum decumbentibus administrant, & ibi plura alia scitu digna. Originem vero & eius antiquitatem ponit Ioan. Annius *lib. suo* 12. *ad Berosum, de temporibus prisc. ca. c.* 2. 3. & 4. *vsque ad finem d. lib.* describit seriatim 24. Reges Hispaniæ, & sunt sequentes:

Thubal F. Iapheth filius.	*Athlas.*
Iberus.	*Sicorus.*
Iubalda.	*Sicanus.*
Brigus.	*Sycelens.*
Tagus.	*Lusus.*
Betus.	*Siculus.*
Geryon.	*Testa.*
Trigeminus Gerio.	*Romus.*
Hispalus.	*Palatinus.*
Hispanus.	*Cacus.*
Hercules Lybius.	*Erithreus.*
Hesperus.	*Melicola.*

6 Gallia sequitur Hispaniam medio monte Pyrenæo, alia pars Europæ, omnium Regionum excellentissima. Et huius partes sunt, Aquitania, Lugdunensis, Narbonensis seu Delphinatus, siue Prouincia, & Belgica, fere ad Rheni fluenta vsque protensa, & plures aliæ, quas enumerat Plin. *lib.* 4. *Naturalis Historiæ. c.* 18. Vbi tamen non fecit mentionem de Delphinatu seu Prouincia. Partiales Prouinciæ Galliæ sunt plures, quas alibi ponam: sed nunc capiendo diuisionem antiquorum Cosmographorum, diuiditur in Narbonensem, Lugdunensem, & Aquitaniam, vel secundum Iulium Cæsarem in suis Commentariis. Et Philippus Bergom. *lib.* 4. *sui supplementi*, in Belgicam, Celticam, & Aquitanicam. Et alia etiam Gallia, quæ Cisalpina dicitur, respectu Transalpinæ. Et hæ Galliarum partes, plures alias partiales continent. Belgica vero prima est, quæ & à Belga insigni ciuitate nomen accepit, & hæc nunc Treueris. Et dicta est Belgica, quasi bellorum genus: vbi vehicula quædam primū inuēta fuere, quæ Esseda dicūtur, *Esse* Gallice. Vnde versus:

Belgica vel molli melius feret eßeda collo.

Quo vehiculo potius vtuntur adhuc Flamingi & circumuicini populi. In hac quoque complures Ducatus sunt & Comitatus, Brabantia, Lugdunensis, Flandrensis. Picardia, Atrabatensis, Barensis, atque aliæ Regiones permultæ. Dicunt tamen aliqui, quod Flandria est Germaniæ Regio, vt dicit idem Bergom. *vbi supra, & in* 12. *lib. Chronic.* Celtica diuiditur in duas: quædam Lugdunen. dicitur, quædam vero Narbonens. Lugdunens. cuius Lugdunum ciuitas est caput, tripartita est: eum prima sit Lugdunensis, secunda Rothomagensis, quæ continet Normanniam, cuius caput sit Normanniæ, tertia denique caput est Thuronensis metropolis ciuitas Andegauiæ & Bituricen. finitima, Oceanoque proxima, vt dicit Philippus Bergomensis *in suo loco supra allegato.* Sed hodie aliter sit diuisio; quia diuiditur in Ducatus & Comitatus, vt infra dicā. Tertia est Narbonensis Gallia, & ipsa in duas subdiuiditur partes, scilicet in Gothiam, cuius metropolis est Narbona, & Burgundiam, in qua plurimæ sunt vrbes, videlicet Arelatæ regionis olim caput, Aquis, Vienna, & Tarentasia. Hæc Regio longo tempore sub Regibus fuit, sed nunc regia dignitate amissa, Ducatus titulo admodum est insignis: cuius Duces cæterorum Christianorum Duces facile præcellunt. In hac duæ præcipuæ ciuitates, Augustudunum scilicet, quam Iulius Cæsar Heduam nominat (cuius sum ciuis) quæ tantæ fuit potentiæ, vt Romanorum auxilio, vniuersam pene sibi subiugauerit Galliam. Senonensis item altera fuit, quæ Romam obtriuit, & incendit ac spoliauit. Cuius populi & Mediolanum, Papiam, Bergomum, ac alias vrbes in Transalpina Gallia condiderunt. Garumnam vero, Sagonam, Martonam, & Sequanam, inter alios fluuios, hæc Gallia habet.

7 Alia est Gallia, quæ dicitur Aquitania, quæ secundum Ptolemæum libro secundo, ab occasu, mari Aquitanico, ab ortu & Septentrione, Lugdunensi regione terminatur, & à Meridie, Pyrenæis montibus. Habet insignem ciuitatem, Burdegalliam. Populi eius Aruerni, Pictoues, Santoues, Bituriges, & alij permulti.

8 Alia est Gallia Transalpina, quæ in sex diuiditur partes seu regiones, à Gallis Celtis nuncupata. Ipsi namque Galli Celtici, quia etiam terra eos, quos genuerat, capere non poterat præ multitudine, Duce Brenno Senonensi, trecenta eorum millia vna cum vxoribus & liberis, siue gloriæ cupiditate pellecti: siue, vt alij volunt, ad intestina bella vitanda ducti, ad nouas sedes accessere, & in Italiam se transtulerunt, (vt Iustinus in 34. epist. habet.) Quorum portio nobilior in Italiam consedit, vbi masculis omnibus incolarum interfectis, eorum fœminas duxerunt vxores, è quibus liberos suscipientes, & habitu, & lingua, ac moribus paternos mores imitantes, purissimi remansere Galli. Atque ita vniuersa Cisalpina prouincia, appellata est Gallia, quæ postea diuersis nominibus appellata fuit Gallia. Quia tamen illa hodie non est de Gallia, nec etiam tunc erat, sed de Italia: ideo illas relinquo in parte Italiæ. Galliæ concomitatur, & iungitur Germanię, ita quod Germania magna sequitur Galliam, quę Germania magna extensa vsque ad Sarmatiam, inter Rhenum fluuium ab Occidente, mare à Septentrione, & Danubium à parte Meridionali. Et hęc Germania diuiditur in duas partes, in superiorem videlicet, & inferiorem. In superiore vero Saxones sunt ab Rheno diuisi, vbi Oceanum influit: deinde Bauaria, Austria, Sueuia, Bohemia, & Alemania, ac secus Leni fluēta, est Curuania, & alię nationes multæ.

9 In inferiore autem Germania, ab Albio flum ne ad Oceanum protensa, quę circa Rhenum consistit; sunt Albia, Daunia, Rusia, Marcomandia, & alię multæ nationes: &, vt fertur, quinquaginta quatuor gētes inhabitant vniuersam Germaniam, vt Ansimari, Quas Dumgeri & aliæ gentes ferocissimi & indomiti animi, quarum immanitas etiam in ipsis vocabulis horrorem significat, & de pluribus aliis vide per Philip. Bergo. *in lib.* 12. *sui supplementi Chronic.* Aliæ etiam partes Germaniæ nominantur *in Margarita Philosophica, lib.* 7. *tract.* 1. *cap.* 47. videlicet Franconia siue Francia Orientalis, VVestualia, Frisia, Saxonia, Thuringia, Hassia, Marchia, Brādeburg, Mysia, Silesia, Bohemia, Morauia, Cimbrica Chersonesus, quæ nunc Dacia, vulgo *Danmark*, ad Septentrionem, cum alia sit Dacia, quæ VValachia nunc dicitur, de qua infra. Post Cymbricam Chersonesum Noruegia, Suecia in mari. Inter Danubium, & Alpes Rheticas, primam Rheticam ponunt, quæ & Sueuia, quamuis vltra Danubium protensa sit. Post hanc Vindelicia seu Bauaria, cuius pariter magna pars vltra Danubium extenditur. Noricia, cui nonnulli Stiriam, & Carinthiam ascri-

ascribunt. Pannonia superior, nunc Austriæ. Pannonia inferior, quæ & Vngaria à mari Adriatico, Histria, Illyria, Liburnia, quam dicunt Croatiam, Dalmatia, quæ Sclauonia: & ista videtur esse maior, quam aliæ tres Regiones.

11 Italia vero, altera pars Europæ sequitur Germaniam, & est ab Alpibus vsque ad mare mediterraneũ. In ea sunt plures Regiones sequentes. Lombardia, Thuscia, Etruria, Campania, Marchia, Aprucia, Calabria, Apulia, & sic de aliis. Et hæ partiales positæ sunt *in Margarita Phil. vbi supra.* Philippus vero Bergomensis *lib. 4. sui supplementi*, dicit, hanc prouinciam omnium totius orbis celeberrimam, & in forma crucis positam, inter Adriaticum & Thuscum mare, siue superum & inferum, & à iugis Alpium dorsóque Apennini montis porrectam, se paulatim attollentem, vsque ad Rheginum verticem, & littora Brutiorum extenditur, in vltimoque sui in duo scinditur cornua. Eius autem latitudo ab Augusta prætoria, quę in Alpium siue versus Occidentem est constituta, & per Romam Capuámque porrigitur, vsque ad oppidum Rhegium, Solino teste, decies centena, & viginti passuum millia colligit. Latitudo vero 410. vbi est maior latitudo: vbi vero minor 136. vniuersæ autem ambitum tricies centena 58. millia complectitur. Vmbilicum eius in agro Reatino esse, autor est Varro: sequitur idem Bergo. ibidem: vbi ponit, quod subdiuiditur in 18. regionibus: sed lib. 10. dicit tantum 15 Regiones esse in Italia. Et in d. lib. 4. dicit, quod Iginus, qui de Italiæ vrbibus scripsit, refert, septingentas fuisse ciuitates. Blondus vero, facta per singulas regiones dinumeratione, dicit tantummodo 260. quatuor, quæ Episcopos habere dicuntur: & ibi multum laudat Italiam inter cæteras, dicendo, illum non vel mediocriter doctum, quem eius laudes aufugiant: quæ non solum humanarum rerum, sed etiam diuinarum mater habita est. Dicit etiam Beroald. in suis orationibus, quod Italia omnium rerũ alumna ac parens nuncupatur. Eadem cunctarum gentium in toto orbe traditur, quæ omnes nationes sine controuersia antecellit, viris, fœminis, Ducibus, artium præstantia, ingeniorum claritatibus. De laude cuius, vide etiã Strabonem *lib. 6. suæ Geographiæ*, vbi laudat eam ex multis, ad quem recurre, & ad Bartholomæum Sibyllam *in suo speculo. q. 2. cap. 1. dec. 4. quæst.* Inter has partes Europæ, post Vngariam, est adhuc Mysia, aut verius Mœsia superior: quæ Seruia, siue Rosciana, & partim Bosna dicitur: Mœsia inferior, quæ continet Bosinenses, & VValachos, Bassos, & nunc Bulgaria: Dacia, quę VValachia Thracia, in qua Constantinopolis quondam ciuitas imperialis Græciæ. Chersonesus, Epirus, seu Romaniola, Dedania, Molossa, Chaonia, Peloponnesus, seu Morea, Achaia, ibi Corinthus, Arcadia, quę & Sicyona à Sicyone Rege, à quo Regnum Sicyonorum, Macedonia, Thessalonica, Elladoa, seu Attica, vbi Athenæ, Bœotia, vbi Thebæ ciuitates nominatissimæ.

13 Græcia, ecce, quam lata hodie, heu! à spurcissimo inimico crucis Christi Turco, ferme tota deuastata à Germia vsque ad Scythiam, Sarmia est Regio latissima: cuius partes, vt aiũt, Polonia, Massouia, Prussia, Lithunia, Samethia, Liuonia, Russia, &c. Scythia; & quæ nominatæ sunt Sarmatiæ Regiones. Barbaria dicebatur à feritate gentium seu Tartaria. Hæ enim partes & regiones supra dictæ, sunt omnes de Europa, & fere omnes Christianam fidem agnoscunt: vt infra amplius dicetur. Ex quo magis laudanda Europa. Has partes ampliori stylo declarat Io. Lazardi *in Epitomatib. histor. vniuersalis, c. 42.* quem videas.

14 Sed quæ istarum quinque Regionum Europæ sit dignior & excellentior, & quæ magis laudanda & extollenda, antequam ponam alias duas partes orbis: Asiam scilicet, & Aphricam, & cum sim Gallus, & quisque suum laudet, plus expedit laudare Galliam, eo etiam; quia vt plurimum & opera nostra videbuntur apud Gallos, quam alios, ne sim illis infestus, plurimum eos laudare cupio. Quoniam rerum nostratium cognitio, magis ad nos, quam externarum pertinere existimatur: & quantum quisque suę patrię debeat, dici non potest, *l. veluti. ff. de iustit. & iure.* De quo aliquid retuli *in præfatione ad commentaria nostra super consuet. Duc. Burgund.* etiam quoniam, vt dicit gloss. & Bald. summando *l. fin. C. si seruus export. ven.* patria sua debet cuilibet esse maior, quam alia, cum pro ea pugnandum sit, vt ait Cato, *argum. l. fallaciter. C. de abolit. l. penult. & Cod. ad leg. Iul. Maiest.* Et pro patria multi se deuouerunt; quos vide per Iacob. Capelli *in suis fragmentis.* Id quod etiam efficit charitas quædam patriæ, qua plerique omnes tenemur. Et sua cuique patria charissima atque gratissima. Est & amor patriæ ratione valentior omni, vt ait Naso ad Ruffinum, & qui paulo post subiungit:

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non sinit esse sui.

Et idem:

Dulcis amor patriæ, que non præstantius vllum.

Ita patrię amor quidem ingens natura singulis innatus est. Ideo apud Scæuolam Iurisconsultum *in l. qui habebat, ff. de leg. 3.* testator quispiam patriam suã dulcissimam vocat, & ibi Accurs. notat suam cuique patriam esse dulcissimam. Atque etiam Mar. Soz. *cons. 35.* incip. *circa prædictam. colum. 3. vers. 2. magis proxime.* & per illum text. etiam dicit Romanus *consil. 47.* quod incipit, *proposita quæst. vers. 4. ad idem, quod sua cuique patria dulcis est & amabilior.* Itaque natura ita comparatum est, vt patriam suam, qualiscunque est, quisque laudet, extollat, prędicet, sicut etiam facit Vlpian. Iurecoosult. *in l. 1. in princ. ff. de censib.* vbi suam ipsius patriam mirum in modum commendat, magnisque laudibus effert. Et consi. Arist. est relatum; per Polycr. *lib. 8. cap. 2. de nugis Curialium*, dicentis interesse plurimum, vbi quicquid laudetur, vel vituperetur. Nam plurimum refert, qui sint audientium aut legentium mores. Ideo de laudibus, & prius de origine gentis nostræ aliquid attingere decreui. Sed ne grauem materiam, omissa præfatiuncula, seu ne illotis, vt aiunt, manibus aggrediar, dicam cum nostro Textore Gallo *in suis Epithetis*, in verbo, *Galli.* Cum rerum clarissime gestarum celebritas diu nunquam lateat in obscuro: miror atque miror, quid fuerit causæ, vt Gallorum (qui totius orbis, nedum Europæ clarissimi fuerunt, & potentissimi) obscura, ac velut nescio quo obliuionis conopeo, seu velo, sepulta semper dormiuerit origo, neque certum aliquid non modo prioris seculi scriptores posteris reliquerint: sed nec liberis quidem nobis, proaui nostri, verbum vnquam fecerint vllum. Nulla est ortus quantum peregrini & obscuri natio, quæ aliquam sui ac principum suorum memoriam posteritati non dimiserit. Qui de Scythis (exempli gratia) agresti tamen & barbara gente non loquatur, quique de eorundem Regina Thomyri non multa garriat, inuenitur nemo. Ponticam gentem; solus Mithridates fecit memorabilem. Colchos nulla re magis, quam veneficio

insignes. Sola Medea suis claruit patricidiis. Sauromatæ seu Sarmatæ tractibus casulis volubilibúsque tuguriis (quia plaustris pro domibus vtuntur) famam sibi compararunt. Troglodytas, Etembos, Astrata, Homeritas, Brachodios, Blennyas, Æthyopię gentes, & si remotissimas memorant Cosmographi. De Getulis, Numidis, Massylis, Mauris, & Marmaridis, Aphricæ loquuntur omnes Gymnosuphistæ, Bragmanes, Hermanes, Orithæ, Ichthyophagi, Cynamolgi. Indorum remotissimi etiam prædicantur. Arabię, quę Petrea nuncupatur, Agrei, Getræi, Ammanitæ populi, & si ignoti, nomen tamen meruerunt, vt multa paucis perstringam: Parthi, Medi, Babylonij, Assyrij, & aliæ cuiusque regionis gentes, suis illustratæ sunt titulis, & amplissimis plerumque voluminibus decoratę. Si ab Asiaticis ad Europæos sit veniendum, Ethrusci, Pisani, Insubres, Volsci, Hernici, Equi, Vmbri, Sabini, Picentes, Præcutini, Vestini, Marsi, Samnites: omnes Italiæ populi, scriptorum monumentis efferuntur. Spartanis, Atheniensibus, Myceneis, & Corinthiis, quantum ampulletur, & superbiat Græcia, nemo non nouit. Soli Galli, omnium tanto nobilissimi, quanto rei bellicæ peritissimi, omittuntur, ac velut incognita Demogorgonis spelunca inhumati, nihil omnino, aut certe parum in lucem adhuc emiserunt: magisne iniuria temporum an scriptorum negligentia contigerit, ignotum est. Audeam tamen dicere, virtutum magnitudine, probitate morum, consilio, prudentia, comitate, religione, pietate, bellandi peritia nullis vnquam terrarum populis fuisse inferiores: quod satis ample, & veridice, styloque elegantissimo prosequitur Textor in dicto loco, & ita Galliam cæteris Europæ partibus esse extollendam constat, tam ex prædictis, quam origine, amœnitate, frugalitate, seu fertilitate: ex fide Christiana semper obseruata literarum traditione, & pluribus aliis, quæ etiam testimonio autorum extraneorum, sigillatim declarabimus. Nempe, vt ibidem disserit Textor, Gallorum prima origo incerta, & obscura est. Sunt enim, qui dicunt, Gallos dici quoque Galatas à Galate filio Herculis: qui, vt scribit Diodorus, deuicto Geryone in Galliam veniens, ex virgine quadam eius loci indigena, Galatam genuit, qui Regno præfectus, incolis dedit nomen. Quod & Berosi verba confirmant, scribentis, Celtas, qui sunt Galatæ veteres, constat à Rege Galate filio Herculis nuncupatos, à quibus etiam Galatæ in Asia, & Gallogræci in Europa dicti sunt. Appianus tamen Celtas à Celto Polyphemi filio appellatos putat. Sed hæc omnia ficta & commenta sunt eorum scilicet arbitrio, qui, vt aliquid scire viderentur, aut saltem lectores non viderentur destituisse, has pro animi sententia fabricati sunt origines. Verior videtur ratio, vnde Galli dicti sint, à niueo lactis colore, quod gala dicitur, quod scilicet eorum corpora ob frigoris vim modo lactis sint alba, & candida. Quod etiam non discrepat à Virgiliano versu:

Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur.

Vnde Baptista Mantuanus ex Dionysio, lib. 2.

Ignea mens Gallis, & lactea corpora, nomen
A candore datum populis.

Cuius sententiæ adstipulator est Laziardus *in suis Epitomatibus Historia vniuersalis, c. 17. in fin.* licet Ioa. le Maire *in suis illustrationibus Galliæ* originem Gallorum à Rege Galate filio Herculis, de quo supra, fuisse asserat.

Extollenda est etiam ex amœnitate loci, & terræ frugalitate seu fertilitate: cum terra prior sit homine, prior laudanda est, & vt facile cognoscatur, nulla est pars terrarum quæ merito Galliæ conferri potest: siue eius situm, siue perennem salubritatem: siue quicquid quo cæteræ vita non debet, scrupulosissime requiras. Itaque ad hanc exornandam omnes naturæ vires incubuisse, cur sit incredibile dicam. Principio cœli eius ea est clementia, ea felicitas, vt nec immodicis æstuet caloribus, nec rursus arcticis frigoribus torpeat. Tam moderata loci natura, tam blanda amœnitas, vt innocentissimus vbique ac salubetrimus aer durius nescias, an mollius trahatur. Id facit maxima ex parte pestiferis obiecta Austris, Alpium vastitas, summoueos ab arcto horridos aquilonis rigores: Britannia patens ab ortu Regio, quæ nos à Germanis Rhenus discriminat: prætenta occiduis flatibus Pyrenæi iuga. Non hic, vt in Italia crebro fulmina sequunt. Nam Capitolium non semel, sed sæpius fulmine ictum conflagrauit, ait Lactant. lib. 3. Nec anniuersariæ lues debacchantur, vrbésque totas exhauriunt. Nulla hic infida grassantur maria, nulli terræmotus vrbes absorbent, quod in Italia, Græcia, & Asia frequentissimum. Non hic campi vastis arenarum solitudinibus squalent: nec, vt in Aphrica innoxiæ, tum belluarum, tum serpentum pestes, homines & deuorant, & lenta venena tabe conficiunt. Soli tanta est feracitas, tanta fœcunditas, vt Galliarum vbertati Sicilia inuidere possit: quæ tyrannicis crudelitatibus nûquam non exercita stupendæ fertilitatis pœnas etiamnum luit: hic nullæ paludes latifundia occupant, nec tenuissimo cespitum corio statim arena subest, peculiare Germaniæ, & septentrionis malum. Diceris hic Palladem cum Baccho certasse, maiórne vini copia an olei exundaret? Quibus Anglia, cum non tam careat, quam indigeat: fateantur Britanni oportet, se duos preciosissimos naturæ liquores Francis debere: accepto referant, quod & Galliæ abûdantia Britanniæ sterilitatem quotannis fere leuet. Etenim vnde frumenti omnigenum copiam, atque ex Gallia expectabunt? Non ab Hispania, quæ frequentissimis rupibus aspera, torrido Solis vapore magna ex parte squalida, & siticulosi tractus iniuria famem vel incolis suis indicit. Profecto Lusitaniæ, Galliciæ, Asturiæ, Cantabriæ, Gallia horreum est. Non à Germania. Hac enim quicquid frugis à cibo superest, id omne in potû coquit absumitque in ceruisiam. Quid bellatores Morinorum Treuerorumque & Burgundorum equos cômemorem? Quid optima Britonû armenta? Quid felicia Lemouicum, Aruernorúmque pascua? Quid perpetua Cereris, & Pomonæ in Armoricis studia? Tot nobilia Biturigû, & Alceti vellera? Tot generosa Leodiorum saxa? Tot splendida Heluetiorû æra? quid tenuia? quid candida? quid neruosa Attrebatum, Rhemorum, & Camoracensium lina? quid illa terris omnibus expetita Nerniorum aulæa? Allobrogum, Lotharingorum, & Corisopitentium, quo recentiores sunt argenti auríque fodinæ, hoc magis arguunt, Galliam nondum effœtam esse tot seculorum prouentu. Nam apud Thectosagos, Tarbelos, & Aquitanici maris accolas, aurum effodi ex Strabone, apud Metellam ex Plinio nemo nescit. Et apud Iurisconsultum Papinianum *in lege diuortio, paragrapho si vir. ff. solut. matrimon.* Relatum est in Gall. à lapides renasci. Sed quis obryzum Baïonensibus fluere non potius mirabitur? Quid tam profecto vetum, quam certum Guaronæ, Rhodani, & Dordonæ auriferas esse va-

fe vndas: Druentiæ vero nonsolum aureis arenis beata, sed & gemmeis lapillis pretiosa fluenta. Narbonensis prouinciæ dotes, qui pro merito attigerit? tam suaues florum odores? tam numerosos succorum sapores? tam varios infectricum herbarum colores? tot suaue rubentia coccigrana? fragrantes thymo saliunca libanotide campos? emicantes benigne calidorum fontium scaturigines? fertilissimos croci Albigesiorū agros? In plenum autem Galliæ promiscua, tot munifica opacorum nemorum genera? tam teoetas luxuriantis soli glebas? Tot læta Apticorum collium vineta? Tam superba frugiferarum arborum poma? Tam multiplices pecorum greges? Hæc Christophorus Longolius in sua oratione de laudibus diui Ludonici atque Francorum habita in vniuersitate Pictauica pro natione Franciæ. In qua multa dictu maiora, quo ad amœnitatem, temperantiam, & feracitatem eiusdem breuiloquij causa sciens prætermisit, vt sunt vina Belnensia seu Burgundiæ, quæ super omnia vina sunt præcipua, & extollenda: & fere per vniuersam Galliam, Flandriam, Picardiam, Normanniam, & Britaniam vehuntur, de quibus *infra in 84. conside. ratio.* huius partis. Quinto etiam, vt ait Campegius *in tr. de trophaeis Gallorum tra. 1.* Terra Galliæ est frumenti præcipue, & pabuli ferax, hinc temperato calore, inde felicibus & tempestiuis imbribus, in omnia frugum genera fœcunda est adeo, vt non ipsis tantum incolis, verum etiam Hispaniæ, Italiæ, & præsertim Genuensibus cunctarum rerum abundantiam sufficiat & subministret. Hinc etiam non frumenti tantum copia magna est, verum etiam vini, olei, mellisque. Noxio genere animalium minime frequens, fluminibus & fontibus irrigua, duobus magnis fluuijs Rheno, & Rhodano insignis: omnia ad vitam animantium fœtu beatissima. Et de huiusmodi Galliæ fertilitate, & bonis: meminit Budæus noster *in libro de Asse, & partibus eius, lib. 4.* vbi ait: O beatam futuram Galliā, si tam ei contigisset heros habere frugi, quam bonos habere solet! Nam mancipia, vel quæ maxime vaquam prouincia dicto habet audientia. Iam primum in ea summum Liberi patris cum Cerere certamen, vt vini nobilitates non possit sine nomenclatoris opera numerare. Mitto temperiem cœli, & clementiam, & quod vtriusque maris cinctu, & commercio commode comiterq; te habitatur: soli vbertas tanta est in vniuersum, etiam inter inopes frugum sterilesque prouincias, vt quasi annonæ præfectura sub cardine nostro gerere existimemur; prorsus (absit inuidia verbo) vt ieiunia indicere finitimis, victumque abstemium cum libuit possimus, quum sumum (vt ita dicam) occidentis arare videamur, si in vniuersum fiat æstimatio. Adde animorum alacritatem ad res omnes inceptandas, & ad dexteritatē corporum impigrā atque eximiam ad voces obeundas. Et idem Budæus *in dicto libro, & lib. 3.* Inter alios Principes mundi dicit Regem Franciæ, qui tenet fere totam Galliam, habere magnas opes, & tot nummos redituales habere, quot olim Rom. Imperium habuit. Vnde dicit: si tributa, quæ quotannis ex occasione gerendarum rerum varie inducuntur, ad statam fixamque summam, & formulam redigerentur, posse hilari populi conditione quinquies, & vicies centena millia peruenire. Vectigalia autem, & patrimonium regium, ac diadematicum duodecies centum millium conficere. Reliqua omnia, quæ vices statas non habent, qualia sunt fortuita, & aduentitia. & omnia in fiscum cedentia, in paginam liberalitatum sunt seponenda cum muneribus & magistratibus, & omnibus dispensationibus, quæ codicillis conferuntur à Rege, *sed illa non taxat in d. lib. 4. sed lib. 3.* aliter æstimat reditus Regni Franciæ, ideo eum vide.

Extollenda & magnificanda est etiam Gallia ex moribus antiquis Gallorum, qui erant multum vtiles, laudabiles, & virtuosi, de quibus multi attestantur. Nempe Gallorum prioris seculi mores nostris longe dissimiles fuerunt. Primo enim liberos ad conspectum suum prius venire non patiebantur, quam per ætatem adoleuissent, ac subeundis militaribus periculis essent idonei: quod etiam legitur obseruatum fuisse à Spartanis seu Lacedæmonijs, qui optimis Lycurgi legibus fuere instituti regebantur. Vtinam atque vtinam ille mos apud nos obseruaretur, ne liberi ab vtroque parente nimis delicate enutriti deperderentur. Item viuentes amicis mutuo concedebant, quæ apud inferos creditoribus exoluerent: hæc non approbo, nec approbat fides nostra Christiana, licet mutuum date ex charitate prodat. Tertio: viri, quantas ab vxoribus pecunias nomine dotis accepissent, tantundem domesticarum fortunarum æqua æstimatione cum dote conferebant: quicquid inde fructuum succrescebat, asseruabatur, eratque eius, qui alteri fuisset superstes cum capite. Ita enim (teste Bapt. Fulg. *in f. 1. collect. de dictis factisque memorabilib. li. 2. titu. de priscis insti.*) facta inter virum vxoremque par conditio, plus amoris retentura in matrimonijs putabatur. Et ibi scribit de Gallorum consuetu. circa matrimonia. Haud malus, ait, Gallorum is mos erat, quo in copulandis matrimonio puellis vtebantur. Nam ne propter ingratum matrimonium puellæ parentes incusarent, parata magno inuitatorum numero cœna, virgini permittebant, vt ex inuitatis maritum sibi deligeret. Electionis autem illud signum erat, cui ipsa ante alios aquam manibus dedisset. Quarto, viri in vxores sicut in liberos, vitæ & necis potestatem habuere. Et pro hoc facit: quoniam non minor debetur reuerentia per vxorem marito, quam per filium patri. Dominus meus Ias. *in l. transact. C. de transact.* dixi supra *in 11. part.* Quinto: si qua mulier venefica fuisset conuicta, à marito sui propinquis incendio, alijsque cruciatibus cōsumebatur. Sexto: quæ viuentibus chara fuissent, eo in eisdem defunctis in funere cremari consueuerant, vel ipsa etiam animalia, ac etiam alias seruos, & clientes, quos ab his dilectos esse constabat. Septimo: de Republica, nisi in publicis consilijs, non licebat loqui, & de prædictis vide *in commen. Cæsaris, lib. 6. de bell. Gall.* Octauo: qui vltimus in consilio veneratur, morti dabatur, vt idem Cæsar ait *ibi lib. 5.* Nono; Ei, qui tumultatus esset, minister publicus vestes rescindebat, adeo, vt reliquæ partes prorsus essent inutiles. Decimo: Prolixas nutriebant comas: hodie vero breues deferunt ad modum Alamanorum. Vndecimo: Vestes auro pictas gestabant, & hirsutis vtebantur sagulis: propterea Iuue. *Satyra 9.* textorem appellat Gallum, vbi ait:

Et male percussas textoris pectine Galli
Accipimus.

Viliores enim vestes texebant. de his Strabo *lib 4.* sic ait: Sagis vestiuntur, comasque nutriunt. Promissis vtebantur fœminalibus. Pro tunicis scissos gerebant amictus, vix pudenda naresque velantes, lana quidem aspera, & oblongis villis, ad quod allusit Martialis dicens:

—Me pinguis Gallia vestit.
Et lib. 4.
Accipe Sequanica pinguem textricis alumnam.

Et Virg. lib. 8. de eisdem sic meminit.

Aurea cæsaries illis atque aurea vestis:
Virgatis lucent sagulis,tum lactea colla
Auro innectuntur, duo quisque Alpina coruscant.
Gesa manu,scutis protecti corpora longis.

Et sicut diuersos colores picturæ Babylonij:plurimis vero licijs Alexandrini texuere,quæ polymita appellant,ita Galli scutulis vestes diuidere,quæ scutulara dixerunt,instituere. Hastas alij, alij arcus,plerique fundas,nonnulli fustes in bella ferebant,prælongisque vtebantur gladijs.

Duodecimo; Galli humi corpora resupinabant ad quietem, Strabonis ætate,stramentis sedentes cœnitabant,lacte, & suilla carne vescebantur, feroci omnes ingenio, ducebantur maiore belli quam agrorum studio: torques aureos pensiles collo portabaor: Victoria efferebantur, victi autem stupebant, eorum (quos in bello cæcidissent) capita, equorum suorum ceruicibus appendebant.

Decimotertio;mos etiam fuit apud Gallos præcipue Belgas,vt in comm. Cæs. *lib.1.in prin. & in 2. de bello Gall.*laudabilis,quod mercatores minime ad se venire patiebautur, qui ea importent, quæ ad effœminandos animos pertinent, quæ consuetudo approbatur à F.Patritio *in suo lib.de inst.Reip.li.1.tit.8.*

Decimoquarto; Mercurium præter cæteros Deos venerabantur,quem omnium artium prædicabant inuentorem,vt patet in comm.Cæs.*li.6.de bello Gal.*Ituri in pugnam,quicquid manubiarum inde retulissent, vouebant Marti. Fraudantes aliquid ex præda graui supplicio puniebant.

Decimoquinto:vt scribit Diod.Sicu. *li.5.*Fuit etiam apud eos moris, nullum absque Philosopho sacrificiũ facere. Existimabant enim per diuinæ naturæ cõscios sacra fieri oportere, tanquam Dijs propinquiores. Horum intercessione bona à Dijs censebant petenda,quorum consilio in bello,& pace vterentur,vnde Druydas (qui vetustissimi eorum sacerdotes prædicantur) sacrificia curare publica, & priuata fultos, Religiones item interpretari, adolescentes disciplinis instituere,rerum naturalium causas scrutari,de cæde, de finibus, cæterisque controuersijs cognoscere fama est,ita vt si quis, siue publicam, siue priuatam personam gerens decreto non stetitisset, eidem sacrificijs interdicerent. Hi omnem hominum congressum & sermonem declinabant, ne contagione pollurerentur: vnus omnibus præerat, in cuius defuncti locum suffragio alius sufficiebatur. Animas credebaut non interire:sed in alia transire corpora. Multa de syderib.disputabant,de mundi,& terrarum magnitudine, de rerum natura,& potestate,vt de ijs,& pluribus alijs Cæsar fecit mentionem in suis comm.*li.6.de bell.Gall.*& infra dicetur *in 59.consider.* vbi præcipue laus huius ciuitatis Heduæ describetur.

Decimosexto:autore Cæl. *lib. antiq. lect.12. cap 42.* Galli sagittas helleboro consueuerant collinire, quod ijs in venatibus transfixæ feræ, multo viderentur & efficerentur teneriores,& delicatiores ad cibum. Rescindebant tamen partes quæ ambibant vulnus, propter hellebori contagium.

Tanta denique,*teste Cælio li. antiq. lect.7. c.54.* fuit Gallicarum mulierum virtus, vt inter infestas ciuilis furoris acies, quandoq; sese immittere consueuerint, ac lacrymis interdum, quandoque etiam precib. oblliterata discordia pacem procurare. Vnde & apud veteres Gallos mos diutissime seruatus inoleuerat, vt eum de pace belloque consultaretur, mulieres adhiberentur.Si qua præterea,vt fit inter socios,incidisset controuersia,mulieres sedebant arbitræ, quod adhuc de consuetudine approbata, (quæ pro lege seruatur) apud nos obseruatur. Cum in partibus Gallicanis fœminæ præcellentes,vt Regina, in subditos suos ordinariam iurisdictionem habere noscantur,vt dicit textus *in ca.dilecti.de arbitris. in antiquis.*

17 Præterea in fœdere (quod sanxerũt eum Hannibale)voluerunt,vt si quis Gallorum se à Carthaginensium aliquo iniuria affectũ quereretur, eius rei iudex esset Carthag magistratus.Sin Carthaginensium quisquam ab vllo Gallorum iniusti quippiam passus esset, Gallicas mulieres de ea re iudicium facere: hæc Cælius,vt refert Textor *in sua officin.in fine*,vbi describit diuersos mores populorum,& *in suis Epithetis,in verbo,Gall.*& dixi supra *in 2.par.in 19.consid.* vbi laudantur mulieres ex sagacitate *in fi.*

18 Sed de Gallis vlterius prosequamur eum Textore nostro: Si virtutes Gallorum inspexeris (ait ipse) maxime Regum, & Principum, perpaucos reperies, omnibus Romanorum Imperatoribus non facile præferendos Quis Regum nostrorum pronus fuit in stupra,& rapinas,vt Iulius?in adulteria,vt Augustus?Ebrietatem,& comessationes, vt Tyberius?vim sororibus inferendam, vt Caligula? ad crudelitatem, vt Claudius?Quis vnquam matrem interfecit, vt Nero? Auaritiæ studuit,vt Galba? fordidæ fuit gulæ, vt Vitellius?portentosæ libidinis,vt Heliogabalus? senatorum interfector,vt Domitianus,vt Traianus, & Diocletianus?Christianorum homicida,vt Adrianus pædolatres? Aleator, & popino, vt Antonius verus,vt Commodus,Neronis imitator?Parcus,vt Ælius Pertinax?Patricida, & incestuosus,vt Caracalla? Instar Maximini gulosus? Instar Gordiani iunioris,mulierosus? Cæterorum denique instar omnium probrosis omne genus flagitijs adortus? Sed nostra Gallia bis portentis caruit. Felix Gallia Regibus, inquit Italus Politianus.Et de virtutibus illorum scripsit satis breui stylo Symphorianus Campegius *in suo tractatu de trophæis Gallorum in cap. de genealogia*,& Guaguinus ample,*in suo Chronico,de gestis Francorum.*Et in hoc præ cæteris Principibus & Regibus mundi veniunt laudandi, quod à tempore fidei Christianæ susceptæ, continuo veri zelatores,& protectores eiusdem extiterunt, quod patet ex significatione vocabuli (cui est seruiendum, *vt inst. de dona.§.est & aliud.*)cum Christianissimi nuncupati sint, nullosque errores contra ipsam fidem receperunt,fouerunt que: sed illos à Regno exstirpauerunt, tanquam fortes hæreticorum malleatores: ita quod sola Gallia caruit monstris, vt infra proxime amplius dicetur. Inter alia etiam semper floruit Gallia in administranda iustitia,vt dixi in pluribus locis, propterea verificatum est dictum Psalm.in Gallis,vbi ait: *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Nec mirum, eum maxime Gallis innata sit iustitia, temperantia, concordia & vrbanitas,vt statim dicam.

19 Præconizanda est vlterius Gallia,tã ex Religione antiqua, & cultu Deorum obseruato, prout tunc temporis mos tulit, de quib. iam aliquid retuli supra proxime,quam ex fide Christi,semper seruata, quam nunquam à tempore,quo illam receperunt,quod fuit an. Domini 478. quo tempore Clodoueus Rex Frãc. effectus est Christianus,hortatu,& deprecatione Clotildis eius vxoris, filiæ Regis Burgun. quæ Christi documenta sequebatur, cum ante id tempus iam effecti essent Christiani Reges Burg. quæ pars est Galliæ, dimiserunt,respuerunt,repudiauerunt,nec ab illa recesserunt,sed semper in fide Christiana firmi,& veri per-

ri permasfecerunt:Ita, quod Gallia semper monstris caruit, vt dicit Pet.Bles.*in suis Epist.*& etiam Hier.*in Vigilantium*,& Pet.venerabilis Ab.Cluniac.*li.4.Epistolarum Epist.* 11.

20 Et primo de Religione antiqua, & cultu Deorum, videas Iustinum de Massilia loquentem. Sed etiã ante Christum, Galli iam de Christo prophetizauerunt facto & opere. Cum sit plusquam notissimum Eccl.Carn.sactam fuisse,& dedicatã in honorem virginis pariturae: prout Graeci Athenis aedificauerunt templũ,quod dedicatum fuit Deo ignoto. Sed post Christum certum est, quod ex Gallorũ Regibus Clodoueo tempore (qui primus,vt dictum est, inter eos Christi fidem agnouit)aut infidelem effectum,aut de fide male sentientem legimus neminem. Ex Romanis autem Imp. & postquam veritatis viam agnouerunt, complures retrorsum, ea deserta, abierunt,ac de Christo male senserunt. In primis Constans Constantini Magni filius Adrianus,nonne persecutus est Christianos? Idem Const. eius frater simillimus fratri Arria.fuit.Iulianus Apostata persidus contra fidem, vnde Apostata vocatus est,qui post Cõstant.ã Christ.fide recessit, &odio summopere habuit Christianos, quibus officia, & scientiarum studia interdixit. Valens Imp.in Oriente,tanquam Arrianus persecutus, Christi fideles persecutus est.Vnde praecepit,vt monachi sub temporali domino militarent. Anastasius Imperator,nonne factus est haereticus perfidus? Iustinus minor, nepos Iustiniani,homo fuit auarus,rapax,impius,& haereticus. Leo tertius,Imperator Romanus, vir vtriq; pessimus fuit,qui beatae Mariae, atque alias sanctorũ imagines in publico cõcremari fecit.Constantinus quintus.Persecutor fuit Ecclesiae, qui multos Catholicos, & monachos occidit, impie magicis vacans artibus. Valerianus octauam in Christianos post Neronem exercuit persecutionem. Aurelianus vero nonam in Christianos mouit persecutionem. Omitto alios, qui alias persecutiones in Christianos exercuerunt,vt Seuerus,qui quintã in Christianos suscitauit persecutionem,Domitianus secundam,Traianus tertiã,Maximinos sextam,Decios septimam.Nonne omnes isti Imperatores iniqui,pertinaces,infideles, haeretici,& de Christo male sentientes fuerūt? Ita, vt horum aeuo, iusto Dei iudicio, Imperium vix etiam nomine vigeret. Nam illud in Oriente Barbari continue occupant;& Romani ab armorum vsu bellandique consuetudine abalienati inermes,inertes pusillanimesque effecti,atque ignauiae dediti,ad Gallos, tanquam strenuos, & bellicosos milites, qui semper Romanae Ecclesiae promptissimi, & adiutores & protectores fuere,qui nec mortem oppetere,necessitate id exigente, quandoque dubitarunt.Ideoque dicit Franciscus Philadelphus *in Epist. ad Carolum VII.* Si verum fine cuiusquam inuidia fateri licet,postea quam impia,& immanis illa sceleratissima Mahumeti secta inualuit, nullũ est vsquam hominũ genus,cui plus debeat Christiana Religio, quam inuictae Francorum nobilissimaeque virtuti.Cum reliqui enim ferè omnes,& Reges,& populi Christiani, ignauo quodam animi torpore tanquam elanguissent:soli Franci inuicti suo,qui ingenti animo & excelso omnium Barbarorum, & infidelium impetum non modo sustinuerint, sed repressrint,fugarint,subegerint,oppresserint. vt dictum est sup. *in 5. par. in consi. de Rege Franciae.* Quamobrem Carolum Magnum Pipini filium Imperatorem Romanum elegerunt. Gallorum Reges ferme omnes,aut in armis fortiter dimicantes,aut apud suos, rebus bene gestis, Regnoque pace acquisita, feliciter diem clauserunt extremum. At Romanorum Principum non modica pars,aut insidiose à suis, aut quouis alio infortunio periere. Et, vt à primo fiat narrandi exordium, Iulius Caesar viginti tribus plagis acceptis, in senatu & Concilio occiditur. Octauianus Caesar Augustus apud Campaniam intoxicatur.C.Caligula, postquam triennio & decem mensibus imperauit, trucidaturã suis.Claudius anno Imperij decimoquarto venenatur. Nero,iuuenis adhuc,& in aetatis flore constitutus, (qui ardente Roma Troiae alcosim decantarat)seipsum suo pugione confodit.Vitellius cum summa ignominia ex aedib. tractus ludo & stercore conspersus mucrone gladij mento supposito ne prae pudore faciem incliuaret,ad scalas Gemonias ductus minutatim excarnificatur. Galba senex,Imperij mense septimo in vrbe ad lacum Curtij trucidatur,& eius caput,quod toti orbi legem dixerat, à gregario milite amputatum,ad calones & lixas est proiectum. Otho 95. imperij die se ipsum pugione confodit. Domitianus,ex optimo parte pessimus filius, Christianorum persecutor saeuissimus, anno Imperij sui 15. necatur à suis:tanto infelicior,quanto eius potentia diuturnior. Prolongatio enim tam saeuae tyrannidis quid fuit,quã euacerbatio diuinae indignationis?iuxta dictum Valerij Maximi: Lento etenim gradu ad vindictam sui; diuina procedit ira,tarditatemq; poenae supplicij grauitate compensat. Antoninus Commodus, omnibus, vt dicitur, incommodus, duodecimo Imperij anno strangulatur. Ælius, quod illiberalis esset,& sordidus, imperij mense sexto palam occiditur. Antonius Caracalla 7.imperij sui anno, dum leuandae vesicae gratia descendisset ex equo,à Parthis opprimitur. Heliogabalus,homo flagitiosissimus, quarto imperij anno tumultu militum necatur. Decius, Christianorum inimicus, Imperij anno secundo à Barbaris est occisus; cadauere eius nusquam reperto. Valerianus, qui cum Galieno regnauit,captus à Pacoro,Parthorum Rege, non occisus statim sed occaecatos,& catenatos,atque ad diuturnã mortẽ reseruatus.Erat n.ei equũ ascẽdẽti scabellũ pedũ,quod aliter dicitur suppedaneũ Nonne & Tyberius veneno perijt, qui ex mansueto Principe in saeuissimum permutatus est bestiam? Pertinax Imperator in domo sua à militibus occisus fuit.Iulianus Didianus in Palatio occisus est. Macrinus post Bassianum à suis occisus fuit. Alexander Verus,Heliogabali filius,à militib.opera Maximini occisus fuit.Maximinus apud Aquilegiam cũ filio suo à militib occisus est. Gordianus tertius interfectus est à suis militibus Philippus,& suus filius eiusdẽ nominis, ambo in tumultu militari fraude Decij interfecti sũt,patet Veronę, & filius Romę. Quintilis frater Claudij occisus est. Florianus occisus est insidijs militum. Probus de Pannonia occisus est à militibus. Carus Romanus cũ exercitu fulminatus est.Catinus occisus est à Diocletiano,fratre eius. Numerianus occisoseft proditione Apri, socceri sui. Diocletianus venenum bibit. Galerius,postquam multis molestijs affecerat Christianos diuturno morbo contabuit, & cum vermes ex eius corpore scaterent,cruciatus impatiens,manu propria sese interfecit. Licinius occisus est à suis.Maxentius in fluuiũ,cũ suorum magna parte submergitur.Constãs, Constantini magni filius, occisus est. Iulianus Apostata transfixus telo in deserto Parthiae ab vno ignoto milite,occubuit.Valens,vulneratus sagitta,fugiens in vilem casam,viuus crematus est igne. Valentinianus secundus strangulatus est apud Viennam, fraude Arbogati, comitis sui. Honorius occisus est Romae. Valentinianus tertius occisus est Romae,ab vno

suorum militum. Marianus occisus est coniuratione suorum militum apud Constantinopolim. Constantinus secundus occisus est à suis in Balneo. Iustinianus secundus, qui à Leone relegatus fuerat, vbi recuperauit Imperium, Leonem ipsum, & Tyberium, qui inuaserat Imperium, in publico iugulare facit: sed ipse ab vno militum suorum, quem relegauerat, vincitur, & occiditur. Sed quid pergo Tyrannorum cædes recensere, cum meæ tantum intentionis sit laudes, honores, & glorias recensere? Descendamus ergo ad laudes, & triumphos Gallorum Principum, qui non ita periere, vt de Clodoueo, & alijs Regibus, vsque ad Carolum Magnum videri potest, qui non minor in bello fuit Cæsare. Hic fuit optimus Princeps Christianorum, qui terram sanctam occupatam à Saracenis recuperauit in Oriente, & in Occidente totam Hispaniam liberauit de manib. eorum. Maximus pugil fidei Christianæ, & Ecclesiæ Romanæ protector. Hic fuit Princeps, qui occasus & septentrionis sparsa Regna sub Fräcorũ congregauit imperio. Carolus is est, cui à rerum gestarum magnitudine, Magni, cognomen fuit, qui patria æmulatus vestigia, Hadrianum, & Leonem Romanos Pontifices, illum obsessum, hunc exulantem in integrum restituit. Hic ille est, qui Longobardorum Tyrannidem euertit, Hunnorum Imperium exeidit, Angliam recepit, Bauarıam domuit, Hispaniam subiugauit, Italiam possedit. A Corsica Mauros, Sardinia Pœnos, Balearibus Saracenos exegit, expulit, exturbauit. Hic ille, qui Bohemos contudit, Danorum impietatem coercuit, Sclauorum ferociam fregit, Saxones Christo audientes reddidit. Hic ille, qui Fluentinorum vrbem rudetibus obrutam instaurauit, denominauitque Florentiam, à liliorum floribus, Francorum insignibus. Hic ille, qui cum tantos foret, vixque ab armis (ingruentibus vndique hostibus) respiraret; Interea tamen Papiæ iuris vtriusque professores; Sed & Parisijs maius aliquanto diuinæ humanæque sapientiæ gymnasium instituit, ex quo quam multi, omnibus disciplinis conspicui, Christianum orbem, veluti micantia sydera, illustrauerint, tam mihi nimirum dictu reor difficile, quàm longum, vel summos hominum flores nob litatis Franciæ delibare, vel nuda deuictarum Prouinciarum commemorare nomina. Hic ille, cuius felicitatem miratus Oriens, ab India vsq; legatos cum muneribus, amicitiã eius petentes, misit. Hic denique ille est Carolus, quẽ Augusto parem fuisse, atque adeo maiorem, haud immerito contendimus, nisi quod nec vim patriæ intulit, nec imperium armis inuasit, neque Consules de se optime meritos extioxit, neque ciues suos truculentissime proscripsit, neque Collegas, & consanguineos ad mortem compulit. Vixit autem annis 71. & mortuus est, non vt Cæsar, per violentiam, sed feliciter apud suos, cũ regnasset super Gallos annis quadraginta septem, & imperasset post bellorum suorum finem, nõ tribus annis doutaxat, & mensibus septem, vt Cæsar, sed annis nouem cum magno omnium suorum planctu. De victoria eius, quam fecit pro fide, dixi supra, *in 5. par. in 23. consid.* vbi scripsi, qualiter de eo fuerit prophetizatum per Iohannem Euan. pro tuitione Ecclesiæ.

23 Multi ex Principibus Gallorum post Carolum in Imperio claruerunt, cuiusmodi fuerunt Ludouicus primus cognomento Pius, Caroli Magni filius, Lotharius, Ludouicus II. Carolus II dictus Caluus, filius Ludouici Pij, patruus Ludouici II. & frater Lotharij, Carolus Minor, seu tertius, nepos Caroli Calui, Arnulphus, qui ex Carolorum fuit progenie, qui Normannos mirabili cæde deleuit, & Romam cepit, Ludouicus III. Arnuphi filius. Isti fuerunt Gallorum Reges, qui non per tyrannidem, sed per electionem rite celebratam, Romanum feliciter obtinuerunt Imperium. Et de morte istorum vide Pyrrhum, *in suo serm. de fortuna, in Plutarchum*, & Campegium *in genealogia Francorum Regum*, vbi vitam illorum initium Regni, & annos describit: & ex computatione temporum, secundum Chronicas, Imperium annis centum & decem Caroli Magni progenies possedit, & cum M. Sabellico dicere possum, non minus Romanæ Ecclesiæ, quam reliquæ Italiæ calamitosum esse, quod à Francis ad Germanos translatum sit Imperium.

24 Quod amplius de Gallis dicendum venit: profecto nihil, nisi, quod vnus & verus est Deus, Regnum à gente in gentem transferens, propter iniustitias, iniurias, & contumelias, ac diuersos dolos, & disponens tempora, peccata quoque puniens. *Eccl. 10. c.* Quæ enim infima sunt mundi, quandoque eligit, vt confundat superba. Nam postquam res Asiæ, Ilionque superbũ cecidit, Troianis per vniuersum pene orbẽ profugis, ab eisdem randem exordium Francorũ sumpsit Regnum: quod per Duces, aliosque officiales diutius moderatũ in sublimeque prouectum, paulatim Normanniæ, Picardiæ, Aquitaniæ, atque Lugduni, cæterisque circumadiacentibus Religionibus ampliatum fuit. Tandem Regem fortissimum, tutam Galliam, & Cisalphinam, & non minimam Transalpinæ partem occupantem, & cunctas Regiones, à mari vsque ad mare, in ditione sua positas, in manu forti & brachio extento, & prouida ordinatione, maturoq; semper consilio easdem regentẽ, huic Regno diuina impertiri dignata est clementia. Huic generi hominum, quod reliquæ omnes ferme nationes admirentur, & amore tuniueq; permixtis, non immerito honorarent, Deus verus, qui superstitione solicita ab ignorantib. colebatur, suæ intelligentiæ fontem adaperuit: promptiusque per hominem recturus homines, Gallorum Regem, non modicas virtutes, & semper in exteras nationes mirabilia operantem, vt Ecclesiam suam non habentem rugam, aut maculam, ab infidelibus, qui Heraclıi Imperatoris negligentia per orbem increuerant: atque in Christianos insaluerant, defensaret, & vt inter Gallos fidelium tuta esset libertas, in subsidium excitare voluit. Propter quod & cum etiam summos Pontifices, Roma pulsos in suum locum restituerint, tum quia Francorum gens plus cæteris diuinæ dedita visa est Rel gioni. Hinc Franci, iusto titulo Christianissimi dicti sunt. Dixi amplius & latissime supra *in 5. huius libri part. in 24. consid.* vbi ample dixi de Regibus Francorum. Et ex ibi dictis & his, constat illud verificatum, quod Gallia, quo ad fidem, caruit monstris, nec vnquam deuiauit à fide, prout cæteræ aliæ nationes, vt sunt Orientales, Asiani & Africani, Afri, & Græci, vt ample scribit Ioan. Eccius *in 3. lib. de primatu Petri.* Vbi ponit, quomodo aliàs omnes prædictæ nationes fuerint sub Romano Pont. & deuiauerint seu recesserint à sede Apostolica, imo etiã quasi omnes à fide. Sũt tamen aliqui, qui tenent aliquid de fide Christiana: sed habent aliquos errores, vt dicam alibi. Imo etiam & Alemani, Itali, & Hispani, non caruerunt monstris, prout Galli: quia semper fuerunt aliqui hæretici, qui omnes ferè fuerunt Bohemi, Alemani, Itali, aut Hispani, & pauci fuerunt Galli, de quibus *in cap. quidam heretici. 24. quæst. 3.* Et ibi ample Ioann. de Turrecremata, qui ibi omnes illos declarat. Adhuc temporibus nostris

ftris infurrexit quidam hæreticus, Lutherus nomine, apud Germanos; qui multas opiniones hæreticas fcripfit,quæ nec receptæ fuerunt, nec pullularunt in Gallia:& fic verificatur illud, quod Gallia femper caruit monftris. Itaque nulla alia natio Chriftianæ fidei cultu vnquam habita eft religiofior. Romam fane,qua,vt facrofancta, Itali gloriantur, prophaniffimam diærim, fi tantum Chriftiani fanguinis fola pene haufit, quantum nec reliquus orbis, illa imperante,effudit,vt inquit Longolius *in dicta eius oratione de laudibus Francorum*. O praua interpretatio! an quia per tot priorum greges,decem illis præfcriptionibus plufquam ferina rabie defæuit,ideo puræ,ideo religiofæ,ideo inuiolabilis cognomentum meruit? Sacerne Diocletianus, quod fe Chriftianorum cædibus vfque contaminauerit? Pietatene infignis Romanus ille populus, quod fuos in Pontifices pene femper graffatus eft? Non Galliam æquius facrofanctam appellaueris, quæ profugos Ecclefiæ Præfules fuo femper afylo texit,fouit,venerata eft: & à fede fua expulfos ter reduxit. Sacra nimirum Roma, eui fi vel humillimum tuguriolum hoc nomine conferam, Chriftianæ Reipublicæ nedũ Galliæ fugillatio effet. Quod fi ideo locus quifpiam facer eft, quod multis, nobilibufque beatorum reliquijs fcateat, pulchre vicimus. Nam apud vnam Francorum gentem omnes Chrifti exuuias reperies: quippe præputium, inconfutilem togam,fpineum diadema,crucem,clauos, fpongiam, lanceæ cufpidem, & cum qua fepultus eft,findonem. Adde, quorum, dum in humanis ageret, obfequio maxime vfus eft, auiæ Annæ, feptemque Apoftolorum,ac trium Magorum corpora. Neque non Lazari (euius corpus in hac noftra ciuitate Heduen. iacet) Magdalenes(cuius etiam corpus babetur, & in capfa nobili, & diuiti reponitur in monafterio Vezelien. huius diœcefis Heduen.)Marthæ,Martialis,ac trium Mariarum cineres. Ad hæc pretiofum diui Ioannis Baptiftæ caput,& digitum,quo agnus Dei immmaculatus demonftratus eft, Virginum infuper millia vndecim, cum deuota fidei Thebanorum illa legione. Præterea Dionyfij,Martini, Cufmæ, Damiani,Sebaftiani,Antonij, aliorumque felectorum Heroum innumerabilium reliquias, perpetua Romanæ pietatis monumenta. Infuper Claudij, & Edmondi(quorum corpora,cum carne, & offibus apud nos à peregrinis vifitantur frequentiffime. Leodegarij Epifcopi Heduen. Hilarij,Radegundis,Reginæ Francorum,Nicolai,Barbaræ,Benigni,Andochij, Trium gemellorum, Genouefæ, & Germani. Non omitto & corpus Diui Quintini martyris, quod in vrbe à fuo nomine dicta feruatur:licet antea Samarobrina,ab origine Samonæ fluminis dicebatur. Poftea vero ab Augufto Cæfare, qui Iulio fucceffit,& muro auctam,& fortiffimo munitam Caftello, à fuo nomine Augufta appellata eft: quod nomen illi ad inuentionem vfque corporis S. Quintini manfit.

26 Et quia eft meus,& Bafilicæ, feu Parochiæ meæ patronus, & numen tutelare apud Heduos, ideo ad laudem eius quippiam referre arbitratus fum. Is enim Quintinus origine Romanus fuit, Zenonis Senatoris filius,baptizatus à Marcellino,Petri fucceffore, à quo in Galliam eum vndenis condifcipulis miffus, in Ambianorum vrbem, Chrifti verbum prolaturus,conceffit: comprehenfus tandem à Rictiouero præfecto, perductufque Samarobrinam,quæ tunc Augufta vocabatur, ibidem poft multa fupplicia, fub Diocletiano & Maximiano Imperatoribus capite truncatus, fanctorum martyrum cœtui annumerari dignus habitus eft. Corpus eius cum capite in Samonam fluuium abiectum, 50. annis ibi delituit: donec matrona quædam Romana, nomine Eufebia, monita ab Angelo in Viromanduos, fubleuandi ab aquis eius corporis gratia,peruenit: vifum quem antea perdiderat fperans fe recepturam, quod & merito fanctiffimi martyris impletum eft. Nam inuento corpore,& capite, mox vifum recipit. Corpus,& caput humo abfcondidit, eo in loco, qua ingens Bafilica nomini eius dicata hodie vifitur. Corpus deinde, & caput poft trecentos annos,à diuo Eligio. Nouiodunenfi Antiftite (qui fub Dagoberto Francorum Rege fanctitate clarui) fubleuatum è terra aureo in loculo condita funt. Templum quoque à Regibus extructum percelebrius, præclarius & felicius. Exinde haberi cœpit Diui Quintini nomen, quod nunc feruat, turmatim, ob indies facta fanitatum miracula, conuolantur & conuolant peregrini, & deuoti viri. Aliorum vero martyrum,confefforum, ac virginum corpora apud Gallos beatificata,& mirifice venerata, fub filentio prætereo,cum innumera fint,& forte tædiofum foret.

28 Et, quod Galli pientiffimi religiofiffimique ab antiquo fuerint, atteftatur exemplum memorabile,& vetuftiffimum, quod defcripfit Valerius, *tit. de feruata Religione.* Licet fummo labore nixus fit offufcare veritatem rei, ac nebulam, & tenebras obijcere, vti gens illa Italorum, noftræ gentis gloriæ femper inuida: fed conuicti, verum (quod celari non poteft) fateantur oportet. Namque Gallis noftris Capitolium obfidentibus, vrbeiam capta, ne ftatutum Fabiæ gentis facrificium intercumperetur, G.Fabius dorfo, Gabino ritu cinctus, manibus humerifque facra gerens, cum de Capitolio defcendiffet, per medias Gallorum acies egreffus in Quirinalem collem peruenit, ibique omnibus folenniter peractis, in Capitolium, poft diuinam venerationem, ad fuos fine offenfa rediit, & hoc Gallis regione motis, cuius nequaquam negligens gens eft, vt teftatur Liuius, & Cæfar *in fuis commentarijs, libro fexto de bello Gallico.* ita enim ait: *Natio eft omnium Gallorum admodum dedita religioni, &c.*

28 Laudanda eft etiam, ac plurimi facienda Gallia, eo,quia nulla eft alia terrarum pars, quæ fit vrbibus frequentior,atq; facratiffimis ædibus fanctior.Et licet ambitiofis titulis Itali ciuitates, & cætera quoq; eorũ oppida infigniuerint: Certe Veneto auro, non inuidebit Lutetiæ feu Parifianæ vrbis opulentia, quam Architenius Chryfeam metallis dixit; Ædiũ apparatu ac turriorũ mœnium pulchritudine; Metis æmulam reddet Florentiam, de magnitudine cum Mediolano contendet Gandauum,Neapolis elegantiam equabit, vel Rothomagus,vel Aueuio,vel Lugdunum,vel Colonia,vel Turo,vel Diuio, Sanctonum, feu Aurelianorum feracitati cedet Bononia;Heduorum vetuftati Rauenna.

29 Infigniẽda eft quoque Gallia,eo quod fi de riguis amnium fluxibus, & pifcofis lacuũ vbertatibus litem Galliæ mouerint? nũ Thrafymenũ lacũ Lemano æquabimus? Verbanũ Lacernæ? Larij Conftantienfi lacu? Benacum Rufcinouenfi? Sabinum Tholofano? Eupilum Maffilienfi? Fucinum Burdegalo? Nam,quod ad fluuiũ meatus pertinet, vicimus: haud dubie Cantanono Ticinum, Mofa Vulturnum, Dordona Arnum & Athefim, Druentia, Truentum, Ifara Lyrim, Mofella Tyberi concurret, Rhenus Pado: fed quem Rhodano conferent? quem Garũnę opponent?

quem Ligeri committent? & quod turmatim recensuisse conueniat, quos Scaldi, Liciæ, Sequanæ, Matronæ, Atati, seu Sagonæ, Sabi, Dordonæ, comparabunt? cum nullus ex ijs non quarumlibet magnarum nauium capax, multis passuum millibus nauigetur. Cæteri Italiæ fluuij, imo torrentes, trabibus verius, quam ratibus meabiles, nisi qua mare influunt, nauigia patiantur.

30 Hæc deniq; illa est regio, quæ in orbis principatum nobiles, religiososque Francos extulit, quæ frequenti gentium incolatu duros educat Britones, vafros Normannos, industrios Flandros, mites Lotharingos, faciles Andegauos, bellicosos Vascones, animosos Burgundos, & feroces, Picardos alactes, frugi Santones, Aurelianos atq; Pictauos, Narbonenses fideles, fortes Atuernos, Hauonios pertinaces, magnanimos Senones, versutos Cenomanos, denique militares Bituriges, Cadurcos, Petragoticos, & merito omnes qui cis Rhenum habitant, Teutogallos.

31 Et si de sanctitate, & excellentia sacratissimarum ædium contendere voluerimus, nonne reperiemus, quod capita ordinum B. Benedicti, tam in eiusdem ordine, quam Cluniac. quam etiam Cistercienf. sunt in Burgun. Regia, Etiam in Gallia est caput ordinis Carthusiensium, & ordinis Præmonstratensis.

32 Si Roma se sanctam nominare voluerit, quid facient Lutetia, Pictauis, Aurelianum, & infinitæ aliæ ciuitates Galliæ, quæ excellentiores incredibili, ac indicibili prope, tum impensa, tumque artis elegantia constructas habent Ecclesias cathedrales, quam Italia, quam Hispania, quam Germania, aut quæcunque aliæ nationes. Quænam est in Italia, quæ nostræ dominæ Parisiësi æquari possit? quæ Ecclesiæ Bituricensi, Carnotenensi. Cluniacensi. & infinitis alijs quas fastidiosum esset enumerare.

33 Extollenda & laudanda est etiam Gallia, vltra alias nationes, ex literarum traditione. Quoniam licet à multis inuidis, & detractoribus, artiũ ignari ac disciplinarum indicati sint Galli: Certum est tamen, apud ipsos antiquius, quam apud Latinos, & Græcos literas floruisse. Nam, vt Berosus. *lib.* 5. *antiquit.* scribit, anno quarto Nini, literis, & legibus, Celtas formauit Sametis, Dis cognomento, & Celtiberos Thubal. A quibus demum mille post annis Græci, nō à Cadmo, vt docet Ioan. Annius, suas acceperunt. Nam quas primus aduexit, rudes quidem, paulo ante excidium Troianum Cadmus quintus, casà Galatis traxerat. Quas Galatæ, & Meones prius à Gallis susceperant. Neque ergo, inquit idem Annius, Galli à Græcis, sed potius à Gallis Asia, & Græcia, cum colonijs, etiam literas, & disciplinas consecutæ sunt. Aliquot deinde annis post repertum literarum vsum, regnauit apud Celtas Sarron, (quod fuit apud Heduos, cum Celtarum Hedui principatum tunc obtinerent, vt infra dicetur in considerat. vbi excellentiæ aliquatum ciuitatum describentur.) qui, vt hominum tum tecentum ferociam contineret, publica primus instituit Gymnasia. A quo Celtarum Theologos, & Philosophos vocauerunt Sarronidas, & in maximo, & præcipuo quondam honore habitos. Quin etiam illa Dea dicendi præses, Pithô nomine, quam alij, Suadam, Suadelam, Leporem, Flexanimam, Græci Pyschagogon, quasi ductricem animæ, & oblectatricem vocant, maximi numinis loco olim apud Gallos habita est, vt optime ex Luciano docet noster Budæus *in libr. de asse, & part. eius lib.* 4. Et per Textor. *in sua officina in vltim. c.* Addo quod & scribit Iul. Cæsar *in lib.* 6. *comment. de bello Gall.* vbi de disciplinis Gallorum loquitur. Ita enim de eis quod ipsi in *rebus publicis*, priuatisque rationibus, Græcis literis *vtantur.* Et si quis arguat, cur ergo prisca illa Gallicæ gentis facinora ad posteros clarius, & notius multo non fluxerunt, cum tunc apud eosdem literas dicant floruisse. Respondet idem Textor *in suo Epithetis in verb. Gall.* Vel nulla omnino, tanquam posteritatis, negligentem, monumenta reliquisse, vel si qui reliquerunt, iniuria temporum euanuisse. Budæus vero in prædicto loco dicit, Gallos, & Hispanos priscis Historicis fuisse ignotissimos: & causa ignorantiæ fuit, quod illi secum ipsi viuerent, commercia aliarum gentium auersantes. vt patet ex commentarijs Cæsaris. Longolius vero, in sua oratione, de qua supr. laudando Galliam, ex literarum eruditione, dicit, eam eruditionis splendore Italiæ præferendam: quippe Itali de vnius Eloquentiæ laudibus nobis controuersiam faciunt. Sed quæ tanta est oratotis in inueniendo subtilitas: in distribuendo diligentia, in eloquendo copia, in dicendo cum memoria pronũciatio, vt Physic. rerum indagationi, vt motum vitæque rationibus vt differendi subtilitati, vt Arithmeticis supputationibus. Musicæ concentui, dimensionibus geometricis, siderali diuinitati, Medicæ vtilitati, atque sacratissimæ Theologiæ mysterijs collidi possit? Quib. disciplinis quantopere, vel sola Parisiorum Academia reliquum orbem vicerit (vt Rom. Pontificum Archiuumque, haud minus crebra, quam illustria Elogia transeam) assiduus testis edocet Mantuanus, alter Poeta, aliquin Franco nomini infestus; apud quem Paulus, Areopagitam Dionysium, Galliarum Apostolum ita compellat, Caroli præcinens magnitudini:

Neu desit Gallis vllum decus, illa per orbem
Clara, per Æthiopes nigros, audita per Indos.
Illa tuis, quibus in Cœlum tolluntur Athenæ,
Tot sophiæ fœcunda bonis, tot lucida claris.
Scriptorum ingenijs: quæ tanquam sydera lume
Æterno splendore ferunt, gymnasmata primas
Transferet ad Gallos.

Mox subdit:

Et sua de gratis migrans Academia campis.
Ibit ad occasum, vacuasque relinquet Athenas.

34 Ex his patet, Athenas in Franceia concessisse, & tale super Francos Baptistæ Mantuani fuisse indicium, quale Apollonij Mollonis de Cicerone. Et tamen, an Romani literarum gloria Athenienf. cesserct, in dubium qui reuocat, is dubio procul de omnibus dubitat. Ergo, & studiorum laudem Romanis abstulimus, & doctrinarum decus, vt Atheniensium heredes, nobis merito vindicemus. Hinc illa per vniuersam Galliam respersa literarum Gymnasia, cum summorum Antistitum, Regum, Imperatorumque liberalitate opulentissima rum omnium liberalium disciplinarum professoribus, necnon studiosæ iuuentutis multitudine, nobilissima. Nam præter Parisiensium scholam, & suas habent Diatribas, Colonia, Louanium, Moguntia, Treuetis, Basilæa. Iam celebrantur Pictauium, Aurelia, Tholosa, Auenio, Burdegalia, Nauetum, Caturcum. Ad hæc Biturix, Andegauum, Valentia, Cadonium, Monspessulanus, Dola: Hyssidorus, & Bilionius. Quotus quisque est in tam numerosa priscorum Romanorum turba, qui præter linguæ lenocinium, superstitiosam verborum festiuitatem, calamistratæ orationis cincinnos, aliquid ex naturæ sacrarijs depromptum, aut ex cœli Regia huc translatum, commode, sapienter, apte tractauerit?

Francia autem, quam omnis sermonis eliminato fuco, quam omni relegato exotico ornatu fiat in disquirendo prudentes, in explorando circumspecti, graues in considerando, in disserendo versuti, religiosi in decernendo, ingenue omnes Europei fatentur: in Galliam commeando sanctioris doctrinæ gratia: vt quondam in Ægyptum Græci, ipsique Romani Athenas, & Massiliam. Cæterum, quia eloquentiam veluti filiolam exosculantur suam, non dixerim, quod ex ipsis quidam haud aliud oratoris esse quam mentiri, decipere, circumscribere, præstigiari, fallax verborum mudulamen, non nisi ad circumagendam imperitæ plebeculæ multitudinem, pollere, sapientem à proposito linguæ tectorio auerti, nunquam Francos patrij sermonis suos habere oratores. Et inter eos virum Octauianum a S. Gelasio, quo Romanos omnes Poetas, Rhetoresque fere prouocamus. Sed illud dicam, Lu. Plotium Lugdunensem, Romanos primum docuisse Rhetoricam. Tullius certe Latinæ facundiæ antistes, sese ab eo prima Romani eloquij rudimenta didicisse fatetur. Quid Satyricus Aquinas, non peculiari appolito Gallus ornandos putauit?

Gallia causidicos docuit facunda Britannos.
Et iterum:
Gallia, vel potius nutricula causidicorum.

Quid Lucianus ille Samosatenus, in nullam alioqui gentem non debacchari solitus, an non lepido apologo ex Herculis statua Gallicam eloquentiam insinuauit? Audiantur D. Hieronymum *in Vigilantium*: Sola, inquit, Gallia monstra non habuit; sed viris semper fortibus & eloquentissimis abundauit. Quid Crinam seu Christiam? Quid Charundam, Massilienses, commemorem? Quorum ille, ob sideralem Mathematicamque peritiam, Romani populi facta, Nerone Principe, texit; hic damnatis Chrysippi, Erasistrati, Herophili, Asclepiadis, priscorumque medicorum placitis, omnibus tam Græcis, quam Latinis reclamantibus, medendi artem immutauit; adeo vel eruditione, vel eloquentia vterque præstitit. Quis Pythia Cosmographiam repræsentauit apertius? Quis Luc. Floro historiam compendiosius elegantiusque texuit? Quis Hilario diuina tractauit diuinius? Quis Irenæo Lugdunensi hæreses profeidit acerbius? Quis Victorino Aquitano paschalis diei cursum numerosius stabiliuit? Quis animæ essentiam Claudiano subtilius aperuit? Quis Faustino diuinam gratiam cum libero arbitrio copulauit sanctius? Quis omnes dicendi veneres Remigio excoluit bl. ndius? Vincentij nitidū apertumque in dicendo eloquium, eo certe magis suscipiendum existimo, quo modestius, se sua gloria, peregrina inscriptione defraudare conatus est. Saluiani quam sublimis fuerit doctrina, cognomen eius declarat, qui vnos à condito æuo, Episcoporum magister dictus est. Quid Paterium? Quid Gennadium? Quid Mulæum referam? Quid Euridemum, Stationem, Sureulum, Seuerum Sulpitium, Rhericium? Quid duos Consentios, patrem & filium? Quid Herdirium? Quid Clodium Quirinalem? Quid Eucherium, aliosque innumeros, diuinarum humanarumque rerum peritissimos: in quibus eloquendi artificium, & eruditionis altitudo de principatu certasse videri possunt?

Habuit Gallia, etiam alios quam plures multifariæ eruditionis viros consummatos, inter quos merito primarium sibi vendicat locum Robertus, regio honore dignissimus. Multa quippe Responsoria in Ecclesia composuit, vt sunt, *Sancti spiritus adsit nobis gratia*: siue, *Veni Sancte Spiritus, & emitte, &c.* Responsorium de natiuitate Domini, scilicet, *Iudæa, & Ierusalem.* Item illud Alleluia, *Eripe me de inimicis.* Item, illud de sanctorum martyrum triumpho. *O constantia martyrum!* Item, illud de S. Petro, *Cornelius centurio, &c.* Quod Rumæ, summo Pontifice missam celebrante, S. Petro in altari, offertorij tempore, cum magna deuotione obtulit. Scripserunt & Victorinus Episcopus Pictauiensis, Ausonius Gallus, Episcop. Burdegalen. Victorinus Massilien. Rhetor. Sabbasius Episcopus Prooineiæ Gallicanæ. Musæus & Saluianus, presbyteri Ecclesiæ Massiliensis, Claudius Episcopus Viennen. Sydonius Episcopus Aruernorum. Gennadius Massiliensis Ecclesiæ presbyter, Gregorius Episcopus Toronensis. Audoenus Archiepiscopus Rhothomageosis, Stephanus Episcopus Heduens. Rugandus Episcop. Metensis, Petrus Bertrandi Episcopus Heduens. Freculphus Episcopus Lexouiens. Theodolphus Episcopus Aurelianens. Hylduinus Abbas Monasterij S. Dionysij apud Parisios. Ansegisus Abbas Lobiensis, postea Archiepiscop. Seuonens. Turpinus Archiepiscopus Rhemensis. Christianus, qui & Druchmanus, monachus Aquitanicus, Milo Monachus, Hugbaldus Monachus, Otto primus, Abbas Cluniacen. Bernardus, Monachus Cluniacen. Hildebertus, Episcopus Cenomanensis. Remigius Altissiodorensis Episcopus, Sigebertus Monachus Gemblacens. Gilbertus Porreta, Episcopus Pictauiens. Otto Episcopus Cameracens. Richardus, Monachus S. Victoris Parisiens. Petrus Blesen. Mauritius Episcopus Parisiens. Petr. Abbas Cluniacens. Petr. Cantor Parisiens. Hubert. ordinis Prædicatorum, Vincentius natione Burgundus, Theologus eximius, & Historicus præcipuus, Galterus Episcop. Pictauien. Bernard. Burgundus, Abbas Claræuallens. ordinis Cistertien. Philipp. Cancellarius Parisien. Simon de Tornaco, Petr. ordinis prædic. Guil. Episcopus Parisiens. Henricus de Gaodano Ioan. Parisien. ordinis prædicatorum, Nicol. ord fratrum B. Mariæ de monte Carmeli, Guil. Peraldi. Io. de Alerio, Carmelita, Bernardi. de Parentinis Tholosanus, ordinis prædicat. Io. de Regno, Carmelita. Petr. de Palude, ordinis fratr. prædic. Petrus de Casa, Lemouicens. Carmelita, Prior generalis illius ordinis, deinde Patriarcha Hierosolymitanus. Pet. Raymundi, Carmelita. Robertus, Carmelita, Petr. Rogerij, Petr. Betthorij, Pictauiens. Ioan. Goleni Normannus, Isuardus, qui Martyrologium composuit, Alquinus Caroli Magni præceptor, summus Theulogus, & Philosophus, Hoorius Augustodun. seu Heduen. Eccles. præsbyter. Petr. de Tarentasia, Burgundus, Petr. de Bellapertica etiam Burgund. Io. Fabri, Aquitanicus. Iacob. de Raignerijs, Lotharingus. Io. de Blauasco Burgundus, Luc. de Pen. Iodocus Lauuerinus Flamingus, doctor Tholos. Iac. Dorbellus, Doctor Theologus in Gymnasio Pictauiensi. Guil. de monte Lauduno, etiam Doctor Pictauiensis Nicolaus Ritzeius, Tholosanus Carmelita, Philippus Ferrarieos. Tholosanus. Ioannes, cognomento Grossus, Tholos. Blasius Andenarius Carmelita Ioan. Abbas monasterij S. Bauonis Gandaui in Flandria, Ioan. Capreolus Tholosanus, Carmelita, Petr. de Aliaco Episcopus Cameracen. Io. Gerson, Cancellarius Parisiens. Ioan. Noblet, Carmelita, Pet. Dorbelli. Io. Foreth, Normannus, Henricus cognomento Prudens, Flandrens. Laurentius Burellus, Diuionens. Carmelita, ex Heduis ortus, Robertus Guaguinus, Arnoldus Bostius.

36 Hi supra nominati Galli, scripserunt in Theologia, Philosophia, Historia, & Rhetorica multū splendide & ample, vt per opera eorum constare potest, prout Campeius Lugdun. *in suo tractat. de Gallia viris illustribus* declarat. Et ibi etiam ponit multos ex illis, & alios, qui scripserunt in poesi, & in vtroque iure ciuili, & canonico, qui subtili ingenio præditi fuerūt, vt sunt prædicti, Pet. de Bellapertica, Ioannes Fabri Cancellarius Franciæ, Guill. de Gugnyo, & Iac. de Rauenna, ita quod ab Italis nomen subtilium vltramontanorum acquisiuerunt, Guillel. Durandi dictus Speculator, Guido Papæ, Io. Aufrerij, Henricus Bohic, Brito, Cosmas Guymier, Nicolaus Boetius præsidens Burdegalen. Ioan. Saaon, Turonensis, Pyrrhus Igneus, & Stella, Doctores Aurelianenses, Ioan. de Monthelono, conciuis & contemporaneus noster, nunc presbyter S. Victoris Parisiensis, Vincentius Cygault. Ioan. Raynauldi, Ioan. Brunellus, Doctor Aurelian. Ioann. de Garonis, Guillelmus Rouillus, Alenconiensis, Ioan. le Cirier, Parisiensis, Petrus de Brazio, Io. Montaigne, & plurimi alij, qui in Iure scripserunt multum copiose & eleganter.

37 Plures etiam in Historia scripserunt, vt iam dictum est, vt Hilarius, Episcopus Pictauiens. Gregor. Turonens. Annonius monachus, Emardus, Cancellarius Caroli Magni, Otto primus, Abbas Cluniacens. Sigebertus monachus, Richardus monachus, Guillelmus monachus S. Dionysij apud Parisios, Vincentius, de quo supra, Guaguinus, & plures alij.

38 Longolius vero, prosequens laudem Gallorum in prædicta oratione, enumerat multos ex prænominatis fuisse Poetas, & plures alios, qui ea gente nostra orti sunt. Sed inter modernos, excellenter scripserunt, Germanus Brixius, in quo inuenies & demiraberis facilitatem, in Varanhio simplicitatem, in Burro sanctitatem, in Iacobæo elegantiam, in Delpho candorem, in Pio ingenium, in Conrado varietatem, in Briando acumen, in Castello eruditionem. Dicit Budæus diligenter, Briconetus leuiter, narrabit aperte Seisellus, eloquetur grauiter: Tisardus, apposite Badius, Guaguinus luculenter, Pinus scite, duo Fernandi splendide, Erasmus copiose, acute, nitide, Faber Stabulensis philosophice, cuius incude expolita iam pure loqui didicit Philosophia. Clictouei casto sermone Theologia melle dulcius concionabitur. Literatura Bouilli Mathesi rubiginem detersit. Copo duce medici, etiam cum eloquentia, morbos curabunt: præeunte Campegio, omnes Philosophiæ partes tentabunt. Quid de Teat Niuernens. qui tot singularia laboriose *in sua officina* in vnum coniecit? Quid de Petro Tuleao, Heduo, qui alter Ptolemæus in Cosmographia, alter Alcabitius in Astrologia, alter Cicero in arte dicendi, alter Bias in Philosophia, alter Liuius in Historia dici potest: & vnúm dicere non pudebit, quod nec maiorem, imo nec parem recipit Gallia, nec similis inueniri potest. Non tamen singulis has solas inesse virtutes existimo, sed his insigniores, cum nemo ex eis, & prosa, & versa oratione non polleat. Nemo item, quin sit aut medicinæ, aut philosophiæ, aut iuris, aut Theologiæ consultus, omnes fere atticissantes. Plerique Hebraicè periti, & Chaldaicè, & omnes fere Græcam linguam, tanquam maternam, habentes. Ex quibus satis notum est, vnam Gallorum gentem plures in quocunque genere eximios, vel tulisse, vel extulisse, quam reliquæ terræ. Ex quibus verificari potest dictum Iulij Celsi, dicentis, Galliam disciplinarum parentem; hinc dico:

Gallia doctrinægenitrix, tu prima probasti
Quicquid mendacij Græca voce refert.

39 Extollenda est etiam Gallia ex rebus bellicis, in quibus superauit omnes alias nationes mundi, si bene videantur opera eius bellica, quod clare apparet, maxime ex historicis extraneis. Nam Galli quinquies ante aduentum Hannibalis Alpes traiecerunt: & , vt dicit Textor *in suis Epithetis, in verb. Galli.* Ipsi Galli habent incredibiles virtutum titulos, qui si Romanis contigissent, Dij boni, quantum laudum suarum pelagus effudissent: quantas verborum ampullas, quot inanes flauissent glorias, cum etiam Camillo vnico, duob. Deciis, paucis Fabiis, Scipionibus, Curiis, Coclite, Attilio, & Curtio ita efferantur, vt Deos magis, quam mortales eos prædicent. Quanti ergo Galli fulminantes per Italiam, duce Brenno, Senonas æstimare possumus? quorum fulgurantem impetum non prius retuderunt, quam (vt in suo sterquilinio canes plurimum valent) Romam, omnia populabundi intrauerunt, de quo meminit Laziardus *in Epitomatibus historia vniuersalis, c. 57.* Quid concinemus, oppressam à Gothis Italiam, Merouei Gallorum Regis (cum iam res Italorum proxima ruinæ & ad triarios, hoc est, in dubium videretur redacta) subsidio fuisse liberatam? Et, vt idem subdit: Quo tempore rerum omnium summa, & potestas Romanis legibus paruit, nullam vnquam, scriptorum memoria, gentem constat vixisse, Romano populo magis formidolosam; nihil Carthaginensium furores, nihil orientalium motus obstabant, quo minus in vtramuis aurem dormirent ociosi: nihil denique æstimabantur omnium gentium vires, habita Gallicæ virtutis ratione & comparatione. Sciebant enim terribilem esse populum, auidum belli, & vtrique paratum fortunæ. Cum nulla vnquam gente Romanus ipse populus intra extraque Italiam, maiore hominum strage, maioribusque ducum, & exercituum periculis debellauit. Nam, licet ex eorum exercitu centum hominum millia quandoque desiderata sint; nihilominus tamen animosi pugnam acrius instaurabant, pudorem vlciscebantur, ad vnum interfici, aut interficere volentes; ex quo apparet indomita bello ingenia scire tantum vincere, vel mori. Certarunt Romani cum finitimis de Principatu; cum Carthaginensibus de Imperio: cum Gallis autem pro vxoribus, pro liberis, pro vita semper; cum cæteris nationibus non nisi pro gloria. Hoc eorum præconium forsasse videretur fictitium, nisi Strabo *libro quarto* etiam nobis testis esset fidelissimus; Vniuersa, inquit, natio (quam hæc ætas Gallicam, vel Gallaticam nominat) Martis studio, & animorum ardet impetu, conferendæ pugnæ alacritate impigra, semperque spectantes in Boream, aut Oceano propriores, conferendis pugnis sunt audaciores. Florus etiam de Senonibus sic ait: Galli Senones, gens natura ferox, moribus incondita. Ad hæc, ipsa corporum mole, perinde ac armis ingentibus, adeo omni generi terribilis fuit, vt plane nata ad hominum interitum, & vrbium stragem videretur. Hi quondam ab vltimis terrarum oris, & cingente omnia Oceano, ingenti agmine profecti, cum media vastassent, positis inter Alpes & Padum sedibus ne his quidem contenti, per Italiam vagabantur. Romam quin etiam aggressi, vniuersum populum in Capitolium se suaque omnia recipere compulerunt. Et, vt paucis multa dicantur, quaqua versum transirent, non fulminantes, sed fulmina plane videbantur, dolebantque ignatam cruoris victoriam sibi concedi, & sine ruina transitum patere. Et quod maximi

terro-

terroris indicium est, pacem vnicuique empturienti proponebant venalem. Neque potentem adeo gētem repetisses, quæ non habito Gallorum præsidio, & fauore, securam se credidisset. Merito propterea T. Liuius auidas armorū Gallicas gentes semper fuisse scribit. Idem quoque habere inquit, accolas Gallos, inter ferrum & arma natos, feroces, cum suopte ingenio, tū aduersus Romanū populū, quem captum à se, auroque redemptum, non vana iactantes, memorant. Fuerunt etiam Galli tanta hominum frequentia, & multitudine, vt trecenta & amplius armatorum millia gens vna Belgica olim ad bellum mitteret. Eorum virtus aptius cognosci non potest, quàm lectione Trogi apud Iustinum, *lib.* 24. scribentis: Galli abundanti multitudine (cum eos non caperent terræ, quæ genuerant) trecenta millia hominum, ad sedes nouas quærendas, velut peregrinatum miserunt. Et his portio in Italia consedit, quæ & vrbem Romam captam incendit, & portio Illyricos sinus, ducibus auibus (nam augurandi studio Galli præter cæteros clarent) per strages Barbarorum penetrauit, & in Panonia consedit, gens aspera, audax, bellicosa, quæ prima post Herculem (cui ea res virtutis admirationem, & immortalitatis fidē dedit) Alpium inuicta iuga, & frigore intractabilia loca transcendit; ibi domitis Pannoniis per multos annos cum finitimis, varia bella gessere; Hortante deinde successu, diuisis agminibus, alij Græciam, alij Macedoniā, omnia ferro proterentes, petiuere: tantusque terror Gallici nominis erat, vt etiam Reges non lacessiti, vltro pacem ingenti pecunia mercarentur. Item *lib.* 25. ait: Ea tempestate Gallorum iuuentus tantæ fœcunditatis fuit, vt Asiam omnem, velut examine aliquo, implerent. Denique neque Reges Orientis, sine mercenario Gallorum exercitu, vlla bella gesserunt, neque pulsi Regno, ad alios, quam ad Gallos confugerunt; tantus terror Gallici nominis, siue armorum inuicta felicitas erat; vt Regum nullus suam maiestatem tutam, neque amissam recuperare se posse siue Gallica virtute arbitraretur. Itaque in auxilium à Bithyniæ Rege inuocati, Regnum cum eo, parta victoria, diuiserunt; eamque regionem Gallogræciam cognominauerunt. Nec modo Gallorum (quos & Celtas Græci dixerūt) innumeras recensebo victorias, vt in Septentrionem profecti, Celtoscytis nomen imposuerint, vt Hispania longe lateque domita, Celtiberos, & Gallicos sua victoria testes reliquerunt. Omittam, quomodo à fertilissima Italiæ regione (quam Latini propterea Cisalpinam Galliam vocarunt) exactis Tyrrhenis, Mediolanum, Laodam, Comum, Brixiam, Veronam, Bergomum, Vincentiam, Tridentum, Papiam, condiderint, & decimam Italiç regionem, ab incolatu suo, Venetiam appellauerint. Non dicam, qua virtute Senam, fusis Ethruscis, deuictis Vmbris, Senogalliam, profligatis Lucanis, Galliopolim extruxerint. Qui Romanos ad Alliam fluuium strauerint, Romam ceperint, captam diripuerint, direptam incenderint; qui perpetuo successu Tribalos, Getas, Pæones subegerint: Græciam impleuerint, vt iam dixi; Macedoniam occuparint, sedes in ea parte Asiæ posuerint, quam à se Galatiam nuncupauere. Mitto, habuisse Romanos (etiam cum iam sibi viderentur rerum Domini) ad Gallicos tumultus aurum sanctius repositum. Pōtifices eorum (qui in reliquum militiæ vocatione honestabantur) Gallicis bellis, ab aris ad arma progredi solitos. Hic referam, quod solus Rex Macedoniæ, Ptolemæus, aduentum Gallorum intrepidos audiuit: isque cum paucis, & incompositis, quasi bella non difficilius quam parricidia patrarentur, furiis agitatus, occurrit; Dardanorumque legationem, viginti millia armatorum in auxilium offerentem, spreuit, addita insuper contumelia, actum de Macedonia diceos, si cum totum Orientem soli domuerint, nunc in vindictam finium, Dardanis egeant, milites se habere filios eorum, qui sub Alex. Rege stipendia toto orbe terrarum victores fecerint: quæ vbi Dardano Regi nunciata sunt, inclytum illud Macedoniæ Regnum breui immaturi tyrannis temeritate, casurum dixit. Igitur Galli, duce Belgio, ad tentandos Macedonum animos, legatos ad Ptolemæum mittunt, offerentes pacem, si emere velit. Sed Ptolemæus, inter suos, belli metu pacem Gallos petere, gloriatus est. Nec minus ferociter se legatis quam inter amicos iactauit, aliter se pacem daturum negando, nisi principes suos obsides dederint, & arma tradiderint: non enim fidem se, nisi inermibus, habiturum: renunciata legatione, risere Galli, vndique acclamantes, breui sensurum, si sibi, an illi consulentes, pacem obtulerint. Interiectis diebus prælium cōseritur. Victi Macedones cæduntur, Ptolemęus multis vulneribus saucius capitur, caput eius amputatur, & lancea fixum, tota acie ad terrorem hostium circumfertur, paucos ex Macedonibus fuga seruauit, cæteri, aut capti, aut occisi. Hæc cum nunciata per omnem Macedoniam essent, portæ vrbium clauduntur, luctu omnia replentur, nunc orbitatem amissorum filiorum dolebant, nunc excidia vrbium metuebant; nunc Alexandri, Philippique Regum suorum nomina secuti, numina in auxilium vocabant; sub illis se non tutos, verum etiam orbis victores extitisse, vt tuerentur patriam suam, quam gloriâ rerum gestarum cœlo proximam reddidissent; vt opem afflictis ferrent, quos furor, & temeritas Ptolemæi Regis perdiderat, orabant, desperantibus omnibus non votis agendum. Sosthenes, vnus de Macedonum principibus, contracta iuuentute, Gallos exultantes, victoria compescuit, & Macedoniam ab hostili depopulatione defendit. Ob quæ virtutis beneficia, multis nobilibus Regnum Macedoniæ affectantibus ignobilis ipse præponitur; Et cum Rex ab exercitu appellatus esset, ipse, non in Regis, sed in Ducis nomen iurare milites coegit. Interea Breuus; quo Duce portio Gallorum in Græciam se effuderat, audita suorum, qui, Belgio Duce, Macedones vicerant, indignatus, parta victoria, tam opimam prędam, & orientis spolijs onustam, tam facile relictam esse, ipse adunatis centum quinquaginta millibus peditum, & quindecim millibus equitum in Macedoniam irrompit. Cum agros villasque popularentur, occurrit ei cum instructo exercitu Macedonum Sosthenes; sed trepidi à valentibus facilè vincuntur. Itaque, cum victi se Macedones intra muros vrbiū condidissent, victor Brenus, nemine prohibente, totius Macedoniæ agros deprædatur. Audi & eundem Trogum, apud Iustinum *lib.* 20. *Epitomarum*, ita loquentem: Dionysium, gerentem bellum, legati Gallorum, qui ante menses aliquot Romam incenderant, societatem amicitiamque petentes, adeunt, gentemque suam inter hostes eius positam esse, magnoque vsui ei futuram, vel in acie bellanti, vel de tergo intentanti prælium, hostibus, affirmant: grata legatio Dionysio fuit, ita peracta societate, & auxiliis Gallorum auctus, bellum, velut ex integro, instaurat. Sed quid in tantis seculis Galli valuerint, qui & Romanos varia sępenumero victoria fatigarunt: Nam, vt scribit Antias historicus anno ab vrbe condita. 642. Caius Manlius, & Quintus Cepio proconsules, aduersus Cymbros, & Teutones, Tigurinos, & Ambronas, Gallorum gētes, quæ tunc, vt Imperium Romanum extinguerent, con-

spicauerant, missi, prouincias sibi, Rhodano flumine medio diuiserunt; ibi diuturna inter se grauissima inuidia, & contentione disceptant, eum magno periculo Romani nominis Italici victi sunt: siquidem in ea pugna, Marcus Æmilius consularis captus atque interfectus est, duo filij Consulis caesi, 80. millia Romanorum, sociorumque ea tempestate trucidata, septuaginta millia calonum, atque lixarum interfecta, ita, vt ex omni penitus exercitu, 10. tantummodo homines, qui miserum nuncium, ad augendas miserias, reportarent, superfuisse referantur Galli binis castris, atque ingenti praeda potiti, noua quadam execratione cuncta, quae ceperant, pessundederunt, vestis discissa, & proiecta est, aurum argentumque in flumen abiectum est, loricae virorum concisae, phalerae quoque equorum dispertitae, equi ipsi gurgitibus immersi, homines, laqueis collo inditis, ex arboribus suspensi sunt; ita vt nihil praedae victor, nihil misericordiae victus agnosceret. Maximus tunc Romae, non solum luctus, verum etiam metus fuit. Haec Antias, recitatus à Campegio, *in suo tract. 1. de tropheis Gallorum*. Et vltra inquit, quod circa annum ab vrbe cōdita 483. Galli Cisalpini noui extitere Romanorum hostes, aduersum quos varia sorte bellatum est. Nam in primo conflictu, Valerio consule, 3500. cecidere Romanorum. Et, vt Fabius historicus attestatur, anno ab vrbe condita 645. Lucio Æmilio Catulo, Gaio, Attilio Regulo Cōsulibus magna formidine consternatus Senatus, defectione Cisalpinae Galliae. Cum etiam ex vlteriore Gallia ingens aduentare exercitus nunciaretur, maxime Gessatorum, quod nomen non gentis, sed mercenariorum Gallorum est; itaque permoti consules, totius Italiae ad praesidium imperij, contraxere vires; quo facto, in vtriusque consulis exercitu 800. mill. armatorum fuisse referuntur; Ex quibus Roman. & Campanorum fuerunt peditum 368000 equitum vero 26600 caetera multitudo fuit: commisso praelio apud Aretiū, Attilius consul occisus est 8000. Rom. nec saltem tanta, quanta eius terrere debuit caesio, sed multò maior multitudo, sui parte fugerunt: Nam 3000. millia eorum tantum interfecta historici tradunt: quod ideo ignominiosius turpiusque etiam, tam paucis amissis, tanta agmina diffugisse. Idem Iustin. *lib. 38. de Gallis & earum virtutib. contra Rom.* ait: Audiui populos Trāsalpinae Galliae, Italiam ingressos, maximiseam, plurimisque vrbibus praesidere. Et latius aliquanto solum finitimum, quam in Asiam, quae dicatur in bellis, eosdem Gallos occupasse: nec victam solum dici Romam à Gallis, sed etiam captam, ita, vt vnius illis mōtis tantum cacumen relinqueretur: nec bello hostem, sed pretio remotum Gallorum autem nomen, quod semper Romanos terruit, in partem vitium suarum ipse habeat. Nam hos, qui Asiam incolunt, Gallos ab illis, qui Italiam occupauerant, sedibus tantum distare, originem quidem, ac virtutem, genusque pene idem habere. Quid enim Plutarch. de Gallis dicit? Nonne de Caesare loquens, sic ait? Caesar nouem annis militans, Galliam vniuersam, à Pyreneo saltu alpibusque, ad montem vsque Gebennam, & Rhenum, Rhodanomque pop. Rom. subegit, quod vt alius scribit Historicus, pacata Gallia à Caesare, maior gloria illi fuit, quam si totum sibi subegisset orbem. Fatetur tamen Caesar in comment. suis *lib.* 1. se Rhenum transisse, non sua sponte; sed rogatum & accersitum à Gallis; non sine magna spe, magnisque praemiis praedicauit, se domum, & propinquos reliquisse, sedes habere in Gallia, ab his concessas, obsides ipsorum volontate datos, stipendium capere iure belli, quod victores victis imponere consueuerant, non se Gallis, sed Gallos sibi bellum intulisse. Quid igitur de Gallis dicendum venit, si Caesar ob Galliam, non tam deuictam, quam ab ipsis Gallis deditam, maiorem gloriam meruisse videatur, quam si reliquum sibi orbem pacasset? ô gloriosum Gallorum genus! ô genus fortissimum! ô gens bellicosa! vt Salust. *in bel Catilinario*. Praeterea, quod natura gens Gallica bellicosa sit, gens aspera, nec minus religiosa, gens foecunda, gens animosa, ferox, diues, armipotens, eximia, egregia, fortis, alaeris, armorum auida, & pluribus aliis Epithetis, testimonio tam poetarum, quam historicorum adornatur: Per ipsam enim Reges regnant, per ipsam Imperatores triumphant. Si Galliam Caesar non cognouisset, non solum Imperium non vsurpasset, sed nec Dictatoris perpetui nomen obtinuisset. Soli Franci, soli Francorum Principes, ac duces, ex omnium gentium numero, ausi sunt Caesareae consulere vtilitati, & Pompeianam, bello Pharsalico, inuadere, ac debilitare audaciam; Sub Pompeio multo plures militabant, quam sub Caesare: sed Caesar, virtute Gallorum, qui sub ipso militabāt, atque impetu magno hostes adoriebatur, ac multos caedendo vulnerandoque strauit, Caesariani, more hostium ora ferientes, eos telis cuspideque infestabāt; quo feriendi genere hostes territi, oculorum periculo, terga dare coacti sunt: Caesar autem 22. tantum millibus, quorum maior pars Gallorum erat, imperabat. Sub Pompeio vero, multo plures, quam bis totidem, militabant: Sed haec victoria non Italorum, sed Gallorum fuit; quod tanquam Persae, sub vno Cyro contra Croesum, & Assyrios, homines timidos, bella gesserunt. Item Iulius Celsus, Gallorum tamen aemulus *lib. 5. de bellis Caesaris*, de Gallis sic ait: Galli homines sunt aperti, minimeque insidiosi, qui per virtutē magis, quam per insidias dimicare consueuerunt. Et Caesar *in comment. suis*. Illud quoque prouidentissi. Deum augebat curam, quod insidiosissimo cum Rege rem gerebat, assuetus dimicare cum Gallis, apertis hominibus insidiarum nesciis, nec fraudibus, sed virtute bellantibus. Et hęc Camp. *in d. lib. de tropheis Gallor. tract.* 3. Dicit tamen F. Patr. *in lib. de inst. Resp. lib. 9. tit.* 3. Quod antiqua consuetudo Gallorum fuerit, vt sagaces alieni viri praeficerentur, qui famam, ac rumorem hauriant, & viatores inuitos etiam, consistere cogant, vt quod quisque eorum de quaque re audierit, aut cognouerit; quaerant, discantque, quibus è Regionib. veniāt; quidque acti sint; & quaecūque acceperint, moliantur que, pronunciare cogant: & ista consuetudo esset bona, si obseruaretur in Gallia; sed pro certo sciūt aliae nationes istud optime deducere ad effectum: Galli autem omnibus confidunt, omnes etiam exteras gentes, & hostes suos ad se aduentare, & residere sinūt, vnde eorum consilia sunt omnibus etiam inimicis nota, & cito promulgata, quod non fit, neque apud Italos, Hispanos, Anglos, nec Alemanos, qui non sinunt extraneos patria eorum aggredi sine saluo conducto.

Et licet multi historici Itali & alij extranei aemuli sint, & Gallis infesti suis scriptis, attamen verum nonnunquam profiteantur necesse est, mitto antiquos. Quid autem recentiores de eis sentiant, adduco Fr. Philadelphum Italum, in quadam epistola ad Carol. VII. Franciae Reg. Ita enim ait: Si verum fine cuiusquā inuidia fateri licet, posteaquam impia, & immanis illa sceleratissima Mahumeti secta inualuit, nullum est vsquam hominum genus, cur plus debeat Christiana religio, quam inuictę Francorum nobilissimęque virtuti, vt supra tam dixi, vbi Galli laudantur ex fide Christiana.

46. Anton.

46 Anton. Sabellicus *Ennead. lib.3.* de virtutibus & moribus Gallorum, sic inquit: Ritus Gallorum omnino diuersus ab eo, qui olim fuit: Malorum quondam dæmonum cultores hi, & cæteræ gentes, nunc veræ pietatis obseruantissimi: viuebant tunc populi quique sibi, viuebant & ciuitates: Pauci numero Reguli in tota gente, nunc Regis Imperium late omnia tenet, Matrimonia Italico ritu celebrant, Liberales artes multis curæ sunt, & inprimis diuinarum artium studia: Gymnasium, quod Parisiis est, id declarat, omnium, quæ sunt in terris, celeberrimum Sunt & Romanarum literarum apperentissimi, nec Græcas aspernantur, penes magistratus iudicia sunt, Regum est hos legere, & instituere: in bellis cataphracto equite, peditéque leuiter armato vtuntur, & sagittariis, qui longiores intendunt arcus, nec corneos, vt Scythæ, & totus ferè Oriens; sed ex taxo, aliáve duriore materia, Sunt Franci è Troiana stirpe oriundi. De pluribus aliis historicis, æmulis Gallorum, per Campegium, *in trophæis, in verb. Gallor. tract.3.* per Textorem *in suis Epithetis, in verb. Galli.* per Longolium, *in oratione de laudibus Francorum*, vbi & ample de laudibus Caroli Magni, aliorúmque Regum Franciæ, De Rolando, de Gothofredo Bollionio, & de Balduino, qui pro fide Christiana multa bella gesserant: de quibus *supra in 5. part. in 31. consid.* vbi fit mentio de Regum Franc. laudibus.

41 Baptista Mantuanus, (qui vt Italus, nobis fauere non consueuit) testimonium de Gallis, & Gallia tulit. *in libro secundo de S. Dionysio.* Vbi terram ipsam, mores, & virtutes populi collaudat, in hunc modum:

Gallia terreni pars est non infima mundi:
Sed longe latéque patens. Hispanica tangit
Oppida ab occasu, sese coniungit ab ortu
Italiæ: nostro hinc pelago (qua respicit austrum)
Clauditur: Oceano geminas qua respicit vrsas.
Vnde venit Boreas, hybernaque frigora surgunt,
Et vada Teutonici tangit vastissima Rheni.
Terra hominum, frugumque ferax, armenta, gregésque
Vbertim pascens, plebis non languida Cœlo
Tabifico: non mortifero infecta veneno,
Vt Libya, non perpetuo adoperta pruina.
Sicut Hyperborei montes, non torrida ab æstu.
Qui faciat steriles (vt decolor India) campos.
Non etiam noctu pollens semestribus vmbris:
Qale sub arcturo positum mare, & vltima Thule
Sed nec, vt Ægyptus, quia fusa palustribus vndis.
Sed cœlo, & tenera fœcunda vligine terra.
Insita Gallorum ingeniis (quanquam modo circa
Numina, cum reliquis ipsi mortalibus, errent)
Religio, postquam fuerint ad sancta reducti
Legis scita, non vlli constantia maior,
Nulli maior erit pietas in numina genti.
Defendent mucrone fidem, bellóque domabunt,
Quoscunque audierint Christum se attollere contra:
Et certum munimen erunt, quod non sinat iram
Barbaricæ gentis nostros incurrere fines.

Subiungit tandem:

Gallia fert acres animos, & idonea bello
Corpora, nec illis ausit componere sese
Thracia, quæ Martem genuit, non Parthia versis,
Quæ bellatur equis fugiens, licet inclyta Crassi
Pacta sit extincto. signisque superba Latinis.
Quas gentes alias non contriuere? per omnem
Inuecti Europam, quasi grando Aquilone, vel Austro;
Importat a grani passim sonuere tumultu:
Stit Romanus adhuc, & quam Tarpeia videtis
Arx, attollentem caput illo in monte superbum:
Pannones Aemathij norunt, scit Delphica rupes:
Quæ nisi terrificis subito conuulsa ruinis
Oppressisset, eos non defendisset Apollo.
Conferta argento templi sacraria, & auro.
Intrauere Asiæ fines, prope littora Ponti.
In gentem creuere nouam quæ tenditur vsque
Ad iuga Pamphilium, Garamantica sidera contra.
Inter Cappadoces posita & Bithynica regna.

Item in eodem libro.

Ignea mens Gallis, & lactea corpora, nomen
A candore datum populis, muliebria tingit
Ora color Tyrius, Paphium meditata decorem.
Ex geminis fecit natura coloribus vnum:
Læti, alacres lusu, chareis, & carmine gaudent:
In Venerem proni, proni in conuiuia, proni
Ante dapes ad sacra Deum seruire, iugumque
Ferre negant, fugiunt figmenta, & hypocrisim, oris
Liberi, & ingenuus mos est, tetricosque perosi.
Venatu, aucupio campos, montana, lacusque
Sollicitant bellandi vsu lætantur equarum.
Terga fatigantes, lorica, hastilia & arcus,
Delitiæ genti, sub dio ad sydera somnum
Carpere, fuscari sole, & ferrugine pulchrum est,
Puluere conspergi, & grauiter sudare sub armis,
Pro patria, pro ca natis, pro regibus ire
In pugnam & gladios, & morti occumbere dulce est.

Ludouicus Bologninus, Iurisperitus, de felici Imperio, & statu Gallorum sic scripsit:

Francorum Reges sacro sub nomine nati,
Consilio semper valuerunt semper & armis,
Sanctaque fautores bonitatis iura tenentes
Appellat Romana suos Ecclesia gnatos,
Et primogenitos, tali sunt nomine digni.
His Deus imperium dedit, & sua iura tuetur.
Vnguntur, sancti fiunt quicunque creantur.
His subsunt centum generosi nominis vrbes.
His populi subsunt Gentes, & maxima Regna,
His fines sine fine patent, pater vnus, & orbis.
Innumeri his subsunt Domini, Dominique tenentur;
His præstare fidem verbo, hos defendere & armis.
Omnes conueniunt, nemo est his arma recusans
Pro sacro imperio Francorum, & iure tenendo.
His medio est sextus Ludouicus nomine magnus,
Qui belli & pacis Dominus, bene cuncta gubernat;
Auget & imperium propria virtute Deorum.
Hic prius indomitos superauit Marte Ligures
Auspice, Sfortiados pariter captosque subegit.
Sed pius & clemens vitam donauit vtrisque,
Hæc generosa fuit maior victoria prima.

De aliis vero duabus principalibus Orbis partibus Asia, scilicet, & Aphrica, & earum partialibus prouinciis, seu regionibus. & de laudibus & commendatione ipsarum, nunc scribere supersedeo, cum satis superque de ipsis per Historicos, Cosmographos, & alios, quisque studiosus videre & indagare poterit.

DEcimaoctaua consideratio, Quoniam, ex quo aquæ sunt necessariæ ad victum omnium animalium, plus quam aliæ res mundi, ita quod ex siti homines morerentur, vt dicit textus in *lege finali. ff. de riuis.* Excellentias aquarum paucis perstringendo complectitur: quoniam aliquæ sunt aliis excellentiores. Et primo de aqua cœlesti, seu pluuiali: quæ excellentior est aliis. Cum, vt dicit Aristoteles in *libro octauo de natura animalium*, Piscium, inquit, genus maxima ex parte amnis

fluuiis bene viuit: ita enim non modo plus cibi nascuntur, verum etiam pluuio humore iuuatur, vt ea quę terra gignuntur: olera enim quamuis rigentur, tamen non tantum proficiunt, quantum imbre. Quod & ipsum, arundinibus lacu prognatis, euenit. Nihil enim fere accrescunt, nisi aquæ pluuiæ accedant. Adde Auerroem quoque *tractat. 2.1.part. Canticor.* super eo Cantico. *Aqua pluuialis purior cæteris antecellit; Aqua pluuialis optima est, ac fontanis fluuialibusue excellentior longe.* Addit Auicenn. eam præcipue probari, quæ æstiua sit, & Ioue tonante decussa, tenuitatis ratione, sicut interpretantur naturalium periti. Quę quidem attenuatio fit, tum virtute Cœli eleuantis, surgentisue, tum calidæ, siccæque exhalationis, intra nubem inflammatæ, vnde fiunt tonitrua perructa nube. Illud
2 obseruatione dignum, quod ab eodem subnectitur Auicenn. nec præterit medicinæ primas Paulus Ægineta, esse quidem præcipuum aquæ pluuiæ humorem, verum citissime computescere, cum sit attenuatus nimium, proinde celerius in eam agere, corrumpendo terrestrem acrem eius colorem non naturalem, haustum vero, poru humoribus puttedinem concinnare, pectus oblædere, vocem hebetare. Putrescendi tamen causam inde eruunt nonnulli, & Paulus præcipue, quoniam aquæ id genus à diuersis admodum humiditatibus protollantur, velut de cadaueribus paludibus, vt lacus, præterea stagna, mare, quam rationem approbasse Galenus videtur: sed inquit Auicenn. si probari causa hæc posset, vituperari digna foret cœlestis aqua: igitur, attenuationem excellenter factam putrefactioni præceleri ansam præbere, vero fit similius. Vt enim attenuatissimum quodque est, ita etiam mutationi obnoxium maxime censetur. Statuendum tamen sic opinantur, qui disceptantes cupiunt sententias conciliare: nil prohibere, quin quandoque computrescat aqua pluuia: quia à tabidis corporibus aquarum, secernatur materia, quod euenit fere latius
3 grassante pestilentiæ vi. Vetum subnotemus & diuersitatem alteram: Galenus idem *in libro de bonitate aqua*, sic propemodum scriptum reliquit: aquas, inquit, pluuias fero leuissimas esse, subtiles esse, subtiles item ac puras, bonasq; & gustui prædulces: educit enim Sol & rapit tenuissimum quodque ex aquis: vetnæ hyemalesque censeri debent præstantissimæ; siccìores quidem à terra tolluntur æstate vapores, nec non autumno quoque: ac terrosus, vt sic dicam, aër est, quem deiecta perpurgat pluuia. Propter ea pet id genus aquæ doctores res euadant necesse est, inquit Hippocrates. Ex aquis leuissimæ sunt pluuiæ & dulcissimæ, atque item clarissimæ, ac tenuissimæ: ratio autem, inquit idem, ex sole, tenuissima quæque proficiente, ac leuissima: Hæc Cælius *libro quarto lectionum antiquarum c. 35.* Et rationem bonitatis cœlestium aquarum ponit *eodem li.cap.36.* quod videas. & *in c. 37.* ponit quibus nocumento sit cœlestis aqua: Sed circa talia non insisto, & de laude aquarum iam aliquid supra *ea par.12.consid.* relatú est, in qua sit mentio de quatuor Elementis, & infra latius videbitur. Fertur & Athenis terræ fuisse simulachrum (vt Pausanias ait) suppliciter à Ioue pluuiam comprecantis: Cuius in monte Hymetto visebatur Ara, vt refert Cęlius *li.lect. antiq.14.c.39.* Addo, Aquam benedictam multam laudandam, cum magis prosit ad salutem: nã sanctificat, & purgat nos, tollendo venialia peccata: bona multiplicat, insidias diaboli auertit, & à phantasmatis, versutiis homines defendit, vt dicit textus. *in cans. aquarum. de consecrat. dist.3.* & ibi Archid. referens quod in Concilio Naneten. ita fuerit statutum; omnibus diebus dominicis quisquis presbyter, in sua Ecclesia, ante Missatũ solennia, aquam benedictam faciat in vase nitido, & de eadem populus aspergatur: & vnum mirandum est, & est grande experimentum fidei nostræ, quod Aqua benedicta, quæ fit in vigilia Paschæ, vel Pentecostes, nunquam putrescit, ideo præstantissima.

4 Hic etiam de aquis terrestribus est dicendũ, quę quidem sunt diuersæ: Alię enim salis, aliæ nitri, aliæ aluminis, alię sulphuris, alię bituminis, aliæ curã morborũ adhibentes. Nam, vt scribitur *in tract. de locorum ac mirabilium mundi descriptione, c. 26.* & est post Geographiam Ptolemæi. Iuxta Romam Albulę sunt quę vulneribus medentur. In Italia, Fons Ciceronis, oculorum vulnera, & languores curat. In Æthyopia lacus est, quo perfusa corpora velut oleo nitescunt. Zaniæ fons in Aphrica canoras voces facit. Ex Clitorio, fonte Arcadię, qui biberint, vini tędium habent, eosque abstemios reddit. In Chio insula fontem esse dicunt, quo hebetes fiunt. In Bœotia duo fontes, alter memoriam, alter obliuionem affert. Cocici fons, amorem Veneris tollit. Bœotię Lacus funalis est, de quo qui biberit, ardore libidinis exardescit. In Campania sunt Aquę, quę sterilitatem fœminarum, & virorũ insaniam abolere dicuntur. Et refert Cælius *li. antiq. lection. 9. c. 25. in fi.* fuisse in Achaia ciuitatem, Argyram nomine, ac fontem quoque, & in propinquo fluuium Selemnum, ab adolescente dictum, qui Argyrę Nymphę illaqueatus amore, ac desiderio exardescens, sit à Venere in eum deformatus. Vnde Selemni aquam id adeptam laudis ferunt, vt ablutos amore liberet, tam viros, quam fœminas. Quod si est (inquit Pausanias) omni auro pretiosior est Selemnis aqua. In Æthiopia fonte rubro qui bibit, lymphaticus fit. Lechæcis fons Archadię, abortus fieri non patitur. In Sicilia fontes duo sunt, quorum vnus sterilitatem fœcũdat, alter fœcundam sterilem reddit. In Thessalia duo sunt flumina, ex vno bibentes oues nigras fieri ferunt, ex altero albas, ex vtraq; varias. Clitũnus lacus in Vmbria, maximos Boues gignit. Reatini paludis aquis, iumentorũ vngulas indurari dicunt. In Asphaltide lacu Iudeæ, nihil mergi potest, quicquid animam habet. Et eũ aliqui mortuũ mare vocant, & à fundo asphalten, seu picem euomit, quam etiam bitumen appellant, & pro pice in nauibus vtũtur. Quę res cũ adhuc humida ab aqua educitur, aiũt alio remedio diuigi, atque à se ipsa separari non posse, nisi mulieris menstruo sanguine, aut vrina. In India Sydé vocatur stagnũ, in quo nihil natat, sed omnia mergũtur. E contra in Alce lacu per Porcidamũ, omnia fluitant, nihil mergitur. Marsyæ fons in Phrygia saxa generat. In Achaia aqua profluit è saxis, Styx appellata, quod illico potantem interficit. Celomium stagnum Siciliæ, tetro odore remouet approximantes. Fons est in Aphrica, circa templum Ammonis, qui humoris nexibus humum constringit. Fons Iob in Idumæa, quater in anno colorem mutare dicitur, in puluerulentum sanguineum, viridem, & limpidũ: tribus mensibus in anno retinens ex his vnum colorem. In Troglodytis lacus est, qui ter in die fit amarus, & deinde toties dulcis. Fons Siluaad radicem montis Sion, non continuis aquis, sed incertis horis diebúsque ebullit. In Iudęa quondam riuus Sabbathis omnibus siccabatur, licet aliis diebus satis ingentibus aquis, præcepsque deflueret. Ab eo facto sabbathicus appellabatur, & inter Acharam Apameamq; labebatur, in ea Iudeę parte, in qua regnauit Agrippa. In Sardinia fontes calidi oculis medentur, fures arguũt. Nã cæcitate detegitur furtum eorũ, si sacramento dato, oculos

oculos aquis eis tetigerint. Et alij dicunt, esse Palici stagna in Sicilia iuxta Symnetũ amnem. In Asia quoque iuxta Thianam fons Ionis appellatus, frigidus, vehementer ebulliens, ac potantes ex eo periuros, statim, graui vlcere manibus ac pedibus eorum percussis, magno dolore illic vera fateri cogebat: vera autem iurantes nihil omnino lædebat, vt Philostratus scribit, & recitat B. Fulgosius *li.1. de miraculis c. de fl. ignis Palici, &c.* In Epiro fontem esse ferunt, in quo faces extinguuntur accensæ, & accenduntur extinctæ. Apud Garamantas fontem esse ita algentem dicunt, vt non bibatur, ita ardentem nocte, vt non tangatur. De pluribus aliis fontibus diuersarum virtutum, vide eleganter per Fr. Patricium *in Instit. Reip. 7. tit. 10. & infra ista consideratione.*

5 Iam vero in multis locis aquæ manant perpetuo feruentes, tanta vi, vt balnea calefaciant, vt apud nos Heduos, in oppido Borbonij Anselici, apud Borbonios Lanchenbaut, Et est Aquis, quæ est vrbs Capitalis prouinciæ, & in pluribus aliis locis Galliæ. In Germania, vt Aquisgrani, aquæ etiam calidæ scaturiũt. Item in Italia, apud Viterbium, quæ ciuitas dicta est, quasi vita inermiũ veteranorũ, quibus bene merentibus, & honesta militia missis, locus ille quietis, ac inter Balnea ad curandas ægritudines, Romæ, quæ proximus, vt ab his, si opus esset, consiliũ haberetur, designabatur. Quod euenit. Nã quædã terræ sunt, quæ multũ sulphuria & aluminis habent. Itaq; cũ per venas calentes aqua frigida venit, vicino sulphuris calore cõtacta, excãdescit, nec talis ab origine profluit: sed permutatur, dũ scaturit, & venit. Sulphur enim & alumẽ, secũ ferunt aquæ materiã, igne plenam, mirisq; motib. incalescentẽ Sed de hoc plene *infra 77. consi* dictũ est. Et adde vnum fictu dignũ scribit Vict. lib. 4 Quod aquæ neruicos, & podagricos efficiũt. Sulphurosi fontes neruorũm labores reficiunt. Hæc singularia, proprietates, seu naturæ de prædictis scribuntur *in loco supra alleg.* & plenissime Plin. *in li. 2. naturalis historia c. 106.* vbi de multis fontibus mirandis, & vt dicit ibi, quod aquarũ natura à miraculis non cessat. Nã plures sunt fluuij & fontes, qui non solum diuinis honoribus coluntur, verum etiam iconiis, & simulachris etiam humanis dicari consueuerunt, vt infra dicetur.

6 Natura autẽ aquarũ est multiplex, & habet multas proprietates aqua, vt dicit Anton. Florent. *in sua summa in 3. par. lib. 14. c. 1. §* in vbi dicit: Quod est refrigeratiua, purgatiua, susceptiua luminis, fœcundatiua animaliũ, suffocatiua, & mollificatiua terræ. Aquarũ item mirandam naturam vide per Cælũ *li. antiq. lect. 14. in fin.* Vbi inter alia dicit, fontem apud Trezenios fuisse, cuius perennes aquas præcipue fonte admitati, in nouem annorum siccitate, quibus nunquam pluit deficientibus cætera omnibus.

7 Et inter plura maria est vnũ, quod dicitur mare magnũ, quod ab occasu ex Oceano fluit, in meridiem vergit, deinde ad Septentrionem, quod inde Magnum appellatur, quia cætera maria in comparatione eius minora sunt. Istud est Mediterraneũ, quia per mediã terram vsque ad Orientem, Europam, & Aphricam, Asiamque disterminatur. Cuius primæ partis sinus, quæ in Hispania perfunditur, Ibericus, & Balearicus appellatur. Deinde Gallicus, qui Narbonẽsem prouinciam allnit. Mox Ligusticus, qui iuxta Genuam vrbem est proximus. Post hæc Thyrrenus, qui Italiam attingit, quem Græci Ionicũ, alij inferũ vocant. Deinde Siculus, qui à Sicilia vsq; ad Cretam vadit. Deinde Creticus, qui in Pamphyliam & Ægyptũ pertendit, & sic de singulis, *vt in dicto libro de Mundo descriptione, c.* 28. Vbi describuntur alia maria à diuersis rebus, locis, regionibusve denominata, vt ibi videre poteris: Ex quo non insisto, cum sufficiat quod mare magnum sit aliis excellentius.

8 Sed tamen inter alias aquas terrestres, aqua maris est excellentior: cum mare sit mater aquarũ. Et dicit Plinius, quod omni plenilunio maria purgantur, quædam etiam statuto tempore, circa Messanã, & Mylas fimo similia, exspuũtur in littus purgamẽta: Vnde fabula, Solis boues ibi stabulari. His adde, *vt dicit Pli. lib. 2. Natur. historia, c. 101.* vt nihil quod nouerit præterea Arist. nullum animal nisi æstu recedente, exspirare affirmat Obseruatum id multũ in Gallico Oceano, & dũtaxat in homine compertũ. Altissimũ est enim omniũ aquarũ, vt dicit Pl. *eod. l. 2. c. 115.* vbi dicit, quod altissimũ mare est quindecim stadiorũ, prout tradit Fabian Alij in Ponto, ex aduerso Coraxorũ gentis, vocant Bathea ponti, trecentis ferè à continẽti stadiis, immensam altitudinem maris tradunt vadis nonquam repertis. De diuersis nominibus, & quomodo Oceanus dicatur pater ac perpetuos hospes omniũ aquarum, & quot sunt maria famosa, num. 51. vide *in supplemento Chronicorum li. 1. circa princ.* Cur Mare vndabũdum incalescat, reliquis aquis agitatu frigescẽtibus per Celiũ *lect. antiq. li. 14. c. 7. & eod. li. c. 9.* Cur mare dulcibus aquis minus frigidum. Item cur pellucidum. & *ibi. c. 11.* Cur maris aqua hyeme sit amara minus, & dulces æstate fiant deteriores. & *c. 13.* Cur mare nauseabundus faciat, & mare cur salsum. *ibid. cap. 15. & seq.* An maris superficies sit salsior.

9 Aduertendum est etiam, quod inter alias aquas terrestres mari sunt plures fluuij, seu flumina. Et inter fluuios quidam propriis ex causis nomina acceperunt. Ex quibus nonnulli notandi sunt, qui in Historiis celebres memorantur.

Geon enim fluuius est de Paradiso exiens, atque vniuersam Æthyopiam cingens, sic vocatus, quod incremento suæ inundationis terram Ægypti irriget. Ge enim Græce, Latine terram significat. Hic apud Ægyptios Nilus, dictus est, propter limum quem trahit, qui efficit fœcunditatem, vnde & Nilus dicitur, licet antea Latine, Milo dicebatur. Apparet autem in Hylide lacu, de quo in meridiem versus, excipitur Ægypto, vbi Aquilonis flatibus repercussus, aquis retroluftrantibus intumescit, & inundationem Ægypti facit: Ægyptus aëria calore semper solem habet, nunquam nubes vel imbres percipit. Cuius loca Nilus fluuius æstatis tempore, Sole in Cancro existente inundat, quæ pro fluuiis vtuntur: Oritur enim fluuius idem inter Austrũ & ortum. Etesiarum flatus ex Zephyti parte, id est ab occiduo flant, & habent certũ tempus. Nascontur enim mense Maio. Quarũ flatus initio languena est, sed per dies augescit: nam flant ab hora sexta, vsque in duodecimam Hoc igitur flatu resistunt ei, vndis oppositis, quæ etiam ostius eius, quibus in mare influit, arenarum cumulis Nili fluctus intumescunt, ac retrouerti coguntur. Sicque aquæ erumpentes propelluntur in Austrum, quibus congestis, Nilus in Ægyptum erumpit, quiescentibus quoque Etesiarum flatibus, ruptisque arenarum cumulis, rursus in suum alueum redit fluuius. De cuius laudibus infra videbitur: & vide F. Patrium *de institut. Reipub. li. 7. tit. 12.*

Alius est fluuius ex paradiso terrestri exiens, qui dicitur Ganges, & pergit ad Indiæ regiones, quem Physon sacra scriptura nominat, id est, cateruam, quia decem fluminib. magnis sibi copulatis, repletur, & efficitur vnus: fertur autem Nili modo exaltati, & super

Orientis terram erumpere, ac secum arenas aureas trahere.

11 Alius, & tertius est fluuius ex ipso paradiso egrediens,& contra Assyrios fluens,& post multos circuitus in sinum Persicum influens, & est fluuius Mesopotamiæ, qui dicitur Tigris, propter velocitatem, instar bestiæ Tigridis,nimia pernicitate currentis.

12 Alius,& quartus est fluuius Mesopotamiæ,Enphrates nomine,de Paradiso exurgens, copiosissimus gemmis,qui contra Chaldæos vadit, & per mediam Babyloniam influit. Hic à frugibus vel ab vbertate nomen accepit. Nam Euphrata Hebraice interpretatur fertilitas: Mesopotamiam enim in quibusdam ita vno & eodem tempore irrigat, sicut Nilus Alexandriam. Hæc sunt, quæ dicuntur in ea mundi descriptione,*cap.33.* vbi ex supra dictis satis perspici potest: Nilum esse excellentiorem omnibus alijs fluuiis, quod aperte asserit Philipp.Bergomens. *in suo supplemento Chro ic. li.primo circa princip.* Vbi ita inquit, quod sit fluuius totius orbi permaximus, qui totam circuit Æthyopiam atque Ægyptum:de quo Lucanus in 10.dicit:

Arcanum natura caput non dedit vlli.

Excellentia enim illius consideratur ex multis:primo, propter eius longitudinem & amplitudinem, cum sit totius orbis permaximus, vt dixi. Secundo, quoniam in eo sunt septingentæ insulæ,inter quas est illa celeberrima Meroë, Sabbæ Reginæ sapientissimæ Regnum. De Niloticæ aquæ laude præcipua refert Cælius *lect. antiquit.li.14.cap.39.* Cum ait, quod ea cunctis virtutibus insignita creditur. Nam in medicinæ ratione fluuialis aqua,& palustris damnatur,præter Niliacam, est haustu suauis, mediocrem in aluo moram ducens,sitim porro restinguit commode, nec frigida quidem vllum inferens nocumentum. Et Galenus Nilum ita laudat, vt bonitatis excellentia paucis admodum comparari fluminibus possit. Nam & mulierum fœcunditatem,& partionem insigniter adiuuat. Et eo prætetea in Ægypto Sole omnium palustres aquæ redduntur commodiores, quando æstate nec computrescunt omnino. Seneca *in Natur. Quæstionibus*, Plerque sunt (inquit) quorum ratio reddi non potest, vt cur aqua Nilotica fœcundiores faciat fœminas: adeo vt quarundam viscera longè præclusa sterilitate, ad conceptum relaxauerit. Auicenna 1. *canon.* quatuor ex causis Nilo incompatibilem bonitatis vim scribit attributam. Quarum primam statuit à cursus longitudine; Secundam ascribit regionis nitori ac præstantiæ, per quam fit aquarum delapsus; Tertiam putat, quod à Meridie in Septentrionem deferantur:sic enim attenuari amplius; Postremo, & immensam suffragari fluminis molem. Prætetea, dicunt Iouis vice fuisse Ægyptiis Nilum: vnde apud Poëtam Parmenonem scribitur: *Iupiter Aegypti Nile.* Quoniam,vt dixi,certis anni temporibus superfusus ripis,imbrium modo, miram campis fertilitatem infestat. Vnde Tibullus de eo:

Te propter nullos tellus tua postulat imbres,
Arida nec pluuio supplicat herba Ioui.

Dicitur inde & Chrysorrhoas, quasi auro fluens. Ex quo videmus,quod graues pœnæ sanciuntur à iure contra eos, qui comata seu aggeres Nili ruperint, vel violauerint omnino,vel præter vetustatis morem, ita quod concremari debeant,vt est textus ad literam *in l.vnic.C.de Nili aggerib.non rumpend.* & ibi gloss. Cyn. Albericus,& Salicet.dicunt idem esse in alijs fluuiis,vbi possit esse magnum damnum, vt in Pado fluuio Italiæ,quod non credo esse verum.Cum non possit esse talis & eadem ratio, sed alia pœna extraordinaria puniri deberent. Nam in Ægypto non pluit,vt dicit gloss. *in rubric.C.de cupressis.* Sed secus in Italia, aut aliis locis.Ideo ex ruptione aggerum Padi, vel alterius fluuij sterilitas, & tantum damnum inferri non potest.Ideo, &c. Ad prædicta facit,quia etiam ementes & vendentes arbores cupressos,in certis locis Ægypti,quinque libris auri mulctandi sunt, *vt in l.1.C. de cupressis. li.11.* Et est ratio,quia dictæ arbores continent aggeres,tenentes aquam Nili, quæ opportunis temporibus spargitur per agros, vt dicit gloss. rubricaria,& iam supra tactum est.

13 Sed vlterius pergamus cum Cælio,qui altius de aquarum præstantia inuestigat. Reliquorum(inquit) aquæ fluminum difficiles censentur atrefaciendo, ac situm amplius accendendo, præsertim si regionum adsit malignitas,nec aër admodum accommodus,quod notauit Dioscorides. Auicenna eam aquam ita probat,quæ ortum præcipue æstiuum habet, semperque bonitate proficere, dum à fonte disclusa abit longius. Secundo probatur, quæ in Septentrionem profluit;licet Paulus Ægyneta satis eam non probet,quoniam sit incessu tarda, duraque aqua, rursum incalescat tardius,ac frigescat, cui diuersum faciat ortum petens Improbantur omnino,in OccasumMeridiémve delabentes, præcipue Meridionali assistente afflatu.

14 Puteanas quoque, nec satis probas,præ fontanis,arbitratur Auice.quod terrosæ plurimum sint: vt quæ in arcto contineantur occlusæ. Porro inesse & putrescentis materiæ quippiam necesse est,illuc Solis radio minus pertingente, nec prorsum perflatu vllos vapores corruptioni obuios detergente:dicunt Galenus & Paulus,vnam esse bonarum & malarum aquarum cognitionem: si hyeme quidem caleant, frigeat vero æstate: deinde,si puræ sint,nec colore oblæso vitiatóve: & si mala nequaquam fuerit hypostasis, hoc est,subsistentia,siue substantia,item,si leues sint,quando terræ permixtionem coarguit pondus Considerator prætetea,incalescántne statim,frigescántve,huiusmodi enim præstare. Niuis aqua potui pessima est, vt scribit Aristot. vt refert Aul.Gell. *Noctium Attic. lib.19.cap* 5 An autem aqua sit caloris expers,Cælius *lect. antiq. lib.14. cap.9. & eod.li. cap.16* scribit rationem, cur aquæ fluentes sint dulces, & aquarum colores.

15 De balneis & medicis aquis eleganter scripsit Fr. Patritius *de institutione Reipu.li.7.* vbi de sulphuratis,aluminosis, bituminosis, & nitrosis fontibus,& quomodo vrbes & castra iuxta optimas aquas ædificari debeant.Item de signis aquæ putæ,& de aquis insalubribus.

16 Sed continuando materiam, sunt & plures alij fluuij, qui & à Poëtis & Historicis celebres memorantur,vltra quatuor supra enumeratos,inter quos enumerantur, *in dicta descriptione locorum* 22. & sunt sequentes, Hydaspes, Arar seu Araris, qui fluuius est Galliæ Celticæ, per fines Heduorum & Sequanorum in Rhodanum fluens. Lucanus libro 6. *Rhodanum fluentem præcipitauit Arar.* Oritur è finibus Germanorum, & labitur inter Ducatum & Comitatú Burgundiæ, à parte Orientis, & vulgo nos, *Sagona*, dicitur,mira tranquillitate per ciuitatis Lugdunensis medium interlabens: & ita influit vbique incredibili lenitate, ita vt oculis, io vtram partem fluat, iudicari non possit.Ista sunt verba Cæsaris *in comment.de bello Gall.li.1.* Ideo molendina nulla,aut rara haber, nec naufragium facit. Fluuius quippe piscibus diues & lauda-

laudatissimus, carpis crassissimis præcipue. Bactrus, Coaspis, Araxis, Orontes, Iordanis, Cydnus, Pactolus, Smyrous, Meander, Thanais, Inachus, Padus, Italiæ fluuius, alio nomine Eridanus dictus, qui rex fluuiorum à Virgilio *in Georgi.* describitur, Tyberis seu Albula. Danubius siue Ister, qui in Europa plus omnibus, secundum eundem Ptolemæum, famam habet, cum permagnus Germaniæ fluuius, à niuium copia, quibus augetur (vt fertur) vocatur, de quo Ausonius Epigrammatista:

Danubius penitus, caput occultatus in oris,
Totus sub vestra iam ditione fluo.
Qua gelidum fontem medijs effundo Sueuis,
Imperijs grauidas quas seco Pannonias.
Et qua dites aquas Scythico soluo ostia Ponto,
Omnia sub vestrum flumina mitto iugum.
Augusto dabitur, sed proxima palma valenti,
Iuuenes fontes hic quoque Nile, tuos.

De cuius laude & excellentia vide Franc. Itenicum *in sua desc ipt. Germaniæ, lib. 8. cap. 17. cum pluribus sequ.* Et ibi scribit, an Nilus Danubio sit maior. Et ibi etiam de pluribus Germaniæ fluminibus.

Rhenus, fluuius Galliæ, inter tres Europæ maximos fluuios computatus, qui iugo Rheticarum Alpium, vsque in Oceani profunda, cursus suus dirigit.

Rhodanus, Galliæ fluuius, qui adeo magni & velocis cursus est, vt vix (præcipue flante borea) aduersa possit nauigari aqua. Ferunt, & verum est, hunc fluuium in Alpibus oriri, quæ Italiam à Gallia diuidunt: non longe à fontibus Rheni & Danubij. Fertur per Lemanum lacum, Gebennæ vicinum, & versus Occidentem, per Galliam fluens motu præcipiti, ciuitatis Lugdunensis muros ab Orientali parte alluit, & in loco plano sub ipsa vrbe, & prope eam Arar Rhodano commiscetur, inde ad Meridiem conuersus, & Isaram Druentiamque suscipiens, in Tyrrheni æquoris freta irrumpit. Scribit Aul. Gell. post M. Varronem *noct. Attic. lib.* 10. *c.* 6. inter flumina, quæ vltra imperium Romanum fluunt, prima magnitudine esse Nilum, secunda Istrum, proxima Rhodanum.

Iberus, Minius, Tagus, qui cæteris flumis Hispaniæ prælatus est: quia copiosus aureis arenis, Bæthis.

Sunt & plures alij fluuij in Gallia percelebres & maximi, nauigabilésque, de quibus non fit mentio in prædicta descriptione locorum, sed Ptolem. *in suis tabulis, libr.* 2. & de eis iam meminimus *in ista part. supra, de laudib. Gallorum*, & sunt Carontonus, Mosa, Mosella, Dordonia, Athesis, Druētia, Isara, qui duo fluuij Rhodano se iungunt, Scaldus, Lizia, Matrona, qui oritur apud Lingonas, Sabus, Garumna, dilabens ex Pirenæo in Oceanum exeutrit. Est enim in Gallia Narbonensi, terminans Aquitanos, distans à Narbone stadijs octoginta tribus: deinde amplificatus amnibus, per Bituriges & Santones, Gallicam vtramque gentem, effluit.

Ligeris seu Liger, oritur in finibus Aruernorum, & disterminat campos nostros à campis Borbonijs, à parte Meridiei, & in Oceanum influit, maximi cursus est, & vtriusque, Liguris scilicet, & Garumnæ, duobus stadiorum millibus nauigatio est.

Sequana, fluuius est Galliæ Celticæ: nam oritur in Ducatu Burgun. in finibus S. Sequani, non procul ab vrbe Diuionensi, & per medium ipsius Ducatus labitur, etiam ciuitatis Trecensis & Parisiensis, vnde flumen Parisiense dicitur, vt dicit gloss. *in verb. manumiss. in l. 1. ff. de offic. proconsulis.* Textor vero *in sua officina* ponit nomina fluuiorum præcipua, vbi multa ponit, quæ videri poterunt, & est *in fol.* 257. Et *in fol.* 256. ponit fluuios auriferos & gemmiferos. Et *in fol. eod.* ponit aquarum mirabilem naturam, allegans Ouidium, quos videas: quia idem dicunt, quod hic ante dictum est.

Cælius *libro antiq. lect. 9. cap.* 57. fluminum simulachra varie, nunc humana, nunc bubula, seu bouilla specie exprimi consueuisse refert: cuius verba sunt: Quoniam Poetæ, multa fabulositate illustres, in fluminum mentione, quascunque collibitum fuerit, illis imagines circumponunt, ac velut graphice deliniantes conformant visum ad præsens, quæ mihi suggerit historia ex superstitione veteri, studiosis communicare, quo in poeticis fiant, quasi Meandris adminiculatiores. Compertum igitur illud imprimis, non solum diuinis cultos honoribus fluuios: sed & iconas illis, ac simulacra dicari frequenter consueuisse, verum non modi vnius, siquidem humana eos specie effingere nonnulli, quibus bouinam alij effigiem induxerunt: in ijs Erasmus est. Eurotas item apud Lacedæmonios, Æsopus apud Sicyonios, ac Phlyasios, apud Argiuos Cephisus, hominis figuram præfert, Alpheus, Cephisum Athenienses hominem monstrant vtique. Sed ita, vti promant se nihilominus cornua. Syracusani & Anapum, in Sicilia forma insigniunt eadem. Cyanenses vero fontem fœminea circumuestiunt specie, Crimnisum quoque & Telmissum, humana honestari facie legimus. Pueri formosioris speciem adamarunt Agrigentini, in cognomine ciuitatis fluuio, qui & apud Delphos statuæ ex ebore dicatæ fluminis asscripsere nomen: at pueri nihilominus simulachrum erat. Et ita Parisienses Sequanam eorum fluuium, sub forma & effigie puellæ venustæ depingere solent, cui titulum addunt, videlicet, Sequana, mater Parisiorum. Sicut & Arar, seu Sagona, mater Lugdunensium dici potest.

17 De fontibus autem scitu dignum est, quis omnium fontium sit excellentior, & extollendus supra alios, & de quo historici meminerint, aut Poetæ: & videtur esse fons paradisi terrestris, totum nemus irrigans, diuisusque in quatuor nascentia flumina, de quibus hic ante de pluribus ponit Textor *in sua officina, fol.* 340

Inter cæteros fontes sunt excellentiores in Europartes fontes salsi in Comitatu Borgun. in oppido seu vrbe nomine Salinæ, quæ vulgo *Salins* dicitur, ex quorum aquis, quæ igne comprimuntur, fit sal admodum album, quo tota Burgundia fere, Sabaudia, & Sueuia vtitur: in quo sunt ædificia ampla miræ magnitudinis, & magnificentiæ operarij, & artifices infiniti ad vsum ipsius salis. Ex quibus fontibus ingens & vix credibilis prouenit reditus singulis annis, de summa tercentum mille librarum, & vltra. Qui quidem reditus obueniunt, & Principi patriæ, & multis alijs Dominis, & Ecclesijs. Et inter alios Domini de Cabiloue, illustrissima, & à Troianis oriunda familia (qui nunc dicuntur Principes Orengiæ) habent vigintiquatuor mille librasredituales ex isto fonte. Percipiunt & ex eo multos reditus annuos Ecclesia collegiata nostræ dom. Hedu. & Abbatia S. Ioannis Magni, in Burgo Heduensi: & prope omnes Ecclesiæ, in Burgondia existentes.

18 Adde, quod etiã mirabilis fons apud Gratianopolim, vrbem Gallicam reperiatur, qui quamuis calentes aquas non habeat, tamen simul cum ipsis aquis flammas persæpe emittit; duobus eodem loco temporeque simul manentibus inter se contrarijs ele-

mentis, vt refert Bapt. Ful. *in suis Collectaneis, de dictis factisque memorabilib. lib. 1. tit. de miraculis.*

19 Non caret etiam admiratione, vt ait, fons in Britannia, qui est diœcesi Lincolnensi, intra Lonrham, & Notanthonam vrbes, quia experimento cognitum est, ligna in proximis cæsa syluis, si in fonte demergantur, intra annum lapides fieri. Et subiungit, in regione quoque, vbi Gothorum sedes in Septentrione erat, fons est, cuius experimentum à Federico primo facto Albertus Magnus scribit, missa manuum suarum theca: in qua, ne falleretur, signum suum in cera impresserat, cuius dimidia pars fonti immersa in lapidem induruit, reliqua parte sub cotij, & ceræ specie, vt ante erat, remanente. In Gallia quoque, teste eodem, in paruo lacu, iuxta oppidum, qui, Lochis dicitur, deprehensum est, arbores, quæ in eum iam diu ceciderunt, in lapides conuersas.

20 Quædam etiam mira refert de fonte, existente mille passibus à Senisi, oppido Lucanæ, in Neapolitani regni parte (ea quam nunc Basilicatam vocant) qui falsis manat aquis. Ad eum si quis accesserit nihil locutus, neque retro conuersus, fontem puris clarisque fluentem aquis inuenit, quod si secus, dum proficiscitur, egerit, turbatum offendit fontem. Si vero seruatis, quæ ad claram fontis aquam inueniendam fieri oportere dicta sunt, illuc profectus, loqui cœperit, loquendo turbati fontem perspicit. Et, vt ait Plinius *libro* 18. *cap.* 22. Aquarum differentia magna rius est. In Narbonensi prouincia nobilis fons, Orge, nomine est. In eo herbæ nascuntur, in tantum expetitæ bobus, vt mersis capitibus, totis eas quærant viribus. Et cur vi calentium aquarum lapides gignantur, vide infra *in* 77. *consideratione.*

21 Scitu etiam dignum est vltra deducta, excellentiam aquarum consistere in multis alijs: Cum intersit Reipublicæ, in ciuitate salubres & optimas esse aquas, *(dixi hic ante in* 12. *consideratione.)* Cuius rei gratia plures statuerunt conditores iurium, volentes, & cupientes, vt plurimum semper Reipublicæ pro vtilitate hominum prouidere, vt dicit Franciscus de Ripa, *in tractat. de peste, fol.* 32 33. *vsque ad* 36.

1 Aquarum custodes (qui Hydrophylaces nominantur) fauore publicæ vtilitatis omnium munerum personalium immunitate perfruuntur, *l. decernimus, Codic. de aquaeductu, libro* 11. per quam legem dicunt ibi Bartolus, & Iohannes de Platea, quod generale bannum Regis vocans quemlibet ad bellum, non comprehendat hos aquarios, & aquarum custodes, qui ab eorum officio non debent amoueri: quod intelligit Francisc. in aquarijs deputatis per principem, seu eius vicarium, pro habenda & custodienda aqua ad vsum publicum, secus (vt ait) io aquarijs huius temporis, qui operas locant ad tempus alicui Communitati, vt probatur, teste eodem *in dict. leg. decernimus.* Crederem tamen idem esse in quacunque ciuitate, vbi certatur de vtilitate publica ipsius ciuitatis: quoniam tales deputati à Ciuitatibus, debent esse immunes ab omnibus muneribus, & per ciuitates debent eorum onera supportari erga Principem. Sicut in simili videmus de multis officiarijs ciuitarum, qui sunt immunes, quoad eos, sed alij cives supportant eorum onera: quia in alijs deseruiunt ciuitati.

2 Prædicti aquarum custodes sunt ita priuilegiati, & ab omnibus honorandi, vt quo melius cognoscantur, signari debeant in manibus, per impressionem signi Principis, aut illius Domini, vbi sunt deputati, vt inquit text. *in l. decernimus.* Loco cuius impressionis seu characteris hodie seruientes Principi, aut alteri in aliquo officio, debent ferre baculum depictum signo Domini: vel aliud signum ab ipsis seruientibus portari solitum, vt cognoscatur ab omnibus, quod seruiens sit curiæ talis Domini. Sic etiam legati Romanorum herbam quandam deferebant (quæ vocatur sagmina) vt cognosceretur, vt nullus eis inferret iniuriam, *l. sanctum. ff. de rerum diuis.* Ad quod accedat *l.* 1. *Cod. de lati. libert. tollend. circa med.* vbi patet, seruos debere portare pileum: ita dicit Iacobus Rebuff. *in d. l. decernimus.* vbi etiam dedocet, quod in simili, si ponatur, quis in saluaguardia, vt cognoscatur, debeant apponi penuncelli regij in domibus seu prædijs, vbi apponitur saluaguardia: & sic communiter fit apud nos, & in tota Gallia Et isti penuncelli denotant, talia esse in saluaguardia Principis datina: alij vero officiarij, qui habent signa consueta, ex quibus cognoscuntur, vt sunt clientes Principis, ex huiusmodi signis semper sunt in eius saluaguardia, hoc est, protectione: ideo in locis, vbi aquarum custodes portant sua signa, iuuantur saluaguardia Principis, nec impune offendi possunt.

3 In hoc priuilegiantur aquæ, quod prædia in quibus transeunt & aquæductus, consequantur immunitatem ab omnibus oneribus extraordinarijs, & superindictionibus, quæ pro illis prædijs imponuntur, *l.* 1. *C. de aqueduct. libr.* 11. Et istud rationi congruit, eo: quia possessores prædiorum, vt per quæ aqua publica defluit, tenentur suo sumptu aquæductum purgare, *dict. l.* 1. Ideo ius & ratio suadet hoc casu, cum in hoc grauentur, vt in aliquo releuentur: ideo cessante causa, scilicet, si non teneantur aquæductum purgare suis expensis & sumptibus, sed vtplurimum cum purgent expensis publicis, ideo non habent illam immunitatem.

4 Quia pro vtilitate publica, & ad vsum publicum licet transducere aquam per agros priuatorum, etiam dominis inuitis, *l. si locum. §. cum via. ff. quemadmod. seruit. amit. d. ci. l.* 1. *Cod. de aquæduct.* satisfacto tamen damno Dominis prædiorum, *l. g. si venditor. §. si constat. ff. commun. prædior.* Fel. *in c. qua in Ecclesiarum, colu.* 10. *Extra de constitut.* quod intelligitur ad vsum publicum, vt dictum est, & non ad vsum priuatum, *l. quemadmodum. §. si protectum. ff. ad leg. Aquil.* Franc. de Ripa tamen *in loco ante citato*, dicit, eum esse ad vsum priuatum, ex decretis ducalibus Ducatus Mediolani.

5 Quia in fauorem aquarum fuit interdictum Dominis prædiorum, per quæ aqua publica commeat, ne plantent arbores prope aquæductus, nec natas vel renatas teneant per quindecim pedes. *d. l.* 1. Ratio ibi assignatur: ne arborum radices fabricam formæ corrumpant: & vt ait Franc. de Ripa *loco ante allegato.* Ex hoc cognoscitur illud solum procedere quando aqua ducitur per canales lapideos, ligneos, vel plumbeos (vt in hac nostra ciuitate Heduensi, vbi aqua fontis, qua fere omnes vtuntur, ducitur per canales, olim plumbeos, nunc ligneos. Crederem tamen necessarium fore, vt reducerentur ad pristinam naturam, & ad canales plumbeos.) Secus vero, vt ait, si conducatur per patentes alucos: quia ripæ arborum radicibus magis muniuntur, quam corrumpuntur, *l.* 1. *§. oportet. ff. ne quid in loco publ. vel rip. eius fiat.*

6 Quod qui ex publico aquæductu ad suum fundum aquam diuerterit, absque licentia Principis, vel illius, ad quem spectat, fundum amittat, & fisco acquiratur, *l.* 2. *C. de aquæduct.* & vsurpatam aquam restituat, *d. l. decernimus.* etiam librorum decem mulcta ple-

cta plectatur, *l.fin.C.de aquaduct.* Et contra eos, qui in damnum accolentium quicquam in flumine publico ripave eius faciant, proditum fuit remedium & interdictum, *Ne quid in flumine.*

7 Quia interest Reip. ne aqua publica minuatur, corrumpatur, deteriorve fiat, cuilibet de populo prodita est actio aduersus contrafacientes, *l. 1.§. hoc interdictum.ff.ne quid in flum. publ.rip.eius, &c.*

8 Quia priuilegium extrahendi aquam ex publico aquæductu, fauore publico restringitur ad aquam superfluam & superabundantem, *l.fi. quis per diminam liberalitatem, C.de aquaduct.* Quod facit ad permissiones, ne dicam licentias, mercatoribus (etiam alterius gentis, vt Anglis & Ianuensibus) concessas, ad extrahendum à patria certas quantitates frumenti; quoniam huiusmodi indulgentiæ debent intelligi, si talis quantitas superfit ab vsu habitantium, & sic recipit conditionem, si Respublica non indigeat; vt in simili de indulgentia concessa Ianuensibus, de qua per Bartolum & Ioan. de Platea in *d. l. si quis per diminam.* Et merito; quia priuilegium alicui concessum, non extenderetur ad ea, per quæ læderetur publica vtilitas, *l.fin.C. de officio magist. milit. l.humilioribus.C.de suscept.* & Archidia. *l.a. C. de priuilegiis scholarum, lib. 11.* Priuilegia enim publicæ vtilitati damnosa, non sunt recipienda, *l.nec damnosa, Cod.de precib. Imp.offer.* Etiam facit quod de superfluo erogari debeat, & elargiri, iuxta illud, Sitientibus agris nostris aquam nõ dabimus alienis, *l.præses.C.de seruitut.* Quilibet enim primo sibi eleemosynam facit, deinde proximo, *cap. sane deponitur.d.ft.3.*& vnusquisque regnlam diligendi à proximo accipit, *cap. si non licet.23. quæst.5.* Et dicitur *Tobiæ 4.* Quomodo potueris, esto misericors, si tibi fuerit multum, abundanter tribue, si exiguum, etiam hoc libenter impertire. Et dicit textus *in Authentic. quomodo oporteat Episcopus. §.in omnibus.* Dandum est ex his, quæ Deus dedit; quod est possibile ministrare. Vnde *Ecclesiast.33.* scribitur: Da Altissimo secundum donatum eius. Hæc dicit Luc. de Pen.in *d. l.si quis per diminam.* vbi multum exhortatur magistratus, qui Rempubl.administrant, vt prouideant, vt primo sit copia rerum necessariarum in ciuitate, antequam aliquid extrahatur. Ita si viderint aliquod mercimonium vrbibus perniciosum, prohibere debent, ne ibi exerceatur, *l.nobiliores,C.de commerc.& mercat.* Quod notandum est pro nostris ciuibus, qui aliquando in fine anni volunt extrahere vina de ciuitate, & vendere Comitatensibus: quoniam Officiales prouidere debent, ne tot vendantur & distribuantur, vt ciuitas sit euacuata illis, sed tantum vendantur de iis, quæ superabundant, & pro necessitate.

9 Quia aquarum malignitas quandoque inficit ciuitates, debent, qui Reipubl. gerunt administrationem, aut curam, prohibere, ne in publico aquæductu, aut in aquis, quæ pro vsu publico sunt necessariæ, quis res immundas proiiciat, neque mulieres pannos, cæteraque sordida, ne seruitores mulas, equos & reliqua huiusmodi lauent, neve porcos immittant, iuxta illud: *Heu liquidis immisi fontibus aprum!* Néve in eo quis natet, vel se abluat, nisi forte in inferiori parte, & secreta, vt est textus in *leg. cum supra virentes, vbi Bartol.& Ioann.de Platea, C.de re militari, li. 12.* Et, qui contrauenerit, & quodammodo aquas publicas spurcauerit, arbitrio iudicis grauiter est puniendus, *l.1.§.1.ff.de variis & extraord.cognit.* Imo nõ licet haberi fontem, seu aquam priuatam, eam aliquo modo spurcam reddere, si cũ eadem spurcitia in aquã, vel fundum defluat alienum. *l. apud Trebat.in princ. ff.de aqua plu. arcend.* Aret.*consil 30.* Cæpoll.in *tract. de serui.tu.de fonte.* Alias tenetur actione iniuriarum. Franc.de Ripa in *d.loco, vers.7.*

10 Pro fontibus construendis, & aqua habenda ad vsum publicum, possunt decuriones collectam imponere, vt per plura deducit & comprobat idem Ripa in *præd.tract.fol.33.vers.8.* Et ita olim Romani faciebant, eodem authore.

11 Quoniam priuilegium immunitatis ab omni munere, non eximit priuilegiatum ab oneribus, quæ ponuntur pro aquis publicis habendis, vel pro aquæductibus purgandis, aut reficiendis, *l.ad portus.C.de oper.publ.* Nam ad talia onera etiam Ecclesia tenetur, *l.ad instructionem.C.de sacrosanct.Eccl.* secundum Io. de Platea in *l.ad reparationem.C.de aquaduct.* Adducit etiam textum in *l.obser.C.de priuilegiis domus Augusta,lib.11.& in l.a.C.de immunit.nemini conced.lib.10.* Per quæ ita videtur, quod etiam nemo possit se excusare à refectione pontium ciuitatis, per quodcunq; priuilegium immunitatis, quod habere possit.

12 Extrahens aquam de publico aquæductu, detiuando eam ad fundum suum, punitur amissione illius fundi, vt est text. ad literam in *l.si quis de cætero.C.de aquaduct. l.11.*

Ad cognoscendum ergo aquæ bonitatem, quæ nobis necessaria est, ponenda est in vas æneum, vel Corinthium, & si maculam non fecerit, neque in fundo vasis arena, limúsve inueniatur, vel si legumina in ca aqua coniecta, & ad ignem posita celeriter percocta fuerint. Cognoscitur denique, si limpida & perlucida fuerit, & quocunque profluxerit, locum ab omni inquinamento mundum reliquerit, neque muscum, neque iunceos produxerit. His signis, aqua tenuis, & in summa salubritate nobis ostenditur. Probatur autem aquæ bonitas ex aspectu incolarum, si sint corpore robusti, colore nitidi, non gibbosi, non strumosi, non vitiati cruribus, non lippis oculis, non fatui. Et vt ait Francisc.de Ripa in *d.suo tractat.de peste.fol.32.versic. dixi ex aqua.* Vt cognosceretur aquæ puritas salubritasque, maiores nostri inspiciebant iecora pecorum, quæ his locis pascebantur, & plures experti, si liuida, velvitiosa reperiebant, ex aqua, & pabulo malignis id euenire arbitrantes, iudicio, mutabant Regionis locum, dubitantes aquam illam humanis corporibus pestilentem futuram. Et ibi ample scribit, quomodo ex aqua fœtida generetur vt plurimum pestis: Ideo consulendum est hominibus, vt habitationem loci sibi eligant, vbi sit aquarum salubritas & vbertas.

DEcimanona consideratio; Montes depromit: Nempe, vt dicitur, in *l. de locorum ac mirabilium mundi descriptione cap. 23. qui est ad litem Geographiæ Ptolemæi.* Quidam montes propriis ex causis vocati sunt, ex quibus notandi sunt, qui opinione maximi celebrantur.

Mons Caucasus, ab India vsque ad Taurum montem porrectus, pro gentium & linguarum varietate quoquo versum vadit, diuersis nominibus nuncupatur. Vbi ad Orientem in excelsiorem consurgit sublimitatem, propter niuis candorem, Caucasus nũcupatur. Nam Orientali lingua, Caucasus significat candidum, id est, niuibus densissimis candicantem. Hic fertur secundum nonnullos syderibus proximus, vnde astra maiora visuntur, & eorum ortus, occasúsque diligenter perspiciuntur, & est asper, & inhospitabilis. Vnde Virgilius.

Sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus.

Te

Et à plerisque mons Tauros idem vocatur, qui & Caucasus,& Indiam à Scythia dirimit in finibus Assyriorum, de quo meminit Plinius *libro Natur. hist.* 5. c.27.

Libanus mons Phœnicum altissimus, cuius meminerunt Prophetæ, dictus à thure, quia ibi colligitur. Alius est mons, qui dicitur Libanus in Iudæa, sed vt dicit Nicolausde Lyra,super illud *Canticorum* 4 Nun est ille mons, de quo ibi fit mentio: & sic sunt duo montes Libani, sed excelsior, seu altissimus est ille, qui est in Phœnicia, de isto monte meminit Plinius *lib. Naturalis historiæ* 5. cap. 20.

Arath mons Armeniæ, in quo Archam Noe post diluuium resedisse testantur historiæ: vnde & vsque hodie ibidem lignorum eius videntur vestigia. Altius de materia refert Philippus Bergomens. in *suo supplemento, Chronicorum lib. 1. de vita Noe*. Et ita, inquit, quod stetit Archa ipsa (vt sacræ tradunt literæ) super altissimos montes quindecim cubitis. vt patet *Genes.* 7. Exsiccatis vero aquis,Noe primum animalia,ex Archa dimisit, quibus emissis, ipse cum sua generatione simul egressus confestim pro gratiarum actione Deo sacrificauit,atque cum suis comedendo carnes epulari cœpit Eum autem locum vt Iosephus refert, Armeni postmodum, egressorium vocarunt, vbi & Archæ saluatæ reliquias per multa tempora ipsi prouinciales ostenderunt. De huiusmodi Archa Berosus Babylonicus Historicus in *suo 1. libro de temporibus, cuius est titulus, Berosi deploratio*,perpulchre tractat,dicens: *Ante aquarum cladem famosam, qua vniuersus periit orbis, &c.* Ait enim in *fine libri*,quod Archa quieuit in vertice montis Gordiei, vbi aliqua ipsius pars suo tempore erat, & homines sui temporis ex bitumine illo colligebant, & ad expiationem peccatorum suorum vtebantur.

Olympus, mons Macedoniæ, est nimium præcelsus,ita vt super illo nubes esse dicantur.

Vnde Virgilius.

Nubes excessit Olympus.

Dictus Olympus,quasi hololampas, hoc est, totus lucens, quia Solem clarum habet, nullisque vnquam nubibus fuscatur. In eius cacumine aram Ioui dicatam commemorant Poetæ, vt dicit Nicolaus Perottus in *suo libro Cornucopiæ*. Hic mons Macedoniam à Thracia diuidit.Et de isto monte, & pluribus aliis meminit Isidorus *libro* 14. *cap*.8. post ipsum Ptolemæum. Sunt autem quatuor montes hoc nomine: primus, mons altissimus inter Thessaliam & Macedoniam,qui tamen Thessaliæ ascribitur, alter in Gallogræcia, vel in Cypro; alios & tertius apud Mysos. ad cuius radices Prusa ab Hannibale condita est. Quartus ad mare rubrum in Æthyopia,non longe ab Heliopoli oppido,qui oriente Sole vsque ad quintam diei horam flammas emittit, vt dicit Calepinus in *verbo, Olympus.*

Alius est mons in Macedonia,dictus Athos,altior nubibus, adeoque sublimis, vt in Lemnum insulam vmbra eius protendatur,quæ ab eo 76.milliaribus separatur. De multis aliis montibus, scilicet Parnasso, Ætna, Apennino, Pyrenæo, Calpa, Ceraunels, & Acroceraunels montibus, videatur in dicta descriptione,vbi supra. In Talaro monte Epiri, centum esse fontes docet Plinius lib 4. c.1. Talarus,inquit,mons centum fontibus circa radices Theopompo celebratus.

1 Vigesima consideratio,de tribus sectis mūdi declarat: quæ illarum sit excellentior,cum genus humanū in tres sectas principales diuidatur. In Gentiles,scil. Iudæos,& Christianos, hoc est, in præputium Circumcisionem, & Baptismum. Petrus Venerabilis Abbas Cluniacensis, *li.*1. *Epistol.*1. quatuor sectas in mundo præcipuas scribit, scilicet Christianorum,Iudæorum,Saracenorum,& Paganorum.

2 Secta vero Gentilium siue Paganorum olim erat,quę colebat multos pro Diis,videlicet Saturnum, Iouem, Mercurium, Herculem, Iunonem, Proserpinam,Palladem,Deam Vestam, Cererem, Vulcanum, Bacchum,siue Liberum Ianum, Quirinum,seu Martem,Æsculapium,Æolum,Dianam, Venerem, Apollinem,Plutonem,Neptunum,ac multa alia idola manufacta. Et pro hac secta quidam allegant illud dictū Apostoli 1. *ad Corinth.*8 Siquidem Dij sunt multi,& Domini multi. Sed Scotus 1.*sentent. distinct.*2. eis respondet, quod Apostolus ibi loquatur secundum opinionem idololatrarum Vnde *eodem cap.*reprobat eorum sectam, dicens: Nam etsi multi sunt,qui vocentur dij,siue in cœlo siue in terra,nobis tamen est vnus Deus,omnes autem Dij Gentium dæmonia, *Psal.*95. Vel potest dici quod Apostolus ibi loquatur de his, qui aliquid amant plus,quam Deum,& in eo ponunt fidem suam;hoc enim est eis pro Deo,iuxta illud Augustini in *quodam sermone*,dicentis: Hoc pro Deo ab homine colitur,quod ab eo præ cæteris diligitur. Vnde de gulosis inquit Apostolus *ad Philipp.*3. Quorum Deus venter est. Dicit tamen Bernard de Bust. in 1. *part.sui Rosarij serm* 14. *in* 1. *part. illius sermonis,in litera N.*quod prima expositio Scoti sit melior contra Gentiles, & Paganos, adorantes statuas manufactas, pro Deo, qualis erat statua aurea Nabuchodonosor. *Daniel.*3. Contra quos,inquit Dauid *Psal.*113. Simulachra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum: os habent, & non loquuntur, oculos habent,& non vident, *&c.* Et tandem: *Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes,qui confidunt in eis.* Talia tamen simulachra,Gentiles sapientes deridebant; vnde refert Ambros. *l.*1. *de virginib.*quod Dionys. Tyrannus,cum intrasset templum Iouis, amictum aureum, quo eius operiebatur simulachrum detrahi iussit,& imponi laneum,& dixit:aurum hyeme esse frigidum,ęstate vero onerosum; Deum autem suum sic iessit, ut [sic] cum non posset,nec frigus portare.Item cum Æsculapij videlicet barbam auream, tolli eam imperauit, dicens: Incongruum esse ipsum barbam habere, quia Apollo eius pater non haberet.Item,simulachris tenentibus pateras aureas,ademit eas, allegans,se accipere debere quod Dij darent: & subdit Ambrosius: ita ludibrio habiti sunt,vt neque Iupiter vestem suam defendere potuerit, nec barbam Æsculapius, nec Apollo pubescere ad hoc cœperit: nec hi, qui dicuntur Dij,defendere potuerunt pateras,quas tenebant. Apparet autem stultitia Paganorum, qui, vt refert Salomon, *Sapient.* 13. Putauerunt esse rectores terrarum Deos Solem, aut Lunam, aut Stellas, siue Aërem, aut Aquam, vel Ignem: nam nulla rationabili causa ad hoc moueri poterant, sed insipientia: Sicut Chaldæi, de quibus legitur in quadam historia Scholastica,quod cum ipsi adorarent ignem, quem ipsi appellabant Deum Deorum, ad hoc etiam cogebant alios, hoc modo: Offerebant enim quibuscumque negantibus ignem esse Deum, & alium Deum pugnantibus, pugnam; ita,vt si Deus eorum ab aliquo vinceretur, eius culturam admitterent;si vero ignis,eorum Deus, aliorum idola consumeret, illi ad ignem semper colendum se obligarent. Quapropter Canopei,qui idolum Beli adorabant, deposuerunt de capite idoli sui coronam auream, & super caput eius quoddam vas testa-

testaceum posuerunt, & illud multis foraminibus perforauerunt, & cum cera obturauerunt, & illud aqua impleuerunt. Venerunt igitur Chaldæi ad illud idolum examinandum, & posuerunt in ignem, statimque in foraminibus cera liquefacta, descendit aqua, & ignem extinxit: & sic præualuisse creditum fuit idolum Canopi, cuiusdam ciuitatis Ægypti, Deo Chaldæorum. Et ideo dicit Bernard. de Bustis *in dicto sermone 14. in 1. parte sui Rosarij* quod hæc secta fuit reprobata, duplici de causa, & secundum comprobat ex pluribus aliis de causis, vt ibi per eum, vbi plures Theologos pro hoc allegat. Ideo hæc sufficiant, cum non sit intentionis meæ illam laudare: sed hæc retulisse sat sit, vt in tantum aliarum sectarum laus pareat. Dixit tamen Ioannes de Turrecremata *in capit. cane. 28. quæst. 1.* quod hodie pauci sint gentiles; ex quo aliter in his non est immorandum.

3 Aliæ autem sunt sectæ, vt Mahumeti, Iudæorum, & Christiana. De secta autem Iudæorum, an sit aliquo modo laudanda, videtur quod sic; eo, quia videtur, quod Christus non fuerit missus, nisi pro natione Iudaica; cum ipse, vt habetur *Matth. 15.* dicat: non sum missus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Et in Iudæa natus est Christus, vt habetur *Matth. 2.* Et ex Virgine Maria, quæ erat Iudæa, & de sinu Dauid, vt habetur *Matth. 1.* qui non venit soluere legem, sed adimplere, vt dicitur *Matth. 5.* Et quibus Iudæis data sunt decem præcepta legis, scilicet, Moysi, conductori filiorum Israel, vt patet *Exod. 3.* Et illis dati fuerunt Prophetæ, plus quam cæteris nationibus. *Matth. 23.* Et salus ex Iudæis est. *Ioan. 7.* Et in quibus duodecim millia signatorum, stantium ante Thronum Dei, fuerunt visa à Ioanne Euangelista, vt scribitur *Apocal. 7.* Et quibus etiam dedit benedictionem, domino Iacobo, Aaron, Israel, & semini Dauid, & omni generationi eius, ita quod, vt breui absoluatur, non fecerit taliter omni nationi, & iuditia sua nó manifestauerit eis, *Psalm. 148.* Cum humanam carnem in Iudæa assumere voluit, & ex virgine Maria, Iudæa, quæ est nunc exaltata super omnes Choros Angelorum: qui omnes suos Apostolos, qui sunt tanquam Principes, sedentes super duodecim tribus Israel, iudicantes, ex ipsa Iudæa, in consortium assumere voluit; qui illam in medio terræ posuit, cum Ierusalem ciuitas principalis Iudaicæ gentis sit in medio terræ: vt dictum est supra. Ratione cuius medij consideratur maioritas, vt prætactum est supra *in 1. part. in 12. consid.*

4 Sed quicquid sit, sola secta Christianorum, seu sola fides Christiana est extollenda, & laudanda, cum aliæ reprobentur. De reprobatione vero sectæ Mahumeti, non aliter insisto, cum illam reprobet satis Bernardde Bust. *in 1. par. sui Ros. sermon. 14. in litera V.* Secta Iudęorum etiam est satis reprobata per eúdem, *in dicto loco, in litera Z. vsque ad fin. illius sermonis,* vbi ponit notabile consilium contra Iudæos blasphemantes Deum, & Sanctos, quo modo debeant puniri.

5 Cum ergo illæ omnes Sectę reprobentur, sola secta Christianorum est extollenda, & illam dicit commendandam ex tribus Bernard. de Bustis *in 2. part. sui Ros. serm. 15. in litera E. vsque ad literam X.* Dico autem illam esse extollendam pluribus aliis de causis.

Primo; quia fuit prophetizata à Prophetis, non solum Iudæis, sed etiam per vniuersum orbem ante natiuitatem Christi fuit cognita. Et quia principaliter in duodecim articulis fidei, contentis in Symbolo, facto ab Apostolis, qui quidem omnes articuli fuerunt ante Christum præcogniti, & qui figurati fuerunt in duodecim lapidibus fundamẽti muri ciuitatis Ierusalem, de quibus *Apocal. 21.* Et in duodecim stellis, quæ erant in corona mulieris, de quibus *Apocal. 21.* Et in duodecim lapidibus portatis per duodecim viros perfectos, de quibus *Iosu. 4.* ponit Alexander de Hales *in 3. par. suæ summæ in tractatu de fide informi. quæstio. 1.* Et Bonauentura *in 3. dist. 25. artic. 1. quæst. 1.* Et Richardus *in ea dist. artic. 2. quæstio. 1.* Et de fide & Articulorum fidei nobilitate, vide *infra in 27. consider.* Et deueniendo ad primum articulum, particulariter demonstrando, quomodo in sacra scriptura dicti Articuli erant iam cogniti, cum dicatur per Petrum, *Credo*, de hoc habetur *Eccles. 2.* vbi dicitur; *Qui timetis Dominum, credite illi.* Et cum dicitur, *In Deum*, habetur *Deuteron. 6.* *Audi Israel, Dominus Deus noster Deus vnus est.* Et cum dicitur *Patrem*, habetur *Ierem. 3.* *Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis.* Et cum dicit *Omnipotentem*, habetur *Genes. 7.* *Ego dominus omnipotens, ambula coram me, & esto perfectus.* Et cum dicit *Creatorem Cæli & terræ*: habetur *Gen. 1.* *In principio creauit Deus Cœlum & Terram.* Secundus Articulus fuit Andreæ, qui dicit quinque videlicet. *Et in Iesum*, quod habetur *Abac. 3.* vbi dicit Propheta: *Ego autem in domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo.* Secundo: *Christum.* *Abac. vltim.* *Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo.* Tertio: *Filium eius*, vt habetur *Psalm. 2.* *Dominus dixit ad me Filius meus es tu, ego hodie genui te*, & *Psalm. 88.* *Ipse inuocauit me, Pater meus es tu.* Quarto: *vnicum*, dicit ibi, quia *Psalm. 88.* habetur: *Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ Regibus terræ.* Quinto: *Dominum nostrum*: quia habetur *Psalm. 23.* *Domini est terra & plenitudo eius, Orbis terrarum & vniuersi qui habitant in eo.* & Psal. 2. Dicit Deus Pater Filio, quem mittere volebat ad incarnandum: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ, reges eos in virga ferrea.* Tertium Articulum posuit Ioannes, dicens. *Qui conceptus est de Spiritu sancto.* & hoc habetur *Esa. 63.* vbi dicitur. *Spiritus sanctus ductor eius fuit.* Deinde dicit: *Natus ex Maria Virgine*, Esa. 7. *Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod interpretatur, nobiscum Deus.* Quartus Articulus fuit Iacobi maioris, dicentis: *Passus, sub Pontio Pilato.* & hoc habetur *Esa. 50.* vbi inquit Christus per os Esaiæ *Corpus meum dedi percutientibus: & genas meas vellentibus, faciem meam non auerti ab increpantibus & conspuentibus in me.* (*Crucifixus*) inde dicit, quod habetur *Iob. 7.* *Suspendium elegit sibi anima mea.* & Psal. 21. *Foderunt manus meas & pedes meos. dinumerauerunt omnia ossa mea.* Item, *& mortuus*, dicit, quod habetur *Esa 53.* *Tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est.* Tertio dicit: *Et sepultus*, quod habetur *Esa. 11.* *Et erit sepulchrum eius gloriosum*, dicit Propheta, videns in spiritu Christum de sepulchro resurgentem in gloria. Quintum articulum posuit Iacobus minor dicens: *Descendit ad inferos.* Et hoc habetur *Zachar. 9.* vbi Propheta loquitur, dicens; Futura velut præterita more Prophetico. vnde ait: *Tu quoque in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua:* Anima enim Christi descendens ad inferos, liberauit sanctos patres. Sextum articulum posuit Thomas, dicens, *Tertia die resurrexit à mortuis.* Oseæ 6. Dicebant mortui, qui debebant resurgere cum Christo, postquam intellexerunt illum esse mortuum, forte per annunciationem Euangelicam; *Viuificabit nos post duos dies, tertia die suscitabit nos*: & sic se inuicem confortabant. Septimus articulus fuit Philippi, qui dicit, *Ascendit ad cælos.* & hoc habetur *Psal. 46.* *Ascendit Deus in iubilo, & Dominus in voce tubæ.* & iterum; *Sedet ad dexteram*

*Dei Patris omnipotentis. Ps.*109. *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis.* Octauũ articulum, posuit Bartholomeus (cuius nomẽ indutũ est mihi in baptismate) qui dixit, *Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.* De quibus habetur *Esa.*4. *Dominus ad iudiciũ veniet cũ senioribus populi sui, & Principibus eius.* & *Psal.* 97. *Iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in æquitate.* Nonus articulus fuit Matthæi, qui ait, *Credo in Spiritũ sanctũ*: de quo habetur *Ioel.*2 vbi dicit Deus de Spiritu sancto, quem mittere debebat in die Pentecostes: *Effundam de Spiritu meo super omnem carnẽ, & prophetizabũt filii vestri.* Decimũ articulũ posuit Simon, dicens, *Sanctã Ecclesiam Catholicam*, scilicet esse vnicam per totum mundũ. *c.*1.*§. vna vero. de sum. tri. & fide cathol.* & extra quã nemo potest saluari: de qua *Sophoniæ vlt.* dicit Spiritus sanctus: *Reddam populis labium electum, vt inuocent omnes in nomine domini, & seruiant ei humero vno.* Omnes enim Christiani dicũtur esse vnũ corpus Ecclesię, iuxta illud Pauli *ad Rom.* 12. Multi vnum corpus sumus in Christo. Et eadẽ sententia habetur 1. *ad Cor.*12. licet per alia verba. Itẽ dicit, *Communionem sanctorũ.* De quo habetur *Sap.*7. *Sine inuidia communico, dicit quilibet sanctus.* & *Ps.* 118. dicit Dauid Domino: *Particeps ego sum omniũ timentium te, & custodientium mandata tua.* Vndecimus articulus, fuit Thadæi dicentis: *Remissionem peccatorum.* & hoc habetur *Ezech.*36. vbi dicit Deus de aqua baptismali: *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamẽtis vestris.* Hinc sumpta occasione Bernardus de Bust. explicans talia *in* 1. *part. sui Rosarij, serm.*15. ponit materiam indulgentiarũ, vide ibi per 4. folia. Duodecimum articulum posuit Matthias, dicẽs, *Carnis resurrectionẽ.* Et hoc habetur. *Ezec.* 37. vbi dicitur à Domino mortuis resurrecturis: *Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulturis vestris, & dabo spiritum in vobis & viuetis.* Deinde dicit: *Vitam æternam, Amen.* In quib. verbis cõtinetur virtualiter, vt prædictum est, etiam æterna damnatio peccatorum, per argumentum ab oppositis, vt dicunt Theologi *in* 3. *distin.*25. Et iste articulus habetur *Dan.*12. vbi dicitur: *Qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, alij in vitam æternam, alij vero in opprobrium sempiternum.*

6 Vltra autẽ Symbolum Apostolicum, sunt alia duo, sc. Symbulum sanctorum patrũ 150. in concilio Niceno, secondũ aliquos, sed melius, in concilio Constant. congregatorũ, *vt in c. canones* 15. *dist.* & hoc factũ fuit cõtra Manichæum, & Macedoniũ, negantes Spiritum S. esse æqualẽ Patri, & Filio, ac cantatur in missa. Aliud vero, quod cantatur in prima, in dieb. dominicis, fuit factũ contra Arriũ, negantẽ filium esse Patri æqualẽ. Cõpositum fuit ab Athanasio, excellẽtissimo Doctore, & Episcopo Alexandrino: & vtrunque istorũ fuit editum, ad declarationem primi, sc. Apostolici, contra Hæreticos male exponẽtes. Primũ tamen est dignius, tum propter compositorũ excellentiã, tum, quia omnes articulos fidei plenius cõtinet, & est magis sententiosum quam alia, vt dicunt Theologi *in* 3. *dist.*25.

Prosequendo materiam nostram, quod Secta Christianorum magis sit extollenda, ex eo, quod Articuli fidei illius sunt approbati à veteri testamento, & cogniti à prophetis, etiam ante aduentum Christi, qui est autor, & institutor illius fidei, in quem omnes fideles Christiani, tenentes fidem, & Sectam illius, credũt, ipsum fuisse natum ex Virgine Maria, passum sub Pontio Pilato, &c. Huiusmodi, quę sunt de articulis fidei, & de vero Christo, qui in mundum venit, & quod vere fuit incarnatus. vnde dicitur *Amos* 3. *ca.* Non faciet Dominus verbum, scil. incarnari, quin prius loquatur ad Prophetas suos: & ideo videndum est, quæ fuerint principales Prophetiæ de Christo loquentes: vt cum patuerit eas esse verificatas, credamos, eum verum fuisse Messiam, per illam sententiam Nico. de Lyra, *in suo opusculo contra Iudæos*, dicente; Quotiescunque aliqua scriptura denunciat aliquid esse futurũ, & determinat tempus, locum, & modũ, si omnia prædicta simul cõcurrant & veniant, manifeste patet, quod illud, quod prædictum fuerat, verissimum sit: & ideo ad oculum demonstrabitur ex plurib. Prophetis, quod verificatæ fuerint in Christo, qui habuit testimonium pro se validissimum, itaque fides eius est tenenda, & vltra alias extollenda.

Nonne primo de eo prophetizatum fuit *Gen.*49: Vbi Abraham Patriarcha dicit: *Non auferetur sceptrum de Iuda, neque Dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est*: & secundũ translationem Chaldaicã habetur, *donec veniat Messias*: sequitur: *Et ipse erit expectatio Gentium*; quia Gentiles eius fidem recepturi erant. Et hoc quoque prophetatum erat *Dan.*9. vbi dicitur: *Cum venerit Sanctus Sanctorũ, cessabit vnctio vestra.* Quod patet esse impletum: eo primo, quia constat Iudæos nunc non habere Regem: nam antiquitus eorum Reges vngebantur, vt habetur 1. *Reg.*9. *cap.* quod hodie non fit. Sed hęc vnctio data à Deo Regibus, fuit translata in Regem Franciæ, propter Christianitatem in suo Regno inuiolabiliter obseruatam, vt dixi supra *in* 5 *parte, c.* 22. *col. fi. ter.* de Clodoueo leg. Rege Francorum Christiano, cui diuinitus vnctio sancta in suo baptismate demissa fuit, ex quo adhuc Reges Franciæ inter alios Reges vnguntur: cum mirabili deuotione, & solennitate. Nam in natiuitate Christi, Iudæi amiserũt regnum: quia ablatum fuit eis ab Herode Ascalonita, qui fuit Idumæus, & auxilio Romanorum, debellauit Antiochum Regem Iudæorum, qui descẽderat à Machabæis, & prolem Regiam occidit, & libros de genealogia combussit, ne in posterum eiiceretur ipse, vel filij eius, tanquam alienigenæ, & interfecit etiã legis Doctores, qui dicebant in populo illud *Deuteron.* 15. *De medio fratrum tuorum pones super te Regem.* Tempore cuius Herodis, natus est Christus, & ideo audiens magos, dicentes; *Vbi est, qui natus est Rex Iudæorum?* turbatus est. *Matth.*2. Ipse enim vsurpauit Regnum Iudæorum, anno incarnationis, seu natiuitatis CHRISTI, & ab illo tempore translatum fuit Regnum Iudæorum in Romanos, vt habetur *Ioannis* 19. *non habemus Regem, nisi Cæsarem, & qui se Regem facit contradicit Cæsari.* Ex quibus patet, quod verificata fuerit illa prophetia, quod verus Messias, qui mittendus erat (qui dicitur Christus) venit in mundũ, & fuit ille, qui natus est de Virgine Maria, passus sub Pontio, verus Deus & Homo; Cuius est fides Christiana, quã tenemus, & seruamus, quæ vera est, & infallibilis: & sic inter alias, & supra alias extollenda. Per cuius Christi natiuitatem, lux orta est nobiscum, vt habetur *Esa.*9. *Populus Gentiũ, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnã: habitantibus in Regione vmbra mortis lux orta est eis*, & omnes Gentes, pręter Gentes Iudæorũ, erant in regione vmbræ mortis. Cum non haberent cognitionem veri Dei, nec præcepta legis, sed erãt gentiles, sed tũc talibus lux orta est eo, quia Deus sciebat, illos debere tenere fidem Christianam, & Gens Iudæorum fuit maledicta, eo, quod non cognouit dominum. Ideo habetur *Esa.*1. *Cognouit Bos possessorem suum, & Asinus præsepe domini sui, Israel autem me non cognouit, væ gẽti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis.* Et ideo sequitur *Esa.*9. Quod ex quo fide;

des Christi debebat recipi à Gentib. *populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam, &c.* Ex quo constat, hanc fidem Christi esse extollendam, cum per illam lux orta sit nobis.

Etiam fides nostra Christiana est multiplicata, iuxta dictum *Esa.9. Multiplicabitur eius Imperium vsque in sempiternum.* & *Daniel. 2.cap. In diebus illis suscitabit Deus cœli Regnum aliud, quod non dissipabitur in æternum:* quod potest intelligi de Regno Franciæ, in quo Christianitas nunquam cessauit, nec cessabit: & sic est imperium diuinum, datum à Deo in hoc mundo Regi Franciæ, vel secundũ Theologos, est imperiũ Christi, quod est in locis, vbi fides sua seruatur & tenetur; quod erit semel in toto mundo, cum dictum sit: data est ei omnis potestas in Cœlo, & in terra, *Matt. vlt.* Et fiet vnum ouile, & vnus pastor.

8 Extollenda est etiam hæc secta; quoniam eam tenentes peruenient ad vitam: quia, vt dicit *Baruch.4. cap.* Hic liber mandatorum Dei, scilicet, datur ab isto Deo incarnato, de quo *in cap.3.* ibi, *Qui adinuenit omnem viam disciplinæ, cui cum hominibus conuersatus est, & lex quæ in æternum, scilicet, Euangelica, omnes qui tenent eam, peruenient ad vitam: qui autem dereliquerint eam, in mortem: Conuertere Iacob, & apprehende eam.* pro quo bonus est tex. *in l. 1. C. de summa trinit. & fid. cathol.* Ex illis enim prophetiis supra deductis, & allegatis, constat, quod fides Christi, si prior, & antiquior lege Mosaica, quod etiam aliis comprobatur mediis, *in fortalitio fidei lib.1. in 2. consid. artic.2.* Eo videlicet; primo, quoniam Abraham ante legem, & ante circumcisionem iustus fuit, & non fuit iustus, nisi merito fidei, vt patet *Gen.19.* Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiã, & merito fidei fuit ei facta repromissio, & specialiter illa: *In semine tuo benedicentur omnes gentes,* vt patet *Genes.22.* Sequitur ergo ex his, quod fides Christi fuerit ipsa lege Moysis tempore prior: & quamuis Apostolus hoc specialiter probet *ad Galat.3.* exemplo Abrahæ, tamen hoc idem probat *ad Hebræos 10. & 11.* per plura exẽpla, sicut patet de Abel, Enoch, Noe, Sara, Isaac Iacob, Ioseph, & Moyse. Iste enim, & multi alij iusti fuerũt ante legẽ iustificati, vt patet ibidem. Eo etiã secũdò, quia Deus promisit Abrahæ inter cætera quatuor. Primo; hæreditatis successorem; Secundo, hæreditatis adeptionem. Tertio seminis multiplicationem. Quarto, vniuersæ Gentis benedictionem: & licet ad literã ista quatuor ei promissa fuerint de aliquo temporali; principaliter tamen Deus spiritualia intelligebat. Primo enim promisit ei Deus hæredem, scilicet, Isaac, *Genes.25.* Sed in hoc principaliter promisit ei Christum, qui pro tanto, Hæres Abrahæ, dicitur: quia ex eo secundum carnem descendens, in eius regnauit regnat, regnabit hereditate: vnde Gabriel ait de Christo: *Regnabit in domo Iacob æternum. Luc. 1.* Secundo; promisit ei hereditatem temporalem, scilicet, hæreditatem Chanaam, à fluuio Ægypti vsque ad fluuium Euphratem, non vt dicto loco, *Genes.15.* Non quod ipse vnquam illam possederit, nisi in semine suo: vnde & semini suo dicebatur: *Et dabo tibi terram hanc.* In hoc spiritualiter ei promittebatur vt spiritualis hæreditas, scilicet, vniuersa congregatio fidelium, tam Iudæorum, quam Gentilium, cuius ipse per fidem pater est. Promittebatur etiam ei hæreditas gloriæ, qui propter fidem eius, sinus Abrahæ, nuncupatur. Tertio; promisit ei seminis multiplicationem, sicut stellas Cœli & arenam maris. *Gen. 22.* Boni, qui ex ipso descendunt per Isaac, & Iacob, sunt sicut stellæ Cœli. Sed præcipue veri Christiani, qui sunt eius semen spirituale, & semen Dei repromissum, inquantum eius fidem imitantur: sed mali, qui ex eo descendunt per Ismaelem, & filios Zethuræ, & per Esau, fuerunt siccæ, & steriles, velut arena maris; sed præcipue mali Christiani, qui si habent fidem Abrahæ, nomine fidei, tamen eius operibus contradicunt. Quarto; promisit ei Deus omnium gentium benedictionem, gratiæ quidem in præsenti, & gloriæ in futuro: non quod per eum esset dandas vel fienda hæc benedictio: sed per semen, non per quodcunque semen, sed per vnicum, quod est Christus. Non enim in Isaac, Iacob, vel Ioseph, vel Moyse, Dauid, Salomone, vel in aliquo alio homine potuit hoc verificari: *In semine tuo benedicentur omnes Gentes, Genes. 22.* quod declarat Apostolus *ad Galat. 3.* dicens: *Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius: non dixit,* in seminibus, *quasi in multis, sed quasi in vno; & semini tuo, qui est Christus.* Nota, quod dicit, Abrahæ, cui Deus non falleret propter eius fidelitatem & amicitiam, dictæ sunt, supple, à Deo, merito suæ fidei, repromissiones: loquitur in plurali, propter promissiones supradictas, vel, quia, secundum gloss. frequenter idem est, æterna beatitudo est ei promissa, & semini eius; id est Christo; non ad Christum fieret promissio, sed quod ad eum pertinebat, quia per eum promittebatur danda benedictio. Et, quod illud semen sit Christus, & non alius, notatur ex verbis scripturæ quæ est. *In semine tuo benedicentur omnes Gentes:* non solum Iudæi. Vnde ait: *non dicit,* supple *scriptura: & seminib. quasi in multis, quod faceret, si de multis vellet intelligi, sed dicit, quasi in vno: & semini tuo qui est Christus.* Vnde de vno solo vult intelligi, & istud vnum, est Christus. Si enim de multis vellet intelligi, dixisset, *In seminibus tuis benedicentur, &c.* Sed dicit ibi; *semini;* volens de vno intelligi, propter quod Apostolus; *& semini tuo:* Patet igitur, quod promissio facta fuerit Abrahæ, merito suæ fidei, vt Apostolus innuit ad *Hebræos 10. & 11.* & ista promissio, quia diu fuit facta ante legis dationem, satis demonstrat, quod fides Christi promissi, præcessit legem Moysis: & sic ex prædicta scriptura Pauli, quasi ex quadam aureola aromatum, collectus est et am hic flos pulcherrimus; de quo *in dicto fortalitio fidei,* quod fides Christi sit lege Moysis antiquior Rom. cuius antiquitatis ratione, extollenda est vltra alias leges & sectas. Et non solum extollenda est ex prædictis: sed etiam, quia lege Moysis est stabilior. Ad probationem cuius articuli dicitur *in dicto fortalitio fidei, artic. 3.* quod duo sint notanda.

9 Primum; quod sicut Apostolus dicit *vbi supra,* à tempore factæ promissionis Abrahæ, vsque ad tempus, quo lex Moysis fuit data fluxerũt anni 430. quos sic computat Rabanus: sicut dicit Magister, in Historiis *Actuum 7.* Dicit enim Rabanus, quod à tempore promissionis primo, factæ Abrahæ, fluxerunt vsque ad ingressum Ægypti, ann. 215. quod verum est; quia à tempore futuræ promissionis erat Abraham 75. annorum: & ab illo tempore, vsque ad natiuitatem Isaac, fluxerunt 25. anni; Et ab illo tempore vsque ad natiuitatem Iacob, fluxerunt 40. anni; Et ab illo tempore vsque ad ingressum Iacob in Ægyptum, fluxerunt anni 75. Deinde ab ingressu Iacob, vsque ad mortem Ioseph, anni 71. Postea vsque ad exitum filiorum Israel de Ægypto anni 144. & quinquagesimo die egressionis data est lex. *Exod. 19. 20* Et sic sunt 400. & 30. Anni. Et si dicatur contra Apostolum id, quod dicit Dominus Abrahæ, *Genes. 15.* quod semen eius esset futurum peregrinum in terra non sua, 400. annis.

Idque dicit Stephanus *Act.* 7. non faciendo mentionem de 30. annis. Dici potest, quod Scriptura non computet inimicitias. Dicit etiam Augustinus, quod hæc computatio debet protendi vsque ad mortem Seon Regis Amorreorum, & Og Regis Basan.

10 Secundum vero; quod est notandum, est; Quod promissio facta Abrahæ, quæ fuit iuramento Dei cõfirmata, *Genes.* 23. *Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, &c.* sequitur: *In semine tuo benedicentur omnes Gentes terræ*, & *Luc.* 1. Iusiurandum, quod iurauit Abraham, fuit dictum propter sui stabilitatem, & firmitatem testamenti: est enim testamentum scriptura authentica, & solida; & talis fuit illa promissio, quia fuit summæ autoritatis, & stabilitatis: vnde tantæ fuit firmitatis, vt lex post data eam non euacuauerit, sed potius semen promissum euacuauit legem; sicut declaratur *in eod. lib. 1. artic. 6. de cessatione legis Mosa. c.* 1. Si enim lex euacuasset promissionem, tunc hæreditas gloriæ non esset ex promissione, sed ex lege: & si esset ex lege, cum Abraham, Isaac, & Iacob, cum fuerit ante legem, non habuissent istam hæreditatem: cum tamen dicat Christus, *Matth.* 22. adducens illud *Exod.* 3. *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Deus autem non est Deus mortuorum, sed viuorum; viuunt ergo illi*, non vita *naturæ, ergo vita gloriæ.* Quod plane dicit Christus, *Matth* 8. *Dico autem vobis, quod multi ab oriente, & occidente venient, & recumbent cum Abraham, Isaac & Iacob, in Regno Cælorum.* Ideo hęc hęreditas non est ex lege, sed ex promissione, quę cum fuerit merito fidei Christi promissi: quia illam repromissionem habet iam Abrahã, & non habet eam per legem: ergo cum promissio fuerit facta, & iurata, vt prædictum est, merito fidei; sequitur, quod fides Christi sit summæ stabilitatis, & stabilior lege Mosaica; cum illa sit euacuata per semen promissum. Et hæc omnia pulcherrime posuit Apostolus *ad Galatas* 3. *Hoc autem dico vobis, testamentum confirmatum à Deo: quæ post 400. & 30. annos facta est lex, non irritum facit, ad euacuandam promissionem: nam si ex lege hereditas, iam non ex promissione. Abrahæ autem per repromissionem donauit Deus*: quod sic explicatur: hoc autem id est, promissionem Abrahæ factam, dico, id est, firmo, per testamentum, confirmatum à Deo, etiam per iuramenta, quod, scilicet, testamentum, post 430. annos, post quos, supple, facta est lex, non irritum facit, id est, nõ euacuat; quod quidem faceret, si per eam daretur benedictio; non ergo lex irritum facit prædictum testamentum, ad euacuandum, id est, vt euacuet promissionem, supple, Abrahæ factam: non igitur per legem benedictio; quia data est lex post multum tempus à promissione facta: quæ quidem non dicit, quod per legem esset promissio, sed per semen: si enim ex lege esset hæreditas, non esset ex promissione: & tunc Abraham non haberet eam: quod est falsum, vt supradictum est; Propter quod dicit Apostolus: Lex non euacuat promissionem: nam si ex lege hæreditas, quod oporteret, si lex euacuaret promissionem; iam non esset, supple, hæreditas ex promissione: quod probat, dicens: Abrahæ autem donauit Deus, supple, istam hæreditatem, per repromissionem. Constat enim, quod Abraham iam habeat eam, & non habeat eam ex lege; quia diu ante legem fuit mortuus: ergo habet eam per promissionem. Cum ergo promissio fuerit facta merito fidei, sequitur, quod fides Christi promissi sit summæ stabilitatis, & stabilior lege Mosaica. Et ista veritas colligitur ex prædictis verbis Apostoli, vt dicitur *in præalleg. loco.*

11 Extollenda est etiam Fides seu Secta Christianorum, ex alia causa, eo, quia lege Moysis est nobilior, & perfectior; ad cuius probationem, prius quatuor notanda veniunt.

12 Primum; quod quamuis lex Moysis non sit effectiuæ iustitiæ, nec meritoria benedictionis gloriæ, non tamen frustra fuit data. Fuit enim data propter quatuor causas, quas breuiter tangit: & de quo infra, *in 34. consid.* apertius dicetur. Prima propter peccati probationem, vt saltem timore pœnæ homines cessarent transgredi, vt hoc tandem facerent voluntate, iuxta illud Horatij:

Oderunt peccare mali, formidine pœnæ.
Oderunt peccare boni, virtutis amore.

Prout notat gloss. in verbo, *metu, in l. 2. de iustitia, & iure.* Et pœna vnius, est metus multorum, tex. est *in l. 1. in princip. Cod. ad leg. Iul. repetund.* Faciunt tex. *in l. aut facta. §. fin. & l. capitalium. §. penult. ff. de pœnis. & §. hodie autem. in fin. instit. de exceptio.* Secunda; propter populi eruditionem, dispositionem, vt scilicet, per legem morbum suum agnoscerent; de cuius ignorantia in lege naturæ conuictus erat, vt scilicet populum Dei erudiens, ipsum dignum faceret ad percipiendum promissionem, quæ est Christus. Tertia; propter remedij flagitationem, vt scilicet, homo superbe in suis viribus fidens, præcepta acciperet, in quibus deficiens, factus præuaricator, liberatorem, saluatoremque requireret: data est enim lex, vt dicit Augustinus: vt ceruix superborum, qui tantum sibi arrogabant, vt liberum arbitrium sibi putarent ad iustitiam sufficere, quos enim lex transgredi faceret; humiliaretur, & sic medicus optaretur, Quarta; propter futurorum significationem: legalia enim fuerunt quædam vmbra, futura significans, quædamque figura, futuram veritatem præsignans, vt statim dicetur.

13 Secundum; quod est notandum, est: quod lex fuit ordinata id est, ordinabiliter Angelorum ministerio data, & bene ordinabiliter: quia inter Abraham, & Christum; inter promissionem, & semen: interpositum tempus legis, & successit tempus gratiæ. Magno vero consilio factum est, vt non statim post hominis casum veniret mediator, vt primo humanum genus conuinceretur de ignorantia, tempore legis, quæ nec morbi, nec medici claram notitiam dabat, nec ad ipsa homo ex suis naturalibus attingere volebat: demum conuinceretur de impotentia legis scriptæ, quam homo virtute propria seruare non potuit, nec ipsa dabat adiutricem gratiam, ad seruandum, vt propter ista duo, scilicet, ignorantiam, & impotentiam, cogeretur Saluatorem petere, ne Christi aduentum superfluum reputaret: multiplicatæ sunt infirmitates hominum, contra quas, nec per legem naturæ, nec per legem Moysis se iuuare poterant: propterquod, accelerauerunt ad medicum; qui veniens, tanquam alter Samaritanus, vulnera sanauit languidi, quem sacerdos & Leuita, id est, vetus lex, & sacerdotium immisericorditer pertransierant. *Luc.* 10. Qui etiam, tanquam alter Elisæus, coaptans se corporaliter puero mortuo, Sunamitis filio, suscitauit eum, quem tamen eius puer cum suo baculo, qui designabat legis duritiem, non potuit suscitare, 4. *Regum.* 4. Qui, tanquam alter Angelus, descendens in piscinam nostræ immortalitatis, sanauit illum, quem inuenit sibi suæque Ecclesiæ vnitum. *Ioan.* 5. Qui omnipotentis sermo Dei patris, venit in mundum, dum omnia medium silentium tenerent. *Sapient.* 18. Primum silentium fuit ante legem scriptam, secundum

dum sub lege, tertium in gloria. Primum fuit ignorantia languoris, Secundum, desperatio creatoris, Tertium, adeptio sanitatis: ante legem enim Homo morbum suum non cognoscebat, ideo silebat, nec remedium quærebat: lex autem ostendit vulnera languidis: & ideo data lege, mox fuit ruptum silentium, & cœperunt ægri petere remedium. Sed quia lex grauis erat, nec auxilium conferebat pro diuturnos clamores, fatigati homines, & de salute desperantes, cessauerunt loqui, & sic subsecutum est silentium secundum. Et tunc omnipotens sermo patris venit in mundum. Samaritanus appropriauit ad vulneratum, Angelus magni consilij in piscinam descendit, & Eliseus ad suscitandum mortuum accessit, id est, Summi Regis Filius descendit de æqualitate Patris, ad patibulum crucis, & de sede patris, ad officinam peccati, de lumine cœli, ad tenebras mundi, & inferni, & veniens locutus est pacem, dedit gratiam, proposuit misericordiam, promisit veniam, & ita rupto silentio, cœperunt ægri magnis clamoribus flagitare remedium, & accelerare ad medicum, per quem vulnera sanarentur, morbus curaretur. Recepta vero sanitate, & donata immortalitatis felicitate, nihil vltra restabit petendum, & tunc erit tertium beatum silentium ordinabiliter. Ergo, & magno Dei consilio data est lex, sc. inter Abraham, & Christum, inter promissionem, & semen promissum, inter tempus legis naturæ, & tempus legis gratiæ, inter primum silentium, & tertium. Quādo enim data est lex, cœpit frangi primum silentium. Ipsa autem manente, fuit secundum silentiom: & tune veniente medico, ruptoque secundo silentio, tertium homines optauerunt.

14 Tertium: quod notandum est, quod quando lex fuit data, fuit posita in potestate eius, quod venturus erat verus mediator, vt staret quandiu ipse vellet, & quando vellet, cessaret. Ipse autem voluit, quod cessaret, quando ipse venit, & verus mediator fuit. Ex quo patent, quod contra mediatorem faciunt, qui legem cum Euangelio obseruare volunt Ex quo vlterius patet conclusio intenta, quod fides Euangelij, siue Christi, non solum sit lege Moysis antiquior & stabilior, sed etiam perfectior: quia ipsam euacuat, sicut illud quod perfectum est, euacuat id quod ex parte t. *ad Corin.* 13. Cum enim venit mediator, & legem Euangelicam statuit, voluit, quod cessaret lex Mosaica, propter suam imperfectionem: & hoc ipse facere potuit, quia in eius potestate, tanquam vero domino, posita fuit.

15 Quartum vero: quod notandum est, quod hic mediator non sit vnius naturæ, sed duplicis. Est enim Gigas geminæ substantiæ, scilicet, diuinæ, & humanæ: ipse igitur cum sit Deus, & Homo, inter homines, & Deum mediat, dum homines, qui à Deo recesserant, Deo recōciliaunt. Et ipse, inquantum Deus, est cum patre, & sancto Spiritu, vnus Deus, quia non sunt plures Dij, sed vnus Deus. Ex quo patet, quod hic mediator non sit fœderator vnius partis tantum, sed duarum partium, Dei, scilicet, & hominis: Et patet etiam, quod inquantum Deus, non sit proprie mediator inter Deum, & homines, sed inquantum homo. Inquantum enim Deus, non est medius, sed æqualis Deo Patri. Item, iste mediator non est arbiter vnius populi: sed duorum, scilicet, Iudæorum, & Gentilium, quos tanquam duos parietes Ecclesiæ, in se angulari lapide copulauit, vtriusque populi euacuans ritum. *ad Ephes.* 2. & 1. *Petr.* 2. Ergo, qui obseruant legalia, Christum mediatorem non recipiunt: quia ipsum videntur recipere mediatorem tantum Iudæorum, quod esse non potest: quia mediator non est nisi duorum populorum. Ergo, qui ex circumcisione, vel præputio, ad fidem conuersi sunt, maneant sicut sunt, nec curent circumcisi de præputio, nec præputiati de circumcisione, quia, vt dicitur *ad Galat. vlt.* In vero mediatore Iesu Christo, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed noua creatura. Hæc quatuor nobilia supra posita, patent ex intentione Apostoli *ad Galat. vbi supra.* Ex quibus elicitur, quod lex Christi, & fides Catholica sit nobilior & perfectior lege Mosaica, secundum quod ample declaratur ibi per Apostolum, & commentatores illius, & etiam *in fortalitio fidei. lib.* 1. *in* 2. *consid. in* 4. *art.* vbi etiam exponit illud dictum Apostoli, *ibidem: Quid igitur lex? propter transgressiones posita est.*

16 Extollenda etiam est fides Christiana, seu secta Christianorum: quia est omnibus alijs sectis vtilior, quod colligitur ex verbis Apostoli *ad Galat. eod. c.* 3. vbi consequenter dicitur sic: Lex ergo aduersus promissa Dei absit: si enim data esset lex, quæ posset viuificare, vere ex lege esset iustitia: sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus, *vt ibi ad Gal.* 2. Ex quibus duo notantur: Primum, quod per legem nunquam fuit vita animæ, cuius ratio sæpe dicta est supra, quia eius sacramenta non afferebant gratiam, & sic non præstabant animæ vitam. Secundum: quod circumcisio non fuit ex lege, sed ex patribus, vt Saluator dicit *in loco.* Diu enim ante legem fuit circumcisio instituta, vt *Gen.* 17. Dicendum est igitur, quod ex circumcisione nunquam fuit perfecta vita, quia nunquam potuit introducere homines, vbi est perfectio vitæ vnde Iac. circumcisus dicit *Gen.* 37. *Descendam in infernum, lugens filium meum.* Et Dauid circumcisus dicit: *Psalm.* 27. *Assimilabor descendentibus in lacum.* Item per legem Moysis nunquam fuit perfecta iustitia: sic enim dicit Apost. *ad Rom.* 3. *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro:* & illud ex primo sequitur. Si enim per legem esset vera vita, per hanc etiam esset vera iustitia, quæ ducit ad regnum, in quo est perfectio vitæ *ad Rom.* 3. *Iustitia Dei est per fidem Iesu Christi super omnes, qui credunt in eum.* Est ergo fides Iesu Christi lege vtilior, & propterea dicit Apostolus: *Lex igitur aduersus promissa Dei?* (quasi dicat ex quo euacuata est, quando impleri cœpit promissio, nunquam aduersatur diuinæ promissioni) *absit:* non enim est inimica, sed consentanea diuinis promissis: verum est tamen, quod fides, cuius merito fuit promissio, est vtilior & efficacior lege. Quod probatur: quia lex nunquam potuit viuificare nec iustificare Si enim data esset lex, quæ posset viuificare, id est, vitam spiritualem afferre, vere, supple, & non opinatiue, ex lege, id est, ex operibus legis esset iustitia: quod tamen verum non est: sed conclusit Scriptura, id est, lex scripta conclusit, id est clausa reliquit omnia, id est, omnes homines, tam Iudæos, quam Gentiles, sub peccato. Neminem enim à peccati carcere potuit expedire; vel conclusit, id est, clausa demonstrauit esse, per legem enim cōgitatio peccati, *ad Rom.* 3. qua quidem prouidentia factum est, vt promissio vitæ, scil. & iustitiæ, & benedictionis æternæ ex fide Iesu Christi, non ex lege, supple, Moysis, sed promissio dico, id est, res promissa, daretur credentibus supple, in Christum. Ex prædictis igitur patet clarissime, quod fides Iesu Christi sit antiquior, stabilior, nobilior, & multo vtilior lege Moysis, ex qua vltra illas, & omnes alias extollenda est, vt habetur *in dicto fortalitio fidei,*

libro primo, in tertia consideratione, articulo 5. in princ.

17 Extollenda est etiam Religio Christiana, quia omni alia gente totius mundi est excellentior, ex pluribus; Primo videlicet, ex parte patris; Secundo, ex parte matris; Tertio, ex parte hæreditatis; Quarto, ex testimonio Angelico; Quinto, ex comparatione morum, & institutionum aliarum gentium, & sectarum; Sexto, ex testimonio Prophetarum, & ex præfiguratione illius, in toto veteri Testamento; Septimo, ex testimonio etiam Gentilium.

18 Primo enim ex parte patris; quoniam Christiani filij Dei sunt: nam Christus aduenit Christianos in sua fide spiritualiter regenerare. Et ideo dicitur *Ioan.* 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius, id est, in re nominis eius: sed quo ordine filij Dei fiant, & quomodo hæc generatio nobilissima distinguatur à carnali, subdit: *Qui non ex sanguinibus, scilicet fœminæ*, quasi materiæ, *et viri*, quasi formatiui; *sed ex Deo nati sunt.* Ecce generatio, & natiuitas spiritualis. Vt autem securè credamus, hanc excellentiam, scilicet, hominem nasci ex Deo, subdit, Deum nasci ex homine. Ex hac enim susceptione infirmitatis, sanatur nostra infirmitas, vt possimus dici, vel fieri filij Dei, & hoc est; Et verbum caro factum est; quod superius erat, inferius descendit: & quomodo pater ex sua conditione intendit multiplicare & diligere filios, ponitur *in fortalitio fidei loco predict. articul.* 5. sed ea omitto breuitati studens.

19 Secundo vero, ex parte matris, quæ est (vt dicit Apostolus) illa, quæ sursum est, Ierusalem, mater nostra. Per Baptismum enim regenerati sumus ex ea: vnde habetur *Esa.* 54. de hac generatione secunda & *in prædict. art.*

20 Tertio vero demonstratur excellentia seu dignitas illius sectæ, ex parte hæreditatis; quia Christianis debetur suprema hæreditas, cui nulla similis excogitari potest. *1. ad Corin.* 2. *et Esa.* 64. ex quo arguitur nobilitas & excellentia hæredis. Hanc autem hæreditatem nobis insinuat B. Paulus *ad Romanos* 8. Si filij & hæredes: hæredes quidem Dei, id est, visionis diuinæ, in qua consistit beatitudo, quæ est status omnium bonorum, aggregatione perfectus, secundum Boetium *lib. 3. Prosa 2.* cohæredes autem Christi *ad Roman. vbi supra*, id est, simul hæredes cum Christo. Cuius hæreditas sicut est, esse gloriosum in corpore & anima; ita & omnes filij sui erunt gloriosi cum eo in corpore & anima. Nec voluit pater noster Iesus Christus, quod sua electa habitatio vocaretur Synagoga; sed Ecclesia, dicens Petro: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, Matth.* 16. quod duplici ratione factum est. Prima, vt fieret distinctio inter Iudæos & Christianos Non enim videbatur rationabile, vt locus, siue habitatio Christi, vbi suos filios debet hæreditare, nomine Iudaico nominaretur. Secunda ratio est, proprietas vocabulorum; quia, sicut Synagoga græcè, aggregatio latinè dicitur; sic Ecclesia græcè, conuocatio latinè dicitur. Et, quia Christiani conuocati sunt, ideo à conuocatione Ecclesia dicta est: congregatio enim est pecorum & bestiarum; Conuocatio vero hominum Et secundum hoc, Iudæi, & quæcunque alia hominum congregatio, quales sunt Saraceni, bestiis comparantur: Christiani vero hominibus Quanta ergo differentia est bestiarum ad homines, tanta est Iudæorum, & aliorum infidelium ad Christianos; quia illi congregantur, Christiani vero conuocantur, vt notat B. Isidorus 11. *Etymologiar.* Quæ quidem hæreditas, quæ est gloria cœlestis, debetur Christianis ex promissione, & non aliis populis, vt ample demonstratur *in dict. lib. fortalitij fidei, lib. 1. 3. consi. art.* 5. Non enim promisit Iudæis, etiam in mandatis eius ambulantibus aliud, quam bona temporalia, vt habetur *Leuit.* 26. & *Deut.* 18. Non etiam Agarenis; quia solum ei promisit 11. Duces in generatione eorum. *Genes.* 18. quod est impletum vt habetur *Gen.* 27. vbi nominantur illi 12. Duces Sed Christianis non talia promisit, sed Regnum cœlorum, vt habetur *Matt.* 7. *Quicunque fecerit voluntatem patris mei, qui in cœlis est, & ipse intrabit in regnum cœlorum*; & alibi in multis locis.

21 Quarto, ostenditur excellentia sectæ, & religionis Christianæ ex testimonio Angelico: quia Angelus intelligens prædictam excellentiam, non sustinuit à Ioanne adorari. *Apoc.* 19. Ait enim Ioannes, *cecidi ad pedes angeli, vt adorarem eum, & dixit mihi; vide ne feceris, conseruus tuus sum, & fratrum tuorum, habentiũ testimonium Iesu, Deum adora.* Cecidit Ioannes ad pedes angeli, vt adoraret eum, non tamen sicut creatura creatorem; sed sicut seruus vehementer, ac cum seruili subiectione honorat Dominum suum creatum: nempe angelus in veteri Testamento sustinebat sic se ab homine adorari, quod tamen non sustinuit hic: imo manifeste prohibere videtur; propterea sequitur: *Et dixit mihi, Vide ne feceris*, sc. aliter reuerentiam mihi. cuius causam subdit, dicens: *Conseruus tuus sum*; id est, tecum. & sicut tu, sum seruus eiusdem Dei, & domini nostri Iesu Christi. Et ne credantur, quod respectu solius Ioan. propter singularem præexcellentiam eius, hoc diceret, & non de omnibus Christianis, qui Christi sunt serui, ideo subdit: Et fratrum tuorum, habentium testimoniũ Iesu Christi, qui perfecto corde confitentur, ac testificantur, Iesum Christum esse verum Deum, & dominũ vniuersorum, atque hominum redemptorẽ, & Saluatorem Et ideo merito fideles Christiani confitentur, Iesum Christum, verum filium Dei, cuius sunt filij, per gratiæ adoptionem: qui tam charam matrem dedit eis, & tam excellentem hæreditatem promisit, & eorum Angelos fecit.

22 Quinto probatur Excellentia ex comparatione morum, & institutorum aliarum Gentium, & Sectarum, sine qua nihil non parum grate laudatur: vt dicit Polyd. Virg. *lib. 8. c.* qui ad demonstrandum præstantiam, & excellentiam Christianæ Reipublicæ ponit mores aliarum nationum, & Christianorum, ostendit mores Christianorum, & instituta esse vtiliora & excellentiora aliis: ex quibus demonstratur excellentia. Vide eum ibidem, ample ponentem præstantiam Christianæ Reip.

23 Sexto; probatur excellentia illius fidei, cum fuerit ab antiquis etiam Iudæis prophetizata. Et ponit triginta prophetias Bernar. de Bustis *in 2. part. sui Rosarij in serm.* 14. & quomodo omnes articuli fidei Christianæ fuerint præfigurati in veteri testamento, ponitur *in fortalitio fidei, in 3. considerat. lib.* 1. vbi vide ample, & iam supra aliqua dixi, ideo non aliter insistu.

24 Septimo; probatur hæc excellentia sectæ Christianæ ex testimonio Gentilium, qui etiam illam præuiderunt, prophetizauerunt, & approbauerunt, & multis gentilibus facta fuit reuelatio incarnationis Iesu Christi, vt dicit *B. Thom. 2. 2. quæstion. 2. art. 6.* & probat de Bust. *in suo Mariali 7. part. serm. 1. et 5. in fi.* vnde Iob. qui fuit de populo gentili, dixit 19. *capit. sui libr.* Scio quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum saluatorem

rem meum, quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius, reposita est hæc spes mea in sinu meo. Et loquebatur more prophetico de futuris, tanquam de præteritis, maxime quia debebat in proximo fieri. Et vt dicit Campegius *in propugnaculo Religionis Christianæ libro primo, capit. 5.* Non est omittendus Nabuchodonozor Rex, qui cum tres pueros vidisset in fornace, dicit: *Ecce ego video quatuor viros solutos, deambulantes in medio ignis, & corruptio nulla est in eis, & aspectus eorũ similis est Filio Dei.* O alienigena, quis tibi annunciauit Filium Dei, nondum quidem mundo nascitur, & similitudo nascentis à te cognoscitur? Vnde tibi hoc? quis tibi istud annunciauit? nisi quia te sic diuinus ignis intus illuminauit, vt cum illic apud te captiui tenerentur inimici Iudæi, diceres testimonium Filio Dei. Quod Sibyllæ etiam vaticinando de Christo dixerunt: vnde dicit Augustinus *libro decimo octauo, capite vigesimo tertio, de Ciuitate Dei*, quod Sibylla Erythræa, siue Cumana, vaticinata sit de Christo, his versibus, translatis ex Græco:

Iudicij signum, tellus sudore madescet,
E cœlo Rex adueniet, per secla futurus
Scilicet in carnem, præsens vt iudicet orbem:
Vnde Deum cernent incredulus, atque fidelis
Celsum, cum sanctis, æui iam termino in ipso.
Sic animæ cum carne aderunt, quas iudicet ipse,
Cum iacet incultus densis in vepribus orbis.
Reijcient simulachra viri, cunctam quoque gazam.
Exuret terras ignis, pontum poluma;
Inquirens, tetri portas effringet Auerni
Sanctorum. Sed enim cuncta lux libera carni
Tradetur, sontes æterna flamma cremabit.
Occultos actus retexens, tunc quisque loquetur
Secreta, atque Deus reserabit pectora luci.
Tunc erit & luctus, stridebunt dentibus omnes,
Eripitur Solis iubar, & Chorus interit astris,
Soluetur cœlum, lunaris splendor obibit,
Deijciet colles, valles extollet ab imo:
Non erit in rebus hominum sublime, vel altum
Iam æquentur campis montes, & cærula ponti.
Omnia cessabunt, tellus confracta peribit.
Sic pariter fontes torrentur, fluminaq; igni.
Et tuba tunc sonitum tristem demittet ab alto
Orbe, gemens facinus miserum, variosq; labores,
Tartareumque chaos monstrabit terra dehiscens,
Et coram hoc Domino Reges sistentur ad vnum,
Recidet è cœlo, in ignisq; & sulphuris amnis.

25 Et dicit August. ibi, in his Latinis versibos de Græco vtcunque translatis, non potuit ille sensus occurrere, qui fit, cum litteræ, quæ sunt in eorum capitibus connectuntur, vbi *y* litera, in Græco posita est: quia non potuerunt Latina verba inueniri, quæ ab eadem litera inciperent, & sententiæ conuenirent. Hi autem sunt versus tres, quintus, octauus, decimus, & decimusnonus: deinde literas, quæ sunt in capitibus omnium versuum, connectentes, horum trium, quæ scriptæ sunt, non legamus: sed pro eis *y* literam, tanquam in eisdem locis ipsa sit posita, recordemur, & exprimetur in quinque verbis, *Iesus Christus Dei Filius Saluator*: sed id cum Græcè dicitur, non Latinè. Et sunt versus viginti & septem, qui numerus quadratum ternarium solidum reddit. Tria enim ter ducta, fiunt nouem, & ipsa nouem, si ter ducantur, vt ex lato in altum figura consurgat, ad viginti & septem perueniunt.

26 Dicit etiam Bernard. de Bust. *in 1. part. sui Rosarij, in serm. 14.* vbi ponit de secta Iudæorum *in litera O.* quod hæc Sibylla Erithræa, (quæ fuit orta in Babylonia) sic prædixerit de Christo: *In vltima ætate humiliabitur Deus, humiliabitur proles diuina, vnietur humanitati diuinitas, iacebit in fœno agnus, & puellari officio educabitur Deus & homo. Signa autem præcedent apud Iudæos, mulier vetustissima, scilicet Elizabeth, puerum concipiet, stella orbis mirabitur, & Ducatum præstabit scil: magis ad ortum, scil. Christi. Hic habens pedes, id est, annos triginta tres, eliget sibi de piscatoribus, deiectis hominibus, numerum duodenarium, vnumque diabolum, videlicet Iudam. Non in gladio bellóve Æneadum vrbem Regésque subijciet, sed in hamo piscatoris, deiectione, & paupertie superabit diuitias, & superbiam conculcabit. Et hoc etiam prædictum fuit. Esa. 36. Ciuitat. sublimem humiliabit, & conculcabit eam pes pauperis, & egressus egenorum. huic quatuor animalia, id est, Euangelistæ surgent in testimonium, huic contradicetur à bestia, scilicet Antichristo. Erit autem bestia horribilis, scilicet Machomet, ab Oriente veniens, cuius rugitus vsque ad gentes Punicas audietur.* Et horum interpretationem & declarationem ponit ibi Bern. de Bust. vbi etiam recitat dicta aliarum Sibyllarum, quæ de Christo prophetizauerunt, & sic fidem nostram Christianam præuiderunt. Et primo ponit de Sibylla Persica, quæ sic dicit: *Ecce bestia conculcaberis, & gignetur Dominus in orbe terrarum, & gremium virginis erit salus populorum, & pedes eius in valetudine hominũ: inuisibile verbum palpabitur.* Secũda dicitur Sibylla Libyca, quæ sic vaticinata est: *Ecce veniet dies, & illuminabit Dominus condensa tenebrarum, & soluetur nexus Synagogæ, & desinent labia Prophetarum, & videbunt Regem viuentium, & tenebit illum in gremio Virgo, domina gentium: & regnabit misericordia, & vterus matris eius erit statera cunctorũ.* Tertia est Delphica, quæ ante Troiana bella sic prophetizauit: *Nascetur Propheta absque matris coitu, ex virgine.* Quarta fuit Erythræa, de qua ante dictum est. Quinta fuit Samia, a Samo insula sic dicta, quę inquit: *Ecce, veniet dies, & nascetur de paupercula: & bestiæ terrarum adorabunt eum, & dicent: Laudate eum in atrijs cælorum.* Sexta fuit Sibylla Cumana Amalthæa nomine, quæ fuit tempore Tarquinij Prisci, quæ cecinit dictum Virg. in Bucol.

Vltima Cumæi venit iam carminis ætas,
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.
Iam redit & virgo: redeunt Saturnia regna,
Iam noua progenies cælo demittitur alto.
Tum modo nascenti puero, quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo.
Casta faue Lucina, tuus iam regnat Apollo.

Ex hoc videmus, quod Virgil. etiã gentilis, de Christo testimonium perhibet. Septima fuit Hellespontina in agro Troiano nata, dicens: *De excelso cælorum habitaculo respexit Deus humiles suos, & nascetur in dieb. nouissimis de virgine Hebræa, in cunabulis terræ.* Octaua fuit Phrygia, quæ ait: *Flagellabit Deus potẽtes terræ, ex olympo excelsus veniet, & firmabitur consilium in cælo, & annuntiabitur virgo in vallis desertorũ.* Nona fuit Tyburtina, nomine Albunea, quæ sic inquit: *Nascetur Christus in Bethlehem, & annuntiabitur in Nazareth, regnante tauro pacifico, & fundatore quietis,* id est, secundum glossam: Octauiano, qui habebat taurum pro insigni, & appellatus est pacificus: quia multis annis in magna pace mundum rexit, cuius tẽpore Christus natus: sequuntur verba Sibyllæ: *O felix illa mater, cuius vbera Christum lactabunt:* & concordauit in hoc cum B. Marcellina, pedissequa S. Marthæ, quæ (vt dicitur) fuit illa mulier, quæ exclamauit, dicens Christo: *Beatus venter, qui te portauit, & vbera, quæ suxisti*, Luc. 11. Decima dicitur Europæa,

quæ sic ait de Christo: *Ecce, veniet ille, & transibit montes & colles, & latices Olympi, ac regnabit in paupertate, & dominabitur in silentio: & egredietur de vtero virginis.* Vndecima Sibylla dicitur Agrippa, quę sic dicit: *Inuisibile verbum palpabitur, germinabit vt radix, siccabitur vt folium, non apparebit venustas eius, circumdabit eum aluus materna, & flebit Deus laetitia sempiterna, & ab hominibus concalcabitur. Nascetur ex matre Deus, conuersabitur vt peccator.* Duodecima appellata est Cimęa, seu Cimica, in Italia nata, quę fuit tempore Numæ Pomp. secundi Regis Romanorum, quæ sic ait: *In prima facie virginis ascendet puella, facie pulchra, capellis prolixa, sedens super sedem stratam, puerum nutriens, dans ei ad comedendum lac de cœlo missum.* Hæc illa, quæ etiam clarius dixit: *In diebus illis exsurget mulier de stirpe Iudaeorum, nomine Maria, & habebit sponsum nomine Ioseph, & procreabitur ab ea sine commixtione viri, de Spiritu Sancto filius Dei, nomine Iesu, & ipsa erit virgo ante & post partum. Qui vero ex ea nascetur, erit verus Deus, & verus homo, sicut omnes Prophetæ prædixerunt.*

27 Dicit etiam S. Thomas 22. *quæst.* 1. *artic. supra alleg.* Quod tempore Constantini Augusti, & Helenæ matris eius, inuentum fuerit quoddam sepulchrum Constantinopoli, in quo iacebat homo, laminam auream habens in pectore, in qua scriptum erat: *Christus nascetur de virgine, & credo in eum. O Sol Helenæ, & Constantini temporibus iterum me videbis.*

28 In Chronicis quoque Regum Castellæ dicitur, quod apud Toletum sub quodam saxo inuentus sit liber vetustus, qui scriptus erat lingua Hebraica, Græca, vel Latina, & in illo dicebatur *Christus Filius Dei nascetur de Maria virgine, & pro salute hominum patietur.*

29 Nonne etiam cœlum testimonium dixit de Christo, quando nouum sidus in noua hominum progenie, velut lingua & digito, quo potuit, natum Deum & hominem gentibus monstrauit? Nonne Plato diuinus appellatus, effatus est, suis præceptis acquiescendum, donec sacratus aliquis homo in terris appareat; qui fontem omnibus aperiret veritatis, quem denique sequentur omnes? Et eo mortuo, in eius tumba inuenta fuit lamina super pectus eius aurea, in qua scribebatur: *Credo in Christum nasciturum de virgine, passurum pro humano genere, & tertia die resurrecturum.* Et de eodem Platone refert Augustinus *libro septimo confessionum*, se legisse in quibusdam Platonicorum libris, principium Euangelij Ioannis: *In principio erat verbum.* Non quidem his verbis, sed hoc idem, multis & multiplicibus persuaderi rationibus, quod in principio erat verbum, &c. & quæ sequuntur, ad vsque: *& tenebræ eam non comprehenderunt.* Hæc & quædam alia refert Guilielmus Benedictus *in sua repet. cap. Raynutius. in verb. mortuo testatore.* 261. 262. 263. & 264.

30 Nonne etiam apud Francos notum est, quod Ecclesia beatissimæ Virginis Mariæ Carnotensis fuit ante Christi aduentum ædificata in honorem Virginis pariturae? Ex quo demonstratur quod si alij Gentiles de Christo Verbo prophetizauerunt, tamen Franci, facto in eum crediderunt, prout & Gręci, qui plum Deo ignoto construxerunt, vt per gloss. *in verb. Magister, in cap. turba* 36. *distinct.* Qui recitat quod, cum Paulus venisset Athenas, vidit aram ignoti Dei, in qua erat scriptum: *Hæc est ara ignoti Dei, in quo viuimus, morimur, & sumus.* Ex quo Apostolus cœpit prædicare: & Dionysius conuersus fuit per ipsius prædicationem.

31 Audiui alias à nostris, quod in hac nostra ciuitate Heduensi fuit repertum sepulchrum, in quo erant plures imagines seu repræsentationes, quas vulgo Melias vocant, in quarum altera vna erat vna figura seu repræsentatio natiuitatis Christi in præsepio, inter bouem & asinum, & ante eum erat quædam figura seu protractura hominis genibus flexis, & manibus iunctis, & erat scriptum in rotunditate: *Credo in Iesum, inter animalia ex virgine nasciturum, & multum curaui inuenire, sed non potui.* Quomodo etiam Balaam Astrologus per parabolam locutus est: *Orietur stella ex Iacob, &c.* Et tamen erat Chaldæus: & vide Origenem *in Homilia decimaquarta super Numer.* Ambrosium *Epistola trigesima octaua ad Cromatium.* Et quomodo Magi Regem Iudæorum Christum prædicauerunt, & dixerunt. Augustinus *li.* 3. *de Symbolo ad Catechumenos, cap. quarto, & de interpretatione numerum eorum.* per Ambrosium *in libro de fide, capite secundo, & in cap. legimus, §. in Leuitico,* 37. *distinct.* & per Campegium *in suo propugnaculo fidei Christianæ, libro primo, capite quinto.* Vbi etiam dicit, quod Milesius Apollo, consultus de Christo, ita commendauit: Mortalis erat corpore sapiens, prodigiorum effector, sed sub iudicibus Chaldæis armis comprehensus, clauis, fustibúsque amaram mortem passus est.

32 Porphyrius vero inter gentes nequissimus, *in libro de responsis,* inquit: Christum Dij maxime pium pronuntiauerunt, immortaléinque euasisse asseruerunt. Concedit ipse Porphyrius Christus, & sapientem, & pium fuisse, quamuis Christianos partim indoctos, partim magos nominet tum veritati, tum sibiipsi manifeste repugnans. Vespasianus, ac Titus Imperatores, auditis Christi operibus eius potentiam timuerunt. Alexander Seuerus templa Christo fieri statuit, & orabat in matutinis, in sacrario suo coram statua Christi, vt Capitolinus refert. Et Adrianus, vt Idem narrat, statuit Christo templa facere, eúmque inter Deos recipere, idcóque templa absque simulachris in omnibus ciuitatibus fieri iussit. Antoninus Pius, cum audisset Christianos hoc frequenter vti prouerbio: *Quod tibi fieri non vis, alteri non feceris,* perscrutatus est Christi vitam, eique statuam tanquam Deo dicauit. Refert etiam Polydorus Virgilius *in libro octauo, capite septimo, & final. de inuentoribus rerum,* quod in primo fidei testimonio Tyberius Cęsar, Tertulliano teste *in Apologetico,* cùm è Syria à Pontio Pilato Christi diuinitatem eiúsque religionis synceritatem accepisset, Senatum consuluit, censuitque Christum inter Deos referendum, colendúmque templo: Senatus tamen, quia prius ad Tyberium de ea re, quam ad se Pilatus literas dedisset, eiusmodi relatione reiecta, Christianos persequendos decreuit, proposito delatoribus præmio: sed Cæsar in sententia mansit, & comminatus capitale supplicium accusatoribus Christianorum, id scelus inhibuit. Traianus quoque itidem sensit, qui certior factus à Plinio secundo, Bithynię procuratore, nihil mali in Christianis, quotidie ad supplicium tractis reperiri iussit, vt non inquirerentur: verum oblati punirentur, & ibi etiam Polydorus recitat hic ante dicta de Adriano. Constantinus denique, cum Christi miracula in rebus suis manifestius fuisset expertus, Deum magis quam populum timuit, solúmque Christum, & palam adorauit, idolorum templa subuertit, Christo templa passim pretiosa ædificauit. Hæc sunt, quæ de Christo Gentiles senserunt, quæ ideo narrari possunt, propter authoritatem Augustini, qui *libro secundo de doctrina Christiana,* in-

na, inquit: *Philosophi autem, qui vocantur, siqua forte vera, & fidei nostræ accommoda dixerunt, maxime Platonici, non solum formidanda non sunt, sed ab eis etiam, tanquam iniustis possessoribus, in vsum nostrum vendicanda.* De qua materia *in cap. legimus, cum seq. 37. distinct.* Quomodo etiam multi Iudæi approbauerunt Christum, & de eo testimonium dixerunt, vide supra *in 4. part. in 9. consid.*

Vigesimaprima consideratio: Sectæ Christianæ sunt 13. nationes illam tenentes; & sunt quatuor, quæ comprehenduntur sub Latinis: quia Latini principaliter omnes sunt Christiani. Et in natione Latinorum sunt quatuor aliæ particulares nationes, scilicet, natio Gallicana, Germanica, Italica, & Hispanica: sed vna est, quæ illam tenuit, & tenet sine monstris, sine aliquo errore, & absque eo, quod vnquam ab eadem recesserit, aut in aliquo deuiauerit: quæ est dicta natio Gallicana, quæ (vt prædixi) semper caruit monstris, semper fidem catholicam defendit, iuuit, protexit, auxit, & pro illa totis viribus contra ferè omnes nationes debellauit, vt dixi supra *in hac parte, & in 5. parte, in 24 consider.*

In hac prima natione Gallicana est Rex Franciæ principalis (qui dicitur Christianissimus) inter omnes Reges mundi, vt dixi *in dict. 5. part.* sub quo multi sunt Duces, Comites, Marchiones, & Barones eidem obedientes, de quibus supra *in dict. 5. part.* Etiam Rex Nauarræ, & Rex Iactori, licet aliqui dicant, regnum Nauarræ fuisse sub natione Hispanica: est tamen nunc sub natione Gallicana.

Secunda natio est natio Italica, in qua est principalis totius Christianitatis, qui est Papa, qui habet in tota Ecclesia, & secta Christiana, primatum & principatum, cui omnes obediunt, seu obedire tenentur. Et in illa natione sunt Rex Siciliæ, Rex Neapolitanus, Ducatus Venetiarum, Duces Mediolani, Ferrariæ, & Vrbini, Marchiones Mantuæ, Montisferrati, & plures alij. Etiam plures comitatus, principatus, & dominationes, vt sunt Florentiæ, Senatum, & Genuæ.

Tertia natio est Hispanica, in qua sunt Reges Castellæ, Legionis, Granatæ, Aragoniæ, Portugalliæ, ac multi Duces: & Comites. Regnum principale dicitur Castellæ, cuius Rex nunc dicitur Catholicus.

Quarta natio est Germanica, in qua est Imperator, & sunt multi Reges, vt est Rex Angliæ, Scotiæ, Vngariæ, Bohemiæ, Poloniæ, Daciæ, Frisiæ, Suetiæ, Norguegiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, & multi Landgrauij, Duces, & Comites. Item in insula, Rex Cypri. Omnes prædicti sunt obedientes Ecclesiæ Romanæ. Plures tamen hæreses ex huiusmodi Germania emanarunt, quæ fuerunt damnatæ, & adhuc diebus nouissimis insurrexit illa maledicta secta Lutherana, quæ Christianitatem in multis maculauit: Deus velit illam extirpare ab huiusmodi secta Christiana. De laude vero Germaniæ vide ample per Franciscum Irenicum *in descriptione Germaniæ.*

Quinta natio est Græcorum, qui habent Patriarcham Constantinopol. Archiepiscopos, Episcopos, Abbates & cætera huiusmodi in spiritualibus In temporalibus Imperatorem, etiam habent Duces, Comites, &c. Pauci tamen sunt nunc numero: quia Agareni, & Turci occuparunt, & detinent maiorem partem Græciæ. Et isti non obediunt Romanæ Ecclesiæ, licet quandoq; fuerint subiecti ipsi Rom. Pontifici: tamen sæpius inconsutilem Domini tunicam tentarunt, vnde duodecim diuisiones Græcorum solent numerari, quæ ponuntur per Ioannem Eccium, *in suo tract. de Primatu Petri, lib. 3. c. 16.* Nunc vero habent multos errores, & fuerunt condemnati per Ecclesiam, quia dicunt, quod Spiritus Sanctus non procedat à filio, & quod non sit purgatorium.

Sexta natio est Indiæ, in qua est presbyter Ioannes, qui præest illi populo, tanquam Patriarcha, eique centum & viginti septem Archiepiscopatus subsunt. Quorum quilibet viginti Episcopos habere dicitur. Hi, Romano more, fonte Baptismatis, in nomine Patris, Filij, & Spiritus S. renascendos baptizant, eodemque ritu Sacramentum Eucharistiæ conficiunt, hoc solum excepto, quod, *Pater noster,* ante Sacramenti eleuationem decantant, & post, Beatam virginem Mariam, Apostolos, Petrum & Paulum, atque beatum Ioannem Baptistam præcipue suscipiunt, & venerantur honore, alios quoque, & præcipue beatum Matthæum, eorum præcipuum Doctorem, maximo venerantur obsequio, beatos insuper Paulum primum, Eremitam, Anton Abbatem, Macharium, atque alios duos Eremitas, summa deuotione prosequuntur. Eum quippe Imperatorem fertur Christianissimum, cui & septuagintaquatuor reges, ac infiniti propemodum obtemperant principes, duodecim duntaxat regulis exceptis, qui Mahumetanas obseruant leges, quoque in Imperatoris mandatis in reliquis parent. Hunc sane Imperatorem tempore Clementis V anno, scilicet, salutis nostræ 1300. ad Hispaniarum Regem triginta legatos misisse, illisque contra fideles auxilium obtulisse, quidam presbyter Genuensis, sanct. Marci præpositus *in tractatu suo de mirabilibus huius ætatis, Mappa mundi, intitulato,* declarauit & scripsit. Qui & Auenionem ad prædictum Clementem Pontificem V. cum reuerentia accedentes de multis edocti, cum multis muneribus & literis Apostolicis ad limina Apostolorum Petri & Pauli visenda venerunt: quibus visis, cum gaudio ad propria rediere. Verum cum Genuæ multis diebus nauigandi tempus expectantes, multa, vt fit, de eorum tribubus, moribusque ac religionibus rogati, scripta reliquerunt, quæ idem author reseruauit. Hæc dicit Philippus Bergomas *in suo supplemento Chronicorum, lib. 8.* Quando vero dictus presbyter Ioannes equitat, semper facit portare crucem ante se ligneam; sed cum vadit ad bellum, tunc facit portare duas cruces, vnam de auro, alteram de lapidibus pretiosis, in illa terra est corpus Sancti Thomæ Apostoli in maxima veneratione. Apud me credo, hos esse extollendos in fide nostra post Latinos, Gallis scilicet, Italis, Hispanis & Germanis, & cæteris omnibus alijs nationibus Christianis præferendos, cum non multum discrepent à fide nostra Christiana, nisi, quod non approbent Papam Romanum pro summo Pontifice totius Ecclesiæ, & non probent eius primatum: fuerunt tamen alias sub Romano Pontifice: cum, vt ample declarat ipse Ioan Echius, *in dict. suo tractat. de primatu Petri, lib. 3.* Omnes Orientales & Afri fuerunt subditi Romano Pontifici: forte alibi amplius dicetur.

Septima natio Christianitatis, est Iacobitarum, dictorum à Iacobo hæretico, discipulo Patriarchæ Alexandrini. Hi in partibus Orientis occupant magnam partem Asiæ, & terram Mambræ, quæ est propinqua Ægypto, & terram Æthiopiæ, vsque ad Iudæã, plusquam quadraginta regna. Hi circumciduntur, & baptizantur, cum ferro igneo characterem crucis imprimunt frontibus, & in alijs partibus corporis, vt in pectore, vel in brachijs. Hi confitentur soli Deo,

& non sacerdotibus Iudæorum & Agarenorum. Hi dicunt, in Christo tantum esse naturam diuinam. Aliqui eorum loquuntur lingua Chaldæa, alij Arabica, alij vero alijs linguis, secundum diuersitatem nationum: isti fuerunt condemnati in Concilio Chalcedonensi.

Octaua natio Christianitatis, est eorum, qui dicuntur Nestoriani, ab Nestorio, hæretico, discipulo sic vocati, qui fuit Constantinopolitanus. Hi ponunt in Christo duas personas, vnam diuinam, alteram vero humanam, & negāt, beatam Mariam esse matrem Dei: sed bene hominis Iesu. Item, negant vnum Christum esse in verbo & in carne, sed separatum, alterum Dei, alterum filium hominis, vt dicit ample de his Ioannes de Turrecremata *in c. quidam heretici, in verb. Nestoriani, 24. quæst. 3.* Hi vtuntur lingua Chaldæa in suis scripturis, & conficiunt corpus Christi in fermento. Hi inhabitant Tartariam, & maiorem Indiam, & sunt multi numero: terra eorum cōtinet tantum, quantum, sicut Alemania, & Italia: hi hæretici fuerunt condemnati in Synodo Ephesina, & fuerunt diuisi ab Ecclesia Romana, & permanserunt in eorum pertinacia. Et confutationes illorum errorum amplissime scribuntur per ipsum Ioan. de Turrecr. *in d. c. Philip. Bergom. lib. 9 sui suppl. Chronic.* dicit, hos habere adhuc alium errorem, quem prædicabat Nestor hæresiarcha, sc. nihil ad vitam prodesse, quod homines virtuose viuerent, vt habetur *in d. c. quidam heretici, verf. quis autem,* quia dicebat, quod prædestinatio importabat salutationem aut damnationem, quod falsissimum est. Posset hic adaptari materia prædestinationis (quæ ad Theologos spectat) sed tantum remissiue ad Bernard. de Bust. *in serm. 37 in 2. par. litera N. & O. 1 par. sui Rosar.* vbi confundit hunc errorem: & ample per eundem *in d. 2 par. serm. 35.* vbi ample de materia prædestinationis.

Nona natio est illorum, qui dicuntur Maronetæ, à quodam hæretico Marone, qui vnum intellectum, & vnam voluntatem in Christo tantum ponunt. Hi inhabitant Libyam in prouincia Phœnicis in magno numero, prælijs edocti & experti, specialiter vtuntur arcubus & sagittis, more Latinorum campanis, eorum Episcopi annulis, mitris, & baculis pastoralibus vtuntur: in scripturis diuinis litera Chaldæa, & in vulgari Arabica vtuntur: hi aliquando fuerunt sub obedientia Rom. Ecclesiæ. Nam eorum Patriarcha erat in Concilio generali Lateran. celebrato Romæ sub Innocentio III. sed postea recesserunt. Hi primo fuerunt condemnati in Synodo Constantinopolitana, postea redierunt ad obedientiam Romanæ Ecclesiæ, & iterum reuersi sunt ad eorum opinionem falsam, in qua perseuerant.

Decima natio est illorum, qui dicuntur Armeni, qui habitant in regno Armeniæ prope Antiochiam. Hi proprium idioma, & linguam communem omnibus, & scripturas sanctas, & officium Ecclesiæ cantant, & dicunt in vulgari lingua, ita vt ab omnibus secularibus viris, & fœminis intelligantur. Habent suum primatem, quem Catholicum vocant, ei obediunt, velut Papæ, cum magna deuotione, & reuerentia. Quadragesimam ieiunant, in qua non comedunt pisces, nec bibunt vinum: in dieb. tamen Veneris comedunt carnes. Hi temporibus Constantini Imperatoris, cum Scotis, seu Hybernis, fidē Christi susceperūt, eo quod Hybernis seu Scotis prædictis in occidentali plaga vicintores essent. Et hi Armenij in Asia inter Taurum & Caucasum montes constituti sunt. Nam Hyberni, & Armenij, ac Colchides, sub vna prouincia sine religione coniunguntur. Huius itaque gentis conuersionis Thyriades causa fuit, qui Rex quodam mirabili signo, domina suam diuinitus ostenso, Christi Baptismum suscepit, quia vna cum omnibus suæ ditioni subiectis, vna die, vna præceptione, Deo colla submisere: ex quo factum est, vt ad finitimas quoque Geotes Christianum dogma perueniret, & multitudine dilatatum sit: quorum commercio etiam Persæ fidei rudimenta aliquantulum susceperunt.

Vndecima natio Christianorum est illorum, qui dicuntur Georgiani, à beato Georgio, quem habent in patronum prælij. Habitant in partibus orientalibus: est populus multum pulcher, fortis, & deliciosus: Medis, Persis, & Assyrijs (in quorum confinibus commorantur) valde formidolosi: vtūtur lingua Græca, vtuntur Sacramentis modo Græcorum. Clerici habent coronas rotundas in capitibus rasas, seculares vero quadratas. Et quando veniunt ad sanctū sepulchrum, non soluunt Saracenis tributum, & ingrediuntur Ierusalē cum vexillis erectis, quia Saraceni eos timent. Eorum fœminæ vtuntur armis, sicut viri, vtuntur pileis altis in capitibus, ad altitudinem cubiti, & cum scribūt Soldano, statim fit, quod petunt. Philip. Bergom. *in suo suppl. Chronic. lib. 9.* dicit, quod Scoti seu Hyberni hodie Georgiani populi appellentur, & vsque in hodiernū diem Christū colant, quamuis procul ab Apostolica sede, veritatis magistra: quia non omnem Euangelij veritatem seruant, eo quod Barbaris gentibus circumfusi sunt. Hi enim (vt dicit) sunt constituti in aquilonari parte, & anno Christi 338. tempore Constantini Imperatoris, fœdera verbi Dei, & Christi fidem miraculose susceperunt, & muliercula quædam Christiana ibidem captiua huius tanti boni causam præstitit: quę cum vitā pudicam, & sanctā ea in regione duceret, ac dies noctésq; in oratione consumeret, Gentibus illis admirationi fuit: quibus sciscitantibus, cur se tātopere affligeret, ita se suum Deū colere respondit, qui Christus est. Nihil ex hoc amplius mirati Barbari, quam nouitatem nominis: mulierculā in honore habere cœperunt. Mos autem Gentis illius erat, paruulos, cum ægrotarent, per vicinas domos à matrib. circumferri, remedia exquirentib. Accidit autē, vt quædam mater, cū puerū aliquandiu circumtulisset, nec salutare quicquā inuenisset, captiuam, tanquam ebria doloris, adiret, eiusque opem expeteret, quæ nihil humani illa se scire respondit: sed Dominū, quem colerat, Iesum Christū, desperatam ab hominib. salutem conferre posse, puerulum que cilitio suo superimponens, & orationem ad Iesum fundens, sanum matri confestim reddidit: mox facti rumor totam repleuit vrbem, & ad Reginā etiam peruenit, quę dolore afflicta, captiuam ad se adduci curauit, cumque illa reginæ domum ingredi recusaret, orationem ad Deum pro illa fundens, illico Regina ipsa est sanitati reddita, atque ex hoc admonita, vt in Christum crederet, & eum, qui salutem ei præbuisset, adoraret. Quibus beneficijs, & verbis commota Regina, rogauit virum, vt Christianus efficeretur: quod, quanquam ille promisisset; segnis tamen erat, nec sępius ab vxore commotus, baptizari curabat, non tam quod fidei hostis esset, quam dubius. Contigit autem, cum aliquando in syluas altissimas ire venatum, quo cum peruenisset; coorta subito tempestate, ita tenebrę cuncta operuere, vt nec omnia cerneret, nec ab vllis cerneretur. Ignarus autem quid facto opus esset, promissionis coniugi factæ recordatus est: & tunc Christum rogauit, vt si Deus esset, ex tantis eum periculis liberaret. Nec mora, dies clarissima mundo reddita est. Rex ad vrbem productus,

Reginæ

Reginæ quæ gesta erant, miraculi loco exposuit. Vocatur captiua,& eius consilium audit: illa statim reiicienda idola, & Christum colendum dicit, eique supplicandum, & Basilicam construendam esse hortatur. Conuocato populo, Rex Euangelium prædicat, & nondum sacris initiatus fit suæ gentis Apostolus: credunt viri per Regem,& fœminæ per Reginam. Construitur templum magni operis, & eleuato pertinaciter murorum ambitu,columnæ collocantur. Sed prima,ac secunda erecta,tertia nullis machinis,nullisque viribus erigi potest. Cumque ad noctem vsque laboratum esset, recedentibus omnibus, sola captiua mulier apud Ecclesiam in oratione perseuerat. Postera vero die,prima luce redeunte populo, columna reperta est supra basim in aere suspensa,quantum esset vnius pedis spacium: quo miraculo viso, omnes magnificarunt Deum, veramque captiuæ fidem recognouerunt. Et stupentibus omnibus, sensim supra basim,nullo côtingente,deposita est. Moxque reliquæ columnæ magna felicitate erectæ sunt. At perfecta Ecclesia,& populi fide confirmata, suadente captiua, totius Gentis legatio ad Constantinum Imperatorem in Græciam mittitur;resque gesta opponitur, & sacerdotes petuntur, qui cœptum erga se munus expleant. Quibus & iucundissimo vultu Imperator satisfecit. Hæc Phil. Berg. *vbi supra.*

Duodecima natio Christianorum, est illorum, qui dicuntur Suriani, à ciuitate Sur, quæ est emioentior in Suria, vel Assiria. Hi vtuntur in sermone vulgari lingua Saracenica,in scripturis diuinis,& officio Missæ,lingua Græca.Habent Episcopos, & consuetudinẽ Græcorum seruant, & eis obediunt in omnib. Conficiunt Sacramentum Eucharistiæ in fermento, & habent opinionem Græcorum contra Latinos Hos sequuntur aliqui Christiani, qui in terra sancta vocantur Samaritani, coouersi primo tempore Apostolorum,sed non bene sapiunt in fide.

Decimatertia natio est illorum,qui dicontur Mozorabes. Hi olim fuerunt multi in partibus Aphricæ & Hispaniæ:nunc vero sunt pauci.Sũt autem dicti Mozorabes,quia mores Christianorũ de Arabia, in multis tenebant. Isti vtuntur in diuinis officiis lingua Latina,& obediunt Romanę Ecclesiæ, & prælatis Latinorum,& conficiunt in azymo,vt Latini, sed in multis discrepant ab eis: quia in diuinis officiis habent horas valde prolixas: quia cum dies naturalis diuidatur in 24. horas diei & noctis, tot officia habent, siue horas,& Psalmos,ac hymnos,nec nõ certas orationes habent,& nimis prolixas,quas non dicunt more Latinorum.Nam illud,quod Latini dicunt in principio,ipsi dicunt in fine,vel in medio. Sacramentum Eucharistiæ diuidunt aliqui in septem partes, alij in decem. Est natio valde deuota: in matrimonio non coniunguntur, nisi personis suæ Gentis, siue nationis, inter quas fœmina amisso primo marito, nunquam conifigitur alteri,sed permanet in castitate perpetua.

Inter has 13. nationes natio Italica est prima, eo: quia habet vicarium Christi,qui omnibus Christianis præest, ita quod si fieret congregatio omnium, semper Italia, hoc est, Ecclesia Romana præcederet, cum omnes Christiani subiiciantur seu subiici debeãt summo Pontifici,qui in tota Christianitate primatum obtinet,vt dixi sup.*in 4.par.in 7.consid.* vbi ample. Et de eius laudatione refert Plinius 37.*naturalis hist. c.vlt.* In toto orbe, inquit, & quocunque cœli conuexitas vergit,pulcherrima est omnib.rebus,meritoque principatum naturæ obtinens Italia rectrix, patensque mundi altera,viris,fœminis,ducibus, militibus, seruitiis,artium præstantia, ingeniorum claritatibus. Iam situ ac salubritate cœli atque temperie, accessu cũctarum gentium facili,littoribus portuosis, benigno vẽtorum afflatu.Etenim contingit recurrentis positio in partem vtilissimam, & inter ortus occasusq; mediam, aquarum copia,nemorum salubritate,mõtium articulis,ferorum animalium innocentia, soli fertilitate pabuli vbertate. Quidquid est, quo carere vita non debeat,nusquã est præstantius. Fruges,vinum,olea,vellera,lina,vestes,iuuenci. Ne equos quidem in trigariis præferri vllis vernaculis animaduerto: metallis auri, argenti,æris,quamdiu libuit exercere nullis cessit. Et iis nunc in se grauida pro omni dote varios succos, & frugũ pomorumq; sapores fundit. Et *lib.3.c 5.in prin. de vrbe Roma,& Italia*,dicit: Roma omniũ terrarum caput alumna eadem & parens,numine Deûm electa, quæ cœlum ipsum clarius faceret: sparsa congregaret imperia, ritusque molliret, & tot populorũ discordes, ferasque linguas sermonis commercio contraheret ad colloquia,& humanitatem homini daret,breuiterque vna cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Et dicit text. *in 2.const.C.in prin.* quod arma & leges Romanas omnib. antepont nationibus, omnibusq; gentibus dominari præteritis effecerunt temporibus.

Vigesimasecunda consideratio: Quia prędictæ sectæ seu nationes, de quibus *supra in duabus præcedentibus consid.* tribus linguis vtuntur, sc. Arabica, Græca,& Latina; vnde (vt habetur *Luc.23. & Io.19.* Græce, Hebraice, & Latine erat scriptus titulus seu superscriptio crucis Iesu Christi) videndum est,quæ illarũ sit excellentior. Et videtur,quod Græca sit vtilior Latina, quod satis videtur probare text. *de non alien. aut permut.rebus Eccles.§.nos igitur.in fi.coll.2.* vbi dicit tex.non paterna voce,id est,Latina, legem cõscripsimus: sed hanc communi & Græca, vt omnibus sit nota, propter facilem interpretationem, & dicit gl. *in verbo,voce.* Ideo communior videtur lingua Græca, quam sit Latina: quia eam norunt nedum Græci, sed Latini,quos oportet Græcæ linguæ eruditionẽ habere propter interpretationes, & trãslationes multarum legum & constitutionum,quæ Gręca lingua fuerũt factæ, vt apparet in multis legibus Digestorum. Græci vero parum,aut nihil curant linguam Latinam. Præterea (vt legitur in diuinis) quando Hebraica lingua transferẽda erat in Latinam, prius in Græcam trãsferebatur,vt facilior ex ea fieret trãslatio. Aduerte,quod tex.gloss. & Doct.*in clem.i.de Magistris*,faciunt mentionem de tribus linguis, scil. Hebraica, Arabica, & Chaldæa,quæ sunt (vt dicit Card. *ibi*) vtiles ad ciendum fauorem fidei: & quare omisit de Græca, dicit gloss.ibi in verbo, *Hebraice*, quod illud verbum *Græce*, in originali erat cancellatum, aut forte propter literam in text. quæ supra, ibi; *quibus vtuntur fideles, &c.* vt nihil esset superfluum: vel cancellata fuit, cum Græci fideles fuerint sub obedientia Ecclesiæ, *cap.licet.de Baptismo.*& facit quod notatur *c.i.de sum.Trinit.lib.6.* Tamen hodie schismatici sunt, nec recognoscunt caput Romanæ Ecclesiæ. Et, vt dicit ibidem gloss. forte esset expedientior suæ linguæ doctrina, quam aliarum. Iudæi autem habent literam Hebraicam, sed linguam specialem in vulgari non habent. Habemus enim, quod [illegible] lingua vulgaris. Arabica litera est Saracenorum, Chaldęa Chaldæorum,de qua *in c.legimus, §.sed econtra.& cap.turbat.in c.qui de mensa.37.distinct.* sed fertur, quod hæc litera hodie non habeatur, vt dicit dicta gloss. Et recitat ibi Cardinalis, quod linguæ sunt 72. vt videtur probare text. *in c.70.16. distinct.* Sed principales tres

sunt, scilic. Hebraica, Græca & Latina, quæ totum orbem diuidunt: & etiam dicit, quod olim fuit vna lingua omnium nationum, scil. Hebraica, & quod creditur, & probabiliter, quod in patria cœlesti erit tantum vna lingua. In multis autem linguis varietas est, & vbi varietas & diuersitas, ibi dissensus. Linguarum etenim diuersitas, vt ait August. *li. 19. de ciuit. Dei, c. 7.* hominem alienat ab homine; nam si duo sibimet inuicem fiant obuiã, neque prætetire, sed simul esse aliqua necessitate cogantor, quorum neuter nouit linguam alterius, facilius sibi animalia muta, etiam diuersi generis, quam homines sociantur. Scribit Strabo, trecentas nationes, quæ dissimilib. linguis vterentur, descendisse in Dioscuriadem vrbem Colchorum clarissimam.

Sed redeundo ad propositum, sciendum est, quæ sit honorabilior & excellentior: nam, vt dictum est, Græca videtur magis vtilis. Ideo magis laudanda ex effectu: & visus fuit hoc probare tex. *in d. § nos igitur. cum gl. de qua supra.* Sed videtur, quod illa ratio non concludit, cum certum sit paucissimos Latinorum Græcæ linguæ peritos esse: omnes vero propemodum Græcos latinam callere. Et si Græca lingua ab omnib. potuisset intelligi, essetq; cõmunior Latina, nihil necessum fuisset vti circuitu, transferendo sc. Hebraicam in Græcam, & postea Græcam in Latinam, sed sufficeisset Græca translatio: vnde pro vtilitate Græcæ linguæ, vt sic sit excellentior, videtur melior tex. *in c. veterum.* vbi est tex. August. *9. dist.* qui tex. sic ait: *Vt veterum librorum fides de Hebræis voluminibus examinanda est, ita nouorum veritas Græci sermonis normam desiderat,* quod intellige de Veteri & Nouo testamento. Et etiã dicit tex. *in c. fin. 20. dist.* de quib. causis nulla soluendi, ligandiqoe autoritas in libris Veteris & Noui Testamenti, & quatuor Euangeliorum, cum totis scriptis Apostolorum nõ appareat, ad diuina recurrite scripta Græca, sed glossa magna *in d. c. vt veterum.* dicit: quod Hier. *in secundo prologo Biblior.* contrariũ tenet, dicens quod emendatiora sunt exemplaria Latinorum, quam Græca, & Hebræa: sed August. *in d. c. vt veterum.* ad primitiuam Ecclesiam respicit, quando exemplaria Græca & Hebræa non erant corrupta, sed procedente tempore, cum populus Christianus esset multum auctus & hæreses multę inter Gręcos pullulassent, inuidia Christianorum Iudæi & Græci sua exemplaria corruperunt, & sic factum est, quod exemplaria eorũ magis corrupta sunt, quam Latinorũ, ad quod tẽpus respicit Hieronymus, vel respicit ad Latina exemplaria à fidelibus interpretibus translata. Augustinus vero respicit ad exemplaria Latina à non fidelibus & falsatoribus translata, vel in hoc, vt dicit *d. gl.* magis credendũ est Hieronymo, quã Augustino. Quia inter istos tres, Augustinum, Hieronymum, & Gregorium magis credendum est Augustino in disputationibus, Hieronymo in historiis, & translationibus. Gregorius in moralibus præponitur: quia non omnes in omnib. sed certa per certa, vt est tex. *in l. 1. §. omnib. autoribus. C. de veter. iur. enucl.* Nec omnia possumus omnes, & ita dicit *d. gl.* quam refert & sequitur Panorm. & post eum Felin. *c. ne innitaris. in fi. de constit.* & ibi Felin. dicit, illam glossã approbatam à Ludou. Roma *in l. si vero. §. de viro. in 15. fallentia, ff. solut. matrim. & in l. 1. §. fin. column. 2. ff. de verb. obl. & in l. 1. col. 5. ff. si cert. petat.* Sed Arch. *in d. c. fi. 20. dist.* & post eum Præpositus & Geminia. dicunt: quod quando scriptum reperitur contrariũ, vel dubiũ, ad Græcam linguam recurrendũ est, prout *in d. c. vt veterum. & d. c. fin.* intelligitur secundum illa tẽpora, quib. fidei Catholicæ integritas erat apud Græcos: sed cũ hodie sint acephali, & exẽplaria eorum corrupta, & mendosa, non est ad eorum volumina recurrendum. Non est enim verisimile eos, qui Catholicæ fidei vnitatem non sincere tenent: integritatem suorum voluminum conseruasse: sed potius ea in odium Latinorum (qui vnitatis fidei inconcussi sunt obseruatores) corrupisse. Nam aduersarij & inimici facile mentiuntur, vt est tex. *in l. 1. §. præterea. & ibi plures concord. in gloss. ff. de quæst.* Albericus de Rosat. *in 1. constitut. ff. or. in §. illud. & in suo Dictionario, in verbo, lingua.* dicit, quod inter omnes linguas tres sũt excellentissimæ, Hebraica sc. Græca & Latina. Earum clarior & sonantior dicitur Græca: cuius varietas discernitur in quinque partibus: quarum prima dicitur mixta, siue communis, qua omnes Græci vtuntur; Secunda Athenniensis, qua vsi sunt authores Græci; Tertia Dorica, quam habent Ægyptij & Syrij; Quarta Ionica; Quinta Æolica, vel sic; vna dicitur Attica, alia Bœutica, 3. Æolica, 4. Dorica, & 5 Ionica. Quantum autem lingua Græca, præster Latinæ, scribit Budæus *in tract. de asse, & partib. eius lib. 1. fol. 7.*

Latinæ vero linguæ dicuntur esse quatuor, sc. prisca, & condita, quam sub Iano, & Saturno, vetustissimi Italici habuerunt, & Latina, qua Italici vtuntur, & vsi sunt à Latino, & aliis Regibus Tusciæ, ex qua lex duodecim tabularum scripta fuit: & Romana, qua post exactos reges pop. Roman. est vsus; & mixta, quæ post imperium latius promotum, simul cum moribus, & hominibus, vrbem arripuit, per solœcismos, & barbarismos integritatem verbi corrumpens.

Omnes orientales in gutture verba collidunt, sicut Hebræi & Syri. Mediterraneæ gentes sermones proferunt in palato, sicut Græci & Asiani. Occidentales vero verba in dentibus frangunt, sicut Itálici & Hispani. Addo, quod Septentrionales, vt Germani, verba faciunt in pectore. Nos vero Galli in gutture, palato, & pectore. Hinc vulgo dicitur, *Itali capriſant, Alemani vlulant, Galli cantant, & Angli iubilant.* Et dicit Albericus *in loco supra allegato*, qui dicit, se inuenisse in anthentiicis scripturis super Genesin, & in inuentario vniuersi orbis, *in rubric. de ædific. turris, in qua fuit inuenta diuersitas linguarum.* Idem etiam dicit Isidor. *in li. Ethi.* vbi dicit, quod locutio Gręcorum est comprior cęteris: & dixi *supra in 3. parte, in penult. consider.* Gulielmus Durandi *in suo Rationa. diuin. officiorum. cap. de parasceue, colum. 2.* dicit; quod lingua Hebraica propter legem est omnium linguarum mater. Lingua Græca doctrix est, & lingua Latina interpretatrix, propter dominium Romani imperij & papatus. Et ideo dicitur, quod lingua Hebræa erat mater omnium linguarũ. Nam priusquam superbia turris Babyloniæ illas diuideret, vna omnium nationum lingua fuit, vt habetur *Genes. 11.* vbi dicitur: *Erat autem terra labij vnius, & sermonum eorũdem.* Et iterum dicit Dominus: *Ecce vnus est populus, & vnum est labium omnibus.* & ob id delictum 70. linguæ omnino diuersæ superinductæ sunt, vt infr. *in 69. consideratione*, quæ de nonnullis celebribus turribus tractat: vnde dicit Remigius super illud *1. ad Corinth. 13. cap* Siue linguæ cessabunt: sicut (inquit) ante turrim Babel vna erat lingua Hebrea, sic quidam Doctores expleto iudicio ipsa remanebit vna: & ideo, vt dixi supra, in multis linguis varietas, est, & vbi varietas, ibi dissẽsio. Sed in regno sanctorũ nõ erit dissensio; igitur nec linguarũ varietas. Itẽ Bernardinus dicit: *Multi multa sciũt, vna erit omnium lingua, iubilatio indefessa, vnus affectus, amor æternus, & erit commune omnium omnipotentia, sapientia, pax, iustitia, intelligentia, nec erit in illa pat. diuersitas linguarum.* Donum tamen est, vti diuersis linguis: vnde

Apo-

Apostolus 1. *ad Cor*. 14. dicit: Gratias ago Deo meo, quod omnium vestrum lingua loquor. Et Apostoli loquebantur variis linguis, *Act*. 2. De laude autē istius linguæ Hebraicæ vide ample *in Margarita Philos. in institutione Hebraica.* vbi laudat eam ex antiquitate, seu prioritate, cum fuerit prior in omnibus aliis, ex puritate, sanctitate, significationum affluentia ac vtilitate: ex quibus omnibus alias antecellit, vt ibi elegantissime comprobatur. Et Isidorus 1. *Etymol*. dicit Græcas literas cum earundem denominationibus ab Hebræorum characteribus esse sumptas, vti ab Aleph, Alpha, a: & sic de nonnullis. E Græcorum vero fontibus Latinorum linguam scaturisse indubitatum habetur, & certum apud fere omnes: quod an sit omnino verum, vt dixi supra *ista par. in* 17. *considerat*. vbi laudatur Gallia ex literarum traditione.

VIgesimatertia consideratio sit de tribus modis cognoscendi vires & perficiendi, seu habendi notitiam rerum, ex quibus natura rerum apprehenditur, sc. experientia, ratiocinatione, & fide, & quis sit excellentior.

Nam primo de experientia dicitur, quod sit rerum magistra, vt est textus *in capit. quam sit. in princip. de electio. in* 6. & dicit textus *in l. legatis, §. ornatricibus. ff. de locat.* 3. quod præbeat nutrimentum cuilibet artificio. Faciunt textus *in l. certi. ibi; qui cuiusdam rei peritiam habent. C. de iudic. & in* 2. *constitutione. in §. sed cum. ibi; quam experientia rerum*, & ait Aristot. *Natura potentem, ars facilem, vsus promptum reddit artificem.*

Quoad ratiocinationem, hoc est, argumentationem, videtur etiam, quod sit multum laudanda. Nam dicit Bald. *in l. precibus. Cod. de impub. & in l. si pecuniam. C. de cond. ob caus.* quod viam ferro aperit, qua per contraria transit, & habetur per Aristot. 2. *de cælo & mundo.* Opposita iuxta se posita magis elucescunt, & *in* 1. *Elenchorum*. Positis iuxta se contrariis, maiora à minoribus discernuntur. & *in* 2. *de anima*, etiam dicit, quod considerans vnum oppositorum habeat considerare & reliquum. Per cognitionem enim vnius cognoscitur & aliud. *l.* 1. *in princ. ibi: nam si cognouerimus. ff. de his qui sunt sui vel alien. iur. & Institut. eod. in princip. l.* 1. *ff. de tutelis. & Institut. eod. in princip. & l. Pomponius. §. sed & iis qui. ff. de procurat. & §. nec manifesti. Inst. de obli. qua ex delicto nascũtur.* Idcirco idem Philosophus in prædicamento Relationis ait: dubitare in singulis non erit inutile, quod notatur per gl. *in verbo, requirens, in l.* 3. *C. de summa Trin. & fide Cathol.* Sine dubitatione etenim non bene res clarescunt, vnde Arist. *in* 3. *Metaphys.* inquit, *Quærentes veritatem sine disputatione, similes sunt iura ignorantib.* Hinc est, quod apud Iurisconsultos nostros dicitur, quod disputando melius veritas inuenitur, & difficilia aperiuntur, vt est tex. *in l. munerum. §. mixta. ff. de muner. & honor. ibi; meliorem rationem disputando habuit.* & do. meus Ias. *in l. cum quidam. ff. de lib. & posth. l. Offilius.* alias *Offidius. ff. de leg.* 3. *l.* 2. *§. his legibus. ff. de orig. iur. l. duo fratres. ff. de iure patron.* Ideo dicitur, iudicantem cuncta rimari oportet. *c. iudicantem.* 30. *q.* 5. *c. cum causam. ext. de testib. l. indices, C. de indic. c. in primis,* 2. *q.* 1. *& c. ... idet* 23. *q.* 8. Vnde, vt refert Hiero. *in lib. contra Pelagianos:* Schola Socraticorum consueuerat adducere omnia, quę dici possent ex vtraque parte, vt magis perspicua fieret veritas. Nam magis exagitata plus splendescit in lucem, tex. *in c. graue,* 35. *q.* 9. Vel etiā ratiocinatio Syllogismus dicitur, diffiniturque oratio, in qua quibusdā positis & concessis, necesse est per ea, quæ posita sunt, & concessa, aliquid euenire. Et talis ratiocinatio deriuatur à ratione, quæ debet esse in quolibet. Ita quod illud, quod ratione non roboratur, extirpandum est, *c. chorepiscopi.* 67. *dist.* & ratione viuendum est *ca. vides.* 73. *q.* 7. Nec sunt recipienda, quæ vacua opinione iactantur, sed quæ ratione vel autoritate iuuantur, *c. denique.* 26. *dist.*

Tertius vero modus cognoscendi naturam rerum seu perficiendi est fides. Quæ quidem fides secundum Theologos est certa: imo certissima: imo humana cōditione via certior. Et ideo Richardus de sancto Victore ponens istos tres modos cognoscendi naturam rerū, *in lib.* 1. *de Trinitate, c.* 2. dicit, quod nihil firmius, nihil certius, nihil cōstantius fideles tenent, quā quod fide apprehendunt. Et vt 1. *c.* dicit: si ad sublimiū scientiam mentis sagacitate ascendere volumus, operæpretium est primo nosse, quibus rerum modis notitiam apprehendere soleamus. Rerum itaque notitiam, vt dicit, modo triplici apprehendimus. Nam alia experiēdo probamus, alia ratiocinando colligimus, aliorum certitudinem credendo tenemus. Et temporaliū quidem notitiam per ipsam experientiam apprehendimus. Ad æternorum vero notitiam modo ratiocinando, modo credendo assurgimus. Nam quædam ex his, quæ credere iubemur, non modo supra rationem, verum etiam contra humanam rationem esse videntur, nisi profunda & subtilissima indagatione discutiantur, vel potius diuina relatione manifestentur. In horū itaque cognitione, vel assertione magis inniti solemus fide, quam ratiocinatione, authoritate potius, quam argumentatione, iuxta illud Prophetæ, *Esaiæ* 7. Nisi credideritis, non intelligetis. Sed & hoc in his verbis diligenter attendendum videtur: quia horum quidem intelligentia, hac nobis authoritate non generaliter, sed conditionaliter neganda proponitur, cum dicitur: *Nisi credideritis, non intelligetis.* Non ergo debēt exercitatos sensus habentes de talium intelligentia comparanda desperare, dum tamen se sentiant firmos in fide & per omnia probatæ constantiæ in fidei suæ assertione: Hæc Richard. Et ibi Faber Stapulensis *in expositione*, dicit, vires perfici tribus cognoscendi modis, sensu, imaginatione, intellectu: & tres esse earum cognoscēdi modos, experiētiam, ratiocinationē & fidem: perfruunturque hæc suo principio, medio, & fine: sic enim amant omnia trino consummari vestigio, summi imitātia principium: imum locum sensus tenet, summum intellectus, medium imaginatio. Sic experiētia cognitionum, initium est infimum, tenens cognitionis modum, vt sensus: fides summum, vt intellectus, ratiocinatio medium, vt imaginatio. Experientia sensibilium singulorum est, & vltimorum cognoscibiliū. Fides intelligentium primorum & summorum. Nam obiectum eius prima veritas humanæ humana, diuinæ diuina, vt experientia vltimorum veritatis vestigiorum. Ratiocinatio mediorum ab vniuersalibus & cognoscibilib. mentis humanæ suffragium quærens. Et fides maxime diuina, lumen est summorum, & primæ veritatis infulgentia, quo fit, vt nullus sit fide superior cognoscendi modus. quam si qui non capiunt, non aliter fidei iniuria id obtingit, quam diuinæ lucis iniuria, si ipsa non capitur ab oculo Nyctenidis: & in illa, ratiocinationē quærere, est debili oculo vmbraculū obtēdere, ne perstringatur ab insigniori lumine. Ergo qui potest absque ratiocinatione illa, quæ sunt fidei intueri, longe insignius videt, & cognoscit, quam qui ratiocinationem efflagitat & quærit: vt is syncerius Solem agnoscit, quem tantus fulgor non hebetat ex aduerso contuentem, quam, qui, vt illum videat,

manum visui opponit ac obumbrat. Ex quibus concluditur, & etiam ex his, quæ dicit idem Faber post Richardum *in 2. ea.* quod inter prædictos modos cognoscendi fides est superior.

Vigesimaquarta consideratio de bonis disputat, quod sit vtilius, seu maius, aut melius altero.

Et primo aduertendum est, quod bonum primo distinguatur in minimum, medium, & maximum. Minima enim bona sunt bona temporalia, vt diuitiæ, honor, fama, & huiusmodi. Media sunt potentia animæ, & alia naturalia, quibus possumus vti bene & male, vt intellectus, voluntas, sensus corporis, & huiusmodi. Maxima sunt gratia & virtutes necessariæ ad salutem, & his bonis nemo male vtitur: vnde, vt dicit Augustinus, quod virtus est bona qualitas mentis, qua nemo male vtitur. Et inter ista tria bona, istud vltimum est maius, vt dicit Flor. *in 2. parte sua Sum. lib. 13. c. 2. §. 8. in prin. & in fin. illius §.* ponit aliam distinct. boni; quoniam (vt dicit) est adhuc quadruplex bonum, sc. bonum naturæ, quod conuenit generaliter omni Enti; & tale bonum est perfectio debita, & conueniens naturæ. Vnde *Eccl. 3.* Omnia fecit bona in tempore suo. Secundum est bonum virtutis politicæ, quod bonum habet principium inter nos, eo, quod virtus politica est virtus, quæ acquiritur voluntaria consuetudine. Tertium bonum est gratiæ, quod conuenit creaturæ rationali bene dispositæ, & istud bonum habet principium partim inter nos, & partim extra nos. Quartum est bonum gloriæ, & tale bonum est perfectum, quod conuenit animæ informatæ per gratiam, vt de his ample idem Flor. *in d. § 8. & in §. 9.* ponit aliam distinct. dicendo, quod aliud est bonum secundum Tullium, Ambrosium, & Thomam, scilicet vtile, delectabile, & honestum, vt ibi per eum.

Redeundo ad propositum nostri operis, ipse Antonius Flor. *in d. par. tit. & c. 2. §. 10.* ponit quinque rationes, ex quibus patet vnum bonum esse maius, seu melius altero: & dicit textus iuris ciuilis *in l. vbi autem non apparet. in prin. ff. de verb. obl.* est dare melius bono, & optimum meliori: quod dictum refert glo. magna *in l. certum est. ff. si cert. pet.*

Primo ergo vnum bonum est maius altero: quia diuturnius, quod probatur ibi Anto. à contrario de malo: & etiam quia quanto bonum est diuturnius, tanto securius possidetur. Et ideo dicitur *Threnorum 3.* Bonum est viro, si portauerit iugum ab adolescentia sua. Cum igitur (vt dicit) bona spiritualia virtutum permaneant, nec auferri, vel amitti possint contra voluntatem habentis, vt dicit Ambrosius *de pæ. dist. 2. ca. sapien. 1.* Bona autem temporalia auferri possunt in vita, vel amitti saltem in morte. Vnde Ambrosius *super Lucam.* Non sunt hominis bona, quæ secum afferre non potest. Ergo spiritualia sunt maiora, & digniora, quam temporalia.

Secundo dicitur bonum maius altero: quia impermixtius seu purius altero. Bonum enim, quod est sine malo, est maius, & magis eligendum, quam quod habet admixtionem mali; & gaudium sine tristitia aut metu, est maius gaudio, quod habet tristitiam annexam, seu metum. Ratio est: quia bonum quanto delectabilius: tanto melius, & magis eligendum. Sed bonum, quod est malo purius, & impermixtius, est delectabilius. Cum ergo bona spiritualia non habeant mali, aut tristitiæ admixtionem: vnde dicitur de sapientia vera: venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, *Sapient. 7. & 8.* Non habet amaritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus eius, sed lætitiam & gaudium. Bona autem terrena, siue diuitiæ, siue voluptates habent multam tristitiam, & anxietatem admixtam: vnde Saluator eas comparat spinis, *Luc. 8.* quia pungunt, & mentem lacerant diuersis afflictionibus. Ideo spiritualia bona sunt meliora, maiora & cæteris præeligenda.

Tertio dicitur bonum maius altero: quia communius, secundum Philosophum & Apostolum *ad Gal. 6.* Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. Hinc dicit tex. *in c. scias. 7. q. 1.* quod vtilitas communis præferenda est priuatæ, habetur per Arist. *1. Ethicor. in cap. bona. & ibi gloss. extra de postul. prælat. & in c. licet. extra de regular. & in l. actiones. §. Labeo, & ibi glo. ff. pro socio. in l. vnica. §. pen. C. de caduc. toll. & in Auth. de restitut. & ea qua parit. §. sancimus. ibi ea enim. & c. coll. 4.*

Quarto vnum bonum est maius altero: quia sufficientius: vnde iustitia est maius bonum, quam fortitudo: quia habita fortitudine, adhuc iustitia indigemus, scilicet ad recte conuiuendum, sed habita iustitia non indigemus fortitudine. Et illud est bonum sufficiens: quia per se sufficit sine alio; vel quia tale bonum est finis, quod potest esse sine eis, quæ sunt ad finem: sed non è conuerso. Nam habitis iis, quæ sunt ad finem, non habetur finis: sed habito fine non indigemus his, quæ sunt ad finem, vt patet de medicina, & sanitate, de diuitiis, & beatitudine. Vel quia tale bonum est principium omnium, quod potest esse sine bono, quod non est principium omnium. Ex his sequitur, Deum & gloriam eius, & gratiam, & virtutes aliis bonis mundi esse maiora: sed bonum sufficientissimum est Deus: quia nullo indiget, vt per ipsum Antonium Florent. *in dict. §. 10.*

Quinto aliquod bonum est maius altero: quia eligibilius. Et ex parte eligibilis rei est aliquod bonum magis eligibile, vel ratione maioris desiderij. Quanto enim aliquod bonum magis desideratur, tanto est maius, vel ratione maioris pretij, text. *in l. pretia rerum. ff. ad legem Falcid.* Pretium enim est quædam mensura Reip. appretiatæ, vel ratione maioris damni. Nam illa sunt meliora, quorum damna seu amissiones eorum sunt maiora, Quia maiori bono, maius damnum opponitur. Et quia beatitudo est bonum, quod omnes maxime desiderant, vt ait Aug. *de ciuitate Dei.* Et quia non est digna ponderatio animæ continentis, id est, æquale pretium ad bona temporalia: & idem de aliis virtutibus, & maximum damnum acquiritur ex illis bonis mundanis male vtentibus: quia priuatio beatitudinis veræ, secundum illud *Iob 21.* Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Ideo eligenda sunt potius spiritualia & æterna, quam alia. Hæc Anton. vbi supra. Et ante ponitur ista consideratio de bonis: quia dona videntur excellentiora virtutibus intellectualibus & moralibus, licet tamen posteriora virtutibus Theologicis, vt ait S. Thomas *2. 2. q. 68. in fin.*

Vigesimaquinta consideratio de virtutibus, exponit, quæ illarum sint excellentiores, an Theologales, an Cardinales seu Morales, & quæ inter vtrasque. Pro quo sciendum, quod Theologales sunt excellentiores: quoniam respiciunt Deum pro primo obiecto & principali. Cardinales vero seu Morales non. Secundo, Theologales habent veritatem pro prima regula actuum suorum, ad quos inclinant, & non regulam aliquam acquisitam humanitus. Cardinales autem, seu morales innituntur regulæ humanæ, scilicet prudentiæ, siue rectæ rationi naturali:

Theo-

Theologicæ vero veritati diuinæ. Ex quo dicunt Theologi, quod virtutes Theologicæ sunt digniores, excellentiores, & perfectiores virtutibus Cardinalibus seu moralibus, vt ponit Gabriel 26. *quæst. unica. art. vnic. lib. 3.* & dicit S. Thomas. 1. 2. *quæst.* 68. 8. *quæst. per totum. &* 2. 2. *quæst.* 9. 1. 9. quod Theologicæ virtutes sunt cæteris nobiliores. De qualitate vero virtutum ponit Gabriel. 36. *quæst. art. 3. dubio 4. lib. 3.* & de ordine illarum ponit Anton. Florent. *in sua Summ. 4. part. tit. 1. cap. 9.* & S. Thomas *in distinct. 1. 2. quæst. 66.* ponit de æqualitate virtutum, & an virtus possit esse maior vel minor, & de comparatione virtutum moralium ad intellectuales, & de comparatione moralium, intellectualium & Theologicarum ad inuicé: Et sunt tres tantum Theologicæ, scil. fides, spes & charitas, secundum Apostolum, vt habetur 1. *ad Corin th.* 13. vbi dicit Paulus: Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam: factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Et si prophetiam habuero, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & omnem fidem, ita vt montes transferam: charitatem autem non habeam, nihil sum, &c. Charitas patiens est, charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit, quæ sua sunt, non irritatur, nec cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet: charitas nunquam excidit. Tandem concludit: maior autem horum est charitas. Fides enim & spes sunt excellentiora cæteris donis euacuandis, quia sunt virtutes Theologicæ, vt dicit de Lyra super illis verbis Apostoli, *quæ dantur nobis ad coniungendum nos Deo.* Alia vero dona sunt quædam dispositiones nobis datæ, vt reddamur bene mobiles à Spiritu sancto: & sic ordinantur ad virtutes Theologicas, vt ad fines. Ex quo sequitur, quod eo; quia charitas est maior fide, & spe, quod etiam sit maior cæteris donis. Quod enim est maius maiore, est maius minore. Quod consonat cum regula nostra iuris; *Si vinco vincentem te, multo magis vinco te,* de qua *in l. de accessionibus. ff. de diuers. & tempor. præscrip. in cap. penult. de concess. preb.* per Fel. *in cap. pastoralis. in princ. de offic. ordin.* per Oldrad. *consil.* 198. & Lud. Rom. *in consil.* 436. Et amplius de laude charitatis videatur Hugo Presbyter & Monachus Sancti Victoris Paris. *in uno lib. quem fecit, incipiente: Tam multos iam laude.* Et Guill. Rouillus *in suo compendio de iustitia, lib. 1. cap. 2.* Etiam inter Cardinales seu morales, quæ sunt quatuor, scilic. Iustitia, Prudentia, Temperantia, & Fortitudo, dignior & perfectior est Iustitia, secundum Philosophum 5. *Ethic.* Et dixi in locis, maxime *in rubric. Des inlstices. in commentariis nostris super consuetudinibus Ducat. Burgund. & supra in 5. part. in 5. consid.*

De his vero virtutibus in genere & in specie: & de laude & excellentia earum, videri potest ad saturitatem per Anton. Florent. *in sua Summ. 4. part. vsque ad decimum titulum,* Et vide Luc. de Penn. *in l. vnic. C. de Metropoli Berytho. li. 11,* vbi ait; quod iustitia sit maior, licet prudentia sit prior; & ibi vide diuisiones iustitiæ, de quibus etiam habetur *in Polyantea, in verbo iustitia.* Et idem Luc. de Penn. *in l. exactiones. colum. 3. C. de cursu publico, lib. 12.* vbi inter alias extollit iustitiam, sine qua aliæ esse non possunt; ipsa autem sine aliis. Inter omnes tamen virtutes virtus Heroica est excellens, & conuenit cum beatitudine, ad quam communis hominum vita non attingit. Et vult Aristoteles 7. *Ethic. tractat. 1.* Heroicam virtutem dici, quæ est supra nos, Heroicam, inquam, quandam atque diuinam, vt Homerus de Hectore, propterea, quod eximia bonitate præstabat, dicentem Priamum introduxit:

Nec iam hominis sane mortalis filius ille
Esse videbatur, sed diuo semine natus.

Quare subiungit Aristot. Si ex hominibus ob virtutis exuperationem, & Dij fiunt, (vt aiunt) talis quidem is habitus fuerit, qui feritati opponitur. Sic etiam Philosophi morales homines excellentissimæ virtutis, qui communem hominum statum excedunt, vt qui magis mortem corporis, quam vitiosam elegerint actionem, Heroicos siue diuinos vocitabant. De quo lege Gabrielem *sermo 1. de sanctis Petro & Paulo,* qui incipit; *Dij fortes terræ, &c.* Huic concordat dictum Prophetæ *in Psal. 81.* Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes. *Excelsi,* dicit, vt non quicunque iustus, Deus vocetur, sed qui quadam virtutum excellentia cæteros antecellit, & præcipue Apostoli diuini, vel Dij appellati, præcipue Petrus & Paulus, vt apud Gabrielem *vbi sup. &* *in introductione morali Iacobi Fabri in Ethic. Aristotelis,* & ibi ample *in commentario Iodoci Clichtouei.*

VIgesimasexta consideratio de veritate demonstrat, ad ostendendam eius fortitudinem, cum sit potentissima, in expugnatissima & triumphantissima res totius mundi. Quod autem sit fortissima & potentissima res mundi, habetur 3. *Esdr. 3. & 4. c.* vbi dicitur, quod cum Darius Rex Persarum fecisset cœnam magnam Magistratibus suis centum viginti Prouinciarum, & post cœnam obdormisset, tres iuuenes, qui custodiebant corpus Regis, quorum vnus erat Zorobabel, Iudæus, dixerunt ad inuicem: Dicamus vnusquisque sermonem, quæ res præcellat; & qui vicerit, dabit ei Rex dona magna, purpura vestiri, & in auro bibere, & torquem auream circa collum portare, & secundus post Regem sedebit, & cognatus Darij, propter sapientiam, vocabitur. Scripsit ergo vnus illorum, *Fortius est vinum.* Alius vero, *Fortior est Rex.* Sed Zorobabel scripsit: *Fortiores sunt mulieres, super omnia vincit veritas.* Et ibi explicatur de fortitudine vniuscuiusque, secundum quod etiam recitat Bernardin. de Bustis *in 2. parte sui Rosarij, serm. 31. in litera X. Y. Z.* vbi dicit, quod conclusum fuit, quod veritas sit fortior. Omnis enim terra inuocat veritatem, cœlum etiam ipsam benedicit, & omnia tremunt eam, & non est cum ea quicquam iniquum. Iniquus Rex, iniquæ mulieres, & iniqui omnes filij hominum, & iniqua omnia illorum opera, si non est in ipsis veritas. Veritas autem manet, & inualescit in æternum, & viuit & obtinet in secula seculorum. Nec est apud eam acceptio personarum: sed quæ iusta sunt, facit omnibus, & non est in iudicio eius quid iniquum. Ipsa est fortitudo Regum, & potestas & maiestas omnium; quorum benedictus Deus veritatis, & desijt loquendo. Et omnes populi clamauerunt, & dixerunt: Magna est veritas, & præualet. Et surrexit Rex, & osculatus est eum, & ait: quia omnibus es sapientior, proximus mihi sedebis, & cognatus meus vocaberis, dando eidem administrationem in Ierusalem & gubernatoratum; quod etiam gubernatores patriarum, & habentes administrationem in prouinciis, vocantur cognati Regis, licet non sint de prosapia & sanguine regio, vt vidimus de Domino de Tremollia, de Domino de Ienuille eius fratre, & de Domino de Birone, qui etiam nunc est Gubernator Burgundiæ, quem Rex vocat cognatum in suis literis. Et

ſubdit ipſe Bernardinus *eodem ſermone, part. 2. verſic. Secunda concluſio.* Quod veritas ſit omnium rerum inexpugnatiſſima, & 3. *parte. verſi. tertiam quæſtionem,* quod ſit omnium rerum triomphantiſſima. Ipſa enim vincit omnia, vt dictum eſt, & facit *l. fin. ff. de probat.* De qua per Innocentium *in capit. cum pridem. de renunc.* Facit *l. illicitas. §. veritatis. ff. de officio præſidis.* Et de laude ipſius veritatis fit mentio *in can. conſuetudo. 8. diſtinct.* vbi dicitur, quod valet, vincit & viuit in æternum, & obtinet in ſecula ſeculorum. Et merito, cum veritas ſit Deus, vt habetur *Ioann.* 14. Ego ſum via, veritas, & vita. Et *in cap. ſi conſuetudinem. eadem diſtinct.* Hanc cauſam neſciunt multi prælati, qui volentes plus placere hominibus, quam Deo, infinita ſine complemento promittunt: vnde hanc ignorant; & ideo interrogant cum Pilato, Quid eſt veritas? *Iohannis* 18. *cap. in fi.* vt refert gloſſ. *in verb. veritatem. in c. vnic. de off. delegat. in extrauag. in communibus.* Et peccatum eſt eam celare, *cap. 1. & cap. dilectorum. de teſtibus cogend. & per totum illum titulum.* Et melior textus *in cap. quiſquis 11. quæſtion. 3. & cap. 1. extra de crimine falſi.* & proditor eſt veritatis, qui non libere veritatem enunciat, vt dicit textus *in c. nolite eadem quæſtione.* Et veritas & ratio ſemper præponenda eſt, vt *in cap. veritate. cum ſequen. 8. diſtin.* Et de eius laude vide Guil. de Rouille *in ſua deſcriptione iuſtitiæ. lib. 1. cap. 11.* De eius vero dignitate & vtilitate Anton. Florentin. *in ſua ſumma, in 4. part. tit. 5. c. 15. §. 1. 2. 3. & 4.* Dicit etiam Ariſtoteles 1. *Ethicorum*, Duobus amicis contendentibus, ſanctum eſt laudare veritatem. Et licet amicus Socrates, amicus etiam Plato; magis tamen amica veritas. Et *lib. 3. Ethicorum*: Verum bonum eſt laudabile, verus eſt laudandus. Et veritas, licet ſit bona, parit tamen malum filium, ſcilicet odium, vt ait Terentius. Ideo dicitur, quod tres ſunt bonæ matres, quæ pariunt tres malos filios; veritas enim odium parit, pax otium, ſeu vitium, & nimia familiaritas contemptum, de quo vltimo eſt textus *in leg. obſeruandum, ff. de officio præſidis. & in leg. nec quicquam. §. vbi. ff. de officio Proconſulis. & in cap. quando. & ibi gloſſ. formalis, in verb. frangatur. 86. diſtinct.*

VIgeſimaſeptima conſideratio de Præceptis diuinis adaperit, quod dignius & excellentius ſit. Nam certum eſt, quod ſunt decem Præcepta decalogi, quæ ponuntur ample per Bernardinum de Buſtis, *in prima parte ſui Roſarij, ſerm. 16.* & his verſibus continentur:

Vnum cole Deum, ne dicas vana per ipſum,
Sabbatha ſanctificet: habeas in honore parentes,
Non ſis occiſor, fur, mœchus, teſtis iniquus.
Alterius nuptam, nec rem cupias alienam.

Et hæc præcepta excedunt præcepta legalia, vt ibi dicit de Buſtis. Sed inter omnia præcepta vnum eſt dignius & excellentius, & maximum; quod ponitur in quatuor locis, ſcilicet, *Deuteronom.* 6. vbi ponuntur tria contenta in vno præcepto, ſcilicet, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua.* Et *Matth.* 22. vbi etiam ponuntur prima duo: & in tertio, & *in tota mente tua.* Et *Marc.* 12. additur quartum, videlicet, *ex tota virtute tua.* Et *Luc.* 10. additur: *ex omnibus viribus tuis.* Et tale præceptum (vt dicit Nic. de Lyr. *Matt.* 22.) dicitur primum dupliciter, ſcilicet, origine & dignitate ſeu perfectione. Perfectione tali, ſcilicet, quod omnia alia comprehendit. Remitto me in reliquis ad dominos Theologos in pluribus allegatis per eundem Bernardin. vbi multos allegat, qui de huiuſmodi præceptis ample ponunt. Et vltra vide Ant. Florent. *in 1. part. ſua Sum. tit. 14. cap. 4. per totum*, vbi ample. De præceptis autem moralibus vide per eundem *ead. part. eod. tit. cap* 3. & per S. Thomam *in prima ſecunda q. c.* 101. 102. 103. 104. 105.

Sunt & alia Præcepta diuina; quæ dicuntur articuli fidei, & inter hos, quis illorum ſit dignior & excellentior: de his ſupra dixi *in hac part. in 20. conſid.* vbi illos ſeriatim deſcripſi, ideo hic pauca repetenda ſunt. Sed inter omnes primus eſt excellentior; quia ab ipſo omnes alij dependent, ſcilicet, credere in Deum Patrem Omnipotentem, Creatorem cœli & terræ. Et omnes huius mundi nationes credunt hunc articulum, ſcilicet, Chriſtiani, & Pagani, & infideles. Et dicit Pſalmiſta *Pſalm.* 118. Dilexi mandata tua ſuper aurum & topazion. Nec hodie ſunt aliqui idololatræ, imo omnes indiſtincte credunt in Deum Patrem Omnipotentem, Creatorem cœli & terræ; quoniam, cum pater ſit, maior eſt Filio. Et habetur *Ioannis* 16. quod Chriſtus de Patre loquens, dixit: *Vado ad Patrem, qui maior me eſt.*

Et quia hic de fide, eius articulis, & nobilitate fit mentio: ideo quædam notatu digna, quæ ex ſacris literis ortum habent, addere curaui. Eſt autem fides, vt habetur *ad Hebr.* 11. ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentum non apparentium. Quam definitionem ſic explico: Fides eſt quædam inchoatio ſeu fundamentum futuræ beatitudinis, probatioque ſeu oſtenſio earum rerum, quæ nunc non videntur, vt ſunt diuinæ perſonæ in ſpirituali ædificio; Fides fundamentum ponit, ſpes parietes erigit; ſed charitas tectum conſummat, quæ operit multitudinem peccatorum, vt habetur *Iac.* 5.

Duodenarius articulorum numerus ſecundum duodecim lapides precioſos *Apocal.* 12. poſitos, & etiam duodecim Apoſtolos primos, ex quibus ſtructura murorum militantis Eccleſiæ compaginatur: hic ſeriatim ſequitur.

Primus eſt de diuinitatis vnitate, ibi; *Credo in vnum Deum.* Iaſpide non immerito deſignatus; quoniam ſicut Iaſpis oculum purgat, viſum acuendo, ſic primus de vnitate Dei articulus, mentis aciem illuminat, profligatis erroribus. Secundus articulus, de perſonarum trinitate ponitur in ſymbolo locis tribus, videlicet; *Credo in Deum Patrem Omnipotentem: in Ieſum Chriſtum Filium eius vnicum, Dominum noſtrũ, & credo in Spiritum Sanctum.* Hic articulus Sapphyro notatur: quippe Sapphyrus lapis humanum corpus vegetum efficit, integra membra conſeruans, ſimili modo hic articulus Eccleſiæ militantis corpus adunat. Tertius articulus eſt de mundi & omnium in eo contentorum creatione: ibi; *Creatorem cœli & terræ*, qui Carchedonio lapide deſignatur: nempe hic lapis dæmonum illuſiones fugat, virtutes conſeruat, ſic hic articulus. Quartus articulus eſt de opere iuſtificationis gratia Spiritus Sancti, ibi; *Credo*, videlicet, *ſanctam Eccleſiam catholicam, Sanctorum communionem, remiſſionem peccatorum*, quo ſeptem Sacramentorum Eccleſiæ fides innuitur, qui bene Smaragdo deſignatur, qui eſt lapis valens contra caducum morbum: & hic articulus contra omne peccatum originale, mortale, actuale, & veniale eſt præſens medicina. Quintus articulus eſt de vniuerſali omnium bonorum reſurrectione, ibi; *Carnis reſurrectionem*, videlicet, *Credo*: quippe; quia Chriſtus reſurrexit, primitiæ dormientium, 1. *ad Corinth.* 15. & nos reſurgere oportet & bonos & malos, ſed fine diſpari. Quippe procedent, qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ;

qui

qui vero mala egerunt in resurrectionem iudicij, scilicet æternæ damnationis. *Ioan.* 5. Hic articulus recte per Sardonichem lapillum notatur; quoniam hic lapis hominem castum, & humilem reddit; sic huius articuli frequens memoria. Sextus articulus est de æterna vita & beatitudine bonorum, ibi; *Credo vitam æternam.* Qui sane Sardio lapide designatur. Ille lapis hominem ad bonum incendit, & timorem fugat. Huius articuli viua recordatio nos ad bene agendum incitat pro tanto bono consequendo, & timorem seruilem, videlicet, & humanum expellit; non tamen illum filiarum reuerentiæ timorem, qui manet in seculum seculi. Et prænuncupati sex articuli potissime diuinitatem concernunt. Septimus articulus de Christi humilitate, primus est de ipsius Christi conceptione in virginis vtero, per Spiritus Sancti operationem facta, & eiusdem natiuitate, ibi; *Qui conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria virgine.* Qui satis opportune per lapidem Chrysolithum designatur, qui lapillus intellectum humanum confortat, vt melius intelligat: sic hic articulus per eum conceptum, & natum, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc modum *Ioann.* 1. hominum intelligentiam fouet & confortat. Octauus articulus, est de Christi passione, & sepultura: ibi; *Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus*, qui non improbe Berillo lapide notatur. valet quippe lapis ille contra hostium lites, vt inuictum hominem efficiat. Sic huius articuli pia meditatio nos contra diabolum, carnem, & mundum victores efficiet. Nonus articulus est de Christi anima ad inferna descendente: ibi: *Descendit ad inferna.* Qui satis decenter Topazio lapide denotatur, qui contra lunaticam passionem suapte natura prodest. Sic huius articuli recogitatio contra dæmonum lapsus proderit, qui tunc fuerunt spoliari. Decimus articulus, est de Christi resurrectione, ibi: *Tertia die resurrexit à mortuis*, qui lapide Chrysopraso insinuatur. Valet enim is lapis contra lepram, quæ est quædam corporis corruptio, sic: quia tunc noluit Deus sanctum suum videre corruptionem. Illius articuli memoria nostræ resurrectionis spem confortat. Vndecimus articulus est de Christi ascensione ad Cœlos, ibi: *Ascendit ad cœlos, sedet ad dextram Dei patris omnipotentis.* Qui Hyacintho optime denotatur, qui lapis valet ad membrorum vigorem, & saporem salutiferum. Sic huius articuli reminiscentia facit, vt membris vegetis, quæ sursum sunt, sapiamus, non quæ super terram. *ad Coloss.* 3. Duodecimus, est de humanitate Christi, sextus articulus est de futuro iudicio, ibi: *Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.* & recte per Amethystum denotatur. Ille lapis hominem vigilem facit ad bonum pretensum, & à malis conceptionibus liberat. Sic futuri memoria frequens nos vigiles reddit, extranea expellens, vt bonam de commissis talentis reddere possimus rationem.

Quidam nihilominus articulos altero modo in quatuordecim distribuunt, septem secundum diuinitatem ponentes, videlicet. Primum, de vnitate Dei, Secundum, de persona Patris; Tertium, de persona Filij, Quartum, de persona Spiritus sancti; Quintum, de opere creationis: Sextum, de opere iustificationis: Septimum, de opere glorificationis. Et septem de humanitate: Primum, de Christi conceptione: Secundum, de natiuitate ipsius: Tertium, de morte: Quartum de descensu animæ ad inferna: Quintum de eius resurrectione: Sextum, de ascensione, & septimum de postremo iudicio. Eadem manet vtrobique sententia, quamuis partitio varietur. Vnde propositionum excellentia, seu nobilitas penes obiectum & maiorem iudicij nostri adhæsionem, sumi solet. Et quo purius est de Deo iudicium sine creaturę admixtura, eò est huiusmodi propositio nobilior, excellentiórque. Quo fit, vt omnes articuli de diuinitate sint longe nobiliores articulis illis, qui de humanitate partiuntur, & articuli de Dei vnitate, & personis sint nobiliores aliis de operibus Dei erga creaturas. Hinc factum credas, vt aliis quatuor secundum diuisionem posteriorem præponatur *In* præpositio, vt dicamus *In Deum, in Patrem, in Filium, in Spiritum sanctum*; non autem aliis. Non dicimus: *Credo in Ecclesiam Catholicam*, sed *Ecclesiam*, sine *in* præpositione, & non incassum. Quippe Deo vni in essentia & trinó in personis, sic adhærendum fuerit, vt illi, à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum, non sic Ecclesiæ, nisi suo capiti adhærendum erit. Ecclesiæ quidem sponsæ adhæremus propter sponsum Christum. Demum ille articulus, qui est de vnitate diuinæ essentiæ, omnium & primus, & nobilissimus habetur, licet pauci grandi malitia excæcati, dissenserint; plurimi ignorarint personarum trinitatem: sed ferme omnes maxime Iudæi, & Naturæ legem obseruantes, vnum esse Deum credentes, confessi sunt. Ideo notus in Iudæa Deus in Israel, magnum nomen eius. *Psalm.* 75. Pauci, scilicet Patriarchæ, & Prophetæ personarum trinitatem deprehenderunt, vnum esse Deum oportuit omnes credere, secundum id Apostoli, *Hebr.* 11. Credere enim oportet accedentem ad Deum; quia est: secundo oportuit credere (vt ibidem habetur) quod inquirentibus se Deum remunerator sit; tertio credere oportuit, quod aliquo medio hominis lapsum repararet; secundum illud Petri *Act.* 4. Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, quod de Christo redemptore dictum est. Illud postremo alta mente recondas, quod vbi audies: Iustus ex sua fide viuet, (vt Propheta & Paul. Abac. & *ad Rom.* 1. scripserunt) de ea fide intelligas, quæ per charitatem operatur, alias statim homo corrueret in Lutheranorum errorem; quandoquidem sicut corpus sine spiritu mortuum est; ita fides sine operibus mortua est. *Iac.* 2.

Aduerte tamen; quod multa sunt Pręcepta: quędã sunt Dei, quæ omnibus anteponenda sunt, vt *in c. qua contra. in fin. 8. dist. cap. si is. cum sequent. 11. quæstior.* 1. quæ decem sunt, vt dixi, sine quorum obseruatione salus esse non potest, quæ dicuntur decalogi, vt *in c. meretrices 32. quæst. 4. & in cap. quid in omnibus ea causa. quæst.* 7. Sunt etiam præcepta quędam moralia, quędam mystica, quædam sacramentalia, quædã ceremonialia, de quib. *in c. fin. dist.* 6. Item quædam sunt præcepta Apostolica, id est, sanctæ Romanę Ecclesię, quibus nullus dura superbia resistere debet, *cap. præceptis.* 12. *distinct.* Item sunt præcepta superiorum, quæ si iniusta, implenda non sunt, *cap. si Episcopus. & c. si is.* 11. *quæst.* 3. Nam & præcepta sanctorum virorum, antequam impleantur, sunt discutienda, videlicet, si iusta, si licita, si non contra dominum sunt, vt dicit text. *in c. si quis præpostera.* 50. *distinct.* Sic & Papa non vult, quod impleatur, quod per subreptionem præcipit. *cap. si quando. extra, de rescriptis. & l. nemo. C. de senten.* Verum de Præcepto Dei disputandum non est. Nam semper est licitum, vt *in c. paratus.* 23. *q.* 1.

Vigesimaoctaua consideratio erit de beatitudinibus, quæ sunt septem, secũdum distinctioné gra-

duum, quamuis sint octo secundum essentiam, quas Christus enumerat in sermone facto discipulis in monte, de quo habetur *Matth.5.* Et quoniam vltima, quæ est octaua, ponitur per essentiam, quæ est quædam firmitas omnium præcedentium, debentur sibi omnium præcedentium præmia, & ideo redit ad caput, vt intelligantur sibi omnia præmia consequenter attribui. Vnde prima est paupertas spiritus, quæ ponitur pro abstinentia ab amore mundi, id est, ab amore carnalium voluptatum & diuitiarum, ac propriæ excellentiæ Secunda est, mansuetudo, cum dixit: *Beati mites.* Et tales dicuntur, qui nullam amaritudinem sentiunt. Tertia est luctus, cum dixit: *Beati qui lugent*, scilic pro peccato, & ipsum oderunt ita, quod insurgunt aduersus id, ad destruendum ipsum. Quarta est esuries iustitiæ, & vehemens desiderium iustitiæ, siue summi boni. Esuries autem iustitiæ potius est beatitudo, quam esuries aliarum virtutum Cardinalium; quia per iustitiam immediate coniungimur Deo; quod non fit per alias virtutes Cardinales. Iustitia enim, prout ibi capitur, cum dicitur, *Beati, qui esuriunt & sitiunt iustitiam*: comprehendit fidem, spem & charitatem, de quibus supradixi, quæ immediate nos coniungit Deo Quinta est misericordia, per quam pro terrenis cœlestia merentur, & illius sunt 13: opera, de quibus *in consid. sequ* Sexta est munditia cordis, qua clarificatur cor, & mundatur ad videndum Deum, & ardentissime diligendum. Accipitur autem munditia cordis ibi non pro virtute, sed pro statu, qui est purgati animi. Septima est pax quæ est status virtutis, in quo est delectatio in Deo sine contradictione carnis mundi, & diaboli: vel si qua est, inefficax est. vnde patet, quod pax est status animi purgatissimi. Pacificis autem magis attribuitur esse filios Dei, quam aliis; quia dixit: *Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur* Et licet misericordia maxime assimilet hominem Deo, quantum ad opera exteriora; tamē quantum ad interiora, magis assimilat pax. Octaua beatitudo est, de qua dicitur: *Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: quoniam ipsorum est Regnū cælorum.* Hæc virtus scilicet, sustinentia persecutionū propter iustitiam, annexa est paci. Cum enim pacificus sit absque contradictione carnis, mundi, & diaboli, vt dixi; patet, quod idem paratus est superare tentationem mortis pro Christo, in eodem gradu est cum pace. Propter hoc dicimus, quod octo sunt beatitudines, quantum ad essentiam, sed tantum septem, quantum ad distinctionem graduum; quoniam super pacē non est virtus alia. Dixit enim Augustinus: *Pax est finis & consummatio omnium virtutum.* Et ista octaua dicitur redire ad caput duobus modis. Primo; quia idem præmium sibi promittitur, quod primæ. Secūdo, quia omnes probant, quod à prima vsque ad vltimam vetæ sint vnde dicit Gregorius: *Qualis vnusquisque apud se lateat, illata contumelia probat.* vel secundū Ambrosium. *Pauperibus promittitur Regnum, quantum ad gloriam Animæ. Passis autem in corpore persecutionem Regnum, quantum ad gloriam corporis.*

Et inter eas talis est excellentia, vt semper vna de gradu excellat aliam; quoniam ista præmia se habent per additionem ad inuicem. Nam plus est possidere hæreditatem Regni cælorum, quam habere simpliciter. Quoniam multa habemus, quæ non firmiter & pacificē possidemus. Plus est etiam cōsolari in regno, quā habere & possidere. multa enim cum dolore possidemus. Plus est etiam saturari, quam simpliciter consolari: nam saturitas abundantiam consolationi importat. Misericordia vero excedit saturitatem, vt plus scilicet, accipiat, quam meruerit vel desiderare potuerit. Adhuc magis est videre Deum: sicut maior est, qui in curia regis non solum prandet: sed etiam videt faciem Regis. Summam autem dignitatem habet in domo regis filius regis. ita dicit Anton. Florentin. *in sua Summa, 4. lib. 7. capit. 5. §. 3. & ibi in toto illo capit.* ponit ample materiam Beatitudinum: ad quem recurre in reliquis, cum mihi sufficiat habere excellentiam vnius ad aliam Etiam aduerte, quod beatitudines excedunt virtutes Cardinales & dona. Quoniam habitus virtutum Cardinalium principaliter disponitur ad exercitium Animæ: Habitus vero donorum disponitur ad actus contemplatiuæ maxime: Habitus autē beatitudinum disponitur ad perfectionem vtriusque, vt habetur *in compendio Theologiæ. lib. 5. cap. 55.* & dicitur *in cap. 47. in fine.* quod sicut in enumeratione donorum est ordo artificialis, quo primo ponuntur digniora; ita in beatitudinibus est ordo naturalis, vbi digniores ponuntur vltimo. Sanctus Thomas 1.2. *quæst.* 69 ponit, an Beatitudines distinguantur à virtutibus & donis, & ibi plene per eum.

Vigesimanona consideratio est de operibus misericordiæ: quæ sunt 14. Quoniam sunt septem opera misericordiæ corporalia, septem vero spiritualia. Corporalia enim sunt de quibus habetur *Matth. 25.* Esuriui, & dedistis mihi manducare. & sunt hæc Pascere esurientem, potare sitientem, vestire nudum, recolligere hospitem, visitare infirmum, redimere captiuum, & sepelire mortuum. Et in hoc versu continentur:

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

De primo, habetur *Esa. 63.* Frange esurienti panem tuum. De secundo habetur *Prou. 25.* Si sitit inimicus tuus, potum da illi. De tertio habetur *Luc. 3.* Qui habet duas tunicas, id est, ad superfluitatem, det vnam non habenti. De quarto habetur per Apostol. *ad Rom. 12.* Hospitalitatem sectantes. De quinto, scilicet, redemptione captiuorum, habetur per Ambro. *in c. aurum. 12. quæst. 2.* vbi dixit, quod ornatus sacrorum est redemptio captiuorum. De sexto, scilicet, de visitatione infirmorum, habetur *Iob. 5.* Visitans speciem tuam, id est, hominem, in infirmitate, non peccabis. De septimo, quod non ponitur, *Matt. 25.* habetur *Act. 8.* vbi habetur de Stephano lapidato, quod sepelierunt eum viri timorati. & dicitur *Eccles. 7.* Mortuo non denegabis gratiam. De quo ample dixi *supra in 2. par. in 3. consid.* ideo hic non repeto.

Alia vero septem sunt opera spiritualia, quæ sunt, videlicet, docere ignorantem, consulere dubitanti, consolari tristem, corrigere peccantem, remittere offendenti, portare onerosos & graues, pro omnibus exorare, & continentur in hoc versu:

Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora.

De primo habetur *ad Rom 12.* Qui docet in doctrina legis subuenit proximo. De secundo habetur *Tobiæ 4.* Consilium semper à sapientibus inquire. *& 12. quæ. 2. cap. pen.* vbi dicitur, bonæ rei dare consilium, & præsentis habere vitæ subsidium, & æternæ remunerationis expectare certum præmium. De tertio habetur per Apostolum *in Thess. 4.* Itaque consolemini inuicem in verbis istis: & non contristemini de dormientibus, sicut gentes, quæ spem non habent. De quarto habetur *Matth. 18. in c. nouit. de iudic.* Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum. Et Apost. *ad Timoth.* Peccantem corā omnibus argue. De quinto habetur *Luc. 6.* Dimitte, & dimittetur seu dimittemini. Et *Matth. 18.* Serue nequam, omne debitū dimisi tibi: quoniā rogasti me: nonne

nonne oportuit & te misereri, conseruí tui? De sexto habetur *ad Romanos*, 15. Debemus nos firmiores infirmitates aliorum portare, non solum secundum quod infirmi sunt graues, & inordinatis actibus, sed etiam vniuscuiusque onera sunt supportanda: secundum illud *ad Galatas* 6. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. De septimo habetur *Iac.* 5. Orate pro inuicem,vt saluemini. Et secundum Thom. *secund.* 2 *secundæ, quæst.* 32. *art.* 2.

Ista sunt spiritualia opera, seu hæ septem eleemosynæ spirituales, sunt potiores corporalibus, triplici ratione, prout refert Anton. Florent. *in sua Sum.* 4 *part. tit.* 5. *cap.* 18 §. 7. Prima est, quia id, quod exhibetur in eleemosyna spirituali, est nobilius, scilicet donum spirituale, quam præmium corporale, secundum illud, *Prouerb.* 4. *Donum bonum tribuam vobis, legem meam non derelinquatis.* Secundo, ratione eius, cui subuenitur, quia spiritus nobilior est corpore. Vnde, sicut homo magis sibi debet prouidere, quantum ad spiritum quam quantum ad corpus: ita etiam proximo magis debet prouidere de eleemosyna spirituali, quam corporali, quem ex charitate diligere debet. Tertio, quantum ad ipsos actus, quibus subuenitur: nam actus spirituales, qui tales sunt eleemosynæ spirituales, sunt perfectiores actibus corporalibus, quibus exercentur in eleemosynis corporalibus. Dicit tamen ipse Anton. Florent. *vbi supra*, quod secundum aliquem casum particularem, interdum aliqua eleemosyna temporalis posset præferri alicui eleemosynæ spirituali, sicut magis esset pascere fame morientem, quam docere, sicut dicit Philosophus, quod indigenti melius sit dare, quam philosophari, quamuis hoc sit melius simpliciter.

Trigesima consideratio est de donis Spiritus sancti, quæ sunt septem, scilicet timor, pietas, scientia, fortitudo, consilium, sapientia, & intellectus. Quæ enumerantur *Esaiæ* 11. *cap.* vbi ea alio ordine ponit; quoniam, primo, ponit donum sapientiæ: Secundo, intellectus: Tertio, consilij: Quarto, fortitudinis: Quinto, scientiæ: Sexto, pietatis: Septimo, timoris. Et ideo videtur, quod hoc ordine artificiali, de quo supra dixi, *in co. si tor. immedi. in præcedente* quod donum sapientiæ sit dignius, & sic de singulis vnum excedit aliud descendendo. Et ideo dicit Ant. Floren. *in sua Sum. in* 4. *part. tit.* 10. *cap.* 2. *in princip.* & §. 6. quod comparando ipsa dona ad inuicem, dignitas eorum, qua vnum præfertur alteri, sit attendenda secundum enumerationem eorum, incipiendo à sapientia, vt ponitur *Esaiæ* 11. vt dictum est supra. De istis septem donis, & commendatione eorum, vide ample Guihelmum Paraldi *in sua Sum. virtutum & vitiorum, li.* 1. *part.* 3. *c.* 5. *de donis.* Et ibi ponit, quod quædam pertinent ad diuina, & illa sunt digniora, quædam vero ad humana. Et etiam quædam pertinent ad vitam actiuam, & sunt quinque: & de his primo ponit, eo; quia vita actiua est ante contemplatiuam: quædam vero pertinent ad vitam contemplatiuam, vt sunt donum intellectus, & donum sapientiæ, & ista sunt digniora, vt ibi.

Trigesimaprima consideratio de septem Sacramentis enunciat, quæ sunt baptismus, confirmatio, eucharistia, pœnitentia, vnctio postrema, ordo, & matrimonium, quod illorum sit dignius & excellentius.

De Sacramento matrimonij dixi *in Commentarijs nostris super consuet. Ducat. Burgund. in rubric. Des droicts, & appartenances à gens mariez.* quod sit dignius & excellentius alijs, ex pluribus ibi descriptis ad laudem matrimonij, quam ibi posui. cum multum quadraret ad propositum Cælios vero *li.* 15. *c.* 19. ait: quod matrimonium secundum August. quantum ad genus attinet mortalium, sit quoddam ciuitatis seminarium, & ibi asserit tria esse bona coniugij, scilicet fidem, prolem, & sacramentum, quæ posui lo dicto loco, cum pluribus alijs laudibus matrimonij. Et etiam de lande illius idem Cælius *eod. li. c.* 13. Dico tamen hic, quod Eucharistiæ Sacramentum sit venerabile, adorandum, venerandum, colendum, glorificandum, præcipuis magnificandum laudibus dignis præconijs exaltandum, cunctis honorandum studiis, vt dicit text. *in clem. si dominum in* § *i. tit. de reliquijs, & vener. sanctorum.* Imo etiam excellentissimum, & est maximum Sacramentum, ex themate posito per Anton Floren. *in sua sum. in* 3. *par. ti.* 14 *cap.* 4. *in prin.* vbi ponit tale thema. *Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & miserator Dominus, escam dedit timentibus se. Psalm.* 110. Excellentissimum enim illud dicit text. *in d. clem. si dominum.* & Floren. *in d.* §. 1. Eo, quia omnia alia ordinātur ad ipsum, vel perficiūtur per ipsum, nec quid preciosi habemus in hoc mūdo. Quid enim preciosius & melius corpore, & sanguine domini nostri? vt ait Hiero. 1. *q.* 1 *c. multiplici* ... *in consecr. dist.* 2. *c. ibid.* Nihil enim in sacrificijs maius esse potest. Nec vlla oblatio maior reperitur, & ibi ponit, quam mirabilia sint opera Christi. & dicit gl. *in verbo* ... *melius in d. c. multiplici in d. c.* ... quod Sacramentū Eucharistiæ inter Sacramēta sit maius, dignius, & melius, quo ad sanctitatem & reuerentiam. Et, vt dicit idem Flot. *in d. par. sua Summæ, tit. in prin.* est maximum Sacramentum, quo ad essentiam, licet quædam alia dicantur maiora secundum alios respectus, quos infra referam. vide tamen Bonauenturam, qui plura dixit *in sua li. quem fecit de excellentia Eucharistiæ.*

Sed, quantum ad istud Sacramentum, volo demonstrare eius excellentiam ex pluribus causis & rationibus. Prima: quia fuit figuratum tam ante legem, quam in lege. Primo per oblationem factam per Melchisedech, vt habetur *Gen.* 14 Et fit mentio *in c. cap. recipere, de consecr. dist.* 2. In qua figura habemus formam exteriorem sacramenti, vt primū effectum, & refectionem ibi, *ante passionem figura spiritus eius in pane & vino.* Item in Manna *vt habetur c. corporeum. de conse. dist.* 2. Et in hoc figuratur effectus gloriæ: & in oblatione illius figuratur, in quo debet fieri oblatio, & super quo. Sed Iu de Turrec. *in d. c. corporeum.* ample disputat, an conueniente fuerit figuratum in Manna, non in isto, quia non est præsentis speculationis. Item fuit figuratum in diuersis Sacrificiis, de quibus habetur in Leui. quibus figurabatur Passio Christi; Item in Ionathæ virga mellis, vbi significabatur, quis offerre debeat: per fauum enim designatur deuotio offerentis: Figura sanguinis Christi fuit vinum, ad designandū refectionē. *Cantic.* 1 Introducit me in cellam vinariam. Secunda: quia à Prophetis prænunciatum, vt habetur *Ps.* 77. Panē Angelorū mādūcauit homo. Tertia: quia à Christo verbo & facto institutū, vt habetur *Io.* 6. *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi*: facto, vt *Mat. tib.* 9. & 26. *Accipite, & comedite, hoc est corpus meū, quod pro vobis traditur. & in c. panis est in altari. de conse. dist.* 2. & *c. cum Marthe. de celebr. Miss.* Quarta: quia ab Apostolis seruatum, vt habetur 1. *Cor.* 11. *Conuenientibus in vnum.* Sexta: quia à summis Pontificibus ordinatum, vt habetur *in d. clem. si dominum in sancti. de relig. & venerat. Sanctor.* Et hæ sex causæ ponuntur *in*

Compendio Theol. li. 6. c. 13. & in c. 14. Vbi ponuntur mirabilia, quæ fiunt in ipso Sacramento, de quibus etiam aliquid statim dicetur. Septima, quia maiora, nobiliora & excellentiora continentur in isto Sacramento, quam in omnibus aliis. Continet enim in se nobiliora in omni genere Entis, & illud quod est nobilissimum in fine nobilitatis. Continet autem Christum; in quo tres substantiæ, concurrunt, sc. Caro, Anima, rationalis, & Deitas. Corpus autem Christi de purissimis sacratissimæ Virginis sanguinibus Spiritus sancti manibus formatum, atque ipsi Deitati coniunctum: omni corpore nobilius est, atque perfectius. Anima vero Christi diuinis splendoribus candida, omni sapientia & virtute plenissima, vtpute cui non est datus in donis & virtutibus Spiritus ad mensuram, *Io. 6.* Intellectualem creaturam nobilitate trāscendit, & perfectione. Deitas vero fons & origo omnis boni, quæ ex inseparabili vnione ad naturam assumptā, in hoc Sacramento veraciter ex concomitantia continetur. In infinitum nobilitate & perfectione rebus supereminet vniuersis. de quo Propheta *in Psal. 47.* Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. Et hæ rationes ponuntur ad demonstrandam dignitatem huius Sacramenti, *in dict. compend. Theologi, li. 6. cap. 13.* Octaua colligi potest ex plenitudine sanctitatis, quæ est in hoc Sacramēto. Continetur autem in hoc Sacramento realiter ipse Christus, Sanctus sanctorum, vtpote in quo (iuxta Apostolum) abundat plenitudo diuinitatis corporaliter i est, veraciter, *ad Coloss. 2.* In aliis autem Sacramentis continetur quædam virtus sanctificatiua instrumentalis, deriuata à Christo. Cū autem semper, quod est per essentiam tale, potius sit eo, quod est tale per participationem, manifeste patet, hoc Sacramentum seu Sacrificium potissimum esse omnium Sacramentorum. Quoniam propter quod vnumquodque est tale, illud multo magis est tale. *Authent. multo magis. C. de Sacros. Eccl.* & potentior est causa, quàm causatum. Nona colligi potest ex ordine Sacramentorū ad inuicem: Nam omnia Sacramenta videntur ordinari ad hoc Sacramentum tanquam ad finem. vt dicit S. Tho. *in 3. part. quæst. 55 art. 3.* Hinc Beatus Dionysius *in c. 3. Ecclesiasticæ Hierarchiæ*, dicit, quod nō conuenit aliquem perfici perfectione Hierarchica, nisi per diuinissimam Eucharistiam. Decima colligi, & apparere potest nobilitas & excellentia istius Sacramenti ex ritu ipsorum Sacramentorum: nam fere omnia Sacramenta consummantur in ista Eucharistia, vt dicit Dionysius *in d. c. 3.* sicut patet, quod ordinati, & etiam omnes alij, & etiam baptizati, si sint adulti, assumūt illud Sacramentum. Vndecima colligi potest ex singularitate & sublimitate miraculorum, quibus splendet hoc Sacramentum præ cæteris. Tantis enim & tot hoc admirabile Sacramentum fulget miraculis, vt humana intelligentia omnino obtundatur splendore tātæ maiestatis, deficiunt omnes sensus in eo, tactus in contactione, in contemplatione visus, in sapore gustus, olfactus in odore. Solus quidem auditus fide Christi instructus percipit veritatem. Vnde de huius Sacramenti miraculorū sublimitate, Sancta Ecclesia admiratione suspensa, in eiusdem Sacramenti solemnitatis officio, de quo etiā *in d. clem. si dominum. de reliquiis & venerat. Sanct.* inquit, Quid hoc Sacramento mirabilius esse potest? in ipso namq; panis & vinum, in corpus, & sanguinem substantialiter conuertuntur, & Christus Deus & Homo sub modici panis specie cōtinetur: manducatur vtiq; à fidelibus, sed minimè laceratur, quinimo diuiso Sacramento, integer sub qualibet diuisionis particula perseuerat. Accidētia in eodem sine subiecto consistūt; O miraculū (inquit Basilius) O omnipotentia, O Dei circa nos misericordia, qui sursum sedet ad dextram, sacrificij tempore manibus hominum continetur! Alia miracula ponuntur in dicto compendio Theologiæ. *c. 14. lib supra allegato.* Duodecima colligi potest ex conditione fontanæ, gratiæ & virtutum, quas in se continet. Continetur quidem in hoc Sacramento omnium gratiarum fontalis origo, mare virtutum, & omniū bonorum profluxus. Hic enim est fons copiæ omnia per gratiā irrigans, de quo *Cantico 3.* Fons hortorū, puteus aquarū viuentium, quæ fluunt impetu de Libano. Libanus cādidus noster est Christus, ex quo impetu fluunt riui gratiarū. Quare beatus Ambrosius de hoc Sacramēto loquens, ita ait: *Hoc Sacramentum præstantissimum est, in quo est diuinitatis præsentia, mundi redemptio, peccatorum remissio, gratiarum diuisio, virtutum omniū cōgregatio.* Decimatertia colligi potest ratione præeminentiæ huius Sacramenti, seu excellentiæ, ex magnitudine vtilitatis eius. Est enim vtile viuentibus in præsenti seculo, existentibus in Purgatorio, quin & regnantibus in cœlo, etiam prosunt ad cumulum gaudiorū. Et ista vtilitas consistit ex multis effectibus, qui proueniunt ex isto Sacramento Eucharistiæ, & sumptione; ex quibus ponuntur per Anto. Florent. duodecim *in sua Summa, in 3. part. tit. 14 c. 12. §. 6. & fin. & 23. aut 24. in compend. Theolog. li. 6. ca. 15.* quos ibi videre poteris, cum sufficiat nobis demōstrasse causas & rationes, quare sit excellentius aliis Sacramentis. Sex tamen vtilitates seu, fructus huius Sacramenti scripsit Bern. de Bustis *in 2. parte sui Rosari. ser. 14. in 4. part.* qui cūprehendere videtur omnes alios, & sunt magis clari, & authoritatibus probati, quem idcirco vide.

Sed tamen aduertendum est, quod Ioan. de Turrecremata *in d. c. nihil. de consec. dist. 2.* dicit, quod quinque modis vnum Sacramentū dicatur dignus alio: & illi quinque modi ponuntur *in gloss. fi. in d. ca. nihil. & in gl. ff. in verbo, non debet qu c. ecce. 95. distinct.* Vno modo, quo ad rem Sacramenti, siue quo ad effectum eius: & sic Baptismus, qui delet omnem culpam, & aufert omnem pœnam, est maximum omnium Sacramētorum. Secundo quantum ad id, quod continetur in Sacramēto, & sic Eucharistia est nobilissimum Sacramentū, in quo continetur ipse Christus. Tertio modo quantum ad gradum dignitatis, in quo constituitur suscipiens Sacramentum, & sic ordo est dignissimum Sacramentum, cum Sacramentum ordinis dicatur Sacramentū dignitatis, eo, quia promotus ad ordinem, consequitur dignitatem. *tex. in capit. denique, in princip. 4. distinct.* Ita, vt nulla dignitas secularis similis sit Sacerdotio *c. duo sunt. 96. distinct.* Notat Panor. *in c. veniens. de transact.* & de his in consideratione sequenti dicturus sum. Quarto, quantum ad ministrum, & sic Confirmatio, & etiam ordo, sunt dignissima: quia non nisi per Episcopum ministrantur. *ca. inter corporalia. in princ. Extra, de translatione Episcopi.* Quinto, quātum ad significatum, & non contentum, & sic Matrimonium est dignissimum, quia significat coniūctionem duarum naturarum ad inuicem in Christo. Sexto, potest dici, quantum ad institutorem, vt est de Sacramēto Matrimonij, & Eucharistiæ, vt dictū est quo ad matrimonium, *in commento nostrar. consuet. ducat. Burgund. in rubr. Des droicts, & appartenances à gens mariez.* Vbi dixi, quod matrimonium sit dignius Sacramentum, ratione authoris, quia institutum à Deo Patre, & quod plus est, in statu innocentiæ, & in Paradiso terrestri, sed idem dici potest de Sacramento Eucha-

Eucharistiæ, quod fuit institutum à Christo, sed non in statu innocentiæ, nec in Paradiso, sed inter peccatores, & in cœna.

Si tamen has dignitates ad inuicem comparemus, inuenietur illa dignitas potissima, quam Sacramentū habet ex contento, quia est essentialior: & ideo Sacramentum Eucharistiæ est simpliciter dignissimum, sicor dictum est. Et ideo ad argumenta, quæ facit Io. de Turrecrem. *in d.c.nihil.* pro contraria parte, contra Sacramentum Eucharistiæ, maxime ad primum, in quo dicitur, quod bonum commune potius sit, quam bonum vnius, vt habetur 1. *Ethic.* Et ideo cum matrimonium ordinetur ad bonum commune, speciei humanæ per viam regenerationis, & Sacramentum Eucharistiæ tantum ad bonum proprium sumentis: ideo videtur, quod matrimonium sit potissimum Sacramentum, & non Sacramentum Eucharistię. Respondetur secundum Thomam *in 3 part.* quod Matrimonium ordinetur ad bonum commune corporaliter: sed bonum commune spirituale totius Ecclesiæ continetur substantialiter in ipso Eucharistiæ Sacramento, ex quo nobilius est, quam Sacramentum matrimonij.

Ad secundum, in quo dicitur, quod digniora Sacramenta esse videantur, quæ per maiorem ministrum conferuntur: sed Sacramenta confirmationis & ordinis non conferuntur nisi per Episcopum, qui est maior minister, quam simplex minister, qui est Sacerdos, per quem confertur Eucharistiæ Sacramentum. Ergo illa Sacramenta sunt potiora, & digniora. Et etiam quia maiorem virtutem habent quædam, quæ imprimunt characterem, vt Baptismus, Confirmatio, & ordo, quod non facit Eucharistiæ Sacramentum. Respondetur; quod primum Assumptum non sit verum simpliciter: quoniam, vt dictum est, dignitas magis accipienda est ex parte rei contentæ, quam ex parte ministri, vnde nihil prohibet aliqua Sacramenta secundum quid, vtputa ratione ministri, esse digniora Sacramento Eucharistiæ, vtputa confirmationis & ordinis Sacramenta, quibus tamen ipsum Eucharistiæ Sacramentum simpliciter dignius est: quia vero per ordinem & confirmationem, deputantur fideles Christi ad aliqua spiritualia officia: quia pertinent ad officium, ideo trahuntur huiusmodi Sacramenta ad solum Episcopum, qui est quasi Princeps in Ecclesia, per Sacramentum vero Eucharistię non deputatur homo ad aliquod officium, sed magis hoc Sacramentum, vt inquit S. Tho. *in 3. part.* est finis omnium Sacramentorum, dignius est igitur. Vel ad aliud tertium obiectum neganda est etiam consequentia, quod cum character Sacerdotalis sit quædam participatio sacerdotij Christi, & hoc Sacramentum contineat ipsum Christum, multo dignius est hoc Sacramentum, quam Sacramēta, imprimentia Christi characterem.

Ad quartum, in quo dicitur, quod vnum Sacramentum dicatur esse dignius, ex quo alia dependent, & nō è conuerso: sed ex Baptismo dependet Eucharistia: non enim potest quis Eucharistiam accipere, nisi fuerit baptizatus Ergo Baptismus est potior Eucharistia. Respondetur sic, quod ratio illa procedat ex parte, siue ratione necessitatis, qua Baptismus est maius cæteris Sacramentis, cum sine eo nemo saluari possit, iuxta illud *Ioan.3.* Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in Regnum Dei, *&c. nulli. & c.firmissime.de consecr.dist.4.* & ita ex hac parte Baptismus potissimum est Sacramentorum, sicut ordo, & confirmatio habent quandam eminentiam ex parte ministri, vt dictum est: & Matrimonium ratione significationis: nihil enim prohibet aliquid esse secundum quid dignius, quod non est dignius simpliciter, vt dicit Io. de Turrecr. *in d.c.nihil.* Aduerte etiā, quia secundum eundem. *de pœnit.dist.1.in summa.* Ordo attendi debet intra Sacramenta diuersis modis, seu diuersis respectib. Vno modo, & principaliter penes morbos, ad quos curandos, sicut ad finem, sunt instituta, inter quos talis est ordo, quem ponit Alber. Magnus *in 1. dist. 4. senten. Primus* (inquit) *inter istos morbos est originalis culpa, & hanc tollit Baptismus. Concupiscentia est pronitas ad malum, quam non tollit Baptismus, sed diminuit, & contra hunc ordinatur confirmatio. Expugna autem prauitatis, & quasi ex calore concupiscentiæ, oritur deperditio bonorum spiritualium: & ideo contra hunc morbum ordinatur tertio loco Eucharistia. Est autem prolapsus concupiscentiæ in actuale peccatū, & contra hanc ordinatur pœnitentia. Reliqua autem debilitatae semper renascuntur, contra quas ordinatur extrema vnctio. Ordo autem, & matrimonium ordinantur contra defectum communem, & ordo est ante matrimonium, quia est secundum digniorem regenerationem.* Hæc Albertus Magnus. Istum autem ordinem prosecutus est Magister sententiarū, & alij Doctores Theologi, & melius videtur consideratio inter omnes, vt dicit Io de Turrecrem. *in dicta summa.* Alio modo potest attendi Ordo inter Sacramenta, secundū aliquam rationem dignitatis, respectu omnium aliorum Sacramentorū, inquantum sunt in remedium defectus cōmunis, siue in perfectionem multitudinis: alia vero Sacramenta sunt in remediū siue perfectionem vnius personæ: bonum autem commune, cum sit diuinius, vt dicitur 1. *Ethicor.* prius est: Vnde hoc ordine considerato, Gratianus primo determinauit de ordine, & matrimonio: tum, quia ordo habet prioritatem quandam respectu matrimonij, & aliorum Sacramentorū. Clarum est autem, quod agens naturaliter, prius est sua actione: vnde etiam in iure prius determinatur de officio, quam de actionib. Tū etiam, quia, sicut dictum est, habet digniorem generationem quā matrimoniū. Pœnitentia etiam habet prioritatem quandam, respectu Baptismi, secundum illud *Act. 2.* Agite pœnitentiam, & baptizetur vnusquisque vestrum, & *c.quis aliquando.de pœnit.dist.1.* Item dicit Augu. *li.de pœnit.* & habetur *in c.nullus.de pœnit. distin.1.* Nullus potest inchoare nouam vitam, nisi eum veteris vitæ pœnituerit. Item respectu Eucharistiæ etiam Pœnitentia videtur habere quandam prioritatem, quia omnibus accedentibus ad communionem, indicitur pœnitentia, sicut etiam colligitur *ex c.omnis, vtriusque sexus. Extra de pœnit. & remiss.* vbi primo iniungitur præceptum de Confessione, secundo de Communione; in cuius signum Agnus paschalis, qui figuram gessit Sacramenti Eucharistiæ, comedi præcipiebatur cum lactucis agrestibus. *Exod.12.* quod significat, communicandam esse cum amaritudine pœnitentiæ. Et ita secundum hunc ordinem aliqui tractauerunt de Sacramentis, vt Gratianus, prout refert Ioan. de Turrecr. *in d.summa de pœnit.dist.1.*

TRigesimasecunda consideratio est consecutiua, ad præcedentem, de vno Sacramento, scilicet, de ordine: & quia, sunt septem, secundū aliquos, & octo secundum alios, & secundum Canonistas, nouem; videndum est, inter octo ordines Ecclesiasticos quis sit dignior, & excellentior. Et sunt secundum Theologos septem, scilicet Ostiariatus, Lectoriatus, Exorcistatus, Accolitatus, Subdiaconatus, Diaconatus, & Presbyteratus, quos ponit Magister sentētiarum *in 4. dist. 24.* & est tantum vnum Sacramentum, ita quod quilibet

luntatem Domini. Et Christus Luc. 10. Vnum est necessarium. Vnumquodque autem perfectius est, quod est propter se, quam quod propter aliud, sicut finis magis quam ea quæ sunt ad finem, vt sanitas melior medicina, quæ ordinatur ad illam.

Sexta: quia contemplatiua consistit in quadam vacatione: & quiete, secundum illud Ps. 45. Vacate, & videte, quoniam suauis est Dominus: quasi dicat, nō potestis videre, & gustare quam suauis sit Deus, quod pertinet ad contemplationem, nisi vacando, & cessando ab operibus: sed actiua consistit in motu, sicut dicitur Prelato cuilibet, Prou. 6. Discurre, festina, suscita amicū tuū ne des somnum oculis tuis: perfectior autem est quies, quam motus ceteris partibus: vnde B. August. in 19. li. de ciuit. Dei, Ocium sanctum, sc. contemplatiuę vitæ, quærit charitas veritatis, sc. diuinæ, cui maxime intendit contemplatiua. Et signater dicit, ocium sanctum, ad excludendum ocium pigritiæ, quod est malum, & sentina omnium vitiorum. Vnde B. Bern. ait: Vacare Deo non est ocium, sc. malum, sed negotium negotiorum. Est enim exercitium vitæ beatæ, secundum illud beati August. in fi. de ciui. Dei, ibi, vacabimus, & videbimus, & amabimus, amabimus, & laudabimus sine fine.

Septima ratio est: quia contemplatiua est secundum diuina, actiua secūdum humana. Quis autem dubitat, diuina humanis præferēda, sicut creator creaturæ? vnde B. August. super Ioan. In principio erat verbum. Ecce quod Maria audiebat, id est, contēplatiua cui vacat, sc. audiendo diuina. Et verbum caro factum est: Ecce cui Martha ministrabat, id est, actiua, sc. humanitati egēti ministrando & subueniendo. Ipsa etiam consideratio mysteriorum Christi, sc. natiuitatis, vitæ, passionis, & huiusmodi, ad contemplationē pertinet, manuducentes nos ad contemplationem diuinitatis, secundum illud, quod cantatur in præfatione: Dum visibiliter Deū cognoscimus, id est, mysteria humanitatis, per hunc in inuisibilium amorem rapiamur.

Octaua ratio: quia contemplatiua est magis secundum id, quod est proprium homini, id est, secūdū intellectum. In operationib. autem vitæ actiuæ, communicant nobis etiam vites inferiores, quæ sunt cōmunes nobis, & brutis; vnde in Psal. postquam posuit id, quod est commune nobis & brutis, dicit: Homines & iumenta saluabis Domine, subdidit post, quod est speciale homini, sc. In lumine tuo videbimus lumen. Vnde & ipsa contemplatiua vitæ transfert ad quandā mentis libertatem vites inferiores, quæ deseruiunt actiuæ in moderatione passionum, & in alis habet quandam seruitutem: vnde & Boetius de consol. philos. ait: liberiores animas necesse est esse, cum se in mentis diuinæ speculatione conseruent, minus vero, cū dilabuntur ad corporalia. Et B. Greg. super Ezech. dicit, quod actiua vitæ seruitus, contemplatiua libertas vocetur.

Nonam causam, secundū Thomam, ponit Christus, sc. quia diuturnior, cum dicit: Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea, vt scribitur Luc. 10. in fi. vbi Aug. dicit: non tamen malam elegit Martha, sed illa Maria meliorem. Audi vnde meliorem, quia non auferetur ab ea. Auferetur quandoque onus necessitatis, id est, opus, in quo exercetur actiua, sc. pascere esurientem, docere ignorantem, & huiusmodi, quæ sunt hic necessaria: sed in vita beata ista indulgentia non habetur, sed æterna est dulcedo veritatis, quę habetur ibi, quod pertinet ad contemplationem.

Has nouem causas seu rationes excellentiæ vitę contemplatiuæ ad actiuā ponit B. Tho. in loco præall. quas refert Ant. Flor. in 4. part. suæ summæ, tit. 10. c. 4. §. 2. vbi addit decimam, quę est: Contemplatiua vita est maioris meriti. Vnde beatus Greg. 6. moralium, ait: Magna sunt vitæ merita actiuæ, sed contemplatiuæ potiora. Quod sic declarat Thom. 2. 2. q. 182. art. 2. Radix meredi est charitas. Hæc autem consistit in dilectione Dei, & proximi. Diligere autem Deum, secūdum se est magis meritorium, quam diligere proximū: & ideo quod directius pertinet ad dilectionem Dei, est magis ex suo genere meritorium, quam illud, quod pertinet ad dilectionem proximi, quæ est propter Deum. Contemplatiua autem directe & immediate pertinet ad dilectionem Dei: actiua autem directe ad proximum ordinatur: quia satagit circa frequens ministerium: & ideo contemplatiua est maioris meriti, quā actiua. Et hoc est, quod inquit B. Gregorius in 3. hom. super Ezec. Contemplatiua maior est merito, quā actiua, quia hęc in vsu præsentis operis laborat: in quo se necesse est ex proximis subuenire. Illa vero sapore intimo venturā iam requiem degustat, scil. in contemplatione Dei. Hæc ipse Ant. Flor. vbi supra. Luc. de Pen. in l. 2. C. ve dignitatum ordo seruetur. allegat illum dictum Greg.

Vndecima causa est, quia vita contemplatiua est tutior, licet actiua sit fructuosior, c. visi cū pridem. §. nec p. ited. Ext. de renuntiatio. vt tenet Luc. de Pen. in loco hic ante citato, & Cardinalis Zabar. in d. §. nec putes.

Duodecima causa: quia vita contemplatiua est celsior, vt est tex. in Auth. de monach. a prin. & ibi gloss. in verb. celsiorem. col. 1.

Dicit tamen Zabarella in d. §. nec putes. quod vtriusque præfertur mixta ex vtraque. vt in d. §. nec putes, & vt ibi etiam dicit, se habent, vt excedentia & excessa, gl. in c. sancta quippe, 1. quæst. 7. Quam vitam mixtam etiam multum commendat Ant. Flor. in prædicto loco, §. 3. & dicit eam fuisse seruatam à Propheta Dauid, vt habetur Psal. 62. vbi ait: Labia mea laudabunt te. Laudatur Deus labiis oris, admonendo, & prædicando, quod est præcipuum in vita actiua. Laudatur Deus labiis, ore, & corde, in oratione, cogitationibus, & affectib. deuotis, quod spectat ad contemplatiuam: vtramque Psalmistam non est dubium habuisse, actiuam in gubernatione regni, contemplatiuam in editione, & decantatione Psalmorum. Hanc vitam mixtam Christus, vt perfectissimam tenuit, & in se ostendit, sc. orādo, & in deserto, & in monte, & morte, & aliquando erat pernoctans in oratione, vt referunt Euangelistæ: & aliquando prædicando, sanando infirmos, corrigendo homines, pascendo famelicos, vinum procurando in nuptiis, egentibus, consolando afflictos, vt Martham, Mariam, & alios. Hanc mixtam tenuerunt Apostoli perfectissimi prædicando; vnde ait Petrus, ad sedandum murmur exortum in Ecclesia primitiua: Non est aequum nos dimittere verbum Dei, & ministrare mensis, eligite vobis, &c. Nos vero orationi & prædicationi vacabimus, Actor. 6. Hæc mixta etiam figuratur in Lazaro resuscitato (cuius corpus, & caput, præter mandibulam inferiorem, iacet in hac ciuitate Heduensi) qui post eius resuscitationem fuit factus Episcopus Massiliens. & fuit frater Mariæ Magdalenæ, & Marthæ. Vnde dicitur Ioan. 11. Diligebat Iesus Martham, designantem actiuam, Mariam contemplatiuā, & Lazarum tenentem mixtam. Vtramque etiam tenuerunt & complexi sunt illi eximij Prophetæ, Esaias, Ieremias, & Moyses.

Alio stylo Cælius lib. lectionum antiquar. 14. cap. 44. distinguit & illustrat vitam cōtemplatiuam ab actiua, post B. Thom. Intellectu, inquit, Speculatiuam considerare vim possumus, cuius est finis veritatis cognitio: & practicam, cuius est finis operatio. Et ideo duplex assignatur hominis felicitas; Vna speculatiua, quę

enim homo dirigit actus proprios ad vltimum finem. Si autem homo ordinaretur tantum ad finem, seu felicitatem naturalem, quæ non excederet proportionem facultatis naturalis hominis, sufficeret lex humana. Sed quia homo ordinatur ad finem supernaturalem, id est, ad finem æternæ beatitudinis, quæ excedit facultatem humanæ vitæ: ideo fuit necessaria lex diuina, per quam homo ordinaretur ad finem beatitudinis æternæ. Lex enim diuina tradit ea, quæ sunt credenda fide; & Sacramenta, quibus homo iustificatur, & ad beatitudinem supernam tendit. Hæc autem non habentur lege naturali vel humana, & ideo bene dicitur *Psal.18. supra allegato.* Sapientiam præstans paruulis, id est, humilibus. Sapientia enim est notitia diuinorũ, quæ perfecte habetur in superna beatitudine, non in vita præsenti. Et licet duplex sit lex diuina, vt dixi supra: tamen illa, quæ est Noui testamenti, & sic lex gratiæ, quæ est Euangelica, est dignior & excellentior, quã illa, quæ est Veteris Testamenti, vt satis supra dictum est *in hac part. 20. consid.* vbi de tribus sectis mundi fit mentio.

Sed vlterius aduertendum est, quod hæ duę differunt, non in specie, sed vt perfectum, & imperfectum, sicut puer & virilis ætas: vnde Apostolus *ad Galatas 3. & 4.* Statum veteris legis puero existenti sub pædagogo, & legem nouam statui viri, scilicet perfecti, comparauit. Attenditur autem ista perfectio, & imperfectio quantum ad tria. Primo, ex parte finis vltimi: quia lex vetus ordinabat homines ad bonum sensibile & terrenum. Lex vero noua ordinat ad bonum intelligibile, & cœleste. Vnde Christus in principio suæ prædicationis, statim inuitauit ad regnum cœleste, dicens *Matthæi 4. Pœnitentiam agite; appropinquauit enim regnum cœlorum.* Secondo, ex parte officij, quia lex vetus cohibebat manum, non autem animum. Quamuis enim in veteri lege prohiberetur malus affectus vt patet in nouo & decimo præcepto Decalogi; non tamen puniebatur per legem talis transgressio. Tertio, ex parte motiui: quia lex vetus inducebat ad obseruantiam, metu pœnarum, quas taxauerat: Lex autem noua hoc facit amore, qui infunditur in cordibus fidelium per gratiam Christi. Hæc Thomas 1.2. *quæstio. 11. artic. 5. & 1.2. quæst.* 108. *articul.* 1. Et facit text *in c. hac autem. §. ex his omnibus, 23. quæst.* 4. vbi dicit: In lege Veteris Testamenti corporalis pœna statuta est, in lege vero Euangel. omni peccanti per pœnitentiam venia promittitur. Vnde illa incepit à terrore, dicens, *Exod. 20.* Ego sum Dominus Deus zelotes, visitans peccata patrum in filios vsque in tertiam & quartam generationem. Hæc vero à lenitate mansuetudinis & misericordiæ: ita inquiens, Beati pauperes spiritu, beati mites, beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur, *Matth. 5.* In illa dicebatur, Qui fecerit hoc vel illud, morte moriatur. In ista dicitur: Gaudeo super vno peccatore, pœnitentiam agente, magis quam super nonaginta nouem iustis, qui non indigent pœnitentia, *Lucæ 15.* & vt vtiliter dicatur: in lege populus ille rudis, seruili pœnarum timore cogebatur: vnde & legem in pædagogum accepit. In Euangelio autem populus gratiæ, liber, & adultus, filiali amore, & hæreditatis certitudine, ad cultum diuinæ seruitutis inuitatur. Hæc *in dist. 9. ex his omnibus:* Et ibi Ioannes de Turrecremat. qui satis prædicta declarat. & de huiusmodi lege Euangelica, quæ est diuina, & Noui Testamenti, videatur ample Anto. Flor. 1. *part. sua Sum. tit. 15. cap. vnic. in septem §§. qui ibi ponuntur.* vbi omnia prædicta latius explicantur, & multa singularia. Et de lege Mosaica seu Veter. Testamento, habetur etiam *in d. 1. part. tit. 14. c. vsque ad finem illius tit.* vbi ample.

De legibus vero humanis, quæ inter eas sit excellẽtior aut dignior, videatur ipse Ant. Flo. *in d. par. ti. 13. c. 1. §. 1.* qui dicit, quod lex naturalis excedat alias leges humanas in tribus, in dignitate communitatis, in infirmitate immutabilitatis, & in prioritate temporalitatis, quæ ibi ample declarantur: & de hoc *infra in 2. consid. seq.* Sed inter alias leges humanas F. Patritius *lib. de instit. Reip. tit. 5* laudat leges 12. tab. ex dictis Ciceronis *in lib. de Oratore,* ad Qu. Fratrem Crassum loquentis.

TRigesimaquinta consideratio: Quia ex autoribus legis diuinæ, scilicet, Veteris Testamenti fuerunt principaliores Prophetæ; ideo est videndum de quatuor gradibus prophetiæ, & quis illorum precellat, ita quod inter Prophetas videamus, quis illorũ sit excellentior. Ante discussionem istorũ præsupponũ cũ Cœlio *lib. antiq. lect. 14. c. 41.* Quod Prophetia, secundum Cassiod. est inspiratio diuina rerum euẽtus immobili veritate denuntians: vt vero plenius absolutiusque dicatur Prophetia, cognitio exigitur intellectualis, sicut *Daniel. 10.* comprobatur, quod si intelligentia nõ cõtingat, non proprie dici prophetiam, sed tantum dici potest, videns, sicuti Pharao spicas vidit, *Gen. 41.* Et Balthasar manum scribentem in pariete, *Dan. 5.* Ille dormiens, hic vigilans, neuter tamen eorum Propheta. Cæterum: nec in morte Saluatoris, Caiphas, cum dixit Iudæis: *Expedit enim, vt vnus moriatur pro populo Ioan 18.* Et quia ex ratione propheticæ veritatis est cognitio: vnde fit, vt pro eius varietate profluant prophetici gradus. Is namque excellẽtissimus est, vbi partibus reliquis clarior est intelligentia, dũ tamen Prophetiæ limites non transcendit. Ergo gradus primus est, cum videt quis & intelligit, velut Ieremias ollam vidit succensam, & faciem eius ab Aquilone, vt habetur *Ieremiæ 1.* quo significari intellexit, Babylonici Regis exercitum ciuitatem Ierusalem exusturũ. Secũdus gradus est, vbi videtur nihil, sed instruens vox auditur. Hic vero est priore excellentior: quoniam veritatem expressius præmonstrant voces, sicut habetur *1. Reg. 4 c. Samuel audiuit vocẽ Domini sic loquentis.* Tertius gradus est, cũ non vox tantũ auditur, quę instat, sed videtur etiam qui loquitur, quæ res adhuc creditur augustior. Cęterum vel ista cõtingunt in quiete, vocanturque à Theologis reuelationes per somnia, vel dum vigilamus, à iunioribus dicũtur visiones. qui est præclarissimus modus. Et quoniam mentis fit illustratio maior, quæ quãtis sensuum exteriorũ vi distracta, intelligibile tamẽ supernaturaliũ veritatẽ percipit, quod nõ fit in somno, sensib. quietis. Porro, propheticus ille motus, qui raptu cõtingit, vel ectasi, ad eum fere vocatur, qui est in quiete: quia tũc exteriore sensu nõ vtimur, sicut nec in somno. Adhæc gradũ statuũt quartũ, vbi apparitione nulla figurę cuiuspiã, vel sensibilis signi, occultorũ intelligibilis veritas percipitur reuelatione diuina: Cuiusmodi cognitio summo Prophetæ Dauid cõtigisse dicitur, quẽ Spiritus Domini à die vnctionis direxit, vt habetur *1. Reg. 16.* vt & tũc gratiã prophetãdi haberet. Et iste gradus est excellẽtior cæteris. Ex quo dicitur, quod Propheta Dauid sit excellentior, vt per plura demonstratur per Nicolaum de Lyra *in proœm. libri Psalm.* vbi amplissime ponit istos quatuor gradus prophetiæ, & dicit hunc vltimum excellentiorem aliis, tertium vero secundo, & secundum primo. Et de hoc vltimo probat sic: sicut

enim ille diceretur melioris ingenij & clarioris, qui caperet veritatem conclusionum geometricalium, sine descriptione figurarum sensibilium, quam illa, quæ capere non posset absque tali descriptione, sic in cognitione prophetica, illa mens videtur excellentius diuinitus illustrata, quæ veritatem intelligibilem capit absque sensibilibus signis, cuiusmodi sunt figuræ & voces supradictæ, quam illa, quæ capit sub talibus signis sensibilibus. Ita de Lyra *in prædict. loco*, & ibi multis modis comprobatur, quod Dauid fuerit eximius Propheta & excellentior, licet multum de Moyse arguat: & idem de Dauid tenet Anto. Flor. *in 3. part. sua Summ. tit. 14. c. 14. §. 9. in medio*. De Psalmis Dauid, de laude vtriusque plene *in ca. cognouerunt. de pœn. dist. 2.* vbi dicitur, quod de Rege Dauid tulerit testimonium Dominus, dicens, vt habetur *Act. 13. Inueni hominem secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates suas.*

1 TRigesimasexta cõsideratio erit de iuribus, quod, scilicet, ius sit excellentius. Nam clarũ est, quod ius naturale sit immutabile per quodcunque aliud ius. Cum, vt dicit Iustinianus *in §. sed naturalia. Institut. de iure natur. gen. & ciuil.* Sed naturalia quidem iura, quæ apud omnes gentes pleręque obseruantur, diuina quadam prouidentia constituta, semper firma atque immutabilia permanent. Et ibi plene Doctores de huiusmodi immutabilitate huius iuris, & ideo dicemus, quod hoc ius sit dignius aliis, tribus de causis.

2 Primo, ratione communitatis, de qua communitate habetur ample per Doctores nostros Canon. *in c. dilectiss. 12. qu. 1.* vbi Ioan. de Turrecrem. & B. Thomas *1. q. 2. art. 4* vbi dicit, quod ius naturale sit commune omnium nationum, & text. *in c. ius naturale, 1. dist.* Et declarant ample ibi gloss. & Dd. Et hoc etiam iure naturali, omnia sunt communia, *d. c. dilectiss.* & omnium est libertas, *d. c. ius naturale*. Quod non solum seruatum legitur à Christicolis primitiuæ Ecclesiæ, de quibus legitur *Act. 4.* Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna, nec quisquam eorum, quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed etiam ab antiquis Philosophis traditum inuenitur: vnde & apud Platonem illa ciuitas ordinata traditur, in qua quisque proprios nescit effectus, id est, aliquid non habet proprium, *8. distin. cap. 1.* B. Thom. *in loco supra allegato, art. 5.* dicit ius naturale dupliciter considerari, prout etiam refert Anton. Flor. *in 1. part. sua Summ. tit. 14. c. 1. §. 2.* vbi videri potest. Sed Ioan. de Turrecrem. *in d. cap. ius naturale.* dicit, communitatem considerari debere quadrupliciter: quæ consideratio soluit omnia dubia, quæ possunt fieri in hoc casu. Cum, vt dicit, communitas rerum possit iuri naturali attribui, non, quod ius naturale dicat omnia esse possidenda communiter, & nihil esse quasi proprium possidendum: sed quia secundum ius naturale, non est distinctio possessionum, sed magis secundum humanũ conditum, quod pertinet ad ius positiuum, ad vitandam discordiam, quæ oriri solet ex communitate rerum, vt ait Aristot. *2. Politicor.* ita dicit sanctus Thomas *2. secunda quæst. 64. art. 2.* cui dicto Aristot. concordat expressus textus *in l. cum pater. §. dulcissimis. in fin. ff. de leg. 2.* Ideo nemo inuitus cogitur stare in communione, text. ad literam *in l. si quis sortem. §. si centum. ff. de cond. indeb. & l. fin. C. communi diuidund.* Et naturale vitium est negligi, quod communiter possidetur, text. *in l. meminimus. C. quando & quib. quarta pars debet. li. 10.* Nec valet pactum, ne perpetuo diuidatur res communis, ita quod nunquam fiat de illa diuisio, sed semper remaneat communis, tex. ad literam *in l. in hoc iudicium. §. si conueniat. ff. comm. diuid.*

3 Secundo modo pertinet ad ius naturale communitas rerum, intelligendo pro tempore extremæ necessitatis Vnde S. Thom. *2. 2. q. 32. art. 7.* dicit, quod in casu extremæ necessitatis omnia sint communia. Et ideo dicit gl super illud Ambros. Proprium nemo dicat, quod commune est, id est, communicandum, quod plusquam sufficeret sumptum, etiam violenter obtentum est, *c. sicut hi. 47. dist.* vnde tunc licet ei, qui necessitatem patitur, accipere de alieno, ad sui sustentationem, si non inueniat, qui sibi dare velit. Et idem Tho. *q. 66 art. 7.* dicit, quod vtens re aliena in casu extremę necessitatis, non teneatur furti proprie loquendo: quia per talem necessitatem efficitur suum illud, quod quis accipit ad sustentandam propriam vitam. Dixi plene de hac materia *in comm. nostris super consuet. Ducat. Burgund. in tit. Des iustices. §. 5. in gl. s'il n'a graco. versi. ergo casu.*

4 Tertio modo communitas rerum ascribitur iuri naturali, quantum ad vsum, quemadmodum Aristoteles *2. Polit.* ad Socratem loquens, ponit: quod possessiones debeant priuatim, id est, vt propriæ possideri: quia, cum vnusquisque natus sit plus curæ impendere proprio, quam communi, nunquam ita diligenter colere totur possessiones communiter possessæ, sicut priuatæ, *d. l. meminimus. §. naturale: quippe vitium est negligi, quod communiter possidetur. C. quando & quibus quarta pars debet. lib. 10.* vsus tamen earum debet esse, communis, secundum illud prouerbium, *quod amicorum omnia sint communia*. De quo habetur *in ca. dilectissimis. 12. q. 1.* Amicorum enim in vsu nihil est habere diuisum. Vnde Boetius *lib. 2. de consolatione*, dicit: *Nullius boni non in commune deducti, est iucunda possessio.* Et videtur hic vsus rerum fundari in amore naturali, qui est hominis ad hominem.

5 Quarto modo communitas rerum potest dici esse de iure naturali, scilicet pro statu innocentiæ. De isto modo S. Thom. *in 1. par. q. 98. art. 1.* dicit, quod in statu isto, scilicet naturæ corruptæ, multiplicatis dominis, necesse est fieri diuisionem possessionum: quia communitas possessionis est occasio discordiæ, vt dixi supra. Sed in statu innocentiæ fuissent voluntates hominum sic ordinatæ, vt absque periculo discordiæ communiter vsi fuissent, secundum quod vnicuique competeret, de rebus, quæ eorum dominio subdebantur. Cum etiam hoc modo apud multos bonos viros conseruetur. Hæc Thomas. Ad idem est Albert. Magnus *in quæst. de virtutibus.* vbi dicit, quod vtrunque, scilicet, tam omnia esse communia, quam esse aliquid proprium, sit de iure naturali: quia, vt inquit, secundum diuersos status vtriusque sunt seminaria in iure naturali: in statu enim, in quo non est rapina, nec vsurpatio eius, quod communi vsui est concessum, dictauit ratio naturalis, nihil esse proprium, sed in communi esse dimittendum, sicut & in commune creatum est. Sed variato statu, & crescente malitia: & rapina, & rancore, vtitur natura alio principio, vendicanda esse propria, ad prouisionem suorum, & pauperum: & tunc non est contra ius naturæ habere proprium tempore necessitatis communicandum. In hoc Ioannes de Turrecremat. ponit aliam doctrinam Alexandri de Hales, quam videas *in loco supra allegato.*

6 Secundo, ius naturale habet firmitatem immutabilitatis. Nam cum alia iura humana frequenter mutentur: quia modo statuitur vnum, modo contrarium: ius

ius naturale, ab exordio creaturæ rationalis cœpit, nec variatur tempore: sed immutabile permanet, *cap. 1. §. 1. dist. 5.* & supra dixi *in princip. huius considerationis.* Et istam firmitatem multum ample declarat Florent. *in d. tit. 14. cap. 1. §. 2.* vbi ponit, quomodo aliquando moueatur & varietur, imo etiam quandoque varietur ius diuinum: cum, vt habetur *in cap. non debet. de consanguinitate & affinitate.* non debeat irreprehensibile videri, si secundum varietatem temporum varientur & iura; cum Deus ex his, quæ in Testamento Veteri statuerit, in Nouo Testamento quædam variauerit.

7 Tertio, ius naturale alia iura humana præcellit, propter prioritatem temporis. Est enim prius omni iure humano; quoniam, vt dicit Gratianus *in cap. fin. in fin. distinct. 6.* Ius naturale cœpit ab exordio creaturæ rationalis, quod ius datum fuit Adæ per Deum, statim eo creato. Cum, vt ait Philippus Bergomas *lib. 1. sui supplementi Chronicorum.* Dedit Deus Adæ legem obseruandam inter homines, videlicet, vt ad omnem actum, & omne verbum, & etiam omnem cogitationem, talem in alterum haberet animum, qualem in se ab altero seruari cuperet, quia tunc æquitatis viam teneret, talemque erga se alterum esse, qualem in se neminem vellet. Ius vero consuetudinis, post ius naturale, seu naturalem legem, exordium habuit, ex quo homines conuenientes in vnum cœperunt simul habitare, quod ex eo tempore factum esse creditur, ex quo Cain ciuitatem ædificasse legitur: quod in diluuio propter hominum raritatem, fere videbatur extinctum; postea à tempore Nembroth reparatum, siue potiùs immutatum existimatur, cum ipse simul cum aliis alios cœpit opprimere, & alij, sua imbecillitate, eorum ditioni cœperint esse subiecti. Ius autem constitutionis cœpit à iustificationibus, quas Dominus tradidit Moysi, dicens: *Si emeris seruum Hebræum, &c.* De quo *Exod. 21.* De ipso vero, & aliis, qui fuerunt inuentores legum humanarum apud diuersas nationes, exprimit Isidor. *5. Etymolog. cap. 1.* dicens; Moyses gentis Hebrææ primus omnium diuinas leges sacris literis explicauit. Phoronæus Rex, Græcis primus leges iudiciaque constituit. Mercurius Trismegistus, primus leges Ægyptiis tradidit. Solon, primus leges Atheniensibus edidit. Lycurgus, primus Lacedæmoniis iura ea Apollinis authoritate confinxit. Numa Pompilius, qui Romulo successit in regno, primus leges Romanis edidit. Deinde, decem viri electi sunt ex Romanis, qui leges Solonis, ex libris Græcis in Latinum sermonem translatas, duodecim tabulis exposuerunt. Leges autem redigere in libris primus consul Pompeius instituere voluit, sed non perseuerauit metu obtrectatorum, deinde Cæsar id facere cœpit, sed ante interfectus est. Nouellæ à Constantino Cæsare cœperunt, & reliquis succedentibus, prioribus Imperatoribus. Codicem fecit Theodosius minor Augustus ad similitudinem Gregoriani & Hermogeniani. Hæc omnia Isidorus *d. lib. 5. & transsumptiue dist. 7. per totum.* Hunc tamen Codicem Theodosianum postea immutauit Iustinianus Imperator, & fecit vnum Codicem ex tribus, vt *in tit. de nouo codice faciendo. in princ.* Lex Euangelica à Christo data fuit sub Tyberio Imperatore, & postea per Apostolos diuulgata vbique terrarum. Lex canonica, quantum ad canones generalium conciliorum (vt idem Isidorus ait *in libr. 6. Etymolog. cap. 18.*) à temporibus Constantini cœpit, & habetur *15. distinct. in princ.* Decreta, & decretales epistolæ summorum Pontificum, quasi à principio Ecclesiæ cœperunt, vt patet in actibus Apostolorum, de decisione circa obseruantiam legalium. Ex quibus patet, quod ius naturale sit prius tempore omnibus aliis iuribus, & in hoc inter omnia primatum obtineat, vt *in d. distinct. 5. in princ.* & etiam in dignitate, vt *ibid.* & ample *in c. 2. in fin. d. 8. vsque ad finem.* Et ad prædicta facit text. *in §. commodum. Instit. de rerum diuis.* qui dicit: Palam est, vetustius esse ius naturale, quod cum ipso genere humano rerum natura prodidit: ciuilia autem iura tunc cœperunt esse, cum & ciuitates condi, & magistratus creari, & leges scribi cœperunt.

8 Aduerte etiam, quod ius Romanorum omnibus aliis iuribus sit excellentius, cum sit commune: Alia vero sunt specialia, videlicet ius Longobardorum, ius Francorum, & cætera huiusmodi. Ita per plura declarat Luc. de Pen. *in l. 1. col. 6. & 7. C. de condict. & procur. lib. 11.* Vnaquæque tamen patria tenet suum ius speciale excellentius, cum si sit iuri Romanorum contrarium, seruandum sit. Imo etiam ius Romanorum in aliquibus patriis non approbatur, puta in Hispania, vt dicit Ioannes Lupus *in rubr. in princip. Extra de don. inter vir. & uxor.* Et in Gallia (cum Galli leges non receperint, vt notatur *in c. … de accusationibus. 3. quæstione 5.*) Nisi inquantum ratione innititur, & ratio sic vult: non quia lex hoc dicat, secundum Bald. *in l. nemo. in princ. C. de sent. & interlocut. omn. iudic.*

9 Aduerte, quod hic dicendum sit de tribus præceptis iuris, & quod illorum excellat: & sunt hæc: *honeste viuere. Alterum non lædere. Et ius suum vnicuique tribuere,* vt est tex. *in §. iuris præcepta. Instit. de iust. & iur. & in l. iustitia. §. 1. ff. eod. tit. & in proœm. Gregor. §. ideoque.* Et ibi Bald. *in fin. d. proœmij* facit turrim iustitiæ, quam dicit esse triangularem id est, de tribus fortissimis angulis constructam. Quorum primus est, *honeste viuas*: & iste angulus est bonum dirigens ad honestum, quod proprie appellatur bonum: cum dicat Seneca; nullum bonum nisi honestum, & est secundum Bald. *vbi supra.* Bonum in se & ad se, & est tutela maiestatis Regum. Et non immerito pro angulo turris ponitur honestas: cum nihil honestum esse possit, quo iustitia vacet, prout dicit Tullius *officior. 1.* Hinc idem Tullius *offic. 3.* ait, quod ad honestatem nati simus, eaque sola expetenda sit, & ibi multa de honestate. Et vt dicit Ambrosius 1. *officior.* Tantus est splendor honestatis, vt etiam beatam efficiat tranquillitas conscientiæ, & securitas innocentiæ.

10 Dicitur autem honestas secundum Isidor. *lib. 10. cap. 9* & Archid. *in c. erit autem lex honesta. 4. distinct.* quasi honoris status. Vnde honestum est, quod sua vi trahit & allicit ad dignitatem. Plus enim in iure desideratur honestas, quam iustitia, vt dicit ibi gloss. *t.* quæ allegat pro hoc *cap. fin. 35. quæst. 3.* & satis innuit textus, dum dicit; *Erit autem lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, & secundum consuetudinem patriæ.* Requiritur ergo primo, quod sit honesta secundum naturam & consuetudinem patriæ, & iusta, secundum naturam & consuetudinem patriæ; & possibilis etiam, secundum naturam & consuetudinem patriæ: aliàs non dicitur lex, nec potest esse vera lex, nec iustitia; quia vtrumque illorum requiritur, vt dicit ibi textus: ideo non sufficit, quod sit iusta & possibilis, nisi sit honesta, & secundum naturam & secundum consuetudinem patriæ. Facit text. *in dict. cap. fin. incip. porro.* Imo honestas detrahit legum rigori. Cum actiones furti non dentur patri contra

filium, nec marito contra vxorem: nec contrario; & hoc propter honestatem. De marito & vxore est text. *in l. fin. §. fin. C. de furt. & seruo corrupto. & in l. si quis vxori. in princi. ff. eod.* & quod non detur patri contra filium tex. *in l. serui & filij. in prin. ff. eod. & l. qui seruo. §. item placuit. in d. tit.* De patre & filio est tex. *in d. l. si quis vxori. §. 1.* Sic nec marito actio de dolo aduersus vxorem datur, *l. 1. in fin. C. de iure dot.* Item nec actio rerum amotarum, *l. 2.* vbi dicit tex. Constante matrimonio neutri eorum, neque pœnalis, neque famosa actio competit, *C. rer. amotar.* Item nec filio datur actio de dolo contra patrem, nec econtra, *l. non debet. ff. de dolo.* Item fisco non permittitur, rem, quam vendidit, retractare propter honestatem & verecundiam, *lib. 1. & 2. Cod. ne fiscus rem, quam vendidit, euincat. lib. 10.*

11 Quæ quidem honestas in omnibus requiritur negotiis, maxime in lege condenda, *d. c. erit. 4. dist. in can. præcedenti, qui est secundus in ordine.* Vbi dicit tex. *Præterea in ista constitutione legum maxime qualitas constituendarum obseruanda est, vt contineat in se honestatem, iustitiam, possibilitatem, & conuenientiam.* Vnde Cicero 3. *offi.* ait: Recta conuenientia, & constantia natura desiderat, aspernaturque contraria. & si ad honestatem nati sumus, eaque aut sola expetenda est aut certe omni pondere grauior est habenda, quam reliqua omnia, & naturæ ratio est lex diuina & humana, & inter alia, quod pro amico solum faciendum, quantum religio & honesti ratio patitur, & quod in publicis consultationibus honestum præponendum, neque vllum consilium esse dandum, quod cum honesto repugnet. Item in contractibus honesti ratio consideratur: clare ostendit Cicero *in præfato lib.* Et ibi vide exempla & regulam iuris, *ff. semper in contractib.*

12 Quomodo autem esse potest, quod inter illum & illam, qui se matrimonialiter coniungunt, sit honestas, si fiat insciis patre & matre, & contra eorum voluntatem? quomodo potest esse conuenientia, si sit disconuenientia inter patrem & filiam propter contemptum patris & inobedientiam filiæ erga patrem? Quid enim peius est erga patrem, quam id, quod fit contra ciuilem & naturalem rationem? Maxime; quia expresse honestas requiritur in matrimonio, vt est textus *in l. adoptiuus. §. 1. ibi; quoniam in contrahendis matrimoniis naturale ius & pudor inspiciendus est. & in l. semper ff. de ritu nuptiar.* vbi dicit text. Semper in coniunctionibus non solum, quod licet considerandum est, sed & quod honestum sit: quam legem ad hoc allegat gloss. *in verb. honeste viuat. in d. proœm. Gregoriano. §. ideoque. post. gloss. iuris ciuilis. in verb. honeste. in dictis §§. iuris præcepta supra alleg.* Et dicunt omnes Doctores, nec aliquis discrepat, in locis infra allegandis, quod consensus patris de honestate saltem requiratur in nuptiis contrahendis, quæ honestas non est ita vilipendenda, cum sit de substantialibus legis, vt ex voluntate solius Papæ non possit tolli: cum per hoc fieret præiudicium scandalosum vniuersali populo Christiano, saltem maiori parti: cum maior pars, imo maxima, sit coniugatorum, & filias habentium, quam aliorum. Et ideo videtur dicendum, quod si iuuenis per solicitationes suas induxerit filiamfamilias cautelis, dolo, machinationibus, & persuasionibus, ad eidem promittendum per verba de præsenti sine voluntate patris, in cuius est potestate, eamque de impudicitia interpellauerit, aut se eam interpellasse iactet, maxime, quando habet patrem & matrem, & contra voluntatem eorum, quod cum eo ipso inhoneste egerit: & in eo nulla sit honestas, sed potius iniuria facta patri & matri, quod non valeat promissio; quia est contra ciuilem & naturalem rationem, vt dicit text *in §. 1. Inst. de nupt.* Cum quo videtur concordare textus iuris canonici *in cap. non omnis mulier. in fin. 32. quæst. 2.* Et fuit ordinatio Sotheris Papæ XIII, de qua habetur per Platinam *in eius chroni. & de vitis Pontificum*: etiam per Philippum Bergomatem *in supplemento chronicorum, lib. 8.* vbi inter alia fuit statutum & ordinatum per eum: Ne qua haberetur vxor legitima, nisi quam sacerdos ex instituto benedixisset, & quam parentes solemni pompa, Christiano more, marito collocassent: quam etiam Paranymphæ de more custodiuissent, præcauentes multa pericula, quæ in nouas nuptas euenire solent ex præstigiis, & magicis artibus quorundam improborum. Illud etiam fuit ex ordinatione Euaristi Papæ, vt probat text. *in c. 2. 30. q. 5.* ita vt si postmodum pater contradicat, & agat contra talem iuuenem de iniuria sibi illata, & de solicitatione, & matrimonij interpellatione, secundum textum *in l. solicitatores. ff. de extraord. criminibus, & de pœnit. dist. 1. c. solicitatores.* Vbi volunt textus, quod solicitatores nuptiarum alienarum, & matrimoniorum interpellatores extraordinarie puniantur, & quod etiam edictum de seruo corrupto locum habeat in filia solicitata, *l. & tantum. ff. de seruo corrupt. & fallit. l. aduersus eum. Cod. de furt. & seruo. corrupt.* vbi dicitur, quod sollicitans tantum seruum, actione serui corrupti possit conueniri, & non tantum puniendum est factum, licet non sit perfectum; quia per eum non stetit quin corrumperet; quod potest trahi in malum exemplum, *l. si quis seruo. C. eod.* & ibi gl. fin. extendit etiam ad filium solicitatum; cum eadem sit æquitas. Etiam facit; quoniam sicut venditione serui, vel filij, committitur crimen legis Flauiæ de plagiariis, contra vendentes, ita contra solicitatores, vt est text. *in l. 1. & in l. abducti. C. ad leg. Flauiam. de plagiar.* & facit text. *in l. non statim. ff. eod.* In quibus venit de honestatio famæ & dignitatis, nec ipsa filia tenetur contrahere matrimonium cum tali iuuene, qui sic eam, inscio patre, solicitauit, & persuasionibus induxit, eo; quia in totum deficit honestas; quæ est vna pars legis, & sine qua lex esse non potest, *d. c. erit autem lex honesta.* Imo, quod fortius est, illud est contra ciuilem & naturalem rationem, vt dixi, quæ non potest mutari, cum ius naturale sit immutabile: imo non solum contra honestatem; sed etiam generat scandalum contra patrem; qui ita spretus, habet iustam causam exhæredandi filiam, vt est textus *in Authent. sed si post. Cod. de inoffic. testament. & in § aliud quoque capitulum. in Auth. vt cum de appella. cognoscit.* vbi etiam textus multum formalis, & Paulus de Castr. *in d. Authent. sed si post illam.* ad hoc notat, & istud tenet Bald. *in Authen. res quæ. C. communia. de legat. & in l. si. C. de dot. promissio.* & dicit idem Bald. *in l. omnem. ad fin. Cod. ad Tertullia.* quod istud inducat odium capitale. vt refert Ioannes Lupus *in repet. cap. per tuas. fol. 86. n. 10. Extra de donat. inter vir. & vxor.* Vbi per multa tenet, quod hoc casu possit exhæredari: & ibi multa singularia, & multa notanda allegat, quæ possunt videri. & dicit Paulus *in d. Authent. sed si posquam legit, cum l. si familiam suam. Codic. de inoffic. testam.* quod etiam habeat locum illa auth. de iure canonico, quod non placet domino meo Iasoni, *in l. 2. §. quod si in patris. colum. 6. ff. solut. matrim.* Quod dicit intelligendum G. Bened. *in sua repet. cap. Rayn. in verbo dotem, num. 36. Extra de testamen.* si filia

non

non expectasset tempus consuetum nubendi, secundum morem patriæ, vt quia nupsisset personæ indignæ. & forte, idem, vt dicit, si nupserit personæ dignę; & condecenti, patre ignorante, aut inuito, non expectato dicto tempore consueto; quia tunc pater non teneretur ei dotem constituere, ex quo præcessit culpa filiæ, sic imprudenter, ac irreuerenter se habentis erga patrem. Non enim expectare debet quis auxilium, aut iuuamen ab eo, quem contempsit, dicit text. *in l. litigatores. ff. de arbitr.* Aut si filia infra 25. annos vitam elegerit inhonestam, meretricando, quo casu credit idem Gulielmus, quod *§ si alicui. d. Auth.* remaneat hodie incorrectus de iure canonico; quia ius canonicum solum se intromittit de matrimoniis in libertate relinquendis; & non de meretricibus suadendis. Ex quo efficax esse videtur consuetudo Auerniæ, de qua *in tit. de success. art. 36. consuet. dictæ patriæ.* dicens: quod filia nubens viro indigno, seu indecenti absque consensu patris, non possit aliquid querelare in bonis eiusdem: quod an valeat tale statutum, vide Deci. *in l. aupr. ff. de reg. iur.*

13 Sed quicquid dicat, non credo, quod filia, quæ fecit promissiones matrimoniales, sub persuasionibus talis iuuenis, teneatur ad implendum matrimonium cum eo. Tum quia, vt clarum est, in hoc iniuriam fecit patri, cuius pœna etiam videtur extendi ad mortem, ex quo puellam interpellauit de impudicitia, imo se iactauit illam interpellasse, vt est text. ad literam in *d. l. & cap. sollicitatores. fere in fi.* ibi, *aut mulierem puellamve interpella uerit, punitur capite.* Nam ex his orta est inimicitia capitalis inter patrem, & talem iuuenem: ita contra eundem iuuenem procedi potest ex prædictis persuasionibus, & interpellationibus etiam criminaliter: cum etiam de matrimonio interpellauit, quod dicit fuisse, eò, quia dicit eam esse suam vxorem per promissiones; ergo secutum & perfectum est flagitium de interpellatione matrimonij, ex quo capitaliter puniendus esset.

14 Ex quibus sequitur, quod cum sit inter tales inimicitia capitalis: cum ea ex verbalibus iniuriis etiam oriri possit, vt dicit dom. meus Ias. *in l. procuratoribus. C. de procur.* imo etiam potest, & debet esse inter omnes parentes ex vtraque parte, arg. eorum quæ dicit Pan. *in c. item cum quis. col. 1. Extra de restit. spol.* Quod sicut inimicitia oritur inter spoliatum & spoliantem, ita inter amicos & cósanguineos eorum propter diffamationem filiæ, quam voluerunt facere, eo, quia inuitæ nuptiæ frequenter difficiles sortiuntur exitus: vt est text. *in c. requisiuit. in fin. & c. cum locum. Extra de sponsal. & matr.* & princeps pati non debet, vt hostili more matrimonia fiant, *vt in l. vnica. §. nec sit facultas. C. de rapt. virg.* Oportet etenim (vt ibi dicit text.) vt quicunque vxorem ducere voluerit, siue ingenuam, siue libertinam; secundum nostras leges & antiquam consuetudinem, parentes, vel alios, quos decet petat, & cum eorum voluntate fiat legitimum coniugium. Ideo videtur dicendum, quod sit iusta causa dirimendi tales promissiones, talis inimicitia capitalis, orta ex parte dictorum iouenis, & suorum parentum, propter dictas solicitationes matrimoniorum, & impudicitiæ interpellationes, & scandalosas ipsios diffamationes, contra veritatem tamen, prout confessi sunt, & confitentur. Imo, quod plus est si dictus iuuenis illam stuprasset, aut corrupisset etiam de voluntate illius, tanquam raptor puniri posset, ex quo id fecit ante matrimonij consummationem, prout est textus ad literam *in d. l. vnica. in princ. §. pœnas. ibi. siue volentibus, siue nolentibus virginibus. C. de raptu virgin.*

15 Et ideo talis inimicitia capitalis videtur esse causa sufficiens ad dirimendum tales promissiones, etiam factas per verba de præsenti, vt asseritur probatas per duos alios iouenes, eiusdem status & conditionis, cuius est dictus iuuenis solicitator; qui sponte se ingérentes scripto, & sub eorum signatura, in modum attestationis, antequam rogati & vocati fuissent in ius ad hoc, & à tempore assertarum promissionum attestati fuerint, se fuisse præsentes in dictis assertis promissionibus. Ex quo cum se ingesserint, non valet eorum dictum, tanquam dictum testium: cum testis qui se ingerit, suspectus sit de falso, *l. qua omnia. §. 1. vbi text. forte alia*, & ibi Bart. *ff. de procurat.* Notat amplé do. meus Ias. *in l. aut prætor. la premiere. col. 2. & in l. vnim. §. ferae qui vltro. ff. de quæstio.* Barb. *in tract. de præst. cardin. 2. tract. q. 2. col. 2.* Fel. *in c. 2. col. 8. de testib.* Cornel. *consil. 184. in ip. in præsenti consultatione in 3. vol.* plus dicit Pan. *in c. cum P. de accus.* quod ille, qui offert deponere contra me, dicatur inimicus meus, ex quibus etiam constat, tales probationes esse nullas; vt dicam alibi; eo, quia, vt constat, filia dicit se ne scisse, nec intellexisse, quid velint verba *de præsenti*, potius quam alia verba; & dicit, se solum intellexisse, fecisse promissiones sub voluntate patris; ad effectum postmodum contrahendi matrimonium, si patri & matri placeret, non quod ex illis verbis intellexerit matrimonium contraxisse, prout nec intellexit; prout etiam (vt dicit) scit, quod ex communi vsu apud nos fiunt matrimonia sine sponsalibus & promissionibus, in manibus sacerdotis in Ecclesia aut in porta, seu introitu Ecclesiæ, & aliter non intellexit. Et quod consuetudo in hoc operetur, facit text. *in c. illud.* ibi, *mulier de more illarum, quæ panes vendant, se annulos detulisse dicebat. Extra de præsumpt. & in c. super eo. Extra de cognat. spiritual.* ibi, *ita quod si consuetudo eiusdem Ecclesiæ habeat, &c.* Nam etiam de iure sponsalia præcedunt, & velut præparatoria præueniunt nuptias, vt dicunt glo. rubricariæ, *de spons. ff. & C.* vbi etiam patet, *quod tit. de spons. præcedat. tit. de nupt.* & etiam patet *in tit. de sponsal. & matr. in antiquis.*

16 Ex quo sequitur; quod etiamsi talia verba dicta filia protulerit, non per hoc effectum sit matrimoniū: sed solum repromissio futurarum nuptiarum; Et cum errauit, non consensit; quia qui errat non consentit, *l. nih. l. consensui §. non videatur consentire, qui errant. ff. de reg. iur.* Nihil enim est tam contrarium consensui, quam error, *l. si per errorem. in fin. ff. de iurisd. omn. iud.* vbi dicit do. meus Ias. procedere, etiamsi sit error ex vna parte tantum. in his, quæ requirunt consensum vtriusque, vt est in matrimonio, vt est tex. *in cap. tuæ nos. Extra de sponsal. & matrim.* Et etiam quod error non habeat consensum, est tex. *in l. 2. in prin. ff. de iud. & in l. non ideirco. C. de iur. & fact. ignor.* In qua dicitur, quod nullus sit errantis consensus, & nulla errantis voluntas, *l. sed hoc ita. ff. de aqua plu. arc.* & proprium erroris est approbare falsum pro vero, *in c. quamuis. 38. dist.* Et errare, est aliud pro alio putare, *cap. in quib. 22. q. 2.* & quod error impediat consensum, declarat idem dominus meus *in §. item si quis. 1. ann. 55. Inst. de actio.* Ex quibus dicit Philip. Dec in *d. §. non videtur.* quod hæc regula nullam patiatur limitationem, & vt dicit dom. meus Ias. in *d. l. si per errorem.* idem dicendum est de dubitante & ignorante; eo, quia primo errans & dubitans æquiparantur, Bart. in *l. 2. col. 3. ff. si quis in ius vocat. non ierit.* Idem do. meus Ias. *in l. error. in prin. Cod. de iur. & fact. ignor. in l. 3. § gener. in 2. col. ff. de acqu. possess. in l. quamdiu. col. 2. C. qui admitti.* Sed dubitans & ignorans æquiparantur, *l. fin.* vbi Bar.

& Doct. *C. de condict. indeb. & l. manifestissimi.* vbi Bar. *C. de furt.* & do. meus Ias. *in locis hic ante alleg.*

17 Sed sic est; quod ignorantia probetur per iuramentum, gl. est notabilis, *in verbo, accusari. in l. si cui. §. iisdem. ff. de accusat. gloss. in verbo, scienter. in cap. 2. de temp. ordin. in 6.* do meus Ias. *in §. sed iste. nu. 89. Instit. de act. & in repet. l. admonendi. in 105. col. ff. de iureiur.* Ergo etiam sequitur, quod de tali errore standum sit iuramento prædictæ filiæ, maxime ad euitandum scandala, quæ oriri possent ex tali matrimonio, propter inimicitias ortas inter patrem, & matrem dictæ filiæ: & ipsam filiam, contra dictum iuuenem, & suos parentes, occasione talium subornationum, & seductionum, inscio patre factarum: & etiam iniuriarum verbalium ex eis in eos prolatarum, vt dictum est. Et quod propter scandalum impediatur matrimonium, facit tex. *in c. cum tua.* ibi, *vel de scandalo doceat. & ibi not. Extra de spons. & matr.* Item: & talium verborum facienda est talis interpretatio, quod sc. quoad prædictam filiam, prædicta verba non importent promissiones de præsenti, sed vim sponsalium ex sua declaratione facta per eam sub iuramento: cui est in talibus standum, ex quo est præsumptio iuris pro ea; quia nescit, quid talia verba importent & præsumuntur potius esse per eam intellecta secundum commonem vsum quem dicit, & secūdum quem intendebat promissiones facere, quam secūdum talem subtilitatem iuris, quæ facit doctrinam inter verba, *de præsenti, & de futuro,* vt euitetur etiam inhonestas, & sic delictum contra vtrunque. Nimia etenim subtilitas reprobatur, maxime in causis eccles. *vt in c. dilect. & ibi not. per gl. in verbo. subtilitas: qua allegat multas concord. de iud. in antiq.* Perniciosa est in legibus, & simplicitas est amicitia veritatis. *§. sed quia stipulationes. Inst. de fideic. her.* vbi dicit tex. *in legibus magis simplicitas, quam difficultas placet. & in c. veritatis amica simplicitas. c. veuit. Extra de iureiur.* Nec dolosis malitia sua debet esse lucrosa: nec simplicibus simplicitas damnosa, *l. 1. in prin. ff. dolo.* Cum nemo ex suo delicto meliorem suam conditionem facere possit, *l. non fraudantur. §. nemo. ff. de reg. iur.* & malitiis hominum est obuiandum. Item facit; quia iuramenta non extenduntur ad illa, de quibus est cogitatum, *vt in c. quintanallis. & in c. veniens.* vt plene notatur. *Extra de iureiur.* Et iuramenta sunt interpretanda secundum intentionem iurantis, *not. d. c. veniens.* Nec debet aliquis verba considerare, sed voluntatem & intentionem, quia non debet intentio verbis deseruire, sed verba intentioni, vt dicit tex. *in c. humana. 22. quæst. 5.* Mens potius quam verba attendi debet, *c. intelligentia. de verb. signif. Extra.* & plene *in d. c. humana.*

18 Et ad iura, quæ in contrarium allegantur, quæ dicūt, quod filiafamilias possit contrahere matrimonium sine consensu patris, vt dicunt esse glo. quæ est prima in ordine *in c. fin. quod incipit, hoc factum. post text. ibi, 32. q. 2.* dico, quod nec ille text. nec gl. dicant, quod promissiones factas per filiamfamilias, sine cōsensu & voluntate patris, teneatur filia adimplere, si nolit: bene dicit text. quod viduæ propria voluntate maritos eligere possint: sed post dicit; quod similis conditio sit de virginibus, quæ nec extra voluntatem parentum, nec suam cogantur maritos accipere: tam ille textus facit totū contrarium, ad quod pōderat cū glossa: quoniam vt constat, ad hoc, vt virgines habeāt maritos, requiritur, quod non sit extra eorum voluntatem, nec parentum, quod hoc casu fieret, si cogeretur habere talem in maritum, qui contra honestatem, & per suas fraudes, & cauillationes vult talem filiamfamilias habere in vxorem, contra eius voluntatem, & suorum parentum; & sic non est verū, quod hoc casu, vbi non est honestas, nec ex parte parētum, nec filiæ; talis textus, vel iura canonica corrigant ius ciuile in hoc, & sic *§. 1. Instit. de nupt. l. 2. l. si nepot. cum l. seq. ff. de rit. nupt. l. viduæ. & in l. in coniunctione, in princ. C. de nupt. cum pluribus aliis ll. in dictis rubricis positis.* Cum eo etiam, vt dictum est supra, videtur textus iuris canonici *in d. cap. non omnis. in fin. 32. quæst. 2. & in cano. seq. qui incipit, honorantur.* concordare, cum dicat: *Non est virginalis pudoris quærere maritum: sed cura paterna hoc relinquendum est: ita vt electionem mariti parentibus deferant, ne appetentia æstimetur auctor.* maxime, vt dicit Panorm. *in consil. 12. in 1. volum.* Cum ergo per hoc consulatur ipsis mulieribus, quæ sæpe contra propria commoda laborant, propter sexus infirmitatem, vt dicit tex. *in l. si pater. in fin. C. de sponsa.* imo expresse dicit text. *in cap. nostrates.* Fœdera nuptiarum, consensu eorum, qui hæc contrahunt, & horum, in quorum potestate sunt, celebrantur. 30. *q. 5. & ibidem in can. 1.* qui incipit, *aliter, tam supra alleg. Aliter legitimum non fit coniugium, nisi ab his qui super ipsam fœminam dominationem habere videntur, & à quibus custoditur vxor, petatur, & à parentibus, & propinquioribus sponsetur,* quem text. allegat ad hoc gloss. *in verbo, nullum, in c. videtur. Extra qui matrim. accusare poss.* Adde gl. 1. *in fin. in ca. sufficiat. 27. q. 2.* & gl. *in vers. parentum in d. ca. hoc sanctum,* quæ allegant *c. nostrates 20. q. 5. & c. ina. Extra de spons. impub.* & gl. *in verb. paterna. in cap. cum virum. de regularib.* quæ allegat text. iuris pro hoc *in c. 1. de spons. impub.* vbi dicit tex Potest autem filium nondum adultum, (voluntas cuius discerni non potest) pater cui vult matrimonio tradere; & postquam filius peruenerit ad perfectam ætatem, omnino debet hoc adimplere, & dicit G. Bened. *in sua repet. c. Rayn. in ver. dotem, n. 34. in fin. Extra de testam.* quod viri honesti, vix, aut nunquam cum puellis nubunt, sine consensu parentum suorum, cum omnia facere velint, secundum debitam honestatem; & dictat prouerbium, quod in istis alloquendi sint parentes filiæ, & omnes Doctores etiam *in d. §. 1. inst. de nupt.* & Panor. *in d. consi.* non negant, quin de honestate requiratur consensus patris. Ex quo cum ista honestas sit de substantia legis, videtur quod Papa non possit illam tollere per aliā legem, quoniam sua cōnstitutio, tanquam non honesta, non erit lex, vt statim dicam.

19 Ad text. *in cap. fin. de iudic. in 6.* qui dicit, quod in spiritualibus non curetur patria potestas: Bene dicit ille text. quod in his, quæ sunt spiritualia, filius potest comparere in iudicio, tam agendo, quam defendendo, sine consensu patris: sed non vltra dicit, quod promissiones factæ per verba de præsenti per filiamfamilias sine consensu parentum, persuasionibus, & indebitis inductionibus aliorum, ligent ipsam ad cōtrahendum matrimonium, cum eo: quoniam ex hoc sequeretur, quod generalitas illius tolleret effectū legis, in casu speciali, aliàs prohibito, quod non est dicendum: quoniam alia ratio in hoc casu reformat pactum scilicet, quia est contra ius ciuile, & naturale, vt dicit tex. *in d. §. 1. instit. de nupt.* quod non potuit tollere Bonifacius Papa per suam generalitatem. Bene facit tex. *in l. 2. ff. de vsufr. earum rer. quæ vsu consum.* vbi dicitur: & ratio naturalis, autoritate iurisconsulti mutari nō potest; cū naturalis equitas ab æterno fuerit, vt not. 5. *d. in princ.* Maxime sine consensu Principū secularium, in eorū locis, & etiam quia est contra honestatem, quæ est vna de substantialib. legis. *d. c. erit autem lex honesta. dist. 4.* & ideo, cum non esset lex sua, si esset

in casu

in casu speciali,eò,quia est contra honestatem;multo minus potest extendere effectum suum ad casum prohibitum;quoniam, vbi habemus casum specialem , si fiat postmodum lex generalis , non derogat huic casui speciali,vt est gl.ordinaria,quæ est infra. & ibi do. meus Ias. *in l.secundum.ff.qui satisd.cogan.* est doctrina Saliceti *in l.in testam.C. de testam.* Idem do.meus Ias.in *l.1.§.sed si mihi.ff. de verb. obl. & in l.postquam litis.in fin.Cod.de pact.* Et dixi *in comment.nostris super consuet.ducat.Burg.in tit.des confiscations. §. 1. in gl. & appartenant*,ibi, *addition. limita hanc nostram consuetudinem.* Item ille tex.in fine,reddendo rationem , dicit : cum de his se intromittere non habeat , nequaquam requiri debet assensus. Ex quo restringit effectum illius cap.ad causas tantum , in quibus pater se intromittere non debet de negotiis filij. Cum ergo iste casus non sit de illis;imo expresse de iure ciuili,& canonico,teneatur se intromittere , & dotando filiā; cum officium paternum sit filiam dotare. *l. fina. §. vtramq; C.de dotis promiss. l. qui liberos.ff.de ritu nuptiarum.* & eidem maritum quærere , *d. c. honorantur.* Ideo requiritur eius assensus,nec comprehenditur iste casus sub illo textu.

20 Item,vt breuiter absoluam;quoniam iura Canonica non ita aperte loquantur, vt dicant in terminis; filiafamilias si fecerit promissiones per verba de præsenti,etiam sine consensu, & permissione patris,ex illis teneatur,vltra voluntatem parentum,&eis contradicentibus,contrahere matrimonium cum tali , cum quo tales promissiones fecerit, etiam ea inuita , post tales promissiones factas ; an si Canon aut decretalis ita diceret in terminis,&esset sic facta à summis Pontificibus,tolleret decisionem supradicti *§. 1. instit. de nup.* ita vt filia hoc casu cogi posset;& an hoc caso pater cogeretur ad eam dotandam,prout si sua voluntate contraxisset matrimonium. Istud videtur multis sine dubio , & videtur de indubitabili esse quæstio,per ea quæ supra dicta sunt, & quæ dicit do. meus Iason. *in d.§.quod si in patris in l.2. ff. sol. mat.* & quæ not. Doct. *in d.§.instit.de nupt.*& quæ dicit Panor. *in consi. 12.incip.& clare ma. themate.* Et videtur pro hoc facere text. *in c. ex publico. Extra de conuers. coniugat.* Vbi sponsalia de præsenti non possunt dissolui , nisi per ingressum religionis vnius ex contrahentibus talia sponsalia,eò , quia habent talia sponsalia vim matrimonij,facit text. *in c.coniunx. & in ca. coniuges.27. q.2.* Vbi coniunx vocatur à prima dispensationis fide, quam concubitu non agnouerat Ioseph , nec fuerat cogniturus , nec mendax manserat coniugis appellatio,vbi nec fuerat , nec futura erat vlla carnalis commixtio:istæ sunt verba text. *in d.c.coniunx.* & est text. *ead.caus.& quæst.in cap.sequen. qui incip.omne*, ibi , *si quis sponsam alterius in agro oppresserit , morte moriatur, quia vxorem alterius violauit. & ibidem in cano. si quis desponsauerit*, vbi habetur , quod sponsa de præsenti sit coniunx,& vxor,& tenent Panorm. & Fel. *in c.1.de sponsalib.*& dixi ample, *in commen. nostris super consuet. Ducat. Burg.in 7. art. in gloss. mariée , in titul. des droicts, & appartenances à gens mariez.* Cum ergo sit vxor,& coniunx,ideo dicendum , quod non possit fieri separatio inter eos , nisi ob causam fornicationis,secundum dictum domini,in Euang. *Luc.* 16. & habetur *in c.dixit dominus.32.quæst.1.& in cap.ex parte.extra de sponsal.& in d.c.ex publico.supra alleg.in fi.* Item de hoc quod sit doctrina omnium , & legistarum,& canonistarum ; quod Papa in his , quæ concernunt spiritualia,possit disponere , & statuit dispositioni summi Pontificis , vt not. *in c. 1.Extra.de noui op.nunc.* vbi ample per Panor.Item; & ad text. *in c. de secundis nupt.& in c. Auth. §.pen.ibi ; cum enim 2.q.3.* vbi Doct.dicunt,per illos text. corrigi omnia iura ciuilia,loquentia de matrimoniis , prout etiam videtur tenere G.Bened. *in sua repet.c. Raynut. in verb.dotem. num.31.& 34.in fi.Extra de testa.*& Deci. *in regu.nupt. ff. de reg.iuris.* Dico , quod illi textus nihil faciant ad propositum in hoc casu , cum tantum loquantur de iuribus ciuilibus loquentibus de mulieribus , transeuntibus ad secunda vota intra annum luctus , quæ puniebantur,secundum ius ciuile,nota infamiæ : sed, vt dicunt,propter dictum Apostoli; *Mortuo viro nubat mulier in domino* ; tolluntur illa iura ciuilia ; &,vt dicunt;in matrimoniis,præsertim,seculares leges , sacros canones imitari non dedignantur, & ibi glossæ, quæ multos textus allegant ad hoc;sed non est aliquis qui ponat hunc casum specialem , scilic.quod matrimonium filiæfamilias possit fieri sine consensu parentum,& quod eorum consensus non requiratur : nam talis consensus requiritur etiam de iure canonico, & ex ordinatione summorum Pontificum , vt supra dictum est, vt est text. *in d.cap.aliter non fit legitimum matrimonium, nisi, & c.30.quæst.5.*qui est textus formalis,ponderando dictiones, *aliter, non, & nisi* , quæ important formam,& substantiam, vt dicit do. Felin. *in c.cum dilecta.col.9.versi.7. Extra de rescriptis.* Et in hoc non obstat somnium aliquorum , dicentium , illum textum tantum loqui de solennitatibus:quoniam esset violare textum,cum dicat, *aliter non fit legitimum matrimonium*,& in fine dicit : *Aliter vero præsumpta, non coniugia,sed adulteria,vel contubernia,vel stupra, aut fornicationes potius quam legitima coniugia esse nō dubitatur,nisi voluntas propria suffragauerit , & vota succurrerint legitima.* Vnde quicquid sit, ex prædictis non videtur,quod text. *in d.§.1. institut. de nuptiis.* sit correctus,nec textus ei concordantes,& licet prædictæ rationes canonistarum videantur validæ , & authoritates sint insignes,non tamen propter eas à textibus legum est recedendum. *l. Labeo.ff.de supellect. leg.* Et quanquam dicant aliqui Doctores d.§ esse correctum,vt dictum est;hoc tamen aperte negari potest, cum nullum ius ad hoc ipsi inducant , nec inueniatur aliquis canon, per quem liqueat prædictum §. esse correctum,vt dixi.Imo videtur, quod expresse sit approbatus ille §. per summos Pontifices , puta per Sotherem,Agapitum & Euaristum,vt prædictum est, per textus iam supra allegatos. Et cum non inueniatur Canon aliquid tale dicens,nec nos dictum eorum admittere debemus, *vt in Authent. de non elig. secundo nubent.§.sin autem non valuerit*,ibi: *nec quælibet est lex aliquid tale dicens,col.1.* Erubescendum est enim, legem correctam dicere , & corrigentem non allegare, *vt in Authent.de trien.& semiss.§.considerenim.collat.3.& l.si.in fine Cod.de consulib. lib.* 12. de quo per dominum meum Iasonem in *l. illam. Cod.de collatio.* Hoc enim est,sententiam propriam magis vacua quadam opinione iactare,quam debita authoritate roborare. *vt in canon.nunquid.in fin.28.quæst. 12. Ad idem 37.distinct.cap.velatum.* Cum ergo canon aliquis expresse legem corrigens,aut clare contrarium statuens, id non diffiniat, arguendi sunt Doctores huiusmodi, volentes id contra expressam legem (quam canones venerandam dicunt) vt *in canon.fin.* 19. *quæst.* 3. propriis sensibus diffinire, *vt in cap.fin. & ibi* multos canones concordant per gloss. allegati.31. *quæst.*1. & facit *can.ego solis.9.dist.* & *cap.consuluisti.2.q.5.ibi: & quod sanctorum patrum documenta sancitum non est; superstitiosa adinuentione non est præsumendum cum alias ab-*

legatis per Lucam de Pen.in l.1.in 3.col.C.de priuilegiis scholarum.lege 12. Vbi in simili arguit de tali casu. Et vt dicit, facit, quia lex non corrigitur nisi expresse dicatur, *vt in Authent.quib.mod.natural. effic. sui.§.tribus oportet omn: coll.* 7. vel, quando posterior lex directe contrarium statuit. *c.1.constit.lib.* 6. Et facit, quia antiquiori iuri standum est, vt *in c.domine sancto.50. distinct.* vbi dicit text. *Quotiescunque in gestis conciliorum, discors sententia inuenitur, illius concilij sententia magis teneatur, cuius antiquior, & potior extat authoritas*: quæ verba formaliter scribuntur *in c. hoc ipsum.33. quæst.2.* Maxime si ambo sint æqualis pietatis, *vt c.in canonicis.19.distinct.* Nec inconuenit, nouas leges trahi ad antiquas. *l.sed & posteriores.ff. de legib.* Sed sic est, quod nullo iure canonico caueatur; quod filia subornata, & seducta, quæ per indebitas solicitationes, & machinationes promisit sine consensu, & voluntate patris, etiam per verba de præsenti, teneatur adimplere promissiones, patre non consentiente. Nec etiam cauetur aliquo iure; quod consensus patris, de iure ciuili in talibus requisitus, per constitutiones canonum sit sublatus. Ideo videtur, quod *d.§.1.de nupt.in Inst.* non sit sublatus. Quod ergo non mutatur, stare non prohibetur, *l.præcipimus in fi.C.de appel. & l.sancimus.§.1.vbi tex.formalis. Co. de testam.* 8. Standum est ergo potius dispositioni d.§.in iure ciuili, quam rationibus, & authoritatibus præmissorum Doctorum, & maxime etiam istud habet locum in dispositione, *Authen.sed si post.C.de inoffic.testam.* vt dicit ibi glos. quæ debet stare, cum non inueniatur expresse correcta; & quia casus expressos determinat, ideo non est extollenda ex interpretatione magistrali seu professoria, quæ non tollit casus expressos legum, cum sit tantum probabilis. Cum etiam prædicta lex sit rationabilis, cum sit fundata super honestate, & habeat etiam ordinationem expressam summorum Pontificum, vt supra clarissime ostensum est, quæ non est spernenda.

21 Ex quo etiam videtur, quod etiam si esset Lex, seu constitutio in contrarium, & expresse contra dictum *§.1.Instit.de nupt.* quod adhuc standum esset dispositioni illius § Quoniam, vt dictum est, non est dubium, quod etiam, secundum Canonistas, Lex Canonistarum debeat esse honesta, & est vna qualitas legis etiam Canonicæ, vt probat tex. sæpius allegat. *in d.c.erit autem lex honesta.* & vt ibi dicit Cardinalis Alexand. & Io. de Turrecr. *in c. 1. §.præterea.cum quo legit dictum canon.erit autem lex.dist.* 4. Lex tria continere debet, sc. quod religioni congruat: & hoc inquãtum est proportionata legi diuinæ: & refertur ad hoc, quod religioni congruat, cum dicitur honesta. Secundo, Quod disciplinæ conueniat, inquantum est proportionata Legi naturæ: & ideo dicitur iusta, & possibilis, secundum naturam. Tertio; Quod saluti proficiat, inquantum est proportionata vtilitati humanæ; & est secundum consuetudinem patriæ; & hæc tria posuit text. *in ca.consuetudo.1.dist.*

22 Cum ergo ad primum, iure diuino & etiam iure ciuili & canonico, & ex honestate patriæ, requiratur consensus patris in matrimonio filiæfamilias, vt dictum est ante, & dicit expresse text. *in d. §.1.Instit.de nupt.* quia ciuilis & naturalis ratio hoc suadet. Ex quo ergo, cum ratio honestatis cõueniat Religioni, & sic legi diuinæ, quæ etiam videtur satis probari ex sacris scripturis, quæ satis demonstrant consensum parentum interuenire debere in matrimoniis filiorum; Abraham enim præcepit, vt filius suus Isaac non acciperet vxorem de filiabus Cananæorum, sed de cognatione sua *Genes.24.* Nec præcepisset, nisi de iure præcipuere potuisset, & in matrimonio filij potestatẽ habuisset. Item seruus Abraham pro cõiugio Rebeccæ nõ requisiuit puellam, sed parẽtes eius, *Genes.24.* Et de multis aliis exemplis ponit Ioan. Lupus *in d.repet.cap.per tuas.§. numer.17. de donat.inter vir.& vxor.* & vltra omnes est text. de hoc ad literam: quod etiam est præceptum Dei, quod filia nõ possit cõtrahere matrimonium ex eius promissione, & voto cum aliquo, patre eius cõtradicẽte. *Num.30.cap.in princip.* Vbi dici text. *Mulier si quippiam vouerit, & se constrinxerit iuramento, quæ est in domo patris sui, & in ætate adhuc puellari: si cognouerit pater votum, quod pollicita est, & iuramentum quo obligauit animam suam, & tacuerit, voti rea erit: quicquid pollicita est, & iurauit, opere complebit. sin autem statim, vt audierit, contradixerit pater, & vota & iuramenta eius irrita erunt, nec obnoxia tenebitur sponsioni, eo, quod contradixerit pater*; de quo textu, est text. *32. quæst.2. cap.mulier. & in cap.seq.* dicit, quod Apostolus *1.ad Cor.7.* de patre loquens, dicat: *Seruet virginem suam, & det nuptui virginem suam.* Et quod suadet ratio ciuilis & naturalis, quod posset fieri Lex in cõtrarium, quæ nõ tolleret & Religionem, sc. ratione honestatis, & sic legem diuinam, & rationem ciuilem, & naturalem. Et sic videtur, quod cum Papa nõ possit tollere, nec ius diuinũ, nec rationem naturalem, cum naturalia sint immutabilia. *§.sed naturalia. Inst.de iur.nat.gent.& ciuil.* quod nec etiam possit facere decretalem cõtra dicta iura supra alleg. Imo etiam Pagani ante Christi aduẽtum dixerũt, nuptias patre nõ cõsentiente factas, nõ esse legitimas, imo filios ex eis natos, spurios esse. Quoniam, vt ait Apuleius, *de Asino aureo lib. 4. Impares enim nuptiæ, & præterea in villa, sine testibus, & patre non consentiente factæ, legitimæ non possunt videri, ac per hoc spurius iste nascetur*: & sic, & mũdus, & cœlum, & tota mũdi machina literatorum cõtra cũtrahẽtes nuptias, sine cõsensu patris, cum filiasfamilias, clamãt, quia sunt ad minus contra honestatem, vt dictum est ante.

23 Et si dicatur, quod talia iura possint modificari, declarari, & alterari, vt dicit Angelus, *in d.§. pen.* tamẽ illud est intelligendum, dummodo lex, quæ sit in contrarium, semper habeat suas qualitates, sc. quod sit honesta, iusta, possibilis, secũdum naturam, & cõsuetudinem patriæ, & loco, & tempori cõueniens. Cum ergo vnum ex his deficiat, non est amplius lex: ex quo cum in tali casu semper absit honestas, secũdum naturam *d.§.1. Institut.de nupt.* & secũdum consuetudinem patriæ, quæ hoc reputat inhonestum: ideo videtur, quod talis cõsensus nõ possit expresse tolli, multo minus per prædicta iura generalia, ad minus in spõsalibus, quod non sit sufficiens causa ad dirimendum ea, si deficiat consensus patris, etiam si sint promissiones de præsenti, dummodo (vt dixi) sint factæ sine honestate, & per subornationes, seu seductiosas blanditias & diabolicas machinationes.

24 Et ad ea quæ dicuntur, quod sponsalia de præsenti habeantur pro vero matrimonio, ita vt sint indissolubilia, dic, quod hoc possit esse verum in sponsalibus, debite, & secundum honestatem factis, & non contra honestatẽ: quoniam in his repugnat vna qualitas legis, quæ impedit, ne talia sponsalia comprehẽdãtur sub lege, quæ est, scil. honestas. Et etiam non reperiũtur iura Canonica, quæ expresse tollãt dispositionem *d.§.1.Institut.de nupt.* Imo cõstitutiones summorum Põtificum, de quibus supra, videtur illam approbare. Etiam textus *in dict. cap. ex publico. de conuers.coniugat.* dicit, matrimoniũ non esse dissolubile, quando

quando est consummatum, sed ante consummationem esse dissolubile vno casu, scilicet, per ingressum Religionis, vt ibi dicit text. Alio etiam casu per summum Pontificem dissolui potest, vt inquit glo. finalis, ibi: ergo erit etiam in alio casu, vbi est maior ratio, scilicet, cum nō adest qualitas legis, puta honestas, & contra ciuilem, & naturalem rationem. Et in iure non tantum consideratur iustitia, quantum honestas. *cap. porro. 35. quæst. 5.* Vnde leges, quæ dicunt, concubinas posse haberi, non sunt leges, quia sunt inhonestæ, vt *l. vnica. C. de concubinis, & l. fina. in fine. C. communia. de manumiss.* Si ergo esset lex Papalis, quod promissio alicuius filiæfamilias, etiam per verba de præsenti, persuasionibus, machinationibus, blanditiis, ne dicam fraudibus & deceptionibus alicuius iuuenis, sine consensu patris extorta, haberet vim matrimonij indissolubilem: ita, quod dicta filia, ea inuita, teneretur; etiam vltra velle patris, consummare matrimonium, cum illo iuuene: tanquam iniqua non teneret, tanquam contra honestatem facta: multo ergo minus leges naturales, de quibus supra, sunt sufficientes ad inducendum ius expressum, pro solutione huius quæstionis, ita quod dicta filia teneatur in vim aliarum assertarum promissionum consummare matrimonium, iunctis his quæ supra dicta sunt: ex quo etiā filia asserit, se nunquam veraciter consensum præstitisse, nec eidem promisisse: ex quo, cum non sint probationes sufficientes, nec legitimæ, vt dictum est, non tenetur matrimonium adimplere, argum. tex. *in ca. consultationi. Extra de spons. & matrimon.* Ne tamen quid omittatur, quoad responsiones obiectionum canonistarum, allegantium etiam pro se textum, *in l. nuptias, non cō cubitus, sed consensus facit. ff. de reg. iur.* Dico quod clara sit responsio, ita, quod si non esset nisi cōcubitus, & non consensus, quod non esset matrimonium: & hoc est clarum, vt vult ibi Decius post gl. sed etiam quod tex. ibi affirmet, quod solus consensus nō faciat perfectum matrimonium, & indissolubile; cum sit tex. ad literam. *in d. ca. ex publico. Extra de conuers. coniug.* vbi nō dicitur perfectum, & indissolubile, nisi fuerit concubitus & copula carnalis. Et in casu præmisso talis textus nihil facit, quia non sumus in consensu vero & legitimo, sed erroneo, qui non habet effectū, cum, qui errat, non consentiat. Et iura Canonica, dicentia, quod consensus facit matrimonium, intelliguntur de vero, & legitimo consensu, & non de erroneo, deceptiuo, seu seductiuo, aut fraudulento, prout in propriis verbis de legitimo consensu sunt tex. *in c. pen. de sponsalibus. in ca. licet. & cap. fin. Extra de sponsa. duor.* Non enim legitimus est, quando fit sine voluntate parentum, vt dicit tex. *in dict. cap. aliter.* Aut quando est extortus per vim, metum, coactionem, violentiam, *vt c. cum locum, cum c. seq. & c. consultationi. Extr. de sponsal.* sed per fraudes, seductiones, solicitationes, & subornationes, sed potius dici debet fraudulentus, seductiuus, deceptiuus, aut alias indebitus, nec verus, & sic non legitimus. Et notanter voluerunt illi tex loqui de legitimo consensu, ad tollendum fraudes & seductiones, ne iura dent occasionem delinquendi, & extorquendi consensus illegitimos contra iura prohibitos.

25 Idem etiam text. ibi & similes non tollunt alia requisita, nec dicunt, quod solus consensus filiæfamilias faciat matrimonium, ex quo non tollitur alia dispositio, requirens alium consensum, quam filiæ: cum non solum sit de iure ciuili requisitus, sed etiā de iure canon. *d. c. aliter. 30. q. 5. & d. c. non omnis. & c. honorātur. 32. q. 2.* Ex quo prædicti text. non tollūt illud quod dictum est: quod ex quo nondum est perfectum matrimonium, quod parte contradicente, seu inuito, & filia non persistente in primo consensu, quod non teneat, nec cogi possit ad perficiendum illud matrimonium, & iste est casus, qui sæpe euenit.

26 Non tamen vellem dicere, quod si matrimoniū esset perfectum per consensum, & consummatum per copulam carnalem sine consensu patris, quod pater posset illud dirimere, aut facere simpliciter dirimi: sed multis videtur, quod tunc non possit cogi ad eam dotandam, nec quod debeat cogi, vide quæ hic ante dicta sunt.

27 Et vt semel finis imponatur huic materiæ, quæ licet multum sit vulgata, tamen in dictis canonistarum, male intellectis datur occasio delinquendi, ita vt hodie pullulēt huiusmodi solicitationes, seductiones, machinationes, & subornationes filiarūfamilias, quæ sunt faciles ad decipiendum, & vt plurimum contra propria commoda laborant, cum de facili credant. Etiam non est præsumendum, quod ius canonicum intendat inducere occasionem delinquendi: credo indubie, quod necessarium esset facere statutum, aut edictum generale in Gallia: quod nemo cuiuscunque cōditionis sit, audeat, seu præsumat deinceps solicitare, aut deinceps solicitari facere verbis, donis, promissionibus, aut alias quouis modo seducendo, seu subornando filias, cuiuscunque conditionis existant, ante 24. annum, ab eisdem per verba de præsenti, aut alias promittendum, sine scitu & voluntate parentum, sub pœna perpetui exilij & confiscationis bonorum: & quod filiæ tales promissiones non faciant sine consensu parentum, sub pœna priuationis dotis, & bonorum parentum. Et intrepide crederem istud statutum esse validum, per doctrinam Bald. *in l. omnem. Cod. ad Tertull.* vbi tenet, valere statutum, quod pœnam imponit filiis, contrahentibus matrimonium sine consensu patris: quoniam hoc casu tale statutum non vetat substantiam matrimonij, sed punit malos mores. Et si statutum seu consuetudo possit imponere pœnam rei licitæ, puta matrimonio, si ex eo sequatur illicitum, puta seductio, & subornatio filiarum, vt dicit Bald. *in rubric. Extra de consuet.* Ideo multo fortius rei illicitæ, puta solicitationi, seductioni & subornationi, potest imponi pœna. Alias sequeretur, quod ius canonicum (vnde tota æquitas, & fori anima oritur & descendit) vellet permittere in periculum animę, fraudes, dolos, solicitationes indebitas, & seductiones: & sic vnde iura nasci deberent, daretur occasio delinquendi, si huic statuto contradiceret ius canonicum. Ex quo negari non potest, quod quoad primum articulum valebit tale statutum, cum sit punitiuum malorum & delictorum: ex quo est fauorabile, cum intersit Reipublicæ, ne delicta remaneant impunita. Et de hoc articulo, per quem imponitur pœna contra tales, est lex in Hispania. Et ita remanebit tale statutū validum, & rationale contra huiusmodi solicitatores, seductores & subornatores, cum solum fiat ad euitandam occasionem delinquendi, cum solicitationes ita puniantur, vt ipsa delicta, vt ante dictum est: & seductiones & subornationes sint prohibitæ omni iure, etiam diuino: cum seducere sit extra bonos mores trahere; & de iure ciuili solicitationes prohibentur. *l. vt si abductis. Cod. de plagiar. l. & suum. ff. de seruo corrup. l. si quis filio persuaserit. Cod. eod.* Persuadere enim est plus, quam cogi, *leg. 1. §. persuadere. ff. de seruo corrupt.* Et dicit Salicetus *in l. vnic. fere in fin. Cod. de raptorib. virg.* quod persuasio dolosa sit plusquam violenta coactio; & persuasio cum donis habetur pro

raptu, vt dicit Ang. *in §.1. per illum text. in Authent. de lenonibus. collat. 3.* Et sequitur Baptista de S. Seuerino *in repet. l. cunctos populos, in 9 char. C. de summ. tria. & fide cathol.* Et contra prædictos solicitatores, est textus multum not. *in l. solicitatores. ff. de var. & extraord. cognit. canoniz. atus, in c. solicitatores. de pœniten. dist. 1.* dixi *in consuet. Ducat. Burg. in rubr. Des iustices, in gl. des droicts, num. 56.*

28 De secundo articulo, quod filia nō possit aliquid petere, est iuridicum & rationabile, vt dicit Io. Lupus *in repet. cap. per vestras. de don. inter virum & vxo. fol. 87. & 88.* vbi disputat de tali lege, quæ etiam viget in regno Castellæ, vbi habetur lex, quod si filia contraxerit matrimonium sine consensu patris & matris, nihil ex bonis parentum possit habere, & ista est consuetudo in Ducatu Borbonij, vt scribitur *in libro consuetudinario illius patriæ, tit. Des successions. art. 312.* & in patria Auerniæ *ti. eod. Des successions. art. 36. in lib. consuetudinum illius.* Et dicit Petr. de Ancb. *cons. 20.* quod valet tale statutum, imponens pœnam amissionis dotis mulieri, nubenti viro indigno sine consensu patris. Nam, vt dicit, per hoc patrem offendit, & famam eius lædit. Et videtur hæc iusta causa exhæredationis, *l. nonatantum. §. emancipatus. ff. de bonor. possess. contra tab.* Facit *§. causas, in fin. iuncta gloss. in verb. bon. vsque ad 25. in Auth. vt cum de appella. cognoscitur. collat. 8.* Ex hoc enim pater magna afficitur iniuria, vt dicit Salicet. *in l. 3. Cod. de adulteriis.* Et prædicta lex fuit à multis Regibus Castellæ facta: quos Io. Lupus *in dict. loco. fol. 89.* recitat. Et, vt dicit, leges prædictas nemo sanæ mentis iniustas dicet, cum per eas, si obseruentur, dissensionum & inimicitiarum tollatur materia, litiumque & iurgiorum adimatur occasio, parentibus ac filiabus optime consulatur. Et, vt ait, ne naturæ, & parentum votum frustretur, quando imbecillis ac fragilis filia, iniqui peruersique hominis dolis & suasionib. assentiret, parentes cognatosque iniuria afficeret, iustum, æquum, & sanctum fuit, & est, has & similes condere leges, quibus hominum, & nonnunquam famulorum nequitia reprimitur, qui non verentur, sub coniugij velamine, innocentes decipere filias; qualis exinde dolor, qualisque animi commotio parentib. euentura sit, iudicet qui filias habet. Vnde & idem Io Lupus ait, contra tales facinorosos. Rex Alphonsus insurgens, grauissimis pœnis subdendos iussit, & ibi legem scribit verbis suis vulgaribus.

29 Redeundo ergo ad propositum, vnde digressi sumus, dico etiam, quod honestas requiratur in voto, *cap. magna. §. Et quidem tria præcipue duximus in hoc negotio attendenda, quid liceat secundū æquitatem, quid deceat secundum honestatem, & quid expediat secundum vtilitatem. Extra de vo. & vo. redempt.* Item etiam in iureiurando *c. de forma. 22. quæst. 5.* Et hoc in iuramento fidelitatis; prout etiam recitatur *in tit. de forma fidelitat. in vsibus feudor.* facit *ca. vnusquisque. 22. q. 4.* Et etiam in alio iuramento. *c. quemadmodum. Extra de iureiur.* Honestus enim modus in omnibus obseruandus est, non immoderata cuiusque luxuria subsequenda, vt dicit tex. *in l. ex damni. in princip. ff. de dam. infect.* & grauis iniuria videtur, quæ inani honestatis colore velatur. Est enim honestas omni commodo pecuniario præferenda. *l. miles. §. socer.* ibi. *quare non inique. ff. ad leg. Iul. de adult.* text. notabilis *in l. reprehendenda. Cod. de instit. & substitut.* Dixi ample supra *in 1. part. 2. consi ter.* vbi commendaui honorem & honestatem, quæ pari passu ambulant cum vita. Et cum, vt ante dictum est, non tantum consideretur iustitia, quantum honestas, *dict. cap. porro. 33. quæstion. 2.* Et dicit Io. de Turrecrem. *in cap. 1. §. præterea.* cum quo legit *dict. cap. erit autem lex honesta. 4. distinct.* Ideo videtur, quod istud præceptum iuris *honeste viuere*, sit excellentius eo, quod dicitur, *ius suum vnicuique tribuere.*

30 Secundus angulus turris Bald. continet secundū præceptum iuris, quod est, *alterum non lædere*, & ideo quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris: vt *in prin. decreti* notatur, vbi text. dicit: *Hoc est enim lex Prophetæ, æquissimum exemplum visum est, creditorem ita agere rem debitoris, vt suam ageret.* Et vt dicit Hiero. ad Celantiam, & allegat Guil. Rouille *in suo compendio iustitiæ, li. 1. c. 13.* quod infinitæ sint partes iustitiæ, quas omnes vna breuis sententia comprehendit, videlicet: *Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem facite illis.* Facit tex. *in c. penderet. 50. dist.* Et habetur *Tobiæ 4. & in c. licet. 45. dist. & in c. dilecti. de maior. & obed.* ideo, vt ibi dicit ipse le Rouille, Beatus est, qui potest dicere cum beato Iob: Nulli nocui hominum, iuste vixi cum omnibus. Purissima enim conscientia canit cum *Psal. 110. Perambulabam in innocētia cordis mei, in medio domus meæ.* Et, vt dicit Pyrrh. *post sua commentaria consuetudinum Aurelianens.* Ex hoc præcepto pendent leges & Prophetarum vaticinia: cum Origenis iudicio, Deus ipse nihil sit, nisi viuens Iustitia. Hæc autem vera germanaque iustitia, quæ nūquam alterum lædit, nunquamque vult lædere, nec ipse per alium, nec palam, nec clam, neque quoquo pacto, vt ibi Pyrrhus Ex cuius dictis & supra positis, videtur, quod istud præceptum sit excellentius, cum omnes partes sub se comprehendat. Et ample probat Plato *in suo dialogo de Rhetorica*: Maximum malorum est inferre iniuriam; ergo ex contrario maximum bonum est alterum non lædere.

31 Tertius angulus turris Bald. continens tertium præceptum iuris, quod est; *ius suum vnicuique tribuere*; & istud debent habere Principes & Prælati in subditos & superiores in inferioribus suis, prout dicit idem Bal. *in d. proœm. Gregoriano. in fin.* & est iustitia ad alterum. Num sibi ipsi proprie nemo est iniustus, sed dicitur ad alium. Et licet duo præcepta ante posita, videantur excellentiora, tamen videtur, quod non sufficiat honeste viuere, & alterum non lædere: sed etiam conuenit alios adiuuare, prout dicit gloss. *in verb. ius suum. in §. iuris præcepta. Instit. de iustitia & iur. & in l. iustitia. §. 1. in verb. cuique. ff. eod.* Non enim solum nobis nati sumus, ortusque nostri partem patria vendicat, partem amici: atque vt placet Stoicis, quę in terris gignuntur, ad vsum hominum omnia creari, homines autem hominum causa esse generatos, vt ipsi inter se alij aliis prodesse possint. In hoc naturam debemus ducem sequi, & communes vtilitates in medium afferre permutatione officiorum, dando, accipiēdoque, tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire hominum inter homines societatem, vt dicit Cicero *1. Officior.* Nec sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. *l. in illa stipulatione. ff. de verb. obli. & c. non satis. 86. distin.* Et de ista parte iustitiæ dixi *in commen. nostrar. consuetud. in rubr. Des iustices. in gloss. 1.* Et ex dictis sequi videtur, quod istud præceptum, in quo comprehenditur iustitia, sit excellentius aliis, cum iustitia prosit sibiipsi, omnibus & Reipublicæ: & videtur, quod prima duo præcepta tantum prosint sibi ipsis, ex qua, ratione maioris vtilitatis, tertium dicitur esse excellentius.

TRigesimaseptima consideratio; cum vt habetur *Sapient. 11.* Omnia in mensura, & numero, & pon-

& pondere disposuit Deus, ideo videndum est primo, de numeris, & quia supra *in 10. part. in 49. consider at.* vbi locuti sumus de Arithmetica, satis diximus de laude, & excellentia numeri, hic solum restat videre, quis numerorum sit excellentior, & perfectior? Textus *in proœmio sexti decretalium* dicit, quod numerus senarius sit perfectus, & ibi gloss. quæ ad hoc allegat *cap. vnicum 35. quæst.* 4. Et dicit dict. gloss. quod secundum Arithmeticos, sunt quatuor generationes numerorum. Prima, quæ incipit ab vno, & durat vsque ad decem, & dicitur ista numerorum monadicorum, à monos, quod vnum, vt dicit text. *in c. placuit. 2. 27. quæst.* 1. quia incipit ab vno. Secunda dicitur decadicorum, à decade, quod est decem, & durat vsque ad centum. Tertia dicitur centedicorum, & incipit à centum, & durat vsque ad mille. Quarta vero milledicorum, à mille incipiens, & durans vsque in infinitum.

Et ex his quatuor generibus numerorum est reperire alios perfectos, paucos tamen, alios imperfectos. Ex imperfectis est reperire alios diminutos, alios abundantes: Numerus perfectus est, qui constat, vel resultat præcise ex omnibus suis partibus aliquoties simul aggregatis Et, vt dicit gl est sciendum, quæ sint partes aliquotæ: & dicuntur, quæ aliquotiens sumptæ de per se, reddunt suum totum præcise, id est, non plus, nec minus, vt in numero senario, qui est primus numerus perfectorum, & solus inter monadicos perfectus. Nam sex vicibus vnum sumendo, & aggregando sex sunt, ter duo sex faciunt, bis tria sex sunt, & abinde non sunt partes aliquotæ: quia quatuor aliquoties sumptum, faceret octo, vel plus.

Ex his infert, quod omnes partes aliquotæ sint hæ, vnum, duo, tria. Sed vnum, duo, tria faciunt sex, ergo senarius numerus est perfectus, secundum diffinitionem numeri perfecti, quæ est Io. And. *in prædicto loco.* Exemplificat idem ibi, & in genere decadicorum, in quo, vt dicit, est alius numerus perfectus, & solus, scilicet 28. tolle partes, scilicet dimidiam. & circa *l. nomen. §. portionum. ff. de verb. signif.* quia vltra dimidiã non esset reperire aliquotas. Nam 14. est pars aliquota, quia bis sumptum facit 28. 13. 12. 11. 10. 9. 8. non sunt partes aliquotæ de 28. quia aliquotiens sumptæ, non inferunt præcise suum totum, sed plus, vel minus. Nã 13. bis sumptum facit 26. ter sumptum, facit 39. & sic plus, vel minus, & sic de singulis; 7. vero est pars aliquota, quia quater sumpta infert suum totum, scil. 28. 6. & 5. non sunt partes aliquotæ. 4. vero est pars aliquota, quia septies sumptum, infert suum totum. Tria non est pars aliquota, sed duo, & vnum sunt bene partes aliquotæ, quia 14. vicibus duo sumptum, facit 28. & 28. vicibus vnum, facit 28. Ex prædictis etiam infert idem Ioann. Andr. quod omnes partes aliquotæ, de 28. sunt 14. 7. 4. 2. 1. quia ex his aliquotis simul aggregatis resultat præcise totum, ergo secundum diffinitionem præcedentem 28. est numerus perfec: ...ita de alijs numeris perfectis dicendum est: Hæc ille, *vbi supra.*

Pythagoras dicit in numeris maximam esse vim, in eosque referenda omnia, syderum ambitus, & animalium productiones, duo item fecisse principia, definitam vnitatem, alterum appellando, reliquum indefinitam dualitatem: sed illam bonorum, hanc malorum exordium, & causam esse dicebat. Vnitatis siquidem natura infita circumferentiæ, aeri temperiem, animis virtutem, sanitatem corporibus, domibus & Ciuitatibus pacem, & animorum gignit conspiratum, hoc est, vnanimitatem & tranquillitatem: At dualitas diuersa omnia aeri hyemem contribuit, animis malitiam, ægritudines corporibus, ciuitatibus seditiones, & domibus insidias, inducit: hæc ait Cælius *lib. 12. antiq. lect. cap.* 7. Vbi dicit, quod omne malum ex dispari ociatur voluntate. Addo de vnanimitate, quod dicit Cicero *lib. 2. Offic.* magnas vtilitates adipiscimur conspiratione hominum, atq; consensu. Hinc ex consequentibus numeris, parem quidem demonstrauit indignum, ac deficientem, atque imperfectum, imparem vero plenum, ac perfectum. Etenim pari permixtus vim suam seruat perpetuo, conduplicatus verò eundem gignit ita vt fœcundus sit, habeatque principij vim diuisionis ipse nescius, vnitate semper in eodem redundante: Par vero imparem nunquam producit, neque est indiuisibilis. Et ideo Homerus, vnitatis naturam in boni quidem portione constituit, in mali vero dualitatem: & superius imparia semper constituit, vulgari prouerbio vtimur: quo etiam vsus est Poeta in Bucolic. vbi sic ait:

Numero Deus impare gaudet.
Inferis vero paria.

Carolus Bouillus *in quadam Epist. ad Dom. Ioan. Ganaium* quærebat, qui fiat, quod Arithmetici parem numerum in fœminam, imparem vero in masculũ figureot: & adducit quatuor rationes, ex quibus dicit imparem numerum præstantiorem esse. Prima, quia quod vicinius & similius est suo principio, id præclarus est eo, quod suo fonti dissimilis, aut ab eodem remotius. Atqui impar numerus similior, vicinior que est monadi, omnium numerorum fonti quandoquidem à monade, imparium inchoari series dictitatur: Par vero numerus adiunctus est, discluss; à monade, primarum habens in dyade. Est itaque impar parte præstantior, merito vt masculus, & forma, par vero, vt fœmina & materia. Secunda ratio, quod magis vnum est illi præstat, quod est minus vnum. Impar autem numerus est nomero pari magis vnus: Nempe monas imparium princeps est, maxime vnã, & ex toto insectibilis. Omnis vero alius impar, æquas partitiones respuit, quæ tamen cunctis partibus accommodator. Est itaque impar (vt pote magis vnum) pare præstantius. Alia & tertia ratio, omne medium extremis probatur nobilius. Impar autem paris est medium: Par vero imparis extremum: Ratio quippe medij, ratio est vnitatis, at extremi nomen qualitatis est nomen. In cunctis enim ordinibus deprehendimus vnicum esse medium, extrema vero duo, aut plura medium ipsum, vallantia, & circa illud collocata, præcedit: Igitur impar parem, sicut & monas dyadem, & medietas extremitatem superat. Quarta ratio, cum imparitatem voces monadem, paritatem vero dixerit esse dyadem, liquet imparitatem in tantum præstare paritati, quantum dias superatur à monade. Sicut enim præstat medium esse per se sine extremis, quam extrema per se sine medio, ita præstantior est simplex imparitas sine paritate, quam simplex paritas sine imparitate. Est autem monas per se, vt medium sine extremis, siue vt medietas, & imparitas sine extremitate atque paritate: dyas vero est, vt extremum sine medio, vtve paritas, & extremitas sine imparitate & medietate. Sicut constat præstare actum esse sine potentia, quam potentiam sine actu, vnum esse sine duobus, quam duo sine vno, formam sine materia, quam materiam sine forma: virum sine muliere, quam mulierem sine viro: intellectum sine sensu, quam sensum sine intellectu, perfectum sine imperfecto, quam imperfectum sine perfecto. Et ibi vide quomodo distinat monadem, dyadem,

& triadem: & dicit, quod trias sit primus perfectus numerus, hoc est, primus, in quo omnis natura relucet, tam medij, quam extremi, tam paritatis, quam imparitatis: sed non est paritas, nec forma, nec materia, sed neutra, vt ibi comprobatur, sed est totus integer perfectus, tam medij, quam extremorum naturam vnice complectens. Ex his infert, quicquid in numeris est, ternarium est: nam aut imparitas, aut paritas, aut neutrum est, ex ambabus totum, siue monas, dyas, trias: quicquid enim est post triadem priorum, est resumptio numerorum, quemadmodum nihil etiam Philosophi in rebus nouere, præter tria, actum, potentiam, totum; formam, materiam, totum. Sed cum actus ante potentiam perseuerer infœcundus, & potentia pariter, priusquam illi commisceatur actus, nulli par sterilisque esse dignoscatur: Liquet primum parium oriri ex amborum copula, hoc est, ex triade, quæ monadis ad dyadis est vinculum. Cum itaque quaternitas sit primus post triadem numerus, manifestum est, his tribus, monade dyade, ac triade, solam supristantialem dignitatem esse metiendam: quaternitate vero priorum Dei partum, primamve creaturam, haud incongrue nobis patescere. In monade primus actus in esse procedit, in dyade potentia in esse stabilitur. In triade vero fit amborum congressio In tetrade purro, & omni deinceps numero cunctus cuiuin parius ac fœtus liquido designantur.

At idem Bouillus *in Epistola sequent.* instat pro numero pare. Primo sic: Is numerus potior est, qui & origine antiquior, sed numerus par est huiusmodi.

Secundo sic instat & obijcit contra prædicta: Æqualitas est inæqualitate præstantior, par autem numerus æqualitate, impar vero inæqualitate diffinitur. Igitur, &c.

Tertio, sic opponit: Socialitas præstantior est solitudine, paritas autem socialitas quædam est, & parium æqualiumque vnitarum mutua præstantia, quod accidit in dyade, imparitas vero quædam est solitudo, quam socialis amor à cunctis rebus expellit. Igitur, &c. Et ad prædictas tres instantias idem ibi luculentissime & philosophice respondet: & in fine concludit, quod impar numerus sit præstantior pare. Et facit: quia *in ca. nupt. 4. 32. quæst.* 1. dicit textus: quod impar numerus sit mundus, par vero immundus. Cælius *lib. 12. cap. 9. in princ.* vltra dicit, monadem numerorum esse patrem, dyada vero matrem, proinde inter numerus præstare, qui monadi præcipue assimilentur. Ex supra descriptis iam potest sciri, quomodo laudandus sit numerus ternarius, de quo amplius iosra eodem.

De laude vero quaternarij numeri ponit idem Cælius *eodem lib. 11. cap.* 9 de quo *in c. non debet. Extra de consang. & affin.* vbi dicitur, quod prohibitio coniugij corporalis, seu copulæ coniugalis, quartum consanguinitatis & affinitatis gradum non excedat, cui prohibitioni dictus numerus quaternarius bene congruit: quia quatuor sunt humores in corpore, qui constant ex quatuor elementis, vt ibi. *& in c. quadam. in fi. de celebrat. miss. & in cap. 1. distinct.* 15. Et sicut annus per quatuor voluitur tempora, si & quaternum solemne agimus ieiunium per quatuor anni tempora, vt *in c. 2. distinct.* 72. Accurs. *in gloss. 2. in l. hæreditatum. ff. ad leg. Falcid.* Ponit tantum quatuor ætates hominis, scilicet pubertatem, adolescentiam, iuuentutem & senectutem, seu senium.

De laude vero quinarij, vide per eundem Cælium *vbi supra cap.* 10.

De senario vero dixi hic ante aliquid, & *in gloss. in proœmio sexti. in verbo, perfectiu.* eum extollit, ex eo, quia sex sunt hominis ætates, & sex mundi generationes, vt patet *in d. gloss.* & de isto numero Cælius loquitur *in d. lib. 17. c. 11.*

De septenario & eius potestate, quæ est multiplex, idem Cæl. *ibi, cap. 12. & lib. 2. c.* 56. & gl. *in verb. senarium. in dict. proœmio sexti*, quæ dicit, eum esse perfectum, allegans ad hoc gloss. t. *in fin. in summa, de pœn. distin 7.* 1. Sed quod intelligitur ibi perfectus: hoc est, multis similibus approbans in quantitate numeri, prout ponit multa exempla ad hoc gloss. fin. *in c. de celeb. miss.* Primo, septem sunt horæ, quibus laudare debet Dominum Deum nostrum presbyter, vnde *Psal.* 118. Septies in die laudé dixi tibi, & iste septenarius numerus ob hoc sacratus dicitur, vt *in c. presbyter. 91. dist.* Secundo, septem sunt dona Spiritus Sancti. Tertio, septem petitiones in oratione Dominica. Quarto septem Psalmi pœnitentiales. Quinto, septem diaconi, sicut septem candelabra: & sexto, ibi gloss. ponit, quod septem sunt dies seculi, & septem ætates, quibus completis, finietur mundus. De isto numero vide per Beroald. *lib. de septem Sapientum sententiis in initio* & G. Bened. *in sua repe. c. Rayn. in verb. & soboles, quam gestauerit. num.* 25. *de testam.* Et ample de eius laude & excellentia scripsit Nicolaus Paruullus, Bellosanensis, *in suo septenario*, vbi sunt treceenti versus, & vltra, de materia, ideo videas illum & idem Cælius *lib. 11. cap.* 36. post Senecam ait, quod septimus quisque annus ætati signum imprimat. Et iuxta istum numerum septenarium istud opus continet 700. considerationes.

De octonario numero idem Cælius *libro duodecimo. cap.* 13.

De nonario vero habetur per eund. Cælium, *eod. libro, cap. octauo.* de quo dixi supra *in 3 part. in* 50. *consid.*

De numero denario seu decennario, & eius potestate habetur per eundem Cælium *eodem libro duodecimo, c.* 4.

De laude autem numeri duodenarij habetur per scribentes, super *Psal.* 108. qui incipit, *Deus laudem meam ne tacueris, in versi. Fiant dies eius pauci, & Episcopatum eius accipiat alter*, id est, Apostolatum, qui erat in numero duodenario. Sunt etiam 12. articuli fidei, & duodecim tribus Israel, secundum filios Iacob. De isto numero vide quæ dixi supra *in 3. part. in* 19. *consid.* vbi posui in quibus figuratus fuerit numerus duodenarius Apostolorum, hic nō repeto. Et de duodecim numeris vide in tractatu, quem fecit Carolus Bouillus de eisdem. De laude vero numeri ternarij (quoniam omne trinum perfectum) & numerus ternarius est perfectus, teste Aristotele 1. *de cœlo & mundo*, qui est supra alios laudandus ex 28. actib. quos discernit Ioan. Ludouic. Viualdus, per ternarium numerum, *in sua tract. de laudib. trium liliorum Franciæ, c.* 2. quos hic non transporto, de aliquibus dixi supra *in 5. par. in* 32. *consid.* Sed vltra illos adde quod tres sūt gradus dæmonum, rationalis, naturalis, naturæ Deorum, sed Deorum est excellentior, vt ait Cælius *lib. 1. suar. antiquar. lect. cap.* 14. Tria sunt præcepta ittia quæ supra posui *hac eadem part. in 36. consider.* Tres sunt modi cognoscendi vires pethei, & ex quibus petuenitur ad notitiam rerum, de quibus etiam *hac part. in* 23. *consid.* Tres vitas esse dicimus: actiuam, contemplatiuam, & mediam *eadem part. in* 33. *consid.* Tres sunt sectæ mundi *ead. part. consid.* 20. Tres sunt modi regendi, hac

di, *hac ead. part. conſid. 55.* Tres Pſalmi & totidem lectiones dicuntur in hebdomade Paſchæ & Pentecoſtes, *c. in die. de conſecrat. d. 5.* Et inter alios Cælius *eod. lib. 12. cap. 9.* loquens de numero ternario, dicit, quod Philoſophi Pythagorici voluerint inprimis, trinitatem menſuram rerum omnium eſſe, ea ratione, (vt credit) quoniam ſummus omnium rerum opifex ternario numero vniuerſa diſpenſat, imo etiam res ipſæ numero eodem terminari dignoſcuntur, ad quod reſpiciens Poëta iam ſupra alleg. *Numero*, inquit, *Deus impare gaudet*, ſi quidem ineffabile illud agens, creat primo ſingula, rapit mox, ac denique perficit. Singula quoque ioptimis ab illo perenni fonte effluunt, dum naſcuntur: deinde in eundem refluunt, dum originem mox ſuam repetunt. Poſtremo perficiuntur, vbi in ſuũ redierint principium. Idipſum vaticinatus Orpheus, Iouem, principium, medium, & finem vocauit, vniuerſi principium, vt producit; medium vt producta retrahit ad ſeipſum; finem, vt redeuntia perficit: ſed in conuerſione hac trinitas obſeruatur mira, quando in ea Mercurius primum obtinet gradum, animos per rationem ad ſublimia reuocans, ſecundum Venus, per viſum ad ſuperna proliciens, poſtremum Phœbus, idipſum efficiens per auditum, & Mercurius quidem ad ipſum præcipue prolectat bonum: ad intellectum Venus, in quo radians pernoſcitur pulchritudo prima. Ad animam vero prouocat Apollo, cuius eſt harmonia peculiaris. Hinc Regem illum vniuerſorum bonum, pulchrum, iuſtum, quod ſæpius à Platone ſignificatur, poſſumus nũcupare, bonum, inquam, dum creationem obit, vbi allicit pulchrum. At iuſtum, quatenus pro cuiuſque meritis perfectionem elargitur. Pythagoricos item Plutarchus ſcribit, vnitatem ſolitos Apollinem nuncupare; Dryada vero litem & audaciam; Triada autem iuſtitiam. Cum enim iniuriæ illatio aut perpeſſio per defectum obueniat, aut inceſſum, inſeritur iis iuſtum ad æqualitatem retrahens. Sed illud multo grauius, Principem Deum tribus coli, adoratione, thuris ſacrificio, & hymnis, & id vtrique ter, ex totidem hemiſpherij punctis, mane, veſpere, meridie. Proinde legibus ſanciti notum eſt, ortum ab adorantibus ſpectandum, quod eſt Pythagoricis obſeruatum, nec ſpreuit Chriſtiana religio, vt ſupra *iſta parte* dixi *in decima tertia conſideratione*. In qua de quatuor partibus terræ fit mentio. Triſmegiſtus ad Meridiem conuerſus, ad ipſum obibat, Moyſes, Iudęique ad occidua: ratio inde promi poteſt, quod ab Oriente motus eſt diurnus: at Planetæ, quos doctrina Ptolemæi ſtatuit eſſe velut cœleſtium ſignorum animas, ab occaſu vertiginis ſumunt initia: ſed viuificum lumen à Meridie per circuli redit obliquitatem. Adoratio reuerentiæ cultum exhibet, thus ſuauiſſimę cognitionis diuinæ diſtributionem complectitur, hymnorum ſuauitas cœlorum refert, concentum, vt Pythagorici ſentiunt. Nec tacuit Mercurius, vel ſubſtãtiarum harmoniam ſeparatarum in laude illectuali, vt Peripatetici. Et inter hæc tria, de adorationis præſtantia ſcribit idem Cælius *libro quarto, capite 25.* Vbi religioſiſſime eam commendat. Cũ vero quępiam adnotata comperi de ſupplicum moribus, hic tranſponere curaui. Cælius enim *libro antiquarum lectiun. 8. cap. 39. in fine*, de iis ãit: ad ſupplicantium ritum ſpectant, quæ in Græcorum commentariis obſeruata nobis ſunt: Veteribus, inquiunt, diu receptiſſimi fuit moris, vt ſupplicantes caput, dextram, genua eius, cui ſe ingererent ſupplices, contingerent, non tamen totum caput, ſed mentum modo, vt ſtatuere videtur Homerus, vel barbæ meditullium, quod probat Euripides. Id vero; quia ſit in nobis pars ea principalis, vt in qua rationalis collocetur potentia, dextra vero, quoniam inibi maxima inſit ad agendum facultas, genu, propter motus & progreſſionis neceſſitatem. Tria vero hæc, ſymbolice conſenſum, actionem, progreſſum ad ea, quæ peterentur, præſtanda, complecti videntur, & velut auguria ſunt ſupplicandi apud Perſas, quæ omitto.

Refert Aulus Gellius *noctium Atticarum, lib. 13 ca. 11.* quod numerus conuiuarum incipere debeat à gratiarum numero, hoc eſt, à tribus, & progredi ad Muſarum, id eſt, ad nouem, vt cum pauciſſimi conuiuæ ſunt, non pauciores ſint, quam tres, cum plurimi, non plures, quam nouem.

TRigeſimaoctaua conſideratio ſit de tribus temporibus, præterito, ſcilicet, præſenti & futuro, quod ſit excellentius. Nam, vt dicit gloſſ. *in proœm. Inſtitutionum. §. 1. in gloſſ. prouidentia*, triplex eſt hominis ſtatus: Memoria præteritorum, ſcientia pręſentium, & prouidentia futurorum. Vnde Seneca *li. de formula honeſtæ vitæ*, ait: Si prudens eſt animus, tribus diſpenſari debet temporibus; præſentia ordinando, futurà prouidendo, & præterita recordando. Nam qui nihil de præterito cogitat, perdit vitam: qui nihil de futuro præmeditatur, in omnia incautus incidit. Ideo in animo noſtro futura mala & bona proponi dicuntur, vt illa ſuſtinere poſſimus, & iſta moderare. A præterito vero, nulla eſt potentia, cum factum non poſſit non eſſe factum, *l. in bello. §. facta. ff. de capt. & poſtlim. reuerſis.* Et hoc ſolo priuatur Deus, quia non poteſt facere præterita non fuiſſe, gloſſ. *in verbo, reſtitui. in l. vnica. C. de rapta virgin.* vbi refert dictum Auguſtini, ita dicentis: Sed corrupte allegat: quia eſt dictum Hieronymi, ſecundum text. quem allegat ad hoc *in cap. ſi Paul. 32. qu. 5.* vbi dicit: *Audacter dicam, cum omnia poſſit Deus, ſuſcitare virginem non poteſt poſt ruinam.* Et ita dicit text. *in d. l. vnic.* quia virginitas vel caſtitas corrupta reſtitui non poteſt. De præſenti autem non habemus, Niſi *Nunc*, vt dicunt Philoſophi. Ideo videtur, quod futurum ſit excellentius, quoad viuentes: ſed cum nihil ſit incertius eo, cum nihil ſit incertius hora mortis, *l. 1. ff. de cond. & demonſt.* Et etiam ſcribitur *Mat. 24. Marc. 13.* & *Luc. 12.* Dico igitur vobis, vigilate, quia neſcitis diem neque horam. Imo futura ſunt incerta apud hominem, *l. ſed & ſi reſtit. æuur. §. fin. ff. de iudiciis.* Faciunt, quæ ſcribuntur, *Eccleſ. 8. 9. & 10.* Ideo videtur non eſſe conſiderandum, nec ita extollendum, ſicut præſens, vel præteritum, quod eſt certũ, *l. quia præſens. ff. ſi certum petatur.* Et dicit tex. *in cap. ſi quis autem. de pœn. diſtinct. 7. Tene certum, & dimitte incertum.* Et pro incertis, à certis recedendum non eſt *c. fin. 30. quæſt. 5. l. continuus. §. ſi pater. in l. fin. ff. ad Trebellian. l. adoptiuus. §. contra. in fin. ff. de ritu nupt.* Et in incertis locus eſt coniecturis *cap. ad audientiam. Extra de homicid. l. continuus. §. 1. ff. de verborum obligation.* Et inter omnia ea, quæ ſunt de præcedenti, ideo excedere videntur omnes res huius mundi: ſed illud tempus præſens labori impendendum eſt, & ad bonum, iuxta illud Pauli *ad Galatas 6.* Dum tempus habemus, operemur bonum. Dicit tamen Lucas de Peun. *in l. 1. Cod. de agricol. & cenſit. libro vndecimo*, quod inter cætera memoria rerum geſtarum perutilis ſit, multitudinem enim ſcientiæ deſiderat, qui ſcit pręterita, *Sapient. 7.* Et in aliis negotiis, quę ingenio exercentur, inprimis magno vſu eſt memoria geſtarum rerum, vt ait Salluſtius *in prologo belli Iugurthini.* Nec diſpar ædificatio oritur ex memoria virtutum, vt ait

Gregor.1. *Dialoger*. De his vide Senecam,in loco ante allegato, recitatum per eundem Lucam de Penna *in l.1.C. de conditis in publicis horreis,li.10.* Ad hæc enim tria potissimum vita sapientis est dirigenda: vnde Bernardus:

Per tria tempora se dispenset mens sapientis:
Præteritum,præsens,posteriusque sequens.
Præterita recolens,quæ sunt ventura videto.
Quæ præsentia sunt,cum ratione gere.
Prodit enim vitam, qui negligit anteriora,
Spernens ventura,captus vbique ruit.

Nam tela præuisa minus lædunt. Si hic specialiter describere vellem omnes excellentias præteriti temporis, quæ antea factæ fuerunt; non sufficerent decem volumina: sed, quoniam omnia tendūt ad finem æternæ beatitudinis,quæ est futuri temporis, cum omnia excellat,vt dicit Petrus Venerabilis *in suis Epistolis*,ideo nihil est laudabilius:cum tali tempore,vt habetur *Apocalypseos* 21. Absterget Deus omnē lachrymam ab oculis eorum,& mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra; quia prima abierunt: ideo merito pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius, beatarum animarum dotes erunt pro fide,visio Dei clara; quoniam secundum Ioann.1. *Epistol*.5. videbimus eum,sicuti est. De qua excellentia gloriæ visionis Dei, dixi supra in hac parte,in secunda consideratione. Pro spe,recta teotio; quoniam,vt habetur *Sapient*.3. Tunc spes illorum immortalitate plena est: pro imperfecta dilectione Dei & proximi,inerit feruentissima,de quo *Sapient*.5. Ecce computati sunt inter filios Dei. Dotes vero beatorum corporum erunt quatuor, de quibus Apostolus 1.*ad Corinth*. 15. Quæ non potuerunt esse de tempore præterito,nec possunt esse de præsenti, quoniam,vt habetur *Esaia* 64.& 1.*ad Cor*.2. Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Hinc Plato in Phædone , multa de excellentia beatitudinis futuræ, quæ erit in patria cœlesti; & Aristoteles , quos recitat Campegius in tractatu de vita supercœlesti, vbi ample vide,de beatorum & cœlestis patriæ gloria & beatitudine.

Trigesimaoona consideratio erit de anois , cum habeamus plures annos,vt dixi *in commen.nostris sup. consuet. Ducat. Burgund. in §.8.in gloss.de dans l'a . . . Des instices*.de quibus ibi vide. quia non transporto. Licet ibi fiat mentio de anno fœlice, de quo habetur *in l.vnica. C.de oblat.votor.li.12.* Et dicitur annus fertilis,& abundans,quo anno debent fieri dona,& oblationes Principi. Alius est annus magnus, de quo habetur *in b.fl.s.b.l.in c.cæpit Noë.in fi.* Alius est annus iubilæus,de quo habetur per Ant.Flor.*in 1. part.sua sum.tit. 10.c.3.§.fin.* vbi de eo.Et iste videtur excellentior, propter eius vtilitates, de quibus ibi, & per Io. de Turrect.*in c.quis aliquando.§.item in Leuitico.de pæn.dist.*1 Sed videtur,quod annus natiuitatis Christi sit excellentior, qui sit transactus vsque nunc ab initio mundi, cum dicatur annus gratiæ. Est & alius annus magnus & maximus,de quo Censorinus *in libello suo,de die Natali.c.*15.Item & est annus vertēs, vt per eundē ibi,*c.*16. *& in c.seq.* fit mentio de annis Romanis. Sunt & alij anni,de quib.per Luc.de Pen. *in l.fiue ex prætoriano.in 2.col. C.de exec.& exactorib. li.*12.vbi dicit,quod sit annus naturalis,de quo dixi *in dictis com.* Vsualis,qui est à Ianuario vsq ad sequētem Ianuariū,& hoc apud Latinos,eò,quia Ianuarius dicitur,à ianua anni, *c.ieiunium*,2.77.*dist*.vt dicit idē Luc.de Pen.*in l. placuit.C.de coll.fund.patri.lib.*11. & dicam,*in consid.sequ.*Legitimus est,ab Aprili vsque ad aliom Aprilem , secundum lunationes , & hoc apud Hebræos & Græcos , *d.c.ieiunium*. Ceremonialis est de festo ad festum,& hoc apud omnes gentes, *de consecrat.distinct.3. cap.1. & in d.l.ex prætoriano*. Idem Lucas ponit, quomodo annus à diuersis diuersam sumat inceptionem. & licet Christiani ab incarnatione Christi computent annos Christi,vt patet in tex.*cap.1.in prin.*23.*dist*. & ista computatio ita sit facienda , vt not.Archid.*in c.1.in prin.de relig.domib.li.6.* Tamen in aliquibus regionibus à natiuitate computantur, vt in Romana curia, vt *in decis.Rota.decis*.50.*in nouis*. Sed nota perpetuo,quod secundum cursum Franciæ, Angliç,annus incarnationis nón incipit post annum natiuitatis,sicut secundum Romanæ Curiæ : sed post annum resurrectionis Christi : & hoc voluit dicere decisio dominorum de Rota,*n*.118.*in nouis*.Et de annorum calculatione,diuersitate, & diuisione, optime tractat Philipp.Bergomas,*in supple. Chro.li.* 8. & qui primi constituerint annum,& quod alij aliū habeant, & quis inuenerit hunc annum,quo vtimur, aut menses,de his vide Polydorum *de rerum inuentor. libr.*2. *cap*.4.

QVadragesima consideratio erit de quatuor temporibus anni,sc. vere,æstate,autumno,&hyeme, & quod istorum præcellat. Primo gl.*in l.1.§.æstatem. in verb.autumn.ff.de aqua quotid.& æstiu.*dicit , quod quatuor sint anni tempora.Hyems,quę incipit medio Nouembris,& durat tribus mensibus ; Finita hyeme incipit ver,& durat tantundem, simili computatione habita;Postea æstas,quæ similiter computatur;Postea autumnus.Et vltra dicta glo.(sed hoc generalius) dicit secundum textum ibi,quod quandoque annus dicatur habere duo tempora,sc.hyemem, & æstatem: & durat quodlibet tempus senis mensibus. Et incipit æstas ab æquinoctio vernali,& finitur æquinoctio autumnali, & hyems aliis senis mensibus,& facit etiam tex.*in l.1.§.æstas.ff.ne quid in flum.publ.vbi etiam glo. in verbo,refertur.* idem refert;sed vltra addit,quod æquinoctium autumnale fit in octaue S. Matthæi,& sic decimo die,exeunte Septembri. Sed vernale, decimo die,exeunte Martio. Et , vt ibidem dicitur,æquinoctium vocatur,quia dies & noctes coæquantur,quod bis in anno contingit , scilic.in autumno & vere. Et quando incipiant hæ quatuor partes anni,ex versibus sequentibus videri potest.

Dat Clemens hyemem, dat Petrus,ver,cathedratus,
Æstuat Vrbanus,autumnat Bartholomæus.

Cælius *lib. antiq. lection*.16.*cap*.37.dicit:ver esse temperatum & salubertimum; sed autumnus acutissimos morbos & exitiosissimos,quia in ipsamet temporis vim & naturam agit,importat:si quidem ver maxime temperatum,modificatumque est;Pet autumnum vero,optimum quidem eadem die modo frigus,modo æstas,antepollet;tum autem insequitur æstatem, in qua pleruque succi torrentur,ictetdum vires debiles exterētūt:Porto nō ob id solum noxius autumnus censetur,verumetiam quod antea euocati ad cutem , reflatique succi , per autumnum , ab aetis circūcurrentis frigiditate in profundū subintrant,cogūturque;sed hæc cūctis hominibus indifferenter eueniūt ; at iis, qui non recte victitant,neque cupiditatum dulces insidias,reliquasque omnes exuūt passiones, ceu corollarium obuenit ex fructibus detrimentum, quorum proludio gustandorum pellecti , quibusque large ingestis,malis succis implentur. Cæterom cum eiusmodi fere censeatur autumnus, tabidis tamē officit potissimum: hoc Hippocratis corroboratur sententia:

Autumnus,

Autumnus, inquit, *tabidis malus est*. Quod ideo putator dictum, quoniam hoc morbo affecti, imperfectũ, nudumq; præsidijs naturalibus, id est, carnium inuolucro exutum, obtinentes corpus, assidua iniquitate aeris offenduntur: nam & tabidis spiritus vitalis, viresque naturales debiles fiunt. Veruntamen de hoc Hippocratis loco ambigunt peritiores, an tabescentes eos modò intellexerit, quos tabe prehensos pulmonis exulceratio infestat, an omnes vtcunque absumptos, seu languidos, ægrotos, & male se habentes.

Autũnum tamen dici putat Festus, quod tum maxime coactis fructibus, hominum opes augescant. Vnde Claudius in Proserpinæ raptu.

Hic tibi sacra datur, fortunatumq́, tenebis
Autumnum, & fuluis semper ditabere pomis.

Etiam excellentia illarum quatuor partium anni considerari potest, ex æquipatatione, & conuenientia, quæ fit de his ad quatuor elementa: de quibus *in hac parte supra, in 12. confider*. Quoniam ver est pars calida, & humida, & cõuenit cum elemento aeris, & cum humore seu complexione sanguinis, & sole ingrediente arietem, incipit ver. Æstas vero est calida, & sicca, & conuenit cum elemento ignis, & cum humore, seu complexione choleræ, & sole ingrediente cancrum æstas incipit. Autumnus est frigidus, & siccus, & habet conuenientiam cum elemento terræ, & cum complexione Melancholiæ, & incipit, quando sol ingreditur libram. Hyems vero est frigida, & humida, & conuenit cum elemento aquæ, & cum complexione; seu humore phlegmatico: & est, sole ingrediente capricornum, vt de prædictis per Archid. Card. & Dominicum *in c. statuimus. 76. dist*. Ideo ex prædictis, cum aer sit nobile elemẽtum & excellens, etiam complexio sanguinis sit nobilior, vt dixi *in hac part. 65. confid*. Ideo videtur etiã, quod ver sit nobilior pars anni, & est in se tempus: temperamento attinens, vt vult Galen. *in lib. de complex*. & de prædictis quatuor temporibus scribitur *in lib. de regimine sanitatis, in vltimis versibus*. & ibi *comment*. magistri Arnaldi de Villanoua.

QVadragesimaprima cõsideratio erit de mẽsibus; quis inter duodecim anni menses sit primus, seu principalis. Nam vt primus annus Alexandri M. dicitur primus annus regni Macedonum, licet ante eum fuerint plures reges in Macedonia: sed hoc fuit propter facta nobilia Alexandri: sic etiam primus mensis anni apud Hebræos, Martius dici potest, propter exitum eorum de terra Ægypti, in illo mense: iuxta illud quod habetur *Exod*. 12. Dixit quoque Dominus ad Moysem: Mensis iste vocabitur principium mensium, primus erit in mensib. anni. Et ita dicit Nico. de Lyr. *Gen. 7. vers. anno sexcentesimo vitæ nostra mense secundo*. vbi etiam dicit, quod secundum Rabi Eliezer, & sequaces Hebræos, primus anni mensis dicebatur, September, ex quo in mense illo, sunt perfectæ arbores in fructibus, sicut etiam mundum fuisse creatum in illo mense dicebant: quia in eo principio, inceperunt anni, & menses: licet Rabi Iosue, & sequaces aliter dicerent: & de hoc habetur *in c. huius obseruantia vtilitas. 76. dist*. sed vt dicunt Bald. *in vsib. feudor. in tit. hic finitur lex, deinde consuetudines Regni incipiunt. §. his*. & Andr. Siculus *in rubr. de constitut. in 1. col*. in mense Martio, Deus creauit hominem. & dicit Barb. quod pro hoc faciat text. *Gen. 1. cap*. ibi, *& protulit herbam virentem*. & Latini, secundum antiquam computationem, incipiebant annum à Martio, vt dicit gloss. 1. *in cap. ordinationes. 75. distinct*. & gloss. 1. *in versi. certam diem. in clem. vnica. de relig. & vener. sanctor. §. licet igitur*.

Vnde autem Menses nomina sumpserint, scibit Io. Laxiardus *in suo epit. histo. vniuersal. lib. 2. c*. 39. Censor. *in suo libello. de die natal. cap*. 18. vbi etiam ponit mensium duo esse genera: nam alij sunt naturales, alij ciuiles: Naturalium autem partim Lunæ esse dicuntur; Secundum Solem fit mensis, dum Sol vnumquodque in zodiaco orbe signum percurrit: Lunaris autem, est temporis quoddam spacium, à noua Luna. Ciuiles menses sunt numeri quidã dierum, quos vnaquęque ciuitas in instituto obseruat: vt nunc Roma à cal. in calen.

Naturales, & antiquiores, & omnium gentium communes sunt: Ciuiles verò posterius instituti, ad vnamquamq; pertinent ciuitatem: qui sunt cœlestes, seu Solis, seu Lunæ, nec peræque inter se pares sunt, nec dies habent totos; quippe Sol in Aquario moratur dies circiter vnde 30. in pisce fere 30. in ariete 31. In geminis prope 32. & sic in cæteris inæquabiliter, sed vsque adeo, non totos dies in singulis, vt annum suum, id est, 355. dies & portionem, nescio quam, adhuc Astrologis inexploratam in 12. suos diuidat menses; Luna autem singulos suos menses conficit diebus vndetriginta circiter, & dimidiato. Sed & hos inter se dispares, alios longiores, alios breuiores.

At ciuitatum menses, magis numero dierum inter se discrepant: sed dies vbique habebant totos. Apud Albanos, Martius est sex & triginta, Maius duodecim, Sextilis, hoc est, Augustus, duo de triginta, Septẽber 16. dierum, Quintilis, id est, Iulius, dies habet 36. October 32. idem October apud Aricinos 39. Minime videntur errasse, qui ad Lunæ cursum menses ciuiles accommodarunt, vt in Græcia pleraque, apud quos alterni mẽses ad 30. dies sunt facti. Maiores quoque nostri idem sunt æmulati, cum annum dierum 360. habent; sed Iulius Cæsar, cum videret hac ratione, nec ad Lunam menses, vt oportebat, neque annum ad Solem conuenire, maluit annum corrigere, & sic etiam menses, vel cum veris illis solaribus, & si non singuli, tamen vniuersi ad anni finem necessario concurrent. Hæc Censorinus, *vbi supra*.

QVadragesimasecunda consideratio erit de diebus. Vnde de his vide, quæ dixi *in comment. nostr. super consue. Ducat. Burgu. in tit. des iustices. §. 8. in gl. in verb. & iour*. Sed, vt ait Censorinus *in die natali, cap*. 19. Dierum quidam sunt naturales, & alij ciuiles. Naturalis nempe dies, est tempus ab exuriente sole, ad solis occasum, cuius contrarium tempus est nox, ab occasu solis ad ortum. Ciuilis autem dies vocatur tẽpus, quod fit vno cœli circumactu, quo dies verus, & nox continetur; Huiusmodi dies ab Astrologis & ciuitatibus quatuor modis diffinitur. Babylonij quidem à solis exortu ad exortum eiusdem, diem statuerunt; at in Vmbria plerique & Arabes, à meridie ad meridiem; Athenienses autem ab occasu solis ad occasum cæterum Romani (vt & in toto Francia obseruatur) à media nocte ad mediam noctem, diem esse existimauerunt, *vt in l. more Romano. & ibi notat gl. ff. de ferijs. vt in c. consuluit. §. penult. ff. de off. de legat*. vbi dicit text. quod secundum consuetudines & constitutiones legitimas, more Romano, dies à medietate noctis incipiat, & in medio noctis desinat subsequentis. In horas 12. diuisum esse diem, noctemque in totidem, vulgo notum est In his horis quatuor & viginti, qui nascuntur, eundem diem habent natalem. Sed hoc, scilicet, dictam diuisionẽ diei, credit Censorinus Romæ post

reperta solaria obseruatum. Quorum antiquissimum, cuius fuerit inuetum, difficile eft petquirere. Alij enim apud eundem, Quitini primum statutum dicunt; alij in Capitolio, nonnulli ad ædem Dianæ in Auentino. Illud tamen satis constat, nullum in foro prius fuisse, quam id, quod M. Valerius ex Sicilia aduectū, ad Rostra in columna posuit. Quod cum à climate Siciliæ descriptum ad horas Romæ non conueniret, L. Philip. censor, aliud iuxta posuit, & constituit. Deinde aliquanto post P. Corn. Nasica censor, ex aqua (prout forte vidi ex minutissima arena) fecit horarium, quod & ipsum ex consuetudine noscendi à sole horas, horarium cœptum est vocari. Horarum tamen nomen, non minus anu. 300. Romæ ignoratum esse credibile est. Nam in legibus duodecim tabularum, nonquam nominatæ horæ inueniuntur: sed alias, & aliter partes diei & noctis nomina sortiebantur, vt ibi Censorinus, & quomodo primitus diuidebantur dies, ac noctes, tractat Polyd. *de inuentor. rer. lib. 2. cap. 6.* sed de horologio vide infra *in consid. seq.*

Sed de septem diebus, de quibus habetur *Gen. 1.* videatur Picus Mirandula. *in suo Heptaple, de opere sex dierum.* Et omnes fere Doctores Theologi, *Genesis 1.* qui declarant opera illorum sex dierum, & excellentiam vniuscuiusque.

Sed cum vlterius non intendam in sequentibus multum insistere, cum iam mihi generetur fastidium, ex prolixitate huius operis, & propter impedimenta, quæ mihi singulis diebus obueniunt. Ideo breuiter concludendo dico: quod dies Dominicus sit inter alios, & supra venerandus: quia mundus eo die sumpsit exordium, *Gen. 1.* Et in hac, per resurrectionem Christi, & mors interitum, & vita accepit principium, vt dicit tex. *in c. quod die dominico. 75. dist.* Et quicquid à Domino insigne constitutum est, in huius diei dignitate est gestum, vt ibi dicitur: & per Io. de Turrecr. qui etiam feriam quintam laudat: cum illa die Christus in cœlum ascenderit, vt *in c. ieiun. de consecr. dist. 3.* & in corpus suum panem transsubstantiauit, & semetipsum comedendum discipulis dedit, & pedes discipulorum lau t, *t per gl. in c. de pæn. de consecr. dist. 3.* Sed quicquid sit, dies dominicus vltra alios venerandus.

Hinc est, quod propter resurrectionem Christi, (ex qua est dicta dies dominica) ab illo die, vsque ad Pentecosten, dicantur dies Lætitiæ: Io de Turrecr. *in ca. igitur. 76. dist.* Imo etiam illo die natus est Christus in mundo, vt dicit Ant. Flor. *in 1. par. sua sum. tit. 9. ca. 7. §. 4.* Ex quo ibi dicit, quod illa dies sit multum priuilegiata. Illo enim die dominico nihil est agendum, nisi Deo vacandum: nulla operatio in illa die sancta agatur, nisi tantum hymnis, & psalmis, & canticis spiritualibus dies illa transigatur, vt dicit text. *in c. omnia. de cōsecr. dist. 3.* Ideo die dominica iubemur ab omni illicito opere abstinere, vt mercatu in eo non fiat, neque placitum, neque iudicium, neque iuramentum præstetur, nisi pro pace, vel alia necessitate, *cap. 2. Extra de fer.* Nec alia tractari potest, nisi pietas hoc suadeat, *cap. fi. eod. tit.* secundum Luc. de Pen. *l. vnica. C. vt opera à collect. exigan.* Et ibi ponit, an aliqua opera exerceri possint illo die, & quæ. Et Episcopus illo die in ecclesia sua esse debet, *c. epist. eo. dist. 3.* Et ille dies semper pro festo est obseruandus, vt habetur *in c. sabbato. de consecr. dist. 3.* vbi dicitur, omnem diem dominicum ob reuerentiam resurrectionis Domini nostri Iesu Christi, esse celebrandum, prout & celebramus. Et cur dominicum diem loco sabbati celebremus, refert Cælius *lib. antiq. lect. 7. cap. 64.* & *in cap. praced.* cur Hebræi obseruent diem sabbati.

Isti duo dies, scil. resurrectionis Christi, & natiuitatis Domini multum extolluntur, venerantur, & solemnizantur ab Ecclesia. Cum in eis cantetur, videlicet in die resurrectionis Domini: *Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.* Et in die natiuitatis: *Hodie illuxit nobis dies redemptionis nouæ, reparationis antiquæ, felicitatis æternæ.* Et ob reuerentiam festi dictorum dierum, licet pœnitentiam publicam agentib. in talib. diebus, & non alijs diebus, carnes comedere, saltē in casu posito, *in c. admonere. 24. q. 2.* vbi est casus de Astulpho, qui vxorem suam occiderat. Etiam dies sancta Veneris, in qua passus est Christus, vt dicit Bald. *l. 1. circa fin. C. de nundinis.* alleg. per dom. meum Ias. *in l. in illa stipulat. l. 1. col. 4. ff. de verb. oblig.* vbi videtur innuere, quod occidens hominem tali die, grauius puniri debeat: quia propter magnam & feruentiorem deuotionem Christianitatis, talis dies est solemnis: vnde quia Clotarius, Rex Franciæ, tali die Veneris sancta, occidit Gualterum Iuetoti dominum, ipsius hæredes ab omni Francorum Regum ditione liberati fuerunt, & eius Terræ, seu Signoriæ possessor, Regem se Iuetoti, sine controuersia nominauit. Hæc Guaguin. *in Chron. Francor.* Item dicit text. *in l. dies festos. §. 1. C. de fer.* Quod dies dominicus semper honorabilis sit & venerandus. Et facit text. *in d. c. 1. & vltim. extra de fer.* vbi dicit text. quod talis dies cum omni veneratione sit obseruandus. Et sic patet, quod inter ciuili, & canonicu, huius diei ampla veneratio sit inducta. Cælius *lib. 6. suarum antiq. lect. c. 9.* refert aliquos dies, secundum superstitiosos, esse felices, & alios infelices, aliquos esse obseruandos, alios vero minime: idem etiam *lib. 9. cap. 55.* dicit, sextum Thargelionis diem fuisse Græcis auspicatissimum. Bernardus Doctor mellifluus, Burgundus, plura de gestis die annuntiationis beatæ Mariæ virginis, hoc est, feria 6. his sequentibus versibus exprimit:

Salue festa dies, quæ vulnera nostra coerces:
Angelus est missus, & passus in cruce Christus.
Est Adam factus: & eodem tempore lapsus.
Ob meritum decimæ cadit Abel fratris ab ense.
Offert Melchisedech, Isaac supponitur aræ,
Est decollatus Christi Baptista Ioannes.
Est Petrus captus, Iacobus sub Herode peremptus:
Corpora sanctorum cum Christo multa resurgunt.
Latro dulce tamen per Christum suscipit, Amen.

Et hos versus refert Philip. Berg. *in lib. 7. sui supplem. Chronic. in princ.* Illa etiam die, vt dicunt, nonnulli innocentes mortui sunt: Dauid occidit Goliath, & Dauid mortuus est: etiam Moyses, & Helias cum 30. Prophetis occisus est, etiam virgo Maria in cœlum assumpta est.

Quadragesima materia consideratio de horis inuestigat, quę illarum sit melior, & excellentior. In hoc primo aduerte, quod dies naturalis habet 14. horas: dies vero artificialis habet 12. vt ample dixi *in commen. meo super consuet. Ducat. Burgund. titul. des iustices. artic. 8. in gl. ff. & iour. & supra in praced. consider. in prin.* ideo non repeto. Sed pro materia dicit Paulus Iurisconf. *in l. 2. ff. de term. mod. sign.* Cuiusque diei maior pars est horarum septem primarum diei, non supremarum: & vt dicit ibi gloss. magna: est ergo maior diei pars prima, licet sit minor: est ergo maior pars diei, non spacio, sed vsu, & vtilitate, & laboribus hominū competentior, *vt l. 2. in fin. ff. de annuis legat.* Nam in ipsis primis horis diei, vel post somnum, ingenium acutius est, & cum quis est recens, melius operatur: vt dicit

dicit glo. *in verbo, indefesso. §. sed cum sit, in 2. constitut. Cod.* & est ratio, secundum Martinum *in d. gloss. magna*, quia difficilius ascendit sol mane, quam descendat post meridiem, iuxta illud; *Ardua prima via est*, sed ignis facilius ascendit, cuius natura est ascendere in altum: sed illa ratio Martini non est bona, secundum Batt. ibi, quia sol non mutatur suo circulo plus vna vice, quam alia, & ideo alia præcedens ratio est vera: quia competentior est laboribus hominum, & visu vtilior: quia dum quis surgit mane, non est amplius fessus animo, nec corpore. Ideo mane maiorem laborem sufferre potest, nec eum recusare honeste valet. Vnde memoria matutina dici solet, quod firma constansque sit, ac eorum, quæ semel apprehenderit, retinentissima, liquidem syncerius cohærentiúsque adglutinantur, quæ proferente se die percipimus; quo iam auctiore, subsultat virtus ea, hebescitque: testis est Cælius *li. antiquar. lect. 11. c. 8. & in princ.* & vt ait Seneca *epistola ad Lucillium 122.* naturam sequentibus omnia facilia sunt & expedita, & ibi ample de his, qui officia lucis noctisque peruertunt. Qu d autem sit, hora duodecima ædificare, & de horarum ratione differit copiose idem Cælius *li. lect. antiq. 7. capite 9.*

Astrologi dicunt, quod horarum aliæ sint masculinæ, aliæ autem fœmininæ. Masculina, vt prima, fœminina, vt secunda, masculina iterum tertia, & quarta fœminina: & sic de singulis, sicque succedant per ordinem vna, sc. masculina, alia fœminina, vsque ad finem diei & noctis: & quia in omni genere masculus est dignior fœmina, vt dixi *supra in 4. consid. præced. partis.* ideo dic, quod masculinæ sint digniores.

Hic de horologiorum laude dicendum foret, quo nihil iucundius, aut admiratione dignius reperiri potuit, & quo nobis, & si occultato sole, & per tintinnabulum seu campanam, sua, vt videtur sponte sonans, horæ nobis nuntiantur: vnde quantum, vel ad vsum vitæ, vel ad animum excolendum vtile sit, probe iudicabitis. Pauca ideo, aut nihil de eo dicenda sunt, cum apud Scriptores non fiat mentio, saltem de illo, quo vtimur, licet de solario aliquid tetigerimus in præcedenti consideratione, quod sit locus, in quo horæ ad Solem conspiciuntur, & plurimum sit apud nos in tabulis lapideis aut ligneis, aduersis Soli per diametron, hoc est, per lineas dimetientes & tendentes ad numeros horarum, & in medio est virgula, quæ facit vmbram, secundum ascensum, vel descensum Solis, & supputatur hora secundum quod sit vmbra Solis supra lineam Primus vero Romæ hoc statuisse dicitur, L. Papyrius Censor, ad ædem Quirini, ante 12. annos, quàm cum Pyrrho bellatum est. Nam prius tantum ortus, & occasus Solis nominabantur, post aliquot annos, adiecto meridie. Plenius tamen si velis scire, quis horas primum ordinauerit, aut horologia diuersi generis inuenerit: vide Polydorum *de inuentorib. rer. li. 2. c. 5.* refert tamen Franc. Patritius *li. 2. inst. Reip. t. 9.* quod Anaximander Milesius, Thaletis discipulus, primus horologia inuenisse dicatur.

QVadragesimaquarta consideratio erit de potentiis animæ sensitiuæ, quæ sunt quinq; exteriores: videlicet quinque sensus, puta, visus, auditus, olfactus, gustus, & tactus, quis illorum sit excellentior: & dicit Luc. de Pen. *in l. nemo carcerem. de exact. trib. li. 10* Sensus est per corpus ad animam commeans mentis simulatio; Item sensus est rei cuiusque inuentio. Et sensus ad naturam refertur, & intellectus ad artem.

Et inter istos quinque sensus, visus est excellentior: de cuius excellentia ample August. *de Trinit. lib. 11. 9.* *Margarita Philosophica lib. 10. tractat. 2. c. 5. vsque ad 15.* Et iste sensus visus est communior, ita quod possit adaptari in attestationibus, vt tenet gl. *in verb. quæ nouerunt. in cap. testes. 3. q. 9.* & dicit Bald post Cyn: & Bart. *in l. testium. in 3. col. C. de testibus.* quod nomen visus sit generale, pro omni sensu; & est ratio; quia nomine visus, continetur discretio, quæ inest cuilibet sensui, vt dicit eam Ant. de Butr. *in cap. cum causam. Extra de testibus.* Vnde potest dici, quod visus sit sicut genus, quod repræsentatur in qualibet specie sensuum; & ideo dicit Bald. *in d. l. testium. in 3. col. versic. 2. quæro. quid si testis.* quod istud nomen visus probet non solum in eo, quod videtur, sed etiam in eo, quod per aliam discretionem sentitur; quod tamen dicit esse verum, quando visus & alius sensus est coniunctus, secus si omnino discretus: quia de vno separatorū nō infertur ad aliud. De hac materia amplissime per Fel. *in c. cum causam. col. 6. in 2. concl. Extra de testib.* Faciunt, quæ dicit Alex. *in consil. 43. in 4. vol.* Et oculi dicti sunt, quod occulunt lumen, vel occulant sensum. Inter omnes autem sensus corporis, viciniores sunt animæ: ex quo merito sub sensu visus omnes sensus corporis intelliguntur, atque continentur. Ita tenet Luc de Pen. *in l. si ea cæcitate. C. qui morb. se excus. lib. 10. & in l. nemo. C. de re milit. lib. 12.* & Archid. *in c. nec solo. 32. q. 5* vel secundum Lucam de Pen. *in l. infamia. C. de decur. li. 10.* Oculi dicti sunt, quod eos ciliorum tegmina occultent, ne incidētis iniuriæ offensione lædātur: vel oculi dicti sunt: quia occultū lumen habent, id est, secretum, vel intus positum. Vnde ait Polyer. *de nugis curialium, li. 5. c. 3.* videndi nomen, ad appellationem vtriusque naturæ adaptabis. Et Hieron. *super Ierem. 43.* Per omnes sensus ad iudicium animi & intelligentiā peruenitur, sed magis mēte retinetur, quod oculis cernitur. Vnde Fulgentius: Visus reliquos quatuor inspicit sensus: qui eteim clamat, videt, & palpanda notat, & gustanda aspicit, & odoranda intendit. Et Isidor. *cap. 1.* dicit, quod visus dicatur, quia viuacior dicitur aliis sensibus, ac præstantior siue vberior, & amplius viget, inter cætera meatis officia: vicinior est enim cerebro, vnde omnia emanāt. Est enim vicinior animæ, vt dictum est, secundum Luc. de Pen. *in d. l. infamia* & per eundem in *d. l. ea cæcitate.* qui dicit, quod totius corporis humani debilitas sit, oculos perdidisse. Et idem in *d. l. infamia.* refert, vt prædixi, quod in oculis omne mentis iudicium sit, vnde animæ perturbatio in oculis apparet, vel hilaritas. Hinc est, quod proprie illud scire dicimus, quod sensu visus accipimus, *l. 2. § item Labeo. ff. de aqua plu. arc.* & dicit idem Lucas in *d. l. ea cæcitate.* & Archid. *in d. c. nec solo.* quod quintuplex sit oculus, sc. corporis, sensualitatis, rationis, diuinæ cōtemplationis, & administrationis, de quibus ibi. Et aduerte, quod propter nimiam senectutem quis perdat lumen oculorum, & cæcus efficiatur, vt legitur de Iacob. *Genes. 48.* & legitur idem de quodam Propheta, *3. Reg. c. 13.* & de Isaac, *Gen. 27.* & de Elia, *1. Reg. c. 4.*

De oculorum mira, & excellentissima constructione, Cælius ornatissime & copiosissime agit *lib. suarum antiquarum lect. 2. c. 28.* vbi inter alia dicit: quod oculi sint partes totius corporis pretiosissimæ: hi oculi profecto lucis vsu, vitam à tenebris & morte mihi discernere videntur: nam quam miserum, quamq; funestum est cæcitas malum? Cæcum postulare nō posse, Iureconsulti statuunt, quod insignia magistratus videre, ac reuereri nequeat, Senatorium tamen ordinem retinere. Appij cæci exemplo: ad nonum vero magistratum

certis quoque limitibus, & veluti extra præscriptum proferre pedem vetantur obiectis molibus. Penetramus aquarum ima, naturæ supellectilem vndique nobis vendicantes: totque modis rerum facies mutatur, camporum dominamur laxitati. Supercilia montium & verrucas, quantumuis senticosas nobis obnoxias reddimus; bestias item omnes terrestres, aquaticas, aereas. Quicquid ferre mundi vastitas complectitur, manuum solertia nostri fit iuris. Quid illa scribendi maiestas; quæ tantarum rerum scientiam nobis comparat, vetustatem propagat, nil sinit interire: & quod omnia conterit tempus, nostris cogitur manibus succumbere; quid hoc magnificentius, quid æque mirandum? id esse homini datum, in quod ne mortis quidem rapacitas ius nullum habeat? Quid tot tantarumque legum contexta volumina, quam demum ciuilioris vitæ præferunt eminentiam? Quid dictorum conuentorumque publicis tabulis comprehensa fides, aduersus ingeniorum prauitatem? Ausim dicere (vt referam verba Gellij) seiunctis manibus, non inermes modo nos futuros, sed vel brutis infeliciores. Quem enim vsum rationis habeat, lumen illud diuinum omni ope destitutum? Hi recte mihi fecisse videntur, qui rationis ac sapientiæ ministras esse manus pronuntiarunt. Anaxagoras vero id o sapientissimum videri hominem dixit; quia manibus foret instructus. Harum multiplex emolumentum, vel tritum Græcis innuit prouerbium, dicens; *Quid enim non efficere valeant manus?* Quid vero artificiosa illa digitorum structura, quod nam ingeniorum admirando non fatigarit? nescias an venustatis inde manus sit specimen, an emolumentorum amplitudo clarior, maximus est in numero decor, maximus & in gradibus, ac serie. Manuum porro emolumentum duplex, alterum est sensus, alterum vero retentionis. Proinde excogitauit Optimus Maximusque rerum perpensor Deus mollissimam palmam, quo sensus fieret sulertior exactiorque. Cutis palma, vt author est Auicenna, omni alis cute est temperatior, excepta ea, quæ in extremitatibus digitorum est, prætertimque indicis. Vnde Galenus *c. de complex.* ait: manum interiorem esse complexionis mediæ inter extremitates omnes, hoc est, inter calidum & frigidum, humidum & siccum, durum & molle: veluti ea sit sensibilium corporum regula, & plane sensus instrumentum homini animalium sapientissimo. Indeque pars ea pilis caret, ne hirsuties tactus præstantiam læderet. Aul Gellius *noct. Attic. lib. 19. cap. 2.* referens verba & sententiam Aristotelis, dicit: Ex quinque corporis sensibus duos esse cum belluis maxime communes, quodque turpis & improba est voluptas: quæ ex auditu, visu, odoratuque procedit: quæ vero ex gustu tactuque est rerum omnium fœdissima, cum hę duę bestiarum etiam sint, reliquæ hominum tantum.

Sensus vero olfactus, seu olfaciendi potestas videtur minus necessaria ab aliis, vt dicit Cælius *lib. 1. antiquarum lect. c.* 49. Sed de eius laude infra patebit, vbi de odoribus seu medicinis suffitionalibus dicam, in gloss. bo. tamen & perplura idem Cælius *eod. lib. c.* 68. refert de sensuum commoditate & necessitate: quibus insit sensus de origine eiusdem: & *in c.* 50. ponit cur tantum sint quinque sensus: & *in c.* 52. quomodo homo tantum abutatur sensibus omnibus omnibus.

Sensus vero interiores sunt quinque, videlicet sensus communis, imaginatiua, ęstimatiua, phantasiā, quę etiam imaginatiua dici solet, & memoratiua. Horum organa in substantia cerebri subtilissimis secernuntur pelliculis, quæ primum totum cerebrum tribus distinguit ventriculis: quorum anterior, & medius; quoniam maiores sunt, rursus bipartiuntur. Prima portio ventriculi anterioris, organum est sensus communis, & iste sensus communis est nobilior proprio; quia nobiliori modo recipit & propius obiecto, vt dicit S. Thomas *in scripto super libro Aristotelis de anima.* Secunda vero imaginatiuę, prima autem ventriculi medij attribuitur æstimatiuæ, secunda phantasię, posterior vero ventriculus totus memoratiuæ deputatur. Et; quoniam istæ potentiæ sunt multum necessariæ pro arte memoriæ, quam multum commendauit Guil. Leporeus Burgundus *in suo tractat. de arte memoriæ*, quæ de illis dixit, hic aliqua inserere curabo, cum dictis aliorum circa excellentiam harum potentiarum.

Primo, de potentia memoratiua, quam dicit esse reseruatiuam specierum, siue intentionum, non solum à sensu communi receptarum, quæ excolendo, sicut omnia, augetur, *l. inter artifices. in verbo, ingenio. ff. de solutio.* &, vt dicit: Potentia memoratiua se habet ad æstimatiuam, sicut imaginatiua ad sensum communē. Auicenna, cerebrum esse principium sentiendi & mouendi, asserit, temperatumque causam memoriæ afferre. Nam ex cerebro crasso prouenit, debilitaturque memoria. Vnde fit, vt Philosophus dicit, iuuenes & senes esse malæ memoriæ propter nimium in ipsius augmenti & decrementi motum. Sicut enim recordatio motus faciles exigit, sic memoria quietem expostulat, & quiescendo fit sciens. Et magni refert, quali in corpore animi locati sint, hoc proueniente ex qualitatum dispositione, & nimia frigiditate & humiditate: vnde calidi & humidi facile comprehendunt, sed non diutius seruant. Rursus autem sicci & frigidi tardius concipiunt, sed firmiore res complectuntur memoriā, vt etiam hoc habetur *in Margarita Philosoph e 1. lib. 10. tractat. 2. c.* 29 Multa enim, vt dicit idem Guil. Leporeus, sunt, quæ mentem facilitant, multaque, quæ obtenebrant & confundunt. Nam membrorum compagibus, velut organis, ad operationes exercendas mens vtitur, vnde fit, vt corpore male sano animus hebescat & obtundatur. Ingenia neipe aeris qualitatem sequuntur: dixi supra *in hac parte, in 16. consideratione,* in qua de climatibus, vnde refert Cicero Thebanos ingenio fuisse pinguiores, sed corpore robustiores. Athenienses vero perspicaciores & acutiores extitisse: ideo; quia crassus aer Thebis, rarior autem & subtilis Athenis erat. Istud aperte probatur *in c. quia diuersitatem corporum diuersitas sæpe sequitur animorum.* quamuis in gloss. aliter exponat. *Extra de concess. præbend.* promptior contra, vegetior, & acutior redditur, cuius corpus bene compactum est. Quamobrem Thraces ob crassum regionis aerem, quem incolunt, obliuiosi, desides, tardi, torpescentes, nulliusque memoriæ censentur esse. Vnde Satyricus patriam veruecum appellat, cum inquit: *Veruecum in patria, crassoque sub aere nati.* Quid tamen discriminis habeat memoria à reminiscentia, ponit ibi, eo; quia memoria est continua obseruatio illius, quod semel apprehensum fuit. Reminiscentia vero est eius, quod, postquam apprehensum est, oblitum fuit, & iterum rememoratum. Cælius vero *lib. antiquarum lectionum 6. cap.* 15 dicit: Memoriam aliud esse, & aliud reminiscentiam. Nam est & in brutis memoria: vnde & prudentiam quoque habere in Philosophia prima colligit Aristoteles; Verum imperfectam, sicut & memoriam: in hominibus enim tantum est reminiscentia: ea vero est discursus rerum cum ratione, ab vniuersalibus ad particularia, &

à temotis à sensu, vel indicatio ac recessio eorum, quæ in se memoria seruarit, memoriæ plerunque vegerandæ gratia. Sexto naturalium Auicenna scribit, cognoscere aliquid, sibi fuisse, quod iam sit abolitum, in homine tantum est, & in rationali virtute. Memoriæ virtus ex quorundam sententia duplex videtur, facile percipere, diu retinere, illud ex humecta contingit natura, hoc ex sicca: vnde euenit, vt nonnulli facilius discant, quam percepta custodiant. Alij vero secus, vt ad humiditatem vergunt, vel ad siccitatem, propterea Aristoteles, non in eisdem memoria viger ac reminiscentia, sed plurimum ingenio tardi memoria valent: dociles autem reminiscentia, cuius ratio est, vt inquit Sanctus Thomas, & dictum est, quia diuersæ hominum habitudines ad animæ operationes diuersa proueniunt corporis dispositione. Videmus autem ea, quæ difficulter ac tarde impressionem recipiunt, valde perseueranterque eadem custodire, vt est lapis. Quæ vero nullo admittant negotio, non pertinaciter retinere, verum tota facilitate remittere, vt cera aut aqua. Et quia nil prorsum aliud memoria est, quam perceptorum retentio constans, inde est, quod hebetium adminiculatior firmiorque memoria est. Acutorum vero ac velocium imbecillior, ac magis lubrica. Cæterum; in iis reminiscentia longe præcelleos, Galenus, post Hippocratem summus artis medicæ in microtechne, cerebrum, tenuitatis contemperatæ esse memoriæ fomitem causamque præcipuam arbitratur; quoniam crassiore parte illa obrepat obliuio, qua humectiore item hebescant sensus, ficciore autem euadant liquidiores. Auicenna item sexto naturalium tradit, quod egregia illis supperit memoria, quorum animæ multis non distrahunt motibus, nec conuellitur cogitatio. Quæ ratio facit, vt pueri, quamuis humectioris sint naturæ, pertinaciter tamen retineant quæ imbiberint simul & propter motus vehementiam, vt voluit diuus Thomas. Nam & quæ mirantur, amplius memoriæ adglutinantur, affiguntúrque, sicut quæ quadam speciali annotatione notantur, magis commendantur: admirantur autem fere omnia pueri, vt quibus noua sint ac insolita: & hoc est, quod significat Quintilianus, vbi natura esse nos tenaciores, ait, eorum, quæ à teneris annis imbibimus, iuxta dictum Horatij:

Quo semel est imbuta recens seruabit odorem
Testa diu.

Contra vero in senioribus, redundante humoris vi, contingit memoriam esse nullam. Sed & tinsentibus excutitur memoria, propter frigiditatem humores congelantem. quibus coeuntibus concrescentibusque nulla recipi impressio potest, vnde philosophice ait Virgilius:

Obstupuit steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit.

Quod autem Aristoteles inquit, esse memoriã præteritorum tantum; quoniam quæ adsint, vel sentire dicamus, vel scire adnectendum est, id ad perceptionem nostram referendum videri, quæ sensimus prius, vel percepimus, siue præsens id sit, siue non. Etenim recordari possumus non modo eorum, quæ iam naturæ concesserint, sed superstitum quoque. Diuus August. scribit modo memoriam esse animum, modo ventrem animi, cuius aula sit ingens & valde admirabilis: idem nunc memoriæ cauernas nuncupat, nunc antra vel etiam sinus. Hæc Cælius *d.c.15. & c.21. eodem libro* 6. ad memoriam item actio est necessaria, cum, vt dicit ipse Guil Leporeus: Quicquid natura arteque percipitur, exercitio consummatur. Nam vbi abest exercitatio, ibi aut naturalis, aut artificialis peritia cesset, necesse est, cum tota virtutis laus in ipsa actione consistat. Et huic sententiæ applaudit Arcadius Iurisc. *in l. munerum.2.§.1. mixta. ibi, & horandis & disputando. ff. de mun. & honor.* Et omne artificium per exercitium suscipit incrementum, vt dicit Iurisconsu. *in l. legatis seruis. §. ornatricibus. ff. de legat.* 3. & facit text. *in l. milites. C. de re milit. lib.* 12. de quo exercitio ibi per Lucam de Penn. Verũ de memoriæ excellentia finiamus cum Cęlio *in d.c.15. in princip. & cap. seq.* vbi ait: Memoria necessarium maxime vitæ bonum, & thesaurus eloquentiæ, ac tanquam lumen aliquod, res est ex omnibus partibus animi maxime delicata & fragilis, in quam primum senectus incurrit, vt ait Seneca *in procem. suarum declamat.* ac plurimum authore Plin. deficere tentat & meditatur, vel quieto corpore, ac valido, somno quoque serpente computat, vt inanis mens quærat, vbi sit loci. Imo vero huic adagio occasio data est, vt eum, qui memoria sit nulla, sepulchra legisse dicamus: vnde Cato apud Ciceronem: Nec sepulchra legens vereor, quod aiunt, ne perdam memoriam. His enim ipsis legendis redeo in memoriam mortuorum Est profecto (vt inquit Cælius) huius potentiæ natura miranda. Subito vetusta ex longiore interuallo reuocata ingerunt sese, atque exhibent interim sponte, interim idipsum agentibus nobis, ac meditantibus, sæpe & interquiescentibus. Excidunt quandoque proxima, inhærent affixa, quæ vetusta sunt. Hesternorũ obliti, acta pueritiæ in digitos mittimus. Quod requisiueris, altius illatebrare se, atque recondere animaduertitur, mox aliud agenti reddit se, atque offert. Nec manet semper memoria, sed aliquãdo veluti postliminio reddit. In quibusdam animalibus prope nulla reperitur memoria. Ceruatio quãuis in fame mandenti si respexerit, obliuionẽ cibi surrepere aiunt, digressumque aliud quærere. Inter homines vero quibusdam tanta, vt nihil non iisdem verbis reddatur auditum. Hanc de seipso eatenus florenter excelluisse scribit Seneca, vt non ad vsum modo sufficeret, sed in miraculum vsque proderet. Nam duo millia nominũ, inquit, recitata, quo ordine erant dicta, referebam: ducentos quoque versus ab vltimo incipiens recitabam, vt etiam refert Text. *in sua officina, in c. memoria clari.* vbi scribit 14. aut 15. qui memoria claruerunt: & duobus c. seq. enumerat obliuiosos, & qui memoria exciderunt, & alios, qui verba facturi memoria exciderunt: quos non recito, cum ibi videri possint. Quomodo Affranius poeta sapientiam filiam esse vsus & memoriæ dixerit, eleganter & veraciter scribit Aulus Gellius *noct. Attic. lib.* 13. *cap.* 8.

Quæ vero dicta sunt, de memoria naturali intelligimus: verum de artificiali Alb. de Ros. *in suo dictionario, in verbo, memoria,* copiose disseruit. Quibus omissis, breuiter recitat quinque multum vtilia ad memoriam, quæ expertus est in seipso, vt dixit. Primo, vt fiat diuisio materiæ. quam recitare quis voluerit in partes paucas, vel plures secundum materiæ prolixitatem, vel breuitatem. Diuisio etenim animum incitat, mentem intelligentis præparat, & memoriam artificiose reformat, vt prætactum est in præfatione huiusce operis. Secundo, ad istam diuisionem ordinate procedat, vt vno memorato ad aliud subsequens procedatur: vnde Philosophus *in lib. de memoria,* ait, quod à locis facile est reminisci, cum velociter ab vno loco in alium deueniri possit. Tertio, vt solicite adhibeat intentionẽ & affectũ ad ea, quæ vult recordari; quia quanto aliquid in animo potius infigitur, tanto melius recordatur. Cauendum tamen præcipue

quod

quod circa ea, quæ memorari vult seu agere, vel proferre, imaginationem seu phantasiam suam alijs rebus admoueat. Quartum est, sæpe legere, vel recordari eorum, quæ voluerimus memoriæ imprimi. Ideo Philosophus inquit *in d. lib.* quod meditationes memoriam soluunt: quia, sicut dicit, cõsuetudo est altera natura, vnde quod sæpissime intelligimus, cito reminiscimur, quasi naturali quodam ordine. Ideo ait Seneca *in li. de benefi.* Memoria nihil perdit, nisi id, quod non sæpe respexit. Quintum & vltimum est, quod de re, de qua volumus recordari seu memorari, faciamus in mente, vel libro aliquas similitudines conuenientes materiæ, de qua agitur. Sicut faciebant antiqui in libris antiquis: nam vbi tractabatur de iurisdictione omnium iudicum, faciebant imaginem seu repræsentationem vnius prætoris sedentis in tribunali. Vbi autem agebatur de minorum restitutione, pingebant imaginem vnius minoris decepti, qui conquerebatur coram iudice. Vbi vero agebatur de manumissionibus, ponebant imaginem domini & serui, qui manumittebatur coram prætore. Vbi autem agebatur de donationibus inter virum & vxorem, ponebant imagines viri & vxoris, qui inuicem sibi donabant. Et ita fiebat in libris decreti. De materia consecrationum erat imago Episcopi, cõsecrantis vasa sacra, & alia consecranda. In materia de pœnitentia, erat imago sacerdotis, & peccatoris confitentis: & sic de cæteris. Et ita hodie fit in libris historiarum, vbi fiunt repræsentationes summorum Pontificum, Imperatorum, Consulum, Regum, & aliorum, vbi de eorum vita tangitur. Sic etiam *in lib. Æneidum Vergilij*, qui fit cum historijs, secundum materiam subiectam. Sic de comœdijs Terentij, & pluribus alijs, quos vidi. Et per talia recordatur & intelligitur, de qua materia ibi tractetur.

Secundo, de potentia sensus communis, qui in anteriori parte cerebri locatur: & est potentia sensitiua omnium sensuum particularium obiecta apprehendens. Dicitur autem communis, Philosopho asserente, eo: quod omnes sensus exteriores ab eo velut à cõmuni centro scaturiunt, suorumque obiectorum similitudines ad eum reducunt, quibus meditantibus de singulis iudicat & discernit. Huic autem potentiæ tres actus attribuuntur: quorum primus est cognoscere sensationes & sensibilia omnium sensuum exteriorum, etiam non præsentibus obductis, ideo communis dicitur. Secundus est conuenientias & differentias inter obiecta sensuum discernere. Primo enim obiectum vnius cognoscit. Secundo, obiectum alterius apprehendit. Tertio, actum format continentem virtualiter notitias amborum obiectorum, in quibus conuenientias & doctrinas ponit, vt album non est dulce. Tertius est absentias obiectorum diiudicare, vt quod visus non videt, auditus nõ audit. Sic de silentio cæterisque obiectorum priuationibus iudicat. A centro huius organi nerui & organa [illegible] riorum protenduntur, & per hosce neruos omnium visibilium species recipit, & facile quidem propter organi humiditatem & calorem, diutius autem retinere non potest. Quapropter facta sensatione eas per neruorum meatus imaginatiuæ transmittit, cuius operatio est receptas species & imagines reseruare, vnde nomen sibi vendicat. Ne autem potentiæ, quæ sequũtur, otiosæ permaneant, species ab imaginatiua ad æstimatiuam transeunt, ex quibus hæc potentia intentiones non sensatas, quemadmodum oues ex speciebus lupi colore & figura, & alijs inimicitiam non sensatam eliciens ipsum fugit, secundum Auicennam. Et hoc vel ex naturali instinctu, si forte prius fraudem lupi experta non est: vel experimento, vt asinus foueæ, qua nuper periclitatus est appropinquans, casum timet & declinat, veluti canis popinam fugiens propter aquam calidam: & vt dixi *in princip.* ista potentia videtur esse nobilior alijs: quamuis, vt dictum est, memoratiua sit multum admiranda & mirabilis. Et licet aliæ tres potentiæ non sint ita digniores nec nobiliores, tamen, quod de eis sentiatur, secundum mentem Guilielmi Leporei, non præteribo.

Potentia phantastica, vt ait, est in secunda parte mediæ cellulæ cerebri, tanquam centrum inter imaginatiuam & memoratiuam: conuertit enim se supra imagines in vtraque earum reseruatas, & tunc componit & diuidit eas: hæc imagines cum imaginibus, species cum speciebus format, eas componendo vel diuidendo: & ideo fingit monstra, chimæras, & operatur in somno sicut in vigilia. Ex speciebus præmemoratis, cum ad organum ipsius peruenerunt, diuersas imagines componit, quæ à sensu communi percipiuntur, dum iterum ad ipsum descenderunt. Quoniam vero hæc potentia in homine ratione naturali decoratur, de qua meminit textus *in l. qui natura. & l. nam hoc natura. ff. de condict. indeb.* ideo non necessario eodem modo operatur. Nonnunquam enim ex compositione specierum intentionum diuersarum monstra fingit, quorum nec interdum similia vidit: in brutis autem instinctu naturæ regitur, quæ in omnibus eiusdem speciei similis est. Ideo in tabulis phantasiæ opera non variantur. Simili nempe ingenio & artificio omnis hirundo nidum, & aranea telam texit: huius vero potentiæ opera, si vigilantibus non desint, raro tamen ab ipsis percipiuntur propter fortiores motus sensuum. Dormientes autem, quorum sensus exteriores vacant, somnia appellant, quia in somno apparent.

Potentia autem imaginatiua est reseruatiua specierum à sensu communi receptarum, quæ in anteriori parte cerebri ponitur. Species enim rerum hic vocantur imagines ipsarum, vnde imaginatiua vocata est, & per hoc differt à sensu communi: quia non est potentia iudicatiua, sed solum reseruatiua. Fatentur multi in natura nostra sensibilium compositionem inter se inesse, oportet ergo, vt in nobis sit hæc virtus, quæ hæc operatur, & hæc virtus, inquantum imperat ei intellectus, cogitatiua vocetur. Inquantum vero imperat virtus animalis, imaginatiua nuncupetur. Inquantum occupatur componendo & diuidendo, formatiua vocetur: hæc enim facit castra in sphæra. Chimæram fingit, & lupo cornua, vt faciunt scholares, qui mentes à studio literarum auertunt, & male intenti quandoque castra ædificant, vt ait glo. final. *in l. vnica. Cod. de stud. liber. vrbis Romæ. libro 11.* Nam sensus communis virtuti formali, quæ est imaginatio quasi ad reponendum, impertitur, quod ei tradunt sensus exteriores: imaginatio vero reponit, & retinet: habet enim virtutem multiplicandi formas sensibiles, virtus vero cogitatiua, siue imaginatiua, siue formatiua conuertitur ad formas, quæ sunt in imaginatione, ad componendum vel resoluendum eas: quoniam eius potestatis iugo subijciuntur.

Potentia æstimatiua, secundum Auicennam, est vis ordinata in summo concauitatis mediæ cerebri insensibilium intentiones apprehendens, vt putà lepus canem fugiens, vel ouis lupum, nunquam alias visum diiudicat, cum agno esse habitandum, & elicit speciem siue intentionem inimicitiæ, quæ non

poterat per sensum apprehendi. Est autem virtus transcendens: quia apprehensio sua non est formarum sensibilium aut materialium seu immaterialium: bonitas enim & maleuolentia, conueniens & inconueniens, impendium & dispendium in se non sunt formæ materiales, nec in sensu cadentes exteriori, tamen sunt accidentia sensibilium. Quid tamen discriminis habet imaginatiua, quia illa retinet species per sensum communem receptas. Hæc vero elicit ex eis intentiones naturæ non sensatas, sicut amicitiæ vel inimicitiæ, quibus sequuntur actiones prosecutionis, vel fugæ. Auicenna etiam ait æstimationem vtilium & nociuorum triplici modo contingere. Primus modus est ex causa materiali, sicut accidit in puero, qui cum eleuatur, vt resideat, & casurum æstimat, statim alicui adhæret: præterea, certum est, cum oculi lippitudine prurientes sint purgandi statim ille conniuet, antequam cognoscat, quid sibi accidat: & sic inductu quodam naturæ ouis lupum formidat, & animalia leonem, & aues accipitrem. Secundus modus est per experientiam, sicut accidit, cum doloris rabies animal aliquod inuasit, vel mellitis voluptatibus in se aliqua absorbetur, cuius forma descripta est in virtute formali sine imaginatione, & intentiones vtilitatis, & nocumenti descriptæ in memoria statim apparuerint, res in vtilitatis vel dispendij æstimationem obreptitiæ occurret. Hinc canis lapidem vel fustem tanquam nociua formidat, & vacuis sæpiuscule ossibus allicitur. Tertius modus circa proprietatem contingit, & modum similitudinis versatur, veluti: si res aliquam formam vnitam cum intentione æstimationis in aliquo sensibilium haberet, sicut contingit in pomo coloris coccinei, quod est maturum & dulce. Ideo cum videmus, dulcorem inesse pomo, inductu quodam naturæ diiudicamus.

Quadragesimaquinta consideratio erit de complexionibus mortalium, quæ sunt quatuor principales, sanguinea scilicet, cholerica, phlegmatica, & melancholica, quarum nobilior & melior est sanguinea. De ijs tamen Guil. Leporeus Burgundus, vir eloquentissimus, scripta reliquit *in suo opere artis memoratiuæ, lib. 1. c. 4.*

Sanguineum ait, lætum, dulcem sermone, vultu hilarem & amatiuum: risu facilem, liberalem, benignū, pium, omnibus artibus aptum, fecundum alios delicata cibaria, primæque bonitatis vinum, elementa per omnia indagantem, ad libidinem pronum. Vnde Alexander Magnus imbecillitatem humanam se sentire aiebat, duabus potissimum ex causis, somno videlicet, & coitu, vocem habet acutam, neque diu, neque multum irascitur. Habetque & sanguinei alias bonas conditiones seu inclinationes, ex quibus non parum laudabiles. Hæc complexio enim est calida & humida, qui humores generant meliorem complexionem, & istorum quilibet de per se, & simplex, est melior alijs, licet compositi sint meliores, & sic complexionea ex eis compactæ.

Cholerica vero est calida & sicca, vt dicit Galen. 1. *complexionum, c. 8.* vnde Cholericus est impetuosus in suis agendis, elati animi, vanos vltra modum appetens honores, bonorumque inmemor, in iram facile prorumpit, eademque pacificatur, prodigus, & sine libra comedens, proclinis ad ebrietatem, fidelibus deditus vigilijs, lucrum assidue venatur, ingeniosus, docilis, fidus, sincerus, amator iustitiæ, impingens in lingua vbi irascitur. Oblonga habet membra & gracilia, oculos profundos, nasum acutum, faciem cittinam, eloquium velox, pectora ampla & hirsuta vmbilicotenus, est pronus ad coitum, vocem argutam, gressus habet celeres: oculos citrinos, linguam asperam.

Phlegmatica vero est frigida & humida, vnde Phlegmaticus naturaliter est somnolentus, in agendis suis tardus, verbis lapsantibus & humidis nō defluens, bonorum contemptor, auræque popularis rumusculos pro nihilo habens ac spuifaciens, paruæ memoriæ, & modicæ comestionis. Ideo pauci aut nulli meritis eorum ad honores aspirant: ideo Messalam Coruinum sui nominis immemorem phlegmaticum extitisse diiudicant. Ciuilis tamen ratio huic sententiæ aduersari videtur. Nam nemo est adeo supinus, imo magis stultus, vt nomen suum ignoret. text. est *in leg. cum in libris Vlpian. §. neque enim. Cod. de hered. institut.* Item est facie prædita præpingui & alba, habet carnosum corpus, pectus breue, venas strictas, coitum non appetit nisi vino admodum madidus aut aliunde calefactus.

Melancholia est frigida & sicca, secundum Galen. & est pessima ex compositis, vt idem dicit *de ingenio cap. 10* Et ex simplicibus sicca est pessima. Et, vt medici dicunt, Melancholicus naturaliter tristem vultum gerit, sinistre semper suspicatur, alienisque delicijs vulpina quadam sanctitate illatrat, mundanarum rerum nefando amore irretitur, implacabilis, & in propria opinione pertinax, timidus, inuidus, auarus, tenax, fraudulosus, prauus, tacitus, aptus tamen studio, non bene dormiens. Et sic ex supradictis constat, quod natura in vno sanguinem grauauit, & in alio restaurauit: & idem de cholerico, melancholico, & phegmatico, cui sententiæ applaudet Paulus Iurecons. *in l. cum qui. in princip. de tutor. ff.* cum qui in vno grauatur, in alio releuari debeat. Etsi quidam sint, quos eo vsque perduxit labor & assiduus conatus, vt multa huiusmodi dissimulare possint: non tamen potest lana tincta mutare colorem: atque id admodum perspicue deprehendi potest. Quicquid enim præter naturam accersitum est vel conquisitum, dissimulari diu non potest, vt ait Ioan. Indago. *in lib. de quatuor. compl.* vbi miranda dicit de ijs, & de pernoscendis Planetis Horoscoporum & signorum ascendentium ex ipsis quatuor complexionibus.

Et concludam, Complexio sanguinea (vt iam dictum est) optima & nobilior alijs iudicanda est propter conuenientiam cum nobiliori parte anni & elemento, vt supra in hac parte tetigi *in 40. consid.*

Quadragesimasexta consideratio: quod membrorum corporis humani sit excellentius, indagat Cæl. *in lib. antiq. lect. 2. c. 39.* Inter membra corporis quatuor principaliora esse asserit. Cerebrum, scil. cor, epar & testiculos: de quibus excellenter per eum.

Videtur tamen quod caput sit excellentius, & nobilius membrum corporis, ex tribus quæ in ipso capite, respectu aliorum membrorum singulariter inueniuntur. Primo enim excellit in dignitate in tribus scil. in altitudine situs, nobilitate propriæ virtutis, quia nobiliores virtutes, imaginatio, memoria, intellectus, sensus communis & huiusmodi, de quibus supra habent locum in capite, & in perfectione, quia in capita congregantur omnes sensus, cum in alijs membris sit solus tactus. Secundo à capite sunt omnes vires animales in alijs membris, & sic dicitur esse aliorum membrorum principium, dans illis sensum & motum.

motum. Tertio, quia dirigit alia membra in suis actibus propter imaginationem & sensus, qui in eo radicaliter abundant & insunt. Ratione etiam primæ proprietatis, scil. perfectionis, omne quod est perfectissimum in quacunque natura, dicitur caput, sicut leo in animalibus. Ratione autem secundæ proprietatis omne principium dicitur caput, & certe cuiuscunque rei potentissima pars principium est, vt dicit Caius Iurecons. *in l.1.ff. de orig. iur.* Sicut caput fluminum fons dicitur & sic caput viæ seu libri dicitur. Vnde ratio edi debet à capite, text. *in l. argentarius.* *Facit lex, si quis. §. si initium. ff. de edend.* Ratione vero tertiæ proprietatis dicitur omnis Rector caput, sicut Rex, Dux, vel Pontifex, ita Ioan. de Turrecrem. *in c.1. dist.* 12. Ideo dicit Lucas de Penna *in l. neminis. C. de consulib. & non spargendis. li.* 12. quod Princeps in Republica, qui pro quodam corpore ponitur, obtinet vicem & officium capitis. Et Christus caput est Ecclesiæ, *ad Coloss. c.1. & ad Ephes.* 5. Et vt dicit Paul. Iureconf. *in l. cum in diuersis. ff. de relig. & sump. funer.* Caput est principale membrum hominis. Nam ille locus efficitur religiosus, vbi caput inhumatur humanum, etiam absque aliis corporis partibus, & non econuerso. Quia per caput cognoscimus cuius imago sit, *vt ibi dicit tex.* & illud sequuntur omnia membra, *ad Ephe. 4. & c. volu. 11. dist.* Et indecens est membra perfectiora esse capite. *c. mirramur. 60. dist.* & dicit Fel. *in c. num liceat à capite membra recedere. in princ. ext. de præscrip.* quod caput est honorabilius membrum cæteris, & dicit Bal. *in c.1. §. ad hoc. in 4. col. de pace iuramento firmanda.* quod excellentia hominis tribuitur capiti, in quo est fons rationis & intellectus. Et Aristoteles allegatus per Baldum ibi dicit, quod cerebrum sit membrum diuinum, in quo est sensus & intellectus, vnus locus ab authoritate hominis est in capite. Et ibi notat, quod in re animata caput subiacet oculis corporis, in re inanimata caput est principium. Item idem est quod potissimum, vnde subiungit versum istum;

Principium caput est pars corporis & dominantis.

Et Felin. *in d. c.* de facie hominis loquitur, quæ non est dehonestanda seu fœdanda, cum sit ad similitudinem Dei formata, vt dicit tex. *in leg. si quis in metallum. Cod. de pœn.* per quem etiam ibi not. gloss. & post Angel. quod homo non est bullandus in fronte, dicit tamen ibi Felin. quod facies & caput ponuntur, vt diuersa. Item aduerte, quod vbi caput dolet, cætera membra dolent, vt dicit tex. *in can. sunt plurimi. & in cane. ex merito. 6. quest. 1. Spec. in titu. de inquisitio. §. 3. ver. si autem.* & ita caput est dignum, quod ab eo inchoandum est. Specul. *in ti. de elect. §. 1. vers. publicatione.* pro quo facit text. *in l. vnica. ff. de offic. præfect. augustalis.* Vbi dicitur Præfectus Aegypti habet iurisdictionem, & officio suo non est priuatus, quousque eius successor Alexandriam sit ingressus. Cum sit Metropolitana & capitalis ciuitas. ad idem *l. viennensse. ff. de offic. procons. & in l. si forte. ff. de off. præsidis.* Ex quibus infero vnum obseruatum apud nos; quod non debeat haberi respectus, nec est in consideratione, aduentus, seu ingressus Regum, aut Principum in aliquod regnum, seu prouinciam: nisi aduenerint, vel ingressi fuerint principalem, aut, vt ita loquar, capitalem ciuitatem Regni, vel Prouinciæ, quod tu notabis, quia alibi non reperies.

Item caput, arx potentiarum animæ dicitur, teste Cælio, *funeum antiquarum lectionum. 11. c. 43.* & idem *li. 2. c. 23.* sic ait: caput arcis quodammodo locum habet in humanis corporibus. Et Plato in Timæo, caput non principale solum, sed etiam totum in corpore nuncupauit. Est ergo caput præcipuum excelsiusq; in homine membrum, primo regiminis acutorum Galenus, & Platonici omnes rationalis animæ sedē nuncupant secundum aliquos, quoniam ibi cerebri est conceptaculum, ac membrorum animalium, quæ organa sunt, & principia virtutis animalis, tam apprehendentis, quam eligentis, seu voluntarie mouentis, quibus potissimum constat animalium inter se dissimilitudo. Licet non me fallat Bedæ sententia super Marcum. Animæ locus (inquit) principalis non iuxta Platonē in cerebro, sed iuxta Christum in corde. Portionem vero hanc communi similitudine quadā possidemus sublimem, sicut etiam interpretatur Aristoteles. Quin & vniuersa in hominis corpore situm præferunt vniuersi, cum cetera nullo eiusmodi fine constituta respectu, aut confuso admodum. Porro vt quæstionibus, idem caput eum obtinuisse locum scribit, quia sit diuinissimum membrum. Ab eo enim sternutamenta quoque proueniunt, quod esse sacrum augurium constat. Inde quoque obrepsisse nostris moribus opinatur Cælius, vt quibus exhibeatur reuerentiæ cultus, iis caput aperiamus. Galenus post Hippocratem scribit fuisse capitis substructionem, potissimum ob videndi excellentiam, qui sensus ad circumspectum omnem velut in speculo collocari debuerit, sicut idem est apud Auicennam. A quo etiam illud proditur prima tertij Exploratoris vice oculos fungi.

Aduerte etiam, quod manus dextra sit dignior læua, secundum Luc. de Pen. *in l. aquarū pussessores. col. 1. C. de aquaduct. li. 11.* ad quod allegatur. 2. *Macchab. 2. c. ibi porrectis dextris, & iureiurando.* Inde dicitur iuramētum dextra manu præstandum esse. *Esa. 62. cap. iurauit Dominus in dextra sua. & 1. Macchab. c. 6.* ita dicit Iacob. Bonaud. *in gl. ad Ioan. de Terra Rubea, in tractat. Vineæ Ecclesiæ nuncupate. artic. 2. primi tractatus in 4. conclu. in verb. à dextris.* vbi etiam dicit, quod dextra arguat nobilitatem, & præeminentiam honoris.

QVadragesima septima consideratio de excellentia sanitatis erit, quæ plurimum extollenda est: cum, vt dicit Philos. *Eth. c. 4.* desiderabilissimum est sanum esse, & *in lib. eiusdē operis. c. 3.* iterum dicit: Viro sanū esse optimum est, vt nobis videtur. Quid enim prodest homini habere omnia mundi imperia; si infirmitate afflictus in eis consolari, & gaudere non potest? Ideo inquit Ecclesiast. c. 3 Non est census super censum corporis. Quæ ex re ait Iuuenalis *li. 4. Satyra 1.*

Orandum est, vt sit mens sana in corpore sano.

Et Cato moralissimus sic nos hortatur:

Corporis auxilium medico committe fodali,
Sit tibi præcipue, quod primum est, cura salutis.

Hæc Bern. de Bust. *serm. suo 3. 2. par. sui Rosarij in litera T.* Et ideo, vt refert Cælius, *antiqua. lect. li. 4. c. 14.* fertur, Pyrrhum Epirotarum Regem post Alexandrū prudētissimum rei militaris adiudicatum, vbi immolaturus templa inuiseret, cum Regni ampliorem modum, non de hoste victoriam præsignem, neque item gloriam illustriorem, aut diuitias, & id genus alia, quibus mortalium plerique attoniti inhiant: sed sanitatē modo à Diis comprecari solitum, ceu parte hac bene constituta, prosperius cessura viderentur omnia. Nam si toto sinu se effundant, absit autem valetudo recta, nullum illinc profluit emolumētum quod iuuet. Propterea Antiochum cognomento Sotera prælia cum Galatis congressurum legimus in quiete arbitratum Alexandrum sibi assistere, monereque, vt prius quam

in aciem milites produceret, non aliud proponeret illis signum, quam bene valere. Quod cum is non neglexisset, nobilem de hostibus victoriã est assecutus. Scimus porro (inquit Cælius) mandatorum librum ab Imperatore dari solitum, in quo præceptum primum erat de sanitatis cura. Pythagoras quoque in Epist. nõ alia est vsus consolatione, quam vt iuberet bene valere. Id institutum, & Pythagorici mox seruarunt veluti animæ corporiq; nil amplius congrueret, hocque vno hominis bona vniuersa comprehenderunt. Quin & Symbolum, quo inter compares vterentur, dicebatur sanitas, & vt dicit Gall. *in lib. Heres. id est, fell. arum.* sanitate nil vtilius est mortalibus Academici, & Peripatetici, hoc est, Platonici, Aristotelici inter tria genera bonorum sanitatem annumerant. Tradunt enim tria esse genera bonorũ, ex quibus fœlicitas perficitur. Prima animi bona, vt virtutes. Secunda corporis vt valetudinem & pulchritudinem. Tertia externa, quæ fortunæ ascribuntur, vt diuitias & honores. Carneades item Academicus nil bonum esse censebat, nisi præmia naturæ, hoc est, sanitatem, robur, pulchritudinem, & alia id genus. Quibus autem constet sanitas & seruari possit, vide Cælium, *li. 11. c. 37.* & vberius *lib. 16. cap. 41. suar. antiq. lect.* Et quemadmodum animi lætitia est sanitati humanæ valde propria, ita tristitia contraria, vt per Luc. de Pen. *in l. accurson. C. d. silent. in lib. li. 12.*

QVadragesimaoctaua consideratiò de laude laboris exprimit, de qua Heraclides Lycius, (vt scribit Philostratus in vita Sophistarum) librum vnũ cõposuit, & illum laudibus laboris dicauit, sine quo dicebat, nihil in rebus humanis frugiferum geri posse, adeoque probari, vt callus etiam labor (modo non vitiosus) sit otio ac delitiis anteferendus. Xenophon dicit nullam esse veram voluptatẽ citra laborem. Nam si somni, aut cibi, aut potus appetitum præuenias, nihil dulce sentiri. Labore autem exercitatis omnia dulcius suppeditari. Ex quo Socrates dum corpus ambulando, seu quiduis aliud agendo exercebat, obsonare famem dicebat, quod item nostris Religiosis ante cibũ præceptũ est. Idẽ opus cõferre dictitabat ad hominum bonitatem, otium vero vitiũ. Bonos igitur in opere esse, quanquam ociosi viderentur, Improbos autem, qui aut alea, aut opere aliquo turpi, siue etiã plus æquo ambitione, seu quæstu occupati appareãt ociosos esse. Idem cũ laboraret circa citharam, dicenti cuidam, *Iam senex discis?* Respondit, *Præstat tarde discere, quam nunquam.* Lassus Hermioneus interrogatus à quo Sapientiam didicisset? A labore, inquit, & experientia. Pythagoræ quoque sententia fuit, legendam esse ab initio vitam optimam ac laborib. quam maxime exercitatam, quam cõsuetudo paulatim ex aspera dulcem redderet, & homines robustos faceret; laborem namque voluptatem quoquo modo semper comitari: si bona sit voluptas, illa præcedit. Si autem mala, labor subsequitur. Musonius ait, cum sæpe pro voluptate, & pecunia, aut alia re, nulla cum laude labores maximos subeamus, quid mirũ si pro gloria, pro æquitate eosdẽ adeamus exemplo cornicũ, & gallorũ, qui quanquam rationis expertes, adeo pro gloria certant, vt vsque ad extremũ spiritũ inuicem pugnent? Vnde Euseb. *Corpus vitiũ corrumpit: Animũ vero earum rerum negligentiã, quæ ad diuinam faciunt contemplationem.* Vltra præcedentes Philosophorũ sententias, quæ de re sentiãt Poetæ adducuntur. Primo, Epicharmus ait: *Laboribus omnia nobis Dij vendicant bona.* Euripides: *Fortunas ex laboribus venari oportet.* Item labor, vt dicitur, gloriæ pater. Idem, *Laborantes Deus adiuuat. Labor vero solus circa fortunam sumptus mortales adhuc minimo affligit, labores audent boni, timidi nihil vnquam assequuntur.* *Ex laboribus gratia prouenit hominibus. Nullo modo quis citra laborem felix esse, neque gloriam assequi vllam nihil agendo potest.* Ex qua Euripidis sententia Ciceronis est illud: *Omnis laus in actione consistit, & ociosus nullus, quanquam Deos habens in ore, victum sine labore parare posset.* Sophocles: *Laborem subire oportet eos, qui sibi feliciter esse volunt.* Menander: *Cuncta & labore, & diligentia deprehendi possunt.* Philemon: *Quam mihi dulcia sunt priora mala! Nisi enim tunc laborassem, nunc minime gauderem.* Aul. Gellius verba ex Catonis oratione ad milites refert: *Mementote, si quid vnquam recte per laborem feceritis, labor ille cito à vobis abscedit: benefactum autem semper remanebit. Si quid vero nequiter per voluptatem, voluptas repente abibit, nequiter illud factum apud vos semper extabit.* Virgilius: *Labor omnia vincit.* Cicero pro Archia: *Nullam enim virtus mercedem laborem periculorumque præter hanc laudis & gloriæ desiderant, quã quidem detracta, quid est, quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo tantis nos laboribus exerceamus? Certe si nil animus præsentiret in posterum, nec tantis se laboribus frangeret, nec tot curis vigiliisque angeretur. Nunc insidet quædam in optimo quoque virtus, quæ noctes atque dies admonet, non cum vitæ tempore dimittendam commemorationem nostri nominis, sed cum omni æternitate adæquandam.* David: *Tu domine laborem & dolorem consideras.* Grego. in Moral. *Sicut in malis præsens securitas parit dolorem, sic in bonis præsens labor perpetuam inducit securitatem.* Et alibi pulchre dicit: *Desidiosus sæpe ingenium accipit, vt iustius negligentia puniatur, quod scire contempserit, quæ sine magno labore adsequi poterat bonitate naturæ, contra vero studiosus tarditate punitur, vt eo maiora præmia ferat, quo magis laborauit.* Denique Sophocles, Plato, Isocrates, Hieronymus & alij complures, qui diu vixerunt vsque ad extremam senectam scribentes, labores subierunt, finemque discendi cum vita fecerunt. Ad quam rem multum faciet alienæ imitatio virtutis. Nam quisque bonus aliena gloria magis excitabitur. Thucydides puer, cum audisset Herodotum senem suam Historiam recitantem, collacrymasse dicitur. Demosthenem fabrorum antelucana diligentia excitare solebat. Themistoclem Milciadis tropæa somnum capere non sinebant. Alexander Achillis, Cæsar Alexandri conspectis tumulis laudis æmulatione ingemuisse feruntur. Hæc Volaterranus *lib. 31. Commen. in Philologia, c. 1.* Guil. vero Leporeus Heduen. *in suo tract. artis memoratiuæ lib. 4. ca. vlt.* dicit: quod ex labore memoria augetur, sensus interiores assiduitate firmantur, eo merces felicitatis diuinæ comparatur ieiunium *de consecr. dist. 5.* omnia, vt iam dictum est, vincuntur, de quo canit poeta:

Labor omnia vincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egestas.

Non igitur immerito (vt dicit) Lycurgi leges iuuentutem erudiere, venando, currendo, algẽndo, æstuando. Iustus enim labor honoribus, præmiis, splendore decoratur. Vnde Diogenes censebat se scientiam, bonaq; animi nancisci non valere, nisi labori se deuoueret. De quo Horat. *Sermonum primo.* Nil sine magno vita labore dedit mortalibus.

QVadragesimanona consideratio quærit, an otium aliquo modo sit laudandum, cum illud multi exprobrent, & fere omnes semper otium vituperant? Sed cum duplex sit otium, primum laudatum,

datum,& alterum illaudatum,vt ample scribit Luc.de Pen.*in l.1.column.2.Cod.de excusat.artificum.libro decimo.* Ideo laudes illius ocij laudati referam, (prætermisso illaudato, de quo, *in præcedenti part.in 1. & 29. considerat.* dictum est)eo, quia est literatorum ac contemplantium veritatem,de quo Cato dicebat : Viro nobili, quemadmodum negorij, sic & otij rationem extare oportere. Hoc idem Seneca in Epistolis amplectendum suadet honesto ac prudenti viro, quo exactioorum tumultu, tanquam in portum se tandem recipiat, vbi sese primum, deinde humana pariter ac diuina dignoscat. Nam semper negotiosis (inquit) tempus furtim labitur, & hos esse qui in ambitione vel auaritia iugiter occupati breuitatem temporis queruntur, & improuisos se ad mortem trahi nihil omnino vixisse putantes. Aristot. *in libr. de Anima.* inquit: Animam sedendo & quiescendo fieri prudentiorem. Plutarchus: *Sapientem decet quietem & otium in scientia & prudentia exercitatione ponere.* Non dico eam venalem, ac forensem, sed maximam, quæ nos Deo coniungat. Socrates dicebat, ita instituendam esse vitam, vt ex te, non ex aliis voluptatem capere possis. Euripides ; *Qui agit plurima, plurimum peccat ; quod ambitiosis & auaris maxime accidit.* Et demum ratio, quod improbi, probis rerum experientia simul, & solertia præstant : quam enim quis diligit artem, in hac se libenter exercet, quam vero exercet, hanc & probe nouit. Denique & Augustini sententia *in libr. de ciuitate Dei.* Nemo bonus negotium quærit, nemo improbus in otio fructuoso conquiescit. Otium, inquit, sanctum quærit charitas, negotium iustum suscipit necessitas charitatis, quam si nullus imponit, percipiendæ vacandum veritati. Vide Gregor. *in Ezech.* Contemplatiua vita, de qua dictum est *ista pars. in 33. considerat.* est charitatem Dei ac proximi tota mente complecti, ab omni terrena actione quiescere, soli desiderio conditoris omnibus posthabitis curis inhærere. Idem : Sicut enim grauioris est culpæ inter bonos improbum esse, sic maioris fuerit laudis inter improbos bonum se præstare. Idem *in Registr.* Quanto quis in rebus mortalibus occupatior, tanto à Deo remotior. Isidor. *de summo bono.* Quanto quisque curis maioribus occupatur, tanto magis vitiis premitur : mundi enim amatores non solum stulti ex eo, quod infima pro summis appetant, verum etiam miseri, quod ea cum ærumnis consequantur. August. vero (vt habetur *in cap. qui Episcopatum.§.itaque octaua, quæstione prima.*) dicit : itaque à studio cognoscendæ veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet otium, vbi est tex. clarus, quod sit etiam otium laudabile. Et facit text. *in cap. 2. circa medium, 23. quæstione quinta.* vbi dicitur: mali ab inquietudine mala ad sanitatis otium, legum coertione dirigantur. Et de hoc otio laudabili etiam meminit ciuis & contemporaneus noster Ioann. de Monthel.*in suo promptuario iuris, in verb. otium.* Et ait Bern. Otium est vacare Deo, imo negotium negotiorum, vbi nullum admittitur otium. Ideo dicit Apostolus, *Nemo militans Deo implicet se negotiis secularibus.*& Seneca *in epistol.* Crede mihi, plus agunt, qui nihil agere videntur. Sed vt dicit Volaterranus *libro trigesimoprimo, Commentar. in Philologia. capit. secundo.* Necessarium est huiuscemodi vitis Aristotelis sententia, rerum administratorem aliquem prope habere, qui res obeat ac curet, vt Socrates Critonem, Epicurus Metrodorum, Apollonius Damidem, ipse quoque Dominus noster Iudam negotio præfecit. Apostoli item alios alij. Vt autem Monachos attingam, ait ibi Volaterranus, Origenes Ambrosium, Hieronymus Chromatium habuit, Bernardus fratrem Viterbij defunctum deflet : vt paternæ domus præsidium, curarumque suarum leuamen. Denique Franciscus Aelia suo quanquam flagitioso, ob rerum experientiam carere non poterat. Sed, vt ibidem, ipse Volaterranus *in cap. sequenti.* inquit, ab hoc otio honesto multos præstanti ingenio retrahit metus amittendæ dignitatis & existimationis, quam negotium sine periculo, *in proœm. de Oratore* exoptat duo quasi difficilia. Et ibi sequitur, quomodo ad id otium plerique diuersis ex causis inducti fuerint, & qualiter multi ex negotiis humanis se in otio posuerint, & solitudinem amauerint, de cuius laudibus etiam ibi videre poteris. Item, propter quietem siue otium, quoque fit, vt nullam molestiam corporis quisquam patiatur, secundum August. *libro decimonono, de ciuitate Dei, capit. 1.* Ideo multi dudum in seculo militantes post longi temporis lassitudinem, ob reliquæ vitæ requiem, clericantur, vt Deo seruiant, & tutiori otio senescant, consilio optimo ducti, vt ait textus *in l. quisquis omensis Cod. de episcopis & clericis.* vtque possint in otio & tranquillitate reliquum tempus vitæ suæ peragere, vt sonant verba *in l. petitionem. in fin. Cod. de aduocat. diuersorum iudiciorum.* Et hoc satis prudenter, cum meliorem partem eligant, & nullus beatus, nisi quietus, ait Tullius *libro primo de natura Deorum.* Et requies saltem honesta nobis est necessaria, sicut vestes & victualia, vt patet *in l. fin. §. nec in ipsis, Cod. de his, qui ad Eccles. confug.* Etiam quies, scilicet contemplationis, quæ à iustis viris maxime prælatis corde appetenda est, & pro multorum lucro, quandoque postponenda est, vt ait text. *in cap. in scripturis, versic. quos octaue, quæstione prima.* Sed in Monasteriis quies, oratio, & labor manuum debet esse, tex. est, *in capit. de præsentium. decimosexto, quæstione prima.* Sic etiam in ciuitatibus quies in consiliis, oratio in curiis, iustitiæ administratio in iudiciis, & labor agricolarum, & artificum continue vigere, non iurgiis, otiis, spectaculis, aut seditionibus, damnose vacare debent, hæc Luc. de Pen. *in l. 1. C. de gladiator. li. 11.* Et quomodo aliqui felicitatem posuerunt in otio, vide per Beroald. *in suo opere de felicitate.*

QVinquagesima consideratio laudem & excellentiam naturæ perstringit. Et in hoc considera duplicem esse naturam, naturantem videlicet & naturatam. Natura enim naturans dicitur Deus. *Instit. de iur. natur. in princ. iuncta gloss. in verb. hinc, & in verbo, matrimonium.* Cum dicit, ius naturale est, quod natura, id est, Deus omnia animalia docuit. Et pro hoc est gloss. quæ est finalis in *l. sed & si restituatur. §. fin. ff. de iud.* Et est glos. *in verbo, rerum natura, id est, Deus, in §. singulorum. Inst. de rerum diuis.* de hac etiam Ouid. *1. Metamorph.* cum ait:

Hanc Deus & melior litem natura diremit.

Hic mens & causa à Platone appellatur. Vnde Seneca *libr. 4. de benefic.* Nihil aliud est natura, quam Deus, & diuina quædam ratio toti mundo, & partibus eius inserta. Cum de diuinitate & eius excellentia supra dixerim, *in 1. consid. huius pars.* non aliter immoror. Sed de huiusmodi dist. est gloss. melior & clarior. *in l. respiciendum. ff. si certum petat.* quæ dicit : est ergo natura naturans, id est, Deus, & ille

omnia scit, *vt in ca. nouit ille qui nihil ignorat. extra de iudic.* Nam mille anni ante oculos eius tanquam hesterna dies quæ præterit. Alia est natura naturata, scil. hominis, quæ præterita & præsentia tantum scit, quã Deus indidit Creaturis. (Futura enim præscire solius Dei est, *vt in 27. q. 5. in prin.*) & de qua & eius excellentia seu laude dicendum est. Nam natura videtur omnium rerum fortissima, cum nullæ leges eam corrumpere possint, vt habetur *Inst. de legit. agnat. tutel. in fin.* cum dicit text. *Ciuilis ratio ciuilia iura corrumpere potest, naturalia vero non vtique.* facit tex. in *l. iura sanguinis nullo iure ciuili dirimi possunt. ff. de reg. iur.* Etiam pacto natura tolli non potest. *l. ius autem agnationis. ff. de pact. l. abdicatio. vbi gl. optima. C. de patria potestate. l. eas obligationes ff de cap. dimin.* Naturalia enim diuina quadam prouidentia constituta, semper firma atque immutabilia sunt, vt dicit text. in *§. sed naturalia. Instit. de iure nat. gent. & ciuil.* de quo per Decium in *d. reg. iura sanguinis.* & per Bernard. de Bustis in 2. *par. sui Rosarii. serm. 31. in litera L.* vbi ponit, quomodo natura sit omnium rerum fortissima. Ita quod illud, quod natura dedit, nemo tollere potest, nec per quamcunque artem natura tolli potest, prout refert de quodam Asculano Poeta, qui contra Dantem Poetam tenentem opinionem contrariam, quod volebat probare exemplo cuiusdam cati, qui arte instructus ante eum tenebat lumen, quando studebat, vel comedebat Poeta Asculanus in quadam scutula portauit duos mures, quos ante murilegum dimisit. At ille proiecto in terram candelabro, naturam sequens post mures cœpit currere, sicque natura artem superauit. Imo dicit Cicero *lib. 3. de natur. Deorum.* Itaque nulla ars imitari solertiam naturæ potest. Quoniam natura norma legis est, vnde dicit text. *in §. minorem. Instit. de adopt.* Quod ars imitatur naturam, inquantum potest; concordat textus, in *l. si paterfamilias. in fi. ff. eodem,* per quem textum decidit Panormitan. *in capit. debitum. de Baptis.* quod non debet quis assumi ad leuandum aliquem de sacro fonte, vt sit pater eius spiritualis, nisi sit maior plena pubertate, scilicet, decimooctauo anno. Sicut in simili dicitur per doctos text. in aduptione legali, & est ratio secundum eum. Quia absurdum videtur, eum fieri patrem spiritualem, qui non potest esse carnalis. Et illud satis innuit ibi text. *in d. §. minorem.* dicens: Contra naturam esse, vt filius sit maior, scilicet tempore, quam pater. Et impedimentum naturæ fortius est, quam accidentis, *vt in §. sed & illud. Institut. de adopt. & l. sed est quæsitum. §. 1. & 2. ff. de liber. & posthum.* Et vt ait idem Cicero *libr. de Senect.* Omnia quæ secundum naturam fiunt, habenda sunt in bonis, & *libr. Rhetoricorum.* docet nos ipsa natura quid oporteat fieri, & vt dicit Menander, Omnibus doctrinis imperat, & omnia dat & colligit natura. Imo nunquam aliud natura, aliud sapientia dicet, vt dicit Iuuenalis, *Satyr.* 14. At naturam efficientem, gubernantem, continentemque Plato vocauit, hoc est, opificem, vt refert Cælius *libr. antiq. lect.* 1. *c.* 4. vbi plura de natura, vnde Plin. vbique naturam parentem rerum, opificemque appellat, & teste Cælio, *vbi supra lib. 2. ca. 22.* Hippocrates naturam appellat iustam, vti Aristoteles eam esse ait, velut œconomum bonum, ac patremfamilias. Quando iustitiæ maiestas necessaria sapienter excogitauit, tribuitque vnicuique pro dignitate, redundantibus omnino resectis. Et vt ait Aristot. *lib. 1. de cœlo & mundo,* Mirabilia naturæ multa sunt. Semper enim, quod melius est, desiderat. Idem *lib. de generatio.* Nec aliquid frustra, & vnicuique quod sibi conueniens est, dat. *li. 8. naturalium, & lib.* 15 quod infinita det natura, & *li.* 16. Quod natura sit sicut rectificator & rector. & 17. Quod omne, quod facit natura, faciat secundum ordinem: quod in multis comprobaui. Quomodo etiam in animalibus, sola natura vtentibus, est ordo, ita vt natura duce errari nullo pacto possit, vt ait Cic. *lib. 1. de legibus.* & dat similitudinem *l. quod si nolit. §. qui mancipia. iuncta gl. in verb. non infamare. ff. de edil. edi.* Item naturali vitio paretur. tex. & gl. *in l. fluminum. §. vitium. ff. de damn. infect. & c. ad eius. §. quæ tantũ mulier. 5. dist.* Et naturalia sunt immutabilia, *vulgato. §. sed naturalia. Inst. de iure nat. &c. & 5. distin. in prin.* & dixi supra ample, *in consideratione loquente de iuribus, quod illorum præcellat.*

QVinquagesimaprima consideratio laudem, & præcellentiam cõsuetudinis complectitur in globo; cum altera natura dicatur, vt notatur per gl. *in ver. cõsuet. in l. si quis posthum. in prin. ff. de lib. & posthu. & in gl. cum per virum. in l. actor. C. de probat.* Quoniã consuetudo bene agendi vertitur in naturam. Salust. *in Iugurth. Mihi quidem, qui omnem ætatem in bonis artibus egi, benefacere, iam ex consuetudine, in naturam vertitur,* & Luc. de Pen. *in l. missi opinatores. col. 3. C. de exactoribus tributorum. li. 10.* vbi dicit: quod omne quod consuetum est, fit velut innatum. Similis enim est consuetudo naturæ. Vnde consuetudo est delectabilis appetitus, secundum Arist. 1. *Ethic.* & ex consuetudine vnumquodque fit fortius Tullius 3. *Philip.* Omne nascens facile opprimitur, inueteratum plerunque fit robustius. More etenim priuilegij veneratur, & perpetuo celebratur, *c. mala. 8. dist.* vincit interdum ingenium & artem, & vt dicit Seneca *lib. de natura. q.* & ex prouerbiis sapientum; Grauissimum est imperium consuetudinis, & eius authoritas est magna. *cap. consuet. & c. in his. 11. dist. & Pan. or. in c. consuet. & ibi Apostil. per tres aut quatuor col. Extra de consuetud.* Et consuetudo vincit, quæ omnium rerum, maxime verborum est, ait Aul Gellius *li. noct. Attic. 12. c. 13.* Et sicut matri debet adhiberi reuerentia, ita & consuetudini, vt dixi *in comment. nost. super consuetud. ducat. Burg. in procem. in fine 1. gl. in addit. ibi posita: incipiente, & dicit Bald.* sed in his non insisto, cum ibi videri possint. & vt narrat Bernard. de Bust. *in serm. 31. 2. part. sui Rosar. in litera P.* Naturam etiam alterare dicitur consuetudo, vt ostendit Auerrois commentator *super 3. Phys.* dicens inter alia: Quod aliqui ita sint assuefacti comedere venenũ, vt sit eis pro cibo, & in nutrimentum conuertatur, quod & refert Aul. Gellius *noct. Attic. li. 17. c. 16.* Anates Ponticas, edendis vulgo venenis victitare. Et Mithridatem, Ponti regem, medicæ rei & remediorum id genus solertem fuisse. Ipsa etiam consuetudo est illa, quæ leges & statuta vel confirmat, vel infirmat *c. in istis. 4. dist. l. de quib. ff. de legib.* Ideo inquit Tullius *in Tuscul. q. lib. 2.* & dixi supra, consuetudinis magna est vis. Vnde Ouid. *in 2. de arte amandi,* demonstrans eius potentiam, dixit:

Fac tibi consuescat, nil consuetudine maius.

Et quod cõsuetudine magis quam scripto fiat adoratio ad Orientem, notatur *in cap. Ecclesiasticarum 11. d.* de qua supra in pluribus locis. Vnum non omittam; quod consuetudo illorum, cum quibus conuersamur, si non sit peruersa, serenda est. vt dicit text. *in ca. illa. 12. dist.* Nam dictat prouerbium: *Oportet amare amicos cum suis complexionibus, seu consuetudinibus, vt in cap. 2. 41. dist.* Consuetudines & prærogatiuæ prouin-

prouincialium sunt seruandæ, textus *in l. obseruare. c. antequam*, ibi, *Magni enim faciunt, & c. ff. de offic. Procons. & Legat.* Facit *l. si in aliquam. in princip.* ibi, *& forsan, secundum mores & consuetudinem, quæ retro obtinuit, dare. ff. eod.* & textus *in l. vt prop. an. C. de paganis.* Vbi dicit, quod conuentus ciuium, & uotum lætitiæ, & festa, & conuiuia consueta non debeant eis interdici, pro quo etiam *in §. ne autem. in procem. ff.* Item consuetudines Ecclesiarum sunt seruandæ, *vt in c. contra morem. 100. dist.* item & tertiatum. *vt in c. Iannes, de clericis coniugatis. Extra. & l. si fundus. ff. de euict. & l. circa locationes. C. de locat. & l. si prius. ff. de aqua. plu. arcen.* Consuetudo excusat à multis, vt est tex. *in l. 1. C. de exact. & transl. mil. annonar. lib. 12.* & ibi gl. multas allegat concordant. A consuetudine tamen, licet diutius obseruata, propter vtilitatem publicam, licet discedere, text. *in l. vnica. C. de expens. ludor. libro 11.*

QVinquagesimasecunda consideratio laudem, & excellentiam fortunæ attingit. In qua aduertendum, quod summa felicitas, secundum Platonem, & Aristotelem, consistat in tribus bonis. Primo, in bonis animi, vt sunt seruitutes, de quibus superius *in 4. par.* Secundo in bonis corporis, vt sunt valetudo, seu sanitas, & pulchritudo, de quibus etiam supra dixi. Tertio in bonis externis, quæ fortunæ ascribuntur, vt in diuitiis & honoribus. De diuitiis dictum est in parte præcedenti, & adhuc aliquid infra. De honoribus vero etiam sopra *in 1. par.* Sed restat de bonis fortunæ; an hæc fortuna sit felicitas, ita vt sit aliquo modo extollenda. Philip. Beroald. *in suo libello de optimo statu.* dicit, quod hæc toto mundo, vt inquit Plin. *lib. 2. c. 7.* locis omnibus, omnibusque horis, omnium vocibus, sola inuocetur, vna accusetur, vna agatur rea, vna cogitetur, sola laudetur, sola arguatur, & cum conuiciis extollatur, volubilisque à plerisque, & cæca etiam existimetur, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorumque fautrix. Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, & tota ratione mortalium, sola vtramque paginam facit. Hanc fortunam Deam (qua renuente nihil secundum mortalibus contingere potest) vario ritus, diuersis nominibus, totus veneratur orbis. A fortuna, fortunatos dicimus felices, quasi fortunæ alumnos, aut filios, cui tantum tribuêre veteres Romani, vt sexcentis templis, totidemque cognomentis fortunam venerarentur. Nam Romæ colebatur Fortuna, cognomento Primigenia, Viscata, Pusilla, Fortis, Mascula, Conuertens, Bene sperans, Virgo, Barbata: sicut Plut. asserit *in problemat. & in lib. de fortuna Romanorum*, vbi disputat de laude, & excellentia virtutis ad fortunam. Hinc Theophrastus scripsit *in Calist.* Vitam regit fortuna, non sapientia. Plautus in *Pseudolo.* Centum doctorum hominum consilia hæc deuincit Dea fortuna. Atque hoc verum est, perinde vt quisque fortuna vtitur, ita præcellit, atque exinde sapere eum omnes dicimus. Magnam (inquit M. Tullius) esse fortunæ vim in vtramque partem, quis nesciat? Nam & cum prospero flatu eius vtimur, ad exitus peruenimus optatos, & cum reflauerit, & retrocesserit, affligimur; quod simulacrum fortunæ cum copia & gubernaculo formarint, vt author est Lact. *lib. 3. diuinar. instit.* tanquam & hæc opes tribuat, & humanarum rerum regimen obtineat. Cui adstipulatur Horat. qui fortunam omnipotentem vocat, cum dicit:

Fortuna omnipotens insipientibus.
Quantum atrox, quæ tibi vendicas?
Euertensque bonos, erigis improbos.
Nec seruare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus.
Fortuna innocuos cladibus afficit.
Iustos illa viros pauperie grauat.
Indignos eadem diuitiis beat.

Et de fortuna scripsit Phil. Beroald. ad Minum Roscium senatorem, sequentes versus elegantissimos.

Nemo diu rebus confidat, Mine, secundis,
Nemo diu speret prosperiora dari.
Omnia vertuntur, nec Regum regna, Ducumque
Stare queunt, celeri sors trahit ista rota.
Sicut terra vices mutat, rerumque colores,
Atque annus varia tempora lege rapit.
Vt neque pura dies omnis, neque lucidus aer
Semper, & æstatem nubila pellit hyems.
Sicut ludificus boreas fulgentis honorem
Despoliat floris, adoreumque decus:
Sic homines fortuna rotat, quodcunque benigna
Larga manu dederat, mox inimica rapit.
Cæca, vaga, inconstans, incerta, volubilis, illex,
Comis, blanda, potens, trux, violenta, rapax.
Hæc Dea non stabilis, varia est, & lubrica, & omni
Mobilior vento, mobiliorque Polo.
Hanc pedibus prisci vates finxere carentem,
Inque pila stantem, pennigeramque Deam.
Hos, vt mater alit: illos, vt sæua nouerca,
Exagitat, fouet hos, his inimica nocet.
Hunc amat, ex imoque ad celsa cacumina ducit.
In solioque locat, conspicuumque facit.
Ast alium rapit in præceps, qui diuite gaza,
Qui regno fuerat fultus, & imperio.
Improba quanta potes, proh quanta potentia regni
Est fortuna tui, quantaque mobilitas!
Quam sit Diua tuum numen venerabile, magni
Æneadæ ostendant Romulidæque patres.
Qui te tam multis olim coluere sacellis,
Quam non multa suo templa dedere Ioui.
Maxima barbatam fortunam Roma colebat,
Quod dat barbatis gaudia, quodque fauet.
Tullius extruxit fortunæ templa pusillæ,
Quam paruus magnum venit in Imperium.
Et viscata Dea est, homines quia prendit, & arctat.
Auceps vt visco prendere tentat aues.
Est fortuna mala, & conuertens, est bene sperans,
Fortis habet nomen, mascula culta Dea est.
Vt tua multiiuga est, varia, & numerosa potestas,
Sic sunt multa tibi nomina facta Dea.
Tu sors, atque Tyche, modo tu fortuna vocaris,
Te modo Naturam cælicolamque vocant.
Quidam te Nemesin memorant, Rhamnusia multis
Diceris: Ast aliis Nortia dicta Dea es.
Omnibus ipsa locis cunctorum vocibus vna,
Carperis, & coleris, prout mala, vel bona das.
Ipsa gubernaclum gestas, quia cuncta gubernas;
Et quia tradis opes, copia iuncta tibi est.
Omnes connexi tecum sumus, & tua vincla
Perpetimur cuncti, seruitiumque ferox.
Astricta nunc hos, nunc hos leniore catena,
Sæua ligas, fælix qui iuga laxa subit.
Felix fortunæ quisquis memoraris alumnus,
In cuius gremio mollia membra foues.
At tu cui paulum arrisit Dea cæca, caueto:
Ne det fucosas subdola blanditias.
Piscator veluti blanditur piscibus hamo,
Effunditque cibos insidiisque parat.
Si fortuna tibi comis blanditur, in altum

Tolleris, vt lapsu mox grauiore ruas.
Exemplo tibi sint Troians, & Persica regna,
Argolici reges, Romuleique duces.
Rex Priamus Phrygia populu, sceptroque superbus,
Qui tenuit magnas luxuriosus opes,
Occubat infœlix: ferro obtruncatur ad aras
Numinis, Hercai victima sitque Iouis.
Darium Persas, & Persica regna tenentem,
Qui fuerat Regum maximus, atque Ducum,
Vincit Pelleus ductor, Bessusque trucidat,
Fortuna ex alto pracipitat solio.
Ponticus epoto rex claudere fata veneno
Conatur, nati Pharnacis arma timent.
Magna fuit quondam, diuesque opulentia Crœsi,
At seruus Cyri mancipiumque fuit.
Olim Romani Libycum timuere Iugurtham,
Captiuus decorat pulchra Tropaa Mari.
Diripiuntur opes Numida, regnumque Syphacis:
Sceptriferasque manus arcta catena ligat.
Quid gemini Atridæ? quorum alter coniugu arma
Sustinet infelix, alter adulterium.
Quid Magnus? quo nil Romana potentia maius
Vidit, qui toto victor in orbe fuit.
Vincitur à socero, fugit ad Nilotica regna,
Septimius Phario dirimit ense caput.
Olim Cecropiis decorata est Hellas Athenis,
Gracia nunc omnis, Cecropidaque iacent.
Æthiopodinia tenuerunt culmina Theba:
At nunc Thebarum gloria nulla viget.
Troia fuit pollens Phrygiis celeberrima regnis.
Nunc Troia in cineres versa sepulta latet.
Alta Semiramio fabricata bitumine quondam,
Mœnia, subuersa nunc Babylone, iacent.
Quid plura enumerem? quondam decus, & caput orbis
Roma, peregrino est subdita Pontifici:
Cuncta fluunt, res nulla diu durare maligna
Sorte potest, celerem qua rotat vsque rotam.
Ac veluti luna facies modo conficit orbem,
Et modo deficiens, nocte tacente, silet.
Et modo clara micat pernox: modo nulla senescens
Cernitur: & nunquam quo prius orbe nitet.
Sic fortuna facit: nunc pura & lucida fulget,
Nunc obscura latet, nec manet vna diu.

Salustius quoque Crispus ait: Profecto fortuna in omni re dominatur, & dicit Bald. *in l. si duobus in 1. col. C. commu. de leg.* quod à sententia fortunæ non appelletur: quia fortuna non habet superiorem in hoc mundo. Hæc Dea (vt inquit Horatius) pollens est, vel imo tollere de gradu mortale corpus, vel superbos vertere funeribus triumphos: vt ait Ouidius:

Nempe dat, & quodcunque libet, fortuna, rapitque,
Irus & est subito qui modo Crœsus erat.

Et quanta sit eius potestas, satis indicant versus Iuuenal. cum ait:

Si fortuna volet, fies de Rhetore Consul,
Si volet hac eadem fies de Consule Rhetor.

Et etiam Iuuenalis eam dicit collocandam in cœlo, cum ait:

Sed nos te facimus, Fortuna, Deam, cœloque locamus. Ideo dicit Bern. de Bust. *in serm. 32. 2. part. sui Rosar. litera O.* quod maior sit potentia fortunæ, quam stellarum, cum de duobus, sub eadem constellatione progenitis vnum in regno triumphare faciat: alterum vero in miserabili seruitute vsque ad mortem victitare contingat. Et, vt dicit Textor Niuernensis, *in sua offic. o. loca, Dies sacra.* Antium, maritima vrbs Latinorum, fortunam habuit in honore maximo, cui etiam sacra fecit, templumque erexit magnificum, vnde Horatius *libro carminum:*

O Diua, gratum quæ regis Antium.

Et ipsam fortunam amplissime laudat, reprimit, & vituperat ipse Tex. *in suis Epith. in verb. fortuna.* Intantum etiam est laudanda fortuna, quod data paritate in reliquis, præferendi sint bene fortunati, vt dixi supra, *in 9. part. 45. consid.* Et quomodo homines in vno loco sint fortunatiores, quam in alio, scribit Cœlius *lib. antiq. lect. 1. cap. 32.* dixi etiam supra *in hac par. in consid. de clem. qua est in ordine 16.*

QVinquagesimatertia consideratio laudem & excellentiam amoris continet, inquantum facit ad intentionem huius operis, dicam solum in quo consistat eius laus, me remittendo in reliquis ad Platonem, qui plura de amore scripsit, & ad Aristotelem, & Ciceronem, qui de Amicitia veraciter scripserunt. Inter alia autem dicit Bern. de Bust. *sermo 31. 2. part. sui Rosar. in litera M.* Quod amicitia sit omnium rerum fortissima, propter quam etiam inueniuntur aliqui mortem subiisse, sicut de discipulis Pythagoræ legitur; Vnde Salomon *Cantic. vlt. c.* inquit: fortis est, vt mors, dilectio, & habetur *Ecc. 6. c.* amico fideli nulla est cōparatio, vnde dicit Arist. 2. *Politicor.* Amicitiam quidem putamus maximum esse bonum ciuitatibus, & Salustius *in bello Iugurthino.* Non exercitus, neque thesauri præsidia regni sunt, sed veri amici. Et Tullius *lib. de amicitia*, ait: Ego vos hortor, quantum possum, vt amicitiam omnibus humanis rebus anteponatis. Et idem *in 1. libr. de fine bonorum & malor.* dicit; Epicurus quidam ita inquit: Omnium rerum, quas ad beate viuendum sapientia comparauit: nihil est maius amicitia, nihil vberius, nihil iucundius. Et Quint. *lib. 5. declamationum*, inquit: Non reperio, quid in rebus humanis excogitauerit natura præstantius amicitia. Et idem Cassiodorus *in lib. de amicitia*, & ipse Tullius *in lib. 1. Rhetor. veter.* Maximum bonum est amicitia: plurimæ enim delectationes sunt in amicitia. Et dicit Valerius *lib. 4. amicitia.* quod deserta sit futura vita hominis, nullius amicitiæ cincta præsidio. Et author Astrolabij inquit: *Omnia dona Dei transcendit verus amicus*: Est enim is amicus, qui est tanquam alter idem, teste Cic. *de amicitia.* Et sic amicitia habet idem velle in licitis, & honestis, vt refert gloss. fin. *in l. lata culpa. ff. de verbor. & rerum signif.* vbi refert, quod non sit amicitia inter latrones & fraudatores, sed fraus & dolus; ideo; quia rei turpis causa inita. Et dicitur amicus, secundum eandem gloss. quasi animi custos, & text. *in d. l.* dicit amicos appellari omnes debere non leui notitia coniunctos, sed quibus fuerint iura, hoc est, necessitudines familiaritatis honestis quæsita rationibus. Et ibi ait Cicero, quod nihil sit tam naturæ aptum, tamque conueniens ad res vel secundas vel aduersas, quam amicitia. Principio, quæ potest esse vita vitalis, quæ non in amicitia mutua, beneuolentiaque conquiescat? Quid dulcius, quam habere quocum omnia audeas sic loqui, vt tecum? quis etiam tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes, qui illis æque ac tu ipse gauderet? aduersas vero res ferre difficile esset sine eo, qui illas grauius etiam, quam tu, ferret. Amicitia plurimas res continet, quoquo verteris, præsto adest, nullo loco excluditur, nunquam intempestiua, nunquam molesta est: Nam & secundas res splendidiores facit, & aduersas patiens communicansque, leuiores. Cumque plurimas & maximas commoditates amicitia contineat, tamen illa in eo præstat omnibus, quod bona spe præluceat in poste-

posterum, nec debilitari animos aut cadere patiatur. Verum etiam amicum qui intuetur, tanquam exemplar aliquod intuetur sui; quocirca, & absentes adsunt, & egentes abundant, & imbecilli valent: & quod difficilius dictu est, mortui viuunt; tantus eos honos memoria desideriumque prosequitur amicorum. Ex quo illorum beata mors videtur, horum vita laudabilis, quod si exemeris ex natura rerum beneuolentiæ coniunctionem, nec domus vlla nec vrbs stare poterit. Nec agri quidem cultus permanebit: id si minus certe intelligitur, quanta vis amicitiæ concordiæque sit, ex dissensionibus atque ex discordiis percipi potest: quæ enim domus tam stabilis, quæ tam firma ciuitas est, quæ non odiis atque dissidiis funditus possit euerti? Ex quo quantum boni sit in amicitia iudicari potest. Sic natura solitarium nihil amat, semperque ad aliquid, tanquam adminiculum, annititur: quod in amicissimo quoque dulcissimum est. Solem enim è mundo tollere videntur, qui amicitiam è vita tollunt: qua à Diis immortalibus nihil melius habemus, nihil iucundius, & conclude in Vita incolsa & deserta ab amicis, non potest esse iucunda. Nempe & hi, qui se totos tradiderunt voluptatibus, sine amicitia vitam esse nullam sentiunt, si modo velint aliqua ex parte liberaliter viuere. Hic non mittam infra, quod & natura nos docuit de amicitia. Nam Appio, doctus homo *in suis Æ gyptiacorum* 5. vidisse se Romæ scripsit, recognitionem inter sese mutuam ex vetere amicitia, hominis & leonis, teste A. Gell. *lib. noll. Attic.* 5. *cap.* 14. cuius verba transferri curaui: In circo maximo, inquit, venationis amplissimæ, pugna populo dabatur eius rei, Romæ cum forte essem, spectator fui; multæ ibi seuientes feræ, magnitudine bestiarum, omniumque inusitata aut forma erat, aut ferocia, sed præter alia omnia, leonum, inquit, immanitas admirationi fuit: præterque omnes cæteros vnus; is vnus leo corporis impetu & vastitudine, terrificoque fremitu, & sonoro, toris, comisque ceruicum fluctuantibus, animos oculosque omnium in sese conuerterat; introductus erat inter complures cæteros ad pugnam bestiarum, Datus, seruus viri consularis, ei seruo, Androdus nomen fuit; hunc ille leo vbi vidit procul, repente, inquit, quasi admiratus stetit, & deinde sensim atque placide, tanquam noscitabundus ad hominem accedit; tum caudam, more atque ritu adulantium canum, clementer & blande mouet, hominique se adiungit, cruraque & manus eius, semimortui timore, lingua leniter demulcet. Homo Androdus, inter illa tam atrocis bestiæ blandimenta, amissum animum restaurat, paululumque oculos ad contuendum leonem reuertit; tum, quasi mutua recognitione facta, lætos, inquit, & gratulabundos videres hominem & leonem. Ea res prorsus admirabilis maximos populi clamores excitat; accersitumque à Cæsare Androdum interrogatumque, dicit, cur illi atrocissimus leonum vni pepercisset? tunc Androdus rem miram narrat. Cum prouinciam, inquit, Aphricam, proconsulari imperio meus dominus obtineret, ego ibi duris eius & quotidianis verberibus, ad fugam sum coactus: & vt mihi à domino, terræ illius præside, tutiores latebræ forent, in camporum & arenarum solitudines concessi, ac si defuisset cibus, consilium fuit, mortem aliquo modo quærere. tum Sole, inquit, medio, rapido & flagitanti, specum quandam nactus, remotam latebrosamque, in eam me penetro & recondo; neque multo post ad eandem specum venit hic leo, debili vno & cruento pede, gemitus edens &

murmura, dolorem cruciatumque vulneris commiserantia; atque ille primo quidem conspectu aduenientis leonis territorem sibi incussum dicit, sed postquam introgressus, inquit, leo, vti res ipsa apparuit, in habitaculum illud suum vidit me procul delitescentem, mitis & mansuetus accessit, & suspensum pedem ostendere mihi, & porrigere, quasi opis petendæ gratia, visus est, ibi, inquit ego stirpem ingentem, vestigio pedis eius hærentem, reuulsi, conceptamque saniem, vulnere intimo expressi, accuratiusque sine magna iam formidine siccaui penitus, atque detersi cruorem; ille tunc mea opera & medela leuatus, pede in manibus meis posito recubuit & quieuit. Atque ex eo die triennium totum ego & leo in eadem specu, eodemque victu viximus: nam, quas venabatur feras, membra opimiora ad specum mihi suggerebat, quæ ego, ignis copiam non habens, sole meridiano torrens, edebam. Sed, vbi, inquit, vitæ illius ferinæ iam pertæsum est, leone in venatum profecto, reliqui specum, & viam ferme tridui permensus à militibus visus, apprehensusque sum, & ad dominum ex Aphrica Romam deductus, is me statim rei capitalis damnandum, dandumque ad bestias curauit; intelligo autem inquit, hunc quoque leonem, me tunc separato, captum, gratiam nunc mihi beneficij & medicinæ referre. Hæc Appion dixisse Androdum tradit: atque ideo cunctis petentibus dimissum Androdum, & pœna solutum, leonemque ei suffragiis populi donatum. Postea inquit, videbamus Androdum & leonem loro tenui reuinctum, vrbe toto circum tabernas ire, donari ære Androdum, floribus spargi leonem: omnesque fere vbique obuios dicere: *Hic est leo hospes hominis, hic est homo medicus leonis.* Plura alia exempla de more animalium, maxime Delphinorum erga homines, & quod Delphinus sit hominis amicum animal, vide per Plinium *lib. naturalis historiæ* 9. *cap.* 8. & Gellium *in noct. Attic. lib.* 7. *cap.* 8. Sed de amore dicamus, de quo *in Authent. quibus mod. natur. effic. legit.* §. *nouissimo, col.* 6. dicitur, quod nihil sit amore vehementius, vbi gloss. in verb. *vehementius*, inquit:

Non frater fratri cum furor ille venit;
Igneus ille furor nescit habere modum.

Hunc amorem commendat Cælius *libro antiq. lect.* 9. *cap.* 24. vbi ait, quod Platonicus Phædrus magnum esse Deum amorem comprobet, apud Deos hominesque mirandum, propter multa, quæ ibi describuntur. Amor certe omnibus ad omnia est ingenitus; & quomodo Athenis fuerit simulachrum amoris, & ei fiebant sacra multis in locis. Et idem Cælius *lib.* 12. *cap.* 36. inquit, quod Phædrus, maximorum bonorum causam esse amorem pronunciet; nec se inuenire quid melius accidere possit adolescenti, quam optimus amator, aut amatori quam amatus optimus. Et esse quidem duo, quæ à pueritia per omnem vitam ducere illum debeant; in rebus turpibus verecundiam, in honestis studium. Hoc autem nobis neque diuitiæ, neque honores præstare citius possunt æque melius, quam amor, neque absque his duobus, aut ciuitas vnquam, aut priuatus, præclarum aliquid & magnificum perficere poterit: nec vllus adeo ignauus est, quem amor non inflammet ad virtutem, diuinumque reddat, vt viro fortissimo par euadat. Nam vim, furoremque vt dixi, amor amantibus inspirat: quique iam pro altero mori amantes soli eligunt. Nec viri tantum, sed mulieres quoque, vnde veri amoris veræque amicitiæ testimonia

sunt locupletissima, vt est historia de Tito Ful. Rom. & Grisippo Atheniensi viris amicissimis, quæ est conuersa ex Boccatio, à Philippo Beroaldo in linguam Latinam. Laudes amoris commemorat in oratione, quam fecit de amore ipse Beroaldus, vbi ait: Socratem Philosophorum fontem, quadam olim oratione amorem vituperaturũ, ob verecundiam pallio caput operuisse. Idem mox eiusdem laudationes per palinodiam, hoc est, contrarium cantum celebraturus, id aperto atque reuelato capite factitauit: ideo sibi laudaturus amorem, alacri animo ita exorditur: Magnus Deus est amor, apud hominesque mirandus, vt Philosophi dixerunt, & ob originem antiquissimam, inprimis honorandus. Siquidem Hesiodus in Theogonia cecinit, primordiale chaos, terpente terram, & amorem simul extitisse. Puto autem esse hunc insitum vnicuique eorum, quæ sunt, naturalem vim causamque, qua ex se expediat vnumquodque. Et, vt inquit Parmenides, *Ante Deos omnes primum generauit amorem*: vnde ab Orpheo (quem diuus Augustinus inter Theologos priscos annumerat) cognominatus est Pranes, ab eo, quod ex Chao prinous apparuit, licet plures amores, vt Veneres, fabulose ficti sint, quos plures scriptores commendarunt. Illis omissis amorem illum celebremus (inquit Beroald.) qui à Platone diuinitus memoratur, qui virtutes amatoribus suis conciliat, qui nos Diis amicos facit, dicamusque eum esse cœlestem, beneficum, pacificum, pulcherrimum, qui mortalibus maximorum bonorum causa est, vt iam dixi; qui pacem largitor hominibus, qui ventis requiem, qui mari tranquillitatem, qui elementa societate conglutinat, qui cunctos familiaritate conciliat, beneuolentiæ largitor, maleuolentiæ exterminator. Et quemadmodum coniungi vna non potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluuia cum serenitate, pugna cum pace, sterilitas cum fœcunditate, cum tranquillitate tempestas: ita cum amore, odium, ira, inuidia, liuor, maleuolentia copulari non possunt. Et quemadmodum radius à sole, calor ab igne, rigor à glacie, candor à niue nequeunt separari; ita diuelli non possunt amor, beneuolentia, societas, necessitudo, concordia: hic est enim amabilissimus amicitiæ nodus, princepsque ad beneuolentiam, conglutinandum. Vnde ab amore amicitia traditur esse nuncupata. Quod est in nauigio gubernator, quod in ciuitate magistratus, quod in mundo sol, hoc inter mortales est amor, nauigium sine gubernatore labascit, ciuitas sine magistratu periclitatur, mundus sine sole tenebricosus efficitur, & mortalium vita, sine amore vitalis non est. Tolle ex hominibus amorem, solem è mundo sustulisse videberis, vt superius dixi. Huc adde, quod hic Deus a nobis omnem rusticitatem amolitur, omnis elegantiæ, omniumque munditiarum pater est. Vnde venuste Plautinus senex, amorem Deum appellat munditiam, cumque puris nitoribus ait antecellere: da mihi hominem efferum, atque truculentum: hunc amor è vestigio mollem reddet & mansuetum: da rudem & rusticanum, statim ab amore fiet ingeniosus & vrbanus: da incultum, ab amore cultissimus efficietur. Denique torpor omnis, segnities omnis, somnus lethargicus, marcor, squalor, incuria, ex amoris contubernio eliminantur, in quo industria, grauitas, vigilantia, solertia, cultus, decor commorantur: vt de Galeso Cymone, de quo vide historiam in Latinum è vernaculo sermone conuersam, per Philippum Beroaldum. Sed hic modus, hæc mensura, hoc temperamentum, quod virtutibus adhibetur, in amore quoque adhibeatur; & procul erit omnis de amore conquestio. Nam, vt inquit veridice Plautinus seruus: Bonum est pauxillum amare sane, insane non bonum est: nam virtus in medio consistit; & in nobis, teste Apostolo, ordinata debet esse charitas. Et cum nihil aliud sit amor, ex diffinitione Philosophorum, quam fruendæ pulchritudinis desiderium, illum nos amorem laudamus (inquit Beroaldus) celebramus, extollimus, qui pulcherrimus est, qui ex pulchrorum desiderio ortus, pulcherrima plura mortalibus cunctis impertit. Nonne artes, vt ab hoc quasi quodam fonte emanarunt? Nonne hic omnium inuentionum author est & propagator? medendi nempe & diuinandi, & sagittas ab arcu excutiendi disciplinam, amore duce, inuenit Apollo, texendi artificium Minerua, fabricam ærariam Vulcanus, mensuras & pondera Phedon, literas Mercurius, leges Ceres, denique omnes, qui per artes inuentas vitam excoluerunt, amore, impulsore atque ductore commenti sunt nouas adinuentiones: non enim talia satagendo inuenissent, nisi talia adamassent. Quid, vt ait, quod per amoris beneficium animalia cuncta progenerantur in terris; nonne ea, quæ inanimata dicuntur, amare quodammodo existimantur. Hinc magnes ferrum trahit, succinum paleas, Cecias nubes: & vt inquit Empedocles, arida terra amat imbres. Et nemo non (vt ait Hieronymus) aliquid amat. Denique amore constant omnia, augescunt, florescunt, propagantur. Igitur amorem colamus, amorem meritis præconiis extollamus.

QVinquagesimaquarta consideratio de laude pecuniæ adstruit, quæ excellit omnes res mundi, cum omnia obediant, vt habetur *Ecclesiast.* 10. vbi dicit Salomon: *Pecuniæ obediunt omnia*. & *in cap. 7. eodem loco* dicitur: *Sicut protegit sapientia, sic & protegit pecunia.*

Et in libro 3 de moribus medicorum dicitur:

Rex regum nummus, domi cus manet, & dominatur,
Et cuncti reges subijciuntur ei.

Vnde dicitur:

Nummus honoratur, sine nummis nullus amatur:
Nummus vbi loquitur, Tullius ipse tacet.

Et, vt dicit Cælius *lib. antiquarum lectionum 12. cap.* 68 pecunia Dea dicitur. Vide Iuuenalis:

Et si funesta pecunia templo
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras.

Sed, vt dicit Ambrosius *lib. 2. offic. cap. 21.* hoc malum iam dudum influxit humanis mentibus, vt pecunia honori sit, & animi hominum diuitiarum admiratione digni, vt nemo nisi diues, honore dignus putetur. Nam diues à diuo fit, quod qui diues fit, quasi Deus nihil indigere videtur: vnde, teste Philippo Beroald. *in suo opusculo de felicitate*, omnes fere existimant summum bonum seu felicitatem esse diuitias, & solum diuitem esse beatum: primo in testem Horatium afferentes, qui ait.

O ciues, ciues, quærenda pecunia primum est.
Virtus post nummos.

Et *in sermonibus*, cum ait:

Omnis enim res,
Virtus, fama, decus, diuina, humanaque pulchris
Diuitiis parent, quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, iustus, sapiens, etiam Rex:
Et quicquid volet.

Cuius sententia adstipulatur Petronius Arbiter *in suo Epigrammate*, cum inquit:

Quis-

Quisquis habet nummos, secura nauiget aura,
Fortunamq; suo temperet arbitrio.
Et paulò post:
Multa loquor: quiduis nummis præsentibus opta,
Eueniet: clausum possidet arca Iouem.

Hinc Iurisconsult. Vlpian. *in l. bonorum. 1. ff. de ver. sign.* refert, quod bona naturaliter dicantur ex eo, quod beent, hoc est, beatos faciant, vt sunt diuitiæ, pecuniæ: beare autem est prodesse. Et ait Tullius, diuitias esse effectrices rerum bonarum, & inprimis voluptatum. Pecuniæ nerui sunt bellorum, aurum persuasio est regum. Huic metallo (vt inquit veridice Apuleius) difficultates omnes sunt peruiæ, & auro adamantinæ fores perfringuntur. Dicere solebat Verres, nihil esse tam sanctum, quod non violari, nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia posit. *Aurum* (vt inquit Horatius) *per medios ire satellites, & perrumpere amat saxa potentius ictu fulmineo.* Philippus Macedonum Rex omnia castella expugnari posse dicebat, in quæ modo asellus onustus auro ascendere posset. Qui vero pecunias bellorum neruos esse dixerunt, oraculo certiora dixisse videntur Archidiacon foeus inquirentibus, quantum satis foret pecuniæ ad belli administrationem respondit, bellum ordinata non quærit. Vnde in summo Imperatore hæc tres inesse debent: Scientia rei militaris, virtus, autoritas, felicitas, & auri copia, sine qua reliqua, manca, & mutila esse creduntur, sine qua præclara non facile geri possunt.

Pecunia magnum bonum generis humani existimatur, vt inquit Euripides. Pecunia in honore, paupertas probro haberi cœpit, vt volunt Salust. & Seneca, Cui enim diuitiæ affluunt, huic nihil deesse creditur: Nam, vt ait Horatius:
Et genus, & formam regina pecunia donat,
Et bene nummatum decorat suadela venusque.

Hinc ... *l. ... dist.* tradit, quod mens mortalium semper aurum, semper argentum videt; gratius intuetur aurum, quam solem: omnis nostra oratio & supplicatio ad D...m, aurum, quærit: vnde Persius:
Prima fere vota, & cunctis notissima templis:
Diuitiæ crescant, vt opes, vt maxima toto
Nostra sit arca foro.

Et capi debet hic pecunia pro omni re, quæ est, vel esse potest in patrimonio, iuxta text. & not. *in l. pecunia. & in l. seq. & in l. pecunia 2. ff. de verb. sign. & ver. signific. & in cap. totum. 1. quæst. 3.* & clarior est text. *in l. pecun. 1. 2. 3. ff. eod.* qui ait: Pecuniæ nomine nõ modo numerata pecunia, hoc est, nummi, sed omnes res tam soli, quam mobiles & tam corpora, quam iura continentur: & hoc largissime: sed strictè pro pecunia numerata, vt est text. *in ca. 1. & 3. 14 quæst. 3.* sed melior textus *in l. 1. Cod. de prob.* Pretium autem non consistit nisi in numero tantum, vt *in §. item pretium. Inst. de empt. & ven. dit.* Item large pro omni eo, quod cõsistit, pondere, numero vel mensura, vt *in l. talis scriptura. ff. de legat. 1. & l. 2. §. item mutuum. ff. si cert. petat. & ibi notatur in l. 2. in gloss. penult. C. de constit. pecun. & in d. §. item mutuum. in gloss. in verb. pecunia & in d. c. totum 1 quæst. 3.* Aduerte tamen, quod strictè accipienda sit de his, quæ seruando seruari non possunt. Bart. *in l. 1. §. fuit quæsitum. ff. ad Trebellian. & in l. interdum. ff. de condict. indebit.* & Alexander *in l. singularia. in 7. colum. ff. si certum petat.* & domin. meus Iason *in 1. col.* Vbi etiam declarat quomodo capiatur pecunia. Et idem dicendum de voce, *nummus*, vt dicit idem dominos meus Iason *in l. nummis. in 3. colum. ff. de in lit. iur.* Et teste Cælio, *lib. antiquar. lection. 12. cap. 49.* nummus est, qui rebus mensuram infert ac æstimationem, estque medius quodammodo, cuncta metitur, ac rerum inæqualium pretia, ea mensura ad æqualitatem reuocantur: quia vero ex lege est, non natura: proinde nummi proprie appellatio, à nomo; id est, lege. Estque, vt Aristoteles inquit, tanquam fideiussor. Quapropter nummum monetam appellauere, quod signo numinaris monenatur, cuius pretij est. Et licet in aliquibus laudetur pecunia, vt dictũ est, tamen in plerisque vituperatur, quod omitto, cum sit alienum ab hoc instituto: de quo Lucas de Penna *in l. hi penes. colum. 2. Cod. de agric. & ce sitis. li. 11.* & per Philipp. Beroaldum *in suo libello de optimo statu.* Et, teste Blondo, *in Roma triumphante, libro octauo.* inter alias diuitias & pecunias laudat illas, quæ proueniunt ex agricultura.

Quinquagesimaquinta consideratio erit de tribus modis regendi Rempublicam, seu tribus speciebus principandi in ipsa Republica, & quæ illarum sit potior, melior & excellentior.

Nam primus modus seu prima species regendi, seu principandi regni est, in quo vnus moderatur & gubernat secundum virtutem & istum principatum Monarchiam vocant, & est optimus inter omnes principandi modos, eosque multum antecellit, vt recitat Antoninus Flor. *in 3 sua Sum. 4. part. tit. 5. c. 4. §. 4.* Repræsentat enim diuinum regimen, quo totus mundus ab vno creatore gubernatur & regitur, repræsentat etiam ordinationem naturæ per quam animus multitudo, ... formitas ad aliquid vnum gubernaos reducitur, sicut omnia mobilia ad vnum primum mobile, scilicet cœlum. Hæc Florianus, vbi supra. Legistæ vero & Iurisconsulti alias rationes commendationum huius speciei principandi adducunt Nam dicit textus *in l. ha. §. deinde quia difficile. ver. sicul. nonissime. ff. de origine iur.* quod per vnum rectius, quam per plures Reipublicæ consulatur. Facit textus *in lege tertia. §. quamuis autem verſic. apparet. ff. de administratio. tutor.* vbi dicitur, quod facilius per vnum tutorem, quam per plures tutela administretur: & ibi ratio assignatur *in gloss. in verba. facilius*, cum sit:
Segnius expediunt commissa negotia plures:

Hoc & Philosophus *3. Politicorum* afferit, qui *c. 14. & 15.* decidit viro optimo potius, quam multis potestatem tribuendam, vide Bossi in *tractat. de candida clauium portarum ciuitatem.* allegantem Ægidium de Roma. *in tract. de Regimine Principum.* & Bartol. *in tract. de Regimine Ciuitatum.* & Cardinal. *c. apib. 7. q. 1.* Vnde Diuus Hieronymus *in Psalmo 146.* Melius est, inquit, vnum timere, vt plures non timeas: quam plures timere, vt ab vno sis tutus. Dicebat etiam Homerus, vt etiam recitat Æmylius, non posse bene Rempublicam geri multorum imperiis. Sed & apud Herodotum Darius, cum de statu Persarum constituendo foret consultatio, pulchra oratione euicit vnius regimen præstare, ita vt ex consilio & sententia, scilicet quod melior sit status vnius, ipse Darius paulo post Rex Persarum fuerit declaratus. Siquidem ex pluribus etiam optimatum gubernatione odia inter ipsos priuatim excitantur, in publicum perniciosa; cum vnusquisque primus in Republica esse velit. Ex talibus autem odiis seditiones, ex seditionibus cædes existunt. Proinde opus est, vt vnus sit, veluti caput, quo nequaquam membra dissentiant, vt dicit Petrus de Anchatan. *in consilio suo 339. incipit pro maiore intelligentia:* Vbi plene ponit de exordio Regni

Et dixi supra *in 5.part.1.considerat.* quod sicut iura imitantur naturam, vt *in §.minorem.Inst.de adopt.* Sicut regulariter in membrorum pluralitate est vnum caput, ita vt, si plura reperirentur capita, esset monstrum, *l.non sunt liberi.ff.de st.hom.* & vbi pluralitas, ibi discordia, *c.quando Adam.de pœnit.distinct.2.* Sic vnus tantum debet esse Rex & dominus in societate. Ideo dicit Apostolus *ad Ephes.4.* Vnum caput, vnus spiritus, vnus dominus: facit textus *in c.in apibus.7.q.1.* Vbi dicitur: In apibus dux vnus est, & grues vnum sequuntur ordine literato, Imperator vnus, Iudex vnus prouinciæ. Neque etiam Roma condita, duos fratres simul Reges habere potuit. In Rebeccæ vero vtero, Esau & Iacob bella gesserunt. Ibidem præcipitur, vt singuli sint Ecclesiarum Episcopi, singuli Archiepiscopi, singuli Archidiaconi & omnis ordo Ecclesiasticus suis rectoribus nitatur. Facit etiam text. *in c.loquitur.24.q.1.* vbi dicitur, quod vnus sit Deus, vna fides, vna spes, vnũ baptisma. Hinc habetur *Ezech.37.* Seruus meus Dauid Rex super eos erit, & pastor vnus erit omnium illorum. Facit quæ dicit Sozinus *in consil.suo 165.in 2. vol.colum.7. ibi, secunda hæc conclusio probatur.* Vbi dicit, quod virtus vnita fortior sit dispersa, vt ait Philosophus. Vnde veritas inquit: Omne Regnum in se diuisum desolabitur. Et Aristoteles 12. *Metaphys.* Entia nolunt male disponi, nec bona est pluralitas Principum, vnus ergo Princeps. Etiam plura scribit Felinus *in c.quæ in Ecclesiarum 32. col. vers. hanc declarationem limita.* Et Aluarott. *in cap.præterea ducatus. col.2. de prohib.feud. alien.in vsibus feudor.* Et amplissime per Ægidium *de regimine princip.in 2.2.part.3.lib.cap.3.& 4.* vbi concludit, melius esse ciuitatem & Regnum regi per vnum, quam per plures, & iste modus nuncupatur Monocratia seu Monarchia, vt dixi, quæ cæteros modos excellit, scilicet Aristocratiam & Democratiam. De quibus per Franciscum Patritium *lib.de Regno & Regis Institutione, lib. primo titulo tertio.* Et huius Reipublicæ regiæ modi sunt quinque, vt *in Polit. Aristotelis lib. tertio, capite 10.* & ibi Faber *in suis Commentariis* Quos idem in introductione sua, quam facit in politica Aristotelis, sic deducit. Primus, cum vni, ob ingentia beneficia, & longè præcellentem virtutem, gubernationis summa creditur. Et hic proprius & maxime regius modus est. Secundus cum vnus non omnium, sed authoritatem belli perpetuam habet. Tertius cum vnus secundum legem & patrium morem, volentibus quidem, & æquo animo seruile iugum ferentibus, dominorum ritu præest, atque dominatur. Quartus, cum vrgentibus rebus vnus eligitur, qui potestate durante, dominorum ritu exercet imperium. Quintus, cum vnus omnium habet potestatem & in ciuitate in iis, quę publica sunt, & in iis quæ foris geruntur, & hi vltimi quatuor modi, secundo loco, & minus proprie regij sunt.

Alius vero est modus principandi, seu alius est principatus, qui est regimen Optimatum seu Principum, secundum virtutem, & vocatur Oligarchia seu Aristocratia, id est, potestas optimorum, in quo aliqui principantur. Hæc vero potestas est minor Monocratia, sed superat Democratiam, vt dicit Anto. Flor. in loco hic superius allegato. Hanc multum laudat Francisc Patritius *in suo tract.de Institut.Reipub.lib.1.c.1.* Sed forte, quia Flor. & propter eorum communitatem: Hanc etiam laudat Fr.Patritius Florian.*lib.1.de Instit.Reipub.tit.4.* vbi dicit, quod in ea specie principandi, in qua optimates agunt soli, qui in ciuitate cũ virtute degunt, quique optimi sunt rempubl. administrant, nec multitudinis fauor, neque diuitiæ, aut nobilitatis gloria opitulatur: sed honestas illos ad magistratus aut dignitatem prouehit, & credibile est ex optimis optima existere consilia. Istam etiam administrationem, scilicet paucorum, valde probat Philipp. Beroald. *in libello de optimo statu.* Nam quod status optimatum, qui dicitur Aristocraticus, vt inquit, sit optimus, nomine ipso declaratur, & exemplis, tam recentibus, quam vetustis liquet, & authoritate fulcitur. Sententia Plautina est, *in Milite: Nemo solus satis sapit*: vnde, *Væ homini soli, quia si ceciderit, non habet sublevantem.* Ex quo fit, vt consultationes plurium bonorum in vnum conspirantes sint salutares, & conducibiles rebus magnis administrandis. Arist.3. *Politic.* Vno, inquit, duo meliores sunt. Et Homerus: Duos ad omnia esse præstantiores. Hinc Agamemnon Homericus decem optat Consiliarios, Nestori consimiles. Et ita hortabatur Megabyzus, vt gubernatio regni Persarum ad Olygarchiam, id est, statum paucorum traduceretur.

Et huius Reipublicę optimatum quatuor sunt modi, de quibus Aristoteles 4.*Politic.c.7.* & ibi in commentario Fabri Stapu. & per eundem *in dicta introduct.in sua Politica.* Primus, inquit, cum absolute & simpliciter ab optimis viris, secundum virtutem Respubl. moderatur, & hanc propriè optimatum Rempublicam appellant. Secundus, cum in ciuitatis administratione, diuitiarum & virtutis habito respectu ad magistratus eueh untur. Tertius, cum ad tria, diuitias, virtutem, & populum, aut duo, virtutem & populum, respectus habetur. Quartus, cum ea, quæ Resp. peculiari nomine dicitur, ad paucorum gubernationem potentia inclinantur, & hi tres vltimi minus proprie optimates modi dicuntur.

Alius & tertius est modus principandi, seu alia est species Regiminis Reip. quæ vocatur Democratia, & & est regimen seu gubernatiũ populi; & est, in quo res agitur ad imperium multitudinis, cuius nutu leges describuntur, & magistratus omnes eliguntur, & quod pluribus videtur, id commune omnium esse iudicatur, pro quo facit text. *in l.2.§.nouissime.&§.deinde cum esset.ff.de orig.iur.& l.1.in princ.ff.de constit.princ.& §.sed & quod princip.in princip. Instit.de iure natur.gent.& ciuil.*

Et huius popularis gubernationis sunt quinq; modi seu species: secundum Aristotel. *li.4 Polit.cap.4.* quos commentarius Iacobi Fabri breuiter recapitulat introductione superius allegata, modo sequenti. Primus, cum dominante lege, & pauperes & diuites æquam habent gubernandi facultatem. Secũdus cum gubernatione secundum legem existente, magistratus, & honores, à censu, & quidem exiguo, dispensantur, lege posita, vt qui tantilla possidet, habilis sit ad magistratus obeundos, qui vero non, inhabilis esto. Tertius, cum omnes omnino ciues adipiscendorum magistratuum habiles sunt, modo comprobantur idonei, ac lex dominetur. Quartus cum lege dominante, omnes omnino ciues habiles sunt. Quintus, cum omnes omnino ad magistratuum functiones sunt indifferentes, verum non lex sed multitudo dominatur; & hæc deterrima & tyranni simillima popularium species, in qua decreta populi plus possunt, quam leges, & in qua maxime oriri solent populi ductores, qui assentantes, beneuolentia & fauore, populum, quo volunt, ducunt: quos Græci *demagogas*, Socrates, *fucos*, appellat. Hac, vt dicit Franciscus Patritius, *libro de Institutione Republica, primo, titulo 4.* Herodotus laudat Otanem,

cum

cum de instituenda Persarum Repub. agitur, eámque nominari dicit Isonomiam, id est, quasi iuris æqualitatem, quando in Republica, in qua multitudo dominatur, omnia æquo inter omnes iure, dirimenda sint, iubetq; vt qui in ea magistratus forte dicitur, gestorum omnium rationem reddat, vultque, vt omnia cõsilia in commune referantur, & in multitudine omnia sint. Huius finis est libertas, nihil enim magis cupit popularis multitudo, quam potestatem viuendi habere, vt velit, quam quidem libertatem Cicero esse affirmat. Et, vt idem Patritius: libertatem esse dicit naturalem facultatem eius, quod cuique facere libet, nisi quod vi aut iure prohibetur, & hanc diffinitionem ponit Iustinianus *in §. primo, Institut. de iure personarum.*

Et de istis tribus speciebus administrandarum Rerumpublicarum ornate copioséque disserit ipse Philippus Beroaldus *in d. libr. de optimo statu, in princip.* & tandem inclinat in hanc partem, quod status vnius optimus præstantissimúsque esse credatur: vt inclinat animus, ratio suadet, & sententia eruditorum decernit: quorum authoritas nobis pro ratione sufficiat. Sed, vt ad incœpta reuocemur, subiungit idem Patritius paulo post, quod alia sint genera regendi Rempublicam, quoniam, vt dicit, nonnunquam accidit, vt in aliquibus ciuitatibus soli opifices, & agrorum cultores dominentur, qui; quoniam multitudine præstant, nobiliores pessundant, & virtute affectos bonisque artis eruditos, ludibrio contemptuique habent, fieri per fortunam potest, vt eiusmodi ciuitas tuto aliquandiu ac quietè se habeat. Sed inclinante fortuna, facile cernitur, quam difficile sit cum eiusmodi hominibus bene agere. Qui enim in agris aut officinis aluntur, omnium rerum experientia carent, submissóque animo regunt. Nec doctrina, aut genere, aut magnarum rerum experientia adiuuantur, & dum nobiliores formidant, temere omnia, aut crudeliter agunt: plebs namque omnis, aut humiliter seruit, aut cum magna crudelitate imperat. Vnde M. Tullius in Oratione pro Plancio, sic ait: Non est consilium in vulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia, &

Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Et etiam contra, vt nonnullas ciuiles societates soli nobiliores regant: id quidem imperium neutiquam comprobandum censeo. Aduersantur enim plerumq; plebi, nec societatem inferiorem æquo animo perpeti possunt, vt de nobili Claudiorum familia legimus. Et eos pene omnes aduersus plebem adeò violentos, ac contumaces fuisse constat: vt nec capitis quisquã reus, ad populum, mutata veste, prouocare, aut gratiam veniámque deprecari voluerit. Atqui Appius Claudius Regillianus, cum Decemuir esset, legibus scribundis, & virginem ingenuam per vim, libidinis gratia, in seruitutem conatur asserere, causam plebi dedit rursus à Patribus discedendi. Nec minorem violentiam in plebem ostendit Claudia, eiusdem gentis fœmina, quæ cum in conferta multitudine vix in carpento deuehi posset, palam exclamauit: vtinam reuiuisceret Claudius Pulcher, iterúmque classem amitteret, quo minor turba mihi obuiam daretur! Et quanquam nobiles viri animo excellentiores sint: tamen proniores ad bella esse cernuntur: quæ, quamuis imperia aliquando augeant, pleruńque tamen vrbes funditus euertunt. Lacedæmonij (vt Dionysius Halycarnasseus scribit) aduersa in Leuctris pugna, in qua 1700. ciues amiserunt, nunquã amplius ex calamitate ciuitatē cernere potuerunt. Thebani quoque & Athenienses, ex infelici euentu pugnæ, apud Cheroneam, non modo principatu Græciæ à Macedonibus, sed patriæ etiam libertate priuati sunt. Iniquum præterea esse videtur, vt cum ciuitas ex solis nobilib. extare nequeat, sed longe maior sit reliqua multitudo, soli nobiles imperent, reliqui autem omnes famulentur. Alimenta namque naturalia agricultura nobis suppeditat, mercatura autem reliqua necessaria, quo fit, vt nec sine cultoribus agrorum, nec sine mercatoribus ciuilis societas esse possit: non igitur à publicis muneribus auocandi sunt, quorum vsus Reipublicæ necessarius esse cernitur. Sed his muneribus honestandi, quæ facile per se gerere possunt, vel collegiis adiuuandi, à quibus eorũ gressus adeo regantur, vt nihil incõmodi ciuitas capiat, & inferiores a maioribus non videantur omnino destituti. Mediocres certe, qui neque abiecti sunt, neque opulentia nobilitatis nimis exultant, longe modestius præsunt. Sed si alterutrum necessarium est, vel sola nobilitas, vel sola plebs imperet: longe tutius arbitror cum nobilitate, quam cum plebe agere: raro enim turpiter aut indecore agit, qui maiorum suorum laudem secum periclitari cernit: at ille, qui per sese ignotus est, & maiores suos longè obscuriores habet, paruam admodũ iacturam sibi aliquando facere videtur, si deliquerit: sunt præterea ingenuæ nonnullæ virtutes nobilioribus, vel eas assequuntur persuasione maiorum. Hæc Patritius prædicto loco: & ibi vide exempla, de virtutibus & gestis quorundam nobilium, & rusticorum. Tandem concludit, quod ipse sit de numero illorum, qui optimam Rempublicam esse dicunt, quæ ex omni genere hominum commixta sit, ex rationibus per eũ ibi deductis, & propterea laudat Rempublicam Lacedæmoniorum (sicut & Phil. Beroald. *in d. libello, de optimo stat. in prin.*) veluti ex Monarchia, Aristocratia, & Democratia consistentem. Rex enim apud illos erat pro vnius gubernatione. Senatus pro paucorum potentia: Ephori autem statum popularem repræsentabant. Dicit etiam (licèt aliis verbis) Ant. Flor. in loco supra alleg. quòd optimã Politia esset, quæ ex tribus supra nominatis mixta constaret: sic enim vnusquisque auidius Rempublicam amaret, & ardentius statum seruaret. Si ergo al qui in populo sapientiores, ab ipso, ut Principes, vel præfectos eligantur, & hi vlterius regem vnum præficiant? qui tam eis, quam populo præsit, erit iste principatus optimus, quia sub ipso principe sunt aliqui principantes secundum virtutem, vnde in omnia regimina conueniunt. Constat enim ex Democratia, id est, ex potestate populi, inquantum ad ipsum pertinet, electio principum. Item ex Aristocratia, in qua aliqui optimates principantur, qui prædicto modo habent vim eligendi. Item ex Regno inquantum ex prædictis optimatibus electus, tam eis, quam populo præficitur.

Hæc vtique Politia in lege diuina fuit instituta. Nã ex populis aliqui sapientiores eligebãtur, vnde *Deut.* 1. dicit Moyses ad populum: Date ex vobis viros sapientes, & gnaros, & quorum conuersatio sit tributa in tribubus vestris, vt ponam eos vobis Principes. Et hæc erat quædam Politia popularis, inquantũ hi maiores à populo eligebantur, inquantũ verò hi Principes populi gubernabant, inter eos causas iudicantes, erat quasi quædam species Politiæ optimatũ. Inquantũ vero vnus præficiebatur omnibus, quasi singulariter præsidendo, erat quædã species regni, Et hęc Politia obseruatur apud Venetos, qui habent Ducem, electum à primatibus, & optimatibus, seu consilio illorum, qui quidem optimates eliguntur à populo,

& illi optimates administrant iustitiam, & alia negotia communitatis, & dominij. Ille vero Dux præest, & præsidet omnibus, tanquam omnium, & optimatum, & populi superior.

Hæc etiam Politia seruatur in Regno Franciæ, si bene consideretur regimen ipsius regni: quoniam vnus est Rex solus in toto Regno, qui præsidet omnibus, & Ducibus, & optimatibus, & cæteris aliis, qui ei obediunt, & subijciuntur. Isti vero optimates, qui tamen ab eo ordinantur, & constituuntur, iustitiam populo administrant: exemplo Moysis, qui consilio, & prouidentia Ietronis, eius cognati, constituit ex plebe viros sapientes, & timentes Deum, in quibus esset veritas, odientes auaritiam, qui iudicarent populum omni tempore, vt habetur *Exod.* 18. Sic Rex Nabuchodonosor constituit Danielem præfectum & magistrum, super cunctos sapientes Babylonis: vt est *Daniel.* 2. & pro Politia populi habet qualibet ciuitas suum defensorem, qui eligitur à populo: de quo in *Auth. de defensorib. ciuit. collat. 3. & in part. praced. in 5. consider.* ex quo omnes Politiæ in Regno comprehenduntur.

QVinquagesimasexta consideratio; Cùm supra proxime tactum sit, dignius, nobilius, & excellentius, regimen esse regni; idcirco non immerito indagandum est de Regnis, quod ex iis excellentius iudicandum.

De Regno cœlorum ante dictum est, hac parte, in secunda consideratione.

Narrat Aug. *lib.* 17. *cap.* 17. *de Ciuitat. Dei.* Tria olim fuisse regna eminentia, insignia, & excellentia, videlicet, Sicyoniorum, Ægyptiorum, & Assyriorũ. Sed Assyriorum, vt, inquit, multo erat potentius, ac sublimius. Nam Ninus Beli filius, illius Regni Rex (excepta India) vniuersæ Asiæ populos subiugauerat, quæ secundum aliquos dimidiam partem mundi, secundum vero alios, tertiam continet. Sed secundũ Danielem, vt habetur *Daniel.* 2. Fuerunt quatuor regna antiquitus, per quatuor metalla figurata, & hæc dicta sunt, & fuerũt præcipua in orbe, scil. Orientale, quod fuit Assyriorum, & significatum per aurum. Meridionale, quod fuit significatum per argentum, fuit regnũ Persarum, & Medorũ. Septentrionale, quod significatum fuit per æs, eò, quia fuit æneum, quartũ, Occidentale, quod fuit regnũ Romanorũ. Et cum diu fuissent regna Orientis illustria, voluit Deus Occidentale ferreum, vt tempore esset posterius, sed Imperij latitudine & magnitudine illustrius: quod sicut ferrum comminuit & conterit omnia alia metalla, sic etiam illud vltimum Regnum comminuit omnia alia Regna, vt dicit text. *Daniel.* 2. Idque potissimè concessit Romanis ad domanda multarum gentium mala, qui tamen laudis, honoris, & gloriæ auidi consulebant patriæ, in qua ipsam gloriam requirebant, salutémque eius saluti propriæ præponere non dubitabant, vt dicit Augustin. 5. *de Ciuitate Dei, cap.* 13. Romanum imperium, quod ipsi virtutibus promeruerunt, cuncta in omnibus superauit, teste August. *in prædicto loco cap.* 14. Verum prout dicit glos. Daniel. *eod. cap.* 2. sicut in principio Romano imperio nihil fortius fuit, atque durius, ita in fine, nihil erit debilius, Licet dicat Methodius, quod Regnũ Romanorũ magnificabitur super omnia Regna Gentiũ, & nequaquam delebitur ab vllo eorũ in æternũ: habent enim arma inexpugnabilia, per quę deiicientur omnes aduersarij eius, quod verũ dici posset de Imperio Romanæ Ecclesiæ, non Capitolij, vt dicit Luc. de Pen. *in l. conductores, colum.* 4. *Cod. de conduct. procur. lib.* 11.

Quicquid sit, hodie inter omnia Regna mundi regnũ Franciæ est excellentius aliis, vt satis amplè deduxi, supra in 5. part. in 30. consid. Nec potest sanè aliud fuisse præfiguratũ, quam illud, de quo Daniel in d. c. 2. vbi dicit: *In diebus autem Regnorum suscitabit Deus cæli Regnum, quod in æternum non dissipabitur, & Regnum eius alteri populo non tradetur.* Non enim est Regnum Romanorum, quia Romani non tenent illud, sed Alemani, gens à Romanis aliena; Istud est regnum Christianissimum, cum Rex noster Christianissimus dicatur. & de huius Regni laudibus & excellentia: & etiam Galliæ, vide *in prædicta* 5. *part. in* 30. *cõsid. & in hac par. in* 17. *consid.* Quod etiam satis ostenditur ex dictis Iacobi Bonaudi, *in suo panegyr.* post additiones ad Io. de terra Rubea, *in suo li. quem intitulauit: Vinea Ecclesiæ, in d.* 5. *part. in* 28. *consid.* Vbi ait quod licet sint plura Regna in mundo: quoniam, vt ante dixi, sunt tres partes orbis, Europa, scilicet Asia, & Aphrica. Et in qualibet parte sunt plura Regna, vt in Europa sunt Regna sequentia, videlicet Francorum regnum, Romanorum, Hispanorum, Anglorum, Siculorum, Legionis, Portugaliæ, Aragonum, Nauarræ, Daciæ, Bohemiæ, Armeniæ, Cornubiæ, Cypri, Sardiniæ, Conachiæ, Muniauiæ, Vtchoniæ, Rex Catholicus, Naruatchiæ. Colen, Mamiæ, Voloegamiæ, Minoricarum, Scotiæ, Poluniæ, de quibus dixi *in dict.* 5. *part. in* 28. *consid.* Et omnia veniunt per successionem, præter Regnum Romanorum, vt dicit Bald. *in l. ex hoc iure. vers.* 4. *quartum. ff. de iustitia & iure.*

In partibus verò Asiæ sunt hęc regna, scil. regnum Catalthafse, Turnestar, Corasmæ, Consamiæ, Indiæ, Persarum, Medorum, Porthiæ, Georgiæ, Syriæ, Cappadociæ, Eithyniæ.

In partibus vero Aphricæ hæc regna colliguntur, Æthyopiæ, Libyæ, Ægypti, Arabiæ, Iudeæ, Ciliciæ. & teste eodem Iacobo, reperitur in Europa, Thessalię regnum, Macedonię, Thraciæ, Scythiæ, Mauritanię, & Numidię, & ibi multa ex illis laudat, maxime regna Ægyptiorum, Scytharum, Bithynię, Syrię, Arabũ, Cappadocum, Parthorum, Indorum, Hispanorum & Italorum laudat, & de eis plures laudes depromit, cũ quibus etiam addit vitia, quę omitto recensere, cum sit extra aleam. Tamen inter cetera regna mundi extollit regnum Francię ex pluribus ibi descriptis: de quibus aliqua dixi in d. 5. par. & scribit Ioan. Ferrault. *in suo peculiari tractatu de priuileg. & insignis Regni Franciæ.*

QVinquagesimaseptima consideratio de excellẽtiori Insula mundi percunctatur, quæ hic commode inseritur post excellentias Prouinciarum, cum Insulæ sint pars Prouincię *insulæ. & ibi gl. ff. de l. indic.* Nempe, vt refert Phil. Berg. *lib.* 1. *sui suppl.* plures reperiuntur insulæ, quas describit vsque ad numerum 88. & dicit celebriores & notas: & eas ponit secundum ordinem Alphabeticum laude aliquarum. De multis fit mentio *in lib. de locorum ac mirabil. mundi descriptione, qui est impressus cum Geographia Ptolemæi c.* 16. *cum quatuor seq.*

Credo, quod Britannia, siue Anglia, quæ Britannia maior nuncupatur est excellentior, quæ sit in mari Oceano, & illam dicit per maximam ipse P. Bergomas *lib.* 4. *sui suppl. Chron.* quæ quidem triangularis est, & ab omni continenti habetur diuisa. Vnde ait Virg. in Bucol.

Et penitus toto diuisos orbe Britannos.

Hæc secundum Solinum porrigitur in longum octingentis passuum millibus, apud eosdem, teste

Plinio

Plinio *lib.2.* longissimus dies est 17. horarum. & in Italia est 15. & illorum nox septem resultat horis. Italorum vero nouem. Vide Iuuen. *Satyr.* II.

Et minima contentos nocte Britannos.

Huius autem Insulæ maxima pars plana & frugifera est, abundat pecore, auro, argento, ac ferro. In ea sunt fontes calidi, & salubres. Gagates item lapis ibi plurimus optimusque: qui in aqua ardet, oleo vero restinguitur. Item Margaritas, scribit *lib.9.* nasci in ea insula paruas & decolores. Hanc Gregorius Magnus beatissimus Pontifex, ad missis August. Mileto, & Iohann. monachis, vitæ probatissimæ viris, primum ad Christi fidem conuertit. Ibidem Londinum ciuitas, nunc Londra Regum sedes, & copia negotiatorum, & lanificij arte celebris est. Narrat & ipse Phil. Bergomas *libr.*12. prædicti supplementi, quod cum Ioanni Anglorum Regi Ludouicus Francorum Rex maximum indixisset bellum, Ioannes diuino auxilio visurus, statim & Angliam totam atque Hyberniam prouinciam suam Romanæ Ecclesiæ vectigales fecit. Nam centum auri marchas quotannis se eidem soluturum compromisit, si ab eius impetu eum dominus liberare dignaretur. Atque ita victoria diuinitus parta, postea aliquandiu apud Anglorum Reges hoc votum seruatum est. Et idem in *lib.*11. narrat quomodo Aldulphus Anglorum Rex, inter cætera memoratu digna, ob singularem Religionem, vniuersam insulam Romanæ Ecclesiæ tributariam fecit. Nàque vt singula domus quotannis singulos argenteos ipsi Ecclesiæ persoluerer.

Hybernia insula Britanniæ proxima, dimidio minor quam Anglia existimatur, spaciuque terrarum est illa angustior, sed situ fœcundior, Gentes habet ferocissimas, & bello aptissimas, quæ pulchro sunt corpore, & claro, membrisque robustissimis, ac colore candido. Equosque parit, qui a natura suauissimo incessu, & quadam modulatione, veluti more regio, deambulare videntur. Ibi nullus anguis, auis rara, ac apis nulla. Hanc insulam Cœlestinus Papa, eius nominis primus, per Patritium, beati Martini Episcopi ex sorore nepotem, ad Christi fidem conuertit, autore Ph. Bergomate *in suppl. Chron. lib.* 4. Et in dicta insula (quæ secundum aliquos Hirlandia dicitur) teste Baptista Fulgoso *lib. de dictis factisque memorabil. lib.* 1. *de miraculis c. de ocimo* terram, coriumque animalium in ea natorum, venenosæ bestiæ demtant fugiuntque: experientia enim homines didicerunt, hæc animalia si loco ancipiti ponantur, vt vel ea, vel ignes contingát, in ignes potius se reciperet. Hirlandiæ vero regio equos habet vectorios, præcipua bonitate, quos *vonos* vocant, celeriores Anglicis, quos *gradarios* dicimus.

Scotia etiam Insula est (*eodem Phil. Bergo. ibidem teste*) & est etiam Angliæ suprema portio (quamuis in dicta descriptione locorum dicatur, quod Scotia eadẽ sit & Hybernia) sed in Aquilonem versa, quę & fluminibus non magnis, & monte quodam ab Anglia ipsa dirimitur. Ibidem brumali tempore vix Sol tribus horis super terram apparet. Scoti Hybernorum amicitia, societateque plurimum gaudent. In Scotia & Hybernia plures sunt metropolitanæ ciuitates, quam in Anglia. In hac quippe insula constat natam fuisse aliquando arborem miraculosam, seu prodigiusam super quandam fluminis ripam, quæ fructus producebat ad anatarum auium similitudinem, qui quidem cum maturitati proximi essent, sua sponte decidunt, & alij in terram, aliique in aquam, & qui in terra omnino putrescunt, in aquis vero demersi, mox animati enatare incipiunt, atque sub aquis, & in aera pẽnis volant, de quo infra ample *in* 80. *consi. ver. refert etiam.*

In mari vero magno mediterráneo credo Cretam insulam esse excellentiorem. Vnde in descriptione locorum supra allegata, *c.* 18. dicit: quod pars est ingens Græciæ, & quondam fuit centum vrbibus nobilitata, vnde & hæc Centropolis dicta est. Creta igitur autore Ph. Bergom. *in suo supplem. Chronic. lib.* 3. nobilissima insula, nunc Veneto subdita populo, (nam Bonifacius Montisferrati Marchio, illam, cum indigeret pecuniis, Venetis vendidit.) videtur ad principatum totius Græciæ fuisse nata, atque situata. Hæc quippe cuncto imminet mari, cum & Græci fere omnes circum idem mare sint positi; vnde & in medio mundi dicitur esse posita. Abest à Peloponneso modicum quid. Et illi á septentrione est Ægeum mare, & ab Oceano Ionium: ab ortu autem illi Icarium est mare. Et ab occiduo Afro absoluitur ponto. habet in longitudine 270. pass. millia. In latitudine 50000. Circuitus vero etiam 590. millia pass. complectitur. Prima (vt Ptolemæus & Solinus referunt) nauibus & sagittis clarum, primaque literis iura coniunxit Equestres ordines prima ordinauit, ex qua vel bellicæ conualuit disciplina, studium musicum idem perhibetur, & in ea inceptum. Et itaque inprimis syluestrium capratum admodum copiosa, ceruos non habet, lupos vulpesque ac alia quadrupedum noxa animalia nulla habet, serpẽns, ibi nullus, nec noctuę aues. Larga est vitibus, & ideo optimi vini, quod Maluaticum vulgo appellatur, suauissimã, eò, quod mira in ea sit solis indulgentia. In eadem aliquando Labyrinthus fuit, memorabile Dædali opus a Poetis decantatum. Maxime ab Ouidio, qui ita ait:

Dædalus ingenio fabræ celeberrimus artis
Ponit opus, turbatque notas, & lumina flexu
Ducit in errorem variarum ambage viarum.

Habet & hæc nunc insignem vrbem, scil. Cretam, quæ olim Cortina dicebatur, penes quam est principatus; licet Gnosum vrbs olim Minois Regis Regiã fuerit (qui primus leges Cretensibus dedit.) & Strabonis optimi Cosmographi patria.

Cyprum insulam inter alias formosam esse scribit idem Phi. Berg *d. l. lib.* 1. & etiam scribitur *d. c.* 18. & illa fuit famosa diuitiis, maxime æris. Ibi enim prima inuentio huius metalli fuit, & vtilitas. Et Cypri Regni principium vide *in d. suppl. Chron. lib.* 12.

Rhodos est Cycladum insularum (quæ omnes sunt numero 53.) prima, & etiam vrbs in ea pulcherrima, & Metropolis Ph. Berg. *in d. suppl. li.* 3. dicit, quod hęc insula nongentorum ac viginti stadiorũ ambitu continetur. In orientali promontorio constituta, inter Asiaticas insulas tertia. Nam Lesbus & Cyprus maiores habentur, quæ & portubus, & viis & mœnibus olim sicut nunc cæteras Asiæ vrbes superauit, Romanis & Græcis semper amica, quæ cum libera esset, multis, & donis, & simulachris excellentissimis claruit. Pręcipue vero Colossi fama extitit insignita. Statuam enim illam alij Solis, alij Iouis fuisse tradunt, quam Cares Lyndus statuarius decies septenum cubitorum altam ex ære ædificauit, vnde postea Rhodij Colossen. dicti, ad quos Apostolus Epistolam scripsit. Fertur autem quondam hæc Insula adeo magno terræmotu concussa, vt labentibus in illis tectis ingens quoque ille Colossus rueret, *teste Ptol. vbi supra.* Nam, vt Solinus autor est, nunquam ita cœlum nubilum est, vt in Sole Rhodos non sit. Aurum Rhodi pluisse ob felicitatem, dignitatem, & antiquitatem insulæ cecinit Pindarus vt studia artium liberalium, & in primis oratoriæ, & legalis facultatis floruerunt. Et naualis rei peritia adeo valuit, vt annis multis maris imperio

potiretur, & Piratarum latrocinia sustulerit. Curâ illius insulæ diu fuit in manibus religiosorum militum, qui beato Ioanni dicati sunt, vt superius dictum est *in 4. part. in 64. consid.* Me tædet nunc de ea loqui. Cum autem propter ipsorum militum incuriam, malam custodiam, seu defensionem, aut quia forte ita Deus fieri disposuit propter eorum peccata, aut Principum Christianorum discordias inter eos tunc existentes, aut alias nescio: Deus enim scit, quod ab anno dom. 1522. sic in manibus spurcissimæ sectæ Turcanæ redacta per ipsum Turcam vi oppressa. Vnum hic referam, quod ipse Phil. Berg. *lib. 13. sui supplementi* scripsit ita enim ait: ferunt Rhodios quoddam Castellum S. Petri nominatum munitissimum habere (quod intellige, dum possideretur à Christianis) quoque magno sumptu custoditur, quod non paruo vsui ipsis militibus & cæteris Christianis, qui, scilicet, in manus Turcarum incidunt, sæpe eo, fugientes saluantur. In quo ingentes canes milites ipsi tenent & nutriunt, quos extra castra omni nocte emittunt. de quibus dicitur, quod Christianos odore solum cognoscant, eisque aduenientibus blandiantur, Turcas autem latratu prodant, & morsibus insectentur.

Sicilia, Insula est Italiæ pulcherrima, & de hac Dio sic scribit: Sicilia optima Insularum omnium: antiquitate rerum cæteris antecellit. Patet in longitudine millia passuum 187. in latitudine 189. & omnis eius ambitus, vt habetur, *in dicta locorum ac mirabilium mundi descriptione*, 120. clauditur stadiorum trium millium, secundum Diodorum *in sexto.* clauditur stadiorum quatuor milium trecentorum & sexaginta. Secundum vero Solinum tribus millibus tantum. Est autem Sicilia hæc insula terris frugifera, quam maxime frumenti fertilissima. Ideoco Romani eam suum horreum vocauerunt: quod omnibus in reb. cæteris Italię prouinciis superior haberetur. vnde Cic. *in Ver.* M. Cato sapiens cellam penuariam Reipublicæ nostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliam nominauit: ideo Ceres in ea sationis Magistra fuit, quod in ipsa primum semina terræ commiserit. Abundat præterea auro, croco, melle, zucharo, aliisque permultis, & nõ modo fructibus, sed & pecoribus pellibus, lana, & caseo, cauernis tamen, & fistulis penetrabilis, ventisque & sulphure plena Vnde & ibi Ætnæ montis extant incendia. Principem vrbium Syracusas habet, & Alphæum fluuium, magnorum generatorem equorum. Achatem lapidem ipsa primum ex Achate flumine protulit. Parturit & mare eius coralium. In ea insula primum est inuenta comœdia.

Omitto Sardiniam insulam in aliquibus partibus felicem, præcipue tritico, pascuis atque pecoribus, ibi nullus Lupus gignitur, neque serpens reperitur vllus.

Item & Corsicam insulam, quæ abest à Sardinia nouem mille passibus. & quæ tempore Plinij, (vt ipse attestatur in lib. tertio) tres & triginta habuit ciuitates, quæ insulæ feracitatem & dignitatem præ se ferre videntur. In ea nunc sex extant ciuitates non ignobiles sub Archiepiscopatib. Genuensium, & Pisanorum ab Honorio IV. Pontifice suppositæ. Hæc ipsa insula præter optimum vinum, etiã alios fructus gignit suauissimos, abundatque bobus, capris, ouibus, aliisque animalib. propter lætissima pabula: & inter cætera canes ferocissimos producit, authore Phil. Bergomate *in dicto suo supplemento Chronicorum, libro. 4.* Et de plurib. aliis insulis à paucis dieb. repertis scripsit idem Philosophus *in dicto supplemento li. 1.* Alias autẽ plures insulas excellentes & famosas videre potest curiosus lector *in locis prææallegatis*, & per Cosmographos & alios qui de hac re scripserunt.

QVinquagesimaoctaua consideratio sit de dignitatibus Ducalibus & similibus, post regalem dignitatem, quæ dignior & excellentior sit inter omnes dignitates Ducales Christianorum. In hac re video multos obstrepere, qui suam patriam efferre conantur. Exaltatur à suis Ducatus Mediolani, cuius Dux habet intra regalia, cum legitimare possit, vt scripsi, *in comm. nostr. super consuet. ducat. Burg. tit. Des successions des bastards, art. 3. in gl. ab intest. vers. quod autem de Ducibus.* Qui etiam in suo Ducatu æquiparatur Imperatori in vniuerso, vt dicit Paulus de Castro *cons. 225 super primo dubio allegato per Alexand. in consil. 2. in 1. vol. repetito in consil. 87. in 2. vol.* Franc. Curtius, præceptor meus, *in tract. Feudorum. (quem sub eo audiui) in 2. part. in 2. q. principali*, vbi etiam dicit, quod Angelus *in cons. 194. incip. in causa accusationis*, dicit, quod Comes Virtutum Dux Mediolani censeatur supremus Princeps. Et etiam Dux Sabaudiæ, vt scribit Iacobin de sancto Georg. *in sua inuestitura feudali. in gl. 1. ver. dubitatur.* & Laurentius Calcan. *in cons. 2. incip. quidam nobilis strenuus vir. Ant. in 10. col.* & arguendo pro ducatu Mediolanensi, in eo est vnus Archiepiscopus, scilicet Mediolanensis habens 18. Episcopos suffraganeos, scilic. Papien. Ferrarien. Pergamẽ. Brixien. Cremonen: Nouariens. Vercellen. Iporien. Taurinen. (nunc vero est Archiepiscopatus) Asten. Aquen. Alben. Terronen Saonen. Albiganen. Vintimilien & Placentinum, quorum decem sunt in ipso ducatu. Etiam multi Comitatus, quos nunc tenet Dux Mediolani. Etiam maior est in reditu, quam alius Ducatus. Sed obest, cum plures alij Duces eum præcedere debeant ratione antiquitatis, cum tantum fuerit Ducatus effectus anno 1395. & Io. Galeatius, filius Galeatij Mattæ, fuit primus Dux, & antea sub titulo Comitis annos 20. ibi rexerat. Purpuratus vero *in l. 1. no. 225. 239. & 633. ff. de offic. eius cui man. da. est iurisd.* Laudat Ducem Sabaudiæ, qui pro certo laudandus est, cum sit Vicarius Imperij, licet à paucis annis sit Ducatus, cum esset Comitatus. vide per eundem *in rubr. ff. de iurisd. omn. iudic. nu. 20* Ducatus vero Aquitaniæ olim fuit Regnum, cum Regnum Franciæ fuit diuisum, & in tres partes, ideo in memoria pristinæ dignitatis, & ex quo multa alia excellentia habet (cum habeat sub se plures Comitatus, & etiam Ducatus. vt ante dictum est *in 4. part. in 46. consider.*) videretur esse dignior & laudabilior.

Ex multis etiam, de Ducatibus Britanniæ, & Normanniæ, qui sunt excellentissimæ patriæ, & magni prouentus, dici possent; cum etiam quasi in centuplo excedant reditum Ducat. Burg. ideo videretur, quod sint excellentiores.

Etiam est dignitas seu Terra, quæ dicitur Archiducatus Austriæ, qui in hoc videtur habere quendam præeminentiam seu excellentiam, *vt in d. 5. par. in 44. consid.* scriptum est, ideo non repeto, quoniam vnusquisque suum laudabit, cum tempus adfuerit. Et cum hęc pars sit satis honorata, sufficit mihi laudare patriã nostram Et quicquid de aliis dicatur, Ducatus Burgũdiæ dignior & excellentior iudicatur. Testis est locuples Phil. Berg *in suo supple. Chron. lib. 18. & 12.* vbi ait: quod illa Regio longo tempore sub regib. fuit: sed hodie dignitate regia amissa, Ducatus titulũ accepit. Cuius Duces cæterorũ Christianorũ Duces facile antecellũt. Etiam (vt clarum est) Dux Burgun. prętextu patriæ habet maiorem dignitatem, cum sit primus par Franciæ. Hinc tenet primũ locũ inter pares Franciæ.

Hinc

Hinc est, quod in conuocatione trium statuum Franciæ semper Burgundiones, & Hedui sint primi post Parisienses, qui repræsentant principalem ciuitatem totius Galliæ, vt scripsi ante in 5. par. in 46. consid. vbi etiam dixi Decem Burgundiæ in consilio generali totius Christianitatis præcedere alios Duces. Imo etiam Electores Imperij pluribus de causis. Plus etenim fecerunt pro fide Christiana ipsi Duces Burgundiæ, quã alij Duces Christiani, vt in Chronicis patet. Verũ etiam quia alias fuit dignitas Regalis, ideo in memoriã & reliquias pristinæ dignitatis honor eidem debetur. Dixi ante in loco prælli. & ample scribit Felin. in c. qua in Eccl. col. 29. Extra de constitutis. & in c. super literis. extra de rescrip. & do. meus Ias. in l. 3. col. 3. ff. de acquir. poss. Purp. in l. imperium. nu. 84. ff. de iurisd. omn. iud. Inter comites vero videtur ex ratione præcedenti eum Dux Burgund. alios Duces præcedat saltem Franciæ ratione paritatis seu pareriæ, cum sit primus Franciæ par inter Duces. Ita etiam Comes Flandriæ præcedere debeat alios comites, saltem in Francia, cum sit primus par ex Comitibus. Licet Comitatus Campaniæ potius mereatur dici Ducatus, cum non solum habeat decem Barones vasallos sub se, verũ vltra decem Comites feudatarios, & feuda ab eo tenentes, tamen in Francia Comes Flandriæ alios præcederet ratione pareriæ, & sic tres Comites pares præcederent alios præter Comitem stabilem, de quo ante scripsi in 7. par. in 7. consid. & 9. part. in 13. consid. qui apud nos dicitur Constabilarius, seu Connestabilis Franciæ. Sed quia videtur solum esse officium & non dignitas, ideo pares Franciæ illi præferendos arbitrarentur. vide supra in d. 5. part. in 43. consid. Et etiam quod comites de sanguine regio alios antecellunt. Inter Marchiones pauci excellentes apud nos reperiuntur. In Italia vero duo sunt excellentes & duo in regno Neapolitano, plures vero in Alemania. In Italia sunt Marchio Mantuæ, Marchio Montisferrati, & etiam Marchio Salutiarum: sed inter illos crederem excellentiorem esse Marchionem Mantuæ propter eius antiquitatem, & quia maiores habet sub se ciuitates & subditos, etiam iura regalia in totum prout alij principes Italiæ, siue sint Duces siue Comites, adeo illustris dicitur, & eum appellat Illustrem Bald. in cons. 195. incip. laudare vos non exredit. lib. 2. & ibi vocat Marchionem Ferrariæ (qui hodie factus est Dux) Magnificum. Et Sozi. in cons. nu. 66. inc. pron. visa dominatione. volu. 6. lib. 3. appellat Marchionem Mantuæ Illustrissimum. Idem Bald. cons. 359. incip. quemadmodum. lib. 3. Illustrem appellat Marchionem Ferrariæ. Et idem vocat Marchionem Montisferrati Illustrem, in cap. cum Ecclesia Sancta Maria. col. 2. Extra vt lite penden. verr. seu nunquid, quod illustris dominus, &c. Et ita etiam eum vocat F. Curtius Iuni. in consil. 2. incu. vasallus. Marchionem etiam de Trans nuncupat Illustrem Philip. Deci. consil. 469. inci. consultus ab illustri Marchione. Sed apud nos non sunt tantæ potestatis & authoritatis, vt in Italia, nec etiam Duces & Comites, cum non habeant in totum iura regalia. Si abunde quæras legere de Ducibus, Marchionibus, & Comitibus Germaniæ, vide Franciscum Trenicum in libr. exegeses Germaniæ, vbi de laude & excellentia Germaniæ in toto illo volumine scribit: Et ibi libr. 3. capit. 62. scribit de Archiducatu Austriæ, qui temporibus Federici I. Barbarossæ fuit erectus io Ducatum ex Marchionatu. Temporibus vero Drusi & Traiani fuerat Regnom. Sed tempore Federici tertij, patris Maximiliani, primus se Archiducem nominari fecit, & gessit, de quo ante in 5. par. in 45. consid. scriptum est.

Inter principatus vero, quoniam etiam est dignitas specialis, puta Principatus Orengię, Telemont. Achaiæ, Pedemontium: Credo tamen, quod Principatus Pedemontium sit excellentior. Cum plures sint in eo vrbes insignes, vt est Taurinom, in quo hodie est Archiepiscopus & vniuersitas multum excellens, in qua studui, Vercellæ, Mons Caleti, Susa, & est optimi redditus sub æstimatione 70. mille ducatorum & vltra. Habet sub se quatuor comites, de Valpurgis, Plosaschi, Lucernæ, & de sancto Georgio. Et de eo facit mentionem Iacobinus de Sancto Georgio in sua inuestitura feudorum, vbi ait Ducem Sabaudiæ esse Principem Pedemontium: sed parum de dicto principatu scribit.

Quinquagesimanona consideratio de Tribubus Iacob seu Israel, quæ fuerunt duodecim secundũ filios eius. Apocal. 21. hic pauca conferet, videlicet, nomina, & quę earum nobilissima erat. Prima enim fuit Tribus Ruben, à primogenito filio ipsius Iacob. non tamen creuit: quia maculosus fuit lecti patris sui: per incestum quippe dormiuit Ruben cum Bala, concubina patris sui, vt habetur Genesis 35. (vbi etiam enumerantur filij Iacob) quæ erat vera vxor Iacob. non tamen præcipua in honore. Secunda Tribus fuit Tribus Simeonis à qua ferme omnes Pharisæi descenderunt. Tertiã vero Tribus fuit Tribus Leui, à qua Sacerdotes sumpti sunt. Et quia Sacerdotes & Pharisæi futuri erant primarij autores, qui suis consiliis iniquis & falsis persuasionibus Christi mortem procurarunt, ideo Iacob eorum pater in eos sic prophetarat, vt habetur Genes. 49. Simeon & Leui Fratres vasa iniquitatis bellantia, in consilium eorũ non veniat anima mea. Et sequitur: maledictus furor eorum, quia pertinax, & indignatio eorum, quia dura. Quarta fuit Tribus Iuda, quippe Iacob pater dixit Iuda: O Iuda, te laudabunt fratres tui, vt scribitur Genesis 49. Cuius nomen confitens interpretatur. Quinta Tribus Zabulon fuit cuius mansio fuit prope mare mediterraneum. Hæc Tribus mixta fuit Leuitis idololatris, quod Iacob prædixerat. Zabulon in litore maris habitauit, & in statione nauium pertingens vsque ad Sydonem. Sexta fuit Tribus Isaschar, quæ etiam prope mare mediterraneum morans, dedita fuit laboribus agriculturæ, non vacans ad bella frequenter: quia eorum terra erat fertilis, & Sacerdotibus decimas, & principibus tributa dabant. quam sic futuram prædixerat Iacob pater, inquiens; Isaschar asinus fortis, accubans inter terminos, vidit requiem quod esset bona, & terram quod optima, & supposuit humerum suum ad portandum, factusque est tributis seruiens. Septima fuit Tribus Dan, de qua fuit Samson, qui iudicauit populum 20. annis, & cum à Philistæis liberauit, quibus tanquam coluber formidini fuit, quæ omnia Iacob prædixerat sic: Dan iudicabit populum suum, sicut & alia Tribus in Israel, fiat Dan coluber in via. Octaua fuit Tribus Gad, cuius possessio fuit cum possessione Rubeo, & media in Tribus Manasse possessionibus, vt patet Iosue 13. Quia tamen illa vtiliter transiit Iordanem ante alias, quamuis ad suam possessionem redierit. Illud prædixit pater Iacob sic: Gad accinctus præliabitur ante eum, & ipse accingetur retrorsum. Nona fuit Tribus Aser, quæ fuit optimo solo constituta, in quo optima quæque nascebantur, & ideo de ea pater Iacob prædixit sic: Aser pinguis panis eius, & præbebit delitias regibus. Decima fuit Tribus Nephtalim, cuius situs erat in loco valde calido. Ideo fructus illic primi erant, quasi præcones inter alios, ex quibus primitiæ offerebantur ad diuinas laudes,

quod verbis Iacob prænotatum sic fuerat: Neptalim ceruus emissus, & dans eloquia pulchritudinis; quasi dicat, velut ceruus cursu velocior, sic terra Neptalim in fructibus, vnde diuinæ laudes celebrantur. Vndecima Tribus fuit Ioseph, quæ in spiritualibus & temporalibus bonis plurimum laudatur, & hoc in ipso Ioseph, qui valde in illis creuit, quod Iacob benedicens insinuauit sic: Filius accrescens Ioseph, filius accrescens, & decorus aspectu. Duodecima fuit Tribus Beniamin, Tribus bellicosa nimis, vt videre est *in lib. Iudicum*. de illa Tribu fuit Paulus Apostolus, qui primo quasi lupus rapiens Christi oues ad torturas, tandem conuersus, plurimum ampliauit gregem dominicum. De quo Augustinus vult prophetiam Iacob intelligi quæ est ista: Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam, vt vespere diuidat spolia: vt habetur *Genesis* 49. sic & prædicta, quæ prophetarat & annunciauit Iacob pater filiis suis, scribitur *in dicto loco*.

Inter istas duodecim Tribus, tres Tribus. Leui scilicet, Iuda & Ioseph, fuerunt eminentiores. Leui scilicet, in legis interpretatione; cuius sententiæ, in arduis & dubiis legis, Dei mandato, stabant aliæ Tribus iuxta scripta *Deuter*. 17. vbi habetur: Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & lepram, & iudicium intra portas tuas videris verba variare, surge, & ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus, venies que ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem, qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem, & facies quodcunque dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit Dominus. Tribus vero Iuda Regia dignitate præcellebant, vt id expresse habetur 1. *Paralipomenon* 5. Porro Iudas, qui erat fortissimus inter fratres suos de stirpe eius Principes germinati sunt. Demum Tribus Ioseph in possessione sui patris Iacob primogenita tulit, etsi penultimus natiuitate fuerit, patet, quia Ioseph dono accepit à patre vrbem Sichem, vel Sicar, cui dixit moriens pater, vt scribitur *Geneseos* 48. Do tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Ammorrei in gladio & arcu meo. Ad idem facit quod dicitur 1. *Paralipomenon* 5. Primogenita autem reputata est Ioseph. Omittentes Tribu Ioseph, cui primogenita in possessione concessa fuerunt, Tribus Iuda & Leui comparandæ veniunt in nobilitate. Et reuera, si conferatur Tribus ad Tribum duntaxat, sine sacerdotalis ordinis consideratione, quippe non omnes Leuitæ fuerunt Sacerdotes, sed Aaronitæ tantum, Tribus Iuda præ cæteris clarior est, etiam Tribu Leui, quod probatur sic simpliciter.

Primo, in benedictionibus. quibus eandem Iacob ante Leui cumulat sic, in laude & honore qui virtuti debetur, vt habetur in loco sæpius allegato, scilicet *Geneseos* 49. Iuda, te laudabunt fratres tui: deinde in fortitudine; vt eodem loco sic dicitur: Manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum: quod potissime in Dauid impletum est, qui fuit de Tribu Iuda, & alij Reges in Ierusalem post eum: subinde in exhibenda reuerentia, præfertur Iuda Tribus sic, vt ibidem subiungitur: Adorabunt te filij patris tui: demum in successione; quoniam de Tribu Iuda Christus venturus erat, & venit, secundum illud ibidem prophetatum: Non auferetur sceptrum de Iuda, & Dux de femore eius: donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio Gentium, Et habetur *ad Hebraos* 7. Quę promissio etiam Dauidi facta his verbis, vt *in Psalm*. 131. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Accedit quod in Tribu Iuda fuit vrbs sacerdotalis, vtpote Ierusalem. Et Tribus Iuda in fide perseuerauit cum Tribu Leui. Tribus Iuda post Moysem per mare rubrum prima intrauit; & post mortem Iosuæ ipsa Tribus Iuda prima pro custodia terræ promissionis bellum gessit, secundum illud *Iudic*. 1. Dixitque Dominus: Iudas ascendet, ecce tradidi terram in manus eius. Postremo patet excellentia Tribus Iuda in ordine offerentium in tabernaculo; quia diuino decreto Tribus Iuda præcessit, iuxta illud *Numeror*. 7. Primo die obtulit oblationem suam Naason filius Aminadab de Tribu Iuda.

Verum, si consideremus Tribum Leui, vt sacerdotalem Tribum: quia a Leui sacerdotes assumebantur, vti accipi videtur in libro Numerorum, *Numer*. 1. ibi, *Tribum Leui noli numerare, neque pones summam eorum cum filiis Israel, sed constitues eos super tabernaculum testimonij & cuncta vasa eius, & quicquid ad ceremonias pertinet*. Vbi aliæ Tribus ad bella segregatæ sunt, Tribus Leui, id est, sacerdotalis, ad diuinum ministerium reseruata fuit. Et sic ex his Tribus Leui, id est, sacerdotalis fuit omnium nobilissima & a Deo electa. Facit [illegible] *plurimos*. 82 *dist*. Et hoc patet per illud, quod dixit Deus Moysi *Exod*. 28. Applica quoque ad te Aaron fratrem tuum cum filiis suis de medio filiorum Israel, vt sacerdotio fungantur mihi. Et sequitur, Faciesque vestem sanctam Aaron fratri tuo in gloriam & decorem: quod de Tribu Iuda nusquam legitur. Præterea sacerdotes Tribus Leuiticæ erant sacris dati perpetuo, sacri populorum Duces sacra dantes, id est, Sacramenta, & sacra docentes, id est, legem Dei, secundum id: *Eruntque sacerdotes mihi religione perpetua*. *Exod*. 29. Et, quia Saul nec Sacerdos, nec de Leuitica Tribu, attentauit offerre Holocaustum, contra diuinum & Samuelis mandatum, audiuit: *Nequaquam regnum tuum vltra consurget*. 1. *Reg*. 13. quod in pœnam factum fuit; quippe Saul infra sacerdotalem dignitatem erat, præsumpsit supra officium suum. Eo modo Rex Ozias, cum esset de Tribu Iuda: quia non erat Sacerdos, dum præsumpsisset adolere incensum in conspectu Domini Dei, continuo lepra est percussus, *Paralipomenon*, 26. Et id ad dignitatem Tribus Leuiticæ, id est, sacerdotalis accedit. Quia labia sacerdotis custodiunt scientiam; & legem requirent ex ore eius, *Malac*. 2. Demum, vt concludamus pro hac parte Leuitica Tribus ab aliis Tribubus etiam à Tribu Iuda decimas sumebat, & hoc diuina authoritate, iuxta illud *Numer*. 18. Filiis autem Leui dedi omnes decimas Israelis, in possessionem pro ministerio quo seruiunt mihi in tabernaculo Fœderis. Hac ratione probat Paulus *ad Hebr*. 7. quod Melchisedech fuit maior ipso Abraham. quia decimas assumpsit ab Abraham, & simili modo oblationes, *Geneseos* 14. Et propterea non habuit Leui partem, neque possessionem cum fratribus suis, quia ipse Dominus possessio rei est, *Deuter*. 10. & 18 Hoc postremum clare ostendit sacerdotalem Tribum fuisse omni alia Tribu digniorem; quia aliis Tribub benedictionem dabat, & à nulla benedicebatur: & ex Pauli sententia, vt *ad Hebr*. 7. sine vlla contradictione, quod minus est, à meliore benedicitur, quod recitatur *in c. denique* 21. *dist*. Et sic constat, sacerdotalem Tribum omni alia nobiliorem, prout sacerdotalis est.

Sexagesima consideratio quarundam ciuitatum laudes & dignitates exponit, & quæ inter eas potius sit ex-

sit extullenda. De omnibus ne dicam pluribus, laboriosum & forte tædiosum foret recensere, cum *in tractatu de locis, ac mirabilibus mundi, qui est impressus cum Geographia Ptolemæi.c.14.* de laude plurimarum, & de earundem origine videri potest, & per Philippum Bergomatem *in suo supplemento Chronicorum in suis locis opportunis*, qui plures nobis notas copiose & eleganter laudauit. Item Ausonius Poëta Gallicus suis versibus illustrauit Romam, Constantinopolim, Carthaginem, Antiochiam, Alexandriam, Treuerim, Mediolanum, Capuam, Aquilam, Viennam, Emeritam, Athenas, Catinam, Syracusam, Tholosam, Narbonam, & Burdegalam, ex qua natus fuit Philippus Beroald. *in oratione, quam habuit in enarratione Iuuenalis & Salustij*, aliquantisper laudat Romam. Ipsa enim intitulatur caput orbis terrarum, vt est text. *in l.nemini.§.quoniam. Cod. de consulibus & non spargendis, &c.lib.12.& lib.1.§. sed & si qua. Cod. de veter. iur. enucleando.* & caput omniũ ciuitatum, vt *in § fin. iuncta gloss. instit. de satisd. tutorum.* & omnium nationum, vt est text. *in cap.beati. 2. quæstion. 7.* & quomodo alijs pluribus nominibus nuncupatur & illustratur: gloss. est expressa & notandam verbo, *anterior. in Authent. vt Eccles. Roma. centum annor. &c. in princip. collat. 2.* & de ea alibi Ioann. Lud. Viualdus de Monte Regali, *in suo opere Regali, in tract. de magnificentia Salomonis*, ample laudauit Hierosolymitanam ciuitatem, quæ dicta fuit Hierusalem, & ibi de eius constructione. Pyrrhus *in suis orationibus* laudauit Aureliani. De qua Iuriscon. Marcellus bis fecit mentionem *in l. quidam. in testamento. ff. de legat. 2.* de ciuitate Parisiensi, & eius laude vide Textorem Niuernens. *in sua officina in Cornucopia. in litera P. in fin.* Et etiam nouissime Iacobus Capellus habuit orationem in vniuersitate Pictauiensi in laudem ciuitatis Parisianæ. Leonardus Aretinus librum vnum de laude Florentiæ composuit, & Sabellicus Panegyricum rerum Venetarum, & ita plurea de alijs multis ciuitatibus. Addo quod dicitur communiter in Italia propter celebritatem, Roma sancta, Genua superba, Florentia pulchra, Mediolanum ciuitas populosa, Venetia diues, Bononia pinguis. Quemadmodum dicitur vnus Deus, vna Roma, vna Turris in Cremona, & vnus Portus in Ancona, quem Portum nunc mirum in modum auctum Adrianus Imperator extruxit. Omitto multa: quæ adduci possent, quomodo vna ciuitas est maior alia, vt ciuitas Metropolitana est maior altera, quoad dignitatem. vt dicit Bald. *in l. si duas in fin. ff. de excus. tut.* Et ciuitates proprie appellantur, quæ habent Episcopum. *c. Episcopi. 80. dist. c. 1. de priuileg.* de istis ample per Batt. *in extrauag. quoniam. col. 2. per Doct. in c. si ciuitas. de sent. excom. in 6.* per Archid. *in c. statutum. de rescrip. eo. lib. 6.* vbi dicitur, quod causæ commissæ à sede Apostolica in ciuitatibus aut locis insignibus agitandæ sint. In Francia vero appellamus ciuitatem villam, rus vero villagium. Sed nullus vsque ad hæc tempora inuentus est, qui hanc nostram antiquissimam, strenuissimam, decantatissimam inclytamque ciuitatem Heduanam laudauerit. Vnde mecum sæpe sum miratus, veternosam Celtarum incuriam, qui priscorum temporum maiestatem non tã obliti, quam eius aspernati, meminisse sua tantum secula curant, dignantur, obseruant. Habet tamen ad Eudoxam stimulos probata vetustas, & sollicitis nostri temporis hominibus calcaria priscorum ætas adhibet. Quot Babylon, quot Thebæ, quot Ilion, quot Sparta, quot Roma, quot Athenæ præclara rerum facinora, non solum in priuatas, sed & barbaras ciuitates ediderunt? quas partim magnis deletas incendijs, & partim laceris resurgentes vestigijs antiquæ maiestatis suæ, literis ætate seruata, viuere cernimus. Troia corruit, cecidit Corinthus, flagrarunt Solymæ, perijt Milesia, velliture Saguntos, quæ suorum ciuium clades funestas, vulsa mœnia, raptos honores, hęc vnã tantum pensatione bearunt. Quot qui florentissimæ suæ ætatis amplitudines, magistratus, origines & imperia scripserunt, vel antequam ruerent, reliquerunt, vel paulo post instauratæ perierunt. Habet suum Iudæa Philonem, Solyma Iosephum, Thucydidem Athenæ, Phrygia Daretem, & Pindarum Thebæ. Sola hæc infelix Hedua, quæ sui nondum genuit commendatorem, neque quod ingenia, sed labor & studia desunt. Quæ prima fuit, quæ secunda, quę tertia, tam inclytæ ac vetustæ ciuitatis ætas. Cuius arcem (Bibractem ferunt) omnium quæ mundus habet, longe maximum ac copiosissimum oppidum Cæsar edocuit. O Heduã prolis Mandubiæ decus, Persarum dogma, Plasim Insubrium, Celtarum caput, & Bitoniæ gentia fortissimum robur! Quis tuos canet Hedua triumphos? Quis tuum à Samorbe genus? Quis stantes quondam tibi marmore Turres? tua vbi Maiestas? vbi pacta primum cum Pœnis mox cum Romanis fœdera? Hæc sopis nimium, nimiumque sopit in te Cabillini seu Cabullini rebellio, Araris contentio, Sequanorum iræ, Auernorum factio, Rhenanienses, Biturigum amor, & Alsetigerum cognata necessitudo. Indoleo, vt quæ totius Galliæ princeps inclytissima, Panearpinam facultatum Tharum quondam gesseris, orbata modo & ruinis, neminem adhuc alueris, qui te viduã vllo vel encomio, vel commiseratione soletur. Miserum hercle! Magna tamen & nobilis impendio Gentis Heduanę potentia, quæ quasi fax ardens in totum orbem succensa, per freta, per amnes, per scopulos, per prærupta alpium discrimina Eurum, Aquilonem, Austrum, Zephyrumque brachio nunquam cedentem remensa, Vmbriam statuit, domuit Phrygiam, Scythiam auxit, Thraciam diffudit, terruit Macedoniam, Iberiam strauit, minuit Italiam, Hossatiam struxit, Lusitaniam pressit, occupat Asiam, & parentia Herculis metas transgressa, quod Socrates, quod Plato, quod Pythagoras, quod Empedocles à Chaldæis Ægyptijsque edidicerunt. Persas ante docuerit, quam scirent Athenę: Nec si magiam, Poesin, Rythmos, Mathematicem, Astrologiam, Musicem, & vtramque Philosophiam statim sibi Græci inuentam præcident, diuinarum atque humanarum scientiarum Hedua parens, & protologia Græcis inuitis non desinet appellari. Tollat suos Ægyptus Prophetas, Persa Magos, India Gymnosophistas, Augures Roma. Ida Curetes, velut omnium quę in humanarum mentium captu sũt vates antiloquos. Clarum tamen (quorum Hedua Princeps) si Samotheos Druydas, Magos, Sarronidas, Vaties, Bardos, & Choribantas Heduorũ sacros progenitores & cõsanguineos discusserimus, Literarum inde & Philosophiæ magnum quoddam mare solis primum Gallis nauigabile in totum orbem exundasse credamus: sine quibus (vt cum Moyse loquar) terra erat inanis & vacua. Et in quo solus domini spiritus ferebatur a tunc super aquas, vt elegãter lucidat, & adaperit Claudius Musard Heduus, vir bonarum literarum, *in sua Chronica Samotheorum.* Heduos autem Principes Celtarum extitisse satis autumat & asserit Cæsar *in suis Commentarijs.* Idcirco nullus sanæ mentis hæsitaret, quin Hedui fuerint illi Celtæ, qui prædicta omnia fecerunt, & etiam de quibus Symphorianus Campegius *in suo lib. de memoralib. mundi*, vbi de

origine Celtarum & eorum religione & literis, quos Celtas, authore Beroso, condidit Samothes. Fuit enim Samothes frater Gomeri atque Tubalis ex Iapeto patre. A quo primum Britones, inde Galli Samothei dicti fuerunt, & præcipue Philosophi atque Theologi sectatores eius. Vnde Diogenes Laertius *in princip. de vita Philosophorum*: Philosophiam, inquit, à Barbaris (quod verbum non protulit citra inuidiam) initia sumpsisse complures authores asserunt. Constat enim apud Persas claruisse Magos, vt dixi, apud Babylonios & Assyrios floruisse Chaldæos, apud Indos Gymnosophistas, apud Græcos Philosophos, apud Ægyptios Prophetas, apud Celtas & Gallos Druydas, & qui Samothei dicuntur. Qui, teste Aristot. *in magico & Secione in 22. lib. successionum*, Diuini atque humani Iuris fuere peritissimi, ob id religioni deditissimi, ac propterea Samothei appellati sunt. Quare, vt complures authores tradunt, Philosophiæ initium & literarum simul, non à Græcia, sed antiquissimis Samotheis emanauit. Ergo quoniam Galli vtebantur literis, quibus & Græci, vt testatur Cæsar *libro sexto commentar.* casque à Samothe patre Dite habuerunt, vt ibi dicit: Necessario est fatendum, quod non à Cadmo: sed à Gallis tam Galathæ, quam Meones, & Galiogræci, totaque simul Græcia easdem habuerint: argumento sunt quæ authores produnt. Xenophon. *lib. de æquiuocis temporum*, & Archilochus, sic dicens, Græci Barbariem quandam vetustam & non Phœniceam ferebant, quia nihil Phœnicum habent, vt cernimus, sed Galatharum & Meonum figuras retinent, &c. Et Iosephus cum pluribus alijs. Berosus vero notat, quod anno 4. Nini, à quatuor Saturnis gestum sit. Tres enim Saturni, Tubal Hispanus, Samothes Gallus, Thuscon Germanus regna sua legibus formant. Quartus vero Saturnus, Cameses, qui ab Ægypto colonias in Thusciam aduexerat, econtra Thuscos iam legibus & literis à Comaro formatis, corrumpere satagebat magica & vitijs. Vnde Diodorus ait *in quarto*. Hunc Saturnum filium cœli, qui regnauit in Italia, Sicilia, & Libya fuisse summa impietate & auaritia præditum. Quod vero his temporibus literæ & carmina apud Gallos essent, non solum ex Beroso Chaldæo, sed etiam ex alijs proditur. Samothes quoque cognomine Dis, literas sagas dedit, quæ Phœnices erant, à quibus Græci suas formauerunt, quas principio Galathis & Meonibus tradiderunt, Galli à Dite disciplinas nacti, etiam vsque ad sua tēpora eas retinuerunt, vsi literis, quibus Græci, Xenophon quoque *dict. lib. de æquiuocis*, ait, Cadmum intulisse Græciæ literas similes Galathis & Meonicis magis quam Phœnicibus. Igitur ante Cadmum fuere literæ. Philosophia, Carmina, Theologia, & Leges Gallis maxime apud Celtas, & per multa secula & ætates. Nam, vt dicit ipse Archilochus *in lib. Epitheterum. de temporibus*. Græci à Cadmo literas habuerunt, quæ Homero, iudicio totius Græciæ eximio Poetarum habito, Olympiade 23. & à Troiæ excidio anno 50. & qui fuit ante Romam conditam annis circiter 160. soli ius tributum fuit emendandi characteres, & nomina; linguamque Græcam. Quas ipse Cadmus Samothrax, fere barbara, & plena ruditate attulit sub excidium Troianum, cum reuersus esset à fuga, quam inierat ob certamen. Hic ergo Homerus reformauit prædictos characteres, & Grāmaticæ præcepta Græcis primus dedit, cum antea quisque sermone scriberet & loqueretur vernaculo, quem etiam Italia, quæ & magna Græcia, suscepit.

Nomen autem (vt continuetur materia) surgit à Sarrone Duce Sarronidas dici Gallos doctos, de quibus *libro sexto*. Diod. scribit ample. Sane non est æstimanmandum, ante Sarronem non fuisse literas, & Theologiam atque Philosophiam apud Gallos, cum supra probatum fuerit ea extitisse Samothei tempore, sed, vt ipse Berosus ait, non erant Gymnasia publica, quæ sola mitigant humanam ferociam. Nam dicit ipse *libro quinto*, quod tempore Zamei Nyni filij quidam Semiramidis & etiam tempore, quo Osyris agriculturam docere mortalibus cœpit. Apud Celtas Sarron, qui, vt contineret ferociam hominum, publica literarum studia instituit, vnde apud eosdem Celtas à Samotheo sapientia, à Dryo Philosophia, Astrologia, & augurandi scientia. Carmen vero & Musica à Bardo rege primo inuenta fuit, & Celtis edocta.

7 Vnde redeundo ad ciuitatem nostram, certum est, quod cum ipsa fuerit præstantissima & præcipua in ea Gallia Celtica, quod totius Celticæ Galliæ principatum obtinuerit: & sic literæ primo inuentæ & edoctæ fuerunt in hac ciuitate potius, quam in alijs. Nam vt communiter videmus in ciuitatibus primarijs & principalioribus seu capitalibus Doctores & literati inhabitant, & morantur, vt in ciuitate Parisiensi, quæ est caput totius regni Franciæ, vbi peritiores vt plurimum resident, ibique artes profitentur in omni scibili, dempto legali studio. Facit ad prædicta: quia de iure in ciuitatibus, & non in castris studia generalia debent esse, vt *in proœmio. ff. §. hæc autem tria. & in l. vnica. C. de studijs liberalibus vrbis Romæ, libro vndecimo*. Et ibi gloss. & Ioann. de Platea post Bart. notant. & etiam gloss. in verb. *Bononia*. Io. Andr. Pan. & Fel. *in proœm. decretal*. Cuius quidem ciuitatis Heduorum antiqua Topographia, partim in suburbijs, partim intra mœnia, vt in vicis & eiusdem ædificijs, in quibus olim templa ac diuersorum deorum oracula magnatumque palatia erecta fuerunt, quæ adhuc antiquum sibi retinent nomen sequitur.

8 Hæc igitur ciuitas Celtarum caput, Mandubiorum honor, & gloria, non sine magna honoris præfatione Augustudunum nominanda, tantis strategematibus clara. Cuius incolæ à Romanis modo amici, modo fratres, verum & consanguinei vocabantur. Tanta, mehercle, eos ambiuit dignitas & excellentia, vt in Senatu quidem Romano primum sibi locum vsurpauerint, id antiquo fœderi datum. Huius murorum ambitus ad duo milliaria protenduntur. Terra eius satis fertilis & pabulosa riguaque cum fluminū, tum fontium aquis, quæ frumenta, siliginem, hordeū, auenam, & omnis generis pecora vbertim gignit, nemora & glandes producit. Ab Oriente & Meridie montibus eleuatur nemorosis, à Septentrione vero & Occidente vallibus deprimitur: saltem circa eius medietatem, à qua planicies amœnissima ad Septentrionem in longitudinem duodecim millium passuum extenditur, & vndequaque fontes, riuulive circumfluunt. A Septentrione habet Arotum piscibus luxuriantem, Auturaonumque sinu suo suscipientem, & plures alios fluuios, qui tandem in Ligerim defluit. A Meridie vero fluuium, ne dicam riuum, habet ex stagnis velleris progredientem: partim in circuitu vrbis circumfluentem, super quo sunt (opus memorabile & vtile) multa molendina, in quibus ferme tota ciuitatis annona teritur & molitur. Itaq; ab Oriente ex murorum vrbis fundamentis celeberrimus ac sacer fons lepidissimus, aquis scaturiens

sa-

existit, dictus fons sancti olei, vbi ducum vulnera (cum è bello victores sauciati redibant) hac aqua mundabantur: omni quoque ex parte hæc ciuitas aquis irrigua est, in hac parte erant theatra amplissima, quæ his diebus diruta conspiciuntur in loco vulgo vinea Bousserandi nuncupato. A plaga exinde orientali extra tamen mœnia: & non procul, excelsi montes & colles figurantur, qui per meridiem transeuntes, & arboribus & fructibus, præcipue pyris, quæ apud vulgus dantur sine regula, omnique ferarum genere prædiuites, ad occidentem vsque protenduntur: & ibi antiquitus erant piscinæ vel claustra ferarum, in medio quorum mons est longitudine octingentorum passuum quodam paruo frutice præ cæteris excellens, quo solus abundat ille mons, ita quod plures qui totum pene peragrauerunt orbem, retulerint nullum similem fruticem alicubi vidisse. Nec Plinius nec Macer aliqualem de hoc exiguo frutice mentionem fecerunt. Fructus eius granum est, coloris, vbi admaturescit, fere nigri, & boni saporis & odoris, qui plures indigentes villicos in his partibus, vt esca pascit, dum artus cancri Phœbus suo cursu comprimit.

9 Est & alius mons tendens ad occasum, mons calidus dictus, vbi præcocia fructuum genera inueniuntur propter solis reuerberationem, qui tota die ibi lucere conspicitur in valle eius habens fluuiolum, vernacula lingua vocatum *Mengnes* Muros vero manu potius Deorum ac supernaturali, quam humana cementariorum compositione præualidos habuit & habet, quos centum exornabant turres ad Barbarorum incursiones comprimendas. Ingentes portæ, quibus singulis portalitia, quæ de cœlo pendere videbantur, applicata extiterant: & de quibus hoc æuo, quo fere integra permansere, & quæ adhuc paruula cunctis adsunt, porticulas habebat. Itaque tam hanc, quam eiusdem suborbia multorum Deorum gentilium venustabant delubra, multisque & variis insignibus vicis (nomina eorundem antiquissima tanquam excellentiora adhuc retinentibus) dotata fuit. Excellentia enim potius immortalitatem sapiunt, quam vilia & minima; & insignia & illustria loca difficile ab hominum memoria euanescunt. Enimuero in superiori huius ciuitatis parte Capitolium situabatur, vbi nunc vicus est, lingua nostra vocitatus, *le chapitreau*. Licet forsan taliter potuerit denominari, vbi, si quid violatum erat, aut facinus commissum, quod caput & vitam hominis peteret, capite violaturis expiabatur. Cui adiacet etiam vicus fraxineus (in quo moror) eo vocabulo dictus, vbi Apollinis oraculum variis bellorum triumphis refertum fulgebat, cui inhærebat grandis fraxinorum copia ipsi Apollini sacratarum, eo, quod nunquam (vti laurus) iactantur fulmine & venenis (inquit Plinius *lib.* 16. *ca.*14. & *lib.*24 *c.*8.) obsistant, vt nostra assolet ætate fieri, qui Ecclesiasticorum templorum cœmiteria grandibus vlmis cœlum fere pertingentibus replent. Sic antiquitus istæ arbores eiusdem Apollinis templum venustabant. Et non sine magnæ cogitationis ministerio templum hoc Apollinis fuit in superiori vrbis particula collocatum. Nam sicut Apollinem scientiarum & Philosophiæ inuentorem esse perhibeur, sic sua industria, sua inuentione, sua denique sagacitate, tanquam cæteris dignior, in vrbe præferebatur. Tum etiam; quia cum conditor nostræ ciuitatis fuisse perhibetur, vt inferius dicetur; non mirum, si superiorem vicum vrbis à fraxino arbore sibi dicata denominauit. Tum & alia consimilia; quia ibi literati huic Philosophiæ dediti, sapientesque viri (prout hac nostra tempestate Episcopi, sacerdotes, prætores, Doctores, canonum statuta, prætorum quoque, Iureconsultorum leges, decreta, ac rationes profitentes, cæterique bonorum morum Archetypi ac exemplaria) existebant. Qui quidem tanquam digniores præferendi sunt. Est & alius, paulo versus Occidentem declinando, vicus caninus, in quo idolum Anubis, quodam phano ab eiusdem Anubis honorem, consecrato, venerabatur, quod caninum habebat caput, teste Herodoto *lib.* 2. sub cuius tutela incolæ huius ciuitatis, & à latronum incursionibus, deprædationibus, furibusque præseruarentur, sese subiiciebant. Nam sicuti canes pro hominum custodia nascuntur, suoque latratu arcent fures: sic hic Anubis, vt arbitrabantur, procul arcebat fures, & vbi capti erant, hoc in templo Anubi, tanquam pinguis victimâ mactabantur.

10 Fuerunt præterea in hac ciuitate Reges, seu Reguli (qui à regendo dicti sunt) quibus tota Heduorum regio, seu prouincia, singulis assignata particula, tanquam præfectis, regenda ac moderanda data fuerat, vt vnus limitibus Sequanorum præesset: alter Rhemorum: alter Arnernorum, &c. fines vigilanti cura ac studio regeret. Et si quid contra Augustudunos hostes moliti fuissent, aut innouassent, vbi id sciuerit rex, cui commissa fuerat, hæc rebellis pars Virgobreto, populo que Heduo, quam citius potuisset, renunciare tenebatur; vt legatis caduceatisque exploratoribus missis, aut bellum, aut pacem indicerent, aut componerent. Quorum quidem regulorum domicilia palatia ingentia, auro, diuersarumque specie rum gemmis crustata, in vico, vsque in hodiernum diem vico dicto, Regum stabilita fuerunt: vel forsan Regius vicus dictus fuit; quia regia via erat, hoc est, communis & publica, & quæ latior erat, Nam & in vrbe magistratus vnus, qui annuus (prout nunc, retinens adhuc nomen antiquum) creabatur, vitæ, & necis in suos potestatem habens, qui, vt vir à virtute, sic & ipse Virgubretus à virtute, quam debet habere, nomen sortitur: & iuxta allusionem vocabuli in vulgari nostro dicitur *Verg.*

11 Adest & consequenter in medio vrbis campus Martius, nunc campus D. Lazari vocitatus, vbi militum classes, ac peditum cohortes turmæque bellatorum hominum, quoties ad bellum opus fuisset progredi arma ex templo Martis confestim assumebant. In suburbiis vero à plaga Orientali, est monticulus, Philosia nuncupatus, vbi templum Cupidini, Deo amoris, dedicatum habebatur, à philos, quod est amor, dictum, in quo iuuenculæ virgines sub tutela cupidinis aderant, amorum furta describentes, quæ postquam cucurbitauerant, hoc est, improbis moribus vsæ fuerant, inque fornicatione repertæ, & spurcissime Veneris illecebris irretitæ fuerant, in viciniorem alium monticulum paulo altiorem ducebantur, vbi Veneri adsunt consecratæ speluncæ, (sicut olim Romæ, in regione suburbana, meretricum diuersoria erant) eo; quod celet sua furta Venus: adsunt & dumi, arbores, & nemora alta, iuxta quæ templum Veneri & Priapo dicatum conspiciebatur, in quo cucullus Veneri & Priapo consecratus (eo, quod sit auis adultera & mœcha) venerabatur. Vnde dictus est hic locus vsque nunc Cucubarnis, hoc est, è barro, siue ebore Cuculus, qui ob honorem supra dictorum, ibi colebatur. Nec istud incredibile videri debet, cum adhuc lupanaria tolerentur. Nam, vt dicit text. *in l. ancillarum. in fi. ff. de petit. hær.* in nonnullorum honestiorum virorum prædiis lupanaria exercentur: &

meretricium toleratur ab Ecclesia, vt maius malum euitetur, secundum Panor. *in c. inter opera charitatis. Extra de sponsalibus.*

12 Redeundo ergo, vnde digressi fueramus, non longe abhinc mons est Iouis. Samothes enim nostræ prosperitatis autor, cum per montium cacumina deambularet, huc appulisse & ibi Ioui Olympico primum litasse perhibetur. Vnde dictus fuit & est hic locus mons Iouis: & ibi vnum suorum nobiliorem constituit, qui adhuc ibi tempore præsenti castellum habet, & vocatur dominus de monte Iouis, qui est ex vna antiquissima & nobilissima Heduorum familia. In parte vero occidentali mons est fere nubibus proximus, distans ab vrbe vno miliari, & est quercubus plenus, qui & hodie mons Druydum appellatur: eo, quod ibi Druydes, Gallorum Philosophi, & sapientes, ac vates Iouis, & Berecynthiæ matris Deorum ac Mercurij sacra celebrabant, dictique fuere Druydes à dryos, quod est quercus; quoniam ipsis Ioui & Berecynthiæ quercus est sacra, testante Claudiano, de raptu Proserpinæ.

13 Hi quippe Druydes Ephemerides, siue singulorum temporum annales, & quicquid singulis diebus in vrbe, aut Heduorum regione efficiebatur, soli memoriæ mandabant, & sacra curabant, memoriterque dicebant, neque ea literis mandare fas erat, ne in vulgus disciplina efferretur, & vt memoriç studerent: (nam, quæ literis mandamus, memoria tenere negligimus, cum ea vtpote scripta, vbi opus fuerit, facile reperire confidamus,) quod efficit, vt nihil de huius ciuitatis constructione ac ruina inueniatur, & quod semel in mente reposuerant, vt magis in pretio haberetur, difficile id prodebant. Vnde ipsis deletis, deleta iacuerunt singula egregia eiusdem ciuitatis prouinciarumque facinora. Cum id soli rescirent, & antiquiores id iunioribus eiusdem sectæ Philosophis docerent. Si vero quicquam scriptum foret, dum hostes ciuitatem obsiderent, cum dijs, sub quorum tutela omnis arbitrabatur esse ciuitas; exemplo Troianorū, qui semper suo iure æstimauerunt alienos, & præcipue hostium Deos deprædati rapuerunt. Sapientes exinde hi Druydes omnium ore iudicabantur, vnde publica & priuata iudicia eorum fidei mandabantur, vt de sacerdotib. antiquæ legis Macchabeorum 1. & 2. *Deuter. cap.* 17 legitur. Illi (teste Cæsare *lib.* 6. *de bello Gallico*) rebus diuinis intersunt, sacrificia publica ac priuata procurant, religiones interpretantur. Ad hos magnus adolescentium numerus disciplinæ causa concurrit, magnoque hi sunt apud Heduos honore, de publicis priuatisque controuersijs cognoscunt: & si quod est admissum facinus si cædes facta, si de hæreditate finibusque controuersia est, idem discernunt, præmia pœnasque constituunt. Si quis autem priuatus, aut publicus eorum decreto non paruerit, sacrificiis interdicunt. Hęc pœna apud eos est grauissima, quibus ita est interdictum. Hi vero, qui interdicti fuerant, numero impiorum ac sceleratorum habebantur: hi omnes decedant, aditum, sermonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant, neque his petentibus ius redditur, neque honos vllus communicatur. Et illi pœnæ hodie excommunicatio æquiparatur. Et cum prædicta ita cum nostra religione conueniunt, vt non temere quis crederet, modum hunc, quo Pontifices solent contumaces, aut delictum aliquod delinquentes præuaricantesque anathematizare seu excommunicare, illisque simul factis interdicere (quod hoc vnicum Ecclesiæ telum terrificumque fulmen existit) ab ipsis Druydibus esse mutuatos. Qui quidem Druydes etiam apud Carnutum morabantur hac lege, vt sex mensibus hyemalibus Carnutum, rursus vero sex alijs æstiualibus Augustudunos haud absurdè habitarent, vt de Apolline ex Seruio 4. *Æneid.* secerni potest, quod Virgilius hoc innuit disticho:

Qualis vbi hybernam Lyciam Xanthique fluenta
Deserit, ac Delum maternam inuisit Apollo.

Qui sex mensibus apud Patharam Lyciæ vrbem: sex vero alijs ęstiualibus mensibus apud Delon respōsa canebat. Quod & de Druydibus satis exprimit Cęsar *loco superius adlegato*, dum dicit; Hi certo anni tēpore, in finibus Carnutum, quæ regio totius Galliæ media habetur, considunt in loco consecrato, huc omnes vndique, qui controuērsias habent, conueniūt, eorumq; iudicijs, decretisque parent, pleriq; eo discē-di causa proficiscūtur. Hi pariter Druydes hominem diuinatiori destinatum, ferientes, ex ipso afflictandi impatientiæq; modo, sua vaticinia assumebant, teste Strabon. *lib.* 4 volebant itaq; imprimis non interire animas, sed ab alijs post mortem transire ad alios: atque hoc maxime excitare ad virtutem putant, metu mortis neglecto. Multa quoq; de sideribus atque eorum motibus, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum natura, de Deorum immortalium vi atque potestate disputabant, & iuuentuti tradebant. Credebāt insuper pro vita hominis tantum hominis vitam reddi posse. Sed Senatusconsultum Gn. Cornelio Lentulo & P. L. Crasso cons. lib. factum est, ne homo immolaretur: vnde hoc sacrilegij genus sublatum est.

14 Præterea, hos Druydas Gallorū sustulit Tyberij Cæsaris Principatus, anno regni eius VII. vel eo circa, vt Plinius refert, etiā Aymarius Riuallus Allobrogus.

Sed de monte Druydum (qui, vt diximus, in suburbano Heduorum tumescit) & de Druydibus & eorum excellentia sufficiat. Restat, vt consequenter materiam consequamur. In arcto fere aspectu iuxta Aroti fluenta phanum Plutoni & Proserpinæ consecratum locabatur, vbi Arioli, Augures, & Genethliaci augurabantur. Cuius quidem Phani grandis portio, imo verius maior admodum turris, qua ista altissima, hodiernis diebus apud nos conspicitur. Et locus ille prope portam vrbis est, & nuncupatur nostro idiomate à prædictis Genethliacis geneslone.

15 Multa insuper de antiquitate huius Augustudunorū ciuitatis dici possent. Tamē, quia haud facile cationibus, & vestigiis comprobari possent, sicut quæ supra scripsimus, ac etiam cum nomen suum ipso ex numine quæsitum habeat, cætera Harpocrati mandamus, præter quod Apollinem huiusce vrbis fundatorem, & ab Auge, quæ & Chione dicebatur eiusdem Apollinis vxore Augustudunū anno 56. post diluuiū, vel eo circa nominasse, ac Castrichion (quod Barbari castrum caninum vocitant) paulo post construxisse, qui bene legerint non negabunt. Quæ quidem, eo, quod de ipsa quid Apollo suspicabatur, dolore compressa ac extincta est, & sub Pyramide, quæ in monte Cucubarti hac nostra tempestate conspicitur, sepulta iacet. Ita nobilium tumuli illis temporibus ornabantur. Apollo vero Delphos petiit, & de his satis scriptum est *in comment. nostris super consuetud. Ducat. Burgund. in prooem. super illo verb.* Dostum.

16 Cur vero Hedua dicta fuerit, satis ex commentariis Iulij Cæsaris conspici poterit. Sed iudicio quorundam doctissimorum, dicta fuit Hedua, ab augurio duorum Heduorum, inuicem in aere pugnantium, & salientium, qui a coadunatis incolis, cum de nomine post primam eiusdem vrbis oppugnationem, certa-

teng,

rét, visi fuere (vt legitur de oominis impositione Romanę ciuitatis, quę à Romulo, Augurij victore, eo quod duodecim, Rhemus vero sex viderat vultures, Roma denominata fuit.) Sic Hedua ab hedis dicta fuit. Et hoc satis liqoido comprobari poterit Nam sicut hedi tunc temporis inter se pugnabant, cũ de nomine quę:ereretur, sic Heduis innata est quędã factio & temeritas (vt verum fatear) ita vt sępe ioter se pugnét, & sæpissime balla ciuilia & iotestina oriantur, quæ in longum protelarẽtur, ſi eiusdem ciuitatis Rectoru m & aliorum superiorũ prouidẽtia abesset, quæ dictis Cæsaris, *in eius comment. lib. 6.* de bello Gallico satis comprobantur, dum ait: Namque omnes ciuitates in partes diuisæ sunt duas, &c. & idem *in 7. libro* eorundem, inquit, Ciuitatem Heduorum omnem esse ia armis, diuisum Senatum, diuisum populũ, soas cuiusque clientelas, &c. Quæ quidem solita apud Heduos diuisio, principalis causa primæ & secuodæ etiã eius ciuitatis destructionis fuit. Nam eum vnus nobilium eiusdẽ ciuitatis suum nõ poterat adimplere votum, armis experiebatur, totam gentem aduersus gentem concitabat, & inter se pugnabant (quod adhuc hisdiebus efficitur:) inimicos ac hostes subrih medio iovrbem reponebant, quo tandem medio factum est, vt quod soli non potuissent hostes, cum aliis præualuerint. Et ita prius factionibus & seditionibus fuisse ab hostibus cum suis incolis destructam ciuitatẽ arbitror: sæpe enim fit, vt propriis vrbibus ciues magis quàm hostes noceãt. Verũ interea paulo altius & circumspectius inquirere libet, vnde tanta Heduis iofflicta strages & ruioa, quę nũc circumspicitor illis inesse, & quę secũda fuerit & maior huiusce vrbis oppugnatio. Romanos (scelus oefandum) hoc perpetrasse aiunt, teste ipso Cęsare *loco supra alleg.* ipso dicẽte in Heduos castra mouisse. Cum enim ad populum Romanum de eius Heduorũ ciuitatis nobilitate, pręeminentia, & authoritate crebri rumores afferrentur: illa per vniuersum orbem celebrabatur, tum propter eius antiquitatem, tom propter opes, tum propter libertatem, tum denique propter suorum incolatum primæuam nobilitatem : quamnis tamen bellum aduersus Sequanos, Aruernos, & Rhemos gereret, qui nõ potuerunt quicquam contra Heduos, nisi aduocatis Germanis mercede, pluresque alios sui collimitaneos & solum tantopere dę principatu, potentatu, & authoritate contenderetor, diccote sic Cæsare *libro primo.* & idem *libro sexto* sic inquit : com Cæsar in Galliam venit, alterios factionis principes erant Hedui, alterius Sequani. Hi, cum per se minus valerent, quod summa authoritas, & antiquitas erat in Heduis, magnæque aorum clientelæ. &, nonnunquam de priocipatu armis contendunt, &c. Et sequitur: aduentu Cæsaris facta commutatione rerum, obsidibus Heduis redditis, veteribus clientelis restitutis, Sequani principatum, quem vsurpabant dimiserunt, in eorum locum Rhemi successerunt: hi enim Sequani, propter veteres ioimicitias nullo modo cum Heduis conioogi poterant. Eo tunc statu res erat, vt longè principes haberentur Hedui, secondum locom dignitatis Rhemi obtinerent, &c. Totius ergo Galliæ Celticæ principales erat Hedua, & metropolis, ioquit Raymundos Marlianus, *in indice suo commentar. Cæsaris,* dicens Celtarum clarissimi sunt Hedui. & *1. libr. comment. Cæsaris*: Senatuscons. quoque honorifica facta sunt in eos, quod omni tempore totius Galliæ principatum Hedui tenuissent : ploresque Cosmographi id attestantur. Vnde cum Romani hanc rescirent esse tam opulentam & potentissimam, huius laudis & hooeris inuidi, Heduis legatos miserunt. significantes, totam Romanorum gentem, cum Heduis coniungi velle, æternumque fœdus, ac amicitias componere, & pacisci, com viderint hanc Heduorum prouinciam diuersis variisque bellorum anfractibus, prædonum incursionibus ac tumultu infestari: Et turpe inesse huic tam antiquæ ciuitati, quæ in tranquilla suos deberet pace regere subditos, & quæ aliis longo tempore dominata esset, nunc hostibus comprimi & agitari, dicentesque, hanc inesse populo Romano consuetudinem, vt socios atque amicos oon modo suo nihil deperdere, sed gratia, dignitatę ac honore auctos veliut. Mulra præterea Heduis pollicentes, si eum Romanis coniungi, fidemque illis polliceri, & seruare vellent, eos totarum Galliarum Romanorum medio, principes futuros.

17 Moa itaque illorum erat, quoties aliquos videbant angustari, & ab aliis opprimi his scribere, vt cũ ipsis iuncti, possent eorum imperio potiri, & hanc gentem suppeditare, occasionemque in eos inuehendi habere, licet tamen non eis inimica, neque odiosa foret. Sed solum, vt sub illo amicitiæ fictitio nomine, tandem possent, & hostes, & quondam amicos, subtili medio, in seruitutem redigere, & eos subiugare, vt prædominarentur: quod fecerunt Iudæis, quibus multa promiserant, vt patet *lib. Macchab. 1. cap. 8. & capit.* 14 & tandem eos penitus destruxerunt. Quocirca, si Heduenses eorum præsidio, auxiliove, ad hostes debellandos egerent, id extemplo illis nunciarent, vt possent ex tempore ad bella milites aduocare, congregare iumentorum, & carrorum quam maximum numerum, sementes quam maximas facere, vt in itinere copia frumenti suppetere posset, galeas, enses, scutaque virorum parare. Adiutantes insuper, populum Romanum semper ipsis Heduis esse fidelem, eisque quammaximum honorem habere, ac fratres & consanguineos esse fidelissimos: tandem, vt breuibus absoluam, sub illa dissimulatione, quę minime in amicitia decere videtur, aureos polliciti sunt montes. Qui quidem Hedui (quibus naturâ est facile, quæ noua sunt credere, decipique ac se potius in extraneorũ & Barbarorum, quàm vicinorũ amicitiam semper cõiungere soliti) de responsione Romanis facienda, curauerunt. Conuocatis igitur totius Heduorum prouinciæ & ciuitatis Regibus senioribus à Senatu, Conuicto, Litanioque, & Cotto, qui hoc tempore magistratoi Heduorum præerant, aut præesse poterant (quem Virgobretum appellant Hedui, quamoia tamen nuoc huic magistratui vnicus præsit) Romam, Diuitiacum, ad Senatum populumque Roman. mittunt, auxilij petendi causa : quia eo tempore à Sequanis infestabantur, in tantum, vt Germanos, & Ariouistum Sequani sibi adiunxerant, eosque ad se magis pollicitationibus iacturisquė perduxerant. Heluetij itaque iam cum Sequanis, per angustias & fioes Sequanorum, suas copias traduxerant, & in Heduorum fines peruenerant, eorumque agros depopulabantur. Hedui autem ab his se, suaque defendere non poterant. Hi igitor Sequani, ne ignorantes procedamus, inquit Cæsar *loco prælleg.* & Strab. *in sua Geograph. libro quarto*, trans Ararim habent domicilia, & Rom. & Heduis dudum aduersantes, Germanis sæpius adhærebant, eorumque impetus in Italiam inuitabaot, roburque non mediocre ostentabant: adeo, vt illis communiter quidem immixti, eorum vires amplificarent, desistentea diminuerent aduersos Heduos, & hæ sane causæ, & fluminis contentio, inimicitias auxit, qui gentem vtranquė dirimit, quæ sibi proprium

vendicat Ararim, sibique vectigalia pertinere certat, &c. Hæc Cæsar. Dixit insuper Heduorum Gentem omni tempore de senatu populoque Romano benemeritam: cuius quidem Diuitiaci oratione, à Senatu populoque Rom.audita, confestim Cæsarem cum innumerabili armigerorū bellatorumque virorū multitudine ad Heduos, præsidij causa mittunt, vt fratribus Heduis (quo quidē fratrum nomine iam Romani Heduos decorauerunt) subuenire possint; Assignātes in perpetuum Heduis, in signum eorum fœderis, amicitiæ & fraternitatis, primum in Senatu (res pene incredibilis) locum, quod tamen durabile non fuit. Postquam enim Cæsar citra mōtes, copias suas, & innumerabiles peditum, bellatorumque virorum Legiones, quas secum habebat, traduxerat, ad Ariouistū Germanorum Regem, cum Heluetiis, pro Sequanis, contra Heduos pugnantem, legatos mittit (ipso testāte *li. suorum com. opi.*) qui dicerent, ne quā multitudinē hominū amplius trans Rhenū in Galliam traduceret; Deinde obsides, quos ab Heduis haberet, redderet, Sequanisque permitteret, vt quos illi haberent, voluntate eius, reddere illis liceret; Neue Heduos iniuria lacesseret, neque his, sociisque ipsorum inferret bellum: si ita id faceret, sibi populoq; Ro. perpetuam gratiam, atque amicitiam cū eo futuram: si id nō impetraret sese (quoniam M. Messala, L. Pisone consulibus, senatus censuisset, vti quicunque Galliam prouinciam obtineret, quod commodo Reip. facere posset, Heduos cęterosque amicos po. Romani defenderet) Heduorum iniuriam non neglecturum. Qui quidem Ariouistus ad hoc respondit; Ius esse belli, vt qui vicissent, his, quos vicissent: quemadmodum vellent, imperarent. Hæc sunt verba ex dictis commentariis sumpta Verum, vt breui absoluam, prætereundo plura bella & prælia: Romani Aruernos, Sequanos, Segusianos, Rhemos, Germanos, Bituriges, totasq; Gallarum partes, & prouincias eisdem adiacentes, in horum ditionem, Heduorum tamen industria, cura, & impensis, reposuerant, quanquam nulli dubium erat, quin arma contra Cæsarem in Italia à Cn. Pompeio pararentur. Ipse autem Cæsar suum exercitum distribuit per hyberna. C. Treboniū cum legionib. quatuor in Belgio collocauit. C. Fabium cum tot in Heduos deducit Sic n. existimabat, tutissimā fore Galliā, si Belgæ, quorum maxima virtus, & Hedui, quorum authoritas summa esset, exercitib. continerentur, ipse in Italiam profectus est. Deinde hic Fabius, post decessum Cæsaris, ad se aduocat quatuor bellatorum hominū legiones, quos in Belgio collocauerat Cæsar, & Heduam ciuitatē intrare mandat, timens, ne gens huius antiquissimæ vrbis, quæ diu principatū totius Galliæ & authoritatem summam habuerat, & quæ opibus, & reb. ad omnia necessarijs, ac viris generosis, ac strenuis munita erat, in tantū, quod ipsa Roma maiorem in suos non haberet authoritatē (propterea Hedui fratres Rom dicti fuere) proditione aliqua aduersus ipsos Rom. vteretur: quod tamen esset contra eorum morē, teste ipso Cæsare *lib. 5. belli Aphrici.* vbi inquit, Gallos esse homines apertos, & minime insidiosos, qui per virtutē, non dolū, dimicare consueuerūt, & id referret Heduos cum Rom. ab initio ita coniūctos, & societatē promisisse, vt quod Romani in Gallia acquirerēt, nomine Heduorum adeptū foret, & in Heduorum ditionē cederet, certa tamē illis constituta mercede: cum nullum ipsi Romani haberent in Galliam ius belli, quod tamen minime curauerunt, imo sibiipsis vsurpauerunt, Subsequente vna die infausto, nigro signata lapillo, hic Fabius reuoluens, quæ in Romanos, ab adolescentib. Heduis & Alexiensib. in ciuitate receptis, facta fuerant, post Alexiensium cladem & subuersionem (quæ fuit ciuitas maximo nexu cum Heduis coniuncta) & quia ipsi Romani aliqua irritamenta ab Heduis senserant, insciis tamen patribus & senioribus ciuitatis Heduæ, & forsitan hoc à Cæsare in mandatis habuerant, timentes ne quid sibi sinistri vlterius contingeret, nocte clam (huius facinoris gente ciuitatis ignara) in ciues irruunt. Et huic nostro proposito quadrabit, quæ in 2. Æneidos Virgilius describit:

Tempus erat, quo prima quies mortalibus agris
Incipit:

Cum Romani inuadunt vrbem somno, vinoque sepultam: Cęduntur vigiles. Plurima perq; vias sternūtur inertia passim Corpora, perque domos, & religiosa deorum Limina. Clarescunt sonitus, armorumque ingruit horror. Tandem, Romani incensa dominantur in vrbe. Vrbs antiqua fuit multos dominata per annos, Augustodunum dinûm domus. & tunc inclyta bello Mœnia O fraudulosa illa fraternitas, quæ in sua viscera sæuiuit, hanc destruxêre, quæ ante aduentum ipsius Cęsaris, in Gallia principatum tenuit annis 4106. & caput totius Galliæ Celticæ fuerat, & metropolis! Quia Cæsar sub quo prostrata fuit, anno mundi 5158. regnabat: & Augustudunum erectum fuerat anno 63. post diluuium. Anno vero mundi 1714. Diluuium etiam fuisse perhibetur circa annum mundi 1656. quo colligitur, Heduos tenuisse Democratiam fere annis 4106. Et, vt verum fatear, tūc Lisci, Hedui, cum Cęsarem alloquerentur, adimpleta est prophetia dicentis: neque dubitare debeant Hedui, quin si Helueticos superauerint Romani, vna cum reliqua Gallia Heduis libertatem sint erepturi. Quę verba formalia scripta sunt *in 1. li. Comment. Cæsaris, de bello Gallico*, quod de prædicta destruxione dixi, tute perpende: quia pro certo ponere non ausim, ne diuinare potius, quam veritati inhærere dicar: sed in re parum nota coniectare licet. Cur tamen à tanta gloria in tātam deuenerit calamitatem, & ruinam ipsa Hedua, tēporumne culpa, quæ omnia vorant, an incolarum discordia, aut proditione, non satis clarum habetur. De pluribus aliis destructoribus huiusce ciuitatis vide *in comment. nostris super consuet. Duc. Burgund.* vbi amplissime in procemio. Præterea, vereor Symphorianū Campegium asserentem, Lugdunum tempore quo Augustodunum stabat, & ante eius destructionem, principatum totius Galliæ Celticæ obtinuisse, (Cum potius sit in Gallia Narbonensi, quam Celtica.) Et quod Bardi, hoc est, melodiarum Poëtæ, habitabant in ciuitate Lugdunensi: cum fundatio Aræ Lugdunē. de qua loquitur ipse Campegius *in lib. suo de laudib. Lugduni*, & Iulien *Satyra* 1. dicens, *Aut Lugdunensem rhetor dicturus ad Aram.* nō præcesserit Natiuitatem Christi per vnum & 40 annos. Ignoro tamen vnde compertum habuerit, quod eo tempore, quo constructa fuit prædicta Ara, iam abolita erat Bardorum & Druydum religio, cū tempore Tyberij Cæsaris fuerit omnino sublata, vt ante dictū est, quódq; Lugdunū conditum fuerit post hanc Heduā ciuitatem, plus quā 50. annis, satis cōstat. Quia Lugdus, qui Lugdunū cōstruxit, fuit 12. Rex Galliæ, regnauitque anno post exundationem diluuij 680. post vero fundationē Galliæ 60. anno ante fundationē Troiæ 150. anno & ante incarnationem Christi 1657. Si vero genesim ciuitatis eorum voluerint scrupulosius scire & inuestigare, sic præmittant: Samothe filium Iaphet primum regē Galliæ (à quo Galli Samothei; & Philosophi Samothiam

opi-

oppidum habitantes dicti fuere, quod est in Alsetorum patria finibusque Heduorum, priscum adhuc retinens nomen) genuisse Magum secundum regem Gallorum, qui Rothomagum pluresque alias sui nominis ciuitates construxit. Hic Magus Sarrona tertium Galliæ regem (qui primus apud Celtas publica literarum studia instituit, vt inquit Berosus Babylonicus *lib. 5.*) Sarron vero Druydem à quo Druydes Gallorum Philosophi ac sapientes montem Druydum prope hanc ciuitatem Heduam, vt dixi, & Carnutum habitantes, qui Eremitico more in syluis habitabant cum maxima omnium opinione. Quis enim dixerit montem Druydum à Druydib. dictum non fuisse, & à Bardis Bardorum montem adhuc in finibus Heduorum stantem? Druys igitur Bardum, Bardus Longonem, Longo Bardum iuniorem, Bardus Lucum, Lucus Celtem, à quo Galli Celtici dicti, Celtæ vero Galathæam, quæ ex Hercule Libyco genuit Galathem, Galathes vero (à quo Galli prima denominatio) Harbona, Harbon Lugdum genuit 1a. Galliæ regem, à quo prouincia & homines cognomenta sumpserunt, inquit Berosus *loco præallegato.* Licet Eusebius scribat Numacium Plaocum Ciceronis discipulum oratoremque clarissimum, cum Octauiani Augusti temporibus Galliam comatam regeret, Lugdunum in colle quodam, vbi Arar Rhodano commiscetur, condidisse, quod etiam Seneca in Epistolis, cum loquitur de incendio eiusdem ciuitatis, testatur, dicens; Huic vrbi ab origine sua, centesimus annus est ætas, non quidem hominum extrema, à Planco deducta; Crediderim potius hanc Plancum, Aram, de qua supra, construxisse, quam illam vrbem de nouo construxisse, vel potius ampliasse, & restaurasse. Cui quidem genesi supradictæ concordat elegans querimonia sequens, Galliæ Celticæ (cuius illa antiquissima atque nobilis ciuitas Hedua, quam alij Augustudunum vocant, Metropolis est, & Augusta semper) querimonia:

Collocutores duo. Gallia Celtica & consolator.

Gallia, quid lacrymas fundis? G. Flere necesse est,
O nun desertam fundetus auxilio.
Sed quid strata iaces? G. Cœlo derelicta paterno,
In terris qua in c sistere parte queam?
Quis te deiecit? G. Soboles Noruenica patre
Indiga, quæ diuitum me genuisse negat.
An nescis primo quod sis habitata Sumethe?
Olim dum Assyrias Belus habebat opes?
G. Nescio, sed primum quem suggeris illa Samethum,
Inuidia ad medios non sinat ire Deos.
Anne quasse Magum nescis Sarronque Druumque
Et Bardum, & fortem defuncto Longone Rhomum,
Namnetem, & Francum teque Lemanne potens?
Gallum Chaldæo fugiant memorata Beroso,
Gallia quos veteres inclyta iactes unos.
Non credo, ista latent. C. Quid? G. Patribus inuidet illa,
Quos, tu si cogites, non feret esse Deos.
Sed quæ causa Deos gentiles addidit astris,
Virtus, quæ Cælos reddere sola potest.
Hi quoque virtutis limen subiere. G. Profecto
Sideribus dignos, quo minus esse putat.
Cuncta quidem ignotis patria nihil inscia credit
Turba Panympheo plus dabit illa Ioui.
Amplius hæc Diti quam primo turba Samotheo,
Crederet hinc idem nunc tibi stabit honos.
Vera refers, Ditem mihi prodidit esse parentem
Litera, Castrea testificata manu.
Quæ Druydum antiqui Gallis monumenta probarunt,
Indicio informi stirps male sana neget.
Si neget C. Ac saltem sit vbi tibi Gallia nomen:
Dum tenes in terris fabula prisca locum.
Inclytu Mandubiis hoc monstrat Alexia campis,
Vrbs Libyssunc, nunc diruta tota iacet.
Ergo agite ô Galli Ditem saluto parentem,
Qui exhaustas purgat, teste Platone, animas:
Per quem felicis patet vnica semita campi,
Æternæ ad superos est quoque lucis iter.

Cætera quoque de hac ciuitate Berosus habet. Qualis vero quantave fuerit, satis ore omnium sic dicentium fertur.

Hedua quanta fuit, magna ruina docet.

Pendent opera Interrupta minæ murorum ingentes. Incredibilis etiam ædificiorum moles, palatia, strata, columnæ, statuæ, pontes, aquæductus, verum omnes mirantur portas strataque viarum, & quæ quotidie effodiuntur marmora, complura monumenta, & Pyramides, quæ adhuc extant non vetustate consumptæ, videntur & cauernæ, fornices, fundamenta sub agris, sub ecclesiis, sub multorum ciuium domibus, ex quibus, quanta olim fuerint ædificia præclara, quanta insuper fuerit Heduorum potentia, quisque certe coniectare poterit: quæ facile testantur quanta alias fuerit. Item Numismata in ea inuenta, & alia quæ singula referre tędiosum foret. Et enim infiniti sit operis, etiam hoc in loco adscribendum idoneum me non satis inuenio, & insequar dictum Horatij, qui ait:

Sumite materiam vestris, qui scribitis, æquam
Viribus.

19 Vnum superest, vt ea, quæ nunc extant in hac ciuitate, quam loci virtus, & ciues quidam fortunati restaurando valde magnificauerunt, non omittantur; quia etiam laudanda sunt, puta Basilicæ ingentia ædificia, pręclara mœnia, ac magnifica tecta, religiosa delubra, fana augustissima, admirabilia templa omni nitore fulgentia & ornatissima. Et ex his Basilica maior & antiquior matris & Cathedralis in honorem Dei, ac beatorum Nazarij & Celsi Martyrum dicata firmiter fundata extitit. Post hanc vero diui Lazari etiam Martyris est templum magnificum. In quo inter plura pinnacula, est vnum lapideum miræ altitudinis & structuræ, de quibus infra. Sunt & ibi reliquiæ sanctorum, præcipuè corpus S. Lazari, ad quæ recurrunt plures morbo grauati, & sanantur, faciesque peregrinis deuotis ostenditur. Cuius Zoilogia (prout ab Heduis anno Domini 1516. in amplissimo theatro per varias personas lusa fuit in mense Augusto) carmine Saphico Adonioque edita à Petro Turello Heduensi viro vndequaque literatissimo, sequitur:

Rhetores Gallam taceant ad aram,
Nauiget quo vult Ararim Sedunus;
Nec virens sacru Druydae celebrent
Ilice visum.
Sed suum patrem recolet beatum
Cælicolis cito modulis in orbe
Lazarum, tristi pheretro leuatum
Hedua felix.
Qui Palæstino genitus parente,
Celsium sacra rituit palæstra
Militum, inter satrapasque gentes
Sanctus athleta.
Et per audaces brauium repertans.
Materi cunctas repulit phalanges,

Vicit ac omnes agili coaeuos
Dexteritate.

Moribus præstans meliórque prole,
Nemini claris Solymis secundus,
Qui fugit sola Syria superbum
Domo tyrannum,

Sanctior vita tollens benignum
Qui suum felix meruit satorem:
Cæteros lautis dapibus fouere
Inter apellas.

At petit totum moriens auernum,
Manium visit tetricos labores,
Quas luunt pœnas didicit perosa
Anxietate.

Tartaris hic dum stabulatur imis,
Gorgonas diris colubris paratas
Vix potest visu rabidam truento
Dæmona ferre.

Attamen retro rediens ab orco,
Quatuer dum illis fraguit diebus:
Anxius tales herebi ruinas
Ordine pandit.

Pendet humatus radiis rotarum,
Gloriant fastu tumido superbus.
Turpis & parcos Phlegetontis vnda
Torquet auaros.

Tabet illi intus puteis adulter,
Tela blasphemos cruciant acuta:
Impius pascit Stygius voraces
Bufo gulosos.

Vescitur fibris volucer renatis,
Liuidi vultur tecinúsque rodit:
Et tuos artus terebrant acerbi
O piger angues.

Dissipant fontes furiæ triformes
Pluribus pœnis animas tremendis,
Quam ferat totum bibulas marinum
Littus arenas.

Totque pressuras tolerant inanes,
Tot pios fletus lacrymásque fundunt:
Parua quot siccum generat per auras
Corpora puluis.

Sic ait mœrent nimiúmque plangit,
Mœsta testantur queruli dolores.
Corda, dum largo liquidóque fletu
Ora rigaret.

Tunc stupet cœtus pariterque luget,
Et suo totis animo fatetur
Viribus Christum venerans retorno
Poplite Iesum.

Post vbi ascendit proprias ad ædes
Verus humani generis redemptor,
Dic iò Gallas repetit beatus
Lazarus oras.

Immolent spurcas vetuli iuuencas,
Vt Deos templis abigant prophanos,
Iussit antistes populis creatus
Massilienses.

Et vides Cæsar timidum popellum
Ad fidem Christi meritam reduci:
Præsulem mandat iugulo carendum
Cui caput aufert.

Sic fera vitam nece candidoine
Terminat, clarum repetens olympum,
Hospitem iuxta recipit profecta
Hospes Iouis.

Phocea corpus sepelitur vrbe,
Cuius ad bustum valetudinarij
Lassus vt gratas sitiens recurrit
Ceruus ad vndas.

Lucidum multos clarum per annos
Scrupeo migrans Phaëton flagello
Duxerat, quintumque gradum tenebat
Eglouerotis.

Heduus quando proprium statistes
Corpus, & sanctus tripodas Gerardus
In sua sacra pollens triumpho
Æde locauit.

Iam mihi, quæso, Dryades canenti:
Vos enim nostris memores fauete,
Martyres digno valeam cothurno
Gesta referre.

Quo via quercu posito sub ampla
Fronduit thyrsis spoliata quercus,
Quas comas brumalis hyems negarat
Florida præbet.

Inde cortyna residens corusca
Quoslibet morbis homines grauatos
Liberat, nullasque preces repellit
Pastor amœnus.

Sed suum pascit vigilans ouile
Ferculi vastis epulis opimi,
Vt nec insomnis meliore pastu
Pauerit Argus.

Vnde Rhomandus, Samothea Lugdus
Atque Cantabri famulentur almo
Lazaro, cuius veneramur alta
Templa patroni.

Templa quæ quæro venerande miles,
Miles excellens, venerande Præsul,
Præsul in cunctis precibus vocande,
Suscipe vota.

Vota sunt, nostris miserere terris,
Hostis vt nullus noceat precamur.
Sed tuos sanctis famulos rogantes
Cogesub alas.

Nam tuos præsens loculos patrone
Quærimus, sicut recentis auca
Plumeos artus pauitans subintrat
Gingrilus anser.

Tu Dei summum reparans amorem,
Et precum nunquam pateris repulsam:
Vincula damnatis violans Sathanæ
Vtere votis.

Dum sibi tanta est igitur potestas,
O tuos martyr humilis clientes
Post suam vitam reduces ad alta
Sydera duces.

Amen.

Hinc sequuntur Lazaralia, quæ in prędicta Ecclesia celebrantur.

Hæc tibi sacra facit celebrandáque Sydonis heros,
Augustudunæ qui foues adis opes.

Resurrectio.

Diuus ab Elysiis reuocatur Lazarus oris,
Aurea dum verno vellera sole tepent.

Passio.

Lazarus extrema truncatus morte quiescit,
Cum sacer Erygonis sydera Phœbus agit.

Reuelatio.

Vult quoque Lazarias celebrandum Humbertus ad ædes,
Cum nocuam clarus lustrat Apollo Nepam.

Translatio.

Denique thuricremas iubet ire Gerardus ad aras,
Frigida brumalis dum struit Egla niues.

20 Præterea templum diuæ Mariæ è regione supradictorum collocatur, in quo Ecclesia collegiata, & Parochialis, habens immensę altitudinis pinnaculum igneum, coopertum tegulis auratis; à Rolinis, antiquissima, & nobiliori familia Heduorum constructum, de quo infra in consideratione 64. Omitto hic referre nomina aliorum diuorum Templorum, sub nomine Ecclesiarum Parochialium, tam in dicta ciuitate, quàm suburbiis constructorum, & dicatorum nu. 11. Item Xenodochia seu Hospitalia duo. Capellas vero publicas decem. Leprosaliam vnam. Conuentum vnum fratrum minorum sub regula Reformatiss. beati Francisci. Ab anno Domini 1480. per bonæ memoriæ nobilem virum dominum Guihelmum de Villiers dum viueret, Dominū temporalem loci & castri Digornay prope Heduam constructum, & fundatum propriis eius expensis. Monasteria item alia quatuor excellentissima & ditissima, duo horum moniales obtinent ord. diui Benedicti, vnum sub nomine Sancti Andochij: secundum vero sub nomine Sancti Ioannis Magni dicatum. Primum nempe à Carolo Magno Imperatore, & Rege Francorum conditum. Et vidi Bullam debite expeditam de dato Anno Domini 457. per quam Quintiacus fuit monialibus dicti monasterij donatus cum hominibus, terris, nemoribus, syluis, aquis, & aliis iuribus per Reuerendum in Christo patrem Ionatam Episcopum Heduens. tempore prædicti Caroli Magni. Secundum verò à sancto Gulielmo de familia Orengiatum orto constructum fuit. Tertium vero monasterium est monachorum, etiam ord. S. Benedicti conditore, religione, vetustate, & opibus illustre. Nam Anno Domini 614. regnante Brunechilde Francorum Regina, & Ecclesiam Romanam regente sanctiss. Gregorio Papa Orthodoxæ Ecclesiæ Doctore egregio constructum seu ædificatum fuit in honorem sanctissimæ Trinitatis, & beatissimi Martini Turonum præsulis: qui (vt legitur) in pago, seu in suburbiis Heduorum, dum templum euerteret, & vnus gentilium, stricto gladio, eundem peteret, reiecto pallio, nudam ceruicé percussori præbuit. Sed cum ille dextram altius extulisset, resupinus corruit consternatus: sed dominico metu veniam precatur: eo igitur, quia sua præsentia sua hunc locum visitauerat dictus almus præsul, in eodem loco, deuotione maxima, quam erga sanctissimum Martinum, præsulum gemmam, gerebat, mota præfata Regina Brunechildis, venerabile Cœnobium fundauit, ac mirifice construxit columnis marmoreis, & trabibus abietinis formosis. Idem decenter ornauit, & musiuo opere mirifice decorauit, hortata, & commota à domino sanctissimo Gregorio, qui hanc Ecclesiam largifluis priuilegiis & libertatib. decorauit, annulo quoque proprio roborauit. Et voluit idem monasterium ab omni humana subiectione esse liberrimum, proor patet cuilibet registrum prædicti sancti Doctoris inuenti. Post cuius Basilicæ domorum, & cæterorum operum in monasterio prædicto requisitorum ædificationem, ibidem institutus fuisse legitur ordo monasticus, qui postmodom dicebatur ordo Brunechildis Reginæ, & merito appellari poterat tum ob copiosū cœtum monachorum ibi pridem ordinate, & regulariter viuentium secundum Deum: tū etiam ob redolentiam virtutum, & morum in sacraris viris iam dudum ibi famolantibus viuentium. Quorum primus fuit Lupus Abbas à dicto beatiss. Gregorio iostitutus. Et ne mendicitatem paterentur monachi in hoc loco Deo famulantes, dicta Regina amplissimis reditibus, municipiis, & terris in diuersis Regni Franciæ locis dispersis ditauit. Licet plura alia monasteria ædificauerit. In hoc tamen sacro Cœnobio sub magno altari, & in ingressu Capellæ gloriosissimæ Mariæ virginis glebam sui corporis reponi voluit in tumulo marmoreo, qui reliquiis beatorum Apostolorum Petri & Pauli hunc locum ornauit sibi à dicto beatiss. Gregorio datis.

21 Succedentibus igitur temporum curriculis Vandalorum & quorundam gentilium incursu, ac rabie hoc monasterium dirutum extitit, & longis temporibus incursu inhabitabile permansit. Successu temporis regnauit in Francia Carolus Augustus, cognominatus Caluus, in reparatione sacrorum locorū furore dictorum Vandalorum, & destructorum zelator feruentissimus, in cuius Palatio quidam Comes Badilo nomine deuotissimus residebat, qui seculari habito indutus moribus correctis, ac virtutibus sacratis viris non erit dissimilis. His requisiuit à dicto Cæsare huoc locū sibi dari, vt reparationi eiusdem intēderet. Qui Regis assensu obtento hoc monasterium reædificauit, & Basilica, claustro, & cæteris ædificiis ornauit. Et anxie perquirere cœpit viros sanctæ religionis, doctrina imbutos, qui in monasterio sancti Sauini Pictauiensis diœcesis viros religiosos reperit, & ex his octo, & decem assumpsit, inter quos excellentissimus meritis sanctus, & venerabilis Hugo floruit. Qui suo tempore locum Auziaci rexit, & eundem locum hodiernis temporibus sua sanctissima gleba decorat. Itē Ioan. admodum humillimus, & Odo, vir sagacissimus de quo legitur mirum dictu, & insigne miraculom: nā cum post matutinas more solito, ante signum salutatis crucis, pro suis & aliorum peccaminum nexibus soluendis, exoraret, visus est à multis, in mentis iubilo oculos rectos habens, in sublime aëris eleuatus, altitudine ferè trium vlnarum vnius horæ spatio immobilis persistere, & eidem videbatur affixa Domini nostri imago. Deinde hic Badilo amplissimas possessiones iamdudum à prædicta Brunechilde Regina huic loco donatas, inquirere cœpit, quas denuo dictus Augustus huic Ecclesiæ donauit, & eas ampliauit. Et hæc reparatio huius venerabilis cœnobij confirmata extitit anno Domini 1358. à Synodo apud Heduam congregata precepto & authoritate Ioannis Papę. Et rogatu Ludouici Imperatoris, & Francorum Regis filij dicti Caroli Calui, qui olim à Brunechilde donata monachis huius loci, ratificando confirmauit. Quæ & Carolus Magnus suo annulo roborauit. Ex prædictis patet, monasterium prædictum fundatum fuisse à Brunechilde Regina, hortatu B. Gregorij Papę, & secundo reędificatum à Carolo Augusto. Cuius imago sculpta supra illius Ecclesiæ pinnaculum reponitur in parte anteriori.

22 Insuper quartum est monasterium sub nomine & titulo S. Symphoriani Martyris dicatum, & est Prioratus, in quo Canonici regulares ordinis S. Augustini degunt. Hic vero S. Symphor. natus in ciuitate Heducoꝝ, & Comes Sedeloci oppidi, in quo Sedeloco primo fundata fuit Christiana Religio, saltē in Burgundia. Nam ibi constructa est Capella in honorem sanctorum Benigni, Andoch.j, Tyrsis & Felicis, in loco, vbi prædicti sancti hospitati fuerunt, & conuenerunt de fide Christiana publice prædicanda. Et primo reduxerunt ad fidem dictum S. Symphorianū, Heduen. filium sanctorum Fausti & Augustæ, patris & matris, adeo quod sub Imperatore Aureliano passus est martyrium, vt constat versibus sequentibus Gallica lingua descriptis in dicto Prioratu:

duobus condita feruntur, ideo nec commentitium esse, quod reiecerim in Historia Heduensi. Sed nec pepercit calamo vir ille apprime doctus, & quæ rescripserit de suorum origine hic interseram, cum sint elegantissima. Prius tamen de eo referam (ne ei blandiri videar) quod recenset Text. Niuernensis literatissimus vir *in sua officina de loco, quo laudes Poetarum scribit*. Omittendi non sunt, ait, duo ætatis nostræ doctissimi viri, & linguæ Latinæ Principes vexillarij, Bapt. Candelarius, Consul Rothomageos, & Elias Gemellus. Quod si stetissent in poetica professione, vt inclinabat naturæ Genius, prospere cessisset ætati nostræ, nihil inuidissemus antiquitati, habuissemus qui palato nostro abunde satisfecissent; sed heu pietas! forenses illæ declamationes, & ciuiles causæ, quibus appulerunt animum, prosperitatem hanc nobis sustolerunt; audiui vtrunque loquentem, cum per iocum ex temporaneis carminibus inter se luxuriarent, at incredibili admiratione suspensum me retinebat, partim, quod præcipitatis quantumlibet verbis, noua semper ad manum suppeterent, tum etiam, quod, quæ ructabant per lusum, plena tamen essent grauitatis, ac doctrinæ. Quod, quoniam & vidi, & expertus sum, non possum non vtrique assurgere, & amborum sitire beneuolentiam. Hactenus Text. Reliqua prosequemur, & ipsius Baptistę Candelarij Epistola de verbo ad verbum subsequatur:

Clarissimo Iurisconsulto, domino Barthol. Chassenæo,
Baptista Candelarius, senator Rothomagensis.

Vrbis nostræ primaria fundamenta celerius ad te transmitti desideras, Bartholomæe doctissime, si quippiam ipsorum apud me tacitus reposuerim: cui tuę affectioni ne quicquam me satisfacturum agnosceres, nisi tuę ad me redditę literę ad id ipsum me vrgerent, cum nulla in parte officij, quo ad vires supperent, tibi vacare destinauerim. Quamobrem, quod super hac re exigui nostri laboris fuerit, tuis omnino votis impendendum arbitror. Ac dum tuo (vt ais) operi perinde imprimendo insudas, aliquid in manibus habeas, quo nostræ vrbis, si fas fuerit, splendorem scripto tuo illustres. Neque vero illud egi, vt mei nominis memor esses. Cæterum, quod tibi visum fuerit, pro amicitiæ vinculo exequere. Itaque morem tibi gesturus tantillum præfabor, quia maximos historiæ vertices sæpius hæsitasse cognitum est. Plane cuiuscunque prouinciæ, ne dum vrbis famatissima auspicia, minus notoria olim fuisse, quam earum modo vrbium incrementa, quarum ne vlla forsan origo in medium reijciatur, quod tum rerum vicissitudini, tum fortunæ imperio fragilitas ipsa humana debuit, cuius varij vltro citroque fluxus instabilitatem hanc maximam hominum monumenta afferunt. Ecquid, quæso, de triumphante illa Babylone actum est? de Niniue? de Memphi? Quid tum de celebribus Græciæ pagis? vbinam Athenæ, Lacedæmon, Argos, ac pleræque huius farinæ vrbes, quarum memoria fere adhuc interijt? Neque longius Romam aberrare patiar, totius Europæ Monarcham, cuius exordia iampridem constat inter grauissimos authores incerta. Sed neque in meliori causa extiterit altera Gallorum ciuitas, quam Parisium vocant. Cuius origo eadem ignorantiæ nubecula obscurior est, saltem par vtriusque conditio fuit, si ad tuum Berosum Chaldæum mentem aduerterimus.

26 Cæterum, mi Bartholomæe, his præfatis, ne ab humeris nostris opus hoc, historiæ difficultate, rei inciamus rem ipsam compendio contingam. Parces autem historiæ, maiorum incuria obliteratæ: parces itidem homini, latebras patriæ suæ deploranti. Sed commune hoc vniuersam pene Galliam facinus afflixit. Quicquid vero de multis fragmentis legere potuerim, accepto iamdudum animo obaudies.

Europam nostram (vt de multis orbis partibus vnam expediam) in confesso est, non omnino inhabitatam fuisse, quanquam plurimas ipsius plagas non adeo populis confertas acceperimus. Sed quia cœlum forsan clementius ingrueret, illic protinus ex studio hominum colluuiem attrahi. Quemadmodum ex Hispanijs fama retulit, partem fere dimidiam petrosis montibus desertam mansisse, ac partem apud Germanos camporum solitudinem iacuisse memorant. Cui forsan locorum inhabitationi causam dederunt asperiora gelu ac frigoris incommoda, sicuti ab his regionibus auditum est, quæ rectissimo sidere arcton Septentrionalem incolunt. Qua cœli parte nonnulli super alio profecti, cæteras penitioris Europæ plagas adiuerunt. Hinc opus fuit, vt quæ ante hac terræ incultæ fuerat aduenarum colluuione, tum primum habitari cœperunt. Contra quæ plerisque indigenis occupabantur poli (vt dictū est in clementia) ab ipsis coacte abeuntibus desertæ sunt. Quo fieri contingit, vt hinc mutatæ toties vrbes, partim instauratæ, partim vero deletæ, nihil de sua vetustate retinuerint.

27. Itaque de Normannia nostra illud indubitatum erit, ipsam, sua fertilitate inspecta, etiam ab orbis fere fratres lanigenas, colliminio, incolis nequaquam caruisse: cuius vbertas exteris adeo Gentibus grata fuit, vt Daciæ profugi aduenæ illam appulerint. Quibus tum affluentibus, antiqua patriæ facies penitus commutata est. Alij præterea mores importati. Tantæ diutius ignorantiæ alimentum dedit repentina huiusmodi colonorum accessio, cum nihil, aut parum, ante crudelissimi Astigni, vel Rollonis iustissimi, aduentum ab historia venditetur. Plane vulgo acceptum fertur, ipsam prioribus seculis Neustriam esse nuncupatam. Inde alio hæredum successu Normanniam, quod recentius etiam non patriæ nomen est, vulgata Daciæ linguę allusione, qua Nort ventum Aquilonarem denotant. Porro Man sua lingua hominem dicunt, qua vtriusque mixtione populum arcto venientem putant. Haud quoque absurdum fuerit commentum, quo pleræque vrbes similem ab allusione aduenarum sibi allusionem suscipiunt, & nouissime inter Germanos Aleman. eluuiem huiusmodi commenti simulachro nomen forsitan fuisse accepimus. Cum suo idiomate ab Ale & Man, hominem velut exulem demonstrarunt, quæ rerum obscuritas tuo satis animo facere saltem videbitur, vt hinc à me vetustiora non efflagitares.

28 At vero, vt paulisper ab inferis, quod aiunt, Terniones scrutemur, ac in dypthera Iouis membranam occupemus, proximus ego rem exequar. Partito igitur ab orbis initio in plurima regna terrarū ambitu, veluti ab ipso Baroso Chaldęo, didicimus, Noa pater, qui & Ianus erat, tres filios late vbique dominaturos dimiserat. E quorum nouissimo Iapheto, plurimos exisse liberos literę identidem cum Beroso fatere attestantur. Nequam fidem ipsi Beroso, quemadmodum Volaterran. ac Sabel. fecerunt, impudens derogem, cui tam in multis concordantem sacram Scripturam reperio. Horum igitur filiorum duo,

ſteriam nuncupauit. Quæ patriæ populo longiſſimo tempore inualuit. Cum ab ipſo Troiæ excidio vſque ad Rollon. fere tempora in Aſia Normanniæ, alluſionem commutata eſt.

Vt vero omnia ſuper hac re commenta referam, poterat aliunde Neuſtriç nomen cauſam ſortiri à Neſter, quod ſecundum Hieronymum, in interpretationibus Hebraicis, ærarium, vel metallarium ſignificat. Neuſtria enim Britanniæ, ac Caſſiteridibus Inſulis proxima eſt, à quibus magnam ſtanni copiam defluere cognitiſſimum eſt. Quo fieri potuit, vt à metallorum proximitate Neuſtria ſit nuncupata.

32 Porro, vt alterius vocabuli Normanniæ rationem affectamus, his fere ſeculis, cum apud Francos regnaret Carolus valida Danorum manus Sequanæ ripas ſecuta eſt. Hæc fuerat debita patriæ noſtræ Rollonis militia, quæ nos noſtraque potentiſſime inuaſit. Tum actis cum Gallorum Rege pacis conditionibus de Pagano Chriſtianus Dux Rollo efficitur. Huic patriæ antea incultæ facies noua, nouiſſimo Ducis congreſſu reſtauratur. Equidem non abſque diuino numine harum aduenarum acceſſionem patriæ accidiſſe arbitrabor: quippe ex hiſtorico, noſtrarum rerum antiquiſſimo (ſed, qui plura ex præmiſſis ignorauerit, quamquam temporibus Guilhelmi ac Richardi patriæ noſtræ Ducibus rem exordiatur) ipſum Rollonem apud Scandauiam inſulam à Deo monitum accepimus, ſe vrbem vltra mare iactatam aditurum, illic quoque regnum ingens ſuis ſtabiliturum. Atqui ea Rollonis tempeſtate, vt ab eodem hiſtorico didicimus, vrbem noſtram tunc Rothomum vocitatam comperimus. Quæ mutata toties nominis appellatio vetuſtioribus hallucinationis cauſam, & fomentum præbuit, vt hinc audita Rothomi narratione, ex homine, alioqui Beroſi Chaldæi, forſan penitus ignaro rurſos ad Rhomum antiquum Galliæ principem hiſtoria recurreret, à quo magis originem habuiſſe credi par eſt. Vnde Rollone ipſo res noſtras occupante, de Neuſtris, faſtidito nomine, Normanni ſunt appellati, vt huic nouo Duci in gratiam, nouum nomen, à ſuorum Danorum ex Aquilone commeatu ſuccederet. Et ſi nouerim quam plurimos, qui non Normannos ab exteris dictos putent, quos verius; vt patriæ indigenas arbitrantur. Qua in opinione Raph Volater. extitit: cauſam ideo afferens, quod cæteri Normannos à Scythis originem duxiſſe memorant. Sed vero nullam inter Scythas huius appellationis Gentem reperiſſe, nec in Ptolemæo teſtatur. Quod mihi plane libere loquenti frigidum ſatis videtur. Nam neque ex altera Gentis nuncupatione dictos credimus; quia à Scythia proficiſcentis rei euentu, vel verius dicam, ſideris patrij alluſione, Normanni nomen habuerint. At vero quicquid in cauſa pendeat nouiſſimam hanc Normannorum dictionem retinemus, ac tum commune nobiſcum vulgus hoc hiſtoriç exemplo labitur. Pium vero erit cuilibet ſuper his profiteri ex voto. Porro vt nihil extra paginam oberret, ſuſpicor te libenter ſeruaturum, quonam pacto à Rothomi vocabulo, noſtra ciuitas in Rothomagum deſciuerit. Quamuis priori ratione id ipſum abſoluerim, dum corruptam, annorum fluxu vrbium multarum nuncupationem dixi: nunc tamen pro hiſtoriæ coronide vnum addam.

33 Apud noſtrates longe ante fidei orthodoxç tempora, ſicuti pleriſque alijs in locis, idola ſummo in pretio habebantur. Ac vt de plurib. pro exemplo, ea, quæ apud S. Germanum Pariſiis ab omnibus, & à me quoque, cum illic in ſtudiis agerem, viſa ſunt. Pari modo apud noſtros, aiunt: Rothon, idolum vrbis auſpiciis inuocatum fuiſſe: quinetiam inter nos locus adhuc ſui fani conſpicitur, à quo Rothi idoli nomine, vulgus habet, cum altera, Magi, dictione, vrbem nuncupatam. Ea vero (Magi) vox, nedum apud noſtros, ſed omnes fere nationes, ſapientem deſignat.

Neque diutius ſuſpendendum eſt aliud, quod à vulgo didicimus. Quippe nonnulli Rothomagi etymologiam à rota Magorum profectam autumant. Neque forte vero alienum erit iſtud credere; eum rotam multi pro conceſſu & conſilio acceperint. Ita apud Græcos Amphyctiones legimus, apud Scythas dioſcurias, apud alios rotam. Quo in loco Apoſtolicæ ſedis rota à doctorum virorum conſilio non erit omittenda. Sic tamen in patria noſtra Rothomagum Gentis primariam ciuitatem ſapientes Magi incoluerint, vt cæteræ Galliæ Druydes & Bardi. Quo effectum erit à rota illorum ſapientiæ communem dictionem illam vrbi inditam fore.

34 Hæc igitur, mi Bartholomæe, proſſus apud me habeo, quç de noſtra vrbe, tuo iuſſu, collegi, in quibus me vetuſtatis nebulis plurimum vagatum conſpicies; Adeo à primis autoribus res fuerat ſuo iudicio metienda, cum ab orbis diluuio, vſque in præſentem diem, calculatorum more, rem deflorauerint, ac breuitati ſtuduiſ, quam omnibus placere conſtat, iſta licentiore ſtylo exarari potuiſſent. Age, quæſo, & vrbem noſtram in tuo honorum Catalogo recenſe, cuius ſplendori ac gloriæ, præfata (ſi tuo animo ſederit) non parum attulerint. Quodcunque vero erit, in quo tuam diligentiam adiuuare potuerim, libentius, te interpellante, exequar. Par enim amicitiæ vinculum tuis literis & acceptiſſimum & gratiſſimum, non ſine maxima animi hilaritate habeo. Præterea ex opere à me condito, quod requiras, non eſt modo quo te longius ſuſpendam. Ingenue ſiquidem ſatebor, in multis humanitatis partibus me aliquando verſatum, ac de propria Minerua pleraque apud me in libellos repoſuiſſe, non tamen ex legalibus ſtudiis, quæ etiam cum cæteris aliqua ſunt; ſed tum liuentium turba deterruit, tum cordis ſimplicitas, quæ communem illam ſcribentium gloriam ſemper exoſam habuit. Erunt autem poſthac dies, quibus audaciorem me incedendo, tui ac multorum ſtimuli efficiant. Vale, mi Bartholomęe, & boni noſtra conſule. Ex ædibus tuis apud Rothomagum, die 12. Nouemb. 1527.

35 Conradus Celtes *in deſcriptione ſeu libello vrbis Norimbergæ* eam ſummopere laudat, & illa deſcriptione procedit per capita. Primo de origine & ſitu & regione vrbis in genere deſcribit. Tum de imagine & deſcriptione eiuſdem in ſpecie. Tum de arce Imperiali, fontibus, ædificiiſque, & foris vrbis, hortis, & officinis metallariis. Tum de vectigalibus vrbis, ſideribus, & qualitate aeris, valetudine & habitu populi. Tum de ingeniis & moratione virorum & mulierum. Tum de duobus auguſtioribus templis, & hoſpitalibus eorumque opibus, & reliquiis. Tū de nouem vrbis Monaſteriis, & eorum ſanctis, & probatis moribus. Tum de domibus publicis, & frumentariis. Tum de domibus Ceronſariis, Armentariis, & Expoſitorum. Tum de Pietatibus & Eleemoſynis vrbis, & leproſis. Tum de magiſtratibus vrbis & pœnis ſontium. Denique de vniuerſali vrbis Iuſtitia, legibus conuiuiorum, & nuptiarum. Poſtremo de annona & victualibus vrbis. Quæ omnia (lector candide, ſi contingat tuam ciuitatem laudare) tibi commodo eſſe poterunt. Ideo lege illam deſcriptionem elegantem & facilem, quam reperies impreſſam cum voluminibus

Exageseos Germaniæ à F. Irenico exaratis.

SExagesimaprima consideratio de oppidis seu vrbibus vulgo villæ dictis, quod sit excellentius subnectitur. Et licet Plinius multa *in suo lib. naturalis historiæ, lib. 3. 4. 5. & 6.* multa Regionum oppida insignia describat, & ideo de eis ad eum vos remitto: Attingam tamen tantum, quod in Gallia Narbonensi vrbs seu oppidum est valde excellens, quod olim dictum fuit Agathe, nunc vero Mons Pessulanus, quod excellit aliis pluribus de causis. Primo magnitudine, cum sit magnum, longum, & latum, plures domos, ædificia pulchra, & templa continens: ita, quod fere in tota patria Narbonensi non est similis ciuitas, saltem æquiparari potest magnis ciuitatibus: maxime etiam cum vniuersitates non debeant institui, nisi in ciuitatib. *vt not. gloss. And. Pan. & Fely. in proœm. decretalium. gl. Bart. & Ioan. de Plat. in l. vnica. C. de studiis liberal. vrbis Romæ. lib. 11. et in de Magistris, & c. vlt. de clericis non resid.* Tamen in dicto oppido propter eius nobilitatem est vniuersitas, *vt dic. in Bald. in proœm. decretal. col. 6.* & re vera est, & præstat aliis in medicina: *& dixi supra in 10. parte in 32. consid. allegando Nicolaum Boerium in rub. de consuet. ad Dyuion. in vlt. gl.* De isto oppido doctissimus vir Petrus Alloboust Doctor in medicina meritissimus, & ciuis noster, ipso existente in dicto studio Montis Pessulani, versus sequentes lusit:

Ag vrbe floret studio medendi,
Oppidum ponto gelida propinquum.
Cui nouum parum titulum dedit mons
Laitis & amnis.

Sicut Ior, & Dan duo fontes simul iuncti Iordanis nomen efficiunt.

Sine tamen fastu Diuionem (oppidum olim in finibus, & sub ditione Heduorum, nunc vrbis capitalis est Burgundiæ, & dudum sedes Ducum) esse excellentius aliis autumo, secundum quod communiter, & vulgari sermone dicitur: *Qui est ville de Dion.* Et quod communis fama famat non omnino deperditur, & quæ communiter dicuntur, non carent omnino veritate, *iuxta leg. si quis patre familias. in princ. et ibi gl. ff. ad Maced. & leg. Barbarius Phil. ff. de offi. prætoris, & leg. 3. in fi. & ff. de sup. lega.*

Nam primo à Dite (quia diues) nomen assumpsit, & olim tantum castrum erat, vt vetustiori fundamento murorum adhuc ostentatur: nunc vero excellentissimum oppidum, ab ipso Samothe siue Dite primo conditum, quicquid voluerint astruere nonnulli, præcipue Ammonius monachus *de gestis Francorum li. 2. cap. 24.* qui dicit ab Aureliano Imperatore hoc castrum olim fuisse constructum, quod falsum est. Licet fateat eum augmentasse tam murorum ambitu quam populis, & diuitiis ornasse. Cuius quidem si velis ad saturitatem videre Topographiam, & Genesin, videas, quæ in commentariis nostris consuetudinum Ducatus Burgundiæ retuli *in proœmio in verbo, ville de Dion.* vbi de laude eiusdem. Quibus iungatur sequens Epigramma ab ipso Petro Turrello Heduensi viro literato Astrophilo, & Diuionei gymnasij Rectore:

Quisquis Mandubios affectas noscere fines,
Duo Sequanis, quos fecundat alma agris.
Carmina, quæso, legas exili scripta papyro,
Quis (quem plura putes) scimeris esse tibi.
Vrbs est [illegible], qua Diuio condita muro.
Et triplici multis amne rigata locis.
Quondam vt Troia fuit trino circundata riuo,
Vel similis doctus flumine Parisius,
Quem & si omnipotens moles cum remige Tritan.
At nos latifico munere Bacchus alit.
Vnus habet querulus de ramis triste foramen,
Cui fluit exigua perbreuis alueus aqua.
Alter est à succo, vel sicco, succiso factus:
Nil nisi sordiduli pondera ventris agens:
O quam sæpe suo vincitur carrus honore,
Girmaga & scaphis sordida rheda sibi.
Tertius inter eos liquidissimus Oscara dictus,
Quem recipit tardis fluctibus vdus Arar.
Hic rapidus rigidus versatur mole molaris,
Quos sua dat dulcis munera multa Ceres.
Assuet vt teneros cum pascit mater alumnos,
Qua prabet natis tam semel esca sui.
Plus celeres pagri, plus carpio, gobio, cancri,
Et plus hoc flumio squamea turba natat.
Parua ferat flam quam siccus corpora putinis,
Dum calidus flauos Syrius vrit agros.
Quos fasiles tenebrant salices, atque alter almus
Et tenui calamo frondea ripa virens.
Quale solet putres per glebas fertile porrum,
Aut inter vuidas brassica lata niues.
Principio in nubes hic ardua tecta minantur.
Sunt quoque magnifica structa theatra manu:
Sicque alius structura ingenti Diuio visu,
Antesi ve brenibus pinus acuta rubis.
Et fabricata semel sua sit palatia surgunt:
Hunc poterit longe quam addere ad ona minus.
Septinus hic parochus sancto vistatur amictu.
Qua facit hunc numerum pagina cuncta sacrum.
O felix nimium Dis tanta conditor vrbis,
Ogygides Ditis cui pater Iapetus,
Celtica quem primum fecisti terra colonum,
Atque etiam nostros ante habitare locos.
Omnium & hinc primus sedes & tecta locauit,
Dequesuo diues Diuio nomen habet.
Nomine quo tanto his diues celebratur asylum,
Sanctaque maioris prima figura sacra.
Quod Deus omnipotens longum seruauit in æuum,
Hostia vt hic esset dogmata longa sacræ.
Voluit mira, precor, vigilantes pectore fata.
Atque quibus durant legibus illa suis.
Inclyta Mandubiis nunc staret Alexia campis,
Illa sed haud tanto sidere digna fuit.
O veneranda domus cunctis hilaranda diebus,
Qua resides veri victima sacra Dei.
Hostia diuinum cuius ingens numen adoro,
Assistat famuli vota precesque sui.

SExagesimasecunda consideratio de templis seu ecclesiis, quod fuerit, aut sit excellentius, prædicabit. Imprimis, multiplici acceptione huius vocabuli *ecclesia*, de quo ad D. Theologos & Canonistas vos remitto, vt paucis reassumam, dico, quod Ecclesia triumphans militanti præfertur, & ordines vtriusque describit Dionysius *in sua Hierarchia*, de quibus supra *in 3. & 4. part.* Ecclesia vero militans, cunctis aliis rebus præferenda est, vt etiam satis comprobatum est *in d. 4. parte.* Item, quod Ecclesia Christiana præfertur Synagogæ Iudæorum, vt superius *in ista parte in 20. consideratione.* Et de principio Ecclesiæ Christianæ, vide Polydorum, *de inuentoribus rerum. li. 5. cap. 6.*

Quid tamen de Ecclesiis particularibus, quæ illarum sit præferenda, sumendo etiam Ecclesiam spiritualiter? Et in hoc nemini est dubium, quod Ecclesia Romana est cunctis præferenda, & ab omnibus aliis honoranda, pluribus mediis. Primo, est caput & mater omnium aliarum Ecclesiarum, vt habetur per text. *in can. 2. 12. dist. & ibi ample Io. de Turrecrem.* etiam comprobat.

probat. Idem in c. memoriam. 19. distinct. Ideo est præclara cæteris, vt dicit idem Ioan. de Turrectem. & *in c. quamuis. 21. distinct. in 2. colum.* Et est superior inter omnes Ecclesias. Idem Ioan. *in cap. cogamus. 24. q. 1.* licet ibi dicatur, quod Antiochena olim prima erat. Et domina aliarum Ecclesiarum dicitur. *Item in cap. oportebat. dist. 76.* Imo habet prærogatiuam à Christo. *Idem in c. à recta. 24. q. 1.* & principaliter Christus eidem primatum dedit, secundario vero conciliis. *vt in c. dudum. 3. q. 6.* Ideo inter omnes alias veneranda. *Idem in cap. visis. 16. q. 2.* Et quoniam ista materia est amplissime in locis hic ante allegatis ventilata, & per Ioan. Eckium Alemanum *in suo tract. de primatu Petri*, vbi tenet, & probat quod omnes ecclesiæ orientales etiã obedierunt Ecclesiæ Rom. vt etiam dixi supra *in 4. par.* Et de eiusmodi præstantia, & de qua diu certauit cum ecclesia Hierosolymitana, scribit Polydorus *de inuentorib. rerum lib. 4. cap. 7.* Et eius authoritas satis probatur per Iodocum Clictouæum, *in eius Antilu-thero, & propugnaculo ecclesiæ contra Lutherum*, ideo aliter non insisto. Sed descendendo particularius vidẽdum est: an Ecclesia S. Petri sit maior quam Lateran. Et videtur quod sic, quoniam in *c. sanctorum. 10. q. 1.* nominatur. Ideo dignior & maior videtur ex priori denominatione, de quo supra *in 1. par.* Sacundo, ex *c. dudum, 3. q. 6.* vbi dicitur, quod Ecclesia Petri nomini suo consecrata, & domino instituente, prima sit, & caput cæterarum. Tertio; *ex c. futuram. 12. q. 1.* vbi dicit text. *Constantinus vir religiosissimus, Fabricam templi primæ sedis beati Petri instituit.*

In oppositum tamen arguit Iõ. de Turrec. *in d. cap. sanctorum*, & probat quatuor rationibus, quod Ecclesia beati Ioan. de Lateran. sit maior, & ibi soluit argumenta in contrarium, ideo ad illum recurre. Petrus venerabilis abbas Cluniacen. *in suo tract. de miraculis.* laudat, & extollit ecclesiam nostræ dominæ, quæ dicitur maior extra multas & inter alia ex quodam miraculo, quod dicit ibi fieri singulis annis in vigilia assumptionis Beatæ Marię, vbi cerei per 24. horas accensi non diminuuntur.

De Ecclesia vero Constantinopolitana, primum locum post Romanam obtinere videtur, *vt in c. Constantinopolitana. 22. d. & ibi Io. de Turrec.* & de eius excellentia facit mentionem text. *in Auth. vt determinatus sit numerus cleric. collat. 1.* & vocabatur Ecclesia sanctæ Sophiæ, *vt dicit ibi gloss. in verb. ecclesia.* Excellentia autem illius Ecclesiæ consistebat in multitudine seu numero clericorum, qui erant nongenti quinquaginta: *vt refert ibi glo. in verb. mensura, quæ pro hoc allegat. l. non plures. C. de sacrosanct. Eccl.* quem numerum Iustinia. reduxit in quadringentos vigintiquinque, & super centum existentibus his, qui vocantur Ostiarij. Nam sexaginta erant Presbyteri. Diaconi autem masculi centum, & quadraginta fœminæ. Subdiaconi vero nonaginta, lectores centum, & decem, Cantores vigintiquinque. Et vt fertur, ob tantam multitudinem clericorum, ipsi diuisi fuerunt, ita quod diurnum, & nocturnum omni hora celebrabatur officium diuinum in dicta ecclesia: ideo laus perpetua dicebatur.

Sed ad templa, seu ecclesias materialas transeamus, quæ & à Poetis, & Historicis plura excellentissima memorantur, vt templum Dianæ Ephesiæ, in quo fuerunt centum viginti septem columnæ à singulis regibus factæ, sexaginta pedum altitudina, inter quas 36. cælatæ fuerunt miro artificio. Templi longitudo erat 425. pedum, latitudo vero 220. Et factum est à tota Asia ducentis, & viginti annis: vnde inter septem orbis miracula propter operis magnitudinem, & sumptum incredibilem annumeratum extitit.

Fuit templum Iouis Ammonis, quod fuit insigne, & sumptuosum ab Iarba rege Getulorum factum, in quo erant centum aræ. vnde Virg.

Iarbas rex Getulorum
Templa Ioui centum latis immania regnis,
Centum aras posuit, vigilémque sacrauerat ignem,
Excubias diuum æternas.

De quo etiam meminit Martialis *in suo primo Epigrammat.* Item Virgilius scribit Didonem fecisse templum Iunoni donis opulentum.

Aerea cui gradibus surgebant limina, nexæque
Aere trabes, foribus cardo stridebat ahenus.

Refertque Baptista Fulgosius *lib. de dictis factisque memorabil. lib. 1. de miraculis. c. de gemmis. &c.* quod venefica animalia, neque muscę ineunt triclinium ecclesię Aniciensis in Auernia (quod vulgo *du Puys* dicitur) & si aliunde inferantur, statim moriuntur, & in hoc laudanda est Ecclesia, quod veteres scripserunt Romæ in Herculis fanum, nec muscas, nec canes vnquam ingressos.

Sed ad magnificũ illud templum Hierosolymitanũ, quod Deo omnipotẽti Salomon anno regni sui quarto ædificari cœpit, & septem annorũ spacio perfecit, annis vero ab ortu Adæ primi hominis, tribus millibus centum & duobus sermonem conuertamus, cuius magnificentia, & dignitas ab omnibus in hodiernum diem vsque approbatur. Fuit autem sexaginta cubitorũ in longitudine, & viginti cubitorũ in latitudine, triginta cubitorũ in altitudine. Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis iuxta mãsuram latitudinis templi, & habebat decẽ cubitos latitudinis ante faciem templi, fecitque in templo fenestras obliquas: plura etiam alia mirabilia fuerunt in illo templo, vt scribitur 3. *Reg 6. & 7. c.* Nihilque erat in templo, quod auro non tegeretur, vt ibi dicit. & *in c. gloria Episcopi. ibi: neque vero 12. q. 2.* & ample de excellentia, & magnificentia illius vltra alios ponit frater Io. Ludou. Viual. de monte regali *in suo opere regali. tract. de magnificentia Salomonis*, & ibi probat septem rationib. quod illud templũ fuerit nobilissimũ, & quomodo fuerit formatũ in modum pulcherrimæ ac fortissimę turris, & de illius pompa, & incredibili pulchritudine. & in offic. Text. *in c. alia opera, & ædificia sumptuosa in fin.* vbi vltra alia laudat illud, dicens, quod in primis à Salomone triginta hominum millia cędendis arborib. Cedris, & Cupressis sunt destinata ad illud ędificandum. Lapicidarum vero extiterunt octuaginta millia. Inferioris structuræ materia erat ex candenti saxo. Trabes erant Cedrinæ, Cedrina concameratio auro illita, vt parietes omnes. Duo Cherubin ex puro auro pauimentum petalis aureis instructum. Ianuæ vicenum cubitorum altitudine auro coruscantes. Ante vestibulum erant duæ columnę æneę 18. cubitorum altitudine, ambituque duodenum. Altare fuit æreum denũ pedum altitudine, longitudine duplo maiore. Item mensa vna aurea, phialæ, & pateræ aureæ, decem millia, argenteę quadruplo maiora numero, Candelabra 10. millia ex auro & argento fabrefacta, & istud est de templo artificiali seu materiali non spirituali, de quo habetur *Io. 2. & 1. ad Cor. 3.* quod est Christus. Fuit & dictum templum sub Dario reædificatum in omni gloria, *vt patet Esdra 3. cap. 7.* Et per istud templum Salomonis, & Ezechielis templum arduũ, & sublime, quòd vidit Ezec. in spiritu construendum, & admirabili exornandum decore, de quo *Ezech*

dum feruentius accendantur, cum in eorum iustis petitionibus ab Apostolica sede facile se nouerint exaudiri. Inde est, quod deuotionis feruore, & instantia tuæ petitionis inducti, fundum, quem apud Diuionem, pro Ecclesia, & officinis eius ædificandis, beato Petro, ac nobis liberaliter obtulisti, in ius & proprietatem nostram, & Ecclesiæ Ro. accepimus. Et ibidem Ecclesiam construendi, quæ soli Romano Pontifici debeat respondere, tibi facultatem & licentiam indulgemus: authoritate apostolica prohibentes, ne eius Episcopo, vel alij Ecclesiasticæ personæ liceat quicquam iuris sibi in eadem Ecclesia, vel Clericis eidem Ecclesiæ seruientibus, vendicare. Datum Tuscul. 6. Idus Nouembris.

Anno vero dom. 1192. obiit Illustrissimus Princeps Hugo, Dux Burgun. fundator, & ædificator prædictæ sanctæ Capellæ Diuionen. anima eius in pace quiescat. In ea etiam deuota Capella reposita est illa sacratissima Hostia, etiam non corrupta, quæ fuit à perfido Iudæo gladio perforata, ex qua tunc miraculose sanguis exiit: vt & nunc signa, & notæ in ea extant, quæ & miraculis præfulget, & ad quam causa deuotionis magna, & alacris concurrit turba. Bullam autem super missione dictæ sacræ Hostiæ, ad illustrissimum Principem Philippum, Ducem Burgundiæ his addere volui, in testimonium prædictorum, cuius tenor est talis. *Eugenius Papa quartus, dilecto filio salutem, & Apostolicam benedictionem. Singularis deuotionis zelum, quem ad fidem Catholicam, & Sacramentum passionis domini nostri Iesu Christi gerere te videmus, merito nos inducunt: vt ea tibi concedamus, quæ deuotionem tuam, & aliorum Christi fidelium valeant augere. Tuis igitur, in hac parte deuotis supplicationibus annuentes, tibi Hostiam quandam, sub imagine saluatoris, in throno sedentis, mirabile Sacramentum Dominici corporis, multis in locis, à vesana cuiusdam feritate, gladii ictibus perforatam, & ex eo sanguine respersam, in locis præfatis, quæ in sacrario nostro erat recondita, tua pia deuotione concedimus, & donamus, Volentes, & mandantes tibi, vt eam in aliqua ecclesiarum, quas possides, vt in alio loco celebri, cum eo honore, & reuerentia recondas, futuris temporibus venerandam, prout tanti sacramenti maiestas, & magnitudo requirit. Datum Romæ, apud S. Laurentium in Damaso, sub annulo nostro secreto, die 27. mensis Septemb. Pontificatus nostri anno 3.*

Nolo te latere, quod in castro Diuionensi est sepulchrum cuiusdam Senatoris Diuionensis, nomine Hilarij, qui fuit ita castus, vt cum post eius mortem, vxor eius, amoto coopertorio, in eius sepulchro poneretur, visus est leuasse dextram, qua ceruicem vxoris amplexus est, vt refert Greg. Turonen. *in lib. suo, in gloriam confessorum. c. 42.*

SExagesimaquarta consideratio de Pinnaculis templorum, quæ Campanilia dicta sunt, & de excellentia nonnullorum tractat. Et retera multa loca lustraui in Gallia, & Italia, & plura campanilia vidi, & de pluribus plures interrogaui, tamen ex relatu non accepi excellentius fore in Europa campanili Ecclesiæ sancti Lazari Hedu. de qua supra satis prope *in* 60. *consid.* dictum est. Quippe est valde sumptuosum, & vltra alia extollendum ex eius fundamentis, præcipue vero altitudine. Fundatur enim super quatuor columnis seu pilis, aut pilearibus lapideis, in medio chori, dictæ Ecclesiæ existentibus quæ grossitudinis sunt tantum in omni quadratura 8. pedum. Altitudinis vero 36. vel vltra, cubitorum fornice distincta. In summitate vero dictarum quatuor pilarum, & super illis, constabilia est turris quadra, altitudinis 20. cubitorum, habens deambulatoria ampla miro artificio constructa, deinde in acutiem, & fastigium ducitur, habens formam Pyramidis quadratam octo quadraturis admirandæ structuræ, vltra omnem excelsitatem, quæ manu fieri posset, & quæque quadratura compacta est lapidibus quadratis, artificio sumptuoso in modum cristarum factis, per quas posset ascendi ad summitatem vsque, & dicta Pyramis est fere altitudinis tercentum cubitorum. In eo sunt viginti campanæ, & vltra, quarum duæ sunt magnæ molis, vna ponderis est 18 millium, altera vero 16. Sonus autem dum pulsantur, est consonantiæ, & concordiæ tantæ, vt Musicam ipsam retollere videatur.

Vnum præterea addo, quod & ad cultum ciuitatis nostræ facit, licet curiosius nostra, & non extera scrutari forte dicas, sed cũ veritate enarrare possum, quod sentio. In nostra quippe ciuitate est etiam Ecclesia diuæ virg. Mariæ collegiata, de qua supra *in d. 40. consid.* dixi, ab excellentiss. domino Nic. Rolin, olim cancellario Burgundiæ, ciue nostro constructa, & dotata ex tribus mille libris Turo. ex reditu annuo pro 12. canonicis, & 24. Capellanis, quorum superior Præpositus, vocatur, & sunt exempti a Iurisdictione Episcopi Heduen. In qua Ecclesia erigitur aliud campanile ligneum, sumptuosum, fundatum super turri lapidea quadrata, quæ eleuatur supra tectum dictæ ecclesiæ, & ibi sunt ambulacra ornatissima, plumbata, auro illita, & ibi est horologium, desuper attollitur dictum Pinnaculum in acutiem, in formam Pyramidis altitudine 300. cubitorum, & vltra, tegulas habens deauratas mirabili impensa, & ornatu ordinata, & dicta duo Campanilia ita sunt sumptuosa, magnifica, & excellen. vt bonæ memoriæ Rex Ludou. XII. hanc ciuitatem vocarit, *Ville aux beaux clochers.* & pluries dixerit, non esse similia Campanilia in toto suo regno.

SExagesimaquinta consideratio fit de castris, in quibus solent habitare apud nos Principes, & Nobiles, & sæpius fiunt in finibus prouinciarum ad tuitionem, & protectionem illarum, vel vt habitantes in eis non euagentur, imo ibi sint sub quadam custodia Principum. Ideo castra, à verbo castro dicta sunt, quia in ea voluntas, vel licentia inhabitantium castratur, ne passim vagare liceat, & pateant hostibus. Eadem ratione dicuntur castra in expeditione militari, tamen in plurali, vel, quia tanquam casti debent ibi viuere, vnde intrare castra fœminis non licet. *Deut. 23.* Quando egressus fueris contra hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni re mala. Si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somnio, egredietur extra castra, & non reuertetur, priusquam ad vesperam lauetur aqua, & infra, Dominus Deus tuus ambulat in medio castrorum, vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos, vt sint castra tua sancta, & nihil in eis fœditatis appareat, nec derelinquet te. In his enim castris castratur libido, vel licentia vagandi, ideo casti debent ibi viuere, cum luxuria vires eneruet Vnde meretrices ab exercitu submouentur, quibus castra militum intrare non licet, vt dictum est, & *in 9 part. in 33. consid.* Hodie vero castra militum scortis repleta sunt contra disciplinam Metelli, & minoris Aphricani. Adeo, quod facilius, & frequentius Thaidis castra, quam Hannibalis videmus euerti, *vt scribit Gul. Bened. in sua reper. c. Rayn. in verb. Cuidam Petro tradiderunt. numer. 73. extra de test.* Vel castrum dicitur, quia in loco alto situm est casa alta, vt dicit Lud. de Peo. in *l. sicut fieri. Cod. de erogatione militaris annonæ. lib.* 12. vbi est text. quo modo annonæ militares sint in castris deferendæ pro exercitu principis, quod pluries

videmus obseruari in castris Diuionen. & Belnēsi. Et talia castra possunt tantū possideri, & haberi à Principibus, vel ab his, quibus ascripta sūt, & data à Principibus, vel ex antiquitate. Ita, vt si priuatus, vel castellanus, nō miles, in his locis fuerit detentator inuentus, capitali sentētia, cū publicatione bonorum, plectatur. *l. quecunque castellorum. C. de fundis limitrophis. lib. 11.* & ibi Luc. scribit, quod talia, quæ sunt Regalia, & alia Iura Regalia, peti possint à possessoribus, qui habent ex priuilegio, & quomodo docere debeant de eorum priuilegio contra *l. cogi. C. de peti. hered.* &, vt ait, est magna præsumptio contra illos, qui habuerunt aliquā administrationē à Principe, vt sunt officiarij, qui post eorum officia absoluta, reperiuntur habere aliqua iura principum, præsumptio, inquā, est cōtra eos, ita vt debeāt docere de titulo, quoniā, vt cōmuniter fit, officiarij in his sæpius malignantur: sicut etiam esset præsumptio cōtra illos priuatos, qui possiderent aliquas decimas vnius beneficij curati, si eorum prędecessores tenuissent illud beneficium curatum: nam hoc casu tenerentur docere de titulo propter præsumptionem, existentem cōtra eos, & eorū incapacitatē, sicut est in priuato, qui tenet iura principum: quia quod non potest possidere nec præscribere, ideo semper tenetur docere de titulo: vt ibi ample scribit Lucas, ad quem recurre, & ibi in fi. quærit, an concesso castro per principem, videatur concessum merum imperium, quod ibi habebat: sed quia non quadrat, & dixi *in comm. nostris super consue. D ucat. Burg. in rub. ad initium versic. iurisd. in fi.* adeo non insisto De forma vero, & dispositione Castrorum militarium apud Roma. lege Blondum *lib. 6. de Roma triumphante*, vbi etiam scribit, castra vt plurimum quatuor habuisse portas.

Aduerte, quod in legato Castri, veniunt arma, quæ ibi pon muri ad defensionē castri, vt tenet in terminis Oldrad. *cons. 163.* & Martinus Lauden. *in tract. de castellanis, & castris, artic. 4.* vbi corrupte allegat Oldr. & ibi plura scribit de castris, quæ sunt singularia, sed nihil ad rem faciunt. Sed redeundo ad intentū, videamus, quod castrū sit excellentius Certū est enim multa esse castra in Gallia, in Italia, in Hispania, & Alemania, & in tota Europa, & multi principes seipsos delectauerunt in construendis pluribus castris, Et inter alia dum reperiuntur excellentissima; quorū vnū ædificij sumptuositate, & constructionis forma, & mirabili impensa laudari debet, de quo Phil. Berg. *lib. 14. sui suppl. Chron.* ait, quod Ioan. Galeatius, in Papien. sua vrbe, inter cætera castellū, siue regiā domū, incredibili pulchritudine, & impēsa extruxit, in quo & Bibliothecam condidit, in qua tantam librorum copiā contraxit, quantā alibi se nunquā vidisse meminerit; & qui viderunt, testimoniū perhibent de excellētia illius. In medio quippe illius est curia, in quadro disposita, cuius longitudo, & latitudo æqualis est ab vtraque parte pro cursu, (vt dici solet) vnius lanceæ militaris, & quatuor partes quadratæ æquali ædificio sunt cōstructæ: patēt vndique deābulacra, hoc est gallariæ, latitudinis 30. pedum singulæ cameræ, & aulæ, &, vt verius dicā, tota domus est depicta intus, & excellenti & singulari pictura, ex auro purissimo, & azureo eminenti, in qualibet parte est aula ampla, & superba, & hinc inde cameræ decenter distinctę Stat & castrum pro media parte meridionali in ciuitate, à parte septētrionali extra ciuitatem, est porta singularis, & eminēs, qua ingreditur in leporariū, viuarium, seu cōseptum principis, vulgo Parcū, vbi sunt tres domus excellentes, pro recreatione principum, & in eo includuntur omnis generalis animalia feræ, & est longitudinis 5. milliarium, & latitudinis duorum, & vltra, & ad vnum angulum illius septi conditum est excellentissimum cœnobium Carthusiensium Et ibi in multis locis sunt aquæ irriguę, nemora, prata, & agri feraces & fructiferi, quæ non sunt modici reditus. In eo, iuxta castrum, sunt lauacra lapidea elegantissima, in quibus infunditur, & exhauritur aqua ad libitum, pro lauacro nobilium, & dominarum. Fossata illius castri ex lapidibus quadratis constructa sunt multum lata, & profunda, in quibus nunquam aut raro deficit aqua discurrens.

Aliud est Castrum, nostræ ciuitatis Hedu. & est tertia pars bonaˀ ciuitatis, & est situm in parte superiori, in qua sunt tres magnificentissimæ ecclesiæ, seu templa, sc. sanctorum Nazarij, & Celsi, & est illa primaria, & originaria Cathedralis, & sub ea est Ecclesia parochialis, sancti Ioannis in Crotta. Alij est Ecclesia diui Lazari, quem Christus à morte suscitauit, quæ fuit Capella; sed hodie locum Cathedralis obtinet, & in vtraque celebratur officium diuinum singulis horis. Et numerus clericorum ibi deseruientium est, Episcopus cum octo dignitatibus. 52. Canonicis, & octoginta capellanis, & habituatis. Alia est Ecclesia collegiata, & parochialis diuæ virginis Mariæ, in qua sunt duodecim canonici, cum Præposito, & octo Capellanis. Et & alia Ecclesia Parochialis, sub titulo sancti Quirini, cuius ego sum Parochianus, & de his Ecclesiis late hic ante dixi *in 60 consi.* In isto castro etiam est palatium Episcopale, excellens, amplum, & magnificum. Est & domus, seu Palatium Rolinorum superbum, & vltra centum domos, tam canonicorum, quā ciuium maiorum inhabitantium, optime constructas, & magno sumptu continens. non computatis aliis paruis domiciliis. Quibus consideratis, non reperies tam latum, neque tam opulentum castrum in tota Gallia. Ideo inter alia summe laudandum est.

Domini de Ambasia, temporibus quibus floruerūt in Gallia, plura castra excellentia construi, & ædificari fecerunt, vt Reuerendissimus in Christo pater, Dominus Georgius de Ambasia, Archiepiscopus Rothomagensis Cardinalis, & Legatus de latere in Frācia, Castrum de Gallione, in diœcesi eius Rothomagensi. Alius frater Episcopus Pictauen. castrum de Diony prope ciuitatē. Alius frater Episcopus Lingonen. Dux, & Par Franciæ, Castrū de Mussy, in diœcesi Lingonen Alius, & quartus frater, Episcopus Albigēnsium castrum in sua diœcesi. Quintus eorum frater, Episcopus Claromonten. & Abb. Cluniacen. aliud Castrū in Auernia, & sua diœcesi, quæ omnia sunt excellentissima, & superba, mirabiliq; pulchritudine, & impensa fabrefacta, Magnificus Dominus de Ambasia, gubernator Mediolani, & locum tenens regius, in Italia, nepos prædictorum, cui assidebam pro magistro requestarū, castrum, de castro Miliano sumptuosa structura ædificari fęcit Et forte, castrum Ambasiacū, quod est excellētius castrum, & amplum, quam sit in Gallia ab eorum antecessorib. constructū est (cum inde nomen sortiti sint) hodie tamen id castrū est regis Franciæ, qui & multa alia castra excellētissima in suo regno habet, vt est castrum in nemore Vicennæ, non procul à ciuit. Parisiensi. Item castrum S. Germani *en Lays*, distans 7. leucis à dicta ciuitate. Et in ea ciuitate Paris. sunt tria, vnū vulgo, *Lupara*, dicitur, Aliud *Bastilda*, & vt autor est Gagu. *lib. 9. de gest. Francor.* vbi de Rege Carolo V. meminit, & ait: Erat his dieb. Parisiis regius præpositus, Hugo Aubriotus, qui propugnaculum (cui Bastilda nomen est) ad D. Antonij portam extruxit, sumptu ex ea pecunia facto, quam Parisiorum Communitati Carolus donauerat. Et

illud

illud caſtrum dicitur, Rex Caſtrorum, & eſt prope domum de Borbonio, & hoc forte, ideo quia omnia fere alia caſtra regni ſunt de feudo illius caſtri: apud nos vero excellens eſt caſtrum dictum Dorgilly, non procul ab vrbe Belnenſ. ad quod principes venandi cauſa ſæpe ſe conferunt.

Sed inter fortiſſima caſtra, eſt caſtrum Mediolanis in porta Iouis, ideo Arx Iouis dicitur. Alia tria multum fortiſſima, & fere inexpugnabilia ſunt, & in hac patria, ſcil. caſtrum Auxone ſupra Ararim, Liginen. & Belnen. etiam caſtrum de Vergy, & Salione Ducis. Etiam caſtrum de Grancy, quod ſpectat ad dominos de Caſtro Villano Fertur & in comitatu de Roſſillon eſſe caſtrum fortiſſimum, quod vulgo, *Saulſe*, dicitur. Et hæc referre ſufficiat, cum non ſint magnæ vtilitatis: ſed pro complemento materiæ, quam aſſumpſi, in medium allata ſunt, & diuerſa iuuant. Nec ſemper grauibus ſententiis ingenium torquendum eſt, ſed ſcribendum eſt, vt res expoſtulat.

SExageſimaſexta conſideratio ſit de laude, & excellentia quorundam Theatrorum, & Amphitheatrorum. Theatrum enim eſt ædificium in Hemicycli, id eſt, circuli medij ſpeciem factum, ad videnda ſpectacula. Latinè *viſorium*, ſeu *ſpectaculatorium* dicitur. Amphitheatrum vero, locus etiam erat ſpectaculorum, id eſt, ludos ſpectandi gratia ædificatus, forma rotunda, veluti ex duobus conſtans theatris; vulgo apud nos *eſch eſfaut*, dicuntur. Conſuetudo iſtorum à Græcis ſumpta eſt. Nam cùm agrorum cultores, feriatis diebus, diuerſis numinibus per agros feſta celebrarent, inumbrationis cauſa, tabernacula à ruſticis compoſita ſunt, vbi prius carmina incondita decantabant. Athenienſes, deinde Romani, hoc in vrbanum ſpectaculum tranſtulerunt. Theatrum ita diſpoſitum erat, vt à fronte, inter duo cornua, ſcena eſſet, in circumferentia hemicycli, erant gradus ita diſpoſiti, vt altiores in ambitu ſemper excreſcerent. In his plebs promiſcue ſedebat, quibus non erat ſedendi locus, hi ſtantes in cauea ſedebant. Caueæ theatrorum fornicibus obductæ, velis tegi ſolebant. Primus omnium Q. Catulus teſte Plinio lib. 19. linteis in theatro vmbram fecit. Primus etiam byſſina vela in Theatrum duxit. Principio temporaria fiebant Theatra, primúſque M. Æmylius Scaurus, Syllæ priuignus in ædilitate ſua 50. tantummodo diebus ſcenicorum ludorum Theatrum duraturum, extruxit opus (teſte Plinio lib 36. c. 15.) maximum omnium, quæ vnquam fuere, humana manu facta. Scena habuit columnas marmoreas 360. duodequadragintapedum altitudine. Signa inter columnas æreas 3000. Summæ columnæ tabulis erant inauratis. Pars Scenæ inferior erat è marmore, media è vitro. Cauea ipſa 80. hominum millia capiebat. Caius vero Durio Theatra duo fecit temporalia ampliſſima è ligno, quibus inter ſeſe auerſis, ne inuicem obſtreperent ſcenæ, & repente circumactis, ac cornibus inter ſe coeuntibus faciebat amphitheatrum, & Gladiatorum ſpectacula edebat.

Manſurum vero Theatrum ex quadrato lapide, quod 40. millia hominum capiebat, primus Romæ conſtruxit Pompeius Magnus. propter quod Cornelius Tacitus incuſatum eum fuiſſe à ſenioribus ſcribit, quod manſuram Theatri ſedem poſuiſſet. Cum ante ſubitariis gradibus, & ſcena in tempus ſtructa foret, ſed parſimoniæ conſultum, quod perpetua ſedes Theatro locata eſſet potius, quam immenſo ſumptu ſingulos per annos conſurgeret, ac ſtrueretur. Cuius exemplar ex eo, quod Mitylenæ erat, poſt deuictum Mithridatem, ſumpſiſſe, teſtis eſt Plutarchus. Nero princeps, nobilibus Germanis populi Romani magnitudinem oſtenſurus, eos in hoc Theatrum populo plenum, introduxit. Idem etiam aliàs, inſano ſumptu inaurauit, vt in eo Mithridatem, Armeniorum Regem exciperet. Amphitheatri vero molem primus in campo Martio poſuit C. Iulius Cæſar, quam paulo poſt Auguſtus, Mauſolæum ædificaturus; deſtruxit, vt ait Blondus lib. de Roma inſtaurata, vbi multa de materia præſenti. Qui & ipſe, authore Suetonio, amphitheatrum deſtinauit media vrbe, quod à Veſpaſiano conditum fuit, & à Tito conſecratum. Id tamen Domitianus ad gloriam ſuam referebat, iactare in Senatu ſolitus, & patri ſe & fratri imperium dediſſe, quapropter omnibus operibus, quæ poſt mortem illorum, vel perfecit, ſuum dumtaxat titulum addidit, ſine vlla priſtini authoris memoria. Hinc illi de hoc amphitheatro Martialis in principio ſui operis, adulatur, dicens:

Omnis Cæſareo cedat labor amphitheatro,
Vnum pro cunctis fama loquatur opus.

Quod tamen non puto eſſe laudandum, cum fuerit alienæ laudis occultator, & ſic par furi.

Nos autem Hedui, anno Domini 15 6. excellens & magnificum amphitheatrum in campo S. Lazari, qui eſt in medio ciuitatis noſtræ conſtruximus, & erat è ligno quadrato, artificio ſolemni fabrefactum, impenſis Eccleſiæ & ciuium, nec in Gallia fuit ſimile. Ducentenarias enim cellulas cum quadraginta in ſuperiori parte habuit: parietibus è ligno intermediis diuiſas, & tabulatis coopertas, quæ loca erant viris Eccleſiaſticis, Nobilibus, Senatoribus, Equitibus, & Gentilibus, ciuium patritiis. In cauea vero, ſeu inferiori parte, erant gradus & ſedilia ita diſpoſita, vt altiora in ambitu ſemper excreſcerent, vbi plebs promiſcue ſedebat, quæ habuit & velaria linea, quibus ſubſtantes ſeu ſubſidentes adumbrabantur, ne à pluuia offenderentur. Etiam ludentes in medio Caueæ ſeu Theatralis Scenæ, iiſdem tantum tegebantur, quos foſſa aquis vallata, & alijs obſtaculis, à plebeijs diſcriminabat. In eo amphitheatro octoginta millia hominum non grauate collocari poterant, & quia indicta fuerant ſpectacula finitimis, ſpectatores prope infiniti affuerunt, quæ ſpectacula fuerunt excellentiſſima, cauſa diui Lazari, patroni Heduorum, facta, vbi vita eiuſdem dignis verſibus non ad Pompam, ſed ad diuinæ maieſtatis laudem, & beati Lazari, vehementiſſimè, & gratis, quatuor diebus, recitata fuit. Vnde à Deo datum eſt, vt nulla exſibilatio, nulla plebis conſternatio, aut deriſoriè quid geſtum fuerit, & licet nocte plueret, tota die tamen, nulla aëris ſerenitas maior, iiſdem diebus viſa fuit, de quo aliquid iam ſupra tetigi *in 60. conſid. & in preced. par. in 52. conſid.*

De Theatris etiam vide F. Patritium, *de inſtitut. Reip. lib. 8. tit.* 14. vbi dicit, quod locus præſtantior in theatro ſit Orcheſtra, in qua ſedibus loca Senatorum, primariorumque, ac honorariorum magiſtratuum deſignabantur, vnde omnium agentium geſtus ſpectari poſſent. Item liberarum, ſociarumque gentium Legatis, quas poſtea vetuit Auguſtus in orcheſtra conſidere, quod quoſdam libertini generis mitti deprehendiſſet: nam nobiliores & honeſtiores perſonæ, officio legationis fungi debent, vt *in l. ſciendum. in prin. ff. de legationib.* Et Legati ſeu Ambaſiatores debent eſſe homines magnæ authoritatis, vt dicit Do. de S. Gemi. *in ca. ad Apoſtolic. de ſent. & re iudic. in 6.* ſaltem quando pro arduo negotio deſtinantur, facit *c. eſtote. 1. q. 1.* Quod autem Senatus à populo diſ-

cretus, eius rei, ludus spectaret, teste Liuio in 4. *de bello Macedonico*, & Pub. Scipio ille Aphricanus, & Valer. Semptonius Longus, Consules, primi authores fuerunt. Quod & vulgi animum auertit, & fauorem Scipionis magnopere quassauit. Valerius autem Max. *lib. 2. tit. de institutis antiquis.* hoc ex sententia posterioris Aphricani actum esse narrat.

SExagesimaseptima consideratio ad excellentias palatiorum stylum conuertit, quæ sunt proprie domus Principum, in quibus iurisdictiones eorum exercentur. Et dicuntur ædes consecratæ, quæ ab omni priuatorum vsu & communi habitatione excipiuntur. *l. vnica. Cod. de Palat. & domib. dominicis lib.* 11. Et est de Regalibus, habere Palatia in ciuitatibus, vt *in titul. quæ sunt Regal. in vsib. feud. & l. fin. Cod. de offic. Rector. prouinc. & l. quicunque. Cod. de operib. public.* Ideo dicit Luc. de Pen. *dict. l. vnic.* Quod, existentibus in ciuitatibus Palatiis consuetis, seu publicis, non debeant Iudices priuatorum domos ad habitandum, veluti publicas, vendicare. & ibi dicit, quod Palatio regio non debeant adhærere ædificia priuatorum. *d. l. quicunque facit c. nulla. & ibi glos. 12. q. 1.* sed debeant distare spacio quindecim pedum. *l. si cui. Cod. de ædific. priuat.* Et vt dictum est, in magnis ciuitatib. debent & solent esse Palatia Principum, vt in ciuitate Romana sunt multa Palatia, tam summorum Pontificum, quam Cardinalium. Et inter alia Symmachus Papa primo fecit Palatium sancti Petri, vt dicit Blondus, *de Roma instaurata. li. 1. nu. 50.*

Nicolaus Quintus, in Vaticano, Pontificale Palatium sumptuosissime extraxit, & murorum ingentem molem ibidem inchoauit, quibus coërceri hostes possent, ne Pontificis ædes diripere possent. Eugenius quartus, Lateraneo. Palatium instaurauit, teste eodem Blondo, eod. lib. num. 305. Est & aliud Palatium nobile sancti Laurentij, in Lucina, quod ob magnos fornices, & amplissima fundamenta super quibus ædificatum est, partem operum Domitiani arbitrantur, & id ad annum salutis trecentesimum supra millesimum à Cardinale Anglico, in prædictis Domitiani operum ruinis, ædificatum. Ioannes Cardinalis Rothomag multa impensa adauxit, quod nuper Ioannes ex Gallis Picardus Cardinalis Motinensis cum in eo habitaret, tanto ampliauit ornauitque impendio, vt nullam, præter pontificale Palatium, sancti Petri domum, vrbs Roma nunc haberet pulchriorem, vt refert idem Blondus lib. 2. n. 15. Benedictus Papa XI. Tholosanus, in Auenione Palatium superbum, seu Pontificias & quidem celebres ædes cum turribus & pomeriis ædificauit.

Plura sunt excellentissima Palatia in Italia, vt Mediolani, vbi est palatium Principis, in quo exercetur Iurisdictio Capitanei iustitiæ Mediolani, & plurium aliorum officiorum, in quo mansi assidendo Capitaneo dictæ iustitiæ.

Bartholomæus de Saligniaco, in suo itinerario terræ sanctæ 2. cap. 1. Tomi, laudauit Palatium Venetorum quo Dux, Senatus, ac prætor ius dicunt, sumptu nedum Ducali & senatorio, sed regio & imperiali resplendet, admirationem, vt idem refert, fere excedit, quod medio Palatio fons patet, septus in modum cisternæ, è quo si haurire velis, gemina tibi situla opus est, altera solida, altera perforata, quarum hæc per tenue foramen guttatim fontalem aquam imbibit, illa hausta largiore riuulo in fontis orificium euehit.

Sed inter alia Palatia, Galliæ Palatium Parisiense est excellentius, tam longitudine & latitudine, seu magno spacio terræ, quam in ædificiis sumptuosissimis, & amplis, nec solum Palatium dicendum est, sed oppidum magnum, visu esse iudicares, propter multitudinem ædificiorum, vt ego ipse oculis vidi. Eius tamen excellentia potius in eo consistit, quod in eo exerceantur variæ iurisdictiones pro administranda iustitia, & ibi conueniant singulis diebus non feriatis, duo aut tria millia hominum, tam pro iurisdictione exercenda, quam pro iustitia consequenda: præcipuè in suprema Parlamenti curia, quæ distinctas & diuersas habet cameras, vt ante scripsi in 7. part. in 9. consid. & de quibus hic amplius referam. In illa etenim curia Parlamenti primo est magna camera, vbi patroni agunt causas. In qua assistunt triginta consiliarij cum duobus præsidibus, vt communiter primo & secundo. Secunda est, quæ vulgo dicitur, *La Tournelle*, vbi deciduntur causæ criminales, & in ea assistũt plures consiliarij, numero viginti cum aliis duobus Præsidentibus, tertio scilicet & quarto. Etiam habent cameras distinctas duo aduocati fiscales, & procurator generalis. Itẽ tres Graphariij, ciuilis, criminalis, & præsentationum. Item duodecim admissionales seu ostiarij. Sunt etiam quatuor notarij signantes loco Graphari in eius absentia; qui & consilio adesse valent. Et in ipsa curia sunt centum Consules ordinarij ab antiquo constituti. Et à paucis annis à Rege nostro Francisco I. creati sunt alij viginti. Alia est etiam camera Requestarum dicta, vbi assistunt octo ex præfatis Consiliariis, inter quos vnus præsidet, qui Præsidens Requestarum vocatur, & non simpliciter Præsidens, cum non maiorem habeat potestatem in aliis cameris, quam vnus ex consialirjis illarum. Et in huiusmodi camera deciduntur causæ Curialium priuilegiatorum in actionibus personalibus, & possessoriis. Et est iurisdictio istorum distincta à curia Parlamenti, cum ab eis ad Curiam appelletur, & sic sunt inferiores. Est & alia camera, quæ dicitur camera Inquestarum, & in hac etiam sunt duo Præsidentes, non tamen simpliciter, sed cum adiectione. In ea est certus numerus consiliariorum, scilicet viginti, qui tantum decidũt processus, & causas factas in scriptis, & vbi factæ sunt inquestæ, & quæ placitando, & publice declamando decidi non possunt absque visione processus. Et ista curia parlamentalis, licet videatur, quod camera Requestarum non debeat dici de Parlamento, ex quo de illa ad Parlamentum appellatur. Alia est, & tertia iurisdictio in ipso Palatio, & in magna illius aula iurisdictio dominorum Generalium impositionum: dicta vulgo, *Les Generaux des Aydes*. Et est vna Curia suprema, cum de illis non liceat appellare ad aliam supremam Curiam. Et in hac Iurisdictione præsunt duo Præsidentes & octo consiliarij. Et ab electis & Grenateriis Franciæ appellatur ad eos, & non ad aliam Curiam supremam. Quarta iurisdictio dicti Palatij, est iurisdictio dominorum Magistrorum Requestarum domus Regis, qui habent cameram & iurisdictionem separatam, & hi tantum cognoscunt de priuilegiis, & donis datis, & concessis à Rege, & de officiariis Regis, si inter officiarios de eorum officiariis oriatur quæstio. Quinta iurisdictio est iurisdictio Balliui Palatij, qui habet cameram separatam. Sexta iurisdictio est in mensa marmorea, & est magni Magistri aquarum & Forestarum, habet cameram separatam, & officiarios sub se deputatos. Septima Iurisdictio est cæterorum magistrorum particularium aquarum & forestarum, qui etiam habent Iurisdictionem in mensa marmorea, in qua sunt Officiarij deputati. Octaua iurisdictio est Admiralli Franciæ, qui etiam habet iurisdictionem in mensa

marmorea,

marmorea, & ibi officiales, ad exercendam iustitiam sub se deputatos. Nona iurisdictio est Admiralij. Aquitaniæ, vulgo *de Gayenne*, quæ etiam exercetur in mensa marmorea, & habet sub se officiarios ibi deputatos pro administranda iustitia. Et ex magna aula, quæ est in dicto Palatio, est accessus & introitus ad loca destinata pro huiusmodi iurisdictionibus exercendis. Et illa aula est longissima & ampla, vbi statuæ & imagines Regum in parietibus, & pilaribus lapideis sunt erectæ, non tamen sub eadem lance. Nam eæ quæ ambas manus habent eleuatas, indicio sunt, eos Reges optime administrasse Regnum & Remp. absque exactione inconsueta & iniustitia: si vero bene administrauerint iustitiam, & in reliquo male versati fuerint, nec prospere res gesserint, vel è conuerso, habent vnicam manum depressam. Sin autem in vtroque male administrarint, ambas habent manus demissas. Quod præuidens Lud. X. ipso superstite, suam statuam genibus flexam, manus iunctas & eleuatas, more deprecantis, habentem, coram imagine diuæ Mariæ virginis, in ipso Palatio construi fecit. Sed quomodo rexerit, & iustitiam administrauerit, legas Gaguinum *in suis Chronic. Francor.*, Dominum *d'Argentonl*, qui fuit eius domesticus officiarius. Extra prædictam aulam, & in dicto Palatio est alia iurisdict. & curia sumptuosa & magnifica, in qua præficitur præses cum pluribus magistris computorum, & clericis, & aliis officiariis, vsque ad numerum 30. Ædificium vero illius curiæ est superbum & amplum, & sic est decima iurisdictio in continentibus Palatij existens. Vndecima iurisdictio est, quæ dicitur *du tresbe*, vbi officiarij cognoscunt de domanio seu patrimonio Principis, & est magna iurisdictio. Duodecima est iurisdictio electorum Franciæ. Tertiadecima est generalium monetarum, & officiarij huiusmodi iurisdictionum, habent distinctas cameras in continentibus circa ipsam cameram computorum. Sunt & aliæ iurisdictiones, quæ in dicto Palatio exercentur, vt est iurisdictio magistrorum seu præfectorum Latomorum, & certorum aliorum artificum (de quibus nunc non recordor) quæ in diuersis cameris suos habent iudices & officiarios, stipendiatos, & salariatos à Rege, vt & alij officiarij antedictarum iurisdictionum. Salaria autem & stipendia officiariorum dicti Palatij, iurisdictiones in eo exercentium, ascendunt singulis annis vltra summam centum millium libr. Turonensium; in quo consideranda venit magna excellentia illius, & in multitudine litigantium, ob assiduam multarum causarum auditionem.

SExagesimanctaua consideratio muros quarundam vrbium seu oppidorum nobilitat. Imprimis murorum Babylonis vix credibilis relatu, firmitas, magnitudo conspicua extolli debet, quos Semiramis condidit, aut saltem ruinosos restaurauit. Nam primus post diluuium Nemroth Gigas eam fundauerat coctili latere atque bitumine interfuso, latitudine, vt ait Herodotus, quinquagenum cubitorum, altitudine ducenum. Ambitus eius 480. stadiis circumuenitur. Quos tam latos fuisse scribunt, vt quadrigas inter se occurrentes facile reciperent: vnde inter septem spectacula seu miracula orbis annumerantur, turresque haberent 300. plures multo habituri, nisi aliqua ex parte paludes pro mœnibus fuissent. Per ambitum centum portæ stabant æreæ, omnes cum cardinibus. Fossa extrinsecus late patens vice amnis diffundatur; quia, vt scribit Strabo, Euphrates Babyloniam per medium diuidit. Huic autem operi portentoso adhibita sunt trecenta hominum millia. Vnde Martialis *in 1. Epigrammat.* in eisdem mœnibus, quæ tanto labore ædificata fuerint, sic ait:

Barbara pyramidum sileat miracula Memphis,
Assiduus iactet nec Babylona labor.

Babylonicæ porro ciuitatis (teste Cælio *lib. antiq. lect. 5. cap. 12.*) vastitatem illo argumento maxime comprobat Aristot. 3. *Polit.* Quod capta quandoque ab hostibus vrbe, tertio demum die vix id persenserit pars vltima. Etiam Propertius *lib. 3.* de ea ita canit:

Persarum statuit Babylona Semiramis vrbem,
Vt solidum cocto tolleret aggere opus.
Et duo in aduersum immissi per mœnia currus.
Ne possent tacto stringere ab axe latus.
Duxit & Euphratem medium, quo condidit arces,
Iussit & imperio surgere Bactra caput.

Et Lucanus *lib. 6.*

Fragili circumdata testa,
Mœnia mirentur refugi Babylonia Parthi,

Quintilianus:

Nulla dies adimet Babylonia mœnia, longa
Inclyta porticibus, variis elata columnis.

Fuit itaque Babylonia hæc mœnibus ac arce valde admirabilis, quam Persarum rex Cyrus postea cepit, euertit, & complanauit die festo, quo omnes Babylonij vniuersam noctem biberent, & lasciuis carminibus saltationibusque indulgerent: teste Cælio *antiq. lect. lib. 5. c. 11.*

Item Thebæ, Ægyptia vrbs insignes habuit muros à Busyride Ægypti rege conditos, ambitu 140. stadiorum, vt refert Herodot. in quibus erant centum portæ affixæ, in quarum singulis memoratur 200. custodes excelluisse equis & curribus. Vnde Iuuenalis *Satyr. vlt.*

Atque vetus Theba centum iacet obruta portis.

Item Pergama seu muri vrbis Troiæ feruntur habuisse in habitu 40. millia passuum. Credo, quod fuit Laomedon pater Priami, qui cinxit Troiam mœnibus: sed Apollini & Neptuno id negotij adscribitur, nec ob aliam causam, quam propter magnificentiam & altitudinem ingentem. Vnde de his Lucanus *lib. 6.*

Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,
Adscribatque deis.

Item murus Byzantij vrbis Thraciæ olim fuit Milesii quadrato lapide, adeo indiscreta laterum structura, & vna prope muri compages spectantibus videri posset. Nam hæc ciuitas ab initio a Pausania Spartanorum rege condita fuit: sed cum parua admodum esset, ipsam postea Constantinus Magnus Imperator, qui regnabat anno Christi 318. Rom. Pontifici Sylnestro relicta, diligens structis fortissimis mœnibus celsisque; ac crassissimis turribus à se Constantinopolim nominari voluit, & sic in maius aucta Imperij sedes est facta, totiusque columen, & caput Orientis, & vnicum Græciæ sapientiæ domicilium habita fuerit. Habuit præterea hæc ciuitas vndecim portas dignitatem ipsius, atque murorum præ se ferentes.

Muri vero Romæ (quæ Regina vrbium, & totius orbis caput dicitur, vt supra ostendimus) à Romulo, primo Romanorum Rege constructi sunt, qui vrbem a nomine suo, Romam vocauit. Licet hanc seu partem, vt plures alij ante, Euander condidisse dicatur. Vnde de his Lucanus:

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Et Pomponius Iureconsultus, *l. si quis violauerit, quæ est l. fin. ff. de rerum diuis.* sic inquit: Et frater

Romuli Remus occisus traditur ob id, quod muros transcendere voluerit, id est, voluntarie transcenderit, secundum gloss. ibi. vnde Liuius *lib. 1.* Vulgatior fama est ludibrio fratris Remum nouos transilisse muros Eius vero ambitum varium fuisse, credendum est, cum & Plinius *in 3. natural. hist.* à principio paruam extitisse dicat, & suo tempore viginti millia passuum continuisse. Et Flauius Vopiscus historicus scribit, Aurelium Imperatorem seu Aurelianum, ambitum vrbis ad 50. passuum millia ampliasse. Hæc etiam ciuitas 30. habuit portas, quarum nomina infra, vbi *in considerat. qua de portis tractat*, describentur.

Muros in circuitu Ierusalem vrbis Iudææ, seu Palestinæ, quam primus Melchisedech post diluuium condiderat, fecit Salomon Rex, vt legitur *3. Reg. 3. c. in princ.*

Item Carolus Magnus Francorum Rex, Florentiam inclytam, ac primariam Hetruriæ ciuitatem, quam omnium Italiæ ciuitatum florem nuncupant, instaurauit, maioreque ambitu & mœnibus circundedit.

Ambitus Memphis, vrbis Ægyptiæ, populosæ, & secundæ post Alexandriam, ab Ogdoo rege ædificatus fuit 150. stadiorum. Et ipsa Alexandria, vrbs Ægyptia, ab Alexandro Magno condita, à Democrate Architecto commensurata est 15 millium passuum laxitate. Reliqua de vrbium mœnibus, vide infra *in consid. se q.*

Septuagesimanona consideratio quasdam insignes turres enumerat. Et inter alias excellentes memoratur primo turris Babylonica, primitus post diluuium à Nembroth ædificata, de qua *Genes. 11.* Etiam Iosephus *in antiquitat. in princip.* de ea (teste Philippo Bergomate *in suo supplemento Chronicorum, libr. 2.*) meminit: & de ipsa Sibylla sic dicens: *Cum omnes mortales vna vterentur lingua, quidam ex his turrim edificauerunt excelsam, tanquam ascensuri per eam ad cælum: Dij vero turbines mittentes, euerterunt turrim, & vocem propriam vnicuique partiti sunt. Vnde Deus ædificantium superbiam hac animaduersione mulctauit, vt tot gentes, qua eo conuenerant ex omni cælo, qua & septuaginta erant, quibus, & quousque vnum fuerat labium, eademque lingua, etiam totidem linguarum confusione superindicta superauit, necessitate inducente, & vt alterius vocem non intelligerent, & super omnem terra faciem dispergerentur.* Et de linguarum excellentia dixi supra *ista part.*

Memoratur etiam illa ingens turris, quam Ptolemæus albo lapide fecit, in Pharo, insula Ægypti, quæ portum Alexandriæ efficiebat, non ad alium vsum, quam nocturnos ignea nauitarum cursui ostendendos, ob salutem nauigantium. Hanc autem constituit talentis 800. Sostrato Gnido architecto, qui structuræ tantæ suum inscripsit nomen. Vnde scribit Solinus; ab hac Pharos turri, Pharo, vocari machinas in portubus, ad prælucendi ministerium fabricatas, vt est Genuæ, in vrbe de Rupella, & pluribus aliis portubus maritimis, habentibus lucernam, vulgo Laternam portus. Vnde Iuuenalis:

Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ.

Nam lucernarum vsum primi Ægyptij monstrauere, author est Eusebius *libr. 10. præparationis.* Et vt recitat Philippus Bergom. *lib. sui supplement Chronic. 7.* Illa turris erat toto orbe celeberrima, atque permaxima, tempore Ptolemæi, quod fuit anno mundi 270. & ante Christi aduentum 4919. quæ ab ipso Ptolemæo Philadelpho, super cunctis victricis, apud Alexandriam condita fuit, vt nauigantibus in nocte lumen præberet. Vnde Papi.

Quæ colit & Memphin, & almiferamque Pharon.

Etiam pulchra, tamque insignis habita fuit, vt inter septem mundi miracula connumeraretur vnumque & de ea meminit Plinius, *lib. 36. naturalis historiæ.* Et fuit altitudinis passuum viginti, & palmis aliquot superabundabat: vnde Ouidius *libr. 2. in Ibin,* ait:

Lumina noctiuaga tollit Pharus æmula Lunæ.

Turris alia celsissima, & toto orbi admiranda (quam *Torracum* appellant) in vrbe Cremona spectatur, quam ann. Christi 1284. (cum in Lumbardia durissima bella exercerentur propter factiones Guelphorum & Gibellinorum) quędam Guelphorum factio, tum maxime ea in vrbe pręualens, adiuuantibus aliis huiusce factionis ciuitatibus in medio vrbis foro erexit, & maximo cum gaudio & ardore, atque incredibili prope impensa, cocto ex lapide duobus annis perfecit, & consummauit.

Sequitur, quod admiratione dignum est & laudandum. Nam, teste Baptista Fulgosio *lib. de dictis factisque memorabilibus. tit. de miraculis. c. de gemmis.* Prope vrbem Gratianopolim in Delphinatu vetusta est turris, quæ araneas non gignit, neque aliam venenosam rem: quin potius si quid eiusmodi in eam infertur, vt experimento cognitum est, statim emoritur. Si vis scire, qui prim tus condiderint oppidum, muros, aut turres, vide Polydorum *de inuent. rerum lib 3. cap. 9* Scribit Vitruuius, turres probari rotundas & polygonias, hoc est, multorum angulorum. Quippe quadratas celerius disiici machinis dissiparique, quod assultante ariete, anguli comminui facilitate soleant, vt refert Cælius *libr. antiq. lect. 14. cap. 31.*

Et quia hic de turrium structura facta est mentio, non esse alienum puto, de mœnium ratione attingere, cum in hac materia, disconuenire non debeant. Vnde recitat ibi Cælius, lapidem quadratum & vastissimum in muris fuisse probatum ab antiquis Hetruriæ populis, vt in vetustis oppidis lapide prægrandi, inserto & vasto structis visitur: & ita apud nos obseruatur in propugnaculis, quę durissimis lapidibus, magnis & in fronte acutis fabricantur. Item structurarum venam reticulatam, id est, in modum retis factam, vel forte à materia rara & non densa, scribit. Alteram vero antiquam seu incertam, & istam magis approbat; quia reticulata, licet sit vetustior, rimis tamen concipiendis maxime obnoxia est. Præterea in parietibus lapides, quos frontatos vocamus, apponuntur, qui perpetua crassitudine vtraque parte teligando parietum soliditatem confirmare debent. Illa etiam fabrica in mœnibus struendis placet, vt in crassitudine perpetua, taleæ & vectes, quam frequentes instruantur, vt muri frons vtraque hisce taleis, velut fibulata suffrenataque diuturnam seruet firmitatem. Sed ad rem, maiestatem affert non contemnendam, profundior fossa & latior ripis præruptis, obuallatisque muro, cuiusmodi fuisse Babyloniam ferunt latam cubitis regijs, 500. vero profundam & amplius.

Et, quia murorum & turrium facta mentio est, ac in parerga libet interdum excurrere ea, quæ citat Cælius, in ciues & oppidanos (qui in toto se putant vitã agere, cum foris habeant mœnia robustissima, portasque solidas, intus autem fiot molles, pigri & effœminati) adscribenda duxi, ita enim eleganter & moraliter ait, Panthedam Spartanum (vt referunt authores)

res) cum legationem obiret in Asia, obstantibus nonnullis, præmunitum, latum ac sublimem murum respondisset *Per Deos, pulchru, ô hospites, est Gynecontis, id est, mulierum domus, seu senatulus.* In eandem ferme sententiam Lycurgus dixisse videtur: Nequaquam sine mœnibus ciuitatem dici, quæ viris non lateribus præcincta. Nam & Agesilaus ciues ostendens armatos: *Hæc sunt*, inquit, *Spartæ mœnia.* Idem monstranti cuidam murum egregie structum atque præaltum: indagantique, an pulchrum ei monumentum videretur? *Pulchrum*, inquit, *si mulieres non viri sunt inhabitaturi.* Et hæc certæ Lacedæmoniorum sententiæ erant. Cæterum: compertum est, veteres vrbium mœnia summa religione construere solitos fuisse, quando non contenti illa erexisse altius & latius, etiam potentiæ alicuius numinis consecrata volebant. Propterea Iurisconsulti sanctæ quoque res inquiunt, veluti muri & portæ ciuitatum, quodammodo diuini iuris sunt, vt *in leg. 1. in principio. & l. sanctum. ad finem. ff. de rerum diuision. & §. sancta. Institut. eodem.* quod nulla ratione humana mortalium res satis à quoquam gubernari dispensarique posse videantur, in tanta hominum perfidia, irrepente interdum & ciuibus neglectu aut finitimorum cooriente, crassanteque inuidia, adeo vt opinari possimus, orbem esse veluti in alto constitutam nauem, insultibus hostium, & discrimini vario obiectam. Hinc aperta subit coniectatio fabulosæ vetustati obrepsisse, vt Saturnum rebus humanis solertius consulentem effingeret. Olim Heroas semideosque vrbium præfecisse curæ, vt illorum obtectæ prouallatæque præsidiis facilius humanos casus declinarent; quoniam non munimentis modo, sed magis multo Deorum indigeamus auxilio; Argumento est, non tantum mœnia sacra veteri ritu credita, verum etiam libris commendatam tutelarium Deorum religiosam inuocationem, quam etiam sacro cum carmine (vt fit in processionibus, vt ita loquar) peragi solitam accepimus, exercitu hostico prædæ vrbium iam imminentem. Hæc Cælius in loco prætacto, vbi ista excerpsimus.

Da muris tamen, licet de muribus etiam apprime curandum est. Nam & ad publicam spectat vtilitatem, quatenus & ad ornatum se habeant ciuitati decentem, & ad bellicas opportunitates. Cum firmissima munitio murorum bellicosissima esse existimatur, vt dicitur *Polit. 1.* Mœnia nempe ciuitatum securitatem, tutelam, custodiam, & defensionem habitantibus in eis conferunt, text. est ad hoc expressus *in l. vnica.* & ibi notatur per Lucam de Pen. *C. de expensis ludor. lib.* 11. quod confirmat Cicer. 2. *offic.* dicens: Si duce natura, in ciuitatibus congregabantur homines, tamen spe custodiæ rerum suarum, vrbium præsidia quærebantur. Et Pomponius Iureconsultus *in l pupillus. §. oppidum. ff. de verb. & rerum signif.* vbi ait: Oppida dicta esse ab ope, hoc est, auxilio, quod eius rei causa muri sint constituti. Vnde clerici (vt alij incolæ vrbis) ad constructionem & refectionem murorum illius tenentur, vt est text. *in l. omnes. & l. ad portus. C. de oper. public. & in l. fi. C. de quibus muner. vel præstat. nemini licent se excusare. lib.* 10. *& in cap. non minus. &c. aduersus. extra de immunit. eccles.* Et hoc si necessitas exegerit, aliàs non, *vt patet dictis iuribus.* Et si principis vel præsidis ad hoc authoritas interuenerit, text. *in l. sacra. §. fin. ff. de rerum diuis.* Et an Inconsulto principe refici possint, dixi *in commento consue. Ducat. Burgun. in §. incip. On ne peut. vers. secundo limita.*

Item, clerici tenentur ad custodiam murorum, & portarum, seu ad excubias ciuitatis, tex. est *in l. 2. quod incepit, peruenit extra de immunit. eccles.* quod intellige etiam tempore necessitatis aut periculi imminentis: vt ibi dicit text, & Doct. & ad hoc allegat. text. ibi Panormit. *in l. nullus penitus. C. de curs. public. libr.* 12. vbi dicitur, quod etiam Ecclesia tempore expeditionis non excusetur ab angariis vel perangariis: ideo, &c. quia tunc nullus debet esse immunis à vigilia & defensione murorum: cum vnusquisque teneatur defendere patriam suam: vt notatur *in l. fin. in verb. prodita. Cod. de abolit.* & per Luc. de Penn. *in l. insilias. C. de decur. lib.* 10. Et relicta ad refectionem murorũ, fossatorum ciuitatis, castrorum, & similium, censentur relicta ad pias causas. Specul. *in tit. de instru. edit. §. nunc vero. vers. & scias, quod inter.* Ex his infert Luc. de Pen. *in d. l. vnic.* quod pecunia legata, vel aliàs debita ciuitati ad alium vsum non necessarium, potest in his iusta ratione conuerti & commutari: vt probat *d. l. vnica. & l. fin. ff. de opere publ.* Et plura de materia murorum, vide per Luc de Penn. *in d. l. fin. C. de quib. muner. &c.* vbi notat signanter, quod in noua fundatione ciuitatis ante omnia ædificandus sit furnus: secũdo, statuenda sunt mœnia, & tertio, Ecclesia siue templum prout talis ordo ponitur ad literam *3. Esdr. c. 2.*

SEptuagesima consideratio de portarum excellentia, ordine decenti hic indagatur Et licet ista vocabula, porta, ianua, fores, valuæ, confundantur, proprie tamen omnis ingressus, quo potest aliquid importari vel exportari, vel ab aratri portatione (vt inquit Donatus) quia in designatione vrbium coniunctis vaccá & tauro (quod abundantiam & fortitudinem debere habere ciues denotabat) qui vrbem designabant, aratrum manu suspendebat, ne sulcum faceret, vbi aditus ciuitatis erat relinquendi, à qua portatione dicta est *Porta*: & sic proprie olim portæ dicebantur ciuitatum, vt dicit Lucas de Penn. *in l. 2. colum. 3. C. d. de dignitat. lib.* 12. Ianua autem dicitur proprie primus domus ingressus, à Iano dicta, quod huic Deo bifronti, seu bicipiti consecratum erat omne principium. Vnde nos hodie super introitum domus solemus affigere in fenestrulis ibi extructis imaginem alicuius sancti. Fores vero, quæ foris aperiuntur, de quo Plutarchus memorat primum Valerio Publicolæ fratri, cum de Sabinis triumphasset, domum publice positam, cuius fores extra aperirentur, cum antea cæterarum ædium intro reserando impellerentur, vt ex hac concessione honoris appareret quotidie eam domum aliquid publice admissuram. Valuæ, quæ inter se reuoluuntur, & in se replicantur, & se velant. Ostium partium domus est, vt cubiculariorum.

Franciscus Patritius *de instit. Reipubl. lib. 8. tit.* 8. sic ait: Adhibenda est portarum ratio diligentissima: per eas enim aliquando accidit, vt prius irruptione oppida diripiantur, vel redeuntibus fugientibusve oppidanis commixti hostes inuadant: vnde ab earum custodia nullus excusatur, *vt dixi supra in praeced. consid.* Et vt ait M. Vitruuius *in li. de architectura ad Octauium* eiusmodi verba protulit: *Curandum est, vt portarum itinera non sint directa, sed scæua, hoc est, flexa & tortuosa.* Et de iure iuxta portas & mœnia ciuitatum nõ est habitandũ propter fortuita, vt quia inhabitantium culpa forta combureretur turris, aut ad euitandum suspicionem proditionis, vt inquit Paul. *in l. neque muri, neque portæ habitari sine permissu principis propter fortuita incendia possunt ff. ne quid in loco sacro fiat.* & Hermogenes *in l. præced.* ibi dicit: *In muris itémque portis, & aliis sacris locis aliquid facere, quo*

damnum aut incommodum erogetur, non permittitur. Item quis non debet egredi ciuitatem aliunde, quam per portam consuetam, *l.fi.ff.de rer.diuis.* Et quæ relinquuntur ad custodiam ciuitatis & Incorum, cẽsentur relicta ad pias causas, *vt tenet Spec.in tit.de instr.edit.§.nunc vero.vers.& sciat quod inter.allegans hoc c.2.secundum extra de immun.eccle.l.pene.§.2.C.de donat.*

De portis Babylonis, quæ erant centum ex ære, & Constantinopolis, quæ erant vndecim, dixi supra *in consid.* quæ de muris tractat. etiam Thebe Ægyptia centum portas habuit: vnde Plinius. Et Diospolis magna, eadem Thebe portarum centum nobilis. Pontanus:

Hine ad centiferem Nilus subit ostia Thebem.

Blondus vero *de Roma illustrata, li.1.* ponit nomina portarum: quæ erant tempore, quo triumphabat, & sunt ista: Flumentana, Collatina, Collina, Quirinalia, Exquilina, Viminalis, Neuia, Quereulana, siue Querqueculana, Gabiusa, Lauernalis, Ruduscnlana, Rutumena, Saginalis, Latina, Appia, Cepena, Trigemina, Aurelia, Fontinalis, Carmentalis, quæ Scelerata, Pandana, vel Libera, Mugonia, quę & Trigillia, Catularia, & Triumphalis. Et ibi ponit, vnde sic denominatæ fuerint, insequendo Festum Pompeium. Et ibi plures ex iis laudat, reducendo ad eas, quæ repertæ fuerunt suu tempore. Inter illas dicit portam Triumphalem esse omnium celeberrimam: & dicit Liuius, suo tempore 37. portas fuisse in vrbe. Plinius vero dicit 30. quamuis septem clausas fuisse confirmet. De his & quibus nominibus vocentur, tractat Franc. Albertin. *in suo opusculo, de mirabilibus vrbis Romæ.chart.5.*

SEptuagesimaprima consideratio ad laudem & excellentiam pontium fit, qui ad vitæ humanæ vsum non paruum commodum afferre, verum necessarij videntur. Summæ quippe (*teste Fr.Patritio de instit.Reipub.lib.3.c.4.*) Religionis est pontem fluminibus facere. Et (vt ait) pons Sublicius, qui fuit ligneus magnis ceremoniis à Pontifice primum factus est, & sæpenumero restitutus, & autore Blundo *in 1.lib.de Roma instaurata.* Fuit primus pons in Tyberi factus ab Anco Marcio rege Romanorum structus (*vt attestatur Fran. Albertinus in suo opere de mirabilibus vrbis Romæ.chart. 3.*) postea vero ab Horatio Coclite pro libertate patrię intercisus, quem deinde Æmilius lapideum fecit; hinc Pontifex à Ponte faciendo dictus est, secundum Varronem. Hine etiam Ecclesiæ, & domus Diuinæ seu Religiosæ, tenentur ad constructionem & refectionem Pontium. text. *in l.ad instructionis.Cod.de sacrosanct.eccles. & in l.absit. quæ est pen.C. de priuil.domus Augustæ. libro secundo.* vbi dicit text. Ad instructiones reparationésque nullum genus hominum, nulliusque dignitatis ac venerationis meriti cessare oportet: domos etiam diuinas tam laudabili titulo libenter adscribimus, & facit text. in *§.ad hæc, in Authen. de eccles.tit.collat.9.* Et quæ relicta sunt ad refectionem pontium & viarum, censentur relicta ad pias causas. *Spec.tit.de instrum.edit. §.nunc vero.vers.& sciat quod inter.* Vnde quanta cura de pontibus olim mortalibus fuerit, opera demonstrant, vt sunt põtes supra Rhodanum, vt in ciuitate Gebennensi, Lugduni, Viennæ, in vrbe sancti Spiritus, & Auenione, etiam supra Sequanam vidi decem pontes in diuersis locis, præcipuè fere mediam Parisiacam ciuitatem pręterfluens, habet ibi quinque pontes, quorum tres sunt lapidei, & omnium excellentissimus est pons diuæ virginis Mariæ, miræ latitudinis, cum supra centum sint domus ædificatę mirę & eiusdem structurę partim ex lapidibus, partim ex lateribus coctis, vbi mercimonia exercentur. Etiam supra fluuium Ararim seu Sagonam vidi quatuor pontes excellentes, qui non modica impensa structi sunt.

Legitur apud Herodotum & Curtium, quod Nitocris Assyriorum regina, quę multis reginis post Semyradem floruit, Euphratem fluuium, qui Mediam, quique Babyloniam rectus præterfluebat, fecerit tortuosum, supraque pontem erexerit trium stadiorum, difficillimum factu, propter paludes, quę vrbem ambiunt. Fecit & ingentes cauernas, ad excipiendum fluminis impetum, eiecitque quicquid erat limi, ad iacienda fundamenta.

Traianus lapideum pontem fecit in Danubio, in quo viginti ex quadrato lapide erant pilę, quarum altitudo centum quinquaginta pedum pręter fundamenta extabat. Latitudo 60. pedes continebat, distabant inter se 170. pedib. fornicibus vero coniungebantur, quum tamen fluuius ille sit concitatus ripa longius submoueat, & vbi angustior est, ibidem sit velox & verticosus. Hunc tamen postea, seu liuore maligno, seu alia causa dirupit Adrianus, vt dicit Dion Cassius. Adrianus vero pontem sui nominis adhuc extantem (vtpote qui pons sancti Angeli dicitur) super Tyberim Romæ in Vaticano fecit, & Athenis põtem Cephesi fluminis alluuione desolatum restituit. De pontibus vrbis Romę, quot olim fuerint, & quot extent, vide F. Albertinum *in suo opere de mirabil. Romæ, chart.7.& 56.* Blondus vero *li.1. de Roma instaurata,* dicit, pontem fuisse Romæ, qui triumphalis, eo quod per illum triumphi agebantur, qui etiam pons nobilium dictus fuit, quod nunquam in illo ruricolæ transiuissent: & erat prope, vbi ecclesia, & hospitale sancti Spiritus in Saxia situatur. Cęsar vno die pontem in Arari constituit, quod Heluetij diebus viginti ægerrime confecerant. Cęsar *in suis comment. de bello Gallico li.1.in prin.* Alium etiam supra Rhenum mira celeritate, quem decem diebus absoluit, vt ibid. habetur li.4. Carolus Magnus pontem, opus egregium, quadragintorum pedum latitudinis apud Maguntiam extruxit.

1 SEptuagesimasecunda consideratio circa excellẽtias & laudes ædificiorum priuatorum, vt sunt domus, non importune versatur. Sciendum tamen est prius, quod domus Græcum esse dicunt. Nam Græci domata tecta dicunt, inde dicitur domus, quod idem est: vnde diuus Hier. in Psalm. interpretatione ait: *In Palæstina & Ægypto non habent in tectis culmina, sed domata, quæ Romæ vel solaria, vel mœniana, hoc est, exterius porrecta, vocant plana tecta, quæ transuersis trabibus sustentantur.* Et est domus vnius familię habitaculum, sicut vnius populi vrbs, secundum Archid. post Isidorum *in cap.omnibus.24.quæst.1.* Ad quod facit *l.1.§.illo videlicet.C.si quacunque præditus potestate, &c.* vbi appellatione domus continetur familia, genus, & tota vna consanguinitas, vt domus Iacob *l.cum vnus.§.1.iuncta gl.super verb.domum.ff.de alimen. & cibariis legatis.* Proprie autem secundum leges domum nostram dicimus, vbi sedes & tabulas, constitutionemque rerum nostrarum habemus. text. est *in l.in l.consorsa.§.1.ff.de verb. & rer. sign.* de quibus plenè per Bartolum in *leg. prima. ff. ad Sillesanian. in princip.* & secundum Lucam de Penna in *leg.2. Cod. de metatis & epidemeticis libro 12.* & modernos, in *l. cum acutissimi. Cod. de fideicommiss.* Et quando simpliciter fit mentio de domo, capitur pro loco habitationis, & est ædificium, quod ex tecto, parietibus,

parietibus,& fundamento constat, secundum Bart. *in l. tutela. ff. de cap. demin. & in d. l. 1. ff. ad Sillcian. & ibi Bald.* Et de illa domo hic intendimus loqui. Et vt materia vulgatior fiat, extendendo fimbrias ipsius, licet aliquantulum videantur deriuata extra propositum præter vltimum, in quo domos excellentiores recensentur, de quibus apud scribentes fit mentio, sequentia inserui.

2 Primum ergo erit, quod primus ædificator in orbe fuit Cayn, qui primam ciuitatem condidit, & à filio suo Enochiam appellauit, vt habetur *Gen. 4. & 6. dist. c. fin.* eamque bitumine & aggere aliquantisper cinxit. Illuc quoque sectatores suos malos omnes venire compulit, & non aliis communicauit. Primi enim homines nullo subsidio fulti, duram agebant vitam. Erant profecto nudi, nullo neque ædium, neque ignis adiumento vsi, cibo in diem quæsito, cum ignorarent agrestes fructus in vsum futurum condere, & seruare ad egestatem: quo fiebat, vt hyeme plures, aut fame, aut frigore interirent. Experimento deinde edoctos, speluncas aiunt quæsiisse ad euitandam frigoris vim, & fructus seruare cœpisse, vt dicit Diodor. *lib. 1. de antiquorum gestis.* vnde etiam, vt dicit Ph. Berg. *li. 1. sui suppl. Chro. in prin. in verb. Cayn.* Cum aliquo post tempore homines nudi essent & inermes, nec contra homines aut bestias tuti, nec vlla receptacula contra frigus, aut æstus haberent, naturali quadam solertia receptacula excogitauere: vnde & tuguria quædam, atque casas sibi fabricantes, ex virgulis, & arundinibus construxere, quibus eorum vita tutior haberetur. Et vt idem Diod. ait *lib. 2.* Prisci domos ex arundinibus conficiebant. Cuius rei vestigia penes Ægypti pastores permansere & huc vsque, nulla alia, nisi ex calamia facta habitacula, probant. Nemo ambigit Iahelem primo artem faciendi tentoria inuenisse, & tuguria, ex quo ipso fuit pater habitantium in tentoriis & pastorum. *Gen. 4.* Non certe curabant domos preciosas, aut excelsas sumptu aliquo facere, imo Mathusalem, de quo *Genes. 5.* quingentos annos habens, domino dicente: *Ædifica domum si vis, quoniam adhuc 300. annis viues*: Respondit: *Propter tantillum temporis non ædificabo domum, & sub arboribus, & supra vepres dormiuit, vt prius consueuerat.* Adeo, quod natio Ægyptiorum, eodem Diodo. *li. 2.* teste, domos nostras, diuersoria appellat, tanquam breui tempore à nobis inhabitandas, defunctorum vero sepulchra sempiternas domos, quoniam apud inferos infinitum sit tempus: vnde domus ædificandæ curam contemnunt. circa sepulchrorum magnificentiam, vt infra patebit *in consid. de Pyramidib.* in quibus sunt longius mansuri, summum studium, operamque impendunt, vnde dicit Ouid.

Nondum præcipites cingebant oppida fossæ.

Et Boetius *de consolat. lib. 1.*

Et somnos dabat tunc altissima pinus.

Quasi dicant, nulla tunc oppida erant. Ideo Abraham in domunculis habitabat, expectando Paradisi grandem ciuitatem, *secundum Apost. & Gre. lib. 8. moralium. c. fin.* Et Didymus Bragmanorum didascalus & Philosophorum Indiæ præceptor, siue Rex, mores eorum quo ad hoc narrans, ad Alexandrum ita scripsit: *In construendis domibus igne saxa non coquimus, nec admixtione pulueris cementa componimus: sed in telluris speluncis, montiumque latebris habitamus: nullus ibi ventorum fremitus, nullius turbinis tempestatem formidamus. Nam tutius nos defendit ab imbre spelunca, quã tegula. Cuius spelunca geminus nobis est vsus, mansionis dum viuimus, & sepultura dum morimur.* Et sicut vidi, aliqui viles & abiecti viuunt in latibulis & cauernis montium & rupium Sabaudiæ habitantes. Plura & alia huiusmodi latibula iuxta vrbem (quam Orengiam vocant) ab ea parte qua fit iter Auenionem supersunt. Etiam talia habitacula, licet ruinosa, non procul ab vrbe Caturcensi ostenduntur, vt refert G. Bened. *in sua repet. c. Rayn. in verb. domum. n. 6. de testam. Extra.* Et ibi ponit, qui primo ædificauerint in Ægypto, in Græcia & in Gallia. Et Polydorus, *de inuentor. ib. rer. lib. 3. c. 8.* scribit, qui primum luteas aut lateritias domos ædificauerint, vel earum structuras & tegulas, & lapidicinas inuenerint. Domus vero si meridiem spectantes fiant, vtiliores sane. Nam per brumam solem hybernum excipiunt, & æstate inclinato Sole semper ex aliqua parte vmbra opacantur. Itaque altissimæ fiant, vt totum diem hyberno Sole calescant. Si vero ad arctum vergunt humiliores esse oportet, ne à frigidis ventis apertius petantur. Hæc Socrates apud Xenophontem *comment. 3.* vt refert Volater. *li. 27. comment. in Philologia. c. de domo & eius partib.*

3 Secundum vero attenditur circa vanitatem ædificiorum, quæ hodie fit in domibus ædificandis nimis sumptuose, aut sine necessitate, de qua Sanctus Bernardus *in Epistola sua de Regimine domus, seu curæ rei familiaris, ad dominum Raymundum de castro sancti Ambrosii.* Si vis, inquit, ædificare domum, inducat te necessitas, non voluptas, cupiditas ædificandi ædificando non tollitur, sed augetur. Nimia & inordinata ædificandi auiditas, parit & expectat ædificiorum venditionem. Turris enim completa & arca euacuata faciunt tarde hominem sapientem. Facit pro hoc dicto textus, *in c. pulchra, ibi, hoc est decorum, non superfluas ædificationes aggredi, nec prætermittere necessarias. 86. dist.* Sunt quippe nonnulli, qui in ætatis laboriosæ initio quæstu omisso & agricultura, in eorum vita delitiarum sumunt auspicia, decorem domus excogitant, eam tandem laboriose constructam vacuam habitare coguntur. Non aduertentes quod scribitur *Prouerb. 24.* Præpara foris opus tuum, exerce diligenter agrum tuum, & postea ædifices domum tuam. Hæc Luc. de Pen. *in lege secunda, columna tertia, Cod. de prædiis & omnibus rebus nauiculariorum. libro vndecimo.*

4 Tertium; ex quo ædificia, & domus multis periculis sunt subiecta, puta incendio vel ruinæ, vt ait tex. *in l. cum hi. §. fin. ff. de transact.* verum non est aliquod tam firmum ædificium (quod sic dici putatur, quod prius eodem factum fuerit) vt fluminis vel maris, vel tempestatis, vel ruinæ, incendij, vel terræmotus vim sustinere possit, *l. fluminum. §. Seruius. vbi text. formalis. ff. de dam. infe.* vel sicut pluuiis ædificia collabuntur, vt est textus *in l. 2. Cod. de condictis in publicis horreis. li. 10.* ita & si ab eis habitatio humana subtrahitur, vt enim ait Cassiod. *4. variarum epist. 30.* Cito vetustatis decoctione resoluitur, quod hominũ præsentia non tenetur: & sic facilis est ædificiorum ruina, incolarum subtracta custodia, ob quod plures relinquunt domos reparandas, maxime, quando sunt impares sumptui. *l. sed an vltro. §. is autem. ff. de nego. gestis.* de quibus ædificiorum sumptibus habetur *in l. inter quos §. fin. cum l. seq. ff. de dam. infecto.*

6 Quartum; ornanda est & dignitate domus, nec domo dominus honestandus: sed domus domino honestanda est; & vti in cunctis habenda ratio, non sua solum, sed etiam aliorum, inquit Tullius *1. de Offic.* Hinc Seneca *in lib. de quatuor virtutibus.* Si continentiæ (inquit) studes, habita non amœne sed sa-

lubriter. Nec dominum velis esse notum à domo, sed domum à domino. Nam in domo clari hominis, in qua hospites multi recipiendi & admittenda hominum cuiuscunque generis multitudo, adhibenda cura sanitatis est. Aliter ampla domus sæpe domino dedecori fit, si sc. in ea solitudo, maxime si ab alio domino solita est frequentari: vnde abstinendum est ab his.

6 Quintum est; expedit, & honestum est vnicuique domum habere vnam, conuenienter pulchram, secundum statum suum: quia pulchritudo ædificiorum ad decorem & ornatum ciuitatis cedit, qui quantum res patitur, est conseruandus, vt *in l. in his. in fin. Cod. de prædiis & omnib. reb. nauicular. lib. 11. & l. prætor ait. §. hec interdictum prohibitorum. ff. de noui oper. nuncia. & l. fin. ff. ne quid in loc. pub. fiat. & l. 2. & l. si quis. Cod. de ædifi. priuat.* Nam tantus est ædificandi fauor, quod permittens vicino vel alteri domum facere, vel aliud ædificium construere, censetur seruitutem omnem quam in solo habebat remittere. *l. si stillicidij. C. quemadmod. seruitus amitt.* Et quod plus est, talis permissio precaria ad voluntatem permittentis reuocanda, sed perpetua iudicatur, si aliud expresse non fuerit cautum in ea. *l. si precario. §. fin. ff. communia prædi rum.* Ea ratione, ne destruendo ædificium vrbs deformetur, & status publicus decoloretur: *vt consulit Angelus consil. 1.* Hinc est, quod non possit quis vendere columnas aut trabes domus suæ, vbi corrueret domus. *l. senatus. ff. de contrah. empt.* Nec valet legatum earum, sed debetur æstimatio. *l. cætera. §. & quid si quis. ff. de leg. 1.* Nec domus legari posset, vt destruatur, vt dicit Marcianus *in l. filiusfamilias. §. ædes. ff. de legat. 1.*

7 Sextum erit ad eliciendum ex prædictis duo singularia. Primum est; quod non potest quis de bonis & rebus suis disponere, quarum est dominus & possessor *d. l. senatus. & l. cætera. contra l. nemo. C. de Iudæis. & l. iure mandata. C. mandati.* Secundum vero est; quod quis pro sua re, seu materia alieno ædificio apposita & iuncta, licet dominus existat, agere non possit, seu eam vendicare, vt de ædificio tollatur & sibi restituatur; siue sint fustes, siue lapides, aut alia quæcunque materia ad ædificandum apta. tex est *in §. cum in suo solo, Instit. de rer. diuis.* & hoc, ne ædificia rescindi necesse sit, vt ibi dicit text. & sic ne vrbs deformetur ruinis. Præterea, ne ruina damnificet vicinos, aut transeuntes per vicos, & cogi potest dominus ruinæ, sc. imminentis vicinis, de damno infecto cauere, *vt ff. de dam. infect. per tot.* & cæteris, de damno suæ personæ, ne ruina offendantur. Et quod plus est, hoc fieri potest ad Syndici ciuitatis, seu villæ requestam, cuius etiam interest posse secure per vicos & itinera commeari. *l. 1. §. summa cum vtilitate. ff. de his, qui deiec. vel effud.* & text. optimus *in l. ad curatoris. ff. de damn. infect.* vbi dicit: *Ad curatoris Reipublicæ officium spectat, vt dirutæ domus à domino extruantur.* Imo dicit tex. *in lege singularium vrbium. Cod. de ædific. priuat. & in l. præses prouinciæ inspectis. ff. de off. præsid.* quod propter decorem ciuitatis, possit Rector curiales cogere de nouo ædificare, non curiales vero, tantùm ad reædificationem antiquarum, non taliter destructarum arctantur. Et quomodo possit cogere priuatos, vide Luc. de Pen. *in l. 2. col. 2. C. de metatis. lib. 12.* & ample per Guid Bened. *in sua repet. c. Raynu. in verb. domum. n. 14. & 16. Extra de testa.*

8 Septimum; licet priuatus in ciuitate non possit cogi (vt supra dictum est) de nouo ædificare domum, tamen antiquas reparare cogi potest: verum quilibet ad simplicem reparationem tenetur. *l. singularium vrbium, supra alleg.* Adeo vt si domus sit duorum, possit condominus insolidum conueniri ratione periculi ruinæ, & solus condemnari. Et quomodo possit cogi socius ad reparandum, vide per dictos Doct. *in præalleg. loc.* vbi etiam ipse Guillelm. Bened. sicut laudat, & magnificat nouam editionem, & reparationem domorum, & ædificiorum, quam dicit esse pium opus, ita per plura reprehendit destructionem illorum, licet ibi ponat casus, in quibus possint confiscari aut destrui, de quo etiam aliquid per Luc. de Pen. *in l. vn. C. si curialis, relicta ciuitate, &c. lib. 10.*

9 Octauum est, quod vnicuique necessaria sit vna domus & honesta, in sui tutissimum refugium, atque receptaculum, verba sunt *l. plerique. ff. de in ius voc.* vnde *Eccles. 29* Initium vitæ hominis aqua, & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem: & quam domum nemo intrare possit contra suam voluntatem, sub pœna iniuriarum. *§. sed & lex Cornelia. Instit. de iniur.* Cum non liceat pompam rei familiaris pandi, seu detegi text. *in l. 2. §. 1. in fin. C. quand. & quib. quart. pars deb. &c. lib. 10.* Adeo quod domum alienam nemini licitum sit authoritate propria ingredi, etiam causa perquirendi res suas, furto subtractas, vt est tex. *in §. conceptum. & e. §. sicul. sed hæ actiones. Instit. de oblig. quæ ex delict. nasc.* Nisi dominus domus esset persona suspecta de illo furto; secund. Ioann. Fabri. *ibi.* Vel esset talis res, quæ animo seipsam prodidisset, vt seruus ascriptitius, vxor, & filia. *l. requirendi.* vbi Cynus & Baldus *C. de ser. fugit.* Dummodo fiat authoritate Iudicis, ne sit causa maioris tumultus, si aliter fieret, vt est regula iuris, *in l. non est singulis. ff. de regul. iur.* Aut fieret inquisitio ad vtilitatem publicam. secund. Bart. *in d. l. plerique.* Et sicut potest quis vnam domum habere, ita etiam duas, vel plures secundum facultatem familiæ, statum & conditionem: imo vrbicolis plures domos habere necesse est, alteram videlicet in rure, ob agriculturam vel pestem, cum in vrbe ingruit, alteram autem in vrbe, quia beati qui habitant vrbes, miseri castra sequuntur, maxime tempore belli, de quo Virgilius *in Bucolicis.*

Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ.

10 His prætactis, vt proposito inseruiamus, scribitur 3. *Reg. 7. c.* Salomonem fecisse sibi Regiam candenti pauimento, triplici intus materia. Cedro, argento, & auro. Quod opus absoluit tredecim annorum spatio. Domus etiam Cyri Medorum Regis fuit excellentissima, quam fabricauit Mennon, illigatis auro lapidibus. Virgil. *li. 7* scribit, Domum Latini Regis centum columnis fuisse sublimem, & Cedrinis auorum simulachris ornatam. P. Clodius, quem Milo occidit, domum habuit sestertiis 147. millibus emptam. M. Lepido viro Consulari & Q. Catuli collegæ, fuit olim domus omnium in vrbe pulcherrima: quæ tamen intra annos 35. centesimum locum non obtinuit. Cicero non minoris, quinquaginta millibus aureis habitauit, quam pecuniam furto & rapina comparatam scripsit Salust. in sua contra eum inuectiua. In M. Scauri villa incendio, bis millies sestertiûm absumptum legitur. Babylonis laudi datum est (teste Cælio *lib. antiq. lect. 5. cap. 12.*) quod in ædibus contignationum quatuor habitarent. Sicuti orator Aristides Romanos ex assertione dixit, maximas domos maximis imposuisse domibus. Dionysius tamen in Panegyricorum ratione, tecta apud Babylonem ab Herodoto memorati scribit, contignationum quinque, aut sex (vt est Lugduni.) Legi etiam quod Thebe Ægyptiaca,

gyptiaca, de qua supra: domos priuatas, vsque ad quartam & quintam contignationem, habuerit exstructas Martial. *in secundo suo Epigram.* laudat Domitianum, quod ex vna Neronis domo plura ædificia publica, in solatium populi, construxerat, & ibi Nicolaus Perottus dicit, quod Nero incenderit vrbem, vt vnam domum ædificaret: & istud distichon de ea factum fuit.

Roma domus fiet, veteres migrate Quirites:
Si non, & Veios occupat ista domus.

Plinius quoque de ea scribit: vidimus vrbem nostrã claudi duabus domibus, Caij & Neronis Principum. Tradunt hanc domum Neronis à Palatio, ad Esquilias vsque protensam fuisse: in vestibulo eius colossus erat erectus, tanta erat latitudo eius, vt porticus milliarias haberet, & stagnum, maris instar, circumseptum ædificiis, ad vrbis similitudinem, præterea aruis, vineis, pascuis, siluis ornata, cum multitudine omnis generis pecuduin & ferarum, reliqua pars auro ficta erat, gemmisque, & vnionum conchis distincta. Cœnationes, eburneis tabulis laqueatæ, versatilibus vt flores, & vnguenta desuper spargerentur. Præcipua cœnationum rotunda, die noctuque, instar mundi circumagebatur, balnea marinis, & albulis aquis fluebant: verum illa domus tanto sumptu, tantoque rerum omnium apparatu constructa fuit, vt ad eam peragendam, octo quingenties sestertiûm, id est, duodecies centena, & quinquaginta millia aureorum nostrorum attribuerit; cum tamen nihil deesset operi: Habebat aues argenteas, quæ in modum cœli mouebantur: in solariis lapidem quendam sphengitem, quo perpetuus dies illucebat; cum eam perfecisset, dixit (vt refert Suetonius) se iam quasi hominem habitare cœpisse. Et hanc domum multum extollit Text. *in sua offic. in tit. alia opera & ædificia sumptuosa & magn.* & etiam Budæus *in tract. de Asse. lib. 3.* Hanc luxuriam notat Mart. *in d. suo 2. Epigram.* in laudem Domitiani: mos enim veterum fuit, in laudem viuentium Principum, defunctos iam Principes damnare, quo viui admonerentur, nullum locum, nullum esse tempus, quo defunctorum Principum manes (si mali fuissent) à posterorum exectationibus conquiescerent, sicque è vitiis retraherentur. Merito præterea laudati videntur viuentes Principes, si pariter mortui reprehendantur. Nam cum de malo Principe posteri tacent, manifestum est, timeri præsentem, quod eadem faciat. Ad hæc damnare priores, nihil aliud est quam hortari præsentem, vt corruptos longa consuetudine, ac deprauatos mores reformet, & corrigat. Postremo (vt inquit Plinius) nihil non parum grate sine comparatione laudatur: hæc Perottus, *vbi sup.*

11 Bud. *in tract. de Asse. lib. 3.* ponit excellentiam & magnificentiam domorum, seu ædium Romanorum, vbi laudat domum Lepidi Crassi & Ciceronis: & ibi memorat, de inuectiua oratione Salustij in Ciceronem; vnde tanta bona acquisiuisset, nisi ex rapina, propterea & his temporibus multi thesaurarij seu quæstores ærarij Franciæ taxati sunt. Nam habito respectu ad eorum facultates antiquas, & acquisitas, nec non ad eorum salaria, fuit æstimatum, quantum pecuniarum ex ærario Regio, ex rapina, seu potius mala inuersione, subtrahere potuerint, & super his tantum, aut plus, aut minus, ex æquo & bono commissariorum, in pœnam seu emendam aut verius, restitutionem ab iis exactum fuit. Et ex dictis Budæi *in loco ante citato*, constat, Ciceronem multa ex literatura acquisiuisse; verum multo maiora acquisiuit quondam Nicol. Rolin, Cancel. Burg. ciuis noster, qui multas domos excellentissimas construi fecit, tam in Burg. vt Diuionæ, Cabilonæ, Castilionæ, Belnæ, & Heduæ; quam in Flandria. Et suis posteris 25. villas, in quibus erant castra amplissima & superba, cum 25. millib. li. Turonen. reditus annui reliquit, quæ omnia ex industria, literatura, & scientia sibi comparauerat sub ducibus Burgundiæ, sub quibus Cancellarius extitit. Et (vt fertur) cum semel coram duce, ab æmulis taxaretur, de huiusmodi excessiuis acquisitionibus, & amplissimis possessionibus, rationem suæ villicationis maxima cum laude reddidit: ita vt nihil ex rapina, & furto acquisiuisse, se purgauerit, sed omnia sciente principe & ex eius voluntate, & mandato accepisse. Nec credo alium à Cicerone fuisse, qui tantum ex literatura acquisiuerit.

12 Non omnino disconueniret hic inserere, excellentiam domorum aquaticarum, quæ naues dicuntur. Sed quia Budæus ample ponit *in d. tract. de Asse. lib. 5.* excellentiam, & magnitudinem aliquarum nauium, vbi laudat nauem Philadelphi, Ptolemæi, Philopatris, & naues duas, à Demetrio Antigoni factas, etiam nauem frumentariam Hieronis. Inter tamen omnes naues, quæ vnquam fuerant, & erunt, laudanda est illa, quæ dicitur Arca Noe, cuius longitudo fuit 300. cubitorum 50. cubitorum latitudo. & 30. cubitorum altitudo, vt scribitur *Genes. 6.* & de eius excellentia etiam meminit Laziardus *in suis Epitoma. vniuersalis histor. c. 11.* vbi dicit, quomodo eam fabricatam fuisse tradant catholici Doctores. His diebus facta est mirabilis & excellens nauis, per Regem nostrum Franciscum I. quæ fuit facta in Normania, cuius constructione maior pars syluarum illius patriæ excisa est.

13 Sunt & aliæ tres domus, scil. conscientiæ, familiæ, & sepulturæ, quas ponit Ant. Flor. *in sua sum. in 3. par. tit. 10. c. 1. 2. & 3.* de domo sepulturæ dixi supra *in 2. par.*

Idem etiam Ant. Flor. *in d. c. in princ.* ponit aliam domum, quæ est principalis & excellentior aliis, & est domus domini, de qua habetur *Psalm.* 121. Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi; in domum Domini ibimus. Principalis enim, quia domini est, & quia ab ipso ædificata, & præparata; & nostra, quia propter nos ordinata, vt in ea semper cum eo habitemus, est domus sempiternæ gloriæ, de qua ipse Psalmista in alio Psal. sc. 25. ait: *Domine dilexi decorem domus tuæ*, id est, locum habitationis gloriæ tuæ. De hac domo Iesus ait, *Ioan. 14.* In domo patris mei multæ mansiones sunt, quia etsi vnum præmium beatitudinis, multæ tamen differentiæ præmiorum, sicut & hic meritorum. Quia, vt dicitur *1. ad Cor. 15.* stella differt à stella in claritate cuius nobilitatis magnificentiam Baruch admirans, ait: *O Israel, quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius! magnus & non habens finem, excelsus, & immensus. Magna est domus gloria superna, & locus possessionis eius*: Magnus latitudine claritatis, quia complectitur omnia bona! *Psal. 35. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, sc. habitantes in ea.* Magnus longitudine perpetuitatis, quia non habens consummationem, id est, finem. *Psal. 83. Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt. Luc. 1. Regnabit, scil. Christus, in domo Iacob in æternum, sc. in ecclesia triumphante.* Magnus secundum altitudinem dignitatis, quia excelsus. *Apostol. 2. ad Corinth. 5. Si terrestris domus nostra dissoluitur, habemus domum non manufactam, æternam in cœlis, in qua sunt omnes in maxima dignitate; & potestate.* Hæc ille.

14. Plut. *in Septem Sapientum symposio* (teste Cælio *lib. antiq. lect. 6. c. 15.*) hos scripsit sermones: Quænam maxime felix domus foret: in eo, velut in Symbolum, quisque quod sentiret, protulit. Ac princeps Solon optimam sibi domum videri pronunciauit, in qua pecuniæ forent bono comparatæ modo, nec earum custodes haberentur infidi, nec erogatis subsequeretur pœnitentia. Bias, eam censuit optimam, in qua per se dominus exstat talis, cuiusmodi extra est, ex lege Tales vero vbi otio pingui domino perfrui liceat Cleobulus, si plures multo sint, qui dominum ament, quam qui reformident. Pittacus eam prætulit, quæ tum necessariis, tum redundantibus superflueret. Chilon, administrationi regiæ domum oportere esse similem statuit: nam Lycurgum ferunt, eum submonuisset quispiam, vt Democratiam induceret, intulisse, vt prius in domo ipse eam constitueret.

SEptuagesimatertia consideratio ad laudem & excellentiam quarundam Bibliothecarum fit. Imprimis Gordianus Imperator, cum eruditus vir esset, Bibliothecam maximam extruxit, in qua sexaginta duo millia voluminum collocauit. Tyrannion Grammaticus, qui floruit ætate Magni Pompeij, super tria librorum millia possedit. Plutarchus in Antonio scribit, Pergameneas Bibliothecas habuisse ducenta librorum millia. Fertur Ptolemæum secundum, Ægypti Regem, Bibliothecam omnium pulcherrimam congregasse, & in toto orbe terrarum nominatissimã cõstruxisse, quæ vsque ad primum Alexandrinum cum Romanis bellum, perdurauit, teste Philippo Bergomate *in suo supplemento Chronic. lib. 7.* & idem *lib. 14.* extollit Bibliothecam Io. Galeatij Vicecomitis Ducis Mediolanensis, quam Papiæ condidit, & in qua ingentem librorum copiam contraxit. Budęus *in suo tract. de Ass. lib. 2.* multum laudat post Plutar. Bibliothecam Luculli.

Ludouicus XII. Rex Franciæ, Blesis, oppido suæ natiuitatis, pulcherrimam construxit, & ibi magnam librorum, pręcipuę in historiis, copiam coaceruauit.

Apud Aurelianos, alia fuit excellens & nominatissima: hodie Parisiis duę extant, mirum in modum libris refertæ, præcipue in Theologia, quarum vna in Collegio Regio, quod dicunt Nauarræ, altera vero in Monasterio sancti Victoris collocatur.

Alphonsus Aragonum & Siciliæ Rex laudatus est, quod bibliothecam in omni facultate, & omni lingua permaximam & ornatissimam sibi acquisiuerit, & iam quinquagenarius pręceptori se submiserit, ne loquendi vsu careret. Adrianus Romanorum Imperator, Romanis, & etiam Atheniensibus bibliothecam permagnificam, atque insignem construxit. Bibliothecæ, teste Victruuio, spectare debent ad orientem, tum quia visus matutinum postulat lumen, tum, quia in his libri ac tabolæ non putrescunt. Etenim quæcunque ad meridiem & occideotem spectant; tineis, & homore libros vitiant, atque membranas: quoniam veluti humidi, aduenientes procreant eas, & alnor, fundentesque humidos spiritus, pallore volumina corrumpunt.

Quomodo imagines virorum literatorum ad eorum memoriam & decorem in bibliothecis olim apposuerunt plures Reges Alexandriæ, & Pergami, & plures Romani, vide Plinium *lib. 35 cap. 2.* & Blondum *lib. 8. de Roma triumphante.* Et de laude Bibliothecarum etiam scripsit Fr. Patritius *in lib. de instit. Reipub. lib. 8. tit. 15.* eas commendans à comparatione. Sic enim ait: *Etsi certaminum victores magnos honores meruerant, vt in conuentu stantes palma & corona decorarentur, & redeuntes in propriam patriam, quasi victoria triumphantes, quadrigis inueherentur, & veste publica perpetuoque victu alerentur, quanto magis efferendi sunt viri doctissimi, qui disciplina & moribus Rempublicam adiuuant, & scriptis suis ea omnia memoria commendant: quæ posteris seculis profutura sint?* Porro ex antiquis bibliopolis vnicus fere Triphon celebrabatur. Hunc Martialis *lib. 4.* Non habeo, sed habet Bibliopola Triphon. Strabo. *lib. 13. Geographia,* scribit Aristotelem omnium primum Bibliothecam instituisse. Et Plinius *lib. 35.* testatur Asinium Pollionem primam Romæ bibliothecam fecisse, vt refert Polydorus *de inuentorib. rerum, lib. 2. cap. 7.* vbi etiam ponit, qui primos libros ediderint, & quod olim in vrbe Roma fuerint bibliothecę numero 18. scribitur *in opusculo de mirabilib. vrbis Romæ, in 2. libro, & in 3.* quæ nunc extant.

Quia hic incidit mentio de bibliotheca, in qua reponuntur volumina, idcirco definitionem libri addo, quæ est talis, secundũ Luc. de Pen. *in rub. de nauicularijs seu nauclerijs, l. 11.* qui dicit: *Liber est lumen cordis, & speculum corporis, virtutum repertorium, vitiorum confusorium, corona prudentum, diadema sapientũ, honorificentia Doctorum, clarificentia rectorum, comes itineris, domesticus fidelis, socius colloquentis, collega præsidentis, vas plenum sapientia, via recta eloquentia, hortus plenus fructibus, pratum fluens floribus, mare sine fluctibus, principium intelligentia, fundamentum memoria, hostis obliuionis, amicus recordationis, vocatus properat, iussusque festinat, rogatus respondẽs, fideliter obediens, contra fortunas victor, atque verus tui ductor, hortus cõclusus, & fons signatus, puteus aquæ viuę, paradisus absque ruina, ædificans te gnarum si reperit ignarum, nunquam patitur fastidium, & si grauis cum nimium, arcana reuelans, & obscura clarificans.* Nec est inconueniens scire, quæ volumina sint excellentiora, an antiqua an noua: & licet nonnunquam nouitas male negligat, quod bene statuit vetustatis authoritas veneranda, *2. quæst. 6. c. anteriorum. vers. illud. & in Authent. vt ordinaria præfectura vrbana, & c. in princip. coll. 5.* Tamen dicit Speculator *in suo proœmio*, quod volumini suo nouo cedant volumina antiquorum, iuxta illud: *Recedant vetera de ore vestro, quia Deus scientiarum Dominus est, 1. Reg. cap. 2.* Vnde dicit Imperator: *Vetustatem renouamus. vt in Auth. de administratorib. circa princ. col. 7.* quibus licet reuerentia debeatur, vt *in c. prisc. in prin. 55. dist. ff. de sur. immun. l. semper. §. in c. quanto. Extra de translat. & 9. quæst. 3. c. conquestus. & 25. quæst. 1. c. contra.* tamen fides eis in pluribus non habetur. Nam secundum varietatem temporum, iura variantur humana, vt *in cap. non debet. de consan. & affin. c. a. recurrat. versi. his ita. 32. qu. 3.* Sæpe enim pro necessitate, vel vtilitate mutilantur & laxantur canonica præcepta, vt *c. ex stella. 1. q. 7.* & quod paulatim labitur, conuenit renouari, vt *in Authent. de quæstore. circa prin. coll. 6.* & nihil plene in semetipso manet, sed currit natura multa euoluens mutationes, quas neque præuidere facile est, neque prædicere, vt *in Auth. vt omnes obedi. iudicib. prouinciæ. §. si vero. vers. si vero arripiet, collat. 5.* Et nihil est, quod mutabilitatem non sentiat, vt *in Auth. de non alien. aut permut. §. nos igitur, alias in §. vbi autem lex. coll. 3. & 89. dist. c. ad hoc, de consecr. dist. 5. cap. ne tales. prope finem.* Sed & semper opere vacante, consonæ causis leges ponuntur, cum semper inopinabiles emergant,

mergant, quas antiquitas non agnouit, vt *in Auth. vt defunct. ſeu funera eor. non inuer. in princ. colla.* 5 Nec erubeſcat antiquitas, ſi quid melius horum, quæ ipſa tradidit, nouitas adinuenit, vt *in Auth. de nup. §. maioris. coll. 4. argum. 96. diſtinct. c. eſto. in fin.* Nam paulatim hæc per eruditionem ad melius accedunt, vt *in Auth. de monachis. §. fin. verſi. oportet. coll. 1.* Et omne artificium per exercitium ſuſcipit incrementum. *l. legat. ſeruus. §. ornatricibus. ff. de legat. 3. & l. militares. 2. C. de re militari. lib.* 12. Sed & antiquorum quidam vino inebriati ſunt, *capit. vnico. 37. diſtinct.* quia non plenam notitiam Scripturarum habuerunt, vt *Extra de ſacra vnctio. cap. 1. §. fin.* ita dicit Spec. *in d. ſuo proœm. col. 9. verſic. hæc ergo claritatis ſpeculo.* Antiquitas tamen in multis defertur & præfertur iuuentuti, de quibus ſupra *in part. præced. conſid.* 17.

SEptuageſimaquarta conſideratio de excellētia Pyramidum contexitur. Pyramides enim tam altæ in Ægypto traduntur fuiſſe, vt magna omnium admiratio fuerit, qua ratione in tantam altitudinem ſubiecta ſint cementa. Vnam ex eis, quæ ab Arabicis lapidicinis conſtabat à 360. hominum millibus annorum 20. ſpatio conſtructam prodiderunt, & in raphanos, allium & cæpas, quibus operarij veſcerentur: mille octingenta talenta erogata. Neque aliam ædificandarum Pyramidum rationem fuiſſe, quam Regum Ægypti in erogandis pecunijs ſtultam oſtentationem. Siue ne pecuniam ſucceſſoribus relinquendo inſidiandi ſibi cauſam præberent, ſeu, ne plebs eſſet otioſa. Aut ad vſum ſepulchri. Earum vna ſaxo naturali fuit elaborata, & rubrica, cuius ambitus per frontem centum duos pedes colligebat, longitudo erat 143. pedum, altitudo ſexaginta duorum. Tres aliæ fuerunt 78. annis, & menſibus quatuor factæ. Omnium ampliſſima continebat octo ſoli iugera, quatuor angulorum paribus interuallis per 882. pedes. Singulorum laterum altitudo pedes 25. Secundæ ſingula interualla per 4. angulos pares 737. pedes comprehendebant. Tertia erat minor prædictis, ſed multo ſpectatior, Æthiopicis, conſurgēs lapidibus trecentis ſexagintatribus pedibus inter angulos. Omnium minimam fecit Rhodope meretricula, Æſopi fabulatoris conſerua, diuitijs illis, quas meretricio quæſtu ſibi comparauerat. Scribit Herodotus in Euterpe, Cleopen Ægypti Regem feciſſe pyramidem ex Arabicis lapidibus, cuius longitudo erat quinque ſtadiorum, latitudo decem paſſuum, altitudo octo paſſuum in qua decem annos fuiſſe conſumptos memorat. Fecit & aliam viginti annis abſolutam, in qua tantum profudit pecuniæ, vt nimio ſumptu attritus, filiam, quam habebat formoſiſſimam coactus ſit proſtituere. Ea eſt, in qua centum octuaginta talenta in cæpis & raphanis erogata prædiximus, quibus artifices vtebantur in extruenda earum vna. Quo argumento conjectare eſt, quanta quæque prodigioſa fuerit aliarum rerum impenſa, & iſta magnificentiſſima omnium pyramidum fuit. Inter prædictas tres duæ inter ſeptem orbis ſpectacula numerantur, de quibus miraculis meminit F. Patritius *in ſuo lib. de inſtitut. Reip. tit. 9.* Et Cælius *antiq. lect. lib. 12. c. 28.* Pyramides autem ſunt ſtructuræ & moles lapideæ maximæ, ita conſtructæ, vt è lato in acutum tendant, qualis in hac ciuitate Hedua extat, altitudinis 30. cubitorum.

Subſequenti ordine de Obeliſcis tractandum eſt, qui vocantur ſtructuræ minores pyramidibus, deorſum verſum ſpecie quadrata, in anguſtum verticem deſinentes, & paulatim gracileſcentes. Ægypti Reges quatuor fecerunt Obeliſcos 480. cubitorum longitudine. Ramiſea Rex Ægypti, cuius ætate captum eſt Ilium, Obeliſcum fecit quadraginta cubitorum & alium longitudine vndecenis pedibus, per latera cubitis quatuor, quem feciſſe dicuntur viginti hominum millia. Cuius operis admiratione factum eſt, vt cum Syenem oppidum expugnaret Cambyſes Rex, ventumque eſſet incendio ad crepidines Obeliſci, extingui ignem iuberet molis reuerentia. Obeliſcum poſuit Phius 48. cubitorum. Ptolemæus vnum Alexandriæ 80. cubitorum. Fuerunt plura alij, quos volens omitto. de quibus Plinius *lib. 36. cap. 10. & 11.* Et Blondus *de Roma inſtaurata, lib. 2.* vbi etiam ſcribit formam & figuram. Qui vero primùm Obeliſcos fecerint, vide Polydor. *de inuentor. rer. lib. 3. c. 11.*

De Labyrinthis etiam loquamur. Nam ſcribit Frāc. Patritius *in lib. 1. de inſtitut. Reipub. tit. 9.* Dædalum architecturæ inuentorem ſecundum aliquos, qui in Creta regnante Minoe, Labyrinthum miro gyrorum ordine ædificauit, ad eius ſimilitudinem, quem diu ante Mitis, à nonnullis Miro appellatus, Ægyptiorū Rex pro ſepulchro ſibi opulentiſſimo conſtruxit, quod etiam Labyrinthi nomine nuncupauit. Cuius quidem aditus ingredientibus facilis erat, exitus autem per difficilis viarum perplexitate, niſi beneficio ducis itineris peritiſſimi Virg. *lib. 6.*

Hic labor ille domus, & inextricabilis error.

Plinius *lib. 36. cap. 13.* dicit, quatuor fuiſſe Labyrinthos primùm in Creta, ſecundum Ægyptium, tertium in Lemno, & quartum in Italia, de quibus Textor ample ſcribit *in ſua officina. c. inter alia opera, &c.* De primis Labyrinthorum Pyramidumque authoribus & quæ eſſet eos conſtruendi cauſa, ſcribit Polydorus *de inuentor. rer. lib. 3. c. 10.*

SEptuageſimaquinta conſideratio de ſepulchris ſubiectitur, quæ ad gloriam mortuorum orta ſunt, vt qui iam defecerant, viuere viderentur. Nam legitur, quod Arthemiſia Regina Cariæ, Mauſolo marito mortuo, ſepulchrum erexerit inter orbis miracula annumeratum, cuius altitudo attollebatur 25. cubitis. Cingebatur columnis 35 patebat ab Auſtro ad Septētrionem 63. pedes, toto circuitu continebat pedes 411. Ipſum ab Oriente celauit Scopas, à Septentrione Bryax, à meridie Timotheus, ab Occaſu Leocares. Regina opere nondum abſoluto conceſſit fatis. Artifices tamen non receſſerunt, niſi eo conſummato. Ab hoc ſepulchro omnia Regum & Imperatorum monumenta, quæ pretioſa ſunt, vocantur Mauſolea. De hoc Propertius *lib. 3.*

Nec Mauſolei diues fortuna ſepulchri.
Mortis ab extrema conditione vacat.
Martialis *lib. 1.*
Aere nec vacuo pendentia Mauſoléa,
Laudibus immodicis Cares ad aſtra ferant.

Semiramidem Orientis Reginam, & mulierum omnium longe celeberrimā quamque cum Cyro præcipue admiratus Alexander fertur, quod in illis & magnitudo animi, & rerum claritas plurima emicuiſſet, legimus, cum ſibi iam magno conatu monumentum, in quo perfuncta humanis reconderetur, ſtrueret, inſcriptionem eiuſmodi exſculpendam curaſſe. Quicunque ex Regibus pecuniæ inopiam ſenſerit conditorio recluſo, ſumat inde, quicquid viſum fuerit. Id cum perlegiſſet Darius, vt qui auri foret auī-

dior, sepulchrum iussit recludi: sed in eo pecuniam quidem inuenit nullam, in ea autem incidit in literas: *Ni malus vir fores, & pecunia insatiabilis, non vtique mortuorum loculos moueres*, hæc Cælius *lib. antiquarum lection. 12. cap. 37.* Et Philippus Burgomen. post Plutarch *lib. 3. sui supplement. Chronic.* De sepulchro Augustorum, & alijs memorandis sepulchris, quæ Romæ visuntur, vide *in Opusculo de vrbis Romæ mirabilib. lib. 2. & 3.* Dicit tamen idem Cælius *lib. 9 suarum antiquarum lection. cap. 36.* Quod propter sepulchra, quæ in Ceramico visebantur, sancitum lege fuerit: ne quis sepulchrum faceret operosius, quam quod decem homines effecerint triduo, neue Hermas liceret imponere, nec mortui laudem in publicis sepulturis, nec per alium, quam per eum, qui publice ad eam rem constitutus foret, dici liceat. Sed post deuentum est ad magnificentiam sepulchrorum more Romanorum, vt ibi declarat de multis, quæ fuerunt multum excellentia.

Non est omittenda descriptio sancti sepulchri, cum prophetizatum fuerit illud esse gloriosum, vt habetur *Esaia 10.* & vt dicit Bartholomæus de Salignaco *in suo itinerario terræ sanctæ, in c. 6. tom. 7.* distat pedibus centum & nouem à loco crucis Christi: descenditur enim à loco crucis Christi ad superficiem pauimenti Ecclesiæ spacio pedum viginti nouem, quod resultat ex decem & octo gradibus, & à principio pauimenti vsque ad sepulchrum, spacium est pedum octoginta. Et est dispositio loci dominicæ sepulturæ talis. In media templi area stant duæ domunculæ, fine criptæ. Sunt enim è rupe cauata interius, exterius parietibus marmore incrustatis, tecto rudi iuxta naturam rupis exterius manentis. Hoc sepulchrum est septem pedibus longum, octo palmis altum, à pauimento ex marmore candido atque lucente. Huius sepulchri est templum gloriosissimum, quod sicut singulari gloria est à Deo clarificatum, ita sumptuosissime & pulcherrime à principibus Christianis constructum, ornatum atque ditatum, & plurimarum nationum fidei Christianæ officijs sanctis, die noctuque frequentatur. Est enim hoc templum miræ altitudinis & amplitudinis, plurima loca sancta includens, & ab vtrisque lateribus multis sacellis distinctum innititur columnis marmoreis septuaginta tribus, singulis supra basim triginta pedum altitudine eleuatis, in testudine artificiose picturæ miraculorum varietate visuntur. Porro in testudinis medio, super Domini Iesu gloriosum sepulchrum late patet apertura rotunda, miti, vt dicitur effectus. Nam alij perhibent torido cœlo per hanc aperturam dulcissimum Manna super Christi sepulchrum sæpe pluisse. Alij affirmant ignem cœlestem ministerio angelorum per hanc descendere solitum, à quo sancti sepulchri lampades fuerunt accensæ, iuxta propheticum: *Cadet de cœlo super vos globus ignis, à quo illuminabimini.* Verum, hæc actis temporibus, ob scelera pseudochristianorum Pisanorum ad gloriosum sepulchrum perpetrata, cessauere, vt in antiquis gestis cœnobij montis Syon, vetustis libris repertum est, vt refert idem Bartholomæus *loco prædicto, cap. 7.* Aperturam hac multi principes pio zelo ducti, sæpe clauserunt argenteis, vel aureis laminis, sed altero die solito more patuit, remotis laminis angelico ministerio. Quoniam prophetatum erat, vt dictum est, & erit sepulchrum eius gloriosum. De pluribus alijs excellentijs huius sancti sepulchri vide ibidem. Verum *in eodem libr. cap. 1. tom. 9.* idem Bart. ponit de sepulchro Ioseph, sepulchro Zachariæ Prophetæ, & de sepulchro virginis Mariæ, quod est instar, vt dicit, sepulchri Christi per omnia factum, nisi quod septa ipsius sepulchri duabus ianuis pateant vtrinque, & est marmoreum summe venerabile Anglis, Turcis perfidis, & Saracenis: & ibi prope est sepulchrum diuæ Annæ eius matris. Et *in c. seq.* fit mentio de sepulchro Iosaphat Regis Iuda, pulchra pyramide insignito. Et *in cap. 4. eiusdem tomi*, dicitur, quod sepulchrum Lazari, qui fuit à Christo suscitatus, est marmoreis lapidibus coopertum, & persimile sepulchro sancto, & virginis gloriosæ Et in hac ciuitate Hedua, in Ecclesia ipsius diui Lazari post altare maius, est etiam aliud sepulchrum sanctum Lazaro dicatum ex marmore conditum; & ita elegans, vt nullum simile in nostra Gallia reperiatur: vbi reliquiæ ipsius à Gerardo Episcopo Heduensi è Massilia allatæ ibi repositæ fuerunt.

Omitto plura alia sepulchra magnificentissima, vt est sepulchrum diui August. ex candidissimo marmore miro celebritatis structum Papiæ, in cœnobio fratrũ Heremitarum, quod etiam aspectum quendam pulcherrimum præbet. Etiam sepulchra Regum Franciæ, quæ in cœnobio S. Dionysij Franciæ, prope Parisium (vbi est communis sepultura ipsorum Regum) sparsim mire condita sunt Sed excellentiora sunt in cœnobio Carthusiensium prope Diuionem, vbi Duces Burgundiæ olim inhumabantur. Ita in ciuitate Bituricensi, in capella Ducum Biturigum, vidi sepulchrum Ducis excellens & diues Et in ciuitate Nanetensi, vbi Duces Britonum ornatissime sepeliuntur. Et in oppido Somigniaci, in prioratu ordinis Cluniacensis, non multũ longe ab vrbe de Molinis, sepulchra Ducum Borboniorum laboriose structa eernuntur. De multis sepulchris Sanctorum ponit Gregor. Turonens. in suo libro in gloriam confessorum, vbi inter cætera ponit de sepulchro Hilarionis senatoris Diuionens. de quo alibi dixi.

Et qualiter olim bruta & alia animalia honorata fuerint sepulchris aut statuis, scribit Text. *in fin. officerea, in c. bruta, illud, & animalia, & c. & in c. præced.* vide de vario inhumandi ritu apud diuersas gentes, quod etiam vide in Polydoro *de inuentorib. rerum, lib. 3. cap. 10.* Aduerte tamen, quod, licet gloss. *in l. quicunque, in verb. hinnunarius. ff. de instit. actionib.* dicat, quod feretrum sit sepulchrum plebeiorum & damnatorum, tamen etiam ponitur pro sepulchro potentum, vt habetur *2. Reg. 3.* quod Dauid sequebatur feretrum Abneri.

Septuagesimasexta consideratio erit, cum circa domos, vt communiter videmus, sunt horti adiacentes, vt facit textus *in l. prædijs. §. balnea. ff. de legat. 3.* circa excellentiam & laudem hortorum versatur. Pheacum enim regio (cuius rex fuit Alcinous) hortos habuit tanta pomorum varietate nobiles, vt præmaturis primis noua statim renascerentur, quæ cum magno studio coleret Rex eius loci, Deus hortorum creditus est. Statius *lib. 1. sylnarum.*

Quique fer Alcinoi laudem pomaria, vosque
Qui nunquam vacuo prodistis in aera ramo?

Mantuanus:

Alcinoi sylua canit. & Pheacia poma.

Ouidius *lib. 3.*

Proxima Pheacum felicibus obsita pomis
Rura petunt.

Iuuenal. *Satyr. 5.*

illa iubebit
Poma dari quorum solo pascaris odore,
Qualia perpetuus Pheacum autumnus habebat.

Propertius:

Nec

Nec mea Phæacas æquant pomaria syluas.

Epicurus, teste Plinio *lib.18.cap.4.* primus omnium hortos Athenis instituit, cum antea ruri tantum haberentur, non in vrbibus. Hinc Epicurus hortorum magister appellatur. Laertius refert Epicuri scholam fuisse in horto.

Propertius *lib.3.*

Illic vel studiis animum emendare Platonis
Incipiam, aut hortis, docte Epicure, tuis.

De quo meminit Blondus *lib.8. de Roma triumphante.* Sed & pensiles Babylonis hortos plerique laudant, & inter orbis spectacula admittunt, siue illos fecerit Rex Cyrus, siue Semiramis, vt refert Cælius *lib.18. cap.38. in fin.* Lucanus hortos habuit cultissimos, in quibus sepultus est. Mecœnas quoq; hortos habuit Romæ pulcherrimos in Esquiliis, ad quos propter amœnitatem loci plerunque diuertebat Octauius. Syria etiam fuit in hortis operosissima, authore Plinio. Inde quoque est prouerbium Græcis: *Multa Syrorum olera.* In Italia, & præcipue in regno Neapolitano sunt horti excellentes. Etiam alias vidi Papienses multum insudare in colendis & elaborandis hortis, & ex eorum fructibus multas pecunias colligebant. Parisienses quoq; hortos habent fertilissimos, circa quorum cultum multum versantur, vnde ex illis non modicos redditus percipiunt. Fuit excellentissimus hortus Molinis tempore Annæ de Francia, filiæ Regis Ludouici XI. Francorum Regis, & Ducissæ Borbonij.

Hortus vero Balsami, etiam inter hortos excellentior. Erat enim in cacumine montis, vbi interfectus est Saul, & nullo alio loco balsamum nascebatur. Cæterum tempore magni Herodis, Cleopatra Regina Ægyptia, fauente Antonio marito, sed inuidente Herode, hortum balsami transtulit in Babyloniam Ægypti, vbi pretiosissimarum arborum hortus deliciosus colitur à Christianis solis, rigaturque aqua fontis, in quo fama est, virginem gloriosam sæpe lauisse infantulum Iesum, cum degeret in terra Ægypti. Sunt tamen adhuc surculi quidam balsami in monte Engaddi, sed nullius cultus, nullius prouentus. Sic miro modo Deus se vlciscitur de peccatoribus, vt, quoniam Herodes olim horti Balsami possessor Iesum puerum persequebatur, Iesus fugiens in Ægyptum post se traxit Balsami hortum. Est autem hic hortus in Ægypto inter Heliopolim & Babylonem, habens in longitudine duos ictus arcus, in latitudine iactum lapidis, terræ fere albæ: hæc dicit Barth. de Saligniaco *in itinerario terræ sanctæ, cap.7. decimi Tomi.* vbi refert, quod messis Balsami talis est: decerpitur folium ex stipite contra solem, moxque gutta lucida, & mire fragrans scaturit ex ruptura. Et hic Balsami pretiosissimus liquor vitreis vasis colligitur, minime fluxurus, nisi ad ortum solis fiat ruptura. Fonticulus autem, Iesu paruulus est, non sufficiens irrigationi totius horti: quare Saraceni alium foderunt iuxta illum puteum, ex quo quatuor boues aquam protrahunt per rotam, sperantes ex vicinitate fontis Iesu aquam fore salubrem, at longe aliter res euenit, donec missis canalibus, aquam putei ducerent in fontem Iesu, quo facto, largiter & salubriter ex aquis mixtis rigatur balsami hortus. Non est omittendum (mirum tamen dictu) quod à meridie Sabbathi vsque ad auroram diei Lunæ boues nullo verbere impelli possunt, vt in protrahenda aqua laborent, quod est fidei nostræ testimonium celebre. Cæterum, horti sine aqua non sunt commendabiles nec vtiles. Nam agri aquarum irrigatione aut pluuia carentes nullos fructus cultoribus præstant, text. est *in l. vsus aquæ.* Et ibi notat Luc. de Penn. *C. de fundis rei priuatæ, lib.11.* Vnde hortus sine aqua, & quercus foliis defluens comparantur, *Esa. c.1. ad finem* Ideo agri, qui possunt commode irrigari (vt in plerisque Italiæ locis) amplius taxari debent in subuentionibus & collectis, cum eis siccitas aeris in nullo officere possit: sed decurrentibus aquis irriguis fructus optimi ex eis percipiuntur. Ex agris nempe irriguis bis in anno fructus percipiuntur, vt ait Papinianus *in l. diuortio. §. quod anno. ff. sol. matr.* Alias vero in arboribus & pratis detrimenta consequuntur, *l. si, cum, in fin. ff. si seruit. vendic. & d. l. vsus aquæ,* & habetur *Iacob. 5.* quod Elias orauit, vt non plueret super terram, & non pluit annos tres, & menses sex: & rursum orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructũ suũ. In hortum ex more aquæ ducuntur irriguæ, *Deut.11. de consecr. dist.5. c. nunquam. l. decernimus. §. sciendum. ibi. vel hortus ad cuius vsum aqua publica fuerit deriuata.* Et ibi Luc. de Pen. *C. de aquæductu. lib.11.* Melior text. *in l.1. C. mancip. & colon. eod. lib.* ibi, *tantum colonis superatur, quantum culturis eorum agrorum sufficere manifestum est, quos ipsi colunt.*

SEptuagesimaseptima consideratio erit de laude & excellentia balneorum, tam naturalium, quam artificialium: cum vt plurimum, etiam in domibus sint loca, quæ dicuntur balnea, seu balnearia. vt innuit tex. *in l. prad. in §. balnea. ff. de legat. 3.* in quibus ad lauandum, aquæ calidæ, & frigidæ sunt, & habent hypocaustum, hoc est, locum ad sudandum. Habent enim sub pauimento locum vacuum, in quo succensus ignis calidos vapores emittit, excitatque sudorem. Habent etiam ab vno latere præfurnium, hoc est, paruam fornacem, in qua ignis inclusus, partim hypocaustum calefacit, partim aquas temperat ad lauandum. Etenim supra eam tria ahena componuntur, vnũ caldarium, ex quo aqua calida hauritur, alterum tepidarium, ex quo tepida, tertium frigidarium, ex quo frigida. Quantumcunque aquæ calidæ ex caldario erit, tantum ex tepidario in caldarium, & ex frigidario influit in tepidarium, & hoc vaporarium dicitur. Est & aliud hypocaustum temperatius, quod vnctuarium dicitur, in quo post sudorem, ad lotionem homines vnguntur. Et quædam ex institutione nostra vim habent, quædam vero sponte vim obtinent. Quæ vero ex institutione nostra vim habent, propriè apud nos thermæ dicuntur, & olim in vrbe Romana in his balneis Romani magnam delectationem habuerunt, & in excellentia illorum insudarunt, vt refert Blondus *lib.3. de Roma restaurat. circa princip.* vbi ait, in vrbe 12. thermas compertas fuisse, Agrippinas, Neronianas, Titi Vespasiani, Domitianas, Antonianas, Alexandrinas, Gordianas, Seuerianas, Diocletianas, & Aurelianas, Constantinianas & Nouatianas; quarum loca & excellentias indicat, prius de earum institutione ratione explicata, vbi plura: quæ cum non sint magnæ vtilitatis, non aliter insisto. Et ex dictis illius ibi, & in fine lib. primi, constat, thermas Diocletianas & Gordianas fuisse excellentiores: & de Gordianis ait, Iulium Capitolinum pauca scripsisse, sed valde admiranda: nam cum dixisset, domos Gordianorum tunc extasse Prænestina via, ducentas columnas vno stylo habentes, addidit & thermas ibi fuisse, quales præter vrbem, tunc nusquam haberet orbis terrarum, & de thermis Diocletiani vide Blond. in *in fi. lib.1. ante alleg.* Et de balneorum apud veteres luxurioso apparatu, scribit Cæl. *lib. antiq. lect. 16. cap. 47.* vbi dicit, in balneis non statuas modo innumeras & columnas, nihil sustinentes, visere erat, sed eo quoque peruentum

est delitiatum, vt nihil, nisi gemmas calcare vellent, sicut prosequitur Sence. *lib.13.cap.*86. & vide eundem Cæl. *eo.loco.c.*46.*ad initium.*

In hac nostra ciuitate Hedhana loca extant, dicta vulgo *Le celier Iolsot*, vbi thermarum reliquię conspiciuntur, quæ magnitudine, & operis sumptuositate erant excellẽtes, prout ipsa ruina docet hodie, nec plures sunt in Gallia excellentes, cum pauci habeant priuatas, sed in ciuitatib. & oppidis sunt publicæ thermæ, in aliquibus locis sunt honestæ, in aliis vero exercentur lupanaria etiã publica, quæ an sint permissa, videatur tex. *in l.ancillarum, in fin. de pet. hered.* vbi verba Vlpiani Iurisconsul. sunt hæc: *Nam & in multorum honestorum virorum prædiis lupanaria exercentur.* Et ibi Albet. de Rosate. Vide tamen S. Thomam *in 4. senten. dist.33.q.1.art.3.q. 1.& in septimo eius, super Dionysium, 4.lect.9.col.5.in prin.* vbi dicit quod lex puniens mulieres in lupanari sit abrogata, & dicit Præposit. *in ca. priuilegia. §.officium.3. dist.* quod Ecclesia permittat tacite publicas meretrices propter maiora mala vitanda: quoniam maiora & grauiora mala sunt euitanda, 13. *dist. per tot.* maxime *c.1.q* 2. Faciunt dicta Host. & Pan. *in c.inter opera charitatis, in fi. Extra de sponsal.*

De iure tamen diuino lupanaria prohibentur: cum prohibeatur simplex cõcubinatus seu fornicatio, quia scribitur *Exod.* 20. *Non mœchaberis*, & *Deut.* 23. *Non erit meretrix de filiabus Israel.* Etiam Dominus exclamauit contra Ierusalem, eo, quod ædificauerit lupanar, & prostibulum fecerit in cunctis plateis, & ibi additur; quod destruet Dominus lupanaria & prostibula: vt habetur *Ezech.*16. Et ædificasti tibi lupanaria, & fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis, & fornicata es cum filiis Ægypti vicinis tuis magnarum carnium: dicit tamen gl. fi. *in c.meretrices*, 32. *q.*4. quod in Deut. licitum fuerit habere concubinam, & dare ei pretium suæ impudicitiæ, vt habetur 2. *Reg.* 2.15.16.20. *&* 3. *Reg.*11. *&* 1. *Par.*2. *&* 2. *Par.*10. *&* *Esth.*2. *&* *Cant.* 6. Facit text. *in l.concubinatu. ff. de concu.* etiam Deus non omnino abiecit meretrices, sed, vt scribit *Matt.* 21. dicit, quia publicani & meretrices præcedent vos in regno Dei.

Sed videtur, quod ista lupanaria etiã sustineri possint, inspecto iure naturali, quo iure omni animanti à natura est tributum, vt se, vitam, corpusque tueatur, declinetq; quę ei nocitura sunt, quæq; ad viuendũ necessaria inquirat, secundum quod videtur, quod coitus sit quandoque necessarius hoc iure pro sustentatione vitæ, & pro vitandis malis, quæ defectu coitus euenire possunt, & multa iuuamenta affert, vt per plures authoritates comprobant Antonius Gazius *in sua florida corona.c.*32. & ex nostris Andreas Tiraquellus *in suis legib. connub. l.*14. *fol.*157. *&* 158. Quæ, cum sint lasciua, non repeto, cum ibi legi possint. Et ideo Politicarij nostri cupientes generi humano prouidere, & plura naturæ incommoda auferre, iuuamentaque illi præstare, in pluribus hæc lupanaria permittunt, quæ & Ecclesia tolerat ex caussis ante deductis.

De balneis vero seu thermis, quæ sua sponte vim obtinent (vt ad propositũ vnde digressi sumus redeamus) dicendum est: quia alia sunt nitrosa, alia salsosa, aluminosa, alia bituminosa, alia sulphurosa, alia ferrosa, alia calcosa, & quædam ex his composita: & horum quidem omnium potestas est arefaciendi, quædam non tantum arefaciunt, sed etiam obstruunt, vt aluminosa: & de vtilitate eorum, in fine huius considerationis dicetur. Et in his vt plurimum aquæ sunt calidæ: sed cur hoc? ita quod aliquæ in tantum sunt calidæ, & ita feruent, vt non possint esse vsui, nisi aut in aperto euanuere, aut mixtura frigidæ intepuere. Causę sunt, teste Seneca *lib.*13. *Epistolar.* 86. *epistola*, ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam calescere, si subiecti sunt solo, per quod aquis transcursus est. Facere quippe dracones solemus, & milliaria, & complores formas, in quibus ære tenui fistulas struimus per decliue circundatas, vt sæpe eundem ignem ambiens aqua tantum fluat spacij, quantum efficiendo calori satis est. Frigida itaque intrat, exit calida, idem sub terra fieri existimat Empedocles, vt author est Cælius *lib. antiquar. lect.*16. *cap.*44. vbi etiam ait, quod quidam arbitrentur, per loca sulphure plena, vel introeuntes aquas calorem, beneficio materiæ, per quam fluunt, trahere: & hic ante dictum est *in* 18. *considerat.* Quod ne quis accidere miretur, viuæ calci, si aquam infuderis, nonne feruebit? Hæc porro efficit ratio, vt aquæ feruidæ magna ex parte salsæ proueniant; vt Aristoteles inquit; quia, scilicet, per terram aluminosam percolantur: exustorum autem omnium cinis salsus est, sulphurque redolet, quare feruida omnia, vrunt instar fulminis: & quidem plurima fulminis tactum exitetunt: vnde vt experientia docet, aqua Salinarum decocta reddit cinerem salsum, quo vtuntur Burgundi. Refert & idem Cælius, quod Democritus calci assignauit calidorum fontium rationem, quod nequit fieri: quoniam lapides vnde fit calx, non habet excalefaciendi vim, nisi in fornace calcaria præusti fuerint. Et pro hac calentium aquarum ratione, ipse Cælius adducit, quod se vidisse attestatur, & esse adnotatu dignum dicit, dum Patauij, vt capesseret ingenij cultum, vt ait, apud Aponum adnotauit, ab aquis calentibus lapides gigni, quod extra omnem admirationem ei fuit. Scaturiunt, vt inquit, ibi feruentissimæ aquæ in supercilio non multum eleuato, in subiecto molendinum est, quod versat balnei aqua, per conuallem decurrens. Volaticam, vt nunc passim dicitur, inquam impetu deuoluitur aqua prædicta, vidit totam, veluti quodam artificio, lapidea circumtectam crusta, & cum oculis non satis crederet, duriciem materiæ expertus est, cultelli satis validi percussione, cuius mucronem insigniter retusum animaduertit: mox repetita vrbe, cum rẽ Scholasticis quibusdam exposuisset in foro, risu exceptus est ab omnibus fere, tanquam inusitata, absurda, ac scurrilia promeret, sed haud ita multo superstitio facto, illuc profecti secum in rem præsentem verissima censerunt, quæ prius inscite ludibrio habuerant, & omnia post (vt ait Cælius) comprobata reperit, ex doctrina Plinij, & aliorum, vt ibi prosequitur. Et tandem reddit rationem, cur aquis calentibus potius, quam frigidis lapidea concrescant & coagmententur.

Et de fonte, qui est in Britannia, etiam de quodam paruo lacu, iuxta oppidum Gallicum, vulgo dictum *Loches*, mira ferũtur, cum arbores aut ligna in eis immersa, per aliquot annos, in lapides conuertantur, vt ante *in hac par. in d.*18. *consid. in fi.* scriptum est. Et cũ ista sint extra materiam, non insisto. Et de Balneis & materia scripsit ample Cælius *d.c.*44. *cum* 4. *c.seq.* Et Volaterranus *in sua Philologia. ca. de partitione medicina. lib.* 24. vbi etiam narrat quædam esse balnea frigida, quæ fiunt ex aqua frigida, & cuius iuuamenti, & vtilitatis sint.

Balnei vsus, inquit Cælius, duplex est. Nam modo discussis febribus, initium cibi plenioris, & firmioris valetudinis facit: modo febrem ipsam tollit: fereque adhibetur, vbi summam cutem relaxari, euocarique corruptum humorem conuenit, & habitum corporis expedit mutari. Antiqui timidius eo vtebantur: Asclepiades

piades audacius: Balnea vero veterum frugi erant, teste Cælio *loco ante dicto, cap. 46.* Et in vsu erant balneola perangusta, tenebricosa, vt inquit Seneca: Neque enim calida videbantur, nisi obscura. Eiusmodi fuisse legimus Scipionis Aphricani balneum apud Linternum; In eo ille horror Carthaginis, cui Roma debebat, quod semel tantum forèt capta, abluebat corpus, laboribus fessum rusticis, quoniam se exercebat opere, terramque, vt mos fuit priscis, ipse subigebat. Hæc Cælius. Et *cap. 45.* quærit, cur ante balnei ingressum calidum mingamus, & in exitu balnei frigidum? Item, cur non sitientes, lauacrum intrantes, sitiamus, & econtra, si sitiamus, pacetur sitis.

De vtilitate vero & iuuamine balneorum me remitto ad Medicos, vt Antonium Gazium *in sua florida corona, cap. 40. et 41.* vbi etiam declarat, quæ conditiones debeant obseruari pro volentibus in aqua calida artificialiter balneari. Ad Volaterranum & alios per eum allegatos *in loco ante citato.* Sed, vt dicit Arnaldus de Villa noua *in suo comment. in reg. sanitatis, c. 5.* Balneum ad multa confert. Columnæ enim pedum ad conseruationem sanitatis visus, & auditus sæpe lauari debent, atque fricari cum aqua moderatæ caliditatis, amplius capitis lotio non tardetur vltra duodecim dies, nec fiat in hebdomada plus quam semel, & nunquam stomacho repleto, sed ante prandium, aut cœnam, balnea tamen nocent oculis. Verũ ita sunt vtilia & necessaria, quod etiam die Dominico, causa necessitatis, permittantur, *cap. peruenit, de consecrat. distinct. 3.* Et etiam causa necessitatis religiosis permittuntur, *cap. omnis, qui 22. quæst. 1.* Imo, si quis prohibeatur balneari in balneo publico, potest agere actione iniuriarum, textus est *in l. 2. §. si quis in mari. ff. ne quid in loco public. & l. iniuriarum. 1. §. fin. ad fin. ad initium. ff. de iniur.*

Sed tandem addamus, quæ balnea sint excellentiora in Gallia: & licet sint plurima, pauca tamen referam. Primo, in nostro Balliuatu Heduensi, ad muros, seu in suburbus vrbis Borbonij Ancerici, quod distat a luco naralino meo, dicto Iuliacum, octo milliaribus, sunt balnea antiquissima, & excellentissima, à Iulio Cæsare, vt fertur, constructa, in quibus sunt plures fontes calentes, & quod mirum est, non cum tetro odore sulphuris: & inter alios, fons est ita calidus & feruens, vt vix manus in eo contineri possit, & si viuus quis caderet & mergeretur in eo, per tempus, quo vix dici possit, *Aue Maria*, à morte cum difficultate liberaretur: & aqua illius vtuntur pistores & incolæ, pro pane conficiendo, & pluribus alijs actibus & vsibus necessarijs. Locus autem aptus ad balneum, in quo aquæ calentes cadunt, & recipiuntur, est prope fontes calidos, & circundatur muro ex magnis lapidibus quadratis composito, sub forma orbiculari, in quo vltra quinquies centum homines contineri possunt. In Ducatu Burbonij oppidum est, dictum *Borbonium Lachembaut*, fere distans 30. milliaribus à prædicto Borbonio, vbi etiam sunt alia balnea, & aliæ aquæ calentes: sed loca balneorum non sunt ita excellentia, & sumptuosa, vt balnea Borbonij Ancerici. Sunt & alia balnea in eo Ducatu & patria Borbonij in oppido, vulgo dicto, *Vichy*, sed in operis & ædificij magnitudine & constructione non sunt ita excellentia vt prima. Inter balnea excellentia, semper laudata fuerunt Balnea Viterbij, de quorum laude scripsi ante *illa pari. dicta consideratione*, & de pluribus alijs.

SEptuagesimaoctaua consideratio de animalib. terrestribus fit: quia varia bestiarum genera sunt *Eccl. 43.* & sunt perfectiora auibus & piscibus, vt dicit, & declarat Sanctus Thom. *1. 1. q. 72. prim.* &, vt dicit idem Thom. *1. 1. q. 47. sec. secunda*, quod animalia appetant excellentiam, & irascantur contra derogantiam eis. Nam Cælius *li. 4. lect. antiq. c. 5.* dicit, Pleraque enim in brutali vita extant sermonis vestigia: Neque item ratione carentia putaris: nam actinę rationis in bestiis semina multa, quod operum, & vitæ comprobat modus. Speculatio item quædam, & naturalium peritia nobis videtur eum illis quadantenus esse communis. Nam & remedia norunt, cibos distinguunt, futura præsagiunt, ingruentia vitant solertissime, etiamsi, natura duce, in hisce potius videantur niti. Vna vero est diuinitatis contemplatio, cultus vnus, qui extra hominem reiicit omnia: neque prona in pastum animãtia Deum suspicantur, aut sciunt. Peculiaris hominũ est in naturæ principem Deum, mentis excitatio: licet Plinius dicat, brutorum aliqua cœlestibus reuerentiæ cultum exhibere: & ex Platonicorum doctrina coargui possit, bestias aliud quidam facere potius, cum cœlestia honorare videntur. At si honorant, nesciũt tamen quid agant, vel si sciant eas, item intelligentiæ ac immortalitatis videri participes, à quo dissentit Cælius, *vbi supra*, & vide Plutarchum *in quodam Dialogo*, vbi demonstrant, in Brutis rationem esse. Et est quædam nobilitas in animalibus irrationabilibus, vt dicit Bart. *in l. 1. in 7. col. C. de dignitatib. lib. 12.* Videbimus infra exempla suis locis, de quibus etiam per Bonum de Cur. *in suo tract. nobilitatis in 2. par.* Et dixi supra *in 8. par. in 3. consi.* vbi posui etiam de Leone, & eius nobilitate inter quadrupedia. Et de animalibus mira ponit Plinius *lib. 28. naturalis historiæ c. 11.* Ex quibus possunt laudari in genere. Et reperiuntur animalia, quę vtuntur ordine, vt inter terrestria Elephantes, inter aues, Ciconiæ, Grues, & Apes, vt de singulis infra dicam, quod plurimum seruit ad propositum de ordine seruando.

Sed vt ad differentias animalium descendamus, dicendum tres esse gradus animalium. Quædam enim sunt, quæ habent sensum tactus, sed neque auditum aut memoriam habent, vt sunt Conchylia, & multa animalia, arborum, & herbarum affixa radicibus: & iste primus est atque infimus gradus. Hæc animalia, quia memoriam non habent, imo nullam habent prudentiam, nec se de loco ad locum promouere possunt. Quædam vero sensum habent tactus & memoriam, sed auditu priuantur, vt sunt formicæ, & huiusce generis animantia; quibus memoria est atque prouidentia, & motus localis. Congregant enim in cibum frumentorũ grana, ne hyemis tempore fame pereant. Et hæc animalia sunt primis nobiliora, cum illa sint plantis propinquissima. Quædam preterea sunt, quę habẽt sensum tactus, memoriam & auditũ, vt perfecta quæque animalia, cuiusmodi est canis, elephas, leo, bos, capra. Et iste est tertius animalium gradus, qui ideo est duobus primis nobilior, quia à plantis est multo distantior. Quædam etiam sunt animalia, quæ excedunt hominem in aliquo sensu, vt Aper auditu, Lynx visu, Voltur odoratu, Simia gustu, Aranea tactu, vnde super versus seq.

Nos Aper auditu, Lynx visu, Simia gustu,
Vultur odoratu, præcellit Aranea tactu.

Aliter tamen dictum est per Plinium, *li. 10. c. 69. & 71.* Sed quid responderi possit præponentibus homini bruta vide Cælium *lib. antiq. lect. 2. cap. 10.* Denique alia sunt animalia numero quatuor, quæ victum

ercipiunt tantum ex vno Elementorum, vt Talpa terra, Halec aqua, Chameleon aere, & Salamádra igni, vt probant versus sequentes:

Talpa terra tibus, Chameleon in aere viuit,
Halec vnda fouet. flamma pascunt Salamandram.

Aduerte etiam, quod natura mares etiam inter bruta potiore decorauit honoris insigni, Draconem, & Gallum crista; cornibus Ceruum. vnde Mart.

Dente timetur aper, defendunt cornua ceruum:
Imbelles damæ quid nisi præda sumus?

Iuba veru Leonem, &c. vt infra patebit.

Denique etiam maior animo, præter Pantheram, & Vrsam, quæ animosiores sunt maioribus, vt dicit Raphael Volater. *li.25. sua Sopholog. a. c. 1.* & late *in præcedenti par. in 2. consid.* & non solum bruta fuerunt in vita honorata, sed etiam post mortem quædam sepulchris aut statuis honorata fuerunt, vt supra dixi, *in cõsiderat. de Sepulchrorum excellentia.* Textor Niuernẽ. *in sua Officina, in cap. animalia diuersa.* laudat multa animalia, maxime quod quædam sint, quæ vltra alia homini seruiunt, vt est equus, asinus, capra, sus, bos, ouis, canis, mulus, & ibi ample de naturis eorum, quod non transporto, sed tantum excellentiora referre curabo. Inprimis, vt dicit, Canes inter animalia sunt fidelissimi, vt docet per exemplum. & canum quorundam celebrium refert nomina Text. *in sua Offic. c. canum quorundam nomina.* Et bos in re pecuniaria ptimam habet authoritatem, & mirabili, & singulari laude digni sunt Elephantes, tum propter eorum docilitatem, intellectum, & memoriam, itque inter animalia terrestria primum, & maximum, proximumq; humanis sensibus, etiam propter eorum obedientiam, amoris & gloriæ voluptatem, imo etiam probitatem, quæ rara est in homine, prudentiam & æquitatem, religionem quoque siderum, solisque ac lunæ venerationem, & ample declarat Plin. *li. 1. nat. hist. à c. 1. illius lib. vsque ad* 12.

Tamen inter alia animalia terrestria Leo obtinet generositatem, principatum, fortitudinem, & dominationem, ita quod & Princeps animalium terrestrium dicitur, & probatur sic ex authoritate Plinij *eodem libr. 8. cap.* 16. vbi ait, generositatem eius deprehendi, maxime in periculis, non in illo tantummodo, quod spernens tela, diu se terrore solo tuetur, aut velle cogi testatur. Cogiturque non tam periculo coactus, sed tanquam amentia iratus: illa nobilior animi significatio magna canum & venantium vrgente vi contemptus resistit, ceditque in campis, vbi virgulta siluasque penetrauerit, acerrimo cursu fertur, velut turpitudinem latebris tegens, dum sequitur insilit saltu. quo in fuga non vtitur, vulneratus obseruatione mira percussorem nouit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum vero, qui tela quidem miserit, sed non vulnerauerit, correptum raptatumque sternit, nec vulnerat. Ex clementia etiam laudatur, cum prostratis parcit: & vbi sæuit, in viros prius quam in fœminas fremit: perimit infantes non nisi magna fame. Extant clementiæ Leonum complura exempla, vnom *supra ista part. in considerat. de excellentia amoris* relatum est. Duo alia recitat Plinius *d. c.* 16. & Perottus *in 6. Epigram.* Martialis, vbi plura de nobilitate & generositate Leonis. Quod vero laudetur Leo ex Principatu, & dominatione, patet: quia Leo Græce interpretatur Latine Rex, cũ Leo sit Rex, & Princeps omnium bestiarum. vt dixi supra, & ait Isidor. *lib. Etymol.* idem est animal audax, forte, largum, nobile, magnanimum: vt inquit Aristot. *de animalibus.* Et caput illius fortissimum est. Verum quid per eum significetur, cum ponitur in armis, ex præcedentibus coniectari potest, & ex his, quæ dicuntur, *ex Hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci*, vbi dicit, per eum denotari fortitudinem, cum anteriores partes describuntur, figurantur, vt in pluribus, quæ gestant in eorum armis capita Leonum. Nam habetur in Prouerbio: Leo fortissimus bestiarum, nullius pauescit occursum. *Prou.* 30. Et cum sit hoc animal inter cætera fortissimum, omnibus occurrens, timorem incutiens, formidolosum significat quandoque animum, iram aut furorem: & aliqui eum ponunt sub solio Solis: demonstrantes ipsius ad Solẽ similitudinem. Vel secundum prædictum authorem, caput Leonis denotare potest vigilantiam, eo, quia Leo dormit oculis apertis, & de aliis naturis videatur Plinius *lib.* 8. & Cælius *lib. 7. antiq. lect. c.* 29. Textor *in sua Officina* dicit, quod impetu, & calore Leones cætera præstent animalia, vti Sol sidera. Præterea oculis semper igneis, & patentib. cernuntur, vt Sol patenti igneoque oculo terram conspicit, & ibi plura de natura illius, & plurium aliorum animalium vltra 63. diuersarum specierum, quæ ibi refert. Ideo videas eum, & Plinius *in dicto lib. 8. per totum.* Per Aristotelem, & Dioscoridem, & *in horto sanitatis*: Et si reperiantur figurata in armis aut vexillis, de quibus supr. *li. 1. 58. cõsid. in 84. conclus.* debent interpretari arma secundum naturas illorum animalium, qualitates & nobilitates.

Quin etiam inter animalia eiusdem speciei potest esse nobilitas vel excellentia in vno plus quam in alio, vt de duobus canibus Laconis ex eodem ventre editis, quorum alter ad leporem, alter ad ollam impetum fecit, *vt refert Bonus de Curtili in prin. huius consid. allegato.*

SEptuagesimanona consideratio erit de animalibus insectis Inter quæ, teste Aristot. *li. 9. de natura animalium*, genus apum & formicarum, officiosissimũ atque studiosissimum, & præ cæteris fere omnibus animalibus, est Et vt ait Pli. *li. 11. c.* 5. Inter omnia insectorum animalia, principatus apibus debetur & iure præcipua admiratio, Solis ex eo genere, hominum causa genitis, mella contrahunt, succumque dulcissimum atque subtilissimum ac saluberrimum, fauos confingunt, & ceras. Illæ ad vsus vitæ laborem tolerant, opera cõficiunt: Rempublicam habent, consilia priuatim, ac Duces gregatim; & quod maxime mirum sit, mores habent. Regibus apum forma semper egregia & duplo quam cæteris maior, pennæ breuiores, crura recta, ingressus celsior, in fronte macula quodam diademate candicans, multo etiam nitore à vulgo differũt, deinde subiungit Plinius *ibi in c.* 16.

Non constat inter Authores, Rex ne solus nullum habeat aculeum, maiestate tantum armatus, an dederit eum quidem natura, sed vsum ei tantum negauerit: illud constat Imperatorem aculeo non vti. Mira plebis circa eum obedientia, cum procedit vna est, totũ examen circa eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur, reliquo tempore cum populus in labore est, ipse opera intus circuit, similis exportanti solus immunis. Circa eum satellites quidam, lictoresque assidua custodientes authoritate. Procedit foras non nisi migraturo examine, id multo intelligitur ante aliquot dies, murmure intus strepente apparatus indicio diem tempestiuum eligentium. Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen. Cum processere, se quæque proximam illi cupit esse, & in officio conspici gaudet, fessum humeris subleuant, validius fatigatum

ex toto

ex toto portant: si qua lassatus defecit, aut forte aberrauit, odore prosequuntur, vbicunque ille consedit, ibi cunctarum castra sunt. Semper Duce prehenso totum tenetur agmen, amisso dilabitur, migrantque ad alios, esse vtique sine Rege non possunt. Inuitæ autem interimunt eos cum plures fuere, potiusque nascentium domos diruunt, si prouentus desperatur, tunc & fucos abigunt. Certum est ab apibus fucos interfici. Quod si defecerit alicuius aluei cibus, impetum in proximas faciunt, rapiox proposito. At ille contra diriguot aciem, & si custos adsit, alterutra pars quem sibi fauere sentit, non appetit eum, & alijs quoque sæpe dimicant causis, easque acies contrarias duo Imperatores instruunt; maxima rixa in conuehendis floribus exorta, & suos quibusque euocantibus. Quę dimicatio iniecti pulueris aut fumo tota discutitur. Reconciliaotur vero lacte vel aqua mulsa. Com defunctas progerunt, funerantium que more comitantur exequias. Rege hac peste consumpto, mæret plebs ignauo dolore, non cibos conuehunt, non procedunt, tristi tantum murmure glomerantur, circa corpus eius. Sabtrahitor itaque, deducta multitudine, alias spectantes exanimem, luctum nō minuunt, tunc quoque ni subueniatur, fame moriuntur: Hilaritate igitur & nitore sanitas æstimatur. Hæc Plinius *vbi supra*. Recitatus etiam à Iodoco Clictouæo, *c. 1. de Regis officio.* vbi etiam refere, quod his similia dixit beatus pater Ambr. *in li. 5 hexameron*, ita de apibus & eorum Rege loquens: Ipsæ sibi Regem ordinant, ipsæ sibi populus creant, & licet sub Rege positæ, sunt tameo liberę. Nam & prærogatiuam tenent, & fide deuotionis affectum, quia & tanquam à se substitutum diligunt, & tanto honorant examine. Apibus autem Rex naturæ clarus formatur insignibus, vt magnitudine corporis præstet & specie, tum (quod in Rege præcipuum est) morum mansuetudine. Nam etsi habet aculeum, tamen eo non vtitur ad vindicandum Sunt enim Regis naturæ, nō scriptæ literis, sed impressę moribus, vt leniores sint ad puniendum, qui maxima potestate potiuntor. Sed & apes illæ, quæ non obtemperauerint legibus Regis, pœnitenti se mulctant condemnatione, vt immoriantur aculei sui vulnere. Quod Persarū populi hodie seruare dicuntur, vt pro commisso peccato, ipsi in se propriæ mortis exequantur sententiam, itaque nulli, sicut Reges Persarum, tam grauissimas in subditos habent leges. Non Iudi, non populi Sarmatarum tantam, quantam apes reuerentiam deuotionis obseruant, vt nullæ è domibus exire audeant, non in aliquos prodire pastus, nisi Rex fuerit egressus, & volatus sibi vendicauerit principatum. Denique Regem suum summa protectione defendunt, & perire pro eo pulchrum putaot. Incolumi Rege nesciunt mutare iudicium, mentem inflectere, amisso, fidem seruandi muneris derelinquant, atque ipsæ, sua mella diripiunt, quod is, qui principatum habuit muneris, interemptus est: Hæc Ambrosius. Et quod apes Regem habeant, coofirmatur iure canonico *per text. in c. in apib. Princeps vnus est. 7. q. 1.* Item Virg. *lib. Georgic. 4.* de apibus earumque Rege fere eadem describit his versibus:

Ipse Regem paruosque Quirites
Sufficiunt, aulásque & cerra Regna refigunt.
Præterea Regem non sic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Obseruant: Rege incolumi mens omnibus vna est:
Amisso, rupere fidem, constructaque mella
Diripuere ipsæ, & crates soluere fauorum.
Ille operum custos, illum admirantur, & omnes
Circunstant fremitu denso, stipantque frequentes.
Et sæpe attollunt humeris, & corpora bello
Obiectant, pulchramque petunt per vulnera mortem.

Demom Maphæus Vegius, *in eleganti sua disputatione, inter terram, solem, & aurum, super præstantia, & dignitate sua.* vbi terram inducit causam suam agentem, mores, naturam, & conditiones apium ex Plinio & cæteris authoribus collectas, venuste, grauiter & copiose describit. Mirum nempe est, naturam ipsam tam minuto animali, tanta prouidentiæ, & solertiæ argumenta indidisse, voluisseque homines illarum exemplo documenta accipere, quid Reges præstare debeaot suis subditis, quæ item officia exhibeant subiecti suis Regibus. Quare vt ad formicam mittit sapiens pigrum hominem, vt ab ea sumat sedulitatis assiduique laboris exemplum, cum ait *Prou. 6.* Vade ad formicam ô piger, & considera vias eius, & disce sapientiam, quæ cum non habeat Ducem, nec Pręceptorem, nec Principem (saltem ignoratur) parat in æstate cibum sibi, & coogregat in messe quod comedat. Non aliter tacito naturę monitu inuitantur homines ad contemplandam apum conditionem, ad considerandam rationem vitæ, laboris, & conuictus earum, vt ea attentione discant à rationis immunibus ipsi ratione prędıti, quonam pacto vita in societate degenda sit: quomodo Reges (vt dixi) populum moderentur: qua item ratione populus in Regem officiosus sit & moriger. Ideo oon immerito apes formicis hic coniunguntur, ad efformandos hominum mores docendamque prudentiam nequaquam illis dispares: hęc Clictoueus.

OCtuagesima consideratio, quæ auium sit excellentior, inquirit. Et licet Plinius *lib. 10. histor. nat. c. 2.* plurimum laudauerit Phœnicem, & eam dicit nobilem, & nascitur in Arabia, Aquilæ magnitudine, aurifulgore circa colla, cętera purpureus, ceruleam roseis caudam pennis distinguentibus, cristis faciem, caputque plumeo apice honestante. Ferunt (vt ait) vnicum in toto orbe, & raro videtur. Verum nemo extitit, qui viderit vescentem, annis vero sexcentis & sexaginta viuere dicitur. Et de Phœnice Barbatia scripsit *in ca. quoniam Abbas. n. 9. extra de offi. delega.* vbi refert, qood Ambrosius *in lib. hexameron. 5.* dixit, quod Phœnix auis in locis Arabiæ degere perhibetur, & vltra 500. annos dicitur viuere: quę cum finem vitæ suę adesse perpenderit, thecam, seu repositoriū sibi facit de thure, & myrrha, & cæteris odoribus: in quo de impleto vitæ suæ tempore, intrat, & moritur; de cuius carnis humore vermis exurgit, paulatimque adolescit, & processu statuti temporis induit alas; atque in superioris auis speciem & formam reparatur. Et ex hoc inuehitur contra non credentes resurrectiooem. Fertur de beata Cecilia, quod ad exemplum Phœnicis conuerterit beatum Maximianum, & eo postmodum decollato pro fide, in eius tumulo fecit sculpi Phœnicem. Isidorus vero *lib. 12. Etymologiar.* ait de Phœnice, quod sit auis Arabiæ: & dicitur Phœnix, quia phœniceum habet colorem; seu rubeum, vel quia in toto orbe singularis & vnica est: de more refert, vt proxime dictum est: de morte vero ait, quod collectis aromatum virgulis, rogum sibi instruat, & cooversa ad Solis radios alarum plausu, voluntarium sibi faciat incendium, sicque de cineribus suis iterum resurgat. Et legitur in Chroоica Imperatorum *in 2. col.* quod sub Claudio, tempore beati Petri, apparuerit in Ægypto, & quod sit grandis vt Aquila, circa collum fulgore aureo; postera parte purpurea;

præter caudam, cuius color rubens, roseus, & ceruleus, vt supra in principio dixi. Et hæc etiam est mens omnium aliorum Authorum. Aliqui tamen quicquid est Phœnice dicitur fabulosum esse dicunt, fundantes se super dictis Plinij *in c.2 supra alleg. in fin.*

Attamen Aquila inter omnes aues notas excellentior iudicanda est secundum Plinium *in dict. lib. 10. ca. 3.* vbi inquit: *Ex iis, supple, auibus, quas nouimus, Aquilæ maximus honos, maxima & vis.* & ibi sex earum esse genera asserit, quæ eleganter & clare declarat: & hæc sola auis fulmine non tangitur, ideo Ioui dicatur. Quomodo autem Aquila primo fuerit dicata Romanis Legionibus, & eam in acie portarint: & etiam quomodo data sit pro armis Iulij Cæsaris (à quo tempore semper vsi sunt Imperatores) dixi *in 1. parte, in 38. consider. 16. conclus. versic. sic erit dicendum. & in fine.* Sed quid significet, & quid per eam denotetur in pictura, *in Hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci* sic dicitur, quod Ægyptij sapientes cum volebant Deum significare, aut altitudinem, aut depressionem, aut excellentiam, aut sanguinem, aut victoriam, Aquilam depingebant. Deum quidem (quod est primum) denotat, eo quod sit auis hæc fœcũda & longæua: & ad hoc quod videtur simulachrum esse Solis, cum præter cæterarum auium naturam, intentas acies & firmos oculos teneat in radiis solares. Vnde & medici in oculorum medelam herba ab Aquila dicta vtuntur, & Solem tanquam dominum visus aliquando Aquilæ forma depingunt: vnde etiam Aquila ab acumine oculorum dicta est, *vt dixit Isid. Etymol. lib. 12. cap. 7. circa principium.* Altitudinem vero denotat, quoniam cætera quidem volatilia, cum velint in altum ascendere oblique feruntur, cum non possint in directum volare, sola autem Aquila in altum recta fertur. Depressionem quidem, quoniam eodem modo cæteræ aues oblique ad terram feruntur. Aquila sola recta descendit, & librat ex alto sese. Excellentiam, quoniam Aquila cæteris volatilibus pręstare videtur, cum auiũ Regina & nobilissima dicatur: vt habetur *in libro, qui hortus Solis intitulatur. in tracta. de auibus. cap. 1.* vbi multa singularia & notanda de Aquila videri possunt. Sanguinem, quoniam, vt dicunt naturalistę, Aquila nõ aquam, sed sanguinem bibit. Idem suos pullos lambere sanguinem docet. Victoriam etiam designat, quia reliquas aues omnes superare videtur: si cui enim congressa vinci se sentiat, resupinat sese, ac dirigit omnes alas, ac dorsum ad terram vertit, atque hoc modo pugnat. Auis autẽ inimica, cũ hoc facere nequeat, facile in fugam vertitur: verum etiam contra Draconem, vel hominem, vel aliud animal, si suos pullos turbare vel rapere voluerit, mira animositate pugnat, seque mortis periculo pro eis exponit. Et pro anima ponitur Aquila ex nominis interpretatione: vocatur enim apud Ægyptios anima *Baieth.* Hoc autem nomen diuisum animam significat & cor: est enim Bai anima, eth vero cor. Cor vero apud Ægyptios est ambitus animæ, vnde nomen ipsum sonat, quasi cordatam animam. Qua ex re Aquila eiusdem naturæ cum anima, vt plurimum aquam non bibit, vt dictum est, sed sanguinem, quo & anima nutritur, cum ex venatione & præda victitat. Item Ægyptij Martem, & Venerem scribentes, duas Aquilas pingunt; Marem quem Marti comparant; & fœminam quam Veneri: & hoc ideo, quia reliqua animalia non semper mari ad omnem mixtionem parêre volunt; Aquila vero semper. Ter decies enim in die compressa, postquam surrexerit, si mas vocet, denuo accurrit; quapropter cum maxime sit in Venerem prona, Ægyptij eam Venerem vocant. Et propter hoc etiam, Aquilam Soli dicarunt, quia Solem imitata, tricenum numerum coeundo complet. Denique Aquila eleuata in ortum tendens ventos significat; Aliter in aere Aquila alas extendens, ventos notat. Item hominem rure vrbem habitantem significare volentes, Aquilam lapidem portantem pingunt: illa enim lapidem vnguibus eleuatum, portat in suum nidum, vt illo depressus nidus, firmiter maneat, vel defert in nidum lapidem preciosum, nomine Erichen: & hunc contra calorem nimium, quem Aquila naturaliter, vt dictum est, in nido habet, ne pereant oua decocta nimio calore. Item Regem solitarium, & qui lapsis nulla errata condonet, cum volunt significare, Aquilam pingunt. Hæc enim in locis solitariis propter insidias deprædandi, & altissimis arboribus nidificat, & altius quam cætera volatilia volat. Item senem inedia necatum significare volentes, Aquilam pingunt cum curuato rostro. Illi enim senescenti incuruatur rostrum, & ea de causa tantum inedia & fame absumitur, testis Plinius, *vbi supra.* Item hominem alienantem proprios liberos, & paupertatem dum volunt significare, Aquilam prægnantem pingunt. Illa enim parit tria oua, ex quibus eligit vnum, duo reliqua eiicit, vel frangit, alij dicunt de pullis. Hoc autem facit, quia tunc temporis vngues eius inuertuntur seu incuruantur, vt prędam tenere non valeat, & hac de causa non potest tres eodem tempore pullos alere, & hoc teste Plin. *dict. libr. 10. cap. 3.* Natura prospiciens fecit, ne omnium ferarum fœtus alerentur.

Aquila etiam apud Theologos varia denotare reperitur: quandoque enim terrenam potestatem significat. *Ezech.* 18. Aquila grandis magnarum alarum, id est, Rex Babylonis, quia (sicut solent Reges Romanorum saltem) habuit Aquilam in vexillo suo, ex quo coniecturare forte licet, quod dum viguit Monarchia apud Assyrios, & alios Reges Asię, Aquilam pro insigni habuerunt, & sic dum redijt Monarchia ad Iulium Cæsarem, etiam pro armis Aquilam sibi assumpsit. Significat etiam Aquila subtilem Sanctorum intelligentiam. *Ezech.* 1. vbi Ioan. Euangelista per Aquilam desuper eminentem significatur à similitudine volatus illius auis, *vt dixi supra in 3. part. in 55. consid.* Tum significat iustorum animas, secundum Ambrosium super Lucam, quia sicut Aquila post longam vitam, scilicet, centum annorum, senio grauata, vt dicit August. *super Psalm.* 102. se renouat, rostrum vetus nimis excrescens ad petram collidendo, & plumas veteres deponendo. Nec vnquam fulmen (vt prędictum est) percutit Aquilam. Sic Sancti renouant vitam per pœnitentiam, & tandem in resurrectione renouabuntur, nec timent fulmen sententiæ finalis damnationis. *Psal.* 102. Renouabitur vt Aquilæ iuuentus tua. Et sic Aquila est de his, quæ fulmine non tanguntur, aut si tanguntur non ex eo moriuntur, nec extinguuntur in totum, quemadmodum omnia alia animalia fulgure tacta pereunt, *vt dixi supra in 2. parte, in 2. consider. in fin.* Vbi etiam idem dixi in vitulo marino, & lauro, super cuius ramis non cadit fulmen.

Tum etiam denotat Aquila Christum, propter nobilitatis Regiæ dignitatem, quam Aquila habet super aues. vnde *Prouerb.* 3. dicitur, quod viam Aquilę in cœlo difficile est scire. & ibi Lyra, & expositores dicunt, quod hæc intelligantur de via quam tenuit Christus in ascensionem. Item *Deuter.* 32. dicitur de eo: *Sicut Aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super*

& super eos volitans expandit alas suas, & assumpsit eum atque portauit in humeris suis, dominus solus Dux eius fuit, & non erat cum eo Deus alienus. Et vt refert Plin. *l. li.* 10. *cap.* 5. est præcelebris apud Seston vrbem Aquilæ gloria. Educatam à virgine retulisse gratiam, aues primo, mox deinde venatus asportantem, & administrantem, defuncta postremo, in rogum accensum eius sese imposuisse, & simul conflagrasse.

Regulus siue Regaliosus seu Trochilus, aut Parra, parua admodum auis, Rex, & præses auium dicitur. Nam cum semel aues omnes inter se conuenissent (sicut fabula refert) vt illa pro Rege haberetur, quæ sublimi volatu omnes alias vinceret. Cumque parra, sub Aquilæ alella latitante, Aquila omnes aues cæteras traoscenderet, exiliens Parra insedit Aquilæ capiti, & inde se esse victricem assequit: vnde & Rex auium effectus est siue Regulus: quia omnes aues superauit, cum superauerit Aquilam, quæ alias omnes superauerat volatu. Verum si creditur Plin. *lib.* 10. *ca.* 74. dissident inter se, & bella mouent Aquila, & Trochilus, quoniam Rex appellatur auium.

Vnum non omittam referre, quod 14. reperiuntur aues, quarum carnes sunt meliores, & eligibiliores, inter animalia volatilia, pro nutrimento humanæ naturæ, quæ enumerantur *in li. de regimin: sanitatis Salerni* his versibus:

Sunt bona: gallina, capo, turtur, sturna, columba,
Quiscula, vel merula, phasianus, ethygoneta,
Perdix, frigellus, orex, tremulus, amarellus.

Et ibi Commentator satis declarat bonitatem illarum ex doctrinis medicorum, cum carnes prædictarum auium sint laudabilis nutrimenti, & facilis digestionis. Dicit tamen, quod circa electionem carnis volatilium, secundum diuersas laudabiliores nutrimenti proprietates, ad eius, quod nutritur, sanitatis, vel roboris intentionem, carnes varie laudantur. vnde Gale. 3 *alim. c.* 17. & 18. *& c.* 2. *de ingenio.* respiciens facilem alternationem, seu vicissitudinem, & subtilitatem, præfert, easdem omnibus aliis volatilium carnibus, & eius caro, secundum Auic. 2. *canonis. c. de cubegine.* est de subtilioribus carnibus impinguans: quia multum nutrit cor, abstergens hydropisin, & stomacho confecens, Rasis vero tertio Almansoris, cum Isaac respiciens subtilitatem starnæ, ac leuitatem ipsam cæteris prętulit. Isaac etiam secundum diuersas intentiones carnes volatilium laudauit diuersas. Auicen. vero 2. *canonis. c. de carne*, laudat carnes turturum prę cæteris, dicens, volucris quidem caro melior non est quam turturis, & gallinarum, & subtilior earum, &c. vel quia respexit ad proprietatem, qua roborant, & confortant intellectum, vel quia in terris eius est ipsarum tanta bonitas, quæ non est in aliis locis & Regionibus.

Aues comestibiles, & quæ nutriuntur in auiariis: quæ dicuntur orinthones, posuit Blondus *in libr.* 8. *de Roma triumphante.* vbi dixit, quod coturnix, seu quiscula, hoc est, qualea, seu ortix, Græce, fuerit alias damnata eo, quod gratissimus eius cibus, sit venenum, scilicet veratri semen, & quod patiatur morbum comitialem, quem solæ animalium sentiunt, præter hominem, secundum Plinium *lib. decimo naturalis historia. ca.* 23. *in fin.* vel secundum Isaac, quia ex comestione carnis earum timetur Spasmus, hoc est, subita contractio membrorum, aut neruorum cum dolore, quam passionem cordis dicunt, & tetanus morbus (hoc est, cum musculi, qui secundum spinam dorsi sunt, ita rigent, vt quis inflectere se non possit.) Et ita etiam voluit Auicenn. 2. *canonis cap. de eis.* subiungens rationem, scilicet, quia in substantia carnium earum est victus faciendi huiusmodi accidentia narrata, & sic non proueniunt illa accidentia ex eo solum, quia coturnices comedunt helleborum. Sciendum est insuper, quod carnes volatilium plus conueniant, quam carnes quadrupedum, de quibus *infra. in* 85. *consid.* dicemus. Maxime his, qui relicto exercitio corporali, vacant consiliis, studiis, & contemplationibus, quia digeruntur facilius aliis, iuxta illud Gal. 3. *alimentorum.* Digestibilior est hæc caro volatilium animalium, & maxime perdicum, & generat sanguinem clarum, mundum, spirituosum, mentis exercitiis, & eleuationi intellectus aptum. Et ex supradictis carnem perdicum excellentiorem esse aliis liquido constare potest.

Auerte etiam, quod inter aues etiam eiusdem generis est dabilis nobilitas, aut ignobilitas, puta in Falconibus est dabilis gentilis, & peregrinus, vt inquit Bartol. *in tractat. de Falcone*, & refert Iacobinus de S. Georgio *in sua inuestitura. in verbo, & cum venationibus.* Bart. *in leg.* 1. *colum.* 7. *de dignitatibus. lib.* 12. & dixi supra, *in* 8. *part. in* 3. *consideratione*, quæ faciunt ad hæc.

Licet hic pauca de ingeniis auium, & de his, quæ loquuntur, & de intelligentia earum inserere. Plin. enim *li. natur. histor.* 10. *c.* 41. ait, quod villaribus gallinis inest religio, inhorrescunt edito ouo, excutiuntque sese: circumactæ purificant aut festuca aliqua sese, & oua lustrant, id est, durificant, vel circundant. & *in cap. sequen.* ait quod Cardueles auium minimæ: quæ Carduorum semine pascuntur, imperata faciunt, nec voce tantum, sed pedibus, & ore pro manibus. In hac etiam natura miraculum apparet, quæ talem astutiam ei dedit, quam nec boui nec asino, aut aliis magnis animalibus impertiri voluit: vt videlicet in cauea, & ergastulo clausa suppositam aquam ab imo per filum vasculo suspenso ad se cum rostro trahat, pedeque filo interdum supposito, cum attigerit vasculum, sitim potu sedet. Item botaurus boum mugitus imitatur in Arelatensi agro, & fallit inter herbas maxime, vnde nomen assumpsit. Rostrum enim in terra paludinosa defixit, & ad modum tauri clamores edit, licet parua sit. Item est, quæ equorum hinnitus imitetur Anthus nomine, vt est in impressione Plinij secundum alios Acanthis dicitur, & male, herbæ pabulo (quo reficitur) aduentu eorum pulsa, & ob hoc odiosos habet equos, quos vbi pascendi sibi superuenire viderit, & herbas diripere, fugit, & ad hunc modum se vindicat, vlciscitur, & eorum hinnitus propriis vocibus imitatur ac deridet, & secundum Isidor. *libr. Etym.* 12. *cap.* 7. *in fin.* Acanthis, & Carduelis idem sunt. Item Psittacus, vulgo Papagallus dictus, in India, humanam vocem super omnia reddit, & quidem sermocinans, & vsque adeo articulata verba exprimit, ita vt si eam non videris, hominem locutum putes: & hoc quia grandi lingua, & cęteris auibus latiore. Ex natura salutat dicens Aue, vel Chære: cętera nomina institutione discit, & quæ accipit verba pronunciat. Vnde est illud Mart:

Psittacus à vobis aliorum nomina disco,
Hoc didici per me dicere, Cæsar aue.

Et hęc cum loqui discit, ferreo verberatur radio, aliter enim non sentit ictus. Vnde refert Cælius *li. antiq. lect.* 2. *ca.* 32. *in fin.* vnum quod dicit esse præclarum rarissimum, & miraculum insigne, visum suis temporibus, scilic. quod Psittacus fuit Ascanij Cardinalis Romæ aureis centum comparatus nummis, qui articu-

latissime continuatis perpetuo verbis Christianæ veritatis Symbolum integre prnnunciabat, perinde ac si vir peritus enunciaret. Et Statius 7. *Sil.* in laudem Psittaci ait:

Psittace dux volucrum, domini facunda voluptas,
Humana solers imitator Psittace lingua.

Item Picæ, quæ est auis satis nota, expressior est loquacitas quam Psittacn, sed minor nobilitas: quia non ex longinquo venit. Satis tamen illi decoris est in specie ... humani, adamat verba quæ loquitur; nec discit tantum, sed diligit, vita difficultate verbi, emoritur: & nisi subinde eadem audiat, memoria fallitur, & mirum in modum exhilaratur, si interim audierit id verbum, & facilius addiscit quæ glande vescitur, & inter eas, quibus quini sunt digiti in pedibus nullæ tamen duobus primis vitæ annis, & latior iis est lingua, quæ sermonem imitatur humanum. vnde picæ dicuntur, quasi Poeticæ, quod verba in discrimine vocis exprimant, vt homo, & si linguas in sermone nequeunt explicare, sonum tamen humanæ vocis imitantur; de qua congrue Mart. ait:

Pica loquax certa dominum te voce saluto,
Si me non videas, esse negabis auem.

Et idem *lib.* 7.

Pica salutatrix si tibi Lause placet.

Item Agrippina coniux Claudij Cæsaris turdum haboit (quod nunquam ante visum fuerat) imitantem sermones hominum, & hoc ætate Plinij Et quomodo sint nutriendi, *vide in horto sanitatis, in tractat. de auibus, cap.* 112. Habebant & Cæsaris iuuenes (vt ait Plinius) sturnum, vulgo sturnellum, & est auis maculosa, magnitudine merulæ, item luscinias, siue philomelas, vel acedulas, Græco atque Latino sermone dociles, præterea meditantes in diem, & assidue noua loqnentes, longiore etiam verborum contextu & ordine. Et docens à dominis secreto, & vbi nulla alia vox misceatur, assidente, qui crebro dicat ea, quæ condita velit addisci, & maxime hæc fieri vidi tempore nocturno à mulieribus, cum habeant vocem magis gracilem, quam viri.

Item legimos apud Pliniom *eodem lib.* 10. *cap.* 43. fuisse coruum, qui populum Romanum transeuntem nominatim salutaret forum versus, maxime Tyberiũ, Germanicum, deinde & Drusum Cæsares. Nec occisor illius euasit pœnas: nam primo pulsus ex ea regione, mox & interemptus fuit, funusque innumeris alitum celebratum exequiis. Hæc & alia multa Plinius, qui ingenium extollit, in descriptione intelligentiæ huiusmodi corui. Et ibi etiam refert, quod suo tempore fuerit eques Romanus, qui habebat cornicem è Bætica, plura verba contexta exprimentem, & alia atque alia crebro addiscentem. Etiam refert, quod quidam vsi sint opera corniculorum in venando. Refert & Cælius *lib. antiquarum lect.* 9. *c.* 36. cornicem albam visam. Item coruos albos, perdicem albam, vidi in Sabaudia, passeres, & vrsam. Et idem *lib.* 13. *cap.* 58. refert cornicis admirabile obsequium in Ægypto, quæ tabellarij cursorisque vice fungeretur. Inde moriens honestata est sepulchro: & quod idem refert Plin. de tinunculo, *lib. & cap. prealleg.* & Cecina Volaterranus comprehensas hirundines nuncias belli mittebat amicis, in nidum pristinum redire solitas. Laudantur & Diomedeæ aues, quæ iudicant inter suos & aduenas, vt per Isid. *vbi supra.* & Plin. *in d. lib.* 10. *c.* 44.

Mira etiam de auibus aliis refert Baptista Fulgosius *in suis collectan. de dictis factisque memorabilibus lib.* 1. *tit. de miraculis. cap. de auibus animalibusque aliis admirandis*, vbi de Farfallis auibus, quæ à Græcis Pyraustæ nominantur, quæ in Cypro, in metallorum fornacibus inueniuntur, per medias flammas illæsæ volant, & si forte longe ab ignibus auferantur, paruo temporis momento intereunt, res profecto mira, huiusmodi aues, in violento, quod alia viuentia omnia perimit, elemento viuere.

Refert etiam Fulgosius ibi, quod in Insulis Niuerna (quam Irlandum nominat) & Orchade quibusdam in locis, quæ mari abluuntur, arbores salicibus persimiles nascantur, in quibus ortę paruæ quędam pilæ, paulatim crescendo aues, anatum formam habentes, effigiantur, rostro ab arboribus pendentes, & cum ad maturitatis tempus peruenere, suo ipsarum nixu arboribus excussæ, in mare dilabuntur, atque euolant. Britanni vulgo bernettas appellant, & quia ex animi genere non oriuntur, his quadragesimali ieiunio sale conditis homines vescuntur, & ab his, qui viderunt, certiores (ego ipse etiam, vt Baptista) facti sumus. Licet Alber Magnus aliter scripserit. Sed res tam multorum virorum grauium testimonio, qui hoc viderunt probata est, vt minime dubia existimari debeat, & de hoc dixi supra *ista part. in consid. de insulis. vers. Scotia etiam.* Licet videatur difficile creditu, tamen maius mihi videtur id, quod cantat Ecclesia: *Nouum genus potentiæ, qui ex aquis ortum genus, partim remittis gurgiti, partim leuas in aera.*

Aliud quoque fere incredibile de anatum natura refert ibi Fulgosius, com ait, quod in ea parte Galliæ, quæ Britannia dicitur, prope vrbem Redonensem, oppidum sit Montisfortis nomine, vbi Maio mense, cum S. Nicolai solemnia celebrantur, à paruo lacu, haud longe ab oppido, ea hora, qua vel missa, vel vespertino orationes cantantur, anas templum init cum tredecim pullis, quæ postea quam aram circumdedit, ad eundem locum regreditur, vno pullorum, quos secum veniens duxit, semper deficiente, neque vero, quo is se recipiat intelligitur, quod si quis, vt rei experimentum faciat, aut, quia rei nullam fidem habet, eam comprehendere, aut occidere tentauerit, confestim rabie corripitur, ac moritur, aut in grauem morbum subito incidit. Subdit & aliud mirandum, & de eo prudens, vt volet, iudicabit, scilicet, quod à Garuasin Tibellesin, Arelatensis Regni Marescallo, ad Ottonem quartum scriptum sit: in lacu enim eius regionis nouit quosdam piscationi operam dantes, hyeme multas ciconias, veluti mortuas, rete in siccum traxisse, quę tanquam simul iunctæ, mutuo rostra ano infixa habebant, & calefactæ, viuę fuerunt inuentæ. In Lotharingia iuxta Metensem vrbem, vt etiam recitat, in quodam alio lacu, salutis anno 467. supra mille, permultę alię ciconię similiter inuentæ fuerunt, quæ in thermis calefactæ, reuixerunt. Hæc autem res effecit, vt quidam sub aquis abdere se ciconias putarent, ea ratione moti, quod vsque in præsentem diem, nec scriptum sit, nec satis intellectum, quo se ibidem, desinente ęstate, recipiant, testis est Plinius *li.* 10. *c.* 23. cum tam multi apud Græcos Latinosque fuerint, qui diligenter animalium naturas inuestigare anxie curauerint.

Et de his auibus, & multis aliis, habentibus ex sua natura quasdam excellentias, vide Plinium *lib. naturalis historiæ* 10. *per totam.* Aristotelem, Albertum Magnum, Dioscoridem *in libro, qui hortus sanitatis* dicitur, *in tractatu de auib.* Isidor. *lib. Etym.* 12. *cap.* 7. Textorem *in sua officina. in cap. auium nomina.* vbi 144. nomina auium & vltra recitat: & aliqoid de naturis earum, & etiam de auibus Deorum. Et cum reperiuntur

nantur in armis depicta, aut vexillis, debent interpretari huiusmodi arma secundum naturas, complexiones, proprietates, & nobilitates illarum auium, vt supra dixi *in 1. parte*, vbi de armis scripsi centum conclusiones: ideo aliter non insisto; quia etiam talia vno volumine comprehendi non possent: quia, licet vnum nomen auium sit, genus tamen est diuersum: & sicut specie sibi differunt, ita & naturæ diuersitate, cum aliæ simplices, aliæ astutæ, aliæ solitariæ, aliæ incolæ, aliæ aduentitiæ, aliæ canoræ, & vocales, aliæ dociles, aliæ indociles, aliæ perennes, aliæ semestres, aliæ trimestres: sed & alia sicut genere, ita & moribus innumerabilia. Nam volucrum quot genera sunt, inuenire quemquam non posse, ait Isidorus *vbi supra in princ. illius cap. 7.*

OCtuagesimaprima consideratio; Cum in præcedenti consideratione aliquid in laudem quorundam volatilium relatum sit, quæ in genere animalium videntur esse perfectiora natatilibus, ideo hic pauca de animalibus aquaticis, hoc est, piscibus, dicendum est: nam sicut aer ornatus est suis animalibus, scilicet volatilibus, quæ possunt ex eo respirare propter crassitudinem humoris, & quorum corpora sustinere potest, sic & aqua suis, id est, natalibus, quæ quidem pinnulis suis adornantur, & innituntur aquę natando sicut aues pennis suis volando. Reptilia etiam dicuntur; quia omne quod natat reptandi habet vel speciem vel naturam. Vnde & *Psalm. 103.* Dauid ait: *Hoc mare magnum & spatiosum manibus, illic reptilia, quorum non est numerus.* Et, vt ait Isidorus *libro Etymolo. 12. c. 6.* Pecoribus & bestiis, & volatilibus ante, homines nomina imposuerunt, quam piscibus; quia prius visa sunt & cognita. Piscium vero postea paulatim cognitis generibus, nomina instituta sunt. Aut ex similitudine terrestrium, aut ex specie propria, siue moribus seu colore, vel figura, aut sexu, vt ibi per exempla declarat Isidorus: & vt Plinius inquit *lib. naturalis historiæ 9. cap. 2.* complura sunt in aquis animalia, maiora etiam terrestribus, quod ibi comprobat, & concludit, vt vera fiat vulgi opinio. Quicquid nascatur in parte naturæ vlla, & in mari esse, præterquam multa, quæ nusquam alibi. Sciendum est, quod multi vtantur in armis piscibus, vt est primogenitus Franciæ, qui apud nos dicitur Delphinus: & vtitur in suis armis Delphino azureo seu cæruleo, in campo aureo, ex quo videretur dicendum, quod ille piscis apud nos sit excellentior cæteris piscibus. De cuius excellentia ad Plinium recurre *in lib. naturalis historiæ 9 cap. 8.* vbi ample commendat Delphinum in celeritate natandi super omnes pisces, & volucres, in pietate erga partum, cum gestant fœtus in infantia infirmos, quinetiam parentes fœtus adultos diu comitantur, & paruos semper aliquis grandior comitatur, vt custos, conspectique sunt defunctum portantes ne laceretur a belluis. Si quis eorum captus fuerit, cęteri adnatant, supplicantium specie captum reposcentes: & maxime laudatur propter amorem, quem habet erga hominem, vt per plura, & vltra quinque exempla comprobat Plinius *dict. cap.* 8. de quibus aliqua refert Gell. *lib. noct. Attic. 7. cap. 8. & in lib. qui hortus sanitatis dicitur, in tractat. de piscibus, cap. 27.* Delphinus dicitur frater hominis, quia moribus humanis quodammodo assimilatur. Et solus (vt ait Aristoteles) inter pisces felle caret. Hi etiam Simones dicuntur, ad quod nomen vocati, accurrere feruntur, vel gaudent hoc nomine vocari, quia rostrum simum habent. Et musica arte mulceotur: vnde Arionem citharistam in mari nautis interficere parantibus, obtinuit ab illis, vt prius cithara caneret, ad cuius cantum Delphinorum gregibus congregatis, cum in mari se proiecisset, ab vno exceptus est, & ad littus protectus, vt ample *supra ista part. in 51. consid.* dictum est.

Est etiam leo marinus, qui secundum Isidorum *lib. Etymolog. 12. tit. de piscibus circa initium*, dicitur a similitudine terrestris. Et secundum Ambrosium, licet leo terrestris sit terribilis, tamen leo marinus est dulcis, eandem habens dispositionem, & virtutem, sicut in terra, ex quo videretur dicendum, illum inter pisces esse excellentiorem. Sed quicquid sit, Cete seu Balena, est maior, & grandior piscis, qui reperiri possit in mari, & est immensæ magnitudinis (teste Isid. *in loco ante allegato*;) cęteris enim bestiis maris altius iacit vndas. De cuius natura & excellentia scribit Plinius *lib. 9. c. 6.* Et in toto illo libro vide piscium naturas, quæ sunt diuersæ: *& lib. 32. cap. vlt.* dicit animalium omnium in mari vinentium 166. genera esse, quorum nomina ibi describit seriatim, & loca vbi laudatissimi nascuntur pisces. Et Textor *in sua officina in versi. pisces diuersi*, enumerat 222. & *ibi in suo lib. Cornucopię in ver. piscibus.* Et scribit vrbes & portus piscibus abundantes. Et Plinius *lib. 10. cap. 45.* inquit: *Elephantis suspirantes facunt, leones inguem fubeunt, in mari vitulis, atque piscium genera mutescunt.* Et de piscibus, qui inclamati venire solebant, vide Cælium *in antiquarum lect. 13. cap. 23. circa initium.* post Plin. *eodem lib. 10. cap. 70.* vbi ipse Plinius dicit auditum & olfactum esse piscibus: & *in cap. seq.* etiam tactum & gustum esse eis communem ait. De piscibus vero eligibilioribus pro nutrimento naturę humanę, scribit Schola Saleto. his versibus:

Lucius & perca, & saxatilis, albica, tencha,
Gornus, & plagitia, & cum carpa, galbio, truta.

Et ibi *in commente* ponuntur vtilitates illorum, & conditiones bonorum piscium.

OCtuagesimasecunda consideratio de excellentia suorum disponit, quæ etiã præter aues & pisces, quadrupedes pariunt, teste Plinio *lib. 10 cap. 52.* & quæ inter comestibilia sint magis communia, & vitæ hominis & naturæ vtilia. Maxime cum non liceat nobis semper vti carnibus, ob obseruantiam nostræ legis, sed certis diebus oua, lac, & caseum comedimus. De ouis ideo, quæ multum ad sanitatem hominis conueniunt, dicendum est; Cum vicem carnis aliquando retineant, vt vult Almansor *in cap. 14. lib. 3* Et vt describit Conciliator *in differentia* 69. Ouum est animal potentia, ex ouificantis productum superfluo: de cuius complexione vos remitto ad Medicos, apud quos multum laudantur & extolluntur; & inter alia oua gallinacea & perdicum; quoniam fere in omnibus vnguentis siue emplastris, apponuntur oua: & quarta pars hominum, & vltra, viuit ex ouis. Et bene pensato inter omnia comestibilia, oua plus prosunt, quam alia quæcunque res de per se, quæ fit in mundo: nam ex ouis nutriuntur multi, & fere tota Europa, diebus Veneris & Sabbathi, etiam die Mercurij, cum sint magis vsitata ad vitam, quam pisces, & aliis diebus comeduntur pulli, aut gallinæ, seo capones, aut alia quæcunque volatilia, quæ ex ouo generãtur: & omnibus consideratis, non temere forte diceretur, quod maior vtilitas ex ouo in mundo proueniat, quam ex mari, saltem circa comestibilia cibaria; quoniam, primo (vt iam prædixi) ex ouo maior pars hominũ naturaliter & magis communiter viuit, maxime diebus Veneris & Sabbathi, & aliis fere semper, & frequen-

tius in omnibus cibis, si fiat aliquod condimentum, apponitur ouum, & magis comeditur ex eo, quod ex ouo procreatur, quam quod prouenit ex mari. Nam comeduntur gallinæ, capones, pulli, & cætera huiusmodi ex ouis genita, quæ sunt communiora comestibilia ad vitam hominis necessaria, quam ea, quæ proueniunt ex mari; quoniam non vtiliter etiam diebus, quibus non comeduntur carnes, viuitur ex prēda maris, cum sint multæ prouinciæ, vbi non abundant pisces marini, & in omnibus orbis partibus, etiam vbi pisces marini abundant, semper ouum & plura comestibilia ex eo prouenientia abundant.

Item etiam fere in omnibus medicinis, ad sanitatem hominis facientibus, maxime in emplastris, potionibus, vnguentis, & pillulis, clisteriis, apponuntur oua, aut aliquid de ouis. Præcipue in medicina valet, & est multum laudabilis vitellus ouis, pro nutrimēto hominis infirmi conualescentis, senis, & debilis, quod voluit Galen. *in 6. Terapeut. c. 1.* dicens: *Debilibus magis sunt danda vitella ouorum, quod albumen ipsorum difficile digestibile est, propter eius frigiditatem, & viscositatem: vitella vero sunt in calore & humiditate temperata, & magis humanæ complexioni similia, & ideo bene nutriunt, & bonum & temperatum generant sanguinem.* Vnde Isaac *in 5. doct. c. 12.* dicit: *Vitella sunt temperata, & calori naturali vicimiora, ideo ad digerendum velociora & faciliora.* Maxime si de iunioribus fuerint gallinis, masculos habentibus, cum oua huiusmodi volatilium sint meliora, vt inferius patet.

Dico ergo, quod ad propositum seruit, relinquendo alia Medicis, quod laudabilia & electa oua, ex duobus iudicentur; Primo, si ex laudabilibus sint animalibus mediocris ætatis, pinguibus etiam a natura, & masculum habentibus, cuiusmodi sunt oua gallinarum & perdicum; quia, vt ait Rasis *in 3. Almansoris, capit. 14.* gallinæ & perdicis oua temperata sunt, & plus aliis hominibus conuenientia. Et *in 4. suorum Aphoris.* meliora sunt oua gallinarum, & earum, quæ cum gallis viuunt: & ait Isaac *in 5. doct.* Oua gallinacea & perdicum temperatiora & laudabiliora sunt cæteris, maxime si masculum habeant. Vnde Auer. *in quinta collet.* dicit: Oua gallinarum sunt meliora cæteris; ante quos omnes sapiens Galen. *in 3. de alіment. cap. 21.* dicit: *Meliora oua sunt, quæ gallinarum & fasianorum: peiora, quæ sunt anserum & struthionum.* Secundo, oua ex eo iudicantur meliora, si sint recentia; quia, vt dicit Isaac *in 1. doct.* Oua recentia sunt laudabiliora, cum calor naturalis eorum sit fortior: & ante eum illud dixerat Galen. *in 3. de alim. cap. 21.* cum ait: *Optima quidem oua sunt, quæ recentissima, pessima autem, quæ vetustissima: quæ autem intermedia horum proportionantur distantia, qua distant ab extremis bonitate & malitia:* vnde *in regimine sanitat. Sal.* dicitur:

Si sumas ouum, molle sit atque nouum.

Et oua recentia enumerantur inter alimenta: quę in modica quantitate, sunt multi nutrimenti, vnde *in d. regimine* scribitur:

Oua recentia, vina rubentia, pinguia iura,
Cum simila pura, natura sunt valitura.

Et ad vnum singulariter est aduertendum, quod nec obliuioni tradendum est, quod ouo recenti sumpto, debemus sumere haustum vini: vt scribitur *in d. remed. Sal.* hoc versu:

Singula post oua pocula sume noua.

Et istud bene practicatur apud nos. Insuper ex diuersitate præparationis ouorum etiam eis requiritur bonitas & malitia. Nam inter oua decocta meliora & laudabiliora sunt in aqua elixa, quam assata, vt dicit Isaac *in 5. doctr. cap. 17.* oua assa elixis sunt grossiora, & ad digerendum duriora; cui assentit Haliab. *in 5. Theorica, cap. 26.* dum ait: Competentius autem ouum, quod sumitur, est elixarum in aqua, & non multum decoctum, vt durum fiat: sed media tantum maturatione decoquatur, quod etiam sorbile vocatur. Hoc enim citius digeritur, & melior est cibus. Oua tamen in aqua calida fracta & decocta, meliora sunt his, quę cum corticibus elixantur. Vnde cæteris ouorum præparationibus sunt laudabiliora, & approbata, atque saniora, quia in sua naturali custodiuntur humiditate cum aquæ humectatione, suique odoris grauitatem amittunt, & subtiliantur; quod tamen non omnibus placet, cum quidam plus cum cortice oua elixa desiderent, meliorique cum appetitu assumant. Et inter hæc, decocta quidem sufficienter, hoc est, nec parum decocta, seu semicruda, aut indurata, quæ sorbilia, vel coagulata dicuntur, sunt saniora, & omnibus fere hominibus gratiora, & cæteris laudabiliora, teste Almanso. *in 3. c. 14.* Oua tremula, quæ neque dura sunt, mollia, inter illa duo media existunt, & Galeno *in 3. alimentorum, capit. vigesimoprimo.* optima ouorum ad alimentum sunt, quæ tremula, sorbilia. Et idem in *libr. de Euchymia*, ait; *Oua, quæ moderatè sunt cocta, propter quod tremulenta vocantur, meliora sunt aliis, & ad digestionem, & ad euchymiam.* Et dicitur *in regimine sanitat. Salern.* in illis verbis: *Nutrit & impinguat triticum, lac, caseus, &c.* quod oua sorbilia corpus humanum nutriant, & impinguent. Oua etiam, quę supra carbones sine fumo, quam quæ sub cineres coquuntur, sunt meliora, vt vult Isaac in *d. l. 5. doctr. cap.* 17. vbi etiam dicit, quod oua frixa, seu patellata cæteris sint peiora. De omnibus te remitto amplius ad Doctores in medicina, qui de hac re scripserunt. Ideo concludo, quod oua inter reliqua vsitata cibaria multum commēdanda sint, ratione suæ tēperatæ complexionis atque conuenientiæ ad humanum corpus, & multitudinis nutrimenti: & quod meliora ex ouis, laudabilia, & potius eligenda sint oua gallinarum recentia, ex doctrina Auicennæ *in 2. canon. c. 55.* Et apud Legistas actio furti datur pro vno ouo, *vulgate §. gallinarum. vbi gloss. in verb. qui lucrandi animo. institut. de rerum diuis. & per gl. in l. id est, ff. de dolo.*

Narrat & Cælius *lib. antiquarum lection. 14. cap. 50.* mirabile esse in ouo, quod è re tam parua, mundi quędam permixtio intelligatur: ouum quippe elementis compori quatuor, ex veterum Medicorum assertione tradit: nam crustæ modo circumiectum, obductumque putamen, terræ imagine quadam, arescentis frigore vim naturæ præfert; humor autem frigens humectansque, aquam exhibet plane; sicuti aereum, quod inest spirituosum, calens, humensque. At in meditullio luteum fixum, mediocritatem caloris obtinens, & aridioris naturæ, igni compar facile colligitur. Cui calculum adiecerit; & color; & an non & globata suffragatur figura? Quid quod inest ouo vitalis vis, veluti & mundo; &, teste Aristotele *in 6. de animal.* quæ oblonga sunt oua, fœminam edunt, quęque sunt fastigio cacuminata, atque rotundiora, & parte sui acutiore obtusa, orbiculum habent, marem gignunt: de quo vide Plinium *libro decimo, cap. 52. in fine*, vbi ait: oblonga oua gratioris esse saporis, vbi & de diuersitate ouorum videre poteris. Sed & Cælius *in fine dicti cap.* ait: Inter oua pauonis auis primatem locum tribuunt plerique, Chenalopeciis, id est, anserinis secundam notam sibi vendicantibus: tertiam auitiis: Medici tamen præfe-

præferunt oua gallinarum, perdicum, & fasianorum, vt ante scriptum est. De ouis auium, & eorum naturis scripsit ample Bartholomæus Anglici *in suo 19. lib. de propriet. rerum.*

Istud etiam interseram, quod nequaquam relatu indignum est: apud Græcos fertur, (teste Cælio *lib. antiq. lectionum* 5. *c.*12.) Babylonios venatibus assuetos, vbi in solitudine deprehenderentur, nec cibaria percoquendi esset occasio, cruda oua fundæ imposita circumactione, vibratione, seu vertigine assidua tamdiu rotare consueuisse, donec coquerentur.

Plinius *dict. lib.*10. *cap.* 30. dicit seruari oua in frumento aut hyeme in paleis, æstate in furfuribus vtilissimum, & oua aceto macerata, in tantum emolliuntur, vt per annulos transeant, sale exinaniri creduntur. Oua vero Veltrarum inter cibos electibiles, & delicatos scribit Text. *in sua officina.* Nam in Velitris Valscorum oppido, fuit ouorum ingens abundantia.

Mantuanus:

Iam Latij Romam caput, ouiferasque Velitras.

Et, vt scribit Palladius de gallinis loquens: Vinaciis hoc est, granis vuæ iam pressæ, cito sterilescunt, cum hordeo semicocto. & parere sæpe coguntur, & reddunt oua maiora. Vnde Columell. *l.* 6. Vinacia quamuis tollerabiliter pascant, dari non debent, nisi quibus temporibus anni auis fœtum non edit.

Octuagesimatertia consideratio sit de excellentia granorum seu segetum; quoniam sunt plura, far, siligo, triticum, ador. Itali ponunt speltam, & melicam. De excellentiori habeo gloss. quæ est 1. *in l. triticum. ff. de verborum obligat.* vbi dicit, quod triticum, sit nomen generale, ad omnia blada, seu ad omnes segetes, seu ad omne id, quod in area teritur. Sed alio modo, vt dicit, per excellentiam frumentum appellatur, sed etiam, vt probat textus *in l.*1. *C. de Cano. frumentario, lib.* 11. frumenti appellatione omnia necessaria ad victum continentur. Imo & quod plus etiam continet & lupinum, & fabas, cum arista ea in se cõtineat, *l. frugum. §. frumentum. ff. de verborum & rerum significat.* & ibi dicit gloss. vlt. *in fin.* quod licet sit quodammodo generale nomen, tamen spiritualiter vulgari sermone dicimus granum frumentum, quod pro sui bonitate cætera excellit. De melica fit mentio *in d. gloss.* 1. De spelta vero, hordeo, & auena *in d. gloss. vlt.* Et de his facit mentionem Textor *in sua officina. in c. legumina diuersa, & frumenta*, vbi lupinum, & fabam inter legumina describit, sed tex. *in d. l. frugum. in prin.* ponit inter fruges, quod est nomen generale; quoniam comprehendit, & grana & legumina.

Triticum, secundum naturam sui substantialem, in primo gradu est calidum & humidum, & sic in medio; Panis ex eo factus calidior est in secundo gradu: quia calor eius augmentatur à calore ignis, & coctione, sicut hordeum & faba. Cum in propria natura sicca sint: si in aqua coquantur, humiditatem assumunt: ita dicunt Dioscorides & Isaac, & dicunt, quod frumentum habeat eius virtutem calidam. Sed dicit Luc. de Pen. *in l.* 1. *C. de condutis in horreis publicis. in prin. li.* 5. quod frumentum sit proprie aridum, & siccum: & dicit Dioscorides, quod triticum recens ac rufum, id est, aurosum, sit vtilius: de recenti, seu nouo, quod sit vtilius, satis notatur *in dict. l.* 1. *Cod. de condutis in publicis horreis.* Et dicit Haliabas *in* 5. *Theorica, cap.* 15. Triticum omnibus granis laudabilius est & magis temperantiæ proximum, ideo est conuenientius omnibus granis, & hominum corporibus conferentius, laudabilior cibus, & de hoc tritico, & quod sit laudabilius aliis granis, etiam ponit Auerr. *in* 5. *coll.* & Galenus *in* 3. *diætarum.* laudes illius: dummodo sit spissum, graue, & frangi difficile, coloris exterius cerei, interius vero albi, superficie lucidũ, & leue. Ex cuius substantia & medulla farinam exuberat plurimam, cortex autem & furfur non in magna quantitate, & etiã hoc tenet Almansor *li.* 3. *c.* 2. Item, quod sit natum in crassa & pingui terra. Ita tenet Isaac *in* 1. *doctr.* Item, & tertio, quod sit nouum, licet Serapio & Dioscorides videantur sentire oppositum, scilicet, quod non sit multum nouum, neque multum vetustum, sed medium. Ideo. Ideo dicit Auicenna *in* 2 *canonis. c.*577. Sit igitur medium in ætate: quoniam eius humiditas inter multam & paucam est media, exhausta humiditate accidentali, quam aeris desiccauit calor: propterea hæc species media, laudabilior existit & melior, bene naturam nutrit, & cito digeritur. Item & quarto, quod mundum sit à zixania, vel lolio, & cicerculis, & huiusmodi granis illaudabilibus, vt dicit Galenus *in* 3. *primi doct.* 2. *c.* 7. Ideo dicit Auerroes *in* 5. *coll.* quod melior cæteris sit panis factus ex farina tritici in hunc modum, vt sit custoditum à malis accidentibus eidem obuenire valentibus.

Qualis autem panis omnium granorum sit excellentior, scribit Plinius *lib. naturalis historiæ*, 18. *c.* 7. vbi vide de frugum generibus & natura. Vbi dicit, quod panis ex frumento sit excellentior. Et quarum prouinciarum, seu patriarum frumenta sint excellentiora, Plinius ibi edisserit, vbi multum laudat Italicum. Et Textor *in officina. in Cornucop. in litera F.* scribit patrias abundantes frumento, *& sub litera P. in verbo, panibus*; dicit, quod in Scolo Bæotiæ vico, laudatissimi fiebant panes, quales forte fiunt apud nos, in oppido Belnensi: & Cælius *lib.* 4. *suarum antiquarum lect. c.* 35. adducit plura genera panis. Et dixi hic ante, quod panis tritici sit excellentior, eligibilior, & laudabilior, intellige, dummodo quinque habeat, videlicet, sit conuenienter salitus, ex aqua factus, & ex fermento, in competenti quantitate, vt satis demonstrant Medici, videlicet Auerr. *in* 5. *coll. cap. de complexionibus ciborum.* Isaac *in* 1. *doctr.* Galenus *in quinta de regimine sanitatis, in* 1. *de alimentis cap. de fermento.* Et ad quid sal ponatur in pane, scribit Aristoteles *in* 21. *problem.* 5. Nec fiat ex oleo, vt dicit Haliabas 5. *Theorica, ca.* 15. Secundum, vt pasta bene malaxetur, & dometur, iuxta dictum Auicennæ *in* 2. *can. c.*577. & Aristoteles *in* 21. *Problem. problem.* 7. Tertium, quod panes nõ multum parui sint, nec multum magni, vt dicit Isaac *in* 1. *doctr.* Quartum, quod farina optime pistata sit, vt dicit Haliab. 5. *Theorica* 5. *c.* Galenus *in li. de alimentis. c. de tritico.* Quintum, quod sit post primũ diem vel secũdũ, vt dicit Isaac *in* 1. *doctr.* Et quomodo panis calidus sit nociuus, videatur Auenzoar *in* 1. *cap. sui Theisir.* & Rhasis *in* 21. *continentis*, 128. & Auicena *in* 2. *canon. c.* 577. & dicit Haliabas *in* 5. *Theoric. c.* 15. quod panis calidus, cum ex camino trahitur, omnibus reliquis peior sit, quoniam immoratur eius à stomacho descensus, & sitim prouocat: Et conclusiue, ad iudicandũ bonũ panem, dicimus cũ Auerr. *in commẽto* 136. *canticorum*, vbi dicit: *Melior ex panibus est ille, qui sic preparatur, vt similis spongia efficiatur, æqualiter & tẽperate fermẽtatus, & in clibano conuenienter decoctus.* Etiã pro hoc fuit sententia Galeni *in* 1. *Therapeutica cap.* 9. & vide quid dicat *in* 1. *de alimentis, & de alchymia, ca. secundo.* Et quinque conditiones optimi panis & electi scri-

bit Schola Salern. in his versibus:

Panis non calidus, nec sit nimis inueteratus,
Sed fermentatus, oculatus, sit bene coctus,
Modice salitus, frugibus validis sit electus.

Et ibi Arnal. de Villanoua commentator has 5. conditiones optimi panis explicat.

De siligine habetur per eundem Pliniom *eod. lib. 19. c. 10.* vbi ait, quod ex Aphrica siligine dulcissimus panis fiat, & ipsa spissior quam far, & maior spica eadē: & ibi etiam vide de aliis speciebus.

Hordeum vero etiam multum laudat Plinius *in d. lib. c. 7. in fi.* tanquam omnium frugum nobilissimum: & ibi rationes assiguat, ex pluribus effectibus illius, quos vide. Licet multi nominent & ponant orizam, vulgo, risum, inter cibaria, tamen credo illud esse ponendum inter grana, & segetes, ex quo seminatur, & metitur, prout & alia grana: de cuius natura & effectu scribit Galen. *lib. 1. de cib. cap. de riso.* & habetur *in Pandect. c. 57.*

Et quoniam seges, seu fruges est nomen generale, vt dixi, sub quo etiam legumina comprehenduntur, quæ sunt Eruum, Vicia, Cicer, Cicercula, Faba, Lenticula, Lens, Phaseolus, Pisum, Lupinum, Milium, & Panicum: quæri potest, quod istorum sit excellentius? Plin. de his *lib. 18. ca. 12. natur. al.* scribit, & inter alia fabam extollit, & dat ei maximum honorem inter legumina. Cum etiam ex faba fieri possit panis, & farina ex ea appellatur lomentum: aggrauaturque pondus cum illa, & omni legumine, vnde maledicti sunt illi, qui vendunt species, seu aromata, & cum illis apponunt farinam alicuius leguminis. Fabæ multiplex vsus est omnium quadrupedum generi, præcipue homini. Frumentum etiam miscetur apud plerasque gentes, & maxime panico solida, ac delicatius fracta, & minutius trita; Et sola frugum etiam excesa, repletur, crescente luna: & ibi idem Plinius scribit, quando seri debeat, & etiam alia legumina, & de eis, & aliis vide ibi cum quatuor capp. seqq. De pane autem aliorum granorum dicendum est cum Auer. *in coll.* quod habeat illam virtutem, quam habent illa grana; quæ cum omnia ferme laudabilia sint, & panis ex eis confectus similiter talis est.

De cibis & diuersis panibus scribit Text. *in sua officina, in c. cibi & panes diuersi.*

OCtuagesimaquarta consideratio de excellentia vinorum disponit, quę de per se sunt excellentiora omnibus aliis habentibus liquorem. Inprimis de laude vini scripsit Plato librum vnum: Cælius vero *li. antiquarum lect. 17. cap. 64.* multum laudat vinum ex dictis Æsculapij & Platonis, & de eius vtilitate scribit *lib. 7. cap 32. & libr. 85. cap. 22. & 24. cum pluribus aliis capp. illius libri.* Plinius vero *libro naturalis historia* 14. etiam multum laudauit vinum. Nam, vt notatur *in l. 1. in gl. magna, circa mediū, ff. de periculo & comm. rei vendit.* & *in Psalm.* 103. *Vt educat panem de terra, & vinum lætificet cor hominis.* Et *Iudic.* 9. dicitur: *Vinum lætificat Deum & homines.* Et de eius fortitudine habetur 3. *Reg. 3. c.* Multi multa vina diuersarum patriarum laudauerunt, sed inter alia Schola Salern. probat illa habentia sequentia:

Vina probantur odore, sapore, nitore, colore.
Et subdit:
Si bona vina cupis, hæc quinque probantur in illis:
Fortia, formosa, flagrantia, frigida, frisca.

Et si hæc generalia quatuor, & quinque specialia habeant, cuius regionis & patriæ sint, non est curandū, quoniam de vino & homine illud dici communiter solet; quod cum bonitatem habeant, non sit de eorum origine & locis quærendom, cum suum cuique placeat, & sic laudet; & quocunque eatur, fabula eadem repetiatur de istis excellentiis vinorum. Plinius vero *dicto lib. 14. c. 1.* scribit de vitiom natura, & quibus modis ferant seu extollantur, *& 2. & 3. cap.* de generibus vitium, *cap. 4.* insignia culturæ vitium, *cap. 5.* de natura vini, *cap. 6.* de generositate vinorum, & ibi vide de excellentia & nobilitate plurimorum vinorum. Textor *in suis Epithetis sub litera V. in verbo, vinum, & vitibus.* post Plinium, Dioscoridem, & plures alios laudat quamplurima vina, ex pluribus & variis locis, in hunc modum. Tmolus mons Lydiæ, teste Plinio *libro* 5. optimo abundat vino. vnde Ouid. *libr. 4. de Ponto:*

Aphrica quot segetes, quot Tmolia terra racemos,
Quot Sicyon baccas, quot paris Hybla fauos.
Item *li. 6. Metamorph.*
Deseruere sui Nymphæ vineta Timoli.

Et sic Poetæ superaddunt i, post r.

Hinc Statius *in Thebaide:*
Hinc nota Baccho Tmolus attollit iuga.

Verisimile credendum est, dominos Timolenses seu Trimolenses, propter eius antiquitatem nominis, antiquitus à prædicto monte Tmolco originem habuisse, vel à Timoleone duce Corinthiorum, qui fuit vir clarissimus omnium iudicio, & patriam oppressam à Tyranno liberauit, vt de eo multa scripsit Plutarchus, de quo dixi supra *in 1. parte, in 38. consideratione, in 23. conclusione.* vnde Ludouicus de Trimolio, Eques vestigia prædecessorum: hanc patriam Ducatus Burgundiæ à Sueuis oppressam, anno Domini 1414. auspice liberauit, & post eius mortem gloriosam, *Eques auratus sine nota,* hoc est, *Le cheualier sans reprothe,* intitulatus est.

Falernus mons, seu regio Campaniæ, vbi colles vitiferi optimo abundant vino, vnde Varro: *Quid in Italia vtensile non modo non nascitur, sed etiam nō egregium non fit? Quod far comparandum Campano? Quod triticum Apulo? Quod vinum Falerno? Quod oleum Venafrano?* Vnde Tibullus:

Nunc mihi fumosos veteris proferte Falernos.
Idem:
Non tibi si pretium Campania terra daretur,
Non tibi si Bacchi cura Falernus ager.

Martial. *Resinatu bibis vina Falerna.*

Massicus item mons Campaniæ, optimi vini ferax. Horatius.

Et qui nec veteris pocula Massici.
Virgilius *lib. 7. Æneid.*
Vertunt felicia Baccho Massica.
Silius *lib. 7.*
Massicus vitiferis addebat nomina glebis.
Statios *lib. 4. Syluarum.*
Gauro Massicus vuifer remittit.

Nam Gaurus mons quoque Campaniæ vinum habuit laudatissimum. Aulon mons Calabriæ, contra Terentinam regionem, optimo nobilitatur vino. Martial.

Nobilis & lanis, & Baccho fertilis Aulon,
Det pretiosa tibi vellera, vina mihi.

Horat. *Et amicus Aulon,*
Fertilis Baccho, nimium Falernis
Inuidet vuis.

Commendat & vinum Lesbium, à Lesbo insula in Ægeo. Propert. *lib. 1.*

Lesbia Mentoreo vina bibas opere.

Pamphi-

Pamphilus:

Si victam reddet, victa se Bacchia Lesbos.

Horatius:

Hic innocentis pocula Lesbi duces sub vmbra.

Aristoteles (vt scribit Aulus Gellius lib. 13. capit. 5.) ægrotans, gustato vino Rhodio, inquit, firmum hercle vinum, & iucundum, degustato inde Lesbio, vtrumque (inquit) oppido bonum, sed suauius Lesbium. Et sic Rhodium vinum inter bona vina enumeratur. Methymna, ciuitas fuit in Lesbo insula vini bonitate nobilis.

Pamphilus:.

Lesbya pampineos spargit Methymna racemos.

Ouidius:

Gargariz aut segetes quot habet Methymna racemos.

Cecubum, oppidum Campaniæ, cummendat etiam vini bonitas.

Martialis:

Cecuba Fundanis generosa coquuntur amicis.

Idem lib. 6.

Cecuba non solis vindemia nutriat orbes.

Horatius.

Cecubam & prelo domitam Caleno
Tu bibes vuam.

Nam fuit in Caleno vrbe Campaniæ vinum generosum.

Iouenalis.

Qua molle Calenum
Porrectura vino miscet sitiente rubetam.

Formiæ, vrbs Latina iuxta Caietam, antiqua Læstrygonum sedes fuit, nobilis vinu.

Horatius.

Mea nec Falerna
Temperent vites, neque Formiani
Pocula colles.

Setia, vrbs Campaniæ superbit etiã vini nobilitate.

Martialis lib. 4.

Tu Setina quidem semper, vel Massica ponis.

Idem in Xeniis:

Pendula pampineos qua spectat Setia campos,
Exigua vetulos misit ab vrbe cados.

Pamphilus:

Spargit Campanis Setia clara iugis.

De Surrhento Campaniæ oppido Sirenum quondam sede.

Martialis.

Surrhentina bibis, nec Myrrhina picta, nec aurum,
Sume, dabunt calices hac tibi vina suos.

De istu vino Surrhentino facit mentionem Proculus Iurisconsultus *in l. fin.* quæ incipit, *qui vinum Surrhentinum. ff. de trit. vino & oleo leg.*

Habuit & prædulces vuas Alba vrbs Italiæ.

Martialis.

Hoc de Cæsareis mitis vindemia cellis.
Mittit Iuleo qua sibi monte placet.

Fundanum etiam cummendatur, à Fundis, oppido Campaniæ.

Martialis.

Hac fundana tulit felix autumnus opimi.

Messana, vrbs Siciliæ, à Mamertinis Campaniæ populis habitata, optimum ferebat vinum.

Martialis.

Amphora Nestorea tibi Mamertina senecta
Si detur, quodun nomen habere potest.

Vnde Plin. dict. lib. 14. cap. 6. dicit, quartum curriculum obtinuere publicis epulis à D. Augusto Mamertina circa Messanam in Sicilia genita.

Chios, insula maris Ægei, & Arusium in ea promontorium, laudantur vini præstantia.

Silius lib. 7.

Et ambrosiis Aruisia pocula succis.

Veientum Ethruriæ oppidum. Horat.

Qui Veientanum festis potare diebus.

Mart. lib. 2.

Veientana tuam si domat vua sitim.

Aminei populi fuerũt, vbi nunc est Falernus, quorum regio dicebatur, vini feracissima.

Virgilius libro 2. Georgicorum.

Sunt & Æminea vites firmissima vina.

De isto etiam vino Amineo facit mentionem text. *in l. qui vinum. §. fin. ff. de tritico, vino, & oleo legat.*

Thasus insula maris Ægei vinum habuit laudabile.

Virgil. lib. 2 Georg.

Sunt Thasia vites, sunt & Mareotides alba.

Mareotis pars Ægypti itidem. Horat.

Mentémque lymphatam Mareotico
Redegit in veros timores.

Statius lib. 3. Syluarum.

Sparsit Tyrrhena Mareotica vina Minerua.

Hoc vinum durat in lungam vetustatem.

Naxos similiter, insula maris Ægei, à fertilitate vini Dionysia dicta est. Vnde Pontanus virginam eam appellat, dicens:

Hanc post virgenea spaciantem littora Naxi
Bacchicam.

Statius lib. 4. Achilleid.

Lemnos, & à tergo decrescit Bacchica Naxos.

Maronea vrbs Ciconum laudata est vino, quo Vlysses inebriauit Polyphemum.

Tibullus:

Victa Maroneo fœdatus lumina Baccho.

Methone quoque vrbs in Thracia, nomen habuit à vini copia.

Nam Methyn Græci ebrietatem vocant.

Tarraco in Hispania etiam vino claruit. Silius lib. 3.

Dat Tarraco pubem
Vitifera, & Latio tantum cessura Lyæo.

Vina apud Græcos celebrata fuere, Prannium, Cereri sacrum, Chium, Thasium, Lesbium, Creticum, & apud Syracusanus, Polium, Coum denique, & Rhodium. Celebrantur & alia pleraque loca, vini bonitate, quæ omnia longum esset recensere, vt ait Textus: propterea summatim subiicit, quod in compendiũ redegit, ex dictis Plin. in lib. 14. cap. 6. ante alleg. &, vt inquit ibi Plin. Augustus Setinum prætulit cunctis. Antea Cecubo erat generositas in palustribus pupuletis; Secũda nobilitas agro Falerno erat: Nascitur in summis collibus Gauranũ, mediis Faustianũ, imis Falernũ; Albanæ vuæ sunt prædulces, Surrentina, in vineis tantum nascuntur, conualescentibus maxime probata, propter tenuitatem salubritatemque. Nam quæ spissa sunt, non adeo prosunt morbis: & sicut subtile vinum multos spiritus procreat, atque subtiles, ita grossum grossos, vnde schola Salernitana dicit:

Gignit & humores melius vinum meliores.
Si fuerit nigrum, corpus reddit tibi pigrum.
Vinum sit clarumque, vetus, subtile, maturum,
Ac bene limphatum, saliens, moderamine sumptum.

Dicit Galenus, vinum Palmeum, siue album, esse melioris saporis & odoris, quam cætera vina, Surrhentinu idcirco medici nobilitatem dabant: certant Massica æque, ex monte Gaurano. Præponuntur Calena, & quæ in vineis arbustisque nascuntur, Fundana. Augustus probauit Mamertina, circa Messanam Siciliæ genita. Potulana ab authore dicta, etiam laudantur, Rhetica Falernis tantum posthabentur à Virgilio. Ethruriæ palmam Luna habet, Liguriæ, Genua. Inter Pyrenæum, Alpesque, Massilia Hispaniarum, Leberhana copia nobilitantur: elegantia vero Tarraconensia, atque Lauronesia, & Balearica, ex insulis Italiæ primis conferuntur. In summa, (vt tandem concludit

Textor) gloria fuêre Thasium, Chiúmque, ex Chio, quod Amisium vocant. Item Lesbium, quod sponte naturæ suæ mare sapit. Gratia est & Clazomenio.

Sunt & plura alia, de quibus Plin. in d. c. 7. recitatus in quibusdam per Textorem, qui non est contentus de veteribus, qui nihil scripserunt de excellentia, gloria, & nobilitate vinorum Galliæ, ne alienæ gentis gloria, suam ipsi deprimerent: existimabant enim (vt ait) fuliginem, & tenebras suis inductum iri, si de nostratibus verba facerent; Sciebant enim terram Gallicam, populi virtute omnium præstantissimam, vini quoque gloria non esse inferiorem, imo & feliciorem multo. Propterea hoc, velut conniuentes, prætermiserunt, cum tamen sit in confesso, Belnensibus, Aurelianis, Andegauensibus, Parthisinis, & plerisque aliis: meliora non reperiri, etiam si peregrina, & exotica omnia conferre libeat. Quis enim in toto orbe reperiri meliora vina Belnensibus audaculè, aut temerè forte asserere præsumeret? cum (vt clarum est) ad omnes partes mundi vehantur, propter eorum excellentiam, vt norunt etiam exteræ nationes, Angli, Flandrenses, & aliæ, pro eorum singularitate, & quorum bonitas omnes vinorum bonitates superat: sunt enim fortia, formosa, fragrantia, frisca, in odoribus fumantia, in sapore delectabilia, & suauia, in nitore limpidissima, in colore clarissima, & non spissa: & hæc sunt signa ad probationem vini. vnde Arnaldus de Villanona, in commento suo, super illis versibus: *Gignit & humores melius vinum meliores, &c.* ante allegatis, dicit, quod vinum Belnense sit electum in potu, & vtilissimum senibus, cum exhilaret, & melancholias reprimat. Idem tamen Textor, nescia qua ratione motus, nisi ad blandimentum alterius, *in dictis suis Epithetis, in litera F. sub verbo fructibus.* nixus est laudare vina Viuaresia, iuxta Rhodanum, quæ dicit esse laudatissima; omniúmque laudibus, nemine reclamante, longis interuallis anteferenda: sed parcat mihi, quoniam suæ assertioni non assentiam, cum sit plusquam notorium, & manifestissimum, notorietate facti permanentis, quod vina Belnensia excedant alia vina, bonitate, fortitudine, & formositate, & omni alia excellentia, & nobilitate, quæ vinis dari aut attribui potest. Et scias, Lector candide, quod nunquam excellentiam, laudis, gloriæ, & nobilitatis amiserunt, nisi interdum inter ignorantes bonitatem illorum, aut oblinosos, ex contumacia illorum, sed si interfuerint, & adsint, & fiat altercatio cum cæteris, nunquam in omnibus de illis ad alia est dabilis comparatio, sicut nec de Christo ad Belial, & in hoc non est dubiũ. Et licet sint alia bona vina in patria Burgund. vt Cabilonense, Diuionense, & pleraque alia, in diuersis locis genita: super omnibus tamen vinum Belnense est extollendum: & de his sunt versus vulg.

Vinum Belnense super omnia recense,
Arbosium repete, si vis dormire quiete.

Propter eius dulcedinem, quum ibi crescant vina alba dulcissima, & optima: & sequitur:

De castro Caroli melius perquirere noli.

Et cum potio vini sit communis omnibus nationibus, & vtilissims, ideo præfertur omnibus aliis, etiá Pyratio, quod ex pyris fit, vt in Normánia, de quo meminit Textor in sua Officina, vbi scribit potiones diuersas, sub illo titulo, quæ sunt sequentes: Amystis, Oxyhalme, Oxysaccaron, Promulsis, Pyratium, Bua, Zythum, Cælia, Cætea, Ceruisia, quæ fit in Flandria, Ptylana, & Sabaia.

Sed quæres forsitan, quodnam sit excellentius, & conuenientius colono, & rustico, habere vites, pratum, an serere grana? Columella *in suo opere agricolationum*, laudat, & extollit, & pratum, & lationem vinearum, & seminationem, seu pratorum, & pascuorum possessionem. Et, vt etiam dicit, de arbusto inter Authores non exigua pũgna fuit. Pratum laudat Franc. Patritius *de institut. Reipub. lib. 7. cap. 5.* vbi ait: quod Cato multas de prato afferat laudes, quod nulla, vel minima admodum impensa indigeat, quod paruo labore seruetur, quod nullis tempestatibus obnoxium, quod singulis annis, & pabulo, & fœno fructũ reddit, pratum cum exolescit, seriusque herbá emittit, frumenti causa excolitur, vt dicit text. ab Vlp. Iureconsul. conditus *in l. pratum ff. de verb. & rer. signific.* Pratum ex eo dictum quod paratum sit ad fructum capiendum, scilicet (vt ibi dicit gl.) sine semine. Sed quicquid sit, idem Columella loco ante allegat. lib. 4. cap. 3. disputatione quam facit, an vineæ sint habendæ, & an patremfamilias locupletent: sed, vt dicit, vberrimus est reditus vinearum, & omittendo veterem illam felicitatem aruorum, de quibus, & ante iam Marcus Cato, & mox Varro Terent. prodidit, Singula iugera vinearum sexcentas vrnas vini præbuisse. Id enim maximè asseueraat Varro *in 1. lib. rerum Rusticarum.* Nec in vna regione prouenire solitum, verum & in Fauentino agro, & in Gallico, qui nunc Piceno nomen tribuit, vbi est vrbs Sena, Vrbinum, Ancona, & plures aliæ. His certe temporibus, & Nomentana regio (quæ non procul ab vrbe Roma distat) celeberrima fama est illustris, & præcipue quam possedit Seneca. vir excellentis ingenij, atq; doctrinæ, cuius in prædiis, vinearum iugera singula, culeos octonos reddidisse plerumque compertum est. Nam (vt dicit) illa videntur prodigialiter in nostris Ceretanis) hoc est, in Vmbria, quæ nunc Ducatus Spoletinus dicitur) accidisse, vt aliqua vitis apud te excederet vuarum numerum duorum millium, vt apud eum, (vt ait) octingentæ stirpes insitæ intra biennium septenos culeos peræquarent, vt primæ vineæ centenas Amphoras iugeratim præberent, cum prata, & pascua, & sylnæ centenos sextertios singula iugera efficiant, optime domino consulere videantur. Nam frumenta maiore quidem parte Italiæ, quando cum quarto responderint, vix meminisse possumus, & sic io hoc videtur Columella concludere pro vitibus: sed ibi per eum vide, quare hodie vilescant, & quod nullus, vel iniquissimus vinearum locus, non maiorem quæstum redderet, quam acceperit impensam. Et de laude agriculturæ satis scripsi in præcedenti parte, in 36. consid. Et post Columellam Leonardus Portius lib. 2. de põderib. & mensur. culturam vinearum quæstuosissimã demonstrat, secundum computationem per eum ibi factam, quam breuitatis causa omitto: & ibi concludit, culturam vinearum, ex vino, & plantis, non solũ modici fœnoris, sed cuiuscunque quæstuosissimę mercaturæ reditus excedere, & honestissimo, & quietissimo fructu eam exercentes, ditescere. & dixi temissiue *in commen. nostru super consuet. Ducat. Burgund. in rubr. Des iustices. in gloss. & droicts. versic. addit. num. 59.*

OCtuagesima quinta consideratio sit de excellẽtia aliquarũ carniũ ad alias. Nã Galen. 8. de sanitaria ratione, suillã carnẽ cæteris laudabiliorẽ facit. Sed & Princeps Auicẽna 5. can. cap. de sãguine, humanũ, suillúmq; sanguinẽ, in omnib. exactã habere similitudinẽ scribit. Quin eandẽ quoq; carnis rationẽ tradit. Adeo vt impuratiores quidam (teste Cœlio *lib. antiq. lect. 13. cap. 5. post eundem*) pro suilla humanam distrahere sibi licentius permiserint: quod facinus diu perrexit impunitius, donec digiti hominis intermixti forte

conspecti, ad supplicij diritatem, etsi feram, Authores protraxere. Auerrois 5. *collat.* ex Auicennæ placitis porcinam carnem, cæteris præferendam omnibus statuit, veluti hominibus natura cognatiorem. Commentator vero Regiminis Salernitani, scilicet Arnaldus de Villanoua, super illis versibus: *Persica, Poma, Pyra, &c.* dicit, circa electionem carnium animalium quadrupedum, controuersiam esse inter medicos: quidam enim dicunt, carnes porcinas esse meliores, & laudabiliores, vt Galenus, & quidam alij, vt dictum est. Alij vero dicunt, carnes hœdinas esse meliores, sicut Rasis, Auicenna, Auerrois, licet Auerrois 5. *coll.* imponat Auicennæ, quod dixerit, carnes porcinas esse meliores: vt hic ante allegatum est, quod tamen (vt dicit idem commentator *vbi supra*) non dicit authoritate propria, sed authoritate Christianorum. Alij vero vitulinas laudant præ alijs carnibus. Et scribit, quod laus, electio, seu melioritas carnium animalium quadrupedum, multifariam attendi possit. Primo ex parte maioris nutrimenti, & irresolubilioris, & carnibus humanis similioris, & isto modo caro porcina cæteris est melior, & laudabilior. Tum primo propter maximam similitudinem cum carnibus humanis, Authore Galen. 3. *alimen.* vbi ait. Porcinæ autem carnis similitudinem ad homines addiscere, est ex eo, quod quidam comederunt humanas carnes vt porcinas, nullam suspicionem habentes, secundum gustum ipsarum, & odorem. & Auicen. 2. *cano. cap. de sanguine, ante allegato.* Tum secundo, quia caro porcina valde nutritiua est: nam dicit Galenus 3. *alimen.* Omnium eduliorum, caro porcorum maxime est nutritiua & *eodem libr.* porcorum carne nullam aliam amplioris nutrimenti haberi, vnde in regimine Salernita. scribuntur ista:

Nutrit & impinguat triticum, lac, caseus infans,
Testiculi, porcina caro, &c.

Tum tertio; quia generat alimentum stabile, fortiter resistens solutioni: & ita sentire videtur Gal. 8. *de ingenio.* vbi ait. Cæteris carnibus porcina est laudabilior si porcus montana incoluerit; post porcum, hœdus. Et similiter, *in quinta therapeutica,* vbi dicit: *Quadrupedum caro laudabilior, est porcina in calore, & humiditate temperata, eiusque cibus plurimus, sanguis ab ea generatus, omni melior est sanguine.* Quod intellige, teste eodem Arnaldo, de carne porcorum, non antiquorum, quia eorum caro indigestibilis est, nec minus iuuenum siue lactentium: quia caro eorum humidissima; sed ætate mediocrium, puta vnius anni, vel duorum, etiam castratorum, tam domesticorum, quam siluestrium. Opinatur tamen ipse Arnaldus, quod porci siluestres sint domesticis meliores, quia carnes porcorum domesticorum sunt plus debito viscosiores, & humidiores. Ideo si aliquantulum saliantur, antequam comedantur, contemperatur eorum viscositas. Vnde dicitur *in dicto regimine Salernitano,* quod caro porcina sine vino, minus sana sit ouina: vt his versibus depromitur.

Est porcina caro sine vino prior ouina,
Si tribuas vinum, fuerit cibus ac medicina.

Quod tamen innuit esse verum de carnibus porcellorum assatorum, quia carnes porcinæ, quibus rustici communiter vtuntur, quando videlicet sunt salsæ, vel Sole, vel fumo exsiccatæ, quas, Baconem, vocant, nullo modo saniores sunt carnibus ouinis, cæteris paribus. Et de carnibus porci siluestris, siue apri, dicit Auicen. 2. *can. cap. de carne.* Christiani vero dixerunt, & qui eos imitantur, quod melior caro porcorum sit carne porci siluestris, siue feri: nam est lenior carnibus domestici porci, & fortis nutrimenti, & plurimi, & est velocis digestionis, & est melior in hyeme. Ex quo constat carnes porcinas multum laudabiles corporibus iuuenibus, sanis, fortibus, laborantibus, non dispositis ad opilationes, & his, qui impinguari quærunt; quia talia corpora indigent maximo nutrimento, & difficillimine resolubili: Ideo dicit Rasis tertio Almansoris, *capit. de virtute carnium.* Caro grossa, multum laborantibus conueniens est; subtilis vero his, qui prædictis sunt contrarij, conuenit. Et idem vult Auicenna *tertia primi cap. de regimine eius quod comeditur,* dicens: *Exercitati præterea & multi laboris, magis sunt tolerantes nutrimenti grossi.* Quomodo tamen prohibitum fuerit filiis Israel, ne comederent carnem suillam, scribitur *Leuit.* 11. vbi ponuntur animalia immunda ad esum, tam quadrupedia, aues, pisces, quod noua lege non obseruamus.

Alio & secondo modo consideratur melioritas, laus, seu electio carnium, ex parte temperatæ complexionis earum, facilis digestionis, & sanguinis, ex ipsis generati, temperantia, vt illa caro dicatur melior & laudabilior; quæ temperatæ est complexionis, facilis digestionis, sanguinem generans temperatum in caliditate & frigiditate, subtilitate & grossitie. Et isto modo caro hœdina est melior & laudabilior cæteris, vt vult Rasis, Auicenna, & Auerrois. Nam dicit Rasis *tertio Almansoris. capit. de animalib. siluestrib. & domest.* Hœdina caro est temperata, nullam in se habens malitiæ admixtionem; quæ licet temperatum generet sanguinem, laborantibus, tamen non congruit, cui nulla alia caro præferenda est. Et licet virtus ex ea minuatur, tamen eius nutrimentum non est grossum, & malum, sic, quod ex eo proueniat repletio, & grossus generetur sanguis: nam sanguis ex ea generatus inter subtilem & grossum, ac inter calidum & frigidum existit. Ideo iuuenibus temperatis, exercitio mediocri vtentibus, conuenit, quia ista caro generat sanguinem forti exercitio, aut labore facile resolubilem, licet non mediocri exercitio. Et sicut hoc respectu, caro hœdina inter carnes domesticas, ita caro capreoli, inter carnes siluestres, est melior & laudabilior, Et post istam carnem hœdinam, plures medici, vt Rasis & Auerr. ponunt carnem arietinam, saltem annalem, & dicit Auerrois 5. *coll. cap. de carne.* quod hæc sit opinio maioris partis medicorum, præter Galenum, qui abominatur carnes arietum. Et videtur ei, quod caro vitulorum sit melioris nutrimenti, quam arietum, ex eo forte, quod est plurimi nutrimenti, & nutrimentum dat magis irresolubile, quod magis videtur conuenire carnibus vitulinis quam arietinis, cum arietinæ magis humidæ sunt, vnde *in dicto regimine Salernitano* dicitur:

Sunt nutritiua multum carnes vitulina.

Tertio modo; attenditur laus, & melioritas carnium, ex parte minoris viscositatis, & melioris odoris earum: & sic carnes vitulinæ sunt meliores cæteris carnibus, quia, vt innuit Auer. *quinto coll. cap. de carne.* dicens, quod tales carnes vitulinæ sint bonæ: quia non habent vllam viscositatem, frigiditatem, & siccitatem; quam habent carnes bouinæ veteres: & carnes eorum sunt magis odoriferæ alijs carnibus; & in hoc meliores & laudabiliores sunt carnibus hœdinis, quia in carnibus hœdorum apparet quædam mucillago, id est, viscositas, antequam coquantur. Etiam Galenus 3. *alimentorum,* summe laudat carnes vitulinas, vbi vult, quod carnes vituli lactis, sex

hebdomadarum, vel octo, assatæ, saniores sunt mutonis: facilis enim digestionis, & multum nutritiuæ sont, vt dictum est. Carnes tamen bœdinæ, meliores sunt vitulinis: quia meliores generant humores, vt prædictum est.

De laude vero carnium volatilium, tactum est hic ante, *in* 80. *consid.* & de piscibus, qoi & carnes dicuntur, iuxta Apostolum, dicentem: alia est caro hominum, alia pecorum, alia volucrum, alia piscium, vt scribit Archid. *in cap. denique. dist.* 4.

OCtuagesimasexta consideratio de excellentia caseorum erit. Plinius *libro* 11. *cap.* 41. laudat caseos ex lacte animalium, binas mammas habentium vltra alios. *Et ibi cap.* 42. laudat caseos Nemausenses, in lingua Occitana, *Nymes*, in vulgari, vbi dicit, quod Roma, vbi omnium gentium bona indicantur, vltra alios caseos eos commendet, & apud Vestinos Italiæ populos, apud quos laudatissimi fiebant casei, &, vt ait Text. *in suo Cornucopia lib. in verb. caseis*, tanto quidem pretio, vt carnium loco haberi possent. Vnde de his Martial.

Si sine fruge voles ientacula sumere frugi,
Hæc tibi Vestino de grege massa venit.

Lunæ vrbis Hetruriæ caseos commendat Martialis Apophoretis, dicens:

Caseus Hetrusca signatus imagine Lunæ,
Præstabit pueris prandia mille tuis.

Lunensem caseum dicit Plinius magnitudine conspicuum, quippe, & ad singula millia pondo premitur. In Trebula agri Reatini oppido casei itidem fiebant optimi. vnde Martialis:

Trebula nos genuit, commendat gratia duplex,
Siue leui flammâ siue domantur aqua.

Pantaleon de Confluentia, Doctor in medicina, fecit tractatum, de summa lacticiniorum, siue de laude caseorum, & *in tract.* 2. *eiusdem*, laudat plures caseos. Primo Florentinos, sic dictos, quia in territoriis Florentinorum componuntur, & sunt delicati, & portantur ad partes bene remotas, fiunt ex eis dona, tanquam de rebus satis preciosis, & sunt grossi, in quantitate notabili, & sunt valde mundi, transluceutes in colore ceræ citrinæ, cum sunt in ætate perfecta, scilicet vnius anni, vel circa, & conseruant eos in oleo bono oliuarum, & aliqui in pinguedine porci. In 2. *cap.* dicit, caseos Placentinos esse famosos, præcedere in bonitate Parmenses, Mediolanenses, Papienses, Nouatienses, Vercellenses, & Pedemontanos, licet consimiles fiant? quia iuxta Placentiam omnium pecorum pascua bona abundant, & sunt grossi, & lati, pondere aliquando centum librarum & plus, communiter tamen 55. librarum, vel circa, & sont sapidi & boni, maxime qui fiunt tempore veris & mediocriter antiquati, puta trium, vel quatuor annorum, & hoc secundum ipsorum magnitudinem, & sunt mirabilis pulchritudinis, in qua fere omnes caseos excedont. Nam eos ita mundos conseruant: vt io ipsorum cortice nulla prorsus immunditieS videatur: visitant enim eos persæpe, mundando corticem, & manibus tractando, ac fricando, vt ab omni immunditie spolientur. In 3. *cap.* scribit de caseis, qui fiunt in Marchionatu Montisferrati, & dicuntur Robiolæ, & sunt parui, vnius libræ, vel circa, rotundi, & sunt satis preciosi, & meliores, sunt in cortice mundi, & translucétes. Et in 4. *cap.* vsque ad *cap.* 8. tractat de multis caseis plurium valliom, in Sabandia sitarum, & tam citra montes, quam vltra montes, qui cum non sint famosi apud nos, de his ad eum vos remitto. In 9. *capit.* laudantur casei Brisiæ, quæ est pars Allobrogum, & Burgundiæ, & isti sunt casei, qui etiam à nonnullis vocantur, capita mortuorum, seu monachorum, & sunt delicatissimi, & gustui suaues. Exponuntur enim igni, cum quodam instrumento ferreo, ipsos continente, & cum liquefiunt, superponunt crustis panis aliqualiter assati, & vere est cibus placidus apperitiuus, & vehuntur ad partes longe distantes, imo vsque ad Romam, & inter caseos habentur preciosi. Adde, quod prope Dioionem, in pago, vulgo dicto, *Eutegny*, fiunt per annum casei laudabiles, & optimi, qui recenter solent comedi, cum sint suaues & pingues, licet sint parui. Item in *capit.* 10. laudantur casei Craponæ in Auernia, habent conoenientiam cum caseis Brisiæ, tam in sapore, quam in forma, nam sunt rotundi, & oblongi, parui in pondere, duarum aut trium libramm, & sunt valde boni saporis, & funduntur ad ignem. Et in *capit.* 11. inter cæteros caseos Gallicos, licet in multis partibus fiant casei boni, maxime tamen in Torena, in loco *de Breamont*, vbi optimi & excellentes inter alios caseos illius patriæ componuntur: in tota tamen Gallia casei de Bria excellentis. habentur, quæ regio non multum distat à ciuitate Parisiensi, nam boni sunt, non valde duræ digestionis, cum satis sint aerij, quod ex facilitate liquefactionis ad ignem ostenditur. Nec etiam in his est magna viscositas, quia non filant, sed fundontur ferè sicut butyrum, & cum non sunt multum noui, habent colorem ceræ citrinæ, & tunc dicuntur perfecti, & meliores existunt. Ibi etiam laudantur casei facti in patria Bituricensi, cum sint boni, licet parui, non spissi, & mirabiliter pingues. Tom denique in *cap.* 12. celebrantur casei Anglici, qoi tam in pulchritudine, quam bonitate sont commendabiles. Nam habent corticem mundum, & boni sunt diaphani, siue translucentes: & in ipsis fiunt impressiones literarum, animalium, florum, & huiusmodi. Non sunt spissi, & minus in medio quam in circumferentia, & satis assimilantur Placentinis, & in colore & in sapore, sed non sunt ita magni, nec spissi, nec sunt moltom viscosi, portantur ad partes longinquas in magna copia.

Sed an caseus recens aut veros magis sit laudabilior, & eligibilior, vide *in Regimine Salernitano*, & ibi per Arnaldum de Villanoua, super illis versibus:

Persica, poma, pyra, & lac, caseus, & caro salsa. &c.

Et super illis:

Nutrit & impingnat triticum, lac, caseus infans, &c.

Et per eundem Pantaleonem *in d. tract.* 3. vbi scribit ample, qoibus complexionibus conneniant casei, & quibus disconueniant, vbi concludunt, insequendo commune dictum:

Caseus ille bonus, quem dat auara manus.

Et in regimine Salernitano dicitur:

Caseus, anguilla, nimis obsunt, si comedantur.
Ni tu sæpe bibas, & rebibendo bibas.

Lucas de Penna *in l. iubemus. C. de reg. milit. annona. lib.* 12. scribit multiplices casei vtilitates, adducens versus, quos not. Arch. *in c. denique dist.* 4. quibus caseus seipsom commendat, & dicit qoas conferat vtilitates: & sunt sequentes, quorum quatuor scribuntur *in Regimine Salernitano*:

Ignari medici me dicunt esse nociuum,
Sed tamen ignorant, cur nocumenta feram.
Expertis reor esse ratum, quia commoditate
Languenti stomacho caseus addit opem.
Caseus ante cibum confert, si defluat aluus,
Si constipetur, terminat ille dapes.

Ad fum

Ad fundum stomachi dum sumpta cibaria tradit,
Viui digestiuam non minus ille iuuat.
Si stomachus languet vel si minus appetit ille,
Fit gratum stomacho, conciliansque cibum.

OCtuagesimaseptima consideratio sit de oleis, & excellentia aliquorũ. Nam reperit portētosa hominũ luxuries in oleo voluptatem, quo pleriq; ad nitorē cutis, alij ad consummãdas corporis vires se perunxerũt. Etiã multa olea factitia adinuēta sunt, ad medicamenta vtilia, vt de eis meminit Plin. *li. natur. hist. 15. c. 7* & memorat etiã Ioan. Mesue *in tract. de oleis*, & Arnaldus de Villanoua *in suo Antidotario, in c. de oleis*, vbi 21. species oleorũ, & eorũ virtutes scribit, sed illa sunt olea tēporalia. Sed tria sunt alia olea, quę sunt spiritualia. Primũ dicitur sanctũ Chrisma, & istud est principale, quod fit ex oleo, & balsamo, & cũ isto benedicutur omnes fontes Baptismales, & calix, & patina, & cõsecratur ecclesia, & Altare, & puer baptizatus cõsecratur in fronte. Alias confirmatur, & inunguntur Episcopi in capite, & manibus, quandocunq; cõsecrātur, & omnes fideles, quãdo recipiũt sacramētũ cõfirmationis. Secundũ dicitur Catechumenorũ, siue oleum sanctũ benedictũ: & de isto vngitur puer, dũ baptizatur, in pectore, & inter scapulas, & inunguntur manus eius, qui ordinatur sacerdos, & inunguntur tam ecclesia, quam Altare ante consecrationē, & Reges, & Principes, in sinu, & humero. Tertiũ est oleum infirmorũ, quo inunguntur, existētes in mortis articulo, de quibus habetur per canonistas *in c. vnico. de sacra vnctione. Extra. cap. generaliter. circa fin. 16. quest. 1. & cap. si baptizata. de consecra. distin. 4.* De isto oleo infirmorũ habetur *Iac. 5.* Si quis infirmatur ē vobis, inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum in nomine Domini, vt habetur *in ca. si quis. 3. quæst. 1.* per Ioannē de Turre. Et cũ hæc tria olea fiāt ex oleo oliuæ, & fieri debeant, cum sit proprie oleum, quod ex oliua, seu olea fit, vt dicit Ioan. de Turrecre. *in c. Presbyteros. §. oleo. distinct. 95.* & omnia alia fiāt ad similitudinem illius: ideo in naturalibus oleis excellentius dicitur esse oleum oliuæ: cum sit Analogũ, quod per se positũ, est generalius, & stat in suo famosiori significatu. Et, vt refert Cælius *li. antiq. lect. 2. ca. 30.* Naturæ prouidētia liquores duos humanis corporibus gratissimos cõtribuit, iotus vini, foris olei: sed vetustas tædium oleo affert, non itē, vt vino, teste Plinio *li. 15. ca. 2.* Cuius natura, seu potestas est, corpus tepefacere, ac cõtra algores munire, & feruores capitis refrigerare, teste eodem Plinio, ibi, *c. 4.* & memorabile est, vt ait Cælius *loco ante citato*, quod scribit Plin. *li. 12. c. 1.* Alpibus coercitas, & tũ inexuperabili munimento, Gallias, hãc primũ habuisse causam superfundēdi sese Italiæ, quod Helico, ex Heluetijs, ciuis earũ, fabrilem ob artem Romæ cõmoratus, ficum siccã, & vuam, oleiq; ac vini promissa, remeans secũ tulisset. Oleum itē ex oliuis maturis sumptũ, si sit recēs, calefacit calefactione repertata, & humectat. Omnes tamen olei species sunt leniētis corpus, & prohibent aduentũ frigoris à corpore, & faciunt ipsum habilē ad motũ, molliũt vētrē, & debilitant virtutē medicinarũ vulnerantium. Et datur in potu cõtra medicinas mortiferas, vt euomatur cum eis, & qui remollire ferrum cupiunt, oleo tingunt, atque obdurefacere, in aquam mergunt.

Textor *in sua officina, in verbo, oleo, & oliuis*, refert plura loca oleis abundãtia, & nobilitata: sed Venafrũ, Campaniæ oppidũ, præcipuã olei laudē meruit. vnde Pli. *li. 15. ca.* inquit, & vulgo principatũ in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe, maxime agro Venafrano, eiusq; parte, quæ Licinianũ fundit oleum, vnde & Liciniæ gloria præcipua oliuæ. Vnguenta hãc palmam dedere accõmodato ipsis odore, dedit ei palatũ, delicatiore sentētia. Et Columella *li. 6.* Oleũ optimum Licinia: dat plurimum Sargia: & inter cibos electiles & delicatos annumeratur oleũ Venafranum. Sed mirandũ est, cur antiqui, qui de laudibus plurium rerũ in diuersis locis nascentiũ scripserũt, sub silētio habuerint ea singularia & excellētia, quæ in Gallia crescunt, vt est oleum oliuarum patriæ Prouinciæ, & Narbonensis, quod est multum excellens, & quo fere tota Gallia vritur, & alimentatur, quod (vt opinor) & bonitate & dulcedine omnia alia olea mundi excellit: sed Itali gloriæ nostratium semper inuidi, sua extollendo, nostra obnubilare & conculcare putant, vt hic ante, *consideratione de laude vinorum*, scriptum est.

OCtuagesimaoctaua cõsideratio: Licet aliqui fructus sint excellentes & laudabiles, cũ sint plures & diuersi. In qualibet tamē specie aliqui sunt alijs excellentiores. Plin. *li. natur. hist. 15.* varia fructuũ genera recēset, & ibi ait *c. 15.* quod cerasorum octo sint genera, & inter omnes fructus, seu poma, primitus colono annuã gratiam referãt & maturescant: principatũ duracinis assignat, quæ Cãpania Pliniana appellat, sicut apud Parisios Corbelianis, & apud nos Heduos, Colchianis principatus tribuitur: &, vt Serapio, ex authoritate Galeni, ait, sunt ex eis dulcia, pontica, & acetosa: dulcia descendunt cito à stomacho, & iuuamentum quod inferunt ei, est modicũ: põtica vero faciũt cõtrariũ: acetosa, autē desiccant plusquã pontica, & cũ hoc est in eis res incidens, & conferunt stomacho phlegmatico pleno superfluitatibus. Et infra dixit authoritate Dioscoridis: quãdo cerasa administrãtur humida, molliũt ventrē, & sicca retinent. Et Rasis *in li. 24. cõtinentis, c. 67.* Galeni authoritate sic scripsit: Fructus huius babēs in se dulcedinē, de stomacho descēdit de leui, & cõfert ai modice, tamen stipticus è conuerso facit, & acidus cõfert stomacho phlegmatico, pleno superfluitatibus, quia acidus desiccat magis, quã ponticus, & cũ hoc habet in se partē incisiuã. Et licet, secũdũ aliquos, sint frigida & humida in primo gradu, tamē videtur, quod plus sint humida, ex eo, quod valde citò putrescant: propterea eligi debent ex eis illa, quæ duriora sunt & solidiora: quoniam talia non ita de facili putrefiunt, sicut ea, quæ tenera, vt manifestum est etiam in exterioribus, & magis gratia medicinę manducentur ante cibum, quam gratia nutrimenti, vt refert Antonius Gazius *in sua florida corona, c. de cerasis, quod est 189.* In laudem tamen cerasorum, & de commodis prouenientibus ex vsu eorum, scribuntur versus sequentes in regimine Salernitano:

Si cerasum comedas, tibi confert grandia dona,
Expurgat stomachum, nucleus lapidem tibi tollit,
Hinc melior toto corpore sanguis inest.

Et ibi Arnal. de Villanoua, dicens, Omnia dulcia & parua cerasa non esse sana, & de facili corruptibilia, ac in corporibus producentia vermes: grossa vero rubea, & mollis carnis, debent comedi recentia in principio mensæ, quia habent vim abstersiuam monachi, atque appetitum incitandi: grossa vero nigra satis duræ carnis, debent comedi in fine mensæ, quia tunc claudunt orificium stomachi, & digestio melior ac velocior fit. Plinius vero d. li. 15. c. 18. de ficis genera vigintinouem recenset, quarum, vt vult Auicenna in 2. canon. c. 208. melior est alba, quia leuior, deinde rubea, siue citrina, & postea nigra: & quæ vehemēter matura est, melior est, & proxima ad hoc, vt nõ noceat. Et subdit, quod ficus nutribilior sit reliquis fructibus, & licet nutrimētũ ficus nõ existat in robore nutrimēti carnis, & granorũ: est tamen vehementioris roboris, quam nutrimentũ omnium fructuum, & sanguis ab ea generatus

laudabilior est omnium fructuum sanguine, æstiuorũ, velocisq; digestionis, & descẽsus à stomacho: & Isaac plorimum eas commendauit, cum posuit ipsas in primo loco bonitatis, dicens in vniuersalibus diætis, *ca.* 21. Vuæ sunt ficubus secondæ, & præcipue si bene maturæ sint: & in particularibus, ficus cæteris fructibus laudabilior est, ac nutribilior. Galenus vero super omnes ficus extollit. Scripsit enim de eis *in 5. regim. sanitatis, circa finem.* Ficus maturæ ante omnes alias fruges sunt eligendæ, & in hyeme caricæ. Humidæ vero, & recentes ficus magis, & velocius nutriunt, quam siccę: verum siccæ sunt minus inflatiuæ, & magis stomacho cõuenientes, quam humidæ: & de siccis dicit Auicen. *in 2. cano. c.* 280. Sicca quidem ficus in suis operationibos est laudabilis: verũtamen sanguis ex ea generatus, non est boous: quia facit pediculos, sed si sit cum nuce comesta, tunc eius chymus, id est humor, fit bonus, & post nucem cum amygdala, & leuior omnib. est alba, & est calida in primo, & in fine ipsius est subtilis. Et postea subdit, quod administratio siccæ, cum ieiunium adest, est mirabilis iuuamẽti in aperiendo vias cibi, & proprie cum nutrice & amygdala. Et conueniunt vtræq; ficus in hoc, quod in ipsis est remotio asperitatis gutturis, & mundificatio, & lenitio pectoris, pulmonis, & cannæ eius, & apertio opilationum epatis, renum, & splenis. Ficus tamen (vt ante dixi) corpus humanum mirum in modum nutriunt & impinguant: vnde *in Regimine sanitatis Salern.* dicitur:

Nutrit & impinguat triticum, lac, &c.
& ficus matura, vuæque recentes.

Plurima ficus nascitur in Thessalia, & Macedonia.

Et Horat. *in Epodo* ait, Fortunatas insulas abundare ficubus, scribens: *Suámque pulla ficus ornat arborem.*

In Gallia vero apud Massilienses crescunt optimæ ficus albæ & paruæ boni odoris.

Prunorum vero duo sunt modi, album scilicet, & nigrũ, teste Plin. *li.* 15. *c.* 13. vbi vndecim genera describũtur, dicẽs: Sunt & nigra, & laudatiora cerina, atq; purpurea, nec non ab externa gente Armeniaca, quæ sola odore cõmendantur. Et Auicen. *in 2. cano. c.* 548. sic de eis scripsit: Illa, quæ habent colorẽ paleæ, sunt fortiora nigris, & citrina fortiora rubeis, & alba sunt magis grauia, & paruæ solutionis, & Armena sunt meliora omnibus, & vehemẽtius soluẽtia. Inter alia tamen Damascena, à Damasco, Syriæ vrbe, cognominata, quę optimis abundat prunis: vnde Colum. *li.* 11. Armenijsq;, & cereolis, prunisq; Damasci. Et hodie fere per vniuersum orbẽ maxime per Galliam & Italiam meliora pruna, quæ nascuntur, vocãtur adhuc Damascena, retento nomine à loco, vbi primo inuenta fuere, & sunt communiter illa, quæ, cum aperiuntur, in totũ dimittunt nucleum à carne. Nigra vero, quæ perfecte maturata & dulcia sunt, minus sunt frigida, stomachum humectant, molliunt ventrem, & choleram rubeam eijciunt: vnde *in Regimine sanitatis Salern.* scribitur:

Frigida sunt, laxant, multum prosunt tibi pruna.

Et laxant ventrem proprie, cum recentia sunt, vt dicit Galenus *in* 7. Et ante cibum sumi debent, sed post pruna mox prandere nõ oportet: & hoc est commune omnium quæcunq; laxant ventrem, secundum Galenum i*n 2. alimentorum. c.* 29. & Mesue *in 25. cantinentis. c.* 1. dicit: *Si fueris phlegmaticus, post comestionem prunorũ debes bibere de vino vetusto: Sicca vero sunt minoris virtutis, quia ex eis exsiccatis accidunt vtilitates, sicut ex ficubus, & operationem habent multum bonam, sed magis confortant, & melius nutrimentum dant corpori.*

Meminit & Plin. *d. li.* 15 *c.* 15. de multis pyris, vbi ait, Crustumina pyra cunctis esse gratissima, dicta Crustumino oppido iuxta Veios. quæ ex parte rubentia putantur. Vnde Virgil. *libr. 2. Georgic.*

Crustumijs, Syrijsque pyris, grauibusque volemis.

Proxima ijs Falerna, à potu; quoniam tanta vi succi abundant: lectea hæc vocantur in his, quæ alijs colore nigro donant Syriæ. Reliquorum nomina aliter in alijs atq; alijs locis appellantur, vt apud oos Hednos sunt pyra toti Galliæ gratissima, quæ ita vulgato nomine, sine relatiua, vocantur: & sunt similia in patria Turonensi, quę communi verbo, apud eos, boni Christiani vocautur, quæ quidem à dictis nominibus laudanda sont, & cum sint excellentia in nominibus, magis in booitate sunt excellentiora pyris cuiusuis generis, & apud nos in paucis locis crescunt, præterquam in pago Hednens. vbi est magna abundantia, & inferuntur arbores istius fructus in locis satis vmbrosis & fabulosis, non multum pingui terra.

Abuodant & pyris Calabri, quæ consueuerunt hospitibus apponere. Horatius.

Non quo more pyris vesci Calaber iubet hospes.

Hinc adagium: *Calabri hospitis xenia.*

Etiam Normanni: quoniam maior pars potus apud eos ex pyris fit, quod pyratum dicitur, & eo fere omnes vtuntur, prout & nos vino vtimur. Pyra non sunt eiusdem naturæ: quia quædam frigida, quædam æqualis sunt complexionis, & temperatæ sunt complexionis dulcia, cum minus cæteris sint frigida, ideo calefaciunt & augent digestionem, valentq; his, qui frigidi & sicci sunt stomacho, secundum Dioscoridem. Et ait Arnal. de Villanuua, *in suo commento* super illo: *Persica, poma, pyra, &c. in Regi. sanit. Salern. descripto,* quod inter cæteros fructus multum impinguent: ideo porci plus ex pyris, quam alijs fructibus impinguantur. Sed, quia ventositatem generant, & sic inducunt colicam à proprietate, vt ait Auicen. 2. *cano. c. de eis*, ideo vsus habet, vt pyra & alij fructus ventositatem generantes, cum ventositatem expellentibus comedi debeant, vel ipsis comestis, vinum vetus odoriferum superbibere debemus: vnde & de hoc *in d. Regim. sanitatis Salern.* dicitur:

Adde pyra potum, nux est medicina veneno,
Fert pyra nostra pyrus, sine vino sunt pyra virus:
Si pyra sunt virus, sit maledicta pyrus.
Si coquas, antidotum pyra sunt, sed cruda venenum.
Cruda grauant stomachum, releuant, sed cocta grauatũ.
Post pyra da potum, post potum vade cacatum.

Ideo meliora, & via cibi cõuenientia sunt pyra odorifera, & magis de dulcedine participantia, & decocta, quam cruda maxime cum fœniculo, aniso, & saccaro.

Licet pomum generale nomen sit omnium fructuũ, siue molliũ siue durorũ, qui ex arborib. esui apti proueniũt, tamẽ vulgo pro certa specie fructus accipitor, qui magis sunt in vsu, quã pyra, propter eorum abundantiam, & diuersitatẽ. Et inter alia pomum dulce, vt vult Haliabas *in 5. Theorica.* Et Auic. *in 5. coll.* est temperaturæ humiditatis, & confortat cerebrũ odorãdo, propter suã aromaticitatem. Grossa & dulcia sunt aquea, & sunt decliuiora ad caliditatẽ, quã alia, quãuis magis dominãs in eis sit frigus: & dicit Aoicco. 2. *can. c.* 574. Poma eligibiliora esse, quæ magis tẽperata sũt, vt sunt Alcemia, prout ipse exemplificat, confortant proprie cor odorifera, & dulcia, & acetosa, & si sit illic angustia ex caliditate, sunt magni iuuamenti, & cõfortãt debilitatẽ stomachi. Isaac *in particularib. diætis.* dulciũ pomorum substantia, natura, & cõplexio aquosa est, ac temperata, caloris aliquid obtinet, ideo parũ refrigerat, & stomachum confortat ex igne parum. & Galenus 2. *de aliment. c. quæcunq; bene maturata, seruãtur ad hyemem & ad ver, & post ipsum proficuissima sunt dulcilia:* itaq; supra dictis pro cibis vti possumus, sed non in multa quãtitate, & ipsa potius coacta, quã cruda comedemus: quia, vt dicit Haliabas *in li. de subtilitatiua*

satina dieta pomorum & pyrorũ:minus nocẽt,quæ cocta,& eorũ,quæ cruda comedũtur,illa,quæ ad repositionem sunt idoneæ,minus sunt mala cęteris,vt refert Ant.Gazius *in sua florida corona.ca.*207.Quę sint loca pomis abũdantia scribit Text.*in sua officina*,in verbo, *pomus*,sed quicquid sentiant scribentes , nõ est patria in tota Europa,quę magis abũdet pomis & pyris,quã Normãnia,& illa sunt laudatissima,sicut poma Pheacũ,& Phaliscorum,& pyra Amerina.Poma vero,quæ pro bonitate celebrãtur in Gallia,sunt vulgo dicta *capendu & blondereau*.Et de supra dictis,sufficiat,cũ sint fruct⁹ magis in vsu apud nos,&quib.cõmuniter viuitur,de aliis me remittẽdo ad eos,qui de eis scripserũt.

OCtuagesimanona consideratio sit,de excellentia syluarum & arborum. Plures syluas excellentes scribit Tex.*in sua officina in cap.syluæ*. Et inter alia,vt ait,Hercinia syluaest Germaniæ , cuius quondam latitudo habuit iter nouẽ dierum.Et eam dicit esse Pli. *li.*15.*nat.hist.c.*3.in Septentrionali plaga,roborũ vastitate intacta, in qua colles occursantium inter se radicum repercussu attollantur. Item Arduena sylua Galliæ,incipiens à Rheno per fines Treuerorum,Eburonũ,& Menapiorũ 10.millibus passuũ longitudine per mediã Belgicã in occasũ tẽdit.Itẽ Liu.*li.*9.ab vrb.condita,de Ciminia Hetturiæ sylua,sic scribit : *Sylua erat Ciminia magis,tum inuia atque horrenda, quam nuper fuere Germanici saltus,nulli ad eam diem,ne mercatorũ quidem adita, eam intrare haud fere quisquã audebat.* Itẽ Poetarum carminibus laudatissima syluarum est, Dodona Chaoniæ,cũ propter vsum glandis ibi repertum,tum ob simulachrum Iouis Dodonei, & columbas,quæ quercubus insidentes,reddebant oracula.

De arboribus vero Plin.*li.*16.*c.*40.scribit laudes arborũ in magnitudine,& *li.*17.*c.*1.Arborũ pretia mirabilia,& *li.*12.c.1. de arborũ honore.Et creãdarũ arborũ naturaliter tria sunt genera.Aut enim sua spõte nascũtur,aut ex seminibus fortuito iacẽtibus surgũt,aut ex radicibus pullulant. Nã cætera vsus inuenit,fauẽte natura.Text. vero *in sua officina.in c.arbores diuersæ*, scribit nomina & laudes 84.arborũ, & ea,in quibus laudari possunt,vbi primo abietem dicit esse arborum pulcherrimã & tectilissimã , Æsculum glãdiferã,Amygdalum fructiferam,quæ prima omnium arborum floret mense Ianuario. Acerẽ arborem esse amplissimam, & operum elegantia & subtilitate nobilem,vnde mẽsæ acerinę laudabiles fiunt,& de ea mensa Martialis:

Non sum crispa quidem,nec sylua filia Mauræ:
Sed norunt lautas & mea ligna dapes.

Et aceris radix contusa, iecinoris doloribus vtilissime imponitur.Balsamum vero arbusculã aromaticã,cuius succus omnib⁹ odoribus antefertur,& ad multa remedia vtilis.Buxũ,tonsilẽ,& semper virentẽ , ex ea fiunt tibiæ multæ foratiles,laudatissimi pectines,& vnguẽtariæ pyxides,& cariẽ non sentit,nec vetustatẽ.Betulã arborẽ eximij cãdoris;ex qua fiũt optimi circuli vasis vinariis idonei.Cinnamonũ arbusculã etiã aró[illegible]icã odore præstantẽ,cuius succus valde vtilis est. Citrum arborẽ esse peculiarẽ Mauritaniæ,quę Romanis olim gratissima fuit, & maximè expetita ad mensarũ & lectorũ vsum.Cedrus (vt ait) arbor est procera,cuius lignũ est iucundi odoris, & tineis imperuiũ & infestũ, propterea opus dignũ cedro dicimus,quod laudabile est,&ab iniuria blattarum & tinearũ maxime conseruandũ,vel quod eius oleum illitum res omnes conseruet à tineis & carie. Cornus habet ramos rigidos & duros,propterea vsus eius bellicis hastis &iaculis cõuenit. Corylus arbor nota delicatos ferens fructus,& secundis mẽsis expetitos.Costus aromatica est, cuius radix fragrat odore pręstantissimo.Myrrha arbuscula aromatica,quã producit Arabia,guttis eiusdẽ nominis spõte stillantibus.Eius virtus est , vt corpora vindicet à putredine.Fraxinus arbor procera est&teres,Achillis hasta multũ nobilitata,cuius materies ad multa est vtilis,obediẽtissima est quocũque in opere, faciendis hastis melior corylo,corno leuior,sorbo lentior.Oui. *lib.*10.*Meta. Et coryli fragiles,& fraxinus vtilis hastis.*

Tanta est vis,vt nec matutinas,nec occidentes vmbras,serpens arboris eius attingat,adeo,vt ipsam procul fugiat.Si ea fronde gyro claudatur ignis,&serpẽs, in ignẽ potius fugiet,quã in fraxinum.Floret fraxinus prius,quã prodeunt serpentes,nec ante cõditas folia dimittit. Et quoniã vicus altior & superior huius nostræ ciuitatis Heduẽsis ab ea arbore,vicus fraxini denominatur,in quo domus mea sita est,& conueniẽter fraxinus seri debuisset ad expellẽda venena,loco tamẽ illius cõstruere feci ante domũ vnũ pileare lapideum altitudinis 12.pedũ, & supra illud est posita illa repręsentatio Domini nostri Iesu Christi, in modum,quo fuit per Pilatũ Iudęis pręsentatus,cũ diceret,Ecce homo,cuius imago est altitudinis 7.pedum,sedens super saxum,& est coopertũ mirabili & singulari coopertura ferrea,& tegulis plũbeis,&supra cooperturam eleuatur crux lapidea,&ab vtraque parte imagines intemeratæ Virginis,&Ioan.Euang.dictumque pileare ex sex angulis cõstructum est,opere & artificio excellẽti & magnifico , aliisq; quatuor imaginibus in circuitu adornatum, scil.Sanctorũ Bartholomæi (cuius nomen porto) Quintini,qui est patronus seu numen tutelare parochię nostrę:& etiã domus mea & locus,vbi locatur dictum pileare,sunt de dict. parochia Petronillæ, cuius nomen portat vxor mea , & Barbaræ , propter meam deuotionem singularem : totũ opus tam ex pileari, coopertura , & cruce superposita,completũ,est altitudinis 33.pedum. Et à fronte summitatis pilearis scribitur:*Regnan.Leone Papa X.Francisco Francorum Rege I.Iacob.Hurault Heduens.Episcopo,anno Domini* 1518.*Barthol.de Chassencuz.I.V.D.aduocatus regius seu fiscalis in Balliuatibus Heduensi & Montiscinei hoc opus fieri fecit.* Et hæc interserui,vt cognoscatur,quod loco fraxini,ad expellendũ serpentem illum (qui matrẽ nostrã Euã decepit) ne nos decipiat, & veneficia diaboli,leonis rugientis,circumeuntis , & quærentis quem deuoret,à vico nostro, & sic à tota nostra ciuitate,cum sit in superiori & altiori parte,per visionem huius imaginis expellantur , & ne sub vmbra illius matutina occidentalive,serpens hostis humanæ naturæ,& venenosus se subumbret,sed procul fugiat,iuxta naturam & vim fraxini,de qua Plin.*lib.*15.*cap.*13.

Fagus vero arbor est glandifera & glans fagina,omnium dulcissima est , vt qua obsessi homines durauerint in oppido Chio,& muribus,& gliribus,& turdis gratissima est. Fertilitas eius alternat,& omnium fere arborũ. Huius arboris cortex in magno vsu est agrestium:ligni honos pręcipuus fuit in vasis.Manius Curius (teste Plin.*lib.*16.*c.*38.) iurauit, se ex præda nihil attigisse , præter guttum faginum,hoc est , poculi genus,quo sacrificaret. Virgil. *pocula ponam*
Fagina,cælatum diuini opus Alchimedontis.

Et,teste eodem Plin.*li.* 10.*c.* 6. glans fagea suem hilarem facit , carnem coctibilem ac leuem , & vtilem stomacho. Laurus inter arbores sola non percutitur fulmine,vt ait Pli.*li.*15.c.*vlt.*Tyberius princeps,tonãte cœlo , ea se coronabat contra fulminum metus. Credita est aduersus venena remedium habere.Dicabatur olim proprie triumphis.Ouid.*lib.*2.*Eleg.*

Ite triumphales circum mea tempora lauri.

Perpetuo viret,& prefetenda est myrto, & oleę,pacifera est.Nam portata inter armatos hostes erat in-

dicium pacis & quietis: Statius *lib.* 12.

Pacifera lauro crinem vittisque decorus.

Romanis præcipue lætitiæ victoriarumque nuncia. Lauri folio annuum fastidium purgant palumbes, graculæ, merulæ, & perdices. Morus arborum vltima floret, exacto iam frigore, vnde prudentissima dicitur à Poetis. Politianus *in ru*ſ.

Mox vbi iam sapiens cœpit frondescere morus,
Ante quidem sapiens, nunc ambitiosa, nec vllum
Quæ pariat pomum: sed serica pensa ministrat.

Fructibus eius est succus in carne vinosus, triuicolor, cādidus primo, mox rubens, maturus, niger. Tardissime senescit, fructibus minime laborans, vt ait Pli. *li.* 15. *c.* 24. *& li.* 16. *c.* 28. *& li.* 18. *c.* 26. ait: Cum germinare videris morum, iniuriam postea frigoris timere nolito. Lentiscus arbor trifera, idest, ter producens fructus, mastichen resinam sudat instar gummi: & de Lētisco citat Plin. *lib.* 18. *cap.* 25. verba hæc Ciceronis:

Iam vero semper viridis, semperque grauata,
Lentiscus, triplici solita est grandescere fœtu,
Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

Eius ligno fiunt dentifricia & dentiscalpia. Martial.

Lentiscum melius, sed si tibi frondea cuspis
Defuerit, dentes penna leuare potes.

Lentiscum mādere prouerbio dicebatur, qui nimio condendi corporis studio superfluebat. Nam dētium cura olim, vt delicatis, probro dabatur. Larix mirabilis est naturæ, incorrupta eius vis humori contumax teste Plin. *li.* 15. *c.* 10. Ipsa, non ardet nec carbonem facit, nec alio modo, vt ignis consumitur, quam lapides. Nescit cariē, valide pondus sustinet. Iuniperus coma viret perpetua, cariem nōn sentit aut vetustatem. Eadem est iunipero virtus, quæ & cedro, lignum apprime durum: vnde Mantuanus in querco Iolia:

Addam & iuniperos carie impenetrabile robur.

Combusta odorem reddit, & pollutum purgat aerē.

Palma portat in trimatu, genera eius 49. nonnulli posuerunt. Fructui dulcis est succus, nullum lignum; longum esset de ea referre, quod multis admodū verbis scribit. Pli. *li.* 13. *c.* 4. Propterea satis erit vnum adiicere, quod ex Aristotelis & Plutarchi testimonio scribit Gell. *li.* 3. *c.* 6 Si super palmæ arboris lignū, inquit, magna pōdera imponas, ac tam grauiter vrgeas, oneresque, vt magnitudo oneris sustineri nequeat, nō deorsum palma cedit, nec infra flectitur, sed aduersus pōdus resurgit, & sursum nititur recuruaturque. Propterea in certaminibus palmam signum esse placuit victoriæ. Quoniam eius ingenium eiusmodi ligni est, vt vrgentibus prementibusque non cedat. Et de multis aliis arboribus & naturis earum scribit Text. *in loco ante allegato.* post Pli. *in li.* 15. *&* 16. & Dioscor. *li. de simplici medicina.* & Isid. *lib.* 17. *Etymolog. c.* 6. *&* 8. & Fr. Patritius *in li. de inst. Reip. li.* 7. *tit.* 5. & dicit, plures esse vtiles & necessarias Reip maxime glandiferas, vt sunt quercus, ilex, fagus, æsculus, suber, robur, & cerrus, de quibus Plin. *d. lib.* 16. *cap.* 6. vbi ait: Glans optima in quercu atque grandissima. Fortius lignum quercus habet & incorruptius, glans querna suem facit diffusam & grauissimam, & carnem glandium instar dulcissimam. Proximam huic cerream tradit Nigidius, nec ex alia solidiorem fieri carnem, sed duram, & suem angustam, nitidā, strigosam, ponderosam, & fungosam carnem fieri, æsculo, robore, subere. Et ibi multū laudant quercum, ex pluribus: tū quia maioris potētiæ ignem efficiat, eiusque pruna magis candet, diutiusque viget, & quercus carbo ærariorum officinis idoneus est, & querneus cinis optimus est ad familiarem vsum: quoniam lixiuium melius facit, quo quidem linteamina conteruntur, sed candidiora, nitidioraque redduntur.

Castaneam etiā optime laudat Franciscus Patritius propter eius vtilitatem in alimento, quod præstat, & pecori & familiæ vniuersæ, & pene omnibus in rebus ædificatoriis vtilis, & ex ea amphoræ optimæ fiunt & vinaria oleariaque vasa omnia. Hanc nostri temporis lignarij fabri arborum omnium reginam appellant, quod singulis pene vsibus optima habeatur. Quocirca in nemore propter fructum, verum in sylua materiaria propter lignum præcipua habenda est.

Porro differentias seu diuisiones generum inter arbores hic repeto. Nam arborum (teste Plin. *d. li.* 16. *c.* 19. quædam omnino sunt syluestres, quædam vrbanæ: mites vero, quæ fructu, aut aliqua dote, vmbrarumve officio homines iuuant, commode dicuntur vrbanæ. Item Cato infelices vocat arbores infrugiferas, Pli. *d. li. c.* 26. infelices existimat damnatas religione, quę neque seruntur vnquam, neque fructum ferunt: veteres eas vocabant infelices, quæ sunt in tutela inferiorum Deorū, vt, quę baccā nigrā, nigrosque fructus ferunt. Felices vero putantur vitis, pomus, pyrus, prunus, ficus alba, quercus, æsculus, ilex, sapinus, fagus, corylus, sorbus, malus, cornus, lotos. item *d. c.* 19. *& duob. cap. seq.* scribitur, quod arborū aliis decidunt folia, alię sēpiterna virent coma, & folia nō decidunt, vt oleæ, lauro, palmę, myrto, cupresso, pinus, hederę, rododaphnę, abieti, larici, pinastro, iunipero, cedro, terebintho, cubo, ilici, aquifolio, suberi, taxo, buxo, tamarici. Item *eodem li. c.* 40. scribit Pli. cariem vetustatéque nō sentiunt cupressus, cedrus, hebenus, lotos, buxus, taxus, iuniperus, oleaster, & olea. Tex. *in d. sua officina in c. arbores Deorum, & Dearum.* recenset nouem arbores, quæ fuerūt eis dicatæ, videlicet, populus Herculi, Baccho hedera, & vitis, Veneri, myrtus, Apollini laurus, Ioui quercus & æsculus, Mineruæ oliua, Cybelæ pinus, & etiam Deo pastorum, qui dicitur Pan, Plutoni cupressus, de quibus meminit Plin. *li.* 12. *c.* 1. Arboribus vero abundant fortunatæ Insulæ, India, Athlas mons, Cyrene, Hircinia, Caucasus, & in Gallia Normannia.

Sed inter omnes alias arbores, quæ obtinent principatum, & quę fuit electa in regem lignorum, est Ramnus quoniā, vt habetur *Iudic.* 9. Cōgregati sunt autē omnes viri Sichē, & vniuersæ familię vrbis Mello, abierūtque, & constituerūt regē Abimelech iuxta quercū, quæ stabat in Sichem. Quod cum nunciatum esset Ioathan, iuit, & stetit in vertice montis Garisim, eleuataque voce clamauit, & dixit: Audite me viri Sichē, ita vt audiat vos Dominus; Ierunt ligna, vt vngerent super se regem, dixeruntque oliuæ, Impera nobis; quæ respondit: nunquid possum deserere pinguedinem, meam, qua & Dij vtuntur, & homines, & feræ, vt inter ligna promouear? Dixeruntque ligna ad arborem ficum; veni & super nos regnum accipe, quæ respondit eis; nunquid possum deserere dulcedinem meam, fructusque suauissimos, & ire, vt inter cetera ligna promouear? Locutaque sunt ligna ad vitem: veni & impera nobis; quæ respondit eis: nunquid possum deserere vinū meum, quod lætificat Deum & homines, & inter ligna cætera promoueri? Dixeruntque omnia ligna ad Ramnum (pondera dictionem, *Omnia*, quæ nihil excludit) veni & impera super nos, quæ respondit eis: si vere me regem vobis constituitis, venite, & sub vmbra mea requiescite. veniunt ergo omnia ligna sub ramni vmbra, tanquam sub rege eorum, vt obediant, ex quo concluditur, quod tanquam rex extolli debeat vltra omnia alia ligna.

De doctrina vero inter arborem & lignum, & quid veniat appellatione ligni arboris, hic non insisto, cum non sit præsentis speculationis, sed solum de excellentia inter se, & alias res in quibus videtur lignum crucis Saluatoris nostri esse excellentius omni alia re

mundi:

mundi: quoniam in ipso facta est redemptio nostra, vnde cantat ecclesia: *Nos autem gloriari oportet in cruce Domini nostri Iesu Christi, in quo est salus, & resurrectio nostra, per quem saluati & liberati sumus.* Ex quo plurimum laudantur ligna, ex quibus facta fuit crux Christi, quæ sunt quatuor, vt dicit Io. And. *in clem. 1. de summa trin. & fide cath.* quæ hoc versu cõtinẽtur.

Ligna crucis, palma, cedrus, cupressus, oliua.

Cedrus enim fuit in stipite, palma in palo per longum, Cupressus in ligno ex transuerso. Oliua in tabula super crucem, loco quarti brachij. Et de laude crucis dixi ante *in 1. par. in 38. consid. in pen. conclu.* & ample & deuote scripsit Rabanus, tam metrice, quàm prosaice, & plura cantat sancta mater ecclesia in diebus exaltationis & inuentionis sanctæ crucis, & die Veneris sancti, quæ omnes Catholici sciunt.

De ligno vitæ cuius excellentiæ fuerit, scribit Gabriel *dist. 19. q. vnic. lib. 2.* & Iaco. de Valentia *Psalm. 1.* ibi. *Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, &c.*

Lignum vero aloes, vt legitur *in Platearia, de simplici medicina, cap. 2.* est calidum & siccum in secundo gradu. Et tria sunt genera ligni aloes, & illud quod reperitur in Insula, quæ dicitur Cumear, est cunctis laudabilius, & melius: & ex eo cognoscitur, quod ponderosum est in suo genere, & quod est nodosum melius est, & quod aromaticum est, & subamari saporis, coloris subnigri, vel subrufi, & constrictioni dentium non omnino resistens, dum autem masticatur, cito odor odoriferus dicitur attingere cerebrum, & quodãmodo replere. De aliis duobus generibus vide ibi, & de sophisticatione illorum. Lignum vero Aloes stomachum confortat, digestionem procurat, contra debilitatem cordis & cerebri, contra cardiacam passionem, & syncopen, contra retentionem menstruorum, & contra omnes passiones, & debilitates cordis ex frigiditate prouenientes, valet. Et vt breuiter concludantur omnes eius laudes, valde confortat omnia membra corporis debilitata. Et ibi scribitur vnum curiosum, quod est: pulueriza lignum aloes, & folia gariofi, & os de corde cerui, confice cum oleo, & inunge caput galli in die illa, & nocte non cãtabit, vel tantum confectum cum oleo valet.

Inter lignorum genera quædam reperiuntur, quæ igne corrumpi nequeunt, vt hebenus: quia incendi eã negat Fabianus. Itaque antiqui non satis cogitantes, vt aliquę res ignis iniuriam non paterentur: quę cum facile comburi potuerint, & in mediis ignibus illæsæ manserint, inter mirabilia reputarunt, de quibus scribit Baptist. Fulgosius *li. 1. de dictis factisque memorabilibus. tit. de miraculis. c. de miris rebus, quæ igne consumpta non fuerunt. in princ.* vbi ait, tanquam rem miram antiqui scripserũt, incenso Saliorum sacrario, omnia, quę in eo erant, combusta fuisse, excepta Romuli virga. Item Serui Tullij & Claudię statuas incolumes locis suis mansisse, templis, in quibus erant, incensis.

NOnagesima consideratio de excellentia herbarum & radicũ ostendit. Primo, Homerus apud Plin. *li. 15.* gloriam herbarum Ægypto tribuit Diodorus de Æggypto loquens: Terra, inquit, inculta, relicta pecori ad pastum, adeo exuberat herbis, vt oues bis anno pariant, bisque præbeant lanam. Æschylus apud Plin. Italiam herbarum potentia refertam prodit. De Aci fluuio Ouid. *li. 4. Fastorum.*

Præterit & ripas herbifer Aci tuas.

Epirus. Item Ouid. *li. 8. Metamorph.*

Misit apum, quanto maiores herbida tauros.

* *Non habet Epirus.*

Textor *in sua officina, in cap. herbarum diuersa nomina* scribit 535. nomina herbarum secundum ordinem Alphabeti, sed non declarat naturam alicuius. Plinius vero *lib. 19. 20. 21. 22. 23. 24 & 25.* plures herbas, & excellentias illarum, etiam in medicinis describit. Et Dioscorides *in li. de simplici medicina*: & Isidorus *li. 17. Etymol. c. 9. 10. & 11.* Multi plures herbas laudauerunt, vt Themison Medicus librum vnum de laude plantaginis scripsit, tanquam inuentor, teste Plinio *li. 25. c. 8.* Iuba Rex magno præconio exaltauit euphorbium, per vnum volumen, vt ait Plinius *eodem li. c. 7.* Erasistratus Lysimachiam herbam descripsit, celebrauit, & eam multum laudauit, vt refert Plin. *d. c. 7.* Anonymos herba ab Icesio Medico celebrata est, Museus & Hesiodus Polion herbam multis verbis commendauerunt. Phanias Physicus condidit laudes Artemis herba magnis laudibus celebrata est ab Asclepiade. Dioscorides Artemisiam plurimum extollit *lib. de simplici medicina. c. 52.* Et de ea loquitur Plin. *li. 25. c. 7.* & eam Macer matrem herbarum dicit, vt ex his versibus patet:

Herbarum matrem dedit Artemisia nomen,
Cuius Græcus sermo iustum puto ponere primo,
Huius opem fertur prior inuenisse Diana,
Artemis Græce quæ dicitur, inde nomenque
Herba tenet, quia sic inuentrix dicitur eius.

Refert & Plin. *eod. lib. c. 4.* quod laudatissima herbarum sit (Homero teste) quem vocari à Diis putent Molyast. inuentionem eius Mercurio assignat, contraque summa veneficia demonstrat: &, vt ait, vidit effossam inter difficultates saxeas, radices 39. pedes longas, ac ne se sic quidem solide, sed abrupte: & ibi sequitur: Ab ea maxima authoritas herbæ est, quam Dodecatheon vocant, omnium Deorum maiestatem commendantes, in aqua potam, omnibus morbis mederi tradunt. Folia eius septem lactucis simillima exeunt, lutea radice.

Inter herbas excellentes etiam potest adscribi, Malua siluestris, cui grande folium est, & radices albæ, quæ propter excellentiam effectus Aristalthea vocatur, quod Græci optimum dicunt Nam folium Maluę scorpionibus impositum, torporem affert, Tradunt, si quis quotidie succi eius cyathum dimidium sorbeat, omnibus morbis cariturum. Ideo herba hæc omnimorbia dicitur. Constat parturientes, folijs eius substratis, celerius solui, sed mox post partum reuocandam esse, ne vulua etiam sequatur. Semen eius, quæ vnicaulis est, aspersum cubili, auiditates fœminarum in infinitum augere. Xenocrates scribit, radice eius, si circa dentem eum dolet sæpius pupugeris, desinet dolor. Hæc Pli. *li. 20. c. 21.* vbi plura alia, de vi, & excellentia Maluæ scribit.

Inter herbas etiam sunt quæ laudantur ex folijs tantum. Vnde de herbarum differentia per folia, & quæ herbæ toto anno floreant, vide Pli. *lib. 21. c. 17.* Sed si legas omnes, qui de ijs scripserũt, non reperies quod si herba in mundo, quæ maiorem vtilitatem generi humano afferat ex folijs, quàm caulis, seu brassicæ quia, vt dicit Macer: Caulis Romana lingua, Græcorum brassica: quoniam fere totum genus humanũ magis in comestione, caulibus vtitur, quam quibuscunque alijs herbis, præcipue folijs: Et etiam tempore famis, pauperes (vt vidi) radicibus illius, seu stipitibus herbæ viuunt. Et de huius herbæ laudibus scripsit Chrysippus Medicus volumen vnum, vt ait Plin. *libr. 20. cap. 9.* & refert Dioscorides *in libr.*

*de simplici medicina, cap.*113. vbi plura salubria & laudanda referuntur. Cato (eodem teste) tradidit, populum Romanum sexcentis fere annis medicina brassicæ vsum fuisse: nondum enim in vrbe conuenerant Medici, qui peregrina pigmenta secum attulissent, sed eo tempore militares viri gloriosas cicatrices grauido olere curabant, vnde oleum vsus extitit illius ad salutem, dum illos pascit, & sanat.

Narrat & Bapt. Ful. *in suis Collect. de dictis factisque memorabilib. li. 1. tit. de miraculis, c. de admirandarum virium herbis*, quod in Iudæa ad Macheruntam vrbē, in valle, quæ, *Baara*, dicitur, denominata à valle, herba nascitur quæ sanguinei coloris habet radices, & noctu lumen præ se fert, neque vero facile hominum manu conuelli potest nisi cum mulieris sanguine menstruo, aut vrina attingitur: aliter enim carpere volentem, contra niti seque in contrarium retrahere videtur, neque tunc quidem, nisi eius vitæ periculo, qui extirpare quærit, duelli potest, nisi si quis manu de ea radice gustauerit, aut circumfossa humo, ita vt parum se radix teneat, allegato ei cane, quod superest, nitendo extirpet: tunc enim canem omne periculi euellentis transit, hac radice illi curari dicuntur, quos immundi spiritus vexant, ita vt amplius eo modo non laborent. Et idem in *d. tit.* refert, quod in Lycia regio sit admiratione digna, (quæ Ephestion dicitur) herbido, florenteque solo, terra si effodiatur ignes enomit, quibus nulla in parte flores, aut herbæ aduruntur, vel decorem suum amittunt vt Seneca ad Lucillum scribit.

Inter herbas sunt quæ laudantur ex radicibus, vt Raphanus, seu Radix, Rapa, Napus, Reubarbarbarum & Reuponticum. De Raphano, & eius laude, scripsit Marcion Græcus librum vnum, & est herba, seu radix comestibilis, & satis nota, tā frequens, & nobilis, apud Delphos, vt, sicut ait Plin. in templo Apollinis Delphici, adeo cæteris herbis sit prælatus Raphanus, vt ex auro dicaretur, Beta ex argento, Rapa ex plumbo. Æquat in Germania infantium puerorum magnitudinem, in Ægypto raphani sparguntur nitro, vbi sunt suauitate præcipui. Et de his etiam meminit Blōdus *li. 8. de Roma triumphante*: de Raphano, & eius laude duplici scribit Plin. lib. 20. ca. 4. & Dioscorides cap. 550. Plin. lib. 18. c. 13. dat palmam rapis, in Nursino agro nascentibus: (Nursia vetus, vrbs antiqua in Vmbria regione, quæ ducatus Spoletanus dicitur) & inter cibos electiles, & delicatos ponuntur rapæ, apud Mantineam. Sed & rapas, seu napos, Philippus princeps, & Dux Burgundionum nobilitauit, cum anois singulis ab agro Heduensi, iuxta Abbatiam Sancti Martini (vbi generositas præcipua) in Flandriam veherentur. Et vidi in computis, seu ratiociniis redituum Heduen. Balliuatus, expensas huiusmodi conductionis. Rapam etiam laudauit Diocles, qui librum vnum de laudibus rapæ fecit. Inter omnes tamen radices, quæ laudem magis merentur, & quæ sunt excellentiores, sunt reubarbarum, & reuponticum. Et dicitur reu. id est, radix, & barbarum, id est, barbarica, inde radix barbarica tantum est Latinè, quantum reubarbarum græcè, quod in solo Barbarico trans Danubium inuenitur: Sed secundum alios, Rha, fluuius à quo nomeo medicamento notabili (vt Ammianus inquit) quod reu, seu rhabarbarum, atque Ponticum vocatur, sed prima deriuatio est communior. Quæ quidem radix est excellentissima propter eius mirabiles, & excellentes effectus, quam medici inter alias extollunt, ita vt vix vnquam, aut raro dent medicinam infirmis, quin aliquid de reu barbaro apponatur: & dicit Mesue, quod non sit alicuius nocumenti, & detur omni tempore, & omni ætate, pueris, senibus & prægnantibus, & est de elegantioribus, & melioribus medicinis. Et quoddā est, quod in Barbariæ regione inuenitur, vt in India, & in transmarinis partibus, & est laudabilius, & est calidum, & siccum in secundo gradu. Aliud est ponticum, sic dictum, quia in Ponto Insula reperitur, vel quia habet Ponticum saporem. Licet Mesue ponat tres species. Laudatur tamen magis ex eis, quod est subnigrum, declinans ad rubedinem, & quod graue est eum raritate sua, non perforatum, & in quo, in confracturis interius habet quasi quasdam venulas distinctas. vbi inuenitur dispergatio ex rufo, & glauco, & quod est croceæ tincturæ. Quod autem omnis leue est, & perforatum, & interius minus solidum, & quasi lignum, huiusmodi venas non habet, & interius est quasi nigrum, & subalbidum, & quod masticatum, non pungit, quia bonum masticatum pungit sicut crocus non est eligendum, sed abiiciendum. Et quod est recens, cognoscitur, quia non est adulteratum, quoniam est tarum, & minoris stipticitatis, & croceæ tincturæ: Adulteratum vero his contrariatur, & varietatem, quam habere debet, in fractura amisit: seruatur per tres annos. Et huius effectus & virtutes circa medicinas scribit Platearius, & aliquid vide *in lib. sanitatis, tract. de herbis. c. 389.* & per scribentes in medicina.

NOnagesimaprima consideratio erit de lapidibus, qui sunt in multiplici differentia. Nam quidam sunt magis vtiles Reipublicæ, quam alij, quidam vero magis sunt ad speciem & decorem, quam ad vtilitatem. Et, vt inquit F. Patrit. *in lib. 7. de inst. reip. tit. 6.* Lapidicinæ commoditatem vel maximam habent, ex quibus quadrata saxa, & semenrorum copia comparatur, præcipue si molles lapides sint, aut mediocres. Nam duriores illi, speciem potius præ se ferunt, quam vtilitatem: labore enim plurimo indigent, & ingenti impensa. Videmus namque marmorea ædificia vix longo æuo erigi, quæ vero lateritia sunt, vel tenerioris lapidis, paruo tempore absoluuntur. Et inter cæteros lapides, dicit Tophos esse vtiles, non modo propter molliciem, verum etiam quia igni, & tormentis bellicis non facile cedunt, & humorem minus admittant: quam lapides reliqui: Et seqoitur: Tophi species tres inueniuntur: est enim vna rubea quæ mollior est, sed vbi imbribus ac sole obdurvit, non inutilis habetur; est alia nigra, vel murini coloris, solidior, & densior. His speciebus Picentes & Campani abundant. Tertiam habent Vmbri, quę vel alba, vel mellina est, hæc quamprimum cæsa, facile dolabris æquatur, vel dentata serra more ligni, secatur, sub dio tamen mensibus aliquot exposita, densior, duriorque fit, & huiusmodi alba abundat Gallia in pluribus, vt in Tutonia, in Tonarro, in Diuionensi agro, & Hedu. iuxta castrum nouum, vnde portæ huius ciuita. Heduensis antiquæ adhuc extant factæ. Et ex his albis, apud nos, & fere in tota Burgundia sunt imagines, maxime ex illis de Tonarro. seu Tornen. & Diuion. agro.

Sunt & lapides marmorei, ex quibus ædificia excelleotissima & sumptuosa construuntur, & sunt in multiplici differentia: sed inter omnia preciosissimum est viride Lacedæmonium, de quibus diffuse per Pli. lib. 36. c. 7. de laude, & excellentia. & de generib. marmorum, & cap. 2. & 6. enodatur. quis primus in publicis operibus ostenderit, & quando in vsum marmora venerint. Et isti lapides propter opera, & artificia,

tificia, quæ ex iis fiunt, excellentiores iudicantur: cum vt plurimum soli principes magnates illis vtantur, palatiis, & theatris conficiendis, & hodie (vt & olim) in Templis ædificandis. de quibus meminit Plin. *ca. 5. & 7. supra alleg.* Et vidi Templa, multum laudata, cum marmore adornata essent, cum sit carius, & maiori pretio vendatur, ideo pretiosius fit, vnde ait Seneca *in lib. de quatuor virtutibus*, dignitates rebus non ex opinione multorum, sed ex earum natura, constitutas, & facit text. *in l. pretia rerum. ff. ad leg. Fal.* vbi æstimatio rerum fit, ex eo, quod de eis maior copia haberi non possit, propter raritatem illius rei, contra dictum Catonis; *Quod vile est carum est, quod carum, vile putate*, quod intellige, vno tempore fore carum propter raritatem & defectum, vt satis etiam probat text. *in d. l. pretia. §. 9. & ibi gl.*

Inter alios lapides mundi, est quidam mirabilis altitudinis, Romę, sustentatus à quatuor leonibus ęreis, in quo scriptum est:

Si lapis es vnus, dic qua sis arte leuatus:
Si vero plures, dic vbi congeries.

Isid. *lib. Etym. 16. c. 3.* de lapidib vulgaribus scribit. & *c. 4.* de lapidibus insignioribus, & isti sunt vulgaribus præferendi & *in c. 5.* de marmoribus, quia sunt eximij lapides, qui laudantur & commendantur à maculis, & coloribus, pręcipuè viriditate. Marmorum colores, & genera innumerabilia reperiuntur, vt dicit Plinius *dict. libr. 36 cap. 7.* Nec omnia è lapicidinis scinduntur, sed multa sub terra sparsa sunt. Lacedæmonium seu Laconicum marmor viride erat, & cunctis hilarius, omnium quam preciosissimum, Stat. *in Syl. Hic dura Laconum saxa virent.* Aliud Ophites, à maculis serpentium, quib. distinguitur, nomen accepit, & duo eius sunt genera, molle candidum, & nigrum durum. Aliud marmor porphyriticum ex Ægypto, quod est rubeum, candidis interuenientibus punctis. Inuenitur idem lapis Ægyptius in Æthiopia, quem basaltem vocant, ferrei coloris, & duricie, vnde etiam nomen dedit. Alabastrides vero, est candidior cæteris, intercinctus variis coloribus, quem cauant ad vasa vnguentaria, quoniam optime seruari ea incorrupta dicitur, vt ait Plin. *d. c. 36. c. 8.* ex quo euangelici illius vnguenti, nardi pistici preciosi vasculum fuit, vt habetur *Matt. 26. Marc. 14. & Luc. 7.* Quoddam etiam marmor album Parium dicitur, à Paro insula Ægei maris, & est laudabile. Plin. scribit *d. lib. c. 12. 13.* Ægyptium Labyrinthum in introitu lapideis, è Paro, columnis fuisse factum. Horatius: *Vrit me Glyceræ nitor, Splendentis Pario marmore purius.* Sunt & multa alia marmoris genera, quæ breuitatis causa omitto de quibus Plin. *in d. li. 36.* Isid. *d. c. 5.* & Textor *in sua officina. in ver. Marmore.*

Nouissimis annis repertum fuit marmor candidum, ex reuelatione cuiusdam pauperis, in agro Comensi, vt ibi ædificaretur sacellum in honorem sacratissimæ Virg. Mariæ, & vt à multis audiui, qui viderunt locum, illud marmor est multum singulare, & laudatissimum. Apud nos in Gallia, sunt multa loca, in quibus reperta fuerunt marmora, mirabilis altitudinis, & amplitudinis, maxime in agro Tornodoren. & in comitatu Burgun. Apud Salinas est lapicidina marmorea, quod non est mirandum, cum in Gallia lapides renascantur, vt est tex. Papi. iurisc. *in l. diuortio. §. si vir. ibi, quia nec in fructu est marmor, nisi talis sit, vt lapis ibi renascatur, quales sunt in Gallia & in Asia. ff. solut. mat.* Imo videtur quod etiam lapides habeant poros, & meatus, vnde spirare possunt, & per quos nutrimentum deferatur, & sic crescere possint, quod satis apparere videtur, ex ingenti busone, in medio saxo inuento, in Athonis arce Verdunensis agri: & ex serpente viua, inuenta in medio petræ scissæ, in Latio, tempore Martini V. Pontificis, vt refert Baptist. Fulg. *in suis collectaneis, de dictis factisque memorabilibus. titul. de miraculis. cap. de nubibus animalibusque aliis admirandis.* Et, vt refert *lib. ante citato, cap. 18.* Theophrastus, & Mutian. credunt esse aliquos lapides, qui pariant.

Sed cum multa ferat natura, quorum ratio nulla potest afferri, aut in obscuro lateat, vnde inter alia singularia, & excellentia in sua specie videntur. Inter hæc commemorabitur quod scribit Plin. *d. li. 36. cap. 5 circa principium*, marmoreum lapidem, factum in Paro Insula, in medio naturaliter sculptam Sileni (vt ab antiquia pingebatur) effigiem ostendisse: Silenus Bacchi nutritius fuit. Albertus item Magnus affirmat, Venetiis se Regis caput, diademate ornatum, vidisse in marmore, naturaliter, nullius artificis opera, expressum, in quo frontis pars imperfecta videbatur. De alio item capite huic simili, in vrbe Mantoa, viso suo tempore, affirmat Baptista Fulg. *in loco ante allegato. cap. de gemmis & lapidibus naturalibus sculptis.* Scribit item, quod in agro Placentino suo tempore lapis Alabastrites inuentus sit, in quo, postea quam ad leuitatem suam, per artifices perductus fuit, inter claritatem, obscuritatemque, quam lapis præ se fert, figura apparuit mortui capitis humani. Item Bergomi (vt idem refert) in maiori fano, in porphirite lapide, qui ad Baptisterij ornatum est positus, tanquam ducta serpens in orbes circumuoluta perspicitur. Et in quadam parte Galliæ est quidam magnus dominus, in cuius agro lapides, & arbores si scindantur, in quamcumque partem verti possint, arma seu insignia illius domini apparent.

NOnagesimasecunda consideratio sit de gemmis, seu lapillis pretiosis, & quæ sit excellentior, maioris authoritatis, seu nobilior inter omnes Plin. *lib. 37. c. 4.* ait: Maximum in rebus humanis, inter Gemmas pretium habet Adamas, & eidem inter Gemmas primum locum authoritatis attribuit, ita inquiens: Proximum apud nos, Indicis, Arabicisque Margaritis precium est, tertia authoritas Smaragdis perhibetur, vt ibi ipse Plin. scribit *cap. 5.* & etiam refert G. Budæus *in tract. suo de Asse.* & à d. cap. 4. vsque ad finem illius lib. scripsit Plin. fere de omnibus gemmis secundum ordinem Alphabeti, & de naturis & virtutibus illarum & etiam Albe. Mag. & Diosc. & in horto sanitatis *in 5. tract.* & per plures alios, ad quos te remitto, & etiam Nic. Perottus *in 2. epigr.* Martialis fere omnes Gemmarum species enumerat, eas describendo secundum colores, quibus magis assimilantur: vbi Chrystallus primum locum in nitore obtinet, & post Adamantem ponit Achatem, sub specie albi coloris, & hoc, quia licet sit lapis niger; maxime tamen quidam probant, si habeat vitream perspicuitatem, teste Plin. *lib. c. 10.* vbi etiam ait, olim fuisse in magna authoritate, & nunc in nulla, & refert idem *d. lib. 37. c. 1.* Pyrrhum Regem, qui aduersus Romanos bellum gessit, habuisse Gemmam, sc. Achatem, in qua nullo artifice, sed sponte à natura sculptæ, erant nouem Musæ, insignib. suis expressæ, cum Apollinis effigie media inter eas sedentis, & Citharam tenentis, sed tam tenuibus segmentis, vt pictæ viderentur. Ismeniam Coraulem fulgentem traduut multos, vti consueuisse, quod tegum amicitiam conciliare existimetur.

Inter Gemmas viridis coloris præcipue commen-

datur Smaragdus, cum sit preciosior multis alijs, & omnium lapillorum visu iucundissimus, quoniam nihil omnino viridius, comparatom illi, viret, ita vt vicinũ aërem sua viriditate figurare videatur, præterea solus gemmarum implet oculos, nec satiat. Quinetiam fessa alis intentione acies, aspectu Smaragdi, recreatur: propterea sculpentes gemmas has, maxime viridi lenitate, lassitudinem mulcent. testis Pli. *d. lib.* 37. *c.* 5. Tradunt limenium Coraulem Smaragdum 100. aureis denarijs emi iussisse, cum multas alioquin fulgentes gemmas haberet. Cumque ex ijs, comminuto precio, duo relati fuissent, ægre tolisse; sæuisseque in emptorem: quoniam male curatum existimabat, quod detractum esset gemmæ dignitati.

Gyges Rex Lydorum gemmam habuit tantæ virtutis io annulo, vt ea ad se versa, videret qooscunque vellet, oemini conspicuus, vnde aonuli beneficio omnia consequebatur ex animi voto. Et Nero Cæsar gladiatorum pugnas in Smaragdo spectabat.

Inter gemmas vero colore rubeo, carbunculus rubicundissimus est, & huius color igneus est, & in tenebris, & nocte magis, quam die lucet, vt carbo. Nã die obscuratur, nocte vero, & in obscuro, tantum refulget, vt circa se noctem, quasi in diem vertat, & olim, vt fertur, in hac ciuitate Heduensi erat Carbunculus positus super Pyramidem, adhuc extantem in superiori parte ciuitatis, vt lumen noctu effunderet per totam ciuitatem. Et ex lib. de naturalibus rerum: Carbunculus est lapis omnium preciosissimus, atque clarissimus, & colore virtutibusque superat omnes gemmas ardentes: sola enim habet omnes, quæ in ipsis sunt, virtutes, & est sigillum lapidum, potest imprimere figuram suam omni alij lapidi, & noo è conuerso. Laudantur & sub hoc colore, hyacinthus rubeus, & corallum. Et mirum est, si verum sit, quod virtus hyacinthi sit, vt qoi portauerit sceum, ante sigillarionem factam cum eo, sit tutus à fulgure, ita vt oon cadat super eum.

Amethystus Indicus, inter purpureas gemmas tenet principatum, vt ait Plin. *lib.* 37. *cap.* 9. Magorom vanitas hanc gemmam ebrietati resistere promittit. Arnaldus tamen dicit, virtus Amethysti est contra ebrietatem, facitque hominem vigilem, & intellectum bonum tribuit.

Saphirus autem ioter gemmas, cærulei coloris, excellentior est, & est magnæ excellentiæ, & virtotis. Primo ex similitudine coloris, cui assimilatur, qui est color cœli sereni. Cum ergo ille color sit supra hominem, & supra omnes res mundi propter altitudinem cœli, quam dimensurare nemo potest. *Ecclesi.* 1. Ideo videtur, quod etiam ille color sit supra omnes alios, & sic ille lapis preciosus sit supra alios: vnde ex quo tenet similitudinem coloris aeris, seu sereni cœli, designare videtur appetitum languentis animæ, tendentis ad cœlestia, vt dicit Greg. *li.* 18. *moralium. c.* 8. & dicit Helimandus, ideo quia Saphirus cœlo sereno similis est, caste portari vult, Gemmaque gemmarum, & lapis sanctus dicitur. Ideo *in lib. de natura rerum* habetur, quod qui portat honc lapidem expedit, quod summo studio castitatem seruet: quoniam tanto dicitur preciosior & melior, quanto colori cœlesti est similior. Est enim gemma summe dura, hilaris, clara, & pura, vtpote similis cœlo serenissimo, vnde Arnal. Saphirus est gemma fulgens, quæ homioem reddit castum, mitem, & humilem. Et dicitur lapis sanctus, quia ad sanctitatem & deuotionem homines disponit, vnde scribitur *Exod.* 28. quod Moyses ad præceptum Domini vestem sanctam fecerit Aaron sommo Pontifici, in gloriam & decorem, in qua inter diuersos lapides pretiosos, Saphirus connumeratur. Sic Ieremias Threnorum 4. Destructionem Ierusalem, ruinam templi, & sacerdotum recogitans, eorum pulchritudinem assimilauit Saphiro, dicens: Candidiores Nazaræi eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, saphiro pulchriores, delectabilis est, gratiosa, & pulchra. Excessum pariter habet valoris inter lapides pretiosos, ob quod sanctissimus Tobias, spiritu eleuatus, videns excellentiam cœlestis patriæ, dicit: portas eius esse ex Saphiro ædificatas, vt scribitur *Tobiæ* 13. etiam Ioan. *Apoc.* 11. dicit. Fundamenta muri supernæ ciuitatis ex lapidib. pretiosis, inter quos Saphirus adnumeratur. Saphirus etiam in sacris scripturis significare videtur æternam gloriam, vt habetur *Exod.* 24. vbi Moyses, Aaron, Nadab, Abio, & septuaginta de senioribus Israel, Deum viderunt. Sub cuius pedibus erat quasi opus lapidis Saphirini, & quasi cœlum, cum serenum est. Pariter in *Ezech.* 10. *capit.* legitur, quod species gloriæ Domini, super Cherubin, erat quasi lapis Saphirus. Et ex his pluribus alijs multum laudantur arma Christianissimi Regis Franciæ, in hoc, quod sunt in campo azureo, qui color est Saphirinus, vt ample commendat G. Benedicti *in sua repetit. c. Rayn. in verbo, duas habens filias, num.* 13. 114. *&* 115. *Extra de testamentis.* & ante eum, per Ioannem Ludouicum Vioaldum, de monte regali: *in lib. de triumpho trium liliorum Franciæ.* & dixi ante *in* 5. *par. in* 31. *consi.*

NOnagesimatertia consideratio sit de excellentia colorum. Nam vt lapides marmorei ligna, gemmæ, vestes, & multa ex prædictis laudaotur ex diuersitate colorum, & ex coloribus, qui etiam multum commendantur in armorijs, de quibus *in 1. part. in 61. concl. cum septem sequentib. conclus.* 38. *consid.* Et etiam in picturis, de quibus *in par. præcedente, in* 44. *consid.* dictum est. Ideo de illis, & excellentia aliquorum scribendum est. Scitu dignum est, quod colorum teste Isid. *lib.* 18. *Etymol. cap.* 17. *de color.* quidam nascuntur, vt sunt Synopis, Rubrica, Paritooium, Melinum, Fretia, & Auripig. Cæteri vero fioguntur, aut arte, aut permixtione, vt per eundem *in d. cap.* Item quidam sunt Colores, qui dicuntur natiui, seu naturales, vt sunt albuio & nigrum, vt habetur *in l. si cui lana. §. proinde. ff. de lega.* 3. Et inter duos colores naturales album, s. & nigrum, sunt quinque principales iotermedij, sc. glaucus, puniceus, rubeus, purpureus, & viridis, quos ponit Bartholomæus Anglici *li.* 19. *de proprietatib.* Et omnes colores præter album & nigrum, dicuntur versicolores, vt est text. in gl. *in d. §. proinde.* Cælius vero *li.* 1. *antiq. lect. c.* 20. post Marsilium Ficinum *lib.* 3. *c.* 19. *de vita cœlitus comparanda,* dicit, quod sint ex Platonicis non ignobiles, qui tres esse vniuersales præcipuosque mundi colores arbitreotur, viridem, aureum saphirinum, trib. cœli gratijs decoratos. Et viridem vtique Veneris esse volunt, atque item Lunæ; Aoreum Solis, ab Ioue tamen, Venereque non alienum: Saphirum vero Ioui Maximo dicatum prædicant: cui & Saphirus dicatur consecratus. Atque Saphirinum quidem mundi Sphæris inserere: aureum vero, Sphæris, ad ipsam cœli similitudinẽ, addere sidera. Ipsam vero Vestam, siue Cererem, id est, terram, viridi prorsum ex colore ornari indumento. Et dicuntur isti duo colores natiui, ex quo suâ naturâ magis tendunt ad albedinem vel nigredinem, hoc est, ad candidum, vel obscurum, & qui nulla arte, sed natura producuntur. Qui dicantur colores

albi,

albi,& quæ gemmæ tendant ad hunc colorem album, qui item dicantur colores obscuri,& quæ Gemmæ ad hunc accedant colorem, scribit diffuse Nicolaus Perottus *in 2. Epigram.* Martialis,&consequenter de aliis coloribus, ex quibus considerari potest excellentia: tam ex natura rerum, quibus ipsi colores magis appropriantur,seu assimilantur, quam ex communi reputatione,quæ habetur in colores, de quibus scripsi in conclusionibus,in principio huius considerationis allegatis:in quibus multum attenditur excellentia colorum,maxime eorum, qui communiter apponuntur in armis, & ex quibus ipsa sæpe fiunt: prout colores rebus nobilioribus & dignioribus adaptari possunt, dicuntur & denominantur digniores. Et de adaptatione illorum videatur Perottus *in loco præalleg.* Deinde spectãda rerum natura quibus adaptari possunt, & ex his fiant laudes,& exaltationes armorum,secundum quod contingere potest: & si res sit in naturalibus potius,quã in accidẽtalibus:ex quo videtur quod Colores albi,& nigri,cum sint naturales,sint laudabiliores. Et licet color niger videatur laudabilior & principalior, cum per nullum alium colorem possit transmutari,incorporari,seu confundi. Ipse autem omnes alios non solum transmutat, sed etiam (quod fortius est) extinguit,& confundit: vt iam dixi *in d. 1. par. in 17. concl. 39. consider.* Color tamen albus,& qui albedini proxime accedit, semper fuit plus laudatus; quia,vt ait Aristot *lib. de sensu & sensato.* est origo aliorum colorum;& omnes ab illo dependent. Etiam quoniam omnes actus diuini tendentes ad bonum, qui perpendi possint, semper fuerunt visi sub specie coloris albi,sed candidi potius,quam nigri.

Et color albus multum laudatus fuit à Deo:cum, vt habetur *Exod.* 16. appellauit domus Israel,nomen cibi cælestis,Man, quod erat,quasi semen coriandri album,&c. Et habetur *Apoc. c. 2.* transsumptiue, *in ca. si enim vers. sin autem venio tibi. de pæn.* Habes pauca nomina in Sardis,qui non inquinauerunt vestimenta sua, & ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt. Qui vicerit,sic vestietur vestimentis albis,& non delebo nomen eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram patre meo,& coram Angelis eius, *& in fine:* Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum, vt locuples fias,& vestimentis albis induaris, vt non appareat confusio nuditatis tuæ & *Apoc. 7.* Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus & tribubus,& populis, & linguis, stantem ante thronum, & in conspectu agni; amicti stolis albis:etiam habetur *Matth.* 17. *Marc. 9. Luc. 9.* in transfiguratione Domini, resplenduit facies eius sicut Sol,vestimenta autem eius facta sunt alba, sicut nix. Et habetur *Actuum* 11. quod in ascensione Domini,cum Christus ascenderet in cœlum, videntibus illis, eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum,cumque intuerentur in cœlum euntem illum,ecce duo viri astiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt:viri Galilæi,&c. Et *Marc.* 16. Et introeuntes in monumentum, viderunt iuuenem sedentem in dextris,coopertum stola candida. Sed quicquid dicatur,videtur, quod omnes fere colores sint natiui, & naturales sicut album,& nigrum, cum omnes ipsi colores reperiantur naturaliter è terra prouenientes: quippe & viridis color, rubeus,glaucus citrinus, cæruleus,& rosaceus & alij ex terra procedunt,etiam in herbis,lapidibus,& arboribus.

Sed, vt à diuerticulo repetamus iter inceptum; sub colore albo continentur & alij, qui videntur esse species albedinis,& sub illo colore comprehendi, vt leucopus,& olorinus,siue cygneus, & sandicinus. Et colores albi quibus in pictura vtuntur, sunt Parethonium,Melinum,Cerussa,Eretria, Sandaraca:vt de his habetur per Isidor.& Perott. *in locis ante dictis.* Et in armoriis hic color designatur per argentum in picturis vero alias res.

Quomodo etiam colores referantur ad Planetas, vide Marcilium Ficinum, *lib. 3. de vita cælitus comparanda. cap.* 11. vbi etiam scribit qui colores sint potentes. Alio modo sumunt colores medici in corpore, quando faciunt differentiam inter colorem naturalem,& non naturalem,vt per Arnald. de Villanoua, *in suo speculo introduct. medicinal. cap.* 11. & ibi vide,quomodo causentur in homine: sed cum hæc sint extra propositum,ideo circa ea non insisto.

Color etiam obscurus,qui & niger dicitur, est natiuus,&,vt dicit Cat. *in clem. 1. in pr. de statu monacho.* Inter cæteros est vilior, & magis fuscus, & ideo electus fuit à religione monach. ad denotandum mortificationem carnis,& tristem vitam, quam debent habere monachi nigri. Et dicitur niger à nube, quasi nubiger. Et vt dicit ibi, sunt tantum quatuor principales colores: Albus,scilicet,Niger,Citrinus,& Rubeus: & quod diuersitas colorum inducat diuersitatem effectuum. *Clem. vlt. de regularib.* Et aduerte quod hic color est leucopo, hoc est, vili & vulgari albo contrarius,proprie pullus appellatur, quod pulli ouium ferè eo colore nascantur, & sub hoc colore sunt qui dicuntur hispanus,beticus, impluuiatus,suasus, Mutinensis,fuscus,ater,atracinus. Et hic color a pictoribus atramentum dicitur.

Color cæsius dicitur, qui cœli speciem habet, etiam glaucus,& cœruleus: cumatilis,& cyaneus;pictores cœrulei coloris diuersa genera habent. Quippe, in argenti metallis nascitur cœruleum, quod proprie limus est;optimum vocatur Atticum,quod nunc transmarinum dicunt,secundum marmorosum, siue lucidum vocant, tertium scyricum, à Scyro Ægi insula. Affertur & Indicum ex India supra modum nigricans; & atramenti fere tenens colorem, Item & ex Germania, quod Germanicum, siue lucidum nominant,vt refert Perottus, *vbi supra,* & quæ gemmę sint huius coloris. Hic tamen color videtur potius esse priuatio aliorum colorum, quam sit color de per se, vt dicit Aristot. *in lib. de sensu & sensato.* Et de excellentia illius,dixi ante *in 1. part. in 65. concl. 38. consider.* Et inter alios colores,est cœruleus inter istos sub obscuritate dependens,qui comparatur Saphiro,ex quo hic color videtur esse laudandus in hac specie coloris Saphirini,vt hic ante dixi, *in princ.* vbi laudaui colorem Saphirinum,& magis tendit ad nigrum,quam ad album, de natura cuius Saphiri dixi etiam supra *in praced. consid.*

Diuersus est & alius color à prædictis, qui viridius dicitur,& fit ex flore,qui in legentib. frequens arescit atque oculos maxime recreare existimatur:à viriditate succi foliorum porri,quæ summa est,Prasinus dicitur. Istius coloris præcipue sunt Smaragdi,omnium lapillorum visu iucundissimi: quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Præterea soli gemmarum implent oculos,nec satiant, quin etiam fessa nimia intentione oculorum acies; visu Smaragdi recreatur, *vt in considerat. præced.* scriptum est. Et de huiusmodi colore viridi quomodo delectet visum, maxime Smaragdus, scripsit Isido. *lib. Etymol. 16. cap. de viridiorib. gemmis.* allegatus per Bartol. Anglici. *in suo lib. 19. de proprietat. rerum*, vbi ait, quod propter visum, cerui, & alia animalia agrestia, virentis dili-

gunt & frequentant; ideo venatores se induunt communiter veste viridi, quia propter aspectum viroris, quem bestiæ naturaliter diligunt, minus venatorum insidias expauescunt. Et ibi etiam dicit, quod iste color sit medius inter rubeum, & nigrum generatus, vt ibi videre potes, de ratione prædictorum.

Alius etiam est color qui dicitur rubeus, qui est medius, ab extremis nigredinis, & albedinis æque distans, ad cuius generationem concurrunt materiæ perspicuitas, ignei luminis claritas, & albedinis, & nigredinis concors mediocritas. Tamen propter igneam lucem, partes mixti perspicuas, dilatantem & rectificantem, ac subtilitatem maiorem habet in translucentia conformitatem cum albo, quam cum nigro: non tamen adeo videtur esse dignus, aut nobilis, sicut album, aut nigrum, cum sit accidentalis Et præter iam dictos, cæteri fere omnes colores, mixti sunt, & ex ruso compositi, sed ita diuersi, prout rufum, aut intendunt, atque acuunt, aut cum colore viridi miscentur, aut cum nigro infuscant, aut cum virente sensim in albo, illuminant. Et istius coloris rubei multæ sunt species, sed rubeus, & rufus generalia nomina sunt, ad omnia quæ quomodolibet rubeoi, & fuluus, flauus, rubidus, phœniceus, rotilus, luteus, spadicus, belnus, balaustinus, coccinus, roseus, sinopis, minium, &c. sunt colores sub rubeo dependentes. Fuluus vero color, est ex rufo, ac viridi mixtus, in alijs plus viridis, in alijs plus rufi habens: sic fuluam Aquilam & Iaspidem, fuluos galeros, fuluum aurum, arenam fuluam, fuluū leonem, & fuluum æs dicitur. Et huius rubri coloris inter gēmas sunt Carbunculus, Corallius, Sardonix, Hematites, Hyacinthus, & plures aliæ: vt scribit Isid. *Etym. lib. 16. c. de rubris gemmis.*

Alius est color qui dicitur purpureus, qui nigrantis rosæ splendore sublucet. Cæterorum omnium colorum gratissimus, & lingendis vestibus maxime expeditus, à purpura dictus. Porpura vero piscis est, ex concharum genere, viuit annis septenis, habens nobilem illum succum, ad tingendas vestes, in medijs faucibus: viuas conantur capere, quia florem illum, morientes, cum vita euomunt. Purpuros pisces habent Sigæum, & Lectum Idæ promontoria, & teste Isid. *li. Etym. 19. c. de colorib. vestium.* Purpura, à puritate lucis vocatur, & in his regionib. gignitur eius materia, quas Solis cursus illuminat propius, & illustrat. In Melibea vrbe Thessaliæ claruit vsus purpuræ: Lucret. *li. 2. Melibeáque fulgens Purpura, Thessalico concharum tecta colore.* Et Plin. ait, in Laconia purpuram optimam fieri consueuisse. Et idem de Carth. loquēs. Nūc omnis, inquit, nobilitas conchylio atque purpura constat, vide inf. *in 96. consid.* De isto etiam colore, & alijs scribit Plin. *li. 35. c. 16.* vbi laudat hūc colorem, qui & conchylium, & murex dicitur. Sub isto colore continentur Violaceus, Hyacinthinus, Amethystinus, qui ad vini colorem accedit: & sic denominatur, à Gemma, quæ dicitur Amethystus: Item Tyriathinus color sub isto colore purpuræ continetur, & etiā Malochinus, qui Maluæ flori similis est, quasi Malachinus: de natura cuius Maluæ dixi hic ante *in 90. consid.* cum sit excellens ex effectu.

Item color Cerinus, à ceræ colore vocatur, & sic à mustella, mustellinus, & à Meli colore, siue à Mello insula, vnde afferebatur, Melinum pigmentum dicitur. Quidam tamen Melinū colorem volunt esse medium, inter album, & fuscum, qui Gilums dicitur. Et à croco, croccus, siue crocinus, qui etiam flammeos dicitur. Et à cœli colore, cæruleus, id est, viridis cum nigro, qui & glaucus siue cæsius dicitur, & etiam thalassicus.

Luteus vero color, est dilucidior rutilo, qualis est color auri, hic violæ eius coloris luteolæ dictæ. Plinios *lib. 21. cap. 8.* Lutei video honorem antiquissimū in nuptialibus flameis totum fœminis concessum. Et sic olim solum vxores flaminum, hoc est, sacerdotum, flaminicæ dictæ, assidue vtebantur velis auratis, seu ex auri colore tinctis, quibus nō licebat facere diuortiū. Eodem modo postea tegebātur nuper nuptæ flameis, hoc est, huiusmodi velis, vt perpetuo cum viro manerent. Lucanus de Martia, iterum nubente Catoni:

Lutea demissos velarunt flamea vultus.

Hic color luteus in vulgari nostro dicitur *iaune*, & fit à pictoribus è quibusdam terris, vel ex auripigmēto, quod in Syria foditur in summa tellure, auri colore, sed fragile, ad lapidum specularium similitudinē. Ex quo Caius princeps (vt autū facere tentaret) magnum pondus excoqui iussit, & vnde excellens aurum fecit, sed ita parui ponderis, vt in detrimentum cederet, propter quod nemo postea idem tentare ausus est: quod si hodie nostri fantastici alchymistæ à suis fumosis figmentis desisterent, exemplo huius, bene agerent, & rebus suis optime consulerent, cum in his plus detrimenti, quam commodi sentiant. Hoc colore inter gemmas, succini, hoc est, Ambri, genus reperitur, & Topazij. Item Chrysolithus aureo nitore translucens, & Aromatitis, quæ in Arabia gignitur, ita dicta, quod myrræ odorem habeat: & plures aliæ gemmæ, vt per Perottum in suo cornucopiæ *lib. in Epigramm. 2. Martial.* & Isid. *in suo Etym. li. 16.* vbi scribit de gemmis secundum eorum colores à *c. 6.* vsque ad *c. 14.* de pluribus generibus colorum, vocabulisque eorum, Græcis & Latinis, vide per Aul. Gell. *li. 2. c. 26.* & post eum in Lazari Bayfij repet. super *l. vestis. ff. de auro & arg. leg.*

NOnagesimaquarta consideratio sit de floribus odoriferis, seu, vt alij volunt, fruticibus odoratis, seu herbis aromaticis: & vtrumque complectar, flores scil. & odores magis excellentes inter flores, & violas, seu frutices odoriferos, è quibus sequentes, enumerantur: Rosa, Lilium, Calta, Bacchar, Combretum, Lotos, Crocus, Hiacynthus, Abrotanum, Amaracus, Saliunca, Polion, Amethystus, Cyamon, Holochrysos, Chrysitis, Origanum, Tymus, Conyza, Cytenus, Narcissus, Amaranthus, Epitymon, Oenanthe, Phrygma, Abrotenum, Rosmarinus, Anethum, Achantes, Anemona, Cherintha, Ligustrum, Vacioium, Conuoluulus, Cyanus, Cyclaminus, Sisymbrium, Tymbra, Satureia, Casia, Melilotos, Lyrum, & Lychnus, de quibus meminit Plinius *lib. 21.* & Isidor. *libr. 17. Etymol. cap. 9.* Sed, quia tædiosum esset de singulis laudes referre, ideo laudes de paucis absoluemus, propter eorum excellentes effectus. In primis de Lilio, quod sui natura (teste Plin. *lib. 21. cap. 5.*) est nobilissimum, quo nulli florum celsitas maior, cuius flos fragrat odore acutissimo, & est candidissimus, nobilitate proximus Rosæ, & quadam cognatione vnguenti olei, quod ab eo lilium appellatur. Est & lilium robens, & etiam purpureum, sed apud nos raro videntur.

Lilium laudatissimum est in Antiochia, & Laodicea Syriæ, mox in Phaselide, quartum locum obtinet in Italia nascens. Susa, vrbs Persarum, à Memoone condita, nomen sumpsit à liliorum multitudine: nam Persæ Susam vocant lilium. Lilium multiplicem habet virtutem, ita vt eius radices virtute sua, multis

multis modis florem suum nobilitauerint, secundum eundem Plin. *eod. lib. cap.* 19. Auicennam & physicos: nam valent contra duritiem splenis & neruorum, maxime sub prunis coctæ: & cum oleo rosco tritæ, vsturas sanant, & vulnera cicatrizant: & conferunt adustioni ex aqua calida, cum sint exsiccatiuæ, mollitiuæ, abstersiuæ, & consolident: valetque lilium pro incisionibus neruorum, & splenis apostemata maturat. Et, vt omnes testantur, lilium tumores resoluit, vlcera abstergit, dolores mitigat, venena depellit, puncturis confert, & succus eius cum melle decoctus veteribus vlceribus medetur, & oleum eius est resolutiuum & apertiuum: conuenit enim dolori capitis: & distillatum in aurem, sedat eius dolorem, saniem, & immunditiam, purgat lilium, & morsum serpentis curat, similiter eius folia vexationem serpentum curant, eiusque radices contra serpentum ictus valent, confert & lilium puncturæ, vermium venenosorum atque Scorpionis: & prætereà semen eius in potu sumptum ad serpentis morsum facit, vt scribunt Plinius, Auicenna & Dioscorides. Ideo ex effectibus ea eo prouenientibus constat lilium esse laudandum. Quod etiam facit ad laudem armorum Franciæ, in quib. sunt tria lilia cœlitus demissa, de quorum laude scripsit Ioannes Ludouic. Viualdus. *in suo tracta. de triumpho trium liliorum Franciæ.* Et G. Benedict. *in sua repet. c. Raynutius in verbo, duas habens filias. num.* 87. *vsque ad num.* 109. *Extra de testament.* & dixi supra in 5. *part. in* 31. *consid.*

Alius est flos odoriferus, qui dicitur Rosmarinus, quem propter eius excellentiam, & effectus alios excellentes, laudare decreui, quem Latini ab effectu, herbam salutarem vocant, &, teste Isidoro *lib. Etymolog.* 17. *cap.* 9. odorem thuris habet: vnde Libanotis dicitur Plin. Libanotis radicem habet Olusatri, nihil à thure differentem, cuius natura calida est & sicca in tertio gradu, vt Serapio inquit: propterea ad plures valet infirmitates, vt Rasis ait, *in* 23. *continen. tit. capit.* 694. authoritate Dioscoridis, & inter cætera dixit ibi, quod omnes species eum melle in oculis positæ acuãt visum. Et, vt scribit Arnaldus de Villanoua *in suo tractat. de vino*: Cum Anazare esset in Babylonia, accepit cum multa solicitudine & precum instantia à quodam antiquissimo Medico Sarraceno, virtutes rosmarini, quas secretiores sibi, quasi nulli deberent communicari, retinebat: & dicit, quod de vtilioribus operationibus eius sit cum vino, deinde cum balneo, deinde cum fit ex eo oleum, quod est in effectu Balsami: deinde, cum fit electuarium ex floribus eius, & aqua ardenti, seu vitæ: vinum quidem, quod de hoc fit, more aliorum conficitur, secundum modos descriptos in dicto tractatu: habet mirabiles proprietates: nam est vtile omnibus ægritudinibus frigidis, rectificat appetitum & confortat sua aromaticitate, qua anima dilatatur, & sua stipticitate, qua substantia eius congregatur, omnia membra, neruos rectificat, & cum lauatur ex eo facies, reddit eam pulchram, & si lauetur ex eo caput, non decidunt capilli, imo multiplicantur, & vsus eius conseruat proprie ab Anthrace, hoc est, carbone, & huiusmodi magis pustulis, consumit phlegma & melancholiam, & confortat proprie substantiam cordis, & ex hoc facit acquirere, aut consequi iuuenescentiam, & eius forte, qui eo assiduauerit, non putrefiet corpus, & si sæpius os lauatur ex eo, continue odoriferum reddit, confortat dentes & gingiuas, & cancrum ex eo sæpe lotum sanat, & fistulæ, & huiusmodi vulnera ex eo sæpe lota, sæpius desiccantur, & rectificantur. Et quando quis ex longa infirmitate ægret, siue debilitatus, panem assum in eo vino madidum frequentauerit comedere, rectificat appetitum, & confortat eius membrum debilitatum. Et ipsum quidem vinum, temperatum cum aqua pluuiali & propria decoctione florum eius herbæ, & assiduatum bibere rectificat phthisicos & eticos, & est probatum, & secretum, vt ibi dicit Arnaldus. Valet etiam dictum vinum, in quotidiana litargia, & quartana, in cardiacis, & ægritudinibus cordis, nausea, & dysenterijs fluxibus; Item, quod de excellentioribus operibus eius est, vicarius tyriacæ contra venenum & venenosos cibos, & est potus pro paralyticis, & tremulosis, & relaxatis neruis: confert podagræ perambulatiuæ, & mulieribus proprie humidæ complexionis, & rectificat earum matres, & prodest ad conceptum. Fit & electuarium ex floribus eius & melle despumato, secundum quod fit rosatum, & est mirabilis vsus eius ad omnia prædicta: & fiant frusta ex illa herba & floribus eius, & fiat balneum vaporosum mediante calidorum, & est balneum vitæ, & mors senectutis: quoniam assiduatio eius facit renouari sicut Aquilam iuuentutem, vtentium eo, & est secretissimum, vt dicit ipse Arnaldus. Fit & ex floribus eius oleum, quod gerit vicem Balsami, & est res arcana, cuius magisterium, hoc est, impletur amphora vitri floribus eius, & clauditur cum panno duplicato cerato, aut cum cera, & coopertorio, ita quod non respiret, & sepeliatur in arena, vsque ad medium, & maneat sic per mensem vnum vel plus; & flores dissoluantur in aquam, & separetur aqua illa pura ab impura, & ponatur ad solem per quadraginta dies, & inspissabitur aqua illa ad modum olei, siue balsami, quæ confortat cor & cerebrum, & ad totum corpus valet, confortat debilitatem neruorum, remouet sordes & maculas faciei, seruat iuuentutem, & paritur experientiam balsami; quoniam gutta eius super aquam posita, petit fundum & stabit: & si ponatur in oculum ieiuno, non tantum maculam & telam, sed omne malum sanat, si tribus vicibus iteretur. Amplius res experta est ab eo (vt dicit Arnaldus) & visa, quod aqua vitæ siue ardens, facta de vino, in quo remollita fuerit dicta herba, curet phlegma salsum, scabiem, cancrum, & fistulam, quæ aliter sanari non possunt: & si resederit dicta herba, & flores, & ex ea inungantur manus, vel membrum paralyticum frequenter ad calorem, rectificabitur, & quandoque sanatur.

De Rosa vero, quæ ex floribus odoriferis primaria est, scribit Plinius *lib.* 21. *cap.* 4. Nascitur à spina, siue rubo, & est iucundi odoris: vsus eius in coronis prope minimus est, oleo maceratur, & in vnguenta transit, per se medicas artes præbet, emplastris atque collyrijs inseritur mordaci subtilitate, mensarum etiam delicijs inungendis minime noxia. Inter rosas Plinius celebrat Prænestinam, Campanam, Milesiam (cuius color ardentissimus sit) Trachiniam, minus rubentem, Alabandicam viliorem, albicantibus folijs: vilissimam vero folijs pluribus, sed minutissimis, spinosam; quæ differunt multitudine foliorum, asperitate, leuore, colore, odore, & ad minus habent quinque folia, vel numerosiora: Cyrenis vero odoratissima est rosa. Et in Gallia, in oppido Prouins dicta, in partibus circumstantibus prope Parisium, *Bria*, scilicet, nascuntur Rosæ mirabiliter odoriferæ, longe odoratiores quàm in tota Gallia, ita vt vendantur satis caro pretio; & dominæ Parisienses, quæ sunt magistræ politiarum, eas seruant siccas in sacculis cum certis alijs odoramentis, & ponuntur in scrinijs

& coffris, vbi sunt linteamina, mantilia, & similia: quę postea redduntur mirabilis odoris, boni & suauissimi. Imo etiam portantur dictæ rosæ ad longinquas partes, & vt scribit Panthaleon de Confluentia *in sua Summa lacticiniorum, cap. 11. secundi tractatus.* Ipse portauit ad partes Pedemontanas vbi videbantur pretiosæ. Ad bonitatem istarum rosarum etiam influxus supercœlestis concurrere potest. Carthagine Hispaniæ, hyeme quoque tota præcox est rosa; refert & cœli temperies: quibusdam enim annis minus odorata prouenit rosa; præterea magis omnibus locis siccis, quàm humidis odoratior, teste Plinio *lib. 21. cap. 4.* Idcirco odoratiores in Oriente consurgunt: quia, teste Cælio *lib. 12. lectionum antiquar. cap. xi.* post Philosophum, terra cum feruet, atque inuritur, quod edideris principio, bene olet. Etenim, quæ parco humore quendam in modum recaluerint, odorata redduntur: humor enim calore concoqui potest. Laudatur & rosa ex effectu eius magno, cum ex ea fiat vinum magni effectus, vt scribit Plin. *li.* 14 *c.*16. vbi dicit: Inter flores fit vinum è rosæ folijs tusis in linteolo, quib. in mustum collatis, cum pondusculo, vt sidat 40. pondere denariorum, in sextarios vicenos musti, nec ante tres menses vase aperto. Et de eo etiam facit mentionem Arnald. de Villanoua *in tractatu suo de vino*, vbi vinum æstiuum dicit esse proptie rosatum, quod potest fieri cum musto, de siccis rosis, sicut fit vinum Boraginatum, & fit leuius, citius & melius. & sufficit, secundum eum, talis modus, scilic. vt vino potissime rubeo supermittantur in amphora hora cumestionis, cum aqua rosata, quantum placet in sapore & colore, & bibatur. Refrigerat enim cor, membra principalia confortat, custodit membra, ne dissoluantur eorum virtutes à calore, & dissoluta restaurat, valet contra putrefactionem in febribus pestilentialibus. Ipsum etiam medicinale est; quoniam valet contra lyenteriam, dysenteriam & defectum contentiuæ, & temperatum cum aqua pluuiali confert vomitui & syncopi ex fumo cholerico, & contra cardiacam, quæ fit ex calefactione spiritualium: valet etiam contra diaphoresim, & assiduatio lauationis dentium cum eo, confortat gingiuas; & os redolere facit, & bonum anhelitum: & lauatio faciei cum eo facit carnem solidam & coloratam: & si distilletur gutta eius in oculis, acuit aciem oculorum; quoniam mundificat ratione vini, & confortat substantiam oculorum, ratione rosarum. Vsus vero succi rosæ (teste Plinio *lib. 21. c. 19.*) fit ad aures, oris vlcera, gingiuas, tonsillas, gargarizatus, stomachum, vuluas, sedis vitia, capitis dolores, in febre per se, vel cum aceto, somnos, nauseas Folia vruntur in callibleph ato, (quod medicamentum est accommodatum vitijs oculorum, præsertim cum palpebræ cohærescunt, & vlcera oculorum male sunt curata,) & siccis femina asperguntur. Epiphoras quoque hoc est, morbum oculorum, quem vulgo lacrymam vocăt) atidæ leniunt, flos somnum facit: inhibet, fluxiones mulierum, maxime albas, in posca, id est, vino in torculari aquato potus, & sanguinis excreationem: stomachi quoque dolorem positus in vini cyathis, semen ijs optimum crocinum, nec anniculo vetustius, & in vmbra siccatur, nigrum inutile, dentium dolor eo lenitur, vrinam ciet, stomacho imponitur. Item igni facto, non veteri, naribus subductum, caput purgat, capita rosæ puta ventrem & sanguinem sistunt, vnguis rosæ epiphoris salubres sunt: vlcera enim oculorum rosa sordescunt, & præterquam io initijs, epiphoræ: ita vt arida cum pane imponatur. Folia quidem vitijs stomachi, rosionibus, & vitijs ventris & intestinorum, & præcordijs vtilissima, vel illita. Cibo quoque lapati modò condiuntur: cauendus quoque in ijs situs, celeriter insidens. Et aridis & pressis aliquis etiam est vsus. Diapasmata, hoc est, inspergimina inde fiunt, ad sudores coercendos, ita vt à balneis inarescant corpori dein frigida abluatur: sylnestris cum adipe vrsino alopeciam mirifice emendat. Est autem alopecia morbus in capite ex vitio humorum, qui fit cum profluuio capillorum Et vnumquodque de per se ex suo effectu sufficit ad laudandam rosam, & ad collaudandum illos, qui habent rosam in armis, vt sunt illi de domo Vrsina, & in Anglia Reges, & in Burgundia illi de domo de Vergy. Ideo non mirum, si domus Vrsina accepit, cum sanet dolorem capitis cum adipe vrsino: vnde Macer his versibus rosam laudat:

Dici flos florum nobis Rosa iure videtur,
Quod specie cunctos præcedat, odoreq́, flores:
Non tamen hac specie tantum, nec odore iuuare,
Non valet, ac varijs nos adiuuat illa fidelis.
Est sicca gradu vn est frigida primo.

Laudatur & Gariofillatum ex sua aromaticitate: quia si olfacitur, aperit opilationes accedentes in cerebro, & naribus oti stomachi confert: corroborat enim ipsum, atque cordi auxiliatur, & valet ad hæmorthoidas: Vnde Serap. *in c. de berenge musch.* dixit de eo quod calidum est in fine secundi gradus, conferens stomacho frigido, epati & cordi, aufert cardiacam quæ fit à melancholia & phlegmate, tristitiam & sollicitudinem, odoriferasque facit eructationes: qui vero eo delectantur, ipsum potius olfaciant, quam manducent. Reperiuntur & diuersi coloris: quędam enim rubea, quædam alba, & quædam violacea, quæ vulgo grisea dicuntur, & forte cineritiá.

Laudanda est etiam Maiorana: quia, secundum Rasim *in 3. Almanso. c.12* propter aromaticitatem suam, caliditatem, & subtilitatem, conuenit omnibus ægritudinibus frigidis, confortat cerebrum & omnia membra, & ex qualitatibus suis virtutem habet dissoluendi, consumendi, & mundificandi Et secundum Auicen. *in c. can. c.* 481. est subtilis, resolutiua, aperitiua, cum fortitudine aperiens opilationes cerebri, & confertens hemicraneæ, humiditati, & ventositatibus grossis, & dolori auris.

Lauendula etiam laudari debet, licet sit herba omnibus nota, calidæ & siccæ complexionis, cuius flores etiam odorem suauem & bonum habent.

Violis honos est proximus, teste Plinio *li. 21. c.6.* scilicet rosæ & lilio, eorum tria sunt genera, purpurea, alba, & lutea, seu mellina, quæ est pallidiuli coloris. Et quædam sunt satiuæ, & aliæ sylnestres, eodem test. *cap.19.* Omnes satæ, vt olus, proximæ sunt plantis. Ex iis vero, quæ spõte opacis, & macris locis proueniunt, purpureæ latiore folio, statim ab radice carnoso exeunt, suleque generali vocabulo, violæ flores vocantur. Sed satiuis maxima authoritas luteis. Vnde Bar. lib. de proprietatibus rerum. Viola propter violentiam odoris, sic est nominata, vt dicit Isidor. Herba quidem modica est viola in substantia, cuius flos maximi est odoris, vnde odor eius cerebri calorem mitigat, & spiritus animales recreat, & confortat flores vernales, vt prius oriuntur, sic se citius manifestant: paruitatem eius in substantia, magnitudo odoris pariter, & virtus notabiliter recompensat. Et dicitur quoque flos à proprietate eius, quæ est in eo, quando bibitur cum aqua, confert squinantiæ, & Epi-

& Epilepsiæ, quæ accidit pueris: & est illa, quæ vulgariter dicitur mater puerorum, vt scribit Plin. *d.c.*19. vbi ample de propriet. eius, & *in horto sanitatis, tract. de herbis, c.*492.

Omnium vero odoramentorum, atque herbarum differentia est in colore, & odore, & succo. Odoratus sapor raro vlli non amarus, econtrario dulcia raro odorata. Itaque & vina (ait Plin. *li.*21.*c.*7.) mustis odorariora & syluestria magis omnia satiuis. Quorundã odor suauior è longinquo solet, cum in propinquo admotus hebetatur, vt violæ, rosa recens è longinquo olet, sicca propius. Et de istis ambiguitatibus in odorum ratione: cur florum odores seu suffimentorum suauius è longinquo oleant, cum in propinquo alia herba potius redoleant: alia fumum, dicit Cælius *lib.* 13. *lect. antiq. cap.*24. ex hac ratione procedere: quia natura odorum vi caloris constat, cum odorata omnia calida sint, & vt vnumquodque calidissimum est, ita & maxime olet. Proinde prouchi longius potest, ac sinceriorem subuectare odorem suum à cæteris, enim fuliorum odoribus, tum fumi: id est vaporis aquei, depuratum, adiunctumque ei qui odorem affectari videntur, cum quo terrestris quoque prouehatur portiuncula, quæ odore celerius sensum afficiat: Nam in isto crassamento calidum inibi potentius agit, verum interstitio longiore victa, flaccescit calore diminuto; quamobrem sensui ingeritur odor materiæ defecatione. Quod vero amplius agitata odoramenta plenius afficiant, ratio euidens: quoniam mora plus aeris, quam quiescentia replent, quo nomine celerius odoris potestas sensum pertingit; aeris autem frigoris vi infestante, minus minusque odoramenta persentimus: quoniam hebescit, retunditurque tunc aeris motus, quo inuehuntur. Etenim frigus consistere, facit & contrahit, de quo plene Cælius *eodem libro decimotertio, cap.*19. & ibi quærit, cur præcipue odoribus capiantur, & delectentur homines. Odor vero teste Isid. *lib.* 18. *Etymol. cap.* 8. *in princ.* nihil aliud est, quam aer coontractus, vel fumosa exhalatio, vel vapor, vt veteribus placuit. Et odorum, & florum generi magnus est vsus in medicina, vt ait Plinius *dict. libr.*21. *cap.*18. Imo odor maximi est nutrimenti. Cum, vt ait Hipp. *in suis aphorismis*, bona conseruatio generis humani sit in humido, melior in vino, optima in odore, & scribitur *Prouerbiorum* 27. Vnguento, & variis odoribus delectatur cor. Propterea Cælius *lib. lect. antiq.* 3. *c.*21. quærit, an odoribus sufficit alimentum queat, vbi allegat Hipp. *in li. de alimento*, dicentem: Quicunque citissima indigent adiectione, humidum remedium, resumendis viribus, optimum est, vbi autem adhuc, ocius, per odoratum: Pythagoricorum etiam sententia fuit, odores ad nutricationem conferre, sic, vt etiam alamor, qualitatem eiusmodi attrahendo. Odores etiam sanitates plurimum conferre sensus perdocet: Nam Plin. *lib.* 7. *cap.* 2. ad extremos Indiæ fines ab oriente, circa Gangis fontem esse Astomadum gentem, sine ore, corpore toto hirtam, quæ frondium vestiatur lanugine, viuatque hiatu tantum, & odore, quem naribus trahant, nullum illis cibum, nullum esse potum, tantum radicum, florumque odores varios syluestrium malorum, quæ secum portant longiore itinere: ne desit olfactus, grauiore paulo odore haud difficulter exanimari. Et ibi scribitur in calidis quibusdam Regionibus, ac plurimo passim odore fragrantibus multos gracili corpore, & imbecillo stomacho fere solis odoribus ali: forte quoniam ipsa natura loci, tum herbarum, & frugum, atque pomorum succos ferme totos redigit in odores, tum corporum humanorum humores illic resoluit in spiritum. Cum igitur vterque, odor videlicet, ac spiritus, sit vapor quidam, & simile simili nutriatur; nimirum, & spiritus, & spiritualis homo, primum odoribus accipit alimentum; Spiritum vero odoribus nutriri argumento est, quod vinum odore plenum, subito spiritu recreet, quem cætera vix tandem possunt reficere. vnde Ouid. *1. de Ponto* sic ait:

Et iam deficiens sic ad tua verba reuixi,
Vt solet infuso vena redire mero.

Et in confesso est, ex se vinum fomenti plurimum suggerere, ideo Auicẽ. dictum probatur, cum ait: Corpus quidem dulcedine. Spiritũ vero quadam aromaticitate nutriri. Tria vero spiritus animalis fomenta traduntur præcipua, Aer purus, & luminosus, odorum delectus, & Musicæ. Et idem Cælius *eodem lib.*13. *cap.* 22. scribit miram vtilitatem suffitionis, & ignes odoratos pestilentiæ occurrere. Siquidem cum aër, quo vtimur plurimum, & in quo maxime versamur, non eadem semper sit ratione dispositus, nec idem seruet contemperamentum: sed nocturna denseat humectatione, & proinde corpus premat, & animæ tristitiam infestat, veluti nebula circumfusam grauiore. Nam & medicæ artis sciẽtissimi, pestilenti affectione grauius grassante, ignium crebritate malo occursant, quod iis rarescere credatur aër. Id quod consequitur largius, si odorariora vrantur ligna. Cuiusmodi est cupressus, iuniperus, piceæ. Sed & Agrona nobilem medendi scientia summe laudatum ferunt, quod Athenas magna pestilentiæ vi sæpius infestante, affectorum plerisque salutarem retulisset opem, accensis in proximo ignibus.

NOnagesimaquinta consideratio, quod metallorum sit excellentius alio. Et videtur quod metalla debuissent præponi lapidibus & lignis: quoniam, vt habetur *Esa.* 60. Deus qui est remunerator in centuplo pro ære promittit Ecclesię derelictæ aurum, pro ferro argentum, pro lignis æs, & pro lapidibus ferrum: Sed hæc interserui propter connexitatem ad præcedentia, Isidor. vero *lib. Etymol.* 16. *cap.* 16. dicit, septem esse species metallorum: aurum scil. argentum, electrum, æs, stannum, plumbum, & quod domat omnia ferrum, ex quib. aurum, & argentum sunt preciosissima, vt dicit Luc. de Pen *in rub. de metallariis & metallis, li.*11. allegat text. *in auth de consul. §. hæc itaque. ver. spargere autem.* ibi *argentum vero quod mox post aurum preciosissimum fit. & ibi gl. in verbo post aurum, colla.*4. Et de auro & argento fit mentio in plurib. locis in iure: nam est titulus, *de auro & argento legato.* in Infortiato.

Aurum vero, quod nascitur & inuenitur in fluuio Phison, qui & Gãges dicitur in regione terræ Euilath, hoc est, Indiæ, est optimum, vt habetur *Gen.* 2. Quia, vt Plin. scribit *li.*33. *c.*4. *in prin.* Nullum absolutius est aurum, quam inuentum fluminum ramentis, vtpote cursu ipso trituque perpolitum.

Aurum enim octo habet virtutes, quas describit Gulielm. Bened. *in rep. cap. Rayn. in verbo duas habens filias, nu.*100. *de testa.* post Io. Lud. Vrna de monte Regali, *in suo tracta. de pugna partis sensitiua. art. de laudib. ac triumphis trium liliorum Franciæ, q.*4. Addo, quod etiam aurum denotat sapientiam, vt ait Cælius *li. antiq. lect.*4. *cap.*24. & argentum rerum naturalium notitiam. Et de his virtutib. vide ante *in* 5. *part. in* 31. *consid.* vbi scripsi de excellentia armorum seu insigniorum Regum Franciæ, quæ sunt tria lilia aurea in campo Azureo, & sufficiat, quod de iure ciuili au-

rum dicitur preciosissimum metallorum, deinde argentum, vt est text. *in auth. de consulib. hic ante allegatus.* Et de excellentia auri, & eius laude amplissime magis quam per alium videas per Matthæum Vegium in sua elegantissima & iucundissima disputatione, quam fecit de excellentia terræ, solis, & auri, & quod illorum sit excellentius, vbi concludit aurum excellere. dicit tamen Textor *in suo cornucopia, lib. in litera P. in laude ciuitatis Parisien.* Adrianum Imperatorem dixisse plus esse auri in rerum natura, quã reliquorum metallorum. Et quia Plin. amplissime tractat de metallis, & iam sim tædio affectus ex prolixitate huius operis, te remitto ad eundem Plin. *in libro trigesimotertio natur. histor.* vbi de omnibus scribit, maxime de auro & argento, & eorum excellentiis.

De argento tamen vnum hic non omittam referre, quod scribit Textor *in loco ante cuuto. in verb. aurum.* quod in Augustodunorum, seu Heduorum diœcesi pagus est Chitriacum nomine, frequentibus argenti fodinis clarus, cuius rei testis est (vt ait) non auritus, sed oculatus. Cum in Corbigniaco oppido (quod vnico miliari tantum distat) prima literarum biberet rudimenta, iuit ibi lusum & spaciatum (vidit loca, in quibus est non parua fossarum multitudo:) Ego etiam accepi in d. oppido prima literarum principia circa annum Domini 1488. & tunc fuerunt inuentæ illæ argenti fodinæ, & pluries causa recreationis me contuli ad d. loca cum D Iacobo & Germano Perreaul sociis meis, de quibus etiam memorat Textor: sed tunc eramus iuuenes, & etiam nobiscum aderant collegæ nobiles viri, Dom. Iacob. & Claud de Moote acuto fratres, sub ferula magistri Vincentij Gaigandi, qui fuit Gymnasiarcha antecessor illius Veturelli, quem Textor dicit, suo tempore fuisse præceptorem, seu rectorem scholarum dicti oppidi Corbigniaci, vulgo S. Leonardi nuncupati, quæ certè loca, teste Textore, si haberet Italia, magis tumesceret, ac superbiret, quam sua Cerere glorietur Sicilia.

NOnagesimasexta consideratio sit de excellentia aliquarum vestium. eo, quia vestes sunt ad gloriam & decorem, *vt habetur Exod.* 28. & ad ornatum hominis, vt dicit Luc. de Pen. *in l. 2. C. de vestib. oloberis, lib.* 11. licet scientia præclarissima sit in viro, nullus tamen sibi apud vulgus optimates indoctos defertur honor sine vestium ornamento, iuxta illud:

Vir bene vestitus pro vestibus esse peritus
Creditur à mille, quamuis idiota sit ille.
Si careas veste, nec sis vestitus honeste,
Nullius es laudis, quamuis sis omne quod audis.

Et non solum vestis est ornamentum hominis, sed etiam est necessaria ad vitam. vnde habetur *Eccle. 29.* Initium necessariæ rei vitæ hominum est aqua & panis, & vestimentum protegens turpitudinem. Vnde. vestis, vectigalia, & requies æquipollent. *l. fin. §. 1. C. de his qui ad ecclesias confugiunt.* Et paria sunt aliquem esse in vinculis & sine vestib. vt in publicum nudus exeat, aut exire cogatur, *l. in eadem. §. 1. cum ibi not. in gl. vlt. ff. ex quib. caus. mai.* Ex quo optime trahitur in argumentum, quod sicut non possunt pro executione sententiæ capi serui aratorij, boues & instrumenta aratoria, *l. executores, C. quæ res pignori obligari possint, vel non, vt dixi in praced. part. in 33. consid.* Ita nec etiã vestimenta, ne alias videatur ipse debitor quodammodo in vinculis pro debito poni, quod non licet, *l. ob as, Cod. de exact. tributor. lib. 10. l. 2. & vt dicit Luc. in rub. de milit. veste, lib. 12.* Hoc est verum in vestibus necessariis, secus in his, quæ sunt ad ornatum & delectationem, vt n. ait Tullius *lib. de orat.* Vestis depellendi frigoris causa primo reperta fuit, postea ad ornatum & corporis dignitatem haberi cœpta est. & vide quæ dicta sunt ante *in 2. part. in 32. consid. & in 7. par. & in 44. consid.* Et quia ante ista parte scripsi de pluribus rebus necessariis ad vitam hominis iuxta ordinem positum *in d. loc. Eccles. 29.* Sequitur & restat nũc dicere de vestibus, quæ etiam sunt necessariæ, vt dictum est. Et pro intellectu huius plura sunt genera vestium, vt scribit Cæl. *lib. antiq. lection. 19. c. 28.* vbi ponit plura (quæ Græcis vocabulis appellantur. Textor vero clarius nomina vestium exprimit *in suo offic. in ca. vestimentorum genera*, vbi 140. vestimentorum genera, vel circa declarat, & plura laudat, quæ dicit excellentia. vt de Abolla veste tragica, & grauium personarũ, qua vtebantur externi Reges: erat enim magni splendoris & precij Et de pluribus vestibus per Textorem declaratis, etiam meminit & scribit Luc. de Pen. *in l. vnic. col. 3. C. nulli licere in frenis & equestrib. li. 11.* vbi ait, Quod saccus est vestis pœnitentium, & etiam Cilicium, *c. in cap. 50. dist.* Et stola dicitur cappa, vel superpellicium, *c. nullus, 21. q. 4.* dicitur autem stola à stolon, quod est longum, secũdum Archid. & vulgo cotta forte dicitur. Et talis vocatur alias vestis talaris, id est, talos cooperiens, *c. pen. 23. dist.* & ibi Archid. *& c. Episcopi, 21. q. 4.* & est tunica qua matronæ vtebantur. Et teste eodem Luca *in d. l. vnica.* Pallium est vestis preciosa, & birthus vestis vilis, *cap. si qui vterum, 30. dist.* de quo Pallio fit etiam mentio *in l. item quæritur. § fullo. & in l. in stratum, in fin. ff. locati,* & dicit Textor. *in dict. loc.* quod vestimentum erat Græcis peculiare, & erat vestimentum Philosophicum. De Penula etiam ibi facit mentionem Lucas, & secundum eum est vestis vilis, *l. Lubeo in med. ff. de supellect. leg.* & est, vt ait gloss. *in l. penultim. ff. de præscript. verb.* genus vestis, & de ea notat. *in cap. si in adiutorium, 10. distinct.* & ibi Archid. Text. *in loco ante dicto.* Est etiam vestis scenica, & citharœdica, & funebris, de quibus *in l. vestis. ff. de verborum signif.* & scenica & funebris *sed & si quod, § 2 ff. de vsufruct.* de quibus non meminit Text. Item est vestis ancillaris, meretricia, & matronalis, quæ vocantur habitus, *l. item apud. § si quis virgines. ff. de iniur.* de quibus non meminit Textor. Item est vestis interpolia, id est, vsitata, *vt in l. Labeola 2. ff. de contrah. empt.* De vestibus Sacerdotalibus vide *Exod.* 27. & ante *in 1. part. in 38. consid. in 3. concl.* Item Paludamentum est vestis consularis, qua vtebatur Rex vel Imperator ad ostendendum bellum in proximo esse futurum, vt refert Lucas ibi. & authore Textore, Paludamentum hodie Cottam armorum vocamus, secundum Budæum *in l. 1. §. 1. ff. depositi.* Et dixi, in *d. 38. consider. in 7. conclu.* Item prætexta est genus vestis, qua vtebantur pueri nobiliores Romani, vt notatur in *§. 1. in glo. prætextarum. Instit. de iure iuris. & l. 3. § penult. ff. de liber. exhib.* & de his & pluribus aliis, de quibus meminit Textor, scribitur in *l. vestis. ff. de auro & argento legat.* Item chlamys vestis militaris. facit text. in *l. fortissimis C. de militari veste, li. 12. & in cap. si quis post. 1. dist.* & vulgo mantellus dicitur, seu cappa, dixi *in d. 38. consid. in 8. conclu.* Et videtur hodie esse dignior vestis. Cum in Rege per eam regia potestas designatur, vt est text. *in c. plerumque. § hos etiam. versicu. item per Saulem, 2. quæst. 7. & in cap. vt cognouerunt, versicu. quemodo etiam charitatem non habebat, qui quærentis animum, & capit. do pœn. dist. 1.* de quibus Luc. *in d. l. fortissimis.* vbi tamen est cor-

est corruptus in aliquibus allegationibus à me emendatis. Et ibi dicit, secundum diuersitatem personarum vestes esse distinguendas, *c. adeo, 23. q. 5. ca. fin. 41. d. & ab. q. 4. an. summa l. sed si accepto. ff. de iure fisci.* Et qualis vestis, talia corde gerit. *c. accepisti post de poen. §. 4.* vt cultui vestium actionis quoque ornamenta conueniant, *c. rationis orde, 100. dist.* De Toga etiam fit mentio *in d. l. sed si accep. ff. de iure fisci.* qua olim soli Romani vtebantur. & de ea per Textor. *num. 129.* Et toga vestis dicitur longa, quæ honorabilior est quam breuis, vt dicit Iacob Rebuff. *in d. l. 1. C. de vestib. olober. lib. 11.* Hinc quia Aduocati longas vestes deferunt, Togati dicuntur, *l. si quis de togatis. & leg. ne quis. C. de aduoc. diuers. iud.*

Et quomodo Phryges inuenerunt vestes acu facere, ita aurum in eis intexere, inuenit Attalus, Rex Pergami in Asia. Et colores diuersos intexere Babylon celebrauit. Plurimis licijs texere quæ polymita appellant Alexandria instituit. Scutulis diuidere Gallia. author Plin. *lib. 8. c. 48.* Vestimentorum sunt omnia lanea, vel linea, vel serica, vel bombycina. Omnia item, aut virilia, aut puerilia, aut muliebria, aut communia, *vt in l. vestis. de aur. & arg. leg.*

Fuerunt & priuatæ quorundam vestes: Adam & Eua priusquam peccassent, degebant nudi: post peccatū texere folijs vereoda, crudis pellibus homeros amicti, vt scribitur *Gen. 3.* & dixi alibi *in praeced. part.* Ioann. Bapt. in eremo vtebatur veste Camelorum setis contexta, scorteaque cingebatur zona. Vnica fuit Christo vestis inconsutilis, quæ nullo vsu detrita est: de qua dicitur *Ioan. 19.* Erat autem tunica inconsutilis desuper contexta per totum. Pallium Bartholomęi per annos xx. neque sordes vllas, neque vetustatem sensit. Iacob. Apostolus, qui à corporis similitudine frater Christi dictus est, lineo vtebatur amiculo. Paulus primus eremita, vestem habuit palmaceis contextam folijs. Mortui exuuias induit Antonius Abbas, diebus solum festis. Maria Ægyptia, consumptis vestibus, nuda egit in eremo, & ample de pluribus generibus vestimentorum scribit Textor *in d. c. vestimentorum genera. & in c. seq.* vestes gentium proprias describit, cum ait; Pallium, Gabinium, Casiaca Græcorum, Toga & prætexta Romanorum, Mastruga Sardorum, Braccæ & Bardocuculus Gallorum, Rhenones Germanorum, Aulæa Britannorum, Strigium Hispanorum, Acinacem, Tyara, Candys & Capitis Persarum, Corthena Masiliensium, Myoton Armeniorum, Dalmatica Dalmatarum, Peplum Troadum, & Cannaces Babyloniorum. & *in c. seq.* vestes quasdam memorabiles enumerat, scil. vestem Antisthenis Sybaritæ, quæ vestem elaborauit, in qua varię Deorum effigies erant depictæ. Hæc quotannis in Liciniæ Iunonis templo suspendi miraculi causa solebat. Athenienses magno precio eandem sibi compararunt. Lollia Paulina tunicam habuit ex margaritis, æstimatam quadringentis sestertijs. Tarquinius Priscus aurea triomphauit tunica. testis Verrius apud Plinium. Habuit Nero triclinaria Babylonica 400. millib. empta, hoc est, mappas & lectos triclinarios. Syloson vestem habuit, quam cum Dario Hystaspis filio dono dedisset, totam ab eo, & vrbem, & insulam Samiorum, muneris accepit, h. e. æquamentum, seu compensationem. Author Valerius *de gratitudine.* Saxo Grammaticus scribit Frontoni cuidam vestem fuisse, qua circumamictus, nullo telorum acumine lædi poterat. Et mirum est quod referam. Nam vidi Mediolani Matronam, quæ singulis diebus anni nouam & diuersam vestem induebat, sic & 365. vestes habebat.

Vestes digniores, & excellentiores, testimonio Iurisconsul. sunt illæ, quæ dicuntur oloberæ, auratæ, paragaydæ, sericeæ, & murice tinctæ. Cum tales sint principum, & prohibentur deferri à priuatis, *l. 2. 3. & 4. C. de vestib. olober. & aurat. lib. 11.* Nisi ex concessione illius quibusdam ei ministrantibus permissum sit, vt ornatiores sint coram principe, vt dicit Io. de Plat. *in d. l. 2. post text. & gl.* Si tamen vestes prohibitas eis deferre concesserit, potest auferre cum recedunt, vt refert ibi Luc. de Pen. *arg. l. id vestimentum. ff. de pecul.* Et dicitur vestis olobera, vestis texta tota de optimo auro; quod in vulgari dicitur aurum foliatum, seu frisiatum; & in iure obriziatum, *vt in l. fin. C. de vet. numis. potest. eod. lib. 11.* dicta ab *olon*, quod est totum, & *beris*, quod est aurum. Deaurata vero vestis est etiam totaliter de auro, sed non de foliato, sed alio modo deaurata, vt recamata vestis, teste Io. de Plat. Paragayda est vestis deaurata solum in gaydis, hoc est fimbrijs. Paraganda, (vt aliqui dicunt) est ornamentum Pallij, vel vestis, quod vulgo friseum dicitur, & proprie apud nos vestis est ex serico alicuius coloris, in quo mixtum est in tinctura aurum, vt videmus hodie de pannis velutis, seu ex serico, in quibus sunt aliqua signa mixta ex auro. Vestis vero tincta murice est sine auro: sed tincta colore muricis, vel conchylij, qui color preciosus est, vt aurum, *d. l. 3. & 4. C. de vest. olobe.* Et sunt Muricea pisces, qui appellantur conchæ marinę, alio nomine conchylia dicuntur, & si ferro præscindantur, lachrymas purpurei coloris emittunt; ex quo colore tingitur purpura, & est tinctura valde preciosa: qua solus Princeps vti debet, & nullus alius, vt dicit Io. de Plat *in l. si quis nauiculam, C. de muril. lib. 11.* & ibi Bartol. dicit idem esse de tinctis alijs, qui illi assimilantur, vt est color qui fit de grano, seu cocco, qui si panno laneo apponatur, Scarlata in vulgari nostro appellatur. Et sic de iure non licet priuato talia vestimenta deferre, absque licentia Principis. Cum sint principibus reseruata, vt dictum est. Et tales vestes ex huiusmodi coloribus tinctæ dicuntur purpuræ, ex quo sunt ad decorem dignitatis Regalis. Cum, *vt dicit Luc. de Pen. in d. l. 4.* sed sunt insignia, quibus excellentia regalis ordinis ostenditur, & Sacramentum iustum figuratur, puta annulus, per quem designatur fides. Armilla per quam bona operatio. Sceptrum quod iustitia. Gladius quo vindicta. Purpura per quam reuerentia; & Diadema per quod gloria. Lazarus Bayf. *in sua repet. d. l. vestis, ff. de aur. & arg. leg.* scribit plures vestes excellentes, vt de toga picta, tunica, prætexta, & alijs, *cap. 2. 3. & 10.* & *in cap. 7.* ponit de vestibus aureis, maxime de paludamento aureo, de quo ante dixi sed Lazarum videre poteris in locis ante citatis & *in cap. 11.* vbi ample. Inter alias vestes triumphales quam aliæ, & inter alia ornamenta triumphantium reperitur toga picta, & palmata tunica, vt Liuius *in 10. secundi belli Punici*, docet his verbis, ibi: *Massinissam primum Regem appellatum, eximiisque ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, sella Curuli eburnea, & scipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat.* Addit verbis honorem, neque magnificentius quicquam Triumpho apud Romanos, neque triumphantibus ampliorem eo ornatus esse, quibus verbis annumerantur ea, quibus ornabantur triumphantes, vt declarat Lazarus *in d. cap. 10. ante fin.* Et quia hic ante dictum est, omnia vestimenta esse, aut ex lana, lino, serico aut bombycine: De singulis aliquid dicendum est. Et primo de lana, quæ dicitur prius vellus, quoniam prius lanæ ante tonsuræ vsum vellerentur, vt habetur in

d.l.3.C.de test.lib.olob. Et quid veniat appellatione lanę, vide *in l.si eni,§.lanę.& §.1.* vbi Alber. *& §.3. in l.lana.in prin.ff.de leg.3.* Et an veniat sericum, *l.1.C.quę res ven.non poss.* Sed ad rem, plures sunt lanæ aliis pręstantiores authore Text. Nam Miletes Asiæ fuit ciuitas, præstantia lanarum (quæ ibidem inficiebantur) memorabilis. Virg. *lib.3.Georgic.*

Quamuis Milesia magno
Vellera mutentur Tyrios incocta colores.
Et *lib.4.*
Eam circum Milesia vellera Nymphæ
Carpebant.

In Canusio Apuliæ oppido, & Caledonia, seu Britannia fuit eximia lanarum bonitas. Lingonicas lanas probat Martial. *lib.2.* dicens:

Lingonicis ago dum tumeat tibi culcitra lanis.

Et etiam hodie in diœcesi Lingonensi maxime in territorio moutis vulgo *la montaigne*, abundant optimæ lanæ, quibus lanificant & Campani, & Trecenses, & Parisienses, & sunt excellentissimæ, qoibus proximæ sunt lanæ illius nostræ prouinciæ, quæ vulgo Alcetum dicitur. Et iam in Gallia repetiuntur lanæ Bituricenses, quæ in nihilo discrepant, nec sunt inferiores ab Anglicanis. Luceria verus fuit Dauniorum oppidum, eius lanas probat Horat. *lib.3.carmin.*

Te lanæ prope nobilem tonsæ Luceriam,
Non cithara decent.

Plio. *li.26.* commeudat Galaticas, Tarentinas, Atticas, & Milesias, & *lib.8.* de lanis & ouibus loquens: Hispania, inquit, nigri velleris præcipuas habet Pollentia iuxta Alpes, Canusia rutili, quas Erythreas vocant. Item Betica, vt Canusium, fuluas Tarentum. Et de his etiam meminit Lazar. *in d.repet.l. vestis,c.2.in princ.* vbi & lanarum colores natiui ab eo memorantur quatuor præcipui: Albus in Apulia nobilis, vt ait Martial.

Velleribus primis Apulia, Parma secundis:
Nobilis Altinum, tertia laudat opus.

Niger in Hispan. Pollentia, vt dixi: Rutilus, qui & à Martiale Rufus; Fuluus & suæ puliginis, Taren. Et de his coloribus & aliis ante ista parte, *in 93.consid.*

De linis vero & excellentia illorum videndum est, & mirabilia de lino scribit Plin. *li.19. cap.1.* Sed prius scitu dignum est, quid lini appellatione veniat: pro quo recurre ad textum iuris *in l.si cui lana,§.linum.ff. de leg.3.* & vt scribit Textor, abundat Ægyptus lino tenuissimo. vnde Silius *lib.3.*

Et Pelusiaco filum componere lino.

Argumentum maximę tenuitatis est, quod singula fila 365. filis constare dicantur. cuiusmodi visa sunt in thorace Amasi Regis, qui Rhodi visebatur, authore Plinio. Æthiopes, & Indi ex malis, Arabes ex cucurbitis, Asiatici ex genilla lina demetunt. Est & sua gloria Cumano in Campania, quo ad piscium capturam vtūtur eius vrbis incolæ, Carbasinum linum apud Tarraconem repertum est, ex quo nautica vela conficiūtur, ex quo & Carbasus nomen habet. Nascitur linum in desertis Indiæ apud Carystum insulam, tanta bonitate & excellentia, vt margaritarum adæquet preciū. Setabis vrbs Hispaniæ agrum habet nomine Spartarium à Sparto lini genere. Plinius quoque scribit citeriorem Hispaniam habere splendorem lini præcipuum. Nos vero Hedui lina habemus excellentissima, quæ ad nos vehuntur à regione Parisiana, ex quibus fiunt telæ subtilissimæ, & splendidissimæ in hac ciuitate, & quæ sūnt magnæ æstimationis, optimoque precio venduntur, & in his multum vacant mulieres nostrę ciuitatis, cuiuscunque ordinis sint, vt notum Lugdunen. quanta abundantia huiusmodi telarum ex nostra ciuitate singulis annis ad eos deferatur. Et inter telas Galliæ laudantur telæ huius nostrę ciuitatis. Etiam laudatur preciosissimum telę genus Rhemense, communicata aliis quoque Galliarum populis textrinæ gloria. Ausonius telam commendat Persicam, dum ait:

Laudes Achæmenias Orientis gloria telas,
Molle aurum pallis Graecia texo tuis.

Commendatur Ægyptia ob præcipuam lini bonitatem, vt dixi, vel quod multis liciis (quæ polymita dicuntur) texere docuerint. Lucanus *lib.10.*

Vt mos est Phariis miscendi licia telis.
Silius *lib.14.*
Quæ radio cælat Babylon, vel murice picto
Læta Tyros, quæque Attalicis variata per artem
Aulæis scribuntur acu, aut Memphitide tela.

Setabis, vt dixi, vrbs Hispaniæ tela claruit.
Silius *lib.3.*
Atque altrix celsa mittebat Setabis arce,
Setabis, & telas Arabum sprevisse superbas,
Et Pelusiaco filum componere lino.

Vt declarat Tex. *in d.cornucopia lib.in verb.tela* De serico vero dicit Lucas de Pen. *in d.l.3.C.de vestib.oloberis.* quod sericum dicitur, quia Seres populi Asiæ Scythicæ primi miserunt: vermiculi enim ibi nasci perhibentur, à quibus nasci circum arbores fila dicuntur tenuissima. Virg.

Velleraque vt foliis depectant tenuia Seres.
Et Sidonius:
Assyrius gemmas, Ser vellera, thura Sabæus.

Et hic vermis bombyx dicitur. Et soleor mulieres huius ciuitatis habere tales vermes in domibus, quos ab initio veris enutriunt, primo ex paruis lactucis, deinde foliis mori, vti nutrimento potius eis conuenienti. Et in illis est mirabile argumentum resurrectionis, cum etsi moriantur, tamen ex semetipsis iterum renascuntur. Nam cum ad longitudinem competentem deuenerint, & ad albedinem conspicuam, tanquam saturati, amplius non comedunt, sed ore filum emittunt, quo se inuoluunt, & satis breui tempore tollendum est ab eis aqua perfusum, alias comedunt, & rodunt, donec fecerint foramen, vt exire possint. Serico remoto, reperitur vermis corrugatus; & aliquot dies non se mouet, deinde pellem emittit rugosam: & apparet papilio, coeunt simul, mas moritur, pariter & fœmella: sed prius emittit parua grana ad modum sinapis, super foliis papyri ad hæc extensis, quæ solent reseruari in loco frigido, & cum instat ver, incipitque calescere, emittunt in loco destinato paruos vermes, qui modo prius declarato tunc nutriuntur, & ita bombyx regeneratur ex suo semine, & noui hęc experimenta, cum mea coniunx, & filiæ singulis annis huiusmodi vermes educant, ex quibus habent sericum, quod mixtum cum lino tenuissimo faciunt texere mappas & mantilia multum excellentissima, linum quippe orditur, sericum vero texitur. Vel bombyx dici potest authore Textore, subtilissima tela, quam eiusdem nominis vermes in India conficiunt aranearum more: Reperitur autem apud Orontem fluuium iuxta Antiochiam laudatissima. Plin. laudat Bombycem Assyriam, quia viri fœminis cessetunt, cum viros etiam non puderet has vestes induere propter onera æstiua. In tantum, inquit ille, à lorica gestanda discesserunt mores, vt oneri sint vestes. Arabia, quam ab omnium delitiarum vbertate felicem vocamus, bombyce quoque abundat. Pro-

per-

pertius lib. 2.

Nec si quæ Arabico lucet bombyce puella.

Hinc bombycinæ vestes vocantur mollissimæ. Iuuenalis:

Cuius delicias & panniculus bombycinus vrit.

Italia etiam abundat optima bombyce, qua Florẽtini, Veneti, Genuenses, Mediolan. & Brixiani optimá & laudabilia conficiunt serica, vt vidi alias, cum assiderem Capitaneo iustitiæ Mediolani, & etiam Bononien. & habent magnas rotas multum singulares ad extrahendum filum ex glomo & quibus oetur.

In Gallia etiam est prouincia Turonensis, quæ huiusmodi bombyce abundat, & ibi texuntur telæ sericæ. Et de his etiam scripsit Laza. Baysius *in d. repet. l. vest. ff. de aur. & arg. leg. a. c. 5. & 6.* vbi multa ex prædictis ponit, quæ ab ante allegatis excerpsit.

NOnagesimaseptima consideratione tractatur de paruis rebus, quæ non sunt spernendæ, imo etiá extollendæ. Multæ enim sunt res parui corporis, quæ rebus magnis proculdubio anteponuntur, vt ait Beroald. *in oratione sua habita in enarratione Persij Poetæ Satyrici*, hoc iõ primis gemmæ lapillíque testátur. Quid enim est minutius Carbunculis? Quid breuius Adamante? Quid Hyacintho magis pusillum? Et nihil tamen his nobilius, pretiosiúsve reperitur. Scribit enim Homerus Tydeum paruo fuisse corpusculo, in quo tamen anima esset maxima, & vires amplissimæ, vnde decenter in Priapeis scriptum est:

Vtilior Tydæus qui si quid credis Homero,
Ingenio pugnax, corpore paruus erat.

Et à Papinio veridice scribitur:

Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

Et Xanthippus Lacedæmonius, qui breui statura erat, ita laudatur a Silio:

Exiguus vigor admirabile membris
Vimidus, & magnos nisu qui vinceret artus.

Et, vt inquit Beroaldus, licet curiosissime circumspexerit, & diligentissime persitauerit, quod omnes fere res mundi magis virtute, quàm magnitudine æstimandæ sont. Nec quærendum est, quantus sit quisque, sed qualis: neque quam procerus, sed quam probus, discretus, promdus, & magnanimus. Accedat historia, quam refert Baptist. Fulgos. *in sua collect. de dict. fa'tisq. memor. lib. 3. c. de sui ipsius confidentia.* vbi ait, Egdar Rex Britan. cum Reges omnes, qui ei patebãt, in conuiuium adhibuisset, eique esset relatum, Rinandum, Scotorum Regem, cum eum statura pusillum inspexisset, cum aliis dixisse, non mediocriter se mirari, qood ipse, aliíque reges, viri fortes, proceroqoe corpore, tam paruo homini subiectos esse faterentur, nulla prorsus re dicta, venatum deduxit eum, datáq; opera vt solus cum eo ab aliis separatus esset, Rinando alterum è duobus gladiis, quos secum tulerat, obtulit; dixitque se fortitudinis eius periculum facere velle, sciret, an verba in eo facta responderent: qua re Rinand. vehementer territus, erroris veniam petens, tãdem eam impetrauit. cũ Egdarus generoso facto, singularisque virtutis suæ fiducia ostendisset, virtute se, & non sorte electum, regnare ei, vt hoc experiri posset potestate facta. Hinc Bar. *in l. 1. ff. de iurisd. om. iud.* quare est, quod Iureconsl. non dicit, quod officium ios dicentis sit longissimum, & non latissimum; quia sapientia non consistit in longitudine, & raro longus inuenitur sapiens, quod non placuit Dyno, cum esset longæ & grandis staturæ, & in ore vulgi est: miror magia magnos sapientes. Legitur *Prou.* 20. ante finem: Quatuor sunt minima terræ, & ipsa sunt sapientiora Sapientibus. Formicæ, populus infirmus, qui præparat in messe cibum suum. Lepusculus, plebs inualida, qui collocat in petra cubile suum. Regem locusta nõ habet, & egreditur vniuersa per turmas suas. Stellio manibus nititur, & moratur in ædibus Regis, & dicit Luc. de Peno. *in l. chartulas in princ. C. de conuens. vel de fisci debitorib. lib.* 10. quod breues dicuntur cauti, id est, cum cautela scripti, raro tamen vidi breues humiles. Et, vt ait Beroaldus *loco antedicto*, nunquam quis laudauit librum ob id tantummodo, quod magnus foret ac copiosus, nec orationem quis vnquam duxit luculentam, propterea quod copiosa esset, aut verbosa, & enormis: nec quis Poema ob magnitudinem vnquam celebrauit: Imo contra laudantur libelli, qui sunt diserti, eruditi, & doctissimè compositi, cosque absque dubio anteponimus maximis volumin. in quib. nulla sit eruditio, vt de Persio ait, qui quanto minor est, tãto elegantior est: quanto minus habet ponderis, tantó plus habet autoritatis.

Vnde Martialis ait:

Sæpius in libro memoratur Persius vno,
Quam leuis in tota Marsus Amazonide.

Et de eodem Quintil. dixit: multum & veræ gloriæ, quamuis vno libro, Persius meruit. Et plures res modicæ & paruæ à pluribus laudatæ fuerunt, & plures de modicis rebus opera scripserunt, vt Synesius Cyrenensis de laudibus Caluitij scripsit Dion. cognomento Chrysost. librum de Comæ laudibus, & multi alij de paruis rebus scripserunt, quos numer. 28. ponit Textor *in sua off. cap. qui de modicis rebus opera scripserunt.* Sed Cælius *li. antiq. lect. 9. c. 56.* taxare videtur ex sententia Platonis homines plerosque, qui solent interdum nimis quam leuiculis rebus stulte operam impendere seriam.

NOnagesimaoctaua consideratio erit de Plaustris, sibi obuiantibus multis modis, & inuicem inter se repugnantibus, cui sit cedendum in retrocedendo, vel dando locum; & alias: & ista habet magnam sequelam: nam data paritate, Pedester debet dare locum equestri: quoniam facilius mouetur pedester, nisi esset in loco, vbi facilius equester transiret, puta si in loco arcto, & parua via, & esset retrocedendum in aqua, aut luto, aptius & commodius est tunc, quod equester deferat pedestri. Cum non sit sibi incommodũ trãsire per aquam, quod cesset pedestri. Item equester debet deferre quadrigæ, cum facilius deferat, & retrocedat. Et quadriga currui, quia vtplurimum quadriga facilius & potius se voluit, quam currus, & ita de huiusmodi. Intellige tamen semper, vt dixi, data paritate. Etiam non oneratus referre debet onerato, hac ratione, quia facilius retrocedere potest, & vtilius & honestius est sic fieri: & sic scriptum ab Apostolo ad *Galat.* 6. Alter alterius onera portare, vt vtilitas vniuscuiusque considerat, quę multũ attẽdenda est. Quoniã licet omnia subiiciantur legibus, ita quod etiam Principes secundum leges viuere debẽt, *vt l. digna vox. C. de leg.* Tamen vtilitati omnia parent & etiam leges, vt dicit Valerius Maximus *lib. 3. tit. de fiducia sui c. & illud.* ibi. *legem vtilitati cedere coëgit.* Si vero duo plaustra sibi obuiauerint in aliquo vico, vterque habet ius: & tantum vnum, quantum alter, *vt dicit gloss. in l. 2. §. primo ff. ne quid in loco publico vel itinere fiat.* si tamen vnus præueniat siue præoccupet locum intrando primo in via, potest acclamare primo, & hoc casu alius retrocedere debet, quia posuit se in necessitate, cum videret alium, vt dicit d. gl. magna ibi, & Bart. Alias, vt dicit gloss. est locus gratificationi. *argu. l. si ff. de religiosis & sumptib. funerum.* vel sorti, *arg. l. in tribus. ff. de iudiciis.* Ita etiam dicit Bald. & post eum Salic. *in l. per*

agrum. Cod. de serui. & aqua. Et idem Bat. in l. quo minus in §. ff. de fluminibus. Angelus etiam in l. fluminum. per illum tex. in princ. ff. de damno infect. dicit, quod illi deferendum est, qui primo incepit in via venire. Et cum ante dictum est, quod est locus sorti, an per hoc videatur sors præmissa? dic quod non, vt ample notatur per dominum meum Iasonem in l. si duobus. Cod. communia de legatis. & Felin. in cap. capitulum sanctæ Crucis. in fine. extra de rescriptis. vbi ponit de concursu duorum simul impetrantium, qui illorum præferatur: & de clausula, anteferri, quæ solet apponi per summos Pontifices, in gratiis expectatiuis, quia alias literæ priores in data præferentur, vt ibi ample per eum declaratur, in aliis locis, in d. c. alleg. Et quomodo etiam quandoque sors laudetur, scribit Lucas de Penna in l. 2. C. quando & quibus quarta pars debetur, l. b. 10. Et etiam scribit Felin. in eo loco de duabus collationibus eadem die factis per Papam de eodem beneficio, vel à Papa seu eius legato & ordinario, secundum c. si à sede, de preben. in 6. vel ab Episcopo, & eius ordinario. Sed vnum dicit singulare dominus meus Iason in l. 1. in 2. & 3. colum. ff. solut. matrimon. quod instrumentum habens magis determinatum tempus, præfertur alteri. Ideo si in collatione facta per ordinarium sit apposita hora: in collatione vero facta per Papam, aut eius legatum non sit apposita hora, præferenda est collatio ordinaria, quia continet magis determinatum tempus: & ibi in dictis locis videri potest de duobus instrumentis eodem die confectis, quod illorum sit præferendum. Et idem Felin. in d. c. Capitulum. col. 17. ponit, de duobus ad brabium pariter peruenientibus, & de duobus castrum intrantibus, stante statuto, quod qui primo intrauerit, habeat tale præmium: & de duobus simul eodem tempore natis, quis dicatur primogenitus. Et de duobus simul morientibus, & de duobus simul pacem frangentibus. Et sic quando est quæstio de concursu in casu, in quo concorsus est dubius, & dubitatur quis præcedere debeat, vide Felin. in d. loco. Quando vero sunt tres simul incedentes, vnus præcedere debet, & non duo simul, quia communiter dicitur, quando tres incedunt, vnus præcedere debet.

NOoagesimanona consideratio huius partis erit de prioritate tēporis, videlicet, An qui prior est tempore, prior sit in iure, de qua ample declarat Dynus & Io. Andr. in regula iuris. qui prior est tempore, de reg. iur. in 6. notatur in l. qnoties vtriusque. ff. eod. tit. de reg. iur. Et in hac materia dico, quod illa prioritas datæ operatur in multis casibus. Operatur enim primo in hypotheca, ita quod qui prior est tempore: potior est in iure. l. potior. & l. creditor. ff. qui pot. in pign. hab. & l. si fundum. C. eod. Quod extende primo, non solū habere locum in hypotheca expressa, sed etiam in tacita, vnde sicut habens expressam hypothecam anteriorem, præfertur posterioribus creditoribus, habentibus tacitam vel expressam, ita etiam habens tacitam hypothecam anteriorem, realiter præfertur posterioribus creditoribus, non solum habentibus tacitam, sed etiam expressam, ita tenet Dynus in dicta regula iuris, qui prior per l. 1. §. & vt plenius. C. de rei vx. actio. & ibi hoc etiam sentit gloss. pro qua etiam opinione facit text. in l. 2. C. de precario. Nam textus ibi loquitur de tacita hypotheca, & tamen ibi dicit, quod transit res in alium cum onere suæ obligationis. facit in l. vsucapio. & l. pignori. C. de remiss. pignor. & l. debitor. Cod. de distract. pignor. l. 1. in fin. C. debiter. vendit. pignor. non deb. & l. debitorum. C. de pignor. & l. si quidem. C. de donat. int. vir. & vxor. & l. debitorum. Cod. de euict. Per quos text. ita tenet Maria. Sozi. in suo tractatu oblationum. li. 12. Licet Bart. in l. 1. C. de priu. dotis. versic. quero primo. videatur tenere contrarium. Sed vide dominum meum Iasonem in §. item Seruiana. num. 7. cum duob. seqq. Institut. de actio. vbi etiam ponit post Angelum ibi, in quibus casibus constat tacita hypotheca. Secundo extende, quod non solum habet locū prædicta Regula in bonis iam quæsitis tempore hypothecæ, sed etiam habet locum in bonis post hypothecam quæsitis, vt dicit Bart. in l. si is qui. colum. vlt. vers. vltimo quero. ff. de iure fisc. singulariter Bald. in l. hac edict. §. his illud. vers. ibi, vt si quis C. de secund. nup. & idem Bart. in cons. suo incip. Florentinus quidā D. & idem Bal. consi. suo 364. in 5. par. consi. & est casus in l. si. ff. qui pot. in pig. hab. Tertio extende, vt non solū procedat si habeat ius ab illo, qui prætendit ius in re secunda, sed etiam si habeat ius solum à re: quoniam ex tempore præfertur secundo prætendenti ab eodem ius in re. text. est & ibi Bald. in l. 3. cum ex causa. ff. qui potiores in pignore habeantur. Quarto extende, etiam habere locum in guarentigia, quoniam etiam licet ipsa principalis prior tempore sit potior aliis, ita etiam guarentigia, quæ est in ipso contractu, secundum Bartol. in l. cum vnus, in fi. princip. ff. de bon. autor. iud. possiden. & in l. si & iure. ff. qui pot. in pign. hab. Ang. in l. fin. Cod. eod. Quinto extende, vt non solum habeat locum in principali, sed etiam in accessoriis, facit text. in l. potior. §. si de futur. ff. qui pot. in pign. hab. & quod accessorium sequitur naturam sui principalis, facit regula principalis, de qua in regula accessorium, de regul. iur. in 6. ibi per Dynum. Sexto, extende etiam habere locū in hypotheca generali, quæ si sit prior tempore, præfertur etiam speciali text. & ibi Bartol. in l. generaliter. ff. qui pot. in pign. hab. & l. si generaliter. C. eod. vbi Bald. Salic. & alij Ideo dicit Luc. de Penn. in l. prædia. colum. 5. vers. 10. inducitur. Cod. de locat. prædior. ciuil. lib. 11. quod in obligatione generali potior est ille, qui primo ad rem peruenit. l. si vero. ff. de peculio leg. inter eos, in ... ff. ... Septimo extende, etiam habere locum non solum in principali, sed etiam in omnibus aretagiis, quæ hodie fiunt loco vsurarum. ita est textus in l. Lucius. & ibi Bart. ff. qui pot. in pign. hab. & Bald. in l. si generaliter. Cod. qui pot. in pign. hab. Octauo extende, etiamsi fiat nouatio obligationis, cum expressa repetitione pignorum, quia, etiam prior in tēpore, est potior in iure, l. 3. in princ. & ibi Bartol. ff. qui pot. in pig. hab. clarius dicitur infra versic. 21. Nono extende; habere tantum locum in pignore conuentionali & non prætorio. Bartol. in l. cum vnus. in prin. ver. venio ad secundum. ff. de bon. autorit. iud. possid. Decimo, extende etiam in pignore prætorio, si concurrat cum conuentionali, l. 3. & ibi Bart. C. vt in possess. legat. Ludouicus Bologninus in l. fundus. ff. de ann. leg. in interpretationibus. & Bal. consilio suo 466. li. 4. Et quomodo differat prætorium à conuentionali, vide Bart. Bald. Paul. & Alex. in l. 1. ff. de pig. act. Fel. in cap. cum aliquib. in prin. de rescrip. c. dom. meus Ias. in d. §. item Seruiana. num. 7. Inst. de act. Vndecimo, extende etiam in pignore iudiciali capto in causam iudicati, vt dicit Bartol. in l. cum vnus. in fin. princ. colum. fi. vers. quod in pignore. ff. de bon. auto. iud. possid. vbi tenet; quod idem in iudiciali, quod in cōuentionali, & in hoc ponit differentiam inter prætorium & iudiciale: & de iudiciali est tex. in l. si & iure. ff. qui pot. in pig. hab. Duodecimo, extende etiam, si prior in tempore habeat priuatam scripturam contra creditorem habentem publicam. Bald. & Aug. in l. scripturas. Cod. qui potio. in pign. hab.

Lan-

Lanfrancus *in c. quoniam contra. in pen. colum. Extra de probat.* dummodo illa scriptura priuata sit munita subscriptione testium, vel probetur per testes, qui fuerunt præsentes, quando talis debitor scripsit talẽ scripturam. Decimotertio; extende etiam in priuato, qui est prior tempore, quia præfertur Reipub. posteriori. ita est tex. *in leg. si fundum pign. Cod. qui pot. in pign. hab.* & ideo idem dicendum est in Ecclesia, cum Respublica & Ecclesia pari passu ambulant. tex. *in l. fin. Cod. de sacrosanct. eccles.* faciunt ea, quę dicit dominus meus Iason *in §. ex maleficiis. colum. 9. instit. de act.* vbi etiam æquiparat Ecclesiam minori & pupillo. Decimoquarto; extende etiam in priuato priori tempore, qui præfertur fisco. tex. *in l. si pignus. ff. qui pot. in pign. habe. & in l. fi. §. fi. ff. eod. & in l. si fundum. C. eodem.* & Bald. *in l. 3. C. de remissio. pign.* Decimoquinto; extende, etiamsi posterior primo possederit rem hypoth. dummodo alius habeat anteriorem contractum: quia hoc casu dicitur prior in data. Ita tenet Phil. Franc. *in consilio 126. col. 2. in litera D. in 4. volum.* Et sic hoc casu non habet locum in hypotheca. *l. quoties. Cod. de rei vend.* & ibi dominus meus Iason *in 3. limit.* quod intellige verum, quando à non domino datur pignus duobus: sed si à diuersis non dominis, tunc secus. *l. si non dominus. ff. qui pot. in pig. habe.* dicam infra in 6. limitatione. Decimosexto; extende, vt non solum habeat locum in principali, sed etiam in re augmentata per alluuionem. tex. est clarus, *in l. si fundus hypoth. datus sit, deinde alluuione maior factus est, totus obligatur ff. de pign.* Decimoseptimo; extende, quod sicut prior tempore præfertur in hypotheca, in re principali, ita etiam in melioramentis. tex est *in dict. l. si fundus. §. 2. de pigno.* quod intellige verum, quando ille qui hypothecauit rem, est ille, qui fecit melioramenta, ita loquitur dictus §. 2. sed si alius fecit melioramenta, forte alius, ad quem res peruenit, non autem ille qui hypothecauit, tunc res non esset obligata cum melioramentis. *l. in hu. Cod. de prædiis & omnib. reb. nauicula riorum lib. 11.* & ibi Bartol. & eum sequitur Paul. *in l. si conuenerit. 2. ff. de pign. actio.* dominus meus Iason *in l. creditor. 1. ff. si cert. pet.* Crederem hoc esse verum, si ipsa res hypothecata melioretur, secus si addatur, aut adiungatur, puta quia de parua domo fiat magna, per adiunctionem loci, aut de paruo manso, in quo sunt certę res primo obligatæ, quia si aliæ addentur manso, non sunt hypothecatæ cum primis. Decimooctauo, extende, quod non solum habeat locum prædicta regula in principali hypotheca, in vsuris seu atreragiis & melioramentis, sed etiam in expensis factis, in prosecutione hypothecę principalis: quoniam cum expensæ sint accessoria ad rem principalem, sequuntur naturam sui principalis: quoniam accessorium sequitur naturam sui principalis. vulgata regula iuris *in 6.* facit *lex cum principalis. ff. de reg. iuris.* Crederem in hoc, quod expensę impetrantis, quo ad mandata & expleta decreti subhastationis præferantur omnibus, quando fit executio in immobilibus per viam decreti, sed quo ad expensas processus quæ fiunt postea, donec omnes sint collocati pro hypotheca, secundum prioritatem & posterioritatem temporis, videntur tales expensæ non habere naturam sui principalis, nisi post omnes hypothecas reales priores in data, & hoc facto videtur, quod expensæ omnium sint collocandæ, secundum quod collocata fuerunt principalia, & ita seruatur in practica. Decimonono; extenditur etiamsi secundus in data sit Rex vel Imperator, quoniam, vt dicit Bald. *in l. si fundum. in princip. Cod. qui pot. in pig. hab.* etiam priuatus, qui est prior in data, eidem præfertur in pignore conuentionali. Vigesimo; extenditur etiam habere locum in duabus dotibus, quia prior debet præferri. *l. assiduis. §. fi. C. eod. qui pot. in pig. hab.* & Dynus *in d. regula, qui prior.* Vigesimoprimo; extenditur, quod non solum habeat locum illa regula, in prima obligatione, & conuentione hypothecæ, sed etiam in obligatione, nouata cum secundo creditore; cuius hypothecæ nouatæ prioritas iungitur cum prima, vt est text. *in l. 3. ff. qui poti. in pig. hab.* dictum est ante, *vers. 8.*

Hæc regula superius posita & extensa, limitatur in pluribus casibus, quoniam, vt dicit tex. *in l. interdum.* posterior creditor potior est priore. *ff. qui pot. in pig. hab.* Primo; non habet quando secundus seu posterior esset priuilegiatus, quia tunc etiam præferretur antiquiori & priori in hypotheca. *l. Titius. in princ.* & ibi Bar. *ff. eod. tit. qui potiores. tit.* quod quidem ex pluribus limitationibus sequentibus declarabitur. Secũdo limitatur principaliter dicta regula in creditore, qui in rem conseruandam credidit, veluti si nauis fuit, & ad armandam eam vel reficiendam quis crediderit, vt dicit tex. *in d. l. interdum. ff. qui pot. in pign. hab.* & ibi gloss. fin. *in verb. crediderit.* ponit tria priuilegia, quæ in hoc habet creditor. Primum; quia creditor talis in personalibus præfertur. *l. creditor. 1. & ibi D. ff. si cert. pet. l. si ventri. §. 1. l. qui nauem. ff. de priuil. credit.* Secũdum priuilegium est, quare sic refecta videtur tacitè hypothecata. *d. l. interdum. & l. 1. ff. in quib. caus. pig. vel hyp. tac. contrah.* Tertium; quia præfertur talis in hypotheca illius, etiam alij creditori anteriori tempore, vt est text. *in d. l. interdum:* & ratio assignatur *in leg. seq.* quæ incipit, *huius enim prin.* Aduerte tamen quia ad hoc, vt prædicta habeant locum, duo copulatiuè requiruntur. Vnum, quod pecunia expresse fuerit mutuata ad refectionem rei. Aliud, quod res effectualiter fuerit refecta, quoniam hoc casu si non esset refecta, cessaret ratio *l. interdum*; supra allegata. Et si fuerit refecta, & non ad hoc expresse mutuata, non habet locum prædicta lex, vt dicit dominus meus Ias. *in d. leg. creditor. § 1. ff. si cer. pet.* qui ibi limitat *d. l. interdum.* in vno casu; scilicet, si domus extat; alias non. gloss. est ad hoc, quæ est vltima & minima: *in l. 1. ff. de cessione bonorum.* Ista limitatio non mihi bene videtur sonare ad prædictam legem, cum non Entis nullæ sint qualitates. Ideo non est amplius quæstio de prælatione in melioramentis. Sublimitatur ergo illa lex, vt procedat quatenus pecunia mutuata necessaria fuit pro refectione ædificij, secus autem in eo pluri, quod fuit mutuatum vltra quam necessitas refectionis exigeret, quia in illo pluri cessat istud priuilegium, vt est optimum argumentum *in leg. fi. ad fin ff. de exercitor.* Sublimitatur tertio, nisi fuerit mutuatum hæretico in resurrectionem seu restitutionem, quia non habet priuilegium hypothecę, vt in simili dicit text. *in Auth. item priuilegium. C. de hæreticis.* Pan. *in cap. quia gaudemus. de hæret.* Quid autem de pecunia mutuata, vt fiat ędificium de nouo, scribit dom. meus Ias. *in d. l. creditor.* ideo eum ibi vide. Tertio; principaliter limitatur prædicta principalis regula non habere locum, quando mutuatum esset alicui, ad effectum rerum conseruandarum, & in casu, in quo alias res conseruari non potuisset, veluti, si in cibaria nautarum fuerit creditum, sine quibus nauis salua venire non poterat; & idem si in merces obligatas crediderit, vel vt saluæ fiant, vel vt naulum exoluatur, talis enim creditor potior erit, licet posterior sit, ita dicit tex. *in d. l. huius ff. qui pot. in pign. hab.* Intellige prædicta, dummodo expresse in hanc causam fuerit mutuatum, vt ante di-

ctum est, & ideò dicit dominus meus Ias. *in dict. l. creditor.* quod si mercator vendidit merces suas alij mercatori, & transfert dominium, & ille mercator promittit soluere in certis nundinis, postea aufugit, & extant merces venditæ, comparent alij creditores, mercator qui vendidit istas merces nullum habet priuilegium in illis mercibus, nec præfertur aliis creditoribus, quamuis extent dictæ merces, textum habemus *in l. quidam fundum. ff. de in rem verso.* per quem textum ita determinat Dynus, Bartol. & communiter Doctores *in l. si cum dotem. §. fin. ff. solut. matrim.* Bald. *in l. si. C. commodati, & in l. in eum, cui. C. de act. & oblig. & in l. in rebus. colum. 2. C. de iure dotium.* Quamuis contrarium, & male tenuerit idem Bald. *in l. pro debito. C. de bon. authort. iud. possid.* Sed dominus meus Ias. *in dict. l. creditor.* saluat Bald. vno casu, scilicet, quando pecunia fuisset expresse & nominatim mutuata, ad emendum tales merces, quæ fuissent emptæ, tunc tales merces censentur obligatæ, & in illis præfertur omnibus creditoribus prioribus text. *in l. qui in nauem extruendam.* & ibi gloss. magna approbata. *ff. de priuileg. credit.* Imo plus mutuans expresse ad emendum tales merces, habet tacitam hypothecam in illis mercibus; ita gloss. magna *in Authent. quo iure. C. qui pot. in pign. hab.* Quarto, principaliter prædicta regula principalis limitatur, non habere locum in pignore prætorio, quis in tali prior tempore non est potior in iure; sed habens tale pignus præfertur aliis, etiam priorem datam habentibus, vt ample declarat Bart. *in l. cum vnum. in pr. colum. vltim. versic. venio ad secundum. ff. de bon. auto. iudic. possid.* Quinto, limita in pœna in contractu apposita; quoniam, licet prior in data quoad hypothecam principalem præferatur, non tamen præfertur quoad pœnam. Ita tenet Paulus *in l. ideo condemnatur.* per illum textum *ff. de compensatio.* quæ quidem decisio facit ad plures quæstiones. Nam multi habent hypothecam in pluribus rebus in patria Burgundiæ ratione census, qui importat emendam seu pœnam, ob defectum solutionis certo tempore fiendæ; An sicut tales præferuntur cæteris creditoribus prioribus in data principali, & arreragiis, vt ante dictum est, etiam præferri debeant in emenda? videtur ex illa decisione, quod non. Et ibi etiam Paulus ponit aliam decisionem, quæ est, quod, licet fiscus habeat tacitam hypothecam in suis contractibus *vt l. fiscus. ff. de iure fisci,* tamen non habet in pœnis. *C. de pœnis fiscalib. credit. prefer. lib.* 10. & notatur *in l. præscriptum. in verb. hypothecas. ff. de pactis.* Et sic, licet receptores regij in balliuatibus aut seneschalliis vti velint hac potestate, & dicere, denarios regios esse priuilegiatos in regno, ita vt exequi faciant debitores realiter per captionem & detentionem obligatorum in carceribus, quod tamen illud non debeat habere locum in pœnis seu emendis adiudicatis fisco: ex ordinatione tamen Regis, si pœna pecuniaria, seu mulcta, vulgo emenda, adiudicata per balliuos aut alios iudices, immediate subiectos supremis curiis, non excedat summam 25. librarum Turonen. poterit executioni demandari, dando cautionem per receptorem Regium, non obstante appellatione ad superiorem interposita. Pœnæ tamen seu emendæ inferiorum iudicum, etiamsi sint Castellani aut præpositi regij non possunt executioni demandari & exigi, si ab eis fuerit appellatum ad superiores iudices: prout nec etiam emendæ dominorum subiectorum: & istud pluries dixi, licet sæpe receptores castellaniarum regiarum voluerint facere contrarium, sed eis fuit denegatum, quoniam, licet tales pecuniæ sint regiæ seu regales, non tamen sunt priuilegiatæ. Sexto, limita non habere locum in eo, qui habet solum conuentionem de hypothecando; quoniam non præfertur illi, qui habet hypothecam post promissionem factam, & ante ad implementum promissionis; quoniam præfertur, qui credit pecuniam, & accepit hypothecam, ita est textus *in l. potior. ff. qui potior. in pig. hab.* Septimo, limitatur, quando res aliqua datur in pignus à diuersis non dominis; quia præfertur ille, qui est possessor, textus est ad literam *in l. si non dominus.* Et ibi Bart. *ff. qui pot. in pign. hab.* Octauo limita non habere locum, quando secundus creditor offert priori debitum suum, text. est *in l. 1.* & ibi Bald. *C. qui pot. in pign. hab. l. fin.* & plene notatur in gloss. magna, quæ est ad hoc magistralis, *Cod. de his, qui in prior. credit. loc. succed.* Nono fallit in casu, quo prior negat rem fuisse in bonis debitoris, quia conuictus de mendacio, posterior eidem præfertur, vt est text. *Authent. item possessor. C. qui pot. in pign. hab.* Et hoc in odium mendacij, de quo plura per dominum meum Iasonem. *in l. quod te. in 11. & 12. colum. ff. si cert. pet.* per Felynum *in cap. cæterum. in 6. & 7. col. Extra de iudic.* Decimo, fallit in re empta ex pecunia secundi creditoris: quia ille secundus præfertur, quando eidem est specialiter obligatum, vt est textus ad literam *in leg. licet. Cod. qui pot. in pign. hab.* Vndecimo, limitatur, non habere locum in actione personali, Bald. *in l. 1. C. de pœnis fiscal. creditores præferri lib.* 10. Duodecimo, fallit in creditoribus Chirographariis, qui licet sint priores in data, non præferuntur creditoribus posterioribus, habentibus publicam scripturam, *l. cum tibi. & l. scripturas. vbi notatur. Cod. qui pot. in pign. hab.* Decimotertio, fallit in creditoribus Banchi, quoniam inter tales non inspicitur prioritas temporis in data, ita vt, si sint plures, qui deposuerint plures pecunias apud Banchum, & vnus exegerit suum debitum, id non sit inter alios communicandum, etiamsi sint priores in data, nisi in casu, in quo per violentiam exegerit, vel nisi debitor ei gratificatus fuerit, vel nisi bona tunc cum exigit, fuissent iam possessa aut impedita authoritate iustitiæ, vel nisi superueniat priuilegiatus; quia tunc habenda est ratio eius. Et in casu, in quo nil adhuc est exactum, præfertur is, qui ex deponentibus reperit depositum suum non esse consumptum, & ille cæteris præfertur propter ius dominij. Et si inuenerit consumptum, præferuntur depositarij creditoribus, nisi aliquis ex eis vsuras acceperit. Quoniam hoc casu perdit priuilegium, & cæteris aliis creditoribus est similis, quod adhuc intellige verum, nisi sit alius, qui sit magis priuilegiatus depositario. Et si sint inter pares, cuilibet est satisfaciendum pro rata prioritate temporis non attenta. Ita tenent & dicunt Baldus & Salicetus *in l. superuacuum. C. depositi,* vbi pro vnoquoque casu allegant iura: & vide Bartolum *in l. pupillus. ff. de his, quæ in fraudem credito.* Decimoquarto, limitatur prædicta regula principalis non habere locum in mobilibus, quo ad nos, secundum consuetudinem patriæ Ducatus Burgundiæ descriptam *in libro consuetudinum illius, in titul. Des rentes vendues à reachat, art. 3.* maxime, quando sunt posita & euacuata extra manum debitoris. Et istud fere obseruatur in tota Gallia, de quo plene ibi scripsi, ideo non insisto. Decimoquinto, fallit in re empta ex pecunia pupilli per tutorem: quia hoc casu, etiamsi non sint specialiter obligata & hypothecata, tamen pupillus est in hoc priuilegiatus, & præfertur prioribus creditoribus, vt dicit tex. & gloss. *in l. idemque est. ff. qui potior. in pign. hab.* Et ideo videtur idem

dicen-

dicendum in Ecclesia, cum minor seu pupillus & Ecclesia pari passu ambulent, vt dicit & tenet dominus meus Iason *in §. ex maleficiis, colum. mihi 9. & secundum alios, numero trigesimosecundo, Instit. de actionib.* Decimosexto, fallit in expensis funeralibus, quæ sunt ita priuilegiatæ, quod ante omnes creditores debent deduci, non habendo respectum ad prioritatem temporis, *leg. prima. ff. de priuilegiis credit.* & faciunt notata *in l. scimus. §. in computatione. C. de iure deliberando*, vbi per Doctores. dixi *in commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgundiæ, titul. Des droicts & appartenances à gens mariez. §. not. 6, in gl. ff. & faicts funeraux.* & facit *leg. impensa funeris semper ex hereditate deducitur, quæ etiam omne creditum solet præcedere, cum bona soluendo non sint*, quæ est *lex penultim. ff. de religiosis & sumpt. funer.* Decimoseptimo, fallit in casu, in quo sunt creditores, habentes hypothecam, etiam in priori, cum expensa facta est in infirmitate defuncti: quia illa expensa præfertur creditoribus, etiam habentibus priorem data, textus est *in leg. in restituenda hereditate, compensatio eius habebitur, quod te in mortui infirmitatem, in sumptumque funeris bona fide ex proprio tuo matrimonio erogasse probaueris. Cod. de petitione hereditatis*: & illum textum ad hoc ibi notat Baldus, & facit textus *in l. legatum. Cod. de religio. & sumptibus funer.* Et dixi *in consuetudinibus Ducatus Burgund. in glo. allegata in præcedenti limitatione.* Decimooctauo, fallit etiam & limitatur in creditore, qui est creditor in confectione testamenti defuncti: quia præfertur omnibus aliis creditoribus, anterioribus, etiam priorem hypothecam habentibus & illa expensa ante omnia est deducenda, Bart. *in l. non ignorat. Cod. de fructibus & litium expen.* Antonius de Butr. *in c. 1. colum. 2. de probat.* dixi *in dictis consuetudinibus, loco ante allegato.* Decimonono fallit in muliere, quæ præfertur omnibus habentibus tacitam hypothecam, etiam in data prioribus, textus est *in l. assiduis. C. qui potior. in pignore hab.* Nunquid autem mulier sit potior fisco creditore, ponunt Bartolus, Baldus & Salicet. & ibi Alexand. *in Apostillis ad Bar. C. de priuileg. fisci. & in l. fatis. Cod. in quibus causis pign. tacite contrah.* Et Angelus de Imol. & dominus meus Iason *in l. si marito. ff. soluto matrim.* Vigesimo, fallit in eo, de cuius pecunia militia emitur, *l. fin. & in Auth. quod obtinet. C. de pign. & hypothec.* & gloss. *in l. idemque est. ff. qui potior. in pignor. habe.* Quod facit pro nostris aduocatis, & practicis huius patriæ, qui emunt officia, & sumunt pecunias mutuo, ex quibus vt plurimum constituunt reditus: quia creditores deberent facere apponere in instrumentis, quod mutuant tales pecunias pro tali officio emendo: quia per hoc præferentur cæteris creditoribus, etiam anterioribus quod non affirmo pro constanti, ideo cogita. Vigesimo primo, fallit in fisco agente ex causa primili: quia præfertur omnibus creditoribus etiam habentibus expressam hypothecam in priori data. Imo etiam bona mulieris in subsidium sunt tacite obligata; text. & ibi notatur *in l. fatis. C. in quibus causis pign. vel hypoth. tacite contrah.* Dynus *in regu. qui prior. de reg. iur. in 6.* Vigesimosecundo, limitatur, nisi quando hypothecatur secundo creditori per debitorem, de voluntate primi creditoris: quoniam in hoc casu secundus præfertur primo, text. est *in l. creditor, la 2. §. si Titium. ff. qui potior. in pign. hab.* Pro 23. limitatione. Aduerte ad text. *in l. potior. §. si hoc colonus. ff. qui potiores in pign. habeantur*: quod in hoc non inspicitur proprietas temporis ex obligatione rei, ad effectum inducendi post hypothecam, sed ad tempus constitutionis hypothecæ: quoniam, vt dicit textus, non ex conuentione priori obligatur, sed ex eo, quod inducta res est, quod posterius factum est. Pro vigesimaquarta fallentia aduerte etiam, quod hæc prioritas non habeat locum, nisi inter contractus validos, quia, si vnus sit validus & alius inualidus, qui habet titulum validum, non est tam potior, quàm etiam solus, vt est text. *in l. 1. in fi. ff. qui por. in pig. hab.* Et facit regula, quoniam id quod nullum est, nullum operatur effectum. De qua ample per dnm. meum Ias. *in l. 2. §. quod si in patris potestate. ff. sol. mat. & in l. causas. in fi. C. de transact.* Fel. *in c. ex tenore. col. 3. 4. & 5. Extra de rescrip.* & dicam aliquid infra. Pro 25. limitatione: aduerte ad *l. 2. C. de pignor.* quæ vult, quod specialis hypotheca prius est discutienda, quàm generalis, quod habens specialem secundo, præfertur habenti specialem & generalem primo quoad illam generalem.

Sed aduerte, nunquid clausula, quæ quotidie in instrumentis notariorum apponitur, videlicet; *quod specialitas generalitati non deroget, nec econtra*, tollat effectum illius legis. Ita quod hoc casu etiam habens generalem primu, præferatur secundo habenti tantum specialem. Credo quod sic; quoniam, vt dicit Bar. *in l. sed etsi adiy. intur. ff. pro socio.* Species restringit genus ex præsumpta voluntate contrahentium; quod sequitur Alex. *consil. suo 8. col. 2. 3. vol.* vbi ait, quod vnum verbum speciale, alteri verbo generali iunctum, alterat illud genus. Cum ergo, ex expressa voluntate contrahentium sit expresse declaratum, quod generalitas non deroget specialitati: ideo seruanda est eorum voluntas; quoniam contractus ex conuentione partium legem accipiunt. *l. 1. §. si conueniat. ff. depositi. c. contractus. de reg. iur. in 6. & facit regula iuris, in toto iure generali per speciem derogatur. ff. de reg. iur. lib. 6.* Ex quo licet apponatur generalitas, tamen; quia ex voluntate contrahentium expresse disponitur, quod species deroget illi: Ideo seruanda est illa conuentio, cum illa regula habeat locum in contractibus, vt dicit Decius *in d. regul. in toto iure.* & Dynus *in d. regul. gener. per l. stipulatione commodissimum. ff. de verb. obli.* Et dicit istud tenere Ang. *in consi. 160.* & Fulgosius *in consi. 215. per l. doli clausula. ff. eod. de verb. obl.* Et si dicatur, quod isto modo paciscentes tollerent legem superioris, & conuenirent contra leges & decreta principum, scil. contra *d. l. 2. C. de pign.* quod non est dicendum; vt dicit textus *in l. iurisgentium. §. prætor ait, pacta conuenta, quæ neque dolo malo, neque aduersus leges, &c. facta erunt, seruabo. ff. de pactis.* Ideo non videtur valere talis conuentio in casu l. in quo tertius haberet specialem nou specialiter ante hypothecatam, ita vt prima generalitas, non discussa prima specialitate, præferatur secundæ specialitati, in vim contrahentium in præiudicium tertij. Ad hoc posset responderi, quod illud non habeat locum in hoc casu; ex quo ante ius est acquisitum tertio, ex voluntate contrahentium, ista generalitas alteratur per adiunctionem specialitatis, & illi generi derogatur, per illam specialitatem subsequentem, quæ magis clare continetur in hac clausula. *ita quod specialitas generalitati non deroget, nec econtra*; quam si fuisset adiunctum aliquod verbum speciale generali, quo casu genus alteratur, multo fortius hoc casu. Et hoc maxime etiam: quia talis clausula importat, quod generalitas saltem sit conditionalis, scilicet eo casu; quo specialis non sufficeret; quo casu primus; ex vi illius clausulæ, præferretur in illo casu, in illa generalitate; secundo creditori habenti spe-

cialem hypothecam, contra *d. l. 2.* vt dicit Bart. *ibi per l. qui generaliter in fi. ff. qui potior. in pign. hab.* vbi videtur esse text. ad literam pro hac clausula, ex qua decidit ille textus quod ex conuentione potest fieri, quod habens generalem præferatur; ideo multo magis hoc casu. Et aduerte; quia illa *l. 2. C. de pignorib.* habet tantum locum in casu, in quo quis habet specialem in aliqua re, & generalem postmodum, pro eodem debito; quoniam in hoc casu habens secundam specialem in alia re comprehensa sub generali, præfertur in generalitate: quod intellige, vbi non adest illa clausula, secus vero, vbi primus haberet tantum generalem in omnibus, quia illa præfertur speciali posteriori, vt est textus ad literam *in leg. si generaliter. C. qui potio. in pign. hab.* Ex nota ista, quæ quotidie eueniunt in practica.

Aduerte tamen ad vnum, an dici possit, quod hæc hypotheca generalis in emptione redituum non sit bona, imo videtur reddere contractum vsurarium, quando emuntur annui reditus, si non sint pro illo certa bona peculiaria obligata, prout videtur facere text. *in extrauagant. regimi. 1. & 2. de emption.* vbi expresse consultus Papa Martinus V. & Calixtus III. super huiusmodi contractibus, an essent validi, illos approbant in casu ibi proposito, scilicet, quando expresse in ipso contractu sunt certa bona venditorum obligata pro solutione dictorum redituum, cum dicat text. Extrauagantis Martini, *bonis in ipso contractu tunc expressis, pro ipsius annui census exsolutione, in perpetuum obligatis.* Ex text. Calixti dicit: *Recipere solitus fuere illa ex domibus, terris, agris, prædiis, possessionibus & hereditatibus prædictis, qui in huiusmodi contractib. expressi fuerint, pro dictorum solutione redituum & censuum, efficaciter obligantes in illorum vendentium fauorem*, vbi videntur approbati contractus huiusmodi, secundum expositionem eis factam, quæ erat tantum in casu, in quo bona erant specialiter, & certa expresse ad hoc obligata. Et ideo cum iste casus tangat animam, & non sit eadem ratio in generalitate quæ in specialitate, eo, quia in generalitate videntur solum partes habere respectum ad lucrum pecuniarium, & illa assignatio generalis sit tantum pro securitate debiti; ideo videtur quod sapiat vsurariam prauitatem, hoc est, lucrum ex pecunia, quod est reprobatum: &, quia, vt videri potest ex illo textu, *in dict. extrauagant. regimini.* illud, quod disposuit summus Pontifex, fuit; quoniam ita inuenit ex consilio peritorum, qui decidebant contractus huiusmodi licitos; ideo, cum tales dicat validos, intelligendum est tamen sane, secundum formam in principio illius extrauagantis datam, & secundum qualitates in præfatione appositas, quæ sunt tales, videlicet, quod sunt expressa certa bona in contractu, quæ sint obligata pro solutione dictorum redituum aut censuum: quia dictio huiusmodi denotat similitudinem, *l. denique. ff. de pignoribus* & etiam, vt sua dispositio sit conformis conclusioni Doctorum, & Canonistarum, & Theologorum, tenenda est in suo casu, scilicet, quando est certa res expresse obligata, prout ita tenent prædicti Doctores maxime in redditibus de nouo constituendis, vt per omnes *in cap. in ciuitate. E ctra. de vsuris.* & per Ambrosium de Vignate, *in repetit. cap. salubriter. n. 73. & sone ad num. 81. eodem titu. de vsuris.* Laurentius de Rodulphis *in tract. de vsuris, in 12. quæst. 2. part.* vt etiam videtur tenere Beroald. de Bust. *in suo R[illegible] in 2. part. serm. 27. in 2. part. illius, in litera B. 2* vbi ponit casum tantum in illo, qui constituit reditum super aliquibus bonis, & dicit Henricus Gandensis, *in quodlibetis, quodlibeto 8. quæstio. 12.* quod emptio reditus perpetui, siue ad vitam, non sit emptio, licet sic soleat appellari; quia extrema huius contractus per se, sunt pecunia simul data, & per quotas recipienda, sed est purum mutuum. Si enim esset emptio & venditio, & vere posset dici, quod pro pecunia emeretur reditus, oporteret interuenire alium contractum, imo duos contractus circa rem aliam, quæ per se nata est, esse extremum emptionis, & venditionis, vt res illa, sicut fundus, vel mensura terræ contenta, primo pro pecunia ematur, deinde pro aliqua quota pecuniæ annuatim, vel ad vitam, vel in perpetuum reuendatur, vel hereditarie concedatur, vel quota huiusmodi tali ematur, cui debetur, iure venditionis: puta ei, qui fundum vel mensuram vendidit. &c. Et huic opinioni videtur concordare Panormitanus *in disput. 5.* & Innocentius *in d. c. in ciuitate.* vbi videtur tenere talem contractum esse illicitum, si fiat relatio in personam vendentis, & non super bonis illius, qui semper ponunt, quod fiat super certo fundo, vel super certa re. Et quoniam, vt dicit Ang. de Clauasio *in sua summa. in verbo. vsura, versic. 78.* quod ad hoc, vt talis contractus non sapiat vsuram, requiritur, quod reditus fiat de bonis, & super bonis: ideo non esset bonum si fieret relatio tantum ad personam, nec esset licitus contractus, imo vsurarius. Ex quo dixi in casu emergenti, quod non habens immobilia, si constituat reditum annuum, videtur fieri relatio reditus ad personam, vnde lucrum pecuniarium procedat, ex quo dicitur vsurarius. In quo etiam casu erat quæstio de mutuo, ex quo dicebatur, in contractu constitutionis reditus, quod fuerit constitutus, & venditus pro summa centum librarum Turonens. ex quibus receperat realiter vendens triginta, alias vero 70. libras soluerat emptor in duabus schedulis ipsius venditoris, quibus constabat, quod dictus venditor tenebatur emptori ad dictam summam, ex mutuo eidem facto. Ex quo cum constet de mutuo in parte, ille contractus dicitur vsurarius, saltem pro illa parte, pro qua constat de mutuo, secundum quod in simili videtur tenere Ioannes de Turrecremata *in cap. 1. 14. quæst. 3.* & etiam quia reditus erat excessiuus: sed cum nihil ad propositum, aliter non insisto. Sed ad propositum vnde digressi sumus, quod vbi non est expressa certa res obligata pro solutione, sed generalis, quod talis contractus dicitur vsurarius: quia non est secundum dispositionem iuris, approbantem tales contractus, quando, scilicet, habent certa bona expresse, hoc est, certitudinarie ad hoc obligata, quoniam generalitas reddit incertitudinem rei, secundum Bartolum *in l. 1. col. 2. de except.* vbi dicit, quod exceptio, quæ est generalis propter incertitudinem nihil releuat. quem sequitur dominus meus Iason *in l. Titia textores. ff. de leg. 1.* & ista generalitas non videtur habuisse respectum ad expressionem certorum bonorum: imo potius ad lucrum pecuniarium, & ad personam, & in illo maxime, qui nulla immobilia possidebat, ex quo videtur fieri relatio ad personam, quæ magis reddunt contractum vsurarium, vt videtur tenere Panormit. *in d. disputatione, in 22. col.* Quoniam hoc casu pecunia facit pecuniam, & etiam hoc casu constat, quod emptor vult pecuniam suam, quam mutuo dederat, afferre lucrum. Ideo indubitanter, cum sorti succedat, vsura est, *c. plerique. & seq. 14. q. 3.* & in plerisque locis vulgaribus post gl. & Dd. *in l. reg[illegible]. §. si tibi. ff. si cert. pet.*

Operatur & secundo prioritas temporis, seu datæ in

in titulo: quia prioritas tituli facit præsumptionem in possessorio, Bald. in l. prima, columna tertia, vers. et sic nota. C. de edicto diui Adriani toll. faciunt dicta per gl. & Doctores in c. licet causam. Extra de probat. Quod intellige, quando est traditio possessionis in primo, & esset in secundo prioritas temporis, nihil operaretur, textus est vulgatus in l. quoties. Cod. de rei vendic. Et quia illam legem plenissime legit dominus meus Iason: ideo in hac materia aliter non insisto. Sed tamen in dubio præsumitur pro illo, qui habet titulum à maiore, vt est textus in c. si à sede. de præbendis, in 6. quod intellige, si in collatione facta ab inferiore sit apposita hora; quoniam facit præsumere prioritatem, vt ample tenet dom. meus Ias. in l. 1. col. 2. ff. sol. matr. & dixi in præcedenti consi. in fi. Tertio, operatur tēporis prioritas in operarum promissione; quoniā ille debet prius seruire, cui prius promisit; ita dicit textus in l. in operis duobus simul locatis, conuenit priori cōductori ante satisfieri. ff. loc. cti. & ibi gl. ampla; ad quā recurre, & ad Doctores. Quarto, operatur in præstantiis faciendis, seu reddendis; quoniam reddēdæ sunt secundum ordinem, quo factæ sunt, vt priori mutuatori prior reddatur, vt dicit Bald. in l. vnic. §. sed vt manifestius. C. de caduc. tollen. Quinto, operatur in litteris; quia literæ priores in data regulariter prævalēt, notatur in c. capitu ñ. Extr. de rescr. vbi Fel. colum. 3. facit regulām, quā amplissime ampliat, & limitat, Ideo ad eam recurre in materia beneficiali, vbi sciendum est quis præferatur, an habens priorem titulum, an priores literas in data, an qui primo adeptus est possessionem. Sexto, habet locum in electione; quia, qui prior est in electione, debet primo poni, Bald. in l. cunctos populos. Cod. §. quib. col. vlt. ver. not. hic de ordine. Septimo, habet locū in appellatione; quia, qui primo appellat, primo agat: Spec. in tit. de reconuent. §. 4. paulo post principium, & de incidenti quæst. §. 1. ver. videmus. & c. 2. de ordine cognition. ñ. Octauo, habet locum in sessione, subscriptione & responsione, textus est: & ibi Ioan. de Turrecre. in c. Episcoporum, 74 d. & dixi ante in pluribus locis, & quomodo illud sit intelligendum, maxime in 4. parte, in 13. et 76. consid. Nono, habet locū in promotione; quia prior tempore præfertur, c. Episcopus, 18. d. & in d. 23. distinct. dictum est. Decimo, habet locum in possessione primo accepta inter duos habentes eundem tit. eodem tempore in beneficiis, vt est textus in c. si à sede, de præbendis, in 6. Et etiam in duobus habentibus diuersos titulos; quia præfertur cui primo tradita est, textus in l. quoties. Cod. de rei vend. dicam in sequenti consid. versicul. 14. Vndecimo, habet locum in prioritate scripturæ seu literæ; quia primo scriptus præferendus est, vt est textus in l. quoties. ff. de vsufr. & in l. generaliter, §. quis ergo, ff. de fideicommiss. libert. & faciunt, quæ dicit dominus meus Iason. in l. 2. §. prima. col. pen. ff. de vulg. & pupill. substit. & Fel. in c. cum dilecta. Extra de rescrip. & consului in casu emergenti, quod ex quo in contractu erat scriptum, quod aliquis dabat rem ad censum in emphyteusin, ex quo primo dicebatur ad censum, talis contractus erat iudicandus censualis, & non emphyteuticus. Cum etiam, vt dicit domin. meus Iason in 2. ibi, octauo quæro, C. de iure emphyt. In hoc facit ordo literæ, & hoc multis rationibus comprobaui in consilio meo incip. ex processu moto, & etiam de ordinibus literæ ante dixi in 1. parte, 17. consid. Duodecimo, habet locum in concessione principis; quia prima præfertur; quoniam in principe variatio, & incōstantia reprobatur, cum in eo tanquā in fronte iustitia debet esse cōstans voluntas; & principibus conuenit illud verbum. Semel locutus est Deus, Iob. 23. & quod scripsi, scripsi. Io. 19. Ideo princeps debet habere vnum calamum, & vnam linguam; quia, vt scribitur Psal. 88. Quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita, vnde debet esse immobilis, sicut lapis angularis, & sicut polus in cœlo, verba sunt Bald. consilio 279. incip. ordio enim consilium, lib. 3. Et ibi concludit, quod quando princeps, etiam motu proprio, reuocat illud, quod primus fecit, fingitur circumuentus, adeo quod cōtrarium probari non potest, & ita ampliare videtur, quod dicitur in c. cum olim, de re iudicata: & ideo tenet Rom. in cons. 218. circa primam; quod secunda concessio Principis alteri facta contra primam, non valeat. Ita etiam tenet Paulus in consil. 156. incip. viso & examinato puncto. Et in simili casu scribit Alex. consil. 3. in 5. volum. incip. ex his, quæ in themate. & in cons. 23. incip. viso processu. col. 3. vol. 5. Luc. de Pen. ample tractat in l. prædia. Cod. de locat. præd. ciui. vel fisc. lib. 11. ex multis rationibus ibi positis. Alias vidi, quod præferatur, qui est magis diligens, qui dicitur, aut quod sit possessor, aut quod habeat literas concessionis sigillatas alias, non; quoniam sigillum in talibus multum operatur, dixi in commen. nost. in super consuet. Duc. Burgun. conclus. in glo. Nemo auons facit. &c. Et si casus tibi occurrat, semper recurras ad Luc. de Pen. in eo loco, vbi arguit ad vtramque partem, & pro qualibet adducit triginta motiua, & tandem concludit. Decimotertio, habet locum in præstatione iuramenti; quoniam primum iuramentum tollit secundum, vt est gl. notabilis in cap. licet mulieres, de confessis, in 6. dicam infra in sequ. consid. versi. 10 procedit: vbi scribitur, secundum iuramentum præferri primo. Decimoquarto, habet locum in sponsalibus per verba de præsenti; quoniam prima derogant posterioribus, etiam copula carnali subsecuta in secundis, vt est textus in ca. si inter vir. et mulierem. Extra de sponsalib. et matrim. quod intellige verum, si prima sponsalia sint legitima & debite facta, alias non, vt ante hac parte, 36. consid.

CEntesima, & vltima consideratio huius partis, vt à seipsa denominetur, scilic. de posterioribus, est talis, quod etiā quandoque posteriora derogent prioribus; quæ regula habet locum in multis, vt dicit dominus meus Iason. in l. pacta nouissima. C. de pact. & in l. si mihi & tibi. §. in legatis. ff. de legat. 1. & in l. duobus. §. idem Pomponius, in 1. & 5. colum. ff. de iureiurando. & in l. si quis conductionis, in tit. vbi. ff. de acquir. possess. in quibus locis plene declarat, vbi posteriora derogant primis, & hoc in multis casibus. Primo, in pactis, vt est textus in dicta l. pacta nouissima. & in l. 1. §. fin. ff. de sepul. seruorum: & in l. clari. & ibi Baldus C. de fideicommiss. Secundo, procedit in vltima voluntate; l. 3. §. penul. ff. de adimen. legat. & hoc in gl. in verbo nuda. & in l. 4. alias tota l. est textus & l. has consultissimas. §. si quis autem. & l. sancimus. §. sin autem. C. de testam. cap. cum Marthæ. Extra de celebration. missar. c. si 12. quæst. 2. gloss. notabilis in verbo, reuocare. in c. 1. de constit. in 6. Adeo, vt in vltimo testamento semper insit tacite clausula, cassans & irritans omne aliud testamentum præcedens, & sic superflue ponitur illa clausula à notariis. secundum Bald. in l. fin. in 5. quæst. de edicto diui Adriani tollendo. probat textus in d. l. sancimus. in verbo, ipso iure. et in §. penult. Institu. quibus modis test. infir. Tertio, procedit in codicillis: quia vltimi tollunt priores contrarios, l. cum proponatur. vbi gl. fin. & Bart. C. de codicil. Quarto, adde idem esse in legatis; quia per secundum actum alienationis tollitur legatum prius factū, text. sunt in l. nihil pro hibet.

cialem hypothecam, contra *d. l. 2.* vt dicit Bart. *ibi per l. qui generaliter in fi. ff. qui potior. in pign. hab.* vbi videtur esse text. ad literam pro hac clausula, ex qua decidit ille textus quod ex conuentione potest fieri, quod habens generalem præferatur; ideo multo magis hoc casu. Et aduerte; quia illa *l. 2. C. de pignorib.* habet tantum locum in casu, in quo quis habet specialem in aliqua re, & generalem postmodum, pro eodem debito; quoniam in hoc casu habens secundam specialem in alia re comprehensa sub generali, præfertur in generalitate: quod intellige, vbi non adest illa clausula, secus vero, vbi primus haberet tantum generalem in omnibus, quia illa præfertur speciali posteriori, vt est textus ad literam *in leg. si generaliter. C. qui potio. in pign. hab.* Et nota ista, quæ quotidie eueniunt in practica.

Aduerte tamen ad vnum, an dici possit, quod hæc hypotheca generalis in emptione redituum non sit bona, imo videtur reddere contractum vsurarium, quando emuntur annui reditus, si non sint pro illo certa bona peculiaria obligata, prout videntur facere text. *in extrauagant. regimini. i. & 2. de emption.* vbi expresse consultus Papa Martinus V. & Calixtus III. super huiusmodi contractibus, an essent validi, illos approbant in casu ibi proposito, scilicet, quando expresse in ipso contractu sunt certa bona venditorum obligata pro solutione dictorum redituum, cum dicat text. Extrauagantis Martini, *bonis in ipso contractu tunc expressis, pro ipsius annui census exsolutione, in perpetuum obligatis.* Ex text. Calixti dicit: *Recipere solitis fuere illa ex domibus, terris, agris, prædiis, possessionibus & hereditatibus prædictis, qui in huiusmodi contractib. expressi fuerent, prædictorum solutione redituum & censuum, efficaciter obligantes in illorum vendentium fauorem,* vbi videntur approbari contractus huiusmodi, secundum expositionem eis factam, quæ erat tantum in casu, in quo bona erant specialiter, & certa expresse ad hoc obligata. Et ideo cum iste casus tangat animam, & non sit eadem ratio in generalitate quæ in specialitate, eo, quia in generalitate videntur solum partes habere respectum ad lucrum pecuniarium, & illa assignatio generalis sit tantum pro securitate debiti; ideo videtur quod sapiat vsurariam prauitatem, hoc est, lucrum ex pecunia, quod est reprobatum: &, quia, vt videri potest ex illo textu, *in dict. extrauagant. regimini.* illud, quod disposuit summus Pontifex, fuit; quoniam ita inuenit ex consilio peritorum, qui decidebant contractus huiusmodi licitos; ideo, cum tales dicat validos, intelligendum est tamen sane, secundum formam in principio illius extrauagantis datam, & secundum qualitates in præfatione appositas, quæ sunt tales, videlicet, quod sint expressa certa bona in contractu, quæ sint obligata pro solutione dictorum redituum aut censuum: quia dictio huiusmodi denotat similitudinem, *l. denique. ff. de pignoribus* & etiam, vt sua dispositio sit conformis conclusioni Doctorum, & Canonistarum, & Theologorum, tenenda est in suo casu, scilicet, quando est certa res expresse obligata, prout ita tenent prædicti Doctores maxime in redditibus de nouo constituendis, vt per omnes *in cap. ciuitate. Extra. de vsur.* & per Ambrosium de Vignate, *in repetit. cap. salubriter. n. 73. i fine ad num. 81. eodem titu. de vsuris.* Laurentius de Rodulphis *in tract. de vsuris, in 12. quæst. 1. part.* vt etiam videtur tenere Beroald. de Bust. *in suo R[illegible] in 1. part. sermon. 27. in 2. part. illius. in litera B 2.* vbi ponit casum tantum in illo, qui constituit reditum super aliquibus bonis, & dicit Henricus Gandensis, *in quodlibetis, quodlibeto 8. quæstio. 12.* quod emptio reditus perpetui, siue ad vitam, non sit emptio, licet sic soleat appellari; quia extrema huius contractus per se, sunt pecunia simul data, & per quotas recipienda, sed est purum mutuum. Si enim esset emptio & venditio, & vere posset dici, quod pro pecunia emeretur reditus, oporteret interuenire alium contractum, imo duos contractus circa rem aliam, quæ per se nata est, esse extremum emptionis, & venditionis, vt res illa, sicut fundus, vel mensura terræ contenta, primo pro pecunia ematur, deinde pro aliqua quota pecuniæ annuatim, vel ad vitam, vel in perpetuum reuendatur, vel hereditarie concedatur, vel quota huiusmodi tali ematur, cui debetur, iure venditionis: puta ei, qui fundum vel mensuram vendidit. &c. Et huic opinioni videtur concordare Panormitanus *in disput. 5.* & Innocentius *in d. c. in ciuitate.* vbi videntur tenere talem contractum esse illicitum, si fiat relatio in personam vendentis, & non super bonis illius, qui semper ponunt, quod fiat super certo fundo, vel super certa re. Et quoniam, vt dicit Ang. de Clauasio *in sua summa. in verbo. vsura, versic. 78.* quoad hoc, vt talis contractus non sapiat vsuram, requiritur, quod reditus fiat de bonis, & super bonis: ideo non esset bonum si fieret relatio tantum ad personam, nec esset licitus contractus, imo vsurarius. Ex quo dixi in casu emergenti, quod non habens immobilia, si constituat reditum annuum, videtur fieri relatio reditus ad personam, vnde lucrum pecuniarium procedat, ex quo dicitur vsurarius. In quo etiam casu erat quæstio de mutuo, ex quo dicebatur, in contractu constitutionis reditus, quod fuerit constitutus, & venditus pro summa centum librarum Turonens. ex quibus receperat realiter vendens triginta, alias vero 70. libras soluerat emptor in duabus schedulis ipsius venditoris, quibus constabat, quod dictus venditor tenebatur emptori ad dictam summam, ex mutuo eidem facto. Ex quo cum constet de mutuo in parte, ille contractus dicitur vsurarius, saltem pro illa parte, pro qua constat de mutuo, secundum quod in simili videtur tenere Ioannes de Turrecremata *in cap. 1. 14. quæst. 3.* & etiam quia reditus erat excessiuus: sed cum nihil ad propositum, aliter non insisto. Sed ad propositum vnde digressi sumus, quod vbi non est expressa certa res obligata pro solutione, sed generalis, quod talis contractus dicitur vsurarius: quia non est secundum dispositionem iuris, approbantem tales contractus, quando, scilicet, habent certa bona expresse, hoc est, certitudinarie ad hoc obligata, quoniam generalitas reddit incertitudinem rei, secundum Bartolum *in l. 1. col. 2. de except.* vbi dicit, quod exceptio, quæ est generalis propter incertitudinem nihil releuat. quem sequitur dominus meus Iason *in l. Titia textores. ff. de leg. 1.* & ista generalitas non videtur habuisse respectum ad expressionem certorum bonorum: imo potius ad lucrum pecuniarium, & ad personam, & in illo maxime, qui nulla immobilia possidebat, ex quo videtur fieri relatio ad personam, quæ magis reddunt contractum vsurarium, vt videtur tenere Panormit. *in d. disputatione. in 22. col.* Quoniam hoc casu pecunia facit pecuniam, & etiam hoc casu constat, quod emptor vult pecuniam suam, quam mutuo dederat, afferre lucrum. Ideo indubitanter, cum sorti succedat, vsura est, *c. plerique. & seq. 14. q. 3.* & in pluribus locis vulgaribus post gl. & Dd. *in l. regalis. §. si tibi. ff. si cert. pet.*

Operatur & secundo prioritas temporis, seu datæ

in

in titulo: quia prioritas tituli facit præsumptionem in possessorio, Bald. *in l. prima, column. tertia, vers. & sic nota. C. de edict. diui Adria. toll.* faciunt dicta per gl. & Doctores *in c. licet causam. Extra de probat.* Quod intellige, quando est traditio possessionis in primo, & esset in secundo prioritas temporis, nihil operaretur, textus est vulgatus *in l. quoties. Cod. de rei vendic.* Et quia illam legem plenissime legit dominus meus Iason: ideo in hac materia aliter non insisto. Sed tamen in dubio præsumitur pro illo, qui habet titulum à maiore, vt est textus *in c. si à sede. de præbendis, in 6.* quod intellige, si in collatione facta ab inferiore sit apposita hora; quoniam facit præsumere prioritatem, vt ample tenet dom. meus Ias. *in l. i. col. 2. ff. sol. matr.* & dixi *in præcedenti consi. in fi.* Tertio, operatur temporis prioritas in operarum promissione; quoniam ille debet prius seruire, cui prius promisit; ita dicit textus *in l. in operis duobus simul locatis, eo inuento priori conductori ante satisfieri. ff. locat.* & ibi gl. ampla, ad quam recurre, & ad Doctores. Quarto, operatur in præstantiis faciendis, seu reddendis; quoniam reddendæ sunt secundum ordinem, quo factæ sunt, vt priori mutuatori prior reddatur, vt dicit Bald. *in l. vnic. §. sed vt manifestius. C. de caduc. tollen.* Quinto, operatur in litteris; quia literæ priores in data regulariter præualent, notatur *in c. capitulo ii. Extra. de rescr.* vbi Fel. *colum. 3.* facit regulam, quam amplissime amplat, & limitat, Ideo ad eam recurre in materia beneficiali, vbi sciendum est quis præferatur, an habens priorem titulum, an priores literas in data, an qui primo adeptus est possessionem. Sexto, habet locum in electione; quia, qui prior est in electione, debet primo poni, Bald. *in l. consultissime. Cod. §. quib. col. vii. ver. not. hic de ordine:* Septimo, habet locum in appellatione; quia, qui primo appellat, primo agat: Spec. *in tit. de reconuen. §. 4. paulo post principium, & de succedente in ... §. 1. ver. videmus.* & *c. 2. de ordine cognition.* Octauo, habet locum in sessione, subscriptione & responsione, textus est: & ibi Ioan. de Turrecre. *in c. Episcoporum, 74 d.* & dixi ante in pluribus locis, & quomodo illud sit intelligendum, maxime *in 4. parte, in 23. & 76. consid.* Nono, habet locum in promotione; quia prior tempore præfertur, *c. Episcopus, 16. d. & in d. 23 distinct.* dictum est. Decimo, habet locum in possessione primo accepta inter duos habentes eundem tit. eodem tempore in beneficiis, vt est textus *in c. si à sede, de præbendis, in 6* Et etiam in duobus habentibus diuersos titulos; quia præfertur cui primo tradita est, textus *in l. quoties. Cod. de rei vend.* dicam *in sequenti consid. versicul. 14* Vndecimo, habet locum in prioritate scripturæ seu literæ; quia primo scriptus præferendus est, vt est textus *in l. quoties. ff. de vsufr. & in l. generaliter. §. quia ergo, ff. de fideicommiss. libert.* & faciunt, quæ dicit dominus meus Iason. *in l. 2. §. prim. col. pen. ff. de vulg. & pupill. substit.* & Fel. *in c. cum dilecta. Extra de rescript.* & consului in casu emergenti, quod ex quo in contractu erat scriptum, quod aliquis dabat rem ad censum in emphyteusin, ex quo primo dicebatur ad censum, talis contractus erat iudicandus censualis, & non emphyteuticus. Cum etiam, vt dicit domin. meus Iason *in 2. ... quæro, C. de iure emphyt.* In hoc facit ordo literæ, & hoc multis rationibus comprobaui in consilio meo incip. ex processu moto, & etiam de ordinibus literæ ante dixi *in 1. parte, 17. consid.* Duodecimo, habet locum in concessione principis; quia prima præfertur; quoniam in principe variatio, & incōstantia reprobatur, cum in eo tanquam in fronte iustitia debet esse cōstans voluntas, & principibus conuenit illud verbum. Semel locutus est Deus, *Iob. 23.* & quod scripsi, scripsi. *Io. 19.* Ideo princeps debet habere vnum calamum, & vnam linguam; quia, vt scribitur *Psal. 88.* Quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita, vnde debet esse immobilis, sicut lapis angularis, & sicut polus in cœlo, verba sunt Bald. *consilio 279. incip. pridie enim consului, lib. 3.* Et ibi concludit, quod quando princeps, etiam motu proprio, reuocat illud, quod primus fecit, fingitur circumuentus, adeo quod cōtrarium probari non potest, & ita ampliare videtur, quod dicitur *in c. cum olim, de re iudicata*: & ideo tenet Rom. *in cons. 218. circa primam; quod secunda concessio Principis alteri facta contra primam, non valeat.* Ita etiam tenet Paulus *in consil. 156 incip. viso & examinato puncto.* Et in simili casu scribit Alex. *consil. 3. in 5. volum. incip. ex his, quæ in themate.* & *in consil. 23. incip. viso processu. col. 3. vol. 5.* Luc. de Pen. ample tractat *in l. prædia. Cod. de locat. præd. ciuil. vel fisc. lib. 11.* ex multis rationibus ibi positis. Alias vidi, quod præferatur, qui est magis diligens, qui dicitur, aut quod sit possessor, aut quod habeat literas concessionis sigillatas alias, non; quoniam sigillum in talibus multum operatur, dixi *in commen. ... consuet. Duc. Burg. in conclus. in glo. Nous ... §. 2.* Et si casus tibi occurrat, semper recurras ad Luc. de Pen. *in eo loco*, vbi arguit ad vtramque partem, & pro qualibet adducit triginta motiua, & tandem concludit. Decimotertio, habet locum in præstatione iuramenti; quoniam primum iuramentum tollit secundum, vt est gl. notabilis *in cap. licet mulieres. de confessis, in 6.* dicam *infra in sequ. consid. versi. 10 proceditur.* Vbi scribitur, secundum iuramentum præferri primo. Decimoquarto, habet locum in sponsalibus per verba de præsenti; quoniam prima derogant posterioribus, etiam copula carnali subsecuta in secundis, vt est textus *in ca. si inter vir. & mulierem. Extra de sponsalib. & matrim.* quod intellige verum, si prima sponsalia sint legitima & debite facta, alias non, vt ante *hac parte, 36. consid.*

CEntesima, & vltima consideratio huius partis, vt à seipsa denominatur, scilic. de posterioribus, est talis, quod etiā quandoque posteriora derogent prioribus: quæ regula habet locum in multis, vt dicit dominus meus Iason. *in l. pacta nouissima. C. de pact. & in l. si mihi & tibi. §. in legatis. ff. de legat. 1. & in l. duobus. §. idem Pomponius, in 1. & 5. colum. ff. de iureiurando. & in l. si quis conductionis, in notabili. ff. de acquir. possess.* in quibus locis plene declarat, vbi posteriora derogant primis, & hoc in multis casibus. Primo, in pactis, vt est textus *in dicta l. pacta nouissima. & in l. 1. §. fin. ff. de sepul. seruorum:* & *in l. clari.* & ibi Baldus *C. de fideicommiss.* Secundo, procedit in vltima voluntate; *l. 3. §. penul. ff. de ademon. legat.* & hoc in gl. *in verbo ... nuda. & in l. 4. ... est textus & l. hac consultissima. §. si quis autem. & l. sancimus, §. sin autem. C. de test. cap. cum Marthæ. Extra de celebration. missar. c. si 12. quæst. 2.* gloss. notabilis *in verbo, reuocare. in c. 1. de constit. in 6.* Adeo, vt in vltimo testamento semper insit tacite clausula, *cassans & irritans omne aliud testamentum præcedens*, & sic superflue ponitur illa clausula à notariis. secundum Bald. *in l. si ... 5 quæst. de edicto diui Adriani tollendo.* probat textus *in d. l. sancimus. in verbo, ipso iure. & in §. ... Instit. quibus modis test. infir.* Tertio, procedit in codicillis: quia vltimi tollunt priores contrarios, *l. cum proponas ... vbi gl. fin.* & Bart. *C. de codicil.* Quarto, adde idem esse in legatis; quia per secundum actum alienationis tollitur legatum prius factū, text. sunt *in l. nihil pr... hiis*

& in l.rem legatam. ff. de adimend. vel transfer. legat. Imo etiam per actum secundum nullum, tollitur primum legatum validum, quod est singulare, vt de hoc textus multū notabilis & singularis in l. legatum 2. §. pater hortos. ff. ee. quem non vidi vsque nunc ponderatum: licet sit textus, qui facit contrarium in l. si iure, ff. de leg. quem allegat pro contrario dominus meus Ias. in l. naturaliter, §. nihil commune, col. 9. ff. de acquir. vel amit. poss. cogita de solutione, & concordia illorum textuum. Quinto, procedit prædicta regula in contractibus, l. cum in plures. §. locator horrei. ff. locati. & d. l. 1. §. fi. ff. de stipul. seruorum. & l. clare. C. de fideicommiss. Adeo, vt secundum dominum meum Ias. in dictis locis, in contractibus non sit necesse apponere illa verba, cessantes, & irritantes omnem alium contractum præcedentem? Quia hoc tacite intelligitur, textus est, quem Baldus ad hoc ibi reputat singularem in cap. 1. de transactionibus. Sexto, habet locum in sententia interlocutoria, l. quod iussit. ff. de re iudic. secus tamen est in diffinitiua, vt l. 1. C. quando prouoc. non est necesse, intelligendo, vt per Bart. & alios, in l. nam & postea. §. si damnetur. ff. de iniur. Et per Canonistas in capitulo cum inter monasterium. de re iudic. Septimo, habet locum in constitutione procuratorum, l. si quis cum procuratorem. in fi. ff. de procuratorib. notatur in c. non omittimus. & ibi Abb. in 4. notab. Extra de procurat. facit text. in l. si quis cum. §. fin. ff. eod. de procurat. Octauo, habet locum in constitutione vicariorum; quia per constitutionem secundi reuocatur primus, vt tenet Ioannes And. & post cum alij in c. fua. de offic. vicar. & in cap. 1. de offic. vicar. in 6. Et illa fuit opinio Calc. in cap. volentes. de offic. legat. Et ibi dom. Abb. in 3. notabili, vbi infert, quod per dationem secundi vicarij censeatur primus reuocatus. Subdit tamen, quod contrarium credat de iure verius; de qua materia ample per Ioan. de Selua. in suo tract. de benef. in 2. part. in q. 14. vbi ample: & ibi tenet conclusione, quod per dationem secundi non censetur primus reuocatus. Nono, procedit in rescriptis, c. cæterum. Et ibi notatur per Fel. & in c. 1. de rescriptis. Decimo, procedit & habet locum in iuramento, l. duobus. §. si. cum l. seq. ff. de iureiur. & facit text. in cap. tua nos. Extra de iureiur. Hinc dominus meus Ias. in d. §. fin. quærit de validitate gloss. in cap. licet mulieres. de iureiur. in 6. quæ, cum sit satis declarata per eum, & in l. non solum. §. morte. in 7. col. ff. de nou. oper. nunc. & in §. item si quis postulante. col. 2. Inst. de act. & in auth. sacramenta puberum. colla. 14. C. si aduersus venditionem. Et per Fel. ample, in cap. cum M. Fer. col. penult. Extra de constit. Et dixi in consuetu. Ducat. Burgund. in tit. Des droits & partem. agens mariez. §. 16. in gloss. ne peut mettre hors. ideo ad eos vos remitto. Vndecimo, procedit & habet locum in legibus, l. sed & posteriores. ff. de leg. text & gloss. in cap. in verbo, reuocare, de constit. in 6. Alex. in consil. 228. in 4. volum. statim allegando. Duodecimo, procedit in statutis, secundum Bart. in l. si certarum, §. fin. ff. de testament. & in l. omnes populi. in vlt. quæstione 3. q. princip. ff. de iust. & iur. Alexand. in consil. 58. incip. in præsenti causa. colum. 1. in 4. volum. & dict. consil. incip. visis punctis colum. 1 in 4. vol. vbi videtur dom. meus ab Alex. accepisse ea, quæ dicit, in dict. l. pacta nouissima. quem tamen reticuit, & Romanum consil. 57. incip. in causa præsenti. Decimotertio, habet locum in consuetudine, nam vltima consuetudo, si sit perfecta seu præscripta, derogat præcedentibus, si l. ut nemo aliene nomine. § semperenius. Et ibi Decius. ff. de regul. iuris. quam gloss. sequitur. Ant. de Butr. & Panor. in c. fin.

Extra de consuet. vbi idem tenet Barbatia, col. 19. extollens illam gloss. & pro ea allegat textum singularem in l. fin. C. de seruit. & aqua. Decimoquarto, habet locum in possessione; quia vltima possessio simpliciter attenditur. vt dicit Bald. in cap. 1. de feudi cognitione. col. 1. alleg. notata per Ioann. Andr. in c. cum Ecclesia. de elect. Et Oldr. in consil. 313. incip. Thema quæstionis, circa finem. vbi allegat text. in c. cum Ecclesia Sutrina, de causa possess. & propriet. & Fedr. consil. 234. incip. super primo, in primo dubio, Caldet. consil. 12. in tit. de iure patron. Panormit. in consil. 54. incip. videtur primo. col. 2. in 1. vol. & per Decium in duobus consiliis, quæ allegat in d. §. temporalis. Quod tamen non habet locum in casu c. si à sede. de præben. in 6. & in casu l. quoties. C. de rei vendica. vt dixi in præcedenti consil. in vers. 10. habet locum in possessione. Decimoquinto, habet locum in fama; quia vltima fama tollit priorem, l. si mater. & ibi gl. vlt. C. ne de statu defunctorum. Bar. in l. fin. C. si seruus, aut liber ad decuriones aspir. lib. 10. & in l. is potest. col. 10. ff. de acquir. hered. Bal. in l. sacrof. in fi. C. de sacrof. Eccl. & in l. 2. ff. de feriis. & in c. cum inter R. seniorem de elect. Fel. in c. cum contingat. col. 2. Extra de rescr. Decimosexto, procedit quantum ad moram: mora enim vltima nocet, l. illud. cum concordantiis in gloss. vlt. alleg. ff. de peric. & com. rei vend. l. seruum. §. sequitur. ff. de verb. oblig. Decimoseptimo; habet locum, & procedit quando plures opiniones referuntur à lege vel à gloss. vltima in dubio censetur approbari alijs reiectis; ita tenet. Bart. in l. bona fides. per illum tex. ff. deposit. gl. vl. in l. qui filium § Sabinus ff. ad Trebell. dom. meus Ias. in d. l. pacta. plura alia ad hoc allegat. vbi tamen dicit esse limitandum, nisi primo saperet æquitatem, secunda vero rigorem: quia tunc primæ standum est allegat. Francisc. Arct. in consil. 195. quod incipit, Diligenter, & mature discussit. Hanc etiam limitationem sequitur idem dom. meus Ias. in l. placuit C. de iudic. & de hac materia sunt infinita consilia, & infinitæ decisiones Doctorum quas apostillaui ad Bart. in d. l. bona fides. Decimo octauo; obtinet, etiam in clausulis; nam dom. meus Ias. in d. l. pacta. in fin. 2. col. quærit, quid de clausula, an vltima deroget primæ, an vero prima declaret sequentia? Et insequendo regulam antepositam crederem, vbi essent duæ clausulæ contrariæ, quæ non possent simul concordari, quod vltima derogaret primæ; sed vbi per primam potest secunda declarari, tunc attendenda est illa declaratio, vt satisfaciunt ea, quæ dicit idem dom. meus Ias. in d. l. pacta. Et in hoc esset etiam attendenda illa regula; quod quæ in præfationibus dicuntur, in sequentibus repetita intelligantur, de qua per Bart. in l. Titia. §. idem respondit. ff. de verb. oblig. & in l. item quia. §. fi. de pact. & ample habetur per Io. Rim. in d. l. pacta nouissima Cod. de pact. vbi magis ample tractatur, quam per alium.

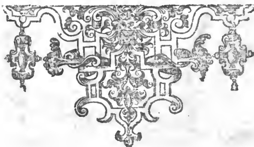
Hinc sumpta occasione: quia materia se offert in casu contingente, quæritur, An si inter iuuenem & iuuenculam fuerint verba de matrimonio inter eos cōtrahendo, & iuuenis dixerit bis puellæ; primo, videlicet, quod nullatenus faceret promissiones matrimoniales secum, nisi de consensu suorum parentum, scil. patris & matris, propterea, quod alloquerentur patrem & matrem: deinde vero, & secundo dixit eidem filiæ, quod non contraheret cum ea matrimonium, nisi de consensu vtriusque patris & matris, si postea faciant inter se promissiones, absque repetitione illorum verborum, in præsentia testium, sub his verbis: nonne verum est, quod mihi promiseris? & dicat filia, quod sic, & in quantum opus est, adhuc de nouo promit-

promitto,& te in maritum accipio; & vice versa: an illa verba præcedentia censeantur repetita in promissionibus postea per verba de præsenti inter eos factis, an vero absque alia expressione,& declaratione videantur ab illa prima intentione inter eos declarata, seu illis primis verbis recessisse? Istam quæstionẽ tetigit dom. meus Ias. *in d. l. pact.s.colum. vltim.* vbi dixit, quod quando fit protestatio aut declaratio ante promissiones, quæ respicit demon contraheodo, in præsentia mulieris non contradicentis, quod talis protestatio seu declaratio impedit matrimonium futurum (nisi secuta fuerit copula carnalis, post dictas promissiones: ex quo etiam dicendum est, quod si ante, nihil operatur) & dixit ita tenere Doctores *in cap. tua nos. Extra de sponsalib. & matrimoniis.* dom. Ant. de But. *in cap. veniens. l. 2. eod. tit. de sponsalib.* Panormitanus *in cap. tuas. ad fin. Extra de condit. appos.* vbi etiam dixit procedere in foro conscientiæ. Ita etiam tenet idem dom. meus Iason *in l. non solum §. morte col. 7. ff. de nom oper. nunt.* allegans prædictos ita tenentes. Et ita etiam tenet amplissime dom. Card. Alex. *in d. cap. tua nos. in fin. 4. colum.* quia illa protestatio, seu declaratio fit. antequam aliqua obligatio esset inter partes, ex quo declararunt illam obligationem velle esse in tali casu, scilicet sub consensu suorum patris & matris, quæ declaratio hoc operatur, vt si post fiant promissiones, & sic contractus, quod intelligatur sub prima protestatione, seu declaratione, cum protestatio seu declaratio præcedens, facta ex mutuo consensu partium, euacuet omnem effectum obligationis, *l. obligationum substantia. ff. de act. & oblig.* Ea etiam, quia clausula præcedens determinat, & declarat sequentia, vt dixit dominus meus Iason *in dict. l. pacta. colum. 5. Cod. de pactis.* Ex quo etiam conditio adiecta in præambulis & præcedentibus, censetur repetita in sequentibus, facit *dict. l. item quia §. fin. (qui incipit) idem Iuliano placuit. ff. de pact. & dict. l. Titia. §. idem respondit. ff. de verbor. oblig.* vbi plus dixit Bar. quod si dictum in præparatoriis fuit omissum in sequen. præsumitur error, *per l. si tibi liberum. ff. de action. empt. & l. si binarum. ff. de seruitut. vrb. prædior.* qui probatur ex eo, quod constat illud,& quod dictum, & declaratum fuit in præcedentibus,& præparatoriis, seu præfationibus, esse omissum in sequentibus, facit tex. *in l. duos. & in l. ama.* & ibi Bart. *ff. de cond. & demonst.* & dixit Angel. *in l. pacta. C. de pactis*, allegando Innocent. *in cap. innotuit. de arbitris.* quod contractus sequens declaretur ex contractu præambulo, & idem voluit Angel. *in l. si quis eum aliter. ff. de verb. oblig.* Et probatur per gloss. primam *in l. 1. ff de iudiciis.* Faciunt quæ dixit Barbatia *in consil. 12. colum. 4. & 6. in 2. volum.* vbi ait, quod præambula declarant sequentia, & eis insunt,& quæ dicunt Bal. & Salicet. *in l. per retentionem, C. de vsur.* vbi inquiunt, maxime Salicet. quod quando fuit aliquid præambulum ad actum, si fiat actus sequens etiam ex interuallo, intelligitur præambulum repetitum, & sic actus præambuli præsumitur repetitus in actu sequente, præsertim (vt ait) cum quod dictum est in præcedentibus, fuit dictum ad præfationem actus, & maxime etiam quando continuatiuus, vel coniunctiuus est actus; & est identitas personarum, & rerum. Maxime etiam: quia protestatio facta fuit ex iusta causa, fundata super iure diuino, vt habetur *Num. 30.* vbi ex præcepto domini requiritur consensus patris, & matris in matrimonio puellæ, & super iure canonico *xc. aliter. 30. q. 5. c. non omnis. c. honoratur & mulier 32. quæstion. 2.* & super iure ciuili. *§. primo. Instit. de nupt.* & vt ait ibi text. Hoc etiam ratio naturalis suadet, ex quo de honestate talis consensus, saltem requiritur, vt tenent omnes, quæ quidem honestas non potest infringi, cum sit vnum ex substantialibus legis, cum dicat textus *in cap. erit autem lex. 4. distinct.* Quæ quidem causa etiam durat tempore actus, ex quo iuuat protestatio, & impedit actum sequentem, vt dicit Fel. *in c. cum M. Ferrar. in 26. col. vers. fallit quinto. Ext. de constit.* & intelligitur repetitio facta, *d. l. auia. & l. Iul. Paul. ff. de cond. & demonst. Seia, §. Caio. ff. de fund. instr.* & etiam maxime, quando verba sunt prolata per verba tendentia ad futurum tempus, de consensu vtriusque partis, vt tenet dom. meus Iason *in d. l. pacta.* Cum ergo ex confessione dicti iuuenis constet, quod bis, &, reiteratis vicibus dixerit eidem, quod intendebat, quod dicta iuuencula alloqueretur patrem suum,& matrem,& quod non intendat alias eidem facere promissiones. Cui protestationi non contradixit dicta iuuencula, sed expresse consensit, eo quod responderit, quod eos alloqui faceret,& sic acceptando factum acceptauit,& qualitatem, & sic mens vtriusque fuit declarata. Et licet postea in præsentia certorum testium dixerit eidem iuuenculæ, *n'est-il pas vray, que vous m'ayez promis, & ne prometrez vous pas encores, de nouuel.* id est, *nonne verum est, quod mihi promiseris, & nonne de nouo iterum promittis?* quod etiamsi probetur, quod filia dixerit, quod sic, illud tamen intelligendum est, & intelligi debet sub repetitione præambulorum, quæ fuerunt; cum beneplacito, & voluntate suorum patris, & matris; & hoc indubitanter credo esse verum, quod dicta filia, patre contradicente, non teneatur vlterius contrahere matrimonium cum dicto iuuene, cum maxime sit alteri matrimonialiter coniuncta, copula carnali secuta, ita etiam, quod ex eius confessione sit repellendus ab actione, & prosecutione, quam facit contra eam, absque eo, quod vlterius dicta filia teneatur procedere, cum sit quæstio tantum de sponsalibus etiam, per verba de præsenti, quæ ex consensu partium sunt dissolubilia, vt tenet gloss. *in cap. ex publico.* & ibi Panormitan. *Extra. de conuers. coniugat.* Ergo in his præiudicabit confessio, licet secus in matrimonio contracto, & copula carnali consummato, quod nullo modo est dissolubile, *cap. lator. & cap. consanguinei. Extra. de re iudicata, & dict. cap. ex publico.* Imo teneretur iudex eum expellere visa propositione facta per eum, absque eo, quod exspectet quod possit repelli excipiendo. Quoniam, vt dicit Bald. *in l. mercedem. Cod. de condu. ob tur. cau.* qui excludit se ipsum proponendo; non est necesse, quod excludatur excipiendo, quia ex suo officio iudex debet eum excludere. Et facit, quoniam ex quo, ex istis declarationibus & his, quæ proponendo allegauit, constat eum experiri sine actione, & sic debuit per Iudicem à limine Iudicij repelli, etiam parte non petente, vt tenet dom. Iacobinus de S. Georg. *in l. lecta. colum. 13. ff. si cert. pet. & in l. vbi pactum. in 11. & 12. col. Cod. de pactis & in l. si vnus. §. pactus. ne peteret. ff. de pactis.* Et dominus meus Iason *in d. l. vbi pactum. & in leg. generaliter. ff. de verborum obligationib.* Alias teneretur parti ad interesse, vt ibi per eos consuluit in contingentia facti, vbi ample dixi. Decimonono in appellationibus, an per secundum videatur recessum à prima, vide Bartol. & post eum dominum meum Ias. *in l. cum procurator. §. si dominus. ff. de noui oper. nunciatio.* & ibi etiam de nunciatione noui operis; quid de interpellatione, & quid de stipulatione. Et per eundem meum Iason. *in leg. qui his idem. de gestis de verborum obligationibus.* vbi faciunt distin-

ctionem; an secunda fiat animo nouandi primam, an vero ex secunda sumatur idem effectus qui ex prima, & etiam, an fiat prosecutio primæ, an secundæ: quoniam in prosequendo secundam videtur recessum à prima. Et cum materiæ ibi ample declarentur, non insisto: & alias ample consului in casu emergenti de duabus obligationibus pro vna & eadem re, cum clausula, absque derogando primæ. Et de duobus præceptis factis in vim mandati importantis in se clausulam, & in casu oppositionis, refutationis aut dilationis, seu refutatione facta post primum præceptum. Sed ex refutatione facta post secundum præceptum de desistendo, licet dictum fuerit, quod illud faciebat renouando primum, tamen quia sumpsit causam citationis à refutatione facta post secundum præceptum, non ex primo præcepto, dixi ex contingentia facti, quod tale primum præceptum non potuit interrumpere præscriptionem, eo, quia ex illo non fuit secuta citatio. & aliter in his non est immorandum, quia ample in casu emergenti consului. Vigesimo, habet locum in præsentatione facta per laicum habentem ius patronatus in beneficio, quia etiam vltimo præsentatus præferendus est, cum patronus laicus variare possit accumulando, & secunda præsentatio præfertur primæ, text. est, & ibi Doctor. *in cap. cum autem. Extra. de iure patron.* & notatur *in capit. quod autem. in gloss. 1. eodem titulo.* & per gloss. & Doctor. *in Clemen. plures. de iure patron.* Ita tenet Rochus de Curte, Præceptor meus, *in suo tractat. de iure patronatus in verbo honorificum, in nona quæst.* Vbi ponit differentiam inter patronum laicum, & ecclesiasticum, & rationem diuersitatis, & ibi concludit clericum in præsentatione variare non posse, laicum vero sic. Vigesimoprimo habet locum in postulatione, vbi licitum est variare etiam Clerico: quoniam in postulatione Clericus potest variare, & valet secunda postulatio, quę derogat primę, text. in *cap. bona. el secundo, de postulat. Prælat.* & ita tenet Rochus. *in dicto loco, versic. secundo suboritur quæst.* Vbi allegat etiam gloss. hoc tenentem in *c. ipsi. cum causis. de electis.* & ibi Abb. hanc dicit esse communem. Vigesimosecundo habet Regula; Quod vbicunque licitum est variare, semper vltimus actus derogat priori, & est primo validior & excellentior, vt habemus *in l. Prætor ait. §. si aliquando. ff. de noui operis nunciatione.* Vbi qui primo recusauit satisdationem potest illam acceptare, ita quod illa acceptatio secunda habeat effectum; quod pluries dixi in casu, qui quotidie in practica apud nos euenire solet, in materia recedentię, vbi plures iusticiarij inferiores, primo denegant recipere satisdationem & cautionem: quo casu remittitur causa coram Balliuo, & Iudice superiore, aliàs non deberet remitti, sed causa coram Iudice loci terminari: quod licet fuerit recusata satisdatio, & sic videatur ius quæsitum esse parti, quod eam reuocatit coram Balliuo, tamen si secundo acceptauerit cautionem, videtur, quod causa debeat admitti coram iudice ordinario. Et de huiusmodi variatione, quod quandoque admittatur, & quando sit permissa, vide Bartolum in *l. si sterilis. §. qui domum. ff. de action. empt.* & dominus meus Iason *in dicta lege Prætor ait. §. si aliquando. ff. de noui operis nunciatione.* Vbi dicit, quod quotiescunque variatio permittitur, intelligitur, quod semel permittatur tantum, & non plus. Et aduerte, quod in consiliis necessariis, non est honestum, nec licitum variare: in consiliis vero voluntariis secus, vt dicit Philippus Decius in Regulis Iuris. *Nemo potest mutare consilium suum in alterius iniuriam. ff. de Regulis Iuris.* Et vti huic operi finem imponam, dicam cum *Iudith* 8. Orate pro me, (Lectores beneuoli) vt firmum faciat Deus consilium meum, in iis, quæ scripsi, in quibus si quid boni dixero, Deo Omnipotenti sit laus, honor & gloria, in secula seculorum. Amen.

Duodecimæ & vltimæ partis Catalogi Gloriæ mundi finis.

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM QVÆ IN HOC QVI CATALOGVS GLORIÆ MVNDI INSCRIBITVR, LIBRO continentur.

A

Solis

B

C

D

E

Mortis

ad

qui

T

V

FINIS.

